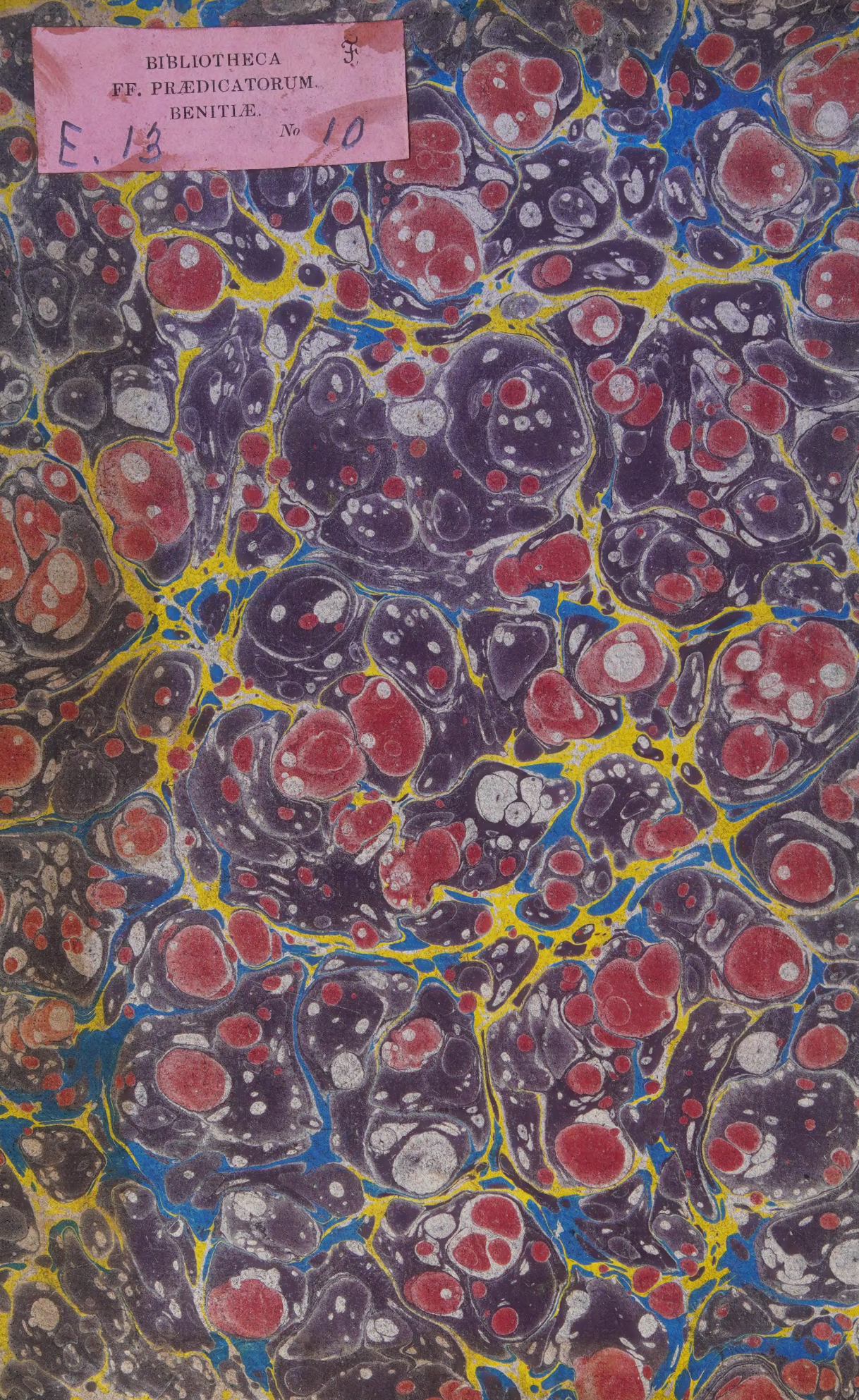

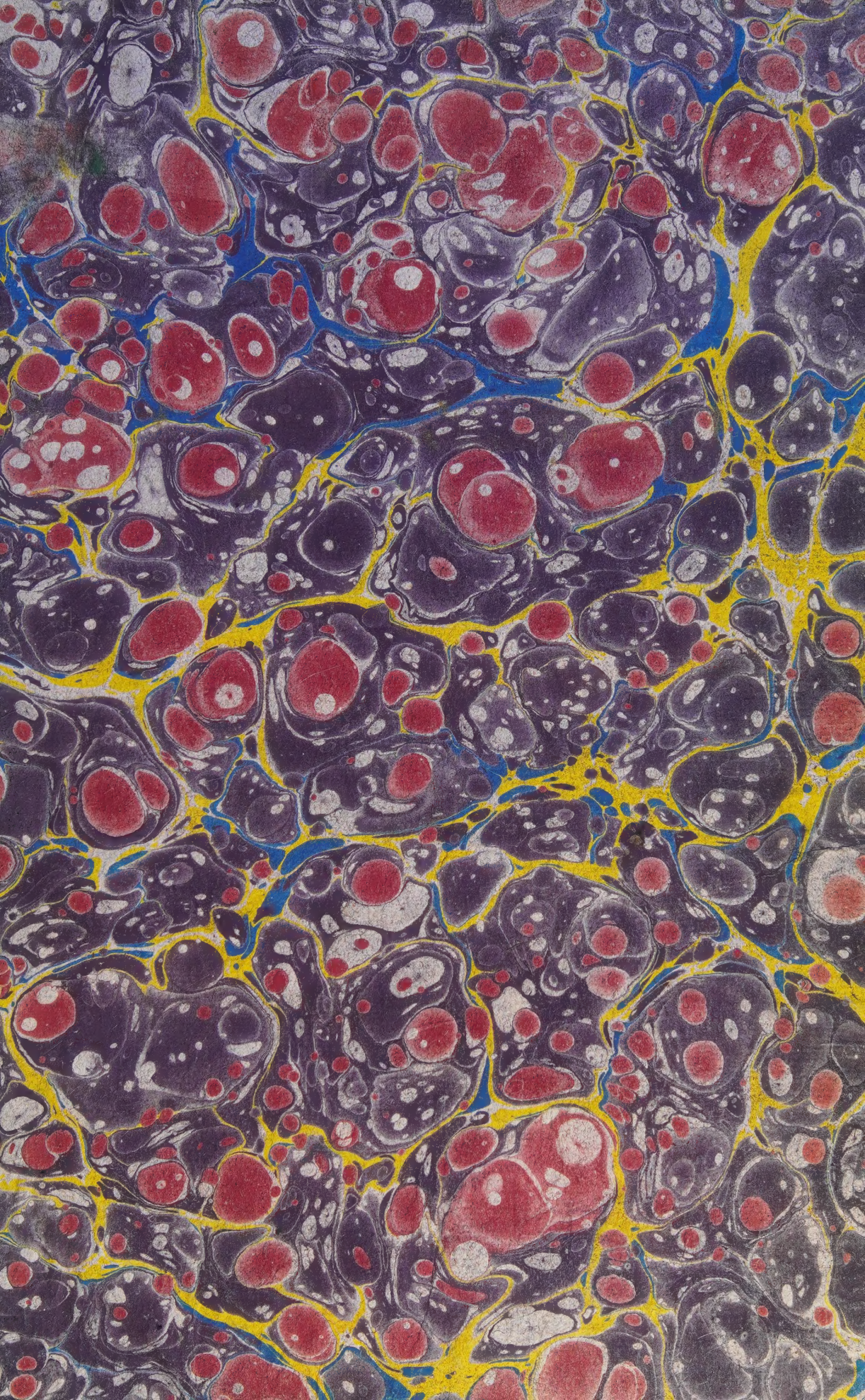

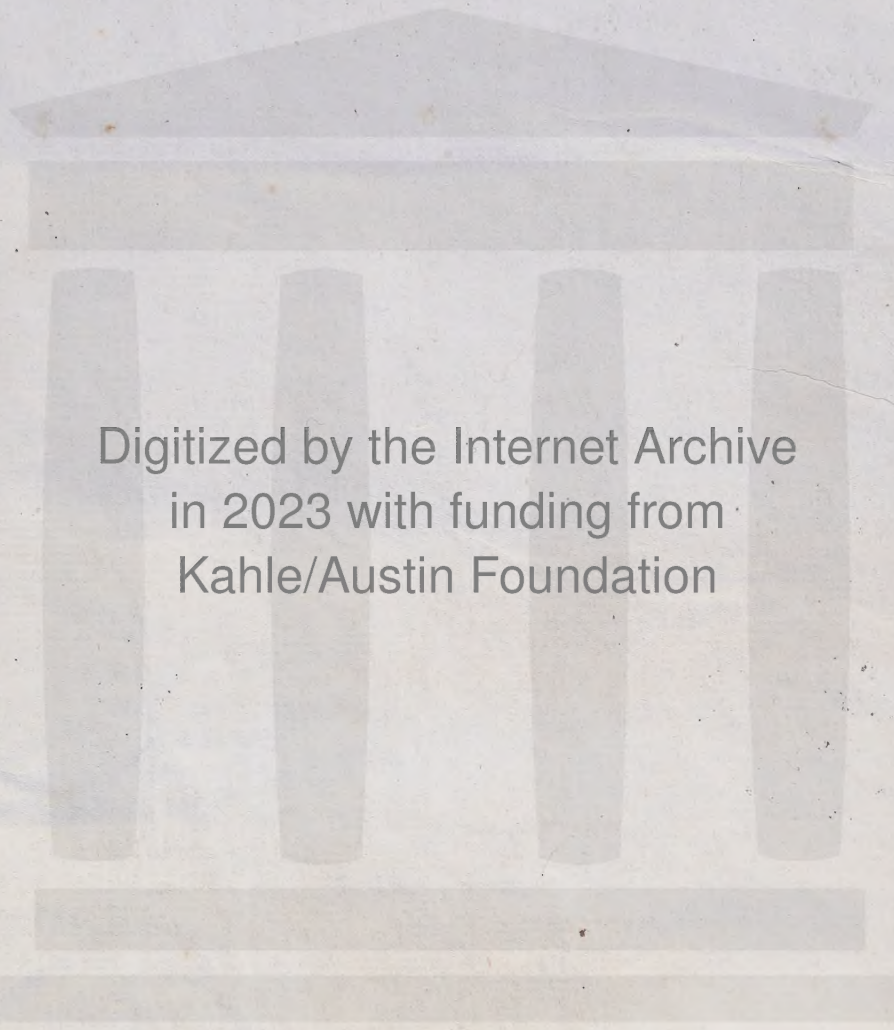
BIBLIOTHECA
FF. PRÆDicatorum.
BENITÆ.

E. 13

No 10

Digitized by the Internet Archive
in 2023 with funding from
Kahle/Austin Foundation

https://archive.org/details/gtu_32400001550569

PRÆLECTIONES THEOLOGICÆ

QUAS IN COLLEGIO ROMANO SOCIETATIS JESU HABEBAT

J. PERRONE

E SOCIETATE JESU,

IN EODEM COLLEGIO THEOLOGICÆ PROFESSOR.

EDITIO, POST SECUNDAM ROMANAM, DILIGENTIUS EMENDATA, NOVIS ACCESSIONIBUS AB IPSO
AUCTORE LOCUPLETATA, ET OMNIUM IN TOTA EUROPA HUCUSQUE EXCUSARUM OCTAVA,

ACCURANTE M^{****}, CURSUUM COMPLETORUM EDITORE.

TOMUS PRIOR.

Property of
CSA
Please return to
Graduate Theological
Union Library

PRÆLECTIONES THEOLOGICÆ DE VERA RELIGIONE. TRACTATUS DE DEO EJUSQUE ATTRIBUTIS
DE TRINITATE. DE DEO CREATORE. DE INCARNATIONE. DE CULTU
SANCTORUM. DE GRATIA.

PARISIIS,

VENIT APUD EDITOREM IN VICO DICTO MONTROUGE, JUXTA PORTAM
GALLICE DICTAM, BARRIÈRE D'ENFER, A PARIS.

1842.

*Ex Libris Augustini Vintas
an. 1845.*

ELENCHUS

TRACTATUM QUI IN HOCCE PRIORE TOMO CONTINENTUR.

BX

2200

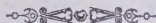
P42

1842

v.1

Prælectiones Theologicae.	col. 11-16
Tractatus de vera Religione.	17-275
Tractatus de Deo ejusque attributis.	285-475
Tractatus de sanctissima Trinitate.	475-613
Tractatus de Deo creatore.	621-904
Tractatus de Incarnatione.	911-1141
Tractatus de Cultu sanctorum.	1153-1235
Tractatus de Gratia.	1235-1447

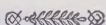
TYPOGRAPHUS ROMANUS LECTORI.

Nondum omnia harum prælectionum theologicarum volumina prelo subjecimus, et jampridem exemplaria eorum omnia venalia in hoc nostro typographeo prostare desierunt: cito adeo ea sibi omnia studiosorum cupiditas usurpavit. Tametsi vero probe nobis esset perspectum, et intra et extra Italiam non defuisse typographos, qui iterandæ editionis munus sibi suscepissent; majorem nos tamen ipsi laudem nobis comparaturos arbitrati sumus, si manus et nos alteri huic editioni admoveremus. Operis enim auctor nobis, non ipsis præsens adest; imo non modo adest ut prælectiones suas a mendis typographycis expurget, sed multo magis ut singulas expoliat, tum ea submovendo quæ minus ad rem facere videbuntur, tum pleraque adjiciendo quæ majorem vim auctoritatemque illis valeant conciliare.

Hæc te monitum volebam, tibi quæ diuturnam incolumitatem, lector benevole, adprecari.

Lectori benebolo.

Quod maximo illi Ecclesiæ lumini et theologorum fere parenti Augustino, quum de Trinitate scriberet, visum est, veræ justæque excusationis loco sibi esse posse apud illos, qui putassent eum propterea tacere debuisse, quia non tam expedite ac dilucide, quam ceteri, eloqui potuisset; id mihi theologicas hasce prælectiones in lucem educere cogitanti, de eventu tamen pertimescenti ob copiam præstantiamque tot illustrum virorum, qui tum superioribus ætatibus, tum hac etiam nostra, de re eadem scripserunt, magno, equidem fateor, solatio fuit, atque adeo incitamento, ut quod institueram, quanto possem citius, perficerem. Neque enim omnia, ajebat sanctissimus Doctor (1) quæ ab omnibus conscribuntur, in omnium manus veniunt, et fieri potest, ut nonnulli, qui etiam hæc nostra intelligere valent, illos planiores non inveniant libros, et in istos saltem incidant. Ideoque utile est, plures a pluribus fieri diverso stilo, non diversa fide, etiam de quæstionibus eisdem, ut ad plurimos res ipsa perveniat, ad alios sic, ad alios autem sic.

Accedebat, quod, quum postremus aggressus sim ad hoc genus doctrinarum tractandum, auctorum priorum opibus locupletare commode potuerim inopiam meam; hinc, quam detrimenti quidquam eorum multitudo et sapientia afferret operi meo, pretium potius eidem faceret, commendaretque illud lectoribus, quippe in quo, quantum habenda brevitatis ratio patiebatur, collecta pleraque invenirent, quæ a ceteris accuratius sunt disputata, unoque in conspectu universa intuerentur. Illud vero tandem me vehementissime commovebat ac veluti spei blandæ stimulis concitabat, fore ut hac mea tenuitate laboris non tenuem fortasse operam navarem sanctissimæ nostræ religioni, quam, hoc maxime tempore, tantis afflictam ærumnis totque calamitatum turbulentissimis fluctibus exagitam dolemus. Etenim unum horum aliquod bonorum inde exiturum sperabam, nempe ut, dum magis quam veterum, recentium opinionum pravitatem hæreticorumque nostrorum perversitatem insector atque urgeo, vel ipse constringerem per me eorum audaciam furoremque compescerem vel, si hoc minus assequeretur, catholicos viros, qui id majori ingenii et doctrinæ vi possent, excitarem ut præstarent, vel denique mature moniti adolescentes de temporum nostrorum erroribus, edoctique præsentem necessitatem Ecclesiæ, alacriores in studiis essent, seque impensius compararent, ut strenui ejus administri atque adjutores evaderent. Hoc autem postremum si vel unum obtineo, equidem laboris mei fructum amplissimum sum consequutus; nam si ætatibus reliquis, profecto hac nostra optandum maxime est, ut, quemadmodum increbrescere in dies numerum improborum, et profundiores, quam tolerabile sit, radices agere et dilatare stirpes videmus, ita uberior etiam consurgat et quasi succrescat bonorum proles, succusque ille et sanguis incorruptus virorum propagetur, qui et sanctitate morum et excellentia doctrinæ acceptam divinitus fidem et religionem adornent atque tueantur. Sic enim fiet, ut, si minus jactura omnis resarciatur, quam furiosorum hominum amentia et scelere pati cogitur Ecclesia, habeat tamen optima mater ex constanti gnavaque filiorum pietate quo inustum ab hostibus dolorem allevet, quantumque ab his sibi injuriarum et vexationum timere debet, tantumdem in illis sibi præsidii solidæque oblectationis gaudeat adesse.

Hæc ferme sunt, quæ reluctantem me diu multumque et ægre ferentem, ut, quæ hactenus in hoc Romano Collegio adolescentibus prælegeram, typis vulgarem, tandem accedentibus nonnullorum postulationibus, volentem, atque adeo fortasse audacem fecere; quæ proinde etiam præloqui volui, ut, qui fuerit mihi in hoc opere conscribendo animus, quod in eo edendo consilium, quisque perspiceret. Ceterum quemnam sortiturum sit demum exitum,

(1) De Trinit. lib. I, cap. 5.

3134

futurum ne sit ut probetur nec ne, quam divinari inutiliter et blandiri mihi, malo committi aequitati usuique lectorum, si prius tamen benignissimæ Dei providentiæ commendavero, in cuius maiorem gloriam volo totum hoc cedat quodcunque est. Restat ut, quemadmodum ex Augustino accepi, quo exordirer, ab eo etiam mutuer quo finem faciam, illud orans omnes, in quorum manus nostra hæc pervenerint, ut scilicet, *quia sicut Dei data, sic etiam mea errata cognosco, non solum curam legis impendant, sed etiam censuram corrigentis assumant* (1).

(1) Epist. 37, ad Simplicianum.

IN PRÆLECTIONES THEOLOGICAS

Prolegomena.

§ 1. Theologiæ notio operisque prospectus.

Theologia, quæ, si vocis etymon spectes, est *Sermo de Deo*, modo latiori, modo strictiori significatione usurpatur.

Theologiæ enim nomine ea peculiariter divinæ scientiæ pars comprehenditur, quæ agit de Deo, deque iis, quæ Deo in hærent, cujusmodi sunt Dei proprietates seu attributa tum absoluta tum relativa. Ampliori acceptione designatur præterea quidquid ad Deum tanquam causam refertur, seu opera comprehendit omnia, quæ extra Deum sunt, quanquam ab ipso originem trahant, atque instrumenta, quibus Deus ad aliquid efficiendum utitur.

Hinc in duas partes divina hæc disciplina dividitur, quarum altera disputationes complectitur de Deo ejusque attributis, altera circa Dei opera versatur.

Quum autem dupliciter Deum spectare possumus, nempe vel ut auctorem naturæ, vel ut auctorem gratiæ, hinc rursum posterior hæc theologiæ pars bifariam distribuitur. Prior quidem Dei opera contemplatur, qua creator et auctor naturæ est, posterior, qua gratiæ est fons et origo.

Ex operibus porro a Deo conditis alia mere spiritualia sunt, ut angeli et hominum animæ, alia prorsus corporea, ut hæc rerum universitas, quæ cæli terræque ambitu continentur, alia demum, quæ tum spiritu tum corpore constant, ut homo ipse.

Sic opera gratiæ, quibus intelligentes creaturæ Dei ipsius naturam quodammodo induunt, seu ad quoddam cum Deo consortium ac communicationem supra naturæ suæ conditionem admittuntur, pro duplici communicationis modo, dupliciter distingui possunt.

Alia siquidem cum Deo communio interior est et absoluta, ac per hanc non divina solum, sed etiam Deus fit, et in unam cum Deo personam convenit humana natura, quod in Incarnatione divini Verbi contigit. Alia est, quæ fit extrinsecus atque ex parte duntaxat, siquidem in sola voluntatum inter se conjunctione consistit. Hæc porro *moralis* communiter nuncupatur, et est fons, unde omnis

sanctitas, quæ in creaturis est, dimanat.

Ad hanc vero conjunctionem efficiendam duplex adhibetur adjumentorum genus. Alia quippe sunt instrumenta, eaque partim efficientia, ut sacramenta novæ legis, partim dirigentia, ut lex ac morum virtutumque præcepta. Alia autem sunt interiores causæ ejusmodi conjunctionis; ex quibus aliquæ eam, quam vocant *formam*, constituunt, seu *causam formalem* justificationis et sanctitatis, qua tum angeli tum homines sancti efficiuntur; tales sunt gratia sanctificans, necnon fides, spes, caritas ac reliquæ virtutes infusæ; aliquæ spectari debent ut dispositio seu præparatio ad talem formam recipiendam, ut omnia auxilia gratiæ quibus intelligentes creaturæ interius illustrantur quoad intellectum, et permoventur quoad voluntatem ad bene et sancte volendum et agendum.

Statui sanctitatis et gratiæ opponitur status peccati; et quum sibi invicem oppositorum mutua sit scientia, de peccatis etiam theologia pertractare consuevit.

Ex hac vero theologiæ notione, quam ex clarissimo Petavio (1) deduximus et contraximus, quæque a methodo S. Thomæ (2) non abscedit, duo colliguntur, generalis theologiæ definitio, ut sit nempe: *Scientia, quæ de Deo agit, deque iis, quæ ad Deum quoquomodo pertinent*: tota deinde prælectionum nostrarum ratio ordoque rerum, in quibus tractandis et evolvendis opera deinceps nostra versabitur.

Quare hæ prælectiones dogmaticæ complectentur tractatus de Deo ejusque attributis, de Trinitate, de Deo creatore, ubi de An-

(1) Cons. Petavius, tom. 1, *De theologicis dogmatibus*. Proleg. 1. cap. 1, n. 1 et seqq.

(2) Vestigiis tanti doctoris eo libentius insistimus, quod ipse veluti sol affulserit in Ecclesia Dei, eaque vi mentis copiamque et delectu doctrinæ rem omnem theologicam persequutus sit, ut *Angelici* nomen merito sibi comparaverit. Eum vel ipsi doctiores Protestantes magni faciunt; ac profecto vix theologum dixeris, qui ipsius opera, *Summam* præsertim et libros *Contra gentes* non legerit ac pervolutaverit. Nostra studiorum ratio theologiæ professores jubet eum ut doctorem suum habere (*Ratio studiorum Societ. Jesu*, regula 2, profes. theol.).

gelis, de mundo, deque homine in duplici suo statu, naturæ innocentis et lapsæ, necnon de altera ejus vita sermo erit. Hos autem tractatus excipient illi, qui de Dominica Incarnatione sunt ac de divina Christi gratia, ubi de justificatione et merito, ac de sacramentis novæ legis, tum generatim tum singillatim.

Frustra porro de his omnibus dissere-remus, nisi luctuosis hisce nostris temporibus præjaceremus quasi fundamentum tractatum de religione, non modo adversus incredulos et recentiores rationalistas, qui omnem revelationem e medio tollunt, sed et adversus heterodoxos, qui, ex privato judicio revelationem divinam interpretantes, eam omnino labefactant atque subvertunt.

Ab hac propterea tractatione lucubrationes nostras auspiciati sumus. Divina enim revelatione in tuto posita, atque Ecclesiæ catholicæ auctoritate firmiter constituta, facilis erit via ad ea omnia, quæ hinc sponte quodammodo fluunt.

Ad hæc potissima theologiæ argumenta, quibus in Romano Collegio totum hujus disciplinæ curriculum constat, est nobis in animo etiam tractatum de Locis theologicis adjicere, ut opus nostrum saltem ex hac parte absolvatur. Tractatus enim de actibus humanis, de legibus, deque virtutibus atque peccatis, theologiæ moralis institutoribus dimittimus.

§ II. Fontes ad hanc elucubrationem adhibiti.

Erit etiam operæ pretium quædam hic subjicere circa fontes, e quibus ea, quæ scripturi sumus, depromemus.

Quum igitur juxta Angelicum Doctorem in celeberrimo opere, quod *Contra gentes* (1) inscripsit, ex veritatibus, quæ ad Deum spectant, aliæ sint, quæ humanæ rationis facultatem excedunt, aliæ vero, ad quas ratio naturalis potest pro suis viribus pertingere, hinc pro diversitate argumenti, de quo agitur, diversa etiam via est incedendum. Rursum, prout idem observat Angelicus Doctor (2), quum ex hostibus, qui christianam religionem impugnant, alii sunt, qui omnem penitus scripturarum auctoritatem rejiciunt, alii qui non admittunt nisi libros Veteris Testamenti, alii qui præterea admittunt libros Novi Testamenti, sed respuunt traditiones et auctoritatem Ecclesiæ, hinc diverso armorum genere utamur necesse est, sive ad propositas veritates propugnandas, sive ad diversos ejusmodi religionis hostes refellendos.

Quare, ubi agendum nobis erit adversus incredulos, ratione atque monumentorum adjumentis eos a pravis nefariisque opinionibus deducere conabimur, ut tandem admittant non solum divinæ revelationis existentiam, sed insuper Ecclesiæ a Christo fundatæ auctoritatem; siquidem hæc est veritatis magistra atque divinæ revelationis servatrix et infallibilis interpres. Si vero cum judæis nobis manus conserendæ sint, ex Ve-

teri Testamento atque ex auctoritatibus, quas ipsi non respuunt, eos erroris arguemus. Sic ex sacris litteris universim sumptis pugnabimus adversus protestantes et hæreticos, nec non ex certis totius antiquitatis monumentis. Demum, ut par est, si cum catholicis, seu cum iis, qui se Catholicos profitentur, nobis negotium sit, quales hisce temporibus in tanta præsertim quidvis sentiendi et scribendi licentia non pauci existunt, ex Romanorum Pontificum constitutionibus atque Conciliorum præsertim œcumenicorum decretis, ex recepta in Ecclesia catholica doctrina et Patrum auctoritate eos refellemus, qui in aliquo articulo a sana doctrina aliqua ratione deflectunt.

Modo igitur ratione, modo auctoritate pro diversa adversariorum indole incedemus; aliquando, prout res postulabit, et ratione simul et auctoritate.

Quum vero gravissimi atque eruditissimi viri magnos exantlaverint labores ad religionem atque catholicam doctrinam propugnandam, sive ex antiquis sive ex recentioribus scriptoribus, non dedignabimur ex probatis ejusmodi fontibus aquas derivare ad hortulos nostros irrigandos, eosque suo loco cum debita laude commemorabimus, quod lubenti pariter animo præstaremus erga institutores nostros, quorum opera usi sumus, si typis vulgatæ essent eorum lucubrationes.

Ne vero in nos etiam cadat ea satis communis querela, quod scilicet minus exacte atque accurate scriptorum loca referuntur, hæc nobis legem constituimus sancte servandam de nullo unquam, quoad licuerit, citando auctore, quem oculis nostris minime inspexerimus, adnotando, si opus fuerit, editionem etiam qua usi sumus. Quod si libros ipsos ad manus habere quandoque nobis non licebit, indicabimus saltem auctorem, cujus fide innixi, vel cujus auctoritate aut rationibus usi fuerimus.

Atque ista in genere de his fontibus delibasse sufficiat; ubi enim in operis decursu de iisdem specialis mentio fiet, et ex professo in tractatu de Locis theologicis sermo occurret, singulorum theologiæ locorum auctoritatem expendemus ac vindicabimus. Quod quidem, ut per se patet, intellectum volumus de iis auctoribus, quorum operibus utemur sive ad rem catholicam adstruendam et confirmandam, sive ad errores adversariorum refellendos. Quod enim spectat ad ceteros quorum in notis tantum elenchum subijciemus ad discipulorum eruditionem, et quorum copia nobis præsto non est, eorum præsertim quæ a rationalistis in Germania prodierunt, hoc profiteamur ut plurimum innixos Wegscheidero adducere. Hic enim cum in institutiones redegerit doctrinam rationalisticam, auctores singulos magna sedulitate collegit in singulis doctrinæ illius articulis: quare ab ipso elenchum nostrum præsertim mutuabimur. Si quidem Wegscheiderum potissime aggredimur, et in hoc uno conficiendo, ceterorum fidem auctoritatemque elevare contendimus.

(1) Lib. 1, cap. 3.

(2) Ibid. cap. 3.

§ III. Methodus et institutum.

Diversam methodum pro subjectæ materiæ diversitate proque varia adversariorum indole adhibendam esse in harum prælectionum decursu, ex dictis compertum est. Illud tamen addimus, quod spectat ad speciale illud propositum, quod in animo nobis est, talem nempe tractationum seriem exhibendi, qualis theologiæ tironum captui accommodata sit.

Quare in scribendi ratione eam methodum consecrabimur, quæ et idonea sit ad eorundem tironum ingenia in his disciplinis apte informanda, et privatis ac publicis concertationibus, quæ ipsis ingeniis excolendis plurimum conferunt, inserviat.

Idecirco præmissis, quæ ad controversiæ, de qua agitur, statum et naturam dignoscendam necessariæ visæ fuerint, notionibus ac enarrationibus opportunis ad definiendum germanum et verum propositionis enunciandæ sensum, propositionem ipsam statuemus, deinde vel refellemus vel propugnabimus quod propositum est.

Quum præterea diuturnis experimentis nobis compertum sit, non parum conferre, ad claram qualemcumque notionem sibi efformandam, dilucide exponere ac determinare propositæ propositionis certitudinis gradum, et ea, quæ strictè de fide sunt ac definita, ab iis discernere, quæ talia non sunt, curæ nobis erit, ubi materia patietur, singulis propositionibus suam, ut ajunt, qualificationem subicere, atque illico fundamentum exhibere notæ seu censuræ, qua multata est. Ubi vero de ecclesiæ definitione aut ejus sensu non omnino constat, dicemus quid nobis videatur ex argumentis, quibus innititur. Hinc fortasse fiet, ut omais e juvenum mente confusio tollatur; ex qua non raro contingit, ut quæ de fide sunt definita, vel ad doctrinam catholicam pertinent, vel quæ eundem certitudinis gradum minime obtinent, permisceant cum ingenti ipsius scientiæ detrimento, atque periculo contrariam doctrinam non debita ac propria censura notandi.

Quamobrem, ubi opportunus erit locus et id ipsa materia patietur, satagemus propositiones enunciare iisdem plane verbis, quibus qualiscumque veritas vel a Conciliis vel a constitutionibus pontificiis definita ac declarata est.

Jam vero sic insectabimur veritatis hostes, ut omnes domesticas atque olim magna animorum contentione agitatas in scholis catholicis quæstiones, quoad fieri potest, devitemus. Salva enim fide, et Ecclesia ipsa annuente, unaquæque schola suis potest adherere placitis. Ad pacem propterea conservandam atque fovendam, his supersedebimus, nisi expeditior dogmatis explicatio aliud suadeat; quo in casu illud ante omnia nobis curæ erit, eam seligere sententiam, quæ dogmati cum explanando tum contra incredulos ac heterodoxos tuendo accommodatior videbitur. Ne tamen quæstiones ejusmodi a theologiæ studiosis penitus ignorentur, con-

troversiam historica ratione exponemus, ac præcipua utriusque contrariæ sententiæ momenta, ex ejusque illustrioribus patronis deprompta, ingenue ac breviter attingemus; quo fiet, ut in talibus quæstionibus, unusquisque, perpensis hinc inde rationibus, eam sequetur sententiam, quam veriore putaverit; tali enim in casu unusquisque in sensu suo abundet.

§ IV. Scribendi ratio.

Duo præ oculis habemus, quæ in ejusmodi præsertim scriptionis genere reperi debent, brevitatem ac perspicuitatem. Haud ignoramus, quam operosum sit binas recensitas proprietates, quæ sese invicem excludere videntur, simul conciliare; divina tamen ope freti pro viribus enitemur eas perpetuo consecrari, easque ita simul conjungere, ut nec brevitatis perspicuitati, nec perspicuitatis brevitati detrimentum afferat.

Ad brevitatem obtinendam, inutiles omnino atque jamdiu obsoletas et antiquatas quæstiones missas faciemus, vel obiter de minus necessariis agemus, easque potissimum prosequemur, quæ ætate hac nostra agitantur tum a biblicis ac rationalistis, quos vocant, tum ab incredulis et heterodoxis. Rursum in iis, quæ ab auctoritate pendent, in medium allatis præcipuis, sive ex Scriptura sive ex Patribus ac monumentis ecclesiasticis, testimoniis, quæ rem conficere videntur, indicabimus fontes, ex quibus studiosiores atque ingeniosiores adolescentes poterunt sibi pleniorē comparare rei, de qua agitur, cognitionem, eosque præcipue, qui ex instituto de peculiari illo argumento scripserunt seu commentaria ediderunt. Adversariorum autem difficultates, ut ordini inserviamus, in classes redigemus, ac non interrupto sermone una simul conjungemus, tum ne aliquid nativæ vis ac roboris amittant, tum ut locum exercitationibus scholasticis præbeamus, dum ad dialecticæ normam eas unusquisque exigere debet in mutuis concertationibus; atque id quidem brevitati non parum inserviet.

Ad perspicuitatem quod attinet, quæ est altera sermonis virtus; eo utemur stilo eaque scribendi ratione, quæ maxime decent tractatus polemicos, simplici nempe atque accurata. Exquisitam proinde elegantiam, quæ quidquid latinum non est, rejiciat, minime consecrabimur, utpote alienam ab eo fine, quem nobis proposuimus, et minus fortasse ad id accommodatam, ut nempe juvenum utilitatibus, quantum in nobis est, prospiciamus.

Cum opus erit, nonnullas addemus notulas, ad rem apertius declarandam, ita tamen ut nonnisi parce ac moderate id præstemus, ac nonnisi ubi necessitas aut saltem opportunitas ad majorem questionum clari- tatem tulerit, ne nimium libri moles ex- crescat.

Mediam igitur inibimus viam; nimiam in rebus tractandis prolixitatem æque ac nimiam jejunitatem devitabimus. Adolescentes

theologiæ studiosi totam quam exoptant, quæque ipsis necessaria est, doctrinarum suppellectilem hic ita nanciscuntur, ut eorum animi nec supervacaneis abundent, nec nimia rerum copia absterreantur.

Licet vero in his elucubrandis nec industriæ nec labori pepercerimus, facile tamen profitemur, nos non omnes idcirco maculas culpasve effugere potuisse. Et nos homines sumus; humani nihil a nobis alienum

putamus. Verum ejusmodi labes æqui bonique viros doctos consulturos esse confidimus. Quod si quidpiam minus caute aut minus accurate dictum, quidquam fortasse etiam catholicæ ecclesiæ doctrinis minus consonum invitis exciderit, id velut indictum haberi volumus, cum nos nostraque omnia pientissimæ huic veritatis magistræ, columnæ ac firmamento subjecta esse decernamus.

TRACTATUS DE VERA RELIGIONE

ADVERSUS INCREDULOS ET HETERODOXOS.

Duæ omnino sunt classes hominum, qui veræ religioni adversantur atque repugnant, hæreticorum una, altera incredulorum. Hi enim unica contenti religione naturali, si tamen eam, prout decet, admittunt, revelationem omnem, utpote supervacaneam et hominum cogitatione inventam, rejiciunt; illi vero, dum privato judicio religionem permittunt, suis pessime commentis eam temerant ac labefactant. Hinc fit ut adversus incredulos necessitas existentiaeque revelationis sit demonstranda, simul et via ratioque tradenda, qua eam tuto investigent, si velint, et consequantur; adversus hæreticos autem divinitus constituta ecclesiæ auctoritas sit vindicanda, apud quam depositam Deus revelationem suam voluit, et qua solum vindice et magistra integram inviolatamque habere possumus, ejusque germanam intelligentiam tenere.

Duæ itaque erunt quoque partes tractatus nostri. Altera incredulos redarguet, atque eos admodum quos deistas aut naturalistas vocant; qui quidem Deum existere et cultu pio prosequendum fatentur, ejusque præterea providentiam agnoscunt sive pro hac, sive pro altera vita præmia poenasve pro merito de-

cernentem: nam cum atheis, ubi de Deo ejusque attributis agemus, res nobis futura est. Eos hic unos adoramus, qui in enumeratis modo articulis nobiscum consentientes, in eo tamen longe discrepant quod solam religionem naturalem, uti appellant, necessariam homini esse arbitrantur. Altera sectarios sive hæreticos perstringet, revelationem utique recipientes, at eam mancā, ut ita loquar, et mutilam: quippe qui traditiones divinas respuunt, et pronum ad incredulitatem iter faciunt, negantque commissam ecclesiæ custodiæ et fidei revelationem ejusque cognitionem, quam temere ad jus devocant sensumque privatum.

Intendendi hic sane nobis nervi omnes industriæ et ingenii, nec permittendum ut in tanti momenti rellæ nostræ partes desiderentur. Patrocinium enim suscipimus veræ religionis: agitur fides catholica, aguntur ecclesiæ jura, agitur sanctorum doctrina, tranquillitas imperii, salus populorum, sempiterna hominum felicitas, quæ omnia extra veram religionem frustra requiras, siquidem in ea unice continentur.

DE VERA RELIGIONE

Pars prima

ADVERSUS INCREDULOS.

Propositum quidem nobis erat exordiri a facto ipso constituendo, sive ab existentia divinæ revela-

tionis ostendenda. Hac enim semel constituta ac vindicata, continuo per se omnia evanescerent, quæ-

cunque ab incredulis ad divinæ alicujus revelationis vel possibilitatem vel necessitatem impugnandam sunt excogitata; essetque hæc compendiaria prorsus via ad omnes revelatæ religionis hostes profligandos. Ne tamen videamur novitati studere, atque aliud quædam quod tritum est iter velle insistere, tum maxime ne juvenes iis destituantur præsidis, quæ ad divinæ revelationis possibilitatem atque necessitatem adstruendam in medium afferri solent, in quatuor præcipua capita hanc priorem tractatus partem distribuimus; in quorum primo de divinæ revelationis possibilitate, in altero de ejus necessitate, in tertio de notis quibus vera a falsis distinguitur, in quarto deum de existentia disseremus.

CAPUT PRIMUM.

DE DIVINÆ REVELATIONIS POSSIBILITATE.

Revelatio, prout hic accipitur, est alicujus veritatis vel plurium etiam veritatum manifestatio; quæ si a Deo, atque extraordinario quidem, id est supernaturali (1) ut dicunt, modo, præter consuetum nempe providentiæ ordinem fiat, divina nuncupatur (2). Manifestari autem aliquæ veritates a Deo possunt vel homini singulari, seu singularibus hominibus, ita ut per istos ceteri edoceantur, vel omnibus indiscriminatum. Si omnibus prorsus hominibus fieret ejusmodi manifestatio, tunc revelatio *generalis* ac *communis* vocaretur; sin vero peculiaribus a Deo electis hominibus, *peculiaris* ac *privata*. Revelatio illa, quæ alicui immediate a Deo fit, dicitur *immediata*; si ista ad alios perveniat, *mediata* nominatur.

Rursus ex iis, quæ a Deo manifestari possunt, alia sunt, quæ hominis captum minime excedunt, alia, quæ omnino superant, ac *mysteria* propterea vulgo dicuntur.

Jam vero ex incredulis alii sunt, qui possibilitatem quamcunque revelationis inficiantur; alii minus saltem accommodatam homini traducunt revelationem mediatam, quæ nempe hominum ministerio, ut notavimus, ad alios perveniat; alii denique revelationem tantummodo mysteriorum, veluti impossibilem impugnant, quibus omnibus totidem propositiones opponimus.

(1) Vox *supernaturalis* diversis in sensibus intelligi potest: quo in sensu hic a nobis adhibeatur, ex totius questionis tenore intelligitur.

(2) Quæ quidem adnotavimus ad excludendum *rationalismi* nuper inducti systema, juxta quod non alia datur revelatio quam per rationem rite exultam, vel etiam, ut nonnulli addunt, a Deo excitam ad veritates cognoscendas; ac per hoc distinguitur a *naturalismo* stricte sumpto; isti omnes quemcunque, ut vocant, *supernaturalismum* rejiciunt. Horum elenchum et placita exponit Jul. Aug. Lud. Wegscheider, *Institut. theologiæ christianæ dogmaticæ*, edit. vi, Halæ 1828. Hunc auctorem protestantem vere vocaveris rationalistarum signiferum, qui ad certam methodum illorum doctrinam redegit. A Kantii philosophia magna ex parte originem suam agnoscit *rationalismus*, quem plures in Germania sequuti sunt, Fichte, Koppen, Niehammer, Grohmann, Nitzsch, alique apud eundem, *Proleg. de relig. c. i. §. 9. et seqq.*

PROPOSITIO PRIMA. — *Possibilis est divina revelatio immediata.*

Possibilis enim divina censenda est revelatio, si neque repugnet ex parte Dei revelantis, neque ex parte hominis revelationem excipientis, neque ex parte rerum revelatarum. Jam vero nulla ex parte repugnat.

Non utique ex parte Dei, qui quum infinite sapiens ac potens sit, ideo aliquas potest veritates manifestare, innumerosque habet in promptu modos ea quæ ad se spectant, vel voluntatem suam patefaciendi. Neque hoc profecto quisquam, nisi atheus, in dubium vocabit; nam si homo potest sensa sua alteri aperire, quidni possit Deus?

Neque vero ex parte hominis, qui quum intelligentia ac ratione præditus sit, nulla certe revelatur, propositam sibi veritatem excipere, sicut et alia quæcunque solent cum ipso ceteri homines communicare.

Neque tandem ex parte rerum revelatarum: si enim istæ conferant ad majorem Dei cognitionem et gloriam et ad hominum utilitatem, nihil impedit, quominus objectum esse possint divinæ manifestationis, ut patet.

Hæc magis confirmantur ex communi hominum sensu, qui nullam unquam repugnantiam invenerunt in ejusmodi revelationibus, uti constat ex historia omnium gentium, quæ revelationes sive veras sive fictas admiserunt. Ergo.

DIFFICULTATES.

Obj. 1. Nos modum assequi non possumus, quo Deus aliquas veritates manifestet; incerta præterea 2. ambiguaque semper res est revelatio, nunquam enim ille qui revelationem accipit, ita certus de ea esse potest, ut nullam moveat suspicionem erroris atque fallaciæ: et sane 3. plures turpiter quovis tempore decepti sunt circa internas ejusmodi inspirationes, quæ non nisi lusus turbatæ mentis fuerunt, imaginationesque falsæ, quales sunt quæ dormientibus occurrunt. 4. Denique divinam dedecet majestatem, se eo usque demittere, ut creaturas tam miseras alloquatur. Ergo.

Resp. ad 1. D. Non possumus determinatum aliquem modum assignare, quo Deus aliquas veritates manifestet, *Tr.* vel *C.* non possumus saltem in genere diversos assignare modos, quibus Deus ad aliqua manifestanda uti possit *N.* Potest enim Deus suam patefacere voluntatem vel aliquas patefacere veritates sive per somnia, sive per aliquam loquutionem, sive per signa, sive per symbola, sive quacunque alia ratione, quam ipse noverit; nos vero minime temerur determinare potius unum quam aliud medium, quo ipse uti maluerit.

Ad 2. D. Per se, *Tr.* spectato fine, quem Deus intendit, *N.* Quum enim Deus ad alicujus bonum, et a fortiori si ad bonum multitudinis dirigat illam veritatem, quam manifestat, potest ac debet ita certum de ea facere hominem, cui eam enuntiat, ut nulla

ipsi dubitatio esse possit et omnem tollat metum deceptionis. Alioquin aliquid majus efficere posset homo, quam Deus.

Ad 3. *D.* Ex iis, qui veram revelationem non habuerunt, *C.* qui veram habuerunt, *N.* Non eadem profecto ratione disserendum est de iis, qui veram revelationem habent, ac de iis, qui non habent; isti utique illudi decipique possunt, existimantes se aliquam revelationem habuisse, quum reipsa non habuerint. At qui vera revelatione divina donati sunt, tali pollent subjectiva, ut ajunt, certitudine, ut nullo modo decipi possint, quia quando loquitur Deus vel aliquid efficit atque operatur, sapientissimus et providentissimus quum sit, talia exhibet suæ operationis signa, quibus omnis errandi formido prorsus abigatur.

Dices: difficultas versatur in homine distinguendo, qui veram habeat revelationem ab homine, qui fictam habet; ergo.

Resp. præter intimam certitudinem de qua modo diximus, non deesse extrinseca signa ad homines hujusmodi tuto recognoscendos, e. g. vitæ sanctitatem, miracula, prophetias eventu comprobata, testimonium aliorum prophetarum, objectum ipsum revelationis, universalem quamdam approbationem, etc.; quæ quidem omnia aliaque horum similia si in alicujus revelationis confirmationem concurrant, jam nullus superest fraudi metuendæ locus.

Ad 4. *N.* Quid Deum deceat vel dedeceat, nostrum semper expendere non est. At Deum dedecere hominem affari et alloqui in iis potissimum, quæ conferunt ad ejus bonum ac felicitatem, nemo dixerit, nisi insanus et impius. Deum non dedecuit hominem condere et quidem ad felicitatem, eum propterea nec dedecet viam tutam eidem homini indicare, qua ad optatam beatitatem possit pervenire.

PROPOSITIO II. — *Possibilis est divina revelatio mediata.*

Ea scilicet possibilis est revelatio; qua homines alii revelatas divinitus veritates per alios edoceantur, qui eas a Deo immediate acceperunt, seu per eos quos Deus ipse ejusmodi veritates edocuit.

Etenim ex præcedenti propositione possibilis est revelatio immediata; recte ergo possibilem esse revelationem mediatam inferitur: quas enim divinitus homo accipit veritates, potest cum ceteris communicare. Si quid difficultatis occurreret, ea non tam ex parte rei, quam ex parte hominum ceterorum proveniret, qui revelationes nuntianti fidem minime haberent; at si revelatio a Deo reipsa ortum ducat factaque sit in commune bonum, præsto erit Deus ipse subsidiis extrinsecis superius recensitis, præsertim vero miraculis et vaticiniis, ut fides tuto ei adjungi possit ac debeat; quæ si desint, nemo sane est, qui assensum revelationem adstruendi præbere teneatur.

Ad assertionis confirmationem huc pariter accedit conspiratio omnium gentium, quæ, quin absurdi quidquam in hac agendi ratione viderint, pronas

potius aures præbuerunt illis hominibus, qui se a diis missos tradebant, ut eas ad officia religionis, legum ac morum recte instituerent, uti de Minoe legitur, Lycurgo, Numa, aliisque, qui ita comparatis hominum animis abusi sunt ad auctoritatem sibi suisque institutis conciliandam. Ergo.

DIFFICULTATES.

Obj. 1. Revelatio mediata fraudibus innumeris obnoxia est; 2. nec solum privati homines, sed integri quandoque populi decepti sunt; eo vel maxime, 3. quod media ad fraudem detegendam omnino certa non suppetant; et si quæ essent, 4. nonnisi morale certitudinem parere possent, quæ profecto omnem prorsus errandi formidinem nunquam excludit: 5. longe proinde satius esset, si homines singuli a Deo veritates edocerentur, quæ homini scitu necessariæ sunt, prout veritates naturalis religionis per rationem edocuit, quæque jure revelatio primitiva nuncupatur. Sic nulla jam sapereset de religione controversia: sufficeret enim internam hanc vocem consulere; ergo.

Resp. ad 1. *D.* Si nulla haberemus media ad veram revelationem secernendam a falsa, *C.* si talia media habeamus, *N.* Quæ vero ea sint, superius exposuimus.

Ad 2. *D.* Decepti sunt ex defectu accurati examinis, *C.* quasi non potuissent ullo modo fraudem detegere, *N.*

Ad 3., *N.* Ut ex dictis patet.

Ad 4., *N. minor.* Si enim moralis certitudo sit summa atque perfecta, æque ad assentiendum impellit, ac certitudo physica et metaphysica, atque in hanc denum resolvitur, omnemque proinde errandi formidinem tollit. Quandonam vero habeatur summa hæc moralis certitudo, a logicis et criticis traditur.

Ad 5. *D.* Si homines ita comparati essent, ut nunquam ea abuti possent aut vellent, *C.* si cupiditatibus obruti valde proni sint ad ea abutendum, *N.* Nempe eodem modo ac homines cupiditatibus irretiti abusi sunt rationis lumine, quod omnibus affulget, atque in absurda non pauca lapsi sunt, sic etiam communi ejusmodi revelatione abuterentur, eamque ad cohonestanda turpia quæque deducerent, quin unquam argui possent falsitatis. Singuli enim a Deo ea se accepisse affirmarent, quæ non essent nisi propriæ mentis deliria, ac totidem essent religiones quot capita, prout evenisse in ea, quam ipsi vocant primitivam revelationem, experientia demonstrat. Quare et hoc habetur emolumentum ex mediata revelatione, quod scilicet unitas atque consensus, quæ sunt præcipuæ veræ religionis notæ, inde exsurgant, tum publica hominum societas atque professio, necnon publicum societatis istius et professionis vinculum. Alioquin, ne fraudi daretur locus, a singulis efflagitanda essent miracula et vaticinia, quod quam absurdum sit, nemo non videt.

Atque hinc responsio patet ad ea, quæ in confirmationem adducuntur; ex dictis enim constat, nequaquam controversias de religione sic fore ablegandas, quin potius viam latissimam apertum iri *enthusiasmo*,

uti perspicuum est, et amplius confirmari posset exemplis non sane paucis nec obscuris ex recentioribus sectis, quæ tum in Anglia, tum in fœderatis Americæ septentrionalis provinciis maxime vigent (1). Neque enim homo in abstracto, seu prout a nobis fingitur, spectari debet, sed qualis reipsa est.

PROPOSITIO III. — *Possibilis est revelatio illarum veritatum, quæ mentis nostræ captum excedunt, seu est possibilis mysteriorum revelatio.*

Mysterium, quod idem significat ac res arcana, ut ex propositionis enuntiatione colligitur, hic accipitur pro veritate, quæ longe ab intelligentia nostra disjuncta sit; non eo quidem sensu quod plane nos lateat ejusmodi veritas, cujus terminos vere cognoscimus, sed quod terminorum ejus nexum non assequamur, quo fit, ut ejusmodi veritatem minime comprehendamus. Negant deistæ, mysteria posse a Deo revelari, ast frustra; etenim

Dantur veritates, quæ mentis nostræ aciem superant; ergo Deus potest eas manifestare, seu possibilis est mysteriorum revelatio.

Quod dentur ejusmodi veritates, nemo sanæ mentis inficiari potest: tales enim sunt, quæ naturam hominis spectant, tales, quæ naturam spectant corporum omnium, quæ nos circumstant. Hominem animam et corpore constare compertum est, qua vero ratione existat consleturque compositum utriusque, quomodo in corpus anima ac vicissim in animam corpus agat, planè nos præterit. Ignorant philosophi quenam sit corporum natura; tota qua late patet hæc rerum universitas mysterium est. Recentiores ipsi physici, licet non parvos progressus fecerint in cognitione naturæ, legesque multas et vires deprehenderint, fatentur tamen abdite latere adhuc istarum virium causas, et esse, ut quidam (2) ex ipsis ait, *qualitates occultas*. Quidni igitur dentur ejusmodi veritates in Deo, cujus infinita prorsus natura est?

Jam vero, si dantur hæc veritates, nihil ob stare potest, quominus Deus eas nobis manifestet, si ita ipsi placuerit sive ad exercendam fidem nostram, sive ad capiendum nostri in eum obsequii atque obedientiæ experimentum. Nulla profecto in hoc invenitur repugnantia. Ergo.

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Ipsa mysterii notio excludit ejusdem revelationem: revelare enim est patefacere quod occultum est; si igitur mysterium revelatum est, jam non est occultum sive mysterium. 2. Repugnat præterea revelare, quod homo ratione sua assequi non possit; tum quia nullum esset emolumentum incognitæ sive occultæ veritatis: perinde enim esset, ac lingua ignota loqui, in qua nihil præterea haberetur, quam sonus inanis verborum; tum quia mysteria ob

insitam obscuritatem esse non possunt nisi perpetua feraxque disputationum ac discordiarum seges, uti experientia ostendit, ex qua deprehendimus totum christianorum zelum imo et religionem collocatam fuisse in fide atque prætensa orthodoxia tuenda, id est, in verborum formulis sensu vacuis acriter propugnandis. Quare 3. si juxta Lockium nemo assentiri propositioni potest, cujus termini non comprehenduntur, neque modas intelligitur, quo vel affirmantur vel negantur ad invicem; recte ipse concludit, nos nullum posse mysterio assensum præbere; ergo.

Resp. ad 1. *Vel N. vel D.* Revelationem excludit intrinsecam, seu quoad ejus naturam, *C.* extrinsecam seu existentiam, *N.* Ad prob. *revelare est patefacere*, etc. *D.* In se, *Tr.* vel *C.* prout hic accipitur pro manifestatione nempe existentiae, *N.* Ludunt igitur deistæ in ambiguo, dum talia opponunt; atque hinc patet responsio ad illationem, *si igitur mysterium revelatum est, jam non est mysterium*. Non est profecto mysterium ex ea parte, qua revelatum est; at mysterium remanet quoad intimam sui naturam, quæ revelata non est.

Ad 2. *N.* Ad 1. autem prob. *Quia nullum esset emolumentum incognitæ sive occultæ veritatis*, *D.* si esset omni ex parte incognita et occulta, *C.* si ex parte tantum, nempe quoad nexum terminorum, *N.* Nam mysteria, quæ per revelationem proponuntur, ut ex dicendis suo loco patebit, non sunt omnino incognita; atque ut exemplis res plana fiat, quum dicimus in una divina natura tres esse personas, duas ideas enunciamus nobis bene cognitæ, licet non assequamur modum, quo in una simplicissima natura tres distinctæ personæ subsistant; sic etiam quum dicimus in Christo duas esse naturas subsistentes in una divina persona, duos pariter terminos proferimus nobis cognitos; etsi non intelligamus, qua ratione duæ naturæ in una persona subsistant; atque ita porro de ceteris mysteriis a fortiori dicatur. Inde magnum nobis emolumentum provenit, quum ejusmodi mysteria longe splendidiorem Dei ideam præbeant, ac basim ac fundamentum constituent firmissimum moralium virtutum et officiorum, atque incitamento sint ad sublimiorem perfectionem, ut infra evolvemus, capessendam. Ad confirmationem, *perinde esset ac lingua ignota loqui*, *N.* Etenim ex adductis exemplis corrui vana ejusmodi assertio: certe quum dicimus, Dei filium ad salvandum humanum genus, naturam humanam assumpsisse, atque ad expianda hominum crimina se victimam obtulisse, non loquimur lingua sinensi aut malabarica, cujus nonnisi vacuum sonum percipiamus, ut deistæ autumant. Ad 2. prob. *mysteria ob insitam obscuritatem*, etc. *D.* Respectu illorum, qui omnem legitimam auctoritatem rejiciunt vel eidem non obsequuntur, *C.* respectu illorum, qui, ut par est, ejusmodi auctoritatem venerantur, *N.* Non igitur ex mysteriorum natura, sed ex defectu debiti obsequii erga auctoritatem a Deo constitutam ejusmodi controversiæ ortæ sunt, atque in dies oriuntur. Ceterum non solum circa mysteria, sed circa quoslibet religionis

(1) Nonnulli ex istis sectariis adeo progressi sunt, ut sibi a Deo nefaria quæque et homicidia ac parricidia imperata effutierint. Non pauca exempla videri possunt in controversiis episcopi Milner, quæ suo loco afferemus.

(2) Blumenbach, *Man. d'hist. nat.* tom. 1, sect. 2. 9.

articulos ex ingeni humani abusu quæstiones motæ sunt atque moventur. Ad confirmationem, *experientia ostendit*, etc. *N.* Istæ enim non sunt nisi deistarum declamationes et calumniæ. Quod si ecclesiâ catholica semper sollicita fuit in custodiendo fideliter divinorum veritatum deposito sibi a Deo concesso, munere suo functa est; alioquin jam funditus eversa foret tota christiana religio. Quod vero subdunt de formulis verborum sensu vacuis, satis disiectum est ex responsione ad 2.

Ad 5. *D.* Quod tamen falsum est, ideoque rejiciendum, *C.* verum et admitendum, *N.* Lockius enim ad evertenda christianæ religionis mysteria tale principium adstruxit, quod omnino est repudiandum: necesse enim non est ad assensum alicui propositioni præstandum, ut termini eorumque relatio mutua comprehendantur; sed satis est, ut eorum notio aliqua habeatur licet obscura et incompleta; alioquin deberent rejici omnia mysteria metaphysica et matheseos ipsiusque naturæ, quæ pauca non sunt, ut præ ceteris ostendit Cl. Feller (1), nec diffidentur deistarum coryphæi, Voltaire, Hume, Diderot alique (2). Quis autem hoc ferat? Cæcus natus nunquam adduci posset ut ea crederet, quæ de lucis phænomenis ceteri homines testantur, et rudes ut absurda improbare deberent geometriæ theoremata, quorum demonstrationem non assequuntur. En quo ducat lockianum principium a deistis celebratum (3).

II. Obj. 1. Homo ratione præditus nihil admittere debet, nisi quod ratio et evidentia verum esse demonstret. Ideo enim Deus intelligendi facultate hominem instruit, ut intelligeret, eaque veluti duce et magistra uteretur præsertim in religionis negotio, quod est omnium maximum. Quare 2. quum religio essentialis debeat esse omnibus hominibus communis, ita debet omnibus evidens esse, ut a quolibet etiam rudi plane intelligatur: neque enim homines ex imperio, sed ex persuasionem credunt, ubi scilicet eos moverit rerum perspicuitas atque evidentia: talis autem esse non potest, quæ proponit credenda mysteria. 3. Sane Deus noster, inquit J. J. Rousseau (4), non est Deus tenebrarum, sed lucis; nec nos intellectu instruit, ut nihil intelligeremus, nec rationem concessit, ut eidem repugnaremus. Quæ magis confirmantur ex Bayle animadversione, qui non uno in loco observat, 4. mysteria ex eo quod sint supra rationem, hoc ipso esse contra rationem, quum non sint rationi conformia; quod exemplo turris longius inspectæ declarat, quæ, quum quadrata sit, ratione distantie apparet rotunda; hinc affirmanti eam esse quadratam credere teneor contra id, quod oculi de ejus rotunditate testantur. Hinc factum est, 5. ut nulla falsa religio revelata perhibeatur,

quæ sua non habeat mysteria, uti sinensis, japonica, etc., scilicet ut in rudium animos facilius dominarentur. Optime propterea 6. concludit Gibbon (1), hanc semper fuisse artem condendæ religionis, præbere nempe credenda mysteria, quæ non intelligantur, et ritus præscribere, quorum nulla ratio assignari possit. 7. Quod tamen est contra Apostoli (2) monitum: *rationabile obsequium vestrum*. Ergo.

Resp. Ad 1. *D.* Nihil admittere debet, nisi quod ratio et evidentia verum esse demonstrat evidentia vel intrinseca vel extrinseca, *C.* intrinseca tantum, *N.* alioquin omnes, ut observavimus, deberent rejici veritates, quarum intrinsecam naturam evidenter ratio non assequitur, quod est absurdum, nec ab adversariis conceditur. Ad probationem, *ideo Deus intelligendi facultate*, etc. *D.* ut intelligeret ea, quæ ipsius limites non excedunt, *C.* quæ excedunt, *N.* In his enim officium rationis est, expendere momenta, quæ auctoritati insunt ejusmodi veritates proponenti, seu credibilitatis motiva diligenter æstimare, quæ secum fert negotium omnium utique maximum, quale est religio.

Ad 2. *D.* Debet esse omnibus evidens evidentia extrinseca, *C.* intrinseca, *N.* Recolantur superius dicta. Ad confirm. *neque enim homines ex imperio*, etc. *D.* id est, præmisso accurato ac diligenti examine motivorum credibilitatis, *C.* id est, perpensa intima mysteriorum natura, quam assequi homines non possunt, *N.* Responsio patet ex dictis; hinc negatur sequela, quod non possit esse homini essentialis religio, quæ proponit mysteria credenda.

41. Ad 3. *D.* In se, *C.* respectu nostri, *N.* Nimio siquidem lumine perstringitur quodammodo acies mentis nostræ, eadem prorsus ratione ac corporis oculis evenit, si solem adversum intueamur, cujus vim radiorum oculi nostri non ferunt. Ad confirm. *nec nos intellectu instruit*, etc. *D.* In iis, quæ intellectui pervia sunt, *C.* in iis quæ intellectus attingere non potest ob suam infirmitatem, *N.* Recolantur quæ dicta sunt circa mysteria naturæ et agendi rationem cæci nati. Nego præterea nos debere repugnare rationi nobis a Deo concessæ, dum mysteria credimus. Nullam enim repugnantiam videt aut videre potest ratio in mysteriis. Repugnantia non est nisi clara duarum idearum oppositio, nihil vero tale in mysteriis occurrit (3).

Ad 4. *N.* Etenim *supra rationem* id dicitur, cujus intimam veritatem comprehendere non possumus; *contra rationem* vero id, quod evidentie principii est plane contrarium. Nunquam vero Bayle suis paralogramis ostendere potuit mysteria principii evidentie adversari (4). Hinc ad 1. confirm.

(1) *Catéchisme philosophique*, suite du livre iv. chap. 5. art. 1. les Mystères en général, § 418 et seqq.

(2) Loc. cit.

(3) Consulatur quoque Bergier in *Diction. théol.*, art. *Mystères*.

(4) *Emile*, tom. iii. pag. 129, 139, 140, et seqq.

(1) Gibbon, *The history of the decline and fall of the roman empire*, in-8. London 1823. cap. 16 et seqq.

(2) *Τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν*. ad Rom. xii. 1.

(3) Consulatur Bergier, *Traité de la vraie religion*, tom. iii, edit. Paris 1784. pag. 518 et seqq.

(4) Consulatur S. Thom. *lib. I contra gentes*, c. 7.

quum non sint rationi conformia, *D. positive*, quasi nempe haberetur aliqua positiva oppositio mysteriorum cum ratione, *N. negative*, quasi nempe haberetur tantum negatio conformitatis cum ratione in iis, quæ sunt superioris ordinis, seu non cognosceretur conformitas mysteriorum cum rationis principiis, *C.* Hæc enim tria distinguenda, perpetuoque retinenda distinctio hæc est, scilicet 1. quædam relate ad nos cum ratione congruere; 2. quædam eidem opponi; 3. denique quædam nec cum ratione congruere, nec cum ipsa pugnare, quia sunt supra rationem, excellentioris videlicet ordinis, ad quem ratio limitibus circumscripta pertingere nequit. Sane ipse Bayle (1) principii loco constituit, multum discriminis interesse inter hæc duo, videlicet si objecti alicujus possibilitatem non comprehendas, et si ejusdem comprehendas impossibilitatem. Primum negativum est, et ad hoc referuntur mysteria; alterum est positivum; talia vero esse mysteria nunquam evincet Bayle cum suis asseclis. Ad 2. confirm. deductam a similitudine turris eminus inspectæ, negamus ex dictis paritatem, quum sensus nisi rite applicati sint, aliter repræsentent objectum ac reipsa sit, quod de ratione dici non potest, dummodo ea recte utamur. Nam licet turris quadrata e longinquo visa, id exigentibus opticæ legibus, appareat rotunda, sensus tamen nihil præcise testantur circa ejus rotunditatem vel quamlibet aliam figuram, quum ratione distantie angulos et sinuositates non distinguant. Quare qui fidem tribuit testanti de quadrata turris figura, quum incertus de ea sit, nihilque affirmare possit, quippe quam e longinquo prospicit, vel callet hic opticæ leges, vel eas ignorat. Si primum, sibi repugnare non debet; si alterum, non tenetur nisi suam ignorantiam fateri eamque deponere, dum, qui proprius eam intuitus est, testatur esse quadratam, quum ipse in tanta distantia cognoscere non possit, utrum revera turris sit rotunda, utrum vero quadrata. Eadem ratione gerere quisque se debet circa mysteria, quorum conformitatem cum ratione licet ipse non videat, ob auctoritatem tamen Dei testantis illa cum ratione non pugnare, id sibi persuasum habere debet, eorumque veritatem admittere.

Ad 5. *D.* Ad ingenium conficta absque ulla cum doctrina morum relatione et absque ullo fundamento, *C.* qualia in religione christiana exhibentur *N.* Recolantur superius dicta circa utilitatem mysteriorum (2).

Ad 6. *D.* Quoad eos, qui absque divina miseri ubi invicte ostendit, nullam inveniri posse repugnantiam inter mysteria, quæ humanæ rationis capacitatem excedunt, atque rationem ipsam; quum idem Deus, qui est auctor rationis, sit auctor pariter revelationis, ex quo infertur quæcunque argumenta contra fidei documenta ponantur, non ex principiis primis naturæ inditis per se notis recte procedere: unde nec demonstrationis vim habent, sed vel sunt rationes probabiles vel sophisticæ, et sic ad ea solvenda locus relinquitur.

(1) *Diction. art. Spinosa.*

(2) *Cons. Bergier Diction. théol. artic. Mystères.*

sione proprio Marte religiones euderunt, *Tr.* quoad veræ religionis præcones *N.* Jam vero hic observanda est perversa agendi ratio, qua utuntur increduli, ut invidiam conflent sanctissimæ religioni nostræ, fucumque faciant incautis; scilicet veram religionem cum falsis comparant, eandemque imitando revelationes effingunt, et imperitis obtrudunt (mendacia siquidem, ut fidem inveniant, inducere debent veritatis speciem); ea tamen si pertentes et excutias, continuo malitiam deprehendes, inanemque simulationem veritatis. Porro nihil quicquam commune est inventis hominum, fabulisque superstitionum cum systemate sibi ex omni parte coherente veræ religionis, in qua sic omnia inter se connexa aptaque sunt, ut unitatem summam efficiant ac in sui admirationem rapiant vel invitos. Profecto mysterium SS. Trinitatis est fundamentum mysterii dominicæ incarnationis, quod rursum supponit mysterium peccati originalis ejusque in omnes Adæ posteros propagationis, ex quibus mire elucet divinæ naturæ ejusque attributorum, omnipotentiae, sapientiae, bonitatis, misericordiae, justitiæ excellentia, nec non generis humani se prodit infirmitas. Hinc liquet aliud omnino esse agere de mysteriis in abstracto, ut deistæ solent, aliud ea considerare in concreto, prout a religione proponuntur.

Ad 7. *D.* Id est, perpensis credibilitatis motivis, quæ hominem ad assentiendum inducunt, *C.* id est, perpensa intima mysteriorum natura, ut alias diximus *N.* Si tamen hic Apostolus loquitur de obsequio fidei præstando, et non potius de moderata corporis afflictatione. At deistarum parum interest verum sensum attingere scripturarum.

CAPUT II.

DE REVELATIONIS NECESSITATE.

Revelationis divinæ nomine, ut ex superiore cap. compertum est, hic intelligimus supernaturalem illam Dei operationem, qua peculiare homines quasdam a Deo veritates edocti sunt, quibus ipsi deinde homines reliquos ad religionem et officia instituerent.

Gravissimam hanc ininus disputationem non solum adversus veteres recentioresque deistas, sed etiam adversus nuperos rationalistas, qui non aliam revelationem agnoscunt præter naturalem, sive manifestationem Dei, quæ sit per opera naturæ, quamque in universalem seu communem dividunt et in particularem. « Universalis porro » ex eorumdem sensu « ea est, quæ naturalibus animi facultatibus aliisque universæ rerum naturæ præsidiiis efficitur, quibus homo ad concipiendam colendamque rerum divinarum notitiam adducitur. Particularis vero eademque mediata (1) ea est, quæ continetur complexu rerum

(1) Hœpfner, *De discrimine mediatae et immediate Dei efficaciarum rectius intelligendæ*, Lips. 1823. pag. 21, sic rem explicat: « Qui » mediata » Dei efficaciam tuentur, ii recte discernunt inter cognitionem ejus subjectivam et objectivam. Nec igitur Deum, si objective spectatur, immediate in mundum agere negant; sed potius eum omnia, quæcunque tandem fiant,

secundum naturam evenientium, quibus Deo auctore nonnulli homines præ ceteris excitati sunt ad veræ religionis principia cognoscenda, eaque popularium quidem desideriis accommodata insigni cum successu aliis tradenda (1). »

Antequam vero ad rem propius accedimus, majoris perspicuitatis gratia animadvertimus objectum revelationis esse posse vel veritates ordinis humana ratione superioris; cujusmodi mysteria esse diximus, necnon ea, quæ a libera Dei voluntate pendent, quæque seposita revelatione ab homine cognosci nulla ratione possent; vel veritates, quæ rationis humanæ limitibus continentur; cujusmodi sunt ea, quæ ope ratiocinationis homo assequi absolute potest, e. g. Dei existentia, animorum immortalitas, officia quibus homo Deo, sibi, societatiq[ue] obstringitur, aliaque hujusmodi.

Age porro dum divinæ revelationis necessitatem adstruimus, non hanc volumus intelligi de veritatibus primi ordinis, quum exploratum sit illarum cognitionem nobis necessariam non esse nisi hypothetice, quatenus nempe per earum cognitionem et fidem voluerit Deus nos adipisci salutem; quum enim hoc revelationem potius supponat, quam adstruat, ex hac parte necessitatem, quam intendimus, evincere non possumus.

Restat proinde, ut ad veritates secundi ordinis necessitatem revelationis, de qua loquimur, referamus.

Quum autem hujus secundi ordinis veritates rationis humanæ finibus concludantur, easque propterea humana ratio absolute cognoscere possit, plane consequitur, nos haud posse instituere controversiam de necessitate, ut dicitur, *absoluta*, sed solum de necessitate, quam vocant, *moralis*; itaque hoc sensu necessariam revelationem esse defendimus.

Ad declinandas vero innumeras prope trias, quas movent adversarii, contra quos agimus, circa humanæ rationis vires, circa hominis dignitatem et conditionem, in quas injuriose nos agere clamant deistæ ac rationalistæ, eas deprimendo ad adstruendam nostræ revelationis necessitatem; præterea ne petere videamur principium, ut iidem rursum conqueruntur, dum naturæ humanæ infirmitatem ex peccato primi parentis inductam supponimus; ad hæc, inquam, incommoda declinanda, brevior nobis pro re, de qua agimus, via visa est, quæ procedit ex *facto*, atque ab experimento, et quidem publico, uni-

immediate perficere affirmant. Negant vero Deum, si subjective a nobis spectatur immediate operantem a nobis cognosci seu sentiri posse. » Quam pulchra hæc sunt et perspicua! Id ipsum tradit inter ceteros Baumgarten Crusius *Pr. de notionibus mediatis et immediatis in disciplina theologica*, Jenæ, 1827; F. Fischer, *zur Einleitung in die Dogmatik. der Evangelischen Kirche, seu introductio in theol. dogmaticam evangelicæ ecclesiæ*, Tubingæ, 1828, pag. 88 et seqq.

(1) Sic totum systema exponit Wegscheider, op. cit. proleg. 1, § 12. Unde intelligimus, quo progressus sit protestantismus in Germania quantoque studio elaboret in omni penitus divina revelatione de medio tollenda.

versali, constanti, quodque a nemine in dubium vocari potest.

Duo enim ex historicis omnibus monumentis certa sunt, 1. universum humanum genus sibi relictum a veritatis tramite turpiter plus minus aberrasse, sive circa cultum, sive circa mores et officiorum principia; 2. nunquam populos revocari ad sana principia potuisse ex humana sapientia et industria. Jure proinde ex his inferimus, necessariam esse aliquam supernaturalem revelationem, tum ut homines dignum Deo cultum ac cetera quæ hominis propria sunt amplectantur, tum ut in officiis ejusmodi continentur. Sic igitur procedimus

PROPOSITIO PRIMA. — *Ex eo, quod nullus populus divina revelatione destitutus dignum Deo cultum exhibuerit, atque in absurdos contra sanæ ethices principia errores delapsus non fuerit, jure inferitur divinæ supernaturalis revelationis necessitas.*

Quum in prima propositionis enunciata parte agatur de facto omnibus comperto atque ab omnibus admissio, nemine prorsus reclamante, possemus quidem illud supponere; juverit tamen nonnulla summatim attingere ex veteribus monumentis ad ejus confirmationem.

Ac primo quidem, gentes revelatione destitutas plures coluisse deos explorata res est. Astrolatria apud orientales præsertim populos, chaldæos, persas, phœnices obtinuit (1). Fuit pariter apud antiquissimos orientales populos, seu religionis ac theologiæ ipsorum fundamentum, doctrina de duobus principiis (2), quæ adhuc perseverat apud indos, et japones. Aliqui animantia bruta, imo et virgulta et cæpas, ut ægyptii (3), fere omnes vero simulacra ut deos venerati sunt. Licet autem fateamur, non omnes fortasse adeo stolidos fuisse, ut ligna et lapides tanquam deos habuerint; si tamen ingenui sumus, nec apertissimis monumentis volumus contradicere, inficiari haud possumus, vulgo velut deos ejusmodi simulacra et habita et culta fuisse (4). Græci et romani genios præterea, heroes sive vivos sive defunctos ut numina venerati sunt (5); mitto dicere de reliquis gentibus, quippe nota historia est et pervulgata apud omnes.

Exploratum pariter habemus ethnica gentes cu-

(1) Cons. *Voyages de Cyrus*, par M. de Ramsay, in 8.

(2) Ibid.

(3) Conf. Jos. Flav. *Contra Appionem*, l. 1, c. 9, n. 3, et l. II, c. 4.

(4) Conf. Gerdil *Saggio d'istruzione teologica, de Deo uno*; ubi refert tyrios catenis vinxisse Herculis simulacrum, ne aufereret; sic Guinæe incolæ hodie simulacra sibi confingere, quæ vocantur ab ipsis *Fetiche*, quibus vim tribuunt ac virtutem divinam. Omitto, quæ ex scriptura afferri possent monumenta, nec non ex Josepho Flav. Sed ad os obstruendum recentioribus incredulis, qui negant, veteres vere idola ut numina coluisse, satis est in medium proferre Horatii versus ex lib I, sat. 8:

olim truncus eram, ficulus, inutile lignum;
Cum faber, incertus scammum faceretne Priapum,
Maluit esse Deum. Deus inde ego.

(5) S. August. *De civ. Dei* l. II, c. 15.

piditates et vitia omnia diis suis tribuisse, eosque cupiditatum omnium atque vitiorum patronos exhibuisse, uti legere est apud veteres poetas, Homerum præsertim et Virgilium.

Certum denique est cultum omnem ethnicorum, obscenas effigies (1), festa (2), sacrificia, in quibus non cruor tantum sed et ipse pudor sacrificabatur humanus (3), numinum gesta, præterea templa (4), ritus, aliaque omnia, quæ ad cultum spectabant vel referebantur, non fuisse nisi publicum perpetuumque scelus quorumcumque et flagitiorum irritamentum; adeo ut cultum ejusmodi vere dixeris vitiorum omnium apotheosin. Non potest quin toto animo commoveatur et perhorrescat, quisquis legat, quæ apud Origenem (5), Tertullianum (6), Clementem Alexandrinum (7) et Lactantium (8) de cruentis et obscenis ejusmodi superstitionibus referuntur (9).

Et hæc quidem de cultu; ex quibus colligi facile potest, quid in universum gentes circa mores et senserint et fecerint. Corruptionis scholæ erant ipsorum theatra atque spectacula (10); fornicatio neque inter vitia quidem recensebatur (11); pæderastia passim recepta erat (12); sicut et infantium expositio, etc.; adeo ut pudeat nos tot truculenta et nefanda vel meminisse, quæ tamen publico usu cohonestabantur ac ipsis legibus sanciebantur.

Illis itaque leviter adumbratis, turpe quippe foret in his diutius immorari, sic breviter argumentum adstringimus. Quæcumque demum sit humanæ rationis vis, sive in vero ac digno Deo cultu decernendo,

(1) S. August., *De civ. Dei*, l. vii, c. 21. Conf. insuper Bern. Montfaucon, *L'antiquité expliquée et représentée en figures*, Paris, 1719, tom. i et ii.

(2) Conf. S. August. loc. cit. et alibi passim, nec non Montfaucon, op. cit. tom. ii.

(3) Conf. Dionys. Halicarnass. l. i; Plin. l. xxviii, c. 4; Cleric. in annot. ad lib. i Hugonis Grotii *De veri. relig. christ.*; S. August. ep. 91, ed. maur.: « Non aves, non quadrupedes, non denique sanguis humanus, sed multo scelestius pudor humanus immolatus intereat.

(4) Hæc omnia recensita pariter sunt a Grotio loc. cit. et a Clerico in suis annot. documentis comprobata tum ad lib. i tum ad lib. ii.

(5) In lib. *contra Celsum*, præsertim lib. v.

(6) In *Apolog.* c. 14 et in lib. *De idololatr.* c. i et seqq.

(7) In *cohortatione ad gentes*.

(8) *De div. instit.* lib. 1, qui inscribitur *De falsa religione*, tum passim in aliis earumdem institutionum libris. Sed præ ceteris vel inter ethnics festive, ut solet, ridet Lucianus in dialog. *De sacrificiis*.

(9) Conf. *Mémoires pour servir à l'histoire de la religion secrète des anciens peuples; ou Recherches historiques et critiques sur les mystères du paganisme*, par M. le baron S. Croix. Paris, 1784. 4 vol. 8. ubi clarissimo in lumine totum hoc argumentum ponit.

(10) Satis est consulere Tertul. *Apologet.* c. 15, tum orationes, quas in theatra habet s. Joan. Chrysost. Certe ipso Gibbon fatente, theatrum erat unus ex titulis, in quibus poterant romani divortium facere cum propria uxore.

(11) Epictetus, *Enchiridii*, c. 47.

(12) Aul. Gell. l. xvm. c. 2., et l. xix. c. 44; Plutarch. in opusc. *De liberis educandis*, ante fin. opp. tom. ii. Parisiis, 1624.

sive in sanæ ethices principiis expendendis, quam adeo et deistæ et rationalistæ extollunt; factum tamen est publicum, universale et constans, per plura sæcula nullum populum, sive barbarum sive excultum, quamdiu revelatione destitutus fuit, tum cultum, qui Deo dignus esset, eidem exhibuisse, tum in turpissimos errores contra sanæ ethices principia prolapsum non fuisse. Necessarium igitur est medium aliud supra humanam rationem positum ad homines recte instituendos sive circa cultum sive circa mores. Jam vero istud aliud esse non potest nisi supernaturale atque divinum, seu quod idem est: Ex eo quod nullus populus divina revelatione destitutus dignum Deo cultum exhibuerit, atque in absurdos contra sanæ ethices principia errores delapsus non fuerit, jure infertur divinæ ac supernaturalis revelationis necessitas. Huic autem propositioni majus robur accedit ex demonstratione sequentis propositionis.

DIFFICULTATES.

Obj. 1. Præcipuum humanitatis attributum, quo a brutis maxime ipsa secernitur, est *perfectibilitas*; hinc licet aliquandiu a recto honestoque ipsa aberraverit, 2. concludi non potest, semper populos in eadem ignorantia atque erroribus mansuros fuisse. 3. Proximæ ejusmodi mutationis indicia sub finem romanæ reipublicæ sunt 4. generalis polytheismi contemptus, irrisio idololatricæ superstitionis in ore philosophorum admodum frequens, de quibus fidem faciunt veterum scripta, Tullii præsertim inter latinos ac postea Luciani inter græcos; 5. quadam denique ad mysticismum tendentia atque ad solitudinem, de qua inter ceteros Josephus Flavius (1) late disserit. 6. Non omnes præterea ejusmodi superstitionibus et vitiis obstringebantur; 7. plena sunt enim historica monumenta præclaris virtutum exemplis, quibus quovis tempore viri ac mulieres floruerunt, adeo ut 8. vel ipse Augustinus romanorum virtutes demiratus fuerit. 9. Unius summi Dei notio in hominum mentibus nunquam penitus obliterata est, nunquam discriminis ratio inter justum et injustum, ita ut facinorosi semper poenis ac publica fuerint ignominia mulctati. 10. Frustra propterea ex generali illa populorum conditione infertur supernaturalis subsidii necessitas: quum ejusmodi medium insitum sit in ipsa rationali hominum natura, et eas notiones, quæ ad religionem pertinent, ut verbis Wegscheider (2) utamur, soli homines quasi sanctissimum peculium sibi vindicant; ergo.

Resp. ad 1. D. In scientiis vel artibus, quæ nullam ad mores ac religionem dicunt relationem, C. in iis quæ ad religionem pertinent, *subdist.* si nihil obstat ex parte cupiditatum, illecebrarum et exempli, C. positis ejusmodi obstaculis N. Nullum utique dubium est, *perfectibilitatem* attributum esse humanitatis, at in iis, quæ moralem vivendi rationem non attingunt. In his enim luctuosa experientia ostendit,

(1) *Contra Appionem*, lib. ii, c. 43.

(2) Op. cit. proleg. c. 4, § 10, n. (a).

quod homo sibi relictus in plura sive speculativa sive practica errorum monstra delabatur. Non enim in abstracto homo sive humanitas spectari debet, sed in concreto, prout est malis cupiditatibus abstractus et illectus, pessimis exemplis circumventus, præjudicatis opinionibus, quas ab infantia hausit imbutus, publica ac universali apud suos agendi ratione quodammodo raptus. Quanta vero horum omnium vis sit, graphice more suo Tullius (1) his verbis declarat : « Nunc (natura) parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusque depravatis sic restringimus, ut nunquam naturæ lumen appareat ;... simul atque editi in lucem et suscepti sumus, in omni continuo pravitate et in summa opinionum perversitate versamur, ut pene cum lacte nutricis errorem sxisse videamur. Quum vero parentibus redditi, deinde magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas et opinionii confirmata natura ipsa cedat... Quum vero accedit eodem, quasi maximus quidam magister, populus atque omnis undique ad vitia consentiens multitudo, tum plane inficimur opinionum pravitate, a naturaque desciscimus. » Ex quibus apparet, in re, de qua sermo est, hominem sibi relictum non in melius ferri sed in pejus ruere perpetuo atque dilabi.

Ad 2. *N.* Ut patet ex dictis : alioquin quo populus adultior fit, eo fieret perfectior magisque ad veritatem ac virtutem accederet ; at experientia, monumentis historicis confirmata, contrarium ostendit ; ex ea enim dignoscimus, eo puriores sive quoad cultum sive quoad mores fuisse populos, quo magis ad suam, ut ita dicam, infantiam accedunt ; e contrario eo deteriores factos, quo magis ab ipsa recedunt. Si-nenses profecto, quorum imperium antiquissimum est, quum neque scientiis neque artibus sint destituti, debuissent summam perfectionem attingere ; attamen in suis superstitionibus ac in morum pravitate permanent, imo et deteriores sunt quam fuerunt tot retro sæculis, prout et in ceteris populis evenit.

Ad 3. *N.* Ejusmodi enim indicia nil aliud evincunt, nisi romanam rempublicam epicureismi præsertim vi et impulsu in proximam venisse tum religionis tum socialem dissolutionem, servatis primævis institutis et cujusdam probitatis ac honestatis naturalis reliquiis. Ceterum multitudo nusquam adeo fœde corrupta fuit, quam ubi superstitioni fuit data.

Ad 4. *D.* Ex parte epicureorum, ideoque et atheistarum practico-rum, qui maxime tunc Romæ dominabantur, *C.* ex parte magistratum et populi. *N.* Ejusmodi enim philosophi non solum polytheismi atque idololatriæ, sed omnis prorsus religionis contemptum inducebant, quin defectui religionis quidpiam substituerent, ea ferme ratione qua ætate nostra sese gesserunt ac gerunt deistæ, qui religionem christianam diruere contendunt, quin ipsi, quæ humanæ societatis et vinculum et columen est, quidquam substi-

tuant ad extremam perniciem avertendam. Quod vero spectat ad magistratum ac populi sensa circa polytheismum atque idololatriam, trium sæculorum odium et immanis furor adversus Christianos ea satis manifestant.

Ad 5. *D.* Respectu singulorum, *Tr.* multitudinis *N.* Recolantur ante dicta. Josephus porro loquitur de tali dispositione ex commercio cum judæis, seu potius cum christianis, qui disseminari cœperant per imperium romanum.

Ad 6. *D.* Id est nonnulla eaque paucissima individua ab universali illa superstitione ac morum fœditate sibi temperarunt *Tr.* vel *D.* subsidio primævæ revelationis vel communicationis cum judæis, *C.* per se *N.* Ut distinctio magis fiat perspicua, observandum in primis est, aliud esse loqui de multitudine, aliud de singulis individuis ; porro quum dicimus imparem esse humanam rationem medicinæ hisce malis faciendæ, de populis sive multitudine disserimus, ut *ex facto* ostensum est ; quod autem attinet ad individua singula humanæ speciei, absolute loquendo potuissent utique ab hac universali superstitione ac morum fœditate evadere, alioquin forent excusabilia ; et nonnulla quovis tempore fuerunt quæ ad instar insularum nantium integra inviolataque in mediis debacchantis licentiæ fluctibus perstiterunt ad divinæ providentiæ justificationem ; non tamen dederim homines istos singulares hoc esse consequutos vel absque subsidio primitivæ revelationis, quæ, ut infra invictè probabimus, ad omnes gentes pervenit, vel saltem absque communicatione cum veræ religionis cultoribus. Hinc nova vis accedit stabiliendæ supernaturalis revelationis necessitati.

Ad 7. *Tr.* Ejusmodi enim singularia exempla non destruunt factum generale et constans, quod nos adstruximus ; nec infirmant argumentum, quod inde confecimus. Recolantur modo dicta in resp. ad 6. Addimus non ex uno vel altero præclaro facinore, sed ex complexu perpetuitateque recte factorum oriri rectam vivendi rationem. Non vacat hic, neque præstat in ejusmodi præclara gesta, quæ tantopere jactant adversarii nostri, intimius inquirere.

Ad 8. *D.* Respective ad alias gentes, in ipsorum infantia et quidem abstractione facta a falso deorum ac dæmonum cultu, *C.* absolute *N.* Etenim s. Augustinus (1) hæc scribit : « Veteres igitur primi Romani,... quamvis ut aliæ gentes, excepta una populi Judæorum, deos falsos colerent, et non Deo victimas sed dæmoniis immolarent, tamen laudis avidi, pecuniæ liberales erant ; gloriam ingentem, divitiis honestas volebant ; hanc ardentissime dilexerunt, propter hanc vivere voluerunt, pro hac et mori non dubitaverunt ; ceteras cupiditates hujus unius ingenti cupiditate presserunt. » En, quo sensu commendat et sub quali restrictione ; igitur factum a nobis statutum confirmat. Ceterum quid senserit Augustinus de Ro-

(1) Tuscul. disput. lib. III, c. 1. edit. Taur. opp. tom. XII.

(1) *De civ. Dei*, lib. V, c. 12.

manorum moribus primi ejus libri *de civ. Dei* aperte declarant.

Ad 9. *D.* Ita tamen, ut eas innumeris prope superstitionis deorum cultibus et erroribus homines fœdaverint ac fere soffocaverint, *C.* germanas et sincerias conservarunt *N.* ut patet ex dictis. Damus utique nunquam penitus obliteratum illud, ut Tertullianus (1) vocat, *testimonium animæ naturaliter christianæ*; at incredibile dictu est, quot absurdis commentis ethnici ideam istam depravaverint, quod nemo certe in dubium vocabit. Idipsum dicatur de generalibus notionibus animæ insitis de justo et injusto, de virtute ac turpitudine, quas notiones in applicatione atque in praxi ex generali illa ac publica morum perversitate pessime distorserant atque corruperant, quidquid tandem de singularibus casibus senserint.

Ad 10. *D.* Si rem in abstracto spectemus, *Tr.* si in concreto, ita ut absque ullo externo ac supernaturali subsidio homines sive populi officia ejusmodi et cognoscant et præsent *N.* Theoriæ omnes ac rationationes factum universale et constans non destruunt; porro factum contrarium evincit, quidquid sit de nativa rationis vi et efficacia, de qua hic non inquirimus. Hinc præoccupata sunt, quæcumque deistæ ac rationalistæ congerunt, videlicet ex nomine legis *naturalis*, quæ sic a *natura* dicitur, tum quia paucissimis ac simplicissimis veritatibus concluditur ac continetur, tum quia indita a Deo est humanæ naturæ, tum postremo quia invincibilis non est talis aberratio, aliaque id genus ingeniose excogitata, quæ nulla ratione attingunt factum a nobis propositum, quodque inficiari adversarii non possunt, nisi velint omnia historica monumenta convellere.

PROPOSITIO II. — *Ex eo quod nulla humana sapientia aut industria populos revelatione destitutos revocare valuerit ab universali illa defectione sive circa cultum sive circa mores, jure rursum inferitur divinæ ac supernaturalis revelationis necessitas.* ~

Rursum et in hac propositione factum adstruitur extra omnem dubitationem aleam positum.

Licet enim omnes Ægypti sacerdotes sive sapientes, Indorum gymnosophistæ, Persarum magi, græci ac romani philosophi sapientiæ studuerint, scholas atque academias instituerint, sectas informaverint, et quidem per longum annorum et sæculorum tractum; certum tamen est, ipsos impares omnino fuisse populis ad veri numinis cultum ac veritatis cognitionem adducendis, idque ex triplici ipsis inhærente defectu. Ex defectu nempe *unitatis*, ex defectu *auctoritatis*, ex defectu *sanctionis*.

Ac primo quidem ex defectu *unitatis*; quum semper non solum scholæ, sectæ et academix, sed et philosophi singuli a se invicem discreparint in tradendis religionis ac morum institutionibus. Quod enim schola una, academia aut secta probabat ab aliis impugnabatur, nec raro discipuli in magistros insurgabant, adeo ut omnes philosophiæ epochæ in

scepticismum delaberentur (1) ob unitatis ac consensus defectum; impares proinde se reddebant ad propria placita populis suadenda.

Ex defectu insuper *auctoritatis*; auctoritas enim ista non erat *personalis*, ut patet, cum nulla potestate in populos pollerent, non *doctrinalis*, siquidem ad summum doctrina in sui admirationem populos rapuisset, non vero ad relinquenda cupiditatum oblectamenta, quibus nimis abducebantur, induxisset. Non *realis*, non quævis alia, qua semper destituti fuerunt. Accedit nimia eorum facilitas in sese accommodando populorum superstitionibus, sive ad eorum ac magistratuum vindictam et poenas declinandas, sive ad propria commoda tuenda, adeo ut tanquam in dogma erexerint principium de *accommodatione* (2). Quare vel ipse Socrates, qui vulgo perhibetur monotheismi martyr, teste Xenophonte (3), ejus biographo et apologeta, passim patrii diis immolabat.

Ex defectu demum *sanctionis*; cum nulla ipsi auctoritate sua vel præmia vel poenas præceptorum suorum observatoribus vel transgressoribus proponere potuerint, atque irridere, quæ poetæ de elysiis vel stygiis sedibus cecinerunt (4). Jam vero quid ju-

(1) Cons. *Histoire comparée des systèmes de philosophie considérée relativement aux principes des connaissances humaines*, par M. Géraudo; in qua auctor quinque philosophiæ epochas distinguit, quarum 1, incipit a Thalete et desinit in Protagoram, qui suis sophismatibus dubium circa omnia movet. Altera exordium habet a Socrate, qui cœpit impugnare scepticismum, deinceps a Pyrrhione instauratum. Postea Epicurus venit cum suis principiis physicis moralitatis; tum sequitur Zeno cum suo lato, quem sequuntur Arcesilaus et Carneades, qui finem imponunt huic epochæ. 3. Epochæ complexitur vicissitudines philosophiæ quæ Romæ et Alexandria obtinuit usque ad sæc. vi, quo omne philosophiæ studium barbaria superveniente extinguitur. 4. Comprehendit totum illum temporis lapsum qui a sæculo vi ad xvi protenditur. 5. Initium ducit a tribus summis reformatoribus, Baconem in Anglia, Cartesio in Galliis, Leibnitzio in Germania ac ad Kantium usque pergit, qui Baconem, Cartesium ac Leibnitzium immutat, statuitque philosophiam *experimenti*, et ad hanc appellat auctor. Ast nonne rectius post tot sæcula ab hac ad *EXPERIMENTUM PHILOSOPHIÆ* posset appellari? Ecce non simul utraque conjungitur, religio nempe ac philosophia, prout in sua origine conjunctæ erant? *Nous la reverrons*, inquit cl. Comès J. De Maistre, *la superbe alliance de la religion et de la science; ils reviendront ces beaux jours du monde, où toute science remontait à sa source.* Traduct. du traité de Plutarque intitulé : *Des délais de la justice divine* *.

(2) Erat enim commune apud ipsos receptum effatum : *Expedire falli in religione civiles*. Quare August. etiam ex hac parte veteres arguit philosophos, *De civ. l. vii, c. 10.*, ubi de Seneca scribit : *Colebat, quod reprehendebat; agebat, quod arguebat; quod culpabat, adorabat.* Sic etiam Epicetetus, *Ench. c. 38.* principii loco statuebat : *Libere autem et sacrificare et primitias offerre secundum patrios mores unumquemque decet.* Σπένδειν δὲ καὶ θύειν καὶ ἀπαρχεῖσθαι κατὰ τὰ πάτρια, ἐκαστοῖς προσήκει.

(3) Xenoph. *De factis et dictis Socratis memoratu dignis*, l. i, c. 1.

(4) Apposite J. J. Rousseau in *Emile* l. iii. p. 187,

* voir le premier vol. de notre édition des *Œuvres du comte J. De Maistre*. 1841. Prix : 5 fr. le vol. m.

(1) *Apolog.* c. 17.

vant eloquentissimi quique tractatus de virtutibus ac vitiis ad populos absque certa sanctione vel ad virtutem adducendos vel ad retrahendos a vitiis?

Dixi vero *ex triplici defectu ipsis inherente*, non solum ut rationem redderem facti propositi, verum etiam, ut innuerem adversus nostros deistas ac rationalistas, nec ipsos triplici hoc defectu laborantes aut nunc esse aut unquam pares fore, seposita revelatione divina ac supernaturali, ad hoc idem præstandum, quod veteres philosophi minime præstare valuerunt (1).

His igitur sic constitutis ita perstringimus argumentum: res facti indubia est, humanam sapientiam et industriam non valuisse populos revelatione destitutos revocare ab illa generali defectione sive circa cultum sive circa mores, nec potuisse, etsi enixe id voluissent, nec posse, etsi vehementer vellet, ex triplici proposito defectu; ergo necessarium est ad hoc præstandum subsidium aliquod extra humanam conditionem positum, quod triplicem nuper expositam conditionem præferat. Atqui tale subsidium esse non potest nisi divina supernaturalis revelatio, quæ sola principium in se continet tum unitatis, tum summæ auctoritatis atque efficacissimæ sanctionis; ergo ex eo quod nulla humana sapientia ac industria populos revelatione destitutos revocare valuerit ab universali illa defectione sive circa cultum sive circa mores, jure rursus infertur divinæ ac supernaturalis revelationis necessitas.

DIFFICULTATES.

Obj. cum Ammon et Wegscheider: 1. *Rationem*, quatenus suprema ejus virtus dignoscitur in *ideis* concipiendis, quæque ipsa recte dicitur *idea*, homini a Deo datam esse facultatem, non excultam, sed assidue excolendam constat, ejusque aciem adjuvantibus tantum rebus faustissimis, a Dei providentia repetendis, ita *curari* posse, ut ne obscuretur errorum tenebris. Quapropter 2. distinguendum est inter rationem in *abstracto* et in *concreto*, uti dicitur, cogi-

ta philosophum alloquitur: « Frustra virtutem statuere ac confirmare unius rationis ope conaris: nam quæ unquam fundamento illam poteris sustentare? Præclaræ quidem sunt tuæ de moribus leges, sed earum cedo, quæso, sanctionem! Age, quid æterno inferorum igni suffectum vis? »

(1) Sic graphice describit idem J. J. Rousseau deistas seu philosophos: « Philosophos, » inquit, « consului, eorum libros pervolvi, ac varias opiniones expendi; agnovi omnes animorum plenos affirmantes audacter, etiam in rebus dubiis ex tripode judicantes, qui scire se omnia profiterentur, extricent nihil, sese invicem irrideant; quod quidem commune omnibus id mihi visum est, in quo minime hallucinentur. Eiat et quasi ovantes, quum alios petunt; quum ipsi petuntur, fracti et abjecti; si eorum argumenta explores, nulla plane invenies nisi ad evertendum aliquid comparata; si suffragia recenseas, id quisque fert, quod sibi quisque tribuit: nulla quidem in re nisi in contendendo sibi invicem coherent; cum ipsi uni veritatis lumine illustrati, candidi, fide digni videri volunt, tum nos jubent quodammodo ipsorum dicto acquiescere, et putida atque absurda commenta pro veris ac certis principiis obtrudunt. » *Emile*, tom. III, p. 21.

tatam. 3. Neque vero dubitari potest, quin in rebus gravissimis, quæ ad religionem et honestatem tuendam pertinent, itemque in præceptis artis logicæ omnes fere philosophorum scholæ mirifice inter se conveniant; et 4. inter ipsos scriptores, quos profanos dicimus, et quos *injuste aversantur atque calumniantur tenebrarum patroni*, haud paucos esse constat, qui præclaras de religione ac virtute sententias, Jesu Christi decretis ac præceptis haud absimiles in medium protulerint. 5. Contra inter eos ipsos, qui eandem revelationem sequi se professi sunt, magna opinionum diversitas obtinuit; 6. nec illa revelationis auctoritas impedire potuit, quominus ejus assectæ ad superstitionem erroresque alios non modo ineptos sed etiam perniciosos delaberentur. 7. Quod si vero Deo placuisset, omnes omnibus temporibus idem prorsus sentire de rebus divinis, ita ut ipsa forma et involucria idearum ad religionem pertinentium omnibus eadem essent, certe sapientissimis præsidii id effecturus fuisset. Ergo. Ita citati auctores. (1).

Resp. generatim *D.* Et hæc respiciunt meram ab ipsis excogitatam possibilitatem, *C.* destruunt factum a nobis constitutum *N.* Ejusmodi enim theoriæ non sunt nisi imaginariæ, et ab existentia revelationis illius originem ducunt, quam per summam injuriam ipsi impugnant, ut inferius ostendemus; sed nullo modo attingunt argumenta, quæ ex facto deducuntur. Quid enim effecerunt veteres philosophi ad populorum illustrationem? Quid efficiunt deistarum ac recentiorum rationalistarum conatus, nisi corruptionem populorum, et juventutis sibi commissæ?

Resp. singillatim; ad 1. *N.* Experientia enim contrarium evincit, ut ex dictis patet, quæcunque demum vis in ratione supponatur. Non agitur de eo, quod *possit*, sed de eo, quod *fecerit*.

Ad 2. *D.* Et supposita qualicunque distinctione ob vitium eidem inherens impar semper est humana ratio effectui obtinendo, quem adversarii prætendunt, *C.* secus *trans*.

Ad 3. *N.* Quam enim mirifice philosophorum scholæ inter se conveniant, si sermo sit de recentioribus, vidimus ex J. J. Rousseau, et patet ex perpetuo rationalistarum conflictu et pugna, quæ in Germaniæ scholis adhuc viget, et ex eorum libris. Si sermo sit de antiquioribus, patet ex historia philosophiæ ejusque diversis sectis stoicorum, epicureorum, pyrrhonistarum, cynicorum, etc. (2). Quid porro commune habeant artis logicæ præcepta cum gravissimis rebus, quæ ad religionem et honestatem pertinent, non video.

Ad 4. *D.* Præclaras de religione sententias absque fundamento, absque conjunctione et fine, et qui-

(1) Ammon, *Der rechte Standpunct*, Lips. 1822, p. 19. Wegscheider, op. cit. prol. c. 1, § II, n. (a).

(2) Cf. Plutarch. *De placitis Philosophorum*, præsertim l. IV. opp. fol. ed. Paris. 1624. tom. II. Itaque mirifice scholæ philosophorum inter se conveniunt solum in dissentiendo. Philosophorum item clamores, acres disputationes, dissensiones graphice describit Lucianus in dialogo: *Bis accusatus*, c. II et seqq.

dem generales et theoreticas, C. systema religionis ac ethices ex omni parte absolutum, bene connexum ac practicum N. Aliud porro est nonnullas sententias, tractatus etiam ac dissertationes edere de religione ac moribus et quidem speculativas et generales, quod fieri utique ab antiquis philosophis potuit, multoque magis a recentioribus, qui tot subsidiis religionis instructi sunt, atque interdum factum esse concedimus; aliud autem integrum, absolutum ac bene constructum præbere totius religionis atque ethices ædificium cum solido fundamento sive auctoritatis sive unitatis atque sanctionis, nec non cum applicatione generalium principiorum ad praxim, quod nunquam ab ipsis factum est, ac seposita revelatione nunquam fiet. Nunquam convenerunt in hominis fine constituendo; nunquam in certis ethices naturalis atque obligationis principiis constabiliendis; nunquam stabiles regulas ad applicanda casibus particularibus principia virtutis, probitatis atque honestatis exhibuerunt; nunquam fines statuerunt, qui præcepta a consiliis seu a perfectione secernant et varios culpæ gradus determinent; nunquam motiva omnibus communia et valida ad impellendum hominem ad virtutem, et retrahendum a vitiis proposuerunt. Mira semper in his omnibus aliisque, a quibus recensendis brevitate gratia abstinemus, viguit ac viget inter philosophos deistas ac rationalistas varietas, qui propterea nunquam ethicen populorum indigentia accommodatam dare potuerunt, nedum cultus, ut ipsi vocant, theoriam (1). Quare *tenebrarum patroni*, (id est, catholici seu supernaturalistæ) neque *injuste aversantur* neque *calumniantur* scriptores profanos, sed factum referunt, quod nostri lucis amatores nunquam destruent.

Ad 5. D. Inter eos, qui eandem revelationem sequi se professi sunt, sed mutilam ac rejecto ecclesiæ magisterio, magna opinionum varietas obtinuit imo et obtinet, C. qui integram sub auctoritate ecclesiæ, *subdist.* in opinionibus levioris momenti, quæ nec religionis nec doctrinæ moralis attingunt substantiam ac nondum definitæ sunt, C. secus N. alioquin jam non sunt catholici.

Ad 6. D. In refractariis et perduellibus, C. in catholicis sinceris N.

Ad 7. D. Si hominibus iis uti placuisset, C. si propria sensa potius quam legitimam auctoritatem a Deo constitutam sequi maluerunt N. Deus homini nunquam defuit, ut infra ostendemus, sive per primitivam revelationem, sive per constitutam a se ecclesiam: omnia enim suaviter fortiterque ad finem suum perducere maluit, quin vim inferre videretur

humanæ libertati, cui consultum ipse omni ratione voluit; etsi maxima in se esset atque efficacissima divinitus a se constituta auctoritas. Sed si hominibus magis placuit evanescere in cogitationibus suis, quam eidem obtemperare, sibi imputent, si ortæ divisiones sunt.

PROPOSITIO III. — *Cum humana ratio ex se motiva sufficientia non præbeat ad homines in officio continendos atque a vitiis retrahendos, iterum necessitas jure inferitur divinæ ac supernaturalis revelationis etiam in iis, quæ naturali rationis lumine cognosci possunt.*

Et hic factum enunciamus quod ab ipsa experientia eruitur; damus enim libenter philosophis, deistis ac rationalistis, humanam rationem cognoscere posse, teneri hominem ad cultum supremo numini præstandum, animam immortalitate esse præditam, præmia pœnasve ipsam manere post mortem, vitium esse fugiendum virtutemque sectandam aliaque id genus plurima, sola etiam inspecta naturæ humanæ conditione ejusque ad Deum relatione. At ubi humanorum animorum sinus introspectantur, inficiari ipsi non possunt ejusmodi notiones sufficientes non esse ad hominem ita regendum, ut in omnibus rerum adjunctis in officio ipse se contineat atque ex virtute agat.

1. Quia non omnes, imo plerique non assequuntur vim naturalium ejusmodi demonstrationum, præsertim quod non pauci philosophi eas in dubium revocaverint, imo aperte negaverint (1).

2. Quia sæpe dantur difficulta rerum adjuncta, in quibus homo constitutus ac sibi relictus, si alia non habeat motiva præter ea, quæ ratio illi præbet, ægre omnino, imo nullo modo adducitur ad sectandam virtutem atque ad injustam actionem vitandam; ut cum in æstu vehementis cupiditatis reperitur, vel cum agitur de famæ ac vitæ periculo, in injustæ potentium virorum insectationis discrimine, quibus vulgo homines cedunt (2).

3. Quia, qui in conflictu reperiuntur, facile sibi suadent, in ejusmodi casibus hominem non obligari ad tale vel tale facinus, dubia iis insurgunt de demonstrationis vi ac veritate, mens obnubilatur, nec videt amplius, quod antea evidenter cognoscere sibi videbatur; in subsidium adseiscit sapientium dubia, falsum dictamen facile adoptat.

4. Quia, quum ratio nonnisi generalia suppeditet principia sive circa cultum sive circa vitæ futuræ præmia vel pœnas, nec determinet in particulari quo cultu, quibus in specie obsequiis divinitatem sibi homo demereri possit; quænam nos maneant præmia,

(1) Lockius in suo *Specim. intell. hum.* lib. I, c. II, innumera prope exempla varietatis ejusmodi exhibet, quæ inter veteres et recentiores populos et philosophos obtinuit. Quod pariter præstitit Helvetius, *serm.* 20, c. 13. Consulatur de hoc argumento Spedalieri, *Diritti dell'uomo* l. IV. c. 14. et seqq., necnon Manzoni, *Sulla morale cattolica*, c. 3. *Sulla distinzione di filosofia morale e di teologia*: ubi egregie hoc argumentum evolvit.

(1) Cons. Cic. *Academ. Quæst.* lib. II, præsertim c. 37 et seqq. edit. Taur. 1829. opp. tom. XII.

(2) Cons. Roberti S. J. *Della proibizione naturale*, parte 2, ubi sex obstacula recenset, quibus homines sola naturali probitate ducti a virtute retrahuntur, quod pluribus illustrat exemplis ductis ab historia antiqua et recentiori. Cons. pariter Card. Gerdil, *Diss. Della origine del senso morale*. edit. Rom. opp. tom. II.

quænam pœnæ et quamdiu duraturæ, præsertim quum pœnæ juxta deistas æternæ esse non possint; inde fit, ut omnem penitus vim amittant, et homo hæreat perinde ac si eas non cognosceret, præsertim si vitium utile sit, et virtus circumsepta et obsita difficultatibus, ut passim evenit.

5. Quia hæc omnia confirmantur ex agendi ratione veterum philosophorum (1), ac præsertim recentiorum deistarum, eorumque omnium, qui ipsorum sectantur principia, omni revelatione seposita. Publice enim nullam isti, ut plurimum, religionem exercent, vitiis diffiunt, dilectionis et charitatis actus in proximum, in arduis præsertim, vel omnino negligunt vel parvipendunt. Et hæc quidem illi, qui de probitate quadam naturali atque honestate gloriantur, quibus ad honeste tamen vivendum tot insunt præsidia, sive ex domestica institutione, sive ex quadam laudis et gloriæ cupidine, ex quodam decore, virtutisque insita vi, etc. Verum quid de infimæ plebis hominibus, quibus talia principia communia fierent?

Jam vaga prosiliet frenis natura remotis (2).

Omnibus nempe cupiditatibus simul ac libertas omnino tribuitur, nullum vitium est, in quod flagitiosissimi non ruant ad omnia parati, nec ulla ratione contineri possunt, ut luctuosa experientia evincit, perinde nempe ac si nec Deus esset, nec ulla vel præmia bonis vel pœnæ malis essent constitutæ.

Unde sic ratiocinamur: Data quæcunque humanæ rationis vi in agnoscendis officiis, quibus homines erga Deum, proximum ac semetipsos obstringuntur, quum in humana ratione nulla sint motiva sufficientia et omnibus accommodata, quæ efficaciter in omnibus rerum adjunctis impellere valeant homines, eosque vel in officio continere vel retrahere a vitiis, ut ex facto experientia omnium sæculorum comprobato evincitur, velint nolint deistæ ac rationalistæ, necesse est vel ut homines sine ullo freno brutorum more dimittantur ingenti omnium jurium ac societatis jactura, vel ut existat aliquod motivum extra humanam naturam positum, quod illa omnia præstet, divina nempe ac supernaturalis revelatio; seu quod idem est: Cum humana ratio ex se motiva sufficientia non præbeat ad homines in officio continendos ac retrahendos a vitiis; iterum necessitas jure merito inferitur divinæ ac supernaturalis revelationis etiam in iis, quæ naturali rationis lumine cognosci possunt (3).

DIFFICULTATES.

Obj. 4. « Ipsa humanæ mentis natura et summi nu-

(1) Sic de sui temporis philosophis scribebat Cicero, *Quæst. Tusc.* lib. II, c. 4. « Videre licet alios tanta levitate et jactatione, ut iis fuerit non didicisse melius; alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos, multos libidinum servos ut cum eorum vita mirabiliter pugnet ratio; quod quidem mihi videtur esse turpissimum. » Cons. Roberti, *Della probità naturale*.

(2) Horat. lib. II, sat. 7.

(3) Optime S. Thom. p. I, q. I. ostendit, quod circa ea etiam, quæ de Deo ratione humana investigari possunt, necessarium fuit hominem instrui re-

PERRONE, I.

minis idea recte efformanda omnem excludunt supernaturalis revelationis necessitatem; quemadmodum enim omnia alia animantia iis viribus prædita sunt, quibus naturæ suæ fines attingere possint, ita procul dubio homines ratione sibi concessa præstant reliquis animantibus, eisdemque facultas data est ea omnia intelligendi et observandi, quæ ad summos humani generis fines obtinendos, scilicet ad officia tuenda et ad religionem colendam, spectant. Deinde 2. homo, simul atque eo pervenit, ut rationis et officii sui sibi conscius sit, necesse est rationem teneat tanquam supremam cognoscendi vim, cujus decreta in omnibus vel cogitationibus vel actionibus servare debeat. Quicumque autem, spreto hoc rationis humanæ principatu, revelationis, quæ modo supernaturali ad certos homines delata dicitur, eam esse auctoritatem statuit, ut ei sine ulla dubitatione cæco quodam instinctu aut sensu parendum sit, is veram hominis naturam ac dignitatem tollit atque evertit. 3. Humana mens legibus cogitandi ipsi innatis subiecta, quæcumque vel sensuum ope perceperit, vel cogitatione ac meditatione repperit, primum quidem ad causam aliquam in mundo sensibus obvio vel ad origines in ipsa mente latentes referre cogitur; ideoque stultæ esset arrogantia, si causam eventus in rerum natura observati aut origines veræ religionis inter homines deprehensæ in animæ facultatibus reconditas non statim perspexerit, eas prorsus negare velle, et supernaturalem ac miraculosum eventum fingere, cujus certa quædam nota demonstrari omnino nequit. Si qui autem sunt, qui *supernaturalismum*, ut vocant, *rationalem* tuiti, religionem christianam rationi prorsus convenire censeant, nihilominus tamen eandem supernaturali modo revelatam esse contendunt, ii leges cogitandi a Deo ipso homini datas transgrediuntur; nam quæcunque religionis doctrina menti humanæ dicitur plane convenire, ea ex hac ipsa ad leges ejusdem accommodate repetatur necesse est. 4. Quum plures religionis doctrinæ, quæ vulgo *positivæ* dicuntur, revelationis divinæ ejusque supernaturalis ac miraculosæ dignitatem sibi arrogaverint, nisi quis cæco quodam arbitrio alteram alteri præferre velit, nulla alia est ratio et via eas examinandi, quam ut illarum placita cum iis, quæ via naturali rectæ rationis de Deo ejusque voluntate ipsi innouerint, diligenter componat et ad hanc normam sine omni superstitione exigit. Nam qui hac norma in exploranda religionis, quæ supernaturalem se proficitur, veritate uti noluerit ei verendum esset, ne, si forte dæmon aliquis aut homo se Dei legatum profiteretur, aut falsa aut mala pro veris et honestis venditare auderet, placita summo numine indignissima tanquam ab ipso revelata sibi obtruderentur.

velatione divina, quia veritas de Deo per rationem investigata a paucis et per longum tempus et cum admixtione multorum errorum homini perveniret, a cujus tamen veritatis cognitione dependet tota hominis salus, quæ in Deo est. » Eadem inculcat et fusiùs evoluit tum 2. 2. q. 2. art. 4. in corp., tum *Contra gentes* lib. I, c. 4.

(Deus.)

tur. Quot mala facinora, neglecta rationis cultura, obtentu numinis, et revelationis divinæ inter homines patrata sint, historia gentium abunde docet. 5. Accedit, quod omnino nulla revelatio, quæ sicut historia aliorum testimoniis nititur, tam certam potest nobis persuasionem afferre, quam quæ ex ratione proficiat, cujus decreta homini sua ipsius conscientia innescunt. Quo magis autem religio intimæ humanæ mentis conscientiæ insita fuerit atque impressa, eo certius homo beneficam ejus vim in variis vitæ humanæ vicissitudinibus experietur. 6. Denique argumentum speciosissimum, quo revelationem supernaturalem ostendunt (*supernaturalistæ*), *petitionis principii*, quod vulgo dicitur, vitio premittitur. Id enim sumitur ex iis, quæ in aliquo libro, qui modo quodam supernaturali confectus esse perhibetur, leguntur. Huic autem ipsi fidem esse adhibendam hoc argumento scilicet persuadere conantur, quod supernaturalem revelationem contineat. Itaque demonstrandum pro demonstrato ponunt. Ac si quis, ut fit, rationis humanæ imbecillitatem religionisque naturalis insufficientiam e peccato originali, ex lapsu protoplastorum scilicet oriundo, demonstrare velit, is sane in eodem errore versabitur. Nec minus in eandem reprehensionem incurret quicumque argumentationibus e ratione et philosophia deductis fidem *religiosam*, a ratione et philosophia plane alienam, ad earum præcepta non esse exigendam statuerit; ergo. » Hactenus Wegscheider (1) ad suum rationalismum statuendum.

Resp. generatim *D.* Et hæc usque adeo non destruunt factum a nobis statutum, ut ne attingant quidem, *C.* destruunt vel attingunt *N.* Stat adhuc tota argumenti a nobis inde deducti firmitas, stant omnia quæ nexu legitimo ex eo consequuntur. Sed jam expendamus singula ab adversariis asserta.

Ad 1. *N. A.* Ad arg. sive rationem *N.* paritatem. Cetera enim animantia, cum instinctu ac necessitate agant, iis utique mediis omnibus a natura instructa esse necesse est, quibus finem suum attingant. At vero homines, cum ratione ac libertate præditi sint, possunt utique a fine suo aberrare, prout eos sive quoad religionis cultum sive quoad officiorum observantiam revera et aberrasse olim et nunc quoque temporis turpiter aberrare historia et experientia testantur; quibus insuper edocemur nunquam per se homines a publica ejusmodi et universali aberratione eximi potuisse vel posse, ut ostensum a nobis est, absque externo aliquo adjumento, quo non solum rite instituantur, sed præterea ad exequenda ejusmodi officia moveantur et impellantur. Hac ratione non solum hominis naturæ et dignitati opportune provisorum est, sed præterea etiam homo ipse et tutius ducitur, et occasio ei præbetur tum exercendi virtutes sibi proprias, tum melius divinas perfectiones cognoscendi.

Ad 2. *D.* Id est, posita gratuita hypothesisi de

(1) Op. cit. proleg. c. 1, § 11. Quod si cuipiam videri possint obscuræ ejusmodi difficultates ita expositæ, meminisse is debet illas de verbo ad verbum ex citato auctore esse desumptas.

plena officiorum cognitione et motivorum ad illa efficaciter adimplenda, *Tr.* vel *C.* sublata ejusmodi hypothesisi *N.* Et hoc est præcise de quo quæritur; omnium porro sæculorum experientia et factum ipsum ejusmodi hypothesisi destruunt. Rationalistæ igitur vere principium petunt, dum assumunt, quod esset probandum, et falsum omnino est. Ad conf. *quicumque autem spreto hoc rationis*, etc. *D.* id est, qui rationi non tribuunt nisi eam partem, quæ ei competit, *N.* qui nullo modo rationem consulunt, imo et excludunt atque spernunt *C.* Hoc vero non contendunt, qui rationem revelationi subjiciunt. Perperam proinde affirmant rationalistæ, cæco instinctu aut sensu ab homine parendum esse supernaturali revelationi, quæ rectum rationis usum nunquam proscripsit, imo commendat. Rectæ propterea rationis munia in revelationis negotio in eo sita sunt, ut expendat fundamenta, quibus hæc innititur, et deinde, hac semel constituta, se submittat in iis, quæ ejus captum excedunt, quod ratio ipsa dictat; in ceteris vero, quæ ejusdem aciem minime superant, plura habet, in quibus se exerceat, ea evolvendo, quæ per revelationem didicit. Hæc autem agendi ratio nullatenus veram hominis naturam tollit atque evertit, ut ipsi autumant, sed impedit, quominus natura ac dignitas humana rursus concidant, prout revera hoc destitutas præsidio concidere necesse est.

Ad 3. *D.* Nisi certo constet ab alia causa, quam a naturali esse repetenda, *C.* alias *N.* Et hic rursum principii loco constituunt adversarii (qui nos arguunt petitionis principii) quod falsum est; asserunt et supponunt, sed non probant, humanam rationem absque externo ac supernaturali subsidio tum omnia religionis ac morum præcepta agnovisse tum motiva ad ea exequenda, quod est contra factum. Scilicet quidpiam constanti vultu tanquam ex delphico tripode asserere et illud argumentis stabilire non idem est. Primum illud optime adversarii nostri præstant, alterum negligunt. Ad Prob. *stultæ esset arrogantia*, etc. idem esto responsum; addatur non fingi a nobis *supernaturalem ac miraculosum eventum*, cujus certa quædam nota demonstrari omnino nequeat, sed plane demonstrari, prout evidenter patebit, cum sermo erit de divinæ revelationis existentia, ubi pariter ostendemus certas quasdam esse notas ad supernaturalem ejusmodi eventum discernendum. Ad Conf. *si qui sunt, qui supernaturalismum... ii leges cogitandi... transgrediuntur*, etc. *N.* Aliud enim est, facta revelatione earum veritatum, quæ in naturæ ordine continentur, deprehendere eas consentaneas esse rectæ rationis principii, quod factum difficile non est; aliud vero illas omnes veritates, seposita revelatione, cognoscere, quod adeo difficile est, ut nedum integri populi plurium sæculorum decursu, sed vel ipsi sapientissimi philosophi in eo cæciverint et toto cælo erraverint, ut ex facto ostendimus (1). Duo hæc adversarii commiscunt in sua thesi, quæ commisceri nec possunt nec debent.

(1) Plato communionem uxorum in sua republica admisit. Socrates Theodotam quandam meretricem

Hinc negamus illationem : quæcumque religionis doctrina menti humanæ prorsus dicitur convenire, ea ex hac ipsa ad leges ejusdem accommodare repetatur necesse est; detecto enim sophismate, ejusmodi illatio evanescit. Adnoto præterea, tanquam certum rursus assumi ab adversariis divinam revelationem non complecti nisi eas veritates, quæ ordinem naturalem non prætergrediuntur; complectitur autem revelatio plures alias veritates, quæ humanæ mentis aciem superant, ut suo loco ostendemus, quare rursus peccat adversariorum argumentatio, et eo laborat vitio, quod falsi suppositi vulgo dicitur.

Ad 4. *D.* Et inde sequitur rationem per se posse omnia religionis et morum officia cognoscere, vel cognita ab ipsa fuisse seposita revelatione, *N.* ut patet ex dictis; sequitur rationem propositas sibi morales veritates cognoscere tanquam rectis principiis congruentes *C.* Recolantur nuper dicta in resp. ad Conf. 3. difficultatis. Eadem semper æquivocatione laborant ejusmodi argumenta. Ad Conf. *quot mala facinora*, etc. *D.* Ex neglecto examine accurato motivorum, quæ vocant credibilitatis, *C.* rite adhibito hoc examine *N.* Quæ vero ejusmodi motiva sint, inferius aperiemus.

Ad 5. vel *N.* vel *D.* Persuasionem non afferat ejusdem ordinis *C.* alterius ordinis, quæ eandem pariat certitudinem seu saltem æquivalentem *N.* Ex logicis enim omnes norunt pro subjecta materia triplicem distinguere certitudinem, metaphysicam, physicam atque moralem; et postremam hanc, ut reliquas, quæ ad institutum nostrum non pertinent, taceamus, dummodo plena sit, conditionesque omnes præseferat, quas illi requirunt, nos tutos æque de veritate reddere ac certitudinem metaphysicam, atque in eam deum resolvere. Hinc non minus certus sum me existere ex testimonio sensus intimi, ac existere Romam vel Lutetiam Parisiorum ex testimonio ceterorum hominum. Talis vero est certitudo, cui innititur existentia revelationis, ut suo loco ostendemus. Ergo falsum est, quod ab adversariis adstruitur.

Ad 6. *N.* Tantum enim abest, ut istud sit argumentum speciosissimum, ut sine illo res plane confici possit, prout reipsa a nobis præstitum est; etenim nunquam ad illud recurrere debuimus, ut ex tota hucusque instituta disputatione patet, in qua præfatum argumentum non solum non attigimus, sed ne inuimus quidem; reliqua proinde superstructa corrumpunt (1).

docet artem homines alliciendi, apud Xenophontem *De dictis et factis mirabil.* lib. iv, c. ii. Epictetus in *Enchir.* c. 42. fornicationem ut licitam admittit. Aul. Gellius, *Noct. attic.* lib. xix, c. ii. refert versus amatorios Platonis, quibus scelestæ pæderastia commendatur; sed me dies deficeret, si omnia errorum monstra, quæ veteres admiserunt, recensere vellem. Recentiores deistæ, ut suo loco ostendemus, non minus absurda et impia docuerunt.

(1) Infirmæ adeo virtutis sunt argumenta, quibus theologiæ in Academia fridericiana professores inexpertæ juventuti illudunt camque decipiunt! quibus illi, qui de Christiano nomine gloriantur, fundamenta subruunt christianæ religionis et ejuscunquæ supernaturalis revelationis, ut eam a sola ratione repetant, id est, ut solum deismum statuunt sub christiani no-

CAPUT III.

DE NOTIS DIVINÆ AC SUPERNATURALIS REVELATIONIS.

Frustra divinæ ac supernaturalis revelationis possibilitas atque necessitas fuisset per nos constituta, nisi præterea adstrueremus certas notas ad eam discernendam ab hominum fraude.

Hujusmodi notarum potissimæ, omnium consensu, sunt miracula et prophetiæ. Hæ notæ si vere existant in confirmationem alicujus doctrinæ, vel ad comprobendam alicujus missionem, quæ a Deo esse perhibeantur, nullum dubium superesse potest sive circa divinitatem illius doctrinæ, sive circa divinam missionem illorum, in quorum gratiam edita illa sunt.

Deistæ ac rationalistæ, cum nullam supernaturalem revelationem agnoscant, nullum pariter agnoscunt opus supernaturale ad eam confirmandam.

In rationalistarum systemate religio, quæ supernaturalis dicitur, nil aliud est, quam ipsa religio naturalis sub forma positiva proposita Dei nomine, arbitrariis nonnullis additis institutis, ac *mythis* (1) involuta ad quamdam apud rudes aucupandam auctoritatem. Quare factum est, ut religiones mosaica et christiana *arbitrariæ* ab ipsis nuncupentur passim, et ex ea parte, qua prodigiosa facta vel narrationes exhibent, *mythologicæ* vocentur.

Ex ejusmodi principiis facile est dignoscere, nullas ab his auctoribus veras ac proprie dictas notas agnosci ad supernaturalem divinam revelationem discernendam. Cum vere hoc systema sibi sumpserint biblici germanici protestantes, fit, ut veluti mythi ab ipsis traducantur et juxta naturæ leges passim explicentur miracula omnia, ut suo loco prolatis exemplis ostendemus.

Ut ejusmodi ambages atque impietatem abjiciamus, remque totam a suis principiis exordiamur, declarabimus quid *miraculi et prophetiæ* nomine intel-

minis larva! Enim vero tales sunt fructus, quos deum in Germania protulit protestantismus! Attamen, ut melius dignosci possit quo istiusmodi professores tendant, operæ pretium erit eum versare librum, quem nuper edidit Cl. August. Theiner, *Storia del seminario ecclesiastico, o gli otto giorni a Sant'Eusebio a Roma. Roma 1834.* epocha iii, ubi totum hoc negotium repetit a suis causis. Confundi tamen non debent protestantes, quos vocant rationalistas seu naturalistas, de quibus agimus, cum aliis qui supernaturalistæ dicuntur, quique adhuc revelationem retinent.

(1) En, quid *mythi* nomine intelligant neoterici protestantes rationalistæ: *Mythos* generatim est narratio quædam ad antiquissimam populi aut religionis instituti cujusdam historiam maxime pertineas, quæ vel prorsus ficta est, vel factum aliquod aut placitum quoddam philosophicum additamentis fictis ac plerumque miraculosis exornatum exhibet. Imbecillitas hominum rudiorum, qui accuratiore rerum naturæ et philosophiæ cognitione destituti, et fervidiore imaginandi vi ducti, religionis ideas sine involucris historicis et symbolicis neque ipsi capiunt, nec cum aliis communicare valent, et modus eas per *traditionem* propagandi *mythos* istos, quibus *omnium* religionum origines implicatæ sunt, progeniit ac sustentavit; quemadmodum reliqua omnium gentium historia antiquior *mythis* referta est. Ita Wegscheider, op. cit. Cap. 1, § 8, n. b. Niebuhr, *Roemische Geschichte*, id

ligamus, ut deinde 1. miraculi possibilitatem et prophetiæ confirmemus, 2. eorumdem sive miraculorum sive vaticiniorum vim evincamus ad supernaturalem revelationem dignoscendam, in cujus gratiam edita fuerunt.

Ne tamen rerum copia quempiam obruat, vel saltem confusionem pariat, in duos distinctos articulos eam dividimus in quorum priori de miraculis, in posteriori de prophetia disseremus.

ARTICULUS PRIMUS.

De miraculis.

Argumenti, de quo agere instituimus, perspicuitati inservientes, nonnulla prænotabimus quibus difficultates non paucæ, quæ moveri solent, ab ipso exordio præoccupabuntur.

Ac 1. quidem, cum miraculum a *mirando* dicatur, ac mirari homines soleant effectus extraordinarios, quorum causa eos latet, hic prius sistamus oportet. Si causa *naturalis* sit, id est intra naturæ hujus visibilis atque corporeæ leges posita, quamquam hominum captum effugiat, effectus erit *mirus* vel *mirabilis*, non autem miraculum; si enim ex naturæ legibus phænomenon enascitur, iteratis experimentis iterari debet.

2. Cum inter agentes naturales alii sint, qui in ordine sensibili hujus universi continentur, alii, qui ad ordinem invisibilem spectant, ejusmodi sunt Angeli sive boni sive mali (quorum existentiam tunc solum admittunt deistæ ac rationalistæ, cum miracula impugnant), et cum eorum vires nos lateant, dicimus, fieri aliquando posse, ut non satis distinguamus effectum, de quo agitur, an immediate a Deo, an mediate ab Angelis sit repetendus; ex quo difficultates oriuntur circa miraculi definitionem. Dixi *aliquando*; dantur enim miracula, quæ, ut videbimus, nonnisi ab actione Dei immediata repeti possunt. Sed interea cum omnia miracula ejusmodi non sint, de hac re disquisitio est opportune instituenda.

3. Quum miraculum proprie dictum tale esse possit, tum ratione *sui*, tum ratione *modi*, difficultas, quæ petitur ex vi et efficacia Angelorum, cadere non potest nisi in miracula, quæ talia sunt ratione *modi*, seu in miracula secundi vel tertii ordinis, ut patebit ex dicendis. Jam vero cum Angeli boni agere non possint in naturam visibilem ac sensibilem nisi ad Dei nutum et imperium, nec mali absque Dei, cui subsunt, saltem permissione, omnino cessat ejusmodi difficultas. Quæcunque enim supponatur vis Angelorum, certum est ipsos, si boni sint, nullum miraculum edere posse nisi in confirmationem veritatis, utpote Dei ministros; si vero sint mali, nihil prorsus efficere posse in confirmationem erroris saltem ita, ut error sit ineluctabilis, obsistentibus moralibus Dei attributis, ut postea declarabimus. Quare non est, cur hac de causa valde laboremus circa miraculi definitionem.

est, *Historia romana*. B. Th. 1. 1812. 2. A. 1826. G. Hermann, *Primordia hist. græcæ*. Lipsiæ 1820. Heyne, *Commentat. de Apollodori bibliotheca*, tom. III. pag. 306, etc.

4. His positis, nihil vetat, quominus cum D. Thoma (1) definiri possit miraculum *quod fit præter ordinem totius naturæ creatæ*; vel, ut alibi (2) suam explanat sententiam, *illa simpliciter miracula dicenda sunt, quæ divinitus fiunt præter ordinem communiter servatum in rebus*. Licet enim Angeli naturarum creatarum ambitu contineantur, cum tamen nihil efficere possint absque Dei vel præcepto vel permissione, semper verum erit, miraculum esse id, *quod fit præter ordinem totius naturæ creatæ* sive ratione *sui* sive ratione *modi*, ut expositum est. Quod si morosis hæc definitio non placeat, non abnuimus miraculum definire: *opus sensibile, stupendum, ordini providentiæ consueto et naturæ legibus contrarium*. In hanc porro definitionem verbis mutatis convenient definitiones, quæ passim sive a philosophis sive a theologis traduntur, si dolosas nonnullas excipias ad fallendum nempe excogitatas vel prorsus singulares. In hanc præterea definitionem illa quatuor quadrant, quæ ad verum miraculum constituendum requiruntur 1. ut effectus sit sensibilis, 2. ut a nulla creata causa, modo exposito, effici possit, 3. ut sit proinde supernaturalis, 4. ut denique ad divina perducat (3).

Dixi *passim traduntur*, exploratum enim est, aliam viam inivisse Carolum Bonnet (4), et Cl. Houtteville (5), juxta quos miraculum non est, nisi eventus mirus atque stupendus ex incognita sed naturali legum harmonia ac temperatione profectus. Hæc tamen miraculi notio a plerisque fortasse non injuria improbatur ac passim rejicitur. Quidquid vero de ea sentiendum sit, quod aliorum judicio relinquimus, eam minus necessariam censemus ad Spinozæ sophismata diluenda, in quem finem invecata est.

(1) 1. p. q. 110. art. 4. in corp.

(2) *Contra Gentil.* lib. III. c. 101.

(3) Cons. Andreas Spagnius S. J. *De miraculis*, Romæ 1787. p. 2. *De essentia miraculi*. Egregium opus, in quo istud argumentum dilucidè evolvitur.

(4) *Palingénésie philosophique* P. 17, c. 5, 6.

(5) Tom. II, edit. Amst. 1744, lib. I. cap. 6; ubi advertendum est, Houtteville minime rejicere communem notionem de miraculis, juxta quam etiam refellit Spinozam, sed aliam addere, ut se magis directe opponeret Spinozæ. Differt vero quoad aliqua a Bonnet præsertim in eo, quod ille duos ordines a Deo ab initio constitutos existimaverit, ex quorum uno consurgeret consuetus naturæ cursus, ex altero vero extraordinarius cursus existeret, in quo miracula concipiuntur. Id est, ex Caroli Bonnet mente duplicem Deus causarum seriem paravit, unam, quæ communes produceret effectus, v. g. ortum et occasum solis, motus siderum, aliaque phænomena, quæ passim in mundo contingunt; alteram vero seriem causarum disposuit, quæ in his vel illis locorum, temporum ac personarum adjunctis ab eodem auctore paratis præter consuetas naturæ leges operarentur. Hinc series causarum, v. g. quæ a mortuis Lazarum excitavit, jam ab initio disposita fuerat, eo tamen ordine, ut causæ operaturæ non essent nisi adveniente Christo ad sepulchrum et clamante: *Lazare, veni foras*. Houtteville autem arbitratur Deum ab initio sic omnia disposuisse, ut ex legibus semel positis omnia prodirent, sive quæ naturalia, sive quæ mira nobis videntur, quæ tamen non minus naturalia, quam priora sunt. Ex quibus patet, sententias tam Caroli Bonnet quam Houtteville in idem quoad substantiam redire.

Dixi præterea, si dolosas nonnullas excipias ad fallendum excogitatas, vel prorsus singulares; cuiusmodi profecto ea est, quam Lockius (1) dedit, dum miraculum definit: *operationem sensibilem, quæ superat spectatorum captum et juxta illos est contra cursum naturæ et accipitur tanquam operatio divina*, qua destruitur ipsa miraculi notio; cuius tota virtus penderet ab existimatione spectatorum. Id ipsum dicitur de aliis ejusmodi plus minus vitiosis definitionibus, quas hic non vacat ad trutinam vocare (2).

Igitur ut omnis æquivocatio tollatur, ad veram miraculi notionem requirimus, ut sit opus sensibile, ut a nulla causa creata effici possit, et quidem præter consuetum naturæ ordinem, et nos ad divina perducat.

Circa miraculi divisionem et gradus quoad substantiam, subjectum et modum, nec non de alia divisione miraculi, quod fiat supra, præter et contra naturam, auditores remittimus ad celeberrimum opus Benedicti XIV. *De beatificatione et canonizatione Sanctorum* (3).

Ut igitur cœptum prosequamur iter, ex adversariis miraculorum alii sunt, qui cum Spinoza (4) eorum possibilitatem denegant; alii vero data miraculorum possibilitate inficiantur miracula esse notam certam et ineluctabilem divinæ revelationis, seu quod tuto ea discerni non possint ab operibus naturalibus vel ab operatione dæmonis, seu quod assensum iis præstare non possimus defectu historicæ certitudinis. Duo propterea a nobis præstari debent, 1. adstruenda miraculorum possibilitas, 2. eorundem ineluctabilis vis ad probandam divinitatem supernaturalis revelationis.

PROPOSITIO PRIMA. — *Miracula sunt possibilia.*

Sane illud est possibile quod non implicat, si ve nullam involvit contradictionem; atqui miracula posse a Deo fieri nullam involvit contradictionem; miracula igitur sunt possibilia.

Deus enim, qui libere mundum condidit, ac libere eidem leges dedit, potest legibus libere a se constitutis derogare; ast ubi legum naturalium adest derogatio, ibi habetur miraculum; ergo. Præsertim cum ejusmodi derogatio, quæ in tempore fieret, nullam importet mutationem in Deo, qui ab æterno, dum constituit mundum condere, eique generales leges dare decrevit, simul decrevit peculiare ejusmodi derogationes ad manifestandam gloriam suam; Deus siquidem, dum opera mutat, non mutat consilium (5).

(1) *Journal des Savants*, art. 9, anno 1708.

(2) Consul. Andr. Spagni op. cit. p. 2. art. 6, 7; 8., ubi accurate plures expenduntur definitiones miraculi partim falsæ partim imperfectæ, vel saltem parum exactæ.

(3) Lib. iv. p. 1. c. 1. et seqq. Consul. præterea Spagni loc. cit., ubi expendit diversas acceptiones nominis *miraculi*.

(4) *Tract. theol. polit.* c. 5. Spinozæ inter ceteros adstipulatus est ex Hebræis Dom. J. Salvador annis proxime elapsis in opere cui titulus: *Histoire des institutions de Moïse et du peuple hébreu*, Paris 1829. tom. I, pag. 218, et alibi passim.

(5) S. August. *Confess.* lib. 1, c. 4.

Et hæc quidem juxta nostrum concipiendi modum; si intimius enim, ac prout in se est, res consideretur, aliter omnino se habet. Etenim Deus, si proprie loqui velimus, non regit genera vel species, quæ non sunt nisi ideæ abstractæ, sed regit individua, quæ sola realia sunt, neque regit legibus universalibus, quæ pariter non sunt nisi in conceptu nostro, exinde ortæ, quod nos conspiciamus Deum modo uniformi individua talis classis regere, sed regit voluntate peculiari individua singula; quo fit, ut, dum Deus decernit talem planetam v. g. sisti, non deroget alicui legi a se constitutæ, sed decernit ejusmodi planetam moveri circa solem ad tantum tempus, postea sisti, ac rursum deinceps moveri, prout libet. In hoc vero nulla concipitur nec habetur legis universalis naturalis derogatio; ut patet; et sic de ceteris dicatur. Cum igitur, re in se spectata et prout est, nulla sit universalis naturalis lex, quæ videlicet genera et species, et non potius individua respiciat, nec ulla habetur derogatio proprie dicta vel exceptio, sed simplicissimus divinæ voluntatis actus, quo fit, ut tale naturæ individuum in datis adjunctis hac potius vel alia ratione se habeat; qui proinde hac de causa miraculorum possibilitatem impugnant, falso laborant supposito, ac Deum ex propria sua imbecillitate dimetiuntur.

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Non possunt a Deo fieri miracula, quin Deus ipse mutetur. Leges enim, quibus mundus regitur, sunt ipsa Dei decreta, quæ mutari non possunt, quin mutetur ipse Deus, quod est absurdum. 2. Saltem miracula, subdit Salvador (1), minus digna Deo videntur; in legibus enim mundi constitutendis cur Deus non ita generaliter eas patere voluerit, ut circumstantias omnes etiam attingerent, quæ essent exorituræ ex hoc ipso mundo? Secus 3. dicendus est locum identidem reliquisse evertendi has leges, quod non nisi ineptis legislatoribus usuvenit, qui quum exigua mentis virtute sint instructi, totamque reipublicæ regendæ formam assequi nequeant, quoties graviore difficultates occurrunt, toties ad exceptiones confugere coguntur.

Resp. ad 1. N. Ad prob. *leges sunt Dei decreta*, etc. vel N. quum leges non sint nisi effectus divinorum decretorum; vel D. Sunt ipsa Dei decreta, quæ habent pro objecto tum leges tum ipsarum derogationes in tempore faciendas, C. secus N. Recolantur dicta in probationibus; ex quibus patet, nec locum habere posse difficultatem propositam a Spinoza quæ præterea jamdiu a s. Thoma (2) præoccupata est.

Ad 2. N. Ad prob. *in legibus constituendis*, etc.

(1) Op. cit. ibid. et alibi passim.

(2) En verba S. Thomæ: « Dicendum quod Deus sic rebus certum ordinem indidit, ut tamen sibi reservaret quod ipse aliquando aliter ex causa esset factururus. Unde quum præter hunc ordinem agit, non mutatur. » P. I. q. 105. art. 6. ad 3. Eadem alibi scribit, præsertim quæst. disputatis 4. de miraculis, q. 6. art. 1. ad 6; et lib. III. *Contra Gent.* c. 99 n. 7.

D. Nisi Deus sibi aliquid minus usitatum reservarit ad torpidas quorundam hominum mentes excutendas, quæ consuetis non moventur, **C.** quasi Deus non satis providerit ordinariis eventibus ac naturali rerum creaturarum ordini **N.** Deus certe leges universales constituit, quibus ordinaria ratione mundus regeretur; at ei quoque placuit reservare sibi extraordinaria nonnulla facta, quibus homines supremum ejus dominium in res cunctas ejusque providentiam evidentius cognoscerent, ac præcipue certiores fierent de veritate religionis, quam revelare constituit, ut inferius ostendemus (1).

Ad 3. **D.** Si id ex necessitate faceret, **C.** si ex libera electione ob fines sibi præstitutos **N.** Deinde *Neg. Deum evertere* suas leges quum miraculum qualecumque edit; sed, ut in probationibus dictum est, derogat legibus suis, et quidem non omnibus, sed alicui peculiari legi et in casibus particularibus. Deus vim igni ademit, ne rubum combureret, non evertit legem; nec sustulit virtutem ubique igni inditam ad comburendum; et sic de ceteris dicatur. *Æquivocatione* proinde utuntur increduli in his comminiscendis. Ad confirm. *quod non nisi ineptis legislatoribus*, etc. **D.** Si Deus ejusmodi exceptiones faceret ex inopinato et non præviso superveniente eventu, **C.** si e contrario in toto etiam systemate voluit has exceptiones ad suos fines obtinendos comprehendere **N.** Hinc **N.** parit. Ineptus enim legislator ad has exceptiones confugeret defectu scientiæ et capacitatis, quod de Deo dici nequit, qui incredibili scientiæ suæ virtute omnia comprehendit; si tamen miracula exceptiones dicenda sint, in ejus vocis usurpatione rursum latet æquivocatio.

Et hæc, ne tritam desereremus viam; ceterum vi animadversionis in probationibus positæ, ejusmodi difficultates toties repetitæ ne locum quidem habent.

Ex dictis pariter evanescent, quæ magno apparatu obtrundunt recentiores rationalistæ, id est, increduli cum Wegscheider (2), dum scribunt: « Hi

(1) Ita **S. August.** *Tract. 24. in Joan.* n. 1, præoccupavit et solvit hanc difficultatem: « Miracula, quæ fecit Dominus **J. C.**, sunt quidem divina opera, et ad intelligendum Deum de visibilibus admonent humanam mentem. Quia enim ille non est talis substantia, quæ videri oculis possit et miracula ejus, quibus totum mundum regit universamque creaturam administrat, assiduitate viluerunt, ita ut pene nemo dignetur attendere opera Dei mira et stupenda in quolibet seminis grano; secundum suam misericordiam servavit sibi quædam, quæ faceret opportuno tempore præter usitatum cursum ordinemque naturæ, ut non majora sed insolita videndo stuperent, quibus quotidiana viluerant. Majus enim miraculum est gubernatio totius mundi, quam saturatio quinque milium hominum de quinque panibus; et tamen hæc nemo miratur; illud mirantur homines, non quia majus, sed quia rarum est. » Ex hac **S. Augustini** observatione patet, quid sentiendum sit de præclara recentioris rationalistæ sententia, dum ait: « Miraculis multo minus declarari majestatem naturæ divinæ quam ordine naturæ; quum in illis vim tantum admiremur (rudem quasi); in hoc vero et vim, quæ virtutem rebus etiam abjectis indidit, et sapientiam dispensatoris. » Ita **Doederlein**, *Institutio theol. christian.* vol. 1, pag. 615. Quam præclare ac sapienter hæc et ejusmodi alia proferuntur!

(2) *Op. cit.* proleg. c. 1. § 12, n. a.

(supernaturalistæ) nimirum Deum sumunt res humanas naturali ordine in universum regere, et ubi hic naturalis ordo voluntati ipsius haud amplius satisfacere possit, miraculis patrandis ipsi quasi opem et medicinam ferre; illi vero (rationalistæ) Deum statuunt ab æterno res omnes continua serie secuturas tam sapienter disposuisse, ut quæ v. g. ante plura jam sæcula evenierint, id, quod nunc evenit, præpararent et efficerent, nec opus esset miraculis quibusdam quasi intercalariis; ergo omnem gubernationis divinæ sapientissimæ et ima æque ac summa, maxima æque ac minima, extrema æque ac novissima complectentis ambitum agnoscunt; dum isti (supernaturalistæ) in singulis tantum effectibus, Numen summum prodentibus, hic vel illic singularem Dei omnipotentis efficaciam cernere malunt, eoque hominibus rudioris ævi æquiparandi sunt, qui magis ad summam Dei vim et efficaciam quam ad sapientiam explorandam prompti erant. » Ita illi ex tripode pronuntiant in quibus difficile est adjudicare, utrum impietas ignorantiae, an ista illi prævaleat, dum tamen uni ipsi et docti et sapientes a suis celebrantur.

Objicitur secundo cum Spinoza. Miraculum est quid excedens cognitionem nostram, nosque perducens in cognitionem existentiae Dei vel alicujus sui attributi; sed non est possibile, ut id, quod excedit cognitionem nostram, nos perducatur in alterius rei cognitionem; nam ex illo, quod excedit cognitionem nostram, nihil potest inferri; ergo impossibile est miraculum (1).

Resp. D. 1. part. maj. Miraculum excedit cognitionem nostram quoad modum, quo per divinam virtutem existit, **C.** quoad existentiam sui et quidem per virtutem divinam **N.** et **N. min.** cum suis probationibus. Quomodo vero ab operibus naturalibus miracula dignoscantur, ex infra dicendis patebit.

Objicitur tertio ab anonymo quodam incredulo (2): Miracula id sunt in ordine naturali, quod sunt mendacia in ordine morali; nam miracula sunt violatio ordinis naturalis; sed mendaciis non est credendum; ergo neque miraculis.

Resp. N. maj. Ad Prob. *miracula sunt violatio ordinis nat.* etc. vel **N.** ex dictis miracula esse violationem ordinis naturalis; vel **D.** Id est, sunt suspensio ordinis physici libere a Deo facta, **C.** violatio proprie dicta, prout est mendacium in ordine morali **N.** Sublata inepta hæc æquivocatione vocis, *violatio* nis, evanescit tota virtus propositi argumenti, ex quo æque anonymus inferre potuisset, miracula esse peccata, prout peccata sunt mendacia (3). Accedit, quod

(1) Ubi pariter notandum, aliis verbis, ut solent, eandem difficultatem rationalistas refricare, dum ajunt: *Si nemo ejusmodi effectum (miraculum) certis signis cognoscere potest, ne apta quidem est Numini divino patefaciendo, quippe quæ hominem in ambiguo relinquit, nec certam unquam ei persuasionem indre posse.* (Ibid.) Eandem jam proposuerat Rousseau apud Bergier, *Traité hist.* tom. v, §. 14, ch. 2.

(2) *In Diario literator.* Pisan. tom. v, art. 3, pag. 88.

(3) Impugnarunt Benedictum Spinoza ex ortho-

violatio ordinis moralis importaret imperfectionem in Deum, quod repugnat summæ ipsius sanctitati. Id patet ex ipso mendacio, quod opponeretur veritati.

Inst. Eadem est ratio legum physicarum ac legum moralium; atqui istæ mutari non possunt; ergo neque illæ.

Resp. *N. maj.* et paritatem; priores enim, si quæ sint, a libera Dei voluntate pendent, non autem posteriores, quæ afficiunt ipsa moralia Dei attributa, sanctitatem nempe, iustitiam, etc.

PROPOSITIO II. — *Miracula certissimam notam exhibent ad dignoscendam divinam ac supernaturalem revelationem.*

Miraculum ex datis definitionibus non potest esse nisi a Deo; ergo si Deus miracula efficiat in favorem revelationis, quæ ejus nomine proponitur, miracula non possunt non esse certissima nota ad dignoscendam divinam ac supernaturalem revelationem.

Deus enim veritas est neque unquam potest vel adstipulari errori et falsitati, vel suæ auctoritatis sigillum apponere ad errorem confirmandum, vel saltem permittere, si sermo sit de operibus dæmonum, ut ipsi talia opera edant, quibus homines invincibiliter in errorem inducantur.

Deus enim decipere homines non potest sive per se sive per alios; si igitur miracula veluti signa assumpsit ad testificandam ac patefaciendam divinæ suæ supernaturalis revelationis veritatem, nequit permittere, ut dæmones talia opera patrent, quibus vel dubia fiat probatio, quæ ex miraculis eruitur, vel ita homines decipiantur, ut in errorem ineluctabiliter inducantur, tum etiam, ut dicemus, cum malos punire decreverit vel bonos probare.

Attamen iste solus casus esset, in quo exceptio fieri posset adversus statutam propositionem, desumpta ex potestate malorum spirituum, quorum naturali vi, cum ignoremus quousque ea se extendat, patrari forsitan nonnulla signa possent, quæ saltem respectu nostri rationem miraculi haberent. Ast si notetur ejusmodi naturalem vim, quæcunque ea deum sit, liberam non esse, sed divinæ providentiæ obtemperantem quoad exercitium, ex dictis nihil erui potest ad infirmandum assumptum.

Cum difficultates, quæ afferri solent, ad quatuor capita revocentur, ad tollendam confusionem distincte ac divisim eas proponemus.

DIFFICULTATES.

Ex ratione.

Obj. 1. Nemo perspectas habet omnes naturæ videlicet Galmet in *Dissert. de veris fictisque prodigiis*, quæ est prima inter eas quas præmisit ad Comment. in Exod. Michael Vassor, ante suam apostasiam a religione catholica, *Véritable relig.* l. II, c. I; Fassonius, *De mirac.*; Hooke *Princip. relig.*, tom. III, *Dissert. De Mirac.*; Valsechius, *Fondamenti della relig.* lib. II, 16, n. 8; Bergier, *Traité hist. et dogmat. de la vraie relig.*, tom. V. — Ex heterodoxis præcipue Petrus Bayle, cujus longam impugnationem referunt *Trevoltiani*, anno 1743. art. 41. pag. 1018, et Alphons. Nicolai S. J. *Lex. 7, sull' Esodo*.

res; ergo nemo judicare potest inter opus naturale ac prodigiosum; sane 2. sæpe perperam judicamus quidpiam naturam non posse ejusque legibus adversari, 3. quod rudibus præsertim accidere potest, quum ipsi impares sint examini ejusmodi instituendo. 4. Cum igitur dubium semper aliquod supersit in tali judicio efformando, dici nequit, miraculum esse certissimam divinæ revelationis, cui testificandæ assumitur, notam. Hæc quidem veteres deistæ, quibus Kantiani ac rationalistæ subscribunt, quæque fusius evolvunt. 5. Est enim, inquit Em. Kant (1), quædam humanæ mentis arrogantia, quam falso modestiam interpretantur, quæque, ubi in rerum natura aliquid accidit, quod non statim ex causis physicis et moralibus explicari posse videtur, id immediate virtuti, quæ leges naturæ interrumpat, sive efficaciam Dei miraculosæ, haud cunctanter attribuit. 6. At modestum indagatorem decet, ubi talis eventus causas naturales et intermediarias non statim reperiatur, earum declarationem a futuro tempore potius expectare, quam continuo prodigia et miracula, id est, eventus supernaturali modo effectos somnari; quod quo rudior et incultior homo fuit, eo frequentius accidit. 7. Sunt quidam eventus in rerum natura, quorum causæ, sicut rationes et leges naturæ, e quibus pendent, ob mentis imbecillitatem aut experientiam mancā non omnibus ex partibus et plane possunt cognosci, v. g. generationis mysterium. Neque tamen inde concludi potest, causas et leges eas hic omnino locum non habere, et ipsum Deum in mundo sensibili interdum sine causarum intermediarum interventu, scilicet immediate et supernaturali modo, operari. 8. Namque Deus ipse leges cognitionis humanæ ita constituit, ut quæcunque in rerum natura evenierint, ad causas suas et ad leges in ipsa rerum natura positas, revocari debeant; nec, nisi his bene cogitatis, 9. primaria summaque rerum causa, a qua omnia continuata serie pendeant, in Deo sit querenda; 10. quippe qui cuncta ita disposuerit, ut ordine ac nexu quodam causali, qui ab humana mente indagari queat atque comprehendere, eveniant. 11. Quæ quum ita sint, Dei omnipotentiam legibus naturæ ab ipso datis superiorem quidem esse concedendum est, homo tamen innatis sibi cogitandi legibus subjectus divinam in administranda rerum natura vim et efficaciam, nisi ex nexu causarum et eventuum, experientia sensuum cognito, intelligere non potest (2); ergo.

Resp. Ad 1. *D. Positive* et quidem omnes naturæ vires, *C. negative* saltem quoad illas, ex quibus judicari debet de miraculo *N.* Nemo profecto omnes omnino perspectas habet naturæ vires, ita ut de omnibus affirmare tuto possit, quousque sese earum efficacia extendat; at perquam sæpe, experimento ductus potest homo sive doctus sive rudis cognoscere, quoad usque illa pertingere non possit. Atque ut in concreto exemplum ponatur (a quo semper fugiunt

(1) *Vorlesungen über die Metaphysik, seu Prælectiones de Metaphysica*, pag. 353. Lips. 1825.

(2) Wegscheider, loc. c. § II, n. b.

adversarii, ut intra abstractionum latebras sese tegant), etsi fateamur nos ignorare, quousque sese attollat nobilissima medicinæ ars, certo tamen scimus, nullum medicum solius voluntatis nutu vel voce quempiam infirmum sanare, os confractum consolidare, mortuum, et quidem jam quatruiduo defunctum et foetentem, ad vitam revocare; quæ si contingerent, quis ambigat de miraculo? Nonne et ipsi deistæ et rationalistæ, relictis suis omnibus abstractis et contortis ratiocinationibus, miraculum proclamarent? Possemus proinde et nos hic eum imitari, qui, ad solvenda argumenta sibi proposita adversus motum, coepit ambulare.

Ad 2. *D.* Sæpe et quidem ex defectu accurati examinis, *Tr.* semper ac debito examine instituto *N.* Recolantur nuper dicta, in quibus nemo facile decipi potest.

Ad 3. *D.* In nonnullis difficilioribus casibus, *Tr.* in recensitis *N.* Rudes præterea, si eventus aliquantisper implicatus accideret, cui judicando impares essent, deberent se iudicio sapientum subijcere. Addimus, Deum ad testificandam suæ revelationis veritatem iis portentis uti, in quibus nemo decipi potest; id enim ad suam providentiam spectat. Deistæ id sibi fingunt, quod locum non habet.

Ad 4. *N.* Recolantur superius dicta.

Ad 5. *D.* Si indiscriminatim et absque solido fundamento humana mens in hanc sententiam concederet, *C.* si solido fundamento et in factis indubiis *N.* Duo extrema declinanda sunt, temeritas atque incredulitas. Et nos docemus, non semper aurem esse præbendam iis, quæ tanquam miracula prædicantur; non tamen sub nimie modestiæ obtentu respuere debemus, quæ vere miracula sunt atque a physicis legibus repeti nullatenus possunt, cujusmodi v. g. est Lazari a mortuis excitatio; alioquin Christus frustra ad fidem sibi conciliandam Judæos ad signa et opera sua provocasset. Rationalistæ porro, quibuscum agimus, scripturas admittunt, licet, ut videbimus, inuili conatu omnia prodigia per violentam interpretationem ad naturæ leges exigere satagent.

Ad 6. *D.* Si natura talis eventus ea sit, ut ejusmodi suspensionem patiatur et postulet, *C.* si autem ejusmodi suspensionem nec postulet nec patiatur *N.* Ridiculum plane foret, quod aliquis, ubi cerneret ad vocis imperium mortuum in vitam redeuntem, deberet animo hærrere ac expectare experimentum naturæ et temporis ad cognoscendum, num ista aliquando possint vitam defuncto restituere. Falso supponunt adversarii, vel saltem supponere videntur, miracula esse ad instar combinationum chemicorum vel electricorum aut magneticorum phaenomenorum, in quibus inveniri potest causa physica ad ea explicanda; at talia non sunt miracula, quæ operatur Deus in confirmacionem suæ revelationis, ut prædictam animi suspensionem requirant, neque rudis quispiam in eis falli aut decipi potest, habito præsertim respectu ad adjuncta omnia, in quibus miracula patrantur.

Ad 7. *D.* Et quum dantur ejusmodi eventus, mens assensum suum cohibere potest et interdum debet, *C.* omnes prorsus eventus ejusmodi sunt *N.* Non inficiamur, dari tales eventus, quibus expendis examine et quidem accurato opus sit, ut inde iudicium de iis feratur; at negamus omnes omnino tales esse, ut ex dictis patet. In eo propterea peccant adversarii nostri, quod velint ad omnes eventus extendere, quod non est nisi paucorum, de quibus ex toto complexu judicari debet, et ex aliis etiam miraculis minime dubiis, a quibus illi priores eventus lucem accipiunt et firmitatem.

Ad 8. *D.* Si quæ sint in rerum natura posita, *C.* si nonsint *N.* Jam vero eo ipso, quod miracula sint præter ordinem totius naturæ creatæ, frustra in rerum natura quæreremus has causas et leges, prout autumant rationalistæ, qui assumunt quod est falsum in suis argumentationibus; porro *Deus*, ipsis fatentibus, *leges humanæ cognitionis ita constituit, ut quæcunque in rerum natura evenierint, ad causas suas et leges in ipsa rerum natura positas revocari debeant*; miracula vero eveniunt præter rerum naturam, ut diximus.

Ad 9. *D.* Id est, omnia, continuata serie, divina sapientia ab æterno ad finem suum ordinate disposita sunt, et quidem independentem a naturalium causarum serie, *C.* in ipsa causarum naturalium serie, ita ut ab ista omnino pendeant *N.* Responsio patet ex dictis.

Ad 10. *D.* Ratione superius exposita, *C.* secus *N.*

Ad 11. *D.* Id est, nequit homo intelligere modum, quo vis et efficacia divina operetur miracula, prout nec modum assequitur, quo hæc eadem efficacia divina operatur ea, quæ ordinis naturalis sunt, *C.* non potest intelligere utrum eventus quidam excedat consuetum providentiæ ordinem, ac proinde non potest judicare de vero miraculo *N.* Quod vero subditur de nexu causarum et effectuum experientia sensuum cognito, coarctari debet ad ea, quæ a nexu naturali pendent; non autem extendi potest ad ea, quæ transgrediuntur ejusmodi nexum et a Deo in alio ordine constituta sunt. (1).

(1) Quum quidam ex Germania in censura hujus loci Wegscheider (in *Wiener N. Krit. Journal. der theol. Lit.* B. n. H. 3, p. 318 et seqq.) reposuisset, Deum revelando efficaciam suam immediate exserere in humanam rationem, quippe quæ causalitatis legi haud obnoxia, sed vis quædam sit sponte sua libere agens (quam obscura hæc sunt et incongrue dicta!) respondit cit. auctor: « is haud bene memor est legum, quibus animus humanus adstrictus est, qui, nulla alia vi ac ratione, rerum divinarum cognitionem sibi comparare atque omnino excoli potest, nisi singulis animi facultatibus bene excultis, tum intuitione, quæ dicitur naturæ, et institutione, tum meditatione et abstractione. Præterea ejusmodi persuasionem commenta mysticorum de commercio quodam inter Deum et homines immediato foventur ac sustentantur. » Obscurior adhuc responsio hæc est ac pluribus nominibus falsa. Religio debet esse omnium, ideoque etiam rudiorum, qui non habent omnes animi facultates bene excultas; falsum est non posse hominem sibi comparare cognitionem rerum divinarum nisi *intui-*

DIFFICULTATES

Ex dæmonum efficacia.

Obj. 1. Possunt dæmones mira quam multa patrare, quæ vel miracula sunt, vel saltem eisdem æquivalent quoad effectum. 2. Saltem incertum semper erit, num ea, quæ miracula credimus, utpote excedentia vires naturæ nobis cognitæ, divinæ an diabolicæ operationi adscribere debeamus. 3. In tali autem dubio instituendum esset examen de bonitate doctrinæ, priusquam de auctore miraculi ferri iudicium posset; 4. ast præterquam quod examen omnium esse non potest, 5. præsertim ubi agitur de doctrina indifferenti atque excedente hominum captum, miraculum jam non potest esse nota divinæ revelationis, ex qua 6. dignosci deberet, utrum miraculum opus divinum sit; ergo.

Resp. Ad. 1. D. Per se, Tr. reipsa faciunt, ita ut nulla via pateat ad discernenda opera dæmonis a Dei miraculis, quum necessitas urgeat, spectata divina providentia N. Recolantur superius dicta.

Ad 2. N. Si enim patramur in confirmationem doctrinæ promovendi temporale et spirituale hominis bonum Deique gloriam, apertum est, opera illa non esse a dæmone, utriusque infensissimo hoste. Expendi præterea debent qualitates morales illius, qui hæc operatur, finis, adjuncta cætera, quæ ea comitantur (1).

Ad 3. D. Esset instituendum examen de bonitate doctrinæ generale, quatenus ea non sit evidenter contrariagloriæ Dei et utilitati hominis, C. quatenus debeat examen de bonitate doctrinæ analyticum et particulare institui N. Quilibet porro rudis et barbus homo ad tale examen idoneus est. Quamvis semper præ oculis habendum sit, quod diximus de moralibus Dei attributis, quibus certi sumus, nunquam ipsum passurum, ut dæmon ita ejus opera imitetur, ut facile discerni nequeant, vel etiam ut in certis rerum adjunctis ea possit ullo modo imitari.

Ad 4. D. Modo exposito, N. alias Tr. Recolantur modo dicta.

Ad 5. D. Et tunc, ut patet ex dictis, Deus non permetteret talia opera, C. permetteret, N. Alioquin nulla via superesset ad cognoscendam veritatem et errorem eo ipso, quod agatur de doctrina, quæ mentis aciem superaret.

Ad 6. N. Sed supposita bonitate doctrinæ, de qua adhuc dubitari posset, num divina an humana sit, accedit miraculum tanquam divinitatis sigillum (2).

tionem et institutionem naturæ vel abstractionem. Quod spectat ad fanaticum nuper inductum papes protestantes Germaniæ mysticismum, ipsi viderint, nec enim ejusmodi aberrationes nobis expendere in animo est.

(1) Cons. Spedalieri, *Analisi dell' esame critico del Sig. Nicolò Freret sulle prove del cristianesimo*, c. 4. art. 9, *Del distintivo tra i veri ed i falsi miracoli*.

(2) Origenes *Contra Celsum*, lib. II. n. 51. merito infert ex eo, quod per præstigia aliqua fiant, divina virtute aliqua fieri in vita necesse esse. Οὕτω καὶ ἐπὶ

Inst. Scriptura ipsa hanc potestatem dæmonibus tribuit; Deut. enim dicitur: *Si surrexerit in medio tui propheta aut qui somnium vidisse se dicat, et prædixerit* (hebr. וְנָתַן) et dederit vel ediderit) signum atque prodigium, et evenierit, quod locutus est, et dixerit, eamus et sequamur deos alienos.... non audies verba prophetæ illius aut somniatoris; quia tentat vos Dominus (1). Sic in N. T. Christus: *Surgent pseudo-christi et pseudoprophete et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi* (2); et Apostolus loquens de viro peccati ait: *Cujus est adventus secundum operationem Satanae in omni virtute et signis et prodigiis mendacibus* (3); et in Apocalypsi de bestia habente cornua duo ad instar agni dicitur: *Et fecit signa magna, ut etiam ignem faceret de caelo descendere in terram.... et seduxit habitantes in terra propter signa, quæ data sunt illi facere in conspectu bestia* (4); rursum: *Sunt spiritus dæmoniorum facientes signa et procedunt ad reges totius terræ* (5); ut nonnulla alia similia loca prætermittamus; ergo.

Resp. D. A. Id est, scriptura testatur dæmones posse interdum mirabilia facere, Deo permittente, sive ad bonorum probationem, sive ad ultionem malorum in confirmationem erroris; ita tamen ut nulum certum suppeditet medium ad prodigiorum auctorem discernendum N. secus Tr. Plerique enim negant in citatis locis agi de veris propriè dictis miraculis, ut patet ex commemoratis verbis Pauli ea vocantis signa mendacia seu mendacii; ut præsert

τῶν κατὰ γοητείαν ἐπιτελούντων ὅτι πάντως ἀνάγκη εἶναι καὶ ἀπὸ θείας ἐνεργείας ἐν τῇ βίῳ γινόμενα. Deinde pergit enumerans notas, quibus verum a falsis miraculis dæmonum dignoscatur, easque repetit præsertim a qualitatibus moralibus eorum, quorum opera id fit, et præcipue a doctrina, quæ Dei gloriam hominumque utilitatem promoveat, dicens: Διὰ τὸ οὐχὶ βεβαιωσμένων τοὺς ἐπαγγελιομένους τὰς δυνάμεις ἐξετάσασμεν ἀπὸ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἥθους καὶ τῶν ἐπακολουθούντων ταῖς δυνάμεσιν, ἥτοι εἰς βλάβην τῶν ἀνθρώπων, ἢ εἰς ἡθὺν ἐπανόρθωσιν; τίς μὲν δαιμόσι διαπορεύμενος διὰ τῶν ἐπαρδῶν καὶ μαγικαίων τὰ τοιαῦτα ποιεῖ; τίς δ' ἐν χάριτι καθαρῶ καὶ ἀγίᾳ γενόμενος κατὰ τὴν ψυχὴν ἐαυτοῦ καὶ τὸ πνεῦμα, οἶμαι δὲ καὶ τὸ σῶμα τῷ Θεῷ παραδεδεχόμενος θεῶν τὴν πνεύμα, τὰ τοιαῦτα εἰς ὠφελίαν ἀνθρώπων καὶ προτροπὴν τὴν ἐπὶ τὸ πιστεῦναι Θεῷ ἀληθινῶς πράττει; tom. I. edit. Maur. 1733. pag. 423 et 426.

(1) כִּי-יָקִים בְּקִרְבְּךָ נְבִיא אוֹ חֹלֶם הָלוֹם וְנָתַן אֵלָיִךְ אוֹת אוֹ מוֹפֵת: וְכִּי הָיוּ דְּמוּפוֹת אֲשֶׁר-יִדְבֵּר אֵלָיִךְ לֵאמֹר בְּלִבְּךָ אַחֲרֵי אֲדֹמִים אַחֲרֵים... לֹא תִשְׁמָע אֶל-דְּבָרֵי הַנְּבִיא הַהוּא אוֹ אֶל-חֹלֶם הָהוּם הַהוּא כִּי כִנְסָה יְהוָה אֲדֹמִים אַחֲרֵים Deuter. xii, 2. et seqq. אַחֲרֵים

(2) Ἐγερθήσονται γὰρ ψευδοχρίστοι καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ ὁῶσιν σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. Matt. xxiv, 24.

(3) Οὗ ἐστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνεργίαν τοῦ Σατανᾶ ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασιν ψεύδους. II. Thessal. II, 9.

(4) Καὶ ποιεῖ σημεῖα μεγάλα, ἵνα καὶ πῦρ ποιῇ καταβαίνειν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν, ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων. Καὶ πλανᾷ τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς διὰ τὰ σημεῖα, ἃ ἐδόθη αὐτῷ ποιῆσαι ἐνώπιον τοῦ θηρίου. Apoc. xiii, 13 et 14.

(5) Εἰσὶ γὰρ πνεύματα δαιμόνιον ποιοῦντα σημεῖα, ἃ ἐκπορεύεται ἐπὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς. Ibid. xvi, 14.

græcus textus. Sed dato etiam quod de veris miraculis saltem quoad nos in adductis textibus ageretur, sic tamen Deus semper præsto erit, ut vel per celebriora miracula, vel per totalem ejusmodi efficaciæ ademptionem, seu potius per exercitii impedimentum vel per totalem istorum dæmonis ministrorum confusionem, veritas eluceat, ne inevitabilis prorsus error evadat; prout evenit Magis in conspectu Pharaonis; nec enim Magi sciniphes e pulvere educere potuerunt, adeo ut exclamare coacti fuerint: *Digitus Dei est hic* (1); sicut Baal pseudosacerdotibus in conspectu totius populi Israelitici contigit (2); prout denique continget sub mundi finem illis falsis prophetis veram religionem oppugnantibus; præsertim si animadvertamus, Christum horum prodigiorum prædicatione omnem vim eis ademisse. Hinc Deus gloriam suam, justum meritum, mali excæcationem eruent. Ex his responsio patet ad singula objecta testimonia et his similia, quæ adduci possent (3).

DIFFICULTATES

Ex historia.

I. Obj. Nulla est religio, quæ in sui confirmationem non habeat miracula. Vera miracula profecto sunt cæcis visum restituere, defunctos ad vitam revocare, morbos subito depellere, aquam cribro asportare, onerosissimam et hærentem navem cingulo trahere, cotem novacula secare et alia id genus plurima; atqui primum inter ceteros præstiterunt Vespasianus et Hadrianus, testibus Tacito (4) et Suetonio (5) atque Spartiano (6); alterum præstitit Æsculapius, qui, ut refert Diodorus Siculus (7), Androgeon Minois filium et Hippolitum filium Thesei a morte excitavit; tertium præter Æsculapium Isis passim in templis sibi dicatis præstabat, eodem teste (8); quartum et quintum præstitit Claudia Vestalis, referente Valerio Maximo (9); sextum denique Actius Navius, teste Livio (10). Vel igitur omnem religionem divinam esse dicendum est, vel miraculum nullius roboris esse ad astruendam alicujus religionis divinitatem.

Resp. D. A. Nulla est religio, quæ in sui confirmationem non habeat miracula vel vera vel ficta, C. vera, vel N. vel subdist. Patrata in testificationem alicujus virtutis, Tr. in confirmationem erroris N. Ad prob. vera miracula profecto, etc. D. Et ejusmodi facta veluti fabulosa a sapientibus habentur, quia ad critices regulas exacta vel falsa vel saltem suspecta deprehenduntur, C. deprehenduntur ut vera et ad falsæ religionis confirmationem edita N. In primis

recensita facta carent fundamento historico. Etenim ne unus quidem ex citatis historicis fuit oculatus testis, et ex incerto rumore ea referunt; ea insuper Tullius (1) contemnit, Lucianus vero (2) irridet. Sacerdotum fraudibus eadem plerique adscribunt (3). Nulla præterea perhibentur in falsæ religionis testificationem saltem directe edita, quæque naturaliter magna ex parte explicari non possint (4).

II. Obj. 1. Mult hæretici miracula patrarunt, ut Paulus Novatianus, teste Socrate (5), cujus precibus Novatianorum ecclesia ab incendio incolumis evasit, et aqua e lavacro semel et iterum effluxit ad detegendum dolum judæi ab eodem Paulo fide baptismum petentis. Idem de quodam, cognomento Eutychiano, e novatianorum secta referunt Socrates et Sozomenus, nempe eum sanasse morbos, et facta ab eo mirabilia, ut virtute, quæ in vita ejus elucebat, Constantinum familiarem et amicum sibi effecerit (6). 2.

(1) De Divin. lib. II, c. 38. « Omitte, sic alloquebatur Quintum fratrem, litum Romuli, quem in maximo incendio negas potuisse comburi, cotem Actii Navii: nihil debet esse in philosophia fabellis loci. »

(2) In Dialogo, Jupiter consulatus, et Jupiter tragædus, et alibi passim.

(3) Valer. Max. lib. I, c. 8, n. 6, scribit: « Nec me præterit de motu et voce deorum immortalium humanis oculis auribusque percepto, quam in ancipiti opinione æstimatio versetur. » Sic Curt. lib. IX, c. 1, circ. fin. « Equidem plura transcribo quam credo. Nam nec affirmare sustineo, de quibus dubito, nec subducere, quæ accepi. » Similes confessiones sæpe reperiuntur in Liv. Dec. I, lib. I; Plutarch. in Vita Romuli. Id ipsum dicatur de prodigiis Vespasiani et Hadriani; nam Spartianus in Hadriano tradit, quod Marius Max. ea referat tanquam fide patrata, et Tacitus satis indicat ex assentatione in novum imperatorem Vespasianum illa fuisse excogitata. Sed cons. Aug. Reumann, Dissert. de miraculis Vespasiani, etc. tom. II, p. 427; Joan. Clericus, Hist. eccl. prim. duorum sæc., ad annum 138. Jac. Serces, Traité des miracl. p. 276; Moshem, in Cudworth, tom. II, p. 162, Lugd. Batav. 1772; Observatio Grotii De ver. relig. christ. lib. IV, n. 8. Circa facta prodigiosa Apollonio Tiano a Philostrato post duo circiter sæcula attributa, et ab Apuleio relata in Asino aureo, consuli possunt Huetius, Demonstr. evang. prop. IX; Orsi, Storia eccl. lib. I, n. 69, et lib. II, n. 22; Dissert. de Du-Pin sur l'histoire d'Appollonius convaincue de fausseté.

(4) Ægroti Babylone et fortasse in pluribus aliis regionibus primum in viis publicis exponebantur, ut transeuntes consulerent, et ab ipsis ea remedia acciperent quæ simili morbo affectis jam pridem ad valetudinem recuperandam conduxerant. Ægyptii in templa Serapidis et Græci in templa Æsculapii deferabant ægrotos, et media, quibus sanati sunt, scripta in his fanis conservabantur. Ex his per experientiam cognitum medicamentis progressu temporis ars medica in scientiam redacta est primum in Ægypto, multo recentiori ævo in Græcia, etc. Inter Hebræos ut in Ægypto et in Græcia sacerdotio ars medica commissæ fuit. Ita Jahn, auctor non suspectus adversariis, in Archaeolog. § 122. 2. edit.; inde originem habuerunt mythologica illæ fictiones de sanationibus ope Æsculapii, Isidis, etc. et hæc cohærenter ad principia adversariorum; nec omittendum falso asseri Diodorum Siculum loc. cit. referre alicujus mortui excitationem sive ab Æsculapio, sive ab alio peractam.

(5) Socrates, Hist. eccl. lib. VII, c. 17.

(6) Socrat. lib. I, c. 15; Sozom. lib. I, c. 14, qui

(1) Exod. VIII, 19.

(2) III. Reg. XVIII.

(3) Conf. Tassoni, Verità della Religione, tom. I, c. 34, p. 183; Pascal, Pensées sur la religion, ch. 18, n. 2.

(4) Hist. lib. IV, n. 81.

(5) In Vesp. n. 7.

(6) In hist. Aug. in Hadriano, n. 25.

(7) Bibl. Hist. lib. IV, pag. 189, edit. Henr. Steph.

(8) Ibid. pag. 189.

(9) Lib. VIII, c. 5.

(10) Lib. I, c. 36.

Quod fieri posse pro certo habet Tertullianus (1), et præsertim, 3. s. Augustinus (2), qui non ex miraculis, quæ pro se Donatistæ habebant, sed ex veræ ecclesiæ notis de veritate judicandum esse affirmabat. 4. Denique, quod omnem dubitationem tollit, sunt miracula edita ad tumultum diaconi Paris, hæretici Jansenistæ et appellantis, de quorum nonnullis extant decreta approbationis Episcoporum Antissiodori et Montis Pessulani, et de omnibus vindiciæ Montgeronii, qui fuit supremæ parisiensis curiæ consiliarius, in suo gallico opere tribus tomis comprehenso, quod inscribitur: *Veritas miraculorum, quæ facta sunt per intercessionem D. de Paris et aliorum appellantium, demonstrata*, editum partim anno 1717, partim vero anno 1747. Ergo.

Resp. ad 1. *N.* Ceteris enim omissis, ab hæreticis nullum unquam factum miraculum Jos. Bingham, unus ex ipsis, ingenue fatetur et late etiam ostendit (3), etsi nonnulli ex illis maxime voverint; at frustra: in ipsis enim ad litteram semper verificatum fuit Tertulliani (4) dictum in sua Apostolorum cum hæreticis comparatione: *Agnosco maxime virtutem (hæreticorum), qua Apostolos in perversum æmulantur, illi enim de mortuis vivos faciebant, isti de vivis mortuos faciunt.* Hinc est quod nuperi præsertim protestantes omnia jam miracula aggrediantur. At meminisse debemus vulpis uvam frustra arripere adnitentis, quam proinde tanquam acerbam sprexit. Ad prob. *Paulus Novatianus*, etc. *D.* Quæ tamen perinde ac illa Eutyechiani dubia vel falsa sunt, deficiente fundamento historico, *C.* vera et certa *N.* Ea enim ex incerto rumore referunt Socrates et Sozomenus, auctores nempe hac in parte nullius fidei, utpote addictissimi Novatianorum factioni, quique in pluribus mentiuntur (5). Addatur, Socratem, ex quo historiam suam magna ex parte Sozomenus deri-

vavit, fateri, se ea, quæ de Novatianis refert, accepisse a quodam Auxenone presbytero Novatiano.

Ad 2. Vel *N.* vel *D.* Quatenus ab hæreticis jactabantur, *C.* vera et proprie dicta *N.* Loco enim citato Tertullianus fingit hæreticos ad sui excusationem in die iudicii dicturos: *Multa de auctoritate cujusque doctoris hæretici illos maxime doctrinæ suæ fidem confirmasse, mortuos suscitasse, debiles reformasse, futura significasse, uti merito apostoli crederentur.* Quæ ipse profecto non admittit, sed data hypothese, quod ejusmodi prodigia hæretici patrasent, nihil ista conferre ad ipsorum excusationem asserit, addens: *Quasi nec hoc scriptum sit, venturos multos, qui etiam virtutes maximas ederent ad fallacium muniendam corruptæ prædicationis.* Quid reipsa senserit Tertullianus de vi hæreticorum in edendis miraculis, patet ex citato testimonio (1).

Ad 3. *D.* Ita ut s. Augustinus pro veris habeat miracula, quibus Donatistæ gloriabantur *N.* secus *Tr.* Sed dato et non concesso, quod vera essent acta illa, volebat, ut, seposita omni contentione de miraculis, quæstio breviter dirimeretur per Ecclesiæ notas: *Non in signis et prodigiis fallacibus, quia etiam contra ista verbo Domini præparati et cauti redditi sumus,* quæque alibi (2) proinde comparat miraculis Simonis Magi, et Magorum Pharaonis.

Ad 4. *D.* Conficta, vel quæ nihil supernaturale habeant, *C.* proprie dicta miracula *N.* Ita quidem Franciscus Lafiteau (3) et Bergier (4) aliique multi, qui de iisdem disseruerunt, in quibus sunt Ludovicus la Taste, qui in suis *epistolis theologicis* omnia jactata ab Jansenistis miracula commentitia ostendit authenticis et legalibus documentis, et Joan. Joseph Languet, quem Benedictus XIV (5) *doctissimum* appellavit et *pastorali flagrantem zelo*, qui, cum esset archiepiscopus Senonensis, de illis edidit anno 1754 documentum pastorale, in quo copiose et distincte aliqua, quæ vehementius et confidentius obtrudebantur, plane falsa esse demonstrat vel ex parte morbi, vel sanitatis, vel testium, vel ex omni simul parte; quod et præstiterat archiepiscopus Parisiensis. Quare non solum ea irriserunt quidam ex protestantibus, cujusmodi sunt de Veux et Campbell (6), sed nunc jam deseruerunt ipsi Jansenistæ. Certe, vel ipsæ indecoræ totius corporis agitationes et turpia, quibus se dabant nonnulli convulsionibus correpti ad illius tumultum, satis produnt, quid de ipsis miraculis sentiendum sit. Episcopi Antissiodorensis et Montis Pessulani pertinebant ad eandem

de Eutyechiano scribit: *Αἰρεσι δὲ τὴν Ναυατιανῶν προσθεῖον θελας χάριτος μετέχε, θεραπείαις παθῶν καὶ πράξει παραδόξαι, ὡς καὶ αὐτῷ Κωνσταντίνῳ διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ βίου συνήθη καὶ φίλον εἶναι.* Ed. Cantabrigiens.

(1) Lib. *De præscript.* c. 44.

(2) Lib. *De unitate Eccl.* c. 18. n. 47, edit. Paris. Maur. alias c. 16.

(3) *Origines antiq. eccl.* lib. xvi, c. 5, § 7.

(4) Lib. *De præscript.* c. 30. Cons. Pamelius, qui in hunc locum observat cum ad litteram verificatum in Calvino, ex auctoritate Hieronymi Bolsec, *ocularis testis*, qui in ipsius vita refert Calvinum excitare volentem quemdam Brulaeum, quem ipse spe lucri ac pecuniæ persuaserat, ut se mortuum fingeret, mortuum revera invenisse (Vid. *Curs. compl. Theol.* vol. 1). Hanc historiam ab hæreticorum oppositionibus vindicat Card. Gotti, *De Eccl.* tom. 1, c. 2, § 6, et fusius exponit Menochius ex vita Calvini scripta a Jacobo Lainger, doctore sorbonico. *Stuore*, part. 3, c. 8. Alia conf. apud Spagni, op. cit. p. 3, prop. 2, art. 1.

(5) S. Greg. M. lib. vii, ep. 34. alias 31, ed. Maur. de Sozomeni historia hæc habet: « Sozomeni historiam sedes apostolica suscipere recusat, quoniam multa mentitur, et Theodorum Mopsuestiæ nimum laudat, atque usque ad diem obitus sui magnum doctorem ecclesiæ fuisse perhibet. » Hæc pariter in Socratem quadrant, præsertim circa Novatianorum encomia.

(1) *De præscript.* c. 30, circa finem. (*Curs. compl. Theol.* vol. 1.)

(2) *Tr.* xiii. in Joan. n. 17, ubi inter cetera scribit: *Nemo vobis fabulas vendat... primo aut falluntur (Donatistæ) aut fallunt, etc.*

(3) *Hist. de la constit.* UNIGENITUS, liv. vi edit. an. 1751.

(4) *Confut. de l'examen*, p. 1, ch. 6, n. 3.

(5) *De festis*, lib. 1, c. 5, n. 5.

(6) *Dissert. of mirac.*, p. 1, sect. 5, apud Spagni loc. cit.

sectam, non secus ac Môtgeron (1): nullius proinde sunt auctoritatis.

Nunc coronidis gratia quoad miracula, quæ ab hæreticis quibuscunque patrata perhibentur, addimus: vel ea sunt a Deo, et tunc certe facta non sunt in confirmationem erroris, ut patet ex dictis; vel sunt a dæmone, et tunc, cum iste subjiçatur divinæ providentiæ, nunquam Deus hæc permittet, nisi suppeditet media ad præcavendum errorem, quod confirmari posset non paucis exemplis, quæ videri possunt apud Baronium (2). Et sic omnes tri-
cæ dissolvuntur.

DIFFICULTATES

Ex defectu certitudinis.

Obj. Cum ipse miracula non viderim, aliorum testimonio fidem præstare teneor: atqui hoc ipso moveri non possum ad revelationis veritatem agnoscendam. Semper enim 1. anceps hæreré debeo, num omnes præteritorum temporum testes, qui ea signa referunt, vel decepti fuerint, vel alios decipere voluerint. Ergo miraculum efficax esse non potest revelationis olim factæ argumentum (3). Sane 2. quæ ratio efficere potest, ut imprudentiæ simi accusandus, nisi credam ea, quorum ego testis non fui?

Resp. generatim. Ergo omnis historica et moralis certitudo esset e medio tollenda, quod tamen adversarii non admittunt. Attamen si quid efficerent ejusmodi aliæque his affinia argumenta, impeterent ac submoverent omnem moralem ac historicam certitudinem, incertaque essent quæcumque antiquitus gesta esse dicuntur (4).

Ad 1. Vel *N.* vel *D.* Si testes idonei non sint ad fidem faciendam illius facti, quod referunt, *C.* secus *N.* Notas autem idoneorum testium exhibet critica, quarum aliæ spectant ad intellectum, ex quo non potuerint decipi, aliæ ad voluntatem, qua noluerint decipere (5).

Ad 2. *N.* Quia cum homines præteritorum temporum iisdem facultatibus præditi fuerint, quibus et nos donati sumus, præsumendum est eos illa præstitisse, quæ fecissemus et nos, si versati in iisdem rerum adjunctis fuisset. Si nos v.g. audiremus, hominem ad vitam e mortuis revocatum, quomodo nos gereremus? Omnia examini accuratissimo subjiceremus, utrum nempe reipsa mortuus fuerit, quicquid excita-

hibetur, quo tempore, per quos excitatus, quomodo, etc. id ipsum de visu cæco nato restituto dicatur, hisque similibus, præsertim si in confirmationem alicujus doctrinæ fierent; nam ista hominum investigationem ad se natura sua trahunt, et facile perpendi et cognosci possunt. Ergo sic præsumendum est fecisse majores nostros, nisi velimus eos hebetes ac plumbeos, vel alterius naturæ et indolis ab ea in qua nunc homines sunt, supponere; quod non nisi per summam impudentiam et insaniam cogitari potest.

I. Inst. Argumentum, quod nititur hominum testimonio, moralem tantum evidentiam parit; ergo ab intellectu non extorquet assensum; nam moralis evidentia non excludit possibilitatem oppositi. Quamobrem, licet plures homines rem aliquam factam esse testentur, semper absolute possibile est, eos aut fallere aut falli; ergo moralis evidentia non omne dubium excludit. Cum igitur pro divinæ revelationis signis sola haberi possit moralis evidentia, jam patet nos per ipsam duci certo non posse in cognitionem divinæ revelationis.

Resp. *C. A.* Nam agitur de facto; facta autem metaphysicis ratiociniis probari nequeunt. Sed *N. cons.* Nam moralis evidentia innititur principiis non minus evidentibus in genere suo ac iis, quibus innititur mathematica demonstratio. Hæc enim principia moralia: *Humana societas nequit subsistere, nisi homines sibi mutuam fidem habeant. Præteritarum generationum homines in rebus maxime ad se pertinentibus non fuerunt omnes aut stupidi aut amentes, vel alia id genus principia, æque sunt evidentia ac istud: Si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent, erunt æqualia.* Ideo enim istud negari non potest, nisi contra evidentiam pugnes, ac intimo sensui vim facias. Atqui eodem modo negari non possunt moralia principia modo enunciata: ergo si principia moralia eandem in genere suo evidentiam præseferunt ac mathematica, neque certa esse debent quæ ex iis legitime inferuntur, quamvis demonstrationes ejusdem naturæ non sint, et æque insanus esset, qui alterutrum negaret.

Fateor insuper illud discrimen intercedere inter demonstrationem mathematicam et moralem, quod illa ostendat rem aliter fieri non posse, ista vero non item; nego tamen quidpiam propterea detrahi posse evidentiae veritatis moralis. Ex quo enim res potuerit non fieri, non probatur illam factam non esse; quia non quaeritur, utrum res esse potuerit, sed utrum, quæ esse potuit, reipsa extiterit. Quod verissimum esse potest, etiamsi res potuerit non esse. Exemplum sint in sole, qui vel mane sit oriturus, vel heri fuerit jam ortus; in sensationibus, quibus anima percelligitur ad dignoscendam corporum existentiam, licet illæ absolute fieri possint, etiamsi nulla corpora existant; insanus tamen et amens haberetur, qui utrumlibet negaret, ex eo nempe quod fieri potuerit ut nec sol ortus fuerit, vel cras mane possit non oriri, vel corpora potuerint non existere (1).

(1) Cons. Houtteville; *La religion*, etc., tom. II, liv. I. ch. 4 et seq.

(1) Cons. Auct. *Dictionarii auctorum ecclesiast.*, art. *Caylus* et *Colbert*, licet eorundem fuerit fautor; nec non opus *Réalité du projet de Bourg-Fontaine*; atque *Benedictus XIV, De canoniz. Sanct.* loc. cit. c. 7, n. 20.

(2) *Annal. ecclesiast.* ad annum 484. Circa auctoritatem historice Socratis et Sozomeni cons. *Fleury*, *Hist. eccl.* lib. XXVI. n. 49. *Ceillier*, tom. XII, *Des auteurs ecclésiast.*, p. 685; ac de miraculis hæreticorum in genere leg. *P. Maran*, *La doctrine de l'Écriture et des Pères sur les guérisons miraculeuses*, p. 2.

(3) Ita *Rousseau*, *Émile*, tom. III.

(4) Cons. *Ruffini*, *Riflessioni critiche*, etc. p. 176, n. 12.

(5) Cons. *Spedalieri* contro *Gibbon*, p. 165, sez. 3, § 5, n. 13.

II. Inst. Ubi duo morali evidentiæ constant, quæ inter se sunt contraria, jubet prudentia ac communis hominum sensus, ut iis assentiamur, quæ majorem evidentiæ vim habent; jam vero dato etiam, quod ex testium fide dignorum auctoritate coalescat moralis evidentiæ de alicujus mortui resurrectione olim facta ad hominis nutum, negari certo non potest, quin majorem evidentiæ gradum sibi vindicet perpetua ac omnibus obvia experientia, qua constat mortuos non resurgere: atqui inter has duas propositiones moraliter certas eam sequi debeo, quæ majori nititur evidentiæ. Ergo, coactus eligere inter alterutram propositionem, credere debeo mortuos non resurgere, ac longe facilius contingere potuisse, ut homines, qui testantur miraculum resurrectionis, vel decepti sint, vel fallere voluerint, quam fieri, ut falsa sit experientia, qua patet homines vere mortuos nunquam ad vitam iterum revocari (1).

Resp. 1. *D. maj.* Si major evidentiæ vis cadat in idem objectum in quod cadit minor vis evidentiæ, *C.* si in diversa objecta *N.* et sic corrumpit totum argumentum, seu potius sophisma adversarii. Accedit quod ejusmodi argumentum nimis probat, in primis quia tunc nulla esset fides historiæ, quoties refert eventum extraordinarium, sive in ordine physico, sive in ordine morali. Homines v. g. diligunt vitam, curam sui habent, omnia potius patiuntur, quam vitam amittant. Ergo tanquam fabulosum rejiciendum, quod de ἀποχρειαίς, sive de suicidiis vel legimus vel audimus; idem dic de mirifica aliqua meteora quæ apparuisse fertur; imo juxta adversarii principia, etsi oculis nostris conspiceremus mortuum resurgere, credere minime deberemus, cum sit contrarium consueto sensuum testimonio, quod homines resurgant. Itaque argumentum supponit falsum principium, nempe in rerum natura vel in societate nihil unquam accidere, nisi juxta ea, quæ consuetis observationibus nostris consentanea sunt.

Resp. 2. Supponi hoc modo quod est in questione, nullam nempe fieri posse exceptionem quoad ea naturæ phænomena, quæ contingere videmus. Si enim aliter supponeretur, jam caderet tota argumentatio, et ea quæstio deducitur, ut videatur, an fide digni sint, qui rem aliter aliquando contigisse referunt; quod ubi constiterit per critices regulas, jam insaniret, qui rem in dubium revocaret, eo quod aliter ipsa evenire soleat. Nam sensuum tuorum fides evidentiæ quidem parit; sed nec minorem parit evidentiæ fides sensuum aliorum, nisi constet eos falli potuisse, vel fallere voluisse. Utraque veritas pari evidentiæ gradu constat, nec una cum altera pugnat. Nec qui narrant, mortuum resurrexisse id veluti perpetuum naturæ phænomenon exhibent, in quo utique pugna esset, sed contra ut effectum extraordinarium divinæ potentiae tribuunt (2).

(1) Ita David Hume in *Examine de miracles*.

(2) Cons. Spedalieri loc. cit. § 3. p. 163; item *Dissertation sur les miracles, contenant l'examen des principes posés par M. David Hume, écuyer, dans son essai sur les miracles, composée en anglais par*

III. Inst. 1. Quo magis factum aliquod extraordinarium est, eo magis probabilem reddit errorem, dolum et mendacium eorum, qui illud referunt vel testantur. 2. Ex quo fit, ut illud ipsum, quod minuit fidem doctiorum hominum, fidem augeat rudiorum; nec 3. propterea multitudo testium majorem gradum probabilitatis addit facti extraordinarii narrationi. 4. Sane vulgus, præsertim si imperitum et superstitiosum sit, sponte fertur ad mirabilia et supernaturalia admittenda (1). Præterea 5. historia docet, multos ejusmodi eventus, qui olim supernaturales et prodigiosi a plerisque habebantur, rerum naturalium scientia adaucta et diligentius exculta, fuisse a naturalibus causis profectos, ex iisque postea recte explicatos esse. Unde recte concluditur, fore ut omnes ejusmodi eventus simili ratione explicari possint (2), et, quod consequens est, hominum testimonium circa miracula suspectum saltem esse debere.

Resp. ad 1. *D.* Si id genus factorum deberet provenire ab ipsius naturæ legibus, *C.* si a causa ipsi naturæ superiori, nempe Deo *N.*

Ad. 2. *D.* In nonnullis factis dubiis, præsertim si agatur de ipsorum causa determinanda ac judicio ferendo circa eorum naturam, *Tr.* vel *C.* in omnibus indiscriminatum et cum agitur de factis in se *N.*

ad 3. Vel *N.* absolute, vel *D.* ut modo distinctus in resp. ad 2. Notandum insuper est falso supponere La Croix, qui hæc nobis obtrudit, multitudinem semper coalescere ex solis imperitiis (3). Addatur præterea ipsam eventus insolentiam efficere testes vel spectatores attentiores ad ipsum rite examinandum et perpendendum, ideoque majoris ponderis esse, ceteris paribus, ipsorum testimonium in factis extraordinariis, quam in ordinariis.

Ad 4. *Tr. A.* et *D. cons.* Si ageretur de causa vel judicio facti, *C.* si de facto ipso *N.* Ex natura porro facti, de quo vulgus testatur, sapientis erit judicium ferre, utrum vulgus decipi potuerit nec ne, dum causæ præternaturali illud adscribit (4).

M. George Campbell, traduite par M. Jean Castillon, Utrecht 1765; nec non Recherches philosophiques sur les preuves du Christianisme, par C. Bonnet, Genève 1771. Hic moneo, quod, cum ad auctores protestantes remitto, eo consilio id faciam, ut indicem eos, qui de aliquo argumento scripserunt, ad quos tunc tantum recurrere poterunt auditores, quum debitam facultatem impetraverint; quod et de Catholicis scriptoribus accipiendum est, quorum opera in indicem relata sunt.

(1) Ita La Place, *Essai philosophique sur les probabilités*, Paris 1816, pag. 135 et seq.; nec non La Croix, *Traité élémentaire du calcul des probabilités*, n. 130 et seqq.

(2) Sic Krug, *Pistéologie*, Lips. 1825, pag. 111.

(3) Exemplum esto in apparitione crucis, quæ superioribus annis contigit apud Migné in Gallia in dioecesi Pictaviensi, cui interfuerunt præter vulgus plerique viri docti, non solum ex catholicis, sed ex ipsis protestantibus, qui rem testatam fecerunt, ut ex publicis documentis notum est. Cons. *Epist. pastoralis*. Illmi. D. de Bouillé, episcopi pictaviensis, data anno 1827.

(4) Contra La Place et La Croix legatur Ruffini in egregio cit. opere. *Riflessioni critiche*, Modena 1821, ubi ostendit, quam fallacia sint fundamenta calculorum,

Ad 5. Idem esto responsum, et *N. cons.* Nempe ex eo quod nonnulli eventus, qui ut prodigiosi ad aliquod tempus habiti sunt, postea recte sint explicati (quos tamen adversarius minime recenset), inferri nullo pacto potest sic posse omnes per causas naturales rite explicari; v. g. ex eo, quod explicata sit aliqua meteora, quæ vulgo ut supernaturalis habebatur, explicari nequit sanatio cæci nati vel excitatio Lazari e mortuis; ast dialectica non est prima rationalistarum et incredulorum virtus.

Sed præstat populari huic argumento, petito ex ignorantia et superstitione veterum, quod tantopere adversarii jactant, apponere tres quæstiones, quas subicit doctus Ruffini (1):

1. Cur post Christi adventum judaica gens, et si superstitiosa generatim ignorantia laborans, nec ab anticipatis judiciis immunis, non amplius præsetulerit miracula inter suos patrata?

2. Cur provinciæ Asiæ, Africæ et Græciæ, licet in immensum distent a liberaliori illa humanitate ac cultu, in quo erant temporibus apostolorum, et Cypriani, Augustini, Basilii, etc., attamen non amplius in medium afferant miracula, prout olim afferebant?

3. Cur inter diversas religiones, quæ christianum nomen sibi assumunt, sola religio catholica semper miracula exhibeat, quæ in sinu suo patrentur, et adhuc in præsentiarum producat, licet catholici neque scientiis neque litteris aut artibus ceteris inferiores sint; et licet catholica Ecclesia non pronuntiet, seu decretum emittat de aliquo miraculo, quin prius rigidissimum undequaque examen tum circa factum tum circa ejus naturam instituerit (2)?

quibus subicitur probabilitas eventuum humanorum; præsertim memoria 4. pag. 137, et p. 158 et seqq. Cons. pariter Gerdil, *Saggio d'istruzione teologica*, art. *Della storia umana*, opp. ed. Rom. vol. x.

(1) Op. cit. p. 166.

(2) Ut quis certior fiat de severiori ejusmodi examine decretis præmittendo, legat celeberrimum opus Benedicti xiv, *De Beatificatione et Canoniz. Sanctorum*, præsertim lib. iv. Ut leve specimen habeatur summæ severitatis, qua miracula Romæ expenduntur, pretium operæ erit, duo facta in medium adducere, quæ valeant omnem suspicionem amovere. Alterum refertur ab auctore vitæ S. Vincentii a Paulo (*Histoire abrégée de S. Vincent de Paul, par M. Collet, Dr. en Théologie, Avignon, 1762*) de quodam miraculo patrato a S. Vincentio erga Aloisiam Elisabetham Sackville, natione Anglam, quæ in Gallia apud Haye quemdam ex protestantibus reformatis degebat. Hoc miraculum adeo evidens visum est protestanti ipsi, ut illud evulgaverit per totam Lutetiam Parisiorum. Ejus autem uxorem ita admiratio percussit, ut extra sensus paulisper manserit, dein non dubitaverit chirographo, manu propria exarato, tanquam testis oculata miraculi instantanei et permanentis illud confirmare. Illud tamen sacra rituum congregatio non admisit defectu sufficientium probationum (p. 605. seqq.) Aliud refertur a P. Daubenton in vita S. Joan. Francisci Regis (*La vie du bienheureux Jean-François Regis par le R. P. Daubenton, Paris 1716*). Romam venerat conspicuus Anglus protestans. Prælati quidam romanus, qui cum eodem amicitiam inierat, illi tabulas, quæ plurimum miraculorum probationes continebant, legendas præbuit. Has ipse quum summa

DIFFICULTATES.

Ex intima hominis vi et efficacia.

Obj. 1. Eventus extraordinarii, qui miracula vulgo nuncupantur, semper vivam supponunt fidem, seu fiduciam, vel in eo, qui eos recipit, vel in eo, qui ea operatur, aut etiam in utroque. 2. Jam vero id genus eventuum seu miraculorum, quæ ex fide proveniunt suscipientis, quid aliud sunt, nisi quas dicimus sanationes, quæ repeti debent a phantasie seu imaginationis vi? Imaginationis vero ac phantasie vis non aliud hic est nisi firma persuasio receptæ vel recuperandæ valetudinis, ex qua provenit effectus sanationis. 3. Plura ejusmodi facta collegerunt P. Regnault (1) et Des-Veux (2), alique. 4. Miracula vero, quæ repeti debent a fide ac voluntate agentium id sunt, quod olim dicebatur *imaginatio operans extra proprium corpus* (cujus efficaciam adeo magni fecerunt Avicenna et Pomponatus), nunc autem nuncupatur *magnetismus animalis* seu *mesmerismus* (3), cujus effectus major erit, si fidei conjungatur contactus sive mediatu sive immediatu. Si cum agentis fide uniatur fides patientis, seu cum vi magnetismi vis imaginationis, mortui, qui perhibentur ad vitam revocati, potuerunt mortui esse apparenter tantum, et tunc maxime, in casu nempe mortis apparentis, utilissimus evadit magnetismus animalis (4). 5. Quis porro scit utrum vis voluntatis et fidei pluvias possit excitare (prout existimavit Avicenna) ac similia producere phænomena necne? Quis limites figat virtuti imaginationis seu magneticæ? Quis satis novit naturæ vires? Quis satis hominem novit ejusque indefinitas facultates, quarum ipse capax est? 6. Hac proinde ratione explicari possunt miracula, quæ in revelationis divinæ confirmationem patrata referuntur, quin ad ullam vim supernaturalem confugiamus. a) Sane Christus semper fidem exigebat ab iis, in quorum gratiam miracula edebat. b) Ob hujus autem fidei defectum nonnisi pauca edere potuit in patria sua (5). c) Manus imponebat super eos, quos curabat, præser-

animi voluptate legisset, Prælato reddidit dicens: *Voilà certainement la plus sûre manière de prouver les miracles. Si tous ceux que l'on reçoit dans l'Eglise romaine étaient établis sur des preuves aussi évidentes et aussi authentiques que ceux-ci le sont, nous n'aurions aucune peine à y souscrire, et par là vous vous sauveriez de toutes les railleries que nous faisons de vos prétendus miracles. Eh bien, répondit Prælat, sachez que de tous ces miracles qui vous paraissent si avérés et si bien appuyés, aucun n'a été admis par la Congrégation des Rits, parce qu'ils n'ont pas paru suffisamment prouvés.* Protestans, ejusmodi inexpectato responso percussus, fassus est, nonnisi crecam præventionem posse obsistere canonizationi Sanctorum, neque unquam arbitratum se esse, cautela Ecclesiæ romanæ eo usque progredi in examine, quod ipsa instituit circa miracula (pag. 53).

(1) *Entretiens physiques*, t. II, p. 9.

(2) *Lettres sur les miracles*, liv. IV, Rotterdam, 1755.

(3) A Mesmer Helvetico præcipuo magnetismi animalis propagatore. Vid. *Mémoires de F. A. Mesmer sur ses découvertes*, Paris, an VII.

(4) Kluge, cujus operis compendium et excerpta exhibent *Ephemerid. medico-chirurg. D. Flajani*.

(5) Matth. XIII, 58; Marc. VI, 5.

tim d) in cæcum illum, de quo Marcus (1) scribit, quod videret homines velut arbores ambulantes, nec nisi repetita manuum impositione ad perfectam visus restitutionem devenit impertiendam. e) Quare sub hac tantum conditione facultatem præbuit morbos sanandi: *Super ægros manus imponent, et bene habebunt* (2), vel saltem nonnisi olei unctione apostoli atque discipuli infirmos sanabant (3), quæ f) omnia apprime conveniunt cum magnetismi efficacia; ergo.

Resp. ad 1. In primis *Neg.* omnia miracula in solis sanationibus consistere, ut supponere videntur adversarii; certe multiplicatio et transmutatio substantiarum inter sanationes non recensentur, neque inter miracula, quæ ex vi phantasie pendent. Si possent magnetismi patroni quinque panibus ac duobus piscibus quinque hominum millium multitudinem satiare, prout præstitit Christus (4), vel aquam in vinum convertere, ut factum est in nuptiis Canæ (5), valde commendanda esset eorum imaginationis vis, ac libenter ab omnibus exciperentur. Hactenus tamen hæc non præstiterunt (6); hinc ceteris omissis, jam ruit tota difficultas inde petita.

Ad illud, quod subditur de viva fide D., Tanquam conditione, neque tamen in omnibus casibus, C. Tanquam causa efficiente, et quidem semper N. Mortui enim ac sensibus destituti ejusmodi fidem habere non possunt, si de patientibus sermo sit. Si vero de agentibus loquamur, adnoto, interdum Deum miracula operari per malos homines, non quidem in confirmationem erroris, quod fieri nequit, sed ad manifestationem gloriæ suæ. Perversi enim homines aliquando dicturi sunt: *Nonne in nomine tuo virtutes multas fecimus* (7)? Quod si fides passim requiritur ad patranda miracula, requiritur tantum tanquam conditio, ut dictum est, minime vero tanquam causa efficiens miraculorum, ut adversarii supponunt, quod tamen nemo dicet. Addatur hanc fidem nunquam operari, nisi pro objecto habeat Deum, Christum, aut sanctos ejus, non autem quemlibet alium, ex quo rursum deprehenditur argumenti fallacia.

Ad 2. N. suppositum, ut patet ex dictis, vel D. Nonnullæ sanationes eorum præsertim qui perturbata phantasia vel amentia laborant, Tr. vel C. omnes et in quolibet casu N. Valde conferre persuasionem recuperandæ valetudinis, et in nonnullis casibus valere, apud omnes compertum est, ac non solum me-

dicæ admittunt, sed et ipse Benedictus XIV. (1) pro certo habet; quare et hic casus in Congregatione Rituum præ oculis habetur (2); idque potissimum valet ad corrigendam læsam phantasiam (3). Ast pervicacis, ne dicam insanientis, est velle ad omnes casus ejusmodi vim extendere atque asserere, ad ossium contusionem v. g. et fracturam, ad vulnera aliosve morbos insanabiles ita ut omnes sola phantasie ac imaginationis extra corpus operantis vi ad integritatem restituantur (4). Id si esset, non solum miracula, sed et therapeutica et chirurgia e medio possent facile tolli.

Ad 3. D. Quæ tamen spectant ad classes, quas enumeravimus, C. secus N. Ea etiam collegit Benedictus XIV. (5), quin inde aliquid concludi possit ad enervandam miraculorum vim.

Ad 4. D. Cui falso et gratuito tales effectus adscribuntur, C. nonnulli effectus, qui ex persuasionem pendent, quod nuper innuimus (in resp. ad 2.), Tr. Nec enim vacat omnes magnetismi nugas expendere, quas modo doctiores plerique contemnunt, ac Mesmer passim ut circulator traducitur (6); atque hinc responsio patet ad id quod subditur de apparentibus mortuis, et ad mirabiles effectus, quos super eos magnetismus producit. Nos agimus de vere

(1) *De Beat. et Can. Sanct.*, lib. iv. c. ult. ubi de hoc argumento fuse agit.

(2) Ibidem inter ceteras difficultates, quas ipse Lambertinus opposuit, quum officio promotoris fungere, et hanc promovit in causa s. Francisci Regis. De eadem rursum actum est in causis B. Joannis de Prado, S. Vincentii a Paulo, B. Petri Forerii, apud eundem, lib. iv. p. 1, c. 15.

(3) Cons. Muratori, *Della forza della fantasia umana*, Venez. 1745, c. 8, 9; *Opusc. scientifici di Bologna*, tom. 1, 117 et seqq., Leufinen, *sur l'impossibilité des opérations sympathiques*. Hic obiter duonotetur, 1. sæpe ejusmodi persuasionem nihil efficere, ut fatetur ipse Deleuze, loc. cit. tom. II, pag. 271; 2. in quodam opere magnetismi animalis casum occurrere cujusdam puellæ, quæ ex cura magnetismi insanivit (*Journal magnét. du traitement de M. D... par M. Cheulié de Lyon*).

(4) Cf. Deleuze, *Hist. critique du magnétisme animal*, tom. II, p. 8. licet et ipse fautor sit Mesmerismi; Bachelier d'Agès, *De la nature de l'homme et des moyens de le rendre heureux*, Paris, anno viii, alter magnetismi patronus. Vid. insuper, *Leçons d'anatomie comparée par M. Cuvier, et publiées par M. Dumeril*, Paris, 1815, tom. II, p. 117.

(5) Loc. cit.

(6) Animadvertendum porro hic est, nonnullos scriptores catholicos non solum in Galliis, sed in Germania præsertim, non habere *magnetismum animale* ut merum præstigatorum inventum, sed agnoscere, atque admittere veram ac realem insitam vim producendi quosdam effectus, quorum causa inter naturæ vires nos latet in tota sua extensione. At præterquam quod isti scriptores simul fatentur magnetismum obnoxium esse dæmonis artibus, absolute negant effectus supernaturales, quos in miraculis, vel mystica sanctorum vita cernimus et admiramur, quidpiam habere commune cum effectibus magneticis, imo istos ab illis toto cælo differre fatentur, nec posse ulla ratione magnetismi ope explicari. Cons. Gœrres in præfatione novæ editionis operum B. Henrici Susonis cura D. Melehoris Diepenbrokk, quæ inscribuntur *Heinrich Susos Leben und Schriften*, etc. Regensburg 1829.

(1) Marc. viii, 23 et seqq.

(2) Marc. ult., 18.

(3) Marc. vi, 13; Jac. v, 14.

(4) Matth. xiv, 17 et seqq.; Joan. vi, 6.

(5) Joan. ii, 8.

(6) Id ipsum dici posset de multiplicatione farinæ et olei ad Eliæ promissa (IV Reg. iv.), de ferrea ascia, quam ex fluvii fundo super aquas Eliæ revocavit (IV reg. vi, 6), aliisque id genus sexcentis, quæ in scripturis utriusque fœderis occurrunt; ut sileam de iis, quæ in sanctorum processibus authenticis leguntur, ut in actis s. Franciscæ Romanæ, s. Theresiæ, s. Mariæ Magdalenæ de Pazzis, s. Aloisii Gonzagæ, s. Francisci Xaverii, s. Francisci de Hieronymo, etc.

(7) Matth. vii, 22.

mortuis, qui ad vitam revocati sunt absque ullo apparatu atque ad solum imperium et nutum thaumaturgi. Profecto Lazarus jam fetebat, utpote quadriduanus (1).

Ad 5. Resp. Omnes norunt ab experimento, neminem posse vi imaginationis pluvias excitare, alioquin expeditum remedium in promptu esset, quoties siccitate laboramus. Ejusmodi quæstionibus possemus similes alias opponere. Quis scit utrum possint homines vi solius imaginationis vivere necne, aliaque id genus præstare, quin quidquam comedant aut bibant? Id experiantur magnetismi patroni. Fortasse huc aliquando devenient. Ex superius dictis jam responsio patet ad ceteras dubitationes quin tempus terere in his debeamus.

Ad 6. N. Ad probationem a) *Christum semper fidem exegisse*, etc.; in primis negamus eum semper fidem exegisse ab iis, in quorum gratiam miracula operabatur, prout nullam exegit in citatis miraculis multiplicationis panum et conversionis aquæ in vinum; neque quum excitavit filium viduæ Naim (2) vel filiam Jairi (3), ut alia omittam. Dein D. exegit ut conditionem, eo quod miracula ederet ad suam confirmandam divinam missionem, C. ut causam effectricem et necessariam N. Recolantur superius dicta. Ad b) *Defectu hujus fidei*, etc. D. quatenus illi concives indignos se præbuerunt ejus beneficiis, C. absolute N. Addo, etsi non multa ob adductam rationem, nonnulla tamen Christum inter Nazarethanos patrasse miracula. Notandum præterea in passim recepta adversariorum hypothesi sufficere fidem in agente. Adeo nempe sibi coherent, dum religionem impugnant! Ad c) *Manus imponebat*, etc. D. Aliquando, C. semper N. Immo nonnisi una vel altera vice legitur Christum ad conferendam sanitatem manus imposuisse; passim solo nutu, ac sæpe etiam absentibus valetudinem conferebat. Legant Evangelium. Ad d) *Præsertim in cæcum illum*, etc. D. Ad experiendam illius fidem vel mysterii causa, C. ex necessitate N. Cum id nonnisi semel contigerit, nec alibi occurrat, peculiare ob causas sibi notas, Christum ita egisse dicendum est; alioquin semper debuisset eadem ratione se gerere. Adversarii autem casum extraordinarium extendunt ad ceteros omnes, etsi contrarium constet. Ad e) *Sub hac tantum conditione*, etc. N. Etenim Christus nunquam hunc ritum præscripsit ad edenda miracula, vel ad gratiam curationum, sed solum prædixit, fore ut, quum manus imponerent ipsius discipuli, ægri salutem consecuturi essent. Ceterum legimus claudum sedentem ad portam Speciosam a Petro et Joanne absque manuum impositione sanatum, et absque oleo (4); sic omnes eos valetudinem recuperasse, quos Petrus transiens obumbrasset (5), illos, ad quos Pauli sudaria et semicinctia deferebantur (6),

etc. Rursum bona fides deprehenditur adversariorum, dum talia obtrudunt (1). Ad f) *Quæ omnia apprime*, etc. Neg. prorsus quidpiam commune habere recensita signa cum nugis magneticorum. Ubi enim in illis apparatus occurrit magnetismi, ubi convulsiones, detorsiones, somnus, aliaque id genus non pauca, quæ in illo requiruntur et passim absque omni effectu, ipsismet fatentibus (2)? Nonnisi igitur per summam impudentiam ejusmodi comparatio instituitur.

ARTICULUS II.

De Prophetia.

Prophetia, græce *μαντιχῆ* (3), passim definitur *præsentio et prædictio certa futuri alicujus eventus, qui in causis naturalibus præsciri non potest*; vel *pressius manifestatio rei futuræ creaturis occultæ* (4). Ex qua prophetiæ notione patet, tres condiciones ad eam vere et proprie talem constituendam requiri: 1. ut sit prædictio *certa*, non conjecturalis, 2. rei futuræ *liberæ*, quæ proinde nec arte nec scientia naturali qualicunque cognosci possit, 3. ita determinata, ut non accomodetur eventus prophetice, sed potius prophetia determinet eventum; id est, quod non sit vaga et obscura, flexiloqua, quæ omni eventui accommodari possit, et applicatio non sit arbitraria. Quæ condiciones semper præ oculis habendæ sunt ad cavillationes omnes adversariorum detegendas, præsertim cum ipsæ sint, quæ characterem et notam divinitatis imprimunt prophetiis. Est enim prophetia genus quoddam miraculi, seu verum quidem miraculum: sed prophetia præ miraculo hoc habet, quod probationem suam sibi ipsi suppeditat. Quisquis enim prophetiæ veritatem certam habere potest, modo sciatur eam prædictam fuisse, antequam eveniret, et ejusdem prædictionis exitum animo contempletur. Cum non-

(1) Apposite S. Thom. p. 3. q. 84. a. 4. ad. 1. observat, quod *manus impositio... ordinatur ad miracula verificanda, ut scilicet per contactum manus hominis sanctificati etiam corporalis infirmitas tollatur*.

(2) Vide *Examen sérieux et impartial du magnétisme animal*, Paris, 1784; *Bibliothèque du magnétisme animal*, Juin 1818, tom. II, pag. 15, et alibi passim. Deleuze, op. cit. tom. I, pag. 168, tom. II, pag. 8, 18, 24, 27, 67, 88. Ipsemet Mesmer queritur exaggerata esse, quæ vulgabantur, *Mémoires*, etc. p. 108.

(3) Hebr. *נְבוּיָה* annuntiatio, interdum *נִבְיָה* prospectus, seu *נִבְיָה* visio.

(4) Cons. S. Thom. 2. 2. q. 171. art. 1: *Dicendum, quod prophetia primo et principaliter consistit in cognitione, quia videlicet prophetæ cognoscunt ea, quæ sunt procul et remota ab hominum cognitione*, etc. Et ibid. q. 174. a. 2, ubi tres gradus prophetiæ distinguit. Ab hic tradita prophetiæ notione recessit incredulus Dumarsais in sua *Analyse de la religion chrétienne*, ubi scribit *veram significationem prophetæ esse prædicatorem aut hortatorem*; sed bene vapulat a Nonnotte S. J. *Diction. philos. art. Prophéties*. Id ipsum quod Dumarsais, innuit Salvador, in sua *Histoire des institut. de Moïse et du peuple hébreu*, Paris, 1828, liv. II, chap. 3, *Orateurs publics ou Prophètes*, pag. 192 et seqq.; ubi nihil supernaturale in ipsis agnoscit, nullum vaticinium proprie dictum, quin potius omnem prophetiam excludit. Nec mirum, cum Judæus iste non relinquit nisi Spinozæ principia et deistiarum nec non recentiorum biblicorum et rationalistarum,

(1) Joan. XI, 59.

(2) Luc. VII, 14.

(3) Marc. V, 41.

(4) Act. III, 7.

(5) Ibid. V, 15.

(6) Ibid. XIX, 12.

nulli ipsam prophetiæ possibilitatem impugnaverint, alii vero ejusdem probationis vim oppugnent vel parvipendant, quod circa miracula effecimus, id ipsum præstabimus circa prophetiam, ostendendo ejusdem possibilitatem, atque summam ejusdem vim et efficaciam ad evincendam divinitatem supernaturalis revelationis.

§ 1. De prophetiæ possibilitate.

Omnis prophetiæ, seu, ut veteres vocabant, *divinationis* possibilitatem ex antiquis negarunt Colophonius, Tullio (1) teste, et Epicurus, qui rerum humanarum curam ad Deum non pertinere profanus homo asserebat (2); sic sensit Carneades, eodem Tullio (3) teste. Ex recentioribus hanc Deo denegant facultatem futura prævidendi Spinoza (4) atque Sociiniani (5); nunc demum rationalistæ (6). Adversus quos sit

PROPOSITIO. — *Prophetia est possibilis.*

Non implicat, sive nulla est repugnantia, Deum libere futura cognoscere, et hæc manifestare; ergo prophetia est possibilis. Duo enim hæc ad prophetiam requiruntur et sufficiunt. Jam vero non repugnare, quominus Deus libere futura cognoscat, insita hominibus ipsa Dei idea evincit, quorum ea semper fuit persuasio, Deum omnia cognoscere. Idem postulat ipsius entis perfectissimi notio, alioquin nec omnia præsentia Deus cerneret, neque omnia tempora complecteretur ejus æternitas, ac nova semper fieret accessio ad ejus scientiam, quæ omnia a Dei idea summopere abhorrent.

Quod si ejusmodi libere futura Deus necessario cognoscit, hæc ipsa manifestare potest, ut patet per se, et ex iis, quæ de revelationis possibilitate disseruimus. Ergo prophetia possibilis est.

DIFFICULTATES.

Obj. 1. Quod nondum est, nihil est, atqui objectum prophetiæ est id quod nondum est, ergo nihil est; at quod nihil est, nec prævideri nec prædici potest; ergo impossibilis est prophetia (7). Ad datur 2. difficile, immo impossibile esse quempiam infallibiliter certum esse de accepta a Deo prophetia. Præterea 3. quævis prædictio divinitus patefacta, quia fatum inevitabile hominis aut populi ejusdam, quod ab opere quodam ab ipsis perpetrando pendeat, diserte annuntiatur, ideæ Dei sanctissimi ac beni

(1) *De divin.* lib. 1, c. 3.

(2) Diog. Laert. lib. x, qui est de Epicuro. Cicero. *De nat. deor.* lib. 1, c. 19.

(3) *De fato*, c. 14.

(4) *Tract. theol. polit.*

(5) Faust. Socin. in *Prælect. theol.* cap. 8, 9, 10; Joan. Crellius, *De Deo et attributis divinis*, c. 26, pag. 223, vers. belgic.; Valer. Smalzius contra Franzium, pag. 472 et seq.

(6) Wegscheider, op. cit. part. 1, c. 2, § 50; Kant, *Anthropolog.* 401, apud eundem.

(7) Ita fere Voltaire, *Essai sur les mœurs et l'esprit des nations*; Discours prélim., et art. *Oracles*, tom. viii de ses Œuvres, édition de Genève, 1769, p. 88.

gnissimi repugnat, fatalismum fovet, et libertatem hominum moralem tollit (1); ergo.

Resp. ad 1. *D.* Nihil est actu existens, *C.* nihil est possibile et consequenter cognoscibile ab intellectu infinite perfecto *N.* Eodem ferme modo se habent futura respectu Dei, ac se habent præterita respectu nostri. Res præteritæ in se utique nihil sunt, attamen certo fuerunt; idem dic de futuris respectu Dei, si tamen futura aliqua in Deo sunt vel præterita, et non potius omnia præsentia; unde fit, ut in Deo proprie nulla sit præscientia sed potius scientia.

Ad 2. *N.* ut patet ex dictis agendo de possibilitate revelationis (2); et *N.* *conseq.* Dummodo enim eventus veritatem vaticinii comprobet, nihil aliud requiritur; vaticinium siquidem, ut diximus, probationem suam sibi ipsi suppeditat.

Ad 3. *N.* Non enim eveniet, quia prævisa vel prædicta, sed ideo prævisa et prædicta est res aliqua, quia futura, ideoque si aliqua necessitas est in ejusmodi prædictionibus, non est nisi consequens et hypothetica (3); logice enim prius est aliquid esse, quam videri, proindeque et manifestari.

§ II. De vi et efficacia prophetiæ ad ostendendam divinitatem revelationis.

Hic observare juvat quamdam excellentiæ speciem respectu nostri sibi conciliare prophetiam super miraculum ad ostendendam divinam alicujus missionem ac proinde divinitatem factæ revelationis. Cum enim unusquisque testis esse possit eventus prædicti, satis est eum cum prophetia comparare, ut superius observatum est. Quare minus cavillationibus ac telis incredulorum vaticinium exponitur quam miraculum. Quod patet potissimum ex ipsa incredulorum agendi ratione et præsertim Freret, qui licet plura congesserit adversus probationem christianismi, ejusque doctrinam, miracula, etc., alto tamen silentio præteriit vaticinia, perinde ac si ad ea minime advertisset, eaque penitus dissimulavit, prout observavit Spedalieri (4). At quod non præstitit Freret

(1) Ita Wegscheider loc. cit.

(2) Num. 8 et seqq. hujus tract.

(3) Difficultatem hanc, quam adeo magni facti Wegscheider cum suis, jam promoverat Epicurus, quocum causam communem agunt sociniani et rationalistæ. Ipse enim non solum rejecit divinationem ex eo quod nulla diis cura esset de nobis, sed præsertim ex perempta hac ratione humana libertate: *Η μαντική ἀνυπότακτος· εἰ δὲ καὶ ὑπαρκτηὶ οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς ἡγήτορι τὰ γενόμενα*; seu, *Divinatio nulla est; si vero talis esset, omnem ea tolleret voluntatis libertatem, nihil ad nos existimandum pertinere quæ sunt.* Diog. lib. x, Segm. 135, edit. Meibomii Amstelod 1692. Eadem sententia inhaesit Carneadi, qui apud Tullium loc. cit., ne Apollinem quidem futura posse dicere putavit, nisi ea, quorum causas natura ita contineret, ut ea fieri necesse esset. Idem senserunt Stoici et Tullius ipse, quorum sensa fuisse S. Augustinus refellit, *De civ. Dei*, lib. v, capp. 8, 9, 10. Cons. S. Thom. loc. cit. art. 6. ad 4, qui hanc difficultatem jam præoccupaverat.

(4) *Confutaz. dell' esame critico del signor Nic. Freret.* Præf. pag. viii, edit. Rom. 1778.

seu verius auctor operis sub ejus nomine vulgati, id præstiterunt rationalistæ; qui nihil intentatum reliquerunt ad vim elevandam hujus notæ supernaturalis revelationis. Ipsorum argumenta inferius expendemus. Interea sit.

PROPOSITIO. — *Prophetia est certissimum divinæ ac supernaturalis revelationis argumentum.*

Prophetia vere et proprie dicta non potest esse nisi a Deo; ergo quoties vera habetur prophetia eventu comprobata, toties ineluctabile divinæ ac supernaturalis revelationis exurget argumentum.

Antecedens constat ex notione, quam de prophetia dedimus; consequens negari non potest.

Id confirmatur ex omnium gentium persuasione, sive ex sensu naturæ communi. Nulla enim gens est, quæ non admiserit prædictionem libere futuri alicujus eventus qui exitum sortitus fuerit velut ineluctabile argumentum divinitatis. Hinc propterea receptum apud veteres sapientes adagium, ejus meminit Cicero (1): *Siquidem ista sic recipiuntur, ut et si divinatio sit, dii sint, et si dii sint, sit divinatio*; qui præterea addit: *Vetus opinio est, jam usque ab heroicis ducta temporibus, eaque et populi romani et omnium gentium firmata consensu, versari quamdam inter homines divinationem, quam græci μαντιαν appellant, id est, præsentationem et scientiam rerum futurarum* (2). Exinde repetenda oracula, aruspicia, sybille, ceu totidem divinitatis organa. Poetæ ipsi passim vates exhibent numine plenos et agitados ad futura prædicenda. Adeo gentes omnes hac persuasionem imbutæ erant, divinationem sive prophetiam non nisi a Deo esse! Ergo.

DIFFICULTATES.

I. Obj. Frustra Deo adscribuntur prophetiæ; 1. prophetia enim a vividiore imaginatione pendet; 2. facile siquidem accidit, ut vehementior animi affectus imaginationem incendat, qua sibi animus quasi præsentia fingat, quæ sperat vel metuit, ut Cassandra contigit malorum vehementer terrore percussæ, quæ Troja a græcis patiebatur. Ita post Spinozam auctor operis *Examen religionis*. 3. Hinc fit, ut per conjecturas humanas quædam prævideri possint ac prænuntiari, ut sæpe factum esse omnis historia docet. Ergo incertum est, quod a vaticiniis deducitur, argumentum.

(1) *De divin. lib. I, c. 5.*

(2) *Ibid. lib. I, c. 1.* Idem alias Balbum ita locutum fuisse fingit: « Velleis, quia nihil tam irridet Epicurus quam prædictionem rerum futurarum, mihi videtur quam maxime confirmare deorum providentia consili rebus humanis. Est enim profecto divinatio, quæ multis locis et temporibus apparet, tum in privatis rebus tum maxime in publicis. Multa cernunt haruspices, multa augures provident, multa oraculis declarantur, multa vaticinationibus, multa somniis, multa portentis. » *De nat. deor. lib. II, c. 64*, edit. Taur. opp. XIII. Cons. Huet, *Demonstr. evang.* tom. I, Axiom. 4, ubi mira eruditione, ut solet, adductis veterum siye græcorum siye latinorum testimoniis, id luculentissime evincit. Optime propterea et energice Tertullianus, *Apol. c. 20.* concludebat: *Idoneum testimonium divinitatis veritas divinationis.*

Resp. N. A. Ad. 1. prob. D. Ac proinde hujusmodi prophetia ea non est, de qua loquimur, C. illa de qua loquimur N. Nempe eo ipso, quod a vividiore imaginatione pendeat aliqua prædictio, non includitur in prophetiæ notione, quam dedimus, et ex qua exclusimus omnem causam naturalem. Addendum ejusmodi vaticinia incerta esse et conjecturalia, minime vero certa et determinata, qualia ad revelationis notam necessaria esse diximus.

Ad 2. Idem responsum esto, quod accommodari etiam potest iis quæ ex magnetismo animali vel somnambulismo obijci solent; etenim semper extra hypothesim versantur; nam in his omnibus aliisque similibus præexisteret causa naturalis, quam nos exclusimus. Addatur imaginationem, utut vividissimam, nullam habere vim posse in liberas hominum voluntates et actiones, quæ futuræ sint, cum nullam adhuc habeant determinationem vel in seipsis vel in causis. Quare Cassandræ factum, ejus supposita veritate, quæ tamen saltem dubia est, extra rem et causam profertur (1).

Ad 3. D. Et in hoc casu haberetur prophetia proprie dicta, de qua loquimur, N. improprie dicta C. Futura pleraque non negamus posse non sine aliqua probabilitate conjici ac prænuntiari; sic ex habitu corporis, ex indole, propensionibus, aliisque id genus, futurum hominis exitum probabiliter conjicere possumus et solemus; ita nos quotidie ex puerorum indole conjicimus: iste vitam finiet in suspendio, hic erit sanctus, apostolus, etc.; id ipsu dicatur de politicis prædictionibus, quas non raro exitus confirmat (2). At hæc neque excedunt naturalis ingenii vires vel conjecturæ limites; hinc etiam videmus sæpe spem fallere et inopinato eventu omnem conjecturam subverti, et ratio est, quia humana conjectura non omnes *possibiles* casus prævidere potest.

II. Obj. Si prophetia a Deo esset, non vero ex humana industria vel arte comparata, id potissimum erueretur ex prophetiis, quæ in sacris litteris habentur. Jam vero, inquit Wegscheider (3) cum suis rationalistis, 1. prædictiones vere et proprie dictæ, indubitæ, summaque cum claritate definitæ, in utroque sacro codice frustra quaeruntur, ipsiusque Jesu Christi præsagium de reipublicæ judaicæ excidio non satis perspicue enunciatur (Matth. XXIV, 36). 2. Tum prolata sunt nonnulla vaticinia ab hominibus auxilio divino plane indignis (Num. XXII, 5 et seqq. I Sam. XV, 32; Jon. I, 3; IV, 1. et seqq. Joan. XI, 51). Præterea 3. nonnulla in libris sacris continentur, quibus eventus nequaquam respondit; conf. præter plu-

(1) Cons. S. Thom. loc. cit. q. 172, art. 1, ubi totum istud argumentum evoluit atque in clarissimo lumine ponit.

(2) Huc referuntur prædictiones s. Gregorii Naz. de futuro Juliani Apostatæ exitu, et P. Le Jay S. J. de Voltaire, Polybii relate ad romanæ reipublicæ finem, Jos. Flavii quoad Vespasiani assumptionem ad imperium, Mahumetis circa victoriam græcorum sub Heraclio in persas, etc.

(3) Op. cit. p. I, c. 2, §. 50.

rima vaticinia Messianæ Isaiæ XXII, XXIX, XXXIV, LXIII, LXVI; Dan. II, VII; Osee. IX, 3, XI, 5; Ezech. XL et seq.; Luc. I, 32; Act. II, 30; Matth. XXVI, 32; Coll. Act. I, 4; Matth. XVI, 28; Joan. XXI, 22; I Thess. IV, 15; , V, 1 et seq.; I Cor. XV, 51; Apoc. et quæ populi traditionibus mythicis et superstitiosis nituntur, veluti Ezech. XXXVIII et XXXIX. 4. Alia denique singulari quodam scriptorum hebræorum artificio post eventum demum conficta sunt; v. g. Gen. XXV, 23; XXVII, 27, 29; XXXIX, XL, XLIX; Num. XXIV, 17 et seqq.; Deut. XXXIII; I Reg. XIII, 2; XIV, 15; Dan. VII-XII; Matth. XXIII, 35; vel 5. prædictiones nonnullæ, propria earum significatione mutata aut pressius definita, ad rerum eventum inflexæ et singulis rebus in facto positæ post eventum demum accuratius adaptatæ sunt, v. g. Dan. IX, 24, Ps. XVI, coll. Act. II, 29 et seq. Ps. XXII, 17-19, coll. Joan. XIX, 23 et seq. Isaiæ LIII; Matth. XII, 40; XVI, 21; XVII, 9; XXII, XXIII, XX, 19; XXVI, 34, coll. Joan. XIII, 36 et seq.; Luc. XIII, 32; Joan. XXI, 18. postremo 6, quemadmodum Jesus ipse parum honorifice iudicavit de hebræorum vatibus (Matth. XI, 41; Luc. VII, 28), ita apostoli vaticinationem obscuram et imperfectam esse ipsi professi sunt (I Cor. XIII, 9; II Petr. I, 19 conf. Act. I, 7). Omnino autem apparet, 7. Jesum interpretandi rationem, quæ in thaludicis et rabbinorum sicut in Philonis et Josephi scriptis latissime regnat, sequutum, et eo ipso, quod nonnulla prophetarum oracula ejus fata resque ab eo gestas vere adumbrare videntur, ductum, V. T. effata de felicissima rerum conversione et de novæ fastiorisque civitatis instauratore aliaque, providentia divina ita moderante, ad seipsum traduxisse, ut fidem faceret judæis, et ideis ipsorum Messianis suas de regno quodam spirituali per Messiam condendo (Matth. XI, 13; XXII, 32. et seq.; Luc. XVII, 20 et seq.; Joan. VIII, 12; XVIII, 36.) prophetarum quidem dictis nonnullis (Is. II, 2-5; XI, 1 et seq.; XLII, 1-4; Joel. III, 1; Zach. III, 7 et seqq.; VI, 12-15; Mal. III, 1-4; IV, 1 et seq.), jam vere adumbrato, adnecteret. Quæ cum ita sint, argumentum e vaticiniis deductum, etc. Ergo (1).

Resp. C. maj. N. min. Ad 1. prob. N. Mentitur Wegscheider, dum talia affirmat; exemplo sint promissiones Abrahæ factæ (Gen. XIII, 13 et seq.) de possessione terræ Chanaan; rursum prædictio de futura gentis peregrinatione a se nascituræ in Ægyptum, de illius servitute per quadringentos annos, deque ejus liberatione in quarta generatione (ibid. XV, 13 et seq.), prædictio nativitatis Isaac (ib. XVIII, 10) et quidem intra annum contra omnem expectationem; de benedictione omnium gentium in semine Abraham (ibid.), ut innumeras alias ex V. T. omittam claras,

(1) Hæc eadem fere sunt, quæ jam objecerat Voltaire, *Bible enfin expliquée par plusieurs aumôniers de S. M. L. R. D. P.* et *Questions sur l'Encyclop.* art. *Messie*, tom. XIV; ex quo patet, quam vere dixerimus, rationalismum non esse nisi atheismum seu theismum larvatum.

definitas, cujusmodi sunt eæ omnes, quas edidit Moyses in conspectu Pharaonis circa futuras Ægypti plagas earumque cessationem (Exod. VIII, IX, X, XI, XII), ex N. T. autem omnes prædictiones Christi cum omnibus suis adjunctis circa ipsius passionem (Matth. XVI, 21; Marc. IX, 31; Luc. IX, 44 et XXIV, 7) ejusque post tres dies resurrectionem (ibid.), circa trinam Petri negationem illa ipsa nocte ante galli cantum (Matth. XXVI, 34; Marc. XIV, 27; Joan. XVI, 32). Impudenter igitur mentiuntur rationalistæ, dum talia effutiunt. Ad Prob. *ipsiusque J.-C. præsagium*, etc. N. apertissimum siquidem est illud non *præsagium* sed vaticinium de proxima templi ac Solymorum everensione, si præsertim conferatur locus parallelus Luc. XXI, 9 et seqq. et Marc. XIII, 2, cum omnibus suis adjunctis temporis, personarum, etc. Sufficit, ut quis certior fiat de gratuita adversariorum assertione, legere citata loca eaque cum historia Jos. Flavii de Bello judaico comparare (1).

Ad 2. Tr. Quia ejusmodi dona, quæ a theologis dicuntur gratis data, absque sanctitate consistere possunt, et in ejusmodi casu nihil efficacis suæ amitterent vera vaticinia. Sæpe diximus vaticinia suam probationem secum ferre (2).

Ad 3. Vel N. vel D. Si conditionata sint, conditione non posita, ut sæpe factum est, C. si absoluta, *subdist.* posita arbitraria interpretandi methodo protestantium, nempe juxta privatum uniuscujusque sensum, Tr. juxta sanæ exegesis regulas N. Observandum igitur est, non pauca vaticinia conditionata esse; porro cum conditio effectum suum non sit sortita, quid mirum si vaticiniis effectus non responderit? Talia sunt, quæ adimplenda adhuc supersunt, vel in dies adimplentur, talia quæ in Apocalypsi leguntur, quæ spectant ad plenam vocationem gentium; talia quæ sub cortice litteræ sensum spirituales præseferunt (licet adversarii nostri id non admittant), cujusmodi sunt ea, quæ de futuræ synagogæ felicitate, de sede David, de regno messiano, aliisque id genus non paucis quæ pro lubitu intelligunt isti neoterici biblici protestantes et rationalistæ, ut inde arguant eventum prophetiæ non respondisse. Addatur gratis omnino asserere adversarios, citata ab ipsis vaticinia impleta non esse, atque insuper nec id asserere ipsos potuisse; etenim si omnia V. et N. T. vaticinia obscura sunt et indefinita, quomodo nunc affirmant, eventum iis non respondisse? Mendacem oportet

(1) Perspicuum adeo et definitum est hoc vaticinium, ut christiani eo admoniti, recedente exercitu Romanorum, Jerosolyma relicta, Pellam in Galilæa se receperint, ut refert Eusebius, *Hist. eccl.* lib. III, c. 5, vers. Valesü; oppidum autem illud erat trans Jordanem. Quod ergo clarum et definitum fuit omnibus christianis ætate illa, erit obscurum Wegscheider?

(2) Cons. S. Thom. loc. cit. art. 4, ubi ostendit, esse posse prophetiam sine morum probitate, cum ad proximorum utilitatem ac salutem, non autem propriam, sit a Deo infusa. Certe juxta verba Christi (Matth. VII, 22) dicturi aliquando nonnulli impii erunt: *Nonne in nomine tuo prophetavimus?*

tet esse memorem (1)!

Ad 4. *N.* Hæc enim non est nisi gratuita et impudens adversarii assertio contra omnes critices regulas et consensum et testimonium universæ gentis judæorum et christianorum. Observandum est, quod inter vaticinia scriptorum Hebræorum singulari artificio post eventum demum conficta recenseat auctor noster etiam illud quod legitur Matth. XXIII, 35. Quam bene hæc coherent (2)! Adde: saltem ista vaticinia post eventum conficta deberent esse clara ac definita, cur igitur nulla esse id genus oracula adversarius noster affirmavit? Mendaces sibi constare non possunt.

(1) Hic obiter notetur, protestantes solitos esse scripturam per solam indicationem capitum et versiculorum adducere. Et hoc duplici ex causa, 1. ut fucum faciant imperitis et malam fidem facilius tegant; 2. ut ostentent propriam peritiam in versandis scripturis. At primum ingenuo scriptore indignum est, alterum puerile, cum ope concordantiæ quisque possit eandem peritiam ostentare. Nunc ut speciem exhibeam malæ fidei et gratuitarum assertionum Wegscheider in adductis locis, observo caput xxix Isaïæ esse de eversione Solymorum, quod adamussum impletum est; cap. xxxiv de Uelitione in omnes gentes, quæ pariter sub chaldæis contigit; cap. lxiii de Christi triumpho in hostes suos et derelictione hebrææ gentis, quod pariter suum exitum sortitum est; cap. lxxvi pariter esse de vocatione gentium et judæorum derelictione seu reprobatione, Dan. cap. ii. esse de visione Nabuchodonosor et de quatuor monarchiis. Ecce autem adimpletum non est hoc vaticinium? Sic dicatur de ceteris, cum non vacet singula percurrere. Interea *Crimine ab uno disce omnes.*

(2) Præstat et hic novum sumere specimen innocentiae atque honestatis rationalistarum eorumque eruditionis biblicæ, quam in eis aliqui suspiciunt. Inter vaticinia conficta Wegscheider refert Gen. xxxix; at hoc caput nullum exhibet vaticinium, sed historicum totum est, de tentata nempe Josephi castitate. Quo vero fundamento in animum induxerit suum Wegscheider, totidem esse conficta vaticinia ea quæ prædicunt futuram superioritatem hebræici populi super Idumæos (ut Gen. xxv, 25-xxvii, 27; xxix), plane ignoro. Id ipsum dicatur de interpretatione somniorum eunuchorum Pharaonis a Joseph in carcere facta (Gen. xl) et de Jacobi morituri benedictionibus in filios (ib. xlix). Quare tantæ fraudis non indicavit tempus, auctores, adjuncta? Sed veniamus ad Dan. vii et seqq. usque ad xii; Porphyrius longe ante rationalistas a quodam Epiphane hæc capita in Judæa, ætate Antiochi, conficta autumavit. At præter Judæorum traditionem, in quorum manibus volumen Danielis erat, desperatum Porphyrii perflugium prorsus evertit testimonium Jos. Flavii, qui (*Archæol.* lib. xi, c. ult.) refert Alexandro M. Jerosolymam adventanti a sacerdotibus volumen Danielis exhibitum fuisse, ac locum illum ostensum (est autem cap. viii), in quo regem Persarum devictum iri a rege Græcorum prædicebatur. *Δειχθεὶς δὲ αὐτῷ τοῦ Δανιήλου βιβλίον ἐν ᾧ τίνα τῶν Ἑλλήνων καταλύσειν τὴν Περσῶν ἀρχὴν ἐδόχου, νορῆας αὐτὸς εἶναι ὁ σημαίνμενος, τότε μὲν ἡσθεὶς ἀπέλυσε τὸ πλῆθος· τῇ δὲ ἐπιουσῇ προσκαλεσάμενος, ἐκέλευεν αὐτοὺς αἰτεῖσθαι ὄρκους ὅς ἀν' αὐτοὶ θέλωσι.* etc. p. 581. tom. I, op. edit. Havercamp, Amst. 1726. Jam vero Alexander Antiochum præcessit annis plusquam 150; fieri proinde non potuit, ut liber Danielis suppositus fuerit, vel assuta recensita capita tempore Antiochi. Sic corrui commentum Porphyrii, et Wegscheider, qui eadem recoquere audet. Consulatur præterea *Die authentie des Daniel*, etc. seu *Authentia Danielis demonstrata*, etc. per Ernst Wilhelm Hengstenberg, Berolini 1851, in-8.

Ad 5. *D.* In sensu et sententia adversarii, *C.* reipsa, *N.* Profecto commoda via est ad declinandam vim vaticiniorum, ut si quæ sint luculenta et ineluctabilia, gratis affirmare ea post eventum conficta esse, iis autem, quæ eludi minime possunt, affingere alium et privatum sensum, contrarium illi, quem sacri scriptores aperuerunt, ac deinceps affirmare ea deflexa significatione post eventum ad alia fuisse accommodata. Sed neque hic sibi constat auctor noster. Nam Danielis caput IX supra inter conficta post eventum retulit, nunc recenset inter ea, quæ post eventum deflexa sunt a propria significatione. Addatur Psalmum XVI (in Vulg. XV) de Christi resurrectione in sensu recepto ab ipsa synagoga a Petro expositum esse, alioquin palam et pro concione non retulisset. Psalmum XXII (XXI) de Christi passione in citato versu accipiendum esse, tum res ipsa declarat, tum synagoga recepta expositio etc., et sic de ceteris ibidem commemoratis.

Ad 6. *Neg.* prorsus. Hoc enim novum est figmentum adversarii nostri. In locis enim citatis Christus solum dixit: *Non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista*, vel ut est apud Luc. *Major inter natos mulierum propheta Joanne Baptista nemo est* (1). Utrum hoc dicendum sit, parum honorifice de prophetis loqui, ad quos sæpe provocat Christus ipse (ut Luc. XXIV, 25, 27; Joan. VI, 45 et alibi passim), quisque intelligit. Ad conf. ita apostoli vaticinationem obscuram, etc., *N.* Nunquam apostoli hoc dixerunt, sed mentitus est bonus rationalista. I Cor. XIII, 9 Apostolus ait: *Ex parte enim cognoscimus et ex parte prophetamus* (2); II Petr. I, 19 contrarium docetur: *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco*, adeo ut veluti præferat prophetiam visioni sibi factæ in monte sancto; Act. vero I, 7 legitur: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate*. Itaque si adversarius noster hic non abutitur scripturarum auctoritate ac bona lectoris fide, et perfrieta fronte imperitis imponit, quis hoc facere dicendus sit plane non video.

Ad 7. *N.* Et hic præter falsitatem impietas etiam adversarii patet, quippe Christum ut seductorem traducit, quod abusus fuerit judæorum simplicitate. Et tamen isti christiano adhuc nomine gloriantur, et impune theologiam in academiis tradunt! Cum igitur præter suam impudentem assertionem nullam afferat probationem, non est cur hic tempus teramus (5).

(1) Observat vero hic Maldonatus comparisonem a Christo institui in sanctitate, non autem in prophetia.

(2) Prophetiæ hic Apostolus præfert visionem beatificam, quæ utique ciarior erit. Cons. Bernard. a Piconio in *Triplici expositione*. Non absolute propterea loquitur Paulus, sed relative.

(5) In nota (o) scribit: *Sic Josephus, interpretandi genus Judæis usitatum sequutus, Vespasianum oraculis messianis portendi* (Bell. jud. lib. vi, § 4), *Cyrillus jeros. sua ipse fata a prophetis prædicta fuisse opinatus est.* Sozom. hist. lib. iv, 5; Ammon, *Bibl. theol.* II, 86

Inst. 1. Varius est prophetarum stylus pro diverso eorum ingenio et educatione. 2. Sine aliquo apparatu prophetare non valent, ut contigit Elisæo (IV Reg. III, 15). 3. Institutæ inveniuntur apud hebræos prophetarum scholæ, in quibus ars prophetandi tradebatur; hinc et grex prophetarum occurrens Sauli (I Reg. X); 4. hinc entusiastæ quidam ex ipsis indecora patrabant, ut esset nude incedere (Is. XX). Ergo divinæ revelationi prophetia adscribi non debet.

Resp. ad 1. Quia Deus probabiliter non semper verba singula, sed sensum ut plurimum prophetis tradebat, C. secus, *subdist.* quia Deus verba dictans sese diversæ prophetarum indoli accommodabat, C. quia ex ipso non erant edita vaticinia N. *Nec enim homo*, inquit S. Thomas (1), *ex operatione divina immutatur circa prophetiam*.

Ad 2. N. Casus enim Elisæi, qui adducitur, unicus est et singularis. Ad sedandum enim animum suum psaltem requisivit, non ad excitandum spiritum prophetiæ.

Ad 3. D. Ad pie educandos adolescentes, ex quibus Deus aliquos identidem eligebat ad futura prænuncianda, C. ad artem prophetandi addiscendam, N. Et hic obiter notamus cum Bergier (2), non unam et seq.; Eichorn *Ausführl. Unterr.* 156 et seqq. *Briefe über den Rationalismus*, 221 et seqq. Sed si Josephus incredibili assentatione contra omnium suæ gentis sensum accommodavit oracula messiana Vespasiano, ergo et Christus hunc morem sequutus est? Mira rationalistarum dialectica! Falsum porro est Cyrillum Jeros. opinatum fuisse fata sua a prophetis prædicta; neque id tradit Sozomenus, sed relata ingentis crucis in aeris spatio apparitione ab omnibus inspecta per plures horas (et hic videant rationalistæ an unquam signa defecerint in ecclesia catholica), subdit aliquos asseruisse hæc in sacris libris olim prædicta fuisse per divinam quamdam prophetiam. En verba Sozom. loc. cit.: 'Ἐλέγετο δὲ παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιστημόνων κατὰ τινα προφητείαν θεῶν πάσαι ταῦτα προμηνύσθαι ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις. Talis est fides istorum viroꝝ Ammon, Eichorn, etc., qui habentur ut rationalismi fundatores!

(1) S. Thom. loc. cit. art. 3. ad 1. Conf. etiam Huet *Demonst. évang.* prop. viii, ubi in sententia de divina inspiratione quoad singula verba ad rationem reddendam diversitatis styli, quæ in singulis prophetis habetur, hac pulchra similitudine utitur: eodem modo ac idem ventus transiens per diversas organi fistulas diversum sonum emittit, sic licet idem spiritus sit, qui diversus inspirat, diversimode loquitur pro diversitate indolis, etc. Ceterum controversia de modo inspirationis, sive quoad solum sensum, sive quoad verba singula adhuc viget. Concilium Trid. litem dirimere noluit, sed solum declarat Deum utriusque fœderis auctorem esse. Plures diversimode loquuntur. Ex theologis Lessius et Hamelius S. J. inter alias theses hanc statuerunt: *Ut aliquid sit scriptura sacra non est necessarium singula ejus verba esse inspirata*, quam thesim Theologi Lovanienses et Duaceni annis 1587 et 1588 atro carbone notarunt. Hæc tamen censura a reliquis catholicis, ab universitate Parisiensi et a Rom. Pontifice minime probata fuit. Cum Lessio et Hamelio consentiunt e Soc. Jesu Bellarminus, Mariana, A Lapide, Bonfrerius alique, ex externis Melchior Canus, Contensonius, Calmet, estque sententia communissima. Conf. diss. Calmet *De inspiratione*, etc., ad II Petr. Holden longius progressus est.

(2) *Traité*, etc. tom. vii, chap. 7, art. 1, § 1. Plura

esse in scripturis nominis *prophetæ* acceptionem; aliquando enim hac denominatione veniunt oratores, quo sensu Aaron dicitur *propheta Moysis*; interdum designantur aliqui addicti ad divinas laudes canendas, talis fuit *Saul inter prophetas*, vel cum *domi prophetabat*, psallente David; veniunt insuper doctores et interpretes legis, quo sensu nonnulli dicuntur filii, id est, discipuli prophetarum, qui nempe legis doctrinam addiscebant ab his doctioribus, quorum aliqui divino etiam lumine edocebantur. Quæ si accurate distinxissent increduli, prophetiam inter humanas artes minime connumerassent.

Ad 4. D. Ex præconcepta adversariorum sententia, C. in se, N. Etenim Isaias ad calamitatem ægyptiorum et æthiopum symbolice exprimendam deposito pallio nonnisi ultima veste indutus incessit. Orientales siquidem nudum dicunt, qui nonnisi hac ultima veste, quam *ehram* appellant, indutus est, atque ita hodieum in Oriente rusticolæ et ad meccanum pseudoprophetæ sepulcrum peregrinantes vestiti sine aliorum offensione incedunt (1).

DIFFICULTATES

Ex ethnicorum vaticiniis.

Obj. 1. Nulla est religio, quæ suas non habeat prophetias seu divinationes et oracula, 2. quæ si cum biblicis conferantur, vix ullum inter ea deprehenditur, discrimen. 3. Celeberrima sunt oracula Jovis Dodonæi in Chaonia Epiri regione; Jovis Ammonis in Lybia, Apollinis in Delo, Delphis et alibi, Latonæ in Ægypto, quod Sebenniticum oraculum vocabatur, alique permulta erudite collecta et declarata a Mussardo (2), a quibus ethnici expetebant

etiam de hoc argumento habet Jahn. *Introd. in libros V. et N. Fœderis*, § 85. Sed ab hoc auctore valde cavendum, sæpe enim accedit ad biblicos protestantes.

(1) Janssens, *Herm.* tom. 1, n. 319; et hic auctor in nonnullis a vera via deflectit, merito proinde castigatus ab Amando a S. Cruce diœc. Leodiensis presbytero, in suis *Animadvers. crit. in eundem*, Monaci 1820. Interim ex dictis patet quid reponendum sit scurræ Voltaire, dum ridet panem stercore humano vel bovino linitum ab Ezechiele comedendum (Ezech. vi, 12). At non advertit nunquam ejusmodi mandatum a Deo prophetæ datum esse, sed ad exprimendam summam lignorum penuriam, ad quam in captivitate Judæi redigendi essent, jussit Deus coquere panem ex fimo exsiccatō sive hominis sive bovis; en verba textus: *וְהָיָה בְּלֵלִי צֶמֶת הָאָדָם וְהָאָדָם יִתְנַחֵם* coque illum sub cineribus

cum hominis excremento; eundem sensum referunt chaldaeus ac græci interpretes LXX: 'Ἐν βολεύτοις κόπρον ἀνθρώπου ἐγκρύψεις αὐτῶν. Jam vero hodieum in Ægypto atque in Oriente pauperes incolæ desertorum panes suos frequenter siccatis stercoribus boum, imo et hominum coquunt. Conf. Corneille Le Bruyn, *Voyages au Levant*, tom. 1, pag. 230; Tournefort, tom. iii, p. 106, 122, 133, 136; Pietro della Valle, p. 1, let. 2; Gemelli Carreri, *Voyage autour du monde*, tom. ii, p. 57; Calmet, hic; Lamy, *Apparatus ad Bibl. Guénée*, *Lettres de quelques Juifs*, etc. tom. ii, lett. iv, § 7, p. 244, edit. de Lyon 1823.

(2) In sua *Historia Deorum fatidicorum*, Vatum, Sybillarum, Phæbadum apud priscos illustrium, Coloniæ Allobrog. edit. 1675.

et plerumque obtinebant prophetias, responsa scilicet de rebus ab humana cognitione prorsus remotis. 4. Nil mirum proinde si ea ut divinitus inspirata ethnici crediderunt. 5. Notissima sunt carmina Sibyllina ab ethnicis pariter et christianis admissa. 6. Negari saltem non potest, dæmones potuisse prædicere, quæ essent ipsi facturi. 7. Hinc dubium semper evadit argumentum ex prophetia deductum ad evincendam divinitatem supernaturalis revelationis; ergo.

Resp. ad 1. D. Veras vel fictas, C. veras, subdividit. quæ tamen naturalem scientiam et conjecturam non excedant, C. quales nos propugnamus, N. Nullum exemplum ex tota antiquitate proferri potest, de editis oraculis saltem in confirmationem falsæ religionis, quæ notas præseferant a nobis superius expositas.

Ad 2. N. Peculiare enim intercedit discrimen, illudque multiplex inter ethnicorum oracula et vaticinia biblica. Licet enim demus (quod verius censemus ob aperta patrum testimonia) cum P. Balto S. J. adversus Van Dale et Fontenelle non omnia gentilitatis oracula sacerdotum fraudibus esse adscribenda, attamen jure affirmamus dari characteristicas notas, quæ essentialiter oracula paganorum a bibliis distinguant. Ut enim cetera omittam, oracula et divinationes non erant, 1. nisi effata singularia, nulla ratione inter se nexa; 2. eaque de eventibus proxime instantibus, ut certis personis vel civitatibus consulere, et 3. adeo ambigua, ut quidquid accideret, prædictum fuisse videretur (1). Sic de celeberrimis oraculis Apollinis scribit Cicero (2): *Sed jam ad te venio, sancte Apollo... tuis enim oraculis Chrysippus totum volumen implevit, partim falsis, ut ego opinor, partim casu veris, ut fit in omni oratione sæpissime,*

(1) Omnia prorsus gentilitatis oracula fraudibus sacerdotum adscribenda esse Van-Dale, *De Orac. vet. ethnic.*, Diss. II, contendit, cui adstipulatus est Fontenelle, *Histoire des Oracles*, ch. 7, quibus nonnulli ex recentioribus subscribunt atque inter ceteros Janssens, op. cit. Moshemius vero mediam viam inivit, in *Notis ad Cudworth*, asserens nihil certi affirmari posse pro alterutra sententia. At contra Van-Dale ejusque sectatores strenue adeo dimicavit P. Baltus auctoritate omnium veterum ethnicorum, si Plutarchum excipias, ss. Patrum, præsertim Justini, Tertulliani, Cypriani, Athanasii, Lactantii, Augustini, qui dicebat: *Loquacissima simulacra, pulsus dæmonibus a christianis, veluti sine flatu organa siluisse*, quod veteres apologetæ ethnicis passim improbabant, præsertim Tertullianus et Cyprianus; tum factis certissimis ac testibus immediatis, cujusmodi fuit s. Joan. Chrysostomus quoad silentium oraculi daphnetici in translatione reliquiarum s. Babylæ, etc. ita ut Fontenelle coactus fuerit palmam dare adversario suo, festivo illo dicto: *Le diable a-gagné sa cause, Diabolus nempe causam suam vicit*. Sane Bergier loc. cit. observat, nihil aliud aulum fuisse P. Balti opus refellere. Hinc bene concludebat P. Bertier S. J.: *Veneratio, qua ecclesiæ Patres prosequi debemus, non sinit nos dubitare, quin dæmonum arte quædam sint edita vaticinia*. In epistolis, quibus titulus: *Lettres édifiantes et curieuses, etc.*, multa narrantur de his vaticiniis per idola emissis, ab ipsis oculatis testibus. Cons. Amandus a S. Cruce op. cit. adversus Janssens.

(2) *De Divin.* lib. II, c. 56, edit. Taur. 1831, op. tom. XIII.

partim flexililoquis et obscuris, ut interpretes egeat interprete, et sors ipsa referenda sit ad sortes, partim ambiguis et quæ ad dialecticam deferenda sint. E contrario vaticinia biblica, 1. sunt permulta, quæ omnia amice inter se conspirant; 2. ad finem communem, grandem et Deo dignum tendunt; 3. partim de factis in særa posteritate eventuris agunt; atque 4. minime ambigua, sed determinata, certis adjunctis definita, et eatenus, quatenus opus est, clara sunt. Talia sunt vaticinia, quæ seriem eventuum, qui ad hebræos aliasque gentes spectant ab Abrahamo per XXII sæcula miro consensu prænuntiaverunt, et eo tendunt, ut divinam legationem prophetarum, et per hanc legationem, veritatem doctrinæ de Deo unico, omniscio, provido, sanctissimo comprobarent, eamque custodirent hebræi usque ad adventum Messiae ex Davidis posteris orituri, per quem eadem cognitio ad universas gentes erat propaganda. Nec generica sunt ista vaticinia, sed quamplurima cum suis adjunctis temporis, loci, personarum, absque ambiguitate, perspicua et clara. Plura jam exempla superius exhibuimus agendo adversus rationalistas, quibus addi possunt, speciminis gratia, quæ habentur Gen. XII, 2-3; XV, 4-5; XVII, 4-8, etc.; tum Isaiæ XXI et Jer. L. et LI de futura per medos et persas Babylonis depopulatione, quibus si conferantur, quæ refert Xenophon (1), videtur historicus nonnisi eorumdem vaticiniorum commentaria edidisse, adeo omnia adjuncta enunciata adamussim completa cernuntur! Plura alia non minus clara ac definita prætermitto, ut brevitati præstitutæ inserviam, cum ejusmodi vaticiniis abundant utriusque fœderis paginæ.

Ad 3. Responsio patet ex dictis. Adde non solum internas notas biblicorum oraculorum ab oraculis ethnicorum essentialiter differre, ut ex nuper dictis evincitur, sed etiam externa adjuncta; 1. enim multa oracula ethnicorum seu divinationes arte flectant; 2. oracula ethnicorum addicta erant certis locis, ut vates græcorum Dodonæ, Delphis, Delo, etc. adeo ut per totum orbem tercentum ad minus recenserentur; pendebant insuper a certis anni tempestatibus vel a vapore cavernarum subterranearum, Pythiæ esu baccarum aut gestatione coronæ laureæ in furorem concitabantur, tripode in Bœotia potissimum; nota est, insuper duplex origo oraculi Dodonæi ex sacerdotissa thebana in sylva Dodonæ ex murmure rivi, tum ex statua ænea, æneo flagello, vasis æneis; sacerdotes etiam in quibusdam quercubus oracula dabant, etc. 3. Non modo oracula gentiliū, sed et præstigiatores donis ac muneribus conciliabantur, ut vaticinia ederent; hinc harioli et aruspices erant instrumenta principum ac magistratum, per quos plebs ad ea, quæ decreta erant, flecteretur. Hinc illud Demosthenis: *Pythia philippizante*. 4. Oracula et omnis generis hariolatores credulos habebant coævos suos; prout vero progressu temporis vanitas et fallacia detegebatur, fidem amittebant et in oblivionem abibant. Contra vero prophætæ 1. nulli erant addicti

(1) *Cyrop.* lib. VII, c. 5.

loco, 2. cujuscunque erant conditionis, 3. absque ullo apparatu vaticinia dabant, 4. non solum non rogati, sed inivit regibus, principibus, populo; nedum vero aliquam aut laudem aut mercedem referrent, ludibria, odium, insectationes, minas, vincula, carceres, vitæ pericula ac necem etiam subibant; unde s. Stephanus, (Act. vii, 52): *Quem, ait, prophetarum non sunt persecuti patres vestri?* 5. Plerumque habuerunt coævus incredulos nec fidem nacti sunt, nisi postquam vivere desierunt, quum nempe fallere amplius non possent, quando scilicet vaticinia eorum posteriori ævo complerentur; id progressu temporum adeo manifestum fuit, ut multi etiam ethnici veritatem vaticiniorum biblicorum agnoverint (1).

Ad 4. D. Rudes, et absque sufficientibus motivis, C. doctiores et sapientes, N. Recolantur superius dicta.

Ad 5. D. Quin edita sint in confirmationem erroris, Tr. secus, N. Omnia obscura et incerta sunt, quæ spectant ad deperdita sibyllina carmina; sola nobis remanent, quæ recensuit Virgilius (Ecl. IV): *Ultima Cumæi*, etc., quæ certe continent de Christo vaticinium, quidquid cum suis contendat Heyne (2). Diversa sunt veterum judicia circa illa. Nonnulli Patres censent Deum per Sibyllas vere edidisse vaticinia sicut olim per impium Balaam. Quæ nunc prostant in bibliotheca Patrum, tum quæ ex codicibus ambrosianis et vaticanis nuper evulgavit Cl. Maius, ex omnium criticorum judicio spuria sunt (3).

(1) Ita quidem Jahn, op. cit., etsi protestantium biblicorum passim vestigia premat.

(2) In argumento hujus eclogæ; ubi adstruit poetam phantasmata poetica ab aureæ ætatis narrationibus petita cumulasse, in certo aliquo temporis sui eventu declarando, quem paulo obscurius designavit, quoniam in vaticinium rem mutavit, atque vaticinantis verbis et phantasmatis sensu sua exposuit. Deinde, exposita theoria vaticiniorum apud suos recepta, quod orta ea sint ex spe melioris ævi, concludit: « Quasunque in hoc genere descriptiones novæ felicitatis habemus, sive in Orientis, sive in græcis vel romanis poetis, ex omnes fere inter se similes sunt: bestię ac feræ cicures, serpentes innocui, fruges nullo cultu enatæ, mare placidum, dii præsentis in terris, aliaque ejusmodi in omnibus commemorantur. » Quibus verbis satis aperte alludit ad Is. xi, quem non secus ac profanos poetas auream illam ætatem descripsisse innuit. Sed quid expectes a profanis istis scriptoribus omni religionis sensu destitutis, qui non nisi terrena sapiunt! Quomodo autem adeo universalis sensus nationibus omnibus inhesit absque aliquo originario principio, ex quo in omnes emanaverit?

(3) Cons. Gallandi, tom. i. *Bibl. Patrum*, Proleg. c. xvi; ubi ostendit carminum Sibylliporum auctorem esse christianum ex circumcisione, qui ea edidit anno 138. Quod attinet ad veteres Sibyllas earumque carmina, omnia involueris teguntur. D. Pierre Petit in erudita *Diss. de Sibyllis*, eas ad unam reducit, eamque opinatur vocatam fuisse Delphicam, Erythræam, Cimmerianam, Cumanam, Samiam, Hellespontiacam, Lybicam, Persicam, Phrygiam, Tiburtinam, a diversis locis, in quibus commemorata est. Existimat ipsam fuisse græcam, eo quod oracula omnia græce scripta sint, Erythrææ Asiæ urbis natam, Hierophilem nuncupatam, demum Cumii in Italia obisse. Alii Varronem secuti sunt, qui decem eas numerat. Ceterum

Ad 6. D. Si Deus id ipsis permisisset, Tr. secus, N. Recolantur porro, quæ diximus de miraculis, spectatis moralibus Dei attributis.

Ad 7. N. Ex hoc enim, quod nummi aliqui suppositi sunt ac spurii, non sequitur, omnes ut spurios amandandos; imo ex eo, quod aliqui suppositi sint, concludi potius debet genuinos existere.

I. Inst. 1. Constat ex indubiæ fidei historicis quædam auguria et vaticinia ethnicorum clara, ac de re longe post eventura edita, et adamussim adimpleta fuisse. 2. Tale fuit, teste Varrone (1), illud Vetii de duratione imperii romani per XII sæcula ex XII vulturibus a Romulo visis. 3. Tale illud ejusdam Germani, qui, teste Flavio Josepho (2), nuntiaverat et regnum et diem obitus Agrippæ ex bubonē, quem suspexerat; 4. Tale illud Thami, qui ab ignota voce jussum acceperat prædicandi ad portum Palades mortem Pan, teste Plutarcho (3). 5. Nec mirum, cum non desint ex ipsis Ecclesiæ patribus, qui prophetiam a causis naturalibus repetant; 6. Sic s. Gregorius M. (4): *Ipsa*, inquit, *aliquando animorum vis subtilitate sua aliquid prævidet*, quod exemplis confirmat; et 7. s. Augustinus (5): *Animæ humanæ*, scribit, *secundum quod a sen-*

inter has decem Cumana est celebrior. Tres ex ea libros Tarquinius magno pretio emit, quos lapidæ capsule inclusos in Capitolio reposuit. Hi libri consulebantur a romanis, quoties graviora impendebant reipublicæ discrimina. Lxxvi vero annis ante Christum, Capitolio sub Sylla conflagrato, Senatus romanus in Asiam et Græciam misit ad colligenda quotquot sibyllina oracula reperire potuissent. Hi legati mille versus propheticos existimatos Romam attulerunt, qui denuo in Capitolio reædificato collocati sunt; et sic ratio redditur de carminibus Sybillæ Cumanæ a Virgilio recensitis, cum teste Tacito, *Hist. lib. v*, c. 13 et Suetonio, *lib. ii*, c. 14. Oriente toto pervulgata opinio seu potius traditio fuerit de magno Rege ex Judæa prefecturo, qui rerum potiretur, quæ inter sibyllina carmina relata est, cujus meminit Virgilius. Guillelmus Beveregius carmina sibyllina in tres classes distribuit; prima complexituri genuina annis 76 ante Christum combusta; altera subinde a romanis collecta, quorum fragmenta apud Plutarchum, Varronem, Tullium, Virgilium occurrunt, quæque Stylicon v. sæculo, teste Rutilio Numatiano, *Itinerarii lib. ii*, flammis tradidit; tertia demum classis, quæ tom. i. *Bibl. Patrum* inserta sunt, quibus addi debent a Cl. Maio vulgata. Ex patribus ea citantur Justinus, Athenagoras, Theophilus antiochenus, Lactantius alique. Celsus apud Origenem, *lib. v*, n. 61, et *lib. vii*, n. 56, christianos *Sibyllistas* vocat, quod istorum carminum auctoritate uterentur. Cons. Bevereg. *Codex can. lib. i*, c. 14, tom. ii; in Georg. Bulli *Primit. et Apostol. trad. de J. C. divinitate asserta*, etc., c. 4, § 3 et seqq. *Collect. Patrum Apost. J. B. Cotelerii*, Antw. 1698; *Fabric. Bibl. Gr. tom. i*, c. 29, pag. 227 et seqq. edit. Hamb. 1790. Sed potissimum ex Catholicis Gallandi loc. cit. et D. Prudentius Maran Maurinus, *Præf. ad Justin. passim*, edit. Parisiis 1742, quibus levissimi recentiores biblici protestantes et rationalistæ refelluntur in illa jejuna conjectura de Sibylla portendente ætatem auream absque ulla ad Christum relatione.

(1) *Antiq. lib. xviii.*

(2) *Archæol. lib. xviii*, c. 6, n. 7, coll. *lib. xix*, c. 8, n. 2.

(3) *De orac. defectu.*

(4) *Dial. lib. iv*, c. 26.

(5) *De Genesi ad litt. lib. xii*, c. 13.

sibus' corporis abstrahitur, competit futura prævidere.

8. Quod et in somnambulis passim fieri cernimus; ergo.

Resp. ad 1. *N.* Hæc enim non est nisi gratuita assertio, ut ex responsione ad singula facta quæ afferuntur statim patebit.

Ad 2. *D.* Ita ut falsitatem augurii ostenderit eventus, *C.* secus, *Tr.* Imperium enim romanum occidentale ultra XII sæcula perduravit ab urbe condita; orientale vero ad IX. circiter alia sæcula. Si vero de Urbe tantum sermo sit, rursum patet falsitas augurii, nondum enim Roma excidit.

Ad 3. *N.* Hic enim Josephum ut in nonnullis aliis factis fabulam, sive commentum obtrudisse patet tum ex natura ipsius narrationis, tum ex Act. Apost. XII, 23; ubi Herodis Agrippæ mors alia omnino ratione describitur saltem quoad causam; percussus enim ab angelo perhibetur. Consulatur non solum *Prolusio Joan. Harduini de nummis Herodiadum*, Parisiis 1693, sed ipse Ant. Van-Dale, qui eam Josephi narrationem omnino vellicat atque explodit (1).

Ad 4. *D.* Quatenus Deus adegerit dæmones ad idololatriæ cladem ex Christi morte denuntiandam, *C.* alias, *Tr.* Transmisimus porro omnia facta ista ex parte historica, quia ex criticis regulis valde nutant (2).

Ad 5. *D.* Prophetiam late sumptam, *C.* stricte sumptam, *N.* De hac porro nos loquimur; et sic responsio patet ad ea quæ 6. 7 et 8 objecta sunt, quare non opus est ut illa singulatim ad trutinam revoce-
mus (3).

(1) In lib. *De orig. et progressu idolol.* c. 7, p. 137.

(2) Cons. Huet, *Demonstr. evang.* prop. ix, c. 156 (*Curs. compl. Script. sacræ* vol. II); Serry, *Exercit.* 57, n. VIII; Vossius, *De theolog. gent. et physio. Christ.* lib. VIII, c. 3, ubi vindicat historiam hanc Plutarchi; sed exponit vel de dæmonis clade illata per Christum, vel de morte ipsius Christi. Cons. opp. tom. V, Amstelæd. 1700.

(3) Consul. S. Thom. 2. 2. q. 172. art. 1. ubi citata Patrum dicta explanat, dicens: « Quod prophetica præcognitio potest esse de futuris dupliciter: uno modo secundum quod sunt in seipsis; alio modo, secundum quod sunt in suis causis. Præcognoscere autem futura, secundum quod sunt in seipsis, est proprium divini intellectus, cujus æternitati sunt omnia præsentia, et ideo talis præcognitio futurorum non potest esse a natura, sed solum ex revelatione divina. Futura vero in suis causis possunt præcognosci naturali cognitione etiam ab homine. Sicut medicus præcognoscit sanitatem vel mortem futuram in aliquibus causis, quarum ordinem ad tales effectus experimento præcognovit. » Quo posito fundamento, quod in corpore articuli evolvit, ad objecta sibi s. Augustini et s. Gregorii M. auctoritates ita respondet: « Dicendum quod anima, quando abstrahitur a corporalibus, aptior redditur ad percipiendum influxum spiritualium substantiarum, et etiam ad percipiendum subtiles motus, qui ex impressionibus naturalium causarum in imaginatione humana relinquuntur, a quibus percipiendus anima impeditur, cum fuerit circa sensibilia occupata. Et ideo Gregorius dicit quod « anima quando appropinquat ad mortem, præcognoscit quædam futura subtilitate suæ naturæ, » prout scilicet percipit etiam modicas impressiones; aut etiam cognoscit futura revelatione angelica, non autem propria virtute; quia, ut s. Augustinus dicit lib. 12. c. 43. Super Gen. ad lit.: « Si hoc esset,

II. Inst. cum Rousseau. Ut ex prophetiis certum argumentum erui possit de divina revelatione, tria hæc concurrant, necesse est; 1. ut nos testes simus prophetiæ, cum editur, ne per vana figmenta decipiamur; 2. nec prophetiæ tantum, sed et ejusdem adimplementi; 3. ut certi simus, quod eventus nec potuerit naturali via prævideri, nec fuerit fortuito casu cum prophetia conjunctus; atqui id vix ac ne vix quidem fieri potest; ergo.

Resp. *N. M. et m.* Prophetia enim est factum, et factum pariter est ejus adimplementum. Possumus igitur certi esse de ipsis non secus ac de ceteris factis jam præteritis quibuscunque. Sed nec pauca aut minus illustria exempla suppetunt ex sacris litteris vaticiniorum, in quibus tres recensitæ conditiones mirifice concurrunt, v. g. trina Petri negatio, resurrectio Christi, Jerosolymorum ac templi eversio, ut cetera omittam.

CAPUT IV.

DE EXISTENTIA DIVINÆ AC SUPERNATURALIS REVELATIONIS.

Si possibilis est supernaturalis divina revelatio, si necessaria, si certis characteribus ac notis discerni potest, prout adversus deistas ac rationalistas in superioribus capitibus nos evicisse confidimus, expendendum superest, utrum Deus homini defuerit, an vero eidem pro sua benignitate reipsa per supernam aliquam revelationem consuluerit. Negant deistæ ac rationalistæ; nos affirmamus. Agitur de questione facti, quæ proinde monumentis dirimenda est. Moyses, Prophetæ, Christus se tanquam divinitus missos ad divinam hominibus patefaciendam voluntatem perhibuerunt; si itaque ex indubiis monumentis constabit, ipsos præter doctrinæ utilitatem et sanctitatem miraculis et vaticiniis missionem suam confirmasse, evidens erit, et ipsos fuisse divinitus missos, ac divinam esse revelationem seu doctrinam, quam ipsi hominibus proposuerunt; seu divinam supernaturalem revelationem existere et factam esse. Hoc porro est, quod ostendere aggredimur.

Priusquam vero manus operi admoveamus, præmittimus: 1. nobis firmum certumque esse, tum Moysen, Prophetas, Christum extitisse, tum genuinos ac veraces libros esse utriusque fœderis. Sacrarum litterarum professorem adeat, qui vult cognoscere, cur ita credamus. 2. Christum esse finem legis mosaicæ, finis enim legis Christus (1), et centrum unicæ tunc haberet, quandocumque vellet, in sua potestate

futura præcognoscere, quod patet esse falsum. » Hæc quidem volumus per extensum referre, ut pateat a s. Doctore præoccupata jam fuisse, quæ postea magnetismi animalis patroni commenti sunt loquendo de somnambulismo a magnetismo excitato, de quo ipsi mira referunt.

(1) Rom. x, 4. Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς; subdit autem Apostolus: εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι, ad justitiam omni credenti, ex quo patet, quam sit abjecta et ridicula Rosenmülleri versio seu potius paraphrasis; ipse enim verba τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς vertit: Nam Christus sustulit legem mosaicam. Ejusmodi enim liberis versionibus facile est obtrudere quidquid lubet.

illius veræ religionis, quæ a mundi primordiis ad consummationem usque sæculorum sese extendit, quemque Moyses et prophætæ venturum prædixerunt, ad cuius adventum et cessare omnis mosaicæ legis apparatus atque œconomia, et synagoga repudiari, et gentes ad unius Dei cognitionem ac ejus mediatoris fidem vocari debuerunt. De quibus ex professo agemus in *Tractatu de Incarnatione*. Quare si nos ostenderimus miraculis et prophetiis, veterumque vaticiniorum, quæ in suæ divinæ missionis confirmationem Christus protulit, adimplemento, Christum fuisse divinitus missum, ac si insuper divinam hanc Christi legationem confirmaverimus tum sanctitate et utilitate ipsius doctrinæ, religionis a se institutæ mirabili propagatione, martyrum constantia atque Ecclesiæ conservatione, tria simul conficiemus atque obtinebimus; nempe 1. adversus deistas et rationalistas directe existentiam divinæ ac supernaturalis revelationis in novo fœdere per Christum factæ, et indirecte hanc ipsam fuisse factam per Moysen et prophetas in lege veteri; 2. perfidiæ judæos, 3. superstitionis mahumetanos arguamus atque paganos. Hanc igitur utpote breviorē ac faciliorem viam ad finem, quo contendimus, assequendum, sectari constituimus in propositionibus, quas subjicimus.

PROPOSITIO PRIMA. — *Christus miraculis et vaticiniis, præsertim vero sua a mortuis resurrectione divinam sui missionem comprobavit, seu divina facta est ac supernaturalis in Novo Testamento per Christum revelatio.*

Divina ac supernaturalis illius missio dicenda est, quæ veris miraculis ac vaticiniis certissimis comprobatur: multo autem magis, si miracula et vaticinia ad propriæ missionis ostendendam veritatem edita sint, cum illis omnibus adjunctis temporis, loci et personarum, ubi nulla fraus, nullus dolus, hallucinatio nulla esse aut fingi possit. Atqui ita Christus luculentissime suam a Patre missionem comprobavit. Major patet ex superius disputatis.

Minorem per partes evincimus. Ac I. quidem Christi miracula 1. nec pauca fuerunt, nec suspecta, vel in occulto patrata; etenim in vicis, in templo, in urbibus populi frequentia celeberrimis, coram ingenti multitudine pleraque acciderunt (Matth. IV, 23; XI, 5, etc. Marc. I, 32; II, 3; Luc. VII, 12 et alibi passim). Non modo genere sed etiam opibus ac dignitate inclytos viros quandoque ea respexerunt (Matth. VIII, 5; Marc. V, 22 et 25; Joan. IV, 46 et alibi). In tota regione sic apud omnes celebrata erant, ut vel de iis quandoque publica actione quæsitus sit (Joan. IX, 13 et XI, 47 et seq.); vel principum virorum invidiam, regis curiositatem excitaverint (Matth. XXVII, 18; Luc. XXIII, 8); adeo ut si quid fraudis latuisset, statim et a callidioribus detegi, et iis docentibus patefieri necesse fuisset (1).

2. Prodigiorum multitudo commodam etiam occasionem veritatis explorandæ suppeditabat, ac

(1) Cons. Spedalieri, op. cit. c. 3, art. 3, 4, 5, 6.

omne deceptionis periculum toties repetitis actibus eliminabat, unum enim, in quo præstigatoris opera deprehensa fuisset, reliqua suspecta reddidisset, præsertim cum Christus ad suam comprobendam missionem illa ederet, et ad ea adversarios suos provocaret (Joan. V, 36; X, 37-38; Matth. XI, 4 et alibi).

3. Tandem, ejus generis erant eventa, quæ sensuum testimonio probarentur, ita ut rudissimus quisque e vulgo idoneus eorum testis esset: morborum genera quæque uno verbo depulsa; membrorum perditus usus innumeris hominibus redditus, mortui ad vitam revocati, ac ejusmodi prodigia quandoque etiam in absentium beneficium patrata; ergo.

II. Quod vero atinet ad prophetias, hæc pariter nec paucae sunt, neque obscuræ, sed aperte ac definitæ, quæque vel completæ sunt vel in dies complentur. Nonnullas speciminis gratia recensimus. Christus evangelium per universum orbem promulgatum iri, ac futurum ut mulieris, quæ caput ejus unguento delibuerat (Matth. XXVI), pietas ubique celebraretur; gentesque omnes legibus evangelicis se subjecturum promisit (Matth. XXIV, 14; Marc. XIII, 10; Luc. XXIV, 47; Joan. XII, 32). Hæc cum Marcus et a fortiori Matthæus scriberent, vix fieri cœperant, exitum cum mundi excidio sunt habitura. Apostolis se adfuturum, tum ut doctrinam inauditis prodigiis confirment (Marc. XVI, 17; Joan. XIV, 12), tum ut constantiam ac fortitudinem præferant, cum ab hebræis atque ethnicis, coram regibus atque magistratibus velut impii atque sacrilegi, hostesque generis humani traducendi essent, disertis verbis spondet (Matth. X, 16; XVII, 19; XXIV, 9; Luc. XXI, 12; Joan. XV, 20; XVI, 2). Apostolorum acta ex parte promissi liberationem continent, verum post exarata tria Evangelia maxima ex parte hæc evenerunt (1).

Adversitatum fluctibus perpetuo jactatam Ecclesiam usque ad mundi exitum ac Petri successorum regimini obtemperantem perseveranturam esse vaticinatur (Matth. XVI, 18; XXIV, 35; XXVIII, 20). Vaticinium quotidie comprobatur eventus. Clarissimum insuper est Christi oraculum de Jerosolymorum excidio. Tres Evangeliorum scriptores, qui stante adhuc secundo, templo atque Jerosolymitana urbe scripserunt, non uno in loco referunt (Matth. XXIII, 36; XXIV, 2; Marc. XIII, 2; Luc. XIII 34; XXI, 6), cum omnibus suis adjunctis temporis (2), personarum (3), modi (4),

(1) Vid. I Cor. II, 4-5; I Thess. I, 5.

(2) Non præteribit generatio hæc, etc. (Matth. XXIV, 34; Luc. XXI, 32), anno autem 37 a Christi morte urbs templumque eversa sunt. Conf. Jos. Flav. *De bello jud.* lib. VII.

(3) Multi venient in nomine meo, etc. (Matth. XXIV, 5; Marc. XIII, 6). Jos. Flav. *De bello judæico*, lib. II, memorat Judam galilæum et Theudam ægyptium quemdam aliosque veteratores, qui prodigiorum spe multitudinem in desertum pertractam in seditionem impulerunt. Post dirutam urbem novemdecim a Joan. Lensis in *Schediagmate de pseudo-messii* numerantur.

(4) Bellis atque tumultibus infaustum totum illud

signorum (1), eorumque omnium, quæ præcedere urbis templique eversionem debebant, eamque subsequi (2) usque ad mundi exitum. Quæ quidem omnia

tempus futurum erat (Matth. xxiv, Luc. xxi). Tacitus (*Hist. lib. 1, c. 2*) illud vocat *opimum casibus, atrox præliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace særum*. Circa illud tempus in Judæa bellis civilibus ac seditionibus ultra ducenta hominum millia fuisse absumpta, in agro alexandrino foediorum judæorum stragem editam esse tradunt Josephus et Philo. Peste, fame atque terræmotibus vastatum iri orbem præ sagivit Christus (Matth. xxiv, Marc. xiii, Luc. xxi): *Erit fames valida, terræ motus; etc.*; Jam vero Tacitus, *Hist. lib. 1, c. 2*; Plinius, *Hist. nat. lib. ii, c. 84* (in edit. Hard. c. 86), terræmotu Siciliam, Campaniam, Calabriam, Pontum, Macedoniam, Achaïam concussa subversaque fuisse tradunt. Fame vexata Judæa est Act. xi, de qua Jos. Flav. *Archæol. lib. xx, c. 12*. Triplex in Italia fames commemoratur; prior sub Claudio universum orbem populata est, testibus Suetonio et Dione in *Claudio*, et Tacito, *Annal. lib. xii, c. 45*; altera sub Nerone, qua Romæ triginta hominum millia perierunt, teste Suetonio in Nerone; tertia memoratur a Tacito, *Annal. lib. xvi, c. 15*, atque anno 66 aræ vulgaris contigit.

(1) *Terrores de celo et signa magna erunt* (Luc. xxi). En quid referat Tacitus. *Hist. lib. V, c. 15*: « Visæ per noctem concurrere acies, rutilantia arma, et subito nubium igne collucere templum, expansæ repente delubri fores, et audita major humana vox excedere Deos; simul ingens motus excedentium ».

(2) 1. Multa mala (Matth. xxiv, Luc. xxi) a judæorum odio perferenda nunciat apostolis: *Persequentur vos trahentes in Synagogas, etc.* Revera Stephanum et utrumque Jacobum interemerant; Petrum, Paulum, Joannem in vincula conjecerant; ubique gentium plebis ac principum animos in apostolos concitaverant. 2. Hostes mœnibus castra admoturi urbem obsidione circumdati esse dicuntur (Luc. xix, 45): *Circumdabunt te inimici tui vallo, etc.* Ante urbis excidium anno iv Cestius Gallus legiones in urbem aduxit. Bellum deinde nunquam intermissum, donec Titus muros in orbem extruxit contra ipsos urbis muros, quod plane inusitatum est in obsidionibus. 3. In montibus perfluum querere monentur (Matth. xxiv): *Tunc, qui in Judæa sunt, fugiant ad montes*. Tutum revera in montanis regionibus perfluum christianos in oppido Pellæ reperisse, tradit Eusebius loc. cit. 4. Credibus, fame, peste, populum intra obsessam urbem absumptum iri docet Luc. xxi; nutritibus præsertim fœdum aliquid et miserabile irminere, Matth. xxiv, *væ nutritibus, etc.*; captivorum post excisam urbem ingentem multitudinem abductum iri, Luc. xxi. Atqui, Josepho teste, *De bello jud.* lib. vi et vii, intra paucos obsidionis dies, sexaginta funerum millia elata sunt; passim projecta mortuorum corpora in cibum viventibus cesserunt; à lactente puerulo nec manum nec dentem impia mater abstinuit: toto tempore obsidionis undecies centena hominum millia desiderata sunt, et nonaginta millia abducta. 5. Imminentis excidii signum, *Cum videritis abominationem, etc.* (Matth. xxiv). Primum Claudius idolum inferri jussit, postmodum jam obsessa urbe Zelotes in interiori templi adyto velut in arce constituti fœda omnia patrarunt. 6. Ne lapis quidem super lapidem post templi eversionem mansurus esse dicitur (Matth. xxiv), urbs a gentibus conculcanda, usque dum impleantur tempora nationum, captivi per orbem universum dispergendi judæi (Luc. xxi). Et invito imperatore miles templo flammam admovit, ut testatur Jos. *De bello jud.* lib. vii. Hadrianus Eliam, quæ pristinum Jerosolymorum nomen deinde recepit, ex altero montis latere ædificavit. Julianus templum excitare conatus voti compos fieri nequivit. Miserandæ judæorum dispersionis testes ipsi sumus. Ita sanguis

adamussim, partim adimpleta esse ex historicis illorum temporum, Josepho Flavio, Tacito, Plinio et Suetonio novimus; partim adimpleri nos ipsi cernimus oculis nostris; adhuc enim urbis templique ruinæ permanent, non obstantibus Juliani imperatoris conatibus (1), ac miseranda adhuc perdurat judæorum dispersio.

III. Utramque præterea minoris propositi argumenti partem per resurrectionem Christi, quæ simul et præclarum vaticinium et miraculum stupendum fuit, imo et aliorum vaticiniorum et miraculorum veluti sigillum, mirabiliter confirmamus. Christus enim se tertia die resurrectionem ex tumulo spopondit (Matth. XII, 40; XX, 19; Marc. IX, 30; X, 34; XIV, 28; Luc. XVIII, 35; Joan. II, 49). Vulgatum erat apud hebræos hoc Christi oraculum (Matth. XXVI, 61; XXVII, 40). Idcirco ad tumulum positæ excubiæ (Matth. XXVII, 65). Hoc vero vaticinium, antequam evangelium conscriberetur, effectum suum sortitum est.

Hoc porro resurrectionis factum comprobatur 1. ex apostolorum testimonio, qui non dubitarunt vitam exhibere in ejus confirmationem; 2. a plusquam quingentis fratribus (I Cor. XV. 6), quorum aliqui adhuc in vivis erant sub Trajano imperatore; 3. ex omnibus apostolorum prodigiis, quæ patrata sunt in confirmationem resurrectionis Christi (Act. III, 15-16); 4. ex iis omnibus, qui ex judæorum atque ethnicorum castris ad Christi disciplinam accesserunt, qui propterea præconceptas opiniones exuere, avitam religionem ejurare tenebantur, et ærumnis periculisque plenam vitam agere cogebantur, vitamque ipsam plerumque profunderent. 5. Saltem indirecte ex agendi ratione judæorum cum apostolis testantibus veritatem resurrectionis Christi, et cum excubiis ad tumulum positis, in ipsas enim nec animadverterunt nec eas puniverunt, quod tamen facere debuissent, si ex ipsarum socordia Christi corpus ab apostolis raptum fuisset. 6. Ex eorum tacita confessione; etenim longe lateque famam Christi resurrectionis manasse, atque revera sepulchrum vacuum repertum fuisse assentiuntur judæi apud Origenem, lib. 1. *Contra Celsum*, et Agobardum, *De judæicis superstitionibus*, tum in impurissimo libello *גֵּרֵמֶת הַיְּהוּדִים* sive *Generationum Jesu* (2). Cum vacuum illud sepulchrum vesanas eorum mentes mire

interfecti Salvatoris in eorum, qui interfecerunt, caput recidit, prout ipsi sibi ominati fuerant. Hæc fusius prosecuti sumus, ut prava rationalistarum fides in propatulo poneretur, qui, ut vidimus, non satis definitam hanc Christi prædicationem effutire ausi sunt.

(1) Cons. Warburton, *Dissertation sur les tremblements de terre et les éruptions de feu, etc.* Paris 1764, trad. de l'anglais.

(2) Qui reperitur ultimo loco in collectione edita a Christoph. Wagenseilio sub titulo, *Teia ignea Satanae*, Altdorffii Noric. 1681. Hæc ipsa miracula Christi Jesu fatentur hebræi in tractatu *Avoda Zara in Gemara Hierosol.* fol. 40, atque in eodem tractatu in *Gemara Babyl.* fol. 27, 2, in tract. *Sabbath.* fol. 14, 4, *Me-drasc Koheth*, fol. 73, r. Cons. de Rossi, *Della vana aspettazione degli Ebrei*, c. viii, § 7.

torqueat, hinc alii Christum noctu sublatum a discipulis, alii per urbem raptatum avibusque dilacerandum projectum, alii judæis ipsis, ne magicam vim discipulis inderet, occultatum fuisse, demum absurdissimâ quæque comminiscuntur. Verum Christum et e cruce depositum, et in horto quodam sepulchro illatum, et custodes tumulo appositos, et nihilominus sepulchrum vacuum repertum esse nobis concedunt.

His coronidis loco addimus: 1. judæos Christi miracula fateri, tum in locis citatis, tum in tractatu *Sanhedrin*, licet ea vel magicæ arti vel aliis causis adscribant, imo nec dissentire nec abnuere Jos. Flavium (1). 2. Nec ab ipsis ethnicis ea unquam in dubium revocata fuisse, adeo ut apologetæ eorum veritatis vindictiâs nunquam suscipere debuerint. 3. Acerbissimos christianis nominis hostes, Celsus, Porphyrius, Hieroclem atque Julianum illa ut certa supponere, licet magicæ arti ea et ipsi adscribant, ut videre est apud Huetium in *Demonstratione evangelica* (2).

DIFFICULTATES

Adversus Christi miracula et vaticinia.

I. Obj. adversus miracula. 1. Nullum potest argumentum ex Christi miraculis erui, si ea suspecto nitantur testimonio; tale autem esse testimonium apostolorum, plura demonstrant. 2. Etenim apostolis, qui ea referunt, utile fuit mendacium; 3. præsertim cum possent exinde ingentem sibi gloriam comparare vel saltem sperare. 4. Falsum præterea est, omnes apostolos morte violenta occubuisse, hinc frustra eorum constantia in medium profertur ad veritatem miraculorum confirmandam. 5. Dato etiam, quod omnes revera cæsi fuerint, nulla tamen quæstio de Christi gestis habita est; superstitionis, impietatis,

(1) *Archæologia*, lib. xviii, c. 3, n. 3, edit. Havercamp. Valde agitatum esse ab eruditissimis hoc testimonium non ignoramus. Pluribus enim suspectum est; eorum argumenta retulit Andr. Bosius in *Exercitatione historico-critica in periocham Josephi de Jesu Christo*. E contra Natalis Alex. Huetius, Valesius, Pagius, Caveus alique primi subsellii critici eam acerrime tuentur. Animadvertendum porro est, nec ante Eusebium a quopiam unquam prolatum hunc locum, nec post Eusebium usque ad Tanaquillum (seu potius Fabrum) sæculo xvi in dubium revocatum, sed et a Photio in recensione antiquitatum omitti; nimis videri disertum testimonium Josephi de Christo, luculenter nimis vetera prophetarum oracula Christo accommodare, alieno loco insertam hanc clausulam videri. Contra vero, hac sublata, Josephi fidem, historięque integritatem desiderari, cum nullibi Jesu mentio facta sit, præsertim cum loquens de Jacobo, eum fratrem Christi vocet. Quare Wagenseilius in *Pera librorum juvenilium*, pag. 189, litigius in *Proleg. ad Joseph.*, Le Moyne in *Variis sacris*, pag. 931, Fabricius *Bibl. græc.*, lib. vi, eam non intrusam sed interpolatam fuisse rati sunt. Quidquid sit, aut testimonium Josephi recipitur, aut rejicitur. Si recipitur, ut omnia suadent, nobis favet. Si rejicitur, rursum nobis favet, cum alia tam alti silentii ratio assignari non possit, quam ipsum noluisse christianis suppetias ferre, nec aliquid habuisse, quo præclara Christi gesta potuisset obscurare. Cons. Diss. Havercamp. sub finem i. vol. opp. Jos. Flav.

(2) *Prop. ix.* (Vid. vol. II *Curs. compl. Scripturæ sacræ.*)

veneficii damnati sunt. 6. Denique *notum est*, inquit Freret, ex *Luca*, quia ubique *sectæ huic contradicuntur*; ergo.

Resp. ad 1. *C. M. N. m.* nempe suspectum esse testimonium apostolorum. Addo falso supponere adversarios soli apostolico testimonio inniti Christi miracula. Nos contrarium ostendimus (1).

Ad 2. *N.* Siquidem utile non fuisset in hac vita patriam, parentes, amicos, familiares deserere; nullo otio aut securitate, nec certâ sede frui; non solum maledictis, verum etiam verberibus proscindi, sæpius egere, ac famem, vincula, squalloremque carcerum pati, ac mortem crudelissimam obire. Hæc prius in deliciis habenda et inter humanas jucunditates essent recensenda. Neque id utile ipsis post mortem esse poterat in altera vita, cum mendacium in re gravissima æternis suppliciis mulctandum esse et scirent et profiterentur.

Ad 3. *D.* Si fucum facere sperare potuissent, et propria improbitate in doli suspicionem se nunquam venturos, potuissent sibi blandiri, *Tr.* vel *C.* secus *N.* Jam vero agebatur de factis publicis quæ statim examinari potuissent, quæque propterea ipsi supponere nullo modo poterant, quin ut mendaces ab omnibus haberentur.

Ad 4. *D.* Non omnes reipsa mortem pertulerunt, *Tr.* vel *C.* si sermo sit de Joanne; non omnes ejus oppetendæ discrimini sese objecerunt, *N.* Ceterum Clem. Alex. (2) testatur, *omnes pro ecclesiis, quas fundarunt, passos esse*. Id ipsum confirmat vetus auctor (3), et æque constans christianorum sententia est.

Ad 5. *D.* Nulla quæstio de Christi gestis habita est, quia de publicis notissimis factis agebatur, de quibus nunquam quæsitum tormentis est, *C.* quia de his non agebatur *N.* Ad illud, quod subditur, *superstitionis, etc. damnati sunt*; *D.* quæ tamen religio superstitionis, impietatis, magiæ, blasphemiæ tum a Judæis tum ab ethnicis odiosis appellationibus insimulabatur, ea Christi prodigiis factisque innititur, *C.* secus *N.* In eo tota quæstio versabatur, in eo institerunt apostoli. Cur judæi atque ethnici ab hoc quæstionis statu elapsi sunt?

Ad 6. *D.* Quoad doctrinam; *C.* quoad facta *N.* Hæc enim Judæi agnoverunt, ut ostendimus. Ceterum plurimi ex judæis fidem susceperunt.

(1) Cons. Eusebius, *Demonstr. evang.*; et ex recentioribus Dominique De Colonia S. J. *La Religion chrétienne autorisée par le témoignage des anciens auteurs payens*, Lyon 1718, Houtteville, *La Religion chrétienne prouvée par les faits*; Addison, *De la Religion chrétienne, avec les notes du seigneur de Correvon*, Lausanne 1757; Bullet, *Histoire de l'établissement du christianisme tirée des seuls auteurs juifs et payens*, Paris 1764; Duvoisin, *Démonstration evang.* Paris 1802; Mayer, *Specimen defensionis et expositionis historiæ Jesu Christi et Apostolorum ex græcis et romanis scriptoribus profanis, germanice*, 1805.

(2) Stromat. lib. iv, c. 9. Ὁν ἀμυρόμενοι οἱ Ἀποστολοι.... ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν, ἃς ἀπῆξαν, ἐπαθόν

(3) *Epist. sub nom. S. Ignatii ad Philip. C. ix*, οἱ (τῶ κυρίου) καὶ συνέπαθον.

1. Inst. 1. Si vera essent Christi miracula, quæ in evangelica historia recensentur, judæorum primores amplexi christianam religionem essent; atqui nonnisi plebei, qui patulas fabellis aures gerunt, iis crediderunt; 2. qui propterea Christi fidem suscipientes nullum examen veritatis factorum instituerunt. 3. Ceterum veteres omnes historiæ fabulis scatent, hinc et evangelica, quæ et ipsa mythicam suam originem redolet; 4. satis enim id liquet ex eo, quod doctiores ethnici ipsam impugnaverint; 5. quod nec christiani quidem omnes evangelicæ historiæ assensi sint. 6. Quæ quidem duobus præsidiiis mirifice confirmantur; ut enim observat Freret, ethnicorum, qui calamum in christianos exercuerunt, opera deperdita sunt; fragmenta tantum ab apologetis servata, quæ non magnam christianis molestiam exhibent, ergo evangelicam historiam ad trutinam revocarunt, et utpote fabulis refertam refellerunt. Alterum, est, quod hæretici apostolici emendatores apostolorum se gerebant; ergo docebant contraria.

Resp. I. Ad 1. D. M. Si ira, odio, invidia, cupiditatibus impulsus, et præconceptis opinionibus excecatus, a veritate oculos minime avertissent, ut innumeri quotidie ex incredulis avertunt, C. quasi falsa essent, quæ de Christo referuntur præclara gesta N. Recolantur superius dicta (1). Neg. etiam min. Jairus enim, Nicodemus, Zachæus, Lazarus, Joseph arimathæensis, multi ex principibus viris et ex sacerdotali ordine (Joan. XII, 42; Act. VI, 7), Crispus archisynagogus, Sosthenes synagogæ princeps, Apollo vir facundus (Act. XVIII, 8, 17, 24), Paulus ipse, non erant de plebe viri. Resp. II. D. min. Et viri plebei non satis idonei testes esse poterant veritatis miraculorum, N. secus Tr. Dummodo bonis oculis et auribus essent instructi, æque idonei testes esse poterant ac divites et nobiles doctique homines.

Ad 2. N. Nunquam enim absque accuratissimo examine quisquam voluptatum atque cupiditatum illecebris obdurescit ac certo fortunarum ac vitæ discrimini se objicit, imo et istud subit, ut debuerunt facere ii omnes, qui Christi religionem amplexati sunt.

Ad 3. Tr. et N. cons. quoad historiam evangelicam, ob peculiare rationes a nobis allatas. Agitur enim in ea de factis publicis, quæ sub omnium oculis evenerunt, et quæ referuntur ab auctoribus fide dignis ac testibus de visu, ut Matthæus et Joannes sunt, vel ex depositione eorum, qui iis interfuerunt, ut Marcus et Lucas. Addo nunc veterem factam esse historiam evangelicam; verum eo tempore, de quo disputamus, recentem fuisse, ætatemque, in qua conscripta fuit, litteris floruisse; mythicam proinde originem nullo modo redolet, ut dictitant increduli rationalistæ; sed omnes præsefert veracitatis et ingenuitatis notas intrinsecas atque extrinsecas (2).

(1) Vid. Cl. Bern. de Rossi, *La vana aspettazione degli Ebrei*, etc. c. 8, § 38.

(2) Cons. Houtteville, *La Religion*, etc. tom. IV, liv. 3, Diss. 1; Cellierier, *Essai d'une introduction critique au Nouveau Testament*, Genève 1823, part.

Ad 4. D. Doctiores ethnici libidine ac luxu corrupti, sapientiæ fama tumidi, honorum divitiarumque cupidi, aures apostolis non præbuerunt, novam doctrinam contemnentes, C. impugnaverunt, subd. doctrinam, C. facta N. Ceterum ex ethnicis plures docti christianam religionem secuti sunt, ut Sergius Paulus (Act. XIII, 12), Dionysius Areopagita (Act. XVIII, 34), Clemens romanus, Hermas, Ignatius, etc. Fasti ecclesiastici sæculi II nomina exhibent plurium, qui genere, opibus, doctrina claruerunt (1).

Ad 5. D. Id est hæretici evangelicæ historiæ assensi non sunt, in quæstione juris, C. facti N. Nempe ea ratione primi hæretici se gesserunt ac se gerunt hæretici protestantes ætatis nostræ, præsertim biblici ac rationalistæ, qui propria sensa ecclesiæ auctoritati præferentes in absurda omnia lapsi sunt, ut suo loco expendemus (2).

Ad 6. N. Ad 1. prob. *Ethnicorum qui calamum*, etc. Resp. 1. Dato etiam, quod adversarii supponunt, negamus alterum ex altero sequi; ex ignotis enim ducant argumentum. Resp. 2. Juliani imperatoris opera ferme integra supersunt (3); ex his porro liquet, quod semper doctrinæ, non autem historiæ evangelicæ detraxerint ethnici. Ad 2. prob. *Hæretici apostolici*, etc. D. Quoad theoretica systemata, C. quoad res gestas, prout sensuum, hominumque testimonio comprobantur N.

II. Inst. rationalistæ: 1. « Scriptores sacri ea enarrant, in quibus partim fides testium desideratur (4); vel 2. res vere factas et judicium suum de

1, sect. 1. *De l'époque où les livres du Nouveau Testament ont été écrits et de leur authenticité*, pag. 2 et seqq. Wegscheider op. cit. p. 1, c. 9, § 42, n. a. de mythis post Seidenflücker, Eichhorn, Meyer, Bauer, Kaiser, etc. hæc habet: « Accedit quod primæ religionis christianæ origines in ea tempora incidunt, in quibus hominum animi *δαιμονισμός* et miraculorum opinione imbuti essent ita, ut eventus præsertim extraordinarii, sed cum naturæ legibus facile conciliandi (ut ipsi autumant), causas habere extra rerum naturam constitutas immediatas comminiscerentur, eorumque errorem in ipsa rerum narratione proderent (ut ipse affirmat et non probat).... varias autem de Jesu narrationes mythicas jam inde a medio sæc. I circumlatas fuisse, evangeliorum apocryphorum (quæ tamen ecclesiæ constanter rejectæ) argumentum satis declarat ». Posset tamen et hoc negari; aliud enim est, nonnulla facta esse falsa et conficta, aliud esse mythica in sensu adversariorum. Cons. *Codex apocryphus N. T. Fabricii*.

(1) Cons. S. Hieron. *De viris illustribus*, seu *De scriptoribus ecclesiasticis*, in præfat.

(2) Hæc ad rem nostram præclare scribit Tertull. lib. *De præscr.* c. 37: « Unde autem extranei et inimici apostolis hæretici, nisi ex diversitate doctrinæ, quam unusquisque de suo arbitrio adversus apostolos aut protulit aut recepit? »

(3) Edita a Petavio, anno 1613, ac rursum ab Ez. Spanhemio, Lips. 1696, præter aliam collectionem, quæ edita est Parisiis 1630.

(4) Ita Gurlitt., *Or. de usu libr. sacr. ad humanitatem et omnem doctrinam liberalem excolendam vario et multiplici*, Hamb. 1803, pag. 30, Krummacher, *Ueber den Geist und die Form der evang. Geschichte*, seu *De spiritu ac forma hist. evang.*, Lips. 1805, pag. 86 et seq. *Briefe über den Rationalismus*, seu *Epistolæ de rationalismo*, pag. 338 et seq. 355 et seq.

iis in narrando confundentes; vel 3. traditionem sequentes, mythos tradunt; 4. partim eventus narrant a veris naturæ legibus pro se nihil abhorrentes; 5. aperte denique profitentur, discrimine haud facto inter miracula vera et falsa, 6. tum doctrinæ veritatem non pendere ex miraculorum auctoritate (Matth. XII, 27; XXIV, 24; Marc. XIII, 22; Luc. IX, 49; XI, 19; Gal. I, 8; II Thess. II, 9; addatur Matth. XI, 11; Luc. XVI, 27 et seq. Joan. XIV, 10 et seqq. XX, 29), ac de illa prius constare debere, quam de miraculo judicari plene ac tuto possit, 7. tum Jesu Christi apostolorumque facta mirabilia, quæ ad sanandos hominum morbos potissimum pertinuerunt, Jesu ipso teste, a popularibus similiter effecta (Luc. XI, 19; Joan. XIV, 12); 8. ne spectatorum quidem excitasse fidem, adeo ut potius incredulitatem eorum fovendo (Matth. XVI, 1; XXI, 28; Marc. VIII, 2; Joan. VI, 2 et seqq. VII, 5; XI, 46 et seqq.); 9. a qua ne apostoli quidem plane immunes fuere, quippe quibus ipsius Jesu miracula certam fiduciam facere haud valuerint (Luc. XXIV, 21 et seqq.), vel ad Jesum crucifigendum judæos adducerent (Act. II, 22 et seqq.). 10. Neque ullo modo cogitari potest narrationes de istis miraculis post complura sæcula ad certam persuasionem induendam majorem vim habere posse quam illa miracula apud eos, qui ea oculis cernebant, habuisse historia testatur. 11. Jesum ipsum fidem miraculis suis, quibus majora a cultoribus suis expectanda promisit (Joan. XIV, 12) excitandam strenue repudiassse (Matth. XII, 39, et seqq. XVI, 1-4; Marc. VIII, 12; Luc. XI, 29; Joan. II, 18, 49; IV, 48; VI, 39; XIV, 12; add. Marc. V, 48; Luc. VIII, 56), quod quidem aliis effatis haud bene convenit. 12. Accedit quod persuasio de veritate miraculorum tanquam eventorum *supernaturalium* gravissima veræ virtuti detrimenta affert, ipsamque legis moralis sanctitatem infringit. 13. Sola igitur biblica miraculorum notio admittenda est, qua providentia divina ita eventa illa instituit; ut ad fines optimos consequendos conducerent. 14. Ipso Christo præeunte (Matth. XII, 58 et seqq.; XVI, 1-4; Joan. IV, 48; VII, 17; VIII, 31; XIV, 11), non tam inter argumenta, quam inter incitamenta multitudinis inculcioris ad veritatem cognoscendum recte referuntur (1). »

Resp. ad 1. N. Nam vel ipsi, quæ referunt, factis interfuerunt, vel ab iis, qui immediate ea viderant, acceperunt; *assecuto omnia a principio diligenter*, ait s. Lucas, quare nunquam in dubium revocata.

Ad 2. N. Sed facta, prout contigerunt, miro animi candore referunt, ut cuique ea legenti patebit.

Ad 3. N. Non enim juxta perversa rationalistarum placita, sed ex mente sacrorum scriptorum et totius antiquitatis sensu, scripturam exponere debemus. Nam novum et recens est hoc inventum, ex eo potissimum ortum, quod tumidi isti sapientes libros sacros ad profanos exegerint non sine impietatis gravissimæ culpa (2).

Ad 4. N. Cum vero in nota exemplum ducant ex Matt. IX, 24, ubi perhibetur excitatio a mortuis filiae Jairi, et Joan. IX, 6, 7, ubi cæcus natus sanatur, patet impudentia istorum veteratorum, dum affirmant, quod nonnullis miraculorum narrationibus CERTA insunt documenta, quæ naturalem effectum produunt (1). Excitent ipsi defunctum qualemcunque, vel luto visum cæco nato restituant!

Ad 5. N. Hæc enim est gratuita assertio.

Ad 6. D. A falsis miraculis veritas seu potius divinitas doctrinæ non pendet, C. a veris N. Sæpe enim, ut videmus, Christus ad ista adversarios provocat. Matth. XII, 27 argumento ad hominem utitur ad impactam sibi calumniam repellendam, quod in Beelzebub ejiceret dæmonia; ibid. XXIV, 24. prædicit præstigias futuras pseudoprophetarum, ut ex Paulo vidimus, qui utitur phrasi (II Thess. II, 9) *πῆρται ψεύδους*. Hinc responsio patet ad locum parallelum

tericorum protestantium biblicorum et rationalistarum, qui ubique vident mythos. En quomodo disse- rant: « Mythos sacros intelligimus narrationes in antiquissimis monumentis instituti alicujus religiosi traditas, in quibus, ut est captus rudiorum ingeniorum, naturæ quædam supra humanæ naturæ fastigiū positæ sic inducuntur agentes, ut modo legibus naturæ contrario nonnulla moliantur et efficiant. Ejusmodi mythos in religionibus paganorum (æque atque in monumentis judaicæ et christianæ religionis) antiquissimis reipsa reperiri, ab iis negari nequit, qui progressus disciplinarum historicarum, philologicarum et philosophicarum non ignorant, nec mentis quadam imbecillitate ducti easdem res iisdem nominibus appellare dubitant (id est, dummodo sint impii et increduli; ceterum Petavius, Huetius, Bossuet, Muratorius alique innumeri doctissimi viri, licet illas omnes disciplinas probe calluerint, nil tale deprehenderunt; hoc reservatum erat solis rationalistis). Quum vero menti humanæ necessario hæc lex sit proposita, ut omnia, quæ in orbe terrarum sensibus subjiciuntur, referat ad nexum causarum, et temporis successu et in spatio agentium, omnes ejusmodi mythi ad normam artis criticæ atque historicæ exigantur necesse est. Quo facto homines pii religionisque sensu imbuti, quominus in ipsis rebus mythice traditis divinam providentiam, naturalibus tamen præsidiiis ac causis utentem, venerunt et tacito quodam sensu, agnoscant, minime prohibetur (præclaram veniam!). Absque illo autem examine fieri non posset, ut in antiquissimis libris supersticiosæ narrationes a veris rerum eventibus dignoscerentur (nego suppositum in libris sacris). Ac nisi ejusmodi mythos in scriptura sacra reperiri statuiamus, et veritatem ipsam divinam in iis latentem ab externa narrantium forma et involucrio probe discernimus (nego iterum suppositum), librorum scripturæ sacræ auctoritas contra adversariorum calumnias et opprobria haud satis defendi potest (non est quod hoc vereantur delicati rationalistæ, semper enim defensa est absque ejusmodi deliramentis). In explicandis mythis biblicis hoc potissimum considerandum est, librorum sacrorum auctoribus obversatam esse opinionem theocraticæ ejusdem immediatæ, vel potestatis divinæ, sive a Deo ipso sive per angelos administratæ, et si qua inciderant mala majora sive physica sive moralia, ea, in libris N. T. præsertim, ex opinione illius ætatis vulgari ad Satanam ejusque socios tanquam horum malorum primos architectos et antistites referri. » Ita auctores loc. superius cit. In postremis his verbis tot fere sunt mendacia, quot verba.

(1) *Briefe über den Rationalismus, seu Epistolæ de Rationalismo*, p. 215.

(1) Ita Wegscheider op. cit. part. 1, c. 2, § 49.

(2) Hanc recte dixeris ideam fixam (insaniam) neo-

Marc. XIII, 22. Luc. autem IX, 49, sermo est de aliquo ejiciente dæmonia in nomine Christi, in quo nulla est repugnantia, nihil inconueniens. Textus Luc. XI, 19 est parallelus Matth. XII, 27, de quo supra. Cetera loca citata vel non sunt ad rem, cum sermo non sit de miraculis, ut Gal. I, 8, vel sunt contra ipsos, ut II Thess. II, 9; atque hinc patet rursum recta rationalistarum fides.

Ad 7. *N.* Nec illud evincunt loca citata ab adversariis, Luc. enim XI, 19, sermo est de argumento ad hominem, de quo supra ad 6. Joan. XIV, 12, nil tale habetur, quod ipsi fingunt; en verba: *Alioquin propter opera ipsa credite. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera, quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet, quia ego ad Patrem vado.* Addo alteram ideam fixam esse neotericorum biblicorum protestantium, perinde esse dæmonia ejicere ac morbos depellere. Coronidis gratia, atque ad detegenda plenius mendacia adversariorum, addo, Joan. III, 2, Nicodemum de Christo dixisse: *Rabbi, scimus, quia a Deo venisti magister; nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis,* et Joan. XV, 24, Christum ipsum dixisse: *Si opera non fecissem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent,* ergo rursum falsitatis arguuntur et malæ fidei.

Ad 8. *D.* in pluribus *N.* Omnes enim qui crediderunt in eum, miraculis ad credendum sunt adducti; recolantur nuper dicta ex Nicodemo; in omnibus *Subd.* Quia aliud est convinci aliud converti, *C.* quasi unum sit *N.* Causas jam adsignavimus, quare veritati plures obstitierint ac propriæ convictioni.

Ad 9. *D.* Circa peculiare factum resurrectionis, de quo postea, *Tr. vel C.* circa alia *N.* Addo s. Lucam XXIV, 24, loqui de solis duobus discipulis Emmaus castellum petentibus.

Ad 10. Responsio patet ex dictis in solut. ad 8; eadem enim ratio suffragatur præsentibus ac prioribus illis, qui increduli fuerunt tempore Christi, perversa nempe cordis dispositio.

Ad 11. *N.* Hoc enim est novum mendacium. Nam Christus, ut supra videmus, provocat semper ad miracula sua, ut suam ostendat missionem; quomodo igitur *srenue repudiavit miracula ad fidem excitandam?* Ex locis adductis adversarii aliud non evincunt, nisi Jesum pro lubito incredulorum signa facere noluisse, cum tot fecisset, et eos remisisse ad maximum ex miraculis a se faciendum in sua resurrectione; alia ad rem non faciunt, ut cuique loca illa percurrenti constabit.

Ad 12. *N.* Cum autem contenti sint adversarii gratuita assertione, vel ad summum alterius rationalistæ sive increduli, Kantii nempe auctoritate, hinc satis nobis est, eam negare. Poterint Deus contrarius esse veræ virtuti ac sanctitati, dum tot per servos suos prodigia patravit?

Ad 13. *D.* Prout intelligitur ab ecclesia et a tota antiquitate, *C.* prout intelligitur a neotericis biblicis protestantibus et rationalistis, qui totam revelationem subvertunt *N.*

Ad 14. *N.* Hoc pariter putidum mendacium est. Christus enim non solum ad incitamentum sua proposuit miracula, sed ad *validissimum argumentum.* *Si opera non fecissem,* inquit (Joan. XV, 24), *quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent,* et ibid. X, 38: *Si mihi non vultis credere, operibus credite,* et alibi passim; ac proinde sæpe adeo ea vocavit *signa* vel *opera* antononastice, nec soli multitudini imperitorum, sed doctoribus ipsis inter judæos proposuit, ut patet ex verbis Nicodemi, quæ adduximus, ex sanatione manus aridæ coram pharisæis et scribis, Matth. XII, 10; Marc. III, 1; Luc. VI, 6 (1).

II. Obj. Vaticinia, quæ Christo tribuuntur, potuerunt naturali lumine cognosci, vel saltem e naturali rerum sibi succedentium serie erui, vel fortuito casu compleri; ergo.

Resp. *Neg. antec.* cum agatur de rebus, quæ a libera hominum voluntate pendebant, et quidem de eventibus enuntiatis ac definitis in suis adjunctis etiam minutissimis, ut ostendimus, imo et hominibus maxime obsistentibus, ut ex irritis Juliani conatibus patet.

Inst. Saltem non omnem sunt effectum sortita Christi vaticinia, plures enim in paganismo adhuc versantur nationes.

Resp. *D.* Quia lex evangelica per gradus quosdam debebat patefieri et admitti, *C.* secus *subdist.* quæ tamen in dies effectum sortiuntur, et in mundi exitu perfecte complebuntur, *C.* alias *N.*

DIFFICULTATES

Contra Christi resurrectionem.

I. Obj. 1. Apostolorum testimonium ad adstruendam Christi resurrectionem insufficiens per se est; 2. addicti enim erant Christi scholæ ac magisterio; 3. nec haberi possunt nisi ut testes singulares, cum nonnisi singuli ad provincias singulas se contulerint. 4. Ceteri qui de Christi resurrectione scripserunt vel testati sunt, ut Marcus, Lucas, Paulus, eam nonnisi per traditionem cognoverunt; ergo.

Resp. ad 1. *N.* Ipsorum enim probitas nunquam in suspitionem venit; adeo constantes in hoc ferendo testimonio fuerunt, ut non solum incommoda et ludibria et probra quæque pertulerint, sed et sanguinem ac vitam ipsam profundere non dubitaverint. *Neg.* præterea suppositum, solos nempe apostolos testes fuisse resurrectionis; plusquam quingentos numeravit Paulus; recolantur probationes.

Ad 2. *D.* Qui proinde mentiri non poterant ex suis principiis, *C.* secus *N.* Notandum præterea est, mendacium ipsis emolumenti nihil afferre potuisse, et ipsos detrimenta maxima fuisse ex eo lauros; neque, non supposita rei veritate, unquam vel

(1) En, quomodo impudentibus mendaciis et gratuitis assertionibus magni isti nominis viri contortis ac violentis interpretationibus magnifico autem levisimæ eruditionis apparatu, juventuti illudant. Fastidium revera creat istorum commenta persequi; sed interea religionis fundamenta subruunt, Liceat repetere: En protestantismi fructus!

spem potuisse animo concipere se fucum facturos.

Ad 3. *D.* Cum per orbem diffusi sunt, *Tr.* ante dispersionem et quidem in oculis totius synagoge et eorum omnium, qui Christum morti addixerant *N.* Nec illud prætereundum est, quod miraculorum virtute præditi ingentibus prodigiis fidem sibi apud populos, quibus prædicabant, conciliarunt.

Ad 4. Resp. *H. N.* Paulus enim testatur (1 Cor. XV, 8) Christum ita sibi post resurrectionem apparuisse (1), ut ipsum viderit. Marcus ex omnium veterum scriptorum consensu interpret ac discipulus fuit s. Petri (2); Lucas comes individuus s. Pauli; ab his propterea, ceterisque apostolis et discipulis, quibuscum conversati sunt, certiores facti fuerunt de Christi resurrectione, quam scripto tradiderunt. Resp. 2. *D.* Per traditionem, id est, per testimonium immediatum apostolorum, ceterorumque Christi discipulorum, *C.* per traditionem proprie dictam et in sensu adversariorum *N.* (3).

II. Obj. Non desunt indicia interna, quæ dubiam saltem Christi resurrectionem evincant; 1. discipuli nesciebant, Christum resurrecturum esse (Joan. XX, 9); 2. dubitarunt de vera Christi resurrectione (Matth. XXVIII, 17; Marc. XVI, 11); 3. mulieribus affirmantibus se Christum vidisse nullam fidem adhibuerunt; imo nec decem Apostolis Thomas; 4. plures occurrunt in historia Christi redivivi contradictiones; ergo (4).

(1) Ἐσχατὸν δὲ πάντων, ὡς περὶ τῶ ἐκτρόματι, ὠρθὴν κέρροι.

(2) Atque hinc patet impudentia Wegscheideri (op. cit. p. III, c. 2, § 151, n. c.) dum scribere non erubuit: Marcus c. xvi, Luc. c. xxiv, Auctor capituli xxi *Evang. Joan.* (nempe cum suis una cum novis templariis, de quibus suo loco, rejicit ut spurium cap. xxi *Evangeliis* s. Joan.) et *Paulus apost. 1. Cor. xv, 5 et seqq. Jesum tanquam genium caelestem suis apparuisse narrantes, traditionem secuti videntur mythicam, quippe qui ipsi nunquam cum Jesu post ejus in vitam reditum convenissent.* Perinde ac si aliquot sæcula fluxissent a Christi resurrectione, ut debuerint traditionem mythicam amplecti. Stulti! vere φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμπαρούμενοι.

(3) Quid si admitteretur sententia nunc post Basnagium (In *Annal. Polit. Eccl.* ad an. 66. § xv. seq.) inter protestantes biblicos passim recepta, Marcum evangelii scriptorem eundem esse cum Joanne Marco, de quo sermo est in Act. Apost. xii, 12, xiii, 13, xv, 37, cum Célérier (*Introduct. au N. T. Sect. III*), Rosenmüller, Kuinoel, Schmidt, Eichhorn, Bertholdt, etc.? Tunc potuisset sane in hac hypothesisi (quam tamen nos parum probabilem habemus, imo ut falsam rejicimus) esse testis oculatus plurimum Christi gestorum ac ipsius resurrectionis, eo magis quod juxta s. Epiphanium (heresi 51, quæ est *Alogorum* in edit. Petavii) pseudo-Dorotheum et pseudo-Hippolytum aliosque Marcus fuisset unus ex septuaginta discipulis et unus ex illis qui a Christo discesserunt (Joan. vi, 67).

(4) Non possumus admittere, quod Rosenmüller, in *Schol. ad Matth. xxviii*, inexit ad conciliandas diversas narrationes evangelistarum, dum inquit: « Quisque evangelista eodem prorsus modo rem narravit, quo ipse primum de ea certior factus fuerat. Quum autem nullus apostolorum mulieres, primas resurrectionis nuncias, omnes vidisset, aliæ potius mulieres alios apostolos per dissitas urbis Jerosolymæ regionis adissent, et quæ ipsæ viderant, his exposuissent,

Resp. *Neg. antec.* Ad 1. autem prob. *D.* Juxta intelligentiam scripturarum V. T. *Tr. vel C.* absolute *N.* Loco enim citato Joan. ait: *Nondum enim sciebant scripturam.* Conf. Matth. XXVII, 63.

Ad 2. *D.* Quidam et ad tempus, *C.* omnes et semper *N.*

Ad 3. *Neg. cons.* Hæc enim agendi ratio Apostolorum evincit, ipsos neque stupidos neque nimium credulos fuisse. *Plus enim nobis Thomæ infidelitas ad fidem, inquit S. Greg. M., quam fides credentium discipulorum profuit* (1).

Ad 4. *D.* Apparentes, *C.* veræ et reales *N.* Si enim accurate tempora, diversitas apparitionum et personarum distinguantur, omnes evanescunt (2). Consulantur interpretes.

III. Obj. Multa sunt, quæ suadent vel nonnisi apparentem fuisse Christi resurrectionem vel phantasie jocos in apostolorum Christo addictorum mentibus. 1. Nam ipsi apostoli existimabant se spiritum videre (Luc. XXIV, 37). 2. Discipuli euntes in Emmaus eum non cognoverunt nisi in fractione panis (ib. 31). 3. Januis clausis in coenaculum introivit (Joan. XX, 19). 4. Maria Magdalene non potuit ipsum tangere (ib. 17). 5. Id confirmant subitæ illæ ac subsecivæ apparitiones, quæ in evangelio referuntur, et quidem sub diversa forma, modo hortulani, modo peregrini, etc., ergo.

Resp. ad 1. *Neg. antec.* ad 1. prob. *D.* Ob timorem conceptum ex subita apparitione intra januas clausas, *C.* postquam confirmati sunt *N.* Ceterum Christus ibidem se et videndum et palpandum eis præbuit, unde factum est, ut omne dubium depuerint.

Ad 2. *D.* Non cognoverunt ob immutatam formam vel corporis glorificati vel personæ peregrini, quam gerebat, *C.* postea non cognoverunt *N.* Conf. Matth. XVII, 2.

Ad 3. *D.* Ad ostendendas dotes glorificati corporis, *C.* quasi verum non habuerit corpus *N.* Nam Thomæ (ib. 27) et cicatrices ostendit et se palpandum præbuit.

Ad 4. *D.* Quia Christus tangi noluit, *C.* quia non potuit, *N.* Conf. Matth. XXVIII, 9.

Ad 5. *D.* Et id genus apparitionum arguit pe-

hinc factum est, ut unus has, alter alias περιστάσεις resciret, et in litteras referret. » Hæc enim olent principia Plessing, Eichhorn, Herder, Griesbach, aliorumque recentiorum biblicorum circa fontes ab ipsis excogitatos, unde evangelistæ suas narrationes hausserunt, quos suo loco refellemus.

(1) *Homil. 20 in Evang.*

(2) Has apparentes contradictiones jamdiu veteres ecclesiæ patres conciliaverant. Consulatur inter ceteros Hesychius jerosolymit. qui, ut invictissime ostendit Combefisius Ord. Præd. tom. II *Auctarii*, p. 775, est verus auctor orationis *De resurrectione Christi*, hactenus Gregorio Nysseno tributæ, quare mirum est adhuc passim protestantes, qui critici sagacissimi haberi volunt, eam citare sub nomine Gregorii Nysseni; ita quidem Kuinoel in *Comment. hist. in cap. XVI Marci*; nec non Beltenius, Griesbachius alique non pauci cum ipso.

culiarem aliquam œconomiam ex parte Christi redi-vivi, C. arguit falsitatem vel dubium saltem veræ resurrectionis N. Conf. Act. X, 41.

IV. Obj. 1. Apostoli potuerunt decipi circa veram Christi resurrectionem; fortasse enim necdum mortuus fuerat, cum e cruce depositus fuit a duobus discipulis (Joan. XIX, 38, 39). Et sane 2. Pilatus mirabatur, si jam obiisset (Marc. XV, 44). 3. Hinc, diligenter compositus a Josepho Arimathæensi et Nicodemo, convuluit ac veluti redi-vivus apostolis apparuit. 4. Nec obstat custodia sepulchro apposita, quod vacuum fortasse signarunt sacerdotes et pharisæi, putantes ibi reipsa depositum Christi cada-ver, quod factum non fuerat, nisi per simulationem; ergo.

Resp. ad 1. N. Ad prob. Neg. suppositum; res enim in publico acta est coram acerbissimis Christi hostibus. Eum centurio confodit (Joan. XIX, 34) (1).

Ad 2. D. Ita tamen ut non donaverit corpus Jesu, nisi certior factus a centurione de ipsius morte, C. secus N.

Ad 3. D. Id est, sicut mos est judæis sepelire, ut dicitur Joan. XIX, 40, C. ad eum componendum, quasi mortuus non esset N. Addo omnia adjuncta omnem possibilitatem excludere suppositi adversariorum.

Ad 4. N. Sacerdotes enim ac pharisæi, qui tanta anxietate et sollicitudine excubias a Pilato petierunt, ut omnem fraudi aditum præcluderent, tales omnino non erant, qui antequam diligenter inspicerent, sigillum apponere vellent (2).

(1) Ἀλλ' εἰς τῶν στρατιωτῶν λόγῳ αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἐνυξε, καὶ εὐθὺς ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ. Atque ex his patet, non solum impium, sed et ridiculum se præbere G. Paulusius dum (ad hunc locum) Jesum a milite illo non lethaliter vulneratum autumat, sed vitæ residuæ explorandæ causa leviter tantummodo punctum esse, πλευρὰν omnino latius significare, nec accuratius partem lateris a Joan. loc. cit. indicari. Hoc enim est vim inferre textui. Pleura apud anatomicos dicitur membrana pectus intus et utrinque circumcingens (hinc dolor lateris acutus pleuritis et morbus lateralis); communi loquendi usu, quem Joannes sequitur, intelliguntur partes sub pectore sitæ, id est pulmones, cor cum pericardio, vasa magna reliqua; ita Grumerus uterque, pater et filius, medici jenenenses, de quibus postea. Accedit per ictum et inflictum lateri vulnus illico profluxisse sanguinem et aquam, quæ emanare non potuerunt, nisi ex pericardio aqua pleno in iis, qui post anxietatem summam mortui sunt, et ex corde cum arcu aortæ copulato. Addatur verbum νύττειν, quo usus est Joannes, vere significare *pungere, perfodere, aperire*, etc.

(2) G. Paulusius ex recentioribus biblicis protestantibus rationalistis, Comm. III, ad Matth. xxvii, 50, pag. 810 et seqq., plura concessit, quibus efficeret Jesum Christum non vere mortuum, sed animi deliquium passum esse. Sic A. Henneberg. *Philos. hist. und krit. Commentar über die Geschichte des Begräbnisses, der Auferstehung und Himmelfahrt Jesu*, seu *Philos. hist. et critic. comm. super hist. sepulturæ, resurrectionis et ascensionis Jesu*, Lips. 1826, pag. 187 et seqq. et plures alii ex ipsis in hanc sententiam venerunt apud Kuinoel in *Comm. sup. Matth.* in hunc locum. Ast quænam tam absurda sunt, quæ impii ejusmodi homines non admiserint?

Inst. 1. Cur igitur apostoli non petierunt a Pilato acta juridica resurrectionis Christi, ut illa universo orbi exhibentes fidem facerent veritatis ejusmodi resurrectionis? 2. Cur synedrio id persuasum non fuit, quamquam et militum accederet testimonium? 3. Cur denuum Christus non se denuo redi-vivum genti universæ exhibuit ad confirmandam propriam missionem, præsertim quum sæpius miraculum resurrectionis veluti tesseram divinæ suæ missionis proposuerit?

Resp. Ad 1. Quia apostoli omnia a Deo, nihil ab hominibus sperabant. Miracula quæ patrabant ad testificandam Christi resurrectionem, longe melius hanc veritatem confirmabant, quam quævis acta juridica, quorum authenticitatem in dubium homines revocare potuissent.

Ad 2. Dico, synedrium adeo certum persuasum-que fuisse, ut 1. pecunia milites corruperit, 2. ut milites ob socordiam minime puniverit, 3. ut apostolos (Act. IV), testantes Christi resurrectionem, veluti sepulchrorum violatores neque accusaverit neque multaverit, sed ipsis tantum vetuerit, ne Christi religionem prædicarent, et inducerent super se sanguinem Christi occisi, 4. ut multa turba sacerdotum (Act. VI, 7) Christi fidem amplexa sit.

Ad 3. Resp. quia noluit; quare noluerit, penes ipsum est; ceterum ad Judæos certos reddendos de Christi resurrectione sufficiens erat testimonium apostolorum et publica miracula, quæ coram multitudine ipsi in ejus confirmationem patrarunt. Conf. Act. II, 2 et seqq. III, 6 et seqq. V, 12-15, et alibi passim.

V. Obj. 1. Nil constat ex libris sacris, in-quiunt rationalistæ, de corpore Christi in vitam restituti glorificato (Luc. XXIV, 15, 30, 39 et seqq. Joan. XX, 25). 2. Quamvis omnes fere consentiant in confirmanda narratione de Jesu reditu ad vitam, 3. qui a Deo, naturæ cursum rerumque, ex quibus victrix Jesu causa penderet, seriem sapientissime moderante, recte deducitur (1). Plurimum quidem supernaturalistæ dant vaticiniis de Jesu reditu in vitam ab ipso editis (Matth. XVI, 21; XVII, 9; XX, 17-19; XXVI, 32); 4. verum enim vero, quum Jesus in ultimis colloquiis, quæ ab Joanne referuntur (XIII-XVII), ne minimum quidem sperandæ resurrectionis suæ indicium prodatur; 5. imo potius contrariam sententiam diserte pronunciet (XVII, 4, 11; add. Matth. XXVI, 29; Luc. XXIII, 45, 46; Joan. XIX, 27); 6. quumque ejus discipulis post Jesu mortem summa desperatione afflictis nuncius de ejus in vitam reditu adeo inopinatus acciderit (Marc. XVI, 8, 11; Luc. XXIV, 11,

(1) Ita Wegsch. l. cit. § 131. Historiam præterea resurrectionis Christi apud eundem in dubium vocarunt Reimarus in *Lessing Beyträge aus den Schätzen der Wolfenb. Biblioth.* 5 fragm., seu *Collat. ex thesauris Biblioth. Wolf. fragm.* 5, Wolfenb. 1777; Wünsch, in 1 *Horus*, 1788, p. 241 et seqq.; Bahrdt, *Ausführung des Plans und Zwecks Jesu*, B. IX et X, seu *Executio intentionis et finis Jesu*, vol. IX et X,

22, 37 et seqq. Joan. XX, 9), ut Thomas nisi cicatricibus vulnerum contactis se crediturum esse negaverit (Joan. XX, 25); 7. quum in proximis post resurrectionem colloquiis Jesus ipse, discipulis istam desperationem et animi demissionem exprobens, nusquam se iis, quid sibi eventurum esset perhibeat, sed potius veterum prophetarum oracula nunc eventum habere dicat (Luc. XXIV, 27, 44); hinc 8. credibile est, ea quæ Jesus universe et infinite de inimicorum suorum propulsatione et institutorum suorum felici progressu (Joan. XII, 23), vel etiam de amicis ipsum olim revisuris (Joan. XIV, 19-21; XVI, 16-22) dixerat, postea ex eventu ab ejus discipulis pressius accepta et explicata fuisse, ita ut narratores harum rerum ea, quæ serius intellexissent, cum iis quæ antea accidissent, miscerent atque confunderent. 9. Fieri etiam potuit, ut Jesus ipse tertio die se in vitam rediturum hoc sensu dixerit, quo apud prophetam (Osæ VI, 2 et 3), salus proxime exoritura tridui vocabulo designatur, præsertim quum similes dicendi formulæ ei haud inusitatae fuerint (Conf. Luc. XIII, 32; Joan. II, 19; Marc. XIV, 58). Quod Christi effatum Joannes aperte ex eventu interpretatus est (Ev. II, 22). Addatur Cic. (Epist. ad Q. Fr. I, 4): *Sæpe triduo summa cum gloria dicebar esse rediturus* (1). 10. Qua sententia probata non impedimur, quominus vel in allegoricis istis Jesu dictis eventu comprobatis, quemadmodum in singulis V. T. institutis atque oraculis veluti *σκία τῶν μελλόντων*, id est, *umbra futurorum* (Col. II, 17) divinam providentiam pia mente cognoscamus (2); 11. ideoque narrationem Jesu ad vitam revocati habeamus ut mythum poeticum vel ad summum historico-poeticum (3); ergo.

Resp. ad 1. N. Hi enim ipsi evangelistæ in locis propositis commemorant Christum vel subito evanuisse (Luc. cap. cit. 31), vel intrasse ad discipulos januis clausis (Joan. XX, 19-26), vel elevatum et sublatum in cælum (Luc. cap. cit. 51); quæ, nisi præseferant dotes corporis gloriosi ab Apostolo recensitas (I Cor. XV, 43 et seqq.), quid præseferant non video. Vere isti circulatores, qui soli docti

(1) Sic G. Paulusius, *Comment.* II, 564 et seqq. apud Wegsch. p. I, c. II, § 50, N. n; de Wette, *Bibl. Dogm.* 2. A. 199; Bretschneider, *Handbuch d. dogm., Theol.* seu *Manuale dogm. Theol.* I, 174 et seqq. apud eundem. Quid intactum reliquit principium dissolvens protestantismi?

(2) Küster, *Immanuel oder Charakteristik der Neutestaments, Wunder-Erzählungen*, sive *Enmanuel seu character narrationum miraculorum*. N. T., Lips. 1821, pag. 304; Schuderoff, *Neueste Jahrb. für Religions-Kirchen und Schulwesen*, B. II, H. 5. seu *Novissimi annales circa res relig. eccles. et schol.* Vol. II, fol. 5, pag. 349 et seqq. 1827.

(3) Semler, *Beantwortung der Fragmente eines Ungenannten*, II A. seu *Respons. ad Fragm. anonymi ejusd.* Edit. 2. 1780; Eberhard, *Geist des Urchristenthums*, seu *Spiritus primitivi christianismi*, III. H. 1808, pag. 122. Mythum historico-poeticum e rebus in facto positus, quæ pro visionibus et revelationibus habitæ fuerint, effectum, præfert Kaiser, *Bibl. Theol.* I, 258 et seqq.

apud suos audiunt, posuerunt in mendacio spem suam, juxta illud (Is. XXVIII, 15): *Posuimus mendacium spem nostram, et mendacio protecti sumus.*

Ad 2. D. Id est omnes absolute, C. non omnes N. Proferant ipsi aliquam exceptionem si possunt. En novum mendacium!

Ad 3. D. Supposita veritate resurrectionis, C. hac sublata N. Deus enim nos apertissime decepisset.

Ad 4. D. Expresse, Tr. æquivalenter N. Quid enim sibi volunt, et ad quid nisi ad ejus resurrectionem spectant illa Christi verba: *Modicum et jam non videbitis me, et iterum modicum et videbitis me* (Joan. XVI, 16)? Rursum: *Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis; iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum* (ib. 22). Accedit quod etsi in hoc peculiari sermone verba non fecerit de resurrectione (quod tamen ex dictis falsum est), non propterea falsas esse toties repetitas et apertas prædictiones de sua post triduum resurrectione inferri posset.

Ad 5. N. Neque enim secum pugnare potest divina sapientia, ut blasphemii ipsi circulatores obtendant. Joannes vero (cap. XVII, 4, 11) nec verbum habet quod hoc innuat; siquidem voces illæ: *Et jam non sum in mundo, et hi in mundo sunt, et ego ad te venio*, juxta omnes interpretes, non exclusis Rosenmüller et Kuinoel, respiciunt tempus, quod subsequi debebat ejus in cælum ascensum, et patet ex ipso contextu. Quod et de reliquis citatis textibus dicendum est, quemadmodum eos consulentibus patebit; si tamen ad rem faciunt.

Ad 6. D. Et hoc argueret quamdam infidelitatem ex parte apostolorum ac Thomæ præsertim, C. falsitatem prædictionum Christi resurrectionis N. Alterum enim ex altero non sequitur.

Ad 7. N. Hoc enim est putidum mendacium; Angelus enim (Matth. XXVIII, 6) mulieres sic affatus est: *Non est hic, surrexit enim*, SICUT DIXIT, et (Marc. XVI, 7) *Ite, dicite discipulis ejus, et Petro, quia præcedit vos in Galileam; ibi eum videbitis*, SICUT DIXIT VOBIS; item (Luc. XXIV, 6) *Non est hic, sed surrexit; recordamini qualiter locutus sit vobis, cum adhuc in Galileæa esset, dicens: quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi, et tertia die resurgere, et RECORDATI SUNT VERBORUM EJUS*; et (v. 44) Christus ipse sic omnes discipulos alloquitur: *Hæc sunt verba, quæ LOCUTUS SUM AD VOS, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysis et prophetis et psalmis de me*. Itaque utrumque conjunxit Christus et prædictiones suas et V. T. vaticinia. Quis porro fidat hominibus adeo impudenter mentientibus (1)?

Ad 8. Neg. Imo est prorsus incredibile; tunc quia auctores sacri, velint nolint rationalistæ, fuerunt

(1) Cons. F. V. Reinhard, Diss. *De Christo suam, dum viveret, resurrectionem prædicente*, Helmst. 1798. Ex his colligitur frustra G. Paulusium in suis commentariis septem integras paginas insumpsisse ad evincendum Christum nunquam suam prædixisse futuram resurrectionem.

divinitus inspirati, ut nos opportune ostendamus; tum quia hoc est novum commentum toti antiquitati inauditum et non nisi ab his larvatis christianis exco- gitatum; tum denique, quia ratio ipsa docet, longe facilius deceptos istos neotericos esse et decipi, quam Christi discipulos, qui toties Christum aper- tissime ac absque ambagibus suam resurrectionem prænuntiantem audierunt.

Ad 9. *Neg.* omnino ob rationes superius al- latas, præter violentam scripturarum contorsionem, quæ admitti deberet. Licet enim Christus (Luc. XIII, 32) *tertiā diem* de proxima sua passione usurpaverit (reliqui enim citati textus non pertinent ad ejus re- surrectionem), æque ac Cicero, loquens de omine quod proximum suum ab exilio reditum prænuntia- bat, ex contextu patet illum loquendi modum ibi in- definite accipi de proximo eventu. At Christus sæpe indicavit *tres dies, tres noctes*, etc. loquendo de sua resurrectione, adducto præterea exemplo Jonæ, ut ex allatis testimoniis palam fit; alioquin nihil am- plius determinati haberi posset.

Ad 10. *Neg.* suppositum. Hæc enim sententia probari non potest, nisi a neotericis rationalistis totam religionem christianam evertentibus. Negamus dicta Christi esse allegorica, quod ipsi nunquam ostendent; et multo minus concedimus ea conferri posse cum illa generali futurorum obscuritate, de qua loquitur Apostolus loc. cit., cum clara adeo Christi effata de sua futura resurrectione sint et aper- ta, ut quisque debeat sibi vim inferre, si ad alium sensum ea velit detorquere, ac in meridiana luce cæ- cutire. Quod spectat ad divinam providentiam, quam istiusmodi homines obtrudunt, jam superius respon- dimus eam non posse admitti, negata rei veritate, quia in errorem ineluctabiliter induceremur.

Ad 11. *N.* Hæc est enim mera blasphemiam. Certe Apostolus aliter sentiebat, cum (I Cor. XV, 14 et 15) diceret: *Si Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est et fides vestra, invenimur autem falsi testes, quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit* (1). Non igitur resurrectio Christi, sed istor- um rationalistarum systemata dicenda sunt *mythi poetici*, in quibus vere evanuerunt in cogitationibus suis talia effutientes.

Inst. Ex dictis 1. Christus prænuntiavit se re-

(1) Ex hoc vero Pauli textu rursum deprehendimus quam falso Wegscheider, Op. cit. p. 3, c. 2, § 131, n. (e), scribat: « Neque tamen totam religionis chri- stianæ veritatem ex hoc solo facto (resurrectionis) pendere contendimus. Haud enim ignoramus, quod quis veram religionis doctrinam proposuerit, id mini- me probari posse re quadam in facto posita, quam pauci tantum testes cognoverunt, miraculique speciem olim pro ævi incultiori ingenio induerunt; sed solo illius argumento cum sanæ rationis principiis bene conveniente veritatem ostendi. Accedit quod Jesus ipse post reditum in vitam doctrinam suam nusquam huic rei quasi fundamento superstruxisse traditur. » Mitto mendacia et falsitates in his verbis congestas; illud solum animadverto, quod si hæc admitterentur, mentitus apertissime fuisset Apostolus loc. cit.

surrecturum post tres dies, tum mansurum in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus (Matth. XII, 40). Atqui non nisi per integrum diem juxta evange- listas fuit Christus in corde terræ. 2. Forsan ut con- tendit G. Paulusius, vehementi syncope oppressus, atque ab imperitis pro mortuo habitus, in sepulcro conditus, ad se rediit, et eo facilius cum ad eum in vitam revocandum valde contulerint tum aeris in sepulcro temperies, tum exhalationes opobalsamicæ; citius proinde prodiit, nempe ante tempus constitutum.

Resp. ad 1. *D.* Diebus incompletis pro com- pletis computatis juxta hebræorum loquendi usum, *C.* completis *N.* Hebræi enim qui noctem diei initium computabant, duas noctes cum partibus primi ac tertii diei tres dies atque tres noctes vocabant, tem- pus incompletum pro completo habebant, ut in omnibus fere linguis pars diei, mensis, anni, dies, mensis, annus per synecdochen dici solet. Conf. Gen. XLII, 17 et 18; Deut. XIV, 28; coll. XXVI, 12 (1).

(1) Ita respondet vel ipse Kuinoel in comm. ad hunc locum.

Sane vetus synagoga semper spectavit, fictione quadam juris, temporis partem velut tempus integrum. *Chemara Hierosolym.* tract. *Sabbat* fol. 12. et post eam doctores omnes, uti Maimonides tract. *Mikvaot* cap. 8 in suo commentario in *Mischna*, R. Obadiah Bartenora ibid. Maimonides, *Yad Ihazaka* tract. *Schaar-Abot hattumneot* cap. I. alique passim, affir- mant in praxi prævalere opinionem Rabbi Eliezer ben-Azaria (*Mischna* tract. *mikvaot* cap. 8, § 3. Tal- mud tract. *Sabbat* fol. 86.) qui cum omnibus doctori- bus *mischneis* tenet terminum alicujus temporis et initium alterius sumi pro tempore completo. Huc pa- riter referuntur quæ *ghemarista*: tradunt de computa- tione עֶרְבָה quæ vox interdum usurpatur ad significan- dum diem et noctem, seu integrum diem naturalem, quem græci vocant *συνθήμερον* noctem et diem יוֹם וְלַיְלָה, interdum vero diem aut noctem, aut etiam

partem diei et partem noctis perinde ac si esset inter- ger. Hinc in tract. *Avodah zarâ* Babyl. legitur: « At quantum est spatium עֶרְבָה? Dicit R. Jochanan vel dies vel nox » Sic etiam Jeros. *Sabbat* fol. 12. i. R. Achiba statuit diem עֶרְבָה, et noctem pro עֶרְבָה. At traditio est R. Eliezerum ben Azariae dixisse כְּמֵלֶכֶת עֶרְבָה וּמִקְצֵת עֶרְבָה וְלַיְלָה *dies et nox honâ, et pars honâ est sicut totum*; et paulo ante « R. Ismael computavit partem עֶרְבָה pro toto. » Ex quibus abunde liquet juxta judæorum consuetudinem idem signifi- care *tribus diebus et tribus noctibus* ac vel tres integros dies vel partem trium dierum. Cf. *Lightfoot Horæ hebr.* Lips. 1684. ad cap. XII, v. 40. Matth.

Quapropter quod Matth. XII, 40. dicitur *tribus diebus et tribus noctibus* alibi significatur per verba *tertia die* uti Matth. XVI, 21; XVII, 22; XX, 19. Marc. IX, 30; X, 34. Luc. IX, 22; XXIV, 7. et 46. Ex his intel- ligitur sollicitudo extraordinaria principum sacer- dotum, et pharisæorum, qui postridie a Christi morte (XXVII, 62.), quamvis duplex solemnitas concurre- ret, sabbati et paschatis, se contulerunt ad Pilatum, ac deinceps sigillo sepulcri lapidem communierunt. Nam nisi ipsi intellexissent prænuntiatam resurre- ctionem potuisse contingere sub initium diei tertiæ, seu post mediam sabbati noctem, abunde eis tempus suppetisset ad illa omnia præstanda die insequenti, seu ut nos dicimus, die dominica, quin præpropere festinarent illa omnia persequi die sabbati et sole- mni, quod a lege vetitum erat.

Ad 2. *Neg.* Nec enim præferre debemus nugaces et impias excogitationes apertis evangelistarum testimoniis, sed attendere ad scripturarum auctoritatem et ad confessionem infensissimorum Christi hostium, judæorum nempe, ut superius vidimus. Nam neque ipsi judæi in hæc deliramenta venerunt, ad quæ devenit G. Paulusius a suis ipsis confutatus (1). Ceterum Grunerus, Jenensis medicus, ostendit frigida illa in saxis excavata sepulchra atque exhalationes opobalsamicas, relate ad nervos male incitatos et cerebrum affectum, idonea potius esse ad mortem afferendam, ut exemplis evincit, quam ad vitam restituendam (2).

PROPOSITIO II. — *Doctrinæ evangelicæ excellentia et sanctitas divinam ac supernaturalem Christi missionem invictissime confirmat.*

Divina sane ac supernaturalis illius missio dicenda est, qui Dei nomine doctrinam sive theoreticam sive practicam proponit, quæ Deo digna sit, digna homine, digna societate, quæ dogmata omni humana sapientia superiora contineat, quæ officia omnia legis naturalis complectatur, cui absque ullo vel minimo errore nec quidpiam desit nec supersit, quæ simul motiva efficacissima ad ea adimplenda præbeat, quæ sic vitia eliminat, ut ipsorum et originem detegat et adjumenta exhibeat ad ea radicitus convellenda, quamque nemo unquam ex philosophis, vel excogitavit vel excogitare potuit. Atqui talis est doctrina, quam Christus Dei nomine proposuit; ergo. Sic porro breviter per partes minorem evincimus:

1. Christus Deum exhibet non solum ut ens summum ac perfectissimum, sed insuper ut patrem amantissimum; homines vero tanquam unius parentis filios, qui unicam familiam constituent, fraterno charitatis vinculo colligatos; qui principibus pareant, non ex metu tantum, sed ex conscientia, tanquam Deo ipsi, cujus vices in terris principes gerunt, quibusque et tributa solvere et honorem impertiri tenentur.

2. Dogmata omnia ab ipso tradita eo spectant,

(1) Vid. Flattus (Mollerus), *Kritik des Commentars von Dr. Paulus*, seu *Criticæ observ. super Comm. Paulusii*; Storrius, *Hat Jesus seine Wunder für einen Beweis seiner Sendung erklärt?* seu *Deditne Jesus miracula sua tanquam argumentum suæ missionis?* Scotti opus. tom. 1, pag. 297. et seqq.

(2) In duobus libellis tum a patre tum a filio conscriptis, *De Jesu Christi morte vera, non simulata*, H. 1805. At in eo labuntur, dum ostendere contendunt, Jesum vixisse quidem adhuc, quum cruci affixus hasta foderetur, vitam aliquam, sed prædebilem proximeque casuram, vulnere vero in pectus illato e vita subito excessisse; cum Joannes (xix, 30) jam antea scripserit: *Et inclinato capite tradidit spiritum*. Consuli possunt de hoc gravissimo argumento resurrectionis inter alios: *Les témoins de la résurrection de J.-C., examinés et jugés selon les règles du Barreau*, par Sherlok, trad. de l'anglais; Houtteville, op. cit. tom. iv; Bergier, *Dict. Theol. art. Resurr. de J.-C.*; *La Religion chrétienne démontrée par la résurr. de J.-C.*, par Ditton, trad. de l'anglais; *Observations de Gilbert West sur l'histoire et sur les preuves de la résurrection de J.-C.*

ut et sublimiorem de Deo ideam excitent et penitionem humanæ conditionis ingerant cognitionem. Dogma siquidem peccati originalis, quo tota infecta exhibetur humana natura, relationem dicit ad aliud dogma, Incarnationis nempe et Redemptionis. Hoc pariter supponit dogma Trinitatis personarum subsistentium in eadem natura divina. Ex quibus et origo humani generis, ejusdemque a primæva dignitate lapsus, neenon divina bonitas atque justitia in hominem mirifice elucet, ac basim constituunt firmissimam atque validissima incitamenta suppeditant ad homines in officiis continendos promovendosque.

3. Hæc vero officia sic Christus complexus est, ut semel Deo supremo ac ultimo hominis fine constituto, hunc instruat ad ipsum super omnia diligendum, ac proximum, quo nomine omnes omnino homines, sive amicos sive inimicos, sive concives sive extraneos, comprehendit, propter Deum diligendum sicut se ipsum. Amor proinde seu charitas est in evangelica doctrina ad instar universalis, ut ita dicam, fluidi, quod omnia et singula societatis membra atque integrum corpus permeat atque pervadit, ei vitam ac motum communicat, illudque necit et ambit, ut unum quid cum Deo ac cum societate universa quodammodo efficiat. Ex quo fecundissimo principio officia singularia fluunt, quæ ipse persequitur et evolvit tum in admirabili illo sermone, quem in monte habuit ad discipulos suos (Matth. V-VII), tum in tot illis sapientia vere cœlesti refertis sententiis, quibus ad sanctitatem cujusvis conditionis homines informat.

4. His autem officiis motiva subjecit efficacissima, quibus homines permoverentur, tum ad ea executioni mandanda, tum ad se retrahendos a transgressionem. Cum enim plerique rudes ac pene barbari homines non satis amore alliciantur ad propria munia obeunda, Christus et præmia amplissima atque æterna, poenasque item acerbissimas atque æternas pro meritis uniuscujusque proposuit; tum denique Semetipsum ut absolutissimum virtutum omnium exemplar ad imitandum præbuit, in tot præsentim, quibus undique premimur, angustiis atque adversitatibus leniter ferendis, quibus nihil efficacius excogitari potest (1).

(1) Character personalis Christi Jesu est novum argumentum divinæ ipsius missionis, quod nos quidem proposuissimus distincta propositione, nisi nos abs terruisset conceptus timor nimiae prolixitatis in institutionibus fugiendæ. Remittimus propterea auditores nostros ad demonstrationem evangelicam Cl. Duvoisin, *Démonstration Evangélique*, par M. J. B. Duvoisin, évêque de Nantes, Paris 1826, ch. 3, *Caractère de Jésus-Christ*; nec non ad opus D. Aymé, *Les Fondements de la foi*, Paris, 1775, tom. 1, II partie, p. 411. et seqq. Si Deus dederit, de hoc ipso argumento alibi agemus. Hic satis sit in medium afferre vulgatissimum quidem, ast sane pulcherrimum locum, in quo J. J. Rousseau Christi divinitatem ex ejus personali characterere confessus est: *Quelle douceur, quelle pureté dans ses mœurs, exclamat, quelle grâce touchante dans ses instructions! Quelle élévation dans ses maximes! Quelle profonde sagesse dans ses discours! Quelle présence d'esprit, quelle finesse et quelle justesse dans ses réponses! Quel empire*

5. Ad vitia omnia convellenda ipsorum fontem et originem deiecit, quæ sita est in hominis inordinato sui ipsius amore et ad res sensibiles nimia propensione, quo fit ut et ceteris se præferat quisque, et a sensibus suis se nimis abripi patiatur. Quare ad *φειδωλῶν*, tot malorum scaturiginem, penitus compe-scendam, opposuit Christus odium perpetuamque abnegationem sui et crucis amorem; ad refrænan-dam porro illam ad sensibilia propensionem, a terrenis, avocat hominem, atque incitat ad cœlestia desideria his verbis (Matth. VI, 19 et seqq.): *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi ærugo et tinea demolitur, et ubi fures effodiunt et furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo, ubi neque ærugo neque tinea de-molitur, et ubi fures non effodiunt nec furantur; ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.*

Ne tamen desponderent animum uberrimas va-lidasque gratias promisit, quibus homines adjuti ni-hil tam arduum atque difficile sit, quo contendere non possint; sacrificium item iuge atque perpetuum instituit, et sacramenta, quibus ipsi confirmati cor-roborarentur atque ad arctissimam cum Deo communi-cationem eleventur, sanctissimo præsertim eucharis-tiæ sacramento, in quo semetipsum in cibum et po-tum præbet ad eos alendos et nutriendos ad æternam vitam.

Quæ quidem omnia, sic leviter adumbrata, co-ronidis gratia placet duobus aliquantum prolixis testimoniis S. Augustini exponere, quibus sive par-

sur ses passions ! Où est l'homme, où est le sage, qui sait agir, souffrir et mourir sans faiblesse et sans ostentation ? Quand Platon peint son juste imaginaire, couvert de tout l'opprobre du crime, et digne de tous les prix de la vertu, il peint trait pour trait Jésus-Christ ; la ressemblance est si frappante que tous les Pères l'ont sentie, et qu'il n'est pas possible de s'y tromper. Quels préjugés, quel aveu-glement ne faut-il point avoir pour oser comparer le fils de Sophronisque au fils de Marie ? Quelle distance de l'un à l'autre ! Socrate mourant sans douleur, sans ignominie, soutint aisément jusqu'au bout son personnage, et si cette facile mort n'eût honoré sa vie, on douterait si Socrate, avec tout son esprit, fût autre chose qu'un sophiste. Il inventa, dit-on, la morale. D'autres avant lui l'avaient mise en pratique ; il ne fit que mettre en leçons leurs exemples... Mais où Jésus-Christ avait-il pris chez les siens cette morale élevée et pure dont lui seul a donné les leçons et l'exemple ? Du sein du plus furieux fana-tisme la plus haute sagesse se fit entendre, et la simpli-cité des plus héroïques vertus honora le plus vil de tous les peuples. La mort de Socrate philosophe tranquil-lement avec ses amis est la plus douce qu'on puisse dési-rer ; celle de Jésus expirant dans les tourments, injurié, raillé, maudit de tout un peuple, est la plus horrible qu'on puisse craindre. Socrate, prenant la coupe empoisonnée, bénit celui qui la lui présente et qui pleure ; Jésus, au milieu d'un supplice affreux, prie pour ses bourreaux acharnés. Oui, si la vie et la mort de Socrate sont d'un sage, la vie et la mort de Jésus sont d'un Dieu. Disons-nous que l'histoire de l'évangile est inventée à plaisir ? Mon-um, ce n'est pas ainsi qu'on invente... Au fond, c'est reculer la difficulté sans la détruire ; il serait plus incon-cevable que plusieurs hommes d'accord eussent fabriqué ce livre qu'il ne l'est qu'un seul en ait fourni le sujet. Jamais des auteurs juifs n'eussent trouvé ni ce ton ni cette morale ; et l'évangile a des caractères de vérités si grands, si frappants, si parfaitement inimitables, que l'inventeur en serait plus étonnant que le héros (Emile, liv. IV, tom. III).

tem theoreticam sive practicam religionis christianæ non minus vere quam eleganter ipse complexus est. Sic vero scribit in libro *De vera religione* (cap. III et seqq.): *Si Plato ipse viveret et me interrogantem non aspernaretur, vel potius, si quis ejus discipulus eo ipso tempore, quo vivebat, eum interrogaret, cum sibi ab illo persuaderetur, non corporeis oculis, sed pura mente ve-ritatem videri; cui quæcunque anima inhæsisset, eam beatam fieri atque perfectam; ad quam percipiendam ni-hil magis impedire quam vitam libidinibus deditam et falsas imagines rerum sensibilibus quæ nobis ab hoc sen-sibili mundo per corpus impressæ varias opiniones er-roresque generarent; quæ nobis sanandum esse ani-mum ad intuendam incommutabilem rerum formam, et eodem modo semper se habentem, atque undique sui si-milem pulchritudinem nec distentam locis nec tempore variatam, sed unum atque idem omni ex parte servan-tem, quam non crederent esse homines cum ipsa vere summeque sit; cetera nasci, occidere, fluere, labi et ta-men, in quantum sunt, ab illo æterno Deo per ejus ve-ritatem fabricata constare; in quibus animæ tantum ra-tionali et intellectuali datum est, ut ejus veritatis con-templatione perfruatur atque afficiatur ornaturque ex ea, æternamque vitam possit mereri; sed dum nascentium atque transeuntium rerum amore ac dolore sauciatur dedita consuetudini hujus vitæ atque sensibus corporis inanibus evanescit imaginibus, irridet eos qui dicunt esse aliquid quod nec istis videatur oculis, nec ullo phanta-smate cogitetur, sed mente sola et intelligentia cerni queat. Cum hæc ergo a magistro sibi persuaderentur, si ex eo quæreretur ille discipulus, utrum si quisquam existe-ret vir magnus atque divinus, qui talia populis persuade-ret credenda saltem, si percipere non valerent, aut si qui possent percipere, non pravis opinionibus multitudinis implicati, vulgaribus obruerentur erroribus, eum divinis honoribus dignum judicaret; responderet, credo, ille, non posse hoc ab homine fieri, nisi quem forte ipsa Dei virtus atque sapientia ab ipsa rerum natura excerptum, nec hominum magisteriis, sed intima illuminatione ab incunabulis illustratum tanta honestaret gratia, tanta firmitate roboraret, tanta denique majestate subveheret, ut omnia contemnendo quæ pravi homines cupiunt, et omnia perpetiundo quæ horrescunt, et omnia faciendo quæ mirantur, genus humanum ad tam salubrem fidem summo amore atque auctoritate converteret. De honori-bus vero ejus frustra se consulti, cum facile possit existi-mari, quanti honores debeantur sapientiæ Dei, qua ge-stante et gubernante ille pro vera salute generis humani magnum aliquid proprium et quod supra homines esset, mereretur.*

Quæ si facta sunt, si litteris monumentisque ce-lebrantur, si ab una regione terrarum, in qua sola unus colebatur Deus, et ubi talem nasci oportebat, per totum orbem terrarum missi electi viri virtutibus atque sermoni-bus divini amoris incendia concitarunt, si confirmata saluberrima disciplina, illuminatas terras posteris reli-querunt, et, ne de præteritis loquar, quæ potest quisque non credere, si hodie per gentes populosque prædicatur: In principio erat verbum,.... et sine ipso factum est

nihil, etc., si ad hoc percipiendum, perfrundum, ut anima sanetur et tantæ luci hauriendæ mentis acies convalescat, dicitur avaris: Nolite vobis condere thesauros in terra, etc.; dicitur luxuriosis: Qui seminat in carne, de carne metet corruptionem, qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam; dicitur superbis: Qui se exultat humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur; dicitur iracundis: Accepisti alapam, para alteram maxillam; dicitur discordiosis: Diligite inimicos vestros; dicitur superstitiosis: Regnum Dei intra vos est; dicitur curiosis: Nolite quærere quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna sunt. Postremo dicitur omnibus: Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt; quoniam omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et ambitio sæculi.

Si hæc per totum orbem jam populis leguntur et cum veneratione libentissime audiuntur, si post tantum sanguinem, tantos ignes, tot cruces martyrum, tanto fertilius et uberius usque ad barbaras nationes Ecclesiæ pullularunt; si tot juvenum et virginum millia contemptum nuptias casteque viventium jam nemo miratur; quod cum fecisset Plato, usque adeo perversam temporum suorum timuit opinionem, ut perhibeatur sacrificasse naturæ, ut tanquam peccatum illud aboleretur; si hæc sic accipiuntur, ut quomodo antea talia disputare, sic nunc contra disputare monstruosum sit; si tali pollicitationi atque sponsioni per omnes terrarum partes quas homines incolunt, sacra christiana traduntur; si hæc quotidie leguntur in Ecclesiis et a sacerdotibus exponuntur; si tundunt pectora qui conantur hæc implere; si tam innumerabiles aggrediuntur hanc viam, ut desertis divitiis et honoribus hujus mundi et omni hominum genere, uni Deo summo totam vitam dicare volentium desertæ quondam insulæ ac multarum terrarum solitudo compleatur; si denique per urbes atque oppida, vicos et agros etiam villasque privatas, in tantum persuadetur et appetitur a terrenis aversio et in unum Deum verumque conversio, ut quotidie per universum orbem humanum genus una pene voce respondeat, sursum corda se habere ad Dominum; quid adhuc oscitamus crapulam hesternam et in mortuis pecudibus divina eloquia perscrutamur?... Qui bonum et appetendum salentur, cognoscant Deum et cedant Deo, per quem populis jam omnibus hæc credenda persuasa sunt.

Alter vero ejusdem s. Doctoris locus desumptus est ex lib. 1. De moribus Ecclesiæ (1), in quo ita religionem ipsam alloquitur: Tu pueriliter pueros, fortiter juvenes, quiete senes, prout cujusque non corporis tantum, sed et animi ætas est, exerces et doces; tu feminas viris suis, non ad explendam libidinem, sed ad propagandam prolem, et ad rei familiaris societatem, casta et fidei obedientia subicis; tu viros conjugibus, non ad illudendum imbecilliore sexui, sed sinceri amoris legibus præfiscis; tu parentibus filios libera qua-

dam servitute subjungis; parentes filiis pia dominatione præponis; tu fratribus fratres religionis vinculo firmiore quam sanguinis nectis; tu omnem generis propinquitatem et affinitatis necessitatem, servatis naturæ voluntatisque nexibus, mutua charitate constringis; tu dominis servos, non tam conditionis necessitate, quam officii delectatione doces adherere; tu dominos servis summi Dei, communis domini, consideratione placabiles et ad consulendum quam ad coerendum propensiores facis; tu civis civibus, tu gentes gentibus, ac prorsus homines hominibus primorum parentum recordatione, non societate tantum, sed quadam etiam fraternitate conjungis; doces Reges prospicere populis, mones populos se subdere Regibus.... ostendens, quemadmodum et nos omnibus omnia, et omnibus charitas et nulli debeatur injuria.

Jam vero religionis systema, in omnibus suis partibus prorsus absolutissimum, quod in admirationem sui rapuit vel ipsos religionis infensissimos hostes (1), quod ita connexum est, ut et dogmata a se invicem pendeant, et officiorum omnium præcipuum fundamentum constituent; quod omnem virtutem,

(1) Auctor *Epistolarum persicarum* aperte fatetur moralia evangelii præcepta infinite præstare iis quæ a sapientissimis totius antiquitatis philosophis tradita fuerant, atque perfectum esse philosophum qui sit vere Christianus. J.-J. Rousseau: « Scripturarum majestate, inquit, fateor in admirationem me trahi. Evangelii sanctitatem intimò quodam animi sensu percipio; videte philosophorum libros cum omni sua pompa, quam exigui illi sint, si cum hoc conferatur. Fierine potest, ut liber sublimis adeo simul et simplex opus humanum sit? » Sed præstat proprio idiomate ejus sensa referre, quæ talem eloquentiæ vim præferunt, ut ea latine exprimi admodum difficile sit: « Je vous avoue, inquit, que la majesté des écritures m'étonne, la sainteté de l'Evangile parle à mon cœur. Voyez les livres des philosophes, avec toute leur pompe qu'ils sont petits près de celui-là! Se peut-il qu'un livre à la fois si sublime et si simple soit l'ouvrage des hommes? » (*Emile*, loc. cit.). Iterum vero in *Epist.* III, ex montibus data, evangelicæ moralis pulchritudinem, sanctitatem, veritatem, profunditatem ita extollit præ doctrina philosophorum, ut hanc sæpe erroribus contaminatam dicat, illam vero unam esse confirmet, quæ sit semper tuta, semper vera, semper unica, sibi semper constans. Inde vero concludit adeo certam hanc esse atque infallibilem divinæ revelationis notam, ut alio nullo opus sit vel criterio vel argumento. Quæ quidem postrema verba caute accipienda sunt; iis quippe abutuntur rationalistæ, qui cum omnia supernaturalia rejiciant miracula, vaticinia, etc., hinc huic interno criterio, ut vocant, unice insistant, cetera respuentes, prout præstiterunt Döderlein, in « Christ. Religions-Unterricht, seu Christianæ relig. doctrina, I, 193 et seqq.; » Ziegler, « Vernunft und schriftmässige Erärterung, dass der Beweis für die Wahrheit und Göttlichkeit der chr. Relig. mehr aus der innern Vortrefflichkeit der Lehre, als aus Wundern und Weissagungen zu führen ist., seu Dilucidatio ex ratione et scriptura quod demonstratio veritatis et divinitatis religionis christianæ potius ex interna doctrinæ præstantia quam ex miraculis et prophetiis sit deducenda », in *Ilenke Mag.* I, 20 et seqq. et *Summa theol. christ.* 37; Jo. Schultze, *De uno planissimo plenissimoque argumento pro divinitate disciplinæ ac personæ Jesu* (ex Joan. VII, 17), *Tur.* 1828, p. II; Locke, *The reasonableness of christianity as delivered in the scriptures*, London 1696.

(1) Cap. xxx, n. 63. Cons. *Tableau synoptique contenant l'exposition de la doctrine renfermée dans les saintes écritures*, par M. l'abbé Frère, in *Annuaire* cit. art. 46, 30 Avril, art. *Doctrine chrétienne*.

imo et virtutum omnium perfectionem et apicem insinuet; quod vitium nullum levemque defectum non eliminat; quod et motiva efficacissima complectatur et validissima media suppeditet ad ea vel fugienda vel prosequenda; quod constituto ultimo fine cetera omnia ad eum finem dirigat, Dei nempe gloriam et hominis bonum ac beatitatem; quod demum simplicitate sua sublimissima omnibus ita accommodatum sit, ut omnes omnino conditiones, status, varietatem vicissitudinum ac multitudinem attingat, non potest non esse a Deo ipso, vel ab eo qui sit edoctus a Deo: atqui tale est systema evangelicæ doctrinæ, ut ex dictis evicimus; ergo doctrinæ evangelicæ excellentia et sanctitas divinam ac supernaturalem Christi missionem invictissima confirmat.

DIFFICULTATES.

I. Objic. cum D. de Pradt. Religio christiana opponitur civilis societatis bono, ut patet 1. ex ipsa ejus perfectione. Christianus est homo perfectus, est ens privilegiatum ac proinde rarissimum. Quod autem verum est in morali, multo magis verificatur respectu religionis, quæ ad id tendit ut hominem religiosum sibiimet vilem reddat, ut merita ipsi eatenus tantum concedat, quatenus ea non a propria virtute repetit, sed ab iis adjumentis quæ illi religio ipsa suppeditat. Ejusmodi religio hominem ultra humanitatem evehit; ita vero est ardua, ut humanam infirmitatem opprimat; vult præterea ut humanis omnibus nuncius remittatur, quæ res locum habere nequit nisi in monachismo seu in separatione a mundo. 2. Id patet ex nimia auctoritate seu imperio sacerdotum in homines, quos tot subijciunt observantii cultus, ut ipsos obruant. Hæc porro duo opponuntur civili progressui tum industriæ tum libertatis; quod cuique patet dummodo protestantismum seu christianismum dimidiatum conferat cum catholicismo seu integro christianismo. Apud protestantes enim industria viget, mores efflorescunt, contra apud catholicos omnia languent. 3. Patet ex influxu longe validiori, quem exercet civilis cultura ad populorum mores corrigendos præ religione, quæ potius detrimentum exteriori suo cultu morum integritati affert. 4. Denique id patet ex doctrina catholica circa fœnus, quod valde promovet mercaturam, sine quo hac nostra ætate societas existere fere nequit, et quod tamen prorsus eliminatur a religione catholica; ergo (1).

(1) *Œuvres politiques* de M. de Pradt, ancien Evêque de Malines, *Du Jéuitisme ancien et moderne*, 3. edit. Paris 1828, ch. vi et seqq.; qui tamen protestatur se in cit. capp. spectare religionem christianam extra theologiam, ac discussione pure humana. En ejus verba, quibus orditur cap. vi, inscriptum « De la modification de l'action du Christianisme par la civilisation: » Nous voici hors de la théologie; nous rentrons dans une discussion purement humaine; il s'agit de savoir pourquoi un culte éminemment réprimant ne réprime pas autant que d'autres, qui le sont moins. Ici il n'y a plus que de la moralité, de la logique examinant la conformité des principes avec les conséquences, et de la géométrie calculant les diverses proportions des lignes relativement à leurs effets. La justice exige qu'on ne nous transporte pas sur un terrain qui n'est pas celui dont nous

Resp. *Neg. antec.* Imo religio et societas amice inter se conspirant; religio enim christiana est validissimum fundamentum civilis societatis, quo sublato societas pessumdetur necesse est. Experientia omnium sæculorum evincit nunquam magis societatem civilem floruisse, quam cum totam suam vim religio christiana exercere potuit (1).

Ad. 1. D. Quæ perfectio tamen pari gradu omnibus a religione non præscribitur, C. eodem gradu N. Confundit hic auctor duo quæ confundenda non sunt, perfectionem essentialem, quæ sita est in mandatorum observatione, quæque pro potiori parte exigitur ab ipsa religione naturali, et perfectionem, ut ita dicam, accidentalem et accessoriam, qualis in consiliis evangelicis insinuat. Jam vero prima optime componitur cum omnibus officiis societatis, ut patet; altera vero, quæ non est nisi paucorum, etsi cultores suos a societate quadantenus videatur segregare, eidem tamen societati illos proficuos sub

avons fait choix, ici nous ne sommes pas en chaire, seulement nous avons le compas à la main. Quid sibi vult hoc præambulo, nisi sub obtentu considerandæ religionis christianæ (nempe catholicæ ut ipse postea exponit), inducere religionem christianam, sub respectu politico spectatam, adversantem societatis bono atque incremento? Si justitia exigit, ut ipse ait, ne eum trahamus extra quæstionis statum, veritas pariter exigit, ne religio christiana seu catholica deformetur juxta præconceptas pseudopolitici istius ideas. Deinde prolatis, quæ a nobis adducta sunt, concludit: Si l'on veut me contester ces bases et les taxer d'exagération, je demande, 1° si elles s'écartent en aucun point de la ligne rigoureuse de l'enseignement chrétien; 2° si ce n'est pas ainsi qu'à son début le christianisme a agi, et si ce n'est pas ainsi qu'il nous est représenté tous les jours; 3° si le ministère ecclésiastique ne renferme pas toutes les attributions que je viens de montrer; 4° si l'un des premiers dogmes du Christianisme, puisqu'il est rempli de mystères, n'est pas l'abnégation de la raison aux pieds de la foi; 5° si le prêtre n'est pas le juge de cette foi. Ex iis, quæ dicuntur in solutione difficultatum, patebit partim inexacta et exaggerata, partim falsa esse, quæ velut totidem axiomata vellet auctor sibi concedi, ut inde pessimis inferat consecutiones, quasi fieri unquam posset, ut religio divinitus revelata possit esse contraria publico ac politico societatis bono, vel adversari temporali uniuscujusque privati felicitati.

(1) Apposite Cl. de Saint-Victor in suo *Tableau historique et pittoresque de Paris*, Paris, 1822, scribit: Sans la religion tout pouvoir politique ne serait qu'une force aveugle et matérielle, puisée, séparé de la raison divine, il serait dépourvu de toute conscience, et par conséquent de toute justice. On peut même dire que, dans cet état complet de violence et d'abrutissement, il lui serait impossible d'exercer la moindre action sur des intelligences, et de conserver quelques moments d'existence; d'où il résulte que plus la loi divine à laquelle il est tenu d'obéir, et qui fait sa véritable force, est respectée, plus il a de raison, de conscience et d'équité... C'est dans la religion chrétienne que cette loi a reçu son dernier développement; c'est donc dans les sociétés chrétiennes que l'opposition morale a le plus de force. C'est dans cette société que le pouvoir politique, soumis à des préceptes qui ne l'obligent pas moins que le dernier de ceux qui lui obéissent, est contraint, quelques efforts qu'il fasse pour en sortir, de rentrer à chaque instant dans les limites de l'ordre et de la justice, de pratiquer les vertus qui en dérivent, enfin de se montrer intelligent pour commander à des intelligences.

alio respectu efficit, quandoquidem ejus bonum haud parum promovent studiorum cultura, juventutis institutione, nosochomiorum cura, precibus, exemplo, aliisque id genus innumeris, quæ nonnisi societatis osores dissimulare possunt ac parvipendere (1). Atque hinc cetera ruunt, quæ ex falso principio deducit adversarius noster.

Ad 2. *D.* Si ejusmodi auctoritas et imperium sacerdotum cum recta rerum administratione consistere non possent, *C.* si potius eam promovent. *N.* Hæc enim non est nisi putida adversarii calumnia. Influxus enim sacerdotalis non afficit nisi rectam morum institutionem, ex qua omnia bona in societatem profluunt, hominesque sub tali influxu sinceri, veraces, justi magis efficiuntur in contractibus, in publica rerum administratione, in propriis officiis rite persolvendis ceterisque omnibus, in quibus societas optime consistit. Quod si abusus aliquis irreperet, ejusmodi abusus religio non approbat. Cultus vero exterior non est nisi medium, quo non solum Deus honoratur, sed etiam promovetur cultus interior, et homines inter se archiori vinculo constringuntur; quo sublato, ipsa religio in interitum vergit, ut patet ex protestantismo, qui cum nonnisi terrena promoveat, in deismum et rationalismum declinavit. Quidquid porro deistæ dicant de honestate protestantium, a veris rerum æstimatoribus compertum est, quam corrupti ac fœdati mores generatim apud eos sint. Utinam non ita esset, neque enim christianus gaudere potest de fratrum errantium corruptela! Quod addit de industria et commercio apud populos septentrionales, ut plurimum id non pendet nisi ex indole ac genio populorum et a temporum circumstantiis. Certe catholici in Anglia, Hibernia, Germania, Gallia, nec minus industrii sunt quam protestantes, nec minus seduli; ex hac porro observatione os obstruitur maligno detractori in sua comparatione inter populos septentrionales et meridionales, quam fuscè frustra

(1) « Fateor, inquit Leibnitzius, mihi semper religiosos ordines, piasque confraternitates, ac societates, aliaque hujusmodi laudabilia instituta mire probata fuisse; sunt enim quasi cœlestis quadam militia in terris, si modo, remotis depravationibus et abusi- bus, secundum instituta fundatorum regantur, et a Summo Pontifice in usum universalis Ecclesiæ temperentur. Quid enim præclarius esse potest, quam lucem veritatis per maria et ignes et gladios ad remotas gentes ferre, solamque animarum salutem negotiari, interdicere sibi varias illecebras atque ipsam jucunditatem colloquii convictusque, ut contemplationi abstrusarum veritatum ac divinæ meditationi vacetur; dedicare sese educationi juventutis ad spem doctrinæ et virtutis; miseris, desperatis, perditis, captivis, damnatis, ægrotis in squallore, in vinculis, in remotis terris auxilium ferre atque adesse, ac ne pestis quidem metu ab effusæ charitatis officio detereri? Quicunque hæc ignorant aut spernunt, hi nihil nisi plebeium et vulgare de virtute sapiunt, et hominum obligationem erga Deum solemnium qualicunque obli- vione et frigida illa consuetudine vivendi, quæ vulgo sine zelo, sine spiritu in animis regnat, inepte metiuntur. » Ita quidem auctor protestans *Systematis theologiæ*, Paris 1819, p. 88; quæ si conferantur cum iis, quæ scribit Dominus de Pradt, nunc episcopus, nunc pseudopoliticus, patebit eum habere, unde erubescat.

prosequitur. Olim soli fere Itali commercium promoverunt; nonnullæ etiamnum sunt Italiæ partes, in quibus commercium et industria non minus vigent, quam apud septentrionales; sic lusitani catholici sæculi XVI id fuerunt quod modo angli. Itaque totum pendet ex accidentalibus et externis adjunctis, nullo vero modo a religione, ut ipse autumat.

Ad 3. *D.* Ita tamen, ut hæc ipsa cultura a religione catholica repetenda sit, *Tr.* secus *N.* Valde ingratos se religioni catholicæ exhibent ejus detractores, dum civili culturæ morum emendationem tribuunt, quæ nonnisi a catholica religione inducta est. Medio ævo, quinam nisi religio catholica ejusque ministri, præsertim vero Romani Pontifices, sedulo adlaborarunt, ut populi ab illa barbarie, quæ Europam pene universam dominabatur, eriperentur? Quis magis studia et artes omnes promovit quam catholica religio (1)? Nunc vero hæc dissimulantes religionis hostes impudenter affirmant *civilisationem*, ut vocant, non vero religionem mores corrigere. Addatur,

(1) Hic juvat in medium afferre, quæ auctor certe adversariis non suspectus, abbas Grégoire, de hoc argumento scripsit: *Chez certains hommes la haine contre la Papauté est effervescente à tel point qu'ils voudraient exterminer l'Italie, parce qu'elle reconnaît le Pape, et à peine ils pardonnent au Tibre d'arroser la ville de Rome. Ces insensés rendent le christianisme responsable des torts de quelques-uns de ses ministres. Avec cette manière de raisonner on proscrirait l'or, parce qu'il y a des faux monnoyeurs, le désintéressement, la sobriété, parce qu'il y a des avares et des débauchés. Toutes les vertus seraient complices de ceux qui les outragent. En ouvrant les yeux sur le mal, doit-on les fermer sur le bien? Le christianisme et ses Pontifes furent, pour ainsi dire, le ciment qui, dans le moyen-âge, empêcha la dissolution de l'Europe. Le clergé ne put la sauver entièrement de la barbarie, mais du moins il y conserva, et seul il y conserva quelques restes de l'ancienne civilisation; le ministre de l'évangile est le lien qui met en contact les diverses classes de la société; placé entre le riche et le pauvre, il appuie les prières de celui qui a besoin, et amollit le cœur de celui qui peut donner. Le clergé est un corps modérateur entre ceux qui commandent et ceux qui obéissent. A cette époque où des potentats sans frein tourmentaient les peuples, communément les Papes s'interposaient pour réprimer les abus d'autorité, ralliaient les intérêts, les volontés, et prévenaient ou éteignaient les troubles. Robert Ward, dans ses savantes recherches sur les lois, attribue le maintien de l'état social à l'ascendant qu'exerçaient les Papes, et aux conciles qui rapprochaient les peuples par l'entremise de leurs Evêques, et même les princes réclamaient l'intervention pontificale. L'histoire de Jersey et Guernesey en fournit un exemple. Par un usage anciennement établi, lorsqu'il y avait guerre entre l'Angleterre et la France, les habitants des deux pays ne devaient ni s'insulter, ni se battre, aussi loin que peut s'étendre en mer la vue des îles. A la sollicitation d'Edouard IV, Sixte IV, la dixième année de son règne, lança une bulle qui excommuniait ipso facto les infrauteurs. Un historien protestant, Jean de Müller, croit que sans les Papes nous serions aussi étrangers aux connaissances des anciens que le sont aux arts et aux sciences des Grecs les Turcs qui occupent leur territoire. Tandis que de preux chevaliers se glorifiaient de ne pas savoir écrire, attendu leur qualité de nobles, tandis qu'en Angleterre les barons demandaient à Richard II qu'aucun vilain ne pût envoyer son enfant à l'école, et qu'ils le forçaient à révoquer les actes d'affranchissement, de toute part s'élevaient des écoles monastiques; elles conservaient le*

ejusmodi *civilisationem* non mores proprie corrigere, sed vitia matare, luxum promovere, qui est societatis pernicies, et quamdam externam mollitiem fovere ac probitatis speciem, non vero probitatem ipsam ac bonos mores et virtutes, quæ nonnisi a sola religione promoveri possunt et conservari (1).

Ad 4. D. Immoderatum et injustum fœnus, C. moderatum et iustis titulis cohonestatum N. Recentia porro sunt responsa, quæ ad diversa quæsitæ circa lucrum ex mutuo dedit sacra congregatio romana (et circa fœnus ecclesia tolerat varias opiniones, ut constat ex editis libris), ex quibus patet, adversarium falsum supponere, dum absolute pronunciat, quodcumque honestum lucrum ex contractu, qui passim *mutui* vocatur, sed re ipsa non est, ab ecclesia catholica damnari (2); interest autem ecclesiæ non minus quam societatis ea fœnora damnari, quæ repugnant justitiæ et charitati, ex quibus exitium enascitur tot familiarum eorum ingluvie et rapacitate, quos urget *auri sacra fames*.

I. Inst. cum eodem auctore aliisque incredulis, qui eum præcesserunt: 1. Christianismus hominis mentem deprimit, ejus rationem confundit, vincula injicit ejus pedibus. Quo igitur abit ejus libertas? 2. Christianus est veluti captivus sui cultus, qui non tendit nisi ad hominem a terra evellendum, quam exhibet ceu lacrymarum vallem. 3. Verus christianorum pater est Pater cælestis, quem ut adeat, opus est relinquere patrem matremque terrenam, ac dicere fratribus suis: *Non novi vos*. 4. Non est nisi unum verum regnum, illud nempe quod non est hujus mundi; divitiæ ad illud non modo non aperiunt aditum, sed occludunt, lacrymæ sternunt viam, ægritudines præparant, simplicitas perducit. 5. Omnis humana doctrina evanescit vel confunditur ab ejusmodi placitis. 6. Nullo non tempore vigilantia in seipsum christiano injungitur, adversarius circa ipsum excubat eumque obsedit, mors semper præsto est ad eum invadendum; oculus divinitatis ubique eum persequitur, penetrat omnes ejus cordis latebras; manus occulta in libro recenset omnia quæ præstituto die ei objicientur; supremus judex nunquam a tribunali abscedit; 7. simplex mentis evagatio potest ipsum ad irreparabilem jacturam perducere; quilibet illicitæ satisfactionis impetus animum ejus permeans potest insanabile vulnus afferre; 8. humanæ vitæ laus, quam mundus dignitati paternæ ut plurimum tribuit, in cælibatum ac virginitatem transfertur; 9. oblectationes vero, quæ plerisque ad bene vivendum sunt necessariae, non sunt nisi iis infirmitatibus tributæ, quibus humana natura abundat (3). 10. Ex quibus concluditur, christianam doctrinam hominem abjectum efficere ac ineptum ad officia societatis; ad bella præsertim; e contrario

formidabilem huic ipsi reddere ministrum hujusmodi religionis; ergo.

Resp. 1. *Neg. cons.* cum pariter omnia hic exposita partim falsa, partim exaggerata, partim denique sint quæ ab ipsa naturali lege proficiscantur, et in quocumque religionis systemate admitti debeant.

Resp. 2. singillatim, et ad 1. quidem: Falsum est, religionem christianam mentem deprimere, rationemque confundere, vel illi vincula injicere. Innumeri docti et sapientes viri, qui quovis sæculo in ecclesiæ sinu floruerunt, mendacii arguunt D. de Pradt; nusquam scientiæ et liberales artes majus incrementum habuerunt quam in religione christiana atque catholica. Romana urbs uti religionis centrum est, sic centrum fuit omni tempore bonarum artium; ad eam conflunt undique viri septentrionales ad eas addiscendas, inde in Europam sæculis elapsis omnis cultura diffusa est et promanavit (4).

Ad 2. Falsum est, christianum esse veluti captivum sui cultus, qui non tendat nisi ad hominem a terra divellendum; quod si aliquo modo christianus captivus est sui cultus, ut auctoris phrasi utamur, seu suæ religionis, eo sensu est, quatenus fides exigit rationis submissionem, et hæc submitio a ratione ipsa præscribitur. Verum amor est veluti christiani cultus anima; amor autem captivum hominem non efficit, sed liberum ea libertate, qua donavit nos Deus. Evangelium autem nunquam moderatum bonorum usum proscripsit, sed abusum tantummodo ac profusionem, vetatque animi perversitatem, in eo positam, ut fruamur utendis, utamur vero fruendis. Calamitates vero, quæ undique nos circumstant, et gemitus, quibus mundus resonat, satis evincunt, an jure terra ista vallis lacrymarum vocanda sit potius quam felicitatis sedes.

Ad 3. Falsum est, verum patrem non esse, nisi cælestem, quem ut adeamus, opus nobis sit relinquere patrem matremque terrenam, etc., si id accipiatur ad exclusionem terrenorum parentum; dum enim Christus prohibet nobis vocare patrem super terram, eo quod nobis unus sit Pater in cælis (Matth. XXIII, 9), non excludit obsequia, quibus terrestres parentes prosequi debemus, cum potius hac de causa acriter objurget scribas et pharisæos, qui sub falso religionis obtentu hæc negligebant (Matth. XV, 3 et seqq.); sed vult, Deum per excellentiam et Patrem dici et haberi, et comparative, cum plura certe debeamus Deo, quam parentibus; adeo ut in conflictu inter Dei offensam et offensionem parentum, Deum ipsis præferamus; atque hinc patet, quo sensu teneamus

(1) Cobbett (Ep. 1) ad eliminandam calumniam toties a protestantibus ac deistis et incredulis impactam ecclesiæ catholicæ, quod foveat illum, quem vocant *obscurantismum* et ignorantiam, prout denuo præstat Dominus de Pradt (nam isti non faciunt nisi se invicem exscribere), instituta comparatione ex dictionariis historicis virorum illustrium tum doctrina, tum artibus præstantium, quos sæculo xvii et xviii dederunt Anglia, Italia et Gallia, invenit Angliam etsi radiis reformationis collustratam dedisse 152, Italianam superstitiosam 164, Galliam suis tenebris involutam 676.

feu sacré, et de là s'échappaient des rayons de lumière (Histoire des Sectes).

(1) Cons. Card. Gerdil, *Discours de la nature et des effets du luxe*, Edit. Rom. opp. tom. viii; Roberti, *Diologo filosofico*, et *Discorso cristiano sul lusso*.

(2) Cons. *Decisiones S. Congregat. Rom. et universalis Inquisit. de Usura*.

(3) Op. cit. ch. vi.

mur patrem et matrem relinquere, fratresque ignorare, cum nempe istorum amor cum amore Dei consistere non potest, quod et ipsa recta ratio dictat. Hæc porro nosse debuisset D. de Pradt, utpote episcopus, qui toties pensum officii divini persolvens, legit verba s. Gregorii Magni: *Eos, qui nobis carnis cognatione conjuncti sunt, et proximos novimus, diligamus, et quos adversarios in via Dei patimur, odiendo et fugiendo nesciamus* (1).

Ad 4. D. Non est nisi unum regnum æternum, quod omnes appetere debeant, C. ad exclusionem terreni N. Sed falsa præterea sunt, quæ addit de divitiis, perinde ac si a consecutione illius regni excluderent. Ex doctrina siquidem Christi, non divitiæ, sed abusus divitiarum, ut nuper exposuimus, excludunt a regno cælorum. Quot divites, reges, imperatores in album sanctorum retulit ecclesia? Difficile sane est, illarum illecebris non tangi, attamen divinæ gratiæ auxilio omnia possibilia fiunt, ut ipsemet Christus docuit. Apposite s. Ambrosius: *Discant divites non in facultatibus crimen hæerere, sed in iis, qui uti nesciant facultatibus. Nam divitiæ, ut impedimenta improbis, ita bonis sunt adjumenta virtutis* (2). Sic non omnes fletus et ægritudines, neque omnis simplicitas nos in illud intromittunt, sed quæ propter justitiam tolerantur atque ab ea procedunt.

Ad 5. Falsum est omnem humanam doctrinam evanescere atque confundi ab ejusmodi placitis, dummodo rite intelligantur, atque ad sensum absonum non detorqueantur, prout faciunt adversarii nostri. Tot sancti et docti viri, quot ecclesia recenset, id suis operibus ostenderunt.

Ad 6. Quæ addit de vigilantia, dæmonis insidiis, Dei omniscientia, de ratione operum nostrorum reddenda, verissima sunt; ast quivis, qui atheus non sit, hæc ipsa admittit debet, utpote quæ hominem cautum et sollicitum reddunt, ne cupiditatibus suis se abripi sinat, sed virtutem sectetur et a vitio declinet. His sublatis, actum est de virtutibus et vitiis vel appetendis vel declinandis.

Ad 7. D. Si eisdem plene consentiat, C. si rejiciat, N. Itaque hæc exaggerata sunt et doctrinæ catholicæ contraria; quod si homo illis consensum præbeat, cui dubium esse potest, reum coram Deo cum fieri? quid aliud recta ratio docet?

Ad 8. D. Id est cælibatus ac virginitas, utpote majus bonum, præfertur statui conjugali ut minus bono, C. præfertur, aliquid detrahendo laudi dignitatis paternæ N. Ilæc non sunt nisi obsoletæ calumniæ, quæ auctor noster veritus non est mutuari a protestantibus et incredulis. Honorabiles vero nuptias catholicis esse, patet ex eo, quod magnum sacramentum sint juxta Apostoli (3) doctrinam. Quod vero virginitas præferenda sit (in se spectata) conjugali statui, ipso rationis lumine agnoverunt ethnici ipsi (4); ceterum Apostolus nuptiis satis aperte cæliba-

tum præfert, et ex eo, imo a Christo id didicit ecclesia.

Ad 9. D. Id est permittuntur oblectationes utpote bonæ et honestæ, C. ut minus bonæ et illicitæ, N. Inter ceteras virtutes religio recenset etiam *εὐπραγία* (1).

Ad 10. Hinc negamus omnes consecutiones male deductas ex falsis principiis, ac 1. quidem, christianam doctrinam hominem sibi vilem efficere et ineptum ad societatis officia. Religio enim moderatur excessus et damnat; at promovet et incitat ad bona omnia ac virtutes quaslibet sive publicas sive privatas pro uniuscujusque statu et conditione. Præstantissimos viros semper aluit, qui una simul conjunxerunt pietatis officia et officia boni civis et magistratus, qui artes ita coluerunt, ut excellentissimi audiverint communi omnium suffragio. Apostolus otium damnat, omnibus inculcans, *quoniam si quis non vult operari, nec manducet* (II Thess. III, 10), et ad proprii munii officia incumbere rursum omnibus inculcat, dicens: *Si quis suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior* (I Tim. V, 8). 2. Pariter negatur consequentia quod homines nempe ineptos efficiat ad bella (2); evangelica enim doctrina christianos milites in officio continet eos removendo ab illo æstu inconsulto, quo sanguis non effunditur, sed projicitur, hostesque ut fratres agnoscere jubet (Conf. Luc. III, 14). Ceterum et hic experientia contrarium evincit; Constantinus, Theodosius, Carolus M., Ludovicus IX, Henricus I imperator, Stephanus Hungariæ rex, Princeps Condæus, Eugenius Sabaudus aliique innumeri non minus pietate quam militari gloria insignes fuerunt. 3. Denique negatur sequela, quod scilicet religio christiana formidabilem constituat suum ministrum, cum non aliam ipsi tribuat potestatem, quam quæ in ædificationem

men dedit Zaccaria S. J. in op. *Storia del celibato sacro*; et qui adversariis suspectus esse non potest, Frid. Krenzer, *Religions de l'antiquité, considérées principalement dans leurs formes symboliques et mythologiques, ouvrage traduit de l'allemand, refondu en partie, complété et développé, par J. D. Guignaut, 1825*; ex quo patet, eandem inhæsisse ideam Indis circa cælibatum sacerdotum vel a remotissima antiquitate. Cons. præterea Comes J. de Maistre, *Du Pape*, cap. III, § 1, ubi documentis antiquis et recentioribus ostendit ideam generalem diffusam inter nationes omnes circa cælibatum religiosum.

(1) V. S. Thom. 2. 2. q. 168, ar. 3. Cons. *Traité des jeux et des divertissements*, par M. Jean Bapt. Thiers, vol. I in-8, Paris 1686.

(2) Quam urget Gibbon velut objectam christianis a Celso apud Origenem, quam quidem difficultatem more suo Gibbon depravat; nam Celsus (apud Orig. lib. VIII, n. 75) solum hortatur christianos, ut arma pro rege capiant, et si ita postulat, sub illo militent, et cum illo ducant exercitum; minime vero, ut scribit Gibbon, quasi objiceret Celsus, quid de imperio esset, si omnes christiani fierent, etc. Sed bonam fidem in referendis auctoritatibus penes incredulos, cum pugnant adversus religionem, nunquam inveni. Interea circa privatam sensum Origenis et Tertulliani relate ad militiam videatur Hugo Grotius lib. VI, c. 2, sect. 9. *De jure belli et pacis*, et Maurinus editor opp. Orig. ad lib. VIII Cont. Cels. ad § 75, n. c.

(1) Homil. 37, in Evang. de Com. unius Martyris.

(2) Lib. VIII in Luc. circa finem.

(3) Ephes. v, 32.

(4) Cons. Morin *Dissert. sur le célibat*, cujus epito-

est, ad salutem nempe animarum procurandam, qui ad imitationem capitis sui mitis esse debet et humilis corde. Quod si severitatis exempla interdum dare tenetur, id in bonum tendit, et ea nonnisi provocatus et compulsus elicit, ut historias mente minus præjudicata perlustranti patebit, posthabitis calumniis, quibus veteres et novi religionis hostes eam diffamare frustra conati sunt (1).

II. Inst. 1. Religionis efficacia nulla est ad corrigendos mores. 2. Quod vel quale vitium eradicavit, apud italos, ac præsertim Romæ? 3. Quid contulit ad moralem emendationem Hispaniarum? Nonne ejusmodi regiones postremum in societate locum occupant? Dum e contra in regionibus septentrionalibus quidquid moralis habitudinis habetur, id uni culturæ civili (civilisationem vocant) exclusive acceptum referri debet (2); ergo.

Resp. ad 1. N. Imq religionis efficacia illa est, quæ potissimum confert ad mores corrigendos. Si veteres legislatores ad unum omnes religione usi sunt ad animos efferatos emolliendos atque in officio continendos, alia profecto ipsis insedit opinio ac adversario nostro. Quod si tantum potuit religionis umbra, ut ita dicam, quid non poterit veritas ipsa? Tolle religionis habenas, in pristinam barbariem illico relabentur populi. Ipsa civilis cultura, ut supra notavimus, quam somnoper extollit Dominus de Pradt, ab religionis virtute repeti præcipue debet. Sed ut propius ad evangelicam efficacitatem veniamus, si jura belli mitiora, si mitior et cultior ubique politia, si ubique fere aut abrogata servitus, aut humanioribus circumscripta legibus (3), si in connubiis publica quædam servatur honestas et sanctitas, si theatrorum licentia minus expudorata quam olim, si gladiatorum cruore non amplius amphitheatra madent, nemo, qui in historici hospes non sit, ignorat ab evangelio id omne provenisse (4). Norunt eruditi omnes, quanta esset

(1) Nunquam e juvenum mentibus excidere debet monitum comitis de Maistre, qui loquens de ejusmodi auctoribus hæc præclare scripsit: *Jeunesse inconsidérée, quand tu portes les mains sur quelque livre de ces hommes pervers, souviens-toi que la première qualité qui leur manque, c'est toujours la probité* (Soirées de Saint-Petersbourg, tom. 1, pag. 188). In hoc vero censu primum profecto locum obtinet abbas de Pradt, qui nonnisi sannis, calumniis, falsitatibus ac perpetuis paralogismis catholicam religionem ac præsertim Romanam Sedem oppugnare nititur, tum in opere citato, tum in altero cui titulum fecit: *Concordat de l'Amérique avec Rome*, Paris 1828; in quibus veritus non est, multa vel ab ipso Bayle depromere.

(2) Ibid. ch. viii.

(3) Cons. Comes de Maistre, *Du Pape*, liv. II, ch. v, ut pateat ejus conditionis fuerint innumeri prope servi apud omnes gentes, ac præsertim in republica romana et in imperio, antequam religio christiana potuerit mitiorem reddere ipsorum infelicissimam sortem, ac demum solvere eorum vincula.

(4) Immortalis semper erit in fastis religionis christianæ S. Thelemacus martyr, qui non dubitavit ex ultimis orientis plagis Romam petere, in amphitheatrum prosilire ac sanguinem effundere, ut ejusmodi truculenta spectacula impediret, prout reipsa factum est jussu Honorii imperatoris post necem sancto viro illatam. Consul. Bolland. *Acta sanctorum*, die 1. Januarii.

et quam publica et effusa istorum omnium depravatio, antequam evangelii splendor elucesceret, ita ut vere affirmare nobis liceat, 1. etiamnum evangelio plurimum debere eas ipsas gentes, quæ evangelium aut corruerunt deinceps aut abjecerunt; 2. majorem minoremve in iis esse corruptionem, prout magis minusve ab evangelii regula recesserunt aut recedunt (1).

Ad 2. Omnia recensita vitia religionis virtus in Italia ac etiam Romæ eradicavit. Cum enim Roma centrum religionis christianæ sit, ipsius actio ad omnes regiones promanavit (2). Quod si vitia non ubique cessarunt, id non ex hujus actionis defectu, sed ex defectu eorum, qui in suis flagitiis obfirmati, illius actionem religiosam nullam aut pene nullam reddiderunt, seu ipsius influxum impediverunt est repetendum. Si ægrotus præscripta a medico pharmaca negligit, sibi imputet, si valetudinem minime recuperat.

Ad 3. Ad emendationem moralem Hispaniarum in sensu ab auctore intento certe nihil contulit, cum ejusmodi emendatio moralis nil aliud sit, nisi turpis et cogitandi et agendi licentia; si vero sermo sit de emendatione morali proprie dicta, omnia sunt repetenda ab efficacia religionis, adeo ut regio illa quovis tempore veros sanctitatis heroas ediderit et omnium virtutum eximios cultores. Quod si et illic et alibi pensum solutum est humanæ infirmitati, rursum dicimus, id non defectui religionis, sed defectui eorum, qui eidem se subdixerunt, adscribendum esse. Quod vero subditur de extremo humanæ societatis loco, omnino parvipendimus, cum id semper intelligendum sit in perverso auctoris pseudopolitici sensu.

Ad 4. Resp. Nostrum non est odiosam hic instituere comparisonem; sed interea certum est, 1. septentrionales et ipsas homines esse, ideoque et omnibus infirmitatibus obnoxios; 2. non ab externa tantum quadam probitatis specie de morum integritate

(1) Merito Feller in *Catech. philos.* Liège 1788, tom. II, cap. 4, § 1, p. 274, affirmat, *qu'un demi-siècle de paganisme présente infiniment plus d'excès énormes qu'on n'en trouverait dans toutes les monarchies chrétiennes depuis que le Christianisme règne sur la terre*. Cons. eruditissimus P. Baltus in opere *Jugement des SS. Pères sur la morale de la philosophie payenne*, Strasbourg 1719, ch. 43 et seqq. ut quisque intelligat quam depravati mores essent sive publici sive privati in omni societatis ordine, quandiu religio pagana vigeat.

(2) Eloquentissime, ut solet, S. Leo M. romanæ urbis conditionem ac vigentem omnium vitiis ac superstitionum colluviem, cum ad eam S. Petrus se contulit, exponit: « Hic, inquit, conculcandæ philosophiæ opiniones, hic dissolvendæ erant terrenæ sapientiæ vanitates, hic confutandi dæmonum cultus, hic omnium sacrilegiorum impietas destruenda, ubi diligentissima superstitione habebatur collectum, quidquid usquam fuerat vanis erroribus institutum... Silvam istam frementium bestiarum, et turbulentissimæ profunditatis oceanum constantior, quam cum supra mare gradere- ris, ingrederis » (Serm. de SS. Apost. Petro et Paulo). Quis porro hæc omnia a româna urbe eradicavit nisi sola catholica religio?

esse judicandum; 5. qui eas regiones perlustrarunt, ea referre, quæ cum supposita probitate nulla ratione cohærent; 4. Romam atque in Italiam ut plurimum corruptionem ab ejusmodi peregrinatoribus inferri (1). Utinam plerique omnes ex his heterodoxis nunquam regiones nostras inviserent!

II. Obj. 1. Nil novi Christus intulit in mundum, quod non acceperit vel a lege mosaica vel a veteribus Græciæ sapientibus. Ex religionibus ethnicorum mutuatus est mysteria sua, seu dogmata ac ritus; ab indis mysterium Trinitatis, Incarnationis, lapsus hominis, angelorum rebellionis, baptismi, etc.; a sinensibus præceptum humilitatis christianæ, condonationis offensarum, ac dilectionis inimicorum, alia ex Ægypto, alia ex Perside (2). 2. Quare religio christiana de suo non adjecit, nisi intolerantiam religionis, 3. ex qua tot hæretici flammis consumpti, 4. terrificæ Inquisitionis tribunalia, 5. nox S. Bartholo-

(1) Ut specimen habeatur probitatis et culturæ civilis septentrionalium protestantium, juvat in medium afferre fragmenta statistiçæ medicæ, quæ D. Caspar, Medic. Doctor Berolinensis, evulgavit anno 1825. Ex his patet numerum eorum, qui in se manus inferunt, singulis annis augeri. Ab anno 1818 ad annum 1822 numerantur in sola monarchia borussiana 3860 suicidia, id est 7 pro singulis 100,000; Berolini ab anno 1822 ad 1825 4 ex singulis centenis. Rarissima autem sunt hæc exempla in Italia; nec latet ratio, quia ea nondum attingit gradus culturæ protestantium septentrionalium. Legi præterea poterunt *Lettres sur la Suisse*, par M. Raoul-Rochette, Paris 1826, in quibus præclarissime ostenditur præstantia provinciarum catholicarum super protestantes seu reformatas tum in honestate, tum in relationibus politicis; in personali vigore ac robore, in heroismo et indole militari, pace interna, et indole pacifica, spiritu tolerantis, fidelitate, etc., adeo ut vere dici possit hoc opus et comparisonem et formalem refutationem continere practicam omnium calumniarum, quæ in cultum catholicum et catholicorum indolem passim intentantur, et præstantiæ, quam quidam de industria dare affectant protestantibus super catholicos. Ad italos speciatim quod attinet, consuli possunt *Lettres sur l'Italie*, par M. Pierre de Joux, quæ anno 1829 Parisiis duobus voluminibus prodierunt. Merito propterea dicebat Cl. Marchio Maffei apud Roberti (*La probità nat.* p. 2), duo se collegisse ex longis suis peregrinationibus, tum nempe pluris facere patriam suam, tum magis venerari suam religionem. Post hæc supervacuum censeo in medium afferre quæ de Parisiorum corruptione, ex tempore quo illic invaluit incredulitas, produnt publicæ ephemerides, ex quibus patet, supputatione facta, ex 22,000, qui singulis annis nascuntur, 7000 spurios esse, id est tertiam fere partem; vix spatio 8 annorum numerantur 2108 suicidia, etc. Quid igitur nobis obtrudit dominus de Pradt præ ita-
lorum humanitate civilem septentrionalium culturam? Legatur præterea egregium opus *L'action du clergé sur le peuple*; ut nihil dicam de anglis, genevensibus, etc., cum res notissima sit quibus moribus protestantes illic universim utantur.

(2) Ita auctor operis *Résumé de l'histoire des traditions morales et religieuses chez divers peuples*, par M. de S***, Paris 1825, tum Felix Bodin in opere *Goup d'œil sur l'histoire de la civilisation*, Paris 1825, qui plura a Gibbon mutuatus est; alique innumeri prope diobolarii scriptores, qui eadem semper ad ravim usque recantant, perpetuo sese exscribendo, nulla habita ratione responsum, quæ his falsitatibus et calumniis data sunt a catholicis scriptoribus non solum, sed ab ipsis ingenuis protestantibus.

mæi, 6. ex qua denique tot religionis bella, quæ exitium Europæ intulerunt. 7. Hinc imperatores et reges exauctorati a Romanis Pontificibus, 8. omniumque malorum colluvies, quibus ipsi causam dederunt; ergo.

Resp. ad 1. Vel *N.* vel *D.* Si sermo sit de lege mosaica, multa accepit explicando et ad perfectionem adducendo, quæ nonnisi involuta et imperfecta in ea lege esse poterant, quæ umbra erat, figura, typus ac veluti præparatio quædam ad Evangelium, *C.* nihil addidit de suo judæis prorsus incompertum, et multa non vetuit, quæ Moses ad duritiem cordis illis permiserat *N.* Addimus, quod sicut mosaicæ ita etiam christianæ religionis divinitas ex ipsa ejus doctrina jure probatur. Non aliud enim inter ipsas discrimen est, quam quod auroram inter ac meridiem (1) Quod attinet ad Græciæ sapientes, prorsus *N.* Eos enim Christus nunquam audivit. Totum insuper christianæ religionis systema ita unum est sibi que cohærens, ut tale nunquam ediderint philosophi, qui distracta principia et sparsa tradebant velut disjecta corporis membra, nullo nexu conjuncta, erroribusque permixta, ut suo loco vidimus. *Ex religionibus ethnicorum, etc.* *Neg.* pariter, eadem ratione. Quæ vero mysteria vel dogmata proferunt adversarii, quæ tamen toto cælo distant a mysteriis et dogmatibus religionis christianæ (2), evincunt nonnulla rudera, ut ita dicam, et fragmenta antiquarum traditionum apud omnes gentes conservata esse plus minusve erroribus fœdata, *C.* secus, *N.* (3). Ista enim somnia sunt incredulorum nostrorum, qui dum negant in evangelio mysteria tradita esse vel dogmata, hæc postea inveniunt apud barbaras gentes atque indidem profluxisse affirmant. Sed incohærentia ipsorum propria est.

Ad 2. *N.* Hæc intolerantia enira ex ipsa rei natura oritur. Veritas et error simul cohærere non possunt. Sed de tolerantia suo loco.

Ad 3. Vel *N.* vel *D.* Ab intolerantia civili, *Tr.* ab intolerantia religiosa *N.* Intolerantia enim religiosa optime consistere potest cum tolerantia civili. Tot hebræi in ditione ipsa pontificia commorantes id apertissime evincunt. Quod attinet vero ad intolerantiam civilem, quæ extranea omnino est a religione, hoc pendet ab ingenio principum, a civilibus legibus, ab adjunctis, quæ modo eam excludunt, modo patiuntur. Ceterum hic adnotasse juvabit, nullos esse

(1) Ilanc eandem difficultatem jam proposuerat judæus Orobios in amica collatione cum Limborchio in tertio scripto, quassito n. 1.

(2) Cons. Origenes, *Cont. Cels.* lib. vi. et S. August. *De civ. Dei*, lib. viii, x, xii et xix.

(3) Cons. *Lettres americaines* del conte Carli-Rub, nec non *Annales de philosophie chrétienne* etc. tom. viii, anno v, n. 45, 51 Janv. Paris 1834, art. *Voyages et traditions, croyances, superstitions et restes des traditions primitives observées, par M. Dumont d'Urville dans son Voyage autour du monde à bord de l'Astrolabe dans la Nouvelle-Zélande et les îles de Jonga.* Cons. præterea Kreuzer, op. cit. et in *Biblioth. univers.* Genev. tom. xxx, an. x, art. *Mythologie.*

magis intolerantes quam sectarios, qui perpetuo vel aperta vi, cum possunt, vel clanculum ac per insidias catholicos ubique fere, quoad potuere, insectati sunt atque insectantur. Si conferantur cum catholicis, qui ab hæreticis aut sectariis interfecti sunt, victimæ, ut ipsi vocant, hæreticorum penitus evanescent (1).

Ad 4. D. Quoad errorum inquisitionem, C. quoad inflictionem pœnarum N. Tribunalia enim inquisitionis ad fidem intemeratam servandam in errores inquirunt, ne ceteri inficiantur; sed, processu confecto, reos ad civilia tribunalia dimittunt; hæc porro iis legibus ipsos subdiciunt, quæ in eos constitutæ sunt. Nil proinde commune habet ecclesia cum ejusmodi pœnis. Principes vero laici ideo illas pœnas in hæreticos tulerunt, quia experientia edocti sunt, neminem fidei vel religioni bellum movisse, qui simul machinatus non sit adversus regnum (2). Sed et hic

(1) Dominus Prudhomme, in sua *Historia delictorum inter rebelles motus*, jam ab anno 1796 recenset supra ducentena millia victimarum tunc temporis interemptarum; inter quas, quotquot haberi potuerunt sacerdotes et religiosi, truculenter mactati sunt. Cons. præterea *Historia Jacobinismi* Abbatis Barruel, ex qua patebit, quinam fuerint effectus civilis culturæ absque cultu, quam adeo extollit Abbas de Pradt. Quod attinet ad hæreticos, omissis innumeris documentis, ex quibus patet, quam immaniter in catholicos sævierint fere quovis loco et quoad potuerunt, satis sit in medium adducere quæ in sola Anglia sub Elisabetha adversus catholicos patrarunt. Styrpe, auctor protestans, refert Elisabetham singulis regni sui annis super 500 catholicos interemisisse, nec tamen contentam fuisse; regnavit autem annis XLV. Romæ anno 1584. prodiiit opus Joan. Bapt. Cavalleri, qui lineari pictura expressit supplicia ad cruciandos catholicos adhibita. Cum hæc picturarum tabularum collectio in lucem prodiiit, Elisabetha vix LI ætatis annum attingebat. Quid factum non est sub Henrico VIII, ejus patre, et deinceps a sequentibus regibus! Attamen de his ne unus quidem ex incredulis hiscit.

(2) Cons. Bergier, *Dict. de Theol. art. Inquisition*; Ab. Vayrai, *Etat présent de l'Espagne*, Amsterdam, 1719; Feller, *Dict. hist.*, art. *Limborch, Isabelle*; De Maistre, *Lettres à un gentilhomme russe sur l'inquisition espagnole*, præsertim p. 89 et seqq. Elisabetha instituit inquisitionem adversus catholicos sub nomine *Commissionis* longe terribiliorem tribunali Hispaniarum. Cobbett, Ep. XI, *A history of the protestant reformation*, etc.: *Inquisitio Hispaniarum*, inquit, tot cædes non patravit a sua institutione ad hanc usque diem, quot singulis annis regni sui feræ ista regina protestans commisit; quæ proinde merito, in *Biblioth. univ.* tom. XXVII, Tiberius fæmininus vocata est. Quid actum non est in Dania atque Suevia adversus catholicos! Quo furore in Hibernia arminianos protestantes anglicani persecuti non sunt? Atque eadem ratione protestantes et increduli, quoties clavum guberni obtinuerunt, plus minus eadem ratione ubique locorum sese gesserunt. Attamen sola commemoratur Inquisitio hispanica vel lusitana, quæ tamen non fuerunt nisi institutiones peculiare politicæ potius quam religiosæ. Sed de moderatione hispanicæ Inquisitionis præstat audire auctorem minime suspectum atque Inquisitionis inimicum, qui, cum officio legati gallici ibi functus esset, hæc scripsit: *L'inquisition pourrait être citée, de nos jours* (sub Carolo II Hisp. Rege), *comme un modèle d'équité... plus de neuf ans de séjour et d'observations m'ont prouvé qu'avec quelque*

observandum est, tribunalia inquisitionis apud hæreticos longe severiora esse. Percurrantur, quæ Elisabetha regina in catholicos anglos molita est, quæ principes protestantes etiamnum moliuntur adversus eos, qui Romam appellant, et pudore suffundi debent, qui hæc objicere non desinunt. Sed ista dissimulantur, quia hæreticorum et sectariorum sunt, illa amplificantur, quia catholicorum.

Ad 5. D. Si a religione cædes illa nocturna s. Bartholomæi fuerit vel imperata vel permissa, C. si a politicis rationibus N. Notandum porro est hic, 1. exaggeratam illam cædem a plerisque esse; 2. calvinistas non nisi apud catholicos vel parochos vel episcopos effugium invenisse ab illo populari furore; 3. ortam illam esse ob perpetuos hæreticorum tumultus adversus tranquillitatem regni, nullo vero modo ob ipsorum errores. Attamen nanquam desinunt, his dissimulatis, illam sive hæretici sive increduli nobis ingerere, cum religio catholica ab ea semper abhorruerit (1).

circospection dans ses propos et sa conduite relativement à la religion, on peut facilement lui échapper, et vivre aussi tranquillement en Espagne qu'en aucun autre pays de l'Europe. (Tableau de l'Espagne, tom. I, p. 388). Vid. Frayssinous, *Conférence sur la religion vengée du reproche de fanatisme*.

(1) Apposite observat Cobbett, Ep. x, cædem s. Bartholomæi non aliam originem habuisse, nisi vindictam, quam Guisæi ducis filius sumpsit a De Coligny ejusque asseclis, quorum opera proditorie interfectus fuerat ejus pater Franciscus Lotharingæ dux Guisæ, et traditæ anglis civitates *Dieppe* et *Le Havre* sub Elisabetha, cujus instinctu calvinistæ tot actus perduellionis in Gallis moliebantur. Adeo verum est, religionem alienam omnino esse ab ejusmodi tumultibus. Attamen vix legas auctorem incredulum vel hæreticum, qui eam cædem religioni catholicæ non objiciat. Mirum quod paralogismos superstruant! Interea simplices capiuntur. Cons. *Tableau historique et pittoresque de Paris*, par J. B. de Saint-Victor, tom. III, p. 1, p. 179 et seqq., ubi ex martyrologio Calvini, an. 1582, ostendit non inveniri nisi 776 victimas hujus cædis adeo magnificate, et totum factum istud in suo lumine collocat. Recte in rem nostram scribit Cl. Manzoni: « Ripeteremo dunque quel principio, che ad una dottrina si deve chiedere conto delle sue conseguenze legittime, e non di quelle, che le passioni ne possono dedurre, ed applicandolo alla religione, osserveremo, che anche in questo essa è al di sopra di tutte le teorie umane per quei caratteri inimitabili, che la distinguono. Essa esclude ogni conseguenza dannosa e la esclude con quella stessa autorità, che rende sacri i suoi principi, il che essa sola può fare; se andando di ragionamento in ragionamento si arriva ad una ingiustizia, si può essere certi di aver mal ragionato, e l'uomo sincero trova nella religione stessa l'avviso, che egli è uscito di strada, perchè dove apparisce il male, ivi si trova una proibizione ed una minaccia. Non è quindi ragionevole dare la colpa alle verità rivelate, che gli uomini si sieno odiati e distrutti, ma deve dirsi invece: la disposizione degli uomini ad odiarsi ed a nocersi a vicenda è tale pur troppo, che essi ne hanno preso pretesto sino delle verità di una religione, che dà a loro la regola di amarsi, come una regola senza eccezione... la religione cattolica non ha mai agito, nè poteva agire come causa diretta e naturale di dissensione: ma tutto è arme nella mano di un furioso; queste non sono scoppiate fra uomini dapprima concordi ed umani, ma sempre in tempi feroci e brutali, in tempi in cui

Ad 6. N. Apposite de ejusmodi bellis J. J. Rousseau ad archiepiscopum parisiensem scribebat : *Si superiora bella quæ religionis dicuntur, expendas, ne unum quidem invenes, cujus origo et causa non fuerit in aula principum, quorum intererat, illa bella geri. Machinationes bellorum in secretioribus adytis struebantur; dein procures commovebant Dei nomine populum et classicum caneant* (1).

Ad 7. D. Quia illi imperatores et reges jus et initum fœdus, prout illius temporis adjuncta poscebant, pessime violarunt, C. alias N. Jam vero Pontifices qui restaurarunt imperium in occidente, sub peculiari conditione et clausula imperatores constituerunt, ut defensores se præberent ecclesiæ romanæ; cum igitur ex defensoribus facti fuerint acerrimi hostes et impugnatores, hinc utpote pacti violatores exauctorati sunt, quæ quidem ratio æque militat pro temporibus quibus jus electorale introductum fuit. Non a potentia propterea sibi attributa a Romanis Pontificibus, sed ab ipsa rei natura repetenda est ejusmodi exauctoratio. Nec prætereundum est Pontifices interdum ex recepta communi sententia suorum temporum egisse (2). Opportuna præterea est animadversio recentis auctoris : *De iis ecclesiæ præsulibus longe aliud iudicium feras, si qua vixerunt ætate considerentur. Etenim plura sunt, quæ publicam animadversionem merito concitarent ætate hac nostra, quæ tamen alio sub cælo atque in diverso rerum ordine videri possint consentanea communi societatis bono; extremis porro malis extrema remedia identidem admovere prudentiæ est, nec tam facile reprobanda sunt illa, quibus homines meliores fiunt; ferrea autem sæcula ferreo quodammodo regimine contineri debuisse nemo inficiabitur, qui*

tutte le passioni ostili erano accese...; ogni volta che si trova nella storia un esempio d'influenza benigna della religione, non si può a meno di non riconoscere una causa che produce il suo effetto proprio. Uno di questi esempi è la *tregua di Dio*, è una voce di concordia e di pietà, che sola s'innalza fra i gridi della provocazione e della vendetta; è la voce del vangelo e suona per la bocca dei Vescovi e dei Preti. Ma per spiegare le vessazioni commesse col pretesto della religione, bisogna supporre uno stato d'ignoranza o di mala fede, un inasprimento degli animi, dei moti di aversione preesistenti, dei fini nascosti, e un grado di passione, che alteri l'intelletto al punto di farlo acconsentire a ciò che è proscritto da quella legge, che si propone per norma. S. Ambrogio spezza e vende i vasi sacri per riscattare gli schiavi illirici per la più parte ariani; s. Martino di Tours va a Treveri per intercedere presso l'imperatore in favore dei priscillianisti, e considera come scomunicato Itacio e gli altri Vescovi, che l'avevano mosso a servire contro di quelli; s. Agostino supplica il proconsole dell' Africa per i donatisti, dai quali ognuno sa, che travaglio avesse la chiesa : Noi preghiamo voi, dice egli, perchè non sieno uccisi; noi preghiamo Dio, perchè si ravveggano. Ecco i veri cattolici; e la storia ecclesiastica abbonda di questi esempi » (Sulla morale cattolica, pag. 99 et seqq. edit. Rom. 1826).

(1) Cons. *Paradoxes intéressants*, p. 875-486; Frayssinous, *Conférence*, etc., *des guerres de religion*.

(2) Cons. Muzzarelli, in opusc. s. Gregorio VII; cons. etiam ipse protestans Leibnitzius opp. tom. IV, p. 3; Casarini Zurstenerii, Tract. *De jure suprematis*, integrum caput xxxi.

paulisper humani generis historiam perscrutetur (1).

Ad 8. N. Quæ enim dissidia interdum exorta sunt ex duarum potestatum conflictu, aliis externis causis impellentibus quam religioni adscribi debent, et religioni falso sunt imputata ad invidiam ipsi creandam in iis rebus, in quibus religionis velamen atque prætextum subdolo consilio vafri homines atque ambitiosi quærebant. At in æstimandis exponendisque factis ratio critica docet, atque sapientes monent rei prætextum a vera rei causa efficiente et impellente probe distinguendum esse ac discernendum. Sæpe enim exterius v. g. belli aut facinoris prætextum omnibus patet, vera autem et intimior causa plerosque latet. Quanquam, si ea quæ obijciuntur vera essent, quid tandem evincerent? Hoc unum, christianam videlicet societatem ex hominibus coalescere, qui optima quacunque re interdum abutuntur. Hæc igitur et similia ab humana vel infirmitate vel pravitate proficiuntur, minime vero a religione ipsa christiana, a qua interduntur omnino et reprobantur. Maligni præterea est, omnia mala prosequi et exaggerare, et innumera bona alicujus institutionis, quæ in immensum defectus illos ipsi extraneos superant, silentio prætereire (2).

PROPOSITIO III. — *Admirabilis christianæ religionis propagatio in omnibus suis adjunctis spectata ineluctabile pariter suppeditat divinæ ac supernaturalis Christi missionis argumentum.*

Christi vaticinium de futura suæ religionis per universum orbem propagatione superius dedimus; jam vero ejus adimplementum nulli humanæ seu naturali causæ, sed uni divinæ virtuti adscribendum esse sic ostendere aggredimur.

Certum est, christianam religionem vix trium sæculorum spatio per universum orbem ubique fuisse

(1) Ita auctor op. *Des guerres sacrées par rapport à l'utilité publique*, Consul. etiam comes J. de Maistre in op. *Du pape*, lib. II, cap. 7.

(2) Vel ipse Montesquieu, qui certe suspectus nemini esse debet, hoc ipsum jam adverterat, scribens : *C'est mal raisonner contre la religion, que de faire dans un grand ouvrage l'énumération des maux qu'elle a produits, si l'on ne fait celle des biens qu'elle a faits; si je voulais raconter tous les maux qu'ont causés la monarchie, les lois civiles, le gouvernement républicain, je dirais des choses effroyables* (Esprit des lois, liv. xxiv, ch. 2). *Sans sortir de notre France*, inquit Bergier, *je soutiens que la seule institution des hôpitaux pour les enfants trouvés, et les soins qu'inspire aux parents l'idée du baptême, conserve toutes les années plus de six mille Français... La cruauté des Chinois laisse périr toutes les années plus de trente mille enfants de compte fait, et les philosophes nous vantent les mœurs chinoises. La barbarie des Romains laissait mourir de faim et de maladie tous les ans un plus grand nombre d'esclaves, et les philosophes n'en disent rien* (Traité hist. et dogm. de la vraie religion; tom. x, p. 487). Multiplicari possent in infinitum, ut ita dicam, monumenta ex quibus colligi possent ingentia beneficia, quæ in societatem contulit religio christiana, quæ tamen increduli dissimulant, ac interea microscopio latebras omnes inquirunt, ut inveniunt quæ reprehendant, et miseris paralogramis religioni adscribunt ea, quæ religio proscrit ac damnat.

diffusam et propagatam; atqui hujus celerrimæ diffusionis causa, omnibus adjunctis perpensis, nulla humana vel naturalis assignari potest; ergo tam subita atque tam lata christianæ religionis propagatio a divina ac supernaturali aliqua virtute repeti debet, seu quod idem est, ejusmodi propagatio ineluctabile sup-
 peditat divinæ ac supernaturalis Christi missionis argumentum.

Major, quæ res facti est, ex indubiis monumentis constat. Jam enim ab ipsis ecclesiæ primordiis scribebat Apostolus ad Romanos (XV, 19), quod repleverit evangelium Christi ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum, et quod romanorum fides annuntiaretur in universo mundo. Plinius junior Asiæ proconsul sub finem sæculi I sic ad Trajanum scribit (1): *Visa est mihi res digna consultatione propter periclitantium numerum; multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam vocantur in periculum et vocabuntur; non civitates tantum, sed vicos etiam atque agros christianæ superstitionis contagio pervagata est; prope jam desolata templa deorum, et solennia diu intermissa. Et Seneca (2): Quum interim usque eo consuetudo convuluit sceleratissimæ gentis, ut per omnes jam terras recepta sit; victi victoribus leges dederunt. Hinc merito Tertullianus (3) sic romanos alloqui poterat sæculo III: *Hesterni sumus, et vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castra ipsa, palatium, senatum, forum; sola vobis reliquimus templa* (4).*

Ad minorem quod attinet, sic eam ostendimus: Agitur enim de propagatione religionis novæ, quæ dogmata proponebat humanæ rationi impervia, atque receptis notionibus contraria, ejusmodi sunt mysteria Trinitatis ac Dei hominis facti et turpiter cruci affixi, ex invisâ judaica natione orti, carnis resurrectionis, etc.; agitur de religione, quæ austera præcepta imponebat, qualia sunt abnegatio sui, animi demissio, inanis gloriæ contemptus; quæ bellum omnibus cupiditatibus ac flagitiis indicabat; quæ cultores suos communi ceterorum infamiae et private execrationi objiciebat (utpote qui traderentur veluti homines contemptissimæ inertiae, per flagitia invisî, humani generis odio convicti, fontes et novissima exempla

meriti (1), ut reipublicæ eversores, ita ut quidquid demum infortunii aut calamitatis contigisset iisdem continuo tribueretur (2)), ac denique certissimo mortis periculo et perpetuis privationibus eos exponebat (3); agitur de propagatione ejusmodi religionis inter gentes flagitiosissimas et in omne vitiorum genus effusas, quin philosophorum superbia, principum ira, immanitas sacerdotum, qui omni qua poterant industria ejus propagationi sese objiciebant; ingruens sibi malum avertere possent; agitur demum de talis religionis propagatione tot inter difficultates peracta per duodecim viros pisces, ineptos, rudes, judæos (4). Cum itaque ex una parte omnis generis obstacula validissime huic propagationi obsisterent, ex altera vero religio subsidiis omnibus naturalibus ad ea superanda idoneis, penitus esset destituta, impossibilis erat hujus religionis propagatio, nisi invisibilis ac supernaturalis virtus ei adstitisset; nam ubi vis motrix est minima ac pene nulla, et oppositio seu resistantia est maxima, effectus obtineri nequit, nisi occulta aliqua virtus præsto sit, quæ certe in casu nostro esse non potuit nisi supernaturalis atque divina.

Jam vero hæc propagatio vel contigit propter miracula, vel sine miraculis; si primum, divina jam est religio, quæ ob signata fuit certissima veritatis ac divinitatis nota, cujusmodi miracula esse ostendimus; si alterum dicitur, propagatio hujus religionis est omnium primum maximumque miraculum. Sic impios ac infideles sui temporis premebat S. Augustinus (5).

(1) Vide Tacit. *Annal.* tom. iv, cum notis Valeriani.

(2) Vide Tertull. *Apolog.* c. iv.

(3) Gibbon ipse graphice describit miserandam Christianorum conditionem tribus illis prioribus sæculis in *Historia de casu imperii romani*, c. xv.

(4) Eloquentissime, ut solet, hoc argumentum evoluit S. Joan. Chrysost. *Orat. v. Contra gentes*, Hom. *Quod Christus est Deus*. Illud etiam eleganter illustrat Segneri noster in nunquam satis commendato opere *L'incredulo senza scusa*, p. II, c. 9.

(5) *De civ. Dei*, lib. xii. Feliciter hoc Augustini argumentum Dantes expressit in suo *Paradiso*, Cant. xxiv, his versibus, 106 et seqq.:

*Se il mondo si rivolse al Cristianesimo,
 Diss'io, senza miracoli: quest'uno
 È tal, che gli altri non sono il centesimo.*

Perbelle autem illud evoluit Card. Pallavicinus in opere *Arte della perfezione cristiana*, lib. I, c. xvi, his verbis: « Per conoscere che la conversione del mondo fatta senza miracoli sarebbe stato maggior miracolo, facciassi ragione, che i misteri di nostra fede come superano nell'esistenza il poter della creata natura, così superano nella credenza l'intender della creata natura; onde ciò che la natura fa, e ciò che ella sà non basta a renderli prudentemente credibili. Solo il miracolo, siccome testimonianza di Dio, che non può nè cader, nè trarre in errore, li costituisce meritevoli di credenza. Ora il miracolo può essere di due maniere; o esteriore ed aperto al senso, com'è illuminar ciechi, risuscitar defuncti, e ciò intende S. Agostino col nome universal di miracoli nella prima parte del suo disgiunto; o interiore, movendo l'intelletto, e la volontà a ciò che lor sarebbe impossibile per natura, e questo è quel più stupendo miracolo, il qual afferma S. Agostino, che

(1) Lib. x, Ep. 97.

(2) Apud S. August. *De civ. Dei*, lib. vi, c. xi, n. 56, et inter fragmenta ex libris Senecæ, t. iv. opp. edit. Taur. 1829, ex recensione Buhkopf, qui in nota ad hunc locum, relatis versibus Rutilii:

Atque ulinam nunquam Judæa subacta fuisset

Pompeii bellis imperioque Tui!

Latinus excise pestis contagia serpent,

Victoresque suos natio victa premit,

addit: *ubi etsi judæi nominantur, certum christianos maxime intelligi, sicut et in Seneca ipso.*

(3) *Apolog.* c. 37.

(4) Plura vide apud Cl. Ansaldi, ordinis Præd. Dissert. *Multitudo maxima eorum, qui prioribus Ecclesiæ sæculis christianam religionem professi sunt, ostensa et vindicata*; item Mamachium, ejusd. ord. tom. I, *Orig. et antiquit. christianarum*, edit. rom. 1749, pag. 345 et seqq., ubi non solum testimoniis ethnicorum ostendit ingentem fuisse christianorum numerum a Neronis ad Trajani ætatem, sed præterea argumenta solvit, quibus Vitringa conatus est eorum numerum extenuare.

DIFFICULTATES.

Obijcitur primo cum Gibbon (1) aliisque incredulis: Ex conjunctione ac veluti concursu plurium causarum naturalium ratio sufficiens habetur propagationis religionis christianæ. Eo contulit 1. tot populorum conjunctio sub una imperii romani auctoritate, quo factum est, ut fama longe lateque propagaretur novæ istius religionis; 2. indoles philosophiæ et dispositionis in plerisque philosophorum sectis illius ætatis, quæ in mysticismum declinaverat, et in amorem solitudinis ac meditationis, quæque rerum externarum contemptum ingerebat ac scepticismum circa paganam religionem (2); 3. bella et

sarebbe accaduto se il mondo senza miracoli della prima sorte si fosse convertito a Cristo. E dirittamente l'afferma; poichè tra le suddette due qualità di miracoli maggior miracolo è quello per cui Dio si mostra signore assoluto d'una maggior natura; ma superiore a tutte le corporali nature è l'intellettuale; adunque maggior miracolo, che il ridurre un occhio accecato a condizione di vista, e un corpo defunto a condizione di vita, è il sospignere l'intelletto in atti eccedenti l'operar suo naturale. Or questo sarebbe avvenuto se innumerevoli uomini sapientissimi, senza argomento di miracolo esteriore, avesser prestata fede a misterj tanto più alti di ciò, che detta il conoscimento natio. E maggiormente perchè opponevasi a questa fede l'appetito inferiore, che molto può nella credenza... poichè tal fede obbligava i credenti a condannar se stessi per delinquenti e rei di eterno supplizio, se non abbandonavano quei piaceri, ove il comun senso e la corrotta natura violentemente ci tira. E pur gli articoli di questa fede s'infissero lor sì profondamente nel cuore, che d'altra materia non vergaron le carte, non cibaron i pensieri, non innamoraron gli affetti; sì che per sostenimento di essa alcuni tali sapientissimi uomini sofferser la morte, come san Giustino, sant' Ireneo, e san Cipriano; altri rinunziaron gli onori e le dignità, come san Paolino; altri si ritirarono a vita austera negli eremi, come san Girolamo e Arsenio; altri dieder ripudio a tutti i diletti del senso, in cui per addietro stavano profondamente sommersi, e ad ogni letteratura profana in cui trionfavano, come sant' Agostino. Ma più comprendendo in una parola che in molte, basti dir che a questa fede si convertì senza forza e di pura voglia tutto l'imperio romano, in cui stava raccolto il fior dell'ingegno, e della sapienza terrena, e che era prima così nell'intelletto, come nella volontà occupato da opinioni, ed affezioni direttamente contrarie.

(1) Gibbon, loc. cit.

(2) Hæc difficultas jam proposita fuerat a Montesquieu, *Esprit des lois*, liv. xxiii, ch. 21; et a Deslandes, *Hist. crit. philosophiæ*, lib. vii, c. 34. Eclecticismus, aiunt ipsi, opera Potamonis sub Augusto indutus fuerat. Quo argumento usi sunt Patres, ut facilius evincerent philosophiam, eo quod religio seu philosophia christiana selecta et præstantiora dogmata omnium sectarum in se contineret. Addunt præterea, ea ætate qua religio christiana prædicari cœpit, a pluribus philosophorum sectis inductam nescio quam aversionem ab imperio romano, quin imo et ab omnibus jam æversæ reipublicæ negotiis ἀπαθείαν, exinde perfectionis veluti ideam tum fere apud omnes contemplationi, meditationi ac solitudini affixam, quæ semitam dogmatibus ac disciplinæ christianorum aperiret, prout innuunt Justinus et Clemens Alex., dum passim tradunt per philosophiam Verbum jam populos præparasse, præsertim vero Euseb. *Hist. eccl.* lib. iii, c. 37: « Siquidem plerique, inquit, ex

depopulationes provinciarum per barbaros, sub Galieno imperatore præsertim, teste ipso Sozomeno (1), cui adstipulantur Theodoretus et Philostorgius; quibus factum est, ut inter barbaros numerus christianorum augetur. Ex causis vero internis contulerunt, 4. ipsa christianorum disciplina et vivendi ratio; ex quo enim evangelium prædicari cœpit, frequentissimæ fuerunt oblationes, primitiæ, sportulæ, agapæ, convivia, mensæ communes (2). Inducta deinceps sunt xenodochia aliaque his similia instituta, quæ plures ad sectam christianam traxerunt, teste Juliano imperatore (3). 5. Facilitas, qua christiani inter suos admittebant omne perditorum mortalium genus, spemque præbebant criminum veniæ facile impetrandæ. Quare Julianus sic christianam religionem irridens: *Quisquis mulierum corruptor, inquit, quisquis homicida, quisquis piaculo et execrando scelere sese obstrinxit, fidenter adito; etenim simul atque hac aqua ablutus fuerit, illico ego eum purum reddam; quod si iisdem sese flagitiis rursus contaminaverit, efficiam, ut tonso capite et pectore percusso expietur* (4). 6. Fama miraculorum, quorum potestatem edendorum sibi attribuebant christiani, quamque summo pere deprædicabant, plures decepit. Sive igitur spectemus humanarum causarum concursum, sive ipsius religionis christianæ indolem, patet naturali omnino ratione eam propagari potuisse.

Resp. *Neg. antecedens* sive collective sive distributive sumptum, cum et impares effectui isti explicando sint causæ, quæ ex rerum humanarum concursu petuntur; calumniosæ vero, quæ ex indole et disciplina christianæ religionis. Ac primo quidem impares sunt ejusmodi causæ quæ, licet collective sumantur, solum evincunt, res humanas divina providentia disponente concurrere ad facilius *notitiam* evangelii propagandam, non autem movisse homines ad *credendum* et ad *amplectendam religionem* ea animi persuasionem, ut pro ipsa parati essent ad bona, parentes, patriam, vitamque ipsam amittendam. Calu-

illis temporis discipulis, quorum animos ardentioris philosophiæ desiderio Verbum incenderat, Servatoris nostri præceptum jam ante impleverant (Σωτηρὸς προῖτερον ἀπεπλήρουσαν παρακλήσεις) divisus inter egentes facultatibus suis. » Ibi notat Willelmus Lowt Eusebium hic eos fortasse respicere, qui severioris vitæ instituto et rerum mundanarum contemptu acti jam fuerant; quare præceptum Christi de divisione bonorum pauperibus faciendam jam antea, scilicet antequam religioni divinæ nomen darent, adimpleverant. Sed res incerta ex Eusebio.

(1) *Hist. eccles.*, lib. ii, cap. 6.

(2) Hanc difficultatem urget Thomas Hobbes in satyra, quam *Historiam ecclesiasticam* inscripsit, illis versibus:

*Traxit, et ut dixi, multos æquatio vite
Mensaque communis, quæ erat una fides;
Doctis, indoctis, fidis simul et simulatis
Hoc paupertatis dulce levamen erat.*

Sic etiam Felix Bodinus, op. cit.

(3) In *Epist. xlii.* ad Arsacium Pontificem Galatiæ, tum in fragmentis orationum circa finem, editionis Petavii.

(4) Apud Gibbon, loc. cit.

mniosæ vero sunt, quas ipsi ex indole religionis derivant, ut ex dicendis patebit. Sed jam singillatim eas disjiciamus.

Ad 1. *D.* Juvat ad *notitiam* evangelii disseminandam, *C.* ad movendos animos, ut ipsam amplecterentur *N.* Addatur plurimum ejusmodi imperii romani amplitudinem conferre potuisse ad ipsam religionem christianam facilius convellendam ex tacita ipsius Gibbon confessione (1).

Ad 2. *D.* *Poterat hæc indoles*, etc., disponere aliquot eosque rarissimos ad amplectendam christianam religionem quoad *aliquas veritates morales*, et quidem in pari casu, *Tr.* omnes indiscriminatim, spectatis præsertim rerum adjunctis quæ in probationibus recensimus, et quoad omnes veritates *N.* Addimus philosophos, si fortasse aliquos excipias platonicos, teste s. Augustino (2), insensissimos præ ceteris adversarios fuisse, quos ecclesia nacta sit; stoici siquidem et epicurei, qui primis illis ecclesiæ sæculis in imperio romano principem inter ipsos locum obtinebant, summopere abhorrebant a christianorum institutis.

Ad 3. Eadem esto distinctio ac in resp. ad 1. nam eadem ratio militat. Addatur inter captivos plures sacerdotes ethnicos fuisse: quare ipsi idem non præstiterunt? Itaque omnes causæ recensitæ ab adversariis valent quidem in ratione *medii*, quo usa est divina providentia, non autem in ratione *causæ* proprie dictæ.

Ad 4. *D.* Et hæc commendant sanctitatem christianæ religionis et primorum christianorum, *C.* explicant causam propagationis vel *N.* vel *subdist.* Quoad aliquos, si insuper non debuissent sese exponere iræ suorum, mortis evidenti periculo et in infinitas propemodum ærumnas se conjicere, *Tr.* omnes vel etiam plerosque in dictis rerum adjunctis *N.* (3).

(1) Cons. Versio italica edita Mediolani cum specimine confutationis Spedalieri et anonymi c. III (tom. 1, pag. 143, edit. Pisan.) Conf. Spedalieri *contra Gibbon*, fere tota sectione VI, part. 1, ac præsertim c. III, pag. 262, edit. Placentinæ.

(2) *De Verit. relig.* c. VII.

(3) Sportulæ, etc. non dabantur nisi egenis, viduis, pupillis, etc. En verba Tertulliani, *Apolog.* c. xxxix: « Hæc quasi deposita pietatis sunt: nam inde non epulis, nec potaculis, nec ingratis voratrinis dispensantur, sed egenis alendis humanisque, et pueris ac puellis, re ac parentibus destitutis, jamque domesticis senibus, item naufragis, et si qui in metallis, et si qui in insulis, vel in custodiis, dumtaxat ex causa Dei sectæ, alumni confessionis suæ fiunt. » Hæc ferme repetit s. Cyprianus, Epist. 38, edit. Pamelii, quæ est ad Calcedonium et Herculæum collegas, et ad Rogatianum et Numidium presbyteros: « Cumque ego vos pro me vicarios miserim, ut expungeretis necessitates fratrum nostrorum sumptibus, si qui etiam vellent artes suas exercere, additamento, quantum satis esset, desideria eorum juvaretis, simul etiam et ætates eorum, et conditiones et merita discerneretis, etc. » — Ex quibus deducunt eruditi, matriculam necessitatum continuisse nomina egentium, ætatem, etc. aliquando nomina expuncta, aliquando addita quæ opus essent ad alendam familiam, cum suis artibus quod esset satis sibi comparare non poterant. Hoc studium nunquam defuit in ecclesia ca-

Addatur xenodochia, ptochia, gerontotrophia, etc. nonnisi sero instituta in ecclesia fuisse, postquam nempe pacem et securitatem ipsa adepta est.

Ad 5. *D.* Quatenus nempe christiana religio vel tota vel magna ex parte coaluerit ex scelestorum hominum fæce atque colluvie, *N.* secus *subdist.* Et hos, quos admittebat religio in sinum suum, hac lege admittebat, ut veterem hominem exuti novum induerent juxta severa evangelii præcepta, *C.* quacunque ratione *N.* Nec prætermittendum est eo magis alienos homines esse ab amplectenda christiana religione, quo magis moribus perditum sunt atque corde corrupti; quod si plures ejusmodi conditionis homines ad christiana castra transierunt, in eo mirifice elucet virtus divinæ gratiæ, qua adeo perculsi sunt, ut christianam fidem professi mira statim morum sanctimonia fulserint, teste Plinio (1) ac ipso Juliano imperatore, qui ad Arsacium Galatiæ Pontificem scribens, ut per ipsum ethnicos ad bene vivendum inflammaret, exemplum proposuerit *Christianorum benignitatem in peregrinos, curam ab illis adhibitam in mortuis sepeliendis et sanctimoniam vitæ* (2).

Ad 6. *D.* Una cum veritate miraculorum præteritorum, quæ Christus et apostoli patrarunt, atque præsentium, quæ passim nempe a christianis peragebantur, *C.* fama tantum absque eorum veritate *N.* Postremum enim hoc supponere tum absurdum tum ridiculum foret. Addo minus etiam talem conjecturam valere, quod eandem potestatem sibi tribuerint ethnici (3).

II. Obj. Nemo ab initio religionem christianam amplexus est, nisi populus; est autem pervulgatum illud Senecæ adagium: *Argumentum pessimi turba est*; ergo.

tholica. Innumera occurrunt exempla omnium sæculorum. Ethnicorum pauperes interdum alebantur ab ecclesia.

(1) Lib. x, epist. xcvi, scribit: « Affirmabant autem (christiani conquistii) hanc fuisse summam vel culpæ suæ vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum invicem; seque sacramento non in seculis obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum abnegarent. » Addatur Tertullianus qui provocabat ethnicos, ut proferrent aliquem in carceribus detentum, vel extremo supplicio affectum aut conquistum alia de causa præter illam fidei. — Cons. Mamachi. *De orig.*, tom. 1; Fleury, *Mœurs des Israélites et des Chrétiens*, p. 11; Bossuet, *Discours sur l'hist. univ.*, p. 11, ch. 19; Spedalieri, op. cit., sect. IV, c. 1; et ex antiquis s. Augustinus, *De moribus ecclesiæ catholicae*.

(2) Ep. xlix, edit. Spanhem. En ipsius verba: *Τὸ οὖν ἡμεῖς διομεθα ταῦτα ἀρκεῖν, οὐδὲ ἀποθλίβεσθαι, δὲ μάλιστα τὴν ἀθεότητα συνηύξησεν ἡ περὶ τοῦς ξένους φιλανθρωπία καὶ ἡ περὶ τὰς ταφὰς τῶν νεκρῶν προμήθεια καὶ ἡ πεπλασμένη σεμνότης κατὰ τὸν βίον.* Integra ferme epistola non continet nisi christianorum elogium.

(3) Cons. Spedalieri, *contra Gibbon*, sect. III, c. 2, 3, 8. *Origenes contra Celsum*, lib. 1, affirmat, tot fuisse portenta a Christi sectatoribus patrata, quæ non tam trahebant ad Christum quam coactos etiam et invitos rapiebant, ὅτι πολλοὶ ὡς περὶ ἀνδόντες προσεληλύθασιν χριστιανισμῷ. Notæ sunt provocaciones publicæ Tertulliani, Cypriani aliorumque Patrum.

Resp. 1. N. M. Plures enim nos recensuimus ex judæis et ethnicis, qui christianam religionem professi sunt, doctrina, nobilitate, opibus florentes. Illis addimus Polycarpum, Ignatium, Irenæum, Justinum, Clementem, Ammonium, Origenem, Aristidem, Apollinarem, Athenagoram, Quadratum, Apollonium, etc., ut posteriores omittamus; addimus Glabronem, qui sub Trajano magistratum gesserat, Flavius Clementem virum consularem Domitiani consobrinum, ejusque uxorem Flaviam Domitillam Augusti sanguine natam; addimus eos quos Tertullianus recenset ex palatio, foro, senatu; quos *omnis ordinis* recenset Plinius. Nonne adversarii nostri objiciunt plures philosophos ex indole philosophiæ, quam profitebantur, ad christianam religionem venisse (1)?

Resp. 2. D. M. Et humilis plurimorum fidei conditio est antiqui vaticinii adimplementum de iis, qui in futurum Messiam credituri sub initio erant, C. aliquid roboris detrahit argumento nostro N. Conf. Is. LXI, 1 cum Luc. IV, 17 et seqq.

Ad prob. *Argumentum pessimi turba est*, D. Cum agitur de speculativis quibusdam veritatibus, circa quas turba indifferenter se habere potest, Tr. cum agitur de deserenda religione, quam cum lacte suxerat, atque de nova amplectenda, invisâ, cupiditatibus inimica, cum famæ, parentum, bonorum omnium vitæque ipsius discrimine N. In negotio enim religionis sive veræ sive fictæ, multo illi tenacius adhæret turba, populus, plebs, quam sapientes et nobiles; hinc si turba religionem christianam amplexa est, ad id præstandum non nisi aut argumentorum evidentiam, aut divinæ gratiæ omnipotentem virtutem, aut utramque simul fortiter suaviterque ipsam impulisse dicendum est.

III. Obj. Christiana religio acceptum referre debet incrementum suum magna saltem ex parte persecutionibus imperatorum christianorum; ergo.

Resp. N. A. Nam religio christiana jam longe

(1) Apposite Hieronymus, *Præfat. in Catal. Script. Eccl.*: *Discant igitur, inquit, Celsus, Porphyrius et Julianus, rabidi adversus Christum canes, discant eorum sectatores* (qui putant ecclesias nullos philosophos et eloquentes, nullos habuisse doctores), *quantum et quales viri eam fundaverint, extruxerint; et desinant fidem nostram rusticæ tantum simplicitatis arguere*. Nonne jam publica existerat in urbe Alexandria schola a primis ecclesiæ sæculis instituta, in qua viri doctissimi Ammonius, Pantænus, Clemens Alex., Origenes, etc. floruerunt, et ad quam vel ipsi ethnici turnatim confluebant? En quid de ejusmodi schola scribat Eusebius, *Hist. Eccl.* lib. v, c. 10, ubi loquens de Pantæno: *Ἐξ ἀρχαίου θέντος*, inquit, *διδασκαλείον τῶν ἱερῶν λόγων παρ' αὐτοῖς συνεστῶτος, ὃ καὶ εἰς ἡμῶς παρατείνεται, καὶ πρὸς τῶν ἐν λόγῳ καὶ τῇ περὶ τὰ θεῖα σπουδῇ δυνατῶν συγκατασταῖται περικυβήταμεν*, id est, « Jam inde a prisceis temporibus, sacrarum litterarum schola in ea civitate fuerat instituta; quæ quidem nostra adhuc ætate perseverat, et ab hominibus tum eloquentia tum divinarum litterarum studio instructissimis obtineri dicitur. » Porro, sub Severo (inquit anonymus chronographus) floruit Pantænus, quem secutus est in schola (alexandrina) Clemens Stromateus, hunc Origenes. Cf. Cave, *Hist.* vol. II, p. 37, ad annum Christi 184; ergo jam inde sæculo II celeberrima illa schola florebat.

lateque per universum orbem propagata erat, eamque profitebatur major forsitan incolarum romani imperii pars, ante Constantini conversionem (1). Imperatores christiani collabentem jam undique idololatricam superstitionem vel proprio fato permiserunt, vel nullo ferme negotio funditus sustulerunt.

IV. Obj. Paganismus, mahumetanismus, protestantismus brevi longe lateque propagati sunt: ergo celeritas propagationis religionis christianæ nihil habet supernaturalis aut divini; in insito siquidem humani cordis novitatis amore et in exemplo principum habetur ratio sufficiens propagationis cujuscunque religionis, ideoque et christianæ (2).

Resp. D. cons. Celeritas per se, etc. C. cum omnibus suis adjunctis N. In hoc enim præcise totum consistit propositi argumenti robur, non autem in materiali, ut ita dicam, propagatione in se spectata.

(1) Cons. Spedalieri in *Analisi dell' esame critico di Freret*, cap. VII, art. 3 et seqq. Etsi Constantius imperator arianus sub poena capitali prohibuerit exercitium idololatriæ, nulla supersunt monumenta, ex quibus constat, illas leges fuisse executioni mandatas; imo s. Augustinus aperte scribit: *Quis unquam detectus non negavit, vel saltem timore pænæ tantum scelus se nunquam patratum promissit?* Ipse Gibbon factur irritos conatus illos fuisse. Julianus imperator idololatriam propugnavit post Constantii obitum, et rursum juxta Freret religio pagana dominari quodammodo cœpit. Sed hic duo sunt notanda Freret mendacia; 1. quod negaverit Julianum christianos fuisse persecutum; hoc enim falsum est; nam dupliciter sævit in christianos, indirecte per discordiæ inter Prælatos semina quæ ipse jecerat; directe per vim, exilia, bonorum direptionem, cruciatus, mortem. In martyrologio romano plura occurrunt nomina eorum, qui sub Juliano passi sunt. S. Gregorius Naz. ejus crudelitates palam ipsi exprobravit. Fictos sæpe prætextus quærebat eadem ratione, ac postea factum est sub Elisabetha anglorum regina, aliisque passim. Alterum mendacium Freret est, quod denuo sub Juliano religio pagana amissam recuperare cœperit dignitatem. Julianus in epistola ad Artemonem conqueritur, quod nemo inveniretur qui redire vellet ad derelictum numinum cultum, ac rursum scribens ad Libanium sophistam, conqueritur, quod sermones habiti ad incolas Berææ, ut ipsos inducerent ad denuo amplectendam religionem majorum, nullos pepererint fructus. Quod si nonnulli rursum ad idololatriam redierunt, ut referunt ss. Gregorius, Basilus, etc., ii ipsi fuerunt qui christianam religionem professi erant sub Constantino, arianam sub Constantio, et paganam sub Juliano, eadem ratione qua in Anglia Krammer et Paullet, Cæcilius alique fuerunt semicatholici sub Henrico VIII, protestantes sub Eduardo VI, catholici sub Maria, denique rursum protestantes et calvinistæ sub Elisabetha: Paullet sub quinque Regibus quater mutavit religionem. Ceterum Jovinianus successor Juliani paganos persecutus non est, Valentinianus eos protegit, Valens peperecit ethnicis, sævit in catholicos. Sub Theodosio, Arcadio et Honorio vix reliquæ inveniri poterant paganismi in toto imperio romano. Nam a sæculo V labente jam vix fit mentio de paganis.

(2) Sic etiam post alios multos incredulos Wegscheider hac de causa rejicit argumentum pro divinitate religionis christianæ desumptum ex ejus propagatione dum ait: « Neque fausta ecclesiæ propagatio et conservatio, quod eadem et islamiticæ religioni configit, inter documenta veritatis atque originis divinæ referri potest » (op. cit. p. 1, c. 2, § 51, not. 1). Ita etiam Felix Bodinus loc. cit.

Hinc *Neg.* paritatem. Quid mirum si pagana superstitio tam late propagata sit; innixa cupiditatibus ac vitiatæ propensionibus naturæ, et simul freta auctoritate, potentia ac legibus principum? Si tamen paganismus una religio dicendus est, et non potius unum nomen. Sic nihil mirum est, si islamismus, utpote secta cupiditatibus blandiens ac præconceptis magna ex parte opinionibus conflata, inter arma et cædes, tam celeriter creverit; præsertim cum ob diuturnas simultates et bella, ad internecionem pene usque pertracta, inter romanos et persas, utriusque imperii vires consumptæ essent. Quod demum attinet ad protestantismum, nemo est qui ignoret, animos jam a longo tempore diversis concurrentibus causis ad illam innovationem fuisse veluti præparatos atque dispositos. Agebatur præterea de reformatione, quæ ad majorem in moribus ac disciplina licentiam homines alliciebat, quæ furtis, expoliationi bonorum ecclesiasticorum, quibus et principes et privati non pauci inhiebant, aditum aperiebat, quamque politica rationum momenta promovebant (1). Adde ingens esse discrimen inter introductionem novæ religionis, veteri receptæque omni ex parte contrariæ, et corruptionem alicujus religionis sub falsis prætextibus, qualis reformatio lutherana fuit. Sed præterea distinguendum est inter lutheranismum proprie dictum et protestantismum; primus enim saltem valde propagatus non est, sed brevibus limitibus circumscriptus et cito in plures sæctas divisus; alter vero, cum non sit nisi negativus, nil aliud significat, nisi *magnam defectionem*, non autem *diffusionem* proprie dictam.

Ad prob. de insito humani cordis novitatis amore, *N.* Etenim nihil magis obstat propagationi religionis, quam ejusdem novitas; hæc profecto perpetua fuit ethnicorum exceptio adversus religionem christianam, ac maximum obstaculum, quod ipsa superare debuerit. Exemplum principum, si quid probaret, evinceret, idololatrias primis ecclesiæ sæculis a religione christiana summopere abhorreere debuisse (2).

PROPOSITIO IV. — *Conservatio Christianæ Religionis in omnibus suis adjunctis spectata non minus certum divinæ ac supernaturalis Christi missionis suppeditat argumentum.*

Christus Dominus non solum religionis suæ propagationem sed et conservationem vaticinatus est usque ad consummationem sæculi (Matth. XXVIII, 20), ac portas inferi nunquam prævalituras adversus ecclesiam, quam edificaturus erat super Petrum (ibid. XVI, 18). Si adimplementum suum sortitum

est vaticinium, patet non minus certum a nobis desumi argumentum ad divinam Christi missionem evincendam ab ipsius religionis conservatione quam ab ejusdem propagatione. Ad tollendam vero omnem æquivocationem, præmittimus; nos hic non aliam communionem sub christianæ religionis nomine designare præter *catholicam*, in cujus soli conservatione divinæ virtutis efficacia elucet, ut jam ostendimus.

Religionis christianæ conservatio non minus certum argumentum suppeditat divinæ ac supernaturalis originis suæ quam ipsius propagatio, si eadam adjuncta concurrant tum ex parte difficultatum, tum ex parte eorundem defectuum naturalium causarum in iis superandis ad ipsius conservationem, quæ concurrerint adversus ejus propagationem. Atqui ita est, etc.

Et sane, præcipuum impedimentum seu obstaculum, quod oppositum est christianæ religionis propagationi, præter dogmatum arduitatem, est bellum quod indixit omnibus cupiditatibus; jam vero hoc ipsum ejus conservationi semper obstitit; quo factum est, ut pugnare perpetuo debuerit adversus duplicem, ut ita dicam, hostium aciem, externam nempe atque internam. Externi ecclesiæ catholicæ seu religionis christianæ hostes tribus prioribus sæculis fuerunt ethnici, qui in ipsam omnem sævitiam exercuerunt, quæ postea recruduit sub apostata Juliano, qui crudelitati astutiam adjunxit; quibus addendi sunt subsequentibus sæculis persarum et islamitarum conatus. Interni præterea hostes, qui ecclesiam catholicam omni molimine oppugnare aggressi sunt, innumera prope fuerunt hæreticorum sectæ, quæ vel ab ipsis christianæ religionis incunabulis et quovis deinceps sæculo exortæ sunt usque ad protestantismum ejusque propages, anabaptistas, socinianos, quackeros, unitarios, biblicos, rationalistas. Quibus sese adjecerunt schismaticorum turbæ novatianorum, donatistarum, græcorum, ruthenorum, anglicanorum, quarum aliquæ numerosissimæ quandoque fuerunt, ac imperatorum, regum ac principum favore ac potentia fretæ formidabiles fuerunt vel etiam sunt. Ad internos quoque ecclesiæ catholicæ hostes spectant tot vel aperti vel occulti apostatæ, tot perduelles filii, qui mœstissimæ matri nec minus atrox nec minus diuturnum bellum intenterunt, ut jansenistæ, deistæ, athei, pseudo-politici, tot occultæ sectæ, quæ facile numerari profecto non possunt (1).

Hi porro sive seorsim, sive conjunctis viribus, eam oppugnaverunt tum aperta vi, dirissimis scilicet in eam ejusque ministros excitatis persecutionibus, tum calamo ac publicis typis undique argumenta

(1) Cons. Bossuet, *Hist. des variations*, liv. 1; Bernini, *Storia di tutte l'eresie*, tom. iv, edit. Rom. 1709; Zaccaria, *Antifebronio*, tom. 1, lib. 1; Colbet, epist. 1. Certe vel ipse Hume, qui nihil credebatur et neminem reverebatur, aperte fatetur, *que le véritable fondement de la réforme fut l'envie de voler l'argenterie et tous les ornements des autels.* (Histoire d'Elisabeth, trad. de l'anglais, ch. 40, an 1568).

(2) Cons. Spedalieri, op. cit. *Analisi dell'esame critico di Freret*, tom. 1, c. 7, art. 8, p. 250.

(1) In Gallia, Anglia, Hispania, Germania, Italia innumera prope insurrexerunt occultæ societates, quæ diversa nomina subinde sumpserunt, Fratrum Illuminatorum, Murariorum, Carbonariorum, etc., quæ omnes eo tendebant, prout tendunt ad christiani nominis excidium. Non parcent viribus, pecuniæ, calumniis, hypocrisi, dummodo finem suum obtineant.

conquirentes non solum ex scriptura vel ecclesiasticis monumentis, sed et ex historia, antiquitate, chronologia, physica, mathesi, astronomia, therapeutica, geologia, sculptura, pictura, poesi, etc., adeo ut vix humanæ scientiæ vel artium liberalium pars aliqua sit, qua abusi non fuerint et ex qua identidem arma non desumpserint, ut ecclesiæ extremam perniciem inferrent.

Hæ præterea sectæ omnes, cujuscumque demum denominationis, licet inter se oppositæ, semper colligatæ fuerunt, quamdiu actum est de impugnanda catholica religione, et intimo insuper nexu conjunctæ cum internis hostibus fuerunt et sunt ad finem hunc obtinendum, adeo ut destructio religionis catholicæ sit unum omnium velut objectum attributionis, quod sibi proposuerint atque proponant. Adversus hanc unam ethnicæ, adversus hanc hæreticæ, schismaticæ, increduli omnes et pessimi quique; in hanc dieteria congerunt, in hanc calumnias struunt, hanc unam ex politicis principiis invisam vel saltem suspectam principibus viris reddere conantur. Adversus hanc fœdera et societates ineunt, quibus sese singuli jurejurando obstringunt, ut nullis parcant sumptibus, nullis incommodis, itineribus, nullis mediis ad finem assequendum (1).

E contra christiana religio seu ecclesia catholica, ab humilibus exorta principiis, passim sibi relicta, sæpe filios suos, qui auxilium illi ferre potuissent, indifferentes, sæpe etiam adversos experta est, qui latens bellum in præcipuam ejus sedem ac in sua veluti castra inferebant, interdicens communicationem omnem ac dependentiam ab ea, quæ omni humano ut plurimum est destituta præsidio (2).

Attamen vix paganismus vel sectæ externis præsidiiis caruerunt, vel levem aliquam adversitatem passæ sunt, cùm citius vel serius evanuerunt, nec

(1) In sola Gallia ab anno 1817 ad annum 1824, omissis 600,000 voluminibus bibliothecæ sæculi XVIII; jam numerabantur 2,741,400 volumina impressa operum Voltaire, Rousseau, Helvetii, Diderot, etc.; anno 1827 numerabantur 5,000,000.

(2) Satis est hic specimen gratia commemorare, febronianos omnes, eosque, qui congressus, seu potius conjurationis vulgo *D'Éms* nuncupatæ, placita sectantur, atque etiamnum in praxim deducere satagunt, aliosque ejusdem furfuris homines. Dignum plane est quod legatur opus *Memorie storiche di Monsignor Bartolomeo Pacca, ora Cardinale di santa chiesa, sul di lui soggiorno in Germania dall' anno 1786 al 1794*, Roma 1852, in quo veridicæ quamplures notitiæ congestæ habentur. Et tamen qui hæc præstant catholici sunt. Quid fiet a protestantibus! Perpendatur edictum Magni ducis Hassiæ relatæ ad exercitium religionis catholicæ in suis provinciis editum 30 Januarii anno 1850, Darmstadt, nec non Ducis Badensis, etc. Si sermo sit de genevensibus, legatur Dominus Næhön, qui in sua *Lettre sur la tolérance de Genève*, Lyon et Paris 1823, per documentorum seriem ab anno 1555 usque ad annum 1825 ostendit, ipsos nunquam destitisse a systemate persecutionis adversus catholicos; facile esset hanc documentorum seriem protrahere usque ad hunc annum, ut pateat, quomodo ipsi sibi coherant, ac quomodo verba cum operibus consentiant. Bergier provocat reformatos, ut vel unum locum indicent, quem quandoque obtinuerint, et in quo catholicos persecuti non sint.

nisi nómina sua in infami ecclesiæ hostium albo reliquerunt; aliæ nullis etiam regum conatibus potuerunt sustentari; aliæ in tot sunt frustula divisæ ac ita a primordiis suis diversæ, ut vitam seu existentiam vix aliquam habeant, si excipiat politica et externa, quæ solo odio communi, supra (col. 140-141) exposito, alitur ac sustentatur, steriles omnino sunt ac infœcundæ.

Ecclesia vero catholica, licet internum atque externum permanens bellum sustinere debuerit ac debeat, licet experimentis omnibus gladii, calumniæ, barbariei, scientiæ, picturæ, sculpturæ, typographiæ, confœderationum fuerit subjecta, licet per vicissitudines sæculorum modo prosperas, modo adversas transire debuerit, quotidie cernit ex inimicis suis cadere a latere suo mille et decem millia a dextris suis, et novis insurgentibus veteres deficere, semper sibi constans, semper victrix, ex sua virtute fortis, semper una, semper fœcunda ac majestate plena ad instar regalium fluvii, qui quo magis ab origine abscedit, aquis eo copiosioribus redundat, dum gentes ad fidem conversæ ad eam undique confluunt, dum sinum aperit ad colligendas dispersiones Israelis, id est, eorum omnium, qui sincere atque ex corde veritatem inquirunt ex diversis sectis, vel qui ex filiis suis ad meliorem frugem se recipiunt, pristinos errores et fallacias ejurando. Veluti civitas super montem posita in signum semper est populorum, qui oculos in eam attollunt, et ipsa lætabunda et gaudens miro semper ac novo charitatis affectu ad se venientes vel revertentes complectitur, et fructum ac consolationem percipit tot lacrymarum, quas pro eis fudit. Velut sol fulgens in medio nebulae usque ad extremum terræ micantes semper radios suos emittit et nuntios pacis ad eos, qui in tenebris et in umbra mortis sedent, ut lumine fulgoris sui perciti ac eam se recipiant et videant ac vivant.

Jam vero diversis imo plane contrariis his effectibus causa tribuenda est. Hic agitur de factis, quæ in dubium revocari nequeunt; sectæ ac superstitiones omnes licet omnibus humanis præsidiiis suffultæ, computrescunt et pereunt; christiana religio seu catholica ecclesia, omni sæpe humana ope destituta, imo adversitatibus omnibus pressa, semper viget, semper virescit et proficit. Profecto nisi desperare velimus, nil aliud superest, nisi ut dicamus, illas utpote humana opera perire, ut homines ipsi humanis omnibus vicissitudinibus subjacent ac demum intereant; hæc vero utpote divinæ originis divina ad-sistentia ac vita vivit, donec expletis sæculis ac mundi cursu canticum incipiat æternitatis.

Hujus Dei ad-sistentiæ erga ecclesiam suam perenne pignus atque argumentum sunt dona supernaturalia atque charismata, quibus semper abundant non pauci ex filiis ejus; prophetiæ et miracula, quæ nunquam in ecclesia esse desierunt; virtutes omnes, quæ heroicis, uti dicitur, gradum attingunt. Non ignoramus incredulos, protestantes, biblicos, rationalistas falsa scientia tumentes hæc spernere atque irridere, nec mirum, quum vaticinia ipsa ac miracula

biblica rejiciant; hæc tamen irrisio, hic contemptus facta testatissima ac juridica non destruunt. Ecclesia quovis sæculo examine severiori instituto, tum de virtutibus in gradu heroico, tum de miraculis aliisque donis supernaturalibus, plures refert in Beatorum ac Sanctorum album. Istorum gesta et acta ab ecclesia probata sincero animo ipsi legant et expendant cum suis documentis, et tunc, omnibus vanis subtilitatibus et paralogismis prætermisissis, non minus de eorum veritate certiores fient, quam de peculiari Dei providentia erga ecclesiam suam, seu erga religionem a se institutam (1).

Ut igitur gravissimum hoc argumentum ad scholasticam methodum exigamus, ita concludimus: Conservatio religionis christianæ non minus certum suppeditat divinæ ac supernaturalis Christi missionis argumentum quam ejus propagatio, si, omnibus adjunctis perpensis, nulli naturali causæ adscribi possit; atqui talis est christianæ religionis conservatio ex dictis et demonstratis; ergo.

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Religio catholica systemati auctoritatis unitatem atque perpetuitatem suam refert acceptam, 2. non secus ac islamismus et judaismus. 3. Quod si sectæ, quæ ab ecclesia catholica exortæ sunt, omnes perierunt, ratio est, quia proscriptæ fuerunt a mundo exulto, et a potestate temporali persecutionem passæ sunt. 4. Protestantismus et jansenismus steterunt; ille quia invenit præsidium in potestate temporali, hic quia ea ætate exortus est, cum non amplius hæreses destruebantur ferro et igne (2). 5. Naturali igitur causæ tum christianæ religionis conservatio, tum sectarum destructio adscribi debet. 6. Nec obstant miracula aliaque dona, quæ supernaturalia dicuntur, tum quia hæc nullam fidem merentur, tum quia fanaticum promovent et indigna sunt ratione bene exulta; ergo.

Resp. ad 1. D. Quod tamen systema ab ipso christianæ religionis auctore Christo originem ducit, C. et præterea soli systemati huic religionis conservatio adscribi debet N. Utique principium auctoritatis est fundamentum christianæ religionis, aiente Christo: *Qui ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* (Matth. XVIII, 17): *Qui vos audit, me audit* (Luc. X, 16), quod et alia ejusmodi testimonia apertissime evincunt, et nos suo loco ostendemus; at absurdum est, uni huic systemati ecclesiæ conservationem adscribere, nulla habita ratione specialis divinæ erga eam providentiæ et adistentiæ. Alioquin omnes antiquæ sectæ quæ, excepto uno alterove puncto sive fidei articulo, in quo errarunt, systema auctoritatis integrum retinuerunt, cujusmodi v. g. fuerunt ariani, quique universum fere orbem obtinue-

rant, debuissent conservari, quod tamen factum non est; contra protestantismus ex opposito principio statim destrui debuisset, quum omnem auctoritatem rejiciat. Itaque perpensis tum principio auctoritatis tum cæteris omnibus, quæ in probationibus attulimus, conservatio extrinseca ecclesiæ non nisi divinæ adistentiæ tribui debet vel potest.

Ad 2. Neg. paritat. Ac primo quidem quod spectat ad islamismum, ipse quemadmodum sola armorum vi propagatus, sic eadem virtute conservatus est; porro ejus felicitas crescit aut imminuitur eodem gradu, quo ejus externa crescit aut minuitur potestas. Nulla enim intrinseca virtute consistit et conservatus est, perinde ac imperium sinense, quod a tot sæculis perdurat. Accedit quod neque intrinseca neque extrinseca illa experimenta islamismus passus est, quibus perpetuo subjecta fuit ecclesia catholica, ut ex dictis patet. Judaismus vero est in alio providentiæ ordine constitutus, atque ex prophetarum et Apostoli vaticiniis sic debet perseverare usque dum compleantur tempora nationum (Rom. XI, 25); ipsiusque conservatio est publicum ac perpetuum testimonium tum judæorum perfidiæ tum divinitatis religionis christianæ. Sed de hoc argumento in Tractatu de Incarnatione.

Ad 3. D. Quia scilicet a Deo non erant, C. secus N. Alioquin si a Deo fuissent, illis omnibus non obstantibus, conservatæ fuissent, ut conservata est ecclesia catholica, quæ longe acerbiora bella in se sustinuit, quam sustinuerint sectæ illæ.

Ad 4. D. Quoad nomen, C. quoad rem vel N. vel *subdist.* Subsistentia civili, C. religiosa N. Adeo enim protestantismus, ut suo loco ostendemus, deflexit ab origine sua, ut protestantismus hodiernus idem cum antiquo diei nullo modo possit. Præterea addendum, ejus existentiam esse potius politicam et civilem quam religiosam, quatenus nempe nationes et principatum politicum constituit. Quod si, fatente Sismondi, ideo protestantismus non periit, quia confugit ad præsidium potestatis temporalis, ergo hoc sublato certissime, ut ceteræ sectæ omnes, ita et ipse in interitum ibit. Addatur protestantismus seu protestantismi naturam esse negativam, ac potius incredulitatem denotare, quam professionem alienius positivæ doctrinæ; hinc perdurat ut perdurat defectio aliqua generalis sive apostasia, donec homines respiciant a tali defectione. De jansenismo non supersunt nisi exiguæ quædam reliquæ, quæ occultis artibus venenum suum propinare pergunt.

Ad 5. Neg. cons. Etenim si ab homine fuisset ecclesia catholica seu christiana religio, millies perisset, concurrentibus causis omnibus superius recensitis; sed ideo subsistit et floret, quia fundata est super firmam petram, adversus quam portæ inferi non prævalebunt, licet perpetuum sit contradictionis signum.

Ad 6. N. Ad 1. prob. Quia nullam fidem merentur, D. Apud incredulos, qui lucem in meridie negant nec dignantur fundamenta expendere, Tr.

(1) Cons. *Discours sur la divinité de la religion chrétienne, que l'Église qui forme des saints est la seule Église de Jésus-Christ*, par le cardinal Gerdil, opp. édit. romain. tom. XX.

(2) Ita Sismondi, *Revue encyclopédique*, Paris, Mars, 1820, art. *Des opinions religieuses*, p. 622.

apud cordatos viros, qui sincere quærent veritatem *N.* Tria hic considerata sunt : 1. Nos non loqui, ut superius inuimus, nisi de miraculis aliisque donis supernaturalibus a sede apostolica examinatis et probatis; reliquis enim non aliam fidem præbemus, quam illam, quæ tribui debet monumentis, quibus inniuntur, quæque passim circumferuntur (1). 2. Non posse iis omnibus fidem detractari, quin fundamenta subvertantur omnis moralis certitudinis; quum plura miracula referantur a testibus de visu vel de auditu immediate et quidem omni fide dignis, quæque negari nec potuerunt ab ipsis protestantibus (2). 3. Licet fides nostra his non fundetur, attamen negari non potest illa tum testimonium esse divinæ adistentiæ erga ecclesiam, in cuius gratiam patrantur, tum fidem nostram plurimum iucunditatis ac soliditatis hinc percipere, dum in communione fidei invenimur cum iis virtute et sanctitate eximia pollentibus, quique a Deo ejusmodi donis exornantur; quod nullæ sectæ habere possunt, et peculiare est unius ecclesiæ catholicæ.

Ad 2. prob. *Fanatissimum promovent*, etc. vel *N.* cum hic fanatissimus non promoveatur in ecclesia catholica, licet his donis instructa; vel *D.* Ex parte quorundam privatorum, *Tr.* ecclesiæ ipsius *N.* Si aliqui pane, vino, etc. abutuntur, num ideo mala dici debent ac rejici panis, vinum, aliaque alimenta? Plures pecunias falsas supposuerunt, quin tamen pecunia e commercio sublata sint.

Inst. Si religio christiana divina virtute subsistit, cur igitur principum potestate innititur, cur tot tribunaia instituit, cur concilia celebrat, aliaque

(1) Atque hinc patet illorum paralogismus, qui, ut fidem detrahant veris miraculis, ex obscuris ac incertæ fidei auctoribus, ex legendis antiquatis corrogant miracula ac narrationes prodigiosas, supposititias et ad ingenium confictas, ut inde invidiam erent catholicis, eosque ut credulos traducant in miraculis admittendis, quasi non extiterint et non extent inter catholicos primi subsellii critici, qui bene discriminare valeant veras a fictis narrationibus. Hæc tamen est passim recepta apud incredulos et protestantes cum catholicis agendi ratio.

(2) Cons. *Vie de s. François Xavier*, par le P. Bouhours, liv. iv, circa finem. Sic enim scribit Philippus Baldeus in *Hist. Indica*: « Si Xaverius fuisset nostræ religionis (protestantiæ), etiam apud nos ut alter Paulus cum veritate esset æstimandus, et colendus velut alter Paulus. Quanquam autem religionis fuerit a nostra diversæ, aio, bonos omnes ejus zelo, vigilantia cura et morum sanctitate excitari debere ad cavendam in faciendo Dei opere negligentiam ». Richardus Hakluyt præco anglicanus, qui quidem calvinianus fuit, de eodem Xaverio: « Historiæ modernæ Indiæ, inquit, plenæ sunt præstantium virtutum et operum vim omnem naturæ excedentium, quæ vir ille sanctus patravit. *Tavernier calvinianus*: Equidem in Sinas non penetravit; vero tamen est simile, doctrinam christianam quam in insulam Nippon induxit, inde manasse in vicinas regiones, et propagatam fuisse studio et cura sancti hujus viri, quem recte sanctum Paulum et verum Indiarum Apostolum nominare possis ». Vel ipse denique Joan. Laur. Moshemius, qui nulli ferme pepercit ex sanctissimis viris qui ecclesiam catholicam illustrarunt, in *Instit. hist. christ.* tom. II, p. 8, ipsum non vulgaris ingenii fortissimique animi virum appellat,

innumera præsidia quærit ad se tutandam?

Resp. Quia virtus et providentia divina humana media non excludit ad finem suum obtinendum. Deus promisit nobis panem quotidianum, quem tamen non desides et otiosi expectare sed quotidie ab ipso petere debemus. Ceterum de principum protectione, de tribunalibus satis diximus, ne eadem requere debeamus. Hæc tamen hisque similia media inutilia forent, si Deus causam suam minime defenderet, ut patet ex defectione sectarum, etsi plures fuerint omnibus his mediis abunde instructæ.

PROPOSITIO V. *Christianorum martyrum testimonium, omnibus ejus adjunctis perpensis, validissimum etiam est divinæ ac supernaturalis Christi missionis argumentum.*

Christus non solum religionis suæ propagationem et incrementum ejusdemque perpetuam conservationem vaticinatus est, sed prædixit præterea imminentes, futuras ac continuas persecutiones, nec non discipulorum suorum constantiam, fortitudinem atque victoriam: Si mundus vos odit, inquit, scitote quia me priorem vobis odio habuit (Joan. XV, 18); Absque synagoga facient vos; sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo (Joan. XVI, 2); In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum (Ibid. 33); Eritis mihi testes in Jerusalem et in omni Judæa et Samaria et usque ad ultimum terræ (Act. I, 8); Vos autem testes estis horum (Luc. XXIV, 48); Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum... cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos, et ad præsides et ad reges ducemini propter me in testimonium illis et gentibus. Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini; non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis (Matth. X, 16 et seqq.); Ne ergo timueritis eos (Ibid. 26).

Hæc autem attulimus non solum ut pateat persecutionum prædictio, sed insuper tum divina adistentia quæ martyribus promittitur, tum constantia et victoria secutura, nec non martyrii objectum, quod non præcise consistit in asserendis iis quæ intra mentem sunt posita, sed aliquid externum quod nempe sub sensibus cadat, cujusmodi sunt facta quæ habentur vel de visu vel de auditu; de iis enim tantum aliquis potest testimonium ferre. Ex qua animadversione palam fit, solam religionem christianam, imo solam ecclesiam catholicam potuisse ac posse martyres habere. Ut enim in altera hujus lucubrationis parte ostendimus, sola ecclesia catholica a Christo instituta et fundata potuit esse testis ocularis et auricularis, ob nunquam interruptam testium successionem, de iis quæ Christus et gessit et docuit, et apostoli tradiderunt.

Animadvertimus insuper, prout in superioribus propositionibus observatum est, vim hujus argumenti non in solo martyrio divisim sumpto

positam esse, seu in sola pœna vel morte, sed in causa et in complexione adjunctorum quæ martyrium comitantur ac muniunt, quæ sex præcipue recensentur: 1. Martyrum multitudo ac varia conditio; 2. tormentorum sævitia atque diuturnitas; 3. animi robor, constantia, fortitudo, quandoque et lætitia; 4. spontanea multorum oblatio; 5. frequentia et publica miracula: 6. effectus. Quæ omnia nonnisi in christianorum martyrium concurrunt.

Ac 1. quidem multitudo christianorum martyrum colligitur ex legibus indirectis ac directis, quæ in imperio romano vigeant, per quas ad arbitrium præsidum poterant vexari christiani. Tales fuerunt leges, quarum meminit Cicero (1), quibus peregrina quæcunque vetita erat religio, quas quidem leges nec Cæsares ipsos potuisse convellere, utpote unanimi consensu confirmatas, tradunt Origenes et Tertullianus (2). Tales præterea fuere late adversus atheos atque maleficos, in quorum censum christiani passim veniebant (3). Talis fuit lex neroniana, cujus meminit Suetonius (4), qui commemorans ea, quæ censet laudabiliter a Nerone constituta, hæc habet: *Afflicti suppliciis christiani, genus humanum superstitionis novæ ac maleficæ, quæ nunquam abrogata est.* Tales denique leges subsequentium imperatorum, quæ tot tamque variæ erant, ut Domitius jurisconsultus

septimum de his confecerit librum *Officii proconsulis* (1), et Ulpianus unum ex titulis codicis legum imperialium. Colligitur insuper ingens martyrum multitudo ex apologiis Quadrati, Aristidis, Justini, Tertulliani, Athenagoræ, quæ vix legi possunt, quin animus commoveatur ob immanitatem cui passim christiani subiciebantur; colligitur etiam ex iis, quæ Serenius Granianus, Tiberianus et Plinius scribunt ad imperatores: *Non est justum christianos nullius criminis reos absque judicio puniri* (2); tum ex irregularibus quæstionibus, clamoribus ac tumultibus repentinis, quos compescere identidem vel ipsi imperatores debuerunt; ex cryptis, hypogeis, aliisque subterraneis locis, in quibus delitescere cogeantur christiani, ut sibi perfugium quærerent (3); denique evincitur ex scriptoribus ethnicis et christianis: certe ex Tacito (4) fuit *multitudo ingens* eorum qui sub Nerone crudeli martyrio necati sunt; plurimos sub Domitiano christianos fecisse martyrium patet ex Brutio apud Eusebium (5), quod confirmatur a Xyphilino Dionis continuatore, seu potius epitomatore. Cum vero Plinius sub Trajano quosdam christianos e vita sustulisset, ipsa tamen multitudo perturbatus, quid de cetero ageret consuluit Trajanum tunc imperatorem, ut scribit Tertullianus (6), atque ut de reliquis imperatoribus taceam, innumeram fuisse multitudinem eorum qui sub Diocletiano passi sunt, sæpe testatur Eusebius (7); nec mirum, siquidem, ut refert Lactantius (8), *vexabatur universa terra, et præter Gallias ab oriente usque ad occasum tres acerbissimæ bestię sæviebant.*

2. Quod spectat ad supplicia, erant illa exquisitissima. Nero christianos pice ac resina perfusos tanquam faces noctu ad illuminandum inservire jus-

(1) Cic. *De nat. deor.* lib. III, c. 19; atque in sua republica coherenter ad leges romanas hanc legem esse voluit: « Separatim nemo habessit deos: neve novos, sed nec advenas, nisi publice adscitos, colunto ». Sæpe etiam Livius harum legum meminit præsertim lib. IX, n. 30; lib. XXV, n. 4; lib. XXXIX, n. 16. Cons. *Lettres de quelques Juifs à M. de Voltaire*, par M. l'abbé Guénée, édit. Lyon, 1822, tom. I, lett. 3.

(2) Orig. lib. I. *Contra Celsum*; Tertul. *Apologiæ* loc. cit.

(3) Ut patet ex apologiis nostrorum, qui semper cogeantur ab utraque atheismi et maleficii criminatione nostros purgare. Hoc vero maxime attendendum est, cum ex eo ratio reddatur, quare lenta quandoque, sed continua, simul modo in una, modo in alia provincia exarsit persecutio usque ad Constantinum, et cur videamus plures pertulisse martyrium etiam sub iis Imperatoribus qui favebant rebus christianorum, vel saltem eos non persequerentur, v. g. sub Commodum, Alexandro, Severo, utroque Philippo, etc.

(4) De qua lege etiam aliqua scribunt. Tertull. in *Apol.* c. IV; Sulpicius Sev. *Sacræ Historiæ*, lib. II, ubi memorat *leges datas* a Nerone, atque *edicta proposita*; et Orosius, lib. VII, c. 5. Huc referuntur pariter rescripta Trajani et Hadriani, quibus prohibebatur quidem, ne christiani *inquirerentur*, sed tamen *punirentur*, si accusati juridice constaret de ipsorum professione, in eaque persisterent. En verba Trajani: « Conquirendi non sunt (christiani): si deferantur et arguantur, puniendi sunt, ita tamen ut qui negaverit se christianum esse, idque reipsa manifestum fecerit, id est supplicando diis nostris, quamvis suspectus in præteritum fuerit, veniam ex pœnitentia impetret » (*Epist.* 98 inter Plinianas, lib. X). Quo factum est ut amplissimus aditus malignis, invidis, etc. aperiretur sæviendi in christianos.

(1) Apud Lactantium, *Instit.* lib. V, cap. XL.

(2) Plin. *epist.* cit.; et tamen erant humaniores proconsules et sub humanioribus imperatoribus Trajano, Hadriano, etc. vid. tum *Apol.* I. s. Justini n. 68, 69, tum Euseb. *Hist. eccl.* lib. IV, c. 8. Cons. Alexii Symmachi Mazochii *Disquisitiones in acta martyrii s. Justini philosophi et sociorum*; atque ejusdem *Comment. in vet. marmor. s. Neapolit. eccl. kalendar.* vol. II, p. 476 et seqq. Quid factum putemus de aliis sub severioribus imperatoribus Septimio, Decio, Valeriano, Diocletiano?

(3) De quibus consulendi Boldetti, Fabretti, Bosius, Arringhius, etc.

(4) Tacit. *Annal.* lib. XV, n. 44.

(5) *Hist. eccl.* lib. III, cap. 18.

(6) *Apologet.*, cap. 11.

(7) *Hist. eccl.* lib. VIII, c. 4, et lib. I *De vita Constantini*, c. 43, ubi comparat persecutionem Diocletiani et Maximiani bello civili.

(8) *De mort. persec.* c. 16, et rursum lib. V. *Div. Instit.* c. 9 et 11. Cons. præterea erudita præfatio D. Ruinart ad *Acta martyrum sincera*, præsertim § 3, ubi Dodwellum refellit qui (*Dissert. XI Cyprianica*) contendit paucos martyres extitisse. Hunc sequuti sunt Gibbon alique vel increduli vel protestantes, qui cum animadverterint magnam gloriam, quæ ecclesiæ catholicæ obvenit ex tot martyrum fortitudine, moliantur illorum numerum extenuare; ast irritò conatu.

sit, teste Tacito (1). Præsides per provincias invenerunt tauros æneos candentes, ferreas laminas, faces, sarmenta, pectines ferreos, equuleos, forcipes, rotarum varia genera, torcularia, nervos, cruces, compedes, ungulas, plumbata, uncos, lebetes, sartagine, craticulas, aliaque innumera, de quibus fuse doctèque egit Gallonius (2). Cuique enim pro arbitrio et sine lege sævire ac torquere fas erat, et ille gratia præstabat, qui ceteros crudelitate vinceret. Edicta enim generalia erant, quibus præcipiebatur, ut christiani a suo instituto tormentis retraherentur ac vincerentur (3); ex altera vero parte proponebantur apostatis deliciae, voluplates, honores, prædia, dignitates, imperatoris gratia ac favor, publica officia.

3. Christiani tamen innumeri, cujuscunque conditionis, ætatis ac sexus, delicati, nobiles, servi, senes ac decrepiti et infirmi, fragiles fœminæ, pavidus pueri atque puellæ in toto qua patet terrarum orbe, data optione, supplicia potius eligebant ac sævos quosque cruciatus ea fortitudine et alacritate, ut retineri aliquando vix possent, quominus ipsi se sponte ad immania quæque offerrent, quippe certatim gloriosa in certamina ruebatur, scribit Sulpicius (4) multoque avidius tunc martyria gloriosis mortibus querebantur, quam nunc episcopatus pravis ambitionibus appetuntur; et dum latrones, subdit Lactantius (5), et robusti corporis viri ejusmodi lacerationes perferre nequeunt, exclamant, et gemitus edunt victi dolore, pueri et mulierculæ tortores suos tacite vincunt, et exprimere illis gemitum nec ignis potest.

4. Splendidissima identidem ac publica accedebant miracula, quæ martyrium christianorum comitabantur, cujuscumque sunt ferarum mansuetudo, lucus quibus carceres effulgebant, fontes subito erumpentes, etc., quibus stupore afficiebantur ethnici ipsi, quæque leguntur passim in sinceris martyrum actis, in Eusebio (6), Lactantio (7), aliisque probatissimis auctoribus (8).

5. Fructus ejusmodi passionum fuit mirabile

(1) *Annal.* lib. xv, n. 44, edit. taurinensis.

(2) *De ss. martyrum cruciatibus*, Ant. Gallonii, Congregat. Oratorii presbyteri, Romæ 1594, in-4, qui triennio prius jam ediderat eundem tractatum lingua italica, *Trattato degl' istromenti di martirio*, etc.

(3) Cons. Lact. *De morte persec.* c. 13 et seqq., nec non Euseb. *De martyribus Palæstinæ*.

(4) *Sac. hist.* lib. II. Epictetus apud Arianum lib. IV, c. 7, eos proponebat in exemplum fortitudinis. M. Aurelius eos *vitæ prodigos* vocabat. Cons. Noghiera S. J. *Riflessioni sui caratteri divini vel Cristiane-simo*, rifl. xx et xxi.

(5) *Div. Inst.*, lib. v, c. 15. Vid. acta s. Laurentii, s. Vincentii, s. Agnetis, Felicitatis atque Perpetuæ, Symphoriani, etc., apud Ruinart. Legi non possunt absque commotione ac pietatis sensu genuina martyrum acta; tanta in eis elucet simplicitas et candor, ut rapiant legentium animos. Quis sane non afficiatur intimo devotionis affectu, qui legat epistolam s. Ignatii M. ad Romanos, ejusque martyrii acta, acta s. Polycarpi, s. Pionii, etc.

(6) *Hist. eccl.* præsentim lib. v et seqq., et lib. II, *De martyribus Palæstinæ*.

(7) *De mort. persec.*, edit. Baluzii.

(8) Apud Ruinart, op. cit.

religionis christianæ incrementum, cujus rei testem damus Tertullianum, qui ita præsides alloquitur (1); *Cruciate, torquete, damnate, atterite nos.... plures efficimur, quoties melimur a vobis; semen est sanguis christianorum.... nec quidquam proficit exquisitior quæque crudelitas vestra, illecebra est magis sectæ*. Idem testantur Arnobius et Lactantius (2), nec non Theodoretus, qui præclara hac utitur comparatione (3): *Sicut lignatoribus silvam cædentibus multo plures pululant propagines ab radicibus, quam sint rami qui inciduntur; ita tunc quoque, piis compluribus interfectis, multo plures quotidie ad doctrinam evangelicam accedebant*. Quod probe intellexit apostata Julianus, qui cædibus videns augeri res eorum (christianorum), *vita-vit, quæ approbare non poterat*, ut scribit ejus encomiator Libanius (4).

Quibus sic leviter delibatis, ita concludimus. Facta, quæ testata sunt a viginti, triginta, etc., testibus fide dignis, tanquam de visu vel de auditu ab iis, qui immediate ea ipsa perspexerunt, qui interposito jurejurando veritatem confirmant, qui, ne veritatem testatam prodant, patiuntur bonorum jacturam, exilia, adversaque omnia, in quavis legislatione extra omnem dubitationis aleam posita habentur, quin imo summum certitudinis gradum attingunt. Atqui non centum vel biscentum, sed myriades, sed innumeri propemodum ex christianis sunt, qui vel ab initio ipsius religionis ac deinceps nunquam interrupta serie per tercentum plus minus annos in quavis mundi plaga testati sunt facta, quibus christiana religio nititur, nec solum interposito jurejurando, non solum omni bonorum jactura, sed sanguine ipso effuso inter acerbissimos diurnosque cruciatus, quos immanissimi tyranni excogitare potuerunt. Ergo christianorum martyrum testimonium pro christianæ religionis veritate tale est, ut non modo quamecunque juridicam probationem, sed et legum et naturæ ipsius limites excedat (5).

Rursum: Spectata infirma communi hominum conditione, moraliter saltem impossibile est, ut tanta fortitudo, tanta animi quies, pax et alacritas in dirissimis diurnisque ferendis suppliciis, qualis in martyribus christianis apparuit cujusque ætatis, sexus ac

(1) *Apolog.*

(2) Arnob. *Contra gentes*, lib. II, n. 3, Bibliotheca PP. Galland; Lact. *Div. Inst.* lib. v, c. 23.

(3) ' Ἀλλ' ὥσπερ τῶν δρυτῶν τὰ δένδρα τεμνόντων, πολλῶ πολλῶ πλείους τῶν τεμνομένων ἐκ τῶν ῥιζῶν παραφυάδες βλαστάνουσιν· οὕτω δὲ τῇ καὶ αὐτῇ τῶν εὐσεβῶν ἀναίρουμένων, πολλὰ πλείους τῇ τῶν εὐαγγελίων διδασκαλίᾳ προσήσαν, καὶ αἷμα τῶν ἐκρηγνόντων ἀρδαιὰ τοῖς νεοφύτοις ἐγένετο. *Serm. ix, De legib.* tom. IV, edit. Sirmondi.

(4) *Parentalis in Julianum*, n. 59. Ταῦτ' οὖν αἰτιώμενος καὶ ταῖς σφαγαῖς ὁρῶν ἠξημενὲς τάχεον, ἔφυγεν ἃ κατεμέμεντο. In *Bibl. Fabricii*, vol. VII, edit. Hamburg. 1715.

(5) Optime Sulpicius Sev. lib. II, *Sac. hist.* relata serie decem acerbissimarum persecutionum concludebat: « Nullis unquam magis bellis mundus exhaustus est; neque majore unquam triumpho vicimus, quam cum decem annorum stragibus (postremæ nempe persecutionis) vinci non potuimus. »

conditionis, per tot sæcula, humanæ ac naturali alicui causæ tribui possit; impossibile est, ut homines ceteri non deterrerentur ab eo amplectendo instituto, in quo certissimæ ac cruentissimæ morti se exponerent, nisi peculiari divino aliquo afflatu commoverentur. Quod si vehementissimæ huic præsumptioni accedant miracula publica ac testatissima, nulli amplius dubitationi locus esse potest de divina ac supernaturali ejusmodi fortitudinis et constantiæ causa; seu quod idem est: Christianorum martyrum testimonium, omnibus ejus adjunctis perpensis, validissimum pariter est divinæ Christi missionis argumentum.

DIFFICULTATES.

I. Obj. Christianorum martyrium nihil evincit, si vel 1. ex stupiditate, vel 2. ex furore mentis et animi (fanatismum vocant), vel 3. ex inanis gloriæ cupidine, vel 4. ex spe emolumentum, vel 5. ex inani expectatione bonorum futurorum repeti possit ac debeat. 6. Quis enim ignorat cafros, nigritas, japoses aliosque barbaros vel se præcipites e rupibus dare, vel ante idolorum plastra se sternere in viis, ut ab iis conterantur, vel indorum viduas se in ignem immittere, ut sese maritis vita functis jungant, tum ne se infamia polluant? Præterea 7. si non poena sed causa martyrem facit, ut fert receptum religionis axioma, profecto dum concluditur veritas christianæ religionis quia martyres habuit, suppenitur id quod est in questione (1); ergo.

Resp. ad 1. *Tr. maj.*; *neg. min.* quoad singula membra; nam christianorum martyrium repeti non potest primo a *stupiditate*, cum plures litteris ac scientiis floruerint ex iis qui vitam pro Christo ultro dederunt. Ea enim ætate persecutio contigit, qua imperium romanum optime adhuc erat excultum. Nemo adeo bardus et stupidus est, ut data optione inter delicias et supplicia, inter libertatem et carceres vitam et mortem, nesciat se determinare ad ea, ad quæ illicitur a natura ipsa; demum ipsa sanctorum martyrum acta evincunt, nonnisi causa probe co-

(1) Ita auctor libri *Examen de la religion*, chap. 6, nec non levissimus ac nugacissimus auctor libri; *Promenades dans Rome*, D. de Stendhal, Paris 1829, tom. II, p. 13 et seqq., qui ut moris est ejusmodi peregrinatorum qui eruditionem ostentant, quidquid confert ad depressionem religionis catholicæ ac Romanorum Pontificum, congestis sparsimque per totum librum disseminavit. Obsolete fabulas ab heterodoxis ipsis repudiatas de Joannæ papissæ ejusque partu recantat. At enim præter Bayle Leibnitius eruditam scripsit dissertationem, cui titulum fecit: *Flores sparsi in tumulum Joannæ papissæ*, atque impressa fuit in *Biblioth. hist. gottingensis*, qua ad nihilum rediit omnia supposita fundamenta hujus fabulæ; at tamen D. de Stendhal serio quærit eam confirmare eruditionis peregrinæ apparatu, et solitas protestantium nœnias obtrudit, sive ad rem faciunt sive non, dummodo contemptum ipse inspiret catholicæ religionis; hæc enim loca sunt communia omnibus ecclesiæ hostibus, quæ ipse continue recoquit. Difficile esset omnia mendacia et falsitates enumerare, quibus ejus opus scatet, atque in pluribus quæ refert facta supinam ignorantiam ostendit.

gnita atque ex intima veritatis persuasione eos sanguinem fudisse.

Ad 2. Neque ex *animi furore* seu *fanatismo*. Qui enim agitur æstu fanatici, cæco impetu ruit; ast quies animique tranquillitas, quam in cruciatibus acerbissimis martyres nostri præseferabant, responsa sapientissima, preces quas pro persecutoribus in ipso martyrii actu fundebant, amor quo complectebantur inimicos suos, legata quandoque facta de bonis suis in favorem carnificum qui eos trucidabant, non arguunt certe cæcum animi impetum atque furorem. Fanatismus præterea seu cæcus animi furor nec omnes invadit, nec diuturnus est; at in casu nostro abripere debuisset doctos et indoctos, nobiles atque plebeios, senes, juvenes, puellas ipsas, ad universam terram sese extendere debuisset ac per tria continentia sæcula. Cui hæc suadere increduli poterunt?

Ad 3. Neque ex *inani gloriæ cupidine*, quam bene norant a religione nostra proscripti, per quam omnem martyrii fructum amisissent; plures in speluncis ac silvis vel fame perierunt, vel a feris devorati sunt a nemine cogniti nisi a solo Deo. Infamia publica notati erant; plures conglobatim occisi vel combusti erant, adeo ut certi essent sua nomina ad posteritatem perventura minime esse. Denique magis a gloriæ cupidine quam a gladio vel igne sibi timebant (1).

Ad 4. Neque a *spe emolumentum*, quæ absurda fuisset, dum potius omnium bonorum jacturam pati deberent, ac nonnisi uno gradu a morte durissima dividerentur. Divites ac nobiles hæc spe moveri non potuissent; innumeris, si resipuisset, opes, honores, commoda, officia publica offerebantur.

Ad 5. Neque demum ex *inani futurorum bonorum expectatione*, nisi certum ac persuasum ipsis fuisset divinam esse illam fidem, quam proprio sanguine obsignabant; neque ignorabant hæc apostoli dicta: *Si Christus non resurrexit, vana est fides vestra, inanis prædicatio nostra; si mortui non resurgunt, miserabiliores sumus omnibus hominibus; manducemus et bibamus, cras enim moriemur.*

Ad 6. seu 1. confirmat. *D.* Qui se ipsos interimant juxta propriæ superstitionis impulsus, *Tr.* qui ab aliis mortem sustineant ad testificandam propriæ religionis veritatem *N.* Patet proinde ingens

(1) Quot vero sunt ignoti martyres, de quibus cecinit Prudentius in *Peristeph.* hymn. xi:

Reliquias memini me didicisse hominum,

Quorum solus habet comperta vocabula Christus,

Utpote quos propriæ junxit amicitia;

quique, ut de justis V. T. scribebat Apostolus (Hebr. xi, 37 et seqq.), « circumierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustati, afflicti... in solitudinibus errantes, in montibus, et speluncis, et in cavernis terræ. » Innumeri prope sunt qui profecto nullo poterant gloriæ stimulo moveri ad talia perferenda. Cons. P. Ansaldi, *Ordin. prædic. in opere*, « De causis inopiæ veterum monumentorum pro copia martyrum dignoscenda adversus Dodwellum, » Mediol. 1740.

discrimen, quod intercedit inter infelices illas superstitionis propriæ victimas, et christianos martyres qui minime in se manus intulerunt, sed ab aliis mortem sibi illatam sustinuerunt ad facta testificanda, quorum vel spectatores vel testes de auditu fuerunt, ut in probationibus adnotatum est. Itaque in illis cæcus furor, in his veritatis testificatio agnoscenda est (1).

(1) Atque hinc in irritum recidunt, quæ citatus Stendhal loc. cit. scribit : *Notre sympathie nous donne l'idée d'une douleur, qui réellement n'a jamais été sentie, la plupart des martyrs étaient plus ou moins dans l'état d'extase. De 1820 à 1823 six cents femmes du Bengale se sont brûlées sur la tombe des maris qu'elles n'aimaient point. Voilà un sacrifice vraiment senti, une douleur réellement atroce. Il est bien plus aisé de braver la mort pour les intérêts d'une théorie métaphysique, soutenue par des gens d'esprit, qui de leurs discours tirent leur subsistance; ils persuadent aisément aux âmes poétiques qu'elles vont acquérir un bonheur éternel au prix d'une douleur de quelques heures... il paraît que ces moments de passion profonde, d'insensibilité et d'extase se sont souvent reproduits dans ces épidémies d'enthousiasme dont on trouve tant de traces dans l'histoire, tout imparfaite qu'elle est jusqu'ici. M. le D. Bertrand a fait un ouvrage estimé sur cet état d'extase, dont le magnétisme reproduit à volonté l'insensibilité parfaite (Récit de M. Cloquet, en avril 1829). At 1° unde didicit majorem martyrum partem extra se raptos fuisse, cum id non legatur nisi de uno vel altero? Certe auctor noster acta martyrum neque a limine se salutasse ostendit, dum talia obtrudit. 2° Quo fundamento asserit christianos martyres ob theorias metaphysicas subisse martirium, et non potius, ut ostendimus, ad testificanda facta quæ sub sensibus cadunt? 3° Qua fronte audet preferre viduas indicas in ignem se conicientes martyribus christianis, qui ab aliis illata tormenta et immanissimos cruciatus perferebant, dum illæ vero fanatismo abreptæ, seu potius ad effugiendum publicum ludibrium et ignominiam id præstent, ut refert Bartoli in *Asia*, nec ipse diffidet paulo infra dicens : « Ces jeunes femmes de l'Inde se brûlent par honneur, comme en Europe on se bat en duel? 4° Quomodo persuadere poterit sibi vel aliis, christianos martyres omnis et ætatis et sexus et conditionis totidem fuisse animas poeticas, qui absque fundamento voluerint omnibus atrocitatibus subijci ob inanem spem? Nonne plures doctissimi viri et philosophi martyrio coronati sunt? Imo illi ipsi, qui juxta Stendhal ceteros exhortabantur, nonne illi erant qui potissimum ad necem quærebantur, episcopi nempe et presbyteri? 5° Si persuadebantur fortiter exigui temporis tormenta sustinere ad æternam vitam sibi comparandam, ergo non erant extra se positi ac quodammodo insensibiles, ut plerumque fuisse asseruit auctor noster; mentita nempe jam bis est iniquitas sibi. 6° Si epidemia enthusiasmi ita afflicta martyres, ut eos velut extra se raperet in statum extasis et insensibilitatis, qui factum est, ut tot vi tormentorum devicti deficerent, atque spectatores christiani sæpe adeo cum tanto suo periculo debuerint vacillantes ad constantiam hortari? 7° Extasis, quam magnetismus excitat, et de qua frequenter adeo medicina loquitur, est status morbosus: nec de alia loquitur Alex. Bertrand, cujus operis compendium exhibet *Biblioth. univ. Genev.* tom. xxxvi, pag. 63, 215. Jam vero numquid status morbosus potuit esse communis in universo terrarum orbe omnibus et juvenibus et senibus, viris, feminis, etc. et quidem per tria sæcula, et renovatus quoties recruduit in catholicos persecutio, et quidem privative christianorum seu catholicorum? Tales sunt magni sapientes christianæ et catholicæ religionis impugnatores! Quod spectat ad extases, quas interdum unus*

Ad 7. seu 2. confirmat. *Neg.* ex duplici ratione. Ac 1. quidem nulla datur circulatio, ut aiunt, seu petitio principii, dum per effectum assurgitur ad causam, vel a causa proceditur ad effectum; quando ex. gr. dicitur: *Homo vivit, ergo respirat*, vel e converso: *Homo respirat, ergo vivit*, ut dialectica docet. Jam vero in casu nostro ab effectu, multitudine nempe, fortitudine ceterisque adjunctis martyrum christianorum inferimus veram ac divinam esse religionem christianam, in qua et pro qua illi occubuerunt. 2. Quia jam constituta veritate et divinitate christianæ religionis argumentis tum intrinsicis tum extrinsecis petitis ex miraculis, vaticiniis, doctrinæ Christi sanctitate aliisque superius allatis, magis magisque eadem veritas confirmatur et roboratur ex ceteris motivis credibilitatis, cujusmodi sunt religionis christianæ propagatio, conservatio et martyres in suis adjunctis considerata, quæ sunt totidem vaticiniorum Christi adimplementa; falsum propterea est a nobis supponi quod est in questione.

II. Obj. 1. Religiones omnes, ægyptia, pagana, islamitica, atque in sinu ipso christianæ religionis montanistæ, donatistæ, anabaptistæ, protestantes suos proferunt martyres. Hinc prodierunt martyrologia anabaptistarum, quorum meminit Bayle (1), martyrologium anglicanorum, quod edidit Fox (2), protestantium, quod inter ceteros confecit Geddesius (3). 2. Freret contendit, primo ipso ecclesiæ sæculo disputatum esse de vi argumenti quod a martyribus ducitur (4). 3. Validior quæque animi commotio, ait auctor *tabulæ Sanctorum*, aut sectæ augendæ cupido tenebras offundit, ne ea expendantur quorum causa pugnatur; eo vel magis quod primis Ecclesiæ sæculis non defuere pastores, eloquentia non minus quam fanatismo valentes, qui simpliciorum imaginandi vim inflammarent. 4. Procedente tempore ita deferbuisse martyrii studia, ut jam christiana religio divinitatem suam hoc argumento tueri non possit; ergo.

Resp. ad 1. *D.* Proferunt eos quos martyres vocant, *C.* qui martyres sint cum omnibus illis ad-

vel alter martyr est passus, istæ non aliunde quam a Deo servis suis opulante repeti possunt, ut patet ex ipsis actis SS. Felicitatis et Perpetuæ, quæ adversarius noster commemorat. Quæ enim in illis recensentur de S. Perpetua nihil habent commune cum extasibus magnetismi; si tamen verum est quod magnetismi patroni prædicant, cum certum sit ex allatis documentis, ubi agebamus de miraculis, sæpius magnetismum suum effectum non sortiri, ac plura illi tribui, quæ falsa sunt?

(1) In Dict. crit. art. *Anabaptistes*, remarque F.

(2) *Acta et monumenta Ecclesiæ*, vol. 3. in-fol., quæ recusa sunt sub titulo *Martyrologium* an. 1684.

(3) Michaelis Geddesii martyrologium eorum qui in Hispania ob professionem religionis protestantium supremo supplicio affecti sunt, ex anglico latine convertit et vulgavit Moshemius, præmissa epistola amarulenta, 1732, in fine suarum dissertationum ad Hist. eccl. pertinentium, vol. 1. Altonaviæ et Flensburgii 1733, edit. 2.

(4) Spedalieri, *Annal. dell' esame crit.* etc. p. 110 et seqq.

junctis quæ martyres nostros comitari ostendimus *N.* Hæc enim solius religionis christianæ seu catholicæ propria sunt. Qui enim ab adversariis nostris martyres vocantur non sunt 1. nisi pauci; 2. nulla plerumque inter se fidei seu religionis communione colligati, qui pro sua potius *sententia*, quam pro religione pugnarent, vel saltem qui non ad testificanda aliqua facta, sed ad asserenda tantum quæ in opinionibus speculativis seu in contemplatione posita sunt, ad adstruenda nempe propria placita; 3. plerique absque optione justo supplicio graviorum criminum rei damnati sunt, cujusmodi fuere donatistæ (1), anabaptistæ (2), protestantes sub Carolo V (3), vel in

(1) S. Augustinus, auctor cœvus, qui Donatistas bene noverat, *Epist.* 88, alias 68, quæ totius cleri hipponensis nomine data est ad Januarii episcopum donatistam, descripta mira Circumcellionum feritate, ita concludit n. 8: « Vivunt ut latrones, moriuntur ut Circumcelliones, honorantur ut martyres. » Et lib. 1 contra *Epist. Parmeniani*, c. 8: « Si quisquis ab imperatore vel a iudicibus ab eo missis pœnas luit, continuo martyr est, omnes carceres martyribus pleni sunt, » et c. x, illorum mores describens ait: « Inobedientes atque impij nec Deo reddunt christianum amorem, nec regibus humanum timorem; » ac rursum, lib. 1 cont. *Epist. Parm.* c. 3. « Isti, inquit, cur non se respiciunt, quorum catervæ gregum furiosorum huc atque illuc armatæ ferro ac fustibus volitant, et tam crebris, ubi potuerint, stragibus, nequaquam tamen tanta immanitate satiantur, ubi per busta cadaverum eorum cum foeminis quæ cum illis passim commixtæ contra ordinem rerum divinarum et humanarum diebus ac noctibus evagantur, tanta fervet ebrietas ut inde insaniam quotidianam non solum alios insectandi, sed etiam seipsos præcipitandi concipiant; » et alibi passim. Cons. præterea S. Optatus Milevitanus, *De schismate Donat.* lib. iii, c. 6. Tales porro sunt martyres, quos cum nostris conferunt increduli!

(2) De anabaptistis satis est in medium afferre, quæ de ipsis scri, sit Bayle, art. cit. *Ils enseignèrent que la puissance des princes était une usurpation, et que les hommes sous l'évangile doivent jouir d'une pleine liberté.* Ac de Munzero, præcipuo sectæ auctore, ait: *Munzer devint si téméraire qu'il exhorta hautement les peuples à résister aux magistrats, et à contraindre les souverains à se défaire de l'autorité. Un tel Evangile plut si fort aux paysans d'Allemagne, qui trouvaient un peu trop rude le joug de leurs maîtres, qu'ils se soulevèrent en mille lieux, et qu'ils commirent une infinité de violences. On leva des troupes contr'eux, on les battit aisément, on en fit mourir un très-grand nombre. Jam vero seditiosi, rebelles, conspiratores contra legitimam potestatem, digni profecto sunt qui martyrii laurea ab incredulis donentur. Sed ad penitus cognoscendos furores ejusmodi sectariorum legatur *Histoire des Anabaptistes*, Paris 1795, nec non *Histoire de l'hérésie de Wicleff, de Jean Huss et de Jérôme de Prague*, Lyon 1682, item Gerardi Croesii *Historia Quakeriana*, lib. iii, Amstel. 1695.*

(3) De quibus scribit post Grotium, *Annal de rebus Belgicis*, pag. 112, edit. fol., Paulus Sarpi in *Hist. Conc. Tridentini*, lib. iii, atque ex ipso Gibbon, op. cit. cap. 16; ubi, quum innumeris mendaciis subtilique astu extenuare numerum christianorum martyrum tentaverit, refert ex auctoritate Grotii sub Carolo v, 400 millia, vel saltem 50 protestantium millia, ex testimonio Sarpii, carnificis manu interemptos. Ast notum est in immensum ejusmodi numerum auctum esse, ut patet ex ipsa Grotii et Sarpii supputatione; deinde in bello occubuisse Belgas illos qui jugum excusserant imperatoris et mulctatos tanquam perduel-

Galliis vel alibi mulctati; et inter incredulos Cæsar Vanini ob patrata flagitia, vitiatæ præsertim juventutis (1), ceterique passim, quos increduli vel protestantes ut martyres venditant. Tantum abest, ut supernaturalia cetera dona in eis eluceant, quæ martyres christianos summopere exornarunt! Ad confirmat. *Hinc prodierunt martyrologia*, etc. *D.* quæ in censu martyrum et sanctorum recensent facinorosos quosque ac perduelles, atque ob propria crimina mulctatos, *C.* martyres proprie dictos *N.* Quid enim testati essent ejusmodi pseudo-martyres nisi propria placita privatasque sententias? Recolantur, quæ superius adnotata sunt circa veri martyris characteres (2).

les. Quod spectat ad calvinianos qui in Galliis subinde pœnas dederunt, certum est eos ubique suis doctrinis inherentes civiles motus excitasse adversus legitimam auctoritatem. Dixi *suis doctrinis inherentes*; siquidem Franciscus I. ut refert Brantôme, affirmabat: « Le calvinisme et toute autre nouvelle secte tendaient à la destruction des royaumes, monarchies et dominations ». Calvinus sæpe clamat adversus auctoritatem cruentam regum, eorumque ferocem licentiam, vellet ipsos variis subditorum ordinibus subicere, eos non nisi populorum tutores appellat, eisque objicit turpem ignaviam velut perfidiam. Nota sunt *Principia Paris*; *Vindiciæ contra tyrannos* Huberti Languet, qui magis notus est sub nomine *Junii Bruti*, qui hoc opus conscripsit, teste ipso protestante d'Aubigné, ut animos adderet reformatis ad conjurationem Ambacii. Agnoscitur liber *execrabilis*, inquit Grotius, Boucher et Ministri Bureau du Rozier, in quo auctor conatur ostendere, ut loquitur quidam protestans: « Qu'il est loisible de tuer leurs rois et reines ne voulant oboir à la religion prétendue réformée et porter le parti protestant. » Demum ceteris omissis, ex confessione ministri Jurieu: « Le cardinal Richelieu, étant aux prétendus réformés leurs places de sûreté, agit plutôt par une sagesse politique que par un zèle de religion. Il voyait que c'était un état dans un état, et que ces villes étaient des retraites de rebelles et de mécontents ». Sane vix est aliqua rebellio quæ in Europa a trecentis circiter annis excitata est, quæ ab ipsis non prodierit. Neque ejusmodi spiritus in ipsis immutatus est, siquidem paucis abhinc annis celeberris protestans scripsit: *Si la réforme a fait la révolution, c'est son plus bel ouvrage.* Cons. *Mémorial catholique*, ii. année, tom. iv, juillet 1825, p. 21. et seqq. Cons. præterea *Histoire du fanatisme*, par Mons. de Brueyes, Utrecht 1737, 2 vol. in-8. Idque, ut notatum est, ex ipsa reformationis seu protestantismi natura ac doctrina per applicationem principii fundamentalis independentiæ religiosæ ad statum politicum. Quare non est quod obtrudant, ut nunc faciunt nonnulli scriptores protestantes, catholicorum in aliquibus provinciis rebelles motus, cum hi contra catholicum principium seu doctrinam exorti sint, et fructus spectari debeant ipsius protestantismi qui et in catholicos nonnullos influxit. Sane ubique fere qui tales motus machinantur, religionis catholicæ hostes infestati sunt et religionis catholicæ sacerdotes persecuntur.

(1) De Julio Cæsare Vanini atheismi pseudo-martyre consulendus Barthol. Gramondus testis ocularis, in *Historia Galliæ*, lib. iii, qui refert cum furore percitum fuisse, cum cognovit nihil sibi profuisse simulatam catholicæ religionis professionem ad promeritas pœnas evadendas. Tales sunt plus minus omnes heroes; quos sive increduli sive protestantes in fastis suis recensent. Sibi eos habeant.

(2) De martyrologio foxiano, quod æque in martyrologium Geddesii quadrat, dicit auctor opusculi

Ad 2. *D.* Quatenus nempe, ut supra dictum est, non poena sed causa martyrem facit, *C.* alias *N.* Etenim inter validissima christianæ religionis et ecclesiæ divinitus institutæ argumenta verum *martyrium* primos ecclesiæ patres attulisse Clemens romanus, Justinus, Irenæus, Cyprianus, Hieronymus, Lactantius aliique passim testes locupletissimi sunt (1), satis sit hic *S.* Hieronymi verba proferre : *Cum quis viderit, inquit, tanta perseverantia stare martyres atque torqueri, subit tacita cogitatio quod, nisi verum esset evangelium, nunquam sanguine defenderetur.*

Ad 3. *D.* In perbrevis quodam mentis æstu, *Tr.* ad longum tempus primoque illo æstu deferrescente *N.* Hi enim animi furores et commotiones, ut experientia constat, in primis non omnes ubique pervadunt, deinde brevi dissipantur ac maturæ deliberationi locum cedunt. Jam vero christianorum martyria per universum terrarum orbem ob omni ordinum classe et per plura sæcula celebrata sunt : *Steterunt torti torquentibus fortiores*, inquit *S.* Cyprianus (2), *et pulsantes ac laniantes ungulas pulsata et laniata membra vicerunt.* Quod vero additur de viris eloquentia pollentibus, nil aliud evincit nisi mentitam esse iniquitatem sibi, dum affirmarunt increduli, nonnisi rudes et plebeios ab initio christianæ religionis amplexatos evangelium fuisse. Quæcunque enim vis eloquentiæ sit, nunquam efficit ut homines passim

A sure way to find out the true religion, *D.* Baddeley, edit. American. Boston 1831 : « Illic liber sanctorum et martyrum mendaciis scatet, nam raro integra est aliqua historia in hoc immenso volumine, quæ aliqua ratione falsificata vel subversa non sit... Percurram tamen primos sex menses kalendarii foxiani, et verum protestantium istorum sanctorum et martyrum characterem exhibebo. » Speciminis gratia, ne longiores simus hæc pauca exempla bonæ fidei Foxii ex citato auctore afferimus : 2. die Januar. *Joannes Wickleff martyr.* Ast iste Wickleff minime occisus, neque in carcerem ob hæresim conjectus est, sed in suo lectulo Lutterworth in Leicestershire diem obiit supremum. 5. Januar. *Wilhelmus Swindevby martyr*, anno 1400. Quamvis ipse Fox dicat eum anno 1401 post duodecim menses, non magno affectum infortunio fuisse; neque ipse scit quid de illo factum fuerit. 7. die Jan. *Roger Acton martyr.* Illic in vitam Henrici V conspiravit, atque in aperta seditione caplus et ob prodicionem suspensus est, non jam, ut refert Fox, 7. Januar. 1401, sed 10. Febr. 1414. 8. Jan. *Joannes Brown martyr.* Ex ipsis perduellionibus fuit, et ob eandem causam laqueo interit; et sic dicatur de ceteris ejusdem farinae hominibus vel conspiratoribus vel latronibus, etc. quos in album sanctorum et martyrum refert Fox. Cons. op. cit. pag. 54 et seqq. Ipse Pearsonius exprobrat Joanni Fox falsas citationes, prava ratiocinia, etc. Cons. Feller, *Dictionnaire historique*, art. *Jean Fox*. Sed præ ceteris circa kalendarium foxianum legi debet opus P. Personii *S. J. de conversionibus anglorum*, cui titulum fecit : *The third part of a treatise entitled conversions of England*, etc. anno 1604, sine loco, tom. II, p. 3, c. 1 et seqq., ubi inter cetera ostendit plures in vivis adhuc fuisse, quos Fox in suum retulerat martyrologium!

(1) *S.* Clement. *Epist.* I ad Cor.; *s.* Just. *Apol.* II, n. 10 et 12; *s.* Iren. *Cont. hæreses*, lib. IV, c. 33, n. 9; *s.* Cypri. *Epist.* LVIII; *Lact. Div. Instit.* lib. V, c. 13; *s.* Hier. *Ad Hedib.* c. II.

(2) *Evist. ad Mart. et Conf.*

bonorum direptionem, exilia, exquisita tormenta ad longum tempus perferant.

Ad 4. *D.* Cum desiere persecutiones, *C.* quoties istæ recruderunt *N.* Ecclesiæ enim catholicæ nunquam defuere martyria, ut patet ex martyribus qui tum sub imperatoribus ac principibus arianis, iconoclastis, etc. passi sunt, tum hac ipsa nostra ætate, quia nunquam ipsi defuerunt persecutores. Prætermisissis enim vetustioribus temporibus, japonenses æmulati sunt pristinos martyres, sive numerum spectes, sive conditionem, sive tormentorum atrocitatem (1). In Anglia et Hibernia ad plura pariter hominum millia, præsertim sacerdotio aut nobilitate præstantium, ad hæc fere tempora pro catholica fide omnia vexationum genera sustinuerunt (2). In Gallia sub finem elapsi sæculi, ut superius notavimus, plures catholicorum myriades occubere, in quibus religiosi, moniales, sacerdotes, episcopi heroicam plane fortitudinem ostenderunt (3). Hinc ea ratione qua quoties ecclesiæ hostes eam aggressi sunt, toties victi fuere, et ecclesia semper novos celebravit triumphos, sic quoties eam aggredientur, toties vincuntur (4).

III. Obj. Martyres christiani, non pro religione, sed ob alias omnino causas occubuerunt; etenim vel ob impacta crimina *incendii*, *atheismi*, *superstitionisve maleficæ* necati sunt; vel tantam rei de cædipodeis incestibus, thiesteisque cœnis et infanticidiis, occasione carpoeratianorum, sub Hadriano mulctati sunt, vel denique ut perduelles ab imperatorum legibus; ergo.

Resp. *D. antec.* Interdum ob alias causas fucatis coloribus apparentes, *Tr.* reales *N.* Etenim 1. Justinus sic inperatores alloquebatur : *Rogamus ut qui convictus fuerit puniatur ut improbus, non autem ut christianus* (5); et Tertullianus (6) pariter : *Nemo illic christianus, nisi hoc tantum*, et ita passim reliqui apologetæ et martyrum acta loquuntur. 2. Per Atheismum et superstitionem maleficam christia-

(1) Cons. Bartoli, *Storia del Giappone*; Crasset, *Histoire de l'église du Japon*; Segneri, *L'incredulo senza scusa*, part. 2, c. 16.

(2) Cons. Bartoli, *L'Inghilterra*. Recolantur præterea quæ superius notata sunt de hereticorum sævitie. Lingard, *Storia dell' Inghilterra*, tradotta del sig. Gregori.

(3) Barruel, *Histoire du Clergé de France pendant la révolution*.

(4) Pulchra similitudine utitur Segneri, *L'incredulo senza scusa*, part. II, c. 10, ad exponendum duplicem effectum quem persecutiones in ecclesia produciunt, his verbis : « Si fe' chiaro, come i nemici di quella (chiesa), con tante scosse non le avevano arrecato finalmente altro danno di quello, che si arrecò ad un incensiere con agitarlo incessantemente per l'aria, che fu l'avvivarvi ad un' ora di dentro l'ardore della carità, di fuori la fragranza del buon esempio. »

(5) *Apol.* I, n. 7. En ejus verba : ὁθεν πάντων τῶν καταγγελλομένων ὑμῖν, τὰς πράξεις χρίσθαι ἀξιουμέν, ἵνα ὁ ἐλεγχθεὶς ὡς ἀδίκος κολάζηται, ἀλλὰ μὴ ὡς χριστιανός.

(6) Tert. in *Apol.* c. 44. Cons. Ansaldi, *Diss. cit. De causis inopie monument.* adversus Dodwell, p. 4, Euseb. *Hist. eccl.* lib. III; Noghiera, *Riflessioni sui caratteri divini del cristianesimo*, Riflessione 20.

nam professionem designabant juxta præconceptas ethnicorum opiniones, ut notum est. 3. Tacitus (1) ipse scribit incendium fuisse prætextum, quo usus est Nero ad christianos insectandos. 4. Impacta christianis crimina incestus, etc., vel erant apertæ calumniæ ab ipsis ethnicis excogitate ad invidiam conflandam christianæ confessioni, vel si ex occasione carpoeratianorum aliorumque hæreticorum exortæ sunt, nonnisi ad brevissimum tempus prævaluerunt, ut enim tradit Eusebius (2), semper ecclesiam catholicam, quam *κρατούσαν* seu *prævalentem* vocabant, ipsi ethnici a quibuscumque sectis discreverunt et agnoverunt. 5. Dummodo christiani fidem ejurassent, tanquam absoluti et inimicus ab his omnibus criminibus habebantur. 6. Ideo perduelles declarabantur, quia respondebant: *Obedire oportet Deo magis, quam hominibus* (Act. V, 29). 7. Addo, quod si ob impacta ejusmodi crimina saltem ut apparentes prætextus, christiani interficiebantur, ergo infero, non temporalis quæstus, non inanis gloriæ cupidine, non sectæ augendæ causa, non animi furore, ut deistæ contendunt, martyres mortem obibant, cum nonnisi infamia eos sequeretur, sed unius veritatis gratia sobrii prudentesque sanguinem dabant.

(1) *Annal.* lib. xv, n. 44.

(2) *Hist. eccles.* lib. iv, c. 7. Cum retulisset gnosticos (sapientes seu illuminatos, prout se vocant non paucæ nostrorum temporum sectæ), a Carpoerate prodiisse, docentes debere unumquemque flagitia obscœnissima perpetrare ad sibi conciliandos mundi rectores, indeque prodiisse tot ethnicorum in christianos calumnias de incestibus cum matribus et sororibus, et consecrandis dapibus, præclarum hoc exhibet testimonium de ecclesia catholica: ἡ τῆς καθολοῦ καὶ μόνῃς ἀληθοῦς ἐκκλησίας λαμπρότης, τὸ σεμνὸν καὶ εὐκρινὲς καὶ ἐλευθέρῳ τὸ τε σώφρον καὶ καθαρόν τῆς ἐκθίου ποιότητος τε καὶ φιλοσοφίας εἰς ἅπαν γένος Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων ἀποστειλόμενα· συναπτόσθῃ γού ἅμα τῷ χρεῖος καὶ ἡ κατὰ παντός τοῦ δόγματος διαβολῇ· ἔμενε δὲ μόνῃ ἅρα παρὰ πᾶσι κρατούσα καὶ ἀνομολογουμένη τὰ μάλιστα διαπρίπτειν ἐπὶ σεμνότητι καὶ σωφροσύνῃ θεοῖς τε καὶ φιλοσόφοις δόγμασιν, ἡ καθ' ἡμῆς διδασκαλία, id est, *Catholica ecclesia*, quæ sola vera est, « semperque sui similis et constans, novis quotidie incrementis augebatur, gravitate, sinceritate ac libertate, modestia denique ac sanctitate vitæ ejusdam, philosophiæque divinæ omnium oculos, non græcorum modo, verum etiam barbarorum perstringens; simul etiam extincta est temporis lapsu calumnia illa quæ universæ religioni nostræ afflicta fuerat (puto Sismondi hic dicturum non esse ferro et igne ecclesiæ catholicæ), mansitque tandem disciplina nostra sola omnium consensu superior et victrix, ac præ reliquis sectis modestia, gravitate, divinæque sapientiæ præceptis excellere ab omnibus judicata. » Deinceps hinc factum refert, ut ecclesia catholica dicta fuerit a gentilibus ἡ κρατοῦσα δόξα, et catholici κρατοῦντες. Et sane hoc nomine Damascius in *Isidori Vita*, p. 1058 donat ecclesiam catholicam, ac rursum pag. 1072 idem apud Suidam disserens de Ammonio; sic etiam ante ipsum Porphyrius, in libro *De oraculorum philosophia*, apud Euseb. *De præp. evang.* c. 10, et Theodoretus, lib. *De curatione græcicæ superstitionis*, id ipsum observat, imo ipse Julianus in *Misopogone*, p. 99. τῶν κρατοῦντων, de his qui tunc prævalabant loquitur. Cons. Valesius in notis ad citatum Eusebii locum. Miror quomodo eruditi protestantes ista non viderint.

Inst. Plures quovis tempore apostatæ fuerunt; ergo.

Resp. *Tr. antec. N.* vel *D. cons.* Et istorum apostasia propriam arguit imbecillitatem, divitiarum, bonorum, voluptatum, etc. amorem, *C.* arguit infirmitatem argumentorum christianæ religionis, quam deseruerunt *N.* Imo istorum ignavia ceterorum fortitudinem exaltat tanquam vere divinam. A cruciatibus enim vinci hominis est, cruciatus vincere christiani. Contra propriam vero conscientiam et persuasionem atque ex ignavia eos cecidisse, duo sunt quæ ineluctabiliter evincunt, 1. quod plures resumtis viribus novo se certamini committerent, et qui in prima pugna victi sunt, in altera fuere victores; 2. quod, vix pace ecclesiæ reddita, illico turmatim lapsi non solum precibus, sed et lacrymis et gemitibus episcopos obsiderent, ut pacem et veniam patrati criminis consequerentur, ac durissimis publicæ ac diuturnæ poenitentiae laboribus se subjicerent ad ejusmodi pacem obtinendam (1).

EORUM QUÆ HACTENUS PROPOSITA SUNT SUMMA ATQUE CONCLUSIO.

Jam præstat institutæ disputationis adversus incredulos summam colligere, tum ut inde pateat argumentorum nexus et vis quibus nostra doctrina constituitur, tum ut consecutionum series deducatur ex iis quæ confirmare studuimus, tum denique ut ex parallelismo impugnationis incredulorum planum fiat quam levibus nitantur momentis, qui fidem adhibere religioni detrectant.

Ad primum quidem quod attinet, ex dictis patet possibilem divinam ac supernaturalem aliquam revelationem esse, sive ex parte Dei, sive ex parte hominis, sive ex parte rei revelatæ (2). Dari insuper certissimas notas quibus divina ac supernaturalis hæc revelatio probe secernatur a quacunque hominum fraude, cujusmodi esse ostendimus, tum ex se, tum ex omnium gentium consensu, extrinsecas miracula et vaticinia eventu comprobata, intrinsecam sanctitatem doctrinæ, quæ tanquam revelata perhibetur, quæ nempe promoveat gloriam Dei et utilitatem hominum (3). Hanc porro revelationem etiam ex ea tantum parte quæ complectitur officia hominum erga Deum, erga seipsos et erga societatem, quæ nempe absolute captum hominis non excedunt, non solum utilem, sed plane necessariam, saltem morali necessitate, esse ex triplici capite collegimus, quæ totidem facta sunt ab omnibus historicis monumentis testata; ac 1. quidem ex eo quod nulla gens unquam fuerit vel sit, quæ, divina hac supernaturalique revelatione destituta, vel dignum Deo cultum

(1) Cons. Morinus, *De poenitentia*; Petavius, *De poenitentia*; Mamachius, *De orig. christ.* et S. Cyprianus passim in suis epistolis. Novatiani schisma originem cepit ex accusatione quam ipse intulerat ecclesiæ romanæ, quod pacem lapsis poenitentia functis concederet, atque rursum ad communionem suam eos amitteret.

(2) Cap. I, Prop. I.

(3) Cap. II.

exhibuerit, vel plus minus in gravissimos errores non im-
pegerit contra sanæ ethices principia; 2. ex eo quod nulli
unquam philosophi vel sapientes idonei fuerint vel sint,
ex triplici intrinseco ipsis inhærente defectu, ad ho-
mines retrahendos a gravissimis ac perniciosissimis
recensitis erroribus, eosque in officio continendos; 3.
demum ex eo quod humana ratio, nullis aliunde suf-
fulta præsiidiis, motiva sufficientia non præbeat ad ho-
mines in officio continendos atque a vitiis retrahendos
etiam in iis quæ naturali rationis lumine cognosci
possunt (1).

His constitutis investigavimus, utrum divina bo-
nitas homines in tanta necessitate positos sibi ipsis
omnino permiserit, an vero proposita revelatione
iisdem consuluerit; atque ostendimus Deum reipsa
hominibus non defuisse, sed per Christum potissime
gentes omnes ad verum Dei cultum atque ad sanam
ethicem revocasse. Divinam porro ac supernaturalem
Christi missionem seu revelationis factum extra
omnem dubitationis aleam posuimus argumentis in-
trinsecis et extrinsecis, vaticiniis scilicet et miraculis
a Christo patris; ac præsertim gloriosa ipsius a
mortuis resurrectione, quæ omnium maximum et
miraculum et vaticinium fuit et ceterorum omnium
velut confirmatio atque sigillum. Et hæc quidem quod
attinet ad argumenta extrinseca; ad interna retulimus
sanctitatem evangelicæ doctrinæ, quæ in summo
gradu gloriam Dei promovet, atque omnium et sin-
gulorum hominum utilitatem per integrum systema
ita connexum, sive ex parte propositæ doctrinæ, sive
ex parte motivorum atque sanctionis, ut nihil in ipso
desiderari possit, nihil ipsi addi. Subsidiariis deni-
que, si ita loqui fas est, argumentis, petitis tum ex
admirabili religionis christianæ propagatione, tum ex
ejusdem non minus prodigiosa conservatione, tum ex
martyrum testimonio, quæ omnibus adjunctis per-
pensis non competunt neque competere poterunt un-
quam nisi uni divinæ ac supernaturali revelationi,
seu uni religioni christianæ, talem certitudinis gra-
dum adjecimus, ut nihil certius a prudenti et cordato
quolibet desiderari possit. Quæ quidem posteriora
tria argumenta, quatenus in se continent atque in-
cludunt vaticiniorum Christi adimplementum, ad ex-
trinseca superius recensita vocari facile possunt (2).

II. Cum vero Christus finis legis sit, ad quem
et lex mosaica et prophetæ referuntur, et quibus
Christus adversus judæos suam divinam comprobavit
missionem (3), cum insuper veritas non nisi una sit,
neque opponi possit veritati nisi error, jure inde in-
ferimus.

1. Divina igitur pariter est missio Mosis et
prophetarum in veteri lege, ideoque et doctrina ab
ipsis Dei nomine hominibus proposita.

2. Si Christus finis fuit legis, atque in ipso
lex et prophetæ suum adimplementum habuerunt,
ergo jamdiu abrogata est lex mosaica, quæ non fuit

nisi præparatio quædam ad Christum; vana proinde
spe judæi eum præstolantur futurum, qui jamdiu ve-
nit; et quod consequens est, præsens judæorum con-
ditio ineluctabile argumentum est propriæ eorum
perfidie, adimplementi veterum vaticiniorum, divi-
nitatisque christianæ religionis.

3. Ergo pagani, islamitæ, deistæ, increduli deni-
que omnes extra veritatis semitam versantur.

4. Cum argumenta, quæ deducuntur ex christia-
næ religionis propagatione, conservatione et mar-
tyrio, nonnisi in ecclesia catholica verificentur, et
tamen objectum sint Christi prædictionum, merito
pariter inferitur, tum heterodoxos ea urgere non posse
adversus incredulos, quin noceant, propriæ cau-
sæ (1); tum solam ecclesiam catholicam integrum
christianismum constituere, sectas vero non esse nisi
christianismi fragmenta, reliquias sive segmenta, nec
ipsis ullo modo competere posse divinos religionis a
Christo institutæ characteres (2); tum denique iisdem
argumentis quibus quispiam christianus fit, catholi-
cum fieri.

III. Analysis instituta argumentorum quibus in-
creduli ac rationalistæ divinam ac supernaturalem
revelationem impugnant, omni fuco, jocos, calumniis
ac falsæ eruditionis apparatu sepositis, illa huc
reducuntur: Homo sibi sufficit, ut sufficiunt sibi reli-
qua animantia omnia. Revelatio multis deceptionibus
patet. Dantur revelationes falsæ, ergo omnes falsæ
sunt. Plura falsa sunt miracula et vaticinia, ergo
omnia. Plures abusi sunt religione, ergo nulla est
admittenda religio. Ethnicismus, islamismus, prote-
stantismus cito ex naturalibus causis et propagati et
conservati sunt, ergo et christianismus. Plures fana-
tico furore abrepti in quavis secta mortem obierunt,
ergo omnes christiani martyres tales sunt censendi.
Magni abusus, magna crimina in religione christiana
fuerunt, et adhuc sunt; ergo tota christiana religio
non est nisi magna seductio atque deceptio (3).

(1) Nullum est fere argumentum quod heterodoxi
urgere valeant ad christianismi defensionem, quod non
pugnet adversus illos pro ecclesiæ catholicæ veritate.
Nullum enim est quod faveat christianismo partiali.
Quare vel ipse Grotius, qui præclarum opus edidit *De
veritate religionis christianæ*, cum sibi proponit argu-
mentum sive difficultatem petitam ex multiplicitate
sectarum, hæret, nec amplius Grotius videtur. Id
ipsum contigit Abbadie; id ipsum ceteris omnibus.
Cons. Gerdil, Dissert. n. « Saggio dell' uso che si può
fare a favore della religione cattolica degli argomenti
de' protestanti in prova della rivelazione contro gl' in-
creduli, » Opp. edit. Rom. tom. xi.

(2) Satis est ad ejusmodi divinos characteres elimi-
nandos inquirere in cujuslibet sectæ originem, epo-
cham, motiva, doctrinam, progressus, ut luce meri-
diana clarius pateat, ex humanis cupiditatibus ortas
eas esse, ac omnes humani operis vicissitudines fuisse
expertas; totum in iis humile et abjectum.

(3) Ita incredulorum facile principes Boulanger,
Bollingbrocke, Freret, Rousseau, Voltaire, etc., qui
tantopere desudasse dicuntur ut christianismum rete-
xerent, perpendere, atque ad analysis revocarent;
ita qui eos exscripserunt, vel in compendium redege-
runt atque, utpote obscuriores obsolete, jacent;
ita demum, licet aliam viam iniverint, rationalistæ,

(1) Cap. iii.

(2) Cap. iv.

(3) Cons. Joan. v, 46; Luc. xxiv, 44.

Quis porro non videat ejusmodi argumenta talia esse, ut probationes christianæ religionis non solum non infirmant, sed ne attingant quidem? Si tota christiana religio non est nisi factum quoddam, plane patet nihil unquam proficere posse ejusdem adversarios, nisi monumenta destruant quibus illa fulcitur; cum vero hæc monumenta summo certitudinis gradu innitantur, infirmari non possunt, quin ipsius certitudinis subruantur fundamenta.

Rursum facta christianæ religionis ita inter se firmo nexu colligantur, ut, ejus veritate ac divinitate posita, omnia explicentur, et illa sublata, sic omnia in suspensio maneat velut totidem effectus sine causa.

Cum autem hæc agendi ratio contraria sit ipsi humanæ naturæ, vim sibi inferant necesse est qui eam sectantur, neque unquam quiescere possint. Poterunt quidem increduli sibi ad tempus illudere, ferventibus præsertim cupiditatibus; ratio tamen jus suum semper sibi vindicat. Unde sit, ut, quieto tandem animo christianæ religionis motiva perpendentes, increduli non pauci demum respiscant, vel saltem in mortis discrimine constituti plerique in sinum ejus confugiant. Pauci enim omnino sunt, qui ita obdurescunt, ut velint ad extremum usque vitæ spiritum in incredulitate persistere, iique vel stolidi vel corruptis-

qui quam primum obsolescent et ipsi. Hæc est enim conditio omnium religionis christianæ impugnatorum et hostium, sive principes ii fuerint, sive scriptores: *Ecce inimici tui, Domine, ecce inimici tui peribunt*; eorum nomina in pulvere scripta sunt, licet ætate qua vixerunt, magnum de se excitaverint fragorem.

simi, qui nunquam aut fere nunquam finem cogitant, ad quem conditi sunt; ac ne turbentur a falsa illa qua frui videntur pace, a quocunque religionis examine refugiunt pejus quam a cane et angue (1).

Expendant igitur religionis christianæ fundamenta, et motiva conferant si placet cum suis argumentis, omnibus anticipatis judiciis exclusis, ut res tam gravis postulat, lucem a Deo enixis precibus humili ac sincero animo petant, et procul dubio ad eam religionem revertentur a qua aberrantes recesserunt.

(1) Facile posset catalogus et quidem prolixus exarari eorum incredulorum, qui duobus abhinc sæculis, vel examine accurate instituto ad catholicam fidem redierunt, vel saltem quos pœnituit propriæ incredulitatis in articulo mortis, ac se cum ecclesia reconciliarunt, vel omni ratione conati sunt id efficere, licet hinc amicorum artibus et fraude, justo illinc Dei iudicio, obstacula non leviter repererint, quominus id exequerentur. D. Emery in quodam opusculo de hoc argumento edito hæc habet: *On ferait une longue liste des esprits forts qui ont rendu hommage à la religion au moment de la mort. Nous ne citerons que quelques-uns de ceux dont le nom est le plus connu: Boulanger, Toussaint, Boulainvilliers, le marquis d'Argens, Montesquieu, Maupertuis, Buffon, Dumarsais, Fontenelle, Damilaville, Thomas, Bouguer, de Langle, Tressan, Mercier, Palissot, Poulavie, Larcher. Diderot voulait se confesser, on lui en ôta les moyens. « Sans moi, » disait Condorcet, parlant de d'Alembert, « sans moi il faisait le plongeon. » Il paraît qu'on se précautionna également contre la faiblesse de Voltaire, qui mourut, au rapport de Tronchin, dans les convulsions de la rage, en poussant le cri sinistre: « Je suis abandonné de Dieu et des hommes: » J. J. Rousseau, selon toutes les vraisemblances, termina lui-même sa vie.*

DE VERA RELIGIONE.

Pars altera

ADVERSUS HETERODOXOS.

Heterodoxorum nomine veniunt sectæ omnes, cujusunque demum communionis ac denominationis sint, quæ sive in pluribus, sive in paucioribus fidei articulis, ab ecclesiæ catholicæ doctrina quovis tempore recesserunt, vel ab ea in dies recedunt. Longum propterea esset, imo vix possibile tot sectarum errores singillatim persequi. Revocari propterea disputatio nostra debet ad aliquod generale principium, a quo tota controversia sponte sua quodammodo defluat. Constituta porro atque in tuto posita divinæ revelationis existentia adversus incredulos, inquirendum superest, num Deus qui suam aperiens doctrinam ac voluntatem hominibus mirifice prospexit, hanc suam revelationem privatis hominibus seu spiritui privato uniuscujusque dimiserit, an vero aliqui cœtui seu societati a se institutæ, publicæ, in-

fallibili atque perpetuæ conservandam atque interpretandam tradiderit et consignaverit. In hac vero posteriori hypothesi remanet discutiendum, quænam societas legitimis titulis præseferat, quibus jure meritoque sibi vindicet divinam hanc auctoritatem. In his maximi momenti quæstionibus expendendis tota versabitur altera hæc tractatus nostri pars. Ex duplici hac disquisitione, controversiæ peculiare omnes enucleantur ac dissolvuntur, cum ubi semel de illis constiterit, non agatur amplius nisi de audiendo ejusmodi infallibili magisterio a Christo ipso instituto. Omnem proinde diligentiam impendemus ad argumentum istud solide evolvendum, quod ut obtineamus, continenti propositionum serie, quæ se invicem excipiant, rem totam complectemur.

PROPOSITIO PRIMA.— *Validissimæ rationes ostendunt, de via ordinaria divinam revelationem ab auctoritate divinitus instituta atque infallibili custodiri atque proponi debere.*

Ut patet ex ipsa propositionis enunciatione, sermo hic non est de ipsa actuali revelatione, seu actuali veritatum manifestatione, sed de revelatione jam facta, litterisque consignata, vel viva voce transmissa, seu de collectione ipsa ac corpore, ut ita dicam, jam factæ revelationis.

Hisce positis, sic 1. ex ipsa natura rei, de qua agitur, evincitur propositio. Nisi enim a publica, externa ac infallibili auctoritate, divina revelatio proponeretur, infallibiliter nobis constare non posset de identitate divinæ revelationis; fluctuare semper deberemus incerti, utrum id vere revelaverit Deus, nec ne; an quidpiam eidem additum, quidpiam ab ea detractum fuerit, eo vel maxime quod autographa omnia cito perierint (1). Cum vero fides non minus divina et infallibilis esse debeat in suo objecto et motivo quam in medio per quod proponitur, patet revelationem non nisi ab infallibili atque divina auctoritate proponi posse.

Id ipsum pariter evincitur ex necessitate determinationis sensus legitimi ejusdem revelationis. Etenim, cum revelatio in hominis gratiam ac bonum data sit, necessario verbis ac signis patefieri ac exprimi debuit. Jam vero verba diversas plerumque habent significationes, diversos, quandoque etiam contrarios, exprimunt conceptus (2), æquivoca propterea sunt seu æquivocationi subjecta; nisi itaque ab infallibili auctoritate divinitus ad hoc instituta, revelatio proponeretur, nutantes ac dubii semper essemus circa verum objectum ac germanum sensum ac intelligentiam ejusdem revelationis; præsertim cum agitur de mysteriis humanæ rationi imperviis, in quibus hallucinatio facillima est. Quod ex perpetuo experimento nimis luctuoso ex parte illo-

(1) De autographis V. T. nihil omnino scimus; quoad autographa autem N. T. Cellérius in suo : *Essai d'une introduction critique au Nouveau Testament*, Genève 1825, sect. III, censet ipsa, utpote exarata in cortice papyri, quæ usitatissima tunc erat, cum scripta illa edita sunt, cito periisse, adeo ut ætate Tertulliani, Clementis Alex., Origenis nulla amplius vestigia superfuissent.

(2) Pluribus exemplis ostendi id facile posset; cum vero id neque a protestantibus ipsis nunc in dubium revocetur, non est cur in re non necessaria opus impendamus. Certe ad sensum determinandum verborum sacræ scripturæ, ipsi perpetuo accedunt vel ad usum loquendi, quem vocant, vel in subsidium adseiscunt linguas affines, passim ad phrases profanorum scriptorum phrases exiguas scripturales, et tamen perpetuo hærent, ac fluctuant incerti, et quod ab uno scriptore affirmatur ut certum, ab altero ut falsum rejicitur. Levis istorum commentatorum sive exegeticorum; seu potius philologorum lectio sufficit, ut quisque intelligat in quanta ipsi versentur fluctuatione. Istorum opera ut plurimum non sunt nisi contextus auctorum heterodoxorum vel affirmantium vel negantium, hunc vel illum nativum sensum esse verbi quod expendunt. Præter Criticos sacros. videri possunt Kuinoel, Rosenmüller, Eichorn, etc.

rum omnium qui viam auctoritatis deserentes sibi ipsis duces esse voluerunt, mirifice confirmatur. Eo enim devenerunt ut, licet sacros revelationis codices assidue versent, in desperationem acti, nesciant quid tenere debeant, tot diversarum interpretationum numero, varietate ac contrarietate huc illic distracti (1).

Ex perpetuitate demum ipsius divinæ revelationis eadem veritas patet. Divina enim revelatio non pro solis præsentibus, sed pro omnibus omnino hominibus ejuscumque ætatis facta est; quare, nisi perpetua quædam semperque vivens divinitus instituta auctoritas esset ad eandem inviolate servandam, et custodiendam a privatorum hominum novitatibus, interpolationibus, præposteris interpretationibus, prout experientia passim fieri videmus (2), nunquam nobis constare posset de ejusdem veritate atque integritate; hinc necessario lites ac controversiæ perpetuæ quæ nunquam dirimi possent. Abhorret autem ab idea sapientis legislatoris permittere cujusque hominis arbitrio codicem, et sensum propriæ legislationis. Quod ut aliquo exemplo magis declaretur, fingamus animo, quempiam viatorem duas obire civitates, quæ æque glorientur optimis sibi datis legibus atque statutis, et ambæ ut sapientissimum habeant legislatorem, utrique civitati communem; sciscitante autem ab iis viatore, quemnam sapientissimus hic legislator constituerit magistratum, vel quod tribunal ad codicem suum incolumem servandum, vel quem interpretem ad lites quæ suboriri solent dirimendas, altera indicet constitutos a legislatore iudices et magistratus, altera autem contendant non alium a legislatore constitutum iudicem ac interpretem quam codicem ipsum, cui fidem adhibebit viator, et quam ex his duabus civitatibus verum dicere arbitrabitur? Illam profecto, quæ magistratus ac iudices constitutos affirmat, cum hoc longe magis congruat sapientiæ ac prudentiæ optimi legislatoris, qualem fuisse ambæ profitentur, cum rei natura id exigat; cum enim lites excitantur, ut plurimum circa sensum codicis versantur; absurdum autem est affirmare, ad litem dirimendam constitutum esse codicem ipsum, circa cujus sensum lis moveri solet.

Validissimæ igitur rationes ostendunt, quod nisi extraordinario aliquo medio a Deo ipso provideatur,

(1) Sane ecclesia genevensis (ut alia exempla missa faciam) in suo *Statuto*; sub die 3 Maii an. 1847, prohibuit, ne quispiam in scholis agat de questionibus apud ipsam controversis, circa duas J. C. naturas, peccatum originale, gratiam et prædestinationem. Vide *Précis des débats théologiques de Genève*, par J. J. Chenevière, 1824, p. 22. Nempe eadem ratione ac exercitus imperator seu dux, cum se viderit ad extrema redactum, monet ut sibi quisque prospiciat; ita ecclesiæ reformatæ tot dubiis ac tot perplexitatibus pressæ et contradictionibus absque ullo termino, quibus ipsarum doctrinæ scatent, eo demum devenerunt ut dicerent membris suis: En Biblia, lègite, expendite, audite vobis religionem, sibi quisque prospiciat. Vid. *The catholic miscellany*, mensis Julii 1826.

(2) Non pauca exempla ejusmodi novitatum, interpolationum, etc. inferius dabimus.

de via ordinaria necesse sit, aliquam constitutam divinitus auctoritatem esse, eamque infallibilem atque perpetuam, quæ divinam revelationem custodiat, proponat, verumque illius sensum aperiat.

DIFFICULTATES.

Obj. Ante Christi adventum nulla instituta fuit infallibilis ejusmodi auctoritas, ad divinam revelationem proponendam; ergo.

Resp. *D. A.* Quia Deus extraordinaria quadam ratione et providentia supplebat ejusmodi defectui, *C. secus N.* Vel enim sermo est de tempore patriarcharum, vel de eo quod subsequutum est sub Moyse, respectu hebræorum vel ethnicorum. Certum autem est Deum, in prima illa epocha per immediatas apparitiones sæpius repetitis, revelationis jam factæ integritati ac germano sensui prospexisse. Quod vero spectat ad ætatem posteriorem, præterquam quod constituta jam fuit synagoga ac sacerdotium Aaronicum, quod depositarium fuit et quidem publicum atque perenne mosaicæ legis, certum pariter est ipsum Deum suæ revelationi consuluisse, per prophetarum seriem nunquam fere interruptam, usque ad Christum, ac singulari providentia populum suum rexisse, ut incolume servaretur revelationis depositum (1). His addimus fidei articulos, ad salutem obtinendam explicite credendos, paucissimos fuisse, unitatem nempe

(1) Josephus Flavius exhibet catalogum omnium summorum sacerdotum, qui, non interrupta serie, ab Aaron usque ad Ananum, seu Annam et Caiphiam, sub quibus mortuus est Christus, sibi invicem successerunt, et ab his usque ad Joan. Giscala, qui omnium Pontificum judæorum postremus fuit; sub ipso enim a Romanis excisum est templum flammisque consumptum; qui omnes fuerunt *octoginta novem*. Sic dividit:

Ab Aaron ad Salomonem, qui primum templum erexit,	13, spatio ann. 612;
a Salomone usque ad captivitatem Babylonicam,	18, — — 466;
a captivitate Babyl. usque ad Antiochum Eupatorem,	15, — — 412;
ab Antiocho, qui Oniam in cognomento Menelaum sacerdotio spoliavit, usque ad Herodem II, omnes Assamonæi,	15, — — 113;
quorum ultimus fuit Aristobulus, creatus Pontifex ab Herode, a quo postea vita privatus est; post hunc usque ad Titum successere alii	28, — — 107;
	89

Vid. *Antiquitatum* lib. xx, cap. 10. Jam vero Salvador, *Histoire des Institutions de Moïse*, etc. liv. II, *Des fonctions législatives*, chap. 1, *De la magistrature sacerdotale*, p. 128 et seqq. observat scopum institutionis leviticæ esse vigilantiam ad legis conservationem. Ejusmodi officium pariter spectabat ad publicum totius gentis synedrium. His addatur series prophetarum usque ad Malachiam. Joseph. lib. I, *contra Appionem*, c. 2, n. 3, refert libros quos nos deutero-canonicos dicimus, diligenter in catalogo digestos scripturatum fuisse, etsi non habeant parem auctoritatem ac præcedentes (scilicet protocanonici) ex defectu successionis non satis claræ prophetarum. Ex quibus patet nunquam divinæ revelationis depositum in V. T. fuisse privatorum arbitrio commissum.

Dei creatoris et remuneratoris, expectationemque futuri liberatoris (1), qui proinde facillima ratione ad seram usque posteritatem transmitti poterant. Nondum enim completa revelatio data fuerat. Quod si aliqui ex propria culpa illos oblitterarunt, penes ipsos sit; quamquam si absque personali culpa aliqui posteriorem præsertim articulum ignoraverunt, dummodo legem naturalem observaverint, dubitandum non est, Deum pro sua bonitate aliquo modo iis providisse, et si aliqui adhuc ejusmodi sint, iis providere, infundendo nempe iis habitum fidei, spei et charitatis supernaturalis, sine quo nemo finem suum, supernaturalem scilicet beatitudinem, consequi potest, secus ac rationalistæ sentiunt, et qui ipsorum vestigia premere non erubuit Franc. Brenner canonicius bambergensis, in libro cui titulus: *De dogmate* (2).

Ceterum nunquam Deus ita suam revelationem privatorum hominum arbitrio atque interpretationi dimisit, ut fas unicuique fuerit eam aliquo modo vel temerare vel exponere.

I Inst. 1. Ethnici non potuerunt revelationem habere, nisi per privatam familiarum traditionem, ideoque absque ejusmodi publica atque infallibili auctoritate; 2. atque ex ipsis judæis nonnisi pauci viderunt prophetas, eosque immediate audierunt, quin dicendum sit eos omnes fide divina caruisse; ergo.

Resp. ad 1. *D.* Qui proinde eandem revelationem vel oblitterarunt vel innumeris prope commentis ac fabulis temerarunt, *C.* integram custodierunt *subdist.* Nonnulli privati qui primævam revelationem, extraordinaria ratione propositam, traditione conservarunt, *Tr.* nationes integræ *N.* Quo propiora fuerunt tempora primævæ revelationi, eo magis pura conservata est, etiam apud gentes divina revelatio; ast processu temporis adeo oblitterata est vel fœdata, ut nonnisi vestigia superfuerint veluti navis tabulæ per naufragium diffractæ, quas ingenti labore eruditi hinc inde collegerunt (3). Quæ quidem vestigia duo

(1) Apostolus, Heb. xi, 6, his verbis veluti compendio quodam complexus est, quæ fide necessaria ad salutem tenenda essent: « Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit. »

(2) Landshutii, 1832.

(3) Præsertim Eusebius Cæsariensis in duobus præclaris operibus *de præparatione ac de demonstratione evangelica*. Ex recentioribus vero plures viatores universalis ejusmodi traditionis rudera, ut ita dicam, atque fragmenta, penes diversos populos barbaros atque silvestres collegerunt. Inter quos dignus est qui legatur Comes Carli Rubi in suis *Lettres Americaines*, duobus voluminibus; nec non *Croyances, superstitions, et restes des traditions primitives observés par M. Dumont d'Urville, dans son voyage autour du monde à bord de l'Astrolabe, dans la Nouvelle-Zélande, et les îles de Tonga, etc., Annales de philosophie chrétienne, recueil périodique*, 5. année, tom. VIII, n. 43, 31 janvier Paris 1834; *Neue theologische Zeitschrift*, von D. Joseph Pletz, id est, *Novæ ephemerides theol.*, Viennæ, 1833, fasc. II, p. 189-210, fasc. III, p. 305-329, fasc. IV, 26-50. Ex quibus patet apud universas gentes obtinuisse ideam existentie Dei, semideorum seu angelorum, pugnae inter duos primos fratres Cain et Abel, Trinitatis occupatæ in hominis creatione, feminae ædificatæ ex viri costa, lapsus protoparentum, etc.

ostendunt, nempe tum revelationem quamdam olim datam hominibus fuisse, tum corruptam hominum eorundem incuria ac negligentia. Hinc nisi Deus, per peculiarem populum quem sibi delegit ejusdem revelationis custodem ac depositarium, ei prospexisset, actum penitus de ea esset, prout etiam nunc temporis absque catholica ecclesia vix rudera, ut ita dicam, magni illius aedificii, quod per revelationem conditum est, superessent atque cæmenta (1). Quod si nonnulli, lique paucissimi inter ethnicos, intemeratam servarunt acceptam revelationem, id acceptum referri debet tum paucitati articulorum qui credendi propositi erant, tum peculiari etiam divinæ gratiæ subsidio, quo factum est ut eorum memoria prorsus non deleteretur. Addendum præterea est, actum tunc temporis minime fuisse de integro revelationis codice, prout nunc agitur, quem proinde neque interpretari, neque corrumpere potuissent, sed de memoriter retinendis paucis articulis, ut notavimus. Tantum porro abest, ut exinde possit aliquid contra nos erui, ut magis confirmetur quod demonstrandum assumpsimus. Etenim cum ageretur de illa partiali revelatione adeo aperta et facili, per traditionem ad posteros transmittenda, si ea tantum de sua perspicuitate atque integritate amisit inter gentes, non aliam ob causam nisi quia carebant ea auctoritate ac magisterio per quod integra et incolumis servaretur, quanto apertius patet ejusdem auctoritatis necessitas, ubi agitur de revelatione completa ac litteris consignata, ut nihil addam de parte illa quæ per solam traditionem transmissa est?

Ad 2. N. *conseq.* Etenim prophetæ missi potissimum sunt ad homines in officio continendos, et ad sartam tectamque divinam jam datam revelationem apud illos servandam, et ad manifestandam peculiarem aliquam Dei voluntatem, non autem ad divinam primitivam revelationem ad salutem necessariam, proponendam. Quoties nempe opus fuit prophetas mitti ad judæos præsertim revocandos ad legis observantiam, vel ad peculiarem Dei voluntatem ipsis aperiendam, independentem etiam a synagogæ approbatione missi a Deo sunt, non vero ad novos fidei articulos proponendos, sed potius ad jam receptos magis ac magis confirmandos et enucleatius exponendos, contortasque interpretationes privatorum corrigendas, quæstionesque, si quæ ortæ essent, dirimendas (2), et ad ipsorum animos excitandos in

(1). Sane cum unaquæque secta hæreticorum eorum qui a temporibus apostolicis ad nos usque exorti sunt qui vix numerari jam possunt, aliquam revelationis partem negaverit, cum unaquæque præterea aliquid de suo adjecerit, cum nullus sit fidei articulus qui plures non sit nactus adversarios atque impugnatores; absque ecclesiæ catholicæ firmitate tanta esset rerum omnium perturbatio atque confusio, etiam post Christi adventum, qualis fuit apud omnes populos (si unam excipias ecclesiam judaicam seu synagogam) circa primitivas traditiones quæ, si non penitus perierunt, ita tamen fuere corruptæ, ut absque earum prototypo nihil certi in iis discernere-mus. Hoc vero magis patebit ex inferius dicendis.

(2) Hoc munus semper fuit prophetarum qui a Deo

spem proxime futuri liberatoris adventus. Ceterum et ex jugi prophetarum missione, ad integritatem ac puritatem factæ revelationis conservandam, rursum colligitur necessitas illius auctoritatis quam adstruimus. Scripta vero prophetarum simul ac emittebantur, synagoga seu synedrium ea in reipublicæ tabularium inferebat, ut intemerata ibi servarentur (1). Cum his præsiidiis destinatæ fuerint gentes ceteræ, hoc ipso amiserunt vel fœde corruerunt revelatas veritates, licet omnes a Noe ejusque filiis, ex quibus originem trahebant, eas acceperint; ex quo magis semper ac magis absoluta necessitas eruitur cujusdam custodis ac interpretis divinæ revelationis.

II. Inst. Exceptis protoparentibus, qui immediate primitivam illam revelationem a Deo ipso acceperant, reliqui nonnisi per illos eam cognoverunt; jam vero protoparentes eorumque posterius auctoritatem illam publicam atque infallibilem minime constituebant; ergo.

Resp. D. *min.* Ita tamen ut Deus extraordinaria providentia, ut dictum est, illius integritati atque incolumitati prospexerit, C. secus N. Nam protoparentes et patriarchæ alique quibus Deus se manifestavit ac recensitos articulos credendos proposuit, eos, ut patet, fide divina tenebant, reliquis autem certitudine morali summa constabat de factis illis; hinc ipsi eosdem articulos eadem fide credebant. Deus interea nunquam destitit extraordinaria sua providentia, prout temporis illius infantia exigebat, ab iis in memoriam revocandis, ut eorum fides viva servaretur usque ad plenitudinem temporis, in qua misit filium suum qui revelationem complevit, et ad suam perfectionem adduxit. Præterea nunquam dimittenda est distinctio superius proposita (in resp. ad 1 inst.), aliud nempe esse transmittere oralem traditionem de nonnullis articulis, aliud vero cum agitur de corpore ipso totius completæ revelationis, sive scriptis consignatæ, sive per traditionem transmissæ, licet et in primo casu opus fuerit peculiari Dei providentia ad eam integre custodiendam, nec Deus eam privatorum arbitrio ac interpretationi dimiserit.

PROPOSITIO II. — *Sola ecclesia a Christo instituta instructa est hac infallibili auctoritate.*

Ecclesiæ nomine hic non intelligimus cætum om-

excitabantur, non solum ad futura enuncianda, verum etiam ad arguendos judæos ob legis transgressionem, atque ad evitanda inania quorundam commenta, sæpeque perversa ad effugiendam legis observantiam, atque ad falsam spem concipiendam nescio cujus immunitatis a promeritis pœnis ob ipsorum flagitia. Plena sunt prophetarum volumina ejusmodi acerbis objurgationibus, præsertim apud Isaiam, Jeremiam, Ezechielem, etc. Quod si nonnulla dubia, vel quæstiones exortæ essent, eas prophetæ dirimebant (1 Mach. iv, 46; iv Reg. xxii, 14 et alibi passim).

(1) Vid. *Histoire critique du Vieux Testament*, par le P. Richard Simon, Rotterdam 1685, tom. 1, liv. 1, ch. 4. Qui tamen plura habet quæ probari nullatenus possunt a sano catholico.

nium fidelium qui legitimis pastoribus subsunt sub Romano Pontifice, eandemque cum ipsis fidem profitentur, eandemque sacramenta participant, sed potius episcopatum universum seu, ut ita dicam, in tota sua plenitudine, nempe corpus pastorum una cum Romano Pontifice.

Jam vero episcopatus in apostolis, qui primi episcopi fuerunt, eorumque capite ac principe Petro, divinam revelationem eandemque completam immediate a Christo et Spiritu Sancto accepit; Christus præterea apostolos misit per universum mundum ad divinam revelationem patefaciendam hominibus, ipsisque propriam adsistentiam promisit usque ad mundi finem. Aperta sunt Christi verba apud Matth. cap. ult. : *Euntes docete omnes gentes. . . docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis, et ecce ego vobiscum sum* (docentibus et baptizantibus) *omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi*; et apud Joan. XIV, 16, 17 : *Ego rogabo Patrem et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis. . . apud vos manebit et in vobis erit*. Act. XVI, 13, prosequitur Christus : *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*; ac rursus, ibid. XX, 21 : *Sicut misit me Pater et ego mitto vos*.

Quæ quidem afferimus ut monumenta tantum historica, utpote relata ab auctoribus qui ea referunt quæ ipsimet immediate a Christo ipso acceperunt, et omni fide digni sunt, non autem ut testes divinitus inspiratos eos hic sumimus. Uno verbo, adstruimus factum institutæ ac fundatæ a Christo societatis, quæ depositaria ab ipso instituta est doctrinæ suæ, cuique ipse commisit magisterium omnium gentium per instructionem viva voce faciendam. Non enim dixit Christus apostolis : *Euntes scribite*, sed *Euntes docete*, neque ad tempus tantum, sed semper, quousque scilicet erunt vel gentes convertendæ, vel gentes conversæ in doctrina semel accepta conservandæ. Hoc propterea magisterium iuge ac perpetuum esse debet. Apostoli vel discipuli nonnisi data occasione commentaria sua ediderunt. Quin et hoc sedulo animadvertendum est, evangelistas minime in animo habuisse codicem integrum et absolutum Christi doctrinæ et legum posteritati tradere, sed commentarium historicum gestorum et dictorum Christi, et quidem neque integrum neque perfectum, adeo ut non possint haberi evangelia ut codex et norma saltem perfecta et adæquata credendorum et agendorum. Ex quo sequitur, Christum non aliam voluisse gentibus sive convertendis sive conversis relinquere sive constituere regulam proximam eorum quæ et credere et agere deberent, nisi publicum, iuge ac vivens ecclesiæ magisterium.

Hinc patet adeo connexum esse systema auctoritatis cum ipsa revelatione, ut necesse sit vel rejicere omnem revelationem quæ præter veritates ordinis naturalis imponat hominibus obligationem credendi veritates *supernaturales* et servandi præcepta *positiva*, vel si illa admittitur, debeat pariter admitti

medium certum et tutam, et quidem iugiter perseverans quo veritates illas et præcepta cognoscere homines absque erroris periculo possint. Hoc autem non est nisi auctoritas a Deo ipso instituta, nempe ecclesia, a qua edocemur tum libros, quos sacram scripturam dicimus et veraces et divina inspiratione conscriptos fuisse, tum hunc et non alium esse sensum illarum sententiarum seu verborum quæ in iisdem continentur.

Tria itaque habemus ex verbis Christi : 1. immediatam missionem apostolorum ad gentes edocendas in rebus fidei et morum; 2. Jugem adsistentiam Christi erga apostolos eorumque legitimos successores, usque ad consummationem sæculi in ejusmodi ministerio; 3. æternum denique Spiritus Sancti cum iisdem magisterium.

Ergo apostoli sive ecclesia non solum habuit revelationem a Christo, sed habuit præterea ab eodem Christo et a Spiritu Sancto germinatum sensum ejusdem revelationis.

Ergo non soli apostoli, sed insuper legitimi eorumdem successores, seu ecclesia omnium sæculorum utitur seu gaudet iisdem prærogativis, infallibilitatis nempe et auctoritatis ad proponendam, custodiendam ac interpretandam hanc eandem revelationem, utpote persona moralis iugiter vivens usque ad consummationem sæculi (1), necnon ad conservandam revelationem in sua primitiva puritate et integritate, cui soli promissa est vita æterna, et ad regimen in sua unitate conservandum.

Ergo apostoli, seu ecclesia jam constituta, ac supradictis Christi promissionibus munita, antequam ullus liber sacræ scripturæ esset litteris consignatus, adeoque jam ex solemnibus Christi promissionibus inerrantiæ dono perpetuo exornata (neque enim verba Christi vera sunt quia scripta, sed quia ex ore Christi processerunt), ecclesia, inquam præscribit (2) ipsi scripturæ quam ipsamet approbavit ut

(1) Hic sedulo observandum est in corpore morali quocumque individua singula a morte præripi, sed ita ut ipsa societas eadem semper subsistens sit ac viva, ac proinde deficiente aliquo individuo ipsa nihil omnino de propria subsistentia amittat. Quare cum ecclesia in apostolorum collegio ad instar societatis ac moralis cujusdam corporis fuerit a Christo instituta, ac statim in immensum prope excreverit, institutione aliorum episcoporum per apostolos facta, ex quibus successiones per totum terrarum orbem cœperunt ad nos usque descendere, corpus episcopale sub suo capite Petro, ac postea romanis pontificibus, nunquam interrupta serie episcoporum sibi invicem succedentium, semper idem viguit et est. Vivente adhuc s. Joanne apostolo, per universam terram fundatæ erant singulares ecclesiæ. Cum defecit ultimus episcoporum qui cum apostolis conversatus erat, longe plures alii fuerunt, et ita deinceps; desiit enim successio episcoporum apostolicorum in s. Polycarpo, s. Joannis evangelistæ discipulo, qui martyrium subiit sub Marco Aurelio Antonino. His fere temporibus floruerunt Hegesippus et Irenæus qui mortui sunt imperante Commodo. Vid. Euseb. *Hist. eccl.* lib. II, c. 23, edit. Valesii.

(2) Hanc vocem usurpamus eo sensu, quo eam perpetuo adhibuit Tertullianus in lib. *de præscriptione*

divinam, verumque et legitimum oraculorum divinorum sensum assecuta est, tum viva voce ipsius Christi, tum ope divinæ peculiaris adistentiæ; ipsa divinas traditiones immediate a Deo accepit, ut eas fideliter custodiret usque ad mundi exitum.

Toties proinde objecta petitio principii, seu circulus vitiosus quo juxta protestantes ecclesia probatur per scripturam, scriptura vero per ecclesiam, non solum locum nullum habet, vel habere potest, sed prorsus ab ipsa natura rei et factis ipsis excluditur. Ecclesia enim admisit et approbavit ipsas scripturas (nempe Novi Fœderis), quas vidit continere ea ipsa, quæ a Christo acceperat, et conformes doctrinæ quam profitebatur. Nam scripturæ non sunt nisi instrumenta, in quæ relata novit acta propriæ possessionis velut in publicas tabulas, quæ totam vim habent ad probandum ex proprio ipsius testimonio, et in quibus scripto consignatæ sunt prærogativæ eidem a Christo collatæ, et quibus ipsa jam utebatur, antequam hæc scriberentur, probarentur atque evulgarentur. Nam ecclesia jam habebat suam missionem divinam, suum regimen, suam infallibilitatem et auctoritatem; Petrus jam erat instructus jure primatus, ac ceteri apostoli ipsi subiciebantur, antequam evangelia edita essent (1); cum autem eadem semper ac viva sit Ecclesia, sibi ipsi sufficit. Quod vero spectat ad scripturas Veteris Testamenti, de ipsarum divinitate certior facta est ab ipso Christo.

Cum igitur ecclesia divina illa oracula quæ recensuimus, semper intellexerit de infallibilitatis et auctoritatis prærogativis sibi concessis, jure suo utitur, cum auctoritative christianæ religionis dogmata tanquam totidem fidei articulos vel infidelibus quos in sinum suum admisit vel admittit, credendos proposuit ac proponit, vel a novitatibus turbulentorum quorundam filiorum suorum quovis tempore strenue intemperatos servavit ac servat, pervicacesque in proprio sensu persistentes anathemate percussit ac

nibus hæreticorum, necnon s. Irenæus, alique patres.

(1) Fere omnes eruditi viri consentiunt, intra vii ac x annum post Christi in cælum ascensionem s. Matthæum evangelio conscribendo manum admovisse in gratiam hebræorum qui christianæ religioni nomen dederant, teste Eusebio, *Hist. eccles.* lib. iii, c. 24. Alii, inter quos Millus, in *Prol. ad N. T.*, differunt ad subsequentes annos publicationem evangelii Matthæi, innixi potissimum auctoritati Irenæi, qui lib. iii, *cont. hæreses*. C. 1, scriptum tradit a Matthæo evangelium, cum Petrus et Paulus evangelizarent Romæ, et fundarent ecclesiam; quod contigit multo post. Sed quidquid de hoc sit, quod aliis discutiendum relinquimus, certum est ex Act. Apost. 1, 15, ii, 14 et seqq., ix, 33, s. Petrum jam exercere cœpisse traditam sibi divinitus auctoritatem. (Matth. xvi, 18, coll. Joann. xxi, 15 et seqq.) Evangelium autem editum non fuit a Joanne nisi post Petri mortem Ephesum e Patmos insula, Domitiano extincto, reduce, teste s. Irenæo, lib. iii, *cont. hæreses*. cit. loc., ideoque anno 97 vel 98 æræ vulgaris, ut omnes consentiunt, si unum excipias Semlerum, *Præf. in Paraphrasim evangelii Joannis*, et in notis passim, aliosve ejusdem scholæ rationalisticæ alumnos.

percellit, qui ipsam a propria possessione earundem veritatum exturbare moliti sunt vel moliantur.

Idque magis evidens fit ex illis sententiis quibus Christus præcepit, ut haberentur tanquam ethnici et publicani quicumque ecclesiam audire detrectassent (Matth. XVIII, 17), cum declarat semetipsum audire qui ecclesiam audiret, semetipsum spernere qui ecclesiam spreverit (Luc. X, 16), ideoque rebelles ab auctoritate ecclesiæ velut Deo ipsi rebelles condemnat. Quare cohærenter ad hanc doctrinam quam semper hoc sensu ecclesia intellexit, apostolus Paulus Himæneum et Alexandrum Satanae tradidit ut discerent non blasphemare, cum ex iis essent qui circa fidem navem fregerant (I Tim. I, 20). Hinc sæpe adhortatur Timotheum et Titum ad vitandos omnes novatores et hæreticos homines, utpote subversos et proprio judicio condemnatos (Ad Tit. III, 10, et II Tim. III, 5; IV, 15); ita se gessit Petrus in epistola præsertim secunda (II Petr. I et seqq.), s. Judas in epistola sua catholica, quæ tota est de hoc argumento, s. Joannes, tum in epistolis suis, tum in Apocalypsi (II Joan. 7 et seqq. Apoc. II, 6, 14, 15). Cohærenter ad hanc ipsam doctrinam et auctoritatem ecclesia jam a primo sæculo simonianos, ebionitas, cerinthianos, gnosticos aliosque novatores ac protestantes e sinu suo rejecit (1); et sequentibus sæculis ad nos usque, ut infra dicemus, nunquam ab instituta hac agendi ratione recessit.

Sola igitur ecclesia a Christo instituta, seu corpus pastorum, integrum tamen, id est cum capite suo, seu Romano Pontifice, de quo infra, instructa est infallibili auctoritate ad revelationem proponendam, interpretandam et inviolate conservandam.

DIFFICULTATES.

Obj. Hæc propositio nititur falso supposito; supponit enim a) Christum instituisse ecclesiam in modum unius corporis seu societatis per mutuam membrorum relationem et dependentiam saltem ab uno capite; b) divinam missionem prærogativam esse exclusivam istius corporis; c) illam œconomiam fore perpetuam atque ordinariam; d) revelationem proponi a tali corpore; atqui hæc falsa sunt; nam 1. apostoli seorsim singuli et independentes ab invicem re-

(1) Cf. Euseb. *Hist. eccles.* lib. iii, c. 18, tum c. 26, 27 et alibi passim, præsertim lib. iv, c. 22, ubi memoratis menandrianis, valentinianis, etc., hæc verba refert Hegesippi: Ἀπὸ τούτων ψευδάρχιστοι ψευδοπροφῆται, ψευδἀποστολοι οἵτινες ἐμέρισαν τὴν ἑνωσιν τῆς ἐκκλησίας, φθορμαίοις λόγους κατὰ τοῦ θεοῦ καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ, id est, « Ex iis orti sunt pseudo-Christi, et pseudo-prophætæ, pseudo-apostoli, qui adulterinam invementes doctrinam adversus Deum et adversus Christum ejus, unitatem ecclesiæ disciderunt; et immediate ante scripserat: Βασίλειοι... ἕκαστος ἰδίως, καὶ ἑτέρως ἰδίαν δόξαν παρεστήλασαν. Βασιλιάν... qui seorsim singuli proprias opiniones induxerunt. Ex quibus discimus spiritum privatum originem omnium hæresum fuisse. Quod et de encratitis notat idem Eusebius, lib. iv, c. 29 scribens quod legem et prophetas admitterent, sed ἰδίως ἐρμηνεύοντες τῶν ἱερῶν τὰ νοήματα γραφῶν, id est, *Proprio quodam sensu scripturas exponunt.*

velationem proposuerunt, totidemque fundarunt independentes societates (1); 2. apostoli non solum episcopatum repræsentabant, cum acceperunt a Christo missionem, sed præterea universitatem fidelium, qui proinde hoc ipso propriam missionem a Christo ipso immediate habuerunt; 3. temporaria fuit illa oeconomia, siquidem verba quibus Christus futuram suam adstantiam promisit, respiciunt ea tempora tantum, in quibus apostolis erant necessaria signa et prodigia ad disseminandum evangelium, ut patet ex Marci cap. ult.; 4. demum revelatio semper a privatis hominibus et individuis proponitur, imo quandoque et a laicis; ergo.

Resp. N. A. Ad prob. C. maj. et N. min. sub hac generali observatione, quod apostoli seu ecclesia quæ immediate a Christo tum revelationem accepit tum ipsam missionem, aliter semper intellexit et in praxim redegit Christi verba et institutionem, ut in probationibus ostendimus.

Sed jam singillatim resp. ad 1. D. Apostoli seorsim singuli tanquam totidem membra ejusdem corporis et cum debita subordinatione ad suum caput, Petrum scilicet, ut inferius ostendemus, revelationem proposuerunt, C. alio sensu N. Negamus pariter totidem ipsos societates independentes constituisse; cum enim Christus universum gregem suum Petri curæ tradiderit (Joan XXI, 17), hinc apostoli singuli acquirerebant, ut ita loquar, Petro; omnes illæ partiales societates seu ecclesiæ coalescebant in unam universalem sub regimine Petri, quæ proinde jam ab ipsis apostolicis temporibus *Catholica* seu universalis nuncupata fuit (2).

Ad 2. D. Apostoli sub aliquo respectu interdum universum fidelium cœtum repræsentabant, C. semper, ac præsertim in officiis proprii ministerii, ideoque et missionis ad evangelicam prædicationem N.

(1) Ita Gibbon, *Hist. de lapsu rom. Imp.* cap. 15, n. v; justa ipsum apostoli sibi non vindicarunt auctoritatem legislativam, episcopi et presbyteri ejusdem erant auctoritatis, ecclesiæ ab initio erant totidem respublicæ quæ postea formam *fæderativam* inierunt, unde origo unitatis, etc.

(2) S. Ignatius, Epist. ad Smyrnæos cap. 8, sic ait: Ὅπου ἂν φανῇ ὁ ἐπίσκοπος, ἐκεῖ τὸ πλῆθος ἔστω. ὥσπερ ὅπου ἂν ᾖ ὁ χριστὸς ἰησοῦς, ἐκεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, id est « Ubi comparuerit Episcopus, ibi et multitudo sit; quemadmodum ubi fuerit Christus Jesus, ibi catholica est ecclesia », Sic in epist. ecclesiæ smyrnensis de martyrio s. Polycarpi legitur: Καὶ οὕτως τὸν τῆς ἀρθαρσίας στέφανον ἀπολαβὼν, σὺν τοῖς ἀποστόλοις καὶ πᾶσι δικαίοις ἀγαλλώμενος, δοξάζει τὸν θεὸν καὶ πατέρα, καὶ εὐλογεῖ τὸν κύριον ἡμῶν, καὶ κυβερνήτην τῶν σωμάτων ἡμῶν, καὶ ποιμένα τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην καθολικῆς ἐκκλησίας, id est, « Et hac ratione immortalitatis coronam adeptus (s. Polycarpus), una cum apostolis atque omnibus sanctis lætus glorificat Deum Patrem, et benedicit Dominum nostrum gubernatorem corporum nostrorum et catholicæ per universum orbem ecclesiæ », (apud Usserium). Et in actis s. Pionii, qui passus est sub Decio, legitur: « Tum Polemo, christianus, inquit, es? Respondit Pionius: sum profecto. Cujus, inquit Polemo, es ecclesiæ? Respondit Pionius: Catholicæ; nulla enim est alia apud Christum » (Cons. Valesius in notis ad cap. 10, lib. vii, *Hist. eccles.* Eusebii, et acta sanctorum apud Bollandum, mensis Febr. die 1.).

Alioquin frustra Christus instituisset peculiarem ministrorum ordinem; frustra segregasset Spiritus Sanctus Paulum et Barnabam ad opus ministerii (Act. XIII, 2); frustra apostoli ordinassent episcopos quibus commendarent fidei depositum (I Tim. VI, 20) et frustra Spiritus Sanctus eosdem posuisset ad regendam ecclesiam Dei (Act. XX, 28); frustra denique Christus fidelibus id injunxisset, ut suos audirent ministros, iisdem obedire (Luc. X, 16) iisque subessent, quæ omnia apostoli in omnibus fere epistolis fidelibus commendant (I Thess. V, 12; ad Tit. I; Hebr. XIII, 17, etc.). Et sane si omnes magistri, ubi discipuli? Si omnes pastores, ubi grex?

Ad 3. N. Nam Christi ecclesia semper indiget ejus præsidio et adstantia. S. Marcus loc. cit. ne innuit quidem aliquando miracula et signa in ecclesia cessatura. Addatur Christum apostolis eorumque successoribus promississe *Spiritum veritatis* qui doceret eos semper *omnem veritatem*, quique esset mansurus cum ipsis *in æternum*; addatur præterea Christi promissionem apud s. Marc. cap. ult. hactenus in ejus ecclesia adimpleri (1).

Ad 4. D. Revelatio semper a privatis individuis proponitur ut *privatis* hominibus et nomine proprio, N. ut publicis ecclesiæ ministris et legatis ac nomine ecclesiæ C. Nec enim semper vel princeps vel respublica vel senatus in persona propria vel subditis vel exteris gentibus propria exponunt mandata, aut voluntatem patefaciunt, sed per suos plerumque nuncios aut legatos; sic ecclesia per suos ministros gentibus Christi evangelium annunciat, revelationemque divinam proponit.

I. Inst. Ergo etiam hæreticus posset ecclesiæ nomine fidem annunciare, et gentes ipsi credere tenerentur. Atqui hoc est absurdum.

Resp. D. M. Posset hæreticus ecclesiæ nomine fidem annunciare mentiendo, C. vere et proprie N. Quod si infideles bona fide ipsum ecclesiæ ministrum putarent, tenerentur quidem credere, sed in hac hypothesis non propter ipsum crederent, sed propter ecclesiam cujus nomine prædicat et cujus nomen usurpat, ac populi illi sic edocti jam pertinerent ad ecclesiam Christi, ut infantes ab hæreticis baptizati, et adulti qui bonæ fidei sunt, seu ignorantia invincibili laborant. *Ecclesia enim*, ut loquitur s. Augustinus, *etiam per ancillarum sinum liberos parit Christo* (2).

II. Inst. Nullum saltem infideles motivum extrinsecum et infallibile habent, quo induci possint ad actum fidei eliciendum, et ad credendum fide divina quæ ipsis proponuntur; ergo.

Resp. D. A. Nisi Deus aliqua ratione suppleret, Tr. vel C. si Deus suppleat N. Jam vero Deus vel per dorum miraculorum ecclesiæ ministris conces-

(1) Ut patet ex dictis in 1 Parte hujus tract. n. 392 et seqq.

(2) Hoc est argumentum septem librorum, quos s. Augustinus inscripsit *de baptismo adversus Donatistas*, in quibus ostendit fieri etiam aliquando posse, ut aliquis habeat aliquid catholicum extra ecclesiam catholicam, præsertim lib. 4, cap. 10.

sum, vel per internam gratiam suam, vel per utrumque simul cum infidelibus evangelium annuntiatur, ipsos et illustrat et movet et persuadet et trahit adeo ut firmissime ac fide divina propositis fidei articulis assentiantur et credant, non minus ac si ab ecclesia ipsa ea credenda proponerentur. Brevi insuper iidem populi certiores fieri possunt de ecclesiæ existentia ejusque prerogativis.

III. Inst. Possent tamen hæc ratione illudi ac decipi; ergo.

Resp. D. A. Si mala fide agant, C. si animo sincero viam salutis quærant N. Etenim Deus pro sua bonitate non patitur illos illudi ac decipi qui eum timent, et veritatem ex toto corde ac sincera mente inquirunt (1).

PROPOSITIO III. — *Sola proinde ecclesia est custos et interpretes infallibilis divinæ revelationis, sive viva voce per traditionem transmissæ sive litteris consignatæ.*

Hæc propositio est veluti corollarium præcedentis; etenim si Christus non privatis hominibus, sed pastorum cœtui, seu ecclesiæ a se institutæ munus religionis propagandæ et conservandæ demandavit, si eidem specialem ad id munus rite obeundum ac perpetuam adsistentiam promisit, si veritatis spiritum dedit in æternum cum ipsa mansurum, si apostoli revelationis depositum delectis ad id successoribus custodiendum tradiderunt, ut patet ex illis apostoli verbis quibus si Timotheum a se constitutum ecclesiæ ephesinæ episcopum hortatur : *Bonum depositum custodi per Spiritum Sanctum qui habitat in nobis* (II Tim. I, 14) ; *Tu assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem... tu vero permane in iis quæ didicisti et credita sunt tibi, sciens a quo didicisti ; quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere* (II Tim. II, 2) ; ac rursum : *O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt* (I Tim. VI, 20 et 24). Eadem inculcat Tito episcopo cretensi alii suo discipulo. Ex his plane consequitur, solam hæc ecclesiam custodem et interpretem infallibilem atque perpetuam esse divinæ sibi traditæ revelationis, non autem privatos homines quibus semper obedientia injungitur, in rebus præsertim fidei ac morum, nisi velint ab ecclesia ipsa extorres fieri, et haberi in censu ethnicorum et publicanorum ac hæreticorum.

Revelatio autem partim scriptis consignata fuit,

(1) « *Nam si sapientia et veritas, (præclare inquit S. August. de moribus Ecclesiæ, lib. I, c. 17, n. 31, 32,) non totis animi viribus concupiscatur, inveniri nullo pacto potest. At si ita quærat, ut dignum est, subtrahere se se atque abscondere a suis dilectoribus non potest... Amore petitur, amore quæritur, amore pulsatur, amore revelatur, amore denique in eo quod revelatum fuerit permanetur... O utinam possetis intelligere quæ dicta sunt. Confestim abjiceretis omnes ineptias fabellarum, et vanissimas imagines corporum, totosque vos magna alacritate, sincero amore, firmissima fide sanctissimo ecclesiæ catholicæ gremio condere-* »

partim viva voce transmissa, juxta illud apostoli : *Tene traditiones quas didicisti, sive per sermonem, sive per epistolam nostram* (II Thess. II, 15). Hinc s. Joannes in evangelio cap. ult. declarat se multa omisisse ex iis quæ Christus fecit, et in secunda ac tertia epistola profitetur se plura adhuc scribenda habere, sed velle magis *os ad os loqui* (II Joan. 12, et III Joan. 14). Volens propterea apostolus Paulus quosdam contentiosos compescere, eos provocat ad contrariam ecclesiæ consuetudinem dicens : *nos talem consuetudinem non habemus neque ecclesia Dei.*

Sola idcirco ecclesia a Christo instituta est utriusque scripturæ videlicet et traditionis depositaria, custos et infallibilis interpretes ab ipsa sua institutione, ac talis erit usque ad consummationem sæculi, quia ipsa semper suam retinet possessionem ac præscriptionem, et semper habet in semetipsa legitimos titulos juris sui.

Quapropter sequitur 1. illos omnes et solos libros scripturæ canonicos et divinos esse ab omnibus admittendos, quos ecclesia Christi ut tales recognoscit et admittit. Istorum autem censum exhibet concilium Tridentinum, sess. IV.

2. Omnes et solas traditiones ab omnibus Christi fidelibus divinas habendas esse, quas eadem Christi ecclesia ut tales admittit ac veneratur.

3. Jure suo ecclesiam uti, cum non omnes promiscue scripturæ versiones approbat et permittit, sed illas tantum quas ipsa authenticas et fideles recognoscit ; et cum insuper versiones in linguas vernaculas nonnisi sub præscriptis a se conditionibus vulgari ac legi permittit (I Cor. XI, 16) (1).

4. Hæreticos nullum jus in scripturam ac traditionem habere, ac multo minus ad earum interpretationem, utpote refractarios et extra ecclesiam constitutos, ut infra ostendemus.

5. Privatos fideles fructum quidem percipere posse ex scripturis, cum omnia ad ipsorum bonum ac utilitatem in ecclesia ordinata sint, vel eas juxta ecclesiæ regulas exponere et interpretari, sed ea sub conditione, ut ipsorum interpretationes et expo-

(1) Ecclesiam itaque non absolute sacrarum scripturarum lectionem in lingua vernacula vetare filiis suis, ut calumniantur hæretici, et post ipsos Jansenistæ, patet ex regula in *Indicis librorum prohibitorum*; sed cum depositaria et custos fidelis sit sacrarum eloquiorum, in primis vetat versiones quas ipsa non recognovit, cum in versione, ut notum est, possit sensus corrumpi facili negotio, quemadmodum corruptus est in tot versionibus hæreticorum, quarum catalogum exhibet Lelong in sua *Bibliotheca sacra*, duobus vol. fol. Parisiis 1723. Sed præterea, ea ratione qua infantibus, qui lacte opus habent, ad nutritionem solidus cibus subtrahitur, ne eis noceat, vult ecclesia ut adnotationibus atque illustrationibus difficiliora loca explanentur. Præclare Comes de Maistre : « *La douce colombe, avalant d'abord et triturant à demi le grain qu'elle distribue ensuite à sa couvée, est l'image naturelle de l'Eglise expliquant aux fidèles cette parole écrite, qu'elle a mise à leur portée ; lue sans notes et sans explications, l'Ecriture-sainte est un poison.* » Soirées de s. Pétersbourg, soirée XI, tom. II, pag. 344, édit. d'Anvers. Sed de hoc argumento ex professo in tract. *De locis theologicis.*

sitiones intra *privatæ opinionis* cancellos concludantur; et ecclesiæ iudicio subiciantur, cum ipsius tantum sit authenticam et auctoritativam interpretationem dare.

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Scriptura est patrimonium commune; eam Deus in hæreditatem legavit filiis suis; Evangelistæ fidelium precibus morem gerentes evangelium scripserunt (1); 2. Apostoli epistolas suas ad varias fidelium societates miserunt; 3. Scripturæ lectionem omnibus commendarunt; 4. Apostolus Paulus omnibus Thessalonicensis ecclesiæ fidelibus injunxit: *Tenete traditiones*, etc.; ergo non cœtus pastorum, sed fidelium cœtus est custos divinæ revelationis, ac proinde legitimus ejus interpres.

Resp. I. generatim *D. A.* Sub directione ecclesiæ, quæ a Christo ipso revelationem accepit et a Spiritu sancto una cum ipsius intelligentia ac legitimo sensu, *C.* independentem ab ecclesiæ auctoritate et directione *N.* Etenim certum est quod Christus *aperuit illis* (apostolis) *sensum, ut intelligerent scripturas* (Luc. XXIV, 45), utique Veteris Testamenti; quoad scripturas vero Novi Fœderis certum pariter est ex dictis, ecclesiam iis præscripsisse, easque ut genuinas ac divinas approbasse. Sic apostolorum princeps approbavit epistolas omnes s. Pauli, et simul corripuit præposterarum quorundam privatorum interpretationes (II Petri III, 15).

Resp. II. Singillatim, ad 1, *D.* Quatenus ad commune bonum et utilitatem a Deo data est sub ecclesiæ directione, *C.* quatenus ad omnes et singulos jus pertinet auctoritative eam custodiendi et interpretandi *N.* Nam et sacramenta commune patrimonium ac hæreditatem constituunt, nec tamen propterea fideles jus habent ea administrandi. Ceterum quinam legislator codicem suum dimittit uniuscujusque custodiæ atque interpretationi? Si res ita se haberet, actum prorsus esset de tota ipsa legislatione.

Ad 2. *D.* Una cum pastoribus suis eorumque subordinatione ac dependentia, *C.* ad solos fideles exclusive *N.* Apostoli scilicet epistolas suas scribebant vel ad universam ecclesiam vel ad ecclesias particulares, quæ constituebantur ex pastoribus et fidelibus, istis autem perpetuo subjectionem et dependentiam a propriis pastoribus commendabant; quod si ad particularia individua scribebant, ea minime subducebant generali institutioni, qua tenebantur obedire iis, quos *Spiritus sanctus posuit episcopos regere ecclesiam Dei* (Act. XX, 28), et quibus dicebatur: *Obedite præpositis vestris et subiacete eis, ipsi enim pervigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri* (Hebr. XIII, 17).

Ad 3. *D.* Ut supra, sub directione ecclesiæ, *C.* independentem ab ipsa *N.*

Ad 4. *D.* Id est ecclesiæ prout supra explicatum est, *C.* fidelibus seorsim sumptis *N.* Adde apostolos proprii pastoralis ministerii officio functos esse, cum ista scriberent ad fideles communiendos a sedu-

ctoribus, ac propterea ex illorum agendi ratione magis confirmari necessitatem dependentiæ a legitima auctoritate, ne in errorem quis inducatur vel ex propria infirmitate vel ex aliorum malitia.

Inst. Scriptura non est nisi voluntatis Dei declaratio; atqui omnium filiorum est interpretatio voluntatis patris; ergo.

Resp. *D. min.* Juxta regulas, quas pater ipse præscripserit, ac prout exigit ipsa rei natura, *C.* pro uniuscujusque arbitrio ac voluntate *N.* Alioquin, si lis oriretur inter filios circa patris dispositionem, nullus unquam finis disceptationis haberetur. Quare apostolus Petrus omnibus inculcat: *Hoc primum scientes, quod omnis prophetia scripturæ propria interpretatione non fit; non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia; sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines* (II Epist. I, 20, 21).

II. Obj. Si ecclesia esset revera depositaria, custos atque interpres infallibilis revelationis, nulla unquam excitata controversia fuisset circa numerum librorum canonicorum eorumque authenticitatem, nulla quæstio mota fuisset circa traditiones; atqui magna olim, ac primis ipsis ecclesiæ sæculis, dissensio fuit circa hos articulos inter diversas ecclesias, nec magis Patres inter se hac in parte concordēs fuerunt (1); ergo.

Resp. *D. M.* Si ecclesiæ infallibilitas esset per modum revelationis aut inspirationis, *C.* si per modum adistentiæ ne erret in propriis iudiciis *N.* Porro apostoli acceptam a Christo revelationem consignarunt vel singularibus individuis, episcopis scilicet, vel particularibus ecclesiis quas instituerunt, et ad quas identidem etiam scripserunt; nec totam insuper, atque, ut ita dicam, in solido revelationem singulis ad instar unius doctrinæ corporis tradiderunt, sed prout occasio ferebat, exceptis articulis explicite necessario ab omnibus credendis, eam proponebant, prout colligitur ex I. Cor. III, 1, 2, et alibi passim. Hinc non potuit statim constare singulis episcopis vel ecclesiis particularibus, ex quibus ecclesia universalis coalescit, de iis, quæ apostoli sive viva voce, sive scriptis singularibus vel episcopis vel ecclesiis commiserunt. Inde ortæ quandoque vel excitatæ controversiæ sive circa numerum librorum canonicorum, sive circa veritatem aliquarum traditionum, sive deum circa legitimum sensum quorundam scripturæ locorum, donec collatis suffragiis ecclesia universa divina ope suffulta de eis determinaverit seu iudicium tulerit (2).

(1) Cons. Franc. Marchini *Tractatus de divinitate et canonicitate sacrorum bibliorum* (Vid. tom. 3 *Curs. compl. Scripturæ sacræ*.)

(2) Ex his patet, celeberrimum Vincentii Lirinensis effatum, *quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum est* esse tenendum; quod ipse fuse evolvit n. 3, 4, 5, adversus hæreticos in suo *Comimitorio*, et quo nonnulli ex recentioribus scriptoribus abusi sunt ad statuendam nescio quam auctoritatem universalem generis humani ut fidei christianæ basim, non esse intelligendum nisi in sensu, ut dicunt, *positivo* quatenus nempe, *quod semper*, etc. non possit non

(1) Ita passim scriptores Historiæ Ecclesiasticæ testantur.

Inst. Ergo ecclesiae fides non semper uniformis fuit.

Resp. Si sermo sit de aliqua difformitate positiva, quatenus alii contraria vel diversa crederent *N.* Si de difformitate negativa, *subd.* quoad ecclesias aliquas vel particularia individua circa puncta nondum definita, *Tr.* vel *C.*; quoad ecclesiam universalem *N.* Voco autem difformitatem negativam illam diversam sentiendi rationem, quae oriebatur vel adhuc oritur circa quaestiones nondum eliquatas vel definitas, quae potius provenit ex carentia cognitionis quam ex positiva aliqua scientia; omnes tamen ita affecti erant, prout semper sunt, ut implicite crederent ea omnia; quae tanquam divinitus revelata teneret, vel tenet ecclesia, explicitè credituri, si ea expresse ecclesia definivisset vel definiret.

PROPOSITIO IV. — *Ecclesia Christi est una, visibilis atque perpetua.*

Illic nobis in animo non est agere de notis verae ecclesiae, de quibus ex professo in tractatu de *Lociis theologicis* sermo instituetur, sed solum eas intrinsecas et essentielles proprietates persequi, quae ad rem presentem faciunt, juxta methodum quam nobis praefiximus ad impugnandos heterodoxos.

Ut igitur ad propositum veniamus, ecclesia est societas ab ipso Christo instituta ad profitendam religionem, cujus ipse auctor est et invisibile caput. Cum vero religionem Christus ad commune hominum bonum et utilitatem instituerit, hinc sequitur quod ecclesia vel societas a Christo instituta necessario debeat esse *una, visibilis atque perpetua.*

Una quidem, prout una est religio, una fides, quam Christus homines docuit, quamque ipse voluit homines profiteri. Religio autem et fides, sicut et veritas, una est ac indivisibilis in sui notione, nec ullam patitur cum falsitate et errore vel commixtionem vel transactionem, cum altera alteram excludat, veritas enim, ut acute observat s. Augustinus, est quod vere est (1), falsitas autem quod non vere est; quicumque propterea recedunt a fide quam Christus tradidit ecclesiae suae, seu societati quam ipse instituit, hoc ipso recedunt a veritate et ab unitate; ergo ecclesia Christi est essentialiter una, sicut essentialiter una est fides et una veritas.

Et sane Christus vocat ecclesiam suam *unum ovile*

esse verum, aut non ex traditione apostolica descendere; non autem in sensu *negativo*, ita ut verum aut certum non sit censendum quidquid semper, ubique et ab omnibus creditum saltem explicitè minime fuerit; alioquin actum esset de authenticitate et canonicitate omnium librorum, quos deutero-canonicos dicimus; quod prorsus absurdum est, atque a Vincentii Lirinensis mente omnino alienum, qui profecto non ignorabat agitatam adhuc sua aetate esse, vel paulo ante fuisse controversias circa sacrorum librorum canonicitatem; et aliunde constat successu temporum sexcenta fuisse ab ecclesia definita, quae prius, nondum ortis haeresibus, quae solemnes ejusmodi definitiones provocarunt, non nisi *implicite* credebantur.

(1) Tract. xxxviii, in Joan. n. 10, p. 559, edit. Maur.

(Joan. X, 16), vocat regnum suum (1), Ecclesiam suam (Matth. XVI, 18), etc. Et apostolus *Unus Dominus, una fides, unum baptisma* (Ephes. IV, 5); et in symbolo apostolico jubemur credere *ecclesiam catholicam* (2).

Omnis insuper societas, quae ex hominibus coalescit, debet necessario esse visibilis atque externa; talis autem est ecclesia quam Christus instituit. Ergo ecclesia Christi non solum una, sed et visibilis est. Quare non solum internam fidem, sed et externam fidei professionem Christus ab hominibus exposcit: *Qui confitebitur me coram hominibus, inquit, confitebor et ego cum coram Patre meo; qui erubuerit me et sermones meos coram hominibus, erubescam et ego cum coram Patre meo, qui in caelis est* (Matth. X, 32). Et Apostolus ad Romanos: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (cap. X, 10). Symbola praeterea externa ipsis dedit, nempe sacramenta, externum sacerdotium et externos ministros; praecipit ut omnes obedirent praepositis sibi pastori-

(1) Matth. xvi, 28, et alibi ecclesia passim a Christo regnum Dei vocatur, regnum caelorum, etc.

(2) Ubi obiter notandum est, plerosque protestantes, qui adhuc retinent symbolum apostolicum, prorsus sustulisse vocem *catholicam* e symbolo, ne, quoties illud recitant, toties propriae sectae condemnationem reperiant. Attamen neque hac ratione illam effugiant, siquidem, cum profiteantur se credere *ecclesiam*, et quidem unicam et singularem, quid aliud venire potest sub hac denominatione nisi ecclesia catholica? Numquid ridiculum non est putare, apostolos vel auctores antiquissimos hujus symboli, quod saltem ab aetate apostolica provenit, et doctrinam apostolicam continet, voluisse ut obiectum vel articulum fidei proponere: Credo ecclesiam *lutheranam*, vel *reformata*, vel *protestantem*, etc.? Alii nonnulli aliter vitium originis suae obterege conati sunt, dum vocem *catholicam* aequivoce verterunt per vocabula germanica *Allgemeine christliche*; Borussia rex qui apud protestantes sui regni sacris praest, in *Agenda*, seu *Rituali* protestantico, ejus jussu ex ecclesiae romanae *Ordinibus* et antiquis ritualibus catholicis conflato, et protestantibus regia auctoritate nuper imposito, verba Symboli apostolici: « Credo... Sanctam ecclesiam catholicam, sic transtulit: leh glaube... eine heilige, allgemeine christliche Kirche (Vid. Agenda für die evangelische Kirche in den Königlich-Preussischen Landen, mit besonderen Bestimmungen und Zusätzen für die Provinz Westphalen und die Rhein-Provinz, pag. 25, in-4, Berlin 1834, id est Agenda pro evangelica ecclesia regni borussici, cum peculiaribus dispositionibus et additionibus pro provinciis Westphaliae et Rheni) »; secta itaque suae sententiam clarius pronuntiat, quam si vocem *catholicam* omnino de medio sustulisset. Dixi auctores antiquissimos; licet enim quidam recentiores intemperantes critici subdubitare videantur, apostolos per se hanc fidei regulam, quam symbolum apostolicum dicimus, minime confecisse, attamen extra dubium est ipsum antiquissimum esse, cujus jam meminit Tertullianus, in lib. *De Virginibus velandis*, c. 1, ubi illud vocat *regulam fidei*, tum in lib. *De Praesc.* c. 13, et *Adv. Praxeam*, c. 2, atque s. Irenaeus, lib. 1. *Contra haereses*, c. 2; imo doctus Petavius censet ad hanc fidei formulam, passim jam receptam in omnibus ecclesiis apostolica aetate, s. Paulum respexisse in Epist. I. ad Cor. viii, 5, quaeque catechumenis ac tironibus, ante baptismum proponi, atque ab iis exigi solebat (*Theol. dogm.* tom. II, lib. III, de Trin. c. 1, § 5). Vid. Bergier, *Dict. de théol.* art. *Symbole*, nec non Nat. Alex. *Diss. XI in sac. ecclesiis I.*

bus, et vicissim injunxit pastoribus, ut pascere gregem sibi commissum; voluit ut omnes sub comminatione æternorum suppliciorum ad ecclesiam accederent, è contrario autem inobedientes et perversas in proprio sensu ab eadem expellerentur, aliæque ejusmodi; quæ quidem omnia societatem profecto visibilem et externam supponunt. Ut ergo ecclesia Christi necessario est una, ita necessario visibilis est atque externa.

Ex hisdem principiis veluti sua sponte sequitur Christi ecclesiam perpetuam esse debere, seu perpetuo duraturam. Etenim Christus pro omnibus omnino hominibus, ac proinde pro hominibus omnium locorum et sæculorum, religionem suam instituit, ac fidem credendam proposuit; voluit ut quovis tempore infideles, quibus annuntiaretur evangelium, ad ecclesiam accederent, eidemque aggregarentur, et quovis tempore ab eadem expellerentur contumaces ac rebelles; hinc semper subsistere debet ecclesia seu ista societas, quam semel Christus instituit in omnium bonum ac utilitatem (1).

(1) Atque hinc refellitur illorum sententia neoteriorum, qui ausi sunt affirmare, Christum non potuisse religionem, ut vocant, positivam instituere, eo quod hæc contraria sit hominis indoli, quæ ad libertatem adeo pronæ est. Id tamen plane ridiculum est; nam eo quod nonnulli rebelles se submittere detrectant legitimæ auctoritati a Deo constitutæ, debet ne Deus eorum perversæ agendi et sentiendi rationi se se accommodare? Cum tamen apud prophetam scriptum sit: *Quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti?* Posset et his dicere Christus Dominus: *Numquid et vos vultis abire?* Præterea hic obiter monebo, nullum majus inesse pondus alii rationi, quam ad hanc impossibilitatem saltem indirecte ostendendam, adducit neotericus auctor Georg. Hermes, nuper theologiæ professor in universitate Bonnæ, in sua *Introductione ad christiano-catholicam theologiam*, germanice exarata, p. 1, *Philosoph. introduct.* edit. 2 Munsteri 1831; ubi postquam in quest. III, p. 504 et seqq., multa obscure atque implexè disseruit de possibilitate revelationis supernaturalis, tandem accedens ad eas generales condiciones, a quibus revelatio tanquam realis est habenda, p. 525 hoc generale statuit criterium: « Ibi, nec alibi, realitas supernaturalis divinæ revelationis vel cujuscunque miraculi admitti debet, ubi per hujus negationem ratio theoretica necessarii principium rejicere, vel practica indubium officium omittere cogeretur, quia in utroque casu ratio vadem se præstat pro ipsius realitate et veritate. » Quod principium seu criterium a nullo vere catholico admitti potest; inde enim sequeretur humanam rationem, sive theoreticam sive practicam, esse judicem eorum, quæ Deus revelare ac moliri posset. Quid si agatur de iis, quæ mentis nostræ captum excedunt, cujusmodi plura sunt, quæ in revelatione supernaturali continentur? Motiva, ut vocant, extrinsecæ credibilitatis ad hæc admittenda sufficere debent; alioquin non rationem revelationi ac mysteriis, sed revelationem ac mysteria rationi subjiceremus, quod est principium socinianorum et incredulorum. Sed de hoc auctore ejusque systemate, cui adlaborando viginti tres annos ipse insudavit, suo loco dicemus. Interea id graviter dolemus, quod hermesianum ejusmodi eversivum systema in Westphalia passim atque in Borussia in ipsis scholis catholicis et recipitur et propagatur.

Hæc quidem ita se habebant, cum primum hoc opus in lucem prodiiit (anno 1835); posteaquam vero emissum est decretum a sancta sede adversus Hermesii

Cum vero per hominum infirmitatem vel malitiam ac improbitatem fieri posset, ut veritates ab ipso propositæ vel toto vel saltem aliqua ex parte læderentur, vel ut dissolveretur societas ipsa, quam Christus instituerat, hinc perpetuam ac nunquam desituram protectionem et defensionem suam eidem promisit, qua fieret, ut intemerata semper persisteret adversus quæcumque hominum ac inferorum molimina; sic apud Matthæum: *Portæ inferi, inquit, non prævalent adversus eam* (Matth. XVI, 18), et iterum: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Matth. XXVIII, 20); et alibi passim. Quæ oracula, aliæque ejusmodi, semper ecclesia intellexit de indefectibili sui subsistentia et infallibilitate sibi a Christo tributa usque ad mundi finem. Ac proinde ecclesia Christi, ut necessario ac natura sua una est ac visibilis, sic necessario perpetua ex Christi institutione est atque indefectibilis.

Ex dictis sequitur, 1. cum Christus unitati tantum prærogativas omnes tribuerit tum auctoritatis, tum infallibilitatis, etc., hæc nullo modo privatis hominibus competere.

Sequitur 2. has multo minus vindicare sibi posse sectas quaslibet utut numerosissimas, quæ identidem ab unitate recesserunt, quæque spectari debent veluti totidem rami a magna arbore excisi, ac veluti rivuli a fonte separati et disjuncti, veluti membra a vivo corpore exsecta, ut sancti ecclesiæ patrès passim loquuntur, ac præsertim s. Cyprianus (1); ideoque sectas carere vita omnique vitæ principio (2).

Sequitur 3. somnare prorsus eos omnes, qui, ad suam cohonestandam defectionem ab ecclesia, obtrudunt nescio quam invisibilem successionem et

libros, nemo catholicus Hermesianam doctrinam in publicis scholis tuebitur, illive favebit. Nec stetit per illum Archiepiscopum coloniensem, qui tanquam murum æneum sese illis perniciosissimis novitatibus opposuit, quominus vel ab ipsis animis eraderetur. At cheu! constantiæ et fortitudinis suæ reus molestam subit captivitatem, quæ utinam neque novatoribus addat audaciam, neque in sanæ doctrinæ vergat detrimentum!

(1) *Ecclesia una est*, inquit sanctus martyr (lib. de unitate ecclesiæ), « quæ in multitudinem latius incrementum fecunditatis extenditur. Quomodo solis multi radii, sed lumen unum, et rami arboris multi, sed robur unum tenaci radice fundatum; et cum de fonte uno rivi plurimi defluunt; numerositas licet diffusa videatur exundantis copię largitate, unitas tamen servatur in origine. Avelle radium solis a corpore, divisionem lucis unitas non capit. Ab arbore frange ramum, fractus germinare non potest. A fonte præcede rivum, præcisus arescit. Sic et ecclesia Domini, » etc. Edit. Maur. p. 195.

(2) Ut rami dissecti, radii a sole divisi, etc. Hinc concludebat idem s. Doctor: *Hanc unitatem qui non tenet, non tenet Patris et Filii fidem, vitam non tenet et salutem*, ibid. pag. 196. Impossibile est ut sectarii oculos in sanctorum ecclesiæ patrùm scripta conjiciant, et illico non inveniant propriæ sectæ damnationem. At ipsi sapientissimos patres contemnunt, nec illorum ullam rationem habent. Ipsi viderint, si coram Deo tanta animorum audacia eos excuset; etiam veteres hæretici, ut refert s. Irenæus, lib. III, *Contra hæreses*, sub finem cap. 2, parvipendebant apostolos. Quid inde?

communione cum justis (id est, hæreticis) omnium præteritorum temporum, ex quibus tantum vera ecclesia a Christo instituta juxta ipsos coalescit (1).

Sequitur 4. commentitiam esse distinctionem articuloꝝ fundamentalium et non fundamentalium, quam primus invexit Jurieu (2), quamque protestantes passim ambabus ulnis velut salutarem protestantismi tabulam, qua ab imminente naufragio eriperentur, sunt complexi, ut adstruerent ad ecclesiam Christi seu unitatem eos omnes pertinere, qui articulis fundamentalibus assentirent, licet alios omnes articulos fidei rejicerent. Ceteris enim omissis, inutilitas hujusmodi distinctionis ex eo deprehenditur, quod ea detrahat unitati ac integritati fidei, quam Christus omnibus indiscriminatim credendam per ecclesiam a se institutam proposuit, dicens: *Docete omnes gentes servare omnia quæcumque mandavi vobis... Qui non crediderit, condemnabitur* (Matth. cap. ult.; Marc. XVI, 16).

Sequitur 5. unitatem debere perpetuari, qualem Christus ipse eam instituit; jam vero Christus eam non solum constare voluit ex unitate seu identitate fidei et ex eorundem sacramentorum participatione, verum etiam ex unitate regiminis, ac speciatim ex uni-

tate capitis visibilis, quod universæ a se institutæ præfecit ecclesiæ, Petrum dico, cui Christus apud Matthæum ait: *Ego dico tibi, quia tu es Petrus; et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam, et tibi dabo claves regni cælorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis* (Matth. XVI; 18). Ac rursum apud Joannem eidem Petro: *Pasce agnos meos... pasce oves meas* (Joan. XXI, 15 et seqq.). Quæ verba de vera superioritate potestatis, honoris ac jurisdictionis Petro ejusque successoribus collata semper intellexit ecclesia. Sequitur proinde schismaticos esse eos omnes, qui ab hoc capite ac unitatis centro se subdlexerunt vel identidem subducunt, ideoque ad Christi ecclesiam nulla ratione pertinere, qui Petro ejusque legitimis successoribus non adhærent; nec quidquam episcopos in ecclesia posse, quod gubernandi potestatem attinet, nisi cum Petro et sub Petro, cum sub hac conditione tantum ipsi utantur privilegiis seu prærogativis, quibus Christus episcopatum instruxit. Unitati siquidem, ut ostendimus, Christus has prærogativas concessit (1).

DIFFICULTATES.

I. Obj. Eodem modo quo ecclesia est una, est etiam sancta; ergo sicut pravitas morum in individuis non officit veræ ecclesiæ sanctitati, sic diversitas aut pravitas fidei ac doctrinæ non detrahit ejus unitati.

Resp. Conc. antec. et neg. conseq. Ad paritatem D. Si pravitas morum sit personalis, C. si doctrinalis vel N. vel subdist. privata, C. publica, quæ nempe proveniat ex ecclesiæ magisterio N. Sanctitas enim ecclesiæ perinde ac unitas non minus ex fidei regula quam ex regula morum pendet; quapropter, si semel ecclesia pravam morum doctrinam traderet filijs suis, aperte patet quod sancta jam esse cessaret, eadem ratione ac si prava dogmata doceret. Quod si nonnulli privati sive circa fidem sive circa mores peccarent, utique istorum error aut ignorantia aut malitia nullo modo officerent sive unitati sive sanctitati ecclesiæ, sed illis solis nocerent.

I. Inst. Unitas plerumque ex diversis, imo contrariis quandoque elementis seu principiis constare potest; ergo et unitas fidei.

Resp. D. A. Unitas physica, C. doctrinalis, fidei ac religionis N. (2).

II. Inst. Religio vetus sive naturalis sive judaica una et integra subsistebat, licet ipsarum cultores diversa, imo et contraria sentirent circa multos articulos, prout de ethnicis notum est, et quod spectat

(1) Ut patet ex facto, et ex confessione ipsorum incredulorum Gibbon et Hume, quos inferius adducemus.

(2) Unitas enim fidei ac religionis est ipsa incommutabilis veritas, simplex, indivisibilis, æterna, quæ ab ipso Deo dimanat, qui est veritas ipsa subsistens, ut passim loquitur s. Augustinus, et ut patet per se.

(1) D. Neander, berolinensis professor, in sua *Histoire de l'Eglise*, statuit quod ad bene cognoscendam historiam et eventus religionis christianæ seu ecclesiæ, necesse sit rei basim ponere in idea ecclesiæ invisibilis. Hæc assertio multos nacta est impugnatores etiam inter reformatos. In *Ephemeride evangelica*, quæ Berolini imprimitur, pastor Grundwicz, in articulo cui titulus *Neander*, scribit ejusmodi ecclesiam invisibilem inventam seu excogitam esse a protestantibus ad respondendum catholicis, qui eis exprobant non amplius eos in ecclesia esse, extra quam non datur salus, quibus non aliter reponere potuerunt quam dando hoc nomen soli electorum ecclesiæ, quæ nulla distinguitur nota sensibili. Verum, subdit ipse, si homines nullum habent adjumentum ad discernendam veram ecclesiam, hæc non erit nisi *ens imaginarium*, atque impossibile pariter erit asserere cum certitudine, utrum s. Stephanus an vero ipsius carnifices pertinuerint ad ecclesiam, eo quod nos eos non aliunde discernere possimus quam ex verbis et actionibus, id est, ex rebus sensibilibus.

(2) Cum animadverteret premi a catholicis reformatos protestantes ab ineluctabili argumento, desumpto ex perpetuitate ecclesiæ ac nunquam interrupta episcoporum successione, ab identitate doctrinæ, etc. hinc excogitavit distinctionem articuloꝝ *fundamentalium et non fundamentalium*, quam late persequitur in opere, *Le vrai système de l'Eglise*, in-8, 1686, tum in opere *Unité de l'Eglise*, 1688, quibus ostendere nititur ecclesiam constare ex omnibus societatibus christianis, quæ retinuerunt *fundamenta fidei*. Fanatici omnium sæculorum proscripti ab ecclesia catholica in dypticos istius Jurieu referuntur. Ipse Bayle, tanta ministri protestantis amplitudine percitus, eum acriter impugnavit in suo tractatu *Janua cælorum reserata cunctis religionibus a celebri admodum viro domino Petro Jurieu*, cui epigraphum præmisit: *Porta patens esto nulli claudatur honesto*. Verum ejusmodi systema, quod ab initio per hominum ora late abiit, jam plane jacet etiam apud ipsos protestantes. Nulla quippe est secta, quæ non fateatur per illam doctrinam subui fidei fundamenta. Quis judex erit? Vid. Feller, *Dict. hist. art. Jurieu*; Bayle, pariter in art. *Jurieu*, ubi eum vellicat acerbissime.

ad judæos, circa resurrectionem futuram ex gr. ut sadducæi, vel circa humanam libertatem vel aliquot traditiones, ut pharisæi (1), vel circa libros canonicos, ut samaritani; ergo.

Resp. *Neg. antec.* Quoad omnes partes: ac primo quidem ad ethnicos quod spectat, errores, quibus pedetentim se commacularunt, errores erant privatorum; qui a regula seu fidei norma desciverant. Cum vero in dies cresceret ejusmodi defectio, ne religio ex integro periret, Deus in Abrahamo ejusque posteris peculiarem sibi populum delegit velut publicum veræ religionis ac fidei depositarium, apud quem vera ecclesia seu religio subsistere incolumis pergeret; ad hanc autem, spiritu saltem, pertinebant quicumque inter gentes veram religionem ex antiqua et domestica traditione profitebantur. Quod si aliqui etiam inter judæos a veritatis tramite deflexissent, et adversati essent expressis fidei articulis, quos vera ecclesia profitebatur, hoc ipso culpabiles erant, et spiritu saltem, cessabant pertinere ad hanc veram ecclesiam, quandoque etiam ab ipso corpore expellebantur (2). Hinc vera religio seu ecclesia una semper ac indivisa immutabiliter existit, non obstantibus illis particularibus defectionibus, quæ nocebant quidem his culpabiliter errantibus, non autem fidei et ecclesiæ integritati et unitati, cui Deus semper propexit, quamque incolumem ad Christum usque peculiari sua providentia servavit.

II. Obj. cum Bretschneider (3): 1. Uniformitas in modo concipiendi veritates fidei est prorsus impossibilis. 2. Variationes continuæ hac in parte ex historia biblicorum ac dogmatum particularium patefiunt. 3. Unitas, quam catholica ecclesia jactat, reducit demum ad unitatem verborum, quæ pariter existit in fidei professionibus ecclesie evangelicæ; 4. sed verbum est sonus vacuus, neque constituit unitatem intellectualem; 5. sic nulla inter nos omnes est discrepantia in pronunciandis his verbis: *Credo in Deum*, atamen quæ non existit diversitas in nostris conceptionibus respectu divinitatis? 6. Vis et auctoritas cum ultimo non inducant nisi unitatem in verbis, satius est non aliam admittere auctoritatem quam rationis utpote quæ sola consistere possit cum spiritu religionis ac dignitatis hominis rationalis. 7. Homo

(1) Cons. Flav. Josephus, *Antiquit.* lib. xviii, cap. 1 et seq. ubi exponit dogmata peculiaria uniuscujusque sectæ pharisæorum nempe, esseniorum, sadducæorum et galilæorum, qui a Juda Galilæo nomen sortiti sunt.

(2) Flav. Josephus ibid. refert sadducæos coactos fuisse, cum aliquam publicam administrationem susciperent, se conformare pharisæorum placitis, alioquin ipsos populus minime tulisset; sic enim de sadducæis scribit (§ 4): Ὅποτε γὰρ ἐπ' ἀρχὰς παρέλθοιεν, ἀκούστας μὲν καὶ κατ' ἀνάγκας, προσχωροῦσι δὲ οὐν οἷς ὁ Φαρισαῖος λέγει, διὰ τὸ μὴ ἄλλως ἀνεκτοῦς γενέσθαι τοῖς πλῆθεσι, id est, «Nam, si quando magistratus gerunt, inviti et necessitate coacti, pharisæorum opinioni assentiuntur, quod eos alioquin non ferret populus.»

(3) In op. cui titulus: *Henricus et Antonius, seu de proselytici ecclesiæ romanæ et ecclesiæ evangelicæ*; cui respondit D. Handschuh, in ejusdem operis continuatione, Viennæ 1828.

quilibet per se veritatis compos fieri debet. 8. Privare omnes homines ejusmodi jure naturali, eo quod nonnulli individui homines eo abusi sint, atque absurdum esset ac interdiceré omnibus navigationem, quia nonnulli naufragium fecerunt; ergo.

Resp. ad 1. *D.* Quoad gradum comprehensionis, *C.* quoad substantiam *N.* Scilicet omnes uniformes esse possunt in credendis iisdem fidei articulis, quoad eorum substantiam, at pro majori vel minori ingenii acumine, vel cognitionis seu scientiæ apparatu, majori vel minori perfectione eos percipiunt, prout pariter contingit in scientiis naturalibus; sic rusticus et astronomus eandem quoad substantiam solis et lunæ ideam habent, sed astronomus eas callet leges, quas ignorat rusticus, et ita de ceteris.

Ad 2. *D.* Apud dissidentes ab ecclesiæ auctoritate, *C.* apud dociles ecclesiæ filios in definitis fidei articulis *N.* Ecclesia catholica semper idem credidit, tenuit ac docuit in iis quæ ad fidem pertinent; quod si dissidentes hæretici ac protestantes et rationalistæ in perpetua fluctuatione fuerunt et sunt, sive circa scripturæ sensum, sive circa particularia dogmata, illud defectû auctoritatis, quam rejecerunt, adscribere debent, non autem auctoritati ipsi, quæ sola efficit, ne incerti circumferamur omni vento doctrinæ (Ephes. IV, 14).

Ad 3. *Neg.* Verba enim non sunt nudus vocis sonus ac sensu vacuus, sed signa sunt mentis conceptuum, ut omnes logici docent. Neque Christus, neque apostoli, cum fidem tradiderunt et commendaverunt ecclesiæ, ut eam usque ad consummationem sæculi intemeratam custodiret et conservaret, unquam in animo habuerunt tradere ac commendare nudum vocis sonum, seu voces sensu vacuas, sed veritates per verba significatas; sic neque martyres sanguinem fuderunt ad conservandam materialem verborum formulam, cui nulla determinata idea responderet. Certe Apostolos Timotheo commendabat, ut *formam haberet sanorum verborum, quæ a me, inquit, audisti in fide* (II Tim. I, 13). Ludicra porro fuisset hæc commendatio, si verba non sunt nisi voces sensu vacuæ. Cum legislatores leges condunt, vel cum principes decreta promulgant, in adversarii hypothesi non darent nisi voces absque sensu; cum medici pharmacum ægrotis præscribunt, non præscriberent nisi materialem verborum formulam; patres-familias filiis suis petentibus panem, dare possent lapidem, pro ovo scorpionem, pro pisce serpentem. Adeo desipiunt, qui unitatem ecclesiæ impugnant! Negamus præterea ecclesiam, quam dicunt evangelicam, prout in ecclesia catholica viget, præferre unitatem fidei, tum quia ex protestantismi notione, ut inferius exponemus, nullam habet auctoritatem, qua præscribere possit ejusmodi fidei unitatem, tum quia ecclesiæ singulæ diversas fidei professiones habent, quas pro diversitate temporum seu scientiarum progressu, ut ipsi dicunt, variant, tum quia *passim* jam nullum librum symbolicum admittunt (4).

(4) Ecclesiæ evangelicæ rhenanæ, in decreto unio-

Ad. 4. *Neg.* Omnes enim homines hactenus verba veluti signa mentis notionum habuerunt, atque ut medium necessarium ad suas ideas sibi invicem communicandas. Sublatis verbis, actum est de societate et de qualibet scientia; libri omnes physicae, matheos, etc., essent abjiciendi, si nullum praeferrent sensum, nec scientiae unitatem; ad confusionem babelicam reverteremur. Addo quaedam verba habere sensum determinatum et unicum, cujusmodi e. g. sunt nomina, quibus geometrae utuntur, cum designant circulum, triangulum, etc., quaedam autem quamdam pati latitudinem significationis, ita tamen ut habeant ideam fundamentalem certam in quam omnes conveniunt (1).

nis § 3, decreverunt assumere sacras scripturas velut unicum doctrinae theologiae fundamentum, e medio tollendo quodcumque symbolum; quod decretum confirmatum fuit, post novam deliberationem mensis Novemb. 1825, a tertia Synodo generali ecclesiae protestantis Rheno-Bavaricae. Ecclesia genevensis pariter omnia symbola et confessiones fidei rejectit, in suo statuto sub die 3 Maii 1817. Quae quidem documenta aliaque inferius dabimus. Interea patet viam impiorum revera esse tenebrosam; nesciunt ubi corruant; adeo nempe apud protestantes res fidei ac religionis perturbatae sunt et confusae, ut nesciant ubi pedem figant, neque ubi consistent. Dixi autem *passim* protestantes nullum jam librum symbolicum admittere; quoniam non ignoro aliquot protestantium communionum ejusmodi libros adhuc retinere; imo in Borussia rex ipse novam a se editam liturgiam tanquam librum symbolicum, fidei per cultus uniformitatem manifestatam, promulgavit, omnesque ministros jurejurando ad eam suscipiendam adstrinxit. Sed notum pariter est hisce ministris, qui in libros symbolicos jurant, persuasum esse se hujusmodi jurejurando ad credenda vel docenda ea omnia, quae in libris istis continentur, adstringi minime posse. In hac porro ingenuis ac religiosi viris non satis honesta agendi ratione ipsi ministri aliquam excusationem obtendere posse videntur; siquidem qui apud ipsos Pontifex seu Papa est, non censuris, sed aut expulsiōe aut armata militum vi eos ad obediendum adigit; quod sub finem anni superioris (1854) evenit. Cum enim detrectassent non pauci lutherani ministri ac lutheranae societates excipere novam *Agendam*, seu liturgiam denuo praescriptam sub die 28 Febr. anni 1834, a qua vehementer abhorrebant atque ac ab conjunctione cum *ecclesia unita* quam vocant, de qua aliquid inferius dicemus, plures parochi de loco, in quo erant, dejecti sunt, ac a lege statutis poenis mulctati, novique vicarii in ipsorum locum successi. Quum vero, in quadam Silesiae urbe *Oels* nuncupata, turba templum oclussisset atque obsignasset, ne novis vicariis aditus ad illud pateret, quingenti milites urbanusque Praetor missi sunt, qui populum coercerent et compellerent. Quo in tumultu ipso nativitatis dominicae pervigilio ad viginti circiter homines vulneribus mulctati sunt; in singulas autem domos decem, et quindecim etiam, milites distributi, qui ad frugem et obedientiam pertinaciores suavioribus argumentis adducerent. Atque hoc specimen est certissimum libertatis conscientiae, quam protestantes tantopere deprecantur. Praeclaram conscientiae libertatem! Opera pretium erat Romani Pontificis jugum abjicere ad eam nanciscendam! Habemus tamen, quod vehementius miremur; nam in iisdem hisce locis, de quibus est sermo, lutherani *dissentientes* ab ecclesia unita seu evangelica modo vocantur *protestantes*, modo *secta*; Vid. *Ephem. univ. Augustanae* n. 26, 27, cum additamentis extraord. ad diem 1 Januarii 1835, n. 21, p. 102, 103.

(1) Apposite Cl. Manzoni: « Questa diversità, o per

Ad. 5. *D.* Non omnes eundem conceptum habent divinitatis quoad cognitionis gradum, ut supra dictum est, *C.* quoad substantiam *N.* Omnes enim qui haec verba proferunt: *Credo in Deum*, non aliud intelligunt sub generali Dei notione nisi summum esse ac perfectissimum rerum omnium principium, etc., etsi non apprehendant in specie summas ejus perfectiones, ceteraque omnia, quae in Deo considerari possunt, quaeque nonnisi docti et quidem pro diverso scientiae gradu assequuntur.

Ad. 6. *Neg.* ex dictis, Ad id vero quod adversarius subdit, satius esse non aliam admittere auctoritatem quam rationis, respondeo, rationem minime praeferre aliquam auctoritatem in iis quae ad fidem pertinent, sed eam in his non esse nisi pedissequam; positis scilicet fidei dogmatibus, potest ratio plura invenire ad ea illustranda, magisque comprobanda, atque ad ostendendum nullam in iis inveniri repugnantiam, etc.; has enim partes, et quidem solas, potest habere ratio in rebus fidei. Ex quo patet falsum esse quod ipse assumit, homines scilicet rationales veluti machinas excipere debere veritates fidei, iisque assentiri; talis enim semper fuit spiritus religionis, ut nullo modo detrahat dignitati hominis rationalis, cum ipsa ratio nos doceat summa veneratione excipienda esse quae tanquam divinitus revelata proponuntur ab auctoritate infallibili, nomine ipsius Dei, cujusmodi Christi ecclesiam esse ostendimus.

Ad 7. *D.* Veritatis ordinis naturalis, *Tr.* vel *C.* ordinis supernaturalis ac revelatae *N.*

Ad 8. *Neg.* suppositum, homines nempe jure naturali gaudere inquirendi in veritates a Deo revelatas; in his enim homines non habent *jus*, sed *debitum* captivandi proprium intellectum in obsequium fidei (II Cor. X, 5; Philipp. II, 17); et quicumque sibi temere arrogarunt ejusmodi commentitium *jus*, se committendo liberae navigationi, ut similitudine adversarii utar, *mausfragaverunt circa fidem* (I Tim. I, 19), ut Hymeneus et Alexander, prout testatur Apostolus. Certe Christus, cum misit apostolos ad praedicandum, de ejusmodi jure ne verbum quidem fecit, sed simpliciter eis dixit: *Praedicate evangelium omni creaturae; qui crediderit, salvus erit; qui non crediderit,*

dir meglio latitudine di significato, si trova più specialmente nei nomi consecrati ad esprimere disposizioni morali. Ma non pertanto è certo, che gli uomini s'intendono fra di loro, se non con precisione, almeno approssimativamente, quando adoperano o ascoltano alcuna di queste parole; e non potrebbero anzi disputare, se non andassero intesi più o meno, se non dessero in parte lo stesso significato alle parole in questione; il che ha fatto dire a taluno, che non vi ha dispute di meri vocaboli, ma che tutte sono d'idee. Questo si spiega, a mio credere, osservando, che in ognuno di questi nomi d'idee morali (quod de ceteris dici debet) vi è una idea predominante e generalissima che tutti vi riconoscono, benché nell'applicazione essa subisca modificazioni indefinite secondo la diversità delle menti; idea che ricompare sempre, e che regge per così dire il complesso d'idee alle quali si vuole applicare quel nome) (*Morale catol.* cap. 17 p. 335, edit. rom.).

condemnabitur. Videat adversarius, ne in horum censu sit.

III. Obj. cum Benjamine Constant (1). Christus nullam determinatam ac peculiarem ecclesiam instituit, nullum externum ac proprie dictum sacerdotium, sed ministros tantum, et quidem ab invicem liberos, misit ad annuntiandam populis doctrinam suam, quæ cor potius quam mentem afficit. Religio enim essentialiter non consistit nisi in cordis affectu, ac mere, ut aiunt, *sentimentali*, quæ proinde in se immutabilis est, licet diversas formas accidentales capere possit, hinc diversitas formarum non officit unitati religionis. Oportet præterea distinguere, subdit Bretschneider (2), inter ecclesiam et christianitatem; Christus Dominus fundavit quidem christianismum, minime vero formam catholicam vel græcam vel evangelisticam christianismi. Sane, concludit Felix Bodin (3), ecclesiæ ab apostolis fundatæ non erant nisi totidem societates inter se distinctæ atque independentes, ad quarum regimen aliquis ex præstantioribus fidelibus eligebatur; omnes autem ejusmodi aristocraticæ respUBLICÆ sacræ communicabant cum romano præside ad instar statuum fœderatorum Americæ, qui uni subsunt generali præsidii; ergo.

Resp. *Neg. antec.* quoad omnes partes. Sero nimis Constant, Bretschneider, Bodin ista systemata irreligiosa ac totius revelationis eversiva excogitarunt. Incognita fuerunt apostolis ac toti antiquitati, quæ ejusmodi figmenta ne somniavit quidem. S. Petrus veram exercuit jurisdictionem in ecclesiam universam (4), prout pariter exercuerunt ipsius successores. Ecclesia est in possessione sua, a qua ipsam neque hæretici, neque rationalistæ seu increduli exturbare possunt. Omnia præterea monumenta ecclesiastica explodunt ejusmodi deliramenta. S. Clemens romanus veram exercuit auctoritatem in Corinthiorum ecclesiam (5), exercuit Victor adversus quatuordecimanos, Stephanus adversus rebaptizantes (6). S. Irenæus et

asiatici episcopi hanc superioritatem ecclesiæ romanæ, seu Romani Pontificis, et agnoverunt et testati sunt (1), ut nihil dicam de subsequentibus Pontificibus. Appellationes, quæ undique interponebantur ad romanam sedem, id ipsum invictissime ostendunt (2). Verba, quibus Christus ecclesiam suam instituit, in sensum adversariorum nullomodo possunt detorqueri.

Ad id porro, quod subdit Bretschneider de distinctione inter ecclesiam et christianitatem seu christianismum, dico ejusmodi distinctionem vanam prorsus esse. Quid est enim christianismus nisi societas eorum, qui profitentur doctrinam Christi, et quidem in sua integritate, prout Christus apostolis suis illam tradidit prædicandam omnibus gentibus? Hæc autem societas alia non est, nec esse potest, nisi ecclesia. Accedit quod nullibi legitur, Christum fundasse *christianismum*, vel id ipsum innuisse; sæpissime vero legitur, eum fundasse ecclesiam suam: *Ædificabo*, ait, *ecclesiam meam...* *Qui ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus et publicanus*; adeo ut tota controversia, quæ a tribus sæculis vixit inter protestantes et catholicos, in hoc posita fuerit: *Quænam scilicet sit vera ecclesia Christi*; nunquam vero: *Utrum Christus fundaverit, vel instituerit ecclesiam*, prout nunc temporis a Benjamine Constant, biblicis ac rationalistis fit, qui, cum omnem fidem amiserint, confugiunt ad cordis affectum, quem vocant *sentimentalem*, ad charitatem, etc., cum Christus dixerit: *Qui non crediderit, condemnabitur.*

adversus s. Cyprianum ejusque synodum africanam: *Si quis ergo a quacunque hæresi venerit, nihil innovet, nisi quod traditum est, ut manus illi imponatur in penitentiam* (Ep. s. Cyp. lxxiv, ad Pompeium).

(1) Vid. præclarum s. Irenæi testimonium (*Contra hæreses*, lib. iii, cap. 5) « *Ecclesiæ romanæ, ab ipso maxime vocatæ et antiquissimæ et omnibus cognitæ, a gloriosissimis duobus apostolis Petro et Paulo fundatæ, etc...* Ad hanc ecclesiam, ait, propter potentiorum principalitatem, necesse est omnem convenire ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est, quæ est ab apostolis traditio. » Qui deinde refert de Clemente, tertio ab apostolis episcopo: « *Et vidit ipsos apostolos, et contulit cum eis...* Sub hoc igitur Clemente, dissensio non modica inter eos, qui Corinthi essent, fratres facta, scripsit quæ est Romæ ecclesia potentissimas litteras Corinthiis, ad pacem eos congregans et reparans fidem eorum. » Ex quibus patet s. Irenæum superioritatem ecclesiæ romanæ seu Romani Pontificis in universam ecclesiam apertissime agnovisse. Atque hic obiter observo, maurinum editorem aliam lectionem secutum esse atque possisse *potentiorum pro potentiorum*, at absque solido fundamento; etenim non innuitur nisi auctoritate codicis claromontensis, qui tamen mendosus est, cum habeat *pontiorum*, et auctoritate Salmasii protestantis, contra omnium antiquorum codicum fidem, qui habent *potentiorum*, quod quidem etiam innuit codex claromontensis per illud *pontiorum*, vocabulum imperfectum, quo indicatur librum per abbreviationem, ut fieri solet, scripsisse *pontiorum pro potentiorum*.

(2) Harum appellationum exempla plura suppeditat in suis epistolis s. Cyprianus: notæ sunt appellationes ad Romanam Sedem s. Athanasii, Pauli, etc. nec non s. Joan. Chrysostomi; imo ipsius s. Dionysii alexandrini, cum accusatus esset sabellianismi, ad s. Dionysium Romanum Pontificem.

(1) *De la religion considérée dans sa source, ses formes et ses développements*, loc. cit.

(2) Opere citato.

(3) *Resumé de l'Histoire de France augmenté d'un coup-d'œil sur l'histoire de la civilisation*, Paris 1825.

(4) Act. ix. Petrus utpote totius ecclesiæ caput perhibetur pertransiens universos, id est, non modo visitans omnes ecclesias tunc temporis fundatas, sed insuper in Ep. ii, cap. iii, 15, 16, approbans et commendans scripta apostoli Pauli. In concilio hierosolimitano (Act. xv, 7) omnium primus sententiam dixit circa exortam questionem. Ibid. i, 15, ipse proposuit fratribus simul congregatis, ut alter sufficeretur in locum Judæ prævaricatoris, quæ quidem omnia totidem actus sunt jurisdictionis, quam jure primatus sui Petrus apostolus exercuit.

(5) Ubi sedulo animadvertendum est, Corinthios ad sedandas seditiones ortas in propria ecclesia ad s. Clementem Romanum Pontificem confugisse, ut probabilius videtur ex communi critico sententia, cum adhuc in vivis esset s. Joannes apostolus, qui tunc regebat omnes Asiæ ecclesias a se fundatas. Atque inde eruitur Romanum Pontificem supremam auctoritatem in ecclesiam universam agnitam jam fuisse viventibus apostolis, atque ab ipsis Romanis Pontificibus jam tunc in praxim deductam.

(6) Nota est ipsius responsio seu decretum datum

Quod spectat ad formas, quas dicunt accidentales, catholicam, græcam, evangelicam (lutherano-calvinianam), respondeo Christum reipsa non fundasse nisi unam ecclesiam, quæ totam doctrinam suam et solam profiteatur sub legitimis pastoribus, eorumque capite ac principe a se constituto: *Super hanc petram*, inquit, *ædificabo ecclesiam meam*. Quæ quidem ecclesia catholica nuncupata fuit ab ipsis temporibus apostolicis, ut supra adnotatum est, eo quod integrum complectatur christianismum, quovis tempore et quovis loco; et hæc est proprietas intrinseca et essentialis veræ ecclesiæ Christi, non vero forma eidem superveniens et accidentalis, ut ipsi autumant. Ceteræ vero societates omnes, quæ partialem christianismum profitentur, debuerunt sibi adsciscere aliquam denominationem et formam determinatam induere, utpote locales et temporanæ; de his autem formis quid sentiendum sit, in sequenti propositione dicemus.

Inst. 1. Si unitati Christus prærogativas auctoritatis, infallibilitatis ac perpetuitatis concessit; ergo s. Petrus ejusque successores, utpote pars totius, nulla speciali prærogativa gaudent; 2. addatur promissiones Christi posse conditionatas esse, 3. prout insinuant ejus verba: *Filius hominis veniens, putas inveniet fidem in terra* (Luc. XVIII, 8)? et verba Apostoli, qui, loquens de tempore quod antichristi adventum præcedet, scribit: *Nisi venerit dissessio primum*, etc. (II Thess. II, 3); 4. hinc s. Hieronymus non dubitavit de ætate sua affirmare, quod *Nicænæ fidei damnatio conclamata est; ingenuit totus orbis, et arianum se esse miratus est* (1); ergo.

Resp. ad 1. D. Si Petrus ejusque successores spectarentur ut personæ privatz, C. si ut caput ecclesiæ, universalis pastor ac unitatis centrum N. Nam ut apposite observat s. Ambrosius: *Ubi Petrus, ibi Ecclesia* (2), vel ut loquitur s. Cyprianus: *Ecclesia est in episcopo* (3); ac proinde omnes prærogativæ unitatis seu ecclesiæ eminentiori quadam ratione in Petro resident, quia in Petro ecclesia, et ecclesia in Petro est; nec fieri unquam potest, ut, cum Petrus seu Romanus Pontifex proprio ministerio fungitur, ecclesia per ipsum et in ipso non agat, non definiat, etc. Est enim caput, et quidem vivum et operans. Talis est autem ratio, quare videamus Christum Petro seorsim ea omnia contulisse, quæ toti postea contulit collegio apostolico seu ecclesiæ, quæ insuper debet regi, moveri, dirigi a capite, nec quidpiam potest independentem ab ipso.

Ad 2. Neg. Ecclesia enim eas semper ut absolutas intellexit et habuit. Addo ejusmodi exceptionem aditum aperire omni perduellioni; quilibet enim hæreticus et contumax posset hoc modo eludere quamcunque ecclesiæ definitionem.

Ad 3. D. Et hæc verba intelligenda sunt de defectione partiali particularium membrorum Tr. de

defectione totali ipsius ecclesiæ N. Transmisimus primum membrum antecedentis, eo quod non desint interpretes, qui alio sensu exponant objecta testimonia.

Ad 4. D. Et hyperbolica s. Hieronymi verba sunt intelligenda de apparente quadam ac momentanea multorum defectione, C. de vero ac generali ecclesiæ defectu N. Citata enim verba protulit s. Doctor ex occasione subscriptionis a patribus ariminensibus factæ voci *ἁποστόλου*, dum nempe vim vocis non intelligerent, decepti fraudibus arianorum ac vi adacti; verum simul ac detecta est fraus, plerique illam illico retractaverunt. Deerat concilio Romanus Pontifex vel ejus legatus, majorque episcoporum ecclesiæ catholicæ pars eidem concilio non interfuit (1); addo nonnisi per vim sibi a Constantii imperatoris satellitibus illatam episcopos illos subscripsisse. Sane nemo ingemit et miratur se esse et haberi, qualem se esse scit et vult; ergo, cum episcopi ariminenses ingemuerint et mirati sint juxta Hieronymum, traduci se veluti arianos, manifestum est eos tales non fuisse neque in confessione externa; alias nec ingemuissent, nec mirati fuissent.

PROPOSITIO V. — *Hinc sola ecclesia catholica est vera ecclesia Christi.*

Hæc propositio necessario fluit ex præcedenti. Si enim vera ecclesia Christi ea sola est, quam Christus ipse fundavit in unitate fidei ac regiminis, quæque non interrupta successione ad mundi exitum perdurare debet; cum ecclesia catholica sola sit,

(1) Ursacii potissimum ac Valentis episcoporum arianorum artibus factum est, ut deciperentur patres ariminenses, qui ad id adducti fuerunt, ut subscriberent formulæ sirmiensi, quæ vel catholica est, vel saltem sensum catholicum patitur. Filius enim catholico sensu dici potest similis Patri, at in sensu similitudinis substantialis promanantis a participatione ejusdem naturæ divinæ. Sed crimini datum est patribus istis, quod neglexerint formulam nicænam, quæ erat tessera omnium catholicorum adversus arianos multiplicesque arianorum sureculos, qui unanimiter eam rejiciebant. Ceterum a Constantii satellitibus plures easque gravissimas vexationes patres ariminenses passi sunt, adeo ut nullo modo censeri debeat libera eorum subscriptio; facta enim est sub finem synodi, quando jam degeneraverat in conciliabulum. Dixi præterea majorem defuisse episcoporum ecclesiæ catholicæ partem, præter Romani Pontificis legatos, quia, licet nemo ex veteribus transierit ad nos certum episcoporum numerum tempore Constantini et Constantii, attamen opera ac diligentia Caroli a s. Paulo, Lucæ Holstenii atque Binghami, facta reensione omnium sedium episcopatum ecclesiæ catholicæ in Imperio romano, compertum est numerum eorum per ea tempora ad 1800 attigisse, quorum mille inveniebantur in provinciis græcis Imperii, octingenti vero in latinis. Elsi huic supputationi non subscribamus, nam ex aliis monumentis constat longe plures per ea tempora in occidentali præsertim ecclesiâ episcopos fuisse. In hoc censu præterea desunt sedes episcopales extra ditionem romanam positæ, quæ paucae non erant. In concilio vero ariminensi non interfuerunt nisi 400 Episcopi, ex quibus juxta s. Athanasium, lib. *De synodis*, quinquaginta, et juxta Sulpitium Severum, octoginta erant ariani. Cons. *Collectio Conciliorum Labbei*, tom. II, col. 792 et seqq.

(1) In *Dial. adv. Luciferianos*, n. 19, edit. Vallarsii.

(2) *Enarr.* in Psal. XL, n. 30.

(3) *De unit. Ecclesiæ*, loc. cit.

quæ ab apostolis ad nos usque pervenerit in utraque fidei ac regiminis seu capitis unitate, ut omnia monumenta testantur, evidens est solam ecclesiam catholicam veram esse ecclesiam Christi.

Et sane quod attinet ad unitatem fidei, hæc patet ex eo, quod omnium sæculorum hæretici impugnaverint illam eandem fidem, in cujus possessione jam erat ecclesia cum ipsi insurrexerint et protestati fuerint modo adversus unum, modo adversus alterum ipsius fidei articulum, quos tamen ecclesia semper in possessione sua retinuit, rejiciens ut profanos novatores et usurpatores eos, qui aliquo ex ejusmodi articulis eam privare conati sunt; non secus ac eos execrata est, qui spolia ægyptiorum in suam hereditatem novo semper astu inferre aliquando contenderunt, eosque pariter ut profanos novatores rejecit e sinu suo (1). Ipsa proinde semper præscripsit istorum innovationibus sive negativis sive positivis. Quare ecclesia semper tranquilla spectatrix fuit istarum omnium sectarum ortus et interitus, ac toties repetere potuit: *Defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri*, nec non Psalmistæ verba: *Vidi impium superexaltatum et elevatum, et transivi; et ecce non erat.*

Patet 2. ex consensu ac testimonio hæreticorum. Hæretici enim, qui nunquam sibi cohærentes fuerunt, dum in aliqua doctrinæ parte seu articulo ab ecclesia dissentiebant, cum eadem in ceteris omnibus fidei capitibus consentiebant; omnes proinde hæretici, exceptis punctis a quibus aberrabant, fassi semper sunt in reliquis ecclesiam catholicam veram fidem retinuisse; hinc, si percurramus circulum articulorum, quos seorsim singule hæreticorum sectæ cum ecclesia catholica profitebantur vel adhuc profitentur, completum habebimus et absolutum doctrinæ catholicæ corpus seu collectionem omnium dogmatum fidei nostræ; quo fit ut hæretici ipsi, licet inviti, totidem sint luculentissimi testes veræ fidei, quam

(1) Id evincitur ex ipsis scriptis apostolicis. Etenim s. Petrus excitat primos christianos, ut memores sint, adversus hæreticorum novitates, verborum prophetarum et apostolorum (II Pet. II, 3); sic pariter s. Judas adhortatur fideles ut adhæreant fortiter *semel traditæ Sanctis fidei*; s. Paulus in I. ad Cor. cap. 15, arguit eos, qui dicebant resurrectionem jam esse factam, seu non dari carnis resurrectionem; s. Joannes invehitur in eos, qui docebant Christum non venisse in carne, qui solvebant Christum, etc. Quod attinet ad patres apostolicos aliosque, qui eos subsequuti sunt, res adeo manifesta est ex ipsorum scriptis, ut in dubium id revocare perinde sit ac lucem meridianam negare. Legantur epistolæ s. Ignatii martyris, epistola s. Polycarpi, scripta Justinii, Clementis Alexandrini, Irenæi, Origenis, etc. In quavis prope pagina in novatores hæc objuratio occurrit, et eos hoc ipso nomine patres damnaverunt. Quod vero admirationem excitat, potissimum est, quod recentiores novatores (protestantes) dicant, veteres novatores hæreticos, insanos, etc., neque animadvertant se in eundem censum cadere. Nullum omnino discrimen est inter recentiores et veteres, nisi fortasse in aliqua errorum diversitate ac temporum discrimine, sed principium idem est, quia diversitas temporis et errorum non mutat naturam hæreseon.

ecclesia catholica semper professæ est. Quod vero attinet ad veritates, quas ipsi singillatim impugnarunt, nulla est ratio cur his potius quam illis assentiamur. Si enim simul colligerentur articuli seorsim ab ipsis negati, jam nullus nobis restaret articulus fidei, atque in pluribus perfectæ simul haberentur contradictiones.

Patet 3. eadem veritas ex perpetua dissensione hæreticorum in constituenda vera et certa epocha, et in determinando vero auctore innovationis, quæ juxta ipsos in ecclesia catholica aliquando introducta fuit. Centuriatores magdeburgenses sibi contradicunt (1); Hospinianus accusat s. Gregorium M. tanquam auctorem superstitionis et idololatriæ (2); minister Claudius sæculum VII. recenset adhuc inter aureos ecclesiæ dies (3); Andreas Rivetus sententiam dicit communem omnibus calvinistis esse, quod Antichristus signum seu vexillum publice erexit in ecclesia post sexcentos annos a Christo nato (4); alii communiter vel ad quintum vel sextum sæculum restringunt aureos ecclesiæ dies (5); dominus d'Aubigné quatuor priora integra sæcula ex consensu ministrorum calvinistarum habet pro regula fidei; Gibbon affirmat, quod nemo eruditorum resistere possit ponderi evidentix historicæ, quæ testatur per totam periodum quatuor priorum sæculorum præcipua puncta doctrinæ papisticæ (nempe catholicæ) jam admissa fuisse theoretice et practice (6); Newton fatetur *germina papismi sata fuisse ab ipsa ætate apostolica* (7). Ergo ex aperta confessione ipsorum adversariorum eorumque agendi ratione ineluctabile habemus argumentum de perpetua fidei unitate in ecclesia catholica, quin recurrere debeamus ad positiva et singularia testimonia quoad singulos articulos, de quibus agendum erit in hujus operis decursu. Adde qualemcunque hæreticorum hypothesim pugnare cum promissis Christi et esse prorsus impossibilem, cum, ut ait Bellarminus, in omni etiam levi mutatione semper ostendi hæc quinque possint: auctor, dogma, ætas, defensores et oppugnatores.

Quod vero spectat ad unitatem regiminis, seu ad successionem non interruptam pastorum seu episcoporum, a Christo ad nos usque, series Romanorum Pontificum, cum quibus omnium particularium ecclesiarum episcopi communicarunt, est monumen-

(1) Cf. *Centuria* I, lib. II, c. 4, p. 138, tum *Cent.* III, c. 5, p. 145, ed. Basil. anni 1562, et alibi passim, siquidem semper hærent.

(2) Apud anonymum impugnatores Gibbonii, edit. Pisan.

(3) Ibidem.

(4) *Critici sacri.*

(5) V. Bellarm. lib. IV, *De notis Ecclesiæ mutantis*, cap. 6.

(6) *Mem.* tom. I, c. 1, versionis gallicæ.

(7) Bishop Newton, *Dissertations on the prophecies*, in-8°, tom. III, c. 10, pag. 148, London; addatur Hume, qui in sua *Historia Henrici VIII*, cap. 29, ad annum 1521, affirmavit: *Que les pouvoirs exercés par l'église romaine sont en grande partie antérieurs à presque tous les établissements politiques de l'Europe.*

tum indubie fidei atque certissimum perpetuitatis et unitatis regiminis ejusdem ecclesie.

Tertullianus, Cyprianus, Irenæus, Eusebius cæsariensis, Optatus milevitanus, Augustinus exhibent catalogum Romanorum Pontificum sancti Petri successorum usque ad sua tempora, quem subsequentes scriptores subinde extenderunt usque ad ætatem nostram (1).

Romanum autem pontificem quovis tempore habitum fuisse veluti caput totius ecclesie catholice, principium, radicem, fontem, centrum unitatis regiminis ecclesiastici, omnium sæculorum monumenta pariter testantur.

S. Irenæus: *Ad hanc ecclesiam (romanam), scribit, propter potentiores principulitatem necesse est omnem convenire ecclesiam, et eos qui sunt undique fideles; atque exposita serie Romanorum Pontificum a s. Petro usque ad Eleutherium concludit: Hac serie et successione, tum traditio apostolorum in ecclesia, tum prædicatio ad nos usque pervenit* (2).

Tertullianus licet jam montanista vocat Romanum Pontificem *Episcopum episcoporum* (3), quæ denominatio vel communis erat in ecclesia ad designandum Romanum Pontificem, vel saltem ab omnibus admissa erat suprema Romani Pontificis auctoritas in universam ecclesiam, ipso adnotante Fleury (4), illa denominatione designata.

Origenes unum idemque esse affirmat petram seu Romanum Pontificem et ecclesiam, scribit enim: *An quasi unam eandemque rem petram et ecclesiam (Christus posuit)? Hoc verum existimo; nec enim adversus petram, super quam Christus ecclesiam ædificat, nec adversus ecclesiam portæ inferi prævalent* (5).

S. Cyprianus vocat ecclesiam Romanam *Ecclesiam catholicæ radicem et matricem* (6), et Romanum Pontificem *ecclesiæ unius caput et radicem* (7), et alibi rursum vocat Romanam Ecclesiam *Ecclesiam prin-*

cipalem, unde unitas sacerdotalis exorta est (1).

Concilium propterea Aquileiense, quod anno 381 celebratum fuit, cuique præfuit s. Ambrosius, hæc habet, loquens de eadem Romana Sede: *Inde enim et in omnes venerandæ communionis jura dimanant* (2). Hinc celebre illud ejusdem s. Ambrosii dictum: *Ubi Petrus ibi ecclesia* (3).

S. Hieronymus comparat ecclesiam seu sedem Romanam arcae Noe, extra quam omnes perierunt, et domui, extra quam agnum comedens profanus est; sic enim scribit ad Damasum: *Ego Beatitudini tuæ, id est, Cathedræ Petri, communionem consocior, super illam petram ædificatam ecclesiam scio. Quicunque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in Noe circa non fuerit, peribit regnante diluvio* (4).

S. Optatus Milevitanus: *Cathedra, inquit, unica est, quæ est prima de dotibus... Sedit prior Petrus, cui successit Linus, Lino Clemens, Clementi Anacletus... Damaso Syricius, qui noster est socius, cum quo nobis totus orbis commercio formatum in una communionis societate* (5).

S. Augustinus in eodem sensu loquens de successione Romanorum Pontificum ac Petri sede, ut confunderet schismaticos donatistas, scribit: *Ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ* (6).

S. Petrus Chrysologus: *Quoniam B. Petrus, inquit, qui in propria sede vivit et præsidet, præstat quærentibus veritatem* (7).

Huic consentiens doctrinæ concilium œcumenicum Chalcedonense, actione II, clamavit: *Petrus per Leonem locutus est* (8); et similiter conc. generale VI, actione XVIII, loquens de epistola s. Agathonis: *Charta, ait et atramentum videbatur, sed per Agathonem Petrus loquebatur; et episcopi orientales, scribentes ad Pontificem Symmachum, sic eum alloquuntur: Qui quotidie a sacro tuo doctore Petro doceris oves Christi per totum habitabilem mundum creditas tibi pascere* (9).

Hinc concilium œcumenicum Lateranense IV anno 1213 hanc edidit definitionem: *Sancimus, ut post romanam ecclesiam, quæ disponente Domino super omnes alias ordinariæ potestatis obtinet principa-*

(1) In Historiis ecclesiasticis omnibus.

(2) *Contra hæreses*, lib. III, cap. 2. et seq.

(3) Lib. *De pudicitia*, cap. 1: « Audio edictum esse propositum, et quidem peremptorium: Pontifex scilicet Maximus, quod est Episcopus episcoporum, edicit: ego et mœchia et fornicationis delicta poenitentia functis dimitto ». Edit. Rigaltii.

(4) Vid. *Hist. eccles.* liv. v, n. 46. Paris. 1713, ubi sic scribit: *Les Papes ne prenaient point alors ces titres, et c'est par ironie que Tertullien les leur donne; mais cette raillerie a été sans fondement, si le pape n'eût été en effet regardé par tous les catholiques comme le chef de la religion et le pasteur des Evêques mêmes. Il lui donne ensuite les titres de Pape et d'Apostolique que les catholiques lui donnaient.*

(5) Ἡ ὡς ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ τῆς πέτρας, καὶ τῆς ἐκκλησίας; τοῦτο ὁλοῦσαι ἀλλήλους τυγχάνειν, οὐτε γὰρ τῆς πέτρας, ἢ τῆς ὁ χριστὸς οἰκοδομεῖ τὴν ἐκκλησίαν. οὐτε τῆς ἐκκλησίας πύλαι ἔξω κατισχύουσιν. Tom. XII in Matth. n. II. Cons. præterea eundem, Hom. v, in Exod. n. 4, ubi ait: « Vide magno illi ecclesie fundamento et petre solidissimæ, super quam Christus fundavit ecclesiam, quid dicatur a Domino: *Modicæ, inquit, fidei, quare subitasti?* »

(6) Epist. 45, ad Corn.

(7) Epist. 73, ad Jub.

(1) Epist. 55, ad Corn.

(2) *Collect. Concil. Labbei*, epist. I, ad Gratianum Imperatorem, tom. II, col. 99.

(3) In Psal. XL, n. 30.

(4) Epist. 15, ad Damas. alias 57, edit. Vallarsii, n. 2, qui præterea in *Dial. adv. Lucif.* n. 9: « Ecclesie salus, inquit, in summi sacerdotis dignitate pendet, cui si non exors quædam et ab omnibus eminentes detur potestas, tot in ecclesiis efficiuntur schismata, quot sacerdotes. »

(5) Lib. II, *Contra Parmen.* edit. Gabr. Albaspinei, Paris 1631.

(6) In *Psalm.* contra partem Donati, circa finem, tom. IX, opp.

(7) *Bibl. Patrum De la Bigne*, tom. IX.

(8) *Acta Concilii Chalcedonensis*, tom. IV, edit. Labbei.

(9) *Apud Labb.* tom. IV, col. 1303.

tum, utpote mater universorum Christi fidelium et magistra, etc. (1). In concilio Lugdunensi œcumenico, anno 1274 celebrato, hanc fidei professionem græci ediderunt, ut denuo cooptarentur in ecclesiam catholicam; *Romana Ecclesia summum et plenum primum et principatum super universam ecclesiam catholicam obtinet, quem se ab ipso Domino in beato Petro apostolorum principe sive vertice, cujus Romanus Pontifex est successor, cum potestatis plenitudine recepisse veraciter et humiliter recognoscit* (2). Ac denuo concilium œcumenicum Florentinum definivit: *Sanctam apostolicam Sedem et Romanum Pontificem in universum orbem tenere primum; et ipsum Romanum Pontificem successorem esse beati Petri principis apostolorum, et verum Christi vicarium, totiusque ecclesiæ caput; et omnium christianorum patrem et doctorem existere; et ipsi in beato Petro pascendi, regendi et gubernandi universalem ecclesiam a Domino Nostro Jesu Christo plenam potestatem traditam esse* (3).

Patet igitur ex his omnibus testimoniis et monumentis, aliisque quamplurimis, quæ afferri possent omnium sæculorum, semper Romanum Pontificem s. Petri successorem ab universa ecclesia veluti radicem, fontem, originem, caput et centrum ecclesiasticæ unitatis habitum fuisse. Hinc licet multi fuerint episcopi per orbem dispersi, semper tamen unus fuit episcopatus ob istorum intimam adhesionem ad Romanum Pontificem, et una ecclesia, quæ ad Trinitatis instar, ut loquitur s. Symmachus (4), *cujus una est atque individua potestas, unum per diversos antistites sacerdotium*. Qua pariter similitudine usus est s. Cyprianus (5), tum ad explicandum *Episcopatum unum Episcoporum multorum concordia numerositate diffusum*, tum ad exponendam unitatem illius episcopatus, *cujus a singulis in solidum pars tenetur* (6); qui postea concludit: *Et idcirco Dominus insinuans nobis unitatem de divina auctoritate venientem ponit et dicit: Ego et Pater unum sumus; ad quam unitatem redigens ecclesiam suam, denuo dicit: Et erit unus grex, et unus pastor* (7); ex quo infert: *Si autem grex unus est, quomodo potest gregi numerari, qui in numero gregis non est?*

Jure propterea his premissis nos concludimus: ecclesia Christi unitate regiminis in Petro ejusque successoribus constituta est; atqui in sola ecclesia catholica invenitur ista perpetua et nunquam interrupta successio Romanorum Pontificum ceterorumque

omnium episcoporum, qui cum ipsis communicarunt, assurgendo a Gregorio XVI, qui nunc ecclesiam regit, usque ad Petrum, nempe usque ad apostolos et usque ad Christum; ergo sola ecclesia catholica habet hanc perpetuam regiminis unitatem.

Seu quod consequens est, si vera ecclesia Christi necessario atque ex ipsius institutione est una, visibilis atque perpetua, cum sola ecclesia catholica has sibi vindicet proprietates, sola igitur ecclesia catholica est vera ecclesia Christi. Quod erat demonstrandum.

Ex his sequitur 1. omnes communionem ab eadem ecclesia separatas totidem esse synagogas Sathanæ, ut phrasi utar beati Joannis (1), et humanæ superbiæ monumenta, non autem Christi ecclesias.

Sequitur 2. hanc esse potissimum rationem, cur præter ecclesiam romanam seu ecclesiam catholicam, quæ a Christo ad nos usque perseverat, nullæ sectæ ausæ quidem fuerint, obsistente scilicet ineluctabili conscientie testimonio, sibi usurpare nomen *ecclesiæ catholicæ*, quam denominationem semper intactam reliquerunt veteri illi ecclesiæ, a qua discesserunt, sed vel a sectæ seu factionis auctoribus nomen habuerunt ex. gr. *sabeliani, ariani, macedoniani..... lutherani, calvinistæ, jansenistæ*, etc., vel ab alio nomine, quod sibi imposuerunt, ex. gr. *gnosticorum, noetarum..... reformatorum, apostolicorum, evangelicorum, protestantium*. Hæ autem sunt illæ, quas Bretschneider et Benjaminus Constant vocant *formas accidentales*; sunt certe prorsus accidentales, stricto sensu acceptæ, a spiritu superbiæ inductæ. Toties proinde se ipsos judicant et damnant, quoties, symbolum apostolicum recitantes, profitentur se credere *ecclesiam*, dum ipsæ separatas factiones constituunt et particulares sectas (2).

Sequitur 3. quod si fons et origo unitatis episcopatus et ecclesiæ est in Romano Pontifice, græcos schismaticos, ruthenos, ecclesiam anglicanam, ultrajectinam ceterosque episcopos omnes, a Romano Pontifice separatos ac divisos, nullo modo pertinere ad individuum ecclesiæ unitatem, ideoque neque ad Christi ecclesiam.

Sequitur 4. nullum dari posse concilium vere

(1) Apoc. iii, 9.

(2) Conantur quidem hæretici identidem alio nomine catholicos nominare, *papistas* ex. gr. *pontificios, romanistas*, etc., at frustra; in hoc enim, sicut et in reliquis omnibus suis, ut ipsi vocant, antecessores imitati sunt, qui eadem ratione sese gesserunt, nullo tamen felici successu; *Catholicæ* enim gloriosum nomen semper Ecclesiæ Romanæ communioni adhæsit atque adhærebit. En quid de veteribus hæreticis scripsit s. Augustinus, lib. 4. *Operis imperfecti*, n. 75: « Athanasianos, inquit, vel homousianos ariani catholicos vocant, non et alii hæretici. Vos autem non solum a catholicis, sed etiam ab hæreticis a vobis dissentientibus et vobis similibus pelagianis vocamini; quemadmodum non tantum a catholica, sed etiam ab hæresibus vocantur ariani. Vos vero soli non appellatis traducianes, sicut illi homousianos, sicut donatistæ macarianos, sicut manichæi pharisæos, et ceteri hæretici diversis nominibus. Nec mirum esse debet, quod novi hæretici catholicis, a quibus exeunt, novum nomen imponant. Hoc enim et alii fecerunt, quando similiter exierunt. »

(1) Ibid. tom. xi, part. 1, c. 153.

(2) Ibid. col. 966.

(3) Ἐπὶ ὀρίζομεν τὴν ὁλίαν ἀποστολικὴν καθέδραν καὶ τὸν Ῥωμαϊκὸν ἀρχιερεῖα εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ πρωτεῖον κατέχειν, αὐτὸν τε τὸν Ῥωμαϊκὸν ἀρχιερεῖα διὰδοχον εἶναι τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ κορηγαίου τῶν ἀποστόλων, καὶ ἄλλῃ ἢ τοποτερτῇ τῇ τοῦ Χριστοῦ, καὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας κεφαλὴν, καὶ πάντων τῶν χριστιανῶν πατέρα τε καὶ διδάσκαλον ὑπάρχειν, καὶ αὐτῷ ἐν τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ τοῦ ποιμαίνειν, καὶ διευθεῖν, καὶ κυβερνᾶν τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πλήρῃ ἐξουσίᾳ παραδεδοσθαι. Ibid. tom. xiii, col. 1167

(4) Epist. i, apud Labbeum, tom. iv, col. 129 r.

(5) Epist. 52, ad Antonian.

(6) Tract. de unitate ecclesiæ.

(7) Epist. 76, ad Magnum.

œcumenicum, seu representans universam ecclesiam, absque Romano Pontifice, qui, cum sit caput ecclesiæ, hoc ipso est caput concilii œcumenici, quod illam representare debet, quodque alioquin esset acephalum.

Sequitur demum ineptire factiosos quosdam scriptores, qui dicunt Romanum Pontificem esse *signum, vexillum, signiferum* unitatis vel caput *ministeriale*, non autem simpliciter *caput, centrum, radicem* ipsius unitatis (1).

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Fides in ecclesia immutari potuit sensim sine sensu, ut fit, donec mutatio ista evaserit universalis; nil mirum igitur, si assignari non possit epocha certa inductæ immutationis. 2. Addatur, quasdam veritates et dogmata tractu temporis obscurari posse, propterea stante hac universali quarundam veritatum obscuritate, error obrepere facillime potuit; ergo.

Resp. ad 1. *N.* Alioquin promissis Christus defuisset, quod impium est asserere. Ignorantia et error dari possunt in privatis individuis, nunquam vero in ecclesia ipsa; Christus enim, ut superius diximus, promissiones suas et privilegia non privatis et singularibus personis, sed *unitati* concessit. Alias semper incerti fluctuare deberemus.

Ad 2. *N.* pariter; siquidem ejusmodi universalis obscuritas est commentum jansenistarum, merito confixum a Pio VI in constitutione *Auctorem fidei* (2). Etenim Christus semper vigilat super ecclesiam suam, eidem prospicit, ac *semper* cum ipsa est.

Inst. Cur itaque, cum nova oritur controversia, tot disquisitiones fiunt, tot exoriuntur dissidia?

Resp. Quia Christus non per modum inspirationis, sed per *modum adsistentiæ*, ut jam notavimus, ecclesiæ suæ præsto est; neque excludit media, studium scilicet, humanam industriam, etc. ad finem obtinendum. Et eadem ratione ac, cum quis cum altero contendit de possessione bonorum suorum, iste inquirat in instrumenta et titulos propriæ possessionis, maxima qua potest diligentia, ut sibi vindicet bona propria, sic ecclesia inquirat diligenter in monumenta scripturæ et traditionis, ut ea opponat istorum novatorum audaciæ, et consulat multorum infirmitati. Præterea, nonne et in concilio jerosolymitano inter apo-

(1) Ita passim jansenistæ ac pistorienses præsertim vero Tamburini, in sua *Ethica*, tom. 1, pag. 252 et seq. atque in sua *Analisi delle prescrizioni di Tertulliano*, § 40, 60, 69, etc. et in *Catech.* Gourlin, tom. 1, cap. 9, § 3, p. 275. Denominatio vero *capitis ministerialis*, tributa Romano Pontifici, proscripta fuit in Constitutione Pii VI, *Auctorem fidei*, prop. III, his verbis: « De capitis ministerialis denominatione Romano Pontifici attributa, sic explicata, ut Romanus Pontifex non a Christo in persona beati Petri, sed ab ecclesia potestatem ministerii accipiat, qua velut Petri successor, verus Christi vicarius ac totius ecclesiæ caput pollet in universa ecclesia; hæretica. »

(2) Prop. 1. « Propositio, quæ asserit postremis hisce sæculis esse generalem obscuritatem super veritates gravioris momenti, spectantes ad religionem, et quæ sunt basis fidei et moralis doctrinæ Jesu Christi, hæretica. »

PERRONE. I.

stolos, et seniores *magna conquisitio* (Act. XV, 7) facta est ad dirimendam controversiam de legalium observantia, etsi apostoli omnes et singuli infallibiles essent?

II. Obj. Episcopi sunt successores apostolorum, qui immediatam habuerunt a Christo missionem, et quidem illimitatam, et super ipsos non minus quam super Petrum ædificata ecclesia est, dicente Apostolo, quod fideles ædificati sunt *super fundamentum Apostolorum et prophetarum* (Ephes. II, 20); ac, teste præterea beato Joanne, civitas Hierosolymorum (ecclesia) habet *fundamenta duodecim, et in ipsis duodecim nomina duodecim apostolorum Agni* (Apocal. XXI, 14); ergo falsum est unitatem regiminis ecclesiastici ab unitate capitis seu Romani Pontificis provenire, ab eaque pendere.

Resp. *D.* primæ propositionis sensum. Episcopi simul unum corpus efficientes sunt successores apostolorum seu collegii apostolici, *C.* singillatim sumpti, *subd.* quoad potestatem ordinis, *C.* quoad potestatem jurisdictionis *N.* Addo, licet extraordinaria fuerit apostolorum potestas, eam tamen non fuisse illimitatam atque independentem. Nam extraordinariam hanc potestatem habuerunt quidem apostoli a Christo, sed subordinatam Petro, qui unus plenitudinem potestatis accepit ad suos successores transmittendam, utpote ordinariam. Hinc istud intercedit discrimen inter potestatem Petro collatam et potestatem collatam apostolis singulis: licet utraque fuerit plena et universalis, attamen potestas Petri fuit *ordinaria, suprema, et independens*, potestas apostolorum *extraordinaria* et subordinata Petro quoad exercitium, quæ propterea cum ipsis terminare debebat. Etenim potestas ista extraordinaria concessa fuit apostolis ad fundandam ecclesiam, ac necessaria fuit illis ecclesiæ primordiis, potestas Petro insuper concessa fuit ad unitatem ecclesiæ conservandam, ideoque perpetua atque, ut loquitur Tertullianus, *cum jure tradicis*.

Hinc rursum idem Tertullianus: *Memento, scribebat, claves hic Dominum Petro, et per eum Ecclesiæ reliquisse* (1); ac reliqui Patres passim vocant Petrum, *caput, coriphæum, præsidem, principem, pastorem supremum Apostolorum et Ecclesiæ* (2), quia, ut loquitur s. Cyprianus: *Exordium ab unitate proficiscitur, et primatus Petro datur, ut una Christi ecclesia, et cathedra una monstretur, et pastores sunt omnes, et grex unus ostenditur, qui ab apostolis omnibus unanimi consensione pascat, et ecclesia Christi una monstretur* (3), *ecclesia est in episcopo Petro primum Dominus potestatem dedit, et post ad apostolos quoque loquitur super Petrum ædificat ecclesiam, inde episcoporum ordinatio et ecclesiæ ratio decurrit* (4); ac rursum: *Una ecclesia a Christo Domino super*

(1) Scorp. c. 40.

(2) Vid. Bolgeni. *L'Episcopato*, 1789, part. 1, c. 2.

(3) *De unitate ecclesiæ.*

(4) *Ibid.*

(Sept.)

Petrus origine unitatis et ratione fundata (1); et alias sæpe eandem veritatem inculcat. Consonat s. Cyprianus s. Augustinus, dicens: *Et dubitabimus nos ejus ecclesiæ condere gremio, quæ usque ad confessionem generis humani ab apostolica sede per successiones episcoporum, frustra hæreticis circumlatrantibus, . . . culmen auctoritatis obtinuit* (2)? ut alia innumera his similia Patrum testimonia prætermittam.

Ad 2 prop. partem, *super ipsos non minus*, etc. *D.* Sed diversa ratione, ut nuper declaravimus, *C.* eadem ratione *N.*

Ad 3. ad prolata nempe testimonia scripturarum, *D.* Fideles ædificati sunt super fundamentum, id est, super fidem prænuntiatam a prophetis, et prædicatam ab apostolis, qui per prædicationem diversas ecclesias fundarunt, *C.* secus *N.*

I. Inst. 1. s. Cyprianus dicit: *Episcopatus unus est*, cujus a singulis in solidum pars tenetur (3); 2. idem præterea addit: *Hoc erant utique et ceteri apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio præditi et honoris et potestatis* (4); et 3. s. Hieronymus: *Licet . . . cuncti* (apostoli), inquit, *claves regni cælorum accipiant, et ex æquo super eos ecclesiæ fortitudo solidetur* (5); ergo.

Resp. ad 1. *D. A.* *A singulis in solidum pars tenetur*, quoad individuum unitatem ipsius episcopatus et ecclesiæ, quæ non dividitur per multitudinem episcoporum, qui cum Petro et sub Petro tenent et pascunt partem sibi commissam, *C.* quasi episcopi singuli episcopatum in solido tenerent *N.* Talem porro esse germanum sensum textus allati, patet ex verbis, quæ immediate præcedunt: *Quam unitatem*, inquit, *firmiter tenere et vindicare debemus, maxime episcopi, qui in ecclesia præsidemus, ut episcopatum quoque ipsum unum atque indivisum probemus . . . episcopatus unus est*, etc. Ipsemet s. Martyr, scribens ad Cornelium, vocat: *Petri cathedram atque ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotialis exorta est* (6). Hinc illæ similitudines solis, unde radii, fontis, unde rivuli, arboris, unde rami exoriuntur, quibus passim ipse utitur

(1) *Epist. LXX*, ad Januarium.

(2) *De utilitate credendi*, cap. XVII, n. 35. Jam vero si ad hæc aliaque prope innumera antiquitatis documenta, quæ adduci possent, animadvertissent vel animadverterent protestantes, profecto tot nova systemata non excogitassent vel quotidie excogitarent ad detegendam veram Christi ecclesiam, et constitutam a Christo religionem. Via enim brevissima nobis a patribus unanimiter proponitur, ecclesia Christi est illa, cui præsidet ut caput Romanus Pontifex, Beati Petri successor et Christi vicarius, quæque a Christo ad nos usque perpetua successione pervenit. Hæc est via regia, quæ fallaciæ vel errori seu deceptioni obnoxia non est. Hæc obtinet summam auctoritatem. Ubi hæc abjicitur, nihil certi superest, nullum omnino effugium, per quod desperationem vitare possimus, ut ex dicendis magis patebit.

(3) *De unitate ecclesiæ.*

(4) *Ibid.*

(5) *Lib. 1. Cont. Jovinianum*, n. 26.

(6) *Epist. LV.*

ad ecclesiæ naturam et unitatem designandam (1).

D. Hoc erant in dignitate apo stolatus ac potestate extraordinaria, *C.* in potestate episcopali, *subd.* simul sumpti, *C.* seorsim sumpti *N.* Etenim hic s. Cyprianus non videtur spectare nisi solam dignitatem apostolatus, sub quo respectu dici poterant ceteri apostoli Petro aliqua ratione pares; etsi in hac ipsa dignitate, juxta eundem Cyprianum, essent Petro subordinati; protinus enim subjicit: *Sed exordium ab unitate proficiscitur, et primatus Petro datur, ut una Christi ecclesia et cathedra una monstretur.* Quod si adversarii contendunt, loqui s. Martyrẽm de dignitate seu potestate episcopali, tunc dicimus sub duplici respectu tum apostolos tum episcopos considerari posse, quatenus nempe unum constituent corpus et individuum cum suo capite, et quatenus singillatim sumpti singularia membra sunt ejusdem corporis; sub primo respectu omnes utique pari potestate præditi sunt, ut senatores in senatu sub et una cum suo præside, qui omnes gaudent potestate suprema, legislativa, etc.; sub altero respectu nullam aliam potestatem habent, quam eam, quæ eis conceditur seu communicatur; hæc autem extraordinaria potestas apostolis a Christo ipso data est cum subordinatione ad Petrum quoad exercitium, ut superius notavimus, episcopis autem quoad proprias dioceses a Romano Pontifice tribuitur ac communicatur (2).

Ad 3. *D.* ut supra; etenim prosequitur ibidem immediate s. Hieronymus: *Inter duodecim unus eligitur* (a Christo), *ut capite constituto, schismatis tollatur occasio.*

II. Inst. Ecclesiæ orientales et apostolicæ independentes semper fuerunt ab ecclesia romana, seu a Romano Pontifice; ergo.

Resp. *Neg. antec.* Nam Romani Pontifices toties veram exercuerunt auctoritatem in ecclesias orientales, quoties sese obtulit occasio vel necessitas, ut pleraque ecclesiastica monumenta testantur, ipso faciente Fleury (3). Et sane frequentes fuerunt recursus ad Apostolicam Sedem. Non raro sane patriarchæ alexandrinus, antiochenus, jerosolymitanus, Apostolicam Sedem adierunt; non raro ad ipsam appellationes detulerunt; non semel etiam ipsos patriarchas

(1) *De unit. eccl.* loc. cit. Cons. in hunc textum s. Cypriani Bolgeni, in opere inscripto *L'Episcopato*, cap. 2, n. 20, et cap. 6, n. 68 et seq. edit. Rom. 1824; et Petrus Ballerinius, *De vi ac ratione primatus Rom. Pont.* cap. 13, § 3. (*Curs. compl. Theol.*, tom. 3, col. 1021.)

(2) Cons. Muzzarelli, in *Dissertatione An Summus Pontifex habeat auctoritatem destituendi Episcopum invitum*, etc., inter dissertationes ejusdem selectas Romæ anno 1807 editas, n. IV.

(3) Opere citato. Cons. præterea Opusculum Domini Marchetti: *Del concilio di Sardica*, vol. 1, in 8, nec non eruditissimi fratres Ballerini, tum in cit. op. *De vi ac ratione primatus Romanorum Pontificum*, tum in adnotationibus ad novam editionem operum s. Leonis Magni, operibus nunquam satis commendatis.

Romani Pontifices deposuerunt; s. Athanasius, a sua sede arianorum machinationibus expulsus, appellavit ad Sedem Romanam; s. Sophronius jerosolymitanus et Sergius constantinopolitanus in causa monothelitarum Romam miserunt. In schismate antiocheno id ipsum factum est (1). Quod primis etiam ecclesiae sæculis passim factum ipsemet Wetsteinus concedit, eademque assentitur Gibbon (2).

III. Inst. Non satis patet quandoque, quinam sit Romanus Pontifex legitimus; romana præterea ecclesia sæpe suo pastore caret, sede vacante; ergo in ejusmodi casibus ecclesia nullum habebit caput, nullum centrum.

Resp. *Neg. conseq.* In his enim casibus omnes ecclesiae particulares communicant cum Sede Romana, quæ centri vices supplet, ut patet ex perpetua praxi. Negotia, quæ urgent, sic expediri possunt communi consensu tribunalium seu congregationum et Cardinalium, quando peculiari non indigent Romani Pontificis auctoritate, quæ alioquin tamdiu desideratur, donec novus Pontifex vel certus designetur. Qui bona fide tempore schismatis uni potius Pontifici dubio adhærent quam alteri, hoc ipso inculpabiles sunt, et virtualiter saltem germano seu vero unitatis capiti adhærent (3).

(1) Opere citato.

(2) *De lapsu Imp. Rom. cap. 21*, loquens de appellatione interposita a s. Athanasio ad Romanam Sedem, n. 1, refert animadversionem prudentia plenam, ut ipse vocat, Wetsteinii (*Proleg. n. 1*, pag. 49): « Si tamen ecclesiasticam historiam velimus consulere, patebit jam inde a sæculo iv, cum, enatis controversiis, ecclesiae græcæ Doctores in duas partes scinderentur, ingenio, eloquentia, numero tamen non æquales, eam partem, quæ vincere cupiebat, Romam confugisse, majestatemque Pontificis comiter coluisse, eoque pacto, oppressis per Pontificem et episcopos latinos adversariis prævaluisse, atque orthodoxiam in conciliis stabilivisse; eam ob causam Athanasius non sine comitatu Romam petiit pluresque annos ibi hæsit. » Admissa in primis confessione adversariorum de usu appellationum ad Romanum Pontificem ex parte ecclesiarum orientalium, iv. ecclesiæ sæculo, sciscitari possumus a Wetsteinio et Gibbon, quenam unquam pars sit, quæ vincere non cupiat? Certe ipse Nestorius vincere cupiens Romam confugerat, at frustra; ratio est, quia, cum hæresim induxisset, quæ nunquam in Petri cathedra locum habere potest, hinc nedum vinceret, victus est, ipsi obistente Romano Pontifice. Sciscitamus secundo, quomodo a Romano Pontifice et episcopis latinis opprimi poterint Orientales dissidentes tempore persecutionum, quum tamen certum sit, jam iii. ecclesiæ sæculo Romæ accusatum fuisse Paulum samosatenum sub imperatore Aureliano ob novitates quas disseminare cœperat, atque a Romano Pontifice Paulum fuisse depositum, quod cum intellexisset imperator Aurelianus, qui ad episcopum Romanum querelas sibi delatas remiserat, eum exilio mulcavit. Vid. Eusebius, *Hist. eccles. lib. vii*, cap. 30.

(3) Sane ecclesia nonnullos, qui falsis Pontificibus, errore decepti, adhæserant, fastis suis adscripsit. Juvat nonnulla hic exempla afferre. Die 31 Maii in *Martyrologio romano* mentio fit s. Paschasii, qui errore deceptus adhæsit schismati Laurentii antipapæ adversus s. Symmachum, de quo sic scribit s. Gregorius Magnus, lib. iv *Dialog.*, cap. 40 et 41: « Qui enim non malitiæ sed ignorantie errore pec-

IV. Inst. Concilia Basileense et Constantiense non habuerunt Romanum Pontificem veluti unitatis centrum et caput; ergo.

Resp. *Neg. antec.* Hæc enim Concilia, si tamen in decretis quæ Romani Pontificis auctoritatem spectant, œcumenica sunt, quod plerique jure negant, istud unitatis centrum in Pontifice ultro admiserunt; eorum disceptatio non erat nisi de amplitudine pontificiæ potestatis. Ceterum hac in parte concilium Basileense tanquam schismaticum vulgo habetur, Constantiense autem respicit tempus schismatis, atque passim quoad ista decreta rejicitur, vel saltem ut dubiæ habetur auctoritatis, ideoque nullius roboris (1), sed de his uberius et ex professo in Tractatu *De locis theologicis*, ubi de Romano Pontifice.

PROPOSITIO VI. — *Quicumque quovis tempore, spiritus privati placita sectando, se opponunt ecclesie catholice magisterio, rebelles sunt, sectarii et novatores.*

Una est omnium hæreseon origo, systema videlicet spiritus privati (2), seu privatorum hominum, qui sese erigunt adversus legitimam auctoritatem, divinitus institutam ad fidem docendam, propagandam atque intemerate servandam usque ad consummationem sæculi, quam solam esse ecclesiam catholicam præcedenti propositione ostendimus, ut sua propria sectentur placita (3).

caverat, purgari post mortem a peccato potuit. » Vid. Baronius in *Notis ad Martyr. rom. loc. cit.* Sic sub die 5. Aprilis recensetur nomen s. Vincentii Ferrerii, quem schismati Benedicti xiii antipapæ, eodem errore deceptum, ad tempus adhæsisse constat. B. Petrus luxemburgensis vivere desiit, quum adhuc adhæreret schismati antipapæ Clementis vii, a quo creatus fuerat Cardinalis, et inter beatos a vero Pontifice ejusdem nominis, Clemente vii, adscriptus est. Vid. Raynaldus, ad annum 1587, n. 11, s. Antoninus, 3. part. tit. c. 2, § 1, cujus verba referuntur ab eodem Raynaldo, loc. cit. Ciacconius, *Vitæ et res gestæ Pontificum Rom. et sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium*, vol. 1, fol. col. 4012. Romæ 1650, Bolland. *Acta SS. mensis Julii*, sub die 2 Julii, § 12, *Vindiciæ*, etc.

(1) Cons. opus Schelestrate: *De Conciliis Constantiensi et Basileensi*, in-4. nec non *Animadversiones Roncaliæ et Mansi*, ad *Hist. Eccles. Natal. Alex.* in diss. iv, sæculi xv, et xvi, in decreta sess. iv, et v Concilii Constantiensis, § 1 et seqq.

(2) Hic notanda est confusio nuper inducta a plebisque recentioribus scriptoribus, qui promiscue accipiunt has duas denominationes *spiritus privati* et *rationis individualis*, perinde ac si idem significarent, at longe a se distant. Etenim *ratio individualis* in bonam partem accipi potest, cum homo etiam individualis recte ratione sua uti possit ad inquisitionem veritatis, et passim recte eadem utatur; at denominatio *spiritus privati* semper in malam partem accipitur, pro oppositione nempe rationis propriæ adversus legitimam auctoritatem a Christo institutam, id est, ecclesiam catholicam; hinc factum est ut Bellarminus, Becanus, Bossuet, etc. alique controversistæ nunquam impugnaverint *rationem individuale*m, sed semper *spiritum privatum* protestantium.

(3) En verba, quibus Hegesippus omnium hæreseon originem declarat: ἑκαστος ἰδίως καὶ ἐτέρας ἰδίαν δόξαν παρεστήκαμεν; id est, *Qui (hæretici) seorsim singuli proprias opiniones induxerunt.* Apud Eus. *Hist. eccles. lib. iv*, c. 22, qui præterea refert ex eodem

Christus, ut vidimus, soli ecclesiae, nempe *docenti*, a se institutae missionem dedit, eamque perpetuam constituit fidei depositariam ac magistram cunctis gentibus. Ecclesia hac facultate utens per suos ministros auctoritative, ut ajunt, seu nomine ipsius Christi, quovis tempore omnibus gentibus sibi commendatas veritates tradit, ac suos filios edocet. Hinc sicut ecclesiae officium ac munus est *docere*, sic privatorum est *doceri* et *credere*, seu, ut loquitur Apostolus, *in captivitatem redigere intellectum in obsequium Christi* (II Cor. 5), seu fidei christianae, et *obedire fidei* (Rom. I, 5 et alibi passim). Fides proinde seu veritas *necessario* a legitima auctoritate est (1); haeresis contra seu error *necessario* a spiritu privato huic legitimae auctoritati opposito. Haec autem oppositio ex parte horum privatorum hominum necessario includit perduellionem, et quotquot ecclesias catholicam deserunt, ut privatorum hominum placitis adhæreant, hoc ipso adhærent perduellioni; sectarii fiunt, novatores vel novatorum participes.

De his novatoribus jam scribebant apostoli in concilio hierosolymitano congregati: *Quoniam audivimus quia quidam ex nobis exeuntes turbaverunt vos verbis, evertentes animas vestras, quibus non mandavimus*, etc. (Act. XV, 24); et Apostolus ad Galatas: *Sunt aliqui, qui vos conturbant, et volunt convertere evangelium Christi; sed licet nos, aut angelus de caelo evangelizet vobis, præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit* (Gal. I, 8); et ad Thessalonicenses: *Rogamus vos, ... ne quis vos seducat ullo modo* (II Thess. II, 3); atque ad Timotheum: *Erunt homines se ipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemii, ... hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobii circa fidem* (II Tim. III, 2 et seq.); denique, ut alia innumera his similia testimonia prætermittam, Christus ipse in Apocalypsi reprehendit atque objurgat episcopum Pergami, eo quod haberet in ecclesia sua *tenentes doctrinam nicolaitarum*. Ex doctrina igitur Christi et apostolorum isti omnes, qui insurgunt adversus legitimam auctoritatem, ut ipsius doctrinae ac magisterio sua propria placita substituant, tanquam totidem perturbatores, seductores, evangelicæ doctrinae corruptores, superbi, mente corrupti, reprobii circa fidem, anathematizandi, sectarii, hæretici habendi sunt absque ullo discrimine; nam Apostolus loquitur etiam de iis, qui subsequentibus ætatibus in-

surrecturi erant, scribit enim ad Timotheum: *In novissimis diebus instabunt tempora periculosa*, etc. (II Tim. III, 1). Ergo omnes et singuli, qui quovis tempore, quovis colore ac prætextu, priorum novatorum vestigia sectantes, spiritus privati figmenta opponunt receptæ ab ecclesia doctrinae, omnes, inquam, indiscriminatim tanquam rebelles, seductores, perturbatores, reprobi circa fidem hoc ipso sunt et erunt usque ad consummationem sæculi.

Et sane in rebus fidei, vel legitimæ standum est auctoritati vel spiritui privato. Si primum dicatur, cum nulla alia auctoritas legitima sit nisi ecclesia catholica a Christo instituta, quod jam demonstravimus, et cum omnes et singuli novatores, nullo facto discrimine, ab ecclesia damnati et proscripti sint, hinc omnes indiscriminatim rebelles et sectarii ex æquo sunt, incipiendo a nicolaitis, quos Christus ipse reprobavit, usque ad unitarios et methodistas. Quoniam enim ratione methodistæ, unitarii, protestantes ausint sese præferre nicolaitis, gnosticis, cerinthianis, carpocratianis, arianis aut aliis hæreticis, quasi nempe illi erraverint, ipsi vero a veritatis tramite minime deflexerint? Quis judex erit? Ergo vel omnes pariter damndandi et reprobandi, vel omnes pariter ut veritatis cultores ac veri Christi discipuli habendi sunt; quod postremum cum dici non possit, nisi impie dicatur, tum Christum, tum apostolos errasse, dum hos insectati sunt et rejecerunt ab ecclesiae communione, restat ut primum affirmetur. Nulla via media.

Quod si contendant adversarii, spiritui privato vel, ut in præsentiarum loqui malunt, rationi individuali uniuscujusque standum esse in negotio fidei, tunc frustra damnati fuissent omnes novatores seu hæretici a temporibus apostolicis usque ad nos; omnes admittere possemus errores non semel contrarios et contradictorios, quos delira hominum quorundam ratio invexit; omnis prorsus veritas sic prolaberetur; nullum jam dogma esset retinendum. In Deo tres essent personæ et una tantum; Christus Deus esset simul et non esset; duæ essent in Christo naturæ et una solum; una esset in ipso persona et duplex; Deus auctor esset peccati et non esset; in homine esset liberum arbitrium et absoluta necessitas, etc. etc. vel saltem esset indifferens unicuique sic diversa, imo et contraria sentire et credere; et quod consequens est, cum identidem homines isti nonnihil novi induxerint etiam circa moralem seu practicam doctrinam, fas unicuique esset tanquam licita habere homicidia, adulteria, fornicationes, incestus, infanda denique omnia flagitia, quæ tum veteres tum recentiores approbarunt (1). Itane Ecclesia,

Hegesippo, qui floruit sub Imperatore Hadriano, ipsum, cum Romam proficisceretur, *Plurimos episcopos adisse, et ab omnibus unam eandemque audivisse doctrinam; ὅτι τὴν αὐτὴν πᾶσι πάντων παρέληψε διδασκαλίαν ἀκούσαι γε τοὶ πάρεσσι*, etc. Unde patet perpetua unitas in ecclesia catholica, dissensio et divisio perpetua in sectis heterodoxorum.

(1) Præclare s. Augustinus, lib. *De utilitate credendi*, cap. ix, cum hoc inter ecclesiam catholicam et hæreticos dixisset esse discrimen, quod ecclesia catholica venientibus ad se præcipiat fidem, hæretici autem promittant rationem, concludit: « Vera religio, nisi credantur ea, quæ quisque postea, si se bene gesserit dignusque fuerit, assequatur atque percipiat, et omnino sine quodam gravi auctoritatis imperio iniri recte nullo pacto potest. » Ed. Maur. tom. VIII.

(1) *Fletcher's Works*, vol. III, p. 10, refert mogletonianos et labbadistas, qui sunt ex secta methodistarum, sub prætextu obsequendi interiori lumini, se flagitiosissimis impietatibus dedisse, prout adhuc faciunt nonnullæ aliæ sectæ methodistæ. *Adulterium et homicidium*, inquit supranominatus Richardus Hill, « non nocent filiis Dei, imo sunt ipsis utilia. Peccata mea possunt Deo displicere, sed persona mea semper ipsi chara erit. Etsi magis peccarem quam Manasses,

a Christo instituta, erit sine dogmate et sine morali? Quorsum igitur revelatio? Ergo vel catholici vel rebelles, vel in ecclesia catholica vel in synagoga Satanæ vel Christi vel Belial vel catholica fides vel quodlibet spiritus privati deliramentum, omnia contradictoria æque vera, æque laudanda sunt!

Ex his sequitur 1. quod quicunque protestati sunt adversus ecclesiam catholicam, protestati fuerint adversus veritatem et adversus Deum ipsum.

2. Quod, cum protestantismus sit actus rebellionis adversus ecclesiæ auctoritatem, quotquot hæretici fuerunt et sunt, totidem fuerint ac sint *protestantes*, ejusdem nempe criminis rei, et ipsis idem conveniat nomen.

3. Quod, cum *Protestantismus* vox sit negativa, significans actum protestationis adversus articulos fidei ab ecclesia definitos, fiat ut, quo quis minus credit, seu quo plures articulos rejicit, eo magis sit protestans, eique magis conveniat talis denominatio, ita ut perfectus incredulus ac rationalista sit perfectus protestans.

4. Quod protestantismus partialis sit plena et formalis incoherentia; si enim regula fidei est spiritus privatus, nulla est ratio cur vel unus fidei articulus admittatur ob ecclesiæ auctoritatem. Hinc protestantismus partialis non est status consistentiæ; quisquis enim a fide catholica recesserit, ille profecto in nullo statu medio diu permanebit, sed deistarum vel ad rationalistarum partes accedet; et sane deismus ac rationalismus sunt naturalis ac ultimus fructus protestantismi (1).

non ideo minus dilectus filius Dei essem, quia semper me videt in Christo; exinde fit, ut inter ipsa adulteria, incestus et homicidia possit ad me verba convertere: *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te* (Ibid. vol. iv, p. 97). » Etsi ego vitupero eos, qui dicunt: « *Peccemus, ut in nobis gratia abundet*, attamen, his non obstantibus, adulterium, incestus, homicidium me sanctiorem reddent super terra et gloriosiores in cælis » (Fletcher Duybeny's Guide to the Church pag. 82). D. Milner (*Letters to a Prebendary*) refert et ipse Salmonem quemdam, ministrum apud *Conventry*, populum docuisse jurare, blasphemare, liberumque laxare frenum excessibus omnibus. Quoniam abhorret animus ejusmodi excessus recensere, qui plura cupit præter citatos auctores, consulere potest ipsos scriptores protestantes, Trembley, *Considérations sur l'état présent du Christianisme*, pag. 259, et Baronem de Starck, *Entretiens philosophiques sur la réunion des différentes communions chrétiennes*, traduits de l'allemand, Paris 1818, præsertim pag. 285, ubi refert excerptum ejusdam dissertationis *De s. Pauli christianismo*, auctoris anonymi, insertæ in *Repertorio Semleri*, in qua auctor præfert ethnicismum christianæ religioni, et § 3. querit: « Si le rétablissement de la religion des Grecs et des Romains ne serait point le meilleur parti qu'on pût prendre. » Id ipsum præstiterunt magistri populi seu pastores, ut constat ex nota 72 operis Thiesii; sic imitati sunt nonnullos philosophos gallos, nominatim vero Raynal, qui in sua *Historia philosophica* amare queritur *De ce que la Croix de J.-C. avait remplacé les divinités riante de Rome et de la Grèce*. Si tamen hoc opus citati auctoris fœtus est.

(1) Leibnitzius merito prædixit, in epist. inedita ad Arnaldum, atheismum vel saltem naturalismum postremam hæresim fore: « Il est vraiment à craindre

DIFFICULTATES.

I. Obj. S. Cyprianus aliique quamplurimi africani episcopi dissentiebant a Romano Pontifice, ideoque ab ecclesia universali, circa valorem baptismi hæreticorum, nec tamen rebelles habiti sunt. Sic semipelagiani, licet errarent circa gratiæ necessitatem ad initium fidei, non propterea damnati sunt. Frequentes sunt, in ecclesia ipsa catholica, concertationes circa fidei articulos, divise scholæ sunt thomistarum, congruistarum, augustinianensium, etc., nec propterea alterutra contentendum pars rebellis censetur. Jam ipse Apostolus scripserat: *Unusquisque in suo sensu abundet* (Rom. XIV, 5); necesse propterea non est auctoritati acquiescere in iis, quæ ad fidem pertinent.

Resp. D. Ante expressam ecclesiæ definitionem, quidem sub anathematis poena latam, C. post ejusmodi definitionem N. Aliud est errare, aliud in proprio sensu persistere, seu resistere legitimæ auctoritati definienti. Jam vero citati africani episcopi errabant quidem ante expressam illam definitionem; cum tamen dubium fortasse adhuc superesse posset, num ipsorum doctrina contraria esset ecclesiæ doctrinæ, innoxii erant; non autem post ejusdem ecclesiæ definitionem, cui se reipsa submiserunt. Nec illud omittendum est, quæstionem illam rebaptizantium spectatam ab illis fuisse, juxta non paucos eruditos, ut quæstionem potius disciplinæ quam fidei (1). Hinc factum putamus, ut nonnulli, etiam post concilium nicænum, perrexerint consuetudinem illam inveteratam in suis ecclesiis retinere, ut suo loco dicemus.

Semipelagiani nunquam sectam constituerunt, vix enim s. Cælestinus Pontifex dederat rescriptum suum ad controversiam illam dirimendam, cum statim omnes, quos error ille infecerat, eidem decreto ultro adstipulati sunt.

Atque hinc responsio patet ad difficultatem petitam a concertationibus theologorum. Ejusmodi enim domesticæ concertationes, quæ, salva charitate, in scholis catholicis libere agitantur, fidem seu fidei articulos ab ecclesia definitos nullatenus attingunt, sed modum tantummodo ac rationem nonnulla explicandi; præterea omnes theologi catholici parati sunt privatos sensus subjicere ecclesiæ definitioni, si qua ab ipsa daretur (2).

que la dernière des hérésies ne soit l'athéisme, ou du moins le naturalisme. » Vid. Exposition de la doctrine de Leibnitz sur la religion, Paris 1819, p. 415. Eventus veritatem prædictionis ostendit.

(1) Vid. Bolgeni, in opere *Risposta al quesito cosa è un appellante?* Testo. x.

(2) Atque hinc patet mala eorum fides, qui, ad cohonestandas propriæ sectæ divisiones in rebus fidei, in medium afferunt dissensiones theologorum catholicorum, non advertentes ingens interesse discrimen inter divisiones et placita hæreticorum, quæ oriuntur ex defectione a legitima auctoritate, ac subruunt fidem ipsam, et accidentales, ut ita dicam, levesque dissensiones theologorum, qui in fide unanimes sunt, et quorum controversiæ agitantur circa ea, quæ nondum ab ecclesia definita sunt, nec habent pro

Ad verba Apostoli : *Unusquisque*, etc. *D.* circa aliquam praxim præsertim disciplinæ, quam ecclesia liberam unicuique reliquit, *C.* in rebus fidei definitis *N.* Hoc enim inauditum in ecclesia est, et Apostolus, ut patet ex contextu, loquitur de libera discretionem ciborum et quorundam legalium observatione.

II. Obj. Spiritus evangelii est spiritus libertatis; et sane Christus, cum in mundum venit, præstitit erga degenerem judæorum religionem, quod postea Lutherus efficere tentavit in ipsa religione catholica, tunc temporis fœde immutata per usurpationes papales et insectatorem monachorum spiritum medio ævo (1); ergo.

Resp. *D.* A. Spiritus evangelii est spiritus libertatis a lege mosaica ac legalibus observantiis, vel per oppositionem ad spiritum servitutis et timoris legis mosaicæ, *C.* est spiritus libertatis, ita ut liberum unicuique sit credere, sentire et innovare in rebus fidei, prout magis libet *N.* Absurda enim esset libertas illa credendi quodlibet, verum aut falsum, fidemque omnino destrueret.

Ad probationem, *Neg.* impiam et blasphemam comparationem. Equis enim, nisi deista vel atheus, impurum ac scelestissimum apostatam, qui immani arrogantia inconsutilem Christi vestem, id est, ecclesiam, dilacerare aggressus est, per rebellionem filiorum adversus propriam suam matrem omnia susedque vertendo, audeat comparare cum unigenito Filio Dei, qui *non venit solvere legem, sed adimplere* (Matth. V, 17)? Ubinam signa inveniuntur ejus missionis? Ubi vaticinia, ubi miracula? Nisi per summum nefas velis inter ipsius prodigia satanicum plane furorem, fornicationes, adulteria, sacrilegia recensere (2).

Quod si Christus abrogavit legem cæremonialem et judicalem, substituendo umbræ ac figuræ rei veritatem, necessario debuit vetus pariter sacerdotium abrogare, lex enim et sacerdotium relativa sunt; atamen novum in se sacerdotium instituit ac sempiternum, cujus ministros voluit perpetuari in ecclesia sua per continuam successionem, usque ad sæculi

objecto nisi diversam rationem exponendi ea quæ ad fidem pertinent, salva semper fide ipsa.

(1) Ita auctor operis *Chronologie universelle*, vol. 100. *De la Bibliothèque du citoyen du XIX siècle.*

(2) Vid. Lessius, in *Consultatione: Quæ fides et religio sit capessenda*, Consid. ix, quinta ratio ex vita et morum conditione; ubi pessima Lutheri et Calvinii vita in propatulo ponitur. Quod attinet ad miracula Lutheri nemo id ignorat, quod testis ocularis refert Frid. Staphylus, in *Absoluta apologia*, pag. 404, de Luthero anno 1545, exorcizante quamdam juvenem de Misnea Wittenbergæ; ea nempe ratione, qua (Act. xix, 16) in filios Scævæ demon insiliit, sic insiliit in Lutherum ejusque socios, nec levi illos damno affectit. Staphylus, quum Lutherum magistrum suum jugulo a demone arreptum conspiceret, et fugam moliens serram recludere non valeret, securim a clerico per fenestras injectam adeptus, fores excidit salutique suæ et incolumitati consuluit. Cons. Baddeley, *A sure way to find out the true religion*, Boston 1831, pag. 66.

consummationem, cum potestatis plenitudine, quam in episcopatu, sensu jam exposito, collocavit.

Si aliquot præterea abusus in ecclesia (1) circa disciplinam vel individuorum mores identidem exoriuntur, quis poterit tales abusus extirpare, nisi ecclesia ipsa, quæ sola talem a Christo auctoritatem nacta est? Nunquam privatorum est potestatem in ecclesia Dei exercere. Si proinde qui sibi ejusmodi jus arrogant, tanquam sacrilegi et perduelles habendi sunt, ac detestandi veluti profani usurpatores, si fidem approbatam ab ecclesia mutare volunt.

III. Obj. Scriptura ubique supponit liberam doctrinæ discussionem et examen ex parte fidelium, qui debent probare utrum spiritus ex Deo sint, ut præscribit apostolus Joannes (I Joan. IV, 1); quibus præterea injungit Paulus: *Omnia probate, quod bonum est tenete* (I Thess. V, 21); qui cavere debent, ne quis eos seducat (Coloss. II, 18); quique jubentur omne externum excludere magisterium, cum Spiritus Sanctus unumquemque interius doceat ad fidem necessaria: *Non necesse habetis*, inquit Joannes, *ut aliquis doceat vos; sed unctio ejus (Christi) docet vos de omnibus, et verum est, et non est mendacium. Et sicut docuit vos, manete in eo* (I Joan. II, 27). Quod sanc consonat veteri prophetiæ, in qua dicitur: *Ponam universos filios tuos doctos a Domino* (Joan. VI, 45, coll. Isaïæ LIV, 13); quod quidem vaticinium suum adimplementum in Novo Fœdere habuisse tradit Christus, qui propterea vetuit, ne quispiam ex discipulis suis vocaretur magister: *Quia magister vester*, inquit, *unus est Christus* (Matth. XXIII, 10); ergo.

Resp. 1. *N. A.* Nihil quippe evincunt adducta testimonia, quæ alio sensu semper intellexit ecclesia.

Resp. 2. *Neg. Ant.* Ad quatuor vero priores probationes, *D.* Et allata testimonia speciatim tendunt ad excludendum systema spiritus privati, *C.* ad illud cohonestandum, sive ad excludendam ecclesiæ auctoritatem *N.* Etenim allati textus inducti sunt ad præmonendos fideles, ut caveant a privatis et suspectis doctoribus, qui, cum apostoli adhuc in vivis essent, jam cœperant hæc illac disseminare falsa dogmata, ac puram apostolorum doctrinam corrumpere. Quapropter ipsi, utpote vigilantes pastores, gregem sibi commissum perpetuo monent de imminente periculo, ac de necessitate obsequendi legitimæ aucto-

(1) Vid. Muzzarelli in præclaro opere, *Il buon uso della logica in materia di religione*, tom. 1, edit. Florentiæ 1821, opus II, cui titulus est: *Abusi nella chiesa*; scite Cl. auctor distinguens inter *abusus ecclesiæ* et *abusus in ecclesia*, merito negat, vel aliquando extitisse, vel extare posse abusum ecclesiæ, seu totius ecclesiæ corporis, nisi Christus promissis suis potuerit deesse; abusum enim quoslibet ecclesia nunquam probavit, sed perpetuo damnavit atque proseripsit, juxta illud s. Augustini effatum: « Ecclesia Dei inter multam paleam, multaque zizania constituta, multa tolerat; et tamen quæ sunt contra fidem vel bonam vitam non approbat, nec tacet, nec facit » (Ep. 55 ad Januar.). At fatetur, abusum esse in ecclesia, semperque aliquot fuisse, et futuros esse, quia cum ex hominibus ecclesia coalescat, qui fragiles sunt et infirmi, impossibile est, ut nemo sit, qui humana non patiat.

ritati, si immunes ab erronea doctrina et seductione esse velint. Subditenim inter ceteros B. Joannes: *Hæc scripsi vobis de iis, qui seducunt vos* (I Joan. II, 26). Apposite Bellarminus, lib. 3. *De verbo Dei*, cap. 10, ad argumentum 12, inter cetera habet: *Hæc scribit s. Joannes, quomodo si catholicus aliquis scriberet catholicis, qui ab hæreticis obsiderentur et perturbarentur; non necesse habetis, ut aliquis lutheranus vel calvinista doceat vos doctrinam Christi; omnino enim quæ vos scire oportet jam didicistis et tenetis ex prædicatione ecclesiæ, adjuvante unctione Spiritus Sancti.*

Ad 5. probationem, D. Christus in adductis verbis vanam excludit nominis gloriam, C. excludit magistros ab ecclesia N. Alioquin quomodo dixisset apostolis: *Euntes docete?* Ex eo autem, quod se unum magistrum prædicet non sequitur quod excludat ecclesiæ magisterium. Opportune enim observat s. Augustinus magistrum proprie ac præcipue illum dici, qui doctrinam a seipso habet, non vero item illum, qui doctrinam ab alio acceptam ceteris tradit. Ecclesia autem non aliud filios suos docet, quam quod didicit ab ipso Christo.

Inst. Apostolus inquit: 1. *Non dominamur fidei vestræ* (II Cor. I, 23); et 2.: *Spiritualis homo judicat omnia, et ipse a nemine judicatur* (I Cor. II, 15); ergo.

Resp. ad 1. D. Non dominamur, id est, non intendimus ob prædicatam vobis fidem arbitrarium in vos exercere dominatum cum ostentatione potestatis, C. non intendimus germanam in vobis fidem conservare N. Ut patet ex scopo et contextu istius capituli, et prout ipse exponit Rosenmüller (1). Et sane solus Deus est, qui dominatur fidei nostræ; ecclesia nos non docet nisi ea, quæ Deus revelavit.

Ad 2. D. Judicat omnia judicio privato, quod tamen non dissentiat ab ecclesiæ magisterio, Tr. judicio definitivo ac independentem ab ecclesiæ auctoritate N. Addendum, non deesse qui ita explicent citatum textum, ut hinc falsum ostendant ethnicorum vel profanorum iudicium de religione christiana; nullus enim christianus erroris circa doctrinam quam profitetur argui potest (2), et sane congruit contextus. Sed dato etiam, quod de christiano a Spiritu Sancto interius edocto sermo sit, sciri nunquam potest certitudine fidei, quinam ejusmodi homo spiritualis sit.

IV. Obj. Ea, quæ ad salutem spectant diligentissimo examine ponderanda ac discutienda ab unoquoque sunt, nisi velimus ipsum naturæ jus prorsus violare; liberum ergo unicuique erit ecclesiæ iudicio adhærere, vel ab eo recedere, quoties conscientia aliud suadet.

(1) In hunc locum, cui præverat Bern. a Piconio; si quid enim boni in suis commentariis habent protestantes, id a nostris mutuati sunt, nec unquam fere fontes indignant. Hoc præclare ostendit Dr. Petrus Fourer. Ackermann Canonicus lateran. in opere, quod inscribitur *Prophete minores perpetua annotatione illustrati*, Viennæ 1830.

(2) Cons. citatus auctor in hunc locum.

Resp. D. A. Antequam fidem christianam quis amplectatur, seu quamdiu infidelis est, jus habet inquirendi in motiva credibilitatis, Tr. postquam fidem suscepit N. Fidei enim nullum *dubitativum*, ut vocant, examen permittitur, quod cum vera fide consistere nequit. Permittitur tamen iis, qui idonei sunt, examen tantum *discretionis*, ut magis magisque se in fide confirment.

Inst. Saltem unicuique examen dubitationis licet instituire circa veram ecclesiam, alioquin sequeretur, quempiam posse, imo et debere, sectæ, quæ christiana dicatur, et in qua natus sit, adhærere, quod est absurdum. Quod si examen dubitationis necessarium est ad veram Christi ecclesiam dignoscendam, quidni etiam ad cetera fidei dogmata discutienda?

Resp. D. M. Unicuique licitum est examen dubitationis circa veram ecclesiam, imo necessarium iis omnibus qui extra catholicam ecclesiam versantur, C. catholicis N. Ratio summæ disparitatis inter utrosque ex eo patet, quod catholicis per examen discretionis evidentia morali constet de perpetua et nunquam interrupta successione episcoporum ab apostolis usque ad nos, prout omnia publica monumenta testantur. Contra vero eadem morali evidentia constat omnibus sectariis de epocha, in qua ipsorum majores ab eadem ecclesia discesserunt ad novam societatem instituendam, quæ se se opposuit tum auctoritati tum fidei quam reliquerunt, vel a qua ob suam pervicaciam expulsi sunt. Ideoque primi certi sunt, et quidem certitudine fidei, de infallibilitate propriæ ecclesiæ, cui promisit Christus se adfuturum usque ad consummationem sæculi; sectarii autem nunquam sibi hanc infallibilitatem possunt polliceri, nisi velint sibi arrogare, quod denegant ecclesiæ universæ quam deseruerunt. Hinc catholici ex propriis principiis dubitare *non possunt*, sectarii autem ex propriis principiis dubitare *debent*. Verum de hoc argumento alias iterum agemus.

PROPOSITIO VII. — *Iis, qui auctoritatem rejiciunt catholicæ ecclesiæ, ut spiritus privati placita sectentur, nulla est vera fides, sed opinio tantum vel dubium.*

Ut omnis tollatur amphibologia, antequam magnum admoveamus ad veritatem enunciatæ propositionis evincendam, præmittimus:

1. Ex recepta apud omnes doctrina, actum fidei bifariam constare, tum nempe ex objecto, ut vocant, materiali, cujusmodi sunt veritates ipsæ revelatæ, tum ex objecto formali, seu motivo, auctoritate scilicet et veracitate Dei revelantis, quæ quidem duo una cum divinæ gratiæ auxilio requiruntur et sufficiunt ad actum fidei theologicæ constituendum. Quum proinde dicimus respectu eorum, qui auctoritatem ecclesiæ catholicæ rejiciunt, ut sectentur placita spiritus privati, nullam dari fidem, id intelligimus ex defectu regulæ proximæ universalis atque infallibilis, quæ nobis tuto proponat tum veritates revelatas tum verum sensum revelationis, ita ut circa objectum mate-

riale decipi nulla ratione possimus. Quod enim revelatio supernaturalis data divinitus fuerit, et quod talis et non alius sensus sit ejusmodi revelationis, est *quoddam factum*, de quo nobis certo constare non potest, nisi per eos, quos Deus ipse constituit ejusdem testes, depositarios ac interpretes, quales ab initio fuerunt apostoli una cum Petro, in quibus cœpit ecclesia docens, quæ viva semper est, ac jugiter perseverat vivo magisterio suo in Romanis Pontificibus, Petri successoribus, atque in episcopis, qui cum ipsis conjunguntur et ipsis subordinantur (1).

2. Non spectari a nobis hunc vel illum peculiarem fidei actum, quem quispiam circa unam vel alteram revelatam veritatem, independentem ab ecclesiæ magisterio, elicere posset, eo quod ipsi ex motivis, ut vocant, credibilitatis, vel evidenti morali certitudine de aliqua revelata veritate constare posset, ac de sensu obvio ejusdem revelationis: sed a nobis agi de toto potissimum fidei systemate, seu de universis articulis, quos omnes credere tenemur utpote a Deo revelatos. Christus enim, ut vidimus, integrum fidei depositum ecclesiæ suæ concredidit, ut hæc usque ad consummationem sæculi eandem fidem quam accepit, doceret omnes gentes: *Docentes*, ait, *servare omnia quaecumque mandavi vobis*; integrum propterea materiale fidei objectum intelligimus, non autem parziale. Quanquam, quod sedulo observandum est, nemo positive fidei actum eliciat, nisi dependenter ab ecclesiæ auctoritate, a qua, saltem ab origine, didicit tum esse revelationem, et talem sensum esse revelationis circa illam peculiarem veritatem. Si quandoque enim protestantes positive aliquid credunt, credunt ex principio, ut ita dicam, catholico, et ex ea parte catholici sunt, quod et de ceteris hæreticis est intelligendum; nam nemo est hæreticus vel protestans, nisi quatenus de suo vel adjecit, vel detraxit ab iis, quæ ecclesia docuit aut docet.

3. Adstruimus, eos hoc integrum materiale fidei objectum habere non posse, qui opponunt spiritus privati placita, seu substituunt spiritum privatum magisterio et auctoritati ecclesiæ a Christo institutæ; hocque ex duplici causa: tum scilicet ob regulas fidei remotas, cujusmodi sunt scriptura et traditio, de quibus ipsis constare non potest independentem ab ecclesiæ testimonio; tum ob ejusdem genuinum scripturæ et traditionis sensum, quem independentem ab ejusdem magisterio agnoscere nequeunt. Quæ quidem evincere intendimus tum a priori, ut dicunt, tum a posteriori, a jure scilicet et facto, seu agendi ratione ipsorum protestantium. Quæ quum ita sint, accedimus ad enunciata propositionis probationem.

Systema fidei est systema auctoritatis. Fides enim in genere non est nisi assensus alicui præstitus ob ejus auctoritatem. Apostoli autem a Christo edocti de veritatibus fidei, has easdem tradiderunt successoribus a se delectis, ut isti pariter has easdem integras transmitterent ad seram usque posteritatem,

(1) Cons. Bolgeni in opere *L'Economia della fede cristiana*, Brescia 1790, cap. 1, art. 1 et seqq.

quales eas acceperunt absque ulla discussione. Apostoli rursus eorumque successores infidelibus eas ipsas credendas proposuerunt, et, cum totum istud supernaturale systema captum rationis excederet, signa ediderunt, vel motiva credibilitatis exposuerunt, ut rationabile esset eorum obsequium erga fidem. Quod tamen spectat ad veritates ipsas, prout in se sunt, id semper expostularunt, ut omnes captivarent intellectum, et eas crederent, comminantes æternas pœnas his, qui eas credere detrectassent. Quotquot proinde crediderunt, crediderunt ob auctoritatem ecclesiæ, quæ testabatur a Christo seu a Deo se eas accepisse.

Propter infallibilem hanc ecclesiæ catholicæ auctoritatem, divinitus institutam, fideles omnes has et non alias crediderunt veritates tanquam totidem fidei articulos, has et non alias admiserunt traditiones tanquam divinitus acceptas, hos et non alios canonicos libros tanquam divinitus inspiratos, juxta celebre Augustini effatum: *Ego vero evangelio non crederem, nisi me catholica ecclesiæ commoveret auctoritas* (1). Augustino præiverat s. Irenæus, eundem sensum exprimens, dum ait, non apud alios quærendam veritatem quam apud ecclesiam; cum apostoli, inquit, quasi in depositarium dives plenissime in eam contulerint omnia, quæ sint veritatis, ut omnis quicumque velit, sumat ex ea potum vitæ. *Hæc est enim vitæ introitus*, etc. (2); deinde exposita successione ecclesiarum apostolicarum, ac præcipue ecclesiæ romanæ, a quibus quærenda veritas esset, concludit. *Hac ordinatione et successione ea quæ est ab apostolis traditio et veritatis præconizatio pervenit usque ad nos* (3). Præiverat s. Polycarpus, qui ex testimonio ejusdem Irenæi: *Vir multo majoris auctoritatis et fidelior veritatis est testis quam Valentinus et Marcion et reliqui, qui sunt perversæ sententiæ. Hic docuit semper, quæ ab apostolis didicerat, quæ ecclesia tradidit, et sola sunt vera* (4). Præiverat Clemens Romanus, quem idem Irenæus asserit, *vidisse ipsos apostolos, et contulisse cum eis, cum adhuc insonantem prædicationem apostolorum et traditionem ante oculos haberet* (5). Præiverat s. Ignatius martyr, quem Eusebius testatur, *hortatum esse fideles, ut apostolorum traditionibus tenaciter inhaerent* (6),

(1) Lib. *Contra epist. fundamenti*, cap. v, n. 6.

(2) *Contra hæreses*, lib. iii, cap. 3.

(3) Τῇ αὐτῇ τάξει, καὶ τῇ αὐτῇ διδαχῇ ἥτε ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παράδοσις, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας κήρυγμα καθήντηκεν εἰς ἡμᾶς. S. Iren. *Contra hæreses*, lib. iii, cap. 3, p. 176, edit. Maurin.

(4) Μαρτυροῦσιν τοῖτοις αἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐκκλησίαι πᾶσαι, καὶ οἱ μέγροι νῦν διαδεδομένοι τῶν Πολύκαρπον, πολλῶ ὀξιοπιστότερον καὶ βεβαιότερον ἀληθείας μάρτυρα ὄντα, Οὐαλεντίου καὶ Μαρκίωνος, καὶ τῶν λοιπῶν κακογνωμόνων· ὅς καὶ..... μίαν καὶ μόνην ταύτην ἀλήθειαν κηρύττει ὑπὸ τῶν ἀποστόλων παρεληφθέντα, τὴν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας παραδεδομένην. Ibid. pag. 177.

(5) Κλήμης, ὁ καὶ ἑωρακὴς τοὺς μακαρίους ἀποστόλους, καὶ συμβεβηκώς αὐτοῖς, καὶ ἐτι ἑναυλον τὸ κήρυγμα τῶν ἀποστόλων, καὶ τὴν παράδοσιν πρὸ θραυμάτων ἔχων, οὐ μόνος Ibid. p. 176.

(6) Προὔτρεπέ τε ἀπρίξ ἔχεσθαι τῆς τῶν Ἀποστόλων παραδόσεως. Hist. eccles. lib. iii, cap. 36.

nec non Origenes, de quo pariter idem Eusebius scribit : *Ecclesiastico insistens canon, quatuor dumtaxat evangelia testatur, his verbis : Sicut ex traditione, inquit, accepi de quatuor evangeliiis, quæ sola in universa Dei ecclesia, quæ sub cælo est, citra controversiam admittuntur* (1). Eusebius ipse, eodem loco primam Petri memorans epistolam, hoc ei testimonium reddit : *Petrus autem, cui tanquam fundamento superstructa est ecclesia Christi, adversus quam nec ipsæ inferorum portæ sunt prævalituræ* (2). Ut nihil dicam de Tertulliano, qui in suo libro *De Præscriptionibus*, totus est in hoc principio evolvendo adversus omnes hæreticos, et de iis, qui recensitas sententias exscripserunt, Cyrillo Alex., Capreolo Carthaginiensi, Vincentio Lirinensi, etc., qui unanimes in hoc principio adstruendo auctoritatis ecclesiæ catholicæ insistent, sive ad veros scripturæ libros ac traditiones apostolicas cognoscendas, sive ad germanum earumdem sensum exentiendum (3). Propter idem idcirco universale motivum, quo infideles christiani facti sunt, crediderunt omnibus et singulis veritatibus ab ecclesia propositis, propter auctoritatem nempe infallibilem ipsius ecclesiæ, seu per idem motivum facti sunt catholici per quod facti sunt christiani.

Si igitur norma et regula proxima fidei nostræ est auctoritas ecclesiæ proponentis, seu applicantis nobis divinam auctoritatem, et conditio *sine qua certo et infallibiliter constare nobis non potest*, quenam sint de fide tenenda, patet quod quicumque hanc rejicit, seu contra ejus auctoritatem protestatur, veram fidem habere nequeat. Nulla enim est ratio, cur quis hoc credat, aliud vero non credat; præter proprium spiritum privatum; et eodem modo, quo quis rejicit unum articulum, potest pariter et alium respicere, atque ita porro, donec ne vel unus quidem supersit, juxta Tertulliani dictum : *Idem licuit valentinianis, quod Valentino, idem marcionitis quod Marcioni, de arbitrio suo fidem innovare* (4). Cum autem spiritus privatus per se fallibilis sit et errori ac deceptioni obnoxius, evidens est nullam esse infallibilem regulam quoad eos, qui rejiciunt auctoritatem ecclesiæ, propter quam aliquid de fide credatur, ideoque

intra humanæ opinionis limites non concludatur quidquid ab ipsis vel admittitur vel rejicitur. Cum nemo insuper possit tanquam certam propriam tueri sententiam, alienam autem, quæ suæ opponitur, certe ut absolute falsam rejicere, in iis præsertim, quæ humanæ mentis captum superant, infertur, per hanc substitutionem spiritus privati auctoritati ecclesiæ, necessario oriri dubium aliquod universale, nec quemquam unquam posse verum fidei actum elicere, ac necessario in dubio absoluto in iis, quæ ad fidem pertinent, versari debere; vel si quis actum fidei elicit, non elicit, prout adnotavimus, nisi ex principio catholico.

Hæc magis ac magis confirmatur ex doctrina et agendi ratione ipsorum protestantium. Aliquot enim dogmata ab initio rejecit Lutherus, alia negavit Calvinus, alia Zwinglius, alia anabaptistæ, omnia demum rejecerunt sociniani, methodistæ, rationalistæ, deistæ. Pastores genevenses adeo desciverunt a placitis Calvini, ut postremis hisce annis bellum, hactenus non sopitum, moverint adversus doctores et ministros quosdam, qui, a proposito sibi systemate discedentes, aliquot dogmata, ex. gr. peccati originalis, Trinitatis, Divinitatis Christi, adhuc retinere ac defendere conabantur (1).

Hinc in Recognitione protestantica protestantismus definitur : *actus independentiæ rationis humanæ in negotio religionis* (2). Juxta Anglicanum Watson, protestantismus est *actus, quo quis credit quidquid vult, et proficitur quidquid credit* (3); vel prout traditur in catechismo anglicano nuper evulgato : *Protestantismus est detestatio papismi (catholicismi) et exclusio papistarum (catholicorum) ab omni officio ecclesiastico et civili* (4); juxta quam definitionem, licet omnia rejiciantur fidei dogmata, et omnia subvertantur moralitatis principia, dummodo rejiciatur ecclesia catholica, quisque poterit esse protestans, ideoque et judæus et islamita imo et ethnicus. In controversia nuper habita in provinciis confæderatis Americæ septentrionalis a Breckenridge, protestantismus definitur : *Religio reformata et opposita ecclesiæ catholicæ romanæ, quoad doctrinam, moralitatem, regimen, disciplinam ac cultum*; et alibi : *Religio revelata ac consistens cum ss. Scripturis tanquam unicus fidei ac praxis seu morum regulis, et quæ contra errores et corruptiones ecclesiæ romanæ protestatur* (5). Quæ qui-

(1) Τὸν ἐκκλησιαστικὸν φυλάττων κανόνα, μόνα τέσσαρα εἶδέναι εὐαγγέλια μαρτύρεται, ὡδὲ πως γράφων ὡς ἐν παραδόσει μαθὼν περὶ τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων, ἃ καὶ μόνα ἀναντιρρήτῃ ἐστὶν ἐν τῇ ὑπὸ τῶν οὐρανῶν ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ. Ibid. lib. vi, cap. 25.

(2) Πέτρος δὲ ἐφ' ᾧ οἰκοδομεῖται ἡ Χριστοῦ ἐκκλησία. Euseb. loc. cit.

(3) Cons. Gerdilius, in *Comm. adv. Bohemerum*, opp. edit. Rom. tom. xi, pag. 77.

(4) *De præscript.*, cap. 42, ejus integer textus ita est : « Mentior, si non etiam a regulis suis variant (hæretici) inter se, dum unusquisque proinde suo arbitrio modulatur, quod accepit, quemadmodum de suo arbitrio ea composuit ille, qui tradidit. Agnoscit naturam suam, et originis suæ morem, profectus rei. Idem licuit valentinianis quod Valentino.... Denique penitus inspectæ hereses omnes in multis cum auctoribus suis dissentientesprehenduntur » (pag. 217. edit. Rigaltii, Lutetiæ Paris. 1664).

(1) Vid. edictum senatus genevensis latum adversus eos, quos vulgo nuncupant *Momiers*, in *Mem. cath.* Févr. 1824.

(2) *Revue protestante.*

(3) Apud Milner, *The end of religious controversy*, etc. part. 3, pag. 125.

(4) *The protestant's catechism, by the Bishop of Saint-David*, pag. 12. Juxta Tzschirner professorem Lipsiensem protestantismus est *un christianisme dégagé de formes gênantes*; juxta theologos tigurinos, protestantismus consistit in *triplici libertate examinis, interpretationis et publicæ professionis*; et ita porro, adeo ut mira sit dissensio in ipsa protestantismi definitione.

(5) In *Controversy between rev. Messers Hughes and*

dem definitiones congruunt cum ceteris allatis, cum statuunt essentiam protestantismi consistere in privata scripturarum interpretatione et protestatione adversus ecclesiam catholicam. Istiusmodi principiis insistentes nonnulli ex protestantibus rejiciunt hoc vel illud caput e sacris libris (1), hunc vel illum librum e censu Scripturarum divinarum; sunt qui rejiciunt omnem inspirationem librorum sacrorum; sunt qui affirmant christianismum necessarium non esse nisi ad solam moralem institutionem; sunt denique qui asserunt nullas actiones esse per se immorales, seu nullas dari actiones *subjective immorales*, sed solum *illegales*, quatenus minus congruunt cum humanæ societatis legibus et institutis. Omnia enim affirmant subesse necessitati naturæ, nec posse dari pugnam et oppositionem inter mentem et *sensibilitatem* (2). Jam vero quis non videt hac agendi et quidlibet sentiendi licentia omnem funditus tolli christianam religionem, vel ad summum non amplius retineri christianismi nisi nomen et larvam?

Propterea ex dictis jam sequitur 1. Protestantismum non esse, ut cum chemicis loquar, nisi *principium dissolvens* religionis christianæ, quæ vitam non habet

Breckinridge. Philadelphæ 1833, cont. n. xx, p. 226, nunquam hic provocator stetit regulis utrimque statutis, sed omnia miscet atque confundit. Mire in eum congruit Cl. Comitis De Maistre dictum: « Sur les points où il n'est pas possible de bien raisonner, l'esprit de secte fait tout ce qu'il peut, il divague, il donne le change, et surtout il s'étudie à laisser les choses dans un certain demi-jour favorable à l'erreur. » *Soirée* 8, p. 96. Et ipse quidem confugit ad loca communia inquisitionis, noctis s. Bartholomæi, etc.

(1) Speciminis gratia nonnulla indicabimus exempla. Duo priora capita evangelii s. Lucæ rejecerant Evanston in *The dissuance of the four generally received Evangelists, and the evidence of their respective authenticity examined*, Ipswich, 1793, 8; J. E. C. Schmidt, *Das ächte Evangelium des Lucas, eine Vermuthung*; seu *Evangelium authenticum Lucæ*, in Henckii *Collect. pro religiosa philosophia, exegesi et historia ecclesiastica*, part. 5, sect. 3, pag. 473 et seqq.; Horst, *Ueber die beyden ersten Kapiteln im Evangelium Lucas*, seu *De duobus primis capitulis evangelii Lucæ*, in Henckii *Musæo*. Authentiam ultimæ sectionis evangelii Marci, a versu 8 ad finem, multi impugnaverunt; cfr. Michaelis *Begräbniss- und Auferstehungs-Geschichte*, seu, *Historia sepulturæ et resurrectionis*, p. 179; Telleri, *Neues Magazin*, etc., seu, *Nova collectio pro concionatoribus*, vol. 3, § 5, alique non pauci apud Kuinoel, in *Comment. in lib. Novi Testamenti hist.* Caput 21 s. Joannis præter novos templarios in ipsorum codice, qui *Levitiikon* inscribitur, Parisiis vulgatus anno 1831, fere omnes recentiores biblici protestantes rejiciunt, vel saltem in dubium revocant. Cons. Kuinoel, op. cit., Clericus, etc.

(2) Apud Baronem De Stark, op. cit. et Trembley, pariter op. cit. Nos inferius ex his omnibus aliquot eorum, quæ hic indicavimus, documenta proferemus; interim omissis quæ Sociniani, antinomii, alique sectarii docent, satis sit ea in medium afferre, quæ testatur Trembley, op. cit. pag. 262 et seqq. in ipso nempe reformationis sinu doceri: « Qu'il n'y a point d'actions immorales par elles-mêmes, quoiqu'elles puissent être illégales, d'après les lois et les conventions de la société; qu'il n'y a point d'action *subjectivement immorale*, mais que tout est soumis à la nécessité de la nature, et qu'il ne peut y avoir d'opposition entre la sensibilité et la raison. »

nisi in sola ecclesia catholica, quæ cum ea quodammodo identificatur (1).

Sequitur 2. Protestantes, ac proinde hæreticos omnes, nullum habere vinculum unitatis religiosæ, cui propterea consulere non possunt nisi per auctoritatem civilem et politicam (2), vel per commune odium adversus ecclesiam catholicam a qua disceserunt (3).

Sequitur 3. quod si nonnulla adhuc christianismi lineamenta supersunt apud heterodoxos, et omnes fructus suos nondum protulit protestantismus apud populum, id unice repetendum esse ex incohærentia pastorum ac ministrorum qui propriam auctoritatem auctoritati ecclesiæ catholicæ substituerunt, vel ex influxu validissimo, quem adhuc, saltem indirecte, exercet catholica ecclesia in istas sectas, etsi ab ea divisas et rebelles.

Sequitur 4. merito nos affirmasse rationalismum et naturalismum, etc., esse verum, naturalem et necessarium fructum illius principii, in quo tota posita est reformatio seu protestantismus, independentiæ nempe absolutæ et completæ a legitima au-

(1) Apposite Comes de Maistre in opere, quod inscribitur *Du Pape*, liv. II, ch. 5, scripsit: « Si le protestantisme porte toujours le même nom, quoique sa foi ait immensément varié, c'est que son nom étant purement négatif, et ne signifiant qu'une renonciation au catholicisme, moins il croira, plus il protestera, plus il sera lui-même. Son nom devenant donc tous les jours plus vrai, il doit subsister, jusqu'au moment où il périra, comme l'ulcère périt avec le dernier atome de chair vivante qu'il a dévoré. » Quod plane congruit cum iis quæ habet Apostolus: *Sermo eorum* (hæreticorum) *ut cancer serpit* (1 Tim. II, 17).

(2) Experimento compertum est plurimum sæculorum, sectas quæ se subduxerunt legitimæ auctoritati spirituali, prolapsas fuisse sub imperium sæculare seu civile, quod multo duriores in ipsas exercet potestatem, quam unquam ante earum rebellionem in ipsas exercuerint Romani Pontifices. Quare merito scripsit Feller, *Dict. hist.* tom. vii, pag. 262. « Tous ceux qui se sont séparés du grand corps de l'église et de son chef, n'ont jamais manqué de tomber sous une autorité profane et arbitraire. » Hoc jamdiu observaverat Melancthon in *Prefatione* suorum operum, ubi vehementer conqueritur, jugo papali, quod non erat nisi ligneum, suffectum fuisse jugum ferreum *politicorum* seu laicorum, qui sibi arrogaverant auctoritatem terribiliorem papali. Centuriatores magdeburgenses, in *Introductione ad centuriam* vii, graviter et ipsi de eodem malo conqueruntur. Sic anglos non pudit pro Romano Pontifice Elisabetham veluti papissam habere. Sic alibi supremi magistratus omnia spiritualia negotia, synodos, liturgias, etc., moderantur, et ministri non aliud possunt nisi auriculas demittere, et abjectissime in his omnibus, velint nolint, assentiri.

(3) Odium omnium sectarum adversus religionem seu ecclesiam catholicam potest vere dici ipsarum vita et alimentum. Indidem tot machinationes oriuntur, insectationes, fraudes de quibus consuli potest Lessius, *Diss. cit. Que religio sit capessenda; Septima ratio ex dolo et fraudibus*. Superius vidimus definitum protestantismum in catechismo anglicano, *odium papismi*; deputati genevenses ad synodum dordrechtanam declarant omnium nomine: *Nous ne voulons avoir aucune sorte d'union avec les catholiques, au contraire nous les méprisons et nous les haïssons* (§ 15, ex sess. xxv et xxvi).

toritate, seu ab auctoritate ecclesiæ catholicæ, quam unice Christus constituit custodem, interpretem infallibilem, depositariam et testem suæ doctrinæ ac religionis.

DIFFICULTATES.

I. Obj. Protestantes auctoritatem ecclesiæ a Christo institutæ minime rejiciunt, sed abusum istius auctoritatis, quæ posterioribus sæculis inolevit. Imo *emendatores sacrorum* (1), qui quovis sæculo insurrexerunt, nihil innovaverunt in rebus fidei, sed solum protestati sunt adversus novitates, quæ in eandem ecclesiam identidem irrepserunt, fidem revocantes ad simplicitatem ecclesiæ purioris ac primitivæ; ergo.

Resp. N. A. et adversariorum suppositionem. Nullus enim ejusmodi auctoritatis abusus in iis, quæ ad fidei ac morum integritatem spectant, juxta Christi promissa in ejus ecclesia locum habere potest. Hæc autem appellatio ab ecclesia præsentī ad ecclesiam primitivam ac puriorem præteritorum sæculorum non est nisi pallium, quo semper nisi sunt isti (non *emendatores*, sed *corruptores sacrorum*, id est, *hæretici*) cohonestare propriam perduellionem, ut populis fucum facerent. Ebionitæ, elcesitæ, simoniani, nicolaitæ, cerinthiani, gnostici insurrexissent adversus novitates apostolorum, et appellassent in istorum hypothesi ad puriorem ecclesiam, qualis erat vivente adhuc in terris Christo Jesu (2).

II. Obj. 1. Independentia religiosa protestantium non est absoluta, sed circumscribitur sacris bibliis, quæ sunt codex revelationis. Cum igitur quidpiam ipsi de fide tenent, illud tenent ob auctoritatem sacræ scripturæ, quæ perspicue ejusmodi articulos, in quos credunt protestantes, in se continet; ergo independentia religiosa ab auctoritate ecclesiæ in sensu protestantium non officit, quin aliquid de fide credatur (3). 2. Imo ex hoc intelligitur, quomodo ecclesia protestans una sit, non minus quam ecclesia romana, quum una fide et sacramentorum administratione juxta mentem sui fundatoris (Christi) omnes fideles conjungat, ut Otto bene exponit (4). Vel prout rem explicat D. Titmann, 3. adeo sibi ecclesia protestans unitatem vindicat, ut (a) sacram

scripturam pro unico revelationis fonte habeat, b) sempiternam veritatis propagationem et c) continuum ecclesiæ christianæ progressum admittat (1); ergo.

Resp. Ad 1. *Neg.* rursum *antec.* et suppositum. Rejecta semel ecclesiæ catholicæ auctoritate, unde constat protestantibus libros sacræ scripturæ fuisse inspiratos et divinos, vel inspiratam fuisse quamlibet ipsorum partem nisi ex ipso spiritu privato, qui est solus iudex independens inspirationis? Nonne Lutherus expunxit integros libros e censu scripturæ divinitus inspiratæ? Et post Lutherum nonne recentiores quidam Germaniæ protestantes divinam inspirationem plurimarum partium scripturæ, ino et totius scripturæ formaliter rejecerunt (2)? Nonne ex reformatis Benjaminus Constant, cui concinit recognitio protestans, aperte fradit libros Veteris Testamenti corruptos magna ex parte fuisse a spiritu sacerdotali Esdræ, quem exasperaverat infortunium (3)?

Neg. præterea *conseq.* Etenim si spiritus privatus est solus interpret et quidem independens sacrorum codicum, quidquid putat quis se invenisse ad fidem

(1) *Ueber die Einheit in der evangelischen Kirche*, seu *De unitate in Ecclesia evangelica*, Lipsiæ 1826.

(2) Cons. *On the state*, etc. seu *De statu religionis protestantis in Germania*, R. Hugh James Rose; ubi auctor licet anglicanus deplorat statum, ad quem demum devenit protestantismus in Germania; ibi protestantes nonnulli accusant s. Paulum apostolum judaismi, Semlerus e contra ipsum affirmat fuisse gnosticum; alii, ut Ammon, Wegscheider, Hensse, etc., omnem supernaturalem revelationem et inspirationem Spiritus Sancti ab auctoribus sacris explodunt; imo scriptura universa non est nisi quædam introductio ad rationem puram. Baro de Starck, op. cit. pag. 133. cum nonnulla excerpta attulisset Clodii doctoris biblici ac superintendentis protestantis Hildesiæ, qui in suis *Aperçus primitifs du Christianisme*, edit. anno 1808, accusat Christum Dominum velut falsarium ac perjurum in mortis conspectu, utpote qui prodidit veritatem solemnī jurejurando coram judæis, etc. demum refert ejusmodi tractum: « L'après l'évangile de Matthieu, la doctrine est exposée avec beaucoup de suppléments étrangers et de changements; il ne peut par conséquent servir de règle de foi. L'évangile de Jean et ses lettres ne sont pas de lui, mais l'ouvrage de quelque juif. On y trouve plusieurs choses blâmables et contradictoires; la doctrine en est gnostique, Paul, dans ses lettres, n'a point quitté ses idées judaïques; il continue de croire à la divinité de la religion juive, d'admettre une résurrection réelle de la chair, et on ne trouve point chez lui la doctrine de la providence. Les lettres de Pierre et de Jacques et celle aux Hébreux sont comme celles de Paul; en général, les écrits du Nouveau Testament ne peuvent produire aucun corps de doctrine bien lié et bien avéré, » etc. Sed satis est oculos conjicere in ipsos biblicorum neotericorum libros, ut quisque certior fiat, quo tandem devenerint protestantes. Quæ enim adduximus non sunt nisi levia lineamenta, et tamen hi sunt, qui pro unica religionis basi sumpsisse sacram scripturam gloriantur!

(3) Op. cit. *De la religion considérée dans sa source*, etc. tom. II. pag. 242: « L'Histoire des Juifs, *scribit*, ayant été recomposée de nouveau par Esdras, (ut ipse gratis affirmat) qui était de race sacerdotale, et qui, dans son zèle, *aigri* par le malheur, exagérait la sévérité des lois de Moïse, les livres hébreux durent se pénétrer de l'esprit sacerdotal, » etc.

(1) Ita passim Wegscheider alique protestantes Lutherum et Calvinum designant. At apposite Cl. Comes De Maistre, lib. IV. *Du Pape*, sic ironice eos pingit: « Jésus-Christ reparut parmi nous, pour as- surer solennellement à son église une assistance aussi durable que le monde. Mais, hélas! cet effort de l'amour tout-puissant n'eut pas à beaucoup près tout le succès qu'il annonçait. Par défaut de science ou de force, ou par distraction peut-être, Dieu manqua son coup et ne put tenir sa parole... bientôt cette religion sainte, révélée à l'homme par l'Homme-Dieu, ne fut plus qu'une infâme idolâtrie, qui durerait encore, si le christianisme n'eût été brusquement ramené à sa pureté originelle par deux misérables. »

(2) Cfr. s. Iren. *Contra hæreses*, loc. cit.

(3) Ita *Revue protestante*; cui addi potest D. Breckenridge, in *Controversia americana*, loc. cit.

(4) In opere, quod inscribitur *Der Katholik und der Protestant*, id est, *Catholicus et Protestans*.

pertinens, de fide erit, quidquid vero ad fidem minime pertinere existimaverit, omnino respuet. Tot proinde erunt fidei symbola, quot capita, imo cum quisque opinionem suam sæpe mutet, erit de fide hodie, quod cras erit falsum. Nihil proinde fixum in tali systemate habetur præter perpetuam inconstantiam et fluctuationem. Nulla alia fidei regula erit præter subjectivam ac privatam uniuscujusque persuasionem, seu potius opinionem vel dubium. Experientia et historia id evidentissime ostendunt (1).

Ad 2. *D. Una sit nomine ac negative, Tr. re et positive N.* Nisi velis sub unica fide totam omnium contradictionum congeriem comprehendere; ut si quis dicat: *Christus est Deus*, alter vero: *Christus non est Deus*, hæc eadem fides est, ideoque ambo eandem fidem profiteamur et ecclesia nostra una est; et sic dicatur de ceteris omnibus articulis. Quare sæpe provocati protestantes ad communem fidei professionem edendam nunquam adduci potuerunt ad id præstandum; cur vero, nisi quia ex protestantismi fundamento hoc est ipsis impossibile? Si enim fundamentum ac ipsa natura et essentia protestantismi, ut protestantes sæpe professi sunt, consistit in independentia religiosa individuali in materia fidei, clare patet, impossibile omnino esse, ut ipse possit unam habere fidem, imo nec fidem ipsam, cum fides in hoc systemate non pendeat nisi a subjectiva uniuscujusque persuasionem, quæ et individua est, fallax atque inconstans. Ex quo sequitur, non aliam in protestantismo reperiri posse unitatem nisi negativam, quæ scilicet consistit in negatione fidei cujuscunque.

Ad 3. *Neg.* vindicari etiam hac ratione posse fidei vel ecclesiæ unitatem, sive tria argumenta a Tittmann adducta seorsim, sive simul sumantur. Non sufficit a) quod ecclesia protestans habeat scriptu-

(1) Cons. *Lettre de M. Laval, ci-devant ministre à Condé-sur-Noireau, à ses anciens coreligionnaires*, Paris 1825; in qua inter cetera invictissime ostendit, protestantes ex suis principiis non posse affirmare aut in quo consistat vera fides, aut quid sint biblia, quia eadem ratione qua primi reformatores e sacrorum librorum numero aliquot expunxerunt, eodem jure et ex eodem principio quisque potest alios et alios expungere, quin argui possit, vel tolli e numero protestantium, cum ita se gerat ex subjectiva persuasionem et juxta libertatem, qua primi reformatores usi sunt, prout reipsa se se gesserunt, ut vidimus, biblici protestantes. Atque hic obiter præveniendæ est difficultas, quæ obijci posset, nempe etiam inter catholicos extitisse atque extare non paucos, qui non minus absurda circa religionem ac sacros libros protulerunt, nec tamen istorum aberrationes adscribi posse seu imputari religioni catholicæ, sic a pari protestantismo imputari non posse privatorum deliramenta. Reponimus enim, ingens esse discrimen inter catholicos et protestantes; illi enim agunt contra propriæ religionis principia, quæ ejusmodi deliramenta proscribit et damnat, resistunt auctoritati, etc., at protestantes agunt ex reformationis principiis, natura et essentia, quæ consistit, ut toties diximus, in libertate examinis quam habet spiritus privatus, cum independentia a quacunque auctoritate, et proinde nemo jus habet istos erroris arguendi, contra accidit in communione catholica, cujus fundamentum est principium auctoritatis ecclesiæ docentis.

ram sacram pro unico revelationis fonte; alioquin sociniani et methodistæ, unitarii omnes, rationalistæ, etc., qui omnia dogmata rejiciunt, sive Trinitatis, sive Divinitatis Christi, Incarnationis, transmissionis peccati originalis, realis Christi præsentia, etc., constituerent unam ecclesiam, et profiterentur fidei unitatem cum lutheranis et supernaturalistis protestantibus, qui illa se adhuc profiteri contendunt; omnes enim recensiti sectarii habent Scripturam sacram pro unico revelationis fonte. Imo omnes prorsus omnium sæculorum hæretici, qui tot paradoxa effutierunt, servarent fidei et ecclesiæ unitatem, eo quod omnes Scripturam pariter pro unico revelationis fonte habuerint, quod quam absurdum sit nemo est qui non videat.

Id ipsum dicatur de sempiterna veritatis propagatione, quæ secundo loco recensetur, quid enim sibi vult adversarius illa *sempiterna veritatis propagatione*? Hæc enim vel sunt verba sensu vacua, vel si quem sensum habent, nihil aliud significant nisi sempiternam *confusionis* et *chaos* propagationem; tot enim pene sunt, ut vidimus, in protestantismo sententiæ quot capita; alter ex ipsis affirmat quod alter negat, donec desperatione compulsus protestantismus omnes ubique fere rejecerit libros symbolicos, omnemque fidei professionem; et tamen Tittmann loquitur de sempiterna veritatis propagatione, quamvis ignoret penitus, quale sit hujus veritatis objectum.

Sed neque sufficit quod tertio loco posuit, quod scilicet *continuum ecclesiæ christianæ progressum* admittat, cum non alius progressus in protestantismo sit, nisi de errore in errorem. Adeo enim protestantismus hodiernus differt a protestantismo primitivo, ut, excepto principio fundamentalis nuper memorato de independentia individuali, toto cælo ab illo differat; cum omnes abjecerit veritates, quas primi protestantes cum ecclesia catholica adhuc retinuerant; ad quam defectionem cobonestandam recentiores excogitarunt principium *perfectibilitatis*, id est, destructionis.

Dixi præterea illam unitatem tria hæc a Tittmann recensita etiam simul sumpta non constituere, cum nulla secta sit cui accommodari non possint; simoniani, nicolaïtæ etc., potuissent pariter sibi ejusmodi unitatem vindicare, etsi jamdin evanuerint, prout evanescet protestantismus, non obstante sua *sempiterna veritatis propagatione et continuo progressu*.

Inst. Satis saltem erit implicite credere ea omnia, quæ Christus docuit, seu ut loquitur Otto (1), juxta mentem sui Fundatoris; ergo.

(1) In opere *Der Katholik und der Protestant*, in quo ea refricat, quæ ante ipsum alii dixerunt, atque inter ceteros Baronissa de Stael, in suis *Considérations sur les principaux événements de la révolution française*, tom. III, p. 45; ubi scribit: « Il n'est aucune question ni de morale, ni de politique, dans laquelle il faille admettre ce qu'on appelle autorité. La conscience des hommes est en eux une révélation pépétuelle, et leur raison un fait inaltérable. Ce qui fait l'essence de la religion chrétienne, c'est l'accord de nos sentiments intimes avec les paroles de

Resp. *Neg.* Necesse enim est credere ea, quæ Christus docuit per ecclesiæ magisterium, id Fundator religionis christianæ voluit, id non semel patefecit, ut ex adductis testimoniis patet. Alioquin inutilis plane fuisset ejus revelatio, penitus ignoraremus fidei nostræ objectum, religionis veritates jam nullum in nos influxum exercerent, et in perpetua versaremur fluctuatione. Eo magis quod ejusmodi ignorantia voluntaria sit, atque a perduellione et contumacia proveniat.

(a) PROPOSITIO VIII. — *Hæretici et schismatici declarati extra Christi Ecclesiam sunt.*

Hic non loquimur, ut ipsa propositionis enuntiatio indicat, de iis qui in hæresi vel schismate ignorantia invincibili, seu, ut præfertur, bonâ fide versantur. Hos siquidem animâ saltem, seu spiritu ad veram Christi Ecclesiam pertinere, ut infantes omnes ritè baptizatos, nemo est qui dubitet. Neque pariter loquimur de hæreticis aut incredulis vel occultis, vel nondum ab Ecclesiâ solemnî judicio declaratis. Quamdiu enim isti ab Ecclesiâ sejuncti aut expulsi non sunt, ad ejus saltem corpus spectant. Propositio igitur est de illis, qui exterius ab Ecclesiâ divisi sunt; et in separatam ac distinctam ab ipsâ societatem aut cœtum coalescunt, et quidem per voluntariam ac culpabilem defectionem.

Hos autem neque ad animam, neque ad corpus, ut aiunt, Ecclesiæ, sed nullo modo ad Ecclesiam pertinere facile est evincere. Sectarii atque schismatici, sunt veluti totidem rami excisi à magnâ illa arbore, quam Christus plantavit ut cresceret usque ad consummationem sæculi: sunt rivuli à fonte separati, membra à corpore recisa. Utpote perduelles atque in proprio sensu pervicaces contra Ecclesiæ definitiones, ipsos eadem Ecclesia damnavit atque excidit ab unitate. Ecclesia juxta Christi mandatum eos habet velut ethnicos et publicanos, et cohærenter ad Pauli aliorumque Apostolorum doctrinam et praxim veluti proprio judicio condemnatos et subversos devitat, nec ullâ ratione communicat, nec sinit in spiritualibus communicare cum eis filios suos. Ergo hæretici atque schismatici voluntarii tam alieni sunt ab animâ Ecclesiæ, quam alienus et extraneus est error à veritate, et divisio et confusio ab ordine et individuâ unitate; tam

sunt alieni à corpore ipsius Ecclesiæ, ut membrum à corpore abscissum, ut ramus ab arbore avulsus, ut rivulus à fonte divisus, ut rebelles ac refractarii à societate depulsi atque extorres. Hinc sicut nulla est conventio Christi ad Belial, et nulla societas lucis ad tenebras, sic nulla hæreticis et schismaticis pars est cum Christo ejusque regno, seu cum verâ Christi Ecclesiâ.

Hæc proinde semper fuit et sententia et praxis antiquitatis in revelatione fundata. Christus ipse, ut supra animadvertimus, in Apocalypsi acriter objurgat angelum, seu episcopum Ecclesiæ Pergami, eò quod pateretur in suâ Ecclesiâ quosdam tenentes doctrinam Nicolaitarum, et idcirco injungit ipsi poenitentiam (1). Apostolus Paulus in epistolâ ad Galatas anathema dicit iis, qui docerent diversam doctrinam ab illâ quam ipse iis tradiderat. B. Joannes scripsit ad Electam et filios ejus: *Si quis venit ad vos, et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec ave ei dixeritis. Qui enim dicit illi ave, communicat operibus ejus malignis* (2). Hinc ab ætate ipsâ apostolicâ Cerinthiani, Ebionitæ, etc., jam segregati erant ab Ecclesiâ, Iræneo teste (3). Cum idem S. Joannes Cerinthum in

XI et XII, paucis jam abhinc annis in nostro *Theologiæ Cursu completo* (tom. vi, col. 1215-1268) annuente equidem summa cum benevolentia inclyto Auctore plaudentibusque lectoribus prelo mandata est. Cum vero typis, ut aiunt, *stereotypicis* totum illud ingens opus conditum a nobis servetur, propterea illæ Propositiones, quales loco supra memorato editæ sunt, inde nunc temporis extrahuntur, ut hic ordine suo naturali componantur. Idem postea dicendum erit de diversis cæteris tractatibus quibus nostrum *Theologiæ Cursum*, prout se ferebat occasio, passim locupletavimus, scilicet:

- In tomo vii (col. 891-912), *De dæmonum cum hominibus Commercio;*
- Ibid.* (col. 1357-1382), *De Mundo et de Homine;*
- In tomo viii (col. 769-852), *De Cultu Sanctorum;*
- Ibid.* (col. 1484-1498), *De Devotione erga sacrum Cor Jesu;*
- In tomo xxv (col. 9-60), *De Ordine;*
- Ibid.* (col. 63-102), *De Cælibatu ecclesiastico;*
- Ibid.* (col. 229-386), *De Matrimonio.*

Hos itaque tractatus integros a nobis jam editos ad classem suam primigeniam in decursu e nostris typis revocabimus. M.

(1) C. 2, 15 : *Κρατοῦντας τὴν διδασχὴν τῶν Νικολαϊτῶν.*

(2) 2 Joan. v. 10, 11 : *Εἰ τις ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς, καὶ ταύτην διδασχὴν οὐ φέρει, μὴ λαμβάνετε αὐτὸν εἰς οἶκτον, καὶ χαίρειν αὐτῷ μὴ λέγετε. Ὁ γὰρ λέγων αὐτῷ χαίρειν, κοινωνεῖ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τοῖς πονηροῖς.*

(3) Lib. 3 cont. hæres. c. 28; et apertè affirmat apost. Joannes, qui ep. 1 loquens de hæreticis cap. 2, 18, 19, inquit: *Et nunc antichristi multi facti sunt... ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum, etc., etc.* Hieronymus De script. eccl. testatur eundem Apostolum rogatum ab Asiæ episcopis se contulisse ad conscribendum suum evangelium, ut illud opponeret Cæ-

« Jésus-Christ; et alibi : Le droit d'examiner ce qu'on doit croire est le fondement du protestantisme. Les premiers réformateurs ne l'entendaient pas ainsi. Ils croyaient pouvoir placer les colonnes d'Hercule de l'esprit humain aux termes de leurs propres lumières; mais ils avaient tort d'espérer qu'on se soumettrait à leurs propres décisions, comme infaillibles, eux qui rejetaient toute autorité de ce genre dans la religion catholique. » (*De l'Allemagne, par Mad. de Staël*, iv part., ch. ii, in-12, pag. 13.)

(a) Præsentis de vera Religione Tractatus pars ad quam devenimus, nempe Propositiones VIII, IX, X,

balneo invenisset, fugiamus, inquit, ne balneum corrumpat, in quo Cerinthus est veritatis inimicus (1); sic B. Polycarpus Joannis discipulus, cum ei obviam Romæ venisset Marcion dicens : *Agnosce nos*, respondit ei : *Agnosco te primogenitum Satanæ*, ut refert idem Eusebius, qui post hujus facti narrationem è vestigio subdit : « Adeò religiosè cavebant Apostoli, eorumque discipuli, ne vel sermone tenus miscerentur cum ullo eorum, qui veritatem adulterabant (2). » Origenes deseruit domum cujusdam matronæ à quâ alebatur, maluitque pauper ac sine hospitio esse quàm ibi diutius commorari, eò quòd quidam hæreticus ibidem degeret, licet ipsius occursum omni studio effugere contenderet (3). Tertullianus hæreticos omnes interrogabat : *Qui estis, et unde venistis*, etc. (4)? Tum : *Edant ergo* (sic eos perstringebat) *origines ecclesiarum suarum, evolvant ordinem episcoporum suorum ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus Aliquem ex apostolis vel apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseveraverit, habuerit auctorem et antecessorem* (5). Hinc prodierunt hæreticorum catalogi quos exhibuerunt S. Irenæus, S. Epiphanius, S. Augustinus, alique ad nostram usque ætatem (6). Ergo hæretici et schismatici quâvis ætate tanquàm omninò ab Ecclesiâ Christi extranei habiti sunt.

Cujus rei causa obscura non est. Alioquin enim Ecclesia Christi esset commixtio veritatis cum omnibus erroribus atque absurditatibus, quæ ab humanâ ignorantia ac perversitate excogitari unquàm possent, prout reipsâ excogitatæ sunt ab hæreticis sive antiquioribus sive recentioribus (7); si cuilibet impunè fas esset innovare, jam nullum daretur adjumentum ad cognoscendam atque intemeratam servandam verita-

rintho, aliisque hæreticis et maximè tunc Ebionitarum dogmati consurgenti; conf. præterea Tertull. lib. 3. adv. Marcionem c. 8.

(1) Ib. c. 3, et apud Euseb. hist. ec. l. 4, c. 14, verba quæ ab Apostolo Joanne prolata refert S. Irenæus hæc sunt : *Φύγαμεν, μὴ καὶ τὸ βολανεῖον συμπίσῃ, ἔνδοξεν ὅτιος Κηρίθου, τοῦ τῆς ἀληθείας ἐχτροῦ*.

(2) L. c. : *Τοσαύτην οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῶν ἔσχον εὐλόγειαν, πρὸς τὸ μὴ δὲ μέχρι λόγου κοινωνεῖν τινὶ τῶν παρεχουσάντων τὴν ἀλήθειαν*. Hæc quidem Eusebius ex Irenæo, l. 3. adv. Hær. c. 3. ed. Maur.

(3) Eus. hist. ec. lib. 6, c. 2.

(4) De Præsc. c. 37.

(5) Ib. c. 32.

(6) Conf. hist. hær. Bernini, ac postea Pet. Paletta S. J. Storia ragionata delle eresie. Verona 1797. Dictionnaire des hérésies par M. l'ab. Pluquet, etsi plures in his operibus desint ex recentioribus sectis nuper exortis.

(7) Verè affirmari potest de hæreticis cujusque ætatis quod de philosophis inquebat Tullius, nihil esse tam absurdum, quod dictum non fuerit ab aliquo philosophorum; sic nihil est tam absurdum ac impium sive circa fidem, sive circa mores quod dictum non fuerit ab aliquo hæreticorum, et quidem prout observatum est, juxta germana hæreseon principia earumque naturam, quæ tota est in substituendo spiritum privatum auctoritati legitimæ. Nos qui brevitati studeamus, nonnisi pauca exempla dedimus, sed interea, ex paucis quæ adduximus et adducemus, quisque poterit speciem aliquam sibi efformare absurditatum, in quas ducit hæresis natura et principium fundamentale.

tem, quam Christus è cælo detulit atque Ecclesiæ suæ patefaciendam gentibus omnibus tradidit, dareturque in Ecclesiâ absoluta confusio ac sententiarum perturbatio, atque in tantâ opinionum varietate et discrepantiâ nulla via pateret ad veritatem cognoscendam, ancipites quique essent circa id quod credendum vel agendum ad salutem obtinendam; vel cuiquam saltem pro lubito fas esset credere vel agere quicquid sibi bonum videretur. Quæ omnia, quàm absurda sint et Christo injuriosa, quisque videt, siquidem actum esset de ipsâ revelatione.

Sequitur autem ex dictis, 1º, ineptè sibi placere Protestantibus perinde ac si ad Christi Ecclesiam pertinerent, vel cæteros omnes qui christianum nomen gerunt, eò quòd in Christum se credere profitentur. Necesse enim præterea est, ut pertineant ad unitatem tum fidei, tum regiminis qualem Christus instituit, et teneant eam doctrinam, quam Christus per Ecclesiam suam homines docuit.

Sequitur 2º ex desperatione inveniendi veritatem et ob insitam ipsorum systemati fluctuationem et perpetuas varietates, Protestantes adductos ad hoc fuisse, ut scilicet proclamarent tolerantismum religiosum universalem omnium sententiarum, opinionum ac paradoxorum, quarumcumque sectarum, quæ eodem ininituntur principio independentiæ à quâcumque auctoritate, ejusdemque fructus legitimi sunt (1).

Sequitur 3º talem veram esse causam communis illius odii, quo Protestantes, quodcumque gerant nomen, prosequuntur Ecclesiam catholicam, quæ ipsis nunquàm cessat objicere verba Christi : *Nescio vos*, neque eos in suâ unitate et communione consistere permittit.

Sequitur 4º hæreticos et schismaticos se quidem ab Ecclesiâ separasse, vel fuisse per eandem expulsos ab unitate, quin tamen eorum errores ac perduelliones Ecclesiæ Christi unitatem vel scindere, vel lædere unquàm potuerint.

Difficultates.

I. Obj. Si hæretici vel schismatici in Ecclesiâ non essent, nullam in ipsos Ecclesia jurisdictionem exercere posset; atqui ex sententiâ Catholicorum Ecclesia veram potest in eos exercere jurisdictionem. Ergo.

Resp. : Dist. min. : Si nullo titulo ad Ecclesiam pertinerent, concedo; aliter, nego. Jam verò hæretici et schismatici ratione baptismi subditi ecclesiæ facti sunt,

(1) « Les protestants (inquit Sismondi in *Revue encyclop.* Paris, mars 1826, art. *Opinions religieuses*), « n'ont pas toujours bien compris leur propre système, ils n'ont pas toujours senti que l'indépendance « des opinions individuelles était l'essence de leurs « églises (hæretici enim habent *ecclesias*, nunquàm « *ecclesiam*); ils n'ont pas toujours renoncé à l'uni- « formité de croyance, et ils ont paru quelquefois « embarrassés de ce qu'on leur reprochait leurs variations et les nombreuses dissidences qu'on trouvait entr'eux. Encore aujourd'hui, une moitié des « protestants, persistant dans la même erreur, combat « pour l'unité des doctrines, quoique avec bien peu « de chances de l'obtenir, puisque chacun cherche « cette unité dans un système différent. »

et cùm perpetuus atque indelebilis sit character, quem ipsi ex baptismo receperunt, hinc Ecclesia perpetuum atque inalienabile jus habet in ipsos licet perduelles ac refractarios, quamdiù ipsi in vivis sunt, multò magis quàm princeps in subditos suos, licet rebelles ab ipsius auctoritate.

Inst. Est Ecclesia ipsa, quæ hæreticos quandoque atque schismaticos è societate suâ rejicit atque expellit. Ergo.

Resp. : Dist. ant. : Rejicit atque expellit, ut puniat et corrigat, atque è contagionis periculo filios suos innoxios servet, concedo ; abdicando jus quod in ipsos habet, nego.

II. Obj. — 1° Licet Sadducæi graviter in fide errarent, 2° ac decem tribus schismaticæ essent respectu Ecclesiæ judaicæ, non ideò cessabant pertinere ad veram Ecclesiam; ergo à pari licet hæretici atque schismatici à fide Ecclesiæ catholicæ, ejusque unitate discesserint, ad veram Christi Ecclesiam pertinere non cessant.

Resp. ad primum : Dist. : Quia nullo solemnè judicio fuerunt à synagoga expulsi, ideò pertinebant ad veræ Ecclesiæ corpus, transeat ; pertinebant ad animam, nego. Erant enim in corpore Ecclesiæ prout nunc sunt tot increduli, qui ad Ecclesiæ corpus pertinent, etsi nullo modo nec illi pertinerint, nec isti pertineant ad Ecclesiæ animam. Juvat præterea iterum referre quod de Sadducæis habet Josephus Flavius, quod scilicet cæteri Judæi illis nullum munus publicum concederent, nisi publicè saltem à corporis morte animas superstites esse docerent (1), seu nisi assentirent Phariseorum sententiæ.

Ad secundum : Dist. : Schismaticæ erant civiliter seu politicè, concedo ; religiosè, subdist., plerique, concedo ; omnes, nego. Plures enim semper fuerunt in decem tribubus, qui mosaica instituta ritè servabant, et statutis temporibus Jerosolymam Deum adorandi causâ ascendebant, nisi per vim ab hujusmodi officio impediabantur (2) ; qui verò in decem tribubus idololatriam sectabantur, neque ad animam neque ad corpus Ecclesiæ judaicæ pertinebant.

Resp. 2° : Nego conseq. et paritatem, quia Christus apertis verbis alium rerum ordinem induxit in Ecclesiam suam.

III. Obj. 1. Omnes qui in Christum credunt et habent charitatem erga proximum sunt veri Christi discipuli, dicente Domino : *Creditis in Deum, et in me credite* (3); tum : *Qui credit in me, habet vitam æternam* (4); et alibi passim. 2. Ac rursùm : *In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis*

ad invicem (1). Ergo quicumque in Christum credunt et proximum diligunt, sunt in verâ Ecclesiâ Christi.

Resp. ad primum, dist. ant. : Omnes qui credunt in Christum, et in ea omnia quæ Christus docuit, et credenda per Ecclesiam proposuit, seu eo modo quo Christus vult, concedo ; eo modo quo volunt hæretici, nego. Quandoquidem Christus ipse Apostolis dixit : *Docentes servare omnia quæcumque mandavi vobis* (2). ergo non partem aliquam, et prout unicuique libet. Addo adhuc hæreticos ignorare quid Christus sit : utrum Deus scilicet, an homo tantum, etc.

Ad secundum dist. : An sint veri discipuli, et non solum fidei professione, sed et operibus bonis quorum præcipuum est charitas, concedo ; discipuli simpliciter, nego. Vult enim Christus Dominus discipulos suos cognosci ex bonis operibus, quæ fidem commendunt. Sunt enim aliqui de quibus dixit Apostolus, qui *verbis profitentur se nosse Deum, factis autem negant* : quo sensu etiam dicebat apostolus Jacobus : *Ostendam tibi ex operibus fidem meam* (3). Addatur hæreticos nec veram hanc charitatis dilectionem habere, vel habere posse. Etenim sine fide nulla vera datur charitas, quæ commisci non debet cum liberalitate, dicente Apostolo : *Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas.... charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest* (4).

IV. Obj. Plures interdum in schismate vixerunt, in eoque defuncti sunt, quin tamen ab Ecclesiâ Christi extorres habiti fuerint, quin etiam nonnulli in sanctorum album relati : tales fuerunt sancti Meletius et Paulinus Antiocheni episcopi, talis Lucifer Calaritanus, plures ex iis, qui Acacii schismati adhæserunt. Ergo.

Resp. : Dist. ant. : Plures, etc., bonâ fide, atque in dubio de verò ac legitimo episcopo, vel pontifice, concedo ; aliâ, nego. Idem enim dicendum est de schismaticis partialibus, ac de generalibus quando scilicet pontifex est dubius, ut supra notavimus. Meletius porro et Paulinus viri sancti erant, et uterque communicabat, saltem mediâtè, cum universâ Ecclesiâ. Lucifer Calaritanus vel in unitate Ecclesiæ defunctus non est, neque inter sanctos ab Ecclesiâ universali recensetur, vel saltem eum ante mortem poenituit, ut aliqui volunt (5). Nulli pariter ex iis, qui Acacii schismati adhæserunt inter sanctos relati fuere, quin potius Euphemii et Macedonii constantinopolitanorum antistitum nomina è sacris dypticiis expuncta sunt cò quòd Acacii nomen in dypticiis retinuerint (6).

(1) Ib. 13, 35 : Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ ἐὰν ἀγαπῇν ἕχαρτε ἐν ἀλλήλοις.

(2) Matth. ult. : Διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετείλαμην ὑμῖν.

(3) Ad Tit. 1, 16 : Θεὸν δηλογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἐργοῖς ἀρνούσινται.

Jacob. 2, 18 : Δεῖξω σοι ἐκ τῶν ἔργων μου τὴν πίστιν μου.

(4) 1. Cor. 13, 3 : Καὶ ἐὰν ψαύσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου... ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι.

(5) V. Nat. Alex. hist. ec. sec. IV. c. 6, art. 11.

(6) Ibid. sec. V. c. 3, ar. 16, circa finem. Nec non Petr. Ballerini in append. ad § 1, c. 2, op. De rat. primatûs.

(1) I. 18, Antiq. c. i, n. 4; en ejus verba : ὁπότε γὰρ ἐπ' ἀρχάς παρέλθοιεν, ἀκουσῶς μὲν καὶ ἀνάγκας, προσχωροῦσι δὲ ὃ ὅς ὁ Φαρισαῖος λέγει, διὰ τὸ μὴ ἄλλως ἀνεκτοὺς γινέσθαι τοῖς πλῆθεσιν.

(2) Atque hinc patet quàm insulsè Voltairius in Quest. sur l'encyclopédie, art. prophéties, dicat plures prophetas fuisse schismaticos.

(3) Joan. 14, 1 : Πιστεύετε εἰς τὸν Θεόν, καὶ εἰς ἐμὲ, πιστεύετε.

(4) Ib. 6, 47 : Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον.

PROPOSITIO IX. — *Protestantismi origo varique ejus successus ipsius arguunt falsitatem.*

Eadem nempe ratione quâ origo, stabilitas ac perpetuitas Ecclesiæ catholicæ, ejus divinam institutionem invictissimè ostendunt, sic origo ac perpetua vicissitudo et successus quos subiit protestantismus non minùs quàm sectæ omnes, quæ in Ecclesiâ passim excitatæ sunt, invictissimè ejus arguunt falsitatem.

Divinum opus omnes præ se fert characteres divinos, quibus facilè ab humano quocumque molimine secernitur; talis porrò est Ecclesia catholica, quæ ex suâ origine semper eadem immutabiliter stetit, semper sibi constans, semper præ se ferens divinæ assistentiæ ac divinarum promissionum signa atque argumenta, ut ex iis, quæ hactenùs dicta sunt, quisque intelligit. *Dei enim perfecta sunt opera* apud quem *non est mutatio nec vicissitudinis obumbratio* (1).

Jam verò protestantismus sec. XVI ortum suum habuit ab apostatâ Luthero ex æmulatione privatâ ordinis, cui ipse nomen dederat, dein incrementum cœpit ex pervaciâ ac perduellione à constitutione dogmaticâ Leonis X, qui nefarios illius proscripserat errores. Tunc primùm rerum sacrarum hic restitutor proclamavit principium protestantismi de absolutâ spiritûs privati independentiâ ab Ecclesiæ auctoritate. Quo principio semel constituto cœpit totum religionis christianæ ædificium labefactare prout ipsi libuit. Rejecit indulgentias, purgatorium, missas privatas, necessitatem honorum operum, statuit articulum de *solâ fide justificante*, sustulit omnia ferè sacramenta. Ad hæc adjecit Scripturarum corruptionem, expunxit plures libros è censu hagiographorum scriptorum, quin tamen sibi unquàm constans fuerit; sæpè affirmat quod negaverat, negat quod affirmaverat (2), projectus in omnem libidinem, arrogantiam tumens, ita ut sæpè videatur spiritu satanico correptus (3).

Ex eodem protestantismi destructivo principio velut ex equo trojano plures statim prodière *sacrorum emendatores*: Zwinglius in Helvetiâ, Calvinus in Galliis, Carolostadius in Germaniâ, Munserus in Westphaliâ, etc.; qui *emendarunt* suo sensu quod *inemendatum* reliquerat Lutherus: seu veriùs subverterunt quod intactum adhuc ille servaverat. Sed et isti *novos emendatores* nacti sunt in Quakeris, fratribus Bohemis, Pietistis, Herrnbutanis, Swedenborgianis, Arminianis, et in Socinianis, qui rursùs dejecti de loco quem sibi usurpaverant, *emendati* fuerunt ab illuminatis et philosophis; ac demùm à rationa-

listis ac naturalistis. Protestantismus in innumeras prope sectas sive frustula divisus est, quæ se invicem non ita pridem damnabant, atque anathematizabant (1); ac quantum poterant, morte mulcebant (2).

Donec ad saniora consilia se recipientes ejusmodi restitutores cœperunt seriò secum consulere de fœdere ineundo præsertim inter duas principales sectas lutheranorum et calvinistarum. Plures prodière libri ex utrâque parte ad pacem hanc conciliandam (3), at

(1) Sic enim, ut diximus, protestantes vocant hæresiarchas sec. XVI. Simon magus fuit primus *emendator sacrorum*, quem postea tercentum alii subsecuti sunt usque ad Lutherum et Calvinum. Postremum locum inter hos *sacrorum emendatores* obtinent rationalistæ, seu potiùs athei, qui sacra omnia plenissimè emendarunt.

(2) Nemo est, qui ignoret Lutherum, Melancthonem, Bugenhagen, Regium ac theologos Ulmæ et Tübingæ pronuntiâsse, Anabaptistas utpote hæreticos posse morte mulctari, ac reipsâ Muller, Kraut et Peisker capitis sententiam Jenæ subisse, cooperante Melancthone, omnes nôrunt submersiones aliaque supplicia, quibus in Helvetiâ isti enthusiastæ affecti fuerint; Servetum Calvinî jussu fuisse igne combustum, Gentilem capite truncatum res pariter notissima est. Poet reformationum coryphæus in Galliis decrevit imitandum esse Calvinî exemplum in catholicorum supplicio, quod ipse dederat respectu Serveti (isti tamen accusant catholicos intolerantiæ!) et sanè episcopos, sacerdotes, religiosos catholicos passim ab ipsis morti datos esse præsertim in rusticorum bello, quod dirigebant reformationis præcones, indubiis monumentis compertum est; vid. Baro de Stark op. cit., p. 406. seqq.

(3) Fœderis conditiones à theologo heidelbergensi David Paræo in suo Irenico 1614, propositæ non sine stomacho rejectæ sunt à lutheranis; juxta illas doctrinæ, in quibus ambæ sectæ à se invicem discrepabant, fundamentales declarabantur, quique hoc inficiaretur syncretista vocabatur. Gustavus Adolphus occasione cujusdam principum conventûs auctor fuit ut collatio institueretur inter TT. lutheranos et calvinistas an 1632, in quâ confessio augustana velut fundamentum sumeretur, quam reformati, quin propriis doctrinis aliquid inferrent detrimenti, facilè admittere potuissent; nihil tamen factum est; prout nihil pariter profuit colloquium in urbe Cassel an. 1661, habitum inter TT. marburgenses et wittenbergenses. Decretum tamen hic editum est quo statuebatur, ne propter articulos de quibus convenire non poterant, se invicem injuriis lacesserent, neve calumniis oburgarent, vel odio prosequerentur, sed unusquisque alterius partis asseclas vera membra unicæ veræ Ecclesiæ haberent. Hæc porrò conventio dicta fuit unio conservativa; verùm TT. lutherani, qui illius participes fuerant, incurrebant in suspicionem, quòd essent syncretistæ. Paria præ se ferebant ea quæ proposuit

(1) Deut. 32, 4. Jac. 1, 17: Οὐκ ἔνε παραλλαγὴ ἡ τοῦ θεοῦ ἀποκρίσιμα.

(2) V. Catechismus christianus D. Martini Lutheri ex suis operibus simul collectus per Ludovicum Upleber, 1744, qui denuò recusus fuit Augustæ Vin-
del. an. 1828, hæc inscript. « Dis. Christophori Besold
« motiva sui reductus ad rom. cathol. Ecclesiam ela-
« borata, translata, et edita per P. W. K. appendix
« secunda. »

(3) V. Lessius diss. cit. cum ejus appendice.

irrito conatu; sæpius instituta sunt colloquia religiosa, præcipuè Lipsiæ an. 1631, et Maulbruni an. 1654, ast nec ista optatum effectum consecuta sunt. Sub seculi XVIII initium adnitante vel maximè Borussia rege, qui Berolini templum pro utrâque confessione, ut aiunt, erexit ac dedicavit, denuò tentata pax est, sed obsistentibus lutheranis res infecta cessit. Novi exarati libri ad eundem scopum obtinendum, ac nova data edicta præsertim à Borussia rege Guillelmo I, ann. 1736, quibus jubebat calvinistas recedere à doctrinâ de prædestinatione, lutheranos vero à consuetudinibus abstinere, quas adhuc cum religione catholicâ retinebant; donec Fridericus II, an. 1740, sectis omnibus plenam libertatem restituit. Quo tempore etsi nihil directè ad unionem ineundam molitus fuerit Fridericus, attamen longè latèque recentiori philosophiâ, rationalismo ac naturalismo sese diffundentibus, omnis difficultas sublata videbatur. Sed necdum optatam pacem sunt assecuti. Ipsius successor Guillelmus III, 18 junii 1798, emisit edictum, in quo proposuit novam liturgiam, quâ ambæ confessiones uterentur, quin tamen ulli liturgiam illam acceptandi obligationem imponeret; sed et istud edictum nullum alium effectum obtinuit, quàm ut scriptores non pauci è grege rationalistarum unionem plenis buccis prædicarent ac omnibus factam esse suaderent. Cum verò, an. 1817, jubilæum reformationis celebraretur, qui illic sacra moderabantur, die 27 Sept. publicè declarârunt se optare, ut unio quàm primum locum haberet; plura ad illam stabiliendam præscripta sunt, indictæ synodi, Berolini aliisque in locis calvinistæ et lutherani in eodem templo sacram cœnam celebrârunt, eâ lege, ut quisque circa realem Christi præsentiam crederet, quidvis prius quisque sibi persuaserat sive panem scilicet sive reale Christi corpus. Hæc unio, quæ partialis fuit, Ecclesiæ evangelicæ sibi nomen adscivit an. 1818. Synodis nova ecclesiæ constitutio proposita fuit, et an. 1820 edita denuò est nova liturgia, quæ librum symbolicum unitæ ecclesiæ constituit, atque omnibus ecclesiis commendata, quæ rursus, an. 1834, indicta est (1); attamen

hoc eodem anno 1834, contra hanc liturgiam scripsit D. J. G. Scheibel (1).

Et hæc de varietatibus sectarum protestantium in se; quod ad doctrinam attinet, et hæc ex principio à Luthero posito de omnimodâ independentiâ spiritûs privati ab Ecclesiæ auctoritate in Bibliorum interpretatione suas conversiones subiit (2). Non pauca dogmata, ut vidimus, rejecerat Lutherus, multò plura ejus discipuli, donec agentibus potissimum Gallis et Anglis naturalistis et latitudinariis neenon Friderico II, Borussia rege, ac demùm philosophia kantiana eò deventum est, ut fides omnis cessaverit, ac ipsa etiam religio revelata, si tamen nomen excipias.

Etenim ex systemate kantiano distingui debet religio vera à religione seu fide ecclesiasticâ. Religio vera est religio rationis, quæ sola admitti potest: fides ecclesiastica est fides præstita veritatibus positivæ revelationis. Religio revelata nec potest, nec debet aliud esse, quàm simplex vehiculum ad faciilius invehendam religionem rationis, quam alio nomine vocat *fidem religiosam*, cujus objectum ex propriâ cujusque hominis ratione erui potest. Quo purior et universalior sit fides hæc religiosa, sensim sine sensu deficiet fides ecclesiastica. Hinc statutus canon ad exponendas sacras Scripturas, non aliud scilicet in illis esse quærendum quam solam religionem rationis; reliqua verò non esse nisi involucria vel accommodatitium quid ad vulgi opinionem, quæ tunc vigeat, quàm Scripturæ editæ sunt, vel privatam biblici scriptoris opinionem. Juxta Jacobium ejusque assecras religio perinde ac quævis alia scientia philosophica in naturali et immediatâ fide, in perceptione veri et supernaturalis absque probatione, id est, in scientiâ intuitivâ consistit: alia, præter hanc internam, revelatio non existit: nec ulla forma externa religionis (3). Quo convenit saltem ex parte *philosophia identitatis* invecata à Schelling, ejusque discipulo Daub; necnon doctrina de *absoluto* quod in historiâ tantum sui conscium (id est, personale) sit, et de reditu, qui aliquando fiet, omnis separati ad identitatem; adeoque de annihilatione omnis personalitatis (4).

in doctrinâ quàm in constitutione quoad res maximè essentielles differant inter se, ac tam acriter inter ipsos dimicatum fuerit, ut teste Schroeckio, in Hist. Eccl. à tempore reformationis, vol. 4, p. 292, lutherani majori odio et detestatione insectati fuerint calvinistas, quàm ipsos catholicos. Quoad unionis seu societatis istius documenta cons. folium period. religiosum cui tit. *Der katholik*, id est, catholicus, editum à D. Weiss Spiæ an. 1834. mens. apr. fasc. 4, p. 1-26; mens. maii fasc. 5, p. 141-181; mens. jun. fasc. 6, p. 280-310.

(1) Actenmaessige Geschichte, etc., seu « Historia authentica tentaminis reformatam et lutheranam ecclesiam uniendo per quamdam *agendam* communem, etc. Lipsiæ 1834. »

(2) Quæ quidem jamdiu prædicta fuerant à Bossuetio ac Fenelonio inter catholicos, ac Leibnitzio inter protestantes.

(3) In lib. de Rebus divinis.

(4) Dùm dicimus ex principio independentiæ spiritûs privati à legitimâ auctoritate omnes sectas ortas esse, omnesque errores illos profluxisse, inter quos fluctuant protestantes, non excludis ipsis rationali-

(Huit.)

Th. Tubingensis Psaff in diversis opusculis collectis et vulgatis an. 1723, 2 vol. 4, cui tit. *Gesammelte Schriften, so zur Vereinigung, etc.*, seu Collectiones ad stabiliendam concordiam, etc. Utraque pars, aiebat ipse, habet articulos necesarios ad salutem, aiebat se ergo ut fratres, et adhuc residuam opinionum diversitatem patienter ferant, ita quidem, ut in posterum liberum unicuique sit cœnam ex manu lutherani vel calviniani prædicatoris accipere. Hoc verò consilium, saltem apud lutheranos, fautores non habuit; ipse Leibnitzius et Molanus ei adversabantur. Vid. Amiraïdus calvinista in op. cui tit. « De secessione ab Ecclesiâ Romanâ deque pace inter evangelicos in negotio religionis constituendâ » 1647; et dein in Irenico an. 1662, Calixtus « de tolerantia reformatorum circa quæstiones inter ipsos et augustinianam confessionem professos controversas consultiatio » 1697. Vid. Hist. Eccl. D. Hortig continuata à Joan. Jos. Ign. Doellinger sac. th. prof. in univ. Monach.

(1) Sic initia tandem aliqua saltem ex parte pax fuit religiosa inter lutheranos et calvinistas, licet tam

PERRONE. I.

Hinc nova prodivit exegesis sacrorum librorum, juxta quam sublata sunt miracula et vaticinia omnia, introducti mythi, adoptatum systema, ut vocant, *accommodationis* (1): eminent in hac scholâ Paulus Hetzel, Eichhorn, uterque Rosenmuller, (2) Koppe, Heinrichs, Kuinoel.

Semler oppugnat inspirationem Scripturarum, plures libros expungit e canone, vetus Testamentum in contemptum adducit, opponit religioni exteriori, ac publicæ fidei ecclesiasticæ religionem interiorē, et moralem privatam (3). Gruner asserit christianismum jam sub finem seculi 1, in suis principalibus doctrinis à doctrinâ platonica fuisse corruptum, atque idcirco rejicit christiana mysteriâ. Eckermann contendit doctrinam Jesu nihil amplius esse, quàm popularem in-

smo ac naturalismo, quos affirmavimus fructum germanum esse principii reformationis, duo hæc confundere non debemus, quæ occasionem querimoniarum dederunt protestantibus. Plures enim inter ipsos conqueruntur catholicos injustè adscribere principii Reformatoris Saxonis errores, qui non solum ex illius doctrinâ non profluent, verum etiam toto cælo eidem adversantur: Lutherus enim per Adæ peccatum prorsus periisse hominis arbitrium autumavit, humanamque rationem penitus obtenebravit; dum rationalistæ utrumque rejiciunt, ac rationem sibi solum sufficere obtinent. Assentimus propterea et nos doctissimo profess. Mohler, qui in suâ Symbolicâ, p. 335, primâ edit. 1832, adstruit recentiore theologiâ protestanticâ reactionem esse perfectissimam atque completam adversus antiquam; rationemque terribiles vindicias sibi sumpsisse totalis oppressionis, ad quam eam redegerant reformatores, quæ onus præterea in se suscepit in omnibus contradicendi eorum doctrinæ. Ast his non obstantibus, verissimum est idem esse principium formale prædicatum à reformatoribus, cuique Lutherus et rationalistæ inædificârunt, et cujus ope propugnârunt suas reformationes atque doctrinas. Absoluta oppositio, quam invenimus inter ejusmodi protestantes, maxime evincit falsitatem illius principii formalis fundamentalis, atque necessitatem illius auctoritatis, quæ nobis verum præbeat sensum verbi Dei, et proponat, conservet ac semper tueatur divinam revelationem in suâ integritate, atque in unico ipsius sensu. Itaque duo hæc distingui debent, principium scilicet generale ac fundamentale reformationis à Luthero inductum de independentiâ rationis ab auctoritate, et peculiare doctrinæ Lutheri systema. Systema rationalismi adversatur peculiari doctrinæ Lutheri, idcirco ab eo recedit rationalista; quatenus autem hoc systema provenit ex independentiâ rationis ab auctoritate, rationalismus genuinus fructus est reformationis, ut cæteri errores omnes, quos recensuimus.

(1) Cujus auctor videtur Semler. Cons. Hugh James Rose op. cit. Sur l'état de la religion protestante.

(2) Etsi Rosenmuller junior in suis scholiis in lib. vet. Test. magis moderatum se præbere videatur, at in Daniele edit. an. 1832, nullam planè temperantiam servavit, sed abjudicat Danieli prophetiam ejus nomine inscriptam, vel saltem suspectam reddit existimans valdè probabile ante an. Chr. 200 aut 180 nondum fuisse scriptum volumen, quod Danielis nomen præ se fert. Ad gravissimam verò Christi Jesu auctoritatem, qui referente Matthæo 24, 15, et Marco 13, 14, prædicationem quæ, Daniel lib. 27, legitur de futuro templi Jerosolymitani excidio, Danieli prophætæ tribuit, respondet Jesum ex receptâ tunc aequalium suorum sententiâ locutum esse: uti nihil dicam de ipsius scholiis vid. proemium § 3.

(3) Recolantur superius relata ex op. ministri protestantis Bar. de Starck.

structionem ad moralem et rationabilem cultum Dei; insuper evangelia esse corrupta, et apostolicas epistolas falsas continere interpretationes et errores. Henke querebatur de nimis adhuc dilatata christolatria, tanquam de impedimento magnæ et beneficæ revolutionis in rebus religiosis. Wegscheider, cujus operis dogmatici, quod classicum apud rationalistas audit, sæpè in priori hujus tractatûs parte mentionem fecimus, supernaturalem revelationem minimè necessariam, quinimo impossibilem declarat. Ad eundem censum pertinent Roehr, Boehme, Schultes, nec non Schott, Bretschneider et de Wette, qui postremus in dogmatibus christianis non aliud videt præter expressionem symbolicam religiosarum idearum: utpote omni humanitate expertes incredibilique arrogantia tumentes doctrinas christianas aggressi sunt Basedon et car. Frid. Bahrdt. (4).

(1) Generalis bibliotheca germanica ab an. 1768, medium erat sive organum ac veliculum omnium apertissimum ad omnes ejusmodi impietates disseminandas. Quique alios audacia et impietate superabat, primas habebat, et summis laudibus in hac pessima bibliothecâ efferebatur. Cum impossibile sit errores sigillatim persequi, quos isti docuerunt et docent, ut aliqua saltem idea habeatur istarum impietatum, placet ea referre, quæ scribit protestans Joan. Tremblay in op. cit. Considérations sur l'état présent du christianisme, pag. 62: « Plusieurs prédicateurs, ait « ipse, (en Allemagne), ne nient pas à la vérité l'existence de Dieu, la providence, une vie future; et « cependant enseignent publiquement qu'on ne peut « proprement rien savoir de ces vérités fondamentales « de la Religion; représentent, non seulement dans « les églises, mais aussi dans les écoles, comme nulles, « les preuves de l'existence de Dieu, tirées de la considération de l'univers, et soutiennent que tout ce « qu'on peut affirmer, c'est qu'un homme vertueux « doit désirer qu'il y ait un Dieu. On sait qu'ils en « disent autant du christianisme, et affirment que « J.-C. a enseigné la même doctrine, et que la bible « ne doit être employée que comme une introduction « à la raison pure, puisqu'on ne peut pas plus prouver la révélation que l'existence de Dieu. » Et tamen isti sunt professores in universitatibus et curam gerunt animarum! Cons. præterea opus cui titulus: Der Triumph, etc. Seu triumphus philosophiæ sec. 18. Germantown 1805, auctore eodem Starck, qui edidit *Convivium Theoduli*. Nunc in medium prodeat minister Genevensis Chastel et principii loco statuat « qu'on « peut distinguer en deux classes les dogmes du christianisme; les uns sont reconnus antérieurement à « l'interprétation de l'Evangile, et sans eux, il n'y a « point de christianisme; ce sont les dogmes de l'existence de Dieu, de la mission divine de J.-C. et « l'inspiration des écrivains sacrés; nous les appelons *primitifs*. Les autres dérivent d'une interprétation déterminée de l'Evangile, après que celui-ci a « été reconnu pour règle de foi... nous les appellerons « d'interprétation. » (De l'usage des confessions, ec., p. 2.) Circa prima dogmata affirmat, omnes christianos convenire; quoad dogmata interpretationis asserit convenire catholicos; reformatos verò consentientes esse circa dogmata *primitiva*, dissidentes verò in dogmatibus *interprétationis*. At ex allatis documentis patet falsum esse protestantes et reformatos consentientes esse circa dogmata primitiva, nam et illa destruxerunt. Observat præterea fidei confessiones non fuisse obligatorias nisi sec. III, easque causas fuisse divisionum, et multiplicationis hæreseon. At in hoc dupliciter labitur; 1ª quia fides cœpit esse obligatoria à suâ promulgatione, ut patet ex epistolis

Post hæc non est quòd aliquis quærat, quid sentiant protestantes, præsertim rationalistæ et naturalistæ circa singulos fidei christianæ articulos. Satis sit observare nonnullos ex ipsis eò devenisse, ut dicere non erubuerint, Joannem Baptistam et Christum Jesum fœdus invicem iniisse, ut alter præcursoris, alter Messiae personam sustineret (1), et alii scripserint apologiam Judæ Iscariotis (2).

Libros ferè omnes sive veteris, sive novi fœderis vel prorsus rejecerunt, vel in dubium eorumdem authenticitatem revocârunt. Quo potissimum tempore protestantismus sibi Ecclesiæ evangelicæ titulum adscivit, ut observat Reinhard, Scripturæ et evangelii auctoritatem plerique ex protestantibus rejiciebant. Inter libros vet. Test. maximè Pentatencho historica abjudicatur auctoritas: eum Davidis aut Salomonis ætate confectum asserunt Vater atque Gesenius, tanquam epos declaratur à de Wette. Alii, ut Fuld et Nachtigal, universum vet. Test. seriùs ortum apertè pronuntiant. Idem contigit libris novi Test. Eichhorn omnia evangelia tardiorē habuisse originem contendit; Vogel, Horst, Ballenstedt, Bretschneider evangelium Joannis genuinum esse negant, imò opus cujusdam Gnostici illud esse autumant (3). Schleiermacher, Borussiae regis concionator, primam epistolam ad Timotheum apostolo Paulo abjudicat, Eichhorn utramque rejicit, ac illam præterea, quam Paulus ad Titum scripsit. Juxta hunc auctorem Apocalypsis non est nisi drama, in quo excidium judaismi atque ethnicismi exprimitur; Semler priùs eandem rejecerat veluti furentis auctoris librum. Tria priora evangelia, Matthæi nempe, Marci et Lucæ à communi quodam fonte syrochaldaico, quem *Urevangelium* vocant, hausta fuisse tradunt Lessingius, Semlerus, etc., ac præsertim Kuinçlius (4).

Apostolorum; et symbolum apostolicum statim obtinuit à prædicatione evangelicâ, etsi daremus non esse confectum ab ipsis Apostolis, quod tamen Ruffinus cum aliis affirmat. 2° Adeò multiplicatæ fuerunt hæreses duobus primis Ecclesiæ seculis, ut Hippolytus, Eusebio teste, H. E. lib. 6, c. 20, secundo Ecclesiæ seculabente, librum scripserit adversus tringinta duas hæreses, quod jam ante ipsum præstiterant Hegesippus, qui floruit sub Hadriano, et Melito, Bardesanes dictus hæreticorum malleus, apud eundem lib. 4, c. 22, etc. Num ignorantia vel malæ fidei ministri protestantis vel utrique simul hæc adscribenda erunt?

(1) Ita Becker., vol. 3, Hist. univ. ad usum juventutis, ubi Christum Dominum et Joan. Baptistam velut ferventioris ingenii homines (Feuerköpfe) traducit, qui ad excutiendum jugum sacerdotum Judæorum, quorum detestabantur superbiam et hypocrisin, post longas deliberationes convenerunt inter se, ut alter Præcursoris, alter Messiae personam gereret. Wieland in Agathodemon. Berol. 1799, vocat Christum *nobilem theurgum judæum*; alibi ut enthusiasten traducit lib. 4, p. 355, 355.

(2) Edita est à prædicatore evangelico, in quâ nitiur Christum accusare, quòd sibi socium adsciverit Judam, hunc verò ab omni maculâ purgare suæ proditiōis. Cons. op. *Corrections* pro amicis et inimicis catholicismi à Joan. Bapt. Pfeilschifter. Offenbachii ad Mœnum 1831, p. 116, seqq.

(3) Cons. Hughes James Rose, op. c.

(4) Vid. Joan. Gregorii Rosenmuller Scholia in novo Test. ed. 6, tom. 1, in pref. ubi de quatuor evangelis p. 2, seqq. necnon Kuinçmoel comment. in lib. novi

Quod verò accidit integris libris, à fortiori singulis librorum sacròrum partibus evenit, quarum vix ulla est, quæ non traducatur ab uno vel altero tanquam adscititla vel interpolata; hîs nimis læderet singula persequi.

Interea ex his, quæ vix à nobis delibata sunt sive circa protestantismi originem et vicissitudines, sive circa fructus quos protulit tum in doctrinâ sive theoreticâ sive practicâ, sive circa exegésin et criticism sacram, sic argumentum perstringimus. Quod à pessimo atque eversore principio originem ducit, quodque naturâ suâ infert opinionum et sententiarum divisionem et sectas, et eò tendit ut omnem fidem, proindeque religionem omnem revelatam è medio tollat, ac nonnisi ad dubium quoddam universale revocet, et morum corruptionem inferat, non potest certo à Deo esse ejusdem revelationis auctore, et secum fert propria falsitatis ineluctabilia argumenta, dicente Christo, *non potest arbor bona, etc., ex fructibus, etc.* Atqui ex dictis talis est protestantismus. Ergo.

Atque hinc sequitur 1°: Divisionem intrinsecam esse atque essentialē protestantismo, nec nisi per quamdam conventionem, ac mutuam cessionem posse inter se diversas sectas coalescere permittendò, ut unaquæque in negotio religionis id sentiat, quod cuique lubet, prout factum vidimus in fœderatione initâ inter lutheranos et calvinistas, quasi ageretur de latifundio, proindeque unitatem essentialiter opponi naturæ protestantismi.

Sequitur 2°: Si coherentes velint esse protestantes principio essentiali reformationis, neminem jus habere alteri exprobrare propria sensa religiosa utut impia et absurda (1).

Sequitur 3°: Frustra nonnullos protestantes adhuc gloriari quòd protestantismus habeat pro basi ac regulâ purum verbum Dei, tum quia sepositâ Ecclesiæ auctoritate, nunquam ipsis constare potest, quodnam sit istud Dei verbum, quum nullus ferè sit liber, cujus authenticitas in dubium revocata non sit, et non revocetur: tum quia absque Ecclesiæ auctoritate, nunquam ipsi certi esse possunt de inspiratione divinâ sacròrum librorum, quæ pariter vel penitus abjudicata est ab universâ Scripturâ, vel saltem in dubium revocata quoad plures libros; tum denique quia cum verbum Dei pendeat ab interpretatione spiritûs uniuscujusque privati, nullus est error, nullum paradoxum, quod non cohonestetur per verbum Dei sic expositum, prout Anabaptistæ, Quakeri, Sociniani, Methodistæ, etc., faciunt. Quomodò enim verbum Dei prout litteris consignatum est, potest regula esse fidei, si tota lis ferè semper vertitur circa sensum verbi Dei? Quicumque in judicio lites agiat, legem pro se habere contendit, et nisi judex esset qui sententiam ferret,

Test. historicos Lip. 1832, vol. 1, prolegomena § 1. De origine evangeliorum Matthæi, Marci et Lucæ.

(1) Sic enim statuit Revisio protestant: « Notre croyance n'est que la liberté d'examen. » (An. 1825, 4° livr., p. 153.) Et alibi: « Ce principe fondamental du protestantisme est admis aujourd'hui sans restriction. » (5° livr., p. 151.)

nullus unquam liti et controversiæ finis esset. Nullus unquam hæreticus extitit, qui non gloriaretur pro se esse verbum Dei; ita Gnostici, ita Manichæi, etc., qui non secus ac protestantes in innumeras prope sectas, seu frustula divisi sunt, quod pariter contigit Arianis, aliisque omnibus sectis ab Ecclesiâ separatîs, quæ proinde omnes æquè perierunt (1).

Sequitur 4°: Hanc potissimam rationem esse cur tot ex privatis et principibus viris tum doctrinâ et eruditione conspicui ejusmodi chaos, quod necessariò protestantismo inest, animadvertentes, ad Ecclesiæ catholicæ gremium, à quo eorum patres recesserant, sese receperint, ut in illâ conscientiæ pacem nanciscerentur, quam frustra inter tot sententiarum varietatem ac fluctus quæsierant. Dùm contra nonnisi pauci sordidique apostatæ cælibatus ac propriæ vocationis pertæsi ad protestantismum defeecerunt (2).

(1) Gnostici citò in quinquaginta sectas divisi sunt, ipsis fatentibus Moshemio, Clerico, Beausobrio apud Gibbonium op. 1, c. 15. Tertull. loquens de Marcionitis dicebat: « Faciunt favos et vespæ; faciunt Ecclesiæ et Marcionitæ » Recensentur novemdecim fidei confessiones spatio quatuordecim circiter annorum editæ ab Arianis, cons. Petavius l. 1 de Trin., c. 7, n. 15; et sic cæteris omnibus evenit; quod attinet ad nostros protestantes, res adeò aperta est ut ipsimet nunc de hâc variatione glorientur. Certè impossibile est ut ipsi possint confessionem fidei elicere sive communem sive perpetuam: non communem quia est *negotium individuale*; non perpetuam, quia eorum religio assimilari potest tabulis meteorologicis, in quibus attendendum est ad diem, horam, locum atque atmosphæræ statum, an humidus aut siccus, supra vel sub zero. Iknæ protestantes non possunt dicere nisi: *Ego credo in me, et protestor contra Ecclesiam Romanam*. Cons. ep. data ad redact. Revis. protest. in Mém. cath. 1827, mens. febr.

(2) Innumeri propè sunt nobilitate, doctrinâ, et eruditione insignes, qui ad religionem catholicam ab initio hujus seculi tum in Germaniâ, tum in Angliâ, Galliâ et federatis statibus Americæ redierunt. Longum esset catalogum texere. A multis annis in Hungariâ id animadvertitur quoad transitum ex unâ in aliam religionem, quod singulis annis ex *frigescentibus catholicis* ad relig. protest. à 50 ad 40, migrent; contra ex protestantibus à 500 ad 600 ad Ecclesiam catholicam se conferant; licet provocati protestantes ut hoc factum negarent, altum tamen silentium servârunt. Cons. Universalis Amicus relig. et eccles. et Correspondens eccles. à D. Benkert Herbipoli (Wurzburg) n. 9, 28, feb. 1834, p. 10, seqq. Diximus è *frigescentibus catholicis*, quia verissima est observatio cl. Macstrii, hoc discrimen intercedere inter catholicos et protestantes relatè ad firmitatem in propriâ religione, quòd quò catholicus innocentioris vite est, eò tenacius Ecclesiæ suæ adhaeret, et eò magis fluctuat, quò inquinatioribus moribus diffuit; è contra quò magis protestans vel sectarius corruptus mente et corde est, atque in vitia effusus, tantò est firmior in suâ sectâ: et quò integrioribus moribus præstat, eò magis dubitat de veritate suæ sectæ et ad religionem catholicam accedit. Et sanè, ut plurimum, nisi perditî quidam apostatæ sacerdotes, vel religiosi ad omnia vitia projecti? Nempe quod veteribus hæreticis solenne fuit, recentioribus etiam familiare est, quod cit. Tertullianus illis exprobrabat, inquit: « Nunc apostatas nostros, ut gloriâ eos obligent, quia veritate non possunt. Nasquàm facilius proficetur, quàm in castris rebellium, ubi ipsum esse illic promereri est, (de præser. c. 41, ed.

Difficultates.

Obj. 1° Etiam Ecclesia catholica suas vicissitudines passa est. 2° Fidei definitiones, quas identidem Ecclesia catholica emisit, totidem argumenta sunt progressûs ac perfectibilitatis systematis, quò adoptavit protestantismus. 3° Quid porrò sunt fidei dogmata, quibus gloriatur Ecclesia catholica, nisi unius vel alterius Ecclesiæ istius Patris inventa, vel formulæ verborum sine sensu (1)? 4° Cùm pròinde vera lux non prodierit nisi seculo 16, ex illo tempore clariore semper radios emisit ad tenebras dissipandas, quas Ecclesia tum decipiens tum decepta effluderat, ac fanatismus et dominandi libido foverant, donec emendatores sacrorum, captivitatis illius vincula solventes, in libertatem et se et nos asseruerunt. 5° Atque hinc ratio eruitur cujusdam inconstantiae atque fluctuationis, quæ tum in ipsis tum in primis eorum discipulis interdum conspicitur circa plures vel pauciores articulos, quos retinuerunt cùm nec uno temporis momento potuerint omnes ideas illas deponere, in quibus ab infantiâ fuerant enutriti (2). Nec est 6° quòd rationalismus nobis objiciatur aut naturalismus, si enim res benè perpendatur rationalismus, est proprius Ecclesiæ catholicæ, et caput Ecclesiæ Romanæ spectari debet ut verus rationalista; etenim ipse præterdit, quòd spiritus suus internus, seu ratio sua intra sui pectoris veluti penetralia, possit per immediatam inspirationem divinam sententias legesque proferre, quæ norma sint in rebus fidei, etiamsi desit vel illi opponatur Scriptura. Item concilia Ecclesiæ catholicæ sunt *naturalistica, rationalistica*, seu phantastica, quatenus ipsa confirmant proprias sententias non jam in solo canone infallibili verbi Dei scripti, sed in prætensâ ac fallaci illustratione internâ, et inspiratione Spiritûs sancti, prout potissimè concilium Tridentinum se gessit (3). Ergo.

Resp. ad primum: Dist.: In disciplinâ mutabili et accidentali, transeat, vel concedo; in fidei *morumque* doctrinâ, nego. Jam enim ostendimus vel ipsos adversarios nobis ultro dare vel à primo Ecclesiæ seculi omnia germina catholicæ doctrinæ reperiri. Sæpius provocati adversarii, ut assignarent epocham mutationis, quam nobis objiciunt, nunquàm id efficere potuerunt prout superius ostendimus.

Ad secundum, dist.: Id est, majorem recepti jam dogmatis dilucidationem ex occasione eorum, qui ad-

Fig.). Quod possem pluribus exemplis illustrare, nisi ageretur de re notissimâ.

(1) Sic Henke in Hist. Eccles. cujus iteratæ editiones, continuationes et compendia, communem plausum, quo apud protestantes fuit excepta, ostendunt. In hujus porrò historiæ initio statim evangelistæ ut mendaces, Apostoli verò ut corruptores doctrinæ J. C. traducuntur, etc. Huc referuntur pariter historiæ dogmatum ab ipsis passim vulgatæ.

(2) Ita respondere solent protestantes, cùm ipsi objiciunt recessus à doctrinâ emendatorum suorum.

(3) Sic Ernestus Sartorius prof. Th. dogm. et mor. Dorpart in *Beitrag zur*, etc., id est: Collationes ad defensionem evangelicæ orthodoxiæ. Heidelbergæ 1825.

quem articulum impugnârunt, concedo ; per novorum dogmatum introductionem, nego. Nempe ex occasione, quo aliqui receptam in Ecclesiâ doctrinam temerare infamî ausu aggressi sunt, Ecclesia accuratori examini subiecit controversum articulum, ipsumque sibi vindicavit per expressam illius articuli definitionem, et condemnationem oppositæ novitatis. Ita constanter se gessit Ecclesia, quod ut obtineret semper ad vetusta monumenta ac receptam fidem provocavit, ut ex historiâ conciliorum unicuique constare poterit. Protestantismus contra per suum perfectibilitatis inventum unum post aliud omnia fidei dogmata rejecit, donec vel ipsum fidei nomen sustulit, et tunc demùm summam adeptus est, ad quam tendebat, perfectionem, omnia scilicet destruendo (1).

Ad tertium, respondeo fidei dogmata esse totidem veritates divinitus revelatas, quas à Christo Ecclesia accepit ad posteros transmittendas et intemeratè servandas ab edaci novatorum dente, prout divinâ ope suffulta hactenus præstitit, ac præstabit usque ad consummationem seculi juxta fundatoris sui pollicitationes. Quod attinet ad supposita Patrum inventa, respondeo non esse istam nisi gratuitam adversarii assertionem omni destitutam fundamento, imò planè contrariam omnibus historicis documentis. En quid de Ecclesiæ Patribus jam suo tempore scripserit S. Augustinus : *Quod invenerunt in Ecclesiâ, tenuerunt ; quod didicerunt, docuerunt, quod à patribus acceperunt, hoc filiis tradiderunt* (2). Et longè ante S. Augustinum Tertullianus inquebat : « Quicumque hâc regulâ incedimus quam Ecclesia ab Apostolis, Apostoli à Christo, Christus à Deo tradidit, constat ratio propositi nostri (3) ; » et ita distinguebat Catholicos ab hæreticis, qui suis novitatibus antiquam doctrinam Ecclesiæ catholicæ temerare audebant, ut innumera ejusmodi testimonia præteream, quæ impudentissimi mendacii arguunt adversarium nostrum, qui nonnisi imperitis fucum facere potest. De formulâ verborum, quam dicunt sensu vacuum, satis disseruimus, quin eadem reficere debeamus.

Ad quartum, dist. : Qualis lux nempe jam affluserat Simonianis, Nicolaitis, cæterisque hæreticorum pestibus usque ad Lutherum et deinceps, seu à diabolo excitata, concedo ; lux quæ à Deo sit, nego. Optimè Tertullianus : « Sed quæritur à quo intellectus interpretetur eorum quæ ad hæreses faciant ? A diabolo, ejus

« sunt partes intervertendi veritatem (7). » Mirum sane est Christum Ecclesiæ suæ non prospexisse nisi usque ad Lutheri, eorumque sociorum perduellionem et apostasiam ; incognitum fuisse principium regenerationis per sexdecim integra secula. Appositè rursum Tertullianus :

« Quod apud multos unum invenitur non est erratum, sed traditum. Audeat ergo aliquis dicere illos errasse, qui tradiderunt ? Quoquomodo sit erratum ; tamdiu utique regnavit error, quamdiu hæreses non erant. Aliquos Marcionitas et Valentinianos (Lutheranos et Calvinistas) liberanda veritas expectabat : interea perperam evangelizabatur, perperam credebatur, tot millia millium perperam tincta, tot opera fidei perperam administrata, tot virtutes, tot charismata perperam operata, tot sacerdotia, tot ministeria perperam functa : tot denique martyria perperam coronata (2) ; » libertas verò in quam nos asseruerunt, est solutio ab omni freno et subjectione legis evangelicæ, divinorumque mandatorum, ita ut neque Islamitæ tantâ licentiâ utantur, nempe credendi quidquid placet, et facienti quidquid lubet.

Ad quintum, dist. : Id est in destructionis progressu, à quo sive quodam irresistibili conscientiæ clamore, sive contrariâ animorum dispositione detinebantur, concedo ; secus, nego. Nimirum ejusmodi restitutores vel statim non agnoverunt omnes principii à se constituti pessimas consecutiones, vel nondum satis firmi in impietate ab iis exhorruerunt, atque ut proprium est eorum qui periculum vident nec pedem à præcipitio retrahere valent, nituntur per incohærentiam in medio itinere consistere. Ast abyssus aperta erat, impulsus ipsi dederant, eorum discipuli omnem harum consecutionum necessarium nexum secuti sunt, magisque obfirmati antecessorum exemplo post varias fluctuationes, demùm fructus omnes illius destructivi principii collegerunt, quos producere debebat. Sic cadaver per aliquod tempus lineamenta servat, quæ postea cum corruptum ac dissolutum est, amittit. Sic contigit protestantismo. Bossuetius ac Fenelonius ejusmodi dissolutionem jamdiu præviderant, atque prædixerant ; eventus veritatem ejusmodi prædictionis comprobavit.

Ad sextum, dist. : Eà nempe ratione quâ datur participatio justitiæ cum iniquitate, aut societas lucis ad tenebras, aut conventio Christi ad Belial, concedo ; aliâ ratione, nego. Si rationalismus est proprius Ecclesiæ catholicæ, ut impudentissimus auctor affirmat, qui fit ut Ecclesia catholica illum damnet et anathematizet, et rationalistæ pejus, quàm à cane et angue abhorreant ab Ecclesiâ catholicâ ? Nonne hoc est vocare lucem tenebras, et Christum Antichristum ? Quamquam hic opus non sit plura congerere ad depellendam calumniam, quum vel ipsi protestantes rationalistæ ejusmodi invento gloriantur ; Wegscheider unus ex antesignanis recenset auctores rationalismi, qui omnes

(1) Vadem damus hujus assertionis non suspectum D. Muller profess. Scaphusiæ. « Des théologiens mêmes, » inquit, se font une affaire de noyer dans un vain « déisme... Tous ensemble sciennent, ou sans s'en « douter, tiennent la même conduite et le langage « suivant : Déchirons et jetons loin de nous ces liens « qui attachaient à la foi et au devoir nos ignorants et « tenebreux ancêtres, » Vid. Recherches hist. de Muller dans ses lettres confidentielles à Briester, 1801, p. 41 et pag. 69, 88, ubi citat textus Schroeck et Vincentii Lirinensis ad judicium ferendum novi perfectibilissimi protestantium. *Celui-ci*, inquit Starckius op. cit., est au but, quand il aura atteint à l'athéisme.

(2) Lib. 2, cont. Julian., n. 34, tom. 10, edit. Maur.

(3) De Præscript., c. 37.

(1) Ib. c. 44.

(2) Id. c. 28, 29, ed. Rigalt.

protestantes sunt (1). Kantius, à quo potissimum originem duxit, nonne protestans est? Nonne protestantes ii sunt, à quibus mysticismus et fanaticus prodire (2)? Porro si jus suum est cuique tribuendum, teneant protestantes quod suum est, iste est fructus, sive effectus illius magnæ lucis, quæ demum regnum suum adepta est sec. 16, et illius libertatis, quam in mundum intulit Lutherus cum cæteris suis *sacrorum emendatoribus*.

Atque hinc responsio patet ad id, quod subdit idem auctor de Romano pontifice ac de conciliis Ecclesiæ catholicæ, rationalistis, naturalistis, phantasticis, eò quod definitiones edant per inspirationem immediatam sine et contra Scripturas. Cui unquam id persuadere poterit? Nunquam sive pontifex, sive concilia definitiones fidei edunt nisi in verbo Dei, seu revelatione divinâ fundati, quæ pervenit ad nos tum per Scripturam, tum per traditionem (de quâ in tract. de Locis theologicis); nihil sive pontifex sive concilia de suo obtrudunt, sed testes sunt doctrinæ, quam Christus docuit, et Apostoli tradiderunt, prout supra exposuimus. Aliud porro est divinâ assistentia, quâ suffulta est Ecclesia juxta Christi promissa, aliud illa divinâ immediata inspiratio de quâ loquitur adversarius, quam nunquam sive pontifex, sive concilia sibi vindicant, quum produnt fidei definitiones; divinâ enim inspiratio non tribuitur à catholicis in iis quæ ad religionem pertinent, nisi hagiographis scriptoribus. Sola divinâ assistentia tri-

(1) Op. cit. Sic enim inter cætera scribit in præf. p. 11 : « Omnino progressus in litterarum doctrinis... effecti plerosque *protestantium Ecclesiarum* socios ad altiora quasi scientiæ atque culturæ templa adduxerunt, unde aliam fidei religiosæ formam ac speciem intuentur, quam majoribus nostris pro illius ætatis rationibus licuit. » Et clarius adhuc proleg. cap. 1, § 15 : « *Protestantismus* autem, inquit, quum accuratâ et subditâ librorum sacrorum indagatione nitatur, eorumque argumentum ad verum vitæ usum transferre studeat, utrumque autem pro illorum librorum diversa indole, sæpius obscurâ, nisi rationis articulis usu obtineri nequeat, jam ab initio reformationis Ecclesiæ primis ejus auctoribus hic rationis usus adeo observabatur, ut in ipsâ sacrorum emendatione *rationalismi germina* clarissimè appareant. » Ac demum ostendere nititur rationalismi principia fuisse à Luthero posita, et concludit, « quæ cum ita sint, theologi recentiores, qui ad Lutheri exemplum, clarissimisque rationibus ducti ultra libros symbolicos et usum rationis, quem dicunt *formalem*, sapere tandem aliquando didicerunt, suo jure, sicut Lutherus, rectè uti videntur, neque ideò calumniandi sunt. »

(2) Celeres rationalismi progressus inter protestantes, ejusque aperta oppositio contra quodlibet christianismi principium, divisit protestantes in duos, ut ita dicem, ingentes exercitus, in *naturalistas*, qui rejiciunt positivam Dei revelationem, et *supernaturalistas*, qui ipsam admittunt. Qui quidem postremi iterum in duas classes subdividuntur, quarum altera ad unguem sectatur Lutheri placita, admittitque propterea libros symbolicos, sui fidei professiones unâ cum aliquâ hierarchicâ constitutione suarum Ecclesiarum, prout in Borussia potissimum viget; altera verò est *pietistarum seu mysticorum*, qui libros symbolicos rejiciunt, neque obsequi se profitentur nisi interiori Spiritûs sancti luminis. Pietistæ in Germaniâ propriæ sectæ fundatores agnoscunt Philippum Jacobum Spener, comitem Zinzendorf, Frid. Wantenville et Spangenberg.

buitur tum Romano pontifici ex cathedrâ, ut aiunt, decernenti, tum Ecclesiæ sive dispersæ, sive in conciliis congregatæ. Divinæ autem assistentiæ nomine designant illam peculiarem opem, atque speciale providentiam, quâ Deus ita præsto est Ecclesiæ suæ, ut non patiatur illam in errorem labi, quâcumque demum ratione id obtineat; verificari enim debent Christi dicta : *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam*; et ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi, aliæque ejusmodi. Si adversarius legisset concilium Tridentinum, reperisset nullum esse fidei decretum, in quo non referantur testimonia tum ex Scripturâ, tum ex traditione deprompta (1).

PROPOSITIO X. — *Sterilitas protestantismi in suis missionibus apud infideles novum est ipsius falsitatis argumentum.*

Inter cæteros divinos characteres et dotes, quibus præstat catholica Ecclesia, mira ipsius fecunditas recenseri debet in conversione infidelium. Cum enim ipsa missionem à Christo accepisset per ea verba : *Euntes per mundum universum, prædicate evangelium omni creaturæ*; nunquam destitit filios suos in diversas regiones mittere, qui spiritu verè apostolico repleti eas de tenebris infidelitatis ad evangelicam lucem revocarent. Innumeros propterea recenset, qui in ejusmodi ministerio non solum magnos exaltârunt labores, sed et sanguinem profuderunt, ac plures præterea, qui quovis seculo tum prophetiæ, tum signorum dono ditati religionem mirificè propagârunt. Nèdum ullum regnum, vel provincia, sed nec regio, nec civitas, nec vicus est in toto terrarum orbe, qui ad Christi fidem non venerit nisi per Ecclesiæ Catholicæ operarios. Historia ecclesiastica in suis annalibus quovis ferè seculo aliquam gentem vel regionem refert, quæ evangelium amplexa sit per operarios à romanis pontificibus ad prædicandum missos (2).

(1) Præclare Vincent. Lirin. in suo Commonit. n. 32, scribit : « Christi verò Ecclesia, sedula et cauta depositorum apud se dogmatum custos, nihil in his unquam permutat, nihil minuit, nihil addit, non amittit, non apponit superflua, non amittit sua, non usurpat aliena... denique quid unquam aliud conciliorum decretis enisa est, nisi ut quod antea simpliciter credebatur, hoc idem postea diligentius crederetur?... Hoc, inquam, semper, nec quicquam præterea, hæreticorum novitatibus excitata, conciliorum suorum decretis catholicâ perfecit Ecclesia, nisi ut quod prius à majoribus solâ traditione susceperat, hoc deinde posteris etiam per scripturæ chirographum consignaret. »

(2) S. Innocentius I jam sec. V, ep. 25 ad Decentium episc. Eugub. scripsit : « Cum sit manifestum in omnem Italiam, Gallias, Hispaniam, Africam atque Siciliam, et insulas interjacentes nullum instituisse Ecclesias, nisi eos quos venerabilis apostolus Petrus, aut ejus successores constituerint sacerdotes. » Addit autem D. Constant in notâ c : « Hilarius iis qui unâ fidei communione ac societate copulabant librum de synodis scribens, cum iisdem Germaniæ primæ et secundæ, Britanniarumque episcopos recenset. His si adjungantur varis Illyrici provinciæ, quas Innocentius, ep. 13, n. 2, suam in eas vicem Rufo committens recenset, dioceseon, quæ ad romanum patriarchatum attinent, satis accurata habebitur enumeratio. » De Angliâ, Hiberniâ, Scotiâ.

Hæreticæ sectæ è contra semper sterilitate à Deo muletatæ sunt; adeò ut nulla proferri possit gens, quam aliquando ab infidelitate aliqua hæretica secta ad Christi fidem converterit. Hujus sterilitatis conscii hæretici infidelium conversionem penitus neglexerunt, vel animum desponderunt post infelicia tentamina nullosque successus, ac semper ad Christi fideles seu Catholicos pervertendos studium omne adhibuerunt; cùm hoc sit negotium illis (hæreticis), ut jam scripsit suo tempore Tertullianus, non ethnicos convertendi, sed nostros evertendi, hanc magis gloriam captant, si stantibus ruinam, non si jacentibus elevationem, operentur: quoniam et ipsum opus eorum non de suo proprio edificio venit, sed de veritatis destructione. Nostra suffodiunt, ut sua ædificent (1). Ac talis constanter omnium hæreticorum indoles fuit, talis perpetua eorum agendi ratio.

Ac proinde ita se gessit protestantismus. Ab initio reformationis, ut ipsi vocant, de conversione infidelium protestantes ne cogitârunt quidem. Omnes eorum machinationes dirigebantur ad perversionem catholicorum, ad extirpationem antiquæ fidei. Licet verò non nullæ protestanticæ respublicæ classibus instructæ essent, et maritimo potirentur imperio, quibus subsidiis uti potuissent ad Christi fidem inter paganos disseminandam, iis uti maluerunt ad catholicas missiones evertendas, ut se gesserunt Batavi, et heu! nimis felici successu in Japoniâ præsertim et Indiis orientalibus. Imò ut protestantes zeli defectum in evangelii propagatione tegerent, declarabant minimè per conscientiam licere paganos in suâ fide turbare, atque in Dordracenâ synodo objectioni Remonstratentium respondebant: « Qui sine peculiari vocatione et missione paganis evangelium annuntiat, hæc in eum quadrat apostoli Petri objurgatio, quòd se videlicet rebus alienis immisceat, Deumque tentet, cùm sine vocatione tanto se objicit periculo. » Subsequentibus temporibus decanus Cantuariensis in oratione habitâ coram rege Angliæ asserebat nemini licere, quin habeat, ut Apostoli, extraordinarium mandatum, illudque probare possit, religionem etsi falsam regionis alicujus aggredi, hominesque ab ejus professione contra magistratûs voluntatem dimovere (2).

Ast perculsi gloriosis catholicorum successibus demùm et ipsi protestantes cœperunt seriò de missionibus apud infideles cogitare sub finem sec. XVII. (3). An. 1647, jam exorta erat quædam societas in Angliâ ad hunc finem quæ à senatu (parlamento) approbata est, tamen nonnisi tardiùs aliquid profecit. Fridericus IV Daniæ rex missionem instituit, an. 1706, pro

Hungariâ, Poloniâ, reliquisque septentrionalium regionum gentibus ad Christi fidem conversis romanorum pontificum sedulitate subsequentibus temporibus, res vulgatissima est.

(1) De Præscrip. c. 42.

(2) Cons. hist. eccl. D. Hortig continuata à Joh. Jos. Ignat. Doellinger sac. Th. D. et profess. ordin. in univ. Mon.

(3) Dixi demùm, nam notum est missionem, an. 1536, à Genevensibus tentatam non fuisse nisi abortivam.

suâ coloniâ Tranguabar in Indiis orientalibus; in Groenlandiâ verò ab an. 1708 Evangelium prædicavit venerabilis Joannes Egede. Anabaptistæ inchoârunt missiones suas an. 1792. Anglia præsertim sub hujus seculi XIX initium maximè cœpit suum exercere zelum ex occasione missionum Anabaptistarum et Methodistarum, pluresque ibi institutæ sunt societates generales et particulares ad propagandas missiones: ab an. 1807 insudatur convertendis nigris in Sierra-Leone Africæ. Societas Britannica nuncupata, et extranea bibliorum propagandorum erecta est Londini an. 1804, quibus aliæ auxiliares adjectæ sunt. His porrò delibatis circa originem et progressum missionum protestantium, expendamus breviter media quibus ad finem obtinendum ejusmodi societates usæ sunt, deinde successum et fructum.

Jam verò si spectemus numerum missionariorum protestantium constat ab an. 1824 societatem Ecclesiæ anglicanæ 419 missionarios permanentes habuisse (1). Eodem an. Methodistæ numerabant 623 (2). Hæ duæ proinde societates jam tunc suppetitârunt 1042 operarios. Nunc supputatione institutâ ad cæteras societates, quas mox recensebimus, in solâ Angliâ haberemus 3,442 emissarios; ex Americâ societates quæ illic sunt, miserunt ad missiones saltem 1000 concionatores; itaque, non computatis missionariis, quos protestantes regiones suppetitârunt, habemus summam 4,442 (3). Licet verò missionarii societatis propagationis Evangelii teneantur, juxta tenorem diplomatis dat. 16 Junii 1801, prospicere instructioni coloniarum anglicanarum, cui tribuuntur 122 missionarii, ac 96 ludimagistri, attamen certum est, hos ipsos debere operam navare conversioni infidelium.

Si verò spectemus numerum societatum, quæ pecunias, ac libros quotannis subministrant ad opus conversionis infidelium, inveniemus ex Angliâ, statibus federatis Americæ, ex Galliâ, Germaniâ, Hollandiâ, Helvetiâ, ac regionibus septentrionalibus XIX societates principales, quibus aliæ quatuor addi debent institutæ ad distribuenda Biblia, tractatus religiosos, librum precum, et homilias Ecclesiæ anglicanæ (4). Unaquæque verò ex his societatibus suas habet numerosas veluti minoris gentium sodalitates, quas vocant auxiliares; in solâ Galliâ 200 numerantur, in Angliâ vix numerari possunt. Scopus harum societatum est, pecunias ac libros subministrare missionariis, qui conversioni infidelium dant operam. Porrò hæ societates jam ab an. 1824

(1) V. eruditam dissert. cl. D. Nic. Wiseman rect. collegii Anglor. in alnâ hæc urbe, et prof. linguarum orient. in Archigymn. rom. quam priùs recitavit in acad. relig. catholicæ, postea typis vulgavit Rom. 1831, ex quâ pleraque documenta, quæ hic recensentur, desumpsimus, et quæ interea proferimus, ut videant protestantes, in quorum manus hæc dissertatio non venit, quibus fundamentis, quæ hic traduntur, nitantur.

(2) Quarterlay Review journ. 1825, p. 29; et Christian. register, in quo solim enumerantur 210.

(3) Nouveau journal asiatique. Paris 1828, t. 2 p. 29, computat 5000 missionarios.

(4) Jowett Christian researches in the mediterranean. 3. edit. Lond. 1824. p. 318.

subministrabant singulis an. 1,715,500 nummos scutatos, id est, 4,700 in dies singulos (1). Cum verò missionarii adhuc conquererentur de ejusmodi stipendio quasi nimis exiguo, reditus seu proventus annui societatum jam ascendunt ad 3,431,000 scutos (2). Societas biblica innumera exemplaria S. Scripturæ in omnia ferè idiomata ac dialectus converse quotannis, distribuit ope suorum publicanorum et viatorum, qui veluti totidem missionarii spectari debent. Anno enim 1830 solo distribuit 632,676 exemplaria novi Testamenti (3). Et hoc medium censetur aptissimum ad conversionem infidelium.

His addantur subsidia externa, quibus abundant missiones protestantes, nempe favor, qui vel à magistratibus vel legibus tribuitur (4); apparatus moderatorum ac omnis gradus magistratum, publicarum ephemeridum, doctorum virorum, etc., opes et comoda quibus ejusmodi missionarii obruuntur (5), regiones in quibus ut plurimum commorantur, quæ ad Britanniam pertinent; quòd si barbaros ac silvestres penetrare interdum tentant, semper armatis provinciæ præsidis utuntur, præmia distribuunt cum magnâ pompâ ac apparatu suis alumni in scholis, quas gratis aperiunt (6), adeò ut verè scribere potuerit D. Buchanan magnus missionum fautor: « Nulla gens christiana unquam campum tam extensum habuit ad propagationem fidei christianæ, qualem nos habemus ex influxu quem exercemus super centum milliones incolarum Indostan. Nulla unquam natio tot commodis abundavit ad dilatationem suæ religionis, qualia nobis offeruntur inter gentes, quæ nullam opponunt resistantiam, quæ obtemperant libenter mihi imperio nostro, quæ reverentur principia nostra, et dominationem nostram velut benedictionem æstiment (7). » Talia igitur sunt media, talia subsidia ac commoditates, quibus protestantes instructi sunt ad disseminandam evangelicam doctrinam apud infideles. Restat ut videamus, quo successu ac fructu opus istud perficiant.

Ex confessione ipsorummet protestantium, fautorumque harum missionum, ejusmodi fructus post tot labores, tot impensas, nullus aut ferè nullus omninò est, vix enim numerant nonnulla individua (8) quæ

commodioris vitæ illecebris inducti sunt, vel quia depulsa à propriis contribulibus. Ipsinet missionarii animum despondent ob invictas et insuperabiles difficultates, quas in conversionibus ubique offendunt, omnes ferè missiones in statu decrementi inveniuntur, nonnullæ penitus perierunt. Relationes horum missionariorum ferè semper reticent conversiones factas, et se se extendunt ad exaggerandam *melio rem spem* in futurum. Si interdum numerum individuorum recensent, statim ab aliis mendacii arguuntur. Et hæc non in unâ vel alterâ mundi parte, non ab unâ vel alterâ sectâ, sed idem omninò plenus defectus reperitur ubique terrarum, ubi isti missionarii cujuscumque demum confessionis seu sectæ, appulerunt et operam impenderunt ad infidelium conversiones, adeò ut auctor historiarum missionum protestantium non dubitet his verbis narrationi suæ finem ponere: *Sub finem hujus libri, cujus erat scopus enarrare propagationem christianæ religionis, animos omninò desponderemus, si nostræ religionis propagatio penderet à successu operum, quæ hactenus suscepimus, quæque in his voluminibus descripsimus* (1). Non minùs aperta est confessio quam D. Bickerseth, qui erat à secretis societatis missionariæ, apud Ecclesiam anglicanam exhibet in sermone quem habuit, an. 1823, ad novos socios Eboraci cooptandos.

Decem priorum annorum decursu, ait, societas nunquam notitiam habuit vel unius individui, quod ab idolatriâ transierit ad christianam religionem (2). Post viginti an. labores, alibi dicitur: *Felix successus præsens et visibilis non est. certè criterium, quòd labores nostri Deo accepti sint* (3): ut alia innumera prope monumenta ejusdem tenoris omittam (4); quare his annis gubernium anglicanum, cui cordi est conversio coloniarum suarum, omni spe destitutum, ut videtur, alicujus successus missionariorum protestantium, promovit, saltem indirectè, Catholicorum missiones; adeò ut verè affirmari possit, protestantes tot missionariis, tot impensis, tantâ bibliorum diffusionem nullum alium fructum tulisse, præter hunc, quòd nempe catholicorum missiones vel everterunt, vel exturbârunt, vel earum successus quoquo modo impediunt: qui semper præcipuus ipsorum scopus et finis est.

Contra verò missionarii catholici ut plurimum absque ullo præsidio regum aut magistratum, pecuniis aliisque humanis facultatibus destituti, soli se conferunt ad efferatos ac silvestres populos inter continua ac præsentia pericula vitæ amittendæ, quòcumque penetrant, atque ubique uberrimos fructus ferant. Solus

nibus Anabaptistarum, et independentium in iisdem regionibus, omnium sectarum in Indiâ et Australasiâ; in Americâ circa servos; in Mediterraneo; inter Calmucos, atque ex confessionibus eorum ipsorum, quorum maximè interest earum fructus patefacere, adductis certissimis documentis, ostendit nullum vel penè nullum esse istarum missionum omnium fructum.

(1) Month. rew. 1817. p. 252.

(2) York Herald, may 1823,

(3) Report of P. C. K. soc. Lond. 1829. p. 43.

(4) Quæ videri possunt cit. Diss. sez. 4, 5.

(1) Quarter. Rew. p. 29.

(2) Qui calculus valdè moderatus est. Ephemerid. enim asiat. Paris. 1828. t. 2, p. 32, illi addit vicies centena millia libel. gall.

(3) Christ. regist. eodem an. Lond. vulgatum.

(4) Societas propagationis evangelicæ an. 1819 à Georgio III litteram regiam, ut vocant, impetraverat, quâ præscribebatur stipes expetenda in universo regno, collegitque sent. rom. 283,200 Christian. remembr. vol. 11. Lond. 1829, p. 50.

(5) Quilibet stipendium annuum percipit scut. 1132; quòd si uxor. m habeat, augetur aliis scut. 188; quòd si filios habeat, alia 94 adduntur in singulos filios: Report of the society. Lond. 1829. p. 195-197.

(6) Report. ib. an. 1826, 1827. p. 51.

(7) Memoir on the expediency of an ecclesiastical establishment in british India. By the rev. Claud. Buchanan D. D. 2. Edit. Lond. 1812. p. 48.

(8) Cons. cit. Diss. sessio quartâ, ubi recensitis missionibus anglicanis in Indiis orientalibus; missio-

S. Franciscus Xaverius ultra decies centena hominum millia suâ manu sacro baptismo tinxit, plures principes ac reges ad religionem christianam adduxit, ubique ecclesias ædificavit, quæ adhuc consistunt, non obstantibus atrocibus Batavorum aliorumque hæreticorum persecutionibus ac conatibus ad eas everendas. Atque ut ad recentiores missiones veniamus, etiam omissis quæ ad Paraquariam spectant, de quibus egregiè scripsit Muratorius (1), Brasiliam, Novam Franciam, sive Canada etc., postremis etiam hisce annis plures missionarii in Virginiâ, apud Iroquenses, aliasque septentrionalis Americæ silvestres gentes felici exitu laborârunt, ibique adhuc operam suam impendunt (2), et plura hominum millia ad evangelicam lucem venerunt, ac veniunt. Ubique expetuntur ab iis, penès quos olim conversati sunt, ac postea ab Europeis ejecti (3). Nuper præterea ipse Præses, licet protestans, provinciarum fœderatarum in Americâ, promovit ejusmodi missiones catholicorum, quæ jam magnam fructum copiam producant. Idipsum dicatur de missionibus catholicis apud Indos orientales; D. Buchanan fatetur paucorum annorum spatio non obstantibus diris persecutionibus in insulâ Ceilan auctum esse numerum catholicorum ad 50,000, dum missiones protestantium omninò defecerunt (4). Eundem habent exitum missiones Sinenses; etsi vix unquam ibi quieverit persecutio, attamen ab anno 1800 ad 1827, numerantur 22,000 baptismo initiati in solâ provinciâ Sucinen (5), atque ita non dissimili ferè modo augentur in aliis provinciis ejusdem imperii Kansii et Kaukowan, Zokien et Kiansi, Canton et Kouansi, quæ excoluntur à religiosis diversorum ordinum vel à sacerdotibus secularibus; idem successus in provinciis Thibet, Tunkini, in regno Cocini, Siamensi, etc.; et ibidem pariter conatus protestantium irriti omninò sunt, ita ut nec unum adhuc ad religionem christianam adduxerint. Quidam protestans Scotus ab Indiâ reversus: *Neminem novi, inquit, exceptis missionariis catholicis, qui operetur conversiones* (6). Et hæc delibâsse sufficiat ad ostendendum ex confessione et factis ipsorum protestantium discrimen ingens inter fructum, ac exitum missionum catholicorum et acatholicorum (7) ubique gentium et quovis tempore.

His constitutis, sic argumentum nostrum perstringimus: Ubi vis naturalis est maxima, effectus autem minimus, et ubi vis naturalis est minima, effectus autem maximus, ejusmodi effectus à causâ seu vi naturali repeti nullâ ratione potest; atqui ex demonstratis, aliisque quàmplurimis, quæ brevitatî gratiâ præter-

misimus, et afferri possent, constat, omnibus per-pensis, ex parte protestantium vim seu causam naturalem maximam esse, sive numerus missionariorum spectetur, sive protectio, sive subsidia, sive com-moda, etc.; minimam verò ex parte catholicorum; effectum verò contrarium omninò tamen produci, minimum scilicet ac penè nullum ex missionibus protestantium, maximum verò et perennem ubique locorum ex missionibus catholicorum: ergo hujus discriminis ratio à causâ supernaturali repeti debet; quia nempe soli Ecclesiæ catholicæ à Christo ipsius fundatore dictum est: *Euntes docete: sicut misit me Pater, et ego mitto vos: ego posui vos ut fructum afferatis, et fructus vester maneat: faciam vos fieri piscatores hominum: ecce ego vobiscum sum*. Contra verò hæretici non sunt de genere virorum illorum, per quos *salus facta est in Israel*; de ipsis scriptum est: *Nescio vos: non novi vos, discedite à me, operarii iniquitatis: scribe virum istum sterilem*; seu, quod idem est, eadem ratione quâ jugis fecunditas Ecclesiæ catholicæ est argumentum ineluctabile divinæ ipsius institutionis ac jugis divinæ protectionis, ita sterilitas protestantismi in suis missionibus ad infideles novum est ipsius falsitatis argumentum. Q. E. D.

Atque ex his sequitur 1° imputationem illam *prose-lytismi* quam toties protestantes catholicæ Ecclesiæ objicere solent, præclarissimum esse testimonium fecunditatis et gloriæ ejusdem Ecclesiæ, ac nullius spei incredibilisque sterilitatis quæ inest sectis omnibus protestantibus; proinde ipsæ cum videant irritos ac inanes esse suos omnes conatus et infelicem exitum suarum missionum, invidiâ quodammodò tabescunt et crimini vertunt Ecclesiæ catholicæ, quod ipsæ attingere, licet maximè velint, omninò non possunt (1).

(1) Illic juvat recensere media quibus utuntur protestantes, qui accusant catholicam Ecclesiam *prose-lytismi*, ad proprias sectas augendas, seu potius procurandam defectionem ab Ecclesiâ catholicâ; vel si agatur de infidelibus, ad impediendum ne ad eam veniant.

1. Jubilæum reformationis.

2. Anniversarium reformationis festum.

3. Missiones apud infideles, et juxta professorem Elvers ad impugnandum catholicismum (saltem aliquando verum scopum ipsorum confitentur).

4. Instituta ad convertendos Judæos, ad quod opus ab unâ tantum ex societatibus Londin. quottannis 90,000 nummi scutati (*thadari*) impenduntur.

5. Societates biblicæ et propagationes, quibus addi debent innumeri emissarii ubique locorum, qui causam protestantismi vel clanculum vel apertè omni conatu promovent.

6. Studium occupandi cathedras in catholicis universitatibus et scholis.

7. Domicilium in regionibus catholicis, et publicum ibidem exercitium sui cultûs.

8. Distributio tractatuum, et editiones librorum, in quibus doctrinæ distinctivæ catholicorum (difformatæ, ut supponitur) et protestantium non sine strepitu traduntur; bibliothecæ librorum protestantium, quæ omnibus pateant.

9. Incitamenta et exhortationes ad amplectendam religionem protestantem.

10. Theoretica confirmatio proselytismi. Quidam

(1) Il cristianesimo felice nelle missioni del Paraguay; Venez. 1743.

(2) V. Lettera del p. Carlo Vanquickenborne della compagnia di Gesù, 10. Marzo 1829, edita in Amico d'Italia vol. 16, p. 165.

(3) Ibid.

(4) Brist. critic. Jun. 1828.

(5) Annal. de l'association de la propag. de la foi; Lyon, 1830.

(6) Ibid.

(7) Cons. Wiseman disc. cit.

Sequitur 2° protestantes, si fundamentali atque essentiali reformationis principio de omnimodâ spiritûs privati independentiâ religiosâ in rebus fidei adhærere velint, nec posse missiones instituere apud infideles. Si enim unusquisque jus habet ex sacris litteris sibi cudendi religionem, non possunt ipsi nisi biblia porrigere, ac dicere pagano : Hinc tibi effinge religionem : cave tamen ne filiis tuis tradas ea quæ didicisti, cum eodem jure et ipsi fruantur sibi propriam cudendi religionem. Adde nec posse ipsos affirmare volumen, quod tradunt verbum Dei purum continere, cum uniuscujusque pariter sit, non solum judicare de sensu sacræ Scripturæ, sed ex eodem principio præterea sit expendere quinam libri genuini sint, quinam divinitus inspirati, num integri sint, num aliquid adjectum eis fuerit vel detractum; alioquin contra proprium principium examinis se gerent, et propriâ auctoritate imponerent infideli, cum notum sit, ex dictis, plures protestantes hunc vel illum librum, hanc vel illam alicujus libri partem rejicere, negare divinam inspirationem, etc., et quidem ex principio fundamentali protestantismi. Quæ cum ita sint, quin protestantismi essentialiam destruant, nequeunt hæretici vel unam operari conversionem.

Sequitur 3° Societatem biblicam, dum sacra volumina diffundit ad conversionem infidelium, destruere principium essentialie protestantismi, et præterea nocere causæ propagationis evangelicæ, quia, etiam cæteris omissis, cum infideles idonei per se non sint ad intelligendam Scripturam, scandalum potius ex diversis ibidem contentis narrationibus patiuntur, et graviter offenduntur, quo fit ut animum magis avertant à religione christianâ, ut reipsâ passim evenire apud Indos, ab. Dubois qui, per an. 30, missionibus illis operam navavit, testatur et factis luculentissimis ostendit (1).

Sequitur 4° ingentem illam pecuniæ copiam, quam undique corrogant quæstores societatum protestantium ad missiones promovendas, non esse, ex confessione ingenuorum nonnullorum protestantium, nisi totidem latrocinia ac simplicium deceptiones, qui, dum sibi blandiuntur cooperari magno operi conversionis infidelium et dilatationis verbi Dei, pecuniam suam non erogant, nisi ad alendam seductorum cupiditatem, qui non possunt conversionem paganorum pro-

movere, quin subruant fundamentum essentialie et constitutivum protestantismi (4).

Sequitur 5° nec veram neque christianâ denominationem dignam eam professionem esse, quæ si sola obtinisset, mundus paganus adhuc in tenebris esset suæ superstitionis, cujusmodi esse protestantismum ostendimus, spectatâ ejus intrinsecâ impotentia annuntiatâ ac disseminandi religionem christianam. Quin neque subsisteret ipse protestantismus, qui non secus ac hæreses omnes, non prodiit, nisi ex catholicorum quorundam seditionibus ac perversione, quod jamdiu significaverat Tertullianus testimonio sup. adducto : *Quoniam et ipsum opus eorum (hæreticorum) non de suo proprio ædificio venit, sed de veritatis destructione. Nostra suffodiunt, ut sua ædificent.*

Difficultates.

Obj. 1° : Falsum inprimis est, missiones protestantium eâ sterilitate laborare, quam fingunt catholici, sed ubique florentissimæ sunt. Anno 1850, proselyti religionis weslejanæ, seu methodicæ jam ascendebant ad 39,000; proselyti verò societatis propagationis evangelii in partes externas numerabantur eodem an. 6,043, et ita porro quoad cæteras societates (2), præsertim 2° fratrum Moravorum. 3° Quis ignorat felices successus missionum Ziegenbalg, Schultz, et Schwartz? 4° Addatur ejusmodi successus adhuc non esse, nisi certum argumentum ulteriorum progressuum. 5° Quod si vel anima sola salva facta esset, nonne satis tot labores ac impensæ benè erogatæ fuissent (3)? Notum præterea est 6° missiones protestantium plurimum impediri à missionariis catholicis, qui ubique animos christianorum et infidelium commovent adversus nos, quos propterea nec recipi patiuntur; quid mirum proinde, si missiones protestantium non omnes adhuc fructus producant, quos sperare liceret absque hujusmodi impedimento? Ergo.

Respondeo ad primum : Dist. : Supputatis proselytis vel à numero Bibliorum, quæ distributa sunt; vel à numero discipulorum, qui vel scholas vel aliquam congregationem frequentant, concedo; propriè dictis, nego. Admissis itaque exaggeratis ac sæpè falsis missionariis protestantium relationibus, illud seriò est animadvertendum, nempe eos solere numerum seu censum proselytorum instituere ex numero, quem distribuunt Bibliorum (4). Hæc tamen ratio computationis falsa est; plures enim, imò plerique volumen Bibliorum accipiunt, ut illud dein adhibeant ad varios usus domesticos, amiciendi, ex. gr., ut dicam cum Horatio :

Et piper et quidquid chartis amicitur ineptis (5);

(1) Fol. period. anglicanum protestans, Age 7, sept. 1851, vocat hos *latrones immanes, et pessimum genus demonum terrestrium, sycophantas, etc.*

(2) Christ. regist. an. 1850.

(3) Vulgus enim deceptum cum nihil aliud pro reo Dei facere velit, sibi maximè placet, si, datâ singulis annis exigua pecuniâ, sibi blandiri potest, se cooperari magno operi conversionis paganorum, et dilatationis verbi divini.

(4) V. Wiseman diss. cit. sess. 5.

(5) Nouveau journ. asiat. 1828, t. 2, p. 40.

protestans, Thomas nuncupatus, appellat ad Jesum, ad Apostolos, præsertim Paulum, ad reformatores sec. XVI, et ad missionarios evangelico-christianos, qui proselytismum commendant et confirmant.

14. Matrimonia mixta inter protestantes et catholicos, quæ illi summo studio promovere satagunt in regionibus præsertim catholicis.

12. Innumera propè ephemerides in quibus agitur de religione; adeo ut ipsorum theologia possit dici theologia ephemeridum prout notavit Starckius.

15. Demum calumniæ, dicteria, etc., quibus putide religionem catholicam ubique insectantur; et tamen quotidie deficiunt, et Ecclesia catholica propagatur et crescit.

(1) Lettres sur l'état du christianisme dans l'Inde par M. Dubois.

ita ut, innumeris distributis Bibliis, pemo Christianus fiat; tum etiam, ut magnificentiam numerum suorum proselytorum, solent inter hos accensere discipulos, qui eorum scholas frequentant (1): quæ pariter supputatio falsa deprehenditur eò quòd ejusmodi discipuli vix scholâ abscedunt ut illicò ad idola sua redeant atque illudant magistris suis à quibus interdum et victum et donaria accipiunt (2). Tum denique in censum referunt proselytorum eos omnes qui ipsorum congregationibus et concionibus assistant (3); et tamen compertum est plerosque iis non adesse nisi rei novitate et curiositate permotos, tum ut irrideant concionatorem, vel ut eorum subsidiis pecuniariis perfruantur (4), quæ ubi cessaverint, cessat proselytorum numerus, ac penitus evanescit. Tales sunt triumphus ejusmodi missionariorum, talis exitus Biblicæ societatis! *Risum teneatis amici!*

Ad secundum, dist.: Id est, in opificiis et coloniis instituendis, concedo; in convertendis infidelibus, nego. Nempe istiusmodi fratres Moravi adeò celebrati in missionibus Sareptæ, non eunt nisi ad proprium lucrum, atque ad instituendas colonias, ad promovendam industriam, minimè verò ad novos Christianos efformandos, ut testatur Klaproth testis oculatus (5). Omni effectu missiones ad radices Caucasi institutas caruisse fatetur Henderson (6). Quare Alexander Russiarum imperator, an 1822, tum Moravorum missiones in Sareptâ, tum nonnullas alias omninò de medio sustulit: hinc penitus perierunt, ut aliæ plurimæ (7).

Ad tertium, resp. omnibus nota esse quæ plenis buccis Protestantes ab initio de istorum missionibus in Tranguébar, Trichnipoли, Tadjore, ac Travancor prædicabant, adeò ut episcopus protestans Heber, ut refert D. Robinson, dicere soleret, *ibi subsistere vim causæ christianæ in Indiis*, ac nullibi adeò florentem vidisse Christianismum. At postea compertum est post quinquaginta annorum labores, concurrentibus pluribus adjunctis politicis septem millia fuisse filios spirituales à Schwartz relictos, si fidem damus eidem Geor. Heber, qui postea adeò imminuti sunt, ut vix vestigia supersint illius celeberrimæ missionis, et an. 1826, quinquaginta candidati inventi fuerint in ecclesiâ Tanjore, ubi ille pseudoapostolus sepultus est. Quid de reliquis dicemus (8).

Ad quartum, dist.: Certum argumentum progressum, quos sibi et mens et desiderium effingit, concedo; qui jure ab antecedentibus expectari possiunt,

(1) The history, design, and present state of the religions, etc., by the British in Calcutta and its vicinity 1824, p. 217, seqq.; ann. 1831, jam distributa erant à societate Biblicâ 12,000,000 Bibliorum exemplaria in 143 linguis conversa.

(2) Ib. t. 3, p. 399, nec non Report., etc., p. 241.

(3) Register p. 85, seqq.

(4) Memoir of the rev. Henry Martyn. edit. 8, Lond. 1825, p. 279-387.

(5) Voyage au mont Caucase et en Géorgie, Paris 1825. t. 1, p. 261.

(6) Voyage dans la Russie méridion. Paris 1826, t. 2, p. 870.

(7) V. Wiseman Diss. cit. p. 85, seqq.

(8) Ibid.

omninò nego. Jam enim ostendimus ex monumentis ipsorum Protestantium irritos cessisse omnes eorum conatus, quare si ex præteritorum laborum exitu conicere licet sortem futuram, affirmare procul dubio possumus, nullam iis inesse posse spem felicioris exitus. Plantatio enim, quam non plantavit Pater, ut verbis utamur Ignatii M., (1) vitæ fructus edere non potest. Nunc addimus hanc fraudem communem esse penès hos missionarios Protestantes, qui cum non possint in suis relationibus exhibere fructum determinatum laborum suorum, ad decipiendos emungendosque incautos, qti sunt in magnificandâ spe fructuum, quos jamjam percepturi sunt, quin tamen eos unquam colligant (2). Optima profectò agendi ratio, et horum Apostolorum digna!

Ad quintum, dist.: Quæ tamen longè facilius sine ipsis salva fieri posset, concedo; per ipsos, nego. Verendum nempe est ne iis congruant verba Christi: *Væ vobis,.... qui circuitis mare et aridam, ut faciatis UNUM PROSELYTUM; et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplò quàm vos* (3). Notum est enim, plerosque ex ejusmodi proselytis ad evangelicam professionem venire, ut liberiùs vivant, ut jugum servitutis excutiant, plures (si sermo sit de missionibus Quakerorum et Methodistarum) cooptari in Christianorum cœtum absque baptismo, interdum Eucharistiam ipsis porrigi confectam in liquore, quem *rum* vocant, quique illic minoris quàm vinum prostat, et quidem aquâ dilutum, etc., et adeò flagitiosæ vitæ ut plurimum esse, ut ab ipsis magistratibus protestantibus excludantur isti proselyti ab officiis publicis (4). Jam præterea observavimus, ejusmodi missiones impedimento potius esse veri Christianismi prædicationi ac dilatationi.

Ad sextum, dist.: Impediri apud exterarum gentes, transeat; apud gentes quæ subsunt ditioni Protestantium, nego. Itaque observo inprimis optimè fungi officio suo missionarios catholicos, dum sedulam dant operam, ut suos greges à lupis avertant; præterea non esse solos missionarios catholicos, sed et ipsos locupletiores agrorum possessores, qui non naturam, sed Quakeros prædicatores et Methodistas expellunt furcâ, ne servos ad fugam ac rebellionem adducant; nec non civiles ipsos magistratus, ne deteriores fiant coloniae per istorum prædicationem. Cæterum etiam in regionibus, in quibus missiones Protestantes favore ac protectione regum utuntur, quotidie in pejus ruunt (5). Deinde si desiderio martyrii flagrant hi novi apostoli, absterreri nullâ ratione deberent ab ejusmodi impedimentis, quæ Catholicos non absterrent. Ast nimius eos tenet cuticulæ amor, à minimis periculis fugiunt; nil mirum proinde si nemo ex ipsis hactenus pro Evangelio sanguinem fuderit; nempe, ut de Pelagio

(1) Epist. ad Philadelph. c. 3.

(2) V. Wiseman dissert. cit. sez. 4.

(3) Matth. 23, 15: Οὐαὶ ὑμῖν . . . ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν ποιῆσαι ἓνα προσήλυτον * καὶ ὅταν γένηται, ποιεῖτε αὐτὸν ὑδὸν γέννησι διπλοῦτερον ὑμῶν.

(4) Catholic. miscell. Mai. 1823, p. 227 et p. 296; Heber op. cit., t. 3, p. 463, seqq.

(5) Diss. cit.

scribebat S. Hieronymus, isti fovent inimicam suam, id est, carnem suam.

Inst. : Saltem in dubium revocari nequeunt progressus quos religio christiana ingentes fecit Protestantium missionariorum operâ in insulis Sandwichianis, quæ jacent in Oceano Pacifico, necnon in aliis insulis ejusdem maris *socialibus* nuncupatis, quæ sub illorum culturâ ita profecerunt, ut altera Paraquaria jure dici possint. Ergo. — Resp. : Dist. : Id est, operâ missionariorum Protestantium dissipatæ sunt optimæ illorum populorum dispositiones, concedo ; Religio propagata est, nego. Nempe tum rex ac principes illarum regionum, utpotè optimâ indole præditi, subditos suos ab idolatriâ abduxerant, interea ministros religionis christianæ exoptaverant atque petierant ab Anglis, qui ad ipsos Protestantes missionarios, puritanos præsertim, miserunt. Sed simul suum influxum virtutemque illuc intulerunt ejusmodi Apostoli (ut plurimum sutores, sartores, etc.), illic omnia permiscuerunt ac perturbârunt, seditionem, ignaviam, inertiam omniumque vitiorum colluviem quacumque disseminârunt. Sanctè adeò instruebant suos proselytos, ut Sandwichianorum rex Riho Riho, qui à quinque annis jam baptismo lustratus erat cum Londini mortuus est, et polygamiam sectaretur et incestum ; inter cæteras enim uxores suas habebat propriam sororem, quam secum in Angliam duxerat, quæque Londini pariter defuncta est (1). Eos non secus ac Pomarem regem insularum *socialium* pœnituit, quod accersiverint ejusmodi prædicatores, qui veluti grando ac ventus urens omnia mala secum in illas insulas detulerunt ex confessione ipsorummet protestantium (2). Hinc novi sunt accersiti missionarii, catholici nempe, qui eò appulerunt an. 1827 ; atque ex tabulis, quæ an. sequenti ad nos pervenerunt, colligitur eos citò cœpisse tot infortuniis illorum incolarum occurrere, protestantes omnem ferè influxum jam amisisse in illos populos, et florere jam religionem catholicam (3). Ecquid aliud hæresis nisi desolationem ac mortem producere potest ? Fructus vitæ nonnisi veritas potest afferre.

PROPOSITIO XI. — *Culpabiliter in hæresi vel schismate vel incredulitate ex hac vitâ decedentibus nulla salus esse potest.*

Hæc propositio, quæ sectarios omnes et incredulos valdè commovet, non solum ex Scripturæ auctoritate ac perpetuo et constanti Ecclesiæ catholicæ sensu, verum et ex ipsâ ratione apertissimè constat, ita ut cæcus sit oportet, qui ejusdem veritatem non

videat. Jam verò, ut patet ex ipsius propositionis enuntiatione, de iis hic tantum agitur, qui *culpabiliter* vel in hæresi vel schismate, aut incredulitate versantur, seu de iis qui *formales*, ut aiunt, sectarii sunt, minimè verò de *materialibus*, ut præfertur, seu de iis, qui ab infantia erroribus ac præjudiciis imbuti sunt, quique nec dubitant quidem se in hæresi vel schismate versari, vel si quod dubium in ipsorum mentibus exsurgit, toto corde ac sincero animo veritatem inquirunt : hos enim ad Dei judicium remittimus, cujus est cordium cogitationes habitusque introspicere atque scrutari. Dei enim bonitas et clementia non patitur quempiam æternis cruciatibus addici, qui voluntariæ culpæ reus non sit. Contrarium affirmare esset contra expressam Ecclesiæ doctrinam (1).

Porrò contumaces adversus Ecclesiæ definitiones, vel pertinaciter ab Ecclesiæ unitate divisos, salutem

(1) Huc enim referri possunt propositiones in Baio proscriptæ, nempe 68 : « Infidelitas purè negativa in his, in quibus Christus non est prædicatus, peccatum est ; » et 67 : « Homo peccat damnabiliter etiam in eo, quod necessariò facit. » Item 39, etc. ; quæ licet præcisè sint de infidelibus negativis, ratio tamen eadem est quoad hæreticos, qui invincibili ignorantia laborant. Sed audiat S. August. : « Qui sententiam suam, ait, quamvis falsam atque perversam, nullâ pertinaci animositate defendunt, præsertim quam non audaciâ suæ præsumptionis pepererunt, sed à seductis in errorem lapsis parentibus acceperunt, querunt autem cautâ sollicitudine veritatem, corrigi parati cum invenerint, nequaquam sunt inter hæreticos deputandi. » Ep. 43, edit. Maur. al. 162, cons. præterea tract. 45, in Joan. et in lib. de Util. cred. c. 1, edit. Maur. t. 8, lib. de hæres. ad *Quodvultdeum*, c. 1, circa finem, etc. Sic cæteri Patres, quos longo agmine citare possem, qui in eadem sententiâ sunt. Quare meritò Suarez de fide, etc., disp. 19, sec. 3, ubi quærit « utrùm sit de ratione hæresis ut voluntariè et cum pertinaciâ committatur. » Resp. n. 1 : « In primo puncto hujus articuli generaliter sumpto nulla est difficultas : certum est enim de ratione hæresis esse, ut voluntariè fiat. Ita docent omnes theologi, D. Thom. 2-2, q. 11, a. 2, et 1 p., q. 32, a. 4, et reliqui scholastici... et Patres antiqui, etc. ; » et n. 9 : « Primò statuendum est pertinaciam esse de ratione hæresis. In hoc fundamento conveniunt omnes doctores allegati... et meritò, quia expressè in jure canonico traditur, etc. » Cons. ex recent. Bergier, diction. art. *hérésie*, église § 5, item De la Forest, Méthode d'instruction pour ramener les prétendus Réformés à l'Eglise Romaine. Rome, 1817, second entretien, p. 23, seqq. — Card. de la Luzerne évang. du 19e dim. après la Pentec. Blanco

(1) Annal. de l'association, etc., n. 21, juillet 1830 p. 286.

(2) Times, 20 sept. 1830, rev. 70, p. 609.

(3) Annal., etc., ib., p. 273, seqq.

obtinere non posse, seu in perpetuum damnatum iri satis apertè Christus declarat, sive cùm apud Matthæum inquit : *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* (1); sive cùm apud Lucam ait : *Qui vos spernit, me spernit, qui autem me spernit, spernit eum qui misit me* (2); vel apud Marcum : *qui verò non crediderit condemnabitur* (3); ac demùm apud Joannem : *Qui non credit jam judicatus est* (4). Quare apostolus Paulus hæreticos dicit subversos et proprio judicio condemnatos (5), et Apostolus Petrus eos vocat magistros mendacii, qui introducunt sectas perditionis, Dominum negant, superinducentes sibi celèrem perditionem (6). S. Joannes passim eos vocat anticristos (7), seductores (8), qui propterea sollicitè discipulos suos admonet, ut caveant ab ejusmodi seductoribus, scribens : *Videte vosmetipsos, ne perdati quæ operati estis. Omnis qui recedit et non permanet in doctrinâ Christi, Deum non habet* (9). Apostolus Judas eos vocat illusores quibus procella tenebrarum servata est in æternum; (10) et hos quidem, addit, arguite judicatos (11): quæ quidem omnia ita sunt perspicua, ut commentario non egeant.

Patres apostolici his principiis inhærentes, eorum vestigia perquàm diligenter sectati sunt, et quemadmodum Apostoli Simonianos, Nicolaitas, Cerinthianos, Phantasiastas, Ebionæos ab Ecclesiâ expulerunt, iisque pœnas æternas, nisi resipiscerent, denuntiârunt, sic eorum discipuli ac successores Menandrianis, Basilidianis, Saturnianis, Marcosianis, Valentinianis, Gnosticis cæterisque illius ætatis novatoribus ac protestantibus easdem æternas pœnas comminati sunt (12). Ita SS. Ignatius, Polycarpus, Irenæus, Justinus, Thèophilus, etc. Ex quibus S. Ignatius : *Ne erretis, inquit, fratres mei. Si quis schisma facientem sectatur regni Dei hæreditatem non consequitur. Si quis in alienâ sententiâ ambulat, iste passioni non consentit, cujus quidem assertionis hanc rationem reddit : « Quotquot enim Dei et J. C. sunt, hi sunt cum episcopo. Quotquot autem pœnitentiâ ducti redierint ad unitatem Ecclesiæ, et isti Dei erunt*; alibi S. martyr hæreticos vocat *feras humanam formam præ se ferentes, patronos mortis magis quàm veritatis, abnegatos à Christo, Christum ignorantes, quos nonnisi rarò ac difficulter ad pœnitentiam converti affirmat*; docet præterea mortiferum eos propinare *pharmacum, quod qui ignorat libenter cum voluptate noxiâ mortem accipit*; à quibus propterea omnes custo-

diendos sollicitè admonet. Ita quidem de hæreticis sui temporis Ignatius. S. Polycarpus verò adeò ab hæreticis abhorrebat, ut cùm audiret aliquas adversus receptam doctrinam novitates, obturatis sibi auribus, exclamaret : *Deus bone, quæ me in tempora reservasti, ut hæc sustinerem? Atque statim è loco fugiebat, in quo stans aut sedens ejusmodi sermones audisset* (1). S. Justinus non dubitat hæreticos vocare *atheos et impios, injustos et exleges* (2), sed præterea addit eos esse, quos Christus prænuntiaverat *lupos indutos pellibus ovium, pseudochristos, pseudoapostolos, fidelium seductores, eosque appellari eorum nomine, à quibus secta quæque et opinio ortum habuit* « nonnulli enim, ait ipse, vocantur Marciani, alii Valentiniani, alii Basilidiani, alii Satorniliani, alii aliud vocabulum » habent ex suæ quisque sectæ principe (3); et Judæorum pseudopropheticis comparat qui quæ ab impuro spiritu diabolo sunt mentibus suis injecta, docuerunt et etiam docent (4). S. Theophilus, cùm perbellè Ecclesias sanctas per orbem dispersas insulis frugiferis comparasset aquâ salubribus, stationibus ac portubus munitis, ut iis qui tempestate jactatis per-fugio esse possint, ad quas proinde, qui salutem consequi cupiunt, veritatis facti amatores se recipiunt; hæreticas verò sectas insulis saxosis et inaquosis, infrugiferis, ferarum plenis, ad perniciem navigantium et tempestatem subeuntium appositis, in quibus naves conteruntur, et qui appellant penitus pereunt; concludit : *Ita se habent erroris doctrinæ, hæreses dico, ad quas qui accedunt omninò pereunt* (5). Ita quidem Patres apostolici unanimiter docent, à quibus hanc doctrinam pariter hauserint subsequentes Patres, ita ut omnes unius sententiæ hæc in parte sint, quin vel unus excipi possit (6).

Non est propterea, cur eorum testimonia hic sigillatim exscribam; non possum tamen me cohibere, quin afferam nonnulla S. Cypriani dicta, qui non solum docet Apostolos hæreticos execratos esse, non solum graphicè eos describit, gladiis ac venenis eos subruere veritatem adstruit, negat esse christianos et multos secum trahendo decipere affirmat; non solum vocat *pestes, bestias, fures, latrones, prædones, laniones*, aliisque non minùs probrosis nominibus compellat, sed præterea, quod non est sine animadversione præ-

(1) Ap. Eus., l. 5, c. 20.

(2) Dial. cum Tryph., n. 35.

(3) Ib. Satis porro est ut protestantes subrogent propriæ sectæ denominationes, nempe Lutheranos, Calvinistas, Zwinglianos, Socinianos, etc., et patebit se ib. esse descriptos *τινες καλούμενοι Μαρκιανοί, οἱ δὲ Οὐαλεντινιανοί, οἱ δὲ Βασιλιδιανοί οἱ Σατορνιλιανοί, καὶ ἄλλοι ἄλλω ὀνόματι ἀπὸ τοῦ ἀρχηγέτου τῆς γνῶμης ἑκάστος ὀνομαζόμενος*.

(4) Ib. n. 82. *Ἀ' πὸ τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος διαβόλου ἐμβαιλλόμενα ταῖς διανοαῖς αὐτῶν ἐδίδασκαν, καὶ διδάσκουσι μέχρι νῦν. Videant hic Lutherani præsertim num hæc quadrent in Lutherum cùm scriberet librum de Abrogandâ Missâ privatâ.*

(5) Lib. 2, ad Autolycum : *Οὕτως εἰσιν ἐδιδασκαλοῦναι τῆς πλάνης, λέγει δὲ τῶν αἰσεσῶν, αἱ ἐξαπολλοῦνσι τοὺς προσιόντας αὐτάς.*

(6) Ita S. Cyprianus, Ambrosius, Augustinus, cæterique omnes.

Opuscoli storici critici, etc., t. 2, lettera sullo stato degli eretici e scismatici, etc., ut alios quàmplures præteream.

(1) 18, 17.

(2) 10, 16.

(3) c. ult.

(4) c. 3, 18.

(5) Ad Tit. 3, 10, 11

(6) 2 Pet. 2, 1.

(7) 1 Joan. 2, 18, 19, et alibi.

(8) 2 Joan. 7.

(9) Ib. 8; 9.

(10) Ib. 13.

(11) Ib. 22.

(12) Eus. Hist. Eccles. I. 4, c. 7.

terminandum, causam aperit et originem hæreseon omnium atque repetit ex eo, quod caput Ecclesiæ non queritur, primatus Petri contemnitur, et cathedra ac ecclesia una et episcopatus unus deseritur. « Asserentes, inquit, noctem pro die, interitum pro salute, desperationem pro obtentu operis, perfidiam sub prætextu fidei, antichristum pro vocabulo Christi, ut dum verisimilia mentiuntur, veritatem subtilitate frustrentur. Hoc eò fit, fratres dilectissimi, dum ad veritatis originem non reditur, nec caput quaeritur, nec magistri cœlestis doctrina servatur. Quæ si quis consideret et examinet, tractatu longo atque argumentis opus non est. Probatio est ad fidem facilis compendio veritatis. Loquitur Dominus minus ad Petrum : *Ego dico tibi*, etc. » (1) Et cum hæreses, prosequitur, et schismata postmodum nata sint, dum conventicula sibi diversa constituunt veritatis caput, atque originem reliquerunt, nempe Romanum pontificem de quo locutus fuerat. Demum concludit, « : Tales (hæretici et schismatici) etiam occisi in confessione nominis fuerint, macula ista nec sanguine abluitur.... esse martyr non potest, qui in Ecclesiâ non est, ad regnum pervenire non potest, qui eam, quæ regnatura est, derelinquit (2). »

Vix tamen opus est auctoritate ad veritatem hanc adstruendam, cum ratio ipsa evidenter eam evinceat : quicumque enim peccati alicujus lethalis reus est, et cum ejusmodi noxâ ex hac vitâ decedit, perpetuam damnationem incurrit : atqui peccatum lethale et quidem gravissimum est voluntariè schismati vel hæresi aut incredulitati adherere, veritatem à Deo credendam propositam respuere, legitimam et divinitus institutam auctoritatem contemnere, Ecclesiam non audire, et privatum sensum pertinaciter adversus Ecclesiæ doctrinam sequi. Ergo.

Atque hinc factum puto, ut Protestantes ipsi, qui nunc nobis succensent ob istud dogma fidei catholicæ, quod propugnamus, nullam videlicet dari salutem extra Ecclesiam catholicam, ad hæc ferè tempora id ipsum docuerint. Licet enim semper fluctuantes fuerint circa molestam ipsis quæstionem, num catholici salvi fiant : ac modò affirmaverint, modò negaverint, attamen certò certius est plures ex ipsis, Starkio protestante referente, spectare propriam Ecclesiam seu veriùs sectam veluti *sola operantem salutem* (3); ac Sulzer testatur se adhuc invenisse in quodam mandato magistratûs Tigurini in Helvetiâ an. 1740, quòd Ecclesia reformata dicta fuerit *sola operans salutem*, quin etiam observat Henricum Dowdellum docuisse sec. XVII, *sola membra ecclesiæ episcopalis* posse spem certam habere perveniendi ad æternam beatitudinem (4) : quæ doctrina omnes profectò reformatos, presbyterianos cæterosque omnes, ut ipsi vocant, *non-conformistas* excludit ab æternâ

salute. Ecclesia anglicana adhuc retinet *Symbolum athanasianum* nuncupatum, quod certè excludit à salutis consecutione omnes unitarios, methodistas, rationalistas, imò et Græcos schismaticos negantes *Spiritum sanctum à Patre Filioque* procedere. Recens minister protestans affirmat se plures novisse ministros Anglicanos dicentes non posse sibi persuadere eos, qui in Trinitatem non credunt, posse salvari (1). Quo fundamento autem id sentiant diversæ protestantium sectæ, prorsus ignoro; cum æquè novatores omnes sint atque ex eodem principio independentiæ religiosæ progenitæ, multò minus intelligo, quare tot fidei confessiones cuderint et recuderint, quas jam inde à suo tempore recensebat Bossuetius (2), quibus novus et satis prolixus catalogus addi posset. Sed operam perderet, qui coherentiam in protestantibus quaereret. Id solum ex dictis colligo, nullam esse rationem cur nobis adeò irascantur, dum docemus, quod ipsorum sectæ ad hæc usque tempora docuerunt. Quòd si ipsi postea mutarunt sententiam, ut in cæteris omnibus, numquid et nos Catholici mutare debemus? Error mutari potest, veritas non potest (3).

(1) Auct. opusc. « Quelques réflexions sur la maxime chrétienne : hors de l'église il n'y a point de salut. » Paris 1827. Vid. etiam Lessius in append. ad tract. consultat. de religione, etc., c. 1, q. 2, rat. 8.

(2) Hist. des variat. præsertim lib. 3, § 1 seqq. lib. 8, §§ 16, 17, 63, lib. 9, §§ 86, 87, lib. 10, §§ 58, 68, etc.

(3) Sed rursùm hic adnotare debemus perplexitates, et arbitrarium docendi ac sentiendi rationem in Babele Protestantium, inter quos alii adeò januas cœlorum aperiunt, ut velint ipsas patere non solum hæreticis, etc., sed etiam ipsis idololâtris, ut ex adductis documentis evincitur; alii adeò illas occludunt, ut aditus non pateat vel ipsis laborantibus invincibili ignorantia, ut ex cit. op. Starckii patet. Alii accusant catholicam Ecclesiam veluti barbaram, eò quòd profiteatur extra proprium sinum nullam dari salutem, et ita porro. Jam verò neque in præsentia inter Protestantes desunt, qui adhuc doceant extra propriam sectam nullam esse salutis spem. En quomodò scribat D. Harms : « Extra Ecclesiam (Lutheranam) non est salutis. Neque approbare possumus, si quis nostrum ad catholicam aut reformatam Ecclesiam transeat non obstante initâ societate, de quâ supra; nam apud nos est selectissima Ecclesiastica institutio (quis dubitet?). Potiùs verò quàm ut aliqui nostrum in rationalisticam unionem conveniant (quæ tamen est fructus naturalis protestantismi) conice- dere possumus, ut Judæi fiant, etsi hoc cæteroquin legibus civilibus sub capitis poenâ vetitum sit ». Einige Winke, etc., id est : « Nonnulli nutus et exhortationes de rebus ad Ecclesiam spectantibus » Kiel 1820. Theremin verò sic concionatur : « Jus alios dammandi utique nos habemus, nam scriptum est : qui non credit jam judicatus est. Et quare illos non damnamus, quos Deus ipse damnavit? » Predigten, etc., seu Conciones, vol. 2, Berol. 1819. Professor Gotting. Elvers : « Quia et nos, sicut Lutherus, inquit, pericula in Ecclesiâ catholicâ non ignoramus, et firmam salutis spem in solâ fide in hæc Ecclesiâ nunquàm doceri aut teneri videmus : debemus et nos sicut Protestantes, majores nostri, huic adherere sententiæ, non quòd omnes Catholici æternum damnentur, nam tam terribile judicium nobis nunquàm arripimus (et si arriperent, parum

(1) De unit. Eccles.

(2) Ibid.

(3) Entretien philos., etc., p. 403.

(4) V. Vérité et Amour par Sulzer, p. 199, seq.

Sequitur autem ex dictis I. Quàm malè propriæ consulant salutem, qui effutiant *probi hominis* non esse deserere eam religionem, in quâ unusquisque natus est et enutritus. Idololatræ enim, Islamitæ, etc., hanc eandem exceptionem facere potuissent, vel etiam possent adversus Apostolorum et Ecclesiæ prædicationem. Si *probi hominis* non est deserere religionem in quâ quisque natus est, cur igitur Protestantes tot Biblia, tot impensas, tot labores insumunt in missionibus quas tanto studio atque impetu promovent? Ast inde solum ejusmodi principium inter Protestantes invaluit, quia cum viderint suas sectas ubique dilabi, ac plures quotidie ex ipsis ad Ecclesiam catholicam se recipere, ejusmodi commentum effutierunt, ut per hunc saltem inanis honoris prætextum sectarii retinerentur. Sanè nihil potius probro esse potest homini honesto ac ingenuo, quàm non amplecti veritatem, cum ipsius menti affulget, et velle in proprio errore cognito et detecto persistere. Quanquàm, ut verius dicam, hæretici, schismatici, et increduli accedendo ad Ecclesiam catholicam, inter matris amplexus denudò redeunt, quam ipsi vel eorum majores per summum nefas deseruerunt.

Sequitur II. Unumquemque pro viribus teneri dubia, quæ interdum sibi suboriuntur, discutere et veritatem inquirere, eamque statim amplecti, cum eam deprehendit, quin velit in gravissimâ habituali noxâ vitam degere, ac damnationis æternæ evidenti periculo sese exponere, moras neccendo ad conversionem.

Sequitur III. Non solum gravissimi criminis reos illos esse *qui veritatem Dei in injustitiâ detinent*, quique quæstum faciunt ex animarum damnatione, verum etiam eos omnes, qui omnem diligentiam non adhibent in inquisitione veritatis, ac negligant negotium maximi momenti, qui propterea sibi solis imputare debent æternæ damnationis reatum si ex ipsorum culpabili vel socordiâ, vel morâ, ac præcipuè orationis neglectu veritatem non agnoscunt, et ad Ecclesiæ sinum non redeunt.

Difficultates.

I. Obj. : Apostolus scribit : *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Si quis autem superædificat super fun-*

« tali judicio Catholici commoverentur), sed quòd « protestans, qui Ecclesiam suam relinquit, et catholicam fidem amplectitur, veram Evangelicam fidem « (nego suppositum) non inquirendo, neque sibi illam « adseiscendo, salutem suam æternam magno exponit « periculo (hui quibus scrupulis tanguntur!), prout « et protestans pater filios catholicè instituendo, « ipsorum æternam salutem dubiam reddit. » Ita in Ephem. univ. Eccles. 1827 n. 189.

Novissima agenda borussiana continet et Symbolum athanasianum quod sic incipit : « Qui salvus fieri cupit, rectam præ omnibus christianam (Symbolum « dicit catholicam) fidem habeat oportet. Qui illam « non omnino integram aut puram habet (qualem vidimus teneri à Protestantibus, qui Scripturas rejiciunt, Apostolos accusant, et Christum ut seductorem habent et enthusiasten, etc.) absque dubio in æternum peribit ; » sic verò implicit : « Hæc est recta christiana fides ; qui ipsam firmè et fideliter non tenet, salvus fieri non potest. »

damentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, uniuscujusque opus manifestum erit.... uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit... si cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Unde sic : Qui ædificant super fundamentum Christi fœnum et stipulam, ii profectò sunt, qui doctrinas fortè erroneas docent : atqui tamen asserit Apostolus eos tantum probandos esse quasi per ignem, non verò æternis cruciatibus plectendos. Ergo.

Resp. : Nego maj. Etenim hæretici non superædificant, sed destruunt et subvertunt fundamentum Christi, ut patet ex v. 17, quos destruet Deus, ut addit Apostolus : in adductis igitur verbis loquitur deis doctoribus, qui reipsâ superædificant ; ac docet, eos qui doctrinam germanam et solidam tradunt consecuturos esse mercedem ; eos verò, qui vanam, inutilem et ad captandam gloriam prædicant, operam perdituros, et operis jacturam esse passuros (1) ; haud dissimilem interpretationem adducti testimonii exhibet ipse Rosenmuller.

II. Obj. : 1° Licet sectarii errent ab Ecclesiâ dissentiendo, attamen certâ persuasionem ducuntur, se veritatem tenere et obsequium præstare Christo. 2°, Sanè, subdit Courayerius (2), hæresis est semper error involuntarius, propterea præ culpis omnibus veniâ digna est. Nemo voluntariè errorem profitetur ; quòd si criminis gravitas à libertate electionis dimetienda est, concludamus oportet, hæresim omnium culparum minimam esse. Ergo.

Resp. ad primum, dist. : Certâ persuasionem, at erroneâ atque ex mentis arrogantia ac pervicaciâ profectâ, concedo ; persuasionem prorsus innocuâ, nego. Hæresis crimen non consistit præcisè in solâ mentis aberratione aut ignorantia, sed in pervicaciâ voluntatis, quæ sese opponit Ecclesiæ magisterio, ex quâ fit, ut privatum judicium quis præferat auctoritati legitimæ à Christo institutæ, ut suo loco vidimus, quod proinde includit perduellionem, et est omnium criminum in genere suo gravissimum. Cæterum etiam qui occidebant Apostolos et martyres putabant se obsequium præstare Deo, quin propterea excusabiles essent.

Ad secundum, nego juxta dicta, et sic corrui tota Courayerii argumentatio, quæ laborat, ut præferatur, falso supposito.

I. Inst. : 1° Inhumanum planè ac durum est ob opinionum diversitatem, infinitam propemodum hominum multitudinem sempiternis cruciatibus addici, quorum cæteroquin non pauci charitate, et evangelii zelo flagent ; eò magis 2° quòd principium istud de nullâ salutis spe extra Ecclesiam catholicam decedentibus contrarium charitati sit, et inducat in animum perpetuum odium adversus proximum. Ergo.

Resp. ad primum : Dist. ant. : Et hæretici præcisè ob meram opinionum diversitatem æternum puniuntur, nego ; ob contumacem resistentiam Ecclesiæ doc-

(1) Cons. Bernardinus à Piconio, h. 1.

(2) Not. 119, ad lib. 1 Hist. conc. Trid. Pauli Sarpii.

trine, ac voluntariam perduellionem, concedo. Hoc verò posteriori sensu inhumanum ac durum esse quempiam damnari nemo affirmare poterit, quin dicat inhumanum ac durum esse hominem lethalis peccati reum ejusmodi damnationi subiacere. Cum præterea, ut ex probationibus patet, Christus et Apostoli ita docuerint, jam non est quòd quis opponere queat hoc durum esse, quin Christi ipsius doctrinam reprehendat velut injustam, ipsumque ore blasphemò arguat iniquitatis, quòd sine causâ æternas pœnas comminetur. Resipiscant, redeant unde discesserunt, et jam nulla erit ratio querimonie, quòd si nolint atque ideirò æternum pereant, id sibi imputent. Quòd si impunè quisque ac pro lubitu innovare posset in rebus fidei, jam actum esset de fide ipsâ et de unitate à Christo institutâ. Quod verò attinet ad zelum et charitatem, quâ plures inter suos flagrare prædicant, jam viduus quid censuerit S. Cyprianus, cui addimus S. Augustinum de hæretico atque schismatico voluntario scribentem : *Foris ab Ecclesiâ constitutus et separatus à compage unitatis, et vinculo charitatis æterno supplicio punieris, etiamsi pro Christi nomine virus incenderis* (1).

Ad secundum, nego, nisi contra charitatem esse quis contendat quempiam admonere de mortali periculo, si cœptum iter insistere pergat. Cæterum Ecclesia nunquàm non omnium sive hæreticorum sive schismaticorum sive incredulorum conversionem ac resipiscentiam exoptat atque efflagitat enixis ad Deum precibus, eos adhortari non desinit, ipsorum ruinam luget; veritas enim nescit odisse nisi errorem, ac diligit errantes quia charitas est (2).

II. Inst. : Ad salutem consequendam satis est honestè vivere, opera misericordiæ in proximum exercere; et sanè Christus in extremo judicii die minimè sententiam feret in præscitos, quòd malè crediderint, sed ex eo potiùs quòd malè vixerint : *Esurivi enim, inquit, et non dedistis mihi manducare, etc.* (3) Ergo.

Resp. : Nego ant. : Tum quia Christus apertè dixit : *Qui non crediderit, condemnabitur*, cum reliquis, quæ adduximus in probationibus. Non sufficit proinde ho-

(1) Ep. 173, cl. 204, ad Donat. Presbyt. edit. Maurin.

(2) Cum doctus quidam protestans feriâ 6 maii hebdom. officiis divinis nostris interfuisset, ad teneras effusæque Ecclesiæ catholicæ preces, quibus ipsa Deum orat pro catechumenis, hæreticis et schismaticis, judæis, paganis, pio quodam entusiasmo veluti extra se raptus non potuit se cohibere quin exclamaret : *Date huic infantem vivum; hæc est enim mater!* 3 Reg. 3. V. Feller. Catech. philos. § 493. n. a.

(3) Matth. 25, 42. : *Ἐπέλυσά γὰρ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν.*

Hic error, quem nonnulli sapientes neoterici Protestantés velut novum proferunt, antiquissimus est; etenim Apelles hæreticus seculi II, inter cætera docebat, « non esse omninò examinandam fidem; sed « unum quemque in eo, quod semel imbibisset, persistere oportere; quippe eos, qui in Crucifixo spem suam collocassent, servandos esse affirmabat, « dummodò in bonis operibus deprehenderentur » Euseb. Hist. Eccles. lib. 5, c. 13.

nestè vivere, prout olim pagani et ipsi dicebant, testè S. Augustino, qui propterea sub hoc prætextu recusabant Religionem christianam profiteri, sed necesse præterea esse vivere vitâ supernaturali, quæ per fidem unicè haberi potest : *Sine fide enim impossibile est placere Deo; et justus ex fide vivit.*

Ad prob. autem dist. : Quia Christus partialem et inadæquatam causam damnationis exposuit, concedo; totalem et adæquatam, nego. Alioquin et mœchi et ebriosi, fures, etc., imò et Hebræi et Islamitæ et idololatræ, qui recensita opera misericordiæ exercerent, salvarentur, quod est absurdum. Voluit itaque illis verbis Christus ostendere solam fidem sine operibus ad salutem minimè perducere, secus ac docuerit Lutherus Protestantium parens (1), sed necessaria præterea esse opera bona, ut quis salvus esse possit; dicente eodem Christo : *Qui non credit, jam judicatus est* (2).

III. Inst. : Hujus seculi sapientia æquo animo ferre non potest immania ejusmodi dictata 1° quæ Dei ipsius indignam prorsus ideam ingerunt; 2° procul proinde amandandum est istiusmodi ignorantie ac superstitionis figmentum, cum quo nec philanthropia, nec tantua vivendi consuetudo, nec ipse humanitatis sensus consistere possunt (3).

Resp. : Dist. ant. : Et nos debemus componere ac temperare fidei doctrinam ad cujusque ætatis sapientiam, seu sapientia seculi debet esse fidei regula, nego; lux et sapientia Christi, concedo. Si deberemus fidem accommodare prave hujusmodi regulæ, actum omninò esset de fide ipsâ, imò et de præceptis Decalogi, quandoquidem nec ista ferre potest, saltem in nonnullis præceptis, mundana illa sapientia. Hanc sapientiam relinquimus Protestantibus, Rationalistis et incredulis omnibus, qui cum sibimetipsis sint et sapientiæ et legis norma, possunt pro lubito mutare quod ipsis placet; nobis non alia affulget lux, quàm ea, quam attulit Christus in mundum, seu in seculum tenebris obvolutum cui olim plures restiterunt; nunc verò plures eam à se quotidie repellunt, utpote minùs accommodatam ipsorum cupiditatibus, ut aliam lucem luci Christi omninò contrariam sectentur. Apostoli aliter docuerunt, aliter sensit tota antiquitas, atque ipsi Protestantes, donec nova lux philosophica ipsis

(1) Hinc receptum illud ejusdem Lutheri effatum quod ei exprobrat ipsemet Gotius : *Pecca fortiter et crede fortius.* Vid. opp. Luth. edit Wittemb. tom 6, fol. 160, à quo dogmate, ut patet ex adducto nuper testimonio. Elvers prof. Gott. nondum recesserunt Luthe- rani, etsi omnem fidem abjecerint; imò observat Cobbet (ep. 7, § 199) hanc unicam fuisse doctrinam in quam convenerint omnes illustres reformatores Ecclesiæ catholicæ, nempe bona opera inutilia esse ad salutem; et sanè, prosequitur ipse, eorum vitâ ratio comprobabat sinceritatem talis professionis, quia nemo erat inter ipsos, qui carnificis manum non sibi promeretur. Et hic interim rursùm notetur coherencia et unitas Protestantium ex quibus alii docent ad salutem sufficere solam fidem sine operibus, alii opera sola sine fide. Feliciter!

(2) Joan. 3, 18 : *ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἅδη κέκριται.*

(3) Ita cit. Anonym auct. Quelques réflexions, etc.

affuisset, ut ex dictis patet, imò ut proprium est eorum qui nullam regulam sequuntur, ad aliud extremum plures protestantes accesserunt excludendo à consecutione salutis illos etiam, qui ex invincibili ignorantia sectæ, ab illâ, quam ipsi profitebantur, diversæ adhæserunt (1).

Ad primam prob., nego. Alioquin dicendum foret ideam Dei prorsus indignum ingerere dictatum, quo adstruitur Deum æternis pœnis illum plectere, qui culpæ gravis reatu irretitus ex hac vitâ discederet, quod nemo nisi incredulus aut insanus dicet; talem verò esse ostendimus eum, qui culpabiliter hæresi vel schismati, aut incredulitati adhærens, migrat ex hac vitâ.

Ad secundam prob. pariter, nego superstitionis ac ignorantiaæ figmentum dicendum esse dogma istud, quod apertè adeò in revelatione continetur, atque in illo puro verbo Dei scripto, quod unicè pro regulâ habere Protestantes gloriantur. Sed ita est, quoties istud verbum Dei purum et scriptum aliquod continet quod cum istorum principiis consistere non potest, illud vel rejiciunt vel eludunt ejusmodi sapientes, quibus magis placent vana philosophiæ seu incredulitatis commenta, quam Christi doctrina. Quod attinet ad philanthropiæ atque humanitatis sensum cum quo doctrina ista consistere nequit juxta adversarios, jam diluimus in responsione ad secundum.

Et hæc sunt argumenta, seu potiùs declamationes, quas solidis adeò rationum momentis in re tam gravi opponunt sectarii, qui sic committunt negotium æternæ salutis subjectivæ suæ persuasioni; quid si deciperentur? Ipsi viderint.

PROPOSITIO XII. — *Tolerantia religiosa est impia et absurda.*

Duplex distinguitur tolerantia politica seu civilis, et theologica seu religiosa, quarum prima dici potest extrinseca, altera intrinseca. Tolerantia politica est libertas, seu facultas quam princeps vel respublica tribuit civibus eam profitendi religionem, quam quisque maluerit; religiosa est expressa vel tacita

professio veritatis omnium religionum omniumque sectarum, quâ scilicet quilibet tenet religiones omnes aut sectas æquè veras ac bonas, hominique proinde omnes æquè salutare esse. Juxta istud principium nulla religio vel secta potest aliam tanquàm falsam accusare ac respuere, atque inde oritur *indifferentismus*, quem vocant, erga religiones omnes utpote quæ tum veræ, tum bonæ, tum divinæ esse possint, perinde est unam potiùs quàm aliam profiteri et sequi. Nos hic de tolerantia politicâ non disserimus, dantur enim nonnulla rerum adjuncta, in quibus ea non modò licita, sed etiam necessaria est.

Porrò tolerantiam religiosam impiam atque absurdam esse evincimus, 1° ex eo quòd per eam inutilis planè evaderet revelatio: si enim religiones omnes sive christianæ, sive antichristianæ æquè bonæ sunt ac salutares, ad quid Deus voluntatem suam hominibus patefecisset? Ad quid supplicia comminatus esset in eos, qui ejus resisterent voluntati? Nonne illusoria omnia ista forent? At verò, *non est Deus quasi homo, ut mentiat, nec ut filius hominis ut mutetur: dixit ergo et non faciet, locutus est, et non implebit* (1)?

Evincimus illud 2° ex eo quòd in tali hypothese duæ vel plures darentur veritates sibi invicem contradictoriæ: hoc verò absurdum esse nemo non videt; etenim veritas individua est ac simplicissima, nec ipsi opponi potest nisi error et falsitas. Veritas necessario excludit errorem et falsitatem, ut lux tenebras expellit, neque cum iis consistere ullo modo potest.

3° Ex eo quòd tunc Deus æquè patrocineretur veritati et errori, et æquè diligeret et salvaret eos qui ipsi obsequerentur, et eos qui voluntariè et culpabiliter ipsi resisterent, rejicerentque veritates à se credendas propositas; et propterea, quod consequens est, Deus esset indifferens ad veritatem et falsitatem, ad virtutem et vitium, ad obedientiam ac perduellionem. Quòd esset destruere ipsam Dei notionem, atque inducere Deum Epicuri.

4° Ex eo quòd Christus, si sermo præsertim sit de diversis christianorum sectis, auctor fuisset et revelator omnium contrariarum opinionum, quæ reperiuntur in diversis his ac propè innumeris sectis non solum divisas ab Ecclesiâ catholicâ, sed etiam inter se. Christus propterea se Deum esse et non esse revelasset; vel saltem indifferens esset ad utrumque, sive adoraretur ut Deus, sive haberetur ut simplex creatura, et sic de cæteris; ac licet ipse quidpiam docuerit, nihil ipsius referret, etsi quisque contrarium omnino doceret, ac sentiret, et hoc non ex

(1) Hinc Leibnitiussensus est « Ecclesiam Romanam longius quàm Protestantes progressam non absolutè damnare eos, qui sunt extra suam communionem. » Cons. opp. Leibnit. collectio per Ludov. Dutens tom. 1 oper. Theol. Genevæ 1768. *Tentaminum Theodiceæ* p. 1, § 96, ubi observat, quòd cum aliàs hoc posuerit ob oculos cl. Pelissoni, perinde ac sententias plurium TT. Cathol. præsertim celeberrimi P. Friderici Spee, ipsum minimè abnuisse.

(1) Num. 24, 19.

ignorantiâ, sed ex voluntariâ perfidiâ ac contumaciâ. Quæ quidem omnia aliaque non pauca, quæ urgeri possent, non solum falsam et impiam, idèque in Deum contumeliosam, sed et absurdam ejusmodi tolerantiam evincunt, utpote et revelationi ac rectæ ipsi rationi contrariam.

Quod et ipsi protestantes ad hæc ipsa fermè temporâ viderunt. Hinc tot ipsorum synodi, in quibus se ad invicem ejusmodi protestantismi frustula seu sectæ anathematizabant (1); *hæreticos* alii alios vocabant, atque alienos à salute (ac rectè si alias unquàm, hæc saltem vice et verè); hinc antiquioribus prætermisiss, anno 1828, in Hiberniâ celebrata est synodus à presbyterianis, in quâ proscripti sunt novi Ariani atque Unitarii, ac nova proinde inter ipsos scissio facta est (2). Neque his contenti, ut capitalis criminis reos Protestantes passim insectati sunt eos, qui diversa à propriâ sectâ sensa profiterentur. Innumera suppeditat historia protestantismi exempla eorum, qui sic vexati, dilaniati ac combusti etiam sunt (3). Loquor porrò de Protestantibus à Protestantibus ipsis neci traditis. Nam quod attinet ad Catholicos, notum est protestantismum, nullâ sectâ exceptâ, constans et atrox bellum à suis incunabilis movisse adversus Catholicos, quod adhuc in diversis eorum provinciis perdurat, non obstante systemate nuper ab ipso inducto de tolerantia universali, quæ ita semper intelligenda est, ut excipiantur Catholicos, quos adhuc non pauci Protestantes profitentur se odio habere, et factis reipsâ ostendunt (4). Quorsum verò hæc omnia, quorsum apud eos

(1) Jam plura superiùs documenta dedimus. Consul. Bossuet, l. c.

(2) Revue cathol. 15 fév. 1830. *Irlande*, synode d'Ulster.

(3) Recolantur exempla paulò ante prolata.

(4) Non solum antiquitus sed et in præsentiarum protestantes profitentur intolerantiam adversus Ecclesiam catholicam. Sic enim legitur in op. *Lichtblicke von Protestanten*, etc., id est: « Lumina à protestantibus agnita, vel novissimæ confessiones pro veritate factæ ab ipsius adversariis per doctorem Fr. Brenner. » Bambergæ 1830. p. 44. « Si protestantes nullibi jam sunt concordēs, in Religionem catholicam uniuntur, communem rem esse constituunt illam à se arcere atque impugnare; ipsique quamvis liberalissimi, in aciem se sistunt, ut pugnam plenius inflamment, dirigant, atque præliantur. » Et sanè in folio litterario Jenæ 1820, num. 11, 13: « Sincerus protestans, dicitur, non potest indifferens esse, si quis confessionis suæ particeps infidelis evadit (id est, catholicus fit); talem moralem corruptionem oportet cum irâ et indignatione omnis immoralitatis considerare. » Et Dr. Krug. in op. *Die Kirchenverbesserung*, etc., id est: « Ecclesiæ melioratio (reformatio), seu pericula protestantismi. » Lips. 1826, protestantibus principibus acclamat: « Protegite potenti brachio vestro libertatem evangelicam tantâ cum difficultate acquisitam. » Sic Dr. Espe in op. *die Hoffnung des sieges*, etc., id est: Spes victoriæ protestantismi in innovatâ pugna cum rom. Ecclesiâ, Lips. 1827. « Vincendum nobis est, inquit; hoc, amici, verbum signale omnium sit, qui ex persuasione nostrâ adhærent Ecclesiæ, quando vel per verbum, vel, si nos cogunt, per factum contra adversarios in arenam descendamus. » Finem verò huic declamationi seu diatribæ imponit jurejurando æternæ pugnæ adversus Romanam doctrinam; quod

zelus proselytismi et missionum, si omnes religione, æquè bonæ sunt ac Deo eadem ratione sunt acceptæ, vel si saltem Deus-indifferens est erga quamcumque professionem? Si quilibet salvari potest in suâ, ut aiunt, confessione, quare igitur ipsi solliciti sunt de propriâ augendâ sectâ, et eos acriter persequuntur, qui ad catholicam Ecclesiam redeunt? Velint igitur nolint protestantes, et dictis et factis ostendunt, se saltem in praxi aliter omninò tenere, conscientia scilicet oblectante, quæ dictat impiam ac absurdam esse ejusmodi tolerantiam religiosam, quam nunc ipsi comminiscuntur.

Atque ex his infertur I. Tolerantiam religiosam universalem certam afferre perniciem omnibus religionibus, quas, dum supponit æquè veras esse, hoc ipso declarat omnes æquè falsas vel saltem dubias.

Infertur II. Tolerantiam ab iis solum propugnari posse, qui nullam vel religionem vel fidem habent, nempe ab Atheis, Deistis, Protestantibus, qui cum nunquàm in incerto non sint, quærum, per hanc persuasionem, quandam conscientia tranquillitatem ac pacem, quam aliter obtinere non possunt; et sanè à protestantibus præsertim proclamari hæc tolerantia cæpta est, postquàm rationalismus ac nova philosophia apud ipsos invaluit, quæ omnem revelatam religionem è medio tollit. Hinc demùm eam inierunt veluti societatem in quâ recudere, ut ita dicam, trium præcipuarum Ecclesiarum, seu priorum emendatorum Lutheri, Zwinglii atque Calvinii, reformationem nisi sunt.

Infertur III. Pacem et tranquillitatem, quam indifferenter, seu *tolerantes* sectantur, non esse veram animi quietem, sed languorem soporemque vix aut ne vix quidem ab ipsâ morte dissimilem: placeat nempe istis tenebræ, aut saltem non displicent mors et exitium: placeat ipsius mortis ac sepulchri tranquillitas: atque his quidem mentis animique morbus eò sanè gravior atque insanabilior est, quò magis negligitur, ignoratur et latet. Quid enim agas cum homine, qui sanari renuit, qui ægrotare se negat, qui, imminente jam morte, incolumem se ac tantum non immortalem arbitrat? *Desperata est plaga ejus*, ut Michææ verbis utar.

Infertur IV. Talem potissimam causam esse, cur omnes sive deistæ, sive sectarii adeò abhorreant ab unanimi catholicorum voce: *Extra Ecclesiam catholicam nulla salus*. Lethifero siquidem somno correpti nolunt ab hoc, quem amant, sopore expergefieri; hinc veluti

per subsequens *amen* confirmatur. Hoc verò scriptum coronâ donatum est. Omitto quæ in novissimâ berolinensi *Agenda*, seu liturgia leguntur, ne nimius sim. Interea ex his habetur specimen odii perpetui protestantismi in Ecclesiam catholicam. Nec mirum; aliter enim esse nequit.

Dum verò vel hic vel alibi de odio Protestantium aut sectarum in Ecclesiam catholicam verba fecimus, intellectum id volumus de spiritu, ut præfertur, *sectæ*, non autem de singulis individuis. Nec enim abnuimus non deesse inter sectarios ipsos sive ex privatis sive principibus viris eos, qui catholicos colant, ac omni comitate etiam ac favore prosequantur.

ii, qui non tam mente quàm corpore egrotant, ipsi medico irascuntur, non aliter isti, dùm unanimiter nunc tolerantiam religiosam proclamant, catholicos indignantur, eosque acriter persequuntur, eò quòd in eandem sententiam minimè convenient. Non tamen ideò ab hoc pietatis officio desistere debemus, sed potius quasi tuba extollere vocem nostram : hæc enim vox dùm illos, licet inviti, turbat et anxios tenet, potest fortasse ipsis salutare pharmacum præbere. Dubium enim et conscientie turbatio in iis, qui errorem sectantur, solet esse primus ad veritatem gradus. Dolendum planè vehementissimè, quòd nonnulli neoterici scriptores, nescio quo falsæ pietatis obtentu, vel inani spe ducti, in iis præsertim regionibus in quibus maximè malum crevit ac præstantissimo remedio opus est, vix audeant apertè hoc fidei nostræ dogma tueri ; imò illud ita infirmare contendunt, ut omnem vim suam amittat (1), ex hæc porrò pessimà agendiratione sit, ut isti protestantes nullum percipiant emolumentum ex ejusmodi temperamenti, veritas potius prodatur, et vacillantes catholici in extremi exitii periculum adducantur (2).

Difficultates.

I. Obj. : Deus delectatur rituum et cæremoniarum

(1) Inter hos non infimum locum obtinet Franc. Oberthur in suâ ideâ bibliâ Ecclesiæ Dei, Solisbaci 1828, in quâ, vol. 1, p. 1, hæc leguntur : « Quo pertinet quòd hodiè magis, quàm olim, plurimi christianorum gravem experiantur luctum inter sensum humanitatis, nunc multò, quàm alias, acutiorem, dissidentes in religionis theoriâ, ac diversarum Ecclesiarum vel confessionum, ut vocant, homines excusantem, atque ab omni, quem inde contraxisse videri possent, reatu absolventem ; et ex alterâ parte inter conscientiam, illum in publicis fidei symbolis articulum : *Extra Ecclesiam non est salus*, metuentem. » Cui quidem luctu novâ, quam ipse aperuit, viâ, consulere se posse arbitratus est ; p. 65, scribit Apostolum docere « ut salutem quis adipiscatur, non interesse, *cujus Ecclesiæ sit membrum*, sed quàm iustus ; » p. 68 : « Fidem verò.... scripturâ monente interpretamur esse *religionem sinceram hominis* ; » p. 79, « proficitur consilium suum hoc esse ut pharisaismo occurrat, quo quis confidit salutem obtinere per solam professionem externam suæ religionis, cæterosque despiciere, *qui alieni sunt à propriæ sectæ communione* ; » p. 100, repetit Ecclesiæ unitatem 1° ab uno fundatore ecclesiæ J.-C. 2° Ab uno totius Ecclesiæ fundamento, Apostolorum doctrinâ. 3° Ab uno externo ejusdem professionis communi symbolo, baptismo. Quo sensu quælibet secta posset sibi vindicare unitatem. Hoc opus à capite ad calcem scatet doctrinis novis, erroneis, depromptis magnâ ex parte à protestantibus. Quid mirum proinde si auctor in præfatio ad cit. 2 editionem, p. 10, jactet elogia, quæ suæ huic lucubrationi tribuerunt relationes, quæ à Protestantibus Gottingæ scribuntur ? Et sanè sæpius citatum ac laudatum hoc opus est à scriptoribus protestantibus, bibliis et rationalistis.

Sic probari non possunt, quæ in hanc sententiam habet Marianus Döbmayer in suo Systemate theologiæ catholicæ, Solisbaci 1844, t. 4, p. 195.

(2) Hæc enim ratione sit ut timore depulso, ipsi transeant ex unâ in alteram communionem, ac si ageretur de transitu de unâ in aliam scholam aut academiam : quemadmodum non pauca luctuosa exempla testantur infirmorum scilicet quorundam catholicorum.

quibus colitur varietate, quemadmodum homines fructuum et florum in hortis, principes officiorum et ministrorum multitudine in regis ædibus, vel imperatores multarum urbium ac gentium multiplices obsequii genere gaudent. Ergo.

Resp. : Nego ant. in sensu adversariorum ; ut enim una veritas, ita una est vera religio, cui superstitiò è regione adversatur, ut error opponitur veritati. Jam verò Deus, qui veritas est, errore et falsitate delectari nequit, nec proinde diversitate religionum. Diversitas florum in hortis, et officiorum in ædibus principum nullam arguit oppositionem, sed mirifica est in eundem finem conspiratio. Sic etiam diversum obsequii genus potest imperatori placere, si ea obsequii varietas componi possit cum obsequio ipso, secus verò si pugnet. Atqui veritas cum errore, religio cum superstitione componi nequeunt, quemadmodum non componitur contemptus cum obsequio, obedientia cum contumaciâ (1).

II. Obj. : 1° Publica tranquillitas postulat, ut quisque patriam religionem sequatur ; 2° nam, si secus agat, nec reipublicæ, nec principum legibus præstabit obsequium ; 3° hinc multa bella, seditiones et clades catholicorum intolerantia peperit. 4° Quòd si religio patria colenda non est, si unica est christiana Religio, in quâ salus obtineri possit, ergo crimen est poenâ æternâ dignum, quòd quis fide et revelatione careat, de quâ nihil unquàm audivit (2). Quod cum absurdum sit, sequitur 5° eum, qui falsam religionem profitetur, quam veram putat, tum culpâ liberum esse, tum Deo placere posse, non secus ac illum qui veram religionem profitetur ; Deus enim ex intentione operantis judicat omnes. In omnibus proinde reigionibus Deus æquè coli potest, ac salus æterna obtineri (3).

Resp. 1° ad primum : Posse ejusmodi argumentum adversus Deistas retorqueri et adversus omnes hæreticorum antesignanos seu primos reformatores : publica tranquillitas postulat, ut nemo agat et scripta in lucem emittat contra religionem patriam ; ergo Deistæ, ac primi protestantes, qui tot scripta edidèrunt contra patriam religionem seditiosi fuerunt, et in Deum ipsum peccarunt.

Resp. 2° : Directè dist. ant. : Publica tranquillitas postulat, ut quisque religionem patriam sequatur, si vera sit, concedo ; si falsa, nego. Nunquàm enim debent homines assentiri mendacio ; nec principes jus ullum habent recipiendi falsam religionem, cum ipsi præsertim ad veram religionem complectendam teneantur (4). Cæterum licet nemo possit religionem

(1) Cons. Segneri Incredulo senza scusa, p. 2, cap. ult.

(2) Rousseau Emile, t. 3.

(3) Ita Baylius in comm. phil.

(4) Peroportunè hoc animadvertit The catholic miscellany Jun. 1826. Tabula ibi apponitur mutationum in religionis professione quibus subiacere debuit Henricus Jenckins in provinciâ Eboracensi sectando religionem præscriptam à legibus civilibus cum quibus unum ferè ac idem est facta. Henricus Jenckins ortus an. 1501, vivere desiit an. 1670, cum vixisset an.

falsam suscipere, etsi illa humanis legibus præceperetur, ac prohiberetur vera religionis professio, pax tamen servanda est, nec ordo publicus perturbandus: sola in ejusmodi casibus resistentia quæ passiva dicitur, est opponenda, prout religio docet, ac primi Christiani in proximum deduxere (1). Quod si fiat, nullum tranquillitati publicæ detrimentum affertur, etiamsi falsa patria religio non observetur.

Ad secundum, dist.: Is reipublicæ legibus obsequium denegat, quia nec potest obsequi, nec tenetur, concedo; secus, nego. Tales enim leges sunt essentialiter nullæ, Deo enim opponuntur. Tunc enim quispiam homini obedire tenetur, ubi Deo ipse contraria non præcipit; oportet enim Deo magis obedire quam hominibus aliquid contra Deum præcipientibus.

Ad tertium, dist.: Et ista bella, seditiones, cædes ad summum exorta sunt ex intolerantiâ civili; transcat. Ex intolerantiâ religiosâ, nego. Si quid enim probaret adversariorum argumentandi ratio, evinceret nonnulla esse et locorum et rerum adjuncta, in quibus toleranda est à principibus seu reipublicæ moderatibus religionum diversitas, quod minimè diffitemur; quamquam bella et seditiones, de quibus adversarii loquuntur, aliam omnino causam à religione diversam habuisse suo loco ostendimus (2).

Ad quartum, nego sequelam. Perperam siquidem colligit Rousseavius culpam in eo esse, quod quis fide et revelatione destitutus sit, de quâ nihil unquam audivit. Nam juxta catholicæ Ecclesiæ doctrinam, si quis ignorantiam invincibili veræ fidei laboret, is neque in culpâ est, neque propterea pænæ obnoxius. Deus enim impossibilia non jubet. Hinc theologi docent infidelitatem negativam non esse peccatum (3).

Ad quintum, dist.: Quam veram putat invincibiliter, concedo; vincibiliter, nego. Quare rursum negamus Baylii sequelam: Ergo in omnibus religionibus Deus æquè coli potest; alioquin sequeretur Deum æquè coli sive ab iis, qui humano sanguine et obscœnis ritibus falsa numina colunt, sive ab iis, qui legitimum cultum vero Deo exhibent, quod tamen adeo horrendum dictu est, ut ipsorum incredulorum aures offendat.

dum dictu est, ut ipsorum incredulorum aures offendat.

III. Obj.: 1° Quilibet videtur admittere religiones omnes veras esse hoc sensu, quod ipsæ sint totidem idiomata, quibus creatura infirma exprimit obsequium, gratum animum et amorem suum erga dominatorem universi. Quæcumque demum sit ipsius ignorantia vel barbaries, quicumque sint errores, in quibus illius mens obvolvitur, ipsius obsequium semper ad Deum dirigitur; semper Deus totius universi ille est, qui illud recipit, quocumque nomine id ipsi offeratur. Gentes silvestres ac barbaræ agnoscunt actionem Dei in fulgure, quod iram et minas patefacit, benevolentiam in pluvîa, quæ campos fecundat, providentiam in febri, quæ vires debilitat, atque in cortice peruanâ medicinali, quæ eas restituit. Quærent hunc Deum, ac putant se eum invenisse in tuguriolis suis, vel intra proximam silvam. Sæpè in saxo informi, in arboris trunco, in ave arbitrantur eum invenisse. Stolidè profectò ipsæ decipiuntur; attamen dum ad hæc objecta convertunt preces, ens invisibiliter revolvunt, vel ens cujus actio est invisibilis, magis potens quàm homo sit, quod remuneratur vel punit, ejusque protectionem implorant. Sed hoc esse solum in mundo est. Ita quidem Sismondi (1), cui consonat Benjaminus Constant, dicens: 2° « Omnes cultus diversi exprimere non debent nisi sensum omnibus communem (2). » Ergo.

Resp. ad primum, dist.: Si invincibiliter ignorent, quali obsequio Deum honorare debeant, concedo; si Deus manifestaverit modum, quo velit honorari, illisque innotescat, nego. Certè si Deus non manifestasset voluntatem suam circa modum quo coli ab hominibus velit, quæcumque demum ratione homo exprimat venerationem suam et obsequium creatori, dummodò cum rectâ ratione non pugnet, rectè fungitur munere suo. Ast si homini innotescit hic modus, quem Deus præscripserit, jam ipse non potest pro lubito suo Deum colere; alioquin fieret inobedientiæ reus. Quare jam concidit tota superstructa moles illius argumenti, seu potius poeticæ descriptionis, quam subdit Genevensis hic auctor. Silvestris enim ac rudis ille homo, quem sibi fingit quærentem Deum suum in tugurio, vel silvâ, etc., est esse, ut ita dicam, abstractum, ac difficile est, imò impossibile, ut si ejusmodi homo cæterorum utitur consuetudine, non possit deprehendere errorem suum, vel lux saltem aliqua ei identidem interiùs non affulgeat, Deum creatorem universi non esse vel truncum vel saxum, ac si sincerâ mente, et prout oportet, Deum quærit, Deus certò præstò illi erit, internâ saltem illustratione ad eum erudiendum, ne in tam turpem idololatriam corruat. Hinc receptum illud adagium in scholis: *Facienti quod in se est Deus non denegat gratiam*. Quare tam rudis ignorantia quæ invincibilis sit, vel non datur, vel diuturna saltem non erit. Hinc diversum tulit judicium Apostolus Paulus circa ritum seu cultum idolo-

169, ab an. 1501 usque ad an. 1534, sub Henrico VII, et Henrico VIII, an. 33; catholicus ab an. 1534 ad an. 1547, sub eodem Henrico VIII, an. 13, partim catholicus, partim anglicanus ab an. 1547 ad 1553, sub Eduardo VI, an. 6, anglic. ab an. 1553 ad 1558, sub Mariâ, 5 an. cathol. rursùm ab an. 1558 ad 4 an. 1649, sub Elisabethâ, Jacobo I, et Carolo I, an. 91, anglic. ab ann. 1649 ad ann. 1653 interregnum, fanaticus. Ab ann. 1653 ad ann. 1660 sub Cromwel an. 7, presbyterianus; demum ab an. 1660 ad an. 1670, sub Carolo II, annis 10, anglicanus. Id est, debuit octies mutare religionem; quod si id non est ludere in negotio salutis, ac Deum et homines contemnere, profectò quid sit nescio. Tale porro esset principium Rousseavii

(1) Illustre hujus agendi rationis præbuerunt exemplum milites christiani sub Juliano Apostatâ, qui licet scirent facillè futuros se totidem victimas superstitionis hujus imperatoris, si victor è Perside redisset, attamen fortiter alacriterque pugnabant adversus imperii hostes.

(2) P. 1, n. 367.

(3) Recolantur quæ superiùs allata sunt ex propositionum Baii proscriptione, S. Augustino, etc.

(1) In Revue encyclop. Paris 1826, Janv. art. opin. religieuses.

(2) De la religion, etc., lib. 1.

laticum, eosque, qui *mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et voluerunt, et quadrupedum et serpentum* (1); nec sufficit ut cultus interpretativè, ut aiunt, referatur in Deum unicum et verum, nisi id ex ignorantia inculpabili fiat, si tamen dari posset, sed requiritur, ut apertè atque, ut loquuntur scholæ, *formaliter* in verum Deum dirigatur; aliàs vel ipsa turpissima idololatria, quæ victimarum sanguine vel obscænis ritibus sordescit, in Deum dirigeretur, eumque coleret ac honoraret.

Ad secundum, dist. : Diversitate accidentali et innocuâ, concedo; essentiali ac perniciosâ, nego. Omnia ejusmodi systemata à Protestantibus vel incredulis excogitata evanescent, si lenocinio verborum, quibus concinnata sunt, expolientur.

Inst. 1° : Christianus sibi conscius suæ fallibilitatis nunquàm vi adiget cæteros ad propria sensa admit-tenda; id enim non aliud esse arbitretur, nisi ipsos in æternas pœnas conjicere : nonnisi invito animo poterit à propriâ communione eos repellere, qui, ipso fatente, forsàn meliùs et rectiùs, quàm ipse, sentiunt, quosque fortè Jesus ipsi præfert. Semper reverebitur sensus fratrum suorum, nunquàm eos ut hæreticos habebit, nunquàm odio prosequetur, nunquàm ob ipsorum fidem rejiciet. Ita minister Genevensis Chastel, qui præterea refert 2° Ecclesiam Genevensensem declarasse, vere christianos esse eos omnes, qui admittunt Deum, Jesum Christum et Scripturas (2); hinc subdit : 3° Omnes reformati, quicumque demùm sit modus quo interpretantur Scripturas, debent se considerare ut fratres, repellere à se anathemata, schismata, controversias, ac se invicem in Christo ut fratres diligere ac revereri. 4° Quod attinet ad catholicos, si nos eos à communione nostrâ rejicimus, non propter ipsorum dogmata vel ritus id facimus, sed tum propter spiritum intolerantiæ, quam profitemur ipsorum Ecclesia, tum propter eorum dependentiam ab auctoritate humanâ, etc. (3). Ergo.

Resp. ad primum : Dist. : Christianus protestans; concedo; catholicus, nego. Certè nullum jus habet protestans, si velit sibi esse consentiens, ac fidelis principio reformationis, cæteros erroris accusare, vel repellere, vel anathematizare, fidei confessionem exigere, etc., cùm omnes et singuli Protestantes eodem jure gaudeant, quibus

Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas;

quòd si secus fecerunt eorum majores, violarunt ejusmodi jus, prout violavit omnium primus Calvinus dignus eorum parens dùm igni damnavit Servetum, eò quòd hoc jure uti voluerit, licet admiserit et ipse Deum, Jesum Christum, et Scripturas, ac proinde verus esset Christianus juxta declarationem Ecclesiæ Genevensis; quod pessimum exemplum cæteri reformati secuti sunt usque ad hanc epocham, in quâ pri-

mum totum systema protestantismi ejusque spiritum agnoverunt. Ipsis propterea gratulari debemus. Ast Catholicus, qui ab auctoritate infallibili instituitur, ejusmodi commixtiones ac fœdera, quæ erroris tantùm propria sunt, nec facere nec inire potest, alioquin jam non Catholicus.

Ad secundum. Quæ ecclesia Genevensis rursùm jure suo usa est in hac declaratione, et emendavit suos emendatores; non longè abest forsitan illud tempus, quo eadem ecclesia declarabit Christianos eos etiam, qui rejiciunt Scripturas, ut plures jam reformati faciunt, ut ex dictis suo loco patet. Islamitæ ex declaratione Ecclesiæ Genevensis veri christiani sunt, nam et ipsi admittunt Deum, Jesum Christum (ut magnum prophetam sicuti Ecclesia Genevensis), et ex parte saltem, scripturas. Magnam amplitudinem per hanc declarationem Ecclesia Genevensis adepta est.

Ad tertium. Concedimus totum, sed interea petimus à ministro Chastel, num suis irenicis, quo nomine volunt appellari, congruere possint, quæ de hæreticis sui temporis scribebat Tertullianus : « Pacem quoque, ait ipse, cum omnibus, miscent. Nihil enim interest illis licet diversa tractantibus, dùm ad unius veritatis impugnationem conspirent (1); schisma est unitas ipsis (2). » Adeò verum est hæreticos, seu protestantes omnium seculorum eodem spiritu duci !

Ad quartum, dist. : Quin tamen propterea Catholici conquerantur, concedo; quasi conquererentur, nego. Non debet adversarius noster cum suâ Ecclesiâ Genevensi sollicitus esse de catholicorum sensu propter ejusmodi communionis denegationem. Nam eam Catholici nec quærunt, nec ambiunt, atque utpote intolerantes etiam ultrò oblatam respuerent, ut humanæ, quam ipse vocat, auctoritati subesse pergant.

Inst. 1° : Ast religio non est dogma : ipsa consistit in relatione hominis cum Deo suo, minimè verò in illâ Dei notione, quam sibi quisque efformat, vel in verbis, quibus eam exprimit. 2° Religio est quædam animi affectio, non autem scientia; ipsa enascitur ab expressione amoris (3). Ergo.

Resp. ad primum, dist. : Ita tamen ut dogmata credenda proponat, concedo; secus, nego. Religio utique in se non est nisi moralis virtus, quæ hominem inclinât ad Deum debito cultu prosequendum; at objectum istius cultûs sunt etiam dogmata, quæ Deus revelavit ac credenda proposuit. Qui enim renuit fidem Deo revelanti ac per Ecclesiam revelationem proponenti adhibere, iste Deum profectò, ut decet, nullâ ratione colit; atque in hac fide præcipuè consistit tanquàm in suâ radice ac fundamento tota relatio, quam homo habet cum Deo suo, qui veram suî notionem homini manifestavit, et ut plurimum verba quibus eam exprimat.

Ad secundum, nego. Hæc siquidem animi affectio

(1) De præscript., c. 41.

(2) Ib. c. 42.

(3) Sismondi, l. c.

(1) Rom. 1, 23. Καὶ ἡλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιωματι εἰκόνους φανερῶς ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων καὶ ἑρπετῶν.

(2) Op. cit. de l'usage des Confessions, etc., p. 81 et p. 106.

(3) Ibid

non est nisi fructus, et effectus quem religio producit, non autem religio ipsa. Notiones rerum confundi non debent, alioquin orietur confusio. Sic expressio amoris non est nisi affectus, quem inspirat ipsa religio, non verò ab ipsâ enascitur religio, quæ absolute stare potest absque ejusmodi expressione.

IV. Obj. : Deus ipse commendat tolerantiam religiosam ; 1° Deus enim, inquit Salvador (1), creare voluit cælum ac terram in bonum omnium hominum. 2° Fœdus inivit cum Noe cunctorum hominum parente. 3° Moyses neque allexit neque impulit unquam socerum suum ad reliquendos deos suos ; 4° bona Noemi dicebat nuriis suis : « Ite, revertimini ad populum vestrum et ad Deos vestros (2) ; » 5° legati Jephthe loquuntur non sine veneratione de Kamos Ammonitarum Deo (3) ; 6° Michæas progressus est eò usque, ut ratione formali ac positivâ prænuntiaverit tempora tolerantiae generalis : « concident (populi) « gladios suos in vomeres... non sumet gens adversus « gentem gladium... quia omnes populi ambulabunt « unusquisque in nomine Dei sui : nos autem ambula- « bimus in nomine (Jehovah) Dei nostri in æternum « et ultra. » Conf. Is. 2, 4. Ergo.

Resp. : Nego ant. Ad primum, dist. : In bonum omnium hominum creare voluit cælum et terram, ut omnes homines, tantis beneficiis per eum cumulati, eum colerent ac digno obsequio et amore prosequerentur, concedo ; ut sic ostenderet sibi placere tolerantiam religiosam, id est, omnium superstitionum fœdissimarum cultum eumque probare, nego. Quis enim tam stultum nefas in animum inducat suum nisi atheus ? Si quid valeret hoc argumentum, sive inductio Judæi philosophi Salvador, id etiam sequeretur, quòd nempe Deo placerent homicidia, furta, blasphemiae, flagitiaque omnia, in quæ homines scelesti faciliè adeò prolabantur, cum et pro ipsis creaverit Deus cælum et terram, et *pluere faciat super justos et injustos*. Attamen adversarius noster id etiam præ oculis habeat, Deum nempe creasse pariter paradisum et infernum, ut pro meritis post præsentem vitam decerneret vel præmia vel pœnas. Deus quidem vult ex animo omnes homines salvos fieri, atque ad agnitionem veritatis venire ; quòd si homines desciscunt, si malunt cupiditatibus indulgere, et colere opera manuum suarum, et veri Dei, qui fecit illos, oblivisci, etsi creaverit pro ipsis etiam cælum et terram, æternum tamen, nisi respiciant, à Deo punientur.

Ad secundum, dist. : Quatenus nunquam amplius diluvio esset homines perditurus sicut prius, concedo ; ad cohonestandam tolerantiam religiosam, nego. Quin potius, ne vera religio oblivioni daretur, vel humanis commentis corrumpetur, elegit sibi Abraham ejusque posteritatem in populum peculiarem, cui commissam voluit revelationem suam, donec veniret plenitudo temporis, in quâ gentes ab erroribus revocarentur ad veri Dei cognitionem

et amorem ; quod suo tempore ostendemus (1).

Ad tertium, dist. : Nunquam allexit neque impulit socerum suum ad relinquendos deos, quos non habebat, concedo ; quos habebat, nego. Jethro enim erat cultor, imò sacerdos veri Dei, cui in deserto obtulit holocausta et hostias, ut patet ex libro Exodi (2). Non poterat proinde Moyses eum impellere ad falsos deos relinquendos. Cæterum quòd non impulerit etiam ut sese cum populo Israel conjungeret, ac proinde profiteretur cultum Mosaicum, hoc falsum est, ut rursùm patet ex lib. Numerorum, c. 10, 29-31, ubi et semel et iterum eum invitavit, multa bona ei promittens. Judaicane an potius philosophica est hæc fides integerrimi illius Salvador ?

Ad quartum, nego prout profert Salvador, nunquam enim dixit Noemi : *Ite, revertimini ad populum vestrum et ad Deos vestros* (3), sed solum : *Revertimini, filiae meæ, et abite* ; cum verò discessisset ab eâ Orpha, altera ejus nurus, dixit Noemi ad Ruth : *En reversa est cognata tua ad populum suum et ad Deos suos, vade cum eâ* ; ita ut sensus sit : Vade et tu in terram tuam, prout et illa perrexit, quæ quidem profata est Noemi, ut interpretes passim exponunt, ad explorandam Ruth constantiam atque animi propositum (4). Quid igitur ibi habetur, quod vel innuat tolerantiam religiosam ?

Ad quintum, dist. : Id est, ad mentem Ammonitarum ac Moabitarum, concedo ; ex mente Jephthe qui non credebatur nisi in verum Deum, nego. Ut si nos argueremus adversus Islamitam ac diceremus : Si tuus propheta Mahumedes hoc tibi præscripsit, etc., numquid hinc sequeretur nos habere Mahumedem, ut verum prophetam, vel de eo loqui non sine veneratione ? Non puto. Talis verò est sensus legatorum Jephthe (5).

Ad sextum, nego. Imò contrarium omninò vaticinatur, sensus enim est : Etsi omnes gentes ambulant in vanitate sensus sui, falsos deos vel idola colentes, nos tamen semper ambulamus et ambulabimus in nomine Jehovah Dei nostri ; en quomodò verba Michææ vertit Rosenmuller, qui interdum ab eo in medium profertur : « Nam omnes populi ambulant in « nomine Dei sui, nos verò ambulamus in nomine « Jehovah, Dei nostri in perpetuum et æternum (6) ; » qui præterea sic pergit exponendo sensum prophetæ : « Id est, quum Jehovah vobis spem faciat tam præ- « clare restitutionis, oportet vos bono animo stare, « et hæc promissione fretos pergere in vero ejus « cultu, utcumque aliæ gentes suis diis serviant, et « in suis superstitionibus superbiant ; » consonat

(1) In tract. de Incarnatione.

(2) C. 18, 12.

(3) Sic enim Salvador refert verba Noemi : *Allez, retournez à vos peuples et à vos dieux* ; jam verò etiamsi recederemus à versione vulgatâ, hebraica veritas ita se habet : *שבנה בברך לכן*

(4) Ita exponunt non solum interpretes catholici, à Lapide, Tirinus, Calmet, etc., sed ipsi protestantes, ut videre est in criticis sacris ad h. l.

(5) Ita pariter hunc textum exponunt cit. interpretes.

(6) In h. loc.

(1) Hist. des institutions de Moïse, p. 120.

(2) Ruth c. 1, 12.

(3) Jud. 11, 24.

Chaldaeus paraphrastes, qui sic reddit citatum verbum: « Etenim omnes populi ambulant juxta id, quod idola colunt; nos verò confidimus in verbo Jehovae, Dei nostri, in seculum et in secula seculorum (1). » Hæc ignorare non poterat judæus auctor; ubi igitur est formalis, imò *formalissima*, ut ipse loquitur, et positiva prædictio futuræ alicujus tolerantiae generalis (2)? Quare verò proferat auctor Isaiam, cap. 2, 4, non video, cum ibi nec syllaba nec iota habeatur ad rem suam.

Inst.: Intolerantia civilis nullo modo distingui potest ab intolerantiâ religiôsâ. Duæ enim hæ intolerantiæ sunt prorsus indivisibiles: impossibile siqui-

(1) Ibid.

(2) En verba auctoris: « Il va jusqu'à prophétiser de la manière la *plus formelle* et la *plus positive* les temps de la tolérance générale: un jour tous les peuples cesseront de combattre, et prendront plaisir à la paix; chacun marchera en invoquant le nom de son Dieu; Israël toujours le nom de Jéhovah. » Perfictæ frontis sunt ii, qui fidem omnem abjecerunt.

dem est pacificè vivere cum iis qui tanquàm inimici Dei habentur (1). Ergo.

Resp.: Nego ant. quoad omnes partes. Non solum enim distingui possunt duæ istæ intolerantiæ, sed distingui omninò debent, ut distinguuntur et differunt inter se objectum temporale et spirituale. Regis enim seu magistratûs qualiscumque est poenas in delinquentes contra incolumitatem reipublicæ decernere, vel eas infligere. Religionis est declarare eos, qui culpabiliter falsitatem vel errorem sectantur, extra viam salutis esse, et eos interea non solum pati, sed amare, iis benefacere, atque omnimodè eorum salutem procurare ad exemplum Christi et Apostolorum qui non solum pacificè vixerunt cum iis, qui pervicaces in suis erroribus erant, sed omni beneficentiæ argumento eos persecuti sunt, ut eos sibi conciliarent. Eò magis quòd nos semper lateat, num isti aliquando non sint reyersuri ad veritatem, ac resipiscant. Quamdiù vivunt, juvat spem aliquam alere de eorum conversione; quod non rarò felicem habet exitum.

(1) Ita Rousseau, Emile, liv. 4, t. 3.

CONCLUSIO.

Ex iis, quæ hucusque disseruimus, primum est colligere totum christianæ religionis systema in auctoritate fundari. Deus enim ita disposuit, ut homo, qui limitibus circumscriptus est, ac errori obnoxius, rationem suam subiceret ipsius auctoritati; quare non contentus revelare veritates, quæ intra rationis ac naturæ fines continentur, revelavit præterea veritates, quæ humanæ mentis aciem atque obtutum superant, ut homo disceret munus sibi incumbere subjiciendi propriam rationem in iis, quæ ad fidem ac religionem pertinent, atque Deum statuisset mundum salvare per fidem.

Donec veniret plenitudo temporis, extraordinaria providentia, ut vidimus, ipsemet prospexit revelationis suæ incolumitati atque integritati (1). Ac cum

(1) Prout fatetur ipse Limborchius, etsi socinianus, in sua *Amica collatione cum erudito Judæo*, nempe Orobio. Cum enim Orobius in tertio scripto objecisset: « Nunquam tot difficultatibus, dubiis et variis intelligentiis obnoxium fuisse verbum Dei quam sub evangelio; in ecclesia Israelis nullas enatas sectas, nisi jam depravato sæculo, et de rebus ad legis essentialiam non pertinentibus; » respondet Limborchius ad istud secundum punctum: « Quod ecclesia israelitica in principio variis opinionibus agitata non fuerit, causa fuit crebra prophetarum, qui spiritu divino commovebantur, frequentia, quorum auctoritatem omnes excipere tenebantur » (cap. iv, resp. ad tertium Judæi scriptum). Ergo, colligo, auctoritas et quidem divina necessaria est ad unitatem servandam, alioquin hominum ingenia dilabuntur. Quoad dissensiones enatas post evangelium, facile fuisset catholico respondere, ipsas non ex evangelio ipso emergere sed ex privatorum perduellione ab illa auctoritate, quæ divinitus constituta est ab ipso evangeli

misit Filium suum ad homines retrahendos ab illis ignorantiae tenebris, quibus ipsi sua culpa obvolvebantur, utpote oblit, magna saltem ex parte, illarum veritatum quas jamdiu Deus ipsis patefecerat, atque ad dandam illis plenioram sui cognitionem, constituit, ut haberetur magisterium jure, infallibile, visibile, atque perpetuum, quo tuto dirigerentur in salutis via; neque a veritatis tramite, ut antea, aberrarent. Hoc vero magisterium posuit in ecclesia, quam Christus fundavit, eam sibi acquirendo sanguine suo, ac præcise in pastorum cœtu sub regimine unius capitis visibilis, quod in totum corpus influeret, quodque fundamentum totius ædificii ecclesiæ suæ esse voluit. Constituit, ut huic ecclesiæ omnes subicerentur, nisi velint haberi tanquam ethnici et publicani, id est extorres ab hoc individuo corpore seu societate a se constituta, ac rei criminis perduellionis, ideoque æternæ damnationis.

Huic ecclesiæ revelationis depositum consignavit; mandavitque, ut ipsa in nomine suo prædicaret evangelium omni creaturæ, id est in omni loco et omni tempore, adistentiam suam promittens, ne unquam in hoc ministerio vel deficeret vel erraret. Voluit ut pignus adistentiæ suæ præferret miracula, vaticinia, aliaque charismatum dona, nec non

auctore, nempe ecclesia catholica. At sociniano homini alia via ineunda erat, quæ satisfacere expostulationi Judæi nullo modo potest, ut legenti ejusmodi effugia, quæ hic habet Limborchius, patet; neque melius, ut supra monuimus, huic ipsi difficultati

fœcunditatem, non solum in filiis gignendis, sed provehendis usque ad plenam sanctitatem.

Hæc autem ecclesia, quæ cœpit in Petro et in apostolis, continua et nunquam interrupta successione, velut persona moralis semper jugiterque perseveravit, ac plena vita prædita usque ad nos, prout ex divinis promissis semper jugiterque una et individua perseveravit usque ad consummationem sæculi, ambiens omnia loca et omnia tempora, semper præseferens divinæ adistentiæ pignora et argumenta. Restitit enim firma et invincibilis adversus sibi prænunciatas inferni machinationes, tum externas ex parte ethnicorum seu infidelium, tum internas ex perduellione filiorum suorum. Sibi sufficiens, seu potius divino præsidio ac divinis pollicitationibus innixa, independens omnino est ab hominum sive favore sive furore; humanos favores spectat ut media, persecutiones et iram ut probationes, sed nec illis innititur, nec istas formidat, et sæcula trajicit novis semper triumphis clara, uberes sanctitatis fructus producens, homines nempe tum omnibus virtutibus tum charismatum donis insignes in testimonium divinæ originis suæ, ac novos semper filios in cœlum transmittens, usque dum et ipsa, non habens neque rugam neque maculam, cum completus fuerit electorum numerus, regnabit in perpetuas æternitates.

At sicut Deus voluit unitatem ecclesiæ suæ constitutam esse in principio auctoritatis, e converso sectæ ab hac auctoritate divinitus constituta, desciscetes, ut ductum spiritus privati seu rationis, ut vocant, individualis, sectarentur, oppositum ecclesiæ magisterio principium dissolutionis ac divisionis substituerunt. Quo principio semel posito, factum est, ut nunquam illæ inter se unitatem doctrinæ conservare potuerint, atque, ut consequens erat, nunquam sibi constantes nisi in sola mobilitate, de novitate in novitatem, de errore in errorem prolapsæ sint; novas semper confessiones edentes, ac in frustula comminutæ, donec consumerentur atque perirent, ut sal in aqua dissolvitur. Ita veteribus sectis accidit, ita novis, quæ desierunt in naturalismum seu rationalismum, ultimum, juxta Leibnitzium, hæresos genus (1). Quod si interdum atque ad tempus

consistere visa est inter hæreticos protestantes antiquiores et modernos aliqua unitatis species, id factum non est, nisi quia ipsi non fuerunt consentientes suo proprio principio, substituentes, sive aperte, sive occulte, propriam auctoritatem auctoritati ecclesiæ catholicæ, quam deseruerunt. Sublata enim auctoritate, necesse est ut auferatur unitas, imo unitatis principium ac proinde ecclesia ipsa, quia sublata auctoritate non remanet nisi individualis libertas, individuus cujusque sensus; et vinculum dirumpitur, quo simul ejusmodi membra secum cohæreant, adeo ut sectæ non sint nisi aggregatio turbarum, seu etiam individuorum quorum alterum nihil habet cum altero commune, nisi principium dissolutionis ac divisionis, seu unitatem negativam, id est, privationem essentialem cujuscumque compaginis atque unitatis.

Neque huic auctoritatis ecclesiæ catholicæ defectui supplet auctoritas scripturæ, ut protestantes reputant: nam præterquam quod ipsis constare non potest de numero, de integritate, de divina inspiratione sacrorum librorum ac singularum eorum partium nisi ex testimonio et auctoritate ecclesiæ catholicæ, a qua, ut ipsi loquuntur, se tandem in libertatem vindicarunt (1), ac proinde cum integrum unicuique sit, ex principio examinis spiritus privati, eos admittere vel rejicere, ut factum ostendimus a protestantibus recentioribus, quemadmodum semper factum est a protestantibus antiquis (2), illud ipsi constituunt tanquam remedium, quod semper fuit omnis mali origo. Neque enim, ut præclare jam observaverat S. Augustinus (3), *natae sunt hæreses, et quædam dogmata perversitatis illaqueantia animas et in profundum præcipitantia, nisi dum scripturæ bonæ intelliguntur non bene, et quod in eis non bene intelligitur, etiam temere et audacter asseritur*. Adeo ut nulla unquam fuerit hæreticorum secta, quæ non inniteretur alicui scripturarum auctoritati (4).

Interea Deus ordinatissima providentia sua permisit, ut hæreses et sectæ orirentur, viventibus adhuc apostolis ipsis, ut ex ipsorum agendi ratione adversus ejusmodi novatores protestantes, compertum esset toti posteritati seu subsequenti sæculis, tum quænam esset hæreseon origo, tum ratio, qua ecclesia se gerere deberet cum hæreticis seu protestantibus orituris; ut hos nempe expelleret e sinu suo, et fideles præmuniret adversus eorum conatus ac subdolas versutasque artes; tum demum ipsis, nisi resipuerint,

sibi arrogarunt? Adeo verum est nullum dari medium inter catholicismum et rationalismum sive deismum. Quilibet enim apud protestantes potest respondere: *Quis nostrum judices vos constituit?*

(1) Nempe sicut filius prodigus se emancipavit ab auctoritate paterna.

(2) Nempe ebionitis, cerinthianis, marcionitis, manichæis, etc., qui et ipsi rejecerunt eos libros, quos ipsis rejicere placuit.

(3) Tract. xviii, in Joan. tom. iii, p. 440, edit. Maur.

(4) Cons. Vinc. Lirin. *Commonitorium*, n. 45 et seqq., *Curs. compl. Theol.*, tom. i.

(1) Non me fugit Ephemeridem evangelicam ecclesiasticam (mens. Janua. 1830, n. 5, 6) vehementissime insurrexisse contra rationalismum, ac contra doctores Gesenium et Wegscheider, professores theologiæ Hallæ. Censura autem adeo fuit virulenta, ut non solum commoverit horum professorum auditores, sed compulerit facultatem theologicam ad invocandam ministerii protectionem adversus impugnationes sæculæ Berolinensis Universitatis (vid. *Appendix extraord. Ephemer. univers.* n. 26, 1830). At quis non videt hanc agendi rationem destruere principium et essentiam reformationis? Si enim, ut toties dictum est, essentia reformationis consistit, ipsis fatentibus, in plena examinis libertate atque in plena independentia spiritus privati a qualibet auctoritate, quo jure Berolinenses excandescere possunt adversus rationalistas, si isti corollaria deduxerunt ex principio et essentia reformationis? Si ipsis persuasum est, se in scriptura non invenire nisi purum rationalismum, quo jure id illis obijcitur, quod reformatores

sempiterno exitio certo addicendos denunciaret, nulum interponens discrimen inter hæreses et hæreses, hæreticos et hæreticos. Quandocumque enim quis reus est protestantismi, seu protestationis adversus ecclesiam, quam Christus instituit depositariam perpetuam revelationis, magistram et interpretem, seu, ut loquitur Paulus, *columnam et firmamentum veritatis* (I Tim. 5), certissime ejusmodi poenam incurreret.

Non exiguum tamen emolumentum cepit, aut capit ecclesia catholica ex ejusmodi semper sibi succedentibus hæresibus et sectis, ipsarumque perpetua mobilitate, ortu et interitu. Ac 1. quidem ex occasione exorientium errorum diligentius inquiri in fidem eam, explicate et luculentius evolvi veram doctrinam, ut inde magis appareat pulchritudo totius catholici systematis, et nexus intimus omnium veritatum, quas profitetur, ut reipsa semper factum est, quoties quilibet novator aliquam veritatem impugnavit. 2. Ut ex perpetuo conflictu, quem sustinere debet ex parte hæreticorum, vigilet semper, firmioremque quodammodo auctoritatem nanciscatur. Etenim prout justi ex malorum insectatione probantur, ac magis eorum virtus nitet, sic ecclesia, quæ est, ut sæpe diximus, moralis persona, ex sectarum machinationibus, malis artibus, calumniis, imo sæpe ferro et igne, pulchrior semper ac nitentior splendet. 3. Ut omnibus planum comperit sit, ecclesie stabilitatem ac firmitatem non aliunde quam a Deo ipso ejusque promissis esse repetendam, dum opera hominum continuo diffiunt ac dissolvuntur. 4. Ut ex sterilitate hæreticorum omnes discant jugem ecclesie catholice fecunditatem Deo soli acceptam esse referendam, non autem humanæ cuiusvis industrie vel hominum conatibus, quia: *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui ædificant eam*; et: *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus* (I Cor. III, 7). 5. Ut discant omnes, fidem donum Dei gratuitum esse, neque scientia comparari posse, neque humana industria, quibus virtutibus certe pollent plures inter sectarios, nec quempiam de se debere præsumere, et: *Qui se existimat stare, videat ne cadat* (I Cor. X, 12); quum Deus de se præsumentes dimiserit in desideria cordis eorum ac dicentes se esse sapientes, *stulti facti sint*, et Deus errare eos fecerit quasi ebrios; adeo ut vix sit errorum monstrum sive theoreticum sive practicum, in quod plus minus ejusmodi sapientes non inciderint, et vix sit contradictio, in quam ipsi turpiter non sint prolapsi; sic neminem aliter posse in fide perseverare nisi humilitate et oratione, prout nemo ad veram fidem nisi humilitate et oratione accedere potest: *Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (Jac. IV, 6). Neque mirum cuiquam videri debet tantam hominum multitudinem in hæresi vel schismate versari, dummodo is secum animo reputet, ante adventum Christi, Deum dimisisse omnes gentes ingredi vias suas, una excepta hebraica natione; post Christum vero, vocatas quidem fuisse gentes ad fidem, ast judaicum populum in cæcitatem

ac mentis stuporem incidisse (1).

Cum igitur ex dictis duplex tantum sit ad veritatem via, *ratio videlicet et auctoritas*, omnes de religione controversiæ ad hunc cardinem, ut ita dicam, revocantur: utrum videlicet in religionis negotio auctoritas rationi, an contra ratio auctoritati sit præferenda; vel clarius etiam, utrum per viam disquisitionis et examinis, instituendi per privatum uniuscujusque spiritum, seposita omni auctoritate, an vero per viam fidei ac submissionis publicæ ac legitimæ auctoritati in religionis negotio sit incedendum; vel etiam ulterius: utrum standum sit auctoritati ecclesie catholice, an vero, ista posthabita, unicuique liberum relinquendum sit Scripturas privato sensu admittere et interpretari, ac eudere sibi religionem, prout magis minusve quidpiam probabile videatur (2). Dixi ecclesie catholice auctoritati; nam si systema seu via auctoritatis admittitur, nulum dubium esse potest aliis quibuscumque eam ecclesiam prævalere auctoritatis pondere, quæ omnes certo vineit sive antiquitate, sive universalitate, sive unitate et consensione, imo nulla est, quæ cum ipsa comparari possit.

Jam vero non potest admitti via sensus privati, quin incidamus in illa omnia absurda, quæ recensuimus, quæque eo tandem homines deducunt, ut omnem fidem amittant, incidantque in perfectum scepticismum religiosum, adeo ut nemo sciat quid tenere, quid respuere debeat, sed majori tantum aut

(1) Vincentius Lirinensis internos hæreticorum tumultus crueiatusque graphice describit in suo *Commonitorio*, cap. 15, dicens: « Heu misera conditio! Quantis illi curarum æstibus, quantis turbinibus exagitantur! Nunc etenim qua ventus impulerit, incitato errore rapiuntur; nunc in semetipsos reversi, tanquam contrarii fluctus, reliduntur; nunc temeritatis præsumptione, et ea, quæ incerta videntur, adprobant; nunc irrationali metu etiam, quæ certa sunt, expavescent; incerti, qua eant, qua redeant, quid adpetant, quid fugiant, quid teneant, quid dimittant. Quæ quidem dubii et male penduli cordis afflictio divinæ erga se miserationis est medicina, si sapiant. Idcirco etenim extra tutissimum catholicæ fidei portum diversis cogitationum quatiantur, verberantur ac pene enecantur procellis, ut excussa in altum elatæ mentis vela deponant, quæ male novitatum ventis expanderant, seseque intra fidissimam stationem placidæ ac bonæ matris reducant et teneant, atque amaros illos turbulentosque errorum fluctus primitus revomant, ut possint deinceps vivæ et salientis aquæ fluentia potare. Dedicant bene quod didicerant non bene; et ex toto Ecclesie dogmate, quod intellectu capi potest, capiant, quod non potest, credant. » Vid. *Curs. compl. Theol.* tom. 1.

(2) Sane in Ephemeride prodest. (*Le Globe*) n. 157, aperte scribitur: « Notre siècle doute, et, dans le doute, sa religion c'est sa liberté, parce que c'est le seul dogme, qui permet à chacun de suivre ce qui lui plaît aujourd'hui, de le rejeter demain. Le caractère de ce siècle est de ne pas avoir une religion, mais d'en avoir mille, mais d'en avoir presque autant qu'il y a de familles dans chaque nation. » Potuisset insuper adjicere *quot sunt individua in qualibet familia*. Hic graphice describitur systema protestantismi, quod consistit in nulla habenda religione, nulla fide, sed in profitendo purum dubium, prout suo loco monuimus.

minori probabilitate quadam permoveatur. Unde fieret, ut disputare liceret de religione eodem fere modo ac olim disputabatur inter philosophos; religio vero non esset nisi systema philosophicum, sectæ autem totidem academix, vel scholæ philosophicæ, in quibus liberum est id tenere ac sectari, quod bonum unicuique videtur. Quis autem sobrius sibi persuadere poterit Deum sic dedisse revelationem suam, ut ejus existentia et sensus permetteretur hominum disputationibus, et omnia incerta, omnia confusa essent, ac religio desineret in pyrrhonismum vel philosophicam quæstionem (1)? In hoc systemate protestans sive hæreticus, divulsus ab ecclesia universa omnium sæculorum, quæque hætenus perdurat, segregatus a consortio eorum etiam, qui ecclesiam deseruerunt, cum quisque habeat ex principio protestantismi religionem suam individua-lem, et sibi a se eusam, solus est, velut insula sive scopulus, in medio mari procellis fluctibusque undique percussus. Quam vero spem, quodve solatium capere potest ex religione sua? Quid si erret? Quod iudicium sibi polliceri poterit a Christo Domino post mortem? Omnia plane in hoc systemate horrorem ingerunt, ac plena omnia formidine sunt. Contra vero catholicus, in systemate seu principio auctoritatis securus vivit; ipse communicat cum ecclesia omnium sæculorum et locorum omnium; consortio fruitur apostolorum, martyrum, sanctorum omnium ætatum: nullum unquam poterit ob religionis suæ professionem periculum subire, nisi (quod absurdum

(1) En quomodo ab alio folio protestantico progressus protestantismi describitur: « C'est au seizième siècle que la première fois, dans la série des événements qui nous intéressent, on voit la liberté de conscience ouvertement et nettement érigée en principe; mais d'abord ce n'est point cette liberté illimitée qu'on a réclamée depuis, c'est seulement la faculté de croire, sur un certain nombre de points déterminés, autrement que l'Eglise catholique. À mesure qu'en se succédant, les sectes, qui s'élèvent du sein de l'Eglise, prétendent s'éloigner davantage de sa doctrine, elles reculent aussi théoriquement les bornes de cette faculté qu'elles s'attribuent par le fait. *Les Ecritures sacrées* avaient été d'abord le champ, où il paraissait convenu que la liberté de conscience devait se renfermer; bientôt cette limite est franchie; la religion par quelques hommes est réduite, dans son dogme, à une simple conception de la raison et du sentiment, et dans son culte à une pure relation métaphysique de l'homme à son Créateur; enfin les idées fondamentales de toute institution ou croyance religieuse sont elles-mêmes attaquées, et c'est à l'abri du principe de la liberté de conscience, toujours de plus en plus étendue, que ces divers degrés d'incrédulité se produisent tour à tour et essaient de se faire recevoir. » (*Producteur*; n. 9, pag. 408). Hoc ipsum, jam a quinto Ecclesiæ sæculo, rursum præviderat et prænuñciaverat, in suo admirabili *Com-munitorio*, cap. xxxi, Vincentius Lirinensis: « Nam si semel admissa fuerit, » inquit, « hæc impia fraudis licentia, horreo dicere quantum excidendæ atque abolendæ religionis periculum consequatur. Abdicata etenim qualibet parte catholici dogmatis, alia quoque atque item alia, ac deinceps alia et alia, jam quasi ex more et licito abdicabuntur. Porro autem singillatim partibus repudiatis, quid aliud ad extremum sequetur, nisi ut totum pariter repudietur? »

omnino est) universa catholica ecclesia locum periculis daret; se ipse spectat veluti membrum magnæ familiæ, cujus caput invisibile Christus est, qui imaginem sui reliquit in Petro ejusque successoribus vicariis suis, in qua omnia bona communia sunt, universalis quidam amor omnia regit, in qua omnia sapientissima providentia a Christo ad nos usque perseverant, omnes eidem mensæ eucharisticæ assident; et si quæ humana fragilitate maculæ contrahuntur, per humilem culparum confessionem, in qua ex integra animi sui manifestatione magnum quisque a parente omnium amantissimo percipit solatium. Nunquam solus catholicus est, nec vivens nec moriens, sed sicut unus Dominus, ita una fides, unum baptisma, unum corpus et unus spiritus, sicut vocatus est in una spe vocationis suæ. Quin imo nec deserit post mortem; pergit enim communicare cum ecclesia sua, sive militante, cujus suffragiis juvatur, sive triumphante, quæ munus ad ipsum tendit et ad se eum invitat.

Itaque vel nulla religio, vel sola religio catholica. Nullum datur medium; vel si medium datur, est medium incohærentiæ. Quia si Deus est, si divina providentia sua cuncta gubernat, per nexum quemdam validamque ipsius rationis vim ad catholicam professionem tandem deveniri debet.

Placet hæc omnia testimonio et auctoritate magni Augustini roborare et confirmare, qui non minus vere quam eleganter velut compendium exhibet eorum omnium, quæ hætenus fuse a nobis, in utraque hujus tractatus parte, discussa sunt atque exposita.

Si Dei providentia, scribit ipse, non præsidet rebus humanis, nihil est de religione satagendum; sin vero et species rerum omnium, quam profecto ex aliquo verissimæ pulchritudinis fonte manare credendum est, et interior, nescio quæ conscientia Deum quærendum, Deoque serviendum, meliores quosque animos quasi publice privatimque hortatur, non est desperandum ab eodem ipso Deo auctoritatem aliquam constitutam, quo velut gradu certo imitantes adtolamur in Deum. Hæc autem, seposita ratione, quam sinceram intelligere, ut sæpe diximus, difficillimum stultis est, dupliciter nos movet, partim miraculis, partim sequentium multitudine... miraculum voco, quidquid arduum aut insolitum supra spem vel facultatem mirantis apparet, in quo genere nihil est populis aptius, et omnino stultis hominibus, quam id quod sensibus admoveatur. Sed rursus hæc in duo dividuntur; quædam enim sunt, quæ solam faciunt admirationem, quædam vero magnam etiam gratiam benevolentiamque conciliant. Nam si quis volantem hominem cernat, cum ea res nihil spectatori afferat commodi præter ipsum spectaculum, miratur tantummodo. Si quis gravi et desperato morbo affectus, mox ut jussum fuerit, convalescat, admirationem sanitatis suæ, sanantis etiam caritate superabit. Talia facta sunt illo tempore, quo Deus in vero homine, quantum sat erat, hominibus apparebat. Sanati languidi, mundati leprosi, incessus claudis, cæcis visus,

surdus auditus est redditus. Homines illius temporis aquam in vinum conversam, saturata quinque millia quinque panibus, transita pedibus maria, mortuos resurgentes viderunt; ita quædam corpori manifestiori beneficio, quædam vero menti occultiori signo, et omnia hominibus majestatis testimonio consulebant; sic in se tunc animas errantes mortalium divina commovebat auctoritas. Cur, inquis, ista modo non sunt? Quia non moverent nisi mira essent. Nam diei et noctis vices et constantissimum ordinem rerum cælestium... decedentes redeuntesque frondes arboribus, infinitam vim æminum, pulchritudinem lucis, colorum saporumque varietates, da qui primum videat atque sentiat, cum quo loqui possimus, hebescit obruiturque miraculis; nos vero hæc omnia, non cognoscendi facilitate, quid enim his causis obscurius? sed certe sentiendi assiduitate contemnimus. Facta sunt igitur illa opportunissime, ut, his multitudine credentium congregata atque propagata, in ipsos mores utilis converteretur auctoritas. Mores autem quilibet tantum valent ad obtinendas hominum mentes, ut etiam quæ in his prava sunt, quod fere superantibus libidinibus evenit, improbare citius et detestari quam deserere aut mutare possimus. Parum ne consultum rebus humanis arbitraris, quod nihil terrenum, nihil igneum, nihil denique quod corporis sensus adtingit, pro Deo colendum esse, ad quem solo intellectu ambiendum est, non pauci doctissimi disputant, sed imperitum etiam vulgus marium feminarumque in tam multis diversisque gentibus et credit et prædicat? Quod continentia usque ad tenuissimum victum panis et aquæ, et non quotidiana solum, sed etiam per contextos plures dies continuata jejunia, quod castitas usque ad conjugis prolisque contemptum, quod patientia usque ad cruces flammæque neglectas, quod liberalitas usque ad patrimonia distributa pauperibus, quod denique totius hujus mundi aspernatio usque ad desiderium mortis intenditur? Pauci hæc faciunt, pauciores bene prudenterque faciunt; sed populi probant, populi audiunt, populi favent, diligunt postremo populi; populi suam

imbecillitatem, quod ista non possunt, nec sine propectu mentis in Deum, nec sine quibusdam scintillis virtutis accusant. Hoc factum est divina providentia per prophetarum vaticinia, per humanitatem doctrinamque Christi, per Apostolorum itinera, per martyrum contumelias, cruces, sanguinem, mortes, per Sanctorum prædicabilem vitam, atque in his universis digna rebus tantis atque virtutibus; pro temporum opportunitate, miracula. Cum igitur tantum auxilium Dei, tantum propectum fructumque videamus, dubitabimus nos ejus ecclesiæ condere gremio, quæ usque ad confessionem generis humani ab Apostolica Sede per successiones Episcoporum, frustra hæreticis circumlatrantibus et partim plebis ipsius judicio, partim Conciliorum gravitate, partim etiam miraculorum majestate damnatis, culmen auctoritatis obtinuit? Cui nolle primas dare, vel summæ propecto impietatis est, vel præcipientis arrogantiæ. Nam si nulla certa ad sapientiam salutemque animis via est, nisi cum eos rationi præcolit fides; quid est aliud ingratum esse opi atque auxilio divino, quam tanto labore præditæ auctoritati velle resistere? Et si unaquæque disciplina, quamquam vilis et facilis, ut percipi possit, doctorem aut magistrum requirit; quid temerariæ superbix plenius quam divinorum sacramentorum libros, et ab interpretibus suis nolle cognoscere, et incognitos velle damnare? Quamobrem si quid te vel ratio vel oratio nostra commovit, et si veram, ut credo, curam tui geris; velim me audias, et bonis præceptoribus catholicæ christianitatis te pia fide, alacri spe, simplici caritate committas; Deumque ipsum, cujus unius et bonitate facti sumus, et justitia pœnas luimus, et clementia liberamur, orare non cesses. Ita tibi neque præcepta et disputationes doctissimorum hominum et vere christianorum, neque libri, neque serenæ ipsæ cogitationes defuerint, quibus facile quod quæris invenias (1).

(1) Lib. *De utilitate credendi*, capp. 16, 17, 18, tom. viii, opp. edit. Maur.

TRACTATUS DE DEO EJUSQUE ATTRIBUTIS.

Proœmium.

Qui catholicæ religionis veritatem hactenus demonstravimus, iidem simul eorum omnium veritatem demonstravimus, quæ ad ipsam religionem pertinent, quæque ab ipsa traduntur. Siquidem tam apto hæc inter se vinculo tamque arcto connectuntur, ut unum idemque plane sint, neque alterum sine altero con-

sistere queat. Itaque jam esset acta res tota, nec ad revincendos heterodoxos, modo sui compotes sint, modo cæca contradicendi libidine non abripiantur, quidpiam deberet ultra requiri. Verum quia non hujusmodi est religio catholica, ut, quemadmodum hæreticorum sectæ, latebris atque ambagibus velit obtegi

paratique semper, juxta monitum Petri (1), catholici homines sumus ad satisfactionem omni poscenti nos rationem de ea, quæ in nobis est, spe, libenter de illis dogmatibus singillatim disputare aggredimur. Unum curare debemus, ut, quam ipsa religio viam et

(1) 1 Pet. III, 15. Juvat in hanc sententiam afferre verba Tertulliani (*Adver. Valentin.* cap. III); « Abscondat itaque se serpens, quantum potest, totamque prudentiam in latebrarum ambagibus torqueat, alte habitet, in cœca detrudatur, per anfractus seriem suam evolvat, tortuose procedat, nec semel totus, lucifuga bestia. Nostræ columbæ etiam domus simplex, in editis semper et apertis et ad lucem. Amat figura Spiritus Sancti Orientem, Christi figuram. Nihil veritas erubescit, nisi solummodo abscondi; quia nec pudebit illum aures ei dedere, eum Deum recognoscere, quem jam illi natura commisit, quem quotidie in operibus omnibus sentit, hoc solo minus notum, quod unicum non putavit, quod in numero nominavit, quod in aliis adoravit. »

rationem tradit, ab ea inter disputandum nusquam deflectamus.

Ordinur jam disputare de Deo, a quo sicuti rerum omnium ita et scientiarum, theologiæ vero maxime, initia sunt. Agemus primo de ejus existentia, unitate, essentia et attributis generatim; deinde singillatim de præcipuis attributis tum positivis tum negativis absolutis; tertio de intelligentia ac voluntate; ultimo de providentia, prædestinatione ac reprobatione. Quamquam autem hac de re multa philosophi communiter cum theologis tradant, quæ theologiæ studiosis latere penitus putandum non est; operæ tamen pretium nos facturos existimavimus, si saltem majoris momenti nonnulla hic in memoriam ipsis revocaremus, ut et altius in eorum animis illa defigantur, et cumulatius recentes errores conjunctis facultatis utriusque viribus profligantur.

PARS PRIMA.

DE DEI EXISTENTIA, UNITATE, ESSENTIA ET ATTRIBUTIS GENERATIM.

Dei nomine intelligimus ens, quo nihil melius esse aut excogitari potest. Inquiremus autem primo an sit, deinde utrum unus an multiplex, denique, quantum humana imbecillitate possumus, quæ sit ejus essentia, quæ dotes et proprietates.

CAPUT PRIMUM.

DE DEI EXISTENTIA.

Qui Deum esse negant *atheï* seu *atheistæ* vocantur, et quidem *positivi*, ut distinguantur ab iis, qui *negativi* passim audiunt, eo quod Deum esse ignorant, si tamen dari tanta ignorantia potest, quam saltem non ad longum tempus dari posse plures merito affirmant.

Dari autem plures *atheos practicos*, qui nempe ea ratione se gerunt, perinde ac si nullus Deus esset, heu nimium comperimus; ast non ita certum exploratumque est, utrum dentur *atheï speculativi* seu *dogmatici* vel *theoretici*, qui nempe sibi, oblectante conscientia, persuadere ratiocinationis vi revera possint, Deum nullum existere. Cum tamen quovis tempore nonnulli fuerint, qui Dei existentiam impugnaverint, cogimur adversus istos hanc inire disputationem. Ii *atheï theoretici*, qui, positis quibusdam principiis, scientificè impugnant existentiam Dei, vocantur *systematici*, ut discernantur ab iis qui nullo fundamento nixi id præstare satagunt, qui propterea *non systematici* audiunt.

Monendum vero est ex illis divinitatis hostibus alios directe atque aperta fronte ejus existentiam adortos esse, alios vero indirecte, larvata nempe ac subdola quadam ratione, quibus accensendi plerique ex iis sunt, qui vel non aliam ponunt Dei existentiam nisi *subjectivam* (1), vel Deum cum hac rerum uni-

versitate confundunt (1), tum ii, qui argumenta omnia, quibus Dei existentia demonstratur, tanquam non sufficientia rejiciunt, nec uspiam Deum inveniunt; illi nominantur *atheï directi*, isti *indirecti*.

Atheos enumerandi diversa diversis ratio est; aliis valde multi, aliis valde pauci numero sunt; rursum sic opinantibus, aliis bonus inest animus, pravus aliis (2). Nos vero neque tot esse ducimus, quot aliqui

scholam criticismi germanici, vel ab eadem prodierunt, de quibus postea.

(1) Quo in censu veniunt in primis *spinozistæ*, qui confundi non debent cum veteribus stoicis, qui etsi docerint Deum animam mundi esse, Deum diverso sensu adnitebant a Spinozistis. Conf. Cudworth, *Systema intellectuale*, cum notis Moshemii. Id ipsum constat ex Cic. *De nat. Deor.* lib. II, ubi expendit diversas philosophorum sententias circa naturam divinitatis; necnon ex Lactantio, *Divin. Instit.* lib. II, cap. 5, ubi eos refellit. Sed de his postea. His addendi sunt recentiores sansimoniani, qui pariter, ut videbimus, Deum non aliam admittunt præter hanc rerum universitatem et societatem ipsam.

(2) Inter eos, qui atheorum numerum extendere nituntur, eminent Bayle tum in suo *Diction. Hist. Crit.* tum in *Continuat. de ses Pensées sur la comète, et Réponse aux questions d'un Provincial*, part. II et III, etc.; cujus quidem in atheos propensio notissima est; nec non Jacobus Brucker in sua *Hist. philosoph.*, tom. I; Jac. Frid. Raimann in *Hist. Univ. atheismi*, Hildes. 1725; Baddæus in suis *Thesibus de atheismo*, aliquæ non pauci. Incaute etiam Nicole, ex jansenistarum coryphæis, scripsit; « Il faut que vous sachiez que la grande hérésie du monde n'est plus le luthéranisme ou le calvinisme, que c'est l'athéisme, et qu'il y a toutes sortes d'athées, de bonne foi, de mauvaise foi, de déterminés, de vacillants, de tentés, etc. » (*Lettre à une dame.* let. 25.) Conf. Feller, *Catéchisme philosoph.* art. *Athée*. Reprehendendus etiam ejusdem vitii est Harduinus in libro, cui titulus: *Athæi detecti*, inter opera ejus varia, fol. Amstel. 1735. Recenset autem in hoc opere inter atheos detectos Jansenium, Victorem, seu Andreæ Martin,

(1) Tales plerique sunt ex iis, qui pertinent ad

falso putant (loquimur autem de atheis theoreticis), neque adeo paucos seu fere nullos esse arbitramur, ut nonnulli autumant.

Quidquid tamen de eorum numero sit, in adstruenda Dei existentia duo scopuli nobis sunt devitandi. Alter eorum, qui autumant nullam instituendam esse de Dei existentia demonstrationem, utpote quæ sola fide tenenda sit, atque ex revelatione credenda, de qua nobis constat ex auctoritate generis humani (1); atque hi quidem videntur nobis causæ proditores. Alter vero eorum est, qui nullam saltem stricte talem demonstrationem eadem de re fieri posse aiunt; quod pariter periculi plenum existimamus. Nam etsi daremus, ut plerique jure contendunt, non posse Dei

Thomassinum, Malebranche, Quesnel, Antonium Arnauld, Nicole, Pascal, Cartesius, le Grand, Silvanum Regis: in eundem finem scriptis opusculum: *Réflexions importantes*, etc., quod in eodem volumine reperitur. Sed et eum imitatus Bruchkerus, in *His. crit. philos.* tom. iv, part. ii, p. m. 668, inter plures viros pietate insignes, quos summa injuria in atheorum numerum refulit, recensuit ipsum Harduinum, etsi Bruchkerus alio omnino animo id fecerit; ceterum si Joannem Tolandum, Anton. Collins, et Ludovicum Mayer excipias, reliquos omnes, quos hic auctor ἀθεϊστας accusat, singillatim vindicat Brenna mox citandus, lib. ii, part. ii, cap. 27. Inter eos vero, qui extenuare atheorum numerum certant, numerari ii debent, qui ab atheismi macula vel eos purgare nituntur, qui omnium fere consensu tales habiti sunt, ex gr. Jul. Cæsar Vanini, Spinoza etc., eos enim purgat Wegscheider, § 57, n. b. Consulatur de hoc argumento Brenna Soc. Jesu, in opere *De generis humani consensu in agnoscenda Divinitate*, 2 vol. in 4. Florentiæ 1775, parte i, cap. 26 et seqq. præsertim cap. 33, qui omnium plenissime de hoc argumento scripsit, ita ut vere dixeris ab eodem rem fuisse penitus exhaustam.

(1) Ita auctor operis: *Essai sur l'indifférence en matière de religion*, necnon Bautain, etsi diverso principio ductus, qui in suis responsionibus ad Joan. F. Mariam le Pape de Trévern Episcopum Argentoratensem (Strasbourg) proficitur: « J'ai l'intime conviction, et comme chrétien et comme philosophe, que le raisonnement seul, sans la lumière de la foi, ne peut me donner la certitude sur cette première de toutes les vérités (existentiæ Dei). » Mirum porro est quod paralogramismos instruat ad hoc efficiendum. Conf. *Avertissement sur l'enseignement de M. Bautain*, Strasbourg 1834, pag. 5. et seqq. Hic tamen auctor se scriptaque sua Sedis Apostolicæ judicio humiliter subjecit, et in epistola quam dedit episcopo suo 21. sept. an. 1837. non pauca ex iis quæ minus caute scripserat retractavit. Demum in monito præmisso operi cui tit. *Psychologie expriment.*, Strasbourg, 1839. hæc præclare scripsit: « Après avoir déféré lui-même au jugement du Saint-Siège ses précédents écrits, il a consulté à Rome des personnes graves par leur caractère comme par leur position, et il lui a été dit que, fort de ses intentions droites et de sa soumission à l'Eglise, il devait continuer son œuvre, en s'efforçant de déposer ses nouveaux écrits aux pieds du Souverain Pontife. C'est ce qu'il fait en ce moment dans toute la sincérité de son âme, déclarant qu'il est prêt à retrancher de cet ouvrage, ainsi que des autres, tout ce qui pourrait paraître contraire, et de quelque manière que ce soit, à la doctrine de l'Eglise. L'auteur était catholique avant d'être philosophe, et il ne veut être philosophe qu'à la condition de rester catholique. » Utinam omnes ejusmodi exemplum imitarentur, ac illi præsertim quorum scripta ab Apostolica Sede damnata sunt, nec turbas cicerent, nec turbarent ecclesiam!

existentiam ostendi ea demonstrationis specie, quæ dicitur *a priori* seu per causam, vel ut alii dicunt ab antecedente, saltem prioritate ordinis, (1) tamen extra dubitationis aleam est, posse Dei existentiam probari ea demonstrationis specie, quam *a posteriori*, vel etiam ea quam *a simultaneo* nonnulli vocant, cum nempe proceditur ab effectu ad causam, vel utrumque simul assumitur (2)

In delectu autem argumentorum ad finem, quem intendimus, obtinendum, temperamento quodam nobis opus est. Plura enim sive metaphysica sive *ontologica*, ut vocant, sive physicotheologica antiqui et recentiores scriptores ad ostendam supremi numinis existentiam congerunt, quæ omnia persequi constituti nobis limites non sinunt, quod et nimis operosum et supervacaneum præterea esset. Quare unum vel alterum ex solidioribus et clarioribus seligimus, auditores nostros remittentes ad eos scriptores, qui ex instituto unumquodque argumentum peculiariter enuclearunt. Neque enim ii sumus, qui vel prætermissa, vel non æque probata, hoc ipso ut minus apta ad rem conficiendam repudiemus, in quod vitium incurrerunt incaute nonnulli scriptores catholici, et passim incurrunt ex quadam animi perversitate neoterici scriptores e protestantium grege, quibus constitutum est omnia susque deque ferre (3).

(1) Juxta rigidiores quosdam philosophos demonstratio *a priori* eadem est ac ab antecedente prioritate saltem ordinis juxta nostrum concipiendi modum: non vero quæ *ex causa* ad effectum procedit; quo sensu nemo est, qui contendat demonstrationem existentiae Dei institui posse; sed eam solum ab attributis, ex ordine conceptis, fieri posse illi existimant.

(2) Dicitur demonstratio *a simultaneo*, quod constat duabus demonstrationibus, *a priori* scilicet et *a posteriori* in unum coalescentibus.

(3) Inter catholicos eminet l'Herminier, cui vitio vertitur, quod argumenta quinque, quibus S. Thomas p. I, q. 2. art. 3, adstruit Dei existentiam, tanquam minus solida traducat, quæ tamen communi calculo probantur. Ex protestantibus vero, præter antiquiores aliquot, recenseri debent ii omnes, qui autumant ideæ Supremi Numinis subjici ens reale, ut Fichte in opere: *Anweis zum seligen Leben*, id est, *Manductio ad vitam beatam*; vel qui demonstrationem in solis rebus mathematicis et iis quæ sensibus objecta sunt locum habere arbitrantur, ut Dauk, *Theologumena* iii et seqq.; Clodius, *Allgem. Religionslehre*, etc., seu, *Doctrina universalis de religione*, 77 et seqq., 187 et seqq.; Idem, *Von Gott in der Natur*, etc., seu *De Deo, in natura in historia humana*, Lips. 1818; Marheinecke, *Die Grundlehre*, etc. hoc est, *Doctrina fundamentalis christianæ dogmaticæ*, Bero- lini 1819, §§ 23 et seqq., § 121, ubi hæc habet: « Idea Dei, tum relate ad ejus essentiam, tum relate ad ipsius existentiam ea ratione tantum ostenditur, ut evincatur ex sensu intimæ vitæ; » et § 123: « Originalis necessitas unitatis rationis humanæ cum conscientia Dei est argumentum præcipuum eorum, cui sic dicta argumenta innituntur; » et alibi passim; H. F. W. Heinrichs, *Die Religion*, etc. seu *Religio in intrinseca relatione ad scientiam*, Heidelberg 1822, pag. 97: « Quod demonstrandum assumitur, inquit, existentia nempe Dei, etiam prout cognoscitur jam est completum, dum hoc juxta suum conceptum coincidit cum notione cogitationis. Existentia igitur Dei certa est, et in certitudine et cognitione consistit ipsa

Animadvertendum denique est, non ideo in tutorem totam futuram, si eicerimus existentiam Dei, nisi præterea ostenderemus Dei nomine venire obiectum reale, cum a nobis tum a rerum mole distinctum. Nam recentiores athei illud nobis ultro jam concedunt; atqui tamen toto cælo a nobis dissentiunt, cum nihil aliud Dei nomine intelligant nisi vel ideam pure subjectivam vel rerum omnium universitatem. Propterea obiectum reale et a ceteris omnibus distinctum intellectum volumus in sequente propositione, etsi de hoc posteriori argumento postea ex professo dicturi simus.

His ad perspicuitatem dicendorum delibatis, esto jam:

PROPOSITIO I. *Deus existit.*

Hæc propositio tum præambulum fidei est, ut loquitur S. Thomas (1), quum independenter a revelatione solius rationis ope in Dei existentie cognitionem devenire possimus, tum ad fidem spectat, quum Dei existentia sit fundamentum totius revelatæ religionis, et ut talis perpetuo supponatur in omnibus christianæ fidei professionibus.

Sic vero 1. ejusdem veritatem ostendimus: A tota æternitate existit aliquod ens, illudque increatum, a se, necessarium et infinite perfectum, a quo entia contingentia originem et existentiam habuerunt; atqui nihil tale in hac rerum universitate est; aliud igitur præter hoc universum admittendum est ens quiddam, nimirum princeps illa et infinita rerum omnium causa et origo, quam nos Deum nominamus (2).

existentia... cum adest Dei conceptus, Deus ipse est tanquam conceptus sui, est sua existentia; et vel qui affirmant Deum ipsum esse indicem sui, et per se ipsum, sive in conscientia quadam Dei, immediate per ipsum ad spiritum ipsius in hominis animo effecta, cognosci, ideoque aliis argumentis plane opus non esse, ut Ziegler, *Beiträge zur Geschichte*, etc. seu *Documenta ad historiam fidei de existentia Dei in theologia*, Gottingæ 1797; Schleiermacher, *Der christliche Glaube*, seu: *De fide christiana*, pag. 179. et seq. apud Wegsch. Horum plurimi ex criticismi schola prodierunt. Kantius enim principiis suis de postulato et autonomia imperativoque categorico rationis practicæ, de quibus inferius dicemus, non solum ex professo omnes plane rejecit probationes hucusque adductas, sed præterea ansam dedit, ut alii existentiam Dei solido carere fundamento putarent, alii in sola Dei idea subjectiva subsisterent, alii atheismum moralem profiterentur, alii autotheismum, etc.

(1) P. 1, q. 4. a. 2, ad 2, ubi addit: « Nihil tamen prohibet illud, quod secundum se demonstrabile est et scibile, ab aliquo accipi ut credibile, qui demonstrationem non capit. » Cfr. Joseph Saenz de Aguirre, *Ordin. Benedict. Theologia S. Anselmi*, Romæ 1688. lib. 1, disp. vii, sect. 1 et seqq. præsertim vero sect. iii, necnon Emmanuel Sanz S. J. *Scholastes armatus*, Venetiis 1715; Tract. de Fide, part. iii, disp. vi, qui id data opera fuse ostendunt omni argumentorum genere.

(2) Hoc argumentum, seu hanc demonstrationem, quam recte vocaveris *mixtam*, utpote quæ incipiat a posterioribus et desinat in demonstrationem a priori circa naturam Dei, ac ponat necessitatem essendi ut fundamentum existentie et attributorum Dei, præ

Primam majoris propositionis partem inficiari ne atheus quidem potest; aliquod enim ens ex tota æternitate fuisse necesse est, quia si nihil aliquando fuisset, nihil etiam omnino nunc esset, cum ex nihilo et a nihilo nihil prorsus oriri et effici possit. Hoc vero dato, reliqua necessario fluunt ac deducuntur. Ens enim, quod a tota æternitate extitisse oportuit, debet esse *increatum*; quandoquidem nulla supponitur causa præcedens, a qua prodierit; et si ab aliqua causa prodidisset, jam non esset æternum, debet igitur esse *a se*; esse autem a se non idem est ac se ipsum produxisse, in quo manifesta est pugna, esset enim antequam esset, sed significat existere ex vi essentiali suæ naturæ, ita ut idea entis per se existentis sit idea entis, cujus existentia et essentia unum idemque sunt. Ens vero a se exigit, ut sit *independens*, *immutabile*, absolute atque omnimode *necessarium*; si enim fingatur contingens, potuit esse et non esse, utpote ad utrumque indifferens; quæ igitur causa ipsum ad esse potius quam ad non esse determinavit? Præsertim cum ens contingens non habeat rationem suæemptipsius existentie.

Jam vero quod necessarium est, a se, atque a tota æternitate existit, id esse debet omni possibili perfectionum genere cumulatam et undequaque infinitum. Quid enim in primis potest enti increato et a se existenti limites aut modum imponere? Quid perfectiones certas ei definire, ita ut has quidem habeat, plures majoresve non habeat, cum a nulla prorsus causa dependeat semperque extiterit? Præterea ens absolute atque omni modo necessarium, tantum est, quantum esse potest, ergo possibles omnes habeat oportet entis perfectiones; sed perfectiones possibles saltem intensive, sunt infinitæ. Nam infinitum est cui nihil addi potest; nihil autem addi potest perfectionibus quæ competunt enti infinite perfecto; ergo ens necessarium perfectiones habet saltem intensive infinitas. Quo fit, ut ente necessario nihil excogitari possit melius majus aut perfectius. Ab hoc ente propterea entia contingentia originem et existentiam habuerunt; quæ enim contingentia sunt, cum potuerint esse et non esse, nec *essendi*, si ita loqui fas est, rationem in se habeant, ideoque aliquando non

ceteris clare evolvit Clarkius in tractatu: *De l'existence de Dieu et des attributs de Dieu*, 1756. Tertullianus in lib. *Contra Hermogenem* longe pressius ac magis energice, quam id præstitit Clarkius, ea omnia, quæ spectant ad hanc Dei demonstrationem, complexus est. Id ipsum ante Clarkium præstiterat Suarez, in sua metaphysica, tom. ii, disp. xxix, sect. 3, n. 1 et seqq. Postea vero Card. Gerdilius hoc ipsum argumentum fuse evolvit in dissertatione: *Dell'esistenza di Dio, e della immaterialità della natura intelligente*, opp. edit. Rom. tom. ii, § iv. Ex hoc argumento patet statui existentiam Dei distincti a rerum universitate, ipsumque poni ut substantiam objectivam ac realissimam existentie, durationis et ordinis mundi absolutam causam, secus ac fit a neotericeis, præsertim ex schola criticismi, qui, ut diximus, ideæ divinæ realitatem et principis rationis theoreticæ demonstrari posse negant.

fuerint, nec proinde ipsa sibi dederint existentiam, nonnisi ab ente necessario, a se, ab æterno existente originem atque existentiam habere potuerunt.

Propositio vero minor apertissime constat : nam omnia, quæ in hoc mundo sunt, contingentia sunt et mutabilia ; quotidie pleraque nasci et extingui, multisque modis variari et variata fuisse videmus ; ergo et mundus ipse, qui nihil aliud est, quam immanis entium omnium contingentium collectio seu complexio, quæ, quantumcumque demum sit, tam contingens est, quam contingens est quælibet vel minima ejus pars. Plane absonum est aut mundum aut materiam, ex qua mundus constat, æternam, increatam, necessariam, immutabilem et omnibus perfectionum numeris absolutam dicere, ita ut nihil melius aut præstantius fingi possit atque excogitari ; cum vel sola ipsa continua mutabilitas imperfectio sit omnium apertissima, certissimumque propterea creationis et limitationis ejus indicium.

Rationem hanc, a gentilibus ipsis mutuam, adversus atheos urgebant veteres Ecclesiæ Patres : *Viderunt*, inquit S. Augustinus (1), *quidquid mutabile est, non esse summum Deum. Viderunt omnem speciem in re quacumque mutabili, quæ est quidquid illud est, non esse posse nisi ab illo, qui vere est, qui incommutabiliter est. Hæc omnia*, ait S. Joan. Damascenus (2), *cum mutabilia sint, sane etiam creata esse oportet. Si vero creata, haud dubium quin ab aliquo opifice sint condita. Atqui creatorem increatum esse necessum est. Nam si ipse quoque creatus est, a quodam profecto creatus erit, sicque donec ad aliquid increatum venerimus. Increatus igitur cum sit ille conditor, omnino nec mutabilis est. Hoc autem quid aliud nisi Deus fuerit ?* Sic ceteri Patres passim (3).

Argumento, ut vocant physico theologico eandem propositionem evincimus, mirabili nempe istius universi dispositione, ordine ac pulchritudine ; tanta enim est eorum, ex quibus adspectabilis hic mundus textitur, venustas et elegantia, apta et coherens inter se omnium proportio partium ; tanta tamque constans dissimilium contrariarumque rerum societas, convenientia atque harmonia ; hisque singulis tanto consilio concreditum munus suum, præceptis suis finis est, ut nemo sanus aliquem hujus magnifici operis architectum et moderatorem esse, qui cuncta direxerit, suo quæque ordine disposuerit, singula ad suos

fines destinaverit, non e vestigio coniciat, non apertissime videat. Genus hoc argumenti, ad quod sæpe adeo Scripturæ homines provocant (4), præclare inter Patres exposuerunt Justinus, Athanasius, uterque Gregorius Nazianzenus atque Nyssenus, et Basilius apud Petavium (2). Quod si ab externis objectis ad nos ipsos cogitationem convertamus, nihil opus habemus, subdit S. Basilius (3), ex universitatis structura opificem indagare, sed in nobis ipsis veluti exiguo quodam mundo magnam conditoris nostri sapientiam intuemur (4).

3. Atque hinc factum est, ut mirabilis semper fuerit populorum omnium sive silvestrium et agrestium sive excultorum consensio in admittenda aliqua divinitate. *Nam nulla gens est, ut ait Tullius (5), neque tam immansueta, neque tam fera, quæ non, etiamsi ignoret qualem deum habere deceat, tamen habendum sciat.* Qui quidem unanimis et præstans omnium gentium consensus, nunc jam ab omnibus admissus post tot detectas nationes (6) ac exploratas accurato examine earum omnium ideas religiosas, argumentum vel saltem præsumptionem certissimam constituit de Dei existentia. Hic enim consensus factum est exploratissimum, quod spectari debet velut effectus quidam universalissimus, cujus causa assignanda est ; jam vero nulla alia causa assignari potest, quæ effectui adeo universali et constanti explicando par sit, nisi vel inclinatio et dictamen ipsius naturæ, vel traditio quædam originalis vel utrumque simul. In quocumque hypothesis semper concludi debet cum eodem

(1) Præsertim vero Psal. viii et xviii ; Job. cap. iii et a cap. xxxvii ad xli ; Is. xl, 21 et seqq. et xlii ; Ps. xlv, 18 ; Jerem. xiv, 22 ; Sap. xiii, 1 et seqq. ; Eccli. i et xlii ; Matth. vi, 25 et seqq. ; Act. xiv, 15, 17 et xvii, 24, 28 ; Rom. i, 19, 20.

(2) Lib. i, cap. 1.

(3) In Homil. ad illud *Attende tibi*, tom. i, pag. 352, edit. Paris. 1698 : Οὐδὲν δεῖσθαι ἐκ τῆς τῶν θῶων καὶ ταρακῆς τῶν δημιουργῶν ἐξιχνεύειν, ἀλλ' ἐν σαυτῷ οἶονεὶ μικρῶ τινι κόσμῳ, τὴν μεγάλην κατέχει τοῦ κτιστοῦ σε σοφίαν.

(4) Cons. Lessius, præcipue in opere *De numine ejusque providentia*, lib. i, ubi totum istud argumentum præclare multiplici ratione evolvit ; et Fénelon, *Traité de l'existence de Dieu*. Docti autem homines singillatim sibi sumpserunt aliquam partem hujus universi illustrandam, ut ex ea evincerent existentiam Dei, sic ex gr. Fabricius scripsit *Theologiam aquæ* ; Niewentyt, *Theologiam anatomicam, naturalem etc.* ; Derham, *Theologiam astronomicam et physicam* ; Lesser, *Theologiam insectorum*, quam declarationibus et notis auxit Lionnet ; nec non *Theologiam testaceam, Theologiam fossilium* ; ac ceteris prætermisiss, novissime prodit opus egregium Guillelmi Whewel, *Astronomia et physica in suis relationibus ad theologiam naturalem*, cujus quidem compendium et analysis exhibent *Annali delle scienze religiose*, fasc. i, Luglio ed Agosto, Roma 1853.

(5) *De legibus*, lib. i cap. viii, edit. Taurin.

(6) Quod inter ceteros admittit impius anctor, operis : *Résumé de l'histoire des traditions morales et religieuses chez divers peuples*, par M. de S. Paris, 1825, pag. 5. et seqq. Fatetur admittendam esse existentiam et unitatem Dei, quia harum veritatum vestigia reperiuntur in omnibus populorum traditionibus.

(1) *De civ. Dei*, lib. viii, cap. 6. loquens de philosophis platonici, ubi hoc ipsum argumentum longius protrahit et evolvit.

(2) Hæc sunt verba ejus Τρεπτά τοῖνυν ὄντα, πάντως καὶ κτιστά· κτιστά δὲ ὄντα, πάντως ὑπὸ τινος δημιουργήθησαν· δεῖ δὲ τὸν δημιουργὸν ἀκτιστον εἶναι· εἰ γὰρ κακείνους ἐκτίσθη, πάντως ὑπὸ τινος ἐκτίσθη, ὥς ἂν ἔλθωμεν εἰς τι ἀκτιστον. Ἀκτιστος οὖν ὢν ὁ δημιουργός, πάντως καὶ ἀτρεπτός ἐστὶ· τοῦτο δὲ τί ἂν ἄλλο εἴη, ἢ Θεός ; *De orih. fide*, lib. i, cap. 3, pag. 126, edit. Lequien, 1712.

(3) Cons. Petavium tom. i, *Theol. dogm.* lib. i, cap. 2. Vix est argumentorum genus a recentioribus philosophis velut novum invectum, quod Ecclesiæ Patres, sive græci, sive latini, non præoccupaverint.

Tullio (1) : *De quo omnium natura consentit, id verum esse necesse est.*

Atque his argumentis contenti sumus, quorum vestigia sive in sacris litteris, sive in operibus Patrum videre est, quæque proinde apprime theologum decet. Qui plura cupit, apud probatos auctores, qui hac de re egere, unde sitim expleat abunde habet (2). Interim ne difficultatum confusa expositio quempiam obruat, eas in quasdam classes redigemus.

DIFFICULTATES

Adversus argumentum deductum ex ente necessario et rerum contingentia.

I. Obj. 1. Nihil vetat, quominus dicamus hanc rerum universitatem non esse nisi seriem infinitam generationum et productionum, ita ut *corruptio unius, ut fertur, sit generatio alterius*. 2. Cum vero hæc successiva ac nunquam interrupta reproductionum series hominis mentem fatiget, hinc est quod ad se expediendum ab hac difficultate ipse confugerit ad causam quamdam primam excogitandam (3). 3. Si tamen in mundo admitti debent ejusmodi generationes ac productiones, in quo latet æquivocatio; proprie enim loquendo, universitas rerum non est nisi quoddam totum necessario existens, quod incessanter *evolvitur*, seu est idem *esse* immutabile in sua substantia, ac perpetuo mutabile ac varium in suis modificationibus. 4. Sane ex nihilo nihil fit. 5. Una substantia nequit aliam producere, totum æternum est ac necessarium,

(1) *De nat. deor.* lib. 1, cap. 17, edit. Taur. Præmiserat autem: « Quum enim non instituto aliquo, aut more, aut lege sit opinio constituta, maneatque ad unum omnium firma consensus, intelligi necesse est, esse Deos, quoniam insitas eorum, vel potius innatas cognitiones habemus. »

(2) Argumentum ontologicum omnium primus proposuit S. Anselmus Cantuar. tum in *Monologio de divinitatis essentia*, cap. 1 et seqq., tum in *Prosologio de Dei exist.* cap. 2, ubi ait: *Id quo majus cogitari nequit non potest esse in intellectu solo*, cap. 3; vid. Gaunilioni *Liber pro insipiente adversus Anselmum in prosologio ratiocinationem*, Anselmi operum 1, 35 et seqq.; Anselmi lib. *Contra insipientem et apologet. contra Gaunilonem*, ibid. pag. 37. Totam Anselmi argumentationem sic breviter complexus est Vasquez in p. 1. q. 11, a. 3, disp. xx, cap. 4: « Deus est id, quo melius excogitari non potest; sed id, quo melius excogitari non potest, nequit esse in sola cogitatione, sic enim non esset melius; id enim melius est, quod in cogitatione et in re ipsa est; ergo Deus est in rerum natura. » Ren. Cartesius *Medit. de prima philosophia*, med. v, et in epist. edit. Amstel. 1682. hoc argumentum probavit et suum fecit; quod postea pariter præstiterunt Wolf. *Theol. nat.* lib. 1, pag. 24 et seqq.; Moses Mendelssohn, *Morgenstunden*, et hoc est, *Horæ matutinae*, 1, 2, anno 1786, alique non pauci. Contra vero S. Thomæ p. 1. q. 11. a. 4 ad 2, ejusmodi argumentandi ratio non probatur. Simonnet, *Tract. de Deo uno*, disp. 1, art. 3, demonstr. v, prop. 1 et seqq., eam demonstrationem fuse evolvit. Cons. etiam Jos. Saenz de Aguirre in opere: *S. Anselmi theologia*, etc. Romæ 1688, tom. 1, disp. xii, sect. 1 et seqq.

(3) Ita auctor operis: *Lettre de Trasibule à Leucippe*, pag. 162 et 178; *Pensées sur l'interprét. de la Nat.*; *Encyclopédie*, art. *Imparfait*; *Syst. de la nat.* apud Bergier, *Traité de la Religion*, tom. 11, pag. 262.

quod hodie est fuit hesternum die ac nudius tertius et ita porro atque indesinenter fuit. 6. Nihil destrui potest, nec proinde creari (1); ergo.

Resp. ad 1. *Neg.* Quia implicat dari seriem ejusmodi generationum et productionum infinitam; esset enim actu finita et infinita; infinita quidem, ut supponitur, et finita, quia potest semper novum capere incrementum, ut patet; quia hodie plures quam heri generationes et productiones habentur, cras plures habebuntur quam hodie, et sic deinceps; vel dicendum infinitum exurgere ex numeris finitis, quod pariter implicat. Absurda igitur ejusmodi hypothesis est et impossibilis (2).

Ad 2. *N.* Ideo enim hominis mens fatigatur, quia ipsa in serie illa cernit contradictionem et absurdum; responsio constat ex modo dictis.

Ad 3. *Neg.* Universitatem rerum esse totum quoddam necessario existens, alioquin esset absolute perfecta et infinita, nullis vicissitudinibus obnoxia, ut ex dictis in probationibus constat, cum disseruimus de ente necessario, quod omnem plenitudinem esse importat.

Ad 4. *D.* Ex nihilo tum sui tum causæ, *C.* sui tantum *N.* Hoc ipso enim quod ex nihilo nihil fiat, ac tamen tam multa esse videamus, quæ nulla intrinseca necessitate existunt, concludimus: ergo aliqua causa est a qua prodierint.

Ad 5. *D.* Finita, *Tr.* infinita *N.* Sed de hoc cum adversus pantheistas agemus.

Cum vero falsum absolute sit existentiam actualem entis contingentis connexionem habere cum existentia sive præterita sive futura, hinc, *nec consequ.* Alioquin existeret necessitate naturæ, quod implicare vidimus.

Ad 6. *D.* A. A se vel a potentia finita, *C.* ab alio, infinita nempe potentia prædita *N.*

Inst. 1. Totum non est contingens, ergo totum æternum et necessarium est (3). 2. Nec obstat res omnes esse limitibus circumscriptas, nam licet essentia rerum æternæ sint ac necessariae, non ideo omnibus perfectionibus præditæ sunt.

Resp. Ad 1. *D.* Quatenus præter entia contingentia involvit etiam ens necessarium, *C.* seposito ente ne-

(1) *Eléments de la Philos. de Newton*, 1 part. c. 1, *Encyclopédie*, art. *Production*, ibid. pag. 266.

(2) Cons. Card. Gerdil in *Dissertatione della esistenza di Dio e della immaterialità delle nature intelligenti*, § 3, n. 31, ubi Cl. auctor ostendit absurdam esse ac plane repugnare multitudinem sive seriem atomorum infinitam, et vocat *rigorosas* demonstrationes, quas de hoc argumento D. Maclaurin opposuit Fontenellio, in suo tract. *Des fluxions* (Card. Gerd. opp. edit. Rom. tom. 11); idem vero ipse ex professo demonstrat in opusculo: « *Mémoire de l'infini absolu considéré dans la grandeur* (edit. Rom. opp. tom. v) tum in alio: *Eclaircissement sur la notion et la divisibilité de l'étendue géométrique pour servir de réponse à la lettre de M. Dupuis*, » ibid.

(3) Ita Ocellus Lucanus antiquissimus philosophorum, quorum opera ad nos pervenerint, apud Bergier, loc. cit. pag. 268.

cessario, totum non est contingens, *N.* et sic nego consequentiam.

Ad 2. *Neg.* Ad probat... *licet rerum essentialis, etc.* *D.* in abstracto atque in se spectata seu in sua notione metaphysica, *C.* id enim postulat ipsorum natura, in concreto seu existentes, *N.* Si enim a se existerent, jam earum natura aliter postularet, prout postulat natura entis necessarii.

II. Obj. Tota vis allati argumenti in contingentia rerum omnium hujus universi fundatur; jam vero hæc nulla est, 1. quia ex eo, quod partes hujus universi contingentes sint, inferri nequit totum universum esse contingens, alioquin a distributivo ad collectivum sensum transitio fieret, quam argumentandi rationem utpote vitiosam logici rejiciunt; 2. eo magis quod ejusmodi argumentandi ratio falsa etiam deprehendatur in prædicatis essentialibus, quia etsi nulla sit essentialis determinata extensio, figura, modus alicui corpori, pessime concluderetur dari posse corpus absque ulla extensione, figura, etc. Vel etiam ex eo 3. quod singula hujus mundi partes corruptibiles sint, male concluderetur totum simul corrumpi posse, vel Deum posse totam entium possibilium collectionem producere, eo quod singula producere possit; ergo.

Resp. *Conc. maj. neg. min.*; ad 1. prob. *N.* Ad id vero quod subditur de vitiosa argumentandi ratione a sensu distributivo ad collectivum, *D.* Est vitiosa, dum tribuitur collectioni quod non competit nisi partibus singillatim sumptis, *C.* dum tribuitur collectioni quod æque competit partibus sive seorsim sive simul sumptis *N.* Exemplum est in exercitu, multitudine, summa, etc. Certe male concluderetur si, quod competit exercitui, multitudini, summae, eis negaretur, eo quod id non competat militibus, hominibus, numeris, sive unitatibus seorsim sumptis. Ast si tribuatur toti exercitui, etc., quod competit ita militibus, hominibus, numeris singulis, ut æque competat etiam simul sumptis, nullum deprehenditur vitium in ea argumentandi ratione; ut cum quis pronuntiaret de toto exercitu vel multitudine, quod sit mortalis; de summa, quod sit finita; sic massa bene dicitur aurea, si partes ex quibus conficitur aureæ sint. Quod quidem valet tam in prædicatis accidentalibus, quam in prædicatis essentialibus.

Ad exemplum petiti ab extentione, si sermo sit de corpore modo seu statu naturali existente, institueretur utique sophisma, quia aliud est dicere nullam determinatam extensionem vel figuram esse corpori essentialem, et aliud est affirmare nullam penitus esse essentialem. quod fieri non posse contendunt plures, quibus et nos assentimur.

Ad 3. In eo quod dicitur de corruptione universalis nulla inest pugna, quia reipsa tota collectio corruptibilis est.

Quod demum postremo loco allatum est de collectione omnium entium possibilium a Deo producenda, omnino negatur, non quidem propter naturam entium possibilium, quæ produci possent, sed

PERRONE. I.

propter impossibilitatem seriei et collectionis actu infinitæ, quæ manifesto implicat; daretur enim collectio infinita exurgens ex numeris finitis.

III. Obj. Non repugnat mundum æternum supponere, cum nulla intrinseca repugnantia ostendi possit de mundi æternitate, quam plures veteres philosophi docuerunt (1); itaque neque repugnat ipsum supponere a se existentem; ergo.

Resp. *N. A.* Repugnat enim ex dictis dari seriem sive actualem et simultaneam, sive successivam entium finitorum, quia infinitum coalesceret ex numeris finitis, quod implicat. Posito autem, quod mundus ab æterno esset sive conditus sive non, necessario deberet dari series infinita successiva (2). Addatur

(1) Ex veteribus philosophis, qui non præcise mundum, sed materiam æternam posuerunt, eminent stoici, quibus persuasum erat duo fuisse rerum principia, alterum agens, alterum patiens, Deum et materiam æternam. Cfr. Justus Lipsius in *Physiologia Stoicorum*, lib. 1, dis. iv. p. 9. et lib. II, dis. II, pag. 57 et seqq. Sic veteres et recentiores platonici mundum dixerunt æternum; cfr. Joan. Laurent. Mosheimii *Dissertatio de creatione ex nihilo*, § 81 ad cap. 5. *Syst. intell. Cudworth*. Atque in genere iis omnibus hæc arrisit sententia, qui velut dogma posuerunt illud principium: *Ex nihilo nihil fit*; cfr. Cudworth op. cit. lib. V, sect. II.

(2) Licet S. Thomas, p. 1, q. XLVI. a. 2. contendat sola fide constare mundum non semper fuisse, ac propterea demonstrative probari non posse eum non semper exstitisse, attamen superius (q. VII, art. 4) ea posuit, quibus ejusmodi sententia destruitur. Etenim in hoc articulo pro certo ponit, impossibilem esse multitudinem actu infinitam sive per se, sive per accidens, *Species multitudinis sunt*, ut ipse loquitur, *secundum species numerorum. Nulla autem species numeri est infinita, quia quilibet numerus ac multitudo mensurata per unum*. Jam vero eadem ratio militat pro serie infinita successiva; quare, si implicat ex principio S. Doctoris series numerorum ac multitudinis infinita actualis, implicat pariter series successive infinita, quæ tamen daretur ex hypothesi mundi ab æterno conditi. Addendum præterea, S. Doctorem forsitan non prævidisse, illos futuros aliquando, qui hac essent hypothesi abusu ad sua propria placita adstruenda. Præclare cl. Card. Gerdil, disserens de hac S. Thomæ opinione, scribit: «Io so, che S. Tommaso non ha creduto rigorosamente dimostrata la ripugnanza dell'eternità del mondo, supponendo la creazione *ab æterno*, ma non ha detto, che non si potesse dimostrare in avvenire. Egli ragionava sulle nozioni filosofiche ricevute a suoi tempi, e niuno, anche in filosofia, lo superò mai, nè per acutezza d'ingegno, nè per maturità di giudizio, nè per copia di dottrina. Ma in quei tempi le nozioni geometriche non erano sì strettamente legate alle teorie filosofiche, nè così dichiarate, come sono state dipoi per gli studj di tanti celebri moderni. Tra gli antichi teologi molti hanno sostenuta l'impossibilità del moto eterno... però crederei, che considerata la questione sotto aspetto puramente scolastico non abbia da riguardarsi come opposto alla rispettabilissima scuola tomistica, il sentimento di coloro, che negano la possibilità del moto eterno: e posta la questione sotto altro aspetto, cioè considerate le ragioni dedotte dalla geometria comprovanti l'impossibilità dell' infinito assoluto nelle quantità ed in qualunque serie, è da credersi l'uso di sì fatti argomenti non solo non contrario, ma conforme allo spirito di S. Tommaso, il quale, più che altri mai, seppe rivolgere in favore della religione i lumi tutti che potea sommi-

(Dix.)

quod si mundus esset a se, ipse jam esset Deus, quod est absurdum; ac proinde negatur consequentia. Quod autem dictum est de mundo, dici pariter debet de materia; hac enim semel æterna supposita, jam incidimus in absurda modo recensita; semper enim eadem est ratio; quare non est cur diutius in his nugis refellendis commorari debeamus.

IV. Obj. 1. Dei idea subjectiva est, quæ deinde ratiocinando affingitur summi ejusdam numinis enti reali, sed abusive et perperam; 2. neque enim demonstratio haberi potest nisi in solis rebus mathematicis, et in iis, quæ sensibus obvia sunt (1); ac cedit, 3. quod ipse sui index est Deus, sive per seipsum, sive per conscientiam quamdam, a se aut a spiritu ipsius originarie in animo productam qua homini cognoscendum se exhibet. Quare argumentis aliis opus non est (2); ergo.

Resp. ad 1. D. Est idea subjectiva cui respondet objectum reale, C. absque ejusmodi objecto N. Idea Dei seu notio supremi alicujus numinis hoc sensu subjectiva dici potest, quatenus in hominis mente recipitur, non vero quatenus eidem notioni non respondent objectum reale; rigorosa enim ratiocinatione homo ex effectu assurgit ad causam a se existentem, distinctam ab hoc universo, quam Deum dicimus; alioquin effectus poni deberent absque causa, quod omnino repugnat (3).

Ad 2. D. Id est, non potest haberi ejusmodi evidentia, qualis inest demonstrationibus mathematicis et physicis, C. qualis competit metaphysicis N. Cum diversa sint axiomata, quibus innituntur demonstrationes mathematicæ, physicæ, metaphysicæ atque morales, diversæ etiam sunt demonstrationes iisdem superstructæ, diversæ, inquam, specie tenus: cum ceteroquin in eadem certitudinis atque evidentie firmitate consistant omnes, utpote quæ in æque certis, æque ineluctabilibus principiis fundantur; quod philo-

nistrare la ragion naturale » (*Saggio d'istruz. theol. de Deo uno*, tom. x, opp. edit. Rom.).

(1) Cf. Cudworth, loc. cit. § 62, 27.

(2) Ita Frid. Jacobius, in op. *Von den göttlichen Dingen*, etc. seu, *De rebus divinis earumque revelatione*, Lipsiæ 1811, pag. 33, 152, 175; qui persuasionem de Deo minime probatione niti affirmat, sed merum esse sensum (Gefühl, sentimento) et instinctum quemdam. Sic pariter Daub, *Theologumena*, in et seqq.; « Clodius, Allgemeine Religionslehre, etc. seu, Doctrina universalis de religione, Lipsiæ 1818; Marheinecke, Die Grundlehren, etc. seu, Doctrinæ fundamentales christianæ dogmaticæ, » Berl. 1819, §§ 23 et seq., § 121 apud Wegsch. Verum auctores isti non advertunt, sensum religiosum præsupponere ideas religiosas, ex quibus postea sensus ille profluit; quia, nisi illæ præcederent, nunquam oriri ejusmodi sensus posset, per quem homo in communicatione ponitur cum Deo. Hæc philosophia, quæ omnia collocat in sensu, seu, si placet, in sensu religioso, *sensistica* nuncupatur.

(3) Cons. Zallinger S. J. in opere, quod inscribitur *Disquisitionum Philosophiæ Kantianæ libri duo*, Augustæ Vindel. 1799, præsertim lib. 1, capp. 16 et 17.

sophi etiam fassi sunt Wolfius, Lockius, Leibnitzius alique (1).

Ad 3. D. Mediate, C. immediate N. Omnem enim cognitionem, quam de Deo in hac vita habemus, per creaturas nobis comparamus, quæ quidem cognitio *abstractiva* dicitur ut discernatur ab *intuitiva*, quam in altera vita speramus. Ad summum addi potest, quod verissimum est, nos in nobismetipsis experiri invincibilem quamdam propensionem genericam in Deum et quamdam supremi hujus numinis insitam indigentiam, quam ab ipsò ortu nobiscum ferimus, perinde ac principia legis naturalis; quæ recte dixeris scripta in cordibus nostris, non autem ad exclusionem illius demonstrationis, quam ex creaturis conficimus; alioquin athei convinci non possent, affirmantes se ejusmodi pondus, ut ita dicam, ac propensionem seu instinctum, ut quidam vocant, in Deum minime persentire, vel comminiscens ab eo se permoveri tantum ad sibi comparandam in hac vita felicitatem (2).

Inst. Ens reale, sive objectum reale, ideæ subjectivæ de Deo respondere non potest, 1. quum ejusmodi ens debeat ex hypothesi esse infinitum, quæ notio negativa est. 2. Hinc homo ideis *anthropomorphisticis* sibi efformat et eudit ideam illam vagam et generalem Dei, quæ proprie non est nisi quoddam ens rationis ac imaginarium. Id magis patet exinde, 3. quod idea ista sic efformata non sit nisi congeries contradictionum, ut Deus nempe sit suimet ipsius principium et finis, utroque carens, neutrius egens, utriusque parens et auctor; quod sit ubique sine loco, immobilis absque statu, pernix sine motu, bonus sine qualitate, sine quantitate magnus, totus sine partibus, liber et immutabilis infinite justus et misericors, etc., ergo.

Resp. N. A. Ad 1. N. Notio enim infiniti positiva est, atque juxta aliquot philosophos anteriori notioni *finiti*, quæ vere negativa est, quatenus dicit negationem ulterioris extensionis et privationem infiniti, ut observat cl. Fenelon (3); qui præterea censet non

(1) Cons. Wolf. *Phil. pract.*, qui sibi assentientes nominat Lockium et Leibnitzium.

(2) Hic notari debet nexus ac relatio criticismi germanici cum sensu religioso sansimonianorum, de quibus postea, et Benjamin Constant. Omnia enim recentiora ejusmodi irreligiosa et atheistica systemata ex eodem germine evolvuntur. Philosophia cœpit *subjectiva* esse cum *sensistis*, deinde *subjectiva* facta est cum *idealisticis* anglis, quæ perfectionem demum suam nacta est in Germania. In Galliis deductæ fuerunt *consecutiones* practicæ, et *formam* (ut vocant) adeptæ est sæculo hoc nostro *sensus impietatis*. Cons. cl. Rosmini, *Frammenti di una storia della empietà*, Milano 1834, p. 117, n. 1.

(3) *Existence de Dieu*, 1 part., ch. 4, § 2: « On ne connaît le fini, inquit, qu'en lui attribuant une borne, qui est une pure négation d'une plus grande étendue. Ce n'est donc que la privation de l'infini. Or, on ne pourrait jamais se représenter la privation de l'infini, si l'on ne concevait l'infini même, comme on ne pourrait concevoir la maladie, si l'on ne concevait la santé, dont elle n'est que la privation.

posse nos pervenire ad ideam finiti nisi per conceptum infiniti, perinde ac non possumus concipere agritudinem, quin prius concipiamus valetudinem, cujus illa privatio est. Quare absurdum est negare realitatem infiniti admittendo existentiam finiti, prout absurdum est negare existentiam perfecti, dum admittitur existentia imperfecti. Quid est enim perfectum? Illud cui nihil deest. Quid est imperfectum? Illud cui aliquid deest, quod scilicet magis nihili naturam participat. igitur Si admittitur ut reale illud, cui aliquid deest, cur reale non erit illud, cui nihil deest? Ita ferme ratiocinatur Bossuet (1). Quod si cum aliis, praesertim recentioribus, magis placet affirmare ideam infiniti ex entibus finitis originem trahere, semper tamen idea infiniti in suo conceptu erit positiva, ut ex dictis colligitur (2).

Ad 2. N. Sed potius a perfectionibus, quas homo in se ac in creaturis ceteris experitur atque cognoscit, assurgit ad Deum velut omnium causam a se existentem; qui cum plenitudinem *essendi* in se necessario contineat, a se ipso pariter abigit omnes imperfectiones, quas tum in se tum in creaturis ceteris homo deprehendit tanquam *limitationes*, quæ cum ente necessario ac infinito consistere nullo modo possunt. Ceterum cum homo Deo tribuit eas perfectiones, quas in se velut ente intelligente inesse cognoscit, eas ipsi tribuit *eminentiori* modo, utpote ad causam referens perfectiones, quæ deprehenduntur in effectum; quod cum recta ratione ac sanæ philosophiæ principiis omnino congruit (3).

(1) 1. *Élévation sur les Mystères*. Cfr. etiam dissertatio citata Card. Gerdili, et Maclaurin, *Traité des fluxions*, Introduct. p. 41, etc. Fusc etiam de hoc argumento agit Cudworth, op. cit. cap. v, § 22 et seqq. cum notis Moshemii, praesertim nota 1 ad hanc §; ubi observat distinguendam esse in vocabulis finiti et infiniti duplicem notionem et potestatem, grammaticalem nempe et philosophicam; posteriorem hanc idem esse apud philosophos ac naturam perfectissimam et absolutissimam: *finitam* vero dici, quæ a summa perfectione distant. « Quo sensu, *ita concludit*, si accipiantur hæc nomina, infinitum haud dubie sensum habet positivum, finiti vero notio negativa est ».

(2) Cons. Baldinotti, Ord. Olivet. *Tentam. metaphysic.* Patavii 1817. cap. viii, de infinito, n. 611; ubi hæc statuit: « Notio infiniti non negans est; est ex finito, non quatenus sit amplificatio ejusdem, sed quia argumentando multiplici illatione eam deducimus ex finito; ipsa denique est notio rei, non meri nominis, non mere idealis, scilicet objectum extramentem existens eidem respondet ». Idem auctor propterea ibidem recte distinguit inter cognitionem alicujus rei ejusque comprehensionem; plura enim cognoscimus, quæ non comprehendimus, ut ex ipso argumento, in quo versamur, patet. Cfr. ibid. n. 607 et seqq.

(3) Anthropomorphismum inesse corruptis hominibus fere dixerim naturalem, et originem dedisse populis revelatione destitutis prolubendi in absurda commenta circa divinitatem vix negari posse videtur. Exinde enim factum est, ut homines Deo tribuerint proprietates, propensiones et cogitationes humanas, ipsasque humanæ cupiditates. Ea origo est tot monstrorum divinitatum, quas polytheistæ invexerunt, dum pluribus diis tribuerunt operationes, quæ diviæ sunt inter plura humana individua, perinde ac si

Ad 3. D. Apparentium, C. realium N Cum enim homo limitibus circumscriptus nequeat supremum ac infinitum illud ens mente comprehendere, debet ad proprios conceptus enunciandos illis verborum formulis uti, quæ videntur contradictoriæ, at reapse non sunt. Ac nemo quidem inter homines est, qui in suis de Deo conceptionibus apprehendat reales contradictiones; imo nemo est qui nesciat has in idea Dei locum habere non posse, etsi modum quandoque ignoret, quo diversæ divinæ proprietates inter se componantur. Ex hoc ad summum deducitur deistas, qui in Deum se credere profitentur, urgeri ab atheis iisdem difficultatibus posse, quibus per-motos ipsi se profitentur ad abjiciendam religionem revelatam, eo quod ista mysteria contineat excedentia mentis humanæ captum; quæ juxta ipsos est sola credendorum ratio (1).

DIFFICULTATES.

Adversus argumentum physico-theologicum.

I. Obj. 1. Ex fortuita atomorum combinatione mundi hujus ædificium atque structura oriri potuit. Nam 2. inter possibles combinationes quæ a tota æternitate factæ sunt vel fieri poterant, hæc continebatur; sic ex jactatis innumeris alphabeti litteris tum Ilias Homeri, tum Virgilii Æneis effici potuerunt. Id multo magis credibile fit, 3. si cogitemus

unus omnibus par sive sufficiens minime fuisset iis præstandis. Hinc deus venationis, deus belli, etc. Sic respondebant sylvestres americani primis missionariis europæis, qui illuc appulerant; ita se gesserunt romani, græci, etrusci, etc., unicuique propriam provinciam demandantes. Adeo vero in divinitatibus sibi confingendis progressi sunt polytheistæ, ut ipam deam scoparum Deverram coluerint, ac deum Sterculum seu Stercutium, de quo Lactantius, *Inst. Div.* lib. 1, c. 20, circa finem; S. Augustinus, *De civ. Dei*, lib. xviii, cap. 15; Prudentius, in *Peristeph.* vers. 449; Plinius, *Hist. nat.* lib. xvii, n. 9, edit. Hard. Hæc tendentia abusi sunt, qui indidem collegerunt ipsam divinitatis ideam repetendam esse, confundentes nimirum ea, quæ a recta ratiocinatione procedunt, cum iis, quæ nonnisi a depravata natura ac propensione proveniunt. Vid. S. Greg. Naz. *Orat.* 35. Sed longe magis mirandum est, nostros recentiores neotericos philosophos, Germaniæ praesertim ad scholam kantianam pertinentes ejusque propagines, prolapsos esse in alium quodammodo longe pejorem anthropomorphismum, dum non alium Deum admittunt nisi subjectivum, quem nonnisi ipsum hominem seu societatem esse demum collegerunt sansimoniani.

(1) Hoc fassus est ipse J. J. Rousseau, qui, etsi rejiciat mysteria religionis revelatæ, eo quod mente comprehendere non possunt, parum tamen sibi cohærens, loquens de Deo, sic concludit: « Enfin plus je m'efforce de contempler son essence infinie, moins je la connais; mais elle est, cela me suffit; moins je le conçois, plus je l'adore Je m'humilie, et lui dis: Etre des êtres, je suis, parce que tu es; c'est m'élever à ma source que de te méditer sans cesse. Le plus digne usage de ma raison est de s'anéantir devant toi; c'est mon ravissement d'esprit, c'est le charme de ma faiblesse de me sentir accablé de ta grandeur » (Emile, liv. iv, tom. 3). Ceterum jam ab aliis adnotatum est omnes difficultates, quas promouent deistæ adversus religionem revelatam, et aequè intorqueri posse ab atheis adversus eos. Cons. cl. Bonelli, *Esame del Deismo*, Roma 1831, cap. 4. pag. 3.

moleculis materiæ propriam inesse affinitatem, ut jam causa queat assignari, cur inter se coaluerint eo ordine ac dispositione, quam modo conspiciamus; ergo.

Resp. ad 1. *N.* tum suppositum, tum assumptum propositi argumenti vere atheistis digni. Negavi suppositum de atomis a se existentibus, cum hoc repugnet, ut patet ex dictis de motu ipsis insito, et tamen necessario ad ejusmodi combinationes efficiendas; est enim materiæ proprietas inertia, quare moveri non potest nisi motu extrinsecus ei obveniente et communicato. Negavi præterea assumptum argumenti, quia cum omnia, quæ in mundo sunt, ad certum finem ordinata sint; non potuit his finis præstitui nisi ab intelligente ordinatore (1).

Ad 2. *D.* Ab ente intelligente directas ac moderatas, *C.* hoc secluso *N.* ob rationes allatas. Addatur, hominem mente atque intelligentia præditum fortuitæ combinationis effectum esse non posse. Hinc etiam responsio habetur ad confirmationem desumptam ex possibilitate Iliadis Homeri aut Virgilio *Æneidos* per fortuitam projectionem litterarum. Hæc enim adeo absona sunt atque a communi hominum sensu abhorrentia, ut absque temporis jactura refelli non possint. Ad nos recreandos ab ejusmodi atheistarum nugis, præstiterit Tullii verba in medium afferre. *Hic ego non mirer, inquit, esse quemquam, qui sibi persuadeat, corpora quædam solida atque individua vi et gravitate ferri, mundumque effici ornatisimum et pulcherrimum ex eorum corporum concursione fortuita? Hoc qui existimet fieri potuisse, non intelligo, cur non idem putet, si innumerabiles unius et viginti formæ litterarum vel aureæ vel quales libet aliquo conjiciantur, posse ex his in terram excussis annales Ennii, ut deinceps legi possint, effici; quod nescio an ne in uno quidem versu possit tantum valere fortuna. Isti autem quemadmodum asseverant, ex corpusculis non colore, non qualitate aliqua, quam ποιότητα Græci vocant, non sensu præditis, sed concurrentibus temere atque casu, mundum esse perfectum?... Quod si mun-*

(1) Cons. Gerdil. diss. cit., ubi data opera ostendit impossibile et absurdum esse hypothesim Epicuri eorumque omnium, qui eum secuti sunt, non solum quia in ea plura gratuito supponuntur, quæ nulla ratione admitti possunt, cujusmodi esset multitudo infinita atomorum, earum necessaria existentia, motus ipsis insitus et essentialis, gravitas absque centro, aliaque ejusmodi, quæ a sana philosophia abhorrent; sed etiam ex eo quod se ipsum destruat systema Epicuri. Si enim ponatur numerus atomorum infinitus, atomi commensurarentur spatio infinito, ideoque nec moveri possent, quod si ponatur finitus, nunquam inter se convenire ac coherere atomi potuissent in spatio infinito, ut fatetur ipse Lucræti, qui ita canit:

*Sic tibi si finita seme, primordia quædam
Constitues, ævum debebunt sparsa per omne
Dissectare æstus diversi materiæ.*

*Esse igitur genere in quovis primordia rerum
Infinita palam est.*

Absurdum Epicuri systema non minus eleganter quam energice everterat ipse Tullius, *De nat. Deorum*, lib. 1.

dum efficere potest concursus atomorum, cur porticum, cur templum, cur domum, cur urbem non potest? quæ sunt minus operosa et multo quidem faciliora. Certe ita temere de mundo effutiunt, ut mihi quidem nunquam admirabilem cæli ornatum, qui locus est proximus, suspexisse videantur (1).

Ad 3. *D.* Ab extrinsecò seu a Deo communicata, *C.* a se *N.* Ex nulla enim intrinseca necessitate ejusmodi materiæ moleculæ hac proprietate affinitatis pollent, eo ipso quod necessitate propria atque intrinseca minime existant.

II. Obj. 1. Argumentum deductum ex mundi structura et ordine non evincit existentiam Dei seu conditoris, sed tantum ordinatoris alicujus atque ædificatoris, nec moralem Dei naturam sufficienter exponit. 2. Tum præsertim eo nomine nutat, quod idea mundi visibilis ipsiusque finalitatis nonnisi subjectiva sit, id est, in mente nostra residens, et quod incertum semper maneat an res, sive objecta, ideis respondeant. Ita Kantius (2).

(1) *De Nat. Deor.* lib. II, cap. 37, ed. Taur. Integer fere hic liber esset exscribendus, si omnia pulcherrime dicta atque ad rem nostram idonea referre quis vellet.

(2) Kantius ponit ut fundamentum suæ philosophiæ *experientiam*. Experientia vero juxta ipsum respectu facultatum nostrarum binos fontes habet et duplici elementorum specie coalescit; oritur nempe a *sensibilitate* et ab *intellectu*, id est, a *passibilitate* et *activitate*, seu principio *passivo* et principio *activo*. Ipsa rursus componitur ex duplici elementorum specie, quorum alia sunt *subjectiva*, alia *objectiva*. Elementa subjectiva nullum habent valorem objectivum, nisi ut formæ objectivorum, ac propterea in collatione seu *combinatione* cum istis; extra ejusmodi collationem nullam habent realitatem. Hinc kantianismus definiri potest *idealismus transcendentalis ac realismus empiricus*, quoniam ipse nullam admittit realitatem a priori, sed in experientia tantum. Elementa subjectiva, quæ inveniuntur in nostris conceptionibus empiricis, duplicis speciei sunt; alia sunt in objectis quatenus sentiuntur, alia quatenus cogitantur. Activitas intellectus consistit in *synthesi* et in *analysisi*. Ex applicatione horum principiorum Kantius omnes demonstrationes hucusque datas existentie Dei rejicit; tum *ontologicam*, quia non existit nisi in conceptu nostro; tum *cosmologicam*, quia series contingentium est series phaenomenorum (et cum ex contingentia phaenomenorum deducitur *contingentia* totius universi in se spectati, juxta ipsum sophisma conficitur; causalitas enim juxta criticismum pertinet ad phaenomena, non autem ad res in se ipsis spectatas); tum denique *physico-theologicam*, quæ ab ordine hujus universi progreditur ad evincendam existentiam auctoris sapientissimi; quia hoc argumentum pariter supponit valorem realem principii causalitatis. His omnibus probationibus Kantius in sua *Critica rationis practicae* sufficit alias deductas ab idea Dei legislatoris et felicitatis humanæ. Kantius igitur, sublati receptis communi calculo Dei existentie demonstrationibus, hanc solam suam substituit: Ratio practica necessariam ostendit societatem seu nexum felicitatis cum virtute; ad felicitatem tendimus quatenus entia moralia. Pro hac societate necessaria immortalitas, remuneratio aut poena futura, Dei cum suis attributis existentia. Porro, prosequitur Kantius, cum debeat admitti id quod est necessarij finis necessarium medium, illa habenda erunt ut vera, non vi *cognitionis*, sed *fide practica*. Est enim ratio practica principium credendi, non cognoscendi. Credere, ut ipse explicat

Resp. ad 1. *D.* Et hoc ad propositum nostrum, evincendi nempe adversus atheos existentiam Dei, nobis sufficit, *C.* non sufficit *N.* Etenim athei non solum conditorem negant, sed etiam ordinatorem intelligentia ac libertate præditum existere inficiantur; ideoque tot hypotheses excogitarunt ad reddendam rationem hujus universi tam affabre elaborati. Si igitur ostenderimus, prout ostensum est, hujus mundi dispositionem, pulchritudinem et ordinem necessario exigere quempiam ordinatorem a mundo ipso distinctum, causam jam vicinam. Et hæc quidem ex quadam, ut ita dicam, liberalitate erga impugnatores nostros et juxta eorum principia. Etenim falsum absolute est hunc mundum adspectabilem sive structuram universi non evincere nisi existentiam ordinatoris, non autem conditoris; tum quia in mundo homines sunt, quorum actus liberi non poterant præscribi, nisi ab intelligentia infinita, et tamen præscribi debuerunt; tum quia creatio atomorum omnino necessaria est, cum non potuerint esse a se ipsis. Ceterum huic præmisimus argumentum ex necessitate entis ac primæ causæ deductum. Si hæc simul uniantur, demonstratio absoluta evadit. Ad id vero, quod addit Kantius, argumentum istud cosmologicum non sufficienter exponere moralem Dei naturam, repōnimus falsum id esse, spectata generalitate propositionis; etenim inter cetera, quæ complectitur hæc universitas rerum, homo ipse reperitur, in quo moralis Dei natura mirabiliter elucet.

Ad. 2. *N.* Dato enim, quod idea mundi visibilis non sit nisi subjectiva (quod pariter ex dictis falsum est), attamen existit saltem in mente nostra ac proinde realis est. Jam vero si realis est idea ista, ex principio causalitatis, cujus vim a philosophis jam demonstratam supponimus, ab aliqua causa provenire debet. Et quoniam mens nostra in hujusmodi idea, teste intimo sensu, *passive* omnino se habet, causa illa ab ipsa mente distincta sit oportet; ac proinde aut erit Deus, aut certe ex causarum nexu ad primam necessariam causam, nempe Deum omnino nos ducet. Quod si Kantianus ideam illam a mente ipsa profluere, ejusque quasi formam ac legem esse contendet, profecto mentem ipsam, ejusdem ratiocinationis ope, ab aliqua causa provenire debere probabitur, et cum contingens ac finita sit, tandem ad primam causam necessariam, atque infinitam inde nobis erit assurgendum; itaque etsi non constaret,

est aliquid admittere ut verum ex ratione sufficiente subjecti, non autem objecti; cognoscitur autem quod ratione subjecti et objecti certum est. Quare veritates illæ sunt *postulata rationis practicæ* quæ ad scientias non pertinent; vi veritatis, vi objectiva carent, nec sunt demonstrabiles, necessario tamen sunt cum rationis legibus connexæ. Cfr. *Kritik der reinen Vernunft*, pag. 620. Ergo ex Kantio existentia Dei, immortalitas animorum, etc., pendent a mero *postulato*! Ergo ipsius demonstratio pure subjectiva est. Quid si diceretur homo ad solam felicitatem temporalem et sensilem factus? Rueret ipsius demonstratio! Quomodo criticismus degeneret in rationalismum, idealismum, etc., ostendit Baldinotti, op. cit. in appendice ad suam *Metaphysicam* generalem.

seu nullum daretur medium, quo demonstrari posset huic ideæ respondere res atque objecta externa, non minus firma subsisteret existentia Dei demonstratio (in hypothesi etiam adversarii). Dei porro existentia constituta, progredimur ad ejus proprietates rimandas, inter quas deprehendimus ipsius bonitatem ac veracitatem, ex quibus rursum concludimus reipsa existere objecta externa; quia repugnat summæ Dei veracitati ac bonitati nobis ingerere invincibilem illam, quam experimur, inclinationem ad admittendam realitatem objectorum, quæ in sensus nostros agant, si hæc objecta revera non existunt; decipere enim perpetuo, in errorem necessarium incidere, nec unquam de deceptione et errore moneremur. Hinc etiam inferas, nos ex principio quod Kantiani nisi desipere velint, necessario admittere debent directe Dei existentiam evincere, indirecte autem realem conformitatem inter ideas subjectivas et objectivas (1).

III. Obj. 1. Præcipua vis argumenti ad ostendendam saltem existentiam supremi ejusdam ordinatoris sapientissimi innititur systemati *causarum finalium*; ast causæ finales nullæ dantur: ignorantia enim connexionis eventuum particularium cum systemate totius universi eas peperit; quæ proinde in dies magis evanescent, quo scientia physica in dies proficit magis. Sana philosophia non videt in istis causis finalibus nisi expressionem ignorantia, in qua versamur cau-

(1). Everso autem systemate fundamentali philosophiæ Kantianæ, necessario ruunt quæ ipse deduxit; jam vero hoc præstitum a pluribus est, qui apertas contradictiones in philosophia kantiana ostenderunt. Consuli inter ceteros potest Galuppi, *Elementi di filosofia*, tom. III, *Dell'ideologia*, Messina 1827., lett. XI et XII, præsertim vero in suo *Saggio filosofico sulla critica della conoscenza*, vol. V. Nos enim hæc philosophis relinquimus. Cl. autem Rosmini (*Opuscoli filosofici*, Milano 1827, vol. I, p. 108-109) ostendit Kantium ipsum ademisse suæ demonstrationi, seu potius *postulato* ex ratione practica de existentia Dei, omnem vim, eo ipso quod non admitteret hominis naturam fuisse sapienter constitutam, et convenientiam, quam inter felicitatem et virtutem deprehendimus, non esse nisi apparentem, et hinc nihil posse juxta rationem theoreticam, in hujus auctoris systemate, jure concludi. Etenim, ut posset affirmari quidquid nobis videtur, seu sese offert ut conveniens, debere aliquando evenire, necesse esset, juxta Kantium, transcendere fines omnes et limites humani intellectus. Inductiones igitur rationis practicæ ac sua postulata talem nexum habent cum ratione theoretica, ut ab ipsa declararentur gratuita. « Ricogliamo almeno di buono, *juvat concludere verbis cl. auctoris*, da così desolante filosofia questa preziosa confessione, che l'esistenza di Dio è pur ciò, che riempie il vuoto della umana natura, ciò, che questa natura sente a se medesima necessario, ciò, a cui incessantemente e irrepugnabilmente sospira: confessione che fa il maggiore encomio alle filosofie, le quali insegnano essere questa esistenza dimostrabile, e che fa la maggior condanna del criticismo. Potrà l'uomo abbracciare un sistema che dichiara impossibile dimostrare ciò, che alla sua natura è assolutamente necessario di ammettere?... Adunque la prova morale, onde Kant vuole dimostrare la divina esistenza o non prova nulla, o se prova, prova insieme colla divina esistenza anche la falsità, e l'impossibilità del kantiano sistema.

sarum verarum, quæ nempe inhærent rebus ipsis (1).
2. Sane deductio existentie Dei ex causis finalibus supponit ens supremum agere juxta præstitutos fines, prout agere nos consuevimus in actionibus nostris liberis ac deliberatis, quod est statuere Deum homini similem, seu anthropomorphismum; ergo (2).

Resp. ad. 1. *Cone. maj. neg. min.* Adductam vero probationem ex ignorantia nostra verarum causarum, *D.* Sana philosophia excludit principium perperam dictum causarum finalium, ex quo nonnulli philosophi sibi arrogarunt explicationem tot naturæ phenomenonorum, *C.* excludit veras causas finales *N.* Respui debet a sana philosophia illorum agendi ratio, qui per errorem excogitarunt causas finales ad explicanda nonnulla phenomena, quorum veram causam ignorabant, ex gr. cum per horrorem a vacuo exponebant ascensum aquæ per anthias aspirantes; et sic de ceteris ejusmodi dicatur, quæ utique evanuerunt, quo majores progressus physica assecuta est; de his porro hic non loquimur. Sed si sermo instituitur de causis, quæ producant aliquos effectus ob determinatos fines, quasque propterea *finales* vocamus, tantum abest ut sana philosophia eas excludat, ut negare illas nemo possit, quin neget aliquas causas producere realiter eos effectus, quos producant. Non solum proinde nulla habetur contradictio inter causas physicas et causas finales, sed potius causæ physicae finalibus inserviunt. Quænam sane contradictio invenitur inter hanc expressionem: cor est potentia principalis, quæ impellit sanguinem in vasa; et aliam: cor est potentia principalis, quæ impellit sanguinem in vasa, ut per totam machinam animale diffundatur? Propterea qui rejicit causas finales, statuere debet nec oculus ad videndum, nec aures ad audiendum, nec solem ad illuminandum, nec ignem ad calefaciendum, etc. facta esse, quæ quidem assertiones omnes sensui naturæ communi evidenter adversantur. Ut hoc magis patefiat, ponatur exemplum oculi. Nimirum oculus ita constructus est, ut ab ipso producantur illæ modificationes lucis, ex quibus visio consurgit; ergo, cum ejusmodi modificationes velut causam propriam agnoscant dictam structuram oculi, quarum quidem consecutio seu finis est visio, sequitur talem structuram seu oculus ita constructum causam realem esse cujusdam effectus ducentis ad quemdam finem, ac propterea causam finalem.

Dices: Fieri posset ut talis structura sic effecta fuerit, non ut inserviret lucis modificationi, sed ex accidentali rerum eventu seu casu.

Resp. *N.* Quia ea, quæ casu fiunt, non sunt constantia et uniformia, prout cernimus tum in oculo tum in ceteris corporis nostri organis esse. Secus qui horologium spectaret horas indicans, dicere posset sphæram, quæ constanter et uniformiter movetur

ad horas indicandas, id casu præstare, quod esset omnino absonum (1).

Ad 2. *D.* Id est, esset ex liberis ac deliberatis hominis actionibus, quæ ad certum finem ponuntur, analogice assurgere ad Deum, *C.* esset Deum similem prorsus homini efficere *N.* Nempe cum tot mirabiles effectus homo cernat in hac rerum universitate, qui præstitutos fines habent, atque intelligat ejusmodi fines non posse adscribi rebus ipsis materialibus, sed dispositioni alicui ipsis extrinsecæ, infert mentem aliquam, infinita sapientia præditam, quæ res ipsas ita disposuerit, seu fines illos peculiare ipsi præstiterit, et quidem libere, quum nihil repugnet diversum ordinem Deum potuisse statuere. Physici jam fatentur per se nullam esse intrinsicam rationem, cur corpora potius tellurem versus descendant, quam ascendant (2).

Inst. Ex effectu tota causæ essentia cognosci non potest. Nam ex effectu non possumus nec plures nec alias proprietates vel qualitates causæ tribuere, quam eas, quas in effectu deprehendimus. Quare essentiam divinitatis ex finita rerum natura cognoscere non possumus (3).

Resp. 1. Dato toto argumento, negamus aliquid inde contra nos deduci. Non enim hic agitur de essentia Dei cognoscenda, sed de existentia. Resp. 2. *D.* Ex effectu non possumus essentiam infinitam divinitatis cognoscere adequate, *C.* inadæquate *N.* (4).

Inst. 1. Ex hoc argumento physico theologico non exurgit nisi probabilis conjectura vel præsumptio existentie Dei; deberet proinde istud argumentum ab institutionibus theologicis expungi (5). Et sane 2. si nulla certitudo haberi potest, nisi supposita Dei existentia, quæ tamen non habetur 3. nisi per fidem, et

(1) Cons. Ruffini, *Riflessioni critiche sopra il saggio filosofico intorno alle probabilità*, etc. Modena 1821, part. II, pag. 35 et 54.

De causis finalibus etiam fusa agit Bergier, *Traité hist. et dogmat. de la vraie relig.* tom. II, ch. 4. art. 9, § 1 et seq.

(2) Cons. inter ceteros D. Haüy, *Traité élémentaire de physique*, 3 edit. Paris 1821, tom. I, Introduction, p. 4, ubi citat Newtonis opus *Opticæ lucis*, lib. III, quæst. 28. Cons. etiam § 4, *De la divisibilité*, n. 28 et art. II, *De l'attraction*, n. 29. Hoc ipsum clariori in lumine ponit J. B. Pianciani S. J. *Institut. fisico chimiche*, Roma 1853, vol. I, Introduzione, pag. 16 et seq. Sed legendus Newton ipse in op. *Philosophiæ naturalis principia mathematica*, edit. 2., pag. 284. et seqq., vol. in-4, Cantabrigiæ 1713, ubi plura magnifice scribit de Dei consilio, dominio, majestate, virtute, providentia, immensitate ceterisque ejusdem attributis. Attamen Leibnitzius accusat Newton, quod non satis alte de Deo senserit. Cfr. *Pensées de Leibnitz sur la religion et sur la morale*, Paris 1819. Cujus quidem censuræ causam suo loco expendemus.

(3) Hume, loc. cit. p. 151.

(4) Quomodo ex ordine hujus universi perveniri possimus ad cognitionem existentie, non solum ordinatoris sapientissimi, sed etiam conditoris, ostendi. Suarez, *Metaph.* tom. II, disp. 29, sect. 2, § 9.

(5) Sic Ziegler, *Beitrage zur Geschichte*, etc., nempe *Collationes ad hist. fidei exist. Dei in theol.*; et Schleiermacher, *Der christ. Glaube*, etc., seu, *Fides christiana*, etc. I, p. 170. seqq.

(1) Ita La Place, *Essai philosophique sur les probabilités*, Paris 1816, 3 edit. pag. 2.

(2) Hume, *Inquiry concern. human Understanding*, sec. XI, pag. 150, 160.

quæ est prima veritas, nunquam poterit ex ratione individuali confici demonstratio Dei existentie, cum nec de ipsa rationis individualis existentia, nondum supposita existentia Dei, certus quis esse possit; ac proinde ordinem inverteret, qui sic argumentaretur: *Ego existo, ergo existit Deus, vel: Mundus existit, ergo existit Deus* (1).

Resp. Ad 1. Neg. Cum scripturæ perpetuo ad istud argumenti genus homines provocent. Sic in lib. Job (XII, 7) legitur: *Interroga jumenta, et docebunt te: et volatilia cæli, et indicabunt tibi. Loquere terræ, et respondebit tibi; et narrabunt pisces maris. Quis ignorat, quod omnia hæc manus Domini fecerit?* Tum in lib. Sapientie (XIII, 1 et seq.): *Vani autem sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei; et de his, quæ videntur bona, non poterunt intelligere eum qui est, neque operibus attendentes agnoverunt, quis esset artifex.* Et alibi passim; adeo ut Apostolus philosophos *inexcusabiles* vocet, eo quod Deum, ab ipsis lu-

(1) Ita in vol. II, op. *Essai sur l'indifférence en matière de religion*, edit. 4, Paris 1822. Juvat hic nonnulla in medium asserre ex iis quæ auctor hujus libri sparsim scribit de hoc argumento, ut melius ipsius principia cognoscantur: « Tout ce qu'affirme comme vrai une raison qui peut se tromper, peut être faux, tout ce qu'elle affirme comme faux peut être vrai. Donc rien de ce qu'affirme une raison faillible n'est certain (Préf. pag. vii). Qu'est l'autorité à laquelle tous les esprits doivent obéir? Est-ce l'autorité d'un ou de quelques hommes? Non; mais la raison générale manifestée par le témoignage ou par la parole, *Ibid. pag. cxv* (ast nonne uni vel aliquot hominibus Christus dixit: *Euntes docete?* Numquid omnes non tenebantur ipsis obedire?) Suis-je certain que je sens? Quelle autre preuve en ai-je que ma sensation même, ou plutôt je ne sais quelle croyance souvent trompeuse, etc., (p. 7. et 8). Toute certitude repose sur la connaissance de Dieu (pag. 41 note). Oublions un instant que Dieu est, comment pourrez-vous être certain d'une existence impossible, si Dieu n'est pas n. p. 45). Il suffit que la raison individuelle puisse se tromper sur un seul principe, sur une seule conséquence, sur un seul point quelconque, pour que tout ce qui lui paraît évident devienne douteux (p. 106). Chercher la certitude de notre existence, c'est en chercher la raison qui n'est pas en nous, *ibid.* (Hic auctor ut in pluribus aliis locis confudit causam existentie cum certitudine hypothetica existentie. Haud dubie sensus intimus nobis præbet certitudinem completam existentie nostræ). Aucum être créé, s'il ne commençait pas à dire: Je crois, ne pourrait jamais dire: Je suis, p. 225 (*Ego credo* perinde valet ac *ego sum credens*, ergo affirmatio: *Ego sum*, præcedit illam: *Ego credo*) Dieu pourrait-il tromper l'homme, ou lui révéler l'erreur? Il y a contradiction dans les termes, car on ne révèle que ce qui est, et l'erreur n'est pas, » p. 123 n. (Auctor potuisset discere ex S. Thoma distinctionem inter errorem in rebus et errorem qui est in mente. Error in rebus non est seorsum non existit, ut fertur, a parte rei; ast error sæpe existit in mente; etenim judicium falsum est operatio mentis; ac proinde in ipsa est). Et hæc speciminis gratia attulisse sufficiat. Ex his tamen quilibet sibi potest ideam efformare vani et erronei illius philosophici systematis ac nove ejusmodi philosophandi methodi, quam merito Gregorius XVI, in sua encyclica data sub die 26 Junii 1854, reprobavit. Ejus verba inferius referemus. Cons. Rozaven S. J. in op. *Examen d'un ouvrage intitulé, Des doctrines philosophiques*, etc. Avignon 1851, nob. 4.

mine rationis cognitum ex iis, quæ facta sunt, non glorificaverint (Rom. I, 20.). Itaque non agitur tantum de probabilitate vel conjectura, sed de certitudine, qua homo ex his, quæ facta sunt, Dei cognitionem habere potest; alioquin nec *vani* neque *inexcusabiles* dicerentur, qui eum ignorant. Quare hoc argumentum a theologia amoveri non debet, quinimo est maxime theologi proprium; ut patres ipsi facto suo ostenderunt (1).

Ad 2. Neg. Hoc enim est commentum non minus antiquitati quam sanæ philosophiæ contrarium. Nam nisi logice saltem prius constaret de mei ipsius, seu, ut fertur, mei *ego* existentia, nulla omnino esset via, nullum suppeteret medium sive ad cognoscendum testimonium generis humani, ex quo juxta adversarios pendet certitudo existentie tum Dei tum meæ, quod est vere paradoxum, sive ad deprehendendam existentiam revelationis. Nec enim possum cognoscere ea, quæ sunt extra me, nisi per media, quæ sunt in me; sed si ista media fallacia et incerta sunt, quomodo potero mihi comparare certitudinem eorum, quæ extra me sita sunt? Adde scripturam contrarium omnino supponere, ut ex allatis testimoniis aliisque prope innumeris, quæ afferri possent, compertum sit. Idem dicendum de patribus et theologis, præsertim S. Thoma, qui quinque affert argumenta physico-theologica ad Dei existentiam evincendam (2).

Ad 3. D. Ut auctor ordinis supernaturalis, C. ut auctor naturæ N. Nam, ut supra animadvertimus, tum per fidem, tum per rationem, Dei cognitio haberi potest (3). Ad id quod subditur de Deo, quod sit prima veritas, D. Est prima veritas metaphysica, C. logica N. Hinc neg. conseq. quæ præterea innititur falso principio, quod scilicet individualis ratio semper et in omnibus casibus fallax sit, quod pariter a sana philosophia respuitur, ut logici suo loco docent; sic ex dictis ruunt cætera omnia quæ subjiciuntur.

DIFFICULTATES

Adversus argumentum morale.

I. Obj. Incertum est factum, cui innititur argumentum morale. 1. Plures veteres populi ab antiquis scriptoribus athei perhibentur. 2. Plures recentiores

(1) Cfr. Petavius, *De Deo*, lib. I, cap. 4, et seqq.

(2) 1 p. q. 2, ar. 3.

(3) S. Thomas, *Contra gentes*, lib. I, cap. 3: « Est autem, *inquit*, in his, quæ de Deo confitemur, duplex veritatis modus. Quædam namque vera sunt de Deo, quæ omnem facultatem humanæ rationis excedunt, ut Deum esse trinum et unum. Quædam vero sunt, ad quæ etiam ratio naturalis pertingere potest, sicut est Deum esse, Deum esse unum, et alia hujusmodi, quæ etiam philosophi demonstrative de Deo probaverunt, ducti naturalis lumine rationis. » Ex his pariter refellitur Bautain, qui negat fieri posse, ut homo sola ratione possit sibi comparare Dei ejusque attributorum cognitionem. Cons. *Avertissement*, pag. 5, quæ assertio periculi plena est et contraria patribus, theologis, imo vel ipsi Scripturæ, ut ex dictis constat. Recolantur tamen quæ paulo ante de Bautainio scripsimus.

viatores idem testantur de populis sylvestribus recens detectis. 3. Plures adhuc populi nobis inco-
gniti sunt, nihil propterea de istis affirmari potest.
Sed quod maximi faciendum est, 4. plures sive an-
tiqui sive recentiores philosophi atheismum professi
sunt; 5. porro philosophorum auctoritas præferenda
est opinioni populorum, rudium præsertim ac barba-
rorum (1); ergo.

Resp. N. A. Ad 1. D. Athei perhibentur, at im-
merito, C. vere ac merito N. Nemo enim ex antiquis
illis scriptoribus, qui diversos populos velut atheos
traducunt, eos invisit, sed falsis rumoribus decipi
potuerunt, ex eo quod vel idola non colerent, vel
numina diversa ab iis, quæ illi colebant, adorarent.
Hac de causa judæos, christianos, gallos atheos pro-
clamarunt. Præterea in eam ire sententiam potuerunt
ex projectis moribus illorum populorum, ut sæpe
etiam contigit. Ceterum adeo constans erat apud
veteres factum istud, quod propugnamus, ut præstan-
tissimi philosophi Plato, Aristoteles, Cicero, Plutar-
chus, Maximus Tyrius, Epictetus aliique eo usi
fuerint ad Dei existentiam adstruendam. Epicurus
ipse illud admittebat (2).

Ad 2. D. Absque ratione ac nimia animi levitate
ducti, C. rei veritate N. Etenim postea compertum
est eos ipsos populos, quos nulla religione detineri
antea dixerunt nonnulli, et divinitatem coluisse, et
suos habuisse ritus, etc., (3). Nunc extra omnis du-
bitationis aleam factum istud habent increduli ipsi,
nec athei illud amplius inficiantur. Fatentur enim
populum, quo magis rudis est ac sylvester, eo magis
propensum esse ad deos sibi fingendos (4); diffi-
cile omnino esse populum invenire, qui quamdam
immortalitatis speciem animabus nostris non tri-
buat (5). Ex quo concludunt deorum imperium in-
exterminabile esse.

Ad 3. Resp. 1. Ergo nihil ex ipsis adversus Dei
existentiam concludi potest. Resp. 2. D. Ita tamen
ut ex analogia concludere jure possimus eos a cete-
ris non dissentire, eo ipso quod ceteris populis simi-
les sint, C. secus N. Cum isti homines ab eadem
origine proveniant, ac eadem naturæ propensione
donati sint, nullum dubium subesse potest eos divi-

nitatis ideam pariter habere, prout semper comper-
tum est illam habuisse omnes, quotquot detecti
sunt. Quod si aliqui athei reipsa reperirentur, velut
generis humani monstra spectari deberent, neque
ex iis de humani generis sensu judicium effingi pos-
set (1).

Ad 4. D. Qui fuerint vel sint athei practici, plures
enumerantur, C. dogmatici sive speculativi N. Pauci
omnino isti recensentur, neque unquam sectam insti-
tuerunt (2).

Ad 5. D. Philosophorum re nempe et nomine, C.
nomine et quidem immerito sibi assumpto N. Aucto-
ritas philosophorum in iis, quæ ad sensum naturæ
communem spectant, nec doctrinam exigunt, sunt
minoris auctoritatis, quam populus ipse, si extrinse-
cum, ut ita dicam, nomen quoddam excipias. Quis
enim philosophos dicat eos, quorum philosophia in
sola impietatis professione consistit? His igitur natu-
ræ monstris merito præferuntur rudes atque inculti
populi, qui naturæ ductum, communem sensum et
antiquam traditionem sequuti, veritatem conserva-
runt, quam illi nulla convictione ducti, imo relu-
ctante conscientia obstinate rejiciunt. Nego præterea
suppositum ex dictis.

II. Obj. Dato etiam facto, nihil inde deducitur, quia
hæc Dei notio repeti potest 1. ex timore, juxta illud
Petronii dictum :

*Primus in orbe Deos fecit timor, ardua cælo
Fulmina cum caderent* (3);

vel 2. ex ignorantia legum physicarum, qua factum
est, ut Deo tribuerentur phænomena, quorum causa
ignorabatur; 3. ex domestica institutione; 4. ex sacer-
dotum fraude; 5. ex legislatorum auctoritate; vel
6. ex quadam propensione homini naturali; ergo.

Resp. ad 1, N. Cum videamus apud omnes popu-
los divinitatem coli conviviiis, ludis, spectaculis, die-
bus festis, etc. Prima sacrificia, quorum mentio fit
in historia, sunt illa, quæ obtulerunt Cain et Abel,
quæ tamen pro objecto non habebant nisi gratiarum
actionem pro acceptis beneficiis et testimonium erga
Dei majestatem ac bonitatem. Addatur timorem po-
tius causam esse, cur athei quærant sibi persuadere

(1) Certe Cotta apud Ciceronem, *De nat. deor.* lib.
1, cap. 23, nullum gentium exemplum protulit atheo-
rum, sed contentus fuit vagum ingerere dubium,
*equidem arbiror, inquit, multas esse gentes sic
immanitate efferatas, ut apud eas nulla suspicio deo-
rum sit.*

(2) Observat comes De Maistre in opere, quod in-
scribitur *De l'Eglise gallicane*, lib. 1, chap. 9 : *Pour
l'honneur du genre humain l'athéisme jusqu'à nos jours
peut-être, n'a jamais été une secte.* Imo plures sunt,
qui absolute negant exstitisse veros atheos positivos
et ex vera persuasione. Cons. Tournemine loc. cit. et
Feller pariter loc. cit.

(3) In fragmentis, pag. 676, edit. Burmann. Pe-
tronus merito dictus est *auctor purissime impuritatis.*
Ex hoc autem auctore mutuatus est Raynal, sive au-
ctor operis, quod inscribitur *Histoire philosophique et
politique des deux Indes*, liv. vii, pag. 4, suam reli-
gionis definitionem : « La religion est l'effet du senti-
ment de nos maux et de la crainte des puissances in-
visibles. »

(1) Bayle, *Contin. des Pensées div.* a § 7 ad 31,
item *Rép. aux quest. d'un prov.* a cap 98 ad 113; Vol-
taire, *Essai sur l'Histoire générale*, tom. 1, chap. 6,
pag. 91.

(2) Cicero, *De natura Deorum*, lib. 1, cap. 16 :
« Solus enim, inquit, vidit, primum esse deos, quod
in omnium animis eorum notionem impressisset ipsa
natura. Quæ est enim gens, aut quod genus homi-
num, quod non habet sine doctrina anticipationem
quamdam deorum? Quam appellat *πρόληψιν* Epicurus,
etc. » Et alibi.

(3) Cons. Bergier, *op. cit.* tom. II, cap. 4, art. 12,
§ 1 et seqq.; Feller, *Catéchisme philosophique*, liv. 1,
chap. 1, § 7; Tournemine, *Réflexions sur l'athéisme*,
ad calcem operis, quod inscribitur *Démonstration de
l'existence de Dieu*, par Fénelon, édit. Lyon 1805.

(4) *Syst. de la nat.* 2. part. chap. 10 et 11.

(5) *Ibid.* tom. 1, ch. 13, pag. 260, 275, 279; *Lettre
de Trasibule*, par. 285.

Deum non esse; constat enim quo scelestiores homines sunt, eo magis illos dubitare de Dei existentia ob conceptum pœnarum metum. Ex quibus merito concludimus timorem potius atheismi originem esse, quam inductæ persuasionis Dei existentia. Profecto non timeretur Deus, nisi prius ejus existentia crederetur (1). Dogma existentia Dei opponitur omnibus cupiditatibus; hinc oritur illa, quam recte comes De Maistre vocavit *theophobia* seu Dei horrorem, qua non parum laborant philosophi materialistæ.

Ad 2. pariter N. Alioquin quo populi cultiores fierent, minus in Deum crederent, attamen experientia contrarium evincit. Physici ac philosophi qui peritiores, iidem et religiosiores quoque fuerunt, ut exempla Newtoni, Euleri, Galilei aliorumque confirmant. Hinc celebre illud Baconis a Verulamio dictum: *Leves gustus in philosophia movere fortasse posse ad atheismum, sed pleniores haustus ad religionem reducere* (2).

Ad 3. N. In primis enim quæri posset, qui factum fuerit, ut domestica institutio, quæ in reliquis omnibus apud diversas nationes adeo varia est, in hoc solum fuerit adeo constans ac uniformis? Deinde dicimus non potuisse hujusmodi institutionem induci, nisi præcessisset cognitio existentia Dei.

Ad 4. N. Aliter deberent prius supponi sacerdotes quam Deus, ad ejus cultum sacerdotes instituti sunt, quod est absurdum. Sublata enim idea Dei nullum jam locum habere potest sacerdotium, quod ad Deum honorandum assumitur.

Ad 5. Eadem ratione negatur, nisi enim prius in populis viguisset persuasio existentia Dei, nunquam potuissent legislatores eo medio uti ad populos in officio continendos cum idea Dei et religionis anterior

(1) Cl. Gerdilius agnoscit fontem et originem universalis consensionis omnium hominum circa divinitatis cultum in prænotione quadam anteriori justi et injusti, quæ includit prænotionem Dei supremi legislatoris. Præstat ipsius verba afferre: « Cantici pure, ait ipse, quanto si vuole il celebre verso: *Primus in orbe Deos fecit timor*; il timor non avrebbe giammai potuto creare gli dei nella fantasia degli uomini, se non avesse già trovata la mente loro imbevuta delle nozioni del giusto e del l'ingiusto, per le quali conoscendo essi le loro scelleraggini e condannandole internamente, e degne stimandole di vitupero e di castigo, cominciassero a provare i crudeli rimordimenti della macchiata coscienza. Nè questo timore eccitato dalla coscienza del delitto più oltre sarebbe proceduto, nè ad altro avrebbe potuto indurre gli uomini, che a cercare un compenso contro la vendetta degli altri uomini, ne mai avrebbe avuto forza di fare ideare un punitore in cielo, se eredito non avessero, che l'iniquità è rea in se stessa, non solo da fuggirsi, perchè viene dagli altri uomini castigata per lo male, che ne ricevono, e se a questa nozione morale del giusto e dell'ingiusto non andasse naturalmente unita la *prenotione almeno confusa del supremo legislatore*, il quale prima dell' areopago e prima degli editti del pretore ha segnato ed impresso con eterni caratteri e vivaci la legge, che vieta l'omicidio, e il tradimento, e rende odiosa allo scellerato stesso la propria malvagità. Cons. in Discorso preliminare delle disposizioni dello spirito nello studio della religione, » pag. 77 et seqq. opp. edit. Rom. tom. ix. Cons. etiam Cicero, lib. 1, *De legibus*.

(2) *De augm. scient.* lib. 1.

sit qualibet societate (1). Facta insuper ac monumenta historica adversariis refragantur. Non desunt ex atheorum antesignanis, qui effutiant divinitatem maximum esse regum hostem (2), nec potuisse propterea ab ipsis excogitari.

Ad 6. D. Ex propensione homini naturali una cum persuasionem, C. ex sola propensione in sensu adversarii N. Nollum utique dubium est hominem in se experiri veram indigentiam religionis, ac proinde existentia Dei; non minus enim Deus cordi nostro necessarius est, quam cibus nostræ conservationi. Attamen hæc propensio non excludit imo supponit intimam persuasionem Dei existentis, quem omni hominum classi et ordini cæli ac terra atque omnia et singula objecta perpetuo prædicant; siquidem fieri nequit, ut homo identidem extra se veluti raptus naturæ contemplatione secum non reputet conditam eam esse a suprema, omnipotenti ac sapientissima causa, quæ se prodit in maximis et in minimis objectis eorumque mirabili relatione, motu, legibus, etc.

III. Obj. 1. Errores non pauci universales fuerunt, uti eclipsæ et meteorarum timor, opinio motus solis circa tellurem, astrologia judiciaria, polytheismus atque idololatria, aliaque non pauca; ex unanimi igitur populorum consensione frustra Dei existentia adstruitur; præsertim 2. cum nullus populus fuerit, qui rectam de Deo notionem habuerit, 3. ipsis judæis non exceptis (3), qui neque ejus spiritualitatem, neque immensitatem agnoverunt, sed nationalem existimaverunt, ut ceteræ gentes suos habebant. 4. Cum vero perinde sit male de Deo sentire ac Deum ipsum destruere, ex generali polytheismo jure iterum concluditur nullum esse argumentum, quod ex humano consensu deducitur.

Res. Ad 1. D. Universales et constantes, N. universales, subdist. ita tamen ut eorum causa et origo cognoscatur, C. ita ut ignoretur N. In primis igitur

(1) Cons. opusculum *Origine des lois, des arts et des sciences*, part. 1, liv. 1, chap. 1. Cons. etiam Feller (p. cit. n. 91 et seqq.).

(2) Sic auctor libri cui nomen *Essai sur les préjugés*, pag. 387.

(3) Rationalistæ in hac sententia sunt Judæis minime rectam Dei ideam fuisse, neque talem exhiberi in Veteris Testamenti libris. Quod ut pateat, operæ pretium ducimus aliquid ex ipsorum libris testimonium promere. Sic enim scribit Wegscheider, op. cit. § 9, n. a: « Omnino modus, inquit, quo idea numinis a diversis effecta est, magnopere pendit a reipublicæ forma, quæ apud alios populos alia extaret. Sic regimen patriarchale, quod apud Israelitas primo obtinuit, facillime ad monotheismum eos perduxit, nisi hanc numinis notionem ab Ægyptiis repetere malueris. Ceterum rarissime monotheismum existere omni modo purum, vel Judæorum docet exemplum, qui Deum tanquam sibi *ἐγγύριον* (localem) aliarum gentium diis longe potentiorum (quod suo loco confutabimus), et ipsorum Christianorum inculcatorum, qui partim *tritheismum* et cultum hominum sanctorum præ se ferunt, partim Satanam ejusque angelos tanquam Deo hominibusque infensissimos metuant. « Soli tandem rationalistæ purum in mundum monotheismum intulerunt. Sic etiam Kaefer, *Bibl. theol.*, 1, 58.

adnoto ejusmodi errores non fuisse adeo universales, prout universalis est persuasio existentiae Dei, multo minus constantes prout constans est sententia de Dei existentia, ut patet ex facto. Præterea novimus originem ejusmodi errorum. Sensuum illusio induxit opinionem de solis motu. Ignoratio causarum eclipseon, earum timorem iniecit, ut cometarum improvisa apparitio, subitque aliarum meteorarum casus (1), astrorumque opinata animatio ortum fortasse dederunt astrologiæ. Neque philosophi hac in parte sapientiores populo fuerunt (2). Polytheismus atque idololatria, ut suo loco ostendimus, nonnisi serius inducta sunt, neque ita obtinuerunt, ut vestigia ubique non occurrant idæ seu notionis cujusdam supremi numinis, quæ semper conservata est ac nullibi penitus extincta (3).

Ad 2. D. Ita ut omnis vera Dei notio ab ipsis exulaverit, N. ut novis fuerit processu temporis superstitionibus fœdata C. ut patet ex dictis. Addo hic agi de existentia Dei, non autem de recta vel erronea ipsius divinitatis notione.

Ad 3. N. Grandiores enim Dei idæ, sensus sublimiores divinitatis in judæorum scriptis reperiuntur: ea nostri poetæ adeunt atque oratores, ut inde suas sententias derivent. Quod vero subdunt adversarii de angustis ideis judæorum circa ipsius spiritualitatem, immensitatem, etc., satis refellitur ex iis, quæ leguntur Jerem. XXXII, 17, et seqq., ubi sic propheta ad Deum orat: *Ecce tu fecisti cælum et terram in fortitudine tua magna, et brachio tuo extento; non erit tibi difficile omne verbum. Qui facis misericordiam in millibus fortissime, magne et potens magnus consilio et incomprehensibilis cogitatu; cujus oculi aperti sunt super omnes vias filiorum Adam*, etc. Et alibi: *Numquid non cælum et terram ego impleo*, dicit Dominus (Jerem XXI, 24).? Hinc usitata apud illos jurandi formula: *Vivit Dominus, in cujus conspectu sto*; ut alia innumera omittam, integra siquidem Scriptura fere esset exscribenda. Commentum porro recentiorum protestantium biblicorum est, quod dicitur de idea nationali Dei apud Judæos recepta, ac dolendum quod aliqui ex nostris idem adoptare non erubuerint (4). Orta est hæc opinio ex eo, quod Deus se exhibeat velut specialem hebraici populi patrem ac defensorem; quod verissimum est, ob peculiare fœdus Deum inter ac populum illum initum. At hæc confundenda inter se minime sunt, cum immane distent. Quod attinet ad ceteras gentes, non moramur.

Ad 4. N. Cum enim ex eodem principio a diversis

(1) Ita ipse La Place in suo *Essai philosophique*, etc. pag. 4 et seqq. qui his abutitur ad suum finem.

(2) Conf. Cicero, *De natura deorum*, lib. I, cap. 15 et seqq. edit. Taur.

(3) Cons. Feller, op. cit. n. 93.

(4) Inter ceteros Fr. Oberthür in sua *Idea biblica Ecclesie Dei*, vol. I, edit. alt. Solisbaci 1828, pag. 107, scribit: « Ipsi maximam partem Israelitæ, Deum, quem unum, summum maximumque profitebantur, ut unum suæ gentis, et Palestinæ terræ Deum, potentior tamen quocumque alio aliarum gentium et terrarum numine sibi cogitasse videntur.

diversæ sive bonæ sive malæ consecutiones deducantur, patet omnes principium illud admittere, quod pro se omnia suffragia ac generaliter consensum habet. Quæcumque sint idæ, quas sibi populi cuderunt circa divinitatem, certum est eos in ipsâ admittenda divinitate conspirasse. Potest quis decipi in assignando vero horologii opifice, numquid propterea decipietur in aliquo opifice ejusdem statuendo? Omnes quarunt felicitatem, at non omnes conveniunt circa felicitatis objectum; alii enim in honoribus, alii in divitiis, in voluptatibus, etc., illud collocant: numquid propterea negari potest hominem ad felicitatem ferri? Falsum itaque est, quod ab atheistis assumitur, perinde esse diversas divinitatis notiones admittere ac nullam admittere. Quod Deus existat, vox naturæ est, ideoque constans et uniformis; multiplices vero ac depravatæ de Deo sententiæ non sunt nisi peculiare uniuscujusque aberrationes, circa quas propterea populi dissenserunt, quæque non extitissent, nisi præcessisset idea divinitatis. Eadem ferme ratione ac omnes, qui christiano nomine censentur, conveniunt circa existentiam et veritatem Christianismi, sectæ autem ac protestantismus sunt corruptiones peculiare christianæ professionis, et circa quas mirifica semper fuit inter sectarios discrepantia (1).

CAPUT II.

DE DEI UNITATE.

Adversantur unitati Dei polytheistæ, sive pluri deorum cultores. An ejusdem erroris rei traduci debeant, qui vulgo dualistæ audiunt, seu assertores duorum principiorum, præsertim inter eos, qui ex christianis prodierunt, res valde implexa est, de quibus infra agetur. Tritheistæ pariter ejusdem perversitatis traducuntur, eo quod tres divinas personas, non solum relatione, sed natura præterea ac substantia realiter distinctas affirmarint.

Polytheismus licet antiquissimus sit, ac longe lateque diffusus, est tamen monotheismo posterior, ejusdemque corruptio, prout jam observatum est; veritas in his præsertim necessario est anterior errore, cum error in mente nostra non sit nisi corruptio veritatis. Documenta historica id apertissime evincunt (2). Hinc assentiri non possumus nonnullis neotericis, qui temere affirmant etiam apud hebræos polytheismum præcessisse notioni existentiae unius Dei.

Etsi vero idololatria proprie sumpta confundi non debeat cum polytheismo, ad eum tamen revocari solet

(1) Cons. Segneri, *L' incredulo senza scusa*, part. 1, cap. 3, § 8.

(2) Id luculenter ostendit liber Geneseos, in quo cultus unius Dei ab ipso mundi exordio obtinuisse traditur. Ex historia veterum populorum idem facile colligitur. Jure propterea, saltem hic, Jahn scribit: « Qui contendunt primam hominum religionem fuisse feticismum, seu cultum creaturarum, et idololatriam, a priori confingunt historiam, et gratis sumunt homines in cognitionibus semper ascendere et nunquam descendere, quod universa historia, et præsertim historia religionis refellit, quæ permultos descensus, et etiam Hebræorum frequentes in idololatriam relapsus memorat » (*Archæol.* § 400).

ob superstitionum necessitudinem. Idololatria tum latiori tum stricto sensu accipi potest. Stricto enim sensu est cultus superstitiosus imaginum, quæ vel ut dii habentur, vel falsos deos representant. Latiori et theologico sensu idololatria dicitur quicumque cultus, qui exhibetur tanquam Deo cuius objecto sensibili, naturali vel manufacto.

Hæc peculiarem et accuratam disquisitionem postulant ob exortas ætate hac nostra quæstiones. Ut autem ea, qua par est, perspicuitate progrediamur, duo in primis distinguenda sunt, *objectum* et *subiectum* idololatriæ, seu spectari debet idololatria tum a parte rei, ut fertur, tum a parte colentium.

Ex parte *objecti* multiplex distinguitur idololatria; ac 1. *sabæismus* seu *astrolatria*, seu cultus astrorum, ut sunt sol, luna, stellæ eorumque imagines (Exod. XX, 4, 5; Deut. IV, 16, 19; V, 8, 9,); 2. *zoolatria*, seu *cultus animalium*, ut sunt quadrupedes, aves, insecta, pisces, serpentes, etc., (Rom. I, 25); 3. *anthropolatria*, seu cultus hominum, eorumque simulacrorum, qui robore, potentia aut prudentia polentes, in alios vel benefici vel malefici, demum defuncti divis accensebantur (1). Recentiori ævo, florente licet philosophiæ studio, scelestissimi quippe reges et imperatores adhuc viventes templa obtinebant, in quibus a sacerdotibus sacrificiis colebantur (2). 4. *Cultus rerum sensu carentium*, ut sunt terra, mare, venti, fluvii, ignis, lapides, plantæ, etc., ad quam idololatriæ speciem reducitur *feticismus*, seu cultus illorum idolorum, quæ ex lapide, ligno, etc., quisque sibi ut deos efformat. 5. *Dæmonolatria*, seu cultus dæmonum; pleræque enim gentes malignos spiritus deos credebant, eorumque imagines venerabantur, ut ægyptii Typhonem, et meliestani Ahrimanium et innumerabiles ejus dæmones. Diversa autem hæc numina cogi posse et quiescere et dormire et ad sacrificia, in aliis regionibus oblata, tanquam ad epulas proficisci credebantur (3). Quumque diversi sexus fingerentur, pleræque etiam in matrimonii vivere, imo adulteria patrare, et cum hominibus se commiscere existimabantur. 6. His addendus est *cultus imaginum rerum abstractarum*, famæ, concordiæ, pietatis, fidei, fortunæ (4), nec non malorum, sive physicorum, ut febris, orbonæ, infortunii, etc., sive moralium, ut contumeliæ, imprudentiæ (5). His omnibus velut diis altaria erigebantur et templa.

Ex parte *subjecti*, seu eorum qui fœdis his superstitionibus tenebantur, multiplex pariter distingui debet ratio tendendi in ejusmodi numina pro varia

colentium opinione, cultura, ætate seu ævo et incultiori. Multitudo seu populus recensita objecta eorumque simulacrâ vel omnia vel saltem pleraque ut vera numina habebat, quibus sacrificia, preces, vota offerebat, ut ex dicendis constabit. Alii autem statuas ut sedes saltem deorum existimabant, in quas numina per consecrationem tanquam incantamentum cogerentur; hinc illis quoque motus humani tribuebantur (1). Alii solem pariter, lunam ac sidera ut deos colebant, dum alii illa velut deorum sedes, aut symbola et emblemata venerabantur. Sequiori tamen ævo philosophi nonnulli pluralitatem deorum ut unius ejusdemque divinitatis symbola et attributa varia atque operationes spectarunt; seu verius, mythologiam et pactarum commenta hac ratione exponere conati sunt (2).

Ex levi hac polytheismi et idololatriæ cultus adumbratione, sub duplici respectu considerati, colligitur 1. non omnes quidem ethnicos pari superstitionis gradu sorduisse, sed alios plus alios minus; 2. inferitur non omnes simulacrâ ut deos habuisse, sed plures illa vel ut sedes deorum, vel saltem ut divina quadam virtute prædita existimasse; 3. quod consequens est, non omnes et singulos cultu absoluto, sed multos solum relativo cultu eis honorem impendisse; rudiores quosque sive multitudinem, nempe populum, tum in pluralitatem deorum credidisse, tum passim eorum effigies ac simulacrâ pro veris numinibus habuisse, iisque cultum tribuisse absolutum; 5. cum pleraque ejusmodi numina reali carerent objecto, vel saltem destituerentur objecto sensibus et vita prædito, cujusmodi ex. gr. erant omnia numina abstracta superius recensita, vel etiam Jupiter, Mercurius, Venus, etc., inferitur reos idololatriæ proprie dictæ eos omnes fuisse, qui etiam solo cultu relativo eorum colerent simulacrâ.

Quoad priores idololatriæ species vix ulla est controversia; ast non modica vixit et viget circa reliquas postremas duas. Protestantes enim plerique; ut faciliorem viam sibi sternerent ad accusandam ecclesiam catholicam idololatriæ in cultu imaginum, commentum sunt omnem ethnicorum cultum periinde ac cultum israelitarum, qui accusati frequenter sunt in Scripturis idololatriæ superstitionis, fuisse semper relativum, nusquam vero absolutum, atque israelitis reos tantum in eo fuisse, quod effigies veri Dei contra legis præscriptum venerati fuerint, non autem quod falsa numina reipsa coluerint. Neoterici autem nonnulli scriptores his annis, protestantium vestigia hac in parte premere haud veriti, duo affirmarunt: 1. Ethnicos pluralitatem deorum minime admisisse, 2. eos idola non coluisse nisi ut diversa simulacrâ unius veri Dei, ut sic adstruerent *consensum communem* generis humani in unius Dei veritate admittenda.

(1) Curtius, lib. iv, n; Diod. siculus, lib. xvi, cap. 46; Plin. *Hist. natur.* lib. xxxviii, cap. 4; conf. Joan. Alb. Fabric. op. cit.

(2) Cfr. S. August. *De civit. Dei* lib. vi; Lact. *Div. Inst.* lib. v et vi.

(1) Herod. lib. i, 131, 144; Cicero, *Quæst. Tuscul.* i, 12, 13; *De nat. deor.* i, 42; iii, 15, 23; Diodorus siculus, v, 74, 80; Fl. Joseph, *Archæol.* lib. ix, 4, 5. Hinc dii mortui passim in bibliis dicuntur.

(2) Cfr. Joan. Alberti Fabricii, *Bibliographia antiquaria*, Hamburg. 1760, pag. 367.

(3) Iliad. i, 423, 424, 609, 611; Lucianus in *Dial. de sacrificiis*; 1 Reg. xviii, 27, 28.

(4) Cic. *De nat. deor.* lib. iii, 16, 23, 24; *De leg.* lib. ii, cap. 8, ed. Taur.

(5) Plin. *Hist. natur.* lib. iii, 5.

Nostrarum igitur partium esse debet ostendere 1. ethnicos, imo et israelitas infideles, passim polytheismi crimine se polluisse, 2. eosdemque idololatriæ proprie dictæ reos pariter passim extitisse.

Nunc vero præstat nonnulla breviter perstringere ex iis, quæ ad dualismum spectant. Doctrina de duobus principiis inter ethnicos antiquissima est ac longe lateque, inter orientales præsertim, diffusa (1). Ortum fortasse duxit ex corrupta traditione lapsus angelorum, tentationis ac transgressionis primorum parentum. Nonnulli protestantes sibi visi sunt deprehendere dualismi vestigia apud judæos, maxime ab exilii Babylonicis temporibus (2); sed perperam. Ex christianis dualismum instaurarunt Cerdon, Marcion, Apelles et Manes, a quo Manichæi, qui per plura sæcula ecclesiam divexarunt. Oblivioni a non paucis sæculis datus erat dualismus, quum Bayle, lascivienti ingenio suo plus quam par esset indulgens, omni arte ac vafritie illius argumenta instaurare atque in novo lumine ponere aggressus est, tum in suo dictionario, tum in aliis operibus passim.

Tritheismus vix natus, opera præsertim cujusdam Philopponi, in sua obscuritate jacuit (3). Ariani tamen ac sabelliani catholicos tritheismi jamdiu accusarunt. Gibbon veritus non est hanc ipsam calumniam sanctis Patribus, accerrimis arianismi impugnatoribus, denuo impingere (4).

Ex his erroribus leviter delineatis ad quæstionis, quam suscipimus, explanationem patet, mineris nostri esse 1. statuere Dei unitatem; 2. ex hac propositione veluti principio quodam generali constituto, propositiones reliquas tanquam totidem corollaria deducere, sive adversus polytheistas atque idololatrias, sive adversus dualistas. Quod enim spectat ad tritheismum, quem non vacat hic speciali ratione refellere, de eo commodius agemus in tractatu de Trinitate, ubi catholicos et ecclesiæ patres ab impacta calumnia vindicabimus. Sit igitur.

PROPOSITIO 1.—*Deus unus est.*

Hæc propositio de fide est, ut patet tum ex Symbolo Nicæno ac Constantinopolitano: *Credo in unum Deum*, tum ex concilio generali Lateranensi IV. Cap. *Firmiter*, ubi in fidei catholice professione dicitur: *Firmiter credimus et simpliciter confitemur, quod unus solus est verus Deus*. Sensus autem propositionis est, ut Deus unus dicatur *numericè*, non autem *specificè*, adeo ut nonnisi unicus et singularis naturæ Deus sit admittendus.

(1) Cf. Ramsay, *Discours sur la Mythologie*.

(2) Vegscheider, § 7, n. 6, alique apud ipsum, ibid.

(3) Joan. Damasc. *De hæres.* n. 85. edit. Lequien. Ex recentioribus cfr. Petav. *De Trinitate*, lib. 1, cap. 10, § 9; Bergier, *Dic. de Théol.* art. *Trithéisme*; sæculo superiori tritheismum renovarunt Petrus Faydit et Ant. Oehmbs. Ille posterior vulgavit Moguntiæ 1789 tractatum *de Deo uno et trino*, quem Universitas Coloniensis anno 1790 refutavit et damnavit.

(4) *Hist. Casus. Imp. rom.* cap. 20 et 21, inter quos recenset profanus homo S. Gregorium Nazianzenum et S. Athanasium.

Ejusdem propositionis veritas non solum ex omnibus illis Scripturæ testimoniis evincitur, in quibus perpetuo Dei unitas prædicatur, ut Deut. VI, 4: *Audi Israel: Dominus Deus noster, Dominus unus est*; et Marci XII, 29: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est*, et alibi passim; sed etiam ex ratione, seu ex ipsa notione Dei. Deus enim, ex dictis, est ens, quo nihil majus cogitari aut dici potest, est ens necessarium, a se, æternum, infinitum omnique perfectione præditum; jam vero quod ejusmodi est, non potest nisi unum esse, alioquin si plura ponerentur, ipse Dei conceptus ac notio destrueretur, quæ necessario unitatem includit, cum dii pares omnes et æquales in hypothesi pluralitatis deorum admitti deberent, vel alii aliis inferiores, quod non minus absurdum esset atque a Dei notione abhorrens.

Hinc merito Tertullianus sic Marcionem, pluralitatem deorum invehentem, energice perstringebat: *Deum, inquit, ut scias unum esse debere, quære quia sit Deus, et non aliter invenies. Quantum humana conditio de Deo definire potest, id definitio, quod et omnium conscientia agnosceret, Deum summum esse magnum... Cum de isto conveniat apud omnes (nemo enim negabit, Deum summum magnum quid esse, nisi qui poterit Deum imum modicum quid e contrario pronunciare, ut Deum neget auferendo quod Dei est). Quæ erit jam conditio ipsius summi magni? Nempe ut nihil illi adæquetur, id est, ut non sit aliud summum magnum; quia si fuerit, adæquabitur; et si adæquabitur, non erit jam summum magnum, eversa conditione, et, ut ita dixerim, lege, quæ summo magno nihil sinit adæquari. Ergo unicum sit necesse est, quod fuerit summum magnum, par non habendo, ne non sit summum magnum... Proinde Deus, cum summum magnum sit, recte veritas nostra pronunciavit: Deus, si non unus est, non est... porro summum magnum unicum sit necesse est; ergo et Deus unicus erit, non aliter Deus, nisi summum magnum; nec aliter summum magnum, nisi parem non habens; nec aliter parem non habens, nisi unicus fuerit (1).*

Eadem ratione argumentatur Cyprianus, Athanasius, Hilarius, Lactantius, Joannes Damascenus apud Petavium (2), et S. Thomas *Contra gentes* (3), tum in *Summa* (4), ubi eandem veritatem ostendit et ex Dei simplicitate et ex infinitate ejus perfectionis, tum denique ex unitate mundi, seu ex unitate, quæ elucet in ordinatione mundi. Quæ quidem alique ejusmodi argumenta evolveremus, nisi ageretur de re nunc temporis non necessaria, cum polytheismi error obsoletus sit, nec præterea vacet in hoc refellendo diutius immorari.

DIFFICULTATES.

Polytheismus non excluditur a Sacris Litteris, imo quodammodo iis insinuat. 1. Deus enim iis nomi-

(1) *Contr. Marcionem*, lib. 1, cap. 3, edit. Rigalt.

(2) *De Deo*, lib. 1, cap. 4.

(3) Lib. 1, cap. 42.

(4) Part. 1, quæst. 9, art. 5.

nibus designatur, quibus *indoles religionis judaicæ antiquioris polytheistica* panditur; cujusmodi est nomen *אלהים* (Elohim) apud hebræos usitatum in plurali numero. 2. Historia docet ceteras religionis species, in Asia repertas, polytheismo superstructas fuisse, et 3. ipsos israelitas, cultus religiosi mosaici quasi quodam jugo oppressos, quavis data opportunitate ad idololatriam reversionem esse (1). Quare 4. in Veteris Testamenti libris non una eademque numinis idea pura, sed ea potissimum obtinuit notio, quæ Deum prædicat mundi creatorem (Gen. I, 1; Ps. XCVI, 5; Is. XL, 28), naturam celsissimam (Ps. CXLV, 3), alii naturæ nulli, neque aliorum populorum diis comparandam (Exod. XVIII, 11; Deut. III, 24; Jos. XXIII, 7; Ps. LXXXVI, 8, 9; CXL, 5 et seqq.; Isaïæ XIX, 2), omnium rerum, et sensu quidem peculiari israelitarum eorumque reipublicæ summum dominum atque moderatorem (Exod. VI, 3; Jos. XXIV; Jud. II, 24; Ps. XX, 2, 7, et aliis locis), quem propterea *יהוה* *Iehovah*, quod nomen Dei Israelitis *ἐγγύς* (*indigetis seu localis*) proprium recte vocaveris (2); ergo.

Resp. N. A. Ad 1. N. Nemo enim est qui nesciat in linguarum usu non tam ad vocum etymologiam vel nativam significationem quam ad sensum, quo usurpari consueverunt, attendi debere, ut innumeris exemplis petitis sive a linguis antiquis sive recentioribus ostendi facile posset. Cum autem falsum sit adversariorum principium de indole polytheistica Israeliticæ religionis antiquioris, cujus ipsi nullum afferunt documentum, hinc jure negamus hoc indicatum fuisse per Dei nomina plurali numero expressa. Sane Moyses, loquens de populo Israelitico, dum adhuc in sua infantia esset, aperte contrarium supponit, imo exprobrat infidelitatem ejusdem populi in cultu, quem idolis ac diis gentium præstitit, velut novitatem, dicens : *Immolaverunt dæmoniis et non Deo, diis quos ignorabant, novi recentisque venerunt, quos non coluerunt patres eorum, Deum qui te genuit dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui...* Hinc Moyses semper unicum Deum exhibet in creatione, in patriarcharum cultu, a quibus hebræi originem traxerunt, eum vocando Deum Abraham, Isaac et Jacob, cui jamdiu sacrificia obtulerant Abel et Cain ac postea Noe (3).

Ad 2. Neg. historiam docere ceteras religionis species fuisse superstructas polytheismo, quum potius contrarium doceat. Etenim historia omnium antiquissima est mosaica; jam vero historia mosaica aperte tradit in mundo prius obtinuisse monotheismum, nec nisi post diluvium saltem hominibus documentis ostendi potest inolevisse inter homines polytheismum, et quidem per successivam defectio- nem, quæ magis crescebat, quo magis homines re-

cedebant a primæva institutione per veri Dei oblivionem. Hinc videmus tum in Ægypto tum in Chananitide longius conservatam notionem unius Dei, ut patet ex Gen. XII, 18, ubi Pharaon agnoscit se a Deo plecti ob usurpatam sibi uxorem Abraham; tum ex cap. XIV, 18 et seqq. ubi Melchisedech rex Salem ut cultor unius Dei exhibetur; rursum ex cap. XX, 3, 4, 11, Abimelech regem Geraræ monotheistam fuisse patet; ut alia documenta omittam, quæ tum in libris mosaicis, tum in libris Job, Josue et Judicum expendi possunt (1). Itaque non monotheismus polytheismo superstructus est, sed contra polytheismus, uti protestantismus, sive hæreses sub nova lege, deficiendo a vera religione pullularunt.

Ad 3. Neg. suppositum, israelitas nempe propter legis suæ oppressionem, ad idololatriam reversionem esse, ut patet ex dictis; ipsi enim potius ceterarum gentium scandalo, quod ob ipsorum oculos semper versabatur, trahebantur facili irritamento ad illorum deorum cultum, qui omnibus cupiditatibus favebat, habita præsertim ratione rudioris ac materialis indolis illius populi, qua factum est, ut observat S. Augustinus (2), ut illo ritu apparatu, velut sepe, divina providentia circumcingeretur, ne diffunderet ad ritus finitimarum nationum; et his non obstantibus forsitan defluxisset, nisi Deus speciali ratione ei propexisset.

Ad 4. D. In sensu exclusivo quorumcumque aliorum deorum, C. alio sensu N. Lex enim mosaica luculentissime unum et solum Deum prædicat et alium quemcumque excludit; palmaria sunt verba, quibus sic Deus loquens inducitur (Deut. XXXII, 39 et seqq.): *Videte quod ego soli solus, et non sit alius Deus præter me; ego occidam et ego vivere faciam, percutiam et ego sanabo, et non est, qui de manu mea possit eruere; levabo ad cælum manum meam, et dicam; vivo ego in æternum*; quibus magnifice non solum unitas, sed et omnipotentia et æternitas Dei prædicatur. Notandum porro est ex legis præscripto israelitas istud Moysis canticum memoriæ mandare debuisse, nunquam propterea absurdam opinionem adoptare de diis municipalibus, ut vocant, ac patriis aliarum gentium; æque luculenta sunt verba, quibus ibid. IV. 38, Moyses sic populum compellat: *Ut scires quoniam Dominus ipse est Deus, et non est alius præter eum*. Ut cetera brevittatis studio prætermittam, quæ ex reliquis sacris voluminibus, prophetarum præsertim, qui populum revocant ad legis præscripta, depromuntur.

Quod si interdum videtur institui comparatio inter Deum hebræorum aliarumque gentium deos, ejusmodi comparatio non fit nisi juxta persuasionem illarum gentium, quæ in suis diis gloriabantur, non autem in

(1) Ita Wegscheider, § 52, n. d.

(2) Ibid.

(3) Cons. *Ueber den Monotheismus, etc.*, seu *De monotheismo tanquam primitiva religione humanitatis tentamen*, per Franc. Xav. Frit, etc. in *Ephem. Theol.* edit. a D. Jo. Pletz, anno 6, fasc. III.

(1) Ex libro Job, qui fortasse est omnium antiquissimus, patet monotheismum etiam apud gentiles adhuc plene viguisse.

(2) Tract. IX in Joan.: « Sacrificia illi populo pro ejus carnalitate et corde adhuc lapideo talia data sunt, quibus teneretur, quominus in idola deflueret. »

rei veritate, quum viderimus apertissime alios deos explodi. Adde passim in Scripturis deos gentium *dæmonia* vocari, ut Levit. XVII, 7: *Et nequaquam ultra immolabit hostias suas dæmonibus, cum quibus fornicati sunt*; tum Deuter. citato cap. XXXII, 17: *Immolaverunt dæmonio*; Psalm. XCV, 5: *Omnes dii gentium dæmonia*, et alibi passim. Aperte negant Scripturæ deos gentium deos esse, ut Deut. XXXII, 21: *Ipsi me provocaverunt in eo, qui non erat Deus*; IV Reg. XIX, 18: *Non enim erant dii... Nunc igitur Domine Deus noster salvos nos fac de manu ejus, ut sciant omnia regna terræ, quia tu es Dominus Deus solus*; et alibi sæpe. Cum hæc igitur de diis gentium passim in Scripturis Veteris Testamenti prædicentur, qua ratione dici potest secundum israelitas fuisse illos vere deos, licet inferiores Deo, quem ipsi colebant?

Atque hinc pariter excluditur, quod ultimo loco asserebatur, judæos Deum suum ut indigetem seu localem ac patrium, *ἐγχώριον* *יְדִיָּה* habuisse ad instar aliarum gentium. Fieri utique potuit, ut rudes nonnulli, in idololatriam proni, hanc fortasse opinionem adoptarint, sed aliud est loqui de singulis, aliud de spiritu ac sensu totius gentis, ut adversarii faciunt, qui et in eo peccant, quod ex analogia aliarum gentium argumentum ducunt ad hebraicam nationem, quasi et ipsa imbuta fuerit eodem errore, in quo gentes ceteræ versabantur, quæ pessima quidem est argumentandi ratio. Nonne ridiculum se præberet, qui vellet adscribere ecclesiæ catholicæ absurda, quibus protestantismus scatet? Hæc tamen methodus est biblicorum rationalistarum, quibus et inter cetera fixum atque statutum est Deum hebræorum fuisse localem; cum tamen nulla gens sit, quæ tam alte de Deo senserit, ejusque in gentes omnes dominatu, quam natio judaica, quemadmodum patet ex Psalmis, in quibus gentes passim invitantur ad laudandum Deum.

Inst. Nec pauca nec levia sunt hujus opinionis fundamenta in sacris Bibliis; Deus enim 1. plurali numero, Gen. I, 26, loquens inducitur: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*; tum ibid. cap. II, 18: *Faciamus ei adjutorium simile sibi*; et cap. III, 22: *Ecce Adam quasi unus ex nobis*, et alibi. Hanc etiam 2. Christus ipse indicat illis verbis: *Ego dixi: Dii estis*, quibus (Joan. X, 34) ipse se comparat; atque 3. Apostolus, I Cor. VIII, 5: *Si quidem sunt dii multi et domini multi*. Sane 4. si non repugnat juxta christianam doctrinam plures esse personas divinas realiter distinctas, nec repugnat plures deos esse, qui plus minus eandem divinam naturam participant (1); ergo.

Resp. N. A. Ad 1. probat. D Ad insinuandam pluralitatem deorum, N. ad indicandam pluralitatem personarum in Deo, ut patres exponunt, vel alia de

(1) Argumenta, quæ in favorem polytheismi desumpserunt ex miraculis atque vaticiniis et oraculorum responsis, jam diluimus in tractatu *De vera religione*, part. I, n. 226 et seqq.

causa G. Cum Moyses constanter monotheismum absolutum velut primarium legis articulum ponat, non potuit profecto iis verborum formulis uti, quæ favere possent polytheismo, a quo perpetuo nititur abducere israeliticum populum; quare vel dicendum in prædictis locis, in quibus Deum plurali numero loquentem inducit, insinuare pluralitatem personarum in Deo, ut ecclesiæ patres communi consensu exponunt atque interpretes catholici, et antiquiores ipsi protestantes (1), quod nos pro certo habemus, cum nulla alia expositio satisfaciat (2); vel aliam rationem fuisse, quæ nos lateat, promiscue usurpandi numerum pluralem pro singulari. Ceterum alter textus ex Gen. II, 18, desumptus hebraice est numero singulari: *אֶעֱשֶׂה לָּהּ* *faciam ei*, etc.

Ad 2. N. Christus enim se comparat iudicibus vel prophetis, ad quos sermo Dei factus est, et quidem relate ad solam denominationem, non autem ad naturam divinam, ut patet ex contextu, et nos suo loco ostendemus.

Ad 3. D. Qui tales dicantur ex ethnicorum hominum opinione, G. qui tales sint N. Non alium esse sensum Apostoli contextus evincit.

Ad 4. Neg. paritatem. Personæ enim in Deo non distinguuntur in natura; quæ una eademque in omnibus est, sed in relationibus; dii autem totidem distinctis naturis ac diversis necessario constant. Sed de hoc argumento in tractatu de Trinitate.

PROPOSITIO II. — *Ethnici vel polytheismo proprie dicto vel idololatræ cultu absoluto vel passim utroque simul se commacularunt.*

Hæc propositio est tum adversus illos protestantes, qui in solo relativo imaginum ac idolorum cultu crimen idololatriæ constituunt, atque inficiantur idola ipsa per se ethnicos coluisse, tum adversus illos neotericos, quos supra indicavimus, qui nullum unquam viguisse polytheismum proprie dictum adstruunt, neque idololatriam absolutam.

Evincemus autem ejusdem propositionis veritatem tum ex sacris litteris, tum ex monumentis ecclesia-

(1) Cons. *Critici sacri*; vol. 1, ad hæc loca.

(2) Clericus hic adnotat emphasin quamdam in illa locutione *faciamus*, etc. Rosenmüller eam repetit ex linguæ consuetudine, nam et in aliis linguis mos est, ut interdum plurali numero, de se loquentes, singuli utantur homines. Sic. Job. xiii, 2, 3; II Reg. xiv, 14, ubi David in eadem orationis serie singularem et pluralem numerum promiscue de se uno adhibet, II Reg. xvi, 20. Adversum autem 22, cap. 3. Geneseos: *Ecce Adam quasi unus ex nobis*, etc., manifestum est, inquit, Deum, dum prima pluralitatis persona loquitur, sibi conjungere ceteros dæmones *אֱלֹהִים*. At, præterquam quod allati textus ad rem non sunt, ut cuiuslibet eos attente percurranti palam fiet, ne unus quidem adduci potest, in quo Deus de se plurali numero loquatur, si eos excipias, in quibus non solum ecclesiæ patres, et veteres ipsi protestantes, verum ipsi rabbini non obscure insinuant pluralitatem personarum induci, ut inter ceteros ostendunt Martini in *Pugione fidei*, et Galatinus *De arcanis cath. veritatibus*, et post ipsos Cl. Drach, *Deuxième Lettre d'un Rabin converti*, sect. iv, pag. 75 et seqq. Paris 1827.

sticæ ac profanæ antiquitatis quoad utramque partem. Diximus autem *vel* polytheismo, *vel* absoluto idolorum cultu, ne quis putet nos contendere omnes prorsus ethnicos in ea perstitisse sententia, idola per se deos fuisse; scimus enim non omnibus rudem hanc stotisse opinionem.

Jam vero ethnicos in primis polytheismum proprie dictum admisisse, seu coluisse plures deos proprie dictos, 1. omnia illa ostendunt Scripturarum oracula, quæ objurgant infideles de pluralitate deorum, cujus rei documentum luculentissimum exhibent Acta Apostolorum cap. XIV ubi ex occasione miraculi patrati a Paulo et Barnaba, Lystrienses *levaverunt vocem suam, lyconice dicentes : Dii similes facti hominibus descenderunt ad nos, et vocabant Barnabam Jovem, Paulum vero Mercurium*; in turbas vero ac in sacerdotem, qui illis sacrificare volebat, insipientes, dixerunt apostoli : *Viri, quid hæc facitis? et nos mortales sumus, similes vobis homines, annuntiantes vobis ab his vanis converti ad Deum vivum, qui fecit cælum et terram, etc... qui in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas*. Ex quibus habemus ethnicos in multitudinem seu pluralitatem deorum reipsa credidisse, eum errorem præteritis generationibus communem fuisse, et ad revocandas eas ab ejusmodi errore apostolos esse missos a Christo Domino. Hoc autem ethnicos præstitisse, absque respectu ad verum Deum, luculentissime declarat Apostolus, scribens ad Galatas : *Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis, qui natura non sunt dii, serviebatis* (Gal. IV, 8). Sic Veteri Testamento Achior (Judith. cap. V) meminit multitudinis deorum, quos chaldæi colebant. 2. Idem evincunt omnia loca, in quibus dii gentium nominantur dii alieni, dii patrii uniuscujusque gentis, quæ innumera prope sunt. 3. Illa pariter evincunt testimonia, quibus arguitur infidelitas hebræorum, qui, cum a Deo recederent, ut sequerentur gentium deos, dicuntur, *fornicari, adulterari, etc.* Hisce objurgationibus plenæ sunt Scripturæ, ac præsertim prophetarum volumina (1), metaphora ducta exinde quod, derelicto uno veroque Deo gentis israeliticæ sponso sive marito, diis falsis per summam infidelitatem adhererent.

Quod præterea idololatriæ crimen consisteret in culto absoluto idolorum, id pariter luculentissime evincitur 1. ex iis locis, quibus reprehenduntur idololatræ, dicentes ligno : *Pater meus es tu*; et lapidi : *Tu me genuisti* (2), quod coluerint opera manuum suarum, *opera manuum hominum*, ut in prophetis passim, ac præsertim Isaïæ cap. XLIV, ubi graphice describitur stupiditas idololatriæ, dum faber lignarius exhibetur faciens idolum et deinde *curvatur ante illud et adorat illud et obsecrat, dicens : Libera me, quia Deus meus es*

tu (1). 2. Ex iis in quibus admonentur hebræi idola gentium deos non esse; quo spectat integrum capitulum VI Baruch : *Videbitis, inquit, in Babylonia deos aureos et argenteos et lapideos et ligneos in humeris portari, ostentantes metum gentibus : videte ergo ne et vos similes efficiamini factis alienis, et metuatis, et metus vos capiat in ipsis*; et, recensitis diversis idololatrarum ritibus ac multiplici idololatriæ specie, eadem semper ratione concludit : *Sciatis quia non sunt dii, nec timueritis eos*. 3. Demum, ceteris omnibus omissis, quæ in eandem rem afferri possent, facta ipsa id ostendunt in Scripturis recensita, ex quibus seligimus historiam idoli Bel et draconis (Daniel XIV). Bel enim credebatur Deus vivens, quem propterea non solum cultu absoluto prosequerentur babylonii, sed præterea apponebant ei per singulos dies escas, vinum, etc.; idem dicatur de dracone, quem ut Deum immortalem colebant et adorabant (ibidem); ut alia præteream. Ex his interim patet negari non posse, nisi fides Scripturæ detrahatur, ethnicos tum plures deos coluisse, tum idola pro veris diis habuisse, ac tanquam deos absoluto cultu veneratos esse.

Nunc præstat tandem propositionem documentis ecclesiasticis et profanis ostendere et confirmare. Ac primo quidem ecclesiæ patres, qui profecto longe melius quam nos paganorum theologiam ac religionem cognoscebant, quum plures ex ipsis ex paganismus ad christianam veritatem venerint, et assidue adversus ethnicorum errores ac superstitionem tunc vigentem pugnaverint, aperte utrumque propositionis nostræ assertum testantur. Ipsi enim non minus confutant eos, qui simulacra sive metallica sive lignea sive lapidea ut deos colebant, quam eos qui divinitatem tribuebant Jovi, Apollini, Veneri, Minervæ, qui non fuerunt nisi homines eosque, qui cum illis antiquis philosophis, sub istis diversis nominibus, mundum ejusque partes intelligebant. Quare vero? Nisi quia inter ethnicos omnes harum superstitionum ac idololatriæ species inveniebantur. Hinc aliqui sectabantur in religionis negotio fabulas poetarum, alii sensum philosophorum, plerique demum existimabant simulacra ipsa veros deos esse, ita ut philosophi ipsi præclarissimi traherentur a multitudine ad simulacrorum cultum, quasi revera dii essent, ut testatur Origenes, loquens de Platone et Socrate (2).

(1) Cfr. Exod. xx, 23; xxxiv, 17; xxxii, 4; Sapient. capp. xii-xv; Isaïæ ii, 8 et seqq.; Dan. v. 4; Jer. x.

(2) Hæc sunt ejus verba. (Contra Celsum, lib. vi, n. 4) : *Ἀλλ' οἱ τοιαῦτα περὶ τοῦ πρώτου ἀγαθοῦ γράφοντες καταβαλόντιν εἰς Πειρασίαν, προσευθέμενοι ὡς θεῷ τῇ Ἀρτέμει καὶ ὀψόμενοι τὴν ὑπὸ ἰδιωτῶν ἐπιτελουμένην πανήγυριν... ἀλεκτρούνα τῷ Ἀτλήπιῳ ἀποδιδόντες· καὶ ἔστιν ἰδεῖν τοὺς ἐπὶ σαρὰ μέγα φρονούντας καὶ θεολογία, ὁμοίωματι εἰλόνοιο φλαρτοῦ ἀνθρώπου προσκυνοῦντας εἰς τιμὴν, φασίν, ἔκείνου. Ἐθ' ὅτε δὲ καταβαίνοντας μετ' Αἰγυπτίων ἐπὶ τὰ πετεινὰ, ἢ τετράποδα, ἢ ἐρπετὰ, id est, Sed illi, qui de summo bono talia scripserunt, in Piræum descendunt, Diance ut Deo preces oblaturi, interfuturique festo ab imperitia multitudine celebrato... gallumque persolvunt Æsculapio... illos videre est de sua sapientia theologiaque gloriantes pervolvi ad*

(1) Exod. xxxiv, 15, 16; Lev. xvii, 7; xx, 5, 6; Jud. ii, 17; vii, 27, 33; Psalm. lxxii, 27; cv, 39; Isaïæ xxiii, 17; Jerem. iii, i, 6, 8; Ezech. vi, 9; xvi, 15 et seqq. Osæ i, 2.

(2) Jer. ii, 27.

Hinc Minutius Felix in *Octavio*, disserens de idolo pro Deo habito, inquit : *Quando igitur hic nascitur ? Ecce funditur, fabricatur, sculptur. Nondum Deus est. Ecce plumbatur, construitur, erigitur ; nec adhuc Deus est. Ecce ornatur, consecratur, oratur ; tunc postremo Deus est, cum homo illum voluit et dedicavit.* Eadem ratione loquitur S. Justinus (1). Athenagoras vero in *Legatione pro Christianis*, cap. XVII, non solum defendit christianos ab accusatione illis impacta, quod idola ut deos non agnoscerent, sed præterea confutat hunc errorem ostendendo Deum et idola infinito inter se intervallo distare, deinde cap. XVIII exponit nonnullorum explicationem : *Sed quoniam aliqui dicunt ejusmodi simulacra imagines tantum ac repræsentationes sive effigies deorum esse, etc.*, (2) ideoque idola coli cultu relativo, respondet alia ratione. Ex hoc habemus ethnicos plerosque idola absolute coluisse, nonnullos cultu relativo, admittentes tamen pluralitatem deorum. Id ipsum testantur Tatianus (3), Lactantius (4), Theophilus Antiochenus (5), Tertullianus (6), Prudentius (7), S. Athanasius (8). Sed præstat audire Arnobium exponentem sensa sua circa idola, cum paganus esset : *Venerabar, inquit, o cæcitas ! nuper, simulacra modo ex fornacibus prompta, in incudibus deos et ex malleis fabricatos : elephantorum ossa ; picturatas veteriosis in arboribus tæneas si quando conspexeram, lubricatum lapidem et ex olivi unguine sordidatum, tanquam inesset vis præsens, adulabar, affabar, et beneficia poscebam nihil sentiente de trunco ; et eos ipsos divos, quos esse mihi persuaseram, afficiebam contumeliis gravibus* (9). Nunc querendum subest,

pedes imaginis corruptibilem hominem repræsentantis, ejus colendi gratia ; et interdum cum Ægyptiis ad voluerum, quadrupedum, reptiliumque cultum se dejicere.

(1) *Apol.* 1, cap. 9.

(2) Ἐπεὶ τοίνυν φασὶ τινες εἰκόνας μὲν εἶναι ταύτας, θεοὺς δὲ, ὥς οἱ αἱ εἰκόνας, κ. τ. λ.

(3) *Orat. adv. Græc.* cap. 9, tum xxxiii et xxxiv ; ipse Tatianus se proficitur testem ocularem.

(4) *Div. Inst.* lib. ii, capp. 2 et 4.

(5) *Ad Autolyc.* lib. ii, cap. 2, ubi loquens de simulacris affirmat, quod ii ipsi, qui ea confecerunt, accedunt, ut ea adorent, et ea Deos esse existimant ; Ἐρχονται μετὰ σπουδῆς καὶ ρατάξεως..... εἰς τὸ προσκυνεῖν αὐτοῖς, καὶ ἡγοῦνται θεοὺς αὐτούς. Quid clarius ?

(6) *Apol.* n. xiii et seqq. ubi ostendit plus pati deos ethnicorum, dum fabrefiunt, quam Christiani dum tormentis subjiciuntur : « Ungulis, inquit, deraditis latera christianorum, at in deos vestros per omnia membra validius incumbunt ascie et uncinæ et scobinæ. Cervices ponimus ; ante plumbum et glutinum et gomphos sine capite sunt dii vestri... ignibus urimur ; hoc et illi a prima quidam massa, etc. *Instant ibidem ethnici : sed nobis dii sunt* » ...

(7) *I Cathemerin.* in hymno viii, kal. Januarius :

Nam cæca vis mortalium,
Venerans inanes nœnias,
Vel æra, vel saxa algida,
Vel ligna credebat Deum.

et rursus in *I Peristephanon*, hym. in laudem Vincentii mart.

(8) *Orat. cont. gent.* 22, 13, 15, edit. Maurin. ubi pariter expressæ tradit artifices opera sua ut deos salutare, θεοὺς προσαγορεύει ; cfr. etiam S. Greg. Naz. *Orat.* xxxv.

(9) *Adv. Gent.* lib. 1, n. 13. Et hoc etiam dictum

utrum potius credendum sit ita testantibus de re, quæ sub oculis ipsorum cadebat, et cujus ipsi pars fuerant, an recentioribus quibuscumque contrarium effluentibus.

Demum ne longiores sinus in re non necessaria, finem huic propositioni facimus duorum ethnicorum testimoniis, quorum unus est Horatius, cujus versus jam retulimus in tractatu de vera religione, ex lib. I, sat. VIII : *Olim truncus eram, etc.*, alter est Seneca, qui in libris moralibus ita de paganis scribebat : *Simulacra deorum venerantur, illis supplicant genu posito, illa adorant, illis per totum assident diem aut adstant, illis stipem jaciunt, victimas cædunt ; et cum hæc tantopere suspiciant, fabros, qui illa fecerunt, contemunt, etc.* (1).

Si igitur verus polytheismus dicendus est, in quo pluralitas deorum proprie talium admittitur et creditur ; si polytheistico cultu, qui deos in simulacris venerantur commaculati sunt dicendi ; si rei idololatriæ strictæ sumptæ censendi sunt, quotquot vel credunt numina idolis inclusa, vel idola ipsa ut deos habent ; cum ex documentis, sive ex Scriptura sive ex omni antiquitate sacra et profana depromptis, evidentissime constet ita se gessisse ethnica gentes, concludendum igitur est ethnicos vel polytheismo proprie dicto, vel idololatriæ cultu absoluto, vel passim utroque simul se commaculasse, quod demonstrandum nobis assumpsimus, tum adversus protestantes, tum adversus neotericos scriptores.

Quamquam hi postremi advertere præterea deberent ad concilium Tridentinum, quod sess. XXV, in decreto de sacris imaginibus, mandat : *Imagines porro Christi, deiparæ Virginis, et aliorum Sanctorum in templis præsertim habendas et retinendas, eisque debitum honorem et venerationem impertiendam ; non quod credatur inesse aliqua in iis divinitas vel virtus, propter quam sint colendæ, vel quod ab eis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat a gentibus, quæ in idolis spem suam collocabant.* Ergo ex conc. Trid. gentes putabant inesse idolis aliquam divinitatem vel virtutem, aliquid petebant ab ipsis, fiduciam in iisdem flegebant spemque suam in idolis collocabant, ideoque verum ac proprie dictum polytheismum, veram ac proprie dictam idololatriam profitebantur.

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Idololatria non est negatio alicujus dogmatis, sed violatio præcepti, et quidem omnium primi, ejus nempe, quod præscribit Dei adorationem et quidem solius Dei. Sic 2. idololatræ crimen consistit juxta Apostolum in eo quod, cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratiās egerunt ; sed evanuerunt in cogitationibus suis....., et

sit adversus eos, qui usum loquendi unicam, aut saltem præcipuam legem statuunt ad exponenda sacra Biblia, et tamen patres deserunt, quando ipsorum commentis adversantur.

(1) Apud Lactant. loc. cit. cap. 2. Cfr. P. Baltus, *Suite de la réponse à l'Hist. des Oracles*, 1. part. chap.

coluerunt et servierunt creaturæ potius quam Creatori (Rom. I, 21, 25); quod 3. congruit cum eo quod idem Apostolus, scribens ad Thessalonicenses, de ipsorum conversione ait : *Conversi estis ad Deum a simulacris, servire Deo vivo et vero*; ad Thess. I, 9, et I ad Cor. XII, 2 : *Scitis, quoniam cum gentes essetis, ad simulacra muta prout ducebamini euntes*. 4. Homo enim, utpote sensuum suorum servus, in se experiebatur indigentiam sibi Deum verum, unicum, æternum et invisibilem repræsentandi sub aliqua imagine, ut ipsa ἰδωλατρίας (idololatriæ) vox exprimit, *cultus nempe imaginum*; atque ita 5. honoratus est creator in operibus suis splendidioribus, quæ facta sunt totidem symbola divinitatis (1).

Resp. ad 1. N. Idololatria enim est tum negatio dogmatis, scilicet unius Dei, tum violatio præcepti prohibentis deferre creaturæ adorationem uni Deo debitam, vel etiam falsis diis cultum debitum Deo vero. Ex allatis enim documentis, sive ex Scriptura, sive ex patribus atque scriptoribus paganis, constat idololatrias passim in errore versatos fuisse pluralitatis deorum, ideoque dupliciter peccasse et in dogma et in præceptum. Paulus enim et Barnabas non unus, sed duo dii, Jupiter et Mercurius, existimati sunt (2).

Ad 2. D. Respectu paucorum philosophorum, C. respectu multitudinis ac populorum N. Patres enim atque interpretes, exponentes hunc locum conveniunt in eo restringendo ad philosophos, qui utique cum Deum cognovissent naturali ratione ex pulchritudine hujus universi, nec eum glorificaverunt, nec ejus unitatem et veritatem prædicaverunt, sed se potius in cultu externo et publico accommodaverunt multitudini colenti plures deos, prout ipsis approbat S. Augustinus, et patet ex historia (3). Hanc

41 et 42. Integrum confici posset volumen ex apertissimis patrum testimoniis, qui exprobrant gentibus cultum deorum et simulacrorum, et quidem absolutum. Nec minus clara sunt monumenta, quæ nobis suppeditant auctores profani. Diogenes Laërtius in vita Stilponis, lib. II, refert hunc philosophum exilio multatum fuisse ab atheniensibus, eo quod dixerit Minervam Phidiæ non esse divinitatem. Cfr. historia, quam refert Flav. Joseph. *Archæol.* lib. XVIII, cap. 3, n. 4, pag. 877 et seqq. edit. Havercamp, de muliere, quæ putavit se cum Deo congressam, etc. Cons. Bergier *Dict.* art. *Idole, Idolâtre*, etc. Cavendum tamen ab editione Vesuntina anni 1826, cui nescio quis e schola neoterica addidit notas ad disseminandam novam doctrinam, prout præstitit in hoc articulo, in quo Bergier aperta fronte contradixerat iis, quæ postea neoterici auctores invexerunt.

(1) *Essai sur l'indifférence en matière de Religion*, tom. III, pag. 74 et 75.

(2) Cfr. Euseb. *De Præp. evang.* lib. V, cap. 1 et seqq. usque ad cap. 16, ubi non solum de numinum ac simulacrorum multitudine, sed et de ipsorum cultu late ac fuse disserit, perpetuoque supponit coli simulacra lapidea ac lignea ut vera numina. Cfr. etiam Card. Gerdil. in suo *Saggio d'instruz. teolog.* opp. edit. Rom. tom. X, pag. 279, seqq.

(3) S. Aug. *De civ. Dei*, lib. VI, cap. 10. Cons. P. Baltus in opere, *Jugement des SS. Pères sur la morale de la Philosophie païenne*, liv. I, chap. 7, vol. 1, in-4°, Strasbourg 1719; ubi innumeris prope docu-

porro esse mentem Apostoli eruitur his ex verbis, quæ omisit adversarius : *Et dicentes se esse sapientes stulti facti sunt*.

Ad 3. D. A. Ducebamini ad simulacra falsorum deorum, C. unius veri Dei N. Id ipsum dicatur de alio textu epistolæ ad Corinthios; in hac enim ipsa epistola (I Cor. VIII, 5.) Apostolus expresse scribit : *Nam etsi sunt qui dicantur dii, sive in cælo, sive in terra (siquidem sunt dii multi et domini multi); nobis tamen unus Deus; et loquitur juxta errorem et sensum gentium*.

Ad 4. Neg. idololatrarum crimen præcise constitisse in efformandis et colendis imaginibus symbolicis unius veri Dei. Alioquin catholici, qui pariter Deum in imaginibus symbolicis seu formis, sub quibus Deus interdum apparuit patriarchis et prophetis, repræsentant, essent idololatriæ turpissimæ rei, prout eos accusant hæretici (1); quod impium et absurdum est. Falsum præterea est vocem ἰδωλατρίας designare seu exprimere, ut adversarius autumat, *cultum imaginum*; significat enim cultum vel servitutem falsarum imaginum, quibus nempe nullum reale objectum respondet, ut fuse ostendit Bellarminus adversus Henricum Stephanum aliosque hæreticos, hanc ipsam etymologiam ἰδωλων obtrudentes (2).

Ad 5. N. Sed, ut patet ex dictis, idololatræ, veri Dei obliti, non creatorem, sed falsos et inanes deos honoraverunt.

Inst. 1. Saltem sub multitudine diversarum formarum idololatria reducebatur ad cultum spirituum, qui per hoc universum diffusi sunt, et ad cultum hominum, qui post mortem ad eum excellentiæ atque potentiæ gradum evecti putabantur quo spiritibus cælestibus appropinquarent (3). Hinc 2. ostensum est idololatriam nil aliud unquam fuisse, quam cultum spirituum bonorum et malorum, et cultum hominum illustrium, id est, quoad rem ipsam nil aliud quam cultum *Angelorum et Sanctorum* (4). Sane 3. difficile potest intelligi paganos alligasse his diversis spiritibus veram notionem divinitatis. Si enim res bene perpendatur, 4. nonne unitas necessario includitur in hac notione? Dici propterea oporteret homines credidisse pluralitatem unius seu unici Dei (5); neque enim pagani credidissent plures deos, si non habuissent notionem *Dei* (6). In hanc 5. propterea

mentis ostendit philosophos fuisse idololatrias ac docuisse pluralitatem deorum, et tum factis tum scriptis passim cohonestasse idololatriam apud populum.

(1) Cons. Bellarm. *De reliquiis et imaginibus Sanctorum*, lib. II, cap. 13.

(2) Ibid. cap. 5.

(3) *Essai sur l'indifférence*, loc. cit. pag. 82.

(4) Ibid. pag. 107 et 108.

(5) Ibid. (pag. 110 et 111) : « Il est difficile que l'on s'entende soi-même, quand on prétend que les païens attachaient à ces divers esprits la vraie notion de la divinité. Qu'on veuille bien y réfléchir : l'unité n'entre-t-elle pas nécessairement dans cette notion ? Il faudrait donc dire que les hommes croyaient à la pluralité d'un Dieu unique. »

(6) Pag. 111, n. s. : « Comment les païens croyaient-

(Onze.)

sententiam conspirant catholici, protestantes, et philosophi, ut patet sive ex Beausobre (1) sive ex Voltaire (2). Quare G. poterat quis esse idololatra, etsi nullam negaret veritatem, neque Dei supremi existentiam, ut Judæorum exemplum ostendit, neque providentiam, neque præcepta justitiæ (3); ergo.

Resp. ad 1. D. Id est, aliqua species idololatriæ, C. idololatria universim sumpta, N. Cultus spirituum et heroum erat utique unus ex ramis idololatriæ superstitionis, sed non constituēbat totam idololatriam. Scriptura enim testatur ethnicos coluisse, et quidem cultu absoluto, solem, lunam, lapides et lignum, et ab ipsis petiisse beneficia, liberationem a malis, etc. Hæc porro erat idololatria multitudinis; recolantur probationes.

Ad 2. N. Si enim hoc ostensum esset, demonstratum pariter fuisset Scripturam sanctam nos decipere, dum affirmat homines coluisse deos, qui oculos habent et non vident, aures habent et non audiunt, habent os et non loquuntur; neque dixisset pariter Psalmista: *Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis* (4).

Ad 5. D. Si admitteretur, ut contendit adversarius, ethnicos alligasse veram notionem divinitatis diis suis, C. tunc enim haberetur contradictio in terminis; si contra admittitur, ut admittendum revera est, una cum omnibus patribus et theologis, ethnicos veram amisisse divinitatis notionem, dum admiserunt plures deos N. Etenim omnes patres ac theologi demonstrarunt, sive ex Scriptura, sive ex factis et documentis luculentissimis, viguisse polytheismum proprie dictum apud veteres paganos, prout etiamnum existit apud nostræ ætatis idololatrias. Quo posito, necessario jam sequitur polytheistas reipsa veram divinitatis notionem amisisse; alioquin in ejusmodi absurdam opinionem nunquam delapsi fuissent, ut admitterent pluralitatem deorum. Quod si idea unius Dei supremi nunquam penitus oblitterata est, repeti id debet a testimonio, quod vocat Tertullianus animæ naturaliter christianæ, sive a rationis lumine, quod nunquam extinctum est. Verum homines non semper, imo habitualiter non attendebant ad ejusmodi conscientiæ dictamen, et ad illas veritatis veluti reliquias quæ ab ipsis penitus in corde servabantur; insuper, dato etiam quod attenderent, nihilominus, eleu! nimis compertum est homines non semper sibi cohærere (5).

ils à plusieurs dieux, s'ils n'avaient pas la notion de Dieu? »

(1) In Historia Manichæismi, lib. ix, cap. 4, tom. n, pag. 654 et 655.

(2) In Dictionario philosophico, art. Religio, quæst. n. pag. 113 ad 115.

(3) Pag. 152: *On pouvait être idolâtre sans nier aucune vérité.*

(4) Psalm. cxm, 8.

(5) Hujus erroris refutationem jam præoccupavit doctissimus Suarez, (*De religione*, tom. 1, tract. iii, lib. 1, cap. 4, n. 12), qui cum sibi objecisset gentiles, inter deos majores et minores unum supremum, quem Jovem appellabant, agnovisse, cui soli verum cultum tribuebant, ita prosequitur: « Respondeo de

Ad 4. D. In se, C. subjective, seu prout apprehenditur ab humana mente, dum a vero deflectit N. Hoc solum ad summum eruitur, eorum errorem non fuisse invincibilem, quia si cupiditatibus liberi et præconceptis judiciis vacui attendissent ad veram Dei notionem, potuissent suum errorem detegere, ut plures reipsa philosophi eum detexere. Hinc evanescit illa battologia de fide in pluralitatem unius Dei, quia supponit quod est falsum, polytheistas nempe semper notionem veram divinitatis habuisse. In altera observatione, quod ethnici non credidissent deos absque notione Dei, permiscet auctor, quem impugnamus, Dei existentiam cum vera notione divinitatis; primam utique omnes admittebant gentes; alteram autem, generatim saltem, amiserant.

Ad 5. D. Protestantes, ut inde possent insimulare ecclesiam catholicam idololatriæ in cultu imaginum, et philosophi, nempe increduli, qui nihili faciunt Scripturam et patres, C. Catholici, *subdist.* ex iis nempe qui non veniunt a Scripturæ, patrum, concilii Tridentini auctoritate et communi sententia recedere, ut propria et singularia inventa sectentur, Tr. ceteri N. Nam catholici theologi refellerunt protestantes contendentes cultum idololatricum non fuisse nisi relativum, ut patet ex eorum tractatibus de cultu Sanctorum, incipiendo a Bellarmino usque ad nos. Proinde adversarius noster habeat sibi consentaneos Beausobre et Voltaire; nos autem cum communi catholicorum doctrina, innixa auctoritati Scripturæ, patrum et concilii Tridentini contrarium tenemus, abhorrentes ab ejusmodi novitatibus (1).

Ad 6. D. Eadem nempe ratione, qua quis potest esse islamita, non negando interius christianismum, C. alias N. Idololatria enim erat evidenter professio polytheismi, et per consequens negatio unitatis Dei; nec dubitari potest quin multitudo sive massa idololatrarum professa fuerit interius, non secus ac exterius, polytheismum; alioquin dicendum foret universam terram totidem hypocritis quot polytheistis plenam fuisse. Ad exemplum vero Judæorum, quos affirmat auctor noster tenuisse unius supremi Dei

facto ipso satis constare gentes errasse, sacrificando pluribus diis, ac subinde unumquemque ex illis diis tanquam verum Deum, seu quod idem est, sub aliqua ratione supremæ excellentiæ colendo. Unde verisimile est credidisse unumquemque Deum in aliquo munere seu præsentia et efficacia circa res aliquas habere supremam vim et potestatem, etiam si alii dicerentur majores, alii minores, juxta dignitatem rerum, quibus præsidebant; vel certe multi gentilium, præsertim commune vulgus, cæca quadam ignorantia et falsa traditione ac fide ducebantur, putantes singulis rebus vim quandam invisibilem ac supremam præsidere, ideoque supremo cultu esse colendam, sine ulla relatione ad unum supremum creatorem et gubernatorem omnium, nec discurrebant, quomodo id fieri posset, aut quomodo sine uno supremo numine et progenitore mundus posset subsistere. »

(1) Præ oculis habendum est gravissimum monitum Gregorii xvi, qui in sua Encyclica emissa, vii. Kal. Jul. 1854, adversus opusculum: *Paroles d'un croyant*: « Probe autem, inquit, intelligitis, Venerabiles Fratres, nos hic loqui etiam de fallaci illo,

existentiam, una cum cultu idololatrico, dico hoc aperte repugnare Scripturæ testanti, et quidem sæpe, illos idololatrias Deum deseruisse. Sic Deut. XXXII, 18 : *Deum, qui te genuit, dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui*; et Psalm. CV, 19 et seq. : *Fecerunt vitulum in Horeb, et adoraverunt sculptile, et oblii sunt Deum, qui salvavit eos*; Jer. II, 5 : *Elongaverunt a me, et ambulaverunt post vanitatem* (id est idola), et non dixerunt : *Ubi est Dominus, qui ascendere nos fecit de terra Egypti?... Effunde iram tuam in gentes, etc.*; Jud. X, 6 : *Filii Israel... servierunt idolis, Baalim et Astaroth, et diis Syriæ ac Sidonis et Moab, et filiorum Ammon et Philistiim; dimiseruntque Dominum, et non coluerunt eum*; ibid. 10 : *Peccavimus tibi, quia dereliquimus Dominum Deum nostrum, et servivimus Baalim*; et V, 16 : *Alienorum deorum idola projecerunt, et servierunt Domino Deo*. Quæ quidem omnia, hisque similia, cum assertionem auctoris componi nequeunt.

II. Obj. 1. Haud ita stupidi fuisse ethnici dicendi sunt, ut non intelligerent Deum alium esse quam ligna et lapides, 2: patet ex eo, quod ipsi mutarent simulacra pro arbitrio, cum tamen deos non mutarent, unique Deo multa simulacra ponerent. 3. Quod si prophetæ passim judeis et gentilibus fornicationes cum ligno et lapide exprobrare non desinebant, ratio est, quod Deum in ligno et lapide carnaliter venerabatur (1). Hinc, 4. cum gentiles a christianis tantæ stupiditatis arguerentur, respondebant se non ita hebetes fuisse : *Nam neque nos era, neque auri argentique materias, neque alias quibus signa constant, eas esse per se deos, et religiosa decernimus numina; sed eos in his colimus, eosque veneramur, quos dedicatio infert sacra, et fabrilibus efficit inhabitare simulacris* (2); ergo.

Resp. ad 1. D. Omnes, Tr. plerique, seu multitudo N. Contra factum et documenta conjecturæ nihil valent. Porro factum istud certissime constat ex dictis in probationibus; nunc addimus auctoritatem S. Augustini, qui in libro *De doctrina christiana*, cap. 7 : *Fateor, inquit, alius demersos esse, qui opera hominum deos putant, quam qui opera Dei*; et infra : *Illi simulacra venerantur vel tanquam deos vel tanquam signa et imagines deorum*. En igitur cultum absolutum idolorum, quem multorum fuisse idem testatur S. Doctor in Psal. CXIII, et epist. 49, et cultum quorundam relativum, non quidem Dei, sed deorum. Tertullianus, *Apologet.* cap. XII, asserit deos gentilium plura pati, dum fiunt, ab artificibus quam pa-

haud ita pridem invecro, philosophiæ systemate plane improbando, quo, ex projecta et effrænata novitatum cupiditate, veritas, ubi certo consistit, non quæritur, sanctisque et apostolicis traditionibus posthabitis, doctrinæ aliæ inanes, fuitiles incertæque nec ab Ecclesia probatæ adsciscuntur, quibus veritatem ipsam fulciri, ac sustineri vanissimi homines perperam arbitrantur.

(1) Ita Calvinus, *Inst. lib. I. cap. 51, § 9* et seqq.

(2) Apud Arnobium lib. VI, n. 40, in *Bibliot. Patrum Gallandi*, tom. IV.

tiantur christiani, cum occiduntur, quod eos nolint adorare (1).

Ad 2. D. Si homines sibi semper constarent in erroribus suis, C. secus N. Quamquam nihil vetat quominus dicamus ethnicos, qui eo stupiditatis deveniant, ut ligna et lapides putarent deos, eo pariter devenisse, ut sibi persuaderent se posse deos sibi efformare vel destruere. Addatur multitudo ut plurimum ex habitu et consuetudine agere, quin attendat ad consecutiones et ad rectitudinem cujuspiam facti, cui ab infantia assuevit, neque nos debere ex ideis, quas habemus, judicare de agendi ratione ethnicorum, in tanta præsertim cæcitate ac perversitate, quanta detinebantur tunc temporis.

Ad 3. Neg. ex duplici capite; 1. quidem, quia falso supponit Calvinus, qui hoc asserit, judæos vel gentiles reipsa plures non coluisse deos; quod tamen ut ex dictis patet, perspicue falsum est; 2. quia pro certo sumit sive judæos sive ethnicos per illa simulacra non intendisse nisi veri Dei imagines sibi fingere, quod pariter est aperte falsum; alioquin non dedisset Elias (III Reg. XVIII, 21) optionem israelitis Deum sequendi, quem ipsi maluissent, dicens : *Usquequo claudicatis in duas partes, si Dominus est Deus, sequimini eum; si Baal est Deus, sequimini illum*; quæ prorsus inepta fuisset, si æque verus Deus esset sive Deus Israelis sive idolum Baal. Confer præterea Deut. XXXII, 17; Jud. X, 6. Neque dicerentur israelitæ serviisse diis alienis, si in simulacris verum Deum coluissent (2).

(1) Integrum textum superius dedimus. Alia plura recolantur apud Bellarminum, loc. cit. cap. 13.

(2) Sic enim loc. cit. libri Judicum legitur : *Filii Israel... fecerunt malum in conspectu Domini, et servierunt idolis Baalim et Astaroth, et diis Syriæ ac Sidonis, et Moab filiorum Ammon et Philistiim; dimiseruntque Dominum et non coluerunt eum*. Cæcus sit oportet, qui non videat hic non agi de effigie unius veri Dei, ut autumat adversarii. Sic in Reg. xv, 13, Asa rex Juda : *Maacham matrem suam amovit, ne esset princeps in sacris Priapi... et confregit simulacrum turpissimum, et combussit in torrente Cedron*. Non puto dicturos esse adversarios ejusmodi simulacrum Priapi fuisse effigiem veri Dei. Quare vel ipse Jahn, qui tamen, hac etiam in parte, neotericorum biblicorum protestantium vestigiis insistit, fatetur duplicis generis occurrere in bibliis simulacra, alia Jehovæ et alia deorum, quæ præsertim in historia regni Israel, II Reg. (nobis IV Reg.) x, 29; xiii, 2, 11; xiv, 24. Quod tamen falsum est, cum in citatis locis tantum sermo sit de vitulis aureis erectis a Jeroboamo, quos Jahn pro certo sumit non fuisse nisi simulacra unius veri Dei, scilicet Jehovæ, contra expressum testimonium libri in Regum xiv, 9, ubi propheta ex Dei nomine graviter objurgat Jeroboam ob vitulos ab illo erectos, vocatque eos non, ut autumat Jahn, simulacra veri Dei, sed *deos alienos et conflatos*; sic enim ait : *Operatus es mala super omnes, qui fuerunt ante te, et fecisti tibi deos alienos et conflatos, ut me ad iracundiam provocares*... Nunc querere præstat, num Jahn, potius quam Scripturæ contrarium asserenti, fidem adhibere debeamus. Idola, proprie sic dicta, diversis nominibus occurrunt, quæ interdum permutantur. Communia omnibus nomina sunt פסל et עבודה effigies et simulacrum; ast פסל vel פסיל proprie est

Ad 4. D. Hoc respondebant nonnulli, ut vidimus ex Athenagora, et quidem ut a christianorum argumentis se subducerent, C. omnes, ac independentes ab ejusmodi exprobrationibus, N. Rubore utique suffusi, nonnulli ethnici hanc evadendi rationem invenerunt, ac mythologiam exponere diversimode nisi sunt, sive de diversis Dei attributis, sive de mundi partibus; ast sero nimis. Interim multitudo pergebat idola sua colere sive ut numina, sive ut numinum sedes; hinc loc. cit. prosequitur Arnobius: *Non improba neque aspernabilis ratio, qua possit quivis tardus necnon et prudentissimus credere deos, relictis sedibus propriis, id est cælo, non recusare nec fugere habitacula inire terrena, quinimo jure dedicationis impulsos, simulacrorum coalescere junctioni. In gypso ergo mansitant, atque in testulis dii vestri; quinimo testularum et gypsi mentes spiritus atque dii sunt.* En semper polytheismus et idololatriam proprie dictam (1).

PROPOSITIO III.—*Absurdum est Dualistarum systema, ac malorum origini explicandæ impar.*

A remotissima antiquitate et apud plures orientales populos, persas præsertim, obtinuisse dualismi systema historica monumenta evincunt (2). Ab orientali theologia ejusmodi doctrinam in christianam religionem derivare conati sunt basilidiani, valentiniani, carpocratiani, cerdoniani ac marcionitæ, qui totidem sunt gnosticorum surculi. Manes, a quo manichæi, in Zoroastri schola nutritus, tertio sæculo in finem labente (3), persarum dogmata amplexus est, ac magorum instituta cum religione christiana conciliare est aggressus. At cito ab ecclesia pulsus fuit. Manichæismus diu perduravit (4); non tamen

sculptile, etc. Jahn, *Archæol. bibl.* pars in *Sacra Arch.* § 127, p. 481, edit. Vien. 1805.

(1) In actis mart. sæpissime mentio occurrit pluralitatis deorum, quos christiani colere recusabant, atque idcirco morte mulcebantur; inter cetera unum seligo exemplum, ex *Hist. eccl.* Eusebii, lib. vii, cap. 41, edit. Valesii, ubi refert, ex publicis actis martyrium SS. Dionysii, Fausti, Maximi, Marcelli et Chæremonis. Cum Æmilianus præfatus adhortatus esset christianos ad deos colendos, Dionysius respondit: « Non omnes ab omnibus coluntur dii; eos singuli colunt, quos arbitrantur deos. Nos quidem unum Deum omnium rerum opificem, qui Valeriano et Gallieno sacratissimis Augustis imperium tradidit, colimus et adoramus... Æmilianus iterum dixit: Quis vero vos prohibet, quominus et hunc, si quidem Deus est, cum iis, qui natura sunt dii, adoratis? Deos enim colere jussi estis; eosque, quos cuncti norunt deos; *textus habet*: » *Τίς γάρ ὕμῶς καλῶναι καὶ τούτων, εἴπερ ἐστὶ θεός, μετὰ τῶν κατὰ φύσιν θεῶν προσκυνεῖν; θεὸς γὰρ σέβειν ἐκελεύσθητε* » καὶ θεοὺς οὓς πάντες ἴτασι. Et en, quomodo plures et quidem natura dii ex communi sententia admitterentur et colerentur.

(2) Plutarchus in tract. *De Iside et Osir.* pag. 190.

(3) Cfr. Bergier, *Diction. théol.* art. *Manichéisme*.

(4) Ibid. Notum est, in occidentales etiam partes, medio ævo longe lateque diffusus manichæos fuisse, qui deinceps sub albigenis, et postea henricianorum, petrobruianorum, poplicanorum, catharorum, etc. nomine rursum prodierunt; qui, etsi fundamentalem articulum de duobus principiis visi sunt deseruisse, atamen semper proprios ejusdem sectæ errores, sive circa incarnationem, sive circa sacra-

omnes Manetis discipuli ipsius principiis adhæserunt, sed, ut fieri consuevit inter hæreticos, in diversas sententias abierunt (1).

Etsi vero duorum principiorum dogma error fundamentalis fuerit harum sectarum, aliter tamen ab aliis exponebatur; ac mira semper extitit inter eas sectas discrepantia, tum circa naturam, tum circa originem et operationes entium istorum. Alii enim ex his sectariis contendebant esse improducta ambo, ac proinde æterna atque independentia ab invicem; alii autem principium mali productum asserebant (2).

Verum quæcumque demum fuerit germana illorum

menta, tum quoad aversionem a cultu Sanctorum, Crucis et imaginum, odium adversus ecclesiæ catholicæ doctores servaverunt. Cum vero ex iisdem sectariis prodierunt postea protestantes, qui gloriantur ejusmodi parentibus, ratio patet, quare plures ex ipsis manichæorum susceperint patrocinium, inter quos eminet Beausobre in sua *Histoire critique de Manichéisme*. Indidem etiam apparet, quænam sit genealogia protestantisismi. Cfr. Bergier loc. cit; cons. Altocius S. J. in opere *De antiquis novisque manichæis*, cap. xi, p. 81. Theodoretus refert errores Manetis, *Hæreticarum fabularum*, lib. 1, hæc. xxvi, et S. Epiphanius, *Adversus hæreses*, lib. ii, hæres. lxxvi, edit. Petavii; ubi n. 25 refert Manichæi impia dogmata ex Archelai Episc. Mesopotamiæ scriptis, qui eum coram ita confutavit, ut veterator debuerit fugam arripere. Cons. notas Petavii in hæc. lxxvi. Laur. Zacagni disputationem Archelai cum Manete protulit in sua *Collect. monument.* P. I. Vera dogmata manichæorum tradit etiam S. August. in libris adversus manichæos editis, præsertim vero in libris *Adversus Faustum*; Titus Bostrensis in libris tribus, qui inveniuntur in *Bibl. Patrum*, tom. iv, pag. 443, edit. Lugdunensis.

(1) Theodoretus apud Bergier art. cit. supra lxxii sectas manichæorum recensuit, quæ sibi invicem adversabantur.

(2) Certum videtur, omnibus perpensis, plerumque veteres dualistas, manichæis non exceptis, saltem nomine tenus, unum Deum admisisse, non autem duos, ut vulgo traditur; id constat tum ex ipsorum professione, tum ex antiquorum auctoritate. Etenim Faustus apud S. Augustinum (*Contra Faustum* lib. xx, cap. 2) protestatur manichæos unum Deum colere: « Nos, *inquit*, Patris quidem omnipotentis et Christi Filii ejus, et Spiritus Sancti unum idemque, sub triplici appellatione, colimus nomen. » Titus Bostrensis in *Biblioth. Patrum*, tom. iv, pag. 297, fatetur manichæos odisse principium malum, etsi par Deo facerent. Sic enim scribit: « Non solum Malum collocat (Manes) in ordine æquali Deo, tanquam hoc honorare velit, quod scilicet odit. » Hinc neque S. Augustinus unquam exprobrat manichæis quod adorarent principium malum, quamvis ipsis exprobraret quod de principio malo Deum facerent, ei tribuendo potestatem quæ soli Deo competit; at hoc ex consequenti, ut aiunt. Imo non videntur veteres dualistæ ex alta divinitatis idea, quam animo conceperant, eo devenisse, ut duo constituerent principia. Nempe ipsis horrore erat Deo, sive mediate sive immediate, mali originem adscribere; excogitarunt propterea principium, diversum a Deo, cui mala tribuerent. Id testatur S. Epiphanius, *Hæresi lxxvi*, nec non S. Hieronymus in *Commentariis in Nahum*, cap. 5, cujus verba hæc sunt: « Inde Manichæus, ut Deum a conditione malorum liberet, alienum mali induxit auctorem. » Eadem habet Titus Bostrensis, loc. cit.; idipsum colligitur, relate ad valentinianos et marcionitas ex scriptis, quæ S. Irenæus et Tertullianus adversus hos hæreticos ediderunt. Ex quo colligimus recen-

doctrina, quæ obscuris tenebris involuta est ; in utraque hypothesis facile est ejusmodi systema evertere.

Etenim, ex dictis in propositione 1. Dei notio, necessario poscit, ut unicus sit et singularis ; si autem duo principia ponerentur increata et independentia, necessaria proinde ac æterna, quorum unum esset omnium bonorum principium, alterum autem malorum, jam duo dii essent, ideoque ipsa Dei notio destrueretur. Præterea 2. pugnat cum eadem Dei notione, ut duo ponantur principia independentia quorum videlicet unum non pendeat ab altero, duc enim dii darentur æquales, neuter summus esset, ac proinde neuter Deus. 3. Si ambo necessaria et absoluta essent hæc principia, et æquali potestate prædita, in pari conflictu nihil operarentur. Atque ut alia absurda præteream, quæ ex tali hypothesis sequerentur, quæque veteres ecclesiæ patres urgebant adversus diversos recensitos sectarios (1), ex revelatione scimus, unum Deum esse rerum omnium conditorem et principium, cui auctori Scripturæ tribuunt omnia mala physica, ut legitur Deut. XXXII, 39 : *Videte quod ego sim solus, et non sit alius Deus præter me ; ego occidam et ego vivere faciam, percutiam et ego sanabo ;* et Isaïæ XLV, 6, 7 : *Ego Dominus, et non alter, formans lucem et creans tenebras, faciens pacem et creans malum ; ego Dominus faciens omnia hæc ;* Tob. XIII, 2 : *Quoniam tu flagellas et salvas, deducis ad inferos et reducis.* Malum autem morale oritur ab ipsa creatura deficiente a lege seu regula morum.

Quod si ponatur dependens ac productum mali principium, jam Deo bono subest, nec quidpiam moliri potest, nisi quatenus a Deo ipsi permittitur, ipsumque dualistarum systema hoc ipso evertitur. Addo ex ignorantia bonæ philosophiæ, ac præsertim physices, absurdam hanc doctrinam esse ortam.

Ex his porro rationum momentis altera etiam propositionis pars necessario colligitur, inutile nempe ac impar prorsus esse dualistarum systema malorum origini explicandæ. Etenim, eo semel constituto, cum utrumque principium ex naturæ necessitate ageret, nulla ratio assignari posset, cur tot numero et gradu bona ac mala essent, si pari virtute seu vi agerent ejusmodi sibi adversantia principia ; quod si alterum alteri prævaleret, vel sola bona vel sola mala reperirentur ; nisi velimus ex conducto ac inito fœdere sic temperare bonorum malorumque distributionem, ut paria hæc effluent et exsurgant, quod absonum omnino est et absurdum in iis, quæ necessitate naturæ agere supponuntur.

Ast præterea in tanto, quo versamur scientiarum physicarum progressu, inutile deprehenditur ejusmodi commentum, quod nonnisi ex earum ignorantia profluxit ; nemo enim in præsentia est, modo vel a limine physices disciplinas salutaverit, qui ne-

tiores novatores deteriores esse gnosticis et manichæis, dum veriti non sunt Deum mali auctorem prædicare.

(1) Cons. S. Epiph. loc. cit. et S. Aug. tom. VIII, opp. edit. Maur.

sciat ex earundem legum physicarum simplicitate ac unitate oriri phænomena, quæ inter se videntur contraria, ita ut ejusdem legis vi, qua producuntur effectus nobis salutare, prodeant ii, qui nobis nocent (1). Hinc non duplex, sed unum idemque est proximum principium, et quidem physicum, boni ac mali, seu illorum phænomenorum, quæ nos relative bona ac mala vocamus.

Et hæc quoad bona vel mala physica. Quod enim attinet ad bona vel mala moralia, ut jam adnotatum est, hæc nemini a bono vel malo usu libertatis proveniunt ; et si de malo speciatim sermo sit, hoc oritur ex creaturæ insito malo metaphysico, quod in limitatione consistit, quo fit ut errare et deficere a regula possit (2).

Cum igitur undequaque repugnet dualistarum systema, cum impar omnino sit explicandæ malorum origini ac prorsus inutile, sequitur, omnes difficultates, quæ ab adversariis, Bayle præsertim, urgentur adversus mali permissionem, ad summum non nisi mentis nostræ angustias evincere, quæ assequi nequit, quomodo Deus infinite bonus voluerit sic universum constituere, in quo tot mala, sive physica, sive moralia dominantur. Nos ex facto colligimus sic Deum potuisse se gerere, salva sua bonitate, justitia et sanctitate. Etenim ex una parte notio nobis insita Dei velut entis sanctissimi, perfectissimi et optimi destrueretur, si supponeremus quidpiam ipsum potuisse aut posse velle ac permittere, quod repugnaret summæ bonitati ac sanctitati ; ex altera, tot mala, tum moralia, tum physica, quibus premimur, experimur. Concludendum igitur est non repugnare Deum optimum atque san-

(1) Ex gr. calor, vitæ animantium et stirpium necessarius, non raro et molestas sensationes et alia parit incommoda. Caloris effectus est evaporatio, et ex hac procedunt pluvie, rores, fontes, etc. Sed ex hac etiam grandines, inundationes, etc. ; id ipsum dicatur de effectibus electricitatis, chemicarum affinitatum, etc.

(2) Malum metaphysicum significat carentiam perfectionis illius, quæ non est debita naturæ entis, ex Suarez *Metaph.* disp. xi, sect. iv, n. 3, qui ibid. observat *acceptionem istam mali inpropriissimam esse*, nec malum istud Patres et philosophos usque ad ipsius tempora considerasse, quia observarunt, in communi usu loquendi, non appellari malam rem aliquam per hoc dumtaxat, quod careat perfectione aliqua. Hæc enim est conditio naturæ cujuscumque creatæ ; sed per hoc quod careat perfectione sibi debita. « Quis, inquit S. Thom. (1. p. q. XLVIII, a. 3), dicat, rem aliquam esse malam, quia non habet bonum alterius rei, ut hominem esse malum, quia non habet fortitudinem leonis ? » Wolfius fuse ostendit ex illo malo nihil inferri posse contra bonitatem Dei (*Manichæa* Sect. III, n. 16, p. 379). Cfr. Leibnitzius (*Essai de Théodicée*, p. 1, n. 21, pag. 132), quem secutus est Ant. Genuensis (*Elem. metaph.*, part. III, cap. 4, prop. 25). Wolfius loc. cit. hujusmodi malum vocavit malum metaphysicum ; Kingius vero (*De origine Mali*, cap. 2, n. 20), et Mosheimius (in notis ad Cudworth, cap. 4, § 15) vocant malum imperfectionis, Hooke (*Princ. relig. natur.* tom. 1, sect. 1. art. 2) *malum defectus*, alii demum *imperfectionem negativam*. Cfr. Spagni in opere *De bono, malo et pulchro*, Romæ 1766, *De malo*, sect. 1, art. 3.

etissimum ista velle aut permittere, etsi rationem minime assequamur, qua duo hæc componi inter se possint.

Duo præterea præ oculis semper habenda sunt ad dissolvenda Baylii sophismata: 1. Deum non teneri ad optimum, alioquin tolleretur ipsius libertas, et omnes pariter creaturas suas rationales ac intelligentes in summo beatitudinis seu felicitatis apice constituere debuisset, quod absurdum est. Quod si ad summum istum perfectionis ac felicitatis gradum evelere creaturas suas non tenetur, nulla ratio sufficiens assignari potest, propter quam in hoc potius, quam alio perfectionis gradu sistere debeat; cum et ipse, quocumque tandem sistat, altiore tenere perpetuo queat, et creatura, quemcumque assecuta fuerit, eminentiorem quem non obtinuit, optare semper possit (1). Hinc eo ipso, quod gradus isti indefiniti sint, et Deus ad summum non teneatur, ita liber est, ut æque possit in quolibet istius scalæ, ut ita dicam, gradu consistere.

2. Animadvertere debemus, nos neque posse, neque debere ut iudicemus de iis, ad quæ Deus tenetur, mensuram ac normam capere ab eo, quod præstare tenetur creatura finibus circumscripta. Hæc enim bona quandoque (2) censi nequit, si quidquid potest

(1) Hanc theoriā clarissimo in lumine posuit Alex. Zorzi in suo *Prodromo della nuova enciclopedia italiana*. Siena 1779, art. *Libertà*, n. 20, 21, 22, 23. Sic enim loquitur n. 20: « lo convengo che Dio sia necessariamente determinato al migliore, o vogliamo dire all' ottimo, dove l'ottimismo v'è ed è possibile. Ma dove l'ottimo non v'è, o non è possibile, allora è che Dio può scegliere qualunque de' due o più termini, rappresentati necessariamente dal divino intelletto con un perfetto equilibrio. A maggior chiarezza io distinguerò due casi diversi. Il primo quando i termini della scelta sieno rappresentati come perfettamente simili. Qui l'ottimo non vi è: e questo caso da alcuni filosofi chiamasi *parallelo*. Il secondo quando i termini compongono una serie infinita, in cui il termine che siegue sia sempre migliore di quello, che lo precede. Qui l'ottimo non è possibile: e questo lo chiamerò appunto il caso della serie infinita. » *Deinde exposito primo casu, pergit ad secundum, dicens: « Iddio vuol creare il mondo. Ma un mondo assolutamente ottimo, e vale a dire un mondo infinitamente perfetto, è impossibile. Basta dunque che Dio dia al mondo, che vuol creare, un grado di perfezione finita... Presentasi dunque questa serie positiva infinita all' intelletto divino. E poichè i due limiti di essa, il zero e l' infinito sono impossibili, resta che la volontà divina scelga l' uno de' termini medii, che noi spiegheremo appunto coi numeri naturali. Ma quale ne sceglierà? Sia per esempio il cinquanta. E perchè non il cinquantuno, che certamente è migliore? E se il cinquantuno, perchè non il cinquantadue, che d' un grado lo supera? e se questo, perchè non il cinquantatré, anzi il cento, il mille, e così all' infinito? Quindi è chiaro, che quantunque tutti i termini della serie sieno tra lor disuguali, nodimeno come non è possibile sceglierne un tanto buono, che non ve n'abbia sempre un migliore, così ugualmente, tranne però i due limiti, divengono indifferenti di una indifferenza perfettissima d' equilibrio, del pari che se tutti fossero uguali. Iddio però potea scegliere qualsivisia degli universi possibili: e che uno ne abbia scelto, l' esistenza del mondo lo manifesta. »*

(2) Dixi quandoque: nam non videtur admitti posse principium absolutum Bergier, qui statuit, seu pro

boni in alteram creaturam non conferat, præsertim si vel peculiari lege vel obligatione naturali ad id obstringatur; cuiusmodi sunt ii omnes, quibus aliorum cura demandata est vel a natura ipsa, vel ab aliqua lege positiva, ut omnes provisores particulares. Deus enim utpote infinite bonus ac potens, hoc ipso non adstringitur ad bonum omne, quod tribuere potest, conferendum, nisi velimus admittere absurdum illud jam expositum, absolutum nempe *optimismum*, qui limites tingeret ejus omnipotentie, ultra quos ipse progredi non posset; Deus præterea cum sit provisor universalis, potest permittere defectus in partibus sui operis propter bonum totius universi (1).

Huc accedit discrimen ingens inter Deum et creaturas, quum Deus possit ex malis bona eruere, quod assequi nequit simplex creatura; hinc illud Augustini effatum: *Melius enim (Deus) judicavit de malis bene facere, quam mala nulla esse permittere* (2).

Quæ si probe teneantur, difficile jam non erit, per eorum applicationem adversariorum objectis occurrere, eaque singillatim disjicere.

DIFFICULTATES.

I. Obj. a veteribus dualistis: Æternum ac summum aliquod mali principium divinæ ipsæ Scripturæ agnoscunt; 1. sic Amos III, 6: *Si erit malum in civitate, quod Dominus non fecerit*; 2. Ecclesiastici XXXIII, 15: *Contra malum bonum est... duo et duo et unum contra unum*; et rursum ibid. XLII, 25: *omnia duplicia, unum contra unum*; quare 3. Christus Joan. XII, 31: *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras*; et Apostolus II. Cor. IV, 4: *Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium*; ergo.

Resp. N. A. Scriptura enim tota in eo est, ut inculet absolutum monotheismum. Ad 1. Dico hic Amos loqui de malo pœnæ, ut exponit S. Augustinus (3), et patet ex contextu et scopo prophetæ, qui est arguere hebræos de patris sceleribus, propter quæ Deus in eos animadversurus prædicatur illis afflictionibus et calamitatibus, quibus premebantur.

Ad 2. Resp. in allatis Ecclesiastici textibus sermonem esse de bonis ac calamitatibus, quibus universa hæc terra nostra, imo et hominum vita, quadam veluti permixtione constituitur, quæque proveniunt

certo sumit, bonam non censi creaturam, quæ in alteram totum bonum quod potest non conferat. Cum enim nulla lege vel obligatione, sive naturali vel positiva, quispiam teneatur totum quod potest bonum in alterum conferre, non video, quomodo aliquis dici non possit bonus, si omne bonum quod potest alteri non præstat. Quod si homo non tenetur ad optimum, multo minus tenetur Deus.

(1) Quo sensu mundus præsens possit dici optimus, fuse exponit Andr. Spagni, in *Diss. de mundo*, prop. III, sect. 1, in-4°, Romæ 1770. Cfr. S. Thom. p. 1, q. XXII, art. 2.

(2) *Enchiridii*, cap. 27.

(3) *Lib. contra Adimantum manich.* cap. 26: « Malum, inquit, hoc loco non peccatum, sed pœna intelligenda est. Dupliciter enim appellatur malum, unum quod homo facit, alterum quod patitur; quod facit, peccatum est; quod patitur, pœna... ita homo male facit quod vult, ut male patiatur, quod non vult. »

ex ipsa rerum natura, seu conditione creaturarum, quæ suis limitibus circumscribuntur, ac proinde *relative*, ut expositum est, possunt esse vel bonæ vel malæ (1).

Ad 3. *D.* Nempe diabolus, ad quem debellandum venit Christus; quique mentes infidelium excæcat seu suasionibus suis eos male dispositos à veritate retrahit, *C.* princeps ac Deus proprie dictus *N.* *Dicitur autem diabolus*, inquit S. Thomas (2), *esse Deus hujus sæculi, non creatione, sed quia sæculariter viventes ei serviunt; eo modo loquendi, quo Apostolus utitur* (Philip. III): *Quorum Deus venter est.*

II. Obj. Si unicuique et quidem bonus Deus admittatur, jam explicari non potest existentia mali moralis. Si enim 1. Deus bonus est, vel non debuisset concedere suis creaturis libertatem, qua abusus ipsas præviderat, cum tanta ipsarum perniciæ temporali et æterna, ac tanto dedecore suo, quum culpa sit maximum ipsius dehonestamentum; vel ipsas iis 2. saltem debuisset munire gratiæ præsidii, quibus creaturæ rationales instructæ, tum liberæ essent, tum a peccato immunēs. Ea 3. nobis insidet Dei boni, imo optimi, idea, ut intelligi à nobis nequeat, quomodo, cum possit a creaturis suis mala omnia avertere, non solum non avertat, sed malis omnibus temporalibus et æternis eas penitus obrui permittat. 4. Quod si dicatur Deus non sibi proposuisse ut finem, in condendis creaturis liberis, bonum peculiare ipsarum creaturarum, sed gloriam suam, quæ major exurgit ex mali moralis permissione ob exercitium suorum attributorum, præcipue vero misericordiæ atque justitiæ, ejusmodi effugium multiplici ratione intercipitur; tum a) quia indignum Deo bono est quærere gloriam suam tanto creaturarum suarum detrimento; tum b) quia eandem, imo longe majorem obtinere ac consequi posset gloriam ex felicitate earundem creaturarum, patefaciendo quid ipsis contingere potuisset, si in alio rerum ordine eas collocasset; tum c) denique nullomodo admitti Deus conferens libertatem cum præviso ipsius abusus, quin ipse particeps censeatur et auctor saltem remotus ejus mali, cujus ipse causam, licet deficientem, posuit: quemadmodum auctor et complex necis filii censeretur pater, qui dedisset ei ensem, cum prævisione, imo sola probabilitate ipsius abusus; quemadmodum mater, quæ ad choreas filiam duceret, ex quibus vel suspicari potuisset ejusdem filiæ seductionem, et ita porro (3); ergo.

Resp. *N.* A. ut patet ex dictis in probationibus. Satis est enim ad mali moralis existentiam explicandam defectibilem creaturæ intelligentis conditionem supponere; porro eo ipso, quod nulla creatura esse

possit infinite perfecta, ei malum metaphysicum jam necessario adhærere, quod in ipsa limitatione consistit. Ex hac autem limitatione sequitur omnem creaturam rationalem ignorantia et errori obnoxiam esse posse ex parte intellectus, et deficientiæ ab honestate ex parte voluntatis; quò fit ut certa regula morali indigeat, qua possit tuto finem suum assequi. Jam vero creaturæ rationales, ut sunt essentialiter intelligentes, ita sunt essentialiter liberæ, adeoque etiam adversus vitæ regulam, benignissime eis a Deo datam, agere possunt. Hoc vero malum morale est. Malum igitur morale non est nisi per creaturam liberam, nec exigit nisi causam deficientem seu defectibilem et limitatam. Hic igitur totus controversiæ cardo evolvitur, utrum nempe Deus potuerit creaturam intelligentem ac limitatam condere, et utrum bonitate sua adigatur ad eam exteriori aliquo præsidio ita muniendam, ut deficere illa non possit. Nos primum affirmamus, alterum negamus. Affirmamus primum, quia nihil impedit, quominus Deus optimus possit efficere, quod non repugnat, et in se bonum est, et quod exposcit ipsa creaturæ notio atque conditio. Alterum negamus, quia nulla lege Deus optimus adstringitur ad largiendum bonum aliquod extrinsecum, quod scilicet non exposcit ipsa creaturæ notio atque conditio. Quod si Deus ejusmodi bonum addit, id ex mera liberalitate facit, quæ proinde nullam importat obligationem, et diversos gradus habere potest, ut ipsa liberalitatis idea evincit. Sed jam ad singulas probationes.

Ad 1. *Neg.* ob allatas rationes. Cum agatur de re in se bona, et qua bene utens creatura potest semper ulteriorem felicitatem acquirere. Nec Deus tenetur ob abusum accidentalem, licet prævisum ac prævisam inde provenientem perniciem, abstinere a donis suis conferendis. Dedecus vero ac dehonestamentum se tenent ex parte creaturæ, ad quæ propterea reparanda Deus decrevit pœnas; sive temporales, sive æternas, pro offensæ seu dehonestamenti modo.

Ad 2. *Neg.* ut pariter patet ex dictis. *Potuisset* quidem Deus id præstare, sed non *debuisset*, ut adversarii affirmant et non probant; alioquin evincerent Deum *debuisset* creaturas omnes intelligentes statim condere in gradu supremo felicitatis ac beatitudinis, nec potuisse alia ratione e nihilo eas educere, quod est absurdum. Dixi *debuisset* in tali supremo beatitudinis gradu collocare; quia, cum malum sit defectio ulterioris boni, ut vidimus, quicumque inferior gradus felicitatis supponatur, semper erit malum respectu ulterioris gradus, quem creaturæ illæ assequi potuissent.

Ad 3. *Neg.* Hæc enim non est nisi idea præpostera atque ἀνθρωποπαθική, a nobis nempe desumpta, ex nimio nostri amore (φιλανθρωπία) proveniens, quam ad Deum transferimus, et qua fit ut nos ipsos velut centrum spectemus, ad quod omnia referri debeant. Nihil vero nostra refert, si intelligere nequeamus quomodo Deus, quem natura seu essentia bonum esse

(1) Cfr. Tertull. *Adv. Marcion.* lib. II, c. XIV: « Quæ quidem (pœnæ) illis, inquit, mala sunt quibus rependuntur: ceterum suo nomine bona, qua justa et bonorum defensoria, et delictorum inimica, atque in hoc ordine Deo digna ». Energice idem prosequitur capitibus sequentibus.

(2) 1. p. q. LXV, art. 1.

(3) Bayle, *Dictionnaire*, art. *Pauliciens*; eadem refert in aliis art. *Manichéens*, *Origène*, *Marcionites*.

ratio ipsa dictat, possit permittere, nec a nobis avertat tot mala, quibus obruimur; nobis sufficit ostendere id non repugnare, quod evincimus sive a priori sive a posteriori, ut aiunt. Si nunc quæ partium nostrarum sunt executi fuerimus, divina gratia adjuti, olim videbimus aperte, quod nunc nonnisi in speculo et in senigmate videmus.

Ad 4. Respondeo nos minime adstringi ad hanc potius quam aliam assignandam rationem, qua Deus permotus sit ad hunc providentiæ ordinem præ alio amplectendum; potest hæc esse, possunt esse aliæ, quas ignoramus; possunt etiam plures esse. Hoc certum ac ratum apud omnes esse debet Deum, utpote sapientissimum atque sanctissimum, fines habuisse dignos se, dum præ tot aliis innumeris, qui ipsi præsto esse potuerunt, hunc potius ordinem eligere statuit; quinam autem præcise sint illi fines, nonnisi conjecturaliter, atque, ut dicitur, ex congruentia, determinare valemus, licet omnes demum in gloriam ejus cedant, a qua ipse præscindere nequit, quum omnium supremus finis sit (1).

Nec tamen sequitur, quod primo loco (a) inferatur, *Indignum Deo esse querere gloriam suam tanto creaturarum suarum detrimento*. Deus enim in hypothesi non querit seu intendit simpliciter gloriam suam ex creaturarum suarum detrimento, sed supposita istarum malitia, quam impedire non tenetur, eruit inde gloriam suam.

Non secundum b), quia quid magis conferat ad gloriam Dei nostrum non est dijudicare, quia prorsus ignoramus an in hoc scilicet potius quam in altero systemate majorem gloriam esset consecutus. Hoc autem Deus longe melius quam nos novit.

Non tertium c) denique, quia particeps criminis

(1) Diversas vias inierunt, qui Bayle impugnare aggressi sunt, inter quos eminet King Archiepiscopus Dublinensis, Jacquesot, La Place, Leibnitzius, Le Clerc, P. Mallebranche: quorum varia systemata seu principia videri possunt apud Bergier, *Dict. théol. art. Manichéisme*. Apposite observat And. Spagni op. cit. *De Malo*, diss. II, sect. VII, n. 429, non posse non determinatam vel determinatas delegi in particulari rationes adequatas, per quas Deus rectissime permittit peccata; certe vel ipsé S. Augustinus cum in hanc rationem inquirendam meditatus fuisset, illam esse supra captum suum professus est, dicens: *Altitudinem consilii ejus penetrare non possum, et longe supra vires meas hoc esse confiteor* (*De Genesi ad lit. lib. XI, c. 4. n. 6*); et alibi passim (*Epist. ad Paulin. CXLIX*, alius XXXIX, n. 18; *De Genesi ad lit. lib. XI, cap. 10*; *De dono perseverantiæ*, cap. 10). Hoc ipsum fassi sunt non pauci heterodoxi, quos citat et sequitur Joan. Christoph. Wolfius, *Manich.* sect. III, n. 20; et ex nostris Michael de Eltzalde S. J. *Forma veræ religionis*, q. XXXIX, n. 727 et seqq.; Alfonsus de Sara S. J. *Ars semper gaudendi*, tom. I, tract. VI, alique. Quare nihil melius in hac re quam illud Scaligeri usurpare: *Nescire velle, quæ magister optimus docere non vult, erudita inscitia est*. Quod si proferri tanquam determinatæ nonnullæ rationes possunt, ut etiam solent, illæ adæquatæ dici nequeunt, sed partiales atque, ut eas vocat Card. Bellarminus (*De amiss. gratiæ*, lib. III, cap. 2), *probabiles*. Has expendit singillatim Spagni, libro cit. n. 150 et seqq., ostenditque omnes inadæquatas esse, sive quæ prolatae sunt antiquis, sive quæ afferuntur a recentioribus.

non est, nisi qui, cum possit et debeat prævisum abusum impedire, non impedit, cujusmodi esset provisor particularis, non autem Deus, qui ex dictis non tenetur, utpote provisor generalis, qui potest in particularibus defectus aliquot pati ob totius universi bonum, ut bene jam adverterat, post S. Augustinum, S. Thomas (1); et sic responsio patet ad exempla patris, matris, magistri, etc. aliaque non pauca, quæ lasciviens Baylii ingenium excogitavit, in quibus idem semper latet sophisma, in eo positum, quod concludat ab eo, ad quod tenetur provisor particularis et limitibus circumscriptionis obstrictusque morali- bus legibus, ad provisorum generalem, infinita potentia ac bonitate præditum, qui non tenetur ad totum illud quod potest (2).

Inst. Deus non potuit condere creaturas rationales nisi ad felicitatem; ergo, licet *absolute* non teneatur totum malum ab ipsis avertere, tenetur tamen *hypothetice*, cum alias finem suum obtinere non possit.

Resp. D. A., id est, ad felicitatem per bonum usum illorum donorum, quibus illas cumulavit, C. quacumque ratione obtinendam N. Sane Deus creaturas rationales non potuit condere nisi ad felicitatem ex intentione sua, ac proinde eas instruxit mediis, tum naturalibus, tum supernaturalibus, quibus ipsæ bene utendo possint felicitatem adipisci, si velint; sed si istæ illis abutuntur ad suam perniciem, sibi solis, non autem Deo, infelicitatem quam sibi consciscunt, adscribere debent. Sed de hoc postea.

III. Obj. 1. Contrariorum eadem est ratio, ergo si bonum summum existit omnis boni causa, existit etiam summum malum omnis mali causa. Sane 2. effectus malus non potest produci a causa bona ex eadem ratione, qua effectus bonus produci non potest a causa mala. Hinc 3. cum bonum et melius dicantur relate ad optimum, malum et pejus dici debent relate ad pessimum. Demum 4. cum tam bona quam mala talia sint per participationem, de-

(1) I. p. q. XXII, a. 2: « Alii, inquit, de eo est, qui habet curam alicujus particularis, et de providore universali, quia provisor particularis excludit defectum ab eo, quod ejus curæ subditur, quantum potest; sed provisor universalis permittit aliquem defectum in aliquo particulari accidere, ne impediatur bonum totius; » et alibi passim.

(2) Pictetus *Cont. l'Indifférent*. ch. X, p. 154, adnotat permissiones allatas illius patris, et regis, etc. sistere tandem in ultimo quodam et præcipuo motivo certe vitioso, in præpostero affectu; tum esse imprudentes, cum neuter certus esse possit de felici exitu remedii, de quo cogitat; rex autem ille, qui permitteret scelera, ut haberet in quibus exerceret justitiam, crudelis animi esset. At in Deum perfectissimum non cadunt nisi fines sanctissimi et ipso digni, et licet puniat malos, non tamen permittit esse malos ad finem puniendi, et omnia habet in sua potestate, ut etiam de malis bona possit elicere. Quod est fateri, ut observat Spagni n. 155, illas non esse adæquatas rationes permissionis peccati, sed tamen esse aliquas, quæ saltem satis opportune sunt ad revocandum in mentem, inter attributa Dei non esse solum bonitatem, nec a Deo mundum conditum esse, ut hanc tantummodo creaturis intelligentibus manifestaret, quod tamen præter rationem videtur sæpius supponere adversarius.

bent utraque reduci ad illud, quod est per *essentiam* tale, ejus naturam ipsa participant; ergo.

Resp. Ad 1. *D.* In iis quæ contraria sunt per oppositionem *positivam*, *C.* quæ contraria sunt per oppositionem *negativam* seu *privativam* *N.* Ex eo enim quod sol necessarius sit ad aerem illuminandum, non efficitur aliquam similem et oppositam causam requiri ad tenebras producendas, quæ offunduntur sola lucis absentia et privatione. Hinc cum malum sit boni privatio, quæ negativa est, nonnisi causam finitam et imperfectam, quæ a recto ordine deflectere possit, exoptulat, et malum ita bono inhæret, ut sine ipso bono nec esse, nec intelligi queat.

Ad 2. *D.* Non potest produci a causa bona quatenus bona est, *C.* quatenus a bono deficit, ut expositum est *N.* et nego paritatem, cum effectus bonus sit positivus.

Ad 3. *D.* Sed diversa ratione, *C.* eadem ratione *N.* Bonum enim et melius dicuntur relative ad optimum per *accessum*, malum autem et pejus per *recessum*, nempe a bono vel optimo.

Ad 4. *D.* Bonum tale per participationem, *C.* malum *N.* Neque enim malum dicitur per *participationem*, sed per *privationem* vel negationem boni, ut diximus (1).

CAPUT III.

DE ESSENTIA DEI EJUSQUE PERFECTIONIBUS GENERATIM.

Deum existere ac unicum esse ostendere operosum non est; quid vero Deus sit, et ejusmodi ipsius natura in se sit, sive quæ essentia propriaque ejus conditio, definiri omnino explicarique non potest. Hinc receptum illud S. Augustini dictum, cui Patres reliqui consonant: *Deus ineffabilis est. Facilius dicimus quid Deus non sit, quam quid sit* (2).

(1) Cons. S. Thom. 1, p. q. XLIX, art. 3, ad 3: « Bonum, inquit, per accessum ad terminum perfectum attenditur; privatio autem per recessum a termino. Unde non dicitur malum per accessum ad summum malum; sicut dicitur bonum et melius per accessum ad summum bonum. »

(2) In Psal. LXXXV, n. 12. Cons. Petavius, *De Deo* lib. 1, cap. 5, ubi refert a S. Edmundo Cantuariensi in Speculo cap. 27, quatuor tradi modos, qui arripiendæ Dei notitiæ nobis usui esse possunt, quorum duo sunt interiores, alii exteriores. Prioris generis sunt revelatio atque ratio: revelatio tum fit, cum vel arcanis instinctibus, vel miraculis docentur homines; ratione vero cognoscitur, cum argumentis ad id utimur. Exteriores modi duo sunt, scriptura et creatura. Rursum ab antiquis passim duplicem distinguunt theologiam, hoc est, disputationem, quæ de divinitate ipsa instituitur: unam symbolicam et mysticam sive arcanam, alteram demonstrativam. Prior est, quæ sub figuratis quibusdam descriptionibus ac similitudinibus, quæ symbola vocantur, abstrusarum rerum significationes continet; ut cum uterus, et cor, et manus, et oculus affinguntur Deo. Posterior, quæ de Deo revera, non figurate, affirmat aliquid aut negat, et cum eum bonum ac sapientem dicimus, aut infinitum vel invisibilem. Hæc notare constitui juxta veterum placita, ut magis innotescat, quam ab ipsis deflexerint 1. Neoterici illi, qui contendunt non aliter posse nos ad Dei existentiam cognitionem pervenire, quam per revelationem; illos superius recensuimus. 2. Illi qui autumant in statu puræ naturæ, seu se-

Dum igitur theologi inquirere solent in Dei essentiam ejusque perfectiones, pro intelligentiæ humanæ modulo id faciunt, quatenus nempe ab humana mente Deus concipi potest, non autem omnino quatenus re ipsa est.

Perfectiones autem, *nomina*, *attributa* dicuntur illæ dotes, quæ Deo necessario insunt, atque ab ejus essentia profluere quodammodo mente nostra concipiuntur, eamque jam constitutam veluti perficere ac modificare.

Cum vero Deus sit perfectionum infinitum pelagus, ac simplicissimus in se ipso, nec, ut videbimus, apprehendi a mente finita possit nisi per conceptus peculiare, dum instituitur quæstio a theologis, quodnam sit constitutum Dei metaphysicum, id debet intelligi de ratione et ordine, quo progredi mens debet in serie divinarum perfectionum vel attributorum, et de perfectione ejusmodi investiganda, quæ spectari possit ut ceterarum veluti fons et origo, vel etiam, si placet, basis et fundamentum, quod ceteras regat atque sustentet, qua ab aliis entibus Deus maxime secernatur, quæque propterea constituat ipsam Dei essentiam.

Essentiæ enim nomine intelligitur id, quod primum in ente concipitur, et est ejusdem proprietatum fons et origo, atque per quod ens a reliquis entibus omnino distinguitur, seu in suo esse proprie constituitur.

Circa hanc quæstionem quatuor præcipuæ sunt theologorum sententiæ. Prima illorum est, qui *nominales* nuncupantur, juxta quos Dei essentia consistit in cumulo omnium perfectionum (1); altera est illorum, qui contendunt eam ponendam esse in *infinitate radicali*, seu in *exigentia* omnium perfectionum (2); tertia nonnullorum *thomistarum* est, qui opinantur eam sitam esse in *intellectione actuali* vel, ut aliis placet, *radicali* (3); quarta demum, quam sectantur *thomistæ* reliqui, ac communis est inter theologos, statuit Dei essentiam in *esse a se* (*aseitatem* vocant), vel clarius in existentia a se, in existentia necessaria, seu necessitate essendi.

Cum instituti nostri non sit in quæstionibus scholasticis diutius immorari, contenti erimus communiorē, quamque veriorē existimamus adstruere sententiam, de ceteris non solliciti. Quod quidem præstabimus, quæ Deo vindicaverimus, prout ordo postulat, omnes prorsus perfectiones, ut inde ex his

clusa revelatione, homines nunquam perventuros in Dei existentis notitiam, quod passim in Germania traditur. 3. Quam abutantur nonnulli revelationis voce, quæ interdum apud veteres occurrit, quando de Dei cognitione sermo est, cum alio omnino sensu ab eo, quem neoterici eidem voci affingunt, illam usurpaverint. 4. Id ipsum dici debet de symbolica Dei notitia, quæ a veteribus accipitur significatione diversa ab ea, quæ nunc temporis obtinet apud nonnullos, qui hoc pallio se tegere nituntur. Cons. *Essentius* in *Sententiarum* lib. 1, dist. 5, § 6.

(1) Horum auctor est Guillelmus Occamus, de quo cfr. Feller, *Dict. hist.*

(2) Hanc passim Scotistæ tuentur.

(3) Cons. Card. Gotti, *Tract. De Deo*, tom. II, q. 3 dub. 3.

illa ordine prior statuatur, quæ spectari possit, nostro cogitandi modo, velut ceterarum fons et origo, ac constitutivum, ut vocant, metaphysicum Dei, seu Dei essentia metaphysica.

Notandum porro est perfectiones generatim bifariam dividi. Prima pars complectitur eas, quas veteres scholastici vocabant *simpliciter simplices*, quasque nos absolute *simplices* vocabimus; altera vero complectitur perfectiones *secundum quid*, quas nos dicemus *mixtas*. Perfectio *simplex* ea est, quæ nullam in suo conceptu involvit imperfectionem, ac melior est sua opposita et quacumque alia cum qua est impossibilis in eodem subjecto; perfectio *mixta* ea est, quæ vel aliquam in suo conceptu importat imperfectionem, nec est perfecta nisi in aliquo genere tantum, non autem absolute, vel saltem talis est, ut sit impossibilis in eodem subjecto cum alia perfectione sive meliore sive æquali. Quod ut aliquo exemplo clarius fiat, ducto ab ipso S. Anselmo, hujus distinctionis auctore in *Monologio*, cap. XV (alias XIV): esse sapientem, melius est suo opposito, quia absolute melior est sapiens quam non sapiens; quod pariter dici debet de bonitate, justitia, etc.; contra, esse aurum non est perfectio nisi in auro, non autem in omni genere, quia esset imperfectio in homine, qui si aureus esset, vita et sensu careret. Advertit autem idem S. Doctor (cap. 5) hanc distinctionem non habere locum nisi in substantiis (1).

Inesse autem possunt alicui subjecto perfectiones duplici potissimum modo, nempe vel *formaliter* vel *eminenter* (quatenus sub hoc vocabulo comprehenditur etiam quod dicitur *virtualiter* et *æquivalenter*). Tunc aliquæ perfectiones censentur inesse alicui subjecto formaliter, cum proprie et secundum suum conceptum ac definitionem de eo enuntiantur; ut cum dico: Deus est bonus, sapiens, etc. vel in Deo est bonitas, sapientia, etc. Eminenter autem, quando nonnisi improprie de illo enuntiari possunt, quum non inveniuntur in subjecto prout sunt, sed modo longe perfectiori, seu cum subjectum, cui inesse aliqua ejusmodi perfectio dicitur, potest aut illam producere aut idem præstare per altioris ordinis perfectionem; sic ex. gr. Angelus eminenter dicitur continere rationem, quia longe meliori modo assequi potest per suam intelligentiam, quod homo per rationem assequitur.

His ita declaratis, tria hic præstare debemus:

(1) Præmiserat enim initio capitis: « De relativis quidem nulli dubium, quia nullum eorum substantiale est illi, de quo relative dicitur. Quare si quid de summa natura dicitur relative, non est ejus significativum substantiæ. Unde hoc ipsum, quod est summa omnium, sive major omnibus, quæ ab illa facta sunt, vel aliquid aliud quod similiter relative dici potest, manifestum est, quoniam non ejus naturalem designet essentiam. Si enim nulla earum rerum unquam esset, quarum relatione summa et major dicitur, ipsa nec summa nec major intelligeretur; nec tamen idcirco minus bona esset, aut essentialis suæ magnitudinis in aliquo detrimentum pateretur. Quod ex eo manifeste cognoscitur, quoniam ipsa quidquid boni vel magni est, non est per alium quam per se ipsam. »

nempe ostendere 1. Deo inesse omnes perfectiones; 2. quam ratione Deo perfectiones inesse dicantur; 3. quæ demum ex perfectionibus, quæ in Deo sunt, censi debeat Dei metaphysicum constitutivum, seu per quam censendum sit constitui Dei essentiam. Quod enim spectat ad modum, quo se habeant divinæ perfectiones ad divinam essentiam, disseremus, cum de attributis in particulari, ac præcise cum agemus de Dei simplicitate. Sit igitur

PROPOSITIO I.

In Deo sunt omnes perfectiones.

Deus enim de se ipso loquens (Exodi XXXIII, 19), dicit Moysi: *Ostendam omne bonum tibi*. Jam vero omne bonum Deus dici absolute non posset, nisi perfectiones omnes in se contineret. Huc quoque spectant, quæ de Deo passim Scripturæ prædicant, Psal. 144: *Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis*; tum Baruch III, 25: *Magnus est et non habet finem*. Cum autem Scriptura magnitudinem Deo tribuit, non in sensu magnitudinis extensæ per omnia spatia tribuit, sed cujuslibet perfectionis, ut sapientiæ, potentiæ, majestatis, naturæ, etc. Quare optime S. Joannes Damascenus, *De fide orthod.* lib. I, cap. 9, de Deo loquens: *Nam totum ESSE*, ait, *velut immensum quoddam et nullis terminis definitum essentiae pelagus complexu suo ipse continet* (1). Hoc ipsum jampridem affirmaverat S. Greg. Naz. *Orat. in Natalitia*, iisdem pene verbis dicens: *Universum ESSE in se ipso, nunquam inceptum, nunquam desitutum, complexus continet, tanquam infinitum quoddam et interminatum essentiae pelagus* (2). Sic patres reliqui.

Sed et ratio ipsa hoc suadet: Deus enim est ens quo nihil melius excogitari potest. Ergo necessario omnes omnino perfectiones in se contineat necesse est; alioquin jam aliud eo majus excogitari posset, nimirum quod omnes possideret.

PROPOSITIO II.

Deus habet omnes perfectiones simplices formaliter, mixtas autem eminenter.

Talis enim Dei est idea, ut ipsi tribui debeant omnes perfectiones, quæ cum ejus natura componi possunt, ac removeri ab eo debeat quidquid imperfectionem in suo conceptu involvit, et cum simplicissima ipsius natura consistere nequit. Quum autem ex præcedenti propositione Deus in se contineat perfectiones omnes, dicendus est diversa ratione possidere perfectiones simplices, diversa perfectiones mixtas, priores nempe formaliter, posteriores eminentiori quodam modo, prout naturæ divinæ congruit.

Ac primo quidem Deum vere et proprie seu formaliter illas continere perfectiones simplices, patet ex ipsius perfectionis simplicis notione, quam dedi-

(1) Ὅλον γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν ἔχει τὸ εἶναι, ὅν τι πέλαιος οὐσίας ἀπειρον καὶ ἀόριστον. Pag. 142, edit. P. Le Quien, Paris 1712.

(2) Ὅλον γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν ἔχει τὸ εἶναι, μήτε ἀρξάμενον, μήτε αὐτόμενον ὅν τι πέλαιος οὐσίας ἀπειρον καὶ ἀόριστον. Edit. Billii *Orat.* xxxviii, n. 11, pag. 615.

mus. Simplex enim perfectio ea dicitur, quæ et sua opposita et omni alia impossibili melior existit. Ergo omnes perfectiones simplices vere et proprie Deus in se continet; secus enim non esset quidquid optimum cogitari potest. Hinc omnes perfectiones simplices Deum denominant, et Deus dicitur substantia, spiritus, sapiens, justus, etc.

Quod autem nonnisi *eminenter* contineat perfectiones mixtas, ex earum ipsa notione pariter eruitur; mixta enim perfectio ea est, quæ involvit aliquam imperfectionem, vel saltem est impossibilis cum perfectione meliori sive æquali; hinc si Deus vere et proprie perfectiones istas in se contineret, jam non possideret perfectiones simplices, cum quibus in eodem subjecto perfectiones mixtæ consistere nequeunt. Sic si Deus esset corpus, non esset spiritus; si vero spiritus non est, jam nec est quidquid optimum cogitari potest. Hinc perfectiones mixtæ Deum non denominant; Hinc Deus non dicitur corpus, animal, rationalis, etc.

Cum tamen omnes perfectiones, quæ in creaturis elucet, Deo insint, sequitur eas non alia ratione in eo esse, nisi quatenus potest illas producere, ideoque *eminenter* seu virtualiter continere; sive quia nulla est, cui Deus non æquivalet tum in *essendo*, ut dicunt, tum in operando. Quare eas continet æquivalenter, quia potest illud producere et præstare, quod illæ præstant, per altioris ordinis perfectionem, producit enim illas per suam omnipotentiam; et quod illæ pro modulo suo nec sine multis imperfectionibus præstant, præstat ipse absque ullo defectu et cum singulari excellentiâ; ac propterea, quod illæ possunt, ipse potest per perfectionem longe eminentiorem; hoc est autem continere *eminenter*.

Deus igitur perfectiones simplices formaliter, mixtas vero continet *eminenter*, quatenus, ut dictum est, istæ aliquam imperfectionem in suo conceptu involvunt. Ex dictis autem pronum est unicuique colligere Deum esse infinitam omnis perfectionis et entitatis simplicissimam et eminentissimam complexionem. Omnis, inquam, perfectionis non solum increatæ, sed etiam creatæ, quia quidquid est bonitatis, pulchritudinis, perfectionis, entitatis, non solum existentis, sed etiam possibilis in creaturis, id totum infinite perfectius et copiosius continetur in Deo, et quidem per unam simplicissimam rationem suæ deitatis, per quam est omnia formaliter vel *eminenter*. Hinc merito S. Anselmus loc. cit. infert omnia illa, quæ divinitati tribuuntur, significare, non qualitatem vel modum, sed substantiam ejus, et ab ipsa omnia summo modo concludi: *Quidquid igitur eorum, inquit, de illa dicatur, non qualis vel quanta, sed magis quid sit monstratur. Sed patet illud est. Illa igitur est summa essentia, summa vita, summa ratio, summa salus, summa justitia, summa sapientia, summa veritas, summa bonitas, summa magnitudo, summa pulchritudo, summa immortalitas, summa incorruptibilitas, summa immutabilitas, summa beatitudo, summa æternitas, summa potestas, summa*

unitas. Quem propterea summe revereri summeque diligere debemus (1).

DIFFICULTATES.

Obj. 1. Relationes divinæ non sunt perfectiones simplices, sed mixtæ seu secundum; quid atqui in Deo formaliter sunt. Falsum igitur est perfectiones mixtas non esse in Deo nisi *eminenter*. Præterea 2. ex dictis, perfectiones divinæ profluere intelliguntur ab essentia; ergo in illa formaliter non continentur.

Resp. ad 1. *D. A.* Quatenus in eodem subjecto consistere simul nequeunt, *C.* quatenus imperfectionem involvunt in suo conceptu *N.* Diximus autem perfectionem mixtam esse, quæ vel imperfectionem in suo conceptu importat, vel saltem in eodem subjecto cum alia consistere nequit; hoc porro tantum posteriori sensu inter perfectiones mixtas recensentur divinæ relationes; eadem enim persona non potest habere paternitatem et filiationem, quæ duæ proprietates se invicem excludunt. Non desunt qui relationes perfectiones esse negant, cum relatio non dicat neque perfectionem neque imperfectionem, sed modum seu habitudinem unius ad aliud, sed de hoc in tract. de Trinitate.

Ad 2. *D.* Profluere intelliguntur, si distincte considerentur, *C.* si generatim *N.* Hoc enim sensu sunt formaliter ipsa divina essentia.

PROPOSITIO III.

Essentia Dei metaphysica videtur constituenda in eo quod sit ens a se ac independens, seu in existentia a se.

Essentia enim metaphysica seu metaphysicum Dei

(1) Cf. Less. *De Divinis perfect.* lib. 1, cap. 6. Præter summam in dicendo claritatem id sibi peculiare vindicat piissimus hic auctor, ut lectorum corda mire accendat ac in Deum moveat; præsertim in suis recollectionibus precatoriis, in quibus, dum summam colligit eorum omnium, de quibus de præcedentibus capitibus late disseruerat, egregias precationum formulas exhibet. Ut hujus rei specimen habeant auditores nostri, partem hic referre placet recollectionis, quam materia, de qua agimus, subjicit: «Vilescant mihi omnia transitoria propter te, et cara sint mihi omnia tua, et tu Deus meus plus quam omnia. Quid enim sunt cetera omnia ad excellentiam bonorum tuorum? Fumus sunt, umbra sunt et vanitas omnes divitiæ ac deliciae, omnisque gloria hujus mundi, quæ misere oculos mortalium fascinant, ne vera illa bona, quæ in te sunt, cognoscere et persequi valeant. Et sicut qui dormiunt, inani imagine divitiarum, voluptatum et honorum delusi, nihil horum inveniunt cum excitantur, sed cum dolore animi vident se misere deceptos, ita accidit omnibus hujus mundi amatoribus, vite istius per mortem corporis discusso somno, mente in lucem alterius sæculi expergiscente. Nihil igitur illorum amem aut æstimem, sed te solum et bona tua, quæ in te recondita, quæ tu ipse es, quibus fruenter æternum qui, hisce caducis contemptis, tibi inhæserint. Amem te super omnia, et semper serviam tibi; quia infinite melior es omnibus, et dignus, ut omnis amor, omnis benevolentia, omnis benedictio, omnis gratulatio, omnis gloria, omnis servitus tibi ab omni creatura in omnem æternitatem deferatur et impendatur.»

constitutivum, ex communi doctrina, quatuor debet in se conditiones complecti : nempe 1. ut sit quiddam intrinsecum enti, 2. ut ipsum ab aliis omnibus secernat, 3. quod primo concipiatur, 4. demum ut ceterarum omnium perfectionum spectari possit veluti fons et origo. Atqui in *aseitate*, seu in existentia a se, quatuor ejusmodi conditiones reperiuntur, quæ ad essentiam metaphysicam constituendam requiruntur et sufficiunt. Nam ratio entis a se est quidem intrinsecum Deo, ut patet; nihil enim ea prius cogitari potest; nihil præterea est quod Deum magis a creaturis distinguat, quæ *esse* acceperunt ab alio; omnia demum attributa ex hoc quasi principio dimanare concipiuntur. Ex eo enim quod Deus intelligitur esse ens a se statim necesse est, ut omnibus perfectionibus cumulativissimus nullisque terminis circumscriptus intelligatur. Quare S. Thomas, cum docuisset Deum esse ipsum *esse* per se subsistens, ex hoc colligit, eum omnes perfectiones continere, quia omnis perfectio pertinet ad rationem *essendi* (1); ac postea cum S. Joan. Damasceno statuit ex omnibus Dei nominibus, quæ de Deo dicuntur, præcipuum et Deo maxime proprium esse *qui est*, totum enim in se ipso comprehendens, habet ipsum *esse* velut quoddam pelagus substantiæ infinitum (2).

Hæc sane sententia magis consentanea videtur tum sacræ Scripturæ tum sanctorum patrum doctrinæ. Deus enim ipse suam naturam nomenque sibi proprium expositurus (Exodi III, 14) ait Moysi : *Ego sum*

(1) 1. p. q. iv, a. 2. Cfr. Suarez, *Metaph.* tom. II, disp. xxx, sect. I et seqq.

(2) Ibid. xiii, a. 2. Adeo Dei proprium *esse a se* Tertullianus pro certo habet, ut inde arguat adversus Hermogenem materiam æternam non esse. En quomodo ipse ratiocinetur, cap. 4 : « Hinc denique incipiam retractare, ait, de materia, quod cum Deus sibi comparet, proinde non natam, proinde non factam, proinde æternam, sine initio, sine fine proposuimus. Quis enim alius Dei census, quam æternitas? Quis alius æternitatis status, quam semper fuisse et futurum esse, ex prerogativa nullius initii et nullius finis? Hoc si Dei est proprium, solius Dei erit, cujus est proprium, quia etsi alii adscribatur (nempe si et alii adscribatur), jam non erit Dei proprium sed commune cum eo cui et adscribitur... Quod si Deus est, unicuique sit necesse est, ut unus sit. Aut quid erit unicuique et singulare, nisi cum nihil adæquabitur? Quid principale, nisi quod super omnia? nisi quod ante omnia, et ex quo omnia? Hæc Deus solus habendo est, et solus habendo unus est. Si et alius habuerit, tot jam erunt dei, quot habuerint quæ Dei sunt... et ita prosequitur cap. 5, 6, 7, edit. Rigaltii.

qui sum : sic dices filiis Israel : **QUI EST** misit me ad vos (1). Quæ verba expendens S. Hilarius, de *Trinitate*, lib. I : *Admiratus sum*, inquit, *plane tam absolutam de Deo significationem, quæ naturæ divinæ incomprehensibilem cognitionem aptissimo ad intelligentiam humanum sermone loqueretur. Non enim aliud proprium magis Deo quam esse intelligitur, quia ad ipsum quod est, neque desinentis est aliquando, neque cæpti*; ac S. Bernardus, *De Consideratione*; lib. vi, c. 6 : *Si bonum, si magnum, si beatum, si sapientem, vel quidquid tale de Deo dixeris, in hoc verbo instauratur, quod est EST. Nempe hoc est ei esse, quod hæc omnia esse. Sic patres reliqui, sive græci sive latini, quorum testimonia profert Petavius (2), qui præterea ostendit hanc ipsam inhæsisse sententiam philosophis ipsis ac Judæorum doctoribus (3).*

Et hæc quidem pro instituti nostri ratione dicta sufficiant; qui enim plura de hoc argumento cupit, adeat ipsos scholasticos.

(1) Hebraice vero legitur ad litteram **אֲנִי אֶהְיֶה** *ero qui ero*; Lxx verterunt : *Εγὼ εἰμι ὁ ὢν*, et vulgatus noster, reddidit : *Ego sum qui sum*, Aquila et Theodotion hebræa ad verbum reddiderunt : *Ἐσομαι ὅς ἐσσομαι*. Onkelos, Syrus et Persa, textus hebræi verba retinent, Arabs uterque habent : *Ego sum æternus, qui non desinit*. Paraphrastes Jonathan nempe et Targum hierosolymitanum liberius verba illa exposuerunt. Sensus semper idem est. Cfr. Rosenmüller.

(2) *De Deo*, lib. I, cap. 6.

(3) Ib. Mirum proinde est Beausobre, *Histoire de Maniché*, etc. liv. III, ch. 3, § 4, scribere potuisse : « Supposé que Denys d'Alexandrie ait connu cette vérité (aseitatem nempe proprietatem esse divinitatis propriam et incommunicabilem), il est néanmoins constant que les philosophes l'ont ignorée, et qu'elle a échappé à la pénétration du plus subtil de tous les Pères. Je veux parler de S. Augustin. » Ergo juxta hunc criticum hanc veritatem metaphysicam ignoraverunt philosophi omnes antiquitatis et patres omnes, sive græci sive latini. Petavius tamen loc. cit. in medium profert hujus veritatis assertores Platonem in Timæo, Plotinum, Numenium, Plutarchum; ex Judæis Philonem; ex patribus laudat Clementem Alex., Gregorium Nazianzenum, Dionysium Alex., Hieronymum, Hilarium, Dionysium Areopagitam nuncupatum, Maximum Mart., Damascenum, aliosque, quorum ibidem testimonia et argumentandi ratio videri possunt. Quoniam vero Beausobre commemorat S. Augustinum, ex eo afferemus testimonium. In tract. in Psal cxxi, interrogat : « Quid est quod est? Quod æternum est. Nam quod semper aliter atque aliter est, non est, quia non manet. Non omnino non est, sed non summe est. » Fuse etiam de hoc disserit S. Doctor Tract. xxxviii, in Joan. tum alibi sæpe. Recolantur verba adducta ex Tertulliano.

DE DEO EJUSQUE ATTRIBUTIS

Pars altera

DE DIVINIS ATTRIBUTIS SINGILLATIM.

Divina attributa alia sunt *absoluta*, quæ ad divinam referuntur naturam, alia *relativa*, quæ referuntur ad personas. De his suo loco. Ex attributis autem abso-

lutis alia dicuntur *negativa*, non quasi reipsa negativa sint, sed quia vocibus exprimuntur negativis, ut infinitas, immensitas, immutabilitas, etc. Quæ tamen

notionem positivam præ se ferunt, alia affirmativa vocantur, quod vocibus affirmantibus prædicantur, ut bonitas, justitia, etc. alia demum respectiva dicta fuere, utpote quæ ad operationes referantur, cujusmodi sunt scientia, omnipotentia, providentia, etc. Hæ sunt præcipuæ divinorum attributorum divisiones, quibus alii alias addiderunt plus minus imperfectas (1). Nobis hic satis erunt, ne ex copia ejusmodi divisionum confusio potius quam claritas oriatur.

Nimis longum esset de singulis attributis instituere sermonem, et quæstiones agitare; illa propterea tantum expendemus, in quibus maxime erratum est, simplicitatem nempe, immutabilitatem, libertatem, infinitatem, immensitatem, æternitatem.

CAPUT I. DE SIMPLICITATE DEI.

Simplex dicitur quod caret omni compositione, quæ est distinctorum unio; potest autem esse hæc compositio vel physica vel metaphysica vel logica. Compositio physica est ea, quæ constat partibus realiter distinctis, cujusmodi ex. gr. sunt corpora omnia; metaphysica compositio ea est, quæ exsurgit ex potentia et actu, essentia et existentia, natura ac personalitate; logica demum, quæ coalescit ex genere et differentia.

Circa Dei simplicitatem non pauci quovis tempore errarunt. Ac I. quidem ex ethnicis illi omnes, qui idola ut deos habuerunt, quos plerosque fuisse ostendimus, vel qui numina corporea admiserunt. 2. Ex christianis, qui humanam formam Deo tribuerunt, anthropomorphitæ propterea dicti; quam quidem quæstionem indifferentem ad fidem esse contendit sociniani et arminiani (2). 3. Cum veteribus stoicis recentiores pantheistæ, Spinoza duce, qui in sua *ethica*, pantheismum geometrica methodo exponere ac demonstrare aggressus est, et nihil adstruit nisi materiam æternam, improductam et immensam, quam Deum vocat, cui paucis ab hinc annis judæus Salvador adstipulatus est (3). 4. Ii qui realem distinctionem

commenti sunt inter divinam essentiam et attributa, qui quidem error vulgo Gilberto Porretano tribuitur, nonnullis reclamantibus (4). Hunc eundem errorem adoptarunt græci schismatici passim, agente potissimum Gregorio Palama episcopo Thessalonicensi, qui virtutem Dei, *ἐνεργεῖαν*, operationesque a divina essentia realiter distinguebat, ac commentus est quamdam lucem ab ea promanantem, qualis Christo affulsit in monte Thabor (2). Sic abbas Joachim realem distinctionem invehere visus est inter divinam naturam divinasque personas, cujus proinde libellus in concilio Lateranensi IV, anno 1215, proscriptus est. 5. In oppositum scopulum inciderant anomœi, qui sæculo quarto Eunomium et Aetium sequuti, nullam, nec rationis quidem, distinctionem inter Dei essentiam ejusque attributa, atque inter attributa ipsa admittebant, ut sic facilius aditum sibi aperirent ad impugnandam Verbi divinitatem.

Hi sunt præcipui errores circa Dei simplicitatem ab Ecclesia damnati. In hac tamen Dei proprietate

toutes les intelligences secondaires connues et inconnues; ajoutons un même accord, une même tendance, une même harmonie, voilà l'existence universelle. Mais n'est-ce point le panthéisme? Mais alors chaque chose n'est-elle pas Dieu? Le mot pan signifie tout, et l'expression un tout indique une œuvre faite, terminée, bornée. Or l'être universel n'a pas de bornes dans notre esprit;... au lieu du mot pan plaçons le mot infini, faisons, si l'on veut, l'infinithéisme, et soudain la première objection (le panthéisme) disparaît. Ast parum refert denominationatio, cum agatur de re, utrum nempe Deus ab universo distinctus sit nec ne, seu an ipsa rerum universitas Deus sit. Sane ipsemet in nota fatetur, ad rei summam quod spectat, in unum convenire pantheismum et infinitheismum, imo et spinozismum.

(1) Critici inter se divisi sunt circa veros Gilberti errores (quos ipse tamen revocavit in concilio Remensi); alii enim, ut Vasquez, Frassen, etc. longe probabilius esse arbitrantur, Gilbertum non distinxisse inter Dei essentiam atque attributa, sed solum essentiam et proprietates a persona realiter distinctas esse contendisse. Atque hi innituntur tum auctoritate Othonis Frisingensis, tum actorum concilii Remensis, quæ ex codice vaticano vulgavit Vasquez. Alii autem communiter cum Petavio, Nat. Alex. censent, Gilbertum utramque distinctionem propugnasse, tum inter essentiam et attributa, tum inter essentiam et proprietates atque personam; hi autem citant auctoritatem S. Bernardi et Gaufredi monachi. Cons. Petavius, *De Deo*, lib. 1, cap. 8, § 4 et seqq. et Nat. Alex. *Synopsis in sæc.* xi et xii, cap. 4, art. 9, pro posteriori hac sententia; pro priori cfr. Vasquez, qui tamen disp. cxvi, in 1 part. sancti Thomæ, cap. 2, errorem de discrimine inter essentiam et attributa adscribit Gualtero, contenditque Gilbertum solum dixisse « concretum, Deus, aliquando poni pro persona, aliquando pro natura: cum ponitur pro natura, concedebat (Gilbertus) Deum esse ipsam deitatem et unitatem; cum vero ponitur pro persona, dicebat, non esse concedendam illam propositionem, Deus est natura divina, in casu nominandi. Similiter veritatem et alia attributa abstracta non prædicabat de persona, nec de Deo quando pro persona ponebatur; ex quo ille solum distinctionem realem, seu ex natura rei inter personam ex una parte, et essentiam atque attributa ex alia constituebat. » Deinde disp. cxx, cap. 2, refert acta Concilii Remensis, quæ ibid. legi possunt.

(2) Cfr. Petavius loc. cit. cap. 12 et 13, ubi fuse exponit illius errores, et quæ circa ipsos gesta sunt,

(1) Præter positiva attributa ac negativa, etc. recensentur quiescentia, seu immanentia (*ἐνεργητικά*), et operativa seu transeuntia (*ἐνεργητικά*); primitiva, ex quibus alia scilicet deducuntur, et derivata; metaphysica, quæ ad Dei substantiam infinitam spectant, et moralia, quæ ad ejus intelligentiam et voluntatem referuntur; communicabilia, quæ licet diverso gradu, creaturis communicari possunt, ut sapientia, bonitas, etc. et incommunicabilia, ut omnipotentia; propria, ut æternitas, metaphorica, ut misericordia, ira, moralia, ut sanctitas, justitia, etc.

(2) Beausobre, *Histoire de Manichéisme*, etc. liv. III, ch. 2, pag. 484, censet, non esse hæresim perniciosam concipere naturam divinam velut lucem extensam. Sic enim ait: « Tout ce qui peut me convenir, c'est de peser à la balance de l'équité et de la religion la question, si c'est une hérésie dangereuse de concevoir la nature divine comme une lumière étendue. Voici ce qui peut en faire douter, etc. »

(3) *Histoire des Institutions de Moïse*, tom. III, seconde partie, ch. 1, *Jehovah*. Hic auctor tamen negat se admittere pantheismum, sed contendit non esse admittendum nisi *Infinithéismum*, sive existentiam universalem. Sic enim propriam sententiam promittit loc. cit. pag. 180: *Maintenant réunissons tous les êtres et*

adstruenda variæ sunt theologorum sententiæ sibi invicem adversantes. Nam alii quibusdam visi sunt accessisse ad sententiam Gilberti Porretani, alii autem anomæorum errorem; quod ut intelligatur, juvat breviter exponere istorum theorias ac opiniones.

Distinctio est negatio identitatis; ea enim distinguuntur, quæ non sunt idem. Aliquid autem potest non esse idem cum alio, vel in se, vel in conceptu nostro. Si in se aliquid unum seu idem cum alio non est, tunc distinctio, quæ intercedit inter duo vel plura, dicitur *realis*, si autem aliquid unum cum alio non sit nisi in conceptu nostro, tunc dicitur distinctio *rationis*; seu mentalis, cogitationis.

Rursum aliquid potest non idem esse cum alio in se, vel quia separata sunt, ut Petrus et Paulus, vel saltem separari possunt, ut anima et corpus; vel relative opponuntur, ut pater, et filius; et hæc est quæ dicitur distinctio *realis major*; aliquid præterea in se potest non esse idem cum alio solum ratione modi, quatenus modus distinguitur a re, qualis intercedit inter animam ejusque cogitationem, corpus ejusque figuram; et hæc distinctio dicitur *modalis*, seu distinctio *realis minor*. Præter duas has Joan. Duns Scotus tertiam inexit, nempe inter duas vel plures ejusdem rei proprietates, quarum una non est alia, saltem in sua ratione formali, ut aiunt; ex. gr. in homine animalitas et rationalitas; in Deo essentia et attributa, atque attributa alia ab aliis, ut misericordia, justitia, etc. et hæc dicta fuit distinctio *realis minima*, vel etiam *formalis* aut *scotistica*.

Distinctio mentalis bifarium dividitur, quarum nempe una sit pure arbitraria, ut cum quis distinguit inter Petrum et Cepham, et est sine fundamento in re, et vocatur distinctio *rationis ratiocinantis*; altera est quæ a sola quidem mente fit, sed cum fundamento in re, quæ licet in se una sit ac summe simplex, æquivaleret tamen pluribus in se distinctis, nobisque fundamentum distinctionis suppeditat propter varios effectus, quos producere potest: ex. gr. granum potest spectari ut semen, ut alimentum, ut corpus, etc. et si de Deo sermo sit, cum ipse diversa possit efficere, cumque eminenter, ut dictum est, simplicissima ratione in se contineat perfectiones, quæ distinguuntur in creaturis ansam dat menti nostræ eas seorsum considerandi per distinctionem, quam scholastici vocant *rationis ratiocinatæ*, vel etiam *virtualem*.

Hi vero cum inter se divisi fuerint, et alii, ut Scotistæ, voluerint in Deo admittendam esse inter essentiam et attributa, et inter attributa ipsa distinctionem *realem formalem*, ideo accusati sunt, quod in sententiam concesserint Gilberti Porretani; alii vero ex adverso, ut nominales, cum voluerint in Deo negare distinctionem inter divinam essentiam et attributa, atque inter ipsa attributa, quæ dicitur *virtualis*, et *rationis ratiocinatæ*, in suspicionem venerunt erroris anomæorum. Attamen omnis erroris suspicio ab utrisque a præstantissimis theologis sublata est (1).

(1) Cons. Frassen *Scotus academicus*, tract. 1, disp. III, art. III, quæst. 3. Venetiis, 1744.

Sed de his satis multa, et ne theologiæ candidati illarum quæstionum jejuni omnino sint, et ad doctrinam catholicam pro re, quam agimus, vindicandam.

Quam quidem doctrinam tuentes adversus recensitos errores hoc ordine progrediemur: 1. adstruemus summam in Deo simplicitatem; 2. adoriemur eos, qui Deum corporeum esse docuerunt, et eos qui velut adiaphorum habent ejusmodi articulum; 3. refellemus pantheismum vel spinozismum; 4. errorem impugnabimus Gilberti et Socinianorum; 5. errorem eunomianorum, ita tamen ut ab erroribus jamdiu obsoletis breviter nos expediamus, insistamus autem in iis refellendis qui adhuc ætate nostra vigent.

PROPOSITIO I.

Deus est omnino simplex.

Hæc propositio est de fide, ut patet ex definitione concilii Lateranensis IV, cap. *Firmiter*, ubi profitetur, quod in Deo sit: *Una essentia, substantia, seu natura simplex omnino*.

Hoc sensu omnimoda simplicitas adstruitur, ut omnes recensitæ compositiones, quæ se tenent a parte rei, excludantur a divina natura.

Sic autem ejus veritatem in primis evincimus: Deo competit summa simplicitas, si nulla in ipsum cadat compositio sive physica, sive metaphysica, sive logica; atqui nulla prorsus ejusmodi compositio in Deo est vel esse potest; ergo.

Ac 1. quidem omnem physicam compositionem, quæ exsurgit ex partibus realiter distinctis, ejusmodi in corporibus habetur, removet Scriptura a Deo, Christus enim de Deo loquens ait: *Spiritus est Deus* (1). *Spiritus* autem vocem Christum usurpasse stricto sensu quatenus ea opponitur cujusvis generis corpori, patet ex ipsius scopo, nempe instruendi mulierem Samaritanam circa cultum Deo exhibendum ubique locorum, et quidem *in spiritu*, ut ibidem addit, *et veritate*, quasi diceret, ut observat Maldonatus, cum Deus nullum prorsus habeat corpus, ideo non corpore, sed spiritu adorari Deum oportere (2). Quo sensu etiam Apostolus ait: *Dominus autem spiritus est* (3), et alibi passim (4).

Scriptura præterea eas proprietates de Deo prædicat, quæ cum physica compositione consistere nulla ratione possunt; ejusmodi sunt infinitas, immensitas, æternitas.

2. Omnem aliam compositionem metaphysicam ac logicam a Deo pariter Scriptura abigit, dum nomina abstracta sic Deo tribuit, ut ipsum denominent: ita

(1) Πνεῦμα ὁ Θεός, Joan. IV, 24.

(2) « Hoc enim, inquit, agebat Christus, ut probaret Deum nullum prorsus habere corpus, ideoque non corpore, sed spiritu adorari oportere. Quæ Christi ratio nihil efficeret, si Deus aliquod, quamvis subtile, quamvis tenue haberet corpus. » Quam quidem rationem mutuatus est ab Origene *De principiis*, lib. I, cap. I, num. 4.

(3) Ὁ δὲ Κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν. II Cor. III, 17.

(4) Sap. I, 5, 6, et VII, 23, etc.

pāssim Deus dicitur *sapientia*, *justitia*, *bonitas*, *via*, *veritas*, *vita*, aliaque ejusmodi; jam vero nisi esset omnimode simplex omnisque prorsus compositionis expers, Deus sapientia, justitia, etc. subsistens dici minime posset, sed ille potius qui habet sapientiam, justitiam, etc.; ergo.

Hanc autem doctrinam confirmant patres et ratio multiplex, quæ ab ipsis assignatur. Ac primo patres colligunt Deum omni compositione carere ex eo, quod juxta communem omnium sensum sit id, quo nihil ne fingi quidem potest cogitarique perfectius; atqui Deus talis non esset, nisi simplex omnino existeret, compositio enim semper arguit aliquam imperfectionem. Ita S. Ambrosius (1), S. Augustinus (2), S. Bernardus (3) aliique. 2. Id ipsum inferunt ex eo quod Deus sit primum ens, necessarium, æternum, a se existens, quia omni composito componentem priorem esse necesse est; Deus autem quidquid est, natura est. Ita inter ceteros Tertullianus (4), S. Cyrillus Alexandrinus, S. Gregorius Nyssenus, Richardus Victorinus. 3. Ex eo quod id quod habet, est, ut loquitur S. Augustinus; et cum eo SS. Hilarius, Cyrillus, Ambrosius, aliique (5). 4. Ex eo quod Deus sit infinitus et immutabilis. Quidquid enim Deus est, infinitum est, ideoque partibus constare nequit; sic quod immutabile est, nullum subire potest modificationem fluxum aut vicissitudinem, quæ in compositis necessario inest, ut argumentantur SS. Maximus martyr, Athanasius, Greg. Nyssenus, Cyrillus (6). Hæ autem fere rationes sunt, quibus S. Thomas, *Contra gentes*, lib. I, cap. 18, ostendit nullam in Deo esse compositionem.

Ex quibus sic concluditur: In Deum nulla compositio cadere potest, ergo est omnino simplex, et quod consequens est, Deus est sua essentia, suum esse, actus purissimus, seu totus actus, atque ita simplicissimus, ut nihil cum eo comparari possit, cum quidquid Deus non est, aliqua compositione metaphysica saltem ac logica constet. Quæ argumentandi ratio nonnullorum etiam patrum est.

Hoc posito fundamento, jam primum est refellere errores omnes, quotquot assertæ veritati adversantur.

PROPOSITIO II.

Absurda et hæreticalis est sententia eorum, qui Deum corporeum esse censent.

Absurdam dicimus eam sententiam, primo quidem adversus anthropomorphitas, et quotquot Deo corpus

quodeumque tribuerunt; hæreticalem præterea adversus socinianos illos, qui illam veluti indifferentem habent vel saltem veluti talem olim habitam fuisse arbitrantur.

Primum vero sic adstruimus: Dei natura seu essentia ex dictis est omnino simplex, prout non solum auctoritas, sed et ratio ipsa suadet; ergo absurdum est Deum corporeum asserere prout etiam repugnat Deum infinitum, æternum, immensum atque absolute perfectum partibus realiter distinctis constare, ac partibus necessario finitis compositum esse. Hinc Scriptura objurgans eos, qui simulacris Deum sibi effingebant, ait: *Cui ergo similem fecistis Deum? Aut quam imaginem ponetis ei* (Isaïæ XL, 18)? Optime propterea Origenes, *Periarchon*, lib. 1, cap. 1, n. 6, scripsit: *Non ergo aut corpus aliquod, aut in corpore esse putandus est Deus, sed intellectualis natura simplex, nihil omnino in se adjunctionis admittens, uti ne majus aliquid et inferius esse credatur; sed ut sit ex omni parte πῶς et, ut ita dicam, ἐνός et mens ac fons; ex quo initium totius intellectualis naturæ vel mentis est.*

Alterum pariter sic ostendimus: Ad fidem indifferens error ille censeri nequit, qui inter hæreses recensitus est, cujusque fautores ecclesia constanter velut hæreticos habuit; atqui. Etenim dum prodit, quarto ecclesiæ sæculo labente, anthropomorphismus, illico velut absurda hæresis a patribus, qui ecclesiæ sensum exprimebant, proclamatus est. Ita S. Hieronymus, lib. *Contra Joan. Jeros.* n. 11, eum vocat *Stultissimam hæresin*; Theodoretus, *Hæretic. fabul.* lib. IV, cap. X: *Stultam sententiam* (1); Cassianus, *Collatione X*, cap. II et seq: *Ineptam hæresin* appellat, *gravem errorem, qui in perpetuæ mortis discrimen injiciat, et gentilem blasphemiam ab omnibus detestandam.* Hinc factum est, ut anthropomorphitas, qui pervicaci sententia huic errori adhaerere voluerunt, inter hæreticos recensuerint; ita quidem S. Augustinus (2), S. Philastrius (3), S. Epiphanius (4), S. Joan. Damascenus (5), Isidorus pariter ac Rabanus in suis hæreticorum catalogis audianos, quo nomine anthropomorphitas designabant, inter hæreticos numerarunt. Theophilus Alexandrinus antistes iis fortiter restitit ac paschalibus suis epistolis universæ ecclesiæ

(1) Loquens enim de Audæo, qui Deum humana forma esse docuit, ait stulte (μωρῶς) ipsum intellexisse, quæ in Scripturis per accommodationem de Deo dicta sunt: et paulo infra eumdem rationis inopia laborantem traducit, καὶ ἀλογιστεῖ νοσῶν; eundem tamen ab hoc errore alii purgant.

(2) *Hæresi lxxvi et hæres. lxxxvi.*

(3) Lib. *De hæres.* in *Bibliot. Patrum De la Bigne*, tom. v, col. 50, *De imagine et similitudine Dei in homine hæresis.*

(4) *Advers. Hær.* lib. III; hæresi lxx, n. 2 et seqq. edit. Petav.

(5) *De hæresibus*, n. 70, eos tantum schismaticos vocat, ut S. Epiphanius, eorumque vivendi rationem commendat: at Petavius in notis ad citatam Hæresin cum Theodoro observat eos postea defecisse. Cur vero S. Epiphanius schismaticos tantum dixerit audianos, ex S. Augustino habemus, cujus auctoritas inferius adducetur.

(1) *De fide*, lib. 1, cap. 16, num. 106: « Deus inquit, naturæ simplicis est, non conjunctæ atque compositæ. »

(2) *De Trinitate*, lib. v.: « Intelligit omnia et sentit mente, non corpore, quia spiritus est Deus; » atque ibid. summam simplicitatem Dei fuisse commendat.

(3) *De consideratione*, lib. v. cap. 7, num. 16. *Quæris quid (Deus sit)? Summa simplicitas.* Et ibid. num. 17: *Non est compositus Deus, merum simplex est.*

(4) *Contra Marcionem*, lib. II, cap. 6: « Nam bonus natura Deus solus. Qui enim quod est sine initio habet, non institutione habet illud sed natura. »

(5) Apud Petavium, lib. II, cap. 2, § 2 et seqq.

(6) Ibid. § 9 et seqq.

eos denunciavit; ita vero profligati sunt, ut vix eorum reliquæ superfuerint (1). Exploratum igitur est errorem anthropomorphismi semper ab ecclesia ut putidam hæresin spectatum fuisse, non minus rationi quam fidei adversantem, adeo ut S. Augustinus, epist. CXX. (alias CXXII), cap. II, n. 7, non dubitaverit eum vocare *quamdam idololatriam*; qui propterea, libro de *Fide et Symbolo* cap. VII, verba illa symboli: *Sedet ad dexteram Patris*, explanans, scribit: *Nec ideo, quasi humana forma circumscriptum esse Deum Patrem arbitrandum est... ne in illud incidamus sacrilegium, in quo execratur Apostolus eos, qui commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem corruptibilis hominis* (2). Quod vero diximus de corpore humano debet pariter intelligi de quacunque alia substantia corporea, ejusmodi ex gr. esset lux, quam manichæi velut partem constitutivam Dei dixerunt, imo ipsum Deum.

DIFFICULTATES.

I. Obj. adversus primam propositionis partem. 1. Scriptura hominem exhibet conditum ad imaginem et similitudinem Dei; porro homo non solum anima, sed et corpore constat, igitur ad totum compositum hæc Dei similitudo referri debet; quod 2. non pauci ecclesiæ patres admiserunt. 3. Scriptura tribuit præterea Deo humana membra, os, oculos, etc. tribuit corporis proprietates magnitudinem et extensionem; etenim Job XI, 8, Deus dicitur *excelsior cælo... profundior inferno... longior terra mensura ejus, et latior mari*; tribuit affectiones humanas, iræ, pœnitentiæ, zeli, patientiæ, vindictæ, etc.; ergo.

Resp. ad 1. D. Quoad animam, C. quoad corpus seu integrum hominem, *subdist.* respectu potestatis et dominii, quod ad instar regis super omnia animantia ac super universam terram exercet, in quo homo præfert imaginem Dei supremi Domini, C. respectu lineamentorum corporeorum N. Apposite Philo judæus de iis, qui abjecte adeo de Deo sentiunt, scripsit, *Cochlearum more in id, quod mortale est, subeuntes, vel ut herinaceos in sese conglobatos et circumvolutos, de beato et incorruptibili Deo talia sentire, ejusmodi de se ipsis judicant* (3).

Ad 2. D. In sensu nuper exposito, aliove cum catholica doctrina consentaneo, C. in sensu anthropo-

(1) Sæculo v Faustum Regiensem, et sæc. x Rotherium monachum adversus anthropomorphitas scripsisse refert Trithemius; sane ex sermone I. de quadragesima ubi Rotherius refellit anthropomorphitas, colligitur sæculo x nonnullos presbyteros Vicentinæ dioceseos ejusmodi errorem instaurasse. Cfr. Zaccaria S. J. in adnot. ad loc. cit. Petavii *De Deo*, lib. II, cap. 1.

(2) Cfr. Petav. loc. cit. ubi innumera propè affert patrum sive græcorum sive latinorum testimonia ad eandem adstruendam doctrinam, seu *juxta patrum fidem*, ut loquitur Gennadius, libro *De Viris illust.* in *Theoph.* de Dei nempe incorporea natura.

(3) Ἀλλ' εἰς τὸ θνητὸν εἰσδύμενοι, καθάπερ οἱ κοχλῆαι, καὶ περὶ αὐτοὺς ὥσπερ ἔκτεινοι σπαιρηδὸν εἰλούμενοι, καὶ περὶ τοῦ μακαρίου καὶ ἀβάρτου, καὶ περὶ αὐτῶν δοξάζομεν. *De sacrificiis Caini et Abelis* p. 146, edit. Paris. 1640.

morphitarum N. Patres igitur, qui etiam quoad totum hominem Dei similitudinem agnoverunt, vel 1. ea ratione loquendi intellexerunt potestatem, qua homo regis cujusdam more in naturæ creatæ res pollet, ut diximus (1); vel 2. opinati sunt Deum in creatione seu formatione hominis humanam formam assumpsisse tanquam typum et exemplar, ad quod opus suum exigeret (2); vel denique 3. putarunt etiam quoad corpus hominem Deo esse similem respectu habito ad futuram Divini Verbi incarnationem (3). Hac ratione quæ apud patres obscure dicta, vel dure, quæque non consentanea reperiri possunt iis, quæ alibi iidem patres de summa Dei simplicitate prædicant, et explicantur et emolliuntur et cum reliquis optime componuntur.

Ad 3. D. Improperie seu metaphorico sensu, C. proprie N. Deus enim homines alloquens, horum imbecillitati se quodammodo accommodavit, iis verborum formulis utens, quæ vel humana membra, vel corporum proprietates vel affectiones exprimerent, ut intelligerent Deum solo nutu ac voluntate præstare, quæ homines utpote corporei suis membris, affectionibus, proprietatibusque operantur. Ceterum ne quis humanæ menti subesset error, ea de se prædicat, quæ cum ejusmodi affectionibus vel proprietatibus consistere nequeunt; ut cum dicit Jerem. XXIII, 24: *Numquid non cælum et terram ego impleo, dicit Dominus*; et Sap. I, 7: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum, et hoc, quod continet omnia, scientiam habet vocis*; et his similia, quibus referti sunt sacri libri. Quare merito S. Epiphanius: *Affectiones, inquit, in Deo esse aliquas dicere, summæ esse impietatis, eo quod divinum numen nullis affectionibus est obnoxium et his omnibus superius est, quæ peculiari cognitione ac cogitatione comprehendimus* (5).

II. Obj. adversus alteram propositionis partem. Quod revelationi non opponitur, imo eidem potius congruit, de hæresi damnari non potest. Jam vero 1. Scriptura, ut ipse observat Origenes (6), contrarium non definivit, *incorporei* seu ἀσώματου vox, ut idem adnotat, in Scripturis non reperitur. 2. Scripturarum loca, in quibus Deus *spiritus* dicitur, non solum Dei substantiam incorpoream non evincunt, sed evincunt potius contrarium. 3. Exploratum enim est hanc vocem apud veteres aliam significationem habuisse, quam apud nos, ut eruitur ex pluribus exemplis scriptorum, sive ecclesiasticorum sive profanorum,

(1) Cfr. Petavius, *De opific. sex dier.* lib. II, cap. 3 et seq.

(2) Ibid. cap. 4.

(3) Ibid. Hinc Prudentius in *Apotheosi contra Unionitas*, id est, sabellianos hæreticos:

Christus forma Patris; nos Christi forma et imago. Condimus in faciem Domini bonitatem paternam

Venturo in nostram faciem post sæcula Christo.

(5) Hæresi LXXVI, in confut. cap. 14, Aetii pag. 953, edit. Petav. Πάθη δ' ὧς ἐν Θεῷ διηγεῖσθαι ἀσεβήσασθαι· εἰς αὐτὸν γὰρ παθὼν οὐδ' ὧς περιέχεται τὸ θεῖον· ἀνωτάτω δὲ ἐν τῶν τοιοῦτων, τῶν ἐν ἡμῖν, εἰς μεριστικὰς ἐνοίας ὑποκινῶνται.

(6) *De Principiis*, lib. I, cap. 1.

qui per spiritum non aliud intelligebant nisi corpus subtilius. Alioquin, si ratum habuissent veteres *incorporeitatem* proprietatem spiritus esse, nunquam in eam devenissent sententiam, ut sibi persuaderent *spiritus esse corporeos* (1); ergo.

Resp. Conc. maj. neg. min. Ad 1. D. Expresse, Tr. æquivalenter N. Nam eo ipso quod Scriptura Deo tribuat proprietates, quæ cum corpore componi nequeunt, cujusmodi sunt immensitas, infinitas, etc., patet ab ea tribui Deo simplicitatem summam. Origenes autem loc. cit. nihil aliud edicit nisi conceptis terminis Deum in Scripturis minime vocari *ἀσώματος*, quod non abnuimus (2).

Ad 2. D. Si Scriptura de Deo loquens præterea non adderet ea, quæ spiritum proprie dictum, seu prout nos hanc vocem accipimus, denotant, Tr. secus N. Jam vero non ex sola ac nuda spiritus voce colligimus Deum incorporeum ac simplicem prædicari, sed ex ceteris proprietatibus modo recensitis, quæ nonnisi substantiæ simplici ac vere spirituali conveniunt, atque ex scopo et contextu.

Ad 3. D. Prout exploratum pariter est, veteres non eadem significatione usurpasse vocem *corporis* ac nos usurpamus, C. in eodem sensu N. Non inficiamur latiori sensu interdum a veteribus vocem *spiritus* acceptam fuisse, at non minus certum est diverso etiam sensu ab iisdem vocem *corporis* adhibitam esse. Aliquando per hanc vocem exprimebant quod nos *substantiam* vocamus (3), aliquando designabant naturam non omnimode simplicem, cujusmodi Deus est omnis compositionis tum metaphysicæ tum logicæ expers (4), quo sensu interdum veteres dixerunt corporeum quidquid Deus non est, ideoque non absolute, sed comparative, quo sensu spiritus corporeos dixerunt. Quare hæc dissimulavit Beausobre?

Inst. Eo majori indulgentia digni sunt, qui Deum corporeum ac lucem extensam crediderunt, 1. quod nullam ideam substantiæ spiritualis habeamus; 2.

(1) Ita Beausobre, loc. cit.

(2) Et hic juvat specimen exhibere malæ fidei, qua religionis catholicæ hostes proferunt veterum auctoritates. Beausobre effert auctoritatem Origenis, nec advertit 1. hic Origenem non ex propria sententia ea affirmare, sed proferre objectiones adversariorum. 2. Origenem fuisse ea refellere quæ sibi obijciuntur. 3. Ostendere vocem *spiritus* in Scripturis opponi corporalibus. En ejus verba loc. cit. n. 2: « Consuetudo est Scripturæ sanctæ, cum aliquid contrarium corpori huic crassiori et solidiori designari vult, spiritum nominare, sicut dicit: *Littera occidit, spiritus autem vivificat*. In quo sine dubio per litteram corporalia significat, per spiritum intellectualia, quæ et spiritualia dicimus; » et ita prosequitur. 4. n. 4 ex professo ostendit in verbis Christi *Deus spiritus est*, nomen spiritus ita usurpari a Christo Domino ut illud opponat corpori, ut jam a nobis superius observatum est.

(3) Ut de Tertulliano exploratum est. Cfr. Natalis Alex. *Hist. Eccles. sæc. II, diss. IX, art. 71*; Witsasse, *Tract. De Deo*, quæst. VI, sect. II, pag. 452, edit. Paris. 1718; Boucat, *De Deo* diss. III, art. 3; Vasquez in 4. part. disp. XXI, cap. 1.

(4) Ut Methodius, Gennadius, Theophilus Alex., Cassianus, Hilarius apud Petav. *De Deo*, lib. II, cap. 1, § 14.

quod ex ejusmodi errore Dei corporei nullum detrimentum religio patiatur; cultus enim, amor Dei, obedientia ei debita integra subsistunt; 3. quod ii, qui divinam naturam lucem esse extensam sibi persuasum habebant, nec eam minus sanctam, aut puram aut invisibilem crediderunt; nec ideo minus perfecti christiani fuerunt Tertullianus, Melito, etc. etsi Deum corporeum esse crediderint; 4. quod vel subtilissimus inter antiquos theologus, cujusmodi profecto communi omnium suffragio fuit S. Gregorius Nazianzenus, aperte fateatur, *Orat. XXXIV*, naturam divinam esse prorsus incomprehensibilem, atque ineffabilem, cum attributa negativa nullam nobis divinæ essentiae ideam præbeant, et dicant quid Deus non sit, minime vero quid sit; voces autem quibus utimur, ad aliquid de Deo significandum semper menti nostræ ideam offerunt alicujus rei sensibilis, adeo ut impossibile sit enti corpore prædito entia simplicia cogitare, nullo adhibito rerum corporearum adminiculo (1); ergo.

Resp. Ad 1. D. Nullam habemus substantiæ spiritualis ideam adæquatam, Tr. inadæquatam N. Nos enim juxta aliquos philosophos, præsertim antiquiores, devenimus in cognitionem entis seu substantiæ spiritualis et simplicis per remotionem partium ac modificationum, eorumque omnium, quæ in compositionem, quæcumque demum ea sit, conflunt, et diversos gradus simplicitatis hac via concipimus, donec perveniamus ad simplicitatem summam, quæ nonnisi in Deo est. Cum igitur ideam satis claram habeamus compositi, nihil prohibet quominus per eam abstrahendo efformemus nobis ideam saltem inadæquatam ejus substantiæ, quæ simplex omnino sit, quæque præterea sit spiritualis, si ejus actus sint ejusmodi, ut nullo modo possint competere entibus materialibus. Juxta philosophos recentiores idea entis simplicis, qualis est idea *nostræ ego* est prima idea, et est velut fundamentum recentioris philosophiæ (2).

Ad 2. Neg. Illud enim religio ex falsa ejusmodi opinione detrimentum patitur, quod patitur a quocunque alio errore, qui adversatur veritati, cujus religio expressio est. Si valeret Beausobrii ratio, consequeretur inter hæreses minime esse recensendos arianismum, eutychianismum, nestorianismum, aliasque sexcentas monstrosas ejusmodi sententias, quæ fidei dogmatibus, seu veritatibus speculativis a Deo revelatis adversantur.

Ad 3. Tr. Numquid propterea hæresis talis esse cessabit, si, qui illam profitentur, in ceteris fidei articulis a veritate tramite non abscendant? Quod spectat ad illos, qui erroneæ ejusmodi opinioni adhæsisse dicuntur, et nihilo tamen secius perfecti christiani extiterunt, distinctione opus est; si enim ita de Deo senserunt *rustica simplicitate* ducti, cujusmodi nonnullos monachos fuisse affirmavit S. Hieronymus, Epist.

(1) Sic Beausobre loc. cit. pag. 458 et seqq.

(2) Cfr. Galuppi, *Elementi di filosofia*, tom. III, *Dell'ideologia*. Messina 1824, cap. 1 et seqq.

(Douze.)

XI, ad Pammachium, tunc utique materialis hic error nihil officiebat ipsorum sanctitati; ast si ita sensissent postquam illis patefacta est contraria ecclesiæ doctrina, profecto nec sancti nec perfecti christiani esse potuissent, sed formales hæretici. Nulla enim est vera sanctitas sine vera fide.

Quod attinet ad Melitonem, Tertullianum, etc., quos Beausobre pro certo habet credidisse in Deum corporeum, res adhuc incerta est. Sunt qui eos hujus erroris accusant, et sunt qui eosdem ab hac macula longe probabilius liberant; ad ulteriora nos properantes, non est quod in critica hac disquisitione immoremur, cum fidei nostræ dogmata ab unus alteriusve privata opinione non pendeant, præsertim cum in hypothesi adversarii (quam non admittimus) citati auctores errore potius mentis quam voluntatis in ea sententia versati fuissent (1).

Ad 4. Dicimus Gregorium Nazianzenum in adductis locis nihil aliud docuisse, quam quod ceteri omnes patres ante et post ipsum docuerunt, ac omnes etiamnum theologi docent, naturam nempe divinam esse incomprehensibilem atque ineffabilem, nec nos posse ad invisibilia ejus, ut loquitur Apostolus, nisi per visibilia, ac per ea, quæ ab ipso Deo facta sunt (2), ad ipsum assurgere. Quid inde colligi possit pro adversarii sententia non video, quin potius ex iis, quæ difficilia nostro intellectui sunt, colligi debet absoluta necessitas, quæ omnibus incumbit, acquiescendi infallibili ecclesiæ magisterio.

Dices: Anthropomorphitæ tolerati sunt, neque inter hæreticos recensiti a S. Epiphanio, teste S. Augustino, *Hæresi L*; ergo.

Resp. D. Quandiu ignorantia ac simplicitate errant, C. postquam eis ecclesiæ contraria doctrina innotuit N. Alioquin in catalogo hæresum et hæreticorum illi patres atque scriptores ecclesiastici anthropomorphismum ejusque sectatores minime recensuissent. Rudiores porro illi monachi tolerati ad tempus sunt, quod, ut ibidem scribit S. Augustinus: *Rusticitati eorum tribuit Epiphanius, parcens eis; ne dicantur hæretici*. Sic Cassianus, *Coll. X*, cap. 2, *Simplicitatis*

(1) Consul. auctores a nobis citati supra in nota (1), pag. 113, qui eruditissime ab hac criminatione eosdem vindicant.

(2) Rom. 1. 20. Ceterum satis est vel leviter percurrere *Orationem xxxv* S. Gregorii Nazianzeni, quæ est secunda de theologia, a n. 10 ad 24, ut quisquam intelligat non alienum esse sensum S. Doctoris ab eo quem indicavimus. Addit autem fieri prorsus non posse ut ii, qui corporibus inclusi sunt, sine corporum rerum ac sensuum adminiculo, rebus iis, quæ animo ac ratione intelliguntur seu percipiuntur, omnino conjungantur. Semper enim, inquit, obiter sensibile aliquid incidit, quantumvis maxime nostra mens ab iis rebus quæ in aspectum cadunt, se se surripiat et in seipsam collecta, cum rebus cognatis atque oculorum aciem fugientibus commercium habere conetur. Ast per hoc non inficiatur nos non posse habere ideam rerum abstractarum, vel substantiarum simplicium, sed loquitur tantum de eo quod evenire consuevit. Ibidem enim Deum omnino simplicem, et ejusvis compositionis expertem esse, ex professo demonstrat.

errorem vocat illorum monachorum opinionem (1)

PROPOSITIO III. — *Systemata pantheismi atque autotheismi absurda sunt.*

Majoris perspicuitatis gratia nonnulla ad dicendorum intelligentiam præmittenda censuimus.

1. Pantheismus veterum stoicorum confundi non debet cum spinozismo proprie dicto. Veteres enim stoici etsi mundum hunc, quem æternum cum plerisque philosophicis sectis supponebant, Deum dicerent, distinguebant tamen duas substantias in Deo, spiritua-lem atque intelligentem, quæ esset ad instar animæ, quæ molem intus pervaderet, regeret, vitam motumque præberet, tanquam partem constitutivam totius esse divini, nempe Dei, et substantiam corpoream velut partem alteram constitutivam ipsius Dei exteriorem atque passivam (2). Spinoza vero non adstruit in Deo, quem identificatum supponit cum hac rerum universitate, nisi unam substantiam, cujus proprietates et attributa ac modificationes sunt intelligentia, immensitas, infinitas, etc. ideoque intelligentiam concipit, non ut partem constitutivam ipsius Dei, sed solum ut ejusdem attributum (3).

2. Pantheistæ recentiores plus minus accedunt ad Spinozæ systema circa unicam substantiam, quam activam et passivam simul adstruunt; diversa tamen ratione ac diversa via pro ratione diversa philosophandi in idem conspirant.

Etenim qui sectantur philosophiam *realisticam*, ut vocant, affirmant Deum esse *universum absolutum, chaos, indifferentiam puram* inter objectivitatem et subjectivitatem, *complexum naturæ totius et animal universale*, quod hoc universo empyrico se quasi vestivit, ex quo omnia, ceu *transientes apparitiones, vibrationes* et totidem bullæ in *universalis vitæ oceano* promanant. Ita Schelling ejusque sequaces (4).

Qui vero philosophiam *idealisticam* profitentur, docent Deum esse illud *ego universale*, quod ex intuitu nostri ipsius *ego* deducitur, quodve nec substantia potest dici, quia conceptus substantialis est finitus, nec *existens*, quia existentia forma spatii et temporis semper adhaeret: utrum vero illud *ego universale* sit *ordo mundi moralis*, an *ideale purum*, determinari non posse autumant. Ita Fichte cum suis asseclis (5). Ex

(1) S. August. *de hæresibus*, ubi de Vadianis.

(2) In hoc consentiebant stoici, ut principium ali- quod primum rerum omnium ponerent, etsi dissentirent inter se in hoc principio determinando; siquidem alii illud ignem vel aquam, etc. esse dicebant; consentiebant præterea in eo quod assererent principium illud, quodcumque demum fuerit, a ratione regi in operando, et divinam rationem, ut loquitur Seneca, toti mundo ac partibus ejus insertam, vel ut aiebat Zeno Θεὸν εἶναι πνεῦμα διέχον δι' ὅλου τοῦ κόσμου, id est, Deum esse spiritum universum mundum permeantem. Cfr. Cudworth, *Syst. intell.* cap. 4, § 25.

(3) Ex antiquis præverant Spinozæ *eleatici*, qui, duce Xenophane, quidquid existit, æternum dixere, infinitum atque unum esse; nempe mundum, quem Deum vocabant.

(4) Vid. Joan. Imre, *Amicum sædus rationis cum experientia*, Pestini 1827, part. 1, *Cosmologia*, cap. 1, § 6, et part. in, *Theol.* cap. 1, § 1.

(5) Ibid. part. in, tom. cit. Fichte assentiuntur

hoc principio exsurgit *autotheismus* seu *suitheismus*, cum Deus non sit nisi ego *absolutum* et *individuale*, seu *personale sublimatum*.

3. Tum ex *transcendentali realismo* et *rationalismo*, tum ex *idealismo* et *intuitismo transcendentali* originem suam habuit sansimonianismus, cujus doctrinæ summa consistit in neganda seu destruenda omni divinitate ac religione, in quarum locum substituit pantheismum atque autotheismum universalem totius generis humani (1), quod sansimoniani unire satagunt in unam familiam aequalium personarum, exclusa omni inæqualitate vel privilegio orto ex nativitate. Idem præterea sansimoniani omnia moralitatis principia evertunt, et id demum respective bonum vel malum statuunt, quod eorum sibi confert, vel respective adversatur. Uxores in familiis æquales statuunt maritis, ideoque quærent mulierem emancipatam vel emancipandam (2). Continuum prædicant progressum et perfectibilitatem, quivis singillatim passus, ut aiunt, humani generis et progressus, est aliquis gradus ad perfectionem; atque ita velut progressus habentur ex gr. prætensa Lutheri reformatio, rebelles motus Gallix ante annos XL, recentia seditionum tentamina ad omnem ordinem evertendum (3). Sed hæc juxta ipsos non erant nisi opera incom-

Jacobi et Koppen. Cum ab his quæreretur, num ego illud sit creator ex nihilo, rex adorandus, etc., responderunt: Cum illius non ego (scilicet mundi, nam sic ipsi distinguere solent, et vocant ego proprium seu individuale animam; vocant vero non ego mundum et ea quæ in mundo sunt, in quæ impingens tamen ego proprium limitatur a non ego) et individualis ego (animæ nostræ) aliter conscii non sumus, nisi præexistente tamen ego universali, quod illa ponat producatque, consequens est illud creatorem omnino esse. Id est, ponunt creationem non ex nihilo, sed tanquam emanationem totius ego universalis. Admittunt quoque illud ego universale dominum esse, ast detestantur ejusdem dominum in tamen ego nostrum velut tyrannidem, despotismum superstitionemque paganam et judaicam, qua Deum deorum creditus cultusque est. Equis risum teneat dum hæc perlegit?

(1) Inferius afferemus textus ex ipsis libris sansimonianorum ad hæc ostendenda. Secta sansimoniana ob nimias fauitatis, quas prædicabat, ab initio vix digna attentione videbatur; cum vero latius latiusque serpat (anno 1835), et emissarios effuderit in dissitas regiones, Syriam, Ægyptum, etc. ad virus suum diffundendum, ideo operæ pretium duxi ejusdem systema ob oculos lectorum ponere.

(2) Ita in libello cui tit. *Religion saint-simonienne, Communion générale*, pag. 32, Paris 1831, *Parmi nous plus de privilèges de sexe et de naissance : l'inférieur n'est plus l'esclave du supérieur, ils sont associés; l'homme n'est plus le maître de la femme, ils sont mariés; un peuple n'est plus le tributaire d'un autre peuple, ils forment une seule famille; car Dieu est tout ce qui est*. Ista est ratio quare caput seu princeps sectæ patris nomine donetur, qui nunc est quidam *Enfantin* nuncupatus. Etsi vero secta cooperatrices habeat, ut patet ex libro *Religion saint-simonienne, La Presse*, pag. 26, nondum tamen communem matrem invenit.

(3) Inter cetera in libro cui titulus: *Religion saint-simonienne, Enseignement central*, pag. 34, hæc leguntur: *Saint-Simon sentit l'inspiration progressive, et dit: Toute l'humanité est là, lorsque j'aurai réconcilié le catholicisme et le libéralisme* (qui videtur pariter scopus auctoris: *Paroles d'un croyant*), et que j'aurai fait disparaître ces deux formes exclusives, j'aurai réconcilié

pleta, perfectio rerum Sansimoni reservata fuit ejusque discipulis! Ex eodem progressu vel perfectibilitate non desperant fore ut homines aliquando æternum vivant in his terris. Christi religio juxta eos bona fuit; pro illa Christi ætate fuit progressus, quia tunc necesse erat hominibus prædicari mortificationem cælumque promitti; nunc autem genus humanum altius provectum est, et homines abstinentia non amplius opus habent, cum omnes vocentur ad felicitatem (1).

Cum sansimoniani Deum ac religionem omnem rejiciunt, simulacrum tamen divinitatis per autotheismum retinent ac religionis, quam cum politica confundunt, seu identificatam cum politica autumant. Quod apprime notandum est, ut detegatur eorum loquendi ratio, quæ sub involucris et ambagibus verborum latet. Usitato nempe dicendi modo plerumque utuntur, sæpe enim disserunt de revelatione, religione, Deo, Trinitate, Messia, etc. Miracula admittunt, sacerdotes, etc. at longe diverso sensu ab eo, quod nos iisdem vocabulis utimur (2), ut ex exposi-

l'humanité avec Dieu, c'est à dire avec elle-même, avec le monde (en Deum Sansimonianorum societatem et mundum), *j'aurai trouvé la vraie religion*. Cfr. etiam *Organisateur*, 19 Maii, 1830, *Sur la vie et le caractère de Saint-Simon*, ubi dicitur, quod *Moyse promiserit hominibus fraternitatem, Christus præparaverit, Saint-Simon perfecit (réalisée)*. Hinc est quod ipsius discipuli, qui Christo Domino negant appellationem *hominis Dei, Filii dilecti æterni Patris*, etc., has denominationes transtulerint in San Simonem. Et in op. cit.: *Enseignement central*, pag. 27, dicitur: *Chaque pas de l'humanité qu'elle parcourt est un progrès*.

(1) *Enseignement central*, Paris 1831, loc. cit. *L'abnegation n'était plus nécessaire, parce que les temps étaient venus; ou tous sans exception devaient être appelés au bonheur*.

(2) Quod Deum objectivum rejiciant patet ex eorum confessione: « Nous ne craignons donc pas de le dire avec vous, que tout ce qui n'est pas athéisme aujourd'hui est ignorance et superstition; que toutes les doctrines qui ont dirigé les peuples, ont successivement pris et quitté, » et tamen perpetuo sansimoniani loquuntur de Deo ac de religione; sed Dei nomine significant hominem et societatem; sed voce religionis et dogmatis intelligunt scientiam; loquuntur de Trinitate, ast ea voce significant *activitatem externam, intellectum et imaginationem*, quarum prima præest *industriæ*, secunda *scientiæ*, tertia *bonis artibus*, inter quas collocant religionem sansimonianam, quam filiam vocant *imaginationis*, filiam augustam *veri*, etc. et triplicem manifestationem nuncupant: Cette triple manifestation de l'activité humaine (*Doct. de Saint-Simon*, 1re année, 3e séance) et alibi (55e séance): *Beaux-arts, sciences, industrie; voilà donc la trinité philosophique de Saint-Simon*. Loquuntur de Messia, sed sub Messie nomine designant quemlibet humanæ libertatis assertorem et propagatorem; sic enim scribunt in art. cit. (*Commun. génér.* pag. 37): *O Jeunes filles, vous le savez, la vierge juive* (Virgo Judæa, sic enim impii hujus ætatis sanctissimam Virginem Mariam appellant) *était belle, heureuse et bénie, parce que d'elle pouvait (poterat, non negant ipsi Christum natum esse de Maria virgine; ast Christus poterat quidem esse Salvator mundi, sed juxta ipsos non fuit nisi pro quodam incepto progressu solum ulteriori. San-Simoni ejusque sequacibus perfectio operis, ut vidimus, reservata fuit) naître le Sauveur du monde; vous aussi, vous êtes bénies, heureuses et belles; car peut-être serez-vous les mères des chefs ai-*

tione illius systematis quisque percipere potest.

4. J. Salvador judæo-philosophus seu incredulus in sua historia institutionum Mosis spinozismum, pantheismum transcendentalem et absolutum, sive ex Germaniæ et Angliæ philosophis, sive ex sansimonianis, complexus est. Incredulitati adjecit perfidiam judaicam, dum recensita paradoxa cohonestare nisus est doctrina mosaica. Contendit enim Mosem docuisse alium Deum non esse nisi *esse absolutum*, *ego universale*, autotheismum societatis, religionem politicam. Impius propterea hic auctor ceu organum sansimonianismi spectari potest.

Longa res esset aberrationes istas humani intemperantis ingenii persequi velle; ut igitur statutam propositionem evincamus, quæ complectitur recensita systemata omnia, partim ex *idealismo* anglico profluentia, partim ex *criticismo* germanico atque ex *sensismo*, in quo Deus statuitur idea *subjectiva* et *idealis*, minimè vero *objectiva* et *realis*, nisi ad summum ut *postulatum* rationis practicæ, quæque recte cum cl. Rosmini *formas impietatis* vocaveris hujus sæculi (1), sic ex generalibus principiis jam vindicatis rem conficimus:

mants qui réuniront un jour tous les peuples dans une même communion. Hinc desperandum non est aliquando gnosticorum et Montani deliria fore resuscitanda. Loquuntur de sacerdotibus et theurgis; sed quinam sunt? en nexam doctrinæ sansimonianæ ex art. *Enseignement central*, Paris 1831, pag. 27: *Beaux-arts, science et industrie, et qui constituent dans l'ordre Saint-Simonien la religion, le dogme et le culte; et alors l'association sera composée exclusivement d'artistes, de savants et d'industriels, ou plutôt de prêtres, de théologiens et de théurgies. Itaque artes liberales sunt religio, scientia est dogma, et industria cultus; artifices sunt hujus novæ religionis sacerdotes vel presbyteri, sapientes vero theologi; physici et chemici, theurgi, etc.; fœminas etiam ad sacerdotium evehunt; pudet omnia referre quæ de natura novi hujus sacerdotii tradunt; inter cetera: « Presbyter, aiant, et presbyterissa exercent suum ministerium cum omni vi seu attractione pulchritudinis propriæ; etenim futurum sacerdotium non mortificat carnem suam, nec velo obtendit faciem suam, non se operit cinere, nec corpus lacerat, nec discerpit flagelli ictibus, ipsum pulchrum est, sapiens est. » Vid. *Le Globe*. Sane omnes obscenitates renovant veterum hæreticorum seu carpoctatorum et gnosticorum, pæcardorum mediæ ævi sive pseudo-mysticorum. Reliqua expedit præterire, præsertim cum ex his jam satis pateat, quænam indoles sit novæ religionis, quinam fructus quos peperit philosophia sensistica idealistica et critica protestantium, quænam consecraria demum pantheismi et autotheismi. Definiri propterea sansimonianismus posset; « Secta quæ pantheismum et autotheismum seu verius atheismum proficitur sub larva terminologiae catholicæ.*

(1) In op. *Frammenti di una storia dell'empirietà*, Milano 1834, pag. 115; qui præterea pag. 110 hæc præclare scribit: « Un sentimento religioso e ribellante stà nel fondo del cuore umano, e questo sentimento senza ristare si dispiega e si sviluppa, e or prende forme di una nuda superstizione, or di una nuda e nauseante incredulità, e queste forme si corrompono, e si rigenerano in un continuo movimento, che le affatica, e le fa cangiare senza riposo. » Quibus paucis verbis cl. auctor complexus est originem et progressum omnium impietatum, quæ sub diversis formis et nominibus a mundi exordio hæcenus obti-

1. Deus ex demonstratis in prop. I. est ens *objectivum*, *reale*, *extramundanum*; 2. Deus præterea ex dictis est ens *infinite perfectum* ab omni corporea concrezione semotum, et omnino simplex; 3. Deus est ens a se, *necessarium independens*. Hinc inferimus a) ergo Deus non est idea mere *subjectiva*; b) ergo Deus confundi nulla ratione potest cum hac rerum universitate, finita, limitibusque undique circumscripta ac pluribus scatente imperfectionibus, corporea, partibus extra partes positis constante; c) ergo Deus non est homo infirmus, non solum *physicis*, sed et *moralibus* defectibus undique obnoxius. Absurdus proinde est sive pantheismus sive autotheismus, tum *idealis* tum *materialis*.

2. Ad spinozismum speciatim quod attinet, cum nitatur definitione ambigua et contradictoria sibi sit, hoc ipso ejusdem falsitas deprehenditur. Spinoza enim sic definit substantiam: *Per substantiam intelligo id quod in se est, et per se concipitur; hoc est, id cujus conceptus non indiget conceptu alterius rei, a quo formari debeat* (prop. III). Jam vero sub verbis illis: *Id quod in se est*, duplex latet sensus; vel enim significant *id quod per se est*, quemadmodum scholastici dicunt substantiam esse *per se*, quia non indiget subjecto cui inhaereat, quam sic ab *accidente* et *modificatione* distinguunt, quorum proprium est alteri inhaerere subjecto, ut rotunditas ex. gr. in cera est; vel significant *id quod est a se*. Si primo sensu accipit Spinoza vocem illam *in se*, optima est ejus definitio, sed ex ea nulla ratione colligere potest conclusiones suas; quod si eam intelligit altero sensu, ejus definitio falsa est, et hæc sublata definitione fatiscit fundamentum illius systematis, ac proinde tota superstructa moles ruit. Hoc autem posteriori sensu accipit Spinoza illud *in se*, ut ex ejus deductionibus patet. Idipsum dicatur de explicatione quam subdit datæ definitioni, in qua eadem latet æquivocatio: *Cujus conceptus non indiget conceptu alterius rei, a quo formari debeat*. Vel enim accipit Spinoza conceptum illum *absolute*, vel *relative*; si accipit *absolute*, ita ut conceptus unius substantiæ formaliter non includat conceptum alterius rei, ex. gr. ut conceptus horologii formaliter haberi possit absque conceptu artificis, recta est; sin vero velit excludere conceptum relati-

nuerant, ac deinceps obtinebunt usque ad mundi finem. Prius polytheismus, postea scepticismus et atheismus, sive apertus sive larvatus, ac post religionis christianæ exordium tot hæreticorum sectæ, usque ad lutheranos, ac deinceps usque ad rationalistas et sansimonianos. Aliis verbis at eodem sensu magnus Augustinus hoc ipsum longe ante expressit, in lib. xiv. *De civ. Dei*. cap. 28, dicens: « Fecerunt civitates duas amores duo, terrenam scilicet amor sui usque ad contemptum Dei, caelestem vero amor Dei usque ad contemptum sui. Denique illa in seipsa, hæc in Domino gloriatur... ideoque in illa sapientes ejus, secundum hominem viventes, aut corporis aut animi sui bona, aut utriusque sectati sunt, aut qui potuerunt cognoscere Deum non ut Deum honorarent, vel gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum, dicentes se esse sapientes, id est, dominante superbia sua, se extolles, stulti facili sunt, » etc.

vum ad artificem, a quo elaboratum est horologium, est falsa; et tamen hoc posteriori sensu illum accipit Spinoza. Idipsum dicatur de ejus axiomatibus, quæ perpetua æquívocatione laborant (1).

Dixi præterea sibi esse contradictorium ejusmodi systema; etenim juxta Spinozam non est nisi una substantia infinita, in qua tamen inesse fatetur plura attributa infinita, inter quæ recenset cogitationem et extensionem. Sic porro definit attributum (prop. X): *Attributum per se concipi debet*, seu, ut clarius mentem suam aperit in epist. II et IV ad Oldenburgum: *Notandum, ait, me per attributum intelligere omne id, quod concipitur per se et in se, adeo ut ipsius conceptus non involvat conceptum alterius rei*; sed ex ejus propositione III, quam modo expendimus (*Per substantiam intelligi id, quod in se est, et per se concipitur; hoc est, cujus conceptus non indiget conceptu alterius rei, a quo formari debeat*), eadem est notio substantiæ ac attributorum ejusdem substantiæ; ergo cum ipso fatente plura dentur attributa, hoc ipso plures dantur substantiæ, ideoque, quod consequens est, substantia una est et multiplex, quod involvit contradictionem. Spinozæ demum systema aliudve pantheisticum et autotheisticum quodcumque absurdum esse inde patet, quod per illa fatum impium, falsum perniciosumque inducatur; ex iis enim sequitur Deum actionum quarumvis, etsi scelestissimarum, auctorem esse, imo et patratores; quod quidem impium esse nemo non videt; falsum insuper propterea, quod dimanat ex falsis conceptionibus de substantia, Deo et mundo, ut suo loco philosophi seu metaphysici ostendunt; eo autem nomine perniciosum, quod libertatem humanam et cum ea moralitatem ac religionem penitus labefactet ac subruat (2). Quibus si addatur repugnare Deum simul esse activum et passivum, voluptatibus simul et doloribus obnoxium, stupidum simul esse et ingeniosum, oriri ac interire, aliaque innumera, quæ persequi longum esset, eo magis cuique ejusmodi systematum absurditas atque stultitia patebit.

Post hæc inutile videretur, absurda et impia hæc deliramenta hominum, qui *evanuerunt in cogitationibus suis*, in tanta, ut plenis buccis crepant, scientiarum luce, Scripturarum auctoritate refellere; quoniam vero, ut vidimus, non desunt, qui impietate

(1) Cf. Gerdil, *Della esistenza di Dio e della immaterialità delle nature intelligenti*, tom. II, opp. edit. Rom. ag. 285 et seqq.

(2) Sic enim disserit in sua ethica: « In natura nullum datur contingens, omnia sunt per necessitatem naturæ divinæ determinata, ita quidem, ut certo modo existere et agere debeant; omne enim quid est, in Deo est, Deus autem contingens esse non potest, quia necessario existit. Debent itaque etiam modi naturæ divinæ inde necessario oriri; hi vero modi sunt substantiæ extensæ et cogitantes, utpote Dei attributa; hinc Deus non tantum causa earum activitatis est, quæ necessario esse debent... Homines sunt in relatione ad Deum id, quod argilla in manu figuli, qui eadem ex materia tum vasa pretiosa tum vilia format. » En quomodo hic impius Dei nomine abutatur, et loquendi ratione delectetur scripturali!

tes istas Moysi adscribere non verentur, coronidis gratia nonnulla addere placet, ad postremum hoc effugium ipsis præcludendum.

Porro, qui Deum exhibet æternum atque in tempore hoc universum e nihilo educentem, rebus his mundanis atque homini præsertim providentem ac prospicientem, bonorum ac malorum justum retributorem, cordium inspectorem, mirabilium effectorem atque futurorum liberorum eventuum præmonitorem; qui Deum exhibet legislatorem sapientissimum et auctorem religionis sanctissimæ, precumque ac sacrificiorum ad se placandum aut ad beneficia obtinenda, etc., non solum fatalem pantheismum vel autotheismum non docet, sed illos plane destruit atque evertit; atqui ejusmodi est Deus, quem Moyses in suo Pentateucho perpetuo exhibet. Enimvero satis est mosaicos aperire codices, ut illico quisvis Deum inveniat, qui in principio creavit cælum et terram; vocem vero בָּרָא (bara) eductionem ex nihilo significare, tum ex vi ipsius vocis eruitur, ut suo loco ostendemus (1) tum ex sensu traditionali

(1) In tractatu de Deo creatore. Quoniam vero ut plurimum pantheistæ recentiores abusi sunt notionibus *essentiæ* et *possibilitatis*, perinde ac si istæ non solum modo *eminentiore* (ut superius a nobis dictum est, cum ageretur de perfectionibus divinis et Dei simplicitate), sed *reali* existerent in Deo, adeo ut cum *essentiæ reales*, quæ Deo inesse supponuntur, trans-eunt ad existentiam, non sint nisi Deus ipse foras se prodens, vel Dei ipsius modificationes, in quo fundatur systema emanationis, ex quo profluit pantheismus; juvabit notiones subjicere claras et distinctas *essentiæ* et *possibilitatis*. Atque ut incipiamus a possibilitate, 1. illud dicitur possibile, quod esse potest, seu quod non repugnat. Hæc possibilitas, quæ consistit in non repugnantia notarum, interna vocatur et immediate fundatur in principio contradictionis: illud est possibile quod contradictionem non involvit. 2. Quod possibile est, simul est cognoscibile; sed omnino distinguenda est *cognoscibilitas a cognitione*, vel *cognoscibile a cognito*; *cognitum* supponit intellectum, *cognoscibilitas* vero non item. Nam *cognoscibile* illud est, quod cognosci potest, si existat intellectus præditus sufficienti perfectionis gradu ad rem hujusmodi intelligendam; an autem talis intellectus existat, sola cognoscibilitas non dicit. Si vero adsit intellectus sufficienti perfectione præditus, res quidem cognoscitur, sed tamen non efficietur, nec producet ab intellectu, et cognoscibilitas semper ratione prior erit ipsa cognitione; objectum cognitionis præsupponendum erit logice ante actualem cognitionem: *Sicut bonum*, inquit S. Thomas 1. p. q. xvi. a. 1. *nominat id in quod tendit appetitus, ita verum nominat id in quod tendit intellectus*. Secus si cognoscibilitas et possibilitas producerentur ab intellectu, si intellectus est infinite perfectus, objecta producta quoque infinite perfecta esse deberent, ut patet in *Verbo*, quod procedit per intellectum. Nec est quod quis regerat: intellectus cognoscit omnia juxta existentiam suæ naturæ, cognitione infinita quidem ex parte subjecti cognoscentis, sed finita ex parte objecti cogniti. Hoc sane optime dicitur, inde enim sequitur objectum non pendere ab intellectu, qui illud præsupponit. Deus intellectu ad intra nihil producit (seu gignit) nisi Verbum, ad extra non producit nisi voluntate libera, *Deus autem noster in cælo, omnia quæcumque voluit fecit*, Psal. cxiii, non omnia, quæ intellexit. 3. Principium contradictionis, quod est fundamentum rerum possibilem, debet saltem in ordine cognitionis et disputationis, seu logice et ratione

totius judaicæ gentis (II Macch. VII, 28). Justis præmia, malis pœnas decernit (Gen. III, IV, etc.), le-

prius supponi ante existentiam Dei; nam secus quid prodesset adversus atheum evincere existentiam Dei, cum Deus, non supposito principio contradictionis, *idem non potest simul esse et non esse*, posset adhuc non existere, tametsi demonstraretur ejus existentia? Deus esset etiam in ordine ad nos *prima veritas* quæ certo cognoscitur, quod est falsum, etsi nonnulli hoc dixerint, ut vidimus superius (n. 61. p. 32). 4. Pejus adhuc esset, si possibilitas illa rerum *formaliter* acceptarum, seu prout sunt in se, confunderetur cum intellectu divino vel cum essentia divina; tunc enim, ut ex dicendis inferius clare patebit, delabimur in pantheismum. 5. Possibilitas, de qua hactenus diximus, est possibilitas interna; sed præter eam consideranda est etiam possibilitas externa. Hæc nihil aliud est nisi virtus causæ producendi id quod est interne seu intrinsece possibile; et hæc causa nihil aliud est, nisi omnipotentia Dei. 6. Externa possibilitas supponit internam; nam Deus producere non potest id quod repugnat; ex. gr. circulum quadratum. Atque hinc S. Thomas, 1. p. q. xxv, art. 3, 6, ait: « Relinquitur igitur quod Deus dicatur omnipotens, quia potest omnia possible absolute... possibile quidem, quia prædicatum non repugnat subiecto... impossibile vero absolute, quia prædicatum repugnat subiecto. » 7. Sed jam de essentiis rerum. Possibilitas latius porrigitur quam rebus essentiæ, seu quod idem est, essentiæ rerum debent esse possibile, sed non omnia possible pertinent ad rerum essentiis; possibile est homo procrea staturæ, sed proceritas non pertinet ad essentiā hominis: *Numquid homines non sunt parvuli?* inquit S. Augustinus. 8. Essentiæ rerum duplici modo considerari possunt, nempe, ut scholæ loquuntur, *formaliter* et *eminenter*, hoc posteriori modo sunt ipsæ infinite perfectiones divine, et sunt identificatæ cum Deo; *formaliter* sunt quales in ipsis inveniuntur, seu sunt id per quod unaqueque res in suo esse constituitur: si essentiis rerum hoc modo consideratas confundamus cum essentia Dei, en iterum nos in pantheismo! Reipsa essentiā hominis existentis una est eademque; homo in utroque statu est animal rationale, nam per existentiam non destruitur essentia, sed essentia per existentiam ex mera possibilitate transit in actum, ac propterea existentia dicitur ultimum possibilitatis complementum. Hæc autem quæ hic dicta sunt de eadem essentia in duplici statu considerata, possibilitatis nempe et existentie, confundi non debent cum questione a philosophis agitata, nūm *essentia actualis* distinguatur realiter ab existentia, quod recentiores negant; hæc enim inter se toto cœlo distant. 9. Sicut possibilitas et essentiæ rerum duplici modo considerari possunt, ita et duplici modo cognosci possunt. Sicut Deus eminenter essentiis rerum omnesque possibile perfectiones continet, ita omnes cognoscit in se ipso, sive in sua essentia. Sed eas cognoscit etiam in seipsis, quia in seipsis sunt cognoscibiles; posito enim objecto cognoscibili et intelligentia infinite perfecta, certe nihil aliud requiritur ad aliquid cognoscendum; species enim intelligibiles, quæ olim a scholasticis requirebantur ad aliquid videndum seu cognoscendum, a recentiori philosophia expunguntur. Ex harum notionum confusione plures hæc nostra ætate, in Germania præsertim, errores, nec leves, prodierunt. Cfr. Storchenau S. J. *Instit. metaphys.* lib. 1, sect. 1, cap. 1, et sect. 3, cap. 4, n. 165, scholion 2. Cum vero S. Thomas loc. cit. 1, p. q. xvi. a. 1. affirmat veritatem esse in intellectu, non autem in rebus, id affirmat in ordine ad causam exemplarem, ejusmodi sunt ideæ, ut vocant, archetypæ in Deo, et artefacta in mente artificis, ut ibidem explicat; quo sensu etiam alibi docet scientiam esse causam rerum, quod et nos tue-

gem sancit (Exodi XX, et seqq.). Tota Josephi historia, ut de reliquis laceam, non est nisi historia; ut ita dicam, divinæ providentiæ, quæ mirifice elucet in variis sanctissimi hujus patriarchæ eventibus. Ne singula vaticinia persequar, quid significant vaticinia Abrahamo ejusque posteritati facta, quæ plenum exitum sortita sunt? Licet profecto asserere, tot esse in pentateucho mosaico argumenta adversus monstrum et impium Salvadōr systemā, quot capita, imo pene dixerim quot verba. Mirum est; in tanta tot sæculorum seriē, neminem ex tot tantisque veteris synagogæ viris, et sanctitate et doctrina præstantibus, deprehendisse, quod demum Salvadōr, ut suis gratificaretur sansimonianis reperit; imo nec Philonem nec Flavium Josephum quidquam tale unquam suspicatos esse.

Concludamus igitur pantheismi, cujuscunque de min formæ, atque autotheismi systemata absurda omnino esse atque a mosaicorum librorum documentis prorsus aliena.

DIFFICULTATES.

I. Obj. Si una substantia non potest produci ab alia, si non potest dari nisi una substantia infinita, si denique ad naturam substantiæ pertinet existere, planum est non posse dari nisi unam substantiam, eamque infinitam, ac necessario existentem, quæ non potest esse nisi Deus. Atqui rem ita se habere patet ex eo quod si una substantia posset ab alia produci, ejus cogitatio a cognitione causæ suæ deberet pendere, et eandem involvere, adeoque non esset substantia, quæ non aliud est nisi quod in se est, et per se concipitur, seu ejus conceptus non indiget conceptui alterius rei, a quo formari debeat. Ita si hæc substantia non esset infinita, ideo esset, quia ab alia ejusdem naturæ terminaretur; cum autem non possint dari duæ substantiæ ejusdem generis, patet non posse aliquam substantiam ab alia ejusdem generis substantia terminari, ac propterea esse unicam substantiam eamque infinitam. Quod demum ad naturam substantiæ pertineat existere ex dictis sequitur: si enim substantia non potest produci ab alia, erit itaque substantia causa sui, id est, ipsius essentia involvet necessario existentiam, sive ad ejus naturam pertinet existere; ergo.

Resp. *Neg. min.* Ad probationem... *Quæ non aliud est nisi quod in se est*, etc. D. Id est, quod per se est, seu quod non indiget subiecto, cui inhæreat, C. id est, quod a se est, seu a seipso existentiam habet. N. Cum vero tota vis subsequentium proba-

bimur. Sen ut aliis placet loquitur S. Doctor de veritate *logica* quæ profecto non est in rebus sed in intellectu, non autem de veritate *metaphysica*. Hinc Vasquez in 3. p. S. Thomæ Tom. II. q. LXII. ar. 4. Disp. cxxxii. cap. 6. pag. 208. edit. Lugdun. 1620. col. 2. circa initium hæc habet: « Essentiæ rerum ordine rationis sunt ante omnem Dei scientiam, et voluntatem: quare licet possit cuilibet rei tribuere, aut non tribuere existentiam, non potest illius naturam intrinsecus immutare. »

tionum ab hac æquivocatione pendeat, hac sublata, sponte sua ruit totum argumentum. Ideo vèro hic contexuimus seriem demonstrationis Spinozæ, ut clariori in lumine poneremus sophisticam ipsius argumentandi rationem.

Eadem latet ambiguitas in definitione *infiniti*. Etenim cum per infinitum intelligi possit illud, quod ab alia substantia ejusdem naturæ limitari non potest, ejusmodi a pluribus concipitur spatium, Spinoza huic notioni callide substituit aliam, nempe infinitum illud esse, quod ab alia natura ejusdem generis, terminari non potest, quo sensu æque infinita esset atomus Epicuri, quæ sola existeret, etsi exiguiissima, eo ipso quod sola in hypothesis existeret: nam si sola atomus esset, vel solus existeret pulvisculus, ab alia substantia ejusdem generis non limitaretur seu terminaretur, esset tamen limitatus a se, et in se (1).

Inst. Si præter Deum alia admitteretur substantia, ideo esset, 1. quia divina substantia non omnes existendi modos præ se ferret, quod est absurdum, cum divina substantia perfectissima sit, seu omnes perfectiones in se contineat; 2. finita insuper esset divina substantia, quia ab alia diversa circumscriberetur, ac 3. deberet ab alia differre; in divina autem substantia, quæ simplicissima est, nulla ejusmodi differentia concipi potest, per quam ab alia realiter distinguatur. Quibus omnibus 4. robor accedit, tum ex eo quod si præter Deum alia existerent, jam Deus perfectior esset una cum iisdem substantiis, quam si esset solus seu sine illis, tum ex eo quod tunc Deus, utpote aliarum substantiarum causa, deberet in se continere has substantias formaliter, prout causa continet in se effectum cujus causa est; quæ omnia sunt absurda.

Resp. ad 1. *D.* Vel formaliter vel eminenter, ut suo loco expositum est, *C.* formaliter *N.* Et sic ceteræ difficultates sponte sua evanescent.

Ad 2. *N.* Tunc enim circumscriberetur, si cum substantia divina alia ejusdem naturæ coexisteret, non autem si diversæ naturæ sit et a Deo omnino pendeat, tum in existentia, tum in omnibus suis attributis et perfectionibus, ac in Deo ipso subsistat.

Ad 3. *Conc. antec. neg. cons.* Etenim differunt profecto a Deo creaturæ omnes, eo quod limitatæ, circumscriptæ ac ab alio sint, Deus autem simplicissima infinita essentia est atque a se existens.

Ad 4. *Neg.* Cum enim omnia, quæ a Deo sunt, quod habent habeant ex eo, qui perfectiones omnes, quæ in creaturis sunt, ipsis communicat per participationem, ut loquitur S. Thomas, ideoque in se Deus longe nobiliore modo et has perfectiones aliasque omnes possibiles continet (2).

Quod postremo loco additur de causa continente

(1) Cfr. Gerdil. diss. cit. loc. cit.

(2) 1. p. q. iv, art. 2. «Cum Deus, inquit, sit prima causa effectiva rerum, oportet omnium rerum perfectiones præexistere in Deo secundum eminentiorem modum.»

in se effectum, jam dissectum est ex iis, quæ diximus de ratione formali ac virtuali seu eminenti, quæ Deus in se omnia continet.

II. Obj. cum Salvador 1. Ex consideratione hujus universi gignitur in humana mente idea cujusdam existentiae infinitæ; et 2. quidem infiniti positivi, quod omnes includit characteres, quos theologi in Deo recensent, ejusmodi sunt *unitas*, *æternitas*, *invisibilitas*. 3. Hoc autem *Esse* universale ac æternum, activum simul et passivum, Abraham et Moses vocarunt Jehovah (1) 4. Idea *Entis absoluti*, quod dici posset infinitheismus, fundatur in facto, analogia, historia et convictione (2). Sane 5. Moses id expressit per vocem Jehovah, quæ a radice *haia* (יהי), seu *hava* (הוה) deducitur, quæque significat esse, seu *illum qui est*, aut existentiam essentialem. Præter hoc 6. Plura alia nomina secundaria habentur ad Deum designandum, inter quæ *schaddai* (שדי) *sufficiens* sibi ipsi, et *El* (אל) *fortis*, *Adonai* (אדני) *principium*, *Elion* (עליון) *excelsus*. Nomen 7. *Elohim* (אלהים), quod est ab *Eloah* (אלה) *vis*, licet in plurali adhibeatur, semper inservit singulari, ita ut indicet omnes vires in unam collectas, et exacte referat ideam Dei, intelligentiæ generalis, opificis, magni ædificatoris, quum distinguantur in hac rerum universitate natura ac Deus, vires seu potius virium unio fecit terram, inquit Genesis (3); quemadmodum vero Elohim politicum reducitur ad *esse* generale, quod est populus, sic Elohim theologicum desinit in unitatem Jehovah. Deus igitur ex Moyse non est nisi *esse* absolutum, cujus creaturæ non sunt nisi tempora et modi; ergo.

Resp. ad 1. *D.* Gignitur idea existentiae infinitæ distinctæ ab ipsa rerum universitate, *C.* identificata cum ipsa *N.* Nemo enim, qui sanæ mentis sit, nec velit cum pantheistis ac spinozistis insanire, sibi hanc ideam cudit, quæ rectæ rationi adversatur, cum ejusmodi existentia universalis in sensu auctoris sit secunda parens omnium deliriorum, quæ recensuimus in Spinozæ confutatione; sed ratio spectando hanc rerum universitatem velut effectum, assurgit ad causam necessariam, a se existentem, etc., quæ cum suis effectibus contingentibus, limitatis, mutabilibus confundi non debet.

Ad 2. *D.* Quod est ipse Deus, et in quem propterea solum recensiti characteres unitatis, æternitatis, indivisibilitatis conveniunt, *C.* quod constituitur a rerum omnium congerie, ut auctor noster attumat *N.* Alioquin oriretur unitas absoluta ex tot unitatibus, seu partibus et elementis, quibus hoc universum coalescit, æternitas in entibus successivis, ejusmodi sunt homines, bruta, plantæ, etc., indivisibilitas tandem ex ipsa divisibilitate; quæ omnia absurda sunt et repugnant.

Ad 3. *N.* Hoc enim non est nisi deliramentum adversarii. Abraham non cognovit nomen Jehovah,

(1) *Hist. des Institutions de Moïse*, tom. III, 2. part. liv. 1, ch. 1, pag. 177.

(2) Ibid. pag. 184.

(3) Ibid. pag. 185.

quod prima vice Deus Moysi manifestavit, etsi divinus hic scriptor hac voce utatur in conscribenda Genesi; Moyses autem Deo isti fictitio tribuisset omnia mirabilia ac mundi ipsius creationem in hypothesi Salvador, etsi nemo alius hoc deprehenderit præter incredulum istum.

Ad 4. *N.* Hoc enim monstrum potius excluditur tum facto ipso, tum analogia, tum historia ac convictione. Hæc enim omnia nos ducunt ad Deum distinctum ab omnibus objectis, quæ nos circumstant, admittendum et cognoscendum; et pauci dumtaxat athei larvati hac idea entis absoluti in sensu auctoris convinci potuerunt, omnibus gentibus reclamantibus (1).

Ad 5. *Neg.* prorsus. Licet enim vox Jehovah denotet *eum qui est*, seu *qui erit*, ut patet ex sensu, quo Moses, seu potius Deus ipse eam usurpavit, non aliud tamen exprimit nisi eum qui necessitate naturæ existit, quique distinctus est ab iis omnibus, quæ non habent nisi existentiam communicatam, accidentalem, atque ut ita dicam, precariam; quæ, quidquid sunt, illud ab eo habent, qui essentialiter est, nempe Deo, qui hæc omnia ex nihilo condidit, ipso referente Moyse, ut mox dicemus.

Ad 6. *D.* Ad designanda diversa ejusdem supremi Numinis attributa, *C.* ad designandum portentum ab auctore excogitatum *N.* Cum videat Salvador causæ suæ officere nomen *Aaonai*, quod dominum significat et hominibus etiam passim tribuitur, ipse vertit. *principium*: at hac significatione ex centum triginta quatuor locis, in quibus juxta Masorethas Deo tribuitur, nunquam invenitur (2).

Ad 7. *Neg.* Elohim indicare, ut adversarius contendit, virium collectionem, sed Deum ipsum designat, cui promiscue tribuitur tum singulari numero tum plurali juxta indolem hebraicæ linguæ. Sane in plurali adhibetur passim ad designandam rem prorsus singularem; ita scilicet affirmatur de unico Angelo, Jud. XIII, 22; de uno vitulo, quem ut Deum flebræi venerati sunt, Exod. XXXII, 31; de uno idolo, ut Dagone, Jud. XVI, 17; de uno Moyse, quando Deus eum constituit *Deum Pharaonis*, Exod. IV, 16; VII, 1; de Arca, 1 Reg. IV, 7, et alibi; quæ cum res singulares sint, plurali tamen numero per hanc vocem efferuntur. Quod si demus adversario *Elohim* reipsa indicare collectionem virium, tunc reponimus non indicare collectionem abstractam, sed ens quod unum est, et est collectio virium omnium in summo gradu, nempe intelligendi, volendi, creandi, movendi, destruendi, etc. Ridiculam pariter se prodit ejus versio seu potius commentatio primi Geneseos versiculi; *Vires seu potius virium unio fecit cælum et terram*; quænam vires fecis-

sent cælum et terram? An hujus universi attractio universalis aut affinitas chimica? Ast nondum erat juxta Salvador. Adde verbum *Bara* בָּרָא ut suo loco ostendemus, vere et proprie significare eductionem ex nihilo. Restat igitur ut Moyses describeret mundi creationem factam a Deo, qui ab hoc universo distinctus sit. Hoc vero sublato fundamento ex se concludunt, quæ Salvador nugatur circa Elohim politicum et theologicum, ac ejus esse substantivum cum suis modis et temporibus. Non est igitur cur diutius in his refellendis immoremur. (1).

Inst. Talem fuisse Moysis mentem facile ex

(1) Hæc mutuatus est, ut diximus, Salvador partim ex Schelling, qui, in *Epist. philosoph. de dogmatismo et criticismo*, aperte docet pantheismum, affirmans: « *Tò Ego* includit omnem existentiam et realitatem; quia si extra ipsum aliquid daretur, hoc esset absolutum; quod est absurdum. Hoc igitur *Ego* est infinitum, indivisibile et immutabile. Si substantia est aliquid absolutum, *τὸ Ego* est unica substantia, vel si darentur plures substantiæ, daretur *Ego* extra *Ego*, quod esset contradictorium; quod est, in *τὸ Ego* est, extra *τὸ Ego* nihil est; si *τὸ Ego* est sola substantia, quidquid est, non est nisi accidens *τὸ Ego* ». Unde concludebat Deum esse *Ego* non *ego*, in *praxi* *Deum esse Ego absolutum, quod destruit non Ego*. Partim mutuatus est a sansimonianis, qui pariter docent Deum esse quidquid est. Sic in libello qui inscribitur *Religion Saint-Simonienne*, Paris, 1831, *Communión générale*, pag. 10, in allocutione sequitur: *Le père Enfantin*: « *Chers enfants*, Dieu est tout ce qui est. Tout est en lui, tout est par lui, nul de nous n'est hors de lui, mais aucun de nous n'est lui. Chacun de nous vit de sa vie, et tous nous communions en lui; car il est tout ce qui est. » Hic singuli dicuntur non esse Deus, quia singuli non sunt tota rerum universitas, sed sunt ejus partes tantum, atque ex eo quod Deus sit omne quod est, inferitur nos omnes communicare in ipso. His paria habet Salvador, qui, ut respondeat sibi propositæ difficultati: « Mais alors chaque chose n'est-elle pas Dieu? *respondet*, pag. 131: On ne peut conclure de ce que chaque chose, chaque être doué ou non doué d'intelligence, tient à l'être absolu et dépend de lui, que cette chose ou cet être doive s'appeler Dieu. Chaque citoyen en particulier est-il le peuple? chaque membre de l'être humain est-il l'homme, etc. »? Et hinc inferit easdem consecutiones, quas ex eodem principio deducunt sansimoniani. Hi enim inferunt religionem esse politicam, dogma effici scientiam. Etenim in libro: *Religion Saint-Simonienne, Enseignement central (extrait de l'Organisateur)*, Paris, 1831, pag. 31 et 32, ita legitur: « J'aurai réconcilié l'humanité avec Dieu, c'est-à-dire avec elle-même et avec le monde; comme rien ne se trouve en dehors de Dieu, la politique devient la religion, la science devient le dogme. *Et hæc ipsa docet Salvador, qui p. 183 dicit*: Tout signale donc l'existence d'un point central de l'immensité, d'un moi de l'être infini, d'un foyer incalculable de la législation universelle, d'où s'échappe éternellement ce qui donne la vie à toute chose, et vers lequel tout est ramené, etc. ». Possem pluribus hanc assertionem prosequi, sed, ne nota nimis proluxa sit, ista sufficiant ad evincendum, non a Moyse, sed tum a criticismo germanico, tum a sansimonianis suas ideas hunc incredulum Judæum philosophum hausisse. Dixi a sansimonianis, quorum doctrinæ, ut ex dictis patet, mysteriis erat initiatus, licet ejus opus prodierit in lucem anno 1829, productiones vero Sansimonianorum et suis tenebris non cœperint erumpere nisi anno 1830 et seqq. Hoc ideo animadverti, ne quispiam me anachronismi accuset, dum a sansimonianis affirmavi Salvador doctrinam suam mutuatum esse, cum notum sit, longe ante annum 1829

(1) *Qu'on ouvre l'histoire de l'Inde*, inquit Salvador (loc. cit. pag. 177), *on retrouvera partout cette conception, mais accompagnée des plus fausses conséquences*. Hæc quidem ipse asserit, attamen nullo documento probat assertionem suam. Ex historia religiosa omnium populorum contrarium potius evincitur.

(2) Cf. Buxtorfius ad vocem עֵלֹהִים.

ipsius scopo colligitur, qui alius non fuit nisi per unius entis ideam ostendere naturam politicæ constitutionis populi israelitici, et cum hac idea omnia componuntur, quæ tum Moyses ipse tum ceteri prophetae Deo tribuunt. Cum enim homo sit symbolum maxime idoneum magni istius entis, plerique veterum, licet persuasi essent Deum incomprehensibilem esse et absque forma, eum tamen repræsentarunt ut membrum humanitatis. Legislator hebræus monet talem non esse verum existendi modum magni entis; vulgus tamen non percipit nisi quod sensus percellit, hinc est quod prophetae exhibeant Deum ut loquentem, audientem, etc. et sic facile est ceteras omnes metaphoras exponere. Ac 1. quidem veritas est expressio *eius qui est*, seu expressio legum entis generalis, quibus homo semper subjectus est. Hinc dicitur veritas *revelare* se homini, et homo recipere *verbum* metaphoricum Jehovah, ex quo promanant locutiones: *Æternus vult, querit, jubet*; et quo magis homo ad veritatem accedit, dicitur *amicus Jehovah*, quo magis recedit, fit *inimicus*; hinc rursum *voluntates* Jehovah, etc. (1). 2. Sic per epitheta humanitatis propria præcipue leges, quibus humanitas indiget, in totidem attributa Jehovah commutata sunt. Atque inde Deus *bonus, fidelis, potens, vindex, timor Jehovah*, etc. dictus est, sive ex bonis, quæ in mundo sunt, sive ex æolorum extensione, sive ex malis, quæ premunt scelestum, vel bonis quæ amicum veritatis consequuntur. 3. Species locutionum afficit relationes inter Jehovah et populum. Vocatur Deus Abraham, quia ab hoc patriarcha agnitus; Deus Israël, quia Moyses constituit populum, assumendo hoc principium unitatis ut basim, et idem istud proponendo tanquam objectum publici cultus. Cum vero homo juxta doctrinam Hebræorum activus et passivus sit in suis relationibus cum Jehovah, hinc factum est, ut Deus exhibeatur modo electus a populo, modo populum eligens. Nemo proinde rem adeo magnam et sublimem satis mirari potuerit, quod scilicet dogma integrum Mosis duobus verbis concludatur *Jehovah Echad* (יהוה אחד) *esse* unum est, non existit nisi *unum esse* (2); ergo.

Resp. *Neg.* talem fuisse scopum Moysis, et nego cetera, quæ obtrudit nuper hic judæo-philosophus, tum contra apertam Moysis narrationem, tum contra sensum universæ gentis suæ cujusque ætatis, ex quibus ne unus quidem suspicatus unquam est pantheismum insinuari seu, ut ipse vocat, infinitheismum, sive in libris Moysis sive in libris prophetarum. Deus certe, quem Salvator fingit, nec erat colendus nec timendus, multo minus dignus pro quo tot ac tanta paterentur Judæi sive ante sive post Christum, ut reipsa perpassi sunt, ne ab eo deficerent sive ante sive post Christi adventum. Mitto argumenta, quæ sive ex divina providentia, quæ per-

cœpisse San-Simonem virus suum effundere, et sectam instituere.

(1) Ibid. pag. 190.

(2) Ibid. pag. 188.

petuo elucet in hujus populi conditionibus, sive quæ ex miraculis et vaticiniis deducuntur; ea enim, etsi rejiciantur ab hoc incredulo, testatissima tamen sunt, nec eludi possunt, ut suo loco ostendimus. Demum semel admissa absurda hac ab adversario primum excogitata hypothesi, sequeretur Moysen et seriem prophetarum, doctores omnes et sacerdotes hebraicæ gentis fuisse deceptores et seductores, et integrum populum per ingentem sæculorum seriem non fuisse nisi ludibrium hujus deceptionis, etsi nemo unquam eam detexerit vel suspicatus de ea fuerit. Falsum præterea est quod de infortuniis vel felici sorte asserit auctor, quæ vitam vel male vel recte actam comitantur; imo hæc fuit continua prophetarum querela, quod sæpe infasta bonis, fausta malis acciderent, ut patet ex Psal. LXXII, 5-16; Jerem. XII, 1 et seqq.; Habac. 1, 4, et alibi passim. Ergo nullus timor concipi potuisset ex ipsorum pravitate. Quare, ne in hoc systemate refellendo prolixior sim, cum Moyses prædicavit Dei unitatem, non prædicavit nisi unitatem summi Dei creatoris cæli et terræ, omniumque provisoris et conservatoris; objectum unicum adorationis et cultus proposuit, totque hunc cultum munivit præsidiiis, ne populus aliarum gentium scandalo deciperetur, atque ad polytheismum et idololatriam prolaberetur, et sic vera conservaretur religio usque ad adventum Christi, a quo ad omnes gentes dimanare debebat.

Dices: Nonne pantheismi vestigia occurrunt in illis Ecclesiastici verbis, XLIII, 29: (Deus) *est in omnibus*, seu, ut fert græcus textus: *Ipse (Deus) est omne* (1); nec non in verbis S. Pauli, Rom. XI, ult: *Ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia*; et clarius adhuc Act. XVII, 28: *In ipso vivimus, movemur et sumus*; sicut et quidam vestrorum poetarum dixerunt: *Ipsius enim et genus sumus*? Nihil igitur in medium protulit Salvador, quod ipsi scriptores sacri non dixerint.

Resp. *Neg.* His enim testimoniis aliisque similibus non aliud docemur nisi Dei immensitatem, qua fit ut omnia in ipso sint et ipse sit in omnibus rebus, ut res a se conditas converset et regat, ipsis vitam tribuat et actionem, quod infra ostendemus (2). Hoc sensu exponi pariter debent nonnulla patrum dicta, quæ prima fronte difficultatem facessere videntur; ut cum Origenes, *De Principiis*, lib. II, cap. I, n. 3: *Sicut corpus nostrum, inquit, unum ex multis membris aptatum est, et ab una anima continetur, ita et universum mundum velut animal quoddam immensum atque immane opinandum puto, quod quasi ab una anima, virtute Dei ac ratione teneatur*. Quod etiam a Sacra Scriptura

(1) Ἀπὸς ἐστὶ τὸ πᾶν.

(2) Verba autem Ecclesiastici, juxta expositionem Calmet, non aliud continent nisi sermonis haecenus instituti conclusionem, qua adstruitur Deum esse principium et finem rerum omnium. Vel ut clarius exponit Cornelius a Lapide: *Deus est omne*, quia ipse est τὸ θεῖον, id est ens primum, essenziale, immensum, a quo omnia alia entia necessario et essentialiter pendunt, adeo ut, si per impossibile non esse Deus, impossibilis foret alterius cujuscumque entis existentia.

indicari arbitror per illud, quod dictum est per prophetam (Jeremiam, cap. XXIII) : *Nonne cælum et terram ego repleo, dicit Dominus...? Sed et illud, quod ait Paulus, cum apud Athenienses concionaretur, dicens : Quoniam in ipso vivimus, movemur et sumus.* Germana enim Origenis mens ex verbis immediate sequentibus eruitur, cum subdat : *Quomodo enim in Deo vivimus et movemur et sumus, nisi quod virtute sua universum constringit et continet mundum?* Eadem ratione exponitur auctor Dionysius Areopagita nuncupatus, de quo consuli potest S. Thomas (1).

PROPOSITIO IV. — *Admitti nequit ulla realis distinctio inter Deum ejusque attributa sive absoluta sive relativa, neque inter attributa absoluta ipsa.*

Si enim ejusmodi daretur distinctio, admitti in Deo deberet realis compositio; atqui hæc compositio in Deum cadere non potest, qui ex Propos. 1. est omnino simplex; excludi igitur a Deo debet omnis realis distinctio sive inter divinitatem ejusque attributa absoluta ac relativa, sive inter attributa absoluta ipsa.

Hæc autem doctrina tum in Scriptura tum in patribus fundatur. In Scriptura quidem, quæ Deum perpetuo exhibet simplicissimum; id inter cetera evincunt testimonia illa, in quibus de Deo prædicantur nomina abstracta, ejusmodi sunt *sapientia, vita, veritas*, aliaque id genus multa, quibus plena sunt sacra eloquia. Ex patribus, quorum loca ingenti numero affert Petavius (2), nos unum vel alterum tantum in medium proferemus. Sit ex græcis S. Gregorius Nazianzenus, qui : *Unum, inquit, tria, et tria unum, in quibus Deitas, vel, ut exactius dicam, quæ tria sunt Deitas* (3). Sic etiam S. Joannes Damascenus : *Deus, inquit, est simplex, et non compositus. Quod autem e multis et differentiis constat, est compositum. Quare si increatum, principii expers, incorporeum, immortale, sempiternum, bonum, procreandi vim habens, et ejusmodi alia, substantivas esse dicamus differentias Dei, tot ex rebus ille conflatus, non erit simplex, sed compositus, quod extremæ impietatis est* (4). Ex latinis S. Augustinus, epist. CXX, alias CXXII, cap. III, num. 13, scribit : *Nunc vero tene inconvulsa fide Patrem et Filium et Spiritum Sanctum esse Trinitatem, et tamen unum Deum; non quod sit eorum communis quasi quarta Divinitas, sed quod sit ipsa ineffabilis et inseparabilis Trinitas.* Denum S. Bernardus sic perstringebat Gilbertum : *Si divinitas non est reipsa Deus, erit aliquid quod non est Deus, aut nihil... Quod si aliquid est quod non est Deus, aut minor erit Deo, aut major, aut par. At quomodo minor, qua Deus est? Restat ut aut majorem*

rem fatearis aut parem. Sed si major, ipsa est summum bonum, non Deus. Si par, duo sunt summa bona, non unum. Quod utrumque catholicus refugit sensus (Serm. 80 in Cant., num. 6) (1).

Cui quidem rationi a S. Bernardo allatæ præter alia argumenta et hoc addi potest : Si proprietates divinæ ab ipsa substantia realiter distinguantur, aut substantiæ sunt, aut accidentia; si substantiæ, ergo plures erunt substantiæ in Deo, quod repugnat; accidens aut qualitas in Deo esse non potest; ergo.

Et sic confutati manent tum græci palamitæ, qui *ἐνέργειαν* sive virtutem in Deo distinguebant ab ipsa divina substantia et cum ipsis sociniani, nec non Gilbertus Porretanus, qui divinas proprietates, et abbas Joachim, qui divinas Personas a Dei substantia realiter distinguebat. Consulatur S. Thomas p. 1, q. 3, art. 3.

DIFFICULTATES.

Obj. 1. Non magis officit simplicissimæ naturæ divinæ realis distinctio inter Dei essentiam ejusque attributa sive absoluta sive relativa, sive inter attributa absoluta ipsa, quam distinctio realis personarum, quæ profecto nullam infert compositionem in Deo; ergo falsum est per realem distinctionem inter divinam substantiam et attributa destrui simplicitatem Dei. Sane 2. si res ad truinam revocetur, certo patebit ex difficultatibus vel incommodis, quæ solent urgeri adversus ejusmodi distinctionem, nullum forsan existere, quod pari jure intorqueri non possit adversus ipsam realem proprietatum relativarum distinctionem. Quod 3. cum probe intellexerint patres græci, Basilus, uterque Gregorius, Nazianzenus atque Nysenus, disputantes adversus Eunomium, nec non Cyrillus Alex. (2), ex professo docent in Deo distinguere, imo et differre substantiam ab ejus operatione ac vi, *ἐνεργεία*, quo nomine, non solum actionem, sed attributa etiam comprehendunt; ergo.

Resp. Ad 1. *Neg.* assumptum, ac nego præterea paritatem; prior enim distinctio nequit concipi nisi in substantia ipsa divina, ac propterea admitti non potest, nisi in divina substantia admittatur compositio; posterior autem distinctio, nempe personarum, non cadit in substantiam, quæ una eademque ac tota est, tum in tribus personis simul sumptis, tum in earum qualibet, sed cadit solum in proprietates personales, quæ non dicunt nisi rationem peculiarem, qua una se habet ad alteram, per mutuam relationem, ex quibus proinde nunquam potest ulla oriri compositio.

(1) Ex quibus verbis inferunt critici passim Gilbertum reipsa admisisse distinctionem realem inter divinitatem et attributa. Prius enim dixerat S. Bernardus : *Recedant a nobis, carissimi, recedant novelli, non dialectici, sed hæretici, qui magnitudinem, qua magnus est Deus, et item bonitatem, qua bonus, sed et sapientiam, qua sapiens, et justitiam, qua justus, postremo divinitatem, qua Deus est, Deum non esse impiissime disputant. Divinitate, inquit, Deus est, sed divinitas non est Deus.*

(2) *Thesauri lib. II, cap. II.*

(1) *Cont. gentes*, lib. 4, cap. 26.

(2) *Toto lib. II, ac præcipue cap. 7.*

(3) *Ἐν γὰρ ἐν τρισὶν ἡ θεότης, καὶ τὰ τρία ἐν, τὰ ἐν οὖν ἡ θεότης ἢ τὸ γε ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἢ ἡ θεότης.* Orat. xxxix, (apud eundem Petav. loc. cit.)

(4) *Τὸ θεῖον ἀπλὸν ἐστὶ, καὶ ἀτύνθετον· τὸ δὲ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων συγχεῖμενον, σύνθετον ἐστὶν· εἰ οὖν τὸ ἔκτιστον, καὶ ἐνερχόν, καὶ ἀνύμεικτον, καὶ ἀθάνατον, καὶ αἰώνιον, καὶ ἀγαθόν, καὶ δημιουργικόν, καὶ τὰ τοιαῦτα οὐκ ὀνείδει διαφοράς εἰποιμεν ἐπὶ Θεοῦ, ἐκ τασούτων συγχεῖμενον, οὐχ ἀπλὸν ἐστὶν, ἀλλὰ σύνθετον· ὅπερ ἐσχάτης ἀσεβείας ἐστίν.* *De fide orth.* lib. I, cap. 9.

Ad 2. *Neg.* iterum, ut ex modo dictis patet.

Ad 3. *D.* Docent distingui et differre substantiam ab ejus operatione et vi, cogitatione, vel ut ipsi loquuntur, κατ' ἐπὶλογαν, *C.* re *N.* ut manifestum sit ex ipsorum scopo; refellebant enim Eunomium, qui hanc rationis seu cogitationis distinctionem inficiabatur (1).

I. Inst. Patres non solum ratione ac cogitatione, sed re distinctam divinam substantiam asserebant ab ipsius attributis, ut i. eruitur ex Dionysio vulgo Areopagita, cujus celebre est effatum *De unita et distincta theologia*; hoc est, ut scribitur, cap. II, *De eo quod secundum unitatem et secundum differentiam de Deo dicitur*, ita ut ex ipsius mente ad unitatem referatur substantia, ad ea autem quæ sunt secundum differentiam, referantur Dei operationes et attributa, quantenus extra Deum se se porrigunt ad creaturas, quod de substantia, quæ incommunicabilis est juxta ipsum, dici non potest. 2. Dionysio consonat S. Joannes Chrysostomus, qui in ea Christi verba, *Philippe, qui videt me, videt et patrem meum*, hæc habet: Videamus præterea, quidnam Philippus intueri velit. An sapientiam Patris? An vero bonitatem? Minime; sed hoc ipsum quid tandem sit Pater, ipsam, inquam, essentiam (2). Quibus verbis aperte secernit divinam essentiam ab ejus attributis. Nec latini patres a græcis hac in parte dissentiant; etenim S. Augustinus, *De Trinitate*, lib. VII, cap. IV, num. 9, docet, quod aliud Deo est esse, aliud Patrem esse, vel Dominum esse; quod enim est, ad se dicitur, Pater autem ad Filium, et Dominus ad servientem creaturarum dicitur; et ib. cap. II: Non eo Verbum, inquit, quo sapientia, quæ Verbum non ad se dicitur, sed tantum relative ad eum, cujus Verbum est, sicuti Filius ad Patrem, sapientia vero eo quo essentia. Sic patres ceteri. Ergo.

Resp. *Neg.* A. Ad i. probationem, *D.* ita ut Dionysius ad unitatem theologiam referat totam divinam substantiam, una cum attributis tum absolutis tum relativis, et ad distinctam referat personas realiter inter se distinctas, *C.* ita ut ad unitatem solam referat substantiam divinam, prout secernitur ab attributis in sensu adversariorum, ad distinctam autem referat operationes et attributa *N.* Hæc vero esse mentem hujus auctoris, quo potissimum Græci abutuntur, aperte patet ex eo, quod in eodem cap. II, in quo verba citata habentur, illud unitum seu unitum ἑνωμένον, definiat esse quodcumque absolute ac tribus personis convenit; illud vero distinctum differensque, διακεκριμένον, esse quod proprium est, ut esse Patrem, esse Filium.

Sic etiam ad unitatem theologiam revocat, quæcunque a tribus personis in creaturas proficiunt. *Ut est*, inquit, *substantiæ communicatio, vitæ ac sapientiæ largitio, aliæque bonitatis dona, quæ causa est omnium rerum, ac principium.* Ad distinctam autem

theologiam refert Christi incarnationem, et administrationem omnem, quæ ab illis solo, proprièque suscepta persona excludit reliquas duas (1).

Ad 2. *N.* vel *D.* Prout hæc distincte a mente nostra concipiuntur, *C.* prout reipsa in se sunt *N.* Et sic explananda sunt cetera ejusmodi patrum dicta, ut ex dicendis in insequenti propositione patefiet. Ac, ne longius rem protrahamus, eodem modo est exponendus S. Augustinus, in iis, quæ obijciuntur, locis, ut verba ipsa recitata ostendunt, in quibus vult evincere alia ratione divinam substantiam dici Deum, alia Patrem; cum primo sensu accipitur vox Dei absolute, altero relative; quod et de Dei sapientia ac Verbo ejus filio valet. Maximinus enim arianus pluralitatem personarum earumque distinctionem derogari contendebat divinæ simplicitati, hoc autem negat S. Augustinus ex eo quod, licet plures distinguantur, seu potius a mente nostra apprehendantur divinæ proprietates, quia divina essentia pluribus æquivalet, non propterea ejus simplicitati detrahatur; sic enim disputat: Numquid bonitas et sapientia et elementia et potentia partes sunt unius virtutis, quam simplicem esse dixisti? Non dico, inquis. Non sunt ergo partes, et tamen quatuor sunt, et una virtus est, eademque simplex est. Si ergo in una Patris persona et plura invenis et partes non invenis, quanto magis Pater et Filius et Spiritus Sanctus, et propter individuum deitatem unus est Deus, et propter uniuscujusque proprietatem tres sunt personæ, et propter singulorum perfectionem partes unius Dei non sunt?

II. Inst. Si proprietates personales saltem non distinguantur realiter a divina substantia, intelligi nequit qua ratione Pater, communicando hanc ipsam substantiam reliquis duabus personis, non communicet ipsis has easdem proprietates; quod si eas communicet, non amplius divinæ personæ distinguuntur realiter inter se, quod est contra Trinitatis dogma; ergo.

Resp. *N.* Optime enim intelligitur, si teneatur doctrina ecclesiæ catholicæ, qua instrumur dari inter divinam essentiam et attributa distinctionem virtutalem sive rationis, quæ sufficit ad reddendam rationem de eo, quod una eademque res possit sub uno respectu communicari, non autem possit sub alio. Quare eo ipso quod Pater communicet Filio substantiam suam, debet necessario distingui realiter a Filio; alioquin nec Pater esset, nec Filius. Id ipsum dicatur de Spiritu Sancto. Etsi vero directe non communicet Filio paternitatem, communicat tamen, ex eo quod ipsi totam substantiam suam communicet, a qua proprietates relative reipsa non distinguuntur. Sed de his in tractatu de Trinitate.

PROPOSITIO V. — Admitti debet rationis seu cogitationis distinctio inter divinam essentiam ejusque attributa sive absoluta sive relativa, et inter attributa absoluta ipsa.

Quid intelligatur per distinctionem, quæ vir-

(1) Cfr. Petav. ib. § 5 et seqq.

(1) Cfr. Petav. lib. I, cap. 13.

(2) Ἄλλως δὲ ἴδωμεν τί ὁ Φιλιππος ζητεῖ ἰδεῖν. ἄρα τὴν σοφίαν τοῦ Πατρὸς; ἄρα τὴν ἀγαθότητα; οὐχὶ ἀλλὰ αὐτὸ τὸ τί ποτὲ ἔστιν ὁ θεός, αὐτὴν τὴν οὐσίαν. Hom. LXXIV, in Joan. alias LXXIII, num. 1. tom. VIII, pag. 435, edit. Montfauc.

tualis seu rationis dicitur, seu secundum cogitationem, κατ' ἐπινοίαν, ut eam Græci vocant, satis enucleavimus initio hujus capituli. Adstruitur autem hæc propositio adversus Eunomium, qui, sublata hac distinctione, sic nitebatur Verbi divinitatem impugnare: Quidquid de Deo dicitur vel intelligitur, secundum substantiam est: hinc *ingenitum esse* Patri secundum substantiam est, sicut et *genitum esse* Filio secundum substantiam est. Diversum est autem ingenitum esse et genitum esse; diversa est ergo substantia Patris et substantia Filii, aliaque huic similia conficiebant eunomiani argumenta, seu potius cavillationes, quas recenset S. Epiphanius (1).

Sic vero propositionis enunciatæ veritatem ostendimus: Ea ratione de Dei essentia ejusque attributis cogitare ac loqui debemus, qua sese nobis Deus ipse exhibuit, ac de se locutus est; atqui Deus, imbecillitati nostræ consulens, sese nobis exhibuit tanquam quid multiplex, ac de se suisque attributis ita locutus est, ut ea esse plurima intelligamus; ergo eadem ratione de Deo cogitare nos et loqui oportet. Porro cogitare et loqui de multis, in Deo secundum rem distinctis, omnino prohibemur; de multis itaque id facimus distinctis secundum solum mentis conceptum (2). Sane in Scripturis Deus modo perhibetur ut omnipotens, modo ut sapiens, modo ut justus, misericors, etc.; et Christus de se ipso loquens, Joan. XVI, 15, ait: *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt*. Ad quæ Christi verba alludens S. Gregorius Nazianzenus, *Oratione XLIV*, inquit: *Omnia quæcumque habet Pater sunt Filii, præterquam quod ingenitus est* (3). Atque eodem modo ceteri patres loquuntur, qui virtutalem hanc distinctionem in Deo adversus Aëtium et Eunomium propugnant, Gregorius Nazianzenus et Gregorius Nyssenus, Basilii, Cyrilli Alex. alique apud Petavium, lib. I, cap. IX, et sqq.

Ex quibus discimus 1. hanc rationis distinctionem provenire ex fecunditate tum mentis, tum rei contemplandæ; nempe Dei, qui etsi unus ac simplicissimus natura sua sit, pluribus æquivalet objectis, inter se distinctis, atque ex multiplici ejus efficientia, quæ ad plura, eaque distincta objecta se porrigit, unde in mente nostra plures ac distinctæ notiones oriuntur; seu, ut accuratius loquar, inde mens nostra fundamentum sumit multiplices ac di-

versas sibi eudendi ejusdem rei notiones. Discimus 2. hanc notionum differentiam, quas in Deo mens nostra apprehendit, diversos gradus habere, ac plusculum distare proprietates relativas ab essentia absolutisque proprietatibus, quam hæ ipsæ ab essentia distent et inter se; ex. gr. majus esse discrimen inter essentiam et paternitatem, quam inter bonitatem et eandem essentiam; quamvis neutrobi secundum rem, sed secundum ἐπινοίαν ac rationem, differentia sit (1). Discimus 3. hanc necessario admittendam esse cogitationis distinctionem, ne, de Deo loquentes, inducamus notionum ac verborum confusionem, quæ necessario oriretur, si unam pro alia promiscue usurparemus, ex. gr. dum paternitatem nominamus, intelligeremus sapientiam et alia ejusmodi, in quo magna perversitas haberetur.

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Falsa est distinctio illa, quæ conformis et consentanea non est rei veritati, sive suo objecto; jam vero talis est distinctio rationis; quippe quæ tota residet in mente nostra, non autem in Deo. Quin imo, 2. ut observat Eunomius, si in comprehensione unius notionis altera non includitur, includitur opposita, ex. gr. si in notione ingeniti non includitur notio incorruptibilis, jam includeretur notio corruptibilis, et sic Deus, qua ingenitus est, esset corruptibilis, adeoque simul corruptibilis esset et incorruptibilis, incorruptibilis nempe in se, et corruptibilis in apprehensione mentis nostræ, quod est absurdum. Denum, 3, qui communi cuivis aliquid, quod sit proprium, adjungunt, ut inde complexum nescio quid coalescere prædicent, vel mentiuntur vel non; datur optio; si mentiantur, quid tandem attinet voces sine subjecto usurpare? si vera dicunt, composita igitur erit unaquæque Trinitatis persona, cui illam personæ vocem accommodamus; ergo.

Resp. Ad 1. *Dist. maj.* Si affirmando aut negando id fieret, C. si permeram abstractionem aut mentis apprehensionem N. Etenim cum mens nostra contemplatur aliquod objectum sub uno potius respectu quam sub alio, nihil affirmat vel negat de objecto ipso, sed hæret tota in obtutu illius, quod per se sine altero spectat. Eodem modo mathematicus, cum, abstrahendo a materia physica alicujus objecti, considerat tantum dimensiones vel longitudinis vel latitudinis vel profunditatis, nihil detrahit objecto, nec negat nec

(1) Cfr. S. Epiphanius, qui, *Adversus hæreses*, lib. III, hæres. LXXVI, quæ est Anomæorum, triginta sex in medium profert argumenta Aëtii, ex hac sola voce *ingeniti* conficta, quibus S. Pater suas singillatim adjiecit confutationes. Aëtii impietatem, in ejusmodi argutiis instituendis adversus Trinitatem, imitatus postea est Crellius socinianus, cujus opera extant in *Bibliotheca fratrum Polonorum*.

(2) Quod receptum esse ab ipsis profanis auctoribus, qui de Deo rebusque divinis scripserunt, ostendit Petavius, lib. 1, cap. 9. Hinc merito S. Hilarius hoc statuit principium, *De Trinitate* lib. v: *Non loquendum aliter de Deo est, quam ut ipse de se locutus est*.

(3) Πάντα ὅσα ὁ πατήρ τοῦ υἱοῦ, πλην τῆς ἀγεννησίας, η.

(1) Cfr. Petavius, ibid. cap. 10, § 10. Adi etiam S. Thom. in lib. I, *Sentent.* distinct. II, q. 1, art. 2, ubi constituto principio: « Quod quidquid est entitatis et bonitatis in creaturis, totum est a creatore, et quod omnes nobilitates omnium creaturarum inveniuntur in Deo, nobilissimo modo et sine aliqua imperfectione, *concludit*: Sic ergo dicendum est, quod in Deo est sapientia, bonitas, et hujusmodi, quorum quodlibet est divina essentia, et ita omnia sunt unum re, et quia unumquodque eorum sit in Deo secundum sui verissimam rationem, et ratio sapientiæ non est ratio bonitatis; in quantum hujusmodi, relinquatur quod sunt diversa ratione, non tantum ex parte ipsius ratiocinantis, sed ex proprietate ipsius rei. » Expendendus totus articulus.

affirmat esse aurum vel argentum, etc.; physicus, dum spectat materiam tantum, nullo habito respectu ad ejusdem dimensiones; chymicus, cum ab utrisque præscindit nec rimatur nisi molecularum affinitatem, nihil derogant rei veritati; neque propterea singulæ istorum considerationes falsæ et non consentaneæ objecto dicuntur; idem autem dic de modo seu ratione, qua mens nostra Deum contemplatur, et evanescit difficultas.

Ad 2. *Neg.* ut patet ex modo dictis. Dum enim mens aliquam proprietatem in Deo considerat, alias non excludit, sed ab iis tantum præscindit.

Ad 3. Idem esto responsum. Nec enim in his argutiis convellendis diutius immorari præstat. Mens enim, quæ apprehendere non potest uno appulsu, quod singulare et simplex in divina hypostasi est, distinguit inter divinam essentiam, quæ tribus personis communis est, et proprietatem, qua unaquæque persona est, eam apprehendit ut complexam seu compositam, ut sibi ejusdem aliquam ideam efformet, nec ideo infert compositionem proprie dictam in ipsa divina hypostasi esse. Cum itaque juxta captum mentis nostræ sic rem concipimus, nec affirmari potest nos verum dicere ex parte rei, nec mentiri dici possumus, dum proprium communi adjungimus.

II. Obj. Patres passim tradunt, 1. cum diversas de Deo notiones vocabulis exprimimus, eandem divinam substantiam nos designare: ita S. Basilus, Epist. LXXX, et S. Athanasius in *Decretis Nicænæ Synodi*, decr. IV, cap. 8, et alibi 2. Congruenter ad hanc patrum doctrinam concilium Remense sub Eugenio III celebratum, adversus Gilbertum Porretanum decrevit: *In theologia inter essentiam et personam ratio non distinguitur*; ergo.

Resp. Ad 1. *D. A.* Eandem exprimimus substantiam velut subjectam materiam, fundamentum et objectum reale harum notionum, *C.* eandem exprimimus substantiam in diverso ac formali conceptu mentis nostræ *N.* Citati proinde patres non aliud sibi volunt, cum dicunt diversas notiones, quas nobis de Deo ejusque proprietatibus efformamus, eandem divinam substantiam designare, quam notiones istas demum desinere in unum idemque simplex objectum, quod Deus est, qui pro fecunditate sua nobis præbet fundamentum earundem notionum, non autem contendunt has easdem diversas notiones in suo conceptu formali non esse nisi unam eandemque notionem, etiam cum ad Dei substantiam referuntur, ut patet ex ipsorum seopo, defendendi nempe divinitatem Verbi adversus arianos et eunomianos (1).

(1) Cfr. Petav. lib. 1, cap. 11, § 11, qui id ostendit, adductis veterum testimoniis. Cum S. Thomas p. 1, q. XIII, ar. 4. sibi objecisset: « Magis est unum quod est unum re et ratione, quam quod est unum re et multiplex ratione, respondet ad 3: Quod hoc ipsum ad perfectam Dei unitatem pertinet; quod ea, quæ sunt multipliciter et divisim in aliis, in ipso sunt simpliciter et unite. Et ex hoc contingit, quod est unus re et plures secundum rationem; quia intellectus noster ita multipliciter apprehendit eum, sicut res multipliciter ipsum representant. »

Ad 2. *D.* Ratio non distinguat inter essentiam et personam realiter, seu in sensu Gilberti, *C.* mente *N.* Gilbertus enim tria docebat: 1. duplicem esse rationem distinguendi, unam mathematicam, alteram theologicam; 2. rationem mathematicam eam esse, quæ logice distinguit ea, quæ non sunt in se distincta, rem videlicet eandem et simplicem diversis et inadæquatis conceptibus representando: rationem vero theologicam eam esse, quæ non distinguit nisi ea, quæ sunt in se distincta; 3. essentiam et personam in divinis distingui secundum rationem theologicam, non secundum mathematicam tantum, hoc est, distingui realiter, non vero tantum logice. Hanc autem realem distinctionem damnavit synodus, in eaque damnanda ipsis Gilberti verbis utitur (1).

CAPUT II.

DE DEI IMMUTABILITATE AC LIBERTATE.

Duas has divinas proprietates simul complexi sumus, quia nulla est difficultas in illis seorsim constituendis, ast non exigua est in iisdem simul conciliandis, eo magis quod, quæ opponuntur divinæ immutabilitati, magnā saltem ex parte peti soleant ab ipsius libertate, et contra, quæ opponi solent divinæ libertati, ex capite immutabilitatis ipsius ut plurimum eruantur.

Ut enim in omni alia fere quæstione, sic circa Dei immutabilitatem oppositi inter se errores exorti sunt. Stoici siquidem Deum mutationi obnoxium sentiebant, teste Origene *Contra Celsum*, lib. III; Hermogenes e contra adeo Deum immutabilem statuit, ut ipsi, referente Tertulliano in libro adversus eundem, ademerit libertatem. Sociniani, media quadam via incedentes Deum immutabilem esse affirmant quoad substantiam mutabilem vero in suis decretis, seu in voluntatis actibus, ut sic ipsi sartam tectamque asserant libertatem. Nos vero juxta catholicæ doctrinæ regulam Dei immutabilitatem, tum ratione substantiæ, tum ratione actuum, vindicare debemus, nec non ejusdem libertatem.

Ad præcavendas difficultates, observandum est immutabilitatem nihil aliud esse nisi negationem transitus cujuscumque de statu in statum, seu ab uno modo se habendi ad alium, tum respectu sui, tum respectu temporis, tum denique respectu cujuscumque rei ab extrinseco positæ, ac proinde immutabilitatem eo plures gradus habere posse, quo magis ejusmodi transitus excludit, et cum de Dei immutabilitate disseritur, quod de ea affirmatur intelligendum esse de omnimoda immutabilitate.

Item considerandum est libertatem, prout hic accipitur, esse immunitatem a quacumque tum intrinseca tum extrinseca necessitate, seu ut vulgo dicitur, libertatem arbitrii et indifferentiæ, qua Deus possit agere vel non agere, velle hoc vel oppositum. Removeri autem duo a Dei libertate defectus debent, qui

(1) Cfr. Simonpet, tract. *De Deo*, disp. 111, art. 4.

in libertate nostra reperiuntur, suspensio nempe iudicii, quæ in Deo omnia sciente adesse nequit, et possibilitas eligendi inter bonum et malum, quæ pariter Deo inesse non potest, qui, ut loquitur Augustinus: *Peccare non potest, sicut negare se ipsum non potest*. Quæ postrema species libertatis a theologis vocatur *contrarietatis*, prout duæ primæ species dicuntur *contradictionis* et *specificationis*. Porro libertas, qua quis immunis fuerit a necessitate intrinseca, dicitur libertas *indifferentiæ seu a necessitate*, qua ab extrinseca tantum vi, libertas nuncupatur *a coactione*. Deo igitur adstruere debemus libertatem indifferentiæ, specificationis et contradictionis. His positis, sit.

PROPOSITIO. — *Deus est immutabilis et liber.*

Hæc propositio est de fide, ut ex definitione ipsius expresse patet, quæ data primum est a concilio Nicæno I, in decreto de Fide: *Eos qui dicunt erat aliquando, quando non erat... aut mutabilem, et convertibilem Filium Dei, hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia* (1). Quæ definitione relata, hæc subjicit S. Ambrosius: *Arius dicit mutabilem et convertibilem Dei Filium. Quomodo ergo Deus, si mutabilis, cum ipse dixerit: Ego sum, et non sum mutatus* (2)? Ac rursus in conc. Lateranensi IV, cap. Firmiter, ubi Deus definitur *incommutabilis*. Circa libertatem vero Dei ecclesiæ fides patet ex ipsius ad Deum orationibus, quæ inutiles prorsus essent, non supposita in Deo libertate.

Luculenter porro Dei immutabilitatem apertissima Scripturarum testimonia evincunt; Num. XXIII, 19: *Non est Deus quasi homo ut mentiatur, nec ut filius hominis, ut mutetur*; tum Psalmo CI, 28: *Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient*; sed præcipue Malacli. III, 6: *Ego Dominus, et non mutor*. In Novo autem Testamento: *Apud quem*, ait Jacobus Apostolus, *non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio* (cap. I, 17); quæ quidem Apostoli verba enarrans S. Gregorius M. *Ipsa*, inquit, *mutabilitas umbra est, quæ quasi obscuraret lucem, si hanc per aliquas vicissitudines permularet. Sed quia in Deo mutabilitas non venit, nulla ejus lumen umbra vicissitudinis intercedit* (3).

Quæ cum adeo aperta sint, inutile prorsus est patrum testimonia congerere ad hanc veritatem adstruendam, quam ratio ipsa suadet. Ex triplici enim capite S. Thomas Dei immutabilitatem deducit; 1. ex eo quod Deus sit purus actus nihilque habeat in

potentia, quidquid autem mutatur, est aliquo modo in potentia ad illud ad quod mutatur; 2. ex eo quod sit omnino simplex omnisque compositionis expertus, quæ necessario inest in eo quod mutatur, dum successive res est sub diversis terminis, uno recedente et altero succedente; 3. ex eo quod sit infinitus, comprehendens in se omnem perfectionis plenitudinem (1); imo Deo soli ostendit competere absolutam immutabilitatem (2). Ad has autem rationes referri commode possunt cetera argumenta, quibus patres utuntur apud Petavium (3) ad hanc evincendam Dei proprietatem, quæ sic breviter S. Fulgentius complexus est, dicens Deum *nec melioribus rebus nec deterioribus commutari. Neque enim habet ubi proficiat ipse in melius, aut unde in deterius deficiat. Ille quod est, semper est, et sicut est, ita est, non in se habet non esse posse quod est, quia nec in se habet esse posse quod non est. Et hoc, quod sic est, non initio prævenitur, non fine concluditur, non temporibus volvitur, non locis continetur, non ætatibus variatur. Nihil sibi deest, quia totum in illo est, nihil ei superest, quia nihil præter illum est* (4).

Nec minus solide in Deo inesse libertatem ostenditur. Libertate enim, cum sit maxima intellectualis nature perfectio, et quidem absolute simplex, perfecto carere non potest Deus, utpote perfectissimus. Hinc, ceteris omissis, David (ps. CXXXIV, 6) de Deo pronunciat, quod *omnia quæcumque voluit fecit in cælo, in terra, in mari et in omnibus abyssis*. Cum autem Deus sit actus purissimus, ut in deliberando nihil Deo perfectius esse potest et absque hæsitacione, cum ipsi perspecta sint omnia, eligit quidquid vult, ita nec in agendo eam indifferentiam habere potest, quæ passiva dicitur et suspensionis, sed ab omni æternitate de rebus in tempore faciendis sempiternum habuit consilium et actionem, eamque plene liberam, ita ut aliter potuerit velle, quam quod voluit. Hinc Apostolus: *Omnia*, inquit, *operatur* (Deus) *secundum consilium voluntatis suæ* (Ephes. I, 11), id est, *pro liberæ voluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio*, ut explicat S. Ambrosius, *De fide*, lib. II, cap. VI, n. 48; idem tradunt ceteri patres adversus quosdam philosophos, qui Deum agere ex necessitate naturæ opinati sunt, ut hinc etiam inferrent mundum necessario et consequenter ab æterno productum (5).

Ad ea porro dispellenda, quæ ad hujusmodi sententiam tuendam veteres illi afferebant, animadvertendum est cum S. Thoma, p. I, q. 19, art. 3, quod licet Deus ex necessitate velit bonitatem suam, eum tamen non ex necessitate velle ea, quæ vult propter bonitatem suam, quia bonitas ejus potest esse sine

(1) S. Ambrosius, *De fide* lib. I, cap. 18, n. 120, edit. Maur. alias cap. 9.

(2) Ibid. cap. 19, num. 131. Eadem fidei definitio refertur in fragmento 11. S. Hilarii, n. 27, edit. D. Constantii, Ord. Benedict. Verum de his fragmentis editis primo a Nic. Fabro ac postea a D. Constantio, non unum est criticorum judicium. Plura sunt argumenta intrinseca et extrinseca, quæ ea, generatim saltem, Hilarii non esse, cui adscribuntur, evincunt. De his opportuniore loco dicemus.

(3) *Moralium* lib. XII, cap. 33, edit. Maurin. n. 38, la. c. 17.

(1) 1. p. q. IX, art. 1.

(2) Ibid. art. 2; Cfr. etiam Lessius, *De divinis perfectionibus*, lib. III, cap. 1, 5.

(3) Lib. III, cap. 1. Patres enim inferunt Deum prorsus immutabilem esse, 1. quia nihil Deo contrarium; 2. quia Deus est id, quod est; 3. quia est a se, vel a nullo, sive æternus; 4. id ipsum conficiunt ex ipsius infinitate; 5. ex ejusdem perfectione; 6. denique quia est ipsissimum bonum.

(4) Epist. ad Theodorum Senatorem, cap. 4, n. 4.

(5) Cfr. Petav. lib. V, cap. 4.

aliis; pro nutu ergo voluntatis suæ eas creaturas produxit, quæ essent bonitatis suæ participes, et quidem eo gradu et numero, quo illi magis placuit; postquam vero eas voluit, ex necessitate easdem amat, ex necessitate, inquam, hypothetica, quæ cum libertate amice consistit.

At qua ratione omnimoda Dei immutabilitas cum summa ejus libertate amice consistere potest? Hoc sacrum plane ænigma recte vocaveris, cui solvendo præstantissimi theologi impares se se professi sunt. Quod tamen verosimilius conferre nobis videatur ad ejus solutionem, in explanatione difficultatum afferretur.

DIFFICULTATES.

I. Obj. Deus de non operante fit operans, ut patet in creatione; novas acquirit denominationes, Domini, ex. gr., Salvatoris, etc. quod magis elucet in Incarnatione, qua factus est homo (1); ergo Deus mutari potest.

Resp. D. A. Aliquid dando seu extrinsece, *C.* aliquid accipiendo vel acquirendo *N.* Itaque tota mutatio est ex parte creaturarum, quæ a non esse ad esse transeunt, non autem in Deo, qui in producendis creaturis elicit actum illum, quem ab æterno habuit, per exercitium suæ omnipotentiae in tempore. Sic novas acquirit denominationes extrinsecas et relate ad creaturas, quæ incipiunt dominum habere in sua ipsarum productione; ipsæ tamen natura sua Dominus est, suppositis creaturis. Idem dic de Incarnatione, per quam humana natura assumpta est ad unionem hypostaticam a divini Verbi persona, quatenus cœpit sustentare ac terminare humanitatem; quæ quidem terminatio ac sustentatio neque nova perfectio est, neque motus ad novam perfectionem, qua Deus in se immutetur ac perficiatur, sed merum exercitium virtutis illius infinitæ, quam habet in ratione suppositi, vi ejus eodem prorsus modo in se permanens potest rationales creaturas facere suas, eas sibi assumendo et evchendo ad hypostaticam unionem. Verum de hoc argumento in tractatu de Incarnatione.

II. Obj. Deus habet cognitiones et volitiones contingentes et liberas; atqui ejusmodi cognitiones et volitiones sunt intrinsecæ Deo, et ab ipso, realiter saltem, minime distinctæ; Deus igitur mutari intrinsece potest.

Resp. Dist. Maj. Objective seu relate ad creaturas, *C.* subjective, seu relate ad se, ac in se ipsis spectatas *N.* Cognitiones et volitiones istæ sub duplici respectu considerari possunt, et in se ipsis, seu ut aiunt, in sua entitate, et prout ad terminum suum referuntur, seu in suo objecto. Si in se ipsis ac in sua entitate spectentur, utpote intrinsecæ seu intimæ Deo, cum quo identificantur, necessariae sunt et immutabiles; si vero spectentur prout referuntur ad ea, quæ extra

Deum sunt, seu in suo objecto, liberæ sunt, contingentes ac mutabiles, sicut contingentia et mutabilia sunt ejusmodi objecta, ad quæ referuntur. Notandum autem est Deum habere ejusmodi cognitiones et volitiones per unicam et simplicissimam tendentiam, seu actum intellectus et voluntatis in objecta contingentia, indistinctum ab intellectu et voluntate in objecta illa tendentibus, modo plane divino, utpote æterno, invariabili atque incapaci cujuscumque successione, ignorantiae, levitatis alteriusve imperfectionis.

Quod ut melius intelligatur, præ oculis habenda est doctrina S. Thomæ, quo in obscurissimo hoc argumento nemo hucusque verosimilius aliquid protulit. Porro voluntas Dei, inquit ipse (*Contra Gentes*, lib. I, cap. 82, num. 4), uno et eodem actu vult se et alia; sed habitudo ejus ad se est necessaria et naturalis; habitudo autem ad alia est secundum convenientiam quamdam, non quidem necessaria et naturalis, neque violenta, aut innaturalis, sed voluntaria (1). Quod autem est voluntarium, neque naturale, neque violentum, neque necesse est esse. Hinc juxta S. Thomam non diversa, sed una eademque est actio, qua Deus seipsum vult, et vult creaturas. Attamen hac eadem actione Deus seipsum necessario vult, creaturas vero libere, cujus rei rationem tradit in quæst. 19. superius laudata: Cum enim, inquit, bonitas ejus, quæ est proprium suæ voluntatis objectum, sit perfecta, et esse possit sine aliis, cum nihil ei perfectionis ex aliis accrescat, sequitur, quod alia a se velle non sit necessarium, sed liberum et voluntarium. Eadem itaque divinæ voluntatis actio est necessaria et libera; necessaria et immutabilis est, si in seipsa spectetur, et consideretur intrinsecum et primum ejus objectum, nempe divina bonitas; libera vero et mutabilis est, si referatur ad id, quod extra Deum respicit tanquam secundarium objectum, hoc est, si considerentur creaturæ, ad quas porrigitur, et vult tantum secundum quamdam convenientiam (2).

Inst. 1. Deus potuit habere alias cognitiones et volitiones ab iis quas habet; imo 2. diversa ratione fertur semper in objecta, prout ista diversa ratione se habent; ex. gr. modo cognovit Incarnationem futuram, modo præsentem aut præteritam; Petrum vel

(1) Ex hoc autem S. Doctoris textu deprehendimus, juxta ipsius mentem, ei, quod voluntarium est non solum opponi id, quod est violentum, sed etiam necessarium et naturale, secus ac adstruant janseniani; tum liberam divinæ voluntatis actionem, qua creatas res respicit, non differre a necessaria, qua se ipsum vult et amat, nisi habitudine quadam et convenientia, qua causa cum re a se effecta congruit, tanquam termino quodam, in quem libera Dei actio dirigitur.

(2) Juxta ejusdem S. Doctoris principia cum bonum voluntatis sit finis, hinc illa omnia, quæ appetit et vult, vel appetit et vult ut finem vel appetit et vult propter finem. Appetit et vult finem necessario; appetit et vult ea, quæ sunt propter finem libere, si absque ipsis finis æque haberi possit. Divina voluntas est conjuncta immediate fini; possidet nempe bonitatem suam qua fruitur; hinc necesse non habet appetere alia propter finem, si ipse est finis suus, nec vult nisi secundum quamdam convenientiam liberam. Cfr. *Contra Gentes*, lib. I, cap. 80.

(1) Notandum hic obiter est has easdem difficultates promovisse Celsum adversus doctrinam de Incarnatione apud Origenem, lib. iv. contra eundem, n. 24, edit. de la Rue Monachi Maurini.

diligit ut justum, vel postea odit ut peccatorem, et ita porro; ergo perpetuæ, non solum extrinsecæ, sed sibi intrinsecæ mutationi obnoxius est.

Resp. ad 1. D. Absque mutatione ac transitu de una cognitione aut volitione in aliam sive diversam sive contrariam, C. cum ejusmodi transitu N. ac neg. cons. Quia omnis mutatio dicit essentialiter mutationem a termino a quo ad terminum ad quem transitur, ac proinde transitus de uno ad aliud mutatio definitur.

Ad 2. N. Quia Deus unico actu æterno, simplici, invariabili ac realiter indivisibili fertur in omnia objecta voluntatis ac intellectus sui secundum omnes modos ipsorum, seu diversam rationem qua se habere possunt. Æternitas enim licet in se indivisibilis sit ac simplicissima, virtualiter tamen complectitur omnia tempora, et omnia objecta, quæ in tempore sunt juxta ipsorum varietates ac diversos status, quibus obnoxia sunt. Deus autem est sua æternitas. Hinc uno eodemque actu cognoscit incarnationem ut futuram pro eo tempore, quo futura est, præsentem pro eo tempore, quo est præsens, præteritam denique pro eo tempore, quo præterita est; sic uno eodemque actu odit Petrum pro eo tempore, quo injustus est, et quia injustus est, et amore prosequitur pro eo tempore, quo sanctus est, et quia est sanctus; hinc sequitur totam mutationem extrinsecam et objectivam esse, nulla vero ratione intrinsecam et essentialem.

Non est cur diutius easdem difficultates diversa ratione prosequamur; satis erit ad omnia, quæ obijci possint, posita atque statuta principia applicare, ut earum solutio habeatur (1).

CAPUT III.

DE INFINITATE, IMMENSITATE ATQUE ÆTERNITATE DEI.

Tria hæc attributa pariter sub uno capite complexi sumus non solum ob communem fontem, ex quo necessario dimanant, nempe ex eo quod Deus sit ens a se, verum etiam ob eorum inter se connectionem.

Præter alios multos circa has perfectiones errant sociniani, qui 1. inficiantur Dei essentiam infinitam esse in omni genere perfectionis (2); 2. asserunt Deum immensum dici posse ratione virtutis et operationis, non autem ratione essentiae suæ (3); 3. Deum eo tantum sensu æternum statuunt, quod principio et fine careat, non autem omni successione ac

temporum differentiis (1): adversus quos errores has statuimus propositiones.

PROPOSITIO I. — *Deus est infinitus absolute et in omni genere perfectionis.*

Infinitas definiri potest summa et absoluta perfectio: *summa*, quatenus omnem perfectionem continet; *absoluta*, quatenus nec modum agnoscit nec mensuram (2). Deum igitur hoc sensu infinitum esse in ratione entis, ut præfertur, et quidem infinitate intensiva, sic breviter ostendimus.

Deus ex dictis est ens a se; ergo est infinitus. Etenim si Deus est ens a se, ac proinde necessarium, a nulla causa potuit limitari aut circumscribi: non a se, quia sibi non dedit esse; non ab alio, quia a nulla causa esse accepit (3). Debet ergo Deus esse plenitudo entis, adeoque infinitus, et quidem in omni perfectionum genere (4). Accedit, quod si Deus esset finitus, jam non esset id quo nihil melius excogitari possit, quod prorsus abhorret ab ipsa notione Dei. Hinc de

(1) Ita Socinus in *Prælect. Theolog.* tom. 1. *Biblioth. Frat. Polon.* cap. 8, p. 545, ubi, ut respondeat ad tertiam rationem calvinistarum affirmat: « Nihil esse in hominis potestate, sed omnia ex Dei decreto pendere, vel certe necessario ex Dei prænotione seu præscientia, » negat Deo præscientiam liberorum futurorum, negat præterea Deo omnia præsentia in æternitate, in qua nulla sit successio. et addit: « Tempus enim æternum est, quidquid theologi nostri contra disputent, semperque et fuit et futurum est, ut et præteritum aliquid et præsens, et futurum sit. Nec vero in mundi creatione, ut ipsi arbitrantur, tempus primum extitit, sed tantummodo temporis mensura quadam... quamobrem ipsius quoque Dei respectu aliquid præteritum, aliquid vero præsens, aliquid etiam futurum est. » Merito proinde Leibnitzius de sociniani in *Epistola ad Langravium de Hesse-Rhinfels*, 1691, pronunciat: « Ils ont une idée très basse de Dieu: il semble qu'ils l'attachent à un certain lieu, qu'ils lui refusent la préscience comme contraire à la liberté humaine. » Cfr. *Pensées de Leibnitz*, Paris 1819, p. 247 et seq. vel edit. Bruxell. 1838, tom. 2, p. 364.

(2) Cfr. Suarez, *De Deo*, lib. II, cap. 1, ubi rejectis diversis theologorum placitis circa notionem infinitatis, num. 5, concludit Deum dici infinitum in ratione entis et quidem intensiva, ita ut infinitas, quæ de Deo prædicatur, sit negatio limitationis in ipsius essentia. Hinc Deus dicitur infinitus simpliciter, proprie et quasi a priori, quia tantæ perfectionis est, ut non possit in ea habere superiorem, nec æqualem, qui sit distinctæ naturæ; unde, prosequitur ipse, in hac negatione limitationis, continetur illa infinitas, quæ intelligitur in continentia omnis perfectionis possibilis, vel cogitabilis, continentia, inquam, formali velementiali, cum summa perfectione possibili in quacunque perfectione, et modo habendi illam; tum in hac negatione etiam includitur, continere sub se sine ullo termino omnia, quæ quocumque modo perfecta cogitari possunt, etiamsi in infinitum in eis procedatur in gradu majoris et majoris perfectionis sine termino. Et hæc ad mentem S. Thomæ p. 1, q. 7, a. 1.

(3) Cons. S. Th. loc. cit.

(4) Cfr. Less. lib. 1. Ex his quæ dicta sunt de infinitate Dei facile colligi potest eam Deo convenire ex notione entis necessarii; tum non esse infinitum, quod non est necessarium; demum infinito seu Deo nihil propterea addi vel detrahi posse, Deumque non posse vel deficere vel proficere eo ipso quod incrementi vel decrementi incapax sit, quia quod ipse est, necessario est.

(1) Ejusmodi difficultates longe protrahit et evolvit Tournely, *Tractatu de Deo*, quæst. VIII, art. unico, concl. Cfr. etiam Petav. lib. IV, cap. 4; nec non Suarez. *Metaph. Disp.* xxx, sect. VIII et IX, ubi fuse mentem S. Thomæ exponit.

(2) Sic in *Fragmento Catechismi Cracoviensis*, qui extat in tom. 1 *Biblioth. Frat. Polon.* Irenopoli 1656, cap. 2, p. 685, ubi Faustus Socinus negat, ex eo quod infinita sit Dei potentia, inferri posse infinitam esse ejusdem essentiam, qui deinde statuit nihil se prorsus habere quod de hac re statuatur.

(3) Ibid.

eo in Psalmo CXLIV, v. 3, dicitur : *Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis.*

DIFFICULTATES.

Obj. 1. In Scripturis interdum minus proprie aliquid infinitum dicitur, ex gr. Num. XXXII, 1, de filiis Ruben et Gad dicitur : *Erat illis in jumentis infinita substantia*, et alibi. Nihil igitur vetat hanc vocem eodem sensu accipi, cum Deum infinitum esse dicunt, 2. ad exponendam scilicet summam divinæ virtutis efficaciam atque præstantiam. Sane 3. si Deus esset absolute infinitus vel excluderet ceterorum entium existentiam, quæ cum ente absolute infinito consistere nequeunt, vel 4. complecteretur etiam istorum entium perfectiones in se. Sic 5. creaturæ omnes essent æqualiter perfectæ, quia omnes æqualiter a Deo distarent, quæ quidem omnia, hisque similia, absurda sunt; ergo.

Resp. Ad 1. *Conc. antec. neg. cons.* Ex subjecta enim materia, ut dicitur, quando vox aliqua proprie vel improprie usurpatur, dignosci potissimum debet. Improprie autem adhiberi vocem infinitum in exemplo adducto aliisque similibus patet, quia ea, de quibus dicitur, *infinitatem* proprie dictam non patiuntur, imo excludunt; dum vero Deo applicatur, eam proprie sumendam esse ratio ipsa evidenter ostendit. Addo, falso supponi nos ex Scripturis Deum infinitum ostendere, eo quod *infinitus* dicatur, nam nusquam in Scripturis Deus *infinitus* dicitur, sed hanc proprietatem Scriptura Deo tribuit per negationem, negando scilicet terminum ullum inveniri in ejus perfectione, ut patet ex adducto loco Ps. CXLIV.

Ad 2. *D.* Et hoc ipso evincitur Deum absolute infinitum esse, *C.* detrahatur huic perfectioni *N.* Dei enim virtus et efficacia est ipsa divina substantia. Ad datur absurdum esse tribuere infinitam efficaciam ei, qui non sit absolute infinitus.

Ad 3. *D.* Excluderetur ceterorum entium existentia, si Deus diceretur infinitus *extensive*, seu per modum quantitatis, *C.* si *intensive*, prout expositum est *N.* (1).

Ad 4. *D.* Sive formaliter sive eminenter, *C.* formaliter *N.*

Ad 5. *D.* Si creaturarum perfectio desumenda esset a distantia perfectionis divinæ, *C.* si a pluribus aut paucioribus perfectionis gradibus, quos a Deo creaturæ acceperunt *N.*

PROPOSITIO II.—*Deus est immensus rebusque omnibus et locis intime præsens essentia sua.*

Deum immensum esse de fide est; expresse enim definitum id fuit in conc. Later. IV. cap. *Firmiter*, ubi concilium profitetur se credere Deum immensum esse; addi debet symbolum Athanasianum, in quo dicitur : *Immensus Pater*, etc.

Ut facilius propositio intelligatur observandum est 1. immensitatem confundendam non esse cum *infinitate*; ista enim dicit negationem termini in perfectio-

ne essentiali, ut superius declaravimus; illa dicit negationem termini in substantiali præsentialitate, ut scholæ loquuntur. Seu infinitas afficit universe excellentiam perfectionis essentialis Dei, immensitas afficit præcise modum existentiae divinæ essentiae, quatenus ex se et eodem modo permanens possit esse intime præsens omnibus rebus et locis non solum præsentibus, sed etiam possibilibus in infinitum.

2. Non esse confundendam immensitatem cum *ubiquitate*, ut aiunt; nam immensitas est attributum absolutum, Deoque necessarium; at esse ubique non convenit illi absolute, sed solum, ut dicitur, hypothetice, seu ex suppositione creaturarum existentium, quarum productio Deo libera fuit; quare, ut cetera discrimina præteream, liberum Deo fuit, habere vel non habere ejusmodi denominationem existentis ubique (1).

3. S. Thomam, p. I, q. 8, art. 3, divinam immensitatem sic exponere : *Deus est in omnibus per potentiam, in quantum omnia ejus potestati subduntur; est per præsentiam in omnibus, in quantum omnia nuda sunt et aperta oculis ejus; est in omnibus per essentiam, in quantum adest omnibus, ut causa essendi.* Primum et secundum omnes fatentur; at postremum, in quo peculiari ratione Dei immensitas consistit, post nonnullos veteres judæos, valentinianos, gnosticos, manichæos et anthropomorphitas, in dubium passim, ut diximus, revocant sociniani, nec fidei caput esse contendit Beausobre (2). Catholica itaque veritas vindicanda est, quæ docet Deum omnibus adesse per essentiam, ita ut omnia substantia sua intus repleat, exteriusque circumscribat ac teneat.

Sic igitur rem ex Sacris Litteris in primis conticimus : Baruch III, 25, Deus expresse dicitur *Excelsus*

(1) Petavius, lib. III, cap. 7, § 5, opportune observat : « Ne temere statim hæresis inscribatur iis, qui Deum ubique esse negent, videndum prius quo id sensu faciant. Potest enim subesse duplex. Nam si eo illud affirmant quod rem nullam spirituales substantia sua esse in loco putant, sed actione sola, quod de angelis ac spiritibus etiam creatis theologi veteres, ac post eos S. Thomas ejusque discipuli sentiunt, reprehendendi non sunt; certe fidei ad causam trahenda res non erit. Sin ideo defendunt, quod vel totam, quam late patet universitatem rerum occupari ab illius substantia non credunt, vel a quibusdam ob fœditatem ac turpitudinem eximunt, atque, ut verbo dicam, si alicubi esse substantiam Dei, velut in cœlo, statuunt, alibi non esse docent, quæ Vorstii aliorumque sententia fuit, manifestæ hæresis tenentur. »

(2) Cfr. Petat. ibid. § 2 et seqq. ubi recenset adversarios hujus divinæ proprietatis, eos qui male de ea senserunt, inter quos memorat etiam Augustinum, Steuchum, Eugubinum.

Beausobre vero in sua *Histoire critique de Manichée*, liv. III, chap. 4, n. 4, cum fassus esset errorem, quo asseritur limitibus circumscribi essentiam Dei relate ad spatium, admissum a manichæis juxta ipsorum principia, tamen subdit, prout jam præstitit circa naturam Dei corpoream : « C'était sans doute une erreur considérable, que de nier l'immensité substantielle de la Divinité; mais il faut pourtant convenir que, tant qu'on lui conserve celle de connaissance et de pouvoir, la religion demeure dans son entier; » quod deinde fuse prosequitur.

(Treize.)

(1) Cfr. Suarez loc. cit.

et immensus; Job XI, 8, Deus asseritur *Excelsior cælo, profundior inferno, longior terra, et latior mari*; unde aiebat David Psalm. CXXXVIII, 7 et seqq.: *Quo ibo a Spiritu tuo? Et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, Tu illic es, si descendero in infernum, ades, etc.* Sed omnium apertissime hoc S. Paulus docuit Act. XVII, 28, ubi, cum asseruisset Deum non longe esse ab unoquoque nostrum, rationem adiecit, dicens: *In ipso enim vivimus, movemur et sumus*; quibus verbis profecto Dei immensitas, ejusque ubique præsentia substantialis, ut aiunt, adeo diserte significatur, ut plane supervacaneum sit alia congerere.

Secundo ex patribus id ipsum concluditur, quorum summa in eo concordia est, inquit Petavius (1), ac theologorum omnium, nullo certo loco definiri Dei substantiam; qui præterea adnotat duos apud veteres usu contritos esse divinæ immensitatis declarandæ modos. Nam aut asserunt sic intra omnia Deum esse et implere omnia, ut etiam extra omnia sit; aut non contineri locis omnibus ac substantiis, sed ea continere complectique omnia (2). Nobis satis sit verba Theophili antiocheni adducere, quibus eleganti similitudine ejusmodi rerum omnium complexum ac comprehensionem explicat: *Quemadmodum, inquit, punicum malum corticem habens, quo comprehenditur, intus habet mansiunculas loculosque plures, membranis interceptos, ac multa grana in seipso locata continet; sic universa creatura a Dei spiritu comprehenditur, et spiritus, qui comprehendit, cum creatura comprehenditur a manu Dei* (3).

Sed tertio huic veritati ratio ipsa suffragatur, quam urget S. Thomas, loc. cit. art. 1. Deus enim ubique semper agit virtute et operatione, ut omnibus continue seu jugiter det esse, sive res existentia perseverantes faciat, atqui Deus agit virtute et operatione a substantia sua minime distincta; ergo sicut virtute et operatione ubique Deus est, ita etiam substantia et essentia sua Deus rebus omnibus adest intime omnino præsens (4).

(1) Loc. cit. § 7.

(2) Ita apud eundem S. Athanasius, qui *Epist. ad Serap.* Filium (quod universe de Personis omnibus intelligit) et ubique esse, ait, et extra omnia *πανταχού ἐστι. καὶ ἔξω πάντων ὄν.* S. Hieronymus in Isaiam, cap. 66, Deum et forinsecus et intrinsecus esse dicit. Ambrosiaster in *Commentario in Epist. ad Ephes.*: «Deus, inquit, non solum implet omnia, sed et excedit. Nec enim clauditur, sed omnia intra se habet.» S. Augustinus, *serm.* 1. De verbis Apost. «Quid est, inquit, omnipotens Deus? quid? nisi inestimabilis, ineffabilis, incomprehensibilis, ultra omnia, extra omnia, præter omnia? Et eleganter Prudentius: Extraque et intus implet ac superfluit.»

(3) Ὁν τρόπον γὰρ ῥοὰ ἔχουσα φλοῖον τὸν περιέχοντα αὐτῇν, ἔνδοι ἔχει μόνας, καὶ θήκας πολλὰς διαχωρίζοντας διὰ ὑμῶν. καὶ πολλοὺς κόλπους ἔχει τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικοῦντας· οὕτως ἡ πᾶσις κτίσις περιέχεται ὑπὸ πνεύματος θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ περιέχον σὺν τῇ κτίσει περιέχεται ὑπὸ χειρὸς θεοῦ.

(4) Cfr Less. *De perfect. divin. lib.* II, cap. 4 et seqq. Sic S. Th. p. I, q. 8, art. 4. ostendit: «Quod proprium sit. ohus Dei ubique esse, quia quæcunque loca ponantur, oportet, quod in quolibet sit Deus,

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Scripturæ passim Deum in cælo esse inculcant; ferri de loco in locum ambulando, descendendo, etc.; in terris autem commorari in templo, in arca, etc. 2. Quæ quidem sententia inhæsit veteribus hebræis et patriarchis ipsis ac prophetis; Rebecca enim (Gen. XXV, 22) *perrexit ad consulendum Dominum*; sic Jacob (ibid. XXVIII, 16) *cum evigilasset de somno ait: Vere Dominus est in loco isto, et ego nesciebam*; et (Jon. I, 3) *Surrexit Jonas, ut fugeret in Tharsis a facie Domini*; ergo.

Resp. ad 1. D. Figuræ et improprie, vel ratione peculiarium effectuum, quibus se Deus speciali ratione manifestat, C. proprie et ad exclusionem aliorum locorum N. Multiplici sensu Deus in cælo esse dicitur, vel alibi; nempe in cælo speciali manifestatione gloriæ suæ beatis; sicut et in justis per gratiam, quam cordibus eorum infundit; in Christo per unionem hypostaticam, qua humana natura divinæ unitur, ab eaque regitur ac sustentatur; in ecclesia per auxilium, quo illam protegit; in arca, in templo ad cultum excipiendum; in omnibus denique rebus, ut *causa essendi*, quemadmodum loquitur S. Thomas. Item descendere dicitur Deus, ambulare, accedere, quatenus aliquid præstat in terra, quod præter usitatum naturæ cursum mirabiliter factum præsentiam suam quodammodo ostendit, ut inquit S. Augustinus (1).

Ad 2. D. Rudioribus et imperitis quibusdam, Tr. omnibus ac patriarchis præsertim atque prophetis N. Hoc enim nulla probabili ratione asseritur. Nec obstat quod Rebecca legatur *perrexisse* ad consulendum Dominum; non enim alio sensu hæc dicta sunt nisi ad exprimensum Rebeccam animo vel affectu se contulisse seu determinasse ad consulendum Deum (2). Sic etiam Jacob locutus est de speciali manifestatione Dei, ut patet ex somnio seu visione illie habita (3). Jonas denique ideo fugisse dicitur a facie Domini in Tharsis, quatenus ei morem non gessit, atque a mandato Dei se subtraxit, phrasi seu dicendi modo in Scripturis usitato (4).

non secundum partem, sed secundum seipsum.» Si igitur secundum seipsum Deus ubique est, id est ubique totus, prout enti seu substantiæ omnium simplicissime competit, patet testimonia sive Scripturarum, sive patrum, quæ videntur prima fronte ubiquitatem solum de Deo predicare, reipsa ejusdem evincere immensitatem, vi cuius Deus ubique est et omnia continet. Recte propterea antiquis quidam philosophus Deum dixit sphaeram incomprehensibilem, cuius centrum ubique, ambitus et circumferentia nusquam.

(1) *Contra Adimantum*, cap. 13, n. 2, et alibi passim.

(2) Ita exponit Origenes, *Homil. XII, in Genes.* n. 2, ubi post satis prolixam disputationem concludit: «Sic igitur sancti non de loco ad locum, sed de vita ad vitam, de institutis primis abeunt ad instituta posteriora.» Edit. Maurin. tom. II, pag. 92.

(3) Cfr. Calmet in hunc locum.

(4) Cfr. Petrus Four. Ackermann: *Prophetæ minores perpetua annotatione illustrati*, Vien. 1830, qui in Jonam 1-3 hæc habet: «E conspectu Jehova, id

III. Obj. 1. Patres non pauci negant Deum ubique esse, ut Clemens Alex. *Stromatum*, lib. II et V; Talianus, *Orat. contra Græcos*, qui Dei essentiam materiam permeare inficiati sunt; S. Joan. Chrysost. homil. V in *epist. ad Coloss.* et Lactantius, lib. *De opificio Dei*, cap. 16. 2. Vel Deum nullibi esse pronunciant, vel in caelo sedem habere, quibus consonat S. Augustinus, qui et ipse in libro *LXXXIII Quæstionum*, quæst. X, Deum nusquam esse dicit (1); ergo.

Resp. ad 1. *D.* Negant Deum ubique esse extensione aut diffusionem sensu stoicorum, quos oppugnabant, *C.* immensitate, locum ei definitum circumscribendo, *N.* Stoici enim, adversus quos patres illi disputabant, arbitrabantur Deum esse animam mundi, quæ pervadit materiam, agitatque molem, quæque mundum ipsum informat; alii autem existimabant Deum veluti spatiosa quadam magnitudine per multa diffundi; hinc citati patres Deum hac ratione consistere negabant, cum Deus ita sit per cuncta diffusus, ut non sit quantitas, sed substantia creatrix mundi, sine labore regens et continens mundum, non tamen per spatia locorum, ut in dimidia mundi parte dimidiatus, ut ita dicam, sit, sed in caelo totus, et in terra totus, et nullo arctatus loco, sed in se ipso ubique totus. Quod exprimunt scholastici, dum aiunt Deum esse inextensum *formaliter*, extensum autem *virtualiter*, quatenus Deus, qui in se ipso indivisibilis est, et nullo modo extensus, suæ tamen immensitate virtutis, a sua substantia indistinctæ, attingit omnia, quæ sunt in loco, et est in omnibus rebus *causans omnium esse*, ut loquitur S. Thomas. Ceterum idem Clemens Alex. *Stromatum* lib. VII (2), ait: *Persuasum est ubique Deum adesse, non autem certis et definitis locis esse conclusum*; et Chrysostomus homilia XXXVIII. in *Acta Apost.* n. 3, affirmat Deum propinquum esse his, qui sunt ubique terra-

est, ad detrectandum munus propheticum sibi a Deo impositum; sperabat enim ex tam remotis regionibus (Tarsos colonia Phœnicum in Hispania Bætica) se a Deo non revocatum, nec remissum iri in Ninivem. Sanctius... Ex his, et ex vv. 9 ad 12 patet, quam contorta sit eorum interpretatio, qui statuunt, Jonam putasse, se fuga in regionem peregrinam mandatum hoc eludere posse, quoniam Jehova tantum in Israelitarum terra, tanquam ejus nunten tutelare præsens sit. Hoc errore si imbutus fuisset, existimasset quodque eum non adesse in Assyria; ita quamprimum ex Joppe portu solvisset, ejus suffugisset territorium. Quare in Hispaniam cogitavit? Fugere a facie Domini Jonam nihil aliud esse putant Chaldaeus, Theodoretus, Theophylactus, etc. quam impositum prophetandi munus effugere (Christianus Castrus); et recte, nam ut observat Brunsius: *Stare coram Domino*, ministerium significat dominicum, quod qui obire detractat, is fugere dicitur a conspectu Domini.

(1) Apud Petav. lib. III, cap. 8 et seqq.

(2) Τοιοῦτος ὁ πάντη παρῆναι τὸν θεὸν πεπεισμένος, οὐχὶ δὲ ἐν τόποις τισὶν ὀρίσμενος κ. τ. λ. Mirum sane est potuisse Clementi Alex. absurdam ejusmodi sententiam affingi, qui loc. cit. *Strom.* a num. 4 ad 8 perpetuo hoc utitur principio petito ab immensitate Dei ad oppugnandam ethnicorum stultitiam, qui formam humanam Deo tribuebant.

rum (1); ac demum Lactantius, *Institutionum Divinarum*, lib. VII, cap. 3, affirmat *Divinum Spiritum esse ubique diffusum, eoque omnia contineri* (2).

Ad 2. *D.* *Circumscriptive*, ut aiunt, quasi in loco containeretur aut dimetiretur a loco, *C.* ad exclusionem immensitatis *N.* Cum igitur patres dicunt Deum nusquam esse, nil aliud intelligunt, quam Deum a nullo loco comprehendi, sed esse supra res omnes, easque continere, et sibi ipsi locum esse (3).

III. Obj. Si Deus ubique esset, omniaque substantia sua permearet, in fœdioribus locis inveniretur, atque in dæmonibus ipsis, nec non in spatiis, ut vocant, imaginariis, quod dicere nefas est; ergo.

Resp. *D. maj.* Si quæ loca fœda essent respectu Dei, *C.* si hæc fœda non sint nisi in apprehensione nostra *N.* Omnia enim quæ sunt, in se bona sunt; sic in dæmonibus, prout res sunt, Deus invenitur, eo ipso quod existant, adest præterea ut puniat, prout loquitur S. Augustinus. Quod vero additur de spatiis imaginariis vulgo dictis, si quem sensum habet, nihil aliud significat nisi Deum totum esse in seipso, cujusmodi pariter erat, antequam mundus esset, et si mille mundi conderentur, omnes in Dei immensitate essent, qui ut veteres nonnulli loquuntur, est omnium locorum locus (4), locusque sibi ipsi, nostra cogitandi ratione, qui his adjumentis indigenus.

PROPOSITIO III. — Deus est æternus.

Hæc propositio de fide est; sic enim definitum fuit a conc. Lateran. IV in toties laudato cap. *Firmiter*, in quo *Deus æternus* dicitur, quod pariter habetur in symbolo dicto Athanasiano, *Æternus Pater*, etc.

Præmittendum est 1. æternitatem multiplici sensu sumi: 1. latissime, pro longa duratione, utrimque tamen terminata; quo sensu sæpe in sacris litteris usurpatur, ut cum possessio æterna terræ Palaestinae promittitur hebræis, etc. 2. Minus ampla significatione æternum dicitur, quod licet initium habuerit, fine tamen caret; cujusmodi duratio est angelorum, animæ rationalis, etc., ævum a scholasticis nuncupatur. 3. Minus late, quod principio et fine caret, etsi non habeat absolutam necessitatem; quo sensu æterni sunt omnes ac soli actus contingentes et liberi intellectus ac voluntatis divinæ. 4. Denique accipitur pro duratione absolute necessaria, quæ principio et fine caret, quæ quidem rigoroso sensu ac proprio æterna dicitur, et ea est de qua hic agitur.

2. Æternitatem proprie dictam passim definiri *Durationem sine principio, sine fine, sine mutabilitate*. Licet autem in suo conceptu æternitas atque immutabilitas inter se distinguantur, sic tamen inter se connexæ sunt, ut una ex altera necessario sequatur. Quare merito a S. Thoma, p. 1, quæst. 10, art. 1, æternitas cum Boëtio definitur: *Interminabilis vitæ*

(1) Πᾶσιν ἐγγὺς εἶναι τοῖς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὄντι. tom. IX op. p. 290.

(2) Cfr. Petav. loc. cit. cap. 7.

(3) Cfr. ibid. cap. 9. n. 12 et seqq.

(4) Cfr. ibid. cap. 8.

tota simul et perfecta possessio (1), quam definitionem per partes singulas enucleatam quisque in citato articulo videre poterit.

3. Quod, licet æternitas formali, ut aiunt, careat amplitudine, posita in fluxu partium sibi succedentium, habeat tamen amplitudinem, ut vocant, virtualem infinitam, quatenus nempe ob carentiam principii ac finis æquivalet tempori infinito habenti partes ab æterno et in æternum sibi succedentes; æquivalet proinde in ordine ad coexistendum tempusculis et rebus creatis omnibus sibi succedentibus in infinitum. Quare res creatæ, ex eo quod eidem æternitati coexistant, non possunt dici simul existere in æternitate, ac simul, prout existunt, esse Deo *realiter* præsentibus ab æterno, etsi semper eidem *objective*, ut dicitur, præsentibus sint; quia non coexistunt æternitati secundum totam ejus virtualem amplitudinem, sed solum secundum aliquam hujus amplitudinis partem, quæ respondeat tali differentię temporis, quam æternitas secundum alias ejusdem amplitudinis partes virtualiter elapsas infinite præcessit, et infinite excedit secundum alias virtualiter elapsuras. Si eorum, quæ hic adnotavimus adumbrationem quæras, circuli centrum concipe, quod, etsi indivisibile, partibus tamen divisibilibus, seu potius punctis circuli, seu peripheriæ respondet, et manet immotum, quamvis circulus circumagatur. Exemplum est S. Thomæ (2).

His positis operosum non est enunciatę propositionis veritatem ostendere, sive ex Scriptura et patribus, sive ex ratione. Nam Psal. LXXXIX, 2, dicitur: *Præquam montes fierent, aut formaretur terra et orbis, a sæculo et usque in sæculum tu es Deus*; et Apostolus I Timoth. VI, 16, de Deo expresse dicit: *Qui solus habet immortalitatem*. Quæ verba expendens S. Augustinus, tract. XXIII, n. 9. in Joan. *Quid est, interrogat, quod ait Apostolus de Deo, qui solus habet immortalitatem, nisi quia hoc aperte dixit, solus habet incommutabilitatem, quia solus habet veram æternitatem* (3)? Tertullianus, libro

(1) Æternitas autem dupliciter potest considerari, prout nempe est absoluta, ac prout est relativa. *Absoluta* est, cum spectatur citra respectum ad tempus et res creatas; *relativa* vero est, dum spectatur cum respectu ad tempus. Ab absoluta ableganda non solum sunt præteritum ac futurum, sed et præsens quatenus relationem dicit ad præteritum ac futurum; nec potest in illa concipi pars ulla, estque Dei ipsius vita unica et in eodem statu manens, seu simplicitas infinita, aut infinitudo simplicissima unius Dei viventis. Relativa autem æquat ac superat tempora omnia, et juxta hanc dicitur: *In principio erat Verbum*, etc. prout dicit relationem non ad Deum, sed ad homines, atque hoc sensu *tota simul et perfecta possessio*. Hinc totum in æternitate *objective* saltem præsens est, cum sit *tota simul*.

(2) *Contra gentes*, lib. I, cap. 66, n. 6.

(3) Ibid. S. Doctor fuse ostendit quomodo Deo soli competat æternitas eo ipso, quod fluxu temporis careat et successionis: « Quidquid, inquit, et a meliore in deterius, et a deteriore in melius movetur, non est

Contra Hermogenem, cap. IV, æternitatem vocat *censum Dei*, dicens: *Quis enim alius Dei census quam æternitas?* et *Contra Marcionem*, lib. I, cap. VIII: *Non habet tempus æternitas*; et ibidem: *Deus tam alienus est ab initio et fine, quam a tempore*. Deus, inquit, S. Gregor. Nazianz. Oratione XXXVIII, num. 11, *Deus semper erat et est et erit, vel potius semper est: nam erat et erit hujus temporis fluxu caducęque naturę segmenta sunt* (1); sic ceteri patres apud Petavium, lib. III, cap. IV.

Quod confirmatur ex ratione, quam adducit S. Thomas loc. cit. art. 2, inquit: *Ratio æternitatis consequitur immutabilitatem, sicut ratio temporis consequitur motum, unde cum Deus sit maxime immutabilis, ei maxime competit esse æternum*. Ex quo principio infert, art. 3, solius Dei propriam esse æternitatem, quia æternitas immutabilitatem consequitur; et solus Deus est omnino immutabilis. Id ipsum evincitur ex necessitate essendi, quæ Deo inest.

Sive igitur Scripturam consulamus et patres, sive rationem ipsam, patet Deum et quidem solum, vera proprięque dicta æternitate præditum esse, quæ nempe sit sine principio, sine fine, sine mutabilitate. Quin imo S. Thomas loc. cit. pergit ostendere Deum esse suam ipsam æternitatem. De quo argumento consuli præterea potest Petavius, loc. cit. (2).

DIFFICULTATES.

Obj. 1. Deo interdum Scripturę tribuunt temporis successionem; sic Daniel. VII, 9, Deus dicitur *Antiquus dierum*; Apocalyps. I, 8: *Qui est, qui erat, qui venturus est*. Sic pariter 2. Deo tribuunt actiones vel præteritas vel futuras; ergo non ita Deus æternus est, ut omni successione temporis careat, quod concipi nulla ratione potest.

Resp. ad 1. D. Improprie ac juxta intelligentiam nostram, C. proprie ac prout Deus in se est, N. Ejusmodi enim locutiones in Scriptura semper improprie et captui nostro accommodatę adhibentur, qui in æternitate virtualem quamdam successionis amplitudinem apprehendimus, ut de ceteris attributis diximus.

Ad 2. D. Respectu termini, ad quem referuntur, et relate ad nos, C. respectu Dei, et relate ad ipsum N. Itaque et hæc improprie de Deo dicuntur habita ratione nostrę tenuitatis et infirmitatis, qua fit, ut observat S. Augustinus, ut non possimus de æternitate cogitare et loqui nisi per ordinem ad tempus. Ceterum in Deo una semper est, eaque æterna actio,

hoc Deus: quia neque in melius ire potest summa bonitas, neque in deterius vera æternitas. Vera enim æternitas est, ubi temporis nihil est. Erat autem modo hoc, et modo illud? Jam tempus admissum est, æternum non est, etc.

(1) Θεός ἦν μὲν αἰὲν, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται • μᾶλλον δὲ ἔστιν αἰὲν • τὸ γὰρ ἦν, καὶ ἔσται, τοῦ κατὰ ἡμᾶς χρόνου τμήματα καὶ τῆς βραχυότητος φύσεως. Quod ibidem pluribus verbis prosequitur.

(2) Plura hic invenientur notatu dignissima, atque ad enodandas difficultates maxime idonea juxta veterum sententias. Cfr. etiam Lessius, *De Perfectionibus Divinis*, lib. IV.

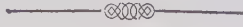
quæ cum dicit effectum in tempore vel producendum vel productum, temporis vicissitudines subit non respectu sui, sed respectu termini seu effectus in tempore producti vel producendi. Ut enim superius dictum est, dum ageretur de Dei immutabilitate, Deus voluntate sua ab æterno et pro æterno, ut cum schola

loquamur, tendit actu unico, simplici, invariabili ac realiter indivisibili in omnia objecta secundum omnes suos modos seu respectus, secundum quos fertur in illos (1).

(1) Cfr. Suarez, Met. disp. 1, sect. 3 et 4.

DE DEO EJUSQUE ATTRIBUTIS PARS TERTIA

DE SCIENTIA ET VOLUNTATE DEI

Expletis quæ ad divinam substantiam ac præcipua summi Numinis attributa spectant, nativo ipso ordine ducimur ad investigandam divinæ hujus substantiæ operationem, quæ intelligere et velle complectitur (1). Prius igitur de divina intelligentia seu scientia, deinceps vero de Dei voluntate disseremus.

CAPUT I.

DE SCIENTIA DEI.

Agentes de divina scientia duo potissime ob oculos habere debemus, ac 1. quidem ut certa ab incertis accurate secernamus, seu ea quæ penes omnes catholicos explorata sunt, ab iis, quæ in disputationem veniunt; 2. vero ut omnem declinemus domesticam controversiam, ut sic facilius conjunctis viribus unanimi consensione dimicare possimus adversus veros religionis hostes, qui subruere nituntur fidei ipsius fundamenta. Absolum profecto esset inter nos vires consumere, ac interea permittere, ut illi impune possint omnia moliri adversus catholicam fidem, et eo magis quod pleræque ejusmodi concertationes obsoletæ sint, nec præstet eas denuo excitare non absque aliquo unionis et charitatis detrimento. Ut propositum finem obtineamus, nitemur quæ certa sunt suis argumentis confirmare, quæ vero olim inter theologos agitabantur, in nonnulla scholia rejicere, quæ postea subjiciemus duobus distinctis articulis.

Quæ de Dei scientia dici certo possunt, revocantur ad hæc præcipua capita, existentiam nempe et proprietates seu dotes, atque ad ejusdem objectum. Quæ autem in controversiam vocantur, respiciunt magna ex parte ejusdem scientiæ medium atque divisionem. Ut igitur perspicuitati consulamus, distinctis articulis enunciata prima illa catholice doctrinæ capita prius complectemur, de reliquis postea dicturi.

ARTICULUS I. — De divinæ scientiæ existentia atque proprietatibus.

Circa divinæ scientiæ existentiam non est quod

(1) Ita S. Thom. 1. p, q. 14. Sic etiam vocantur perfectiones positivæ, ac tres vulgo numerantur, scientia, voluntas, potentia. Cum tamen potentia sola respiciat opera, quæ ad extra dicuntur, de hac propterea sermo erit in tract. *De Deo creatore*. Intelligere et velle facultates duæ illæ sunt, quæ entibus omnibus intelligentibus insunt, ac facultates immanentes nuncupantur, quibus internæ vitæ actus proprii eliciuntur.

valde laboremus ad eam adstruendam, cum vix sit qui eam in dubium revocaverit, omnibus ea siquidem insita est Dei notio, ut Deus summe intelligens, imo intelligentia ipsa, ac totus mens per excellentiam concipiatur. Quod attinet autem ad ejusmodi scientiæ dotes ac proprietates, Scriptura ac patribus ducibus hæc esse intelliguntur, ut nimirum sit simplex, immutabilis, infinita et efficax. Sic porro breviter sequentibus propositionibus eas adstruimus.

PROPOSITIO I. — *Est in Deo veri nominis scientia eaque perfectissima.*

Hæc propositio ad fidem pertinet. Nam apertissime in utriusque fœderis libris Dei scientia commendatur. Etenim I Reg. II, 3, dicitur: *Deus scientiarum Dominus est*; Esther XIV, 14: *Domine, qui habes omnium scientiam*; Ad Rom. XI, 33, Apostolus exclamat: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei!* Non vacat plura congerere.

Nec minus clare id ipsum ratio evincit. Deus enim est id, quo nihil melius excogitari et concipi potest; jam vero scientia eximia perfectio est, quam melius est habere quam non habere; ergo in Deo est scientia, ac talis quæ Deum deceat, id est omni imperfectione semota, et in summo gradu (1).

PROPOSITIO II. — *Scientia Dei est simplex, immutabilis et infinita.*

Hæc propositio pariter ad fidem pertinet. Eo autem sensu simplex dicitur Dei scientia, quatenus non est in Deo per modum habitus aut qualitatis ei supervenientis, sed est actus et quidem purissimus, ipsaque divina substantia (2) simplicissima, quæ sta-

(1) Notandum porro est scientiam duplici ratione sumi, *late* pro omni cognitione intellectus seu mentis certa et evidenti, 2. *improprie* pro cognitione certa et evidenti rerum per causas. Propositio autem est de prima cognoscendi ratione, quam Deo inesse nemo est qui dubitet, aut jure aliquo dubitare possit, atque hanc in Deo agnoscere ad fidem pertinere diximus. Ast non adeo res explorata est, si de altera sermo sit; non desunt enim qui eam Deo inesse negent, atque inter ceteros Vasquez in 1. p, disp. LXXXVI, n. 48, quia ejusmodi cognoscendi ratio quamdam in se includere videtur imperfectionem.

(2) Simonnet observat, quod dum ipsa scientia Dei dicitur esse substantia divina, id non esse intelligentiam absolute, ac prout dicitur, simpliciter, sed cum addito, ut sit nempe divina substantia se ipsa vitaliter tendens sic.

tim omnia pervadit absque ulla mentis compositione per plures conceptus aut ratiocinatione.

Ejusmodi porro esse divinam scientiam Scriptura in primis testatur. Sap. VII, 22 dicitur : *Est in illa (sapientia) spiritus intelligentiæ sanctus, unicus, multiplex.* Unicus nempe in se, multiplex respectu termini seu objectorum. Idipsum patet tum ex eo, quod in Deo scientia nec accidens sit nec qualitas aliqua superveniens Deo, quod abhorret a summa Dei simplicitate, sed ipsa divina substantia; tritumque est illud S. Augustini dictum, lib. XV *De Trinitate* : *Nosse et esse illi unum est* ; tum ex eo, quod Deus unica cognitione ac simplici intuitu omnia et quidem infinita percipiat, quare ibid. S. Augustinus : *Simul omnia videt*, inquit, *quorum nullum est, quod non semper videt* (1).

Quod autem divina scientia sit immutabilis, in primis ex Scripturis evincitur; nam Jac. I, 17 universim de Deo dicitur : *Apud quem non est mutatio, nec vicissitudinis obumbratio*; quod verum non esset, si Dei scientia non esset actus simplicissimus, sed novas posset acquirere cognitiones aut aliquas amittere. Hinc optime S. Augustinus, *Confession.* lib. XIII, cap. 16, inquit : *Sicut omnino tu es, tu scis solus, qui es incommutabiliter, et scis incommutabiliter, et vis incommutabiliter.* Quod confirmatur ex ipsa ratione, quia, si actus intelligendi ab ipsa divina essentia minime distinguitur, cum ista immutabilis sit, immutabilis intelligendi actus pariter sit necesse est, qui id omne ab æterno complectitur, quod cognosci potest, et omni quo potest modo cognosci, amota quacumque imperfectione.

Divinam denique scientiam infinitam esse testatur Psalmista, Ps. CXLVI, 5, dicens : *Sapientiæ ejus non est numerus*, et Apostolus ad Hebr. IV, 13 : *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus.* Sane omni finita scientia aliquid melius excogitari potest in ratione scientiæ, nempe infinita; Deus est autem ens quo nihil melius excogitari potest : ei igitur competit scientia, quæ sit absolute seu intensive, ut aiunt, atque extensive infinita.

Scientia igitur Dei tum simplex est, tum immutabilis atque infinita (2).

PROPOSITIO III. — *Scientia Dei est efficax et causa rerum.*

Prout jacet propositio, ad fidem spectat, nec ulla est in ea difficultas; si qua est controversia, hæc non

(1) Cap. xiv, his verbis, cujusmodi sit hæc scientia, aperit S. Doctor : « Sciunt ergo invicem Pater et Filius; sed ille gignendo, iste nascendo. Et omnia, quæ sunt in eorum scientia, in eorum sapientia, in eorum essentia, unusquisque eorum simul videt; non particulatim, aut singulatim, velut alternante conspectu hinc illuc, et inde huc, et rursus inde vel inde in aliud atque aliud, ut aliqua videre non possit nisi non videns aliud; sed, ut dixi, simul omnia videt, quorum nullum est, quod non semper videt. »

(2) Divinæ scientiæ excellentiam exponit Suarez, *De Deo*, lib. III, cap. 1, n. 3; Lessius, *De perfectionibus divinis*, lib. VI, a cap. 1, ad 3.

attingit nisi rationem, qua Dei scientia causa rerum dicatur et sit.

Quod ut intelligatur, prænotandum est scientiam Dei posse dici causam rerum sive adæquatam sive inadæquatam; *adæquatam*, quatenus esset principium immediatum, proximum ac totale productionis rerum omnium, tum nempe earum, quæ necessariæ sunt, tum earum, quæ liberæ, seu a libera creaturarum intelligentium determinatione pendent, adeo ut intellectus divinus a voluntate applicatus omnia immediate operetur; *inadæquatam*, quatenus præluceat voluntati divinæ, applicanti potentiam executivam, ipsamque dirigat. Hoc vero sensu ideo efficax et causa rerum Dei scientia diceretur, quia concurrat ad rerum effectum per modum prudentiæ et per modum artis; per modum quidem prudentiæ respectu ipsiusmet voluntatis divinæ quoad actus ejusdem liberos, seu quoad determinationes eorum; per modum artis quoad modum, quo res fieri debent. Theologi thomistæ nuncupati primo sensu affirmant Dei scientiam esse causam rerum et efficacem, nempe principium immediatum, adæquatam, vel etiam, ut dicunt, *formale*; ceteri autem, qui profitentur se assequi non posse, quomodo scientia res aliquas producat, tuerentur non nisi posteriori sensu scientiam dici efficacem et causam rerum, nempe ut principium inadæquatam, partiale, mediatum, prout nempe directrix est voluntatis atque omnipotentis (1).

Rursum questio fit in scholis catholicis, utrum scientia ista, quæ est efficax et causa rerum, quæque etiam practica dicitur, spectet ad illam scientiæ divinæ speciem (nostro concipiendi modo), quæ *simplicis intelligentiæ* vocatur, quæque anterior concipitur omni decreto seu actu voluntatis, an vero ad illam, quæ *visionis* nuncupatur, quæque ejusmodi decretum seu voluntatis actum subsequitur aut approbat. Thomistæ hanc secundam sententiam amplectuntur, quia existimant scientiam Dei, ut diximus, esse rerum causam, non directricem, sed effectricem immediate; ex quorum sententia, non ideo cognoscuntur res futuræ, quia futuræ sunt, sed ideo futuræ sunt, quia cognoscuntur, scilicet in divinis decretis. Alii autem theologi contendunt scientiam efficacem esse scientiam simplicis intelligentiæ, quatenus, ut dictum est, dirigit decretum voluntatis ad res efficiendas, quia, ut aiunt, scientia visionis jam supponit res, seu objectum quod videt, non autem producit; hinc juxta hos ideo res cognoscuntur a Deo, quia futuræ sunt, non autem futuræ sunt, quia cognoscuntur; nam logicè prius est aliquid esse quam cognosci, et notitia practica in aliqua semper veritate speculativa fundatur vel secundum rem, ut in nobis, vel secundum rationem, ut in Deo, nec concipi potest aliter scientiam divinam posse esse rerum effectricem nisi per modum directionis et artis, cum proprium sit scientiæ *cognoscere*, non *efficere*. Ars enim divina est actus, quo Deus, ratione,

(1) Cons. Suarez, loc. cit. cap. 9, n. 7, 8 et 9; Card. Gotti, cap. 3, q. 1 et seqq.

prius quam velit operari aliquid ad extra, sibi repræsentat exemplaria omnia, ad quorum imitationem potest ad extra aliquid moliri; jam vero talis actus est simplicis intelligentiæ, seu pertinet ad simplicem intelligentiam necessariam, et independentem ab omni decreto actuali (1).

In his porro salebris hærare nolumus; satius ducimus propositionem nostram generaliter sumptam evincere, atque ostendere scientiam Dei efficientem esse, et rerum aliquo sensu effectricem, siye mediate per modum artis et directionis, siye immediate per modum causæ formalis.

Eniten Psalm. CIII, 24 legitur: *Omnia in sapientia fecisti*; ac Sap. VII, 21 *Sapientia omnium artifex* dicitur; et Jeremias X, 12 de Deo dicit: *Præparat orbem in sapientia sua, et prudentia sua extendit cælos*, denique Prov. VIII, 27 de se ipsa ait: *Quando præparabat cælos aderam, quando certa lege et gyro vallabat abyssos.... cum eo eram cuncta componens*. Hæc edoctus S. Augustinus, *De Trinitate*, lib. XV, cap. XIII, scribebat: *Universas creaturas suas, et spirituales et corporales, non quia sunt, ideo novit, sed ideo sunt, quia novit; non enim nescivit, quæ fuerat creaturus, nec aliter scivit creata, quam creanda. Non enim ejus sapientiæ aliquid accessit ex eis, sed illis existentibus sicut oportebat et quando oportebat, illa mansit ut erat; et alibi passim: cui consonant patres alii apud Petavium, lib. IV, cap. 11, num. 10. et seqq.*

Demum rationem theologicam suppeditat S. Thomas p. 1, q. 14, art. 8, dicens, ita se habere Dei scientiam ad omnes res creatas, sicut scientia artificis ad ea, quæ arte facta sunt vel fiunt; scientia artificis est causa rerum, quæ arte fiunt, ergo scientia Dei est causa rerum creaturarum. Quæ quidem congruunt cum iis, quæ scribit S. Augustinus (tract. 1 *In Joannem*): *Sapientia Dei, per quam facta sunt omnia, secundum artem continet omnia, antequam fabricet omnia.*

(1) Cons. Suarez, loc. cit. num. 12, ubi inquit: « Addo igitur scientiam simplicis intelligentiæ creaturarum, licet sub una ratione speculativa sit, sub alia optimè dici practicam..... Nam, ut scientia sit practica, necesse non est ut a sciente applicetur ad opus, sed satis est, quod de se directiva sit operis, quatenus est de re operabili, ut talis est, modo operabili, seu ostendendo modum, quo res facienda est, si artifex voluerit; et n. 15, *prosequitur*: « At vero scientia visionis per se non est practica, sed est quædam intuitio, seu quasi experimentalis visio. Unde si consideretur in Deo, quatenus terminatur ad res actu existentes, supponit effectiorem earum, unde, ut sic, non facit eas. Si vero consideretur, ut de futuris est, etiam supponit futuritionem earum, et ex parte Dei supponit voluntatem aliquam, sine qua illæ res non possunt esse absolute future. » *Sic etiam Petavius, De Deo, lib. IV, cap. 7, num. 10*: « Quarum duarum cognitionum, scribit, priorem nominant in scholis scientiam simplicis intelligentiæ, posteriorem visionis. Illius est ordinare res ac disponere, ac voluntatem divinam et efficientiam quodammodo gubernare, quemadmodum architectandi usum et operis institutionem ars illa, quæ est in artificis mente, moderatur ac dirigit. Posterior autem res easdem voluntate jam divina designatas et constitutas, et in aliqua temporis parte producendas, quasi existentes ac præsentis intuetur ».

DIFFICULTATES.

Obj. 1. Deus per suam omnipotentiam cuncta creavit; ergo scientia non est causa rerum. 2. Nemo sane unquam dicet scientiam, cujus officium est cognoscere atque intueri res faciendas vel factas, res ipsas efficere. Addatur 3. Dei scientiam esse æternam, ideo si ipsa esset rerum causa, res productæ ab æterno essent, quod falsum est; ergo.

Resp. ad 1. D. A. Quoad executionem, C. quoad artem et directionem N. Tria enim ad rerum productionem concurrunt; scientia nempe, quæ præluet voluntati, eamque per modum artis et prudentiæ determinat ac dirigit, et omnipotentia, quæ exequitur; quæ tria sic distincte ac eleganter complexus est Tertullianus in *Apologetico*, cap. XVII, dicens: *Deus totam molem istam cum omni instrumento elementorum, corporum, spirituum, verbo, quo jussit, ratione, qua disposuit, virtute, qua potuit, de nihilo expressit in ornamentum majestatis suæ.*

Ad 2. D. sensu exposito, N. alio sensu Tr. Ad veritatem propositionis satis est, si aliquo vero sensu constet Dei scientiam esse efficientem et rerum causam, seu omnium artificem, ut Scriptura loquitur. Quod spectat ad peculiarem rationem determinandam, illud diversarum opinionum patronis dimittimus (1).

Ad 3. *Dist. maj.* Si scientia Dei, prout effectrix causa rerum est, esset causa necessaria, C. si libera N. Talis porro est scientia Dei, quatenus efficax et causa rerum dicitur; quare sic respondet S. Thomas, loc. cit. ad 2: *Scientia Dei est causa rerum, secundum quod res sunt in scientia. Non fuit autem in scientia Dei, quod res essent ab æterno; unde, quamvis scientia Dei sit æterna, non sequitur tamen, quod creaturæ sint ab æterno.*

ARTICULUS II. — De objecto scientiæ divinæ.

Id omne est objectum scientiæ divinæ, circa quod ipsa versatur, seu quod Deus cognoscit. Cognoscit autem se et alia extra se. Quæ vero extra Deum sunt vel sunt possibilia vel existentia, vel præterita vel futura, siye absolute ac necessario, siye libere et contingenter, siye saltem conditionate. De his ex ordine agemus; tum nempe de primario scientiæ divinæ objecto, quod est Deus ipse, tum de secundo, cujusmodi sunt cetera a Deo distincta.

PROPOSITIO I.— *Deus se ipsum perfecte cognoscit et comprehendit.*

Ac primo quidem Deum seipsum perfecte cognoscere Apostolus expresse declarat, dum (1. Cor. II, 10) scribit: *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei*; tum: *Quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei*. Sed et ratio idipsum suadet, ut enim pulchre ipse ethnicus Aleinous argumentabatur: *Quoniam prima mens præstantissima est, necesse est præstantissimum ei intelligibile propositum esse; nihil autem se ipso*

(1) Ceterum Suarez, loc. cit. n. 10, concludit: « In divina scientia nullus actus cogitari potest, nisi per modum cognitionis, et quidquid aliud fingitur, sine fundamento est, et explicari non potest. »

præstantius habet; quare semetipsum notionesque suas semper intelliget (1). Sane nihil obstat, quominus Deus semetipsum perfecte cognoscat; non objectum, cum intrinseca cognoscibilitas sit affectio entis in actu, et Deus sit maxime ens in actu; non potentia sive facultas, quum vim habeat intelligendi infinitam, divinusque intellectus identificetur cum ipsa divina essentia; ergo.

Quod autem seipsum comprehendat, ut secundo loco propositum est, sic ostendit S. Thomas, p. 1, q. 14, act. 3; Deus se ipsum comprehendit, si seipsum cognoscit, quantum cognoscibilis est; atqui sic Deus cognoscit se ipsum, quia tanta est virtus Dei in cognoscendo, quanta est actualitas ejus in existendo, utraque enim infinita est; ergo.

Dices: Ex S. Augustino (lib. *LXXXIII. Quæstionum*, q. XIV): Quod comprehendit se, finitum est sibi; atqui Deus nec sibi finitus dici potest, cum sit modis omnibus infinitus; ergo.

Resp. cum S. Thoma, loc. cit. *Dist. min.* Deus non potest dici finitus sibi hoc sensu, quod intelligat se aliquid finitum esse, C. eo sensu quod facultas intelligendi non adæquet objectum intelligentiæ. N. Finitus itaque Deus est sibi, quatenus ita cognoscit se ipsum, ut perveniat ad plenam cognitionem sui, et nihil supersit ipsi cognoscendum.

PROPOSITIO II.—*Deus cognoscit omnia possibilia.*

Etenim Deus, ut loquitur Apostolus, Rom. IV, 17, *vocat ea, quæ non sunt, tanquam ea, quæ sunt*. Quod si Deus tam vocat ea, quæ non sunt, quam ea quæ sunt, tam novit ea, quæ non sunt, quam ea quæ sunt; ea enim, quæ non cognoscuntur, vocari non possunt. Sed si Deus, quæ aliquando futura sunt, cognoscit ut possibilia, cognoscit cetera omnia, quæ nunquam futura erunt, sed esse possent, si ipse vellet.

Quod confirmatur ratione cum S. Thoma, q. 14, art. 3. Deus semetipsum perfectissime comprehendit, ideoque et omnipotentiam suam; ergo distincte attingit omnia, ad quæ illa se extendit; non enim potest virtus aliqua perfecte cognosci, nisi distincte attingantur ea omnia, ad quæ virtus illa extenditur; ergo Deus distincte per intellectionem suam attingit omnia possibilia. Nam divina omnipotentia se extendit ad omnia, quibus esse non repugnat. Ergo Deus cognoscit omnia possibilia, et quidem secundum esse proprium, quod haberent, si producerentur; alioquin ea distincte minime cognosceret (2). Præterea

(1) Ἐπεὶ δὲ ὁ πρῶτος νοῦς κάλλιστος, δεῖ καὶ κάλλιστον αὐτῷ νοητὸν ὑποκεῖσθαι· οὐδὲν δὲ ἑαυτοῦ κάλλιον. ἑαυτὸν ἂν οὖν καὶ τὰ ἑαυτοῦ νοήματα δεῖ νοεῖν. Apud Petav. de Deo, lib. iv, cap. 5, § 1.

(2) Tum *Contra Gentes*, lib. I, cap. 50, tum p. 1, q. 10, art. 6, ad 2, ubi docet omnia possibilia esse in Deo virtualiter, scribens: *Quidquid potest habere rationem entis et veri, totum est virtualiter in Deo*. S. Thomæ præcesserat S. Augustinus, *De Civitate Dei*, lib. xi, cap. 10, num. 5, ubi de sapientia Dei hæc habet: « In qua sunt immensi quidam atque infiniti thesauri rerum intelligibilium, in quibus sunt omnes invisibiles atque incommutabiles rationes rerum, etiam visibilium et mutabilium, quæ per ipsam factæ sunt. Quoniam Deus non aliquid nesciens fecit, quod

ad scientiam infinite perfectam pertinet cognoscere quidquid cognoscibile est; atqui possibilia sunt cognoscibilia; ergo.

PROPOSITIO III.—*Deus distincte cognoscit omnia præterita, præsentia et futura sive necessaria, sive contingentia et libera.*

Hæc pariter propositio ad fidem spectat. Sic autem eam per partes ostendimus: Primo quidem quod attinet ad præterita, nota sunt Dei verba, quibus exprobrat hebræis prævaricationes, de quibus olim vindictam se sumpturum proficitur Deut. XXXII, 34: *Nonne hæc condita sunt apud me, et signata in thesauris meis?* Si tamen respectu Dei aliquid dici potest sive præteritum sive futurum et non potius præsens. Præterea generatim de omnibus sub quacumque temporis differentia, atque utut abscondita sint, sic pronuntiat Apostolus Hebr. IV, 13: *Non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus, omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus*; sic Psalm. CXXXVIII, 3: *Intellexisti cogitationes meas de longe... omnes vias meas prævidisti... cognovisti omnia, novissima et antiqua*; et Psalm. XXXII, 15: *Qui finxit singillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum*; nec non Sap. VIII, 8, de sapientia dicitur: *Scit præterita, et de futuris æstimat... signa et monstra scit, antequam fiant, et eventus temporum et sæculorum*; et alibi passim.

Hæc vero omnia Deum distincte cognoscere ita evincit ratione ipsa S. Thomas, loc. cit. art. 5: Deus perfecte se suamque virtutem cognoscit; virtus autem non potest perfecte cognosci nisi cognoscantur omnia, ad quæ se extendit; jam vero virtus divina se extendit ad omnia alia a Deo distincta, non solum quoad rationem communem entis, sed et quoad esse eorum formale, ut aiunt, et singulare usque ad ultimas differentias, cum sit plenitudo *essendi* et causa effectiva et exemplaris omnium et singulorum entium, et omnis differentię et perfectionis eorum; ergo (1).

Quod demum speciatim attinet ad futura contingentia, seu actiones libere futuras, de quibus potissimum est controversia cum sociinianis, præter allata

nec de quolibet homine artifice recte dici potest; porro si sciens fecit omnia, ea utique fecit, quæ novat. Ex quo occurrit animo quiddam mirum, sed tamen verum, quod iste mundus nobis notus esse non posset, nisi esset; Deo autem nisi notus esset, esse non posset. Cons. etiam Petav. *De Deo*, lib. iv, cap. 2, num. 4.

(1) Cons. etiam art. 6. Cfr. Petav. lib. iv. cap. 3, § 3, ubi affert plura patrum in hanc sententiam testimonia, inter quos Clemens Alex. lib. vi. *Stromatum* sub finem, ejusmodi Dei scientiam pulchra theatri similitudine illustrat, dicens: *Καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν θεάτων γίνεται, καὶ ἐπὶ τῶν ἑκάστου μερῶν κατὰ τὴν ἐνέρασιν τε, καὶ περιερασιν, καὶ συνέρασιν, τοῦτο ἐπὶ τοῦ θεοῦ γίνεται· ἀθρόως τε γὰρ πάντα, καὶ ἕκαστον ἐν μέρει, μὴ προσβολῇ προστέλει*. id est, « Et quod in theatris usuvenit et in partibus cujusque, inspicendo, circumspicendo et simul aspiciendo, hoc ipsum et in Deo evenit. Nam simul confertimque omnia, et particulatim singula applicatione una contemplatur. » Eadem similitudine utitur S. Petrus Damianus in Opusc. xxxvii, cap. 7, eamque perficit.

Scripturarum testimonia, quæ per se rem plane efficiunt, addi possunt verba quibus Susanna (Dan. XIII, 42) Deum deprecabatur : *Deus æternæ, qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia, antequam fiant; nec non Eccli. XXIII, 28: Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, et profundum abyssi, et hominum corda intuentes in absconditis partibus. Domino enim Deo antequam crearentur, omnia sunt agnita.* Innumeræ insuper prædictiones, quæ in utroque fœdere leguntur, totidem sunt invictissima argumenta istius divinæ præscientiæ, adeo ut vere dixerit Tertullianus, *Contra Marcionem*, lib. II, cap. V : *Præscientiam Dei tantos habere testes, quantos fecit Prophetas*, et S. Augustinus *De Civitate Dei*, lib. V, cap. IX : *Confiteri esse Deum, et negare præscium futurorum apertissima insania est.* Hinc supervacaneum ducimus cetera patrum testimonia proferre, quæ videri possunt apud Petavium, lib. IV, cap. VI.

His ratio pariter apertissime suffragatur; si enim aliquid vel minimum futurorum Deus a tota æternitate ignorasset, aliqua ejus scientiæ fieret in tempore perfectionis accessio, cognosceret siquidem aliquid de novo, quod antea ignorabat; atqui Deo nulla fieri potest accessio perfectionis, cum ipsius natura sit infinite perfecta; ergo.

DIFFICULTATES.

I. Obj. Adversus 1. et 2. Conclusionis partem. Nonnulli patres Deo denegare videntur ejusmodi distinctam rerum vilissimarum scientiam; etenim 1. S. Hieronymus, in cap. 1. Habacuc, ait : *Absurdum esse ad hoc Dei deducere majestatem, ut sciat per momenta singula, quot nascentur culices, quotve moriantur.* 2. S. Joannes Chrysost. *Homil. XXXIV* alias XXXV in Matth. n. 2, asserit Deum capillos humano more non numerare; ergo.

Resp. N. A. Ad. 1. D. et S. Doctor loquitur de divina providentia et quidem comparative, C. loquitur de scientia Dei et absolute N. Contendit nempe Hieronymus, ut ex contextu colligitur, non eandem specialem Deo subesse curam et providentiam de minutissimis, quas recenset, rebus, ac de hominibus, quos absque dubio speciali benevolentia ac cura prosequitur; subdit enim : *Non simus tam futuri adulatorum Dei, ut dum potentiam ejus ad ima detrahimus, in nos ipsos injuriosi simus, eandem rationabilium, quam irrationabilium providentiam esse dicentes.*

Ad. 2. Eadem est distinctio. Eandem esse sancti Joan. Chrysostomi mentem, ejus pariter ostendit contextus; siquidem post relata verba ait : *Quid vilius illis (passeribus)? Attamen nunquam ignorante Deo capiuntur (1).*

Inst. Saltem internos animi motus ac secretas cordium cogitationes videtur Deus ignorare; alioquin 1. nec tentasset Abraham, ut dicitur Gen. XXII, 1;

et post experimentum de eo captum non subdidisset Deus, ibid. v. 12 : *Nunc cognovi, quod times Deum.* Sic neque Gen. XVIII, 21 diceretur de Deo : *Descendam et videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint, an non est ita, ut sciam.* 2. Quod a fortiori dicendum est de peccatis, deque iis, quæ entia rationis vocantur, quorum Deus esse non potest neque causa effectrix neque exemplaris; ergo.

Resp. ad. 1. N. A. Ad allatas autem probationes ex Scriptura D. Nostro cogitandi ac loquendi modo, cui Deus passim se accommodat, C. in se N. Voluit scilicet Deus in primo textu omnibus patefacere fidem et obedientiam Abrahæ; in altero autem horrorem peccatorum, quibus se sodomitæ inquinabant, justamque de ipsis vindictam. Si enim cortici literæ insistere vellemus, non solum cogitationes hominum Deum laterent, sed opera ipsa, quod nec adversarii contendunt.

Ad 2. D. Si Deus peccata et entia rationis cognosceret in se ipsis, Tr. si in bono opposito, cujus privationes sunt peccata, vel in eorum causis, ut entia rationis N. Peccata enim, prout peccata sunt, non dicunt nisi privationem seu negationem debitæ rectitudinis, qua receditur a regula, ut suo loco exponunt theologi; hinc Deus eorum malitiam videt in bono opposito; entia autem rationis videt in eorum causa immediata, nempe in ratione nostra, cujus ipse auctor est, quæque ejusmodi sibi cudit cogitationes aut fisiones.

II. Obj. Adversus tertiam propositionis partem: Scriptura passim exhibet Deum futura libera nonnisi conjecturaliter ac dubie prænunciantem prout evincunt particule illæ dubitativæ *forte, forsitan*, etc. Sic Jerem. XXVI, 2 et 3 : *Noli subtrahere verbum, si forte audiant et convertantur*; et, aliis omissis, Christus (Joan. IV, 10) sic Samaritanam mulierem alloquitur : *Si scires donum Dei... tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam*; et (cap. V, 46) : *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi*; ergo.

Resp. D. A. Humana loquendi ratione utens atque ad contingentem ac liberam rei enunciatæ naturam exprimendam, C. ad significandam incertam rei enunciatæ cognitionem N. Sic patres eas locutiones exponunt, ut Hieronymus in caput XXVI Jeremiæ, et Augustinus *Enarr. in Ps. II.* Alioquin Deus nihil omnino ejusmodi ut certum prænunciasset, quod est contra factum.

III. Obj. Non pauca ut futura prænunciata sunt in sacris litteris, quæ tamen non evenerunt; exemplo sint mors Ezechie denuntiata illis verbis : *Dispone domui tuæ, quia morieris* (Is. XXXVIII, 1.); subversio Ninives post quadraginta dies (Jon. III, 4), aliæque hujus generis; ergo.

Resp. D. A. Prænunciata sunt ut futura sub aliqua conditione sive expressa sive tacita, C. ut futura absolute N. Quod patet ex ipsis adductis exemplis. Certo enim Ezechias vi morbi extinctus esset, et Ninive subversa, nisi ille lacrymis suis impetrasset sanitatem, et ista egisset poenitentiam.

(1) Τὶ γὰρ εὐτελέστερον ἔχειν; φησὶν ὁ Θεός. ὁ δὲ ἀνθρώπος οὐδὲν ἔχειν ἀνώγειται ἀπορροῦντος τοῦ Θεοῦ.

IV. Obj. 1. Nonnulli patres apud Petavium, lib. VI. *de Deo cap. VI.* negarunt in Deo præscientiam futurorum, ut Augustinus, Gregorius M., alique, quibus Boetius assentitur; quin 2. et ipse S. Thomas p. 1, q. 14, art. 13, docet: *Contingens consideratum ut futurum, et nondum determinatum ad unum a propria causa, non subdi per certitudinem alicui cognitioni. Unde quicumque cognoscit effectum contingentem in causa sua, non habet de eo nisi conjecturalem cognitionem; ergo.*

Resp. ad 1. *D.* Negarunt in Deo præscientiam quoad nomen et respectu objecti cognitionis divinæ, *C.* quoad rem et respectu objecti cogniti *N.* Ex eo enim quod Deo omnia præsentia sint, ejusque cognitio uno ac simplicissimo intuitu in omnia objecta feratur, prout in se sunt cum suis differentiis, intulerunt proprie in Deo ejusmodi cognitionem scientiam, non autem præscientiam, esse vocandam. Sic enim inter ceteros loquitur S. Augustinus, lib. II. *Ad Simplic.* q. 2: *Quid est præscientia, nisi scientia futurorum? Quid autem futurum est Deo, qui omnia supergreditur tempora? Si enim scientia Dei res ipsas habet, non sunt ei futuræ, sed præsentis; ac per hoc non jam præscientia, sed tantum scientia dici potest.*

Ad 2. *D.* Non subdi per certitudinem alicui cognitioni creatæ, *C.* divinæ, cui omnia contingentia in æternitate præsentia sunt, non solum prout sunt in causis suis, ut ipse loquitur, et successive, sed etiam prout sunt actu in seipsis simul *N.* Talem esse mentem S. Doctoris contextus ostendit.

V. Obj. Futura contingentia possunt non evenire, ideoque nulla eorum est determinata veritas; sed quod non habet determinatam veritatem, non potest cognosci; ergo.

Resp. *Dist. maj.* Possunt non evenire absolute et antecederet ad eorum prævisionem, *C.* hypothetice et consequenter ad eorum prævisionem *N.* Fuissent enim et non fuissent prævisa, quod implicat. Sic *Dist. min.* Quod non habet determinatam veritatem, non potest cognosci pro eo tempore, quo nondum determinatum est, *Tr.* pro eo tempore, quo determinatum est, *N.* Nulla autem determinata veritas pro eo tempore, quo determinata est, divinum intellectum fugere potest, qui totam complectitur æternitatem, proindeque et omne tempus (1).

VI. Obj. Posita præscientia Dei, actum est de humana libertate; nam quod Deus præscivit, id omnino eventurum est, cum falli non possit ipsius præscientia; ergo.

(1) Cons. Bellarm. *De gratia et libero arbitrio*, lib. IV, cap. 15, § 19 et seqq. ubi fatetur difficile esse determinare rationem, qua Deus futura præno-cat, imo et in hac vita fortasse incomprehensibile; et adducta auctoritate ex S. Augustino, *Confession.* lib. XI, cap. 18, probabile censet Deum futuras actiones liberas non videre nisi in humana voluntate: « Id enim significat, inquit, in primis Scriptura, cum dicit Deum scrutari renes et corda, Deum investigare omnes semitas nostras. Nam si videret eas in sua voluntate determinante omnia, non diceretur scrutari corda nostra, et investigare semitas, sed intueri voluntatem suam ».

Resp. *N. A.* Ad prob. *D.* Quod Deus præscivit, id omnino eventurum est vel necessario vel libere pro natura rei prævisæ, *C.* secus *N.* Præscientia enim Dei attingit res, ut sunt in sua natura. Res autem, quæ a libera voluntate pendent, natura sua sunt contingentes; eas igitur ut contingentes attingit divina scientia. Apposite S. Augustinus *De libero arbitrio*, lib. III, cap. IV: *Sicut tu, inquit, memoria tua non cogis facta esse, quæ præterierunt, sic Deus præscientia sua non cogit facienda, quæ futura sunt; animadvertit præterea idem S. Doctor præteriti, præsentis et futuri differentias penes creaturas esse, non penes Deum, cui totum præsens est in actu: Apud quem (Deum) inquit, De Trinitate lib. V, cap. 16, nec præterita transierunt, et futura jam facta sunt; igitur concludit, In Genes. ad lit. lib. V, cap. 18: Antequam res fierent, et erant et non erant. Erant in Dei scientia, non erant in sua natura (1). At erant in Dei scientia, ut futura erant in sua natura; humana autem nostra futura erant in sua natura libera; ea igitur ut libera prænovit, nec præscientia sua Deus necessitatem iis intulit, perinde ac si nunquam ab eo prævisa fuissent.*

Atque huc refertur vulgata apud patres doctrina, quod non ideo res futuræ sunt, quia Deus eas præscivit, quasi ipsius præscientia sit ratio et causa liberorum futurorum, sed ideo Deus præscivit, quia futuræ sunt; ergo Dei præscientia ex doctrina patrum res libere futuras supponit, non facit. Ita Auctor *Quæst. ad orthodoxos* inter opera Justini, Origenes, Eusebius, Theodoretus, Joan. Chrysostomus, Joan. Damascenus, Hieronymus, Augustinus apud Tournely, *De Deo*, q. 18, art. 4, concl. unica, quibus addi potest S. Anselmus, qui in lib. *Concordiæ præscientiæ Dei cum libertate*: Non enim, inquit, nisi quod futurum est præscitur, quia scientia non est nisi veritatis. Quare cum dico: quia si præscivit aliquid, necesse est illud esse futurum, idem est ac si dicam: si erit, ex necessitate erit; atque postea, exponens ejusmodi sit ista necessitas, subdit: Non enim aliud significat hic necessitas, nisi quia quod erit, non poterit simul non esse, nempe intelligit necessitatem consequentem. Quamobrem juxta hanc doctrinam sic pariter ad propositum argumentum responderi potest: Quod prævisum est non potest non esse: *D.* Necessitate consequenti, nempe ad prævisionem, seu præscientiam, *C.* necessitate antecedenti, scilicet ad præscientiam aut prævisionem *N.*

Dices primo: Interdum patres docent res ideo futuras esse, quia præsciuntur a Deo, non autem ideo præsciri, quia futuræ sunt, ut S. Augustinus et S. Gregorius M. locis in propositione II allatis: ergo.

Resp. *D. A.* In iis, quæ a Deo tanquam causa immediata pendent, quatenus Deus, ut fidem patres

(1) Ex quibus verbis patet non aliam S. Doctorem rerum præsentiam in æternitate agnovisse præter eam, quam scholastici vocant *objectivam*, non autem eam, quam dicunt *realem et formalem*, et apertissime id docet S. Augustinus toto hoc capite, et alibi passim.

loquuntur, nihil ignorans fecit, *C.* in iis, quæ a voluntate libera tanquam causa proxima et immediata efficiuntur *N.* Itaque citati patres in adductis locis loquuntur de iis, quæ a Deo produci debent, cui res producenti scientia necessario præluere debet, cum ipsius sit ordinare res ac disponere, et divinam voluntatem et efficientiam quodammodo gubernare, ut inquit Petavius (1), quemadmodum architectandi usum et operis institutionem ars illa, quæ est in artificis mente, moderatur ac dirigit, quæ a scholasticis vocatur scientia *simplicis intelligentiæ*, quatenus res absolute, ac prout in se sunt, neque ut certo exstantes tempore cognoscit, ut discernatur ab illa scientia, quæ nostro concipiendi modo posterior est, ac res easdem jam voluntate divina designatas et constitutas, et in aliqua temporis parte producendas, quasi existentes ac præsentis intuetur, quæque *scientia visionis* ab iisdem scholasticis appellari consuevit. Quare cum patres affirmant res ideo futuras esse, quia Deus eas præscivit, intelligendi sunt de scientia *simplicis intelligentiæ*; cum vero docent ideo Deum res futuras præscire, quia futurae sunt, intelligi debent de *scientia visionis*; quo postremo sensu S. Augustinus, tum alibi passim, tum præsertim tractatu LIII. In Joan. sic loquitur: *Si non malum, sed bonum facere voluissent (judæi), non prohiberentur, et hoc facturi præviderentur ab eo, qui novit quid sit quisque factururus*; sic alibi, ut vidimus, utitur S. Doctor comparatione memoriæ et præscientiæ humanæ ad exponendam præscientiam divinam, quæ nullam inferat necessitatem rebus præcognitis, prout nec memoria nec præscientia nostra sunt causa eorum, quæ reminiscimur vel prævidemus, ac multo minus iis inferunt necessitatem (2).

II. Dices 1. Ergo libera nostra futura sunt causa scientiæ divinæ 2. ac datur in Deo scientia contingens qua scilicet carere posset.

Resp. ad 1. *D.* Improperie, quatenus futuræ res ipsa sua cognoscibilitate tanquam objecto definiunt ac determinant notitiam Dei, *C.* proprie quasi reipsa essent causa scientiæ divinæ, atque, ut aiunt, subjective *N.* Eatenus igitur futura libera dici possunt causa scientiæ divinæ, nempe *visionis*, quatenus Deus aliter prævidere non potest, nisi prout sunt futura, cognitio enim ut vera sit, debet esse consentanea ipsis rebus cognitis; quoniam, ut ait S. Augustinus, *si non contigisset id quod contingit, nullo modo id Deus præ-*

scisset futurum, quia non erat futurum. Unde necesse est logice seu ratione, ut aiunt, prius rem cogitari futuram, quam futura prævideatur (1).

Ad 2. *D.* Contingentia obiectiva seu ex parte rei prævisæ, *C.* subjectiva seu ex parte Dei ipsius *N.* Distinctio patet ex dictis; ex eo enim quod objectum aliquod adesse possit vel abesse a lumine, quod illud irradiat, non sequitur lumen ipsum per se non irradiare objecta, quæ illud circumstant.

VII. Obj. Illud prænosci a Deo non potest, quod nullo modo determinatum est, neque in se, neque in suis causis; atqui talia sunt libera futura, quæ neque sunt determinata in se, cum nondum existant, neque in suis causis, quæ indifferentes sunt ad quodlibet; ergo.

Resp. *Dist. maj.* Quod nullo modo determinatum est, neque antecedenter neque consequenter, a Deo prænosci non potest; *C.* quod saltem consequenter determinatum est *N.* In hypothesi scilicet quod res futuræ sint, eo ipso quod futuræ sint, Deus eas videre debet, consequenter nempe ad liberam determinationem, quia omnia, quæ in tempore fiunt, Deo præsentia sunt in æternitate, ut dictum est; cum igitur verum sit hominem se determinaturum ad talem vel talem actionem, hoc ipso divinæ notitiæ subest. Quære licet objecta propositionum seu enunciationum de futuris contingentibus in causis suis non sint determinata, utpote nondum existentia et a causâ libera dependentia, ac possint esse vel non esse, prout tamen ad Deum referuntur, necesse est illa esse, seu in Dei scientia vera sunt, siquidem sunt futura. Hæc autem placet confirmare auctoritate S. Augustini, qui in lib. XXVI *Contra Faustum Manich.* cap. V, tum de præteritis tum de futuris eorumque veritate sic scribit: *Non ergo est, quod vere dicimus fuisse; sed ideo verum est illud fuisse, quod in nostra sententia verum est, non in ea re, quæ jam non est. Sententia quippe, quæ dicimus aliquid fuisse, ideo vera est, quia illud, de quo dicimus, jam non est. Hanc sententiam Deus falsam facere non potest, quia non est contrarius veritati. Quod si quæras, ubi sit hæc vera sententia, prius invenitur in animo nostro, cum id verum scimus, et dicitur. Sed si et de animo nostro ablata fuerit, cum id, quod scimus oblitus fuerimus, manet in ipsa veritate. Semper enim verum erit jam fuisse, quod, ubi verum erat, antequam fieret, futurum esse, quod non erat (2).*

(1) « Neque enim (verba sunt S. Augustini) ideo peccat homo, quia Deus illum peccatum esse præscivit; imo ideo non dubitatur ipsum peccare, cum peccat, quia ille cujus præscientia falli non potest, non fatum, non fortunam, non aliquid aliud, sed ipsum peccatum esse præscivit. Qui si nolit, utique non peccat; sed si peccare noluerit, etiam hoc ille præscivit ». *De Civitate Dei*, lib. v, cap. 10; et alibi passim.

(2) Cfr. S. Th. p. 1, q. 14, art. 13. ad 2, ubi rejectis aliis responsionibus concludit: « Et ideo dicendum est, quod quando in antecedente ponitur aliquid pertinens ad actum animæ, consequens est accipiendum non secundum esse, quod in se est, sed secundum quod est in anima. Ut puta, si dicam, si anima intelligit aliquid, illud est immateriale, intelligendum est, quod illud est immateriale secundum quod est in intellectu, non secundum quod est in seipso. Et similiter si

(1) Lib. iv, cap. 7, num. 10 et seq., ubi Boëtii dictum explanat.

(2) Concinnant S. Augustino reliqui patres, apud Petavium, lib. iv, cap. 7, quorum sententia est, nullam ideo vim rebus inferre Dei præscientiam, quod futura tanquam præsentia contempletur; idem hominis exemplo declarant, qui alterum ex alto prospicit in lubrico labentem, ejus quidem lapsus causa in eo non est, quod gradientem illum intuetur, *Non enim, inter ceteros scribit S. Hieronymus in cap. xxvi. Jerem., ex eo, quod Deus scit futurum aliquid, ideo futurum est; sed quia futurum est. Deus novit, quasi præscius futurorum.* Hinc pariter receptum est ut passim, non præscientia, sed absolute scientia dicatur, prout superius notavimus.

PROPOSITIO IV. — Deus certo et infallibiliter cognoscit futura contingentia conditionata.

Ad pleniorē propositionis perspicuitatē juvat præmonere 1. ea dici conditionata futura, quæ licet reipsa futura non sint, futura tamen essent, si aliqua poneretur conditio, a qua pendent; hæc autem medium veluti locum tenent inter mere possibilia et absolute futura. Talis erat conversio tyrionum et sidoniorum, si Christus talia apud eos patravisset portenta, qualia apud corozaitas patravit ac bethzaïditas. Hæc enim conversio non erat mere possibilis, nec absolute futura, cum conditio, ex qua illa conversio penderat, non esset implenda; ergo futura erat sub conditione.

2. Licet ab aliquibus theologis olim negata fuerit hæc præscientia divina futurorum conditionatorum, hodie vix ullam de ea controversiam esse. Catholici enim theologi, inquit doctissimus Card. Gotti, Ordinis Prædicatorum, uno vel altero excepto qui vult præfata conditionata solum conjecturaliter a Deo cognosci, asserunt ea a Deo certo et infallibiliter cognosci (1). Et sane vix salva fide negari id posse videtur. Tota itaque controversia, quæ catholicas aliquando scholas divisit, versatur seu, ut verius dicam, versabatur circa modum eam exponendi, et circa medium in quo Deus ista futura conditionata videt.

3. Hanc scientiam in Deo propugnamus ut omnino certam atque infallibilem adversus eos, qui nonnisi conjecturalem ejusmodi futurorum conditionatorum notitiam in Deo esse affirmare ausi sunt.

His positis cum laudato Gotti enunciata propositionem ita probamus. 1. In Scripturis Deus plura revelavit sub conditione futura, quæ tamen facta non sunt, quia illa defuit conditio; ergo Deus ea certo cognovit. Nisi enim certo cognovisset talia sub conditione futura, ejus infinita veritas in cognoscendo et veracitas in prænunciando detrimentum passæ fuisset.

Jam vero antecedens, omissis innumeris aliis Scripturæ locis evincitur 1. ex I Reg. XXIII, 11 et seqq., ubi David consuluit Dominum, an, si mansisset Ceilæ, Saul ad eam expugnandam descensusus esset? et respondit Dominus: *Descendet*. Interrogavit iterum num descendente Saule viri ceilitæ traditurne eum

dicam, si Deus scivit aliquid, illud erit, consequens est intelligendum prout subest divinæ scientiæ, scilicet prout est in sua præsentialitate. Et sic necessarium est sicut et antecedens; quia omne quod est, dum est, necesse est esse; seu necessitate consequenti et hypothetica seu, ut dicitur, suppositionis, quia implicat aliquid fuisse prævisum ut certo futurum et futurum non esse, etsi in se futurum sit contingenter et libere. Quum vero, ut expositum est, logice seu ratione aliquid prius concipiatur esse quam videri, hinc ex unoquoque, hoc sensu pendet ut actionem suam Deus ab æterno viderit ut bonam vel ut malam.

(1) Tom. III, in p. 1, q. 6, dub. 1, § 1, n. 5, et rursum ibid. dub. III, § 2, loquens de hac conditionatorum scientia dicit; « De hac non controvertimus, sed omnes (thomistæ) concorditer statuimus, eam dari in Deo, et quidem certam, non pure conjecturalem. »

essent in manus Saulis, responditque Dominus: *Tradent*. Ibi non agitur de re mere possibili, nec de absolute futura; sed tantum de eo quod evenisset posita conditione (1). 2. Id ipsum patet ex III Reg. XI, 2, ubi repetit Deus præceptum, quod jam dederat Exodi XXXIV, 16 de non jungendis connubiis cum alienigenis, quia *certissime avertent corda vestra, ut sequamini deos earum*; quæ quidem prædictio veritatem sortita est in Salomone aliisque, in quibus adimpleta fuit conditio, non autem respectu eorum, qui libere hanc conditionem non posuerunt, seu in quibus verificata non fuit conditio. 3. Id pariter constat ex lib. Sap. IV, 11, ubi de justo immature ex hac vita prærepto dicitur: *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam illius*. Certe igitur noverat Deus justum illum fore in malum mutandum ac illecebris irretiendum, si diutius vixisset; alioquin inconsulto præmatura morte ipsum e vivis rapuisset.

4. Denique ostenditur ex celebri illo Christi dicto (Matth. XI, 21; Luc. X, 13) quo exprobrans corozaitis et bethzaïditis cordis duritiem: *Væ tibi, inquit, Corozai, væ tibi Bethzaïda, quia, si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere poenitentiam egissent*. Quibus verbis Christus tyrionum et sidoniorum poenitentiam prædicit, si quidem apud illos prædicasset, ac signa fecisset, qualia in Galilæa fecit; illam ergo Christus sub tali conditione, quæ tamen adimpleta non est, futuram cognovit; alioquin neque tam acriter corozaitas atque bethzaïditas objurgasset, nec tam certo et asseveranter tyrionum et sidoniorum poenitentiam præ illis futuram affirmasset; ergo.

2. Patres tum græci tum latini unanimes in hac Dei cognitione adstruenda sunt, indidem enim argumenta deprompserunt sive ad vindicandam divinam providentiam in infortuniis, quibus passim premuntur just; sive ad parentes solandos de immatura filiorum morte, aliaque id genus multa, ut videre est apud Petavium (2). Nos brevitatē gratia non nisi unum vel alterum testimonium promemus ex S. Augustino ac S. Prospero ad rem conficiendam. Primus igitur, *De Correctione et Gratia*, cap. VIII, non solum eam ad-

(1) Non defuit, qui observaret in paraphrasi chaldaica sic David interrogare Dominum: « Cogitant me tradere viri ceilitæ? Respondit autem Dominus: cogitant tradere. Cogitat descendere Saul? Et dixit Deus: cogitat descendere ». Et glossam ordinariam dicere: *in voluntate habent ut tradant*. Ita quidem observat hic auctor ad tollendum hoc testimonium de liberorum conditionate futurorum præscientia in Deo. Esto; sed debuisset pariter observare hebraicam veritatem habere futurum *הוסיגני בעלי קעילה אתי* « Numquid tradent domini Ceila me? Et dixit Dominus: *יבגדו* tradent; sic versionem LXX: *Εἰ ἀποκληθήσεται*; Numquid concludetur? *καὶ οὐκ εἰ καταθήσεται* Σαούλ; et nunc numquid descendet Saul? et dixit Dominus: *καταθήσεται*, descendet; tum versionem syriacam: « Proditurine suut me cives urbis?... Dixit Dominus: prodituri sunt te »; et arabicam: « Tradent me et socios meos cives urbis Sauli? Dixit Dominus: ita, ipsi te tradituri sunt ».

(2) Lib. IV, c. 8, n. 19.

struit, sed præterea nonnisi insanissime negari eam posse affirmat; sic enim loquitur : *Respondeant, si possunt, cur illos Deus, cum fideliter et pie viverent, non tunc de hujus vitæ periculis rapuit, ne malitia mutaret intellectum eorum, et ne fictio deciperet animas eorum. Utrum hoc in potestate non habuit? an eorum mala futura nescivit? Nempe nihil horum nisi perversissime et insanissime dicitur*; et alibi sæpe. Alter vero *Resp. VIII ad excerpta Genuensium*, ait: *De Tyriis vero et Sidoniis quid aliud possumus dicere, quam non esse eis datum ut crederent, quos etiam credituros fuisse ipsa veritas dicit, si talia, qualia apud non credentes facta sunt, virtutum signa vidissent*. Si itaque sub conditione fuisse credituros veritas dixit, et verissime dixit, sentit igitur S. Prosper Deum certo præscivisse eos sub talibus signis credituros. Atque ut pateat hos patres non obiter tantum ea dixisse, observandum est eos tali Dei præscientia uti tanquam argumento validissimo ad adstruendam adversus pelagianos ac semipelagianos gratuitam gratiæ naturam ac distributionem.

5. Demum ejusmodi Deo inesse scientiam infallibilem futurorum sub conditione, ratio ipsa suadet. Hæc enim scientia summa perfectio est, quam melius est habere, ut scholæ loquuntur; ergo Deo necessario inesse debet, cum nulla simplici perfectione carere possit. Adeo vero insitum est christianorum omnium mentibus Deum ejusmodi conditionata prænoscere, ut in vulgari quotidie sermone sit positum: Deus ita fecit, quia prævidit id in bonum cessurum huic, cui talia permisit, seu de quo ita disposuit, et hinc uberem capiunt consolationem; quare tot dici possunt hujus scientiæ diviniæ testes quot christiani, imo pene dixerim, quot homines sunt, qui Deum esse non negant.

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Quæ in Scriptura sub conditione prænuntiata dicuntur nonnisi improprie seu metaphorice sunt intelligenda, cum conditio præ se ferat suspensionem atque hæitationem, quæ in Deo admitti non potest. 2. Quod si quis contendat proprie illa esse admittenda, nihil vetat quominus de scientia conjecturali ea accipiamus, prout innuunt particule *forte, forsitan*, etc., quibus ejusmodi futura prænunciantur; ut cum de Adam (Gen. III, 22) Deus ait: *Ne forte mittat manum suam etumat etiam de ligno vitæ*; et Christus (Matth. XI, 23): *Si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem*; quo pariter referri possunt, quæ Exodi IV, 8 et seq. leguntur: *Si non crediderint tibi, inquit Deus Mosi, neque audierint sermonem signi prioris, credent verbo signi sequentis, quod si nec duobus quidem his signis crediderint... sume aquam fluminis*, etc. Quæ quidem apertissime ostendunt Deum certa scientia nescivisse, utrum hebræi credituri essent nec ne primo aut secundo aut tertio signo; ergo.

Resp. ad 1. Neg. Ad prob. D. Conditio præ se fert

suspensionem ex parte objecti, C. ex parte diviniæ scientiæ, quæ unico intuitu omnia attingit N. Responsio patet ex dictis in superiori propositione.

Ad 2. N. Si quid enim evincerent particule dubitativæ *forte, forsitan*, etc., deberet pariter negari cum socinianis, qui eadem opponunt, scientia certa futurorum liberorum, humano proinde loquendi usui in his, aliisque similibus Deus sese accommodasse dicendus est, ut superius vidimus, cum adversus socinianos disputaremus. Humana sane loquendi ratione Deum usum esse elucet ex ipso Exodi cap. IV, nobis objecto, ubi versu 2. Deus Mosén interrogat: *Quid est, quod tenes in manu tua? Respondit: virga*. Quis porro sanus ac prudens dicat Deum nescivisse, quid Moses manu teneret? Sane S. Th. 2. 2, q. 171, art. 6, ad 2. hæc aliaque ejusmodi testimonia explicat de revelatione secundum esse, quod res habent in causis suis, non autem secundum scientiam, quam Deus de iis habet (1).

II. Obj. Ejusmodi præscientia rerum sub conditione futurarum prorsus rejicitur a SS. Augustino, Fulgentio et Prospero disceptantibus adversus pelagianos ac semipelagianos. Etenim S. Augustinus, *De anima* lib. I, cap. XII: *Ipsa, inquit, exinanitur omnino præscientia, si quod præscitur, non erit. Quomodo enim recte dicitur præsciri futurum, quod non est futurum? Et, lib. De prædestinatione Sanctorum, cap. XIV, exponens illud: Raptus est, etc.: Dicitum est, inquit, secundum pericula hujus vitæ; non secundum præscientiam Dei, qui hoc præscivit, quod futurum erat, non quod futurum non erat; id est, quod ei mortem immaturam fuerat largiturus, ut tentationem subtraheretur incerto; non quod peccaturus esset, qui mansurus in tentatione non esset. Quo sensu S. Fulgentius, De vera prædestinatione, lib. I, cap. VII: Absurde dicitur, scribit, Deum præscisse parvuli futura peccata, quæ futura non erant. Neque enim Dominus rerum omnium conditor facienda præscisset, quæ facienda non essent. Denique S. Prosper in Epist. ad August. n. 5, loquens de semipelagianis, ait: In tantum quibuscumque commentitiis meritis electionem Dei subjiciunt, ut quia præterita non exstant, futura, quæ non sint futura, confingant, novoque apud illos absurditatis genere, et non agenda præscita sint, et præscita non acta sint; ergo.*

Resp. D. A. Rejicitur ut norma gratiæ et prædestinationis aut reprobationis, ut contendeant pelagiani ac semipelagiani, C. rejicitur in se N. Hi enim ad dandam rationem, cur ex infantibus potissimum alii raperentur ante baptismum, alii ad baptismum pervenirent et eo accepto morerentur, confugiebant ad

(1) En ejus verba « Divina præscientia respicit futura secundum duo, scilicet secundum quod sunt in se ipsis, in quantum scilicet ipsa præsentiaiter intuetur, et secundum quod sunt in suis causis, in quantum scilicet videt ordinem causarum ad effectus. Et quamvis contingentia futura, prout sunt in se ipsis, sint determinata ad unum, tamen, prout sunt in suis causis, non sunt determinata, quin possint aliter evenire. Et quamvis ista duplex cognitio semper in intellectu divino conjungatur, non tamen conjungitur semper in revelatione prophetica. »

prævisa futura naturalia illorum merita, si diutius vixissent. Si autem sermo esset de adultis, quorum alii vocati erant, alii vero non, reponebant pariter ita Deum sese gessisse erga illos, quos non vocavit, ex prævisa eorum infidelitate ac demeritis; imo adeo progressi sunt, ut affirmarent Deum ex ejusmodi prævisione meritorum aut demeritorum decrevisse vel præmia vel pœnas. Quæ quidem omnia, utpote falsa et absurda, laudati patres rejiciebant, atque tanquam commentitiam tradebant normam hujus discretionis desumptam ex divina præscientia illorum sive meritorum sive demeritorum, quæ nunquam futura essent, quæque proinde nec a Deo prævideri poterant, cum non implenda esset conditio, ac multo minus ex his Deus decernere præmia vel pœnas potuisset. Præscindendo autem ab ejusmodi abusu, scientiam sub conditione futurorum in se spectatam et agnovisse citatos patres et admisisse evidenter patet ex perpetuo usu, quem ipsi faciunt hujus præscientiæ ad constabiliendam gratuitam gratiæ et vocationis divinam largitionem adversus eosdem hæreticos, ut superius notavimus: atque hac ratione componi facile possunt, quæ hi patres, in specie contraria, dicere de hac præscientia visi sunt.

Inst. Saltem S. Thomas huic præscientiæ contrarius est. Docet enim 1. rem contingentem non posse certo cognosci, nisi prout est actu in seipsa, et sic *consideratur*, inquit, ut *præsens*. Porro 2. futurum sub conditione non est actu in seipso, cum pendeat a conditione, nequit igitur a Deo cognosci. Docet præterea S. Thomas futurum contingens videri a Deo, quia est divinæ æternitati præsens; atqui futurum sub conditione non est æternitati præsens; ergo.

Resp. N. A. Ad 1. D. M. Res contingens non potest cognosci nisi prout est actu in se ipsa sive absolute sive conditionate, C. absolute tantum N. Sic *Dist. min.* Res contingens sub conditione futura non est actu in se ipsa absolute, C. sub conditione N. Existet enim, si poneretur conditio ac proinde a Deo cognosci debet, quem nihil veri latet.

Ad 2. D. Futurum sub conditione non est divinæ æternitati præsens ut absolute futurum, C. ut futurum sub conditione N. Divinæ enim æternitati aliquid subest prout est, nempe sive absolute sive sub conditione.

III. Obj. 1. Scientia futurorum sub conditione nullam habet veritatem objectivam; futura enim istiusmodi pendent a conditione, quæ non erit. Imo 2. nec habent ullam determinatam veritatem vel falsitatem; nam veritas futurorum sub conditione consistit in illatione quæ a conditione pendet, quæque nullum habet necessarium ac infallibilem nexum cum eventu; supposita siquidem quacumque conditione potest semper actio libera poni vel non poni; ergo vel non datur in Deo talis scientia, vel si datur conjecturalis est, eo magis quod Deus non possit dignoscere futura, nisi in suis decretis, quæ in futuris conditionatis nulla sunt; ergo.

Resp. ad 1. D. in se, Tr. prout subsunt scientiæ

Dei N. Non enim veræ sunt, prout sunt futura contingentia libera, quæ, ut diximus cum Petavio, eo ipso quod natura sua possint esse et non esse, non possunt dici nec veræ nec falsæ; at, prout referuntur ad Dei scientiam, veræ sunt. Id ipsum dic de conditionatis (1); quæ posita conditione certo essent, si Deus ea certo fore prænovit.

Ad 2. Eadem esto distinctio, eadem enim est ratio. Hinc *neg. cons.* Ad Confirmat. autem: eo magis, etc. D. Quæ subsunt scientiæ visionis, Tr. quæ subsunt scientiæ simplicis intelligentiæ, ejusmodi ex Petavio sunt futura sub conditione N. Dei enim decreta respiciunt ea solum, quæ Deus immediate vel per causas necessarias facere statuit ex iis, quæ ipsi per scientiam; ut dicitur, simplicis intelligentiæ obijciuntur, velut ars, quæ mentem artificis dirigit, ut ea amplectatur vel rejiciat, prout ad opus, quod intendit moliri conferunt vel obsunt, juxta præstitutum sibi finem, ut supra animadversum est (2).

ARTICULUS III. — De medio scientiæ divinæ.

Medium scientiæ vocant philosophi ac theologi causam cognitionis; seu illud quod prius cognitum ducit in alterius cognitionem; inde prodierunt voces cognitionis *immediatæ* vel *mediatæ*. Ita speculum est medium, per quod imaginem nostram conspiciamus, et in philosophicis prima principia seu axiomata sunt media, quibus devenitur in conclusionis notitiam.

Deus autem ex dictis videt se et alia a se distincta. Ea autem quæ extra Deum sunt, vel possibilia dicuntur, vel existentia cum suis differentiis præteriti, præsentis aut futuri; hæc rursum vel sunt necessaria vel libera, denique futura talia sunt vel absolute vel sub aliqua conditione tantum.

Itaque circa rationem, qua Deus diversa hæc intuetur, alia penes omnes aut fere omnes certa sunt atque explorata; alia vero magnam dissensionum segetem ac disputationum præbuerunt, ita ut ingentia hinc inde volumina prodierint. Nos igitur principiis nostris insistentes de nulla miscenda domestica concertatione, qua fieri poterit brevitate incerta ab incertis secernemus; deinde ne theologiæ candidati hospites omnino sint in his controversiis quæ olim catholicas scholas agitabant, historica ratione diversas opiniones exponemus, liberum unicuique permittentes arbitrium eam sectandi, quæ magis arriserit,

(1) Cfr. Petav. lib. iv, cap. 7, § 11.

(2) Hæc sunt præcipuæ difficultates quas urget Typhanius, anonymus passim nuncupatus; ad reliquas autem quod attinet minoris momenti desumptas ex imperfectionibus, quas juxta ipsum includit ejusmodi scientia, tum ex eo quod particula *si* nota sit compositionis, conditionis nempe cum conditionato, tum etiam ex eo quod discursum, ut ipse loquitur, involvat, tum etiam quod dicat suspensionem, hæsitationem, otiositatem, etc. non vacat eas diutius expendere, quia hæc in nobis quidem locum habere possunt, non autem in Deo; nam, ut loquitur S. Thomas, p. I, q. 14. art. 14, ad 3, « esset scientia Dei variabilis, si enunciabilia cognosceret per modum enunciabilium componendo et dividendo, sicut accidit in intellectu nostro; » quod in Deo esse non potest. Cons. Card. Gotti, loc. cit.

eamque adhibendi contra incredulos aut heterodoxos, prout nos quoque præstitimus, et præstabimus etiam deinceps, quæ ad eorum difficultates disjiciendas expeditior et opportunior visa fuerit, præsertim quum validius quisque iis armis pugnet, quibus assuevit.

1. Igitur illud certum apud omnes est, Deum absque ullo medio seipsum cognoscere seu essentiam suam; cum in Deo, utpote ente a se, nihil prius essentia sua sit vel concipi possit, quod habeatur veluti causa vel medium cognitionis essentia diviniæ.

2. Illud pariter pro certo habetur, Deum juxta nostrum cogitandi modum in essentia sua veluti in medio sua attributa cognoscere, quia essentia divina a nobis concipitur tanquam radix, a qua ejus attributa dimanant.

3. Certum est Deum alia a se in seipso tanquam in objecto, ratione prius cognito, cognoscere, tum nempe quæ possibilis tantum sunt, tum existentia pro ea temporis ac status differentia pro qua existunt, scilicet ut futura pro eo tempore, quo nondum sunt, ut præterita, pro eo tempore, quo amplius non sunt; et hoc quidem de illorum existentium classe, quæ vel immediate producantur a Deo vel a causis secundis necessario seu naturaliter agentibus. Hæc autem a Deo in se ipso, seu in propria essentia, tanquam in medio ratione prius cognito, sub triplici respectu cognosci possunt, ac 1. quidem ut rerum omnium sive possibilium sive existentium causa productiva; 2. ut illarum causa exemplari, seu idea objectiva omnium quæ sunt vel esse possunt; 3. ut in se continente secundum modum quemdam excellentem omnes et singulas perfectiones omnium creaturarum. Vid. S. Thom. *Contra gentes*, lib. I, cap. XLIX, nec non p. 1. q. 14, art. 3 et 6.

Et hæc quidem certa ac rata penes omnes aut fere omnes sunt. Sed illico oritur controversia, num Deus possibilis in se præcise videat tanquam in causa aut tanquam in speculo ea omnia repræsentante, prout expositum est circa diversas rationes, quibus Deus ea, quæ sunt a se distincta, videre potest. Thomistæ contendunt omnia possibilis Deum cognoscere in se ut in causa; Vasquez cum aliis arbitrat Deum ea videre in Verbo ut in speculo. Quoad existentia vero cum suis respectivis differentiis (1), rursum thomi-

stæ censent ea a Deo videri in essentia sua ut eorum causa effectrice et in decretis; alii veluti in causa exemplari et supereminenti; plures vero contendunt Deum ista cognoscere, non solum in se ipso tanquam in medio ratione prius cognito, sed etiam in se ipsis immediate seu absque medio, non quasi res sic cognitæ sint causæ cognitionis diviniæ, sed terminus et objectum ipsius cognitionis. Verum de his hactenus satis.

Majoris momenti sunt controversiæ, quæ versantur circa contingentia, sive absolute sive sub conditione futura, ob connexionem, quam istæ habent cum controversiis de efficacia gratiæ.

Ut ea, quæ par est claritate quæstiones istæ exponantur, debemus distinguere duplicem ordinem istorum futurorum contingentium, ac duplicem hominis statum. Nempe 1. libere futura alia sunt ordinis naturalis, alia vero ordinis supernaturalis seu gratiæ. Rursum alia sunt bona ac meritoria, alia vero mala, ut peccata. 2. Homo vel considerari potest in statu innocentia ante peccatum vel in statu naturæ lapsæ post peccatum, per quod a primævo illo innocentia ac felicitatis statu decidit.

Itaque thomistæ, qui gratiam a se efficacem admittunt, contendunt Deum omnia futura contingentia sive ordinis naturalis sive supernaturalis cognoscere in suis decretis physice prædeterminantibus, tum pro statu naturæ innocentis, tum pro statu naturæ lapsæ, cum Deus sit prima causa, causa universalissima, primum movens et agens, et supremus dominus; creatura autem deindeat a Deo sicut causa secunda a causa prima, non solum ut sit, verum etiam ut agat et operetur; quo fit, ut in nullum actum erumpere possit, nisi Deus ejus voluntatem præmoveat et physice prædeterminet ad agendum. Quoad peccata vero, plerique ex ipsis contendunt Deum ea videre in decreto permissivo quoad malitiam, in decreto vero præmovente ac physice prædeterminante quoad entitatem, seu actum materiale et physicum.

Jansenii discipuli et augustiniiani conveniunt cum thomistis pro statu naturæ lapsæ, non autem pro statu naturæ innocentis quoad actus supernaturalis ordinis; quia juxta S. Augustinum homo in statu naturæ integræ non indigebat ad actus supernaturales

(1) Cons. Petav. lib. iv, cap. 11, num. 10 et seqq. ubi ostendit patres in ea esse sententia, ut omnium rerum efficiendarum rationes et exemplaria in Deo a tota æternitate fuerint, adeo ut jam illa quodammodo in sua æternitate condiderit. « Quidquid enim, inquit Augustinus, facturus erat Deus in creatura, jam in Verbo erat; nec esset in rebus, nisi esset in Verbo; quomodo et in te non esset in fabrica, nisi esset in consilio. Sicut in Evangelio dicitur: quod factum est in ipso vita erat. Erat ergo quod factum est; sed in Verbo erat; et omnia opera Dei ibi erant, et opera nondum erant » (*Enarr.* in Ps. xlv, n. 5). Clarius adhuc alibi idem S. Doctor id ipsum docet: « Faber, inquit, facit arcam. Primo in arte habet arcam; si enim in arte arcam non haberet, unde illam fabricando proferret? Sed arca sic est in arte, ut non ipsa arca sit, quæ videtur oculis. In arte invisibiliter est, in opere visibiliter erit... attendite ergo arcam in arte, et arcam in opere. Arca in opere non est vita,

arca in arte vita est; quia vivit anima artificis, ubi sunt ista omnia, antequam proferantur. Sic ergo, fratres carissimi, quia sapientia Dei, per quam facta sunt omnia, secundum artem continet omnia, antequam fabricet omnia; hinc quæ fiunt per ipsam artem, non continuo vita sunt, sed quidquid factum est, vita in illo est. Terram vides, est in arte terra; cælum vides, est in arte cælum; solem et lunam vides, sunt et ista in arte. Sed foris corpora sunt, in arte vita sunt » (*Tract. 1. in Joan. n. 17*). Ex quibus discimus omnium rerum exemplaria in Deo esse, ac Deum in se res omnes velut in exemplari conspiciere, non solum quæ sunt, sed etiam quæ esse possent, quibus si accedat decretum eas condendi, videt, nostro concipiendi modo, et in se tanquam causa exemplari, et insuper in se tanquam in causa formali per subsequens decretum, quod a scientia distinguere debet.

nisi *adjutorio sine quo*, in statu naturæ infirmæ jam indiget *adjutorio quo* seu eo auxilio quo voluntas determinetur ad operandum, per delectationem cælestem relative et *necessario* victricem juxta jansenianos, et per delectationem relative ac *moraliter* victricem juxta augustinianos (1). Hinc est quod utrique perfecte conveniant cum molinistis et congruistis pro statu naturæ innocentis, sive quoad naturam gratiæ, sive quoad scientiam mediam seu directricem, utramque vero tanquam summopere Deo injuriosam rejiciant pro statu naturæ lapsæ.

Ceteri omnes theologi, qui non admittunt gratiam a se efficacem, et rejiciunt decreta absoluta præmotentia et physice prædeterminantia, utpote quæ sibi videantur humanæ libertati contraria, contendunt Deum videre actiones libere futuras ordinis naturalis in essentia sua, tanquam specie intelligibili in representando infinita, seu tanquam in speculo, eodem modo ac videt omnia possibilia; quia ea videt in se seu in essentia sua velut perfectissima similitudine omnium intelligibilium secundum esse proprium quod habent, sive possibile tantum, sive etiam actuale et exercitum pro quacumque temporis differentia, nec non ea, quæ creaturæ sive necessario sive libere acturæ essent in quacumque hypothesi possibili. Nisi enim hoc modo, inquirunt, Deus creaturas cognosceret, nec perfecte nec comprehensive eas cognosceret, quia juxta S. Thomam p. 1, q. 12, art. 7: *Illud comprehenditur, quod perfecte cognoscitur; perfecte autem cognoscitur, quod tantum cognoscitur, quantum est cognoscibile*, atque, ut addit ibid. q. 14, art. 5: *Si perfecte aliquid cognoscitur, necesse est, quod virtus ejus cognoscatur; virtus autem alicujus rei perfecte cognosci non potest, nisi cognoscantur ea, ad quæ virtus se extendit*. Sed non cognosceret perfecte virtutem creaturæ rationalis, nisi cognosceret ea omnia, quæ potest hæc agere, et quæ libere actura est pro quacumque temporis differentia, et in quacumque hypothesi constituta actura esset: hinc concludunt Deum contingentia libere futura in se seu essentia sua modo exposito cognoscere.

Sic quoad actus supernaturales illi ipsi theologi censent Deum hos videre in decretis dandi gratiam prævisam efficacem per scientiam futurorum conditionatorum. Quæ gratia, ut prævisa efficax sub tali conditione, si eam dare Deus decernat, distinguitur in istorum sententia a gratia pure sufficienti ratione doni et beneficii; cum non obstante hac prævisione posset Deus eam non dare, prout reipsa eam non dedit tyriis atque sidoniis. Peccata vero in istorum opinione Deus videt in forma opposita, id est, in bono, in quantum scilicet, bono cognito ipsius privationem, nempe malum, prænoscit, ut ipse etiam loquitur S. Thomas.

Tota ratio dissensionis, quæ viget inter thomistas illosque omnes qui gratiam a se efficacem admittunt, et alios theologos, qui gratiam hanc a se efficacem

rejiciunt, sed solum efficacem esse contendunt ex prævisione consensus et decreto subsequenti, consistit in eo, quod thomistæ nullum discrimen agnoscant neque agnoscendum esse velint inter *scientiam visionis* et *decretum Dei*, quia juxta ipsos unum idemque sunt *scientia visionis* et *decretum*, nec præter istam scientiam aliam agnoscant, nisi illam, quæ est *mere possibilem*, et quam *simplicis intelligentiæ* dicimus. Congruistæ e contrario et augustiniani recentiores in his, quæ a causis liberis pendent, distinguendos esse actus volunt, qui efficaci Dei gratia indigent ut fiant ab aliis, qui vel a sola humana libertate prodeunt, cujusmodi sunt actus moralis honestatis, vel quos solo gratiæ sufficientis auxilio fieri posse propugnant; distinguunt præterea Dei decretum a scientia visionis (1).

Hinc thomistæ docent Deum, si sermo sit de actibus moralis honestatis, hos prænoscere in decretis præmotionis, imo et prædeterminationis physicæ; si vero sermo sit de actibus ordinis supernaturalis, in decretis dandæ vel negandæ gratiæ a se efficaciæ, quam pariter comitatur prædeterminatio physica eamque includit. Ceteri, si sermo sit de actibus moralis honestatis, passim contendunt hos a Deo prænosci in altissima voluntatis humanæ comprehensione; si vero agatur de actibus supernaturalibus, existimant Deum hos prænoscere in decreto, quod subsequitur prævisionem Dei de iis, quæ libere voluntates acturæ essent sub tali gratia, quam Deus dare decrevit. Hi præterea bifariam distinguunt scientiam, nempe eam, quæ in simplici rei futuræ cognitione posita est, et eam, quæ subsequitur decretum. Scientiam quæ præcedit decretum illudque dirigit, veteres vocarunt *scientiam futurorum exploratricem*, Molina vocavit *mediam*; de hac in articulo sequente.

Thomistæ ad suam sententiam adstruendam afferunt ex Scripturis illa omnia testimonia, in quibus quidquid mali vel boni naturalis ac supernaturalis homines libere faciunt, totum *præparatum a Deo* dicitur in decretis, viis, judiciis, ac providentia ejus positum, ut id tantum factum sit, quod ipse *cogitavit*, ac *feri voluit*, hominum voluntate sive bona sive mala sapientissime usus ad rectissimos fines consequendos. Talia sunt inter cetera Act. VI, 27: *Convenerunt vere... adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes et Pontius Pilatus cum gentibus et populis Israel, facere quæ manus tua et consilium tuum decreverunt fieri*; Ephes. II, 10, ubi *creati* dicimur, in Christo Jesu in operibus bonis, quæ *præparavit Deus, ut in illis ambulemus*. Ex patribus laudant S. Augustinum et S. Greg. M., qui docent, ut superius vidimus, non ideo Deum res futuras prævidere, quia futuræ, sed ideo res futuras esse, quia Deus prævidit.

Congruistæ e contrario, Augustiniani, etc. ex Scriptura ea proferunt loca, in quibus opera nostra *cognita, investigata* dicuntur, in viis et in *semitis nostris prævisa*, non in decreto Dei præfinita. Sic. Ps.

(1) De his ex professo loquemur in tractatu de gratia.

(1) Cfr. Card. Gotti, tom. III, q. 4, dub. 1 et seqq.

CLXXXVIII, 1. et seqq. legitur : *Domine probasti me et cognovisti me, tu cognovisti sessionem meam. Intellexisti cogitationes meas de longe, semitam meam et funiculum meum investigasti, et omnes vias meas praevidisti.* His addunt futura conditionata, quorum conditio ponenda non erat; ut immutandum justum, si diutius vixisset (Sap. IV); capiendum David a Saule, si Ceilæ constitisset (I. Reg. XXIII); poenitentiam acturos tyrios et sidonios, si Christi miracula vidissent (Luc. X). In his et similibus, aiunt solam Dei prae-scientiam spectare licet de eo, quod in iis circumstantiis futurum erat; nam, si decretum aliquod Deus fecisset, jam impletum esset. Ex patribus laudant auctorem *Quæstionum ad Orthodoxos*, q. LVIII; Origenem, in cap. VIII. epist. *ad Rom.*; Hieronymum in cap. XXVI Jeremiæ, qui expresse tradunt res non ideo futuras, quia Deus eas prae-scivit, sed ideo Deum eas prae-scivisse, quia futurae erant. Cum his concordat S. Augustinus in locis supra allegatis, tum etiam in libro *De prædestinatione Sanctorum*, cap. X, ubi ait : *Prædestinatio (seu decretum) sine prae-scientia esse non potest, potest autem esse sine prædestinatione prae-scientia. Prædestinatione quippe Deus ea prae-scivit quæ fuerat ipse factururus; unde dictum est: fecit quæ futura sunt. Præscire autem potens est, quæ ipse non facit, sicut quæcumque peccata.* Sic S. Joan. Damasc. *Adversus Manichæos* : *Est quidem, inquit, prae-scientia Dei vera et inviolabilis; verum ipsa nequaquam est causa, cur omnino fiat, quod futurum est; quin potius, quia hoc vel illud facturi sumus, ideo prae-noscit.* Sic patres reliqui, nec non Richardus, Alensis, Bonaventura, et innumeri ex veteribus scholasticis (1).

In tanta sententiarum diversitate nos quid dicemus? Illud ipsum quod dixit S. Augustinus, *Enarr. in Ps. XLIX*, n. 18, cujus hæc sunt verba : *Ne forte hoc a me, fratres, expectetis, ut explicem vobis, quomodo cognoscat Deus; hoc solum dico, non sic cognoscit ut homo, non sic cognoscit ut angelus; et quomodo cognoscit, dicere non audeo, quoniam et scire non possum. Unum tamen scio, quia et antequam essent, omnia novarat Deus.*

ARTICULUS IV. — De divisione scientiæ Dei.

Scientia divina reipsa unica est ac simplicissima, utpote quæ est ipsa divina substantia hoc modo se habens. Quatenus autem, semotis imperfectionibus, multis scientiis seu cognitionibus realiter inter se distinctis æquivalet, est virtualiter multiplex. Hinc solent theologi eam per inadæquatos conceptus in plures scientias seu cognitiones extrinsece discernere.

Dividitur itaque ratione objecti 1. in scientiam necessariam et liberam. Necessaria est cognitio objecti independentis a liberis Dei decretis; tale autem objectum est Deus ipse et res omnes possibles. Libera est cognitio objecti dependentis a libero Dei decreto; objectum propterea istius scientiæ sunt res omnes vel existentes vel aliquando exituræ.

2. Dividitur in scientiam speculativam et practicam.

(1)Cfr. Tournely, *Tract. de Deo*, q. 16, art. 4.

Speculativa est, quæ versatur circa objectum, ut vocant, non operabile, cujusmodi est Deus ipse et sunt res mere possibles. *Practica* est cognitio objecti operabilis, prout sunt res omnes conditæ seu condendæ.

3. In scientiam approbationis et improbationis. Scientia approbationis est cognitio objecti, quod Deus approbat et quod ipsi placet; improbationis est scientia objecti, quod Deus reprobat quodque ipsi displicet. Objectum prioris scientiæ sunt omnia existentia ac bonæ creaturarum liberarum actiones; posterioris vero sunt peccata.

4. In scientiam simplicis intelligentiæ et visionis. *Simplicis intelligentiæ* est cognitio rerum mere possibilem, quæ nec extitere nec exituræ sunt, quo fit ut scientia ista antecedit quodcumque Dei decretum; scientia visionis est cognitio tum ipsius Dei, tum rerum existentium in aliqua temporis differentia, sive actu existant, sive extiterint, sive exituræ sint; hinc scientia visionis partim necessaria est respectu sui objecti, partim contingens et libera (1).

Circa has divisiones vix est inter theologos controversia; at gravis est circa postremam, utrum scilicet ea sit adæquata, an vero inadæquata. Thomistæ contendunt eam esse adæquatam, quia præter scientiam simplicis intelligentiæ et visionis juxta ipsos nulla alia datur; augustiniani autem recentiores, ut Card. Norisius, Berti, Juenin alique magno numero, cum congruistis aliisque omnibus, qui negant omnia Deum præscire in decreto suo physice prædeterminante, affirmant esse inadæquatam, quia præter eam scientiam, qua Deus videt res mere possibles, et illam, qua videt res absolute futuras, datur media quædam scientia, qua Deus videt res sub conditione futuras, et quidem independentem ab omni suo decreto, atque

(1) Atque hic obiter notetur perperam Doctorem Henricum Klee, profess. ordin. theolog. Bonnæ, in sua *Katholische Dogmatik*, seu *Dogmatica catholica*, Moguntiae 1855, vol. 1, irridere theologos ob distinctionem scientiæ Dei in scientiam simplicis intelligentiæ, in scientiam visionis, atque in scientiam mediam. Et enim pag. 54 et seqq., loquens de modo divinæ cognitionis, ostendere pluribus nisus est, Dei cognitionem utpote perfectissimam esse simplicissimam ac prorsus immediatam, seu Deum cognoscere omnia immediate; quibus absolutis, pag. 57, ita concludit : « Ex hac tenus dictis patet *ἀποόραπλα* distinctionis inter scientiam visionis, scientiam mediam et simplicis intelligentiæ, quæ restitui debet suis auctoribus ad ipsorum proprium ornatum, nomine ac sensu aliquantum mutato, scilicet *visionariæ* (visionare), *dimidiæ scientiæ* (halbe Wissenschaft) et *intelligentiæ cujusdam simplicioris* (Wissenschaft der einfaltigen Einsicht). » At doctus professor debuisset animadvertere, hanc divisionem a theologis peti non a modo cognitionis, sed ab objecto cognitionis divinæ, quæ confundi a viro theologo inter se minime possunt. Neque illud prætereundum sine animadversione est passim in Germania theologiam lingua vernacula tradi non absque ingenti linguæ latinæ jactura in clero catholico instituendo, quæ tamen ecclesiasticis viris cordi summopere esse deberet. Georgius Hermes ad hanc scribendi rationem suos inducere conatus est apposita dissertatione. Sed hujus viri conatus potius inducere recte sentientes debuisset ad contrariam viam ineundam.

eas in se videt, prout videt in se res omnes possibles. Hinc scientia media definitur cognitio divina rerum sub conditione futurarum independens ab omni Dei decreto (1); revocatur autem hæc scientia ad scientiam simplicis intelligentiæ velut species ejusdem.

Quum nunc, ut superius vidimus, omnes fere theologi catholici conveniant in admittenda in Deo scientia futurorum conditionatorum, tota quæstio arctatur ad medium, quo Deus hæc futura conditionata cognoscit; si enim videt in se seu essentia sua, ut cognoscit res possibles in omni ipsarum hypothesis antecederet ad omne ipsius decretum, jam necessario fluit dari ejusmodi scientiam mediam; quod si Deus ea non videat nisi in positivo suo decreto ac dependenter ab ipso, non datur scientia media.

Thomistæ contendunt Deum videre futura conditionata in decreto suo subjective absoluto, et conditionato ex parte objecti (2). Quod ut intelligatur, notandum est duplici ratione aliquod decretum posse dici conditionatum: uno modo ex parte subjecti, ut si quis diceret: Vellem dare Petro centum nummos, si venderem domum meam; ast cum decreverim eam non vendere, ideo nolo dare Petro centum nummos. Alio modo potest aliquod decretum esse conditionatum ex parte objecti, ut si quis diceret: Vellem dare Petro centum aureos, si die crastina Petrus ad me veniret. Jam vero dari in Deo decreta objective conditionata, certum est apud theologos omnes. Tale est decretum sive voluntas salvandi omnes homines, si recte utantur mediis sibi a Deo dandis; non delendi Sodomam, si in ipsa reperti fuerint triginta viri justi; exhibendi Christo plusquam duodecim legiones angelorum, si Christus eum rogasset, etc. Hinc quæstio solum est circa decreta subjective conditionata. Thomistæ acriter pro ipsis pugnant, contententes scientiam conditionatorum ab illis tanquam a causa futuræ existentiae actuum liberorum, circa quam hæc scientia occupatur, pendere. Sed non minus nervose ceteri theologi ista decreta subjective conditionata rejiciunt, quod videantur humanæ libertati contraria, imo et illusoria, cum in thomistarum hypothesis etiam conditio objectiva pendeat ab ipsius Dei decreto physice prædeterminante, ut patet ex allato exemplo: vellem dare Petro centum aureos, si Petrus veniret ad me crastina die; cum autem venire ad me non possit absque curru meo, quem decrevi ei non dare (quo sensu decretum subjective absolutum concipitur), ideo decerno non dare Petro centum aureos. Reducitur proinde conditio ad hæc verba: nolo dare Petro absolute centum aureos.

(1) Sic loc. cit. q. 6, dub. III, § 2, n. 8, Card. Gotti definit scientiam mediam: « Scientiam, qua Deus ante omne suæ voluntatis decretum certo novit, quid voluntas factura esset, si decerneret eam ponere in talibus circumstantiis, vel tali rerum ordine et sub tali auxilio. »

(2) Cfr. Gotti, loc. cit. lib. VI, dub. II, § 1 et seqq.

Nostrum non est hanc litem dirimere, imò nec eam attingere constituimus, cum ætas nostra alias habeat majoris momenti quæstiones, quibus serio animum adjiciat, nec divisos nunc temporis præsertim theologos esse expediat, sed potius invicem consentientes, quo validius tot christianæ seu catholicæ fidei hostibus resistent; licet enim salva pace et charitate unaquæque schola propria placita tueri possit, attamen experientia compertum est ex diversitate sententiarum, ut plurimum, animorum etiam sinceram mutuam benevolentiam non parum, etiam nobis, invitis, tepescere. Optandum utique esset, ut vel extrema ipsa lineamenta antiquæ illius disceptionis, quæ tantopere jam insonuit, penitus delerentur. Ecclesia nihil decernere statuit, utraque sententia salva fide teneri potest. Itaque cum ad aptius tuenda fidei dogmata utraque sententia excogitata sit, quilibet, ut superius jam a nobis animadversum est, adoptet illam, quæ magis conducere videtur ad fidem sartam tectamque tuendam, tum adversus protestantes, tum adversus jansenianos, quos nunc constat ex factis non fuisse, nec esse nisi deistas larvatos (1), ac lupos sub ovina pelle latentes.

Qui pugnant contra scientiam mediam, affirmant eam esse novam, nec notam fuisse nisi ad summum arianis et semipelagianis, insuper repugnare sanæ rationi (2).

Qui vero eam propugnant, ita disserunt: dato semel, prout thomistæ omnes in præsens dant, Deo inesse scientiam infallibilem futurorum conditionatorum, quæstio reducitur tota ad medium, in quo Deus ea cognoscit, dependenter scilicet vel independenter a decretis subjective absolutis et objective conditionatis. Hinc excutiendum restat, utrum istud talium decretorum inventum recens an antiquum sit; utrum in Sacris Litteris et in sanctis patribus occurrat vestigium horum decretorum nec ne. Si in Sacris Litteris vel in sanctis patribus inveniantur ejusmodi decreta, et ita constituta, ut sine illis Deo nullum aliud suppetat medium, quo futura conditionata cognoscat, fatentur scientiam mediam novam esse; si vero nulla horum decretorum mentio sive in Scripturis sive in tota antiquitate occurrat, et quidem ut unici medii, quod Deo insit ad futura libera conditionata cognoscenda, tunc e contra patroni scientiæ mediæ novitatis notam incurrunt adstipulatoribus decretorum.

Jam vero, pergunt, primus qui perhibeatur auctor seu inventor ejusmodi decretorum est Didacus Alvarez, qui sic componere nisus est scientiam divinam certam et infallibilem futurorum conditionato-

(1) Cfr. *Réalité du Projet de Bourg-Fontaine, et Continuatione della realtà del progetto di Borgo-Fontana*; op. dell' abbate Gusta, nec non opusculum commendatum a Pio VI in opere super Nunciaturas, cap. VIII; *La lega della teologia moderna colla filosofia a danni della chiesa di G. C.* a P. Rocca Bonola Societatis Jesu editum anno 1789, ac sæpe postea recusum.

(2) Cfr. Card. Gotti, tom. III, in p. I q. 6, a dub. I ad VIII.

rum cum generali thomistica doctrina de scientia visionis dependente a decretis Dei tanquam rerum omnium effectrice, non exclusis liberis hominum actionibus sive naturalibus sive supernaturalibus. Et reipsa, inquit, ab eo tempore tam communis esse cœpit inter thomistas doctrina de scientia certa et infallibili futurorum conditionatorum, quam ante ipsi vel penitus respuebant vel nonnisi ut conjecturalem admittebant (1). Cum vero doctrina de scientia certa et infallibili futurorum conditionatorum, ipsis thomistis nunc sententibus, fundetur in Scriptura et patribus, in qua sola absque decretis scientia media ex dictis consistit, patet, aiunt, scientiam mediam antiquam esse, prout antiqua est doctrina Scripturarum et patrum; ac proinde nonnisi ad labem ei aspergendam tribuitur vel arianis vel semipelagianis, a qua omnino eam purgant augustiniani, contententes S. Augustinum eam docuisse, saltem pro statu innocentie hominis et angelorum (2).

Demum non repugnare rationi scientiam mediam, ex eo evincere satagunt, quod nihil magis consonet sanæ rationi quam dicere, Deum, quin tot ac pene infinita decreta inducantur, quibus indigeret ad ejusmodi futura cognoscenda, posse per se et in se ipsis illa cognoscere; quod nihil magis extollat vim divinæ ejusmodi scientiæ, dum e contra nil mirum sit a Deo futura cognosci in eo, quod ipse decrevit facere. Quis præterea potest certo statuere decreta unicuique medium esse, quo Deus futura videat? Sic illi.

(1) Cfr. Theodorus Eleutherius seu Livinus de Meyer, *Historia congreg. de auxiliis*, lib. v, cap. 44, nec non ipse Didacus Alvarez Ord. Præd. in *Responsionum* lib. 1, cap. iv, n. 9, ubi profitemur se hæc decreta propugnasse Romæ in collegio sancti Thomæ super Minervam ad anno 1596 ad annum 1607, cum Regentisungeretur officio.

(2) Cfr. Georg. Maria Albertini Ord. Præd. *Acroasies de Deo*, Venet. 1809, ac præsertim Acroasis xiii, inscripta: *Molinistarum scientia media a calumniis vindicata*, ubi ostendit sententiam istam apud priscos ecclesiæ patres pervagatam esse; tum allata Molinæ scientiæ mediæ definitione, ex lib. *Concord.* quæst. xiv, art. 14, disp. 52, p. 227, edit. Antverp. 1595, qua nempe dicitur illa, « qua ex altissima et inscrutabili comprehensione cujusque liberi arbitrii in sua essentia intuitus est (Deus) quid pro sua innata libertate, si in hoc vel illo vel etiam infinitis rerum ordinibus collocaretur, acturum esset, cum tamen posset, si vellet, facere reipsa oppositum, » eam confert cum sententia s. Bonaventuræ, qui in *Lib. 1. Sentent. dist. 4, art. 2, q. 2*, iisdem pene verbis eam docuit; scribit enim: « Talis est aspectus divinæ præscientiæ; quia ab æterno cognovit, quid cogitare poteramus vel velle, simul cum hoc vidit, in quam partem nostra voluntas et operatio inclinaretur; et quia (divina præscientia) totum posse et velle et agere complectitur, ideo non potest falli. Et quia prædestinatio concludit præscientiam, hinc est quod concordat cum libero arbitrio, et non potest discordare. » Post hæc subdit citatus auctor: « Confer verba hæc cum Molinæ sententia, tum dicito mihi, in quo differant? » Cons. præterea ejusdem Albertini orationes duæ ad Bannezianos et Lemosianos (Bannez siquidem et de Lemos primi perhibent auctores systematis prædeterminationis physicæ, applicatæ præsertim ad efficaciam divinæ gratiæ et ho-

Ceterum neque in hoc quidquam per ecclesiam hactenus est definitum, ut cuique integrum maneat in suo sensu abundare, qui conformior Scripturæ videatur et patribus, quique melius conferat ad conciliandam hominis libertatem cum efficacia divinæ gratiæ.

CAPUT II.

DE VOLUNTATE DEI.

Ut brevitati consulamus, multa ex iis prætermittimus, quæ scholastici, agentes de divina voluntate, in utramque partem agitare solent, quæque minus scitu necessaria sunt. Interea hic breviter subijcimus notiones, quæ conferre possint ad eorum, quæ pertractanda erunt, claritatem.

Voluntas definitur facultas appetendi bonum et aversandi malum intellectualiter cognitum. Voluntas in Deo realiter idem est ac divina essentia, a qua nonnisi virtualiter distinguitur, ideoque una est, simplicissima, immutabilis ac perfectissima.

Objective tamen, seu ratione rei volitæ, ut aiunt, et pro diversa ratione, qua in objectum tendit, divina voluntas virtualiter multiplex est, seu plures actus habet virtualiter distinctos.

Ac 1. quidem voluntas divina distinguitur in voluntatem beneplaciti et in voluntatem signi; prior est voluntas propriè dicta, inquit S. Thomas, p. 1, q. 49, art. 2, quæ nempe vere et propriè in Deo est. Posterior est signum voluntatis, et nonnisi metaphorice sive improprie voluntas dicitur. Signum autem, ut verum sit et non falsum, semper supponit veram voluntatem in eo, qui illam per signum manifestat; ex eodem ibid. Ea scilicet ratione dicitur voluntas ac testamentum dicitur ultima voluntas testatoris. Varia autem signa divinæ voluntatis numerantur, ex quibus quinque præcipua sunt, ad quæ cetera facile revocari possunt, et hoc versu comprehenduntur:

Præcipit aut prohibet, permittit, consulit, implet (1).

2. Rursum voluntas beneplaciti ex eodem Angelico Doctore, *De verit.* q. 35, art. 3, per antecedentem et consequentem distinguitur. *Antecedens*, ex S. Joan. Damasc. *De fide orthodoxa*, lib. II, cap. XXIX, est ea, quam habet Deus ex se ipso, seu *cujus ipse causa sit*, non expectata occasione vel causa ex parte creaturæ. Talis est voluntas salvandi reprobos. Voluntas *consequens* est ea, quam Deus non habet ex se minis libertatem). Ipsi viderint; interea nos, qui volumus omnino his disceptionibus extranei esse, remittimus auditores nostros ad auctores, qui vel pro utraque sententia pugnarunt, vel pro alterutra. Inter ceteros, qui pro utraque sententia scripserunt, cfr. Tournely, tract. *De Deo*, quæst. xviii, art. x; Boucat, *Theolog. Patrum, de Deo*, tractat. iii, diss. iii. Ex impugnatoribus sunt omnes Thomistæ, ex propugnatoribus omnes congruistæ; inutilis proinde res videtur peculiare auctores indicare, utpote notissimos.

(1) Id est: præceptum, prohibitio, permissio, consilium, operatio; prohibitio et permissio respectu mali, præceptum, consilium et operatio respectu boni, inquit S. Th. ib. art. 12.

solo, sed data occasione seu causa ex parte creaturæ; *ex nostra causa ortum habens*, ut idem Sanctus loquitur, seu, ut ait S. Thomas, in lib. I *Sent.* dist. 46, q. 1, art. 1, voluntas consequens ea dicitur *eo quod præsupponit præscientiam operum, non tanquam causam voluntatis, sed quasi rationem voliti*. Talis est voluntas damnandi reprobos propter impenitentiam finalem. Idem S. Doctor, p. 1, q. 19, art. 6 ad 1, utitur exemplo iudicis ad hoc declarandum. Iudex enim antecederet vult omnem hominem vivere, sed consequenter vult homicidam suspendi. S. Joan. Chrysostomus, hom. 1. in Epist. Ad Ephes., has voluntates vocat *primam et secundam* (1).

3. Voluntatis divina dividitur in *efficacem et inefficacem*. *Efficax* ea est, qua Deus sic intendit aliquid efficere, ut fixum ei sit omnia superare impedimenta. Hæc propterea voluntas semper habet effectum suum. De hac voluntate dicitur (Rom. IX, 19): *Voluntati ejus quis resistit?* et (Esther. XIII, 9): *Non est qui possit tue resistere voluntati*. *Inefficax* est illa, qua Deus sic intendit aliquid, ut minime ei propositum sit superare quodlibet impedimentum. De hac dicitur (Matth. XXIII, 37): *Jerusalem... quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti*; et alibi. Hinc actus efficax voluntatis est impossibilis cum opposito illius, quod Deus intendit; actus vero voluntatis inefficacis est compossibilis cum opposito illius, quod intendit Deus.

(1) Sic enim S. Joan. Chrys. in cit. hom. I. in ep. Ad Ephes., verba illa enarrans: « Secundum beneplacitum voluntatis suæ, ait: Πανταχού γὰρ εὐδοκία τὸ θέλημα ἐστὶ τὸ προηγούμενον: ἐστὶ γὰρ καὶ ἄλλο θέλημα ὅταν θέλημα πρῶτον, τὸ μὴ ἀπολέσθαι ἡμερτηκότες· θέλημα δευτέρον, τὸ γενομένους κακοὺς ἀπολέσθαι, id est, « Ubique enim beneplacitum est voluntas antecedens. Nam est alia voluntas. Velut voluntas prima est, ne qui peccaverunt pereant. Voluntas secunda, ut qui mali sunt facti, pereant. » Quem secutus Joan. Damasc. *De fide orthodoxa*, lib. II, cap. xxix, scribit: tom 1, pag. 198, edit. Lequien, Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὡς ὁ Θεὸς προηγούμενος θέλει πάντας σωθῆναι, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τυχεῖν. Οὐ γὰρ ἐπὶ τὸ κολάσαι ἐπλάσεν ἡμᾶς... ὡς ἀγαθός. ἡμερτηκόντες δὲ θέλει κολάζεσθαι ὡς δίκαιος. Λέγεται οὖν, τὸ μὲν πρῶτον προηγούμενον θέλημα, καὶ εὐδοκία, ἐξ αὐτοῦ ἐστίν. Τὸ δὲ δεύτερον ἐπόμενον θέλημα, καὶ παραχώρησις, ἐξ ἡμετέρας αἰτίας, id est, « Sciendum est, inquit, Deum præcipua et antecedente voluntate velle omnes salvare, et regni sui compotes fieri. Non enim, ut nos puniret, condidit, quia bonus est... peccantes porro puniri vult tanquam justus. Itaque prima illa voluntas antecedens dicitur et beneplacitum, quod ex ipso est. Secunda autem consequens voluntas, et permissio ex nostra causa ortum habens. » Observat autem doctus Lequien, in notis ad hunc locum S. Joan. Damasceni, ab ipsis ethnicis cognitam jam pridem fuisse duplicem hanc Dei voluntatem. Hierocles enim, apud Photium cod. 251, refert Platonem de legibus docuisse, Deum « voluntate quidem antecedente bona convenientia hominibus impertiri eaque conservare, ἐστὶ γὰρ ἡ μὲν τῶν ἀγαθῶν προηγούμενη δύσις, καὶ ἡ τῶν κατὰ προσιόντων τήρησις, ἴδιον ἔργον τῆς καθαρᾶς προνοίας; altera ἐξ ὑποθέσεως τῆς τῶν προβεβηκυμένων ἐξέας, seu consequente admissorum scelerum poenas infligere, et bonos ad beatam vitam transferre. » Vid. Photii *Bibliotheca*, col. 1390, edit. A. Schotti, Rothomagi 1655.

4. Dei voluntas distinguitur in *absolutam et conditionatam*. *Absoluta* est illa quæ nullam involvit conditionem ex parte objecti, seu quæ a nulla conditione pendet. Talis est voluntas, qua Deus vult mandata sua ab hominibus servari. *Conditionata* est illa, quæ aliquam includit conditionem ex parte objecti, seu est illa, quæ ab aliqua conditione pendet. Talis est voluntas, qua Deus voluit israelitas defendere ab hostibus, si mandata ejus observarent, nec deos alienos colerent. Notandum autem sedulo est voluntatem absolutam non converti cum efficaci. Omnis enim voluntas efficax est absoluta; at non omnis voluntas absoluta est efficax, ut patet ex adducto exemplo voluntatis, qua Deus vult mandata sua ab hominibus servari. Sæpe tamen, quod observandum est, voluntas absoluta cum efficaci confunditur.

Hæ sunt præcipuæ divinæ voluntatis divisiones, circa quas nulla fere controversia est inter theologos. Tantum res est cum jansenistis, qui contendunt voluntatem beneplaciti semper impleri; ex quo concludunt Deum non habere veram et proprie dictam voluntatem salvandi omnes homines; sed solummodo signi et metaphoricam; ex eodem pariter principio inferunt, nonnisi voluntate metaphorica Deum velle mandatorum suorum observantiam. Contendunt præterea voluntatem distingui in antecedentem et consequentem quoad hominum salutem, ratione habita ad peccatum originale prævisum vel non prævisum; ac docent Deum voluntate antecedente voluisse omnium hominum salutem ante prævisionem peccati originalis; sed hoc supposito et præviso Deum jam nolle salutem omnium hominum, sed electorum tantum, ac reprobos non velle salutem nisi improprie ac metaphorice, atque ex eadem voluntate metaphorica et improprie dicta Christum pro iis mortuum esse ac sanguinem fudisse. Adversus quam execrabilem doctrinam sequentes statuimus propositiones.

PROPOSITIO I. — *Deus, supposito etiam peccato originali, voluntate beneplaciti seria et antecedente vult alios salvos fieri quam prædestinatos, et Christus non pro solis prædestinatis mortuus est, ac sanguinis sui pretium Deo Patri obtulit, sed etiam pro aliis, saltem fidelibus.*

Hæc propositio de fide est quoad utramque partem, ut ex dicendis patebit. Duas vero istas propositionis partes conjunximus ob maximam inter se relationem ac connexionem. Christus enim ex eodem affectu et voluntate applicationis meritorum suorum passus et mortuus est pro hominibus, quo Deus vult ipsorum salutem, teste ipso Christo (Joan. VI, 38) de se ipso dicente: *Descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me*; et (Joan. VIII, 29): *Ego quæ placita sunt ei, facio semper*. Eadem igitur certitudine constat Deum velle hominum salutem, qua certum est Christum pro iis mortuum esse; atqui certum est certitudine fidei Christum non pro solis prædestinatis mortuum esse, sed etiam

pro aliis, saltem fidelibus; certum igitur est certitudinæ fidei Deum velle salutem non prædestinatorum tantum, sed etiam aliorum, saltem fidelium. Minor patet ex damnatione prop. V. Jansenii, quæ ita se habet: *Semipelagianum est dicere Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse, aut sanguinem fudisse; Falsam, temerariam, scandalosam, et intellectam eo sensu, ut Christus pro salute dumtaxat prædestinatorum mortuus sit, impiam, blasphemam, contumeliosam, divinæ pietati derogantem et hæreticam declaramus, et uti talem damnamus (1).* Ex qua censura sic colligimus: Hæc propositio: *Christus pro salute dumtaxat prædestinatorum mortuus est*, est hæretica; ergo contradictoria. *Christus mortuus non est pro salute dumtaxat prædestinatorum*, catholica ac de fide est. Seu, quod idem est, Christum mortuum esse pro salute aliquorum non prædestinatorum, ac proinde Deum habere sinceram voluntatem salvandi aliquos non prædestinatos de fide est.

Christum autem pro non prædestinatis saltem fidelibus mortuum esse, constat 1. ex symbolo Constantinopolitano, in quo dicitur: *Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de cælis... crucifixus etiam pro nobis*; tum ex symbolo Athanasiano, in quo de Christo pariter dicitur: *Qui passus est pro salute nostra*; unde sic ratiocinamur: De fide sunt omnes articuli in utroque symbolo contenti; ergo de fide est, filium Dei de cælo descendisse et crucifixum fuisse pro salute illorum omnium, pro quibus hæc vocabula *nostrum* et *nobis* supponunt, ut per se patet; jam vero hæc vocabula supponunt pro omnibus saltem fidelibus, licet non prædestinatis, cum omnes fideles indiscriminatum teneantur eos articulos de fide credere: *Hæc est enim fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit*, ut concludit symbolum Athanasianum; ergo de fide est Christum non pro solis prædestinatis mortuum esse, sed etiam pro aliis saltem fidelibus, ac Deum proinde voluntate sincera et beneplaciti velle alios salvos fieri quam prædestinatos, saltem fideles.

Ex iisdem fontibus patet de fide esse Deum velle reproborum saltem fidelium salutem, etiam supposito peccato originali; fideles enim illa, quæ modo protulimus, credere tenentur supposito originali peccato. Demum de fide esse hanc voluntatem Dei non esse signi tantum ac metaphoricam, sed beneplaciti, seu esse voluntatem sinceram ac proprie dictam, constat 1. ex verbis citatis utriusque symboli, quibus dicitur Christus descendisse de cælo *propter* nostram salutem, passus *pro* salute nostra, crucifixus *pro* nobis, quæ profecto non denotant signum voluntatis, sed finem ipsum a Christo intentum; 2. ex verbis Christi, qui expresse hanc divinam Patris sui voluntatem nobis manifestavit (Joan. VI, 38 ad 40): *Descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed*

voluntatem ejus, qui misit me. Hæc est autem voluntas ejus, qui misit me, Patris, ut omne, quod dedit mihi, non perdam ex eo... Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me, ut omnis, qui videt filium, et credit in eum, habeat vitam æternam.

Quibus sic expositis, operosum non est utramque propositionis partem tum ex Scriptura tum ex traditione ostendere. Ac 1. quidem quoad primam partem, Christus (Joan. VI), ut patet ex verbis quæ modo attulimus, declaravit Patris voluntatem esse, ut omne quod ipsi dederat, non periret, sed resuscitaretur seu salvaretur; atqui inter ceteros, quos Pater Filio dederat, dedit etiam reprobum, nempe Judam, ut constat ex verbis Christi (Joan. XVII, 12) sic Patrem alloquentis: *Quos dedisti mihi, custodivi; et nemo ex eis periit nisi filius perditionis.* Ergo (1) voluntas Dei est, ut non solum salventur prædestinati, sed etiam reprobi, præsertim fideles, cujusmodi Judas fuit. Hoc ipsum aliis Scripturæ testimoniis confirmatur, atque præcipue illis apertissimis Christi verbis (Joan. III, 16) dicentis: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam*; atqui mundi nomine non veniunt soli prædestinati, sed Christo ipso interprete veniunt omnes, qui credunt in eum, qui profecto non omnes prædestinati sunt; ergo Deus sincero dilectionis affectu alios quam prædestinatos, saltem fideles, vult salvos fieri.

2. Ex patribus unius urgeo Augustini auctoritatem, quo patrono janseniani per summam impudentiam gloriantur. Igitur S. Doctor, *Tract. in Joan. CVI*, num. 2, verba Christi exponens in medium nuper allata: *Quos dedisti mihi custodivi, et nemo ex eis periit nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur, ait: Judam significans, qui tradidit eum; ex isto quippe duodenario numero Apostolorum solus periit.* Ergo juxta S. Augustinum Judas erat ex numero eorum, quos Pater Filio dederat, ex numero scilicet eorum, quos Pater Filio dederat ut ipsos salvaret, resuscitaret, non perderet. Ex sancto Augustino propterea certum est Deum vere salutem velle reproborum saltem fidelium (2).

Quoad secundam partem, seu Christum mortuum esse pro reprobis saltem fidelibus, id evincunt 1. Christi verba (Joan. XVII, 20), quibus ait: *Non pro eis (apostolis) rogo tantum, sed et pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me.* Pro iis igitur mortuus est Christus ex sincera voluntate applicationis meriti.

(1) Vim hujus argumenti senserunt jansenistæ, qui propterea nullum non moverunt lapidem ad eam elevandam. Inter cetera in versione Montensi particulam *nisi* verterunt in particulam adversativam sed: « J'ai conservé ceux que vous m'avez donnés; et nul d'eux ne s'est perdu, mais celui-là seulement qui était enfant de perdition; » perinde ac si sensus esset: Nemo ex iis quos dedisti mihi, periit, sed tantum filius perditionis, qui ex illis non erat. Sed perperam ita interpretantur.

(2) Plura alia testimonia quisque reperire poterit tum apud Petavium, *De Deo*, lib. x, cap. 4 et 5, tum apud Tournely, *tract. De Deo*, q. 19, art. 10, concl. 2.

(1) Hæc censura est Innocentii X et Alexandri VII ab universa Ecclesia recepta, et quidem damnata est hæc propositio in sensu Jansenii.

torum suorum, pro quibus oravit, ipsis jansenistis fatentibus; atqui Christus oravit pro omnibus fidelibus, qui omnes certe prædestinati non sunt; ergo... Rursum Apostolus (Rom. VIII, 31 et seqq.): *Si Deus pro nobis*, inquit, *quis contra nos? Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?* Ibi Apostolus de omnibus saltem fidelibus loquitur; ergo... Sed absque omni ambage id ipsum constat ex iis, quæ scribit idem Paulus (Rom. XIV, 15), dicens: *Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est*; et (I. Cor. VIII, 11): *Peribit infirmus in tua scientia frater, propter quem Christus mortuus est?* Unde sic argumentamur: Fidelis ille, qui ex propria infirmitate scandalum passus ob aliorum vel imprudentiam vel malitiam perditur et perit, profecto non est prædestinatus; atqui teste Apostolo et pro isto, sicut et pro aliis, qui reipsa salvantur, Christus mortuus est; ergo.

2. S. Augustinus inter alia innumera, quæ pro re nostra scribit, *Enarr. in Psalm. XCVI* num. 17, sic universum populum pro concione alloquitur: *Filius Dei pro nobis mortuus est; securus esto accepturum te vitam ipsius, qui pignus habes mortem ipsius*. Cetera ejusdem dicta non minus luculenta recolantur apud Tournely, loc. cit.

3. Utraque demum conclusionis pars confirmatur ex Conc. Trid. sess. VI, cap. 6 et 7, docente omnes, qui baptizantur, teneri sperare sibi Deum per Christum propitium fore, et consecuturos vitam æternam, quæ est causa finalis justificationis per eundem Jesum Christum, qui est causa meritoria vitæ æternæ, *credentes vera esse, quæ divinitus revelata et promissa sunt*; atqui spes ista haberi non posset, si de fide omnes credere non tenerentur Deum velle omnium, saltem credentium, salutem, et pro ipsis Christum mortuum esse ac sanguinem fudisse ad merendum pro iisdem gratias necessarias ad salutem, cum spei fundamentum *fides* sit; ergo ex Concilio Trid. certa fide ab omnibus tenendum est Deum sincera voluntate, præter salutem prædestinatorum, velle aliorum etiam saltem fidelium salutem, et ex eadem intentione Christum pro iisdem mortuum esse et sanguinem suum fudisse (1).

DIFFICULTATES.

Ne eandem repetere crambem debeamus, illas præ-

(1) Præstat et alia ejusdem Concilii verba in medium afferre ex eadem sess. VI, cap. 13, ubi inter cetera hæc habet: « Nemo sibi certi aliquid absoluta certitudine polliceatur; tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare et reponere omnes debent. Deus enim, nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet, operans velle et perficere. » Ex quibus patet fidelibus omnibus gratiam præsto esse ac proinde pro iis omnibus Christum mortuum esse, inde enim infert spem, quam omnes firmissimam in Deo collocare debent. Jam vero nemo spem ejusmodi habere posset nisi certus esset ex parte Dei et mortis Christi pro unoquoque fidei, sibi gratiam conferri. Cons. Suarez, *De Peo*, lib. III, cap. 8, et lib. V, cap. 2.

termittimus difficultates, quæ immediate afficiunt ipsam Dei voluntatem circa salutem reproborum saltem fidelium et Christi mortem in eundem finem; eas propterea solum urgemus, quæ afferri solent adversus qualificationem, ut schola loquitur, certitudinis assertæ propositionis. Itaque.

I. Obj. Ex censura quintæ propositionis Jansenii inferri non potest, de fide esse Christum pro aliis quam pro prædestinatis mortuum esse, Deumque verà et propriè dicta voluntate velle aliorum etiam non prædestinatorum saltem fidelium salutem, si censuræ præcisè eadè in verbum duntaxat, quasi nempe Christus nullam temporalem saltem gratiam reprobis obtinuerit; atqui; ergo.

Resp. *Neg. min.* Quia propositio damnata fuit in sensu Jansenii; jam vero sensus Jansenii in hac propositione fuit, Christum pro salute tantum electorum mortuum fuisse, non autem Christum non obtinuisse pro reprobis aliquas gratias temporales, quam Jansenius id aperte professus fuerit. En iusius verba: *Pro his (reprobis)*, inquit, *in tantum mortuus est (Christus)...* in quantum temporalibus quibusdam divinæ gratiæ effectibus exornandi sunt (*De gratia Christi*, lib. III, cap. XXI, tom. III, p. 164); et paulo infra: *Eatenus igitur et non aliter pro illis Christus mortuus est... ut videlicet illos temporales effectus propitiationis, hoc est, mortis et sanguinis, et orationis consequantur*; ergo.

Inst. Non desunt catholici theologi, qui, salva fide, hanc eandem thesim propugnauerint; ergo.

Resp. *Dist. antec.* Non desunt theologi catholici, iique perpauci, qui thesim istam propugnauerint ante censuram propositionis jansenianæ, *Tr.* post eandem censuram, quique eandem propugnauerint in sensu Jansenii, *Subdist.* Qui catholici fuerint nomine tenuis, *C.* reipsa catholici *N.* Nam post censuram nonnisi jansenistæ, qui catholici non sunt, nisi quatenus catholicos se vocare pergunt, sed reipsa sunt lupi ovina pelle contexti, hanc doctrinam propugnaverunt atque propugnant (1).

II. Obj. Nullum saltem argumentum est, quod ex Concilio Trid. desumitur. Ad hoc enim, ut quis teneatur sperare salutem et media ad ipsam obtinendam necessaria, sufficit nescire se positive exclusum esse e salvandorum numero, seu sufficit probabilitas, quam quisque habere potest, quod contineatur in numero electorum; ergo.

Resp. *N. A.* Nam nemo firmiter sperare potest, multo minus tenetur, æternam vitam, nisi certus sit certitudine fidei Deum, quantum ex se est, velle, et quidem voluntate affectivè efficaci, sic sperantem

(1) Ex antiquioribus recensentur Gregorius Ariminensis et Estius qui vir certe doctus est, sed suspensus hac in parte, upote Baji discipulus, qui tamen, ut observat Tournely, postea sententias suas nimis duras temperat et emollit, ut ad communem theologorum sententiam accedere videatur. Inter eos, qui post damnatas Jansenii propositiones eandem doctrinam tenuerint, eminent auctores theologiæ Lugdunensis univ. occupatæ.

salvare, quia alioquin spes ipsa destrueretur; utpote carens solido fundamento seu motivo, quod constituitur ex Dei fidelitate in promissis suis adimplendis. Et sane quomodo possum sperare salutem vel media salutis ex Christi meritis, quomodo possum hæc ipsa media in oratione petere, si dubius hæream, an Christus pro me passus ac mortuus sit (1)? Patet autem nos hic loqui non de spe generice sumpta seu humana, quæ consistere potest cum incertitudine, sive ex parte hominum, in quibus fiducia collocatur, sive ex parte eventuum, quorum plerumque exitus incertus est, sed de spe specificè sumpta seu theologica, quæ debet esse tanquam anchora firma, ut loquitur Apostolus, scilicet ex parte Dei et tota incertitudo pendere debet unice ex parte nostra.

PROPOSITIO II. — *Vera, pia, catholica ac fidei proxima est sententia, Deum, supposito etiam peccato originali, velle vere et sincere omnes et singulos homines, saltem adultos, salvos fieri, et Christum ex eadem sincera voluntate applicationis meritorum suorum pro iisdem mortuum esse, et sanguinem fudisse.*

Illæ enim sententiæ vera, piæ, catholica ac fidei proxima censenda est, quæ in Scriptura, traditione, et theologorum consensu fundatur; atqui talis est sententiæ nostræ quoad utramque suam partem; ergo.

Id 1. quoad primam partem, eruitur ex innumeris prope Scripturarum testimoniis, quæ in medium adduci possent ex utroque fœdere, ex. gr. Ezech. XXXIII, 11: *Vivo ego, dicit Dominus, nolo mortem impij, sed ut convertatur a via sua et vivat*; Is. V, 4: *Quid est quod debui ultra facere vineæ meæ, et non feci ei?* Matth. XVIII, 11: *Venit Filius hominis salvare, quod perierat*; aliæque ejusmodi; quæ certe, si illusoria non sunt, veram ex parte Dei voluntatem salvandi omnes supponunt. Unum urgemus Apostoli testimonium ex I Timoth., II, 1 et seqq., quod ita se habet: *Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones PRO OMNIBUS HOMINIBUS... hoc enim bonum est, et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui OMNES HOMINES vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum PRO OMNIBUS.* Atqui cum hic Apostolus dicat Deum velle, ut omnes homines salvi fiant, intelligit omnes et singulos, nemine excepto; ergo.

Etenim a) si accurate loquitur Apostolus, si quæ recte probat, in dubium revocari nequit ipsum tam late ac universim in v. 4 *omnes homines* sumere, quam in v. 1 *pro omnibus hominibus* late et universim sum-

psit; ideo enim vult Apostolus *pro omnibus hominibus* orari a fidelibus, quia Deus *vult omnes homines salvos fieri*; sicut ergo pro omnibus prorsus hominibus, nemine excepto, nobis orandum esse asseruit v. 1, ut patet ex praxi ecclesiæ Apostolorum sic intelligentis, et fatetur ipse Estius (1), ita et in v. 4. affirmat Deum velle omnes prorsus homines, nemine excepto, salvos fieri.

b) Id ipsum evincitur ex rationibus, quas adducit Apostolus vv. 5 et 6 ad probandum Deum velle omnium hominum salutem. Nimirum, quia *unus est Deus* omnium, et quia Jesus Christus omnium *hominum mediator est*, et hic mediator noster dedit *semetipsum redemptionem pro omnibus*; atqui Deus est omnium hominum, nemine excepto, creator; Jesus Christus est omnium hominum, nemine excluso, mediator; pro omnibus hominibus redimendis, nemine excepto, semetipsum obtulit hic mediator Dei et hominum; ergo Deus vult omnes homines, nemine excepto, salvare.

c) Idem evincitur ex generali Scripturas interpretandi regula a S. Augustino tradita, juxta quam sensu proprio et secundum totam latitudinem suam Scripturæ verba intelligenda sunt, nisi alia Scripturæ loca, aut evidens aliqua ratio vel potius traditio aliter exposcant; atqui tantum abest ut in casu nostro vel Scripturæ vel ratio vel traditio exigant, ut voces universalissimæ Apostoli *omnes et omnibus* restringantur ac coercentur sive ad paucos, sive ad plurimos, ac voluntas Dei, de qua loquitur Apostolus, metaphorice accipiatur, ut contrarium potius exposcant, sicuti patet tum ex dictis tum ex dicendis, et propositum ipsum Apostoli, scilicet inducendi fideles ad orandum pro omnibus, necessario supponit; ergo (2)... Sane apost. Petrus (Ep. II, cap. III, 9), ad

(1) In hunc locum: « Neque sensus est, inquit, orandum esse pro omni genere hominum, ut quidam intelligunt, quia non tantum ad genera hominum respicit intentio Ecclesiæ pro omnibus orantis, sed etiam ad singulos; cupit enim unumquemque salvum fieri, et non tantum ex singulis hominum generibus aliquos. »

(2) Dignus est qui legatur Bernardinus a Piconio, ex quo probationes nostras desumpsimus in *Triptici expositione* ad hunc locum, ubi clare et mirifice totam hanc Apostoli sententiam evolvit. Sic inter cetera ex sermonis contextu mentem Apostoli et sententiam evolvit: « Attendo, ait, ad Apostoli scopum et sermonis contextum. Primo, asseruit pro omnibus orandum esse. Hæc propositio universalis est, et nullam prorsus suscipit exceptionem; nec enim nobis fas est quemquam ab orationibus nostris excludere; hoc fatetur etiam Estius. Secundo, ut hanc propositionem universalem probet Apostolus, seu, ut nos ad illam in praxi redigendam excitet, id est, ut nos excitet ad orandum pro omnibus, affirmat talem orationem bonam esse, et Deo gratam. Tercio, hoc ipsum, scilicet orari pro omnibus, pulchrum et gratum esse Deo, probat ex eo quod Deus Salvator noster *vult omnes homines salvos fieri*, et propterea vult ut ad veritatis cognitionem veniant. Affirmans autem Apostolus, quod *Deus vult omnes homines fieri salvos*, nobis concludendum reliquit, quod cum Deum oramus pro omnium hominum salute, divinæ tunc conformamur voluntati; quod Deo gratum et acceptum est. His omnibus serio et sincere attentis, sic ratio-

(1) Illic sedulo distingui debet spes a desperatione. Incertitudo utrum ipse inclusus sim in salvandorum numero an ab eodem sim exclusus, sufficit tantum ad hoc, ut non desperem, ast non sufficit, ut sperem, quia ad eliciendum firmissimæ spei actum requiritur præterea positivum spei fundamentum, seu motivum, quod omnino deest in sententiâ hic rejecta eorum, qui negant Deum velle omnium saltem fidelium salutem, et quidem sincere, et Christum pro his omnibus mortuum esse, ut patet.

omnem excludendam exceptionem ab hac sincera Dei voluntate salvandi omnes, ait : *Nolens aliquos perire, sed omnes ad penitentiam reverti.*

2. Hæc eadem veritas probatur ex constanti ecclesiæ universæ traditione, ejus testes sunt patres, concilia ac ipsa ecclesiæ praxis. Jam vero patres græcos sibi esse contrarios ultro fatetur Jansenius; hinc supervacaneum ducimus eos commemorare. Quoad latinos, S. Augustinus, S. Prosper, auctor celeberrimus operis *De vocatione gentium*, qui creditur ipse S. Prosper aut, si cui magis placet, S. Leo M. consonant patribus græcis. Nam S. Augustinus, lib. *De spiritu et littera*, cap. XXXIII, hæc habet : *Vult autem Deus omnes homines salvos fieri, et in cognitionem veritatis venire; non sic tamen, ut eis adimat liberum arbitrium, quo vel bene vel male utentes, iustissime judicentur.* Ex quibus verbis hoc invictissimum exurgit argumentum : Deus ex S. Augustino sincere vult salvos fieri illos homines, quos judicaturus est; atqui Deus omnes prorsus homines, nullo excepto, judicaturus est; ergo Deus ex S. Augustino sincere vult omnes et singulos homines, nemine excepto, salvos fieri, et Apostoli verba, ad quæ manifeste alludit S. Doctor, debent accipi et intelligi absque ulla arctatione et exceptione. Vim argumenti sensit Jansenius; propterea ad ipsum eludendum asserit citata verba non doctrinam Augustini, sed objectionem pelagianam continere; sed frustra, ut patet ex toto contextu, et ex verbis, quibus S. Doctor orsus est caput immediate subsequens : *Hæc disputatio, si quæstioni illi solvendæ (quare nempe non omnes salventur, si tamen Deus vult omnes salvos fieri) sufficit, sufficiat.* Certe S. Doctor de doctrina hæretica non

cinor : si accurate loquitur Apostolus, sique recte probat (quod in dubium revocare nefas) tam late et universaliter sumit in v. 4 omnes homines, quam in v. 1 late et universaliter sumpsit pro omnibus hominibus. Ideo enim vult Apostolus pro omnibus hominibus curari a fidelibus, quia *Deus vult omnes homines salvos fieri*. Sicut ergo pro omnibus prorsus hominibus, nemine excepto, nobis orandum esse asseruit v. 1, ita et in v. 4 affirmat Deum velle omnes prorsus homines, nemine excepto, salvos fieri. Deinde, rejectis tribus contrariis interpretationibus, concludit : Cum omnes supradictæ interpretationes (nisi nostra vera supponatur) sint a D. Pauli mente alienæ, illiusque infringant argumentum, quod a simplici et litterali verborum sensu totam vim suam habet, concludo simpliciter et ad litteram credendum esse D. Paulo, gentium Apostolo, veritatisque doctori, formaliter et expresse dicenti : *Deus vult omnes homines salvos fieri*; credendum et D. Petro Apostolorum Principi, Ecclesiæ fundamento et veritatis columnæ confirmanti Paulum et quasi explicanti. *Deus vult omnes homines salvos fieri*; ait Paulus : *Nolens aliquos perire, sed omnes ad penitentiam reverti*, ait D. Petrus, II. epist. cap. III, 9. Ecce veritatem eandem propositionibus æque universalibus, tum affirmativis tum negativis, a duobus præcipuis Apostolis formaliter expressam, et multis D. Paulo rationibus probatam v. 5, 6. Agnoscamus itaque veritatem, etc. Deinde ostendit hanc voluntatem non signi tantum esse, sed beneplaciti, et in Deo, quæ scilicet Deus vere, sincere et serio vult et cupit omnium salutem, imo et ex parte sua efficaciter, etsi non absolute, sed conditionate, si ipsi velint ope gratiæ cooperari.

dixisset : *Si sufficit quæstioni solvendæ, sufficiat.*

Patet insuper ex S. Prospero fidelissimo S. Augustini interprete, qui in responsione ad secundam objectionem Vincentianam, germanam S. Augustini mentem circa præsentem controversiam breviter et accurate exponit, dicens : *Remota hac discretionem quam divina scientia intra secretum justitiæ suæ continet, sincerissime credendum ac profitendum est Deum velle, ut omnes homines salvi fiant. Siquidem Apostolus, cujus ista sententia est, sollicitissime præcipit, quod in omnibus Ecclesiis piissime custoditur, ut Deo pro omnibus hominibus supplicetur : ex quibus quod multi pereunt, pereuntium est meritum; quod multi salvantur, salvantis est donum.* Ergo S. Prosper 1. agnoscit in Deo sinceram voluntatem salvandi omnes homines; 2. hanc voluntatem deducit ex præcepto Apostoli orandi pro omnibus, et ex praxi ecclesiæ pro omnibus orantis, et hanc divinam voluntatem sincerissima fide credendam et profitendam affirmat, quia latens Dei consilium quoad gratuitam aliquorum prædestinationem aliquid detrimenti capiat : 3. ex duabus his veritatibus duo eruit corollaria, primum : *quod multi pereunt, pereuntium esse meritum*, quia Deus, quantum ex parte sua est, sincere voluit eos salvari, et illis media ad salutem consequendam idonea contulit; alterum vero : *quod multi salvantur, salvantis esse donum*, quia Deus gratuito discrevit et prædestinavit omnes, qui salvantur, ita ut nulli salventur, si nullos Deus misericorditer prædestinasset.

His addimus citatum auctorem librorum *De vocatione gentium*, qui lib. I, cap. XII, probat ex sensu et praxi ecclesiæ hæc Apostoli verba : *Deus vult omnes homines salvos fieri*, intelligenda esse de omnibus omnino hominibus, et lib. II, cap. XXX, sic loquitur : *Tribus saluberrimis et veracissimis definitionibus sumus innixi, quarum una profitetur æternum et proprium divinæ esse bonitatis, ut omnes homines salvos fieri velit.*

Patres concilii Carisiaci contra Goteschalum monachum prædestinatum, capitulo III, pronunciant : *Deus omnipotens omnes homines sine exceptione vult salvos fieri, licet non omnes salventur* (1). Quod attinet ad alia patrum et theologorum testimonia, quæ nos hic brevitatibus gratia prætermittimus, præsertim vero Magistri Sententiarum, S. Thomæ, Scoti, S. Bonaventuræ aliorumque, asserentium apertissime Deum, quantum ex se est, velle omnes homines, nemine excepto, salvos fieri, dummodo et ipsi velint, per voluntatem nempe a Dei gratia præventam; consulta- tur Tournely (2).

Alteram conclusionis partem, quæ est de morte Christi pro omnibus, quæque magis ac magis primam confirmat, invictissime ostendimus ex Apostolo, qui (Rom. V, 18) scribit : *Sicut per unius delictum in omnes homines (reatus peccati pertransiit) in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes homines (redemptio pertransiit, quantum est ex parte Christi)*

(1) Apud Labbeum, tom. VIII, col. 57, cum observ. Philippi Labbei.

(2) *De Deo*, quæst. XVII, art. 10, concl. 3.

in justificationem vitæ; et clarius (II Cor. V, 14): Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Unde sic ratiocinamur : Ex Apostolo pro iis omnibus mortuus est Christus, qui mortui sunt in Adam; atqui omnes homines (B. V. MARIA ex singulari privilegio excepta) et singuli in Adam mortui sunt; ergo pro omnibus et singulis mortuus est Christus.

Quod confirmatur tum ex aliis S. Scripturæ locis, ex. gr. I Joan. II, 2 : Ipse est propitiatio pro peccatis nostris (id est omnium fidelium); non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi, et alibi passim; tum ex patribus. Sic S. Leo M. *Serm. I de nativ. cap. I* : Sicut nullum a reatu liberum reperit, ita liberandis omnibus venit (1). S. Ambrosius, *Serm. VIII in Psalm. CXIII*, num. 57 : Sol ille justitiæ, inquit, omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est, et omnibus resurrexit... Si quis autem non credit in Christum, generali beneficio ipse se fraudat; ut si quis clausis fenestris radios solis excludat, non ideo sol non ortus est omnibus, quia calore ejus se fraudavit (2). S. Augustinus : *Enarr. in Psalm. XCV*, num. 15. Judicabit, inquit, orbem terrarum in æquitate non partem, quia non partem emit; totum judicare debet, quia pro toto pretium dedit; et alibi passim, præsertim *Contra Julianum*, lib. XI, cap. IV, ubi, ut ostendat omnes contraxisse peccatum originale, morte Christi pro omnibus utitur tanquam medio demonstrationis, dicens : Unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Vide quia consequens esse voluit (Apostolus), ut intelligantur omnes mortui, si pro omnibus mortuus est. Quia ergo non in corpore, restat ut in peccato esse mortuos omnes, si pro omnibus Christus mortuus, nemo neget, nemo dubitet, qui se non negat aut dubitat esse christianum. Nisi ergo certum exploratumque fuisset tunc temporis apud omnes, Christum reipsa pro omnibus, nemine excepto, mortuum esse, nullius roboris fuisset argumentum S. Augustini ad adstruendam in omnes et singulos, nemine excepto, peccati originalis propagationem. Neque aliter sentit ejus discipulus S. Prosper, qui in *Responsione ad IX Capit. Gallorum* ait : « Cum reclusissime dicatur Salvator pro totius mundi redemptione crucifixus, propter veram humanæ naturæ susceptionem, et propter communem in primo homine omnium perditionem; potest tamen dici pro his tantum crucifixus, quibus mors ipsius profuit... dedit pro mundo sanguinem suum, et mundus redimi noluit. » Ergo ex S. Doctore Christus pro omnibus crucifixus est, et omnes, nemine excepto, quantum est ex seipso, salvavit, licet de facto non salventur, nisi qui sibi per bona opera, gratia præveniente facta, applicant communem istum redemptionis fructum. Quod consentaneum est doctrinæ concilii Tridentini, dicentis sess. VI, cap. III : « Verum, etsi ille (Christus) pro omnibus mortuus est, non omnes tamen mortis ejus beneficium recipiunt, sed ii dumtaxat, quibus meritum passionis ejus

communicatur. » Certe, si qui sunt, pro quorum salute Christus non est mortuus, sunt ii, quibus meritum passionis ejus non communicatur; atqui ex Tridentino etiam pro istis mortuus est Christus; ergo, quum Tridentinum ait Christum pro omnibus mortuum esse, manifeste intelligit omnes omnino, nemine prorsus excepto.

DIFFICULTATES.

Adversus voluntatem Dei salvandi omnes.

I. Obj. 1. Si ex Scriptura constaret Deum velle omnium omnino salutem, ideo esset, quia interdum legitur Deum velle omnes salvos fieri; atqui 2. hæc ratio nulla est, quia vox omnis non omnes reipsa significat, sed multos, ut Gen. VI, 12 : Omnis caro corruperat viam suam; et alibi passim. 3. Ex eo omne dubium prorsus tollitur, quod Scriptura ipsa aperte contrarium supponat, cum antecederet ad omne meritum dicatur (Malach. I, 2, 3) : Jacob dilexi, Esau autem odio habui, et (Exod. X. 27) : Induravit Dominus cor Pharaonis; ergo.

Resp. ad 1. *Dist. maj.* Ideo etiam esset, C. ideo tantum esset N. Nam id evicimus præsertim ex antithesi inter Christum et Adam, quam Apostolus instituit, nec non ex eo quod S. Petrus aperte tradat quo sensu velit Deus omnes salvos fieri, quia scilicet non vult aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti; ac demum quia sic ecclesiæ patres, imo et ecclesia ipsa citata a nobis testimonia interpretantur juxta genuinam ipsorum vim.

Ad 2. *Neg.* Ad prob. D. Aliquando, C. semper ac præcise in casu nostro N.

Ad 3. *Neg.* Ad 1. autem prob. D. Deus Esau odio habuit, comparate ad majorem dilectionem suam erga Jacob, et quidem in ordine ad bona temporalia, C. absolute et in ordine ad æternam salutem N. (1). Quod si Apostolus (Rom IX, 13) Malachiæ verba refert ad ostendendam gratuitam Dei vocationem ad fidem, refert tantum ut typum, quemadmodum patet ex contextu (2).

Ad 2. prob. D. Induravit negative, speciales gratias non concedendo, vel indirecte, C. positive et directe N. Induravit enim, ut inquit S. Augustinus, non cor illorum (ægyptiorum) malum faciendo, sed populo suo benefaciendo cor illorum sponte malum convertit ad odium (3).

I. Inst. S. Augustinus Apostoli testimonium : Qui vult omnes homines salvos fieri, cum arctatione et limitatione interpretatur, et quidem triplici ratione : 1. in lib. *De prædestinatione Sanctorum*, cap. VIII, ubi ait Deum velle omnes homines salvos fieri, quatenus vult omnes salvari, qui reipsa salvantur, id est omnes electos; 2. in *Enchirid.* cap. CV, ubi tradit illud

(1) Cfr. Corn. a Lapide ad hunc locum num. 54 et seqq. et ex ipso Tirinus.

(2) Cfr. Bernard a Piconio in *Tripl. expos.* ad hunc locum.

(3) *Enarr. in Psal. civ*, num. 17; vide *Dissert. crit.* in S. Thom. P. De Rubeis Ord. Præd. Diss. vi, cap. 7.

(1) Edit. Ballerin. sermon. XXI.

(2) Dignus est, ut integer hic textus legatur.

omnes in textu Apostoli sumi de generibus singulorum, non de singulis generum, seu distributive; 3. lib. *De corrept. et grat.* cap. XV, ubi Apostolum intelligit de voluntate salvandi omnes homines non formali, sed causali, in quantum Deus facit nos velle salutem omnium hominum; ergo.

Resp. *Dist. antec.* Ut excludat expositionem pelagianorum et semipelagianorum, C. ut excludat nostram interpretationem de voluntate generali et antecedente N. Voluntatem enim Dei generalem, ac antecedentem salvandi omnes homines s. Augustinus nunquam inficiatus est, imo perpetuo eam supponit, ubi agit de morte Christi pro omnibus, de gratia sufficienti omnibus collata, et in locis a nobis superius citatis; sed reprobavit abusum istius textus sive ex parte pelagianorum, qui ex eo concludebant Deum velle omnium salutem, si homines velint salvari, at propriis viribus, non viribus gratiæ, ejus necessitatem illi negabant, sive ex parte semipelagianorum, qui admittebant quidem necessitatem gratiæ ad opus bonum ponendum; sed non ad desiderandum, volendum, inchoandum; sive ex eo, quod nullam peculiarem Dei prædilectionem erga electos prædicti hæretici agnoscerent, docentes Deum æque velle omnes homines salvos fieri, et quidem voluntate absolute efficaci ex parte sua. Quare merito reponebat s. Augustinus Deum voluntate absoluta, efficaci ac consequenti velle salvos fieri solos electos.

II. Inst. s. Augustinus constanter tanquam pelagianam rejecit et confutavit hanc generalem Dei voluntatem salvandi omnes homines.

Resp. *Dist. antec.* Istorum sensu intellectam, C. sensu catholico N.

III. Inst. Ergo hoc ipso, quod voluntas ista generalis pelagianis ac semipelagianis perplacuerit, suspecta est, ideoque rejicienda.

Resp. *neg.* sequelam. Nam constat non omnia quæ hæretici docent, inquit ipse Jansenius, de *Grat. Chr.* lib. VIII, cap. 21, esse hæretica; mos enim sollemnis omnium hæreticorum est, ut falsis vera misceant, miscendoque perturbent omnia, quo venenum quasi melle circumlitum ab incautis cum securitate hauriatur (1). Hinc, prout erronea est, juxta pelagianorum placita est rejicienda ejusmodi generalis voluntas, prout catholica est, juxta catholicorum principia retineri debet.

IV. Inst. Tam stupidi pelagiani non erant, ut admitterent in Deo voluntatem efficacem salvandi omnes homines quantum in ipso est, quæ tamen non impleatur; non enim ignorabant efficacem voluntatem Dei semper impleri: ergo in eo errabant, quod admitterent

generalem illam voluntatem antecedentem salvandi omnes homines, si ipsi voluerint.

Resp. *Trans. antec. Dist. conseq.* Ergo in eo errabant, quod admitterent generalem illam voluntatem salvandi omnes homines, si ipsi voluerint viribus naturæ, C. viribus gratiæ N. Hic enim est primarius ipsorum error, quem perpetuo impugnat S. Augustinus.

V. Inst. Voluntas antecedens et conditionata non semper impletur; atqui S. Augustinus nullam in Deo agnovit veram voluntatem, quæ non impleatur. Nam in *Enchiridio*, cap. XCV, ait: *In clarissima sapientiæ luce videbitur... quam certa, immutabilis, efficacissima sit voluntas Dei; quam multa possit et non velit, nihil autem velit, quod non possit; quamque sit verum, quod in psalmo canitur: Omnia quaecumque voluit, fecit. Quod utique non est verum, si aliqua voluit et non fecit; et quod est indignius, ideo non fecit, quoniam, ne fieret, quod volebat omnipotens, voluntas hominis impedivit.* Quod nisi credamus, subdit, cap. XCVI, *periclitatur ipsum nostræ confessionis initium, qua nos in Deum Patrem omnipotentem credere confitemur.* Quod, cap. XCVII, confirmat exemplo parvulorum, qui sine baptismo decedunt, de quibus dici non potest, quod salvi facti non fuerint, eo quod noluerint; et adductis Christi verbis: *Quoties volui congregare filios tuos... et noluisti*, interrogat: *Et ubi est illa omnipotentia, quæ in cælo et in terra omnia, quaecumque voluit, fecit, si colligere filios Jerusalem voluit et non fecit?* Demum, cap. CIII, expositis tribus superius memoratis interpretationibus apostolici textus, *Deus vult*, etc. addit aliam quaecumque eorum verborum expositionem admitti posse, dum tamen credere non cogamur, aliquid Deum omnipotentem voluisse fieri, factumque non esse; ergo.

Resp. *Dist. min.* S. Augustinus nullam agnovit in Deo veram voluntatem, quæ simpliciter absoluta sit, consequens et efficax, quæque non impleatur, C. nullam veram voluntatem, quæque ex parte Dei sit efficax, et conditionata ex parte creaturæ N. Id patet ex proposito S. Augustini in objectis locis refellendi pelagianos, qui nullam voluntatem absolutam, efficacem et consequentem salvandi electos admittebant, sed omnem Dei voluntatem conditionatam posuerunt, conditione se tenente ex parte creaturæ, et quidem ex solis viribus liberi arbitrii, addentes Deum non posse hominem salvare sine his naturalibus conditionibus; ad hunc autem errorem confirmandum abutebantur textu Apostoli et verbis Christi: *Quoties volui... et noluisti.* Ceterum S. Augustinum hanc generalem voluntatem antecedentem et efficacem ex parte Dei, conditionatam autem ex parte hominis, omnes salvandi agnovisse patet ex eodem *Enchiridio*, cap. CII, ubi eodem modo loquitur S. Doctor de voluntate Dei salvandi homines ac de voluntate salvandi omnes angelos; atqui Jansenio ipso fatente, *De grat. Chr.* lib. X, cap. 1, Deus habuit generalem voluntatem benevolentiam erga omnes angelos, ex qua, quantum in se est, omnium beatitudinem æternam vo-

(1) Sic etiam Bossuet, *Préface sur l'explic. de l'Apo-calyptse*, fatetur omnem errorem fundari in veritate, qua quis abutitur. Sic Massillon, *Disc. sur la vérité de la Relig.*, t. point, addit non esse errorem nisi vitiosam veritatis imitationem; hinc Comes de Maistre in op. *Eclaircissement sur les sacrifices*, chap. 3, in annotatione: « L'erreux, inquit, ne peut être que la vérité corrompue, c'est-à-dire une pensée procédant d'un principe intelligent plus ou moins dégradé. »

luit, omnibusque propterea beatitudinis consequendæ media sufficientissima largitus est; qui tamen non omnes salvati sunt, neque in omnibus impleta fuit hæc Dei voluntas; ergo.

VI. Inst. Ille censendus non est velle omnium salutem voluntate etiam conditionata, qui cum per ipsum stet ponere conditionem, per collationem nempe gratiæ efficacis, eam non ponit, atqui...; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Si conditio ab ipso solo pendeat, C. si ab alio simul N. Sic *dist. min.* Deus potest ponere conditionem largiendo gratiam efficacem, quæ nempe talis sit in actu secundo, ut dicitur, seu ex libero hominis consensu, C. quæ talis sit in actu primo, seu a se efficax in sensu Jansenii, quæque necessitatem inferat voluntati N. Sufficit proinde ex parte Dei, ut ipse dici possit veram habere voluntatem antecedentem salvandi omnes homines, si omnibus hominibus largiatur gratias vere sufficientes, quibus si homines consenserint, de facto salutem consequantur; quod Deus utique præstat, ut suo loco ostendemus, prout Jansenio ipso fatente præstitit relate ad omnes angelos.

VII. Inst. Voluntas illa Dei antecedens et voluntas altera consequens pugnare inter se videntur; sic enim Deus vellet et non vellet omnes homines salvare; ergo.

Resp. D. A. Pugnare inter se viderentur, si versarentur circa idem objectum, et *sub eodem respectu* spectatum, C. si *sub diverso respectu* N. Addatur Deum, juxta Jansenium, utramque voluntatem habuisse circa angelos ac primum hominem.

II. Obj. 1. Ex S. Thoma voluntas antecedens ea est, quæ præscindit a circumstantiis omnibus creaturæ, et 2. qualem habet iudex salvandi hominem homicidam; quæque 3. non habet effectum, nisi voluntas consequens adjungatur, ut ipse loquitur in *Lib. I. Sentent. dist. XLVII, q. 1, a. 2*, et quæst. 4. juxta eundem doctorem p. 1. q. 19, a. 6, ad 1; appellanda est potius *velleitas*, seu voluntas secundum quid, quam vera voluntas; ergo ex S. Thoma hæc Dei voluntas, quæ antecedit peccatum originale, sterilis est et otiosa velleitas, et 5. meræ complacentiæ, qualis est illa, qua Deus vult etiam dæmonum ac damnatorum salutem.

Resp. ad 1. D. Præscindit a circumstantiis creaturæ *personalibus* meriti vel demeriti, consensus vel dissensus gratiæ, et particularibus, C. a circumstantiis naturæ communibus, nempe peccati originalis N. Nam S. Doctor in priore ex duobus laudatis locis aperte docet voluntatem Dei consequentem esse eam, quæ supponit *præscientiam operum*; ergo antecedens Dei voluntas juxta ipsum ea est, quæ præscindit ab hac *præscientia operum*, et, ut ibidem loquitur, quæ præscindit ab eo utrum aliquis *consentiat an resistat gratiæ divinæ*.

Ad 2. D. Si esset adæquata similitudo, C. si inadæquata N. Jam vero, prout exponit ipse Gonet, hæc similitudo adæquata non est quantum ad omnia,

sed solum quantum ad aliquid. Hinc iudex ut provisor particularis nulla media præparat reo, quibus ipse capitis pœnam evadere possit; è contrario Deus ut provisor generalis per voluntatem antecedentem, qua vult omnes homines salvos fieri, dat omnibus media sufficientia ac necessaria ad salutem (1).

Ad 3. D. Principalem, nempe salutem, C. minus principalem, collationem scilicet gratiæ necessariæ ad salutem N.

Ad 4. D. Comparete ad voluntatem consequentem, *consideratis*; ut ipse ibidem loquitur, *omnibus circumstantiis particularibus*, C. in se N. Quod adeo verum est ex mente S. Doctoris, ut juxta ipsum voluntas beneplaciti; licet antecedens, actuosa sit, et *cujus effectus*, inquit loc. cit., *est ipse ordo naturæ in finem salutis, et promoventia in finem omnibus communiter proposita, tam naturalia, quam gratuita*. Quare semper sibi cohærens S. Doctor, tum alibi, tum *Cont. gent. lib. III, cap. CLIX*, subdit: « Deus quantum in se est, paratus est omnibus gratiam dare, vult enim omnes homines salvos fieri, et ad cognitionem veritatis venire, ut dicitur I ad Tim. II. Sed illi soli gratia privantur, qui in se ipsis gratiæ impedimentum præstant; sicut, sole mundum illuminante, in culpam imputatur ei, qui oculos claudit, si ex hoc aliquid malum sequatur; licet videre non possit, nisi lumine solis præveniantur. » Ex quibus obiter observamus non esse dumtaxat molinistarum, ut quidam dixerunt, *larga manu auxilia sufficientia omnibus conferre*.

Ad 5. D. Id est qualem vere habuit ante ipsorum damnationem, C. post damnationem N.

Inst. 1. Voluntas conditiona est Deo indigna. Sane 2. si Deus reipsa vellet omnium omnino salutem, inutile foret ipsum orare pro omnium salute; jam vero ex Apostolo debemus pro omnibus orare; ergo.

Resp. ad 1. D. Conditione se tenente ex parte ipsius Dei, Tr. vel C. ex parte objecti N.

Ad 2. Neg. maj. Deus enim potest velle omnium salutem sub conditione orationis nostræ. Addo nos orare pro ecclesia, pro pane quotidiano, licet Deus et Ecclesiæ firmitatem et panem promiserit (2)

DIFFICULTATES

Adversus mortem Christi pro omnibus.

I. Obj. Si constaret Christum pro omnibus reipsa

(1) Gonet tom. 1, disp. 4, *De volunt. Dei* a. 3, § 2, n. 83 ubi cum sibi opposuisset exemplum, seu paritatem mercatoris qui non censetur habere voluntatem sinceram conservandi merces dum eas projicit in mare ad naufragium vitandum, respondet nego paritatem; « Quia mercator, inquit, est aliqua persona particularis quæ solum intendit bonum particulare et utile, non vero bonum commune et generale totius universi; unde si ille posset adhibere media efficacia ad conservationem mercium, imminente tempestate, et ea tamen respueret, vel negligeret, non censeretur habere voluntatem veram et sinceram de illarum conservatione. Deus autem est causa generalis et universalis provisor, etc. » Cfr. ibid.

(2) Cons. Tournely, *De Deo*, q. xix, art. 10, concl. 3.

mortuum esse, ideo esset, quia passim in Scripturis legitur pro omnibus Christum passum esse, dedisse semetipsum redemptionem pro omnibus, aliaque ejusmodi. Atqui ex his vocibus *omnes, omnibus*, etc. nihil confici potest; cum exploratum sit ejusmodi voces vel ad paucos restringi vel ad multos; sic Joan. XII, 32, dicitur: *Si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum*; Joan. I, 9: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*; I Cor. XV, 22, *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur*; licet de facto Christus nec ad se omnes traxerit, nec omnes illuminet, nec omnes vivificet; ergo.

Resp. *Dist. maj.* Etiam, *C.* tantum *N.* Recolantur dicta in probationibus. *Neg. min.* Ad prob. *D.* Scriptura has voces sæpe restringit ac limitat, *Tr.* semper et in casu nostro *N.* Absurdum enim est concludere nunquam in vera sua significatione ac latitudine accipi voces *omnes*, etc., ex eo quod eadem voces interdum limitentur.

I. Inst. Scriptura in casu nostro hanc vocem limitat, si expresse affirmat Christum pro multis dumtaxat mortuum esse; atqui... Etenim Matth. XX, 28, Christus testatur se venisse *animam suam dare redemptionem pro multis*; et cap. XXVI, 28: *Hic est sanguis Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum*, seu prout legitur apud S. Lucam cap. XXII, 20; *Qui pro vobis fundetur*, et Hebr. IX, 28. *Christus semel oblatus est ad multorum exaurienda peccata*; ergo.

Resp. *Dist. maj.* Si expresse affirmet Christum pro multis mortuum esse, ita ut vox multis supponat pro *Omnibus*, *C.* pro multis tantum, *subdist.* effective, *C.* affective *N.* *Dist.* pariter minorem. Itaque observat ipsemet Augustinus, *Op. imperf. lib. II, cap. CLXXV*: *Non repugnare omnes multos significare, quia ipsi omnes non pauci, sed multi sunt*. Deinde concedimus Christum reipsa quoad effectum, seu salutem in actu secundo, non mortuum esse nisi pro multis, quia de facto non omnes salvantur; sed contendimus eum quoad affectum, seu intentionem suam in ordine ad media salutis omnibus obtinenda et applicanda, pro omnibus, nemine excepto, mortuum esse. Quod si non omnes salvantur id ex culpa solum reprobatorum est (1). Nec prætereundum est, ex collatione textus S. Matthæi cum textu S. Lucæ evidenter

(1) Atque hic illorum solutio, quam plures tamen dare solent, non videtur satis accurata, quum dicant Christum mortuum esse pro omnibus quoad *sufficientiam*, non tamen quoad *efficientiam* sive effectum. Si enim sermo esset tantum de sufficientia pretii a Christo soluti, jam nulla superesset controversia cum jansenistis. Ipsi enim ultro dant, pretium sanguinis Christi sufficiens esse ad omnium solvenda peccata, imo et damnatorum et dæmonum etiam. Sed controversia est, utrum Christus tale pretium solverit ad promerendum omnibus gratias necessarias ad salutem, nec ne; et præterea an eas ita promeruerit ex intentione eas reipsa omnibus *conferendi*, et non solum *offerendi*, quin reipsa tribuat, ut nonnulli autumant.

constare, Christum etiam pro reprobis sanguinem fudisse: siquidem Juda reprobis, prout fert communis sententia, erat unus ex communicantibus, et tamen Christus dicit: *Pro vobis fundetur*; ergo.

II. Inst. Atqui Scriptura restringit vocem *omnes* ad multos, ut multorum nomine non veniant nisi electi; nam Apoc. V, 9 dicitur: *Redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu et lingua*, etc. et Joan. X, 15: *animam meam pono pro ovibus meis* (1), et aliis omissis Matth. XV, 24, Christus aperte declarat se non esse missum, *nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel*; ergo.

Resp. *Dist. antec.* *Nisi electi* quoad efficaciam in actu secundo, seu quoad effectum, *C.* quoad efficaciam in actu primo, seu quoad affectum, et gratiæ necessariæ largitionem *N.* Responsio patet ex dictis. Quum igitur Scriptura redemptionis beneficium restringere videtur, sive cum dicit Christum mortuum esse pro electis, vel pro ovibus suis, ut in locis citatis, sive quum alibi dicit eum mortuum esse pro credentibus, *ut omnis, qui credit in eum, non pereat*, vel pro iis, qui sunt in ecclesia: *Tradidit semetipsum pro ea*; hæc dicuntur non in sensu *exclusivo*, sed *præcisivo*, id est, præcise affirmat Scriptura Christum mortuum esse pro electis in sensu a nobis exposito, nec tamen negat ipsum mortuum etiam esse pro ceteris, sed solum ibi de illis reticet, quod alibi non semel, ut vidimus, clare inculcat. Christus proinde *redemit omnes, vocavit multos, salvavit paucos*, quia omnes suo modo vocantur, multi credunt, et pauci perseverare volunt.

III. Inst. Pro illis solis mortuus est Christus pro quibus oravit; atqui oravit pro solis prædestinatis; nam Joan. XVII, 9, Christus sic Patrem orat: *Non pro mundo rogo; sed pro his, quos dedisti mihi*; ergo.

Resp. *Dist. maj.* Oravit pro solis apostolis, seu pro solis prædestinatis, hac singulari oratione, *Tr.* nunquam oravit pro omnibus *N.* Hinc dato etiam, quod in citatis locis Christus oraverit pro omnibus et solis prædestinatis, nihil inde concludi potest, nisi probetur Christum nunquam pro aliis orasse. At vero tantum abest, ut hoc probetur, ut potius contrarium constet: nam in hac eadem oratione v. 20. orat pro omnibus credituris, dicens: *Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me*; v. 21 orat, *ut mundus credat, quia tu me misisti*; Luc. XXIII, 34. orat pro suis tortoribus; *Pater dimitte illis*; et alibi legimus: *Erat pernoctans in oratione Dei* (Luc. VI, 12); ergo.

IV. Inst. 1. Si Christus orasset pro omnibus, omnibus de facto obtinuisset salutem, cum Christi oratio semper exaudita fuerit a Patre: *Ego sciebam*, ait ipse Christus, Joan. XI, 42, *quia semper me audis*, et Hebr. V, 7 de Christo dicitur: *Exauditus est pro sua reverentia*; atqui non omnes salvantur; 2. concludendum est igitur cum Jansenio Christum orasse pro quibus-

(1) Τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων, ubi observandum in græco textu non haberi *meis*.

dam, ut salvarentur, pro aliis, ut justificarentur, pro aliis, ut crederent sine charitate, et eodem modo pro his tribus classibus passum et mortuum fuisse (1); et sic omnia coherens.

Resp. Ad 1. *Dist. maj.* Si Christus non semper orasset consentanee cum voluntate Patris, C. si semper oravit consentanee cum Patris voluntate N. Jam vero quum in Patre seu in Deo duplex distinguatur voluntas, antecedens et consequens, juxta dicta, relate ad hominum salutem, hinc Christus pro duplici illa divina voluntate semper oravit, semperque exauditus est. Id manifestum fit ex ipsius oratione, quam fudit in horto dicens: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste; verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu*; quæ oratio erat conditionata et conformis voluntati Patris. Quum igitur voluntas Dei antecedens sit, ut omnes salventur, consequens vero prævisionem meritorum, ut non salventur, nisi qui gratis usque ad mortem bene usi fuerint; hinc Christus eodem sensu oravit et exauditus est; etsi non omnes de facto salventur.

Ad 2. *D.* In ordine tamen ad salutem ab ipso intentam, quam credentes et justificati, bene utendo gratis sibi concessis, possint obtinere. C. ut non consequerentur nisi gratias temporales fidei et justificationis per exclusionem salutis N. Hoc enim abhorret a Dei idea, qui non alio fine ejusmodi gratias largiretur, nisi ut homines deterius damnarentur.

V. Inst. Juxta S. August. *De civitate Dei*, lib. XXI, cap. XXIV: *Si de aliquibus certa esset (ecclesia), quod prædestinati sint in æternum ignem ire cum diabolo, 1. tam pro eis non oraret quam nec pro ipso.* Atqui Christus noverat reprobos ad æternum ignem destinatos. Ergo pro eis non oravit, 2. imo nec mortuus est; alioquin pœnas luisset peccatis reproborum debitas, qui proinde jam damnari non possent.

Resp. ad 1. *Dist. maj.* Non oraret consequenter ad prævisam eorum damnationem, C. non oraret antecedenter ad ejusmodi prævisionem, N. Sic *dist. consequ.* Christus pro eis non oravit consequenter ad prævisam eorum damnationem, C. antecedenter ac præcissione facta ab usu vel non usu gratiarum, quas ipsi promeritus est N. Reprobatio enim non est nisi effectus abusus seu non usus gratiarum; gratias autem ad salutem necessarias Deus, ex S. Thoma loc. cit. et ut nos suo loco ostendemus, omnibus concedit quia vult omnes homines salvos fieri, misitque Filium suum, ut daret semetipsum pro omnibus; proprio enim filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, ut ait S. Paulus (Rom. VIII, 32), ut quemadmodum omnes in Adam mortui sunt, sic in Christo, quantum ex se erat, vivificarentur.

Ad 2. *D.* Pœnas peccatis reproborum debitas luisset conditionate, C. absolute N. Nempe Christus passione sua meruit pro omnibus gratias, quibus homines bene utentes applicarent sibi merita mortis suæ; quæ conditio si ab hominibus impletur, remis-

sionem peccatorum consequuntur et salvantur; si non impletur, damnantur et pereunt, prout damnantur reprobi, qui conditionem istam non implent, et ideo non implent, quia nolunt implere, ita ut nemo dicere possit: *Per Deum abest* (Eccli. XV, 11), quominus salvus sit.

II. Obj. Ex ss. patribus. S. August. *Tract. I, in epist. Joan.* num. 8, expendens verba illa: *Ipse est propitiatio... pro totius mundi*, intelligit mundi nomine *ecclesiam*, pro qua sola Christus mortuus est; *Tract. autem LII in Joan.* expendens illud Christi: *Omnia traham ad me ipsum*, exponit de omnibus prædestinatis; sic lib. XXI, *De civitate Dei*, cap. XXIV, exponens verba Apostoli, Rom. XI: *Conclusit omnia in incredulitate, ut omnium miseretur*, ait: *Omnium itaque miseretur vasorum misericordie... eorum scilicet, quos ex gentibus, et eorum quos ex Judeis prædestinavit, vocavit, justificavit, glorificavit, non omnium hominum, sed istorum omnium neminem damnaturus; quia, ut scribit ad Evodium, Epist. CLXIX, alias CII. Non perit unus ex illis, pro quibus mortuus est Christus; atque ut habet De adult. conjugis, lib. I, cap. XV: Omnis, qui sanguine Christi redemptus est, homo est; non tamen omnis, qui homo est, etiam sanguine Christi redemptus est.* Ergo juxta S. Augustinum Christus pro solis credentibus, seu pro solis potius prædestinatis mortuus est. Addi possunt Prudentius episcopus Trecentensis in *Tractoria*; nec non S. Remigius episcopus Lugdunensis in lib. *De tribus epistolis*, et in lib. *De tuenda veritate Scripturæ*, ubi capitulum IV Carisiacum, de Christi morte pro omnibus, velut absurdum et erroneum reprehendit; item concilium Valentinum III, damnans eundem canonem Carisiacum, definiensque Christum pro solis credentibus mortuum esse; synodi Lingonensis et Tullensis, quarum capitula confirmavit Nicolaus I (1); ergo.

Resp. 1. Ergo juxta citatos auctores Christus saltem mortuus est etiam pro reprobis fidelibus, ac proinde non pro solis prædestinatis, ut cum prædestinatis contendit Jansenius.

Resp. 2. *Dist. cons.* Ergo juxta allatas patrum et conciliorum auctoritates Christus pro solis credentibus mortuus est, imo pro electis, ad obtinendum eis de facto fidem vel salutem coherenter ad voluntatem Dei consequentem, C. pro solis credentibus vel electis mortuus est ad exceptionem infidelium et reproborum, ita ut eis non promeruerit media sive gratias necessarias ad fidem ac salutem coherenter ad voluntatem Dei antecedentem N. Dummodo hæc principia probe teneantur, difficile non est illas patrum ac conciliorum sententias, quæ specie sibi contrariæ videntur, conciliare.

Neque omittendum est, 1. propositum patrum et conciliorum, quæ nobis opponuntur, esse pelagianorum ac semipelagianorum erroneam et hæreticam evertere doctrinam de æquali Dei et Christi affectu

(1) *De gratia Chr.* lib. III, cap. 21, p. 164, col. 2.

(1) Jans. tom. III, lib. III, cap. 21. pag. 103, col. 2, A. Item pag. 165, col. 2, C.

erga omnes sive prædestinatos sive reprobos, adeo ut utrorumque discretio, ut sæpius diximus, a solis pendeat naturæ viribus.

2. Hæc auctoritates, si ad vivum resecari deberent, æque premere adversarios, qui concedunt Christum obtinuisse reprobis gratias saltem temporales.

3. Capitulum IV Carisiacum damnatum fuisse tum a synodis Valentina ac Tullensi tum a s. Remigio Lugdunensi errore facti deceptis, eo quod putaverint eo sensu concilium Carisiacum definivisse Christum pro omnibus mortuum esse, ut mortuus pariter fuerit pro dæmonibus ac damnatis (1). Prudentius autem Trecensis nullius hæc in parte auctoritatis est, utpote qui ad errores prædestinationum declinaverit.

PROPOSITIO III. — *Deus voluntate seria et antecedente vult etiam infantes decedentes sine baptismo salvos fieri, et Christus pro iisdem mortuus est.*

Hæc propositio pia est et communis inter theologos; nam eadem argumenta, quæ militant pro generali Dei voluntate salvandi omnes prorsus adultos, æque militant pro voluntate Dei salvandi omnes infantes, quacumque demum ratione ex hac vita sine baptismo eripiantur; imo majorem quodammodo vim pro infantum salute præ se ferre videntur, quatenus infantes ea impedimenta divinæ gratiæ non opponunt, quorum tamen salutem Deum, quantum ex se est, vere exoptare ac velle ostendimus.

Quare generali hoc solo argumento hanc propositionem evincimus: Deus sincere vult etiam istorum infantum salutem, si Christus et pro his infantibus sanguinem suum fudit ac mortuus est, ut ipsi pariter in eo vivificarentur; atqui...

Jam vero minor evidenter patet ex auctoritate Apostoli, II Cor. V, 14, 15: *Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt; et pro omnibus mortuus est Christus.* In quæ verba hæc habet S. Augustinus, *Op. imp. contra Julianum*, lib. I, cap. LXIV: *Unus pro omnibus mortuus; ergo omnes mortui sunt. Conclusio hæc Apostoli invicta est, ac per hoc, quia et pro parvulis mortuus est, profecto etiam parvuli mortui sunt.* Et ibid. lib. II, cap. CLXIII: *Clamat Apostolus: ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est; et vos reclamatis: non sunt mortui parvuli; clamate et quod sequitur: ergo non pro ipsis mortuus est; ergo.*

Ad præoccupandas adversariorum difficultates notandum est hanc Dei voluntatem antecedentem sub duplici respectu conditionatam dici posse; tum scilicet ex parte parentum, tum ex parte ordinarii naturæ cursus; quatenus Deus, quantum ex se est, velit quidem et hos salvos fieri, et applicari ipsis

(1) Patet ex ipsis verbis can. iv, Conc. Valent. III, apud Labbeum, tom. VIII, col. 136, et can. iv, Conc. Tullens. iisdem verbis concepti ac can. iv, Syn. Valent. ibid. fol. 690. Cfr. de hoc arg. Petav. lib. xviii, *De incarnat.* cap. 8 et seqq.; et Caroli du Plessis d'Argentré soc. Sorbon. *Commentarium historicum de prædestinat. ad gloriam et reprobis.* capp. 7 et 8. Lut. Par. 1709.

media ipsa generalia, quæ et pro ipsis præparavit, dummodo tamen non obsistat reati istorum applicationi aut perversa parentum voluntas aut aliqua ipso- rum culpa ac negligentia, vel dummodo non obstat ordinarius naturæ cursus, quem ipse utpote provisor universalis non vult perturbare et impedire, ut istis infantibus in particulari salutis media de facto applicentur; alioquin perpetuo ad miracula confugere deberet. Hinc antecedens hæc Dei voluntas juxta nostrum concipiendi modum ratione prior est prævisione istorum impedimentorum; e contrario voluntas Dei consequens circa effectivam infantium salutem et perditionem ea est, quæ eorumdem impedimento- rum prævisionem subsequitur.

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Deus non vult salutem illorum, quibus nulla præparavit aut confert media ad salutem consequendam idonea; atqui tales saltem infantes sunt in utero matris morientes; ergo.

Resp. *Dist. maj.* Quibus nulla præparavit aut confert media ad salutem consequendam idonea nec immediate neque mediate, *Tr.* saltem mediate *N.* Tales sunt infantes isti, quorum parentibus Deus auxilium sufficiens et idoneum confert pro loco et tempore, quo non solum propriæ, sed etiam salutis filiorum prospiciant. Ita auctor librorum *De vocat. gentium*, lib. II, cap. XXIII: *Non irreligiose arbitror credi, inquit, neque inconvenienter intelligi, quod isti paucorum dierum homines ad illam pertineant gratiæ partem, quæ universis semper est impensa nationibus, qua utique, si bene uterentur eorum parentes, etiam ipsi per eosdem juvantur.* Semper propterea supponitur aliqua culpa ex parte parentum aliorumve quorum curæ commissi sunt, ob quam infantes decedunt sine regenerationis lavacro.

Resp. 2. *Dist. maj.* Non præparavit media ad salutem idonea ex defectu parentum, vel naturalis causarum secundarum ordinis quem Deus ut provisor universalis impedire non vult, *C.* ex defectu conferentis, nempe Dei *N.* S. Thomas in lib. IV. *Sent.* dist. VI, q. 1, art. I ad 1: *Dicendum, inquit, quod non ex defectu divinæ misericordiæ (infantibus) in maternis uteris existentibus remedium non exhibetur; sed quia non sunt capaces illius remediū... quia non possunt subijci operationi ministrorum Ecclesiæ, per quos talia remedia ministrantur.* Quia scilicet, ut observat Suarez, *De providentia gratiæ circa reprobos*, lib. IV, cap. IV, num. 10, divinæ voluntatis affectus circa æternam salutem horum parvulorum habet rationem cujusdam intentionis illius finis, quatenus per media comparari potest, scilicet, ut loquitur n. 12, per quæ salus applicari solet (1). Utraque responsio bona est; eam quilibet seligat, quæ magis sibi arriserit.

(1) Cfr. *De providentia grat.* lib. IV, cap. 4, ubi fuse hæc evolvitur materia, et rejecta illorum theologorum sententia, qui voluntatem Dei circa horum infantium salutem exponunt de mera quadam complacentia, quæ reperiri in Deo potest etiam quoad damnatos,

II. Obj. s. Augustinus sensit Deum nullo modo velle istorum infantium salutem; cæteris enim locis prætermisissis, *Ep. CCXVII* ad Vitalem, num. 17, ita loquitur S. Doctor: *Quomodo dicitur omnes homines eam (gratiam) fuisse accepturos... cum multis non detur parvulis, et sine illa plerique moriantur? et aliquando cupientibus festinantibusque parentibus, ministris quoque volentibus ac paratis, Deo nolente, non detur; cum repente, antequam detur, expirat, pro quo, ut acciperet, currebatur; ergo.*

Resp. *Neg. antec.* Ad prob. *D.* Deo nolente voluntate consequente, *C.* voluntate antecedente, vel *N.* vel *subdist.* voluntate negativa, non tollendi scilicet illa impedimenta, *C.* voluntate positiva, seu ex directa ordinatione impedimentorum *N.* Excludit s. Doctor voluntatem solam efficacem et absolutam, non

pergit eximius doctor ostendere, quomodo vera ac proprie dicta sit in Deo voluntas circa salutem talium infantium, et quomodo vere ac proprie pro iisdem Christus mortuus fuerit, etsi salutem et fructum Christi mortis de facto non consequantur ob impedimenta recensita, quæ Deus vincere ac superare non intendit generali illa voluntate; vocatque hanc sententiam communionem inter theologos. Ibique argumenta Vasquezii in *I part. S. Thomæ*, disput. xvi, cap. II, soluta inveniuntur. Profecto, si Vasquez prævidisset quo pacto Jansenius sua erat sententia abusus, in eam minime concessisset. Idipsum de nonnullis aliis recte pronunciare licet. Addo Vasquezium fortasse nonnisi verbis a communi Theologorum sententia recedere; sic enim scribit in *I. part. S. Th. q. cvi, cap. 3*: « Ceterum tribus de causis dicere possumus Christum pro omnibus parvulis mortuum esse, qui tamen pro dæmonibus nullo modo mortuus dicitur: primo, quia communis erat causa parvulorum et omnium hominum, ob quam venerat, et pro qua oravit, extra quam dæmones omnino erant. Secundo, quia juste et pie credimus Christum non expresse denegasse ullis parvulis meritum suum, et a fructu suæ passionis apud Patrem eos exclusisse, sicut dæmones rejecti. Tercio, quia non minus pie affirmare possumus Christum voluntate simplicis affectus omnibus parvulis, nemine excepto, etiam post peccatum primi parentis, salutem desiderasse, sicut sibi ipsi vitam concupivit, atque ita pro omnibus orasse, ut salutem consequerentur, sicut pro se, ut liberaretur a morte, sed cum ea conditione, quam pro se facta adjecit: Verumtamen non mea, sed tua voluntas fiat. » Deinde dicta confirmat auctoritate S. Prosperi.

autem conditionatam, qualem nos propugnamus. Id patet ex eo, quod s. Augustinus locis supra adductis habuerit mortem Christi, pro istorum parvulorum salute oblatam, ut principium inconcussum, quo utitur ad demonstrandam in omnes peccati originalis propagationem. Manifestum est autem Christum mortem suam non obtulisse pro salute illorum, quorum salutis nequidem antecedentem et conditionatam in Deo voluntatem existere sciebat.

Inst. Non desunt catholici theologi, qui negent Deum velle parvulorum istorum salutem, quique propterea negent Christum pro illis proprie mortuum esse, eumque solum quoad causæ communitatem et sufficientiam pretii mortuum esse contendunt; ergo.

Resp. *D. A.* Sed immerito, quique manifeste contradicant Apostolo, *C.* jure ac juxta Apostoli doctrinam *N.* Manifeste enim istorum theologorum sententia adversatur Apostolo docenti: *Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt*; quorum verborum hic sensus est: si unus mortuus est ad liberandos omnes a morte, ergo omnes per peccatum mortui sunt; alioquin, ut per se patet, nulla esset illatio ab Apostolo facta. Præterea hæc verba: *Unus pro omnibus mortuus est*, sumi debent sensu obvio et proprio; atqui sumpta sensu obvio et proprio significant Christum mortem suam Patri obtulisse ex sincera voluntate, ut omnibus prodesset ad salutem. Ipso enim Jansenio fatente (qui certe hac in parte suspectus esse non debet), Christum esse passum, crucifixum, mortuum, se redemptionem dedisse, vel propitiatorem esse pro omnibus, plus aliquid dicit, quam nude pretium sufficiens obtulisse, quod iis applicari nolit. Illud exim indicat, intentione morientis pretium pro illis oblatum esse, ut ejus oblatione placatus Pater eos reipsa de servitute liberaret (1). Illic est fidelium sensus, et sensus ipsius s. Augustini, ut superius ostendimus. Ad hæc porro si attendissent doctores, qui nobis opponuntur, nunquam profecto inconsiderate in illam descendissent sententiam. At rursum de hoc argumento in tract. *De gratia*.

(1) Tom. III, lib. III, cap. 21, p. 164, col. 1, B.

DE DEO EJUSQUE ATTRIBUTIS PARS QUARTA

DE PROVIDENTIA AC DE PRÆDESTINATIONE.

Ad divinam scientiam simul et voluntatem, ut animadvertit s. Thomas in præmio quæstionis XXII, potissimum spectat tum generalis rerum omnium providentia, tum peculiaris Sanctorum prædestinatio; quare ordo doctrinæ postulat, ut de his distinctis capitibus mox disseramus. De divina autem seu beatifica visione, quæ est prædestinationis objectum et finis, commodius agemus in tract. *De Deo creatore*.

CAPUT I.

De providentia.

Recte divina providentia, quæ a procul videndo dicitur, definitur a s. Thoma, p. I, q. 22, art. 1: Ratio ordinis rerum in finem in Deo existens (1).

(1) Præclare a Seneca, *Ep. LXXI, 13*, editionis

Duo providentiæ complectitur, ipsam rerum omnium ad suos fines ordinationem, quæ pertinet ad intellectum, et istius ordinationis per media idonea in tempore executionem, quæ spectat ad voluntatem.

Præter epicureos divinam providentiam negarunt fatalistæ, nec non ii omnes, qui universalia quidem a Deo procurari affirmarunt, non autem singularia ac minima quæque; item ex recentioribus illi philosophi, qui ita in omnibus vident causarum secundarum effectiorem, ut nullibi Dei operationem agnoscant, qui etsi conceptis verbis providentiam haud negent, ita tamen se gerunt et loquuntur, ac si nulla Dei providentia esset. At non solum fides docet, verum etiam ratio persuadet, Deum res creatas cunctas, licet minimas, actusque nostros etiam liberos infinita sua providentia temperare.

PROPOSITIO. — *Datur in Deo providentia, quæ ad omnia et singula se se extendit.*

Propositio ad fidem spectat; nihil enim est in Sacris Litteris magis expressum quam Dei providentiam se se ad omnia porrigere; sic Sap. XII, 13, dicitur: *Non est alius Deus, quam tu, cui cura est de omnibus*; et Ps. CXVHI, 91: *Ordinatione tua perseverat dies, quoniam omnia serviunt tibi; sortes ipsæ, quibus nihil magis fortuitum videtur, teste Salomone, Prov. XVI, 33, mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur*; demum Christus, ne plura congeram, apud Matthæum, cap. VI, 26 et seqq., et apud Lucam, cap. XII, 22 et seqq., distinctissime tradit volatilia cæli, hortorum lilia, fœnum agri et capillos capitis omnino subjici providentiæ Dei, ita ut illorum ne unum quidem cadat absque ejus nutu; unde colligit idem Christus multo magis nihil esse vel minimum in humanis actibus, quod ab ejus providentia ordinatum non sit.

Id ipsum confirmatur ex ratione; nam omnia argumenta, quæ superius ad probandam Dei existentiam allata sunt, ejusdem etiam providentiam evincunt. Quod ait S. Thomas loc. cit. ostendit: Si enim Deus adspectabilis hujus mundi est conditor, omnia, quæ in eo bona sunt, Deo tribuamus oportet; inter bona autem hujus universi numerari profecto debet rerum omnium ad certos fines ordinatio, quam ignorare aut inficiari non potest nisi is, qui mirabiles constantesque naturæ leges stupide non considerat: ergo hujus quoque ordinis auctor est Deus, sive in Deo est providentia et ratio ordinis rerum in finem.

Eandem vero ad quæcumque prorsus extendi probat art. seq.; cum enim Deus semper agat propter finem, quidquid agit in suum etiam finem dirigit; tam late igitur patere Dei providentia debet quam ejus efficientia; atqui hæc ad singulas res tametsi viliissimas diffunditur; ergo et illa. Itaque ut omnes creatæ res existentiam sui auctoris ostendant, sic ordo in illis elucens summi provisoris præsentiam, sapientiam præstantiamque demonstrat.

Taurinensis providentia dicta fuit, *æterna ars cuncta temperantis Dei.*

Jure proinde Cleniens Alex. *Strom. lib. IV: Qui providentiam, inquit, esse non putat, revera atheum se putat*; et lib. V: *Nec responsionem, sed pœnam mereri, testatur, eum, qui demonstrari sibi petit esse providentiam. Ceteros patres omitto; exscribendi enim libri integri essent, si testimonia huc spectantia afferre quis vellet (1).*

Ad præcavendas difficultates notandum est, Deum, etsi rebus omnibus provideat, non providere tamen omnibus immediate. Providet scilicet immediate, cum per se solum media exequitur; mediate vero, cum media exequitur per causas secundas. Quod quidem facit, ut ait S. Thomas (q. cit. art. 3), *non propter defectum suæ virtutis, sed propter abundantiam suæ bonitatis, ut dignitatem causalitatis communicet.* Sive autem provideat immediate sive mediate, semper assequitur finem ultimum et generalem, nempe gloriam suam; at non semper, quod sedulo notandum, assequitur fines particulares; quia non omnes, sed aliquos tantum intendit efficaciter, alios vero solum intendit conditionate. Ad rationem autem perfectæ providentiæ non requiritur, ut finem ineffaciter et conditionate tantum volitum provisor assequatur; nam declinatio a fine sic volito est medium sapienter ordinatum ad finem ultimum et generalem efficaciter intentum, et ad ejus assecutionem efficaciter perducit (2).

DIFFICULTATES.

I. Obj. Non obscure Scriptura ipsa insinuat Deo curam non esse de omnibus et singulis; Apostolus enim I. Cor. IX, 9: *Numquid de bobus, inquit, cura est Deo?* et Habacuc I, 14: *Facies homines quasi pis-*

(1) Cfr. Petav. *De Deo lib. viii, a cap. i ad iv.* et Lessius in opusc. *De Provid. Numinis.* Comes De Maistre in suis *Soirées de Saint-Petersbourg* eleganter non minus quam solide hoc prosequitur et evolvit argumentum de divina Providentia. Quod pariter præstitit Cl. Rosmini, *Opuscoli filosofici*, vol. i, Milano 1827, præsertim *Della divina Provvidenza saggio primo*; licet vero tria subsequentiæ specimina ad aliud argumentum referri videantur, ad eundem tamen scopum seu finem Divinæ providentiæ constabiliendæ referuntur. Cfr. præfatio Cl. auctoris. Ex antiquis inter ceteros Theodoretus decem orationes scripsit *De providentia Dei*; Synesius episcopus Cyrenes scripsit libros duos *De providentia*, quos cum ceteris ejusdem operibus vulgavit et interpretatus est Petavius, Parisiis 1653, vol. 1; Salvianus Massiliensis episc. scripsit libros octo *De vero judicio et providentia Dei.*

(2) Cons. S. Th. p. 1, q. 22, art. 2, ad 2, ubi ait: « Quod aliter de eo est, qui habet curam alicujus particularis, et de provisoro universalis; quia provisor particularis excludit defectum ab eo, quod ejus curæ subditur, quantum potest; sed provisor universalis permittit aliquem defectum in aliquo particulari accidere, ne impediatur bonum totius... Cum igitur Deus sit universalis provisor totius entis, ad ipsius providentiam pertinet, ut permittat quosdam defectus esse in aliquibus particularibus rebus, ne impediatur bonum universi. Si enim omnia mala impediarentur, multa bona deessent universo; non enim esset vita leonis, si non esset occisio animalium; nec esset patientia martyrum, si non esset persecutio tyrannorum. »

ees maris, et quasi reptile non habens principem; in quæ verba nota est Hieronymi expositio cum asserit: *Absurdum esse, etc.*; neque ab his abhorreretur videtur ipse Angelicus Doctor, p. 1, q. 23, art. 7, inquit: *Quod licet Deus sciat numerum omnium individuorum, non tamen numerus vel boum vel culicum, etc. est per se præordinatus a Deo*; qui proinde concludit, in lib. 1 *Sent.* dist. XLVI, q. 1, art. 3 ad 6: *Quod si nullus homo peccaret, universum genus humanum melius foret*; ergo.

Resp. *D. A.* Id est, eadem ratione, *C.* diversa ratione *N.* Hæc enim omnia, quæ adducta sunt, hisque similia, quæ adduci possent, non aliud evincunt, nisi inesse Deo specialem magis curam ac providentiam erga homines quam circa bruta animantia; etsi et istis provideat.

Itaque Apostolus loc. cit. ratiocinatur a minori ad majus, quasi diceret: si curat Deus boves, quibus triturantibus os alligari vetat, negliget nos verbi sui ministros, nec magis alendos præcipiet?

Verba Habacuc *respective*, ad homines nempe, non absolute accipienda sunt.

Textum s. Hieronymi superius exposuimus.

S. Thomas in primo textu loquitur de speciali præordinatione, quam individua non habent primario et ratione sui, sed solum respectu ad suas species, quæ peculiari ratione ad universi perfectionem pertinent, et ad quam præordinantur, ut ibidem S. Doctor explicat, et *De veritate*, quæst. v.

In altero vero loquitur de bono particulari et hominum proprio in se spectato, non autem de bono in genere, sive respectu totius universi, et præsertim majoris gloriæ Dei.

II. Obj. Providentia sine justitia in Deo admitti nequit; jam vero totum hoc universum injustitia plenum est. 1. Impiis enini prospera, et adversa justis sæpe contingunt; 2. exinde frequentes in Sacris Litteris justorum querelæ et expostulationes. *Quare impii vivunt?* interrogat Job (XXI. 7); *Quare via impiorum prosperatur?* sciscitatur Jeremias (XII, 1); et regius Psaltes fatetur (Ps. LXXII, 2) de se: *Mei autem pene moti sunt pedes.... pacem peccatorum videns.* His accedit 3. inæqualis bonorum malorumque distributio, quæ testimonium dicit adversus justam Dei providentiam. Ipsa 4. quotidiana experientia ostendit non pro uniuscujusque meritis, sed pro uniuscujusque industria, res omnes succedere. Quod 5. quidem coheret cum eo, quod Ecclesiastici XV, 14, de homine dicitur, nempe Deum ipsum *reliquisse in manu consilii sui*; et 6. Quod Psalmista de impiis asserit (Ps. LXX, 13), Deum dimisisse *eos secundum desideria cordis eorum*; ergo.

Resp. *Dist. maj.* Universum plenum est injustitia apparenti, *Tr. reali N.*

Ad 1. Data facti veritate, quæ verisimilius falsa est, *D.* Prospera impiis et adversa justis sæpe contingunt ex peculiari et altiori dispensatione divinæ providentiæ ac justissimis causis, *Tr.* vel *C.* ex defectu providæ justitiæ *N.* Deus enim hac ratione et

majoris meriti occasiones justis præbet et majoris ruinæ impiorum malitiæ. Cum insuper nemo tam bonus sit, qui interdum non delinquit, sic nemo tam malus, qui bonum aliquod identidem non operetur; cum vero Deus nullam bonam actionem sine remuneratione vel malam velit esse absque punitione, hinc justorum peccata hic temporali pœna castigat, ac bona impiorum opera temporali prosperitate remuneratur, utrisque reservans in altera vita vel præmium vel penam eorum operibus pro meritis rependendam. Addo demum nihil adversarios proficere, nisi ostendant justos præcise-miseros et afflictos esse, quia justis, malisque bona ac prospera succedere, quia mali sunt; quod nunquam ipsi præstarent vel præstare poterunt (1).

Ad 2. *D.* Et ejusmodi justorum querelæ prove-niebant ex zelo justitiæ, *C.* ex dubitatione justæ divinæ providentiæ *N.* In has enim querelas interdum justis erumpebant ex zelo justitiæ, atque ex eo quo flagrabant amore divinæ gloriæ. Ceterum et Jeremias vocat ibidem Deum justum, et David pariter subdit: *Labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, et intelligam in novissimis eorum.*

Ad 3. *Neg.* inæqualem bonorum malorumque distributionem testimonium dicere adversus providentiam; sed dico eam potius valde commendare, tum aliis de causis, tum ut magis fides nostra exerceatur, et in æternorum spem altius assurgat; tum etiam ut pateat, quam differant boni a malis, cum utrique pari modo torquentur. *Manet enim, pulcherrime inquit s. Augustinus, dissimilitudo passorum etiam in similitudine passionum; et licet sub eodem tormento, non est idem virtus et vitium... nam pari motu exagilatum et exhalat horribiliter cœnum, et suaviter fragrat unguentum* (2).

Ad 4. *D.* Quia Deus statuit res in hac vita permitti et agi suis motibus, *C.* secus *N.* Et hoc quidem data veritate assertionis, quæ posset multis capitibus falsa ostendi, saltem sic absolute sumpta; cum sæpe eventus neque hominum consiliis, neque industriæ, aut malitiæ respondeant (3).

Ad 5. *D.* Fatetur Ecclesiasticus Deum reliquisse hominem in manu consilii sui ad denotandam ejus arbitrii libertatem, *C.* ad denotandum esse eum emancipatum a Dei providentia *N.* Ut enim observat s. Thomas loc. cit., quia actus ipse liberi arbitrii reducit in Deum sicut in causam, necesse est, ut ea, quæ ex libero arbitrio fiunt, divinæ providentiæ subdantur; providentia enim hominis continetur sub universali.

Ad 6. *D.* Quatenus eos speciali illa providentia a malo non retrahit, qua retrahit justos et electos, *C.*

(1) Cfr. Com. de Maistre, *Soirées*, etc. tom. I, troisième Entretien cum notis. Legi etiam meretur Alphonsus Ant. de Sarasa S. J. in op. *Arts semper gaudenti demonstrata ex sola consideratione Divinæ Providentiæ*, 2 vol. in-4, Colon. Agripp. 1676. Illud magni fecerunt vel ipsi protestantes.

(2) *De civit. Dei*, lib. I, cap. 8, n. 2.

(3) Cfr. Lessius, *De Prov. Num.* lib. III, n. 168.

quatenus a generali etiam providentia dimittit *N.* Dum enim peccatores ab ordine divinæ legis excidunt, in ordinem incidunt divinæ iustitiæ; quo spectant illa Augustini dicta: *Qui te dimittit, quo it aut quo fugit, nisi a te placido ad te iratum? Nam ubi non invenit legem tuam in pena sua* (1)?... *In vetustatem perducens superbos et nesciunt* (2).

III. Obj. Si divino consilio omnia dirigerentur in hoc mundo, 1. tot non essent vel inutilia, vel monstrosa, vel noxia, quibus natura abundat; tot 2. non darentur peccata. Hinc 3. recte Epicurus, teste Lactantio, *De ira Dei*, cap. XIII, stoicos providentiæ assertores hac torquebat dilemmatum congerie: « Deus aut vult tollere mala et non potest, aut potest et non vult, aut neque vult neque potest, aut vult et potest. Si vult et non potest, imbecillis est, quod in Deum non cadit; si potest et non vult, invidus, quod æque alienum est a Deo; si neque vult neque potest, et invidus et imbecillis est, ideoque neque Deus, si vult et potest, quod solum Deo convenit, unde ergo sunt mala? » Addatur 4. neque Deum decere minutis hisce negotiis se implicare; nec 5. posse esse beatum, si tot curis sit distentus; ergo.

Resp. ad 1. *D.* Quæ tamen inutilia, monstrosa et noxia tantum sunt respectu nostri, qui ea caligantibus oculis contemplamur, nec fines singulos istorum attingimus, *C.* respectu Dei, et relate ad totam rerum compagem et universitatem *N.* Sancti ecclesiæ patres pluribus argumentis ac exemplis totam rem istam illustrent, qui consuli possunt apud Petavium (3).

Ad 2. *D.* Si peculiari tantum uniuscujusque bono Deus prospiceret, *Tr.* vel *C.* si bono totius universi, præsertim vero gloriæ suæ *N.*

Ad 3. Resp. Deum posse et nolle; nec tamen inde sequitur invidium eum esse, sed sapientissimum, omnipotentem et optimum; solius quippe tantæ sapientiæ ac bonitatis est ex malo etiam (quod creaturæ nullæ etsi præstantissimæ possent) maximum elicere bonum. Recolantur superius dicta adversus manichæos.

Ad 4. *Neg.* dedecere Deum minimis his, at in se mirabilibus, vacare. Si injuria est regere, optime inquit Ambrosius, *nonne est major injuria fecisse* (4)?

Ad 5. *D.* Si Deus ad instar miseri hominis multiplici cura his implicaretur, *C.* si uno ac simplicissimo actu his omnibus prospiciat *N.*

IV. Obj. Saltem nulla dicenda est ad adstruendam

(1) Cfr. *Conf.* lib. IV, cap. 9.

(2) Ibid. lib. I, cap. 4. De hoc ipso argumento fuse agit s. Augustinus, *De civ. Dei*, lib. XIV, cap. 26 et 27.

(3) Lib. VIII, cap. 5; nec non Lessius, lib. I. Cfr. Ruffini, *Riflessioni critiche*, etc. Memoria seconda, part. 2, § 12, p. 56.

(4) *De Officiis*, lib. I, cap. 13, cujus integra hæc verba sunt: « Et quis operator, ait, negligat operis sui curam? Quis deserat, et destituat, quod ipse condendum putavit? Si injuria est regere, nonne est major injuria fecisse; cum aliquid non fecisse, nulla iniustitia sit, non curare, quod fecerit, summa inclementia? »

providentiam ratio, quæ deducitur ex constanti eventuum serie, atque effectuum, qui a causis suis producuntur. Serio enim examine ejusmodi eventuum ac effectuum instituto a naturæ indagatoribus comperit hanc effectuum constantiam fundamentum habere in causis regularibus, quæ prius latebant; ergo (1).

Resp. *N. A.* Ad prob. autem *D.* Et causæ ejusmodi regulares denno confirmant existentiam divinæ providentiæ, *C.* excludunt vel saltem infirmant *N.* Ex eo enim quod detectæ fuerint causæ regulares, quæ constantem effectum producant, numquid sequitur has causas non fuisse a sapientissimo auctore, Deo nempe, constitutas? Qui hanc absurdam consecutionem infert, non melius profecto ratiocinatur, ac ratiocinaretur sylvestris homo, qui admirans reperti cujusdam horologii constantem sphæricularum motum, eoque aperto reperiens mechanismum internum, qui talem motum producit, concluderet excludendam esse sapientiam ac manum artificis in eo elaborando. Desiperet iste profecto; ast non minus desipiunt quotquot ex causis secundis regularibus, quæ cernuntur in hac rerum universitate, concludunt nullam esse admittendam causam primam illarum effectricem ac moderatricem (2).

CAPUT II.

DE PRÆDESTINATIONE.

Quæ de prædestinatione disputari solent, revocantur ad ejusdem naturam et proprietates, causas et effectus. De his propterea, quia fieri potest brevitate, declinatis scholasticis concertationibus, singillatim agendum totidem articulis.

ARTICULUS I. — De natura et proprietatibus prædestinationis.

Melius percipi non potest prædestinationis natura quam ex ejus definitione. Jam vero prædestinatio a S. Augustino (lib. *De prædest. Sanctorum*, cap. X) definitur: *Gratiæ præparatio*; vel paulo prolixius (lib. *De dono persever.* cap. XIV): *Prædestinatio nihil est aliud quam prescientia et præparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur, quicumque liberantur.* A sancto autem Thoma, p. 1, q. 23, art. 2, ita definitur: *Prædestinatio est quedam ratio ordinis aliquorum in salutem æternam, in mente divina existens.* Nos utramque adoptamus definitionem; ex quibusprehendimus prædestinationem duo includere, actum scilicet intellectus et voluntatis, utpote partem providentiæ et opus misericordiæ.

Prædestinatio multifariam spectari potest, vel ut *adaequata*, vel ut *inadaequata*. Adæquata complectitur gratuitam electionem ad gratiam et ad gloriam, inadæquata solam electionem ad gloriam; adæquatam prædestinationem esse prorsus gratuitam, de fide est; utrum vero gratuita pariter sit inadæquata, an

(1) Ita La Place in suo *Essai philosophique sur les probabilités*, p. 84 et 85.

(2) Cfr. Ruffini, loc. cit. p. 54.

post prævisa merita gratiæ, controvertitur in scholis catholicis.

Rursum considerari potest prædestinatio in intentione et in executione, vel, ut alii dicunt, in actu primo et in actu secundo, vel etiam in principio et in termino. Si spectetur sub hoc secundo respectu, vel, ut aiunt, in concreto, eam pendere partim a Deo gratis miserante, partim ab homine obsequente, dogma pariter fidei est. Cœlestis quippe beatitudo merces et corona justitiæ in Scripturis dicitur; labores ergo nostros, seu cooperationem, necessario postulat. Hinc non coronabitur, nisi qui legitime certaverit, ut dicitur II Tim. II, 5.

Si vero consideretur in intentione, seu in abstracto, dividuntur inter se scholæ in duas potissimum partes. Alii enim contendunt Deum prius decrevisse gloriam quam gratiam dare electis, quos ex communi perditionis massa, in qua omnes per originale peccatum homines involvuntur, gratuito secrevit ac prædestinavit, relictis ceteris, quos saltem negative reprobavit, deinde decrevisse auxilia gratiæ, certo conducentia ad salutem. Alii autem propugnant Deum prius elegerisse ad gratiam, deinde ex præviso bono vel malo usu ipsius gratiæ aliis decrevisse poenam, aliis gloriam; hi igitur contendunt prædestinationem ad gloriam esse post prævisa merita gratiæ. Qui stant pro prima sententia, dicunt prædestinationem esse gratuitam in se; qui stant pro secunda, dicunt gratuitam tantum esse in causa (1).

Qui pugnant pro prædestinatione gratuita in se, proferunt Scripturarum auctoritatem, quæ videntur statuere Deum absque ullis suppositis meritis aliquos ad gloriam elegerisse ac prædestinasse, ut ex gr. Act. XIII, 48: *Crediderunt quotquot præordinati erant ad vitam æternam*; Joan. XV, 16: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos*; Ephes. I, 4 et 5: *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti (non quia eramus) ... qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum, per J.-C. in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ*; ac præcipue Rom. IX, 11, ubi Apostolus proposito exemplo Jacob et Esaü, ut typo prædestinatorum et reproborum, inquit: *Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali (ut secundum electionem propositum Dei maneret), non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei (Rebecce): Quia major serviet minori, sicut scriptum est: Jacob dilexi, Esaü autem odio habui*. Quibus aliisque similibus locis adductis, sic instituunt argumentum: In testimoniis allatis sermo est de prædestinatione ad gloriam; atqui hæc prædestinatio facta dicitur independentem a meritis; ergo. Adducunt præterea auctoritatem ss. Patrum, præsertim Augustini et Thomæ, qui in hoc conveniunt, ut asserant Deum ex com-

muni perditionis massa gratuito alios elegerisse ad gloriam, alios non elegerisse; quod s. Augustinus urget adversus semipelagianos, præsertim exemplo ducto ex duobus infantibus, quorum alter baptizatur, alter non baptizatur, unus propterea perit, alter salvatur, in quibus merita nulla supponi possunt; et s. Thomas, qui, inter cetera, in cap. VIII ad Rom. lect. 6, concludit: *Unde convenientius sic ordinatur littera; quos præsevit, hos et prædestinavit fieri conformes imagini Filii sui; ut ista conformitas non sit ratio prædestinationis, sed terminus vel effectus*. His addunt rationes theologicas, quarum potissima hæc est: Qui ordinate vult, prius vult finem quam media; sed gloria est finis, et merita sunt media ad illam; ergo Deus, qui ordinate vult, prius vult gloriam quam merita, et consequenter antequam illa prævideat ut futura, quia non videt ea futura, nisi ea velit. Major probatur, quia finis volitus est causa, cur eligantur media, unde medicus ex voluntate salvandi infirmum movetur ad ei propinanda remedia; et sic dicatur de agricola, de mercatore, etc.; ergo (1).

Qui contrariam tuentur sententiam, incipiunt ab eversione fundamentorum oppositæ sententiæ, deinde opponunt Scripturas Scripturis, patres patribus, rationes rationibus, ut suam adstruant.

Itaque 1. dicunt, frustra quæri in Scripturis fundamentum illius sententiæ, cum nec unus textus adduci possit, ubi non loquantur de gratuita electione ad gratiam et fidem, ut patet in allatis testimoniis, alioquin sequeretur totidem fuisse prædestinatos ad gloriam, quot sunt illi, qui credidisse dicuntur in primo textu, vel omnes illos, quos alloquitur Paulus, ad Ephesios scribens, fuisse prædestinatos ad gloriam; Epistola demum ad Romanos tota est de gratuita electione ad fidem, contra Judæos (2). Quod spectat ad ss. Augustinum et Thomam, alii reponunt, eos lo-

(1) Cfr. Card. Gotti, tom. III, q. 3, dist. 3, § 8; Gonet, *Clypeus theol. Thomisticæ*, tom. II, tract. 5, disp. 2, art. 1 et 2; Th. de Lemos, *Panoplia gratiæ*, tom. II, tract. 3, cap. 2 et cap. 10 et seqq.

(2) Cfr. Bern. a Piconio Ord. Capp. *Triplex expositio*, in præf. ad hanc Epist.: «Scopus Apostoli, inquit, in hac epistola est ostendere, quod Christi gratia nec Judæis data sit ob Mosaicæ legis observantiam, nec gentibus ob legis naturalis custodiam, sed mere gratis et ex pura Dei misericordia; » qui et ad hunc locum cap. nempe VII, v. 30, perpenis fusius utriusque interpretationis fundamentis concludit putare se apostolicæ menti conformiorem esse eorum explanationem, qui per propositum intelligunt gratuitum Dei decretum, de danda gratia sine ullo hominum merito, sed ex pura bonitate et benevolentia. «Itaque, inquit, et ex hujus epistolæ scopo et ex toto illius contextu persuasus sum, quod in ea sanctus Apostolus agat de gratia, non de gloria; at maxime, quia mihi clarissime patet, in Apostoli nostri doctrina, quod Deus sincere et serio vult omnes homines salvos fieri, et ad cognitionem veritatis venire; et quia aliunde decretum quosdam ad gloriam eligendi ante prævisa merita, ceteris in massa perditionis relictis, cum hac sincera et seria Dei voluntate, de salvandis omnibus hominibus, difficile potest conciliari; decretum vero de danda gratuito gratia multo facilius cum hac Dei voluntate conciliatur. Hinc apostolicæ menti puto conformiorem esse, etc. » prout retulimus.

(1) Alii vocant prædestinationem in se prædestinationem formalem ad gloriam; prædestinationem vero in causa vocant prædestinationem radicalem ad gratiam, sub qua comprehendunt etiam prædestinationem ad fidem ejusque initium, ad justificationem donumque perseverantiæ.

cutos fuisse de prædestinatione adæquata ad gratiam et gloriam, ut præsertim exigebat s. Augustini scopus adversus pelagianos et semipelagianos, quæ procul dubio gratuita est; alii, ut Petavius et Maldonatus, fatentur hanc inhæsisse sententiam ac opinionem s. Augustino, sed ut privato doctori, qui propterea sic tuetur hanc sententiam, ut aliam non improbet, ut liquet ex ejus verbis in lib. *De grat. et libero arb.*, ubi cum multa dixisset adversus pelagianos, qui prædestinationem factam docebant ex prævisis meritis naturalibus, cap. VI, num. 15 concludit: *Si merita nostra sic intelligent, ut etiam ipsa dona Dei esse cognoscerent (ut certo theologi omnes cognoscunt), non esset reprobanda ista sententia.* Quibus consonant, quæ scribit s. Thomas loc. cit., ubi, exponens illorum sententiam, qui verba Apostoli: *Quos præscivit*, etc. sic exponunt: *Quos præscivit conformes fieri imaginis Filii sui, hos prædestinavit*, ait: *Et hoc quidem rationabiliter diceretur, si prædestinatio respiceret tantum vitam æternam, quæ datur meritis.* Quare ista disputatio semper ab ecclesia habita est inter profundiores difficultioresque partes incurrentium questionum, quas sicut contemnere non audemus, ita non necesse habemus adstruere, ut loquitur s. Cælestinus Pontifex, seu auctor *X Capitul. adversus Pelag.* scribens ad Gallos (1). Ad rationem demum adductam reponunt, eam quidem valere, cum finis volitus et intentus est absolute, non autem, cum solum volitus aut intentus est conditionate, ut in casu nostro; cum Deus nolit dare gloriam nisi dependentem a meritis gratiæ.

Sic porro pergunt ad adstruendam suam propriam sententiam: Nullam aliam nostræ prædestinationis ideam perpetuo exhibent Scripturæ, quam expressam intentionem Dei remunerare volentis fideles cooperatores gratiæ suæ per bona opera, dilectionem, etc., ea ratione, qua statuit ab æterno punire eos, quos prævidit abusuros gratia sua, ac in impenitentia

(1) Capitulo x, quod integre ita se habet: « Profundiores vero difficultioresque partes incurrentium questionum, quas latius pertractarunt qui hæreticis restiterunt, sicut nos non audemus contemnere, ita non necesse habemus adstruere; quia ad confitendum gratiam Dei, cuius operi et dignationi nihil penitus subtrahendum est, satis sufficere credimus, quidquid secundum prædictas regulas Apostolicæ Sedis nos scripta docuerint; ut prorsus non opinemur catholicum, quod appareat præfixis sententiis esse contrarium. » Vid. *Collect. Concil. Labbei*, tom. II, col. 1617. Cum Baronius hæc Capit. retulisset (ad annum 431, num. 185), addit: « His, inquam, profitetur, (horum capitulorum auctor, qui creditur S. Prosper) profundiores quæstiones illas, de prædestinatione Sanctorum, nequaquam ab Apostolica Sede definitas: illasque tantum esse stabilitas, quæ ad condemnationem errorum satis posse sufficere videntur. » Etsi vero decem ista Capitula passim sub nomine S. Cælestini circumferantur, Baronius tamen, ut innuimus, putat ea esse s. Prosperi. Hanc opinionem Pagius tuetur; cons. in *Critica Baronii* ad an. 431, a num. 46 ad 49. Illos recentiores critici plerique sequuntur; attamen Joan. Bapt. Faure S. J. in peculiari dissertatione *De Auctore Capitulorum s. Cælestino I Rom. Pont. olim tributorum*, quæ reperitur tom. V *Thesauri theologici P. Zaccariæ*, mordicus eidem Cælestino vindicat eadem Capitula.

finali decessuros. Illuc spectant illa, quæ Matth. XXV, 34, leguntur: *Venite benedicti Patris mei; possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi; esurivi enim, et dedistis mihi manducare; et v. 41: Discedite a me maledicti in ignem æternum... esurivi enim, et non dedistis mihi manducare.* Quibus verbis exprimitur ratio, quare in tempore Deus tribuat præmia vel supplicia, quia nempe in intentione sua æterna statuit ea dare pro meritis vel demeritis. Quo spectant illa, quæ habet Apostolus (I Cor. II, 9): *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum.* En, dicunt, rationem præparationis seu prædestinationis: *Quia diligunt illum.* Huc etiam spectant, quæ habet ad Rom. VIII, 29: *Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui*; non itaque ante prædestinavit quam præsciverit futuram conformitatem; et rursum ibid. v. 17: *Si filii et hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi; si tamen compatimur, ut et conglorificemur*; aliaque ejusmodi, ac præsertim II Pet. I, 10: *Salagite, ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis.* Nec alia unquam fuit patrum, sive græcorum sive latinorum, mens, quorum unanimis sententia est Deum ex præscientia merito- rum decrevisse vel præmia vel pœnas. De græcis nulla questio; de latinis constat ex ss. Ambrosio (lib. V, *De Fide*, cap. VIII, num. 83), Hieronymo atque Hilario apud Frassenium; atque id expresse fatetur de omnibus patribus, qui ante s. Augustinum atque ejus ætate floruerunt s. Prosper in epist. ad s. Augustinum ipsum data, in qua ab eo edoceri cupit, cur a sententia suorum prædecessorum, circa prædestinationem ad gloriam ex prævisis meritis gratiæ recessisse videatur dicens: « Illud qualiter diluatur, quæsumus, patienter insipientiam nostram ferendo, demonstres, quod retractatis priorum de hac re opinionibus, pene omnium par invenitur, et una sententia, qua propositum et prædestinationem Dei, secundum præscientiam, receperunt, ut ob hoc Deus alios vasa honoris, alios contumeliæ fecerit, quia finem uniuscujusque præviderit, et sub ipso gratiæ adjutorio, in qua futurus esset voluntate et actione, præscierit » (1). Sed eadem inhæsit sententia patribus, qui s. Augustinum subsecuti sunt, ut S. Fulgentio, lib. I *Ad Monimum*, cap. XXIV; Primasio in *Comment. in Epist. ad Rom.* cap. VIII; s. Bernardo, lib. *De concord. prædest. et lib. arb.* cap. III; s. Anselmo, *Serm. XXIII in Cant.*; s. Bonaventuræ, tom. IV, opp. in lib. I *Sent.*, dist. 41, q. 2, cujus hæc verba sunt: *Similiter, si quærat, quare magis salvare voluit Petrum quam Judam, respondet: quod iste habuit bona merita, ille vero mala.* Omittimus posteriores scriptores Albertum Pighium, Card. Sadoletum, Contarenum, etc. Et hæc fortasse fuerunt momenta, quibus permotus est s. Franciscus Salesius, ut hanc sententiam sibi apprime caram dixerit in epist. ad

(1) Inter *Opp. S. August.*, tom. II, pag. 824, E F. et tom. X, p. 783.

Lessium data, utpote antiquitate, suavitate ac Scripturarum nativa auctoritate nobilissimam, eamque se existimasse semper ut Dei misericordiae ac gratiae magis consentaneam, veriore ac amabiliorem (1).

Recurrunt demum ad varias rationes theologicas, quarum profecto potissima est, quæ desumitur ex sincera Dei voluntate beneplaciti salvandi omnes homines, etiam supposito peccato originali. Etenim, dato semel quod Deus a tota æternitate, ante quamcumque meritorum prævisionem, aliquos elegerit ad gloriam, ceterosque negative reprobaverit, impossibile videtur illam veritatem catholicam adstruere; metaphysice enim repugnat salvari eos, quos Deus, saltem negative, a tota æternitate reprobavit; ad quid igitur pro istis Christus mortuus esset, aut sanguinem fudisset? ad quid promeruisse gratias, fidem etiam multis ac justificationem? num ut salventur? sed in antecessum jam reprobatum sunt; num ut deteriore damnationem incurrant? horret animus tantam blasphemiam. Hinc est quod Calvinus, ejusque præsertim fidelis assecla Jansenius, ad istam sententiam confugiant, ut adstruant, nec Christum pro omnibus mortuum esse, nec Deum velle nisi electorum tantum salutem.

Ex his patet, utrique sententiæ auctoritates et rationum pondera suffragari. Cum Sancta Sedes nullum tulerit circa illas judicium, liberum unicuique est illam sententiam amplecti, quæ magis Scripturæ, patribus ac rationi congruere videbitur, et ex ea responsa mutuari ad refellendas fidei impugnatorum difficultates, prout nos præstabimus (2).

His interea quæstionibus dimissis, jam nos convertimus ad considerandas prædestinationis proprietates, quæ sunt ejus certitudo et immutabilitas ex parte Dei

(1) Apud Livin. Meyer. *Hist. Congreg. de auxiliis*, lib. 1, cap. 6, in qua inter cetera scribit: « Obiter vidi, in bibliotheca collegii Lugdunensis, tractatum de prædestinatione; et, quamvis nonnisi sparsim, ut fit, oculos in eum injicere contigerit, cognovi tamen, paternitatem vestram sententiam illam, antiquitate, suavitate ac Scripturarum nativa auctoritate nobilissimam, de prædestinatione ad gloriam post prævisa merita, amplecti ac tueri. Quod sane mihi gratissimum fuit, qui nimirum eam semper ut Dei misericordiae ac gratiæ magis consentaneam, veriore ac amabiliorem existimavi; quod etiam tantisper in libello *De amore Dei* indicavi. »

(2) Pro utraque sententiâ videri inter alios possunt Boucat Ord. Minim. *Theologia Patrum*, vol. 1, tract. 4, diss. 3, concl. 3; Petav. *De Deo*, lib. ix et x; Du Plessis d'Argentré, *Commentarius historicus de prædestin.* vol. unic. in 4. Tum pro sententiâ de prædestinatione ante prævisa merita, Card. Gotti, tom. iv, *In prim. part. s. Thomæ*, q. 3, dub. 3; Suarez, *De prædest.* lib. 1, cap. 8 et seqq.; Bellarm. *De grat. et lib. arb.* lib. ii, resol. xv. Pro sententiâ de prædestinatione post prævisa merita gratiæ, Lessius, *Disp. de prædest. et reprob. Angel. et hom.*, sect. ii et seqq.; Vasquez, disp. 89, *In i part. S. Thom.* cap. 1 et seqq.; Frassen, Min. Observ. *Scolus Academ.* tom. i, tract. 2, sect. 1, q. 2; Tournely, *De Deo*, quæst. 14, art. 2, concl. 5. Præ ceteris vero circa mentem ss. Augustini et Thomæ, Car. Jos. Tricassinus, Ord. Cap. *De prædestinatione hominum ad gloriam*, vol. un. in-4, Paris. 1619; et Card. Sfondratus, *Nodus prædestinationis dissolutus*, vol. un. in-4, Romæ 1696.

et incertitudo ex parte nostra. Divinæ prædestinationis existentiam inficiati sunt pelagiani; certitudinem et immutabilitatem rursus negarunt pelagiani ac semipelagiani; Calvinus unumquemque fidelem certum esse debere, et quidem certudine fidei, de sua propria prædestinatione affirmavit. Adversus quos insequentes statuumus propositiones.

PROPOSITIO I. — *Datur ex parte Dei veri nominis prædestinatio, eaque certa est et immutabilis.*

Utraque propositionis pars est de fide, et tanquam de fide propugnatur a s. Augustino, tum in lib. *De prædest. Sanctorum*, tum in lib. *De dono perseverantiæ*, et alibi passim; cujus judicium universa approbavit ecclesia, adversus pelagianos et semipelagianos (1).

Prior itaque propositionis pars sic evincitur ex Scriptura: Matth. XXV, 34, Christus electos sic alloquitur: *Venite benedicti Patris mei; possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi*; sic etiam (Rom. VIII, 29 et seq.) de prædestinatione ad fidem et gratiam loquens Apostolus, ait: *Quos præscivit, et prædestinavit, ... quos autem prædestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit; quos autem justificavit, illos et glorificavit* (2); et (Ephes. I, 4): *Elegit nos in ipso, ante mundi constitutionem, ut essemus sancti... prædestinavit nos... secundum propositum voluntatis suæ*. Si igitur nemo venit in tempore ad fidem et gratiam, nisi qui prædestinatus est ab æterno a Deo, a fortiori nemo venit ad gloriam, quæ fructus est gratiæ, nisi ab æterno prædestinatus a Deo.

Hinc s. Augustinus, lib. *De dono persever.*, cap. XXIII num. 65, scribit: *Veritatem prædestinationis hujus et gratiæ, quæ nunc contra novos hæreticos cura diligenter defenditur, nunquam Ecclesia Christi non habuit*; et s. Prosper. in *Resp. I ad objectiones Gallorum*, ait: *Prædestinationem Dei nullus Catholicus negat.*

Rationem porro theologicam nobis suppeditat s. Thomas, p. 1, q. 23, art. 1, hoc suo ratiocinio: Cum æterna vita sit finis, naturæ creatæ modum et proportionem excedens, adeoque nullus hominum virtute propria pertingere ad illam possit, necesse est, ut ad ipsam homo, quemadmodum a sagittario sagitta mittitur in signum, a Deo dirigatur, qui solus et naturæ, quæ dirigitur, et finis, ad quem ille ordinatur, et mediolorum, quibus ordinatur, est auctor. Hujus autem ordinis ratio, quæ in tempore perficitur, cum nihil

(1) Cfr. *Collect. Conc. Labbei*, tom. iv, col. 1673, adnot. Sirmundi, *De confirm. Synodi*, ubi refertur approbatio synodi Arausicanæ ii, facta a Bonifacio Rom. Pont., ex duobus codicibus Fossatensi et Laudon., his verbis contenta: « In hoc loco continetur Synodus Arausicana, quam per auctoritatem sanctus Papa Bonifacius confirmavit. Et ideo quicumque aliter de gratia et libero arbitrio crediderit, quam vel ista auctoritas continet, vel in illa synodo constitutum est, contrarium Sedi Apostolicæ et universæ per totum mundum Ecclesiæ se esse cognoscat. » Reliqua ibi vide.

(2) Si tamen hic textus, ut notatum est, intelligendus est de prædestinatione ad gloriam, quod plures inficiantur. Eum tamen attulimus, ut mori obtemperaremus.

fiat a Deo, quod ante ab æternitate non definierit, ex æternitate fuit in mente Dei; atqui ratio hæc est prædestinatio; igitur in Deo est, eaque ita est ad salutem necessaria, ut hanc obtinere nemo possit, qui non fuerit prædestinatus.

Exinde jam sequitur veritas alterius partis nostræ propositionis, de certitudine scilicet et immutabilitate prædestinationis, ita ut electorum numerus nec augeri nec minui possit; quod quidem Christus ipse testatus est (Joan. X, 27 et 28), dicens: « Oves meæ vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me, et ego vitam æternam do eis; et non peribunt in æternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea. » Horum, ait Augustinus (lib. *De correptione et gratia*, cap. VII, 14), si quisquam perit, fallitur Deus; sed nemo eorum perit, quia non fallitur Deus; horum si quisquam perit, vitio humano vincitur Deus; sed nemo eorum perit, quia nulla re vincitur Deus; et S. Fulgentius (lib. *de fide*, cap. XXXV). « Firmissime tene, inquit, et nullatenus dubites, omnes, quos vasa misericordiæ gratuita bonitate Deus facit, ante constitutionem mundi in adoptionem filiorum Dei prædestinatos a Deo. Firmissime tene, neque perire posse aliquem eorum, quos Deus prædestinavit ad regnum cælorum, nec quemquam eorum, quos non prædestinavit ad vitam, ulla ratione posse salvari. »

Et ratio ex dictis manifesta est; cum enim prædestinatio sit actus intellectus et voluntatis, quemadmodum intellectus divinus in sua præscientia falli non potest, sic nec superari potest ejus voluntas, cum quidpiam absolute et efficaciter vult; vult autem Deus efficaciter et absolute solam electorum salutem; ergo. Impervium sane mysterium, quod nos venerari quidem debemus, sed tamen scrutari absque periculo nequimus. Concludimus propterea cum s. Augustino (lib. *De spiritu et littera*, cap. XXXIV): « Jam si ad illam profunditatem scrutandam quisquam nos coarctet, eum illi ita suadeatur ut persuadeatur, illi autem non ita, duo solum occurrunt interim, quæ respondere mihi placeat: O altitudo divitiarum! et: numquid iniquitas apud Deum? Cui responsio ista displicet, quærat doctores, sed caveat, ne inveniat præsumptores. »

DIFFICULTATES.

I. Obj. adversus priorem partem. Si veri nominis prædestinatio ex parte Dei daretur, plura sequerentur absurda; ac 1. quidem Deum injustum personarum acceptorem esse; cum alios ab æterno prædestinaverit, alios reprobaverit, absque ullo merito vel demerito electi vel reprobat; 2. hominem sic posse rationari: Vel electus, seu prædestinatus sum, vel non; quidquid egero, salutem consequar, si prædestinatus sum, et peribo, si non sum prædestinatus; aut desperabit ergo, aut aget quidquid lubet; 3. lapsis curam adimi, ac Sanctis occasionem teporis afferri, cum in utraque parte superflui sit labor, si neque rejectus ulla industria possit intrare, neque electus ulla negligentia possit excidere. Merito 4. propterea monachus ille Adrumetinus, de quo loquitur s. Augustinus (lib.

De dono perseverantiæ, cap. XV), monasterium suum deseruit, ut sæculi deliciis indulgeret.

Resp. N. A. Ad primam sequelam, D. Si Deus aliquid hominibus deberet, C. si nihil hominibus debet, *subdist.*; si aliquos præ aliis eligeret vel prædestinaret ante prævisa merita gratiæ, Tr. (1); si post prævisa merita gratiæ N. In hac enim sententia Deus neminem vel eligeret vel reprobar, nisi post prævisum bonum usum vel contemptum gratiæ, quæ supponitur omnibus præsto esse, ex allata s. Thomæ doctrina; quod et nos suo loco ostendimus. Et tunc cessat omnis difficultas, quæ nulla alia superesse potest, quam illa, quæ oritur ex præscientia liberarum hominis actionum, quæque solvenda est juxta ea, quæ superius dicta sunt, ubi de scientia Dei egimus.

Ad 2. Pariter D. Si prædestinatio supponatur ante prævisa merita gratiæ, Tr. si post prævisa merita gratiæ N. In hac enim hypothese ad propositum dilemma respondetur: eris prædestinatus, si bene vixeris juxta gratiam tibi collatam, et perseveraveris cum eadem usque in finem; si male vixeris et voluntarie gratiam respueris, damnaberis; sicut si ægrotus diceret: vel valetudinem sum recuperaturus, vel non; si primum, sive sumam sive non sumam amaram hanc potionem, convalescam; si alterum, sive sumam sive non, tamen moriar; ipsi enim responderemus: Convalesces, si acceperis potionem seu pharmacum; morieris, si recusēs.

Atque hinc jam responsio patet ad tertiam et quartam sequelam, quæ opponebantur; omnes enim ejusmodi argumentationes peccant eo vitio, quod logici vocant a *falso supponente*, aut ab *ignorantia elenchi*.

I. Inst. Prædicta incommoda urgeri æque possunt quoad prædestinationem in causa; unusquisque enim sic posset argumentari: Vel sum prædestinatus ad gratiam, præsertim efficacem, et perseverantiam, vel non; si primum, quidquid egero, tandem consequar illam, et salvus ero; si secundum, quidquid egero, damnabor; ergo.

Resp. N. A. Ad propositum dilemma, D. Si efficacia gratiæ et perseverantia repetenda esset a prædeterminatione physica, seu ab intrinseco, Tr. si a prævisio tantum hominis consensu, seu ab extrinseco N. In hac siquidem sententia, ut diximus, supponitur Deum omnibus dare vel offerre gratias sive proxime sive remote sufficientes tum ad fidem, tum ad salutem; si homo proinde his consenserit et oraverit, alias obtinebit, ipsamque consequetur perseverantiam; quod si secus fecerit, sibi soli imputare debet, si perierit. En verba s. Augustini, qui in lib. *De correptione et gratia*, inter cetera hæc habet: O homo, in

(1) Etsi a nobis non improbetur sententia illorum theologorum, qui inadæquatam prædestinationem ad gloriam ante prævisa merita gratiæ tuentur, attamen cum longe commodior solvendi novatorum difficultatibus altera sententia nobis videatur, hinc est quod hac utamur ad rem nostram; cum utraque catholica sit, ideoque liberum sit alterutram in subsidium adhibere. Qui vero putat se posse priori sententia difficultates æque solvere ac enodare, eadem utique nti poterit.

præceptione cognosce, quid debeas habere; in correptione cognosce, tuo te vitio non habere; in oratione cognosce, unde accipias, quod vis habere.

II. Inst. Saltem quod aliquis accipiat a Deo gratiam, ut prævisam efficacem, provenit ex peculiari Dei erga ipsum electum prædilectione, cujus prædilectionis defectu tali gratia caret reprobis; ergo.

Resp. D. A. Sed absque aliorum præiudicio, C. cum aliorum præiudicio N. Fatemur quidem ex peculiari Dei prædilectione effici, ut electus talem gratiam, præsertim finalis perseverantiæ, consequatur; cum tamen Deus nihil cuiquam debeat, si alicui non dat gratiam ut prævisam efficacem, quid inde adversus Dei justitiam aut misericordiam sequitur, si gratia, a Deo reprobo concessa, sufficientissima ex se sit ad opus bonum obtinendum et ad perseverandum, et ex pura malitia recipientis, seu potius respicientis, effectum non habeat? Profecto non Deo, sed sibi reprobis imputare debet, quod restiterit eidem gratiæ, quæ prævisa est inefficax ex solo abusu ejus, cui confertur (1). Hinc rursum optime s. Augustinus: *Deserunt et deseruntur, deseruit et desertus est* (2).

II. Obj. adversus alteram conclusionis partem. Quod potest amitti et recuperari, non est certum et immutabile; atqui talis est prædestinatio; dicitur enim 1 Apoc. III, 11, de corona, quæ est effectus prædestinationis: *Tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam*; 2. sane homo prædestinatus potest mori in statu peccati; ergo.

Resp. Neg. min. Ad 1. D. cum s. Thoma, p. 1, q. 25, art. 6, ad 1. Si corona alicui destinata sit ex merito gratiæ, et in actu primo, C. si ex prædestinatione divina, et in actu secundo, N. Primo enim sensu tantum corona potest vel acquiri vel amitti.

Ad 2. Neg. Implicat enim quempiam ad gloriam prædestinatum esse ac mori in statu peccati; esset enim et non esset prædestinatus.

I. Inst. Possunt aliqui saltem de libro vitæ, seu de prædestinatorum numero, deleri; sic Moyses, Exod. XXXII, 31 et 32: *Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti*; Et David, Ps. LXVIII, 29: *Deleantur de libro viventium, et cum justis non scribantur*; Joan. XVII, 12: *Quos dedisti mihi, custodivi; et nemo ex eis periit nisi filius perditionis*; demum s. Petrus, Ep. II, cap. I, v. 10. *Salagite, ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis*. Ergo prædestinatio nec certa nec immutabilis est; prout 2. ratio ipsa confirmat; si enim talis esset, inferret necessitatem; ergo.

Resp. ad 1. cum s. Thoma, q. 24, art. 1 et 3, Dist. antec. Si per librum vitæ veniat notitia eorum,

(1) Si quid efficere adversariorum difficultas, evinceret Deum semper ad maximum beneficium conferendum teneri, scilicet induceret optimismum; quod est absurdum.

(2) *De nat. et grat.*, cap. 26: « Non deserit, inquit, nisi deseratur, ut pie semper justeque vivatur; » et Enarr. in Ps. cxlv, num. 29: « Non enim deseret, inquit, opus suum, nisi ab opere suo deseratur; » et in lib. De correptione et gratia, cap. 13: « Deserunt et deseruntur. »

qui ordinantur ad vitam æternam, C. si veniat notitia salvandorum in actu secundo N. Et sic omnia Scripturarum testimonia de libro vitæ primo sensu accepto exponi debent; si tamen in omnibus adductis testimoniis sermo est de prædestinatione, quod plures negant; sermo enim potius est vel de vita præsentis, ut in Exodo, vel de censu verorum israelitarum, ut in Psalmo, etc.

Ad 2. D. Inferret necessitatem consequentem, C. antecedentem N. Ut enim ratiocinatur s. Th. q. 23, art. 6: Prædestinatio est pars providentiæ, quæ non easdem omnibus effectibus causas præparavit, sed aliis necessarias, ut ex necessitate fierent, aliis vero contingentes et liberas, ut non fierent ex necessitate, sed contingenter et libere; et tamen providentiæ ordo est infallibilis. Sic igitur, concludit, et ordo prædestinationis est certus, et tamen libertas arbitrii non tollitur, ex qua contingenter provenit prædestinationis effectus.

PROPOSITIO II. — *Nemo absque speciali revelatione certus esse potest de sua prædestinatione.*

Propositio de fide est. His enim verbis Concilium Trid. eam definivit, Sess. VI, can. 16: *Si quis magnum illud usque in finem perseverantiæ donum se certo habiturum absoluta et infallibili certitudine dixerit, nisi hoc speciali revelatione didicerit, anathema sit*; et cap. XII ejusdem Sessionis jam docuerat: *Nisi ex speciali revelatione sciri non potest, quos Deus sibi elegerit.*

Probatur autem tum ex Scriptura, tum ex patribus. Apostolus enim ait (Rom. XI, 20): *Tu fide stas, noli altum sapere, sed time*; et (I Cor. X, 12): *Qui se existimat stare, videat ne cadat*. Hinc concludit (Philipp. II, 12): *Cum metu et tremore salutem vestram operamini.*

S. Augustinus, ut excitet fideles ad orandum, et sic obtinendum perseverantiæ donum, ita loquitur in lib. *De correptione et gratia*, cap. XIII: *Quis enim ex multitudine fidelium, quamdiu in hac mortalitate vivitur, in numero prædestinatorum se esse præsumat?*

Ratio demum theologia id ipsum confirmat. Cum enim prædestinatio actus sit liber divinæ voluntatis, nemo eum cognoscere potest independentem a divina manifestatione; ergo.

DIFFICULTATES.

Obj. Scriptura ubique supponit, nos certos esse posse de prædestinatione nostra; Christus enim 1. Marc. XI, 24: *Omnia quæcumque orantes petitis, inquit, credite, quia accipietis*; ergo et ipsam perseverantiam. Quod 2. magis aperte adhuc tradit Apostolus (Rom. VIII, 16), dicens: *Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei*. Si autem filii, et hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi; 3. ac I Thess. I, 4: *Scientes, fratres, dilecti a Deo electionem vestram*. 4. Nil mirum proinde, si de se ipso scribere poterit, II Tim. IV, 8: *Reposita est mihi corona justitiæ*. 5. Apostolo Paulo consonat s. Joannes, Epist. I, cap. V, 13, dicens: *Hæc scribo vobis,*

ut sciat, quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine Filii Dei; ergo.

Resp. N. A. Ad 1. D. Si certi essemus nos bene orare ac perseveraturos in eadem oratione, C. si et hoc incertum sit N. Jam vero quid oremus sicut oportet nescimus, inquit Apostolus (Rom. VIII, 26).

Ad 2. D. Si filii et hæredes, quoad jus actuale, C. quoad perseverantiam finalem in tali jure, N. Addatur nos minime certo scire, utrum hic et nunc simus filii Dei, seu gratia sanctificante præditi.

Ad 3. D. Electionem vestram ad vocationem fidei, C. ad gloriam, subdist. In spe, C. in re N.

Ad 4. D. Reposita est corona bene certantibus usque in finem, prout de se sperabat Apostolus, C. absolute N.

Ad 5. D. Inchoative, per vocationem ad fidem, et fortasse etiam per gratiam, quam supposebat Joannes inesse fidelibus, C. in re N. Et sane quot sunt, qui ad tempus credunt et diligunt, et tempore temptationis recedant et pereunt?

ARTICULUS II. — De causis et effectu prædestinationis.

Breviter nos ab his expediemus, cum magna ex parte quæ dicenda hic essent, præoccupata jam fuerint. Hæc autem addimus ad pleniorum argumenti, de quo actum est, cognitionem.

Dum inquiritur in causas prædestinationis, sensus hujus quæstionis non est de causa physica, ac de ea quæ dicitur a priori; ut enim observat s. Thomas, p. 1, q. 23, art. 5: « Nullus fuit ita insanæ mentis, qui diceret, merita esse causam divinæ prædestinationis ex parte actus prædestinantis; sed hoc sub quæstione vertitur, utrum ex parte effectus prædestinatio habeat aliquam causam; et hoc est quærere, utrum Deus præordinaverit se daturum effectum prædestinationis alicui propter merita aliqua. » De sola propterea causa morali ac meritoria agitur.

Jam recensuimus circa ejusmodi causam errores pelagianorum ac semipelagianorum, nec non diversa scholasticorum placita circa prædestinationem inadæquate sumptam in ordine intentionis. Superest propterea, ut addamus causam finalem prædestinationis esse gloriam Dei, efficientem esse æternum Dei decretum, meritoriam externam, seu principalem esse merita Christi, meritoriam internam, seu secundariam, saltem quoad executionem, esse merita supernaturalia ipsius prædestinati.

Quod vero attinet ad prædestinationis effectus, notandum est, duas condiciones requiri ad hoc, ut aliquid inter prædestinationis effectus recenseri possit, 1. ut sit a Deo tanquam causa prædestinante; nisi enim oriatur a prædestinatione tanquam a causa, non potest esse ejus effectus; 2. ut cum gloria cælesti connexionem habeat, et ad eam actu de facto perducat. Hinc prædestinationis effectus sunt vocatio, justificatio et glorificatio, juxta illud Apostoli (Rom. VIII): Quos prædestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit; quos autem justificavit, illos et

glorificavit. Inter prædestinationis effectus recensentur deinde naturalia illa bona, quæ ex speciali Dei Providentia et amore ad vitam æternam ordinantur, cujusmodi sunt ingenium, bona indoles, etc. dicente eodem Apostolo (loc. cit.): Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum iis, qui secundum propositum vocati sunt sancti. Recensentur demum mala pœnæ, et juxta aliquos ipsa mala culpæ, seu peccata, non quidem per se et ratione sui, sed, ut aiunt, per accidens, ratione nempe subsequentium bonorum, quæ Deus sua misericordia ac virtute ex illis novit eruere, juxta illud s. Augustini (De civ. Dei, lib. XIV, cap. XIII): « Audeo dicere, superbis esse utile cadere in aliquod apertum manifestumque peccatum; unde sibi displiceant, qui jam sibi placendo ceciderant. Salubrius enim Petrus sibi displicuit, quando flevit, quam sibi placuit, quando præsumpsit. Hoc dicit et sacer psalmus: Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine. Id est: ut tu eis placeas, quærentibus nomen tuum, qui sibi placuerunt, quærendo suum. » Qui plura cupit, consulat Suarez, De effectibus prædestinationis, lib. III.

CAPUT III.

DE REPROBATIONE.

Reprobatio idem est ac rejectio; definitur autem a Magistro Sentent. lib. I, dist. XI: Præscientia iniquitatis quorundam, et præparatio damnationis eorumdem. Hæc autem definitio soli competit reprobationi positivæ; quæ tres actus complectitur, permissionem culpæ, negationem gratiæ efficacis ad resurgendum ab eadem culpa, decretum damnationis. Ex quibus patet reprobationis causam proximam aliam non esse nisi peccatum. In quo magna est catholicorum omnium consensus adversus calvinistas et prædestinatianos.

Verum magna lis fervet inter theologos relate ad reprobationem negativam, num scilicet in primis detur hæc negativa reprobatio, quæ juxta aliquos consistit in Dei decreto excludendi aliquos a gloria, tanquam a beneficio indebito, ex sola sua voluntate, ante prævisum quodcumque eorum peccatum, sive originale, sive actuale; quin tamen positive addicat vel destinet quempiam ad pœnas, nisi ex præviso peccato; in quo differunt a prædestinatianis (1). Juxta alios vero consistit in sola exclusionem a gloria absque decreto aliquo positivo; et solum negative se habet, quatenus Deus aliquos non prædestinat ad gloriam (2). Harum opinionum fundamentum pendet

(1) De erroribus Prædestinatianorum cons. Petavius, De Incarn. lib. xxi, cap. 6 et seqq.

(2) Hæc sententia communis est omnibus theologis, qui propugnant gratuitam prædestinationem ad gloriam; quam alii repetunt a peccato originali vel in se, vel saltem in radice, seu causa remota; alia sola voluntate Dei, negative se habentis respectu non electorum, ob rationes seu motiva nobis ignota, etc. Cfr. Suarez, De reprob. lib. v, cap. 5, num. i et seqq. præsertim num. ii.

ex sententia, quam isti theologi tuentur, de gratuita electione ad gloriam, seu ante prævisa merita gratiæ.

Qui vero adstruunt prædestinationem inadæquatam post prævisa ejusmodi merita, nullam agnoscunt negativam reprobationem, quæ consistat in exclusione a gloria, sive ista fiat actu positivo sive negativo; sed contendunt neminem excludi a gloria nisi ex præviso aliquo peccato, originali quidem in infantibus decedentibus absque baptismo, actuali autem in infidelibus adultis, originali simul et actuali in infidelibus. Adeo ut unum idemque sit excludere a gloria et pœnis addicere ex prævisione culpæ (1).

Attamen sive admittatur sive rejiciatur hæc negativa reprobatio, cum reprobatio positiva quæ supponit peccatum ut causam proximam, exigat causam remotam et, ut vocant, radicalem, quæ consistit tum in decreto permissivo peccati, seu non dandi gratiam efficacem ad ipsum impediendum, nec concedendi gratiam ad resurgendum a tali peccato, hic rursus disceptant theologi, unde repetenda sit hæc Dei circa reprobos agendi ratio; num scilicet a sola ejus voluntate, num a defectu gratiæ, num etiam a peccato originali, licet deleto, influente tamen ut causa remota. Ac demum, admissis etiam tribus his causis, disputant circa causam principalem, quænam scilicet ex his causis censenda sit radix, ex qua ceteræ profluant.

Nos, hisce domesticis concertationibus dimissis, unice incumbimus in adstruenda veritate catholica adversus prædestinatianos, tum veteres tum recentiores, qui impie contendunt Deum pro arbitrio suo homines ante quamcumque culpæ prævisionem prædestinasse ad æternum interitum. Ex quo inferunt, Deum his denegare fidem et omnem gratiam, eosque necessitate ad peccandum compellere, decipere et iis illudere; Sacramenta relate ad hos reprobos sterilia ac nuda signa esse. Ita Calvinus passim, apud Bellarminum, tom. IV, *Controv.* lib. II, *De statu peccati*, cap. III, nec non apud Petavium, *De Deo*, lib. X, cap. VI et seqq.

Non tamen sibi semper constitit Calvinus, prout hæreticis omnibus mos est; alibi enim videtur in peccatum originale tanquam in causam rejicere hominum, etiam fidelium, reprobationem, peccandi necessitatem, aliæque nuper recensita. Huic posteriori sententiæ Jansenius subscribit; subscribunt pariter recentiores calvinistæ, gomaristæ nuncupati, ut patet ex actis synodi Dordrechtanæ (2). Qui primæ sententiæ Calvinii adhærent *antelapsarii* vocantur; qui poste-

(1) Cfr. Petav. *De Deo*, lib. x, cap. 3 et 4, ubi ex Scriptura atque ex patrum græcorum et latinorum communi doctrina ostendit, Deum velle omnes homines salvos fieri voluntate efficaci, licet conditionata; Deum omnes diligere, odisse neminem; omnibus gratiam dare, nullam esse reprobationem mere negativam; amorem et odium Dei intelligendum esse de præsentī hominum statu; non posse baptizatos propter massæ vitium et peccatum originale reprobari.

(2) Part. 1, sess. 99, p. 268. apud Petav. *De præd.* lib. x, cap. 2, § 15.

riorem sequuntur, *postlapsarii* seu *superlapsarii* audiunt.

PROPOSITIO. — *Impium est asserere Deum ex solo beneplacito aliquos homines positive reprobasse, atque æternis suppliciis destinasse, absque prævisi peccati prævisione.*

Impia enim censeri debet sententia, quæ aperte repugnat Scripturæ, traditioni universæ, ipsique sanæ rationi. Talem vero esse Calvinii ac prædestinatianorum sententiam, sic ostendimus: Scriptura in primis hæc tradit: *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum*, ut Sap. I, 13.; ac ibid. XI, 25, rationem addit, sic Deum alloquens: *Diligis omnia, quæ sunt, et nihil odisti eorum, quæ fecisti.* Docet præterea Scriptura, *Deum nolle aliquos perire* (II Pet. III, 9); *nolle mortem impij, sed ut magis convertatur et vivat* (Ezech. XVIII, 23); ergo a fortiori Deus neminem reprobat ac pœnis æternis destinat absque prævisione peccati. Tertio denique Scriptura nullam unquam aliam causam assignat tum iræ et indignationis Dei, tum æternæ damnationis, præter peccatum. Apostolus enim ait (Rom. II, 8 et 9): « Iis, qui sunt ex contentione, et non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio. Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum: » et Christus (Matth. XXV, 41): « Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; » ergo ex verbis Christi unica ratio, cur in istos reprobos damnationis feratur sententia, est neglectus honorum operum, ad quæ ipsi tenebantur.

Patres unanimi consensu reprobationis causam, non in voluntatem Dei, sed in hominum peccata prævisa rejiciunt; nos unum laudamus Augustinum, qui lib. III *Contra Julianum* scribit: « Bonus est Deus, justus est Deus, potest aliquos sine bonis meritis liberare, quia bonus est; non potest quempiam sine malis meritis damnare, quia justus est (1). »

Ratio demum theologica multiplex est. Ac 1. quidem petitur ex voluntate Dei salvandi omnes, et omnes ad æternam felicitatem perducendi, quantum in ipso est, si homines illud vitio ac malitia sua non impedirent, prout superius ostendimus. Petitur 2. ex divina misericordia et justitia, quæ sunt universæ viæ Domini; ex neutrius enim vi potuit Deus hominem sempiterno exitio devovere absque ipsius culpa: non ex misericordia, ut patet; non ex justitia, quæ pœnam non decernit nisi ex culpa. 3. Demum petitur ex ejus agendi ratione in tempore. Deus neminem in tempore damnat, nisi aliqua præcesserit culpa; ergo neque ab æterno ad pœnam quempiam prædestinavit, nisi supposita culpa.

Quod autem Deus neminem prædestinaverit ad peccatum, ideoque non sit auctor peccati, et homo libero

(1) Cons. Petav. *De Deo*, loc. cit. c. n, m et iv; Becanus, *Manuale Controv.* lib. III, cap. 3, q. 1; Tournely, *De Deo*, q. xxiii, art. 2, conclus. v.

polleat arbitrio, etiam supposito peccato originali, id a nobis suo loco ostendetur.

DIFFICULTATES.

Obj. Scriptura nullam aliam assignat causam hominum reprobationis præter unam Dei voluntatem. Apostolus enim Rom. IX, 11 et seqq. hæc aperte habet : « Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali (ut secundum electionem propositum Dei maneret), non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei : Quia major serviet minori, sicut scriptum est : Jacob dilexi, Esau autem odio habui ; » tum v. 16 : « Igitur non est volentis, neque currentis ; sed miserentis est Dei ; » ac propterea de Pharaone v. 17, ex nomine ipsius Dei scribit : « Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam ; » et clarius adhuc v. 18 : « Ergo ejus vult miseretur, et quem vult indurat ; » ac demum concludit v. 21, rationem reddens : « An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam ? » Ergo ab una Dei voluntate reprobatio repeti debet.

Resp. D. A. Reprobationis a gratia vocationis ac fidei, C. a gloria N. Scopus enim Apostoli in tota hac epistola est, ostendere vocationem ad gratiam esse prorsus gratuitam, non autem ex præcedentibus meritis, quæ neque in gentilibus, neque in judæis ulla erant, vel, si quæ erant, mala erant. Hinc, cum omnes pariter sub peccato essent, et egerent gloria Dei, Deus, qui liber omnino est in dispensatione bonorum suorum, gentiliū misertus est, et vocavit eos misericorditer ; judæos, generatim saltem, juste reprobavit ob ipsorum incredulitatem ; sicut in temporali benedictione et Patriarcharum serie, in pari conditione, prætulit Jacob fratri suo Esau ; sicut Pharaonem illum in propria induratione reliquit, Nabuchodonosoris autem misertus est ; prout demum ex duobus peccatoribus, qui luto viliores sunt, alterum assumit ad gratiam ex misericordia, alterum relinquit in peccato ex justitia ; ut non gloriatur omnis caro in conspectu Dei.

Ex his duo nobis colligenda sunt. Ac 1. si comparative quæatur, cur e duobus peccatoribus, vel solo originali vel etiam actuali peccato infectis, Deus uni majorem exhibeat misericordiam quam alteri,

non aliam esse causam quam Dei voluntatem. Huc spectat illud Apostoli : *O altitudo !* 2. Si seorsum quæ-ratur, cur Deus hunc vel illum repellat a justitia vel gloria, veram causam esse, quia peccator est et impius. Hinc s. Augustinus hanc rationem assignat, cur Deus Esau odio habuerit, lib. I *Ad Simplicianum*, cap. II, scribens : *Deus non odit Esau hominem ; sed odit Esau peccatorem*. Sic, ad hoc ut respondeat, cur Deus hujus aut illius non misereatur, hæc habet, *Epist. XV : Quibus Deus misericordiam non impertitur ; ut non impertiat, merentur*. Cur Deus induret aliquos, respondet ibid. : *Querimus meritum indurationis, et invenimus*.

Inst. legitur 1. Prov. XVI, 4 : *Universa propter semetipsum operatus est Dominus, impium quoque ad diem malum* et 2. Sap. XIV, 11 : *Creaturæ Dei in odium factæ sunt*. Et sane, 3. qui sine baptismo decedunt, ac tot infideles, qui de Christo non audiunt, cur creantur, nisi ut damnentur ? ergo.

Resp. ad 1. D. Præsupposito peccato, impius servatur ad diem malum, C. eo non præsupposito N.

Ad 2 pariter D. Ex culpa hominum, C. ex intentione Dei N. Omnes enim Dei creaturæ bonæ sunt ; sed si homines iis ad peccandum abutuntur, sibi solis imputare debent, si indidem ruinæ occasionem inveniunt.

Ad 3. Responsio patet ex dictis circa voluntatem Dei salvandi omnes. Atque addimus cum s. Prospero, in *Responsione ad objectionem tertiam Vincentianam* : « Nemo a Deo ita creatus est, ut pereat ; quia alia est causa nascendi, alia pereundi. Ut enim nascentur homines, conditoris est beneficium ; ut autem pereant prævaricationis est meritum. »

Huc spectant, quæ acute observat s. Augustinus in lib. *De vera relig.* cap. XXV, num. 46, de duplici providentiæ ordine, cum privatis nempe individuis, et cum integris disciplinis, circa hominum salutem : ex quibus discimus, neminem nisi de seipso conqueri posse, si ab ea excidat : « Quoniam divina providentia, inquit, non solum singulis hominibus quasi privatim, sed universo generi humano tanquam publice consultit, quid cum singulis agatur, Deus, qui agit, atque ipsi cum quibus agitur, sciunt ; quid autem agatur cum genere humano, per historiam commendari voluit et per prophetiam. »

TRACTATUS DE SS. TRINITATE

Prooemium.

Hactenus de Deo ejusque attributis, sin minus pro i amplitudine et gravitate, at pro necessitate et utilitate adolescentium, quibus prælectiones hæc con-

scriptæ sunt, sane quantum satis est. Tempus jam est, ut gradum animumque convertamus ad augustissimum Trinitatis mysterium, quod est totius, qua

christiani sumus, fidei basis ac fundamentum; quo posito, cetera religionis nostræ mysteria subsistunt; quo sublato, cetera pariter corruant necesse est.

Fidem mysterii hujus totam summam amplexus est auctor symboli, quod Athanasianum dicitur, illis verbis : *Fides autem catholica hæc est, ut unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneremur; neque confundentes personas, neque substantiam separantes; seu, ut canit ecclesia in præfatione de Trinitate, eo reducitur fidei nostræ professio: Ut in personis proprietates, in essentia unitas, et in maiestate adoretur æqualitas.*

Quum igitur catholicæ fidei confessio de Trinitate consistat in agnoscenda numerica trium personarum distinctione in una et individua essentia divina, quo fit, ut tres istæ personæ consubstantiales sint et coæquales, ita tamen ut una ab alia procedat, Filius quidem a Patre per æternam generationem, Spiritus Sanctus a Patre et Filio tanquam ab uno principio per simplicem processionem, in tres classes dividi possunt errores, qui huic mysterio adversantur.

Prima est eorum, qui nullam agnoscunt in Deo personarum distinctionem; cuiusmodi in ecclesiæ exordio fuerunt sabelliani et omnes surculi, qui ab iis enati sunt.

Altera eorum est, qui consubstantialitatem et æqualitatem personarum in divinis sustulerunt; quales fuerunt ariani, anomœi et macedoniani, cum suis omnibus variationibus et sectis ab iis profluentibus.

Tertia demum complectitur eos, qui inficiati sunt Spiritum Sanctum a Patre et Filio, tanquam ab uno principio, procedere, ut græci schismatici (1).

Ætate hac nostra omnes hosce errores renovarunt sociniani, seu unitarii, ac demum rationalistæ, qui non agnoscunt in Deo nisi unicam personam, cetera vero omnia respuunt, veluti sanæ rationi contraria, atque a platoniceis doctrinis exorta commenta.

Ut omnibus his erroribus, quibus funditus evertitur tota christiana religio, catholicam doctrinam, methodo adhibita, opponamus, præmissis necessariis notionibus ad pleniorum dicendorum intelligentiam, 1. generatim adstruamus existentiam et veritatem trium personarum subsistentium in unitate divinæ naturæ, ex fontibus nobis propriis, Scriptura scilicet et traditione, prout eas semper intellexit ecclesia; simulque ostendamus impervium ejusmodi mysterium rectæ rationi minime adversari. Demum ex demonstrata ac vindicata generali hac veritate, velut per modum corollariorum, singillatim deducemus divinitatem Filii atque Spiritus Sancti 2. Ostendimus juxta easdem regulas, Spiritum Sanctum non minus a Patre quam a Filio procedere. 3. His addemus nonnulla scholia, ad ea uberius explananda, quæ de hoc mysterio auditoribus nostris magis opportuna ac scitu utilia videbuntur, ut eas cognitiones hauriant,

(1) Omnium hæreticorum, qui quoquomodo contra rectam fidem de Trinitate peccarunt, historiam exhibet Petavius, *De Trin.* lib. I, cap. 6 et seqq.

quæ conferunt ad pleniorum ejusdem veritatis notitiam. Hæc autem omnia sex omnino capitibus complectemur.

CAPUT I.

DE VOCIBUS, QUÆ IN DISSENDO DE AUGUSTISSIMO TRINITATIS MYSTERIO USURPANTUR.

Recte monuit s. Hilarius: *Ut, quia malignitas, instinctu diabolicæ fraudulentæ excitata, veritatem rerum per naturæ nomina eludit, nos naturas nominum proferamus* (1). Horum autem nominum seu vocabulorum accurata expositio duobus potissimum commodis inservit, primo quidem dicendorum perspicuitati, deinde vero explanandis quæstionibus, ex diversa, quæ interdum apud veteres obtinuit, earumdem vocum notione ac vi exortis, quibus non semel hæretici abusi sunt.

Quum autem ad duo præcipua capita revocari possint, quæ mysterium, de quo agimus, spectant, *unitatem* scilicet ac *distinctionem*; hinc vocabula theologorum usu trita, cum de eo disserunt, bifariam dividuntur, quorum alia afficiunt unitatem divinæ naturæ, et personis tribus sunt communia, alia respiciunt personas seorsum sumptas et eas proprietates, quæ *personales* vocantur. De utrisque propterea, prout ad rem præsentem pertinet, disserendum.

Ejusmodi igitur vocabula in primis sunt *essentia*, *natura*, *substantia*, *existentia*, *subsistentia*, *suppositum* atque *persona*. His accedunt ea quæ spectant ad *origines* ac *relationes*.

Essentia, quæ ab *esse* nomen habet, est id, quo res quælibet est id quod est. Sic *essentia* hominis est id, per quod homo homo est. Cum vero in re nihil sit prius eo, per quod res ipsa est id quod est, nihil in re est prius *essentia*. Tria ad notionem *essentiae* metaphysicæ constituendam concurrunt, 1. ut sit id, quod primum in re concipitur; 2. ut sit eorum omnium, quæ in re sunt, aut ab ea dimanant, radix ac fundamentum, 3. ut sit id, per quod res ipsa ab alia qualibet secernitur; id enim rei cujuslibet est *essentia*, inquit Petavius, quod in ea primum est, et a quo reliqua deinceps, quæ sunt, derivantur (2). Hinc hominis *essentia* in eo est, quod sit animal rationale, trianguli; ut tribus angulis ac lateribus constet, etc. (3).

Naturæ vox est a *nascor* (4), adeo ut ejusdem naturæ esse participem, si vocis etymon species, tanti valeat, quanti fuisse aliquem parentibus iisdem satum

(1) *De Trin.* lib. II, num. 5.

(2) Cfr. Petav. *De Deo*, lib. I, cap. 6, § 3. Ita etiam philosophi; ut Chr. Wolf, *Philosophia Prima, sive Ontolog.* part. 1, sect. 2, cap. 3, § 143 et seqq., edit. Veron. 1756; Fortunatus a Brixia, *Metaph.* part. 1, prop. 1, corol. 1; Storchenau, *Ontol.* sect. 2, cap. 2, § 45.

(3) Notandum vero est, cum de Trinitate disseritur, nomen *essentiae* usurpari de *essentia physica*.

(4) Cfr. Lactant. *Divin. Instit.* lib. III, cap. 28, edit. Paris. 1748; S. Th. part. 1, q. 29, art. 1, ad 4; Petav. *de Trin.* lib. II, cap. 5 et seqq.

vel editum in lucem (1). At progressu temporis deflexit naturæ vox a primæva hac notione, ac sæpe pro essentia usurpata est (2). Prout tamen ab essentia distinguitur, natura definiri solet *principium actionis ac operationum rei intime inhærens* (3). Quatenus autem Deo accommodatur, dici potest *principium actionis divinæ, ab ipsa tamen actione interiori minime sejunctum*. Istius significationis naturæ usus receptissimus est apud patres, sive græcos sive latinos, qui considerant operationes et actiones velut notam et characterem vel indicem naturæ. Hinc probant in Christo duas fuisse naturas ex diversis operationibus. Actionem enim veteres communi consensu dixerunt *substantialem naturæ motionem*, id est, interiorē et propriam, non extrinsecus advenientem (4).

Substantia ab accuratioribus philosophis definitur *id quod nullo alio indiget, cui inhæreat ad existendum*. Hoc proinde sensu substantia in suo conceptu, seu, ut dicitur, *in recto*, non importat nisi meram negationem essentialis dependentiæ a subjecto in existendo; quemadmodum notio *entis* meram tantummodo intrinsecæ contradictionis negationem designat. Triplici autem sensu substantia accipi potest: 1. pro essentia (5), 2. pro eo quod subest accidentibus ac modificationibus, quosensu a *substando* (accidentibus) dicta fuit, 3. pro re per se existente. Et hoc postremo sensu tam de Deo, quam de creaturis prædicari potest (6).

(1) Veteres hæretici a germano hoc et veteri naturæ significatu occasionem arripiebant, ne dici paterentur personam Trinitatis vel secundam vel tertiam ejusdem esse naturæ cum prima, eo quod reliquæ duæ a prima, prima vero a nulla originem duxerit.

(2) Si quidem ipso latinitatis aureo sæculo vox naturæ usurpata est ad designandam rem quælibet existentem, ac sæpe posita est pro essentia. Sic Horat. lib. II, Sat. vii, v. 91:

*Vidimus et merulas poni et sine clune palumbes;
Suaves res, si non causas narraret earum et
Naturas dominus.*

(3) Post Aristotelem recentiores philosophi definire solent naturam corporum, tanquam ea sit principium actionis et passionum, quæ in corpore contingunt. Cfr. Storchenau, *Cosmol.* § 85 et seqq.; Christ. Wolf, *Com.* § 145 et 503. Quum in spiritibus et præsertim in Deo nulla passio possit habere locum, ideo natura sic in genere definita est, ut queat Deo ac spiritibus aptari.

(4) Cfr. Wolf, *Ontol.* § 715 et seqq.; Petav. de *Incarnat.* lib. viii, cap. 2, § 4 et seq.

(5) Quo sensu s. August. *De Trin.* lib. vii, cap. 4, num. 7, scribit: *Quia, sicut jam diximus, non aliter in sermone nostro (id est, latino), essentia quam substantia solet intelligi. Quod pluribus confirmat Petav. De Deo, lib. I, cap. 6, num. 15 et seq.*

(6) De diversis his substantiæ acceptionibus cfr. Fortunatus a Brixia, *Metaph.* part. 1, diss. 3, sect. 1; nec non Wolf, *Ontol.* § 768 et seqq., ubi, cum definisset substantiam: *Subjectum perdurabile et modificabile*, nititur componere hanc suam definitionem cum notione substantiæ communi, et cum notione cartesiano- rum, etc. Fatetur tamen substantiæ nomen Deo non convenire, nisi *eminenter*, non vero *formaliter*. Si loquatur de sua definitione, recte id quidem, non vero, si in communi aliorum acceptione, ut patet ex ea, quæ a nobis prolata est. Hinc optime Damascenus, *Dialect.* cap. 4: Ὁὐσία μὲν οὖν ἐστὶ πᾶσι πρῶτα αὐτοῦ πα-

Existentia est essentia in actu; seu existere res aliqua dicitur, cum in rerum natura posita est, et extramurum possibilitatis statum reperitur. Ex qua definitione patet existentiam ab essentia in eo differre, quod essentia, nempe metaphysicā, sit prorsus necessaria, non item, generatim saltem, existentia, quæ insuper aliquid amplius dicit præter simplicem possibilitatem; hinc a nonnullis dicitur existentia *possibilitatis complementum*. Existere per *essentiam* dicitur ens, quod ita existit, ut ipsa ejus essentia sit ratio, cur existat, seu quod ideo existit, quia est id quod est. Sic Deus dicitur existere per suam essentiam, quia ratio cur existat in ipsius essentia comprehenditur. Contra vero id non existit per suam essentiam, cujus ratio existendi in ipsius essentia minime comprehenditur. Sic per suam *essentiam* non existit homo, quandoquidem non ideo existit, quia homo est. Hinc primum dicitur *ens a se*, alterum vero *ens ab alio*. Et indidem patet discrimen inter essentiam et existentiam (1).

Subsistentia juxta vocabuli vim nihil aliud importat quam modum, quo substantia quælibet, sive completa ut homo, sive incompleta ut pars hominis, brachium, pes, existit. Attamen hic speciatim sumitur prout est modus, quo substantia quædam singularis tota et ultimo completa subsistit, suique juris efficitur; quare passim definitur *ultimum substantiæ complementum, eam reddens sui juris sive incommunicabilem alteri tanquam supposito sive personæ*. Per subsistentiam igitur substantia ita completur suique juris efficitur, ut independenter ab alio tanquam a persona vel supposito operetur, suasque proprietates declaret (2).

Suppositum convenit cum subsistentia, atque inter utrumque hoc unum discrimen intercedit, quod subsistentia sumitur abstracte, suppositum in concreto, ita ut suppositum sit ipsa substantia cum suo existendi modo, qui tamen potest esse vel proprius vel alienus, ut patet ex Incarnatione, in qua humanitas subsistit subsistentia propria divini Verbi. Suppositum igitur definiri solet *substantia ultimo completa suique juris*. Ex qua definitione liquet suppositum non solum substantiam esse debere, et quidem individuum ac singularem, sed præterea debere in eo esse principium integrum suarum affectionum seu operationum. Nec manus idcirco, nec ramus sunt supposita, cum non sint sui juris, sed manus a corpore et ramus ab arbore pendeat. Nec mens humana, nec corpus seorsum sumpta pariter supposita sunt, cum anima

πτον, μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς αὐτῶν· ἡ γοῦν τὸ ἐν αὐτοῦ δὲ, καὶ μὴ ἐν ἑτέρῳ ἔχον τὴν ὑπαρξιν. Id est, « Substantia est res per se existens, nec alia indigens ad subsistendum; sive, id quod ita in se est, ut non existat in altero. » Vid. pag. 11, edit. Le Quien, Paris. 1712. Quæ quidem definitio tam convenit Deo quam creaturis, quæ dependent utique a Deo, at non inhærent Deo tanquam subjecto.

(1) Cfr. Storchenau, *Ontol.* sect. III, cap. 3, § 134.

(2) Cfr. Fortun. a Brixia, *ibid.* part. 1, sect. III, definit. 3 et seqq., necnon Wolf, *Ontol.* § 174 et seqq.

pendeat a corpore atque corpus ab anima in suis exercendis operationibus, modumque existendi habeant non peculiarem et proprium, sed compositi totius (1).

Persona idem est ac suppositum, sed rationale; post Boetium communi calculo definitur *naturæ rationalis individua substantia*. Nonnullis, haud satis arripit ejusmodi definitio; verentur enim, ne admissa hac definitione, tres in Deo habeantur, æque numero discretæ et individuae substantiæ; sed immerito; cum in Boetiana definitione, ut observat Suarez (2), vox *individua* eundem sensum habeat, quem habere solet vox *incommunicabilis*. Si quis tamen vellet loqui brevius, et ambiguitatem omnem intercludere, posset personam dicere *suppositum, vel subsistentiam rationalem*.

Quod nos vocamus naturam, essentiam, personam, græci vocant φύσιν, οὐσίαν, ὑπόστασιν, *physin, usiam, hypostasin*. Non tamen his vocabulis, ut observat Petavius (3), eadem perpetuo hæsit significatio. Unde ortæ contentiones et dissidia in ecclesiis. Hac autem vocum confusione abusi pariter sunt refractarii sabelliani et ariani (4).

(1) Cfr. ibid. § 155. Plura de hoc argumento vid. apud Suarez, *Metaph. disp. xxxiv, t. II*; cfr. etiam *Diss. posthuma* Christ. Lupi Ord. S. Aug. de *vocibus substantia, essentia, persona*, etc. tom. II, Opp. edit. Ven. 1724.

(2) Ibid. sect. I.

(3) *De Trin. lib. IV, cap. 4, § 2*. Ubi ostendit diverso plane sensu vocem οὐσίας adhibuisse philosophos gentiles ac ecclesiæ doctores. Illi enim hoc nomine designant singularem individuumque substantiam, quam ideoque *primam* nominant. Verum christiani scriptores aliter fere utuntur hoc nomine, et οὐσίαν appellant non singularem individuumque, sed communem individuis substantiam; primam vero seu singularem substantiam ὑπόστασιν vocant, pauci eandem οὐσίαν dicunt. Capite autem II ostendit Petavius, eandem viguisse acceptionis discrepantiam circa vocem φύσιν, quam alii pro natura, utpote a φύσις, quod est nasci, alii pro substantia promiscue interdum etiam acceperunt. Sic pariter aliquando vox φύσις in sensu personæ usurpata est seu hypostasis. Eandem etiam viguisse apud veteres confusam acceptionem vocis ὑπόστασεως, quæ pro natura vel essentia adhibebatur, compertum est; persona enim a græcis πρόσωπον dicebatur.

(4) Ex promiscua illa, atque nondum determinata vocum acceptione non parva confusio orta est, quæ tum sabelliani, tum ariani abusi sunt, siquidem nunquam hæretici bona fide utuntur. Patres enim illi, qui οὐσίαν pro persona sumebant, et ὑπόστασιν pro essentia, dicebant tres esse in Deo *usias* et unam *hypostasim*; e contra illi, qui *usiam* pro essentia usurpabant, et *hypostasim* pro persona, dicebant tres esse *hypostases* et unam *usiam*. Hinc sabelliani, qui contendeant unam ac simplicissimam esse in Deo personam, dicebant unam esse in Deo hypostasim, et rejiciebant hanc sententiam in illos patres, qui unam hypostasim in Deo asseruerunt. Ariani vero, qui tres substantias separatas et diversi ordinis admittebant, affirmabant in Deo tres esse *usias*, et patrum illorum auctoritate fulcebantur, qui, sumentes *usiam* pro persona, tres in Deo asserabant *usias* esse. Brevi dolus detectus est, sed cum hæretici illi mala fide id facerent, in errore perstiterunt. Contra vero, cum inter catholicos mota pariter hæc quæstio esset, præsertim inter Meletium et Paulinum, detecta logomachia, quæstio cessavit. cfr. Pet. ib.

Præterea notandum est hactenus dicta non nisi imperfecta ratione Deo convenire posse. In Deo enim *natura, existentia et essentia* unum sunt; quoniam ipse sit sua essentia, existentia, æternitas, etc. Sic non nisi imperfecta ratione et ob sermonis inopiam de Deo *personæ* prædicantur. Personæ enim in creatis non solum subsistentiam, sed etiam entitatem distinctam separatamque habent, quæ limitatione sua unum tantum suppositum perficere potest; in Deo autem personæ solum subsistendi modum distinctum dicunt, totam vero divinam essentiam communem et indistinctam habent. Hi autem modi nostra cogitandi ratione supervenire concipiuntur ipsi divinæ substantiæ, quam afficiunt, et quam reddunt singularem in unaquaque persona (1). Ex hac observatione corrumpitur argumentum, quod jactant, adversus catholicam doctrinam de Trinitate, hebræi et sociniani ex nomine personæ: *Non enim, inquit Jacquelot, alio nititur fundamento quam nominis hujus ad res creatas accommodati idea, atque definitione, quæ alia prorsus est ab ea, quam in divinis habemus; neque enim, præter subsistendi modum aliud ibi significat* (2). Hinc tres personas dicimus in Deo esse, non *tria individua*; cum hæc distinctas naturas connotent, quod alienum est a divinis hypostasisibus, in quibus una essentia est atque natura, ideoque una naturalis seu essentialis mens, voluntas et operatio.

Juvat nonnulla addere de *originibus et relationibus*. *Origo est emanatio unius ab alio*. Emanare autem potest unum ab alio vel tanquam a *principio* vel tanquam a *causa*; rursus vel *generatione* vel *simplici processione*. Singulæ hæc voces sunt exponendæ.

Principium est id, quod rationem continet, cur illud sit, cujus dicitur principium, quodque principium nuncupatur; seu brevius: *est illud quod habet in se rationem principiatam*; ex. gr. pater est principium, filius principiatum, quia pater in se continet rationem, cur filius existat. Ex quo sequitur 1. principium debere aliquo modo distingui a principiato. Continetur

(1) Hinc optime Petavius, *De Incarn. lib. III, cap. 13, § 3*: « Cum dicimus, inquit, Filium unam esse hypostasim divinitatis, vel Patrem, Filium et Spiritum S. tres esse divinitatis personas aut hypostases, naturam ipsam in singulis cogitamus, verum non absolute, ac per se; sed quatenus *personali proprietate affecta* et quodammodo determinata est in unoquoque; » et cap. 14, § 3: « Ea proprietate relativa cum natura communi conjuncta, prout animo ista percipimus, personam Trinitatis secundam constituit, quæ (natura) hac affecta proprietate tanquam forma subsistens efficitur, et hypostasis, ac persona. » Ex his patet quod persona, vel hypostasis, seu suppositum, prout abstracte sumitur, quædam sit naturæ modificatio, prout vero accipitur in concreto, ipsa est natura modificata, seu subsistens ut tali affecta modo, proprietate, forma, nostra scilicet concipiendi ratione. Cum autem in solo Deo detur substantia infinita, hinc fit, ut per formam, sive modum, sive proprietatem personalem substantiæ finitæ ac creatæ, fiant substantiæ finitæ ac creatæ, non solum ratione modi, sed ipsius substantiæ, non item in Deo. Mysterium propterea istud per nullum exemplum adæquate exprimi potest.

(2) *Deuxième dissertation sur le Messie*, chap. 6, pag. 512, edit. Amstelod. 1752.

enim in principio ratio cur sit principium. Dixi aliquo modo distingui; non enim necesse est, ut quoad essentiam distinguatur. Sic Pater in divinis vere est recteque dicitur principium Filii, licet eadem numero essentia in utroque habeatur. Sequitur 2. adesse necessariam connexionem inter principium et principiatum; ita namque se habent et mutuo se respiciunt, ut unum ex altero colligatur. Sequitur 3. principiatum esse suo principio aliquo modo posterius; ideo namque habetur principium, quia datur principium. Dictum est pariter aliquo modo esse posterius principiatum suo principio, ab eoque pendere, quia satis est, ut hæc posterioritas sit ordinis, non autem temporis, atque hæc dependentia sit solius relationis, prout in divinis contingit (1).

Causa in genere dicitur principium influens esse in aliud; seu clarius, causa generatim sumpta est id quod rationem continet cur aliquo modo habeatur aliud, natura distinctum. Quod autem a causa suum esse recepit, effectus nuncupatur. Causa itaque dicitur principium, quod stat loco generis. Omnis enim causa principium est, cum rationem contineat, cur sit effectus; at vero non omne principium est causa, cum non sit de ratione principii, ut a suo principiato natura distinguatur. Pater proinde in creatis est vere causa filii, at in divinis non est nisi principium; quia in creatis essentia seu substantia patris ab essentia seu substantia filii prorsus distinguitur. non autem in divinis. Notandum porro est græcos interdum vocare patrem causam filii, at causæ nomine intelligunt principium, sensu a nobis exposito, id est, intrinsecum, non autem extrinsecum.

Generatio post s. Thomam, p. 1, q. 27, art. 2, passim definitur origo viventis a principio vivente conjuncto in similitudinem naturæ. Hæc autem similitudo debet esse speciei, non vero generis tantum, ut ibidem exponit s. Doctor. Plura de generatione videri possunt apud Suarez, *De Trinit.*, lib. IX, cap. 1 et seqq. (2).

(1) Plura cfr. apud Fortun. a Brixia. *Philos. mentis*, tom. II, pag. 1, diss. IV, sect. 1, definit. 1 et seqq.

(2) Juvat hic in medium afferre definitionem generationis, quam dedit Aristoteles; siquidem ab ipsa magna ex parte ortæ sunt contentiones arianorum. Generatio itaque ab Aristotele definitur: « Ex eo, quod omnino non est, in substantiam facta mutatio, per quam res simpliciter fieri, non aliquid fieri dicitur. » Ex hac porro definitione, quemadmodum patet, sequitur, ut ea quæ generantur, sic se habeant, ut antea non existerent, neque in substantiis numerarentur, transferantur in classem substantiarum, ac progressum faciant ad existentiam. Hanc vero definitionem adoptantes ariani, et transferentes ad divina, inscite ac impie simul dixerunt de non extantibus venisse filium, et fuisse aliquando tempus, quando non erat. Quod cum sæpe recantarent, neque ad officium redire vellent, ecclesia eos proscripsit, ut cum suo Aristotele saperent, neque rem catholicam perturbarent. Errabant etiam inaxime, quod in hac definitione nihil differat generatio a creatione. Res enim per creationem ad existentiam transeunt ex non existentibus, et ex non substantiis transeunt in numerum substantiarum. Et tamen ipso lumine rationis et communi sentiendi et

Processio est origo unius ab alio; potest autem esse vel ad intra, ut dicitur, vel ad extra, et quidem, ut docet s. Thom. loc. cit., semper debet esse per aliquam actionem, vel immanentem vel transeuntem. Hinc magis patet processio quam generatio; omnis enim generatio est processio, at non omnis processio generatio est.

Relatio est ordo seu habitudo unius ad alterum. Duo proinde extrema relatio poscit, unum quod se refert, aliud ad quod refertur. Iste autem ordo vel mutuus est in utroque extremorum, vel non est mutuus, sed tantum ex parte unius extremi; sic tectum refertur ad domum, etsi hæc non referatur ad tectum. Si mutuus est, ut creator et creatura, dominus et servus, pater et filius, etc., qui referuntur ad se invicem, perfecta datur oppositio relativa, quæ sola mutuo se distinguunt; si vero mutuus hic ordo non sit, oppositio relativa erit imperfecta. Notandum est autem ad veram relationem constituendam necesse non esse, ut oppositio intercedat inter substantias, sed satis esse, ut intercedat oppositio modi, quo termini sive extrema ad se invicem referantur (1).

Si oppositio sit inter substantias, dicitur ad aliud; talis est oppositio, quæ in creatis intervenit. Si tantum sit circa modum, relatio dicitur ad alterum; talis est oppositio, quæ habetur in divinis. In his enim, inquit concilium Lateran. IV, cap. 2, quælibet trium personarum est illa res, videlicet substantia, essentia seu natura divina. Et illa res non est generans, nec genita, nec procedens; sed est Pater, qui generat, et Filius, qui gignitur, et Spiritus Sanctus, qui procedit. Ex his intelligimus naturam divinam rem illam esse, quæ sub triplici respectu a qualibet persona peculiari modo ex integro participatur seu afficitur.

Ob materiæ necessitudinem nonnulla adhuc subiicienda sunt de voce ingeni, quæ adeo abusi sunt veteres eunomiani (2). Triplici sensu vox ista accipi potest, vel quatenus significat non factum seu non creatum (3); vel quatenus significat non generatum (4),

loquendi usu certissimum est hæc duo differre. Ad generationem sufficiunt creaturæ, quibus est impossibile vel atomum ad existentiam producere per creationem, quæ uni Deo competit.

(1) Fundamentum relativæ denominationis est id per quod termini sunt proxime relative denominabiles, sic actio, quæ Petrus Paulum generat, est fundamentum relativæ denominationis patris, quæ Petro tribuitur; est enim id in Petro, ex quo cognito determinatur mens, ut Petro relativam patris denominationem tribuat, utpote id, per quod Petrus est proxime capax, ut pater Pauli dicatur. Scholastici hoc vocant rationem fundandi sive fundamentum proximum relationis. Rigidiores scholastici præterea contendunt, præter fundamentum proximum relationis, formam nescio quam superaddendam rebus esse, ut ipsæ relativæ dicantur, alii vero id negant. Nos absque dispendio, imo fortasse magno temporis lucro, possumus ipsis dimittere has quæstiones; quas si agitare placeat, cfr. Fortunatus a Brixia, loc. cit.

(2) Inferius horum vafritiem in abusu vocis ingeni aperiemus.

(3) Quo sensu græce ἀγέννητον scribitur unica v.

(4) Et hoc sensu, græce scribitur ἀγέννητον, duplici v. interjecta. Hæretici, qui numquam bona fide pu-

vel demum prout exprimit *non emanatum*, sive creatione, sive generatione, sive productionis alio genere quocumque. Primo sensu communis est tribus personis, æque enim nec factæ, nec creatæ sunt; imo et ipsi convenit divinæ essentiæ. Secundo sensu communis est Patri et Spiritui Sancto, neuter quippe generatus est. Postremo sensu solius Patris propria est, utpote qui solus sit principii ejuscumque expers et originis.

Verum *ingeniti vox*, hoc tertio sensu explicata, bifariam accipi potest, *negative* scilicet ac *privative*. *Negative* vocabula ea sunt, quibus removemus a subjecto affectionem aliquam, quæ nequeat prorsus illi convenire, ut cum Deum dicimus *immortalem*, *incorruptum*, etc.; *privativa* vocabula ea dicuntur, quibus significamus non adesse in subjecto aliquo proprietates, quæ cum illo possunt coherere, ex. gr. cæcitas, amentia in hominibus. Hinc si vox *ingeniti* divinæ essentiæ tribuitur, *negative* sumitur; si Patri tribuitur, qua persona divina tantum est, *privative* accipitur; si vero de Patre dicatur, quatenus Pater est, tunc *negative* sumitur, et exprimit *notionem* quamdam primæ personæ propriam, qua negatur in Patre productio quæcumque. *Notio* enim est id, quo personas valemus alteram ab altera secernere atque interoscere.

Patet igitur ex dictis *ingenitum* nec substantiam significare, nec qualitatem, nec relationem, nec positivum quidquam, sed relationis potius negationem; seu exprimere Patrem non esse a principio, ut a principio sunt aliæ duæ personæ.

Observandum denique est veri longe similium vocem personæ esse relativam in divinis, et non absolutam, ac primario et directe relationem exprimere, secundario et in obliquo, seu indirecte, designare substantiam (1). Relativa pariter sunt nomina Patris,

gnant, utramque olim significationem permutabant, ut deciperent incautos. Cfr. s. Joan. Damasc. *De fide orthod.*, lib. 1, cap. 8, cum nota i Le Quien, qui observat veteres hanc distinctionem agnovisse, inter quos reperitur auctor *Dialogorum adv. Arianos*, qui Athanasio adjudicantur; et jam primum s. Greg. Nazianzenum prælusisse, *Orat.* xxii, et s. Epiphanius, *Hæres.* lxxiv, aperte observasse omnino differre γενῆτον et γεννητόν, ut hoc *genitum*, illud *creatum* et *conditum* significet. Nam prima vox a γενεῖν, *gigno* provenit, altera vero a γεννάω, *gigno*.

(1) Magna ferbuit inter theologos concertatio, utrum personæ vox directe substantiam significaret, indirecte vero relationem, an contra. Videri potest Vasquez, in i. p. s. Thomæ tom. ii, disp. cxxvii, cap. 4 et seqq., præsertim cap. 2, ubi statuit cum S. Thoma nomen *personæ* significare *formaliter* et directe substantiam; *materialiter* sed directe, relationem; essentiam autem consequenter; qui sic mediam quamdam viam amplexus est, ad primas duas opiniones conciliandas. Attamen Petavius, *De Trinitate*, lib. iv, cap. 11, § 1, primum animadvertit « personæ vocem ex eorum esse nominum genere, quæ concreta dicuntur, hoc est, e duobus complexa, quorum alterum subjecti instar est, alterum formæ, quæ subjectum afficit, quavis re ipsa in Deo nihil sit ejusmodi, nec ulla pars aut compositio, nos tamen sic eum cogitatione describimus, quasi quiddam insit in illo, quod subjecti vicem habeat, quiddam alterum formæ. Quare persona di-

Filii, et Spiritus Sancti, quæ primario proprietates, secundario substantiam significant; secus ac evenit in voce Dei, quæ primario naturam, secundario personas significat.

Et hæc de his vocibus ac denominationibus hic in tractatus limine delibasse sufficiat, ad tricas præcavendas hæreticorum, eorumque facilius suo loco fallacias detegendas.

CAPUT II.

DE NUMERICA DIVINÆ ESSENTIÆ UNITATE IN TRIBUS PERSONIS.

Fidei nostræ dogmata non ex ratione, sed ex revelatione probari debent; id est, debet inquiri, utrum Deus revelaverit nobis nec ne hoc vel illud dogma seu mysterium. Si constet de hoc facto, Deum nempe re ipsa aliquid dogma révélassé, credendumque nobis proposuisse, homo firmiter assentiri ei tenetur. Non aliunde autem nobis constare potest Deum revelasse nisi ex Scripturis Sacris ac traditione, quarum custos et interpres ecclesia est, juxta ea quæ a nobis constituta sunt in tractatu *De vera religione*, part. II, propositionum serie, quas illic evolvimus ac vindicavimus.

Hac via propterea incedentes, dimittimus quæstionem, utrum, supposita etiam revelatione, demonstrari ratione possit nec ne existentia sanctissimæ Trinitatis; quod aliqui affirmant, alii negant (1). Rationis munus proprium est ostendere nullam in hoc, quemadmodum nec in alio quocumque religionis nostræ, mysterio repugnantiam inveniri; quod quidem præstabimus

vina ex natura, sive essentia, velut subjecto, et proprietate, quæ tanquam forma est relativa, componitur. Sed ambigitur utram partem propriæ ac per se directæ notione persona significet. Deinde, excussis diversis veterum et recentiorum sententiis, concludit § 9, juxta græcorum latinorumque patrum nec non conciliorum auctoritatem, personæ vocabulum directa et, ut loqui solent, formali significatione non essentiam, sed proprietatem relativam in Deo notare, indirecte ac subobscurè essentiam sive substantiam. Aperit præterea originem hujus disceptationis, ortæ ex diversa acceptione apud veteres vocis substantiæ quæ interdum personæ nomine designabatur. Cons. loc. cit.

(1) Inter ceteros, qui perhibentur, supposita revelatione, voluisse ostendere existentiam ss. Trinitatis, eminet Hugo Victorinus s. Bernardo coævus, *De Sacram.* lib. 1, cap. 11; Richardus item Victorinus, in opere *De tribus appropriatis personis in Trinitate*, ad D. Bernardum; ac præsertim celeberrimus Card. De Chusa, tum in opere *De docta ignorantia*, lib. ii, cap. 24 tum in lib. *Posses.*, cap. 7; lib. *De Berrillo*, cap. 22 et seq.; lib. *De venatione sapientiæ*, cap. 24; lib. iv *Exercitation.* serm. ult.; item in lib. *De pace fidei*, cap. 7 et seq., ubi suggerit methodum ratiocinandi, quæ indis et chaldaicis persuadeat; in *Cribratione alcorani*, lib. ii, cap. 3, 4, 5 (Vid. hæc in duobus prioribus tom. opp. edit. Basil. 1565). Ipsi præiverat s. Anselmus, lib. *De fide Trin.*, cap. 2. Ex recentioribus laudantur Hermeneg. Pint., ex Cong. s. Pauli, in *Protologia*; Cl. Mastrofini, in opere cui titulus: *Metaphysica sublimior*, cujus nomini vol. 1, typis excusum est, Romæ 1816, demum Th. Vincenzianus Falletti, Canon. regul. in opere: *Lo studio analitico della religione*, vol. ii, capp. 8 et 9, Roma 1827.

solvendo difficultates, quæ ab ejus impugnatoribus ex ratione proferuntur.

Ex duplici proinde fonte revelationem mysteriis. Trinitatis ostendemus, ex Scriptura et ex perpetua traditione, seu ecclesiæ fide ac professione. Rursum cum ejusmodi revelatio nobis duplici ratione constare possit, tum *directe*, per ea scilicet testimonia, quæ loquuntur de tribus divinis personis in essentiæ unitate, tum *indirecte*, per ea, quæ divinitatem personarum singularum adstruunt, hinc ea omnia, quæ proferemus ad evincendam existentiam Trinitatis in unitate essentiæ, pariter evincunt divinitatem uniuscujusque personæ, et ea, quæ exhibebimus ad probandam divinitatem harum singularum personarum, probabunt pariter mysterium Trinitatis in essentiæ divinæ unitate; non enim in partes scindi divinitas potest.

Etsi autem prius ex testimoniis biblicis ostendamus mysterii propositi veritatem, ac postea ex sensu traditionali, non propterea has disjungimus probationes, quæ mutuo se complectuntur; sed solum, ut ordini et perspicuitati consuleremus, id a nobis præstitum est.

PROPOSITIO I. — *Tres sunt in una divina essentia personæ realiter distinctæ.*

Probatur primo ex sacris litteris generalim.

Hæc propositio est de fide, ut constat tum ex superius recitatis symboli Athanasiani verbis, tum ex omnibus catholicæ fidei professionibus, atque ex Conc. Later. IV, cap. *Firmiter*, cujus verba superius pariter retulimus.

Licet neque pauca neque obscura occurrant in Veteri Testamento testimonia, in quibus pluralitas prædicatur personarum, ut Gen. I, 26 : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*; ibid. III, 22 : *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est*; quæ nonnisi per vim de Deo secum colloquente, atque absurde tanquam ad Angelos dicta, exponi possunt; nec non ea, quæ passim leguntur sive in Psalmis, præsertim II, 7 : *Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te*; et Psal. CIX, 1 : *Dixit Dominus Domino meo : sede a dextris meis*; adhibita præsertim expositione tum Pauli tum Christi ipsius (1), sive alibi sæpe; cum tamen expressam trium distinctarum personarum, in eadem divina natura subsistentium, doctrinam Christus Dominus patefecerit, ideo ex Novo Fœdere potissimum veritatem propositi dogmatis ostendemus.

Ac 1. quidem apertissima sunt Christi verba, Matth. ult., *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*. Quibus verbis tres personas realiter distingui ostendit parti-

(1) Cfr. Prud. Maran cong. S. Mauri præclarissimum opus, quo sæpe utemur in decursu hujus tract. *Divinitas D. N. J. C.* vol. 1, fol. Paris. 1746, p. 1, lib. 1, cap. 1; Petav. *De Trin.* lib. II, cap. 7; cfr. etiam *Dissert. ad Gen.* I, 26 pro ss. *Trinitatis Mysterio contra Judeos et hæreticos omnes antitrinitarios*, in Collegio Romano proposita, a Petro Curti, S. J. inserta Thesaurio Theologico P. Zaccariæ, tom. III, pag. 20, Venetiis 1762.

cula copulativa *et*; unam autem designari atque individuam trium harum personarum essentiam illud in nomine patefacit, quo significatur gratiam regenerationis et renovationis, qua filii Dei efficiuntur ejusque famulatu mancipamur, acceptam referri debere Deo, in tribus personis subsistenti (1); perinde enim valet vox illa *in nomine* ac in auctoritate, virtute et efficientia, prout biblica ipsa documenta testantur (2).

Nec minus insigne est ad rem nostram testimonium, quod occurrit Joan. XV, 26, ubi Christus ait : *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me*. Tres ibi pariter distinctæ commemorantur personæ *Pater, Filius, Paraclitus*, et quidem eadem divina natura præstantes; altera enim est Filius, ejusdem ergo naturæ cum Patre; altera vero *a Patre procedit*, non igitur facta, aut creata, sed a Patre emanans eo sensu, quo Filius dicit de se ipso, quod exierit a Patre (Joan. XVI, 27, 28). Huc pariter referuntur verba Christi (id. XIV, 16) : *Et ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis*. Tres enim personæ in vocibus *Ego, Patrem* et *Paraclitum* inducuntur per mutuam relationem ac comparisonem Filii ad Patrem et Paracliti ad Filium, ut pronomen *alium* declarat, quasi diceret : Ea ratione, qua *Pater* dedit *Me* vobis, qui *Paraclitus* sum, sic, cum ego abiero, dabit vobis *Paraclitum alium*. Quod vero unius pariter substantiæ sint tres istæ personæ, patet ex totius orationis serie; cum enim Philippus, desiderio tactus videndi Patrem, sic Christum fuisset percontatus : *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis*; dicit ei *Jesus* : *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt et Patrem...* Non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est? verba, quæ ego loquor vobis, a me ipso non loquor; Pater autem in me manens, ipse facit opera (Joan. XIV, 8 et seqq.). Jam vero 1. in his una prædicatur Patris ac Filii efficientia et actio, quæ unicam expostulat substantiam; 2. communitio Patris in Filium ac vicissim, quæ dari non posset absque identitate naturæ; 3. affirmatur uno viso alterum videri; quod consequens non esset, si diversa foret Filii a Patre substantia; nam in hoc casu viderentur duo plane distincta ac diversa (3). Quoniam vero tertia persona,

(1) Inapte prorsus quærent unitarii pedem referre ex angustiis, in quas eos conjicit præscripta a Christo baptizandi forma, dum illud *in nomine* de baptismo Patris et Filii, etc., interpretantur vel de doctrina vel de discipulatu, etc., quæ interpretationes omnes violentæ sunt et obvio sensui contrariæ, ut inferius ostendemus. Cfr. Maran opere cit. part. 2, lib. 1, cap. 17, § 2; Petav. *De Trin.* lib. II, cap. 12, § 8.

(2) Cfr. inter cetera Act. III, 6 : *In nomine J. C. Nazareni surge*, etc.; et cap. 4, 10 : *In nomine D. N. J. C...* in hoc iste adstat coram vobis sanus; Marc. ult. : *In nomine meo dæmonia ejicient*, etc. Et alibi passim. Ex quibus evidens sit idem esse baptizari in nomine ac in potestate, auctoritate, efficientia trium personarum, in quas credimus et speramus.

(3) Cfr. apud Petav. *De Trin.* lib. II, cap. 11, § 40 et seqq. Plura patrum testimonia, quæ insignem hunc locum exponunt, ostendentes ex eo eandem inesse Patri ac Filio naturam.

qualis ibi describitur, vere Paraclitus est, perinde ac Filius, cum dicatur a Patre procedere, quemadmodum de Filio dicitur, quod processerit a Deo (Joan. VIII, 42) et exiverit a Patre (Joan. XVI, 27), necesse est et illam cum Patre et Filio in divina eadem et unica coherere natura. Tres igitur in citatis testimoniis designantur personæ subsistentes in eadem essentia divina.

Denique, ceteris omissis, eadem veritas confirmatur ex verbis: *Audite audientes, et nolite intelligere*, quæ dicta a Deo Patre testatur Isaias (cap. VI, 9), prolata a Deo Filio exhibet Joannes (cap. XII, 40, 41), dicta a Deo Spiritu Sancto docet Apostolus (Act. XXVIII, 26); cum eadem propterea personis singulis tribuatur efficientia ac prædicetur gloria et majestas (1), una igitur trium distinctarum personarum Deitas prædicatur. Quare optime s. Basilii, hæc expendens, ait: *Propheta inducit Patris, in quem Judæi credebant, personam; Evangelista, Filii; Paulus, Spiritus, illum ipsum, qui visus fuerat, unum Dominum Sabaoth communiter nominantes. Sermonem, quem de hypostasi instituerunt, distinguere, indistincta manente in eis de uno Deo sententia* (2).

Hæc autem hisque similia biblica testimonia majus lumen etiam accipient ab iis, quæ proferemus, cum de Filii ac Spiritus Sancti divinitate seorsum disse-remus. Ista iterea, quæ allata sunt, nisi vim ipsis inferamus, aperte evincunt, quod primo loco ostendendum assumpsimus, tres realiter distinctas personas in essentiæ divinæ unitate in sacris litteris prædicari.

DIFFICULTATES.

1. Obj. cum Wegscheider (3). 1. nullus exstat Scripturæ Sacræ locus, quo universa illa doctrina claris et distinctis verbis tradita atque finita sit, nullus, quo vel vocabulum *Τριάδος* (Trinitatis) reperiatur, vel *personarum* in Deo distinctio earumque *ὑποουσία* (consubstantialitas) commemoretur. 2. Nobilis vero

ille locus qui mandatum baptismale exhibet, apud Matth. XXVIII, 19, huic dogmati speciem sententiæ ab ipso Jesu Christo profectæ videtur conciliasse; quo loco etsi Pater Filius et Spiritus Sanctus vere distinguitur, Filium tamen et Spiritum Sanctum ejusdem cum Patre et essentiæ et dignitatis esse neutiquam probatur, nec aliud quidquam ibi præcipitur, nisi hoc, ut christiani ea religione obstringantur, quæ Deum esse Patrem hominum, Jesum Messiam, et Spiritum Sanctum singularem quamdam Dei vim, personæ forma indutam, etc. (Math. III, 16; XII, 31, 57 coll. Luc. I, 35; Act. X, 38), incrementa atque effectus novæ religionis in animis hominum promoveri doceat (Act. XIX, 2-6; I Cor. II, 10 et seqq.; XII, 3 et seqq.). 3. Eadem fere ratio est dicti, quod extat II Cor. XIII, 13, ubi Apostolus christianis apprecatur, ut favor Domini Jesu Messiae et amor Dei illis contingat, et ut Spiritus Sanctus ejusque dotes cum illis communicentur. 4. Neque magis dogma illud probari potest altero loco Math. III, 16-17, quo Jesu Messiae per baptismum inauguratio, sub velo quodam mythico enarratur. 5. In ceteris autem, quæ adduci solent, testimoniis I Cor. XII, 4-6; I Petri I, 1-2; Rom. XV, 30; Tit. III, 4-6, neque trium in Deo personarum neque *ὑποουσία* (consubstantialitatis) earum ulla fit mentio. Ergo.

Resp. Ad 1. *Neg.* Non unus enim tantum vel alter locus, sed plura loca Scripturarum proferuntur a catholicis, ad ostendendum Trinitatis dogma; ut patet etiam ex probationibus a nobis adductis, ex quibus tum trium personarum distinctio, tum earundem in divina essentia unitas patefactæ sunt, ideoque et *ὑποουσία* seu *consobstantialitas*. Quid vero refert, si non occurrat in Scripturis vel *personæ* vel *trinitatis* nomen, si constet ex iisdem de re? Non enim de nominis, sed de rei existentia agitur (1); hac enim constituta, nomina per se profluunt.

Ad 2. sive ad 1. prob. *Neg.* Nam non solum speciem videtur conciliasse huic sententiæ seu dogmati

(1) Cfr. apud Maran, op. cit. lib. I, part. 2, cap. 17, § 3, qui totam hanc argumentationem in pleno suo lumine posuit.

(2) *Contra Eunomium*, lib. V, tom. I, pag. 301, edit. Maurin. Paris. 1721: ὁ προφήτης τοῦ Πατρὸς εἰσηγέται πρόσωπον τοῦ παρὰ Ἰουδαίοις πεπιστευμένου· ὁ εὐαγγελιστὴς τοῦ υἱοῦ· ὁ Παῦλος τοῦ πνεύματος· ἕνα κύριον Σαβαὼθ τὸν ἁπλότατον κοινῶς ὀνομάζοντες. Διήρηται αὐτοῖς ὁ περὶ τῆς ὑποστάσεως λόγος, ἀδιαιρέτου μένοντος ἐν αὐτοῖς τοῦ περὶ ἐνὸς Θεοῦ φρονήματος.

(3) § 79-80. Hic adnoto me libentissimo animo rationalistarum argumenta proferre, tum quia quidquid ab ipsorum antesignanis, socinianis, et a veteribus arianis prolatum est, perinde ac si catholici nihil unquam contra hiscere ausi fuerint, confidenter corrogant convergentque, una superaddita exquisitoris ejusdam impietatis ac malitiæ appendice; quare dum recentiores isti profligantur, antiquiores illos etiam, quorum armis utuntur, profligari necesse est; tum quia apertissime exinde patebit, quam tandem exigui rationalistæ sint, qui sibi imperitisque tanti videri solent, quique penitentiorem quamdam, nusquam alias excogitatam, trucidandam scientiam ostendere satagunt; tum demum, quia eos a nemine hactenus ex professo confutatos video.

(1) Quod si existerent hæc nomina in Scripturis, nonne ea pariter rationalistæ eluderent juxta principia a se posita? Certe in Scripturis Christus passim *Deus* et *Filius Dei* nominatur, ut inferius videbimus, *Spiritus Sancti* frequens pariter mentio fit: numquid propterea ipsi Christum Deum confitentur, et Spiritum Sanctum ut personam subsistentem habent? Ad eludendam potius omnium horum testimoniorum biblicorum vim, quæ distinctionem personarum in unitate naturæ exhibent, sic scribit Wegscheider, § 79: « Exstant in libris Novi Testamenti Pauli maxime et Joannis dicta, quibus Filius Dei et Spiritus Sanctus in aliquam divini honoris societatem admitti videantur; quorum duplex classis distingui solet, altera eorum, quibus Pater, Filius et Spiritus Sanctus simul commemorantur, altera eorum, quibus singillatim de illis exponitur. Ad recte intelligenda utriusque generis dicta, probe tenendum est, non propria Jesu Christi verba illic referri, sed partim ejus effata, prout ab aliis aliter intellecta et per traditionem varie exornata fuerint (quasi Joannes Christi effata ab ipsius ore non exceperit, tanta est rationalistarum impudentia!), partim singulorum scriptorum sacrorum judicia (quibus profecto antefereendum est judi-

mandatum baptismale, sed fundamentum exhibet dogmatis catholici. Etenim observatum est Filium dici et appellari per comparisonem ad Patrem, et Spiritum Sanctum per comparisonem ad Patrem, et Filium, ideoque tres distingui personas; cum autem in baptismo agatur de regenerationis gratia, quæ in nomine harum trium personarum confertur, et quibus propterea dedicamur, merito inferitur ex voce illa *in nomine* æqualitas ac unitas trium personarum in natura divina.

Sic *neg.* per baptismi formulam non aliud præscribi, nisi ut christiani ea religione obstringantur, quæ Deum patrem hominum, Jesum Messiam, et Spiritum Sanctum ut singularem Dei vim exhibeat; 1. quia hæc interpretatio nova est, et ante socinianos et rationalistas inaudita, et cui obstat sensus traditionalis totius antiquitatis (1); 2. quia est absurda, baptizarem enim in nomine seu auctoritate et efficientia *vis* et *efficientiæ* Spiritus Sancti; 3. quia est violenta, quis enim verba Christi, prout sonant in sensu obvio, audiens, intelligat patrem hominum, Messiam et efficaciam? 4. quia est contraria aliis Scripturæ textibus, præsertim Joan. XV, 26; XIV, 16, superius adductis, in quibus Christus exhibet Spiritum Sanctum ut personam subsistentem, quæ procedit, operatur, et eum vocat *aliu* respectu sui ipsius; nisi igitur impie dicamus vel Christum non esse personam, sed prosopopœiam et vim, vel improprie imo et insulse esse locutum, Spiritus Sanctus neque prosopopœia est, nec simplex *vis* et *efficientia* (2).

Dices, I Cor. X, 2, Israelitæ perhibentur baptizati in Moyse, in nube et in mari; et ipsa ecclesia Romana in animæ commendatione precatur: *In nomine Patris, in nomine Filii, in nomine Spiritus Sancti, in nomine Angelorum*, etc. Ergo formula *In nomine Patris*, etc. neque importat per se distinctionem et subsistentiam personarum, ut liquet ex primo textu, neque æqualitatem dignitatis et naturæ, ut patet ex ecclesiæ oratione.

Resp. *Neg. conseq.* et paritatem. Nam in primo textu dicuntur Israelitæ baptizati in Moyse, in nube, etc.; non autem in nomine Moysis et nubis et ma-

cium rationalistarum) nec ubivis sibi consentanea (en quid sentiant de scriptoribus sacris isti novi protestantes!) nec satis perspicue enunciata.)

(1) Ubi notanda est parum sibi coherens neoteri-corum biblicorum agendi ratio. Ipsi a Deo extollunt in hermeneutica regulam *usus loquendi*, uti vocant, quem statuunt velut primum criterium interpretationis exclusa interpretatione ecclesiæ. Quando vero provocantur ad sensum traditionalem perpetuum antiquitatis, que profecto est testis legitimus hujus *loquendi usus*, nihili illam faciunt, et sensui antiquitatis privatam interpretationem opponunt.

(2) Hos textus, in quibus maxima vis est, dissimulant adversarii nostri, quasi neque existerent, ut sic impune possint detorquere in alienum sensum formulam baptismatis. Ceterum quæ ipsi effutunt de Spiritu Sancto, nempe ipsum esse *efficientiam*, etc. idoneo loco redarguemus, ubi de persona Spiritus Sancti sermo nobis erit.

ris. In oratione ecclesiæ, eo ipso quod dicatur distincte *in nomine* Angelorum et Archangelorum, etc., distinguitur dignitas ac natura Angelorum et Sanctorum, qui invocantur, ut intercedant apud Deum, a Deo ipso, seu a Patre, et Filio et Spiritu Sancto.

Ad 3. seu 2. prob. *Dist.* Si solitarie accipiatur dictum Apostoli non est prorsus demonstrativum, *Tr.* una cum ceteris. *N.*

Ad 4, seu 3. prob. *Neg.* Etenim tres ibi distinctæ persone aperte commemorantur, persona Filii baptizati, persona Spiritus Sancti, quem Christus vidit *descendentem sicut columbam et venientem super se* (Matth. III, 16), sive ut dicitur apud Lucam: *Et descendit Spiritus Sanctus corporali specie sicut columba in ipsum* (Luc. III, 22), et apud Joan. I: *Vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cælo, et mansit super eum* (Joan. I, 32), et persona Patris dicentis: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui* (1) et majori etiam vi in græco textu per articulum *ὁ*, ut hic distingueretur a justis, qui non sunt filii Dei nisi per adoptionem. Quod si Filius Dei naturalis Christus est, hoc ipso est *consubstantialis* Patri, ut inferius apposite ostendetur, sicuti et de Spiritu Sancto.

Quod vero additur *de inauguratione sub velo mythico*, cum totum gratuitum sit atque ex penu rationalismi unice depromptum, quod consistere nequit sive cum scriptorum sacrorum veracitate, sive cum inspiratione divina, rejicimus ut impium et falsum ac toti antiquitati contrarium (2).

Ad 5 seu 4. prob. *D.* Scorsum sumpta, *Tr.* una cum aliis quæ adducta sunt *N.* Nempe hæc scribebant apostoli in citatis locis coherentes ad fidei doctrinam, quam ecclesiis a se institutis prædicaverant, qua supposita, illis formulis apertissime alludunt ad Patrem, Filium et Spiritum sanctum a se prædicatos, et in quorum nomine initiaverant fideles. Nisi enim hoc constituatur fundamentum, locutiones illæ fiunt prorsus ænigmaticæ; eo constituto, aperte intelliguntur (3), sunt igitur ea loca totidem ineluctabilia

(1) Ὁὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. Matth. I. c.

(2) Quando rationalistæ aliquid inveniunt in Scripturis, quod in alienum sensum detorquere nequeunt, confugiunt tanquam ad extremam in naufragio tabulam ad mythos.

(3) Etenim I Cor. XII, 4-6, aperta fit mentio trium personarum, ubi dicitur idem Spiritus, idem Dominus, idem Deus auctor divisionum gratiarum; nisi supponatur cognitum corinthiis mysterium Trinitatis ipsis ab Apostolo prædicatum, hæc verba nullum sensum præ se ferrent; sed illo posito, poterat Apostolus ad illam fidei formulam alludere, et certus erat se ab ipsis intelligi. Sic Rom. XV, 30, ubi idem Apostolus scribit: « Obsecro vos, fratres, per Dominum N. J. C. et per charitatem Sancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum; » ubi rursum tres persone distinctæ recensentur. Eadem occurrunt Tit. III, 4-6, aliisque in locis ab adversario indicatis, in quibus perpetuo fit allusio ad receptam apud christianos fidem circa Dei unitatem et Trinitatem personarum.

testimonia fidei traditæ ab apostolis, ac proinde existentiae dogmatis nostri.

I. Inst. Sunt quidem varia dogmatis semina in ipsis libris sacris, ab interprete candido haud negligenda, sed 1. eadem explicari debent *partim* e philosophematibus quibusdam judæicis et platoniceis, quæ quidem ævi incultius indolem redolentia jam ante religionis christianæ originem divulgata erant; 2. *partim* ex pio quodam in magistrum divinum reverentiæ sensu, quo imbuti librorum sacrorum auctores vel Jesu ipsius de Messiana sua dignitate sententias vel narrationes de singulis Jesu factis fatisque mythicas, quarum multæ satis mature jam prodierant (cf. Luc. I, 4), pro suo quisque ingenio atque judicio varie intellectas conceptasque, litteris tradiderunt et amplificaverunt (1).

Resp. ad 1. Neg. antec. Revelatio enim divina, seu veritates divinitus revelatæ non per philosophemata, sive judæica sive platonice aut aristotelica, explicari, aut exponi debent, sed per sensum traditionalem, per auctoritatem Ecclesiæ columnæ et firmamenti veritatis, ut suo loco ostendimus (2); alioquin de nulla veritate nobis constare posset. Hoc est inventum sero nimis inductum a rationalistis omnem revelationem et fidem rejicientibus, qui majori reverentiæ sensu feruntur erga Ciceronem et Tacitum aliosque profanos scriptores, quam erga scriptores sacros, ut mox videbimus. Negamus præterea doctrinam Judæorum, prout eruitur ex Sacris Litteris, vocari posse aut esse philosophema; judæos porro non omnino latuisse Trinitatis dogma, vel saltem Personarum in Deo pluralitatem, non pauca suadent documenta, tum ex Sacris Litteris (3), tum ex aliis eorum scriptis eruta (4). Quod vero attinet ad phi-

losophema platoniceum, dicimus tantum abesse, ut originem dederit huic dogmati, ut hæretici, qui istud temerare ausi sunt, vel ex illa schola platonice prodierint, vel saltem ex platoniceis placitis commenta sua hauserint, ut inferius dicemus (1).

Ad 2. Neg. 1. Quia alioquin actum esset de scriptorum sacrorum veracitate et inspiratione. 2. Quia sequeretur auctores sacros ex pio affectu, seu potius ex assentatione in magistrum suum graviter mentitos fuisse ac universum terrarum orbem necessario in errorem induxisse, donec venerint rationalistæ ad errorem hunc detegendum. Quod quam absurdum et impium dictu sit, nemo non videt. 3. Quia falsum est, mythicas narrationes jam prodixisse ab ipso evangelicæ prædicationis exordio. Neque hoc evincit locus citatus ex Luc. I. Si enim bene attendatur Lucæ textus, patebit ipsum contrarium dicere; ait enim Evangelista: *Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ sunt, rerum; sicut tradiderunt nobis, qui ab initio viderunt, et ministri fuerunt sermonis, visum est et mihi*, etc.; quibus postremis verbis ostendit se non solum non improbare eos, qui ante ipsum litteris res a Christo gestas consignaverunt, verum et se cum illis conferre; quod non fecisset profecto, si falsas ac mythicas narratio-

edidit suum *Comment. theol.* Bonn. 1821). Pustkuchen (*Untersuch. der bibl. Urgesch.* sed *Inquisitio biblicæ historiæ primitivæ*, Hall. 1823), Rosenmülleri (in suis *Scholiis in Genes.*), De Wette (in *Dogm.* 1, § 108), Ewald (in *Gram.* p. 245), Keester (in suis *Meletematis criticis et æget. in Zachar.*), Gesenii (in *Isai.* 63, 9), aliorumque non paucorum; sed de hoc auctore ac de hoc argumento iterum sermo erit suo loco.

(1) Ex protestantibus, seu potius socinianis, qui excelluerunt in hac calumnia disseminanda, de platonismo sanctorum ecclesiæ patrum primis præsertim ecclesiæ sæculis, primas obtinet Clericus, ut patet ex ipsius *Bibliothèque universelle*, tom. x, p. 181, *Bibliothèque choisie*, tom. xii, p. 213, *Ars critica*, pag. 11, § 2, ch. 11, pag. 539, *Epist. viii, critica*, p. 268, et auctor *Platonismi detecti*. Hos auctores veluti servum pecus secuti sunt rationalistæ, qui in dogmate de Trinitate, de divinitate Verbi non aliud vident nisi platonice placita, in patribus vero nonnisi totidem platonice. Hos inferius recensebimus. Interea præstat afferre textum Clerici, ex quo recentiores hauserunt suas ideas; sic porro scribit Clericus in sua *Arte critica*, vol. 1, pag. 536: « Veteres christiani, qui per aliquot sæcula platonice fuerunt, cum legerent Scripturas, ut ex ea religionis christianæ systema quoddam colligerent, platonice suas notiones Scripturæ notionibus ubique miscuerunt; et quod in Scripturis non legebatur, quodque credi volebant, ex ea deduxerunt consecrariis, non ex uno fonte derivatis, sed ex Platone æque ac ex Prophetis. » Huic in omnibus subscribit auctor *Platonismi detecti*. Ast istorum audaciam fregit doctissimus P. Baltus in opere quod inscribitur: *Défense des ss. Pères accusés de Platonisme*, vol. unic. in-4, Paris, 1711. Quod quidem opus divisum est in iv libros, in quorum i. ostendit cl. auctor patres minime institutos fuisse in philosophia platonice, falsum esse philosophiam istam regnasse in ecclesia primis sæculis; in ii nunquam patres sectatos fuisse platonice placita; in iii patres rejecisse, imo et refellisse circa omnia puncta Platonem ejusque philosophiam; in iv disjicit rationes, quibus leviter permoti sunt ii qui patres platonice accusaverunt.

(1) Wegsch. ib. § 92.

(2) Tract. *De vera relig.* part. 2, prop. 3.

(3) Innumera prope sunt testimonia in V. T., in quibus de pluralitate personarum in Deo, ac præsertim de divinitate Verbi seu Filii aperta mentio fit; quæ collegit et expendit Cl. Maran, op. cit. lib. 1, cap. 1 ad 17. Sane doctrinam hanc judæos minime latuisse, ex iis, quæ habentur in N. T. certissime constat. Cum enim Angelus B. Virginem alloqueretur (Luc. 1, 31 et seqq.), loquitur de Filio Dei ac de Spiritu Sancto. Sic etiam (Matth. 1, 20), alloquens s. Josephum; item (Marc. 1, 8) Joannes Bapt. describit de baptismo conferendo a Messia in Spiritu Sancto, et alibi passim habentur similia, quin tanquam de novitate miraretur quispiam.

(4) Plura judæorum rabbinorum testimonia aliaque eruta ex antiquis judæorum scriptis, in quibus sermo fit de ss. Trinitate ab ipsis cognita, vid. apud Raymundum Martini in *Pugione fidei, cum notis et observationibus Jos. Du Voisin*, edit. Carpzovii, Lipsiæ 1687, pag. 144, 396 et seqq., 417 et 439, prout nempe notantur in margine juxta primam edit. Parisiensem 1651. Hoc ipsum copiosius præstitit, et clarissimo in lumine postea collocavit omni documentorum genere Cl. Drach, *Deuxième lettre d'un Rabbini converti*, Paris 1817, toto cap. 1. Imo nec defuit, qui ex recentioribus protestantibus hoc argumentum illustraverit; cfr. E. W. Hengstenberg, *Christologie des alten Testaments*, etc. seu, *Christologia Veteris Testamenti*, etc. Berolini 1824, præsertim pag. 216 et seqq., qui id etiam tueretur adversus absurdas hypotheses et expositiones Clerici, Sack (qui

nes illi concessissent (1). 4 Sed dato etiam, quod illi ita se gesserint, numquid sequitur eadem ratione sese gessisse Scriptores Sacros? digna rationalistis dialectica (2).

II. Inst. In Libris Sacris, sub illo Trinitatis velamine, alius quidam doctrinae typus aperte est traditus, ab illo quidem dogmate alienus, sed cum sana ratione optime congruens; quo iubemur 1. agnoscere unum verum Deum, qui numen sit absolute perfectum (Matth. XIX, 17, coll. Marc. X, et Luc XVIII, 19), ac solus adorandus (Matth. IV, 10; Marc. XII, 29 et 30, coll. 34; Joan. IV, 25), ab ipsoque Jesu adoratur (Matth. XXVI, 39 et 42; Luc. XXIII, 46; Joan. XVII, 1 et seqq.), 2. et Jesum Christum (qui vel digressus e terris homo simpliciter appellatur Act. II, 22 et XVII, 31; Rom. V, 15; I Tim. II, 5. cf. I Cor. XV, 21), ut legatum Dei (Matth. VII, 21; Joan. XVII, 3. cf. XI, 42) Deoque quidem eum legante, a quo ipse Jesus sese aperte discernit (Joan. XVII, 3 et XX, 17 et 21) longe inferiorem (Matth. XIX, 17; XX, 23; Luc. XXIII, 46; Joan. XIV, 28 et X, 29 et seqq. XVII, 22 et 24; I Cor. III, 25 et XI, 3; XV, 27 et 28). Hunc ipsum purioris doctrinae christianae typum sequamur.... Sic Trinitatis dogma ad hanc formulam revocare licet: *Deus Pater ut Spiritum sanctum sese per Jesum Christum hominibus manifestavit* (3).

(1) Neque iis assentiendum putamus qui his verbis s. Lucam hic cerinthidarum, basilidarum aliorumque haeticorum scripta notare putant, siquidem nondum illa prodierant; neque, si cum haeticis impiisque hominibus rem sibi esse Lucas intellexisset, haud leviter adeo illos perstrinxisset, aut in eorum ferme numerum semetipsum adscripsisset, dicens: *Visum est et mihi*. Sed neque Maldonato acquiescimus, qui putat s. Lucam respexisse ad Evangelia Matthaei et Marci; cum plura sint quae obstant, ac, ceteris omissis, quod illis, de quibus loquitur Evangelista, aliquam notam inuratur negligentiae. Dicendum propterea eum loqui de iis tantum, qui, cum fando solum eventa, de quibus scribebant, ab apostolis accepissent, nihilominus audacter animum ad scribendum appulerant, antequam omnia diligenter a principio assculi essent; cum quibus ita se comparat, ut non solum eorum exemplo se tueatur, sed ut aliquod praeterea sibi praesidium adesse innuat, quo illi caruerunt; ut constat ex v. 4, ubi addit: *Ut cognoscas eorum, de quibus eruditus es, veritatem, & ἀφάρετον, tutissimam nempe, atque, ut ita dicam, indubiam certitudinem*; quam minime assecutus esset Theophilus, si in memoratas tantum narrationes incidisset. Non est igitur nisi absurdum rationalistarum commentum, quod ipsi oggerunt de mythicis narrationibus ac falsis mature, ut ipsi aiunt ex hoc Lucae textu, in medium emissis.

(2) Certum est s. Joannem legisse atque probasse tria Evangelia, antequam suum conscriberet; ut fidem faciunt Euseb. *Hist. eccles.* lib. III, cap. 24, edit. Vallesii; Clemens Alex. apud eundem, lib. VI, cap. 14; Hieronymus, *De viris illust.* cap. 9; ut posteriores scriptores et patres mittam, qui idem testantur.

(3) Ita rursus Wegscheider § 93, ubi notanda sunt duo monita, quae ibi appingit, dicens: « Simul vero hocce utrumque, tum opinionem super hoc dogmate quamvis summa cum indulgentia esse tolerandam, modo ne virtutis nervos infringat, tum doctoribus publicis in pertractanda ista doctrina caute esse versandum, ne vel conscientia oneretur Christiano-

Resp. Ad 1. N. A. Non enim typum, sed ipsum Trinitatis dogma Sacrae Litterae tradunt, ut ex adductis probationibus ostendimus, ac magis confirmabitur ex dicendis. Neque enim cum hoc dogmate pugnant, quae de Dei unitate indicata loca ab adversario praedicant. Namque per mysterium ss. Trinitatis nec inducitur deorum pluralitas, nec quidpiam detrahitur summae simplicitati Dei ejusque omnimodae perfectioni, quam catholica doctrina profitetur, secus ac supponere videtur adversarius. Utique Deus solus adorandus est, ipsum coluit et adoravit Christus in terris, sed prout homo est. In doctrina catholica haec omnia bene cohaerent, nec quidpiam difficultatis praese ferunt.

Ad 2. D. A. Jesum Christum ut Deum simul et filium Dei iubemur agnoscere, C. ut purum hominem ac simplicem Dei legatum, N. Si adversarius commemorat Scripturae loca, in quibus Christus simplex homo, ut ipse ait, appellatur, cur illa dissimulat, in quibus idem Christus Deus et Filius Dei dicitur, quae innumera prorsus sunt? Si testimonia recenset, in quibus Christus se distinguit a Deo, id est, a Patre, cur non etiam recenset ea, in quibus se unum dicit cum Patre suo (Joan. X, 30 et XVII, 11 et 22), in quibus profitetur se in Patre esse et Patrem in se (ibid. X, 38; XIV, 10 et 20; XVII, 21)? Id ipsum dicatur de Deo eum legante, ita enim legatus est, ut exiverit a Patre (Joan. XVI, 28), ut processerit a Patre, seu a Deo (ibid. VIII, 42; VII, 29), qui sit Unigenitus a Patre (Joan. I, 14), et in sinu Patris (ib. 18), qui sibi aequalem potestatem tribuerit cum Patre suo (Joan. V, 17, 18 et 26), qui esset in caelis, dum loqueretur in terra (Jo. III. 13), qui demum longe inferiorem Deo legante (quae glossa est adversarii, nusquam enim hoc in Scripturis occurrit) se dixerit, ita tamen ut aequalem pariter se Patri esse profiteatur (Joan. V, 18) et Deum (ibid. X, 30, coll. 33). Quae quidem testimonia suo loco expendemus. Interea hic habetur specimen male fidei rationalistarum, qui ut sua effutiant, ac venditant, quae convellunt haec sua figmenta, vel dissimulant, vel, prorsus

rum per intelligentiam provectorum (vide impudentiam non ferendam, loquuntur isti de conscientia, cum ipsi nullam habeant, et se proveciores vocare audent, quasi vero omnes, qui a Christo ad nos usque crediderunt dogma Trinitatis ac strenue propugnaverunt, totidem essent infantes cum ipsis comparati!) vel imbecilliorum religio offensionis aliquid capiat. » Adeo fidem se rem totam confecisse timidi hi insipientes! Hinc Schleiermacher, *Der Christl. Glaube*, seu *Fides Christiana*, vol. II, pag. 694, inquit: « Ex rei natura est, quod, quod diutius Trinitatis doctrina immutata in suis hodiernis determinationibus consistit, illi, qui cum difficultatibus ac imperfectionibus quarundam formularum reconciliari nequeunt, asserant cuncta se in hac Trinitatis doctrina negare, quamvis ipsorum pietati minime desit ex eo, quod proprie christianum constituit. Quapropter nobis cavendum est, ne, quidquid antitrinitarium est, tanquam haeticum et anti-christianum rejiciamus. Sed quo magis hoc excrescere cernitur, eo magis excitetur ad ecclesiasticam hac de re expositionem novo examini subjiciendam; et nisi nos ipsi praeparemus, saltem posteritati, dimisso antiquato, reformationem, quae praesenti affinium idearum statui conveniens sit, liberam relinquamus. »

omni abjecto pudore, passim accusant Scriptores Sacros assentationis, insectiæ (1), contradictionis, seu pugnæ, aliave ejusmodi blasphemando pronunciant (2).

Ex falsis ejusmodi præmissis primum est rejicere impias consecutiones, tum de typo *purioris doctrinæ Christianæ* qui est per antiphrasin intelligendus, nempe *doctrinæ antichristianæ*, tum de formula dogmatis Trinitatis, quæ non est nisi formula dogmatis antitrinitarii, ejus nullum vestigium occurrit in antiquitate ante socinianos, si excipias execrabiles hæreses ebionitarum, Pauli Samosatani ac photinianorum, quæ obsoleverant, donec e cineribus suis excitatæ denuo fuerint ab his novis gnosticis, qui assentationis, erroris et imperitiæ arguunt apostolos et evangelistas, ad lumina sua substituenda ac diffundenda profecto longe puriora per subversionem totius revelationis divinæ ac supernaturalis.

II. Obj. 1. Idem Christus (Joan. XVII, 3) sic Patrem alloquitur: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.* Ex quibus ita Crellius: Deus verus, de quo hic loquitur Christus, est Deus summus; atqui ex Christi verbis hic est solus Pater; ergo reliquæ personæ non sunt Deus ille summus. 2. His consonat Apostolus, qui (I Cor. VIII, 5 et seqq.) scribit: *Nam etsi sunt, qui dicantur dii, sive in celo, sive in terra (siquidem sunt dii multi et domini multi); nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos in illum, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum.* Ubi Paulus, explicans quis sit ille unus Deus, simpliciter dicit eum esse Patrem, non Patrem Filium et Spiritum Sanctum. Atqui nulla ratione fieri potuisset, ut Paulus, explicaturus quis sit ille unus Deus, Patris tantum mentionem faceret omissis personis aliis, si Deus ille unus non tantum Pater esset, sed et Filius et Spiritus Sanctus (3). Ergo.

(1) Exemplo sint ea quæ habet Boëhme, *Die Religion Jesu Christi...* seu, *Religio Jesu Christi a sua origine repetita*, Hall. 1827, p. 49, et seqq., edit. 2, nempe Scriptores Sacros pro manca, quæ est ævi incultioris, scientia sibi ipsis non constituisse in iis, quæ de ideis et notionibus suis exposuerunt. Sic Wegsch. § 85; Jerusalem, *Nachgel.* Schriften, seu, *Opera posthuma*, 1, p. 137 et seqq.; Munscher, *Dogmen-Geschichte*, etc., seu, *Historia dogmatum*, vol. 1, p. 416 et seqq., Ammon. *Bibl. theol.* 1, 192 et seqq. Idem opuscula theologica, Gott. 1803; *Comment 1, de prologi Joannis evangelistæ fontibus et sensu*; *Idem Summ. theol. christ.* p. 150 et seqq.; Plura de consensu Scriptorum Sacrorum, in primis Pauli Apost. cum doctrina Philonis commentus est Stahl apud Eichhorn, *Bibl. Litter.* iv, 826 et seqq. etc. Qui omnes de prærogativa impietatis certare inter se videntur.

(2) Exempla non pauca in decursu hujus tractatus exhibebimus.

(3) Hanc eandem difficultatem jamdiu ariani promoverant, et abunde a patribus soluta ea fuit, præsertim a s. Hilario, *De Trin.* lib. iv, v et ix; Ambrosio, *De fide*, lib. v, cap. 3; Epiphania, *Hær.* lxi; Greg. Nazianz. *Orat.* iv, theolog.; Basilio *Cont. Eunomium*, lib. v; Cyrillo Alex. *Thesauri*, lib. x, cap. 6; August. *De Trin.*, lib. vi, cap. 9, etc. Hanc postea instaurare sociniani, præsertim Crellius, *De uno Deo patre*, lib. 1, sect. 1.

Resp. Ad 1. *Neg. Maj.* Vox enim *solus* non exprimit subjectum, sed attributum perinde ac vox *verus*; prout exposcit constructio græci textus: *ἵνα γινώσκωσθε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν.* Id est, *Ut cognoscant te solum verum Deum.* Hinc Christus illa sententia a consortio divinitatis non excludit nisi falsos deos et vana idola gentium, ita ut sensus sit, sitam esse vitam æternam in cognitione unius Dei et Incarnationis Filii ejus, nempe Jesu Christi (1). Quinam autem sit solus verus Deus, alibi Christus declarat, prædicans divinitatem Spiritus Sancti. Recolantur dicta in probationibus.

Ad 2. *Dist. maj.* Explicans, seu potius declarans, quis sit ille unus Deus ut excludat deos gentium, C. ut excludat divinas personas N. Hanc enim expositionem postulat integra Pauli sententia, etsi expresse solum Patrem Deum nomet. Instituit enim Apostolus antithesin inter deos et dominos, quos colebant ethnici, et Deum ac Dominum quem colunt christiani; quoniam vero dominos illos ut deos habebant, Apostolus opponendo illis unum Dominum Jesum Christum, aperte ostendit, se Christum Jesum non excludere a consortio divinitatis. Alioquin si velit Crellius insistere in vocibus illis: *Unum Deum Patrem*, quasi excluderetur Filius a divinitate, deberet pariter insistere in aliis: *Unum Dominum Jesum Christum*, quibus Pater excluderetur a dominatione, quod est absurdum. Hinc sua disputatione Crellius non labefactat catholicam doctrinam, sed suam potius evertit. *Neg.* autem *min.* quia plures potuerunt esse causæ, ob quas illam loquendi rationem Paulus usurpaverit, quas recenset Petavius (2).

Eadem ratione explicari debet, quod tertio loco urget idem Crellius ex *Ephes.* IV, 6; ubi dicitur *Unus Deus*; et *Pater omnium, qui est super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis*; dixit enim proxime ante: *Unus Dominus, una fides, unum baptisma.* Dominum autem hic Christum esse fatetur Crellius, hinc eadem adaptanda responsio huic textui, quæ modo alteri data est. Eadem enim est ratio (3).

PROPOSITIO II. — *Tres sunt in una divina essentia personæ realiter distinctæ.*

Probatur speciatim ex I Joan. V, 7, utpote authentico et genuino (4).

Veritatem catholicam mysterii ss. Trinitatis ex

(1) Cfr. Maldonatus in hunc locum qui eum fuse evolvit, et ostendit invictissime, his verbis non excludi nisi sola idola gentium a consortio divinitatis. Id ipsum præstitit Petavius, *De Trin.* lib. iii, cap. 1, ubi plura habet observatione digna. Cfr. etiam Maran, op. cit. lib. 1, part. 2, cap. 21, § 1 et 2.

(2) Loc. cit. § 4 et seqq. Item Maran, loc. cit. § 3.

(3) Observat autem s. Joannes Chrysost. *Hom. xx in I Cor.* num. 3, edit. Maurin. Paulum, neque voluisse illo loco appellare Jesum Christum Deum, neque Patrem Dominum, ne eum Deum ac Deum, Dominum ac Dominum audirent Corinthii, plures esse Deos suspicarentur ac Dominos, et in antiquam superstitionem relaberentur, in qua plures Dii erant ac Domini. Hanc eandem esse causam addit, cur neque Spiritus Sancti meminerit, ut illorum imbecillitati consulere.

(4) Hæc propositio spectari potest velut appendix

Sacris Litteris præcedenti propositione abunde ostendimus; remque totam confecerimus absque subsidio celeberrimi commatis, I Joan. V, 7: *Tres sunt qui testimonium dant in cælis, Pater, Verbum et Spiritus Sanctus; et hi tres unum sunt* (1), ut pateat, independentem omnino esse veritatem, quam propugnavigus, ab illa pericope. Potuissemus propterea tuto eam discutiendam ac vindicandam dimittere Sacrarum Litterarum professoribus; ne tamen quis apud se reputet, difficultate nos deterritos fuisse ab hac discussione, eam lubentiori animo aggredimur, eo quod recentiores biblici ac rationalistæ fidenter pronunciant *causam finitam* esse, post Michaelis præsertim ac Griesbachii biblica molimina (2).

Duo igitur a nobis præstanda sunt: I) vindicanda veritas Joannæ pericopes. II) ostendenda ex ea, seu potius confirmanda doctrina catholica, quam in præsentia propugnamus.

Ut autem primum illud præstemus, notandum est, nos cogi a via hactenus trita discedere post receptum seu proclamatum, ut loqui amant, in criticismo biblico *familiarum*, ut vocant, seu *recensionum* principium (3), ex quo statuitur canon seu lex: Codices

propositionis præcedentis, quæ cum prolixior sit, poterit pro opportunitate adhiberi.

(1) Versus autem 8, qui in pluribus codicibus præponitur versus 7, ut ostendit Sabatier in *Itala ant.* in hunc loc. ita se habet: *Et tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua et sanguis; et hi tres in unum sunt.*

(2) En quomodo de hoc versu loquatur Cellérier in opere: « Essai d'une introduction critique au N. T. Genève, 1823, pag. 483: On a beaucoup discuté sur l'authenticité du fameux passage des trois témoins célestes, 1 Jean. v, 7. Il ne vaut plus la peine maintenant de revenir sur ce sujet, qui est décidé depuis longtemps aux yeux de tous ceux qui croient à la critique et qui l'étudient. Je me contenterai de renvoyer ceux qui désireraient des détails, à Michaëlis, et surtout à Griesbach. » *Aique in nota* (1) *inter cetera scribit*: « Ce passage est démontré faux par toutes les règles de la critique et par toutes les conséquences qu'elle a pu tirer des faits recueillis à ce sujet. Cela est tellement clair que, si la critique trompe dans ce cas-ci, elle peut, elle doit tromper toujours; il faut alors de toute nécessité oublier les faits, jeter au feu les manuscrits, et abandonner la science, qui n'est plus qu'une chimère. » Sed non minus audacter pronunciat Wegscheider, op. cit. § 80: « Ad dictum illud, quod olim pro classico habuere, (1 Joan. v, 7), jam minime licet provocare, quia spurium id esse argumentis et externis et internis satis validis demonstratum est; » *et in nota* (a) *hæc habet*: « Vide, quæ post Millium, Weistonium, Semlerum, De Matthæi aliosque scripsit Griesbachius de hoc loco accurate et prolixè, in editionis suæ N. T. appendice (*Diatribe in locum* 1 Joan. v, 7), quibus tota res videtur esse confecta. » Cum hic auctor provocet ad Millium, æque ac ad ceteros, quis non putaret Millium locum memoratum rejecisse tanquam spurium? Attamen Millius eundem acriter propugnat. Sed rationalistæ scrupulis in mentiando non anguntur.

(3) Bengel omnium primus ex protestantibus vidit conformitatem, quæ in diversis codicibus circa variantes lectiones reperitur, et redegit *instrumenta* in duas classes, *Asiaticam* et *Africanam*, seu statuit principium criticum familiarum. Sed nonnisi post publi-

seorsum sumpti testem non constituunt, sed ut instrumenta habendi sunt, ad fidem faciendam veritatis illius testis, seu autographi, quem repræsentant; et propterea, quod consequens est, non amplius numerandi codices, sed in classem redigendi (1).

Nos igitur admissio principio *familiarum*, etsi admodum adhuc incerto, atque in pluribus suis partibus nutante (2), duo statuimus: primo quidem principium familiarum mirifice conferre ad *γνησιότητα* seu *genuitatem* hujus versiculi constabiliendam, deinde hoc ipsum principium probabiliorem nobis suppeditare rationem omissionis, quæ in nonnullis familiis reperitur.

Et sane, constituto semel familiarum principio, illa familia ceteris præferri debet, quæ antiquitate, dignitate, auctoritate reliquis præstat. Talis enim vero est familia, ex qua versiculus controversus ad nos pervenit, seu quæ eundem nobis conservavit.

Ejusmodi est familia Africana (3). Antequam vero progrediamur, existentia hujus familie in tuto ponenda est, seu statuendum est *factum* existentie hujus familie, cujus testes locupletissimi sunt patres antiquissimi ejusdem ecclesie, Tertullianus (4), Cyprianus (5), Marcus Celedensis (6), S. Fulgentius (7),

citationem recensionum Griesbachii istud principium proclamatum fuit, et *tres* numeratæ familie. Hoc ipsum denique principium perfecerunt duo catholici, Hug, professor in Universit. Friburgensi, ejusque discipulus Scholz, Prof. in Universit. Bonnensi, qui *quatuor* familiarum existentiam annunciarunt, ad quas instrumenta, ad hoc tempus cognita, retulerunt. Cfr. Cellérier, op. cit. sect. iv, *Histoire du texte*.

(1) Alii autem paulo aliter hunc canonem enunciant, nempe: testimonia in favorem ejusdam variantis non habent individualem vim seu valorem independentem a recensione seu familia, ad quam illa spectant; et lectio quælibet definiiri debet, non a numero distinctarum auctoritatum, sed ex pondere seu auctoritate recensionis, quæ eas continet. *Lectionis* nomine designatur modus legendi, *variantes* vero *lectiones* vocantur parvæ illæ diversitates, quæ inveniuntur in editionibus, seu MSS. codicibus, vel patrum citationibus circa eundem textum ejusdem auctoris.

(2) Sane adhuc disputatur circa *numerum* familiarum, circa earum *originem*, *patriam*, *textum* uniuscujusque... Hinc Scholz in suo *N. T. græco*, vol. 1, in 4, Lips. 1850, non solum Griesbachio, sed etiam professori suo Hug contradicit, ut inferius videbimus. In *Bibl. univ. de Genève*, tom. xx, p. 112 legitur: *Ce système ingénieux a des parties très-faibles*.

(3) Familia, de qua hic disserimus, confundi non debet cum Africanis duabus, seu potius Ægyptiacis, quas admittit Scholz, quarum altera respondet familie *Alexandrinæ*, altera *Occidentali* Griesbachii.

(4) *Cont. Prax.* cap. 31.

(5) *Ep. ad Jubajan.* edit. Maur. Paris. 1726, Ep. LXXIII, pag. 133, tum in lib. *De unit. Eccles.* p. 193 et 196.

(6) *Expositio fidei ad Cyrill.* inter opp. s. Hieron. edit. Vallarsii, tit. XII, cap. 3, circa finem habet: *Et hi tres unum sunt, una divinitas et potentia et regnum.* Cui addi debet ex Africa Marcus Victorinus in *Hymnis sacris* passim, sed præsertim hymno III, in *Bibl. Patrum min.* Gallandi, tom. VIII.

(7) Libro *De Trin. ad Felicem notarium*, cap. 4, tum in *Respons. contra Ariam* in resp. ad x object. circa finem, ubi etiam laudat textum S. Cypr. ex libro *De unit. Eccl.*, et in libro *Pro fide catholica ad*

Victor Vitensis (1), quadringenti illi episcopi, africani omnes, qui Carthagine Hunnerico fidei confessionem una cum Eugenio episcopo Carthaginiensi obtulerunt (2), et tandem Cerealis (3). Et exinde idem testimonium desumpserunt Maximus confessor, Eucherius, Phœbadius, Idacius Clarus, et alter Idacius alique non pauci. His nunc addendus codex ms. operis, quod inscribitur *Speculum*, et quod s. Augustini esse creditur, nuper repertus in bibliotheca Sessoriana; qui quidem codex antiquissimus est, atque, ut creditur, sæc VII, africanus pariter (4). Jam vero hi scriptores non solum ut auctores africani spectari debent, vel pertinentes ad africanam ecclesiam, prout hactenus factum est, sed tanquam representantes recensionem Africanam, seu potius tanquam testes vocis ac textus magnæ criticæ familiæ, quæ in dubium revocari nequit, quæque a ceteris omnino distinguitur.

Hujus familiæ existentia ita constituta, videndum superest, quinam sit ejusdem valor, etiam comparative ad familias reliquas, asiaticas nempe, sive orientales, et occidentales; alexandrinam scilicet et constantinopolitanam. Quod ut assequamur, observandum est, textum africanum verum esse repræsentantem versionis originalis latinæ, quæ longe verosimilius primum in Africa facta est, antequam vel ipsa versio Italica prodiret, seu potius modificatio ejusdem latinæ versionis, quæ primum in Africa adornata est. Constat enim, tribus prioribus ecclesiæ sæculis familiarum fuisse in ecclesia Romanam tum in universo fere imperio usum linguæ græcæ (5); nec sollicitos propterea Romanos fuisse de versione latina adornanda;

versus Pintam, num. 8, edit. Paris. 1634. Quod si auctor libri adversus Pintam diversus est a S. Fulgentio, ut pluribus criticis placet, novum habemus scriptorem africanum pro nostro textu.

(1) *De Trinit.* lib. I et lib. VII. Textum inferius dabimus.

(2) *De Persec. Vandolica*, lib. III, pag. 54, edit. Ruinart, Paris. 1694. Ubi hæc leguntur: « Et ut adhuc luce clarius unius divinitatis esse cum Patre et Filio Spiritum Sanctum doceamus, Joannis evangelistæ testimonio comprobatur. Ait namque: Tres sunt qui testimonium perhibent in cælo, Pater, Verbum et Spiritus Sanctus, et hi tres unum sunt. »

(3) Ita quidem Bengel.

(4) Cfr. Cl. Wiseman, *Two letters on some controversy concerning 1 Joan.* v, 7, etc. Rome, 1855, ubi hunc codicem illustrat, et plura habet, quæ ad nostram familiam Africanam constabiliendam inseruiunt, et antiquam Italam versionem novæ criticæ subiecit. pag. 1, 3 et seqq.

(5) Certe omnes vel fere omnes scriptores et patres, qui tribus prioribus sæculis floruerunt in ecclesia Romana, græce scripserunt; ut Clemens Roman., Hermas, Justinus, Modestus, Irenæus, Cajus, Asterius, Urbanus, Hippolytus Portuensis, Felix, I., etc. Omnes nunc critici consentiunt, s. Marcum græce Evangelium suum Romæ scripsisse; et ad Romanos græce scripsit Apostolus, græce Ignatius, græce scripta sunt supposititia Clementis opera. Hinc Romæ non solum honestiori loco nati omnes, sed quotquot aut mercatorem faciebant, aut stipendia ferebant, aut litteris imbuti erant, paucissimis forte exceptis, græce sciebant; Græci scientias Romæ profitebantur, greculos scitulos servos quilibet domi habebat, græca multa Romani suis libris, suis commentariis, suis domesticis tabulis

et priores patres græce scripsisse etiam in occidentali ecclesia. E contra vero in ecclesia africana nemo græce scripsit, sed omnes latine; hinc Tertullianus antiquissimus patrum latinorum est, quorum opera ad nos pervenerint; et eum proxime secuti sunt Cyprianus, Minucius Felix, Commodianus, Arnobius (1). Tertullianus vero, ipso fatente I. M. A. Scholz, *plerumque cum textu versionis alicujus antiquæ consentit* (2). Ergo ante Tertullianum jam existerat hæc antiqua Versio. Neque argumenta interna eaque validissima desunt, ex quibus conficitur, versionem latinam originariam ex Africa esse. Talia sunt archaismi et præterea, si ita loqui fas est, africanismi, quibus hæc versio scatet quique non occurrunt nisi apud scriptores Afros (3). Eichhorn omnium primus suspicatus est, versionem latinam esse originariam ex Africa, sed mera conjectura ductus. Nunc vero post accuratum examen illud vix in dubium revocari posse videtur.

His præactis, sic iter nostrum insistimus: Versio latina prima et originaria Sacrarum Scripturarum ex Africa est, et ex Africa cum nonnullis modificationibus ad ceteras occidentales ecclesias pervenit, ac primum in Italia magno in usu fuit, et Italica propterea nuncupata (4). Patres atque scriptores africani, nec non codices nuper reperti, totidem sunt instrumenta ejusdem originariæ versionis latinæ, seu recensionis ac familiæ africanæ, quæ nobis exhibet typum primitivum, ex quo versio facta est. Cum vero exploratum sit, ex ecclesia Romana fidem, et una cum fide Scripturas in Africanam pervenisse (5), consequens est, africanam recensionem

illinebant; quare vel ipse Juvenalis testatur, *Satyr. VI, v. 187* et seq. edit. Taur. 1830:

... Omnia græce,
Quam sit turpe magis nostris nescire latine.
Hoc sermone pavent, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt animi secreta.

(1) S. Hieronymus, *De Viris illustr.* cap. 53, inquit: *Tertullianus presbyter nunc demum primus post Victorem et Apollonium latinorum ponitur* (tom. II, edit. Vallarsii).

(2) *Novum Testamentum græce*, vol. I Lips. 1830, *Proleg.* cap. 8, pag. 155.

(3) Cfr. Wiseman loc. cit. a pag. 50 ad 55; item a pag. 55 ad 67.

(4) S. Augustinus solus est ex antiquis, qui meminerit hujus Italæ versionis, lib. II, *De doctr. Christ.* cap. 15, scribens: *In ipsis autem interpretationibus Italica ceteris præferatur; nam est verborum tenacior cum perspicuitate sententiæ.* Quod si quis contendat ob hæc Augustini verba, non solum recensione et modificationibus accidentalibus, sed etiam origine versionem Italam diversam fuisse ab africana, per me licet. Idem enim semper recurrit argumentum; siquidem hæc versio latina primum Romæ facta esset, et ex ea africani acceperunt. Millius versionem latinam nonnisi sub s. Pio I. qui ab anno 127 ad annum circiter 142 sæcæ vulgaris Pontificatum tenuit, adornatam fuisse autumat, *Proleg.* pag. 41, edit. Oxon. 1707.

(5) Tertull. *De præscript.* cap. 36; August. in *Brevic. Carthaginiens. collation.*, tum in lib. *De unico Bapt.*; *Epist. Innoc. I ad Decentium, Episcop. Eubruin.* apud Coustant.

nobis repræsentare typum primitivum Scripturæ græcæ, qualis nempe primum obtinuit in ecclesia Romana.

Versio latina, quæ ex dictis longe ante ipsum Tertullianum jam existerat, ad minus ascendit ad sæculum II, seu, quod idem est, recensio africana, ac proinde ejusdem typus primitivus anterior est omnibus aliis recensioibus, seu familiis orientalibus et occidentalibus, quæ in quocumque systemate biblicorum criticorum non perveniunt nisi ad sæculum IV, vel ad finem sæculi III, ac pertinet ad nobiliorem et primam ecclesiam, id est, ad ecclesiam Romanam. Hinc valor familiæ africanæ tum antiquitate tum dignitate familiis reliquis longe præstat, quorum instrumenta longe recentiora sunt. Sed hæc familia, hic typus continet ex dictis versiculum nostrum. Ergo tantum abest ut principium proclamationum familiarum imminuat veritatem seu authenticitatem nostræ pericopes, ut potius eandem mirifice confirmet.

Restat ut alteram nostræ assumptionis partem evincamus, probabiliorem nempe ex eodem principio rationem erui omissionis, quæ reperitur in certis familiis. Quæcumque admittatur hypothesis circa originem trium vel quatuor familiarum, sive nempe Griesbachii, qui eas nominat ex regionibus, in quibus recensiones primum factæ perhibentur, Occidentalem scilicet, Alexandrinam et Constantinopolitanam (1); sive Hugii, qui eas ab auctoribus nuncupat, siquidem præter *κοινήν ἔχουσαν* seu vulgatam græcam, Hesiychianam recenset, Lucianæam et Origenianam; sive Scholzii, qui quindecim primis ecclesiæ sæculis factam aliquam recensionem negat (2), semper demum deveniendum est ad primum aliquem typum, quem ejusmodi familiæ repræsentant. Quid autem vetat supponere, hunc primitivum typum vel hæreticorum, ebionitarum præsertim et cerinthianorum, fraude vitiatum (3), vel casu omissum ob duarum commatum septimi et octavi *δμοιοτέλειον*, id est simile terminationem, et, si ita loqui fas est, *ἐμπόληρον*, seu simile initium; quo fit, ut oculos librariorum facile effugiant, quemadmodum plura exempla nos docent (4)? Cum vero versiones,

(1) Cfr. Joan. Jac. Griesbachii *Comment. Critic. in textum græcum N. T.* particula II, Jenæ 1814; *Meletemata de vetustis textus N. T. recensioibus* § 11, pag. 40 et seqq.

(2) Op. cit. cap. 4. *Proleg.* p. 25. et seqq., ubi recedit a principio, etiam a se alias posito, de recensioibus et de iv familiis: nam nonnisi duas agnoscit, Constantinopolitanam puriorem, et Alexandrinam, in pluribus a grammaticis fœdatam et interpolatam. Fatetur priores codices familiæ Constantinopolitanæ periisse, et interpolationem codicum primis duobus ecclesiæ sæculis contigisse.

(3) Cfr. Germonius *De veteribus hæreticis ecclesiastic. codic. corruptoribus*, Paris. 1713, par. 1, cap. 5 et seqq.

(4) Hujus rei plura exempla suppeditat De Ruëus in *Dissert. de tribus in cælo testibus*, cap. 13, § 2. Nos hic unum vel alterum exemplum indicabimus: Martianæus, disserens de auctore *Prologi in Epist. canonicas*, observat in lib. Josue cap. 21 juxta vul-

ut antiquissimæ syriacæ et *peschito* (1), multo vero magis posteriores, ut altera syriaca philoxena, æthiopica et arabica, ex eodem corrupto fonte prodierint, patet, qua de causa in iis commata istud desideretur.

Ceterum cum exploratum nunc ferme sit ex dictis versionem, quæ *itala* nuncupatur, eandem, ad substantiam quod spectat, fuisse cum vulgata antiqua, quæ origine africana est, etsi in nonnullis modificata, liquet hinc, quare et in plerisque codicibus latinis reperitur versiculus noster, in aliis vero desideretur (2). Codices scilicet exacti ad typum communem

gatam commatum divisionem verba illa: *Civitates quatuor cum suburbanis suis*, quæ leguntur vv. 35, 36 et 37, ansam tribuisse librariorum ea prætermittendi. Sic Vallarsius, tom. x. operum S. Hier. partem alteram *Bibliothecæ divinæ* complectente, in nota ad v. 7, de quo agimus, hæc scribit: « in uno codice Veronensis canonicorum bibliothecæ majusculis, ut vocant, litteris maximam partem exarato, et, quod est alterum probæ vetustatis indicium, nulla capitum aut versuum partitione distincto, non cœlestia, quæ tantopere urgentur, sed terrena testimonia, sive prius illa iscolon: *Tres sunt qui testimonium dant in terra*, etc., desiderantur. Puto autem hic novo argumento plenissime demonstrari, nonnisi librariorum festinationi ac tam sæpe obvio errori, ubi eadem recurrunt verba, tribuendum eorum quoque codicum defectum, in quibus cœlestia... sunt prætermissa ». Cfr. ib. Exemplum item exhibet codex Cavensis monasterii, de quo infra, ubi v. 4 sic legitur: *Quoniam omne quod natum est ex Deo vincit mundum, fides nostra*, ubi omittuntur verba: *Et hæc est victoria quæ vincit mundum*, absque dubio ob homioteleuton, cum postremus versiculus desinat in verba *vincit mundum*, Bengel vero contendit omissum versiculum 7. a veteribus data opera, nempe ob doctrinam *arcani*. Cfr. ejusdem *Apparatus criticus*, § 25 in hunc locum.

(1) Versio *Peschito* purior habetur. Cfr. *Biblia polyglotta Waltoniana*, necnon Cellérier, op. cit. sect. 8, § 1, *Versions syriacques*. Circa versionem Armenam res est dubia; vid. Bengel, loc. cit. § 22; in editione communi reperitur; in recentissima editione *Veneta Zohrabii* an. 1805. fuit omissus. Galbanus clericus regular. in opere *Conciliationis Ecclesiæ Armenæ cum Romana*, Romæ 1650, tom. 1, profert acta Concilior. Aisensis et Adanensis lingua armena anno 1307 celebrata; jam vero commata 7 et 8 leguntur prolata in his actis pag. 461 et 478; his tamen conciliis plures interfuerunt schismati addicti, nec tamen ullus reclamavit adversus hæc prolata commata.

(2) Horinc. a Bukentop, *De Vulg.* p. 307 scribit: « Versus ille septimus legitur tum in epistola dominicæ, in albis dictæ, tum in octavo responsorio in omnibus dominicis a festo ss. Trinitatis usque ad adventum; reperitur etiam in optimis quibusque ac vetustissimis vulgatæ codicibus; ita ut paucissimi sint, in quibus deest. » Quod fassus est vel ipse Richardus Simon, qui gloriam inventionis eripuit protestantibus in rejiciendo hoc commate; nam in sua *Histoire critique du N. T.* Rotterdam 1699, part. II, chap. 9 scribit: « Pour ce qui est de l'auteur du *Correctorium* de la Sorbonne, il n'est pas surprenant qu'il l'ait lu dans son édition latine avec le passage dont il est question, puisqu'il ne peut avoir compilé son ouvrage que vers le dixième siècle. Or il est certain qu'en ce temps-là il y avait peu d'exemplaires latins du N. T. où la Préface (seu *Prologus* sub nomine S. Hieronymi) et ce passage ne se trouvaient, puisqu'on les y avait insérés dès le temps de Charlemagne ». His addi debent codices omnes, quos Cassiodorus sæc. VI diligentissime conquisierat, et

asiaticum, alexandrinum et constantinopolitanum hanc pericopen non continent, qui vero ad familiam africanam exacti sunt eandem retinuerunt; ratio ex his præterea redditur, quare s. Augustinus nonnullique alii patres latini de hoc commate sileant, etsi illud non ignoraverint (1), quia scilicet Augustinus, etsi aser, non africana recensione, sed potius itala utebatur, quam secum in Africam ex Italia detulerat, ut patet ex ejus citationibus (2); quod a fortiori de ceteris dici debet. Contra vero in Hispania versiculus noster obtinuit, ut liquet ex codice Hispalensi, gothicis litteris exarato versionis hieronymianæ (3).

Si his addantur voces, ut vocant, individuales seu anomalæ, Mss. nempe codices, qui ad nullam determinatam familiam pertinent, sive græci sive latini, deinde voces omnes, quas consulit Cassiodorus in suis complexionibus conficiendis (4), eæ, ad quas appellat antiquus auctor prologi sub nomine s. Hieronymi editi, (5), codices græci tandem, qui

quidem *selectissimos*, ex quibus suas *Complexiones in Epistolas et Acta Apostolorum et Apocalypsim* confecit; sic vero in his legitur: « Cui rei testificantur in terra tria mysteria, aqua, sanguis et spiritus, quæ in passione Domini leguntur impleta; in caelo autem Pater et Filius et Spiritus Sanctus, et hi tres unus est Deus. » De his complexionibus cfr. præfat. Cl. marchionis Scipionis Maffei, p. 43, et pag. 124, 125 edit. Florent. 1721.

(1) Certe s. Hieronymus, *De viris illustr. opera Tertulliani pluribus nota*, Cypriani *sole clariora* dicit; quare omittit istorum operum catalogum. Legit igitur in horum operibus versus 7. citationem. Sic Cypriani librum *De unitate Ecclesie* citat Augustinus *Contra Cresconium*, lib. II, cap. 33, epistolamque ad Jubanum, imo ea verba, quæ allegatum illud, *quam tres unum sint*, et precedunt et sequuntur, refutavit *De baptismo contra Donatistas*, lib. IV, cap. 4. Non potuerunt igitur laudati patres illud *tres unum* non videre. Cfr. Benegel, loc. cit. § 20, ubi ostendit s. Augustinum assuetum italicæ recensionis, in qua v. 7 deerat, illum omisisse in suis disputationibus; cum tamen in africana legisset dubium hæsisse, et sanc ad illum aperte alludit tum in lib. III, *Contra Maximinum*, cap. 22, ubi proponit iohanicam interpretationem v. 8, tum ad locum de spiritu et aqua et sanguine in epist. 1. s. Joannis.

(2) Cfr. Wiseman epist. cit. p. 28 et seqq. Certe id liquet ex *Confess.* lib. III, cap. 5, edit. Maur. tom. 1, p. 91-7; item lib. IV, cap. 13, p. 118; lib. VI, cap. 4, p. 122, cap. 11, pag. 129; item lib. IX, cap. 4, p. 160 et seqq.; *Contra litteras Petilianæ*, lib. II, cap. 6, tom. VIII, p. 219, etc. Sed satis est percurrere per singula volumina indices locorum Sacrae Scripturæ.

(3) Cfr. Josephi Blanchinii *Vindiciæ Canoniarum Script. vulgatæ latinæ editionis* vol. unicum in fol. Romæ 1740, pag. 203; vid. ibid. *Præfat. Christoph. Palomares in exemplar Gothicum.* pag. 49 et seqq.

(4) Nuper verba dedimus, quæ in Cassiodori complexionibus habentur.

(5) Auctor hujus prologi videtur vixisse ex communi eruditorum calculo sæculo VII. Sic vero scribit: « Quæ si ut ab eis digestæ sunt, ita quoque ab interpretibus fidelibus in latinum eloquium vertentur, nec ambiguitatem legentibus facerent, nec sermonum sese veritas impugnaret, illo præcipue loco, ubi de unitate Trinitatis in prima Joannis epistola positum legimus. In qua etiam ab infidelibus translatoribus erratum esse, fidei veritate comperimus, trium tantum vocabula, hoc est, aquæ, sanguinis et Spiritus, in sua editione ponentes, et Patris

adhuc supersunt, et eam pericopen retinent, usque publicis ejusdem commatis vetustissimus utriusque ecclesiæ, lectio vulgata utriusque pariter ecclesiæ latinæ et græcæ, si addantur apertissimæ ad hunc textum allusiones antiquissimorum patrum utriusque ecclesiæ (1), evidenter colligitur tantum abesse, ut causa finita dici possit circa authenticitatem hujus commatis, prout rationalistæ plenè buccis crepant, ut contra nullum dubium supersit de ejusdem *γνησιότητι*, sola etiam critica biblica spectata. Dixi *sola etiam critica biblica spectata*, nam vera custos bibliorum non est critica, sed ecclesia Catholica.

Plura nunc addi possent ex argumentis internis ad ejusdem veritatis confirmationem; nos vero brevitate gratia potiora tantum attingimus; ac 1. quidem coherentiam hujus versus cum illis, quæ alibi scribit idem s. Joannes; ut cum Filium vocat *Verbum* (Joan. I, et Apoc. XIX, 13), cum refert testimonia Patris et ipsius Verbi incarnati (Joan. VIII, 18), et Spiritus Sancti (Ibid. XV, 26, et I, 25) 2. Necessitudinem seu relationem inter utrumque versiculum septimum et octavum, ut patet ex verbis *in terra*, quæ leguntur in v. 8, et dicunt necessariam relationem ad illa *in caelo*, quæ habentur in v. 7 (1). 3. Dempto v. 7, nulla ratio amplius dari potest illius clausulæ v. 8: *Et hi tres unum sunt, seu, in unum sunt*, ut græce legitur, sive accipiantur de Spiritu Sancto, aqua et sanguine, sive de spiritu, quem Christus moriens emisit, et aqua et sanguine, quæ ex ejus latere effluerunt; contra bene coherent, supposito quod de tribus testibus cælestibus dixerit: *Et hi tres unum sunt*, id est, natura et essentia tres testes terreni suo modo pariter unum sunt, utpote ejusdem ponderis et momenti (3). Sane jam observaverat S. Gregorius Nazianzenus Joannem minus accommodatè ad grammaticæ regulas dixisse, v. 8: *Tres qui testimonium dant; et hi tres unum sunt*, cum neutrum genus exposuissent voces græcæ spiritus, aqua et sanguis (4); instituta ergo comparatio cum personis v. 7 s. Joannem incitavit, ut vocum similitudinem in versu 8. retineret. 4. Hic versus necessariam præterea habet connexionem cum versibus 6, 9 et seqq.; quorsum enim spectant illa verba versus, 9. *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est*, nisi ad testimonium Patris, Verbi et Spiritus Sancti, de quibus agitur in versu 7? In versu 6. duplex habetur testimonium, nempe Spi-

Verbiq; ac Spiritus testimonium omittentes; in quo maxime et fides catholica roboratur, et Patris et Filii ac Spiritus Sancti una divinitatis substantia comprobatur. Plures hic criticæ animadversiones instituendæ essent, quas brevitas causa prætermittimus. Interea cfr. edit. Vallarsii opp. s. Hieron., tom. X, pag. 1057, in nota (a), tum ejusd. s. Doctoris opp. edit. Maur. tom. I, pag. 1670 et seqq.

(1) Cfr. Bengel, op. cit. § 23.

(2) Vid. Maran, *De divinitate J. C.* lib. 1, pag. 2, cap. 19, § 1 et seqq.

(3) Cfr. ibid. cap. 18, § 2 et 3.

(4) *Orat.* XXXVII, n. 47, tom. 1, opp. edit. Paris. 1650; græcæ enim voces τὸ πνεῦμα, τὸ ὕδωρ, τὸ αἷμα neutrius generis sunt.

ritus Sancti et aquæ et sanguinis : *Hic est qui venit per aquam et sanguinem, J. C.; non in aqua solum, sed in aqua et sanguine; et Spiritus est qui testificatur, etc.*, ubi aperte distinguitur testimonium Spiritus Sancti a testimonio aquæ et sanguinis. Posito autem verso 7, qui explicationem habet testimonii Spiritus Sancti cum Patre et Verbo conjuncti, quemadmodum versus 8. explicationem continet testimonii aquæ et sanguinis, omnia plana sunt; versu autem 7. sublato, testimonium Spiritus Sancti vel penitus omittetur, vel confundetur cum testimonio aquæ et sanguinis, cum quibus Spiritus Sanctus unum dicitur, quod plane absurdum est. Si igitur in emendanda alicujus textus lectione lex illa a criticis statuta alte retinenda est, ut scilicet illa lectio retineatur, qua posita omnia coherent et omnia apte conveniunt, qua mutata omnia confusa et inextricabilia evadunt, nulum dubium subesse potest, præferendam lectionem esse in casu nostro, in qua versus 7. retinetur, ut omnia interna argumenta postulant (1).

Vindicata igitur, argumentis extrinsecis et intrin-

(1) Cfr. Maran. loc. cit. Etiam observandum est hiatum reperiri manifestissimum, si hæc verba tollantur; contra vero græco textui supplementum hiatus præbet versio; quam magni faciendam esse in his casibus eruditi critici norunt. Non enim alia ratione suppletur hiatus græci textus Matth. xvi, 2, 3; Luc. xii, 43, 44; Joan. v, 3, 4; vii, 53; viii, 11; Act. viii, 37. quam per versionem latinam, atque interdum aliis in locis per collationem versionum reliquarum, quæ ubi textus nutat, magno semper adjuvamento sunt textui emendando. Merito propterea nonnullorum reprehensionem incurrit Scholz, eo quod in opere, quod inscripsit *Biblich-Kritische Reise, etc. seu, Iter Critico-biblicum in Gallias, Helvetiam, etc.* Lipsiæ et Sorav, 1823, exclusit e censu instrumentorum criticorum antiquas versiones. Cfr. *Bibliothèque univ. de Genève* 1823, tom. xxiv, art. *Critique sacrée* pag. 354 et seqq. Videtur tamen hic auctor aliquantisper attemperasse hoc suum placitum in editione Novi Testamenti. Cfr. *Proleg.* cap. 7, § 46 et seq. Ceterum, pro nostra africana familia illud animadversione dignum est, eo fideliorem censendam eam esse, quod Tertullianus græce sciverit, et noverit græca apographa, ad quæ provocat, lib. *De Præscript.* cap. 56, illis verbis: *Percurre Ecclesias apostolicas, apud quas...., ipsæ authenticæ litteræ eorum recitantur, sonantes vocem, etc.* Hinc pro certo habendum Joanneum comma in ipsis eum vidisse; sane in lib. *De monogamia*, cap. xi, expressius adhuc provocat ad græcum textum, inquit: « Sciamus plane non sic esse in græco authentico, quomodo in usum exiit per duarum syllabarum aut callidam aut simplicem eversionem. » Ex quibus deprehendimus 1. eum manibus græca exemplaria trivisse; 2. discrepantias adnotasse inter textum et versionem latinam, quæ in usum exierat; 3. hanc versionem esse africanam, ut patet ex testimoniis adductis in hoc ipso capite, quæ tamen pervenerat etiam ad ecclesiam Romanam, quam hic vellicat Tertullianus. Hinc magis confirmatur sententia nostra, quod in authentico græco textu Tertulliani ætate reperiretur comma 7. ab ipso laudatum; demum jam a sæculo non omnes authentici textus editiones accuratissimas fuisse. Cfr. Rigaltius hic not. *b, c*; Scholz vero in *Proleg.* pag. 130, videtur confundere recensionem africanam cum recensione itala antiqua, quæ tamen ex dictis distingui debent, etsi una ob originem versio africana sit.

secis authenticitate Joannæ pericopes, alteram jam assumptionis partem probare oportet, qua statuimus hoc commate veritatem catholicam mirifice confirmari. Hoc autem, quamquam breviter, præstabimus directe et indirecte.

Directe quidem hinc confirmatur veritas catholica de ss. Trinitatis mysterio, si tres distinctæ in eo commate prædicantur personæ et earumdem unitas essentialis; res vero ita se habet; nam aperte s. Joannes de Patre, Verbo et Spiritu Sancto affirmat: *Tres sunt, qui testimonium dant.* Si itaque tres sunt, qui testimonium dant, seu, si tres sunt testes, ergo distinguuntur inter se; ergo Verbum et Spiritus s., qui conferuntur in testimonio dando cum Patre, non sunt duæ efficientiæ aut duo attributa, ut unitarii autumant. Rursum de his testibus dicitur: *Et hi tres unum sunt*; quæ verba, Clerico ipso fatente, eodem sensu posita sunt ac illa: *Êgo et Pater unum sumus.* Jam vero his verbis, nemine diffidente, Christus se distinxit a Patre; ergo et illa: *Et hi tres unum sunt*, distinctionem important. Item vero prædicari citatis verbis unitatem essentialis in divinis personis, patet ex eo, quod si una eademque non esset in Verbo et Spiritu Sancto essentialis ac natura, Filius et Spiritus Sanctus infinito intervallo distarent a Patre, nunquam propterea de iis, quæ inter se infinite distant, dici posset: *Unum sunt*, quemadmodum absque summa impietatis nota de Deo et duobus Angelis dici non posset: *Et hi tres unum sunt.* Patet igitur propositum.

Indirecte autem id ipsum evincitur ex agendi ratione unitariorum et rationalistarum; etenim, nisi vehementer percellerentur hoc testimonio, solliciti adeo non essent in ejusdem rejicienda authenticitate, nec totum studium suum et industriam huc conferrent, prout faciunt (1); ergo.

DIFFICULTATES.

I. Obj. Adversus priorem partem. 1. Argumentum deductum ex familia africana nititur gratuita hypothese; 2. nemo enim adhuc hanc novam recensionem agnovit. 3. Tertulliani auctoritas nimis dubia est, cum adhuc incertum sit, num citato loco, capite nempe XXV libri *Adversus Praxeam* alludat ad versum 7, an vero ad Christi verba: *Êgo et Pater unum*

(1) Aliquando antitrinitarii se ab hoc dicto admitendo, inquit Bengel loc. cit. § 2, non abhorreere ostenderunt. Quamquam nonnulli hodie nimium sunt fastidiosi, et quo longius sese a tali oraculo remonent, eo sibi prudentiores videntur. Atque utinam nulli essent ex catholicis, in Germania præsertim, qui posthabito decreto concilii Tridentini de recipienda Scriptura, prout legitur in vulgata editione *cum omnibus suis partibus*, malunt protestantium vestigiis inhærere! Dolet profecto quod inter eos debeamus Scholz ipsum recensere, qui illud comma in suo II. volumine, quod non ita pridem edidit, græci N. T. omnino sustulit. Quod quidem erat expectandum a viro, qui a criticismo biblico antiquas versiones removel, vel saltem parvi ponderis eas esse autumat. Hic auctor audaciorum ipsis protestantibus hac in parte se exhibuit.

sumus, ut patet ex sermonis contextu; subdit enim: *Quomodo dictum est: Ego et Pater unum sumus.* 4. Incertum est utrum s. Cyprianus, tum in epist. Ad Jubajan. tum in libro *De unitate Ecclesiæ*, allegoricam potius versus 8 expositionem, an vero 7 versum citaverit. 5 Cum vero posteriores scriptores africani summo honore Tertullianum et Cyprianum prosequerentur, hanc allusioem primo receperunt, deinde in novum textum converterunt. Ruit propterea totum fundamentum novæ istius africanæ recensioneis seu familiæ; ergo.

Resp. ad 1. *Neg.* Attulimus enim documenta, seu ut vocant instrumenta certissima, quæ illius existentiam evincunt.

Ad 2. autem, seu 1. probat. *Tr.* Hic siquidem non agitur nisi de applicatione principii; cum igitur eadem elementa, quæ ad constituendas tres vel quatuor familias insinuatæ, primum a Bengel proclamatas, deinde a protestante Griesbachio, ac postea ad perfectionem adductas a Catholicis Hug et Scholz, concurrant ad familiam africanam constabendam, vel nuncius remittendus est principio familiarum, vel inter familias, velint nolint unitarii et rationalistæ, africana accenseri debet; quæ ceteris, ut dictum est, antiquitate, integritate ac dignitate antecellit, et quæ ipsi penitus jugulantur (1).

Ad 3. *Neg.* Vetat enim, quominus admittamus adversariorum conjecturam, scopus Tertulliani, qui est ostendere unam trium personarum, ac præsertim Spiritus Sancti, cum personis reliquis substantiam esse; ad quod evincendum affert Joannis pericham, in qua dicitur: *Et hi tres unum sunt*: quæ nuspiam alibi reperitur; et sane hoc sensu intellexerunt scriptores subsequentes reliqui, qui iisdem

(1) Profecto, si, ipsis criticis biblicis fatentibus, præcipua alicujus familiæ instrumenta sunt Mss., versiones, Patrum citationes, editiones criticæ, loca parallela, variantium collectio, etc., cum hæc omnia concurrant ad familiam africanam constituendam nullo modo ejus existentia in dubium revocari potest. Etenim nos seriem habemus patrum africanorum, incipiendo a Tertulliano, qui vix 80 aut 90 annis a morte S. Joannis floruit, usque ad sæculum X; habemus codices Mss. antiquissimos ejusdem ecclesiæ, cujusmodi esse vidimus codicem bibliothecæ Sessorianæ, seu S. Crucis in Hierusalem in Urbe, qui provenit ex bibliotheca Nonantulana. Porro in hoc codice hæc leguntur: *Item illic tres sunt, qui testimonium dicunt in cælo, Pater, Verbum et Spiritus Sanctus, et hi tres unum sunt.* habemus et codices et patres, qui ex eadem familia hunc textum derivant in proprium suum usum; cujusmodi sunt omnes, qui ad eam familiam quidem stricte sumptam non spectant, sed eam tamen mirifice confirmant, ut patres hispani, galli, itali, et codices anomali et individuales latini, qui subsequentibus temporibus pericham Joanneam habent, quorum, fatente etiam Rosenmüller, *major est pars*, id ipsum fatetur Griesbachius edit. cit. pag. 640, qui perperam ad eorundem elevandam auctoritatem urget *variantes* lectiones, quæ pariter occurrunt in omnibus pene verbis sui textus græci, ut ex ejus editione compertum fit. Insuper vero in notis ad v. 25 Epist. s. Judæ fatetur in nonnullis codicibus verba: *οὗτοι οὗτοι ἑμὲν Χριστὸν, τὸ κύριον ἑμὲν*, deesse propter repetitum *ἑμὲν* seu homioteleuton; quare eadem ratio non militat pro versu 7?

pene Tertulliani verbis utuntur, et memorant pericham nostram (1). Neque obstat quod idem addat: *Quomodo dictum est: Ego et Pater unum sumus*; hæc enim verba non adduxit Tertullianus nisi ad majorem confirmationem, seu potius declarationem sensus formulæ adductæ, *Tres unum sunt*, cum hæc loca parallela sint, et textus evangelicus in persona prima sit positus, alter vero in persona tertia. Quare, ut observat Bengel, *quo brevior est Tertullianus in citando epistolæ dicto, eo notius tum celebriusque apophthegma ipsum fuisse ostendit* (2).

Ad 4. *Neg.* Satis enim est ad omne dubium tollendum conferre duo testimonia, in quibus s. Doctor commatis nostri mentionem facit. Porro primum desumitur ex epist. Ad Jubajan. ubi scribit: *Si templum Dei factus est, quæro cujus Dei? Si Creatoris, non potuit, quia in eum non credidit. Si Christi, nec hujus fieri potuit templum, qui negat Deum Christum. Si Spiritus Sancti, cum tres unum sint, quomodo Spiritus Sanctus placatus esse ei potest, quia aut Filii aut Patris inimicus est* (3)? Alterum vero exstat in lib. *De unit. Ecclesiæ*, ubi ait: *Dicit Dominus: Ego et Pater unum sumus. Et iterum de Patre et Filio et Spiritu Sancto scriptum est: Et hi tres unum sunt. Et quisquam credit hanc unitatem, de divina firmitate venientem, sacramentis cælestibus coherentem, scindi in Ecclesia posse et voluntatum collidentium divortio separari* (4)? Quis porro hæc legens, animo anticipatis judiciis vacuo, aperte non videat hic a s. Cypriano adduci versum 7, nec ab ipso fieri a longe petitam allusionem ad versum 8? Cum præterea dicat: *Divina firmitate, Sacramentis cælestibus*, nonne digito commonstrat verba Joannis: *Tres sunt qui testimonium dant in cælis*, et illa: *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est* (5)?

(1) Ad eundem textum refertur locus insignis ejusdem Tertulliani in lib. *De pudicitia*, cap. 21, scribentis: « Nam et Ecclesia proprie et principaliter ipse est Spiritus, in quo est Trinitas unius divinitatis, Pater et Filius et Spiritus Sanctus. Illam Ecclesiam congregat, quam Dominus in tribus posuit. Atque ita exinde etiam numerus omnis, qui in hanc fidem conspiraverint, Ecclesia ab auctore et consecratore censetur. » Vid. edit. Rigaltii, p. 574. Sic s. Cyprianus in utroque textu a nobis adducto aperte alludit ad locum Tertulliani, quem magistrum suum appellabat, teste Hieronymo in Catalogo, et patet etiam ex unione duorum testimoniorum Joan. x et i Joan. v. 7. Quod si Tertullianus loc. cit. locum parallelum allegat ex Joan. x, 30, non ad confirmandum, sed ad interpretandum illud *tres unum sunt* eum adducit. Ceterum observat Scholz, *Proleg.* pag. 135, Tertullianum negligentius ex memoria contractum ad sensum *hand sine mutatione textus citare*.

(2) Loc. cit. § 11. Cfr. etiam de hac Tertulliani citatione Millius, *Proleg. ad N. T. Græc.* pag. LX, edit. Oxonii 1707. Integer vero Tertulliani textus ita se habet: « Ceterum, de meo sumet, inquit, sicut ipse de Patris. Ita connexus Patris in Filio, et Filii in Paraclete, tres efficit coherentes, alterum ex altero, qui tres unum sint, non unus; quomodo dictum est, ego et Pater unum sumus, ad substantiæ unitatem, non ad numeri singularitatem » (edit. Pamelii et B. Rhenani, Basileæ 1562).

(3) Epist. LXXIII. edit. Maur. Paris. 1726, p. 133.

(4) Pag. 195, 196, ejusd. edit.

(5) Notat autem Millius, *Proleg.* loc. cit., mysticam

Ad 5. *Neg.* assertionem, et nego præterea quod supponitur, Tertullianum nempe et Cyprianum alluisse ad. Joan. X, ut patet ex modo dictis. Non minori profecto erga Tertullianum, et s. Cyprianum præsertim, reverentia afficiebantur patres itali et galli, quam africani; nulla igitur est ratio, cur dicantur Tertullianus et S. Cyprianus majorem influxum exercuisse super scriptores africanos quam super ceteros, qui tamen eam clausulam non citarunt, eo quod nempe uterentur recensione citata, prout ea usus est Augustinus, qui propterea nec ipse apophthegma Joannis laudavit (1). Si igitur illud citarunt scriptores africani, unica ratio est, quod isti recensione africana uterentur; et exinde magis confirmatur sententia nostra, ac ruit adversariorum conjectura et conclusio.

II. Obj. 1. Si in familia africana Joannis periocha reperitur qui factum est, ut in recensione *itala* non reperiretur, cum tamen ex dictis eadem esset utrius-

expositionem de tribus terrenis *aqua, spiritu et sanguine*, quibus ex mente veterum significata est Trinitas personarum, non obtinuisse in ecclesia tempore Tertulliani, imo ne auditum quidem fuisse de ea quidquam ante annum Christi 428, quo nempe libros suos contra Maximinum edidit Augustinus. Eadem repetit in proluxa nota, quam attexit cap. 5, epist. 1. Joan. p. 745; ubi, cum retulisset textum S. Fulgentii ex *Responsione contra Arianos*, sub finem, qui ita se habet: « B. Joannes Apostolus testatur, dicens: Tres sunt qui testimonium perhibent in cælo, Pater, Verbum et Spiritus Sanctus; et tres unum sunt. Quod etiam beatissimus martyr Cyprianus, in epistola De unitate Ecclesie confitetur, dicens, etc.; » subdit: Levis plane momenti esse quod ex Facundo notatur, Cyprianum scilicet hæc ex versu octavo allegasse. Unde factum enim ut B. Martyris mentem melius novit Facundus qui 500 post Cyprianum annis floruit, quam Fulgentius, qui Cypriano aliquanto propior? Unde etiam constat ætate Cypriani quemquam *Aquam, Spiritum et Sanguinem* mystico sensu accepisse pro personis Trinitatis? Certe sicut apud græcos, qui versum 7. non legerant, nusquam occurrit explicatio illa mystica, ita nec Latinorum quisquam, ut opinor, per annos a Cypriano plus 100 spiritualis hujus sensus mentionem facit. Sed leg. auctor ipse, loc. cit. et rursum in *Proleg.* pag. 97, col. 1. Attamen Griesbachius non veretur ad hæc confugere.

(1) Quod si quis contendat opus, quod sub *Speculi* nomine præfert codex Sessorianus seu Nonantulanus, esse *Speculum* genuinum s. Doctoris, ut nonnulla suadere videntur, quod diversum est a duobus aliis operibus, sub eodem titulo vulgatis a Maurinis, in appendice ad tomum vi opp. s. Doctoris (de quibus cfr. editorum admonitiones eisdem præfixæ); tunc dicendus s. Augustinus in ordinariis suis operibus tunc recensione *itala*, e qua versum 7. exciderat; cum vero *Speculum* rogatu Possidii scripserit, adhibuisse recensione *africanam*, in qua hoc comma habebatur. Hoc vero eo verisimilius videtur, quod ipse Griesbachius fateatur ipsum Origenem modo Marci codicem occidentalem, modo alexandrinam recensione in usum adscivisse, imo Origenem non semper unum tantum eundemque Noyi Testamenti codicem usurpasse. Cfr. ejus *Comment. critic. in textum græc.* part. II, pag. 50-57. Quidni igitur idem potuerit præstare Augustinus? Quod spectat ad Facundum Hierimianensem, qui versum 7. omittit, observandum est eum magnam vite suæ partem Constantinopoli transgisse, ideoque africanam recensione minime adhibuisse.

que recensione seu familie versio originalis? 2. Qui fieri potuit, ut ab omnibus codicibus græcis reliquisque familiis exularet? 3. Nonne absurdum est supponere primum typum, quem familie asiaticæ et occidentales repræsentant, corruptum fuisse, nec unquam patres seu codicum emendatores, qui recensuerunt codices in utraque ecclesia, ejusmodi corruptionem subodoratos fuisse? neque Lucianum, neque Hesychium, neque Origenem, neque Hieronymum? Ergo.

Resp. Ad 1. Quia vel casu vel hæreticorum fraude excidit, ut dictum est, cum sermo esset de primitivo reliquarum familiarum typo (1).

Ad 2. *Neg.* suppositum, deesse scilicet vel defuisse illam periocham in omnibus græcis exemplaribus. Contrarium evincunt omnes voces anomalæ, seu codices Mss., qui ad nullam familiam determinatam pertinent, neque pauci sunt, quos Scholz recenset (2).

Ad 3. *Neg.* Cum de facto evidentia historica constet, quod spectat ad reddendam rationem silentii aliorum documentorum, satis est ut ratio probabilis assignetur. Ea porro, quam assignavimus, quum et exemplis et documentis firmetur, non est quod ulterius inquiramus, cum ea abunde ad rem nostram sufficiat. Ex horum porro qui nobis obijciuntur censu s. Hieronymus eximendus est, qui v. 7. continet, ut patet ex ejus Bibliotheca divina edit. Vallarsii et ex codice gothico quem supra attulimus. Progressu temporis aliæ fortasse inveniuntur (3).

(1) Cfr. Millius loc. cit. pag. 747, qui propterea observat vix potuisse tota illa persecutionis periodo codicibus recensendis operam impendi.

(2) Cfr. op. cit. *Proleg.* cap. 6. Satis hic sit commemorare *codicem cyprium*, quem ad nullam ex cognitis familiis pertinere post accuratum examen Scholz ipse pronuntiavit, sed ad summum tum ex familia alexandrina, tum ex constantinopolitana coalescere existimat. Cfr. ejusdem *Curæ critica in historiam textus*, etc. Heidelberg 1826, diss. 2. Vid. *Bibliothèque universelle de Genève*, tom. xx, pag. 409 et seqq. 1822.

(3) Placet hic in medium adducere verba Bengel, qui loc. cit. § 28, scribit: « Græca antiqua hujus dicti documenta, si ab iis, quæ § 25 ægre corrogavimus, discesseris, nulla adhuc cernimus; sed non vanum est præ sagium, fore ut plura aliquando exoriantur, Historia lectionis *χρῆσις*, Heb. II, 9, sive lectio placet cuiquam, sive displicet, huc pulchre quadrat. Citat eam Hieronymus; sed Hieronymi editor, Erasmus, cum annotationibus suis ad N. T. non inseruit; deinde mentio ejus apud græcos Patres est cruta, nunc demum etiam græcus accedit codex, et accedunt fortasse complures. Quid vetat, similes in dicto Joanne sperare suppetias, præsertim cum græcos Patres, latino interprete propiores, hoc dicto caruisse nondum constet? » Ut aliud exemplum proferamus, notum est Clericum ejusque symmistas non paucos ex recentioribus biblicis criticis protestantibus, Semlerum, Morum, Hænstenium, Bretschneiderum, etc., qui Scripturam, ut libet, truncant, rejiciunt, tollunt, evertunt, admittunt pro summo jure, quo gaudent, rejecta nempe ecclesie auctoritate, historiam mulieris adulteræ, quæ legitur Joan. VIII, 1 et seqq. rejecisse, argumentis, ut clamabant, extrinsecis ductos. Nunc vero eadem ab ipsis criticis biblicis admittitur ob nova documenta, inter quæ satis sit recensere *codicem cyprium*, de quo superius verba fecimus, qui

III. Obj. Saltem nulla est ratio, quæ ex argumentis intrinsecis adducitur. Hæc enim potissimum nititur 1. connexionæ ac relatione duorum commatum, ac præcisè illorum verborum in terra; jam vero nemo est, qui nesciat et hæc verba excludi a familiis codicum; quo fit ut in recentioribus N. T. græci editionibus, intra parenthesin includantur verba omnia, quæ habentur post *tres sunt qui testimonium dant*, versu 8, usque ad alia: *Spiritus*, etc., ita ut legi debeat integer textus hoc modo: *Tres sunt, qui testimonium dant, Spiritus, aqua et sanguis, et hi tres unum vel in unum sunt*, prout concordēs legunt versiones syriaca, arabica Polyglottæ atque Erpenii, et æthiopica (1). 2. Nititur verbis illis: *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est*; ast, si bene perpendantur, hæc non dicunt relationem nisi ad ea, quæ habentur in versu 6: *Et Spiritus est, qui testificatur, quoniam Christus est veritas*; vel ut in aliis lectionibus habetur: *Et Spiritus est veritas* (2); vel etiam si placet, relationem dicunt ad versum 8, ubi nomine *Spiritus Sanctus*, prout veteres non pauci intellexerunt, designatur. Quæ cum præcipua sint argumenta interna; reliqua per se cadunt; ergo.

Resp. Neg. antec. Quæ enim attulimus, integram omnino pericopam exposcunt. Ad 1. itaque argumentum quod spectat, fatemur ab audaculis criticis recentioribus privata auctoritate intra parenthesin laudata verba constringi; quoniam autem jure id ipsi præstent, ignoramus (3). Ceterum Bengel codices affert, in quibus deest versus 7, et qui tamen exhibent voces illas in terra; affert alios, in quibus verba in cælo et in terra desunt, etsi habeant duo com-

totam hanc pericopem continet. Id ipsum dicatur de historia probatice piscinæ; Joan. iv. 4, quem verum adulterinum esse suspicatus est Millius, Proleg. § 453, atque fortassis ex hebræorum evangelio translatus, et turba criticorum, quæ eundem secula est; attamen nunc admittitur hic versus ut genuinus, et cum exhibet idem codex. Cfr. *Biblioth. univers. de Genève*, loc. cit. pag. 418. Id ipsum de pluribus aliis locis dicatur, vel plane rejectis, vel in dubium revocatis, prout est ex. gr. Marci xvi, 9 et seqq. et aliis, quæ brevitas causa prætermittimus; quæque omnia expungi deberent, juxta istorum criticam, ut plures reipsa illa expungunt.

(1) Cfr. *Polyglotta* Waltoni.

(2) Ibid. Versio tamen æthiopica eundem sensum refert ac vulgata latina. Waltonus in variantibus Novi Testamenti citat cod. 9, in quibus legitur *Christus*. Cfr. tom. iv. Sabatier ad hunc locum alios citat.

(3) Sed neque in hoc critice protestantes habent meritum inventionis, siquidem Richard Simon in sua *Histoire critique du Nouveau Testament*, part. 11, chap. 9, pag. 440, édit. Rotterdam 1690, id ipsum jam innuerat, ubi conqueritur de eo, quod Robertus Stephanus in sua editione posuerit semicirculum post verba *ἐν τῷ ὄρει*, cum juxta ipsum ponere debuisset immediate ante verba *ἐν τῇ γῇ*. Quam audaciam miratur ipse Millius. Griesbachius in sua editione græca Novi Testamenti, ceteris audacior, omnino verba illa suppressit, qui deinde initio diatribæ suæ tanquam ex tripode pronunciat: *Quæ uncis inclusimus (ex integro textu eidem præmisso) spuria sunt, ideoque e sacro contextu eliminanda*. Quanta securitate!

mata integra, illis vocibus exceptis (1). Plures sunt codices a quibus exulant voces ex octavo versu: *Et hi tres unum*, vel *in unum sunt*. Millius censet voces in terra ab emendatoribus codicum, a quibus testes cælestes absunt, fuisse sublatas utpote superfluas (2). Si sibi propterea constare vellent critici hi biblici, deberent vel utrumque versum, 7. nempe et 8, eradere, vel utrumque retinere, prout jacent.

Ad 2. Neg. In hypothesi enim adversariorum sensus mutilus prorsus oriretur et truncus; cum enim versu 6. meminisset aquæ et sanguinis et spiritus, Apostolus Joannes consecrasset integrum versiculum 8. testimonio aquæ, sanguinis et spiritus, et nihil addidisset de Spiritu Sancto, et pari tamen ratione concluderet: *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est*, imo sese extendens circa hoc Dei testimonium, dum addit: *Quoniam hoc est testimonium Dei, quod majus est, quoniam testificatus est de Filio suo*; bene quidem, admissio versu 8; at hoc sublato, vix hæc coherere possunt. Multo minus admittendum est alterum effugium de Spiritu Sancto in versu 7; nam hæc non est nisi paucorum codicum lectio, exclusa a censu familiarum. Si his præterea addantur, quæ adduximus in probationibus, patebit, quam vere dixerit ipse Bengel: *Adamantina versiculorum coherentia omnem codicum penuriam compensat* (3),

(1) In recensione variantium ad versus 7 et 8. Latini enim aliqui codices, etsi pericope hac carentes apud Erasmum, Hentenium, Lucam Brugensem, Dorscheum, voces tamen in terra habent. Legerunt has eadem voces Facundus Hermian. in lib. 1 *Defensionis trium capitulorum*, c. 3, pag. 7, edit. Sirmundi, ubi versum 8 bis profert: *Tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus*, etc.; et rursum: *Tres sunt qui testificantur in terra; Spiritus*, etc., et Beda in *Comment.* in hunc locum: *Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus*, etc.; neuter tamen in suo exemplari habebat versum 7. Voculas item in cælo et in terra non videtur legisse auctor *Prologi in ep. canonicas*. Cod. Schehornianus non habet voces in terra, habet tamen in cælo. Plures codices carent vocibus *et hi tres unum sunt*, plures legunt in nobis sunt, vel etiam unum sunt in Christo Jesu, etc. Cfr. etiam Sabatier in hunc locum.

(2) Loc. cit. Cfr. etiam Maran. loc. cit.

(3) Loc. cit. § 28. Ex dictis etiam patet pessima agendi ratio Joan. Georgii Rosenmülleri, qui ad hunc locum mala omnino fide refert argumenta contra γνησιότητα seu genuinitatem hujus commatis, dum tradit hunc versiculum primo *græce* prolatus fuisse in græca translatione Actorum Concilii Lateranensis, quod anno 1215 celebratum est; codices latinos ante sæc. x. exaratos plane eum non habere; a patribus latinis non citari, ubi vel maxime ad rem pertineret, atque omnino expectari posset; Vigilium Tapsensem primum videri, qui exeunte sæculo v. *clare* ad testes cælestes provocarit, etsi tamen non conveniat ejus allegatio cum textu nostro, nec in verbis, nec in sensu, etc. In quibus omnibus tot pene sunt mendacia quot verba. Etenim 1. Concilium Lateranense loquitur de pericope Joannæa tanquam de re omnibus tunc temporis explorata; ait etenim: « Quemadmodum in canonica Joannis epistola legitur: Quia tres sunt qui testimonium dant, etc. statimque subiungit: Et tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua et sanguis, et hi tres unum sunt, sicut in codicibus quibusdam invenitur »; quæ postrema verba referuntur, ut patet, ad postremam

IV. Obj. contra alteram propositionis partem. Data etiam genuinitate Joannei commatis, nihil tamen

clausulam de testibus terrenis : *Et hi tres unum sunt*, de quorum authenticitate etiam dubitavit s. Thomas, ut notum est. Ex hac porro observatione de clausula modo dicta, patet vulgatissimam fuisse tunc temporis lectionem de testibus cælestibus, eo maxime quod concilio Lateranensi interfuerint non pauci græci, qui tamen de hoc non mussitaverunt. Vid. *Collectio Conciliorum*, edit. Harduini, tom. xi, p. 1. Addatur auctor *Dialogi* seu disputationis contra Arium, s. Athanasio tributa, qui Maximus M. vulgo creditur; cum enim in Africam venisset, ibi nactus codices familiæ africanæ, invenit textum nostrum; redux in orientem ansam sumpsit dialogum scribendi; hic igitur, quicumque demum sit, certe antiquus auctor, sub finem, n. 1-5, cum locutus esset de baptismo, qui inter beatissima nomenclatura fidelibus datur; adde, inquit, his omnibus, quod ait Joannes : *Et hi tres unum sunt* : Οὗκ ἐν τῇ τρισμικρῇ ὁνομασίᾳ δίδοται τοῖς πιστοῖς ; πρὸς δὲ τοῦτοις πᾶσι, ἰωάννης φάσκει, καὶ οἱ τρεῖς τὸ ἓν εἶναι. (Cfr. inter opp. s. Athanasii edit. Maur. vol. iii. pag. 229). 2. Falsum est, quod dicit, patres latinos hunc textum non citasse; nos documentis adductis contrarium ostendimus. 3. Falsum est Vigilium Tapsensem omnium primum videri, qui exeunte sæc. v. clare, etc., ut patet ex dictis, quibus addimus Eucherium, qui floruit anno 454, id est, 50 annis ante Vigilium Tapsensem, et qui in libro *Formularum spiritualis intelligentiæ*, cap. 41, n. 3, scribit : « Numerus ternarius refertur ad Trinitatem in Joannis epistola : Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum et Spiritus Sanctus; et tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua et sanguis ». Numquid clarius aliquid proferri poterat? 4. Falsum est allegationem Vigilii cum textu nostro, nec in verbis, nec in sensu convenire; nam lib. 1, *De Trinit.* inquit : « Sicut et in hoc exemplo veniente, in quo nomina personarum evidenter sunt ostensa, et unitum nomen divinitatis clausæ est declaratum, dicente Joanne Evangelista, in epistola sua : Tres sunt qui testimonium dicunt in cælo, Pater et Verbum et Spiritus; et in Jesu Christo unum sunt; non tamen unus est, quia non est in his una persona ». Judicet lector, an in sensu conveniat et in verbis nec ne cum textu nostro. Rursum sub finem ejusdem libri idem testimonium profert, addendo Sanctus nomini Spiritus, Et lib. vii, sine vocibus in Christo Jesu absolute scriptum dicit a Joanne : *Et hi tres unum sunt.* (Biblioth. PP. edit. Lugdun. tom. viii, pag. 771 et seqq.). Quam bene critici protestantes! 5. Falsum est, quod affirmat de codicibus latinis ante sæculum x. scriptis. Contrarium nos ostendimus ex ipso Richardo Simonio alisque adductis, nec abnuit Griesbachius, in N. T. edit. Lond. 1818, vol. ii, pag. 640. His addimus codicem nuper repertum in monasterio Benedictorum Cavensi, Neapolim inter et Salernum, quem ante annos 1000 abbas Rozan scriptum censet, Cl. vero Card. Angelus Maj. saltem ad sæc. vii. pertinere judicavit; legitur vero in hoc codice : « Quia tres sunt, qui testimonium dant in terra, etc. et hi tres unum sunt in Xpo. Ihu. et tres sunt, qui testimonium dicunt in cælo, Pater, Verbum et Sps. et hi tres unum sunt ». Cfr. Wiseman, loc. cit. pag. 10 et seqq. Hunc autem codicem perinde ac alium Sessorianum Scholz non vidit. Cfr. *Profr.* § 44, 47. Sed nec minus aperte mentitur Rosenmüller, dum profert argumenta, quæ favent nostro textui; suppressit enim ex industria validioribus argumentis, profert tantum debiliora, quæ rursus extenuare nititur. Denique confugit ad locum nunc communem inter rationalistas publicos, ad historiam nempe Hezelii convicti a Griesbachio, qua causa finita est. Sed nos libenter ipsis concedimus suos Hezelios et Griesbachios et Semleros, et Eichhornios etc. Væ nobis

inde eruitur ad distinctionem personarum in unitate essentiali adstruendam; etenim 1. Pater, Verbum et Spiritus Sanctus unum esse dicuntur non essentiali, sed unitate seu consensu testimonii; prout 2, exposuerunt doctissimi interpretes; 3. sane id postulat contextus et connexio duorum versiculorum 7 et 8; jam vero etiam de spiritu, aqua et sanguine pariter dicitur : *Et hi tres unum sunt*, nec tamen aliquis adeo desipit ut dicat, hæc unum esse essentiali, sed unum dicuntur unitate testimonii; eodem igitur sensu de testibus cælestibus dictum est, eos unum esse, nempe unitate testimonii. Ita fere Clericus.

Resp. N. A. Alioquin, ut superius notavimus, non adeo solliciti essent unitarii in hoc nobis eripiendo testimonio. Nam nonnisi odio veritatis tanto molimine frustra laborant; recolantur dicta in probationibus.

Ad 1. probat. N. Nam 1. absurdum est Patrem, Verbum et Spiritum Sanctum unum dici, etiam in testimonio ferendo, si infinito intervallo inter se distarent, ut distare perhibentur in hypothesi unitariorum. Solus enim Pater Deus esset, Verbum autem et Spiritus Sanctus vel creaturæ forent, vel efficientiæ, prout absurdum esset dicere de Deo, et duobus Angelis aliquid testantibus : *Et hi tres unum sunt*.

2. Quia eadem ratione disserere hoc loco debemus de testimonio Patris, Verbi et Spiritus Sancti ac de testimonio Patris, Verbi et Spiritus Sancti; de quo sæpe Joannes in evangelio disseruit; jam vero Joan. XV, 26, et XVI, 14, Christus commendat testimonium Spiritus Sancti, ex eo quod a Patre procedit, et ex eo, quod de suo accipiet, nempe ex unitate naturæ et essentiali cum Patre et Filio; tum etiam suum proprium commendat testimonium, ex eo quod ipse unum sit cum Patre suo, dicens Joan. X, 30 : *Ego et Pater unum sumus*. Non alio igitur sensu hic scribere potuit idem Apostolus : *Et hi tres unum sunt*.

si Christus Dominus his criticis scripturam custodiendam dimisisset! Vix frustula aliquot intacta superessent. Attamen Rosenmüller non attulit nisi argumenta, quandoque etiam nonnisi ipsa verba Griesbachii; ea proinde quæ dicta sunt contra Rosenmüller, æque valent adversus Griesbachium, in quo præterea livor deprehenditur, ut patet ex ratione, qua excandescit adversus Manuel. Calecam, quem vocat *græculum latinizantem*, *pseudogræcum*; et hoc ob duplex ab eodem patratum crimen, 1. quod excitaverit versum 7, 2. quod ecclesiam græcam orthodoxam (nempe *schismaticam*), priscum Patrum suorum fidem tuentem (id est, ut inferius ostendemus, a prisca Patrum suorum fide descendentem), acriter oppugnaverit, eique Pontifici Romani primatum obtrudere, ac decantatum illud *Filioque*, Nicæno symbolo a latinis adjectum, defendere conatus sit. Gravia hæc profecto crimina sunt ac irremissibilia in oculis tolerantissimi protestantis, qui alioquin paratus esset eundem ut magnum virum proclamare, si schisma et hæresin fovisset, et non excitasset hunc versum ipsi adeo in eo invisum. Ex his specimen habetur moderationis, quam adeo decantant protestantes, et libertatis, qua iidem fruuntur in rejiciendis fidei articulis pro lubito; siquidem primi protestantes, cum Catholica Ecclesia dogma de Spiritu Sancti processione etiam a Filio profitebantur

3. Quia hic innuit se magnum proponere mysterium, cum tamen accurate tres distinguat personas et conjungat, imo unum tres esse dicat; sed si una non esset in tribus personis essentia, opus non fuisset tanta contentione et diligentia in distinguendis rebus, disjunctissimis; sic nihil mirabile esset, quod tres consentiant in ferendo testimonio. Itaque quaquaversus spectetur Joannis apophthegma, non alium sensum admittit præter illum, quem in eo tota agnovit antiquitas. Omnes enim patres, qui illud citarunt, constanter ad adstruendam unitatem essentiæ in tribus personis eo usi sunt (1).

Ad 2. *D.* Id est, Calvinus aliique ejusdem furfuris, *C.* alii *N.*

Ad 3. *D.* Eadem ratione de testibus cælestibus et terrenis pronuntiatur: *unum sunt*, quoad pondus et auctoritatem testimonii, relate ad id, quod testantur, *C.* quoad testes inter se *N.* Nempe ejusdem ponderis sunt testes terreni ad veram Christi humanitatem testandam, ac testes cælestes ad testandam ejusdem divinitatem. Adde, ex dictis, in græco textu de testibus terrenis dici: *Et hi tres in unum sunt*, quod non dicitur de testibus cælestibus, atque ex hac ipsa lectionis diversitate discrimen patet quoad naturam testium inter se (2).

Et hæc de gravissimo hoc argumento in præsentia dicta sufficiant. Si autem Deus dederit, peculiarem opportuno tempore edemus forsitan dissertationem, in qua latius proferemus, quæ hic non nisi contracta oratione, ut fert institutionum indoles, congressimus.

PROPOSITIO III. — *Unitas divinæ essentiæ in tribus personis distinctis ex perpetuo ac constanti ecclesiæ sensu traditionali confirmatur.*

Ipsa recta ratio et ars critices docent aptissimam regulam, ad verum dignoscendum tum legis tum cujusquam antiqui scriptoris sensum, esse usum ipsum et intelligentiam eorum, qui ipsi cœvi fuerunt, vel eos proxime secuti sunt, ac multo magis si ab auctoribus ipsis hunc eundem germanum sensum fuerunt edocti, quem deinceps posteritati transmiserunt. Jam

(1) Cum Rosenmüller refriquet argumenta Clerici de consensu voluntatis, etc., addit de suo, hanc interpretationem, si admitti posset, cum contextu et consilio Apostoli non posse conciliari, quod jam nonnulli veterum perspexerunt; in margine vero editionis complutensis narrari Abbatem Joachim negasse quod verba commatis 7: *hi tres unum sunt*, ad unitatem personarum spectent, ac traxisse hæc verba ad unitatem consensus, atque provocasse ad comma 8, etc. Quod attinet ad marginem editionis complutensis, non abnuimus annotationem illam ibi reperi; sed falsum omnino est, quempiam veterum perspexisse agere Joannem de consensu voluntatis vel non posse conciliari cum contextu ac consilio Apostoli; quotquot enim textum illum adducunt ex veteribus, nemine excepto, eum proferunt ad evincendam unitatem essentiæ in tribus personis. Provocamus omnes criticos biblicos ac rationalistas, ut vel unum afferant, qui verba illa acceperit de consensu voluntatis, vel affirmaverit cum consilio et contextu Apostoli hunc textum conciliari non posse.

(2) Cfr. Maran op. cit. et loc. cit.

vero sensum doctrinæ Christi Domini circa mysterium sanctissimæ Trinitatis et apostolorum, qui tum viva voce tum scriptis eam prædicarunt ac promulgarunt, eum esse, quem tenet ecclesia catholica, certissimis documentis adstruitur, deductis ab ætate apostolica usque ad Justinum M., et a Justino usque ad concilium Nicænum et Constantinopolitanum 1. Ab hac enim epocha et deinceps hanc fidem in ecclesia universa obtinuisse unitarii et rationalistæ ultro fatentur.

Ut vero ad certas classes hæc documenta revocemus, ne confusionem ingerant, sic ea distribuimus: 1. Sit praxis ecclesiæ ejusque agendi ratio cum novatoribus circa hoc mysterium; 2. sint Fidei professiones; 3. Confessiones martyrum; 4. Hæretici; 5. Judæi et pagani; 6. Patres singillatim sumpti; 7. Socinianorum ac rationalistarum impugnandi ratio.

1. Itaque quod attinet ad ecclesiæ praxim ejusque agendi rationem cum novatoribus, insigne documentum est perpetuitatis fidei nostræ baptismi collatio in nomine ss. Trinitatis. Ecclesia autem numquam intendit baptismum conferre in nomine Patris omnium, filii Messiae, et vis divinæ; hunc enim sensum, quem recentiores unitarii autumant formulæ baptismatis inesse, nullo prolato novæ suæ interpretationis documento, nunquam agnovit ecclesia; imo ex hac formula refellere consueverat sabellianos, qui divinas personas confundebant (1). Aliud documentum hujus praxis est recepta a primis ipsis ecclesiæ sæculis doxologia, his fere verbis concepta: *Gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto* (2), qua aperte et

(1) Cfr. S. Joan. Chrys. loc. cit., et ante ipsum Justinus M. *Apol.* 1, n. 61, referens modum regenerationis seu baptismi, scribit: *Ἐν ὀνόματος γὰρ τοῦ πατρὸς τὸν ὅλον καὶ δεσπότην Θεοῦ, καὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ πνεύματος ἁγίου τὸ ἐν τῷ ὕδατι τότε λουτρὸν ποιοῦνται.* Id est, « Nam in nomine Parentis universorum ac Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi et Spiritus Sancti lavaerum in aqua tunc suscipiunt »; *Et Tertull.* Contra Marcion., lib. 1, cap. 28: « Baptismus, inquit, regeneratio est hominis; quomodo regenerat, qui non generavit? iteratio enim non competit ei, a quo quid nec semel factum est. Si consequitio est Spiritus Sancti, quomodo Spiritum attribuet, qui animam prius non contulit? » Ex qua argumentatione constat Tertullianum pro certo sumere, adversus Marcionem, Filium et Spiritum Sanctum, in quorum nomine confertur baptismus, Deum esse, eo quod nemo possit regenerari ab eo, a quo conditus non est. Sed quod frangit audaciam rationalistarum est usus antiquissimus, in primitiva ecclesia receptus, conferendi baptismus per trinam immersionem cum distincta trium personarum invocatione; de quo usu loquuntur canones apostolici antiquissimi, ac præcise canon quinquagesimus. Trinam autem hanc immersionem, quam patres passim ab apostolica traditione repetunt, usurpatam esse ad distinctionem trium personarum clarius significandam, tradit idem Tertullianus, libro *Adv. Praxeam*, cap. 27, ubi sic eum perstringit: « Novissime mandans (Christus), ut tingerent in Patrem et Filium et Spiritum Sanctum, non in unum. Nam nec semel, sed ter, ad singula nomina in singulas personas tingimur ». Cfr. Guillelm. Beveregius in *Annot. ad can. quinquagesimum apost.* necnon in *Cod. canonum Eccl. primit.* lib. II, cap. 9.

(2) Cfr. S. Basilium, lib. *De Spiritu Sancto*, cap.

æqualitas simul et distinctio personarum exprimitur. Vix autem novatores aliqui impugnare aggressi sunt vive divinitatem alicujus personæ sive earum distinctionem, cum ecclesia illico eos damnavit, atque e sinu suo velut hæretica impietate infectos expulit; ita se gessit cum ebionitis et cerinthianis, qui ipso primo ecclesiæ sæculo exorti sunt, et Filii, seu Christi divinitatem negarunt; ita postea cum Artemone ac Paulo Samosateno, eadem impietate obstrictis (1); eadem ratione restitit Theodoto coriario, Noëto, Sabellio, patripassianis, reliquis denique omnibus (2). Quod quidem argumentum est indubium veræ fidei, quam ecclesia semper professæ est.

2. Fidei professiones, quæ ab apostolicis temporibus obtinuerunt, ineluctabile aliud suppeditant hujus dogmatis documentum. Harum in censum primo venit ipsum apostolicum symbolum, quod tironibus tradebatur; in hoc autem habetur pariter expressa fides in Deum Patrem, et in Jesum Christum unicum Filium ejus, et in Spiritum Sanctum, ut personas tres distinctas in eadem divina natura (3) eo sensu, quem etiamnum tenet ecclesia; secundo venit alia fidei professio, quæ edita est a patribus alexandrinis, in epistola synodica ad Paulum Samosatenum, in qua, exposito fidei dogmate cum hodierna fide con-

29, qui testatur se doxologiam, seu glorificationem hac formula: *Deo Patri et Filio D. N. J. C. cum Sancto Spiritu gloria et imperium in sæcula sæculorum, amen*, accepisse frequentatam in omnibus orationibus ac libris suis a s. Gregorio Neocæsariensi, Thaumaturgo nuncupato, et a Firmiliano. Eandem præterea doxologiam frequentatam fuisse primis duobus ecclesiæ sæculis, patet ex *Constitutionibus apostolicis*, lib. vii, cap. 12; et rursum ibid. cap. 13, et alibi passim; cfr. apud Cotelierum *Scripta ss. Patrum, qui temporibus apostolicis floruerunt*, etc. tom. 1, pag. 199 et seq. edit. Antverpiæ 1698; Joan. Bingham, *Origines sive antiq. eccles.* vol. v, lib. xiii, cap. 2, § 1 et seqq., innumera exempla profert ex remotissima antiquitate istius universalis usus apud christianos; cfr. s. Joan. Damasc. in epist. ad Jordan. *De hymno Trisagio*, n. 6, ubi plura lectu digna habentur de recepta in ecclesia doxologia.

(1) Vid. epistola Alexandri episc. Alexandrini ad Alexandrum episc. Constantinopolitanum, apud Theodoretum, *Hist. Eccles.* lib. i, cap. 5; Euseb. *Hist. eccles.* lib. iii, cap. 27, 28; Hieronym. *Proleg. in Matth.* edit. Vallarsii, tom. vii, pag. 5. Cfr. Petavius, *De Trinit.* præf. cap. 2, § 1.

(2) Cfr. Petavius ibid.

(3) Unitarii omnia symbola antiqua rejiciunt, ac presidium suum omne constituunt in symbolo romano, quod sua simplicitate se commendat et unice proponat fidem in Deum Patrem, et Filium ejus unicum Dominum nostrum, conceptum de Spiritu Sancto: cum cetera, quæ huic symbolo addita sunt, non apostolis, sed patribus platoniciis sint tribuenda; ita quidem Simon Episcopus, lib. iv, *Instit.* cap. 23 et seqq. At perperam; symbolum enim apostolicum, etiam prout jacet, evertit omnem impietatem unitariorum. Quid est enim credere in Deum Patrem, in unicum ejus Filium, et in Spiritum Sanctum, nisi credere in tres personas distinctas? Cum Deus dicatur Pater et Jesus Christus ejus Filius, nonne prædicatur unitas naturæ in Patre et Filio, si accipiantur, ut accipi debent, in sensu obvio et absque glossis et explicationibus unitariorum? Adde fideles prius bene instructos fuisse circa verum sensum symboli, antiquam ad baptismum admitterentur.

sentaneo, de Filii divinitate ac de Trinitate testantur, ita et prædicasse ss. patres, et sibi confitendum profitendumque tradidisse (1); venit deinde synodus prior antiochena, adversus eundem Paulum coacta, in qua emittitur verbis his de ss. Trinitate fidei professio: *Decrevimus fidem scripto edere, et exponere, quam a principio accepimus, et habemus traditam et servatam in Catholica Ecclesia usque in hodiernum diem a beatis Apostolis... esse unum Deum ingenitum... et Filium genitum, unigenitum, sapientiam et verbum ac virtutem Dei ante sæcula, non præcognitione, sed substantia, et hypostasim Deum, Dei Filium*, etc. Concluditur autem: *Et omnes Ecclesiæ Catholicæ nobiscum consentiunt* (2). Huc demum refertur fidei professio s. Gregorii Thaumaturgi, quam refert in ejus vita s. Gregorius Nyssenus, quæ ita se habet: *Unus Dominus, solus ex solo, Deus ex Deo... Filius verus veri Patris... invisibilis ejus, qui est invisibilis, et incorruptibilis ejus, qui corruptioni non est obnoxius... Unus Spiritus Sanctus... imago Filii, perfecti perfecta; Trinitas perfecta, quæ gloria, æternitate ac regno nec divisa est nec alienata* (3). Et hæc sufficiant; ex quibus discimus 1. quænam fuerit germana fides ecclesiæ tribus prioribus ecclesiæ sæculis circa mysterium ss. Trinitatis; 2. hanc fidem ab apostolis ad ecclesias traditione pervenisse.

3. Martyrum confessiones non minus illustre documentum suppeditant fidei de ss. Trinitate receptæ in universa ecclesia. Omissis igitur quæ expresse et directe spectant ad divinitatem Filii, de qua inferius in actis martyrum Lugdunensium, qui passi sunt anno 17 Marci Aurelii, legimus s. Epipodius hæc verba

(1) Vid. *Epist. s. Dionys. episcopi Alexandrini Adversus Paulum samosatenum*. Sic vero se habent ejus verba post expositam doctrinam Trinitatis ac divinitatis Verbi et Spiritus Sancti: *Et sic confessi sunt eum (Verbum) sancti Patres, et ut confiteremur ac crederemus nobis tradiderunt* (in *Biblioth. veterum Patrum*, græc. lat. tom. i, pag. 275). Et in fragm. adv. sabellianos, n. 3. concludit: *Ita scilicet divina Trinitas et sancta monarchia prædicatio integra servabitur*. Apud Athanas. *De decretis*, n. 26, part. i opp. tom. i, pag. 231, edit. Paris. 1698; atque in *Biblioth. Patrum Gallandi*, tom. iii, p. 540.

(2) "Εὐδοξὸν ἡμῖν ἐγγράφειν τὴν πίστιν ἣν ἐξ ἀρχῆς παρέλαβον, καὶ ἔχοντες παραδοθεῖσαν, καὶ τηρουμένην ἐν τῇ καθολικῇ καὶ ἀγίᾳ ἐκκλησίᾳ, μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας, ἐκ διαδοχῆς ὑπὸ τῶν μακαρίων ἀποστόλων... ὅτι ὁ Θεὸς ἀγέννητος εἷς... τὸν δὲ υἱὸν γεννητὸν, μονογενῆ υἱόν, εἰκόνα τοῦ ἀόρατου Θεοῦ... σοφίαν καὶ λόγον καὶ δύναμιν Θεοῦ, πρὸ αἰώνων ὄντα, οὐ προερώσαν, ἀλλ' ὄντα καὶ ὑποστάσει Θεόν, Θεοῦ υἱόν... Καὶ πᾶσαι αἱ καθολικαὶ ἐκκλησίαι συμφωνοῦσιν ἡμῖν. *Collect. Concil. Labbei*, tom. i, col. 844, edit. Paris. 1671.

(3) Εἷς κύριος, μόνος ἐκ μόνου, Θεὸς ἐκ Θεοῦ... Τὸς ἀληθινὸς ἀληθινὸς πατὴρ, ἀόρατος ἀράτος, καὶ ἀθάνατος ἀθάνατος... Καὶ ἐν πνεύμα ἁγίῳ... εἰκὼν τοῦ υἱοῦ, τελείου τέλει... Τριὰς τέλει, δόξα καὶ αἰδούλητι, καὶ βασιλείᾳ, μὴ περιεσμένη, μὴ ἀπαλλοτριωμένη. Vid. s. Gregor. Nyssen. in *Vita s. Gregorii Thaumaturgi*, pag. 546, tom. iii, opp. edit. Morelli, Paris. 1658, qui refert hoc symbolum, manu ipsius exaratum, in ecclesia Neocæsariensi asservari, et ad plebis instructionem quotidiano usu celebrari. Cfr. annot. Ernesti Grabe ad *Defens. fidei Nicænæ* Georgii Bulli, in sect. 2, cap. 12, § 4. Huic addi potest symbolum, quod extat in *Constitutionibus apostolicis*, lib. vii, cap. 41, apud Cotelierum, loc. cit.

protulisse eorum præside, qui os martyris elidi pugnorum ictibus jusserat : *Christum cum Patre ac Spiritu Sancto Deum esse confiteor*. Similia leguntur in actis S. Polycarpi, de quo's. Irenæus ait : *Non solum ab Apostolis edoctus et conversatus cum multis ex eis, qui Dominum viderunt, sed etiam ab Apostolis in Asia, in ea quæ est Smyrnis Ecclesia constitutus Episcopus. Hic docuit semper, quæ ab Apostolis didicerat, quæ et Ecclesia tradidit, et sola sunt vera; hic, inquam, in oratione, quam ante martyrium fudit, hæc habet: Propterea et de omnibus te laudo, te benedico, te glorifico per sempiternum Pontificem Jesum Christum dilectum filium tuum, per quem tibi cum ipso in Spiritu Sancto gloria nunc et in futura sæcula sæculorum, amen (1)*. In his profecto absque ambagibus absoluta confessio habetur et trium personarum distincta commemoratio in una divina essentia subsistentium. Quid ad hæc unitarii et rationalistæ cum suis metaphoris et platonismo?

4. Testes præterea sunt fidei nostræ ipsi ecclesiæ infensissimi hostes; hæreticos in primis dico, qui tribus religionis christianæ sæculis ab ecclesia expulsi sunt. Hos in duas classes dispartior: in eos nempe, qui intemeratam cum ecclesia catholica fidem de Trinitate servarunt, et in eos, qui eam adorti sunt. Jam vero in priorum censum veniunt nazaræi, quorum secta antiquissima est et apostolis coæva, nec non docetæ et phantasiastæ ac gnosticorum quamplures sectæ. Ad alteram classem refero ebionitas, cerinthianos, Theodotum coriariam, carpocratianos, gnosticos reliquos, Pauli Samosateni asseclas, sabellianos.

Jam vero primæ classis hæreticos recte sensisse de Trinitate ac divinitate Filii produnt omnes antiqui scriptores, qui eorum errores recensent. De nazaræis, præter Justinum, Hieronymum et Augustinum, qui testantur eos recte de divinitate Christi sensisse, et hoc nomine præsertim distingui ab ebionitis (2), testis est locupletissimus auctor Recognitionum et Homiliarum, quæ sub nomine Clementis Romani proferuntur et quarum jam meminit Origenes (3). Illic igitur auctor, qui erat ex nazaræis (4), his verbis docet unum et eundem cultum s. Trinitati adhibendum esse : *Ad te enim pertinet æterna gloria, laus Patri et Filio et*

Spiritu Sancto in omnia sæcula, Amen (1); item baptismum conferri *ter beata invocatione*, nempe trium divinarum personarum, ut liquet ex verbis nuper citatis; tum ex iis, quæ alibi idem auctor scribit : *Ad ultimum autem, inquit Petrus, admonui eos, ut, priusquam progredieremur ad gentes prædicare eis agnitionem Dei Patris, ipsi reconciliarentur Deo, suscipientes Filium ejus. Aliter enim nullo modo eos ostendi posse salvari, nisi per Spiritus Sancti gratiam trinæ invocationis dilui baptismate properarent (2)*. Docetas autem et phantasiastas ac alias gnosticorum sectas solam detraxisse Christo humanam naturam, quod hanc Deo indignam putarent, testes sunt Irenæus (3), Clemens Alex. (4), Tertullianus (5), Origenes (6), Pamphilus in apologia ipsius Origenis (7), Novatianus (8), ut ceteros recentiores prætermittam; ergo hæretici isti omnes præter Patrem aliam agnoscebant in Deo personam. Sed eos præterea Trinitatem agnovisse et admisisse nobis concedunt ipsi unitarii, qui viderunt hos hæreticos sibi non favere, et qui principes esse volunt nescio cujus Trinitatis allegorice fingendæ (9). Cum autem, ut alibi a nobis observatum est (10), hæretici illa, in quibus nobiscum consentiunt, nonnisi ab ecclesia, a qua vel discesserunt vel expulsi sunt, mutuati fuerint, totidem testes sunt fidei, quæ obti-

(1) Hom. III, cap. 72. *Σοὺ γὰρ ἐστὶ δόξα αἰώνιος, ὁμιος πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς σὺμπαντας αἰῶνας, ἀμήν.* Apud Cotelerium, loc. cit.

(2) Ibid. cum dissertatione cit. Guillelmi Beveregii *De trina immersione*.

(3) Adv. hæres. lib. III, capp. 17 et 18, edit. Masueti.

(4) Pædag. lib. II, cap. 8.

(5) In lib. Cont. Marcionem.

(6) In Joan. pag. 165, tom. IV, edit. Delarue, Paris. 1759.

(7) In Bibl. Patrum Gallandi, tom. IV, pag. 23 et seqq.

(8) Libro *De Trin.* cap. 18.

(9) Cfr. Maran, lib. II, cap. 8. Etenim auctor *Irenæi irenicorum* Simonis nugas Justino fucum fecisse declarat. Sic auctor *Platonismi recti* fatetur gnosticis Verbum præexistens placuisse (pag. 25), alibi vero (nempe p. 74) cerinthianis hunc platonicismum adscribit, postea vero (p. 379) cum adscribit Marco, aens : « Valentinianus Marcus, ut discimus ex lib. I Irenæi, cap. 12, auctor est allegoriæ de Jesu Christi conceptione interpretationis, id est, primus eam ad sensum contemplationis et mysterii extulit. » Si quidem isti nesciunt, ubi pedem figant atque consistant. Ceterum hæreticos istos omnes, non secus ac valentinianos, ipsosque manichæos, ostendit Maran. loc. cit. recte de divinitate Verbi sensisse, ac solum circa humanitatem Christi errasse. His si addatur, Praxeam ejusque asseclas accusasse catholicos tritheismi, eo quod ipsi tres personas distinctas colerent, teste Tertulliano *Contra ipsum Praxeam*, cap. 3, scribente : « Duos et tres jam jactitant a nobis (catholicis) prædicari, se vero unius Dei cultores præsumunt; quasi non et unitas, etc. » habetur ineluctabile testimonium receptæ apud catholicos fidei de unitate naturæ divinæ et trinitate personarum; ut enim ibidem explicat Tertullianus cap. 2 : « Tres sunt unius substantiæ et unius status et unius potestatis; quia unus Deus, ex quo (tres) in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti deputantur. »

(10) Tract. *De verâ relig.* part. II, proposit. 5, n. 96, tom. I, p. 248.

(1) Διὰ τοῦτο καὶ περὶ πάντων σὲ αἰνῶ, σὲ εὐλογῶ, σὲ δὲξάμην, διὰ τοῦ αἰωνίου ἀρχιερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀγαπητοῦ σου παιδὸς* δι' οὗ σοὶ σὺν αὐτῷ ἐν πνεύματι ἁγίῳ δόξα, καὶ νῦν, καὶ εἰς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας, ἀμήν. Apud Euseb. *Hist. eccles.* lib. VI, cap. 15. Cfr. Maran. op. cit. lib. II, cap. 4; et Ruinart, *Acta martyrum sincera*, pag. 43 edit. Amstelod. 1713.

(2) Cfr. *Dissertatio VII Damascenica* doctissimi P. Le Quien, qui copiosissime præ ceteris egit de nazaræis, ubi in antecessum confutatus est Moshemius, qui in *Institutionibus historiæ christianæ antiquioris*, Helmstadii 1737, nonnisi ante sæculum IV eos extitisse aumat.

(3) Tom. III, in Genes. *Philocaliæ* cap. 22, et in Math. XXVI, 6, quod quidem eorum antiquitatem demonstrat. Scripti censentur hi libri sæculo II exeunte, ac post annum 170.

(4) Cfr. Maran. lib. II, cap. VII, §. 4.

nebat in ecclesia ea ætate, in qua ab ea divisi sunt. Divisi porro sunt plerique ex recensitis hæreticis ab ecclesia catholica vel sub ipsis apostolis vel paulo post; ergo.

Nunc facile est idem concludere ex illis hæreticis, qui apostolicam fidem de Trinitate labefactare ac corrumpere nisi sunt. Ex his tria habemus : 1. quod eam adorti fidem fuerint, quæ in ecclesia obtinebat; alias eam minime impugnassent, neque ut hæretici et novatores fuissent ab eadem expulsi; 2. quod adeo firma esset et universalis antiqua illa fides, ut nullos ferme sectatores nacti fuerint harum hæreseon architecti, et vix natæ defecerint, vel in tenebris delituerint (1); 3. quod eorum impugnatores ipsis opposuerint perpetuam contrariam traditionem et consensum omnium ecclesiarum, ita ut, ne detegerentur ipsorum errores, ipsi nonnisi clanculum et inter verborum ambages eos proponerent (2). Sectæ igitur omnes antiquæ, sive illæ, quæ intactam ss. Trinitatis fidem retinuerunt, sive illæ, quæ contra ipsam insurrexerunt, totidem testes sunt fidei, quam a Christo et ab apostolis ecclesia catholica incolumem servavit usque ad Nicænam synodum, quæque a Nicæna synodo ad nos usque pervenit de tribus divinis ac distinctis personis in eadem essentiæ unitate.

5. Sed testes præterea sunt ipsi judæi et pagani. Etenim semper in eo controversiæ cardo fuit inter Christianos et inter judæos et paganos, quod judæis fuerit scandalum prædicatio Dei crucifixi, gentibus autem stultitia, ut patet ex epistola, quam adversus judæos scripsit Barnabæ, seu saltem antiquissimus

(1) Soli enim ebionæi ab initio ex hæreticis divinitatem Christi negarunt, pauci omnino, quique numerari poterant, et sic permansissent, nisi identidem eandem impietatem instaurassent Paulus Samosatenus alique obscuri hæretici, qui vix noti essent, nisi Arius, ut videbimus, cum asseclis suis totum iterum turbasset christianum orbem. Certe cum Paulus Samosatenus novitates suas obtruderet, patres concilii Antiocheni, ut testatur Eusebius, *Hist. eccles.* lib. vi, cap. 50, scripserunt ad omnes provincias, et antequam damnaretur, sex episcopi conati sunt litteris missis eum ab errore revocare. In hac epistola sic de omnium ecclesiarum consensu gloriatur: *Omnes Ecclesie Catholicæ nobiscum consentiunt.* Et hæc quidem sæculo III.

(2) Exploratum est hæreticos et novatores omnes quovis tempore, etsi novitatem in doctrina inducere tentarent vel tentent, affectasse tamen atque affectare similitudinem sermonis, qui obtinet in ecclesia catholica, ne, si aperte traderent novitates suas, statim, in ipso exordio catholicorum impetu opprimerentur. Hoc vero factum præcise etiam novimus ab hæreticis antiquis, doctrinam de divinitate Christi vel Spiritus Sancti labefactare tentantibus. Errores enim suos quibusdam veluti integumentis obvolvebant, tum ut episcopos et presbyteros laterent, tum ut imperitis venenum suum callide propinarent: « Et propter hoc, inquit presbyter apostolorum discipulus, apud Irenæum, lib. IV, cap. 52, hi, qui alienas doctrinas inferunt, abscondunt a nobis, quam habent de Deo sententiam, ne victi salvari periclitentur ». Quamobrem recte concludit Maran. lib. II, cap. 5, §. 4: Testes sunt ipsi hæretici doctrinam apostolicam, quæ ab eis nefarie violata fuerat, omnibus catholicis, sive doctis sive indoctis, ratam et exploratam esse.

auctor sub ejus nomine; ex dialogo s. Justini cum Tryphone, qui hoc perpetuo objicit; ex difficultatibus, quas promovet in persona judæi Celsus apud Origenem lib. II, contra ipsum. Quod spectat ad ethnicos, patet ex disputationibus Arnobii, Cypriani, Tertulliani, Lactantii, etc. adversus eosdem; ex irrisionibus et exprobrationibus præsidum, dum martyres ab hac insania, ut ipsi vocabant, retrahere adniterentur. Sed præclarissimum documentum communis hujus fidei inter christianos illud est, quod exhibet Lucianus, seu quivis alius est auctor dialogi, qui *Philopatris* inscribitur (1); hic enim christianorum mysteria et catechumenorum instituendorum rationem satis apte describit. In hoc porro inducitur Critias jurans per varios ethnicorum deos, quos respuens Triephton, vult ut Critias juret per *Deum alte regnantem, magnum, immortalem, Filium Patris, Spiritum ex Patre procedentem, unum ex tribus et ex uno tria* (2). *Hæc tu Jovem puta, hunc existima Deum* (3). Quibus verbis apertissime continetur Christianorum fides de tribus personis distinctis, in eadem divina essentia subsistentibus, et per quam ab ethnicis ipsi discrepabant.

6. Testes sunt, patres singillatim sumpti. Cum vero contendant unitarii Justinum martyrem, utpote Platonis institutis enutritum, omnium primum hanc personarum Trinitatem in ecclesiam intulisse ac omnes infecisse (4), ut ostendamus eos impudentissime esse mentitos, patres et scriptores in medium afferemus Justino anteriores. Anterior itaque Justino est auctor epistolæ S. Barnabæ inscriptæ; hic porro Christum vocat *Dominum orbis terrarum, cui dicit Deus ante constitutionem mundi: Faciamus hominem, etc.* (5); et rursus affirmat: *Deum non venisse vocare secundum personam, sed super quos Spiritum præparaverat* (6);

(1) De auctore hujus dialogi magna est inter eruditos controversia. Sunt enim qui eum Luciano anteriorem faciunt; alii eum protrahunt usque ad ætatem Juliani imperatoris, futilibus, ut nobis videtur, conjecturis ducti, sicut Gesnerus in dissertatione mox citanda. Alii volunt auctorem hujus dialogi esse ipsum Lucianum. Cfr. *Dissertatio Matthiæ Gesneri, de ætate et auctore dialogi Luciani, qui Philopatris inscribitur, ad calcem vol. IX, opp. Luciani, edit. Joan. Theoph. Lehmann, Lipsiæ 1831.*

(2) Ethnicis hominibus hæc permittenda et irrisoria christianorum. Ceterum catholici non dicunt *tria*, sed *tres*.

(3) Ὑψιμύδοντα θεόν, μέγαν, ἀμείροτον, οὐρανίωνα, Ἰῶν πατρός, πνεῦμα ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἓν ἐκ τριῶν, καὶ ἕξ ἑνὸς τριῶν, Ταῦτα νόμιζε Ζήνων, τὸν δ' ἠγούσ θεόν.

n. 12, pag. 232 cit. edit. Alia testimonia judæorum et ethnicorum vid. apud Maran. lib. n, cap. 2.

(4) Ita quidem auctor *Platonismi relecti*; Steph. Curcellæus in *Quatern. diss.*; Clericus, op. cit., alique passim sociniani, quibus assentiuntur rationalistæ, ut Wegscheider, §. 88.

(5) Capite 5. Cfr. de hoc testimonio Georgii Bulli *Defensio fidei Nicænæ*, sect. I, cap. 2, §. 2, vol. infol. Lond. 1703, cum annotatis Joan. Ernesti Grabe, ubi plura alia ex eadem epistola in rem nostram testimonia proferuntur.

(6) Capite XIX. Sic in greco textu hæc verba sonant: Ὅτι ἦλθεν οὐκ ἐπὶ πρόσωπον καλεῖσαι, ἀλλ' οὐς τὸ πνεῦμα ἠτοίμασε. In nonnullis enim hujus epistolæ par-

en igitur tres personas : Patrem, qui dixit Filio faciamus, et Filium, vocantem eos, super quos Spiritum Sanctum præparaverat, et quidem consubstantialia, cum Filium Dominum seu Deum vocet subsistentem in sinu Patris, et Spiritum Sanctum, præparatum seu missum a Filio. Anterior Justino est Hermas, qui dicit : *Filium Dei omni creatura antiquiorem esse, ita ut in consilio Patri suo adfuerit ad condendam creaturam*; et paulo infra meminit Spiritus Sancti, subdens : *Qui crediderunt Deo per Filium ejus, induti sunt Spiritum hunc* (1). Anteivit Justinum s. Clemens Romanus, qui Vivit, inquit, *Deus et Dominus J. C. et Spiritus Sanctus* (2); tum : *Beatus vir, qui cognoscit Patris donum per processionem sanctissimi Spiritus* (3); qui rursus in epistola I. ad Corinthios, cap. II, meminit passionis Dei et effusionis Spiritus Sancti. Præcessit s. Justinum s. Polycarpus, cujus luculentissimum testimonium de ss. Trinitate superius posuimus; præcessit s. Ignatius Martyr, qui in epistola ad Magnesianos scribit : *Studete igitur, ut confirmemini in dogmatibus Domini et Apostolorum...* in Filio et Patre et Spiritu Sancto (4); et rursus : *Subjecti estote episcopo et vobis mutuo, ut Jesus Christus Patri secundum carnem, et Apostoli Christo et Patri et Spiritui* (5). Anteriora sunt s. Justino acta martyrii ipsius s. Ignatii, quæ clauduntur hac ratione : *Cursum perfecit* (Ignatius) *in Christo Jesu D. N., per quem et cum quo Patri gloria et potentia cum Sancto Spiritu in sæcula. Amen* (6). Quibus profecto non poterat clarius dogma adstrui ss. Trinitatis.

His accedit auctor carminum sibyllinorum, quæ citantur a s. Justino. Porro vetustissimus ille scriptor lib. VII hæc scribit :

*Potens genitus est Verbum Patri, et Spiritu Sancto
Carnem indutus; cito evolavit in Patris domos* (7).

Demum, ceteris omissis, impudentiam unitariorum frangit ipse s. Justinus, qui narrat se a sene presbytero, cui acceptam refert conversionem suam, didicisse Spiritum Sanctum regiam mentem esse, qua anima

tibus originalis textus desideratur, nec superest nisi versio.

(1) Lib. III, simil. IX, cap. XII et XIII, in *Biblioth. Patrum*. min. Gallandi tom. I.

(2) Ζῆ ὁ Θεός, καὶ ὁ κύριος Ἰησοῦς Χριστός, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. s. Basil. lib. *De Spiritu Sancto*, cap. 29, n. 72, pag. 61, tom. III, opp. edit. Maurin.

(3) Μακάριος ἄνθρωπος ὁ γινώσκων τὴν τοῦ πατρὸς δόξαν δι' ἀποκρύπτους τοῦ παναγίου πνεύματος. Inter fragmenta in *Biblioth. Patrum* Galland. pag. 44, tom. I.

(4) Cap. XIII. Σπουδάζετε οὖν βεβαιωθῆναι ἐν τοῖς δόγμασιν τοῦ κυρίου, καὶ τῶν ἀποστόλων... ἐν νόῳ καὶ πατρὶ καὶ ἐν πνεύματι.

(5) Ibid. Ὑποτάγητε τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ ἀλλήλοις, ὡς Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ πατρὶ κατὰ σάρκα, καὶ οἱ ἀπόστολοι τῷ Χριστῷ καὶ τῷ πατρὶ, καὶ τῷ πνεύματι.

(6) Cap. VII. Τελεώσαντι δρόμον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς αἰῶνας. Ἀμήν.

(7) Ἀθένης γένητο λόγος πατρός (vel ut corrigit Maran γενῆτο λόγος πατρί) πνεύματι δ' ἁγίῳ Σῶμα τέ δυσάμενος ταχὺς ἔπατο πατρός ἐς οἶκους. Plura alia ibidem videantur testimonia, quæ in eandem doctrinam conspirant, jib. II, cap. 4, § 5.

humana non exornata Deum videre non potest, tum Christum verum et æternum esse Dei Filium a prophetis denunciatum una cum Patre invocandum (1).

7. Demum testes hujus veritatis, vel inviti, sunt ipsi unitarii ac rationalistæ suâ ipsa agendi ratione; nam in primis nobis dant a Nicænæ synodi ætate universam ecclesiam pervasisse doctrinam de ss. Trinitate; cum autem perspicua a catholicis adducta essent documenta fidei nostræ synodo Nicæna anteriora, confugerunt ad Justinum Martyrem, eumque primum hujus dogmatis auctorem ex præconcepto platonismo affirmarunt; cum tamen adhuc luculenta sint documenta Justino antiquiora, recurrerunt ad nescio quam Trinitatem ab ebionitis allegorice excoGITATAM; sed neque hic consistere potuerunt, opponentibus catholicis documenta virorum apostolicorum, qui maxime ebionitas exagitarunt; tandem deposita larva tradere non erubuerunt apostolum Joannem aliosque scriptores sacros ex Platone vel saltem ex hebraica cabalistica doctrina didicisse dogma istud, ac præconceptas opiniones suas Christi effatis affinis (2). Ergo nobis dant ab apostolis usque ad Justinum Martyrem, a Justino usque ad Nicænā synodum, a Nicænā synodo usque ad nos profluxisse

(1) Vid. *Dial. cum Tryph.* a num. IV ad VII.

(2) Ne hæc exaggerata atque amplificata videantur, proferam nonnulla testimonia, ex quibus perversa istorum rationalistarum sentiendi ratio omnibus palam fiat. Sic igitur scribit Wegscheider, § 83 : « Joannes quidem, postquam alexandrinorum Judæorum quibusdam philosophematibus, quorum vestigia in ipso Veteri Testamento atque apocryphis exstant, imbutus erat, magistri summe admirandi virtutem ex oculis sublatam sublimioribus phantasie imaginibus sic exornavit, etc. » Huic præverat Gottlob Paulus, *Comment.* IV, pag. 8 et seqq.; Eichhorn, *Einleitung in das N. T.*, seu *Introductio in libros N. T.* tom. II, p. 158 et seqq.; Berthold. I, *Christologia Judæorum* p. 104 et seqq. et Kuinoel in *Comment. in lib. N. T. hist.* tom. III, pag. 63 et seqq., quibus ideæ λόγου a Philone et a Joanne adumbratæ, si non plane easdem, simillimas tamen, substratas fuisse notiones, ex eodemque Veteri Testamento et librorum apocryphorum fonte prolactas, plurimis jam probatum est. Rursus Wegscheider, § 85 : « Luce clarius patescit, scriptores sacros sancta quadam magistri reverentia commotos esse, ut, ad summam ejus virtutem atque excellentiam commendandam, ex Judæorum et alexandrinorum et palæstinensium de virtutibus, seu viribus quibusdam divinis, sub personarum specie cogitatis..., in Jesum transferrent, quæque pro suo quisque ingenii scientiæ et phantasie modulo aptissima duxisset, etc. » Sic Baumgarten-Crusius, *Bibl. theol.* pag. 382, inquit : « Diversitas notionis seu ideæ (quæ nempe in Apostolis reperitur), dum tamen eadem in ipsis vigerit persuasio excellentiæ Christi, jam ostendit, Apostolos nec intendisse, nec potestate fuisse donatos hac in re dogma aliquod proponendi. » Dum hæc leguntur in profanis istis hominibus, statim mentem subeunt, quæ s. Irenæus, *Cont. hæres.* lib. III, cap. 12, n. 12, de antiquis hæreticis scribit, quæque apprimè quadrant in hæreticos nostri temporis, siquidem idem spiritus omnium hæreticorum est, ac præsertim in eos, quos recensimus, rationalistas : « Putaverunt, inquit s. Doctor, semelipsum plus invenisse, quam Apostoli... et Apostolos quidem adhuc quæ sunt Judæorum sentientes annuntiassent evangelium, se autem sinceriores et prudentiores Apostolis esse. »

doctrinam de una divina essentia ac Trinitate personarum. Nunc restat inquirendum, an socinianorum ac rationalistarum commentis majorem fidem adhibere debeamus quam universæ ecclesiæ, quam toti antiquitati sacræ et profanæ, juxta dicta, quam ipsis apostolis et evangelistis. Ferant ipsi sententiam.

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Patribus apostolicis, qui quidem sicut plerique prioris ævi christiani Deum Patrem, Filium et Spiritum Sanctum profitebantur, dogma illud de Trinitate plane ignotum fuit. 2. Sed jam inde ab ipsis rei christianæ primordiis alii Jesum pro homine tantum eximio habuere, quorum in numero sunt ebionitæ, eosque secuti Theodotus Byzantius et Artemon; alii, docetismum præ se ferentes (cfr. Joan. IV, 2; II Joan. 7), uti gnostici, qui ad cabalistarum de *emanatione* quadam virium divinarum sententias accessissent, æonem, scilicet vim quamdam, quæ a divina natura promanasset, cum Jesu conjunctam fuisse statuere (1). Ergo.

Resp. ad 1. *D.* Ignota erat *terminologia* hujus dogmatis, *Tr.* dogma ipsum *N.* Voces *naturæ*, *personæ*, *Trinitatis*, etc. serius fortasse inductæ sunt, quod non abnuimus; neque adhibitæ ab ecclesia, neque in usum adscitæ a patribus, nisi cogentibus hæreticis, qui confusione verborum summopere delectantur ad facilius suas novitates ac impietates propinandas; ast ex hoc inferre non licet incognitum fuisse dogma ipsum, cum, ut adversarius fateatur, patres apostolici ac plerique prioris ævi christiani professi fuerint Deum Patrem et Filium et Spiritum Sanctum, quos certo ut Deum habuerunt, distinxerunt tamen Filium a Patre, et Spiritum Sanctum ab utroque, non multiplicando divinitatem, in hoc vero præcise dogma consistit. Ex ignoratione autem terminorum seu vocum, concludere ignoratorem rei, perinde esset ac concludere quempiam ignorare existentiam Petri ex. gr. ac Pauli, ex eo quod eorum nomina ignoret. En dialecticam rationalistarum, qui apicem sapientiæ attigerunt, præ quibus ceteri omnes plebs ac populus sunt (2).

Ad 2. *D.* Et ideo quia recederent a recepta ecclesiæ fide damnati sunt et ab ecclesia expulsi, *C.* quasi dubia esset vera ecclesiæ fides *N.* Eadem

(1) Ita Wegscheider, § 88.

(2) Apposite s. August. *De Trin.* lib. vii, cap. 4, n. 7: « Loquendi causa, inquit, de ineffabilibus, ut fari aliquo modo possemus, quod effari nullo modo possumus, dictum est a nostris græcis una essentia, tres substantiæ; a latinis autem una essentia vel substantia, tres personæ... et dum intelligatur, saltem in ænigmate, quod dicitur, placuit ita dici, ut diceretur aliquid, cum quæreretur, quid tria sint, quæ tria esse fides vera pronunciat, cum et Patrem non dicit esse Filium et Spiritum Sanctum, quod est donum Dei, nec Patrem dicit esse nec Filium; » et num. 9: « Quid igitur restat, nisi ut fateamur loquendi necessitate parta hæc vocabula, cum opus esset copiosa disputatione adversus insidias vel errores hæreticorum? » Quod quidem ibidem et cap. 6, n. 11, pluribus exemplis confirmat.

nempe ratione peccat adversarii nostri ratiocinium, qua peccaret argumentatio illius, qui inferret incertum in ecclesia esse, utrum adulteria aliaque infanda facinora honesta sint nec ne, ex eo, quod aliqui methodistæ et fanatici negaverint ea esse inhonesta. Addo præterea memoratos hæreticos non errasse directe contra Trinitatis dogma, sed potius contra divinitatem Christi Jesu, eo quod negarent Filium Dei assumpsisse in unitate personæ humanitatem, et contenderent illum huic non fuisse conjunctum nisi in baptismo, vel quacumque alia ratione sua commenta exponerent. Id patet ex patribus, qui eos impugnaverunt (1), et ex iis quæ nos exposuimus in probationibus; neque adversarius diffitetur, ut ex allatis ejus verbis non obscure deprehenditur, etsi illorum theoriam non satis apte ac fideliter exponat (2).

II. Obj. 1. Sententia vindicans Filio et Spiritui Sancto hypostasim, qui tamen Patri subessent, præeuntibus Justino Martyre et Theophilo Antiocheno, qui verbum, seu λόγον ἐνδεέατον et προφορικόν (*immanens* et *prolatitium*) distinguit, Irenæo, Clemente Alex., doctrinæ de *emanatione* Verbi et Spiritus Sancti auctore, prævaluit. 2. Hæ namque duæ sententiæ præcipue ævo ante-nicæno per ecclesiam maxime propagatæ cernuntur. Doctrina autem de Trinitate hypostaseon a Tertulliano potissimum amplificata atque exornata est, et ab Origene, qui notionem generationis æternæ proposuit, itemque a Dionysio, episcopo Romano, qui consubstantialitatem Filii, scilicet substantiam Filii eandem esse cum substantia Patris ejusque subsistentiam in Patre defendisse, proximeque ad sententiam formulæ orthodoxæ postea definitæ accessisse perhibentur (3). 3. Ceterum formulam hanc publice receptam neque scriptores sacri diserte tradiderunt, neque ecclesiæ doctores affinxerunt ante sæculi III. exitum, 4. quo quidem tempore ad *paganismi* errores suscipiendos proclivior fuisse ecclesia constat (4). Ergo.

Resp. ad 1. *Neg.* Hoc est gratuitum mendacium. Nos contrarium ostendimus in probationibus, quas ab ætate apostolica deduximus usque ad ss. Justinum et Theophilum (5). Restat præterea explicandum ad-

(1) Cfr. Petav. *De Incarnatione*, lib. vii, capp. 2 et 3.

(2) Cfr. Maran. op. cit. lib. ii, a cap. 7 ad cap. 13, ubi fuse ostendit sectas omnes totidem testes esse receptæ in universa ecclesia catholica fidei de mysterio ss. Trinitatis.

(3) Wegscheider, loc. cit.

(4) Ibid. § 97.

(5) Placet, ad pleniorum rationalistarum confutationem, verba hic subjicere, quibus S. Irenæus testatur doctrinam Trinitatis ab universa ecclesia receptam sæculis ecclesiæ ii et iii ab apostolis: « Etenim ecclesia, tametsi per universum orbem usque ad extremos terræ fines dispersa, fidem eam ab Apostolis eorumque discipulis acceptam, quæ est in unum Deum Patrem omnipotentem... et in unum Jesum Christum Filium Dei, nostræ salutis causa incarnatum, et in Spiritum Sanctum, qui per prophetas Dei dispensa-

versariis, qui factum fuerit, ut nemo catholicorum restiterit Justino et Theophilo, restiterint autem Praxeæ, Noëto, Sabellio, Paulo Samosateno et Beryllo Bostrensi personas confundentibus. Nos facile id explicamus, quod nempe primi tradiderint doctrinam in ecclesia receptam, alii innovaverint.

Irenæus autem, Clemens Alex. ac Tertullianus ideo clarius et novis formulis expresserunt vetus dogma, quod impugnaverint novatores ejusdem dogmatis hostes, ut fit. Idem dicatur de Dionysio Romano, qui se opposuit Paulo Samosateno, eumque damnavit, prout jam damnatus fuerat a synodo Alexandrina, aliisque duabus synodis Antiochenis, adversus alias impletates ac novitates coactis (1).

Ad 2. *Neg.* doctrinam, seu sententiam patripassionum unquam *per ecclesiam* propagatam cerni. Vix exorta est ac vix innotuit hæc hæresis, quum undique contra ipsam conclamatum est. Et en fraudem delicati nostri rationalistæ, qui in eodem censu collocat doctrinam catholicam et doctrinam illorum nebulonum, quasi eadem utriusque ratio fuerit.

Ad 3. *D.* Scriptores sacri formulam Trinitatis diserte non tradiderunt, neque ecclesiæ doctores affinxerunt ante sæculi III. exitum quoad sonum materiale, si sermo sit de scripturis sacris, C. si de ecclesiæ doctoribus *Tr.* (2); non tradiderunt rem

tiones et adventus prædicavit... hanc prædicationem cum acceperit, et hanc fidem, quemadmodum prædicamus, Ecclesia, et quidem in universum mundum disseminata, diligenter custodit, quasi unam domum inhabitans; et similiter credit iis, videlicet quasi unam animam habens et unum cor, et consonanter hæc prædicat et docet et tradit, quasi unum possidens os. Nam etsi in mundo loquelæ dissimiles sunt, sed tamen virtus traditionis una et eadem est. Et neque hæc, quæ in Germania sunt fundatæ ecclesiæ aliter credunt, aut aliter tradunt, neque hæc, quæ in Hiberis, neque hæc, quæ in Celtis, neque hæc, quæ in Oriente, neque hæc, quæ in Ægypto, neque hæc, quæ in Lybia, neque hæc, quæ in medio mundi constitutæ (Hierosolymitana scilicet aliaque in Palestina constitutæ juxta veterem christianorum opinionem); sed sicut sol, creatura Dei, in universo mundo unus et idem est, sic prædicatio veritatis ubique lucet, et illuminat omnes homines, qui volunt ad cognitionem veritatis venire. » Sic contra veteres hæreticos Irenæus, lib. I, cap. 10, p. 48, edit. cit.

(1) Vid. *Collect. concil.* Labbei, tom. I, col. 827, tum etiam col. 831 et 832.

(2) Transmisimus quod dicitur vocem *Trinitatis* non ante sæculum III usurpatam fuisse. Verum quidem est hanc vocem primum occurrere apud Theophilum Antiochenum sæculi III scriptorem; sed non inde inferri potest vel debet hanc vocem illum omnium primum induxisse, eo magis quod ipse eam non ut novam proferat, sed tanquam usu receptam ac tritam. Ex hoc ad summum deduci posset, primum documentum, in quo hæc vox occurrit, pertinere ad sæculum III. Dixi *ad summum*; nemo enim est qui nesciat hanc vocem occurrere in actis S. Andreae apostoli, conscriptis, ut fertur, a presbyteris Achaïæ sæc. I vel II. In his vero, cap. 2, legitur: « Pax vobis et omnibus, qui credunt in unum Deum perfectum *in Trinitate*, verum Patrem qui genuit, verum Filium unigenitum, verum Spiritum Sanctum procedentem ex Patre et in Filio permanentem. » Haud ignoro ejusmodi acta passim rejici ab eruditissimis tanquam supposititia; verum et illud scio, ea ab aliis eruditissimis adhuc ut sin-

postea formula illa expressam *N.* Controversia autem non est de verbis, nec verba materialiter in se spectata sunt objectum fidei nostræ, sed res per verba expressa; dum igitur constat de re et sensu, quid refert si formula serius inducta fuerit?

Ad 4. *Neg.* suppositum Ridiculum sane est dicere ecclesiam procliviorē fuisse ad paganismi errores suscipiendos ad finem sæculi III, quando innumeri ex ipsius filiis, ne se contaminarent paganismi erroribus, inter acerbissimos cruciatus sanguinem et vitam profundebant (1). Ridiculum præterea est ex eo, quod nova formula introducta fuerit ad rem antiquam magis expresse enunciandam, concludere id factum esse ex proclivitate ad errores paganismi. Hoc est transire de genere in genus.

III. Obj. Plura suadent ab ecclesiæ primordiis incognita fuisse non solum formulam, sed et dogma ipsum Trinitatis. Nam 1. Tertullianus, sæculo II. exeunte, de Dei Trinitate quamdam doctrinam plurimis novam et heterodoxam visam esse profitetur (*Adversus Praxeam*, lib. I, cap. 3): *Simplices quique, scribit, ne dixerim imprudentes et idiotæ, quæ major semper credentium pars est, quoniam et ipsa regula fidei a pluribus diis sæculi ad unicum et verum Deum transfert, ... expavescent ad œconomiam, numerum et dispositionem Trinitatis... itaque duos et tres jam jactitant a nobis prædicari; se vero unius Dei cultores præsumunt.* Hinc 2. factum est, ut alii Verbum ipsam Dei rationem dixerint, seu sapientiam in ipso existentem, prout Athenagoras in *Legatione pro Christianis*, Tatianus in *Oratione contra Græcos*, et Theophilus Antioch. lib. II *Ad Autolyicum*; 3. nec nisi paulatim de Christi seu Verbi natura subtilius quæri cœptum est, rarius vero de Spiritu sancto, quem plurimi aut vim divinam aut hypostasim judicabant, a Filioque Dei non satis distinguebant, ut in primis Hermas, *Simil.* V, 4 et seqq.; Justinus Martyr. *Apolog.* I, n. 36; Theophilus, loc. cit. pag. 335; Lactantius, *Inst. divin.* lib. IV, cap. 6-9, coll. Hieronymi epist. 49 et 65. Quod si Origenes Patrem, Filium et Spiritum Sanctum tres singulares censet esse hypostases, monet tamen oportune Guerike (2) Origenem diversæ eas posuisse dignitatis, ejusdem vero naturæ divinæ. Hanc autem naturæ unitatem innuit tantum, in primis de Spiritu Sancto, obscurius. Quare veram *precationem* (προσευχήν) Christo non deberi ipse Origenes fusius docet libro *De oratione* (3). Ergo.

cera defendi, nec solum a catholicis, sed et ab ipsis Protestantibus. Cfr. Galland. *Biblioth. Patrum*, tom. 4, proleg. cap. 4. Illud certum est, ea esse monumentum antiquissimum, pertingens saltem ad sæculum IV.

(1) Spectat huc quod Faustus Manichæus objiciebat catholicis, eos verlitse idola gentium in martyres, quos votis similibus colerent. Sed de hac accusatione, ex qua luculenter patet antiquitas cultus Sanctorum in ecclesia catholica, nempe sæculo III, suo loco agemus.

(2) *De scholæ Alexandrinæ catechetica theologia*, Hake 1825, p. 211.

(3) Sic Wegsch. § 98, n. a.

Resp. *N. A.* Nos enim contrarium ostendimus. Ad 1. itaque prob. *D.* Doctrina de Trinitate nova visa est et heterodoxa plurimis *hæreticis*, *C.* catholicis *N.* Præfatus enim est Tertullianus, cap. II, doctrinam catholicam de Trinitate ex Scriptura et traditione præscribere novitatibus hæreticorum, et loc. cit. affert argumenta patripassionum, qui ea ratione dicebant novam esse de Trinitate doctrinam, qua postea protestantes novam dixerunt ecclesiæ catholicæ doctrinam de septem sacramentis, de necessitate bonorum operum, ceterorumque articulorum, quos ipsi utpote *emendatores sacrorum* sustulerunt (1). Una semper eademque extitit vafrities hæreticorum. Et hic novum habetur specimen candoris rationalistarum in seligendis auctoritatibus, quas proferunt.

Ad 2. *D.* Rationem dixerunt Dei, at hypostaticam et subsistentem in Patre, *C.* absque hypostasi propria *N.* Nam ipse Tertullianus in libro citato, *λόγος* vocat rationem Patris, sed præcise adnotat eam a Patre distingui, etsi natura idem sit cum Patre; nec alio sensu loquuntur Athenagoras, Tatianus et Theophilus, alioquin non potuissent in Deo Trinitatem, quam expresse nominat Theophilus (2).

(1) Sic enim loquitur Tertull. cap. 2. *Adv. Præx.* : « A Patre Spiritum Sanctum paracletum, Sanctificatorem fidei eorum, qui credunt in Patrem et Filium et Spiritum Sanctum. Hanc regulam ab initio evangelii decurrisse, etiam ante priores quosdam hæreticos, nedum ante Praxeam hesternum, probabit tam ipsa posteritas omnium hæreticorum, quam ipsa novellitas Praxeæ hesterni, etc. » Poterantne rationalistæ impudentius mentiri? Ut autem magis pateat eos bona fide lectorum abuti, juvat proferre ea, quæ post citata ab adversario verba immediate Tertullianus subdit : « Se vero (hæretici qui hæc nobis opponunt) unius Dei cultores præsumunt, quasi vero non et unitas irrationaliter collecta (prout colligebatur a Praxeæ, Sabellio eorumque assecclis, qui distinctionem personarum tollebant) hæresim faciat, et Trinitas rationaliter expensa veritatem constituat, monarchiam, inquit, tenemus, etc. » Hinc pergit disputare adversus hos, quos vocat *monarchianos*, et quidem *vanissimos*, cap. 10; et postea semper de iisdem loquens, sub finem capituli subdit : « Potuit (Deus) Praxeam et omnes hæreticos statim extinxisse; non tamen, quia potuit, extinxit. Oportebat enim et milvos esse et hæreticos. » Sed notetur præterea rationalistarum incoheræntia : paulo ante, ut vidimus ex objectione 2. loco posito, opponebant nonnisi sub sæculi III exitum inductam formulam Trinitatis, nunc nobis opponunt sub finem sæculi II Tertullianum accusatum fuisse novitatis, eo quod Trinitatem induxerit. Quomodo hæc inter se componantur ipsi viderint.

(2) Ad *Autolycum*, lib. II, § 15, scribens : *Similiter tres illi dies, qui ante luminare fuerunt, imago sunt Trinitatis, Dei, ejus Verbi, ejusque Sapientiæ.* Et hic obiter notetur, quod infra uberius ostendemus, a veteribus Spiritum Sanctum vocatum interdum fuisse *sapientiam*. Trinitatis vocem post Theophilum usurpatam videmus a Dionysio Alex. apud Athanasium, *De sent. Dionysii*, tom. I, pag. 255, et apud Basilium, *De Spiritu Sancto*, cap. 29, opp. tom. III, pag. 61, atque a Gregorio Thaumate. eidem Dionysio cœvo, in *Expositione fidei*, et ab Origene, qui utroque antiquior est, *Comment. in Matth.* tomo XV, n. 31, edit. Maur. opp. vol. III, pag. 698, et a Clemente Alex., qui Origene vetustior est, *Stromatum*, lib. V, pag. 710, edit. Oxon. 1715.

Ad 3. *D.* Propter novas insurgentes hæreses, *Tr.* quasi ignorarent veram Christi seu Verbi naturam *N.* Nempe in clariori lumine posuerunt quod ex Scriptura ac traditione ecclesiarumque consensu acceperant. Cujus rei veritatem factum ipsum ostendit; ut enim qualibet hæresis adversus aliquod dogma prodibat in lucem, statim in illam omnes insurgabant. Cum vero serius divinitatem Spiritus sancti directe aliqui impugnaverint, hinc nonnisi serius eadem ratione, qua factum est de divinitate Verbi seu Christi, in tuto seu in propatulo posuerunt divinitatem Spiritus Sancti, in quam universa semper credidit ecclesia, ut ex adductis documentis patet, et clarius adhuc ex dicendis manifestum fiet.

Ad 4. *Neg.* Imo nemo unus ex patribus unquam confudit Spiritus Sancti hypostasin cum hypostasi Filii. Non imprimis Hermas, qui in objecto loco non dicit Filium Dei secundum hypostasin esse Spiritum Sanctum, sed filium fundi, cujus explicatur similitudo, declarat esse Spiritum Sanctum; servum vero, seu Verbum servili forma indutum, esse Filium Dei (1). Atque hoc ipso in loco Hermas distinguit tres personas, Patrem, possessorem et Dominum fundi, Filium, cultorem fundi, et Spiritum Sanctum, filii familias personam sustentem in fundo seu in ecclesia. Non Justinus, qui loc. cit. solum affirmat, Verbo Dei movente, sacros scriptores plura locutos fuisse, non ex persona sua, sed ex persona vel Patris, vel Christi, vel populorum, etc. Passim vero Spiritum Sanctum a Verbo s. Justinus distinguit (2). Non Lactantius; siquidem Lactantius in citatis capitibus nec verbum nec syllabam habet de Spiritu Sancto, de quo ibi non agitur, sed solum de Filio Dei, quem Spiritum vocat, quia Deus spiritus est, et Verbum seu sermo aut *λόγος* de Patre procedit, ut ibi exponit idem Lactantius (3). Multo minus S. Hieronymus, qui in *Epist.* 49, edit. Maur. nihil aliud dicit, nisi Deum spiritum esse, et quod spiritus ubi vult spirat; in quo nihil est quod innuat confusionem Spiritus Sancti cum persona Filii; in alio autem loco nihil pariter ad rem, cum illa sit epistola S. Augustini ad Hieronymum de alio argumento (4). Ex his omni-

(1) Cfr. Cotelerius, *Scripta Patrum Apostolicorum*, tom. I, pag. 103. Sed de hoc argumento iterum sermo erit, cum agemus de persona Spiritus Sancti.

(2) Attamen cfr. *Apolog.* 1, n. 6, et iterum n. 13, ubi ait : *Quem ipsius Dei Filium esse edocti secundo loco habemus, et tertio ordine Spiritum propheticum.* Iterum ibid. n. 61 et n. 65 et alibi. En rursus sinceram agendi rationem adversariorum!

(3) *Deus*, inquit, ..., *sanctum et incorruptibilem Spiritum genuit, quem Filium nuncuparet*, initio cap. 4. Judicent vero lectores, num hoc sit confundere Filium cum Spiritu Sancto.

(4) In edit. Vallarsii epist. LXX. Tempus tereremus afferendo s. Hieronymi testimonia, quæ ostendant agnitam a s. Doctore in Deo trium personarum distinctionem. Celebris est ipsius epistola ad Damasum, in qua petit, utrum unam an tres hypostases in Deo dicere deberet. Orta nempe Antiochiæ contentio erat ex ambiguitate et vario sensu vocis *ὑποστάσεις*, ut suo loco dicemus. De hac controversia vid. Natalis Alexander, diss. xxxv, in sæculum IV.

bus palam fit, quam infideles sint rationalistæ sub illo eruditionis velamine, et quam falsa affingant antiquis scriptoribus contra expressam illorum mentem.

Ad Origenem quod spectat, ipse posuit tres hypostases distinctas, non *dignitate*, ut vult Guerike, sed *ordine* sive *origine*, ut omnes catholici sentiunt; nec alio sensu potuit eas hypostases distinctas ponere, eo ipso quod ejusdem eas esse naturæ et essentiæ affirmet, ipso Guerike fatente; non enim adeo rudis Origenes erat ut vellet ejusdem esse naturæ divinas hypostases, et tamen eas diversæ dignitatis assereret eo sensu quo adversarii autumant (1).

Ad id quod additur: Origenes naturæ unitatem *inuit* tantum *D.* Quia res ipsi erat adversus Noetum, confundentem tres hypostases unamque asserentem, *Tr.* quasi dubitaret, an una esset trium personarum natura *N.* Perpetuo insistebat Origenes in distinctione personarum ob hæresim tunc exortam, nunquam tamen dubitavit, an unā trium personarum natura esset; sic inter cetera scribit Patrem, Filium et Spiritum Sanctum unam esse nubem, quæ justos obumbrat: *Quænam, inquit, lucida ea nubes et justos obumbrans? ... An paterna forte virtus est, a qua Patris vox exit? ... Forsitan vero et Spiritus Sanctus nubes lucida est? ... Quin et audacter Salvatorem nostrum lucidam esse nubem pronuntiabo... lucida quippe Patris et Filii et Spiritus Sancti nubes veros Jesu discipulos obumbrat* (2).

Similiter resp. ad aliud quod subjungitur: veram *precationem* Christo non deberi Origenes docet. *D.* Quatenus contendebat fideles debere in precibus suis conformari praxi ecclesiæ, *C.* quatenus in Christo veram non agnoverit divinitatem *N.* Ecclesia enim consuevit tum in publica liturgia tum in aliis publicis precibus orationem et sacrificium offerre Patri, ut fonti totius divinitatis, per Pontificem summum animarum nostrarum ac mediatorem Christum. Hoc ipsum contendit Origenes præstandum esse a fidelibus omnibus ad unam eandemque orandi rationem servandam. Ceterum cum ibidem doceat Origenes fieri Filio *obsecrationem*, *postulationes* et *gratiarum actiones*, quæ profecto uni Deo debentur, patet quænam fuerit ejus mens (3).

(1) Ad ostendendum Origenem æqualitatem divinarum personarum agnovisse, satis sit in medium adducere quæ scribit, in *Matth.* tom. xii, n. 20, p. 559, de beneficio quod per Christum consequuntur qui baptizantur: *In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, qui quidem tres dies sunt, æternum simul existentes his, qui per eas filii sunt lucis*, et tom. xv, n. 51, vocat *imperatricem Trinitatem*. *Adorandam Trinitatem*, tom. vi, in *Joan.* pag. 124, et alibi passim.

(2) Tom. xii. In *Matth.* num. 42, p. 565: *Φωτεινὴ γὰρ πατὴρ, υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος νεφέλη ἐπισκιάζει τοὺς γνησίους Ἰησοῦ μαθητάς*. Cfr. etiam tom. vi. In *Joan.* n. 23, pag. 138 et Hom. xviii. In *Jerem.* n. 9, p. 251 edit. Delarue.

(3) Cfr. Maran. op. cit. lib. iv, cap. 16, n. 8. Verum de hoc argumento iterum instituetur sermo ex occasione canonis cujusdam africani, qui pariter objicitur.

PROPOSITIO IV. — *Mysterium sanctissimæ Trinitatis rectæ rationi adversari nullo modo ostendi potest*

Hanc propositionem adstruimus tum adversus incredulos tum adversus socinianos et rationalistas, qui cum illis causam communem faciunt, et eo nervos omnes intendunt, ut evincant Trinitatis dogma repugnantiam involvere, ideoque rectæ rationi adversari. Ast perperam. Quod sic evincimus:

1. Indirecte: Ex dictis certum est dogma Trinitatis a Deo revelatum esse; ergo, concludimus, impossibile est, ut rectæ rationi adversetur. Deus enim sibi adversari non potest, nec proinde tradere per revelationem contrarium ei, quod nos docet per rationem, cum utriusque auctor sit.

2. Directe: Nullam possunt adversarii evincere repugnantiam in dogmate Trinitatis, nisi ostendant unitati essentiæ repugnare distinctos existendi modos, ejusmodi esse diximus divinas hypostases seu personas; sed hoc nunquam ostendere poterunt; 1. quia repugnantia ostendi non potest nisi per comparationem duarum idearum, quæ sese invicem excludant, ex. gr. circuli et quadrati; atqui ipsi adæquatam divinæ essentiæ ideam non habent, neque adæquatam ideam modorum seu personalitatum, quæ afficiunt divinam essentiam; ergo... 2. quia ipsi judicium ferre non possunt nisi de iis, quæ subsunt naturali rationi; atqui dogma ss. Trinitatis est supra naturalem rationem; ergo impossibile unitariis est ostendere mysterium ss. Trinitatis rectæ rationi aliquo modo adversari.

DIFFICULTATES.

Obj. 1. Dogmate Trinitatis ad sanæ rationis principia revocato, neminem fugit *primo* omnem in Deo pluralitatem rationi aperte repugnare, 2. *deinde* quamlibet Trinitatis explicationem philosophicam, 3. sive unum subjectum et triplicem ejus rationem aut operationem, sive tria subjecta intelligendi et volendi (cfr. *Matth.* XXVI, 39) facultate prædita defendat, 4. necessario abire vel in *sabellianismi* (*modalismi*) vel in *tritheismi* aut *arianismi* decreta, ab ecclesiis olim damnata. 5. Semina propterea varia hujus dogmatis, quæ in libris sacris reperiuntur, explicari debent *partim* e philosophematibus quibusdam judæicis et platoniciis, quæ quidem ævi incultioris indolem redolentia jam ante religionis christianæ originem divulgata erant, *partim* ex pio quodam in magistrum divinum reverentiæ sensu, quo imbuti sacri scriptores Jesu ipsius de messiana sua dignitate sententias exornarunt et amplificarunt (1). Ergo.

Ad 1. *D.* Neminem fugit omnem in Deo pluralitatem rationi aperte repugnare in divina natura vel essentia, *C.* in personis *N.* Hoc postremum ostendere deberent adversarii, quod tamen non præstant, sed mera assertione contenti sunt (2). Monotheismus, non

(1) Wegsch. § 92 et 98.

(2) Sane adversarius, quem confutamus, ut evincat

obstante dogmate Trinitatis, semper fuit doctrinæ christianæ fundamentum.

Ad 2. *Neg.* suppositum, hic nempe inquirendam esse explicationem philosophicam, quæ locum nullum habet in hoc dogmate, ubi non agitur nisi de sola fide, qua credere jubemur tres distingui personas subsistentes in eadem numerica essentia divina. Explicatio philosophica non adsciscitur nisi ad ostendendum in dogmate nullam inveniri repugnantiam (1).

Ad 3. *D.* Si pro subjecto habetur essentia divina, utique unum est, cujus una naturalis est operatio, voluntas, etc. et triplex, seu potius trina ratio subsistendi; sin vero pro subjecto habeantur personæ, tunc tria subjecta in Deo inesse dicimus, et in quolibet eorum propriam esse personalem intellectionem et volitionem, quæ notionales etiam dicuntur. Locus autem citatus ex Matth. XXVI, 39: *Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste; verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu*, solum evincit duas esse in Christo voluntates, divinam et humanam, pro utraque ipsius naturæ.

Ad 4. *Neg.* Ecclesia enim catholica, quæ semper professa est dogma Trinitatis, neque in sabellianismi aut modalismi, neque in tritheismi aut arianismi decreta abivit; sed et antiquitas et nunc etiam ejusmodi decreta damnavit ac damnat. Quin potius dogma catholicum de Trinitate est sola ratio, qua possimus illis scopolis non impingi (2).

Ad 5. *Neg.* Sed ex doctrina ipsius Christi ejusque sensu traditionali, qualis semper in ecclesia vixit, semina illa explicari debent, si tamen semina et non potius expressæ et apertæ sententiæ vocandæ sunt. Neque patres neque ecclesia, multo minus scriptores sacri quidpiam e philosophematibus judæicis aut platoniciis mutuati sunt. Non est satis hæc affirmare, sed præterea ostendere factum istud deberent rationalistæ ad efficiendum quod intendunt, nec tamen probant. Contra vero hæc tria explorata sunt: 1. non aliunde veteres hæreses circa hoc mysterium ortas esse, quam ex eo quod voluerint earum auctores ad philosophorum placita revocare simplicitatem fidei (3); 2. veteres patres, qui passim platonismi ab

hanc inesse apertam repugnantiam cum sana ratione, remittit ad ea, quæ scripsit § 59, at illic ne verbum quidem habet, quo ejusmodi repugnantia adstruatur. Hac ratione abutitur lectoris credulitate.

(1) Recolantur superius dicta cap. 2.

(2) Cons. Petav. *De Deo*, lib. II, capp. 3 et 4; in hoc posteriori capite § 8 et seqq. illustrat nonnullorum patrum doctrinam, qua ex distinctione divinarum personarum iidem ita deducunt summam Dei simplicitatem, ut Deus non esset summe simplex, nisi tres realiter in eo distinguerentur personæ.

(3) Cfr. Petav. *De Trin.* lib. I, capp. 1, 2; ac rursum cap. 8, ubi fuse ostendit nihil plane habere commune Platonis doctrinam in illa fucata Trinitate, quam insinuat, cum dogmate christianæ religionis, ac toto cælo differre; quinimo merito adstruit omnes errores, qui circa dogma Trinitatis in ecclesia profluxerunt, ex Platonis et Aristotelis commentis profluxisse, quibus magis addicti erant illi hæretici quam doctrinæ a Christo traditæ. Id ipsum præstitit Domi-

adversariis nostris accusantur, summopere abhor-

nus Prud. Maran, in *Præf.* editionis opp. s. Justini, p. 1, cap. 1, ubi ostendit nec Platonem neque ejus discipulos quidpiam de Verbo, Dei Filio, suspicatos fuisse. Cfr. etiam idem auctor in opere *De Divinitate Christi*, lib. IV, cap. 1, § 8. Frustra Cudworth. *System. intellect.* cap. 4, § 36, nititur vindicare Platoni germanam de Trinitate sententiam. Quoniam vero incidimus in Trinitatem platoniam, juvat observare, adversarios nostros, qui neque in Scripturis neque in primæva traditione inveniunt dogma de Trinitate, idem postea offedere fere apud omnes populos. Sane Ammon, *Biblioth. Theol.* tom. 1, pag. 160, ejusdem semina antiquis populis haud ignota esse perhibet. Pfanner, *Syst. theol. gent.* cap. 3, fuse disserit de Trinitate Ægyptiorum, perinde ac Iablonsky in *Pantheo Ægypti*. Sic Vogel, *Ueber die Religion der alten Ægypter*, etc. seu, *De religione veterum Ægyptiorum et Græcorum*, Norimb. 1793. De Trinitate Indorum scripsit Anquetil du Perron, *Oupnekhat*, hoc est, *Decretum legendum*, 2. vol. Argent. 1801, in-4, tom. 1, pag. 8 et seqq. Sic pariter Schlegel, *Weisheit der Indier*, seu *Sapientia Indorum*, pag. 108; Mayer, *Brahma, oder die Religion der Indier*, id est, *Brahma, seu religio Indorum*, quæ est brahmaismus, Lipsiæ 1818, pag. 37. De Trinitate platonica vidimus egisse Cudworth loc. cit. Scripserunt præterea Tiedemann, *Geist der speculative Philosophie*, seu *Spiritus speculative philosophiæ*, cap. 2, pag. 118 et seqq.; Tennemann, *De divina mente ex platonica philosophia*; in Paulus *Memorabil.* p. 1; Wundemann, *Geschichte der Christlichen Glaubens-Lehre*, id est, *Historia doctrinæ christianæ fidei*, etc. tom. 1, pag. 186. et seqq. De Trinitate cabalistarum plura habet Eichhorn, hoc titulo: *Secreta doctrina veterum Orientalium et Hebræorum*, Lipsiæ 1805, pag. 93 et seqq. et p. 165 et seqq. *Biblioth. biblicæ literat.* III, part. 2. (Hallenberg). Wundemann vero lib. 1, pag. 194 et seqq. et Stahl apud Eichhorn, *Bibl. bibl. lit.* tom. IV, p. 814 et seqq. scripserunt super originem, quam (juxta ipsos) christianum de Trinitate dogma et Philonis *De Deo Verbo et Spiritu Divino* doctrina duxerit; apud Wegscheid. I. c. Plura alia de Trinitate, quam quidam visi sunt sibi deprehendere apud ethnicos, vide in Joan. Alberti Fabricii, *Bibliographia antiquaria*, cap. 8, n. 10, pag. 357, edit. 3. Hamburg. 1760.

Ceterum Cl. Dr. Joan. A. Mœhler, in opere quod inscribitur *Athanasius der Grosse*, etc. seu, *Athanasius Magnus et ecclesia sui temporis*, etc. Moguntiæ 1827, pag. 56 et seqq. præclare observat, 1 distinguendam esse fidem ecclesiæ circa Trinitatem ab explicationibus individuorum. Fides est a Scriptura et traditione, et in eam omnes unanimiter conveniunt. Quomodo vero fides componatur cum rationis ideis, id non spectat ad ecclesiæ fidem. Discrepantia opinionum, imo et errores individuorum in hac concordia instituenda non officiunt fidei. Si apologetæ christianæ religionis fidem in Trinitatem vel divinitatem Filii invexissent, ipsimet sibi creassent difficultatem adversus religionis fidem, quam defendendam susceperant. Nemo vero, qui alicui causæ patrocinetur, eandem sibi difficiliorē efficit. Si igitur tuebantur divinitatem Christi, ideo tuebantur, quia hanc fidem invenerunt. 2. Observat distinguendam fidem Trinitatis ab animi notionem seu mentis conceptu de eadem. Illa semper firma et inconcussa manet; at si obscurus sit mentis conceptus circa eandem, oriuntur obscuritates in ejus expressione ac vacillatio. Hic conceptus evolvi adhuc debebat, et ad hoc opus erat contradictione hæretica, et sane ex hæretica contradictione ejusdem fidei notio seu conceptus evasit magis firmus et determinatus. 3. Ad hæc explanationes speculativas speciatim quod attinet, Patres juxta ipsum interdum se duci passi sunt ideis platoniciis. Sibi visi sunt aliquam mysterii Trinitatis explicationem deprehendisse in ideis platoniciis, etsi obscuriora sint, quæ Plato de his protu-

ruisse in rebus fidei ab illis placitis (1); 3. eos doctrinam de Trinitate constanter repetere ex traditione divina in sacris litteris fundata (2).

Ad 6. *Neg.* Hæc pariter gratuita assertio est, imo et blasphemata atque injuriosa sacrorum scriptorum veracitati, quasi nempe ipsi voluerint omnes in gravissimum errorem et idololatriam inducere ob pium suum affectum erga Christi personam. Hoc tamen luri habemus ex hac adversariorum confessione, doctrinam Trinitatis in Scripturis contineri; quibus tamen ipsi fidem adhibere detrectant, licet profiteantur se Scripturas assumere tanquam unicam fidei regulam, ut indulgeant privato suo sensui. Videant hinc protestantes, quo ducat ipsorum principium fundamentale.

I. Inst. 1. Axioma philosophicum est: *Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se.* Huic vero principio directe opponitur mysterium Trinitatis; etenim Deus et persona realiter inter se minime distinguuntur; ergo si unaquæque persona idem est cum natura divina, divinæ personæ eadem erunt inter se. 2. Hinc sic licet argumentari ex illo axioma: Pater est Deus, Filius est Deus; ergo Pater est Filius, et vicissim; et en nos in *sabellianismum*. 3. Quod si dicatur personas realiter distingui inter se, concludi pariter debet jam realiter distingui divinam naturam, ut patet ex ipsa personæ definitione tradita a Boëtio et ab omnibus theologis admissa, quæ est *rationalis nature individua substantia*. 4. Itaque, qua ratione valet hæc inductio: Pater est persona divina, Filius est persona divina, Spiritus Sanctus est persona divina, ergo tres sunt personæ divinæ; eadem ratione valet et ista: Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus Sanctus est Deus; ergo sunt tres Dii; 5. imo et alia non minus absurda: Deus est trinus in persona; atqui quælibet persona divina est Deus; ergo quælibet persona divina trina est in personis. 6. Confirmatur ex eo, quod nomen personæ in se substantiam includit, ergo, multiplicatis personis, multiplicatur divina substantia; et en nos in *tritheismum* delapsos. 7. Restat igitur ut unicam admittamus in Deo personam, prout

unicam in ipso agnoscimus naturam, quod exprimit ipsa vox et notio Dei, quæ indicat naturam subsistentem, ideoque personam unicam et singularem, 8. utpote infinitam et indivisibilem, 9. ac omnino simplicem, quæ nec patitur compositionem, quæ ex numero personarum exsurgit, 10. nec aggregationem ex pluribus entibus perfectis diversa existentia donatis, cujusmodi sunt personæ; 11. et sic illud evitatur incommodum, quod una persona divina careat ea perfectione, qua ab altera distinguitur. Ita fere nugatur Crellius.

Resp. ad 1. *Dist. maj.* In quo sunt eadem, C. in quo non sunt eadem N. Hinc *neg. min.* Personæ enim divinæ idem sunt cum natura divina, et sub hoc respectu sunt pariter idem inter se, eadem siquidem in omnibus est divina natura; at idem non sunt in modo subsistendi, seu in personalitate, qua inter se relative distinguuntur. Nam paternitas non est filiatio; et idem dicatur de spiratione. Sic ex. gr. longitudo idem est cum spatio quod afficit, altitudo pariter idem est cum spatio, id ipsum dic de magnitudine, quæ ex utraque exsurgit; longitudo tamen non est latitudo, nec vicissim; quod æque valet in magnitudine, quæ præcise neque altitudo est neque longitudo, sed ex utraque coalescit. Ac propterea negatur consequentia (1).

Ad 2. *Neg.* Sed solum ex dictis inferri potest: ergo Pater et Filius sunt Deus; cum in natura tantum divina unum sint, non in modo subsistendi; et en quomodo evadamus sabellianismum.

Ad 3. *Neg.* Ad probat. autem D. Persona est rationalis nature individua substantia, id est, *subsistentia*, C. substantia simpliciter N. Nec alium sensum patitur Boëtiana definitio, neque alio sensu admittitur a theologis (2).

Ad 4. *Neg.* et nego paritatem illationis; in prima enim argumentatione vox *persona* denotat modum subsistendi, qui distinctus et proprius in unaquaque persona est, ac proinde multiplicatis personis multiplicatur et modus subsistendi proprius: at in altera argumentatione vox *Dei* denotat naturam, quæ eadem in unaquaque persona est, ideoque multiplicatis personis seu modis subsistendi non multiplicatur natura, quæ eadem semper est, licet diversis modis affecta.

Ad 5. *Neg.* Hæc enim argumentatio non est nisi merus paralogismus; diverso enim sensu vox *Deus* sumitur in majori propositione ab eo, quo sumitur in minori; in majori enim usurpatur ad naturam significandam in concreto, prout in tribus personis subsistit; in minori autem prout contracta ejusmodi

lit, ipso dogmate christiano, adeo ut dissenserint ipsi platonici in magistri mente exponenda (Petav. *De Trin.* lib. 1, cap. 1). Quod innocenter a patribus factum esse quisque fatebitur, qui recordetur, non ita pridem gravissimos theologos gavisos esse philosophia naturali ac gloriatos se in ejus nonnullis considerationibus invenisse argumenta evidentissima Trinitatis, Incarnationis, etc. Male tamen quispiam contenderet universam ecclesiam catholicam fuisse philosophiæ naturali innixam. Ejusmodi ideæ in paucis inveniebantur, et ecclesia ipsis extranea omnino erat. Id ipsum dicatur de patrum ætate. Ecclesia profitebatur in simplicitate ac fide redemptorem, ut Deum, ac beata erat in hac fide. Quod sane patet ex confessione martyrum. Hinc patrum sensus in hac parte erat individualis. Hæc discussio pro catholico exhibet quidem valorem *historicum*, non autem *ecclesiasticum*. Eo magis quod ipsorum discrepantia in ejusmodi conceptu, Irenæo teste, molestiam ipsa ætate sua ingesserit.

(1) Cfr. Baltus, *Défense des SS. Pères accusés de Platonisme*, liv. II, cap. 3.

(2) Vid. Petav. in *Præf.* ad libros *De Trinit.*

(1) Cons. Card. Albarus Cienfuegos S. J. *Ænigma theologicum*, 2 vol. in fol. Vien. 1717, cujus scopus est ostendere dogma Trinitatis nullatenus contradicere huic vulgato principio per se noto: *Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se.*

(2) Cfr. Suarez, tom. II. *Metaph.* disp. xxxiv, n. 13, et in *Comment. in 3 part. s. Thomæ*, disp. XIII, sect. 2.

vox est ad unam subsistentiam seu personam designandam.

Ad 6. *D.* Nomen *personæ* substantiam includit indirecte, *C.* directe *N.* nam directe nonnisi subsistentiam significat illius ejusdemque naturæ, quæ in divinis a ceteris personis possidetur per propriam subsistentiam; ac proinde negatur consequentia. Et en rursum quam facile catholici se a labe tritheismi mundos servant.

Ad 7. *Neg.* Vox autem et notio *Dei* indicat naturam subsistentem *D.* Una vel multiplici, id est, trina subsistentia, *C.* unica tantum ac singulari *N.* Ex divina enim revelatione novimus naturam divinam trina subsistentia affici.

Ad 8. *D.* Et hoc ipso, quod infinita sit natura divina, plures admittit subsistentias, quarum capax non est natura finita, *C.* obstat personarum pluralitati *N.* Hinc est quod in creatis pro multiplicitate personarum multiplicentur naturæ et individua, non autem in Deo, qui utpote infinitus potest sub diverso respectu affici, et plures subsistendi modos admittere. Ex eo autem quod natura divina indivisibilis sit, sequitur tantum personas esse indivisas, non autem indistinctas.

Ad 9. *D.* Si numerus qui exurgeret ex partibus divinæ naturæ, induceret compositionem, *C.* si ex diverso tantum modo subsistendi ejusdem naturæ *N.* Eo magis quod modi isti non distinguantur inter se nisi relative, et identificentur cum ipsa natura divina.

Ad 10. *Neg.* Juxta nuper dicta; divinæ enim personæ, non diversa, sed eadem existentia fruuntur, etsi modus existendi distinctus sit in qualibet persona (1), ut sæpe diximus, nec tres personæ, proprie loquendo, sunt tria entia, sed idem ens divinum trina subsistentia donatum.

Ad 11. *Neg.* suppositum, tum quia adhuc quæstio est, num proprietas personalis possit dici perfectio; ad summum enim dici potest eam esse perfectionem relativam, ac mixtam eo sensu quo expositum est in tractatu de Deo (2); tum quia ex identitate hujus proprietatis cum natura, quam unaquæque persona totam possidet, mediate saltem perfectiones et proprietates aliarum personarum secum habet.

II. *Inst.* Quo prosperiore successu actas recentior historiæ, philosophiæ et philologiæ studiis operam dedit, eo difficilius sibi persuadere potuit de veritate dogmatis Trinitatis. Itaque factum est, ut et philosophi et ipsi theologi plus minusve ab eo deflecterent. Imo eorum, qui formulam publicam tueri volebant, haud pauci variis modis eam sic explicare studebant, ut natura et usus dogmatis intelligerentur. Denique alii doctrinam istam nec cum libris sacris, nec cum sana ratione conciliari posse libere professi sunt. Cum igitur omnino dogmatis de Trinitate historia doceat, quicumque fuerint subtilius illud explicandi conatus, his vel ad *arianismum* vel

ad *tritheismum* vel ad *sabellianismum* theologos abductos fuisse, præstat eo dimisso ad saniora nos convertere (1).

Resp. Neg. cons. Nam historia dogmatis de Trinitate, prout a rationalistis traditur, non evincit nisi 1. absolutam necessitatem subjiendi rationem nostram in obsequium fidei; 2. protestantismum suo fundamentalis principio de omnimoda independentia rationis a legitima auctoritate divinitus constituta viam aperuisse omnibus recensitis aberrationibus; 3. theologos, quorum adversarius meminit, non esse nisi protestantes, qui hac in parte ipsorum *Emendatorum sacrorum* vestigia secuti sunt, et facto ipso ostenderunt, unicam viam ad tuendam fidem esse ecclesiæ auctoritatem; 4. omnes plus minus errasse, quo longius a tali auctoritate deflexerunt, ut spiritus privati commenta sectarentur; nec posse nisi per reditum ad eam ecclesiam, quam eorum majores reliquere, fidem, quam amiserunt, recuperare; 5. non studium historiæ, philosophiæ ac philologiæ ætatem recentior (protestantismi) ad incredulitatem circa hoc mysterium aliaque christianæ religionis dogmata deduxisse, sed abusum ejusmodi studii, et malam fidem eorum, qui eam historiam consecrati sunt, prout ostendimus.

(1) Wegsch. § 91. Quid sentiant sansimoniani de Trinitate, expositum a nobis est in tractatu de Deo; quid vero sentiant ipsorum fratres nuperi templarii, placet hic exponere ex ipsorum codice, cui titulus *Levitikon, ou Exposé des principes fondamentaux de la doctrine des chrétiens catholiques primitifs*, Paris 1831, (sic enim impii hi homines se vocant, non contenti profiteri cum sansimonianis pantheismum et autotheismum). Pag. 63, legitur: « Dieu est composé de trois puissances, savoir: Père, Fils et Esprit. Dieu Père est l'être infini, composé de tout ce qui est. Dieu Fils est l'action, produit de la puissance éternelle du Père ou de tout ce qui est, produit infini, qui se manifeste sans cesse en tout, pour tout et par tout, et dans l'ensemble de tout ce qui est, et dans les modifications infinies et perpétuelles que subissent les parties de tout ce qui est. Dieu Esprit est l'intelligence, produit de la puissance du Père et de la puissance du Fils, produit infini, qui constitue l'intelligence de l'ensemble ou réunion de tout, et les modifications infinies d'intelligence de l'infini des parties dont se compose cet ensemble ou grand tout, etc. Les trois puissances dont je viens de parler, ne pouvant pas exister l'une sans l'autre, forment dans leur trinité une puissance infinie, une et indivisible, qui est la *puissance universelle* ou Dieu. Conséquence: chaque portion du grand tout, ou Dieu, devant nécessairement participer aux puissances de ce même grand tout, ou Dieu, chacune des portions infinies du grand tout doit nécessairement jouir d'une portion de son *existence*, de son *action* et de son *intelligence* infinies, quelles que soient d'ailleurs les modifications auxquelles peut être soumise à l'infini chaque portion du tout, tant par rapport à sa manière (état ou puissance) d'être, que par rapport à son état ou sa puissance d'action ou d'intelligence. Je crois à la vérité de la religion catholique, qui nous a été transmise par Jésus, etc. ». En novum philosophema, quod valde arridere debet nostris rationalistis, si quidem et templarii protestantur se credere in Deum et Jesum Christum, sed ad *saniora* se converterent, nempe pantheismum: et in hoc agnoscunt Trinitatem. En quo deveniat humana ratio sibi relicta!

(1) Cfr. Petav. *De Trin.* lib. iv, cap. 1, § 5 et seqq.
(2) *Ibidem*, col. 550, ad 2.

CAPUT III.

DE VERBI SEÛ FILII DIVINITATE ET CUM PATRE
CONSUBSTANTIALITATE.

Etsi valde affines sint errores veterum arianorum et socinianorum, aliquod tamen inter eos discrimen est. Etenim veteres ariani directe impugnaverunt divinitatem Verbi seu Filii, ejusque cum Patre consubstantialitatem, ideoque indirecte divinitatem Christi; recentiores autem sociniani directe impugnant divinitatem Christi, indirecte autem divinitatem Verbi.

Rursum ariani, prout omnibus hæreticis contigit, nunquam sibi constiterunt; ab initio enim Verbum creaturam dixerunt, et in tempore conditum; postea vero creaturam quidem, sed ab æterno procreatum ex non extantibus autumarunt; magis deinde magisque a primævo errore deflectentes, divinitatem etiam ei tribuerunt, sed inferioris dignitatis, et diversam ab ea, quam Pater habet; sed nunquam adducti sunt, ut ipsum Patri consubstantiale profiterentur (1).

Semiariani juxta recentiores criticos veram fidem circa Filii divinitatem tenuerunt; sed in eo peccabant, quod abhorrerent a voce *ὁμοούσιον* seu *consubstantialis*; ceterum circa dogma recte sentiebant. Hinc est quod inter orthodoxos passim jam recenseantur (2); etsi a pervicacia excusari nequeant in rejicienda fidei tessera, ab ecclesia consecrata ad secernendos catholicos ab hæreticis (3).

Rationalistæ et bibliici neoterici omnem arianam

(1) Cfr. Petav. *De Trin.*, lib. 1, cap. 7 et seqq. Vide etiam Chr. Lupi *dissertationem præmiale* ad *Syn. Nicæn.* tom. 1, opp. cap. 12 et seqq.

(2) Cfr. Nat. Alex. diss. 14, in sac. 4, *De voce ὁμοούσιον*, ubi exponit diversum sensum, quo vox ista accepta est; tum addit, per eam exprimi fidem Nicænam æque ac voce *ὁμοούσιον* quosdam episcopos contendisse, ac semiarianos dictos hac de causa, quod vocem *ὁμοούσιον* respuerent. Hos ait recte de fide sensisse, ac proinde catholicos fuisse. Cons. etiam Maran. op. cit. lib. II, cap. 6, num. 5 et lib. IV, cap. 32, ubi ostendit falso cognomine semiarianos dictos fuisse episcopos illos, qui vocem *ὁμοούσιον* rejiciebant, quum in dogmate catholico adstruendo cum ceteris omnino convenirent. Hic ipse doctissimus auctor jam pridem, nempe anno 1722, dissertationem ediderat *Sur les semiariens*, in qua novam editionem operum s. Cyrilli Hierosolymitani, a P. Toutté adornatam, defendit adversus censuram PP. Trevoliensium, in iis quæ ille scripserat in diss. III, præmissa operibus s. Cyrilli, præsertim cap. 3.

(3) Res semper periculi plena est, velle a recepta et consecrata ab ecclesia loquendi formula recedere. Hæc enim unica fuit ratio, quare in suspicionem arianæ hæreseos venerint apud non paucos Patres episcopi illi, qui nunquam vocem *homousion* adoptare voluerunt, etsi dogma per vocem illam expressum, ut dictum est, profiterentur. Quanquam enim verum sit, quod S. Hieronymus scribit in *Dialogo adversus Luciferianos*, num. 34: *Non erat curæ episcopis de vocabulo, cum res esset in tuto*, quia, ut optime animadvertit S. Gregorius Naz. *Epist.* xxvi, non in verborum sono, sed in sentiis veritas est; attamen certum est, ecclesias semper sollicitam fuisse in sartis teclisque custodiendis nonnullis formulis, juxta Apostoli monitum, II. ad Tim. I, 13: *Formam habere sanctorum verborum*; eo vel maxime, quod hæretici et novatores omnes sub ambiguitate quarumdam vocum,

impietatem et socinianismum non solum amplexati sunt, sed extenderunt, ita ut ariani et sociniani præ istis pilæ ac religiosi videri aliqua ratione possint. Nam non solum Christum ut purum hominem cum photinians et samosatenis traducunt, sed eo progressi sunt, ut dicant, Verbum seu Dei Filium non aliud esse nisi quoddam Dei attributum, non autem personam subsistentem; Christum vero ut *Theurgum* passim habent, qui se accommodavit præconceptis populi sui ideis, nec valuit ab omnibus erroribus popularibus contribules suos abducere; aliaque his similia blasphemantes effutunt.

Quæ directe spectant ad Christum ejusque divinitatem reservantes ad tractatum de Dominica Incarnatione, hic nos tuendam tantum suscipimus Verbi seu Filii divinitatem, ejusque cum Patre consubstantialitatem, etsi ob materiæ necessitudinem nonnulla dicere cogamur, quæ directe ad Christi divinitatem pertinent.

Ne vero propositiones absque necessitate multiplicemus, in tuto posita veritate fundamentali divinitatis et consubstantialitatis Verbi seu Filii, sive ex Scriptura, sive ex sensu traditionali, per modum corollariorum deducemus ipsius peculiarem subsistentiam, et veritatem ac rectitudinem Nicænæ definitionis. Sit igitur

PROPOSITIO I. — *Verbum est vere ac proprie Deus et Filius Dei ac Patri consubstantiale.*

Hæc propositio de fide est, ut patet ex symbolo Nicæno, quo jubemur credere in *Filium Dei unigenitum, ex Patre natum ante omnia sæcula, consubstantialem Patri*. Sic vero ejus veritatem evincimus: 1. Ex demonstratis, in præcedentibus propositionibus tres sunt in una eademque divina essentia personæ distinctæ, Pater, Filius et Spiritus sanctus. Ergo, concludimus, Verbum est vere et proprie Deus et Filius Dei ac Patri consubstantiale. Hinc illa omnia, quæ illic adduximus, tum ex Scriptura, tum ex traditione ad demonstrandum dogma ss. Trinitatis, Verbi patris seu Filii divinitatem, ejusque cum Patre consubstantialitatem pariter demonstrant.

2. Directe præterea id evincimus ex iis, quæ Filium peculiariter afficiunt, quibus jam allata majus robur accipiunt ac firmitatem. Ac primo quidem huc spectat initium Evangelii s. Joan: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum; omnia per ipsum facta sunt*. Ex his habemus quatuor: Verbi æternitatem, erat enim in principio seu ante omne tempus; habemus Verbum distinctum a Patre, siquidem *erat apud Deum*; habemus ejus divinitatem, nam *Deus erat Verbum*; habemus denique virtutem ejus creatricem, etenim *omnia per ipsum facta sunt*.

Huic evangelii initio congruunt omnia, quæ in ipsius evangelii decursu de eodem Verbo carne facto dicuntur et ita connexa inter se sunt, ut illo posito in

quæ optimum sensum præ se ferunt, soleant se tegere, et sic incautis venenum propinare.

nativa sua significatione, omnibusque metaphoris remotis, omnia cohæreant, illo sublato, cetera intelligibilia fiant; ut cum dicitur, *Filius unigenitus, qui est in sinu Patris* (Joan. I. 18), unigenitus Filius Dei (III, 16), qui sit in cælo, dum loquitur in terra (Ib. 13), qui faciat quæcumque Pater suus facit (v. 19), qui Patrem suum dicat Deum, æqualem se faciens Deo (Ib. 18), qui sibi tribuat potestatem homines ad vitam resuscitandi (VI, 40 et alibi passim), qui aperte profiteatur, se e cælo descendisse (Ib. 38), exivisse a Deo (XIII, 13; XVI, 27), exivisse a Patre (Ib. 28), unum esse cum Patre (X, 30), se in Patre esse et Patrem in se (Ib. 38), se præextitisse non solum Abrahamo (VIII, 58), sed et mundi creationi (XVII, 5), qui prædicet se esse viam, veritatem et vitam (XIV, 6), qui fidem in se tanquam in Filium Dei exigat (IX, 35; XI, 26 et 27), et adorationem admittat (Ib. 38); qui ut credatur filius Dei, totum Evangelium scriptum est (XX, 35). Unde sic ratiocinamur: Ille vere et proprie Filius Dei est, ac Patri consubstantialis, qui Deus, Filius Dei, æqualis Deo dicitur et creditur et adoratur; qui eadem æternitate, et potestate præditus perhibetur cum Patre suo; qui a Deo procedere, aut exire dicitur, et ita tamen ut cum eo sit, unum sit, in eo sit, etc.; atqui ex allatis tale est Verbum seu Filius; ergo.

His consonant quæ idem apostolus et evangelistæ atque Scriptores reliqui sacri de eodem scribunt. Joannes quidem (I Ep. I, 1 et seqq.) eum vocat *Verbum vitæ et vitam manifestatam*, nempe in carne, vitam æternam, quæ erat apud Patrem et apparuit nobis, et cap. V. v. 20, rursum eum vocat, *Verum Deum et vitam æternam*; reliqui tres evangelistæ referunt, eum fuisse morti adjudicatum, eo quod se dixerit *Filium Dei*, ut Matth. XXVI, 64; Marc. XIV, 62; Luc. XXII, 70, et eo quidem sensu, ut blasphemix reus fuerit habitus, et juxta Legem Mosaicam, prout eam pharisæi intelligebant, debuerit mori (Joan. XIX, 7). Quare apostolus Paulus non solum eum vocat *Filium Dei proprium* (Rom. VIII, 32), *Filium suum*, nempe Dei (Gal. IV, 4), *Deum* (Rom. IX, 5), *Dominum gloriæ* (I Cor. II, 8), *magnum Deum* (Tit. II, 13), *Deum Salvatorem* (Ib. III, 4 et alibi passim), sed præterea (Hebr. I, 2 et seqq.) eum *Filium* dicit, *per quem* (Deus) *fecit et sæcula; qui sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purificationem peccatorum faciens*. Quibus verbis tum æternitatem ac omnipotentiam, seu omnimodam potestatem, tum divinam naturam hujus Filii Dei apertissime prædicat.

Quæ quidem aliaque permulta, quæ brevitatis gratia prætermitto, adeo perspicua sunt, ut rationalistæ ipsi inficiari non potuerint, tum Christum sibi, tum apostolos et evangelistas Christo denominationem Filii Dei una cum divinis attributis vindicasse (1). Ex

(1) *Verum enim vero*, scribit Wegscheider § 83, *quæ attributa divinis simillima* (quare non eadem?) *cum denominatione ista Filii Dei conjuncta, et dignitatem divinam proximam* (dicere debuisset eandem) *Chri-*

quibus rursum concludimus: Vel Christus et scriptores Sacri deceperunt nos, vel fatendum est Verbum seu Filium Dei vere et proprie Deum esse ac Patri consubstantialem. At primum dici nonnisi impie ac absurde potest; quia Deus ipse auctor esset deceptionis nostræ, et Christus spectari non posset ut veritatis magister et veritas ipsa et illuminator mundi, sed esset pessimus veterator, qui nos in turpem idololatriam conjecisset; cui, ut a pluribus observatum est, longe præferendus esset Mahumetes ipse, qui nonnisi Deum singularem aperte docuit, seque ejus prophetam, omnemque prorsus idololatriam sustulit. Restat igitur, ut Verbum vere et proprie Dei Filium, Deum Patrique consubstantiale profiteamur.

DIFFICULTATES.

I. Obj. *Λόγος* seu Verbum, de quo Joannes primus et solus locutus est, quasi carnem induisset, non est nisi philosophema, quo ipse usus est ad summe admirandi magistri virtutem, oculis hominum sublatam, sublimioribus phantasix imaginibus exornandam. Hoc autem philosophemate indicat *λόγος*, hoc est, Dei vim spirituale, scilicet rationalem, sapienter operantem, ante mundum conditum e Deo quasi progressam, et sub personæ, seu substantiæ singularis specie sæpissime cogitatam, quæ a *Spiritu Dei*, scilicet *Sancto* judæorum palæstinensium (Joan. I, 33) priorumque evangelistarum (Matth. III, 16; Luc. I, 35 et alibi), et a *σοφία* seu sapientia in Proverbiis (I, 20 et seqq. VIII, 22) et apocryphis (Sap. IX, 1-4; XVIII, 14-18; Siracidis seu Ecclesiastici I, 6-9; XXIV, 4 et seqq.) commemorata, haud longe abest, imo interdum eadem videtur. Similem imaginandi normam secuti Paulus et auctor Epistolæ ad Hebræos haud obscure tradiderunt, Deum condidisse mundum per naturam Messiae sublimiorem (Coloss. I, 16; Heb. I, 2 et seqq.), quæ ipsa ante omnia creata sit (Coloss. I, 15, collat. 18; Prov. VIII, 22; Eccli. XXIV, 14); et posteaquam tempore constituto ad conditionem Jesu servilem sese demisisset, peracta hominum expeditione (Heb. I, 5), in cælum suscepta ac Patri quidem subjecta (I Cor. III, 22; XI, 3; XV, 25 et seqq.; Ephes. I, 22; Heb. III, 2), sed summa præ omnibus spiritibus creatis dignitate a Patre sit exornata (Eph. I, 20-23; Philipp. II, 9; Coloss. I, 15 et seqq.; I Tim. III, 16; Heb. I, 2 et 4) (1). Ergo.

Resp. 1. Ergo Scriptores sacri, ut indulgerent phantasix et imaginationi, nos deceperunt; et universa ecclesia per XVIII sæcula in turpissimo errore versata est, donec orirentur Germaniæ sidera Paulus, Saskindius, Eichhorn, Semlerus, Sertholdus, Rosenmüller, Kuinoel, Wegscheider alique, qui deum sensum nobis reserarent, quo Joannes, Apostolus Paulus ceterique Scriptores sacri eas voces

stus et ipse sibi ut Dei filio, in dictis nonnullis ei attributis (notetur istud attributis juxta perversam rationalistarum intelligentiam), *et Apostoli Christo vindicaverint, dubitari nequit*. Pretiosa certo est ista confessio ex ore adeo impiorum hominum elicita.

(1) Wegscheider § 83.

usurparunt. Atqui tamen doctores isti mirifice etiam inter se dissentiunt, et ab aliis ejusdem scholæ impugnantur (1)

(1) Ut habeatur aliquod specimen summæ discrepantiæ, quæ inter neotericos biblicos rationalistas viget circa interpretationem vocis λόγος, quæ initio evangelii Joannis occurrit, placet nonnullas sententias promovere ex Georgio Rosenmüller, tom. II, in cap. 1 Joan. Juxta Clericum aliosque cum ipso, Joannes voce λόγος usus est, ut se opponeret iis, qui eo tempore voces nonnullas platonicas et Philonis sumptas commentariis, et nominatim τὸν λόγον christianæ ac judaicæ religioni inferrent, et phrases a Philone usurpatas ad orthodoxum sensum revocarent. Quod vero attinet ad hujus nominis significationem, nonnulli putant τὸν λόγον dici rationem eo modo, quo dicitur lux, vita, veritas; et laudant pro hac sententia Origenum, et Epiphanium, illum in *Comment. in Joan.* pag. 40 et 41, istum *Hæc. lxxiii*, qui asserit Christum dici τὸν λόγον, quod sit Patris interpres. Alii censent, Christum dictum esse λόγον, eo quod sit auctor rationalium creaturarum, et quod hominibus decreta Patris revelaverit; vel etiam, quod sit auctor doctrinæ melioris, summus veræ sapientiæ auctor et doctor; prout placet Dærdelin, Storrio, Eckermanno. Id alii rejiciunt, eo quod nusquam in tali sensu reperitur. Alii contendunt, Joannem ex paraphrasibus chaldaicis λόγον desumpsisse, ubi sæpissime מְדַבֵּר pro דִּבְרֵי dicitur Verbum Domini. In hac voce, qua Chaldaei utitur, præter descriptionem et periphrasin Dei summi nihil inesse plerisque videtur. Sed judæos per suum מְדַבֵּר significare voluisse divinam quamdam ὑπόστασιν quam a Deo genitam, eique proximam atque simillimam judicant, ex V. T. chaldaicis paraphrasibus demonstravit Car. Aug. Theoph. Keil, *De doctoribus veteris Ecclesiæ culpa corruptæ per platonicas sententias theologiæ liberandis* comment. II, in opus, quod inscribitur, *Acad. tom. II, pag. 483 et seqq.* Sic etiam Langius, *Die Schriften Johannis*, id est: *Scripta Joannis*, tom. II, pag. 47. Scripsit etiam *De cabalisticis judæorum opinionibus ad Messiam spectantibus, quæ ad christianos transisse videntur*; Frid. Münter; *Handbuch der alten Christl. etc. seu: Manuale antiquiorum Christ. dogmatum historiarum*, 1802, part. 1, pag. 349 et seqq. Contra vero Tittmannus, Cramerus et Ernestius in *Neue Theol. Bibl.* seu in *Nova theol. bibl.*, tom. III, pag. 129 et seqq. ita explicant, ut λόγος hoc quidem loco (abstractum pro concreto) sit promissio et per metonymiam promissus, quo sensu apud Hebræos דָּבָר et λόγος apud LXX haud raro occurrit. Inter recentiores plerique intellexerunt Sapientiam sive rationem Dei, eamque personificatam, ut Joan. Frid. Guil. Jerusalem, *Nachgelassene Schriften*, etc. seu, *Scripta posthuma*, part. 4, app. ad 3 consid. pag. 618; Jos. Fr. Christ. Loeffler, *Kurze Darstellung*, etc. seu *Brevis expositio modi, quo orta est doctrina de Trinitate*, etc., alique passim. Sic apprimè inter se conveniunt sublimēs isti doctores in re tanti momenti. Cfr. etiam Kuinoel, *Com. in libros N. T. historicos*, vol. III, in prolegomenis, § 7 *De λόγῳ Joannis*, ubi adhuc fusius et copiosius recensentur istorum doctorum placita, quæ sese invicem destruunt, adeo ut nullibi consistere liceat; omnes tamen in eo unice conveniunt, ut veram ac proprie dictam divinitatem hujus λόγος, ac proinde Christi, denegent. Sic enim fert progressus apud hos scriptores. Quod attinet ad antiquiores unitarios, non magis inter se uniformes sunt in expositione hujus initii evangelii s. Joannis. Interpretatio Socini absurdis figuris et asseverationibus luxuriat; interpretatio remonstrantium unionem moralem cum hypostatica, Deum Patrem cum Filio confundit; iisdem incommodis urgetur expositio Clerici. Cfr. Maran, par. II, cap. 7 et 8. Crellius, qui sub Artemonii nomine librum edidit, cui titulus: *Initium Evangelii Joannis*

Resp. 2. *Neg. antecedens*, a) quia ejusmodi exco-gitatio est valde injuriosa auctoribus sacris, ut patet; b) quia sero nimis inducta est, et toti antiquitati contraria, quæ ejusmodi commenta ne somniavit quidem; c) quia est violenta et contraria toti orationis seriei. Nunquam enim potest dici de prosopopœia vel symbolica notione, quod caro facta sit et habitaverit in nobis, ut de Verbo scribit Joannes v. 14; quod sit Filius Dei, Unigenitus Dei, æqualis Patri, etc. Adde cetera omnia, quæ in probationibus allata sunt, quæque nusquam in sensu proprio, sed semper in sensu figurato accipienda essent. Hujus autem sensus perpetuo figurati non solum nullum apparet vestigium in citatis testimoniis, sed aperte excluditur, si sensu obvio accipiantur. Itaque philosophema non est Scriptorum sacrorum, sed rationalistarum, qui contra omnes sanæ exegeseos canones illud per nefas invexerunt. Profecto ipsos puderet illo uti in cujuscumque profani scriptoris interpretatione. Cum vero cetera, quæ ipsi persequuntur, huic falso fundamento superstructa sint, hoc sublato, sua mole ruunt. Hinc non est cur ea singillatim disjiciamus. Quis vero ferat a privatis hominibus libros, quos nos deuterocanonicos dicimus, apocryphis accenseri? Ast ipsi inter protestantes dictaturam sibi arrogant.

II. Obj. Neque aliquid proficiunt theologi in vindicanda natura divina Verbo seu Christo, ex nomine Dei aut Filii Dei, Unigeniti, etc. 1. Notum est enim appellationi *Filii Dei* multiplicem notionem substratam esse. Tribuitur primo Angelis, deinde israelitis (imo et Filizæ Dei commemorantur), præsertim iustis, tertio magistratibus et regibus quasi vicariis Jehovæ. Sic Ps. II, 7, collat. Act. XIII, 33; Hebr. I, 5; II Reg. VII, 14; Ps. XXXIII, 6, et LXXXVIII, 28, ubi Davides filius primogenitus, id est, unice dilectus appellatur: qui usus invaluit etiam apud reliquos antiquos populos (1). 2. In N. autem T. libris tribuitur

ex antiquitate ecclesiastica restitutum, eo usque progressus est, ut mutaverit verba *Deus erat Verbum*, in hæc: *Dei erat Verbum*. At vero omnes codices, versiones, patres græci et latini constanter legunt *Deus*. Vapulat proinde Crellius a Bengelio et Wetstenio aliisque criticis biblicis.

(1) Et hic magno eruditionis apparatu id ostenditur de græcis apud Homerum, *Iliad.* lib. I, 279; II, 196 et seqq. *Odyss.* XI, 567, epitheta regum *Dei genitus, Deo altus, Dei Filius*; de ægyptiis, apud quos reges Deorum nomine ornati sunt, teste Diodoro Siculo, lib. I, cap. 90; qui de æthiopicis lib. III, ibid. cap. 5, 5, similia refert. De persis ostendit Brissonius, *De regio Persarum principatu*. Et ad hoc ostendendum certant inter se Gesenius, *Comment. über den Jesaias* etc. seu *Comm. super Isaiam*, Lip. 1821, et de Wette, *Comment. üb. die Psal.* seu *Comment. in psal.* edit. 2, ad IV, 1. Sed frustra defatigantur in his congerendis, quum notissima hæc sint, neque solum apud memoratas gentes in usu illud fuerit, verum etiam apud romanos; ita ut imperatores etiam post promulgatam religionem christianam passim *divi* dicerentur. Sic apud judæos magistratus et principes Dii interdum vocati sint. At quid inde? Apud nonnullos populos, reges et principes vel assentione vel analogia quadam ob auctoritatem, quam super ceteros obtinebant, aliave quacumque ratione Dii vel Filii Dei, etc. vocati sint; ergo eodem sensu iisdemque rationibus

hominibus piis. 3. Christo autem sensui ideali et metaphorico, ita ut hoc nomen non diserte ad naturam referendum sit, sed ad virtutem ejus eximiam, et Dei specialem amorem erga ipsum, et ad Messianam dignitatem. 4. Neque aliud significant epitheta addita Filio Dei, *Unigeniti*, *dilecti*, *proprii*. 5. *Generationis* enim notio nonnisi ratione quadam symbolica et analogica in summum numen transferri potest (1). Ergo.

Resp. *Neg. Antec.* Ad 1. *D.* Ad exclusionem notio- nis proprie dictæ, *N.* secus *Tr.* Nec enim contendunt catholici, semper propria significatione accipi in Scripturis denominationem *Filii Dei*; verum ex eo, quod interdum improprie accipiatur, inferri nequit, eam nunquam proprie usurpari; alioquin idem inferre liceret de vocibus *agni*, *leonis*, etc. quin et Dei ipsius. Id ipsum dicatur de voce *primogeniti* Davidi attributa, cujus sensus clare patet ex contextu, cum dicatur, *Primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ*. Itaque relative sumitur ad ceteros reges; si tamen de David, et non potius de Christo, cujus figuram David gerebat, hæc dicuntur.

Ad 2. *D.* Tribuitur etiam hominibus piis, sed diversa ratione ab ea, qua tribuitur Christo, *C.* eadem ratione *N.* Nunquam enim de hominibus piis prædicantur, quæ prædicantur de Christo, ut ex probationibus constat.

Ad 3. *Neg.* Hæc est enim gratuita rationalistarum assertio, quam ipsi a socinianis mutuati sunt, nec tamen solidius probant, et omnino violenta. Quæcumque enim fuerit Christi virtus aut munus, si natura Deus non esset, neque Deus, neque Filius Dei diceretur, neque divinæ ipsi tribuerentur proprietates, quæ uni Deo competunt. Adde, sæpius in libris *N. T.* distingui appellationes Christi, et filii Dei; ceteris omissis, Joannes (XX, 31) ait: *Hæc scripta sunt, ut credatis, quia Jesus est Christus Filius Dei*. Deinde, si synonyma hæc sunt, quare tanquam blasphemum Christum lapidare voluerunt judæi, eo quod se dixerit Filium Dei? et quare eum juxta legem morti addixerunt, eo quod Filium Dei se fecerit (2)?

Christus seu Verbum *Deus* dicitur et *Filius Dei*? Quis ferat hanc argumentandi rationem? Jam vero talis est, qua utuntur rationalistæ sub magnifico eruditionis indigestæ apparatu.

(1) Wegsch. *ibid.* § 82.

(2) Hic duo notanda sunt: 1. Fere semper in *N. T.* distingui has voces, *Christus* et *Filius Dei* (ut loc. cit. ex Joanne; Matth. xvi, 16; xxvi, 63; Marc. i, 1; xiv, 61; Joan. vi, 69; xi, 27; Act. vii, 37 etc.), ut pateat has voces minime esse synonymas; sed perhiberi Messiam ut verum Dei Filium. 2. Judæos hodiernos hæc de causa adhuc contendere blasphemum, et jure propterea morti addictum fuisse Christum Dominum a patribus suis. Ad cujus assertionis probationem satis sit, duos afferre testes, qui rejici ab adversariis non possunt; prior est Orobius in *Amicæ collatione* cum Limborchio; in tertio enim scripto eum accusat, quod *Jesus affectaverit deitatem vel cum Deo æqualitatem... Ex servo se fecerit Dominum, ex creatura creatorem, et verba sua prædicaverit, non a Deo jussa* (§ 8, pag. 109 et seqq. et pag. 291). Hinc concludebat (ib. § 3): *Dato impossibili, quod Messias, quem expectamus, eam*

Ad 4. *Neg.* obeandem causam. Responsio patet ex modo dictis.

Ad 5. *N.* vel *D.* Id est, quoad modum, *C.* quoad rem, seu originem viventis a vivente principio conjuncto in similitudinem naturæ *N.* Ludunt propterea adversarii in ambiguo, dum asserunt nonnisi analogica ac symbolica ratione enunciari posse generationem in divinis; et confundunt rei substantiam cum modo, quo generatio in creatis perficitur, qui certe in Deo seu in personis divinis non reperitur, nec reperiri potest.

I. Inst. 1. Dei nomen (Joan. I, 1.) non Jesu Christo, sed λόγος tribuitur. 2. Præterea Dei nomen in *N. T.* extenditur etiam ad homines, reges ac potiori jure ad Regem Messiam. 3. Jesus nusquam ipse se Deum aut λόγος divinum nominavit. 4. Atque ipse filius diserte discernitur ab uno vero Deo (Joan. XVII, 3; cf. XI, 42; Matth. XIX, 16 et 17; Marc. X, 18; XII, 32; coll. 34; Luc. XVIII, 19; Matth. XX, 23). 5. Discernitur etiam a Patre (Joan. XIV, 28), ab illo, qui dedit ei omnem claritatem (ib. XVII, 22 et 24), qui dedit ei habere vitam in semetipso (ib. v. 26), 6. quem itidem suum ipsius et suorum Deum appellat (ib. XX, 17; cfr. I Tim. II, 6; VI, 13-18), 7. et nulla quidem duplicis cujusquam in Christo naturæ mentione injecta. 8. Discipuli Jesum nunquam Deum salutaverunt; effata vero, quæ in subsidium dogmatis probandi afferuntur, vel dubiæ sunt lectionis (Act. XX, 28; I Tim. III, 16), vel incertæ saltem interpretationis (Luc. I, 16 et 17; Joan. XX, 28; I Joan. V, 20; Rom. XI, 5; Philipp. II, 6; Tit. II, 18; II Pet. I, 1 et 2). Nihil igitur inde extundi potest (1).

doctrinam Israellem doceret, jure foret ut pseudopropheta lapidandus. Alter vero est Salvador, qui in opere, quod inscripsit *Histoire des institutions de Moïse*, Paris 1828, tom. II, lib. IV, ch. 3, *Jugement et condamnation de Jésus*, pag. 82, hæc scribit: « Jésus... parle de lui-même comme d'un Dieu; ses disciples le répètent, et la suite des événements prouve avec la dernière évidence qu'ils l'entendaient ainsi. C'était un horrible blasphème aux yeux des citoyens, etc. » Et *ibid.* in nota: « L'expression *Fils de Dieu* était d'un usage ordinaire chez les Hébreux pour marquer l'homme d'une haute sagesse, d'une haute piété. Ce n'est point dans ce sens que s'en servait Jésus-Christ; elle n'aurait pas causé une si vive sensation. » Et clarius adhuc pag. 87: « Enfin le grand-pontife s'adresse à l'accusé et lui dit: Est-il vrai que tu sois Christ, que tu sois Fils de Dieu? Je le suis, répond Jésus... A ces mots, Caïphe déchire ses vêtements en signe de désolation; vous l'avez entendu, on débilité. La question, déjà soulevée parmi le peuple, était celle-ci, Jésus s'est-il fait Dieu? or le sénat jugeant que Jésus, fils de Joseph, né à Bethléem, avait profané le nom de Dieu, en l'usurpant pour lui-même simple citoyen, lui fit l'application de la loi sur le blasphème, et de la loi ch. 13 du Deut. et art. 20, ch. 18... la peine capitale prononcée. » Hos quidem suo loco refellemus; sed interea ex his patet, quoniam sensu Judæi antiquiores et recentiores semper acceperint verba Christi, cum se dixit Filium Dei; et ex istorum agendi ratione invictum et ineluctabile exurgit adversus impietatem, subtilitates, metaphoras, figuras, etc. unitariorum et rationalistarum argumentum.

(1) Wegsch. § 85.

Resp. Ad 1. *D.* Ἀγάπη tribuitur ut personæ subsistenti, quæ carnem induit ex eodem Joan. I, 14, *C.* ἀγάπη ut vi divinæ *N.* Recolantur superius dicta (1).

Ad 2. *D.* Sed significatione ac ratione diversa ab ea, qua Verbo seu Christo tribuitur, *Tr.* eadem ratione *N.* Hoc probare debuisset adversarius, ut aliquid concluderet; quod cum non præstet, nihil conficit.

Ad 3. *D.* Expresse, *Tr.* æquivalenter *N.* Recolantur probationes.

Ad 4. *D.* Persona, *C.* natura *N.* Jam occurrimus huic difficultati cap. præc. col. 496, ad 2.

Ad 5. Idem responsum esto. Hoc ipso autem, quod eum Pater genuerit ex sua substantia, dedit ei omnem claritatem et vitam in semetipso. Hæc enim plane cohærent cum doctrina catholica, juxta quam quidquid Filius habet, a Patre per generationem habet.

Ad 6. *D.* Sed diversa ratione, *C.* eadem *N.* Neque enim dixit Christus *Patrem nostrum* et Deum nostrum; sed *Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum.* Cetera loca, quæ adducii adversarius, non sunt ad rem, ut ea percurrentibus patebit.

Ad 7. Vel *N.* vel *D.* Conceptis verbis, *C.* æquivalenter *N.* Si enim Joannes vocat Verbum Deum, et de hoc ipso Verbo scribit, quod caro factum sit, luculenter duas naturas exprimit. Imo hic fuit verus scopus S. Joannis in conscribendo suo Evangelio, duplicem nempe asserere Christo naturam, ut veteres testantur (ac suo loco ostendemus); et apparet sive ex ipso Evangelio, sive ex I Epistola ejusdem Apostoli.

Ad 8. Resp. 1. Quid si discipuli Jesum Deum salutassent, nonne rationalistæ exploderent ejusmodi salutationem, ut reliqua omnia, quæ ipsi non arriident? Nonne vanis phantasie et imaginationis commentis tribuerunt, quæ de Christo Scriptores Sacri litteris consignarunt? Nonne eosdem traduxerunt ut imperitos ac deceptos philosophematibus judæorum alexandrinorum?

Resp. 2. *Neg.* assertum. Nam a) salutavit expresse Deum s. Thomas apostolus (Joan. XX, 28): *Dixit ei: Dominus meus et Deus meus.* Et en malam fidem nostri adversarii. b) Salutarunt ceteri in omnibus iis locis, quæ adversarius gratis traducit velut dubiæ

(1) His addatur etiam confusio eorum neotericorum biblicorum, qui fatentur ex seriorum judæorum sensu ἀγάπην non solum vim, mentem et sapientiam, sed etiam naturam quamdam aut subjectum quoddam esse, ut ex Philone ostendunt Keil in cit. *Comment.* p. 89, tum p. 77 et seq.; Kleuker, *Ueber die Natur. u. d. etc.* seu *De natura et de origine doctrinæ emanationis apud Kabbalistas*, p. 7, seqq.; Berthold, *De Christologia Judæorum Jesu apostolorumque ætate*, Erlang. 1814, pag. 194 et seqq., nec non Langius. loc. cit. pag. 49 et seq.; Ziegler in *Gableri ephemeridibus*, tom. ix, p. 15 et seqq.; Ammon progr. *De prologi Joannis Evangelistæ fontibus et sensu*, Goett. 1800. Cfr. Rosenmüller, *Schol. in Joan.* tom. II, in cap. 1; Kuinoel. op. cit. proleg. p. 96. et seqq., vol. III, edit. 4, Lips. 1825.

lectionis et interpretationis, quia nempe perstringunt ipsius oculos (1).

II. Inst. Neque demum rem conficiunt perfectiones divinæ, quæ Christo adscribuntur, nec opera divina eidem attributa, nec honor divinus. Non perfectiones illæ scientiæ, ex. gr. absolutæ, omnipotentiae, etc. Quia 1. partim a Patre illi communicatæ dicuntur (Matth. XI, 27; XXVIII, 18; Joan. III, 35; V, 26; XVII, 2 et 7); 2. partim divinæ naturæ consortium haud necessario probant. Etiam si enim Filius Dei *primogenitus in multis fratribus* (Rom. VIII, 29), *imago et forma Dei* appelletur (Philipp. II, 6), christiani tamen *conformes imaginis filii sui* (Rom. VIII, 29) dicuntur, et illud *plenitudo divinitatis* (Coloss. II, 9) in ipsos christianos transire docetur: *Et estis in illo repleti* (v. 10). 3. Non opera divina, ejusmodi sunt creatio, conservatio, etc. quia ea Jesu Christo tanquam ἀγάπη vel Messiae, quasi summo Dei administro, non tanquam summo Deo assignata sunt (cf. Joan. XVII, 3 et 4). 4. Non denique honor divinus, quo colendus Dei Filius præcipi videtur. Omnia enim ejusmodi dicta dubiæ sunt interpretationis; neque Christus unquam adorationem divinam sibi poposcit, quippe qui Deo Patri eandem ipse præstiterit (Matth. XXVI, 39; Joan. XVII), et discipulos ad Patrem tantum preces convertere jusserit (Matth. VI, 9); neque ullius exstat Apostoli exemplum, Jesum tanquam Deum vere adorantis; quæ enim dicunt Apostoli, gratiam christianis et a Christo et a Patre apprecantes, nihil repugnant. Ergo.

Resp. *Neg.* A. Ad 1. *D.* Tanquam Filio, quem genuit, ut supra dictum est, *C.* ut creaturæ *N.* Hoc rationalistæ non ostendunt; nam etiam catholici docent Verbo seu Filio omnia communicata esse, non exclusa ipsa substantia divina, quam Filius per generationem a Patre accepit, ideoque hæc ne attingunt quidem catholicam doctrinam.

Ad 2. *Neg.* Neque obstat, quod participatæ et communicatæ perhibeantur ipsis creaturis; cum longe diversa ratione Filius dicatur imago et forma Dei, et ille, in quo plenitudo divinitatis inhabitat corporaliter, ab illa, qua christiani dicuntur *conformes imaginis filii sui*, aliaque ejusmodi. Filius enim ita dicitur imago, ut sit etiam splendor gloriæ Dei, per quem Deus omnia creavit, qui portat omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, etc.; sic dicitur in forma Dei, ut non rapinam arbitratus sit esse se æqualem Deo, quæ nunquam de creaturis dicuntur; neque unquam christiani dicuntur repleti divinitate, aut innuitur in ipsis *inhabitare divinitatem cor-*

(1) Sic enim ad nauseam usque regerit § 85: « Ex hac tanta effatorum de Filio Dei diversitate et ambiguitate luce clarius patescit, Scriptores Sacros sancta quadam magistri reverentia commotos esse, ut ad summam ejus virtutem atque excellentiam describendam æqualibusque commendandam, ex judæorum et alexandrinorum et palæstinensium de virtutibus seu viribus quibusdam divinis, sub personarum specie cogitatis, deque ἀγάπη et sublimiori Messiae naturæ opinionibus in Jesum transferrent: »

poraliter, ut de Christo dicitur, sed divitiis plenè spiritualibus et gratia per Christum.

Ad 3. *Neg.* Nam hæc omnia Christo seu Verbo ut summo Deo ita tribuuntur, ut Deus expresse dicatur Joan. I, 1. Adde creationem et conservationem non posse simplici creaturæ communicari, quæ potentiam infinitam postulant. Ad textum cit. Joan. XVII, 3, qui ad rem non est, jam respondimus.

Ad 4. *Neg.* Certe omnia, quæ adversariis non favent, semper sunt dubiæ interpretationis; nec ullam hujus assertionis rationem afferunt; falsa vero, violenta et absurda, quæ ipsi comminiscuntur, certa omnia et evidentiæ sunt. Falsum est Christum non sibi poposcisse divinos honores; ex formula baptismi contrarium constat, ut superius diximus; admisit adorationem cæci nati (Joan. IX, 38) ac apostolorum omnium (Matth. XXVIII, 17, et alibi). Quod si ipse adorationem Patri præstitit, præstitit in forma servi seu in natura humana. Et en quomodo semper in doctrina catholica omnia apprime cohæreant, ac secum, quæ videntur contrarie dicta de Christo, apte conciliantur! Nulla vero ratione cohærere possunt in systemate socinianorum et rationalistarum.

Sic, discipulos suos docuit orare Patrem veluti fontem totius divinitatis, vel Deum, prout pater communis omnium hominum est, quo sensu preces ad tres personas simul diriguntur. Addatur Christum docuisse discipulos suos etiam seipsum orare (Joan. XIV, 14). Ergo falsa est adversarii assertio, prout falsa ea est, qua affirmat, apostolos nunquam Christum vere adorasse; nos contrarium evicimus in resp. ad. 4. Apostolus præterea (Rom. XIV, 11) ex persona Christi dicit: *Mihi flectetur omne genu*; et (Philipp. II, 10): *In nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, et infernorum*. Quid hæc sibi volunt nisi veram et propriam adorationem?

Non repugnat autem gratiam postulari a Christo sicut et a Patre, quia una est Patris et Filii divinitas, ideoque unus gratiarum fons; repugnaret autem, si Filius non esset nisi creatura, ut patet.

III. Obj. ex veteribus arianis. 1. Sapiencia creata dicitur Prov. VIII, 22, et iterum Eccli. XXIV, 14; 2. Christum propterea vocat Apostolus *primogenitum omnis creaturæ* (Col. I, 15). Qui 3. de se testatur (Joan. XIV, 28): *Pater major me est*. 4. Se negat bonum esse, bonitate nempe essentiali, quæ uni competit Deo (Matth. XIX, 17). 5. Ignorare se fatetur iudicii diem (Marc. XIII, 32). Et sane 6. Pater secundum substantiam *ingenitus* dicitur; ergo Filius, qui genitus est, diversæ est substantiæ a Patre. 7. Quod si dicatur Pater gignere Filium, gignitne voluntate an necessitate? Si necessitate, valde miser est; si voluntate, ergo potuit non gignere. 8. Adde, nec posse Filium dici æternum, quia antequam nasceretur non erat. Nativitas præterea 9. denotat dependentiam, quæ Deo non competit, 10. nec esset a se. Ergo.

Resp. Ad 1. D. Creatione improprie dicta, seu generatione, C. proprie dicta N. *Fortes creantur for-*

tibus et bonis, inquiebat Horatius; et Virgilius, *Æneid. X: Sylvicolæ Fauno Driope quem nymphea crearat*; in hebraica autem veritate in priori textu legitur *pos-sedit* (1).

Ad 2. D. Causalitate et dignitate, vel in natura assumpta, C. in ordine ad creaturas N.

Ad 3. D. Ratione originis, ut exponunt patres græci, vel ratione humanæ naturæ, ut patres latini explicant, C. ratione naturæ N.

Ad 4. D. Ad mentem juvenis, cui respondit, C. simpliciter N.

Ad 5. D. Ad manifestandum, C. absolute N.

Ad 6. *Neg.* Patrem dici ingenitum secundum substantiam; sed ita vocatur per negationem originis ab alio, ut suo loco expositum est (2).

Ad 7. Dico Patrem gignere necessitate et voluntate; gignit enim necessitate naturæ et voluntate consequente, ut passim dicitur, quæ tota fertur in hanc generationem; sic nos voluntate et necessitate prosequimur felicitatem in genere, nec tamen hac de causa miseri sumus.

Ad 8. *Neg.* Quia natus est in æternitate, in qua non est prius ac posterius nisi ratione et ordine.

Ad 9. D. In processione, C. in natura N.

Ad 10. D. Secundum personalitatem, C. secundum essentiam N.

Hæc autem vix attingimus, utpote obsoleta et antiquata, ne nimii essemus. Ceterum qui ea evoluta videre cupit, adeat Petavium, Tournelium, etc. (3).

PROPOSITIO II. — *Verbum esse proprie Deum, Filium Dei et Patri consubstantialem ex traditione invictissime ostenditur.*

Suppositis omnibus, quæ ex traditione retulimus ad ostendendam perpetuam fidem de Trinitate, nunc ex iisdem fontibus hæc speciatim adjicimus, quæ directe divinitatem Verbi seu Filii afficiunt.

Ac 1. quidem universalis ecclesiæ fidei circa divinitatem Verbi seu Filii, et quidem primis duobus sæ-

(1) *Deus possedit me*, ut legitur Gen. iv, 1: *pos-sedi hominem per Deum*. Plures patres, legentes hoc loco *condidit* vel *creavit*, collegit in *vetere Italia* Sabatier, Ord. s. Ben., vol. II. Attamen Eusebius Cæsar., vir non suspectus, lib. III. *De eccles. theol.* cap. 2, in quo fuse de toto illo capite disputat, admonet, neminem aliorum interpretum *condidit* aut *creavit* adhibuisse, sed omnes constanter *possedit*. *Multum autem interest*, inquit, *inter creare et possidere, quod creatio ex communiori notione transitum significet ab eo quod non est ad id quod est; possessio vero rei jam existentis proprietatem in eo, qui possidet*.

(2) Cap. 1. Petavius, *De Trin.*, lib. II, cap. 1, § 10 et 11, Salomonem hoc loco sapientiam exhibere censet per prosopopœiam poeticam virginis instar ac reginæ, a Deo ante omnia genitæ ac procreatæ, et ea productione acquisitæ ac possessæ. Hæc expositio etiam a Natali Alexandro in *Histor. ecclesiast.* sæc. IV, dissertat. 42, admittitur; imo et a nonnullis veteribus patribus probatur. Attamen propter rationalistarum abusum non eam facile admitterem, eo vel magis, quod contraria expositio communis inter veteres patres sit.

(3) Petav. *De Trin.*, lib. III, cap. 9 et seqq.; Tournely, *De Trin.* quæst. IV, art. 2, sect. 3.

culis, nempe usque ad Justinum Mart., quem unitarii per summam impudentiam dicunt primum hoc dogma invexisse, testes sunt Irenæus et Hegesippus, qui hæreticos sui temporis, negantes Filii divinitatem, provocant ad contrarium ecclesiæ consensum. Irenæus enim *Contra hæreses*, lib. I, cap. 10: *Ecclesia enim, inquit, per universum orbem usque ad fines terræ seminata, et ab Apostolis et a Discipulis eorum accepit eam fidem, quæ est in Deum Patrem omnipotentem... et in unum Jesum Christum, Filium Dei, incarnatum pro nostra salute* (1). Hegesippus testatur, apud Eusebium, se, cum Romam proficisceretur, plurimos episcopos adiisse, et ab omnibus unam eandemque audivisse doctrinam. In singulis autem episcoporum successione et per singulas civitates eadem manent, quæ per legem ac prophetas et a Domino ipso prædicata sunt (2). Hegesippus autem loquitur de eadem fide, de qua Irenæus; æquales enim erant.

2. Testes sunt symbola seu fidei professiones. Celebre est illud, quod exhibent *Constitutiones Apostolicæ*, lib. VII, cap. IV, in quo sic fides in Christum exprimitur: *Et in unum Dominum J. C. unigenitum ejus Filium, qui ante sæcula beneplacito Patris genitus est, non creatus; per quem omnia facta sunt in cælis et in terra, visibilia et invisibilia* (3). Symbolum s. Greg. Thaumaturgi jam dedimus.

3. Testes sunt Martyres. In actis s. Ignatii, cum interrogasset Trajanus: *Quis est Theophorus?* Ignatius respondit: *Qui Christum habet in pectore... Unus est Deus... atque unus est Christus Jesus, Filius Dei unigenitus* (4). In actis s. Symphorosæ, respondet ipsa Hadriano: *Si pro nomine Christi Dei mei incensa fuero, illos demones tuos magis exuro* (5), et in actis ss. Felicitatis et satorum ejus, Martialis inter eos natu minimus sic respondet Publio: *Omnes, qui non contentur Christum verum Deum esse, in ignem æternum mittentur* (6). Nescio an hoc philosophema rationalistis placeat. In actis s. Achatii, hæc notatu digna sunt ad confundendos unitarios: *Quod discere semper optabam (inquit præses), confessus es, errorem vestræ persuasionis et legis. Habet ergo, ut dicis, Filium Deum? Respondit Achatius: Habet. Martinus ait: Quis est Filius Dei? Respondit Achatius: Verbum veritatis et gratiæ... Nomen explana. Respondit sanctus Achatius: Jesus Christus vocatur. Martinus ait: Ex qua, dic, uxore conceptus est? Respondit S. Achatius... Filius Dei Verbum veritatis ex Dei corde processit.*

(1) Cfr. etiam lib. III, cap. 4, num. 2; et alibi sæpe hæreticos provocat s. Martyr ad consensum ecclesiæ, ut lib. IV, cap. 33, num. 8; lib. V, cap. 20.

(2) Lib. IV, cap. 22.

(3) Notandum Cotelierum, levi nimis ratione ductum, existimasse adjectam fuisse vocem *ὁ γεννητός*, non creatum, eo quod ibid. cap. 36, pag. 319, Sapientia a Deo condita dicatur; cum tamen certum sit, ab Athenagora, Origene aliisque Filium conceptis verbis increatum dici, dum alibi tradunt Sapientiam conditam juxta lectionem græcam Prov. VIII. Cfr. Maran. tom. II, cap. 3, num. 2.

(4) Apud Ruinart, *Acta Martyrum sincera*, pag. 15 edit. Amstelod. 1713.

(5) Ib. pag. 24.

(6) Ib. pag. 27.

PERRONE, I.

Ideo scriptum est: Eructavit cor meum Verbum bonum (1). Et ista sufficiant, in quibus profecto nullæ metaphoræ, nulla philosophemata inveniuntur, sed fides quam edocti ab ecclesia erant.

4. Hæretici, judæi et pagani testes pariter sunt receptæ fidei in universa ecclesia duobus prioribus sæculis circa Filii divinitatem. Hæretici enim, cum ipsis objiceretur publica apostolorum doctrina de Filio Dei carnem induto, non negabant, sed, ut faciunt nostri rationalistæ, se apostolis ipsis adæquabant, imo præferebant, aut eos alia publice, alia secreto dicebant prædicasse; publicam illam et communem traditionem ecclesiis relinquebant, arcanam sibi arrogabant. Sic testantur Irenæus et Tertullianus; Irenæus enim lib. III, cap. II, inquit: *Cum autem ad eam iterum traditionem, quæ est ab Apostolis, quæ per successionem presbyterorum in Ecclesiis custoditur, provocamus eos, adversantur traditioni, dicentes se non solum presbyteris, sed etiam Apostolis existentes sapientiores, sinceram invenisse fidem; et Tertullianus De præsc. cap. XXII: Solent dicere, inquit, non omnia apostolos scisse; eadem agitati dementia, qua rursus convertunt, omnia quidem Apostolos scisse, sed non omnia omnibus tradidisse* (2). Eadem semper impiorum et hæreticorum agendi ratio. Huc etiam referri debent sectæ omnes antiquissimæ nazaræorum, doctæ, etc. quæ omnes miro consensu professæ sunt Filii divinitatem, si obscuro excipias eosque paucos ebionitas, de quibus superius diximus.

Quod spectat ad judæos, ut antiquiores prætermittamus, de quibus in proposit. II (3), recentiores etiam

(1) Ibid. p. 154. Alia non pauca exempla in actis martyrum occurrunt hujus fidei in divinitatem Christi; quæ ibid. videri possunt, præsertim in actis martyrum Scillitanorum ex MS. Colbertino, pag. 88, ubi Donata hoc præclarum dedit Christo testimonium: *Honorem Cesari reddimus; timorem autem aut cultum Christo Deo vero præstamus*. Hæc autem aliæque similia ingenua testimonia ad figuras aut metaphoras detorqueri nullo modo possunt. Hæc propterea responsa publica, data coram tyrannis, monumenta sunt ineluctabilia fidei ecclesiæ circa præcipuum hunc articulum.

(2) Legi meretur integrum caput 22 *Præscrip.*, in quo eloquentissime Tertullianus hæreticos illos confundit. Ex hac porro hæreticorum responsione duo colliguntur maximi momenti, ac 1. quidem eandem de Verbi divini incarnatione fidem in omnibus ecclesiis viguisse; 2. hanc fidem a Christo et apostolis traditam; cum enim aliter non possent se subducere a pondere hujus argumenti de universa et constanti ac publica traditione atque universa et unanimi totius ecclesiæ professione, cogebantur recurrere ad aliam secretam traditionem, sibi solis cognitam. Nimirum nondum invenerant effugium figuræ et metaphoræ ceterasque subtilitates nostrorum hæreticorum seu incredulorum.

(3) Superius eorum verba attulimus. Præstat nonnulla hic afferre ex iis, quæ veteres judæi opponebant christianæ doctrinæ circa hunc articulum, quæque habentur in duobus primis libris ab Origene scriptis contra Celsum, siquidem ibi judæum loquentem inducit, in cujus persona judæorum dicticia promit, inter cetera hic personatus judæus lib. I, num. 57, sic Christum compellat: *Si quisquis singulari Dei providentia genitus est, hunc Filium Dei esse dicis, qua in re præstas ceteris? Num. 66, querit per jocum ju-*

(Mia. huius.)

nobis suffragantur. Orobis enim et ex ipso novissime Salvador tueri nituntur synagogam, quod Christum mortu addiderit, quia ipse contra legem se naturalem Filium Dei prædicaverat, ut suo loco pariter ostendemus.

Idem dicatur de paganis; Celsus enim passim excolat christianos, quod dicere solerent, Deum humanæ salutis causa in hunc mundum venisse (1), quod Deum crucifixum et natum admitterent; contendit ex christianorum doctrina de Incarnatione sequi Deum esse mutatum. Sic ceteri ethnici eadem absurda obijciunt apud Arnobium et apud Tertullianum (2). Ex quibus patet agi de re exploratissima. Si his addantur acta Pilati, saltem ante Justinum et Tertullianum exarata (admissa ipsorum suppositione), quæ Christum ut Deum exhibent (3), epistola Plinii ad Trajanum testantis se deprehendisse, quod christiani soliti essent stato die Christo quasi Deo carmen dicere secum invicem (4), epistola Hadriani ad Severianum, exprobrantis alexandrinis, ab aliis Serapidem, ab aliis adorari Christum (5), evidentiam historicam factum istud assequitur, quod nunquam evertent rationalistæ suis subtilitatibus.

5. Nunc coronidis gratia subijcimus testes particulares ex duobus primis sæculis, seu alios addimus

dæus, cur Christus in Ægyptum fugerit, cum Deum mortem timere non doceat, ait enim: *At melius mortis in Deum non cadit. At non potuit magnus ille Deus, qui jam duos propter te angelos miserat, te proprium Filium suum domi tutum præstare?* Et num. 67: *Quamvis in templo te provocaverint judæi, ut manifesto aliquo signo te Dei Filium esse declarares, et ita passim.* Num ad hæc respondet Origenes, male a judæo exponi doctrinam de divinitate Christi? Absit. Sed quo magis ille quærebat impugnare hanc divinitatem proprie dictam, ipse magis confirmare satagebat, distinguens duas in Christo naturas, divinam et humanam. Limborchius non ita respondit Orobio, eo quod fuerit socinianus. Et en novum argumentum antiquæ ecclesiæ fidei, et quam vulgata hæc esset apud judæos et ethnicos! His addantur, quæ in actis leguntur martyrii s. Polycarpi: *Suggestentibus atque instantibus judæis, scilicet ut Dalces proconsulem adiret moneretque ne cadaver illius (Polycarpi) donaret, ne forte, ut aiebant, relicto Crucifixo, hunc deinceps christiani colere inciperent, τοῦτον ἀρξάντων σέβασθαι* (apud Euseb. lib. iv, cap. 15). Adeo notum erat judæis, Christum ut Deum a christianis adorari!

(1) Cfr. Origen. *Cont. Cels.*, lib. iv, num. 7, 8, 10 et 14; item num. 5 et 7; nec non lib. vii, num. 13; lib. viii, num. 41.

(2) Tertull. *Adv. Jud.* cap. 7, 9 et 11. Arnob. *Disput. adv. gent.* lib. i, num. 23 et seqq. in *Bibliotheca Patrum*, edit. Venet., tom. iv.

(3) Apud Euseb. lib. ii, cap. 2; et apud Tertull. *Apol.* cap. 5; apud Just. *Apol.* 1, num. 48.

(4) Lib. i, Ep. 97. Frustra auctor Platonismi relecti, part. ii, cap. 1, nititur ostendere, illis verbis Christum ut Deum minime designari, qui natura Deus sit. Sic frustra Wegscheider § 85, n. b, ex tripode pronunciat: « Hoc testimonium Plinii per se nullius momenti est, neque cultum religiosum Christo ut summo Deo a Christianis exhibitum esse demonstrat. » Cum hoc testimonium mire torqueat unitarios, dicendum est potius illud maximi esse momenti, præsertim si cum ceteris documentis conferatur.

(5) Cfr. Lamprid. in *Vita Alexandri Severi*.

jam allatis proposit. II, cap. II. S. Ignatius in *epist. ad Ephes.* cap. 18, vocat Christum *Deum in utero gestatum*, et ad *Magnes.* cap. 8, *Verbum æternum a Patre prodiens*. Presbyter ille apostolorum discipulus, apud Irenæum lib. IV, cap. 27, de Christo ait: *Christus Filius Dei, et Dominus Salomonis*. Et ex eodem inquit Irenæus ibid, cap. IV: *Et bene qui dixit ipsum immensum Patrem in Filio mensuratum; mensura enim Patris Filius, qui et capit eum*. Auctor, qui XII patriarcharum Testamenta supposuit, passim vocat Christum *Deum*; ut in Test. Simeonis, num. 8: *Deus, corpus assumens, et comedens cum hominibus, salvabit eos* (1), et alibi. Auctor librorum *sibyll.* eadem tradit ex recepta ecclesiæ doctrina; sic lib. VI, pag. 652:

O lignum beatum, in quo Deus extensus est!

et lib. VII, pag. 659: *Ipse genitus magnus Deus* (2). Et ista delibasse sufficiat ut jam concludamus: Factum, quod constat ex publica professione, ex confessionibus publicis coram persecutoribus pro tribunali interrogantibus, ex consensu sectarum omnium antiquissimarum (una dempta ab omnibus sprete vel impugnata), ex impugnatione et irrisione publica judæorum et ethnicorum, ex testibus omnibus singularibus, qui ea ætate scripserunt, omnia veritatis imo evidentæ historicæ præ se fert argumenta, ut nonnisi a pyrrhonista in dubium revocari possit; atqui tale est factum fidei universalis quoad divinitatem Verbi, quæ primis duobus ecclesiæ sæculis obtinuit, ut ex allatis constat; ergo.

Ex his inferimus: 1. Ergo nugæ sunt argumenta quæcumque excogitarunt unitarii et rationalistæ ad eludendas Scripturarum auctoritates, testantes veram divinitatem Verbi.

2. Ergo Verbum sive λόγος est Persona divina subsistens, et non ratio, vis aut sapientia ipsius Dei, ut iidem autumant, sed verus Deus et Filius Dei, Patri consubstantialis.

3. Ergo cum in Deo dari non possit diversitas naturæ, eo ipso quod Verbum sit Filius Dei et Patri consubstantialis, merito patres Nicæni, ad tollenda omnia arianorum effugia, vocem ὁμοούσιον *homousion*, ut fidei tesseram consecrarunt, prout demonstrandum assumpsimus.

DIFFICULTATES.

1. Obj. Inconstantia in Filii Dei notione constituenda conspicua, inde videtur repetenda, quod ab initio rei christianæ pro christianis habebantur quicumque Jesum *Messiam* esse existimarent; nulla sive data sive postulata hujus nominis explicatione. Ita factum est, ut, quæ apud judæos obtinerent idææ populares, ad christianos propagarentur, nec nova-

(1) Plura huic similia ib. videri possunt in *Biblioth. Patrum*, edit. Venet. tom. i. Grabe in *annot.* ad Georg. Bulli *Defens. fidei nicænæ*, sect. ii, pag. 64, potiora in unum collegit. Quod attinet ad ætatem hujus scriptoris, communis sententia est a Dodwello, Wolfio, Ruchayo aliisque criticis admissa, sæculo 1. desinente cum floruisse, Cfr. Gallandi, *Prolegom.* cap. 6, n. 2.

(2) Alia plura refert Maran. lib. ii, cap. 1, num. 5.

rum opinionum fingendarum libertas tolleretur, modo natura Jesu humana Deoque summo subjecta (quod N. T. libri velabant) in dubitationem non vocaretur (1). Ergo.

Resp. *Neg. suppositum.* Omnia documenta historica contrarium evincunt, et gratuitam adversarii assertionem evertunt. Qui ad christianam religionem ab initio accedebant, ex iis erant, quibus Jesus Christus crucifixus aut scandalum aut stultitia fuerat, ideoque, antequam admitterentur in ecclesiam per baptismum, diligenter instrui debebant, ut anticipata judicia deponerent, et firme crederent in Trinitatem Personarum divinarum atque in mysterium Incarnationis et Redemptionis. Quare symbolum edocebantur, atque ipsis idem diligenter explanabatur. Recepta proinde erat apud christianos illa docendi formula, quam nobis servavit Celsus, acerrimus christianæ religionis impugnator. Hic se profitebatur apprime instructum circa modum erudiendi catechumenos; ait enim: *Omnia novi*; deinde sic eorum magistros loquentes inducit: *Crede hunc, de quo te doceo, esse Filium Dei, quamvis inhonestissime vinculus et turpissime cruciatus fuerit, quamvis heri et nudius tertius in omnium oculis maxima ignominia jactatus et volutatus sit; tanto magis crede* (2). Hinc etiam ibidem commune illud effatum christianis omnibus tribuit: *Crede, si vis salvus esse, aut abi* (3). In systemate rationalistarum nihil facilius fuisset, quam credere purum hominem crucifixum fuisse; ast longe difficilius est credere in Deum crucifixum. Insulissimum autem est, quod subdit acutus criticus noster de popularibus ideis judæorum propagatis inter christianos ad invehendam fidem de Christi divinitate; cum judæi hac ipsa de causa Jesum sæpius tanquam blasphemum lapidare voluerint, ac demum morti addixerint, eo quod se *æqualem Deo ac Filium Dei* fecerit, et *Patrem suum diceret Deum*.

Quod tertio loco addit partim falsum est, partim ipsius hypothesin destruit. Falsum est sollicitos fidei præcones unice fuisse de adstruenda humana Christi natura; nam, ut ostendimus, Joannis in suo Evangelio conscribendo duplex scopus fuit, tum se opponendi hæresi ebionitarum, qui Christi divinitatem negabant, tum simoniorum ac docetarum, qui ejusdem impugnabant humanam naturam. Diximus præterea destrui ipsius hypothesin in eo, quod dicit de studio adstruendi humanam Christi naturam, quia in hanc nefariam hæresin inciderant docetæ, quod indignum ipsis videretur Deum iis subjici, quæ humana sunt, præsertim vero pati et mori. Ex hoc patet quam altas radices egerit sub ipso rei christianæ initio dogma divinitatis Christi; quum potius negaretur ipsius humanitas quam divinitas. Quod confirmatur ex eo, quod ebionitæ paucos et obscuros habuerint fautores, innumeros vero docetæ (4).

(1) Wegsch. § 83.

(2) Origenes *Cont. Celsum*, lib. vi, num. 10.

(3) Ib. num. 11.

(4) Cfr. Maran. lib. ii, cap. 8.

1. Inst. 1. Nazaræi, ipso non excluso Hegesippo, qui erat unus ex ipsis, Christi divinitatem inficiabantur, teste Epiphano, *Hæres. XXIX*, cap. II, et Theodoret, *Hæres. fabul.* lib. II, cap. II, 2. imo ipso Origene, qui docet omnes judaico-christianos ebionitas fuisse, 3. Cum præterea Hegesippus apud Eusebium, lib. IV, cap. XXII, inter hæreticos minime recenseat cerinthianos et ebionitas, imo ibid. cap. XXI, testetur, se, cum Romam profectus esset, ubique eandem fidem invenisse, patet Christi divinitatis dogma duobus primis sæculis minime obtinuisse, et contrariam potius ubique viguisse sententiam (1). 4. Quod vel ipse fatetur Justinus dum in Dialogo cum Tryphone, num. 48, ait: *Sunt quidam, amici, ex genere nostro, qui Christum (Messiam) esse confitentur, quamvis hominem ex hominibus genitum pronuntient, quibus ego non assentior, nec assentirer, etiamsi maxima pars, quæ mecum consentit, idem diceret.* Ex quibus habemus 1, satis esse, ad religionem christianam profitendam, credere in Christum Messiam; 2. eos, qui negabant Christi divinitatem, minime inter hæreticos fuisse recensitos, sed ad ecclesiam pertinuisse; 3. hanc non fuisse nisi sententiam privatam Justini aliorumque, qui cum eo idipsum sentiebant. Ergo falsum est antiquam traditionem huic dogmati suffragari; sed dicendum, illud a Justini platonica philosophia in ecclesiam sensim sine sensu disseminari coepisse (2).

Resp. Ad 1. *Neg.* Justinus et Hieronymus, qui nazaræos bene noverant et cum illis conversati sunt, aperte eos distinguunt ab ebionitis, ex eo quod illi crederent in Filium Dei, seu Christi divinitatem, isti autem purum hominem dicerent Christum. Justinus enim cum, tanquam dogma ad salutem necessarium adstruxisset Christi divinitatem, loquens de iis, qui religioni christianæ admiscebant legis mosaicæ observantiam, nempe nazaræos, putat eos salvari posse, dummodo ejusmodi observantiam ceteris ad salutem necessariam esse non defenderent. Quod profecto de ebionitis, negantibus Christi divinitatem, non dixisset contra sua principia. S. Hieronymus autem sæpissime id ipsum testatur; nobis satis erit recitare ipsius verba ex *Ep. 80 Ad August.*: *Quos vulgo Nazaræos nuncupant, qui credunt in Filium Dei, natum de Virgine Maria* (3). Hieronymo assentitur Augustinus, qui in libro *De hæres.* ait: *Nazaræi cum Filium Dei Christum fateantur... ebionæi Christum etiam tantummodo hominem dicunt.*

Quod si Epiphanius dubitat, an idem senserint nazaræi cum cerinthianis, et Theodoretus affirmat Christum ab eis ut hominem justum honorari, ratio est, quia agebatur de secta obscura ac parum cognita (4).

(1) Ita auctor libri, cui titulus *Judicium Patrum*, apud Bullum *De primitiva et apost. trad.* cap. 3.

(2) Hoc argumentum urget Steph. Curcellæus in *Quaternione* diss. i, num. 66, et auctor *Platonismi relecti*, part. ii, cap. 4.

(3) Cfr. Le Quien, *Diss. vii, Damasc.*

(4) Hoc adeo verum est, ut Moshemius, prout su-

Ex his responsio patet ad id, quod subdunt per summam injuriam de Hegesippo, viro ob integritatem fidei ab omnibus antiquis commendato (1), qui propterea, etsi de circumcissione fuerit, nusquam inter nazaræos recensetur.

Ad 2. *D.* Id est, quoad legis mosaicæ observantiam, *Tr.* in neganda Christi divinitate *N.* Hoc nunquam dixit Origenes, et contrarium constat de judæo-christianis, tum ex auctoribus antiquissimis, Irenæo, lib. IV, cap. II, num. 4, Tertulliano, *Cont. Marc.* lib. III, cap. XII, et lib. *Adv. Jud.* cap. IX, tum ex ipsorum scriptis. Auctor enim Homiliarum et Recognitionum, quæ vulgatæ sunt sub nomine s. Clementis, qui citatur ab Origene, tom. III in *Genes. Philocaliæ* cap. XXII, et in Matth. XXVI, 6, et qui erat ex circumcissione, passim prædicat Filii divinitatem, æternitatem, omnipotentiam, etc.; quæ profecto valde discrepant a sententia ebionitarum (2).

Ad 3. *D.* Non recensuit ob ipsorum obscuritatem et paucitatem, *Tr.* eo quod hæreticos eos non habuerit *N.* Transmisimus autem primam partem, cum longe probabilius sit Hegesippum perinde ac Justinum eos comprehendisse, dum pseudo-christos, pseudo-prophetas, pseudo-apostolos commemorat (3). Cum præterea notum sit ejusmodi hæresin admodum obscuram et ad paucissimos redactam fuisse, mirum esse non debet, si de ea expressam mentionem non fecerit. Erant enim his sæculis de Christi carne longe acriores controversiæ.

Ad 4. *D.* In adstruenda Christi divinitate, *C.* in ebionitarum dogmate *N.* Opponit nempe Hegesippus ecclesiarum consensum hæreticis marcionitis, valentinianis, etc. negantibus mundum a Dei Filio creatum, eumque descendisse in Virginis uterum, veramque carnem assumpsisse; quæ quidem aperta fronte pugnant cum ebionitarum commentis (4). En quam impudenter unitarii in re tam gravi mentiantur!

Ad 5. *Neg.* Totum enim hoc argumentum, in quo triumphum canunt unitarii, non est nisi mendaciorum contextus. Ac 1. falsum est Justinum illis verbis, *ex genere nostro*, designasse catholicos; sed ut excludat judæos, cum quibus disputabat, generali illa denominatione designat hæreticos eadem ratione, qua si nos disputaremus adversus eosdem vel adversus islamitas

perius vidimus, censuerit ad sæc. IV vel V istorum ortum referendum esse.

(1) Cfr. Bullus loc. cit.

(2) Cfr. Maran. lib. II, cap. 7. Sed nullum dubium relinquit Sulpicius Severus, qui, *Hist. sacræ* lib. II cap. 45, scribens de primitiva ecclesia Hierosolymitana, quæ nonnisi ex circumcissione habuit episcopos suos usque ad Hadriani tempora, disertè testatur, eam Christum Deum sub legis observatione credidisse.

(3) Loquens Hegesippus apud Euseb. lib. IV, cap. 22, de hæreticis simonianis, eleobianis aliisque pluribus, concludit: « Ex iis orti sunt pseudo-christi, pseudo-prophætæ, pseudo-apostoli, qui, adulterinam invehentes doctrinam adversus Deum et adversus Christum ejus, unitatem ecclesiæ disciderunt, ἀπὸ τούτων ψευδοχριστοὶ, ψευδοπροφήται, κ. τ. λ. »

(4) Cfr. Euseb. loc. cit.

et paganos, christianos vocaremus protestantes et unitarios, qui in Christum se credere profitentur. 2. Falsum est s. Justinum per illam *maximam partem* denotasse catholicos, quos (num. 35 et 80) omnes inter se consentire asseverat, sed *maximam partem* sectarum, quæ (ex eodem Justino, num. 35) conveniebant cum ecclesia catholica in confitendo Jesum et Christum et Dominum esse. Et sane nonnisi ebionitas, qui pauci et numerabiles erant, Christi divinitati per ea tempora detraxisse historica monumenta testantur. 3. Falsum proinde est Justinum inter hæreticos minime eos recensuisse, qui in Christi divinitatem non crederent; cum hanc sententiam velut humanæ doctrinæ commentum, contrarium doctrinæ prædicatæ a prophetis et Christo ipso, rejiciat; subdit enim: *Neque enim humanis doctrinis jussi sumus ab ipso Christo credere, sed iis, quæ et a beatis Prophetis prædicata, et ab ipso tradita sunt.* 4. Demum falsum est, Justinum ut privatam suam aliorumque cum ipso sentientium dedisse sententiam de Christi divinitate; sed e contra adeo firmiter profitetur se adhærere huic fidei, ut si non solum sectæ, sed, facta impossibili hypothese, vel ipsi catholici hoc dogma desererent, se tamen semper eidem adhæsurum protestetur, qua loquendi ratione etiam usus est Tertullianus disserens de Scripturis, *Contra Praxeam* cap. XVI, quod certe de libera opinione minime dixisset s. Justinus.

Ex his proinde inferimus: 1. traditionem de Christi divinitate adeo fuisse vulgatam, ut eam non solum catholici omnes, sed omnes sectæ, ab ecclesia separatæ, admitterent, si paucos excipias ebionitas; 2. eos, qui contrariam doctrinam tenebant, adversatos esse prophetarum et Christi ipsius doctrinæ, eosque propterea, quod consequens est, extra ecclesiam ac salutis viam fuisse (4).

II. Inst. Si talis fides et constans traditio obtinisset, 1. tanta non reperiretur in patribus antenicænis circa hoc dogma discrepantia, ipso fatente Petavio, lib. I *De Trin.* capp. III, IV et V. Hinc patres antenicænos antiquissimos jam fidem Nicænam strenue professos esse, frustra probare conatus est Georg. Bullus in sua *Defensione fidei Nicænæ*. 2. Sententiam contrariam præ ceteris bene defendit Dan. Whitby in opere, quod inscribitur *Disquisitiones modestæ in Bulli defens. fidei Nic.* edit. 2. Lond. 1720. Ergo.

Resp. ad 1. *D.* Non reperiretur discrepantia circa dogma, *C.* circa modum seu loquendi formulas in dogmate ipso vel ejus consecrariis exponendis *N.* In dogmate enim divinitatis Filii patres antenicæni con-

(4) Cfr. Maran, lib. IV, cap. 5. Et hic notetur, quomodo mentita sit iniquitas sibi; juxta unitarios Justinus omnium primus induxit in ecclesiam suam platonismum, et proinde doctrinam de divinitate Christi, ac ita profecit, ut in universam ecclesiam irruerit; attamen juxta eosdem auctores, teste Hegesippo, qui annis quadraginta post Justinum scripsit, nempe sub Eleutherio, universa ecclesia profitebatur doctrinam ebionitarum contra divinitatem Christi. Quam bene!

cordes et unanimes sunt, neque unus ex ipsis afferri potest, qui contrarium aperte doceat, neque hucusque ab unitariis prolatus est. Ast nondum certa loquendi forma, seu, ut cum recentioribus loquar, *terminologia* universim constituta, minus interdum accurate aliqui ex ipsis juxta Petavium locuti sunt. Non aliud porro voluisse Petavium, patet luculentissime ex iis, quæ ipse scripsit in erudita præfatione, quam adtexnit libris de Trinitate, in qua ostendere aggressus est, *primum*, ut ipse loquitur, *universæ et infinite traditionem in ecclesia versatam esse de Trinitatis vera et catholica fide; tum singillatim ex trium sæculorum scriptoribus*. Sane Bullus ceterique omnes Petavii insectatores illis ipsis usi sunt patrum textibus ad vindicandos patres antenicanos, quos in eadem præfatione delegit ac illustravit vir summus, et quo nemo melius adversus Crellium aliosque unitarios dimicavit, quique eos plane contrivit (1).

Ad 2. *Neg.* Neque enim Whitby vel quilibet alius id unquam efficit; agitur enim de documentis, quæ omnium manibus teruntur, quæ, nisi in alienum sensum detorqueantur vel mutilentur, non possunt unitariis favere. Omissis patribus apostolicis (quorum luculenta testimonia dedimus in probationibus), qui dimicantur adversus ebionitas, photinianos, samosatenos, aliasque ejus generis pestes, quique feliciter adeo rem confecerunt, ut arianam hæresim ante ipsius ortum penitus contriverint, nobis satis sit in medium adducere verba, quibus Irenæus ebionitas refellit, lib. III, cap. 19, ubi inter cetera hæc habet: *Ingrati existentes Verbo Dei, qui incarnatus est*

(1) Mirum est quot latratus in se excitaverit Petavii tribus recensitis capitibus; ut enim omittam Clericum, Jurieu, Faydit, qui summum virum ac acerrimum socinianorum impugnatorem socinianis accensent, Bullus in *Præf. ad defensionem fidei Nicænæ* eum acriter insectatur et omnigena hæretico homine digna somnia sibi fingit. Attamen summum virum Franc. Oudinus, Petrus Lazzeri, Bossuetus in *Admonitione ad Protestantes* prima num. 28, Maran in opere sæpe a nobis citato, *De divinit. D. N. J. C.*, P. Raymundus Adams in *Florentino Doctorum hominum diario*, tom. v, part. 3, art. 7, pag. 112 et seqq. alique non pauci ab omni suspicionis labe vindicantur. Sed ante hos omnes apologiam suam Petavii ipse conexit in eruditissima præfatione, in qua totius antiquitatis patres illustravit, ostenditque unam semper vixisse catholicam apud patres antenicanos sententiam; et ex ea, qui post eum scripserunt, Bullo ipso non excepto Petavii insectatore, potiora documenta sua desumpserunt. Sed digna est quæ legatur Petavianæ doctrinæ apologia, quam doctissimus P. Zaccaria premisit libris de Trinitate, in editione veneta, notis ab ipso illustrata an. 1757. Certe B. Card. Thomasius ita suscipiebat aurea scripta Petavii, ut profiteretur se unica eorum pagella magis erudiri, quam si spissa multorum volumina diurna ac etiam nocturna manu versaret, ut refert cl. P. Vezziosius, clericus regul., in *notis ad primum vol. operum card. Thomasii*, pag. 155. Me dies deficeret, si omnia vellem eruditorum ac doctorum hominum testimonia adferre, certatim extollentium Petavii nomen, non solum ex catholicis, sed et ex ipsis protestantibus, qui unanimiter eum vocant virum incomparabilem ac de theologia patrum optime meritum. Horum specimen vide sis in edit. cit. Zaccariæ vol. 1, part. xxi.

propter ipsos. Propter hoc enim Verbum Dei homo, et qui Filius Dei est filius hominis factus est commixtus Verbo Dei (1).

Hinc patres Nicæni ad arguendos arianos impietatis eos provocant ad perpetuam et constantem ecclesiæ patrum traditionem. Sed de Whitby, patrum contemptore et irrisore, consulatur Feller *Dictionarium historicum*.

III. Inst. Atqui non in sola loquendi ratione, sed in ratione præterea sentiendi patres antenicanæ discrepabant ab hoc dogmate 1. enim alii docuerunt Dei Filium seu Verbum, non ab æterno, sed ante res ceteras fuisse prolatum vel genitum, ut Deus eo tanquam administro ad res condendas uteretur; ut Tertullianus, lib. *Contra Praxeam*; Theophilus Antiochenus, lib. II, n. 19; Tatianus in *Orat. contra Græcos*, n. 5; Athenagoras in *Apolog.* n. 10; Hippolytus, lib. *De antichristo*, n. 30. Alii 2. docuerunt Filium etiam quoad naturam divinam esse Patri inferiorem; ita diserte Hippolytus, qui ibid. n. 15, tradit Verbum non fuisse perfecte Filium nisi post incarnationem, et Tertull. libro citato, cap. IX, Filium modulum dici divinæ substantiæ, cujus plenitudo in solo Patre est, et Filium proprie factum esse docet, nec Deum semper fuisse Patrem, tum cap. XII, tum in lib. *Contra Hermogenem*; quibus in hac sententia præiverant Ignatius, Justinus, Irenæus. 3. Alii solum Filium a prophetis visum docent, eo quod nec invisibilis ut Pater, nec immensus sit; ita rursum Justinus, Theophilus, Tertullianus. Quæ quidem omnia aliaque his affinia satis ostendunt patres antenicanos longissime abfuisse a novitate inducta per concilii Nicæni patres, quæ vel ex eo deprehenditur, quod 4. nonnisi post altercationes plurimas ipsi, ut refert Eusebius, *De vita Constantini*, lib. III, cap. 13, in eandem demum sententiam convenierint. Ergo 5. merito concludit Jurieu, Arii doctrinam *omnium theologiam, nemine excepto, ante Nicænam synodum fuisse*.

Resp. *Neg. antec.* Ad 1. *D.* Et hæc dixerunt de sola generatione, seu verius de sola Verbi manifestatione *ad extra*, C. de generatione *ad intra* et proprie dicta *N.* Ut vero distinctio intelligatur, hæc præ oculis principia ex veterum theologia habenda sunt: 1. Existentia Verbi coæterna Patri; 2. Verbi ipsius manifestatio in rerum creatione, quæ Verbo tribuitur (2); 3. Verbi ipsius manifestatio in carne, cum scilicet homo factum est et habitavit in nobis. Primam aliquando supponunt, cum de alterutra vel de utraque posteriori manifestatione loquuntur, tametsi utramque comparare videntur quasi ad hanc tantum contrahant ipsam Verbi existentiam. Atque hinc etiam est quod, in alterutra ex hisce manifestationibus hærentes, Verbum interdum exhibere videntur quasi ita inexistent, ut neque a Patre distinguatur.

Talem esse mentem Tertulliani patet ex iis, quæ

(1) Καὶ ἀχαριστοῦντας τῷ ὑπὲρ αὐτῶν σαρκωθέντι λόγῳ τοῦ Θεοῦ· εἰς τοῦτο γὰρ ὁ λόγος ἀνθρώπος... ἵνα ὁ ἀνθρώπος τὸν λόγον χωρήσας. Sed præstat integrum caput legere. (2) Rationalistæ rerum creationem, prout in Scripturis traditur, mythum esse autumant.

scribit *Contra Praxeam*, ut enim cap. VIII : Sermo (seu Verbum) et in Patre semper, sicut dicit : Ego in Patre, et apud Deum semper, sicut scriptum est : Et sermo erat apud Deum ; et nunquam separatus a Patre, aut alius a Patre, quia Ego et Pater unum sumus. Quid ergo sibi voluit, dum cap. VII dixit tunc genitum perfecte Filium, cum dixit Deus : Fiat lux, nisi tunc externe manifestatum? Athenagoræ præterea, Tatiani, Tertulliani, Theophili et Hippolyti hanc fuisse mentem explicat ipse Hippolytus, *Contra hæres. Noëti*, cap. 10, dicens, quod ante mundi constitutionem nihil erat præter ipsum (Deum), ipse solus multus erat, nec erat sine ratione (τῷ λόγῳ) sine sapientia, sine potentia, sine consilio ; omnia erant in eo, ipse erat omnia. Quando voluit et quomodo voluit, ostendit Verbum suum temporibus apud eum definitis, per quod omnia fecit.... quod Verbum cum in se haberet, essetque mundo creato inadspectabile, fecit adspèctabile, emittens priorem vocem, et lumen ex lumine generans (1). Adnotat porro Georg. Bullus, sect. VI, cap. 9, hanc secundam nativitatem metaphoricam, per operationem scilicet ad extra, prædicatam etiam ab Athanasio aliisque Patribus fuisse, qui tamen æternam naturalenque Verbi nativitatem propugnabant (2).

Ad 2. D. Ratione originis, C. ratione naturæ N. Hoc sensu Hippolytus alium docet esse Filium a Patre, non aliud ; statim enim subdit : Cum alium dico, non duos Deos dico, sed tanquam lumen ex lumine, aut aquam ex fonte, aut radium a sole. Eodem sensu Tertullianus, *Contra Praxeam*, cap. IX, totam substantiam Patri tribuit, Filium autem portionem Patris nominat ; portionis enim nomen pro derivatione vel emanatione, quam nos processionem dicimus, usurpat, quæ derivatio totius sit substantiæ in Filio. Nec enim ignorare poterat vir doctissimus, quod et rudes sciunt, divinam substantiam simplicissimam esse et indivisibilem, ex qua portio nulla rescindi possit, sed quæ aut tota communicetur aut nullo modo (3).

Eodem sensu intelligendi sunt Ignatius, Irenæus, Justinus alique, dum Filium vocant Patris administrum, Patris subditum dicunt, ejusque voluntati servientem, consilio ac voluntate Patris genitum ; quia nempe pater per ipsum omnia condidit, at quia non invite etsi necessario, summa tamen voluptate ipsum genuit, dum e contra creaturæ sola ipsius voluntate ex nihilo prodierunt. Sic Justinus alibi Filium secundam post Patrem potestatem appellat, id est, personam ; aliquando Patrem causam Filii dicit, id est principium. Ceterum et ipsi s. Athanasius, *Orat. III contra Arianos*, Hieronymus, *Apolog. 1 Cont. Ruf-*

finum, Augustinus, *Adversus Maximinum*, et Cyrillus Alex. *Dial. III. de Trin.* iisdem vocibus sæpe usi sunt ; quia scilicet totum quod habet Filius, accipit a Patre, et quia Patris ratio excellentiam quamdam exprimit, qua major aliquo modo sit Filio.

Ad 3. D. Solum Patrem invisibilem et immensum dixerunt, ratione nempe missionis ac derivationis ad extra, quam utique nullam habuit Pater C. ratione præstantioris naturæ N. Itaque non de derivatione ad intra, sed de sola derivatione ad extra sermonem habent patres citati, et præsertim Tertullianus, dum *Contra Praxeam*, cap. XIV, dicit : Patrem invisibilem pro plenitudine majestatis, visibilem vero Filium pro modulo derivationis ; quod solis similitudine explicat, quem nobis intueri non licet, radium autem ejus toleramus oculis pro temperatura portionis, quæ in terram inde porrigitur. Scilicet quidam veteres patres in ea fuerunt sententia, quod Deus, cum loqueretur prophetis et patriarchis, Filium suum miserit in ea humana figura, quam assumpturus erat in incarnatione. Ceterum privata hæc fuit veterum illorum opinio. Augustinus alique patres apud Petavium, *De Trin.* lib. VIII, cap. II, modo Patrem, modo Filium, modo Spiritum Sanctum, modo Trinitatem totam visam a prophetis in symbolis ac schematibus docent. Certe invisibilem et immensum etiam Filium dixerunt veteres, qui ne animo quidem comprehendere possit (1), ut ait auctor antiquissimus *Epistolæ ad Diognetum*, inter opera S. Justini (2) ; superius protulimus S. Irenæi in hanc sententiam testimonium.

Ad 4. D. Ex parte eusebianorum vel Arii fautorum, C. ex parte catholicorum N. In ea siquidem synodo Ario favebant Eusebius Nicomediensis, Theognis Nicææ, Maris Chalcedonis, Theonas Marmaricæ et Secundinus Ptolemæidis episcopi, viri subdoli, eloquentes, acuti, qui subtilitatibus suis turbare simplices ac minus eruditos poterant ; subdit tamen Eusebius, *De vita Constantini*, lib. III cap. XIV : Unius fidei consonantiam apud omnes obtinuisse.

Ad 5. Neg. Pessimam enim ac falsam ejusmodi Jurieu consequentiam prorsus evertit S. Athanasius, dum in opere de Synodi Nicænæ decretis, pag. 253, sic arianos alloquebatur : En igitur nos quidem demonstravimus istiusmodi sententiam (de Filii cum Patre consubstantialitate) a Patribus ad Patres quasi per manus esse traditam. Vos autem, o novi Judæi et Caiphæ discipuli, quos demum assertionum vestrarum Patres ostendere valetis ? Ne unum quidem ex prudentibus et cordatis nominare potestis ; cuncti vos avversantur, præter unum diabolum, qui solus hujus definitionis vobis auctor fuit (3).

IV. Inst. 1. Si ita est, qui igitur est factum, ut ariana doctrina totum fere orbem pervaserit ? Cur 2. in baptismi administratione nulla fiebat expressa divinitatis Filii et Spiritus Sancti mentio, ut patet ex

(1) *Bibl. Patrum Gallandi*, tom. II, pag. 460, edit. Venet.

(2) Quod quidem evincit tum ex ipso anathematismo symboli nicæni, epistolæ Imperatoris Constantini, S. Zenonis, ac præcipue, ut diximus, S. Athanasii. Verum cavendum est ab hujus auctoris lectione, juvenibus præsertim, quia ubique fere odium suum in ecclesiam catholicam patefacit.

(3) Bullus loc. cit. pag. 10, fuse exponit mentem Tertulliani, sed melius Maran, lib. IV, cap. 11 et 12.

(1) Verbum sanctum ac incomprehensibile.

(2) Hunc auctorem plures eruditi ipso Justino anteriorem ætate censent.

(3) Num. 27, edit. Maur.

compendiosa fidei professione, quam baptizandus emittere debebat: *Credo in Deum Patrem, Filium et Spiritum Sanctum*? Cur 3. denique ejusdem harum personarum divinitatis nulla mentio occurrit in symboli expositionibus apud Irenæum et Tertullianum?

Resp. ad 1. *Neg.* factum, quod falso supponitur; 1. Ariani enim proprie dicti semper pauci fuerunt; 2. ut se tegerent, formulas suas catholicæ fidei conformes, saltem in cortice litteræ, ediderunt; 3. populi alieni semper ab hac impietate fuerunt; 4. fraudibus interdum, ut mos est hæreticorum hominum, venenum ac subdole propinare, interdum vi et aperta violentia illud ingerere ariani moliti sunt; 5. fides nicæna, magno plausu ab omnibus catholicis ecclesiis excepta, triumphum cecinit.

Ad 2. *Neg.* pariter, quod nimia confidentia Episcopus obtrudit. Superius ex Celso rationem ostendimus, qua catechumeni instruerentur. Confirmatur responsio ex fidei professione emissa ab Eunuchio reginæ Candacis, antequam ad baptismum admitteretur, dicente: *Credo Filium Dei esse Jesum Christum*. Vix in tantulo verborum circuitu, quem nobis objicit Episcopus, clarius Filii et Spiritus Sancti divinitas exprimi potuit, accedente præsertim hujus formulæ expositione,

Ad 3. Nullam reperiri, ut ait Episcopus, apud Tertullianum et Irenæum divinitatis Christi mentionem, tam aperte falsum est, ut plane nesciam, inquit Bullus, quo judicio, qua fide quave conscientia illud tam fidenter affirmare potuerit. Sed ita est; nisi hæretici et increduli mentiantur, nihil proficiunt. Plura exempla dedimus.

II. Obj. Saltem Nicæna synodus vocem consecravit obscuram et ambiguam. 1. Vox enim ὁμοούσιος sponte sua non ad unitatem *numericam*, sed *specificam* refertur. Aristoteles vocat stellas ὁμοούσιους; homines ὁμοούσιοι sunt, quia ad eandem speciem pertinentes substantiæ. Quare 2. merito hanc vocem proscripserat, longe ante Nicænum concilium, synodus Antiochena, contra Paulum Samosatenum anno 269 vel 270 congregata. Dicendum propterea 3. patres Nicænos fuisse tritheismi labe infectos, ut patres alii non pauci per ea tempora. Ergo (1).

(1) Ita Clericus in *Epist. crit.* III. pag. 91. Qui exinde infert patres Nicænos fuisse tritheistas: *Credabant enim*, inquit (in notis ad illud Joannis: « Et hi tres unum sunt »), substantiæ unitatem, non numeri singularitatem, ut loquitur Tertullianus, hoc est, unicam esse specie substantiam Patris et Filii et Spiritus Sancti, sed numero triplicem; et vades tam iniqui judicii dat Petavium, Curcellæum, Cudworthum, etc. Eadem repetit pluribus in locis, præsertim tom. II, *Biblioth.* p. 507; tom. X, pag. 29, 30, 454, etc. Quem imitatus Gibbon in *Hist. casus Imperii Rom.*, loquens de voce *homousion*, spectat eam tanquam vocabulum mysteriosum, quod unusquisque ad suam exprimendam opinionem poterat contorquere; et ideo, inquit, illud admisit major pars episcoporum qui concilio Nicæno interfuerunt, quorum nonnulli Trinitatem nominalem tantum admittere visi sunt, alii vero, inter quos doctissimus Gregorius Nazianzenus, et intrepidus Athanasius tritheismo favebant, etc. Vid. cap. 21, pag. 22, tom. III, edit.

Resp. ad 1. *Neg.* in sensu, quo a Nicæna synodo usurpata fuit. Nam adeo explorata res erat, per vocem *consubstantialem* patres Nicænos intellexisse unitatem numericam, ut nullum lapidem non moverint ariani eorumque fautores, ut illos ab hac voce consecranda dimoverent; sed frustra, quia patres deprehenderunt aptissimam hanc vocem esse ad omnes versutias et fraudes eusebianorum præcavendas. Post Nicænam synodum nihil intentatum illi hæretici reliquerunt ad eam formulam supprimendam aliamque ipsis minus incommodam substituendam, ut patet ex tot formulis ab ipsis editis, atque ex ipso concilio

London. 1823. At 1. inique prorsus Clericus et Curcellæus Petavium inter patrocinatores suos recensent, quo, (ut loquitur Maran. lib. IV, cap. 29, n. 1), *nemo melius unitatem essentiae numericam ex græcis latinisque patribus demonstravit*. Sane Petavius, *De Trin.*, lib. IV, cap. 13. unicam esse numericam essentiam in tribus personis ex doctrina patrum quinque argumentis invictè demonstravit. Hæc apud Petavium Clericus legere debuit, præsertim cum ipse sub e mentio nomine Thomæ Alethini notulas apposerit Petaviano operi editionis Antverpiensis, quæ revera Amstelodami excusa est anno 1700, et ad loc. cit. not. 26, juxta præconceptam suam sententiam scripserit: « Ut hodierno more responderemus, unam rationem unitatis diceremus singularitatem unius numero essentiae; qua posita, ceteræ memoratu dignæ non sunt. Sed aliter olim philosophabantur. » Sed maluit Curcellæum sequi, qui in *Appendice ad suam dissertationem* accisum et detruncatum Petavii locum descripsit. Curcellæum et Clericum imitatus est Faydit in *Apol. system.* SS. PP. pag. 89. Num melius quidquam expectes ab iis, quos neque fides neque conscientia urget? 2. Quod attinet ad tritheismum patrum juxta Gibbonum aliosque ejusdem farinae homines, qui accusant potissimum de hoc errore s. Athanasium, ceteris prætermisissis, satis nobis sit iis opponere alium heroem, cujus auctoritatem ipsi recusare non possunt. Wegscheider enim § 89, in not. a, sic fidenter scribit: « Vocabulum ὁμοούσιος a Patribus Nicænis non eodem, quo postea ad normam doctrinæ orthodoxæ definitum est, sensu, hoc est, de *identitate* naturæ et substantiæ dictum fuisse, negari nequit (Miraminor intrepidi judicis definitivam sententiam): Patres Nicæni hac voce potius substantiam divinam omnino ὁμογενῆ et unitatem quamdam specificam, arctissimam quidem et perfectissimam, cujusmodi in nullis aliis ejusdem speciei naturis deprehenditur, significasse videntur, ita ut Patri et Filio singulas virtutes divinas, velut æternitatem, immutabilitatem, eodem sensu attribuerent, hoc tantum inter Patrem Filiumque discrimen statuentes, ut ille ἀγέννητος sit, hic ἐκ τῆς φύσεως τοῦ πατρὸς ab æterno genitus. Athanasius autem postea huic vocabulo, a Synodo Nicæna non accuratius definito, suam ipsius de Filio, τῷ λόγῳ, scilicet sapientia Dei ab æterno subsistente, sententiam substruxit, qua et ipse *unitatem Patris et Filii numericam, ἐνότητά καὶ ταυτότητα τῆς οὐσίας ὑπάρχον ἐν μόνῳ* unitatem et identitatem naturæ, Trinitatem in unitate, non ternionem quemdam, sed *trinitatem*, ab Augustino demum strictius finita indicabat... Qua trinitate accepta, ὁμοούσιος (consubstantialitatis) notio ad doctrinam orthodoxam accommodate sic constituitur, ut tres esse personas ἀποθθούς in una eademque essentia divina solo characterē hypostatico a se invicem distinguendas. » Juxta Clericum, Curcellæum, Gibbon, etc. Athanasius fuit coriphæus tritheistarum; juxta Wegscheider, Fuchs, Münscher, seu rationalistas idem Athanasius fuit auctor unitatis numericæ! Sed cfr. ipse Athanasius in libro *De decret. Nic. Syn.* n. 19. et 20, et apparebit quanta sit impiorum omnium impudentia.

Ariminensi. Catholicos per contemptum *homousianos* vocabant. Porro de voce obscura et ambigua vaferimi hæretici adeo solliciti minime fuissent.

Ad 2. *Neg.* Exploratum jam est apud melioris notæ criticos, supposititiā esse illam synodi Antiochenæ damnationem vocis *ὁμοούσιος*; quod patet 1. ex eo quod nonnisi post 90 annos a celebratione illius synodi a semiarianis in concilio Ancyrano anno 338 mentio hujus damnationis facta fuit; 2. ex silentio arianorum, quos profecto illa damnatio, si extitisset non potuisset latere; 3. ex silentio eruditissimi Eusebii Cæsariensis, addictissimi arianis, et cui semper illa vox displicuit; qui non solum tacet suppositam illam damnationem, sed ultro fatetur vocem illam ab antiquis patribus fuisse usurpatam, quemque constat eidem in conc. Nicæno subscripsisse; 4. ex eo quod ss. Athanasius, Hilarius, Basilius, decepti in hoc facto a semiarianis fatentur se acta illius synodi non vidisse (1); 5. ex accusatione data Dionysio Alex. apud Dionysium Rom. Pont. quod *Filium rem creatam nec Patri consubstantialē*, *ὁμοούσιον* diceret; 6. ex apologia s. Pamphili pro Origene paucis annis post illud decretum exarata, in qua ostendit Filium consubstantialē Patri; 7. ex eo quod in damnatione Pauli Samosatēni sæpius eadem voce utitur eadem synodus (2).

Ad 3. Resp. hanc non esse nisi infamem calumniam prolatam in illos sanctissimos patres a nostris unitariis, quibus patres Nicæni nimis odiosi sunt et invisi. Quod veteres ariani ne suspicati quidem sunt, id nunc rationalistæ, quibus in asserendo perfricta frons est, pro certo ac indubitato habent (3).

CAPUT IV.

DE DIVINITATE SPIRITUS SANCTI.

Divinitatem Spiritus Sancti præter obscuros nonnullos hæreticos quorum meminit s. Ignatius in *Epist. ad Trallianos*, directe impugnarunt macedoniani, sic dicti ab auctore sectæ Macedonio ariano constantinopolitano antistite intruso sub Imperatore Constantio. Hic docuit Spiritum Sanctum creaturam esse, ac proinde natura et dignitate Deo longe inferiorem. A pluribus synodis, tunc temporis celebratis, proscriptus ejusmodi error statim fuit, ac præsertim in œcumenica Constantinopolitana I., anno 381.

Sociniani ulterius progressi, inficiati sunt Spiritum Sanctum personam esse subsistentem; sed contendunt eo nomine non designari nisi Dei virtutem seu vim et efficaciam.

(1) Cfr. Maran, lib. iv, c. 29, § 2.

(2) Cfr. Maran, *Dissertat. sur les semi-ariens*, Paris 1722, nec non *Diss. de voce Homousion*, auct. P. Liberato Fassonio, congr. schol. piarum, Romæ 1753, quam suo *Thesaurō Theologico* inseruit P. Zaccaria, vol. iii, pag. 211.

(3) Cfr. Maran, lib. iv, cap. 30, ubi usque ad evidentiam ex publicis et notoriis factis evincit, numeralem essentiae unitatem a patribus Nicænis et subsequētibz propugnatam fuisse.

Rationalistæ eandem instaurarunt impietatem, ac nusquam in Scripturis hypostaseos veræ notionem Spiritui Sancto tribui contendunt (1).

Hi omnes in Spiritum s. blasphemi, reique propterea *æterni delicti*, communi, *pneumatomachorum* nomine censentur. Quibus armis dogma ss. Trinitatis ac divinitatis Verbi propugnāvimus, iisdem Spiritus Sancti divinitatem adversus eos defendere nunc aggredimur. Quum vero illa argumenta, quæ ex ss. Litteris et universa traditione promemus, non modo Spiritum Sanctum vere proprięque Deum esse evincant, sed et peculiarem hypostasim seu personam subsistentem, hinc postremum istud instar corollarii, prout nempe præstitimus de Verbo agentes, ex asserta ipsius divinitatis veritate deducemus. Sit itaque :

PROPOSITIO I.—*Spiritus Sanctus vere ac proprię Deus est, ut in primis ex Scripturis constat.*

Est hæc propositio de fide, prout ex omnibus fidei nostræ professionibus ac symbolis patefit.

Sic vero ejus veritatem ostendimus ex Sacris Litteris : Scripturæ Spiritui Sancto Dei nomen tribuunt ac divinas proprietates et operationes; ergo ex Scripturis Spiritus Sanctus verē ac proprię Deus est.

Ac primo quidem Dei nomen et appellationem Spiritui Sancto tribuunt Actus apost. V, 3, 4. Sic enim Petrus Ananiam objurgat : *Cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui Sancto?... Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Ille enim, cui mentitus est Ananias, Deus dicitur; atqui hic est Spiritus Sanctus; ergo Spiritus Sanctus Deus vocatur. Rursum Hebr. III, 7, ait Apostolus : *Quapropter sicut dicit Spiritus s. : Hodie si vocem ejus audieritis; hunc autem Spiritum S. versu 12 Deum vocat, dicens : Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis, discedendi a Deo vivo.* Ex quibus idem exurgit argumentum. Quod pariter conficitur ex Is. VI, 9, ubi Dominus Deus Sabaoth locutus esse dicitur : *Audite audientes, et nolite intelligere.* Atqui hæc verba tanquam prolata a Spiritu Sancto refert Apostolus, Act. ult. 25, dicens : *Quia bene Spiritus Sanctus locutus est per Isaiam... dicens : vade ad populum istum, etc.* Ergo ex Apostolo idem est Dominus Sabaoth ac Spiritus Sanctus. Idem præterea Apostolus I Cor. III, 16, fideles templum Dei vocat : *Nescitis, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis?* ac postea (Ibid. VI, 19) eosdem Spiritus Sancti templum esse confirmat, dicens : *An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti?* Deum propterea Spiritum Sanctum expresse nominat hic et alibi passim.

(1) Henke, lib. 1, pag. 104 et seq.; Ammon, *Bibl. Theol.* pag. 252 et seqq.; Ei, *Summa Theol. Christ.* p. 92 et seq.; Schmid, *Die Christl. Religion als Wissenschaft*, seu *Christiana religio tanquam scientia*, Jenæ 1797, p. 317 et seqq.; Löffler *an Souverain über den Platonismus*, etc., seu, Löffler *ad Souverain, de Platonismo Ecclesiæ Patrum*, pag. 426 et seqq. apud Weisch.

2. Nec solum nomen, sed et proprietates, quæ uni Deo competunt, passim Scripturæ Spiritui Sancto tribuunt. Cujusmodi sunt *omniscientia*, I Cor. II, 10 et seqq.: *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei... quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei*; et Joan. XVI, 13: *Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*; item *omnipræsentia* Sap. I, 7: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*, et Psalm. CXXXVIII, 7; *Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? Omnipotentia*, Psal. XXXII, 6: *Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum*; ac Luc. I, 35, *Virtus Altissimi dicitur*; nec non *vivificandi vim*, Rom. VIII, 11, *Apostolus ei tribuit*, scribens: *Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis habitat in vobis... vivificabit et mortalia corpora vestra*.

3. Scripturæ Spiritui Sancto tribuunt præterea operationem et efficientiam divinam. Talis est *inspiratio prophetarum* I Pet. I, 11, qui futura prænuunciarunt, prout significavit eis *Spiritus Christi*; ac rursum II Pet. I, 21: *Spiritu Sancto inspirante locuti sunt sancti Dei homines*; *Creatio et rerum conservatio*, Psal. CIII, 30: *Emittes Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ*; *Operatio miraculorum*, Matth. XII, 28: *In Spiritu Dei ejicio demones*, et I Cor. XII, 4; *Opera gratiæ*, cujusmodi sunt *Christi conceptio*, Luc. I, 35; *Unctio et missio*, Is. LXI, 4; *Peccatorum remissio et regeneratio*, I Cor. VI, 11; *Regimen Ecclesiæ*, Act. XIII, 2; *Collatio donorum*, I Cor. XII, 4: *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus. Divisiones ministrationum sunt, idem vero Dominus, et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus*; *Sanctificatio*, II. Thess. II, 12, et I Pet. I, 2; *Diffusio charitatis*; Rom. V, 5; *Resurrectio mortuorum*, Rom. VIII, 11.

4. Idem cultus et honor tribuitur Spiritui Sancto qui Patri et Filio; ut patet ex forma baptismi, de qua superius diximus; et rursum II Cor. XIII, 13, sic Apostolus tres personas conjungit dicens: *Gratia D. N. J. C. et charitas Dei et communicatio Sancti Spiritus sit cum omnibus vobis*.

5. Ita Spiritus S. Filio comparatur, ut dicatur (Joan. XIV, 16) *alius Paraclitus*, per comparationem ad Christum; eadem origo divina ipsi adscribitur, ibid. XVI, 26, vocante eum Christo *Spiritum veritatis, qui a Patre procedit*; eadem ratione ac de Filio dicitur, quod *exierit a Deo*.

Ex quibus omnibus sic instruimus argumentum: Ille vere et proprie Deus dicendus est, cui Dei appellatio divina, divinæ operationes, divinus cultus, honor et dignitas, divina demum processio et origo tribuuntur; atqui ex dictis talis est Spiritus Sanctus juxta Scripturas; ergo.

Rursum: Ille non sola vis, attributum et efficientia, sed vera hypostasis seu persona subsistens dicendus est, qui perhibetur vivens et operans eadem ratione ac illæ personæ quibus comparatur; quique mitti perhibetur, et alius dicitur, et dicitur procedere, perinde ac Filius Dei, qui certe est persona

subsistens; atqui ex demonstratis talis est Spiritus Sanctus; ergo Spiritus Sanctus et Deus et divina peculiaris subsistens persona est.

DIFFICULTATES.

1. Obj. 1. Nusquam substantia quædam corporea, scilicet *materialis*, hujus Spiritus divini commemoratur; 2. neque modus, quo procedat a Deo, ostenditur. Quod si 3. prædicata divina Spiritui Sancto tribuuntur, recte id sit, quatenus vel ipse Deus hoc Spiritus Sancti nomine significatur (Joan. IV, 24 et seqq. I Cor. III, 16; XII, 6-11), vel 4. vis quædam Dei in animis hominum efficax, quæ pro rudioris ævi ingenio ac dicendi genere tanquam peculiaris natura a Deo procedens cogitatur, ideoque proprietatibus divinis potest ornari. Attamen 5. in ipsis libris sacris nec veræ hypostaseos nec processus a Filio notio satis perspicue declaratur. (1). Ergo.

Resp. ad 1. D. Id est, *subsistens*, N. alio sensu C. Toties enim in Scripturis substantia proprie dicta et subsistens Spiritus Sanctus prædicatur, quoties Deus dicitur vivens et operans, et distinguitur expresse a persona Patris et Filii; quod sit, ubi a Patre procedere dicitur ac mitti, item accipere de eo quod est Filii, ut Joan. XVI, 15, et inferius expendemus, item ubi mittitur a Filio, ibid. XV, 26. Tum Luc. III, 22: *Et descendit Spiritus S. corporali specie sicut columba in ipsum (Christum), et vox de cælo facta est: Tu es Filius meus dilectus*; quibus verbis tres personæ subsistentes et distinctæ commemorantur. Quod pariter constat ex I Joan. V, 7, juxta superius demonstrata cap. II, prop. II, (2). Falsum igitur est, quod assumunt adversarii.

Ad 2 *Trans. et neg. cons.* Ex eo enim, quod modus alienius rei expresse non tradatur, concludi nequit non existere rem ipsam. Modum ignoramus, quo anima agat in corpus, et vicissim; ergo non existit

(1) Wegsch. § 86.

(2) Ut specimen sumant lectores exegeseos neotericorum biblicorum protestantium, placet hic subijcere, quæ in cap. 3. s. Matth. v. 17, adnotavit Georg. Rosenmüller ad illa verba: « Et ecce vox e cælo, etc. sæpe, *inquit*, est tonitru, Ps. xxix, 3 et seqq.; XVIII, 14, et sic *φωνή* legitur etiam Apocal. vi, 1, Hebræi autem æque ac Græci et Romani fulmina et tonitrua annumerabant signis præsentis Dei et prodigiis divinitus factis, quorum significationem ex rerum circumstantiis dijudicabant. Vid. 4 Reg. VIII, 10; XVIII, 38, 39; Ovid. Fastorum IV, 834; Virgil. Æneid. II, 695. Tonitru igitur Joanni erat publica declaratio Dei Jesum esse Messiam... Sed illa illia vocis (vox de cælo *φωνή ἐκ τῶν οὐρανῶν*) plerumque nihil aliud fuit quam vox aut echo temere aliunde auribus illapsa, ex qua, divina ei origine adscripta, auguria captarunt homines superstitiosi, vel etiam vox hominum aliorum, quam omnis loco arripuerunt, et in rem suam interpretati sunt. » Ex his patet nihil aliud intervenisse in baptismo Christi quam tonitru et ignea species, ut in versu præcedenti exponit, ex quibus Joannes Baptista ac reliqui præsentis omen sumpserunt de Jesu Messia, etc. Si hoc non sit verbum Dei pervertere, quid sit nescio.

anima? digna rationalistarum dialecticæ consecutio.

Ad 3. *D.* Ratione naturæ, *C.* ratione personæ, quatenus scilicet Pater antonomastice Spiritus vel Spiritus Sanctus dicatur *N.* Nuspiam enim Pater, prout persona peculiaris est a reliquis distincta, Spiritus, multo minus Spiritus Sanctus vocatur. Primus autem locus (Joan. IV, 24), qui nobis objicitur: *Spiritus est Deus*, refertur, ut patet, ad divinam naturam in concreto; reliqua autem duo de Spiritu Sancto sunt, qui Deus dicitur et donorum auctor et distributor. Dicitur enim *idem Deus, idem Spiritus, dividens prout vult*.

Ad 4. *Dist. antec.* A Spiritu *S.* immissa seu producta, *C.* exclusa Spiritus Sancti persona *N.* Spiritus Sancti persona cum ipsius operationibus ac donis seu effectibus confundi nequit, prout unitarii ac rationalistæ passim faciunt. Falsum præterea est a rationalistæ ingenio (nondum a rationalistis exculito) tanquam peculiarem naturam (catholici dicunt *personam*) procedentem a Deo excogitatam esse; sed a Christo ipso, ut vidimus, et sacris scriptoribus originem habet dogma istud.

Ad 5. *Neg.* Contrarium enim ostendimus, et clarius adhuc fiet ex iis, quæ adversus græcos disse-remus.

I. Inst. Spiritus Sancti in columbæ specie apparitionem non esse nisi mythum inde patet, quod 1. fieri nullo modo possit, ut natura infinita finitæ speciem et formam induat, et ut Deus corpore qualicumque in oculos sensusque incurrat, id quod in *N. T.* libris diserte negatur (Joan. I, 18; I Tim. VI, 16). Sic 2. narratio, quæ Act. Apost. II, 1 et seqq. legitur de dono peregrinis linguis loquendi, primum apostolis tributo, conferre licet cum mytho de confusione linguarum, qui Gen. XI, 1 et seqq. exponitur (1). 3. *Cultus* autem *divinus*, qui Spiritui Sancto tribui dicitur, non innitur nisi argumentis dubiis ex Matth. XXVIII, 19; II Cor. XIII, 13; Rom. IX, 4, petitis; ergo ex his nihil confici potest ad adstruendam peculiarem Spiritus Sancti hypostasim, ejusque divinitatem.

Resp. Neg. A. Ad 1. prob. *Neg.* pariter, nihil enim vetat quominus natura infinita finitæ speciem et formam induat. Tunc solum haberetur repugnantia, si diceretur natura infinita simul finita esse; minime vero si dicatur hæc infinita natura seu Deus adsciscere speciem et formam naturæ finitæ, sive realem, ut factum est in incarnatione, sive symbolicam, ut ex veterum patrum sententia factum legitur in tot apparitionibus, quas exhibet *V. T.*, et per quas utique Deus potest in oculos sensusque incurrare. Ast hoc non arridet rationalistis. Quid inde? Insanientes corrigere supervacaneum est. Responsioni autem non repugnant objecta Scripturarum loca, in quibus dicitur: *Deum nemo vidit unquam; quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest*; quæ intelligi debent de natura divina, prout in se est, non autem prout ap-

paret in assumpta specie, vel forma, sive reali sive symbolica.

Ad 2. *Neg.* Jam alias adnotavimus hoc mythorum inventum non esse nisi somnium rationalistarum ad eludendam Scripturarum auctoritatem in iis omnibus, quæ naturæ vires excedunt, quæque ipsi detrectant admittere. Quis ferat mythum dici factum illud, quo commota est universorum Solymorum civitas, ac multa hominum millia Christi fidem amplexa sunt; quod repetitur Act. X, 44, in Cornelio ejusque familia; et ibid. XIX, 6; insuper de dono loquendi linguis peregrinis disserit Apostolus I Cor. XIV, tanquam de re notissima atque inter primos fideles communi. In hypothesi adversariorum Scriptura inscribi deberet *mythologia sacra*.

Ad 3. *Neg.* Ea enim argumenta ad hæc usque tempora pro certis habita sunt. Quotiescumque rationalistæ nesciunt argumentis catholicorum respondere, ea vocant dubia; nec talis dubii aliquam rationem afferunt.

II. Inst. 1. Eodem jure, quo ex locis Joannis alium Paraclitum pollicentibus personæ notionem exsculpunt veteres, postulari poterat, ut vere novum quemdam post Jesum doctorem, qualis ipse Jesus, prodiisse atque in susceptum ab Jesu opus successisse probarent (1). Verum 2. ejusmodi personam apostoli neque expectarunt, neque ipsi adfuisse unquam professi sunt; quippe 3. Spiritum illum in alia quadam natura, sive Deo, sive Christo, sive homine, versantem et operantem plerumque inducunt, quemadmodum mortem (Rom. V, 12; Jac. I, 15), peccatum (Rom. VI, 12 et seqq.; VII, 14 et seqq.), legem (Rom. VII, 23; Gal. III, 24) et Scripturam Sacram (Gal. III, 8) personæ forma induunt, nec usquam tanquam naturam quamdam individuam exhibent. Ergo.

Resp. ad 1. D. Si Jesus alium hunc Paraclitum pollicitus esset visibilem ac sibi similem in natura assumpta, *C.* si tota orationis ejus series invisibilem ac in propria divina natura subsistentem eum indicabat *N.* Omnes vero notæ, quibus Christus promissum Paraclitum designavit, tales sunt, ut decipi apostoli non potuerint circa modum, quo esset ipsis ille alius Paraclitus adfuturus. Nam Joan. XIV, 17, eum vocat Spiritum veritatis, *quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum; vos autem cognoscetis eum quia apud vos manebit, et in vobis erit*. Sicut et de Patre suo et de se dixit, v. 23: *Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum (justum) faciemus*; et ibid. XIV, 26: *Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me*; et rursus Act. I, 4 et seqq. iis characteribus Spiritum Sanctum, in quo baptizari debebant, exposuit, ut ne suspicarentur quidem Apostoli, se vi-suros veluti alterum Jesum promissum sibi Paraclitum. Qui igitur vocatur Spiritus veritatis, qui venturus

(1) Ibidem.

(1) Ita Henke, *Lin. fid. christ.*, pag. 406.

esset ad apostolos, et cum iis eorumque successoribus mansurus in aeternum ea ratione, qua Pater et Filius habitaturi erant in anima iusti, non poterat ab apostolis expectari ut persona adspectabilis atque ut alter Jesus; atqui talis est alius Paraclitus a se distinctus, quem ipsis pollicitus est Christus; ergo immerito rationalistæ asserunt, a veteribus postulari potuisse, quod non est nisi ipsorum rationis figmentum. Addo veteres etiam ex traditione scire potuisse ejusmodi esset promissus ille Paraclitus.

Ad 2. *D.* In sensu adversariorum, *C.* alio sensu *N.* Acta apostolorum nobis eos exhibent expectantes sibi promissura Spiritum S., et apostolum Petrum pro concione exposuisse quid acceperint; et rursum cap. XI, 15, et alibi passim. Mentuntur propterea rationalistæ, dum talia obtrudunt.

Ad 3. *Neg.* Etsi enim frequenter Apostolus delectetur ejusmodi prosopopœiis, ex subjecta materia figura facile intelligitur; at eum per prosopopœiam designasse pariter Spiritum S. nunquam evincit adversarii. Talia enim in Scripturis occurrunt, quæ illam omnino excludant, ut ex dictis constat.

III. Inst. 1. Ipsa appellatio *Spiritus Dei*, *Spiritus Christi*, quæ passim in Scripturis Spiritui S. tribuitur, ostendit peculiarem personam eum non esse, prout non est persona spiritus hominis, qui in ipso est, nec ab eo distinguitur. 2. Baptizatur præterea in Spiritu S.; at ille in quo baptizatur, persona esse non potest, siquidem baptizatur pariter in aqua. Addatur 3. Spiritum S. sæpe dici Dei donum; et 4. in multos effusum, ut die Pentecostes (Act. II). Rursum 5. Spiritus S. mentibus quasi inhærens excitari perhibetur (Ps. L, 13, 14; Is. LXIII, 10, 11); sic pariter homini cuidam tribuitur et auferitur vel mediorum externorum ope (I Reg. X, 6, 11; XVI, 14) v. g. unguento (ibid. XVI, 13; Jud. XV, 14; XVI, 20); et quasi particule ejusdem ab uno viro, qui eo imbutus est, ad alios multos transferuntur (Num. XI, 17, 25). Quæ quidem aliaque his similia personæ subsistenti convenire non possunt. Ergo.

Resp. ad 1. *D.* Si hæc denominatio referretur ad essentiam seu essentiam partem, ejus Spiritus dicitur, *C.* si ad personam, et quidem relative ac notionaliter *N.* Hinc patet discrimen quod intercedit inter hanc denominationem, quando usurpatur de homine, et quando usurpatur de Persona divina. De homine vox spiritus non potest sumi nisi quoad ipsius partem essentialem; at quoad Deum si sumatur relative, non potest accipi nisi de Persona; contra vero si absolute accipiatur, denotat ipsam divinam essentiam seu naturam. Ex subjecta proinde materia dignosci debet, quando vox *spiritus* relative, quando vero absolute accipiatur, tum etiam quando pro essentia aut parte essentiali, quando autem pro persona. Quod si Apostolus (I Cor. II, 11) comparare videtur Spiritum, qui in Deo est, cum Spiritu, qui est in homine, liquet ex contextu comparisonem referri ad modum cognoscendi, non autem ad modum subsistendi, eo magis quod in divinis præsertim una persona in alte-

ra esse possit juxta illud Christi dictum Joan. X, 38: *Pater in me est, et Ego in Patre.*

Ad 2. *D.* Improprie, *C.* proprie *N.* Dicimur autem baptizari in Spiritu S., sicut dicimur baptizari in Christo, qui utique persona est, ipsis latentibus unitariis; improprie tamen, nempe in virtute Christi ut causæ meritorie justificationis, quam per baptismum adipiscimur; in virtute autem Spiritus S. ut causæ efficientis ejusdem justificationis et baptizatur in aqua ut causa instrumentali.

Ad 3. *D.* Donum Dei personale et subsistens, *C.* accidentale *N.* Eadem scilicet ratione Spiritus S. interdum in Scripturis sic vocatur, qua ipse Filius pariter donum Dei dicitur; ut Joan. III, 16: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret*, et alibi passim; quatenus Deus ex sua in nos gratuita misericordia Spiritum S. misit, prout miserat Filium.

Ad 4. *D.* Effusum novo effectum in apostolos atque credentes, *C.* divisum *N.* Sed idem potius Spiritus est, qui dona sua dividit singulis, prout vult, ut dicitur I Cor. XII, 11; ideoque active, non passive effunditur Spiritus S., quemadmodum dicimur Christum induere, aliaque ejusmodi.

Ad 5. *D.* Excitari perhibetur in suis effectibus seu in gratia, *C.* in se *N.* Eadem ratione dicitur tribui et auferri. Falsum vero est ac purum putidumque mendacium mediorum externorum ope id fieri, neque id asserunt loca ab adversario citata; quod si I Reg. XVI, 13, Samuel cornu olei inungit David in regem, non dicitur tamen ope unguenti directum esse Spiritum Domini in David, quod de suo adjecit rationalista; sed tantum refertur, quod, uncto David in regem, Spiritus Domini directus in eum sit et recesserit a Saül, quod intelligendum est de speciali Dei benevolentia et dilectione. Multo minus id dicitur in aliis locis ab adversario nostro adductis, in quibus nec syllaba est de unguento aliisve mediis externis (1).

II. Obj. Dato etiam Spiritum S. esse personam subsistentem, non sequitur inde ipsum Deum esse. Nam 1. nusquam expresse in Scripturis *Deus* appellatur; nusquam 2. adorandus vel invocandus proponitur. 3. Dei dona et beneficia enumerans Apostolus I Cor. VIII, 6, ea Patri ac Filio tribuit, nulla injecta de Spiritu S. mentione; quem 4. vel primi Christi fideles penitus ignorabant (Act. XIX, 2). Siquidem a Paulo duodecim discipuli interrogati, num Spiritum S. acceperint credentes, responderunt: *Sed neque, si Spiritus S. est, audivimus.* Quin potius 5. a Filio non obscure factus perhibetur illis verbis (Joan. I, 3): *Omnia per ipsum facta sunt.* Ergo.

Resp. *neg. ant.* Ad 1. probationem, Resp. 1. Etsi expresse diceretur Deus, num putandum esset unitarios in eum fore credituros? Non puto. Verbum seu Filius Dei sapissime, ut vidimus expresse *Deus*, et *verus Deus*, et *magnus Deus*, et *super omnia Deus* vocatur, num propterea credunt in ejus divinitatem?

(1) Habes novum specimen malæ fidei rationalistarum, dum adeo aperte mentiri non verentur.

Eadem ratione se gerent relate ad Spiritum S., si expresse, ut ipsi contendunt, Deus in Scripturis ipse vocaretur, cum non Scripturæ sed sibi tantum fidem adhibeant.

Resp. 2. *Neg.* Nam expresse Spiritus S. Deus dicitur in iis omnibus locis, quæ in probationibus adduximus.

Ad 2. *Neg.* Nam in forma baptismi vera invocatio et cultus Spiritus Sancti præscribitur; item cum Apostolus II Cor. XIII, 13, scribit: *Gratia D. N. J. C. et charitas Dei et communicatio Sancti Spiritus sit cum omnibus vobis* (1).

Ad 3. *D.* Ut excludatur Spiritus S., *N.* ex peculiari causa *Tr.* Nec enim, quando una vel altera nominatur persona, alia excluditur, ut sæpe fit in Scripturis: alioquin e censu divinarum personarum Pater ipse esset excludendus, quod adversarii profecto non admittunt. Ceterum idem Apostolus, tum alibi, tum præsertim ibid. XII, divina charismata Spiritui S. tribuit.

Ad 4. *D.* Solo baptismo Joannis tincti, *C.* baptismo Christi *N.* Porro ipsis judæis ignotum non fuisse Spiritum S. patet ex pluribus locis *N. T.*, in quibus de Spiritu S. sermo est tanquam de re notissima. Luc. enim I, 35, Angelus sic Mariam Virginem affatur: *Spiritus Sanctus superveniet in te*; v. 15 pariter dicit idem Angelus Zachariæ: *Spiritu Sancto replebitur*, etc. Sic Matth. I, 20, dicitur Joseph: *Quod in ea natum est, de Spiritu Sancto est*; ut alia omittam.

Ad 5. *Neg.* Etenim post allata verba subdit Evangelista: *Et sine ipso factum est nihil, quod factum est*; itaque omnia per Verbum facta sunt, quæ nempe facta sunt. At Spiritus Sanctus non est factus, sed a Patre procedit, ut dicitur Joan. XV, 26, et a Filio accipit, ibid. XVI, 14.

I. Inst. Quæ in Scripturis Spiritui S. tribuuntur, Deo convenire non possunt. Talis 1. est oratio, de qua Apostolus Rom. VIII, 26: *Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*. Nec 2. dici potest *efficienter* id præstare, quatenus nos postulare faciat; nam tunc æque Patri ac Filio adscriberetur huiusmodi efficientia, quæ utpote actio ad extra communis est tribus Personis. 3. Negatur ipsi scientia, dicente Christo (Joan. XVI, 13): *Non loquetur a semetipso, sed quæcumque audiet loquetur*. 4. In eadem sententiam Apostolus (I Cor. II, 10) inquit: *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei*; jam vero scrutari est inquirere in aliquam rem, quæ perfecte non agnoscitur, quod de divina scientia dici non potest. Hinc 5. est, quod ab hac scrutatione reliquæ Personæ excludantur. 6. Demum idem Apostolus (ibid. XIV, 32) universim pronuntiat: *Spiritus Prophetarum Prophetis subjecti sunt*. Spiritus autem prophetarum ipse Spi-

ritus Sanctus est, qui propterea Deus esse non potest; ergo.

Resp. *Neg. ant.* Ad 1. *D.* Quæ sit oratio *improprie*, ut dicitur, et *efficienter*, *C.* *proprie et formaliter N.* Responsio patet ex contextu: *Spiritus*, inquit Apostolus, *adjuvat infirmitatem nostram*; nam, quid oremus sicut oportet, nescimus, sed ipse Spiritus postulat (id est postulare nos facit) *gemitibus inenarrabilibus* (1). Cfr. Matth. X, 20.

Ad 2. *D. seq.* Per se, *C.* per *appropriationem N.* Nempe ea ratione tribuuntur Spiritui Sancto gratia aliaque subsidia omnia, quæ ad nostram sanctificationem conferunt qua Patri opera omnipotentia, Filio quæ ad sapientiam spectant, etsi hæc omnia totius Trinitatis per se atque absolute propria sint.

Ad 3. *Neg.* vel *D.* Scientiam mutuatur a Filio, quia ab eodem æque ac a Patre habet essentiam per processionem ab utroque, ut inferius ostendemus, *C.* ipsi *proprie* dicta scientia negatur *N.*

Ad 4. *D.* Scrutari interdum idem est ac inquirere, *C.* semper et in sensu Apostoli *N.* Idem enim hic valet *scrutari* ac plene perfecteque cognoscere, ut de Deo usurpatur Psal. VII, 10, dum dicitur: *Scrutans corda et renes Deus*, et alibi passim. Et sane, nonne ipsi unitarii hæc verba exponunt de Deo ipso, cui imperfecta scientia convenire nullatenus potest?

Ad 5. *Neg.* Sed, ut contextus postulat, creatæ intelligentiæ solum excluduntur.

Ad 6. *D.* Prout in prophetis est, *C.* prout est in se *N.* Spiritus autem prophetarum subjectos esse dicit Apostolus ob deceptionis periculum; cum fieri facile possit, ut quis falso putet se moveri a Spiritu Sancto, vel etiam fingat se Spiritu Sancto moveri, ac proinde fallatur et fallat. Quare apostolus Joannes I Ep. IV, 4: *Charissimi, scribit, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint*.

I. Inst. 1. Spiritus sanctus non est vox relativa. Deinde 2. vel genitus est vel ingenitus; si genitus, Filius est; si ingenitus, Pater. Rursum 3. si a Patre procedit sicut et Filius, fratres igitur erunt Filius et Spiritus S.; quod si procedat per Filium, Pater avus ipsius erit, quæ omnia absurda sunt. Sic veteres pneumatomachi apud s. Athanasium (2).

Resp. ad 1. *D.* Per se, *Tr.* (3) relative non usurpatur *N.* Ad 2. vero respondeo, Spiritum Sanctum nec genitum, nec ingenitum esse, sed procedere, ut fidei formulæ et Scripturæ nos docent. Ad 3. dico, ipsum procedere a Patre et Filio tanquam ab unico principio, ut ostendemus. Sicque evanescent frigida ejusmodi cavillationes, in quibus diu immorari nefas puto.

PROPOSITIO II. — *Spiritum Sanctum vere ac proprie Deum esse ex sensu ecclesiæ traditionali confirmatur.*

Iis omnibus suppositis, quæ ex traditione attulimus ad veritatem adstruendam Trinitatis personarum,

(1) Vide S. August. Ep. xcvi, alias cv.

(2) *Epist. 1 ad Serapionem.*

(3) S. Th. p. 1, q. 36, art. 1.

(1) Quum ista testimonia ab adversariis inter dubia numerentur, argumentum est apertissimum, validissima hæc esse, nec illos habere quidpiam ad illorum vim eiudendam.

quæque pro persona divina Spiritus Sancti pariter militant, addere placet peculiaria documenta, quæ tertiam hanc divinæ Trinitatis personam propius attingunt.

Ac. 1. quidem Spiritum Sanctum tanquam peculiarem personam, eamque divinam ac subsistentem exhibent patres apostolici; atque inter ceteros Hermas, seu vetus auctor libri dicti *Pastoris*, qui floruit sub finem sæculi I, vel sub initium sæculi II, qui lib. III, cap. V, ubi Angelus explanat parabolam Patrisfamilias, de qua supra egimus, aperte distinguit Spiritum Sanctum a Patre et Filio, dicens: *Orbem terrarum fundus ille significat, qui in similitudinem est positus. Dominus autem fundi demonstratur esse is, qui creavit cuncta... Filius autem (fundi) Spiritus Sanctus est. Servus vero ille Filius Dei est* (1); et infra: *Quare autem Dominus in consilio adhibuerit Filium (fundi, id est Spiritum Sanctum) de hæreditate et bonos angelos? Quia nuncius audit Spiritum Sanctum, qui infusus est omnium primus in corpore, in quo habitaret Deus.* Ex quibus habemus 1. Spiritum Sanctum apertissime distingui a Patre (secus ac placet socinianis et rationalistis), a quo in consilium adsciscitur; 2. Spiritum Sanctum ejusdem esse naturæ cum Patre, eo ipso quod dicatur *Filius* ad exprimendam intimam cum Patre conjunctionem eandemque utriusque naturam (2); 3. corpus servo (fundi, nempe Filio) a Spiritu Sancto conformatum doceri, ut dignum et idoneum esset in quo Deus habitaret (3). Quæ omnia evincunt Herinam aperta fronte rationalistis adversari. Vidimus præterea Spiritum Sanctum glorificari a s. Polycarpo una cum Patre et Filio, et ab utroque distingui.

S. Clemens Romanus: *Ille ergo, inquit, Spiritus Sanctus est et rectus, qui ab ipso (Patre) procedit* (4). Ergo rursum et Deus et distinctus a Patre Spiritus S. perhibetur; si enim procedit a Patre, Deus est et a Patre distinctus.

Item s. Ignatius Martyr, in *Epist. ad Trallian.* num VI, inter hæreticos recenset eos, qui *Spiritum Sanctum nec esse confitentur*, quique dicunt *eundem esse Patrem, Filium et Spiritum Sanctum* (5); et en rursum Spiritum Sanctum ut personam subsistentem, et distinctam a Patre et Filio, et quidem divinam,

(1) Vocat Hermas filium *servum*, eo quod, ut ibidem exponit, etsi omnium Dominus sit, servilem formam induit in Incarnatione, quibus verbis alludit ad illud Pauli: *Qui cum in forma Dei esset*, etc.

(2) Vox enim amici non exprimebat quod Hermas intendebat, ideoque eam Angelis servavit.

(3) Ex quo patet, quam longe abfuerit Hermas a socinianis, qui contendunt, Christum dici Filium Dei, eo quod conceptus fuerit de Spiritu Sancto; dum e contrario Hermas affirmat, ideo Christum conceptum esse de Spiritu Sancto, quia est filius Dei, et quia Spiritus Sanctus ipsi Filio Dei dignum seu idoneum aptavit corpus.

(4) Apud s. Basil. lib. *De Spiritu S.* cap. 29, num. 72, tom. III, pag. 61, a. edit. Paris. 1750. cf. integrum textum etiam in *Bibl. Patrum Gall.* tom. I, p. 44.

(5) Apud Cotelierum *Scripta Patrum apost.* tom. II, p. 65.

utpote qui confertur cum Patre et Filio, quem ibidem s. Martyr Deum dicit (1).

2. Patribus apostolicis subsequentes patres concinunt, eandemque fidem prædicant. Cum enim atheismi accusarentur christiani ab ethnicis, apologetæ religionis nostræ repellebant impactam christianis calumniam, profitentes christianos credere in Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, eosque adorare. Ita s. Justinus (2), et Athenagoras (3), qui fidem et praxim exponebant totius ecclesiæ. His addendi ceteri ejusdem ætatis patres, quorum alii vocarunt Spiritum S. *perfectum Deum*, ut Tatianus, qui etiam eum *Dei portionem esse*, eique Patris et Filii substantiam traditam docet (4); alii eum *Sapientiam Patris* vocarunt; *Creatorem*, ac cum Patre et Verbo *solum verum Deum*, *Spiritum Dei*, *Spiritum Patris*, æternum, omnipotentem, ut s. Irenæus (5); sic etiam S. Theophilus Antiochenus eundem Spiritum Sanctum vocat *Sapientiam*, eumque distinguit a Patre et a Verbo, et in eadem essentia prædicat cum Patre et Filio (6); ita

(1) Plura alia testimonia de Spiritu Sancto inveniantur apud eundem Cotelierum, op. cit.

(2) Apol. I, num. 6: *Eum (Patrem) et Filium... et Spiritum propheticum colimus et adoramus.*

(3) *Legat. pro Christ.* n. 10: *Quis non miretur, cum atheos vocari audiat eos, qui Deum Patrem et Filium Deum et Spiritum Sanctum asserunt, ac eorum et in unione potentiam, et in ordine distinctionem demonstrant? Et rursum num. 12: Quæ trium unio, et in unitate distinctio, Spiritus, Filii, Patris.*

(4) In *Orat. Contra Græcos*, n. 4: *Est diviniore Spiritu inferior ille spiritus, qui materiam pervadit; qui quidem cum animæ assimilatus est, non eodem ac perfectus Deus honore colendus est; et n. 7. dicit eum, Dei portionem, juxta loquendi usum tunc temporis receptum, ad designandam consubstantialitatem personarum.* Cfr. Maran. op. cit. lib. IV, cap. 7, n. 7.

(5) Lib. IV. *Adv. hæres.* cap. 20, n. 1, edit. Massueti: *« Adest, inquit, ei semper Verbum et sapientia, Filius et Spiritus, per quos et in quibus omnia libere et sponte fecit, ad quos et loquitur, dicens: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram; ipse a semetipso substantiam creaturarum et exemplum factorum et figuram in mundo ornamentorum accipiens; »* et lib. III, cap. 24: *« Verbo suo confirmans, et sapientia compingens omnia, hic est solus verus Deus; »* et lib. V, cap. 12, n. 2, vocat spiritum sempiternum dicens: *Aliud autem est, quod factum est, ab eo, qui fecit. Afflatus igitur temporalis, Spiritus autem sempiternus.*

(6) Lib. II, *Ad Autolyc.*, n. 15: *Tres dies, qui ante luminaria fuerunt, imago sunt Triadis, Dei, ejus Verbi, ejusque Sapientia.* Et lib. I, n. 7: *Quis est iste medicus? Deus, qui per Verbum et Sapientiam sanat et vivificat. Deus, per Verbum et Sapientiam condidit universa; nam Verbo ejus firmati cæli, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Labitur proinde Petavius, dum in primo textu duas tantum a Theophilo admitti autumat personas, Filiumque cum Spiritu Sancto confundi. Luculenter enim ex his textibus patet Theophilum Spiritum Sanctum quem *Sapientiam* appellat, distinguere a Verbo. Mirum vero nemini esse debet Spiritum S. dici Sapientiam, quo nomine plures alii patres eum vocarunt, ut Irenæus, loc. cit. Origenes, Marius Victorinus; ut Bullus ipse ac Petavius observant (Bullus, sect. IV, cap. 3; Petavius, *De Trin.* lib. VII, cap. 12). Didymus in libro *De Spiritu Sancto* hanc affert causam, cur ita vocetur, quod Spiritus sapientiæ in Scripturis recenseatur. Cfr. Maran, loc. cit. cap. 8.

etiam Clemens Alex., Tertullianus, s. Hippolytus, Origenes, antiquus auctor Constitutionum apostolicarum, Minutius Felix, s. Cyprianus, Novatianus; qui omnes, ut subsequentes præteream, unanimiter conveniunt in asserenda divina Spiritus Sancti persona a Patre et Filio distincta, eique tribuenda eadem divina essentia cum Patre et Filio, æternitate, omnipotentia, aliisque divinis perfectionibus (1).

3. His accedunt testimonia Martyrum. Jam superius attulimus verba S. Epipodii, coram iudice exclamantis : *Christum cum Patre et Spiritu Sancto Deum esse confiteor*. Spiritus Sancti virtus atque omnipotentia et consilium celebrantur etiam in actis sanctæ Felicitatis et septem filiorum ejus, et in epistola ecclesiarum Viennensis et Lugdunensis, apud Ruinart (2).

4. Monumenta antiquissima idem probant. Cujusmodi sunt inscriptiones sepulcrales, tabulæ musivæ, in quibus sub columbæ specie Spiritus Sanctus a Patre et Filio distinctus exhibetur animas in baptismo gratia sanctificans, vel B. Virgini ab Angelo salutata obumbrans, vel Christi in Jordane baptismum a s. Præcursore suscipientis divinitatem contestans, quas collegit et illustravit Gener (3), nec non Arringhius et Boldetus, alique non pauci (4). Quibus addi debent tabulæ dyptichæ Græco-Moschæ, quas protulit et illustravit Papebrochius (5).

Quæ omnia sic unico perstringimus argumento : Ille ex sensu ecclesiæ traditionali perpetuo Deus dicendus est, et persona Divina subsistens, a Patre et Filio distincta, quem patres apostolici eorumque immediati successores usque ad tertium sæculum Deum vocant, adorandumque prædicant ut Deum, quem unum cum Patre et Filio dicunt, ac ordine ab iisdem distinctum, eadem tamen æternitate, potestate ceterisque divinis perfectionibus præditum, quem martyres Deum pariter unum cum Patre et Filio confitentur, quem antiquissima monumenta una cum Patre et Filio distinctum exhibent. Atqui ex dictis talis est Spiritus Sanctus; ergo.

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Cum Scriptores sacri, pro marca quæ est ævi incultioris scientia, sibi ipsis non constiterint in iis, quæ de ideis et notionibus exposuerunt (6), et 2.

(1) Cfr. Maran. loc. cit. capp. 40-49, qui singulorum patrum dicta expendit ac vindicat.

(2) Pag. 22, 60, edit. Veronensis 1731; p. 25 et 62 edit. Amstel. an. 1714.

(3) Joan. Bapt. Gener. S. J. *Theologia dogmatico-scholastica*, tom. II, pag. 494 et seqq. Romæ 1768.

(4) Apud eundem ibid.

(5) In *Apparatu ad acta Sanctorum*, tom. I Maii, ubi versat ephemeridas græco-moschas, pag. 41.

(6) Ita Wegsch. § 85, ubi inter Hellenistas, qui plurima, quæ judæi palæstinenses Spiritui Dei tribuerunt et de Verbo prædicarunt, recenset S. Joannem, qui distinguit Spiritum S. a Verbo, cum tamen creationem, quam Verbo tribuit Evangelista, tribuat Joannes Baptista singulari cuidam efficaciæ Spiritus Sancti (Joan. 1, 32 et seqq. cfr. III, 34); quasi Præcursor contradiceret Joanni evangelistæ. Ast et in hoc mira elucet rationalistæ impudentia, nam in locis citatis nec verbum habet S. Præcursor de creatione, quam Wegscheider tributum asserit a Joanne Baptista Spi-

Hellenistæ plurima, quæ judæi palæstinenses Spiritui Dei (Πνεύματι Θεοῦ) tribuerunt, de Λόγῳ seu Verbo visi sint prædicasse, nil mirum esse debet, si eadem confusio apud Veteres reperiatur. Nam 3. varie disputatum est, num Spiritus Sanctus et Λόγος seu Verbum idem sint. Quod 4. post Justinum M. *Dial. II*, Irenæum, *Adv. hæres. I*, 19, et Joannem Damascenum, *De fide orth.* lib. III, cap. 2, theologi nonnulli 5. recentiores, Bauer, lib. I, 268 et seqq., auctor comment. in Henke *Magaz.* (*Repertorio*) IV, 126 et seqq. demonstrare conati sunt (1). Sane 6. Tertullianus *Adversus Prax.* cap. XXVI : *Spiritus Dei*, inquit, *et sermone et virtute collatis in virginem, quod de eo nascitur, Filius Dei est*. Quare 7. Eichhorn (2) vocabula *logos* et *dabar* (λόγος, דבר) et *spiritus* et *ruach* (πνεῦμα, רוּחַ) in eo convenire observat, quod vim seu voluntatem Dei efficacem modo quodam symbolico describunt, ita quidem ut *logos* eam sub specie Verbi, *Spiritus* (πνεῦμα) eandem sub specie halitus ex ore Dei emissi adumbret. 8. Hanc *Logi* notionem bene significavit Athenagoras, *Legat.* cap. X, vocibus *idea* et *operatonis* (ἰδέα καὶ ἐνέργειας) (3); et 9. ævo antienicæo rarius substantiæ unitas cum Patre et Filio vindicata fuit Spiritui Sancto 10. Patri Filioque quodammodo subesse Spiritum Sanctum docuerunt veteres illi; 11. nec nisi ante mundum conditum Spiritum Sanctum peculiarem hypostasin prodiisse contenderunt (4). Ergo.

Resp. ad 1. D. Si Scriptores sacri non fuissent divina inspiratione afflati, *Tr.* (5); supposita divina inspiratione N. Jam vero Apostolus de se scribebat : *Loquimur Dei sapientiam* (I Cor. II, 7). *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur, Christus* (II XIII, 3) ? et B. Petrus : *Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines* (II Pet. I, 21) ac Apostolum Paulum testatur, scripsisse *secundum datam sibi sapientiam* (ibid. III, 15). Ut alia prætermittam, quæ rationalistarum impium systema prorsus evertunt, qui nihil nisi humanum in Scripturis agnoscunt. Cum igitur, non juxta ævi incultioris scientiam, sed juxta scientiam sibi divinitus communicatam Sacri Scriptores litteris consignaverint, quæ a Christo didicerunt, negamus eos sibi non constitisse. Unica vero ratio, cur autem adversarii nostri, Scriptores sacros sibi ritus Sancti efficaciam. Ista est potissima ratio, quare ipsi contenti sint loca indicare, nec testimonia afferant, ut securius illudant et mentiantur.

(1) Wegsch. § 85, not. a.

(2) Idem. in *Einleitung in das N. T.*, seu *Introd. in N. T.* tom. II, pag. 160 et seqq.

(3) Wegsch. §. 85.

(4) Idem §. 88.

(5) Transmisimus in falsa hypothesei adversarii. Ceterum etiam in hac hypothesei absonum est admittere melius novisse rationalistas veritates a Christo traditas, quam noverint ipsi sacri Scriptores, qui eas ex Christi ore acceperunt, etiam juxta solas critices regulas. Nonne tumidi isti sapientes imitantur, imo vincunt arrogantiam veterum gnosticorum et hæreticorum, qui apostolos ut simplices ac rudes traducebant, seseque illis præferebant? Adeo verum est, unum eundemque semper esse hæreticorum omnium spiritum et sentiendi rationem et impietatem !

non constituisse, est, quia coherere non possunt ea, quæ hi literis exararunt et viva præterea voce trans- miserunt, cum illis ideis, quas ipsi sibi serius nimis euderunt ex sapientia et prudentia humana, quæ ini- mica est Deo.

Ad 2. *Neg.* ex data responsione; ac *nego* præterea illationem ex falso supposito, nimirum confusionem, quam sibi rationalistæ confingunt, apud veteres repe- riri, qui, ut ex probationibus constat, perpetuo tres distinxerunt in Deo personas, nec unquam alteram cum altera confuderunt; itaque ejus confusionis nul- lum vestigium apud ipsos occurrit, nec ullam adversarii ejusdem confusionis probationem adducunt. Nos vero meris verbis rationalistarum non acquiescimus.

Ad 3. *Neg.* Siquidem nunquam de hoc disputatum est; sed semper *Logos* distinctus exhibetur a Spiritu S., ut ex dictis patet.

Ad 4. *Neg.* Nemo enim ex adductis patribus Verbum idem esse dixit cum Spiritu Sancto; sed semper unum ab altero distinxerunt.

Non in primis s. Justinus, qui loco citato ab adver- sario nec syllabam de his habet. Quod si in *Apolog. I.*, num. 33, de ipsa Verbi Persona exponit, quod apud S. Lucam dicitur: *Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; ideoque, quod nasce- tur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei*, ita ut Verbum quoad carnem in utero B. Mariæ Virginis sit ille Spi- ritus Sanctus et virtus Altissimi, quæ obumbravit Mariæ, non inde sequitur s. Martyrem confudisse simul Spiritus Sancti personam cum persona Verbi; sed solum, hoc loco idem ipsum designari Verbum nomine Spiritus Sancti et Virtutis Altissimi; in quo nihil est quod reprehendi debeat. S. Justinus Spiritum Sanctum solet vocare *Spiritum propheticum*, ut patet ex hoc eodem numero sub initium, tum ex n. 6 et n. 13, ubi eum dicit tertiam Trinitatis perso- nam (1), seu tertiam ordine. Ex hac interpretatione

(1) Num. xv inter cetera hæc habet: *Jesum Chri- stum... crucifixum veri Dei filium esse edocti, ipsumque secundo loco, Spiritum autem propheticum tertio habemus ordine, non sine ratione a nobis coli demonstrabi- mus*, edit. Maran. Quis vero nisi insanus post adeo luculentum testimonium asserere audeat S. Justinum confudisse Spiritum Sanctum cum Verbo? Quod vero per Spiritum Sanctum, qui Lucæ 1 dicitur descendisse in Mariam Virginem, et per virtutem Altissimi a non- nullis veteribus patribus intellectus est ipse Dei Fi- lius, nemo mirari debet, qui observet ideo ab ipsis id factum esse, quod veteres interdum nomen *Spiritus Sancti* tum naturæ divine universim, tum singulis personis aptaverint, atque etiam ex eo, quod Aposto- lus vocaverit Christum Dei virtutem et Dei sapien- tiam. Ceterum hanc expositionem præter S. Justinum, Hermann, lib. iii. simil. v, Tertullianum, Cyprianum, Lactantium, adoptarunt etiam post concilium Nicæ- num s. Hilarius Pictavensis, *De Trin.* lib. x, et lib. ii, n. 26, saltem juxta interpretationem Constantii, edito- ris operum S. Hilarii, illis verbis: *Spiritus Sanctus desuper veniens... naturæ se humanæ carnis immiscuit*; et alibi, tum s. Athanasius, libro *De Incarn.* pag. 72, edit. Maur. nec non Rufinus in *Expositione symboli*, ac demum, aliis omissis, s. Joan. Damascenus, in loco nobis objecto; cfr. prefatio operum s. Hilarii, edit. Maurin. pag. 18, § 2, n. 57 et seqq.

potius exertitur principium socinianorum, qui con- tendunt, ideo Christum dictum esse Filium Dei, quod conceptus sit Spiritus Sancti virtute.

Non s. Irenæus, qui lib. I, cap. XIX (in edit. Mas- sueti XXII), non solum Verbum cum Spiritu Sancto non confundit, sed contrarium præcise statuit illius, quod dicit Wegscheider. En ejus verba: *Pater... per Verbum et Spiritum suum omnia faciens et dispo- nens et gubernans, et omnibus esse præstans* (1). Habes iterum specimen bonæ fidei rationalistarum.

Non s. Joannes Damascenus utpote qui loc. cit. no- mine *virtutis* intelligit ipsum Filium Dei, qui, ut ibi- dem subdit, *Conspersionis nostræ primitias ipse sibi compegit... conditoris more per Spiritum Sanctum*. Ubi, quæso, confusio Verbi seu Filii Dei cum Spiritu San- cto? Mira præterea apparet rationalistarum impuden- tia, dum audent pro se afferre auctoritatem S. Joannis Damasceni, qui lib. I non solum data opera agit de ss. Trinitate (cap. VIII), sed distincte de persona Verbi et de persona Spiritus sancti (cap. VI et VII).

Ad 5. *D.* Id est, profani et impii ex rationalistarum grege id demonstrare conati sunt, sed perperam, ut ex dictis constat, *C.* ostenderunt *N.* Nunquam enim id efficient, obsistente sibi tota antiquitate; nec nisi pervertendo sensum veterum, possunt sibi blandiri imperitis fucum se esse facturos.

Ad 6. *Neg.* Hic pariter Tertullianus de Filio Dei exponens Angeli verba: *Spiritus Sanctus*, etc., ac unum idemque significari asserens sive per Spiritum Sanctum sive per virtutem Altissimi, quæ virtus juxta ipsum non est nisi proprietas Sermonis seu *Logi*, contendit adversus Praxeam, qui divinas confunde- bat Personas, non Patrem, sed solum Filium, seu, ut ipse vocat, Sermonem in utero Virginis descendisse. Ce- terum hoc ipso in capite Tertullianus tres expresse distinguit Personas divinas, dicens: *Novissime man- dans* (Christus), *ut tinguerent in Patrem et Filium et Spiritum Sanctum, non in unum*. Nam nec semel, sed ter, ad singula nomina in personas singulas tinguimur (2).

Ad 7. *D.* Pro lubito suo vim Scripturæ inferendo et contra sensum totius antiquitatis, *C.* jure merito *N.* Responsio patet ex dictis.

Ad 8. Vel *Neg.* vel *D.* Confundens Verbum cum Spiritu S., *N.* de solo Verbo seu Logo id dicit Athe- nagoras, *subdist.* per oppositionem ad falsorum deo- rum genealogias, *C.* ad solam Patris adstruendam ideam et operationem, qua negaret *Logon* esse per- sonam subsistentem distinctam a Patre *N.* Athenago- ras igitur, ad repellendam a Christianis atheismi ca- lumniam de qua superius diximus, asserit eos colere Patrem et Filium et Spiritum S.; ne vero putarent ethnici per hoc vel tolli unitatem Dei vel induci deo- rum sobolem, ut ipsi faciebant, Athenagoras utram-

(1) Ac veterum more affert verba Psalmi xxxii: *Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum*; quibus per ipsos designatam esse personarum Trinitatem, res notissima est.

(2) Pag. 516, edit. Rigaltii. Paris. 1664

que suspicionem sustulit, affirmans, Patrem mente Filium genuisse, et Patrem ac Filium unum esse, nempe natura; item Spiritum affluentiam Dei esse, emanantem ac redeuntem, veluti radium solis. Postea concludit: *Quis igitur non miretur, cum atheos vocari audiat eos, qui Deum Patrem, et Filium Deum et Spiritum Sanctum asserunt, ac eorum in unione potentiam et in ordine distinctionem demonstrant?* Quod si quis hæc conferat cum sensu Wegscheider et Eichhorn, videbit tam inter se distare sensum Athenagoræ, ab eo quem isti ei affingunt, quam inter se distant lux et tenebræ.

Ad 9. *Neg.* Quoties enim sese obtulit occasio, patres illi eandem substantiæ unitatem tum Patri, tum Filio, tum Spiritui Sancto vindicarunt, ut ex probationibus constat. Addatur præterea tunc nondum fuisse exortas hæreses, quæ directe divinitatem Spiritus Sancti ejusque subsistentiam impeterent. Ceterum strenue patres illi distinctionem divinarum personarum adversus sabellianos seu patripassianos propugnaverunt. Divina enim providentia permisit, ut sub ipsum christianæ ecclesiæ exordium ejusmodi errores exorirentur, ut sic in antecessum arianorum, macedonianorum, ac postea socinianorum et rationalistarum et damnatio in propatulo poneretur et impietas.

Ad 10. *D.* Subesse dependentia improprie dicta, seu ordine in processione, *C.* proprie dicta, *N.* Hoc nunquam patres docuerunt.

Ad 11. *D.* Prodiisse externa manifestatione, ut dictum est de persona Verbi, *C.* processione interna *N.* Recolantur superius dicta.

II. Obj. 1. Etsi ariani inficiati essent divinitatem Spiritus Sancti, nunquam tamen a patribus hac de causa impugnati sunt, vel 2. dogma istud assertum est a Nicæna synodo. 3. Quod si concilium Constantinopolitanum I. divinitatem Spiritus Sancti asseruit adversus macedonianos, nusquam tamen Deum ipsum appellavit; quam agendi rationem 4. tenuerunt patres ipsi, qui vel Trinitatem propugnaverunt, ut S. Hilarius, qui in XII libris de hoc argumento conscriptis, nullibi Spiritum Sanctum Deum dicit, vel qui data opera scripserunt de Spiritu s., ut s. Basilus, qui præterea auctor fuit presbyteris Tharsensibus, ut contenti professione nicæna, nihil aliud a macedonianis exigent, nisi ut faterentur *Spiritum Sanctum creaturam dici non oportere* (1). Quod quidem argumento est, satis firmam per ea tempora non fuisse fidem in divinitatem Spiritus S., prout magis confirmatur ex objurgatione s. Basilii in s. Dionysium Alexandrinum, quod Spiritum Sanctum *ab adorata deitate sejungens, et inferioribus una cum creata ac ministra natura numerans* (2), ei detraxerit. Ergo.

Resp. ad 1. *D.* Directe et primario, *C.* indirecte et ex consequenti *N.* Itaque patres, ne novas lites sererent, contenti fuerunt ipsos arianos adoriri in præ-

cipuo et primario eorum errore, qui versabatur circa Verbi divinitatem: siquidem existimabant, destructo errore primario, alterum sua sponte casurum. Interea non destiterunt in eos invehere etiam ob negatam ab ipsis divinitatem Spiritus Sancti (1).

Ad 2. *D.* Directe et expresse, *Tr.*, indirecte et æquivalenter *N.* Quippe de his, inquit s. Epiphanius, *quæ singulis temporibus occurrunt, cavere synodi ac decernere solent* (2). Cum propterea ariani directe saltem, ut diximus, non nisi Verbi divinitatem impugnaverint, hinc satis fuit Nicæna synodo contrariam veritatem directe adstruere; nec tamen omnino divinitatem Spiritus Sancti dimisit, teste s. Athanasio, qui in *Epistola synodica ad Jovianum Imperat.* inquit: *Neque etiam Spiritum Sanctum a Patre et Filio disjungere, sed illum potius una cum Patre et Filio glorificare* (PP. Nicæni), *in una Sanctæ Trinitatis fide, quia nempe una est in sancta Trinitate divinitas* (3).

Ad 3. *D.* Conceptis verbis juxta illius temporis œconomiam, *C.* æquivalentibus. *N.* Eo ipso quod Synodus *Domini* et *vivificantem, ex Patre procedentem, et cum Patre et Filio adorandum et conglorificandum* definivit Spiritum Sanctum, ipsum verum Deum Patri ac Filio consubstantialem esse docuit. Abstinit autem a voce *Dei*, quia sic ferebat usus loquendi per illa tempora receptus, quem synodus servare constituit.

Ad 4. *D.* Plerique ex prudenti œconomia usu consecrata, *Tr.* omnes, et ex dubio super hoc articulo fidei nostræ *N.* Itaque in primis obper non omnes abstinnisse ab appellatione Dei dum agerent de Spiritu Sancto; cum eum Deum expresse vocaverit S. Dionysius Alex. (4), Tatianus (5), aliique. Deinde ut modo dictum est, id ex quadam religione ac reverentia erga receptum loquendi usum ab ipsis apostolis inductum, ne Christianis adhuc teneris ac pene musteis ex gentilitate conversis nomen Dei multiplicatum in Filio et Spiritu Sancto esset offenculo, quasi plures dii admitterentur, prout advertit Petavius (6), de simili ar-

(1) Cfr. S. Athanas. *Orat.* II, in Arianos; tum epist. 1 ad Serapion., n. 2, opp. s. Athanas., tom. I, part. II, pag. 649 edit. Maurin.

(2) *Hæc.* LXXIV, n. 14, edit. Petavii. Ibidem vero ostendit synodum Nicænam veram circa divinitatem Spiritus Sancti fidem, satis expresse professam esse illis verbis: *Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, et in unum Dominum Jesum Christum et in Spiritum S., etc.*

(3) *Epist. ad Jovianum de fide*, n. 4, edit. Maur.

(4) Cfr. textum inferius allatum.

(5) In *Orat. contra Græcos*, n. 4. Ejus verba jam dedimus in probat.

(6) *De Trin.* lib. III, cap. 1, § 4. Ex auctoritate s. Joan. Chrys. qui *Hom.* XX in epist. 1 ad Cor. observat neque Deum appellare Jesum Christum illo loco voluisse Paulum, neque Patrem Dominum, ne, cum Deum ac Deum, Dominum ac Dominum audirent Corinthii, plures esse Deos suspicarentur ac Dominos, seque ad antiquam superstitionem relapsos, in qua plures dii erant ac domini. Hanc eandem fuisse causam addit, cur neque Spiritus Sancti meminere, ut illorum imbecillitati consulere. Idem observant Basilus, Theodoretus, Œcumenius et Theophylactus, ibidem.

(1) Sententia hæc pluries occurrit in tom. III operum edit. Maurin.

(2) Ep. IX, *Ad Maximum philosophum*, alias XLI, n. 2, pag. 91, tom. III oper.

gumento disputans. Ceterum omnes unanimiter patres in eandem fidem conveniebant, sive in professione unitatis divinæ naturæ in Trinitate personarum, sive in divinis attributis unicuique personæ asserendis, æternitate, ex. gr., omnipotentia, sapientia, etc., sive demum in cultu divino eisdem decernendo, ut suo loco ostendimus.

Atque hinc responsio patet ad id, quod objicitur ex agendi ratione tum s. Basilii in libro *De Spiritu Sancto*, qui postea non veritus est hanc appellationem eidem tribuere in epist. VIII, alias CXXI, scribens: *Cum confiteri oporteat Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum S.*; ut eloquia divina, et qui ea sublimius intellexere, docuerunt (1), tum s. Hilarii, cujus luculenta verba sunt in *Commentariis* ad illud Matth. ult.: *Euntes in mundum, etc. Ut, quorum est una divinitas, sit una largitio, nomenque Trinitatis unus Deus est* (2).

Quod demum attinet ad objurgationem S. Basilii in Dionysium Alex., vel hæc non respicit nisi verba non satis caute in æstu disputationis usurpata adversus Sabellium, ut Garnierio placet (3), vel dicendum eam factam fuisse, priusquam in Basilii manus pervenerit apologia, quam ad ejusdem nominis Romanum Pontificem miserat Dionysius, ut suspicatur Tillemont. Certum enim est Dionysium recte de Spiritu Sancti divinitate sensisse, cum in responsione ad propositiones Pauli Samosatani scripserit: *Non impune fert is, qui adversus benignum Spiritum Sanctum blasphemus est. Spiritus autem est Deus*; et alibi passim. Hinc idem s. Basilii in libro *De Spiritu Sancto*, inter eos, qui divinitatem Spiritus Sancti prædicarunt, Dionysium recenset, ejusque testimonia profert (4).

Inst. 1. Ecclesia nunquam preces ad Spiritum Sanctum dirigere consuevit. 2. Quin potius in conc. Carthag. III, cap. 23, sancivit, ut, cum ad altare assistitur, semper ad Patrem dirigatur oratio. Atque 3. in

(1) N. 2, pag. 81, tom. III, edit. Maurin.

(2) Tom. I, opp. edit. Maur. n. 3.

(3) In not. ad hunc locum, ubi observat s. Basilium fateri Dionysium non pravitate sententiæ peccasse, sed studio oppugnandi Sabellii, atque ut plenam et redundantem victoriam obtineret. Hinc consubstantialitatem ab eo admitti dicit in Apologia ad Dionysium Romanum; in aliis autem libris non alio consilio rejici, nisi ut adversetur Sabellio hac voce abutenti. Etsi vero rejiciat conjecturam Tillemontii, dat tamen s. Basilium paulo acerbius vellicasse s. Dionysium, deceptum fortasse testimoniis ab arianis confictis ac s. Dionysio perperam attributis. Hæretici enim semper fraudibus ac dolis utuntur ad impugnamandam catholicam veritatem. Ceterum de sincera fide s. Dionysii legatur s. Athanasius, ejus in alexandrina sede successor, in epistola *De Sententiâ Dionysii*, ubi illustria illius Patris testimonia in medium affert, tum de Filii, tum de Spiritu S. divinitate, præsertim n. 17, ubi facta mentione Patris, Filii et Spiritu S. ita concludit Dionysius: *Sic quidem nos indivisibilem unitatem in Trinitatem dilatamus, et Trinitatem iterum, quæ immixui nequit, in unitatem contrahimus*. Quibus nihil præclarius afferri potest. Vid. opp. s. Athan. tom. I, cap. 1, pag. 12, edit. Maur.

(4) Tom. III, cap. 29, n. 72, pag. 60.

veteri doxologia recepta illa formula erat *Gloria Patri et Filio in Spiritu Sancto*. Quibus omnibus luculenter probatur Spiritum Sanctum nec Deum nec personam divinam, saltem reliquis duabus personis æqualem creditum fuisse.

Resp. Ad 1. D. In publica liturgia ob peculiarem rationem, alias allatam, cum de Verbi divinitate loqueremur, C. quasi ecclesia in divinitatem Spiritus Sancti minime crediderit N. Ecclesiæ enim catholicæ fides eadem semper est; quapropter id, quod nunc credit de augustissimo Trinitatis mysterio et singularum personarum divinitate, semper credidit, ut omnia allata documenta ostendunt. In sacra liturgia autem consueverat orationes suas dirigere ad Patrem per Filium, in vel cum Spiritu Sancto, non quasi discernens gradus, sed originum statuens distinctionem (1).

Ad 2. D. Ad uniformitatem in publica præsertim liturgia servandam, et ad privatorum errores præcavendos, C. aliter N. juxta dicta. Sensus verum capituli XXIII Concilii Carthaginensis talem esse, eruitur ex ipsis capituli verbis, quæ ita se habent: *Ut nemo in precibus vel Patrem pro Filio, vel Filium pro Patre nominet. Et cum altari assistitur, semper ad Patrem dirigatur oratio. Et quicumque sibi preces aliunde describit, non eis utatur, nisi prius eas cum in instructionibus fratribus contulerit* (2).

Ad 3. Resp. 1. Neg. antec. Contrarium enim non pauca antiqua documenta evincunt, quæ collegit s. Basilii in libro *De Spiritu Sancto*, cap. XXIX, n. 71 et seqq. (3).

Resp. 2. Dato antec. neg. conseq. Eodem quippe sensu ejusmodi doxologiam usurpatam antiquitus fuisse ac cum Spiritu Sancto, vel Spiritui Sancto, fuisse ostendit citato loco s. Basilii, eo ipso quod promiscue utraque particula in et cum veteres uterentur; sic s. Dionysius Alex. ibid. (p. 60) suam apologiam concludit: *Deo autem Patri et Filio D. N. J. C. cum Sancto Spiritu gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen*. Populus ex antiqua traditione ætate ipsius s. Basilii solebat canere: *Laudamus Patrem, Filium et Spiritum S. Dei* (N. 73. p. 61). Africanus historicus gratias agit Patri, qui præbuit suis creaturis universorum Servatorem ac Jesum Christum, cui

(1) Noto antiquissimam esse in liturgia orationem illam: *Suscipe Sancta Trinitas, etc.* in utraque ecclesia, tum latina tum græca. Cfr. Benedictus XIV, *De sacrificio Missæ*, lib. II, cap. 2. n. 7. Addatur usus doxologiæ, in publica liturgia, de qua superius diximus, ad tres personas distinctas directæ.

(2) Apud Labbe, *Collect. Concil.* tom. II, col. 1170. Ceterum s. Fulgentius africanus sic canonis africani sensum exponit, inter cetera scribens: «Dum ad solius Patris personam sermo dirigitur, bene creditis fide tota Trinitas honoratur, et quum ad Patrem litantis destinatur intentio sacrificii, munus omni Trinitati uno eodemque offertur litantis officio.» Ad Monim. lib. III, cap. 5. Cfr. Bingham, *Origines et antiqu. christ.* vol. V, lib. XIII, cap. 2, § 5.

(3) Modum glorificandi Patrem et Filium cum Spiritu Sancto s. Dionysius ibid. vocat formam ac regulam a presbyteris, qui ante ipsum vixerunt acceptam,

gloria, majestas cum Sancto Spiritu in sæcula (1).

CAPUT V.

DE SPIRITUS SANCTI A PATRE ET FILIO PROCESSIONE.

Duplex quæstio agitur circa processionem Spiritus Sancti inter latinos et græcos schismaticos. Altera, quæ præcipua est, respicit dogma ipsum; altera, quæ est secundaria, habet pro objecto additamentum, seu fidei expositionem ac declarationem adjectam symbolo constantinopolitano per particulam *Filioque*.

Utrumque enim græci latinis crimini vertunt, tum quod doceant Spiritum Sanctum a Patre et Filio tanquam unico principio procedere, tum quod contra concilii Ephesini vetitum particulam *Filioque* inseruerint symbolo.

Incertum est, quo tempore cœperit prima controversia, et quo potissimum auctore. Verisimile tamen est, eam ab arianis ac macedonianis originem habuisse, seu verius eorum occasione (2), tumque occasione Sancti Cyrilli anathematis noni ex duodecim, quos ipse opposuerat Nestorio, in quo asseruit Spiritum Sanctum esse *proprium Christi*, quem quidem anathematismum eo sensu perstrinxit Theodoretus, quo postea videbimus. Jurgium de hac processione pariter excitarunt monothelitæ ex occasione epistolæ synodicae s. Martini I, teste s. Maximo Homologo, cujus auctoritatem affert Le Quien in dissertatione prima Damascenica, § X. Iterum vero litem movit de ipsa hac processione Spiritus Sancti a Filio, Constantinus Copronymus cum suis iconomachis, eo quod se proscriptum audiverit ab Apostolica Sede (3); et sæculi IX initio exagitati a quodam Joanne monacho fuerunt monachi in monte Oliveto degentes (4). De-

(1) N. 73, p. 61. Integrum hoc caput esset legendum. Cfr. Petav. *De Trin.* lib. II, c. 6, ubi expendit vim particularum *in, cum, per, ex*, juxta veterum sensum et usum.

(2) Cfr. s. Hilar. *De Trin.* lib. VIII, § 20, cujus verba hæc sunt: *Neque in hoc nunc calumnior libertati intelligentiæ, utrum ex Patre an ex Filio Spiritum paractetur putent esse. Non enim in incerto Dominus reliquit; nam sub iisdem dictis hæc ita locutus est: « Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare illa modo. Cum venerit ille Spiritus veritatis, diriget vos in omnem veritatem. Non enim loquetur a semetipso... ille me clarificabit; quoniam de meo accipiet... omnia quæcumque habet Pater, mea sunt: propterea dixi de meo accipiet et annuntiabit vobis. » A Filio igitur accipit, qui et ab eo mittitur, et a Patre procedit. Et interrogo, utrum id ipsum sit a Filio accipere, quod a Patre procedere; certe id ipsum atque unum esse existimabitur a Filio accipere, quod sit accipere a Patre (seu ut MS. Vaticanus habet: *Quod sit a Patre procedere*). Ex his patet non solum veterum patrum doctrina, sed patet præterea iisdem argumentis patres usos esse ad ostendendam Spiritus Sancti processionem a Patre ac Filio, quibus nos utimur. Liqueat præterea veteres nonnullos arianos ideo negasse Spiritum Sanctum a Filio procedere, quia exinde patres colligebant Filii divinitatem.*

(3) Cfr. Le Quien *Dissert. 1. Damasc.* § 11.

(4) Cfr. *ibid.* § 16, ubi ostendit ex irrefragabili chronologia perperam Pithæum et Vossium existimasse hunc Joannem monachum, auctorem tumultuum adversus monachos de monte Oliveti, esse

num sopitam fere hanc controversiam impotenti furore Photius excitavit, ut suum cohonestaret schisma ulciscereturque damnationem a Nicolao I, contra se prolatam. Ex his habemus usque ad Photium neminem ex græcis impugnasse processionem Spiritus Sancti a Patre et Filio, præter Nestorii fautores, monothelitas et iconoclastas hæreticos.

Quod spectat ad alteram quæstionem de additamento symboli constantinopolitani, res pariter incerta est, sive quoad auctorem, sive quoad tempus. In occidentalibus ecclesiis, ac præsertim hispanica, usum invaluisse canendi in Missa symbolum cum additamento *Filioque* quo tempore gothi, ejurata hæresi ariana, catholicam fidem professi sunt anno 589. in synodo Toletana III, certum omnino videtur (1); ex Hispania idem usus dilatatus est in Gallias; deinde vero in Germaniam et Italiam (2). Romani Pontifices circa receptum hunc usum passivi, ut ita dicam, se habuerunt usque ad Photii ætatem; nec nisi eo temporis intervallo, quod a Photio ad Michaellem Cerularium schismatis græci instauratorem effluxit, adjectam in Romana ecclesia symbolo fuisse particulam *Filioque* verosimilius videtur, cum nempe Benedictus VIII, adnitente Henrico Imperatore, ægre tamen indulsit, ut Romæ in Missarum solemnibus symbolum constantinopolitanum caneretur (3). Certe neque Photius neque alii ante id temporis insertæ hujus particulæ romanæ ecclesiam accusarunt; quod profecto non omisissent, si mos iste Romæ jam obtinuisset; quare Michael Cerularius omnium primus hæc de causa reprehendit Romanam ecclesiam, deinde Leo Acridanus ac Nicetas cognomento Pectoratus (4).

In œcumenicis conciliis Lugdunensi et Ferrariensi seu Florentino ad unionem cum ecclesia latina redierunt græci, approbantes ac profitentes dogma de processione Spiritus Sancti a Patre et Filio, una cum additamento symbolo inserto; donec, agente potissimum Marco Ephesino, rursus ad pristinum schisma a Florentina synodo vix digressi plerique relapsi sunt (5).

s. Joannem Damascenum; etenim tumultus ob processionem, quam monachi profitebantur Spiritus S. a Patre et Filio, excitati sunt anno 808 et seqq. sub Leone III, postremis Caroli Magni temporibus; s. Joannes vero Damascenus obierat ante septimam Synodum generalem seu Nicænam II, quæ anno 787 celebrata est sub Hadriano R. P.

(1) *Id.* § 26.

(2) *Ibidem.*

(3) *Ib.* § 27. Quum hortatu Henrici Imp. Rom. Pontifex, ægre tamen ferente clero, eo quod nunquam Romana Sedes in errorem lapsa fuerit, indulserit, ut in ecclesia romana intra missarum solemnibus symbolum constantinopolitanum caneretur, cani cœpi prout canebatur in ecclesiis omnibus occidentalibus, id est, cum additamento *Filioque*.

(4) *Ibid.*

(5) Non formali schismatis declaratione, sed potius facto ipso græci se iterum separarunt ab ecclesia romana. Quod observatione dignum est. Ceterum de nova hac græcorum defectione cfr. Georg. Pachymeris *Andronicus Palæologus*, interprete P. Possino S. J. Romæ 1669, præsertim lib. I, capp. 2, 3, 9, 10, 34, 35, et lib. II, capp. 1, 2, 3. Licet enim hic auctor schi-

Theophanes Procopowicz archiepiscopus Novogradensis, quondam collegii græci in hac alma Urbe alumnus, honorum ac divitiarum spe illectus, ut inter dum ab iis fit, in patriam redux, ad schisma se dedit, atque adversus ecclesiam illam, in qua altus fuerat, arma contulit, quæ ad ejus defensionem ipsi data fuerant. Hic propterea, in suo tractatu *De processione Spiritus Sancti* (1) sordes omnes verrere non dubitavit atque in unum colligere, quæ jamdiu disjectæ atque dissipatæ erant a tot eruditis viris, sive contra processionem Spiritus Sancti a Patre ac Filio, sive contra particulam symbolo adjectam (2).

Hinc duo ostendere debemus adversus græcos schismaticos, 1. veritatem catholicam, 2. jus, quo ecclesia pollet, inserendi symbolo justis de causis fidei suæ professionem. Sit igitur :

PROPOSITIO I. — *Spiritus Sanctus a Patre Filioque procedit.*

Propositio hæc est de fide; ut constat ex definitione duorum Conciliorum œcumenicorum, Lugdunensis II sub B. Gregorio X et Florentini sub Eugenio IV, in quorum primo hæc edita est fidei professio : *Credimus et Spiritum Sanctum... ex Patre Filioque procedentem* (3), in altero : *Definimus... quod Spiritus Sanctus ex Patre et Filio æternaliter tanquam ab uno principio et unica spiratione procedit* (4).

Quod quidem fidei dogma sic primo ex Scripturis probamus : Christus Joan. XVI, 13 et seqq. hæc de Spiritu S. ait : *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur a semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur, et quæ ventura sunt, annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi : quia de*

smaticus sit, satis tamen aperte patefecit artes et vafritiem suorum in hac defectione exordienda et consummanda.

(1) Edit. Gothæ, anno 1772.

(2) Novissime excusum denuo fuit de hoc argumento lingua polonica opus, cui titulus : *Rosmowy*, etc., seu *Dialogi inter dubitantem et persuasum de orthodoxia orientalis græco-russæ Ecclesiæ*, Petropoli 1829. Auctor horum dialogorum est celeber apud suos Filaret, in præsentî Moscoviæ metropolita et membrum sanctissimæ synodi permanentis petropolitanæ, ut refert ejusdem operis interpres, archimandrita Innocentius in sua præfatione. Scopus horum dialogorum est, tollere a catholicis spiritum, quem vocant *intolerantiam* (soli enim catholici, ubique oppressi, sunt intolerantes, oppressores vero *liberales* nominantur), ac vincere horrorem, quem ipsi experiuntur erga schismaticos. Incipit vero ab ecclesia, et contendit ecclesiam græco-russicam *tolerantissimam* esse, cum in sinum suum admittat innumeras prope familias seu sectas protestantes. Deinde pergit ad articulum de processione Spiritus Sancti, et ostendere nititur purum dogma conservari apud ecclesiam græco-russicam, non autem apud catholicam (siquidem protestantes, qui idem dogma cum catholicis profitentur, ut moris est omnium hæreticorum et schismaticorum, dimittit). Nihil vero profert, quod millies contritum a catholicis non fuerit, ut videbimus.

(3) *Collect. Concil.* Labbei, tom. XI, part. 1, col. 963.

(4) *Ibid.* tom. XII, col. 514.

meo accipiet, et annuntiabit vobis. Unde sic ratiocinamur : Ille in divinis non minus a Patre quam a Filio tanquam fonte et origine procedere dicendus est, qui de eo accipit, et ideo de eo accipere dicitur, quia omnia cum Patre communi fonte et origine communia habet ; atqui ex verbis Christi talis est Spiritus Sanctus ; ergo Spiritus Sanctus æque a Patre et a Filio originem habet, seu, quod idem est, æque a Patre et a Filio tanquam ex uno eodemque principio procedit.

Minor etiam confirmatur ex antiquis versionibus ante excitatam de hac processione controversiam adornatis. Etenim versio syriaca, omnium antiquissima, sic refert verba Christi : *Ipse glorificabit me, quippe de meo accipiet.... quidquid habet Pater meus, meum est ; propterea dixi vobis ex meo accipiet.* Versio persica : *Et ille est, qui me glorificabit, propterea quod a me accipiet.* Arabica vero : *Et ille me glorificabit ; nam accipiet de eo quod meum est* (1). Quæ quidem versiones, ut patet, manifeste declarant Spiritum Sanctum accipere de eo quod est Filii, et ex eo quod Filii est, quia quod habet Filius, a Patre habet, jam vero Filius a Patre propriam substantiam per generationem habet ; ergo Spiritus Sanctus accipit ex substantia Filii communi seu potius identica cum substantia Patris procedendo ab ipso, seu originem a Patre ac Filio trahendo.

Hinc est quod Spiritus Sanctus in iisdem sacris literis missus perhibetur a Filio (Joan. XVI, 7) ; quæ quidem missio indicat dependentiam ejus qui mittitur ; atqui hæc dependentia nequit esse naturæ divinæ in se spectatæ, neque imperii, quod in divinam personam cadere non potest ; ergo dependentia originis dicenda est seu processionis, ut de Filio pariter dicitur respectu Patris. Spiritus Sanctus propterea vocatur *Spiritus veritatis* (ibid.), quæ Filius est, *Spiritus Christi* (Rom. VIII, 9), *Spiritus Filii* (Gal. IV, 6).

Atque hæc semper fuit utriusque ecclesiæ, orientalis nempe atque occidentalis, doctrina, ut ex certissimis utriusque ecclesiæ documentis patet. De ecclesia occidentali seu latina nullum dubium esse potest ; abunde enim constat, quod quoties hæretici græci a romana ecclesia damnati sunt, aliter nequeantes de ipsa vindictam sumere, ipsos eideni crimini vertisse, quod doceret Spiritum Sanctum a Patre Filioque procedere. Ita se gesserunt monothelitæ, teste s. Maximo, qui in *Epist. ad Marinum*, Cypri presbyterum, scribit, non aliud reprehendisse græcos monothelitas in epistola synodica s. Martini, quam duo : *Quorum alterum est, inquit, de divinitatis ratione ; quia dixit, aint, procedere etiam ex Filio Spiritum Sanctum* (2). Ita rursus iconomachi, teste Adoné Viennensi, in chronico scribente : *Facta est nunc temporis Synodus, et quæstio ventilata est inter Græcos et Romanos de Trinitate, et utrum Spiritus*

(1) Vid. Polyglotta Waltonii, tom. v, pag. 488 et 489.

(2) Cfr. Le Quien, diss. cit. § 10

Sanctus, sicut procedit a Patre, ita procedat a Filio; et de Sanctorum imaginibus (1). Hos imitatus est Photius, ejusque deinceps in impietate successores. Id ipsum constat ex conciliis hispanicis, gallicis, germanicis, italicis, a quibus longe ante schisma photianum non solum retenta avita fides de Spiritu Sancti a Filio quoque processione, sed præterea, ut jam innuimus, adjecta est symbolo constantinopolitano particula *Filioque*.

Sed non minus certis documentis constat perpetua fides ecclesiæ orientalis. Ecclesia enim orientalis non ignorabat profecto fidem ecclesiæ occidentalis circa eundem articulum. Nota ipsi erat epistola Hormisdæ Romani Pontificis ad Imperatorem Justinum anno 521 conscripta, in qua divinitatis et incarnationis fidem exponit, ubi de processione hæc habet: *Notum est quia proprium est Patris, ut generaret Filium; proprium Filii, ut ex Patre Patri nasceretur æqualis, proprium Spiritus Sancti, ut de Patre et Filio procederet sub una substantia Deitatis* (2); nec tamen quispam græcorum Occidentalibus movit querelam. Sane qua ratione scribere potuisset S. Hormisdas adeo asseveranter: *Notum est, etc.* nisi constitisset de eadem fide circa hunc articulum in utraque ecclesia, et quidem in fidei expositione, in qua vel ipsi apices expenduntur? Sic Ephesina synodus oecumenica non solum improbavit symbolum nestorianum a Charisio presbytero oblatum, in quo de Spiritu Sancto dicebatur: *Sed nec Filium illum putamus, neque per Filium existentiam habentem* (3), sed præterea expresse approbavit anathematismos s. Cyrilli una cum ipsius declarationibus, et epistolam synodicam suo et totius ecclesiæ ægyptiacæ nomine conscriptam ad Nestorium, in qua hæc habet: *Nam etsi Spiritus in propria persona subsistat, eatenus in seipso consideretur, quatenus Spiritus est et non Filius; sed tamen non est alienus ab eo; Spiritus enim veritatis nominatur, et Christus est veritas, et proinde quoque ab illo atque a Deo Patre procedit* (4): et anathematismo IX Spiritum Sanctum *proprium Filii* vocat; atque in declaratione ejusdem anathematismi non solum Filium Spiritum Sanctum proprium habere proficitur, sed aperte asserit: *Qui ex ipso est, ipsique essentialiter inest* (5).

Plenus propterea semper extitit utriusque ecclesiæ consensus in profitenda Spiritus Sancti processione a Patre et Filio; et nemo unquam huic articulo reclamavit ex catholicis; sed solum aliqui hæretici obscuri homines, ut vidimus, absque ullo successu.

Hinc deprehendimus sensum patrum utriusque ecclesiæ circa hunc articulum. Quod attinet ad patres latinos, res extra dubitationis aleam est. Hilarius enim Pictaviensis non solum vocat Filium *largitorem* Spiritus Sancti, sed etiam *auctorem*; Spiritum San-

ctum esse *ex Patre et Filio auctoribus* (1), tanquam scilicet ab uno principio ob unam amborum naturam; sed *De Trin.* lib. VIII, § 20, recitatis Christi verbis superius relatis, concludit: *A Filio igitur Spiritus accipit qui ab eo mittitur, et a Patre procedit*; deinde ostendit perinde esse *accipere* ac *procedere*, ut superius in nota retulimus, demum concludit: *Non permittenda itaque ad impiæ intelligentiæ libertatem hæretica perversitas est; ut dictum hoc Domini, quod, quia omnia, quæ Patris sunt, sua sunt, idcirco a se accipiet Spiritus veritatis, non ad unitatem confiteatur referendum esse naturæ* (2). Sic ceteri latini patres, quorum una sententia est, Spiritum S. a Patre ac Filio *procedere*; ut conceptis verbis docent s. Ambrosius (3), Marius Victorinus (4), s. Augustinus (5), s. Leo M. (6), Gennadius (7), s. Fulgentius (8), auctor symboli athanasiani (9), s. Gregorius (10), ut subsequentes prætermittamus.

Nec minus concors est patrum græcorum sententia circa eundem articulum. Etenim s. Athanasius, libro *De Trin.* n. 19, ait, *Spirationem Filii in propria vita et substantia manente Spiritum esse doceamur*; rursum ibid.: *Est Filius fons Spiritus Sancti*; et *Orat. III Contra Arianos*, n. 25: *Ipse (Filius) dat Spiritui, et quæcumque Spiritus habet, hæc a Verbo habet*. S. Athanasio consonat. s. Basilii, qui libro *De Spiritu Sancto*, cap. XVII, n. 43, sic loquitur: *Quemadmodum se habet Filius ad Patrem, ita ad Filium se habet Spiritus, secundum traditum in baptismo verborum ordinem*; et ibid., cap. XVIII, n. 46: *Quia et Spiritus Christi dicitur... denique tanquam paracletus in se ipso exprimit paracleti, a quo missus est, bonitatem, et in sua propria dignitate ejus, a quo processit, majestatem exhibet*. Consonat s. Joan. Chrysostomus, qui com-

(1) *De Trin.* lib. II, n. 4.

(2) Cfr. ibid. n. 26, ubi principii loco sumit processionem Spiritus Sancti a Filio ad evincendam Filii divinitatem adversus arianos. Adeo res explorata erat!

(3) Lib. I, *De Spiritu Sancto*, cap. 11, n. 120: *Spiritus quoque Sanctus cum procedit a Patre et Filio non separatur a Patre, non separatur a Filio*; et alibi passim, vid. opp. tom. II, col. 625, edit. Maur.

(4) *Adv. Arium*, lib. I: *Ex Filio Spiritus Sanctus, sicut ex Deo Filius, et Spiritus S. ex Patre*. Nempe et ipse ex processione Spiritus Sancti a Filio, arguit adversus Arium, et inde ostendit divinitatem Filii. In *Bibl. Patrum De la Bigne*, tom. V, pag. 282.

(5) Tum alibi tum lib. XV, *De Trin.* cap. 47; ubi n. 27 de Spiritu Sancto ait: *Qui Spiritus Sanctus secundum Scripturas sanctas nec Patris solius est, nec Filii solius, sed amborum*; et n. 29: *De quo (Patre) procedit principaliter Spiritus S... ideo autem addidi principaliter, quia et de Filio Spiritus S. procedere reperitur*.

(6) Epist. XV. *Ad Turribium Asturic. episc.* cap. 1: *Nec alius sit qui genuit, alius qui genitus est, alius qui de utroque processit*. Vid. tom. I, col. 697, edit. Ballerini.

(7) Libro *De eccl. dogm.* cap. 1.

(8) *De fide*, cap. 11, n. 52.

(9) De cuius auctore cfr. Le Quien, diss. cit. n. 17, et Cajetan. Merati, diss. *De Auctore et tempore symboli*, quod s. Athanasii dicitur, in *Thesouro theol.* P. Zaccariæ, tom. III; item. Jos. Antelmi *Nova de symbolo athanasiano disquisitio*, in-8. Paris. 1693.

(10) Hom. XXVI in Evang. n. 2.

(1) Cf. Le Quien, diss. cit. § 10.

(2) Ep. LXXIX, in *Collect. Concil. Labbei*, tom. IV, col. 1553.

(3) Ibid. tom. III, col. 677.

(4) Ibid. col. 406, § 10.

(5) Ibid. col. 823, declar. 9.

parans Spiritum Sanctum aquæ, quæ procedit de fonte, qui Filius et Pater est, concludit : *Ob id etiam ex Patre procedit* (1); consonat s. Epiphanius, in *Anchorato*, n. 67, dicens : *Cum Christus a Patre profectus, Deus videlicet a Deo credatur; et Dei Spiritus a Christo, utpote qui ab utroque procedit, id quod Christus ipse testatur : qui a Patre procedit, inquit, et hic de meo accipiet*; consonat Didymus Alexandrinus, nobilis sæculi IV (2) Scripturæ interpres, qui, libro *De Spiritu Sancto*, n. 34, prolatis Christi Domini verbis : *Non enim loquetur a semetipso*, sic prosequitur, inducens Christum loquentem... : *Quia non ex se est, sed ex Patre et me est; hoc enim ipsum quod subsistit et loquitur, a Patre et me illi est* (3). Demum aliis omisissis, auctore nempe antiquissimo homiliæ de incarnatione inter opera s. Joan. Chrysostomi, et testimoniis Anastasii Sinaitæ, Simeonis Metaphrastis, qui apud Petavium videri possunt (4), sic placet rem ipsam conficere ex ipsa hæreticorum agendi ratione :

Ariani et macedoniani 1. ex receptissima in ecclesia doctrina de processione Spiritus Sancti a Filio, occasionem nacti sunt asserendi Spiritum Sanctum a Filio procreatum esse. 2. Macedoniani ex eodem principio sic argumentum instruebant adversus doctrinam catholicam, apud s. Athanasium in *Epistola ad Serapionem*, n. 15 : *Si Filii dicatur esse Spiritus, Pater ergo avus est Spiritus Sancti* (5). 3. Eunomius sic arguebat apud s. Basilium, lib. III, n. 1 : *Ut jam de Paraclito quoque dicamus, non vulgi opiniones temerarias sequuti, sed Sanctorum in omnibus doctrinam servantes, a quibus cum didicerimus eum dignitate et ordine tertium, tertium quoque natura esse credimus. Cui adhærens s. Basilium quoad Sanctorum doctri-*

(1) Apud Petav. *De Trin.* lib. 8, cap. 4, § 4; ex quibus patet s. Joan. Chrysostomum pro explorato habere Spiritum S. procedere a Filio. Duo alia ejusdem Patris testimonia, quæ ex *Homil. in symb.* citari solent, consulto omisimus, eo quod duæ illæ homiliæ non reperiantur neque in editione Morelli, neque Maurinerum, nec græce ullibi exsistent, sed solum tom. v editionis Parisiensis Chevallon, anni 1556, inserantur.

(2) Obiit anno 399. nonagenario major, ut ex Hieron. libro *De Viris illustribus*, cap. 59, et ex Palladio simul collatis discimus.

(3) In *Bibl. Patrum* Gallandi, tom. vi, p. 276.

(4) Lib. cit. cap. 3 et seqq.

(5) Ex hac doctrina perversa macedonianorum factum est, ut patres insisterint in asserenda Spiritus Sancti processione a Patre. Mirum proinde non est, si Adam Teruikaw ac Theophanes Prokowiez, ut refert Filaret, op. cit. pag. 49, collegerint quinquaginta patrum testimonia, in quibus hæc veritas reperitur. Sed mala fides horum auctorum in hoc est, quod dissimulaverint omnia testimonia, quæ certe pauciora non sunt, in quibus iidem patres asserunt Spiritum S. procedere a Patre et a Filio, vel a Patre per Filium. Quis unquam catholicorum negavit Spiritum S. procedere a Patre? Verum, dum hoc adstruitur, aliud non negatur: ideoque acrem verberat Filaret, dum cum suis Adam et Theophane opponit quinquaginta testimonia patrum; ut aliqui proficeret, deberet afferre vel unum testimonium, in quo Spiritus S. dicatur a solo Patre procedere, ut ipse cum suis grævis contendit, quod profecto nunquam efficiet.

nam de tertio ordine processionis, negat illatam inde Eunomii consecutionem, dicens : *Nam dignitate secundum esse a Filio, ut qui esse ab illo habeat, et ab ipso accipiat, et annunciet nobis, et omnino ex illa causa pendeat, pietatis sermo tradit; verum tertiam usurpare naturam neque ab sacris litteris edocti sumus, neque ex supradictis consequenter potest colligi* (1).

Ut igitur paucis quæ hucusque disputavimus contrahamus, sic ponimus argumentum : Ex indubiis monumentis constat 1. ecclesiam latinam semper dogma tenuisse de Spiritu Sancti a Patre Filioque processione; 2. Ecclesiam græcam, cui id innotuit, in comunione semper fuisse cum ecclesia latina, nemine unquam, exceptis hæreticis, ullam de hoc querelam movente, imo in quinque œcumenicis conciliis eandem fidem approbasse, confirmando s. Cyrilli epistolam ad Nestorium; 3. Patres utriusque ecclesiæ in eandem sententiam convenisse; 4. ipsos hæreticos antiquissimos, licet invitos, testes esse ejusdem fidei sua ipsa agendi ratione. Ergo vel dicendum universam ecclesiam per plura sæcula veram amisisse fidem, vel græcos schismaticos in turpi hæresi versari; at primum, ipsis fatentibus, repugnat; posterius igitur unice remanet.

DIFFICULTATES.

1. Obj. 1. Quoties de Spiritu S. Christus loquitur, cum procedere a Patre testatur, ac præsertim expresse (Joan. XV, 26) dicens : *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui Patre a procedit* (2). Nec 2. quidquam adversus hanc veritatem prolata a latinis scripturarum auctoritates conficiunt. Nam verba illa : *Mittam vobis Spiritum S.*, quo sensu accipi debeant, Christus ipse patefacit, dicens : *Ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis*. Mittit igitur Spiritum S. Filius

(1) Ἀξιόματι μὲν γὰρ δευτερεῦν τοῦ υἱοῦ, παρ' αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχον καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνον, καὶ ἀναγγέλλον ἡμῖν, καὶ θλῶς ἐκείνης τῆς αἰτίας ἐξηγούμενον παραδίδωσιν ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος· φύσει δὲ τῇ τρίτῃ χρῆσθαι, οὔτε παρὰ τῶν ἁγίων γραφῶν δευδιδάμεθα, οὔτε ἐκ προειρημένων κατὰ τὸ ἀκόλουθον δυνατὸν συλλεγίσασθαι. Sic porro legendum esse hunc S. Basilii textum, tum ex serie orationis tum ex parallelis sancti hujus patris sententiis, tum ex auctoritate codicum invicte ostendit Petavius, *De Trin.* lib. vii, cap. 3. Miror proinde, quomodo lectionem græcorum ex paucorum Mss. auctoritate præferre lectioni latinorum, adeo in Concilio Florentino excussæ atque strenue vindicatæ, Maurinus editor maluerit. Certe Manuel Calecas, strenuus catholicæ fidei propugnator, hæc scribere non dubitavit, cap. 10 : « Quod si quis additamentum hoc esse dicit (verba παρ' αὐτοῦ, etc., id est, ut qui, usque ad illa : causa pendeat inclusive), calumniatur. Primum enim in antiquissimis libris ista lectio deprehenditur, quorum tanta est vetustas, ut eos ante schisma perscriptos esse quisvis fateatur, quorum aliqui lituras etiam exhibent, cum quidam doctoris sententiam tanquam spuriam calumniati essent, ob idque ferro in scripturam grassati, ut contradicere possent. Sed et consequentia sermone, et phrasis ipsa valde cohærens est, et doctoris proposito consentanea. »

(2) Quod quidem Christi dictum græci acutum te-
lum vocare consueverunt adversus latinos.

moraliter, *rogando*, non physice eum *spirando*. 3. Ea quoque verba; *Ille de meo accipiet, et annuntiabit vobis*, palam de suis dogmatibus esse intelligenda, tota contextus ratio postulat. Dixerat enim: *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo; cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem... Ille de meo accipiet, et annuntiabit vobis*. Quid porro accipere de Christo poterat, ut discipulis nunciaret? Certe scientiam illam, quam intelligere tunc discipuli non poterant (1); quod confirmatur ex ipso Maldonato, qui illud: *De meo accipiet*, exponit de mea doctrina, eo ipso quod in futuro sit dictum. 4. Denique etiam illud: *Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt*, nihil evincit; alioquin, cum omnia, quæ habet Pater, ubi non intercedit relativa oppositio, habeat pariter Spiritus S., cum in generatione Filii nulla interveniat oppositio relativa inter Patrem et Spiritum S., sequeretur Filium pariter a Spiritu Sancto gigni, quod absonum a fide est. Ergo.

Resp. ad. 1. Vel *Neg.* ut ex probationibus patet; vel *D.* Eum procedere a Patre testatur in sensu inclusivo Filii, *C.* in sensu exclusivo *N.* Ut enim observat s. Augustinus: *Cum de illo (Spiritu S.) Filius loqueretur ait: De Patre procedit; quoniam Pater processionis ejus est auctor, qui talem Filium genuit, et gignendo dedit, ut etiam de ipso procederet Spiritus Sanctus. Nam nisi procederet et de ipso, non diceret discipulis: Accipite Spiritum Sanctum (2).* Vel etiam, ut ait s. Cyrillus Alex. in Joan. XV, ideo a Patre procedere Spiritum Sanctum dixit Christus, ut identitatem substantiæ Filii et Patris ostenderet: *Ecce enim, inquit, ecce cum Spiritum veritatis, id est, suum Paracletum dixerit, a Patre ipso ait procedere. Sicut enim proprius est Filii Spiritus, naturaliter et in ipso existens, et per ipsum procedens, ita etiam Patris. Denique concludit: In unam Deitatis rationem Sancta Trinitas constringitur (3).* Et sane neque Athanasius, nec ceteri patres græci, licet et ipsi legerint in Evangelio: *Qui ex Patre procedit*, a latinorum propterea sententia recesserunt, cum minime ignorent in Evangelio pariter legi: *Omnia mea tua sunt, et tua mea sunt*; ex quo intellexerunt non posse Spiritum S. a Patre procedere, quin procedat a Filio, propter ipsam inseparabilitatem, ut loquitur s. Augustinus (4), divini substantiæ. Addatur patres minime illum Scripturarum morem ignorasse quædam attribuendi certis personis, quæ omnibus ex æquo conveniunt, ut cum dicitur de Filio: *Erat lux vera*, cum Pater et Spiritus Sanctus lux vera similiter sint. (5).

(1) Has easdem difficultates repetit Filaret, op. cit. pag. 47.

(2) *Contra Maximinum Arian.* lib. II, cap. 14, n. 1, quod totum fere est de hoc argumento.

(3) Hanc vero doctrinam profitetur se accepisse ex sanctorum patrum fide, *Sanctorum Patrum fidei vestigiis insistentes*, lib. X, in Joan. in v. 26, 27, cap. 15.

(4) *De Trin.* lib. I, cap. 7, n. 17, imo in toto hoc capite fuisse istud argumentum prosequitur.

(5) Cfr. s. August. loc. cit. cap. 9, n. 19, ubi usitatam ejusmodi Scripturæ loquendi rationem his ver-

Ad 2. *Neg.* Ad probat. autem, *D.* Christus de morali loquitur missione simul et physica, *C.* de morali tantum *N.* loquitur enim Christus ut Deus cum dicit: *Mittam vobis Spiritum Sanctum*; loquitur ut homo, cum addit: *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis*. Sic utramque missionem complectitur,

his exponit: « Propter insinuationem Trinitatis, personis etiam singulis nominatis, dicuntur quædam separatim, non tamen aliis separatim intelliguntur, propter ejusdem Trinitatis unitatem unamque substantiam, atque Deitatem Patris et Filii et Spiritus Sancti. » Post clara adeo s. Augustini testimonia aliaque non pauca, quæ afferri possent, in quibus toties inculcat Spiritum S. a Patre et Filio procedere, esse *Spiritum amborum*, *ab ambobus tanquam unico principio procedere*, etc. quis suspicari potuisset Filaret nobis objecturum fuisse auctoritatem s. Augustini, et latinos accusaturum, quod in novis editionibus ausu temerario corruperint s. Doctoris textum lib. xv, *De Trin.* cap. 27, n. 50, ut suæ causæ patrocinarentur? Causa accusationis est, quod bis ibi mutaverint vocem *cognitionis* in vocem *cogitationis* contra omnium prope MSS. fidem. Jam vero observo 1. me non propugnare agendi rationem editorum Maurinorum, quin potius superius notavi, cum ageretur de textu S. Basilii, in quo contra omnium fere MSS. fidem faverunt potius causæ græcorum quam latinorum, cæca ratione semper eorum lectioni standum non esse. 2. Si fraude ac dolo atque ad patrocinandum causæ latinorum dictam mutationem induxissent græca fide, non admonuissent omnes prope MSS. *habere cognitionis ejus*. Adde fraudem et dolum dotem esse propriam eorum, qui errorem tuerentur, hæreticorum scilicet et schismaticorum. 3. Nego suppositum, nempe hic s. Augustinum favere hæresi schismaticorum, sive legatur *cognitionis* sive *cogitationis*; quod ut pateat afferam argumentum, quod recitatis, non absque aliqua infidelitate, s. Doctoris verbis conceptum a Filaret, pag. 47: *Eruamus, ait ipse, præcipuas ideas, quæ sibi mutuo respondent*:

Scientia sive cognitio-Pater
Verbum sive cogitatio-Filius
Voluntas sive amor-Spiritus
Voluntas procedit a cognitione
Ergo Spiritus procedit a Patre.

Ast a) s. Doctor expresse docet voluntatem seu dilectionem a cognitione seu cogitatione, quæ est Verbum, genitum a scientia, quæ adumbrat Patrem, procedere, ideoque Spiritum S. procedere a Patre et Filio. b) Congruit scopus s. Augustini, qui hic est ostendere discrimen, quod intercedit inter generationem Filii et processionem Spiritus S.; quare nempe processio Filii sit generatio, non autem processio Spiritus Sancti. Utitur autem similitudine animæ nostræ, in qua Verbum, quod a scientia produciatur, præ se fert imaginem et similitudinem scientiæ seu conceptus, qui in mente est et a qua procedit; ex quo infert processionem Verbi esse generationem; contra vero voluntas, quæ de cogitatione (seu cognitione), procedit, cujus officium est appellere, non præ se fert cogitationis (seu cognitionis) imaginem et similitudinem; ex quo concludit processionem Spiritus S. non esse generationem, etsi voluntas in sua processione dependeat et a scientia et a cogitatione seu Verbo. Legatur totus contextus, et hunc genuinum esse sensum hujus loci quisque percipiet. Et hæc quidem juxta illud, quod dixerat in hoc ipso capite; nam n. 38, scribit: « Inter cetera enim cum per Scripturarum sanctorum testimonia docuissim de utroque procedere Spiritum Sanctum, » si ergo: inquam, et de Patre et de Filio procedit Spiritus Sanctus, cur Filius dixit: de Patre procedit?

quam simul græci confundunt, dum ad solam moralem reducunt.

Ad 3. Dato etiam, quod Christus de scientia loquatur cum dicit : *Ille de meo accipiet, neg. cons.* Etenim, si Spiritus Sanctus, qui Deus est, de Filii scientia accipit, ergo non a se, sed a Filio hanc scientiam habet, adeoque a Filio emanat; scientia enim et essentia in Deo idem sunt, et qui unum a Filio accipit, alterum pariter accipiat necesse est. Ceterum quominus præcise de scientia, non autem de essentia sua, Christum loquutum esse dicamus, secus ac Theophylactus, Maldonatus aliique autumant, obstant non solum allatæ patrum, sive græcorum sive latinorum interpretationes, sed etiam ipsæ antiquissimæ versiones, quas pariter protulimus, et quæ hujusmodi effugium excludunt.

Ad Maldonatum quod spectat, energice respondet Petavius, ostendendo expositionem veterum, perinde esse illud : *De meo accipiet*, ac *a me procedit*, non solum probabilem, sed plane necessariam esse ex ipso contextu. Si enim, assentiente Maldonato, hæc verba : *Omnia quæcumque habet Pater mea sunt*, essentiam significant, cum Christus dixerit, ideo Spiritus Sanctus *de meo accipiet*, quia *quæcumque habet Pater mea sunt*, hoc ipso patet; quod cum dixit Christus de Spiritu Sancto : *De meo accipiet*, de sua essentia ipsum locutum esse; non aliter autem Spiritus Sanctus de essentia Filii accipere potest quam procedendo.

Nec obstat quod loquatur in futuro, *de meo accipiet*; tum quia in æternitate nulla successio est, ideoque vere potest dici accepit, accipit et accipiet; tum quia Christus his verbis alludit potissimum ad externam processionem Spiritus Sancti, quæ in interiori fundatur, quæque externæ ejusdam efficientiæ gratia fieri dicitur; quare cum Christus de hac externa missione loquatur, quæ futura adhuc erat, futuri itidem verbo temporis eam exprimit (1).

Ad 4. D. Si Spiritus Sanctus non esset in processionis ordine secundus, C. secus N. Jam vero, ut patet ex ipsa formula baptismi, Spiritus Sanctus ordine tertius est in ratione personæ, ac proinde processionis ordine secundus: fieri proinde nequit, ut Spiritus S. gignat Filium, qui ordine ac processione anterior est ipso, etsi in activa generatione Patris nulla sit oppositio relativa cum Spiritu Sancto.

Inst. Sed si Spiritus Sanctus reipsa a Filio quoque procedit, quare Christus id aperte non tradidit? Quin potius, cum eum a Patre procedere affirmet, nonne in errorem nos induxisset, si res aliter se haberet?

Resp. Nostrum non esse in rationem inquirere, quare Christus hic potius quam aliis verborum formulis usus sit in doctrina sua tradenda; 2. Christum aperte satis et æquivalenter id docuisse in ipsis capitibus, ubi Spiritum Sanctum a se mitti affirmat, de

(1) Cfr. Petav. *De Trin.* lib. III, cap. 8, § 7 et seqq. ubi frangit audaciam Crellii auctoritate Maldonati abutentis.

suo accipere, et se unum esse cum Patre, omniaque se habere cum Patre communia; 3. ex hoc evinci necessitatem magisterii semper viventis pro Scripturarum explanatione, verique earum sensus assecutione, ut græci ipsi admittunt adversus hæreticos omnes qui auctoritate scripturarum abutuntur ad suos errores cohonestandos (1).

II. Obj. 1. Per symbolum constantinopolitanum jubemur profiteri *Spiritum Sanctum, qui a Patre procedit*. Quod quidem evidens argumentum est veterem ecclesiam sic credidisse. Sane 2. cum s. Cyrillus posuisset in suis anathematismis Spiritum Sanctum proprium Filii esse, acriter vapulat a Theodoro, nec tamen doctus et pius hic antistes in suspicionem hac de causa erroris venit, nec Cyrillus huic objurgationi quidquam respondit, sed 3. paulatim a persuasionem hac sua recessit, et 4. ille perrexit avitam doctrinam tueri, sive in *Epist. ad monasteria*, sive in cap. VIII. *epist. ad Rom.* tum in I ad Corinth. II, 12, ac in lib. ult. *Hæret. fabul.* cap. III. Atque hinc 5. factum est ut reliqui patres passim doceant Spiritum Sanctum a Patre procedere *per Filium*, 6. inter quos s. Athanasius, qui præterea tum in *Refutatione hypocrisis Meletii et Eusebii*, tum in *Quæst. sacris*, Spiritum S. a solo Patre procedere testatur; sic etiam s. Basilius, *Epist. XLIII*, s. Greg. Nazianz. *Orat. XXIV*, ac ipse Cyrillus Alex. lib. II in Joan. cap. III. Quorum 7. principiis imbutus s. Joan. Damascenus non solum perpetuo Spiritum Sanctum a Patre procedere docet per Filium, sed ad omnem tollendam æquivocationem, *De fide orthod.* lib. I, cap. VIII, aperte scribit : *Spiritum Sanctum et ex Patre esse dicimus, et Patris Spiritum nominamus. At vero eum ex Filio esse non dicimus, Filii tamen Spiritum vocitamus* (2). Nec tamen 9. illi, aut ipse Photius ob hanc doctrinam damnati sunt, sicut ante ipsos nec Theodorus Mopsuestenus nec Theodoretus. 8. Quare ecclesia græca, antiquitatis tenacior quam latina, veram et receptam a patribus doctrinam professam est, a qua per summum nefas recessit ecclesia latina (3).

(1) Quoniam vero nonnulli Maldonati verbis abutuntur, præstat ex eodem rationem afferre, quare Christus Dominus loc. cit. dicat Spiritum S. a Patre procedere, et non etiam a se: « Quia id, inquit, apud homines magis minuire quam commendare poterat ejus (Spiritus Sancti) testimonium. Cum enim de ipsomet ageretur, suspectum Spiritus Sancti testimonium videretur, si dixisset a se procedere, præterquam quod, ut modo diximus, modestius ita loquitur. »

(2) Frustra Hugo Etherianus spuria hæc verba esse contendit cum in omnibus MSS. reperiantur.

(3) His addit Moschus metropolita Filaret, op. cit. pag. 49 ex auctoritate s. Augustini, *Serm. cxxix* de tempore, et Theodoretii *Hist. eccles.* lib. V, cap. 11, quorum alter græce in Asia, alter in Africa latine eodem ferme tempore, ita ut neuter de altero sciret, scripserunt, decretum Damasi ac totius concilii Romani: « Si quis non dixerit Spiritum Sanctum de Patre esse vere ac proprie sicut Filium de divina substantia, et Deum verum, Dei Verbum, anathema sit. » Hinc exultat adversus catholicos. At bonus vir multipliciter labitur, ac 1. in eo quod tribuat S. Augustino sermonem cxxix, qui spurius est et confusus ex diversis operibus Nestorio faventibus; 2. in eo quod

Resp. ad 1. *D.* Ad excludendum macedonianorum errorem, qui Spiritum Sanctum a Filio procedere docebant, sed non a Patre, *C.* ad excludendam processionem a Filio *N.* Macedoniani enim, utpote arianorum surculi cum tres gradus in personis divinis ponerent, autumabant Spiritum S. a Filio procreatum esse, ut igitur patres Constantinopolitani directe huic impietati se se opponerent, adjecerunt in symbolo citata verba. Atque hinc est quod subsequentes patres solliciti semper in eo fuerunt, ut adstruerent Spiritum Sanctum ex Patre per Filium procedere, ut mox dicemus (1). A Filio vero illum procedere cum pro certo haberetur, synodus illa nihil de hoc decrevit.

Ad 2. *D.* Ex falsa suppositione quod Cyrillus his verbis Apollinaris et Macedonii impietates exprimeret, *C.* sensu catholico *N.* Hanc veram esse causam reprehensionis Theodoret, liquet ex ejus *Epist. ad monasteria*, scripta adversus anathematismos s. Cyrilli quæque lecta est in quinta synodo, ejus hæc verba sunt: *Blasphemat vero (Cyrillus) et Spiritum Sanctum non ex Patre ipsum procedere dicens, secundum Domini vocem, sed ex Filio esse. Iste vero Apollinaris seminum fructus est; propinquat vero et Macedonii malignæ culturæ* (2). Ergo eatenus improbata est a Theodoro Cyrilli sententia, quatenus ex ejus mente Cyrillus errorem Apollinaris et Macedonii præse ferebat, non improbaturus, si alio sensu dixisset. Aliam vero esse mentem s. Cyrilli, inutile est ostendere; cum id plane compertum sit (3). Exinde ratio

asseutus non sit sensum decreti Damasi in citato anathematismo, qui aperte eruitur, sive a Theodoro, sive a consarcinatore sermonis Augustino tributi. Sic vero apud Theodoretum incipit confessio fidei catholice, quam Damasus Papa in Macedoniam misit ad Paulinum: *Quoniam post concilium Nicænum hic error emersit, ut quidam ore profano dicere audeant, Spiritum Sanctum per Filium factum esse anathematizamus eos; atque eodem sensu postea subjungit anathematismum modo prolatum, et alium: Si quis dixerit Spiritum S. facturam ac per Filium factum, anathema sit.* Auctor vero citati sermonis incipit: *Credimus quod sanctum Paracletum, qui nec Pater sit ipse, nec Filius, sed a Patre Filioque procedit*, post quam confessionem et juxta hanc fidei confessionem adjicit anathematismos. Non igitur dictum est a Damaso, Spiritum S. ita a Patre procedere ut excludat ejus processionem a Filio, sed ad profitendam ejusdem cum Patre divinitatem, adversus errorem macedonianorum.

(1) Compertum etiam est, arianos docuisse Spiritum Sanctum immediate a solo Filio tanquam per instrumentum esse productum a Patre, cui errori refellendo patres insistebant. Inferius hujus assertionis, quæ magnam affert lucem ad dictiones patrum explanandas, documenta dabimus.

(2) *Collect. Concil. Labbei*, tom. v, col. 505.

(3) Apollinaris enim, adducto exemplo solis, radii et splendoris, qui a sole per radii emittitur, Spiritum S. magnum, Filium majorem, Patrem maximum, diversos gradus in Trinitate statuendo, effutiebat, ut sicut Filius minor esset Patre, utpote natus ex Patre, ita quoque Spiritus Sanctus esset Filio minor, quia procreatus ex Filio. Hunc vero sensum propositioni s. Cyrilli attingebat Theodoretus, ut eum carperet, pro livoris æstu quo erga præstantissimum doctorem agebatur. Ad omnem apollinarismi suspicionem s. Cyrillus tam circa hoc quam circa alia

habetur, cur nec Theodoretus ob hanc causam in suspicionem heterodoxæ doctrinæ venerit, et s. Cyrillus non institerit.

Ad 3. *Neg.* Hæc gratuita calumnia græcorum est, quæ ex omnibus operibus a s. Cyrillo post anathematismos conscriptis refellitur. Etenim Spiritum Sanctum procedere a Filio docet in *Thesaurō*, assertionem XXXIV; in *Dialogis de Trinitate*, ac præsertim dial. VII, ubi scribens in illa Joannis verba: *In hoc cognoscimus*, etc. (1), infert Spiritum Sanctum non esse alienum substantive et sejunctum a Filio, quippe qui *ex ipso, et in ipso, et ipsius proprius sit*. Alibi sæpe eadem repetit (2).

Ad 4. *D.* Sensu exposito, *C.* sensu græcorum schismaticorum *N.* In omnibus siquidem citatis locis constanter docet, Spiritum Sanctum a Patre procedere, et ex Deo esse, ad respuendam hæreticorum insaniam, qui eum Filii facturam existimabant. Hic satis sit ejus verba proferre ex lib. V *Hæret. Fab.* cap. III, ubi, prolatis Apostoli verbis ex I Cor II: *Nos enim non Spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum, qui ex Deo est*, addit: *Hac ratione cum Patre et Filio semper conjungit* (Apostolus), *cum creatura autem nunquam conjunxit. Non enim creaturæ partem illum esse novit, nec primam facturam nominat secundum Arii et Eunomii et Macedonii blasphemiam.*

Ad 5. *D.* Id est a Filio, particulam per loco a usurpantes, *C.* alio sensu *N.* Quamcumque cavillationem diluerunt Florentini patres, declarantes: *quod, id quod sancti Patres et Doctores dicunt, ex Patre per Filium procedere Spiritum Sanctum, ad hanc intelligentiam tendit, ut per hoc significetur Filium quoque esse secundum Græcos quidem causam, secundum Latinos vero principium subsistentiæ Spiritus Sancti, sicut et Patrem* (3). Enim vero Nazianzenus, Cyrillus, Epiphanius modo voces ex Filio sumunt, modo per Filium (4); promiscuas pariter in Scripturis has voces esse, exploratum est; ac demum explicavit orientalis ecclesia russorum anno 1752, ut refert Frantz (5).

doctrinæ capita, a se repulit in secunda præsertim epistola, quam scripsit ad Successum, quæ prostat tom. v, pag. 11. edit. Paris. 1638.

(1) *Epist. 1.* Joan. iv, 13.

(2) Cfr. Le Quien, diss. cit. § 4.

(3) Apud Labb. *Collect. Concil.* tom. XLI, col. 1166.

(4) Cfr. Petav. qui (*De Trin.* lib. VIII, cap. 17, § 2 et seqq.) fuse ostendit, innumeris prope, sive ex sacris Litteris, sive ex græcis patribus productis exemplis, promiscue sumi particulas *διὰ*, *per*, et *ἐξ*, *ex*, ideoque, quod consequens est, tantumdem esse, Spiritum dicere per Filium a Patre procedere, atque ex Filio.

(5) V. P. Ignatii Frantz, S. J. in Prægna Univers. Prof. dissert. *Super formulis Græcorum et Latinorum de confitendo Spiritus Sancti processione*, quæ habetur in *Thesaurō Theologico* Zaccariæ tom. III. Jam vero hic auctor sub finem § 3, hæc habet: *Solemnis ἐμολογία* (confessio) *Ecclesiæ orientalis pro Ecclesia Russorum quam Græci sororem appellant suam, recentibus typis edita anno 1751, pag. 81, hæc continet: Docente*

Ad 6. *Neg.* Siquidem primum opusculum nunc critici inter dubia, alterum vero inter apocrypha ejusdem S. Doctoris opera recensent (1).

Ad 7. *D.* Et per illud ex *Filio* (ἐκ τοῦ υἱοῦ) S. Joannes Damasc. exclusit a Filio principalem causam divinarum processionum, quam Græci τὴν προκαταρκτικὴν αἰτίαν (procatactricam causam) appellant, C. processionem ipsam N. Nempe citatis verbis id unum vult s. Doctor, Filium non esse principium *absque origine*, sed solum esse principium Spiritus Sancti *cum origine*, eo quod solus Pater tale principium *sine origine* sit, cum omnia quæ Filius habet a Patre acceperit, et ideo confestim addit s. Joannes Damascenus: *Solus Pater principium est*. Ita explicant hunc locum græci ipsi doctores, Manuel Calecas, cap. XXXIX; Demetrius, *De process. Spiritus S.* cap. XI; Bessarion, in *Orat. dogm.* cap. VI. Sane noluisse per citata verba Joannem Damascenum excludere processionem Spiritus Sancti a Filio patet ex pluribus locis, in quibus expresse tradit, Spiritum S. a Patre per Filium produci vel procedere; sic in cap. *De divinis nominibus*, Pater dicitur *per Filium produci* manifestantem Spiritum; et rursus: *Spiritum autem Filii, non tanquam ex ipso, sed tanquam per ipsum ex Patre procedens*; et in fine *Epist. ad Jordanem*, æternam Spiritus S. processionem diserte enunciat his verbis: *Spiritus Sanctus est ex Patre, siquidem per Filium procedit, non tamen filiationis more* (2); et alibi passim (3).

Scriptura Joan. I, 10, in mundo fuit, et per ipsum (Verbum) mundus factus est, hoc est: ab ipso. Ubi jam ante oculos est, quemadmodum Græci διὰ καὶ ἐξ pro eodem sumere non vereantur.

(1) Consulatur Maurinus editor opp. S. Athanasii tom. II, seu vol. III in admonitione ad *Refutationem hypocrisis*, etc. num. 2. Ubi tum ex materia ipsa, tum ex styli varietate, tum ex tractandi ratione scriptoris hujus opusculi, quia orthodoxæ piæque sententiæ argutis atque cavillis impugnantur, ac demum ex veteribus codicibus ostendit hujus opusculi auctorem s. Athanasium non esse. Vid. pariter. ib. monitum præmissum alteri opusculo, s. Athanasio tributo, cui titulus, *Quæstiones alie*; ubi ait, neminem esse, qui Athanasium tantarum nugarum, quot in eo reperiuntur, patrem esse, suspicari possit; censet vero harum questionum auctorem vixisse post exorta certamina inter latinam et græcam ecclesiam. Idque sane luculenter evincitur ex quæst. XI et XII.

(2) Quæ est epistola *De hymno Trisagio* n. 28.

(3) Ut in *Dial. contra Manicheos*, etc. Cfr. Le Quien in nota ult. ad cap. 8, libri I *De fide orthod.* ubi ostendit I. S. Joannem Damasc. ceteris patribus græcis apprimè consentire in profitenda Spiritus Sancti processione a Patre per Filium; 2. non alio sensu eundem negare Spiritum S. a Filio seu ex Filio esse, quam quo s. Maximus in *Epistola ad Marinum* presbyterum Cypri scribit, latinis patres interpretandos esse, ubi Spiritum Sanctum ex Filio procedere asserunt, ut *Filium esse Spiritum S. causam senserint*; οὐκ αἰτίαν τὸν ποιεῖν τὰ τοῦ πνεύματος. Unani enim noverunt cum Filii tum Spiritus Sancti causam, Patrem scilicet; sed ut significant eum δι' αὐτοῦ προῖναι, per ipsum prodire, atque hoc pacto substantiæ cognitionem et indifferentiam expriment; id est, ad denotandum Filium non esse causam principalem (procatactricam) Spiritus Sancti, cujusmodi solus Pater est. Cum hac ratione caverent veteres, ne more ariano

Ad 8. Resp. quoad Joannem Damascenum falso laborare supposito græcorum exceptionem, ut ex modo dictis patet.

Theodori vero Mopsuesteni symbolum, quod exhibuit Charisius presbyter concilio Chalcedonensi, ac Theodoret scripta, adversus s. Cyrillum exarata, reipsa repudiata fuerunt; symbolum quidem Theodori a concilio ipso Ephesino (1); Theodoret vero scripta partim rejecta sunt et retractata ab ipsomet Theodoret, cum Cyrilli synodicas epistolas suscepit, ut animadvertit Card. Norisius (2), ac demum in concilio œcumenico V proscripta fuerunt (3).

Photius damnatus non fuit, sive a Romanis Pontificibus, sive a conc. VIII, etsi processionem Spiritus Sancti a Filio negaverit, quia ad evertendum ejus schisma synodus VIII celebrata est, et in hoc principale luctum incubuerunt Romani Pontifices, non quasi approbaverint ipsius errores.

Ad 9. *Neg. antec.* Ab iis enim 1. quæ ad fidem pertinent, ecclesia latina, seu potius ecclesia catholica deficere ne latum quidem unguem potuit, nisi Christus promissis suis defuerit. Addo 2. nec potuisse deficere ecclesiam latinam, quin cum ipsa ecclesia etiam orientalis defecerit, quæ semper usque ad Photium cum ipsa in perpetua communione fuit; exploratum autem est, ecclesiam latinam, ut ex omnibus allatis monumentis constat, professam fuisse processionem Spiritus Sancti a Patre ac Filio; 3. non potuisse eam recedere ab antiqua fide, quin ejusdem prævaricationis rea existeret ecclesia græca, quæ solemniter in duobus conciliis œcumenicis Lugdunensi II et Florentino eandem doctrinam professæ est; 4. patres græcos nonnisi loquendi ratione, neque id constanter, a patribus latinis dissentire, quia quod latini exprimebant per verba *a Filio*, græci dixerunt *per Filium*; sed quoad rem ipsam, per diversa verba significatam, apprimè inter se convenire. Dixi *neque id constanter*, quia interdum patres græci dixerunt Spiritum Sanctum procedere *a Filio*, et Patres latini interdum et ipsi dixerunt eundem procedere *per Fi-*

Spiritus Sancti productio in Filium præsertim refunderetur, et quidem actione quæ a Paterna distincta sit. 5. Ostendit, tum S. Joannem Damascenum, tum reliquos antiquos patres docere, Spiritum S. a Patre *per Filium* progredi, ut illius actionis naturalis, quæ Pater profudit Spiritum, nequaquam exors sit Filius, quantumlibet Pater solus fons, oculus, scatebra, principium et auctor Spiritus habeatur; quinimo divina natura, ut intelligitur a Patre prius secundum ordinem originis communicari Filio quam Spiritui S.; illam in Filio quoque fecunditatem suam servare, quæ incepit in Patre, prout eleganter expressit s. Gregorius Naz. celebri illo effato: *Unitas, a principio in dyada seu binarium progressa, in triade seu Trinitate constituit*, seu, ut ait s. Greg. Nyssenus, una Deitatis substantia, unus voluntatis optimæ motus a Patre proficiscitur, *per Filium progreditur, et in Spiritu completur*.

(1) Cfr. acta hujus concilii apud Labb. tom. III, col. 690.

(2) In Diss. *De Synodo* v; cap. 11, tom. I, opp. edit. Veron. 1729. col. 795.

(3) Actione VIII, can. XIII; apud Labb. tom. V, col. 578.

lium (1). 5. Græcos non posse, ad adstruendam suam sententiam, proferre aliquem ex græcis patribus, qui aperte neget Spiritum Sanctum a Filio procedere, nisi unum s. Joannem Damascenum, qui non floruit nisi sæc. IX; quo autem sensu id negaverit, ostendimus tum contextu ipso, tum ex aliis ejusdem patris parallelis locis, in quibus et ipse cum ceteris patribus docet, Spiritum Sanctum procedere a Patre *per Filium*; 6. quod proinde consequens est, græcos hallucinatos esse in vocibus illis *per Filium*, dum impugnarunt latinos; et latenter, ut ita dicam, apud ipsos semper quosdam tenuisse errorem, qui antiquitus apud factiosos nonnullos obtinuit; quia, licet sectæ extinguantur et transeant, apud pertinaciores aliquos semper aliquid sectæ extinctæ conservatur, donec data occasione foras erumpat, ut patet ex criminationibus objectis, ut vidimus, circa hunc articulum ecclesiæ romanæ, tum a monothelitis, tum ab iconomachis, ac demum a Photio ejusque fautoribus; et sic ratio redditur ejusmodi doctrinæ, quæ sensim sine sensu in ecclesia græca invaluit (2). Quod cum viderint græci pii et docti, qui sincero animo veritatem quærebant, non dubitarunt errorem dimittere, et in ecclesiæ catholicæ unitatem redire (3).

(1) Ita passim S. Epiphanius et S. Cyrillus Alexandr. qui aperte processionem Spiritus S. ex Patre, et Filio repetunt. Ille quidem in *Ancorato* cujus superius locum citavimus ex n. 67, ubi, Spiritum S. tum a Christo; tum num. 71, ab ambobus, Patre nempe et Filio procedere, bis in eadem pagina repetit et iterum *Hæc. lxxi, num. 8; tum Hæc. lxxii, num. 2 et 4 etc.*: Alter vero tum alibi tum in *Dial. vii. De Trin.* ubi Spiritum S. ex ipso (Filio) esse affirmat; et cap. 34 *Thesauri, ex Patre et Filio* procedere pro certo sumit. His addendus Didymus, cujus verba pariter retulimus. His addatur s. Greg. Nyssenus, qui, *Hom. iii, in orationem dominicam*, inquit: *Spiritus S. et ex Patre dicitur, et ex Filio* esse perhibetur, etc. E contra ex latinis patribus non desunt, qui doceant Spiritum Sanctum procedere *per Filium*. Sic Tertull. lib. *Cont. Praxeam* cap. 4, inquit: *Spiritum non aliunde puto, quam a Patre per Filium*.

(2) Ubi obiter notandum, juges similitates græcorum adversus latinos fuisse exercitas, ex quadam æmulatione ob imperialem ipsorum urbem, quarum non pauca suppetunt exempla in antiquitatis monumentis. Nil mirum proinde, si amarulento animo causas dissensionis nectere nunquam fere destiterint.

(3) Inter hos celebriores sunt Joannes Veccus seu Beccus, Gennadius, Bessarion, Cydonius Demetrius, Niceph. Blemmyda aliique bene multi, quorum præterea scripta adversus græcorum errores partim exhibet Leo Allatus in sua *Græcia orthodoxa*, duobus vol. in-4, Romæ 1652 et 1659, partim Petrus Areudius vol. 1 in-4, Romæ 1630, in Op. cui titulus *Opuscula aurea Theologica*. Inter eos, qui ceteris palmam facile præripuerunt in hoc argumento, eminet Mannel Calecas, Ord. Præd. cujus libros iv contra errores græcorum ex græco in latinum vertit Ambrosius Camaldulensis; post alias editiones novam adornavit ex bibliotheca Bavarica ab notis illustravit Petrus Stevartius vol. 1. in-4, Ingolstadii 1608. Sic ipse Leo Allatus de suo scripsit *De ecclesiæ occidentalis atque orientalis perpetua consensione libros tres*, vol. 1 in-4. Colon. Agripp. 1648. Laudandum præter eos sese exhibet Nic. Comnenus Papadopoli Cretensis, qui anno 1699 Petavii, ubi sacrorum canonum erat interpres, divulgavit suas *Prænotiones mystagógicas ex jure Canonico*;

III. Obj. Nisi Spiritus Sanctus a solo Patre procedere dicatur, plura sequerentur absurda; ac 1. quidem quod a duplici spiratione dimanet. 2. Quod Patris appellari possit nepos. 3. Quod magis distet a Patre quam Filius. 4. Quod prius hic sit genitus quam ille spiratus. 5. Quod Filius esset supervacaneum Spiritus Sancti principium, cum Pater per se sufficiens sit ejusdem principium; ergo.

Resp. 1. generatim. Cum de facto revelationis constet, frustra rationis falsa commenta obijciuntur. Quare, ne videremur ratione theologica, quæ non omnibus probatur, dogma fidei adstruere, consulto abstinuimus ab afferenda illa, quæ petitur ex eo quod, si Spiritus S. a Filio quoque non procederet, non distingueretur amplius realiter a Filio ipso, cum in divinis, juxta tritum scholarum effatum, omnia sint unum, ubi non intercedit relationum oppositio; etsi hæc ratio solidissima sit, et non solum a s. Anselmo et a s. Thoma, sed a nonnullis etiam Patribus græcis afferatur (1). Multo minus attendi debent, quæ a græcis urgentur, quæque magna ex parte a patribus ipsis jamdiu disjecta sunt. Ne tamen ea absque solutione dimittamus:

Resp. 2. ad singula. Ad 1. *neg.* Cum enim nulla sit inter Patris ac Filii spirationem realis oppositio, una est utriusque spiratio. Non duo proinde sunt Spiritus Sancti principia sed unum, quemadmodum Pater, Filius et Spiritus S. una sunt rerum creaturarum causa, ratione unius ejusdemque omnipotentia (2).

Ad 2. 3. et 4. *Neg.* pariter. Etenim, ut observat s. Thomas (3), sicut generatio Filii generanti cœterna est, sic processio Spiritus S. cœterna est suo principio; quare non prius fuit genitus Filius, quam Spiritus S. procederet, sed utrumque æternum est. Ilinc negamus Spiritum Sanctum Patris appellari posse nepotem, tum quia nepos filius est filii, et Spiritus S. Filii seu Verbi filius non est, tum quia nepos non procedit immediate ab avo, prout Spiritus S. procedit a Patre (4); solo quippe ordine tertius est, qui quidem ordo nihil in re aut tempore ponit (5).

in quibus energice schismaticos impugnat. Cfr. Resp v, sect. 3, § 9 et seqq., ubi, quæ spectant ad argumentum nostrum, compendio collegit, et græcorum tricas dissolvit.

(1) Cfr. Petav. lib. vii, *De Trin.* cap. iii, § 4; tum ibid. cap. ix, § ii et seqq. A scotistis tamen ratio illa non admittitur, qui contendunt distinguere Spiritum Sanctum a Filio, etsi Ille ab Hoc non procederet, eo quod Filius ab intellectu, Spiritus Sanctus a voluntate procedat. Sed non video, utrum hoc solidius sit.

(2) Cfr. Petav. ibid. cap. xv, § 12 et seqq., ubi ostendit non minus ex substantia Filii Spiritum Sanctum procedere; et sic dissolvitur argutula græcorum objectio.

(3) Part. 1, q. xxxvi, art. 3, ad 3.

(4) Petav. ibid. cap. xi ostendit, quo sensu processio Spiritus Sancti mediata dicatur ab aliquibus patribus, quod quidem a nonnullis aliis videtur negari, cum tamen utroque modo dici possit Spiritum Sanctum a Patre procedere.

(5) Superius vidimus a macedonianis hanc prola-

Ad 5. *Neg. denique sequelam et suppositum.* Et enim quemadmodum non valet hæc argumentatio : Pater est sufficiens creationis causa ; ergo neque Filius, neque Spiritus S. causa sunt creationis ; sed potius dicendum : Pater est creator ; ergo et Filius et Spiritus S. qui eandem habent cum Patre omnipotentiam ; ita non valet ratiocinatio : Pater est sufficiens Spiritus S. principium ; ergo Filius non est principium Spiritus S., sed potius concludi debet : Spiritus S. procedit etiam a Filio, cui omnia quæ Pater habet communia sunt, una excepta Paternitate (1).

PROPOSITIO II. — *Immerito Græci Ecclesiam Latinam corrupti symboli insimulant ob additamentum particule Filioque.*

Ita in primis statutum fuit in concilio Florentino græcis consentientibus : *Explicationem verborum illorum, Filioque, veritatis declarandæ gratia, imminente tunc necessitate, licite ac rationabiliter symbolo fuisse appositam* (2). Jamque antea in concilio Lugdunensi II, anno 1274 celebrato, latini et græci simul intra Missarum solemniam ad publice profitemdam utriusque ecclesiæ concordiam cecinere symbolum una cum declaratione : *Qui ex Patre Filioque procedit.*

His præmissis, sic adstruimus enunciatam propositionem : Si qua ratio foret culpandi ecclesiam latinam ob insertam symbolo particulam *Filioque*, hæc esset decretum concilii Ephesini id prohibentis ; atquæ hæc ratio nulla est ; ergo.

Major hujus argumenti unanimiter a græcis admititur, qui bene norunt, morem hunc, quidpiam, majoris declarationis gratia et ingruentibus hæresibus, adjiciendi Symbolo apostolico, viginisse in ecclesiis, sive orientalibus sive occidentalibus, usque ad Ephesinam synodum ; ut ex certis historicis monumentis esse difficultatem ; eam vero repetere ac suam facere græci recentiores non verentur.

(1) Præter græcos auctores, quos recensimus, consuli poterunt circa gravissimam hanc controversiam inter ceteros s. Anselmus, in *Monologio* cap. 50 et seqq. ad Maur. ; s. Thom. *Contra gentes*, lib. IV, cap. 24 et seqq., et in *Summa* quæst. cit. superius ; Belarminus, lib. II *De Christo*, cap. 20. et seqq. ; Petavius, lib. VII *de Trin.* ; Le Quien, diss. I in opp. S. Joan. Damasc. ; Nat. Alex. dissertat. 18 in sæc. IX et X, adversus Photium aliosque græcos schismaticos ; Bernard. de Rubeis Ord. Præd. *Diss. hist. et dogm. de process. Spiritus S.* etc. in opere, quod inscribitur *Georgii seu Gregorii Cyprii vita*, vol. 1, in 4, Ven. 1753 ; aliæ dissertationes inveniuntur in *Thesaurio theologico Zaccariæ*, tom. III ; sed præstat adire acta ipsa concilii Florentini, apud Labb. tom. XIII, in quibus omnia, quæ ad quæstionem præsentem faciunt, plene discussa sunt, donec tandem veritate agnita græci subscripserunt editæ fidei definitioni, ibid. col. 1170. Vide etiam aureum librum s. Anselmi, *De processione Spiritus S. Cfr.* etiam Galani Clerici regul. *Conciliationes Eccl. Armenæ cum Romana*, Romæ 1658., tom. 1, part. II, quæst. 9, de Christo Filio Dei producente una cum Patre Spiritum Sanctum, ubi ex Scriptura ac patribus græcis ac latinis fuse ostendit hanc veritatem adversus armenos dissidentes.

(2) Sess. XXV, apud Labb. col. 515.

mentis constat (1). Eadem præterea assertio patet ex eo, quod græci nullam aliam objurgandi ecclesiam latinam causam proferant præter Ephesinum decretum.

Minorem vero ut evincamus, juverit afferre tum motivum tum verba ipsius memorati decreti. Motivum edendi ejusmodi decretum fuit symbolum a nestorianis interpolatum quodque Ephesinæ synodo obtulit Charisius presbyter, et quo plures incaute decepti fuerant. Quo recitato, ad omnem ejusmodi deceptionis occasionem in posterum tollendam Ephesina synodus decretum emisit his verbis conceptum : *Statuit sancta synodus, alteram fidem nemini licere proferre, aut conscribere, aut componere, præter definitam a sanctis Patribus, qui in Nicæa cum Spiritu S. congregati fuerunt. Qui vero ausi fuerint aut componere fidem alteram, aut proferre, vel offerre converti volentibus ad agnitionem veritatis, sive ex gentilitate, sive ex judaismo, sive ex qualicumque hæresi ; hos quidem, si sunt Episcopi aut clerici, alienos esse Episcopos ab Episcopatu, et clericos a clericatu decrevit : si vere laici fuerint, anathemati subjici* (2).

Vel igitur per alteram fidem, ut plures contendunt, concilium intellexit fidem contrariam, aut diversam a

(1) Etenim Symbolum apostolicum brevius et simplicius, quam hodie, tribus primis ecclesiæ sæculis, in omnibus ecclesiis, iisdem pene verbis conceptum, vigin, sive in Oriente, sive in Occidente. Erat autem ejusmodi : « Credo in Deum Patrem omnipotentem, et in Christum Jesum, unicum Filium ejus, Dominum nostrum. Qui natus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine. Crucifixus sub Pontio Pilato et sepultus. Tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit in cælos, sedet ad dexteram Patris, inde venturus est judicare vivos et mortuos. Et in Spiritum Sanctum. Sanctam Ecclesiam. Remissionem peccatorum. Carnis resurrectionem. » Quod quidem in sua simplicitate, seu nulla auctum declaratione, ad plura sæcula servavit ecclesia romana. Ecclesia ravennatensis, teste s. Petro Chrysologo, in *Sermonibus in symb. Apost.* addebat *vitam æternam*. Absque his postremis verbis retinebat ecclesia taurinensis, ut testatur S. Maximus ; *Hom. in traditione symboli*. Ecclesia aquilejensis, teste Rufino in *Exposit. symboli*, inter opera s. Cypriani, addebat ad primum articulum : *invisibilem et impassibilem*, ac postea : *descendit in inferna, in fine : hujus carnis resurrectionem*. Sic in ecclesia africana auctum quinque verbis exhibet s. Augustinus *Serm.* CCXII et seqq. et in ecclesiis hispanicis, ut illud recitat Etherius, episc. uxamensis, lib. 1 *Adversus Elipandum*, arch. toletanum, anno 785 ad 2. articulum videmus adjectum ; *Deum* ; ad 4. *passus* : sic postea inveniuntur verba : *descendit in inferna, resurrexit vivus, ad dexteram Dei Patris omnipotentis, ecclesiam catholicam, remissionem omnium peccatorum, et vitam æternam*.

Eadem vigin quoad verba varietas in Symbolis ecclesiarum orientalium. Symbolum commune non differbat a symbolo communi recepto in occidente superius recitato, nisi in duabus voculis : Credo in *unum* Deum, et in *unum* Dominum etc. Ceterum in formula ecclesiæ alexandrinæ et ecclesiæ hierosolymitanæ plura sunt adjecta ; prima videri potest apud Socratem *Hist. eccl.* lib. I, cap. 22 ; et Sozom. lib. II, cap. 27, altera apud Tontée in edit. *Opp. s. Cyrilli Hieros.* post catechesim V. Hæc vero varietate nihil obstante, nunquam inter ecclesias interrupta pax est. Cfr. De Rubeis op. cit. diss. II, cap. 1.

(2) Act. VI, ap. Labb. tom. III, col. 689.

fide tradita in symbolo nicæno, et tunc evidens est ipsum non vetuisse illud additamentum, quo solum expressius declaratur eadem fides, in eodem nicæno symbolo contenta, cujusmodi profecto est illud propter quod nobis græci litem movent. Vel per alteram fidem intellexere patres Ephesini presse quamcumque ulteriorem declarationem symbolo addendam, et tunc ex facto ipso patet, decretum non adficere, nisi peculiare ac privatas personas sive individua; alioquin orientales et græci ipsi primi fuissent hujus decreti violatores.

Etenim 1. concilium Chalcedonense, quod post Ephesinum celebratum est, etsi renovaverit sanctionem Ephesinam, attamen, *Propter illos, qui Spiritui Sancto repugnabant*, commendat additamenta facta a centum quinquaginta patribus constantinopolitanis, et ipsum symbolum ab iisdem auctum recepit et in usum communem totius ecclesiæ deduxit (1).

2. Ecclesiæ orientales non solum symbolum Constantinopolitanum susceperunt, quod etiam *Nicænum* dictum est, sed præterea ipsum inseruerunt fidei formulæ.

3. Non obstante lege Ephesina, peculiare vigeant fidei formulæ *Antiochena*, *Hierosolymitana*, *Philadelphiensis* ab utraque sive Nicæna, sive Constantinopolitana formula *discrepantes*, quin tamen violatæ legis ecclesiæ accusatæ fuerint, sive ab ecclesiis ceteris orientalibus, sive ab ecclesiis occidentalibus, quæ semper retinuerunt in sua simplicitate symbolum apostolicum pro instructione catechumenorum atque in ritu baptismatis, neque inseruerunt symbolum liturgiæ.

4. Eadem lege non obstante licitum sibi duxerunt

(1) Eutychiani enim, sub prætextu adhærendi formulæ seu symbolo nicæno, rejiciebant additamenta huic symbolo facta a concilio Constantinopolitano 1, ut sic facilius suos errores tegeant. Hinc patres synodi Chalcedonensis, celebratæ anno 451, nempe post concilium Ephesinum, *Machinationem omnem hæreticorum contra veritatem claudere volentes*, ut ibid. legitur, actione v decreverunt: « Ante omnia, fidem integram et intemeratam permanere trecentorum decem et octo Sanctorum Patrum (Nicænorum) doctrinam confirmantes, quæ de substantia Spiritus Sancti a Patribus centum quinquaginta postea congregatis in Regia civitate (Constantinopoli) tradita est propter illos, qui Spiritui Sancto repugnabant. » Apud Labb. tom. iv, col. 565, integrum decretum legi meretur. Et ex eo tempore factum est commune ecclesiæ orientali universæ symbolum constantinopolitanum, quod nondum receptum universim erat in usum præsertim liturgicum. Quæ quidem agendi ratio patrum chalcedonensium ineluctabile suppeditat argumentum ecclesiæ occidentali ad defendendam declarationem eidem symbolo insertam per verba *Filioque*. Dixi ecclesiæ universæ orientali commune effectum symbolum constantinopolitanum; nam ecclesiæ occidentales, præsertim Romana, adhuc persisterunt in simplicitate symboli apostolici per plura sæcula. Concilium autem Ephesinum per symbolum nicænum intellexisse symbolum illud presse sumptum absque additamentis symboli constantinopolitani, compertum fit ex recitatione ejusdem symboli nicæni facta in eodem concilio, prout postea idem factum est in Concilio Chalcedonensi una cum recitatione symboli constantinopolitani. Ibid.

Orientales novis ingruentibus hæresibus, monothelitarum præsertim et iconomachorum, prolixioribus verbis formulas nicænam et constantinopolitanam exponere ad rectam fidem profitendam, atque se ab omni erroris suspitione purgandos, ut patet ex actis synodorum generalium VI et VII, imo a Tharasio episcopo Constantinopolitano fidei formula ad Patriarchas transmissa est hoc additamento; *Et in Spiritum Sanctum Dominum vivificantem, qui ex Patre per Filium procedit* (1).

5. In ordinatione episcoporum græci tres fidei professiones ad instar symboli emittunt, seu ipsum constantinopolitanum symbolum adjectionibus pluribus locupletatum recitant.

Si igitur orientalibus et græcis licuit, inconsulta sede Apostolica præfatas declarationes symbolo nicæno adficere, et in usum communem deducere, diversas fidei professiones componere nicænæ fidei consentaneas justis de causis, non obstante decreto ephesino, argumentum ineluctabile est, ipsos vel legem ephesinam interpretatos esse de additamentis fidei nicænæ contrariis, vel eam spectasse ut sanctionem disciplinarem, a qua, gravi urgente necessitate licitum esset sin privatis personis, saltem ecclesiis, ubi hæc vigeat necessitas, recedere. Frustra igitur crimini vertunt ecclesiæ Latinæ, quod eadem libertate, qua usa est ecclesia Græca, ipsa utens, urgente eadem necessitate, hanc declarationem admisit in symbolo constantinopolitano; multo vero minus accusari poterat ecclesia Romana, quæ, utpote omnium ecclesiarum mater et magistra, ut declaratur in concilio Florentino, suprema pollet in ecclesiis omnes potestate.

Deinde compertum est, a sæc. VI ecclesias hispanicas, ex occasione conversionis gothorum ad catholicam fidem, qui secum ex oriente errores detulerant arianorum, macedonianorum et eunomianorum, *Filium minorem Patre, ac Filio minorem Spiritum S., factumque a Filio profitentium*, qui præterea negabant *Spiritum Sanctum a Filio procedere*, statuisse, ut caneretur ad exemplum græcorum intra Missarum solemnia symbolum fidei, particula *Filioque* adauctum, *Quo et fides vera manifestum testimonium habeat* (2).

(1) Quod idem est, ut ex dictis patet, ac dicere: *ex Patre Filioque procedere*. Cfr. act. iv et act. x conc. Constantinopolitani III, apud Labb. tom. vi, col. 681 et seqq. et col. 841 et seqq. nec non act. III conc. Nicæni II, ibid. tom. vii, col. 163. Verba autem seu fidei professio ad rem nostram quod attinet hæc sunt: *Καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον καὶ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐκπορευόμενον*. Eadem ratione hæc ipsa verba leguntur in collatione Harduini, quæ omnium accuratissima censetur tom. iv, col. 152.

(2) Hæc synodus Toletana III celebrata est an. 589 sub Reccaredo Rege; in hujus can. III anathemate percellitur *quicumque Spiritum Sanctum non credit, aut non crediderit a Patre et Filio procedere; eumque non dixerit coæternum esse Patri et Filio et coequalem*. Ex quibus patet Gothos ante suam conversionem professos esse processionem Spiritus Sancti a solo Patre. Hinc eadem Synodus, capitulo II hæc statuit: « Pro reverentia sanctissimæ fidei, et propter corroborandas hominum invalidas mentes, consulto piissimi et

Nec tamen vel accusatae sunt ecclesiae hispanicae a graecis violati decreti, neque se ab illis separarunt. Compertum pariter est ecclesias gallicanas saec. VIII ex occasione iconomachorum, qui accusabant latinos haereseos, eo quod profiterentur Spiritum S. a Patre et Filio procedere, hoc additamentum adoptasse una cum ritu liturgico Hispaniarum, ac sensim dein sine sensu ecclesias Germaniae et Italiae idem exemplum secutas esse (1), quin propterea a graecis catholicis accusatae sint ecclesiae istae tanta saeculorum intercapidine. Cur igitur Michael Cerularius inde ansam arripuit schisma faciendi ab ecclesia romana, eo quod ipsa, nonnisi ante paucos annos symbolum tandem admiserit cum additamento et canere coeperit in Missa uniformitatis gratia cum ceteris occidentalibus ecclesiis (2)? Soline ecclesiae Romanae non licuit, quod et orientalibus et occidentalibus ecclesiis semper licitum fuit? Violati praeepti solane rea erit ecclesia Romana, eo quod inconsultis graecis particulam illam admiserit, et immunes erunt ab hoc crimine ecclesiae orientales, quae, inconsulta ecclesia Romana, tot admiserant additamenta?

Concludendum igitur est nullam prorsus rationem esse criminandi ecclesiam latinam ob adjectam declarationem symbolo nicæno, deductam ex decreto ephesino, tum quia, ut longe probabilius est ex dictis, decretum non afficit, nisi solas formulas fidei nicænae professioni contrarias, aut diversas; tum quia si respicit etiam declarationes nicænae professioni consentaneas, non afficit nisi privata individua, seu peculiare personas non autem ecclesias ipsas, urgente praesertim gravi causa, ut ex factorum ineluctabilem serie colligitur, et ex perpetua ipsa agendi ratione eorumdem graecorum; multo vero minus nunc ob ejusmodi declarationem culpanda ecclesia latina est; cum a duobus oecumenicis conciliis admissa atque approbata sit, quae eadem ac Ephesinum potestate et auctoritate gaudent.

Seu quod idem est immerito graeci ecclesiam latinam corrupti symboli insimulant ob additamentum particulae *Filioque*.

DIFFICULTATES.

Obj. 1. Lex ephesina lex generalis fuit ab universa

gloriosissimi Domini nostri Reccaredi Regis, sancta constituit synodus, ut per omnes Ecclesias Hispaniae vel Gallie secundum formam orientalium ecclesiarum concilii Constantinopolitani, hoc est, 150 episcoporum symbolum fidei recitetur; ut, priusquam dominica dicatur oratio, voce clara a populo decantetur, quo et fides vera, etc. » Cfr. Labb. tom. v, col. 1000 et 1609. Hanc additionem retinuerunt et propagarunt subsequentes synodi hispanicae.

(1) Cfr. de Rubeis diss. cit. cap. 4, § 2 et seqq.

(2) Certum est Leonem III ægre tulisse additionem symbolo appositam, et indicasse legatis Francorum modum eandem tollendi a symbolo; sed nihil profecit. Consuli possunt acta collationis istius apud Baronium ad annum 809, n. 54 et seqq. Romana enim ecclesia tenacissima semper fuit antiquitatis, nec nisi, ut plures volunt, sub Benedicto VIII, anno 1014, ut initio hujus capituli diximus, adoptatum symbolum cum additamento est.

ecclesia, in concilio congregata, statuta, et communis universae ecclesiae; ergo nonnisi ab eadem ecclesia universali abrogari seu mutari poterat. 2. Frustra propterea vel exemplum concilii Chalcedonensis vel alterius cujuscumque oecumenici concilii adducitur, eo enim ipso quod oecumenica essent ejusmodi concilia, poterant legem ephesinam tum interpretari, tum eidem derogare. 3. Frustra pariter ceterarum formularum exempla arguntur, cum istae non essent fidei professiones universae ecclesiae communes, sed particulares. 4. Hinc patet, quare ecclesia graeca toleraverit factum additamentum ab ecclesiis sive hispanicis, sive gallicis, vel germanicis, reclamaverit vero tanquam de violato praeepto adversus ecclesiam latinam, cum Romanus Pontifex illud commune ecclesiae occidentali fecit.

Resp. ad 1. D. Quae haberet pro objecto formulas fidei, nicænae fidei contrarias vel diversas, C. formulas declarativas ejusdem fidei in symbolo nicæno contentae, vel N. vel *subdist.* Quae afficeret privata individua, C. ecclesias vel ecclesias, legitima causa urgente N. Responso constat ex dictis in probationibus, quibus edocemur non alio sensu ecclesias orientalem et occidentalem decretum illud intellexisse. Sane oecumenica recensita concilia admiserunt et approbarunt fidei professiones ab episcopis confectas et conciliis oblatas, quod non fecissent, si stricto illo sensu quo graeci recentiores intelligendum contendunt, intellexissent decretum ephesinum.

Ad 2. Neg. Ex his enim conciliis quae renovarunt et confirmarunt ephesinum statutum, semper magis patefit sensus illius legis, alioquin concilia illa non derogassent eidem legi in ipso facto confirmationis. Si his addantur expressae declarationes duorum conciliorum oecumenicorum Lugdunensis II et Florentini res plane confecta est; nec quidpiam ulterius graeci habent quod reponant.

Ad 3. Neg. Quia ex his pariter elucet sensus in quo majores nostri acceperunt decretum concilii Ephesini: si enim ad verbum, ut praefertur, seu ad litteram vellemus illud rescare, istae quoque formulae particulares a quovis confectae et ab ecclesiis particularibus admissae, totidem fuissent violationes ejusdem decreti; cum vero et istae confectae fuerint atque in usum deductae a particularibus ecclesiis, quae postea a conciliis oecumenicis sancitae sunt et approbatae, evidens est, alio omnino sensu ab eo quem graeci autumant decretum illud confectum fuisse. Adde quod, si lex illa in sensu graecorum communis fuisset toti ecclesiae, seu universae ecclesiae imposita et constituta, multo minus ecclesiis particularibus licitum fuisset ab illa recedere.

Ad 4. Neg. *conseq.* Verum motivum hujus reclamationis fuit tum denegatio tituli *Patriarchae oecumenici* ex parte Romani Pontificis, quem frustra Michael Cerularius ab eodem sibi concedi expetierat, tum latum in se pervicaciae nomine anathema a legatis Pontificis. His commotus Cerularius schisma instauravit, ad quod cohonestandum post plures alias causas, et

hanc intexit de corruptione symboli; nullum vero ipse cum contribulibus suis delictum reperisset, si titulum exoptatum obtinisset (1).

Inst. 1. Illicitam esse in symbolo adjectionem et legi ephesinæ contrariam agnovit ipse Leo III, Rom. Pontifex, qui, referente Anastasio bibliothecario in ejus vita, num. 440, *pro amore et cautela orthodoxæ fidei*, fecit scuta argentea duo, descripto in utrisque symbolo, in uno quidem litteris græcis, in altero vero latinis (2), nec tamen adjectionem *Filioque* apposuit; censuit igitur orthodoxæ fidei cautelam id exposcere. 2. Idque merito, tum quia bene noverat patres constantinopolitanos verba *qui ex Patre procedit* accepisse ex ipsismet Domini verbis, quæ in Evangelio leguntur, Joan. XV, 26, nec proinde debuisset Christi vocibus aliquid interseri (3); tum 3. quia sciebat Romanum Pontificem non potuisse, aut saltem non debuisset prætermissio consilio ceterorum patriarcharum, qui cum ipso divinum habent regimen ecclesiæ, communi symbolo quidpiam adjicere. Ergo.

Resp. Ad 1. D. Id est, pacis et œconomix gratia adjectionem *Filioque* in Symbolo, sua cura descripto, Leo III inserere noluit, C. quasi illicitam putaret N. Quod si, referente Anastasio, *pro amore et cautela orthodoxæ fidei* Leo III voluit describi symbolum in tabulis argenteis, id cavit, ne liberum cuique esset symbolo addere quidpiam, vel quidpiam ex eo minuire, ne hujusmodi additionibus aut imminutionibus aliquid aut irreperet aut tolleretur, quod *fidem orthodoxam* læderet atque corrumpere (4).

Ad 2. Neg. Ad priorem probationem, neg. patres constantinopolitanos ipsa verba Christi Domini, prout ea in Evangelio leguntur, usurpasse; sed solum sensum retinentes verba alia ipsi adhibuerunt. Sane verba Christi, prout jacent in Evangelio hæc sunt: *Qui a (παρὰ) Patre procedit* (5), in symbolo autem: *Ex Patre procedentem* (6). Quod si patribus constantinopolitanis licuit Christi verba in alia mutare, quidni licebit ecclesiæ Romanæ voculam unam interpretationis ergo subijcere? Eo vel maxime quod Synodus VII

ac totus Oriens permiserit Tharasio hæc ipsa verba Domini duabus vocibus δὲ υἱοῦ, *per Filium*, interpolari? Et ante ipsum Epiphanio absque corruptionis periculo licuit, tum in *Panario* tum in *Ancorato*, de Spiritu Sancto profiteri: *Qui ex Patre Filioque procedit* (1)?

Ad 3. seu ad alteram probationem Resp. 1. Neg. suppositum, scivisse nempe Romanum Pontificem, a se non posse, in iis præsertim quæ ad disciplinam pertinent, aliquid decerni pro universa ecclesia, eo vel maxime quod concilia ipsa œcumenica totam vim suam habeant, ac robur acquirant a confirmatione Romani Pontificis, cujus rei læulentum exemplum suppeditat canon XXVIII concilii Chalcedonensis, qui per plura sæcula nullam vim habuit, resistentibus Romanis Pontificibus: de quo suo quidem loco dicemus. Sed et hoc dato, resp. 2. Dist. Et ex hoc ad summum conficeretur, inconsultis Patriarchis non decessisse Romanum Pontificem sancire, ut adjectio illa admitteretur ab universa ecclesia, Tr. ab Ecclesia occidentali, cujus ipse Patriarcha est N. Nunquam vero Romanus Pontifex, etsi, utpote totius Ecclesiæ caput, id præcipere potuisset, coegit ecclesiam orientalem ad admittendam hanc declarationem, sed solum annuit votis episcoporum occidentalium in ea permittenda, ac postea adoptanda. Ceterum tum in concilio Lugdunensi, tum in concilio Florentino orientales liberi declarati sunt circa admissionem hujus particulæ; quod denuo confirmavit Clemens VIII (2). Addendum præterea est, orientales, inconsulta Romana Ecclesia et episcopis occidentalibus, in concilio Constantinopolitano I. plura adjecisse symbolo nicæno; iisdemque inconsultis, in usum communem ac in liturgiam inexistisse. Eodem itaque jure usi sunt occidentales episcopi, ac præsertim Romanus Pontifex, adoptando additamentum, inconsultis orientalibus, et in usum deducendo in liturgia (3).

(1) Τὸ παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύμενον. Cfr. Le Quien, diss. cit. num. 38.

(2) In concilio Lugdunensi Imperator Michael Palæologus postulavit, ut *Ecclesia sua symbolum semper dicat, prout dicebat illud ante schisma usque in hodiernum diem*, quod tum a Pontifice, tum ab episcopis ipsi concessum est. Sic in concilio Florentino, nemine ex latinis repugnante, græci dixerunt: *Additionem nequam omnino nōs recipimus; sed concedimus vobis, ut eam habeatis in Ecclesiis vestris*. Clemens vero VIII, Bulla xxxiv, § 6 decrevit, ut græci credere teneantur Spiritum S. ex Filio procedere: sed non teneantur pronunciare, nisi subesset scandalum. Cfr. Le Quien, diss. cit. num. 38. Ex dictis patet, frustra Marcum Anton. de Dominis. lib. vii, *De Republ. christiana*, cap. 10, affirmare periculosum quidem esse, non tamen hæreticum, illam processionem negare. Quod mirum esse non debet in homine apostata, in fallibilitatem œcumenicorum conciliorum minime agnoscente.

(3) Circa hoc additamentum præter auctores superius citatos consuli potest Franc. Xaver. Placevich S. J. in *Controversia, seu colloquio Latino inter et Græcum de additione particulæ Filioque ad symbolum fidei*, quæ exstat in *Thesaurο theol. Zaccariæ*, tom. iii; nec non erudita *Dissertatio* Christiani Lupi Ord. S. August. tom. I. *Synodorum generalium*, edit. Venet. 1724.

(1) Cfr. De Rubels. diss. cit. cap. 5, num. 2, et De Feller, *Dictionnaire historique*, art. *Michael Cerularius*.

(2) Edit. Fran. Blanchinii, Cfr. Baron. ad an. 809, num. 62. Frustra hinc colligebat Photius Leonem in sensisse, Spiritum S. a solo Patre procedere. Hanc enim calumniam dispellunt verba ejusdem Pontificis, quæ in collatione cum synodi aquisgranensis legatis protulit; *Ita sentio*, inquit, loquens de processione Spiritus S. a Patre ac Filio, *ita teneo cum omnibus auctoribus et Sacræ Scripturæ auctoritatibus. Si quis aliter de hac re sentire vel docere voluerit, defendo* (inhibeo). *Et nisi conversus fuerit et secundum hunc sensum tenere voluerit, contraria sententiam funditus abjicio*. Quid clarius? Itaque nonnisi cujusdam temperamenti gratia volebat prudentissimus Pontifex, ut symbolo tunc temporis insereretur particula *Filioque*.

(3) Et hoc ipsum opponit Filaret, op. cit. pag. 33, at, quam inepte, patebit ex responsione.

(4) Cfr. de Rubels loc. cit.

(5) Ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται.

(6) Τὸ ἐκ Πατρὸς ἐκπορεύμενον ex quibus liquet mutalam a patribus Constantinopolitanis particulam παρὰ in ἐκ, tum tempus ἐκπορεύεται, in participium ἐκπορεύμενον.

CAPUT VI.

AD EA QUÆ DICTA SUNT SCHOLIA COMPLECTENS.

Ne in re tanti momenti, cujusmodi est ineffabile et angustum Trinitatis mysterium, alicui subesse possit ex ignorantia ac defectu rectæ notionis, errandi periculum, tum ut nonnulla enucleatius exponantur, quæ in tractatus decursu vix attigimus, operæ pretium duximus nonnulla adjicere scholia, quibus ea, quæ dicta sunt de processionebus, relationibus aliisque id generis, illustrentur juxta catholicam doctrinam et communem Doctorum sensum.

SCHOLION 1. Binæ processiones admittendæ sunt ac binæ origines, *generatio* et *processio*; et quod consequens est quatuor relationes, *Paternitas*, *Filiatio*, *Spiratio activa* et *Spiratio passiva*. Duas namque dari origines ex Scripturis constat. Nam Filius *genitus* dicitur a Patre (Ps. II, 7), et Spiritus Sanctus *procedere* (Joan. XV, 26). Patris nulla est origo. Ipse enim divinarum omnium originum fons est seu, ut græci loquuntur, *causa procatarectica*, ut suo loco adnotatum est, quam nos *principium summum* vocamus; *ingenitus* proinde Pater dicitur, *improductus* et *innascibilis*.

Illas autem processiones fieri debere per actiones, ut vocant, immanentes, intimas nimirum Deo, seu intra Deum manentes, nemo est qui dubitet, ac per hoc distinguuntur ac differunt ab actionibus transeuntibus ad extra, seu externis cujusmodi sunt res creatæ omnes, quæ exterius a Deo producuntur. Actiones item immanentes ex theologorum doctrina non sunt nisi duæ, *intelligere* et *velle*, propter summam Dei perfectionem, qua omnia, quæ a Deo cognoscuntur, unico ipse actu comprehendit; omnia, quæ ab eo probantur, unico pariter ipse voluntatis actu complectitur.

Ex quo theologi plerique inferunt, principium proximum processionum neque divinitatem esse per se spectatam, neque hypostasim aut relationem, quæ divinas potius processiones supponunt; sed intellectum et voluntatem, quatenus facultates *notionales* sunt. Scripturæ enim et patres passim Filium *Verbum* et *Sapientiam* vocant, quæ spectant ad intellectum; Spiritum Sanctum vero *Amorem*, *Charitatem*, *Gratiam* ut plurimum dicunt, quæ quidem voluntatis sunt. Cum insuper Filius terminus adæquatus sit intellectus, utpote qui eum exhauriat quemadmodum et Spiritus Sanctus, qui totam exhaurit voluntatis fecunditatem, divinæ voluntatis terminus est adæquatus, quamobrem clare colligitur, quare nec plures nec pauciores divinæ processiones sint quam duæ commemoratæ (1).

(1) Nemo est qui nesciat rationem, qua divinæ personæ produci dicuntur (utrum scilicet immediate a natura, an mediate tantum ab intellectu et voluntate), quatenus cogitatione distinguuntur a divina essentia, non attingere dogma ipsum, sed diversas in scholis obtinuisse ac obtinere sententias; etsi alia aliis probabilior sit ac magis communis. Quod quidem observo, ne sociniani vel rationalistæ, quibus hæ sententiæ non probantur, ansam sument, ut passim ab ipsis fit, indidem impugnandi dogma ipsum, quod

Sunt qui cum D. Thoma, part. I, q. 27, art. 4, generationis Filii et processionis Spiritus S. diversi-

integrum semper subsistit, etsi modus exponendi has productiones seu processionis, qui apud theologos obtinet, rejiceretur. Cfr. Suarez, *De Trin.* lib. 1, cap. 5. Sic non desunt, qui negent Filium seu Verbum a Patre produci, seu generari per intellectum, et destruere moliantur principia, quibus hæc sententia innititur. Qui enim hanc sententiam tuentur, aiunt 1. hoc principio tanquam axioma nituntur: Omne verbum mentis expressa est imago et similitudo rei cogitata (Cfr. Petav. lib. vi, cap. 2, § 2); atqui, subsumunt impugnatores, hoc principium est falsum; nam quæ per tactum, gustum, etc., percipimus, sunt affectiones mentis, et tamen istæ non præ se ferunt imaginem et similitudinem rei perceptæ; ergo.

2. Alterum principium horum theologorum est, quod mens intelligendo sibi pariat ideam, quæ sit mentis imago; atqui insurgunt alii, hoc pariter falsum est; nam, mens dum reflectit super se ipsam seu cogitat mentem suam, sine dubio mens habet ideam sui, nimirum cogitat seipsam, hæc autem cogitatio non est imago mentis, quam nemo vidit, et adhuc ignoratur mentis essentia, qua ignorata, deest imago ejusdem, saltem in omni cogitatione.

3. Ut sensu fit oculorum, imagines rerum experimur, positis jam rebus diversis, a mente; ergo, si Pater conciperet intelligendo imaginem, quæ Filius esset, oporteret concludere, illum concipere imaginem, quia Filius jam existeret, non autem Filium existere, quia Pater conciperet imaginem, quæ filius esset.

4. Hoc magis patebit, analysi instituta cogitationis, seu intellectionis sui ipsius. Intelligere seipsum est veluti convertere et contrahere se ad se ipsum, imo recipere se tandem, ut ita loquar, intra se ipsum. Atqui gignere est *profundere* aliam hypostasim, est veluti extra se *progredi*, etc.; ergo.

5. Actus intellectionis exercitæ sic concipitur a theologis; Pater intelligendo se concipit, exprimit, generat alium se ipsum; porro intelligere se totum est veluti recipere se totum contemplandum intra se ipsum contemplantem, est seipsum per seipsum dimetiri, ac interiori persuasione judicem ac testem sibi esse factæ hujus contemplationis ac dimensionis; atqui judicium intimum non est imago ulla, ut quisque intelligit; ergo.

6. Si Pater per intellectionem suam Filium gigneret, hunc tota sua intellectione gigneret; et quoniam intellectio hæc tota, qua gigneret, Filium respicit ut gignendum, hinc tota Patris intellectio cognosceret Filium ut gignendum, nec unquam cognosceret ut genitum, id est, cognosceret certissime semper habiturum se Filium, nec habuisse tamen a tota æternitate cognosceret.

7. Non est persona sine intelligentia et voluntate; quod si eo Filius actu prodiret, quo se Pater intelligit, prodiret ante consideratam voluntatem; nimirum cum nondum respici undique ut persona posset; seu quod idem est, Filius minime ex persona Patris nasci dicendus esset, si per intellectum, ut explicant, germinaret, maxime quod per omnes theologos tertius e Trinitate ut voluntatis terminus respiciatur; ergo.

Hæc aliaque similia non pauca urgent patroni contrariæ sententiæ, quæ eo consilio protuli, non ut probem, sed ut pateat quod difficultatibus obnoxia sit opinio, quæ tamen inter theologos communior est. Quod a fortiori de ceteris dicendum, ita ut satius sit dogma ab opinionibus secernere, cum illud ab his nullo modo pendeat. Ceterum communis theologorum sententia satis solidum fundamentum habet in Scriptura et patribus, sive græcis sive latinis. Propositæ autem difficultates, a psychologia ut plurimum petitæ, non possunt applicari operationibus divinis, quæ longe nimis a nostris distant.

tatem derivant ex originum modo. Cum enim generatio sit origo viventis a vivente principio conjuncto in similitudinem naturæ, propterea ad generationem proprie dictam requiritur, ut geniti origo sit a gignente per actionem ad communicandam naturæ similitudinem suapte natura ordinatam, ut patet in idea mentis, quæ rem exprimit; cum vero processio non dicat nisi emanationem unius ex altero, et voluntas seu charitas, quæ est voluntatis operatio ad amandam rem, non ad inducendam rei similitudinem, sit ordinata, hinc in Verbo vera generatio est, et ideo *Filius* dicitur; at in Spiritu S., qui est charitas et est ex voluntate, sola processio est, et ideo ipse Filius non est. Exemplo Evæ id illustant, quæ licet esset vivens, et a vivente Adamo originem duceret, eique similis in natura esset, Adæ tamen *filia* nec fuit nec dici potuit; quia non Adæ actione, sed sola Dei voluntate eidem similis facta est. Sunt qui cum s. Augustino sentiunt, solum Filium esse genitum, quia solus ab uno procedit; nullus quippe Filius duos patres habere potest; Augustino assentitur s. Bonaventura et alii cum ipso (1). S. Anselmus diversas sententias conciliare nititur in *Monologio*, lib. I, cap. LVII (2). Fatendum vero est, hujus rei nullam evidentem rationem proferri posse; unde monebat s. Gregorius Nazianzenus tam generationem Filii quam Spiritus S. processionem honorandas potius silentio quam investigandas (3).

Etsi vero juxta superiorem sententiam generatio intellectu, spiratio autem voluntate fiat, ob miram tamen Dei simplicitatem, in quo intellectus et voluntas unum sunt, etiam ipsa generatio et spiratio non duplici, sed uno eodemque actu fiunt; originesque illæ duæ in duobus terminis distinctæ, idem sunt in suo principio (4).

SCHOLION II. Proprietates peculiare, quibus divinæ hypostases gaudent, *notiones* a theologis dicuntur. Notio ideoque, prout ab initio tractatus diximus, est character, tessera, seu nota singularis, qua divinæ Personæ internoscuntur. Proprietas tamen et relatio et notio una eademque res divina sunt. Pro-

(1) S. Aug. *Contra Maximin.* lib. II, cap. 14, num. 4, S. Bonavent. in *librum sententiarum*, dist. XIII, q. III.

(2) Qui tamen cap. 64 fatetur hoc incomprehensibile esse, prout etiam fatetur s. August. loc. cit. scribens: « Amborum est ergo Spiritus, procedendo de ambobus. Quid autem inter nasci et procedere intersit, de illa excellentissima natura loquens, explicare quis potest?... distinguere inter illam generationem et hanc processionem nescio, non valeo, non sufficio. » Petavius decem rationes enumerat, cur processio Spiritus Sancti non sit generatio, lib. VII, cap. 13.

(3) *Orat.* XXXVII, num. 21. Cfr. Albani Cienfuegos S. J. op. cit. vol. II, disp. 9, sect. 4, § 2, num. 1 et seqq.

(4) Apposite s. Anselmus libro *De processione Spiritus S.*, cap. 17, alias 16, inquit: « Quemadmodum laeus non est de hoc unde diversi sunt ab invicem fons et rivus, sed de aqua in qua unum sunt; ita Spiritus Sanctus non est de hoc, unde alii sunt ab invicem Pater et Filius, sed de divina essentia, in qua unum sunt. » Utitur nempe s. Doctor similitudine grecis familiari.

prietas, quatenus ex. gr. est *Paternitas*, soli Patri competit; *relatio*, quatenus respicit Filium; *notio*, quatenus Patrem constituit et a Filio discernit. Notiones quinque vulgo numerant theologi. Sunt autem *Paternitas*, *Filiatio*, *Spiratio activa*, *Spiratio passiva* et *Innascibilitas*. Priores quatuor etiam relationes sunt, cum mutuo se respiciant; at *Innascibilitas* per se relationem non dicit; ad relationum tamen genus reduci potest, ut negatio ad affirmationem. In Deo igitur recensentur *natura una*, *processiones* sive *origines* duæ, *personæ* tres, *relationes* quatuor, *notiones* quinque (1).

Inter theologos non convenit, an præfatæ relationes divinæ perfectiones veræ sint, nec ne; ancipites in utramque partem sententiæ sunt. Juxta Petavium de voce potius quam de re ipsa videtur orta conflictio (2). Illud plerosque torquet catholicos, quod, si ex una parte dicatur, relationes originis in unaquaque persona esse perfectiones, sequeretur inde in qualibet persona desiderari aliquam perfectionem; si vero non censentur veræ perfectiones, dicendum foret perfectionem non esse in divina persona, id quod eam constituit, distinguit, atque, ut ita dicam, specificat. Jam vero si observetur personam divinam, prout persona est, peculiarem quidem habere perfectionem, qua *immediate* carent aliæ divinæ personæ, earum tamen quamlibet *mediate* perfectiones omnes habere, quibus personæ reliquæ instructæ sunt ob identitatem naturæ, plane intelligitur personis singulis easdem perfectiones inesse debere. Sic Pater ex. gr. quatenus talis est, filiatione destituitur, atque vicissim Filius paternitate; uterque tamen, cum unam eandemque naturam habeat, quæ a relativis proprietatibus realiter non distinguitur, illas proprietates seu perfectiones habet. Ideo Pater, mediante natura divina, omnibus donatur Filii et Spiritus Sancti proprietatibus; id ipsum dicatur de personis aliis.

Hujusmodi relationes sunt in Deo veræ ac reales. Ex dictis enim constat in Deo tres esse personas realiter distinctas, Patrem, Filium et Spiritum S. Atqui nomina ista relativa sunt, non absoluta; neque personæ realiter distinguuntur per id, quod est in Deo absolutum, sed per id, quod relativum est et unicuique personæ proprium. Deinde illud reale est, quod existit nemine cogitante; paternitas enim, ex. gr. non solum cogitatur aut fingitur in Patre, sed vero residet tanquam proprietas personalis et subsistens in Patre, qua Pater est (3).

(1) Quoad notiones, sunt qui sex enumerant. Cfr. Vasquez, in 1 part. S. Thomæ, disp. cxxxvii.

(2) *De Deo*, lib. VI, cap. 7, § 12 et seqq.

(3) Cfr. S. Th. Part. I, q. XL, art. 1. Observat tamen Petavius, loc. cit. § 13, tametsi relationes istæ naturam perficere et complere dicantur, quemadmodum personalis proprietas quælibet, quam scholæ hodie *subsistentiam* vocant, naturam in completo et absoluto statu substantiæ constituit; non tamen perfectiones ipsas esse aliquas, quarum accessione natura fiat ipsa perfectior. Sed, quia naturam ultimo in statu complent ac terminant, ideo perficere dicuntur.

SCHOLION III. *Circumin sessio*, seu, ut ab aliis etiam dicitur, *circumincessio*, seu *circummeatio*, qua voce designatur proprietas illa, seu ille existendi modus, qui tribus personis communis est, definiri solet: *Intima existentia unius Personae in altera sine confusione personae* (1). Quo sensu s. Fulgentius, lib. *De Fide*, cap. 1, num. 4: *Totus Pater in Filio et Spiritu Sancto est, et totus Filius in Patre et Spiritu Sancto est, totusque Spiritus Sanctus in Patre et Filio est*. Adeo ut mutuo tres divinae personae existant in se, et ut loquitur Petavius, inter se immeet, atque se invicem penetrent, quemadmodum Christus testatur Joan. XIV, 11: *Ego in Patre, et Pater in me est*. Quod juxta S. Thomam triplici ratione fit: essentia, relatione et origine; *essentia*, quae una et eadem est in singulis; *relatione*, quia relativa simul coexistunt; *origine*, quia una persona ab altera emanat per processionem ad intra (2). Circumin sessionis magna utilitas in eo est, quod ad personarum distinctionem earumque consubstantialitatem adstruendam valde conferat.

SCHOLION IV. *Missio* definiri potest: *Processio divinae personae ab alia cum ordine ad terminum*. Missio haec, si origo spectetur, aeterna est et necessaria, quippe nec motu aut successione fit, sed immutabili actione ad intra; si vero terminus spectetur, temporalis esse potest, gratuita et libera. De utraque hac missione Christus loquitur, Joan. VIII, 42: *Ego ex Deo processi et veni; neque enim a me ipso veni; sed ille me misit*. Porro in eo quod se a Deo processisse testatur, aeternam tangit generationem; in eo vero, quod se a Deo missum affirmat, temporalem et gratuitam missionem suam in mundum ostendit. Prout vero observat s. Augustinus, *De Trin.* lib. II, cap. V, num. 8: *Pater solus nusquam legitur missus* (3), quia scilicet a nullo procedit. Notandum praeterea est cum s. Thoma, si mittentis nomine designetur principium personae quae mittitur, non quamlibet personam mittere, sed illam solum, cui competit esse principium illius personae; et sic Filius mittitur tantum a Patre; Spiritus Sanctus autem a Patre et Filio; si vero mittentis nomine veniat principium effectus secundum quem attenditur missio, a tota Trinitate mitti personam missam (4). Hinc Filius dicitur (Isaiae XLVIII, 16) missus a Patre et Spiritu Sancto: *Dominus Deus misit me et Spiritus ejus* (5).

tur, cum eam velut circumscribunt ac definiunt ita, ut longius atque extra se progredi eam non sinant, sed per se subsistentem faciant. Hinc sunt graves theologi, qui hypostaticeam ejusmodi proprietatem nihil aliud esse contendunt praeter negationem.

(1) Circumin sessio graece περιχώρησις dicitur, de cuius vocis vi, ac sensu quo usurpata a Veteribus est, fuse agit Petavius, *De Trin.* lib. IV, cap. 16.

(2) Part. 1, q. XLII, art. 5.

(3) Expediit legere integrum caput, in quo inveniuntur plura observatione digna.

(4) Part. 4, q. XLII, art. 8.

(5) Ex dictis colligitur duo ad missionem proprie dictam concurrere, alterum, sempiternam processionem personae, quae mittitur; alterum, externam aliquam efficientiam, sive sub sensus incidat, ut cum, homine suscepto, Verbum hominibus apparuit,

SCHOLION V. Attendenda demum est accurata loquendi ratio cum de Trinitate disseritur. Ex pluribus autem regulis, quae a theologis exhiberi solent, brevitate gratia, nos potiores seligemus. Itaque *unius* et *unitatis* vocabula cum sermo est de Trinitate, unum Deum exprimunt seu unicam trium personarum essentiam.

Quum vero vox *unius* masculino genere ponitur, singularitatem non naturae, sed personae significat. Fas non est ita loqui: *Trinitas est unus*, nisi adjungatur substantivum nomen *Deus*, vel saltem nisi subintelligatur (1); aliter propositio *sabelliana* esset. Contra vero affirmare non licet *aliud* atque *aliud* esse Patrem ac Filium, sed *aliud* atque *aliud*; quippe in neutro genere praenomina significare solent naturam, non personam. Malunt nonnulli patres Trinitatem appellare *unitatem* potius quam *unionem*, ne composita videatur simplicissima Dei natura. E contra dicere magis expedit *unum* Deum quam *unicum*, *solitarium*, *singularem*; cum his vocibus abutantur sociniani ad excludendam personarum pluralitatem, *unitarii* propterea nuncupati. Si vero res sit cum polytheistis, *unicum* possumus tuto vocare Deum; cum ad exclusionem pluralitatis substantiarum divinarum usurpetur ejusmodi vox. Ex hac perfectissima unitate manavit, ut illae personae, re a se invicem distinctae, *unum* esse dicantur, nec non *unus Deus*, sicuti et *Trinitas unus Deus*. Quare quum dicitur: *Trinitas est Deus*: idem est ac: *Tres personae sunt Deus*; vel *Deus est Trinitas*, vel *Deus est personae tres* (2).

Trinitas nihil aliud est, quam *ternarius* vel *ternio*. Numeralis et collectiva dictio ejusmodi est, quae proprie ac per se non unitatem naturae significat, sed tres personas (3). Usu autem receptum est, ut *trinum Deum*, non *triplicem* dicamus; quanquam scribit

aut sub columbae specie Spiritus Sanctus, sive interiorius sit nec aspectabile quod agitur, ut cum Spiritus S. ad fidelium quemque demittitur. Ceterum produci unam ab altera necesse esse, ut ab ea mitti proprie dicatur, ex ea missione, quae minus proprie usurpatur, ostendi potest. Nam Filius, cum carne assumptus, ideo non a Patre solum, sed etiam a Spiritu S. missus esse dicitur, quod hic una cum Patre externum illud opus elaboravit, cuius nisi efficiens causa fuisset, Spiritus Sanctus, ab ipso missus non diceretur Filius. Ita Petavius, *De Trin.* lib. VIII, cap. 1, § 9. Et exinde novum argumentum exurgit adversus graecos, ad processionem adstruendam Spiritus Sancti a Patre ac Filio. Cfr. s. Fulgentius in fragmento libri VII *Contra Fabianum*, pag. 615 et seqq. opp. edit. Paris; 1684.

(1) De sensu, quo in symbolo, quod Athanasianum nuncupatur, dicatur *unus* omnipotens, etc. Cfr. Petav. *De Trin.* lib. III, cap. 9, § 9; tum. lib. VIII, cap. 9, § 14 et seqq.

(2) Inepte prorsus Calvinus et Danaeus carpunt loquendi formulam, apud catholicos usitatam, *Trinitatem esse unum Deum*. Quam quidem objurcationem ex istorum errore profluere, qui proprietates ab essentia divellunt, putantes Filium, quia Deus est, a se ipso esse, ostendit Petavius, lib. VIII, cap. IX, § 3.

(3) *Trinitas* idem est ac graece ἡ τριάς. Frustra propterea Wegscheider affectat vocare eam (§ 89, not. a) *trinunitatem*.

Petavius *triplicem* personam non minus usurpari posse quam personas *trinas*. Tournely censet sano et catholico sensu dici posse, esse in Deo tres res, tria entia, tres existentias, tres unitates, tres veritates, etc., dummodo tamen adjiciatur terminus relativus, nempe dici posse, *tres res relativas*, etc., non autem *tria individua*; quia individua dicuntur in ordine ad unam specie naturam, diversam tamen numero, cum tamen in Deo unica sit natura, non tantum specifica, sed etiam numerica (1).

Observandum præterea est, nomina essentialia in abstracto non posse supponere pro personis divinis, ideoque dici non posse: *essentia generat* aut *generatur*, prout suo loco diximus definitum esse a Concilio Lateran. IV. Nomina vero essentialia concreta, si non restringantur per aliquod attributum sive proprietatem notionalem, supponunt per natura subsistente in tribus personis, ut cum dicitur: *Deus creat*, etc. Si vero adjiciatur aliqua notionalis proprietas, tunc nomina essentialia concreta possunt supponere modo pro una, modo pro duabus personis, ut cum dicitur: *Deus generat*, *Deus spirat*, etc.

Cum de accuratis loquendi formulis hucusque disseruerimus, libet verba in medium proferre quibus in Constitutione dogmatica, *Auctorem fidei*, Pius VI synodum Pistoriensem perstringit, dicens: *Duo speciatim notanda censemus, quæ de augustissimo ss. Trinitatis mysterio § 2. Decreti de fide, si non pravo animo, imprudentius certe Synodo exciderunt... Primum, dum posteaquam rite præmissis, Deum in suo esse unum et simplicissimum permanere, continuo subjungens, ipsum Deum in tribus personis distingui, perperam discedit a communi et probata in christianæ doctrinæ institutionibus formula, qua Deus unus quidem in tribus personis distinctis dicitur, non in tribus personis distinctus... Alterum, quod de ipsismet tribus divinis personis tradit, eas secundum earum proprietates personales et incommunicabiles exactius loquendo exprimi seu appellari Patrem, Verbum, et Spiritum Sanctum, quasi minus propria et exacta foret appellatio Filii, tot Scripturæ locis consecrata, voce ipsa Patris e cælis et e nube delapsa, cum formula baptismi a Christo præ-*

scripta, tum et præclara illa confessione, qua beatus ab ipsomet Christo Petrus est pronuntiatus: ac non potius retinendum esset quod, edoctus ab Augustino, Angelicus præceptor (1) vicissim ipse docuit, in nomine Verbi eandem proprietatem importari, quæ in nomine Filii, dicente nimirum Augustino (2): eo dicitur Verbum quo Filius.

Ast deterius multo erravit Georg. Hermes in expositione doctrinæ de ss. Trinitate, ubi scribit: *Nonnulli patres, ad quos etiam s. Augustinus spectat, videntur putasse, per Filium et Spiritum S. significari duas Dei proprietates; ast oblii sunt in hoc, quod tenebantur credere et reapse credebant, nempe Patrem Deum, Filium Deum, et Spiritum S. Deum, et unumquemque per se ut personam. Pater, Filius et Spiritus S. igitur debent significare effectus Dei vel divinæ essentiae, et si etiam hoc significare non possent, pro hominibus nihil omnino possent significare, et consequenter pro nobis doctrina de Trinitate divina absque ullo sensu foret (3). Tot pene errores hic numerantur, quot verba. Numquam enim sive s. Augustinus, sive alius ecclesiæ pater putavit per Filium et Spiritum S. significari duas Dei proprietates. Hoc enim falsum est, sed in Filio et Spiritu S. non secus ac in Patre, illi spectarunt proprietates personales seu notiones, quibus unaquæque Persona ab alia distinguitur et constituitur in esse, ut aiunt, personæ. Has proprietates seu notiones, scholastici vocarunt Paternitatem, Filiationem, Spirationem, ut ex dictis patet. Equis vero æquo animo hoc ferat, ut Hermesius prædicet Patrem, Filium et Spiritum S. non aliud significare nisi effectus Dei? Hoc prorsus novum ac inauditum est in scholis catholicis. Fides enim docet Patrem a nemine procedere, Filium vero et Spiritum S. procedere a Patre, Filium quidem per generationem, Spiritum S. etiam a Filio per processionem, sed tanquam a principio intrinseco, non autem tanquam a principio extrinseco, alioquin effectus sane essent, et meræ creaturæ. Attamen, nisi doctrina de Trinitate ita exponatur, juxta auctorem nostrum absque ullo sensu foret (4)!*

(1) Part. 1, q. 34, art. 2, ad 3.

(2) De Trin. lib. vii, cap. 2, num. 3.

(3) Christ. cath. dogm. Monasterii, 1834, p. 470.

(4) Quæ quidem speciminis gratia dedimus. Ceterum permolestum opus esset, omnia persequi quæ tradit hic auctor, qui tamen jactat se novam invenisse theologiæ tradendæ rationem, ac magistrum se exhibere eorum, qui hactenus in tenebris versati sunt. Ut insistamus in iis, quæ ibidem scribit de Trinitate, docet essentiam divinam, prout efficiens est esse Patrem, Filium vero efficientiam Patris, id est, essentie divinæ, quæ ipsum producit per representationem sui ipsius in suo effectu, et dum divinæ essentie ab æterno agit seu efficit, inquit, sese exhibet, prout est efficiens, tanquam individuum, et quia efficit cum conscientia sui exhibetur tanquam persona.... per coefficientiam Patris et Filii oriri debet reactio divinæ essentie in seipsam, et hinc haberi una divina essentie iterum tanquam individuum, et quidem distinctum a Patre et Filio, et insuper sui conscium, igitur ut persona. Quam perspicua ac mirifica hæc sunt omnia! Spiritus S. procedit per modum reactionis divinæ essentie in seipsam! Merito propterea Gregorius xvi nuper hujus auctoris opera proscripsit, decreto dato sub die 26. Sept. 1835.

(1) Num Trina Deitas dici possit necne, Hincmarum inter et Goteschalchum atque Ratramnum, monachum Corbejensem, magna sæc. ix controversia exarsit, negante illo, his contra affirmantibus, catholice formulam illam usurpari posse. Eam referunt Natalis Alexander in *Histor. ecclesiast. sæc. ix et x*, diss. 5, § 14; et Mabillonius, præf. in sæc. iv, Benedict. cap. 2, num. 146. (Cf. Germonius S. J. *De hæreticis ecclesiasticorum codicum corruptoribus*, vol. 1, in-8, Parisiis, 1713, pag. 504 et seqq., ubi pugnat adversus Constant. Ille obiter noto, Suarez (*De Trin.* lib. 1, cap. 3, et alibi) cum nonnullis aliis scholasticis contendere, præter tres subsistentias relativas aliam admittendam esse absolutam, communem personis tribus. Verum Petavius, *De Trin.* lib. iv, cap. 12, ex veterum unanimi consensu, quantum ejusmodi subsistentiam admitti non posse, sed tres tantum relativas, evincere nititur. Ostendit præterea ex eorumdem sententia nonnisi unicam admittendam esse in tribus distinctis personis existentiam. Cfr. etiam Vasquez, n. 1, part. s. Th., tom. II, disp. cxxx et cxxvi.

TRACTATUS DE DEO CREATORE

Prooemium.

Deum Optimum Maximum in se ac in suis operationibus *ad intra*, qui scholarum est sermo, hactenus dignoscere studuimus; quatenus autem libere et exterius, suam bonitatem largiendo, in creaturis operatur atque se manifestat, ipsum posthac spectabimus, atque admirari contendemus. Tria porro sunt creaturarum a Deo genera rerum; alie nempe spirituales tantummodo, cujusmodi Angeli sunt, alie corporeae, quas orbis hic adspectabilis complectitur, alie deni-

que ex utraque, corporea nempe ac spiritali substantia constant, quales sunt homines. Ex his facilis quodammodo dimanat totius Tractatus in tres partes divisio; in quarum prima de Angelis, in altera de mundo, de homine in ultima disseremus (1).

(1) Hunc eundem ordinem sibi proponit s. Thomas in *Summa*, atque hunc sectamur; cfr. idem *Contra Gent.* lib. II, cap. I.

PARS PRIMA

DE ANGELIS

Quæ de angelis ex Scripturæ ac traditionis auctoritate certo statui ac definiri possunt, pauca profecto sunt, ac ad septem potissimum capita revocantur; existentia videlicet, natura, officia, gratia, plurimorum lapsus, poena, machinationes. Atque hæc fere sunt, quæ sive ab heterodoxis sive ab incredulis recentioribusque liblicis ac rationalistis non solum impugnantur, sed contemptui atque irrui habentur. Quare missis, quæ longis nimium disputationibus a veteribus potissimum scholasticis disserebantur, memoratos catholicæ doctrinæ articulos distinctis capitibus adversus effrenes hosce criticos vindicandos suscipimus (1).

CAPUT I.

DE ANGELORUM EXISTENTIA.

Angelus nomen est officii, non naturæ, ut ss. Augustinus et Gregorius M. observant. ille enim sic loquitur: *Queris nomen hujus naturæ? Spiritus est; queris officium? Angelus est; ex eo quod est, Spiritus est; ex eo quod agit, Angelus est* (2). His similia ha-

(1) Plura profecto sunt, quæ veteres scholastici inquirunt, quum de Angelis disputant, ex. gr. de natura angelica absolute, de ipsorum numero, specifica natura, de intellectiva ipsorum potentia et naturali cognitione, voluntate, etc., de eorum comparatione ad locum, ad tempus, aliisque pene innumeris. Sarezius integrum volumen in-folio de Angelis scripsit; item reliqui plus minus. Hæc scitu quidem jucunda essent, minus tamen necessaria, præsertim quod quamplurima probabilitate tantummodo inniuntur. Qui suam ad hosce fontes sitim explere cupit, eos adeat; ea vero, quæ ad Angelorum ordines et hierarchias pertinent, videri possunt apud Petavium, *De Angelis*, lib. II, cap. 2 et seqq.

(2) *Serm.* I in *Psal.* ciii, n. 15.

bet s. Gregorius (1). Quos itaque græci *Angelos*, latini *nuncios* dicunt, hebræi מלאכים *Malachim* vel אלהים *Elohim*, ethnici passim *genios* vel δαίμονας *dæmonas* vocant (2).

Angelorum existentia inficiati sunt sadducæi (3), atque ex christianis anabaptistæ, David Georgius (4), Balthasar (5), Bekkerus (6), sociniani passim, neoterici biblici ac rationalistæ. Adversus quos sit

PROPOSITIO. — *Tum ex Scriptura tum ex universa traditione Angelos existere constat.*

Vix credibile sane videri debet, potuisse veteres sadducæos inficiari Angelorum existentiam, licet solum, ut plures autumant, Pentateuchum veluti divinum recognoverint (7). In libris enim Mosis fre-

(1) *Homil.* xxxiv. in *Evang.* n. 8, tom. I. opp. col. 1604 edit. Maurin.

(2) Alb. Fabricius in *Bibliograph. antiquar.* cap. 8, § 27, plures ethnicos recenset, qui eosdem spiritus *Angelos* nuncuparunt, ut Alex. Aphrodisæus in *Top.* p. 186; Aristides, tom. I, p. 19; Labeus, apud s. August. *De civitate Dei*, lib. IX, 19; Ammonius in *Porphyrii Isagoge*, Porphyrius, Jamblicus, *De mysteriis Egypt.* Simplicius Marcianus Capella, et præcipue Hierocles, qui pag. 37. ἀγγελικὸν θεῶν γένος memorat.

(3) Cfr. *Luc. Act.* xxiii, 8.

(4) De instabili hoc nulliusque fidei homine ac tantum non insaniante cfr. Feller, *Dict. histor.*

(5) *Ibidem.*

(6) In opere cui titulus: *Bevoerde Wereld*, seu *Orbis incantatus*, Leuward. 1690, edit. auct. Amst. 1693.

(7) Sadducæos unum Pentateuchum ut divinum admisisse, communis fere Veterum sententia est. Non satis tamen certam esse ejusmodi opinionem ostendere nisi sunt Staedtlin, *Geschichte der Sittenlehre Jesu*, seu, *Historia doctrinæ moralis Jesu*, tom. I, p. 421 et seqq.; et pag. 446, et Guldenapfel, in diss. *Josephi Archæologia de Sadducæorum canone*.

quens est ac manifesta Angelorum mentio; ut Gen. XVI, ubi Angelus Domini Agarem compellat, eamque, ut ad heri domum redeat, adhortatur; tum ib. XIX, ubi duo Angeli Sodomam veniunt, dirutoque oppido Lothum inde liberant; tum ib. XXIV, 7, ubi Abraham, famulum suum in Mesopotamiam mittens, ait: *Dominus Deus cæli mittet Angelum suum coram te*; et alibi passim (1). In ceteris Scripturæ libris, tam historicis quam prophetis, multo etiam frequentiora sunt testimonia, quæ supervacaneum esset hic referre, utpote ignota nemini (2).

In Novo denique Testamento de iisdem Angelis perspicua pariter et crebra fit mentio. Ceteris missis, illud potissimum urgemus, quod Apostolus in Ep. ad Hebr. cap. I, instituit argumentum ad Christi præ Angelis excellentiam ostendendam, quod nempe Christus *Filius Dei*, Angeli vero *Ministri Dei* tantum in Scripturis perhibentur. Quare merito dixit s. Augustinus: *Esse Angelos novimus ex fide... nec inde dubitare fas nobis est* (3).

Apud omnes fere gentes vulgatam fuisse fidem de Angelorum existentia, indubia monumenta testantur. Tertullianus inter alios ait: *Dicimus esse substantias quasdam spirituales; nec nomen novum est. Sciunt dæmonas philosophi, Socrate ipso ad dæmonii arbitrium expectante... dæmonas sciunt poetæ; et jam vulgus indoctum in usum maledicti frequentat... Angelos quoque etiam Plato non negavit; utriusque nominis testes esse vel magi adsunt* (4). Sic Cyprianus eos a magis antiquissimis, in primis ab Hostane memoratos esse affirmat his verbis: *Quorum tamen præcipuus Hostanes et formam veri Dei negat conspici posse, et Angelos veros sedi ejus dicit assistere. In quo et Plato pari ratione consentit, et unum Deum servans, ceteros Angelos vel dæmonas dicit* (5). Thales, ut refert Athenagoras, trifariam superiores substantias omnes dividit: *In Deum, in dæmones, in heroes* (6).

exhibente... Jense 1804. His præiverant Scaliger in *Elencho triphareseon*, cap. 76, et Bruckerus in *Hist. philos.* tom. II, p. 723, qui id primi subodorati sunt. Ex istorum igitur criticorum sensu certum esse videtur, sadducæos, ortos a Zadoko, degeneri Antigoni Sochæi discipulo, qui sub Ptolomæo primo Ægypti rege tribus ante Christum natum sæculis vixit, præter Pentateuchum reliquos etiam judæorum libros admisisse. Orium huic opinioni præbuit superstitiosus veluti cultus, quo Mosis libros venerabantur. Etenim Flavius Josephus, *Antiquitatum Judaicarum*, lib. XII, num. 10, non scribit, solum Pentateuchum sadducæos suscepisse reliquosque rejecisse libros, sed *legem* tantum hoc loco opponit traditionibus non scriptis, quas sadducæi rejiciebant, non autem reliquis libris. Hinc in Thalmude ex aliis libris non solum oppugnantur, sed etiam ipsi pro suis sententiis argumenta depromunt, ut patet ex *Sanhedrin*, pag. 90, 2, Cholin. pag. 87, 1. Cfr. Jahn, *Archæolog.* § 322.

(1) Cfr. Gen. III, 24; XXVIII, 12; Exod. VIII, 12, etc.

(2) Cfr. Job. IV, 18; Dan. VI, 22; Tob. III, 25, etc.

(3) Loc. cit.

(4) *Apolog.* cap. 22, p. 21. edit. Rigaltii.

(5) *De idolorum vanitate*, p. 226, edit. Maur. Par. 1726.

(6) In *Legat. pro Christ.* num. 23, tom. II. *Bibl. Patrum* edit. Venet. p. 24.

Hierocles, *Ad aurea Pythagoræ carmina*, Angelos ab ipso Pythagora *immortales Deos*, a summo tamen Deo conditos, appellatos fuisse testatur, quos colendos præcipit. Orphei et Hesiodi carmina inferius dabimus (1).

Indos existentiam Angelorum certam habuisse explorata modo res est (2). Sic doctrina de Angelorum sive bonorum sive malorum existentia est veluti fundamentum totius theologiæ veterum ac recentiorum orientalium (3); nec desunt hujus doctrinæ vestigia apud ipsos silvestres americanos (4).

Sive igitur Scripturam sive constantem atque universalem omnium ferme populorum traditionem consulamus, constat Angelos existere.

DIFFICULTATES.

I. O. 1. Moses Angelos a Deo procreatos nullibi tradit (5). 2. Nomina præterea Michael, Gabriel, Raphael chaldaica sunt; a chaldæis igitur vel persis ad hebræos transiit de Angelis opinio (6).

Resp. ad 1. Tr. A. N. cons. Moses enim, ut vidimus, sæpe de Angelis eorumque apparitionibus loquitur, et illos sæpius ut Dei ministros exhibet. Perperam igitur ex eo, quod peculiariter creationis Angelorum non meminerit, concluditur vel Angelos a Deo minime fuisse conditos, vel illos non existere. Ideo autem juxta s. Basilium Angelorum creationem Moses præterijt, quod adspectabilem tantum rerum originem præcipue nobis revelare voluerit (7). Juxta s. Augustinum *lucis* nomine, Angelorum creatio a Mose significata est (8). De hac autem opinione ac de variis sententiis circa tempus,

(1) Cfr. Petav. *De Angel.* lib. I, cap. 1.

(2) Ita fatetur impius auctor operis *Résumé de l'histoire des traditions morales et religieuses chez divers peuples*, Paris 1825.

(3) Cfr. Ramsay, *Voyages de Cyrus*, ac *Discours sur la mythologie*, etc.

(4) Carli Rubbi, *Lettere americane*.

(5) Ita Julianus, apud s. Cyrillum, lib. II, tom. VI, operum pag. 49, edit. Paris 1638, tum lib. III, ib. pag. 96.

(6) Ita fere Voltaire, *Fragments sur divers sujets, par ordre alphabétique*, art. Ange, tom. XXVIII de la collection complète des œuvres, etc. Genève 1777.

(7) *Lib. de Spiritu Sancto*, cap. 16, num. 58. S. Cyrillus Alex. lib. III cit. aliam affert causam adversus Julianum, quare Moses prætermiserit narrationem creationis Angelorum, eo quod scilicet nimis mentis nostræ captum excedat. Quam quidem causam quoad Judæos carnales vehementer confirmat Hom. II. in Genes. pag. 7, edit. Sav.

(8) *Lib. imperf. de Gen. ad litt.* cap. 11, num. 21, et *De civitate Dei*, lib. XI, cap. 9. Alii autem censent Angelorum creationem per Mosem designari nomine *cæli*, ut Origenes, *Hom. II. in Gen.*, Beda, Strabus apud Petav. loc. cit. cap. 15. Quidquid vero id sit, de quo nihil certi, verisimilius videtur juxta priorem sententiam de hac Mosem penitus siluisse. Illud tamen fixum demonstratumque est, Angelos a Deo creatos esse; de horum enim creatione non obscure loquitur Daniel, cap. 13 in hymno trium puerorum, et David, Ps. CII; sed magis aperte Apostolus (Col. 1, 16) scribens: *In ipso* (verbo divino) *condita sunt universa in cælis et in terra, visibilia et invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates. Omnia per ipsum et in ipso creata sunt.*

quo Angeli conditi sunt, utrum scilicet ante hujus mundi adspectabilis creationem, ut plerisque patribus græcis placet, an vero post, quod tenent plerique ex patribus latinis, an demum simul, quod pariter nonnemo sentit, consulatur Patavicus (1).

Ad 2. Resp. I. N. cons.; cum nonnisi pravus sit transitus a nomine ad rem. Didicerunt hebræi ea Angelorum nomina a chaldæis vel persis; ergo ab eis didicerunt Angelorum existentiam! Pentateuchus sane fuerat longe ante scriptus, quam judæi in captivitatem babylonicam abducerentur; atque in eo Moses, ut ex dictis patet, de frequentibus Angelorum apparitionibus et officiis disserit.

Resp. II. N. A. Licet enim ante captivitatem Babyloniam nullum occurrat in Sacris Litteris Angelorum nomen, negamus tamen tum nomina illa esse chaldaica, cum et radicem et formam hebraicam habeant, ut patet ex voce מַלְאָכִים (*el*) fortis, quæ Deo tribuitur, et ex similibus nominibus passim apud hebræos receptis, גַּדְדִּיֵּל (*Gaddiel*) גַּמְלִיֵּל (*Gamaliel*) etc. (2), tum ex chaldæis ea ad hebræos immigrasse, cum, ut adnotat Origenes, constet, *indita illis* (Angelis) *fuisse nomina convenientia rebus, quas Dei summi voluntate in universo mundo administrant.*

II. Obj. 1. *Angelus* nomen est officii. Nihil igitur prohibet, quominus nomen istud, quoties in Sacris

Litteris occurrit, vel de hominibus intelligatur, qui *Angeli* passim dicuntur ob varia munia, quæ Dei nomine obierunt, ut Malach. III, 1, Matth. XI, 10, vel de interno instinctu inspirationibusque, quibus nos Deus ad aliquid agendum excitat (1). Et re quidem vera 2, quæ in libris sacris de Angelorum apparitionibus leguntur, nonnisi metaphorice, vel ex vulgi opinione intelligi debent, vel de sola Dei potentia, vel de efficientia naturali, quam vulgus ignorabat et supernaturalibus causis tribuebat (2). Ergo.

Resp. ad 1. C. A. neg. cons. Plura enim sunt in Scripturis, quæ de Angelis traduntur, quæque nonnisi de hypostasibus ab hominibus omnino diversis intelligi possunt. Ut cum Christus (Matth. XXII, 30), sadducæis respondens, affirmat, homines in resurrectione futuros *sicut Angelos Dei in cælo*; vel cum (ibid. XVIII, 10), de parvulis loquens, affirmat, quod *Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris*; vel cum Apostolus, ut vidimus, comparisonem instituit inter Christum et Angelos; vel cum (in eadem epist. cap. II), aperte tradit, Filium Dei, non angelicam, sed humanam naturam sibi ex semine Abrahæ sumpsisse; tum ex eo quod (ib. cap. XIII) dicit de præmio, quod nactus est Abraham, quum dignus est habitus qui Angelis hospitium præberet. Pleraque pro instituto præterimus, quibus violentæ neotericorum interpretationes omnino refelluntur.

Ad 2. N. Si enim vel de virtute (*ἐνεργεια*) ac potentia et ex vulgi opinione loquantur Sacre Litteræ, vel etiam metaphorice, cum Angelos commemorant, nihil certi amplius in sacris litteris exstaret. Quomodo enim vera essent, quæ Christus citatis verbis significat? Quænam comparatio Apostoli foret? Nonne ridicula sunt, quæ Rosenmüller tradit de tentatione Christi in deserto, dum ab homine Judæo Christum fuisse tentatum dicit, vel cum Gabrielis adventum amens insinuat fuisse somnium, a Deo B. Virgini immissum? Quæ quidem aliaque innumera inepta prorsus et inficeta, quibus scatent ipsius scholia, satis ostendunt, in quas angustias sese conciant novi isti doctores, ut Angelorum existentiam rejiciant. Ejusmodi tamen sunt oracula, quæ protestantes suspiciunt (3).

(1) Ita Bekker, op. cit.

(2) Sic Georg. Rosenmüller, *Schol. in N. T.*, in cap. 1 Matth. et cap. 2 Luc. et alibi passim.

(3) Cfr. etiam Kuinoel, *Comment. in libros N. T. historicos* in Luc. 1, 26 et 27 Ex quo deprehendimus nonnullos biblicos neotericos eo progressos esse, ut totam hanc historiam Angeli Gabrielis colloquentis cum Maria referant ad *mythum philosophicum*, alii ad *mythum historicum*, non secus ac apparitionem ejusdem Angeli, quæ Zachariæ in templo contigit, de qua item suorum protestantium biblicorum expositiones Kuinoel fuscè refert. Mirum est quam sese atrociter torqueant ad excludendam veram Angeli apparitionem. Paulusius in *Philologisch-krit. Comment.* seu in *Commentario philologico critico* contendit, Zachariæ visam fuisse versari ante oculos quamdam genti celestis veluti speciem; eum varii generis sensa, quæ illi tunc in animo suboriebantur, putasse ipsius genti voces esse, in *extasim* raptum, ac sibi imposuisse silentium, eo quod plus justo intra se

(1) Loc. cit. ubi, postquam recensuit Patrum testimonia, qui alterutram sententiam tuerentur, concludit § 41, nihil certi statui posse, cum neutra sententia certa vel auctoritate Scripturæ vel ratione prævaleat. Deinde disjicit quæ afferri solent ex illo Eccl. loco (cap. 18), in quo dicitur: *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul*, ut evincatur saltem cum adspectabili hoc universo Angelos conditos esse; cum de iis solis creaturis loquatur Ecclesiasticus, quorum meminit Moses initio Geneseos, ita ut vox simul *συν* idem hic valeat ac *ex æquo*, prout eodem sensu occurrit Sap. vi, 8. Item proferit Lateranensis Conc. iv et Innocentii in Decretum, quo *Deus creator omnium visibilium et invisibilium, spiritualium et corporalium* dicitur, *qui sua omnipotente virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spirituales et corporales, angelicam videlicet et mundanam*; quæ verba ex libro *Soliloquiorum*, qui perperam Augustino tribuitur, cap. 32 sumpta sunt. Præsertim cum s. Thomas in opusculo, quo decretalem illam exposuit, censeat ita decrevisse synodum adversus Origenis errorem, qui spirituales creaturas solas ac per se ab initio conditas asserebat, corporeas vero ex casu, non autem ex præcedenti proposito, ut eo velut carcere Spirituum delicta plecteret. Contra quos Innocentius ita sanxit utramque simul, hoc est, pari consilio ac præcipuo constitutam a Deo, idque ab initio temporis, hoc est, non ex omni æternitate. Hinc temeritatis Petavii arguit theologos illos, qui contrariam sententiam hæresis damnant ob ejusmodi decretum. Cfr. § 43.

(2) *Cont. Celsum*, lib. 1, num. 25, edit Maur. de nominibus *Uriel* et *Jeremiel*, quæ occurrunt in libro Esdræ iv, 36; v. 20, necnon de cultu exhibitio a græcis et orientalibus, cfr. Renaudotius in notis ad *Liturg. orient.* tom. II, pag. 298, et Nic. Serarius Soc. Jesu, in caput. 12 *Tobiæ*; cfr. etiam Blanchinius in dissertatione, Romæ edita anno 1753, *De septem Angelis, qui olim depicti Romæ extant, quique nomina præferunt Uriel, Seatiel, Geludiel et Barachiel*. In quibusdam litanis tempore Caroli M. invocabantur *Uriel, Raguel, Tubuel*.

Inst. Saltem Michaëlis nomine intelligendus est ipse Filius Dei, qui sub variis figuris seu symbolis in V. T. se se visibilem præbuit; quemadmodum Gabriël ipsa est Spiritus Sancti persona (1). Quid igitur vetat, quominus de Deo vel Filio Dei cetera intelligamus Scripturarum loca, in quibus Angelorum fit mentio? Certe (Exod. III, 2) *Flamma ignis*, ex qua Moses vocem audivit, vocatur Angelus Dei. Ergo.

Resp. *N. ant.* Hoc paradoxum sero nimis excogitarunt adversarii ad cultum tollendum Angelis a fidelibus exhibitum. Evertit enim illud caput XII Apocalypseos, in quo Michaël cum dracone pugnans differt ab Agno, id est, Filio Dei, ob cujus sanguinem vicit: Quoad Gabriëlem, satis est Luc. I, 26 verba expendere: *Missus est Angelus Gabriël a Deo ad Virginem... et ingressus Angelus ad eam, dixit: Spiritus Sanctus superveniet in te*; Spiritus igitur, qui superventurus erat in Mariam, dissimilis fuit a Gabriële nunciante.

Falsum denique est quod assumit Rosenmüller, flammam nempe ignis vocari *Angelum Dei*; etenim in Exod. loc. cit. aperte a flamma ignis distinguitur Dominus, qui Mosi apparuit *in flamma ignis de medio rubi*; et Act. VII, 50 pariter dicitur: *Apparuit illi (Mosi) in deserto montis Sina Angelus in igne flammæ rubi*. Ilac ratione neoterici biblici, quidquid stulti in buccam venit, prout libet, effutunt, bonamque lectorum fidem in pravos errores abducunt.

CAPUT II.

DE NATURA ANGELORUM.

Definiri Angeli solent *substantiæ immateriales completæ*, ut certum intersit discrimen nos inter et ipsos; nostræ enim animæ substantiæ spirituales *incompletæ* vocantur, cum ad corpus informandum suapte natura ordinate sint, quibus propterea corpore solutis aliquid deesse videtur, non quidem ad substantiam, sed ad suum, ut dicimus, *complementum*. Ex patribus tum græcis tum latinis non defuerunt, qui Angelos corpore quodam aëreo et subtili præditos censuerunt; illorum catalogum exhibet eruditissimus Petavius (2). Post definitionem concilii Lateranen-

locutus esset, usque ad partum Elisabethæ. Gablerus in *Journal für theol. Literat.* seu in *Ephemer. litteraturæ theologicæ*, vol. 1, pag. 405, eadem ferme ratione historiam hanc totam enarrat. Juxta Witsium in *Miscell. sac.* tom II, pag. 383, per lulum phantasiæ commotæ exponi debet; hemiplexia Zachariam captum, qui ideare loqui non potuit. Item Rosenmüller. Alii demum deposita larva ingenue tradunt hic a Luca fabulam enarrari. Quis non suspiciat doctos hosce sacrarum litterarum interpretes? præsertim quum ignorare ipsi omnino videantur, deliras anus de sublimioribus ejusmodi doctrinis sapientius disputare, si velint, facile posse.

(1) Cfr. Hier. Maria Buzius Ord. s. Aug. in *Synopsi theol. discipl. P. Berti*, lib. x, in appendice, ubi Michaelē et Gabriēlem Archangelos esse creatos spiritus demonstrat, tom. 1, pag. 404 et seqq. edit 1769. Cfr. etiam Bossuet, *Réflexions sur l'Apocalypse*.

(2) *De Angel.* lib. 1, cap. 2.

sis IV, quam inferius dabimus, o se ex t hæc opinio inter catholicos; si enim paucos excipias (1), vix est, qui eidem adhæserit. Attamen inter heterodoxos et philosophos hæc sententia plures patronos nacta est; etenim præter Leibnitzium et Bonnet, qui hanc sententiam propugnarunt, Cudworth; Tricorius, Wolfius, Boehmius, Loersius, Cantius alique non pauci (2) eandem sectati sunt, rati, non posse dari spiritum activum sine corpore. Nos communi sententiæ adhærentes de spiritualitate Angelorum, quæ hic et nunc salva fide in dubium vix revocari posse videtur, hanc statuimus propositionem:

PROPOSITIO.—*Angeli sunt meri spiritus omnis corporis expertes.*

Hæc propositio certa est ex conc. Lateranensi IV, quod cap. *Firmiter* definivit adversus manichæos: *Unum esse universorum principium, creatorem omnium visibilium et invisibilium; spirituum et corporum, qui sua omnipotente virtute simul ab initio temporis utramque condidit creaturam, spirituales et corporales, Angelicam videlicet et mundanam, ac deinde humanam, quasi communem ex corpore et spiritu constitutam* (3). Ergo ex hoc cōcilio angelica natura spiritualis est et omnis corporis expert, qualis anima hominis est; alioquin humana natura media non esset inter Angelicam et mundanam substantiam.

Hanc autem doctrinam Scripturarum auctoritate fulciri exinde patet, quod in sacris Eloquiis Angeli constanter *spiritus* dicantur. Apostolus enim (Hebr. I, 14) de Angelis inquit: *Nonne omnes sunt administratores spiritus?* et s. Joannes ait (Apoc. I, 4): *Et a septem spiritibus, qui in conspectu throni ejus sunt*; et de dæmonibus pariter dicitur (Luc. X, 20): *Spiritus vobis subjiciuntur*; et alibi passim spiritus nequam, spiritus immundi vocantur; imo Apostolus (Eph. IV, 12) eos vocat: *spiritualia nequitiae*. Atqui vox spiritus non aliud proprie nisi substantiam simplicem et incorpoream significat, cum Deo (Joan. IV, 24) et animæ humanæ (I Cor. II, 11) tribuatur; nec ulla suffi-

(1) Falluntur propterea qui tradunt post concilii Lateranensis decretum neminem catholicorum impune contrariam tenuisse sententiam. Contrariæ enim sententiæ adhæserunt inter ceteros card. Cajetanus, in cap. 2 Ep. ad Ephes.; Eugubinus, *De perenni philosophia*, lib. viii, cap. 27, D, tom. II, opp. edit. Paris 1578; de quo quidem auctore recte pronuntiavit Petavius, *De opific.* lib. I, cap. 8, § 2: *Auctor magis ad speciem quam eruditionem solidam commentarios suos instituit, quos raro cum fructu, nunquam sine fastidio legimus*. Pariter Sixtus Senensis, *Biblioth. Sanct.* lib. v, adn. 8, Bartholomæus Caranza et Domin. Bannez.

(2) Cfr. Muzzarelli, opusc. xxiii, *Del buon uso della logica*, ediz. v, tom. vii, Firenze 1823.

(3) Per hoc tamen decretum doctrina de spirituali Angelorum natura definita dici nequit, adeo ut ad fidei dogmata eam pertinere pronunciare possimus, contrariæque doctrinæ hæresis notam inurere. Quippe Lateranense concilium ex instituto partem eam definire noluit, inquit Petavius; sed in hoc unum intenta fuit synodus, ut utriusque conditorem naturæ Deum esse contra Manichæos statueret; cetera vero ex recepta per id tempus opinione obiter subtextuit.

ciens ratio sit, cur vocem hanc ad alienam significationem detorqueamus, cum de Angelis usurpatur. Ergo.

Et sane insolens omnino esset, si Angeli corpore et spiritu constarent sicut homines, quod ratio nunquam haberetur corporis et spiritus ipsorum in Scripturis, quæ ubilibet mentionem faciunt corporis et spiritus hominum; aut saltem quod homines non aliquando spiritus in eisdem appellarentur, quemadmodum passim Angeli appellantur spiritus. Nempe homines, etiam si præcipua sua parte spiritus sunt, quia tamen simul corporei sunt, nunquam absolute spiritus dicuntur; contra vero Angeli, quia corporei non sunt, sæpe spiritus, nunquam vero absolute dicuntur corpus aut corporei.

Fulciri præterea hanc eandem doctrinam auctoritate patrum tum græcorum tum latinorum facile ostenditur. Etsi enim plerique ex ipsis, ut superius innuimus, videantur corpus aliquod Angelis tribuere, longe plures tamen spirituales prorsus et incorporeos Angelos prædicant (1). Ne tamen longiores simus in proferendis testimoniis, ad quædam veluti capita revocabimus ipsorum dicta, ex quibus certa deprehenditur eorum sententia. Ac 1. Angelos spirituales prædicant, qui eos dicunt incorporeos, sive ἀσώματους. Tales porro sunt ex græcis Gregorius Thaumaturgus, sive vetus auctor Homiliæ ejusdam in Theophania, qui eos dicit incorporeas virtutes (2); Greg. Nyssenus, qui Angelos incorpoream creaturam nominat (3); Greg. item Nazianz., qui eandem naturam intelligibilem et incorpoream laudat (4); Eusebius Cæsar., qui eam commemorat substantiam incorpoream, et comparat Deo ipsi (5); Epiphanius, qui dæmonem declarat

(1) Thomas Aletinus seu potius Joan. Clericus in not. 64 ad cap. 3, lib. 1 de Ang. § 12 Petavii, ut suis faveat, hæc scribere non dubitavit ad eripiendum nobis omnia patrum testimonia, quæ Angelos spirituales prædicant: *Diligenter observandum corpus et materiam duplici sensu sumi apud veteres. Aliquando ita vocant quiddam non est per se intelligentia præditum, quantumvis sit tenuitatis; sed sæpe etiam his vocibus intelligunt crassiorem tantum materiam, quo sensu negant Angelos esse corporeos aut materiales. Nam ceteroqui plerique existimant Angelos esse tenuissimo corpore indutos. Vide indicem philologicum philosoph. Orientalis Th. Stanleii, de voce materia, et de sententia veterum de Angelorum natura Illustriss. Pet. Dan. Huetium, Ep. Abrincensem, in eximio Origenianorum opere, lib. II, quæst. V, et in nobis ad Origenem, pag. 65. Nisi hæc probe observentur, vix poterit intelligi quid velint veteres, et secum etiam sæpe tum videbuntur pugnare, cum sibi quam maxime constant. At præterquam quod Huetius de omnibus universim patribus minime loquitur, plerosque patres vocem Spiritus, cum de Angelorum natura disserunt, stricto sensu usurpasse ex iis, quæ hic in medium protulimus, eorum testimoniis apertissime constat, præsertim ex iis, qui eos intelligentias vocant, mentes, substantias intelligentes, simplices, sine materia, etc. Poterant ne aperiarius proprie dictam spirituales naturam Angelorum exponere? Eo vel magis quod iisdem vocibus utantur, cum de spirituali Divina substantia loquuntur?*

(2) Cfr. Petav. *De Angelis*, lib. I, cap. 3.

(3) *Cont. Eunomium*, lib. XII, et alibi ib.

(4) *Ibid.*

(5) *Demonst. evang.* lib. I, cap. 1. *Ἀσώματος τινός;*

spiritum corporis expertem (1); S. Joan. Chrysostomus, qui Deum commendat, quod fecerit Angelos et Archangelos, ac reliquas incorporeorum substantias (2); Theodoretus eos jaciât incorporeas naturas (3), Procopius substantias penitus incorporeas (4), item Joannes Climachus, Dionysius vulgo Arcopagita, Nilus, Joan. Damascenus, etc. (5). Ex latinis vero Marius Victorinus, qui vocat Angelos incorporeos (6); Lactantius incorporeales; Leo Papa, qui veram fidem ait, quæ est catholica, omnium creaturarum, sive spiritualium, sive corporearum bonam confiteri substantiam (7). Sic Julius Africanus incorporeos pariter eosdem constituit, nec non Fulgentius (8), Gregorius M., qui interrogat: *Quis sanum sapiens, esse spiritus corporeos dixerit* (9)? alique. 2. Eandem veritatem docent ii patres, qui Angelos non solum incorporeos, sed præterea vocant mentes voss, seu substantias intelligentes; tales vero sunt Greg. Nazianz. Eusebius, Dionysius Arcopagita nuncupatus, Greg. Nyssenus, etc. 3. Qui eosdem dicunt simplices et sine materia ἄσλους, ut Greg. Naz. atque Nyssenus, Marius Victorinus, Lactantius etc. (10).

Quum igitur laudati patres tum græci tum latini ingenti veluti agmine Angelos non solum incorporeos, verum etiam substantias materiæ expertes, spirituales, simplices, intelligentias passim vocent, nihil dubii subesse potest, quin doctrina de spiritualitate Angelorum non solum Scripturis, sed et traditioni innitatur (11). Angelicus doctor rationibus etiam theologicis eandem confirmat, quæ apud eum recoli possunt (12).

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Ex Sacris Litteris Angeli feminis permiscuntur; ergo aut sunt, aut habent corpora. Ete-

νοεράς, καὶ Θείας δυνάμεις, ἄγγέλους τε, καὶ ἀρχαγγέλους, αὐλά τε, καὶ πάντα καθαρά πνεύματα.

(1) Hæc. xxvi, num. 13.

(2) *Ad Stagirium*, lib. I, pag. 86 et alibi ib.

(3) *Quæst. xx.* in *Genes.* probaturus imaginem Dei non in eo consistere, quod in anima sub adspæctum non cadit, inquit: *Alioquin potius imagines Dei vocarentur Angeli et Archangeli, et omnes incorporeæ sanctæque naturæ, utpote corporibus vacuæ et sine mictione minime aspectabiles.* Alibi eandem habet, quæ ad corpus vel materiam quamcumque trahi nulla ratione possunt.

(4) *Comment. in Gen.* cap. 16 et seq.

(5) Apud Petav. loc. cit. Inter græcos patres minime recensuimus s. Ignatium, cujus proferuntur verba ex *Epist. ad Trall.* quibus Angelos dicit: *naturas incorporeas*, siquidem ea reperire minime potuimus neque in edit. Cotelerii, neq. in *Biblioth. Patrum Gall.* neque alibi; sed occurrunt tantummodo in hujus S. Martyris litteris interpolatis apud Coteler. *Ep. ad Trall.* § 9. tom. II, pag. 67.

(6) *Lib. IV. Adv. Arium.*

(7) *Ep. ad Turib.* cap. 6.

(8) *Lib. de Fid.* cap. 3.

(9) *Dial. lib. IV.* cap. 29. Cfr. Petav. loc. cit.

(10) Apud Petav. loc. cit.

(11) Cfr. ib. ubi § 10 ostendit judæis pariter inhæsisse sententiam de spirituali Angelorum natura.

(12) Part. I, quæst. 50, art. 1, nec non *Cont. gent.* lib. II, cap. 46, et in opusc. *De spirit. creaturis*, art. 5, tom. VIII. opp. edit. Rom. 1570.

enim Gen. VI, 2 legitur: *Videntes filii Dei filias hominum, quod essent pulchrae, acceperunt sibi uxores.* Quae quidem verba 2. Versio alexandrina sic refert: *Videntes Angeli Dei... acceperunt sibi uxores.* Haec autem versio 3. ex libro Henoch confirmatur, Augustino teste (1); tum 4. ex patribus Justino, Clemente Alex., Tertulliano, Ambrosio, Sulpicio Severo, Lactantio aliisque non paucis apud Petavium (2), qui refert pro eadem sententia Philonem et Josephum; 5. contextus ipse videtur rem hujusmodi significare, ubi habetur, ex ejusmodi connubiis ortos fuisse gigantes. Addit vero Car. Rosenmüller (3), 6. quemadmodum pro filiabus hominum veniunt feminae in proprio sensu ab hominibus oriundae, sic pro filiis Elohîm sensu proprio ita dicti intelligendi sunt Angeli, seu naturae supernales. Ergo.

Resp. N. A. Ad 1. probat. ex Genesi, D. Filii Dei, id est, filii Seth, vel principes, quos majores gentium dicimus, *conc.*; filii Dei, id est, Angeli, N. Exodi enim XXI, 6 et XXII, et alibi, per vocabulum hebraicum אֱלֹהִים *elohim*, principes designantur; Symmachus ipse vertit *filii potentum* (4); sic etiam Onkelos et Saadias exponunt; Arabs Epennii pariter habet *filii magnatum* (5); interpres Samaritanus *filii dominorum* (6). De filiis Seth hunc locum ipse Clericus exponit, qui praeterea observat hoc nomine passim in Scripturis designari veros Dei cultores (7). Haec posterior interpretatio communis est inter patres. Non posse autem allatum textum sumi de Angelis proprie dictis, evidens est; vel enim fuissent boni vel mali, neutrum porro dici potest; non boni, quia cum Dei visione jam fruerentur, non potuerunt illecebris carnalibus allici, praesertim cum de his dicat Christus: *Non nubent neque nubentur*; non mali, alioquin daemones dicendi essent filii Dei, quod est absurdum, et nullibi sane in Scripturis hoc nomine compellantur (8).

(1) *De civit. Dei*, lib. xv, cap. 24, n. 4.

(2) *De Angel.* lib. III, cap. 2.

(3) In schol. ad hunc locum.

(4) Ἰσὶ τοῦ δουκαστοντων, Cfr. Hier. *Quaest. Hebr. in Genes.*, lib. I; tom. III. opp. edit. Vallars.

(5) Ita enim Onkelos in Targum exponit. Cfr. Biblia sacra edit. Plant. Antv. 1569.

(6) Cfr. Polygl. Walton. et Biblia Regia. Paris.

(7) Sic enim scribit in Paraphrasi in hunc locum: Interea Caini aucta sobole, puellarum numero Cainitas abundare contigit; quae cum praeterea forma praestarent, Enosi posteriorum, quorum majores consortium et affinitatem Cainitarum adspersati fuerunt, amorem sibi conciliarunt, et cum iis matrimonia miscuerunt; Cainitae enim Enosidas generos habere honori ducebant. Haud multo post Cainitarum, quibuscum vitam agitant, pravos exemplis uxorumque illecebris corrupti, Enosidae iisdem se vitiiis inquinant, vitiosioremq; sobolem progenuerunt. Eandem interpretationem sequuntur Munsterus, Fagius, Vatablus, Castalio, Clarus, Drusius, Amama, Cardwrightus in *Criticis sacris*. Hanc vero eandem interpretationem confirmant exempla ex Deut. XIV, 1; Ps. LXXII, 15; Prov. XIV, 26.

(8) Certum est numquam in Scripturis Angelos daemones vocari; contra vero interdum, secus ac Fabricius autumat in sua *Bibliographia antiquaria*, c. 8, § 27, daemones non solum cum aliquo additamento, sed absolute Angeli dicuntur ut 1 Cor. VI, 3.

Ad 2. D. Et versio alexandrina per *Angelos Dei* homines religiosos designat, quod infrequens in Scripturis non est (1), *conc.* Angelos proprie dictos, *subdist.* In hoc casu, ut ex dictis patet deserenda est, C. tenenda N. Addo non omnes codices habere *Angelos Dei*, sed teste Augustino (2), nonnullos habere *filios Dei*, prout in Bibliis Complutensibus versio haec LXX nuncupata habet: *filii Dei* (3).

Ad 3. Tr. Omnium enim criticorum judicio, imo et ipsius ecclesiae catholicae, liber Henoch inter apocryphos recensetur (4).

Ad 4. D. Vel ex versione alexandrina, vel libro Henoch deceptis, C. ex sensu ecclesiae aut traditionis N. Plerique enim ex versionis alexandrinae lectione decepti in hanc sententiam concesserunt, alii ex libro Henoch, quem tanquam sacrum nonnulli patres habuerunt, ut de Tertulliano constat aliisque paucis (5).

(1) Sic s. Joan. Bapt. Marc. I, 2; coll. Malach. III, 1 vocatur; 1 Cor. XI, 10 sacerdotes; Apoc. I, 20 et II, 1 etc. episcopi compellantur.

(2) *De civitate Dei*, lib. xv, cap. 23, num. 3. Imo vero ex hoc ipso s. Augustini loco patet versionem LXX sua aetate utrumque habuisse: *Filii Dei* et *Angeli Dei*; ita enim scribit: *Et septuaginta quidem interpretes et angelos Dei dixerunt istos, et Filios Dei.* Quod quidem non omnes codices habent, nam quidam nisi *Filios Dei* non habent. Ex quo facile est coniectare, verba *Angeli Dei* non fuisse nisi glossema nonnullorum, quibus persuasum erat, juxta dicenda, Angelos reipsa feminas adamasse, iisque junctos connubio fuisse, quod postea irrepsit in textum.

(3) Praeter editionem Complutensem ceterae editiones omnes habent ἱσὶ τοῦ Θεοῦ, ut videri potest in Bibliis Plant., in Polygl. Walton., Bibl. reg. Paris, etc.

(4) De libro Henoch ita scribit s. Aug. loc. cit. n. 4: *Omittamus igitur earum Scripturarum fabulas, quae apocryphae nuncupantur, eo quod earum occulta origo non claruit Patribus, a quibus usque ad nos auctoritas veracium Scripturarum certissima et notissima successione pervenit.* Ex quibus discere possunt protestantes, quo consilio prudentiae patres uterentur ad germanas ab apocryphis Scripturas discernendas.

(5) Dixi de Tertulliano aliisque paucis constare, eos librum Henoch tanquam sacrum recepisse. De Tertulliano enim nullum dubium esse potest; nam (*De cultu fem.* lib. I, cap. 3), etsi fateatur hunc librum ab aliis rejici, dicens: *Scio Scripturam Henoch nec recipi a quibusdam, ejus tamen auctoritatem quoad fieri potest ibidem propugnat; ex eoque libro Angelos, lib. De idol. cap. 9, vocat seminarum amatores, qui, ut loquitur in libro De habitu muliebri, cap. 2, ad filias hominum de caelo ruerunt.* Auctor lib. *De singular. Cleric.* inter opera s. Cyp. ait: *Novimus et Angelos cum feminis cecidisse.* Eandem opinionem ex eodem libro mutati sunt Justinus, Apol. I, num. 5; Lactant. *Divin. inst.* lib. II, cap. 15, Sulpicius Severus, *Sac. hist.* lib. I. Quum tamen nemo istorum, praeter Tertullianum, libri Henoch singillatim meminerit, nihil vetat, quominus dicamus eos deceptos esse ex loco adducto Genesios praesertim juxta graecam LXX versionem. Sane s. Ambrosius *Serm. VII, in Ps. cxviii*, num. 58: *Denique, inquit, scriptum est, quia Angeli amaverunt filias hominum, etc.* quamvis fluctuans, *Serm. IV*, num. 8, innuat Angelorum nomine intelligi posse homines, qui vite probitate Angelorum gratiam imitarentur. S. Hilarius Pictav. *Tract. in Ps. cxxxiii*, num. 6, suppresso nomine, de libro Henoch non absque contemptu loquitur: *Fertur autem, inquit, id, de quo etiam nescio cujus liber extat, quod Angeli concupiscentes filias hominum, etc...* Quae enim libro legis non continentur, ea nec nosse debemus.

Ex hoc fonte fabulam istam veteres omnes hausisse arbitrat Petavius (1). Ceterum his patribus plures alios opponimus, qui data opera illam fabulam refellerunt. Certe Philastrius Brixianus in lib. *De hæresibus* eam opinionem, quæ asserit, *Angelos se miscuisse cum feminis ante diluvium, et inde esse natos gigantes*, inter hæreses refert (2). Ex quibus deprehendimus hanc sententiam nunquam fuisse universalem in ecclesia, sed prorsus singularem illorum patrum, quos recensuimus, nihilque inde inferri detrimenti adversus sacras traditiones, ut protestantes plerique autumant.

Ad 5. *N. Tum 1.* quia nondum exploratum est voce *nephilim* homines designari extraordinariæ proceritatis; etenim Job. I, 15 vertitur *irruentes*, id est, prædones, latrones, qui fortasse equis latrocinia exercerent, ut arabum hodie bene multi, ex quo genere etiam centauri græcorum fuerunt. Aquila et Symmachus videntur *latrones* intellexisse; Onkelos vertit *fortes*; ita insuper uterque arabicus interpres (3); alii sumunt vocem *nephilim* quasi significet *defectores, apostatas*, a *deficiendi* significatu, quem verbum *naphal* sæpe obtinet, et congruit syriaca vox *nopholoh*, quæ *apostata* vertitur. Patet igitur gigantum nomine hic non inverisimiliter designari homines impios, præpotentes, qui omnia pro arbitrio sibi licere existimabant; et confirmatur ex contextu, versu enim 4. subditur: *Isti sunt potentes a sæculo viri famosi*, id est, *fortes, violenti*, etc. *Tum 2.* quia, si nolumus a communi interpretatione discedere, ut observat s. Augustinus, ex naturalibus causis fieri potest, quod ex communis generis parentibus gigantes oriantur, ut pluribus exemplis ex historia tum sacra tum profana petitis, ostendi facile posset, quin ad Angelorum nuptias confugere debeamus (4).

Sic alii passim. Prolixum libri Henoch fragmentum refert Georg. Syncellus in *Chronograph.* part. 2, quod una cum aliis legi potest apud Joan. Alb. Fabricium in op. *Codex pseudepigraphus.* V. T. Hamb. 1722, vol. 1, pag. 160 et seqq. ubi pariter refert de ea iudicium ac censuram sive veterum sive recentiorum.

(1) *De Angel.* lib. III, cap. 2, § 4.

(2) In *Biblioth. Patrum* de la Bigne; tom. V, p. 34. s. Joan. Chrys. *Hom.* XXI, in cap. VI. Gen. has historias vocat *μυθολογίας*, imo *τὰ βλάσφημα*, *fabulas et blasphemias*. Cf. ib. num. 2, edit. Maurin. tom. IV. Sic Hieronymus passim; et ante istos auctor *Recognit.* sub nomine Clem. Rom. Origenes, tum alibi, tum cont. *Celsum* lib. V, etc.

(3) Cfr. Targum loc. cit. ubi habet גבירים Arab. versio *præpotentes, superbi, contumaces*, etc., quod est a singulari *præpotens, validus*, etc.

(4) *De civitate Dei*, loc. cit. ubi observat jam existisse gigantes, antequam filii Dei congregarentur cum filiabus hominum, ut patet ex contextu, insuper existisse etiam post diluvium, ut ex pluribus Scripturarum locis compertum est. Cfr. Deut. II, 20; III, 11, 13; II Reg. XXI, 18, etc. Ceterum cum vox *nephilim* vicissim in Scriptura usurpetur tum ad homines proceræ staturæ designandos, tum ad significandos prædones, violentos, etc., pronum est colligere, potuisse hoc loco poni hanc vocem in utroque sensu, ut Is. XIV, 9. Baruch. III, 26. Hinc est quod Aquila verterit ἐπιπτοντες, *cadentes, irruentes*, Symmachus vero βαιοι, *violenti*, LXX γίγαντες, *gigantes*, pe-

Ad 6. *N.* Nimis enim probaret, Angelos nempe fore filios Dei naturales, quod est absurdum.

I. Inst. 1. In Scripturis talia Angelis tribuuntur, quæ substantiis mere spiritualibus convenire non possunt. Sic Ps. CII, 20, *potentes virtute dicuntur*, seu *fortes robore*, ut vertit s. Hieronymus, s. Paulus: *Si linguis*, inquit, *hominum loquar et Angelorum* (I Cor. XIII, 1); Christus vero prædixit, in novissimo die mittendos Angelos *cum tuba et voce magna*; hæc profecto aliaque similia, quæ passim in Scripturis Angelis tribuuntur, absque corpore præstari nulloatenus possunt. Quibus addas, 2. Christum saduceis interrogantibus, cujusnam in resurrectione futura esset mulier, quæ septem fratribus nupserat, respondisse, *æquales Angelis justos fore*; hæc autem æqualitas nulla esset, nisi Angelos corporeos admitteremus (1). Ergo.

Resp. ad 1. *D. A.* Si Scripturæ materialiter ac prout sonant intelligantur, *C.* si spiritualis et metaphoricus earum sensus dispiciatur *N.* Nec enim aliter accipi possunt, cum eum sensum, ut ex dictis patet, subjecta materia minime ferat. Quod si quis tamen contenderet nonnullas ex dictis operationibus reipsa ab Angelis perfici, tunc reponimus Angelos in corpore assumpto eas operationes præstare; quo pariter sensu *potentes virtute* Angeli sunt, quia corpus assumunt. Atque ita dissolvuntur ceteræ difficultates, quæ peti possent ex diversis Angelorum apparitionibus, esu, potu, etc. Tobiae enim XII, 18, dixit Angelus: *Cum essem vobiscum, videbar quidem manducare et bibere, sed ego potu invisibili et cibo utor*, etc. (2).

Ad 2. *D. Æquales Angelis fore* quoad modum vivendi, *C.* quoad modum existendi *N.* Hic enim similitudo non afficit corpus, sed modum sive rationem videndi; quemadmodum enim Angeli natura sua nuptias non incunt, quia carent corpore, ita neque resurgentes instaurabunt nuptias, quia, etsi corpora sint habituri, Angelorum instar nuptiis abstinebunt.

II. Inst. Saltem dæmones in Scripturis modo perhibentur igne torqueri (Matth. XXV, 41; II Pet. II, 4; Jud. 6.), modo sono citharæ compesci (I Reg. XVI, 23.), modo fellis fumo fugari (Tob. VI, 8.). Hisce coherent quæ passim traduntur a patribus, eos nempe allici cibis, nidore, suffimentis, etc. (3). Ergo.

rinde ac Theodotion, ut videre est in *Hexaplis* Origenis, edit. Montfaucon, tom. I.

(1) Cfr. Muzzarelli, op. cit.

(2) Vid. card. Gotti, *De natura Angel.* Quæst. II, dub. 1, § 4, num. 26 et seqq. et s. Th. part. 1, q. 51. art. 5. Cfr. etiam Nicolai, Soc. Jesu, *In Tobiam*, dissert. VI et XIII.

(3) A Minuc. Felice, in *Octavio*, dæmones perhibentur *nidore altarium vel hostiis pecudum saginati* § 17 *Bibl. Patrum* edit. Ven. tom. II. s. Joan. Chrysostomus, *Hom.* II, in s. *Babylam*, num. 13 edit. Maurin., tom. II: *Cum homines nidore*, inquit, *fumo sanguineque ipsos colunt, tanquam canes sanguinarii et voraces lambendi causa adsunt: cum autem rursus*

Resp. Ad 1. *D.* Dæmones torquentur, compescuntur, fugantur virtute diuina, *C.* propria ac naturali *N.* Plane ut sacramenta sanctificant animam, ut ait s. Augustinus.

Ad 2. *disting.* pariter cum eodem s. Doctore; aliiuntur ut *spiritus signis*, diuini scilicet honoris, quem affectant (1), *C.* ut *animalia cibis N.*

II. Obj. Justinus Mart., Clemens Alex., Tertullianus, Lactantius, alique patres bene multi apud Petauum (2) Angelos corporeos dixerunt; sancti Augustinus et Bernardus ancipites ac dubii hæserunt (3); Ergo.

Resp. *D.* A. Quorum tamen plerique ut de corpore improprie dicto loquentes intelligendi sunt, *C.* omnes id affirmarunt de corpore proprie dicto *N.* Plures enim patres Angelos corporeos dixerunt, non quod eos materiali corpore præditos arbitrarentur, sed 1. quod hypostases veras germanasque esse propugnarent; *corpus* quippe veteribus patribus idem erat ac *substantia*, et ideo interdum Deum ipsum *corporeum* dixerunt, prout de Tertulliano monet Augustinus, et nos suo loco vidimus (4). 2. Alii Angelos dixerunt corporeos, non absolute, sed comparative ad Deum, nempe ut omnimodam simplicitatem uni Deo vindicarent. 3. Alii, quia corporeum existimabant, quidquid definito in loco continetur motumque ibidem habet, ut Cassianus et Hilarius (5). Si qui patres satis accommodate intelligi non possunt, sunt deserendi; quum ipsis plurimum auctoritas ac præsertim ecclesiæ sensus obstet, ut ex adducto decreto concilii Lateran. patet. SS. Augustinus et Bernardus in questione nondum definita maluerunt prudenter dubitare, quam aliquid certi proferre (6).

III. Obj. Synodus VII œcumenica seu Nicæna II. approbavit dialogum Joannis Thessalonicensis, in quo Angeli dicebantur corporei, si non omnino, saltem ex parte; Ergo.

Resp. *N.* A. Ut patet tum ex verbis Tarasii, qui, cum dixisset : *Ostendit pater* (Joannes), *quod et Angelos oporteat pingi, quoniam circumscripti sunt, et*

nemo quidquam præbeat hujusmodi, quasi fame pereunt. Ita etiam nonnulli alii patres loquuntur, imo ethnici ipsi, ut patet ex Porphyrio, cujus verba refert Euseb. *De præparat. evang.* lib. iv, cap. 22, edit. Franc. Vigeri Soc. Jesu, pag. 173, ubi fit mentio de sustentatione spirituum corporumque dæmonum.

(1) *De civitate Dei*, lib. xxi, cap. 6.

(2) *De Ang.* lib. i, cap. 2.

(3) *Ibidem.*

(4) *Tract. de Deo*, num. 226.

(5) *Cfr.* Petav. *op. cit.* lib. i, cap. 3, § 12.

(6) Notandum hic est cum Cl. Gerdilio, *Saggio d'istruz. teol. de Angelis*, in errorem incredulos labi, dum tribuunt antiquis ecclesiæ patribus indiscriminatim sententiam de substantia materiali cogitante, eo quod nonnulli inter ipsos visi sunt admittere Angelos corporeos. *Questi*, ait ipse, *dubitarono bensì che siccome nell'uomo l'anima è unita ad un corpo organizzato, così negli Angeli fosse unita ad un corpo etero; ma da ciò non segue in alcun modo, che abbiano creduto materiale il principio della intelligenza negli Angeli.* quod verissimum esse aperte evincit eorundem patrum loquendi ratio.

veluti homines apparuerunt, tunc sacra synodus dixit: Etiam, Domine, scilicet Angelos pingi oportere; tum ex fidei professione, in qua dicitur: Veneramus imagines sanctorum et incorporeorum angelorum, qui tanquam homines figura humana hominibus apparuerunt (1). Igitur synodus his verbis singillatim Joannis Thessalonicensis opinionem rejecit.

Ex dictis sequitur 1. Angelos esse natura sua *in-*
corruptibiles. An pariter dicendi sint natura sua *immortales*, disceptarunt antiqui scholastici; at spectato sensu, quo illa quæstio intelligitur nunc a probatis philosophis, cum agitur de animæ humanæ immortalitate, procul dubio Angeli natura sua *immortales* dicendi sunt (2).

Sequitur 2. Angelos valde hominibus præstare tum substantia, tum intelligente virtute, tum denique exequendi potentia (3).

CAPUT III

DE ANGELORUM OFFICIIS.

Plura certe sunt Angelorum officia, ast præcipuum est Deum laudare, juxta illud Apocal. VII, 11. *Et*

(1) Negare haud possumus Joanni episcopo Thessalonicensi hanc fuisse opinionem de Angelis corporeis, ut totus contextus evincit illius sermonis, qui recitatus est in conc. Nicæno II, act. 5, edit. Hard. tom. iv, col. 294. Sed hæc fuit privata illius sententia. Dum vero Tarasius ait lib. *Ostendit Pater, quod Angelos oporteat pingi, quoniam circumscripti sunt, et veluti homines apparuerunt multis*, non aliud attingit nisi quod spectabat ad scopum concilii, evincendi scilicet, veterum sententiam fuisse, imagines Christi, Beiparie, Angelorum et Sanctorum licite pingi posse. Illic synodus cohærenter respondit : *Etiam Domine*, nihili faciens causam memoratam, propter quam putavit Joannes, disputans adversus gentilem, Angelos pingi posse. Ille autem confirmatur ex eo, quod videmus synodum aliorum sanctorum patrum et doctorum dicta pariter approbasse, etsi in his Angeli incorporei dicerentur, et quoad naturam spiritualem conferrentur cum Deo ipso. *Cf.* Act. iv, col. 162, edit. cit. Sed mens ejus synodi melius dignoscere non potest quam ex ipso fidei decreto, edito act. iv, col. 266, ubi Synodus profertur se honorare, et salutare, ac adorare imagines sanctorum etiam et incorporeorum Angelorum.

Ex his colligitur, inique prorsus Cudworthum (*Syst. intell.* cap. 5, sect. 3, § 37) traducere concilium Lateran. iv (quod ipse perperam tertium dicit) contrarium et pugnantem cum conc. Nic. II, dum scribere non veretur : *Sed quod omnium maxime multorum adduxit animos, ut nil dubitarent, nihil prorsus corporei adjunctum esse geniti (Angelis), id tertii Lateranensis concilii auctoritatem et dignitatem esse arbitror, quod inter decreta sua hanc retulit sententiam.* Quasi vero minor esset septimi œcumenici, ut vocant, aut secundi Nicæni concilii, quod contrariam sententiam stabilivit, fides et auctoritas, quam ut cum illo committi aut gravitatem legum ejus equare saltem queat. In quibus graviter ac multiplici ratione labitur : 1. dum asserit multos adductos esse in sententiam de spirituali Angelorum natura ob auctoritatem conc. Lateran. quum longe ante hæc doctrina communis fuerit inter catholicos; 2. in eo quod affirmat Nicænum conc. II contrariam sententiam stabilivisse, quod ex dictis est aperte falsum; 3. in conflictu, quem supponit inter utrumque concilium.

(2) *Cfr.* Petav. *de Ang.* lib. 1, cap. 5, § 9 et seqq.

(3) *Vid.* Suarez in quatuor prioribus libris de An-

omnes Angeli stabant in circuitu throni... et ceciderunt in conspectu throni in facies suas, et adoraverunt Deum, dicentes : amen, etc. Alterum ipsorum officium est Dei jussis obtemperare, in iis præsertim, quæ spectant ad hominum salutem, siquidem omnes sunt administratores spiritus in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis, ut loquitur Apostolus (Hebr. I, 14). Ex quo patet regna, provincias, regiones, homines denique singulos Angelorum tutelæ committi, quod paulo post ostendemus. Nonnulli patres, ut Hieronymus, Methodius, Origenes, Athenagoras, Epiphanius, Theodoretus, non solum hominibus, sed et bestiis ipsis et plantis, rebusque fere omnibus Angelos præfectos esse opinati sunt (1). Quam quidem opinionem nunquam ecclesia sua auctoritate probavit; antiquata proinde est. Attamen Joannes Bodinus (2), et Le-Maitre (3), uterque calvinista, hanc sententiam instaurare conati sunt. Eos nos dimittimus, et adversus eorum magistrum Calvinum dogma catholicum propugnare aggredimur de Angelorum tutela. Etsi enim hic interdum fateatur Angelos vigilare esse in hominum salutem, ac dubitare tantummodo videatur, num singulis hominibus singuli Angeli deputentur, attamen ubi scribit in Ps. XC, omne dubium excutens, confidenter pronuntiat : *Falsum est illud commentum, suum cuique singularem Angelum esse*; et satanæ astu, ut fiduciam nostram in Christum mediatorem minuat, illud punctum in ecclesiam invecum asserit. Rationalistæ ævi incultioris ac rudioris ingenio hanc doctrinam adscribunt (4). Adversus quos sit

PROPOSITIO. — *Dogma catholicum est, Scripturæ et patrum auctoritate firmatum, Angelos in hominum custodiam deputari.*

Propositio, ut patet, generalis est nec aliud statuit, nisi Angelos hominum tutelæ præfici, quod de fide esse passim theologi docent; singulis vero hominibus singulos Angelos delegari, non solum iustis et prædestinatis, sed etiam peccatoribus ac reprobis, singulis præterea regionibus, provinciis, regnis, ecclesiis Angelos præesse, certa quidem, et communis sententia est, ad fidem tamen minime spectat, ut pene omnes fatentur.

Assertionem nostram evincunt verba illa, quæ Ps. XC leguntur : *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis*, quæ de omnibus iustis patres unanimes interpretantur; nec non verba Christi (Matth. XVIII, 10) : *Videte, ne contemnatis unum ex his pusillis; dico enim vobis, quia Angeli eorum in*

caelis semper vident faciem Patris mei. Testimonium Apostoli ex Hebr. I. jam dedimus.

Hinc Origenes : *Ipsi (Angeli), inquit, procuracionem animarum nostrarum tenent, quibus, dum adhuc parvuli sumus, velut tutoribus, et actoribus committimur* (1). S. Basilius : *Quemadmodum enim urbium muri in circuitu omni ex parte circumducti, undecumque hostium assaltus arcant; ita etiam Angelus et præmunit a fronte et a tergo custodit, nec quidquam utrinque incustoditum relinquit* (2). S. Ambrosius : *Mittit Dominus, inquit, Angelos suos ad defensionem eorum, qui heredes futuri sunt promissorum caelestium* (3). Ita s. Augustinus pro certo statuit, Angelos adjuvare nos pro sua sublimitate, dum obtemperant Deo, qui pro nobis etiam unicum Filium suum dignatus est mittere (4). Ita passim ceteri patres loquuntur.

Singulis porro hominibus singulos Angelos deputari, aperte colligitur ex verbis Christi laudatis *Angeli eorum* (parvulorum)... *vident faciem Patris*. Ubi duo notanda 1. dici a Christo non *Angelus*, sed *Angeli*; 2. *eorum*, id est, proprii seu cuilibet adscripti. Pervulgatam vero hanc fuisse persuasionem apud Iudeos et primos christianos, constat ex Actis Apostol. XII, 15, ubi Rhode puellæ, asserenti Petrum adesse ac pulsare, responderunt fideles, qui intra domesticos parietes convenerant ad orationem : *Angelus ejus est* (Act. XII, 15). De Angelo custode Petri hæc verba intelligenda esse patres concorditer affirmant. Jure proinde exclamabat s. Hieronymus : *Magna dignitas animarum, ut unaquæque habeat ab ortu natiuitatis in custodiam sui Angelum delegatum* (5); et s. Basilius : *Quod autem, inquit, unicuique fidetium addit Angelus tanquam pædagogus aliquis et pastor vitam gubernans, nemo contradicit, qui verborum Domini meminerit, dicentis : ne contemnatis, etc.* (6). Hinc, ceteris prætermissis, concludebat s. Bernardus : *In quovis diversorio, in quovis angulo Angelo tuo reverentiam habe...* Si fidem consulas, ea tibi angelicam probat præsentiam non deesse (7).

Peccatoribus insuper et reprobis quoque proprium Angelum eustodem adesse, communis est theologorum sententia; qui hoc deducunt tum ex benigna Dei erga omnes voluntate, tum ex eo quod multi patres, qui loquuntur de Angelorum custodia, nullum discrimen instituunt inter fideles et infideles, inter justos et peccatores, reprobos vel electos (8); tum denique,

(1) Hom. viii in Genes. num. 8, et alibi passim, ut Hom. xx in Num. num. 3; in Ps. xxxviii, num. 2, edit. Maurin.

(2) Hom. in Ps. xxxiii, num. 5, t. 1, p. 148, edit. Bened.

(3) Serm. 1 in Ps. cxxiii, num. 9, edit. Maurin. et alibi passim, ut in lib. De viduis, cap. 9, num. 55 : *Obscrvandi sunt Angeli pro nobis, qui nobis ad præsidium dati sunt.*

(4) Lib. de octoginta tribus question. q. lxxvii, num. 7.

(5) Comment. in Matth. lib. iii, in hunc locum.

(6) Cont. Eumon. lib. iii, op. t. 1, p. 272.

(7) Serm. xii in Ps. xc, num. 6, edit. Maurin.

(8) Cfr. Petav. op. cit. lib. ii, cap. 7, num. 6.

gallis, ubi præstantiam naturæ Angelicæ fuisse prosequitur.

(1) Cfr. Cotelerius ad lib. 1 Hermæ Pastoris visionem iv, ubi plura veterum testimonia pro hac sententia collegit. S. Hieronymus, Comment. in Habacuc, lib. 2, non sine stomacho hanc sententiam rejicit.

(2) In opere cui titulus : *Universum naturæ theatrum*, lib. v.

(3) In Epist. ad Jac. Lensant.

(4) Wegscheider, § 103.

ut observat s. Thomas, Angelorum custodia peccatores etiam et reprobi juvantur quantum ad hoc, quod ab aliquibus malis retrahuntur, quibus et sibi et aliis nocere possunt (1).

Communis denique ac certa doctrina est, singulis communitatibus, regnis et provinciis speciales Angelos a Deo deputatos esse. Nititur autem hæc sententia diversis Scripturarum locis; sic Exod. XIV, 19. memoratur *Angelus Dei, qui præcedebat castra Israel*; Jos. V., 14. apparuit *Princeps exercitus Domini*; Dan. X. commendantur principes, id est, Angeli regni persarum, græcorum et judæorum. Qui plura cupit, consulat Petavium ac Trombellium (2).

DIFFICULTATES.

I. Obj. In universa de Angeli doctrina dijudicanda sedulo respiciendum est 1. tum ad mancas et imperfectas ævi incultioris de voluntate divina omnia gubernante notiones (Gen. XVIII, 21); 2. tum ad consuetudinem hominum rudiorum, qui eventus naturales insolitos maximeque cogitationes menti repente occurrentes ad ministerium naturarum cœlestium homine superiorum revocant (3), et imagines a regum nostrorum ædibus ad cœlestem fere Dei aulam transferunt. 3. Neque dissimulare licet quod, si ex sensu litterali illa intelligitur doctrina, pugnat contra ipsius Dei dignitatem, siquidem in istis de ἀγγελολογικαῖς (apparitionibus Angelorum) narrationibus plurimis nodus tali vindice dignus omnino desideratur (velut Gen. XXI, 19; XXXII, 1 et 2; Num. XXII, 22 et seqq.; III Reg. XIX; Act. XII, 23; coll. Josephi *Antiquitat. Jud.* cap. XIX, 8. 2.); 4. eademque perniciosæ superstitioni occasionem præbet, neque a Christo ipso unquam data opera illustrata est vel commendata. Quæ vero in libris sacris de Angelorum ministerio et apparitionibus passim mythice narrantur, ea ulterius non sunt promovenda; sed in usum popularem ita convertenda, ut, missis quæstionibus quibusque subtilioribus, providentiæ divinæ auxilia hæc doctrina quasi ob oculos poni demonstrentur (4). Ergo.

Resp. ad 1. N. Sed doctrina hæc dijudicanda om-

(1) Part. I, q. 113, art. 4, ad 3. In hac autem quæstione pleræque discussæ et disjectæ difficultates reperiuntur, quibus postea protestantes Angelorum tutelam aggressi sunt.

(2) Petav. loc. cit. cap. 6, et Trombell. *De Angel. custod.* Bonon. 1747. Hæc eadem sententia inhæsit ipsis ethnicis; sane Orphæus canit in hymn. ad Musas: *Dæmonemque divinum et dæmonem noxium mortalibus*; et Hesiodus 1 op. II quidem dæmones facti sunt .. custodes mortalium hominum.

(3) Eichorn, *Von den Engellerscheinungen* etc. seu *De apparitionibus Angel. in Act. Apost. in Bibl. de bibl. lit.* III, 381. et seqq. Stahl, *Ueber die Erscheinungen*, etc. seu *De apparitionibus Jehovah et Angelorum ipsius*, ibid. VII, 156 et seqq.

(4) Ha Wegscheider, § 103, cui adstipulantur Eckermann. *Compend. Theol. christ.* 87; Niemeyer, *Populare und prakt. Theol.* id est: *Popularis et practica theologia*, 6 edit. pag. 135 et seqq.; Staßlin, *Dogmat. und. Dogmengesch.* scilicet: *Dogmatica et historia dogmatum*, pag. 230. Ammon, *Summa Theol. Christ.* 138; Schleiermacher, *Der christ. Glaube*, seu *Fides christiana*, I, § 54. apud eundem.

nino est ex iis, quæ in Scripturis traduntur, juxta sensum traditionalem et ecclesiæ doctrinam; alioquin nihil amplius firmum certumque consisteret. Aliud porro est Scripturam interdum metaphoricis seu improprie loquendi formulis uti, ut nostræ imbecillitati consulat, ut loco e Genesi citato sit; aliud falsam nobis de Deo ingerere ideam, ut in hypothesi adversariorum contingeret, si Deus ministerio Angelorum nunquam uteretur. Prius enim congruum Dei bonitati est, alterum vero divinæ veracitati adversatur.

Ad 2. D. Non supposita existentia Angelorum. Tr. hac supposita N. Supposita enim et demonstrata existentia Angelorum, quos ex sacris eloquiis discimus a Deo mitti ad nostrum præsidium, in iis præsertim quæ ad salutem conferunt, non rudiores tantum, sed et doctiores merito Angelis adscribant pias cogitationes, et interdum etiam insolitos effectus, qui a causis naturalibus produci omnino non possunt. Quod si errore vel rerum physicarum ignorantia factum aliquando est, ut Angelis tribuerentur effectus naturales, id non officit universali sententiæ de Angelorum ministerio, quæ in Scripturis ac perpetua traditione consistit. Quod attinet ad imagines a regum nostrorum ædibus translata ad aulam cœlestem, hoc relinquimus Grotio, qui forte omnium primus talia commentus est, ac suis etiam sectatoribus.

Ad 3. N. Hujus enim quæstionis summa in hoc posita est, utrum nempe sacri scriptores in referendis illis Angelorum apparitionibus nos deceperint, an non. Dato enim quod istæ apparitiones veræ sint, quod nemo sobrius negaverit, pronum est inferre, illas cum dignitate divini Numinis minime pugnare.

Ad 4. D. Id est, Angelorum cultui, C. superstitioni proprie dictæ, subd. ex parte privatorum quorundam, Tr. per se N. Angelorum vero cultum suo loco vindicabimus. Absurdum porro et impium est prædicare, Deum Angelorum apparitionibus superstitionem vel inducere vel fovere. Ex dictis præterea constat, falsum esse quod adversarii docent, Christum nunquam data opera Angelorum tutelarium notitiam illustrasse aut commendasse. Contra factum nihil omnino ejusmodi clamorum vis valet.

Ad 5. N. suppositum de narrationibus mythicis, quæ nullum aliud habent fundamentum nisi incredulitatem et impietatem rationalistarum et neotericorum biblicorum, ut sæpe alias observavimus.

II. Obj. 1. Angelorum custodia supervacanea est, quam Deus ipse per se præstat, dicente David (Ps. CXX): *Non dormitabit neque dormiet, qui custodit Israel*. Et sane 2. si Angeli nostri sunt custodes, cur a nobis tot non arcent calamitates, quibus torquemur? 3. Cur nos a patrandis sceleribus non remonent? Adde 4. nec posse Angelos præcipuis nostris necessitatibus opitulari quæ internæ sunt; ipsi vero intimos cordium nostrorum motus minime agnoscunt. 5. Ethnicorum igitur fabulæ de geniis cui libet homini assistentibus originem dederunt opinioni (e Angelorum tutela.

Resp. Ad 1. *N.* Sicut enim Deus summa sapientia sua immediate gubernat Ecclesiam, et mediate per Pontificem et episcopos, ac regna per principes, sic per Angelos peculiari ratione et ecclesiam et homines singulos mediate custodit, et immediate per gratiam suam (1).

Ad 2, et 3. Reponimus, has difficultates etiam eos urgere, qui Deum immediate omnia regere contendunt. Itaque non omnia a nobis incommoda Angeli avertunt, vel quia hæc nobis utilia fore prævident, vel quia, ne hæc avertant, a Dei providentia impediuntur; atque ideo aliquando permittunt homines in peccata labi, ne libero ipsi arbitrio carere videantur. Interim tamen non cessant hominibus a Deo sibi concreditæ præsentissimam exhibere opem; qua vitæ totius et præsertim salutis æternæ curam gerant, insidias demonum et imminentes undique mala propulsent, animosiores ad virtutem faciant, timidos confirmant, moerentes recreant, laborantes adjuvent, lapsos erigant, opportuna monita insinuant, orantibus assistant, ac eorum preces Deo offerant, hujus vitæ casibus perfunctos post obitum excipiant, et in beatorum societatem transferant.

Ad 4. *D.* Sux naturæ virtute, *C.* ex manifestatione divina (2). *N.*

Ad 5. *N.* Licet angelos ad hominum præsidium datos ethnici ipsi cognoverint, ut ex pluribus monumentis, quæ proferunt Petavius et Huetius (3), certo constat, non inde simul erui fas est, christianos ab ethnicis mutuos esse, sed potius jure conjici debet ethnicos tum ex antiqua traditione, tum ex sacris Litteris eam hausisse. Sane, ut vidimus, de Angelorum tutela in Pentateucho, librorum omnium vetustissimo, multa occurrunt. Sic (Gen. XLVIII, 16) meminit Jacob peculiaris Angeli sui, inquit: *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis* (4).

Inst. Ex hac doctrina plura absurda sequuntur; ac 1. Angelos hominibus inferiores esse, quippe hominibus serviunt ac ministrant; 2. Angelos ob hoc ministerium erga homines in terris degentes visione beatifica privari; 3. moerore vel lætitia affici, prout hominibus ipsorum tutelæ commissis adversa vel secunda eveniunt; præsertim cum Angelis imputari

possent mala, quæ hominibus accidunt, quæque ipsi sua virtute impedire possent juxta illud (III Reg. XX, 39): *Custodi virum istum, qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima ejus.* Ergo.

Resp. *N. A.* Ad 1. *D.* Si angeli, dum nos tuentur, nobis inservient et quidem propter nos, *Tr.* si inserviunt Deo, vel nobis propter Deum *N.* Perinde accipi non potest opilionem, qui oves custodit, ijs inservire, et non potius illarum domino, qui oves ipsi custodiendas tradidit. Ceterum s. Bernardus non dubitavit angelos *ministros nostros* appellare, non dominos nostros, non quod inferioris naturæ sint: sed quia in hoc Unigeniti formam imitantur, qui non venit ministrari sed ministrare (1).

Ad 2. *N.* Ut patet ex allatis Christi verbis: *Angeli eorum semper vident faciem Patris.* Ratio est, quia ut ait s. Thomas: *Angelus per solam intellectualem operationem regulat suas actiones exteriores, unde actiones exteriores in nullo impediunt ejus contemplationem; quia duarum actionum, quarum una est regula et ratio alterius, una non impedit, sed juvat aliam; secus ac eveniat in nobis, quia actioni insistimus secundum sensitivas vires, quarum actiones cum intenduntur, retardantur actiones intellectivæ virtutis* (2).

Ad 3. *D.* cum eodem s. Doctore. Si hæc adversa contra ipsorum voluntatem acciderent, *C.* secus *N.* Tristitia enim et dolor, ait ipse, non est nisi de his, quæ contrariantur voluntati; nihil autem accidit in mundo, quod sit contrarium voluntati Angelorum et beatorum, quæ voluntati divinæ est prorsus conformis (3).

Ad confirm. *D.* pariter cum eodem Angelico præceptore. Si hominum mala ab Angelorum negligentia repeti possent, *C.* si ab una hominum malitia, qui sicut a naturali rectitudine, ita a bonorum Angelorum instinctu discedunt *N.* (3).

ARTICULUS IV. — *De angelorum gratia, lapsu et pœna.*

Ea, quæ in hoc capite complectimur, vix in controversiam veniunt. Si qua tamen quæstio est, hæc inter theologos fervet, nec quidpiam hic certi statui posse videtur. Hinc nullam peculiarem statuentes propositionem, breviter et ex ordine certa ab incertis secerantes, quid circa singulos propositos articulos sentiendum sit, enarrabimus.

1. Ad gratiam quod attinet, statim ac conditi fuere, tanquam præstantissimum angelicæ naturæ ornamentum gratiam sanctificantem Angelis omnibus Deum contulisse, patrum communis sententia est ac theologorum, quibus Augustini effatum familiare est: *Deus erat simul in eis et condens naturam et largiens gratiam; unde sine bona voluntate, hoc est, Dei amore nunquam sanctos Angelos fuisse credendum est* (5). Et sane Christus de diabolo inquit: *In veritate non steti.*

(1) Cf. s. Th. q. cit. art. 1.

(2) Ib art. 6.

(3) Petav. de Angel. lib. II, cap. 7, Huet, Quæst. athen. lib. II, cap. 4, § 3. Cfr. etiam Albert. Fabric. Bibliograph. antiquar. cap. 8, § 28.

(4) Car. Hein. Frid. Rosenmüller ad hunc locum animadvertit, Jacobum citatis verbis indigitare illum eundem Angelum, qui luctatus cum eo est (cap. 32, 2), et quem ipse suum Angelum tutelarem putabat. Non desunt ex protestantibus, qui per hunc Angelum existiment designari Messiam sive Angelum increatum, eo quod ei tribuatur, quod unius Dei est proprium. Messiam sub Angeli specie patribus apparuisse nonnulli contendunt. Hanc sententiam contra Grotium et Clericum defendit Delyng in Observat. SS. part. 2, obs. 7, pag. 98 et seqq. Codex Samaritanus male legit rex. Ceterum communis patrum sententia est, illis verbis a Jacob proprium Angelum tutelarem fuisse designatum.

(1) Loc. cit. in Psr xc.

(2) Part. 2, q. 112, art. 1, ad 5.

(3) Ib. q. 113, art. 7.

(4) Ib. art. 1, ad 5.

(5) De civitate Dei, lib. XII, cap. 9, num. 2.

(Joan. VIII.). Quæ verba s. Joannes Chrysost. et s. Leo M. de *sanctitate* et *justitia* explicant, a qua ille decedit (1). Illud quoque accedit, quod s. Judas scribit: *Angelos qui non servaverunt suum principatum* (2). Denique Ezechielis verba XXVIII, 15: *Perfectus in viis tuis a die conditionis tue, donec inventa est iniquitas in te*, in persona regis Tyri prolata, mystice de Luciferi gratia et gloria s. Gregorius M. (3) alique patres passim exponunt (4).

Dixi hanc esse communem patrum et theologorum sententiam; non enim defuerunt, teste s. Augustino (5), qui existimaverint Angelos in puris naturalibus conditos fuisse. Hugo a s. Victore et Petrus Lombardus inter scholasticos, quos plerique usque ad s. Thomam theologi sunt secuti, opinati pariter sunt, Angelos omnes per aliquod tempus ab ipso creationis tempore in puris naturalibus fuisse (6). Relata autem verba s. Augustini, fatente ipsomet Berti, commodè possunt de gratia actuali, ex qua esset in Angelis actus amoris casti, exponi (7); quod et Estius confirmat (8). Hoc obiter dictum sit adversus jansenianos, qui, ut facilius impugnare possint possibilitatem status naturæ puræ, sive in Angelis, sive in hominè, ad fidem spectare prædicant Angelos in gratia fuisse conditos.

Præter gratiam sanctificantem actuale pariter auxilium, sine quo perseverare haud potuissent, Angelos omnes sive bonos sive malos consecutos esse,

(1) S. Joan. Chrysost. Hom. LIV, alias LIII, In Joan. num. 3, citata Christi verba sic exponit: *In vitæ probitate*. S. Leo M. Serm. XLVIII, alias XLVII, ac De quadrag. x, cap. 2: *Et quia ipse (diabolus) in veritate non stetit, totamque naturæ suæ gloriam, dum superbit, amisit, dolet hominem Dei misericordia reparari, et in bona, quæ ipse perdidit, introduci*. Vid. edit. Ballerini, tom. 1, pag. 182.

(2) Cfr. Maldonat. in Joan. VIII, 44.

(3) Moral. lib. xxxiv, cap. 17; tum lib. iv, cap. 9; item. lib. xix, cap. 3.

(4) Apud Petav. De Angelis, lib. III, cap. 2, § 40 et seqq. Vid. etiam P. de Rubeis, Dissert. xxvi, De gestis, etc. s. Thomæ Aquinatis, cap. 7. n. 1.

(5) De civitate Dei, lib. xi, cap. 13.

(6) Apud Petav. De Angel. lib. I, cap. 16, ubi inter veteres recenset pro negativa sententia Dydimum et s. Basilium, qui tamen alibi in contrariam ivit sententiam. Inter scholasticos refert Guillelmum Parisiensem, Rupertum, Hugonem, Petrum Lombardum. In eandem pariter sententiam concesserunt Ægidius, una cum ejus schola Augustiniana, Alexander Alensis, s. Bonaventura, Scotus, Gabriel, alique frequenti agmine, adeo ut ipse s. Thomas in II Sent. dist. 4, q. 1, a. 2, fateatur, hanc opinionem suo tempore communiorem fuisse. En ejus verba: *Circa hoc est duplex opinio; quidam enim dicunt, quod Angeli non in gratia, sed in naturalibus tantum creati sunt, et hæc opinio est communior. Alii vero dicunt, Angelos in gratia creatos esse. Harum autem opinionum, quæ verior sit, non potest efficaci ratione deprehendi. Attamen jansenistæ, omni deposito pudore, tanquam fidei articulum affirmantem sententiam propugnant!*

(7) Lib. x, cap. 8.

(8) In II Sent. dist. III, § 7, ubi utriusque sententiæ argumenta expendit, et questionem hanc inter scholasticos jactari affirmat. Ipse vero non secus ac Berti sententiæ affirmatiæ utpote probabiliori assensum.

communis est omnium fere theologorum sententia, inter quos disceptatur tantummodo circa naturam istius actualis gratiæ, qua præditi Angeli fuerunt; utrum scilicet ejusdem speciei ac entitatis fuerit in omnibus, tum qui perseverarunt, tum qui non perseverarunt, prout augustiniani et congruistæ affirmant, quibus et adstipulantur jansenistæ; an vero diversæ speciei et entitatis, sufficiens nempe in Angelis reprobis et a se efficax in electis, quod ex suo systemate contendunt thomistæ. Cum nobis autem propositum sit, nullas cum theologis domesticas miscere quæstiones, ideo qui plura cupit, poterit pro sententia augustipianensium et congruistarum consulere inter ceteros Berti et Suarez (1), pro sententia thomistarum card. Gotti (2). Communis item theologorum sententia est, Angelos independentem a meritis Christi gratiam fuisse consecutos (3).

2. Illis tamen gratis instructi Angeli non omnes in fide officioque constiterunt: cum non pauci ex ipsis per peccatum defecerint, ut ex allatis superius Scripturarum testimoniis liquet. Sed cujusmodi fuit eorum peccatum?

Jamdudum illorum obsolevit opinio, qui existimarent ob impuditiæ flagitium e cælo ac Dei consortio ejectos Angelos fuisse. Quapropter alii putarunt propter invidiam Angelos cecidisse; sed ut loquitur s. Augustinus, invidia sequitur superbiam, non præcedit. Verum et hanc ipsam diaboli invidiam alii aliter exponunt; quidam enim arbitrantur ipsum iniquo animo tulisse hominem factum ad imaginem Dei; quidam vero censent agre dæmonem tulisse quod humana natura ad consortium divinitatis extolleretur. At unde constat jam antea Angelis patefactum incarnationis mysterium fuisse? Hinc verba, quæ in libro Sapientiæ habentur: *Invidia diaboli mors intravit in mundum*, sic accipienda sunt, ut per invidiam quidem mors irrepserit in genus humanum, sed ita tamen, ut agnoscat superbiam tanquam sui originem et radicem.

Quocirca diabolus ejusque satellites non alio prius quam superbiæ peccato corruisse, communis fere est patrum sententia, quibus prævit ipsa Scriptura, Eccli. X, 15: *Initium omnis peccati superbia*; I Tim. III, 6: *Non neophytum, ne, in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli*; et alibi passim.

At quo superbiæ genere peccavit? S. Thomas, quem plerique sequuntur, docet superbiam Luciferi in eo fuisse, quod beatitudinem, ad quam factus fuerat, vi sua et non aliena voluerit assequi, in eoque expetiverit fieri similis Altissimo (4). Dignus

(1) Berti, lib. XII, cap. 8, prop. 2; Suarez, De Angelis, lib. v, cap. 12, num. 41 et seqq.

(2) Tom. III, in I part. s. Thomæ, quæst. 6, dub. 8, § 2 et seqq. Cfr. etiam Boucat. Theologia ss. Patrum, vol. II, dissert. 4, De hom. creat. art. 2, concl. 2.

(3) Cfr. Petav. De Incarn. lib. XII, cap. 10, § 9 et seqq. ubi hanc sententiam multis argumentis confirmat.

(4) P. I, q. 63, a. 3. Petavius tamen op. cit. lib. III, cap. 3, § 25, exposita hæc s. Thomæ sententia, quæ haud scio, scribit, an veterum Patrum placitis

est qui legatur s. Doctor Part. I. q. 63, in primis tribus articulis, in quibus ostendit, quomodo spiritus sapientia et natura nobilissimus, peccare potuerit, non ex ignorantia aut oscitantia, sed ex sola superbia et invidia. Sunt qui cum Petavio tenent id evenisse ex Luciferi summa absolute dominationis in creatas res omnes cupiditate, tum quod subesse aut obtemperare noluisse, si eam consequi potuisset, prout ipse s. Bonaventura tenet (1). Hæc autem opinio non contemnendis argumentis nititur.

3. An multum vel parum temporis ab Angelorum creatione ad eorum lapsum fluxerit, tum quoniam corruerint, omnino non liquet (2). In dubium tamen revocari nequit, quin post admissum quaecumque et quodcumque peccatum, statim majestatis rei, omnes muletati fuerint et e cœlestibus sedibus ejecti.

Multiplex autem est dæmonum pœna. Prima est justitiæ ac gratiæ sanctificantis amissio; altera est supernaturalis beatitudinis, quæ in intuitiva Dei visione ac fruitione consistit, et ad quam conditi fuerant, privatio; tertia est obtenebratio quædam intellectus et voluntatis in malo obfirmatio sive pertinacia; licet hæc utraque animi virtus in essentialibus neque ablata ipsis, neque imminuta fuerit.

Hæc sunt probata apud omnes. Non idem tamen consensus est circa pœnam, quam vocant, sensus. Nam 1. plures ex veteribus censuerunt, non statim infligantur dæmonibus hanc pœnam fuisse. Horum testimonia collegit Petavius (3); e quibus eruimus nonnullos censuisse, dæmones sempiterna ignis pœna nonnisi post extremum iudicii diem fore plectendos. Estius tamen existimat, patres loqui de pœna quadam secundaria, quæ tota sit in probis, ignominiosque ac rabie, quam subire debebunt in universali iudicio (4). Quod tamen dubito an verum sit. 2. Plures pariter ex veteribus tradiderunt, non omnes in tartara nefarios hosce spiritus detrusos fuisse, sed partim in aere proximisque locis sedem quamdam habere. 3. Alii voluerunt ex dæmonibus eos, qui in tartaræ regiones fuere compulsi, vicissim quodammodo inter se mutare sedem, et qui in inferis sunt illinc emergere atque ultro citroque commeari. Nec defuerunt denique, qui affirmarent non vero eos igne torqueri (5). Nunc tamen constans communis-

perinde consentanea sit atque illa Guillelmi Parisiensis. Guillelmus autem verisimile arbitratur, diabolum et Angelos ejus divinum sibi honorem voluisse tribui, hoc est, pro diis haberi se et adorari, quod a gentibus obtinere magno deinde studio conati sunt. Non defuerunt theologi, qui idcirco lapsos Angelos dixerint, quod, patefacto ipsis futuro incarnationis mysterio, invidia et superbia tumentes, renuerint Deum, hominem factum, adorare. Verum de hac opinione cfr. Petav. lib. III, cap. 2, § 10, ubi exploditur.

(1) Loc. cit. § 26.

(2) Cfr. Petavius ibidem.

(3) Ibid. cap. 4.

(4) In II Sent. dist. 4, § 14.

(5) Cfr. Petav. op. cit. lib. III, cap. 5, ubi præter Origenem pro hac sententia adducit s. Ambro-

que sententia est, tum statim dæmones omnes pœna sensus muletatos fuisse; tum eos, qui per aera discurrunt ac volitant, infernales spiritus suarum secum ferre tormenta flammarum, ut loquitur Beda (1), veroque proinde igni cremari.

De his hæc tenus. Qui plurà cupit, poterit copiosius hæc, ubi oporteat, ex s. Thomâ atque ex Petavio haurire (2). Non enim tanti momenti sunt, ut a potioribus consecrandis nos diutius detineant.

ARTICULUS V. — De dæmonum cum hominibus commercio.

Ad hoc dæmonum cum hominibus commercium revocamus omnia eorundem malorum spirituum molimina, sive ad nocendum hominibus eosque vexandos, sive ad eos ad extremum exitium perducendos. Ad primum potissime spectant corporum obsessiones, ad alterum mala omnia, ad quæ dæmones solent homines impellere, siye id demum fiat pacto qualicumque interposito, siye non.

Libenter et nos fatemur non omnia, quæ de energumenis, pythonibus, sagis, lamiis ac arte magica passim traduntur, indiscriminatim admittenda esse; ast nec omnia, quæ dæmoniacos spectant vel superstitiones dæmoniacas, in sola vulgi opinione ponenda esse contendimus. Talis enim opinio secundum s. Thomam procedit ex radice infidelitatis sive incredulitatis, quia non credunt esse dæmones nisi in æstimatione vulgi tantum (3).

Ex hac radice exoritur pariter recentiarum protestantium passim (4) ac neotericorum biblicorum, multo magis rationalistarum sententia, qui tum dæmonum obsessiones, tum reliquas dæmonum molitiones omnino esse negant. Novis his sapientibus ex-

sium, Joan. Damascenum et Theophylactum. Observat autem autem Vasquez in p. 4, disput. 243, cap. 1, nullam adhuc haberi hæc de re Ecclesiæ definitionem.

(1) In Comm. in cap. 3 epistolæ s. Jacobi Vid. opp. edit. Basil. tom. V, pag. 947.

(2) S. Thom. p. 1. q. 64; Petav. lib. III De Angel. cap. 2 et seqq.; Calmet, Diss. in bonos et malos Angelos, art. 2, quæ est secunda ex iis quas præmisit commentariis in Evang. s. Lucæ.

(3) In IV Sentent. dist. 54, q. 1, a. 3. Ipsemet Cudworth, Syst. intell. cap. 5, § 82, minime dubitat eos, qui illa quæ vel de divinationibus, vel de magiis, a fortiori vero quæ de obsessionibus dicuntur, inficiantur, impietatis in Deum arguere ac traducere velut de atheismo suspectos.

(4) Cfr. Christ. Thomasius, Dissert. de crimine magiæ, 1701; Mayer, Historia diaboli, edit. 2. Tübingæ 1780; Meiners, Allg. krit. Gesch. aller Religionen, seu Universalis critica historia omnium religionum, tom. 1, pag. 598 et seqq. Dæmoniacos omnes non a diabolo aut a dæmonibus vexatos, sed certis morbis afflictos fuisse, Semlerus primus in Germania libere professus est, in Dissert. de dæmoniacis, quorum in Evangelistis fit mentio, Halle 1760, 4., edit. 4., 1779. De hoc autem Semlero, qui est Protestantium bibli-

catholicis accessit Jahn, qui, quum simularet exponere problematice quæstionem de dæmoniis, quæcumque afferri solent ad confirmandam obsessionum veritatem tum ex sacris litteris tum ex patribus elevare satagit, ut statuat dæmoniacorum nomine nonnisi ægrotos designari, Christum vero et apostolos sacrosque scriptores reliquos vulgi opinioni sese accommodasse (1), dum dæmonia commemorant. Quod attinet ad reliquos dæmonum effectus neque cum prudentiori philosophia, neque cum ipsa Dei natura eos conciliari posse pronunciant (2).

Quare duo a nobis constituenda sunt, tum veros dæmoniacos dari; tum sapienter leges latas esse ac pœnas constitutas adversus superstitiones aut maleficia exercentes.

PROPOSITIO I. — *Tum ex Scriptura tum ex Patrum et Catholicæ Ecclesiæ sensu constat veros dari dæmoniacos, seu a dæmone obsessos.*

Dæmoniacorum sive *obsessorum* vel *possessorum* nomine eos intelligimus, quos dæmon ita invadit, ut in eorum corporibus insidet, eadem moveat, variisque modis pro concessa sibi a Deo facultate vexet. Veteres patres latiori quandoque significatione *obsessi* et *energumeni* voces usurpabant, ad peccatores et infideles designandos, tanquam diaboli potestate detentos et vinculis obstrictos (3).

Jam vero evangelica historia nos dubitare non sin- nit, plures extitisse a dæmone correptos; exhibet

eorum, et præsertim rationalistarum tanquam oraculum, vide Hugs' James Rose opus : *On the state of religion protestant, etc.* Cambrige, 1825, seu *De statu religionis protestantis in Germania*. Fuit ipse a pietistis institutus, a quibus dein recedens statuit principium accommodationis, quem non pauci sequuti sunt protestantes in sacrorum biblicorum exegesi. Postquam vero recensuit haud paucos errores, seu potius errorum monstra hujus auctoris, sic demum concludit Hugs' James Rose, licet et ipse protestans : *En nonnullas opiniones auctoris, qui in Anglia ipsa sibi promeritis nomen immortalis Semler. Ah si homo errorem vitare nullo modo potest, milles melius foret nimis credere, quam parum nimis ! Admittet forsitan errores aliquot, sed principium, cui fides immitur, purum et intactum perstabit. Extendet forsitan suum veluti cultum ad doctrinas, quæ ad revelationem non spectant, at observantiam servabit et affectum illum humilem suavemque fidelitatem erga Dei verbum, sine quibus impossibile est venire ad Christum. Hæc tamen omnia accepta referre debemus protestantis principio.*

(1) *Archæologia biblica*, § 194 et seqq.

(2) Fatendum est, inquit Wegscheider § 106, *singula dæmonologia biblico-ecclesiastica placita, ea præsertim, quæ ad effectus dæmonum spectant, ita esse comparata, ut neque cum vera philosophia ullo modo conciliari possint.... neque cum aliis quibusdam Scripturæ sacræ præceptis, quæ numinis divini naturam optime declarant.*

(3) Juxta latiore hanc significationem receptus antiquissimus mos est, qui etiamnum viget, præmittendi in collatione baptismi exorcismos, insufflationes, renunciationem satanæ, etc., de quo ritu suo loco. Cfr. Clem. Alex. Strom. lib. II, pag. 176-177, edit. Oxoniensis.

siquidem 1. Christum e corporibus obsessis passim dæmones expellentem (1); 2. præcipientem dæmonibus, ut exeant : *Surde et mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, et ne amplius introas in eum* (2). Inter rogantibus vero discipulis, cur hominem illum sanare nequiverint, respondit Jesus : *Hoc genus (dæmoniorum) in nullo potest exire nisi in oratione et jejunio* (3). 3. Exhibet Christum interrogantem dæmonem de ipsius nomine coram multitudine, dæmonem vero ad interrogationem respondentem, rogantemque ne in abyssum mittatur, sed ut sibi permittatur in porcos ingredi, prout factum est (4); 4. *exeuntia* dæmonia et clamantia (5). 5. Sacri scriptores dæmoniacos ab ægrotis, et ejectionem dæmonum a sanatione ægrotorum distinguunt (6). 6. Idem narrant septuaginta discipulis revertentibus ac præ gaudio gestientibus, quod in nomine Jesu sibi subicerentur dæmones, respondisse Jesum : *Videbam satanam sicut fulgur de caelo cadentem.... verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur* (7). 7. Cum Christum pharisæi calumniarentur, quod in Beelzebub principe dæmoniorum ejiceret dæmonia, ipsum respondisse : *Omne regnum in se divisum desolabitur* (8). 8. Referunt Christum dicentem, spiritum ab homine egressum ambulare per loca arida, quærentem requiem et non invenientem, cogitantemque de reditu, assumptis septem spiritibus se nequioribus (9). 9. Exhibent tradentem potestatem apostolis dæmones ejiciendi (10). 10. In Actis apostolicis Paulus spiritum Pytho- nem divinantem a puella ejicit (11).

His positis sic rem conficimus : Hæc Scripturarum loca, in obvio ac nativo sensu accepta, non possunt nisi de obsessis intelligi; atqui omnia adjuncta suadent ea sic accipienda esse; etenim nihil obstat quominus sic intelligamus; si vero vel figurato sensu vel ex vulgi opinione ea exponere deberemus, multa orirentur incommoda; ac primo vis inferretur textui, omnia exponendo de ægrotis vel insanis, ubi nusquam horum morborum indicium apparet; deinde Christus, si perpetua sua agendi ac loquendi ratione falsam hanc persuasionem confirmasset, nocuisset potius quam profuisset hominibus, qui ea opinione imbuti facile sibi persuadere poterant, se obsessos esse, et vera proinde insania laborassent. Neque omittendum, ejusmodi agendi rationem summæ Christi veracitati esse prorsus contrariam; cum præsertim in hypo-

(1) Matth. IV, 24; VIII, 15; Marc. I, 32, 34, 39.

(2) Marc. IX, 24, in græco textu, v. 25: τὸ πνεῦμα τὸ ἄλλοον καὶ κωρὸν, ἐγὼ σοὶ ἐπιτάσσω. Ἐξέλθε ἐξ αὐτοῦ, καὶ μὴ ἐκτεῖ εἰς τὸν θένος εἰς αὐτόν.

(3) Ibid. v. 28, in græco 29.

(4) Luc. VIII, 27 et seqq.

(5) Ibid. IV, 41.

(6) Marc. I, 32; xvi, 15; Luc. VI, 17, 18; VII, 21; VIII, 2; XIII, 32.

(7) Luc. X, 18.

(8) Matth. XII, 25-28; Marc. III, 23, 25; Luc. XI, 17-19.

(9) Matth. XII, 43; Luc. XI, 24.

(10) Matth. X, 1; Marc. XVI, 17.

(11) Act. XVI, 16.

thesi adversariorum apostolos induxisset positive in errorem, eis conferendo potestatem ejiciendi dæmones, si obsessi non existerent. Demum, quod maximi momenti apud adversarios esse debet, si sibi cohærere velint, nullibi ~~reperiuntur~~ aegroti aut insani quos ex recepto loquendi usu a sacro vel profano auctore dæmoniacos appellari probent adversarii; dempta enim gratuita adversariorum jactantia, nullum documentum profertur, quo constet sive ex sacris sive ex profanis scriptoribus, ante aut post Christum consuetudinem viguisse aegrotos aut insanos *dæmoniacos* vocandi. Quare igitur sine documentis et testibus, imo documentis obsistentibus, ac reclamantibus omnibus critices et exegeseos legibus, nomine obsessorum intelligemus aegrotos et insanos?

Patres ecclesiæ antiquissimi et apostolis proximi, quique eos secuti sunt, tum communia facta, quæ neminem latere poterant, novæ huic exegesi apertissime adversantur. Patres enim antiquissimi unanimiter omnes, tum veros dæmoniacos dari, tum inesse in ecclesia potestatem a Christo concessam dæmones expellendi ex obsessorum corporibus ac passim eos reipsa expulsos esse, non solum tradunt, sed præterea provocant paganos, ut experientia confirmet, utrum reipsa christiani valeant id efficere. Ita passim Justinus, Minucius Felix, Irenæus, Tertullianus, Cyprianus aliique (1). Nos brevitatibus gratia unius Tertulliani verba afferimus: Sic porro ipse in *Apologetico* fidenter ac publice ethnicis provocabat: *Edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris, quem dæmone agi constet; jussus a quolibet Christiano loqui spiritus ille (non morbus aut insania) tam se dæmonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falso; postea concludebat: Jam ergo subjecta Christianis divinitas vestra* (2); quo sensu pariter dicebat Cyprianus: *Videbis nos rogari ab eis, quos tu rogas* (3). Accedit confessio ipsorum pa-

ganorum, qui nunquam ausi sunt hanc potestatem dæmones expellendi ex obsessis denegare christianis, siquidem agebatur de factis publicis obviisque; verumtamen his factis admissis, ea tribuebant vel magiæ, vel dæmonum simulationi, etc.; ita Celsus apud Origenem (1), Porphyrius (2), Julianus apostata (3).

Nemo insuper ex patribus est, qui in potestate christianis tributa, liberandi obsessos ad Jesu nominis invocationem, non agnoverit ineluctabile argumentum divinitatis Christi Jesu et veritatis christianæ religionis (4); imo s. Epiphanius refert quemdam hominem judeum expulisse dæmones in nomine Jesu (5); idem de Juliano apostata referunt Gregorius Nazianz. et Theodoretus (6), nec non s. Augustinus de nonnullis hæreticis et schismaticis, qui interdum ad Christi Jesu invocationem idem præstiterunt (7).

Hinc ab ipsa ætate apostolica institutus in ecclesia catholica ordo exorcistatus, etsi, patribus iisdem testantibus, commune fere esset hoc donum primis ecclesiæ temporibus, ipsique parvuli illud exercerent, et præscriptæ fuerunt regulæ et orationes ad exorcismos faciendos.

Quibus ita constitutis, sic rursum instituimus argumentum: Nullæ habendæ sunt, immo vero tanquam falsæ sunt respuendæ conjecturæ, quibus contradicunt facta publica, obvia, constantia, quorum testes sunt non modo scriptores omnes oculati, doctrina, sanctitate, prudentia spectatissimi, verum etiam hostes licet invicti et acerrimi, quorum publica monumenta supersunt; atqui, ut ex dictis liquet, tales sunt conjecturæ, quæ opponuntur ab adversariis veræ ac realis obsessionis dæmonum (8). Ergo.

DIFFICULTATES.

Obj. Omnes, qui in Scripturis dæmoniaci perhibentur, non fuerunt nisi aegroti vel insani. Ægro-

(1) Longa res est singulorum patrum documenta proferre, quibus ipsi testantur, christianos ab obsessis dæmones passim ejicere, atque ita testantur ut de re notissima, constanti, et sub oculis ipsorum ethnicorum patrata, unanimis autem omnes sunt, neque unus proferri potest ex tota antiquitate, qui minimam falsitatis suspicionem huc ingerat. Quare satis mihi erit loca nonnulla indicare, in quibus de hac facultate, christianis a Christo ipso tributa et in præxim deducta, loquantur. Cfr. igitur s. Justin. *Apol.* n. n. 6, pag. 95, edit. Maur.; Minuc. Felix in *Oclavio*, n. 27, *Bibl. Patrum* Galland, pag. 897, col. 1; Irenæus, lib. 11. *Adv. hæres.* cap. 32, edit. Massuet. alias 57; Cyprian. lib. *De idolorum vanitate*, pag. 227, edit. Maur. etc.

(2) Cap. 23, edit. Rigaltii, ita quidem Tertullianus provocabat paganos. Huic præstat Hieronymum addere, qui confidenter lacescit hæreticum Vigilantium, nostrorum protestantium præformatorem: *Nisi forte, inquit, in morem gentilium impiorumque Porphyrii et Eunomii, has præstigias dæmonum esse confingas, et non vere clamare dæmones, et sua simulare tormenta. Do consilium, ingrediare basilicas martyrum, et aliquando purgaberis; invenies ibi multos socios tuos, et nequaquam cereis martyrum, qui sibi displicent, sed flammis invisibilibus comburceris. Vid. librum Adversus Vigilantium, n. 11. edit. Vallarsii. Cfr. idem, in *Vita s. Hilarionis*, n. 20 et seqq.*

(3) Contra Demetrian. edit. cit. pag. 221.

(1) *Contra Celsum*, lib. 1, n. 6, t. 1, pag. 324 edit. Maur. ubi hanc potestatem expellendi dæmones habere Christianos effutiebatur ex quorundam dæmonum nominibus et incantationibus, *δαίμονων τινῶν ὀνόμασι καὶ κατακληθήσεσι ὁστέιν ἰσχυεῖν χριστιανούς.*

(2) Apud Hier. in testimonio adducto.

(3) Apud Cyrillum, lib. vi. *Adversus Julian.* qui hanc potestatem ejiciendi dæmones in Christo fatetur. Vid. edit. Joan. Auberti. tom. vi, pag. 491.

(4) Cf. Baltus, *Suite de la réponse à l'Hist. des Oracles*, 1 part. chap. 18 et seqq.

(5) Hæresi xxx, *Ebionæor.* edit. Petavii. Videsis s. Iren. *Adv. hæres.* lib. ii, cap. 6, edit. cit. cum notis Feuardentii, inter variorum annot. pag. 85.

(6) Greg. Naz. *Orat.* 1, *adv. Julian.* n. 19, edit. Bili; Theodoret. *Hist. eccles.* lib. iii, cap. 1.

(7) Lib. lxxxiii *Quæstionum*, questione lxxix.

(8) Javerit coronidis gratia in medium afferre animadversionem viri neotericis nostris minime suspecti, scilicet Isaaci Vossii, qui in *Dissert. de Sibyllis*, hæc scribit: *Desinant hodierni christiani veteribus illudere christianis eorumque suggillare credulitatem... profecto nullos religio christiana infensiores habet hostes quam ipsos christianos; cum vix ullum apud antiquos de Christo aut vaticinium aut testimonium invenias, quod non com plures etiam doctissimi viri labefactare aut etiam penitus evertere sint conati.*

tos quidem plures ex iis fuisse, evincunt 1. indicia epilepsiæ furoris, etc. quæ in iis conspiciebantur, ex. gr. in juvene, qui Marc. IX habuisse dicitur spiritum immundum, per quem exclamans modo in terram, in aquam modo aut in ignem detrudebatur, ex ore spumam emittebat, frendebat dentibus; 2. Evangelistæ ipsi, qui inter genera ægrotorum sæpe commemorant dæmoniacos tanquam singulare ægrotorum genus, Matth. IV, 23, 24; X, 18; Marc. I, 32; Luc. IV, 40, 41; V, 15; VIII, 2; IX, 1; XIII, 32. Imo Act. apost. X, 38, omnes ægroti, quorum plerique in Evangelisti non vocantur dæmoniachi, dicuntur *oppressi a diabolo*; unde apparet apud sacros scriptores idem significare *ægrotum* et *dæmoniacum* esse, vel *vexari a diabolo*. Comprehendunt e contrario dæmoniacos nomine ægrotorum, ideoque dæmoniacos omittunt, quando generatim omnes, quibus Jesus opem tulit, commemorant Luc. VII, 21, 22; Matth. XI, 5. Hinc sæpe dicunt dæmoniacos fuisse *sanatos*, quo ipso ægrotos fuisse innuunt Matth. VIII, 16; XII, 22; Luc. VII, 21; VIII, 2; IX, 42. imprimis Lucas XI, 14, *spiritum mutum*, et XIII, 11, *spiritum infirmitatis* seu infirmum commemorans, profecto non de spiritu, sed de homine muto et infirmo intelligi voluit; si porro Lucas, qui erat medicus, eandem hanc vocem adhibet: *sanare* et *sanari a spiritibus* et *sanare oppressos a diabolo*, VII, 21: VIII, 2, et Act. apost. X, 38, manifestum est, spiritus vicissim pro morbis sumi (1). Ergo.

Resp. N. A. Obstant enim gravissima argumenta a nobis adducta in probationibus. Sed interea directe.

Ad probat. N. vel D. Quæ tamen non occurrunt nisi in casu adducto, et optime componi possunt cum dæmonis obsessione, C. quæ ad casus omnes referantur, neque cum vera obsessione componi possint N. Dupliciter enim errant adversarii, tum scilicet in eo, quod ad omnes velint casus extendere quod singulare est; tum in eo, quod putent non posse obsessionem sive cum hoc sive cum alio quovis morbo conjungi, quod tamen apertissime falsum est. Quid enim imedit, quominus dicamus cum communi patrum et interpretum expositione, a dæmone ipso invectum morbum, sic Deo permittente (2)? vel si magis lubet, juvenem illum tum naturali morbo laborasse, tum a dæmone fuisse vexatum? maxime quod omnia adjuncta, quæ in evangelica historia recensentur, dæmonis obsessionem necessario exposcant (3).

Hæc vero eadem responsio accommodari debet casibus singulis, qui obijciuntur; eadem enim ratio pro omnibus militat.

(1) Ita Jahn, *Archæologia biblica* § 194.

(2) Cfr. Maldonatus in Matth. xvii, 5.

(3) Cujusmodi profecto sunt tum exprobratio incredulitatis a Christo apostolis facta, tum necessitas orationis et jejunii ad ejus generis dæmonia expellenda, quæ naturalis morbo minime congruunt; nunquam necesse novimus, qui oratione se et jejuniis ad pios curandos se præparet.

Ad id vero, quod additur de voce *sanationis*, animadvertendum est, 1. falsum esse, vocem istam occurrere, ubi de dæmoniis tantum agitur (1); 2. interdum morbos tribui diabolo seu Satanæ, quatenus ipse inceptor peccatorum sit, et a peccatis seu malis moralibus ut plurimum morbi aliaque mala physica tanquam justæ peccatorum poenæ aut sequelæ repeti debeant. Hinc est, quod communi dictione oppressi a diabolo appellantur, qui morbis affligantur (2). 3. Accurate passim evangelistas distinguere ægrotos a dæmoniis; quod non fecissent, si ægroti iidem essent ac dæmoniachi. 4. Falsum esse inter sanatos a Christo in adductis locis non recenseri dæmoniacos; quod si Matth. XI, 5, non commemorantur, ratio est quia id non paliebatur relatio ad Isaiæ vaticinium XXXV, 5, et LXI, 1; ceterum silentium Matthæi supplevit Lucas VII, 21.

1. Inst. 1. Non raro dæmoniachi, qui ætate Christi et apostolorum inter alias gentes occurrunt, medicinis amissam recuperarunt valetudinem. Hinc 2. licet Joannes judæos inducat usui loquendi insistentes de dæmoniis, Cap. VII, 19, 20; VIII, 48-52; X, 20, tamen ipse, etsi de ægrotis a Jesu sanatis sæpe loquitur, dæmoniacorum tamen nunquam meminit, Joan. IV, 46; V, 3; VI, 2. Ita 3. etiam Paulus I Cor. XII, 14, omnia dona miraculorum commemorans, de dono ejiciendi dæmones, quo ipse præditus erat, Act. apost. XVI, 16, et quod Jesus Marc. XVI, 17; Matth. X, 8; Luc. X, 16, promiserat, altum servat silentium. 4. Hi duo Apostoli itaque dæmoniacos ægrotis accensuerunt, quia in minori Asia, ubi Joannes evangelium et Paulus primam ad Corinthios epistolam scripsit, ars medica tunc temporis florebat, unde in vulgus quoque innotuerat, hos morbos, dæmonibus tributos, esse naturales. Quod si 5. passim scriptores sacri dæmoniacos ad Jesum venisse dicunt vel adductos fuisse, et Jesus ipse dicit: *Ejicio dæmonia*, si Jesus præterea dæmones alloquitur, illis minatur, eos tacere aut egredi jubet, atque regredi vetat, hæc non evincunt, nisi eos usum loquendi secutos fuisse ac se vulgi opinioni accommodasse, vel nonnisi tropice esse locutos (3). Ergo.

Resp. ad 1. D. Qui tales putarentur, Tr. vel C. qui tales vere essent. N. Quod nunquam evincunt adversarii.

(1) Sane non occurrit Matth. ix, 33, 34; x, 8, ubi potius de industria distinguuntur dæmoniachi ab ægrotis, seu distinguitur potestas collata a Christo apostolis suis ejiciendi dæmonia et sanandi infirmos; sic distinguuntur ibid. iv, 24 et vii, 22. Frustra pariter hanc vocem quæres Marc. I, 34 ubi etiam discernuntur *vexati languoribus a dæmonia habentibus*, ibid. 39 et iii, 15; eademque occurrit distinctio ibid. vi, 13; vii, 26-30; xvi, 9, 17; Luc. iv, 35-38, 41; xi, 14-19. Quod si Matth. xii, 22; xvii, 15; Luc. vi, 18; viii, 2, *curati* exhibentur dæmoniachi, patet ex toto contextu vocem illam in sensu translato sumi de liberatione.

(2) Cfr. Maldon. in cap. viii. Matth. v. 17; s. Joan. Chrysost. *Hom. xxvii*, al. *xxviii*, in *Matth. n. 1, 2*.

(3) Jahn, loc. cit. § 196.

Ad 2. *D.* Quia propositum Joannis id non exposcebat, *C.* quia veros non admittebat dæmoniacos vel eos ægrotos censebat *N.* Etenim, ut omnes norunt, Joannis in conscribendo Evangelio propositum non fuit nisi ea commemorare, quæ a ceteris evangelistis omissa fuerant, in iis præsertim, quæ conferrent ad Christi divinitatem confirmandam; multa propterea prætermisit, quæ reliqui evangelistæ retulerant (1). Nihil propterea exinde concluditur.

Ad 3. *D.* Expresse, *Tr.* implicite *N.* Comprehendit enim potestatem ejiciendi dæmones sub generica voce *operatio virtutum*; quomodo enim Apostolus potuisset excludere donum istud, quo ipsemet non semel usus est, præsertim Act. XVI, 16, et XIX, 12, ipsis adversariis fatentibus?

Ad 4. *N.* suppositum, quod tanquam certum assumunt adversarii, cum tamen falsum sit. In Minori enim Asia, Ephesi scilicet, perlibentur expulsi *spiritus nequam*, opera Pauli, et vani conatus filiorum Scævæ exorcistarum; Philippis præterea spiritus Pythonis a puella Pauli jussu discessit. Tantum vero abest, ut ibidem dæmoniaci pro ægrotis sumantur, ut potius peculiariter *spiritus nequam* a *langoribus* secernantur Act. XIX, 12.

Ad 5. *N.* Hæ siquidem omnes assertiones gratuite sunt, cum nullo fundamento nitantur, nisi præposteris adversariorum judiciis. Nam gratis supponunt 1. usum loquendi invaluisse, quo ægroti dicerentur dæmoniaci; imo documenta deprompta sive ex sacris sive ex profanis auctoribus contrarium evincunt (2), 2.

(1) Mirum nemini videri debet, plurima a Joanne fuisse prætermissa, quæ a ceteris evangelistis referuntur, si ratio habeatur scopi, quem sibi proposuit. Priores enim Christi annos obiter percurrit, nonnulla tantum referens, quæ ab aliis Evangelii scriptoribus omissa fuerant, puta convivium in Cana, colloquium cum Nicodemò et muliere Samaritide, paralytico ad probaticam piscinam restitutum sanitatem; imo multiplicati panis prodigium, utpote jam ab aliis commemoratum, ideo solum attingere videtur, ut tertii paschatis periodum, unde præcipuam historiæ suæ partem orditur, insignis miraculi nota quadam et caractere illustret. atque ut instituendæ Eucharistiæ doctrinam latius exponat; clarissimum utrumque postremo anno perpetratum miraculum, quo Christum cæco a nativitate, visum indidit ac Lazarum a mortuis excitavit, ab aliis omissum fuisse prosequitur. Ceterum vix alicubi mentionem injectit eorum, quæ memorabilia Christi dicta vel facta illi recoluerant; ideo in prodigiis recensendis parcissimus est; contra vero prolixiores ejus sermones ac minus breves orationes plurima nobis servavit. Hinc factum est, ut alia plane docendi methodus apud Joannem a Salvatore servata esse videatur quam apud reliquos evangelistas. Cum vero ab his frequens mentio facta sit liberationis obsessorum, hanc penitus silentio prætermisit Joannes non secus atque ægrotorum recuperationem incolumitatem.

(2) Quoniam neoterici biblici solent provocare ad usum loquendi, abs re non erit afferre auctoritatem Flavii Josephi ad ostendendum nuspiam apud judæos hunc loquendi usum obtinuisse, ut dæmoniaci dicerentur ægroti. Hæc porro ejus sunt verba, *Archæol.* lib. viii, cap. 2, § 5: *Concessit ei (Salomoni) etiam Iesus, ut disceret artem contra malos dæmones ad utilitatem et curationem hominum. Et cum incantationes composuisset, quibus leniantur morbi, etiam formas ad-*

Christum sese accommodasse vulgi opinioni eamque factis et dictis confirmasse, quod pugnat cum ejus veracitate; 3. Apostolos Christum non aliter intellexisse, quum de contrario potius constet, ipsis fatentibus rationalistis (4).

Atque hinc intelligitur, quod ex commentario s. Hieronymi in cap. XXVIII Jeremiæ opponi solet: *Quasi non multa in Scripturis sanctis dicantur juxta opinionem illius temporis, quo gesta referuntur, et non juxta quod rei veritas continebat.* Aliud enim est pleaque ad falsam vulgi opinionem *historice* referri, aliud vero falsam vulgi opinionem *dogmatice* figmentis firmari. Primum ad historiæ veritatem spectat, alterum ad historici vel operantis nequitiam, nec talis profecto Hieronymi sensus est (2).

II. Inst. Saltem plerique ex iis, qui in Novo Fœdere dæmoniaci dicuntur, 1. nonnisi amentia laborarunt; quum pertinaciter fixum in ipsis esset, se fuisse a dæmone correptos. Insaniæ omnia indicia occurrunt in duobus illis Gadarenis, seu Gerasenis, quos

*juratonum reliquit, quibus vincla dæmonia ita ejiciunt, ut nunquam revertantur... Vidi enim ex popularibus meis quemdam Eleazarum coram Vespasiano et filiis ejus et tribunis reliquisque militibus ex dæmonum potestate ab eis obsessos liberantem. Porro volens Eleazarus illis, qui aderant, persuadere manifestumque facere, quod hanc vim habuerit, non longe ibi collocabat aut poculum aqua plenum aut polubrum, dæmonique imperabat, ut homine egrediens illa evertat, atque faciat, ut spectantes intelligant quod hominem reliquisset. Hoc autem revera factum, palam erat Salomonis sapientia et scientia. Vid. pag. 449 edit. Havercamp. Quidquid porro sit de veritate facti, quod Josephus refert, cuius fides penes ipsum sit, nihilominus per hæc verba, quæ auctoris cœvæ sunt, destruuntur omnia argumenta, sive *negativa* sive *conjecturalia*, quibus innixi neoterici biblici contendunt, dæmoniacorum nomine nonnisi ægrotos in Scripturis significari. Nam 1. est auctor cœvus, qui loquitur de dæmoniacis tanquam de re vulgarissima, ac de exorcismis passim ab antiquissimis temporibus in usum receptis ad liberandos vere a dæmone obsessos. 2. Scribit inter græcos ad græcos et romanos. Evanescit proinde difficultas e Joannis silentio petita, eo quod scriberet inter græcos. 3. Testem sese exhibet de visu ejus, quod de Eleazaro exorcista litteris consignavit. 4. Exhibet omnia signa, quibus verus dæmoniacus dignoscitur. Nam ut signum de exitu demonis e corpore obsessi refert, dæmonem exeuntem debuisse evertere poculum aqua plenum non procul coram omnibus positum, ideoque non agebatur de *insanis, epilepticis, furiosis, ægrotis*. 5. Expulsionem dæmonis vocat passim *curationem θεραπεύειν*. Eadem propterea voce uti poterant evangelistæ. 6. Exorcistam inducit imperantem dæmoni, ne amplius in obsessum liberatum revertetur. Quando igitur Christus imperabat dæmoni, non simulabat. 7. Denique *dæmones* colectivo ac plurali numero vocat ad significandam eorum multitudinem τῶν δαιμονίων. Commemorat hominem collapsum, adjurationem exorcistarum, etc.*

(4) Etenim Wegscheider, § 106, *verisimillimum* esse putat magistrum sapientissimum Christum, rectius quidem de demonologia judæorum cogitasse; discipulos vero istam doctrinam non *satis intellexisse*, et ipsam providentiam divinam posteris eandem emendandam tradi voluisse. Hanc porro emendationis curam sibi rationalistæ demandatam a divina providentia autumant!

(2) Cfr. edit. Vallarsii, tom. iv, pag. 1040.

Matthæus VIII, 28 et seqq. Marcus V, 2, et Lucas VIII, 27 referunt quod in sepulchris commorati essent, indomiti, nude incederent, clamarent, se ipsos caderent, et aggredierentur iter facientes, quæ omnia sunt furiosorum. Hinc ipse Marcus V, 15, et Lucas VIII, 35, adnotant incolas Gadarae invenisse demum dæmoniacum, postquam a Jesu sanatus fuisset *σαρραφενία*, id est, *sane mentis*; unde innuitur, ipsum amentem prius fuisse. Sic 2. mutus, Matth. IX, 32; Luc. XI, 14, atque cæcus et mutus, Matth. XII, 22, amentes fuerunt, aut saltem melancholici; amens fuit puella, quæ Act. XVI, 16, spiritum Pythonis habuisse dicitur; amens Maria Magdalena, ex qua Jesus, Luc. VIII, 2, septem dæmonia ejecit; sic ceteri de quibus nulla symptomata narrant. Ergo.

Resp. N. A. quod nullo idoneo documento fulcitur. Ad 1. probat. D. Quæ tamen ab ipsa dæmonis præsentia profluerent, Tr. vel C. amentia indicia tantum naturalis N. Obstat enim, quominus id dicamus, tum Christi agendi ratio, tum apertius evangelistarum loquendi modus; tum denique obstant adjuncta cetera, quæ loc. cit. referuntur; nescio autem tantum roboris inesse potuerit furiosis illis, ut compedes et catenas, quibus vinciebantur, disrumperent; vel ut grex bis mille circiter porcorum unanimi veluti impetu in mare ita sese præcipitaret, ut suffocaretur (1). Nihil porro officit, quod dicitur de *sana mente*, nam huiusmodi voce non exprimitur, nisi reditus hominis istius ad statum pristinum, ut patet ex contextu.

Ad 2. N. Mirum sane est et prodigio simile, quod omnes prorsus ea ætate eadem laborarint amentia, ut omnes sibi persuaderent se esse a dæmone obsessos, seu ut placet Jahnio, a defunctorum anima-

(1) Ridicula plane est hujus loci expositio, quam tradit Frid. Rosenmüller in *scholiis* suis, in hunc locum, *Quidquid sit, inquit (de abyssu), semper tenendum est hoc, hominem illum putasse se ipsum esse malum quendam genium, et rogasse, ne Jesus eum impediat, quominus porro operaretur. Audiverat homo miser commorationem dæmonum esse in tartaro, rogat igitur Deum, ne eum in tartarum mittat. Caput homo hoc morbo correptus in gregem ferri, et stragem edere inter porcos.... unde velut æstro agilitus agros percurrit, gregemque præcipitem dat. Si hoc non sit Scripturam pervertere lectoremque ludificare, quid sit, plane me ignorare fateor. Unde 1. didicit Rosenmüller putasse hominem illum se malum genium esse? Hoc ipse de suo addidit. 2. Unde didicit eundem hominem cupivisse in gregem ferri et stragem edere, cum tres evangelistæ unanimiter id referant de spiritibus, qui deprecabantur Jesum, ut imitterentur in porcos et in eos introirent? 3. Unde denique didicit eundem hominem æstro agros percurrisse et præcipitem gregem dedisse, cum e converso iidem evangelistæ referant, spiritus introisse in porcos, unde grex universus in mare periit, homo autem consedit ad pedes Jesu suis vestibus indutus suæque mentis compos? 4. Nonne a vero admodum distat, quod ad unius vel, si placet, duorum hominum incursum bis mille porci in mare sese præciperent dederint, cum vix de paucis id credibile esse posset? Tales porro sunt sapientissimi isti critici, qui ne præconcepta judicia abjiciant, ejusmodi absurda proferre non verentur; et Jahn ipse eos alacer ac morigerus describit!*

bus exagitatos (1). Sine tabulis et testibus, refragante præsertim Scriptura, horum nihil admittimus.

II. Obj. Jesus, apostoli, et sacri scriptores non potuerunt voces, quæ de dæmoniacis sunt, in sensu proprio usurpare. Etenim 1. Jesus et apostoli docent, omnia ac peculiaria quæque, quæ ad homines referuntur, ab ipso Deo gubernari; non potuerunt itaque ejus esse sententiæ, ut crederent dæmones (sive animæ defunctorum sive alii mali spiritus intelligantur) hominibus tot tantaque mala inferre, aut Deum talia permittere; quia 2. hæc de dæmoniacis opinio ex idololatria orta est, in qua dii celestes mundi administrationem spiritibus inferioris ordinis et defunctis quoque animabus reliquisse dicebantur. 3. Quod si Jesus non diserte edixit, dæmoniacos non affligi a dæmonibus, sed morbo laborare, item nec diserte edixit dæmoniacos non laborare morbo naturali, prout sadducæi contendebant, aut non a dæmonibus, id est, ab improbis animabus defunctis ut pharisæi prædicabant, sed a diabolo vexari, prout contendunt, qui nostra hac ætate assuerunt dæmoniacos fuisse a diabolo obsessos. Jesus autem 4. neutrum diserte edixit, quia quæstio hæc ad pathologiam spectat, quam enucleare medicorum est. Apostoli vestigiis magistri institerunt, nisi mutatis adjunctis, quibus Joannes et Paulus in Minori Asia permoti sunt, ut a verbis, quæ alias de dæmoniacis usitata erant, abstinerent; 5. quāquam huius opinionis oppugnatio in illis regionibus, in quibus adhuc vigeat, vix quidquam profuisset, aut saltem Jesum et Apostolos in prolixas disputationes detraxisset, et a prædicatione eos avocasset (2). Ergo.

Resp. N. A. Ad 1. probat. D. Si dæmonium obsessio cum divina providentia conciliari non posset, C. si possit conciliari N. Posse autem apprimè conciliari, evincimus 1. ex facto. Dantur enim ex dictis in probationibus veri dæmoniaci; ergo dæmoniaci conciliari possunt cum divina providentia. 2. A simili: divinæ providentiæ non repugnat permittere, ut dæmones hominibus noceant in bonis corporis ac

(1) Ita plane arbitratur Jahn, auctoritate ductus Josephi, qui *De bello judaico*, lib. VII, cap. 6, § 3, scribit: *Τὰ γὰρ καλούμενα δαιμόνια, ταῦτα δὲ πονηρὰ ἔστιν ἀνθρώπων πνεύματα, τοῖς ζῶσιν ἐισδύομενα*, id est, *Nam quæ dæmonia vocantur; hæc malorum hominum spiritus sunt.* Hujus quidem opinionis meminit s. Joan. Chryst. Hom. cit. in cap. 8. s. Matth. Sed hæc nonnisi privata et paucorum opinio fuit, neque unquam universalis aut popularis facta est. Quare vel ab ipsis rationalistis rejicitur. Sane Wegscheider, § 104, n. a, scribit: *Sed ea sententia quam nuper denuo protulit 1. Jahn, dæmones in N. T. commemoratos ab Angelis malis et a diabolo esse probe distinguendos, ac fuisse pro animis mortuorum hominum improborum habitos, vel uno quidem N. T. dicto probari nequit.* Vid. H. A. Schott. Pr. *Sententia, quæ nuper fuit propugnata de iis naturis, quæ in lib. N. T. δαίμονες audiunt, ab Angelis malis et satana prorsus distinguendis, examinatur*, 4. Jenæ, 1821. Attamen Dr. Paulus in opere *Das Leben Jesu*, seu, *Vita Jesu Christi*, lib. 1, p. 217, similem illius sententiam professus est. Cfr. Maldonat. in cap. 8 s. Matthæi.

(2) Jahn, *Archæol. biblica*, § 497.

bonis externis, ut patet ex historia Job, imo ut homines inducant per tentationes ad peccatum; ergo non repugnat, imo multo minus repugnat divinæ providentiæ permittere, ut hominum corpora pervadant. 3. A jure: vel enim homines illi, quorum corpora dæmones invadunt, justi sunt aut peccatores. Si peccatores sint, potest Deus id permittere in pœnam; si justi, ad ipsorum exercitationem et meritum.

Ad 2. sive ad confirm. N. Sed provenit ex facto ipso, ut patet ex iis, quæ in Scripturis referuntur sive veteris sive novi Testamenti. Hebræi profecto ex idololatria hanc opinionem non hauserunt. Quod additur de defunctis animabus, si quidem aliquando vixit ejusmodi opinio, non fuit nisi paucorum.

Ad 3. N. Satis enim diserte Christus edixit dæmoniacos affligi a dæmonibus, sive cum ipsis præcepit, ut exirent a corporibus, quæ obsidebant, eisque præcepit, ne amplius in ea ingrederentur (1); sive cum præcepit eis, ut tacerent (2); sive cum eis comminatus est (3); sive demum, ne singula prosequamur, cum eis permisit, ut ingrederentur in porcos (4); quo quidem uno facto evidentius ostendit sadducæis, dari reipsa spiritus, a quibus homines exagitarentur, quam alio qualicunque argumento (5). Quod si his non cedunt neoterici biblici, nescio quibus demum cedant.

In eo vero quod adversarii subjiciunt: *qui nostra ætate contendunt a diabolo vexari dæmoniacos*, sese admodum imperitos ostendunt; quum nunquam ad hæc ferme tempora quispiam negaverit, dæmoniacos a diabolo vexari; ipsi tamen hanc universalem et constantem sententiam traducunt velut peculiarem temporis nostri opinionem.

Ad 4. N. gratuitum et falsum suppositum, ut constat ex dictis; item negamus, ut ex dictis liquet, Joannem et Paulum in Asia minori viam iniisse ab ea longe diversam, quam Christus et apostoli tenuerunt. Hæc enim figmenta ac somnia sunt adversariorum, qui reipsa hæc semper oberrant chorda, quod nempe dæmoniaci ab ægrotis aut insanis non discrepent.

Ad 5. N. Congeriem harum assertionum, quæ nullum aliud fundamentum habent præter præposteram adversariorum opinionem. Jesus præterea et apostoli nunquam disputarunt, sed divinam proposuerunt doctrinam omnibus credendam, quam signis confirmabant. Si qui essent qui non acquiescerent, illos prorsus dimittebant. Per viam enim auctoritatis incedebant, non autem disputationum; has quippe hæreticis reliquerunt.

III. Obj. 1. Nullum occurrit symptoma in dæmoniacis, quod medici non animadvertant in melancholicis, epilepticis, furiosis et amentibus (6). 2. Petrus

de Abano ex fide cujusdam medici refert, mulierem quamdam illiteratam melancholicam latine locutam fuisse, et quidem concinne; at simul ac mentis compos iterum est facta, dicendi facultatem omnino amisit (1). Idem refert Pomponatus de alia femina eodem morbo laborante, quæque diversa idiomata loquebatur (2). Hinc 3. sit nulla dari certa signa ad secernendos veros dæmoniacos ab imaginariis, et 4. frequens proinde deceptio contingit. 5. Experientia ipsa docet dæmonum occurriones ibi plerumque contingere, seu prædicari, ubi major hominum ignorantia majorque viget superstitio; et ubi fervidiores exorcistæ sunt, ibi frequentiores inveniuntur obsessi. 6. Nec aliter fieri potest, cum Christus per passionem suam omnem dæmonibus potestatem ademerit, prout ipse testatur, Joan. XII, 31, dicens: *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras*. Ergo.

Resp. ad 1. N. Siquidem plura occurrunt in veris dæmoniacis signa, quæ in suis lunaticis, melancholicis aut epilepticis haud reperient medici utut peritissimi, quæque indicantur in rituali Romano (3), ac fusius recensentur a theologis, ex. gr. si non unum aut alterum verbum proferant, sed diu sapienterque ignotis linguis loquantur, aut ignota lingua loquentem perite intelligant; si occulta et remotissima pandant, quæ ab ipsis sciri nulla ratione naturali potuerint; si vires supra naturam ostendant, ut ingentia pondera attollere, per aerem volitare, præcepta tacita ac præsertim mentalia intelligere, etsi distantibus in locis sit exorcista, ut nec videri a dæmoniacis possit vel audiri, etc. (4). Addendum præterea est, 1. quod, etiamsi

etsi aperte ac directe non inficietur dæmonum obsessiones, attamen sub obtentu exaggerandi difficultatem, quæ inest in detegendis simulatis dæmoniacis, omnia, quotquot potest, congerit argumenta, ut demonstret nullum signum certum dari, quo veri dæmoniaci a simulatis, seu morbo laborantibus discernantur. Quod quidem argumentum fuse prosequitur, nec quidquam intentatum reliquit, ut finem suum obtineret.

(1) Arist. *Probl.* 30 *select.* probl. 1.

(2) *De incant.* cap. 10.

(3) Tit. *De exorcizandis obsessis*, ubi inter cetera documenta istud habetur: *In primis ne facile credat (exorcista), aliquem a dæmone obsessum esse; sed nota habeat ea signa, quibus obsessus dignoscitur ab iis, qui vel atra bile, vel morbo aliquo laborant. Signa autem obsidentis dæmonis sunt ignota lingua loqui pluribus verbis, vel loquentem intelligere: distantia et occulta patefacere; vires supra ætatis seu conditionis naturam ostendere; et id genus alia, quæ cum plurima occurrunt, majora sunt indicia, etc.*

(4) Curtius Sprengel, profess. in Univers. Hall. in opere: *Storia prammatica della medicina, tradotta dal tedesco*, tom. vi, § 23 et seqq. Venet. 1815, plures recenset medicos, qui adversus Wierum insurrexerunt ad adstruendam veritatem obsessionum dæmoniacarum, cujusmodi inter ceteros sunt Geor. Pittorius. Guill. Adolphus Schribonius, Thomas Erastus. Joan. Matth. Durastante Maceratensis, ipse Paulus Zacchia primus auctor seu parens *Medicinæ legalis*, Hieronym. Cardanus, Ambros. Paré, Joan. Langius, Livin. Lemnius, Joan. Bondinus, alique perquam multi etiam inter recentiores cum catholicos tum protestantes. Etsi vero Sprengel tum ibi tum tom. x, § 157 et seqq. rideat spernatque omnes dæmoniacas ope-

(1) Marc. ix, 14.

(2) Marc. i, 34; Luc. iv, 41.

(3) Marc. 1, 25, 43; m, 12, etc.

(4) Matth. viii, 32; Marc. v, 13; Luc. viii, 32.

(5) Cfr. Maldon. in cap. 8, Matth. v, 31.

(6) Ita quidem Joan. Bapt. Sylvaticus in opere: *Institutio medica de iis, qui morbum simulant, deprehendendis*, cap. 17, Francof. ad Mœnum, 1671, qui,

nullum signum seorsim sumptum per se sit omnino certum, tamen cum plura concurrunt, haberi possit certitudo moralis. 2. Etsi, quæ signa habentur in obsessis Evangelii, non essent per se certissima, eos tamen obsessos fuisse credendum esset ex auctoritate scriptoris sacri. 3. Quod signa solide probabilia sufficiant, ut quis exorcizetur, prout contingit in morborum cura.

Ad 2. *D.* Qui tamen ex aliorum fide nec tamen satis firma ea referat, *C.* idonea auctoritate innixus *N.* Quod si Pomponatius se oculatum testem exhibet, nihil tamen determinati refert, quomodo scilicet, per quantum tempus, cum quanta grammaticarum legum integritate id ab illa muliere factum fuerit, et an præter naturalia, supernaturalia remedia in subsidium vocata fuerint (1). Fieri enim potest, ut aliquis possit eodem tempore obsessus esse a dæmone, et morbo melancholico laborare. Nam *melancholia dicitur balneum diaboli*.

Ad 3. *N.* Recolantur nuper dicta in resp. ad primam difficultatem.

Ad 4. *D.* Ex defectu prudentiæ ac peritiæ in signis certis ac dubiis distinguendis, *C.* debita peritiæ adhibita ac necessaria prudentia, quali opus est in re tanti momenti *N.* (2). Attamen non ita facilis est deceptio; et, si interdum etiam prudentes decepti sunt, quid inde? Debemusne ideo negare, quod Scriptura testatur? An, quia spuris nummis et cauti homines quandoque decipiuntur, ideo veri nummi nulli sunt?

Ad 5. *N.* Nam quovis tempore ejusmodi infestationes contingunt, ut ex certissimis documentis constat, quæque in dubium revocari nequeunt, quin omnes sanioris critices regulæ abjiciantur (3).

Ad 6. *N.* Ad probat. *D.* Princeps hujus mundi ejicietur foras per fidem e credentium animis, ut exponit s. Augustinus (4), vel per destructionem idolatriæ, *C.* per dæmoniacorum cessationem, *N.* Alioquin quomodo idem Christus de discipulis post resurrectionem suam dixisset: *In nomine meo dæmonia efficiunt?* Quomodo per Apostolum Petrum, Act. V, 16, vexati a spiritibus immundis liberati perhibe-

rationes, non est tamen cur propterea moveamur; hic enim incredulus auctor, ut plurimum eas narrationes, quæ ad hanc quæstionem spectant, mutuatur ex *Bibliotheca univers. Germanica*, quam alibi diximus non fuisse sub finem sæculi superioris nisi instrumentum ad incredulitatem omnisque generis impietatem convendendam; cfr. idem op. cit. tom. x, § 157, ubi sententiam suam significat circa curationes prodigiosas, omnia vera ac falsa permiscet, ut miracula omnia e medio tollat.

(1) En verba Pomponatii, loc. cit.: *Verus sum testis quod Galgerandus, medicus tempestate nostra celebrimus in urbe nostra Mantuæ, uxorem cujusdam Francisci Magreti sutoris tali modo (atræ bilis) laborantem (loquebatur enim secundum diversa idiomata) curavit, et perfecte*. Sed cfr. de his Tartarotti, *Del congresso notturno delle Lammie*. lib. II, cap. 9, § 6.

(2) Cfr. Bergier, *Dict. Theol. art. Démoniaque*.

(3) Vid. Eduar. Corsini, *Instit. philos.* tom. IV, disp. II, cap. I. n. 3.

(4) *Tract. LII in Joan.* n. 7 et seqq.

rentur? Quomodo ibid. XIX, 12, spiritus nequam egrediebantur, cum deferrentur sudaria et semicinctia Pauli? Ubi, narratur, quod pariter cum quidam exorcistæ judæi expellere vellent dæmones in nomine Domini Jesu, quem Paulus prædicabat, *respondens autem spiritus nequam, dixit eis: Jesum novi, et Paulum scio; vos autem qui estis? Et insilienti in eos homo, in quo erat dæmonium pessimum... invaluit contra eos, ita ut nudi et vulnerati effugerent*. Quorsus demum in ecclesia exorcistatus institutus?

Dices: 1. Exorcismi perniciosi sunt, eo quod superstitionem et credulitatem fovent. Quod 2. si reipsa dæmones possent hominum corpora invadere, vix aliquis immunis esset ab ejusmodi infestatione. Demum 3. intelligi nequit, qua ratione dæmones possint ita corpus invadere, ut ad instar animæ illud moveant et ad operandum impellant. Ergo.

Resp. Ad 1. *N.* Quin potius, etiam in adversario-um hypothesi de læsa phantasia, valde conferunt ad eam corrigendam (4).

Ad 2. *D.* Si dæmones non subjicerentur diviniæ providentiæ, *Tr.* secus *N.* Scimus enim absque divino nutu eos nec potuisse in porcos ingredi.

Ad 3. Resp. 1. *Tr.* Etsi enim id daremus adversariis, contra facta ignorantia nostra nihil efficit. Resp. 2. Negamus ad instar animæ dæmones agere in corpora; anima enim est principium intrinsecum nostrarum operationum, dæmon extrinsecum (2).

(1) Cfr. Bergier, *Dict. Théol. art. Démoniaque*.

(2) Cfr. Calmet, *Dissert. de obsidentibus et possidentibus corpora dæmonibus*, præmissa ejus comment. in Evang. s. Lucæ. Nec omittendus S. Th. qui p. I, q. III, a. 2., ostendit dæmones in animam obsessi directe non agere, sed solum indirecte; observat enim non posse Angelum (ideoque et dæmonem) movere voluntatem nisi ab exteriori, per modum suadentis, et per concitationem passionum, ut ipse loquitur, tum ibid. in corp. tum in resp. ad 2. Sed nec omittendum est, non ita pridem opus prodixisse, cui titulus: *Geschichte der Besessenen*, etc. seu, *historia de obsessis recentiorum temporum*, Justini Kerner, cum animadversionibus L. A. Eschenmayer circa possessionem et magiam, Karlsruhe 1835, cum privilegio regis Würtembergensis, in quo auctores isti Protestantes, certissimis eventis seu factis recentiorum temporum productis, ostendunt possibilitatem et realitatem obsessionum, efficaciam exorcismorum et invocationis SS. nominis Jesu, orationis et fidei, et (quod magis mireris in auctoribus protestantibus) necessitatem confessionis peccatorum ad eorundem veniam obtinendam. *Moderna philosophia*, inquit Eschenmayer, *hinc sententia de molimine et machinationibus spirituum in mundo humano et de efficacia orationis et fidei adversus eos propitia non est; et sub pretextu quod obsessiones cessaverint, et debeat modus imponi abusibus, tollit bonum usum*. Deinde pergit argumentis ex intima philosophia petitis ostendere earundem obsessionum veritatem omnesque disjicit difficultates, quas opponunt adversarii ex idea fixa, simulatione, nervorum anomalia etc. acumine philosophico-christiano. Aliud præterea opusculum in lucem emissum est hoc ipso anno (1835), cui titulus: *Lapsus et redemptio, seu opera satanæ et ecclesiæ potestas*; in quo thema Kerner et Eschenmayeri ad sensum catholicum evolvitur argumentis theologico-dogmaticis; cfr. *Schweizerische Zeitung*, etc. seu *Helvetiæ ephemer. eccles.* 5 decemb. 1835, pag. 859.

PROPOSITIO II. — *Jure merito leges sancitæ sunt adversus superstitiones cum dæmone commercia.*

Nonnulli inter ipsos catholicos contenderunt, omnino non dari realis magiæ existentiam aliaque superstitiones cum dæmone commercia, ex. gr. divinationes, sortilegia, incantationes, philtrea, aliaque ejusmodi, quæ fuse ac late persequuntur, qui de dæmonologia pertractarunt (1); alii inter eosdem catholicos saltem in dubium hæc superstitiones commercia revocarunt. Ex istorum sententia, cui increduli accesserunt, quæcumque de superstitionibus ejusmodi commerciis dicuntur, repeti debent vel ab ignorantia rerum physicarum, vel ex facinoroso-rum hominum quorundam vafricitate vel phantasie ludibrio, præsertim quæ de congressu cum dæmone, de sagis et lamiis vulgo circumferuntur, vel demum a scelestis quorundam conatibus (2).

Communis tamen sententia, quæque, spectatis ipsius fundamentis, certa videtur, ita ut absque aliqua temeritatis nota in dubium revocari nequeat, docet talem dari commercii existentiam, quæ nitatur pacto sive expresso sive tacito cum dæmone (3).

(1) Diversas magiæ species enumerat inter alios Bergier, *Dict. Théol.* art. *Magie*. Plura de his congesta reperies in opere *Malleus maleficorum*, Henrici institoris et Jac. Sprenger, Ord. Præd. In eadem collectione continentur plures aliorum auctorum tractatus de eodem argumento, vol. 3, in 4, Lugd. 1669.

(2) Inter ceteros cfr. March. Scipio Maffei in duobus operibus, quorum priori titulum fecit *Arte magica dileguata*, alterum vero inscripsit *Arte magica amichilata*, de quo auctore vid. Nicolai, Soc. Jesu, *Dissert. e lezioni di sacra Scrittura*, tom. viii, lez. vii, sul libro dell' Esodo, Firenze 1763. Sic Tartarotti, *Del congresso notturno delle Lammie*, Rovereto 1749; qui tamen non videntur impugnasse nisi *artem magicam* proprie dictam, aut nocturnos lamiarum congressus; alii vero ulterius progressi sunt.

(3) Cf. Martin. Delrio, *Disquisit. magicæ*, lib. ii, q. 1 et seqq. Quod quidem opus variam plane diversis temporibus subit fortunam. Quum in lucem prodit, adeo sibi eruditorum suffragia conciliavit, ut non solum catholici, sed ipsi protestantes ipsum adsciverint tanquam normam processuum contra sagas, ita ut amare conquereretur Christ. Thomasius circa annum 1712, et scribere non dubitaverit: *Pene omnes jurisconsulti protestantes hunc auctorem exscribere solent*; quæ res maxime damnanda illi videtur, quod Delrio *Lutherum et lutheranos ac reformatos cum impudentia et virulentia maxima traducit*; vid. Thomasii opus *De orig. processus inquisitorii contra sagas*, § 81, nec non *De crimine magiæ*, § 21, 45, 49. Deinde adversarios quamplures tum inter catholicos tum inter protestantes nactum est. Nunc vero cum pluribus aliis ejusdem argumenti scriptis jacet. Cfr. præterea Joan. Bapt. Thiers, *Traité des superst.* Paris 1697, tom. 1, liv. ii, ch. 4 et suiv. et liv. iii, ch. 1 et suiv.; P. Le Brun, *Hist. critiq. des pratiques superst.* Paris 1702, tom. ii, liv. vi, etc. qui tamen non semper satis criticum se exhibet, Protestantibus multo magis quam catholicis, ut fatetur Wierns, persuasum erat de hoc hominum cum dæmonibus commercio. Cfr. in *Apologetico*, § 4, p. 582. Nec desunt ex recentioribus qui eidem sententiæ adhæreant, inter ceteros Eschenmayer, in opere cui titulus *Religions philosophie*, seu, *De philosophia religionis*, Tubingæ 1822, § 86 et seqq.; Mayer, *Blätter für höhere Wahrheit*, id est, *Folia pro sublimiori veritate*, Summ-

Ceterum antequam hujus sententiæ fundamenta exhibeamus, notandum est nos non defendere *artem magicam* proprie dictam, nec congressus Sabati cum Diana (quorum fides a canonibus potius reprobat), nec negare nos plurimas hac in re illusiones fuisse, imo ut noxiam reprobare nimiam in his credulitatem. Jam vero in dubium vocari non posse, quin sic expositæ communi sententiæ solida fundamenta sint, facile evincimus.

Etenim ipsi favent argumenta intrinseca et extrinseca validissima. Ac primo quidem argumenta intrinseca sunt ipsa rei, de qua agitur, possibilitas; data enim semel dæmonum existentia eorumque malefica indole, quid impedit, quominus ipsi, Deo sic permittente, pacta incant cum pessimis hominibus ad eorum perniciem, ac mirabilia operentur? Tum ejusdem verisimilitudo, spectata cupiditatum vi ac in malum proclivitate, ex quibus tales superstitiones originem suam capiunt. Argumenta vero extrinseca sunt, 1. quæ in Scripturis leguntur de magis, veneficis, pythonibus, etc. ex. gr. Exod. VII et VIII, ubi referuntur mira patrata a sapientibus et maleficis Pharaonis, qui per incantationes ægyptiacas et arcana quædam fecerunt similiter ac fecerant Moyses et Aaron (1); tum I Reg. XXVIII, ubi Endorea pythonissa exhibetur exercens negromantiam (2) Sic in Novo Fœdere, Act. VIII, mentio fit de Simone mago samaritano, qui multo tempore magis suis urbes integras ludificaverat, ut prætermittam Elymam magum, quem, Act. XIII, Paulus excæcavit; ibid. XVI, 16, sermo est de puella habente spiritum pythonem, quæque ejus ope artem divinatoriam exercebat, quæ species magiæ est (3). 2. Consensus uni-

lung. (collectio) vii, p. 208 et seqq. Frankf. 1826; Knapp, *Vorlesung über den evangelischen Glauben*, id est, *Prælectiones de fide evangelica*, pag. 395 et seqq. Halæ 1827.

(1) Clericus in *Comm.* in hunc loc.; Leng, *Défense de la relig.* tom. v, p. 141; Clark, in opere ejusd. tituli, tom. iii, p. 390 et tom. iii operis: *De l'exist. et des attributs de Dieu*, p. 137; Stackhouse, *Traité complet de Théologie spécul.*, etc. tom. i, p. 391, pro certo habent ibi agi de vero dæmonum commercio et diabolica operatione, innixi potissimum verbis Deut. xiii, 1 et seqq. et Matth. xxiv, 24, qui profecto superstitionis credulitatis argui non possunt. Hanc pariter diabolicam operationem admittit Car. Rosenmüller in *scholiis* ad hunc loc., ubi non solum rejicit, Michaelis aliorumque interpretationem, qui arti magorum hic relata adscribunt, sed confutat Eichhorn, qui in *Comment. Ægypti anno mirabili*, in *Commentat. Societ. reg. scient. Göttingæ recent.* vol. iv, impudenter veritatem non est eandem artem circulatoriam Mosi adscribere, dum coram Pharaone virgum project, quæ in serpentem conversa est.

(2) Quod accurate notavit ipsemet Van dale, qui lib. *De divinationibus idololatriæ*, cap. 9, scribit: *Non solum ita fuit ista ἐγγοτροπικός, dum respondebat scilicet; verum et maga ex illorum numero, qui se mortuos ex sepulcris excitare atque in lucem reducere prætendunt.*

(3) Cfr. Balus, *Suite de la réponse à l'histoire des oracles*, 1 part. ch. 14, ubi ostendit certissimis documentis, tum ex sacris tum ex profanis auctoribus depromptis, vocem pythonem designare eos, qui spiritu diabolico edocti dicuntur, et artem divinatoriam, quæ

versalis, qui apud omnes populos viguit, cui non solum vixus imperitum, sed et ipsi philosophi fidem adhibebant (1). 3. Auctoritas gravissimorum scriptorum, qui non tantum artis magicæ mentionem faciunt, sed insuper ejusdem originem aperiunt. Eusebius, *Præp. evang.* lib. V, capp. X et XI, hæc scribit: Jam vero non alios ab initio muleficæ artis magistros quam ipsamet egregia numina fuisse constat. Qui enim isthæc homines aliter nosse potuissent, nisi dæmones iis res ipsi suas aperuissent, et quibus quisque vinculis constringantur, indicassent? Quod confirmat testimonio Porphyrii, qui in opere *De oraculis* hæc scribit: Neque tantum instituti sui rationes, aut cetera, quæ a nobis commemorata sunt, verum etiam, quibus ipsi (dii) rebus aut delectentur, aut vinciantur, imo quibus etiam cogantur, indicarunt, etc. (2). Ita pariter s. Augustinus, *De doctrina christ.* commemorat consultationes et pacta quædam significationum cum dæmonibus placita atque sœderata, qualia sunt molimina magicarum artium (3), et alibi passim. S. Hieronymus præterea in vita s. Hilarionis refert virginem a philtro liberatam (4).

His præmissis, quibus opponi non potest nisi insipientis pyrrhonismus aut effrenis impudentia, gradum facinus ad breviter adstruendam veritatem nostræ propositionis adversus incredulos et ecclesiæ catholicæ hostes.

Leges illæ jure meritoque sanctæ dicendæ sunt, quæ homines coercent ab immani ac nefario scelere, seu potius perenni scelerum ac flagitiorum fonte; tales porro sunt leges latæ sive in Scripturis a Deo ipso, sive ab ecclesia adversus magos, maleficos aliosque diversas superstitiones exercentes. In Scripturis enim. Exod. XXII, 18, Deus ipse præcepit populo suo: Maleficos non patieris vivere; ac rursum,

magiæ species est, exercebant. Sane vocem hebraicam מַכְשֵׁף qua utitur Moses Lev. xx, 27; Deut. xviii, 11, nec non Isaïas xix, 3, constanter LXX verterunt ἐγγαστριμύθους, seu ventriloquos, at significatione diversa ab ea, qua nos eandem vocem usurpamus, sed ad designandos homines dæmoniaco spiritu agitados; ut patet ex Plutarcho, lib. *De defect. oracul.* et Hesychio, qui vocem πύθων, in suo *Diction.* reddit ἐγγαστριμύθος; sic pariter Suidas: Ἐγγαστριμύθος, ὃν νῦν πύθωνα καλοῦσι. Nullum proinde dubium esse potest, quin per illam puellam in Actis significetur persona spiritu dæmoniaco correpta seu agitata.

(1) Cfr. Bergier, *Dict. art. cit.*; Baltus, *Défense des SS. Pères*, liv. III, chap. 2 et suiv.; Cudworth, *Syst. intell.* cap. 5, § 4, pag. 82 et seqq.

(2) Lib. cit. sub finem, cap. 10: Καὶ μὴν δὲ διδασκαλοὶ τῆς κακοτέχνης γοητείας, αὐτοὶ γε πρῶτοι οἱ γενναῖοι θεοὶ κατέστησαν· πόθεν γὰρ ἀνθρώποις ταῦτα παρὴν εἶδέναι, ἢ τῶν δαιμόνων αὐτῶν τὰ περὶ αὐτῶν ἐξειπόντων, καὶ τοὺς καταδέσμονας κατ' ἀλλήλων ἐξηγορευόντων; Et cap. 2 initio: Οὐ μόνον δὲ τὴν πολιτείαν αὐτῶν αὐτοὶ μεμνηναί, καὶ τὰ ἄλλα τὰ εἰρημένα· ἀλλὰ καὶ τίσι χρίσονται, καὶ κρατοῦνται, ὑπηγόμενοι, καὶ τίσιν ἀναγκάζονται. Aliaque plura in eandem rem tum capitibus cit. tum in seqq. congerit Eusebius ex antiquorum testimoniis, quæ ibidem recoli possunt.

(3) Cap. xx, n. 50 et seqq. edit. Maur.

(4) Num. 21, edit. Vallarsii. Ibid. vero plures alias maleficiorum dissolutiones commemorat. Cfr. s. Thom. 2, 2, q. 95, a. 4, et ibid. q. 122, a. 2, ad 5.

Lev. XIX, 31: Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini; item ibid. XX, 27: Vir sive mulier, in quibus pythonicus vel divinationis fuerit spiritus, morte moriantur; et apertius etiam Deut. XXIII, 10: Nec inveniatur in te, qui lustret filium suum aut filiam, ducens per ignem, aut qui ariolos sciscitetur, et observet somnia atque auguria, nec sit maleficus nec incantator, nec qui pythones consultat, nec divinos, aut quærat a mortuis veritatem. Consonat ecclesia, ut patet tum ex diversis legibus, quæ in jure canonico occurrunt, inter quas celebris est constitutio Innocentii VIII data anno 1484 (1), tum ex Constitutione Sixti V, *Cæli et terræ creator*; in qua eos damnat, qui sortilegiis et superstitionibus non sine dæmonum saltem occulta societate aut tacita pactione operam dare non verentur; et paulo infra vehementius illos urget, qui etiam expressa cum diabolo pactione nefarias magicæ artis incantationes adhibent. Hanc artem damnavit etiam Gregorius XV, in Constitutione *Omnipotentis Dei*.

Si enim admittitur, quæ undique patet, veritas seu realis existentia istius diabolici commercii, tunc nulla dubitatio superesse potest de justitia ejusmodi legum, quibus atrox adeo crimen compescitur. Si vero superstitiones istæ in sola vulgari opinione, in emotæ phantasie ludibriis existere censetur, rursum inde apparet earundem æquitas legum, quibus nefarii ausus et conatus compescuntur facinorosorum hominum, qui tale diabolicum commercium percontant, vel sibi arrogant cum ingenti tum religionis tum societatis perniciæ. Dixi religionis, quia ut plurimum polytheismo atque idololatria se polluant, qui ejusmodi superstitionibus dant operam, a quibus magia cum suis surculis originem primam habuit; dixi societatis, quia pariter ut plurimum ad malum finem, seu ut noceant, qui ejusmodi artem exercent, seu potius exercebant, eam adhibent; tum etiam quia ignorantia, credulitate, terroribus popularibus abutuntur seu abutebantur ad populos in re gravissima decipiendos ac perturbandos. Inde profluxerunt etiam leges civiles tum apud ethnicos tum apud Christianos, quas protestantes ipsi retinuerunt ad ejusmodi delicta plectenda (2). Quacunque proinde ex parte

(1) Cfr. *Bullar. roman.* Caroli Cocquelines, tom. III, pag. 190, Romæ 1745.

(2) Quin singulas leges contra ejusmodi delicta olim latas recenscamus, satis sit afferre, quæ Caj. Filangieri in op. *La scienza della legislazione* tom. IV, cap. 45 circa finem declamantis in modum, ut solet, scribit; « Io non parlo delle pene, che si trovano minacciate contro la magia ed il sortilegio. Il comune diritto ci offre su quest'oggetto leggi di sangue e di fuoco. Le leggi principali della maggior parte delle nazioni europee non hanno di che invidiare riguardo a questo punto la ferocia di quelle del moribondo impero. » Ilas omnes leges contra magos, veneficos etc. collegit Jos. Maria Maraviglia in sua *Pseudomantia veterum et recentiorum explosa*; Tartarotti in app. ad opus suum: *Congresso notturno delle lammie* in respons. ad Reginaldum Carli prof. patavinum ostendit leges ejusmodi in maleficos latas ab Ægyptiis, Græcis atque Romanis fuisse, idque evincit auctoritate Ern. Floerkii, *De crimine conjurationis spirituum*

spectentur ejusmodi leges et in qualibet hypothesi, constat nonnisi sapienter ac jure eas fuisse constitutas.

DIFFICULTATES.

Obj. 1. Leges, quæ nullum objectum reale habent, inanes prorsus sunt ac perniciosæ. Tales vero sunt leges latæ adversus magiam ac varias ejus species, tum præsertim adversus sagas ac lamias, quibus 2. factum est, ut per tot secula superstitiones alerentur ac insaniam, turpissimis nefariisque facinoribus ansa et occasio præberetur. 3. Innumeras prope innocentes victimas ferrum aut rogos ubique fere locorum ad plura secula absumpsit (1), 4. quæ quidem mala ulterius prolata fuissent, nisi philosophica lux affluisset, quæ deum regnum illud diabolicum, cujus formam historiamque omnes fere gentes invicem inter sese communicaverant, destruxit, ac 5. revocavit ad quandam malorum et physiorum et moralium congeriem, quibus virtus nostra varie tentatur atque exercetur, 6. monuitque, ut quis christianus non malum genium extra se positum quærat, sed in suo animo, id est in suis pravis cupiditatibus, quæ rectæ rationis imperio non obtemperent, illum agnoscere haud dubitet. Ergo.

Resp. ad 1. D. Id est, verum aut saltem apprehensum seu reali æquivalens, C. verum tantum N. Interdum enim, ut experimento constat, erroneæ opiniones innumera prorsus mala pariunt æque ac veræ et reales. Quot mala non peperit anabaptistarum, e. g. antinomianorum aliarumque sectarum fanaticus conceptus sive ex præpostera Scripturarum interpretatione, sive ex apprehensis falsis revelationibus aut inspirationibus? Nemo est, qui laudibus non commendat leges datas ad ejusmodi perniciosos fanaticos coercentes. Cum igitur eadem occurrant in casu nostro, jure arguimus sapienter pariter constitutas leges fuisse ad facinora, quæ exinde oriebantur, compescenda: et hæc quidem in hypothese adversariorum, quam tamen rejicimus.

Ad 2. N. Non enim ex legibus ejusmodi superstitiones originem duxerunt, sed cum jam longe lateque propagatæ essent ac publica privataque res gravissimum detrimentum caperet, leges supervenerunt ad hæc mala aut delenda penitus aut saltem compescenda, alioquin stulte omnino concludere deberemus, homicidia, furta, adulteriaque ac vitia cetera ex legibus contra eadem prolatis orta aut alta fuisse, hinc ansam aut occasionem præbuisse.

Ad 3. D. Ex pravo legum usu, Tr. ex legibus ipsis N. Nec enim duo hæc inter se commisceri possunt. Leges siquidem optimæ interdum sunt, ast prave omnino in usum deducuntur sive ex judicium immoderato ardore ac præjudicio, sive ex perversa earum intelligentia, sive ex questionum aut processuum, ut aiunt, defectu, sive quacumque alia de causa cujusque ætatis præsertim moribus. Fieri proinde potuit, ut invalescente timore aut majoris mali formidine c. ix. § 2. 3. et Justi Lipsii in Taciti Annal. l. n. §. 32. in ækurs.

(1) Si fides habetur Moshemio in hist. scient. in Marca Brandenburg. pag. 436. in solo electoratu trevir. paucis annis accusati maleficæ superst. et mulcati sunt 6500. homines. Christ. Thomasius in op. De crimine magiæ §. 2. 6. 46. 47. fatetur longe communiores fuisse penes protestantes processus adversus sagas confectos. Attamen Romæ, in hoc scilicet, ut ipsi dicunt, superstitionis et crudelitatis amplissimo domicilio, Romæ, inquam, ut observat Spedalieri in sua *Analisi dell'esame critico del signor Nic. Freret* cap. x. art. ix. § 5. ne unus quidem morte mulctatus est ob ejusmodi delicta «In Roma, inquit, non si e mai bruciato alcunoper accusa di stregoneria, come più volte è accaduto in Francia» quod confirmat Bergier dict. théol. art. *Inquisition* scribens «l'on n'en connaît aucun exemple à Rome» scilicet capitalis pœnæ adversus hujusmodi reos.

innoxii quandoque cum reis permisceretur. Ut plurimum tamen, quod animadversione dignum est, qui ad supplicium trahebantur, etsi solo imaginationis æstu laborarent, gravibus criminibus obstrangebantur, de quibus longe facilius constare poterat.

Ad 4. N. Frustra gloriatur philosophia, seu potius incredulitas, se lucem attulisse ad tenebras fugandas. His enim malis nonnisi vera religio occurrere potuit per divinas suas institutiones, quibus has paganismi veluti reliquias omnino delevit, quæ alias radices in populis egerant. Hoc ipsa edocuit nihil dæmones posse absque Dei nutu. Sane ecclesiastici viri primi fuerunt, qui rudiores populos ab ejusmodi superstitionibus abduxerint. Fridericus Spee S. J. omnium primus in Germaniæ regionibus, ubi processus potissimum instituebantur adversus sagas, facem attulit, atque hunc non solum catholici, sed ipsi protestantes et philosophi secuti sunt (1). Sane antiquiores philosophos ceteris supersticiosiores ac magicis artibus maxime addictos juxta dicta fuisse novimus. Quare uni religioni christianæ philosophi recentiores acceptam referre debent rectam judicandi formam, quam sibi tribuunt.

Ad 5. D. Per integram veritatis testatissimæ destructionem, C. per moderatam discussionem N. Nempe philosophi isti et rationalistæ obtendentes delere se prorsus velle regnum diabolicum, ut ipsi loquuntur, ipsam dæmonum existentiam negarunt contra biblica omnia documenta ac totius humani generis consensum, atque contra traditiones non rudiorum tantum sed et cultiorum populorum. Id fecerunt quod alius quilibet, qui volens domum purgare eam incendit.

Ad 6. D. At perperam, C. jure N. Longe melius, quam rationalistæ præstiterint, divina revelatio quemvis hominem admonuit, ut in se agnosceret omnium cupiditatem pravitatem ex culpa progenitorum inductam, quæ omnium malorum veluti fons et radix nefaria est; ast simul eundem hominem docuit, diabolum tanquam leonem rugientem circuire quæ-

(1) Cum Leibnitiis in Theodicea P. 1. §. 96. (opp. edit. Dutens tom. 1. Genæv. 1760.) vocasset «Fridericum Spee, Jesuitam, unum e præstantissimis suæ societatis... qui ex nobili Westphalici circuli stirpe oriundus erat, inque odore sanctitatis obiit» subdit § 97. «excellentis hujus viri memoria eruditus etiam et sapientibus in pretio esse debet ob conscriptum librum, cui titulum dedit: *Cautio criminalis circa processus contra sagas*, qui fuit magnopere celebratus, inque varias linguas translatus. A magno Electore Moguntino, Joanne Philippo Schoenbornio, eminentissimi Electoris hodierni... patruo, didici, hunc patrem, cum in Franconia esset, quando in magiæ diabolicæ reos habitos igne sæviebatur, et complures ad rogam comitatus fuisset, quos ex confessionibus et perquisitionibus a se factis insontes omnes agnoscebat, adeo commotum fuisse, ut periculo, quod veritas patefacta tum temporis pariebat, nihil territus, opus hoc conscribere statuerit (tacito tamen nomine), quod ingens fructus exceperit, quodque in hoc argumento illum ipsum Electorem... ab errore populari ad mitiorem vioremque sententiam traxit, cum is, simul atque regimen auspicatus est, exustiones istas compescuisset, in quo sequaces habuit duces Brunsvicenses, ac denique potentissimam aliorum Germaniæ principum statumque partem.» Frid. Bierlingius alter lutheranus de eodem P. Spee disserens «inter singularia, inquit, sane referendum circa ista tempora virum pontificiæ religioni addictum talia scribere ausum fuisse, quæ hodie vix inter protestantes ubique proferre licet homini candido et veritatis amanti, nisi illepidas murmurationes adversus se excitare velit» (De pyrrhonismo historico cap. iv. §. 5. not. (2)). Dixi primum fuisse P. Spee, licet enim ante ipsum P. Tannerus ejusd. Soc. in sua Theologia scholast. conatus fuerit aliquod remedium tanto malo afferre; at vix aliquid profecerat.

rentem quem devoret (1), se habere collectationem non solum adversus carnem et sanguinem, sed etiam adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in cœlestibus (2), docuitque modum ejusmodi hostibus resistendi eosque vincendi. Neutra proinde veritas in dubium, nisi per summum nefas, revocari potest.

Inst. Usus saltem exorcismorum, qui in ecclesia catholica adversus incantationes viget, haud parum confert ad diabolicas superstitiones apud populos fovendas; ergo.

Resp. N. Sed confert potius ad hoc, ut populi sibi persuadeant, Dei omnipotentia et Christi meritis diabolica molimina coerceri. In hypothesi autem adversariorum, juxta quam dæmoniæ operationes non dantur, inserviunt exorcismi saltem ad corrigendam phantasie perturbationem tranquillitatemque in animos inducendam. Sane apud potestantes, qui profecto exorcismos non solum non adhibent, sed contemnunt, multo magis invaluit opinio maleficiorum aliarumque dæmoniacarum operationum, quam apud catholicos (3); idem dicatur de antiquioribus

(1) I. Petr. v. 8.

(2) Eph. vi. 12.

(3) Placet hic asserre, quæ Sprengel op. cit. tom. VI. pag. 68 et 69. his verbis scribit: « Verso il fine del sedicesimo secolo si trovarono a Friedeberg nel Brandeburghese, più di 150. indemoniati, e dilatossi sì rapidamente e sì universalmente questo male, che il consistoro (protestante) ordinò a tal uopo delle preci per tutte le chiese. L'egregio signor Moehsen, da cui ho desunto queste notizie, fece vedere, che la riforma, anziché impedire, dovette promuovere la propensione a simili assurdità. Lutero stesso non andò scevro da sì vani pregiudizii del suo secolo, di modo che ripeteva da diavoli quasi tutte le malattie, e s'adirava contro quei medici, che osavano derivarle dalle cause naturali » (Luth. opp. P. xxii. pag. 1171. 4. Hal. 1743.). « Asserì inoltre, che il diavolo gli ap-

hæreticis, apud quos magia, incantationes, maleficia frequentissima reperiuntur (1).

De Angelis hactenus. Jam ad ulteriora magisque necessaria progredimur.

parve in figura di monaco colle mani fatte a guisa degli artigli dei volatili, e che gli propose varii sillogismi (quibus nempe inductus est ad eliminandas Missas privatas). Anche Melantone coltivava la superstizione e si divertiva in raccontare le storie delle streghe e de' fantasmi (Cardan, *De subtilitate*, lib. xix. pag. 657. Melanch. *Declamat.* vol. vi. pag. 646.). Coteva tendenza a sì vana credulità non potè a meno, subito dopo la riforma introdotta da Lutero, d'accomunarsi frà predicatori tratti d'ordinario dalla classe infima de' cittadini o dagli artigiani ignoranti. Finalmente, come riflette saggiamente il signor Moehsen, la riforma contribuì a moltiplicare i sortileggi, le malattie demoniache, le streghe, i fantasmi coll'abolizione de' pellegrinaggi, che presso il cattolico guarivano melanconie ed isterismi con prodigioso successo » (Moehsen. *Storia delle scienze nella Marca di Brandeb.* pag. 503). Plures in hæc verba animadversiones institui possent; satis interea sit testimonium ipsorum protestantium circa dæmoniæ superstitionis progressum apud ipsos, ac remedia, quæ in catholicis institutis reperiuntur, etiam si abstrahamus ab omni ope supernaturali. Peregrinationes enim, de quibus loquitur cit. Moehsen, institutæ erant ad auxilium Sanctorum implorandum. Adeo apud protestantes invaluerat ejusmodi credulitas, ut non obstante doctissimo opere P. Spec, quamplurimi ex ipsis eam doctrinam et agendi rationem tueri conati sint, inter quos eminent Ben. Carpzovius, Dan. Sennertus, Christ. Crocius, Mericus Casaubonus, Henr. Mauritius, Theoph. Spizelius, Jos. Glanvilius, Joan. Bapt. Van Helmontius, Conr. Hartzius, aliique bene multi.

(1) Cf. Bergier, *Dict. de Théol.* art. *Magie*.

PARS SECUNDA

De Mundo.

Theologi dogmatici instituta consecrantes sacrarum Scripturarum ac philosophiæ tractatoribus eas relinquimus questiones quæ ad ipsos propius spectant. Cosmogoniam Mosaicam unicè nobis propugnandam suscipimus tum à neotericis potissimum biblicis, tum à recentioribus nonnullis physicis, geologis, astronomis et criticis oppugnatam. Illi enim creationis historiam, qualis à Mose describitur, ut mythum biblicum traducunt; isti verò geologicis observationibus, supputationibus astronomicis, maximè verò chronologiæ studiis Mosaicam historiam diruere penitus contendunt. Frustra verò in his vindicandis nostram operam impenderemus, nisi prius creationem ex nihilo velut dicendorum fundamentum præstitueremus. Ab hoc proinde auspicientes cætera ex ordine prosequemur.

CAPUT PRIMUM.

DE MUNDI CREATIONE EX NIHILO.

Plus minùs errarunt ii omnes, qui vel revelatione destituti, vel eam contemnentes de cosmogoniâ disse-

(a) Nobis tractatum hunc prelo jam commissuris nuntiatus est R. P. Perronium, ob insignem doctrinæ pietatisque laudem, congregationis supremæ de propagandâ Fide consiliarium à SS. P. nostro Gregorio XVI nominatum esse. (Edit.)

ruerunt, seu de creaturarum rerum origine quæstiones instituerunt. Plerique veterum vel *hylozoismo* sive æternæ materiæ existentiae fidem præstiterunt (1); vel *emanationis* doctrinæ, quâ rerum omnium congeriem per actionem Dei immanentem explicarunt (2), vel per divinæ naturæ *radiationes* (3), vel per *panthei-*

(1) Conf. Cudworth. l. 1, § 72, seqq. et § 831. Buddei Theses de atheismo p. 236. Platner *Aphorismen Aphorismi* 2, ed. 1, § 1044. Conf. de Nat. deor. l. 2. « Anaxagoras primus omnium rerum descriptionem et modum mentis infinitæ vi ac ratione designari et confici voluit. » Virg. *Æneid.* l. 6, v. 724. seqq., et Heyne excurs. 13. Buhle *Lehrb. d. Geschichte d. Philosophie*, seu lib. doctr. historię philosophiæ 4, 156, seqq.

Apud philosophos graecos ita prævaluit de æternitate materiæ sententia, ut cum Platone Deum non creatorem sive auctorem materiæ, sed *epificem* mundi, seu auctorem formæ esse plerique judicarent.

(2) Doctrina *emanatismi* bifariam dividitur, scilicet in *emanatismum immanentem* seu per actionem, quæ manet in Deo ipso, et in *transeuntem*. Primus statuit mundum esse Deum ipsum et convenit cum *spinosismo*; alter, scilicet transiens, consistit in eo, quod putetur materiam ex ipsâ Dei substantiâ promanasse, non secus ac radii à sole vibrantur, aut sicuti ex araneâ telæ, ex bombyce filamenta produci solent.

(3) Quæ ex sententiâ cabalistarum, si fidem adhibemus Kleukero Ueb. d. Natur. d. Emanationslehre, etc.,

smum (1), vel denique per dualismum (2). Recentiores autem non pauci philosophi aut veterum commenta veluti è rogo ac cineribus excitârunt, aut gravioribus erroribus mundi originem ejusque existentiam infece- runt. Alii enim corpora ex mundi notione rejecerunt, solas substantias spirituales stuentes, ut idealistæ; alii, *materialistæ* nuncupati, exclusis spiritualibus sub- stantiis, mundum solis corporibus constare arbitran- tur; alii eò dementiæ progressi sunt, ut præter ani- mam suam omnia è mundo tollant, *egoistæ theoretici* appellati (3). Kantius positâ distinctione inter *noû- mena* et *phænomena*, seu inter objecta intelligibilia aut subjectiva, et apparentia sive externa, statuit notio- nem mundi seu totius absoluti esse meram *ideam rationis puræ* ultra phænomena nitentis, et ad absolutum naturâ suâ tendentis, cujus existentia evinci non pos- test, et si quilibet id aggrediatur, rationem puram *antinomiis*, seu repugnantibus implicandam fore, eò quòd de mundo nonnisi quâ *complexu phænomenorum sensû externi*, possit certò decerni è principiis rationis theore- ticæ (4). Nos itaque *mundi* nomine intelligimus seriem unam absolutam entium finitorum contingentium, mutabilem et inter se connexorum, seu rerum om- nium universitatem, quæcumque præter Deum sunt, sive animate sint, sive inanimate, sive intelligentes. Cùm verò de intelligentiis puris satis disseruerimus in superiori tractatûs parte, ubi sermo fuit de angelis, de homine autem acturi simus in parte tertiâ, hic mundum adspectabilem et corporeum tantum seu re- rum molem, quæ nos circumstat, è nihilo conditum esse, propugnandum suscipimus. Ita dùm mundum ex nihilo eductum adstruimus, per *nihilum* intelligimus statum possibilitatis meræ internæ, *logicæ* à nonnullis nuncupatæ, seu non existentiae, prout opponitur sta- tui actualitatis et existentiae, atque ut punctum et terminum, à quo actualitas esse cœpit, et quidem, ut aiunt, tum ex nihilo *sui*, tum ex nihilo *subjecti* (5).

seu de Naturâ doctrinæ emanationis, et Tiedemann Geist. d. speculativen, etc., id est: Spiritus philoso- phiæ speculativæ p. 3, 156, seqq., originem habuit.

(1) De quo in tractatu de Deo disseruimus.

(2) Ib. n. 138, seqq.

(3) Conf. Imre Philosophia, seu Amicum fœdus ra- tionis cum experienciâ. Pestini 1827, par. 3, c. 1, § 3.

(4) Ib. Ex hac theoriâ factum est, ut Kantiani solam metaphysicam mundi sensibilis pertractent sub titulo *philosophiæ naturæ* aut *somatologiæ metaphysicæ*: eam verò, quæ de mundo quâ toto absoluto, et complexu non tantum phænomenorum sed et noûmenorum om- nium ageret, cujusmodi ea pars philosophiæ est, quæ vulgò cosmologia nuncupatur, ne quidem scientiæ no- mine dignetur. Ante Kantium hæc divisio inter *phæ- nomena* et *noûmena*, quæ introducta est ad *idealismum* constabiliendum fuit prorsus inaudita. Quatuor universim critici Kantiani de mundo *antinomias* toti- dem *thesibus* et *antithesibus* expressas ponunt, quas quisque recolere potest apud Galuppi, *Lettere filosofiche*. Messina 1827, lett. 12, p. 270, seqq.

(5) Alii distinguunt inter *nihilum positivum* et *nihilum negativum*. Nihilum positivum vocant illud quod actu non est, sed solum in potentiâ; nihilum *negati- vum* quod neque in actu, neque in potentiâ saltem proximâ est. Alii discrimen posuerunt inter *nihilum negativum* quod significat ἀπαρσιον vel negationem omnis entitatis et inter *nihilum privativum*, quod exi-

PROPOSITIO. — *Deus, prout ex divinâ revelatione constat, mundum ex nihilo in tempore seu cum tempore condidit.*

Est de fide, ut patet ex Symbolo Apostolico: « Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem « cœli et terræ, » (*visibilem* scilicet et *invisibilem*, ut exponit symbolum Nicæno - Constantinopolitanum, et apertius etiam ex concilio Lat. IV, quod speciatim sancivit), « unum esse creatorem omnium...., qui « simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit « creaturam, spirituales et corporales, angelicam « videlicet et mundanam (1) ». Præfatam doctrinam Moyses satis apertè tradidit per ea verba, quibus li- brum Geneseos exorsus est: « In principio creavit Deus cœlum et terram, » in principio scilicet temporum, creaturas omnes enasci ex nihilo jussit. Etsi verò hebraica vox ברא (*barà*), quam Alexandrini verterunt ἐποίησε *fecit*, vulgatus autem latinus interpres *creavit*, tum ex nihilo aliquid educere, tum ex subjectâ ac præexistente materiâ opus conficere ac efformare per se significare possit, quod plura exempla demon- strant (2); in priori tamen significatione in adducto Geneseos loco accipi debere, mundumque proinde ex nihilo tum *sui* tum *subjecti*, atque in tempore seu cum tempore conditum esse ex ejus collatione cum aliis Scripturæ textibus et ex sensu traditionali apertè col- ligitur. Etenim præter ea quæ Ps. 101 habentur: *Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli*, Christus Joan. 17, 5, sic Patrem

stens quidem aliquid scilicet *materiem* supponit; sed ad aliquid producendum prorsus ineptam et informem. Deum aiunt hi primùm produxisse ex nihilo negativo, scilicet ἐξ οὐκ ὄντος *ex non ente*, nihilum privativum seu materiem informem (creatio *prima* dicitur), seu primi ordinis, deinde ex materiâ informi res creatas omnes (creatio *secunda* nuncupata). Ad tollendam proinde omnem æquivocationem, quæ in variâ *nihili* notione inest aliis verbis usi sumus.

(1) In cap. *Firmiter*, superius adducto.

(2) Vox ברא proprie significat cedere, uti Jos. 17, « 15. 384. ובראתו קר שם » ascendit in sylvam et *succide tibi* « illuc, et rursùm ib. v. 18, Ezech. 23, 47 ובראת אותהן » et *succident eas in gladiis suis*. Porro ברא, ut observat Schulteus ad excerpta Hamasæ « v. 384, denotat *præcidere*, *præcidendo asciare*, ac « *dedolare*, adhibitis nempe instrumentis fabrilibus, « atque adeò *excavare*, mox *fabricari*, ut Ezech. 21, « 19; ita etiam Scheideus in libro Geneseos ad fidem « codd. Mss., etc., tum verbum ברא omninò eadem « significatione sumitur quâ עשה et יצר *fecit, finxit*. » Ita quidem Car. Rosenmuller; ast fallitur; ast enim in conjug. *kal* potius proprie significat *creavit*, nec nisi in conjug. *piel* usurpatur in sensu *succidendi, cæ- dendi*, etc., etenim nuspiam in sacris litteris eo sensu accipitur nisi in *piel*; quòd si Gen. 1, 21, 27, occur- rit vox ברא quæ significare possit *formavit*, non autem speciatim *creavit*, attamen si sumatur pro toto suppo- sito hominis et animalium, de quibus illic sermo est, commodè in nativo suo creandi sensu accipi potest; quidquid porrò sit, in notione *creandi* verbum ברא in *kal*, accipi debere evidens fit ex antiquis versionibus et linguis affinis, ut patet ex loco, quem versamus. Num verò ex hoc loco divisim sumpto ostendi possit vocem, *creavit*, à Moyse usurpari in sensu educationis ex nihilo, non contendimus, quum neque apud Latinos hæc vis insit huic verbo, Conf. Petav. supra, de *Opif.* l. 1, c. 1, § 8, seqq.

orabat. *Clarifica me, tu, Pater, apud te ipsum claritate, quam habui prius quam mundus esset, apud te* (1). Verum omnium apertissima verba sunt, quibus, 2 Machab. 7, 28, sic mater filium suum natu minimum ad martyrium vehementer hortatur: *Peto, nate, ut aspicias ad cælum et terram, et ad omnia, quæ in eis sunt, et intelligas, quia ex nihilo fecit illa Deus.*

Hinc si paucos excipias sive incredulos sive hæreticos (2), tum universa Hebræorum gens, tum Christiani omnes conspirarunt in hoc adstruendo dogmate. Imò Patres omnes istud tanquam principium certum habuerunt adversus Gnosticorum et Manichæorum errores, ut adstruerent scilicet, Deum unum esse rerum omnium creatorem (3), materiam verò ejusdem Dei conditoris esse opus.

Ex ratione sic thesis confirmatur. Mundus est finitus, constat enim partibus finitis. Ergo est contingens, mutabilis, dependens; si contingens, mutabilis et dependens, ergo ab alio est tum quoad materiam, tum quoad formam, et causam efficientem habet, ac proinde improductus non est: quod improductum non est, aliquando non fuit, quod aliquando non fuit habuit initium existendi; quod aliquando non existit,

(1) Joan 17, 5: *Καὶ νῦν δόξασον με σὺ, Πάτερ, παρὰ σεαυτοῦ τὴ δόξῃ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρά σοι.* Idem docetur Rom. 4, 17.

(2) Ex hæreticis omnium antiquissimus, qui negaverit creationem ex nihilo, est Hermogenes, quem tanquam stolidum disputatorem Tertullianus impugnavit in lib. adv. eundem. Marcion jecit potius fundamenta manicheismi de duobus principiis. Non defuerunt tamen sequioribus temporibus etiam in christianorum cœtu, qui simplicitati fidei et oraculis divinis deliramenta sua præponerent. Tales illi fuerunt, de quibus scribit Procopius Gazæus non ignobilis sacr. libr. sec. 6 interpres, qui dicerent ætate suâ Moysen ab Ægyptiis edoctum tradidisse, mundum à Deo ex materiâ quâdam æternâ conditum, eaque de causâ in græcâ Vers. cap. 1 Gen. vocabulum *ἐποίησε*, fecit, adhibitum esse, quod de rebus etiam usurpari soleat, quæ ex materiâ quâdam præexistente conficiuntur. En verba Procopii translata ex græco exemplari, quod omnium primus dedit Steph. Souciet S. J. in observat. ad lib. posth. Rich. Simonii, Paris, 1730, 4 vol. 8°, cujus auctor habitus ausi fuerat P. Tourneminius eruditus alter è Soc. J. scriptor: « cum vocabulum *ἐποίησε* de illis etiam rebus adhibeatur, quæ ex materiâ quâdam fiunt, de falce, v. g., quæ paratur ex ferro, et aliis rebus ejus generis, quæ conficiuntur ab artificibus, nata hinc est nonnullis occasio dicendi « Moysen, quam ab Ægyptiis edoctus esset, accommodatè ad hanc sententiam verbum *ἐποίησε* usurpasse: « quorum hominum fallaciam cum nescirent græci interpretes, Mosis verbum Hebræum verterunt *ἐποίησε*: « at quovis tempore strenui fidei defensores non defuerunt, qui ita eos refellerunt, ut nunquam assurgere poterint, ac propterea obscuri jacerunt. » Ex his patet, quâ fronte ausi fuerint Anglus Jac. Windetus in lib. de Statu vitæ functorum, lœct. 2, p. 48; Burnetus archeol. philosoph. l. 2, c. 9, p. 453, alique apud eosdem arguere potuerint scholasticos, quasi illi omnium primi creationem ex nihilo ex malè acceptâ significatione vocis *בְּרָא* confixerint antiquioribus Christianis prorsus incognitam.

(3) Conf. Iren. Adv. hæ. lib. 1. c. 22. lib. 2. c. 2. et c. 27. lib. 3. c. 8. edit Massuet. Tertull. de præscript. c. 13. ac lib. 1. adv. Marc. c. 10. seqq. Origenes de Principiis in procem. n. 4. ed. Maur. August. de Genesi cont. Manich. 1. 1. c. 2.

ex statu merè logico, seu possibili perductum est ad statum existentie; quod autem sic producit, ex nihilo oritur et quidem tum sui tum subjecti ac proinde in tempore.

Quæ quum ita sint, corrumpunt per se iniquiora omnia systemata irreligiosa tum antiquorum, tum recentiorum philosophorum. Ex dictis enim sequitur absurdum esse *hylozoismum, autotheismum, pantheismum, manichæismum, emanatismum tum transeuntem, tum permanentem* (1). Ac solam proinde mosaicam cosmogoniam admittendam esse; seu, quod id est, Deus, quod ex revelatione constat, mundum ex nihilo et in tempore seu cum tempore condidit.

Difficultates.

I. Obj. 1° Recentioris ætatis homines dubitarunt, an verè affirmetur in libris sacris mundum ex nihilo esse creatum; 2° siquidem ambigua sunt verba Gen. 1, 1, itemque formulæ 2 Mach. 7, 28; Hebr. 2, 3; Rom. 4, 17, et Sap. 2, 15 (2); verum 3° quum miracula jam ab antiquissimis temporibus cognita fuerint, haud longè abfuit mens humana à cogitatione istâ creationis ex nihilo (3); 4° quæ argumentis etiam philosophicis posteriore tempore demonstrata est: hinc rectè vocaveris dogma creationis ex nihilo ideam philosophicam ac recens natam, perperam Moysi adscriptam. — Respondeo ad primum Dist.: Sociniani, deistæ ac rationalistæ, transeat, vel concedo; alii, nego; ecquid non in dubium revocarunt ejusmodi hæretici vel increduli? Hinc nulla prorsus ratio habenda est ejusmodi hominum, qui à traditione recedentes atque ab Ecclesiæ auctoritate et quacumque germanæ exegeseos regulâ, evanescent in cogitationibus suis. Ad secundum, juxta dicta, nego. Ad tertium, nego suppositum, tum quia notio miraculi in creatione seu educatione rerum ex nihilo non includitur (4), tum quia non ab humane mentis cogitatione prodiit idea creationis ex nihilo, sed ex primævâ traditione, seu revelatione divinâ. Ad quartum, dist.: Facem præbente revelatione, concedo; independenter ab eâ, nego; ut patet ex veteribus philosophis, quorum plerique saltem, ut principiis philosophicis contrarium quidquam ex nihilo ad existentiam produci traduxerunt (5), nec minùs procul à vero abierunt philosophi recentiores revelatione neglectâ, ut ex dictis constat. Negamus propterea illationem; creationem videlicet ex nihilo esse ideam philosophicam, ac proinde à Moysæ doceri non potuisse.

(1) Conf. Imre op. cit. c. 2, § 1, seqq.

(2) Wegsch. § 95, n. (d), et Baumgarten-Crusius Bibl. theol. p. 237, seqq.

(3) Staudlin Dogmat. u. Dogmengesch. seu dogmatica et historia dogmatum, p. 212.

(4) Conf. S. Th. l. p. q. 105, a. 7, ad 1, et 1-2, q. 114, a. 10.

(5) Hinc Cicero de Div. lib. 2, c. 16. « Erit aliquid, inquit, quod aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum subito occidat: quis hoc physicus dixit unquam? » Ed. Taur. opp. t. 13.

Conf. Moshemii diss. de Creat. mundi ex nihilo, ad caput 5, system. intell. Cudworthi, quæ tamen cautè legi debet. Vid. cl. Gerdilii Introduz. allo studio della religione, l. 1, § 2, tum lib. 2, § 9, seqq.

Quin potius accedit, dogma et ideam creationis ex nihilo antiquissimam esse profectam ex traditione populorum, ac præcessisse ipsam Græcorum philosophiam, cujus rei testes sunt cosmogoniæ poetarum, quæ omnes incipiunt à *χάος* chaos, quod propriè significat *vacuum, vastum, hiatus, inane, seu nihilum* (1); testes præterea sunt cosmogoniæ Ægyptiorum et Phœnicum, quas exhibet Philo Biblicus, quasque planè consentire cum mosaicâ cosmogoniâ eruditis comper- tum est (2).

Inst. 1° : Ex quorundam interpretum sententiâ sic verba Genes. 1, 1, reddi debent : *Cum Deus fecit cælum et terram, materia erat informis*; 2° quam expositionem confirmat versio Alex., quæ sic habet : *in prin-*

(1) *Χάος* enim est à *ἄω* hio, *vacuus sum, capio*; vide Scapulam et Ernestum. Hinc Jo. Dan. à Lennep in Etymologico linguæ Græc. cum animadvers. Scheidii, Trajecti 1808, ad hanc vocem scribit : « A *ἄω* re- mansit proximè derivatum *χάος*, sic vocabant *vastum* et *illud inane rerum condendarum capax*... à *ἄω*, sive *ἄχῳ* *ἄχσµα* *μέγα* (Luc. 16, 26) *intercapedo magna*. » Hesiodus porro in Theogon., v. 123, scribit :

Ἐκ χάος δ' Ἐρεβός τε καὶ Λιναία τε Νύξ ἐγένοντο.

Ex chaos verò Erebusque nigraque Nox editi sunt.

et v. 116.

Ἦτοι μὲν πρῶτιστ' ἀχάος γίνετ' αὐτὸν ἔπειτα.

Γαί' εὐρύστεργος.

Primo omnium quidem chaos fuit, et deinde Tellus lato pectore prædita.

Ex his Ovidius l. 1 Metamorph., v. 5, seqq., etsi di- versâ significatione; Diogenes Laert. in proœm. Segm. 10, hanc tradit fuisse Ægyptiorum de rerum origine philosophiam *ἀρχὴν εἶναι τὴν ὕλην, εἶτα τὰ τέσσαρα στοι- χεῖα ἐξ αὐτῆς διακρίθῃναι, καὶ σταῶν τινὰ ἀποτελεσθῆναι*; materiam principium fuisse rerum, ex eâ deinceps « quatuor elementa discreta perfectasque quasdam ani- mantes, » Joan. Clericus in comment. ad c. 1 Genes. inquit : « Fragmenta doctrinæ veterum Chaldæo- rum, Phœnicum et Ægyptiorum apud eas gentes mundi initium ostendunt. Ea collecta sunt à doctis- simis viris T. Stanleio Philosoph. orient. l. 1, Hu- gone Grotio lib. 1. De verit. relig. Christ. et Joan. Marshamo initio Ægyptiaci canonis. »

(2) H. Grotius l. c. ostendit convenientiam cosmo- goniæ Phœnicæ, quam refert apud Euseb. l. 1, c. 10. Præp. evang., Philo Biblius, seu potius Manethon Ægyptius antiquissimus scriptor, cum cosmogoniâ mosaica. Porro et cum cosmogoniâ Hebraicâ convenit Ægyptiorum cosmogonia, quam refert Diodorus Siculus biblioth. l. 1, c. 13. Cum tanta sit harum omnium cosmogoniarum convenientia, Hezel atque Hasse, alii- que critici protestantes arbitrati sunt ex communi aliquo fonte eas repetendas, nempe ex Ægyptiorum libris sacris Taauto tributis è quibus Sanchuniaton Berithus et Plato in Timæo suam deprompserant. His adstipulatur Rosenmuller. Sed quæri potest unde Ægyptii hauserint suam? Profectò nonnisi ex antiquâ traditione. Moyses hanc traditionem integram servavit, ut patet ex ipsius narrationis simplicitate : contra cæ- teræ gentes illam plus minus corruerunt. Conf. Nicolai Dissert. è Lezioni di sacra Scrittura diss. 5 proe- miale, et lez. 1, sul Genesi, ubi ingenti eruditione veterum et recentiorum usque ad ætatem suam pla- cita expendit. Cæterum Gesenius Commentat. de theol. Samarit. c. 4, ostendit, Samaritanos docere mundum ex nihilo conditum esse. Ab his non discrepant ipsi Sinenses, qui ex antiquissimâ traditione docent mundum, seu cælum et terram non secus ac hominem principium à Deo conditore habuisse. Conf. cl. Win- dischmann in erudito op. *die philosophie*, etc., seu *philosophia in progressu historię mundi*, Bonnæ 1828, vol. 1, p. 1, sect. 1, p. 142, seqq.

cipio Deus fecit cælum et terram, id est, *formavit ex ja- cente materiâ*; 3° juxta illud Sap. 2, 17 : *fecit* (Deus) *mundum ex informi materiâ* (1). Profectò 4° : Tertullianus aliique Patres, ac nonnulli etiam theologi fatentur crea- tionem ex nihilo ratione potius, quàm Scripturæ auc- toritate comprobari. Imò 5° : Beausobre censet dogma creationis alienum esse ab antiquâ Judæorum theolo- giâ (2). Ergo.—Respond. ad primum : Dist. : Socinia- norum, concedo; Orthodoxorum, nego. Cum Sociniani juxta protestantismi principia, ubi pedem figant, non habeant in sacrarum litterarum expositione, eas contra nativum ac traditionalem sensum ad propria placita detorquent. Ad secundum, nego. Ideò enim Septuag. vocem *ברא* reddiderunt *ἐποίησε*, quia id quærit Græcæ linguæ indoles, ut patet ex ipso Symbolo Constantinopolitano : « Credo in unum Deum factorem « Cœli, » etc. (*ποιητήν*), ubi vocem *factorem, creatorem* significare nullum dubium est. Ad tertium, nego : Non aliud quippe exprimit Sapientię auctor, quàm Deum non solum materiam condidisse (quod aliqui creationem *primam* vocant), sed ipsam præterea sapienter disposuisse (creationem *secundam* dicunt), ut patet ex contextu et scopo commendandi Dei sapientiam (3). Ad quartum, nego. Tertullianus enim, tum Scripturarum auctoritate, tum ratione ipsâ, ostendit adversus Her- mogenum materiam non esse æternam (4). Cæterum Bergierius provocat adversarios, ut vel unum ex par- tibus vel theologis catholicis proferant, qui affirmaverit, aut saltem innuerit, creationem ex nihilo Scripturæ auctoritate probari non posse. Ad quintum, esto; at ir- riti sunt omnes impii istius scriptoris conatus ad propugnandos Manichæos et incredulos, singulis enim ferè Scripturarum paginis refellitur. Ipsum præterea Ju- dæorum institutum de sanctificatione sabbati, atque usus, qui penès omnes ferè gentes antiquas obtinuit, supputandi tempus per septem dierum circulum (5),

(1) *Κτίσις τὸν κόσμον ἐκ ἀμόρφου ὕλης.*

(2) Hist. du manich. t. 2, p. 182.

(3) Huic Sap. loco explanando conferunt, quæ scribit Joan. Damasc. de Fide orthod. l. 2, c. 5, ed. Le-Quien.

(4) Conf. c. 18 et seqq., et patebit, quot Scriptura- rum testimoniis Tertullianus evincat creationem mate- riæ ex nihilo. Quanquàm et ipsum librum orditur ab argumento præscriptionis fidei catholicæ adversus re- centem Hermogenis hæresim.

(5) Henke Lincam. fid. christ., p. 84, dierum in hebdomades divisionem Ægyptiis jampridem cognitam fuisse contendit, etiamsi Dio Cassius primus hujus rei mentionem fecerit. Ideler Handb. d. mathemat. u., etc., seu Manuale mathematicæ et chronologiæ technicæ ex originalibus elaboratum 2, vol. Bresl. 1823, 26, 1, p. 178, seqq., et ueb. die siebentagige Woche, id est, de hebdomadâ septem dierum, eandem supputationem ex rationibus astronomicis secundum ordinem quem Ægyptii planetis tribuerunt repetitam esse vult. Ast perperam. Marshamus enim et Spencerus, qui ei præ- cerunt in hoc commento, validissimè refutati sunt à Meyero de Tempor. sacr. Hebr., p. 1, c. 19. Quare rectius Grotius de Verit. relig. chr. c. 16, et Jurieus Hist. des dogmes, censent usum in Oriente obtinuisse supputandi tempus in hebdomadas ab ipso mundi exordio, esseque residuum antiquæ traditionis de mundi creatione; recensior tamen usus invaluit deno- minandi dies à nomine planetarum. Videtis Nicolai op. c. lez. 16 del Genesi.

scu per hebdomadarum periodum non obscure traditionem innuunt de creatione, prout ipsam Moyses enarrat.

II. Obj. Justinus Mart., Origenes, Clem. Alex., nullam agnoverunt creationem ex nihilo, sed materiam æternam professi sunt (1). Ergo.—Resp.: Neg. ant. Etenim S. Justinus æquè ac Athenagoram ab hæc criminatione præclarè defendit clar. Maran in præf. ad istorum opera (2); et sanè S. Justinus in Exhort. ad Græcos hoc asserit: « Creator enim nullà re alià indigens, suà virtute et potestate id, quod fit, efficit. Opifex verò acceptà ex materià condendi facultate opus suum construit; hinc Platonem arguit quòd Deum non creatorem, sed opificem fecerit. » Origenes autem in Genesim et alibi non solùm materiam creatam apertè affirmat, sed et impietatis eos arguit, qui eandem Deo cœternam esse effutierunt (3). Clemens denique Alex. in Exhort. ad gentes speciatim docet voluntatem Dei solam causam esse efficientem creati hujus orbis (4).

III. Obj. 1°: Notio creationis ex nihilo contradictionem involvit; 2° hinc receptum illud apud veteres axioma: *Ex nihilo nihil fit*; et sanè 3° creari est mutari à non esse ad esse. Subjectum ergo postulât, in quo mutatio fiat; cùm verò ejusmodi subjectum in nihilo nequeat esse, creationem impossibilem esse arguit. Rursùm, 4° materia, quæ à Deo creata supponitur, ante creationem vel fuisset in Deo vel extra Deum; at in Deo esse non potuit, qui purus spiritus est; non extra Deum; alioquin fuisset antequàm crearetur (5). Ergo.—Resp. ad primum: Nego. Nulla enim contradictio reperiri potest in eo quod ex statu simplicis possibilitatis transit ad statum realis existentie (6). Ad secundum, dist.: Ex nihilo tanquàm termino *positivo*, quo sensu veteres usurpârunt (7), concedo; ex nihilo tanquàm termino *negativo*, subd.: per se, concedo; accedente infinità Dei potentià, nego. Ad tertium, dist.: Impropiè, concedo; propriè nego. Mutatio enim propriè dicta in generatione fit, in quâ subjectum, seu materia, quæ semper eadem remanet, ad aliam formam se transfert; in créatione autem, cùm tota substantia è nihilo sui et subjecti ad esse transferatur, subjectum saltem actu existens, in quo

mutatio fiat, non requiritur. Quare creari, docet S. Thomas, magis propriè dicitur *feri* quàm *mutari* (1), nihil enim in creatione mutatur, sed quod antea non erat, esse integrum perfectumque adipiscitur. Ad quartum, resp. fuisse in Deo *virtualiter*, ut scholæ loquuntur, atque *eminenter*, non autem *formaliter*, quâ ratione in Deo, qui spiritus est, materiam inesse utique repugnat, non autem *virtualiter*, quatenus scilicet Deus omnipotente virtute eam ad existentiam ex non esse vocare poterat (2).

Inst. 1°: Modus quo aliquid ex nihilo eruitur est prorsus incomprehensibilis, nec ullâ experiètiâ fulcitur, ergo est impossibilis; 2° verùm datâ ejusdem possibilitate, sequitur ab æternò mundum creari debuisse, quia causa ejus efficiens necessaria et æterna esset; 3° effectus verò causæ proprietates participare debet ac proinde æternitatem. Sanè 4° cur Deus ab hesterno die tantùm distulisset promovere potentiam suam? An quia non potuit? An quia noluit? Atqui si uno tempore non potuit, ne alio quidem potuit. Si noluit, cùm in Deo nulla sit successio, nunquàm voluit; si demus Deum aliquid voluisse, jam inde ab æternò voluit. Ergo.—Resp. ad primum, transeat, vel concedo ant., nego cons. Innumera ferè sunt, de quorum existentia dubitare minimè possumus, etsi modus nos lateat, quo se habeant, agant et operentur. Quot enim sunt naturæ phænomena, quæ ob oculos nostros obversantur, quæque non comprehendimus? De naturâ, non dicam spirituum, sed corporum ipsorum, quid intelligunt adversarii nostri? Quid de modo quo anima in corpus, corpus verò in animam agat? Etsi igitur nos fateamur adæquatam ideam creationis ex nihilo nobis efformare non posse, non desunt tamen exempla, quæ cunctis obvia sunt, et saltem rem hanc illustrant, qualia sunt cogitationum efformatio atque successio; motus, quem anima corpori imprimit, aliaque ejusmodi (3).

Sic ex eo quòd nullâ experiètiâ constet, aliquid è nihilo oriri, inferri nequit impossibilitas originis ex nihilo. Nec enim finis seu terminus cognoscibilium ac proinde possibilem solis objectis experiètiæ definiri potest, ut Kantianis placet. Cæterùm illud solum impossibile est, quod contradictionem in suo conceptu involvit. Hæc verò neque ex incomprehensibilitate

(1) Sic auctor epist. à Mr. de Beaumont, p. 50.

(2) Præf. in opp. S. Justinii p. 2, c. 2, ubi apertissima tum Justinii, tum Athenagoræ testimonia profert, quibus ipsi docent mundum et materiam è nihilo fuisse à Deo productam.

(3) In c. 1. Gen., ed. maur., ubi sententiam eorum qui Deo materiam origine carentem elaborandam artificum nostrorum more dandam esse putant, errorem vocat, et latè refutat; tum in Joan. tom. 1, n. 18.

(4) Conf. Bergier, Traité histor. et dogmat., tom 5, p. 2, ch. 3, art. 1, § 1, n. 3, seqq.

(5) Ita auctor du *Système de la nature*.

(6) Conf. Loke *De l'entend. hum.* l. 4, ch. 10, cum observation. Petri Coste in vers. Gallicâ.

(7) Conf. Cudworth. *Syst. intellect.* c. 5, § 14 et seqq., ubi proluxè effatum istud expendit, et quo sensu illud veteres usurpaverint, quo sensu verò accipiant recentiores; simulque ostendit non omnes veteres creationem ex nihilo saltem in aliquibus, e. g., animis nostris inficiatis esse. Conf. etiam Huetium in quæst. alnetan. l. 2, c. 5.

(1) L. p. q. 45, a. 1 ad 2.

(2) Conf. S. Th. l. c. q. 44, a. 1, seqq.

(3) Bayle ipse auctor profectò non suspectus in Dict. art. *Ovide* Rem. G. gravissimis rationum momentis ostendit neminem sanâ ratione utentem dubitare posse, quin ipsa materia producta à Deo sit. « Il faut, pour bien raisonner sur la production, inquit, considérer Dieu comme l'auteur de la matière, et comme le premier et le seul principe du mouvement. Si l'on ne peut pas s'élever jusqu'à l'idée d'une création proprement dite, on ne saurait éviter tous les écueils, et il faut, de quelquel côté qu'on se tourne, débiter des choses dont notre raison ne saurait s'accommoder, etc. » Conf. Bened. Pererium S. J. in op. de communibus omnium rerum naturalium principiis, etc., Romæ 1585, 4° l. 5, c. 7, p. 490, ubi octo affert argumenta, quibus ostendit solâ ratione mundum non modò quoad formam, sed etiam quoad materiam ex nihilo conditum esse.

neque ex defectu experientiae ostendi potest. Contra verò positiva contradictio ostenditur in hypothesebus adversariorum de materia à se existente, de emanatione, de reflexu divinae apparitionis, aliisque ejusmodi, quae ipsi excogitarunt.

Ad secundum, nego sequelam; ad prob. autem, distinguo. Si causa efficiens aeterna et necessaria agat necessariò, concedo. Si liberè agat, nego. Optimè S. Thomas: « Deus voluit, inquit, ab aeterno, ut mundus esset, sed non ab aeterno, sed quando ipse ab aeterno disposuit (1). » Ad tertium, dist.: Qui à causâ necessariâ et naturaliter agente producitur, transeat; qui à causâ liberâ et ad nutum voluntatis provenit, nego. Responsio patet ex dictis. Transmisimus primum membrum, quòd necessarium minimè sit, ut causa attributum suae naturae semper communicet effectui, ut in sagittâ et vulnere ab illâ inflicto palàm fit. Ad quartum, responsio ad impudentem aequè ac absurdam ejusmodi expostulationem ac dilemma, quòd subsequitur, patet ex resp. ad secundum (2).

Dices: Posito mundi initio, tempus quod mundi creationem praecesserit, omninò vacuum admittere oporteret, quod est planè absurdum. — Resp.: Id est imaginarium, transeat; reale, nego. Cùm enim tempus successionem involvat, tunc primò incipit, cùm entia contingentia existunt, quibus non existentibus nullum datur tempus, sed sola ejusdem possibilitas; quo fit ut, dùm entia existere incipiunt, propriè non in tempore, sed cum tempore incipiant.

CAPUT II.

DE MOSAICA COSMOGONIA.

Etsi theologi munus non est reconditura scientiarum naturalium, ut vocant, penetrabilia pervadere atque maturiori examini subicere, ubi tamen necessitas postulat, cùm religionis christianae hostes scientiis naturalibus abutuntur in ipsius religionis perniciem, nihil vetat quominus religionis propugnatores et vindices, eâ quâ par est temperantiâ seu quatenus opus est ad religionem ab impiorum conatibus tuendam, iisdem utantur. Jam verò increduli nullum non moverunt lapidem, quo mosaicam narrationem de mundi creatione evertant. Quòd ut perficiant ad physicam, ad telluris historiam confugiunt, nec non ad astronomicas leges, ex quibus constare affirmant perquam tardam montium constructionem, sitûs maris mutationem, vulcanorum extinctorum perveltustam antiquitatem, fossilia in terrae visceribus delitescencia, eclipticae inclinationem, aliaque non pauca necessariò exposcere seculorum seriem, quae cum Mosaicâ historiâ haud queat conciliari.

His porrò disjiciendis, ut faciliorem nobis viam sternamus, quaedam accuratè praemittenda ducimus, quibus constitutis veluti suâ sponte concidunt quaecumque magno illi molimine ac inutili labore adversus

Mosaicam cosmogoniam, vel, si magis placet, geogoniam congesserunt.

I. Quidem notandum est, si strictius loqui velimus, Mosaicam chronologiam initium ducere ab hominis creatione. Moyses enim annos tantum enumerat Adam caeterorumque patriarcharum.

II. Nondum exploratum penes omnes esse, num sex dies, de quibus Gen. 1 est sermo in rerum creatione, sint verà sex dies naturales vel potius sex indeterminate atque indefinitae plurium aut dierum aut annorum periodi. Hujus enim sententiae patroni animadvertunt vocem *dies* in libris sacris non praeseferre notionem certam ac invariabilem, sed interdum tempus lucis (appellavitque *diem lucem*), interdum indeterminatum temporis spatium, ut Gen. 2, 4, ubi Moyses ipse scripsit: *Istae sunt generationes caeli et terrae...* IN DIE, quo fecit Dominus caelum et terram et omne virgultum agri, etc., id est, in tempore, quod apud Graecos Latinosque non minus quam Hebraeos, inquit Petavius, usitatum est (1); animadvertunt praeterea tres dies priores similes nostris haud esse potuisse, quum nonnisi die quartâ facta fuerint luminaria, ut diei ac nocti praecessent, quod multò magis valere debet de die septimâ, in qua Deus ab omni opere, quod patrârat, quievisse perhibetur, qui adhuc perdurat (2); et sanè, addunt, si non solum Philoni Judaeo (3), sed et Clementi Alex. (4), Origeni (5), Procopio Gazensi (6), ac praesertim S. Augustino (7) licuit, salvâ fide, sex dies creationis allegoricè interpretari, ac totum creationis opus momento temporis expletum asserere; si absque temeritatis notâ S. Eucherius Lugdunensis (8), Tonti, Serryus, Macedo, Bertius aliique eandem sententiam tueri potuerunt (9); si non admodum dissimilem expositionem primi Geneseos capituli Cajetanus et Melchior Canus (10) impunè dederunt, apertè consequitur, nihil obesse, quominus expositio de sex periodis indeterminatis admittatur, cò magis quòd S. Augustinus tum in lib. 4 de Gen. ad

(1) Lib. 1. de Opif., c. 14, § 1, ubi exemplum ad ducit ex Cicerone, qui lib. 2 in Verrem inquit: « Ita-que, cum ego diem in Siciliam inquirendi perexiguum postulavisset, invenit iste, qui sibi in Achaiam biduo breviorē diem postulatet. »

(2) « Dies septimus (inquit appositè S. August. lib. 15. Conf. c. 36) sine vespere est nec habet occasum. »

(3) De Opif. mundi, ed. Turnebi.

(4) Lib. 6, Strom., p. 813, edit. Potteri Ven. 1757.

(5) De Princip. l. 3, c. 5.

(6) Procopii Gazaei sophistae Octateuchum. comm. in Gen. c. 1.

(7) Lib. 2. De Gen. cont. Manich., c. 3. De Gen. ad lit. imperf. capp. 2, 9, 15. Tum de Gen. ad lit. ll. 4, 5, 6. Vid. S. Th. in 2 sent. dist. 12, q. 1, a. 6, et in Summâ 1 p., q. 58, a. 6. Faure S. J. in Enchirid., S. Aug. p. 18.

(8) Sive auctor doctus et cathol. Comment. in Genes., quod ejus nomine circumfertur.

(9) Berti de Theol. discipl. l. 11, c. 2, prop. 1, ubi plures sive antiquos sive recentiores pro eadem sententiâ recenset. Conf. etiam Petav. de Opif. l. c. c. 5, necnon Card. Noris Vind. August. c. 4, § 9. Nat. Alex. H. Ec. 5, T. t. 4, diss. 1, ar. 8, prop. 1. Nicolai lez. 6 sul Genesi.

(10) Cajet. in comment. ad cap. 1, Gen., v. 5. Melch. Canus apud Bannez. p. 1, q. 74, ar. 2.

(1) Cont. Gent. l. 2, c. 30, seqq.

(2) V. Tassoni: La religione dimostrata e difesa t. 1, l. 1, p. 39, ed. rom.

lit., c. 1, tum in lib. 11 de Civ. Dei, c. 7, speciatim doceat, nil temerè pronuntiandum circa naturam dierum creationis : sic enim loquitur, de Civ. l. 1, c. 7 : « Qui dies cujusmodi sint, aut perdifficile nobis aut etiam impossibile est cogitare; quantò magis dicere? » Animadvertunt denique eidem interpretationi suffragari antiquissimas tum Persarum tum Hetruscorum cosmogonias : in Persicà enim, prout legitur in Zendavestà, perhibetur Oromazdes summi numinis primogenitus, hunc mundum *sex temporibus* creavisse, initio facto à lumine, et postquàm omnia absolvisset, festa celebravisse (1). In Hetruscà autem, ut habet anonymus quidam auctor apud Suidam, traditur Deus sex mille annos rebus universis condendis impendisse (2). Ab his autem non valdè abhorrent Ægyptiorum et Phœnicum cosmogoniæ superiùs commemoratæ (3).

Hanc verò expositionem, quam non pauci ex recentioribus theologis atque interpretibus catholicis tuerentur, nos neque amplectimur neque respuimus; hoc unum nobis in præsentià satis est animadvertere, ejusmodi sententiam non esse ab Ecclesià proscriptam ac non solum salvà fide, sed etiam absque temeritatis notà defendi posse, si graves ipsi rationes suffragentur. Quare, si *evidentes* observationes nos cogant à communi interpretatione recedere, nullum detrimentum patitur Mosaica cosmogonia, quæ in hac hypothesi optimè cum iisdem coherere potest; sin verò ejusmodi observationes non habentur, perperàm adversarii eas Mosaicæ cosmogoniæ opponunt, quæ,

(1) Conf. Moshem. Diss. cit. qui tamen censet ea, quæ leguntur in Zendavestà de Creatione mundi, ubi sex temporibus intra anni unius spatium ex dispari dierum numero constantius peracta, eodem tamen ordine, quo 1 Genes. refertur, ex Christianorum aut Judæorum libris desumpta potius quàm apud Persas nata. Non pauca tamen sunt, quæ nos prohibent, quominus ipsi assentiamur.

(2) In Lexico, t. 3, ad voc. Τύρρηνια χώρα, seu regio Tyrrenhena, ubi refert ex fide cujusdam anonymi Tyrrenhensis seu Tuscos accepisse Deum illum, à quo condita sunt omnia, duodecim mille annos consumpsisse in fabricandis operibus suis : mille primis cælum et terram comparata ab eo esse; post hæc cælum illud esse constructum, quod oculis nostris patet; tum mare et aquas, etc.; sex igitur annorum millia effluxisse antequàm homo fingeretur à Deo; reliquos sex mille annos humano generi esse tributos, ut in his terris vitam degat.

(3) Philo Biblius ex Sanchuniatone, quem ipse ex linguà phœnicià sub Hadriano Imp. in Græcam transiit (apud Euseb. de Præp. evang. l. 1, c. 10) refert Phœnicum theologiam ponere principium hujus universi aerem tenebrosum et spiritalem, sive spatium aeris tenebrosi et Chaos caligine involutum : « hæc porrò, inquit, infinita esse, nullumque nisi longo *seculorum intervallo* terminum habere. Verùm, ubi Spiritus amore principiorum suorum flagrare coepisset, cùmque simul esset mixtio consecuta, nexum et hunc mutuum cupidinem appellarunt, etc. » ταῦτα δὲ εἶναι ἀπειρα, καὶ διὰ πολλὸν αἰῶνα μὴ ἔχειν πέρας. ὅτε δὲ ῥῆσι ἡρώδης τὸ πνεῦμα τοῦ Ἰωάννου ἀρξάτω, καὶ ἐγένετο σύγκρασις, ἥ πολλὴν ἐκέννη ἐλλείθη πόθον, κ. τ. λ.; fusè enim hanc descriptionem persequitur, quam quisque ibid. videre poterit. Interea ex his patet istarum cosmogoniarum in iis, quæ ad substantiam spectant, mira consensio.

etiam admissa communiori interpretatione, nullà ratione convellitur (1).

Demùm animadvertendum est, nos minimè teneri judicium ferre de origine mundi ejusque formatione ex actione lentà et progressivà causarum secundarum, quæ mundum semel constitutum regunt, quùm Deus omnipotente virtute suà vim (δύναμις) agentium naturalium augere potuerit ac rapidiorem evolutionem entium efficere, et quemadmodùm animantes et hominem ætate jam adultà condidit, eadem ratione mundum ipsum ejusque partes singulas, montes præsertim, quos *primitivos* vocant, uno temporis puncto potuit efficere. Quibus præmissis sit.

PROPOSITIO. — *Neque ex geologicis aut physicis, neque ex astronomicis observationibus quidpiam eruitur, unde cosmogonia Mosaica infirmari possit.*

Post ea quæ hactenùs præmissa à nobis sunt, vix probatione indiget enuntiata propositio. Vel enim, quæ ex geologià, ex physicà atque astronomià proferuntur, talia sunt, quæ cum communiori expositione componi possint, vel non. Si primum, perperàm igitur traducitur Mosaica cosmogonia velut contraria novis ejusmodi observationibus; si alterum dicatur, hoc unum sequeretur, recedendum esse à communiori illà interpretatione, quæ privatorum est, non

(1) Quare meritò D. Frayssinous Defens. du Christ. ou conférences sur la religion; t. 2, confér. 6, circa medium scripsit : « Dès-lors nous sommes en droit de dire aux géologues : Fouillez tant que vous voudrez dans les entrailles de la terre, si vos observations ne demandent pas que les jours de la création soient plus longs que nos jours ordinaires, nous continuerons de suivre le sentiment commun sur la durée de ces jours; si au contraire vous découvrez d'une manière évidente que le globe terrestre avec ses plantes et ses animaux doit être de beaucoup plus ancien que le genre humain, la Genèse n'aura rien de contraire à cette découverte; car il vous est permis de voir dans chacun des six jours autant de périodes de temps indéterminées, et alors vos découvertes seraient le commentaire explicatif d'un passage dont le sens n'est pas entièrement fixé. »

In hoc porrò alisque similibus argumentis, in quibus aut cum astronomis aut physicis, chymicis, geologis agendum est, nunquàm theologus præcreat præclara monita SS. Augustini et Thomæ Aquinatis. Ille enim lib. 2 de Genes. ad lit. c. 1, n. 4 : « Hic, inquit, occurrit admonere cavendum errorem... ne arbitretur aliquis nostram adversus istos... subtiliter disserentes, isto testimonio Scripturarum esse nitendum : quia illi non retenti auctoritate litterarum, nostrarum, et nescientes, quemadmodùm dictum sit, libros sanctos faciliùs irridebunt, quàm illud repudiabunt, quod vel certis rationibus, vel experimentis manifestissimè probaverunt. » Hic autem l. p. q. 68 de Opere sextæ diei, a. 1, scribit : « Sicut Augustinus docet, in hujusmodi quæstionibus duo sunt observanda. Primò quidem ut veritas Scripturæ inconcussè teneatur. Secundò, cùm Scriptura divina multipliciter exponi possit, quòd nulli expositioni aliquis ita præcisè inhæreat, quòd si certà ratione constiterit hoc esse falsum, quod aliquis sensum Scripturæ esse asserere præsumat : ne Scriptura ex hoc verbo ab infidelibus derideatur, et ne eis via credendi præcludatur. » Hoc prudenti consilio, quo hac ætate nostrà potissimùm opus est, non committent theologi nec sese nec religionem ipsam incredulorum ictibus.

autem Ecclesiae; hæc autem nullo unquam solemniori iudicio eam sancivit, neque unanimis est circa eam Patrum consensus : sarta proinde tectaque semper Mosaicæ cosmogoniæ veritas perstabit.

Nonnulla tamen hic animadvertere juvat. Et 1° omnia ferè obsoleverunt systemata illa geologica, quæ ad hæc ferè tempora invecta sunt, ex quibus plusquam octoginta Mosaicæ cosmogoniæ adversari videbantur (1). 2° Plures iique doctissimi physici et geologi, inter quos Walerius (2), Kirwan (3) Pallas, Hermenegildus Pini (4), Henslerus (5), De Luc (6), André (7), Buckeland (8) alique contendunt Mosaicam cosmogoniam apprimè convenire cum observationibus suis (plures ex his quin recederent à communi illà interpretatione (9),) ideòque velut somniores traducunt,

(1) Conf. Discorsi apologetici di Fr. Duncan correddati di note da Monsig. Gio. Fortunato Zamboni Firenze 1820, disc. 2., not. 15, seqq., ubi plura systemata recensentur, quæ sibi invicem successerunt. Conf. etiam Frayssinous l. c., necnon Cuvier, Rapport de l'Institut national, editum ad calcem operis de quo mox dicemus scilicet : Théorie de la surface actuelle de la terre par M. André, connu ci-devant sous le nom du P. De Gy, capucin, 1806, v. p. 322, seqq.

(2) In op. in Italicum idioma ex sueco, seu potiùs gallico translato, cui titulus est : Della origine del mondo e della terra in particolare del sig. cav. Wallerio, etc., Napoli 1783, tom. 2, in-8° edito ab auctore an. 1779. Hujus autem auctoris systema dissertatione exposuit et illustravit clar. Cosf. Battini Or. Serv. Mariae non ita pridem theol. prof. in Pisano Athenæo in op. Cosmogonia Mosaica commentario illustrata Florent. 1817. Hoc verò Wallerii systema nunc obsoletum est.

(3) Nuova teoria della terra, opusc. di Milano, t. 13 et 15.

(4) In observationibus in Geneseos loca selecta.

(5) In Geological essay, p. 35.

(6) Lettres sur l'histoire physique de la terre adressées à M. Blumenbach, Paris 1798.

(7) Théorie de la surface actuelle de la terre, Paris 1806.

(8) Vindiciæ geologicæ, Oxonii 1821.

(9) Dixi plures ex his non recedendo à communi interpretatione : neque enim omnes quos recensuimus Mosaicæ cosmogoniæ propugnatores, sex dierum spatio vulgari sensu accepto mundum confectum esse contendunt. Satis sit inter eos recensere J. A. De Luc, qui tamen passim laudatur tanquam acerrimus assertor cosmogoniæ Mosaicæ ac si communiori interpretationi dicrum, 1 Gen. adstipularetur, quod quàm falsum sit, liquidò patet ex ejus verbis quæ hic subijcimus ex op. cit. lett. 3, p. 95, 96 : « Les opérations qui eurent lieu depuis cette grande époque (creationis lucis) jusqu'à la naissance de l'homme, racontées dans le premier chap. de la Genèse, y sont divisées en six périodes nommées jours dans nos traductions, et c'est sur l'interprétation commune de ce mot que les incrédules ont fondé leurs attaques les plus pécieuses contre la Révélation. Car, quoiqu'ils n'eussent que fort peu de connaissances en géologie, il était aisé d'opposer bien des phénomènes à une succession de tels événements, qui n'aurait embrassé que six de nos jours de vingt-quatre heures. Mais il est évident par le texte même, que cette interprétation est erronée, etc. » Hæc eadem repetit in suis epistolis physicis et moralibus De historiâ telluris et hominis, tom. 2, p. 356., in suis Principiis theologiæ Theodicæ et moralis, p. 23, et speciatim in epistola quâdam suâ, quam inseruit relationi cum Tellero ministro Berolinensi. Sic alii, à quorum testimoniis afferendis, ne longiores simus, supersedemus : recentiores verò una-

PERRONE. I.

quotquot ausi fuerant Mosaicam creationis historiam falsitatis arguere vel ex interiori telluris constructione, vel ex ejusdem telluris superficie. 3° Magnam affinitatem inter seriem operationum, quæ Genes. 1 exponuntur et eam, quam à naturalibus observationibus deducere credunt, animadvertunt docti geologi Brocchi (1), Demerson (2), Boubée (3). 4° Quædam ex his, quæ vulgari interpretationi obijciuntur, nullius momenti esse doctiores naturalistæ fatentur (4). 5° Nonnulla phænomena, quæ magnam seculorum seriem exposcere visa sunt, vel satis commodè reputantur à Noctico cataclysmo, cui probabiliter debentur non pauca ex ossibus elephantum, rhinocerotum, etc., quæ pluribus in locis sub ipsâ primâ telluris superficie reperiuntur; vel satis explicantur, si admittimus cum J. A. d Luc et aliis doctis viris terras minùs elevatas, quæ modò habitantur, aquis maris usque ad diluvii tempus coopertas fuisse (5).

Ad astronomiam porrò quod attinet post Eulerum, La Place, La Grange, Frisium aliosque peritissimos astronomos compertum est motum eclipticæ, ex quo difficultas petebatur, non esse progressivum, sed oscillatorium, et quidem intra angustum unius gradus spatium (6); idipsum pariter dicatur de phænomenis præcessionis æquinociorum (7) et nutationis axis

nimes ferè in eam sententiam seu interpretationem abierunt.

(1) Conchiologia fossile subapennina. Milano 1814, tom 1, p. 217, ubi scribit : « Del rimanente le posizioni recate innanzi in questo discorso non si oppongono per nulla all'autorità della bibbia, anzi mirabilmente vi si confermano, purchè si voglia ammettere, come gravi autori hanno sostenuto, che i giorni della creazione non sono altrimenti giorni solari, ma che rappresentano periodi d'indeterminata lunghezza. Aggiungo di più : la successiva produzione degli esseri viventi, quale fu esposta da noi, giustamente quadra, con quanto viene dichiarato in quel libro. » Quod deinde fusè persequitur.

(2) Géologie, p. 408, 461, Paris 1829.

(3) Géologie élémentaire, Paris 1835, p. 63, cujus inferiùs textum afferemus.

(4) Appositè Demerson op. cit. Avert. p. 6 : « Le temps, inquit, qui fait justice de tout ce qui n'est pas vérité, appesantit ses mains de fer sur ces ingénieuses et brillantes cosmogonies. »

(5) De Luc, op. cit. lett. 6. Brocchi op. c.

(6) Eulerus fortassè omnium primus vel suspicatus est, vel significavit motum eclipticæ esse undulatorium, quod postea à subsequentibus astronomis La Grange, et La Place aliis demonstratum est. Nobis satis sit verba afferre clar. La Place, in op. Exposition du système du monde, Paris an. 7, liv. 2, ch. 4, hæc habet : « L'axe du monde n'étant que le prolongement de l'axe de rotation de la terre, on doit rapporter à ce dernier axe le mouvement des pôles de l'équateur céleste, indiqué par les phénomènes de la précession et de la nutation... Ainsi, en même temps que la terre se meut sur elle-même et autour du soleil, son axe de rotation se meut très-lentement autour des pôles de l'écliptique, en faisant de petites oscillations, dont la période est la même que celle du mouvement des nœuds de l'orbe lunaire. Au reste, ce mouvement n'est point particulier à la terre, etc. » Hoc ipsum verò calculis ostendit in Traité de la mécanique céleste, Paris 1802, tom. 3, liv. 6, ch. 10.

(7) Placet etiam id exponere verbis ejusdem auctoris, qui op. c. l. 1, ch. 11, p. 50, inquit : « Il n'a fallu (Vingt-deux.)

telluris, lunæ ac planetarum, ex quibus increduli non ita pridem tot argumenta ineluctabilia adversus Mosaicam cosmogoniam se eruere jactabant (1).

Adèo certum est, quòd scientiarum progressus, quin religioni christianæ noceant, novum semper eidem firmamentum ac robur adiciunt; nec quidpiam sive ex geologicis aut physicis, neque ex astronomicis observationibus erui pòtest, quo Mosaica cosmogonia vel minimùm lædi aut infirmari possit, prout ostendere nobis erat propositum.

« que peu d'années pour reconnaître la variation des étoiles en ascension droite et en déclinaison. Bientôt on remarqua qu'en changeant de position relativement à l'équateur elles conservaient la même latitude sur l'écliptique, et l'on en conclut que leurs variations en ascension droite et en déclinaison ne sont dues qu'à un mouvement commun de ces astres autour des pôles de l'écliptique. Dans ce mouvement l'inclinaison de l'équateur à l'écliptique reste la même, et ses nœuds ou les équinoxes rétrogradent uniformément, de 154'', 63 par année. On a vu précédemment que cette rétrogradation des équinoxes rend l'année tropique un peu plus courte que l'année sidérale; ainsi la différence des deux années sidérale et tropique, et les variations des étoiles en ascension droite et en déclinaison, dépendent de ce mouvement par lequel le pôle de l'équateur décrit annuellement un arc de 154'', 63 d'un petit cercle de la sphère céleste, parallèle à l'écliptique. C'est en cela que consiste le phénomène connu sous le nom de *précession des équinoxes*. » Qui ib. pergit ostendere parvas irregularitates, quæ in æquinotiorum præcessionem cernuntur, non provenire nisi ex motu poli, qui dicitur *nutationis*, ac pariter reperitur in cæteris astris.

(1) Quod ut faciliùs intelligatur, animadvertendum est eclipticam ab astronomis vocari lineam illam seu orbitam, quam sol annuo suo cursu apparenti percurrit. Verùm ecliptica est obliqua æquatori, hæc autem obliquitate constituit unà cum æquatore angulum viginti trium cum viginti octo ferè minutis. Æquator enim est circulus maximus æquè distans à polis ac proinde secans terram in duas partes æquales. Jam verò tempore Arati, seu potius Hipparchi, angulus eclipticæ cum æquatore erat viginti quatuor circiter graduum, si istorum tamen observationibus acquiescere possumus. Ex diversâ porrò hæc eclipticæ inclinatione, seu rectius inclinatione axis telluris, concludebant non ita pridem increduli eclipticam, seu telluris axem olim fuisse aut verticalem, aut parallelam æquatori, seu potius coincidentem cum æquatore ipso, ac paulatim ad eam inclinationem pervenisse, quam obtinebat ætate Arati aut Hipparchi, ac deinde ad eam, quæ nunc habetur. Cum verò ingentes annorum myriades ad hoc requirantur, inferbant, mundum longè anteriorem Mosaicâ chronologiâ esse. Ast dupliciter errabant increduli isti. *Primò* in eo quòd nullam admittebant mendam in Arati observationibus, quas tamen constat fuisse imperfectissimas: recens enim nata apud scholam Alex. erat astronomia; satis autem est ad hoc cognoscendum percurrere tres libros Hipparchi apud Petavium de Doctr. temp. tom. 3, ex his enim patet Hipparchum perpetuò Aratum erroris arguere. Sed neque erroribus carent observationes ipsius Hipparchi et Ptolomæi defectu præsertim instrumentorum. Quod faciliè, si opus esset, ostendi posset. *Secundò* in eo errabant, quòd arbitrati sunt hunc eclipticæ seu axis telluris motum esse progressivum, quod tamen est falsum. Recentiores enī astronomi, ut vidimus, ex theoriâ gravitationis universalis ostendunt, ejusmodi motum non esse nisi oscillatorium. Hinc omnes incredulorum difficultates penitus evanescent.

Difficultates. Ex dictis patet vix ullum difficultatibus locum esse, cum objectionibus ex naturalium scientiarum studiis depromptis vel depromendis satisfactum sit. Perscrutentur quantum libet diligentissimè montes primitivos, secundarios, tertiarios, ipsaque vulcanorum viscera: distribuant per species et genera conchas et buccina, quæ peregrinantur in montibus, ut cum Tertulliano loquar, dicant cum Pythagora apud Ovidium:

Vidi ego, quod fuerat quondam solidissima tellus,
Esse fretum: vidi factas ex æquore terras;

Et procul à pelago conchæ jacuere marinæ (1);
vel cum Manilio:

Emergere fretis montes, orbisque per undas,
Exiliit vasto clausus tamen undique ponto (2).

Ostendant immania belluarum ossa è terræ sinu educta; digladiantur, si placet, geologi Neptunistæ cum Vulcanistis aut Plutonistis (3): id nunquam attingent, quod vehementer adèo quærunt, ut nempe demonstrent Moysem falsam epocham mundi creationi assignasse. His propterea dimissis, superest ut rationalistarum difficultates proponamus.

I. Obj. 1^a: Duplex illa cosmogoniæ species, quæ in lib. Gen. (1, 1, et 2, 4) tradita ac reliquarum gentium priscarum mithys simillima quidem, sed iis simplicior est atque præstantior, è philosophematibus et traditionibus antiquissimis videtur esse conflata. 2^a Hujus auctorem rectè monuerunt (critici biblici) hoc imprimi utrumque sibi proposuisse: *Primum* ut Dei unius, rerum omnium creatoris, notionem, tanquam religionis et civitatis Israeliticæ fundamentum, hoc documento confirmaret; *deinde*, ut legem de septimo quoque die consecrando tanquam aptissimum obsequii Deo hujus civitatis regi præstandi testimonium illustraret et commendaret. 3ª Quùm verò in eâ narratione pleraque contineantur, quæ neque inter se, neque cum verâ numinis ideâ, neque cum historiâ telluris, quantum nunc quidem perspicimus, benè conciliari possunt; faciliè intelligitur, quæstionem de tempore et modo quo mundus fuit conditus, metaphysicarum solutionem, quippe quæ omnem mentis humanæ captum superare videantur, in mytho illo minimè reperiri (4).

(1) Metamorph. l. 15, v. 262, seqq.

(2) Astronomicon.

(3) Hypotheses Neptunistarum et Vulcanistarum supponunt orbem hunc à principio fuisse *fluidum*, in quo scilicet dissoluta erant principia seu elementa corporum, quæ solidam nunc constituunt terræ massam; ast lis viget inter utriusque hypothesis fautores in constituendo, quod à chemicis vocatur *solvens*. Juxta Neptunistas hoc dissolvens est aqua, juxta Vulcanistas est ignis. Ili à nonnullis Plutonistæ dicuntur; et Vulcanistæ appellantur, qui ab igne repetunt quasdam rupes (roccæ) et quædam mineralia, quæ alii contra ab aquâ repetunt. Theoria Plutonistarum ferè obsoleverat, at nunc iterùm revocatur, ut patet ex cit. opp Demerson et Boubée.

(4) Hic observare juvat nonnullos contendere præter traditionem oralem præstò fuisse Moysi nonnulla antiquiora monumenta, quæ postea interciderint, inò ex diversis fragmentis inter se dispositis et ordinatis priscam historiam assuere potuisse nonnulli existimant, quod colligere sibi videntur ex diversâ ratione,

Resp. ad primum : Neg. suppositum de duplici illâ cosmogoniâ specie in cit. locis à Moyse traditâ ; sed quod ipse contraxerat in primo capite circa hominis præsertim creationem, ne intermitteret narrationis seriem, quam sibi proposuerat, latius prosequitur in cap. 2. Quod verò additur de similitudine Mosaicæ narrationis cum mythis priscarum gentium atque ex antiquissimis philosophematibus erutæ, non aliunde provenit nisi à mythico rationalistarum ingenio. Moyses historiam suam de mundi origine per traditionem accepit ex antiquioribus patriarchis (1). Cum verò gentes omnes ex Noe posteris prognatæ sint, eandem traditionem servârunt ac posteritati transmiserunt, non uno tamen in loco ut fit latius amplificatam ac variam ; maximè quòd nonnisi post aliquot à Moysis obitu secula litteris consignata fuerit à fabulosis præsertim græcis scriptoribus. Philosophemata autem rudi illâ

quâ nomen Dei in nonnullis capitibus continuò nuncupatur, ex certis loquendi formulis atque dictionibus propriis et peculiaribus, etc. Alii eò progressi sunt, ut inspectis diligenter istis variorum monumentorum notis definire studuerint singulas libri particulas. Ast mirificè inter se dissentiant in veteribus his monumentis determinandis. Astruc enim, in op. cui tit. fecit : *Conjectures sur les mémoires originaux dont il paraît que Moïse s'est servi pour composer le livre de la Genèse, avec des remarques, etc.*, Bruxelles 1753, 8, *duodecim* recenset ; Eichhorn in *Einleit. in das A. T.* seu introductio in V. T. p. 2, p. 274, ed. tert. et alibi *duo* hæc potissimum fuisse contendit : Igen *die Urkunden des ersten*, etc., id est, Documenta primi Moysis libri in ipsorum formâ originariâ ex Hebræo, etc., Halæ 1798, è *tribus* monumentis antiquioribus librum Geneseos contextum autumat. Sed hæc nonnisi conjecturæ sunt. Rosenmuller in Proleg. in Genes. § 3, putat Moyssem quæ de populi Hebræi majoribus refert, partim à priscis narrationibus, carminibusque Hebræorum ore propagatis, partim è scriptis tribuum stemmatibus et familiarum genealogiis hausisse. Quod quidem à vero abscedere non videtur.

(1) In hac parte cit. « Rosenmullero assentiri ne-
« queo, qui suis biblicis indulget dum l. c. inquit :
« Illa autem quod attinet, quæ de rerum ortu, deque
« generis humani initiis et primis seculis, progressi-
« bus et fati apud eum (Moyssem) leguntur ; videtur
« quæ *cultiores* tunc Hebræis populi vicini, Phœnicii
« atque Ægyptiî de illis rebus tradiderunt, in suos
« usita ita convertisse, ut illa iis, quæ ipse de uno Deo,
« conditore et moderatore omnium colendo doceret,
« accommodaret. » Cur non potius à majoribus suis
« hæc ipsa Moyses accepisse dicendus est, quàm à Phœ-
« niciis, cum quibus ipse nunquàm conversatus est, et
« ab Ægyptiis, qui tot annorum myriades antiquitatis
« sibi tribuebant, quibusque recentem mundi ortum
« opponit? Appositè De-Luc op. cit. 6, lettr., confutat
« hanc incredulorum sententiam deductam ex similitu-
« dine quæ intercedit inter Mosaicam cosmogoniam et
« mythologiam veterum populorum : « Ces mytholo-
« gies des Païens, conclut, étaient toutes liées,
« quoique diversement, à l'idée d'une antiquité im-
« mémoriale de leurs nations... Cependant Moïse
« s'adressant à sa nation nouvellement sortie d'un
« pays où régnaient ces idées, et traçant l'histoire de
« la *nouvelle race des hommes*, depuis la même époque
« *physique*, commune à toutes les mythologies des
« Païens, associe cette histoire à celle d'un petit
« nombre de générations désignées par des hommes
« remarquables, descendants les uns des autres. Quel
« écart de cette prétendue imitation avec les modèles
« qu'on lui assigne ! » etc., p. 289, seq.

ætate nondum excogitata fuerant, ex ipsis propterea historiam suam conflare seu fingere Moyses omninò non potuit. Ad secundum, dist. : Positâ historicâ veritate, concedo ; hæc sublatâ, et per quamdam fictionem sive accommodationem, ut vocant, nego. Hoc enim non modò divinæ revelationis veracitati opponitur, sed præterea sublatâ traditione illâ ac populi præsertim cui hanc Moyses legem dabat, fide ac praxi, impossibile ipsi fuisset hæc eidem persuadere, ut cuilibet rem hanc perpendenti patet. Ad tertium, neg. Hæc enim pariter non sunt nisi fictitia adversariorum commenta. Sex enim dierum spatium in hujus universi molitione potest ex intentione Dei morale documentum illudque multiplex exhibere (1). Quod attinet ad historiam telluris, quæ juxta adversarios conciliari non potest cum Mosaicâ narratione, ex dictis falsum omninò est, ita ut nec difficultatibus solvendis locus supersit. Demùm divinæ revelationi injuriosum esse quod additur de mytho impari solvendis metaphysicis quæstionibus de modo et tempore creationis, quilibet deprehendere poterit, qui vel leviter perpendat, Moyssem non *mythum*, ut adversarii autumant, sed *historiam* creationis nobis dedisse, cum quâ observationes recentiores nuper institutæ apprimè collimant, quasque rectè vocaveris cosmogoniâ Mosaicâ commentaria (2). Quòd si subtiles quæstiones metaphysicæ instituuntur, quæ curiositatem magis prodant et intemperantis ingenii indolem quam solidas inquisitiones, hoc non historiæ Mosaicæ, quæ vel ipsâ suâ simplicitate maximè se commendat, sed hominibus vitio verti debet.

II. Obj. 1° : Quæ à Moyse tradita sunt de rerum omnium origine, ita sunt comparata, ut nemo non agnoscat prisci ævi simplicitatem disciplinæque omnis physicæ et astronomicæ infantiam. 2° Terram universi cardinem credit, cujus commodis sol ac luna cum reliquâ siderum multitudine inserviant, astra vera splendentia corpora in cælo expanso firmata. 3° Unde etiam factum est, quòd cum corporibus cælestibus fa-

(1) Conf. Petav. de Opif. lib. 1, c. 5, § 4.

(2) Superius verba clar. Brocchi jam dedimus, his jam subjicimus alterius recentioris adhuc geologi confessionem scilicet Nerei Bouhée, qui op. cit. p. 66, 67, hæc scribit : « Ici se présente une considération dont il serait
« difficile de ne pas être frappé ; puisqu'un livre écrit à
« une époque où les sciences naturelles étaient si peu
« éclairées, renferme cependant en quelques lignes le
« sommaire des conséquences les plus remarquables
« auxquelles il ne pouvait être possible d'arriver qu'a-
« près les immenses progrès amenés dans la science
« par le dix-huitième et le dix-neuvième siècle ; puis-
« que ces conclusions se trouvent en rapport avec des
« faits qui n'étaient ni connus ni même soupçonnés à
« cette époque, qui ne l'avaient jamais été jusqu'à nos
« jours, et que les philosophes de tous les temps ont
« toujours considérés contradictoirement et sous des
« points de vue toujours erronés ; puisqu'enfin ce livre,
« si supérieur à son siècle sous le rapport de la science,
« lui est également supérieur sous le rapport de la morale et de la philosophie naturelle, on est obligé
« d'admettre qu'il y a dans ce livre quelque chose de
« supérieur à l'homme, quelque chose qu'il ne voit
« pas, qu'il ne conçoit pas, mais qui le presse irrésis-
« tiblement ! »

bricandis unus tantummodò dies sufficiat, in formandâ instruendâque terrâ quinque dies consumantur. Porro 4° quas nubes nos vocamus nostro (scil. auctori) solidum quoddam diductum est, quo aquæ superiores distinerentur ab inferioribus. Quum 5° sol nondum existeret, dierum tamen noctiumque sunt vicissitudines. Animalia denique ex terrâ pronascuntur. Quæ quum ita sint, jam spontè patebit, quàm rectè hoc veteris opinionis commentum revocetur atque examinetur ad accuratam rerum physicarum scientiam, quâ nostra ætas gaudet (1). Ergo.

Resp. ad primum; Dist. : Id est, nemo non agnoscat Moysem non hunc sibi finem præstituisse, ut nempe nos doceret physicam et astronomiam, concedo; in Moysis mente falsas physicæ et astronomiæ notiones hæsisse, quas fingunt adversarii, nego; alterum enim ab altero dispescendum est. Primum libenter damus, alterum prorsus negamus, quum sine causâ id sibi adversarii fingant. Ad secundum, nego; hoc enim nunquam credidit Moyses, neque ex ipsius verbis conjicitur. Quòd si exhibet solem, lunam et sidera terræ commodis inservientia, ratio in promptu est, quia scilicet sibi geogoniam potissimum describendam assumpsit ac de cælo nonnisi obiter loquitur, quatenus nempe systema cæleste cum telluris systemate conjungitur, neque unquam innuit unicum cælestium corporum finem esse, ut terræ commodis inservirent; multò minus asserit, quod ei affingitur, *corpora esse in calî fornice* veluti defixa, quod non est nisi adversariorum interpretatio. Ad tertium, dist. : Ob rationem nuper allatam, concedo; secus nego. Addenda præterea sunt, quæ de dierum horum naturâ superius significavimus. Ad quartum, nego pariter, quum iterum hoc non sit nisi gratutum horum biblicorum glossema. Nusquam Moyses nubes exhibet ut solidum quoddam diductum, quo aquæ superiores distinerentur ab inferioribus; sed firmamentum, id est, atmosphæram exhibet detinentem aquas superiores easque dividentem ab inferioribus, quod quidem atmosphære officium esse ipsa recens physica docet (2). Ad quintum, resp. nostrum non

esse litem componere inter interpretes circa hanc lucem primigeniam. Sufficit animadvertere scriptorem, qui vulgares rudium temporum opiniones amplecteretur et referret, nunquam dicturum lucem illustrasse terram, et dierum noctiumque fuisse vicissitudines, antequam sol existeret; si autem certum esset (quod nos tamen minimè affirmamus) Moysis doctrinam cum systemate Newtoni de lucis *emissione* componi non posse, sed supponere materiam lucis seu ætherem per orbem universum diffusum, nihil detrimenti doctrina illa pateretur; quin imò, mirabilior evaderet. Recentiorum enim experimentis factum est, ut systema *vibrationum* ætherearum à doctissimis physicis præferatur systemati *emissionis*, quod cum experimentis illis conciliari nequit. Verum hæc ad theologos non pertinent (1). Ad sextum, dist. : Verumtamen non absque Dei jubentis imperio, concedo; per se, nego. Ad septimum, resp. : Fundamentis de medio sublatis, necessario corrui conclusio, quæ inde deducitur, quæque non prodit nisi ingentem libidinem carpendi biblicam doctrinam, eamque exponendi incredulorum oppugnationibus. Ast inanes semper erunt omnes conatus, cum non humani, sed divini spiritus ductu Scriptura fuerit exarata, ac proinde fluctus omnes intumescens humanæ scientiæ, quoties ad hunc scopulum perveniunt, confringuntur penitus ac illiduntur : poterunt impiorum molimina ad tempus illudere, at citius seriusve naturales ipsæ scientiæ, quò perfectiorem gradum pertingent, eò libentiores fascies religioni submittent, eique famulabuntur.

CAPUT III.

DE MOSAICA EPOCHÀ, IN QUANTUM SPECTAT HUMANUM GENUS.

Mosaica chronologia, ut superius innuimus, ab hominis creatione initium capit. Juxta hebraicam veritatem et latinam Pentateuchi versionem, sex circiter annorum millia à primi hominis creatione ad nos usque effluxissent; septem verò et amplius juxta græcam Alexandrinam, seu 70 versionem; samaritanus codex

incredulorum oppugnationibus Scripturam objiciant.

Dolendum verum est D. Calmet in diss. de mundi creatione prævisse recentioribus biblicis protestantibus in tribuendis Moysi erroribus contra physicam; de quo A. appositè Feller inquit : « C'est surtout l'histoire de la création que ce célèbre commentateur s'est plu à embrouiller, en attribuant à Moïse des opinions fausses sur la physique du monde; mais quand on examine le texte, on est surpris de n'y pas trouver ce que le savant Bénédictin a cru y voir. La physique de Moïse est la plus simple, la plus modeste, la plus sûre, qui ait jamais été écrite... aussi le monde de Moïse, je veux dire, son récit de la création, est en considération même chez les infidèles depuis 5000 ans; tandis que les systèmes les plus ingénieux se sont évanouis en se dévorant les uns les autres, Catéch. philosop., t. 2, § 299, n. (a).

(1) Patet hinc insulsè prorsus pronuntiâsse Voltaire more suo in *Bible enfin expliquée* Moysis systema de luce à sole independente falsum à Newtono ostensum esse; imprudenter verò se gerere nuperos biblicos, qui nedum satagant biblia cum scientiâ conciliare, omnes suos conatus eò dirigunt, ut ea inter se collidere evincant.

(1) Rosenmuller Scholia in vet. Test. Lips. 1821, tom. 1, in cap. 1 Genes.

(2) Nescio quare Rosenmuller vocem רָקַע verterit *solidum expansum*; illud enim *solidum* de suo adjecit, cum vox ista, quæ est רָקַע *expandit, extendit*, etc., de se minimè postulet ejusmodi *solidi* notionem, sed hæc voce Moyses, ut patet ex contextu, designavit atmosphæram, quæ globum nostrum circumambit, ejus potissimè duplex officium est, impediendi nempe pressionem suâ super telluris superficiem, ne aquæ inferiores sursum ferantur et per evaporationem diffluant, et ne aquæ superiores seu vapores in terram decendant, quod propterea accuratissimè expressit Moyses etiam juxta recentiorum physicorum placita, dum factum à Deo tradit firmamentum, quo dividerentur aquæ ab aquis. Congruit arabico vox, *stipavit* rem aliquam veluti puteum, *ne corrueret*. Quid ad nos, si Homerus, Empedocles, Artemidorus cæterique græci sive poetæ, sive philosophi, rudiori quâ utebantur physicâ, censuerint cælum solidum esse? Quæ conventio Moysis ad philosophos? Ita tamen se res habet : isti neoterici consueverunt ad profanos auctores biblia exigere, ut iis affingant, quæ nusquam docuerunt, et hæc ratione

mediam epocham indicat (1). Increduli, qui undique corrogant quidquid divinæ revelationi adversari ipsis videtur, ex Ægyptiorum, Chaldaeorum, Indorum atque Sinensium annalibus, et historicis documentis arma sibi compararunt ad arguendum falsitatis Mosaicam historiam. Infelici porro exitu eos pugnasse in tantâ historiarum et rei criticæ luce nunc ita compertum est, ut vix nos non pigeat eorum argumenta proferre. In iis tamen congerendis id lucri habemus, quòd inde pateat, quàm infirma sint eorum tela, qui adversus religionem assurgunt, ac præterea ex analogiâ istorum argumentorum cum cæteris ejusmodi difficultatibus palàm fiat, nihil esse quod pertimescat christiana Religio ab impiorum cujuscumque ætatis et indolis conatibus : sit propterea

PROPOSITIO. — *Frustra increduli ex historicis documentis affirmant humanum genus antiquius esse epochâ quam Moyses constituit.*

Et sanè I. Nullæ priorum temporum rationes, quæ historiæ nomen sibi promerantur, et quæ accuratè consideranti non sese fabulosas pandant, huic epochæ adversantur. Nulla chronologia occidentalium gentium per continuam seriem assurgit, ultra tria annorum millia. Non est cur sermo fiat de septentrionalibus Europæ populis, nec de Anglis, Gallis, Hispanis et Italis, præsertim septentrionalibus. Græca historia antiquissima mythologica omninò est. Antiquissimus profanus historicus, cujus extant opera, est Herodotus qui florebat 440, an. ante Christum : historici, quos ipse consulere potuit, annis vix centum eum præcesserant. Berosus et Manetho pertinent, hic ad tertium ante Christum seculum, ille ad tertium vel quartum. Hebræi tantum habent solutâ oratione conscriptos annales Cyri epochâ anteriores. Quæ narrantur de migrationibus Cæcrops, Deucalionis, Cadmi, Danaï et Dardani ferri videntur ferè ad Moysis ætatem (2). Ab Americanis vel à Mauris Africæ incolis antiquissimas historias expectare ridiculum esset (3).

II. Verùm ad particularia descendamus : si quæ historica documenta humanum genus antiquius esse evincerent epochâ à Moyse in Genesi constitutâ, hæc profectò essent ægyptia, chaldaica, indica atque sinensia, quæ nobis increduli perpetuò obtrudunt. Atqui hæc minimè id evincunt. Objecta enim Babylo niensia et Ægyptiaca chronica tanquàm omni historicâ fide destituta repulerunt viri antiquitatis scientissimi. Ea aspernatur Tullius, profligat Plutarchus (4) ; Varro autem, qui inter romanos archæologus peritissimus ha-

bebatur, annos bis mille ante æram christianam ægyptiacis rebus assignat. Quæ quidem confirmantur ex ipsâ Moysis doctrinâ et agendi ratione ; potuisset enim Moyses (in Ægypto natus et eruditus) humano generi originem longè antiquiorem attribuire, eidem tamen æram recentissimam bis mille circiter annorum, quingentorum verò à Noachicâ alluvione præstituit coràm ipsâ Ægyptiorum gente, universoque orbe. Evidens igitur argumentum est, nullum tunc monumentum extitisse, quo ipse falsitatis argui posset. Moyses præterea prævidet ac vaticinatur dispersionem populi sui per universas gentes : certus igitur erat nullum unquàm monumentum in universo terrarum orbe repertum iri ad libros suos mendacii arguendos idoneum.

III. Firmissimum etiam argumento nostro robur accedit ex veterum pariter agendi ratione. Joseph Flavius in suâ archæologiâ, ut probabiliora Romanis mosaica instituta exhibeat, non semel imminuit eventa sive facta prodigiosa, nunquàm tamen aliquid immutat de Mosaicâ chronologiâ, imò eam ex professo tuetur in libris contra Appionem. Celsus inter christianæ Religionis impugnatores satis eruditus, quique datâ operâ creationis epocham aggreditur, post plures irritos conatus, tandem vel invitus *καὶ ἄλλως*, ut loquitur Origenes (1), fateri debuit mundi novitatem, neque gentem ullam, aut monumentum aut factum reperiri, quod epocham à Moyse definitam prætergrederetur. Demùm Democritus, peragrans Ægypti, Chaldaæ, Persidis, Æthiopie ac Indorum regionibus, prout refert Diogenes Laërtius (2), omnibus documentis sedulò excussis, in Græciam tandem se recipiens, mundum recens ortum proclamavit, nec ullum monumentum Thebarum bello aut Trojæ excidio antiquius reperiri affirmavit. Hinc ex ejus nomine Lucretius interrogat :

. . . . Si nulla fuit genitilis origo,
Terraï et cæli, semperque æterna fuere,
Cur supera bellum Thebanum et funera Trojæ
Non alias alii quoque res cecinere poetæ?
Quo tot facta virum toties cecidere?.....

Respondet autem :

. . . . Habet novitatem summa, recensque
Natura est mundi, neque pridem exordia cepit (3).

IV. Nec magis firmum fundamentum constitui potest in Sinensium annalibus, quos non ita pridem certatim increduli proferebant (4). Tres enim in epochas dispartiunt Gouget et Gerdilius (5). Prima universim et ex integro mythologica est ; fabulis anilibus ætera planè scatet ; postrema aliquam historiæ speciem præ se ferre videtur, quæ tamen vix ab Abrahami vocatione originem ducit.

Ad indicas verò antiquitates quod spectat, quibus

(1) Lib. 1 cont. Celsum, n. 20. ed. Maur.

(2) Lib. 9, segm. 35.

(3) Lib. 5, de rerum Naturâ, v. 325, seqq.

(4) Ut Voltaire passim præsertim in quest. sur l'encyclopéd.

(5) Saggio d'instruzione teologica de Deo creat. opp. ed. rom. t. 10.

(1) Textus hebr. à creatione ad diluvium enumerat an. 1636. Versio septuag., an. 2242, à diluvio autem usque ad vocationem Abraham juxta text. hebr. fluxerunt an. 367, juxta septuag., an. 1143. Contra verò Cod. samarit. à creatione mundi ad diluvium numerat duntaxat an. 1307, à diluvio autem usque ad vocationem Abraham an. 1017.

(2) Vide Usserium Annales V, et nov. Test. ed. Genev., 1722 ; Ætas mundi III, p. 12, seqq.

(3) Conf. Klaproth in Annali di scienze religiose, Roma 1833 n. 3, p. 386.

(4) Conf. Gerdil Saggio d'instruz. teol. de Deo creat

tantoperè fidunt Voltaire ejusque asseclæ, ac profectò plus æquo studuit Guillelmus Jones, à cæteris sodalibus Anglorum societatis Calecutii demonstratum est, eas non assurgere ultra Sinensium atque Ægyptiorum monumenta (1). Ezour-Vedæ autem codicem, cui tanta antiquitas et auctoritas tribuebatur, librum esse spurium nuper critici deprehenderunt (2). Quæ igitur Sinenses, Babylonenses, Ægyptii, Indi, ut gentis suæ primordia augustiora redderent, adornârunt certant, splendide sunt fabulæ, quæ sacrarum Scripturarum testimonium lædere nullâ ratione valent.

V. Cum mosaicâ historiâ mirum in modum profana historia consonat. Historicus sacer narrat filios Noe in campo Sennaar prope Euphratem versatos primitus esse, seu Chaldæam primùm incoluisse : atqui Babylonenses, Assyrii, quibuscum commiscuntur Chaldæi, primæ nationes sunt, quas Herodotus et Diodorus Siculus commemorent, quarum, ut vidimus, nullum monumentum affertur, quod ultra, nedum mundi originem Genes. 1. descriptam, sed nec ultra diluvii catastrophem progrediatur. Scientiarum præterea atque artium initia et progressus infantiam mundi invictè demonstrant. Ante Hebræorum legislatorem, quis nobis germanæ qualiscumque scientiæ indigitet vestigium? Cadmus quippe ex Phœniciâ omnium primus perhibetur, saltem ex communiore sententiâ (3),

(1) Bibl. britannique, tom. 16, p. 347, seqq. Geneva 1801, ubi invenies compedium *Vedæ* ex diss. W. Jones inserta in Asiatic Researches; or transactions of the society instituted in Bengal, etc., 1788-1816.

Conf. etiam Cuvier, Discours sur les révolutions du globe, § 257-280, § 306-319.

(2) Voltaire summam antiquitatem Ezour-Vedam tributum in op. Philosophie de l'hist., c. 17, tum in Défense de mon oncle, c. 12, adeò ut scribere non dubitet : « On ne peut pas douter qu'il n'ait été écrit avant l'expédition d'Alexandre dans les Indes. » Conf. etiam l'Ezour-Vedam ou ancien commentaire du Vedam, traduit du samscretan par un brame. Yverdon 1778, t. 1; observations préliminaires p. 152, seqq. Nuper verò demonstravit Ellis sodalis collegii Madras, Ezour-Vedam opus esse conscriptum à P. Roberto de Nobilibus S. J., an. 1621, cujus autographum ipsemet diligenter evoluit in Indiis, ubi asservabatur in antiquo Jesuitarum collegio. Exaratum autem est linguâ samscriticâ, quam P. de Nobilibus optimè callebat, ut viam sterneret Indis faciliorem ad christianam fidem amplectendam. Dissertatio D. Ellis inserta est vol. 14. Asiatic Researches. Conf. The british catholic colonial quarterly intelligencer, n. 2, p. 161, art. *Robertus de Nobilibus* and his Ezour-Vedam. London 1834.

Animadvertendum tamen est longè ante ejusmodi Anglorum perlustationem notum fuisse catholicis Ezour-Vedam apocryphum opus fuisse. In op. enim: *Codices mss. indicis bibliothecæ de Propagandâ* dicitur: *hoc opus est apocryphum*. Sonnerat vol. 2 p. 41, liv. 3, jam suo tempore scribebat : « C'est un livre de controverse écrit à Manilapatam par un missionnaire... c'est à tort que M. de Voltaire et quelques autres donnent à ce livre une importance qu'il ne mérite pas. »

(3) Dixi juxta *communiorem sententiam*, nam Freretus in Mémoires des inscriptions, etc., t. 5 p. 311, seqq. contendit 1° Cadmum Moysen an. 103, antiquiorem esse; 2° græcos characteres seu litteras proprias habuisse, quum Cadmus ad eos detulit characteres phœnicos, quos propriis substituerunt. (Vide ibid. p. 615.)

qui litteras in Græciam detulerit duodecimo aut sexto decimo seculo ante æram christianam. Ante Thaletem et Pythagoram vix audita philosophiæ notio (1). Pingendi atque sculpendi artes felicioribus duntaxat temporibus apud Græcos excelluerunt, earumque auctores ferè omnes innotescunt. Quod si recentioribus archæologis fidem adhibemus, Italia jam sua habebat politioris cultûs monumenta, cum vix è barbarici sinu Græcia emergere incipiebat (2). Unde factum est, ut procul missis mythologicis omnibus antiquis narrationibus, qui historiam veterem scribere aggrediuntur à detectis nuper in Etruriâ præsertim monumentis initia ducant in iisque fundamenta jaciant. Hæc autem monumenta longè recentiora sunt et in eam epocham incidunt, quâ homines post phalægicam dispersionem in exiguas primùm societates coaluerunt (3). Jam verò si hominis creatio per tot annorum myriades, quas fabulabantur increduli, supra Moysen altius conscenderet, undenam factum est, ut hominum ingenium incultum prorsus tanto temporis spatio contra ipsius naturam perstiterit?

VI. Consonant demùm ipsæ observationes geologicae, prout ostendunt commemorati Cuvier, De Luc, Brocchi, etc., ex quibus constat vel nuspiam hactenùs reperta ossa fossilia humana, vel si quæ novissimis temporibus reperta perhibentur (4) si verè fossilia dici debent, certè rarissima esse : sic neque instrumenta vel metallica vel lapidea vel alterius ejusceumque naturæ ab hominibus fabrefacta et elaborata reperiuntur in locis et adjunctis, quæ nimiam antiquitatem ostendant, ex quo sequi videtur non modò humanum genus epochâ à Moysè indicatâ antiquius non esse, sed fortassè etiam tempore diluvii noëti non ita dispersum fuisse, nec ita multiplicatum, ut multi putant (5).

Reliqua prætermitto, ne in re non dubiâ argumentis uti videar non necessariis, cum ex dictis facillè constet frustra incredulos laborasse ad ostendendum

(1) Vide Diogenem Laert. in procæmio seg. 12, 13.

(2) Sic inter cæteros sentiunt Clavier, Histoire des premiers temps de la Grèce, discours prélimin. ac inter nostros Italos Mech. Delfico Dell' antica numismatica della città di Atri ec. Napoli 1826, p. 11; quæ opinio magis invaluit ex quo tot monumenta effodiuntur ex Etruriæ regalis veteri provinciâ apud vetulonenses, populoninenses, tarquinenses, vulcienses ac cæretes præsertim : hæc tamen omnia nondum ita sunt certa, ut non de ipsis inter se certent archæologi.

(3) Delfico op. cit.

(4) Conf. Discorso del sig. Bar. Cuvier su le rivoluzioni del globo, trad. con note del Sac. Ignazio Paradisi Firenze 1828. t. 1. § 201, seqq. De-Luc, Lettr. physiques cit. Brocchi op. cit. Introduzione. p. 56, seqq. *Fossile* porrò dicitur quod sub terrestribus, ut vocant, stratis fossus est. Circa hæc fossilia humana, seu, ut vocant, *anthropolitas*, vide quæ cl. Cam. Ranzani Elementi di Zoologia tom. 2, Bologna 1821, scripsit in proluxâ annotatione addendâ ad hominis articulum, p. 720, seqq. ubi accuratè expendit, quæ à geologis de ejusmodi ossibus fossilibus reperta dicuntur et judicia quæ ab ipsis lata sunt.

(5) Inter cæteros ita censent auctores angli Histeriæ universalis t. 1.

genus humanum ex historicis documentis antiquius esse epochâ à Moyse constitutâ (1).

Difficultates.

1. Obj. 1° : Chaldæi jam ab Alexandri ætate, teste Diodoro Siculo (2), astronomicas observationes servabant quadringentorum septuaginta duorum annorum millium. 2. Herodotus præterea refert, se accepisse à sacerdotibus Ægyptiis à primo ipsorum rege Vulcano 330 reges regnasse usque ad Mærim, qui juxta illos regnabat 1350 an. ante J.-C. et usque ad Setum alios 341 regnasse per annos 11340; eosdemque ei ostendisse 345 lignea simulacra, imagines præ se ferentia totidem pontificum, qui à patre in filium alter alteri successerat; addebant tanto illo temporis spatio bis solem ortum esse ad occidentem, bis invicem ad orientem occidisse (3); quibus si accedant observationes astronomicæ Indorum atque Sinensium, tantum non confecta res erit (4). Hæc autem confirmantur ex zodiaco et planispherio non ita pridem detectis in templis Tentyræ atque Latopolis (Esne), ex quibus patet juxta regulas *præcessionis æquinoctiorum* à duodecim fermè annorum millibus ea exculpta fuisse (5). Ergo.

Resp. ad primum, et secundum dist. : Ea referunt memorati historici mendacibus narratiunculis decepti, concedo; veridicis ducti, nego. Ad observationes enim astronomicas Chaldæorum quod spectat, quæque ad nos pervenerint, La-Place ostendit, eas octingentis annis non excedere æram christianam (6), neque antiquiorem esse astronomiam Ægyptiorum; quæ de ortu et occasu solis ipsi retulerunt, satis ostendunt, quanta fuerit veterum Ægyptiorum scien-

(1) Etsi ex dictis vix quidquam aut nihil omnino his indigeamus, animadvertendum tamen est posse etiam quemque catholicum sequi chronologiam septuag. vel textûs samaritani, adeoque tam licet, salvâ fide, ponere circiter 4000. an. inter Adamum et J. C. seu æram christianam, quàm 4891, cum P. Tournemine; vel 5199, cum Eusebio Cæs., Beda, et martyrologio Rom. vel etiam 5504, cum Ecclesiâ Alex.; 5508, cum Theophilo antioch. et chron. Alex.; 5510, cum Ecclesiâ Constantinopolitanâ; 5604, cum Clem. Alex.; 5800, cum Lactantio; 5972, cum P. Pezron; 6000, cum n. Cypriano; 6004, cum Isaaco Vossio; 6011, cum S. Juliano Tolet.; vel 6311, cum Onuphrio Panvilio : adeoque si reverâ tantam humani generis antiquitatem certa monumenta demonstrarent, nil inde religio et sacrorum codicum auctoritas detrimenti caperet.

(2) Biblioth. lib 2, p. 118, ed. Laur. Rhodmani. Hanov. 1604.

(3) Herod. lib. 2, edit. Henr. Stephani 1566. p. 53, et p. 64.

(4) Mirum est quantum tribuat astronomicis observationibus Indorum, Sinensium, etc. Bally in suo *Traité de l'astronomie indienne et orientale*, Paris 1787, 4; Conf. *Discours préliminaire* p. 110 suiv., 129 suiv., 140, etc., ast non leviter vapulat à Delambre, quem inferius proferemus.

(5) Nomine *præcessionis æquinoctiorum* venit motus penè insensibilis, quem habent stelle fixæ ex oriente in occidentem, cujusque circulus completur spatio 25960 an.

(6) Exposition du système du monde liv. 5 ch. 1, p. 291; Conf., Cuvier, *Discours sur les révolutions du globe*, § 281-293, § 320-326.

tia. Indorum verò tabulas recentiores adhuc esse, ac ipso Ptolomeo posteriores idem clar. astronomus evincit (1). Delambre autem longè probabilius censet Sinenses mutuatos esse suam doctrinam astronomicam ab Indis primò, deinde verò à Mahumedanis (2). Hoc porro certum est, omnes antiquas observationes, ipsis fatentibus, periisse, nec nisi an. 104 ante Christum Sse-Ma-Tsien nonnulla documenta ac præcepta collegisse ad metiendum planetarum motum, et ad eclipses determinandas (3). Unde nec demonstratur necessitas confugiendi cum Montuclâ vel cum P. Tournemine ad diversas chronologias versionis Alexandrinæ aut codicis Samaritani, ut rationem reddamus observationum Sinensium, quæ factæ perhibentur tum sub Fo-Hi, an. 2858 ante Christum, tum an. 2608 sub Hoang-Hi, ac præsertim eclipsis, quæ contigisse fertur an. 2159 juxta P. Mailla, vel an. 2155 juxta P. Gaubil, quæ cum ab astronomicis oscitantibus vel inductis Hi et Ho prænuntiata non fuerit, ab Imperatore Tchong-Kang misso contra eos exercitu, capite damnati dicuntur. Quæ certè omnia vel fabulosa, vel saltem valdè incerta sunt (4). Idem præterea Delambre ostendit omnes recensitos populos adhuc in infantia scientiæ astronomicæ versari, nec nisi elementares aliquot atque imperfectas illius notiones habuisse, vel etiam adhuc habere, quæ nec scientiæ nomen merentur (5). His positis ad testimonium Diodori Sicali reponimus ipsum fortasse numeris illis designasse quosdam Chaldæorum cyclos, quos *Saros*, *Neros* et *Sossos* vocabant (6). Observationes Chaldæorum prolatae à Ptolomæo sunt decem eclipsium satis ineptæ, nec antiquiores an. 721 ante Christum (7). De ænigmaticâ mysterioque plenâ narratione sibi invicem contradicentium sacerdotum ægyptiorum dicimus nondum liquidò inter doctos constare,

(1) Ibid. p. 294, ubi rejicit assertiones Bally, suppresso tamen ejus nomine.

Sic Delambre, *Histoire de l'astronomie ancienne*. Paris 1817, liv. 1, ch. 1, p. 11 suiv, ubi prolatis ineptissimis astronomicis Ægyptiorum doctrinis concludit :

« Tout ce que nous avons d'ailleurs de l'astronomie des Egyptiens ne prouve que l'ignorance de ces prêtres si vantés. » Quod confirmat cap. 6 ubi agit de Manethone, et ridet de conatibus Bally. Conf. etiam Cuvier, liv. 2, § 257-280; § 306-319.

(2) Delambre, op. cit., liv. 2, ch. 1, p. 398.

(3) Conf. Gerdil *Saggio d'intruz. teolog. de Deo creatore*. Cinesi.

(4) Delambre liv. ch. p. 350, suiv.

(5) Ibid. ch. 2 suiv., ubi p. 400, loquens de Historia astron. Indorum, Bally sic scribit de hoc auctore : « Quelquefois et surtout dans ce dernier ouvrage, il s'appuie sur une masse imposante de calculs, dissimulant avec soin tout ce qui pourrait nuire à sa cause, ainsi que les objections qu'on pourrait lui faire et qu'il a dû sans doute apercevoir lui-même. » Conf. quoque, *Disc. prélim.* p. 17.

(6) Conf. La-Place, *Exposition*, etc., liv. 5, ch. 1, p. 291.

(7) La-Place ibid. Quarum tres lunæ eclipses præcipuæ sunt, quæque à Babylonensibus observatæ sunt an. 619 et 720 ante æram christ. Conf. etiam Delambre op. cit. liv. 1, ch. 1, p. 4.

quid sibi per illam voluerint; alii enim aliter eam interpretantur, seu potius divinare contendunt. Aliqui suspicantur eam non fuisse nisi sacerdotum illorum sycophantiam, quod quidem mihi omnibus perpensis vehementer probatur (1). Saltem ex parte certè fabulosa est.

Inter eos, qui definire conati sunt epocham zodiacorum et planisphaerii Tentyrensis, tot sententiæ quot capita. Planisphaerium Lutetiam delatum accuratè examinavit Delambre, qui decernere non dubitavit Alexandro M. posterius esse, et præsertim clar. Biot, qui ex accuratis mensuris et calculis deduxit, illud exhibere cœli formam seu statum, prout erat à septingentis ante Christum annis; addit tamen post æram christianam constructum. Et reverà, quæcumque cœli forma seu status ab his monumentis referatur, non ideò sequitur tempore statui illi respondente constructa esse; uti si picta tabula referat antiquum alicujus urbis vel regionis statum, non ideo illo tempore picta fuit. Verùm hæc disquisitiones ferè inutiles sunt. Architectura enim et sculpta vel picta signa ostendunt ad epocham non valdè remotam pertinere templa Tentyræ et Latopolis. Templi Tentyræ, ubi erat planisphaerium, porticus in quâ adhuc zodiacus superest, sacra erat *Saluti Tiberii*, ut docet græca inscriptio. In minori templo Latopolis (quod jactabant ædificatum saltem an. 2700 vel 3000 ante Christum) adest columna sculpta et picta (et quidem eo stylo, quo proximus zodiacus) anno 10 Antonini, seu an. 140 æræ christianæ. Præterea divisio illa zodiaci, quam putabant solstitium indicare, nullam cum eo relationem habet. Arca cadaveris juvenis defuncti an. 19 Trajani, seu 116 æræ nostræ, præ se fert zodiacum cum distributione signorum ut in templo Tentyræ (2). Quæ omnia

(1) Sic enim loquitur Delambre l. c. p. 11. Hérodote avait appris d'eux (prêtres égyptiens) que le soleil avait changé quatre fois les points de son lever, qui étaient devenus ceux de son coucher; ou Hérodote ne les a pas compris, ou ils étaient des habiles ignorants, ou bien ils se sont moqués d'Hérodote.

(2) Conf. Biot, Recherches sur plusieurs points de l'astronomie égyptienne. Paris 1823, avant-propos, p. 36 suiv., ubi inter cætera scribit: « Pendant l'impression de l'ouvrage que je soumetts ici au public, deux savants distingués, M. Champollion le jeune et M. Letronne, ont, par des découvertes fort diverses, jeté une lumière toute nouvelle sur l'époque véritable à laquelle ont été faites les sculptures astronomiques de Denderah et de Latopolis. M. Champollion.... a trouvé qu'il reproduisait (l'alphabet hiéroglyphique) les titres et les noms de plusieurs empereurs romains, tels que César, Tibère, Domitien, Claude, etc. Il a cru même reconnaître, sur le contour extérieur du zodiaque circulaire de Denderah, le mot *autocrator*, exprimé dans ce genre de caractères; ce qui établirait que ce monument a été sculpté sous la domination romaine. Le travail de M. Letronne, quoiqu'éconduisant à des résultats équivalents, est fondé sur des preuves d'une nature toute différente. Il repose sur la discussion des inscriptions grecques trouvées en Égypte, et dont quelques-unes étaient sculptées sur les temples mêmes de Denderah et de Latopolis. » Ast præstat consulere integrum opus, in quo confutat præsertim Fourier, qui antiquissimam epocham his monumentis assignat.

argumento sunt invictissimo inepta prorsus esse, quæ increduli non ita pridem exinde contra revelationem intorquebant, classicumque canebant, quasi triumphum adversus Mosaicam historiam retulissent. Quàm miseri sunt, geminare prorsus juvat, incredulorum conatus!

II. Obj. : Impossible est tam angusto temporis spatium, quale ab Adam, seu potius à Noe ad nos usque finxisse supponitur, adeò multiplicari homines potuisse, ut universum terrarum orbem occupaverint. Ergo. — Resp., nego; etenim Eulerus inito calculo ostendit, quod si homines à diluvio, vel à creatione singulis annis (prout tunc temporis fieri poterat) per decimam sextam partem multiplicati fuissent, solâ quadringentorum annorum periodo, integer eorum numerus excedere debuisset ingentem summam centum sexaginta sex mille, sexcentum sex decies centena millium, ad quam multitudinem continendam alendamque non sufficeret totius terraquæ orbis amplitudo (1), cujus quidem calculi veritas confirmatur ex facto multiplicationis Israelitarum in Ægypto (2).

III. Obj. : Nullum saltem est argumentum, quod ex artium et scientiarum ortu et progressu eruitur ad adstruendam generis humani novitatem. Fieri enim potuit, ut ob diversas nobisque incognitas vicissitudines vel generales cataclysmos oblivione penitus obrutæ fuerint, ac denuò postea ac pluries inventæ (3). Ergo.

Resp. : Nego ant.; ad prob. verò, animadverto 1° hic non agi de *possibilitate*, sed de *facto*; ostendant proinde adversarii monumentis certis tum illas vicis-

Conf. insuper Letronne Recherches, etc., p. 180. et in Observations etc., p. 30. Cuvier l. c. § 335-335. Legi etiam possunt D. Testa Diss. Il zodiaco di Denderah illustr. Roma et Genova 1822. Gussman S. J. Sugli antichi zodiaci d'Egitto traduz. dal ted. Venez. 1802 cum addition. traductoris Potzobut S. J. Recherches sur l'antiquité du zodiaque de Denderah etc. Brocchi Biblioteca italiana t. 18, p. 338. Correspond., astronom. du Baron de Zach, vol. 6, n. 5, ubi legitur epistola D. Riccardi cum notis ejusdem Bar. de Zach.

(1) Eulerus, tom. 1 Introd. exempl. 3, cap. 4 de qualitatibus exponentibus et logarithmis, tum exempl. 4.

(2) Ducentos quindecim annos in Ægypto degit Jacobi familia juxta eruditores chronologos; ita tamen propagata est, ut in exitu Israelitarum ex Ægypto sexcenta et amplius hominum millia et eò amplius fuisse referantur, et ea quidem bellicæ tantum juventutis, demptis nempe mulieribus, pueris et senibus, quibus per sexum aut per ætatem arma tractare minimè licebat, imò et Levitarum viginti duo millibus ad ministerium custodiamque excubantium. Dixi 215 an. Nam an. 430 peregrinationis Hebræorum, de quibus Galat. 3, 17, eruditores chronologi non ad servitutem illorum in Ægypto referunt, sed à promissione repetunt factâ Abrahamo Gen. 12, secundum quam statim à Charan egressus in Chananæam commigravit. Conf. Jo. Bapt. Riccioli S. J. Chronologia reformata Bonon. 1669 tom. 1. lib. 6, c. 6, concl. 6, p. 259 seqq. Vid. etiam Petav. de Doctrinâ temp. Antv. 1703, tom. 2, lib. 9, ch. 25.

(3) Bally, Hist. etc., Celsus apud Origenem lib. 1, n. 20.

situdines, tum generales illos cataclysmos reipsâ locum habuisse, alioquin nullam vim habet proposita difficultas. Porro nonnisi unum universalem cataclysmum memorant omnium gentium annales, quem nec antiquissimum jactant. Animadverto 2° nonnullas artes tantæ necessitatis esse ac in usu quotidiano positas, ut datâ etiam qualicumque vicissitudine, nunquàm possint obliterari. In quâcumque propterea hypothesi, quin

universum humanum genus perierit, non amplius opus esset, qui vel aratum inveniret, vel qui nos artem fabrillem doceret, vel qui vitem ostenderet; neque ampliùs in deorum album referretur, qui nos de litterarum usu instrueret (1). Sed hæc satis sunt.

(1) Conf. Brocchi Conchiologia fossile, etc. Introduzione, p. 39 seq., ubi absurdam adversariorum hypothesim abundè confutat.

PARS TERTIA.

De Homine.

Perfecerat operis sui partes omnes, quùm sese Deus ad hominem condendum convertit, perinde ac si illi antea domum exstruere atque exornare voluisset: illius enim causâ facta sunt omnia, ut scilicet eorum omnium et usu et contemplatione frueretur; atque hic, veluti per gradus, ad Dei notitiam, admirationem, amorem denique ac prædicationem assurgeret (1).

(1) Communis ac recepta catholicorum sententiâ è sacris litteris deprompta hæc est, Deum hoc universum ad gloriæ suæ manifestationem condidisse. Dicitur enim, Prov. 16, 4: « Universa propter semetipsum operatus est Dominus. » Attamen ex recentioribus Kantius autumat Deum in constituendo summo mundi creati finem naturarum tantùm intelligentium habuisse rationem. Kritik der prakt. Vernunft seu Critica rationis practicæ, p. 235 seqq. Krit. d. Urtheilskr. seu Critica facultatis judicandi, p. 338 seqq., 421 seqq. In eandem sententiam concesserunt Chr. Will. Snell Drei Abhandlungen, etc., seu: tractatus tres de Materia philosophiæ; tr. duo de Optimismo Lips. 1796 Jacobi Allg. Religion seu Religio gener., p. 416 seqq. Ammon. Summa theol. Christ. p. 131 seqq. Wegscheider Inst. theolog., § 96. Horum potius protestantium et rationalistarum vestigiis quàm catholicorum insistere maluit Georg. Hermes, qui in Introduct. philosophicâ Monast. 1819, quæst. 2, § 71, p. 470 repudiâtâ communi theologorum sententiâ, qui affirmant Deum gloriam propriam in creatione rerum veluti finem habuisse, post plura satis obscure disputata concludit: « Deus itaque creavit hominem propter hominem, et quidem ad ejus felicitatem: nam Deus, ut ens moraliter perfectum et bonum, non potuit ei malè, sed unicè bene velle. Dixi, *et quidem ad ejus felicitatem*, hoc est, non ad sensibilem felicitatem, nam fructus sensibilis non habet valorem immutabilem pro ente rationali-sensibili, et nunquàm erit eo digna, sed ad felicitatem quæ oritur ex convenientiâ moraliter liberè acquisitâ. Cætera omnia super terram non possumus admittère nisi propter hominem facta esse. Homo igitur erit inter omnes creaturas unicum ens, propter quod Deus hunc mundum condidit. » Verùm præterquàm quod identica hæc doctrina est cum Kantii cæterorumque rationalistarum placitis, quæ ducunt ad *optimismum*, ut patet ex Wegscheider l. c. exinde oritur, quòd non benè dignoscuntur diversi fines, qui simul confunduntur. Interdum enim *finis* nomine intelligitur *id, cujus obtinendi gratiâ eligitur medium*, et à scholasticis dicitur *finis cujus*; interdum *causa finalis*, eò quòd participet rationem causæ,

Quidquid ad philosophiæ ac sacrarum litterarum professores spectat, omninò omittimus: quidquid est

quæ importat influxum in existentiam alterius (Suarez Metaph. disp. 12, sect. 3, n. 3.); rursus finis usurpatur pro eâ ratione aliquid volendi, quæ nomen finis habet, quatenus est aliquid bonum per se appetibile, sed præscindit ab eo, quòd hoc bonum possideatur vel desideretur, et passim dicitur *finis quia*. Præterea finis usurpatur pro subjecto, cui volumus aliquid sive bonum sive malum: atque hic dicitur *finis cui*, qui rursus in duos distinguitur, ultimum et non ultimum sive proximum. Insuper finis id etiam dicitur, quod alicui volumus: atque hic appellatur *finis qui*. Tandem finis vocatur possessio boni, quod intendebatur, tunc hic audit *finis quo*. His positis: 1° Finis creationis mundi per modum causæ à Deo, vel realiter, vel per nostrum cogitandi modum à Deo distinctæ, nullus esse potest. (Conf. S. August. de Genes. cont. Manich. c. 2, p. 316, et quæst. 83, q. 28, p. 211, et S. Th. 1 p., q. 49 ad 5.) 2° Finis creationis, quâ Deus ex nostro intelligendi modo illam voluit, est divina bonitas (Conf. S. Aug. de Gen. ad litt. lib. 1, c. 7, n. 13 col. 121, et de Civ., lib. 11, c. 21, col. 288; necnon S. Th. 1 p., q. 44. ad 4, et cont. Gent. 1. 2, c. 35, et alibi passim; Vasquez in 1 p. Disp. 82, c. 2 seq.). 3° Deus in creatione mundi habuit pro *fine cui* omnium ultimo gloriam suam, id est, cognitionem divinarum perfectionum, ex quâ creaturæ intelligentes in Dei laudem assurgunt, quæ est notio propria hujus nominis juxta S. Th. 2-2. q. 132 ad 1. Quod expressè declaratur: Isai. 43, 7; Deut. 26, 19; Ezech. 28, 22; Prov. 1. c., Ps. 18; Baruch 3, 35; Apoc. 1, 8, etc. 4° Deus in constructione hujus terræ et omnium brutorum animalium, quæ in ipsâ sunt, habuit homines pro fine immediato, ut Scripturæ apertè declarant: Ps. 143; Ps. 8; Gen. 1, 26, 28. (Conf. Suar. oper. Sex Dier. lib. 3, cap. 17, n. 13. seqq.; Pallav. Del. bene lib. 2, c. 2 seq.) Hæc enucleatius exponenda erant adversus eos quos omnia permiscere juvat, ut absurda quæque obtrudant, ex quibus deinde pessimæ consecutiones deducuntur, ut videbimus disserendo adversus Bayle, ubi de aternitate pœnarum, quæ necessariam habet cum hic dictis connexionem. Videsis Andr. Spagni S. J. Diss. de mundo Romæ 1770. Prop. 9, sect. 1 seqq. Cæterùm, cùm agatur de re summi momenti nempe de fine hominis et totius universi, nos non piget unum vel alterum ex S. Thomâ depromere argumentum, quo ostendatur adversus Hermes, Deum debuisse omninò hominem propter se creare, nec alium in hoc sibi finem præstituisse posse, neque in hoc respicere commodum proprium, ut Hermes autumat, sed bonum

theologi, in postremâ hâc tractatûs parte, in quâ de homine disserimus, nos consecrabimur, ne longius quàm par est, disputatio discurrat. Ut igitur præstitutis finibus contineantur, quæ de homine disceptari solent de ejusdem inprimis creatione, felicitate et gratiâ, seu gratuitâ elevatione; de ipsius deinceps lapsu, et peccati originalis propagatione et affectibus; de futurâ demùm pro meritâ hominis sorte ac resurrectione ex ordine agemus. Atque hâc porrò ratione, quæ potiora sunt ac scitu maximè necessaria complectimur pro diversò hominis statu ac multiplici conditione.

CAPUT PRIMUM.

DE HOMINIS CREATIONE

Duo potissimum errores adversantur Mosaicæ creationis historię. Alter eorum est, qui hominem à Deo, saltem immediatè, creatum negant, sed vel ab terræ ipsius fecunditate, vel ab ovo, vel limo sicut ranæ ex Nilo eum prodiisse affirmant (1). Nullum ferè argumentum est, quo magis increduli et athei torqueantur,

nostrum. Sic igitur loquitur S. doctor l. 2 cont. Gent., c. 33 : « Finis divinæ voluntatis non potest esse nisi ejus bonitas; non autem agit propter hunc finem producendum in esse.... cum bonitas ejus sit æterna et immutabilis, ita quod ei nihil accrescere potest; nec etiam potest dici quod propter ejus meliorationem Deus agat: nec etiam agit propter hunc finem nem acquirendum sibi; ipse enim est sua bonitas. Restat igitur, quod agat propter finem, in quantum effectum producit ad participationem finis. » Rursùm ib. lib. 1, c. 93 : « Deus nobis non benefecit ut sibi exinde aliquid accrescat, sed quia ipsum communicare est sibi conveniens, ut fonti bonitatis. Dare autem non propter aliud commodum ex datione expectatum, sed propter ipsam bonitatem et convenientiam dationis, est actus liberalitatis. » Conf. præterea in locis cit : « Sanè, ut inquit P. Rogaccin. S. J. in op. *Unius necessarij*, p. 1, c. 25, ullane liberalior esse potest ac beneficentior voluntas, seu lucis erga hominem cæcum, quàm si illum spectatorem suæ pulchritudinis cupiat; seu fontis erga siti confectum, quàm si ad gustandos suos latices eum provocet? » Sed consul. idem auctor, qui non minus piè quam solidè id evincit.

(1) Neeldham et Buffonius negant saltem immediatè à Deo hominem conditum esse, sed prodiisse affirmant ex particulis vel essentiis, ut vocant, *organisatricibus*, aut vi vegetativâ, quibus Deus naturam ditavit. Conf. Spalanzani Osservazioni microscopiche, etc., Milano 1826, t. 2, Aristoteles modò emittit *hypotesin* de humano genere nunquam cœpto, modò eam vocat *πίστιν*, *persuasionem*. Denique lib. 3, de Generat. anim. concludit : « Quare et de hominum ac quadrupedum ortu non absurdè quis conjiciat, si olim ex terrâ editi sunt, id duorum modorum altero evenisse, aut ut ex verme *ὡς σκώληκος* primùm existerent, aut ex ovis *ἐξ ὄνων* ederentur; » expositis autem his modis, inquit : « Quare si quid initium existendi animalibus fuit, id altero de duobus istis modis contigisse manifestum est. » Ὅτι μὲν οὖν εἴπερ ἦν τις ἀρχὴ τῆς γενέσεως πᾶσι τοῖς ζώοις εὐλογον διεῖν τοῦτον εἶναι τὴν ἐτέραν, *φανερὸν*, ed. Paris 1619, tom 1, par. alt., p. 1113. Aliquâ tamen veniâ dignus est, utpote revelatione destitutus, si ita desipuit. At nullâ veniâ digni sunt recentiores illi, qui ut revelationem abjicerent, nihilominus desuperunt circa hominis originem, quorum alii ex ovo, vel putredine, vel mari, vel piscibus ortum eum autumârunt : alii infinitam successionem admiserunt, quos vel recensere inane omninè opus esset.

quàm istud de anthropogoniâ seu hominis origine; circa quam, quidquid absurdi ac ridiculi ægri somniis excogitari potest, commenti sunt. His accedunt rationalistæ ac neoterici bibliæ, qui in Mosaicâ anthropogoniâ non agnoscunt nisi *mythum*, ac Moysem propterea primum *mythographum* appellare non verentur (1). Alter error eorum est, qui autumant ante Adam alios homines fuisse conditos, qui propterea *præadamitæ* audiunt. Hujus erroris instaurator fuit Isaacus La Peyrere (2) è Calvinî disciplinâ, qui tamen ad meliorem postea frugem revocatus, errorem hunc unâ cum hæresi Calvinianâ ejeravit. Parùm ab hoc errore abludunt ii qui censent non omnes homines ab eodem parente progenitos esse, sed contendunt in quâlibet mundi plagâ suos fuisse aborigenes, qui specie distinguerentur, à quibus diversæ hominum gentes prodierunt (3). Ad ejusmodi errores convellendos sit

PROPOSITIO PRIMA. — *Primi parentes immediatè à Deo conditi sunt.*

Dùm immediatè à Deo conditos progenitores asserimus, non solum de animâ, sed etiam de corpore propositionem hujusmodi intelligi volumus, seu de toto homine. Rursùm, dùm dicimus hominem, etiam quoad corpus, id affirmamus per oppositionem ad memoratum incredulorum errorem, qui hominem repetunt ex causâ immediatâ naturali, nec enim propositum nobis est manus miscere cum scholasticis illis, qui opinati sunt Deum ministerio angelorum usum esse ad protoparentis corpus è terrâ limo plasmandum (4), cui ipse postea vitam et animam communicavit (5), atque in-

(1) Ita Wegsch. § 98, n. (a), p. 321.

(2) In op. *Præadamitæ*, vel exercitatio exegetica in Ep. ad Rom. 5, 12, seqq., 1655, in 4, quem nonnulli alii in eadem sententiâ præcesserunt, quos recenset Colovius in System. Locor. theol. tom. 5, p. 1044, necnon Von Irwing ueb. d. Ursprung, etc., seu de Origine cognitionis veritatis et scientiarum Berol. 1781.

(3) Tillamed, seu De Maillet in op. de Orig. mundi, p. 201, affirmat Ægyptios, Indos, etc., seu viginti populos docere homines indigenas et aborigenes fungorum ad instar è terrâ prodiisse. Alibi asserit pisces in homines mutatos, præsertim in regionibus septentrionalibus. Sublimis sanè philosophia! Alio sensu aborigenes admiserunt Carli, Fabroni et Aloys. Bossi Dell'istoria d'Italia antica e moderna, Milano 1819. Sed de his postea.

(4) Conf. Corn. à Lap. hic. Similia habet Philo de Opif. mundi. Ast. S. Basil. Hexa. hom. 9. Ambr. Hex. lib. 6, c. 7, n. 40; S. Aug. de Genes. ad litt. lib. 9, c. 15; Theodor., in Gen., q. 49, angelos excludunt.

(5) Nonnulli contendunt distinguendum esse principium vitale ab animâ, atque ab Apostolo tres homini partes tribui *σῶμα* corpus, *ψυχὴν* vitam animale, et *πνεῦμα* vitam spiritualem, rationem, 1 Cor. 15, 44 seqq. Coll. 2, 14, lib. Thess. 5, 23. Heb. 4, 23. Veteres philosophos distinctionem instituisse inter *animam* et *animam* certum est, ut testatur Cicero tum alibi tum Tusc. 4, 5, quos imitatus Josephus Arch. lib. 1, cap. 1, ἐπλάσεν, inquit, ὁ θεὸς τὸν ἀνθρώπου χοῦν ἐκ τῆς γῆς λαθὼν, καὶ πνεῦμα ἐνέψεν αὐτῷ καὶ ψυχὴν; « finxit Deus hominem, accepto ex terrâ limo; immisitque in eum spiritum et animam. » — S. Irenæus cont. Hæres. lib. 5, c. 6, « anima autem, ait, et spiritus paræ hominis esse possunt, homo autem nequaquam. » Origenes de Principiis lib. 3, c. 4. Nemesius de Nat.

didit. Itaque in primo sensu sumpta propositio ad fidem spectat, ut patet ex superius recitato decreto concilii Later. IV.

En autem quomodo ejusmodi veritatem evincimus revelatione duce : Gen. 1, 27, apertè traditur quòd, conditis omnibus animalibus, CREAVIT Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vite, et factus est homo in animam viventem. Deus proinde totum hominem condidit, per se enim corpus è limo terræ formavit, animam verò per inspirationem indidit. Et hæc quidem de mare, de feminæ autem formatione et ortu legimus ib. 2, 21 : *Immisit Dominus soporem in Adam; cùmque obdormisset, tulit unam de costis ejus, et edificavit eam in mulierem*. Si hæc porrò in sensu historico ac litterali intelligantur, satis superque perhibent utrumque protoplastam à Deo ipso formatum et conditum fuisse; jam verò prout jacent accipienda ea verba esse, ipse contextus, sensus traditionalis hebræorum et cæterorum librorum sacrorum irrefragabilis auctoritas ostendunt. Ac inprimis contextus postulat : nisi enim litteralis sensus ratio habeatur, cum iis verbis nullà ratione cohererent, quæ sequuntur; vix enim Adam expergefactus à sopore suo Evam conplexit, ut in illas voces eruperit : *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne meâ : hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est* (1). Ad hæc porrò verba alludit apertissimè Apostolus 1 Cor. 11, 8, ubi ait : *Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro* (2), et 1 Tim. 2, 13. Neque Judæi, si fabulatores nonnullos excipias rabbinos, ab eodem sensu unquam recesserunt (3). Quod spectat ad veteres Ecclesiæ Patres, supervacaneum est ipsos sigillatim recensere, cùm una omnium sententia sit, formationem Evæ ex latere Adam dormientis fuisse typum Ecclesiæ ex latere Christi Domini in cruce mortui efformatæ. Hinc ipsis adversariis fatentibus, ex hoc veluti fonte per-vulgati sunt ac recepti apud Orientales mythi de feminæ formatione Mosaicæ historiæ affines, præsertim apud populos Asiæ superioris (4), nec desunt hujus traditionis documenta penès populos recens detectos (5); quæ quidem omnia apertè evincunt Mosai-cam anthropogoniam in nativo sensu accipiendam

hom., c. 1, usus tamen obtinuit vocabula ψυχή et πνεῦμα promiscuè usurpari, non secus atque hebr. voces נֶפֶשׁ et רוּחַ. Conf. Lactant. de Opific. Dei, c. 18, cum notis Jo. Bapt. Le Brun et Nic. Lenglet Dufresnoi t. 2 Opp., Par. 1748, ubi plura in hanc rem congeruntur. Lucretius fusè discrimen inter *animum* et *animam* prosequitur, lib. 3 a v. 136-161.

(1) Gen. 2, 23.

(2) Οὗ γάρ ἐστιν ἀνὴρ ἐκ ὀστέων σου ἀλλὰ ἡ γυνὴ ἐξ ὀστέος σου. Conf. etiam Tob. 8, 8.

(3) Philo Jud. allegoricè exponit lib. 2 Legis alleg., p. 109 seq. apud Calmet, nonnullique rabbi; cæterum Josephus l. c. Judæique passim universi sensu litterali accipiunt.

(4) Ita Wegsch. § 98, n. (a), sic Ei. Art. Adam in Ersch u. Gruber Encyclopædie 1, seu Introductio, art. Adam, in Encyclopædiam Ersch et Gruber. Sanè ejus traditionis documenta apud Sinenses non pauca proferit Windischmann l. c., et apud Indos, ib. P. 1, sect. 2, p. 386, seqq.

(5) Conf. Annales de philosophie chrétienne, Paris 1834, année 5, n. 43, tom. 8, janvier, art. Voyages

esse, ac propterea, quod inde sequitur, primos parentes immediatè à Deo conditos fuisse.

Difficultates.

I. Obj. 1° : Homo è terrâ suapte naturâ oriri potuit per fortuitam motûs ac materiæ conjunctionem. Plura enim corpora organis instructa à naturâ ipsâ quotidie produci nemo est qui non videat (1). 2° Quod verò refert Moyses Genes. 2, 7, ostendit hominem humili nimium origine suâ minimè contentum sibi à Deo eam accersivisse. 3° Sanè commentarii Mosaici duplicem exhibent hujus originis historiam : alteram Genes. 1, 26, quâ Deus uno actu, alteram minùs puram atque perfectam, Gen. 2, 7, 21, 22, quâ primò mare è pulvere terræ, deinde feminam è costâ illius deductam formâsse traditur. 4° Quæ quidem ex incultioris ætatis ingenio et aliarum gentium de Anthropogoniâ mythis accommodata sunt (2). Ergo. — Resp. ad primum, nego; satis est enim vel leviter anatomix principia degustare, ut quisque sibi persuadeat absurdam esse hypothesin materialistarum comminiscen-tium casu hominem è terrâ prodire potuisse. Tam affabrè enim omnia in humano corpore membra singula disposita sunt, ut nonnisi opus planè divinum ipsum esse quisque intelligat, et altissimæ sapientiæ consilium in eo elucere. Quod autem de hac hypothesi dictum est, idipsum tutò quivis pronuntiare poterit de aliis similibus somniis incredulorum, qui, dummodò possint sibi persuadere se à Deo conditore non proditiisse, absurda quæque devorant multò faciliùs libentiùsque, quàm infantes fabulas ac historiolas admittunt : attamen obducto supercilio philosophi ambitiosum nomen adsciscunt (3). Ad secundum, nego

et traditions, croyances, superstitions et reste de traditions primitives observées par M. Dumont d'Urville dans son voyage autour du monde à bord de l'Astrolabe, dans la nouvelle Zélande et les îles de Tonga, ubi inter cæteras traditiones servata est : « La femme tirée de la côte de l'homme. »

(1) Sic auct. Réflexions philosophiques sur le système de la nature. Nec valdè abludit Neeldham, qui omnia ferè corpora organis instructa repetit à vi vegetativâ, ut ipse eam vocat, à quâ repetit corpus Adam, imò et Evæ formationem, quæ ad instar polypi junioris ab alio dissecti, prodiit ex corpore Adam. Conf. Spalanzani Opuscoli di fisica animale. Milano 1826. Opusc. 1, P. 1, pag. 17, 18.

(2) Ita Wegsch. § 98, ubi concludit : « Ei verò, qui « narrationes istas Mosaicæ ad institutionem vitæ « communis transferre studet, maxime cavendum est « ne homines nostri puriore numinis ideâ imbuti, quàm « quæ in libris illis passim significata est, singula « nimium premendo offendantur, neve à pio in Deum « creatorem amore et reverentiâ abducantur debitâ. » Ex quibus quanta sit hominis impudentia satis elucet.

(3) Quæri etiam posset quare illa fortunatissima tellus, quæ homines ultrò è sinu suo producebat, fecunditatem suam amiserit? Forsàn respondebunt quod olim Epicuræus Lucretius lib. 5, v. 824, seqq., ed. Taur. 1831 :

*Sed quia finem aliquam pariendi debet habere,
Destitit, ut mulier spatio defessa vetusto,
Mutat enim mundi naturam totius ætas ;*

Sic igitur mundi naturam totius ætas

pariter, et addo nullam aliam originem, si rectè ratione quis uti velit, posse sibi quemquam confingere. Atque hinc est, quòd homo, velit nolit, ineluctabile semper secum ferat argumentum existentiae Dei.

Ad tertium, nego; sed una eademque à Mosaicis commentariis historia traditur, in primo quidem capite in universum mundi ortum ac summam, in altero verò modus ac ratio exponitur, quà telluris recens creatæ nuda et incompta facies instructa sit plantarum ornatu, tum de maris et feminæ origine, atque de primorum parentum sede et conditione latius disseritur (1), ac per partes describitur. Evanesceit propterea, quod à rationalistis additur de alterâ originis historiâ minùs purâ atque perfectâ, Gen. 2, 7, 21, 22, quæ non alio nititur fundamento nisi cuncta carpendi cacoëthe (2).

Ad quartum, nego; tum quia in simplici ac ingenuâ Moysis narratione nihil est, quod mythum indigitet; tum quia aliarum gentium, qui dicuntur de anthropogoniâ mythi, non sunt nisi primævæ traditionis corruptiones, quæ plus minùs recesserunt à veritate pro diversitate indolis eorum qui eam servârunt (3), qui

Mutat, et ex alio terram status accipit alter,

Quod potuit, nequeat: possit quod non tulit ante.

Conf. Cudworth Syst. intell., c. 5, § 68, 69.

(1) Sic ferè Rosenmuller, auctor adversariis non suspectus, in scholiis in vet. Test., in homil. 1, ubi solvit omnia argumenta eorum qui ab alio auctore scriptum secundum caput Geneseos contendunt diverso ab eo, qui primum scripserat. Præstat verò adnotare, Eichhornium inferre antiquioris ætatis et scriptoris esse, quæ cap. 2 et 3, Geneseos habentur, ex dicendi genere, quòd ibi deprehendere sibi visus est, *impolito atque indocto*, quòd vetustissimi ævi simplicitatem referat. Contra verò in his ipsis capitibus *stylum multò ornatorem*, quàm in iis quæ præcesserant, nec pauca exquisitoris doctrinæ indicia agnoscit Heinrichs (Commentatio de antiquo illo documento, quod secundo Geneseos capite exstat, Gotting. 1790), unde eadem recentiori ætati assignat. Quàm probè inter se coherant hi philologi protestantes! Gesenius verò in op. *Ædificium doctrinæ linguæ hebr. p. hist. ling. hebr. ex eo quod in primo cap. Gen. sermo tantum sit de אלהים, diis*, in capitibus verò duobus subsequ. factus sit יהוה אלהים, *Deus Deorum* in compositione æquivalens יהוה עבאדת, *Deus Sabaoth*, in reliquis demum appareat solus יהוה *Deus*, deducit progressum à polytheismo ad ideam unitatis Dei. Miseri fabulatores! Hoc enim Gesenii commentum explodit vel levis totius libri inspectio; etenim ter in ipso cap. 3 Gen. 2, 5, legitur solum nomen *Elohim* absque additamento *Jehova*; sic Gen. 28, 16, seqq., nomina *Jehova* et *Elohim* promiscuè usurpantur. Eadem dicendi ratio in cæteris omnibus vet. Test. libris observatur; Conf. speciminis gratia Jon. 4, 1, 4, 6, 7, 8, 9, 10, in quibus modò *Jehova* solum, modò *Jehova Elohim*, modò denique rursùm solum *Jehova* reperiuntur.

(2) Conf. Lettr. de quelques Juifs à M. de Voltaire, tom. 1, Petit commentaire, etc., 4. Extrait d'Adam et de son histoire.

(3) Conf. Banier, Mythologie et les fables expliquées par l'histoire, tom. 3, lib. 1, c. 4, ubi eruditè ostendit Græcos defectu historicorum ignorasse propriam originem ac propterea seipsos vocasse *αὐτόχθονας* seu ipsâ terrâ ortos, quod pariter præstiterunt Pelasgi, Celti, Hiberi, Scythi, etc., eadem vanitate ducti ac nonnulli Itali nostri, quos inferius recensimus, qui ut stultæ huic antiquitati faverent, minimè veriti sunt Scripturæ auctoritati refragari.

omnes, cum posteriores sint Mosaicis commentariis, eosdem in omnibus suis partibus mirificè confirmant.

II. Obj. 1°: Nemo qui sobrius sit inficiari saltem poterit feminæ è viri latere formationem, prout à Moyse describitur mythum esse seu philosophema ad mutuum illud atque vehementissimum viri et feminæ desiderium adumbrandum, quo sese mutuò prosequuntur, ab ipso rederum omnium auctore utrique sexui altè infixum et ingeneratum. 2° Simili mytho de viro ac feminâ uno olim corpore conjunctis, sed à Jove postea diremptis, amoris mutui vim Plato declaravit (1). 3° Quod verò Deus Adamo, quum somno erat obrutus, ne dolorem sentiret, costam eximisse narratur; homo autem expergefactus, conspectâ feminâ, exclamâsse dicitur, hoc demum esse animal sibi simile, id apertè est additum fabulæ adornandæ causâ (2). 4° Ab hac verò expositione non abhorrent catholici ipsi theologi, quorum aliqui allegoricè verba Moysis interpretati sunt, ut Cajetanus (3), alii primum hominem vel androgynum vel hermaphroditum à Deo conditum autumârunt (4). 5° Ipsa quodam modo rei natura aliquam ex his expositionibus exposcere videtur, nisi primum hominem aut monstrosum anto Evæ formationem, costâ scilicet redundantem, aut imperfectum post ejusdem ortum, costâ videlicet destitutum exstitisse contendamus. Ergo. — Resp. ad primum, dist.: Suppositâ historicâ veritate, concedo; ad ejusdem exclusionem, nego. Ipsi Ecclesiæ Patres atque Scripturarum catholici expositores deprehenderunt moralem mutui conjugum amoris sensum in feminæ procreatione, prout à Moyse describitur (5), sed hic moralis sensus in litterali fundatur, quo sublato, actum est de sacri historici veracitate. Nonnisi recentiores biblici protestantes purum mythum in Moysis verbis exprimi commenta sunt contra sensum traditionalem et invitis omnibus germanæ exegeseos legibus. Ad secundum, nego suppositum ex dictis; Plato autem phantasie suæ indulgens exornavit plus æquo quod apud orientales gentes, quarum provincias peragraverat, traditum invenit (6). Ad tertium, nego;

(1) In Timæo opp. ed. Steph., Paris, 1588, tom. 3, p. 41, seqq., et in Symposio ib., p. 189 seqq. ex impuri Aristophanis personâ fusè persequitur fabulam de homine *ἀνδρογύνης* in duas partes dissecto, etc. Lucr. l. c. v. 837.

(2) Ita Rosenmuller ad v. 21 cap. 2 Gen.

(3) Comm. in h. l.

(4) Mirum est Michelem in diss., p. 72 suiv., potuisse seriò contendere auctoritate Platonis ac rabbinorum Adamum reipsâ androgynum fuisse à Deo procreatum. Absurda rabbinorum commenta referunt Heideggerus in hist. Patriarch. excerc. 4, t. 1, p. 55, et Fabricius in cod. Pseud. vet. Test. t. 1. Voltaire veritus non est tum in op. *Raison par alphabet*, art. *Adam*, tum in Bible enfin expliquée, Moysi tribuere historiam de homine androgyno; sed Conf. Lettres de quelques Juifs, l. c. § 12.

(5) Conf. Corn. à Lap. hic. Vid. S. Th. lib. p. q. 92, a. 2, et 3.

(6) Conf. Banier op. cit. t. 1, liv. 1, ch. 1, ubi ostendit in antiquorum anthropogoniis, non exclusâ ipsâ Platonis l. c. exicere vestigia Mosaicæ historiciæ, ac scitè concludit: « L'esprit humain fait en vain tous ses efforts pour corrompre la vérité; elle laisse toujours quel-

sublato enim fundamento, cætera quæ illi super-exstruuntur, corruant, necesse est, maximè quòd reliqua Scripturarum loca, juxta exposita, arbitriam/biblicorum et rationalistarum hypothesim evertant. Ad quartum, dist. : Id est, nonnulli contra communem Patrum et interpretum sensum, concedo ; aliàs, nego. Ideò autem quod singulares isti expositores plus æquo proprio ingenio indulserint in Scripturarum explanatione contra sensum totius antiquitatis, sapientiorum omnium reprehensionem invidiamque subierunt. Exinde discimus, alceæ opus plenum esse, velle à receptâ et communi in bibliis exponendis sententiâ recedere. In eos scopulos inciderunt, in quos passim protestantes ex propriis principiis navem suam impingunt. (1). Ad quintum, nego; ad allatam verò probationem reponimus neque monstrosum nec deficientem parte aliquâ integrali primum hominem sive ante sive post feminæ formationem exstitisse, Deo providente ac disponente sapientiâ suâ, ne in alterutrum defectum incideret. Sacer textus id apertè innuit (2). Deceptio illorum, qui his nugis detinentur, in eo est, quòd velint judicium ferre de rebus longè à se positis et quarum adjuncta omnia penitus ignorant.

PROPOSITIO II. — *Universum humanum genus ab Adam omnium protoparente propagatum est.*

Hæc propositio ad fidem spectat, utpote necessariò connexa cum articulo de propagatione peccati originâlis, de quâ inferiùs ; duas porrò adversariorum classes perstringit, præadamitas videlicet et aboriginum autochthonumve fautores, eorum scilicet hominum, qui habentur ut enati in diversis mundi plagis, et à quibus multiplices species repeti solent humani generis (3), licet etiam à Deo conditæ. Cùm verò ex adversariis, quos hic refellendos suscipimus, alii, ut præadamitæ, Scripturæ auctoritatem admittant, alii verò rejiciant, hinc argumentis ex Scripturâ depromptis alia præterea ab externis fontibus petita ad eos refellendos adjicere cogimur. Ac primò sic præadamitas perstringimus : sacra Scriptura præadamitarum existentiam excludit, si perpetuò nobis exhibeat Adamum omnium hominum solum et unicum progenitorem. Porrò id

« que trace lumineuse qui la fait reconnaître. » (p. 78.) Quod speciatim ad Platonem attinet, ipsum deprompsisse fictionem suam à traditione apud Orientales, quam tamen ipse non satis intellexerat, animadvertit Eusebius Præp. ev. lib. 12, cap. 12, ed. cit.

(1) In ejusmodi absurdâ incidit nuper Fr. Baader quamvis catholicus in Annot. in c. 2 Genes. 1829.

(2) Menochius, Estius, Piscat. Catharinus in comm. ad h. l. censent et costam et carnem Deum suffecisse in ejus locum, unde et carnem et costam sumpserat, prout verba ipsa Adamî indicant : « Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne meâ. » Nonnulli vocem צלל vertunt *latus* ; chald. interdum eandem vocem reddit *partem* ; sic Alexandrini in eundem sensum transferunt eam identidem per vocem μέρος. Ast necesse non est ad hæc confugere. Conf. Calmet hic.

(3) Animadvertendum autem apprimè est non omnes qui admittunt aborigenes seu autochthonas, perverso sensu hanc sententiam tueri, sed eorum plerique aboriginum et autochthonum nomine eos populos vocare solent, quorum ex historicis documentis origo cognosci nequit.

nobis apertè prodit inprimis liber Geneseos : capitæ enim 1, 27, perfectis totius mundani orbis operibus legitur : *Creavit Deus hominem* (1) *ad imaginem suam... masculum et feminam creavit eos.* De hoc autem ipso homine, antequàm enucleatius ipsius creationis ratio exponatur, dicitur c. 2, v. 5 : *Et homo non erat qui operaretur terram*, et c. 2, 20 : *Adæ verò non inveniebatur adjutor similis ejus*; ac rursus, c. 3, 20 : *Et vocavit Adam nomen uxoris suæ Eva*, eò quòd mater esset cunctorum viventium. Quæ quidem confirmantur tum ex lib. Sapientiæ 10, 1 : *Hæc (sapientiâ) illum, qui primus formatus est à Deo, pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodivit*; tum Apostoli verbis, Act. 17, 26 : *Fecitque ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terræ.* Hæc autem clara adeò ac perspicua sunt, ut nullam exceptionem admittant. His verò si accedat sensus traditionalis Hebræorum et Christianorum, qui constans et universalis est, ac dogma propagationis originalis noxæ in homines singulos, quod semper, ut ostendimus, Ecclesia professæ est, quodque huic facto innititur, nullus subest dubitandi locus.

Nunc autem, quod attinet ad adversarios cæteros, qui aborigenes seu autochthonas populos inducunt, vel ipsi à Deo hos homines seu primos terrarum incolæ conditos admittunt, vel non ; in utrâque hypothesi difficile non est eos erroris arguere.

Etenim I. adversus eos stant omnes antiquæ anthropogoniæ, quas nobis sive poetæ, sive historici servarunt, quæ prorsus collimant cum anthropogoniâ Moisaicâ. Sanchuniaton enim, cujus historiæ fragmentum nobis transmisit Eusebius (2), refert ex *meruach kolpia*

(1) Hebraicè porrò clariùs id exprimitur per articulum præfixum אָדָם, Italicè *l' uomo*, quod est nomen appellativum, postea verò proprium primi homines factum est κατ' ἐξοχήν seu per excellentiam ita dicti ; unde patet hic propriè describi hominis seu naturæ humanæ originem primam.

(2) Lib. 1 Præp. evang. edit. Vigeri c. 10 ex versione Philonis Biblii, qui totum opus Sanchuniatonis ex lingua Phœniciâ in Græcâ transtulit ac in novem libris distribuit. Cujus quidem Sanchuniatonis operis diversa exstiterunt criticorum judicia, quæ hic expendere non vacat. Nonnulli adeò progressi sunt, ut illud supposititium existimaverint. At prudenter criticorum pars suo auctori hanc historiam vindicavit. Imò anno nuper elapso in Lusitiâ integrâ Philonis Græcâ Sanchuniatonis translationem repertam ac quamprimum typis berolinensibus in lucem vulgatum iri nuntiatum fuit. In citato igitur fragmento legitur : Ἐκ τοῦ κολπίου ἀνέβη, καὶ ἡνωσάκης αὐτοῦ Βάαυ τοῦτο δὲ οὐκ ἔμελλεν εἶναι Διὶ καὶ πρωτόγονον θνητῶν ἀνδρας, οὕτω καλοῦμένους* εἶρεν δὲ τὸν Αἰῶνα τὴν ἀπὸ τῶν δένδρων τροφήν, seu : « Ex Kolpia vento atque ejus uxore Baau, quam noctem (Græci) interpretantur, Ævum ac primogenitum, mortales ambos, procreatos : Ævumque cibi ex arboribus petendi auctorem fuisse. » Eruditum autem Fourmont senior in op. Reflexions sur l'origine, l'histoire et la succession des anciens peuples. Paris. 1747, tom. 1, liv. 2, ch. cinquième, ostendit verba originalia Sanchuniatonis fuisse מורח קול פי יה גולדו חזן ובכור

seu *meruach quol phi yah noladou hayon oubekor. Ea spiritu vocis Dei procreati sunt Æon et Protopogonos*; ac probè sensum Sanchuniatonis retulisse Philonem, Græcos verò ignaros textum interpolasse. Porrò per Æonem, seu potius hajon Hevam ibi exprimi, et per

seu ex spiritu vocis Dei procreatos esse æonem et protogonon, Adam nempe et Evam, ex quibus homines cæteri progeniti sunt. Huc tendit Berosus Chaldaeus apud Syncellum, qui pariter illius theogoniæ fragmentum servavit, quæ refert hominis originem anthropogoniæ Mosaicæ admodum similem (1); neque ab eâ differt anthropogonia Diodori Siculi, qui nobis eam retulit in theogoniâ Ægyptiorum et Græcorum (2); nec diversam hominis originem nobis tradiderunt Orpheus (3), Hesiodus (4), Aristophanes (5), Horatius (6) et Ovidius (7). II. Adversus eosdem præterea dimicant traditiones omnium populorum non antiquiorum modò (8), sed etiam recentiorum (9). III. Historiæ omnes, quæ coloniarum transmigrations ex Asiâ, Chaldaea præsertim, Phœniciâ, Ægypto, Græciâ, etc., referunt, testes saltem sunt luculentissimæ, populos omnes paulatim ex tenui principio exortos excrevisse, et originem communem habuisse, prout à Moyse refertur, cujus quidem Mosaicæ historiæ, profanæ, quæ eam subsequuntur sunt sive temporum, ut vocant, heroicorum, sive cultiorum, totidem possunt vocari commentaria et confirmationes (10). IV. Philologia ipsa, quæ novis

protogonon Adamum voce Dei procreatos ibid. ostendit, et sanè, quæ traduntur de Æone auctore cibi ex arboribus petendi, apertè produnt. Sed consulari idem auctor l. c., nec enim diutius nobis id persequi in animo est. Conf. etiam Banier, op. c., liv. 1, ch. 2, p. 84 seqq.

(1) Banier l. c., p. 75 seqq.

(2) Bibl. lib. 1, cap. 1, ubi duplicem refert opinionem suo tempore viguisse circa hominum originem; alios quidem existimasse « ab æterno sine ullo generationis principio existitisse humanum genus: » τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἐξ αἰῶνος ὑπάρχειν μηδέποτε τῆς αὐτῶν τεκνώσεως ἀρχὴν ἔσχηκεν. Alios verò qui et factum mundum hunc, et corruptioni obnoxium esse censent, proinde atque illum « homines quoque certo tempore ortum consecutos » asseverare; τοὺς ἀνθρώπους τυχεῖν τῆς πρώτης γενέσεως ὡρισμένοις χρόνοις. Mente autem, seu Deo accedente, hæc peracta fuisse ex Ægyptiorum theologiâ, ac proinde Phœnicum, patet ex iis, quæ scribit Diogenes Laert. in proœmio segm. 4, ed. Menagii Amst. 1692; Conf. etiam Cudworth. Syst. intell., p. 317; Banier l. c., p. 96, seqq.

(3) Orphei Hymni 1 seqq. præsertim 5, πρωτογόνην θυμιαμα, seu Primogeniti thus, et 24, πρόθεος θυμιαμα, id est, Prothci thus. Heroici carminis vol. 1, p. 502 seqq. Conf. Banier l. c., c. 5, pag. 103 seqq.

(4) Hesiod. lib. 1 Dies. Conf. Banier lib. c.

(5) Aves, v. 667, ubi vocat homines πηλοῦ πλάσματα, seu luti opera. In hæc verò ipsâ Avium comœdiâ breviter Græcorum theogoniam et cosmogoniam distinctius et clariùs exponit quàm Hesiodus.

(6) Od. lib. 4, od. 16, v. 13 seqq.

(7) Metamorph. lib. 1, v. 76 seqq.

(8) Conf. Fourmont. op. cit. lib. 1, sect. 2, c. 1 seqq.

(9) Annales de Philos. chrétienne, l. c. Windischmann l. c. J. Klaproth, Tableaux historiques de l'Asie, Paris 1824.

(10) Banier et Fourmont opp. cit. Sed quæret hic fortassè quispiam, quomodò hæc traditiones componi possint cum receptâ apud varios populos persuasione se αὐτόχθονας et γηγένεις, id est, se esse à terrâ genitos, seu cum ipso solo quod incolebant, ut de Græcis præsertim, genus in gloriam suam effusissimum, à Plinio meritò vocatis, exploratum est. Sic inter cæteros Aristophanes, Vesp., v. 1071: ἔσμεν ἡμεῖς, sumus nos, etc. Euripides Jon., v. 29 seq: ἑλθὼν λαὸν εἰς αὐτόχθονα

curis exulta hæc nostrâ ætate est, aliud suppeditat adversus eos, quos impugnamus, argumentum. Exploratum namque est linguas omnes ad duas præcipuas sive matres, ut vocant, ac primitivas revocari à philologis, semiticam scilicet, et japeticam (1); porro iidem

κλεινὸν Ἀθηνῶν, « profectus ad Autochthonem populum » Athenarum inclytarum. » Sic Plato in dal. Menex. c. 7 Lucian. Philopseud. 3: Ἀθηναῖοι.... φάσι καὶ τοὺς πρώτους ἀνθρώπους ἐκ τῆς Ἀπτικῆς ἀναφῦναι καθάπερ τὰ λάχανα, Athenienses... aiunt et primos homines olerum instar de Attico solo enatos. Quibus addatur Diogen. in proœmio, seg. 5. et Cicero pro Flacco c. 26: « Athenarum urbs vetustate eâ est, ut ipsa ex sese cives suos genuisse dicatur. » Quæ opinio aliis præterea populis communis est, Ægyptiis præsertim, de quibus Diod. Sicul. Biblioth. lib. 1, p. 6, ed. cit.: φασὶ τὴν αἰγύπτια κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς τῶν θῶν γενέσθαι πρώτους ἀνθρώπους γένεσθαι κατὰ τὴν Αἰγύπτου, « Sub primos ergo rerum omnium ortus, primos in Ægypto homines provenisse Ægyptii memorant, Conf. ib. et p. 5; atque Italici de quibus inter cæteros Virgilius lib. 8, v. 315:

Gensque virum truncis et duro robore nata.

et Cato apud Servium 1: « Primò Italiam tenuisse quosdam qui appellabantur Aborigenes » ut alios omittam. Responso in promptu est: populi illi, innatâ quâdam gloriolæ cupidine ducti, cœperunt inter se de antiquitate decertare; deerant documenta unde eruere, à quibus primum incolis regio quælibet habitari cœperit. Hinc factum est ut appellari cœperint indigenæ, seu inde nati, vel autochthones, etc., perinde ac si non aliunde originem traxissent. Quibus accesserunt poetæ, qui mythis suis hanc opinionem amplificârunt. Cæterum nationalis hæc seu provincialis gloriola minimè obfuit, quominus gentes omnes vestigia servârint primævæ traditionis circa originem hominum, ut ex dictis patet. Ubique tum à Græcis tum à Latinis laudibus extollitur Japeti genus, cujus quidem Japeti seu Japhet, à quo plerique Europæi deveniunt, frequentissima mentio apud antiquos occurrit. Conf. Guérin de Rocher S. J. in op. Histoire véritable des temps fabuleux, præsertim tom. 1.

(1) Hoc argumentum non ita pridem jam excoluerat cl. Leibnitijs, qui, in opus. brevis designatio meditationum de originibus gentium ductis potissimum ex indicio linguarum (opp. ed. Dutens Genèv. 1768, t. 4, p. 186 seqq.) revocat linguas omnes ad communem aliquam, quæ una primum esse debuit, quæque postea bifariam divisa est in japeticam et aramæam; quæ hinc à primâ prodierunt linguâ, septentrionem impleverè, quæ à secundâ, meridiem: ad japeticas linguas refert eas, quibus usi sunt Japeti posterì, ad aramæas, quas tenuerunt Semî Chamique propagines. Observat plura vocabula cognationem communem præ se ferre in ejusmodi linguis, ex quibus jurè inferit gentes omnes unius gentis aut stirpis propagines, coloniasque fuisse, quantum in remotioribus paulatim vestigia cognationis omnino perierint.

Idem argumentum fusiùs prosecutus est Laur. Herbas S. J. tum in op. Origine, Formazione, etc., degl' idiomi, Cesena 1785, et in op. Saggio pratico delle lingue, Cesena 1787, tum in suo Vocabolario Poliglotta, Cesena eod. anno. Quem secuti sunt superioribus annis plures alii Vater, Adelung, Klaproth, Pictet, Schlegel, etc. Qui præterea ex philologiâ comparatâ collegerunt hunc fructum non minùs historiæ quàm Religioni proficuum, nempe constare independentè ab historiâ ipsâ derivationem populorum, qui tamen varietatis constantis notas præ se ferunt, ab uno eodemque stipite seu origine primitivâ communi. His animadversionibus confirmantur ipsa argumenta physiologica. Cl. Klaproth, in suâ Asiâ polyglottâ, p. 35 seqq., statuit recitissimam distinctionem inter affinitatem generalem et affinitatem particularem linguarum. Perspectum porro est, inveniri inter populos maximè à sedissitos,

observârunt linguas istas, sive idiomata, plures radices imò et voces communes habere, si parvam inflexionem excipias, necnon interdum formas et grammaticale systema. Rursum ab iis, qui peculiari studio linguam *samscriticam* nuncupatam, quæ in usu apud Indos est, excoluerunt, notatum est in plerisque vocabulis cum linguis græcâ et latinâ, aliisque sive antiquioribus sive recentioribus apprimè congruere (1), ac propterea unam eandemque horum populorum primam fuisse linguam. Nec demum eosdem philologos fugit, gentes interdum longissimè ab invicem dissitas quæque diversæ speciei habebantur, communi linguâ uti, dum quæ proximiores nunc sunt, in immensum prope inter se differunt. Quæ quidem omnia apertè produnt, unam ab initio omnibus hominibus communem linguam existisse, ac propterea ex cognatione, affinitate, identitate quandoque linguarum omnium necessariò consequi unam pariter gentium omnium originem fuisse.

Nunc verò ut incredulos reliquos, seu potius amentes autochthonum et aborigenum assertiores jam aggrediamur, qui divinam creationem hominis respuunt, ita eos perstringimus. 1° Ex mathesi, ut aliàs diximus, perspectum est nullam dari posse sive successivam sive simultaneam terminorum seriem infinitam; ergo homo necessariò aliquam originem habuit; 2° ex physicâ pariter certum est, prout ostenderunt ex

quique magis inter se differunt sub respectu indolis physiologicæ varietatum constantium, multitudinem radicum analogicarum tum formâ, tum significatione; affinitas *particularis* varietatum constantium inter se non solum fundatur in analogiâ radicum duarum aut plurium linguarum, sed præterea in quâdam unitate illarum systematis grammaticalis. Viri doctissimi hoc studium, quod *linguisticum* vocant, ingenti animi contentione prosequuntur. Nec dubitare licet, quin per illud, cum ulteriorem perfectionem assecutum sit, præbeatur argumentum evidens unitatis primitive et originariæ generis humani, quod præceat tempore omnibus historicis documentis; unde etiam atque etiam patebit scientiarum et artium progressus semper religionis veritati confirmandæ inservire. Conf. interea biblioth. univers. Genève 1825, t. 29, littérature, art. *philologie*, p. 493, suiv.

(1) Confer *Recherches asiatiques*, vol. VII, VIII, XIV, etc., necnon *The asiatic journal and Monthly Register*, etc., April 1835, vol. XVI, new series London p. 221, seqq.; tum: *Monuments littéraires de l'Inde, ou mélanges de littérature Samscrita*, par A. Langlois, Paris 1827.

Novo autem examini subiecit linguam Samscriticam cl. A. W. de Schlegel in *Mémoire lu à la Société royale de littérature de Londres*, le 20 novembre 1835 (*Transactions of the royal*, etc. vol. 2, p. 2, 1834), in qua institutâ comparatione linguæ Samscriticæ cum Persicâ, Græcâ, Latinâ, linguisque Germanicis, Celticis, Slavonicis sive Slavis concludit c. IX: « En admettant que l'affiliation des langues justifie la conclusion (et d'après ma conviction elle la justifiera d'autant plus qu'elle sera examinée plus à fond), que toutes ces familles de peuples sont issues de la même souche; que leurs ancêtres, à une époque quelconque, ont appartenu à une seule nation, qui est divisée et subdivisée dans sa propagation successive, la question se présente naturellement de savoir quel a été le siège primordial de cette nation-mère. » Eamque statuit ad orientem maris Montis Caspii in Asiâ, ac præcisè in Assyriâ, etc. Confer Bibliothèque Univ. cit. mars 1835, art. *Antiquités orientales*, p. 225.

repetitis experimentis Vallisneri, Redi et Spalanzani, viventia cuncta præsupponere alia ejusdem speciei viventia, à quibus procreentur, et absurda esse systemata tum particularium organicarum, tum ovi; tum vermiculorum, putredinis, etc. Ergo à primo aliquo homine, quem Deus ipse condiderit, homines reliquos procreatos esse necesse est, ut præteream argumenta hactenus allata, quæ stolidum ejusmodi commentum penitus excludunt.

Quum igitur Scriptura Adam velut protogonon, seu primum à Deo conditum testetur, à quo homines reliqui omnes procreati sunt; quum anthropogoniæ omnium antiquissimarum gentium, quoad rei summam, Mosaicam confirmet; quum populorum traditiones, historiæ omnes, philologia ipsa eandem adstruant veritatem; quum denique scientiæ ipsæ naturales omnem explodant contrariam hypothesin, sequitur quod ostendendum nobis assumpsimus, nempe humanum genus universum ab Adam omnium protoparente fuisse propagatum.

Difficultates Præadamitarum

I. Obj. ex sacris litteris, ante Adam alios fuisse à Deo homines procreatos multa sunt quæ suadeant; ac 1° quæ leguntur Gen. 1, 26, ubi primus homo conditus à Deo exhibetur diversus ab eo qui creatus dicitur ib. c. 2, 7, quod ab omnibus adjunctis eruitur; 2° quæ dicuntur ib. c. 3, de Abel et Cain: *Fuit autem Abel pastor ovium, et Cain agricola*. Cur enim Abel custodiebat oves? Nempe propter fures, qui cerè pater ipsius aut mater aut frater esse non poterant, ergo ab aliis præexistentibus hominibus; quo pariter 3° referuntur quæ Deus Cain minatus est, dicens ib. 4, 6, 7: *Quare iratus es, et cur concidit facies tua? Nonne si benè egeris, recipies? Sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit? Quid hic fores? Portæ scilicet, in quibus judicia apud Orientales exerceri consuevisse Scriptura passim commemorat*. Significat igitur Deus Cain, si malè ageret, trahendum ipsum ad iudices, qui poenas ab eo patrati sceleris repescerent, qui profectò solus Adam esse nequit. 4° Hæc confirmantur ex verbis Cain sic Deum alloquentis ib. 4, 14: *Ecce ejicis me hodiè à facie terræ... et ero vagus et profugus in terrâ: omnis igitur, qui invenerit me, occidet me*. Quod ne fieret Deus posuit Cain signum, ut non interficeret, eum omnis qui invenisset eum. Fugit tamen Cain ab hominum illorum consortio ad orientalem plagam Eden. Quæ sine hominum multitudine intelligi nequeunt. Quid? quòd Cain agricola perhibeatur, agricultura porrò et aratoria ars plures exigit alias artes; Cain præterea uxorem habuisse dicitur; nec profectò Adami filiam ducere potuit, cum nulla ei adhuc nata esset; ergo ex filiabus gentium. Illud etiam de Cain docet Scriptura, ib. 4, 17, ædificasse illum civitatem, vocavisseque nomen ejus ex nomine filii sui (utique primo geniti) *Enoch*. Architecti igitur aderant, aderant quos in eam urbem deduceret cives. Quinam ii fuerint, quum Abele interfecto unus Adam cum Evâ superfuisset? Ergo.

Resp. ad primum : Nego. Sed ex dictis, quæ hic operæ pretium non est iterare, caput 2, non continet nisi anacæphaleosin eorum, quæ Moyses cap. 1, scripserat, eamque uberiorem, in quâ quæ ibi strictius de hominis formatione dicta fuerant, retractantur, atque accuratius explicantur (1); alioquin his creata dicenda essent aut disposita cœlum, terra, virgultum agri, omnisque herba regionis, quia c. 2, 4, hæc repetit Moyses.

Ad reliqua hic objecta reponimus 1° duplici falso supposito ea laborare. Primum quidem, pleraque hæc contigisse simul ac Adam è paradiso fuerat expulsus aut paulò post, cum tamen certum sit nonnisi circa annum 129, Abel occisum esse, ut indicat illud Gen. 4, 25, an. scilicet Adam 130, natum esse Seth pro interfecto Abele. Alterum verò, paucos per ea tempora exstitisse homines, eò quòd pauci à Moyse commemorentur, quàm scopus ipsius plures recenseri non ferret (2).

Rep. 2° speciatim ad secundum : Distinguo : Et pastoralis ars præter custodiam gregis à furibus plurima alia complectitur, concedo; illam solam nego. Porro artem pastorem nec totam nec præcipuè in tutandis gregibus à latronum rapacitate consistere, notum adeò est, ut fusiùs id ostendere minimè præstet.

Ad tertium : Distinguo : Et phrasis illa in *foribus peccatum aderit*, in sensu translato à Moyse adhibetur ad pœnam imminuentem significandam, concedo, in sensu proprio, nego. Hæc autem loquendi ratio non solum in Scripturis in sensu exposito usitata est, ut, e. g., Mt. ci 15, 29, ubi loquens Christus de extremo iudicii die inquit : *Scitote quòd in proximo sit in ostiis (ἐν τῷ θυρώτρῳ)*, s. d. tiam in scriptoribus profanis. Plutarchus enim illud exhibet adagium : *Febris est in foribus*, quò spectat etiam illud Horatii : *Culpam pœnâ premit comes*. Eò magis quòd Moyses hæc scribens potuerit ætatis suæ mores spectasse, quod infrequenter non est sacro scriptori, et exempla ejusmodi non pauca suppetunt in Josepho, Livio cæterisque scriptoribus (3).

(1) Sic etiam exponit Rosenmuller dicens in c. 2, 1 Genes. : « Epilogus superiorum, priusquàm ad diem septimum transeat; quasi diceret : Ita his sex diebus completum est cœlum et terra (quibus verbis, ut supra c. 1, totam hanc mundi fabricam complectitur) nomine creato, qui fuit colophon quasi Dei operum. » Sed longè ante ipsum hoc præstiterat Theophilus l. 2, ad Autolyeum capp. 19, 20, Bibl. PP. ed. Ven. t. 2.

(2) In memoriam revocanda sunt quæ superiùs adnotavimus de mirâ propagatione duorum aut paulò ampliùs seculorum spatio, quæ Israelitici populi facta est in Ægypto. Confer. etiam Petav. de Doctr. temp. t. 2, lib. 9, c. 14, de generis humani propagatione, ubi ponit diagramma propagationis hominum post diluvium, ita ut paucis annis, nempe ab 8 post diluvium ad 285, ab 8 individuïs potuissent pervenire ad ingentem numerum 1,247,224,717,456.

(3) Vide Gen. 8, 2. Quamvis neque his opus sit, siquidem tum ex hebraico textu, tum ex membro sequenti hujus versiculi patet, non de peccati pœnâ, sed de ipso peccato, seu peccati cognitione citata verba accipi debere. Textus enim ita se habet : *si verò malè egeris, ante fores peccatum jacet*, seu se prodet, peccatum tuum non magis celari potest quàm id quod pro fo-

Ad quartum : Distinguo : Inanis fuisset metus Cain, si præter Adam et Eva nulli homines exstitissent, concedo; multiplicatis jam hominibus, quod jam animadvertimus, nego. Addo etiam à posteris sibi Cain timere potuisse (1).

Quod dicitur de arte agrariâ, supponit adversarius iisdem instrumentis à Cain eam exercitam fuisse, quibus nunc terra à nobis exercetur, quod tamen omninò est gratuitum.

Nec magis Peyrerium juvat, quod urget ex uxore Cain; etsi enim Moyses apertè non insinuat filias tunc temporis Adam natas esse, inferri nequit nullam natam fuisse (2).

Ad Henochiam ædificandam opus quidem fuisset Cain architectis, si civitas illa Europæ urbes æmulata esset, minimè verò si tuguriola, quod credere non est nefas, pro illâ mundi infantia, solum complectebatur. Nemo præterea est, qui nesciat temporibus nobis longè propinquiorebus oppida passim civitatis nomine donata esse. Cum præterea constet ex doctissimorum chronologorum sententiâ non ante mundi annum 400, ac fortassè etiam 500 Cain Henochiam condidisse, inde patet incolarum satis frequentem multitudinem colligere ipsum potuisse, quâ eam repleret. Vide Zachar. dissert. adv. præad. syst.

II. Obj. Apostolus Rom. 5, scribit : *Usque ad legem enim peccatum erat in mundo; peccatum autem non imputabatur, quum lex non esset; sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysem etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ*. Jam verò nomine legis, inquit Peyrerius, hic intelligenda venit lex Adamo data, cujus transgressio peccatum Adami fecit, quam datam omnibus hominibus in Adamo censendum est eadem ratione, quâ in Adamo illam violavisse reputandi sunt. Peccatum igitur erat in mundo usque ad legem Adamiticam. Homines ergo admitti debent, qui ante Adamum peccaverint, quamvis peccatum ipsis imputatum non fuerit, cum lex non esset.

Respondeo : Nego assumptionem Peyrerii; hic nempe nomine legis designari legem Adamo datam, sed legem Mosaicam designari dicimus, ut patet ex ipsis adductis Pauli verbis : *Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysem*. Quod ut apprime intelligatur, præstat Apostoli scopum exponere, ex quo germanus

ribus jacet. Membrum verò quod sequitur est juxta vulg. « Sed sub te erit appetitus ejus (nempe peccati) et tu dominaberis illius; » id est, ei resistere debes. Quo posito, omnis evanescit difficultas. Confer Ros. in c. 4 Gen. v. 7.

(1) Opportunè animadvertit S. Ambrosius l. 2 de Cain et Abel c. 9, n. 33, quòd « potuit (Cain) et parentes parricidas timere, qui docuerat parricidium « posse committi; potuerunt enim et parentes de filio « discere, quod didicerant posterì de parente. »

(2) Hanc difficultatem jam præoccupaverat S. Augustinus lib. 15 de Civ. c. 16, qui præterea docet sororem suam Caino in uxorem ducere in iis humani generis exordiis licuisse, ut humana soboles propagaretur. Augustino assentiunt S. Epiphanius Hæres. 59, n. 6, Sethian. S. Jo. Chrys. Hom. 20 in Genes., Theodoretus quæst. 43 in Gen. Cæterum etsi inverso ordine c. 5, 4, id apertè Moyses tradit dicens de Adam, genuitque filios et filias

ejus sensus melius intelligitur in citato textu.

Scopus porro Apostoli est efficaci ratione ostendere veritatem suæ generalis propositionis, quæ, v. 12, dixerat : *Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt*; seu vult significare mortem esse poenam peccati originalis, quod omnes homines ab Adam progeniti contrahunt; quod ut evincat, sic argumentatur Apostolus, v. seq. : Usque ad legem, nempe mosaicam, peccatum erat quidem in mundo, attamen peccatum non imputabatur ad certam poenam temporalem ob defectum legis positivæ, sive sanctionis cujusdam; cum lex, quæ talem poenam decerneret, nondum hominibus fuisset data; nihilominus mors, quæ est poena peccati, regnavit etiam ab Adam usque ad Moysem vel in ipsos infantes, qui in similitudinem prævaricationis Adæ nullo actuali peccato se inquinaverunt; ergo mors, quæ in omnes homines dominata est per id temporis, non aliunde repeti potest, quam à peccato originali, quod omnes ab Adam progeniti contraxerunt. Vide Card. Toleti S. J. Commentarii et annot. in epist. S. Pauli apost. ad Rom. ad h. loc. qui omnium facillè luculentissimè mentem Apostoli in hoc satis difficili textu exposuit.

Nec obstat Deum diluvio, cœlestibus flammis aliisque gravissimis calamitatibus ante Mosaicam legem de hominum sceleribus penas sumpsisse, tum quia, ut observat Card. Toletus, pœnæ illæ, quibus Deus in aliquot animadvertit legis naturalis transgressores, fuerunt potius pœnæ mortis peccato originali debitæ antè tempus exacto, quàm mors ipsa; tum quod pœnæ illæ non fuerunt constantes et universales, cujusmodi mors est, quæ proinde non ab actualibus peccatis, sed à peccato ex origine contracto repeti unicè debet.

His positis suâ sponte ruit moles illa, quam Peyrierius huic fundamento inædificaverat. Vide Zachariæ egregiam dissertationem, quæ Præadamitarum systema confutatur, quamque præmisit lib. 1 Petavii de Opific. sex dierum, edit. Ven. 1757.

Difficultates Coadamitarum.

I. Obj. Accuratum historiæ naturalis studium nos necessariò ducit ad plures hominum species agnoscendas. 1° Id enim inprimis postulant notæ specificæ, per quas diversi hominum stipites ab invicem secernuntur; 2° incipiendo enim ab homine *bimano* et *simiâ-satyro* (*Orang-outang*) ac gradatim procedendo, reperiri potest quædam species consanguineitatis inter hominem et vespertilionem. Ita Bory de S. Vincent. in Revue encyclopédique, tome 29, mars 1826, Paris, art. Sciences physiques, Homme, article extrait du tome 8 du Dict. classique d'hist. naturelle, p. 319. 3° Homo intellectualis non est nisi consequentia necessaria *hominis mammalis*, ibid., p. 76. 4° Hinc celebrioris zoologi plures paucioresve hominum species constituerunt; sic Linneus duas species admittit, *hominem sapientem*, et *hominem troglodyten*. (Car. à Linné, systema naturæ, t. 1 Regn. nat. classis 1. Mamm.

PERRONE. I.

malia, art. Primates n. 1 et 2.) Virey pariter duas species agnoscit, quas determinat ex mensurâ *anguli facialis*, Dict. d'hist. ant. Demoulinus undecim species enumerat, art. cit. Revue, etc. Bory verò à S. Vincentio quindecim recenset, ibid. Frustra igitur theologi contendunt omnes ab uno eodemque stipite prognatos esse, nec nisi unicam dari humani generis speciem.

Respondeo : Nego antecedens. Accuratum enim historiæ naturalis, seu potius zoologiæ studium ad unitatem humanæ speciei agnoscendam necessariò ducit. Nempe quod pluries animadvertimus, scientia quamdiù infans est, difficultates parit, quas postea adulta solvit.

Ad primum : Nego dari ejusmodi notas specificas, à quibus diversa species erui possit; ut enim observat cl. Blumenbach, genus humanum non habet nisi unicam speciem, omnesque populi cujusque demum ætatis ac regionum omnium, qui cogniti nobis sunt, provenire possunt à stipite communi. Omnes locorum varietates, quæ positæ sunt in conformatione et colore corporis humani, non magis incomprehensibiles sunt ac illæ per quas ante nostros oculos tot aliæ species corporum *organizatorum*, præcipuè verò cicurum animalium inter se differunt; verum omne hujusmodi discrimen per quosdam veluti gradus ita leviter incedit, ut nullum omninò neque cavillationibus locum relinquat, neque fundamentum præbeat iis divisionibus, quas sophistæ quidam vellent instituere (1).

Ad secundum : Distinguo : Id est, reperiri potest in corporum organis et configuratione convenientiæ aliqua et similitudo plus minùse perfecta inter homines et bruta, concedo; species consanguineitatis propriè dictæ, nego. Scimus utique ex anatome comparatâ aliquam intercedere similitudinem organorum in brutis, quæ à simiâ-satyro seu potius ab homine, quem spectare possumus ut typum primitivum, usque ad vespertilionem descendendo, et rursum à vespertione usque ad aves, et ita porro, et vicissim ab animalibus imperfectioribus progrediendo, ad humani corporis perfectionem accedat (2).

(1) Manuel d'Hist. naturelle trad. de l'alle. Metz 1803, t. 1. Sed præstat ipsius auctoris verba adducere. « Le genre humain, ait ipse, n'a qu'une espèce, et tous les peuples de tous les temps et de tous les pays (qui nous sont connus) peuvent provenir d'une source commune. Toutes les différences nationales dans la conformation et la couleur du corps humain, ne sont pas plus frappantes et plus inconcevables que celles qui défigurent presque sous nos yeux tant d'autres espèces de corps organisés, et principalement nos animaux domestiques; mais toutes ces différences se perdent pour ainsi dire les unes dans les autres par tant de nuances, par tant de transitions insensibles, qu'elles ne peuvent donner lieu qu'à des divisions arbitraires, et point du tout tranchantes. » (Sect 4 des Mammifères ord. 1 Bimane.)

(2) Cuvier, *Leçons d'anatomie comparée*, Paris 1805, tom. 1, première leçon, *Considérations sur l'économie animale*, præsertim art. 4, pag. 58, 59, observat ad rem nostram : « Dans toutes ces combinaisons, il s'en trouve nécessairement beaucoup qui ont des parties communes, et il y en a toujours un certain nombre qui ne diffèrent que très-peu, en sorte qu'en plaçant (Vingt-trois.)

Attamen negamus vel nullos dari veluti typos seu notas específicas, quibus diversæ classes seu species ab invicem distinguantur, quod nemo prudens zoologus inficiatur; vel eandem originem arguat, unde exurgat consanguineitatis species illa, quam somniat adversarius quem impugnamus.

Ad tertium : Nego. Ratio enim sive intelligentia proprietas est hominis solius. In brutis enim omnibus non reperitur nisi *instinctus*, qui consistit in eâ virtute, quâ pollent sese subjiciendi per motum interiorem innatum ac necessarium, absque ullâ institutione seu à se ipsis per quasdam actiones uniformes ad eundem finem, ad propriam nempe conservationem et ad conservationem propriæ speciei (1). Quòd si in nonnullis animalibus, cicutibus præsertim, nonnulla signa conspiciuntur sagacitatis et industriæ, etc., hæc toto cœlo distant à facultate intelligendi, comparandi, judicandi, abstrahendi, etc., quâ instructus est homo, ut ostendunt psychologi. Etenim si intelligentia non est nisi consequentia necessaria *hominis mammalis*, ut contendit adversarius, quare in cæteris animalibus mammalibus non reperitur?

Ad quartum : Nego. Pauci zoologi, neque profectò celebriores, ut ipsi autumant, plures hominum species distinguunt et quidem perperam, ut patet ex dictis in resp. ad primum, cum nullum prorsus sit fundamentum ejusmodi distinctionum, quæ proinde arbitrariæ

les unes auprès des autres, celles qui se ressemblent le plus, on peut en établir une espèce de suite qui paraîtra s'éloigner comme par degrés d'un type primitif. C'est sur ces considérations que reposent les idées que certains naturalistes se sont formées d'une échelle des êtres, qui les rassemblerait tous en une série unique commençant au plus parfait et finissant au plus simple. . . et telle que l'esprit passerait de l'un à l'autre sans presque apercevoir d'intervalle, et comme par nuances insensibles. » Et sanè cl. auctor hanc gradationem persequitur, comparisonemque instituit singulorum organorum eadem methodo quinque voluminibus, 1° in homine, 2° in mammalibus, 3° in avibus, 4° in reptilibus, 5° in piscibus, simulque ostendit notas específicas et características, quibus ab invicem distinguuntur, ut patet etiam ex tabulis comparationis, quas adjecit, ut cæcus sit oportet qui eas non videat. Satis sit hic urgere *organum vocale*, quod dicimus, quodque in uno homine tantum reperitur ad voces articulandas, siquidem Camper ostendit ex dissectione simiæ satyri hoc animal ineptum omnino esse ad instar hominis loquendum, et naturaliter etiam super pedes posteriores incedendum; attamen hoc solum animal perinde ac *gibbon* cum homine comparatur. Ipse Richerand, *Nuovi elementi di fisiologia*, trad. dal franc. Firenze 1815, t. 2, § 196, apertè affirmat : « L'uomo solo può articolare i suoni e gode del dono della parola. » Quod deinde ostendit ex anatome; item Magendie : *Compendio elementare di fisiologia*, trad. dal franc., Pisa 1818, t. 1, pag. 195. Rectè propterea Homerus frequenter utitur epitheto *μηρόπων ἀνθρώπων*, id est, hominum *vocem articulatam* emittentium, interdum etiam homines vocat *μηρόπους* seu *vocem articulantes* tanquam notam hominis specificam, ut alia omittam de mento saliente ac toto systemate osteologico, aliisque non paucis. De quibus vide cl. Ranzani, qui in op. *Elementi di zoologia*, t. 2, ordine primo, p. 69, seqq., has notas summâ diligentia prosequitur.

(1) Vide Blumenbach op. c. sect. 3, § 35; vide etiam Cuvier : *Le règne animal*, Paris 1817, t. 1, introduct., p. 51, suiv.

omnino sunt, et repugnant ipsi experientia. Hinc enim constat, animalia orta ex conjunctione duarum specierum esse prorsus infœcunda, nihil tamen ejusmodi reperimus, ut observat Cuvier, in individuâ à quibuscumque hominibus procreatis (1). Quare nemo jam est ex zoologis alicujus nominis qui plures hominum species inducat (2).

Quòd si Linneus duplicem speciem recensuit, humani aliquid et ipse passus est : quare à Blumenbachio vapulat (3). Attamen ipsemet Linneus hanc suam sententiam retractavit (4). Virey per *speciem* intelligit divisionem primariam generis humani, non autem stipitem primitivum originarium, quasi plures fuerint. Hinc juxta sacram Scripturam à filiis Noe tres primas varietates constantes repetit, *albam* à Japhet; *flavam* et *fuscam* à Sem : *nigram* seu *ottentottam* à Cham ; reliquas ab earum commixtione, quas distinguit ex diversis gradibus anguli facialis (5). Quidquid de hâc suâ sententiâ aut opinione sit, patet ipsum cum reliquis convenire. Reliquos autem quod spectat non moramur, qui per hanc ipsam opinionum diversitatem ostendunt nescire se, ubi pedem figant ; unde à reliquis omnibus deseruntur. Illud solum animadvertere præstat juxta aliquot istorum nullam esse notam seu characterem, quo homo sapiens ab homine, ut vocant troglodyte, aut simiâ-satyro discernatur : paulò tamen postea juxta eosdem tot sunt notæ characteristicæ inter homines ipsos, ut enumerent undecim vel quindecim etiam ipsorum species. Quàm præclarè hæc inter se coherent !

II. Obj. 1° : Verum quid dicendum de hominibus caudatis, de Americæ incolis imberbibus, de gigantibus seu patagonicis, atque de pigmæis, præsertim vero de nigris, cupreis, anacrocephalis, etc. ? 2° Nonne totidem notæ illæ sunt, quibus specierum diversitas constitui debet ?

Resp. ad primum : Illud ipsum quod physiologi et zoologi prudentiores reponunt, nempe homines caudatos, cincticulos, perinde ac centauros et sirenas totidem fabulas esse, quas operæ pretium non est refutare (6), quæque hodieum à scientiæ gravitate ar-

(1) *Règne anim.*, *mammifères*, § *Variétés de l'espèce humaine*, p. 94.

(2) Ut patet ex recentioribus, si memoratos incredulos excipias, qui contemptui propterea sese objecerunt.

(3) Op. cit. sect. 4, p. 80, ubi inquit : « La description de l'*homo troglodyte* de Linnée est un mélange inconcevable de l'histoire d'un de ces nègres blancs maladif et souffrant, et de celle de l'orang-outang. Son *homo-lar* est un véritable singe. » Hinc ipse Frid. Gmelin, qui adornavit decimam editionem systematis naturæ Linnée 1789, non solum posuit troglodyten inter simias, sed præterea subdit in notâ ad l. c. « Quæ de homine troglodyte refert immortalis auctor, partim figmentis nituntur, partim ad monstrosam morbosamve hominum progeniem, partim ad simias pertinent . . . Ad fictitia refero pariter luciferum sive hominem caudatum. »

(4) Vide *Revue encyclop.* l. c.

(5) De hoc angulo faciali conf. Ranzani, opp. cit., t. 2, p. 1, p. 37, seqq.

(6) Sic Blumenbach, op. cit., sect. 4, p. 80 : « Il

centur. Americani etsi ratiorem, barbam tamen ut cæteri habent, dummodò eam alant.

Gigantes naturæ excessum, pygmæi defectum et vitium intra eandem speciem produunt (1).

Circa nigras, cupreos, etc., non est quod valdè insistamus, cum plures causæ naturales ortæ ex calore, climate, aere, alimentis, vitæ ratione, etc., efficere potuerint aut etiam possint ejusmodi accidentales diversitates. Hippocrates de hoc phænomeno plura jam scripserat in lib. *De aere, locis et aquis* (2). Nunc exploratum apud physiologos est, diversum hominum colorem residere in *reticulo*, ut vocant, *malpighiano*; nam in Æthiopibus tam cuticula, quàm cutis nigra non sunt, et alba in ipsis est cicatrix (3); demum observandum est varietatem colorum ita paulatim ac sensim sine sensu progredi pro majori vel minori accessu vel recessu à lineâ æquinoctiali, ut nuspiam possit figi terminus, quo una species desinat, altera verè incipiat.

Ad secundum, dist. : Quibus constitui debeat diversitas varietatum constantium et hæreditarium (vulgò *razze*), aut etiam varietatum simplicium, transeat vel concedo; specierum, nego. Varietates constantes (*razze*) et varietates simplices vocantur illæ aberratio-

« n'y a point de peuples, inquit, qui aient une queue, les Hottentotes n'ont point de tablier, les Américains ont de la barbe comme les autres peuples quand ils veulent la laisser croître. Il n'y a ni centaures, ni sirènes; toutes ces fables ont pu ne pas effrayer la crédulité de nos ancêtres, mais elles ne méritent plus d'être réfutées. »

(1) Vide Gauchat, lettre 155; Buffon, Hist. nat. de l'homme; Hist. des voyages par l'abbé Prévot, t. 17; Dissert. sur les géants, t. 1 de la bible de Venice, ed. 5, Paris 1827; Lettres de quelques Juifs portugais, par l'abbé Guénée, tom. 2, lettre 3, § 3, 4. Cæterum de gigantibus et pygmæis sic rursùm scribit Blumenbach, l. c. : « Les prétendus géants des Patagons, par exemple, depuis les temps de Magellan jusqu'à nos jours, ont diminué peu à peu, dans les relations des voyageurs, de douze pieds jusqu'à sept; ainsi ils sont à présent un peu plus grands que tout autre homme d'une bonne taille. Il est aussi plus vraisemblable que les *quimos* de Madagascar, que Commerçon a pris nouvellement pour un peuple de nains, ne sont rien autres qu'une espèce de crétins, c'est-à-dire de malheureux imbéciles, avec de grosses têtes et de grands bras, comme on en trouve dans le pays de Salzbourg, etc. » Consentit ab Guénée, l. c., ubi gigantes dicit : *race d'hommes d'une taille au-dessus de l'ordinaire*, et de pygmæis *peuple au-dessous de la taille ordinaire*. Cæterum de *albinis* et *cretinis* ita nuncupatis Laur. Martini op. Elementa physiologiæ, Taurini 1835, § 505, lib. 6, p. 137, seq., ostendit eos non esse nisi degenerationem speciei humanæ, quæ in diversis rerum adjunctis ad pristinum statum revocari potest, quod inspectione suâ confirmat.

(2) Inter Hippocratis opera gr. lat. edit. Vander Linden Lugd. Batav. 1665, t. 1, p. 327, à cap. 53 in finem. Ex hoc enim libro plurimùm recentiores profecerunt, qui de hoc argumento tractarunt.

(3) A. Martini op. l. c. præsertim verò in alio diffusiori op. cui tit. *Lezioni di fisiologia*, Torino 1830, t. 11, lez. 89, § 3, p. 311, ubi præterea ostendit non solum à luce sed potissimùm à climate hanc colorum varietatem esse repetendam. Sic Richerand, op. cit., § 228, ubi in notâ inquit : « Il color nero della pelle de' mori pare dovuto all' abbruciamento della gelatina che fa la base del corpo mucoso di Malpighi. »

nes, quæ à degeneratione insensibili profluunt in conformatione specificâ originariâ specierum particularium corporum *organisatorum*. Hoc porrò intercedit discrimen inter varietatem constantem et varietatem simplicem, quod illa hæreditaria sit et generatione necessario et inevitabiliter propagetur, hæc autem non ita (1). Hinc emergit distinctio apud physiologos recepta, ut genus humanum dispescatur in plures aut pauciores ejusmodi varietates constantes licet accidentales (2), quas adversarii nostri vellent totidem constituere generis humani species contra omnia scientiæ principia, ut dictum est, quæ necessario nonnisi unum originarium ac omnibus communem stipitem exposcunt.

III. Obj. : Unico et communi speciei humanæ stipite constituto, 1° ratio dari non potest de insularum longè dissitarum, 2° præsertim verò utriusque Americæ incolis; cum media, quibus illuc appulerint, ipsis nulla suppetere. 3° Hæc eâ ratione, quâ animantia cætera quæ in hominum utilitatem condita sunt, in diversis orbis partibus, prout ipsorum fert natura, creavit Deus; sic nihil vetat quominus dicamus alios et alios homines saltem pro constanti eorum varietate à Deo conditos esse. Hoc enim posito non solum explicantur quæ de indigenis autochthonibus (3) veteres tradiderunt, sed quæ de antipodibus nunc explorata sunt. Notum enim est S. Augustinum negasse antipodas, quæ res ipsi nimis absurda videbatur « alios quos homines ex hac in illam partem, oceani immensitate trajectâ, navigare ac pervenire potuisse,

(1) Ita Blumenbach, op. cit., sect. deuxième, § 14, et Cuvier, Le règne animal, § Variétés de l'espèce humaine, p. 94.

(2) Cuvier, l. nuper cit., admittit tres varietates constantes : *albam*, seu *causicam*; *nigram*, seu *æthiopicam*; *flavam*, seu *mongolicam*. De Lacepède his duas præterea addit nempe *cupream*, seu *americanam* et *hyperboream*. Blumenbach pariter quinque admittit; Duméril, in Zoologie analytique, sex esse contendit; Virey pariter sex agnoscit; quin imò, cum divisset genus humanum in duas species, postea quatuor varietates constantes admittit sub primâ specie, et duas sub alterâ. Prima species juxta ipsum constituitur ab angulo faciali graduum 85, altera comprehendit eos quorum angulus facialis est inter gr. 80 ad 85. Sed species per ipsum designat solum divisionem primariam, ut dictum est, varietas constans divisionem secundariam. Clar. Martini l. c., p. 300. Posito discrimine inter varietatem constantem, modificationem, degenerationem ac morbum, statuit unam tantum esse generationem primitivam, non plures, sed solum varias modificationes secundarias; duas esse albinorum varietates distinctas, quarum altera spectari potest ut morbi vitio affecta; *cretinismum* non constituere speciem neque degenerationem generalem, sed affectionem morbosam peculiarem, quæ nempe attingit pauca et hæc illac dispersa individua. Negat varietatem constantem (razza) spectari posse velut degenerationem hæreditariam, cum constet nigras ipsos ex cultis eisdem facultatibus physicis et moralibus præcellere, quibus cæteri donantur. Deinde rationibus intrinsecis evincit prætensas varietates constantes non esse nisi varietates secundarias. Quod fusè id prosequitur.

(3) Ita Joan. Fabbroni an. 1803. Apud Aloys. Bossi Storia d'Italia, Milano 1819, t. 1, c. 3, p. 97 seq.

« ut etiam illic ex uno illo primo homine genus institueretur humanum (1) ». Quin etiam usque adeo seculo 8 ea inolevit opinio, ut Zacharias Rom. Pont. Virgilli cujusdam, qui antipodas exstare affirmabat, *sententiam perversam et iniquam doctrinam* vocaverit, ejusque auctorem damnari jusserit (2). Quum igitur jam constet antipodas existere, eos necesse est ab alio homine quam ab Adamo prodisse (3). Ergo. — Resp. ad primum: Nego. Etsi enim nostrum non sit determinare medium quo in dissitas illas seu regiones seu insulas homines transmeaverint, quum multiplex esse potuerit, certum tamen est illuc ex continentali terrâ nostrâ pervenisse. Sanè duo hemisphæria ferme contigua esse geographi detexerunt; Groenlandiam et Asiam separat ab America angustum fretum, imò per Kamstkakka ambo ferè junguntur continentes (4). Europæi igitur et Asiatici faciliè ad Americam gradum facere potuerunt. Atque reipsa ita factum esse inde patet, quod compertum sit, Americam eò magis populorum frequentia abundare, quò minùs distat ab illis punctis; tum etiam ex eo quòd plures adhuc mores communes sint inter illos affines populos cum Europæis et Asiaticis sive Ethnicis, sive Judæis atque Christianis (5); tum demum ex pluribus traditionibus et

(1) Lib. 16 de civ. Dei, c. 9.

(2) Ep. Zachariæ ad Bonif. apud Hartzeim S. J. concil. German. t. 1, p. 85.

(3) Ita La Peyrère, op. cit.

(4) Conf. Malte-Brun Geographia univ. trad. dal franc., Milano 1815, t. 3, lib. 59, et plures art. *Voyages*, in biblioth. univ. de Genève, quos longum esset hic recensere. Conf. Krachéninnikow, Hist. du Kamtschatka, 2 partie, ch. 10, trad. St. Pré 1768.

Sed præstat legere opus: Preuves que les indigènes de l'Amérique sont de la même race et de la même famille que ceux de l'Asie, par M. Samuel L. Mitchell, prof. d'hist. natur. à New-York (trad. de l'anglais).

(5) Etenim cum Paganis retinebant cultum ignis, idola, vestales, novum ignem, etc. Cum Judæis circumcisionem et alia non pauca; cum Christianis baptismum, confessionem et præsentiam quamdam realem in Eucharistiâ sub duabus speciebus panis et vini, id est, horum rituum adumbrationem, ut supponitur, et simulacrum sive imitationem. Conf. Lettère Americane di Carli Rubi, tom. 1, lett. 4, 5, 6, 9. Conf. de Maistre, Soirées, tom. 2 ed. Par. 1831. sept. ent. p. 85 et p. 97, n. 15.

Sed conf. cit. Mitchell, qui ostendere nititur, § 4, antiquos indigenas Americæ septentrionalis esse evidentem stirpem Tartarorum, quam sententiam quatuor *facta* evincunt; 1° ut ipse loquitur: « Ressemblance « de traits et de physionomie; 2° Affinités des idiomes, « 3° Existence de coutumes semblables; 4° Identité « d'espèce du chien de Sibérie en Asie, et du chien « d'Amérique. » Quæ sigillatim evolvit § 2. Stirpem non ita pridem in Americâ septentrionali exterminatam fuisse Malajam. Quod fusè prosequitur ex opificiis, moribus, habitibus, vestitu, etc. Deinde concludit: « Je rejette donc la doctrine professée par plusieurs « naturalistes de l'Europe, que l'homme de l'Amérique occidentale diffère sur plusieurs points importants de l'homme de l'Asie orientale. Si les Buffon, les Robertson, les Raynal, les Des-Paw, si tant d'autres qui ont raisonné spéculativement sur le caractère américain et ont cherché à l'avilir, eussent acquis sur l'hémisphère situé à l'ouest de notre continent une instruction qui leur était indispensable, ils auraient découvert que les habitants d'une partie considérable de l'Asie, et en nombre de bien de mil-

ritibus, quos apud Americanos invenerunt qui eos primum inviserunt, cujusmodi, e. g., est memoria diluvii et unius familiæ ex eo servatæ, circumcisio apud Mexicanos, sabbati septima dies, jubilæi quinquagesimo anno recurrente celebratio aliaque non pauca, quæ invictissimè ostendunt communem istorum incolarum cum cæteris hominibus originem. Ad secundum, dist.: Si eadem rationum momenta faverent tam hominibus quam animantibus brutis, concedo; si diversa, nego. Jam verò quod attinet ad bruta, nihil ex revelations scimus præter ipsorum creationem, contra verò de homine ab eadem novimus omnes ex iisdem progenitoribus descendere. Quod autem dicitur in hominum utilitatem condita animalia esse, non evincit homines statim et ubique adesse debere, sed solum, ut datâ occasione et opportunitate iisdem uti valeant, alioquin, cum nonnulla ex ipsis in præruptis atque inaccessis locis constituta sint et vivant, vel frustra creata videri ea animalia possent, vel iisdem in locis homines degere deberent, quæ quam absurda sint nemo est qui non videat. Ad tertium, nego. Quo enim sensu, quæ de indigenis sive autochthonibus traduntur, accipi debeant, superius declaravimus.

Ad quartum, dist.: Hypotheticè, concedo; absolutè, nego. Quum increduli et protestantes mirum in modum abusi sunt hoc facto, ut irriderent Patres, ac præsertim Romanos pontifices occasione sumptâ ex Zachariæ epistolâ, præstat rem ejusmodi etiam atque etiam declarare, ut inde prava adversariorum fides et perversa eorumdem agendi ratio magis patescant. Ecclesia catholica circa quæstiones physicas in se et seorsim spectatas nihil definit: si verò de his ob rerum connexionem mentionem fieri contingat in ecclesiasticis decretis, sententiam tenet, quæ illâ ætate, quâ hæc eduntur, communis est. Neque propterea, si fortè illa sententia falsa sit, ignorantia hæc in re argui potest. Tunc enim eadem ignorantia communis est cæteris omnibus (1).

« lions, sont du même sang et de la même famille que « cette population américaine qu'ils méprisent et dé- « précient. Le savant docteur Williamson a discuté ce « point avec un talent véritable. »

Frid. Schlegel, De la langue et de la philosophie des Indiens, liv. 1, ch. 4, invenit in linguâ Peruanâ voces derivatas à linguâ Sanscriticâ. Mexicanos indigenas originem duxisse ex Asiâ doctis investigationibus ostendit Humbolt.

Conf. Biblioth. Univ. de Genève, tom. 5, Littérature, 1817, art. Histoire, p. 340, ubi dicitur: « Qu'il « y ait eu et très-anciennement entre l'Asie et l'Amérique une communication qui ait porté les peuples « d'un continent à l'autre, c'est ce qu'il n'est plus permis de révoquer en doute. Dès le milieu du siècle « dernier Steller et Krachéninnikow avaient reconnu « la réalité de cette communication, etc. »

(1) Reticulos profectò se produunt increduli, dum patribus errores in rebus physicis aut astronomicis ac geographicis exprobant; perinde ac si antiquiores philosophi immunes ab iisdem essent; satis tamen est vel leviter veterum philosophorum libros pervolvere, ut ipsis patribus imperitioris philosophi detegantur. Cicero ipse in libris de nat. Deorum, in Academicis quæst., etc., plura habet quæ si hæc nostrâ ætate proferrentur, risu exciperentur; attamen nemo ipsos objurgat; soli Patres perstringi debent. Satis est ut ei

Porrò etsi circa quæstiones physicas, prout in se sunt, indifferens Ecclesia sit, non ita tamen se habet, quando cum fidei dogmatibus adnexæ illæ quæstiones sunt, vel attingunt religionis substantiam sive *absolutè* sive *hypotheticè*.

Jam verò persuasum erat omnibus tum S. Augustini, tum Zachariæ ætate, oceanum non potuisse transmeari, ex quo fiebat, ut qui existentiam antipodum adstruerent, eo ipso docerent existere homines *super terram* (1), qui non essent ab Adamo, quam tamen sententiam catholica doctrina respuit. Unde negatio antipodum nonnisi *conditionata est*, nimirum si vâstus Oceanus non possit transmeari, et, quod hinc profluit, si antipodes ab Adamo non procedunt, non existunt. Hanc hypotheticam antipodum negationem ipsa objecta Augustini verba apertè demonstrant, et confirmat Zachariæ clausula: *et subtili indagatione requisitus, si erroneus fuerit inventus* (2); ut enim sciretur an Virgilius (quem nonnulli perperam cum S. Virgilio Salisburgensi episcopo commiscunt) (3) affirmaret, necne, existentiam antipodum, adeò *subtili* indagatione opus non fuerat, benè verò ad dijudicandos errores connexos. Cæterum ex ipsis Zachariæ verbis patet eum hæc in causâ nihil definivisse, cum rem ulteriori examin reservârit.

Quibus præmissis, dicimus, mutatis rerum adjuncti

cognoscerent quæ ipsorum ætate deferebantur. Nun increduli si id temporis vixissent plura cognovissent. Cæterum si quis vellet perspicere aliquod speciem imperitiæ alicujus historici profani antiquioris in geographiâ adeat Q. Curtium l. 3, de rebus Alex. M. c. 1, § 13.

(1) Dixi *super terram*; hoc enim solum fides docet, omnes homines, qui super terram sunt, ab uno stipite propagatos esse. Quod verò spectat ad *planetularum* systema, nihil religio statuit. « Dans cette matière, apposé scribit Frayssinous, Conf. cit., les opinions « sont libres : nous ne disons pas que les astres sont « peuplés d'hommes comme nous, nous n'en savons « rien; mais enfin vous paraît-il étrange que la terre, « qui n'est qu'un point dans l'immensité, soit seule habitée, et que le reste de l'univers ne soit qu'une « vaste solitude? Aimez-vous dans le soleil, dans la « lune, dans les planètes et les mondes étoilés des « créatures intelligentes, capables de connaître et de « glorifier le créateur? La religion ne vous défend pas « d'adopter cette opinion. *La pluralité des mondes* de « Fontenelle peut bien n'être qu'un ingénieux roman, « mais vous êtes libres d'y voir une réalité. » Conf. etiam Nicolai. Lez. 10 sul Genes.

(2) Ita se habet integer textus epist. Bonifacii in iis quæ ad præsentem quæstionem spectant: « De perversæ autem et iniquæ doctrinæ, quam contra Deum et « animam suam locutus est (Virgilius), si clarificatum « fuerit, ita eum confiteri, quod *alius mundus et alii « homines* sub terrâ sint, hunc accito concilio ab Ecclesiâ pelle sacerdotii honore privatum. Attamen et « nos scribentes prædicto duci evocatorias de prænominato Virgilio mitimus literas, ut nobis præsentatus et *subtili indagatione* requisitus, si erroneus « fuerit inventus, canonicis sanctionibus condemnetur. » Ep. cit. n. 6 Epistola S. Bonifacii ad Zachariam deperdita est.

(3) Mirum est in hunc errorem lapsos pariter esse redactores ephemeridum Trevoltiensium ad an. 1737, mens. August. n. 83, ubi tamen plura præclare adnotata invenies. Vide etiam Pagi in Criticâ ad an. 748, n. 6, 7.

ac præferente facem geographica scientia, nullum amplius locum habere posse difficultatem propositam, cum ex dictis certò constet homines ex nostro in aliud hemisphærium facilè se conferre potuisse, quin necesse sit confugere ad aliam hominum speciem quæ ibidem condita fuerit (1).

CAPUT II.

DE PROTOPARENTUM GRATIA ET FELICITATE.

Argumenti nexus et ordo exposcere viderentur, ut de hominis animâ ejusque naturâ ac dotibus dissereamus; cum tamen hanc provinciam sibi vindicaverint psychologi ac dicendorum amplitudo non patiat nos ista prosequi, quæ certè leviter ob rei gravitatem pertractanda non sunt, ideò his metaphysices disciplinæ demissis, nos ad ea quæ dogmatici theologi sunt exponenda ac vindicanda rectò veluti cursu properamus.

Prima igitur quæstio, quæ disputari à nobis debet, respicit statum in quo præcipuè relatè ad Deum ac ultimum finem suum homo constitutus fuit. Huic enim fundamento ea innituntur, quæ de ejusmodi hominis

(1) Ex iis, quæ hactenus proposuimus circa primitivam humanæ speciei originem, satis superque liquet, quo in censu habendæ sint temerariæ sententiæ nonnullorum, qui sibi docti videntur, dum ad inanem quamdam gloriolam sibi captandam non verentur Scripturæ sacræ contradicere. Ex. gr. Fr. Chr. Schlosser *Universal histor. Uebersicht der Gesch.*, etc., seu histor. univers. complexus historicæ mundi antiqui ejusque culturæ, p. 1, sect. 1, § 5, p. 26, ed. Francof. ad Maen. 1826, scribentis: « Nulli respectus ad religiosas ideas aut ad « humanæ dignitatis agnitionem retinere non possunt, « quominus traditionem et historici indicia sequamur, « si hæc cum naturæ studii effectibus concordia nobis « tres ostendant diversas planè stirpes omninò differentes conformatione et indole plenè discrepantes « in illis regionibus, quæ primis revolutionibus et cataclysmis subtractæ fuerunt. Excelsi scilicet montes et plantiæ, quæ in majori elevatione sese protendant, illas regiones nobis indicant, ubi primos homines quærere oportet. Montes dicti Hammeleh et regiones meridionales patriam Kaucaasicæ stirpis. « Utrahos et montes à veteribus Imans dictos desertum Kobi et Tibet primitivam Mongolicæ stirpis sedem. Interior Africa circa montes lunares tertiæ stirpis locum exhibent. America verò seriùs ex originali suo statu prodit. » Tum com. Carli, qui autumat *aborigenes* homines esse in Italiâ superstites ex magno cataclysmo; necnon Joan. Fabbroni, qui censet eàdem ratione, quâ plura quercuum milia sic à supremo auctore naturæ difflusum esse per diversas mundi plagas familiarum numerum; Cæs. Bossi, qui non solum Carli et Fabbroni opiniones audat, sed et Telliamed seu De Maillet, quem *ingenitasum* vocat, systema, juxta quod homines ex piscibus essent (Della istoria d'Italia antica e moderna, Mil. 1819, vol. 1, l. 1, c. 3, § 24); ubi demùm concludit: « Con questo nuovo sistema fondato egualmente sulle osservazioni naturali, e sui racconti degli storici, non fa più « d'uopo ricorrere alle incerte memorie dei patriarchi Noachidi, » etc. (ib. § 52). Ita quidem biliberiores homines; verum per hæc eadem ipsimet sibi et de decus et mortem quodammodo pepererunt. Quânto enim magis naturæ studia progrediuntur, tantò ipsi et imprudentiores et contemptibiliores sese producant. Atque idem sibi cæteri religionis impugnatores pollicentur: etenim *qui continentur me, erunt ignobiles*, dicit Dominus.

lapsu, originalis noxæ propagatione cæterisque de quibus intra ipsum tractatum dicturi sumus. Duplex porro atque oppositus error catholicæ huic doctrinæ opponitur. Pelagiani enim, Sociniani, Arminiani, quibus rationalistæ adstipulantur, negant protoparentes in ortu suo donis supernaturalibus fuisse exornatos, contententes talem nunc hominem esse, qualis olim conditus fuit, nempe sine gratiâ et sine peccato, ut inde inferant, nullam esse gratiæ necessitatem, nullum originale peccatum, nullam propriè dictam redemptionem et reparationem. Contra verò Lutherani, Calvinistæ, Jansenistæ statum in quo homo conditus seu constitutus fuit, eidem debitum fuisse contendunt ac naturalem, ut inde ernant hominem lapsum destitutum esse libero arbitrio, concupiscentiam verum esse peccatum aliaque ejusmodi quæ sanæ doctrinæ adversantur, ut videre est apud Bellarminum (1). Catholica autem veritas, quæ media consistit, ab his omninò dissentit. Docet enim protoparentes originali justitiâ seu gratiâ sanctificante, quæ eos supra naturam elevarét, ornatos à Deo esse; docet præterea fuisse eosdem donatos integritate quâ fiebat, ut inferiores corporis vires rationi, ratio autem perfectè Deò subdeatur; tum demùm naturali ac supernaturali scientiâ ac immortalitate præditos cum cæteris bonis, quæ eam comitantur. Hæc verò omnia præclara decora atque chrismata ex solâ Dei liberalitate in primos homines profluxisse eadem doctrina catholica docet, nec ullo modo naturæ debita. Priusquàm ad ejusmodi veritates vindicandas accedamus, operæ pretium ducimus strictim indicare eas saltem controversias, quæ olim disputabantur in scholis, ne diversa scholarum placita cum Ecclesiæ doctrinâ confundantur.

Prima itaque quæstio est, num cum eximiis ejusmodi donis primi parentes *conditi* fuerint, an verò iisdem in naturalibus creatis Dei largitate tributa fuerint? Prima sententia communi jam calculo probatur, ut patet ex Suarezio (2).

Altera controversia respicit distinctionem inter justitiam originalem et gratiam sanctificantem, quam quidem dari distinctionem alii affirmant, alii negant. Affirmant ii omnes qui contendunt protoparentes in ipsâ creatione accepisse à Deo rectitudinem illam, quâ omnes animi facultates tum quoad se tum quoad suos ætus ordinabantur, ut dicemus. Hanc verò rectitudinem justitiam originalem appellant, eò quòd Adam eam acceperit ab suâ origine, certè in hunc finem, ut eam scilicet ad posteros transmitteret, *si in officio stetisset*; deinde affirmant gratiam sanctificantem eidem primo parenti collatam fuisse ac superadditam, per quam evectus fuit ad ordinem supernaturalem (3). Alii theologi autem censent inseparabilem esse justitiam originalem à gratiâ sanctificante sive ab elevatione primi hominis ad statum supernaturalem; hanc

enim gratiam sanctificantem spectant in Adam veluti principium et originem cæterorum honorum quæ ipse assecutus est ab ipsâ suâ creatione (1).

His igitur omissis, quæ ad institutum nostrum non pertinent, ut propugnemus catholicam doctrinam, sequentes adstruimus propositiones.

PROPOSITIO I. — *Primi parentes in statu justitiæ et sanctitatis constituti à Deo fuerunt.*

Hæc propositio ad fidem catholicam spectat, ut patet ex conc. Trid. quod sess. 5, can. 1, sic statuit: « Si quis non confitetur primum hominem Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem et justitiam, in quâ constitutus fuerat, amisisse... anath. sit; » (2) et can. 2: « Si quis Adæ prævaricationem sibi soli... asserit nocuisse, et acceptam à Deo sanctitatem et justitiam, quam perdidit, sibi soli et non nobis etiam perdidisse.... anath. sit. »

Hanc autem doctrinam à revelatione emergere tria sunt quæ ostendunt argumenta ex Scripturâ deprompta; ac 1° Genes. verba 1, 26: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, quæ de sanctitate Adamo collatâ plures Patres apud Bellarminum interpretantur (3), imò communis apud eos horum verborum expositio est, ut nomen *imaginis* ad natu-

(1) Sic opinantur omnes Thomistæ ibid. juxta S. Th. 1. p. q. 95, a. 1, ubi ad majorem eorum quæ proferuntur perspicuitatem obiter notandum est complexionem donorum quæ sub nomine *justitiæ originalis* comprehenditur, includere tum dona supernaturalia strictè sumpta, quæ elevant naturam super suam conditionem, ejusmodi sunt gratia sanctificans, virtutum theologicarum habitus, etc.; tum dona illa quæ supernaturalia eo sensu dicuntur, quod naturam ipsam perficiunt in suo ordine, quin elevent eam supra conditionem suam, cujusmodi sunt integritas, immunitas ab ærumnis, perfecta subjectio cupiditatum ad rationis imperium, etc., quæ tamen per se natura non exposcit; tum denique dona supernaturalia quæ ita dicta sunt, quòd naturæ humanæ aliqua addant, quæ natura non solum non exposcit, sed contrarium potius, suâ conditione spectatâ, exigeret, prouti est immortalitas. Hæc autem tria licet in Adam innocente conjuncta fuerint, possunt tamen ab invicem separari, cum concipi possit homo elevatus per gratiam sanctificantem, sed absque integritate et immortalitate; vel homo integritate præditus absque elevatione per gratiam sanctificantem; vel homo integer et elevatus absque immortalitate; vel denique homo suæ conditioni relictus absque ullo istorum donorum. In Adam verò ejusmodi dona ita congesta erant, ut reliquorum conservatio in se et in posteris penderet à conservatione primi, nempe gratiæ sanctificantis. Quòd si homini lapso per Christi merita restituitur gratia sanctificans, cætera tamen eidem, saltem in hac vitâ, minime restituantur. Hinc in Adam gratia sanctificans potest spectari relatè ad cætera dona ad instar causæ, reliqua verò ad instar effectus. Quæ quidem apprime altè mente repostâ tenenda sunt, tum ut vitetur idearum confusio, tum ut inserviant dicendorum intelligentiæ.

(2) Et hic perpendenda summa prudentia Tridentinorum patrum in condendis fidei decretis, qui verba singula ita attemperarunt, ut dum catholicam fidem tradunt, nullis scholarum sententiis aut favere aut detrachere videantur. Quod Card. Pallavicini in Hist. conc. Trid. sæpè observat.

(3) Lib. cit., cap. 2 Conf. etiam Petavium, lib. 2 de opif. sex dier. cap. 2, seqq.

(1) Lib. de Gratiâ primi hom. c. 1.

(2) L. 3 de hominis creat., c. 17, n. 5, seqq.

(3) Ita sentiunt præter Alensem Magister sentent. in 2, d. 24, S. Bonaventura in 2, d. 29, art. 2, q. 2, Scotus, Richardus et à fortiori, qui negant angelos fuisse in gratiâ creatos, de quibus conf. Suarez, l. c.

ram, nomen *similitudinis* ad sapientiam et justitiam referant, ex quo concludunt Adam quidem per peccatum amisisse similitudinem quam habebat cum Deo, non autem Dei imaginem (1). 2° Verba Ecclesiastis 7, 30 : *Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem rectum*, non solum autem de rectitudine morali, sed de justitiâ ac sanctitate supernaturali hæc dicta esse liquet ex vocē יָשָׁר *jassar*, quæ de Deo passim usurpatur ut Deut. 32, 4, ac de hominibus justis, ut Num. 23, 10, necnon Ps. 22, 1, ubi dicitur : *Exultate justi in Domino, rectos decet collaudatio*, Ps. 7, 11 : *Salvos facit rectos corde*, et alibi passim. 3° Denique ea omnia evincunt, quibus præcipimur *renovari*, ut Ephes 4, 23 : *Renovamini spiritu mentis vestræ et induite novum hominem*, qui secundum Deum creatus est in justitiâ et sanctitate veritatis; et Coloss. 3, 9, 10 : *Expoliantes vos veterem hominem... et induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum*. Porro, ut observat Bellarminus, qui *renovari* jubetur, fuit aliquando novus; quod si renovatio posita in eo est, ut induamus hominem Christo similem, creatum secundum Deum in justitiâ et sanctitate veritatis; fuimus igitur aliquando, in primo videlicet parente nostro, homines novi, conditi secundum Deum in justitiâ et sanctitate veritatis. Seu quod idem est, primi parentes fuerunt à Deo in justitiâ et sanctitate constituti (2).

Hæc confirmantur ex traditione. Concilium enim Arausicanum, 2, c. 19 (3), hæc habet : « Unde cum sine « Dei gratiâ salutem non possit (humana natura) cu- « stodire, quam accepit, quomodo sine Dei gratiâ pote- « rit reparare quod perdidit? » Cum igitur repararetur per Christum gratia sanctificans, quam in Adam perdidimus, consequens est hæc sanctificante gratiâ primum hominem præditum fuisse. Unanimis pariter est sanctorum patrum doctrina, quorum testimonia expendit Bellarminus l. c.; nos unius Augustini verba dabimus, ne prolixiores simus : « Vide ergo, in- « quit, quod sequatur : induite novum hominem, qui « secundum Deum creatus est in justitiâ et sancti- « tate veritatis : ecce quod perdidit Adam per pecca- « tum. (4). »

Difficultates.

I. Obj. 1° Apostolus 1 Cor. 15, 45, scribit : *Factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in Spiritum vivificantem*. Ergo Adam spiritu vivificante seu sanctificante gratiâ instructus non fuit. 2° Sane si protoparentes in gratiâ sanctificante constituti fuissent, peccare non potuissent. Ergo. — Resp. ad primum : Dist. ant. : Et Apostolus in adductis verbis

antithesin instituit inter statum corporis Adam et Christi post resurrectionem, concedo; inter gratiam Adam et Christi, nego. Ut enim contextus evincit, ibi sermo est de statu resurgentium; Apostolus enim confert corpus recens formatum Adami et Christi post resurrectionem; corpus Adæ animale vocat, utpote cibo potuque egens, et Christi corpus post resurrectionem, quod cum illi necessitati sit obnoxium, *spiritale* vocavit. Cæterum potuit corpus Adæ animale esse et ejus animus spiritalis, cujusmodi reverà fuit per habitantem in eo Spiritum sanctum (1). Ad secundum, neg. ant. Nec enim gratia sanctificans, quæ animæ inhæret et quæ homo (seu alia quæpiam rationalis natura ornatus fit Deo acceptus, quidpiam auget aut immittit de libertate quâ pollet. Cum igitur Adam liber fuerit, peccare potuit.

II. Obj. S. Augustinus passim docet, non statim accepisse Adam spiritum gratiæ, sed solum spiritum animæ rationalis. Ergo. — Resp. 1° : Neg. cons. Ex his enim non sequitur protoparentes gratiâ sanctificante ornatos saltem postea non fuisse.

Resp. 2° : Dist. : Ea tradit Augustinus relatè ad integram perfectionem statûs naturalis, quam Adam, ex ipsius mente, assecutus non est donec translatus fuit in paradysum, quamque à gratiâ habuit et non à naturâ; vel loquitur de omnimodâ felicitate assequendâ per meritum obedientiæ, concedo; relatè ad gratiam sanctificantem, quasi ea instructus Adam non fuerit ex mente Augustini ante peccatum, nego. Quæ enim ex ipso adduximus, hunc sensum apertè excludunt (2).

(1) Conf. Bernard. à Piconio tripl. expos. in h. l.

(2) Textus, qui obijciuntur ex S. Augustino, ita se habent. lib. 13 De civ. c. 23, n. 1, ubi adductis verbis Apostoli *factus est primus homo*, etc., addit : « primus « homo de terrâ terrenus in animam viventem factus « est, non in *spiritum vivificantem*, quod ei per obedi- « tiæ meritum servabatur. » Sed ex contextu patet, non aliam hic S. doctoris mentem esse, quam nondum assecutum fuisse Adam in paradiso conditionem corporis glorificati, quæ non erat tribuenda nisi ejus fidelitati, quemadmodum et ea justî donabuntur, cum gloriosi resurgent.

Alter est ex lib. 2 De Genesi cont. manich. c. 8, n. 10, ubi inquit : « nondum spiritalem hominem debemus « intelligere, qui factus est in animam viventem, sed « adhuc animale. Tunc enim spiritalis effectus est, « cum in paradiso, hoc est in beatâ vitâ, constitutus « præceptum etiam perfectionis accipit, ut verbo Dei « consummaretur. » Sensus autem ex contextu esse videtur donis gratuitis nondum fuisse Adam à Deo auctum ante ejus in paradysum translationem. Sequitur enim : « itaque postquam peccavit, recedens à præce- « pto Dei in hoc remansit, ut animalis esset. Et ideo « animale hominem prius agimus omnes, qui de illo « post peccatum nati sumus, donec assequamur spiri- « talem Adam, id est, D. N. J. C. » Ex quibus ineluctabile habetur argumentum adversus Jansenianos, qui se jactant solos germanos Augustini discipulos, contentes tum elevationem ad ordinem supernaturalem, tum immortalitatem aliaque dona gratuita debita esse integræ humanæ naturæ ac proinde homini naturalia, ut in prop. 3 dicemus.

Tertius denique desumitur ex lib. De corrept. et grat. c. 10, n. 27, ubi docet Deum sic ordinasse angelorum et hominum vitam, « ut in eâ prius ostenderet quid « posset eorum liberum arbitrium, deinde quid posset

(1) Conf. Petav. l. c. c. 2, §§ 11, 12, 13, conf. etiam Trombellium *anecdotorum* tom. 2, p. 2, p. 150, seqq.

(2) Bellarm. lib. c. c. 3, n. 2, 3.

(3) Collect. conc. Harduini. t. 2, col. 1099.

(4) L. 4 De gen. ad litt. c. 26. Sæpè eadem repetit et inculcat eodem lib. à cap. 24 usque in finem, ubi totus est in refutandâ illorum opinione, qui censebant corpus Adam in statu innocentie spiritale fuisse.

Alia tum S. Augustini tum aliorum Patrum testimonia exhibet Bellarm. l. c.

PROPOSITIO II. — *Unà cum iustitiâ et sanctitate conjuncta erant in primis parentibus eximia tum animæ tum corporis dona. Scientia in primis et perfecta voluntatis ordinatio quoad animam; immortalitas et immunitas ab ærumnis et doloribus quoad corpus.*

Et hæc propositio ad catholicam doctrinam pertinet, ut constat ex Ecclesiæ definitionibus editis adversus eos qui Adam in puris naturalibus constitisse autumant, ignorantie proinde, concupiscentiæ, fragilitati, ærumnis, ac mortis denique ipsi obnoxium, perinde ac nos sumus, quem errorem sic Tridentini patres sess. 5, can. 1, confixerunt: « Si quis non confitetur primum hominem, Adam, cum mandatum Dei in par-
« diso fuisset transgressus, statim sanctitatem et justitiam, in quâ constitutus fuerat, amisisse incurrisse-
« que per offensam prævaricationis hujusmodi iram et indignationem Dei, atque ideò mortem, quam antea
« illi comminatus fuerat Deus, et cum morte captivitatem sub ejus potestate, qui mortis deinde habuit
« imperium, hoc est diaboli, totumque Adam per illam
« prævaricationis offensam, secundum corpus et animam
« in deterius commutatum fuisse; anath. sit. » Prædictus igitur fuit Adam non solum sanctitate et iustitiâ, sed insuper immortalitate et firmâ corporis et animi habitudine; can. autem 5 idem concilium declarat concupiscentiam ex peccato esse.

Ut autem perspicuitati studcamus, per partes propositam doctrinam declarabimus et propugnabimus. I. Scientia igitur Adam præditum à Deo esse evidenter ostendunt, quæ auctor Eccli. 17, 6, de protoparentibus scripsit: *Creavit illis scientiam Spiritus, sensu implevit cor illorum, et bona et mala ostendit illis* (1); quibus accedunt quæ Genes. 2, 19, leguntur de nominibus animantibus brutis impositis ab Adam, quæ eorundem naturæ congruerent, ut insinuant verba illa: *Omne enim, quod vocavit Adam animæ viventis, ipsum est nomen ejus*; quod nisi à naturæ doctore sapientissimo fieri non poterat, ut vel ipsius Pythagoræ auctoritate S. Augustinus comprobatur (2); qui præterea ostendit ignorantiam cum illo beatissimo protoparentum statu consistere non potuisse, quia « ex ignorantia, ut ipse loquitur, dehonestat error, ex difficultate
« cruciatus affligit (3). » Quod et ratio suadet, siquid
« suæ gratiæ beneficium justitiæque judicium. » Sed hic loquitur S. doctor de perseverantiâ dono, quod nec illi angeli nec primus homo habuerunt.

Conf. Suarez l. 3 De hom. creat., c. 17, n. 17. Tournely tom. 1, de grat. q. 2.

(1) Quibus verbis non obscure tum scientiâ supernaturalis, tum naturalis indicatur. Supernaturalis quidem dum dicitur: *creavit illis scientiam Spiritus, sensu implevit cor illorum*, quæ videntur innuere gratiæ munus, cujus est illustrare mentem et animum permove-
re. Naturalis autem per illa: *bona et mala ostendit illis*, quæ tum de cognitione juris naturalis tum de cæterorum notitiâ intelligi possunt.

(2) L. 2 op. imperf. c. 1: « Nam ipse Pythagoras, inquit, à quo philosophiæ nomen exortum est, dixisse fertur, illum fuisse omnium sapientissimum, qui vocabula primus indidit rebus. » Conf. etiam Petav. lib. 2 De opific. c. 8, § 5, 6, ubi multa præclare dicta habentur.

(3) Lib. 3 de lib. Arbit., c. 13, n. 52.

dem Adam non solum futurus erat pater sed et doctor cæterorum hominum, qui filios suos instituere debebat tum in iis quæ ad Deum spectant, tum in iis quæ ad mores. Cujusmodi autem fuerit hæc scientia quâ Adam à Deo donatus est, quanta ejus amplitudo, qui limites, ardua res est determinare; hoc unum dici potest, eam fuisse pristinæ illius conditioni omnino consentaneam. Theologi præsertim scholastici plura de eâ habent (1). II. Ad voluntatem quod attinet, per ejus *perfectam ordinationem* significare intendimus nullis eam pravis affectionibus vitiatam fuisse, nullis pravis motibus exagitam, adeò ut inferiores corporis vires rationi, ratio autem Deo perfectè subderetur, ac summa in primi hominis animo inesset pax, dum nec caro concupisceret adversus spiritum, nec spiritus adversus carnem. Hanc autem fuisse primorum parentum conditionem satis perspicue Scripturæ docent. Genes. enim 2, 25 dicitur: *Erat autem uterque nudus, Adam scilicet et uxor ejus, et non erubescabant.* Cap. autem 3, 7, de iisdem post peccatum: *Aperti sunt oculi amborum, cumque cognovissent se esse nudos, etc., et ib. 10 et 11, cum Adam ad Deum dixisset: Timui eò quòd nudus essem; respondit ei Deus: Quis indicavit tibi quòd nudus esses, nisi quòd ex ligno de quo dixeram tibi ne comederes, comedisti?* Ergo ante peccatum habuerunt primi parentes speciale donum quo appetitus eorum continebatur, ne contra rationem insurgeret, quod donum per peccatum amiserunt. Hoc etiam sensu Ecclesiæ patres allata testimonia intellexerunt. « Hanc ergo (obedientiam), inquit S. Augustinus, priusquam violassent, placebant Deo et placebat eis Deus; et quamvis corpus animale gestarent, nihil inobediens in illo adversum se moveri sentiebant. Faciebat quippe hoc ordo justitiæ, ut quia eorum anima famulum corpus à Domino acceperat, sicut ipsa eidem domino suo, ita illi corpus ejus obediret, atque exhiberet vitæ illi congruum sine ullâ resistantiâ famulatum. Hinc et nudi erant, et non confundebantur (2); » et alibi passim. III. Quod verò tot tantisque donis maximum afferebat incrementum, immortalitas erat. Quæ tamen immortalitas ut ritè intelligatur, animadvertendum est cum S. Augustino (3) valde hæc duo inter se differre non posse

(1) Vid. inter cæteros Suarez lib. 3 De hominis creat., capp. 9, 10, ubi copiosè de scientiâ Adami naturali disputat, pluresque conclusiones statuit et evolvit; item cap. 18, ubi agit de scientiâ supernaturali.

(2) De peccat. merit. et remiss. l. 2, c. 22, n. 36. Conf. Suarez l. 3 De hom. creat. c. 12, n. 4, seqq. Attamen Clericus in comm. ad c. 3 Gen. v. 7. Hæc quæ de protoparentum nuditate leguntur, ad sensum metaphoricum trahere nititur contra communem totius antiquitatis sententiam et historicæ narrationis simplicitatem. Sed socinianus esse auctor, cui lapsus primi parentis non arridet. Hinc sub finem comment. in cap. 2 putat « credibile esse Moysen hæc observatione innuere voluisse primos parentes quasi infantes recens natos, quibus pudori non est nuditas, ob « mali ignorantiam fuisse. » Quam expositionem neoterici biblici, ut videbimus, summo consensu exceperunt.

(3) L. 6 De Genes. ad litt. c. 25, n. 36.

mori et posse non mori; illud primum non fuit in Adam, eò quòd illi naturæ tantum congruit, quæ dissolutionem corruptionemque non patitur, ut in angelis et animabus nostris, quarum natura seu essentia ita simplex est partiumque compositione caret, ut dissolvi propterea minimè possit; Adami verò corpus hâc ratione immortale esse non poterat, utpote contrariis fugnantibusque principiis seu partibus constans. Dei igitur munere Adam poterat non mori, si enim in officio perstitisset, impedisset Deus quominus quidpiam ei obesset, ægritudinibus aut senio conficeretur, venena feræque nocerent, quidquam denique ei triste accideret; contra fecisset ut incolumis super terram, quamdiù ipsi Deo placuisset, perstaret, et ut sine morte ad beata regna perveniret (1). Dixi *si in officio perstitisset*. Adam enim sub hâc solâ conditione, ac nonnisi servatâ justitiâ originali, immortalis erat, non autem absolutè, seu eâ amissâ; ut enim per peccatum justitiam sic et immortalitatem amittere poterat (2).

Sic porrò ita expositum fidei dogma ex Scripturis evincimus. Scriptura peccato tantum mortis causam tribuit, ergo. Antecedens patet ex Apostolo, Rom. 5, 12, *per peccatum mors*; ib. rursùm 8, 40, *corpus mortuum est propter peccatum*; (ergo non sola anima ut contendebant pelagiani). Idipsum patet ex lib. Sapientiæ 1, 15, ubi legitur: *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum*, et apertius adhuc ib. 2, 25: *quoniam Deus creavit hominem inextinguibilem... invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum*. Id demùm constat ex illo Dei interdicto et interminatione Adamo factâ Genes. 2, 17, *in quocumque die comederis ex eo, morte morieris*.

Non minùs certa est veritas ista ex conciliorum et Patrum auctoritate. In can. 1 conc. Milevitani II apertè dicitur: « Placuit.... ut quicumque dicit, Adam « primum hominem mortalem factum, ita ut sive peccaret, sive non peccaret, moreretur in corpore, hoc « est de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturæ; anath. sit (3). » Idem pariter sancitum fuit in conc. Arausicano II, can. 2, in Diospolitano, in Carthaginiensi IV. Hinc meritò S. Augustinus: « Unde constat, aiebat, inter christianos veraciter « catholicam tenentes fidem, etiam ipsam nobis cor-

« poris mortem, non lege naturæ, quia nullam mortem homini Deus fecit, sed meritò inflictam esse « peccati (1). »

IV. Ex hoc porrò immortalitatis dono veluti ex ipso defluens jam illud sequitur, quod postremo loco statuimus, primis parentibus in illo felicitatis statu fuisse collatum, immunitatem videlicet ab omnibus ærumnis, afflictionibus et doloribus. Apertè enim id habetur ex toto Genes. cap. 2, ubi traditur Deum posuisse hominem *in paradiso voluptatis* ut operaretur et custodiret illum (2). Hunc autem beatudinis statum et conditionem ita præclare exponit S. Augustinus l. 14 de Civ. Dei c. 26: « Vivebat, inquit, itaque homo in paradiso « sicut volebat, quamdiù hoc volebat, quod Deus jussit: vivebat fruens Deo, ex quo bono erat bonus, « vivebat sine ullâ egestatè ita semper vivere habens « in potestate. Cibus aderat, ne esuriret; potus, ne sitiret; lignum vitæ, ne illum senecta dissolveret. Nihil corruptionis in corpore vel ex corpore ullas molestias ullis ejus sensibus ingerebat. Nullus intrinsecus morbus, nullus ictus metuebatur extrinsecus. « Summa in carne sanitas, in animâ totâ tranquillitas.... « Nihil omninò triste, nihil erat inaniter lætum: gaudio verò perpetuabatur ex Deo, in quem flagrabat « charitas de corde puro, et conscientiâ bonâ et fide non fictâ: atque inter se conjugum fida ex honesto amore societas, concors mentis corporisque vigilia, et « mandati sine labore custodia. Non lassitudo fatigabat otiosum, non somnus premebat invitum. »

Hæc quæ de primævâ protoparentum felicitate exposuimus confirmantur omnium gentium traditionibus. De Græcis constat ex Platone, qui in Politico primam ætatem verè auream appellat (3); de ipsis rursùm ac de romanis præter ex ipsorum poetis, qui aureum Saturni seculum nobilissimis ornârunt imaginibus, ut Virgilius (4), Juvenalis (5), Ovidius (6), Tibul-

(1) L. 13 de Civ., c. 15.

(2) Conf. Petav. De opific. l. 2, cap. 6, ubi plura discutuntur scitu dignissima.

(3) Θεὸς ἐνεμεν αὐτοὺς, αὐτοὺς ἐπιστατῶν· κατὰπερ νῦν ἄνθρωποι, ζῶον δι θεϊότερον, ἄλλα μὲν φαιδρότερα αὐτῶν νομίζονσι. Γυμνοὶ δὲ καὶ ἄστροποι θυρανομοῦντες τὰ πολλὰ ἐνεμοντο. « Deus eos pascebat, custosque eorum ipse erat, « sicut nunc homines, divinius animal, pascunt animalium sequiora. Nudi autem et sine stragulis sub dio « plerumque pascebant. » Conf. etiam in Cratylo t. 1, opp. p. 397, 398, ubi etiam profert versus Hesiodi.

Sic Dicaærchus peripateticus citatus à Porphyrio l. 4 et à Varrone de re rusticâ l. 4, c. 2, inquit: τοὺς παλαιούς καὶ ἐγγὺς θεῶν γεγονότας βελτίστους τε διτὰς οὐρεὶ καὶ τὸν ἀριστον ἐξηκτάς βίον ὡς χρυσὸν χρόνον νομίζεσθαι, seu « primos illos discebat proximos mortales optimæ « fuisse indolis, vitamque vixisse optimam, unde et « auream dici ætatem. » Alia collegit testimonia Eusebius ex Platone et Diodoro Sic. in Prep. evang. l. 4, c. 8 et l. 11, c. 15. Quibus addendus Hesiodus in Theogon. à v. 521, ad v. 579. Rursùm in Opera et dies, v. 47, seqq.

(4) L. 1, Georg. v. 125, seqq.

Ante Jovem nulli subigebant arva coloni
Nec signare quidem aut partiri limite campum, etc.
tum eclog. 4.

(5) Satyra 6, 1, seqq.

(6) Metamorph. l. 1, v. 89, seqq. Aurea primum sata ætas, etc.

(1) Conf. Petav. De opific. l. II, capp. VI et VII.

(2) Hinc ea facillè componuntur, quæ veteres in speciem sibi invicem contradictoria de primorum parentum immortalitate prædicârunt. Alii enim immortalem dixerunt Adam, alii mortalem; alii mortalem actum, immortalem autem potentiâ; alii nec mortalem nec immortalem, sed medium inter utrumque et in potentiâ ad utrumque; alii demùm et mortalem et immortalem simul. Quæ quidem omnia simul commodè componi possunt et vera sunt. Quandoquidem Adam non habuit immortalitatem omnimodam, adeò ut non potuerit mori; nec mortalitatem absolutam, ut debuerit mori; sed habuit posse non mori, idque non ex naturâ, sed ut dicemus, ex beneficio Conditoris, et quidem dependenter ab obedientiâ suâ.

(3) Etsi vulgò sic citari solet hic canon, non est propriè concilii Milevitani, sed Carthaginiensis universalis, et in codice canonum Ecclesiæ Africanæ est n. 109, conf. collect. concil. Harduini, t. 1, col. 925 et col. 1217.

Ius (1). Apud Persas eandem traditionem viguisse testis est Plutarchus (2), apud Indos Strabo (3), quin et adhuc eandem vigere patet ex Creuzer (4); apud Sinenses testes sunt sacri ipsorum libri *king* nuncupati (5). Quare Knapp scribere non dubitavit: « Communis est omnium ferè nationum omnis ætatis opinio de *aureo sæculo*, hoc est, de vitâ longè beatissimâ, quam priusca gens mortalium hâc in terrâ egerit. Eam vitæ beatitatem etsi pro suo quisque ingenio ac sensu in- format, in eo tamen ad unum omnes consentiunt, ut omne genus ærumnarum atque imbecillitatum, quas hominum societas et cultus vel affert, vel auget, ab his generis humani incunabulis procul planè abjiciendum censeant (6). » Hæc autem gentium omnium conspiratio originem primitivam ejusmodi traditionum apertissimè evincunt, hâc enim *facti* veritate constitutâ, omnia benè coherent, eâ sublatâ, nulla amplius earum ratio probabilis dari potest.

Difficultates.

I. Obj. Variis illa doctrina, ubi accurati examinatur, premitur difficultatibus. Obstat enim notio sapientiæ et sanctitatis congenitæ, quæ sibi ipsi repugnat, neque ipso narrationis Mosaicæ argumento confirmatur, utpote quæ protoplastos communi hominum naturæ sensuum illecebris obnoxia præditos fuisse apertè docet. Obstant certi naturæ humanæ hujusque vitæ terrestres fines, qui quidem proprietates humanis superiores omninò excludunt, cujus generis est immortalitas corporis (7). Ergo. — Resp.: Dist.: Premitur difficultatibus apparentibus, transeat; veris, nego. Neque in primis obstat notio sapientiæ et sanctitatis congenitæ ut adversarii supponunt. Quæ enim repugnantia fingi potest. in eo quòd Deus ipse, qui præter naturæ ordinem condidit, ipsum fecerit sibi charum et acceptum charitatem in ipsius animum diffundendo, ut cum Apostolo loquar, et præter discendi aut loquendi facultatem, quam eidem datam ipsi concedunt, concesseri eandem facultatem expeditam seu actum ipsum? Eadem enim ratione, quâ Deus protoparentibus non jam corpus infantile, sed perfectum dedit, sic ipsa rerum

(1) Lib. 1, eleg. 3, v. 35, seqq. *Quàm benè Saturni vivebant rege*, etc.

(2) In l. de Iside et Osiride.

(3) L. 15, ubi sic exponit doctrinam Gymnosophistarum: « Olim omnia plena erant triticæ et ordeaceæ farinæ, ut nunc pulveris. Fontes alii lacte, alii aquâ fluebant, nonnulli melle, alii vino, quidam oleo. Homines autem ob satietatem et luxuriam ad contumeliam se transtulerunt. Jupiter igitur illum statum exosus omnia abolevit. »

(4) Conf. Religions de l'antiquité considérées principalement dans leurs formes symboliques et mythologiques; ouvrage traduit de l'allemand de D. Frid. Creuzer, refondu en partie, complété, développé par I. D. Guigniant, 1815. Vid. bibliothèque univ. Genève, tom. 30, an. 10me.

(5) King seu sacri in quibus legitur: « Tempora primi cœli pura voluptas et pax perfectè regnabant. Nulli tunc labores, non pœnæ, non dolores, non crimina, omnia humanæ in terris parebant voluntati. » Conf. Windischmann op. cit. Philosophie in progressu historię mundi, vol. 1, sect. 1, p. 206.

(6) Scripta var. argumenti. Prolus. 1, ed. 2, p. 1.

(7) Ita Wegsch. § 100.

analogia postulat, ut ipsam intelligentiam iis præditam cognitionibus dederit ejusmodi statui consentaneam. Nos hujus asserti vadem dedimus ipsam libri Ecclesiastici auctoritatem, præter Mosaicam narrationem de nominibus ab Adam recens creato animantibus impositis; hypothesis autem suæ quodnam fundamentum rationalistæ proferunt, præter gratuitam assertionem? Falsum porro est non confirmari narrationis Mosaicæ argumento, quod de sanctitate et scientiâ Adamiticâ statuimus. Ipsa enim familiaris Dei cum ipsis protoparentibus agendi ratio, quæ ibidem describitur, satis ostendit, quam accepti Deo essent; quòd si exhibentur protoplasti communi hominum naturæ sensuum illecebris obnoxia instructi, ut id liberaliter adversarii demus, ex dictis in superiore propositione ratio est, quia gratia sanctificans hominem impeccabilem minimè efficit, nec immunem à sensuum illecebris, ut quotidiana experientia ostendit (1). Neque pariter obstant doctrinæ catholicæ de primævâ hominis conditione certi fines terrestres humanæ hujus vitæ; quia immortalitatem aliasque proprietates humanis superiores Deus, non juxta, sed præter naturæ leges ex privilegio, ut inferius dicitur, ac liberalitate suâ primis parentibus concessit, ut ex adductis auctoritatibus certò concessisse constat. Non aliunde propterea difficultates contra catholicam doctrinam oriuntur, quam ex rationalismi systemate, quo rejicitur quicquid consuetum naturæ ordinem prætergreditur, quod tamen evertitur per ipsam universi orbis hominisque molitionem.

II. Obj.: Saliem quæ afferuntur ad voluntatis ordinationem et rectitudinem stabiliendam, eam minimè evincunt; etenim ut post Clericum recentiores expositores observant, ideò protoparentes non animadverterunt se nudos esse, quod in statu infantie conditi fuerint, neque malum agnoscerint: hinc quasi infantes recens nati pudore non afficiebantur. Quòd si postea se nudos deprehenderunt, ex adepto rationis usu ab ipsius fructus esu repeti id debet (2); quod planè congruit cum doctrinâ Patrum, qui protoparentes infantilem prorsus simplicitatem præ se tulisse docent, antequàm cibum sibi vetitum comederent (3). Adde insuper concupiscentiam bonum naturæ esse, quo proinde primi homines carere non debuerunt. Ergo. — Resp. ad primum: Nego; ad primam probationem, dist.: Conditi fuerunt in statu infantie quoad rectitudinem et morum integritatem, concedo; quoad defectum rationis usus, nego. Hoc enim commentum novum est ac Mosaicæ narrationi prorsus contrarium. Moyses siquidem, ut vidimus, Adam animantibus nomen uniuscujusque naturæ proprium inponentem exhibet; non erat igitur rationis usu destitutus. Deinde hæc minimè congruunt cum auctoris Ecclesiastici

(1) Conf. S. Th. 22, q. 163, a. 1, ubi ostendit quâ ratione primus homo peccaverit superbiâ. Vid. etiam Bellarm. De amiss. grat. et statu pecc. l. 3, c. 4, seqq. tum Feller Catech. philos. tom. 2, § 262.

(2) Ita cum aliis Rosenmüller Schol. in V. T. cap. 3 Genes.

(3) Apud Petav. l. 2 De opificio, c. 9.

dictis superius adductis. Hinc vel ipse Jahnius, non suspectus auctor « protoparentes, inquit, primo momento erant adulti, qui omnes animi facultates, et omnia corporis membra ad usum habebant expedita (1). » Neque alius est sensus Patrum, qui de infanti protoplastorum simplicitate locuti sunt (2). Ad secundum, nego. Nam, prout hic accipitur, concupiscentiæ defectus est et quasi morbus quidam naturæ, ut loquitur Bellarminus (3), ex materiæ conditione profluens; cum hic agatur non de concupiscentiâ per se sumptâ, sed de inordinatione concupiscentiæ, quæ rationem prævertit et antevenit. Ast de concupiscentiâ infra.

III. Obj. 1°. Scripturarum testimonia, quæ primo homini immortalitatem videntur tribuere, de magnâ potius longevitate explicari debent; prout ipsemet Josephus Flavius apertè significat (4). 2° Illæ autem comminationes, quæ Adam factæ sunt, vel de morte animæ sunt intelligendæ, vel de mortis festinatione et poenâ, quam absque peccato expertus forsan non fuisset nisi per dulcem quandam ac suavem animæ à corpore separationem. 3° Sanè protoparentes ad corporis vires reficiendas cibo indigebant et potu. 4° Arbor ipsa vitæ, quæ per modum medicinæ operabatur, evidens argumentum est, et senectuti et morti per se obnoxios fuisse primos homines, sive peccassent, sive in officio stetissent. Ergo. — Resp. ad primum: Nego. Dicunt enim Scripturæ Deum fecisse hominem *inextinguibilem*. Auctoritati autem Josephi auctoritatem opponimus Scripturarum. Plura sanè ibidem fabulatur hic auctor nimis ingenio suo indulgens, e. g., quòd omnia animalia tunc communi quâdam loquelâ uterentur, aliaque ejusmodi non pauca. Ad secundum, nego. Non quidem de morte animæ, ut patet ex contextu et ex Dei verbis: *Pulvis es, et in pulverem reverteris*; et ex adducto insuper Paulino testimonio, quod est de solâ corporis morte, ac demùm ex eo quòd mors animæ, ut observat Petavius (5), non habeat rationem poenæ, cum peccatum ipsum mors animæ sit. Sed neque de mortis festinatione Dei comminationes intelligi possunt, cum sint absolutè de morte ipsâ, quòd adducta Scripturarum testimonia postulant. Consonat interpretatio Patrum, qui Dei verba: *In quâcumque die comederis, morte morieris*; ita exponunt, ut sensus sit: *mortu obnoxius eris*; seu, ut vertit Symmachus: *mor-*

talis eris (1). Quam versionem laudant et Hieronymus et Theodoretus (2). Ad tertium, nego cons. Nam ex hoc, quòd animâ et corpore constabant protoparentes et alimentis vesci debebant, non tamen inde consequitur fuisse eos morituros, nisi peccassent, cum semper potuissent ali et semper vivere. Ad quartum, dist. . Ex peculiari Dei beneficio vim habuit perennem vitæ tribuendi, concedo; virtute propriâ seu naturali, nego. Dissentiunt quidem inter se interpretes circa hujus arboris naturam: verisimilior tamen nobis eorum videtur opinio, qui censent ex peculiari Dei virtute ac beneficio eam habuisse hanc vim, mortem scilicet arcendi in perpetuum ab iis qui ejus fructibus vescerentur (3).

IV. Obj. Nihil conferunt Mosaicæ narrationi, imò potius obstant similes mythi, quos de ætate primitivâ, quam auream appellant, quæque sensim in deteriorem abierit, feliciore ac lætiore hominum vitæ conditione apud alios antiquos populos reperimus. Omnes enim ejusmodi narrationes, si accuratè examinaverimus, tantùm abest, ut historiæ fide nitantur, ut ab hominibus fictæ esse videantur, quibus præsentium temporum fastidium lenirent animumque imagine vitæ ab omni labe immunis oblectarent. Quapropter pro fundamento rerum ad historiæ leges exigendarum nullo modo haberi possunt (4). Quò inculcius fuit ætas, eò magis in illâ prævaluit studium fabulas vel rumore traditas captandi vel novas fingendi. 2°. Sanè genus humanum in humili loco positum et ab exiguis initiis profectum sensim adolevisse argumento est totius naturæ historia; et omnium populorum primordia, fama ac monumentis quibusvis ad posteritatem propagata, egregiè illud idem confirmant. Frustra igitur, qui Indorum, Persarum, Hebræorumque mythos pro verâ historiâ amplectuntur, et obsoletas sententias novis commentis exornatos sequuntur, conantur allegoriis et symbolicis adumbrationibus artificiosè nectendis historiarum luci clarius explendescenti officere (5). 3°. Ætas proinde aurea non præsefert nisi statum illum societatis, in quo maximè vigeret anthropophagia (6), vel quo homines belluino more viventes, nudi ferè ince-

(1) ὁνητός ἐστιν. Apud Origen. in Hexapl. Opp. Orig., edit. maur. t. 1, p. 16.

(2) Apud Petav. De opif. l. 2, c. 10, § 4.

(3) Conf. Petav. op. cit. l. 2, c. 7, § 6, seqq. Vid. etiam Nicolai lez. 23 cul Genesi.

(4) Ita Wegscheid. § 100, n. (a). A. Matthiæ Pr. de ratione tractandæ Græcorum mythologiæ p. 5, repet. in Seebode Archiv. f. Philolog. u. pädag. seu in Archivio pro philologiâ et pädagogiâ per Seebode Helmst. 1826, vol. 2, p. 3, Arnold. Ekker Specim. inaug. in Protagoræ apud Platonem fabulam de Prometheus et generis humani ad humanitatem progressionem Ultraj. 1822.

(5) Wegsch. § 97, n. (q).

(6) Ita Bory de S. Vincent. Conf. Revue Encyclop., Paris 1825, mars, art. sciences physiques, *Homme*, qui præterea censet verè auream dicendam esse ætatem illam, quam leves scriptores ferream dixerunt; proficitur autem se novam seu quintam præstolari ætatem, nempe *rationis*, quæ reservatur futuris generationibus, cujus tamen non valdè exigua crepuscula jam nunc cernimus.

(1) Introd. in libros sac. V. F. ed. 2, Viennæ 1814, sect. 1, cap 1, § 19.

(2) Conf. Prud. Maran Præfat. in Opp. S. Justini m. Paris, 1742, part. 2, c. 5, ubi exponit sensum quo Theophilus, Irenæus, Tertullianus, Greg. Nazianz., Ioan. Chrysostomus, Ioan. Damascenus tribuerint infantiae statum Adamo, nempe ob recentem creationem mediumque inter mortalitatem et immortalitatem statum, in quo conditus Adam à Deo fuerat, ob innocentiam et animi simplicitatem. Ubi etiam singularem declarat Clementi Alex. opinionem circa Adæ peccatum.

(3) Lib. de gratiâ primi hominis, c. 5, n. 11, seqq.

(4) Lib. 1 Antiquit. c. 1. Sic etiam Mercerus Comm. in Gen. cap. 2, v. 7.

(5) Loco jam citato.

debant et glande ad cibum utebantur (1). Ergo. — Resp. ad primum : Nego. Conjecturis enim non destruuntur, quæ gentium omnium omnisque ætatis traditiones unanimiter confirmant, maximè quòd conspirent in præcipuis adjunctis eorum quæ de ætatis illius vitâ Moyses refert. Ac primo quòd eximiâ vitæ innocentia primî homines fruerentur, omnium poenarum, dolorum, laborum, criminum expertes, ut Sinenses habent; 2° quòd essent iidem tum diis proximi, optimæ indolis, vitamque vixerint optimam, ut Græci et Latini; 3° quòd à Deo enutrentur ac nudi et sine tegumento sub dio pascere, ut Plato et Diodorus Siculus juxta Ægyptiorum traditionem. 4° Si cum his conferantur, quæ de mulieris ex costâ Adam formatæ, quæ de parentum lapsu deque modo, quo lapsus contigit, effectibusque inde secutis habentur, de quibus postea dicemus (2), et in quæ omnium gentium annales et memoriæ collimant, luce clarius patet nonnisi ex communi fonte hæc omnia manare potuisse. Quod verò additur de studio præsentium temporum fastidium leniendi fabulas captando novasque addendo, ut ut populi omnes religione, moribus, indole, ætate, lingua, regione longè à se dissiti, non solum in ipsius facti naturâ, sed in peculiaribus etiam ejusdem adjunctis conspiraverint, ab omni veritate longè abest. Id profectò non modò à Germanâ philosophiâ, sed et à communi hominum sensu abhorret; præsertim cum plures ex ipsis nullo inter se commercio uterentur (3), hoc enim portento simile foret. Ad secundum, dist. : Diversis temporibus, seu post hominis lapsum, transeat; eodem tempore, seu ante lapsum, nego. Inprimis enim observandum est eadem illa monumenta historica, quæ de primordiis humani generis supersunt, incipiendo ab Hesiodo, Herodoto, Diodoro Sic. usque ad ætatem politiorum, quæque nobis primas societates, seu primos homines veluti tribus nomadas ante oculos objiciunt, ac paulatim ad perfectiorem cultum progredientes, nobis pariter exhibere traditionem aureæ ætatis, seu statûs innocentie primorum parentum. Quapropter quin sibi historica hæc documenta invicem adversentur, apprimè inter se conveniunt, si tamen admittatur diversa hominum, diversis temporibus, conditio statûs tum ante tum post hominis lapsum. Hinc si hæc adversarii recipiant, dum humilem primorum hominum conditionem præseferunt, quare eadem recusant, dum protoparentum beatam vitam et originem describunt, atque ut mythos traducunt, aut allegorias et symbolicas imagines historiæ luci officiant? Non modica potius lux historiis conciliandis inde maximè affulget, ut ex

dictis patet. Ad tertium, nego. Siquidem anthropophagia in humani generis primordiis nulibi visa est; huic enim assertioni documenta historica repugnant; hinc illa non fuit, nisi prava humani generis æviatio prout est vita silvestris, feritas, quæ in nonnullis adhuc populis observatur, prout est rudis eorum lingua (1). Eadem enim ratione, quâ dantur in hominibus progressus à cultu et educatione devenientes, sic dantur regressus ex illius præsidii atque adjumenti defectu; exemplum habemus in Europâ nostrâ, quæ ex barbarorum incursionibus, depopulationibus, ferocia paulatim à summâ humanitate in eam barbariem transgressa est, quam in medio ævo deploramus. Idem dicas de Asiâ et Ægypto quondam culturæ ac litterarum, ut ita dicam, domiciliis. Vita igitur silvestris et anthropophagia spectari debent tanquam extrema declinationis periodus, in quam populi quidam omnibus cultus præsidii destituti prolapsi sunt.

Vehementer propterea errant plerique ex neotericis historicis aut archæologis, qui sibi sapientes videntur, cum sacræ Scripturæ contradicunt, contententes primos homines feritate primum belluinâ, aut etiam anthropophagiâ laborasse, paulatim ad vitam silvestrem ac venaticam progressos ac deinde ad pastoriliam seu nomadicam, agricolam postea pervenisse ac demum ad socialem. Hi enim permiscunt veram ac primitivam hominum conditionem cum iis quæ contigerunt post generales aut partiales alterius ætatis dispersiones ac deviationes, à quibus homines paulatim se recipientes primordia societatum ac civilis culturæ jecerunt, donec per ultiores progressus ad statum, ut ita dicam, adultum perfectionis pervenerunt, et de quibus tum mythologica, tum historica monumenta loquuntur (2).

(1) Conf. co. De Maistre, Soirées de Pétersbourg. Entre, deuxième, t. 1, p. 81, ubi hæc præclare scribit. « De là viennent les sauvages qui ont fait dire tant d'extravagances, et qui ont surtout servi de texte « éternel à J.-J. Rousseau.... il a constamment pris « le sauvage pour l'homme primitif, tandis qu'il n'est « et ne peut être que le descendant d'un homme détaché du grand arbre de la civilisation par une prévarication quelconque, mais d'un genre qui ne peut plus être répété, autant qu'il m'est permis d'en juger; car je doute qu'il se forme de nouveaux sauvages. Par une suite de la même erreur, on a pris « les langues de ces sauvages pour des langues commencées, tandis qu'elles sont et ne peuvent être que des débris de langues antiques, ruinées, s'il est permis de s'exprimer ainsi, et dégradées comme les hommes qui les parlent. En effet, toute dégradation individuelle ou nationale est sur-le-champ annoncée par une dégradation rigoureusement proportionnelle dans le langage. »

(2) Hinc Joan. Muller, Historia univers. cap. 1, ubi agit de statu hominis primitivo, observat sub duobus diversis aspectibus statum primitivum generis humani describi; cum aliæ traditiones pingunt ætatem auream, in qua justitia et pax regnarunt; referunt pariter ætatem subsequentem speciei nostræ tanquam deviationem à primævo instituto; aliæ verò traditiones describunt hominem ab initio agrestem atque ferocem, donec sensim ac veluti per gradus mansuevit. Verum utraque hæc traditiones optimè inter se coherent, si ratio habeatur diversi statûs, in quo homines fuerunt, juxta ea quæ superius à nobis dicta sunt.

(1) Non valdè abhorret ab ejusmodi principiis Jos. Nica'i in suâ « Storia degli antichi popoli italiani, Firenze 1832. T. 1, c. 1, p. 9, et Aloys. Rossi, Della istoria d'Italia, c. 4, p. 128. i.

(2) Conf. Annales de Philosophie chrétienne art. cit. Windischmann op. et l. cit.

(3) Quibus si addantur traditiones et argumenta de communi populorum origine; de origine mundi, de hominis lapsu, etc., de quibus partim monumenta attulimus, partim inferiâs afferemus, vix non habetur argumentum evidens et demonstrativum de hujusmodi traditionum veritate.

PROPOSITIO III. — *Status justitiæ seu gratiæ sanctificantis et felicitatis, in quâ primi parentes constituti à Deo sunt, non erat eis debitus.*

Propositio sic enuntiata catholicam doctrinam exhibet, ut ex dicendis patebit. Cùm tamen in salebrosam quæstionem inciderimus ob quorundam catholicorum theologorum controversias, præstat nonnulla præmittere, quæ conferant ad faciliorem propositæ doctrinæ explanationem, et Ecclesiæ doctrinam à privatis escholarum placitis apprimè secernere. Hæc igitur adnotanda sunt.

I. *Debitum naturæ*, seu naturale multiplici sensu aliquid dici potest, vel scilicet pro eo quòd origine contrahitur, vel pro eo quòd est naturæ consentaneum; vel quòd naturam in sui ordinis operationibus perficit; vel demùm quòd est naturæ pars, aut fuit à naturæ principiis, cujusmodi in homine sunt corpus et anima, aut facultas sentiendi et intelligendi (1). Rursùm aliquid naturæ *indebitum* ac *supernaturale* duplici ratione intelligi potest, scilicet aut *per se*, cùm nempe ex principiis naturæ fluere seu provenire nequit, cujusmodi, e. g., fuit ascensio Eliæ in cælum super currum igneum, Samsonis robor, etc., aut *per accidens*, quod interdum obtinetur miraculo, licet alioquin ex naturæ principiis fluere soleat, e. g., omnes curationes instantaneæ, visus cæco restitutus, sapientia Adami, etc.

II. Lutherus itaque, et post ipsum Baius, Jansenius, Quesnellus cum suis contendunt tum gratiam sanctificantem, tum immunitatem à concupiscentiâ, atque immortalitatem cum reliquis consecrariis sic homini naturales esse, ut sine ipsis hominis perfecta seu integra natura consistere non possit, neque Deum, salvâ suâ bonitate et justitiâ, sine illis hominem condere potuisset. Ex quo principio inferunt hominibus, qui nunc absque justitiâ originali nascuntur, aliquid naturale bonum deesse, quale deesset pecudi, si clauda vel cæca nasceretur; quòd si alicui divinitus redderetur originalis justitia, donum quidem istud fore *supernaturale* per accidens, seu quoad modum, non autem *per se*, prout de visu cæco restituto diximus. Catholica autem doctrina tenet tum gratiam sanctificantem, tum immunitatem à concupiscentiâ ac immortalitatem, dona supernaturalia esse in se et ita gratuita, ut Deus, salvis suis attributis, hominem sine illis condere omnino potuisset, nihilque propterea de naturæ bonis hominem per peccatum originale perdidisset, ita ut, peccato excepto, homo creari à Deo potuerit, qualis nunc nascitur, morti scilicet, infirmitati, concupiscentiæ, ignorantiae obnoxius, neque ad ordinem supernaturalem elevatus.

III. Propositio nostra duo complectitur 1° esse indebitam gratiam, 2° indebita dona gratuita scientiæ, integritatis, immortalitatis, quæ sub *felicitatis* nomine comprehendit.

IV. Doctrina catholica sic exposita commiseri nequit cum duplici quæstione scholasticâ, quarum prima est, num Deus potuerit saltem de *potentiâ ordinatâ* ut

vocat, hominem sine elevatione cæterisque recensitis donis condere nec ne; si quidem de *potentiâ absolutâ* Deum ita se gerere potuisse omnes theologi catholici concedunt (1). Altera controversia est, num in hypothesi, quòd Deus sive de potentiâ absolutâ, sive de potentiâ ordinatâ potuerit hominem in puris naturalibus, ut scholæ loquuntur, condere, homini sic constituto necessaria forent gratiæ auxilia ad legem naturalem adimplendam. Jam verò nos pro certo habemus et in hac hypothesi necessaria fore homini ejusmodi auxilia, nec ei à Deo defutura, qui nunquàm impossibilia jubet, non quidem *ad modum*, ut scholæ loquuntur, sed *ad substantiam operis*, quæ non essent nisi naturalis ordinis, ut supponitur (2).

(1) Hoc verò discrimen instituunt theologi isti inter potentiam *ordinatam* et *absolutam*, quòd sit ordinata, quùm Deus operatur non solum ex sapientiæ, sed et bonitatis, decentiæ ac congruitatis legibus; absoluta, cùm operatur ex solis legibus justitiæ. Hinc quidam docent, Deum quidem de potentiâ *absolutâ* potuisse hominem absque donis supernaturalibus et gratuitis condere, non autem de potentiâ *ordinatâ*. Non defuerunt, qui hanc sententiam accusaverint tanquàm Jansenisticam, eò quòd vel ipse Jansenius fassus fuerit Deum *absolutè* sic condere potuisse, non autem ex potentiâ *ordinatâ*. Ast hujus sententiæ fautores profitentur magnum intercedere discrimen inter se ac Jansenium; quia Jansenius autumabat hominem esse *distortum ac malum*, illis donis destitutum; contra verò se expressè affirmare *bonum* hominem sine illis fore; sed cùm Dei *perfecta* sint opera, ideo concludunt Deum sine his præclaris dotibus hominem minimè condere potuisse. Ast rursùm alii reponunt nostrum non esse decernere quid divina bonitas postulet, quid non: quo principio semel constituto nos duceremur ad optimismum. Hæc certa nobis esse videntur 1° Veteres in hoc saltem argumento hanc distinctionem penitus ignorasse. 2° Qui hanc distinctionem inducunt, eadem proferre argumenta ad ostendendam impossibilitatem status naturæ puræ juxta potentiam Dei *ordinatam*, quibus utitur Jansenius ad evincendam eandem impossibilitatem. 3° Hujusmodi distinctionum artificio fretos Jansenistas omnes suas propugnare doctrinas, quin vaneant pontificiam censuram. 4° Cùm ex solis justitiæ legibus, aut spectatâ solâ potentiâ Deus agere non possit, sequitur, quòd si attentis etiam bonitatis, decentiæ ac congruitatis legibus hominem absque ejusmodi elevatione donisque adnexis creare nequeat, creare eum sine ipsis nullatenus possit, quod tamen pugnat cum propositionibus damnatis. 5° Propositiones Bii damnatæ sunt in sensu ab auctore intento: atque Baius admittebat Deum de potentiâ *absolutâ* creare potuisse hominem absque ejusmodi elevatione ac donis, ut colligitur ex Jansenio, qui in suo Augustino Bii doctrinam adstruere et defendere vehementer contendit, ita ut ab initio opus suum inscribere voluerit: *Defensio Bii*; ergo dùm Baius in propositionibus damnatis negat hominem à Deo creari potuisse in statu non elevato, intelligendus est de potentiâ Dei *ordinatâ*; ergo in hoc sensu damnatæ sunt; ergo contradictoria catholica erit et vera: Deus de providentiâ ordinatâ creare potuit hominem absque ejusmodi elevatione. Quid juvat doctrinas profiteri, sin minus hæreticas aut erroneas saltem iisdem maximè affines, cùm pateat via regia omnibus obvia?

Doctrina hæc catholica, quam tuemur maximi momenti est: cum annulus, ut ita dicam sit, qui cætera doctrinæ catholicæ capita adnectit circa peccati originalis effectus, libertatem, Christi gratiam, etc; ut ex dicendis planum fiet.

(2) Ex his patet statum questionis non cognosci ab iis auctoribus, qui hujus naturalis conditionis possibilitatem impugnant ex eo quòd homo tunc foret velut

(1) Conf. Bellarm. De gratiâ primi hominis. c. 5.

His præmissis sic cum card. Gotti O. P. propositam doctrinam adstruimus (1). Si status ille debitus homini esset, talis foret vel ex parte hominis vel ex parte Dei: atqui neque ex parte hominis, neque ex parte Dei debitus dici potest. Non quidem ex parte hominis, cujus natura non exigit, nisi ut sit animal rationale, et ad bonum sui ordinis comparatum, cujusmodi profectò non est gratia sanctificans, alioquin non esset gratia, ut ratiocinatur Apostolus, Rom. 4; sed neque immunitas à concupiscentiâ, quam per se humana natura non exigit, cujus est ferri in bonum sensibile per sensum et appetitum, ac in bonum spirituale et intelligibile per intelligentiam et voluntatem, ex quibus contrariis propensionibus naturaliter conflictus oritur ac ingens rectè agendi difficultas; neque demùm immortalitas et immunitas à doloribus ac pœnis, cum proprium naturæ sensibilis ac contrariis clementis sui principii concretæ sit, dolore pati, corruptionem, totalem denique solutionem (2). Non pariter ex parte Dei, qui cum in

emancipatus à Deo, neque auxiliorum ipsius indigens, quod imprudenter admodum nonnulli ex Germaniâ præsertim autumant, vel non amplius hominem debere ad Deum preces suas fundere ad ejusmodi auxilia obtinenda; vel etiam non posse amplius ostendi necessitatem revelationis, quum ex his sequeretur hominem per peccatum originale in iis, quæ ad naturæ humanæ essentiam spectant, non inferioris conditionis factum esse, quam foret in statu naturæ non elevatæ. Hæc enim aliaque ejusmodi nonnisi ex perperam vel intellectâ vel expositâ illius status conditione descendunt, non autem ex doctrinâ ipsâ. Sanè per ejusmodi auxilia, seu media naturalis ordinis, quæ extrinsecus homini proveniant, ipsum minimè propterea transferri ad ordinem supernaturalem inde patet quòd corpus humanum, e. g., in statu suo naturali indigeat alimentis, quæ tamen in agris crescant, et exterius suppeditantur, numquid propterea desinit esse in statu naturali, quia hæc alimenta non in proprio suo fundo, id est, intus in ipso corpore continuo succrescant? Anima humana pro facultatum suarum evolutione et culturâ indiget instructione parentum, institutorum, etc. Infans nonnisi à curâ parentum habet, quæ ad sui conservationem et perfectionem requiruntur. Ad naturam itaque entis limitatâ non pertinet omnia habere in seipso; nullaque re extra se indigere ad sui conservationem, et finis sui assecutionem.

(1) Theol. scholastico-dogm. Bononiæ 1729, tom. 6. in primam partem de homine et ejus statibus. Quæst. 11 de statu naturæ puræ dub. 1, § 2, seqq.

(2) Ita physiologi unanimiter docent, qui naturam hominis prout in se est, et comparatè ad animantium brutorum naturam investigarunt Richat, Anatomie gènér., t. 1. M. A. Petit, discours sur la douleur; Bilou, Diss. sur la douleur; Jacopi Fisiologia t. 2, Tommasini lez. critic. ac cæteris omissis Ben. Mojon Leggi fisiologiche. Conf. edit. 3, Milano 1821. *Considerazioni generali sulla vita, e sopra i suoi fenomeni*, § 1, seqq., tum ib. classe 1, *delle funzioni conservatrici della vita e relative all' individuo*, ord. 1, genere 1, *del piacere e del dolore*, § 42, seqq., et gen. 6, § 479, seqq. Magendie Compendio elementare di fisiologia, trad. dal franc. Pisa 1819, tom. 2, art. *Dellamorte*. Ne longiores simus hujus tantum textum dabimus. « L' esistenza individuale, inquit, di tutti i corpi organizzati è temporaria, alcuno non fugge alla dura necessità di cessar d'essere o di morire; l'uomo va soggetto alla stessa sorte. La storia particolare delle funzioni ci ha fatto vedere che dai primi tempi della vecchiezza, e qualche volta innanzi, gli organi si deteriorano: che molti cessano completamente d'agire; che altri sono

donorum suorum distributione liberrimus sit, nullâ adigitur necessitatè, ut hunc potius quàm illum perfectionis gradum creaturis suis largiatur.

Eadem veritas constat ex proscriptione thesium Baii et Quesnelli, in quibus contraria doctrina traditur. Nam S. Pius V et Gregorius XIII, sequentes Baii propositiones proscripserunt, nempe 21: « Humanæ naturæ sublimatio et exaltatio in consortium divinæ naturæ debita fuit integritati primæ conditionis, et proinde naturalis dicenda est, et non supernaturalis. » Eadem dicuntur in propositionibus 23 et 24, et rursùm prop. 26. *Integritas primæ creationis non fuit indebita humanæ naturæ exaltatio, sed naturalis ejus conditio*. 55: *Deus non potuisset ab initio talem creare hominem, qualis nunc nascitur*. 78: *Immortalitas primi hominis non erat gratiæ beneficium, sed naturalis conditio*. Ac demùm prop. 79: *Falsa est doctorum sententia, primum hominem potuisse à Deo creari et institui sine justitiâ naturali* (1). Cum verò Quesnellus eandem doctrinam instaurasset prop. 35, quæ ita se habet: *Gratia Adami est sequela creationis et erat debita naturæ sanæ et integræ*, eam rursùm damnavit Clemens XI in Const. *Unigenitus*. Cum igitur omnes istæ propositiones utpote doctrinæ catholicæ adversantes proscriptæ sint, ab hisce ipsis veritas patet contradictoriæ doctrinæ.

Premiatur hic Jansenius, inquit card. Gotti (2), *hæret, velut anguis torquetur*; at postea resumtis animis censura ista damnatos Pontifices novem sanctissimos doctissimosque Innocentium, Zosimum, Bonifacium, Sixtum, Cœlestinum, Leonem, Gelasium, Hormisdam et Joannem II, confidenter affirmat, à quibus Augustini doctrina, ut Ecclesiæ catholicæ fidem continens laudata est, amplissimè confirmata (3).

« assorbiti e spariscono; che finalmente, nella decrepitezza, la vita è ridotta ad alcuni resti delle tre funzioni vitali, e ad alcune funzioni nutritive deteriorate; in questo stato, la minima causa esterna, il più piccolo colpo, la caduta la più leggiera, bastano per arrestare l'una delle tre funzioni indispensabili alla vita, e la morte immediatamente accade, come l'ultimo grado della distruzione degli organi e delle funzioni. Ma un piccolo numero d'uomini giunge a questa fine, a cui conducono i soli progressi dell'età. In un miglione d'individui, appena alcuni vi giungono: il rimanente muore a tutte l'epoche della vita, » etc. Conf. etiam L. Martini Lezioni di fisiologia, Torino 1831, t. 42, lez. 95.

(1) Bulla Greg. XIII. *Provisionis nostræ*, quâ confirmavit Bullam S. Pii V, jam pridem datam kal. oct. 1567. Utramque confirmavit Urbanus VIII.

(2) L. c. § 2, n. 10.

(3) Eminent hic etiam prava Jansenii fides, qui l. 1. prælect. De gratiâ Christi, viginti nec minùs capita insumit ad apologiam texendam, stabiliendamque doctrinam S. Augustini; quam doctrinam à novem Romanis pontificibus approbatam et consecratam adstruit, suam non minùs quam doctrinam Ecclesiæ esse affirmat, comparat S. doctorem cum Apostolo Paulo. Eandem viam subierunt ejus assectæ, semper ab extollenda doctrinâ S. Augustini exordientes, ut deinceps Augustini nomine quodammodo tecti omnes suos errores disseminent. Aliquis inter ipsos edè progressus est, ut effutire non erubuerit: « Ubi quis invenit doctrinam in Augustino clarè fundatam, illam absolutè potest tenere et docere, non respiciendo ad ullam pontifi-

At frustra prave doctrinæ suæ Jansenius cum suis assecclis S. Augustinum patronum aut adstipulatorem sibi arrogat. Sic enim scribit S. doctor: « Homo ad Dei similitudinem factus est; tamen, quia non est unius ejusdemque substantiæ, non est verus filius, et ideo fit *gratia filius*; qui non est natura (1). » Si igitur *gratuita* ejus est filiatio, non est eidem *debita*. Rursum: « Quamvis, inquit, ignorantia et difficultas, etiamsi essent hominis *primordia naturalia*; nec sic culpandus Deus, sed laudandus esset (2); » et clarius adhuc: « Si (anima) talis esse cœpit non solum ante peccatum, sed ante omnem vitam suam, qualis alia post vitam culpabilem facta est, non parvum bonum habet, unde conditori suo gratias agat... Non enim mediocria bona sunt, non solum quod anima est... sed etiam quod facultatem habet, ut *adjuvante creatore* se ipsam excolat, et pio studio possit omnes adquirere et capere virtutes per quas et à difficultate cruciante, et ab ignorantia cæcante liberetur (3). » De immunitate autem à concupiscentiâ hæc scribit: GRATIA DEI MAGNA ibi erat, ubi terrenum et animale corpus bestialem libidinem non habebat. Qui ergo vestitus gratiâ non habet in nudo corpore quod pueret, spoliatus gratiâ sensit quid operire deberet (4). Pariter de immortalitate disserens, qui status, inquit, eis MIRABILI DEI GRATIA præstabatur (5), et alibi: IPSUM MORTALE non est factum mortuum nisi propter peccatum (6). Hæc autem luculenta sunt adeo, ut commentariis non egeant.

Placet autem S. Augustino S. Thomam adjungere, qui ejus doctrinam in sua transtulit scripta ejusdemque mentem expressit. Clarissima porrò sunt Angelici doctoris verba: « Possibile fuit Deo, ut hominem faceret in puris naturalibus (7); » et alibi passim,

« etiam bullam. » Quæ propositio damnata est ab Alexandro VIII. Eodem artificio usi jam fuerant Lutherus et Calvinus; quum verò S. Augustinus non modò ipsis non faveat imò contrarium apertè doceat, tunc nihili faciunt ejus auctoritatem.

(1) Lib. 2 cont. Maximin. c. 15, n. 2.

(2) L. 1 Retract., c. 9, n. 6.

(3) Lib. 3. de lib. Arb. c. 20, n. 56.

(4) L. 4 cont. Julian., c. ult., n. 82.

(5) L. 13 de civ. Dei c. 20.

(6) L. 1 de peccat. Merit. et Remiss. c. 5.

(7) Quodlib. 1 art. 8 operum S. Th., edit. Rom. 1570, tom. 8, p. 2. Ibi enim ex professo de hoc argumento agit dicens: « Sed quia possibile fuit Deo et ut hominem faceret in puris naturalibus, utile est considerare ad quantum se dilectio naturalis extendere possit. » Deinde expositis aliorum sententiis concludit: « Dicendum est ergo quod diligere Deum super omnia plusquam seipsum est naturale non solum angelo et homini, sed etiam cuilibet creaturæ, secundum quod potest amare aut sensibiliter, aut naturaliter. » Et in 2, d. 31, q. 1, art. 2 ad 3. « Poterat Deus, inquit, à principio quandò hominem condidit, etiam alium hominem ex limo terræ formare, quem in conditione naturæ suæ relinqueret, ut scilicet mortalis et passibilis esset, et pugnam concupiscentiæ ad rationem sentiens, in quo nihil humanæ naturæ derogaretur: quia hoc ex principiis naturæ consequitur: non tamen iste defectus in eo rationem culpe et poenæ habuisset, quia non per voluntatem (Adami) iste defectus causatus esset. » Opp. cit. ed. tom. 6. Demum 1 p. q., 95 ad 1, disserens de recti-

adeo ut nulla possit suboriri dubitatio de ipsius sententiâ (1).

Patet igitur ex dictis tum auctoritate tum ratione constare statum justitiæ seu gratiæ sanctificantis et felicitatis, in quâ primi parentes constituti à Deo sunt, non fuisse eis debitum, quod nobis demonstrandum proposuimus (2).

Difficultates.

I. Obj. 1°: Ultimus creaturæ rationalis finis in visione Dei beatificâ consistit, cum ipsa sola plenè hominis animum expleat, ipsumque perfectè beet juxta celebre Augustini effatum: *Fecisti nos ad te et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te*. 2° Et sanè, nisi ita esset, Deus hominem innocentem addixisset æternæ calamitati; vel enim homo eam beatitudinem expeteret, vel non. Si non expeteret, ipsa hæc perversitas calamitas esset; si verò expeteret et non obtineret, esset item calamitas ipsa privatio. 3° Jurè propterea S. Augustinus Pelagianos, qui parvulos peccato originali carere affirmabant, et tamen sine baptismo decedentes excludebant à regno cœlorum, sic vehementer urgebat: *Quare patrimonium regni cœlorum ab ipsis innocentibus? A quo regnum cœlorum non acquiritur, profectò magno bono fraudatur. Quæ est ista justitia* (3)? 4° et alibi passim scribit olim beatitudinem futuram meriti mercedem, quæ jam facta est *donum gratiæ*. Ergo — Resp. ad primum: Nego ant.; finis enim proprius naturæ rationalis non elevatæ præmiumque honestarum actionum positum quidem est in contemplatione et amore Dei, sed ordinis naturalis, seu in cognitione Dei abstractivâ, et amore naturali (4). Atque hinc responsio patet ad id, quod adjectum est, solam visionem beatificam animum nostrum explere. Hoc certè falsum est in hypothesi hominis statûs non elevatî ad ordinem supernaturalem: in eo enim cognitio abstractiva Dei ejusque amor naturalis ordinis sic hominis animum explet, ut in eo non existeret desiderium ullum vehemens et

tudine, cum quâ conditus fuit Adam: « Manifestum est autem, inquit, quod illa subjectio corporis ad animam, et inferiorum virium ad rationem non erat naturalis, alioquin post peccatum mansisset, cum etiam in demonibus data naturalia post peccatum permanserint. » Hæc ex diversis S. Th. operibus afferre volui, ut pateat quàm impudenter nonnulli soleant pro contrariâ doctrinâ adducere auctoritatem S. Thomæ.

(1) Conf. Martinez Ripalda S. J. tom. 3, de Ente supernat. Append. disp. 8, sect. 1. Colon. Agripp. 1648, ubi accuratissimè, tum S. Thomæ, tum reliquorum scholasticorum loca recenset.

(2) Quantum satis est, de hoc argumento inter cæteros scripserunt Bellarminus, lib. de Gratiâ primi hominis, primis novem capitibus, Suarezius, proleg. 4, de Grat. Card. Gotti, l. c. Tournely tract. de Gratiâ, quæst. 2. Sed præ cæteris P. Casini S. J. egregiam dissert. scripsit cui titulum fecit *מה אנוש* scilicet, *quid est homo?* seu controversia de statu naturæ puræ, quam iterum v. Igavit P. Zacharia ut appendicem ad librum 2 opificii sex Oïerum Petavii, tom. 3, opp. ed. Venet. 1757.

(3) Serm. c. 94, c. 6.

(4) Conf. Suarezius, Proleg. 4, de Grat., n° 10.

acre, atque, ut aiunt, *absolutum et efficax* boni majoris, quod ejus pacem beatitudinemque turbaret, prout modò beatos anxios aut mœstos non tenet desiderium perfectioris visionis atque hypostaticæ unionis (1).

Sic effatum S. Augustini pro præsentī conditione accipi debet; in alio verò rerum ordine optimè congruit ordini naturali, ut modò dictum est, non autem ordini supernaturali: hunc enim homo non agnosceret, ideòque neque expeteret, siquidem ignoti nulla cupido. Ad secundum, nego; ex dictis enim jam nullam vim habet propositum dilemma, homo enim non expeteret nisi naturalem beatitudinem quam obtinere posset. Propensio autem quam in se homo sentit ad felicitatem, respicit beatitudinem seu felicitatem in genere, non autem particularem, cujusmodi visio beatifica est. Ex hac autem naturali propensione eruunt philosophi argumentum ad adstruendam animorum immortalitatem. Ad tertium, dist.: In sensu Pelagianorum, adversus quos S. doctor *ad hominem*, ut aiunt, argumentum instituebat, concedo; in sensu proprio, subdist.: In præsentī providentiā, conc.; in aliā de quā loquimur, nego. Pelagiani enim contendebant posse quempiam naturalibus meritis regnum cœlorum seu beatitudinem, quæ in visione beatificā consistit, quamque *naturalem* vocabant, obtinere. Meritò propterea S. Augustinus eos arguebat, quòd ab eā excluderent naturam *innocentem*, in sensu intellige pelagiano, qui non admittebant peccatum originale (2). Deinde loquitur de ordine præsentis providentiæ, in quo juxta ipsum, ut suo loco expendemus, nullus status datur medius inter tormentorum locum et cœlorum regnum. Ad quartum, dist.: Impropiè loquendo et habitā ratione majoris gratiæ, quæ nunc positivè indignis confertur, conc.; propriè et ad exclusionem omnis gratiæ, nego. Etenim in Enchiridio, c. 28, disserens de statu in nocentiæ apertè ait: « Sine gratiā nec tunc ullum meritum esse potuissèt. » Cur autem dixerit: « Nunc naturam humanam accipere per gratiam, quod fuerat, si non peccasset, acceptura per meritum » ibid. explicat respondendo: « quia post illam ruinam, major est misericordia Dei. »

Inst.: S. Thomas, lib. 3, cont. gen., c. 50, et 1 p., q. 12, a. 1, docet inesse homini naturale desiderium videndi Deum, et viso effectu naturaliter desiderare hominem videre primam causam. Ergo. — Resp.: Dist. ant.: Suppositā ejus elevatione et fidei illustratione, conc.; per se, nego. Sic homo, viso effectu, desiderat videre primam causam, dist.: Prout est capax ex propriā conditione, conc.; absolutè, nego. Docet enim idem sanctus cit. quæst. a. 4., neque hominem, neque aliquam quaecumque creaturam naturaliter seu spectatā naturali conditione Dei essentiam videre posse (3).

II. Obj.: Impossibilis est status ille, in quo homo nasceretur absque peccato, ignorantia tamen et concupiscentiæ obnoxius: ignorantia enim et concupiscentia, ut docet passim S. Augustinus, sunt pœna peccati, et Rom. 8, 20, 24, concupiscentia absolutè peccatum dicitur: atqui talis foret status puræ naturæ. Ergo. — Resp.: Nego maj.; ad primam autem prob. dist.: Ignorantia et concupiscentia sunt pœna peccati in præsentī statu, conc.; absolutè et in alio statu possibili, nego. Mens enim humana utpote finita ex propriā naturā ignorantia et errori obnoxia est. Rursum natura humana utpote sensitivo appetitu instructa ita affecta est, ut in bonum sensibile tendat, et à malo sensibili refugiat, in quo nihil vitii habetur. Quod si interdum ejusmodi appetitu homo et inclinetur inordinatè ad malum, et avertatur à bono, id per accidens est; et si defectus in hoc reperitur, non moralis sed physicus est, qui suapte naturā, exsurgit tum ex insitā cuicumque creaturæ, seu inhærente perfectione, tum ex utriusque partis animalis et rationalis conjunctione. Dum verò S. Augustinus ignorantiam et concupiscentiam pœnas peccati vocat, loquitur ut patet de præsentī rerum ordine, quod et nos dicimus. Pœnæ siquidem nomen relativum est ad culpam (1).

Eodem sensu Apostolus concupiscentiam peccatum vocat, quatenus nempe à peccato est et ad peccatum inclinat, ut declaravit Tridentina synodus, ideòque nonnisi impropriè peccatum concupiscentia dicitur.

Inst.: 1° Si ita esset, concupiscentia non solùm naturalis proprietas hominis dicenda foret, sed insuper bona: atqui S. Augustinus plurimis in locis probat contra Julianum, eam ex se pravam probrosamque esse: 2° eundem insectatur, quòd eam *naturalem* dicere auderet; 3° peccati præterea originalis transfusionem ex naturæ corruptione evincere satagit, quam quidem corruptionem vel ipsi ethnici philosophi agnoverunt, naturam non matrem sed novercam appellantes. 4° Profectò, nisi ita esset, Deus tum ignorantia tum omnium scelerum, ad quæ sive irā sive cupiditate homines incitantur, tum denique errorum omnium, quarum fecunda mater ignorantia est, auctor esset censendus. Hæc porrò absurda sunt. 5° Hinc

sententiæ favere videntur, in medium adductis apertissimis S. Thomæ locis, imò et principiis, evidenter ostendit Anglicum doctorem nunquàm doctuisse visionem Dei beatificam seu intuitivam, naturalem esse hominis finem, sed ubique prorsus contrarium tradidisse. Deinde exponit quo sensu dixerit S. doctor, quòd homo *viso effectu naturaliter* desideret, seu appetat videre primam causam. Adèd ut mirum sit quàm leviter nonnulli hæc S. doctoris verba objiciant ad adstruendam impossibilitatem status naturæ puræ. Nobis satis sit afferre quæ scribit S. Thom. q. 22 de Veritate, art. 7, quibus aperit mentem suam. « Homini, inquit, *inditus est appetitus ultimi finis sui in communi*, ut scilicet appetat naturaliter se esse completum in bonitate. Sed in quo ista completio consistat, utrum in virtutibus, vel scientiis, vel delectabilibus, vel hujusmodi *non est determinatum à naturā.* » Vide etiam card. Gotti, l. c.

(1) Conf. card. Gotti, l. c.

(1) Conf. Suarezius, l. c., 19, 20, et card. Gotti l. c.
(2) Conf. clar. Bernard. de Rubeis O. P. de originali Peccato. tract. theol. Venet. 1757, cap. 31, § 1, seqq.

(3) Conf. de Rubeis op. cit. c. 35, ubi cum protulisset ex Jansenio testimonia S. Thomæ, quæ suæ

receptum illud scholarum effatum, hominem per peccatum originale non solum spoliatum esse gratuitis, sed et vulneratum in naturalibus, quod pariter-expressit conc. Trid., dum per peccatum totum hominem secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse declarat (1). Ergo ignorantia, concupiscentia, mortalitas non proprietates, sed vulnera naturæ dicenda sunt. — Resp. ad primum : Dist. : Si pro facultate bonum sensibile appetendi et malum averrandi sumatur, concupiscentia tum naturalis proprietates tum bona esset dicenda, conc. ; si pro actu malum concupiscendi, nego. Hoc enim postremo sensu esset defectus naturæ et solum à Deo permissus. Dum verò S. Augustinus docet eam esse ex se et pravam et probrosam, seu malam et pudendam, ut ipsemet declarat, talis est quatenus « pro appetitionibus, quibus caro concupiscit adversum spiritum » sumitur ; seu ut idem loquitur « quando id quod non licet, libet (2) » non verò quatenus sumitur pro facultate appetendi. Probrosam pariter concupiscentiam vocat, prout naturalem defectum importat, sicut erubescere solemus de corporis vitiis, quæ à culpâ sejungi solent, non quasi res esset moraliter mala.

Ad secundum dist. : Eò quòd naturalem diceret concupiscentiam, quæ ex defectu in malum tendit, conc. ; quæ in facultate bonum sensibile appetendi consistit, nego. Multiplici porò ratione errabat Julianus ; 1° in eo quòd vellet concupiscentiam, prout est defectus, esse moraliter bonam ; 2° quòd nullam agnosceret concupiscentiam pœnalem seu rebellem ; 3° quòd fas esset ipsi assentiri aut solâ sensuum delectatione et voluptate duci ; 4° demùm quòd hanc ipsam naturæ imperfectionem ad primam hominis conditionem referret. Quæ omnia jurè S. Augustinus adversus Julianum insectatur (5).

Ad tertium, dist. : Postquàm constituit mala ista, quibus afflictamur, non primordia sed supplicia esse naturæ et quidem argumento conjecturali, ut vocant, conc. ; absolutè ac independentè à jam probatis, nego. Originalis siquidem noxæ existentia et in omnes transfusio nonnisi ex revelatione, seu ex fide constare certò possunt et ostendi, prout reverà dari originale noxam ex his fontibus ipse Augustinus ostendit : hæc autem positâ demonstratione, in subsidium vocat rationem ipsam, ut non solum originale peccatum, sed etiam adventum Salvatoris, ejusque gratiam, aliaque fidei nostræ mysteria pariter colligat ex miseriis parvulorum (4).

Sic, philosophi naturæ corruptionem viderunt quæ oritur ex defectu naturæ, conc. ; quæ oritur ex peccato, subdist. : Conjecturaliter, transeat ; absolutè, nego. Adde, ut observat Bellarminus (5), ipsos diversimodè de

homine sensisse et locutos fuisse, prout et nostri increduli faciunt, qui cum modò brutis exæquant, modò, Deo (1).

Ad quartum dist. : Deus esset auctor naturæ, quæ secum trahit has imperfectiones et hos defectus, conc. ; esset auctor harum imperfectionum et defectuum, nego. Eà enim ratione, quâ faber censeri nequit auctor rubiginis, etiamsi de gladio ipso rubigo prodeat, ut docet S. Thomas (2), quia nempe sic fert natura et conditio ferri, ita quòd homo vel creatura quælibet aut ulteriorem perfectionem ac præstantiam non habeat, aut quod idem est, defectus insitos habeat quosdam, qui ipsum consequuntur, non ex Deo id repetendum, sed ex finitâ et limitatâ ipsius naturæ conditione. Quod nobilissimo exemplo ex fonte petito illustrat P. Casinus. Ex fonte enim repetendum est, quidquid aquæ quis haurit, ex vasis angustia, quidquid non habet (3).

Ad quintum dist. : Homo lesus in naturalibus, id est, gratuitis, et respectivè ad statum naturæ integræ, conc. ; in essentialibus et naturæ humanæ propriis nego. Neque alia est mens concilii Tridentini. Magna tamen inter theologos contentio viget, num deterior nunc homo sit, ac foret in puris naturalibus ; huc quidam, quidam alio in diversas sententias distrahuntur. S. Thomas, Bellarminus, Suares et communis scholasticorum sententia negant (4) ; nonnulli recentiores TT. affirmant. Ipsi viderint. Nobis videtur quæstionem hanc ortam esse ex non satis perpensa naturali hominis conditione, quæ non exposcit, nisi facultates necessarias sive ad verum cognoscendum, sive ad bonum sui ordinis consecrandum, quibus seu rectè seu pravè utens homo possit se vel, meliorem vel deteriorem efficere, tum in hac, tum in aliâ providentiâ, fretus præsertim, ut præfati sumus, adjumentis ad id opportunis.

retus (lib. 5 cont. Græcos). Alii enim hominem miserimum, alii felicissimum à naturâ conditum disseceba nt. Tullius in 3 de Repub. apud Augustinum lib. 4 in Julian. c. 12, naturam nobis novercam fuisse queritur. Contra Plato in 3 item de Republ. scribit hominem per corpus fieri posse beatum, esseque animantium omnium felicissimum. Nec minus Galenus in libris de partibus celebrat auctorem naturæ, ut « qui cum hominum genere præclarissimè egerit. »

(1) Non aliâ ratione sese gessisse aut gerere recentiores philosophos circa hominis conditionem patet ex eo quòd Fischer, Jacobi, Schelling, Sansimoniani, novi templarii, ut ex dictis in tract. de Deo constat, censeant, imò tueantur hominem Deum ipsam esse ac propterea profitentur autotheismum. Contra verò materialistæ in nullo ipsum differre velint à brutis, si excipias organisationem, ut vocant, ex quâ deducunt omnes ejus operationes, quas nos dicimus psychologicas. Hinc Bory à S. Vincent., l. c. contendit hominem non posse sibi vindicare nisi primatum inter animantia bimana (perinde ac si præter hominem alia bimana existerent) ; nam non nisi ex humanâ superbiâ factum est, ut nonnulli philosophi ipsum donatum existimârint aliqua intelligentiæ divinæ particula, non aliter ac si vermiculus ex eo, quòd in ipsum sol radium immittit, jactaret se esse emanationem Entis incomprehensibilis. Sic ipse, qui, ut vidimus, consanguineitatem cum vespertione affectat.

(2) 1-2, q. 85, art. 6.

(3) Diss. cit., art. 4, § 6.

(4) Conf. Suaresius Proleg. 4 de Grat.

(Vingt-quatre.)

(1) Sess. 5, can. 1.

(2) Enarr. in Ps. 118.

(3) Conf. Diss. cit. Ant. Casini § 3, a. 4.

(4) Conf. Tournely de Grat. part. 1, quæst. 2, art. 3, obj. ex parte miserarium.

(5) Lib. de Gratiâ primi hominis c. 7, n. 26, seu in solut ad 11 diff. ubi ait philosophos ethnicos contraria de naturâ nostrâ sensisse, ut ostendit Theod-

Ex dictis patet ignorantiam aliaque incommoda, quibus urgemur, non alio sensu vocari posse naturæ vulnera, quàm respectu habito ad statum protoparentum; minimè verò absolutè; quo sensu etiam pœnæ aut pœnalitates dicuntur.

III. Obj. : Tum auctoritati tum rectæ rationi adversatur asserere, Deum hominem absque suâ culpâ tum mortalem, tum morbis, doloribus cæterisque ærumnis obnoxium condere potuisse. Auctoritati quidem, cum 1° conc. Arausicanum can. 2 definierit « injustitiam » Deo dare, qui censent Adamum moriturum fuisse, « etiamsi non peccasset »; et 2° S. Augustinus asserat « corporis mortem non lege naturæ, sed meritò » inflictam esse peccati (1), qui 3° præterea « crudelitatis fore, inquit, si Deus hujus vitæ ærumnis « animas nullius peccati reas addiceret » (2). Repugnat insuper rectæ rationi: anima enim, quæ pars hominis est nobilior, est immortalis; 4° naturam igitur animæ potius quàm corporis homo consequi deberet; præsertim cum homini beatitudo saltem naturalis debeatur, vita autem « si non est æterna nec est beata, » ut sæpè arguit ipse Augustinus: 5° alioquin anima, quæ semper trahitur desiderio corporis, vim pati perpetuò deberet, quod est absurdum. Illud præterea omnibus innatum et in animo quasi insculptum à naturâ est, non posse, qui innocens sit, re adversâ ullâ cruciari. Ergo tum immortalitas, tum dolorum et ærumnarum immunitas connaturales proprietates hominis sunt. — Resp. : Nego ant. Ad primum dist. : Ex eo quòd Deus promissis suis non stetisset, conc.; ex eo quòd Deus naturale aliquod hominis jus violasset nego. Loquitur porrò concilium ex suppositione concessæ Adam immortalitatis. Ad secundum, dist. : Cujusmodi in Adam erat, quem Deus privilegio immortalitatis donaverat, conc.; naturali spectatâ hominis conditione nego. Ad tertium, dist. : Crudelitatis fore in sensu Manichæorum, qui Deum peccati auctorem simul et ultorem faciebant, conc.; in nostræ thesisi sensu, nego. Cum verò disputans adversus Julianum docet « Deum fore injustum, si tam gravi jugo premeret « innocentes, » id docet juxta « hujus seculi dispositionem » ut ipse loquitur, seu in præsentī providentiæ ordine (3). Ad quartum, dist. : Nisi corporis naturalis conditio aliud postularet, conc.; aliàs nego. Quod verò additur de naturali beatitudine, quæ homini debetur, nempe pro meritis, non de hac vitâ, sed de alterâ intelligendum est, nunc enim homo in viâ ac ferè in agone versatur. Pariter quod dicitur de beatitudine, accipiendum est de beatitudine essentiali, quæ in animâ speciatim consistit; non autem de beatitudine corporis, quæ adventitia est et accidentalis; non esset autem vita beata, si non esset æterna beatitudine essentiali, ut dictum est. Ad quintum, transeat, et nego cons. Dato enim hoc desiderio, Deus huic desiderio

supplere posset, ut nunc in beatis supplet; deinde posset Deus per donum *quoad modum*, ut aiunt, supernaturalè rursùm corpora propriis animabus conjungere. Ad sextum, dist. : Sine causâ, conc.; sine culpâ, nego. Porrò nos nullâ habitâ ratione culpæ causas mortis, dolorum, etc., assignavimus ex ipsâ naturali hominis constitutione petitas. Certè animantia sine culpâ malis afficiuntur, non tamen sine causâ. Hinc spectant duæ proposit. in Baio conflictæ, nempe 75. « Omnes omnino justorum afflictiones, « sunt ultiones peccatorum ipsorum; unde et Job et « martyres, quæ passi sunt, propter peccata sua passi « sunt » et 75 : « Nemo præter Christum est absque « peccato originali; hinc B. V. mortua est propter « peccatum ex Adam contractum, omnesque ejus « afflictiones in hac vitâ, sicut et aliorum justorum, « fuerunt ultiones peccati actualis vel originalis. » Hinc patet non alio sensu immortalitatem aliaque recensita, connaturales proprietates dici posse, nisi quatenus eidem naturæ sunt consentanea, et homini innocenti concessa.

CAPUT III.

DE PROTOPARENTUM LAPSU.

Beata illa, in quâ primi parentes nostri divino munere constituti fuerant, felicitas ac bonorum omnium affluentia brevi periit. Prævaricati enim sunt divinum mandatum : sensit tellus divinum anathema, quo tribulos et spinas ferre jubebatur : quare, in sudore vultus sui terram scindere, ex ejus visceribus victui necessaria erueri coactus et infortuniorum societate devictus exinde homo est, qui præterea originali innocentia amissâ, pugnam in se cupiditatum experiri cœpit ac jugum grave ferre debuit, donec in eam terram reversus est, ex quâ ejus corpus fuerat efformatum. Ilanc divini mandati transgressionem increduli hodierni directè impetunt; neoterici biblici expungunt; rationalistæ inter mythos amandant (1). Ad doctrinam propterea catholicam propugnandam sit

PROPOSITIO. — *Primi parentes mandatum sibi à Deo datum transgressi sunt, ac per ejus transgressionem graviter peccârunt.*

Utraque propositionis pars ad fidem spectat, ut patet ex superiùs recitatis con. Trid. canonibus. Primam itaque ejus partem, quæ factum complectitur, evincimus 1° Ex Gen. 2, 17, collato cum c. 3, 6, seqq. Et enim Genes. 1, Deus hoc præceptum Adam dederat : *De ligno scientiæ boni et mali ne comedas; in quâcumque enim die comederis ex eo, morte morieris.* Genes. verò 3 de Evâ legitur : *Tulit de fructu illius, et comedit; deditque viro suo, qui comedit.* Ad hæc autem respiciens Apostolus Rom. 5, 12, scribebat : « Per unum « hominem (Adam) peccatum intravit in mundum. »

Evincimus 2° Ex communi synagogæ et Ecclesiæ

(1) Rosenmuller, quæ Genes. 3 de hominis lapsu referuntur, exponit de usu rationis, quem tunc primum protoparentes adepti sunt; sic Gablerus in prolegom. Commentationis eichhornianæ vol. 2, p. 1, p. 137. Jo. Thiebs in Variarum de cap. 3 Genes. rectè explicando sententiarum specimine, alique passim.

(1) Lib. 13, de Civ. Dei, c. 15.

(2) Disp. 1 cont. Fortunat. Manich., n. 9, et disp. 2, n. 28.

(3) Conf. Casini Diss. cit. art. 3, § 3, ad secundum.

christianæ sensu. Veteres enim Hebræi tradunt malorū dæmonum principem, quem Sammaelem vocant, Evam ad peccandum perduxisse. Horum loca è scriptis hebræis collegit Eisenmenger (1). Certè Sap. 2, 24, dicitur : « Invidiā diaboli mors introivit in orbem terrarum ; » nempe peccatum ad quod primos parentes diabolus induxerat ; ibid. 10, de Adam legitur : « Eduxit (sapientiā) illum à delicto suo. » Nec alia unquā fuit christianæ Ecclesiæ doctrina, quā ipsa Christo et apostolis accepit. Etenim Christus, Jo. 8, 44, diabolus vocat *homicidam ab initio*, hanc scilicet ob causam ; ita etiam Apostolus 2, Cor. 11, 3, ait serpentem *Evam seduxisse astutiā suā*. Hisce similia leguntur Apoc. 12, 9.

Hæc omnia confirmantur III°, ex antiquæ traditionis vestigiis, quæ apud omnes gentes reperiuntur. Nec enim intra Judæorum et Christianorum fines hæc traditio sese continuit : antiquissimis enim temporibus, hanc traditionem inter mediæ et superioris Asiæ populos jamdiū fuisse pervulgatam patet ex doctrinā zoroastricā de Abriman malorum geniorum supremo serpentis specie induto, qui primos homines ad peccandum seduxit, ut habetur in Zendavestā à Kleukero edito (2). Sic apud Græcos pariter diffusam fuisse liquet ex antiquissimis Promethei fabulis, et Herculis æserpentis mala aurea ex arbore unā cum serpente *Ladon* dicto ex arbore pendente, prout etiam visitur in numo Antonini Pii, quem Spanhemius edidit et illustravit (3) ; et in versibus Appollonii Rhodii describitur hic lapsus : tum apud Ægyptios, quod non obscure eruitur ex celebri quodam monumento hieroglyphico, quod detexit inter ruinas veterum Thebarum Norden doctus Danus, qui Ægyptum invisit an. 1757 ac gallicè descripsit et lineari picturā in ære referri curavit (4). Demum quin alios sigillatim populos annu-

meremus, rem conficimus testimonio et confessione ipsius increduli, nec propterea suspecti, qui sic generatim scribit : « Casus hominis est fundamentum theologicæ omnium penè antiquorum populorum (1). »

Alteram propositionis partem quæ ad jus spectat, seu ad gravitatem peccati primorum parentum, apertissimè Scriptura testatur ; Eccli. enim 10, 14, dicitur : *Initium superbiæ hominis apostatare à Deo, quoniam ab eo qui fecit illum, recessit cor ejus*. Ex quibus patet primos parentes peccasse superbiā, quod ex promissis à serpente Evæ factis clariùs colligitur : *Eritis sicut dii* ; peccasse insuper inobedientiā, recedendo à Deo ; quod pariter confirmatur tum ex verbis Genes. 3 : *Quia audisti vocem uxoris tuæ*, etc., tum ex Apostolo, Rom. 5, ubi peccatum Adæ vocat *inobedientiam*, et ex frequenti antithesi, quam ipse instituit inter Adæ inobedientiam et obedientiam Christi, ut Rom. 5, 19, et alibi ; peccasse, mulierem saltem, infidelitate, quia credidit potius diabolo dicenti : *Nequaquam moriemini*, quā Deo mortem comminanti ; peccasse contemptu Dei et ingritudinis vitio, ut per se patet. Quæ certè omnia levia censeri non possunt. Crescit verò horum multiplicium peccatorum gravitas, tum ex facilitate præcepti, tum ex adnexā pænæ comminatione, de quibus disserit S. Augustinus (2). Hinc est quod Apostolus 1. c. passim vocet peccatum Adæ *pravariationem atque delictum*. Confirmatur denique peccati protoparentum gravitas ex illinc profluentibus pœnis, de quibus fusiùs agit Bellarminus (3).

Satis superque igitur constat, tum primos parentes mandatum sibi à Deo datum transgressos esse, tum ex ejus transgressione graviter peccasse.

Difficultates.

I. Obj. : 1° Nondum expositores inter sese conveniunt de sensu, quo tota illa Mosaicæ narrationis parr, cui doctrina de primi hominis lapsu innititur, accipienda sit ; nihil certi proinde statui potest circa protoparentum peccatum. 2° Nec sanè cujusmodi peccatum illud propriè fuerit, definiri potest : neque cur Deus, qui summè bonus est, istud tam severè ultus fuerit, quā omnia in Mosaicā narratione indicent

sententiā, quam non probamus, ex eā tamen colligitur pervagatum apud gentes antiquitūs lapsum protoparentum ac veram historiam, non autem aut mythum aut visionem nobis Moysem retulisse.

His addi debent, quæ de antiquā Sinensium traditione et characteribus historicis leguntur apud Windischmann op. cit. Phil. progressu historiæ mundi vol. 1, p. 1, sect. 1, Bonnæ 1827, p. 367, de imagine, seu effigie mulieris inter duas arbores consistentis, in quarum alterā signum cæli reperitur, in alterā verò signum peccati (apud grammaticos) *fructus incogniti*, quæ apertè produnt *seductionem uxoris illius*, qui ab iisdem Senensibus ib. vocatur *communis archiparens*, seu caput omnium hominum. Neenon quæ de eadem traditione lapsus angelorum et primorum parentum apud Iados ib., p. 614-619 referuntur.

(1) Voltaire, Philosophie de l'hist., ch. 17.

(2) Op. imperfecti cont. Julian. lib. 3, n. 57, item, n. 65, et alibi passim.

(3) Lib. 3, de Amiss. Grat., c. 11, et lib. 14 de Civ. Dei, c. 12.

(1) In op. Judaismus detectus vol. 1, p. 822, seqq. Conf. etiam Reinh. Rus in Diss. de Serpente seductore non naturali, sed diabolo, Jen. 1712 et Zachar. Grapius in diss. de Tentatione Evæ et Christi à diabolo in assumpto corpore, factā contra Balth. Bekkerum Rostoch 1712.

(2) Tom. 1, p. 25, et 3, p. 84 seqq.

(3) In notis ad Callimachum p. 670.

(4) Paris, 1795, tom. 2, p. 125, ubi inquit : « Si je ne me trompe, il y est fait allusion à la chute d'Adam et d'Eve. On y a représenté un arbre vert, à la droite duquel est un homme assis, tenant à la main droite quelque instrument dont il semble vouloir se défendre contre une petite figure ovale couverte de caractères hiéroglyphiques, qui lui présente une femme qui est debout à la gauche de l'arbre, pendant que de l'autre main il accepte ce qui lui est présenté. Derrière l'homme paraît une figure debout, la tête couverte d'une mitre, et qui lui tend la main. » Hinc non deficit, qui Mosaicam de origine mali narrationem è monumento figuris hieroglyphicis inscripto haustam existimaverit, ut Georg. Rosenmüller : in commentat. Repertorio eichhorniano lit. bibl. et orient. p. 5, p. 158 seqq. inserta ; sic G. Fr. Hezel *Ueber die Quellen der mosaischen Urgeschichte* id est : De fontibus Mosaicæ primigeniæ historiæ Lemgo 1780, p. 61 seqq. et Gamg. in lib. Nysa, oder philosophisch historisch Abhandl. über Eleuteropolis 1790. Quorum sententias collegit et exposuit Gabler in prolegomenis Archæol. eichhornianæ, p. 2, vol. 1, p. 288 seqq. Vid. Car. Rosenmüller Scholia in Gen. 3. Quidquid porrò sit de ejusmodi

non nisi de levissimâ culpâ agi et brevissimi temporis. Ergo.—Resp. ad primum : Dist. : Interpretes seu expositores liberioris ac protestantes, conc.; interpretes verè catholici, nego. Quotquot enim verè catholici sunt neque novam Protestantium exegesis sectantur, sed Scripturam juxta Ecclesiæ et communem Patrum sensum exponunt, unanimiter consentiunt agnoscentes verum et grave peccatum in illâ Adami transgressionem. Si qui verò singulares opiniones sectantur circa modum, quo tale peccatum patratum est, et sinceros prudentioris exegeseos fontes fastidiunt ac in absurdâ labuntur, ipsi viderint. Nos ex constanti Judæorum, Christianorum ac omnium penè gentium traditione, atque ex clarissimis utriusque fœderis biblicis documentis ostendimus de verâ historiâ agi in Mosaicâ narratione, et de diabolo sub veri serpentis larvâ latente, non autem aut de aliquo mytho, philosophemate, ut nonnulli biblici neoterici contendunt, aut de allegoriâ, visione, aut somnio, ut nonnulli autumant (1), alioquin de factis omnibus hâc ratione reddi ratio facillè posset. Ad secundum, nego; diximus enim ex Apostolo, Adæ peccatum esse peccatum inobedientiæ, quod plura alia superius enumerata comitata sunt. Ex eodem Apostolo didicimus non levi, sed gravissimâ culpâ protoparentes se commaculasse, quam *delictum* et *prævaricationem* nominat idem Paulus, quamque proinde S. Augustinus « ineffabiliter grande peccatum » vocat (2). Quare justissimè potuit Deus graviter in protoparentes animadvertere. Nec enim ex solo objecto culpe gravitas aut levitas dimetienda est, sed præterea ex ejusdem peccati subjecto, intentione, fine, ac cæteris adjunctis omnibus, quæ illud comitantur.

II. Obj.: Si Mosaicæ narrationis cortici inhærendum esset, non pauca occurrerent, quæ vix, aut ne vix quidem cum Dei sapientiâ et bonitate conciliari queant. 1° Quis enim inprimis sibi persuadeat, Deum homini innocenti et justo ejusmodi præceptum dedisse, quo rem indifferentem ac omnino innocuam vetaret? Præterea 2° nonne Deus, qui hominem in iis rerum adjunctis collocavit, in quibus ipsum diù consistere nolle prævidit, meritò peccati auctor dici posset? Iniquum 3° demum videtur, Adamum eadem cum Evâ poenâ mulctatum, cum tamen ejusdem gravitatis crimine minimè teneretur. Ergo.—Resp.: Nego ant.: Ad primum, dico juxta communem Patrum sententiam, idèò Deum ejusmodi præceptum Adæ dedisse, tum ut ipse Deo ac Domino subjectum esse cognosceret; tum ut virtutum exercendarum causam eidem suppetere, præsertim obedientiæ (3). Ad secundum nego;

(1) Ita Cajet. Comm. in Gen. in h. l. quem ex recentioribus secutus est lahn.

(2) Tum alibi, tum in Enchirid. cap. 26 et 27.

(3) Conf. Petav. lib. 2, de Opif. c. 9, § 6. Pulchrè S. Jo. Chrys. hom. 16 in Gen. hâc similitudine Dei cum primo homine agendi rationem exposuit, dum usum illius fructus ei interdixit « Quemadmodum, inquit, munificus aliquis dominus ades amplas et magnificas cuiuspiam fruidas concedens, non justum illarum pretium, sed exiguum ejus particulam vult accipere, ut et sibi dominia sua integrum servet, et usuarius iste certò sciat, non se adis esse dominum,

Deus enim libero arbitrio et gratiâ protoparentes munierat : si nolissent ipsi peccare, utique potuissent se à peccato continere. Cur verò Deus prævisum hunc lapsum permiserit?—Respondeo 1° cum S. Augustino : « Alitudinem consilii ejus penetrare non possum, sed longè supra vires meas esse confiteor (1). » Respondeo præterea cum eodem S. doctore « quia et de peccante multa bona facere poterat, ordinans eum secundum moderamen justitiæ suæ, et quia nihil oberat Deo peccatum ejus; et sive non peccaret, mors nulla esset, sive quia peccavit, alii mortales de ejus peccato corriguntur. Nihil enim sic revocat homines à peccato, quemadmodum imminentiæ mortis cogitatio (2). » His addo eandem expostulationem fieri posse adversùs permissionem alterius cujuscumque peccati, et sic recidimus in quæstionem de permissione mali moralis, de quâ consuli possunt, quæ suo loco disseruimus (3). Ad tertium, resp. nostrum non esse judicium ferre, uter gravius peccaverit, Adamne scilicet, an uxor ejus, quum hoc soli cordium inspectori Deo reservatum sit. Eos tamen quos curiositas tangit hujus solutionis, remittimus ad Bellarminum (4) cæterosque qui utriusque-sententiæ patrocinatorum monumenta expendunt.

CAPUT IV.

De peccati originalis propagatione.

Tota Christiana Religio duobus, ut ita dicam, cardinibus volvitur, peccati nempe originalis in omnes homines propagatione, et totius humani generis per Christum redemptione; magni propterea interest hujus fidei dogmatis vindicias suscipere adversùs acerrimos hostes tum veteres tum recentiores, qui illud evertere conati sunt. Pelagiani omnium primi originalis peccati existentiam et propagationem adorti sunt. Sociniani post obscuros nonnullos alios hæreticos idem bellum adversùs catholicam hanc veritatem instaurarunt. Protestantes recentiores ferè omnes idem error invasit, adeò ut in nonnullis provinciis de hoc articulo etiam disputare in ipsorum scholis vetitum sit (5). Neoterici biblici ac rationaliste ad unum omnes inter obsoletas doctrinas eundem articulum rejiciunt (6). Prius-

« sed illius beneficio ac liberalitate utendum sese accepisse; sic Dominus noster, cum quidquid aspectabile est, homini commisisset, eique tum in paradiso domicilium, tum ejus delicias ad fructum animi tribuisset ne paulatim animo in transversum abreptus ista ipsa, quæ oculis cernuntur, per se ac temerè esse crederet, et supra dignitatis suæ modulum de ipso sentiret, unius illi usum arboris interdixit. »

(1) Lib. 11, de Gen. ad litt., c. 4.

(2) Lib. de Gen. cont. Manich. c. 28.

(3) Tract. de Deo ejusque Attr. c. 2, prop. 3.

(4) De amiss. grat. et statu peccati lib. 3, c. 9.

(5) Conf. quæ attulimus in tract. de verâ Relig., p. 2, prop. 1, p. 214, n. (b) de decreto emisso ab Ecclesiâ Genevensi, die 5 maii 1817, quo prohibetur ne quispiam in scholis agat de peccato originali.

(6) Ita Clericus, Hist. eccl. ad an. 180, §§ 30 et 34, et alibi passim. Wetstenius, Frid. Ammon, etc., quibus Rosenmuller, Georgius scilicet et Carolus, uterque accessit Potter, non indignus episcopi piistoriensis Scip. Ricci laudator et historicus in op. L'Esprit de

quàm veritatem fidei nostræ circa hunc articulum propugnemus, de more nonnulla præmittenda esse ducimus ad majorem dicendorum perspicuitatem.

I. Commiseri non debet dogma de *existentiâ* ac propagatione originalis noxæ cum ejusdem propagationis modo. Illud enim ad fidem pertinet, istud non item : circa hunc enim propagationis modum discrepant Catholicorum sententiæ.

II. Rursùm hæc eadem peccati originalis existentie controversia permisceri nequit cum quæstione de ejusdem peccati *naturâ* et *essentiâ*, circa quam, seculo 15, novatores turpiter errârunt, dùm originale peccatum vel in substantiâ aliquâ, vel in ipsâ concupiscentiâ, vel in aliquo actuali jugi peccato, quod ex fomite oritur, vel in actuali aliquâ pravâ cupiditate consistere autumârunt. Hæc enim aliæque ejusmodi non pauca, quum jamdiù obsoleverint, non est cur in iis refellendis immoremur. Eâdem de causâ antiquatas nonnullorum theologorum opiniones circa ejusdem peccati naturam non attingimus, cujusmodi sunt qui peccatum originale constituerunt in morbidâ quâdam animæ qualitate vel in ipsâ Adami inobedientiâ nobis imputatâ, de quibus consuli potest Bellarminus (1). Si qui sunt ex recentioribus theologis, inter Germanos præsertim, qui obsoletas quasdam sententias instaurare adnisi sunt, opportuno loco perstringemus.

III. Melius agnoscere non potest Ecclesiæ Catholicæ doctrina circa peccati originalis transfusionem et naturam, quàm ex canonibus concilii Tridentini sess. 5, quos propterea hic ex ordine subjicimus, ut indidem corollaria nonnulla colligamus, quæ viam pluribus difficultatibus præcipient. Sunt autem : can. 1 : « Si quis non confitetur primum hominem Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem et justitiam in quâ constitutus fuerat, amisisse, incurrisseque per offensam prævaricationis hujusmodi iram et indignationem Dei, atque idcirco mortem, quam antea illi comminatus fuerat Deus et cum morte captivitatem sub ejus potestate, qui mortis deinde habuit imperium, hoc est, diaboli, totumque Adam per illam prævaricationis offensam, secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse; anath. sit. » Can. 2 : « Si quis Adæ prævaricationem sibi soli, et non ejus propagini asserit non fuisse, et acceptam à Deo sanctitatem et justitiam, quam perdidit, sibi soli, et non nobis etiam perdidisse, aut inquinatum illum per inobedientiæ peccatum, mortem et poenas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem peccatum, quod est mors animæ; anath. sit. » Can. 3 : « Si quis hoc

« Adæ peccatum, quod origine unum est, et propagatione, non imitatione, transfusum omnibus inest unicuique proprium... per aliud remedium asserit tolli, quàm per meritum.... J. C....; anath. sit. » Can. 4. « Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiamsi fuerint à baptizatis parentibus orti, aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati...; anath. sit. » Can. 5. « Si quis per J. C. D. N. gratiam, quæ in baptismo confertur, reatum originalis peccati remitti negat, aut etiam asserit, non tolli totum id quod verum et proprium peccati rationem habet...; anath. sit. »

Ex his igitur patet I. peccatum Adæ, quoad reatum culpæ quem actio mala relinquit in animâ, donec deleatur, in omnes homines transfundi. II. Hunc reatum, in quo ratio, seu, ut scholæ loquuntur, *formalitas* peccati consistit, non aliud esse nisi *mortem animæ* ex Adami actione personali profectam; ideòque naturam, seu essentiam rationemve peccati originalis, prout actionem dicit, esse ipsum peccatum Adæ, quatenus caput erat totius humanæ naturæ, seu omnium hominum : quæ quidem actio *physicè* propria fuit solius Adæ : prout autem reatum dicit, non esse nisi *privationem* (non simplicem *carentiam* rei indebitæ) gratiæ sanctificantis et justitiæ, quæ nobis *in esse deberet* juxta ordinem à Deo constitutum, ex quâ privatione fit ut nos verè peccatores simus, filii iræ, Dei inimici et habitualiter, saltem negativè, à Deo aversi (1). III. Mortem, concupiscentiam, morbos, ad malum pronitatem, etc., non esse nisi peccati originalis *effectus*, appendices, seu poenas.

Quibus præmissis, duo à nobis præstanda sunt : debemus scilicet ostendere tum ex Scripturâ, tum ex traditione peccati originalis (ita dicti, quòd à primâ generis humani origine descendit) in omnes homines propagationem : deinde adversus incredulos, illosque qui eos sectantur, nihil habere hanc propagationem, quod rectæ rationi adversetur. Quum verò de peccato agitur, dicam cum B. Augustino de B. Virgine Mariâ : « Propter honorem Domini nullam prorsus habere volo quæstionem. Inde enim scimus, quòd ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere, ac parere meruit enim quem constat nullum habuisse peccatum (2). » In eadem sententiam conc. Trid., sess. 5 declarat non esse suræ intentionis comprehendere in decreto, ubi de originali peccato agitur, beatam et immaculatam Virginem Mariam, Dei genitricem. »

l'Eglise, ou Considérations philosoph. et polit. sur l'hist. des conc. et des pontifes, tom. 2, p. 171, de quo Conf. cl. Mastrofini Rilievi su l'Opera del sigr. de Potter. Roma 1826, c. 6. Ibi repetit Potter doctrinam de peccato originali ex reliquiis manicheismi, à quibus S. Augustinus se penitus liberare non potuit, quum sese convertit, ac propterea *primus* introduxit ejusmodi dogma in Ecclesiam.

(1) De amiss. Grat. et Statu peccati lib. 5, cap. 1, seqq. usque ad cap. 17.

(1) Conf. S. Th. 1-2, q. 82, a, ubi palàm proficitur : « Sic ergo privatio originalis justitiæ, per quam voluntas subdebatur Deo, est *formale* in peccato originali. » Sed hæc magis *enucleata* habentur inferius prop. 3.

(2) Lib. de Naturâ et Gratiâ, c. 36. Qui plura cupit de hoc argumento præter Bellarminum lib. 4, de Amiss. Grat. et Statu peccati c. 15; et Petavium de Incarnat. lib. 14, c. 2, consulat Ben. Piazza S. J. Causa immaculatæ conceptionis sanctissimæ matris Dei Mariæ D. N., vol. 1, in 4, Panormi 1747, qui hanc quæstionem ex omni parte declaravit.

PROPOSITIO PRIMA. — *Peccatum originale, quod est mors animæ, in omnes Adæ posteros transfundi sacræ litteræ docent.*

Cùm ea quæ minùs clara sunt, ab iis quæ sunt clariora lucem mutuari debeant, ideò ex novi Fœderis libris, in quibus longè apertius doctrina traditur transfusionis originariæ culpæ, probationes nostras desumimus, ut ex his quæ minùs apertè in vet. Test. de eodem peccato leguntur, majorem vim accipiant et luculentius determinetur sensus illorum textuum, qui ad rem præsentem faciunt. Urgemus itaque Apostoli verba Rom., 5, 12, ubi scribit : *Sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt*; rursùm, v. 17 : *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ*; et v. 19 : *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obedientem justii constituentur multi*. Quare sibi semper constans Apostolus, 1 Cor. 15, 22 : *Sicut in Adam, inquit, omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur*. Demùm aliis prætermisiss, 2 Cor. 5, 14 : *Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus*.

Quibus præmissis, sic pergitur : I. Apostolus in adductis locis loquitur de quodam peccato, per quod omnes homines facti sunt peccatores, ac proinde morti obnoxii : *ex quo omnes peccaverunt*, etc. Atqui ejusmodi peccatum non potest esse actuale, seu actuali uniuscujusque voluntate patratum, cùm etiam infantes sint morti obnoxii et sæpè moriantur, antequàm quidpiam boni vel mali propriâ voluntate patrare potuerint. Ergo est peccatum originale. II. Ut ex iisdem testimoniis patet, Apostolus perpetuam antithesin instituit inter Adam et Christum, inter inobedientiam Adæ et obedientiam Christi, ac proinde affirmat nos constitui peccatores per Adam, justos per Christum : atqui nos verè et propriè in Christo et per Christum justii efficiimur. Ergo verè et propriè in Adam et per Adam efficiimur peccatores. III. Ex Apostolo non solum nos vivificabimur per Christum quoad corpus per futuram resurrectionem, sed etiam nunc vivificamur per justificationem quoad animam : ergo non solum quoad corpus in Adam et per Adam mortui sumus, sed etiam quoad animam per peccatum : atqui hoc peccatum ex dictis non potest esse actuale, ergo originale est.

Hæc autem non tantum confirmantur ex repetitis illis vocibus : *in quo omnes*; *in Adam omnes moriuntur*; *in omnes homines in condemnationem*; sed præterea ex mente Apostoli, qui ostendere nititur per argumentum, ut vocant, ad hominem, adversus Judæos, qui admittebant omnium hominum condemnationem ob unius Adæ peccatum, omnes homines justificari ob unius merita Christi, ut fatentur Michaelis (1), Rosen-

müller (1), Chr. Fr. Ammon (2), qui ostendunt Judæos in eâ fuisse opinione, peccatum Adami fuisse causam omnis morali corruptionis omniumque calamitatum. Porro ex Apostolo justificantur in Christo etiam infantes; ergo etiam infantes peccato obnoxii nascuntur.

Atque huc referuntur tum verba, Job 14, 4 : *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu qui solus es?* Seu, prout Hebraicâ veritate leguntur : *Quis dabit mundum ab immundo? Non unus etiamsi breves dies ejus* (3); et juxta versionem Alex. : *Nemo mundus à sorde nec infans, cujus est unius diei vita super terram*. Tum illa David Ps. 50, 7 : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea*; multò etiam clariùs in Hebr. textu dicitur : *Ecce in iniquitate genitus sum et in peccatis peperit me mater mea* (4). Quæ cùm dicta fuerint juxta receptam persuasionem de peccato Adami tanquàm causa omnium hominum condemnationis, ex confessione adversariorum à Genève, 1822, sect. 6, ubi docet, Judæos et gentiles fuisse destinatos ad immortalitatem et vitam per communem parentem Adamum, quem ipsi ut prototypum minimè delegerant; quòd si Deus voluit restituere immortalitatem per novum alterum caput fœderis spiritualis, id est, Christum, æquum erat ut Judæi et gentiles inter sese eos fructus dividerent, quos novus hic generis humani prototypus (rappresentante) allaturus erat. Ita hic A. sensum, cap. 5, ep. ad Rom. exponit.

(1) In schol. in nov. Test. in c. 5, ep. ad Rom., v. 12, ubi hæc scribit : « Summa totius sequentis disputationis, satis obscuræ, est hæc : sicut omnes « Adami posteri, non tantum Judæi, sed etiam gentiles « peccant, et miseri fiunt, ita omnes, non tantum Judæi, sed etiam gentiles per unum Christum consequi « possunt remissionem peccatorum et felicitatem. Hæc « est doctrina, à quâ probè distinguenda est argumentandi ratio, quâ Paulus utitur (hæc enim rationalistis « biblicis incommoda est). Disputat nempe cum Judæis ex concessis. Nam Judæi erant in eâ opinione, « peccatum Adami fuisse causam omnis humanæ corruptionis morali omnique miserie. »

(2) Eadem habet Christ. Fr. Ammonius Comm. de vestigiis theologiæ Judaicæ in epist. Pauli ad Rom. (in novis opusculis theologicis, Goett. 1805, 8, p. 65, seqq.); qui præterea per summam impietatem, quæ tamen valdè arridet Rosenmüllero, statuit p. 74. Paulum Pharissæorum allegorematibus et interpretamentis midraschicis initiatum, in suâ ad Romanos epistolâ multas attulisse doctrinas rabbinicas, quibus dogmata christiana involveret, et sublimiora Messianismi, cùm allegorici, tum morali placita animis Judæorum insinaret. En, quòd deveniunt recentiores Protestantes, et quid sentiant de sacrorum scriptorum inspiratione!

(3) מִי־יָבוֹא מִדּוֹר כְּמוֹתוֹ לֹא אֶחָד אֶסְתַּחֲוֶה לָּם : *Quis dabit mundum ab immundo?*

(4) הָאֵם הַזֶּה הוֹלְדִי וְיָרָמָה וְחַמְתִּי אָמִי : *Ecce enim in iniquitate genitus sum, et cum peccato (peccato inquinatum) fovit me mater mea.*

Hæc autem verba sic vertit Rosenmüller : « En ego cum iniquitate genitus sum, et cum peccato (peccato inquinatum) fovit me mater mea. » Ea deinde ita explanat : « Hæret in naturâ totâ meâ jam inde ab ortu meo, et innata mihi pravitas. Quibus verbis judicem ad misericordiam flectere studet, ignoscendoque peccati sui, si ex æquitate et clementiâ judicare velit, nonnihil adesse causæ asserit, quod in seclâ per originis vitium naturâ, non mirum est, si peccata alia proferat ac germinet. Imò dicit vates se tunc etiam, cùm à matre conciperetur, uteroque gestaretur, peccato fuisse infectum... » Hæc videntur ad speciem catholica, sed reipsâ non exhibent nisi sensum Zwinglii.

(1) J. D. Michaelis, *Introd. au Nouveau Test.*, 4e édit. traduite sur la troisième éd. avec une partie et notes de l'évêque de Pétersbourg, Lond. 1819, et des notes nouvelles de I. I. Chenevière, pasteur et prof. en théo-

reriorum nostrorum patet non alium sensum subesse posse in his textibus, nisi infantes aliquā immunditiā, labe ac peccato pollutos concipi ac nasci, seu, quod idem est, Vetus Testamentum apprimè cohæret cum Novo circa doctrinam de peccati originalis propagatione, alioquin nullā ratione potuisset Apostolus Judæos perstringere de universali justificationis causā per merita unius Christi, nisi pro certo sumpsisset ex Judæorum doctrinā peccatum unius Adæ causam fuisse, cur genus humanum universum unam eandemque condemnationem subierit.

Difficultates.

I. Obj. 1° : Apostolus in locis prolatiis, speciatim verò Rom. 5, vel loquitur de peccato actuali Adæ, qui cum primus peccaverit omnium peccantium agmen ducit; unde peccatum cœpit esse inter homines, qui cum labilis naturæ sint, sicut et Adam fuit, eum imitantur (1); vel 2° loquitur de peccato metonymicè sumpto, seu de peccati pœnâ et effectu, quia omnis infirmitatis humanæ causa et origo, ut ex experientiâ patet, peccata sunt, et sic noxa in omnes homines diffunditur, quia omnes peccatores deprehenduntur. Quod confirmatur ex verbis *ἐξ ἧς ex quo* quibus utitur Apostolus, quæ juxta Erasmus et Clericum idem sonant ac *quatenus, quia, eò quòd* omnes peccaverunt, seu peccare solent ideòque et pœnas luere, quod pariter ostenderunt Wetstenius, Varinus in h. l. et Jacobus Vernetus (2). Ergo. — Resp. : Ad primum : Nego; nam

(1) Ita veteres pelagiani, deinde Zwinglius, demùm Rosenmuller cum aliis neotericis biblicis. Sic inter cæteros loquitur Rosenmuller : « Nam sermo est de « Adamo, qui primus peccavit, et respicitur ad c. 1 et « 2, ubi Paulus eviderat, Judæos et Gentiles esse *ἐξ ἧς* « ἀμαρτίαν. Ibi verò sermo est de peccatis actualibus. « Peccatum *ἐκ τὸν κίσμον εἰσῆλθε* invasit genus huma- « num, id est, cœpit esse inter homines. Similes for- « mulæ sunt : luxur invasit terram, provinciam ali- « quam; id est, cœpit esse in illā terrā. Hanc ἀμαρτίαν, « seu peccandi consuetudinem et licentiam introductam « esse dicit, *δι' ἐνὸς ἀνθρώπου*, per unum hominem Ada- « mum, qui primus peccavit et omnium peccantium « agmen ducit. Adamus nempe fuit labilis (naturā ita « comparatus, ut cupiditas facilè præponderare pos- « set), et reverà lapsus est. Omnes ejus posteri sunt « ejusdem naturæ, infirmi, laborant imperfectione « morali. Non mirum igitur, omnes variis modis pec- « cāsse, et adhuc peccare Jo. 3, 6. Quomodò autem « per Adamum peccatum invaserit genus humanum, « an per neglectam educationem, vel mala exempla; « hoc non explicatur ab Apostolo.

(2) « *ἐξ ἧς* particula causalis, inquit idem, tantum- « dem valet ac *διότι, quia, eò quòd, quandoquidem* ut « 2, Cor. 8, 4, Philip. 4, 10. Multa loca collegit Wet- « stenius ad h. l. Thomas magister : *ἐξ ἧς ἀπὸ τοῦ διότι*. « Varinus *ἐξ ἧς ἀπὸ τοῦ διότι λέγουσιν Ἀπὸλοι*. Vulgata « habet, *in quo*. Unde mirabiles ortæ sunt disputationes, quasi mens Apostoli fuisset, nos omnes in uno « Adamo peccavisse, illiusque culpam nostram factam « esse. Sed in latinitate minùs eleganter *in quo* (neut. « gener.) sæpè sumitur pro *eò quòd, quia*, unde ipsa « vulgata versio *ἐξ ἧς* nunc reddit, *in quo* Phil. 3, 12, « nunc *sicut* Philip. 4, 10. Multa egregiè de hoc loco « monuit Jacobus Vernetus (in selectis opusce. Genèv. « 1784, p. 268, seq.), cautè tamen legendus. ἁμαρτίαν « peccare solent, ut in aliis plerisque locis hujus epi- « stolæ. Cæterum benè monuit Erasmus ad v. 19, non « de infantibus, sed de adultis, ut in totā epistolā, ita

qui primus peccatorum agmen ducit inter angelos est diabolus seu Satanas; inter homines est Eva; aliunde verò Apostolus loquitur de eo peccato, per quod peccatores *constituti sunt* multi, sicut *constituuntur* justi multi in Christo, ideòque non per solam imitationem. Loquitur præterea, ut ex dictis constat, de eo peccato, per quod et infantes mortui sunt ac debent vivificari in Christo, quare omninò non possunt intelligi Apostoli verba de peccato imitationis. Ad secundum, nego; etenim si de peccato propriè dicto non loqueretur Apostolus, sed solum de peccati pœnâ et effectibus, plura absurdè dicta darentur in Apostoli verbis; si cùm dicit : et *per peccatum mors*, idem esset ac *per mortem mors*; et cùm persequitur ostendendo regnum mortis per regnum peccati, ostenderet regnum mortis per regnum mortis; qui sensus, quàm sit absonus, nemo non videt. Sed ex illo capite hæc expositio excluditur, quòd Apostolus semper comparat inter se condemnationem per Adam et justificationem per Christum, justificatio enim per Christum propria et intima est, ergo et condemnatio inducta per Adam.

Ad confirmationem autem petitam ex vocibus *ἐξ ἧς ex quo*, respondeo cum cl. Muratorio, qui sic Clericum perstringit : « Equidem expectabam ab homine cri- « tico aut veterum Græcorum auctoritatem, aut ra- « tiones ex intimā linguæ Græcæ peritiā petitas, quibus « hæc sua Paulini loci interpretatio confirmaretur. Sed « ille unum nobis obtrudit Erasmus, virum certè in « Græco sermone minimè hospitem, sed in quæstione « de peccato originali planè Pelagianum, quique nihil « non molitus est, ut in alium sensum hæc et superiora « Apostoli verba invita detorqueret. Erasmi studium « hæc in re infelicissimum alii castigant. Verùm quis « stylum Pauli vel leviter novit, qui non etiam didicerit « similes sermonis structuras duras in speciem, et « parùm (uti delicatis videtur) elegantes Apostolo esse « familiares? Deinde Theophilactus, Oecumenius et « alii procul dubio Græcæ linguæ peritissimi, *ἐξ ἧς* in- « terpretantur, *in quo Adamo*. Quamobrem nisi qui ab « anticipatis judiciis, turbidisque affectibus judicio uti « prohibetur, nemo alius hoc in loco memorasset im- « peritiā Græci sermonis, eamque objecisset Augu- « stino, verba ista cum Græcorum ipsorum consensu « in quo interpretandi (1). »

« et hoc loco Paulum loqui. » Ex his deprehendimus : 1° Quot progressus rationalismus inter Protestantes fecerit. 2° Quàm desciverint Protestantes hodierni à suorum majorum (hæresiarcharum nempe, qui sacrorum instauratores sese prædicabant) institutis, qui, ut videbimus, totum hominem etiam quoad essentialia per peccatum originale immutatum docuerunt. 3° quantum verò hæc distent interpretationes à Pauli mente et scopo tum ex dictis, tum ex dicendis patebit.

(1) Lamindi Pritanii, de ingeniorum Moderatione, ed. Paris, 1716, lib. 3, c. 1., p. 365.

Sed quoniam attulimus interpretationem, seu potiùs corruptionem sacræ Scripturæ Rosenmulleri aliorumque ejusdem farinae hominum græcizantium, qui verba *ἐξ ἧς*, exponunt *ex quo*, et, perfrictā fronte, omnem respuunt dubitationem ac dicunt illud, *in quo*, esse generis neutrius : tum vocem ἁμαρτίαν reddunt, *peccare solent*, præstat scriptorum Græcorum auctoritate istorum audaciam castigare. Oecumenius itaque in h. l.

Sed datâ etiam illâ Erasmi, Clerici, Wetstenii aliorumque interpretatione seu versione, nihil contra nos erui posse sic rursùm ostendit ib. Muratorius : « Fin-
« gamus, ait, Apostolum dicere : *Sic et in omnes ho-*
« *mines mors pertransiit, quia omnes peccaverunt;* non
« hic de solis peccatis actualibus loqui Paulus potest...
« nam cùm dicat morti omnes homines esse obnoxios
« et reapsè mori hâc de causâ, quòd omnes peccârint,
« certumque sit, infantes nullius actualis peccati reos
« sæpè de vitâ decedere : necesse est, ut aliquod pec-
« catum sit vel ipsis infantibus, cujus causâ malum
« istud subeant. » Et sic etiam responsio patet ad ea
quæ Erasmus addebat, Apostolum nempe hic non lo-
qui de infantibus, sed de solis adultis. Aperta enim vis
infertur Apostoli verbis, quibus testatur mortem reg-
nâsse etiam in eos qui non peccaverunt in similitu-
dinem prævaricationis Adæ.

I. Inst. : 1° De eodem peccato loquitur Apostolus,
v. 12, ac de eo de quo loquitur v. 13 et 14, ut patet ex
particulâ causali *enim* in v. 13. Atqui in his versiculis
loquitur de peccato actuali, ut ex contextu patet, cùm
sermo sit de peccato quod non imputabatur ex legis
positivæ defectu, et de iis qui non peccaverunt adver-
sùs legem positivam, prout Adam peccaverat, sed tantùm
contra legem naturalem. Ergo. Et sanè, addunt,
2° id manifestum magis fit ex vv. seqq. Etenim in
v. 15 dicitur, quòd unius delicto *multi* mortui sunt,
si multi, ergo non *omnes*; 3° antithesis instituitur inter
mortuos per Adam et justificatos per Christum, dicitur
autem quòd « donum in gratiâ unius hominis J. C. in
« *plures abundavit,* » et rursùm v. 18. Atqui 4° non om-
nes justificantur in Christo, ergo non omnes damnantur
in Adam.—Resp.: Ad primum : Transeat maj.; diversæ
enim expositorum sententiæ sunt; alii probabilius neg-
gant, contenduntque hoc ipso quòd in v. 12, Apostolus
loquitur de peccato originali, disserrat in v. 13, de pec-
cato actuali, prout orationis series et instituta ab Apo-

illud ἐρ' ὃ ἡμαρτον sic exponit : ἐρ' ὃ ἡδὰμ, ἢ δι' ὃν ἡδὰμ...
ἐπὶ τούτῳ, ἐν αὐτῷ συναποθνήσκουσιν τῷ Ἀδὰμ, ἐρ' ὃ καὶ συναμαρ-
τάνομεν. « In quo Adam, vel per quem Adam... in ipso,
« inquit, Adam simul morimur, quia in ipso simul pec-
« cavimus. » Theophylactus item in eundem locum in-
quit : Τί δέ ἐστι τὸ, ἐρ' ὃ πάντες ἡμαρτον; τανύεστιν, ἐπὶ
Ἀδὰμ πάντες ἡμαρτον. « Quid autem est, in quo omnes
« peccaverunt? Hoc est, in Adam omnes peccaverunt. »
Eundem sensum agnoscit S. Jo. Chrysost. Ubi igitur
occurrit ἐρ' ὃ neutrius generis? ubi illud ἡμαρτον pro
peccare solent! Si hoc sensu verbum istud accipiat
nullum suppeteret in uberrimâ illâ totius græcæ linguæ
copiâ verbum, saltem in usu ecclesiastico, ad expri-
mendam peccati actionem. Conf. Gasp. Svicerm Thes-
saur. eccles. è Patribus Græc. ad h. voc. Quòd si hæc
interpretandi ars non est prorsùs arbitraria atque ad
pervertendam Scripturarum sensum excogitata, quæ-
nam illa sit penitus ignorare fateor. Hi enim profani
homines eò nervos suos intendunt, non ut dogmata ad
Scripturas, sed ut Scripturas licet invitas, ad sua præ-
concepta dogmata detorqueant. Cæterum ostendit
Card. Toletus in c. 5, ep. ad Rom. annot. 15, præpo-
sitionem Græcâ ἐπὶ aliquando accipi pro ἐν ut Hebr.
9, 17: unò apud probatos auctores particulam ἐπὶ cum
dandi casu causam significare. Ipsum adi.

Conf. etiam Bellarm. De amiss. Grat. etc., lib. 4.
c. 4; Bossuet, Défense de la tradit. ch. 12, seqq. con-
tra Richardum Simonium.

stolo argumentatio suadet (1). Sed, hoc omissio, dist.
maj. : Loquitur etiam de peccato actuali, conc.; tan-
tùm, nego. De utroque enim loquitur tum de originali
tum de actuali, seu potius de actualibus; loquitur
enim de eo peccato per quod mors regnavit in omnes,
etiam in eos qui non peccaverunt adversùs legem po-
sitivam : porrò ut ostendimus ex infantum morte,
ejusmodi peccatum non potest esse actuale, ergo lo-
quitur de peccato originali. Ad secundum dist. : Id est,
omnes seu multitudo, conc.; multi tantùm, nego. Uni-
versaliter autem voces *multi*, *multos*, etc., ab Apostolo
hic usurpari, non autem in sensu restrictivo, ex ipso
contextu evincitur : promiscuè enim in adductis ver-
siculis *multi*, *plures*, *omnes* dicuntur. Est autem he-
braismus in dictione οἱ πολλοί cum articulo, denotans
totam seu universam multitudinem (2). Ad tertium,
dist. : Antithesis instituitur inter damnum nobis per
Adæ peccatum illatum, et beneficium nobis collatum
ex Christi meritis, conc.; inter numerum et numerum
nego. Id enim evincunt ipsa Apostoli verba, v. 15: *Sed*
NON SICUT DELICTUM ITA ET DONUM, si enim unius de-
licto multi mortui sunt : multò magis gratia Dei, et do-
num in gratiâ unius hominis J. C. in plures abundavit; et
v. seq., explicat, quoniam sensu hæc dixerit addens :
Nam judicium quidem ex uno homine in condemnationem
nam : gratia autem ex multis delictis in justificationem.
Ex quibus patet Apostolum extollere beneficium Christi
in nos proveniens super malum, quod in nos provenit
per Adam; ex Adam siquidem unum contraximus pec-
catum originis; per Christum verò non solùm ab hoc
peccato, sed et ab innumeris actualibus, quæ deinde
propriâ voluntate contraximus, liberamur. Hinc de-
mùm concludit v. 20 : *Ubi abundavit delictum, super-*
abundavit et gratia. Ad quartum dist. : Si non renascantur
in Christo secundùm spiritum, prout ex Adam
secundùm carnem nati sunt, conc.; secùs, nego. Anti-
thesis enim hic instituitur inter duo capita carnale et
spirituale, ita ut quemadmodùm omnes, qui secundùm
carnem ex Adamo generantur, peccatores nascuntur,
sic omnes qui secundùm spiritum regenerantur in
Christo, justi efficiuntur, non imitatione, ut patet, sed
regeneratione (3)

(1) Conf. Tolet. l. c.

(2) En verba Rosemulleri « οἱ πολλοί, cùm articulo :
« multitudo, totum genus humanum. Est hebraismus in
« hæc dictione; nam etiam רבים omnes denotat, et πολ-
« λοι redditor in Theodotionis versione Dan. 12, 2. »
Addendum præterea est receptum esse apud ipsos pro-
fanos auctores omnes dicere multos; ejus rei testem
habemus Ciceronem ipsum, qui in lib. 1 de Republicâ,
edito ab Ang. Maio 5, Cl. Romæ 1822, c. 36, scripsit :
« Siquidem omnes multos appellari placet. » Conf. no-
tam 4, cl. edit. in h. l.

(3) Appositè hic observat Becanus S. J. Man. Con-
trov. lib. 4, c. 1, n. 7, Apostolum utrumque dixisse et
multos et omnes. Qui sunt illi multi? Nempe omnes,
qui ex Adamo nascuntur per seminale generationem :
et similiter omnes, qui in Christo renascuntur per bap-
tismum. Hi ergo multi sunt et omnes sunt. Non qui-
dem simpliciter omnes (quia Heva et Christus non sunt
constituti peccatores per Adamum, nec infideles con-
stituti sunt justi per Christum), sed omnes, qui ex
Adam et Christo nascuntur, ex Adamq per semina-

II. Inst. 1° : Si Apostolus locutus esset de peccato Adami ut causa mortis, non asseruisset mortem regnasse usque ad Moysem etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ; siquidem mors regnavit non solum usque ad legem, sed semper, ante legem, sub lege, ac post legem et post ipsum Christum. Sed et hoc concessio, 2° quid vetat quominus dicamus, per Adæ peccatum quo ipse mortalis effectus est, in omnes ejus posteros mortem transiisse cum cæteris ærumnis, quin ad omnes transierit peccatum ipsius? 3° Hoc enim magis consentaneum est ipsius Apostoli doctrinæ, qui in eadem ep. c. 4, 15, apertè docet : *Ubi non est lex, nec prævaricatio*, hæc enim lex parvulis non adest ideòque nec prævaricatio; et ibid., 7, 8 : *Absque lege peccatum mortuum erat*. Item 2, Cor. 5, 10 : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum sive malum, seu neminem condemnari nisi propter peccata personalia*. Ergo. — Resp. : Ad primum : Nego; aliò enim tendebat Apostoli scopus, quippe volebat ostendere omnes peccatores esse, tum infantes tum adultos : quod ut obtineat, argumentum ducit ex morte, quæ est pœna peccati. Cùm verò nullà lege positivà ante Moysem hæc pœna mortis delinquentibus statuta esset, ipse ex morte, quæ ab Adam regnavit usque ad Moysem, colligit omnes obstrictos fuisse hæc mortis pœnà ob peccatum Adæ, quod in omnes ejus posteros pertransiit, licet plures ex his, nempe infantes, nullo se potuerint inquinare peccato actuali, prout Adam fecerat. Hinc patet necessariam ei minimè fuisse temporibus subsequentibus legem Mosaicam (1).

Ad secundum, resp. quominus id dicamus, vetare ipsum Apostolum, qui non solum mortem sed et peccatum ipsum docet in omnes homines pertransiisse : *Ex quo omnes peccaverunt*. Hæc hypothesi adversariorum semel admisà, corrumpit tota Apostoli argumentandi ratio, ut ex nuper dictis patet. Etenim, cùm peccatum originale non sit nisi justitiæ originalis privatio, ut inferius etiam enucleatius exponemus, fieri omninò non potest, ut justitiæ originale Adam in posteros transmitteret, cujus prius per peccatum suum personale jacturam fecerat; dona verò gratuita illi gratiæ, seu justitiæ originali adnexa, pariter amissa per culpam Adæ fuerant : hinc factum est, ut non potuerit filios gignere nisi utroque bono spoliatos. Maximè quod scopus Apostoli fuerit ostendere Judæis, quomodo ex justitià unius Christi cæteri justii fieri potuerint, quod evincit exemplo peccati Adæ, quo omnes peccato infecti sunt, argumento ut vocant ad hominem, adversariis ipsis nostris fatentibus. Ad tertium, nego; etenim inprimis id non evincit quod ex eodem Apostolo affertur : *Ubi non est lex, nec prævaricatio*; siquidem de solis adultis ac de peccatis actualibus id affirmat

Paulus. Sed neque id probat, quod ex eodem adducitur Rom. 7, 8. *Absque lege peccatum mortuum erat*; id enim asserit de concupiscentià, quæ per legem irritatur juxta illud : *Nitimur in vetitum cupimusque negata*, ut patet ex contextu; dixerat enim immediatè ante objecta verba : *Occasione acceptà peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam*, id est, in omne malum me induxit. Non denique id ostendit tertius textus : *omnes nos*, etc. Ibi enim, ut verba ipsa ostendunt, sermo est de peccatis personalibus seu actualibus, quæ nonnisi ab adultis patrari possunt.

III. Inst. : 1° Apost. Rom. 5, 12, inquit : *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit*. Ergo per imitationem : si enim per generationem intrasset, non per unum hominem intrasset, sed per duos. Quare 2° Ezech. 18, 20, legitur : *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur : filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii*. Porro si Adami peccatum transfunderetur, filii portarent iniquitatem patris. Ergo. — Resp. : Ad primum, dist. ant. : Tanquàm per causam primariam, conc.; tanquàm per causam instrumentalem, nego. Etenim solus Adam fuit caput totius humani generis, non Eva ejus conjux, quæ sub viro fuit tanquàm ejus capite (1, Cor. 11, 3), quæque fuit tantum occasio peccati originalis. Adde hunc loquendi usum, cùm de generatione sermo est, in Scripturis continere. Sic Apostolus Hebr. 11, 12, *ab uno Abraham ortos asserit omnes ejus posteros* (1).

Ad secundum, dist. maj. : Filius non portabit iniquitatem patris, nisi sit ejusdem iniquitatis particeps, concedo; si sit particeps, vel imitatione per peccata actualia, vel generatione, ut in casu nostro, nego. Prophetam autem loqui de peccatis actualibus apertum est. Judæi enim in captivitatem babylonicam abducti querebantur, quòd ob patrum suorum crimina à Deo plecterentur. Quare invaluerat apud ipsos proverbium : *Patres manducaverunt uvam acerbam, et dentes filiorum obtusescunt*; ad ipsorum propterea os obtuendum Deus eos monet, quòd si ipsi destitissent imitari exempla ac crimina patrum suorum, minimè laturi essent pœnam peccatorum, quæ patravérant ipsorum parentes, dicens : *Quòd si genuerit filium qui videns omnia peccata patris sui quæ fecit timuerit, et non fecerit simile eis... hic non morietur in iniquitate patris sui, sed vità vivet... et dicitis : Quare non portavit filius iniquitatem patris? Videlicet quia filius judicium et justitiam operatus est, omnia mandata mea custodivit, et fecit illa et vivet vità. Anima quæ peccaverit, ipsa morietur, filius non portabit iniquitatem patris*. Perperam igitur ad rem præsentem hæc afferuntur (2).

PROPOSITIO II. *Eandem dari peccati originalis propagationem perpetua et constans docet Ecclesiæ traditio.*

Cùm Pelagiani S. Augustinum peccati originalis doctrinæ primum auctorem prædicaverint, prout Neoterici Sociniani aut increduli homines similiter fa-

(1) Conf. Bellarm. l. 4 de amiss. Grat. et Statu pecc. c. 8, n. 10.

(2) Ib. n. 2. Necnon Becanus l. c. vide etiam *Lettres de quelques Juifs*, t. 1 lettre 2, § 40.

lem generationem, ex Christo per spiritualem regenerationem. Eodem sensu dictum est, Gen. 17, 5 : *Patrem multarum gentium constitui te*, et c. 22, 18 : *In semine tuo benedicentur omnes gentes*. Ubi patet, eos qui promittuntur Abrahamo in filios nunc dici multos, nunc omnes, quia omnes sunt in certo quodam genere, non tamen omnes respectu totius humani generis.

(1) Conf. Tolet. l. c. Annot. 49.

ciunt (1), respondebat S. doctor iniquæ expostulationi : *Non ego finivi originale peccatum, quod catholica fides credit antiquitus* (2).

I. Et sanè veteris hujus Germanæque fidei catholicæ testes sunt antiquissimi Ecclesiæ Patres, qui ante exortam Pelagianam hæresim scripserunt. Sec. 2, S. Justinus in Dial. cum Tryphone docet, non ideò Christum voluisse baptizari et crucifigi, quòd his rebus indigeret, sed pro humano genere quod ab Adam in mortem et serpentis fraudem inciderat (3). Tatianus in Orat. cont. Græcos : « Non facti sumus, inquit, ut moreremur, sed nostrâ culpâ morimur. Perdidit nos libera voluntas; servi facti sumus, qui liberi eramus; per peccatum venditi sumus. » Quæ propositio cum generalis sit ac sese extendat etiam ad parvulos, qui nonnisi per peccatum originale propriâ culpâ mori dici possunt, patet non de peccato personali, sed de originali loqui Tatianum. S. Irenæus l. 5 adv. hæres. c. 16. : « Deum, inquit, in primo Adam offendimus, non facientes ejus præceptum; in secundo autem Adam reconciliati sumus, obediéntes usque ad mortem facti (4). » Sec. 3 et 4 Tertullianus lib. de Testim. animæ, c. 3, scribit : « Per quem (diabolum) homo à primordiis circumventus, ut præceptum Dei excideret, et propterea in mortem datus; exinde totum genus de suo semine infectum,

(1) Superiùs nonnullos adduximus, quæ nunc addimus Wegscheider, qui in suis Institutionibus theologie christianæ dogmaticæ § 116, etsi fateatur Tertullianum primum vitium aliquod originis et traducem peccati significasse, atque alios alia his similia in medio protulisse, « à Manichæismo, ut profanus homo loquitur, non valdè aliena : Augustinus tamen, ait ipse, quoniam et ipse Manichæus, princeps existit qui subtiliorem systematis formulam de peccato originali contra Pelagium, britannicum, acriter defenderit, et per universam Ecclesiam Latinam propagaret; » qui § 182 seqq., subdit : « Controversia ista Pelagiana maximam habuit vim ad systema quoddam theologiæ christ. occidentalis et effluendum et confirmandum. » Sic Munscher Dogmengeschichte, seu Hist. dogm.

(2) Lib. 2 de Nupt. et Concup. c. 12.

(3) Ὡς ἐνδεῖς ὑπέμενεν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ γένους τοῦ τῶν ἀνθρώπων, ὃ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ ὑπὸ θάνατον καὶ πλάνην τὴν τοῦ ὄφιδος ἐπεπτόκει, n. 83. Hic autem observat doctus Maran : « Manifestè et peccatum hæreditate acceptum et propria ejusque peccata distinguunt (suddit enim S. M. immediatè post citata verba : παρὰ τὴν ἰδίαν αἰτίαν ἐκάστου αὐτῶν πονηρουσμένου, υποquoque suâ culpâ im-probè agente). Omnes à serpente decepti sunt : omnes in mortem et serpentis fraudem inciderunt; sed tamen propriâ quisque culpâ improbè agit. »

(4) . . . Ἐν μὲν γὰρ τῇ πρώτῃ Ἀδὰμ προσεκόψαμεν, μὴ ποιήσαντες αὐτοῦ τὴν ἐπιτολὴν ἢ ἐν τῇ δευτέρῃ Ἀδὰμ ἀποκατηλλάγημεν, ὑπὸ καὶ μέχρι θανάτου γινόμενοι. Ubi notandum est S. Irenæum, ut etiam ex antecedentibus et consequentibus constat, instituere perpetuam antithesim inter Adam, à quo et in quo perdit sumus, et Christum, per quem redempti sumus. Concludit enim ib. : « Neque enim alteri cuidam eramus debitores, sed illi, cujus et præceptum transgressi fuimus ab initio. » Οὐδὲ γὰρ ἄλλω τιμὴν ὀφείλομεν, ἀλλ' ἡ ἐκείνου οὗ καὶ τὴν ἐπιτολὴν παρέθεμεν ἀπ' ἀρχῆς. Ex his liquet quàm impudenter rationalistæ vel Augustino, vel occidentali Ecclesiæ tribuant doctrinam de peccato originali, siquidem Irenæus fuerat institutus in Ecclesiâ orientali, etsi postea factus fuerit episcopus Lugdunensis.

« suæ etiam damnationis traducem fecit; » nec minùs apertè S. Cyprianus in epistolâ scriptâ non suo tantùm, sed totius Carthaginiensis concilii nomine, quod sexaginta sex episcopis constabat ex totâ fermè Africâ convocatis, catholicam dogma tradit, dùm quorundam rejicit sententiam, qui contendebant baptizandos infantes esse octavo à nativitate die, prout in veteri lege circumcidi solebant; etenim « à gratiâ, inquit, prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccavit, nisi quòd secundum Adam carnaliter natus contagium mortis antiquæ primâ nativitate contraxit; » subdit autem : « Illi remittuntur non propria, sed aliena peccata (1), » id est, non actualia, sed originale peccatum. Atque ut omittam Athanasium, Hilarium, Ambrosium, Hieronymum, qui omnes unanimiter verba Ps. 50 : *Ecce enim, etc.*, exponunt de peccato originali, S. Gregorius Naz. Orat. 5, n. 5 : « Cum.... omnes, inquit, ex eadem terrâ et massâ coagmentati simus, eandemque vitii arborem gustaverimus. » Reliqua testimonia recolantur apud Bellarminum (2).

II. Testes præterea hujus antiquæ fidei sunt Ecclesiæ definitiones in diversis conciliis prolatae ab an. 412 ad 431. Per id enim temporis viginti quatuor concilia in causâ Pelagianorum celebrata sunt, inter quæ celebriora fuere tria Carthaginiensia, Diospolitana in Palestinâ, et Milevitana, quorum decreta Innocentius I solemniter probavit; quod pariter præstitum est sequenti seculo præsertim in conc. Arausicano 3, an. 529 celebrato (3).

III. Ejusdem fidei testis est universalis Ecclesiæ praxis, quæ ab ipsâ ætate apostolicâ obtinuit, baptizandi infantes in remissionem peccatorum, prout dicitur in symbolo Nicæno Constantinop., quam nunquàm Pelagiani inficiari ausi sunt; necnon ritus pariter antiquitus ubique receptus exorcismorum et insufflationum, quibus ab infantibus spiritus abigitur immundus, quem ritum pariter in Ecclesiâ universalem fuisse Pelagiani fatebantur (4). Jam verò cui bono baptizare infantes in remissionem peccatorum, si nullo peccato adstricti sunt? cui bono abigere Satanam, si ab ipso infantes nullo modo constringuntur?

IV. Denique testis est doctrinæ de peccati originalis

(1) Ep. 64 ad Fidum, in edit. autem Maur. ep. 59. Conf. quæ de hoc ineluctabili S. Cypriani testimonio adversus Joan. Clericum habet clar. Muratorius, op. cit. l. 3, c. 2, p. 375, seqq.

(2) L. 4 de amiss. Grat. et Statu pecc. c. 5. Conf. etiam de Rubens Diss. de Pecc. orig. c. 21, seqq.

(3) Conf. Collect. Concil. Hard. t. 1, ubi conciliorum referuntur acta, quæ tum in orientali, tum in occidentali Ecclesiâ in hac causâ per id temporis celebrata sunt, quibus addi debet concilium œcumenicum Ephesinum, in quo doctrina Pelagiana proscripta est, et can. 4, depositionis sententia lata est in clericis, qui « vel privatim vel publicè, quæ sunt Nestorii et Coelestii sapere » ausi fuerint. lb. col. 1625.

(4) Quare meritò sic Julianum urgebat S. Augustinus l. 2 cont. eumd. c. 2 : « Id tu commemorare timuisti, tanquàm ipso à toto orbe exsufflandus esses, si hinc insufflationi, quâ princeps mundi à parvulis ejicitur foras, contradicere voluisses. »

transmissione ipsa præscriptio. Vix enim exorta hæresis Pelagiana est, ut eam omnes Christiani orbis Ecclesiæ exhorruerint atque damnaverint. Quare Pelagius, ut in Diospolitana synodo promeritam condemnationem declinaret, doctrinam suam, ut hæreticis moris esset, vocibus ambiguis obtegere diligenter satagit, ne agnosceretur. Quinimò, teste Hieronymo, dial. 3, Pelagiani timuerunt, ne si doctrinam suam palam proferrent, à plebe lapidarentur (1). Hinc omnes sectæ ante Pelagium ab Ecclesiâ divulgæ, ut Novatiani, Donatistæ, Sabelliani, Ariani, Apollinaristæ, etc., dogma de originali peccato velut laciniam catholicæ fidei secum transtulerunt. Pelagiani igitur doctrinam catholicam impugnârunt ac proinde novatores fuerunt. Meritò propterea Vincentius Lirinensis in celebri suo Commonitorio hoc argumento Pelagianos premebat : « Quis ante prodigiosum discipulum ejus (Pelagii) « Coelestium reatu prævaricationis Adæ omne genus « humanum denegavit adstrictum (2) ? » Constat ergo ex universali et constanti Ecclesiæ traditione, dari peccati originalis propagationem (3).

Difficultates.

I. Obj. S. Joannes Chrys. non solum peccatum originale non agnovit, sed ipsum penitus rejecit. Etenim hom. 10, in ep. ad Rom., verba Apostoli exponens, in quo omnes peccaverunt, 1° infert quidem ex iis mortem ad posteros Adæ transiisse, non verò culpam, sic enim loquitur : « Illo lapso, ii etiam qui de ligno non « comederant, effecti sunt ex illo omnes mortales, non « peccatores. » 2° Absurdum planè existimat, Adamo peccante, ejus posteros factos esse peccatores; non item verò factos esse mortales : « Quod enim prosequitur, illo peccante et mortali facto, qui ex illo orti sunt, tales efficiantur, id à verisimili non abhorret; quòd autem ex inobedientiâ unius alter peccator fiat, id quam consequentiam habuerit ? » 3° Exponens verò quo sensu Apostolus dicat per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, pergit : « Quid igitur hic significat illud peccatores ? mihi quidem videtur supplicio obnoxios et ad mortem damnatos. Quòd igitur Adam mortuo omnes simul mortales effecti, id clarè et pluribus ostendit : Apostolus. » Ergo. — Resp. : Neg. ant. Apertè enim S. Joan. Chrysostomus non uno in loco catholicam doctrinam de peccati originalis propugnatione tradit, ut ostendit S. Augustinus, qui ejus affert testimonium ex epistolâ ad Olympiadem, ubi hæc habet S. Doctor : « Cum Adamus grave illud peccatum admisisset, atque

« commune hominum genus condemnasset, labore tum « multatus est; » necnon ex hom. ad Neophytos, in quâ hæc legebantur (postea enim deperdita est) : « Venit semel Christus, invenit chirographum paternum, quod scripsit Adam : ille initium induxit debiti, « nos fœnus auximus posterioribus peccatis, » in quæ verba scitè observat S. Augustinus à S. Joan. Chrys. distingui paternum chirographum, quod hæreditate contraximus, ideòque et nostrum vocavit, ab illis debitis, quorum per peccata nostra actualia fœnus accrevit. Imò S. doctor non obscurè in hæc ipsâ nobis objectâ hom. 10 doctrinam de peccato originali tradit, dum asserit peccatum illud, de quo Apostolus loquitur, quodque dominatum est in mundo ante legem, non fuisse legis transgressionem, sed illud Adami peccatum inobedientiæ ipsūmet fuisse quod omnia perdidit. Ibidem præterea antithesin perpetuò urget et comparisonem inter Adam et Christum, ut quemadmodum per Christum orbis salutem adeptus est, ita uno inobediente Adam orbis condemnatus est; prosequitur insuper : « Cum tibi Judæus dixerit : Quo pacto uno rectè « agente Christo universus orbis salvus factus est ? « possis illi respondere : Quo pacto uno non obediente « Adam universus orbis condemnatus est ? » ut alia præteream, quæ catholicam hujus S. Patris mentem circa hunc articulum luculenter ostendunt. Si quæ verò in ejus scriptis occurrunt, ut in scriptis nonnullorum aliorum Patrum, quæ duriuscula videantur rationem suppeditat S. Augustinus dicens : « Quia disputans in catholicâ Ecclesiâ non se aliter intelligi « arbitrabatur; et vobis (Pelagianis) nondum litigantibus, securius loquebatur (1). » Nondum scilicet discussâ atque enucleatâ catholicâ doctrinâ, cujus germina seu principia, ut ita loquar, tenebant Patres, non adeò accuratis vocibus seu verbis eam exponebant, ut factum ab iis est, qui post exortas circa quemlibet articulum hæreses scripserunt. Ad primum, dist. : Peccatores actuales, id est labe personali infecti, concedo; quin essent peccatores simpliciter, seu originali noxâ non inquinati, nego. Alioquin non vocasset mortem, poenam, supplicium, damnationem, quæ voces cum relationem dicant ad culpam, hanc necessariò supponunt, idque præsertim ex principio à S. Doctore posito n. 2, dum inquit : Penas neminem debere, nisi ex se peccator fuerit. Ad secundum, eadem esto distinctio, ut patet ex scopo et contextu. Ad tertium, dist. : Ad exclusionem reatûs actualis peccati, concedo; ad exclusionem reatûs culpæ originariæ, nego. Aliàs non eos dixisset supplicio obnoxios et ad mortem damnatos, quæ reatum supponunt, ut vera sint; alioquin censuisset S. Pater innocentes supplicio affectos, quod esset injustitiam Deo tribuere, ut definivit synodus Araus. II, can. 2. Ubi non est omittendum, S. Joan. Chrysostomum non adeò clarè exposuisse peccatum generatione contractum, ex quo illatam mortem animæ, ut fideles, quos erudiebat, procul arceret ab erroribus quos tradiderant Manichæi, quosque Massaliani disseminabant. Peccatorum actualium principium naturâ suâ malum asso-

(1) Etenim n. 17, Critobolus, qui Pelagianorum partes sustinet, ita loquitur : « Cogis me, ut ad invicem diosum illud veniam et dicam tibi : Quid enim peccaverunt (infantes) ? Ut statim in me populorum lapides conjicias, et quem viribus non potes, voluntate interficias; » cui benè respondit ib. Catholicus : « Ille hæreticum interficit, qui esse hæreticum patitur. « Cæterum nostra correptio, vivificatio est : ut hæresi moriens, vivas catholicæ fidei. » Opp. ed. Vallars. tom. 2, col. 788.

(2) 134.

(3) Conf. Ger. Vossius Hist. Pelag. I. 2, p. 1, thes. 6, ubi testimonia Patrum in hanc rem perquam diligenter collegit.

(1) Lib. 1 cont. Julian., n. 22, in fine.

rehabant Manichæi. Catholica doctrina de peccato originali abutebantur Massaliani (1). Ab his erroribus ut sibi caveret Chrysostomus, eosdemque præcul arceret à fidelium mentibus, ita verba sua temperavit in questione de peccato originali, ut minùs accuratè de peccati traduce egisse videatur, ut observat Le-Quenius (2), ita ut primi peccati appendices et effectus longè latèque describeret, de ipsà causà et radice parcius ageret : tot quidem nocumenta, quæ patimur, in ipsum Adæ peccatum refert, traducem ejus apertè non declarat (3).

I. Inst. In eadem homilià hæc addit S. Joan. Chrysost. : « Non solùm nihil nocuimus accepimus à morte hujusmodi et condemnatione, si sapuerimus, sed mortales effecti lucrum etiam fecimus. » Atqui hæc falsa essent, si originale maculam contraheremus. Ergo. — Resp. : Dist. maj. : Vertendo per gratiam Christi malum in bonum, concedo; quasi nullam inde noxam contraxerimus, nego. Hoc eodem sensu canit Ecclesia: *O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere Redemptorem*; confirmatque S. Pater exemplo martyrum, apostolorum et patriarcharum.

I. Inst. : 1° Idem sanctus in hom. ad Neophytos decem effectus enumerans baptismi, nec verbum habet de culpæ originalis emundatione, quæ tamen in hypothesi de peccato originali primus esset baptismi effectus; imò 2° infantes à peccato immunes appellat dicens : « Illic de causà etiam infantes baptizamus, cum non sint coinquinati peccato, ut eis addatur sanctitas, justitia, adoptio, hæreditas, fraternitas Christi ut ejus membra sint. » Ergo. — Resp. ad pri-

(1) Docbat enim et docet Ecclesia, animam Adæ ob peccatum mortuam esse, et diabolum in cor ejus ingredi, qui peccat. Hæc eadem hæretico sensu Massaliani tradebant. Duas quippè in quolibet homine animas ponebant, *communem* unam, *coelestem* alteram, quæ per peccatum exclusà, mortuus homo censeretur. Aiebant diabolum cum homine peccatore *ὁμοιοῦς* substantià conjungi, nec ullà baptismi alteriusve sacramenti virtute abigi, nisi per orationem. Conf. de Rubéis diss. de Pecc. orig. c. 12, § 4, et c. 26, § 1, 2.

(2) In lib. 2, S. Joan. Damasc. cap. 30, de Fide orthodoxà, not. ult., ubi inter cætera describit S. Joan. Chrysostomus verba ex hom. in Ps. 50, ad illa verba, *ecce enim in iniquitatibus conceptus sum*, ubi ait : « Ini- quitatem illam profert (David), quam primi parentes per summum nefas admiserunt, eamque factam esse dicit horum effluviolum scaturiginem. Nisi enim illi peccassent, morte non essent muletati : demptà morte corruptelam evasisent; incorruptionis socia foret immunitas à perturbationibus; nullus superesset peccato locus. Ex quo autem peccavere, corruptioni adiecti sunt : corruptibiles facti, consimiles filios procreârunt, in quos subinde timores, cupiditates, libidines derivantur. » Attamen Maurini editores hanc homiliam inter spurias rejiciunt, desumpta autem sunt adducta verba ex comment. Theodoret in hunc eundem Psalmum. Cæterum Joan. Chrys. mentem circa peccati originalis propagationem benè assecuti sunt Theophylactus et Œcumenius, qui eum ut ducem sequuntur in commentariis suis. Conf. horum comm. in cap. 5 Ep. ad Rom.

(3) Ita ratio dignoscitur, quæ in nonnullis aliis patribus Græcis obtinet, Theodoro præsertim, de quo postea.

Dist. : Quia aliud exposcebat propositus sibi scopus, concedo; quasi eam emundationem non agnosceret, nego. Scopus porrò S. doctoris erat ostendere baptismi effectum non in solâ peccatorum remissione consistere, ut aliqui sibi persuaserant : hinc alios præterea effectus ipse recenset, ut eos ab hac persuasione abduceret. Præ oculis habenda præterea est animadversio, quam nuper apposuimus circa peculiarem economiam, quam servare debuit agendo de hoc peccato originis ob incurrentes tunc hæreses manichæorum et massalianorum. Ad secundum, nego. Nec enim S. Pater dixit infantes non esse coinquinatos peccato, prout verba S. Joan. Chrysostomi verterat Julianus. Ut enim ostendit S. Augustinus, qui præ oculis deperditam illam homiliam habebat, S. doctor ita scripserat : *Præterea etiam infantes baptizamus, quamvis peccata non habentes; intellige propria* (sive actualia), concludebat S. Augustinus, *et nulla contentio est* (1). Quo eodem sensu etiam S. Cyprianus, ep. 59 ad Fidum, infantibus dicit remitti non propria, sed aliena peccata.

Ad verba immediatè sequentia : *ut eis addatur sanctitas*, etc. Resp. præter remissionem originalis noxæ juxta dicta, non autem quod sanctitas sanctitati adjiciatur, quod esset apertè nimis contra ejus mentem.

II. Inst. : Idem sanctus verba Apostoli exponens 1 Cor. 15, 22 : *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur*, hæc habet hom. 39, n. 3 : « Quid igitur, dic mihi, num omnes in Adam peccati morte mortui sunt? Qui ergo Noe vir justus seculo suo fuit? Qui Abraham, qui Job, qui multi denique alii? Quid verò, dic rogo, omnesne vivificabuntur in Christo? Et ubi sunt qui abducuntur in gehennam? Ergo de corpore si dictum accipiamus, oratio constabit, si de peccato et justitià, minimè. » Quare sibi semper constans hom. 17, in eamd. epist. enumeratis bonis per Adæ peccatum amissis prosequitur : « Quid ergo, inquires, faciam ego? Propter illumne (Adam) peream? Non sanè propter illum. Neque enim tu sine peccato mansisti; sed si non idipsum peccatum, aliud utique admisisti; » ac demùm hom. 4 in epist. ad Ephes., circa finem : « Corruptibile, inquit, est corpus nostrum, sed anima incorruptibilis. Ne itaque ipsam corrumpamus. Hoc fecit prius peccatum. Quod est autem post lavacrum potest etiam animam corrumpere. » Ex his igitur patet juxta S. Joan. Chrysost. 1° Non omnes exstisisse peccatores in Adam sed plures justos semper exstisisse. 2° Neminem perire ob peccatum Adam, sed quotquot pereunt, perire ob peccata personalia. 3° Solum corpus corruptibile per Adæ peccatum evasisse, non autem animam, quam sola peccata actualia corruptibiles efficiunt. — Resp. ad primum : Dist. : Peccato actuali, concedo; originali, nego. Liqueat enim primum textum esse de justitià et peccato actuali. Agit præterea hic

(1) Ipsa Græca verba S. Joannis pariter posuit, quæ hæc sunt : *Διὰ τοῦτο καὶ τὰ παῖδια βαπτίζομεν, καὶ οὐ μαρτύρα οὐκ ἔχοντα*, l. 4 cont. Jul., n. 22. Conf. ibi §§ seqq., ubi non pauca in medium profert ejusdem testimonia.

S. doctor adversus Manichæos, qui negabant resurrectionem mortuorum, exponebantque Apostoli verba de *resurrectione peccatorum actualium* et de iis perimendis ac vitandis. Unde eos perstringit hoc ferè argumento : per resurrectionem mortuorum aut intelligunt Manichæi liberationem à peccatis lethalibus, aut à peccatis levibus. Si de peccatis lethalibus, cum Noe, Abraham et Job aliique sanctissimi viri iis minimè se polluerint, minimè resurrexissent; adeoque, quod consequens est, resurrectio non esset generalis, ut eam affirmat Apostolus; si verò de liberatione à peccatis venialibus contendat Manichæi hanc esse resurrectionem, cum in hac vità nemo liber sit à peccato veniali, jam nulla foret resurrectio. In hac propterea quæstione adversus Manichæos nullus erat locus tradendæ catholicæ fidei de peccato originali (1). Ad secundum, dist. : Si Adæ peccatum deletum per lavacrum sit, concedo; si non sit deletum, nego. Loquitur porrò S. doctor de baptizatis, ut ostendit contextus. Ad tertium, dist. : Licet peccatum deletum sit, ad discrimen animæ, quæ denuò post baptismum corrumpi nequit seu inquinari nisi per actualia peccata, concedo; quasi anima corrupta non fuerit ante baptismum, nego. Ex his patet commodè ad catholici sensus normam exponi posse, quæ asperius interdum scripsisse in hoc argumentum videtur S. doctor, quin necesse sit affirmare cum nonnullis minùs cautis theologis S. Joannem Chrysost. nondum exortà hanc controversià errasse : cum præsertim ex iis, quæ superius allata sunt constet, ipsum communem cum cæteris omnibus tenuisse doctrinam. Quibus coronidis gratià hoc ejusdem S. Patris effatum addimus ex hom. 40, n. 2, in 1 ad Cor. : *Solus Deus hoc facit, quod quidem operatur in lavacro regenerationis. Ipsam animam (Deus) tangit gratià, et illinc peccatum evellit radicitus*, ejus nempe qui baptizatus est (2); quàm longè abfuerit S. Pater à dogmate Pelagii ostendunt, quæ de eodem scribit ad Olympiadem : *De Pelagio monacho magno dolore affectus sum* (3), quòd nempe in fraudem abripi et impelli viderit, ut ibidem addit. Attamen vix tunc temporis prava dogmata sua Pelagius disseminare cøperat.

II. Obj. 1º Clemens Alex. inquit : « Dicant ergo nobis, ubi fornicatus est infans natus, vel quomodo sub Adæ cecidit execrationem, qui nihil est operatus (4)? » 2º Origenes passim docet non omnes homines, sed multos unius delicto peccatores fuisse effectos; 3º Tertullianus verò : « Quid festinat innocens ætas ad remissionem peccatorum (5)? » 4º Cyrillus Hierosolymit. : « Hoc quoque addisce, quòd priusquàm anima

in hunc mundum veniret, nihil peccavit; sed cùm absque peccato venerimus, nunc ex liberà voluntate peccamus. » 5º Theodoretus inter cætera hæc habet : « Non enim propter primi parentis peccatum, sed propter suum unusquisque mortis decretum suscipit. » Ergo communis est veterum Patrum sententia, nullam nos ex Adamo maculam trahere. — Resp. ad primum : Dist. : In sensu hæreticorum Basilidianorum et Encraticorum, quos hic impugnatur, transeat; ad exclusionem peccati originalis, nego. Transmisimus porrò primam partem, quia non satis constat ex contextu utrùm allata verba ex ore adversariorum proferat Clemens, an ex suo. Sed et hoc prætermisso patet hic Clementem non loqui de peccato originali, sed de sorde contractà ex generatione, quam malam vocabant illi hæretici qui nuptias damnabant (1). Ad secundum, dist. : Id est, peccati sectatores, concedo; peccatores simpliciter, nego. Nempe Origenes distinguebat inter eos qui peccant, et peccatores; affirmat autem universos peccare, non omnes tamen esse peccatores, qui usum scilicet contraxerint ac consuetudinem peccandi. Cæterum Origenem agnoscere omnes peccatores effectos ob culpam Adæ apertè ac sæpè profitetur (2). Ad tertium, dist. : Innocentem, id est, nullo personali peccato inquinatam, concedo; immunem à peccato originis, nego. Alioquin minimè baptismi necessitatem adeò inculcasset, ut clericis deficientibus, in mortis discrimine à laicis ac feminis ipsis administrari posse contenderet (3). Ad quartum, dist. : Ad exclusionem Platonici aut Origeniani commenti de peccato electionis ante ortum patrato, concedo; ad exclusionem peccati per Adam contracti, nego, ut patet ex contextu. Catechesi autem 13, n. 17, universum humanum genus peccato

(1) Id patet ex verbis immediatè sequentibus ἀπολείπεται δὲ αὐτοῖς ὡς ἔσται, ἀκολούθως ἵκειν τὴν γένεσιν εἶναι κακὴν. « Restat ergo eis, ut videtur, consequenter manifestum esse generationem. » Conf. hic not. editoris.

(2) Conf. Huet in Origen. l. 2, § 24. Ex innumeris ferè quæ adduci possent Origenis testimoniis, in quibus peccati originalis propagationem palàm profitetur, unum afferimus ex hom. 14 in Luc., ubi ait : « Parvuli baptizantur in remissionem peccatorum. Quorum peccatorum? vel, quo tempore peccaverunt? aut, quomodo potest illa lavacri in parvulis ratio subsistere, nisi juxta illum sensum, de quo paulò ante diximus, Nullus mundus à sorde, nec si unius diei fuerit vita ejus super terram? Et quia per baptismi sacramentum, natiuitatis sordes deponuntur, propterea baptizantur et parvuli. » Conf. etiam hom. 8 in Lev., item hom. 11 in Lev., lib. 4. cont. Cels., p. 191, ed. Spenceri.

(3) Ut in l. cit. de Baptismo circa fin. c. 17, ubi inter cætera scribit : Tunc enim constantia succurrentis excipitur, cum urget circumstantia periclitantis. « Quoniam reus est perditus hominis, si supersederit prestare quod liberè potuit. » Cæterum in lib. 1 de Cultu feminar. c. 1 : « Ut non magis, inquit, in sordibus ageret et squalorem potius affectaret, ipsam se circumferens Evam lugentem et poenitentem, quo pleniùs id, quod de Evà trahit (ignominiam dico) primi delicti et invidiam perditionis humanæ), omnis satisfactionis habitu expiaret... et Evam te esse ne scis? Vivit sententia Dei super sexum istum in hoc seculo; vivat et reatus necesse est. Tu es diabolus janua, es arboris illius resinatrix, etc. » Alia testimonia habet Bellarm. l. c.

(1) Conf. de Rubeis Diss. cit. c. 25, § 2.

(2) Conf. de Rubeis Diss. cit. c. 25, § 2, ubi S. Jo. Chrysost. accuratè vindicat. Conf. etiam Bellarm. de amiss. Grat. l. 4, c. 9.

(3) Epist. 4 ad Olymp. in fine : Σφόδρα ἡλίγησα ὑπερ Πελαγίου τοῦ μονάζοντος. Exarata autem est hæc epist. circa an. 407.

(4) Λεγέτωσαν ἡμεῖς, τοῦ ἐπύρνευσεν τὸ γεννηθὲν παιδίον, ἢ πῶς ὑπὸ τῆς τοῦ Ἀδάμ. ὑπόπτωκεν ἄρᾳν τὸ μὴθὲν ἐνεργῆσαν, lib. 3 Strom. c. 16, t. 1, p. 556, seq. ed. Potteri Ven. 1757.

(5) L. de Nupt. c. 18, ed. Rig.

obstrictum dicit, et vocat *humanitatem peccatricem* (1); peccatum præterea dicit *maximum humani generis vulnus* aliaque plura habet, quæ omnem de ejus mente suspicionem amovent. Ad quintum, dist.: Id est non propter personale peccatum Adæ, sed propter suum, quod nascendo ex Adam contraxit, concedo; propter suum actuale tantum, nego. Hoc enim falsum esset in infantibus, ut patet. Rectè siquidem Theodoretum de peccato originali sensisse apertè ostendunt, quæ in cap. 11 Epit. divinorum decretorum scripsit: « Justitiæ decretum, cum unus peccaret, universum genus humanum morti tradidit. Divina autem misericordia, cum omnes homines essent sub maledicto, et peccati laqueis essent implicati, per unius justitiam dedit omnibus salutem. »

PROPOSITIO III. — *Dogma de propagatione peccati originalis nullo modo rectæ rationi adversatur.*

Veritas hujus propositionis non solum indirectè constat ex generali illo principio, per quod fieri omnino nequit, ut recta ratio aliquid doceat, quod divinæ revelationi adversetur, sed constat præterea directè, dummodò germana teneatur notio peccati originalis ex Ecclesiæ doctrinâ. Quod ut pateat, juvat in mentem revocare quæ ex concilio Tridentino attulimus, quod palam docuit peccatum originale esse *mortem animæ*. Porro mors non est nisi vitæ privatio; cum autem vita animæ sit gratia sanctificans, hinc facile fluit mortem animæ ac proinde peccatum originale in suâ formali ratione, ut aiunt, spectatum consistere in privatione gratiæ sanctificantis, seu justitiæ originalis, quam Adam peccato suo actuali, dum sibi perdidit, perdidit etiam toti posteritati suæ (2).

Superiùs notavimus aliud esse *carentiam* rei debitæ, aliud *privationem* rei debitæ. Si Adam divino munere non fuisset elevatus ad statum supernaturalem per gratiam sanctificantem seu justitiam originalem, neque præterea illis donis gratuitis cumulatus fuisset, quæ constituebant integritatem naturæ, cujusmodi esse diximus scientiam, rectitudinem seu ordinationem partis inferioris ad superiorem, immortalitatem corporis immunitatemque à doloribus; tam ipse quàm ejus posteris sine ipsis fuissent, quin horum carentia haberet rationem vel culpæ vel pœnæ. Quum verò divinæ bonitati placuerit elevare hominem à se conditum et cum ipso et in ipso totam humanam naturam ad ordinem supernaturalem per gratiam sanctificantem seu justitiam originalem, cujus ope tandem aliquandò perveniret ad consortium divinitatis per visionem beatificam; quum præterea eidem Adam et in ipso et cum ipso toti humanæ naturæ contulerit

integritatem per dona gratuita, quæ adjecit, Adam verò per peccatum à se patratum tum sibi tum posteris hæc amiserit: hinc fit, ut horum privatio habeat tam in Adam quàm in ejus posteris rationem tum peccati tum pœnæ; peccati quidem quoad privationem justitiæ originalis strictè sumptæ; pœnæ quoad privationem cæterorum donorum, quæ eidem Deus adjecerat. Hoc tamen intercedit inter peccatum Adæ et peccatum posterorum ejus discrimen, quod peccatum in Adam duplici sensu tale sit, nempe actionis, et reatûs, qui actionem pravam sequitur, atque consistit in gratiæ privatione seu exspoliatione; in posteris verò in altero tantum sensu, nempe reatûs seu privationis aut exspoliationis gratiæ sanctificantis peccatum consistit (1).

Quum Adam debuerit conservare statum illum supernaturalem, ad quem à Deo per gratiam sanctificantem fuerat elevatus, neque illum absque gravi culpâ potuerit amittere, non poterat Deo esse acceptus, nisi tali gratiâ ornatus. Hæc proinde gratia inesse, seu inherere debebat tum ipsi tum ipsius posteritati: cum verò peccasset, hinc tam ipse quàm ejus posteris destituti seu privati sunt re debitâ, seu quæ inesse aut inherere eis debuisset; quare dum dicimus rationem formalem peccati consistere in privatione, non simpliciter id intelligendum est, sed in *privatione rei debitæ* seu gratiæ sanctificantis, quæ singulis deberet inesse, ut essent Deo grati et accepti. Adam eâ privatus fuit *agendo*, posteris autem *nascendo*. Hinc optimè S. Anselmus lib. de Concept. Virg. et Peccato orig. c. 23 al. 21. « Quod in illis (infantibus) inquit, non est justitia quam debent habere, non hoc fecit illorum voluntas personalis sicut in Adam, sed egestas naturalis, quam ipsa natura accepit ab Adam.... spoliavit persona naturam bono justitiæ in Adam: et natura, egens facta, omnes personas quas ipsa de se procreat, eadem egestate peccatrices et injustas fa-

(1) Hic sedulò est animadvertendum duplicem subesse peccati nomini notionem, seu acceptionem; altera est *vulgaris*, ut ita dicam, altera verò *theologica*. Vulgari sensu dicitur peccatum actio ipsa prava et inordinata, quâ quis Dei mandatum transgreditur; sensu theologico peccatum dicitur status ille habitualis, quo quis in statu peccati manet seu à Deo aversus, destitutus gratiâ sanctificante quæ amissa est per actum ipsum transgressionis. Quo sensu etiam vulgus dicere solet: talis vel talis vivit in peccato, mortuus est in peccato, etc. Tandem verò quispiam in tali statu manet, quamdiù per veram conversionem ipsi non restituitur amissa gratia sanctificans. Hic autem status perquam propriè *peccatum* dicitur et est; siquidem est privatio rectitudinis, sanctitatis et amicitiae cum Deo. Non est sola carentia, aut negatio; sed verissima perfectionis privatio juxta divinam promissam debitæ. Voluntaria quoque dici debet, non ad instar actionis, quæ à liberâ voluntate proficiscitur, sed instar effectûs, qui pravam actionem consequitur, aut instar termini, in quem denique ducit actio prava. Ab eâ homo denominatur *habitualiter* malus et peccator, redditurque abominabilis Deo. Privat ipsa præterea hominem seu animam candore et fulgore: unde *macula* est et labes animæ. Quæ sanè omnia constituunt *veram* peccati *rationem*. Conf. de Rubeis, de Pecc. orig. c. 58, § 3. Hoc verò postremo *sensu* peccatum Adæ in posteros propagatum dicitur.

(1) ἡ ἀνθρώπου ἀμαρτωλὸς ἐκ μέγιστον ἦν τὸ τραῦμα... τὰ τῆς ἀνθρωπότητος τραύματα. Plura alia vide apud Toutteum diss. 1 h. de Doctr. S. Cyrilli c. 6 de Peccato originali, Parisiis 1720.

(2) Conf. S. Th. I. c., 1 p., q. 85, a. 3, ubi conceptis verbis inquit: « Sic ergo privatio originalis justitiæ, per quam voluntas subdebatur Deo, est formale in peccato originali. »

« cit. » Et c. 27, al. 26 : « Hoc peccatum, quod originale dico, aliud intelligere nequeo in iisdem infantibus, nisi ipsam, quam supra posui, factam per inobedientiam Adæ justitiæ debitæ nuditatem. » Sed conf. ipsum ibid. S. Anselmo adjicimus S. Thomam qui, in 2 sent. dist. 30, q. 1, art. 2, inter cætera quæ præclare ibi scribit, hæc habet : « Dicendum, quod defectus illius originalis justitiæ, quæ homini in suâ creatione collata est, ex voluntate hominis accidit, et sicut illud naturæ donum fuit, et fuisset in totam naturam propagatum, homine in justitiâ persistente : ita etiam et privatio illius boni in totam naturam perducitur, quasi privatio et vitium naturæ; ad idem enim genus privatio et habitus referuntur, et in quolibet homine rationem culpæ habet ex hoc, quod per voluntatem principii naturæ, id est, primi hominis, inductus est talis defectus (1). » Gratiæ sanctificanti seu justitiæ originali adnexum erat donum integritatis, seu adnexa erant dona nuper commemorata, quæ à gratiæ sive justitiæ originalis conservatione pendebant. Amissio præterea, seu privatio justitiæ originalis, secum adduxit amissionem seu privationem ejusmodi donorum tum in Adam tum in ejus posteris. Hæc autem privatio non habet propriam rationem peccati, sed tantum pœnæ et effectus subsequentis privationem justitiæ originalis, seu gratiæ sanctificantis. Hinc ignorantia, in malum pronitas, concupiscentia, seu potius concupiscentiæ rebellio, cæteræ ærumnæ, mors ipsa sunt totidem pœnæ et effectus peccati originalis (2).

(1) His verò si conferantur quæ Leibnitiuss, Wolfius, Canizius, alique excogitarunt de animalculorum præformatione, quæ ab Adamo ad hominis usque generationem per gradus linearum descendentes deferantur; si conferatur systema Du Vigerii, quod prima corpusculorum stamina ab initio elaborata invehit explicandam hæc sint commenta ac indigna christiano philosopho. Conf. de his Bern. de Rubéis, op. cit. capp. 71 et 70.

(2) Passim scholastici cum S. Thomâ vocant concupiscentiam, seu concupiscentiæ inordinationem, materiam peccati originalis, vel partem *materialem* peccati; ad discrimen privationis gratiæ sanctificantis, seu justitiæ originalis, quam dicunt partem *formalem* aut etiam *formam*. Verum etiamsi non rejiciamus hanc distinctionem et denominationem, multò nobis videtur commodius vocare concupiscentiam *pœnam* et *effectum* peccati originalis, perinde ac reliqua in textu commemorata. Privatio enim rectitudinis seu plenæ subjectionis partis inferioris ad superiorem, quæ subsequuta est amissionem justitiæ originalis, habet rationem pœnæ et effectus extrinseci. Et sic tollitur quævis æquivocatio. Sanè ex card. Pallavicino (lib. 7 Della storia del conc. di Trento, c. 9, n. 7) discimus quod « si scancellò dal decreto (peccati originalis) un periodo, nel quale dicevasi, che il consilio non riceveva quella succinta proposizione usata dagli scolastici : del peccato originale rimanere dopo il battesimo la parte materiale e non la formale. » Delendo hæc periodi particulam, concilium profectò non damnavit ejusmodi distinctionem; attamen hinc constat posse quempiam eam impunè rejicere, maxime quod ipsum concilium declaraverit concupiscentiam eo tantum sensu dici peccatum, quia à peccato est et ad peccatum inclinat; nec desint, ut videbimus, qui hujusmodi verborum tegmine abutentes erroneas doctrinas incautis obtrudant.

Jam verò juxta doctrinam catholicam superius vindicatam, tum elevatio primi hominis ad statum supernaturalem per gratiam sanctificantem, tum integritas naturæ non fuerunt humanæ naturæ debita, sed dona fuerunt gratuita homini à divinâ largitate concessa, ita ut Deus potuerit absolutè sine illis hominem condere. Igitur homo per peccatum non amisit nisi ea quæ superaddita à Dei liberalitate illius naturæ fuerant. Seu, quod idem est, homo per peccatum ad eum se redegit statum, in quo absolutè creatus fuisset, si Deus cætera dona minimè addidisset, tum pro hac tum pro alterâ vitâ (1).

Quòd si status ille, qui in aliâ hypothesi fuisset *conditio puræ naturæ*, nunc habet rationem *naturæ peccatricis lapsæ ac depravatæ*, idè est, quia à peccato personali Adæ seu primi parentis inductus est. Hinc in iis, qui nascuntur ex Adam, defectus gratiæ habet, ut diximus, rationem privationis rei debitæ, seu peccati; defectus verò integritatis habet rationem pœnæ seu effectus peccati. Quare in præsentì conditione nomina *peccati* et *pœnæ* sunt relativa ad statum elevationis et integritatis, et idè sunt *peccatum* et *pœna* non in se, sed quia relationem habent ad peccatum Adami; contrarium autem damnatum fuit in prop. 47 Baii, quæ ita se habet : *Peccatum originis verè habet rationem peccati SINE ulla ratione ac respectu ad voluntatem, à quâ originem habuit*. Sic dum dicimur nasci per peccatum aversi à Deo, ejusmodi *aversio* intelligi debet in sensu *negativo*, seu de defectu conversionis et amoris, alioquin si de aversione *positivâ* accipi deberet, sequeretur parvulos cum usum rationis attingunt actualiter odisse Deum, ac repugnare divini legi, quod absurdum est, et pariter damnatum in prop. 49 Baii, quæ sic sonat : *Ex habituali voluntate dominante fit, ut parvulus discedens sine regenerationis*

(1) Clarissimè hoc exponitur à card. Cajetano in Comm. in 1-2, q. 109, ad 2, S. Th., ubi loquens de differentiâ inter naturam in puris naturalibus et naturam lapsam ait : « Quæ (differentia), ut unico verbo dicatur, tanta est, quanta est inter personam nudam ab initio et personam exspoliatam... Sicut enim persona nuda et persona exspoliata, non distinguuntur in hoc, quòd una sit magis, aut minus nuda; ita natura in puris naturalibus, et natura exspoliata gratiâ et justitiâ originali, non differunt per hoc, quòd altera earum sit magis aut minus in naturalibus destituta... Sed quantum ad rationes rerum magna differentia est, quia sicut in personâ nudâ, nuditas negationis rationem habet, in exspoliatâ verò habet rationem privationis vestis debitæ conservari, etc. Ita defectus animæ et corporis naturæ in puris naturalibus nec culpæ, nec pœnæ, nec vulnere, etc., rationem habent, sed naturalium conditionum, in naturâ autem lapsâ habent rationem corruptionum, vulnere, pœnæ et culpæ in parte susceptivâ illius. » Ita etiam loquitur Dominicus à Soto alter præstantissimus O. P. theologus, qui lib. 1 de Naturâ et Gratiâ, c. 9 : « Illud (peccatum originale) primum fuit, quia posita erat pœna communis; scilicet ut genus nostrum in suam nudam naturam recideret. » Sic Bellarminus, lib. de Gratiâ primi hom., c. 5, § 12 : « Quare, inquit, non magis differt status hominis post lapsum Adæ à statu ejusdem in puris naturalibus, quàm distet *spoliatus à nudo*, neque deterior est humana natura, si culpam originalem detrahas, » etc.

sacramento, quando usum rationis consecutus erit, actua iter Deum odio haberet, Deum blasphemet et legi Dei repugnet (1).

Ex his porro, quæ juxta doctrinæ catholicæ regulas explanavimus de peccati originalis naturâ, propagatione et effectibus, pronum est inferre adversus incredulos. I. Nihil igitur habet dogma de peccato originali ejusque propagatione, quod recte rationi adversetur. Quænam enim concipi repugnantia potest in eo, quòd Deus ob culpam hominem exspoliaverit gratuitis donis, quibus ipsum ex purâ suâ liberalitate cumulaverat? Imò potius ejus bonitas in eo commendanda est, quòd tot ac tantis bonis ipsum gratuito ditaverit (2). II. Frustra igitur insultant increduli catholicæ fidei, quasi hæc ad exponendam propagationem peccati originalis doceret, quòd voluntates nostræ *conjunctæ* seu *inclusæ* essent in voluntate Adami, sive spectetur ut caput physicum, sive ut caput morale totius generis humani, quod ipsi absurdum esse clament, cò quòd nostræ voluntates non existerent; quod verò non existit, nec agere nec velle vel representari per alium potest, nisi ad summum per fictionem juris relatè ad effectus externos, ut in societate quandoque contingit, non autem quoad reatum intrinsecum et propriè dictum (3). Nam ipsi permiscet fidei dogma

(1) Hoc ipsum animadverterat cl. de Rubeis diss. cit. c. 46, n. 3, his verbis: « Quod in originali peccato *permanenter et instar habitus* est, in defectu consistit, non in aliquo pravo intellectus judicio, neque in aliquâ pravâ voluntatis conversione in bonum commutabile; sed attamen ex eo defectu cognitionis in intellectu oritur *habilitas* ejus ad errandum, et ex defectu rectitudinis in appetitu oritur ejusdem *habilitas* ad inordinatè concupiscendum; et ex defectu rectitudinis in voluntate oritur pronitas voluntatis ad prave consensus. »

(2) Appositè Jo. Fonseca Stabienensis antistes apud Pallavicini Istoriam del concilio di Trento, l. 7, c. 8, hujus noxæ propagationem exposuit exemplo regis tradentis feudum subdito suo, ut ad posteròs perveniat sub conditione fidelitatis, à quâ si deficiat, privet se et posteròs suos. Observat autem historicus satis fuisse istud exemplum intentè à Fonseca explanationi, per quam solum exponere contendebat, quo pacto, Deus ob alterius noxam absque injustitiâ mulctare nos posset. Quà verò ratione hujusmodi noxa nostrum omnium culpa vocetur, alterius est quæstionis, quam alii ibid. exposuerunt. Adverto autem longè ante Fonsecam hoc idem exemplum attulisse S. Thomam in Compendio theol. c. 195.

(3) Conf. Feller Catech. philosoph., tom. 3, art. 5, Le péché originel. Conf. etiam de Rubeis diss. cit. c. 61, ubi inter cætera scribit: « Minus apta videntur, quæ afferuntur exempla ex *humanis actibus atque præscriptis*.... Tametsi *pupillorum* voluntas, v. g., dicatur quodammodo ex principis præscripto in voluntate tutorum reposita, id attamen negotium omne in actibus in effectibusque consistit civilibus atque exterioribus.... longè dissita ratio est de peccato originali. Tradux ejus modusque traducis à Dei revelatione pendet, quæ pactum nullum nullamque conventionem indicasse videtur. Agitur etiam de culpa deque *pænâ propriè dictâ*, deque posteris hominibus, qui, in utramque culpam et pœnam incidunt. Atqui ad culpam contrahendam subeundamque pœnam, uni alicujus voluntati alligari eorum voluntates posse, qui non sunt, probare non videntur, quæ allata sunt exempla. » Dominicus Soto loco cit. pactum, quod

cum explicationibus privatorum, quas Ecclesia nec approbat nec rejicit. III. Quin potius ex dictis inferimus, nec habere locum difficultatem petitam ex modo propagationis peccati originalis. Si enim ratio *formalis*, ut aiunt, seu essentia, vel si placet, *quidditas* peccati originalis consistit juxta exposita in solâ *privatione* gratiæ sanctificantis, seu justitiæ originalis, dùm quæritur, quâ ratione seu quo modo propagetur peccatum originale, quæritur, quâ ratione aut quo modo propagetur *privatio*, seu non communicetur alteri, quod non habetur (1). Terminus enim generationis est individuum ejusdem speciei; per generationem propterea propagatur seu communicatur natura, qualem illud individuum exigit, ut talis naturæ sit et non alterius. IV. Inferitur adversus antiquos novatores Lutheranos, quàm absurdè commenti ipsi fuerint peccatum originale consistere in quâdam substantiâ, aut accidenti concupiscentiâ, etc., et adversus Hermesium, qui non dubitavit peccatum originale in *ordinatâ sensualitate* reponere (2). Ex quo principio sequeretur adhuc reman-

nonnulli dicunt intercessisse inter Deum et Adam, nomine totius generis humani, vocat fabulam, dicens apertè *fabula est*. Sed præstat ipsum adire.

(1) Quæstio potius instituenda esset, quânam ratione justitiæ originalis, quæ donum gratuitum fuit, in Adæ posteròs fuisset propagata, si ille in officio stetisset, cum positiva sit et naturæ superaddita, non autem quomodo non propagetur, quod non est. Exinde patet omnes difficultates sponte suâ concidere, quæ à Pelagianis tanto cum apparatu proponebantur, quæque ab incredulis instaurantur: Non peccat qui genuit, non peccat qui condidit, non peccat qui nascitur: per quas rimas igitur peccatum fingitur ingressum? Tum etiam: Sæpè qui gignit à peccato justificatus est, quo pacto igitur trajicit peccatum in filium, quod ipse non habet? Non est peccatum nisi voluntarium; aliæque ejusmodi, quæ videri possunt apud Bellarm. l. c. c. 10.

Id ipsum dicatur de hypothesibus circa originem animæ excogitatis ad propagationem peccati originalis explicandam. Mirum est ætate hæc nostrâ virum aliquin doctum et pium, in Germaniâ, non solum revocare antiquatum *traducianismum*, verum etiam ipsum evehere *generationismum*, quem mordicis tuctur ceu *solum* systema, quo propagatio peccati originalis explicetur, juxta quòd non solum corpus, sed anima quoque à parentibus *generatur*. Non vocat ejusmodi systematis argumenta in medium afferre, quæ nullius momenti sunt. Solum observo generationismum istum sapere materialismum, quod etiam non leviter indicatur ex argumento, quod hic auctor secundo loco ponit: omnis *organismus* generat simile sibi: ergo homo, etc. Hæc verò ratio vindicandi catholicam doctrinam, doctrinam ipsam objicit dicteris et impugnationibus impiorum. Conf. S. Th., 1 p., q. 118, ad 2, ubi non solum argumenta solvit quæ adducit A, ad adstruendum *generationismum*, sed in corp. circa fin. hæc habet notatū dignā: « Cum sit (anima) immaterialis substantia, non potest causari per generationem, sed solum per creationem à Deo. Ponere ergo animam intellectivam à generante causari, nihil est aliud quàm ponere eam non subsistentem, et per consequens, corrumpi eam cum corpore, et ideò HÆRETICUM EST DICERE, QUÒD ANIMA INTELLECTIVA TRADUCATUR CUM SEMINE. »

(2) In op. Christiano-catholica dogmatica, pars 3, Monasterii 1854, ubi p. 163, inquit: « Certum igitur est naturam hujus hereditariæ peccaminosæ qualitatis consistere posse in hereditatâ disproportionem inter rationem et sensualitatem; vel brevius: in hereditatâ inordinatâ dispositione, ex quâ in annis evolutionis illa proportio, vel illa inordinata sensualit-

nere peccatum originale in renatis per baptismum, quum in baptizatis adhuc talis *inordinata sensualitas* subsistat, ac proinde concupiscentiam verum esse peccatum, quæ omnia nimis directè doctrinæ concilii Tridentini adversantur.

Ethæc ex perspicuâ, quam exhibuimus, juxta catholicæ doctrinæ principia peccati originalis notione hic deduxisse sufficiat, ne nimis prolixi simus; reliqua autem quæ ex eadem profluunt, datâ opportunitate, evolvemus.

Difficultates.

Obj. : E mytho sacro (hominis lapsus) nulla ejusmodi dogmata in veræ religionis doctrinam recipienda sunt, nisi 1° quæ non pugnant cum ideâ numinis et cum naturæ humanæ indole morali, quales è Scripturæ sacræ effatis indubitatis ac sanæ rationi convenientibus rectè demonstratæ fuerint. Quapropter si dogmata de peccato originis et de imputatione peccati Adamitici ad hanc legem exegeris, hæc maximè tenebis : *Primum nec benignitatem Dei concedere, ut per unius hominis peccatum universa hominum natura corrumpatur atque depravetur : nec sapientiam pati, ut opus Dei ab initio præstantissimis instructum dotibus paulò post ob causam levissimam in aliam planè deteriore remque conditionem transformetur ; nec justitiam admittere, ut innocentes ob alienum peccatum ita puniantur, ut ipsis peccandi necessitas imponatur.* Hinc benè jam Pelagius monuit *nullâ ratione concedi posse, ut Deus, qui propria remittit peccata, aliena imputet* (1). Deinde 2° Jesu ipsius nullum exstat effatum, quo dogma illud confirmetur, nec quisquam scriptorum sacrorum præter Paulum disertè illius mentionem fecit ; imò naturæ humanæ post lapsum etiâ Scriptura sacra non solum ipsam imaginem divinam, sed magnas quoque attribuit vires ad virtutem colendam, quam ne ethnicis quidem denegat, eademque peccata ad liberum hominis arbitrium planè perspicuè refert, et filios paternorum peccatorum pœnas luere negat. (Deut. 24, 16, 2 (nempe 4) Reg. 14, 6, Ezech. 18, 20.) Postremò 3° experientia docet, conscientiam recti cum ratione progrediente cuivis homini inesse, et cupiditates ipsas per se malas non esse, sed malas fieri tantum ex pravâ hominis voluntate, neque vitiositatem eam esse, ut semper et ubique homines qualescumque in pessimâ quæque ferantur. Ita Wegscheider (2).

Amisso adversarii principio, quod ex Mosaicâ narratione (quam impiè ipse *Mythum sacrum* appellat), nihil erui possit, quod pugnet cum numinis ideâ aut adversetur sanæ rationis principiis.

« tas necessariò oritur. » Et clariùs p. 174 : « Ego, » inquit, ex rationibus cap. præced. § 226 adductis, » utique peccatum originale in *inordinatâ sensualitate* » *reponam*. Qui illam demonstrationem non putat esse » sufficientem, substituat corruptionem humanæ nature » (ipsi ignotam). » Eadem jam insinuaverat in Christ. dogm. p. 1, p. 33, ubi peccatum originale vocat *peccaminosam qualitatem.... aliquam moralem corruptionem*.

(1) Apud S. Augustinum, de Peccat. merit. 5, 8.

(2) Op. cit. § 17.

PERRONE. I.

Ad primum : Negamus doctrinam de propagatione peccati originalis ritè expositam juxta catholicæ fidei principia, aut Dei benignitati, sapientiæ aut justitiæ repugnare. Non quidem benignitati, cui eadem ratione, quâ non repugnat permittere unoquoque nostrum peccata actualia seu personalia, sic nec repugnat illud permittere potuisse in Adam : idem dicas de sapientiâ et de justitiâ, prout peccatum Adæ, sub respectu peculiaris illius actionis spectatur, seu prout personale fuit. Sin verò idem peccatum attenditur, quatenus ad nos relationem dicit, non magis iisdem Dei attributis repugnare evincitur. Sub hoc enim respectu, ex dictis peccatum originale in nobis non dicit in se nisi *negationem* tum gratiæ tum donorum, quæ Adam peccando amisit, et *privationem* relatè ad culpam personalem Adæ. Hinc nec deteriores facti sumus, nec positivam corruptionem naturæ incurrimus, nisi quam exposceret prima ipsa naturæ conditio, ideòque neque nullam peccandi necessitatem, ut ipse autumat et inferiùs ostendemus, intulit nobis originale peccatum, neque innocentes ob alienum peccatum plectuntur, neque aliena nobis peccata imputantur.

Ad secundum : Esto quòd nullum exstet expressum Christi Domini effatum de peccato originali (1), quum tamen apostolus Paulus, ut adversarius fatetur (2), disertè de eo mentionem fecerit, christiano cuilibet id satis esse debet, ut firmissimè illud credat, tum quia Paulus est scriptor divinitus inspiratus, tum quia ipse profitetur evangelium suum neque ab homine neque per hominem didicisse, *sed per revelationem Jesu Christi*; hinc patet non aliam esse doctrinam Pauli, quàm doctrinam Christi (3). Quod verò subdidit de viribus

(1) Dixi *expressum*, æquivalenter enim hoc docuit Christus Dominus cum Jo. 3, 3, dixit Nicodemo : *Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuò, non potest videre regnum Dei*; et rursùm v. 5 : *Nisi quis renatus fuerit, etc.*

(2) Tandem fatetur Paulum *disertè* mentionem facere peccati originalis. Quò igitur abeunt tot subtilitates, philologica tentamina Erasmi, Wetstenii, Rosenmulleri, aliorumque, ad eludendum Pauli testimonium? Ast conscientia nunquàm ita resisti potest, ut interdum sese non prodat. Pretiosa propterea nobis esse debet tam impii hominis confessio, qui præterea ib. § 115, fatetur libros sacros ipsos docere « non solum quemvis hominem ad errores atque vitia proclivem esse, sed nonnullis etiam locis nativam quamdam commemorare naturæ humanæ imbecillitatem ac *vitiositatem* per Adam ad posteròs propagatam. » Quod sanè parum non est.

(3) Hic verò notanda est ejusmodi hominum protestantium inverecondia, qui nullum servant modum, omnem à sacris scriptoribus inspirationem ablegant, et erroris eosdem insimulant, ut patet ex ejusdem scriptoris verbis § 118, ubi ait : « Imputatio verò illa peccati Adamitici, quam Paulus Apostolus, sui temporis doctores Judæos secutus, argumentationibus suis subjecit, ad obsoleta dogmata releganda est, quæ et philosophiæ et historiæ ignorantia in magnum veræ pietatis detrimentum per Ecclesiam propagavit et aluit. » Potestne reperiri aut fingi major audacia? at tamen hic publicus professor est in academiâ Fridericianâ! Tales sunt protestantismi progressus in Germaniâ. Suo loco vidimus accusatum Joannem et cæteros apostolos emotæ phantasie, eò quòd Christi divinitatem prædicaverint, nunc accusatur Paulus. Interdum accusatur Christus ipse?

(Vingt-cinq.)

ad virtutem excolendam, ac libero arbitrio nobis relictis non ferit nisi suos Lutheranos, Calvinistas et Janſenistas eorum discipulos, non autem doctrinam catholicam, quæ ex dicendis liberum hominis arbitrium post peccatum agnoscit et profitetur, suosque protestantes contrarium docentes anathemate percellit. Quod ex Deut., lib. 4 Reg. et Ezechiele (1) urget, nihil commune habent cum eo de quo nos agimus, siquidem in Deuteronomio et lib. Regum prohibetur, quominus in politico regimine filii insontes occidantur unà cum patribus. Ezechiel verò loquitur de iis qui patres suos non imitantur, ut ex dictis patet.

Ad tertium : Reponimus pariter hæc non impetere nisi novorum doctrinam, qui docuerunt peccatum originale consistere in vitiositate et concupiscentiâ, concupiscentiam ipsam esse verè et propriè peccatum; inquinari ab ipsâ omnia justorum opera, aliaque absurda, à quibus doctrina catholica penitus abhorret (2). Idipsum dicatur de iis, quæ idem auctor ibidem fusè prosequitur, ac si doctrina de peccato originali conferret ad virtutis studium deprimendum vel planè extinguendum, foveret superstitionem aliaque ejusmodi, à quibus refellendis supersedemus, utpote quæ omnia proficiscantur ex falso supposito ac à vitiosâ catholicæ doctrinæ expositione. Sic pariter supersedemus ab aliis incredulorum difficultatibus afferendis quæ omnes eodem vitio laborant, quæque ex datâ explicatione peccati originalis ita evanescent, ut nullum amplius locum habeant. Velle propterea his diutius insistere idem esset, ac tempus inutiliter terere et crambem repetere. Satiùs erit in exitu quæstionis Muratorii sententiam verbaque proferre, quibus propulsat ac penitus obterit Pelagianos, Socinianos cæterosque incredulos hujus temporis, qui catholicam doctrinam incusant, quasi ipsa Deum injustum exhibeat, quòd ob unius culpam genus humanum universum tot tantisque obijciat poenis. « Quòd si justus, inquit, et laudandus esset Deus, si talem, qualis nunc est, hominum naturam creasset, sique Pherpeponus (Clericus), ut arbitror, idem fatetur, imò contendit; quid est, quod ipse ejusque majores Pelagiani, justitiam divinam Catholicorum opinione dictitant lædi, et cogitatione assequi non posse videntur, quomodò Augustini hypothesis, imò thesis, consistere queat cum ejusdem divinæ justitiæ evidentissimâ notione? Iisdem testantibus divinæ bonitati atque justitiæ contrarium non est, naturam nostram ab initio tot subjecisse ærumnis, cum tantâ proclivitate ad malum, tantæque difficultate ad bonum, tametsi nulla culpa

præcesserit. Ergo multò minùs divinæ justitiæ repugnat tot in nos mala congerere unius peccati præcedentis intuitu. Justus ergo et bonus et laudandus in utrâque hypothesis Deus. Hæc sola intercedit diversitas : quidquid Pelagiani adferre possunt pro tuendâ justitiâ ac bonitate divinâ in hypothesis suâ, illud ad eandem tuendam in hypothesis Catholicorum inservit. Quidquid verò Catholici pro suâ habent, non æquè à Pelagianis pro suâ opinione usurpari potest; faciliùs enim Catholici justitiam ac bonitatem Dei sartam nobis tectamque exhibent, tot humanæ naturæ miseriis non à primævâ institutione ac voluntate Dei boni, sed à primorum parentum culpâ derivatis, quam si talem, qualis nunc est, naturam ab initio creatam affirmant. Et hoc sinceri sagacesque viri non intelligere nequeunt (1). »

De iis quæ spectant ad ejusdem originalis peccati remedium tum apud Hebræos tum apud ethnicos, in tract. de Baptismo disseremus.

CAPUT V.

DE PECCATI ORIGINALIS EFFECTIBUS.

Primi emendatores sacrorum (hæresiarchæ) ex eo quòd sunt amplexi principio, justitiam originalem, quæ ex dictis complectebatur, tum gratiam sanctificantem, tum dona gratuita, quibus Deus primum hominem cumulavit, esse eidem homini debitam ac partem essentiali ipsius humanæ naturæ, deduxerunt hominem lapsum per justitiæ originalis amissionem turpiter adeò corruptum esse, ut amiserit prorsùs libertatem suam naturalem, factus sit in spiritualibus veluti truncus, lapis, salis statua, ipsam amiserit ad agendum atque ad sese determinandum potentiam (2); intulerunt insuper concupiscentiam verum esse peccatum, quæ, cum inficiat omnes hominis actiones, has totidem fieri peccata, philosophorum virtutes totidem itia esse (3). Hæc ipsa ex eodem principio college-

(1) Op. cit. lib. 3, c. 1.

(2) Dixi potentiam, licet enim nonnulli recentiores Protestantes negent majores suos inficiatos esse ejusmodi potentiam in homine lapso, satis tamen superque ex libris eorum symbolicis constat ipsos eam absolutè negasse. Etenim ut alia omittam Apolog. 2. § 2, p. 54, legitur : « Hic locus testatur nos non solum actus, sed et potentiam seu dona efficiendi tiniorem et fiduciam erga Deum adimere propagatis secundum naturam. » Cæterum hominem lapsum veluti truncum, etc., habuisse patet ex Form. Concil. Epit. art. 1, p. 572 seqq. Declar. art. 1, p. 544, ubi dicitur : « In spiritualibus et divinis rebus, quæ ad animæ salutem spectant, homo est instar statuæ salis, imò est similis truncis et lapidi, ac statuæ vitæ carenti, quæ neque oculorum, oris aut ullorum sensuum cordisve usum habet; » et p. 661 : « Et hæc ratione rectè etiam dici potest hominem non esse lapidem aut truncum. Lapis enim, aut truncus, non reluctatur; sed neque intelligit aut sentit, quid secum agatur; sicut homo Deo suâ voluntate reluctatur; » et p. 723 : « Velut ille Adam quasi asinus indomitus et contumax... quasi fuste, plagis, etc. » De libertate post peccatum hæc habet, Apol. Conf. Aug. 4, 50 : « Libere arbitrio in rebus spiritualibus omninò destituta, etc., » nempe, humana voluntas.

(1) Hæc ipsa jam objecerat Voltaire in suo Dict. pilos. art. Ezech. Cf. Lettres de quelques juifs., etc., t. 2, lett. 4, § 6.

(2) Sic enim ad mentem concilii Tridentini declarat doctrinæ catholicæ sensum catechismus Rom., p. 2, c. 2, § 32 : *Concupiscentia, quæ ex peccato est, nihil aliud est, nisi animi appetitio, naturâ suâ rationi repugnans, qui tamen motus, si voluntatis consensum aut negligentiâ conjunctam non habet, à verâ peccati naturâ longè abest.* Errores verò suorum Lutheranorum concilium Trid. sess. 5 anathemate confixit.

(3) Quod attinet ad concupiscentiam Protestantès eam habuisse ut verum peccatum evincunt clara ipso-

runt Baius ac Jansenius, ut ex dictis ac dicendis patebit. Posteriores *sacrorum emendatores*, seu qui sub finem seculi elapsi et hac ætate nostrâ suos emendatores emendârunt, vel in dies magis emendant ex eâ, quæ protestantismi propria est, naturâ, in oppositos errores dilapsi sunt ac dilabuntur, quò magis rationalismus progreditur et evolvitur. Isti igitur autumant I. Adamum *paradisicum* (sic enim vocant hominem justitiâ originali præditi) nunquam fuisse individuum *historicum* ac reale, sed merum *ideale*, quatenus per ipsum prototypus spiritualis intuitionis exhibetur, ad quem homo realis et historicus saltem propius pertinere posset, ac tandem magis magisque pertingeret illum in se exprimendo (1). II. In doctrinâ Lutheri asserentis justitiâ originalem constituisse partem essentialem naturæ humanæ, agnoscunt sublimiorem humanæ ejusdem naturæ ac dignitatis formam, juxta quam justitiâ, sive sanctitas in hominis naturâ reperitur, et ei non ab extrinseco provenit, ut Catholici, juxta ipsos, perperam docent. III. Hinc si justitiâ originalis homini concreta est et naturalis, etiam justitiâ *restauratrix* ac *redimens* eundem characterem habeat necesse est. Quare Redemptor ipse non est apparitio absolutè supernaturalis, sed juxta aptissimam formulam Schleiermacher, Christus est « perfectionata creatio humanæ naturæ (2). » IV. Peccatum proinde originale,

rum testimonia; sic Melancthon, *Loc. theol. de Peccato orig.*, p. 360 seqq.; Chemnitius, *Loc. theol.* 1, 317; Quenstedt, *Theol. did. pol.* 2, 155 seqq.; Gerhard., *Loc. theol.* 4, 317 seqq.; Bretschneider *Entwickl. der dogmat. Begr.* 3, seu *Evolut. dogm. concept.* § 94. Sed præstat id evincere ex ipsorum libris symbolicis; itaque Conf. Gall. art. 11: « Credimus, inquit, hoc vitium (concupiscentiam) esse *verè peccatum*, quod omnes et singulos homines, ne parvulis quidem exceptis adhuc in utero matrum delitescens, æternæ mortis reos coram Deo peragat. » Idem docet Catechism. heidelb. quæst. 5 seqq. et Conf. belgica art. 14 seqq., præsertim Conf. Augustana, art. 2, p. q.

Quod spectat ad virtutes gentiliū de sententiâ Melancthonis vadem habemus ipsum Wegscheider qui 415, n. (f) inquit: « Ipse Melancthon virtutes gentiliū vera vitia et arboris maledictæ fructus nominare haud dubitavit. *Loc. theol. ed. princ.* an. 1521, fol. 16, ad b. Verùm tamen quod Melancthon Socratis, Zenonis, Catonis aliorumque virtutes *philosophicas*, ut ait, pro vitiis habet et virtutum umbris ex amore *laudis* ortis parum memor fuisse videtur eorum, quæ leguntur apud Ciceronem, etc. » Ex his scimus, unde dogmata sua hauserint Jansenistæ.

(1) Ita Baur. actualis prof. theol. protestantiæ in univers. Tübingæ, in opere quod opposuit libro cl. Doct. Mohler, cui tit. *Symbolica*, seu *Expositio dogmaticarum antithesium Catholicorum et Protestantium*, Moguntiae 1832, qui non ita pridem et ipse erat professor theol. catholicæ in eadem Tübingæ universitate; verùm cum opposuisset adversus criticam *Neue Untersuchungen*, etc., seu *Novæ disquisitiones* circa dogmata opposita inter Catholicos et Protest., sive, *Defensio meæ symbolicæ adversus critic. profess. Baur, etc.*, Moguntiae 1834, ex illo commendatissimo tolerantiae domicilio migrare, saltem indirectè, coactus fuit, nunc verò professor est theologiæ in univers. Monachii in Bavariâ. Conf. cit. opus *Novæ disquisitiones*, p. 72 et p. 122.

(2) Conf. lib., p. 123.

seu hominis lapsus spectari tantum potest velut naturæ lapsus in deterius, quæ à Deo purâ atque honesta ab origine condita est, ac ita se habet ejusmodi lapsus et malum, quod inde profluit ad naturam, sicut *positivum* stat ad *negativum*. Distinguere enim debemus, aiunt, partem positivam et negativam naturæ humanæ. Quidquid spectat in homine ad partem positivam, est ipsa natura à Deo condita; quidquid autem negativum est in positivo, considerari debet velut negatio ac terminus activitatis creatricis Dei relatè ad hominem, seu velut defectus ulterioris perfectionis in humanâ naturâ. Ac propterea, quod idem est, in istorum doctrinâ peccatum originale non consistit nisi in malo metaphysico, seu in creaturæ humanæ limitatione; eo enim ipso quòd homo finitus est, peccator est (1). V. Quare totum humanum ens concipi debet velut vitalis quædam per internam legem dynamicâ coordinata evolutio, per quam opposita secum invicem principia in primo jam semine inclusa magis semper magisque resolvuntur ac manifestantur sub diversissimis formis, juxta relativam præponderantiam unius vel alterius ad invicem, aut extollitur per seriem graduum mirificè inter se coordinatorum ad summam vitæ potentiam (2).

Ex hac utriusque principii sibi oppositi collectatione, ac relativâ dynamicâ prævalentiâ sive rationis super sensibilitatem, sive sensibilitatis super rationem, inferunt induci necessitatē, à quâ homo nunquam non impellitur. Si prævalet sensibilitas, non habetur nisi homo *naturalis*, qualis nempe in suis primordiis conditus est et deinceps lapsus; si prævalet ratio, tunc habetur homo *renatus* sive supernaturalis, qui naturali suâ virtute magis evolvitur et uno vel pluribus gradibus super hominem naturalem extollitur, prout magis minùsve excitat in se vitam religiosam humanitatis, quam in se Christus in summo gradu expressit ac exhibuit. Sanè nunc homo institutionis, ac politioris humanitatis ac scientiarum ope ad ejusmodi perfectionem accessit, et statum supernaturalem, ad quem à Christo excitatus est, in dies magis magisque progreditur (3). Sic isti rationalistæ, qui dum universam, ut ita dicam, terminologiam religiosam retinent *justitiæ originalis*, *peccati originalis*, *redemptionis*, *status supernaturalis*, *gratiæ*, *libertatis*, etc., totam religionem funditus labefactant ac evertunt (4), et tamen audent vocare Pelagianam li-

(1) Ib., p. 139.

(2) Ex his patet systema Baur. sub diversis vocibus convenire cum systemate Janseniano de duplici delectatione necessariò ac relativè victrice. Conf. p. 123.

(3) Ib., p. 151 seqq. Ille meritò observat cl. Mohler « Sic igitur juxta Baur est Orpheus ad Christum, uti se habet cantatrix diobolaris seu platearis ad domi- « nam Catalani, aut uti Opiz ad Goethe, » ita ut totum discrimen quod intercedit inter hominem quemcumque et Christum, pendeat ex diversis sapientiæ ac probitatis gradibus, et fieri fortassè poterit (quod in istorum hypotesi factum iri desperandum non est), ut aliquis eundem Christum adæquet aut etiam præcellat. Talis est Christi idea, quam novi isti emendatores sacrorum nobis exhibent!

(4) Ex quibus liquet planè rationalistas convenire cum Sanctionianis, novis templariis, qui ut vidimus in

bertatem illam indifferentiæ, quam in homine lapsa Catholici tuentur (1).

Verùm incredulis istiusmodi dimissis, quòd Janse-
nistæ planè convenient cum antiquo Protestantium
systemate circa justitiam originalem homini debitam,
circa originalis noxæ naturam et inductam inde tota-
lem ac essentialem hominis lapsi corruptionem, eadem
ac priores Protestantes mutatis vocibus colligunt con-
jectaria tum circa concupiscentiam, quam et ipsi pec-
catum propriè tale vocant, tum circa infidelium virtu-
tes, quas pariter dicunt fuisse ac esse totidem vitia
aliaque ejusmodi, tum præcipuè circa libertatis amis-
sionem ejusque in homine lapsa naturam. Quod attinet
ad reliqua doctrinæ capita, id suo loco expendemus :
hic discutiendam suscipimus eorum doctrinam circa
hominis lapsi libertatem. Duplex porrò est circa hanc
doctrinam præcipuus Jansenistarum error; alter ver-
satur circa naturam istius libertatis, quæ non requirit
nisi immunitatem à coactione, non autem à necessitate,
ut homo in statu naturæ lapsæ possit mereri vel de-
mereri; alter circa existentiam libertatis indifferentiæ,
quam penitus per originale peccatum sublatam fuisse
autumant. Adversus quos errores sit

PROPOSITIO PRIMA. — *Ad merendum vel demerendum in
statu naturæ lapsæ non sufficit libertas à coactione,
sed illa præterea requiritur, quæ dicitur à neces-
sitate.*

Hæc propositio de fide est. Etenim contradictoria
propositio 3 Jansenii, quæ his verbis concipitur : « Ad
merendum vel demerendum in statu naturæ lapsæ

tract. de Deo nomina retinent *Dei, Trinitatis, Salva-
toris seu Redemptoris, Messie*, etc., eodem tempore
quo omnem *Dei, Trinitatis*, etc., notionem atque exi-
stentiam rejiciunt ac evertunt. Nec mirum, siquidem
fratres omnes sunt ex eadem familiâ, qui, mutato no-
mine atque habitu, impietatem profitentur. Rationali-
stæ velamine biblico obducti, cæteri extra omnem
ambagem aut pallio philosophico obvoluti.

(1) Sic loquitur Baur apud Mohler p. 81 : « Cum li-
bero arbitrio, quæcumque demùm ejusdem notio-
nem nobis effingamus, connectitur pelagianismus in
totâ suâ extensione. Quid aliud enim liberi arbitrii
nomine designatur (quin velimus et subicere notio-
nem prorsus arbitrariam), nisi facultas se determi-
nandi pari modo ad unum vel ad alterum, ideòque
tam ad bonum quàm ad malum? Est igitur sine sen-
su atque contradictorium affirmare, quod præter li-
berum arbitrium detur quædam præponderans ten-
dentia sensibilis, quæ semper inflectat solum ad al-
terutram partem, perinde ac libra, cujus ambæ lan-
ces nisi æquales sint, atque ita dispositæ, ut æqui-
librium post nutantem aliquem motum restituatur,
nihil est, quod fini suo suoque conceptui respon-
deat; multò minùs potest justa idea cum libero ar-
bitrio componi, nisi sumatur velut totalis indifferen-
tia passiva ac velut æquilibrium. Quævis inflexio er-
ga alterutram partem destruere non debet possibili-
tatem præcipitandi singulis momentis in oppositam
partem, quia libertas utpote electionis facultas non
admittit gradualem differentiam, nullam vacillatio-
nem inter plus et minus. Hic solummodò punctum
quæstionis sistit, an adsit necne. Qui eam in sensu
totali non habet, prorsus non habet. » Ast vehemen-
ter errat hic auctor tum circa Germanam libertatis,
tum circa veram Pelagianismi doctrinam, ut partim
ex dictis, partim ex dicendis planius fiet.

« non requiritur libertas à necessitate, sed sufficit li-
bertas à coactione, » tanquàm *hæretica* proscripta fuit
ab Innocentio X (1). Jansenio præverat Baius, cujus
propositio 39 : « Quod voluntariè fit, etiamsi necessario
fiat, liberè tamen fit, » pariter damnata est à Gre-
gorio XIII, aliisque romanis pontificibus (2).

Ne verborum ambagibus implicemur, juverit paucis
perstringere ad majorem dicendorum perspicuitatem,
quæ à theologis ac philosophis probatis traduntur circa
libertatis naturam.

I. Libertas, prout hic eam accipimus, definiri potest
facultas eligendi. Hæc definitio universalis est, et com-
petit omni enti libero, Deo, angelis, homini. Comple-
ctitur præterea tum libertatem, quæ dicitur *exercitii*,
tum eam quæ dicitur *executionis*. Excludit denique om-
nem necessitatem tum intrinsecam tum extrinsecam,
veramque libertatis naturam exprimit variasque ejus
species. Sanè Deus hujusmodi facultate utitur in om-
nibus suis operationibus, quæ ad *extra* dicuntur : li-
berrimè enim eligit inter duos vel plures terminos
contradictorios, inter duos vel plures diversos potest
eligere vel non eligere. In quo verò ejus libertas à li-
bertate tum angelorum tum hominum differat, mox
dicemus. Complectitur eadem definitio, ut diximus,
tum libertatem *exercitii*, tum *executionis*. Voco porrò
libertatem *exercitii* imperium ipsum immediatum vo-
luntatis, seu actum ipsum intimum volendi; liberta-
tem verò *executionis*, actus dico imperatos à voluntate
et externos, cujusmodi essent, surgere, ambulare, etc.
Prior libertas habet pro objecto actus internos volun-
tatis, posterior actus etiam, ut diximus, exteriores. Jam
verò libertatis notio propriè dicta non cadit in illam,
quam diximus *executionis*, sed in illam, quam vocavi-
mus *exercitii*, et hæc est, quæ dicitur *facultas eligendi*,
quæque à Latinis optimè dicitur *optio*, à Græcis *προαί-
ρεσις* sive *electio* (3). Porrò *eligere*, si sermo sit de acti-
bus interioribus voluntatis, idem valet ac velle inter
duas aut plures res unam, quam in adjunctis in qui-
bus quispiam vult, possit nolle; aut nolle unam aut
plures res, quas in iis adjunctis seu circumstantiis
in quibus reperitur, possit velle, aut contra. Libertati
executionis opponitur *violentia* seu *coactio*, ut cum quis
impeditur vel cogitur ad aliquid faciendum, vel omit-
tendum contra suam voluntatem seu voluntatis impe-
rium. Libertati *exercitii* opponitur *necessitas*, quæ se-
cum trahit *impossibilitatem oppositi*, ita ut quis ita
determinetur, ut non possit non velle quod vult, aut
non possit nolle quod non vult. Fieri autem potest
ut aliquis fruatur libertate *executionis*, non autem li-

(1) In bullâ *Cum occasione*.

(2) Mala Jansenii fides hinc eruitur, qui cum optimè
nôset tum istum tum cæteros errores Baii, quos ipse
revocavit in suo Augustino jamdiu fuisse à Romanis
pontificibus, seu à sanctâ Sede proscriptos, attamen
moriens in extremis tabulis protestatus est se ac li-
brum suum Sedi apostolicæ humillimè ita subicere,
ut quidquid ipsa decreverit, ratum habere voverit.
Sed Conf. op. *Projet de Bourg-Fontaine* ubi omnia
hæc impietatis mysteria in apertam lucem profe-
runtur.

(3) Hinc illud : « *Optio hæc tua est; utrum harum vis
conditionem, accipe.* »

bertate exercitii, et contra, ut fruatur libertate exercitii, quin polleat libertate executionis (1). Electio duos saltem requirit terminos comparationis: alioquin non daretur facultas eligendi aut optio, si non possit quis nisi unum determinatè prosequi aut aversari. Hinc nemo dixerit liberum hominem in prosequendo felicitatem in genere, aut beatos in amando Deum, quia in his non dantur termini comparationis, in quos cadet electio. Termini autem comparationis multiplices sunt. Tales esse possunt duo vel plura contradictoria, e. g., amare vel ab amando abstinere: tunc exurgit ea libertatis species, quæ dicitur *contradictionis*; interdum termini comparationis possunt esse duo non solum contradictoria, sed etiam contraria, ut amare et odisse; in hoc casu ea libertatis species habetur, quæ dicitur *contrarietatis*; demum ejusmodi termini possunt esse res inter se solum diversæ, e. g., scribere vel legere, ex his profluit libertatis species illa, quæ *specificationis* aut *disparitatis* nomen habet.

In Deo et in beatis non invenitur libertas contrarietatis, quâ possit eligi inter bonum et malum. In hominibus verò unâ cum cæteris libertatis speciebus et hæc reperitur, quæ oritur ab finitâ humanâ naturâ, tum ex parte intellectûs, tum ex parte voluntatis.

Libertatis enim radix, ut observat S. Thomas (2), *est voluntas sicut subjectum, sed sicut causa est ratio, ex hoc enim voluntas liberè potest ad diversa fieri, quia ratio potest habere diversas acceptiones boni*. Animadvertit præterea ib. S. doctor, actus voluntatis et rationis supra se invicem fieri posse, seu mutuam dari actionem voluntatis in rationem et vicissim rationis in voluntatem; quatenus voluntas potest applicare rationem ad considerata motiva electionis inter diversos terminos, seu ad deliberandum, et ratio movere potest voluntatem ad eligendum. Hæc autem deliberatio rursùm in creaturas tantùm cadit, utpote finitas et limitatas,

(1) Qui inclusus, e. g., aut vinctus est, etsi maximè velit, non potest vel foras exire aut loco moveri, in quo detinetur. In interiori proinde animi motu liber est, ast impeditur ejusdem liberæ voluntatis executio extrinsecus; ita etiam si superior aliqua intelligentia ita posset in interiora organa agere, ut intimos animorum motus impediret, ac proinde impediretur brachium aut manus, ne se attollerent, non daretur libertas executionis. Vis itaque seu violentia opponitur libertati executionis. At non potest opponi libertati exercitii: in hoc enim haberetur terminorum pugna; cogeret enim actualiter nolle quod volo, aut velle quod nolo, in quo habetur manifesta contradictio: hinc neque Deus ipse potest violentiam inferre voluntati, ut docet S. Th. 1-2, q. 6, art. 4, ad 1.: *Deus qui est potentior quam voluntas humana, potest voluntatem humanam movere... Sed si hoc esset per violentiam, jam non esset cum actu voluntatis: nec ipsa voluntas moveretur, sed aliquid contra voluntatem*. Contra verò simplex necessitas non opponitur libertati executionis, sive physica sit sive moralis. Si detur quispiam, qui toto vitæ suæ tempore faciat quod vult, et detur eodem tempore, quod in omni casu particulari ipse non posset aliter operari, si vellet. Iste semper necessario cogeretur perficere suas particulares volitiones, neque unquam liber esset, etsi suam semper voluntatem exequeretur.

(2) 1-2, q. 17, art. 1, ad 2.

non autem in Deum, qui nunquàm deuberat, utpote qui omnia uno actu videt.

Ex dictis jam colligitur 1° non esse permiscendam libertatem executionis, quæ etiam libertas *consequens* nuncupatur, cum libertate exercitii, quæ etiam dicitur *antecedens*, et à quâ prior illa pendet. 2° Non esse confundendam voluntatem cum libertate, quia actus potest esse maximè voluntarius, quin sit liber. 3° Nullam dari libertatem, ubi non datur locus electioni, nec ullam dari electionem, ubi duo saltem non habeantur termini comparationis, in quorum alterutrum cadere possit electio, ac dici nequeat: *optio hæc tua est; ultram harum velis conditionem, eam sumas*. 4° Naturam libertatis, de quâ loquimur, propriè consistere in antecedenti immunitate à quâcumque internâ necessitate, sive physica sive moralis, aut alio quocumque nomine vocetur, quâ tollatur indifferentia ad electionem inter duos aut plures terminos, sive oppositos, sive diversos, etsi præterea de homine in præsentī statu sermo sit, inter terminos sibi contrarios. Hinc est quòd *libertatis indifferentiæ* et *arbitrii* etiam nuncupetur, per quam homo verè dicitur, et est dominus suarum actionum.

II. Ad intelligentiam veterum auctorum, quorum auctoritate pessimè Jansenistæ abutuntur, animadvertisse pariter juverit 1° veteres passim *voluntarium* et *spontaneum* pro libero usurpare (1); 2° vocabula *voluntatis* et *libertatis* vicissim sumere (2); 3° sæpè confundere necessitatem cum coactione, vi atque violentiâ; 4° interdum etiam libertatem naturalem cum libertate morali; idem dicas de servitute (3). Quæ si, ut par est, ob oculos habeantur, omnia disjicientur, quæ ad propriam communiendam sententiam seu hæresim adversarii proferunt, ut ex dicendis patebit.

His itaque delibatis facilè sic jam assertam propositionem adstruimus et vindicamus: etiam in statu naturæ lapsæ ad merendum vel demerendum, non sufficit libertas à coactione, sed præterea requiritur libertas à necessitate, si hæc necessitas etiam in hoc statu omnis meriti ac demeriti rationem prorsus tollit ac destruit. Atqui.

Minor autem constat 1. ex iis omnibus Scripturæ locis, in quibus actiones humanæ meritorie aut demeritorie illi tantum electioni adscribuntur aut imputantur, per quam homo dominus dicitur, et est suarum actionum. Talia sunt Deut. 30, 19: *Testes invoco hodiè cælum et terram, quòd proposuerim vobis vitam et mortem, benedictionem et maledictionem*. ELIGE ergo vitam, ut et tu vivas et semen tuum. 1 Cor. 7, 37, de virginibus sic loquitur Apostolus: *Qui statuit in corde suo firmus non habens necessitatem, POTESTATEM AUTEM HABENS SUE VOLUNTATIS, et hoc judicavit in corde suo, servare virginem suam, benè facit*, et alibi passim. Talia præterea sunt illa omnia, quæ continent præcepta, exhortationes, consilia. Sic Exodi 20, 3, seqq.: *Non habebis deos alienos... non assumes nomen Dei tui frustra*, etc. Talia de-

(1) Ita S. Augustinus non semel dicit liberè Deum vivere, quamvis maximè necessarium sit eum vivere. Conf. Petav. lib. 5 de Opif., c. 6 et c. 12.

(2) Conf. Petav., ib. c. 7.

(3) Ibidem.

mum sunt ea testimonia, in quibus Deus aliquid hominibus promittit sub eâ conditione, *si voluerint*; Matth. 19, 18 : *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Si vis perfectus esse*, etc. Quæ omnia aliaque ejusdem generis multa plenam electionem seu optionem ad merendum vel demerendum etiam in præsentî rerum ordine apertè vel declarant vel supponunt (1). Constat II. eadem minor, ex testimoniis Patrum, qui humanæ libertatis naturam in præsentî statu in hoc positam affirmant, quòd homo immunis per eam sit à quâvis intimâ necessitate; hæc testimonia copiosissimè, ut solet, collegit Petavius (2). Nos unum aut alterum tantum promemus. S. Hieronymus : « Liberi, inquit, arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutes, nec ad vitia necessitate trahimur. Alioquin ubi necessitas, nec corona est (3). » Quam Hieronymi sententiam cum protulisset S. Augustinus, eam maximè probat his verbis : *Quis non agnoscat? quis non toto corde suscipiat? quis aliter conditam humanam neget esse naturam (4)?* Qui præterea in libro de duabus Animabus contra Manichæos inter cætera hæc habet : « Quamobrem illæ animæ, quidquid faciunt, si naturâ, non voluntate faciunt; id est, *si libero et ad faciendum et ad non faciendum motu animi* carent... peccatum earum tenere non possumus (5). » Quid est autem liber ad faciendum vel ad non faciendum animi motus, nisi vis electiva, nisi optio? Adcò verò certum hoc erat S. Augustino, ut ibid. contrarium asserere, peccare nempe posse quempiam absque ejusmodi electione seu libero animi motu, *iniquitatis, insanie et magni deliramenti* damnet (6). Cætera testimonia recolantur apud cit. auctores.

Cum verò adversarii abutantur auctoritate S. Thomæ, nos non piget locupletissimum ac insignem hæc de re S. doctoris locum exscribere; quum enim quævisset « utrùm homo habeat liberam electionem actuum, aut ex necessitate eligat? » respondet : « Dicendum quòd quidam posuerunt, quòd voluntas hominis ex necessitate movetur ad aliquid eligendum; nec tamen ponebant, quòd voluntas cogeretur (quæ est ipsissima Jansenii sententia)... Hæc autem opinio est *hæretica*: tollit enim rationem meriti et demeriti in humanis actibus. Non enim videtur esse meritorium vel demeritorium, quod aliquis sic ex necessitate agit, quod vitare non possit. Est etiam annumeranda inter extraneas philosophiæ opiniones, quia non solum adversatur fidei, sed subvertit omnia principia philosophiæ moralis. Si enim non sit liberum aliquid in nobis, sed ex necessitate movemur

ad volendum, tollitur deliberatio, exhortatio, præceptum et punitio, laus atque vituperium, circa quæ moralis philosophia consistit (1). » Ergo ex S. doctore 1° libera non est voluntas, quæ ex necessitate movetur, etsi nulla interveniat coactio; 2° sententia quæ id adstruit hæretica est, utpote fidei contraria; 3° germanæ morum philosophiæ adversatur, cum præcedat omnes radices et principia moralitatis, consiliisque, adhortationibus, præceptis, punitio, laus ac vituperio aditum intercludat.

Constat III, ex ipsâ ratione : 1° Etenim semel constituto principio de voluntate ineluctabili atque antecedente necessitate ad aliquid abreptâ, tota moralitatis ratio destruitur: idcò enim *morales* actiones nostræ dicuntur, tum quòd morum regulis congruant aut adversentur, tum præcipuè quòd earum imperio ac disciplinæ subjiciantur, seu ab iis dirigantur : *Incipit genus morum*, inquit S. Thomas, *ubi primum dominium voluntatis invenitur* (2). Atqui id, ad quod internâ ducimur necessitate, à morum regulis dirigi nequit. Ergo. 2° Ex eodem S. doctore prima totius meriti radix in eo posita est, ut aliquid ex iis tribuendo, quæ in dominatu habemus, quoddam nobis jus comparemus, ut quidpiam de alienis accipiamus : « Per actum proprium, inquit, quis mereri non potest, nisi sit dominus sui actûs. Sic enim suum actum quasi pretium pro præmio dare potest (3). » Atqui actuum, quos non vis electiva eliciat, sed necessitas quamvis placita à nobis extorqueat, propriè domini non sumus. Ergo frustra eos quasi pretium pro præmio offerremus. 3° Ea insita est omnibus libertatis notio, ut dominum quis habeat in proprios actus, quod ex deliberatione oritur : « Dicendum, inquit rursùm Angelicus, quod ex hoc contingit, quòd homo est dominus sui actûs, quòd habet deliberationem de suis actibus. Ex hoc enim quòd ratio deliberans se habet ad opposita, voluntas in utrumque potest (4). » Atqui in voluntate ineluctabili necessitate ad alterutrum compulsa nullum locum habere potest deliberatio, nec proinde dominium atque libertas. Addatur in adversariorum hypothesi, non magis reum esse, qui innocentem gladio peteret et occideret, ac sit lapis, qui è tecto decidendo transeuntem perimeret. Quid jam esset de legibus ac de societate universâ, ubi invalesceret absurda ejusmodi doctrina? Concludendum igitur est ad merendum vel demerendum, etc., prout demonstrandum assumpsimus (5).

(1) Conf. Tournely de Deo. Appendix de arbitrii Libertate, secunda concl. prima prob. ex Scripturis.

(2) Toto lib. 3 de Opif.; et ad S. Augustinum quod attinet lib. 4, necnon in opusce. Elenchus Theriacæ Vincentii Lenis, quod quidem fictum est nomen; nam verus auctor est Fromondus.

(3) Lib. 2 cont. Jovin., n. 3, ed. Vall.

(4) Lib. de Nat. et Grat., c. 65, n. 78.

(5) Cap. 12, n. 17.

(6) Ib. Sic enim loquitur : « Dicere peccare sine voluntate (libertate), magnum deliramentum est; et peccati reum tenere quemquam, quia non fecit, quod facere non potuit, summæ iniquitatis est et insanie. »

(1) Quæst. 6 de Malo opp. S. doctoris, edit. Rom. 1570, tom. 8, quod de cæteris citationibus S. doctoris semper intelligendum est, unâ enim exceptâ Summâ, hæc editione utor.

(2) In 2 distinct. 24, q. 3, a. 2.

(3) Quæst. 29 de Veritate art. 6.

(4) 1-2, q. 6, a. 2, ad 2.

(5) Consulantur de hæc gravissimâ questione præter Petavium in tribus postremis libris de Opif. ac in Elencho adv. Vinc. Lenis, et lib. 9, de Incarn. De Champs S. J. in egregio opere de *hæresi Jansenianâ*, Maffei in historiâ theologicâ, et in cæteris scriptis quæ opposuit P. Migliavacca, qui in lib. inscripto *L'inferinato posto nel vaglio* doctrinam catholicam impugnaverat, Tournely in append. sæpitis laudatâ,

Difficultates.

I. Obj. S. Augustinus passim docet omnem actum voluntarium liberum esse eo ipso quòd à voluntate profluat. Nam lib. de Spir. et Litt. c. 31: *Hoc, inquit, quisque in potestate habere dicitur, quod si vult facit; si non vult, non facit*; et lib. 5 de Civ. Dei, c. 10: *Necesse est ut quod volumus libero velimus arbitrio*, et alibi passim (1). Huic doctrinæ subscribit S. Prosper in lib. contra Collatorem c. 18, ubi ideò nos liberos adstruit esse sub gratià, quia *volentes oramus, volentes loquimur, volentes operamur*, etc. Subscribit S. Jo. Damascenus, lib. 3 de Fide, c. 14, dùm ait: *Arbitrii libertas nihil aliud est quàm voluntas*; subscribunt denique S. Fulgentius, S. Bernardus, S. Anselmus, alique. Ergo.

Resp.: Dist. ant.: Docet S. Augustinus cum reliquis patribus omnem actum voluntarium eo ipso liberum esse, quòd profluat à voluntate, quatenùs est formaliter voluntas, id est, prout sumitur pro electivà facultate, conc.; quatenùs natura est, seu prout agit ex naturà, nego. Duplici enim sensu *voluntatis* vox usurpari consuevit, tum nempe ad facultatem naturalem animi nostrì significandam, quæ per modum naturæ ad unum determinatæ ac necessitate impellente movetur, tum ad liberam ipsam ejusdem voluntatis electionem, quæ præcedente deliberatione ab eadem voluntate veluti proprio motu fit. Hanc distinctionem jamdiù S. Thomas viderat. « Voluntas, inquit, in quantum voluntas, cùm sit libera, ad utrumlibet se habet. Potest enim agere vel non agere, sic vel sic facere, velie et non velle » (en voluntatem propriè talem seu formaliter sumptam). « Si respectu alicujus, pergit ipse, hoc voluntati non conveniat, hoc accidet voluntati, non in quantum voluntas est, sed ex inclinatione naturali, quam habet ad aliquid sicut ad ultimum finem, quem non potest non velle » (2) (en voluntatem, prout natura est, seu agentem per modum naturæ). Eadem habet S. Augustinus (3). Duplicem hunc sensum data opera adversarii confundunt, ut S. Augustino ac reliquis patribus tribuant sensum ipsorum menti planè adversantem.

I. Inst.: Atqui juxta citatos patres voluntas ita distinguitur à naturà, ut semper libera sit ad discrimen naturæ, quæ in aliquid fertur, utpote ad unum determinata. Etenim S. Augustinus lib. de duabus Anima-

(1) Omnia S. doctoris testimonia, quæ huc referri possent, collegit et expendit Petav. op. cit. necnon Tourn. l. c. sect. obj.

(2) Quæst. 2 de Potentiâ, art. 3, in corp.

(3) S. enim doctor, lib. de duab. Anim. c. 12: « Quam obrem, inquit, illæ animæ, si naturâ, non voluntate faciunt, id est, si libero et ad faciendum et ad non faciendum animi motu carent; » quibus verbis apertè distinguit voluntatem propriè dictam, seu formaliter, ut loquuntur, voluntatem, à naturali facultate, seu prout natura est. Rursùm verò disputans cum Felice Manichæo, lib. 2, c. 7: « Non necessitatem, inquit, natura facit, sed voluntas culpam; » et c. 4: « Cùm Dominus dicit: aut hoc facite, aut illud facite, potestatem (id est, voluntatem) indicat, non naturam. » Ex his deprehendimus, unde S. Thomas hauserit suam distinctionem.

bus c. 12: *Illæ animæ, scribit, quidquid faciunt, si natura, non voluntate faciunt, etc.*, et lib. 3 de lib. Arb., c. 1: *Motus (animæ) non est utique naturalis, sed voluntarius*; sic pariter S. Bernardus, imò et S. Thomas, qui voluntas, inquit, dividitur contra naturam, sicut una causa contra aliam: *QUÆDAM enim fiunt naturaliter, QUÆDAM voluntariè* (1). Ergo. — Resp.: Dist. maj.: Voluntas distinguitur à naturà juxta cit. Patres prout est formaliter voluntas ex dictis, conc.; voluntas ut natura est, seu agit per modum naturæ ad unum determinatæ, nego. Idem enim recurrit loquendi abusus. Huic autem difficultati, quam sibi S. Thomas proposuerat, ita respondet: « Dicendum quòd voluntas dividitur contra naturam, sicut una causa contra aliam: quædam enim fiunt naturaliter, et quædam fiunt voluntariè. Est autem alius modus causandi proprius voluntati, quæ est domina sui actûs, præter modum qui convenit naturæ, quæ est determinata ad unum: sed quia voluntas in aliquâ naturâ fundatur, necesse est, quòd modus proprius naturæ quantum ad aliquid participetur à voluntate (2). » Sin verò adversarii contendant voluntatem à naturâ distingui, ut rem à re, ut vult Scotus, qui pariter objicitur, tunc reponimus id dari posse, si natura accipiat præcisè ut natura est tantùm. Voluntas enim non est natura tantùm, sed natura simul et voluntas, cùm in aliquibus agat ut natura tendens in unum, in aliis ut voluntas, seu ut facultas libera ad opposita, præeunte judicio rationis.

II. Inst.: Ergo quidquid præeunte ratione aliquis vult et amplectitur, liberum dicendum est. Atqui multa sunt, quæ præeunte ratione necessariò volumus, cujusmodi in nobis est beatitudo in genere; in beatissimus amor beatificus; in Deo ipso processio Spiritûs S., optimè igitur cohæret libertas cum necessitate. — Resp.: Dist. seq. seu maj.: Quidquid præeunte ratione volumus, liberum dicendum est, si ita objectum proponatur, ut subsit rationis judicio et locus detur deliberationi, ita ut voluntas possit dici domina sui actûs, conc.; si ita proponatur ut necessariò prosequendum aut fugiendum nego. Atque ita exponi debent nonnulla patrum testimonia, qui ideò inferunt hominem liberum esse, quia ratione præditus est. Hoc enim verum est, si ad hunc sensum referatur, quòd nempe ratio sit radix et fundamentum libertatis, seu si referatur ad libertatem suppositi vel potentiæ: at falsum est si referatur ad libertatem actûs, quando objectum non proponitur ut indifferenter prosequendum vel fugiendum, ut patet in exemplis adductis (3).

III. Inst.: Atqui etiam in his, in quibus objectum ab intellectu proponitur ut necessariò prosequendum vel fugiendum, juxta S. Augustinum consistit vera et propriè dicta libertas. Quùm enim lib. de Nat. et Grat.

(1) 1 p., q. 10, a. 1, ad 1.

(2) Ib. Unde colligitur mala adversariorum fides, dùm non verentur depromere pro suâ sententiâ argumenta ex S. Th., qui eos tanto ante jam tempore omnino protriverat.

(3) Recolantur quæ prænotavimus initio propositionis.

c. 46, objiceret Pelagius : « Voluntatis arbitrio ac liberatione privatur, quidquid naturali necessitate constringitur; » respondet S. doctor : « Per enim absurdum est, ut ideò dicamus non pertinere ad voluntatem nostram (scilicet libertatem) quòd beati esse volumus, quia id omninò nolle non possumus, nescio quā et bonā constringente naturæ; nec dicere audemus, ideò Deum non voluntatem, sed necessitatem habere justitiæ, quia non potest velle peccare. » Quod est alibi passim inculcat. Ergo. — Resp. : Nego subs. ad prob. : Absurdum est juxta S. Augustinum nos liberos non esse in eo quòd beati esse volumus, quoad libertatem contrarietatis, conc.; quoad libertatem contradictionis, nego. Scopus enim S. Augustini in adducto loco aliisque similibus est refellere Pelagianos, qui constituebant essentialiter libertatis in libertate contrarietatis, seu in indifferentiā ad bonum ac malum, minimè verò in libertate contradictionis aut specificationis. Eos propterea provocat ad exemplum Dei ac beatorum, qui licet peccare non possint, neque à justitiā deficere, tamen liberi essentialiter sunt, quia « nec libertas, nec pars libertatis, ut loquitur S. Anselmus, est potestas peccandi (1); » sed potius libertatis defectus, ut ait S. Thomas (2). Meritò igitur S. Augustinus Julianum, qui dicebat : *Deus liber non est, qui malum non potest velle*, hanc ratione perstringit : *Sic cine Deum laudas, ut ei auferas libertatem* (3)?

At, inquit Jansenius, S. Augustinus loquitur de voluntate justitiæ, prout in Deo et beatis est, quæ non patitur indifferentiam contradictionis. Deus enim suam justitiam essentialiter et necessariò vult, prout necessariò pariter eam volunt beati. Ergo. — Resp. : Dist. ant. : Loquitur S. Augustinus de voluntate, quā prosequitur justitiam, prout dicit exercitium justitiæ ad extra, quā bona et justa operari potest vel omittere, conc.; prout dicit attributum essenziale ad intra, nego. Ad prob. dist. : Deus justitiam suam et necessariò vult quoad specificationem ad volendum bonum et justum, ita ut contrariè ab ipsà deficere non possit malum volendo aut operando, conc.; quoad exercitium ad extra, ita ut ab ipsà deficere non possit negativè non operando, nego.

Inst. IV : S. Augustinus, lib. 9 de Civ. Dei, c. 40 ad declarandam naturam nostræ libertatis utitur exemplis vitæ et præscientiæ Dei; ait enim : « Si illa definitur esse necessitas, secundum quam dicimus necesse esse ut ita sit aliquid, vel ita fiat, nescio cur eam timeamus, ne nobis libertatem auferat voluntatis. Neque enim et vitam Dei et præscientiam Dei sub necessitate ponimus, si dicamus necesse esse Deum semper vivere et cuncta præscire. » Porro necessitas, quæ similis est illi, quā necesse est Deum vivere et cuncta præscire, omnem interimit libertatem à necessitate : atqui hæc necessitas ex Augustino liberta-

tem voluntatis non tollit. Ergo. — Resp. : Dist. maj. : Necessitas, quæ similis est illi, quā necesse est Deum vivere et cuncta præscire, omnem tollit libertatem, si sermo sit de vitâ Dei naturali et essentiali, quâ Deus est, conc.; si sermo sit de vitâ Dei, ut ita dicam, accidentali, quæ in operatione ejus ad extra consistit, quæ necessaria non est, nisi necessitate consequente et hypotheticâ perinde ac præscientiâ, nego. Jam verò S. doctorem de ejusmodi vitâ ac præscientiâ loqui tum ex contextu tum ex scopo sibi proposito patet, qui est Stoicos illos impugnare, qui cum Tullio contendebant voluntates nostras nulli necessitati etiam consequenti subjici, *ne videlicet non essent liberæ, si subjicerentur necessitati*. Quibus appositè respondet S. Augustinus necessitatem consequentem nullo modo officere libertati. *Sic etiam cum dicimus, pergit ipse, necesse esse, ut cum volumus libero velimus arbitrio; et verum procul dubio dicimus, et non ideò ipsum liberum arbitrium necessitati subjicimus, quæ adimit libertatem* (2).

Inst. V : At idem S. doctor. lib. de duab. Anim. c. 1, liberum arbitrium definit : *Animi motum cogente nullo*, cui insistent S. Thomas hæc expressè habet : *Liberum arbitrium dicitur ex eo quod cogi non potest* (2); igitur coactio est quæ liberum arbitrium tollit. 2º Et sanè, inquirunt, juxta hos sanctos doctores unam tantum proprièque dictam coactionem libertati adversari evidentissimo efficitur S. Thomæ testimonio, 1 p., q. 82, ad 1, ubi cum quæsiasset « utrū voluntas aliquid ex necessitate appetat? » illudque, quod certissimum est, constitisset, in beatitudinem universos necessariò trahi, ideòque voluntatem aliquid *ex necessitate* velle, celebri quod sibi objecerat Augustini efflato : « Si aliquid quid est necessarium, non est voluntarium, » respondet : « Dicendum quòd verbum Augustini est intelligendum de necessariò necessitate coactionis. Necessitas autem naturalis non aufert libertatem voluntatis, ut ipsemet in eodem libro dicit. » Ergo juxta utrumque doctorem sola verè ac propriè dicta coactio libertati adversatur, ideòque meritum ac demeritum optimè potest cum necessitate naturali consistere. — Resp. : Dist. ant. : Juxta utrumque doctorem liberum arbitrium ex eo dicitur, quòd cogi non potest coactione impropriè dictâ seu necessitate, conc.; propriè dictâ, nego. Interdum enim coactionis vox strictè sumitur pro vi ex principio extrinseco illata, interdum latè pro naturali ac necessariâ ad unum inclinatione, quæ facultatem ad oppositum aufert, interdum denique latissimè pro morali quâdam vi eâque vehementi, non tamen ineluctabili. Porro tum S. Augustinum, tum S. Thomam coactionis vocabulum latè, imò latissimè, usurpasse pro quâcumque necessitate, adeò ut dùm aiant : *Id esse liberum quod non est coactum*, nil aliud sibi velint, quàm id esse liberum, quod nulla necessitas extorserit, ex plurimis ipsorum locis apparet. Sic S. Augustinus lib. 1 Retract. c. 15 scribit primos parentes ideò esse culpandos, quia, nullo cogente, hoc est, liberâ voluntate peccarunt : *Suasit enim, ait, tentator, ut hoc fieret, non coegit*. Sic

(1) Dial. de lib. Arb., c. 1, p. 117, col. 1. B. quod postea etiam inculcat; eadem habet S. Thomas passim.

(2) 1-2, q. 109, a. 2, ad 2.

(3) Lib. 1 op. Imperf. cont. Julian. n. 100.

(1) Ib., n. 1.

(2) In 2, d. 25, q. 1 a. 1.

pariter S. Thomas, lib. 3 cont. Gent., c. 148, cū demonstrandum suscepisset *per auxilium divinæ gratiæ hominem non cogi ad virtutem*, ita disputationem aggreditur : *Posset autem videri alicui quod per auxilium divinū coactio homini inferatur ad bonè agendum; et alibi passim.*

Ad secundum, seu ad conf. dist. : ut supra : Si voluntas accipitur pro naturā, conc.; si pro rationali accipitur facultate eligendi ac respuendi vi prædictā, seu prout est formaliter voluntas ex dictis, nego. Talem esse mentem S. Thomæ constat ex iis quæ c. 24 de Veritate, ad 1, scribit; ubi cū ipsissimam S. Augustini sententiam usurpasset, ait : « Cū electio sit quoddam iudicium de agendis, vel iudicium consequatur, de hoc potest esse electio, quod sub iudicio nostro cadit. Iudicium autem in agendis sumitur ex fine, sicut de conclusionibus ex principiis. Unde sicut de primis principiis non iudicamus ea examinantes, sed naturaliter eis assentimus... ita et in appetibilibus, de fine ultimo non iudicamus... sed naturaliter approbamus, propter quod de eo non est electio, sed voluntas. Habemus ergo respectu ejus liberam voluntatem, cū necessitas naturalis inclinationis libertati non repugnet secundum Augustinum, non autem liberum iudicium, propriè loquendo, quum non cadat sub electione. »

Inst. VI : Laus non debetur nisi actibus liberis : atqui S. Augustinus laudem Deo, et angelis tribuit ob actus ipsis prorsus necessarios : Etenim tract. 53 in Jo. laudi Deo vertit *quod negare se ipsum non potest*; et lib. 12 de Civ. Dei, c. 1, *angelis adherere Deo*. Id ipsum dicatur de vituperio ac de demerito; 2°. nam idem S. doct. sibi semper constans docet, inesse in nobis post primi hominis lapsum peccandi necessitatem adversus Pelagianos, ac præsertim lib. 1 op. Imp. c. 103, et tamen simul docet adversus eosdem peccata ista ex necessitate patrata à Deo imputari; ait enim ib. : « De quo genere malorum Deus rogatur, ubi dicitur, delicta juventutis et ignorantix meæ ne memineris. Quod genus delictorum, si non imputaret Deus iustus, non ea sibi dimitti posceret homo fidelis. » Ergo. — Resp. : Dist. maj. : Laus propriè et strictè sumpta non debetur nisi actibus liberis, concedo; laus latiori sensu sumpta, scilicet pro honore, nego. Sic dist. maj. : S. Augustinus laudem latè sumptam Deo et angelis tribuit ob actus ipsis necessarios, concedo strictè sumptam, nego. Ut enim observat S. Thomas, laus strictè sumpta est *sermo dilucidans magnitudinem virtutis*, et hæc non debetur nisi actibus liberis; quatenus verò latè sumitur, laus nempe pro honore *non actui sicut laus, sed magis agenti tribuitur*, ut ipsemet loquitur, et confertur ratione dignitatis solius suppositi, licet jam sit in fine ac proinde etiam propter actus necessarios (1). Neque aliter in objectis locis intelligenda

est S. Augustinus. Ad Deum verò speciatim quod attinet, ipsum etiam stricto sensu laudare possumus, si non quantum ad ejus essentiam, *saltem secundum affectus ipsius, qui in nostram utilitatem ordinantur*, quod Angelicus doctor rursum animadvertit (1). Ad secundum, dist. : S. Augustinus docet inesse homini necessitatem peccandi peccato materiali et impropriè dicto, concedo; formali et propriè dicto, subd. : *Necessitatem moralem et vagam, concedo; physicam et determinantem ineluctabiliter ad aliquod peccatum, nego.* (2). Sed de hoc fusiùs in tract. de Gratia.

II. Obj. Christus liber planè fuit tum in amando Deo, tum in præcepto Patris servando de morte subeundā; his enim actibus et sibi et nobis meruit, si gloriam, nobis gratiam. Libertas autem totius meriti radix est. Atqui Christus nullā quoad illos actus utebatur libertate à necessitate, cū neque ab amando Deo abstinere posset utpote comprehensor, neque à morte subeundā, cū sibi servandum esset præceptum Patris. Ergo. Hæc autem confirmantur ex iis, quæ scribit S. Thomas disserens de libero Christi arbitrio : « Vel dicendum, inquit, quod si etiam (liberum arbitrium Christi) esset determinatum ad unum numero, sicut ad diligendum Deum, quod non facere non potest, tamen ex hoc non amittit libertatem aut rationem laudis sive meriti, quia in illud non coactè sed spontè tendit et ita est actus sui dominus (3). » Ergo juxta S. Thomam 1° non tollitur libertas *ex determinatione ad unum*; 2° ad rationem meriti ac laudis sat est non coactè, sed spontè, in laudabilia ferri, seu solam externam coactionem, non autem necessitatem aut spontaneitatem officere libertati. — Resp. : Dist. primam partem maj. : Christus liber fuit in amando Deo, quatenus amor ille ad creaturas tendebat, concedo; quatenus amor ille divinam bonitatem essentialem intuitivè cognitam spectabat, nego. Hoc enim postremo sensu actus amoris beatifici nec liber est, nec indifferens, sed omninò necessarius; at in priori sensu actus amoris in Christo liber fuit libertate *specificationis* seu *disparitatis* : « Licet enim anima Christi, inquit S. Thomas, esset determinata ad unum secundum genus moris scilicet ad bonum, non tamen erat determinata ad unum simpliciter : poterat enim hoc vel illud facere; et ideò libertas in eo remanebat, quæ requiritur ad merendum (4). » Alteram majoris partem de liberā Christi morte, concedo : *Oblatus enim est quia ipse voluit*; at nego maj. ex eā parte, quā dicitur Christus mortem necessariò subiisse, vel quia, ut pluribus placet, præceptum Patris

« honore includitur. Alio modo quia per exhibitionem honoris testimonium reddimus de excellentiā bonitatis alicujus absolutè; sed per laudem testificamur de bonitate alicujus in ordine ad finem, sicut laudamus bonè operantem propter finem. Honor autem est etiam optimorum, quæ non ordinantur ad finem, sed jam sunt in fine. »

(1) 2-2, q. 91, a. 1, ad 1.

(2) Conf. Tournely, l. c. septimā object.

(3) In 3 d. 18, q. 1, a. 2, ad 5.

(4) Quæst. 29 de verit. a. 6, ad 1.

(1) In primo Ethic. lect. 18, et 2-2, q. 103, a. 1, ad 3, ubi integer textus ita se habet : « Laus distinguitur ab honore dupliciter. Uno modo, quia laus consistit in solis signis verborum, honor autem in quibuscumque exterioribus signis : et secundum hoc laus in

non fuit præceptum strictè tale seu strictè sumptum, sed solum latè tale (1), vel quia, quod aliis potius arri-
det, si mandatum Patris fuit præceptum propriè dic-
tum, Christus ipsum habuit conditionatum tantum, dummodò scilicet ipse voluisset mortem obire nec
petere dispensationem (2). In utrâque porro hypo-
thesi Christus liberrimus fuit, ideòque per eam et sibi
et nobis promereri potuit (3). Ad conf., non tollitur,

(1) Ita censet inter cæteros Petavius l. 9. De incarn., c. 8. § 6, cujus hæc verba sunt: « Præceptum illud et
mandatum, quod Christo Pater edidisse dicitur ve-
lut de perferendis suppliciis ac luendâ morte, non
absolutum imperium videri fuisse, sed simplicem
significationem consilii ac voluntatis suæ, quia multa
illi proponebat Pater ad humanam recuperandam
salutem remedia: ex quibus quod vellet eligeret,
adeò ut quidquid ex omnibus capesseret id sibi
gratum esse, ac placere monstraret, proindeque
mandante se ac præcipiente faceret. Non fuisse præ-
cepti necessitate aliquâ circumscriptum Dominum
Jesum docere ipsem videtur apud Joannem 10, 17,
ita loquens: *Propterea me diligit Pater, quia ego pono
animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam
à me, sed ego pono eam à meipso: et potestatem ha-
beo ponendi eam et potestatem habeo iterum sumendi
eam. Hoc mandatum accepi à Patre meo.* In his ver-
bis, cum se habere dicit *ἐξουσίαν*, id est, potestatem
ponendi animam suam, ex proprietate nominis intel-
legendum est, utriusque amplectendi liberam ei op-
tionem fuisse: non unius duntaxat. Nec enim potes-
tatem, vel *ἐξουσίαν* homini datam esse quisquam sa-
nus ac sobrius dicat, naturalis aliquando subeundæ
mortis, vel si ex alto præcipit, in terram cadendi:
vel eum denique, qui vinculis alligatus in carcere
detinetur, potestatem illic habere manendi. Hæc
enim ridicula sunt... Cum ergo Christus potestatem
habere se dicat mortis obeundæ, eamque se ab se-
metipso, id est, suapte voluntate suscipere, procul
dubio demonstrat liberum sibi integrumque fuisse,
utrum mallet è duobus eligere, ut aut moreretur aut
se morti subtraheret. » Quam deinde sententiam
plurimorum Patrum græcorum et Latinorum auctori-
tate adstruit. Conf. Theses Nic. Rayé S. J. quas inse-
ruit P. Zaccaria in thesauro theol. tom. 9, opusc. 18,
in quibus ostendere satagit Christum incapacem fuisse
præcepti rigorosi.

(2) Sic plures theologi arbitrantur juxta illud quod
legitur Matth. 26, 53, de Christo dicente ad Petrum:
*An putas, quia non possum rogare Patrem meum et exhi-
bebit mihi modò plusquam duodecim legiones angelo-
rum?* Nec improbabile putat Petavius l. c. § 13, in
fine, « potuisse Christum eodem momento, quo pater-
num de redimendo genere humano consilium sine
ullo præciso mandato cognovit, ab eodem ultro pe-
tere ut quod suæ voluntati, electionique permitte-
bat, sibi hoc accuratius imperio præciperet, quo
tanto demissione et humiliore obsequio fungeretur.
Nam utrumque sic obtinebimus, ut et liberrimâ op-
tione Christus mortem per tot cruciatu obeundam
susceperit: et in hoc ipso *strictè*, ut vocant, ac rigidæ
obedientiæ partes impleverit. »

(3) Plusquam viginti recensentur theologorum sen-
tentia ad hunc nodum dissolvendum, quem quisque
recolere potest tum apud Marin. S. J. tom. 2, tract.
17. De Incarn. disp. 13 et 14, tum apud Aranda in
eod. tract. De Incarn. Nemo tamen excogitavit, quod
Hermesius in op. cit. Christiano-cath. Dogmatica p. 3,
Munsteri 1834, p. 260, asserit, humanam Christi vol-
untatem minimè liberam fuisse, seu, ut ipse loquitur,
Christum non habuisse *humanum liberè velle*. Quæ
doctrina erronea est, nec solum contraria communi
Patrum doctrinæ, et theologorum omnium (conf. Pe-
tav. De Incarn. l. 8, c. 8), sed ipsius Ecclesiæ sensui
et Scripturæ auctoritati, quæ nos perhibent Christum

juxta S. Thomam, libertas ex determinatione ad unum
secundum genus mortis, quæque relinquit libertatem
contradictionis et specificationis seu disparitatis, con-
cedo; ex determinatione ad unum simpliciter, nego.
Mentem enim suam S. doctor exposuit in adductis
verbis. Ad secundam conf., dist.: Ad rationem me-
riti ac laudis sat est non *coactè*, sed *spontè*, in laudabilia
ferri, id est, liberè ex immunitate à necessitate, con-
cedo; spontaneè tantum, nego. Eo enim ipso quòd
dicat Angelicus doctor: *et ita est dominus actus sui*,
patet vocem *coactè* pro *necessariò* usurpasse. Eodem
enim docente, « sumus domini nostrorum actuum,
« secundum quod possumus hoc vel illud eligere....
« unde appetitus finis non est de his quorum domini
« sumus (1). »

III. Obj.: Ipsa libertatis notio suadet optimè neces-
sitate cum libertate componi. Ad hoc enim, ut actus
liber censeri debeat et sit, sufficit 1° ut prævio ratio-
nis judicio eliciatur, per hoc enim distinguitur ab ac-
tibus brutorum; 2° ut voluntas seipsam ad agendum
moveat, agatque proinde, et non agatur, tanquam
bruta animantia (2); 3° ut sit perfectè voluntarius, id
est, non solum à voluntate elicitus, sed etiam impera-
tus, et non coactus; 4° ut ita sit voluntarius, ut etiam
sit in nostrâ potestate, adeò ut homo per ipsam *si vult*,
facit; *si non vult, non facit*, ut loquitur S. Augusti-
nus (3); 5° ut cum voluntariâ delectatione eliciatur
juxta illud ejusdem S. Augustini certissimum effatum:
Ibi sumus veraciter liberi, ubi non delectamur invit (4),
vel etiam ut alibi loquitur: *liberâ voluntate facimus....*
quia delectati facimus (5). Et sanè, inquit, 6° licet
peccatores obdurati et habitibus irretiti durâ preman-
tur necessitate, liberè tamen peccant, imò et ipsi dam-
nati et dæmones graviter peccant majori adhuc ne-
cessitate compulsi; 7° beati in cælo licet necessariò
Deum diligant, liberè tamen diligunt, cum ipsorum
amor actus humanus sit; ac 8° demùm Deus ipse, li-
cet nunc saltem necessariò creaturas velit, liber ta-
men semper circa easdem censetur. Ergo. — Resp.:
Neg. ant.; ad primum, dist.: Sufficit ut subsit judicio
rationis indifferenti seu libero et expedito, concedo;
judicio ineluctabiliter ad unum inflexo et determinato,
nego (6). Hoc enim speciatim intervenit discrimen inte-
homines et bruta animantia. Ad secundum, dist.: Ut
voluntas ita se ad agendum moveat, ut possit pariter
se non movere per plenam ad motum et quietem fa-
cultatem, concedo; secus, nego. Et hic rursùm patet
diversa hominum et brutorum ratio, quia bruta phy-

ut hominem meruisse obediendo et mortem subeundo;
non meruit autem, neque obedit voluntate divinâ,
ergo meruit et obedit voluntate humanâ, et quidem
liberâ, ut patet ex hactenus dictis et ex Ecclesiæ do-
ctrinâ, quæ ad merendum vel demerendum definivit
requiri immunitatem à necessitate; quod nunc de
fide est.

(1) 1 p. q. 82, a. 1, a. 3.

(2) S. Th. q. 24 de verit. a. 2.

(3) L. de Sp. et litt. c. 31, n. 53.

(4) Lib. 1 de Nupt. et Concupisc., c. 30, n. 33.

(5) In ps. 134, n. 11.

(6) S. Th. 1-2, q. 6, a. 2, a. 2.

sicè, non autem moraliter se movere possunt, nec propterea *habent dominium sui actûs*, ut ait S. Thomas (1) Ad tertium, dist. : Ut sit perfectè voluntarius in sensu nuper exposito, concedo; aliàs, nego. Sic etiam ut non sit *coactus*, id est, necessarius, concedo; coactus strictè sumptus, nego. Ad quartum, dist. : Ut sit in nostrâ potestate omnimodâ physicâ et morali per facultatem electivam ad opposita et diversa, concedo; in solâ potestate physicâ, nego. Ad quintum, dist. : Eliciatum cum delectatione consequente, deliberatâ et vincibili, concedo; antecedente, indeliberatâ et invincibili, nego. Talis porrò est sensus Augustini in citatis locis, ideò enim eam naturam sat bonam esse propugnat « quæ habet in potestate illicitam delectationem, si exstiterit, ita cohibere, ut non solum de cæteris licitis rectèque factis, verùm etiam de ipsius prave delectationis cohibitione lætetur (2). » Ad sextum, dist. : Peccatores durâ premuntur necessitate morali, voluntariâ et vincibili, concedo; physicâ, nego. Id ipsum dicatur de dæmonibus et damnatis, qui, juxta satis receptam sententiam, non nisi morali compelluntur necessitate, liberè propterea verèque peccant, licet ipsi peccata non ampliùs ad demeritum imputentur, utpote in termino constitutis, ut loquitur S. Thomas (3). Ad septimum, nego beatos liberè Deum diligere. Ad conf. autem, dist. : Amor beatificus humanus est quoad substantiam operis, concedo; quoad modum operandi, nego. Ad octavum, dist. : Deus ipse nunc, saltem necessariò, vult creaturas necessitate consequente, ideòque semper liberè, cum velit per eundem actum, quo semel voluit, seu potius vult ab æterno, eò quòd in Deo nulla detur successio actuum, concedo; necessitate antecedente, nego (4).

PROPOSITIO II. — *Etsi per originale peccatum liberum hominis arbitrium attenuatum sit, non est tamen extinctum, seu manet in statu naturæ lapsæ vera et propriè dicta libertas ad merendum vel demerendum necessaria.*

Est de fide. Concilium enim Trid. sess. 6, can. 5, hanc definitionem dedit : « Si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum et extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, imò titulum sine re, figmentum denique à Satanâ inventum in Ecclesiam; anath. sit. » Cum verò dicimus liberum hominis arbitrium per peccatum originale esse viribus attenuatum atque inclinatum, non id intelligendum est de proprietatibus ipsius naturalibus, sed juxta dicta, relatè ad integritatem naturæ, quâ Deus primum hominem præditum voluit. Hæc thesis præcipuè perstringit novatores seculi 16, Lutheranos et Calvinistas, necnon Jansenistas, qui communem cum ipsis causam inierunt, ideòque argumentis theologiæ propriis vindicanda. Indirectè verò eos pariter afficit incredulos, qui negant hominem libero arbitrio

pollere. Cum autem omnia argumenta, quæ tum ex Scripturâ et Patribus, tum ex libertatis notione depromptis in superiori propositione attulimus disserentes de libertatis naturâ, hanc eandem propositionem evincant, supervacaneum propterea ac molestum esset ea denuò proferre. Urgebimus propterea adversus incredulos ea rationum momenta, quæ nos certos faciunt de existentia nostræ libertatis.

Ac prima quidem petitur ex ipso intimo sensu, quo ita afficimur, ut planè sentiamus nos aliquid velle vi propriâ et ex proprio delectu, ut possimus ipsum non velle : id verò ita, ut de liberâ electione nostrâ dubitanti illic possimus facto ipso libertatis nostræ demonstrationem exhibere. Altera ratio petitur ex modo ipso agendi. Etenim si necessitate aut spontaneitate ad agendum impelleremur, totam vim nostram promeremus, non autem ex parte tantum, ut in agentibus necessariis sit : porrò nos vim nostram pro arbitrio exerimus, eam cohibemus, suspendimus, iterum conamur, etc. Tertia eruitur ex universali omnium hominum consensione, quæ oriri nequit nisi vel ex sensu intimo vel ex naturali animi propensione ad istud iudicium ferendum, quod pro instituto ostendunt philosophi. Hanc verò totius orbis conspirationem in agascendâ hominis libertate pulchrè exposuit S. Augustinus, dum hanc ait « Cantant et in montibus pastores. et in theatris poetæ, et indocti in circulis, et docti in bibliothecis, et magistri in scholis, et antistites in sacratis locis et in orbe terrarum genus humanum (1). » Quartam suppeditant leges, præmia ac poenæ, quibus, Solone teste, ut habet Cicero, omnis humana respublica continetur, quæ prorsus inutiles forent, nisi detur vera in homine libertas (2). Quintam denique, cæteris prætermisissis, præbent ipsi libertatis impugnatores, qui etsi ore et scriptis libertatem inficiantur, ita vitam suam componunt et omnia sua dirigunt atque accommodant, ac si plenâ se uti libertate persuasum ipsis esset : in periculis enim sunt admodum solliciti, in dubiis cauti, in ulciscendis injuriis feroces; hortantur et ipsi suos, uxorem, prolem, domesticos, ut honestatem colant, puniunt si quid deliquerint, injurias propulsant aliaque ejusmodi præstant, quæ cum ipsorum doctrinâ componi nullâ ratione possunt (3). Ergo.

(1) Lib. De duab. anim. n. 15, al. cap. 11. Conf. Cudworth. lib. de æternis et immutabilibus justis et injusti Notionibus, c. 4, seqq. ad calcem system. intellect. Hooke, Religionis principia, p. 2, sect. 1, art. 1, de libertate!

(2) Hinc A. Gellius Noct. attic. l. 6, c. 2 : *Sine libertate, aiebat, poenæ forent injustæ.* Quæ ipsa quoque Augustini mens est : Sublatâ libertate omnis humana vita subvertitur, frustra leges dantur, frustra oburgationes, laudes, vituperationes, exhortationes adhibentur, nec ullâ justitiâ bonis præmia et malis supplicia constituta sunt.

(3) Conf. Storchenau S. J. Institutiones metaphysicæ, lib. 3, Psych., p. 1, sect. 3, c. 3. Appositè Hollandius in op. Réflex. philosoph., etc., de hoc argumento scribit : « Il en est des arguments contre la liberté comme de ceux qu'on fait contre la possibilité du mouvement et contre l'existence des corps. Ces arguments sont quelquefois très-subtils, diffi-

(1) L. 2. Cont. gent. c. 47, rat. 3.

(2) Lib. 11 de Gen. ad litt. c. 7, n. 11.

(3) Conf. 2-2, q. 13, a. 4, ad 2, et alibi.

(4) Recolantur, quæ de hoc argumento scripsimus in tract. de Deo, n. 291, seqq.

Difficultates.

I. Obj. Scripturæ passim nullâ nos propriè dictâ libertate in præsentî statu pollere tradunt, ut 1 Jerem. 10, 23 : *Scio, Domine, quia non est hominis via ejus.* 2° Prov. 21, 1 : *Cor regis in manu Domini : quodcumque voluerit, inclinabit illud,* et alibi sæpè. Ergo. — Resp. : Nego ant. Ad primum, dist. : Quoad executionem, concedo; quoad exercitium, subd. : Quoad opera supernaturalia, concedo; quoad opera naturalis ordinis, si faciliora sint, nego. Ad secundum, dist. : Per motionem congruam, concedo; per libertatis ablationem, nego. Sic cætera testimonia, quæ afferri solent, exponi debent; nempe vel de libertate executionis, vel de necessitate gratiæ, vel de servitute peccati, vel de necessitate morali, etc., ut suis locis expendemus.

II. Obj. S. Augustinus disputans adversus Pelagianos tria hæc nunquam non inculcat : 1° periisse post hominis lapsum innocentis hominis arbitrium, ut in Ench. c. 30 : *Libero arbitrio malè utens homo et se perdidit et ipsum;* 2° esse in naturâ lapsâ peccandi necessitatem, ut in lib. cont. Fortunatum, n. 22 : *Postquam ipse (Adam) liberâ voluntate peccavit, nos in necessitate præcipitatis sumus, qui ab ejus stirpe descendimus;* 3° Arbitrii indifferentiam per Adæ scelus omninò periisse, eandemque in libris contra Julianum acriter insectatur; et serm. 106, n. 11, apertè nos non agere, sed agi affirmat. Ergo. — Resp. : Ad primum, dist. : Affirmat S. Augustinus periisse post Adæ lapsum liberum hominis arbitrium, quale in paradiso fuit *habendi plenam cum immortalitate justitiam,* seu quoad ejus perfectionem ex dictis, concedo. Absolutè ac simpliciter, nego. Docet nempe S. doctor innocentis hominis arbitrium potens fuisse etiam ad immortalitatem et ad ultiores actus, justitiâ originali et sanctitate ut privilegio stabili felicissimum statum illum perficiente; et hæc profectò libertas periit : at remanet arbitrii libertas naturalis, qualem hominis natura exigit tum ad actus aliquos saltem moraliter honestos, tum ad assentiendum activè gratiæ motionibus. Hinc Ench. l. c. S. Augustinus *emortuum et non emortuum* dicit nostrum arbitrium; *emortuum* « ad habendam plenam cum immortalitate justitiam, » *non emortuum* ad cooperandum Deo, et ad moralia naturæ opera saltem faciliora perficienda (1) : Ad pri-

« ciles à résoudre, surtout pour ceux qui ne connaissent point les charlataneries dialectiques; mais comme ils contredisent des sentiments vifs, profonds, irrésistibles, universels, ils éblouissent l'esprit sans le convaincre. Indépendamment de toute méditation, l'homme croit qu'il y a du mouvement dans le monde, qu'il existe des corps autour de lui, et que c'est lui-même qui se détermine aux actions; qu'on lui voit faire pendant le cours de sa vie. Les philosophes, qui soutiennent que c'est là un instinct trompeur, ne peuvent s'en dépouiller eux-mêmes; malgré tous les sophismes qui leur font illusion, ils ne pensent pas autrement que le vulgaire, parce qu'ils ne peuvent s'empêcher de sentir comme lui. »

(1) Conf. Faure S. J. S. Augustini Enchiridion notis et assertionibus theologicis illustratum Romæ 1775, in h. l., ubi fusè ostendit liberum arbitrium,

num, dist. : *Necessitatem moralem* ortam ex concupiscentiâ vel concupiscentiam ipsam, concedo; propriè dictam, nego. Per hanc siquidem necessitatem intelligit S. doctor concupiscentiam ipsam, seu perversam illam peccati legem, de quâ conquerebatur Apostolus Rom. 7, 15 : *Non enim quod volo bonum, hoc ago; sed quod nolo malum, illud facio;* ex quâ oritur proclivitas ad malum et difficultas ad bonum. Ad tertium, dist. : Acriter insectatur arbitrii *indifferentiam*, qualem Pelagiani adstruebant in perfecto virium æquilibrio, prout erat in statu innocentie, concedo; qualem adstruunt Catholici, nego. Pelagiani enim contendebant talem à Deo hominem conditum esse qualis nunc nascitur; et inficiabantur per Adæ scelus in nobis infirmatum, seu attenuatum arbitrium esse per grassantem concupiscentiam, sed autumabant perfectâ nos uti arbitrii indifferentiâ et ad bonum et ad malum. Hoc erat totius Pelagianæ hæreseos fundamentum, quod cum catholicâ doctrinâ coherere nullâ ratione potest : illud propterea totis viribus subruere satagebat S. Augustinus. Præstat has omnes responsiones confirmare earum rerum auctoritate, quas S. doctor scribit l. 1 contra epist. Pelagianorum c. 2; objicientibus siquidem Pelagianis, quod ex Catholicorum doctrinâ « primi hominis peccato liberum arbitrium perierit, ut nemo jam potestatem habeat bene vivendi, sed omnes in peccatum carnis sue necessitate cogantur, » respondet : « Quis nostrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? Libertas quidem periit per peccatum, sed illa, quæ in paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate justitiam. Propter quod natura humana divinâ indiget gratiâ, dicente Domino : *Si vos Filii liberaverit, tunc verè liberi eritis utique ad bene justèque vivendum.* » Hæc planè invictissimè ostendunt, quàm turpiter ac fraudulenter

quod hic deperditum dicit S. Augustinus, esse illud quod homo primus malè utens perdidit : atqui illud fuit arbitrium *sanum* et potens *justè* vivere. Deinde dicitur perditum illud arbitrium quod contraponitur arbitrio liberato post casum : hujusmodi autem non est nisi arbitrium *sanum* : præterea arbitrium deperditum comparatur facultati, quam ad vitam conservandam habet, qui se occidit : igitur sermo est de arbitrio potente conservare vitam charitatis acceptam in creatione : denique Augustinum ante liberationem in homine servò negare liberum arbitrium cum addito, non simpliciter, et cā universalitate quā nostrā ætate loquimur, ostendunt verba, quæ sæpè hoc capite habet, et quibus arbitrium negat : *Ad justè faciendum liber non erit, et infra : Quomodo quisquam de libero arbitrio in bono gloriatur opere :* concludendum itaque Augustinum hoc Enchiridii loco idem docere, quod et alibi docet et omnes cum illo : *Verum est, magnas arbitrii vires homo, cum conderetur; accepit, sed peccando amisit :* Aug. Ser. 132, n. 6, de verb. apost. Sed meritò addit Aug. *adhuc curatur . . . sanatur languor; libertas periit per peccatum, sed illo quæ in Paradiso fuit.* » Lib. 1 ad Bonif. c. duas epist. Pelag. c. 2. Hæc exscribere placuit, quia aureus hic libellus admodum rarus est, atque ut pateat verus Augustini sensus ex ipso contextu erutus. Hoc enim loco valdè abusi sunt Lutherus, Calvinus et Jansenius.

erraverit Jansenius in videndâ, ut ipse ait, et asserendâ Augustini sententiâ.

Ad illud, quod additur ex eodem sancto doctore, nos non agere, sed agi, reponimus falsum esse quod adversarii obtrudunt, nam S. Augustinus ibid. apertè dicit: *Imò et agis et ageris, si à bono agaris.*

III. Obj. Voluntas nunquàm agit, sed semper agitur; 1° vel enim malum aversatur, vel bonum prosequitur. Si malum aversatur, necessario aversatur, eo ipso quòd felicitati, in quam necessariò tendit, opponatur; 2° quòd si bonum prosequitur, semper necessariò majus bonum prosequitur, vel reale vel apparens, non solum in genere, sed etiam in specie seu in particulari. 3° Si verò diversi generis bona ab intellectu ut æqualia apprehendantur, voluntas nunquàm eligit; alioquin enim eligeret sine ratione sufficienti, bilancis in modum, quæ si utrinque æquè gravis fuerit, nullum unquam dabit præpondium; quòd si alteri ex lancibus adjectum quidpiam vel detractum fuerit, eam illuc præponderare oportebit, quòd eam gravius pondus abripit, ideòque jam necessariò; 4° et sanè voluntas in eligendo semper sequitur intellectum, qui causa est necessaria; 5° cùm non possit aliter res percipere nisi ex affectu, quem objecta in eum efficient aut excitant, quæque major aut minor erit pro diversâ corporum nostrorum indole, diverso animi habitu, aut propensione: hinc cernimus diversâ ratione ab uno eodemque objecto alios homines affici, imò eundem hominem diversinodè diversis temporibus. Ergo. — Resp.: Nego ant.; ad primum, dist.: Si sub solâ ratione boni vel mali quidpiam voluntati proponatur, concedo; si sub mixtâ representatione boni ac mali, nego (1). Tunc enim voluntas non abripitur, sed deliberat. Ad secundum, nego. Quandoquidem, ut scitè passim observat S. Thomas, sola felicitas in genere seu bonum summum, quod est undequaque bonum, determinat necessariò nostram voluntatem: cetera autem bona quæcumque demùm sint, hoc ipso quòd sint finita ac limitibus circumscripta, nunquàm necessariò assensum nostrum abripiunt, cùm ipsa limitatio malum seu defectus sit (2). Ad tertium, nego.

(1) Hinc optimè S. Th. 1-2, q. 13, a. 6: « In omnibus, inquit, particularibus bonis potest (homo) considerare rationem boni alicujus et defectum alicujus mali, quod habet rationem mali: et secundum hoc potest unumquodque hujusmodi bonorum apprehendere ut eligibile vel fugibile. Solum autem perfectum bonum, quod est beatitudo, non potest ratio apprehendere sub ratione mali, aut alicujus defectus; et ideò ex necessitate beatitudinem homo vult, nec potest velle non esse beatus, aut esse miser. Electio autem, cùm non sit de fine, sed de his quæ sunt ad finem....., non est perfecti boni, quod est beatitudo, sed aliorum particularium bonorum. Et ideò homo non ex necessitate, sed libere eligit. »

(2) Rursùm S. Th. 1. c. q. 10, n. 2: « Quia defectus, inquit, cujuscumque boni habet rationem non boni, ideò illud solum bonum, quod est perfectio, et cui nihil deficit, est tale bonum, quod voluntas non potest non velle, quod est beatitudo. Alia autem quælibet particularia bona, in quantum deficiunt ab aliquo bono possunt accipi ut non bona. Et secun-

Neque admittimus voluntatem in ejusmodi casu eligere sine ratione sufficienti, quia ipse finis, propter quem hoc vel illud eligeret inter duo æqualia, esset ratio sufficientissima electionis. Adde ipsum propriæ libertatis exercitium pro ratione sufficienti haberi posse (1). Sic nego paritatem adductam ex bilance: nec enim anima nostra ad libellæ imaginem et similitudinem facta est, sed ad imaginem et similitudinem Dei, qui inter duo aut plura æqualia eligit, et nos proinde eligere possumus in tali æquilibrio constituti, cùm, voluntas nostra sit principium activum, ejusmodi libella non est (2). Ad quartum, dist.: Ita tamen, ut ipsa intellectus applicatio ad aliquid considerandum, et quidem sub uno potiùs respectu quàm sub alio ab ipsâ vicissim voluntate pendeat, concedo; secus, nego. Ad quintum, negamus in ejusmodi perceptione vel affectione constitutam esse libertatem, prout adversarii fingunt; sed in electione constituitur, quæ talem perceptionem aut affectionem subsequitur, quæ si habeat pro objecto bonum particulare, locum semper relinquit deliberationi, ac proinde libertati, juxta ea quæ ex S. Thomæ observatione protulimus. Adde sine objecto sive motivo externo determinante posse voluntatem ex principio suæ activitatis intrinseco se movere præviâ objecti representatione, et ita propriæ activitatis vim exerere, secus ac Leibnitziani contendunt (3).

IV. Obj. 1°: Voluntas nunquàm ad actum accedit,

« dùm nanc considerationem possunt repudiari vel approbati à voluntate, quæ potest in eisdem ferri secundum diversas considerationes. »

In quest. verò 6 de Malo, art. unic. observat « quòd objectum movens voluntatem est bonum conveniens apprehensum, unde si sit aliquid bonum, quòd apprehendatur sub ratione boni, non autem sub ratione boni convenientis, non movebit voluntatem. »

(1) Conf. Storchenau l. c. § 129, schol. 1, in resp. ad 5 diff., ubi pluribus rationibus labefacta ejusmodi difficultatem, ac inter cetera observat, quòd rationalis et rationalis non idem hoc loco significant, cùm possit voluntas aliquid rationaliter appetere et rationaliter eligere. Quod toties fit, quoties aliquis ex certâ scientiâ, deliberato proposito, atque ex solâ malitiâ legem divinam aut humanam transgreditur; talis enim est, qui eligit peccatum, quod actu cognoscit grave malum esse, juxta illud poetæ:

....Aliudque cupido,
Mens aliud suadet; video meliora proboque,
Deteriora sequor.

(2) Conf. Zorzi Prodro-mo della nuova enciclopedia italiana, Siena 1779, art. libertà, § 18, ubi statuit libertatem fundari in indifferentiæ æquilibrii, quòd fusè prosequitur. Eò tamen progressus est Spinoza, ut asserere non dubitaverit, quòd homo in tali æquilibrio positus (nempe qui nihil aliud percipit quàm sitim et famem, talem cibum et talem potum, qui æquè ab eo distant) quin alterutrum eligat, fame et siti peribit. Hæc delirantium somnia sunt.

(3) Conf. Storchenau l. c., ubi observat indifferentiam activam duplicem esse: unam electionis, alteram simpliciter activam: illa non eget principio determinante externo; hæc eget: differt tamen ab indifferentiâ passivâ, quæ per principium externum efficiens tolli debet: illa soli voluntati competit, estque necessarium veræ libertatis constitutivum; hæc et intellectus et appetitus propria est.

nisi prævio iudicio practico; 2° multò minùs aliquid vult contra practicum et ultimum intellectus iudicium; 3° maxime quod voluntas non est nisi potentia cæca; ergo à iudicio practico necessariò determinari debet; 4° atqui iudicium practicum est necessarium; pendet enim à iudicio intellectus theoretico, cuius munus est rationem exhibere tum boni tum mali in objecto, quod necessariò repræsentat prout percipit, cum intellectus sit potentia necessaria. Ergo. — Resp. ad primum: Nego. Neque enim absolutè requiritur ejusmodi practicum iudicium ad hoc, ut voluntas aliquid velit aut nolit, vel etiam suspendat suas volitiones: sufficit enim simplex boni repræsentatio vel mali, quin verum iudicium instituatur, ut voluntas suos actus eliciat. Ex ejusmodi enim repræsentatione habet voluntas, quidquid proximè requiritur ad volendum aut non volendum. Ad secundum, dist. Quatenùs voluntas nunquàm non velit, quando actu vult, concedo; quatenùs aliquod iudicium prævium requirat, ut illud necessariò sequi debeat, nego. Cùm enim à voluntate pendeat, ut iudicium illud ultimum sit, quando jam vult, si contrarium posset velle, vellet et non vellet eodem actu, quod implicat. Ast ipsa nullo indiget iudicio prævio, quo necessariò determinetur (1). Ad tertium, dist.: Voluntas est potentia cæca, quatenùs nunquàm agat absque objecti repræsentatione, concedo; absque iudicio practico et quidem prævio, nego. Hinc negamus consequentiam. Ad quartum, nego. Ex dictis enim voluntas ipsa est, quæ vim suam exercet in hoc iudicio, intellectum applicando ad hæc potius quàm illa motiva perpendenda, sub hac potius ratione quàm sub aliâ, et prout vult, donec se determinet ad electionem; et hinc patet, liberum pariter sub hoc respectu esse iudicium theoreticum intellectus, quod à simplici perceptione minime pendet, sed ab applicatione voluntatis ad ea quæ percipit: licet propterea perceptio in se sit necessaria, non est tamen necessarium iudicium, quod eam subsequitur; imò sæpè sæpiùs iudicamus contra id quod sensus exhibet et res percepta præ se ferat: e. g., remum in aquâ non esse fractum, etsi fractus appareat, solem et lunam longè majoris amplitudinis esse, ac sensus referant ob ipsorum à nobis distantiam, aliaque id genus innumera ut leges opticæ postulant, ac physica præsertim recentior docet: sæpè etiam positâ perceptione suspendimus iudicium et nihil omninò decernimus. Demùm ipsa perceptio quodammodo voluntatis imperio subest, quatenùs voluntas, ut dictum est, applicat sensus circa hoc vel illud objectum, ut inde mens ideas sensiles sibi cudat ac deinde percipiat, et si de veritatibus abstractis sermo sit, mentem applicat ad hanc potius quàm illam veritatem contemplandam. Patet inde mentem humanam semper activam esse in suis ideis, in suis perceptionibus, in suis iudiciis, in suis volitionibus ac determinationibus (2).

(1) Conf. ib. c. 2, § 22, schol. 1, ubi id ex professo ostendit.

(2) Ex dictis patet corrumpere totam argumentationem, per quam ingenti adeò apparatu humanam libertatem evertere præfidebat Collinsius, ductam ex animi nostri

V. Obj. 1° Saltem sensus intimus decipere nos potest, dùm videtur testari nos pro lubito velle, dùm tamen reipsâ à causâ exteriori movemur; 2° eadem ratione ac si acui magneticæ aut lapidi decidenti paulò ante motum cum cognitione desiderium aliquod verus locum aliquem determinatum se movendi imprimeretur, viderentur sibi hæc corpora à se ipsis ad eum motum determinari, ac proinde liberè; 3° ita porro et in homine reipsâ accidere patet ex eo quòd à Deo tanquàm primâ causâ prædeterminari debeat, et applicari ipsius potentia, quoties ad actum accedere debet, seu saltem necessaria est Dei præmotio, quâ homo tanquàm causa secunda omnes et singulas actiones suas peragat. Ergo. — Resp. ad primum: Vel nego vel distingo: Sensus intimus nos decipere potest in iis quæ sunt sensus intimi objectum et de quibus ipse apertè testatur, nego; in cæteris, transeat vel concedo. Ostendunt enim philosophi nunquàm sensum intimum in iis de quibus apertè testatur et ejus objectum sunt, decipere nos posse (1): si quæ sint, in quibus vide-mur decipi, non sunt ejusdem intimi sensus objecta, cujusmodi esset existere nos ab alio, conservari, etc. Ad secundum, nego paritatem, nunquàm enim vel acus magnetica aut lapis quæ in dictâ hypothesi putarent se liberè moveri, possent propriæ libertatis demonstrationem exhibere cessando à motu: contra verò homo non solàm sentit dùm movetur se liberè moveri, sed sentit præterea se actu habere potestatem ad oppositum atque ad diversa, et cuilibet à se petenti demonstrationem suæ libertatis illicò eam exhibet exsilendo, consistendo, motum cohibendo vel accelerando, prout ipsi libet. Ad tertium, dist: Prædeterminari aut prævomeri debet homo à Deo tanquàm causâ primâ, quatenùs indiget conservatione illius activæ facultatis, quam per creationem ipsi communicavit, concedo; quatenùs homo ad actus singulos debeat præmoveri aut prædeterminari, nego. Nempe eâ ratione, quâ homo aut alia creatura quælibet propriam existentiam cum facultatibus, quas uniuscujusque natura exposcit, à Deo per creationem accepit, eadem ratione illarum à Deo conservationem habet per continuationem, seu extensionem illius divinæ voluntatis actus, quo primum conditus est. Actus iste divinæ voluntatis, qui se porrigit ad totam conservationis periodum, dicitur perpetua creatio, non eo sensu

analysi; quæ enim, ut ipse aiebat, ad hanc de libertate quæstionem pertinere possunt mentis nostræ operationes ad has quatuor potissimùm revocantur: percipere, judicare, velle, agere. Jam verò ex nullâ harum oriri potest electio. Mens enim necessariò percipit, judicat porro prout percipit; vult prout judicat; agit prout vult; nullus igitur electioni locus. Verùm ex iis, quæ attulimus constat, falsas esse ejusmodi assumptiones. Nam nec mens necessariò percipit, prout expositum est, nec necessariò judicat prout percipit, uti ostendimus; iudicium enim juxta sanam philosophiam est mentis operatio distincta à merâ perceptione; nec sæpè vult prout judicat; quòd si agit prout vult, ideò est, quia hoc includit ipsum exercitium libertatis; implicat verò eodem tempore velle et non velle agere, idem enim simul esset et non esset.

(1) Conf. Storchenau Logic. § 168, seqq.

quòd Deus reipsa continuè ac singulis veluti momentis eum de novo creet; sic impulsus ille, quem Deus homini primum indidit ad felicitatem in genere, et quæ homo movetur ad eligendâ particularia media, quæ ad eam conducunt, debet à Deo conservari, ut possit vires suas exercere, dicitur continua præmotio, et, si placet, prædeterminatio (1). In hoc profectò nihil intercedit, quo humana libertas lædi vel minimùm possit, quod faciliè cuiquam patet (2).

Difficultates, quæ peti solent vel ex divinâ præscientiâ, vel ex divinæ gratiæ efficacità partim in tract. de Deo disiecta sunt (3) partim disjiciuntur in tractatu de Gratiâ.

CAPUT VI.

DE FUTURA HOMINIS VITA.

Brevi dilabitur præsens hæc vita, quæ data homini est, ut serviat Deo conditori suo. E matris sinu ad tumuli obscuritatem præcipiti ruimus cursu: « Omnes enim morimur, ut sapiens illa Thecutes aiebat, et quasi aquæ delabimur in terram, quæ non revertuntur (4) ». At ad itineris nostri metam pro meritis, quæ nosmet nobis comparavimus, altera nos vita manet. Fieri autem potest, ut homo ex hac vitâ decedens beatitudinem, ad quam conditus est, statim assequatur; vel ad tempus ab ipsâ arceatur, donec scilicet à levibus, quibus hinc coinquinatus sordibus migravit, purgetur, aut debitas aliunde poenas persolvat; vel etiam, ob nefaria scelera, quæ sese obstrinxit, non solum ab eâ penitus excludatur, verum etiam gravioribus addicatur suppliciis; vel denique in perpetuum ob originalem noxam, quâ in expiatus supremum diem obiit, ab eadem beatitudine in perpetuum abjiciatur. De hac proinde supernaturali felicitate, quæ in intuitivâ Dei visione ac fruitione posita est; de purgatorio et inferno, de statu decedentium sine baptismo disserendum ex ordine superest, quæ totidem distinctis articulis prosequemur.

ARTICULUS PRIMUS.

De supernaturali hominis beatitudine.

Beatitudo, quæ etiam summum bonum ac ultimus finis dicitur, quamque et probi et pravi homines vehementer appetunt (5) definitur in genere à Boetio

(1) Ita S. Th. 1, 2. q. 9, a. 6 ad 3, his verbis: « Deus movet voluntatem hominis, sicut universalis motor ad universale objectum voluntatis, quod est bonum: et sine hac universali motione homo non potest aliquid velle. Sed homo per rationem determinatur ad volendum hoc vel illud: quod est verè bonum, vel apparens bonum. »

(2) Conf. Fortunatum à Brixia Or. Min. ref. Metaphys. p. 3, sect. 3, § 60, seqq., ubi luculenter hoc argumentum evolvit. Conf. etiam Gerdilium Saggio d'instruz. teolog. De Deo creatore. *De mundo*. Hinc ipse Tullius quæst. Tusc. l. 1, c. 23 aiebat: « Sentit animus semoveri; quod cum sentit, illud unâ sentit se vi suâ non alienâ moveri. »

(3) P. 3, c. 1, n. 392, seqq.

(4) 2 Reg. 14, 14.

(5) Conf. S. August. serm. 1 in Ps. 118, n. 1, ubi præclare scribit: « Si vis esse beatus, esto immaculatus. Illud enim omnes, hoc autem pauci volunt, sine quo non pervenitur ad illud quod omnes volunt.... Beatum quippe esse tam magnum est bonum, ut hoc

status omnium bonorum congregatione perfectus (1), et à S. Augustino: *Bonorum omnium summa et cumulus* (2) à scholasticis passim definiri solet: *Summum bonum appetitûs rationalis adæquatè satiativum* (3).

Ea autem vel est *objectiva*, vel *formalis*. Objectiva est res ipsa, cujus possessione efficimur beati; formalis est actus ipse, quo beatitute ipsâ utimur ac fruimur, seu ipsa hujus rei possessio et fruitio (4).

Magna olim inter philosophos de beatitudine objectivâ exarsit contentio: quare in diversas ipsi abiêre sententias, quas Lactantius enumerat (5). Marcus Varro apud S. Augustinum ostendit sectas philosophorum de summo bono ita posse permisceri, ut ex eâ permutatione biscentum octoginta octo sententiæ seu placita existant, non quæ aliquando fuerint, sed quæ esse potuerint (6). Divinâ postmodum revelatione affulgente, nullum dubium superest, solum Deum in quocumque providentiæ ordine objectum esse essentialis beatitudinis intelligentis naturæ, quatenus ab eadem possidetur per ultimam ac perfectissimam actualem facultatum operationem. Hæc verò perfectissima operatio tribus potissimum actibus continetur, visionis nempe, amoris et gaudii (7).

Hæc, quæ de beatitudine diximus, tum naturali tum supernaturali ad utriusque rationem conveniunt. Beatitudo enim naturalis, quamvis in se perfecta, relatè tamen ad supernaturalem imperfecta est, ac ejusmodi nomine vix digna, utpote quæ in solâ visione seu potius cognitione abstractivâ consistit, quæ comparari potest per creaturas, atque in amore et gaudio naturali, quæ inde dimanant. Contra verò supernaturalis

« et boni velint et mali. Nec mirum est, quòd boni propterea sunt boni; sed illud est mirum, quòd etiam mali propterea sunt mali, ut sint beati. »

(1) Lib. 3 de Consolat. philos. pros. 2.

(2) Enarr. in ps. 2 n. 11.

(3) Conf. Suarez tract. de ultimo fine et beat. disp. 15, sect. 1.

(4) Ex quibus patet beatitudinem ex duobus conflare, tum nempe re extrinsecâ, in quâ consistit summum bonum, et ejusdem boni possessione, seu unionem, quâ nobis conjungitur; nisi enim objectum beatitudinis nobis uniatur, et nos quodammodò afficiat, beati nec esse nec dici possumus. Conf. Less. de summo Bono l. 1, c. 1.

(5) Lib. 3 Divin. instit. c. 8, ubi decem recenset sententias cum suis auctoribus.

(6) L. 19 de Civ. c. 1, n. 2, ubi quomodò illa permixtio faciendâ sit, et quibus differentiis additis tantus sententiarum numerus emergat, ostendit clarissimè. Conf. Suarez de Beat. in comm. disp. 5 sect. 1, less. l. c., c. 5.

(7) Conf. Suarez l. c. disp. 6, sect. 2, n. 10, l. 1, et sect. 3, et Less. op. c. 12 c. 1, seqq., præsertim verò c. 6, ubi inquit, quis horum actuum in beatitudine sit potior, visio, an amor, an gaudium, ostenditque quemlibet eorum sub peculiari respectu sibi primum vindicare. Visio quatenus est perfectio physica, et reliquorum radix et fundamentum; amor primum obtinet locum, quatenus Deum respicit ejusque bonum; gaudium seu fruitio primas obtinet, quatenus bonum hominis spectatur. Dantes præclare (Parad., cant. 30 v. 40) has diversas sententias componit illis versibus:

Luce intellectual piena d'amore.

Amor di vero ben pien di letizia.

Letizia, che trascende ogni dolcior.

« autem facie ad faciem, quando de hominibus in angelos profecerimus (1) ». Quæ perspicua sunt admodum, ut interpretatione non egeant.

Difficultates.

I. Obj. : In sensu minis proprio accipiendæ Scripturæ sunt, dum videntur intuitivam Dei visionem adstruere ; quod duplici ex capite eruitur : 1° ex analogiâ, cum sæpè exhibeant sanctos vet. Test. Deum conspexisse *facie ad faciem*, ut Jacob Gen. 32, 30, et Moysen Exod. 33, 11, et alibi, quin tamen ipsius Dei essentiam viderint, neque Catholici id contendunt ; et insuper ex omnimodâ invisibilitate, quæ ex iisdem Scripturis Deo vindicatur ; sic Apost. 1, Timoth. 1, 17, inquit : *Regi seculorum immortalis, invisibilis* ; et clarius adhuc, ib. 6, 16 : *Qui... lucem inhabitat inaccessibleem, quem nullus hominum vidit*, sed nec videre potest. Quibus consonat dictum Joannis 1, 18 : *Deum nemo vidit unquam*. 2° Sanè nec ipsi angeli Deum intuentur dicente Petro 1, ep. 4, 12 : *In quem* (Spiritus sanctum) *desiderant angeli prospicere*. 3° Eodem propterea sensu Deus *invisibilis* dicitur, quo *incomprehensibilis* predicatur ; quum verò incomprehensibilis Deus reipsa sit, sic et est invisibilis. Ergo. — Resp. : Nego ant. Neque inprimis id eruitur ex analogiâ : quantum enim demus prolata testimonia de visione improprie dictâ esse accipienda, prout alia Scripturarum loca declarant et communis interpretatio fert (2), non tamen inde consequitur, eodem sensu esse intelligenda, quæ protulimus, tum quia antithesis in his instituitur inter visionem abstractivam, quam vocant, et intuitivam, quæ in aliis non habetur ; tum quia aliâ ratione ab eâ, ac adversarii contendunt, hæc eadem loca exposuit universa antiquitas et perpetuus Ecclesiæ consensus retinuit. Non ex altero, ex omnimodâ nempe invisibilitate, quæ Deo vindicatur, ut iidem autumant. Quod ut intelligatur, animadvertendum est, quatuor modis juxta Ecclesiæ Patres Deum invisibilem à Scripturis perhiberi ; 1° oculis corporeis ; 2° in præsentis vitæ conditione ; 3° solius naturæ viribus ; 4° interdum dicitur invisibilis ex hoc, quòd est incomprehensibilis. Quibus positis, dico Apostolum in duobus objectis locis vel de visione, quæ per oculos corporcos haberi posset, vel de visione per naturæ vires comparandâ esse intelligendum, nisi ipsum sibi non constare velimus. Hinc S. Augustinus ep. 148, verba illa enarrans *regi seculorum*, etc., ait : *Invisibili autem non in secula seculorum, sed tantum in hoc seculo*. Sic textus S. Joannis ad statum præsentis vitæ referendus est (3). Ad secun-

dum, nego. Cum Græcus textus illud angelorum desiderium referat non ad Spiritum sanctum, sed ad mysteria, de quibus Petrus ibidem locutus erat dicens *in quæ*. Deinde quia, ut animadvertit S. Gregorius Magnus, angeli desiderant prospicere desiderio excludente fastidium, non autem desiderio excludente præsentiam et fruitionem. « Et desiderant igitur, inquit, sine labore, quia desiderium satietas comitatur ; et satiantur sine fastidio, quia ipsa satietas ex desiderio semper accenditur (4) ». Ad tertium, nego. Cum diversa materia substrata eundem sensum minimè patiatur. Nam neque divinâ omnipotentia fieri potest, ut intellectus finitus comprehendat adequatè objectum infinitum, cujusmodi Deus est ; contra verò nulla invenitur repugnantia in eo, quòd Deus se videndum præbeat beatis auxilio præsertim, ut inferius dicemus, suffultis, quod lumen gloriæ vulgè dicitur. Diverso propterea sensu Deus invisibilis et incomprehensibilis prædicatur.

II. Obj. : Sancti Patres Ambrosius, Hieronymus, plerique Græci, præsertim S. Joan. Chrysost. et Theodoretus apertè negant divinam naturam unquam fuisse visam sive ab hominibus sive ab angelis. Satis sit S. Joan. Chrysost. verba proferre, quæ Hom. 15 in Joan. leguntur : *Id quod est Deus*, inquit, *non modò prophetæ, sed nec angeli nec archangeli vident... creata quippe natura quomodò increatum videre possit*. — Resp. : Nego ant. Ad prob. dist. : Patres apertè negant divinam naturam unquam fuisse visam visione *comprehensivâ*, concedo ; *intuitivâ*, nego. Id constat ex fine quem sibi proponebant, impugnandi scilicet Anomæos. Et re quidem verà de intuitivâ Dei visione hæc habet S. Joan. Chrysostomus, quæ planè decretoria sunt : « Quid dicetur, quando ipsa rerum veritas aderit ? Quando, apertis regiis ædibus, ipsum regem conspicere licebit, non ultra in ænigmate, neque per speculum, sed facie ad faciem ; nec ultra per fidem, sed per speciem ? » In objecto verò loco non excludere S. doctorem nisi perfectam comprehensionem, evincunt verba immediatè sequentia ; subdit enim : *Quantam Pater habet de Filio* (2). De eadem visione *comprehensivâ juxta naturæ suæ proprietatem* palam loquitur S. Hieronymus, vel, ut ait S. Augustinus, negat videri posse Deum oculo corporeo, *quia tunc mente cernitur, cum invisibilis* (terrenis his oculis) *creditur*. En quomodò S. Hieronymus apertè tradat dogma catholicum : « Homo igitur Dei faciem videre non potest. Angeli autem etiam minimorum in Ecclesiâ semper vident faciem Dei. Et nunc in speculo videmus, tunc autem facie ad faciem, quando de hominibus in angelos profecerimus, et potuerimus cum Apostolo dicere : Nos autem omnes revelatâ facie gloriâ Dei speculantes in eandem imaginem transformamur à gloriâ in gloriâ, quasi à Domini spiri-

(1) Lib. 18 moral., n. 91.

(2) Τοσαύτην δὲ τὴν ὁ πατὴρ ἔχει περὶ τοῦ παιδός. Paulò ante jam pariter dixerat : *Nemo sic novit ut Filius, ut patris ovis ovis ovis*. Conf. Witsasse Tract. de Deo, t. 2, quest. 11 art. 2, sec. 2.

(Vingt-six.)

(1) Ep. 148, al. 111, n. 7, referens verba S. Hieronymi. Tum tract. 21 in Joa. l. n. 14, 15.

(2) Etenim hoc nobis est certum ac declaratum ex Osæ 12, 3, ubi de Jacob, qui tamen Deum vidisse perhibetur, dicitur : *In fortitudine suâ directus est cum angelo, et invaluit ad angelum et confortatus est*. Ad Moysen verò quod spectat, jam illi dixerat Deus : *Faciem meam non videbis*. Conf. Calmet in Exod. l. c. Conf. etiam S. August. ep. cit. ubi fusiùs de hoc argumento scribit.

(3) Conf. Tolet. in h. l. Annot. 34 necnon Maldonat. qui diversas exhibent hujus loci interpretationes.

« tu (1) » De eadem pariter visione comprehensivā est intelligendus S. Ambrosius, ubi videtur in Comment. in S. Lucam negare Deum tum ab hominibus tum ab angelis conspici; prosequitur enim ib. dicens: « Ideo Deum nemo vidit unquam, quia eam, quæ in Deo habitat, plenitudinem divinitatis nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit (2). »

Sic Patres reliqui, præsertim Græci, sunt intelligendi in iis quæ facessere videntur aliquam difficultatem; si qui verò sunt quorum dicta emolliiri non possint, velut singulares et à communi cæterorum, imò et ipsius Ecclesiæ sensu discrepantes, eā quā par est reverentiā sunt deserendi (3).

III. Obj. : Huic intuitivæ Dei visioni obstat 1° finitæ creaturæ conditio, quæ objectum infinitum, cuiusmodi Deus est, attingere nequit; 2° naturæ diversitas, unde fit, ut impares simus ad naturam divinam conspiciendam, quæ in alio prorsus ordine est. Hinc eā ratione, quā oculus corporeus objecta spiritualia, e. g. angelos videre nequit, sic mens nostra Deum, ut in se est, non potest conspiciere, qui immenso intervallo ejus excedit facultatem. Nec enim datur ulla proportio inter facultates nostras et Deum. Ergo. — Resp. : Nego ant. : Neque enim obstat primum : cum nos minime contendamus creaturam finitam Deum attingere modo infinito, ut præfertur, sed modo finito ac limitato, ut creaturam decet, alioquin neque abstractivam de Deo cognitionem haberemus. Sed neque alterum obstat, quia etsi impares simus pro naturæ nostræ in se spectatæ conditione ad naturam divinam conspiciendam, ut in se est, ad id tamen pervenire possumus suffulti atque adjuti peculiari illo auxilio, quo mens roborata capax efficitur ejusmodi visionis : non aliter quā divinā gratiā in præsentī seculo instructi opera supernaturalis ordinis et meritoria vitæ æternæ præstare possumus, ad quæ tamen ex nobis ipsi profectò assurgere minime valemus. Atque hinc responsio patet ad comparationem institutam inter oculos corporeos quoad objecta spiritualia, et mentem nostram quoad Deum, maximè quòd comparatio claudicat inter oculos et mentem. Oculi enim corporei nonnisi sensibilia pro objecto habere possunt, mens vero remotè saltem, ut loquuntur scholæ, ad Deum videndum potentiam habet, quæ proxima efficitur seu idonea per *luminis gloriæ* adjumentum, ut de gratiæ auxilio dictum est. Sic nulla datur inter Deum et facultates nostras proportio entitatis ut vocant, concedo; nulla datur proportio habitudinis; nego. Aliàs nec possemus nobis Dei abstractivè cogniti ideam et certitudinem comparare. Si quis modò quærat, quid tandem sit *lumen gloriæ*, quo illustrati Deum beati vident, respondeo difficile nobis esse

(1) Comm. in cap. 1 Isai. in v. 10, quæ verba superius vidimus ab Augustino relata.

(2) Expos. in Luc. l. 1, n. 25.

(3) Conf. Petav. de Deo lib. 8, c. 6. Ex his dignoscimus necessitatem vivi ac infallibilis jugiter magisterii Ecclesiæ, quæ per anfractus, ut ita loquar, sententiarum tutò semper nos ducat.

De Theodoretō, cujus non pauca obscurè dicta habentur ob hæresin Anomæorum, quæ in suā diocesi Cyrensi grassabatur, conf. Witsasse l. c.

id definire. Disceptant non parum inter se theologi in ejus naturā determinandā. Juxta Thomistas est qualitas quædam creata ad modum habitus animæ beatæ inhærens. Juxta Scotistas est charitas ipsa, quæcumque justī decedunt et cujus ope consortes fiunt divinæ naturæ. Si Thomassinum audiamus ipsa est Spiritus Sancti hypostasis beatorum mentem intimè collustrans; si Petavium, est Deus ipse animæ beatæ conjunctus. Ex fidei principiis nihil de eo liquidò constat : cujusmodi propterea sit, tunc planè noverimus, cum divinā sospitante gratiā, ad beatitudinem illam nobis pervenire contigerit (1).

PROPOSITIO II. — *Beati supernaturaliter Deum nec comprehendunt nec comprehendere possunt.*

De fide est ut ex concil. Lat. IV, cap. firmiter constat, ubi : *Credimus*, inquit Patres, *quòd sit Deus incomprehensibilis*. Priusquā verò eam adstruimus, animadvertendum est diversā ratione à veteribus Patribus et recentioribus theologis ejusmodi incomprehensibilitatem exponi. Veteres enim, ut ostendit Petavius (2), ad comprehensionem requirebant æqualitatem *objectivam* et *intentionalem* cognoscentis et rei cognitæ, adeò ut ex istorum sensu comprehensio sit potius *repræsentativa* quā *essentialis*, quæ consistat in plenā et adæquatā objecti cogniti perceptione, quæ totum illud perfectè contineat, ac veluti exhaustiat ita, ut nihil rei cognitæ lateat cognoscentem. Plenam autem hanc notitiam tum rei ipsius esse oportere secundum se, ac substantiam suam (*formalem* vocant), tum eorum omnium, quæ in illius potentiā continentur, quod *eminenter* inesse dicitur (3). Recentiores verò theologi de-

(1) « Quale autem sit necessarium illud auxilium, » inquit Petavius l. c., c. 8, § 4, sive *lumen gloriæ*, quo ad Deum videndum natura fulcitur, nemo liquidò demonstravit; minime omnium efficientis quoddam genus esse causā, ac veluti habitum, et *δυναμιν*, sive facultatem actuosam : quod passim in scholis percrebuit. Imò verò si ex iis, quæ palam et apertè significarunt (veteres), conjecturam de eo facere volumus, cujusmodi lumen illud sit; magis erit ut ad objectam intelligentiæ, ac visioni rem illud referamus, quā ad efficientem visionis potentiam. Quemadmodum externa lux illa, quā illustrata corpora cernuntur oculis corporis, ad subjectiva visui colorata potius corpora, quā ad videndi sensum pertinet, et in *objecti*, ut loqui solent, censu, apparatur que numeratur, non ipsius videndi facultatis. » Quod deinceps, allatis in medium pluribus veterum testimoniis, ostendere pergit. Thomassinī sententia, quod ad rem ipsam spectat, cum hæc Petavii convenit.

(2) De Deo l. 7, c. 3, ubi monet *comprehensionem* Latinis idem esse ac Græcis *κατάληψιν*, quæ vox à *καταλαμβάνειν* profuit ac propriè idem significat ac *assequi* vel *attingere*, id præsertim, quod vehementer assequi conati sumus. Hinc ad animum translata dictio obscuræ, et hactenus occultæ ac diu quæsitæ rei certam perceptionem significat. Qui deinde cap. seq. talem fuisse veterum mentem, cum loquuntur de incomprehensibilitate Dei, luculentissimè ostendit.

(3) Hoc itaque intercedit discrimen inter veterum Patrum et Scholasticorum recentiorum sententiam circa incomprehensibilitatis notionem, quod veteres ad comprehensionem non requirerent, nisi adæquatam rei notitiam tum ejus, quod *formaliter* eidem inesse dicitur, tum ejus, quod *eminenter*, ut nos loquimur, aut *virtualiter* in eā includitur. Scholastici autem re-

territi difficultatibus, quæ in componendâ Dei simplicitate et intuitivâ visione cum incomprehensibilitate occurrunt, illâ notione non contenti aliam subjecerunt, adeo ut juxta ipsos ad comprehensionem requiratur tanta perfectio cognitionis, quanta est in objecto perfectio cognoscibilitatis, ac propterea ad comprehensionem requirunt æqualitatem *essentialem* et *entitativam* ut vocant (1).

In hoc commodior prior sententia videtur, quod faciliorem præbeat viam ad duo ista componenda, visionem nempe Dei intuitivam et incomprehensibilitatem. Sunt qui contendunt hanc eandem notionem incomprehensibilitatis etiam S. Thomæ propriam fuisse (2); eam certè amplexi sunt Vasquez et Petavius (3). Verùm quidquid de hoc sit, quod diutius expendere non vacat, in utrâque hypothesi generalibus argumentis ex Scripturâ, traditione, ac ipsâ ratione theologicâ deductis veritatem catholicam breviter vindicamus. Etenim Jerem. 32, 19, Deus dicitur *magnus consilio et incomprehensibilis cogitatu*, et Rom. 11, 33, exclamat Apostolus : « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus ! » Quò pariter referuntur omnia illa Scripturarum loca, in quibus Deus *invisibilis* perhibetur, quæ ex dictis nonnisi de ejusdem incomprehensibilitate accipi possunt. Nec minùs aperte eadem veritas patet ex Patribus, inter quos S. Irenæus : *Immensurabilis*, inquit, *in corde Deus, et incomprehensibilis in animo* (4). S. Augustinus autem : *Attingere, ait, aliquantum mente Deum, magna beatitudo est, comprehendere autem, omninò impossibile* (5). At supervacaneum arbitror, omnium Patrum sigillatim testimonia proferre, cum eorum doctrina circa hunc articulum evidenter constet ex ipsorum principiis adversus hæreticos. Etenim ipsi 1° nituntur ostendere Filij et Spiritus Sancti divinitatem ex comprehensione divinitatis ipsius, ita S. Joan. Chrys. in homiliis contra Anomæos, et Cyrillus Hieros. Catech. 6 et S. Irenæus, cujus celebre effatum prædicatur : *Mensura Patris Filius, qui et capit eum* (6) : 2° colligunt Spiritum san-

ctum Deum esse, eò quòd Dei solius sit divinam essentiam comprehendere, cum tamen de ipso scriptura sit 1 Cor. 2, 10 : *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei*, ut S. Athanasius disputans adversus Arium, Clem. Alex., S. Epiphanius, S. Ambrosius, S. Cyrillus alexand. alique (1); 3° luculenter affirmant Deum neque ab hominibus, neque ab angelis et archangelis comprehendi posse, ut S. Joan. Chrysost., S. Hilarius, cæterique passim. Quare meritò proscripta fuit à conc. Basileensi Augustini de Româ propositio : « Anima Christi videt Deum tam clarè et intensè, quantum clarè et intensè Deus videt se ipsum. » Hanc autem censuram confirmavit Nicolaus V, Eugenii IV successor, quàm ann. 1449, concilium ipsum approbavit Basileense, *quantum ad censuras et causas beneficales* (2). Porro anima Christi Deum supernaturaliter videt. Ergo.

Rationem theologicam nobis suppeditat S. Thomas 1 p. q. 12, a. 7, dicens : « Unumquodque cognoscibile est (intrinsicè) secundum quod est ens actu. Deus igitur, cujus esse est infinitum, infinitè cognoscibilis est : nullus autem intellectus creatus potest Deum infinitè cognoscere ; in tantum enim intellectus creatus divinam essentiam perfectiùs vel minùs perfectè cognoscit, in quantum majori vel minori lumine gloriæ perfunditur. Cum igitur lumen gloriæ creatum in quocumque intellectu creato receptum non possit esse infinitum, impossibile est, quod aliquis intellectus creatus Deum infinitè cognoscat : unde impossibile est, quod Deum comprehendat (3). »

Difficultates.

I. Obj. : 1° Apostolus 1 Cor. 13, 12, inquit : *Tunc cognoscam, sicut et cognitus sum*. Atqui Apostolus perfectè cognitus erat à Deo cognitione comprehensivâ. 2° Quare in eadem epist. 9, 24, ita fideles adhortabatur : *Sic currite, ut comprehendatis*; et ad Philip. 3, 12. *Sequor autem, si quo modo comprehendam*. 3° Hinc receptum est, ut beati *comprehensores* vocentur. Ergo. — Resp. Ad primum dist. : Id est, *simili* cognitione seu intuitivâ, conc.; *æquali* seu comprehensivâ, nego. Hic enim posterior sensus in quâcumque hypothesi esset absurdus; ideò autem hoc utitur verbo Apostolus, ut significet discrimen inter cognitionem Dei, quæ in hac vitâ haberi potest, quæque non est nisi abstractiva, et illam, quam in alterâ vitâ nos esse assecuturos confidimus, quæ in clarâ ipsius Dei visione posita est. Ad secundum et tertium, dist. : Per assecutionem termini, conc.; per adæquatam cognitionem objecti, nego. Hoc enim duplici sensu vox *comprehensionis* sumitur, tum scilicet pro cognitione adæquatâ cognoscibilitati objecti, ita ut tantum cognoscatur, quantum in se cognoscibile est; tum pro assecutione termini, ad quem tenditur : in hoc autem posteriori sensu loquitur Apostolus in adductis locis, ut ipse contextus declarat; item etiam sancti Patres dum af-

(1) V. Pet. de Trin. l. 2, c. 14, n. 10.

(2) Conf. Acta conc. Hard. tom. 8, col. 1200, tum col. 1307, seqq.

(3) Ex quibus magis patet, quænam fuerit doctoris Angelici mens circa notionem *comprehensionis*.

(1) Idque ex principio philosophico olim recepto, quod præter cognitionem requiritur æqualitas *modi* cognoscendi; quia *modus* objecti debet esse *modus* cognoscentis. Objectum porro in casu nostro est infinitum, ergo, inferunt, infinitus pariter debet esse cognoscentis ad comprehendendum.

(2) Ita quidem censet Petavius : verùm plura sunt, quæ huic sententiæ sese opponere videntur. Conf. tamen ipsum S. doctorem 1 p. q. 12, a. 7, in corp., et ib. a. 7, ad 3, conf. Witsasse l. c. quæst. 11, a. 3.

(3) Petav. l. c. Vasquez in. 1 p. S. Th. disp. 52 et 53.

(4) Lib. 4 cont. hæres. c. 19, n. 2, ed. maur., ubi ex professo de hoc argumento disputat.

(5) Serm. 117 de verbis Evang. Joan. c. 5.

(6) Conf. Pet. l. c. c. IV.

firmant Deum non posse comprehendi in viâ, posse autem in patriâ. Hinc beati, qui ad illam pervenerunt *comprehensores* vocantur (1).

H. Obj : S. Augustinus. ep. 147, c. 9 sic comprehensionem definit : *Totum comprehenditur videndo, quod ita videtur, ut nihil ejus lateat videntem, aut cujus fines circumscribi possunt.* Porro ita Deum vident beati. Deus enim utpote simplicissimus ac nullis constans partibus, omnique compositione carens aut non videtur omnino, aut ita videtur, ut nihil videntem lateat. Ergo.

Resp. : Nego maj. : Nec enim fines Dei conspici possunt, qui dari nullo modo possunt, nec talis profectò est sensus S. Augustini l. c. ubi solum contendit Deum à nullâ creatâ mente comprehendi posse utpote infinitum, ac proinde talem præmisit comprehensionis notionem, ut quod sibi proposuerat ostenderet, neminem scilicet Deum comprehendere. Ad prob. dist. : Nullis constans partibus realibus, et reali carens compositione, conc. ; virtualibus partibus ac virtuali compositione, nego. Ex iis enim, quæ suo loco disseruimus (2), constat admittendam in Deo esse virtuales distinctionem tum inter divinam essentiam et attributa sive absoluta sive relativa, tum inter attributa absoluta à se invicem ; idem dicatur de virtuali eorumdem attributorum graduum extensione. Quare beati ea tantum vident, quæ *formaliter*, ut aiunt, in Deo insunt, non autem ea omnia, quæ *eminenter*, solum aut *virtualiter* in Deo continentur, quod tamen requiritur, ut dici possit Deum à beatis comprehendi. Ita quidem nonnulli theologi ex veterum placitis respondent.

S. Thomas verò cum aliis, qui eum sequuntur, respondet Deum quidem à beatis totum videri at non *totaliter*. Ideò scilicet in hac sententiâ Deus non comprehenditur à beatis, dum eum vident, quia ab ipsis « non ita perfectè videtur, sicut visibilis est : sicut « cum aliqua demonstrabilis propositio per aliquam « probabilem rationem cognoscitur, non est aliquid « ejus, quod non cognoscatur, non subjectum, nec « prædicatum, nec compositio, sed tota non ita perfectè cognoscitur, sicut cognoscibilis est (3). » Utraque responsio probabilis est, utram quis amplectatur, incolumis est doctrina catholica. Imò fortassè non discrepant invicem nisi verbis : in eo enim ambæ conveniunt, quòd nempe totum objectum infinitum videatur, sed modo finito, cum alter creaturæ competere nequeat (4).

Hic alias plures difficultates subicere possem, in

(1) Conf. Suarezius l. 2. de Deo c. 5. n. 1.

(2) Tract. de Deo, n. 281, seqq.

(3) L. c., ad 2.

(4) Suarezius lib. 2. de Deo c. 29 n. 14, quod dicitur à S. Th. l. c. ad 3, « Deum non videri *totaliter*, « quia modus objecti non est modus cognoscentis » ita exponit : « Id est, quia objectum est cognoscibile « infinite et visio non est infinite cognoscitiva, unde « licet videns essentiam Dei videat ipsam esse infinite cognoscibilem, tamen simul videt à se non infinite videri, et ita suam visionem non habere modum « adequatum objecto, et ideò non comprehendere « illud ». Quid autem sit objectum illud esse infinite cognoscibile, explicat D. Thomas in art. 8, per hoc,

quibus potissimum ingenium suum exercuerunt scholastici ; verum ut plurimum in vocum ambiguitate, aut diversâ comprehensionis notione consistunt, cum agatur de quæstione, quæ jamdiù obsolevit, pluresque hodiernæ majoris momenti nos urgeant, eos qui plura cupiunt, remittimus ad eosdem auctores (1).

PROPOSITIO III.—*Beati pro diversitate meritorum inæquali ratione Deum vident.*

Hic fidei nostræ articulus à duobus Œcumenicis conciliis definitus est. conc. enim Florentinum in decreto Unionis statuit : *Sanctorum animas in cælum mori recipi et intueri clarè ipsum Deum trinum et unum* PRO MERITORUM DIVERSITATE ALIUM ALIO PERFECTIUS, et Trid. sess. 6 can. 32, quo anathemate percussitur *qui dixerit hominem justificatum per bona opera non mereri gloriæ augmentum.*

Statuitur autem adversus Jovinianum sec. 4. hæreticum ejusque sectatores, qui cum ex stoicorum placitis peccata omnia paria esse autumarent, paria quoque merita esse dixerunt, proindeque et parem omnium fore retributionem. In eundem errorem etsi ex diverso principio prolapsus est Lutherus. Eundem hunc errorem jamdiù damnaverat S. Siricius R. P. in conc. rom. et S. Ambrosius in concilio mediolanensi. Dum verò asserimus inæqualitatem beatificæ visionis pro diversitate meritorum, hæc inæqualitas non respicit beatitudinem essentialem, seu objectivè sumptam, aut etiam specificam, sed eam tantummodò, quæ accidentaliter dicitur, seu majorem vel minorem intensitatis gradum. Exploratum ac certum quippe penès omnes est visionem beatificam specificam et essentialem eandem prorsus esse in omnibus beatis, cum unum idemque sit objectum, nempe Deus, et idem principium proximum visionis, scilicet lumen gloriæ in omnibus, prout in præsentiarum unum idemque cunctis fidelibus fidei lumen est. Ita igitur propositionis sensu exposito, pronum est eam evincere. Scripturæ enim luculentissimè doctrinam catholicam tradunt ; siquidem Christus Jo. 14, 2, inquit : *In domo Patris mei mansiones multæ sunt* ; et Apostolus 1 Cor. 15, 41. *Alia, ait, claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum. Stella enim à stellâ differt in claritate ; sic et resurrectio mortuorum.* Præclare Tertullianus in Scorpiaco, c. 6 gnosticos perstringens, eos hisce verbis interrogat : *Quomodò multæ mansiones apud Patrem, si non pro varietate meritorum ? Quomodò et stella à stellâ distabit in gloriâ, nisi pro diversitate radiorum ?* Sed apertius idem Apostolus in cit. ep. 3, 8. scribit : *Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem, et 2 Cor. 9, 6 : Qui parçè seminat, parçè et metet : et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet.* Talis præterea semper fuit Ecclesiæ sensus, ut ex Patribus constat. Etenim S. Polycarpus (in actis passionis suæ) : « Merita mea, dicebat, doloris æstimatione pensabo : quantò graviora pertulero, tantò « quòd in eo potest videri, quidquid possibile vel cognoscibile est : quod fieri non potest per visionem « finitam. »

(1) Vid. Petavius, Suarezius, Vasquez, Witassius, loc. cit. necnon Simonnet tract. 1 de Deo disp. 5, etc.

« præmia majora percipiam (1). » S. Cyprianus : « Cùm habitationes multas (Christus) apud Patrem « suum dicat, melioris habitaculi hospitia demon- « strat (2). » S. Hieronymus duos integros libros Jovianiano opposuit. S. Augustinus, lib. de sanctâ Virgin., verba Apostoli expendens : *Stella enim à stellâ differt in claritate*, addit : « Hæc sunt merita diversa sanctorum (3). »

Hæc eadem veritas ex ratione theologicâ seu principiis fidei nostræ adstruitur. Nam vita æterna proponitur ut merces et corona, quæ ex justitiâ redditur juxta illud Apost. 2. Timoth. 4, 8 : *Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illâ die justus judex*. Ergo pro inæqualitate meritorum inæqualis erit (4). Hæc præterea diversâ retributione sublatâ, acriora incitamenta desunt ad virtutem sectandam, ad adversa fortiter perferenda, ad magna et ardua suscipienda. Ita enim constituti sumus, ut nisi stimuli nobis addantur, citò deficiamus, aut saltem in ineptis deferreamus.

Difficultates.

I. Obj. : Matth. 20, 10, unus denarius et una merces cunctis pariter retribuitur operariis, licet alii plus, alii minus in vineâ excolendâ laboraverint. Ergo eadem omnes gloriâ donabuntur. — Resp. : Dist. ant. : Una merces objectivè et specificè sumpta, conc.; una merces formaliter ac in eodem gradu, nego. Scilicet unus Deus erit omnium merces, qui ab omnibus possidebitur, at non eadem perfectionis et intensionis mensura. In parabolis autem, earumdem scopus attendendus est, ad eas ritè intelligendas. Porro scopus Christi in parabolâ operariorum est ostendere quòd *erunt primi novissimi et novissimi primi*, nempe gentiles credentes in Christum præponendos esse Judæis, qui longè prius vocati fuerunt à Domino ad fidem. Cætera quæ in parabolâ occurrunt, ejusdem emblemata sunt et ornamenta minimè attendenda. Ac profectò in hoc sensu eam Patres semper intellexerunt (5).

II. Obj. : Si sancti in cælo Deum inæquali ratione vident, alter erit altero beatior; quod absurdum est : etenim si alter esset beatior altero, præ alio alius majori bono frueretur, quod pariter absurdum est, tum quia omnes fruuntur summo bono; summo autem non datur majus aut æquale; tum quia omnes beati Deum vident sicuti est, ac proinde omnes æquali ratione, cùm Deus ipsâ sit divinâ essentiâ simplex prorsus et indivisibilis. Ergo. — Resp. : Dist. maj. : Est absurdum, si alter altero beatior esset, quia alius fruitur majori bono quàm alius, conc.; si alter altero beatior esset, quia alius summo bono perfectiùs fruitur quàm alius, nego. Omnes autem ejusmodi difficultates eodem vitio laborant, in eo nempe quod statuitur diversitatem

beatitudinis petendam esse ab ejusdem objecto, cùm tamen repetenda sit ex parte subjecti seu videntis. Beati enim eandem Dei essentiam vident eodemque bono fruuntur, at diversâ ratione pro diversâ cujusque aptitudine (1) ac lumine gloriæ, quo Deus potest perfectiùs unius intellectui conjungi quàm alterius. Sic plures eandem depictam tabulam intuentur, omnes eandem vident et totam contemplantur; at qui meliùs pingendi artem callent, multò plura vident, seu considerant quàm alii minùs periti, e. g., æquissimam omnium partium proportionem, umbras aptè luminibus intermixtas, colorum dispositionem et harmoniam, defectus, si qui sunt, aliaque ejusmodi, quæ cæteros fugiunt, aut nonnisi imperfectè ab iis discernuntur (2).

Inst. : Si inter beatos alii minùs, alii magis perfectè Deum vident; qui minùs perfectè vident, dici nequeunt verè beati, tum quia eorum appetitus non expletur, cùm possint clariorem visionem appetere; tum quia possunt invidere majori aliorum felicitati. Ergo. — Resp. : Dist. ant. : Nisi essent beati divinæ voluntati plenè conformes, conc.; secus, nego. Unusquisque enim, cùm Deum pro suâ aptitudine videat, quâ pro meriti antea actæ vitæ donatur, hoc ipso expletum sentiet suum desiderium; hinc nemo etiam alterius majori felicitati invidere poterit, perinde ac nemo inter convivas alteri invidet, quod plus cibi potùsve sumpserit, cùm quilibet pro suo desiderio atque capacitate sumat. Præclare S. Augustinus inquit : « Ita Deus « erit omnia in omnibus, ut quoniam Deus charitas « est, per charitatem fiat, ut quod habent singuli, « commune sit omnibus. Sic enim quisque etiam ipse « habet. Non erit itaque aliqua invidia imparis claritatis, quoniam regnabit in omnibus unitas charitatis » (3).

PROPOSITIO IV. — *Animæ justorum, quibus nihil luendum superest, non expectatâ corporum resurrectione neque extremo judicii die, simul ac corpore discedunt, beatificâ visione donantur.*

De fide est : definita enim fuit hæc veritas primùm à Benedicto XII, romano pontifice, in const. *Benedictus Deus*, ac rursùm à conc. Florent. quod in decreto Unionis recitatis priùs concilii Lugdunensis verbis : « Credimus... illorum animas, qui post baptisma susceptum nullam omninò maculam incurrunt, eas etiam « animas, quæ post contractam peccati maculam, « vel in suis corporibus, vel iisdem corporibus sunt « purgatæ, in cælum mox recipi, » alia hæc verba adjecit : « Et intueri clarè ipsum Deum trinum et « unum sicuti est » (4).

Ut difficilior hæc quæstio, quantum fieri potest, dilucida sit, nonnulla præmittenda nobis sunt. I. Diversâ ratione diversi hæretici hoc fidei dogma impugnaverunt. Alii enim ideò differendam autumârunt visionem Dei beatificam usque ad futuram corporum re-

(1) Apud Ruinart. Ep. eccl. Smyrn. n. 10.

(2) De habitu Virgin. circa finem.

(3) C. 26. Conf. plura alia pp. testimonia apud Petav. de Deo lib. 7, c. 10.

(4) Conf. S. Th. 1 p., q. 12 ad 6.

(5) Conf. Petav. l. c., c. 11 et Maldon. hic, ac Corl. à Lapide.

(1) Conf. S. Th. 1. c.

(2) S. Th. ibidem.

(3) Tract. 67, in Jo. n. 2.

(4) Apud Hard. l. super. cit. et in coll. Conc. Labb. tom. 13, coll. 1167.

surrectionem, quòd voluerunt animas interire cum corporibus, ac postea unà cum corporibus extremo iudicii die excitari ac revocari ad promeritam gloriam aut pœnam. Hic error quorundam Arabum fuit peculiaris sec. 3, qui operâ præsertim Origenis fuerat protritrus (1), penitusve obsoleverat, nisi hæc ferè ætate nostrâ denuò à nonnullis protestantibus, duce Priestley vitam recepisset (2). Alii dilatam eandem visionem contenderunt, eò quòd censuerunt, animas licet omninò purgatas in beatâ aliquâ requie degere usque ad futuram corporum resurrectionem, promeritam beatitudinem, quæ in Dei visione consistit, expectantes. Hunc errorem amplexi sunt Græcorum plerique post Photianum schisma (3), sibi que usurpârunt Lutherus et Calvinus (*sacrorum emendatores!*), sed et ejusmodi error in oblivionem ferè deciderat, donec seculo superiore renovatus est non sine ingenti quodam apparatu à Burneto, ejusque opera longè latè que inter protestantes disseminatus (4). II. Neque debet hæc quæstio permisceri cum millenarismo. Etsi enim millenarii, seu chiliastæ mille annorum regnum in hoc eodem terrarum orbe tribuant justis post resurrectionem cum Christo, attamen, si aliquem excipias, non propugnant differendam ipsis propterea esse ad id temporis, multò minus post resurrectionem, visionem Dei beatificam. Hi enim tum post mortem, tum post futuram resurrectionem, propugnant justos visione beatificâ donari; præsertim si sermo sit de recentioribus millenarismi propugnatoribus. Animadvertendum tamen sermonem hunc nobis non esse, quod per se satis patet, de millenarismo, qualem antiqui gnostici commenti sunt, qui omnem vivendi turpitudinem sibi pollicebantur in illo millenario regno. Hæc enim doctrina apertè hæretica est. III. Sedulò præterea distingui debet ab hæreticorum errore quæstio illa, qui agitare cœpit sub postremis Joannis XXII annis inter quosdam Minoritas et Dominicanos. Minoritæ enim ultrò fatebantur animas justorum ante corporum resurrectionem et in cœlis recipi et Christi in formâ servi aspectu frui, sed negabant, quùm quæstio satis nondum discussa fuisset, ante resurrectionem videre ipsam essentiam Dei seu Christum in formâ Dei. Contra verò Dominicanæ familiæ alumni ejusmodi animas ipsam Dei essentiam intueri contendebant. Joannes XXII, romanus pontifex, examini hanc controversiam subiecit, discutiendamque proposuit præstantioribus illius temporis theologis, nec ipse dedignatus est, quæ pro utrâque parte stare videbantur, argumenta et auctoritates congerere; quare malevolorum

invidiam subiit; quasi veritati refragaretur (1). IV. Ad obscuriora quorundam patrum dicta intelligenda animadvertere demùm juverit permiscendam non esse quæstionem de visione beatificâ ante corporum resurrectionem cum beatorum sede, circa quam præcipuè versantur nonnullæ patrum locutiones, alii enim eam vocârunt *paradisum*, alii *Abrahæ sinum*, *receptacula*, etc. (2).

Ex his deprehendimus alia esse argumenta, quibus tum Priestley, tum Burneti errores impugnari debent, alia quibus illorum Minoritarum sententia evertitur, quæ post datas ab Ecclesiâ definitiones prorsus obsolevit. Ad expositos enim hæreticorum errores proterendos ea omnia scripturarum ac Patrum testimonia sufficiunt, in quibus promiscuè mentio fit tum de Christi, tum de Dei assecutione post hujus mortalis vitæ cursum. Adversus autem Minoritarum opinionem illæ præterea requiruntur auctoritates, quæ directè ostendant, justorum animas non solum ad Christi sed ad Dei ipsius consortium ac visionem ante corporum resurrectionem admitti.

Quibus ita dispositis, iter jam nostrum insistimus ad propugnandam enunciatam catholicam veritatem. Ac primò quidem eam evincunt, quæ scribit Apostolus 2 Cor. 5, 6 : *Dùm sumus in corpore, peregrinamur à Domino (per fidem enim ambulamus et non per speciem), audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore et præsentem esse ad Dominum; quæ prorsus decretoria sunt. Ex Apostolo enim ne peregrinemur à Domino et præsentem ad eum simus, id est, ut non ampliùs per fidem, sed per speciem seu faciem ad faciem, ut alibi loquitur, ipsum videamus, debemus peregrinari à corpore; imò ut citius tantum consequamur bonum, bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore. Ergo divisi à corpore statim ad divinam præsentiam ac fruitionem admittimur, alioquin talis voluntas non bona, sed vacua esset ac fatua, si usque ad finem mundi expectanda nobis felicitas tanta esset. Magis magisque confirmatur ex ejusdem Apostoli verbis, quæ immediatè præcedunt.*

(1) Hæc sedulò præ oculis habenda sunt, ne inter se controversiæ simul perniscantur, quæ quamvis toto cœlo differant, attamen passim simul confunduntur. Documenta quæ huc referuntur inferiùs dabimus.

(2) Ut enim observat Muratorius op. c., c. 12 non levis inter aliquot ex antiquis Patribus dissensio occurrit; ubi agitur de statuendo loco, in quem justorum animæ, abscedentes à corpore deferantur. Alii *cælum*; alii *sinum Abrahæ*; isti *locum quietis*, illi *paradisum* censent, sive appellant. *Paradisus* ipsè apud aliquos, aut ipsum cœlorum regnum significat, aut saltem in cœlorum regione situs creditur; apud alios in ignotâ hujus terræ plagâ. Sunt et paucissimi, qui sub terrâ, sive in inferis, non quidem pœnalis, ejusmodi animarum sedes collocant. Attamen vel ipsi, qui à cœlesti patriâ illorum animas interim arcere videntur, eorum beatitatem inchoatam, imò prægrandem omnes ferè fatentur, ipsamque tum solum consummandam complendamque arbitrantur, quùm Christus iudex cunctos tandem è tumulis excitabit et judicabit. Quod dictum est de loco, idipsum dicatur de gradu beatitudinis, de quo inter se discrepant, non autem de beatitudine ipsâ. Quare hæc distingui debent.

(1) Conf. Euseb. Hist. Ec. lib. 6 c. 37, ubi refert convocatum adversus illum errorem fuisse non exiguum concilium, in quo Origines tanto robore decertavit, ut qui priùs in errore lapsi fuerant, sententiam mutarent.

(2) Conf. Pierre de Joux, Lettres sur l'Italie sous le rapport de la Religion, tom. 2, p. 581, note.

(3) Conf. Muratorium de Paradiso non expectatâ corporum resurrectione, etc., Veronæ 1738, c. 18 p. 194 seqq.

(4) Vide Murat. ib. c. 1.

Scimus, inquit, si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam æternam in cœlis. Ad hanc igitur domum non manufactam pervenire tantum nobis licebit cum terrestris domus nostra dissolvetur. Hoc est cum mors à corpore nos separabit. Hisce principiis inhærens idem S. Apostolus ad Philipp. 1, 23, scribebat: Coarctor autem à duobus: desiderium habens dissolvi et esse cum Christo, multò magis melius: permanere autem in carne necessarium propter vos. Certum igitur erat Apostolo statim se esse ad Christum perventurum post corporis sui dissolutionem. Ex his simul collatis præterea discimus perinde esse in sensu Apostoli Deum intueri, ut in se est, et non ampliùs per fidem sed per speciem, ac esse cum Christo vel cum Domino, ideòque hæc testimonia Apostoli non minus errores hæreticorum convellere quàm illorum catholicorum doctrinam, qui tempore Joannis XXII, distinguebant inter visionem Dei beatificam, et consortium Christi. Nec alia unquam fuit sacræ antiquitatis doctrina. Nos pauca delibabimus Patrum Græcorum et Latinorum testimonia ad id adstruendum. Ex Græcis porrò eminet S. Greg. Nazianz. qui in orat. 10 in laudem Cæsarii fratris eum exoptat in cœlum penetrare... ac magno regi assistere et emicante inde lumine compleri (1); et apertiùs etiam orat. 11 in S. Gorgoniam sororem suam, quam assecutam ait contemplationem gloriæ tum cæteræ, tum supremæ Trinitatis puriorem; sic orat. 18, in S. Cyprianum affirmat hunc martyrem et in cœlo esse: et Sanctæ Trinitati assistere. Item S. Gregorius Nyss. de Pulcheriâ Theodosii imperatoris filiâ loquens: Hinc est avulsa planta, ait, verum in paradiso consita est. A regno in regnum translata est,... quum ille pulcher oculus est, qui Deum aspicit? Sic S. Jo. Chrysostomus, orat in S. Philogonium, beatum illum sanctum prædicat, quòd hinc abiens et civitatem suam relinquens, in alteram, quæ est Dei, civitatem ascendit, et hanc Ecclesiam deserens in illam conscriptus est, quæ est primogenitorum descriptorum in cœlis, ac festis istis relictis, ad celebrem angelorum conventum translatus est; illic autem, inquit, qui adsunt perpetuò vident (regem Deum), quatenus illum videre licet, non solum præsentem, verum etiam suæ gloriæ splendore condecorantem universum cœtum; quare Græci in Menologio sanctos vitâ functos adstare Trinitati in cœlo dicunt, ut de S. Basilio legitur Basili sapiens, qui assistit Trinitati. Ex Latinis satis sit commemorare S. Cyprianum, qui in cohortatione ad martyrium: Quæ erit gloria, ait, et quanta lætitia admitti ut Deum videas, honorari ut cum Christo Domino Deo tuo salutis ac lucis æternæ gaudium ca-

pias, etc. (1)? Integer porrò S. martyr liber, quem de Mortalitate inscripsit, de hoc argumento est.

Sed quia permolesta res est Patres sigillatim singulos appellare, juverit communem ipsorum doctrinam ad quædam præcipua capita revocare, ex quibus melius constans ac perpetua antiquitatis doctrina colligitur. Atque inprimis recensendi sunt illi patres antiquissimi, qui persecutionibus furentibus consueverunt hæc spe obtinendæ statim beatitudinis credentium fidem confirmare. Ita Tertullianus, licet chiliasta et S. Cyprianus (2). 2º Illi omnes qui sanctorum animas depositâ corporum mortalitate, illicò æternâ vitâ, regno cœlorum, Dei ac Christi consortio frui dicunt, ejusmodi innumeri prope sunt tum inter Græcos, tum inter Latinos, ac inter cæteros uterque Gregorius Naz. et Niss., Jo. Chrysost. superiùs commemorati, Basilius (3), necnon Cyprianus, Ambrosius, Petrus Chrysologus apud Petavium (4). 3º Ii omnes, qui affirmant discrimen inter utrorumque sanctorum statum, eorum nempe qui aut ante aut post Christum obierunt in eo consistere, quod illi ad inferos carceres mitterentur, donec eos illinc Redemptor eduxisset; isti autem post ejus adventum, non ampliùs illuc detrudantur sed evehantur in cœlum et ad Christi convictum et consortium. Ita S. Jo. Chrysostomus in hom. de SS. Bernice, Prosdoco et Domnina, ubi de mortis metu, qui in antiquâ lege summus fuit viris etiam sanctissimis, in novâ nullus neque in puellis ac parvulis extitit, disserit; quod merito accidisse dicit: Nam antea mors ad inferos deducebat, nunc autem ad Christum perducit; sic etiam S. Cyrillus Alex., auctor sermonis de consolatione mortuorum apud eundem. 4º Denique, cæteris omissis, ii omnes, qui perhibent Christum ad inferos descendisse, ut captivos inde Patres secum eveheret in cœlum. In inferna loca descendit, inquit S. Greg. Naz. orat. 35, sed inde animas evehit; ita pariter S. Athanasius, Cyrillus Hierosolym. S. Augustinus, et ante hos, ipse S. Irenæus, etsi millenarismo aliquantulum indulserit, S. Ignatius, Clemens Alex. Origenes, alique passim (5).

Ex quibus præterea eruimus sanctos Patres promiscuè loqui tum de Dei, tum de Christi præsentia ac fruitione, ideòque integrum catholicum dogma prorsus adstruere.

Difficultates.

I. Obj. cum Calvino (6): 1º Scriptura tam bonorum præmium quàm malorum poenam semper ad extremum judicii diem refert. Matth. enim 25, ita describitur universale judicium ac si tunc primum tum justis tum improbis detur promerita retributio; nam tunc electi segregabuntur à reprobis; ergo ad eam diem permixti erant. Regnum præterea electis paratum dicitur à

(1) Ibi obiter observandum est à Greg. Nazianzeno cœlum, in quod fuisse receptam confidit animam fratris sui, vocari ibidem sinum Abrahæ, in quo conquiescat et spectet choream angelorum, ac beatorum virorum gloriam; en ejus verba: Καὶ ἐν κόλποις Ἀβραάμ οἱ τινες δὴ οὗτοι εἰσιν, ἀναπαύσασθαι, καὶ ἀγγέλων ἡποπτεύουσιν χορεῖαν, καὶ μακαρίων ἀνδρῶν δόξας τε, καὶ λαμπρότητας.

(1) Quæ est epist. 56 ad Thibaritanos ed. maur. p. 94.

(2) Tert. Scorpiace Conf. p. 492, ed. Rigalt. n. (i). Cyprian. passim, loc. cit. tum ep. 15, 52, 56, etc. conf. not. Rigal.

(3) Conf. Petav. De Deo l. VII. c. XIII.

(4) Ib.

(5) Conf. Murat. op. c., c. 10.

(6) Inst. lib. 3. c. 25. n° 6.

constitutione mundi; ergo ipsum non erant adepti; tertio, sententia sic pronunciabitur: *venite benedicti, discedite maledicti*; ac demum concluditur: *Et ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam* ut ostendatur tunc primum ire, non autem redire; quibus nihil apertius esse potest. 2° Sed magis hæc confirmantur tum ex parabolâ zizaniorum Matth. 13, 24, quæ crescere permittuntur, donec in consummatione seculi ab angelis separentur; tum ex parabolâ sagenæ missæ in mare et congregantis omnia piscium genera ib. 47, insuper ex Christi promissione Apostolis factâ Jo. 14, 2. *Vado parare vobis locum... iterum venio et accipiam vos ad meipsum, ut ubi ego sum et vos sitis*. Hinc denarius diurnus, in quo significatur æterna retributio, non datur nisi ad vesperam, id est, ad mundi finem. Ergo.—Resp.: Dist. ant.: Scriptura tum bonorum præmium, tum malorum poenam, seu retributionem adæquatam et completam perhibet reddendam toti homini, id est, animæ et corpori, conc.; inadæquatam et incompletam, quæ soli animæ datur, nego. Hæc enim ratione exponi debent omnes adducti textus de iudicio universali, in quibus minimè sermo est de solis *animabus*, sed de *hominibus* qui non solâ animâ, sed et corpore præterea constant. Homines enim reipsâ tunc primum iudicis vocem audient; tunc primum sententiam accipient; tunc primum separabuntur ab invicem, tunc demum primum *ibunt*, non *redibunt* alii in vitam æternam, alii in supplicium æternum, Christus electos recipiet ad se, eisque tribuet denarium diurnum. Hæc autem expositio necessariò admittenda est, ut simul componantur ejusdem scripturæ testimonia, in quibus æterna retributio statim à corporis morte promittitur, et copia videndi Deum et Christo fruendi, alioquin secum constare nequeunt. Cum igitur facilis via pateat ad constitutionem ejusmodi instituendam adversantium sibi auctoritatum, ubi verò ea deseratur, omnis alia ad eam prorsus intercludatur, pronum est inferre, hanc solam admitti posse; accedente præsertim totius Ecclesiæ ac traditionis sensu, ut ex probationibus luculenter patet.

Inst. 1° Iudicium uniuscujusque particulare statim post obitum tunc deberet institui. Jam verò ejusmodi particularis iudicii, cui subjiciantur animæ simul ac corpore discedunt, nullum extat in scripturis vestigium; imò quoties agitur de præmio aut poenâ, utrumque ad universale iudicium refertur. Hinc Apostolus Hebr. 11, 15, loquens de sanctis vet. Test. ait: *Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed à longè eas aspicientes*; deinde subdit v. 16: *Nunc autem meliorem (patriam) appetunt, id est, cœlestem*. Demum concludit v. 40: *Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur*. Omnium igitur sors pendet anceps, donec electorum numerus fuerit expletus, quod nonnisi in mundi exitu locum habere poterit. 2° His principiis propterea semper insistens B. Apostolus, 2 Timoth. 4, 8, de repositâ sibi coronâ justitiæ dicit: *Quam reddet mihi, in illâ die justus judex*. Et 3° S. Joannes, 1 Ep. 3, 2: *Scimus, ait, quoniam cum apparuerit (Christus scilicet*

licet in fine mundi) similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Ergo.—Resp.: Nego maj.: Appositè S. Augustinus lib. 2, de Animâ c. 4, n. 8. « Quis adversus Evangelium, inquit, tantâ obstinatione mentis ob-
« surduit, ut in illo paupere, qui post mortem abla-
« tus est in sinum Abrahamæ, et in illo divite, cujus in
« inferno cruciatus exponitur, ista non audiat, vel
« audita non credat? » Scilicet « judicari animas, ut
« ibidem inquit, cum de corporibus exierint, ante-
« quàm veniant ad illud iudicium, quo eas oportet
« jam redditus corporibus judicari? » (1) Et sanè Ec-
cles. 11, 28, de hoc particulari iudicio perspicuè dici-
tur: *Facile est coram Deo in die obitûs retribuere uni-
cuique secundum vias ejus*; et Apoc. 7, 9. Joannes
testatur se vidisse turbam magnam, quam dinumerare
nemo poterat, ex omnibus gentibus et tribubus et
linguis stantes *ante thronum Dei et in conspectu agni
amicti stolis albis et palmæ in manibus eorum*; quæ
certè gloria nisi post meritum discussionem esse
non potuit.

Sed ut accedamus ad explanationem verborum Apostoli ex cit. Epist. ad Hebr. « Juxta fidem omnes isti
« (id est, patriarchæ) defuncti sunt non acceptis re-
« promissionibus. » Dist.: Terrenis, conc.; cœles-
tibus, subdist.; ante Christi in cœlum ascensionem,
conc.; post Christi ascensionem, nego. Tunc enim ex
eodem Apostolo Ephes. 4, 8, 9, cum Christus descen-
disset primum in inferiores partes terræ, *ascendens in
altum captivam duxit captivitatem*. Sic in subsequenti-
bus verbis: *Nunc autem meliorem appetunt, id est,
cœlestem*, non tempus dilationis exprimitur, sed vis il-
lationis, ut Apostoli sensus exposcit; ait enim: « Con-
« sitentes quia peregrini et hospites sunt super terram.
« Qui enim hæc dicunt, significant, se patriam inqui-
« rere. Et si quidem ipsius meminissent, de quâ exie-
« runt, habebant utique tempus revertendi. *Nunc* (id
« est, igitur, ergo, etc.) autem meliorem appetunt, id
« est, cœlestem; » ac si diceret: Qui autem pere-
grinos se dicunt, hoc dicentes significant, se patriam
desiderare: quam ergo patriam desiderabant patres
nostri? Sanè si Chaldæam desiderassent, tempus illis
non deerat illuc revertendi; vita enim erat longa, via
brevis. Fatendum est igitur quod meliorem desidera-
rent patriam, nempe cœlestem (2).

Postrema autem verba: *Deo pro nobis melius ali-
quid providente ut non sine nobis consummarentur* hunc
sensum præ se ferunt ex mente Apostoli: Hinc illis
præcipuis amicis suis et omnium fidelium patribus pa-
ravit Deus Jerusalem cœlestem, in quâ unâ cum Deo
regnant. Hanc autem sibi promissam beatitudinem
tunc temporis, seu toto vet. Test. tempore illi non re-
ceperunt, Deo per singularem in nos bonitatem pro-
vidente, ut usque ad tempora nostra, nimirum usque
ad ascensionem Christi, nemini sanctorum illuc pate-

(1) Exinde patet Calvinum nobis illudere, dum se
tanti facere auctoritatem S. Augustini sæpius inculcat,
ubi enim apertè adversus suas hæreses pugnantem
videt, parvi pendit omnino, ut aliàs animadvertim us.

(2) Conf. Bernard. à Picon Triplex expos. in h. l.

ret aditus, ut non ante nov. Test. tempus, quod nostrum est, consummatam consequerentur beatitudinem; animæ quidem, quam consecuti sunt per visionem Dei, quā fruuntur ab ascensione Christi; corporis verā quā fruuntur nobiscum in communi omnium resurrectione. Itaque neutram *sine nobis*, id est, ante tempora nostra recipiunt beatitudinem. Ad secundum dist. : Toti personæ (*mihi*), conc.; animæ nego. Responsio patet ex dictis. Ad tertium dist. : Id est etiam quoad corpus glorificatum, conc.; quoad solam animam, nego. Si tamen ad Christum ea verba referuntur et non rectius ad ipsam divinam essentiam, ac proinde ad visionem beatificam, ut non obscurè postulat ipse contextus.

II. Obj. : Sancti Hilarius, Ambrosius, Chrysostomus, Augustinus et Bernardus apertè docent beatitudinis dilationem usque ad futuram corporum resurrectionem esse differendam. Etenim S. Hilarius passim docet : *Animas in custodia detineri donec veniat tempus, quo iudex meritorum faciat examen* (1); et alibi passim : *Sistere Dei aspectum* (2) : eā esse adstrictas necessitate, ut conscriptis corporibus ad inferos descendant (3). Ita S. Ambrosius qui hæc habet : *Solvitur corpore anima, et post finem vitæ hujus adhuc tamen futuri iudicii ambiguo suspenditur. Ita finis nullus, ubi finis putatur* (4). S. Joannis Chrysostomi verba aperta sunt adeò, ut aliter accipi nullo modo queant : *Quoniam, inquit, si maneat, anima, et milles sit immortalis, sicut est reverà, absque carne non accipiet bona illa ineffabilia sicut neque punietur... si enim non resurgit corpus, incoronata manet anima extra illam beatitudinem, quæ est in cælis* (5). S. Augustinus passim memorat *receptacula*, in quibus animæ detinentur usque ad resurrectionem (6), et lib. 1. *Retract. c. 14, n. 2*, hæsitantem se exhibet dicens : *Angeli quidem sancti, quod ibi (in cælo) sint, nulla quæstio est. Sed de sanctis hominibus jam defunctis, utrum ipsi saltem dicendi sint jam in illa possessione consistere, meritò queritur*. Demum S. Bernardus tum in serm. 2, 3 et 4, de sanctis, tum alibi docet animas in expectatione quietis subitari et in atriis esse, ibique expectare corporum resurrectionem, donec exultent visione et contemplatione Dei. Ergo.—Dist. ant. : Docent Patres differendam esse beatitudinem accidentalem, adæquatam et completam, quæ non solum in animæ sed et in corporis glorificatione consistit, conc.; essentialem, inadæquatam et incompletam quoad animam, vel nego, vel subdist. In sententiâ nonnullorum, qui arbitrabantur animam solutam desiderio teneri proprii corporis, adeoque incomple-

tam esse sub hoc respectu illius beatitudinem, conc.; in alio sensu nego. Quæ quidem ut probè intelligantur animadvertendum est : 1° Patres citatos nobiscum re consentire, dissentire autem in loquendi ratione; 2° ipsos differre sanctis beatitudinem completam, quod et nos profitemur; 3° diversa loca, mansiones, receptacula, sinum Abraham, paradisum, regnum Christi, regnum Dei, diversos cælos commemorasse ad ostendendam differentiam inter statum futurum post resurrectionem stabilem ac completum, et statum præsentem incompletum atque, ut ita dicam, precarium; tum etiam ad ostendendam diversitatem in gradibus beatitudinis pro diversitate meritorum.

His præmissis, S. Hilarius in primo textu, qui nobis opponitur, loquitur de gloriâ consummatâ et perfectâ, alioquin si vim verborum urgere velimus, consequeretur, nec impios addictos esse pœnis, quod est contra apertam illius doctrinam; in tract. enim in Ps. 2 testatur impiorum animas statim ad infernum puniendas descendere : « Testes nobis, ait, evangelicus dives et pauper : quorum unum angeli in sedibus beatorum et in Abraham sinu locaverunt; alium statim pœnæ regio suscepit... Nihil illic dilationis aut moræ est (1). » Passim præterea S. Hilarius martyrum animas « ad refrigerium æternæ beatitudinis post mortis istius tempus » admittit, ut in Comm. in Ps. 65, n. 22. In secundo textu qui objicitur, ideò dicit Hilarius animas sitire regnum Dei, quia ex ipsius mente duo hæc regna Christi et Dei inter se differunt in eo, quod in regno Christi visio non sit adeò completa, prout erit in regno Dei, in quo post resurrectionem completa omnino erit, ut ibidem ipsemet declarat (2). In tertio denique testimonio S. Pater peculiarem suam proponit opinionem, quod animæ ad exemplum animæ Christi, antequam admittantur in cælum, debeant prius ad inferos descendere, quin tempus determinet, quo animæ apud inferos manere debeant (3). Cæterum S. Hilarius in Ps. 41, n. 9, sic argumentatur : *Si Christus Dei requies est, ergo qui in Christo erunt, erunt in Dei requie*. S. Ambrosius in lib. de Cain et Abel, nil aliud sibi voluit, quàm animas incertas adhuc esse de futuræ resurrectionis tempore. Alioquin si nimis urgerentur ejus verba, sequeretur juxta ipsum animas adhuc manere incertas de propriâ sorte, quod esset contra ipsius principia. Etenim ipse, ep. 15, n. 4 de S. Acholio Thessalonicensium episcopo scribit : « Est igitur jam superiorum incola, possessor civitatis æternæ illius Hierusalem, quæ in cælo est. Videt illic urbis ejus mensuram immensam... lumen sine sole perpetuum : et hæc omnia jamdudum quidem sibi comperta, sed nunc facie ad faciem manifestata, etc. » His similia

(1) In Ps. 120, n. 16 et alibi.

(2) In Ps. 62, n. 3.

(3) In Ps. 138, n. 22 et alibi.

(4) Lib. 2 de Cain et Abel, c. 2, n. 9.

(5) Hom. 39 in 1 ad Cor. 11, 3.

(6) Enchir. c. 109 de Civ. lib. 12, c. 9, n. 2, lib. 12 de Genesi ad litt. c. 35 etsi ibi vox *receptaculum* non occurrat, dicit tamen animas non resumtis corporibus « non sic videre posse incommutabilem substantiam, ut sancti angeli vident. » Lib. 9, Conf. c. 3 admissum dicit amicum suum Nebridium nuper defunctum in sinum Abraham.

(1) N. 48. Ex quibus rursum patet idem esse in sensu S. Hilarii sinum Abraham et sedes beatorum.

(2) Conf. Murat. op. c. 12 ubi plura testimonia congerit, quæ satis superque ostendunt mentem hujus patris cum catholica doctrinâ planè consentire.

(3) Conf. Murat. ib. c. 11, p. 99, ubi observat hanc fuisse opinionem etiam S. Irenæi et Tertulliani, quæ tamen peculiaris illorum fuit, nec alios habuit adstipulatores.

plura occurrunt in S. Ambrosii scriptis (1). Quod verò spectat ad diversas mansiones, quas distinguit in lib. de Bono mortis, quem nondum veteranus sacerdos scripsit (2), eas collocat in cœlo; scribit enim c. 10: *Hæ sunt habitationes, de quibus dicit Dominus* (Joan. 14, 1) *multas mansiones esse apud Patrem suum, quas suis pergens ad Patrem suum discipulis præpararet* (3). Quare ratio nulla est, cur his Burnetus pravè adeò abutatur. S. Joan. Chrysost. in objectis verbis vult ostendere necessitatem resurrectionis corporis, non autem differri animæ beatitudinem. Nempe ex eo quòd, ut ipse argumentatur, corpus fuerit animæ comes in passione, concludit: vel utrumque coronabitur, vel neutrum. Etenim dogma catholicum ipse luculentissimè tradit hom. 10 in 2 ad Cor., dicens: *Ne timeas. Confide cum concideris. Neque enim ille duntaxat te à corruptione vindicat, ac gravi sarcinà levat, sed etiam ad Dominum CONFESTIM transmittit*. Alia dedimus ejusdem testimonia non minus perspicua in probationibus (4). S. Augustinus cit. loc. ostendit se dubitare de loco, non autem de gloriâ ipsâ ante extremum judicii diem, quod jamdiù animadverterat Lud. Vives in suis notis ad opp. S. August. Sanè ep. 187, n. 7, disertè scribit S. doctor: *Ubi cumque sit paradisus, quisquis beatorum ibi est, cum illo ibi est qui ubique est*; et lib. 9 Conf. c. 3, ubi de Nebridio amico suo nuper defuncto inquit: « Quidquid illud sit, quod illo significatur sinu (Abrahæ), ibi Nebridius meus vivit... Nam quis alius tali animæ locus? Ibi vivit, unde me multa interrogabat homuncionem inexpertum. Jam non ponit aurem ad os meum; sed *spiritalè os ad fontem tuum*, et bibit quantum potest sapientiam pro aviditate suâ *sine fine felix*. Nec sic eum arbitror inebriari ex eâ, ut obliviscatur mei, cum tu Domine, quem potat ille, nostri sis memor. » Quid verò est ex mente Augu-

stini inebriari? *Est facie ad faciem Deum videre*, ut ipse declarat in Enarr. in Ps. 35, n. 14, exponens vocem *inebriabuntur*. Ejusdem præterea mens patet ex iis quæ disputat passim adversus Pelagianos inducentes distinctionem inter vitam æternam et regnum cœlorum (1). Demùm S. Bernardus in præfatis sermionibus intelligi potest de gloriâ consummatâ et adæquatâ, quam sancti, resumptis corporibus, olim obtinebunt, minimè verò de gloriâ essentiali, quæ in Dei visione consistit, quæ tamen juxta peculiarem ipsius opinionem minùs perfecta censenda est ob corporis desiderium, quo animæ solutæ quodammodo urgentur. Sic enim serm. 87 de contemplatione Dei disputans tres modos distinguit pro diverso statu corporum in sanctis: « Et primò quidem, inquit, vocatur cibus, secundò potus, tertio ebrietas... Priùs comedunt, dùm in carne adhuc corruptibili degunt. Postmodum verò corpore exuti et in cœlum translati jam bibere dicuntur eadem, quæ priùs comederant, quia jam *per speciem contemplantur* sine labore, quæ priùs per fidem crediderunt, dùm in corpore positi peregrinarentur à Domino... In hoc ergo statu positi sancti bibere quidem possunt, sed *inebriari non possunt*, quoniam à *perfectissimâ contemplatione* divinitatis quodammodo retardantur, dùm adhuc resurrectionem sui corporis in fine seculi præstolantur. » Quòd si alicubi duriuscula quædam scripsit, quæ cum communi doctrinâ vix componi queunt (2), alibi ea retractavit. Nam in

(1) Observandum præterea est S. Augustinum olim Millenariorum opinioni adhæsisse, ut ipsemet fatetur lib. 20 de Civ. Dei c. 7, dicens: « Quæ opinio esset utrumque tolerabilis, si aliquæ deliciæ spirituales in illo Sabbato adfuturæ sanctis per Domini præsentiam crederentur. Nam etiam nos hoc opinati fuimus aliquando. » Vid. Joan. Cadonici in Vindiciis augustinianæ ab imputatione regni Millenarii doctrinæ an. 1747, tum in tribus dialogis an. 1753, ac demùm de Augustini sententiâ de beatitudine sanctorum, ante Christi Domini descensum ad inferos 1763, ubi Cadonici animadvertit juxta S. Augustinum justos per mille annos fruituros cum Christo spiritualibus deliciis in terris, ita tamen, ut beatificâ visione nunquam illi caruerint, vel carituri sint. In hac bibliothecâ collegii Rom. asservatur epistola Muratorii ad eundem Cadonici data in quâ ejus opus summo per commendat ac felicitatem in mente S. Augustini exponenda. Conf. tamen quæ adversus Cadonici scripsit P. Manachius O. P. in op. de Animabus justorum in sinu Abrahæ ante Christi mortem, duob. vol. 4. Romæ 1766.

(2) Singularia certè videntur, quæ scripsit serm. 3 de Sanctis, n. 1, ubi inquit: « Advertistis... tres esse sanctarum status animarum: primum videlicet, in corpore corruptibili, secundum sine corpore, tertium in corpore jam glorificato. Primum in militia, secundum in requie, tertium in beatitudine consummatâ: primum denique in tabernaculis, secundum in atriis, tertium in domo Dei, etc. » et serm. 4, n. 1: « Interim sub Christi humanitate feliciter sancti quiescunt... donec veniat tempus, quando jam non sub altari collocentur, sed exaltentur super altare... Quoniam igitur modo super altare dixerim exaltandos eos, qui nunc sub altari quiescunt? Visione utique et contemplatione, non prælatione. Ostendit enim nobis Filius (ut pollicitus est) semetipsum non in formâ servi, sed in formâ Dei. Ostendit etiam nobis Patrem et Spiritum Sanctum, sine quâ nimirum visione nihil sufficeret nobis. » Quæ tamen commode videntur exponi posse per ea quæ ex eodem

(1) Conf. Marut. ib., c. 14, p. 155 seqq., qui plura exhibet.

(2) Conf. Admonitionem editorum Maurin. in lib. de Bono mortis, et in notâ ad c. 11 hujus libri, ubi ipsi conciliant quæ contraria scribere visus est S. doctor, nempe lib. 2 de Cain et Abel c. 2, n. 9, à nobis adducta et quæ hic affirmat, « ut factorum suorum incertum supremo judicio non vereantur (animæ solutæ) eventum; » verba igitur ex libro 2 de Cain et Abel eo sensu exponunt, ut nimirum anima non de suâ felicitate, quam cognitam et exploratam esse Patrum communis est opinio, dicatur ambigere, sed de resurrectionis ac judicii die, imò et de fratrum salute, quorum, Ambrosio teste, eam miseret. Nam si de salute propriâ vir sanctus animam incertam putasset, quomodo in eodem libro c. 9, n. 31, de justis mortuis dixisset: *Et merita pro viventibus habentur; quia etsi corporis gustaverint mortem, vitam tamen incorpoream capiunt, et illuminantur suorum splendore meritorum, luce quoque fruuntur eternâ?* et alibi.

(3) N. 45, ubi pariter notandum S. antistitem, quæ scribit in hoc libro de diversis habitaculis desumpsisse ex apocrypho lib. 4 Esdræ, ut ipsemet testatur, dicens: Siquidem et in Esdræ libris legimus... et habet *tacula* reddent animas, quæ his emendatæ sunt, et revelabitur Altissimus super sedem judicii. » Hæc porrò leguntur lib. 4 Esdr., c. 7, 32, seq.

(4) Conf. Murat. op. cit. c. 15, ubi luculentissimè mentem S. doctoris explanat omnesque difficultates disjicit, quas ex illius scriptis Burnetus opponit.

serm. 42 de Divers. n. 5, luculentissimè doctrinam Ecclesiæ catholicæ declarat dicens : « Qui in cœlo « sunt, gaudio gaudent *ad visionem Dei*, Christi fratres « in naturâ cohæredes in gloriâ, similes in æternitate « jucundâ; » et alibi passim (1).

III. Obj. : 1° Ecclesia semper consuevit pro omnibus indiscriminatim orare, prout constat ex vetustissimis liturgiis, nempe pro B. V., pro patriarchis, prophetis, Apostolis, martyribus, etc. Instar omnium sit liturgia Syriaca, in quâ de sanctis sic legitur : *Deus, præsta eis requiem, bonamque memoriam, et potissimum sanctissimæ Deiparæ Mariæ*. Similia occurrunt in liturgiis Æthyopicâ, Jacobi, Marci, Basilii, Gregorii Nazianzeni, Chrysostomi, Ephiphanii, utriusque Cyrilli, necnon in Sacramentario Gelasii et Gregorii M., atque in Missali Mozarabico. Hujus autem consuetudinis vestigia adhuc supersunt in secreta S. Leonis papæ, in quâ precamur « ut et illum beata retri- « butio comitetur, et nobis gratiæ tuæ dona conciliet. » Accedunt denique orationes et responsoria pro defunctis, quæ palàm ostendunt nondum de animabus latam esse sententiam, ut cum dicitur : *Libera eam de morte æternâ*, etc., aut : *Ne absorbeat eas Tartarus*; aliaque ejusmodi. Ergo. Resp. ad primum : Dist. : Diverso sensu ac diverso fine, conc.; eadem ratione eodemque fine, nego. Nempe etsi consueverit Ecclesia pro omnibus preces fundere, quod et nunc etiam in canone pro omnibus facere pergit illis verbis : *Ipsis, Domine, et omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerii, lucis et pacis ut indulgeas deprecamur*; accommodam tamen distributionem pro diverso defunctorum statu, atque ad diversos fines easdem preces fundit. Animabus scilicet in purgatorio degentibus requiem apprecatur; sanctis in cœlo regnantibus gloriam accidentalem ejusque augmentum, vel etiam corporis resurrectionem, tum etiam ut nos potiùs ipsorum precibus commendemus, ipsorum gratulemur triumphis (2), etc. Quod optimè significavit S. Augustinus, dum in Enchiridio c. 110 inquit : « Cum sacrificia « sive altaris, sive quarumcumque eleemosynarum « pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde « bonis gratiarum actiones sunt; pro non valde malis « propitiationes sunt, pro valde malis, etsi nulla sint « adjumenta mortuorum, qualescumque vivorum consolationes sunt; » et serm. 159, n. 1 : « Injuria est, « inquit, pro martyre orare, cujus nos debemus ora-

« tionibus commendari (1); » quod intelligendum est ex dictis de gloriâ essentiali. Atque sic reipsâ accipiendas esse ejusmodi preces necessariò exposcit ipsa ejusdem Ecclesiæ consuetudo orandi sanctos in cœlis regnantes, ut pro nobis intercedant, quod item in iisdem liturgiis reperitur. Ad secundum, dist. : Quatenus Ecclesia in orationibus aut responsoriis pro defunctis rem præteritam velut præsentem spectare soleat, conc.; quatenus profiteatur incertum adhuc esse ipsorum judicium atque sententiam, nego. Hæc autem ratio agendi Ecclesiæ patet in solemnitatibus, quas per annum celebrare consuevit. Etsi enim agatur de re jamdudum præteritâ, eam tamen tanquàm præsentem aut etiam futuram spectare consuevit, e. g., tempore Adventûs illa frequenter ingeminat : *Rorate, cœli, desuper, et nubes pluant justum*, etc., et sic de cæteris : atque hæc ratione filios suos admonet atque hortatur, devotionem in iis excitat, lætitiâ etiam aut mœrorem pro eorum diversitate, quæ ipsa frequentat (2).

IV. Obj. : Gloriæ dilationem ratio ipsa suadet : 1° Sancti enim vet. Test. non statim ad beatitudinem admissi sunt : ergo nec sancti nov. Test. admitti statim ad eam debent. 2° Christus ipse cum animâ suâ ad inferos descendit, neque ad cœlum ascendit nisi post resurrectionem. 3° Præterea corpus animæ socium fuit in meritis, ergo et in retributione comes esse debet; 4° præsertim cum anima sine corpore semper misera esse debeat, ut pole quæ perpetuo corporis desiderio torquetur. Ergo. — Resp. : 1° Cum agitur de dogmate fidei, non ratione aut congruentiis disceptari debet, sed monumentis, inquirendumque num Scripturæ, traditio, Ecclesia hoc dogma tradiderint, necne; cum id constat, conjecturæ per se concidunt. Sigillatim nunc ut ad propositas difficultates faciamus satis : Resp. 2° : Nego ant. : Ad primum, nego cons. et paritatem; neque enim eadem ratio temporis valet pro sanctis vet. Test. ac pro sanctis nov. Test. Quemadmodum autem fuit Christus primogenitus mortuorum, sic prior in cœlum ingredi debuit, antequàm alius quisquam sanctorum illuc admitteretur. Ad secundum, nego rursùm, cons. et paritatem; præterquàm quòd enim anima Christi beatificâ Dei visione fruebatur, idcò ad inferos descendit ut sanctorum animas indidem educeret ac secum in cœlum eveheret, quæ ratio in sanctis locum non habet, neque in omnibus Christo sancti assimilari debent, alioquin et ipsi deberent tertiâ die post mortem resurgere, etc.

Ad tertium, dist. ant. : Ita tamen ut causa meritum anima sit, conc.; secùs, nego. Anima enim ad opera bona perficienda corpore utitur tanquàm instru-

sancto attulimus de triplici modo Deum videndi.

(1) Conf. Murator. c. 19, p. 202, seqq.

(2) Conf. Tournely de Deo q. 14. In solut. diff. ex liturgiis et precibus Ecclesiæ. Circa secretam S. Leonis M. Conf. Aug. Rocca Or. S. Aug. in scholiis ad lib. Sacramentorum S. Gregorii M., Romæ 1597, ad p. 128.

Addenda præterea est animadversio eorum, qui observant Ecclesiam certam non fuisse, an sancti illi, quorum mentio fiebat, jam pervenerint ad beatitudinem, an verò nonnullas adhuc leviores maculas eludendas habuerint sine quibus vita hæc mortalis non transigitur. Hinc pro ipsis Ecclesia orare consuevit post ipsorum obitum. Conf. card. Bona l. *mox citando*.

(1) Ibid. verò Ecclesiæ mentem uberiùs explicat, dicens : « Ideoque habet ecclesiastica disciplina quòd « fideles noverunt, cum martyres eo loco recitantur ad « altare Dei, ubi non pro ipsis oratur : pro cæteris autem « tem commemoratis defunctis oratur. »

(2) Card. Bona, Rerum liturgic. lib. 2, c. 44, et Bened. XIV, de Sacrif. Missæ lib. 2, c. 9. Le Brun, Explication de la messe, Paris 1744, tom. 3, dist. 10, art. 18, *Remarques*, p. 300, seqq.

mento; deinde nego cons. et parit., quia anima à corpore disjuncta gloriæ capax est.

Ad quantum: Esto quòd anima tali desiderio quodammodò torqueatur, non inde tamen sequitur ipsam miseram effici, tum quia essentia beatitudinis in animà consistit, quæ verò ad corpus dimanat, non est nisi accidentalis; tum quia Deus huic desiderio non sine fenore supplere potest.

V. Obj.: Joannes XXII, sententiæ de dilatione visionis beatificæ adstipulatus est: ter enim ex suggestu in Ecclesià Avenionensi eam propugnauit. Hinc suæ opinionis fautores summà benevolentia excipiebat, contra verò eidem refragantes insectabatur, prout contigit Durando Meldensi episcopo, qui vix pontificis iudicium effugit, regiâ auctoritate ac patrocinio fretus, et Thomæ Valesio Ord. Præd., qui in carcerem coniectus est. In eum finem, ut quot posset in suam sententiam perduceret, Lutetiam Parisiorum Gerardum Eudum generalem ministrum Minoritarum misit unâ cum Arnaldo de S. Michaeli, prout referunt card. de Alliaco, Gersonius, Ochamus, alique. Quare Philippus Galliarum rex ignem eidem Joanni comminatus est, nisi à sententiâ resipisset. Ergo.

Resp.: Nego ant.: Ut autem Joannis XXII factum rectius cognoscatur, hæc ordinatim sunt diligenter animadvertenda. I. Exorta est suo tempore controversia inter quosdam Minoritarum et Prædicatorum Ordinis alumnos, num beati in cælum statim post mortem recepti præter Christi humanitatem fruerentur visione ipsâ Dei beatificâ (1). Joannes controversiam hanc dirimere aggressus, ut eâ, quâ par erat in re tanti momenti et tunc temporis satis implexâ questione, procederet maturitate, quæ utrique contententium parti favere videbantur, tum ex Scripturâ tum ex Patribus argumenta summâ diligentia collegit. Hæc discutienda dedit cardinalibus omnibus, præsulibus atque doctoribus, quos anathematis religione adstrinxit, ut diligentissimè ea pervestigarent, « nobisque quid eis videatur exponant, » ut ipse loquitur (2). II. Cum accepisset ob ejusmodi collectionem, in quâ argumenta pro utrâque parte prostabant, calumniam sibi impactam esse à malevolis, quasi neganti sententiæ favisset, adscitis eodem anno cardinalibus per publicos tabelliones protestatus est « nunquàm gessisse in animo « decidere vel credere, quod esset quovis modo Scripturæ sacræ obivium vel contrarium fidei orthodoxæ; » voluitque ut hæc protestatio in orbe universo christiano publicaretur (3). Litteris præterea ad regem Philippum datis calumniam eandem illic disseminatam à se propulsavit, præsertim, quoad duos illos, qui missi Lutetiam perhibebantur ad eam doctrinam propagandam (4). III. Invaluit calumnia operâ præser-

tim illorum schismaticorum, qui favebant Ludovico Bavaro, cujus odium simultatesque adversus hunc pium pontificem eò erant progressæ, ut ei opposuerit antipapam Petrum de Corbaria. Falsis ejusmodi rumoribus, decepti sunt nonnulli scriptores minùs in pontificem propensi, qui calumniosas hæc voces pronis auribus exceperunt posterisque transmiserunt (1). IV. Nec Durandus Meldensis episcopus fuit à Joanne inquisitus, neque Thomas Valesius; sed ambo à fidei quæsitore: Durandus quidem ob erroneas aliquot sententias, quas disseminaverat in libro à se conscripto (2); Valesius eò quòd imprudenter è publico suggestu non solùm Joannem pontificem perstrinxerit, sed præterea controversiâ nondùm diremptâ, maledictionem divinam precatus fuerit in contrariæ sententiæ assertores (3). V. Philippus et Robertus, alter Galliarum, alter Scotiæ rex, per litteras obsequium demissionemque animi luculenter significantes ad Joannem pontificem datas eum exorârunt, ut controversiam definire vellet (4); easdem preces Parisienses theologi in epist. ad eundem Romanum pontificem scriptâ obtulerunt, in quâ: « Vestræ beatitudini, in- « quiunt, cum quâ possumus humilitate et reveren- « tiâ, totis cordis præcordiis supplicamus, quatenùs « prædictæ quæstioni... dignetur Vestra Sanctitas fi- « nem dare, partem illam, quâ nutrita fuit hactenùs « devotio populi Christiani, vestro regimini crediti, « veram esse, determinatione apostolicâ confirman- « do (5). » Quæ profectò coherere non possunt cum iis quæ vulgabantur à pontificis malevolis, quæque leviter nimum ac imprudenter arripuit card. de Alliaco, quian. 1406, id est, 62 an. à morte Joannis XXII, ea vulgavit. VI. Demùm re satis discussâ, Joannes, hortatu præsertim Philippi regis et academæ Parisiensis, convertit animum ad emittendam definitivam decisionem suam pro immediatâ Dei visione beatificâ. Hanc verò cum morte præventus publicare minime potuerit, legit coram cardinalibus et tabellionibus, in quâ protestabatur se declarare intentionem « quam « habemus, inquit, et habuimus (6). » Reverà non

pseudo-minoritæ et præsertim Bonagratia ejusdem pontificis infensissimus hostis.

(1) Genebrardus, Ocham, Ciaconius recensentur à Bzovio Ord. Pr. inter pontificis malevolos. Conf. in Annal. eccles. ad an. 1331. Inter hos tamen Ochamus apertè ostendit se dubium esse circa ea quæ de Joanne XXII retulerat. Ait enim: « Si assertiones illius « (Joannis) vel opera aliter recitaverim quam habeat « veritas, reportatoribus imputetur... mihi nullatenus, quia sub illâ formâ mihi recitata fuerunt. » (In Dialogo p. 2, tract. 2, sub finem.)

(2) Tres potissimum fuerunt errores, in quos Durandum Meldensem episcopum, doctorem robustissimum nuncupatum, fidei inquisitores prolapsus deprehenderunt, quos hic non vacat recensere, quique videri possunt apud Raynaldum ad an. 1333, n. 48, seqq.

(3) Conf. Bzovium l. c. n. 11.

(4) Apud Jo. Villani l. 11, c. 19.

(5) Conf. Apud Martene in op. Thesaurus novus anecdotorum. Paris, 1717, fol. tom. 1, col. 1383; et seq.

(6) Apud Raynaldum ad an. 1334, n. 37. Neque hic silentio prætereundum quod Joannes in bullâ

(1) Conf. Raynaldi Tarvisini Annales ecclesiast. ad ann. 1333. Exorta videtur hæc quæstio ex occasione illorum sermonum, quos habuerat S. Bernardus in solemnitate omnium sanctorum quos superiùs citavimus. Mota autem hæc quæstio est ann. 1331.

(2) Conf. Raynaldi ib. ad an. 1334, n. 27.

(3) Ibidem.

(4) Ibid. Hujus protestationis meminerunt etiam

aliam unquam ipsius mentem fuisse, crebræ ipsius protestationes, quas datâ occasione emisit tribus postremis vitæ suæ annis, quibus controversiam hanc discutendam suscepit, luculentissimè patefaciunt. Quod pariter testantur scriptores cœvi etiam minùs in pontificem propensi. Disserens enim Bzovius de tribus illis sermonibus, quos habuit pontifex in ecclesiâ Avenionensi, jamdiù deperditis quibus videbatur catholicum dogma oppugnare ex Scripturâ et Patribus, eos *neque asserendo, neque decernendo*, inquit, recitavit (1); *nec nisi disputandi gratiâ*, subdit Ciaconius (2); *sic enim ad veritatem poterit promptius perveniri*, ut scripsit ipsemet pontifex ad Philippum regem ann. 1333 (3).

Ex his autem, quæ ex certissimis documentis deprompsimus, colligitur non solum evanescere, quæ in objectione congesta sunt, sed præterea falsitatis argui Calvinum, dum affirmare non erubuit, Joannem XXII, docuisse mortalitatem animorum (4); minùs fideliter insuper à nonnullis auctoribus catholicis referri factum istud, dum pontificem traducunt veluti propensum ferè in contrariam fuisse sententiam, de dilatione nempe visionis beatificæ, multò magis autem à vero abluisse inter catholicos eòs qui autuant *ex cathedrâ* Joannem XXII eandem sententiam indefinisse, ut ita detrahant infallibilitati Romani pontificis (5).

ARTICULUS II.

De purgatorio.

Purgatorii nomine significamus statum expiationis: id tempus duraturæ, in quo animæ justæ obstrictæ vinculis ac debito temporaneæ qualiscumque satis-

canonizationis S. Thomæ Aquinatis de eodem sancto habet, « quem in cœlestibus agminibus positum Deum « glorificare cognoscitur; » data est autem die 18 jul. 1323, conf. Bullar. Ord. Præd. Romæ 1730, tom. 2, p. 161. Similia leguntur in bullâ canoniz. S. Ludovici Tolosati, datâ 7 id. april. 1317, conf. Bullar. Rom. Laert. Cherubini Romæ 1617, t. 1, p. 153.

(1) Bzovius ad an. 1331, n. 11.

Conf. etiam cit. epist. universit. Parisiens. ad Jo. XXII, apud Martenel. c., ubi doctores Parisienses ita scribunt: « In quâ (quæstione) Vestra Sanctitas pulcherrimè et subtilissimè allegavit, et quàmplures auctoritates adduxit, imò tot quot non recordamur nos legisse doctorem aliquem, quas ad unum adduxit tot et tantas, *semper tamen recitando, et nihil determinando, asserendo, seu etiam opinando*, sicut audivimus, dignetur, etc. »

(2) Historiæ Pontificum Rom. Romæ 1630, fol. tom. 1, col. 871, ubi ait: « Affirmans se nihil nisi « disputandi gratiâ afferre et nihil adhuc se determinasse. »

(3) Apud Raynaldum ad an. 1333, n. 46, seqq.

(4) Lib. 4 Instit. c. 7, § 28, de quo conf. Raynaldum ad an. 1334, n. 38.

(5) Ita auct. Défense de la déclaration, etc., de 1682, par. 3, liv. 9, ch. 46. Quod quidem opus non esse genuinum Bossueti fœtum non pauci scriptores neque spernendis argumentis contendunt, aut saltem fuisse interpolatum atque in lucem ederetur ab ipsius nepotè Jansenianis partibus non parùm addicto; mirum porrò est, quàm graviter hallucinetur hujus operis editor in notis, quas l. c. apposuit. Conf. Œuvres de Bossuet. édit. de Liège 1768, tom. 21.

factionis vel ob venialia peccata, vel ob lethalia quoad culpam jam dimissa è corpore disjunctæ detinentur, donec dignæ factæ sint, quæ ad æternam beatitudinem admittantur. Ut omnem tum indulgentiarum, tum suffragiorum usum in Catholicâ Ecclesiâ receptum ad illarum animarum levamen è medio tollerent, novatores seculi 16, Aerium seculi 4 hæreticum, nec non Petrobruissianos, Albigenses, Waldenses, nonnullosque alios sectarios secuti, purgatorii existentiam inficiati sunt, atque hinc suffragiorum utilitatem. Lutherus priùs anceps hæsit, deinde utrumque reject. Calvinus eò usque progressus est, ut Instit. lib. 3, c. 5, § 3, clamandum dixerit « non modò vocis, sed « gutturis ac laterum contentione, purgatorium existiale esse Satanæ commentum, quòd Christi crucem evacuat, quòd contumeliam Dei misericordiæ « non ferendam irrogat, quòd fidem nostram labefacit ac evertit. » Ut autem adversus hos novatores commodiùs pugnemus, verus quæstionis status apertendus est, apprimè secernentes ea quæ strictè sunt de fide ab iis, quæ intra opinionum limites continentur. Porrò duo hæc tantum quoad purgatorium de fide sunt, primò scilicet, ejusdem purgatorii existentia; secundò suffragiorum utilitas, ut ex dicendis patebit. Omnia igitur quæ spectant ad locum, durationem, pœnarum qualitatem, ad catholicam fidem minimè pertinent, seu definita ab Ecclesiâ non sunt. Num scilicet sit aliquis determinatus locus, necne, et ubi positus sit; num parùm an diù debeant animæ in purgatorio detineri; num ignis purgatorii sit materialis an metaphoricus; utrùm scilicet consistat in quâdam animi tristitiâ exortâ ex anteactæ vitæ consideratione, fœditate peccati, aliisve ex causis, propter quas voluntaria et peroptata ipsis animabus sit purgatoria hæc afflictio (1); diversæ olim de iis exstiterunt inter

(1) Leibnitiuss in System. theol. cit. p. 350, scribit: « Plerique omnes (veteres et recentiores) consenserunt in castigationem paternam, sive purgationem post hanc vitam, qualiscumque ea esset, quam ipsæ animæ ab excessu ex corpore, illuminate, et et sibi conspectâ tunc imprimis præterita vite imperfectione; et peccati fœditate maximâ tristitiâ tactæ sibi accersunt libenter, nollentque aliter ad cultum beatitudinis pervenire. Voluntariam enim esse purgatoriam hanc afflictionem recogitantis acta sua animæ, præclarè multi viri notarunt, et inter ceteros illustris est Granatensis locus, qui Philippo secundo in novissimâ ægritudine magnam consolationem attulit. »

Hæc hausisse videtur Leibnitiuss ex pulcherrime tractatu quem de purgatorio scripsit S. Catharina Januensis, in quo inter cetera hæc habet: « L'anima separata del corpo, la quale non si trova in quella « nettezza, come fu creata, vedendo in se l'impedimento, e che non le può essere levato salvo che « per mezzo del purgatorio, presto vi si getta dentro, e « volentieri, e se non trovasse questa ordinazione atta « a levare quell'impaccio, in quello instante in lei si « genererebbe un'inferno peggiore del purgatorio; » et paulò ante jam dixerat: « Non credo che si possa « trovare contentezza da comparare a quella di un'anima del purgatorio (eccetto quella de' santi del paradiso), ed ogni giorno questa contentezza cresce « per lo influxo di Dio che in esse anime va crescendo « ... e quanto alla volontà non possono mai dire che « quelle pene sieno pene... Dall'altra parte poi hanno

veteres Ecclesiæ Patres, et inter Scholasticos etiam recentiores adhuc vigent discrepantes sententiæ. Idipsum dicatur de modo quo animæ defunctorum suffragiis fidelium juvantur, circa quem diversæ pariter perhibentur theologorum sententiæ, de quibus inter alios consuli possunt Bellarminus toto libro 2 de Purgatorio, et duo germani fratres de Walemburg. (1). Haud ignoramus ex his quæ diximus ad fidem minimè spectare, aliqua esse quæ quamvis definita non sint, absque temeritatis notâ rejici non posse, cum satis innotescat circa ea non solum communis theologorum doctrina, à quâ cordato catholico absque gravissimâ causâ recedere nefas est, sed insuper ipsius Ecclesiæ sensus præsertim circa poenarum acerbitatem, quibus animæ in purgatorio cruciantur. Cum tamen nobis propositum sit, catholica dogmata potissimum tueri atque adstruere adversus incurrentes errores, aut ea quæ catholicam doctrinam quoquomodo labefactant, ideò rata habentes, quæ communi consensu probata sunt, adversus Protestantium doctrinam sequentem statuimus propositionem.

PROPOSITIO. — *Datur purgatorium, et justorum animæ in eo detentæ fidelium suffragiis juvantur.*

I. Hanc propositionem quoad utramque suam partem de fide esse liquet ex fidei professione, jussu Pii IV editâ, juxta quam Catholicus quilibet profiteri debet : « Constanter teneo purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis juvari. » Et sanè præter concilii Florentini definitionem in decreto Unionis, concilium Tridentinum, sess. 25, in decreto de purgatorio tradit Ecclesiam Spiritu sancto edoctam ex sacris litteris et antiquâ Patrum traditione in sacris conciliis docuisse : « Purgatorium esse, animasque ibi detentas, fidelium suffragiis, potissimum verò acceptabili altaris sacrificio juvari. » Sapienterque ibidem : « Præcipit sancta synodus episcopis, ut sanam de purgatorio doctrinam à sanctis Patribus et sacris conciliis traditam, à Christi fidelibus credi, teneri, doceri et ubique prædicari diligenter student. » Apud rudem verò plebem difficiliore et subtiliores quæstiones quæque ad ædificationem non faciunt, et ex quibus plerumque nulla sit pietatis accessio, à popularibus concionibus secludantur. Incerta item, vel quæ specie falsi laborant, evulgari ac tractari non permittant. Ea verò quæ ad curiositatem quamdam ac superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, tanquàm scandala et fidelium offendicula prohibeant. » Cum verò fundamentum erroris Protestantium in eo fuerit, quòd contenderent, non posse dimitti culpam, quin tota simul remittatur et poena, hinc eadem Tridentina synodus sess. 6, can. 31, defi-

nit : « Si quis post acceptam justificationis gratiam cuilibet peccatori poenitenti ita culpam remitti et reatum æternæ poenæ deleri dixerit, ut nullus remaneat reatus poenæ temporalis exsolvendæ vel in hoc seculo, vel in futuro in purgatorio, antequàm ad regna cœlorum aditus patere possit, anath. sit. » Verè igitur Ecclesiam doctrinam suam de purgatorio ex sacris litteris inprimis hausisse, quoad vet. Test. monumentum ineluctabile habetur 2 Machab. 12, 43, ubi fortissimi Judæ religiosa pietas commendatur, qui, factâ collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Jerosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, benè et religiosè de resurrectione cogitans (nisi enim eos qui ceciderant, resurrecturos speraret, superfluum et vanum videretur orare pro mortuis), et quia considerabat quòd hi qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam. Sancta ergo et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut à peccatis solvantur. » Quæ peremptorii testimonii verba perspicua sunt adeò, ut nullâ indigeant explanatione : neque aliam viam ejus vim evadendi Protestantes invenerunt, quam negare hujus libri canonicitatem (1). Perperàm tamen, ut suo loco ostendunt sacrarum litterarum professores. Quoad nov. Test. ex iis patet quæ Matth. 12, 32, Christus protulit : *Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo neque in futuro.* Quibus verbis non obscurè Christus alludit ad receptam apud Judæos persuasionem nonnulla peccata etiam in futuro seculo remitti, ut indicant ea quæ protulimus, ex lib. 2 Machab. : *Ut à peccatis solvantur.* Nam de quibusdam veraciter non diceretur, ut inquit S. Augustinus, quod non eis remittatur neque in hoc seculo, neque in futuro, nisi essent (quidam peccatores), quibus etsi non in isto, tamen remittetur in futuro (2). » Et S. Bernardus : « Si non credunt, ait, ignem purgatorium restare post mortem... quærant ab eo qui dixit quoddam peccatum esse, quod neque in hoc seculo, neque in futuro remittetur; cur hoc dixerit, si nulla manet in futuro remissio purgatione peccati? (3). » Quæ omnia hùc demùm recidunt : ex allatâ Christi sententiâ, aliqua peccata sunt quæ saltem quoad poenam remitti in futuro seculo possunt, sed qui cum talibus peccatis ex hac vitâ decedunt, in regno cœlorum esse non possunt, in quòd nihil coinquinatum intrabit; neque in inferno, in quo nulla datur peccatorum remissio, nec spes ulla evadendi : status igitur medius debet aliquis esse temporariæ poenæ vel expiationis, in quo ad eluenda ejusmodi peccata detineantur.

Ex antiquâ pariter traditione Ecclesiam catholicam suam de purgatorio accepisse doctrinam testes inprimis sunt vetustissimi Patres. Tertullianus lib. de Coronâ militis, c. 3 : « Oblationes pro defunctis, inquit, annuâ die facimus. Harum et aliarum ejusmodi di-

« una pena tanto estrema, che non si truova lingua che la possa narrare, nè intelletto, che possa capirne una scintilla. » Sed præstat integrum legere hunc ipsum tractatum, qui impressus est ad calcem vitæ ejusdem sanctæ.

(1) Petrus et Hadrianus ambo episcopi et celebres controversistæ. Cf. tractatus speciales de controversiis fidei, Cursus compl. Theologiæ tom. 1, de Unitate eccles. l. 13, controversiâ 1 de purgat. § 5.

(1) Conf. Nat. Alex. diss. 45, in sec. 4 H. eccl.

(2) L. 21 de Civ. c. 24, n. 2.

(3) Serm. 56 in Cant. n. 11.

« sciplinarum, subdit c. 4, si legem expostules Scripturarum, nullam invenies (quæ videlicet annuas istas oblationes præcipiat) : traditio tibi prætenditur auctrix, consuetudo confirmatrix, et fides observatrix. » Similia habet in lib. de Monogamiâ et alibi (1). S. Cyprianus epist. 66 ad Clerum et plebem Furnitanam datâ, prohibuit ne pro Victoris animâ oblatio fiat, aut deprecatio aliqua nomine ejus in Ecclesiâ frequentetur; quod contra canones Geminium Faustinum presbyterum ausus fuisset honorum suorum tutorem constituere. « Episcopi, subdit, antecessores nostri religiose considerantes, et salubriter providentes, censerunt, ne quis frater excedens ad tutelam vel curam clericum nominaret : ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione ejus celebraretur. » Certum igitur est in ecclesiâ Africanâ à sec. 2 et 3 consuetudinem inolevisse sacrificium offerendi pro defunctis; præsertim, quòd Patres isti de eâ loquuntur tanquam de re à majoribus ac traditione receptâ (2). Sed eadem consuetudo viguit in ecclesiâ orientali. S. Cyrillus, in Catech. 5 Mystag. n. 9, scribit : « Deinde pro omnibus generatim (oramus), qui inter nos vitâ functi sunt, maximum hoc credentes adjumentum illis animabus fore, pro quibus oratio deferitur, dum sancta et perquam tremenda coram jacet Victima. » Eusebius lib. 4 de Vitâ Constantini, c. 71, refert sacrificium oblatum esse pro ipsius imperatoris animâ in martyrio Apostolorum. Omitto Arnobium, utrumque Grægorium Nazianzenum et Nyssenum, Chrysostomum, Basilium, aliosque non paucos, quos recenset Nat. Alex. (3). Frustra siquidem eorum testimonia proferremus; Calvinus enim fatetur Patres omnes per annos mille trecentos tradidisse ut pro defunctis orationes fierent, quamvis tamen incredibili ausu omnes asserat in errorem abreptos fuisse. « In eo dico, scribit l. 3 Instit. c. 10, aliquid humani passos esse; ideòque ad imitationem trahendum non esse contendo, quod fecerunt. » Idipsum fatetur Dallæus; hoc ipsum confirmat Forbesius, qui disertè præterea ostendit, in *Instructionibus historicis*, omnium Patrum auctoritate niti orationes pro defunctis, attamen et ipse concludit : *Non est tutum veteres imitari*; sic etiam fatetur Petrus Vermilius cognomento Martyr in Epist. 1 ad Corinth. c. 3, Ecclesiam semper orasse pro mortuis (4).

II. Præter Patres testes sunt concilia antiquissima. In conc. enim Carthag. 3, an. 397, celebrato cavetur, ut « sacramenta altaris non nisi à jejunis hominibus

« celebrentur.... nam si aliquorum pomeridiano tempore defunctorum.... commendatio facienda sit, solis orationibus fiat. (1) » Concil. Bracarense 1, cap. 16, pro illis orare vetat, qui mortem sibi consciscunt (2); et cap. 21, inter clericos dividere jubet oblationes factas, ut oraretur pro defunctis (3). Eorundem suffragiorum meminerunt concilia Cabillonense, Wormatiense, etc. (4). III. Testes sunt liturgiæ antiquissimæ non solum Ecclesiæ catholicæ, ejusmodi sunt tum illa quæ S. Jacobo tribuitur, quæque in usu fuit in plerisque orientalibus ecclesiis, quæque citatur à conc. Trullano, et exponitur à S. Cyrillo Jerosolym., tum liturgiæ à SS. Mattheo, Marco, Petro, etc., nuncupatæ, item liturgiæ quæ sub nomine S. Basilii, S. Joan. Chrysostomi, Gregorii et Cyrilli vulgatæ sunt, Syriaca, Mozarabica sive Hispanica, etc., ut alias ecclesiæ occidentalis liturgias silentio præteream. Huc insuper accedunt liturgiæ complurium sectarum, quæ à primis ipsis Ecclesiæ seculis separatæ sunt ab Ecclesiâ, in quarum numero sunt liturgiæ Jacobitarum, Copthorum, Armenorum, Æthiopum, Syrorum, Nestorianorum tum Malabaricorum ac Chaldæorum. Ex his Malabarici Missam præterea peculiarem habent pro defunctis, quæ prostat apud Lebrun (5), qui animadvertit liturgias omnes editas ante sexdecim secula nulla omnino excepta memorias et preces habere pro animabus defunctorum, omnesque orientales ecclesias unanimiter credere sic ordinatum fuisse ab Apostolis, juxta id etiam quod legitur in Constitutionibus apostolicis editis sub finem sec. 2 (6). IV. Testes sunt vetustiora ipsa epitaphia seu sepulcrales inscriptiones, in quibus pacem et requiem defunctis superstites adprecantur, vel à defunctis ipsis bona expostulantur; hæc illustravit Gener (7), et rursùm clar. Morcelli (8). Testes demum sunt non pauci ex Protestantibus ipsis. Etenim Calvino, Dallæo, Petro Martyri, quos superius commemoravimus, addendus est

(1) In act. conc. Hard. t. 1, col. 964.

(2) Ib. tom. 3, col. 351.

(3) Ib. col. 352.

(4) Ibidem.

(5) Explication de la Messe, etc., Paris 1744, tom. 3 diss. 10, p. 300. Vid. etiam card. Bona tum de Rebus liturg. lib. 2, c. 1, § 7, tum de Officio defunct. § 2 et 3.

(6) Apud Cotelierum SS. Patrum qui temporibus apost. vol. 1, p. 449, lib. 8 Const. Apost. c. 41 et 42; conf. ib. not. 25. Vid. etiam card. Thomas, t. 5, p. 226, col. 1, seqq.

(7) Theolog. dogmatico scholast. Rom. 1773, t. 4, tract. 3, p. 2, lib. 3, § 2, class. 8, p. 430, seqq.

(8) De Stylo inscript. Latin. Rom. 1780, lib. 2, cap. 5, de Epitaphiis, qui non solum plures profert veteres inscriptiones, in quibus Christiani qui eas collocarunt, pacem et expiationem peccatorum defunctis precantur, sed adnotat dictionem illam *In pace*, vel *in pace esse faciat Deus*, totam esse christianam, ita ut viri eruditissimi non aliud quærant testimonium, ut vetus epitaphium inscriptionibus Christianis adnumerent. Vid. § 4. In nostro museo Kircheriano prostat inscriptio vetustissima, in quâ veterum fides de purgatorio his verbis exprimitur : « Kalimare. Deus. Refrigeret. Spiritum. Tuum. Una. Cum. Sororis. Tuæ. Hilare. »

(1) De Monog. c. 10, circa finem, tum in lib. de Exhort. castitat. c. 11.

(2) Revocandum hic in mentem est, quod alias notavimus, ecclesiam Africanam ab ecclesiâ Romanâ fidem seu Evangelium accepisse, ideòque et articulum de purgatorio, deque suffragiis pro defunctis, ac proinde, quod consequens est, eandem obtinuisse fidem in ecclesiâ Romanâ sec. 1 et 2.

(3) Diss. 45 in sec. 4 H. eccl.

(4) Ex his pariter constat illudere nobis velle Protestantibus dum fingunt controversias fidei revocare ad tria, aut quatuor priora Ecclesiæ secula. Conf. Nat. Alex. diss. cit.

Binghamus, qui ejusmodi consuetudinem ab ipsâ primitivâ Ecclesiâ receptam esse fatetur, orandi scilicet pro defunctis ac pro iis litandi (1). Plures modo Protestantés tum ex Angliâ tum ex Germaniâ consentiunt in admittendo statu expiationis post mortem. Ex Anglis quidem potissimum recensentur Montagu et Gunning apud Starkium (2), qui sese admittere profitentur statum *epurationis*, Scheldon insuper, Blansford, Barrow apud Tarabaudium (3), qui suffragia ac preces pro defunctis non respuunt; inter Germanos autem doctor Molanus apud Bossuetium (4) fatetur, lutheranorum partem non solum approbare, verum etiam frequentare preces pro defunctis (5). Nominatim verò Leibniti in Systemate theologico et statum expiationis propugnat et preces in suffragium defunctorum (6); eandem profitetur doctrinam doctor Less theologus Gottingæ (7), necnon Young recens scriptor (8), qui rationes insuper addit ad itiusmodi dogma confirmandum. Nec mirum videri debet Protestantés demum purgatorium seu statum *expiationis*, quam et *scholam præparationis* vocant (9), admisisse, cum pro hoc statu pugnet quodammodo universum genus humanum, sive quodam ipsius naturæ instinctu, sive, quod longè probabilius existimo, ex antiquâ traditione. In hoc

(1) Tom. 6, p. 330, seqq. ed. Halæ seu lib. 15, c. 3, § 16, ubi dicit: « Fuisse autem universalem Ecclesiæ praxim pro omnibus, nemine excepto, orare, ex corde omnium scriptorum ecclesiasticorum testimonio liquet. » Agit autem de precibus defunctorum.

(2) Entretien philosophiques, ou le Banquet de Théodule, par M. le Baron de Starck, ministre protestant, trad. de l'alle. sur la 5e édit., Paris 1818, p. 335.

(3) Tabaraud a. a. o. pag. 358, 420, seq. ib.

(4) Projet de réunion dans les œuvres posthumes de Bossuet, t. 1, p. 90.

(5) Fatetur ipsemet Wegscheider § 192, n. (f), Lutheranam ecclesiam haud prorsus improbasse preces pro defunctis. Sanè in Apol. Conf. Augustan., art 12, p. 274, seq., dicitur *quam* (orationem pro defunctis) *nos non prohibemus*.

(6) Exposition de la doctrine de Leibnitz sur la religion, seu Systema theologicum, edit. à D. Emery, Paris 1819, p. 348, seq.

(7) Théorie de la religion chrétienne, apud Starkium l. c.

(8) Théorie de la connaissance des esprits, ib.

(9) Si Protestanti cuilibet *purgatorium* commemorare, excandescit, si verò ab eodem quæras, utrum admitti possit necne status *expiationis*, *epurationis*, aut *scholæ præparationis*, *expectationis*, etc., id tibi facile tribuit; imò interdum ejusmodi statum admittendum esse vehementer contendit. Tanta est vis verborum! Præter citatos auctores plures alii addi possent, qui proferuntur à Koeppen in *Philosophiâ christiani*, vol. 2, qui exscribit integros textus Plank ex *Verbis pacis*, Horst ex *Mysteriosphiâ*, Meyer, etc. Quibus præverant Holaz Exam. theol. p. 1221, et Quenstedt Th. did. vol. 4, p. 377, seqq., necnon Holst Warum beten wir für die Verstorbenen? seu: *cur oramus pro mortuis?* et alii. Verum in eo conveniunt omnes quòd dicant nimis violentum esse statim in cælum admittere eos omnes quos antea actæ malæ vitæ tantum penitenti in extremâ periodo, vel qui nimium indulserunt hujus vitæ sensualitatibus, cum nihil *coinquatum* illuc ingrediatur; vel durum nimis esse istos omnes æternis cruciatibus addicere. Sanè sublato purgatorio, vel omnis spes peccatoribus in exitu vitæ est adimenda; vel debent collocari facinorosiores quilibet statim cum SS. Aloysio, e. g., atque

enim conveniunt Judæi tum veteres, ut ex adducto Machabæorum lib. 2 loco palam fit, tum recentiores, qui oratione *Kadisch* seu commemoratione animarum precantur pro ipsis: de hoc ritu apud ipsos recepto fidem præterea facit liber *Mazor* inscriptus, pluresque Rabbini testantur apud Serarium (1) et Genebrardum (2). In ipsam hanc doctrinam conveniunt Islamitæ, qui orationem pro defunctis vocant *El-Katme* (3). Conveniunt Ethnicî tum Græci tum Romani; etenim Clem. Alex. refert Stoicos credidisse statum expiationis post mortem, quem vocabant *ἐμπύρσιον* (*empyrosion*) (4). Doctrina Pythagoræorum circa metempsychosin eidem fundamento innititur. Græci passim vocant mortuos *κεκμηκότες* (*cecmecotes*) et *καμώντες* (*camontes*), id est, *patientes*, *laborantes*, etc. Hinc Homerus, et ex eo Virgilius memorat, lib. 6 Æneid. v. 441, *lugentes campos* ac v. 740 seqq., pluribus describit eos qui

..... *exercentur pœnis veterumque malorum
Supplicia expiunt* (5);

et Claudianus lib. 2 in Ruffinum, v. 491:

*Quos ubi per varios annos, per mille figuras
Egit Lethæo purgatos flumine, etc.*

Plato ipse tum alibi tum in dial. de Animo docet animos in luto et tenebris detineri quamdiù peritùs purgatæ sint (6). Sic etiam Persæ; Zoroaster enim apud Eusebium in Præp. evang. (7) loquitur de transmigratione animarum per duodecim zodiaci signa, priusquam emaculatæ perveniant ad coelestem beatitudinem; sic Indi admittunt suffragia mortuorum per preces, sacrificia, etc., ut patet ex itineribus Hafner (8). Cum igitur unanimi consensu ac veluti inita conspiratione in purgatorio admittendo conveniant Scripturæ, Patres, concilia, liturgiæ, sectæ omnes, omnesque populi christiani, Judæi, Islamitæ, Pagani; nec ab ipso dissentiant doctiores ipsi Protestantés cujuscumque demum communionis sint, nescio omnino,

Theresiâ à quo ipsa conscientia refugit. Quantumvis enim homo sibi ablandiatur, vox conscientie altius clamat, præsertim in mortis articulo.

(1) In Harmoniâ Machabæorum, lib. 2, c. 12, p. 692, seqq.

(2) Apud eumd. ib.

(3) Conf. Marracium Cong. Mat. Dei in Alcorano Arabicè ac Latine edito, 2 vol. fol. Pat. 1698. Postellus lib. 21 de Concordiâ orbis c. 9, scribit: « Orat Juddæus, pro defunctis, comedit cum pauperibus Musulmanus, » conf. Marac. t. 1 Prodrom. part. 3 ad Refut. Alcorani, p. 84, ed. cit., tum quæ ib. ex Alcor. p. 90, 91, refert de examine sepulcri.

(4) L. 5 Strom. p. 549.

(5) Cf. La-Cérda S. J. in comm. in hæc loca Virgillii et observ. Beattie in op. On Truth., par. 3, ch. 2 in-8, p. 221, seqq. Sic Homerus Iliad. l. 5, v. 278.

*Et flumina et tellus, et qui sub terrâ mortuôs
Homines punitis.*

Conf. Dict. Ernest. ad voc. *κάτω*, *laboro*, necnon Eustathii Comment. in h. l. Homeri de Persuasione Roman. Conf. Joh. Kirchmanni Lubecens. de Funeribus Roman. lib. 4.

(6) Conf. apud Euseb. de Præp. evang. l. 11, c. 37, seqq.

(7) Apud Starkium l. c.

(8) Voyages de Hafner, 2 part. p. 29. Dans la Bibliothèque de Sprengel, part. 39, conf. Bar. de Starck op. c.

quare adhuc in dubium revocari possit ejusmodi dogma, in quod vel ipsa nos quodammodo natura impellit, quâ ducimur ad veniam pacemque parentibus et amicis implorandam. Hunc statum ipsa rerum analogia exposcere videtur, à legibus enim civilibus non omnes culpæ capitali pœnâ plectuntur. Ejusmodi præterea fides incredibili solatio est homini in extremâ vitæ periodo constituto, qui etsi gravibus se antea sceleribus commaculaverit, veniæ tamen obtinendæ dulci spe alitur, neque in desperationem agitur, dum sibi in hac vitâ pœnitentiæ satisfactoriæ nullum ampliùs locum esse persentit. Vel enim hoc ipsi solamen dandum est, quod scilicet expiatoriis pœnis in alterâ vitâ possit noxas suas eluere, vel omnis salutis ac conversionis spes ipsi est adimenda. Conscientia siquidem hominis, præsertim in aditu mortis, ita torquet et angit, ut nemo unquam possit sibi ita vim inferre, ut sibi metipsum persuadeat se post tot admissa scelera in cœlum post paululùm admissum iri, perinde ac si innocentem omninò sanctissimamque duxisset vitam (4).

Difficultates.

I. Obj. 1° Secundus Machabæorum liber apocryphus est; aliena præterea manus in illum intulit eam sententiam: *sancta ergo*, etc. Verùm, utroque etiam dato, nihil inde pro catholico dogmate extundi potest, 1° quia hic auctor commendat, quod prout vituperandum ipsi Catholici rejiciunt, cujusmodi est Raziæ facinus, qui sese interemit; 2° quia in prolato testimonio sermo est de hominibus lethali culpâ adstrictis, qui nempe contra legis vetitum surrepta idolorum donaria intra vestes celarant; 3° quia ex eo sequeretur animas interire cum corporibus unâ cum iisdem corporibus ad novam postea vitam revocandas: « Nisi enim, inquit hic auctor, eos qui ceciderent resurrecturos speraret, superfluum videretur et vanum orare pro mortuis; » 4° quia agitur de facto singulari, nempe Judæ, quod in exemplum trahi non potest; præsertim cum nulla pro mortuis in lege sacrificia statuta seu præscripta sint; 5° quia non ad eos levandos à purgatorii pœnis, de quibus nec ibi nec alibi mentio est, sacrificium offerri voluit, sed potius ad ostendendum affectum suum erga ipsos, et ad averterendam Dei vindictam à reliquâ exercitûs parte. Ergo.

Resp. ad primum: Nego. Nos verò hic utrumque tanquàm certum habemus ex sacrarum litterarum prof. ad quem hæc provincia spectat. Illud addimus hunc librum à recentioribus Protestantibus in censum sacrorum librorum passim admitti; tum etiam in illorum hypothesi, qui eum rejiciunt, non minùs validum inde erui argumentum tanquàm ex libro historico ac ferè cœvò, qui nobis eam testatur credendi rationem, quæ penès Judæos eo tempore obtinebat. Pluris certè nobis valet hujus libri auctoritas, quàm auctoritas Jo-

sephi Flavii, Gorionidis, aut Philonis ad fidem de eis faciendam, quæ ipsorum ætate contingebant. Genuinam præterea esse sententiam illam, quæ ab adversariis textui assuta traducitur, apertè evincunt Græca omnia et Latina exemplaria sive edita, sive manuscripta, in quibus nunquàm non reperitur (1), et apprimè ingenio congruit auctoris, qui passim solet ejusmodi considerationes interserere. Ad primum, nego. Quòd si auctor commendat factum Raziæ se interficientis, eum quidem laudat quòd fortiter fecerit, non autem quòd piè, ut adnotat S. Augustinus, qui hæc de causâ secundum hunc Machabæorum librum dicit *sobriè* esse legendum (2). Ad secundum, resp. 1° Transcat. Nec enim omnes consentiunt, eos milites in surripiendis illis idolorum donariis graviter deliquisse; quoniam non idololatriæ causâ, sed aviditate potius immoderatâ arrepti donaria illa sibi vindicarunt. Sed dato etiam, resp. 2° ipsos potuisse ante mortem ejusmodi peccati pœnitere, sermo enim illic est de iis « qui cum pietate dormitionem acceperant. » Ad tertium, nego. Ibi enim sacer scriptor pro Judæorum more utramque quæstionem, de animæ scilicet immortalitate ac de corporum resurrectione, conjungit, prout et Christus ipse Sadducæos perstringens Matth. 22, 31, conjunxit: *Non legistis, inquit, quòd dictum est à Deo dicente vobis: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob? Non est Deus mortuorum sed viventium; et Apostolus, 1 Cor. 15, 32: Quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? Manducemus et bibamus, cras enim moriemur.* Ad quartum, nego. Non solum enim Judæ factum ab omnibus commendatum est, sed insuper, ut ibidem legitur, omnes ad preces conversi, rogaverunt, ut id, quod factum erat delictum, oblivioni traderetur; omnesque propterea pecuniam ad sacrificia pro defunctis offerenda suppeditarunt; universalis igitur erat praxis Judæorum orandi pro mortuis, quod et Grotius fatetur in Adnotat. ad Cassandri consultationem, ad art. 20 et alibi. Atque hinc responsio patet ad illud, quod addebatur de sacrificiis pro mortuis, quæ nullibi in lege præscripta leguntur. Comprehendebantur enim sub lege generali de sacrificiis pro peccatis totius populi, quæque offerri poterant tam pro presentibus quàm pro absentibus, tam pro vivis quàm pro defunctis, juxta interpretationem et consuetudinem synagogæ, quo refertur et illud Eccli. 7, 37: *Mortuo non prohibeas gratiam*, per eleemosynam scilicet preces et sacrificia (3). Ad quintum, nego. Etsi enim aperta mentio non fit de purgatorio, æquivalentibus tamen verbis idem dicitur. Si Judas enim sacrificium offerri voluit pro defunctis, profectò non id voluit pro iis qui nullas poenas saltem temporarias solvendas

(1) Conf. Nic. Serarium S. J. op. cit. Nat. Alex. II. eccl. vet. Test. ætat. sextâ, diss. 7, art. 8, Calmet, præf. in duos lib. Machab. etc.

(2) Lib. 1 contra Gaudent. Donat. n. 38.

(3) Conf. Joseph. du Voisin, in præmio ad Pugionem fidei, Raym. Martini; Bartolucci in Biblioth. rabbinicâ, p. 2, diss. 3, card. Gotti, de verâ Christi Ecclesiâ t. 2 art. 10, § 11, Serarium 1 c.

(Vingt-sept.)

(4) Conf. Pierre de Joux, Lett. sur l'Ital. t. 2, lett. 41. Cf. Maistre, Soirées, etc., huit. entretien, cum notis appositis; qui plures congerunt animadversiones, ut evincant, quàm pium sit hoc dogma et naturæ humanæ sensibus consentaneum.

habere, neque pro iis qui pœnis æternis essent addicti, ut res ipsa clamat : ergo pro iis quos credebatur in purgatorium detrusos. Ultima animadversio locum habere nequit, quum directè pugnet cum iis quæ ibidem referuntur.

Inst. Saltem nihil evincitur ex allatis Christi verbis : *Non remittetur ei neque in hoc seculo neque in futuro* ; 1° enim ejusmodi dictio popularis est, cujus eadem est virtus ac si diceretur : ejusmodi peccatum *nunquam* fore remittendum ; quod ex locis parallelis expressè eruitur, nam Marci 3, 39, dicitur *in æternum*, et Luc. 12, 40, *non remittetur*. 2° Neque ex eo quod Christus negarit tale peccatum nec in futuro seculo remittendum, sequitur quædam alia peccata fore remittenda juxta dialecticæ regulas, quæ docent ex negatione affirmationem minimè descendere. 3° Loquitur Christus de remissione culpæ, quæ nonnisi in hac vitâ haberi potest, nec proinde ad remissionem pœnæ transferri debet. 4° Ex hoc enim sequeretur leviora peccata remitti in hoc seculo, graviora autem in futuro, quod cum Catholicorum principiis pugnat. Ergo. — Resp. : Nego ant. ; ad primum, nego. Dato enim, quod juxta parallelismum Evangeliorum phrasîs à Christo adhibita idem valeat ac *nunquam* ejusmodi peccatum dimissum iri, cum tamen *nunquam* sive in *æternum* duas partes complectatur, hoc nempe seculum et futurum, quod Marcus et Lucas *universè* dixerunt, Matthæus distributivè exposuit, quod non fecisset, nisi ad utramque partem, ad præsens scilicet seculum et ad futurum, peccatorum remissio pertineret. Quæ animadversio robor sumit ex eo quod diximus, Christum per ea verba alluisse ad receptam apud Judæos persuasionem de peccatorum remissione obtinendâ non solum in hac vitâ, sed etiam in futurâ (1). Ad secundum, responsio patet ex modò dictis. Hic enim Christus non instituit disputationem quæ exigi ad strictas dialecticæ regulas debeat, sed vulgari loquendi modo utitur. In familiari autem sermone ridiculum se præberet, qui diceret, currum navimque mihi non extruam neque in hac neque in alterâ vitâ, cum in alterâ vitâ neque currus neque naves extrui possint ; sic porrò locutus esset Christus, si nulla in futuro seculo daretur peccatorum remissio. Præsertim quod illis verbis Christus alludat ad receptam fidem de peccatorum in alterâ vitâ remissione. Ad tertium, nego. Sed loquitur de peccato quatenus complectitur et culpam et pœnam, quod insinuant ejusdem Christi verba apud Marcum l. c., ubi de ejusmodi blasphemio dicitur : *Reus erit æterni delicti*, id est, pœnæ æternæ, quæ nempe subsequitur peccatum. Quod tuerentur vel ipsi recentiores exegetæ Protestantes Grotius, Griesbachius, Kuinoel (2) ; ita ut sensus sit : non remittetur ei in hoc seculo

quoad culpam, ideòque obnoxius erit in futuro seculo æternis suppliciis per oppositionem ad alia minùs gravia peccata, quæ remittuntur quoad culpam in præsentî seculo, et quoad pœnam tùm in hoc tùm in futuro. Ex his disjicitur quod demùm objiciebatur, inferri scilicet peccata leviora in præsentî vitâ remitti, graviora autem in alterâ ; ex datâ enim modò expositione patet istud minimè sequi.

II. Obj. : Scripturæ medium hunc expiationis statum constanter excludunt ; ac 1° in iis omnibus locis, in quibus vel duarum duntaxat animarum sedium fit mentio ; e. g., Matth. 25, 34, seqq. : *Venite, benedicti, possidete regnum... discedite, maledicti, in ignem æternum* ; vel perpetuas immutabilis status alterius vitæ, ut Eccles. 9, 10 : *Quodcumque potest facere manus tua, instanter operare ; nec opus, nec ratio, nec sapientia erunt apud inferos, quo tu properas* ; et clariùs c. 11, 5 : *Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem... ibi erit* ; vel 2° ita duplicem ab obitu statum esse docent, ut illicò ad alterutrum animæ mittantur, sic Luc. 16, 22 : *Factum est ut moreretur mendicus, et portaretur ab angelis in sinum Abraham. Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno*. Ita etiam ib. 23, 43, Christus pio latroni immediatam gloriæ consecutionem promisit ; et Joan. 5, 24, idem Christus credenti in se promittit vitam æternam : *Et transit à morte ad vitam* ; iis verò qui in Domino moriuntur, Apoc. 14, 13 : *Amodò jam dicit Spiritus, ut requiescant à laboribus suis*, Græcè *ex nunc illicò*, etc. 3° Iis omnibus in locis in quibus summa meritorum Christi efficacia commendatur, qui : *Unâ oblatione*, ut dicitur Heb. 10, 14, *consumnavit in sempiternum sanctificatos*, quin aliis precibus aut suffragiis opus sit ; etenim *sanguis J. C.... emundat nos ab omni peccato*, ut inquit S. Joan. 1 Ep. 1, 7. Ergo. — Resp. : Nego ant. ; ad primum, dist. : Post extremum judicium, concedo ; ante illud, subd. : quoad animas penitus purgatas, aut lethali culpâ adstrictas, concedo ; quoad aliàs juxta dicta, nego. Et sic patet responsio ad primum Scripturæ textum. Quoad alios textus, in quibus proponitur immutabilitas status, dist. : Respectu meriti vel demeriti, concedo ; respectu solutionis debiti, si quod remanet, donec ad paradysum quilibet pertingat, nego. Ex illis enim objectis textibus solum evincitur, non dari ampliùs in alterâ vitâ locum ad ulteriora merita, nec ad resipiscientiam aut regressum, non autem non dari purgatorium, de quo ibidem non est sermo. Ad secundum, dist. : Si nihil obstat, concedo ; si quid adhuc luendum supersit, nego. Cum enim nihil coinquinatum in cœlum intret, hinc licet in statu gratiæ ex hac vitâ decedant, tamdiù tamen in purgatorio detinebuntur, quamdiù debitum non solverint *usque ad novissimum quadrantem* ; et ita explicari debent adducta Scripturarum testimonia de Lazaro, de pio latrone, ac de iis omnibus qui debitis omnibus persolutis ex hac vitâ migrarunt aut in dies migrant. Ad tertium, dist. : Christus unâ oblatione consumnavit in sempiternum sanctificatos, ejusque sanguis emundat nos ab omni peccato, per se seu quoad valorem pretii, quatenus per modum

(1) Conf. Maldon. in Evang. 12, 32, S. Matth.

(2) Sic enim ipse scribit in c. 3. v. 29, S. Marci : Ἀμάρτημα in vers. Alexandr. respondet Hebræorum vocabulis חטאת et עון, quæ non tantum peccatum indicant, ut חטאת, Gen. 34, 36, עון Ex. 28, 38, sed etiam peccati pœnam, ut חטאת legitur Zach. 14, 19, עון ps. 40 (41), 13, quo posteriori loco habent ἀνομία de peccati pœnâ, etc.

causæ ac remediū uniuscuiusque oblatum est, concedo; quoad nos, subd. : si ritè nobis applicetur per sacramenta ac bona opera, concedo; secus, nego. Quo sensu idem Apostolus dicebat : *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi*; alioquin, si nimis urgerentur illa Scripturarum testimonia, nec infernus daretur; quoniam verò per pia opera ad vitam æternam obtinendam, ut suo loco ostendemus, non evacuatur crux Christi, ita nec per pœnas satisfactorias purgatorii.

Dices : Deus Ezech. 17, 21, ait : *Si impius egerit penitentiam ab omnibus peccatis suis... omnium iniquitatum ejus quas operatus est, non recordabor.*

Resp. : Dist. : Quoad reatum culpæ et pœnæ æternæ, concedo; quoad reatum pœnæ temporalis, subd. : Interdum, interveniente scilicet charitate aut contritione perfectâ, concedo; semper et in omni casu, nego. Alioquin ipsemet Deus non poposcisset pœnas à Davide aliisque peccatoribus, quos certè peccatorum suorum poenituit. Et sic alia his similia testimonia exponi debent, quæ optimè cum doctrinâ ac toto systemate catholico coherent.

III. Obj. : Doctrina Patrum est 1° nullam dari in alterâ vitâ peccatorum remissionem; sic inter cæteros S. Joan. Chrysost. hom. 2 de Lazaro, n. 2., ubi negat posse quempiam, cum hinc decesserit : *commissa diluere*, et S. Hieronymus l. 3, in cap. 5 Epist. ad Galat., ubi affirmat in alterâ vitâ *unumquemque portare onus suum*, quin detur locus orationibus, quibus quis juvari possit ad eorum discrimen, quæ contingunt in hac vitâ. 2° Nullum dari poenitentiae locum; ita inter cæteros S. Cyprianus in lib. ad Demetrianum, S. Ambrosius de Bono mortis, c. 2, S. Joan. Chrysostomus passim, et S. Augustinus ep. 91, et tract. 49 in Joan. n. 10, ubi : *Requiem*, inquit, *quæ continuò post mortem datur, si eâ dignus est, tunc accipit quisque cum moritur*; tum lib. 2 de Peccat. merit., c. 33, affirmat peccata hic remissa non obesse post mortem. Quare S. Pater ita passim non sine aliquâ hæsitazione de purgatorio loquitur, ut dubius semper de eo esse videatur; cum enim in Enchiridio c. 68, verba Apostoli : *Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem*, de igne tribulationis hujus seculi exposuisset, addit cap. seq. : *Tale aliquid etiam post hanc vitam fieri, INCREDBILE NON EST, ET UTRUM ITA SIT, quæri potest.* Similia habet lib. 22 de Civ. Dei, c. 26, n. 4, ubi profitetur se non redarguere eos qui Apostoli verba de igne purgatorii exponunt, quia FORSITAN verum est. Imò l. 1 de Peccat. mer. c. 28, cui consonat auctor libri *Hypognosticon*, expressè affirmat in aliâ vitâ « non esse ullum ulli medium locum. » Ergo. — Resp. ad primum : Dist. : Doctrina Patrum est nullam dari in alterâ vitâ remissionem peccatorum *lethalium*, quoad culpam, concedo; quoad pœnam, et juxta plures theologos *venialium* et quoad culpam et quoad pœnam, nego. Et sic explicari debent, quæ opponuntur ex S. Joan. Chrysostomo, et S. Hieronymo, ut patet ex contextu ac scopo ipsorum, qui hic est ut inducant peccatores ad resipiscentiam, et quidem tempestivam (1). Ad secundum, dist. : Nullum dari poe-

nitentiae locum, ita ut ex malo aliquis bonus fiat per conversionem et lethalium culparum remissionem, concedo; ita ut pro peccatis præteritis ac prius dimissis satisfacere non possit, nego. Atque hac ratione exponendi sunt laudati Patres Cyprianus, Ambrosius et Chrysostomus juxta nuper dicta (1). Prima verò, quæ objicitur Augustini sententia, nullam præ se fert difficultatem, cum ipsemet adjecerit conditionem *si eâ dignus est*, quâ satis apertè ostendit retardari ejusmodi requiem, si ille qui ex hac vitâ decedit, obstrictus debitis sit, quæ nondum exsolverit (2). Ad alterum testimonium, quo affirmat peccata hic remissa non obesse post mortem, distingo : Si remissa sint et quoad culpam et quoad pœnam, concedo; si quoad culpam tantum, vel nego vel subd. : Non obesse post mortem ad obtinendam cœlestem gloriam vel ocius vel seriùs, concedo; nullo modo, nego (3).

Negamus denique S. doctorem cum hæsitazione de ipso purgatorio loqui, cum nemo fortassè ex antiquis S. Augustino apertius de purgatorio disseruerit, tum alibi, tum potissimè in integro libro de *Curâ pro mortuis*; necnon lib. 9 Confess., c. 12, n. 32, ubi loquens de funere matris suæ inter cætera commemorat preces ad Deum fusas : *Cum offerretur pro eâ sacrificium pretii nostri*; tum subdit c. seq., n. 37 : « Inspira, Domine meus, Deus meus, inspira servis tuis, fratribus meis... » ut quotquot hæc legerint, meminerint ad altare tuum « Monicæ famulæ tuæ, cum Patricio quondam ejus conjugis, per quorum carnem introduxisti me in hanc vitam, etc. » et serm. 172, c. 2, al. 32, de Verbis Apostoli, concludit de suffragiis pro defunctis disserens : « Hoc enim à Patribus traditum, universa observat Ecclesia. » Dùm igitur videtur dubius hæerere, de qualitate pœnarum ac ignis præsertim purgatorii disserit, et an-

textum percurrere, ut ejus sensus apertissimè appareat; ait enim ibid. n. 3 : « Si quem calumniatus es, si cui factus es inimicus, reconciliare priusquam veniat ad judicium. Omnia hic dissolve, ut citra molestiam illud videas tribunal. Donec hic fuerimus; spes habemus præclaras; simul atque verò discesserimus illuc, non est postea nobis situm poenitere; neque commissâ diluere, etc. » ed. maur.

Idipsum dicatur de S. Hieronymo, qui l. c. exponit duplici sensu vocem *onus* in Scripturis adhiberi in bonam nempe ac in malam partem, et concludit sensum Apostoli esse, quod ille qui conturbavit Galatas. *Portabit hoc opere judicium, et consequenter pro suo labore mercedem.* Quid hic sit cum purgatorio commune non video.

(1) Satis et hic pariter est eorum contextum inspicere, quem solum brevitatis causa hic prætermittimus, cum agatur de re clarissimâ. Consulatur in loc. cit.

(2) Agit hic de diversis animarum receptaculis, donec perveniant ad futuram resurrectionem in quâ solâ consequenter animæ juxta perfectam et adæquatam beatitudinem et reprobræ completam damnationem : « Cum facta fuerit resurrectio, inquit, et bonorum gaudium amplius erit, et malorum tormenta graviora : » quando cum corpore torquebuntur. »

(3) Disputat adversus Pelagianos, qui ex remissione peccati originalis per baptismum arguebant adversus Catholicos nullam amplius pœnam in ipsorum hypothese fore solvendam, cum tamen contrarium constet. Respondet autem S. doctor, etiam sublato peccato, remanere penalitates in hac vitâ, quæ cessabunt in alterâ vitâ.

(1) Satis enim est vel leviter S. Joan. Chrysostomum con-

pitem in Enchiridio et loc. cit. ex lib. de Civitate Dei se prodit, utrū ex adducto Paulino dicto poena ignis satis confirmari possit, et utrū locus ille de purgatorio intelligendus sit necne (1). Dūm verò tum ab eodem S. Augustino, tum ab auctore *Hypagnosticon* dicitur, nullum dari post mortem locum medium, in sensu id affirmant Pelagianorum, quos oppugnabant, qui distinguebant, quod satis innotescit, inter regnum Dei et vitam æternam, quamque conferri dicebant infantibus sine baptismo decedentibus. Hinc patet nullum hinc infligi vulnus doctrinæ de purgatorio, quam propugnamus.

IV. Obj. 1° Nihil prohibet quominus dicamus persuasionem de purgatorio ac de suffragiorum utilitate ortam esse vel ex paganismo, vel 2° ex naturali quādam ac nobis insitā pietate et amore in defunctos, unde illuc impellimur, ut eos benè valere cupiamus, aut in preces erumpamus ex suavi quādam illusionē vanā tamen atque fallaci. Ergo. — Resp. ad primum : Nego. Imò cum adeò constans ac universalis ejusmodi doctrina et praxis sit, ut ostendimus, cur potius dici non debet, gentes omnes ex primævā hominum fide eam accepisse, quæ quamvis postea penès Ethnicos, prout in aliis doctrinæ capitibus plus minùs contigisse novimus, erroribus permixta fuerit, in Dei tamen Ecclesia integra ac inviolata permansit? Ecclesia enim, seu vera Dei religio, si illius amplitudinem spectemus, Ethnicismo anterior est. Ethnicī, quod à progenitorum religionē acceperant, erroribus suis ac vanis commentis eò turpius depravarunt, quò magis ab eā digressi sunt : non tamen ita, ut vestigia ac lineamenta antiquæ veritatis hic atque illic non retinuerint (2). Nisi enim id præ certo habeamus, quòd ex ipsā religionis ac paganismi historiā tam præclarè constat, neque hujus neque alterius cujuslibet persuasionis universalis ratio ullatenùs reddi posset. Ad secundum, dist. : Si sermo sit de privatis individuīs, privatorumque precibus aut praxi, transeat ; si de publicis atque ab universā Ecclesiā approbatis atque præscriptis, nego. Etenim « quod unic versa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate apostolicā traditum rectissimè creditur, » juxta auream S. Augustini regulam (3). Quare non ex dulci ac inani mentis illusionē, sed ex revelatione ac perpetuā et constanti Ecclesiæ doctrinā receptum est, ut preces ac suffragia pro defunctis offerantur. Quod hæc autem doctrina adeò congruat cum naturæ nostræ affectionibus, satis superque evincit nullam religionem præter catholicam naturæ ipsi æquè idoneam et accommodatam esse. Interim Protestantismi doctrina dura est et abjecta. Dūm enim Christianismi integritatem corrumpit, pias omnes affectiones extinguit, vincula omnia quæ inter mundum hunc visibilem ac invisibilem intercedunt atrociter præcidit ; illum dissolvit nexum quo utraque ecclesia sive in terris militans sive in purgatorio patiens inter sese conjunguntur, ac omnem demum viam intercludit quā

superstes erga propinquos et amicos pios sese ac liberales præbeant. Quod verò spectat ad exceptiones, quæ fieri possent tum ex liturgiis, tum ex satisfactionum inutilitate post dimissam culpam, eas partim solvimus in superiori prop., partim disjicere contendimus, ubi de sacramento poenitentiae sermo erit.

ARTICULUS III.

De inferno.

Inferni nomine designatur status ille in quo dæmones cæterique omnes qui ex hac vitā lethali peccato obstricti decedunt, æternum puniuntur. Inferni existentiam materialistæ omnes tum antiquiores tum recentiores inficiantur. Ejusdem verò æternitatem præter Origenistas, et quos S. Augustinus generali appellatione *misericordes* vocat, Anabaptistæ et increduli pariter negant. Istiti quamplures accesserunt ex Socinianis et Protestantibus, qui nullam aliam poenam præter expiaticem agnoscunt (1).

Mirabilis hinc dignoscitur in Protestantibus fidei varietas. Ideò enim ipsorum patres ab Ecclesiā discesse- runt, quod noluerint admittere nisi *solum ac purum infernum*; contra verò ipsorum filii, qui philosophi laudem assequi potius quàm Christiani inaniter satagunt, coeperunt negare inferni æternitatem, ut in ejus locum sufficerent *infernum temporarium*, seu, quod idem est, *purgatorium* et jam pugnant contra nos *pro solo purgatorio*. Non tamen omnes, qui vel inferni existentiam, vel ejus æternitatem impugnant, eadem ratione aut iisdem principiis dimicant. Sunt enim qui cum incredulis quibusdam et Protestantibus censent juxta Origenistarum placita, post diuturnam expiationem, tandem aliquando impios ad æterna gaudia admissum iri : sunt qui cum Socinianis autumant vel statim ab ipsorum obitu, aut saltem post extremi judicii diem impios in nihilum fore redigendos ; sunt denique qui tantummodò rident qualitatem ac naturam poenarum quibus dicuntur reprobi puniri (2). Ut igitur in questione tanti momenti eā, quā par est, perspicuitate progrediamur, et illud hic præstandum est, quod in superiori articulo de purgatorio disserentes præstitimus ; debemus nempe ea quæ tanquā de fide strictè definita sunt, ab iis secernere, quæ salvā fide in disputationem veniunt. Hoc igitur unum de fide est, dari infernum, seu destinatum esse supplicia impiis, et hæc fore æterna, seu fine. Cætera omnia quæ spectant sive ad locum, sive ad horum suppliciorum vel poenarum naturam, de fide non sunt. Etenim « nullo Ecclesiæ decreto, ut scitè post Vasquezium observat Petavius (3), adhuc obsignatum videtur ; neque ullā in synodo sancitum illud est, » scilicet vel ignem esse corporeum, vel suppliciorum locum esse sub terrā, ubi cruciuntur dæmones et homines damna-

(1) Conf. Patuzzi, O. P. in erudito op. de Futuro imperio Statu, lib. 3, c. 1.

(2) Conf. Feller Catech. philos., tom. 3, ar. 7, § 475.

(3) [Petav. lib. 3 de Angel. c. 5, n. 7. Vasquez in 1 part. S. Th. disp. 243, c. 1. Conf. etiam Estium in 4 Sent. Dist. 44, § 12, 15. Vid. Feller. l. c. Neonon Exposition de la doctrine chrét. P. Kleppé, S. J. Strasbourg 1716, p. 704. Catéch. de Bossuet, etc.]

(1) Conf. hæc ipsa S. Augustini loca.

(2) Conf. Bar. de Starck, op. c. p. 338, ac Pierre de Joux, op. et l. c.

(3) Lib. 4 de Bapt. cont. Donatist., c. 24, n. 31.

ci. Certè veteres in diversas abiisse sententias circa utrumque punctum præter Petavium (1), fusè ostendit Calmet (2). S. Augustinus autem l. 20 de Civ. Dei, c. 16, scribit : « Qui ignis cujusmodi, et in quâ mundi, vel rerum parte futurus sit, hominem scire arbitror neminem, nisi fortè cui Spiritus divinus ostendit (3). »

Et hic profitemur nos adhærere sententiæ in Ecclesiâ communiter receptæ circa harum poenarum, quæ positivæ dicuntur, naturam et qualitatem ; quæ nempe est de igne materiali et corporeo. Hæc enim doctrina certa est, ita ut in dubium absque temeritate vocari nequeat (4) ; ne tamen agendo cum incredulis et rationalistis, quæ dogmatica strictè sunt, cum aliis quæ non eundem certitudinis gradum obtinent, simul permisceamus, hic contenti erimus dogma catholicum adstruere. Duo autem præstabimus ; primo doctrinam catholicam in revelatione contineri ; secundo hanc doctrinam sanæ rationi nullatenus adversari ostendemus. Sit igitur

PROPOSITIO PRIMA. — *Dæmonum et hominum impiorum poenæ æternæ sunt.*

Fidei dogma esse poenarum æternitatem, quibus dæmones ac damnati cruciantur, patet ex anathemate quod inflixit concilium œcumenicum V Origeniano errori ita se habenti : « Temporanea esse dæmonum et omnium impiorum hominum, ipsorumque etiam dæmonum tormenta, finemque ea tempore aliquo habitura, atque impios ac dæmones in priorem suum statum restitutum iri (5), » necnon ex symbolo Athanasiano, quod ita concluditur : « Qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam, qui verò mala, in ignem æternum. Hæc est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit. » Ex triplici porrò Scripturæ locorum classe hæc fidei veritas adstruitur : 1° Ex iis omnibus locis in quibus disertis verbis damnatorum poenæ æternæ dicuntur. Talia sunt inter cætera ex vet. Test. illud Dan. 12, 2 : *Multi de his, qui dormiunt in terræ pulvere, vigilabunt : alii in vitam æternam, et alii in opprobrium, ut videant semper* (6) ; et ex novo Fœdere illud Christi Domini, Matth. 25, 41 : *Discedite à me, maledicti, in ignem*

*æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus ; concludit verò v. 46 circa diversam justorum impiorumque sortem : Et ibunt hi in supplicium æternum : justæ autem in vitam æternam. Ex quibus patet non solum dici æternas impiorum poenas, sed eo sensu vocari æternas, quo æterna vocantur justorum præmia : atque propriè et stricto sensu, adversariis ultrò fatentibus, æterna dicuntur præmia justorum ; ergo et propriè ac stricto sensu æterna dicuntur impiorum supplicia, quæ cum illis conferuntur. Altera Scripturarum classis ea omnia testimonia complectitur, in quibus æternitas poenarum reprobatorum exprimitur per negationem finis. Tale præsertim est quod legitur Isa. 66, 24 : *Et vermis eorum (damnatorum) non morietur, et ignis eorum non extinguetur ; et erunt usque ad satietatem visionis omni carni. Ad hæc autem Isaïæ verba alludens S. Joan. Baptista, Matth. 3, 12, de Salvatore ait : Congregabit triticum suum in horreum, paleas autem (impios) comburet igni inextinguibili. Sed apertius adhuc id ipsum prædicat Christus ipse Marci 9, 42, seqq. : Si scandalizaverit te manus tua, abscide illam ; bonum est tibi debilem introire in vitam, quàm duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, ubi vermis eorum non moritur et ignis non exstinguitur ; quod ut altiùs hominum mentibus infigeret, et secundo et tertio repetit. Jam verò si nec impiorum vermis unquam morietur, si nunquam extinguetur eorum ignis, qui propterea inextinguibilis dicitur, evidens est adversus Socinianos verè æterna fore impiorum supplicia, nec integrum corporis et animæ exitium æternitatis voce, ut ipsi autumant, designari. Tertia demùm classis iis omnibus textibus constituitur, in quibus traditur nullum post hanc vitam dari poenitentiae locum, aut nullam veniæ obtinendæ spem, sed immutabilis planè sicut justorum, ita et impiorum status perhibetur. Pervulgata porrò est illa Eccli. sententia, ubi agens de futurâ bonorum et malorum conditione, inquit c. 11, 3 : *Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit. Luculenta pariter sunt Christi verba Matth. 12, 32 : Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei : qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo neque in futuro, seu prout legitur Marci 3, 29 : Qui blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti. Id ipsum dicatur de iis locis in quibus reprobi vocantur vasa iræ et contumeliæ : vasa iræ apta in interitum, quod ira Dei manet super illos, regnum Dei non consequentur, ac licet misericordiam quærant, Christus sit eis responsurus nescio vos ; aliaque prope innumera, quæ sive veterum sive recentiorum Origenianorum ἀποκατάστασις (apocatastasin), seu novam sortem, vel restitutionem impiorum ad cœlestes sedes planè subvertunt.***

His accedit perpétuus et constans totius traditionis et Ecclesiæ catholice sensus. Vix enim Origenianorum commentum de temporariis impiorum poenis prodiit, æternum vertit Syriac. interpres, Arab. ignominiam æternam, Vatablus et Pagninus in contemptum æternum, Marinus in Lex. cum aliis tertit in durationem doloris æternam.

(1) Loco cit.

(2) Comment. in cap. 9 S. Marc., tum in c. 7, v. 19, Eccli. Qui tamen sibi parum constare videtur.

(3) Animadvertit tamen Estius l. c., § 12, in fine, S. Augustinum passim docere ignem damnatorum verè esse corporeum ; dùm propterea in loco hic adducto affirmat neminem mortalium scire cujusmodi sit ille ignis, magis de qualitatibus et modo urendi spiritus in corporeos, quàm de specificâ ejus naturâ videri id accipendum.

(4) Conf. Patuzzi Diss. de Sede inferni, Venet. 1763.

(5) Apud Nicephorum H. Eccl. lib. 17, c. 28, et in sept. synodo, in quâ, act. 1, hæc habentur : « Sanctæ venerabilis quintæ synodi, quæ Constantinopoli congregata est, communi et universali submissi sunt anathemati Origenes et Theodorus Mopsuestiæ... de eo videlicet... quod de restitutione in statum pristinum fatebantur, consentientibus quatuor patriarchis. » In actis conc. Harduini, tom. 14, col. 66.

(6) Juxta Hebr. et vers. Alex. in contemptum æternum, seu confusionem æternam, εἰς ἀλεξάνθησιν αἰώνιον. Sanè עולם

illic omnes ecclesiæ Patresque omnes illud exhorruerunt et anathemate perculerunt. Patres enim si consulamus, sive qui ante Origenistas, sive qui iisdem suppare fuerunt, reperiemus eos eandem doctrinam semper professos esse. Ita Clemens Rom.; Justinus M., Theophilus, Tertullianus, Minucius Felix, Irenæus, Cyprianus, Julius Firmicus, Hippolytus, unanimes sunt in *pœnis sempiternis, igne inextinguibili, tormentis sine modo aut ullo termino, æterno igne, etc.*, asserendis (1). Nos unius aut alterius testimonia dabimus, ne longiores simus. Itaque Clemens Rom. : « Immortales, inquit, omnes animæ sunt et impiorum, quibus melius foret non in incorruptibilibus esse. Nam pœnâ sempiternâ ac inextinguibili igne punitæ, neque mbrientes, magno suo malo, nullum finem obtinere possunt. » Justinus M. : « Quem (diabolum) in ignem esse mittendum cum exercitu ipsius, et homines, qui cum sequuntur, in æternum puniendos, Christus ante significavit. » S. Irenæus : « Quibuscumque, inquit, dixerit Dominus : *Discedite à me, maledicti, in ignem perpetuum*, iste erunt semper damnati; et quibuscumque dixerit : *Venite, benedicti...* hi semper percipiunt regnum, et proficiunt (2). » Tertullianus : « Enim vero, ait, nos qui sub Deo omnium speculatore dispungimur, quique æternam ab eo pœnam providemus, merito soli innocentæ occurrimus, et pro scientiæ plenitudine, et pro latebrarum difficultate, et pro magnitudine cruciatus non diuturni, verum sempiterni eum timentes, etc. (3). » Eleganter demum, ut alios præteream, Minucius Felix ejusmodi tormenta describit dicens : « Nec tormentis aut modus ullus, aut terminus. Illic sapiens ignis membra urit et reficit, carpit et nutrit, sicut ignes fulminum corpora tangunt, nec absumunt; sicut ignes Etnæ montis et Vesuvii montis, et ardentium ubique terrarum flagrant, nec erogantur; ita pœnale illud incendium non dampnis ardentium pascitur, sed innoxosâ corporum laceratione nutritur (4). » Ex his igitur habemus, pœnas impiorum *æternas, sine fine, ac semper duraturas et conferri cum æternis justorum præmiis*. Quod attinet ad Patres reliquos eorum loca indicare satis erit, qui vel confutant Origenianum commentum, aut ipsum inter hæreses numerant, ut Hieronymus, Augustinus, aliique passim (5).

Quare hæc Ecclesiæ fide freti strenui Christi martyres tyrannis sæva quæque tormenta minitantibus, nisi idolis litassent, respondebant, se ad tantum facinus nunquam adigi posse, ne incurrerent *pœnam perpetuam*, ut legitur in actis S. Julii, vel ne irent in *æternum interitum*, vel incurrerent *æternum supplicium*, vel ne mitterentur *in ignem æternum*, ut habetur in actis S. Felicitatis ejusque filiorum; quia diis sacrificantes *tormenta manebunt æterna*, ut in passione S. Maximi, et in actis SS. Dominæ et Theonillæ; quia *mortis æter-*

næ mercedem, et inexplicabiles sine termino cruciatus apostatæ acquirerent, ut in actis S. Victoris; qui propterea tormenta tyrannorum vocabant *unctiones et refrigeria* ad ignem inextinguibilem vitandum, ut in actis SS. MM. Claudii et Asterii; quibus similia occurrunt in actis SS. Patritii, Agapis, Chionix, Irenis, SS. Tarachi et Probi, etc., apud Ruinartium et Bollandistas.

Non admodum difficile esset ostendere in idem dogma de æternitate pœnarum universum conspirasse genus humanum. Verum cum eruditi viri diversarum gentium monumenta collegerint, ideò ad ejusmodi auctores, qui hæc fusiùs pernoscere voluerint, remittimus. De Hebræis scripsit Bartoloccius (1); de Mahumedanis Marraccius (2); de Græcis poetis et philosophis Gutherus (3), de Romanis Montfauconius (4). De Chaldæorum, Persarum et Assyriorum sententiâ perinde ac Ægyptiorum præter Zendavesta testes sunt Tacitus (5) et Diodorus Sic. (6). Quod verò spectat ad reliquos populos aut septentrionales aut Americanos, plura documenta suppeditat inter cæteros Patuzzi (7). Adeò ut verum sit, quod rectè non ita pridem animadvertit anonymus quidam inter protestantes, nihil novi hæc in parte religionem christianam in mundum intulisse, si excipias medium hactenus ignotum, per quod scelestissimi quique vel in ipsâ mortis extremâ periodo ab his æternis pœnis se eripere possint, ac cœli compotes ac hæredes fieri (8).

Difficultates.

I. Obj. Frustra congeruntur scripturarum testimonia ad adstruendam pœnarum æternitatem. Vel enim accipienda sunt de æternitate propriè dictâ, et tunc exponi debent de totali destructione impii, quæ pœna utique æterna est, quâ in perpetuum impius à gloriâ excluditur, quod sanè apertè innuunt voces, quibus in Scripturis impiorum damnatio significatur, *mortis scilicet perditionis et interitus*, quæ destructionem indicant; vel accipienda sunt de æternitate impropriè dictâ, et tunc de diuturniori vel breviori duratione suppliciorum pro diversitate meritorum debent intelligi, prout tot innuunt Scripturarum testimonia, in quibus *æterna* ea dicuntur, quæ nonnisi de longiori tempore usurpantur, quo sensu in *æternum* concessa dicitur Chananitides Hebræis; in *æternum* item firmatum iri solium David, etc.; quo sensu, ut cætera mittam, scripsit S. Judas Ep. suæ v. 7 : *Sicut Sodoma et Gomorrha... factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnam*

(1) Biblioth. rabbinic. in Diss. de Inferno.

(2) In Refut. Alcorani. Conf. etiam Hottingerum t. 1, II. eccl.

(3) Apud Grævium, t. 12, Theus. antiquit. Rom. Lugd. Batav. 1699, in Diss. de Jure manium, p. 1077.

(4) T. 5 Antiq. illustrat., Paris 1719, p. 1, c. 7. Descriptio infernalium suppliciorum, etc.

(5) Lib. 5 Hist. c. 5.

(6) Biblioth. historice lib. 2, sect. secunda, ed. Laur. Rhodomani Hanovix 1604, p. 65, seqq.

(7) Op. cit. lib. 3, c. 18, ubi plura documenta afferuntur.

(8) In opusc. Quelques réflexions sur la maxime chrétienne : *Hors de l'église il n'y a point de salut*; par un ministre protestant. Paris 1827.

(1) Conf. Petav. l. 3 de Angel. c. 8.

(2) Lib. 4 cont. Hær. c. 28, al. 47, n. 2; vid. etiam I. 5, c. 27, n. 1.

(3) Apolog. c. 45.

(4) In Octav. c. 55.

(5) Conf. apud Patuzzi op. cit. lib. cit. c. 15, seqq.

sustinentes, cùm tamen nonnisi ad breve tempus ignis ille perduraverit. Quæ posterior expositio eò magis præferenda videtur, quòd et cum priori de destructione saltem post datum tempus consentiat, et simul pœnarum diuturnitatem pro culparum diversitate conjungat. Ergo.—Resp. : Nego ant. Ad probationem, nego. Tum quia ejusmodi expositio nova est contraria sensui traditionali omnium Patrum et totius Ecclesiæ; tum quia apertam vim infert adductis scripturæ textibus, qui loquuntur de pœnâ *positivâ*; quæ significatur per vocabula : *ignis*, *tenebræ exteriores*, *stridor dentium*, *vermis*, *sitis*, etc., minimè verò de solâ negatione aut privatione gloriæ. Neque eam expositionem evincunt voces *mortis*, *perditionis* et *interitus*, quasi per eas insinuetur totalis destructio declarant enim eadem scripturæ, quo sensu hæ voces usurpentur, in sensu nempe translato; etenim à Christo Joan. 17, 12, Judas dicitur *filius perditionis*, ita tamen ut de eo ibid. affirmet : *Melius erat, si natus non fuisset*. Quorsum verò, nisi ob æterna supplicia, quæ ipsum in alterâ vitâ manebant? Sic pariter Apostolus 2, Thess. 1, 9, de infidelibus inquit : *Pœnas dabunt in interitu æternas à facie Domini*. Si pœnas dabunt, et quidem æternas, profectò in interitu non destruuntur, sed ad promerita supererunt supplicia; sic demùm Apoc. 21, 8, legitur : *Timidis et incredulis et execratis... pars illorum erit in stagno ardenti igne, et sulphure : hæc est mors secunda*. En igitur quo sensu futura sit impiorum mors quænam perditio et interitus, quibus vocibus reprobatio impiorum significatur, tum nempe ad designandam perpetuam Dei amissionem, qui vita animæ est, tum ad exprimendam summam illam ac irreparabilem calamitatem, in quam reprobi incident.

Sed neque secundo loco prolata Scripturarum testimonia evincunt in eodem latiori sensu illa, quæ de æternitate pœnarum attulimus, esse intelligenda; ex substratâ enim materiâ, ut præfertur, quæ æternitatem propriè dictam non patitur, et ex aliis Scripturæ locis apertè constat de diuturniori tantùm tempore objecta testimonia esse accipienda. Contrarium verò prorsus constat in casu nostro, uti ex adductis probationibus manifestum fit; in iis enim semper opponitur æternitas pœnarum æternitati gaudiorum, ac præterea conceptis verbis pœnæ illæ dicuntur *sine fine*, *sempiternæ*, ignis futurus declaratur *inextinguibilis*, quòd *vermis non morietur*, quòd nullus ibi erit poenitentiae locus, etc. Quæ omnia terminum omnem excludunt.

Ad illud quod objicitur de igne quo consumptæ sunt Sodoma et Gomorrha, distingo : Si spectetur ignis ille in se, concedo; si spectetur prout erat figura ignis æterni, nego. Scilicet eo sensu æternus dicitur ignis ille, quatenus civitates illas delevit, earumque incolas in perpetuum ex viventium societate eripuit. Vel si in illis absumptis civitatibus reliquit; quare fuit figura ac imago illius æterni ignis, quo in perpetuum impij magis placet, quatenus ignis ille perpetuâ sui vestigia apud inferos cruciabuntur. Critici sacri ita hunc locum exponunt : « Illud incendium vocatur *ignis æternus*, vel quia irreparabile est et semper duraturum,

« *cujus vestigia hodiè supersunt, mare mortuum, fumans, etc.*; vel 2º metonymicè, eò quòd typus fuerit ignis æterni, in quem isti à temporali incendio transmissi sunt. Incendium istud considerat (S. Judas) « ut pœnam adhuc durantem, et quæ præsignificaret « sequentem vindictam ignis æterni inferno, qui solus « dicitur *αἰώνιον πῦρ* (aionion pyr) in aliis omnibus « locis, ut Matth. 18, 8, et 25, 41, Apoc. 20, 10 (1). »

Hinc posterior pariter rejicitur adversariorum expositio, quæ ex dictis non solum omni vel levi fundamento destituitur, sed apertè atque omninò scripturis adversatur.

I. Inst. Atqui scripturæ 1º sæpè negant divinam ultionem æternam fore; etenim ps. 76, 8, dicitur : *Numquid in æternum projiciet Deus?* et ps. 102, 8 et 9 : *Miserator et misericors Dominus... non in perpetuum irascetur : neque in æternum comminabitur*. 2º Aliquis præterea in Scripturis reprobis jam pœnis addictis promittitur exitus; sic ps. 48, 16 : *Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferi*; et alibi passim. 3º Docent Scripturæ ita rependenda esse impiis supplicia, ut culpas inter et pœnas proportio servetur; ut Apoc. 18, 7 : *Quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum*; et apertiùs Marc. 12, 40, de Pharisæis inquit Christus : *Hi accipient prolixius judicium*, quæ falsa essent, ubi æternitas pœnarum propriè dicta semel constitueretur. 4º Profectò nisi ita res se haberet, inquit, falsum esset, quod Apostolus tradit ad Rom. scribens magis Christum hominibus redemptione suâ profuisse, quàm nocuerit Adæ peccatum, cùm multò plures damnentur. Ergo.—Resp. ad primum : Nego. Allatæ enim omnes Scripturarum auctoritates loquuntur de hominibus adhuc in præsentî vitâ degentibus, ut ex ipsarum contextu constat, ut omittam unanimum Patrum et interpretum expositionem. Non enim sine gravi temporis jacturâ singulæ perpendereantur. Ad secundum, nego pariter ad propositum nostrum spectare aliam scripturarum classem, cùm de liberatione ab angustiis, quibus David premebatur, in iis sermo sit, ut omnes rectæ exegeseos regulæ postulant. Ad tertium, dist. : Docet Scriptura servandam proportionem inter culpam et pœnam quoad acerbitatem, conc.; quoad diuturnitatem seu durationem, nego. Eodem enim sensu accipiendi sunt adducti textus, quo Sap. 6, 7, dicitur : *Potentes potenter tormenta patientur*, et v. 9 : *Fortioribus autem fortior instat cruciatio*. Duratio siquidem pœnarum ubique, ut vidimus, prædicatur æterna, sine fine, perpetua, etc. Ad quartum, dist. : Si Apostolus institueret comparisonem inter Christi redemptionem, et ruinam per Adam illatam quoad salvandorum aut damnandorum numerum, transeat; si de intrinsecâ virtute, efficaciâ, atque utilitate redemptionis Christi relatè ad nocumenta, quæ intulit peccatum Adæ, nego.

(1) Conf. Synops. Critic. sac. in nov. Test., vol. 4, in h. l. Vid. etiam Crit. sac. tom. 9, in hunc eundem locum, inter quos Grotius ipse, qui non parùm Socinianis favet, concludit quòd « sensus sit eas urbes « incensas instar exhibere ignis æterni, qui impios exspectat. »

Significat igitur hic Apostolus Christum nos non solum ab Adæ culpâ, quam hæreditate contraximus, sed præterea ab innumeris prope actualibus peccatis liberasse et cum fenore nobis restituisse quicquid in Adam amisimus. Ast si effectum redemptionis quoad extensionem spectemus, longè minùs latè patet Christi redemptio, ac Adæ peccati effectus ob plures causas extrinsecas, quas expendimus, cum dissereremus de Christi morte pro omnibus. Licet enim Christus pro omnibus mortem obierit, atque abundè satisfecerit, cum tamen passionis ipsius fructus non applicetur nisi illis, qui crediderint, qui mandata servaverint, qui in ipso manserint, omnesque ab eo præscriptas conditiones adimpleverint, idque non omnes præstent; ideò scriptum legimus: *Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum* (1); tum: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*, aliæque ejusmodi: ac reverà Paulus ipse quem nobis objicit, 1 Cor. 6, 9, docet neque fornicarios, neque idolis servientes, neque adulteros, neque fures, neque avaros aliosque ejusmodi nefarios homines regnum Dei esse possessuros. Cum igitur gratis omnino, imò falso prorsus et contra apertam Scripturarum auctoritatem supponant adversarii omnes aliquando homines Christi redemptionis participes futuros, perperam concludunt damnatorum poenas finem tandem habituras esse, ut suam statuunt apocatastasim seu omnium restaurationem.

II. Iust.: Quamquam Deus in sacris litteris poena æternas verbis sat disertis atque perspicuis comminatus fuerit, non tamen sibi ademit facultatem moderandi decretum suum. Quemadmodum humani principes aut legumlatores, etsi poenas gravissimas ac perpetuas sæpè decernant, non sibi propterea potestatem adimunt veniam reis concedendi, aut poenarum severitatem temperandi. Poterit ergo Deus supremo hoc suo dominio uti, et damnatis tandem ignoscere, eosque ab æterno supplicio liberare. Ita passim Clericus (2). Tilotzonus autem, ut integram servet divi nam veracitatem in suis commentationibus subdit:

(1) Matth. 7, 21. Quæstio agitari solet inter theologos utrùm major sit electorum an reproborum numerus, præsertim ex catholicorum cœtu, et alii in alias sententias dilabuntur. Bergier, *Traité de la vraie religion*, et in *Dict. Hist. Theol.* ad vocem *Elu*, animadvertit adversus incredulos, qui inde occasionem nacti sunt oppugnandi religionem christianam, tot esse hæc in parte doctorum hominum discrepantes sententias, ut integrum de iis volumen confici possit. Ecclesia nihil unquam circa hoc punctum definivit, imò proficitur se electorum numerum ignorare, dum Orat. secr. Dom. 4 Quadr. sic Deum orat: « Deus, cui soli *cognitus est numerus electorum in superna felicitate locandus.* » Propterea nonnisi conjecturis ducuntur, qui pro alterutrâ dimicant opinione. Nobis satis sit affirmare eos omnes fore salvandos, qui divinæ gratiæ cooperantur quæ nulli deest, eos fore damnandos, qui eidem reluctantur ut propriis indulgent cupiditatibus. Cæterum conf. Bergier l. c. necnon egregium opus cui tit. *Tesori di confidenza in Dio*, Pinerolo, 1831, præsertim p. 2, in quâ doctè expenduntur quæ perperam ad parvum electorum numerum stabiliendum afferri solent.

(2) Præsertim in *Bibliothèque choisie*, tom. 9.

hoc enim versatur inter promissiones ac minas discrimen observatione dignum, quod promissor jus alteri tribuit adversum seipsum, adeò ut juxta justitiæ regulas et fidelitatis promissis stare teneatur, verique nominis injuriam irroget, si ea exactè non impleat. Non eodem autem modo se res habet quoad illum qui comminatur. Jus enim in ipso permanet minus exequendi vel etiam non exequendi quod comminatus est, ac citra alicujus injuriam potest non uti jure suo, ac debitum integrum remittere. Neque deest hujus divinæ agendi rationis exemplum in Scripturis. Jussu siquidem Dei citra expressam ullam conditionem Jonas propheta prædixit impiæ civitatis Ninives excidium post dies quadraginta obventurum: *Adhuc quadraginta dies et Ninive subvertetur* quin tamen eversa sit, prout prædictum fuerat. Quidni ergo sperare liceat Deum quidem denuntiare hominibus æterna supplicia, quæ tamen non sit irrogaturus (1)? Concludendum est igitur non posse ex Scripturis, utut perspicuis, certò colligi poenarum æternitatem nosque ignorare, quemnam fortassè modum minis à se factis apponet piissimus Deus, qui licet delinquentes punire debeat, nullâ tamen lege eo rigore punire adstringitur, quo minatus est, sed ex arbitrio et libertate suâ poenam saltem ex parte condonare potest (2). — Resp.: Ad primum, dist.: Deus potest poenas æternas relaxare, si decretum de poenis æternis inferendis esset tantum comminatorium, transeat; si sit absolutum, nego. Jam verò textus à nobis allati in probationibus perpetuè nobis exhibent decretum Dei absolutum inferendi poenas æternas impiis. Christus enim in extremo judicio dicit his qui à sinistris ejus erunt: *Ite, maledicti, in ignem æternum... et ibunt hi in supplicium æternum*; et alibi passim, ut vidimus, *sine fine* hæ poenæ dicuntur, etc. Cum igitur ex unâ parte habeatur sententia definitiva, ex alterâ perhibeatur executio juxta latam sententiam, jam patet frustra sibi adblandiri adversarios nostros de fine, quem nunquam habituras ejusmodi poenas conceptis verbis Scripturæ ipsæ testantur. Eo igitur sensu tantummodò potest dici comminatorium Dei decretum, quod hæ poenæ comminatæ sint viventibus, ut se ad meliorem frugem recipiant; quod si secus faciant atque in statu peccati lethalis ex hac vitâ decedant, ex comminatorio decreto fit absolutum, ac incolumi Dei veracitate immutari jam nequit, prout Ecclesia, à Deo edocta, nullo non tempore Dei verba intellexit. Atque hæc ratione tota corrui machina, quam adversarii moliebantur.

Ad illud verò exemplum, quod ex Ninive petebatur, responsio in promptu est: omnia enim adjuncta illius vaticinii comminatorii luculenter ostendunt ipsum non fuisse nisi conditionatum, quod et ipse Jonas intellexerat, qui propterea fugerat in Tharsum, ne tanquam falsus propheta haberetur. Talia fuerunt missio prophætæ ad excidium denuntiandum, prodigium patratum in ipsius prophætæ reluctantis personâ ut vinum adderet suæ prædictioni, quadraginta dierum spatium interpositum

(1) Serm. 35, apud Patuzzi l. c. cap. 9 et 10.

(2) Ibidem.

inter denuntiationem comminatæ poenæ ejusque executionem, prout optimè pariter intellexerunt Ninivæ, qui ideò ad poenitentiam redierunt, et veniam ideò obtinuerunt. Ex comminatorio autem et conditionato, hoc decretum transiisset in absolutum, nisi ab impietate suâ Ninivæ resipissent, prout reverà in absolutum transiit decretum de delendo universo humano genere aquis diluvii post annos 120. Neque enim est Deus quasi homo ut mentiatur, aut filius hominis ut mutetur. Hinc ruit inepta Clerici conclusio, quæ ex gratuitis ac falsis præmissis deducitur.

III. Inst. : Saltem negari nequit aliquod fundamentum præfatæ Scripturarum expositioni, ac proinde aliquid spei damnatis præbere, quæ 1 Cor. 15, 22, seq., leguntur : *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur... Oportet autem illum regnare donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. Novissima autem inimica destruetur mors : Omnia enim subiecit sub pedibus ejus... Cum autem subjecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit ei, qui subiecit sibi omnia ut sit Deus omnia in omnibus.* Ex quo textu tria apertissimè habentur 1° omnes vivificandos esse in Christo ad vitam et ad gloriam, sicut omnes per Adam mortui sunt et corpore et animâ per peccatum, ideòque et impios; 2° novissimam destruendam esse mortem, id est, mortem secundam, nempe impiorum, de quâ loquitur Joan. in Apoc. 20, 14; demùm 3° omnia subijcienda Deo esse, ita ut Deus in omnibus omnino regnatus sit per gratiam et gloriam. 4° Quæ omnia confirmantur tum ex iis quæ scribit idem Apostolus ad Coloss. 1, 19 : *In ipso (Christo) complacuit omnem plenitudinem inhabitare, et per eum reconciliare omnia in ipsum pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cælis sunt.* Ex quibus liquet omnia demùm per Christum esse pacificanda, scilicet et homines qui sunt in terris, et dæmones qui sunt in cælis, qui propterea vocantur rectores tenebrarum harum, nequitie in cælestibus ab eodem Apostolo. 5° His demùm novum robur accedit ex iis, quæ dixit S. Petrus Act. 3, 21 : *Quem (Christum) oportet quidem cælum suscipere usque in tempora RESTITUTIONIS, gr. ἀποκαταστάσεως (apocatastaseos), omnium, id est, donec omnes tollantur tum in angelis, tum in hominibus peccati et poenæ reliquæ.* 6° Hæc prorsus congruunt cum iis quæ Apoc. 20, 5, scribit, S. Joan. de resurrectione primâ, quæ locum habebit ante judicium, quæque proinde necessariò supponit resurrectionem secundam, à morte scilicet secundâ, cujus idem Joannes meminit, v. 14, ad quam dæmones et impii damnati erant, adeò ut meritò scribere potuerit 21, 5 : *Et dixit, qui sedebat in throno : Ecce nova facio omnia, id est, omnia renovo et in pristinum statum restituo.* Ergo. — Resp. : Nego ant. : Ad primam illationem dist. : Sanctificandos in Christo omnes electos, de quibus solis hic loquitur Apostolus, conc. ; reprobos, de quibus hic ne verbum quidem, nego. Sensus enim istius Apostoli textus est, Christum post suam à mortuis resurrectionem velut primitias sanctorum suscitandum semetipsum obtulisse Deo Patri. Etsi verò Chri-

stus caput nostrum Ecclesiam suam Deo obtulerit, et nunc etiam offerat continuò; nondùm tamen ipsa à morte et mortalitatis conditione libera est; nondùm à dæmonum insidiis tuta, nondùm perfectè sancta. Adhuc enim ex aliquâ parte, id est, in quædam membra dominatur peccatum; adhuc in ipsâ grassatur diabolus, mors et mortis miseriæ sæviunt. Tunc autem, id est, in futurâ generali resurrectione, Christus eam ab omni prorsus hoste liberam, planè sanctam, omnino beatam, et penitus gloriosam exhibebit Deo. Quare cum evacuaverit omnem principatum, id est, cum aboleverit Christus omnem potestatem dæmonum, qui nunc fideles lacessunt, cum plenè à mysticis membris suis omne peccatum sustulerit, novissima inimica destruetur mors, id est, post diabolum victum, post peccatum destructum, mors quæ una est ex inimicis Christi, annihilabitur per generalem scilicet et gloriosam sanctorum resurrectionem (1). Tunc demùm Christus ut homo cum omnibus suis, id est, Christus caput Ecclesie cum omnibus mysticis membris suis subijciatur Deo, Deumque gratus adorabit, laudabit, et glorificabit in æternum, ut sit Deus omnia in omnibus, quatenus integrum Ecclesiæ triumphantis corpus Deus possidebit, et possidebitur ab eo, et sic Deus à fidelibus possessus erit illis omnia, eorum perfecta beatitudo, omniumque desideriorum finis et complementum. Ex his quæ ab ipso loci objecti contextu eruimus, patet illationes reliquas nempe 2 et 3, planè concidere atque evanescere, quin diutius ad eas convellendas tempus perperam teramus. Ad quartum, nego hic agi de reconciliatione hominum et dæmonum; sed agitur de reconciliatione inter Deum et homines, qui erant ab invicem aversi propter peccatum, quod Christus per mortis suæ sacrificium penitus sustulit; unde sublata inimicitiarum causa, cælum et terra pacificata sunt. Quod constat ex verbis immediatè sequentibus : *Et vos cum essetis aliquando alienati et inimici... nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem, etc.* Ad quintum vel nego, vel dist. : Id est, renovationis cœli et terræ post universalem resurrectionem et extremum judicium, seu mundi finem, conc. ; id est, restitutionis impiorum, quam adversarii autumant, nego. Hunc porrò esse sensum germanum verborum Petri non solum declarat ipse contextus, et catholici omnes interpretes tradunt, sed vel ipsi recentiores biblici protestantes admittunt. Alloquitur enim ibidem S. Petrus Judæos, quibus persuadere contendit, J. C. esse Mesiam à prophetis promissum, asseritque ipsum oportere in cælis regnare (non autem in terris ut perperam sibi persuaserant carnales Judæi), donec cætera impleantur à prophetis prænuntiata circâ Evangelii propagationem, et Ecclesiæ vicissitudines et triumphum, id est, usque ad mundi finem ac resurrectionem ge-

(1) Conf. Bernard. à Piconio tripl. Expos. in h. l. Pulchrè inquit S. Jo. Chrysost. hom. 39 in 1 Ep. ad Cor. n. 4 : *Quomodo novissima? Post omnes, post diabolum, post alia omnia. Etenim etiam in initio intravit novissima. Prius enim diaboli consilium, et inobedientia, et tunc mors.*

neralem et finale iudicium, in quo et iusti completam beatitudinem, et impii completam damnationem, id est, unâ cum resumptis corporibus pro meritorum diversitate assequuntur (1). Ad sextum, dist. : Fitmentio resurrectionis primæ, id est, beatitudinis, quam iusti consequuntur ante resurrectionem secundam, in quâ demùm habebunt beatitudinem completam et adæquatam, conc. ; resurrectionis primæ in ordine ad mortem secundam impiorum, nego. Alioquin non dixisset ibid. S. Joan. de reprobis : *Cruciantur die ac nocte in secula seculorum*, et commemoratâ morte secundâ, non addidisset : *Et qui non est inventus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis*.

Quod verò additur : *Ecce nova facio omnia*, dictum est quoad eos qui vicerint, seu quoad electos, non autem quoad reprobos, qui mittendi sunt in stagnum ignis (2).

II. Obj. : 1° Ex antiquioribus patribus, juxta Petavium (3) pauci Origeni assensi sunt docenti futuram aliquando liberationem diaboli ejusque satellitum à pœnis, quibus premuntur, easque finem habituras esse; plures verò ad damnatos homines quod spectat; et alii quidem plenius, alii levius et quasi cunctanter. Ita præ cæteris ex Græcis Gregorius Nyssenus passim; necnon Gregorius Nazianzenus; ex Latinis autem S. Hieronymus pluribus in locis, S. Ambrosius, Ambrosiaster, auctor nempe qui Commentarios edidit sub e mentito S. Ambrosii nomine in Ep. ad Rom. et in Ep. ad Ephes. His addi possunt S. Justinus et S. Irenæus, quorum prior in Dialogo cum Tryphone, n. 5, apertè docet animas impiorum puniri, *quandiu eas esse, et puniri Deus voluerit*; alter verò lib. 2 cont. Hæres., c. 64, pariter asserit animas non secus ac res cæteras perseverare, *cum eas Deus et esse et subsistere voluerit* (4). Ergo. — Resp. 1° : Transeat ant.; nego cons.; unius enim vel alterius atris Pauctoritas infirmare nullo modo po-

test argumentum, quod ex communi cæterorum Patrum consensu, et constanti ac perpetuâ Ecclesiæ traditione et fide conficitur. Resp. 2° : Dist. : Et iidem patres si pravi quidquam scriptis suis ex Origenis lectione intexuerunt, eodem Petavio teste (1), identidem emendârunt, conc. ; in illâ sententiâ perstiterunt, nego. Profectò vel ipse Origenes hom. 7 in Exod. scribit : « Audi de peccatoribus et iis qui præsens seculum diligent, quæ sit prophetæ sententia. Vermis enim, inquit, eorum non morietur et ignis eorum non extinguetur. Isti sunt vermes quos generat divitiarum cæca cupiditas, etc. » (2). Porrò si avarorum cæterorumque peccatorum vermis juxta Origenem non moritur, neque ignis extinguitur, pœna debet esse perpetua. S. Gregorius Nyssenus, cujus tamen opera ab Origenistis interpolata fuisse Germanus, Nicephorus, Photius alique contendunt (3), in oratione adversus eos, qui castigationem ægrè ferunt, hæc scribit : *Misera (anima) tum suæ se temeritatis vehementer accusans lugensque, ac plorans et gemens in locum quemdam tristem, tanquam angulum abjecta permanebit, luctu nunquam finituro, ac insolabili in æternum pœnas luens*; atque orat. 5 de Beatitudinibus : *Quis, inquit, extinguet flammam! Quis avertet vermem nunquam morientem? Quæ quidem aperta sunt adeò ut nullam dubitationem circa ipsius mentem relinquant*.

Nec minùs ea sunt aperta, quibus S. Gregorius Nazianzenus propria sensa promittit orat. 15, ubi de Damnatis ita scribit : *Hos autem simul cum aliis, vel potius, ante alia, istud excruciat, quod a Deo PROJECTI SINT, atque iniustam in conscientiâ sempiternæ ignominie notam gerant*. Addit ib. damnatis nullum locum esse pœnitentiæ, neque morum correptioni. S. Hieronymus passim doctrinam catholicam profitetur de æternitate pœnarum omnium damnatorum indiscriminatim, tum nempe infidelium, ut omnes fatentur, tum fidelium seu Christianorum. Etenim, in cap. 5 Isa. expendens illa Isaie verba : *Dilatavit infernus animam suam*, inter cætera inquit : *Qui seculi deliciis occupati, nec respicientes opera Dei detraherent in gehennam, ibique æternis cruciatibus deputati, potentiam et superbiam miserâ cernent, et humilitate mutari*. Quòd si alicubi videtur finem aliquem christianorum damnatorum pœnis indicare, vel dicendum est ipsum ex alienâ sententiâ hæc protulisse, ut ipsemet testatur sæpè fecisse (4),

(1) Ernestius opusc. theolog. p. 477 : « Quid sit, inquit, ἀποκατάστασις de eo dissensere omni tempore interpretes, et in explanando etymologiam potius verbis et lexicorum vulgarium auctoritatem secuti sunt, quàm Scripturas ipsas audiverunt, suntque nonnulli ad fanaticas opiniones prolapsi. » His subscribit Kuinzelius, qui præterea addit : « Vox ἀποκατάστασις significat emendationem, restitutionem in pristinum statum, mutationem in meliorem conditionem... » Hæc autem vocabuli notio parùm conveniens est huic loco, cum sermo sit de vaticiniorum eventu. Sed ἀποκατάστασις notat etiam perfectionem, absolutectionem, consummationem, quæ significatio contextui apprimè congruit... Petrus autem per τοὺς χρόνους τῆς ἀποκαταστάσεως πάντων ὧν ἐλάλησεν, κ. τ. λ., per tempus quo omnia perficerentur, absolventur, omnia eventum habebunt, quæ prædixerunt prophetæ, intellexit, inaugurati regni Messiani et eventa, quæ cum præcedent, latiore doctrinæ Christi propagatione, resuscitationem mortuorum, iudicium extremum, etc. » Conf. Act. 1, 6. Matth. 17, 11. Sensus ergo omnino est : usque ad finem mundi. » Comment. in lib. nov. Test. historicos, vol. 4 in h. l., ubi aliorum plurium recentiorum expositiones referuntur, quæ omnes huc collimant.

(2) Conf. Bossuet, l'Apocalypse avec une explication, ch. 20, OEvres, ed. Liège 1766, tom. 2.

(3) Lib. 3 de Angel. cap. 6 et 7.

(4) In edit. autem Maur. lib. 2, c. 34, n. 4.

(1) Ib., c. 8, § 10.

(2) N. 6. Conf. Huetium in Origen. lib. 2, quæst. 11, § 23.

(3) Apud Patuzzi op. c. lib. 3, c. 17, § 12, seqq.

(4) Lib. 1 contra Rufinum testatur Hieronymus : « Se in commentariis, ut se habet lex et consuetudo commentariorum, multa ex aliorum sententiâ non approbando sed referendo tantum dixisse. » Quod et repetit in præf. Comment. in Jeremiam. Quare meritò cl. Vallarsius ad Hieronymi verba, quæ leguntur in Comm. in cap. 66 Is. : « Porrò qui volunt supplicia aliquid quando finire, et licet post multa tempora, tamen terminum habere tormenta, his utuntur testimoniis, etc. » adnotat : « Planè igitur injuriosi in Hieronymum sunt, qui eum consentire calumniantur illis, qui terminum habitura malorum hominum tormenta somniant, et probare conati sunt. Liqueat enim, non

vel locutum de peccatoribus levioribus culpis obstrictis, aut si de gravioribus peccatis commaculatis, de iis disserit, quos suorum delictorum ante mortem poenituerit (1). Luculenta pariter sunt, quæ scribit S. Ambrosius de æternitate poenarum. Etenim catholicam hanc veritatem profitetur Enarr. in Ps. 118, ubi inquit: *Scientes igitur in æternum mansura judicia omnia justitiæ Dei, caveamus ne opera nostra displiceant, et in æternum incipiamus subire judicium; et alibi sæpè* (2). Dum igitur loquitur de fine poenarum, quas incurrunt peccatores, id asserit de iis qui adhuc in hac vitâ degunt, nullâ verò ratione de addictis jam poenalibus suppliciis alterius vitæ (3).

Etsi possemus prætermittere Ambrosiastrum, utpote exiguæ auctoritatis scriptorem, attamen et ipsum admittere cum cæteris poenarum æternitatem liquet ex iis quæ leguntur in cap. 2 Ep. ad Rom., ubi hic auctor post hanc vitam nullum superesse poenitentiae locum disertissimè inculcat.

S. Justinus in objecto loco disputat de animorum immortalitate, contenditque eos minimè eadem immortalitate frui, quâ Deus ipse pollet, sed eam habere communicatam et dependentem à Deo, ideòque subdit: *Cruciari animas impiorum, quoad eos cruciari, et esse vult; cum verò Deus velit eas semper esse, cum immortales naturâ ipsas condiderit, hinc pariter vult eas semper cruciari. Quod in Apol. 1 absque ambage declarat dicens: Qui autem improbè vivunt, nec immutantur, eos igne æterno credimus puniri.*

Eodem sensu locutus est S. Irenæus, ut patet ex scopo quem sibi proponit; cæterum ipsum tenere impiorum poenas æternas evidenter ostendunt, quæ tum in eodem capite habet, tum in præcedenti, ubi inter alia scribens de iis quibus dicitur: *Discedite à me, maledicti, in ignem æternum*, absolute subdit: *Isti erunt semper damnati* (4).

Inst.: Saltem aliquod levamen in iis poenis potest in damnatis derivari ex orationibus viventium, quod 1° nonnulli Patres insinuant (5), et 2° non pauca Missalia, quæ collegit Jo. Lamius, in quibus Missa refertur in quâ postulatur à Deo saltem *ut tolerabilia fiant ipsa tormenta*. 3° Hæc autem consuetudo ab eâ non differt, quam adhuc servat Ecclesia Græca, teste Renaudotio (6). Ergo.—Resp.: Nego ant.; Ad primum, dico si qui sint Patres qui hoc asserant, quod tamen non immerito alii negant (7), non ex peculiari unius vel alterius

sensu dijudicandum esse de Ecclesiæ doctrinâ, sed ex unanimi aut communi ipsorum consensu, præsertim ubi ipsis cæteri adversantur, et quod caput est, adversatur Ecclesiæ praxis, quæ profectò, teste Augustino, nunquàm consuevit pro damnatis orare (1), prout ipse Petavius animadvertit (2). Ad secundum, resp.: Missalia, quæ levissimâ quâdam jactantiâ protulit Lamius, ut ostendit Zaccaria, nonnisi pauca sunt, et probabilius nunquàm, neque in ipsis particularibus Ecclesiis, ad quas pertinuisse dicuntur, in usum deducta fuerunt, nec nisi post an. 890 conscripta sunt à quibusdam monachis, quum Ardevaldius Floriacensis monasterii abbas in diocesi Aurelianensi novum hoc fecerat jussum, ut preces pro damnatis ad Deum tenderent, « quatenus etsi perpetuis non mererent absolvi cruciatibus, saltem minoribus mularentur à dicto stricto iudice poenis (3) ». Ad tertium, resp. Ecclesiam Græcam recentis ævi nullius auctoritatis esse, siquidem cum in pluribus aliis erraverit, in hoc etiam errare potest. Ipso fatente Lamio (4) Græci in hac parte à vetustioribus sacrisque Ecclesiæ institutionibus longè abscedunt (5).

PROPOSITIO II. — *Dogma de æternitate poenarum rectè rationi minimè adversatur.*

Si dogma de poenarum æternitate revelatum à Deo est, ut ostendimus, evidens est ipsum cum rectâ ratione pugnare non posse, ut sæpè aliàs animadvertimus. Sed præter hoc generale principium, directæ insuper à theologis rationes afferri solent, quæ sin minus ostendant ex uno rationis lumine æternitatem poenarum peccatis gravibus debitam esse, evincunt saltem nullam involvere repugnantiam. Ut enim increduli demonstrare possent dogma istud aliquam repugnantiam involvere, deberent ostendere peccato lethali, quod hominem avertit à Deo ultimo ipsius fine, talem poenam tum *privativam* tum *positivam* convenire non posse: atqui tantum abest, ut id increduli efficiant, ut nec pauca, neque levia momenta contrarium potius evincant. Poena enim *privativa*, quam *damni* vocant, quæque consistit in perpetuâ amissione felicitatis, ad quam homo conditus est, sponte suâ quodammodò exoritur ex eâ vivendi ratione, quam secutus est reprobis dum viveret: est insuper et ipsa una ex iis necessariis et generalibus connexionibus, quæ intercedunt inter causas et effectus (6). Cum enim potuisset ac de-

« suo illum sensu, sed tantum ex commentatoris officio testimonia in eam partem hic recitare. »

(1) Conf. Patuzzi op. cit. c. 11.

(2) Conf. ib. c. 17, § 16, seqq.

(3) Ibidem.

(4) C. 28, n. 2, ed. Massueti, aliàs c. 47, cap. autem 40 cit. edit., n. 1, seqq. Ex professo adstruit præmia et supplicia æterna pro diversitate meritorum à Deo præparari.

(5) Apud Petav. de Angel. lib. 3, c. 8, § 18.

(6) Perpétuité de la foi, tom. 5, liv. 8, ch. 10.

(7) Conf. Patuzzi op. cit. lib. 3, cap. 7, § 11, seqq. Conf. etiam Sinsartum O. Ben. in op. Défense du dogme catholique sur l'éternité des peines, etc. Paris 1748.

(1) Lib. 21 de Civ. Dei c. 24, n. 1.

(2) Loco jam citato.

(3) Conf. prolixam notam appositam ad l. c. Petavii. Vid. pariter de hoc argumento eruditam dissertat. Franc. de Berleendis Cler. reg. de Oblationibus ad altare § 3, n. 9, p. 81, seqq. Venet. 1745.

(4) In Hódaporico, pag. 313. De hoc autem sublestæ, fidei auctore Conf. Lettere di Atromo Traseo-maco calabrese. Venez. 1741.

(5) Conf. ipsum Renaudotium l. c., ubi prolatis diversis Græcorum recentiorum absonis doctrinis circa animarum statum post hujus vitæ interitum, concludit: « Telle est la théologie des Grecs modernes, et il est aisé de prouver que l'ancienne église n'a rien enseigné de semblable; » prout reipsa ibid. ostendit.

(6) Hinc Leibnitius in Syst. theol. p. 338: « Quo-

huisset, quamdiù in vivis agebat, per bona opera ad beatam vitam, quæ in summo bono posita est contendere, per prava opera volens libens tanto bono in perpetuum nuntium remisit, ac sese in eum statum projecit in quo ammissam semel felicitatem recuperare non potest; non aliter ac si quis se oculis privaret et tamen æternum viveret, æternum cæcus esset. Atque ex hinc patet spontè enasci adversus ejusmodi hominem poenam positivam necessariò æternam; intrinsecam nempe, cujusmodi est horror conceptus ex deformitate subversionis in ipsum illatæ à majori vel minori criminum suorum numero et fœditate, afflictio summa ex bono amisso, et desperatio illud aliquando recuperandi; quæ quidem afflictio in immensum augeatur ex comparatione eorum, qui cum pares olim illi essent, æternam ac plenam felicitatem adepti sunt; acerbus animi stimulus, qui exsurgit per se ex patris sceleribus, quique veluti vermis ut loquitur Evangelum, non morietur, sed perpetuò delinquentem excruciat; aliaque ejusmodi, quæ nedùm fides docet, sed et recta ratio suadet. Concludendum igitur est, dogma de æternitate poenarum hæc ratione expositum ad severiorem fidei normam non solum nihil præ se ferre, quod sive cum notione divinorum attributorum, sive cum rectâ ratione pugnet, sed præterea nihil in eo esse, quòd cum iisdem attributis et cum rectâ ratione non apprimè congruat. Demùm præter has poenas privativas et positivas intrinsecas ex illis necessariò orituras, aliis extrinsecis, quas *cruciatu* appellamus, torqueri reprobos debere suadet pariter recta ratio ipsa, quæ docet sontem ab iis esse plectendum, quibus dum viveret abusus est, quibusque sibi damnationem meruit. Ut enim arguit S. Thomas: « Sicut rectè agentibus debentur bona, ita perversè agentibus debentur mala: sed illi qui rectè agunt in fine ab eis intento percipiunt perfectionem et gaudium; è contrario ergo debetur hæc poena peccantibus ut ex his, in quibus sibi finem constituunt, afflictionem accipiant et nocumentum. Hinc est quod divina Scriptura peccatoribus comminatur non solum exclusionem à gloriâ sed etiam afflictionem ex aliis rebus. Dicitur enim Matth. 23: *Discedite à me, maledicti, in ignem æternum*; et in Ps. 10: *Pluet super peccatores LAQUEOS IGNIS, SULPHUR ET SPIRITUS PROCELLARUM pars calicis eorum* (1). » Addere demùm præstat Deum absque his poenis æternis hominum generi non satis præsto fuisse præsidiiis efficacibus, ut ipsum in officio contineret et ad ardua, cum

« tiescumque anima, inquit, è corpore discedens in statu est peccati mortalis, adeòque malè affecta erga Deum, sponte quâdam suâ (quemadmodum pondus semel abruptum neque ab externâ causâ denuò retentum atque exceptum) in exitii baratrum delabitur, atque à Deo abalienata, sibi ipsi damnationem irrogat usque adeò, ut pii quidam viri sentiunt tantum esse damnatorum odium erga Deum, ut nolint ad gratiam ejus confugere, ac vel ideò eternam sibi infelicitatem accersant prorogentve, eòque minus minari debemus justi judicis severitatem, neque ad Origenis clementiam devenire necesse est, » etc.

(1) Cont. Gent. lib. 3, c. 143, n. 4.

opus est, impelleret; sublatâ enim poenarum æternitate, homines ita sunt animo comparati, ut in cupiditatum præsertim æstu cætera quæcumque motiva parvipendant. Homini enim cupiditatibus vehementibus abrepto, quidquid æternum non est, nihil est, ut quotidiana experientia constat.

Difficultates.

I. Obj.: Dogma de Æternitate poenarum pugnat cum divinâ bonitate, sapientiâ et providentiâ. Pugnat præterea cum divinâ misericordiâ atque clementiâ. Pugnat denique cum divinâ æquitate atque justitiâ; ergo nullo modo ferri debet.—Resp.: Dist. ant.: Dogma istud pugnat cum his attributis, prout concipiuntur ab incredulis, seu prout hæc sibi gratuito ipsimet in animo fingunt, conc.; prout verè in Deo sunt et accipi debent, nego. Itaque increduli judicant de re sibi prorsus incomptâ; ad hoc enim, ut ostenderent poenas æternas pugnare cum recensitis Dei attributis, deberent ante omnia definire quid speciatim exigant, quid refugiant hæc Dei attributa, quod cum præstare nullo modo valeant (1), corrui ex hac unâ consideratione tota moles, cui superextruunt increduli suas difficultates.

I. Inst.: 1° Ea est omnibus insita ab ipso auctore naturæ Dei notio, ut sit infinitè bonus atque beneficus pater, qui nos filios suos 2° ideò ex nihilo condidit, ut efficeremur tandem aliquando compotes sempiternæ illius felicitatis, cujus in corde nostro vehemens ac necessarium desiderium atque appetitus indidit. Si igitur ad hanc nullo unquam tempore *unus etiam natio* non perveniret, finem sibi præstitutum Deus vel in *illo uno* non assequeretur, 3° ac vehemens ille qui in nobis est beatitudinis appetitus inanis esset, imò ad hoc tantum indidisse Deus censendus esset, ut homines magis magisque torqueret ad miserieiores efficeret: quod de divinâ bonitate nefas est suspicari. Licet verò à possessione finis jure excludantur, plectanturque suppliciis homines, qui à rectâ viâ deflectunt, nec rectum servant ordinem quem Deus ipsis servandum præfinivit; at sapientis optimique provisoris est, ut eosdem per istiusmodi poenas ad tempus inflictas in viam rectam reducat, atque in eum ordinem restituat, quo digni reddantur æternâ felicitate, quod à summâ Dei sapientiâ expectare necesse est. 4° Cum enim peculiarrem curam gerat de rationalibus creaturis, earumque felicitatem tanquam finem sibi præstituerit, eo modo de iis disponere debet, qui magis congruat ipsarum beatitati. Nemo autem ambigere potest, quin ipsarum bono magis congruat, ut defectus, si quos incurrerint, vel per gratiam vel per vindictam reparentur, atque creature rationales in eum statum restituantur, in quo supremâ felicitate perfrui valeant, quam ut perpetuò puniantur. Ergo tum cum Dei bonitate, providentiâ ac sapientiâ pugnat, etc.—Resp. ad primum: Dist.: Est Deus infinitè bonus, at eâ bonitate quæ consistit in amore ordinis, justî et recti, concedo; eâ

(1) Conf. Spedalieri Diritti dell'uomo, lib. 4, c. 12, § 46, seqq. Conf. etiam Feller, Catechisme philosoph. l. c. § 474, seqq.

bonitate quam sibi increduli fingunt, nego. Ad secundum, dist. : Deus nos ex nihilo condidit, ut efficere-mur compotes æternæ beatitudinis per eam viam ac per illa media quæ Deus ipse constituit, concedo; absolute, seu per viam quâ impii incedere volunt, nego. Desiderium porrò beatitudinis, quod Deus nobis indidit, nos monet ut virtutem sectemur, per quam solam ad illud desiderium explendum aliquando pervenitur, cum hujus desiderii complementum pendeat à conditione, quæ à nobis divinæ gratiæ ope ponenda est.

Sic Deus non assequeretur præstitutum sibi finem, si unus etiam homo ad beatitudinem non perveniret, distinguo: Finem particularem et proximum, qui consistit in æternâ angelorum et hominum felicitate sub conditione assequendâ, concedo; finem generalem et ultimum, qui est ipsa gloria Dei, ut suo loco exposuimus, aut finem proximorem, qui est bonum totius universi, quodque exsurgit ex impiorum supplicio, nego. Porrò Deus voluit angelos et homines ad beatitudinem pervenire, dummodò ea præstent quæ ad eam conducunt; alioquin si se ea indignos reddant per legis transgressionem, sibi tantum id tribuere debent, si eam non consequantur. Si vis ad vitam ingredi, ait Christus, *serva mandata*; item: *Discedite à me, operarii iniquitatis*.

Ad tertium, dist. : Inanis esset beatitudinis appetitus à Deo inditus, si potentiâ et præsiidiis necessariis ad eam perveniendi homines essent destituti, concedo. Si his mediis abundent, nego. Tunc scilicet inanis esset iste appetitus, si homines aut angeli etiam præstando, quicquid ab ipsis per Dei gratiam exigitur ad beatitudinem non pervenirent: minimè verò, si eam reipsâ assequantur rectè iis præsiidiis utendo.

Neque obstat quod ingerunt sapientis provisoris esse, ut per pœnas temporarias delinquentes ad ordinem revocentur, ex quo illi desciverunt; in hoc enim adversarii tanquàm certum id sumunt, quod in quæstione est positum; utrūque scilicet necne Deus teneatur creaturas ad illum ordinem revocare, in quo felicitatem amissam recuperent, si ipsæ ex propriâ pravitate ab eâ exciderunt. Teneturne Deus restituere oculis insano illi, qui eos sibi volens eruit (1)? Ad quartum, resp. 1°: Nego suppositum, ut constet ex dictis, cum Deus minimè sibi præstituerit felicitatem creaturarum ut unicum finem. Resp. 2°: Dist. : Creaturarum felicitatem Deus ut finem sibi præstituit secundarium, subordinatum et conditionatum, concedo; ut finem primum, ultimum et absolutum, nego (2).

II. Inst. : Saltem nequit hoc dogma consistere cum divinâ pietate atque clementiâ. 1° Pietas enim sive misericordia est compassio alienæ calamitatis, et ad eam relevandam impellit. Clementia verò est quædam animi lenitas in pœnis irrogandis, movetque ad eas minuendas, aut sublevandas. 2° Tantum porrò abest, ut cum his virtutibus componantur æternæ pœnæ, ut potius Deum ipsarum auctorem sævum atque crudelem exhibeant. Etenim crudelem, ut inquit Bayle, ex innatâ quâdam nostris animis pietate existimamus, ex-

horremusque judicem aut principem lento igne punientem reum, ut diutius horrendus ille cruciatus perduret. Supremum, quod sœntibus per judicium sententiam inferri solet supplicium, plerumque brevissimo absolvitur tempore: nec ulla civilium gentium auctoritas approbat, quod diutino tempore torquantur, quos nece condemnat: nemo est, qui non commoveatur et non excandescat in carnificem, qui non uno tantum ictu, sed altero, aut tertio vel quarto caput abscindat. Quanto igitur magis sævitiæ præferret et crudelitatem Deus, si infelices damnatos sic plecteret, ut non unius, aut alterius diei, sed æterno igne crementur? 3° Si huc accedat ex communi omnium philosophorum consensu æquum judicem in inferendis pœnis communem utilitatem sibi tanquàm finem præstituere debere, juxta celebre illud effatum, quod Senece laudat lib. 1 de Clementiâ: « Nemo prudens punit quia peccatum est, sed non peccetur, » demonstratum jam ac certum est non posse Deum in pœnis æternis infligendis sævitiæ notam effugere, quia non puniret reos ad emendationem ac correctionem, sed punitionem ipsam quereretur propter se, in eaque propter se delectaretur, cum nulli futuri sint in æternitate, qui ex reproborum pœnis utilitatem aliquam percipere possint. Ergo. — Resp. : Nego ant.; ad primum, dist. : Ita tamen ut Deus illas erga omnes et semper et eadem ratione exercere minimè teneatur, concedo; ut erga omnes semper et eadem ratione teneatur eas exercere, nego. Aliud enim est in Deo has proprietates seu dotes inveniri, de quo dubitari nequit, aliud verò est earundem exercitium et exercitii modus. Siquidem, ut præclare observat S. Thomas (1) ad hoc, quod tum severitas tum clementia virtutes sint, *secundum rectam rationem esse debent*; hinc cum Deus jam pridem clementiam atque pietatem erga homines vel angelos viatores exercuerit juxta consilium sapientiæ suæ rectissimamque rationem, potest impios, quin ulum virtutes istæ detrimentum capiant, in iis cruciatibus perpetuò deserere, in quos ipsi sese conjecerunt eorumque minimè lenire dolores, qui sunt effectus necessarii vitæ anteactæ, juxta ea quæ in probationibus dicta sunt. Ad secundum, resp. 1°: Nego. Ad id porrò quod additur à justitiæ humanæ exemplo peti-tum, atque ex solâ imaginationis nostræ ludificatione auctum dico nimis probare, alioquin si quid evinceret, sequeretur neque diù, ut Origeniani contendebant et plerique ex adversariis nostris ultrò contendunt, impios posse pœnas dare, sed vix unico temporis momento ipsorum cruciatus absolvi debere. Resp. 2°: Dist. : Si hæc Dei cum ipsis agendi ratio mensuram excederet, concedo; si non excedat, nego. De Deo porrò hoc sentire nefas est, qui in pœnis inferendis non solum nunquàm prætergreditur mensuram seu modum, quem peccatorum gravitas exposcit; sed præterea neque hunc modum ad amissum attingit; quare receptum est aliud in scholis effatum, Deum punire *citra condignum*. His addendum, nihil, ut diximus, ab Ecclesiâ definitum circa harum pœnarum naturam,

(1) Conf. S. Th. 1. c. c. 71, n. 3.

(2) Ib. c. 64, et l. 1, c. 86.

(1) 2-2, q. 157, ar. 2, ad 1.

quæ præter intrinsecas et necessariò ex ipsâ culpâ profucentes damnatis positivè inferuntur : hinc frustra Bayle plus æquo suæ imaginationi indulgens hæc ad dogma de æternitate poenarum impugnandum intorquet. Ad tertium, dist. : Censeretur crudelis iudex humanus, cuius finis potissimum est bonum exterius reipublicæ procurare ac subditos in officio continere, concedo; Deus, subd. Si posset velle punitionem propter se, transeat; si ex amore justitiæ, de quo solum delectatur, et in quem tendit, nego. Optimè S. Thomas : « Est autem concedendum, inquit, quòd poenæ inferantur à Deo non propter se (id est, propter ipsas poenas), quasi in ipsis Deus delectetur, sed propter aliud, scilicet propter ordinem imponendum creaturis, in quo bonum universi consistit... infligit igitur Deus pro quibusdam peccatis poenas æternas, ut debitus ordo servetur in rebus, qui ejus sapientiam demonstrat (1); » et alibi duplicem profert causam ob quam poenas æternas in statu æternitatis inutiles minime fore ostendit : « Sunt enim, ait, uti es ad duo : primò ad hoc quòd in iis divina justitia conservetur, quæ est Deo accepta propter seipsam; unde Gregorius IV dialogorum : *Omnipotens Deus, quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur; quia autem justus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur*. Secundò ad hoc sunt utiles ut de his electi gaudeant, dum in his Dei justitiam contemplantur; et dum se evasisse eas cognoscunt, etc. (2). » Addo et hanc difficultatem evanescere, si ea accuratè perpendantur, quæ in probationibus attulimus.

At, inquiunt, ea est poenarum natura, ut ad resipiscentiam tandem, et correctionem reum adducant. Quis porrò sibi persuadeat, Deum adeò misericordem et clementem nullo pietatis sensu erga miseros peremptum iri, nec eorum auditurum gemitus et clamores, ut veniam sceleribus concedat?—Resp. 1° perperam, supponere adversarios hujus salutaris resipiscentiæ capaces esse reprobos, qui utpote in termino constituti meriti ac demeriti incapaces sunt, gratiâ præsertim privati, quam ipsis Deus dare non tenetur. 2° Eisdem perperam item supponere omnes poenas medicinales esse, et ad correctionem delinquentis infligi, cum sæpè ad instaurandum perturbatæ justitiæ ordinem infligantur.

III. Inst. Negari demùm non potest ejusmodi dogma adversari divinæ justitiæ. Etenim juxta immutabilem justitiæ legem sua debet esse inter culpam et poenam proportio aut æqualitas, ut scilicet nemo amplius pu-

niatur quàm meritum ejus exposcit : atqui nulla est, nec intelligi potest proportio aut æqualitas inter culpam momentaneam aut temporariam, et poenam semipiternam. Ergo injuri Deo sunt, qui hujusmodi poenas ab illo inferendas existimant, *omnemque destruunt divinæ æquitatis ideam* (1). Ergo. — Resp. : Nego ant. Ad prob. dist. : Nulla est proportio aut æqualitas spectato tempore peccati et poenæ duratione, concedo; spectato reatu culpæ et poenâ inflictâ, nego. Duplex enim spectari debet proportio aut æqualitas inter culpam et poenam : altera quæ exsurgit ex personâ lædente et personâ læsâ, et ex hac parte, ut mox dicemus, proportio servatur inter culpam lethalem et poenam æternam; altera, quæ inter majorem vel minorem delicti gravitatem et inter majorem vel minorem poenæ acerbiteriam consistit, et in hac pariter servatur proportio. Nulla autem requiritur inter durationem peccati et poenæ inde consecutæ durationem : alioquin furtum, adulterium, homicidium aliaque ejusmodi scelera non deberent nisi uno temporis instanti puniri : cum tamen certum ac receptum sit in societate ipsâ politicâ perpetuo quandoque carcere vel exilio, quandoque etiam morte ipsâ mulctari, in quâ non occisionis tempus spectandum, sed perpetuâ potius è viventium societate ablegatio, quæ poenæ divinitus inflictæ æternitatem adumbrat ac repræsentat. Falsum igitur est quòd assumebatur vel injuriam Deo irrogari, vel destrui omnem divinæ æquitatis ideam ab iis qui relevatione duce poenarum æternitatem à Deo infligendarum propugnant.

IV. Inst. : Atqui per hanc doctrinam omnis prorsus divinæ æquitatis notio destruitur. 1° Siquidem præcipua ratio, cur Catholici poenis æternis delinquentes plecti debere autmant, huic innititur principio : « nunquàm posse in damnatis cessare calamitatem, quia nunquàm ipsi possunt cessare à malitiâ. » Quòd tamen principium falsum esse multis argumentis patet. Docet enim recta ratio posse semper creaturas cessare à malitiâ, quoniam vel destrui à Deo possunt, vel converti quolibet temporis momento : quòd si à malitiâ reverà cessare non possunt, hoc ipso cessant quòd cessare non possunt, sicut amentes, qui idèò peccare jam desinunt, quia vitare peccatum nequeunt. Sed dato quòd invecta per culpam subversio semper in damnatis perseveret, frustra inde colligitur et ipsam poenam perseverare semper debere; 2° debitum quippe poenæ extinguì potest per *satisfactionem*, ut vocant, ad quam non requiritur voluntaria acceptatio poenæ, sed mera ipsius tolerantia, ut evincitur ex poenis, quæ in delinquentes ab humanis iudicibus inferuntur. Quanquàm enim reus aut furti aut homicidii à pravâ voluntate non recedat, imò in eà constanter perseveret ac poenam sibi per leges inflictam iniquo animo subeat, non idèò magis punitur, quàm puniri meretur et solet, si deprehensus in scelere ejusdem statim poeniteat et illatam poenam libenter sustineat. 3° Altera ratio cur Catholici censent æternâ poenâ jure culpam lethalem puniri, petitur ex

(1) L. 3 cont. Gent. c. 144, Grotius præterea de Jure belli et pacis c. 20, ostendit nullum habere locum quoad Deum hoc Platonis effutim, quod à Senecâ adeò commendatur. Sic enin loquitur : « Nam homo ita homini alteri ipsâ consanguinitate alligatur, ut nocere ei non debeat, nisi alterius boni consequendi causâ. In Deo alia res est, ad quam Plato dictam sententiam malè extendit. Dei enim actiones niti possunt ipsi summi dominii juri, præsertim ubi meritum speciale accedit, etiamsi finem nullum sibi proponat extra ipsas, ita ut cum impius punit, non alio fine hoc faciat, quàm ut puniat, seu puniendo justitiam demonstret, etiamsi ad neminem exemplum pertineat. »

(2) In Suppl. q. 99, a. 1, ad 4.

(1) Ita auct. Religion. essent.

offensâ vel injuriâ infinitæ malitiæ, quam peccator Deo irrogat; at neque hæc ratio magis solida est; tum quia non desunt catholici theologi, qui absolutè negant injuriam propriè dictam per peccatum Deo irrogari: eamque si reipsâ irrogeretur, neque subjectivè, ut aiunt, neque objectivè simpliciter esse infinitam, seu infinitæ malitiæ; 4° tum præterea quia certum est malitiam aut minui aut augeri pro majori minorive cognitione ejus qui offendit; cognitio verò quam nos de Deo habemus, adeò imperfecta et exigua est, ut penè nulla dici possit, ideòque et malitia peccati; 5° maxime quòd peccata nec Deo invito patrentur, cui propterea nulla fit injuria juxta receptum à philosophis effatum *nullus patitur injustum volens*; 6° facultas verò peccandi non à peccatore, sed à Deo ipso sit, qui illam præbuit et conservat. 7° Adeò hæc hominum mentibus altè insculpta sunt, ut propterea æternitas poenarum, quæ prædicatur, vix conferat ad delinquentium numerum minuendum; neque enim honestiores probioresque Catholici sunt, qui ejusmodi æternitatem se credere profitentur, quàm cæteri, qui ejusmodi dogma rejiciunt. Ergo. — Resp.: Nego maj.; ad primum, esto quòd ejusmodi ratio ex iis sit quæ à nonnullis theologis afferri solet ad ostendendam justitiæ divinæ æquitatem in reprobis puniendis; at nec sola, nec præcipua est, eamque nos nec attigimus quidem. Sed hoc etiam dato, negamus falsum esse ejusmodi principium in subjectâ materiâ, dummodò ritè intelligatur, neque contrarium evincunt, quæ ab adversariis allata sunt. Etsi enim imprimis fieri possit absolutè, ut dicitur, atque spectatâ Dei omnipotentâ ejusmodi reprobos vel converti vel destrui posse, videndum tamen superest an Deus ad alterutrum teneatur, autsaltem velit; primum verò nunquàm adversarii ostendent, eo ipso quòd de Dei naturâ et attributis nonnisi imperfectam et inadæquatam cognitionem habeant; alterum verò scire non possunt nisi per manifestationem divinæ voluntatis: jam verò Deus revelatione contrariam suam manifestavit voluntatem. Aut igitur adversarii divinam revelationem admittunt aut rejiciunt; si rejiciunt, in summâ versantur ignorantia; si admittunt, de contrariâ omnino constat. Ergo nihil evincunt in quâlibet hypothesi (1). Illud verò quod subdunt, cessare reprobos à malitiâ hoc ipso quod cessare non possunt, concedi ipsis potest si agatur de malitiâ *actuali*; ast falsum est si sermo sit de malitiâ præteritâ, quæ jugiter et virtualiter perseverat. Ludunt igitur in verborum æquivocatione adversarii, dùm autumant juxta nos in perpetuum puniri damnatos, quia reprobi in damnatione detrusi semper actualiter peccant, quod tamen falsum est, quùm talis minimè sit sensus scholastici illius effati. Ideò autem theologi docent semper peccare damnatos, ac propterea semper puniri, quia virtualiter in ipsis perseverat perversa illa voluntas, quæ in illis, cum adhuc in vivis agerent, jamdiù inerat, per quam Deo ultimo ipsorum fine posthabito, adhæserunt tanquàm ultimo fini creaturis, quæ quidem voluntas salutariter

mutari in ipsis non potest, quia in termino constituti sunt, ex defectu gratiæ, quam Deus, ut diximus, conferre ipsis non tenetur, præsertim quòd revelatiōe novimus, nunquàm eam ipsis esse daturum. Atque hinc responsio patet ad exemplum adductum de amente (1).

Ad secundum, dist.: Si debitum ejusmodi naturæ sit, ut possit extinguî, concedo; si sit inextinguibile, nego. Porro ex dictis patet nunquàm posse per poenam extinguî debitum, quod reprobi contraxerunt per suam culpam, quæ jugiter perseverat: cum autem poena à Deo infligatur ad restituendam in pristinum subversam æqualitatem ordinis, quam culpa invexit, evidens est, ejusmodi æqualitatem, seu justitiæ reparationem aliter induci non posse, nisi tamdiù rebellis creatura deprimatur per poenam, quamdiù adversus Creatorem et ordinem ab eo constitutum insurgit per culpam, et tamdiù puniatur contra ejus voluntatem, quamdiù per pravam affectum reluctatur Dei voluntati; cum verò hæc salutaris conversio absque gratiâ, quæ tamen ei non datur, fieri nequeat, sequitur, poenam infligendam æternam fore. Atque hinc negatur paritas deducta ab exemplo humanæ justitiæ, cujus officium cum illud sit, ut politico tantum ordini ac quieti prospiciat, nec potest nec debet totum id remove, quod pravam ac inordinatum est (2).

Ad tertium, dist.: Ritè intellecta, concedo; perverso sensu, ut adversarii faciunt, nego. Negamus præterea ejusmodi rationem ubi recto sensu accipitur solidam non esse. Quòd si nonnulli theologi subtiles aliquot quæstiones excitârunt, num scilicet ad justitiæ rigorem injuriâ propriè dicta in Deum per peccatum irrogetur necne, aliæque ejusmodi, hæc minimè officium rei substantiæ (3); in eo autem omnes consentiunt, gravem offensam Deo per peccatum inferri, et hominem per grave peccatum averti à Deo ultime fine, ac propterea se reum æternæ damnationis constituere. Verùm parum interest peccatum seu culpam neque subjectivè neque objectivè esse simpliciter infinitam. Neque enim ex eo sigillatim inferimus æternitatem poenarum, quod culpa infinitæ malitiæ sit, quod facile damus, sed potius ex eo quòd voluntariè homo per culpam averterit se à Deo, ultimoque se fine privaverit, quemque ex se recuperare ampliùs nequit,

(1) Conf. Lessium de Justitiâ et Irâ Dei c. 25, n. 164 et seqq., ubi exponit quo sensu effatum illud theologice accipi debeat. Inter cætera n. 165 scribit: « Etiam si semper peccent (damnati), non tamen puniuntur ob illa peccata, cum sint extra statum merendi et demerendi; sed solum puniuntur propter actum peccati, quem fecerunt in vitâ, quem vellent se nunquàm fecisse, et vehementer de eo dolent, quatenus tantorum malorum ipsis causa exstitit, et si possent, omnibus modis cuperent pro eo satisfactionem justam exhibere. Quod autem semper peccent, id provenit ex desperatione, quia sciunt se nunquàm liberandos: ac proinde jam supponitur poena æterna propter solum actum præteritum decreta. »

(2) Conf. S. Th. 1-2, q. 87, a. 1, seqq., necnon ib. q. 72, a. 5.

(3) Conf. Vasquez Comment. in 1-2 S. Th. D. 140, n. 19. Sed vid. Lessium de divinis Perfect. lib. 13, c. 25 et 26.

(1) Conf. de hoc Tertull. lib. de Resur. carnis, c. 35.

nec Deus adjumenta ad ipsum recuperandum dare teneatur; ut si quis se è turri dejiciat, quantum ex se est, in eo statu se constituit, à quo nunquam liberare se poterit.

Ad quartum, dist.: Et ex hoc illud solum infertur malitiam peccati, quæ augeri aut minui potest, non esse simpliciter infinitam, concedo; non esse quadamtenus infinitam, seu ut scholæ loquuntur, *secundum quid*, quæ proinde majorem aut minorem gradum admittere potest, nego. Appositè S. Thomas inquit: « Peccatum... infinitatem *quamdam* habet ex tribus: « primo ex infinitate divinæ majestatis, in quantum « offensa fuera¹ per contemptum inobedientiæ: quânto « enim major est, in quem peccatur, tantò gravior est « culpa, etc. (1). » Neque obest, quod personam offensam, scilicet Deum, non nisi imperfectà atque inadæquatà ratione cognoscamus; satis enim est ut sciamus ipsum esse finem ultimum, et per peccatum graviter offendi (2), quod in omni iethali culpà supponitur.

Ad quintum, dist.: Id est, Deo non resistente seu non impediēte, concedo; positivè consentiente, nego. Peccata profectò non patrantur, si Deus ea non permitteret, aut impediret. Verùm ex eo quòd Deus ea non impediāt, minimè sequitur Deum in ea consentire eaque approbare. Ut enim effectus, qui omissionem subsequitur, seu ex eā provenit, sit alicui voluntarius, necesse est ut in omittente aut non impediēte debitum aut obligatio sit non omittendi ac impediendi; hanc verò obligationem aut debitum Deo inesse nunquam evincunt adversarii; quin potiùs fines altissimos Deus habet peccata non impediendi, ut ex iis constat quæ suo loco disseruimus (3). Ideòque nullum hic locum habet quod objicitur effatum: *nullus patitur injustum volens*.

Ad sextum, dist.: Id est libertas, quæ in se bona est, et in bonum finem nobis est à Deo concessa, concedo; quæ in se mala sit, aut data in malum finem, nego. Nam præter Dei intentionem homo abutitur dono, quo si divinà opitulante gratiā benè uteretur, æternam posset sibi felicitatem comparare, prout reipsà ad eandem felicitatem adipiscendam ei fuit à Deo libertas concessa ut superius ostendimus.

Ad septimum, dist.: Ex defectu seriæ earumdem poenarum considerationis, concedo; ex defectu sui, nego. Per se enim, ut patet, efficacissimæ sunt ejusmodi comminationes ad homines in officio continendos, et sunt validissima divinarum legum sanctio; quòd si homines ad hoc, ut cupiditatibus suis liberius indulgeant, ab iis mentem et cogitationem divertunt, quid mirum, si exiguus sit ipsarum effectus et fructus? Etsi

ignis naturà suà ad comburendum et ad calefaciendum comparatus sit, attamen si vel materia ipsi non admoveatur, aut subtrahatur, profectò neque comburit neque calefacit: *Desolatione desolata est omnis terra*, inquit Propheta, *quia nemo est qui recogitet corde, et stultorum infinitus est numerus*, ut ait Sapiens. Sanè qui factum est, ut tot ex Catholicorum castris, in quibus si secum ipsæ humanæ mentes pugnare nolint, peccatum et poenarum æternarum comminatio componi non possunt, declinaverint aut ad incredulitatem aut ad Protestantismum sive hæresin, nisi ut liberius viverent et à se excuterent tot conscientiæ stimulos? Cur tot in præsentiarum rationalismus progressus apud eosdem Protestantes facit? Hæc et non alia vera causa est.

Quanquàm et illud addimus adversariorum non esse iudicium ferre an pauci, an plures ii sint qui sempiterno gehennali supplicio exterriti meliores fiant, aut justi serventur, cum uni Deo id notum sit. Quin potiùs instituendo argumentum, ut vocant, à *minori ad majus*, dicimus; si tot tantaque patrantur scelera, non obstante validissimà ejusmodi sanctione, hæc sublata quid fieret (1)?

ARTICULUS IV.

De statu decedentium absque baptismo.

De iis hic agimus, qui priusquàm ad rationis usum perveniant, absque salutari lavacro ex hac vità decedunt. Tales sunt omnes infantes, aut qui ab infantia statu, licet adultà jam ætate, vel egressi non sunt vel non egredientur ex defectu aliquo physico; cujusmodi sunt, qui vulgò *cretini*, aut *maccones* nuncupantur, perpetuò amentes, etc. De reliquis enim adultis alibi recurrit sermo. Porrè de infantibus, aut de iis qui infantibus æquiparantur, absque baptismo morientibus sancita hæc sunt à duobus conciliis œcumenicis Lugdunensi II et Florentino: « Credimus... illorum animas, qui in mortali peccato vel cum solo originali decedunt, mox in infernum descendere, poenis ta-

(1) Tum 3 p. q. 1, a. 2, ad 2; tum in 3, dist. 20, q. 1, a. 2.

(2) Notum est voces *offendi*, *offensionis*, in sensu translato accipi præsertim cum de Deo sermo est, qui certè propriè non potest offendi peccatis nostris, sed eo sensu usurpari has voces, quatenus per legis transgressionem injuria Deo irrogatur, et quidam saltem virtualis Dei contemptus ostenditur, ut passim TT. post S. Thomam admonent.

(3) Tract. de Deo l. c.

(1) Conf. etiam quæ de poenarum æternitate scripsit P. Rozaven. Soc. J. in op. *L'église catholique justifiée*, Lyon 1822, p. 68, seqq., quod opposuit cuidam neoterico ecclesiæ Russiæ scriptori Stourdza, quondam legato imperii apud Vinariam (Weimar) in circulo Saxonix. Hic enim auctor veritus non est omnes verere sordes Socinianorum et incredulorum ad infirmandum hunc fidei articulum. Attamen se membrum jactat ecclesiæ dictæ orthodoxæ (*schismatique*). Nec mirum est, cum enim in ecclesià Russià nullum jam subsistat principium unitatis in iis præsertim quæ ad fidem spectant (siquidem in cæteris supplet gubernium), hinc plures pro libito dant principia Lutherana, quandoque etiam Sociniana, tanquàm doctrinam ecclesiæ Russiæ. Nemo tamen hiscit; satis enim illic est alienos se ostendere ab ecclesià catholicà, quæcumque demùm quisque doctrinæ principia profiteatur, parum interest. Expendemus suo loco discrimen, quod Philaret quondam in academià Petropolitana professor, nunc metropolita Moscoviæ, autumat intercedere inter ecclesiam Græcam schismaticam et ecclesiam Latinam in fidei professione. Hunc rectè vocaveris novum ecclesiæ Græcæ Cyrillum Lucarim, seu novum fidei ecclesiæ Græcæ proditorem, ut ostendemus.

« *meu disparibus puniendas* (1). » Ex quibus discimus 1° de fide esse parvulos ejusmodi in infernum post mortem descendere, seu *damnationem subire*; 2° pœnis illos perfinde ac peccatores adultos *disparibus* puniri. Reliqua autem, quæ spectant sive ad hunc inferni locum, sive ad pœnarum disparitatem, seu in quo hæc disparitas ponenda sit, vel ad parvulorum statum post judicii diem, fidem nullo modo attingunt, cum nullum le his Ecclesiæ decretum existat. Patres proinde ac theologi in diversis sententiis discedunt.

Prima sententia respicit pœnam sensûs. S. Augustinus enim, quem ferè omnes posteriores Latini Patres sequuntur (præsertim verò S. Fulgentius in lib. de Fide ad Petrum, c. 27), passim docet hos infantulos ad *ignem æternum* damnatum iri; sic in serm. 294, n. 3, seqq., aliàs 14, de verbis Apostoli, et lib. 3 Op. imperf. c. 119. Declarat Porro S. doctor in Enchirid. c. 93 (2), tum lib. 1. de peccat. Meritis c. 16, n. 21; tum lib. 5 cont. Julian. n. 44, eosdem in *damnatione omnium levissimâ* futuros (3); imò adeò mitem vel esse ejusmodi damnationem, ut anceps hæreat in definiendo an eis, ut nulli essent, quàm ut ibi essent, potius expediret (4). Hæret præterea ibidem circa pœnarum *qualitatem et quantitatem* eorundem infantium; siquidem profitetur: *Definire se non posse quæ qualis et quanta erit hæc pœna* (5).

Patres Græci videntur soam pœnam damni pueris non baptizatis tribuere: inter eos eminent S. Gregorius Nazianzenus et S. Gregorius Nyssenus. Primus enim

(1) Apud Hard. in Coll. act. concil. t. 7, col. 695 et seq., ubi verba recitata habentur ex conc. Lugd. 2 in fidei professione factâ ab imp. Michaelae Palæologo nomine totius ecclesiæ Græcæ: Πιστεύομεν... ἐκείνων δὲ τὰς ψυχὰς τῶν ἐν θανάτῳ ἀμαρτημάτων, ἡ μετὰ μόνης τῆς προπατερικῆς ἀποχωρησάντων παρανομιὰ εἰς τὸν ᾄδην καταβαίνειν, ποιναῖς ἀνάσας τιμωρηθῆσόμενας. Eadem porro verba usurpata inveniuntur in decreto Unionis conc. Florent. collat. 22, ib. t. 9, col. 986.

(2) Ubi inquit: « Mitissima sanè omnium pœna erit eorum, qui præter peccatum, quod originale traxerunt, nullum insuper addiderunt. »

(3) Scribit præterea ibidem: « Ego non dico parvulos sine Christi baptismo morientes tantâ pœnâ esse plectendos, ut eis non nasci potius expediret, cum hoc Dominus non de quibuslibet peccatoribus, sed de scelestissimis et impiissimis dixerit. » Demùm concludit: « Quis dubitaverit parvulos non baptizatos, qui solum habent originale peccatum, nec ullis propriis aggravantur, in damnatione omnium levissimâ futuros? »

(4) Ibidem.

(5) In epistolâ autem quam scripsit ad S. Hieronymum quæ est 131 inter Hieronymianas edit. Vallars. n. 16, apertè suam hæc in parte animi perplexitatem patefacit dicens: « Sed cum ad pœnas ventum est parvulorum, magnis mihi crede, coarctor angustiis, nec quid respondeam prorsus invenio. » Attamen card. Norisius in Vindiciis Augustinianis t. 1, p. 984, edit. Veron. 1729, quod definire S. Augustinus non potuit, diligenter prorsus determinat affirmans quod ex Augustino pœna « *levissima ac mitissima erit ab igne calefaciente cum aliquâ molestiâ pueros; sed non eosdem ustulante...* » cum pueri hæreditarij tantùm criminis rei sint, calore ad molestiam usque ac dolorem incutiendum intenso affligentur. » Nescio tamen quo thermometro usus sit ad hos gradus caloris et intensitatis tam accuratè determinandos.

PERRONE. I

in Orat. in sanctum Baptisma dicit quòd ejusmodi pueri *nec cælesti gloriâ, nec suppliciis à justo judice afficiantur*; alter verò, ora. de Infantibus qui præmaturè abripiuntur, inquit: « Nam immatura mors infantium, neque in doloribus ac mœstitiâ esse eum qui sic vi- » vere desiit, intelligendum esse nobis suggerit. » Nec magis inter se cohærent scholasticorum ac theologorum placita. Etenim Petavius ex citato concilii Florentini decreto censet de fide esse parvulos pœnis sensûs addici (1); contra verò Vasquez non solum putat veram esse contrariam sententiam, sed refert nonnullos scholasticos censuisse definitum esse, pœnam peccati originalis in solâ visionis beatificæ privatione consistere, ab Innocentio III, illis verbis: « Pœna originalis peccati est carentia visionis Dei: actualis verò pœna peccati est gehennæ perpetuæ cruciatus (2). » Scholarum autem principes Petrus Lombardus (3), S. Thomas (4), S. Bonaventura (5), Scotus (6), et ingens scholasticorum acies qui eos secuti sunt, si unum fortassè excipias Gregorium Ariminensem, cui propterea nomen inditum esse *tortoris infantium* refert Paulus Sarpus (7), communi suffragio infantes non baptizatos à sensûs pœnâ excludunt, ac solam pœnam damni iisdem reservant. Verùm et circa hanc ipsam pœnam damni consentientes theologi minimè inter se inveniuntur. Aliqui enim cum Bellarmino (8) arbitrantur ejusmodi infantes tristitia aliqua ex eâ privatione affici; alii autem cum S. Thomâ id apertè negant (9); imò eò usque progrediuntur Catharinus (10), et card. Sfrondrati (11), ut omnimodam naturalem felicitatem, quæ tum ad animam in præsentiarum, tum ad corpus post resurrectionem pertinere possit, iisdem tribuant. Quemadmodum verò card. Norisius gradus combustionis accuratè determinavit, sic et isti determinârunt gradus felicitatis et beatitudinis (12). Bellarminus po-

(1) Lib. 9 de Deo, c. 10, § 10, seqq. Hic desideranda videtur summi viri sagacitas, dum non animadvertit concilii Florentini definitionem propriè cadere in vocem *mox* non autem in qualitatem pœnarum, de quâ tunc non disceptabatur.

(2) In C. *Majores*, § *sed adhuc* de baptismo et ejus effectibus. Conf. eundem Vasquezium Comment. in 1-2, S. Thomæ t. 1, disp. 13-14, c. 3, n. 7.

(3) In 2 sent. dist. 33.

(4) In l. c. Magistri Sent. q. 12, ar. 1.

(5) In l. c. Petri lomb. ar. 3, q. 1. Opp. ed. rom. 1589, t. 4.

(6) Ibid. quæst. unica, edit. Lugd. 1639; Opp. tom. 4, pars secunda.

(7) Storia del concilio di Trento l. 2, ubi agit de 9 art. proposito discussioni circa peccatum originale. Sed ante ipsum jam Dom. Soto de Nat. et Gratiâ, l. 1, c. 14, scripserat: « Augustinus plus justo videtur torquere parvulos. Unde qui ejus sententiæ subscribunt perpauci sunt, et tortores parvulorum nuncupantur. » Ed. salmant. 1577.

(8) De Amiss. grat. lib. 6, c. 6.

(9) Q. V. de Malo, ar. 2.

(10) Lib. de Statu puerorum sine baptismo decedentium.

(11) Nodus prædestinat. dissolutus p. 1, § 1, n. 23, et iterùm § 2, n. 16, necnon Albertus Pighius et Hieronymus Savonarola apud Bellarm. lib. cit. c. 1, n. 5, aliique apud Godoy loco mox cit. § 3.

(12) Conf. cit. AA. et Bellarm. l. c. c., § 3, n. 19, et c. 2, n. 42, et apud de Rubeis diss. de pecc. orig. c. 74.

(Vingt-huit.)

stremam hanc sententiam fidei adversari autumat (1); at contra Petrus Godoy Or. Pr. Oxoniensis episcopus: « Sententia, inquit, concedens parvulis naturalem beatitudinem nullam censuram contra fidem meretur (2); » imò et à temeritatis notà alienam affirmat. Quid igitur dicendum in tantà sententiarum discrepantià? Hæc scilicet: 1° de fide esse parvulos non baptizatos à supernatàrali beatitudine in perpetuum excludi, quod mox vindicabimus adversùs Protestantes et Socinianos; 2° de fide non esse pati vel non pati poenam sensùs tum ante tum post resurrectionem; 3° de fide non esse hos parvulos aliquà affici tristitià ex privatione visionis beatificæ; 4° permiscendam non esse sententiam illorum theologorum, qui beatitudinem aliquam naturalem pueris non baptizatis concedunt, cum errore Pelagianorum; quia etsi daretur, secùs ac Bolgenio videatur, Pelagianos naturalem beatitudinem ejusmodi parvulis concessisse, non autem supernaturalem (3), attamen immenso adhuc intervallo discrepat hæc theologorum sententia ab errore Pelagiano. Etenim Pelagiani, ut ex universo ipsorum systemate constat, hanc beatitudinem tribuebant infantibus sine baptismo decedentibus *sine morte peccati*, ita ut exclusio ab intuitivà Dei visione non haberet rationem *damnationis* neque *pænæ* damni, sed esset naturalis illorum puerorum conditio. Contra verò theologi, de quibus loquimur, hanc ipsam naturalem beatitudinem cum *morte peccati* apertè adstruunt, ac propterea exclusionem à glorià supernatàrali tanquàm *pœnam ac damnationem* habent. Quapropter meritò à Pio VI, in Const. dogmaticà *Auctorem fidei*, synodi Pistoriensis propositio, quæ est 26, ac ita se habet: Doctrina, quæ velut fabulam « Pelagianam explodit locum illum inferorum (quem « limbi puerorum nomine fideles passim designant), « in quo animæ decedentium cum solà originali culpà « pœnà damni citra pœnam ignis puniantur; perinde « ac si hoc ipso, quod qui pœnam ignis remonent, « inducerent locum illum, et statum medium *expertem* « *culpæ et pænæ* inter regnum Dei et damnationem « æternam, qualem fabulabantur Pelagiani, » *falsa, temeraria, in scholas catholicas injuriosa declaratur* (4).

(1) L. c. c. 2, n. 1.

(2) In 1, 2. q. 83. De peccato orig. tract. 4, disp. 38, § 8, n. 146.

(3) Bolgeni in op. Stato dei bambini morti senza battesimo. Macerata 1787, p. 2, c. 2. Sed conf. Petavium lib. 9 de Deo, qui est primus de prædest. c. 10 et 11, necnon in lib. De Pelagian. et Semipelagian. hæresi c. 5.

(4) Non dubito quin auctores illi catholici, qui fortasse nimis acerbè ejusmodi opinionem perstrinxerunt, mitius saltem de eà locuti fuissent, si hoc Sedis apostolicæ oraculum jam prodiiisset. Ita Petavius, qui locis cit. præsertim l. 4 de Deo, c. 10, § 8, affirmare non dubitat eos, qui negant pœnà ignis infantes cruciari, « calumniandæ Scripturæ ac novæ hæresis occasio- « nem » subministrare; imò verò etiam Bertius, qui in diss. Della dottrina teologica contenuta nella divina commedia di Dante, de Aligherio conqueritur, quod infantes primo potius inferorum circulo collocaverit ad quem inferni flamma non pertingit, quam in secundo dicens: « Nostra opinione ella è, salva la riven- « renza al Maestro delle sentenze, all'angelico S. Tom-

Ex animadversione autem postremo loco posità via patet, quà facilè inter se concilientur diversæ et ad speciem contrariæ theologorum sententiæ circa statum horum infantum; sub duplici enim respectu spectari potest ejusmodi status, nempe aut *in se* aut *relativè*, ut præfertur; si spectetur *relativè* ad supernaturalem beatitudinem, ex quà per peccatum originale infantes exciderunt, habet talis status rationem pænæ et damnationis: sunt præterea ejusmodi infantes à Deo, saltem negativè, aversi, etc. Si verò spectetur idem status *in se* sive *absolutè*, cum per peccatum, ut suo loco expendimus, de naturalibus nihil amiserint, talis erit ipsorum conditio, qualis fuisset, si Adam neque peccasset, neque elevatus ad supernaturalem statum fuisset, id est, in conditione puræ naturæ (1). « Sibi (Deo) conjunguntur per participationem, ut inquit S. Thomas, naturalium bonorum: et ita etiam « de ipso *gaudere poterunt naturali cognitione et dile- « ctione* (2). »

Ex quibus patet S. Thomam his infantibus tribuere bona naturalia et aliquem naturalem amorem et gaudium, prout animadvertunt Th. de Lemos (3) et Billuartius (4). Idem præterea Angelicus doctor (5) fusiùs ostendit hos parvulos nullam subire pœnam sensùs, et ad auctoritatem desumptam ex Matth. 25 respondet neque ad infideles, neque ad ejusmodi infantes *judicium* illud *discussionis* bonorum et malorum operum pertinere, in quibus non est fides fundamentum meritorum omnium (6); præterea voces *supplicii*, *tormenti*, *gehennæ*, *cruciatu aeterni*, quibus designant Auctor Hypnagogici, Fulgentius et Gregorius M. parvulorum statum « esse largè accipiendas *pro pœnà*, ut « accipiat species pro genere, sicut etiam in Scri- « pturis quælibet pœna figurari consuevit. » Addit in-

« maso, al sottilissimo Scoto, al serafico S. Bonaventura « e ai loro dotti seguaci meritevolmente dovuta, che nel « *prossimo cerchio*, dove stride inoltre la fiamma, rin- « chiudere que' pargoletti e que' gentili si debbano... « Rifiuta di vantaggio (Dantes) la fallace dottrina d'al- « tri scrittori, che di qualsivoglia dolore gli credettero « affatto privi (talis est sententia S. Thomæ) quasi « laggiù nel limbo con puerili trastulli divertendosi « giuocar sogliano a pari e caffo, ed una canna, ovvero « un bastone aggaynando, andarsene a cavalluccio, « siccome de' viventi fanciulli canto il Venosino: Lu- « dere par impar, equitare in arundine longà. »

(Dante opere, edit. Ven. Zatta vol. 3.)

Ergo, ne talia dicantur de ejusmodi pueris, debebunt ipsi flammis stridentibus æternum comburi?

(1) « Quam homini dignum est competere, » inquit Ambros. Catharinus in lib. De statu puerorum sine baptismo decedentium.

(2) In 2, d. 33, q. 2, a. 2 ad 5. Conf. etiam Less. De divin. perfect. l. 13, qui est De justitià et irà Dei c. 22, n. 143, seqq.

(3) Panoplia gratiæ, t. 1, tract. 1, c. 23, p. 55, col. 1, Leod. 1676.

(4) In 1, 2, S. Th. t. 2, diss. 7, a. 6, § 2.

(5) In 2, dist. 33, q. 2, ar. 1. Conf. de Rubeis diss. cit. De peccato origin. c. 74. Suarez. De pecc. orig. disp. 9, sect. 6.

(6) In 4, dist. 47, q. 1, a. 3, ubi ad tert. quæst. inquit: « Infideles condemnabuntur ut hostes, qui con- « sueverunt apud homines absque meritorum audien- « tià exterminari. » Conf. ib. ad quartam quæst.

super : « Ideò sancti tali modo loquendi usi sunt, ut
 « detestabilem redderent errorem Pelagianorum, qui
 « asserebant in parvulis nullum peccatum esse, nec
 « eis aliquam poenam deberi (1). » In quæstione 5 de
 Malo pergit ostendere quomodò infantes nullà affician-
 tur tristitià ob amissam beatitudinem supernaturalem,
 solvitque eas difficultates quæ obstare videntur, quarum
 responsum summa ad hæc duo præcipua capita re-
 vocatur. I. Pueros illos cognoscere visionis divinæ
 gloriam beatis concessam, ac se ab illà exclusos esse,
 et hanc privationem esse poenam peccati alienà Adami
 voluntate contracti, sed illos tamen *non dolere*, tum
 quia cognoscunt se ad illam gloriam consequendam
 per actus liberi arbitrii *nullam* habuisse *proportio-*
nem; tum quia cognoscunt talem poenam incurrisse,
 quam vitare nullo modo poterant; tum demùm quia
 eorum ratio, aut voluntas, cùm recta sit, ut ipse lo-
 quitur, et nullo obiquata peccato (personali), pertur-
 bari non debet de eo quod in ipsis non fuit, ut vitare-
 tur. II. Hos pueros cognoscere ad aliquam beatitudinem
 sese conditos esse, sed minimè cognoscere hanc beati-
 tudinem positam esse *in visione clarà Dei*, idcirco
 ignorare tum *se ab illà exclusos*, tum peccatum alienà
 voluntate contractum, ac poenam inflictam, positamque
 in privatione visionis divinæ, adeoque de ejus amissi-
 one *non dolere*, sed hoc, quod per naturam habent,
 sine dolore possidere (2).

Nos verò his dimissis, quæ salvà fide, omnique tem-
 meritatis notà seclusà, quilibet tueri ac sequi potest,
 hoc unum animadvertimus, non esse scilicet permi-
 scendas opiniones privatorum cum Ecclesiæ doctrinà,
 quæ liberam unicuique potestatem facit, quam malue-
 rit, sententiam sectari. Pessimè proinde se gerunt in-
 creduli, dùm in religionem ac fidem insurgunt, quòd
 dogmata horribilia et rationi contraria credenda pro-
 ponat, religioni ipsi privatorum theologorum placita
 tribuentes, quamvis Ecclesia nunquàm ea suo suffragio
 probaverit (3), imò, ut vidimus, eos damnavit qui no-

(1) Q. 5, De malo ar. 2 ad. 1. Conf. etiam De Rubeis
 diss. cit. c. 75, § 3. Ex his constat scholasticos, qui
 emollire studuerunt asperas nonnullorum Patrum lo-
 cutiones, eos viddisse ac legisse, idèque non satis
 æquum de iis iudicium tulisse Card. Noris., dùm in
 Vindiciis August. p. 974, ed. Veron. 1729, scripsit :
 « Qui (Scholastici) si in Patrum voluminibus tantùm
 « studiū ac laboris posuissent, quantum Aristoteli ex-
 « plicando impendè, profectò S. Augustini senten-
 « tiam non obduxissent, neque eorum plerique *Pela-*
gianorum opinionem, quod naturalem illam puerorum
 « beatitatem attinet, hominum mentibus tam altè in-
 « fississent. »

(2) Conf. De Rubeis l. c. c. 75, § 6.

(3) Conf. Spedaleri Analisi dell' esame critico di
 Nic. Freret. cap. 9, art. 9, § 11, seqq., demùm § 17,
 ubi in notà (a) scribit : « Il signor Leibnizio dispe-
 « rando di conciliare questa dottrina (dell' affliggente
 « opinione, che assegna la pena del fuoco al peccato
 « originale di cui si lagnano i Deisti) dice Diss. de con-
 « form. rat. et fidei n. 39, p. 506 : *Talis igitur fidei*
 « *triumphus festivis ignibus similis foret, qui post acce-*
 « *ptam cladem accendi solent. Huc referenda est doctrina*
 « *de infantium non baptizatorum damnatione, quam Ni-*
 « *colius veluti peccati originalis consecrarium nobis ob-*
 « *trudit.* Potrei citare moltissimi altri eretici, che

tam inusserunt doctrinæ eorum qui poenam sensus in
 ejusmodi infantibus non admittunt.

Interim adversus novatores illos et Socinianos, qui
 infantes sine baptismo decedentes æternam consequi
 salutem autumant, sequentem statuimus propositio-
 nem, quæ dogmatica est.

PROPOSITIO. — *Infantes ex hac vità sine baptismo dece-*
dentes ad æternam salutem pervenire non possunt.

De fide est; in symbolo enim Nicæno-Constantino-
 politano quilibet profiteri tenetur : « Confiteor unum
 « baptisma in remissionem peccatorum. » Quid statue-
 rint concilia œcumenica Lugdunense et Florentinum
 superius retulimus. His addimus definitionem concilii
 Trident. quod sess. 5, can. 4, hunc errorem proscrip-
 sit : « Si quis parvulos recentes ab uteris matrum
 « baptizandos negat, etiamsi fuerint à baptizatis paren-

« hanno rigettata questa opinione, come Canzio, Stein-
 « hofero, ecc., benchè il loro sistema gli obblighi di
 « ammetterla. » Conf. etiam art. 10, ubi tuetur doctri-
 nam S. Thomæ, S. Bonaventuræ, et Scoti atque obser-
 vat doctrinam S. Thomæ circa horum infantium con-
 ditionem non esse nisi consecrarium doctrinæ ejusdem
 S. Doctoris de possibilitate status puræ naturæ.

Non abs re erit hic aliud subicere ex Leibnitzio tes-
 timonium, quod Spedaleri hosse non poterat, ex Sys-
 temate theologico ab Emery evulgato, p. 344 : « Lim-
 « bum infantium, inquit, seu locum ubi animæ solam
 « poenam damni, non verò poenam sensus patiantur,
 « non ausim improbare, cùm in Ecclesià passim defen-
 « datur à viris summæ doctrinæ ac pietatis, ac justitiæ
 « divinæ satis consentaneus videatur. Neque enim eos
 « laudare possum, qui, quemadmodum ipsi nil nisi
 « extrema nōrunt, ita etiam Deum facere arbitrantur. »

Hic autem animadverto, etsi verum est, quod scri-
 bit Bellarminus lib. 6 De amiss. grat. et statu pecc.
 c. 2 : « Misericordiam nostram erga parvulos jam de-
 « functos nihil eis prodesse, et contra nihil eis obesse
 « sententiæ nostræ severitatem : multum autem nobis
 « obesse, si ob inutilem misericordiam erga defunctos,
 « pertinaciter aliquid contra Scripturas aut Ecclesiam
 « defendamus; idcirco non affectum quemdam huma-
 « num, quo plerique moveri solent, sed Scripturæ,
 « conciliorum et Patrum sententiam consulere et sequi
 « debemus; » etsi, inquam, hæc verissima sunt, attamen
 cùm Scripturæ nihil prorsus de hac ejusmodi parvulorum
 poenâ sensibili apertè tradant : cùm Ecclesiæ
 Patres inter se sint discrepantes; cùm nemo unquam ex
 Patribus Græcis neque ex Latinis ullus ante S. Augusti-
 num quidpiam de eadem doceant, imò aliqui, ut vidi-
 mus, quandam iis naturalem felicitatem tribuant; cùm
 Ecclesia nihil definiverit, imò potiùs censurâ Romani
 pontificis perstrinxerint eos qui tanquàm Pelagianam
 traducunt illorum TT. sententiam, qui hos infantes
 sine poenâ sensus fore docuerunt; patet nullum pericu-
 lum in hac sententiâ tuendâ inesse. Ast solliciti præ-
 terea esse debemus, ne sub obtentu rigidioris doctrinæ
 exponamus doctrinam catholicam incredulorum oppu-
 gnationibus, qui eam veluti absurdam ob hanc causam
 traducunt, quod nunc maximè cavendum est. Hæc
 porro semper fuit Janseniorum fraus, ut religionem
 christianam proderent. Cæterum si juxta Bellarminum
 in hac questione debemus Scripturas, Patres, ut ipse
 ait, et concilia consulere et sequi, quare hæc ipse de-
 serit, vel saltem benignè interpretari admittitur dùm
 amovet ab his infantibus poenam sensus, nec nisi
 animi tristitiâ ipsos affligi autumat? Nec tamen vel
 unus est ex vetustioribus, qui ejusmodi infantes hæc
 nominatim poenâ, quæ in solâ tristitiâ consistat, puniri
 asserat.

« tibus orti; aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro necesse sit expiari ad vitam æternam consequendam... anathema sit. » Perstringit autem ejusmodi postrema definitio non solum Vincentium Victorem qui autumabat, teste S. Augustino, infantes sine lavacro decedentes pervenire ad æternam salutem, sed præterea Calvinianos, qui docent saltem filios fidelium perventuros ad supernaturalem beatitudinem, eò quòd ipsis originalis noxa non imputetur ob eam quæ Abrahæ facta est ejusque semini promissionem, quos idcirco affirmant sanctos nasci et Ecclesiæ membra. Ferit insuper Zwinglianos, quibuscum error Calvini communis est, nec non Socinianos, qui pro certo habentes nullum contrahi peccatum originale, inde concludunt baptismum conferri tantum ut signum externæ fidei professionis, quo Christiani à reliquis populis diversæ professionis secernantur: unde nil mirum si et ipsi æternæ salutis viam omnibus indiscriminatum infantibus patere asserant, rejiciantque baptismi necessitatem ad salutem consequendam. Jam verò doctrinæ catholicæ veritatem luculenta evincunt Scripturarum ac traditionis testimonia. Pervulgata certè sunt ac decretoria Christi verba Joan. 3, 5: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Eadem igitur ratione quæ necessaria est carnalis generatio, quæ ex Adam originem trahat, ut quis in hanc vitam nascatur, et contrahat originale noxam, ita absolutæ necessitatis est regeneratio in Christo, ut quis ab eadem culpâ liberetur et vitam æternam consequatur. Hoc autem sensu accipienda esse allata Christi verba testis est tota antiquitas ecclesiastica, ut patet 1° ex sollicitudine totius Ecclesiæ, ne quis infans absque baptismo moreretur, quam nec Pelagiani inficiati sunt; 2° ex vetustissimis synodis in causâ Pelagianorum celebratis; in Diospolitana autem synodo, Pelagius ut Catholicus haberetur « anathematizare compulsus est: *infantes, etiamsi non baptizarentur, habere vitam æternam.* Hæc enim negatâ (ita arguebat S. Augustinus Ep. 196 ad Paulinum), quid nisi mors æterna remanebit? » Sic pariter duæ synodi Carthaginensis et Milevitana, an. 416, celebratæ, prout legitur in epistolâ synodicâ ad S. Innocentium datâ, hæc statuerunt: « Quicumque negat parvulos per baptismum Christi à perditione liberari et salutem percipere posse; anath. sit. » Hoc autem decretum an. 417 confirmavit Innocentius; 3° ex illis omnibus Patribus, quorum testimoniis ostendimus propagationem peccati originalis, quæ huc denuò revocare non vacat. Sic porro S. Augustinus urgebat Vincentium Victorem: nemo regnaturus est cum Christo, qui non fiat membrum Christi, nemo autem fit membrum Christi, nisi aut baptizatus in Christo, aut morte pro Christo (1). Jam verò, qui non regnaturus est cum Christo, quid ipsi superest, nisi ut in perpetuum arceatur à Christo, seu ab æternâ salute? Verùm de his iterum, ubi de necessitate baptismi.

(1) L. 1, n. 10.

Difficultates.

I. Obj. Calvinus. Deus, Gen. 17, 7, Abraham omnium fidelium patrem sic allocutus est: *Statuam pactum meum inter me et te, et inter semen tuum post te in generationibus tuis, fœdere sempiterno: ut sis Deus tuus, et seminis tui post te.* Christianorum ergo filii, qui sunt ex promissione, sanctitatem habent ex fœdere sempiterno, in quo sunt inclusi. 2° Quare testatur Apostolus 1 Cor. 7, 14: *Sanctificatus est vir fidelis per mulierem fidelem... alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt.* Solâ igitur alterutrius parentis sanctitate id consequuntur, quin baptismo indigeant. Quamobrem, inquit Calvinus, sicut Judæorum liberi, quòd ejus fœderis hæredes (cum Abraham initi) facti, ab impiorum liberis discernentur, semen sanctum vocabantur: eadem etiam nunc ratione sancti censentur christianorum liberi, vel altero duntaxat parente geniti; et Apostoli testimonio differunt ab immundo idololatrarum semine (1). — Resp. ad primum; dist.: Christianorum filii, filii spirituales Abrahæ sunt regeneratione, concedo; carnali natiuitate, nego. Alioquin quomodo ad ipsum Abraham mysticè spectassent gentes, quæ ex ejus semine non erant? Sic Judæorum filii *semen sanctum* etiam ante circumcisionem vocabantur; id tamen ex solâ sanctitate legali, non autem ex verâ sanctitate, quæ eorum animam emundaret, ac idoneam præterea efficeret ad salutem. Hanc autem sanctitatem vel ipsâ circumcisione consequerentur, ut nonnulli cersent; vel antiquiori apud patres sacramento, quod æquè pro feminis valeret. Quòd si propterea Hebræorum filios ante octavum circumcisionis diem ex hac vitâ decedere contigisset, vel peribant æquè ac pueri nostri, qui sine baptismo moriuntur, vel si adhuc salutem obtinebant, argumento est circumcisionem non ad salutis prærogativam Abrahæ datam, ut inquit Tertullianus, sed ad characterem tantum exteriorem, quo Hebræi à gentibus distinguerentur. Ad secundum, dist.: Apostolus vocat sanctos filios à fidelibus parentibus procreatos sanctitate analogicâ, dispositivâ et impropriè dictâ, concedo; sanctitate formali, ut aiunt, nego. Alioquin cum sanctificatum dicat virum infidelem per mulierem fidelem et vicissim, sanctus habendus esset et quidem sanctitate propriè dictâ impurissimus Jovis ac Veneris cultor, quod nemo dicet.

(1) Inst. l. 4, c. 16, § 6, conf. Petav. lib. cit. c. 11, § 7, ubi commemoratâ Calvinii ac Molinæi hæreticâ doctrinâ sic eos perstringit: « Quæ ex generali et absolute definitione, qualem ambo isti concipiunt, sequitur Judæos omnes, qui Dominum crucifixerunt, ac Judam ipsum traditorem, et sanctos et salvos omnino fuisse: utpote sanctificatos in utero. Nam ab Abrahamo, Isaaco et Jacobo omnes oriundi sunt viri sanctissimi: quorum proinde filii et ipsi sancti ex utero; et horum deinceps posterius ad illos usque cum eadem sanctitate nati sunt. Ea porro ubi semel animos occupavit, nunquam amittitur, et adjunctam habet perseverantiam ac certam salutis possessionem, » nempe juxta Calvinianum principium de inamissibilitate semel adeptæ justificationis, § 8, ostendit quàm mirifice contra seipsos pugnent. Conf. etiam Bellarm. De amiss. grat. et statu pecc. lib. 4, c. 14,

II. Obj. cum Socinianis 1° : Durum est innocentes infantes æternum damnari; 2° atque ab æternâ beatitudine in perpetuum arceri ob culpam non suam, cum per ipsos præsertim non steterit, quominus sibi applicaretur Christi meritum ex defectu baptismi, ad quem pervenire non potuerunt vel ex eo quòd eos ante diem mors sustulit, priusquam in lucem ederentur, vel ex culpâ et infidelitate parentum, quorum aliqui nihil penitus de ipso baptismo noverunt. Ergo. — Resp. ad primum, Dist : Si damnationis nomine significaretur poena sensûs, transeat; si significatur tantum poena damni, subd. Ita ut per ipsam gravi afficerentur tristitiâ, iterum transeat; si vel levi vel nullâ, prout cum pluribus aliis juxta dicta docet S. Thomas, nego. Hæc verò omnia transmissimus, cum Ecclesia nihil circa ea decreverit, ac Patres et theologi in diversas sententias abeant. Hinc ejusmodi infantes per hanc damnationem id solum non consequerentur, quod Deus ex suâ liberalitate naturali hominis conditioni adjecit. Ad secundum, dist. : Naturali, transeat; supernaturali, nego id durum videri; cum enim elevatio ad ordinem supernaturalem, ut ostendimus ex Ecclesiæ doctrinâ, sit omnino gratuita, ac naturæ prorsus indebita, infantes qui peccato nascuntur infecti privantur atque excluduntur ab illâ beatitudine supernaturali, ad quam jus nullum habere possunt, nisi per gratiam ad quam nunquam pervenerunt, ac in eâ conditione relinquuntur, in quâ conditi fuissent, nisi pro suâ largitate Deus naturam elevasset humanam. Hæc autem conditio si nunc poenæ rationem habet, id ex relatione extrinsecâ repeti debet, quam ad gratuitam habet naturæ elevationem ejusque lapsum. Quæ quidem poena si spectetur quoad durationem et quoad bonum, seu objectum quo privat, potest dici infinita; sed in se, quod sæpius monuimus, non est nisi sequela naturalis humanæ conditionis. Neque Sociniani proinde, neque increduli aliquid habent, de quo conqueri possint, vel incusare divinam clementiam, vel catholicæ religioni succensere. Atque inde responsio patet ad cætera, quæ in difficultate ab iis proponuntur, quod scilicet nec per ipsos infantes steterit, quominus baptismus susceperint, vel alio modo sibi applicarentur merita Christi; sufficit enim, quod suum non habeat effectum conditio, sub quâ solâ voluit Deus, ut ipsi partem haberent ad indebitum beneficium.

Inst. Impossibile est infantes in perpetuum ab æternâ salute exclusos, non inde magnâ saltem affici tristitiâ; sic enim rectè nonnulli argumentantur apud S. Thomam (1) : 1° « Dicit Chrysostomus : In damnatis gravior erit poena, quòd Dei visione carebunt, quàm quòd igne inferni cremabuntur. Sed pueri visione divinâ carebunt. Ergo afflictionem spiritua-

reant, videtur quòd afflictionem sentiant. 3° Imunitas à culpâ dolorem poenæ non minuit, sed auget. Non enim si aliquis non propriâ culpâ exhaereditur, vel mutilatur, propter hoc minus dolet : ergo etiam quamvis pueri non propriâ culpâ tanto bono priventur, ex hoc eorum dolor non tollitur. 4° Sicut pueri baptizati se habent ad meritum Christi, ita non baptizati ad meritum Adæ; sed pueri baptizati ex merito Christi consequuntur præmium vitæ æternæ, ergo et non baptizati dolorem sustinent ex hoc quòd per demeritum Adæ æternâ vitâ privantur. 5° (1) Homo naturaliter appetit beatitudinem, tempus autem ipsius assequendæ est post hanc vitam; cum ergo illi qui cum peccato originali decedunt, beatitudinem non consequantur, quia carent visione divinâ, videtur quòd afflictionem patiantur. 6° De ratione poenæ est quòd sit contraria voluntati : sed omne quod est contrarium voluntati, poenam gignit : ergo si patiuntur aliquam poenam, oportet quòd inde poenam percipiant. 7° In perpetuum separari ab eo quod quis amat, est maximè afflictivum : sed pueri naturaliter Deum amant : ergo cum sciant se ab eo in perpetuum separatos, videtur quòd hoc non possit esse sine afflictione. » Ergo. — Resp. : Trans. ant. Ad argumenta autem, quæ ex S. Thomâ afferuntur, placet iisdem S. doctoris verbis responsionem subjicere. Ad primum itaque respondet : « In damnatis pro culpâ actuali, qui usum liberi arbitrii habuerunt, fuit ap- titudo ad vitam æternam consequendam, non autem in pueris; et ideò non est similis ratio de utrisque. » Ad secundum. Quamvis voluntas sit possibilem et impossibilem : tamen voluntas ordinata et completa non est nisi eorum, ad quæ quis aliquo modo ordinatus est; et si hâc voluntate deficient homines, dolent, non autem si deficient ab illâ quæ impossibilium est, quæ potius velleitas quàm voluntas debet dici. Non enim aliquis illud vult simpliciter : sed vellet, si possibile foret. Ad tertium, ad habendum proprium patrimonium, vel membra corporis sui, quilibet est ordinatus : et ideò non est mirum, si dolet quis de eorum amissione, si pro culpâ suâ, sive pro alienâ eis privetur. Unde patet, quod ratio non procedit ex simili. Ad quartum, donum Christi excedit peccatum Adæ, ut ad Rom. 5 dicitur. Unde non oportet quòd pueri non baptizati tantum habeant de malo, quantum baptizati habent de bono. Ad quintum, animæ puerorum in peccato originali decedentium, cognoscunt quidem beatitudinem in generali, secundum communem rationem, non autem in speciali, ideò de ejus amissione non dolent. Ad sextum, poena non semper respondet actuali voluntati : puta cum aliquis absens infamatur aut bonis etiam spoliatur, se ignorante : sed oportet quòd poena semper sit vel contra actualem voluntatem, vel saltem contra inclinationem naturalem. Ad septimum, pueri in originali peccato

(1) In II. sent. dist. XXXIII. q. 2. art. 2.

(1) Q. 5. De malo, art. 3.

« decedentes sunt quidem separati à Deo perpetuò,
 « quantum ad amissionem gloriæ quam ignorant :
 « non tamen quantum ad participationem *naturalium*
 « bonorum, quæ cognoscunt. »

CAPUT VII.

DE FUTURA CORPORUM RESURRECTIONE..

Fiducia Christianorum, resurrectio mortuorum, optimè inquebat Tertullianus (1). Hæc enim spes semper aluit Christianorum pietatem, addiditque ad fortia quæque ferenda stimulos validissimos. Præter Sæduducæos, corporum resurrectionem irriserunt Ethnici, impugnârunt antiquissimi Hæretici (2). Increduli eam impossibilem traducunt. Horum omnium partes tuendas sibi sumpserunt rationalistæ. Duo hic à nobis præstanda sunt. Ac primò hunc gravissimum fidei nostræ articulum propugnare ex Scripturis ac perpetuâ Ecclesiæ traditione debemus; secundò ostendere ipsum nullo modo rectæ rationi adversari.

Quæ priusquam aggrediamur, ut nobis moris est, nonnulla ut germanis totius controversiæ status etiam atque etiam pateat præmittimus. I. Resurrectio quam tuemur est *universalis* tam justorum scilicet, quam impiorum (3). II. In eâ nos corporum physicâ identitate resurgemus quam ex hac vitâ decedentes obtinebamus, adeò ut omnes idem physicè corpus resumpturi sinus quod per mortem amisimus. Ad hoc

(1) Lib. de resurrect. carnis n. 1.

(2) Tales fuerunt Simon Magus, Cerdo, Marcion, Manes aliique apud S. Epiphani. hæres. 64, ed. Petav. n. 12, seqq. Eosdem hæreticos resurrectionis impugnatores pariter recenset S. August. lib. De hæres. c. 18, seqq., qui præterea inquit : « In nullâ re tam vehementer contradicitorum fidei christianæ, quàm « de resurrectione mortuorum. » Conf. opp. Origen. ed. maur. t. 1, p. 859. not.

(3) Eo sensu diximus fore *universalem* resurrectionem, quatenus non solum iusti sed improbi quoque debent resumere corpora sua, tum ut nos opponeremus nonnullis antiquis Hebræis et hæreticis autmanibus solos justos esse resurrecturos, secus ac fides docet, tum ut declinarem discrepantes Catholicorum sententias circa quæstionem de morte ab omnibus subeundâ. Etenim non pauci ex antiquis censent non esse morituros eos, quos dies supremus inter vivos reperiet, etsi existimant omnes fore immutandos juxta Græci textus lectionem 1 Cor. XV, 51 : « Non « omnes quidem dormiemus, omnes tamen immuta- « bimur. » Πάντες μὲν οὐ κοιμηθήσόμεθα, πάντες δὲ ἀλλογη- « σόμεθα. Quo pariter sensu intelligunt illud ejusdem Apost. 1, Thess. 4, 15, seq. : « Mortui, qui in Christo « sunt, resurgent primi. Deinde nos, qui vivimus, qui « relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus ob- « viam Christo in aera; » gr. v. 16: Οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον. Ἐπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμε- « νοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγηθήσόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντη- « σιν τοῦ Κυρίου εἰς ἄερα. Ubi Apostolus loquitur in personâ eorum qui tunc vivi reperientur. Quod significatum pariter continent in symb. Apostolico, Constantinopolitano et Athanasiano illis verbis : « qui « venturus est judicare vivos et mortuos. » Consulari Estius in 4, dist. 43, § 7, qui ingenuè fatetur quod hæc « quæstio non parum habet difficultatis, sive Scri- « pturas sive Patrum sententias consulamus. » Expen- « sis verò utriusque sententiæ momentis longè probabiliorem arbitrat opinionem eorum qui sentiunt omnes omnino esse morituros. Conf. etiam S. Th. suppl. q. 78, art. 1.

autem necesse non est, ut omnes et singulas materias particulas seu, ut vocant, moleculas quibus corpora nostra constant, Deus restituat, sed ad eam identitatem restituendam satis est, ut illas Deus excitet quæ partem corporum nostrorum constituunt essentialem per quam unius corpus à corpore alterius distinguitur et secernitur, et cujusque individui proprium efficitur. Hæc enucleatius postea exponemus. III. Futuram proinde dicimus in universali resurrectione sexuum diversitatem, quam planè tollendam nonnulli obscuri hæretici fabulati sunt (4). Corpora enim restituentur in suâ respectivâ perfectione quæ unicuique competit. IV. Diversa tamen erit corporum resurrectionum conditio pro diversitate statûs uniuscujusque. Gloriosa enim erunt justorum corpora, seu iis prædita dotibus quas recenset Apostolus, impassibilitate videlicet, claritate, agilitate et subtilitate (2), non tamen, ut aliqui commenti sunt, impalpabilitate et invisibilitate (3). Reproborum autem corpora gravia adeò atque deformia erunt, ut istorum respectu resurrectio potius ad ignominiam et novum supplicium conferat quam ad ipsorum bonum. V. Hæc rata sunt apud omnes Catholicos. Cætera autem quæ spectant ad ætatem, formam, staturam, ut vocant, partes corporis integrales, aliaque ejusmodi majori vel minori probabilitate à theologis, Scholasticis præsertim, statui solent (4). Quæ cum fidei dogma non attingant, ideò missa facimus, etsi non improbemus quæ communi præsertim calculo probantur.

Cum interim, quibus constringimur, angustiae non patiantur nos quæ recensimus sigillatim vindicare, hinc in tuto posito præcipuo ac fundamentali dogmate de corporum resurrectione, cætera veluti totidem corollaria ex vindicatis colligemus. Sit igitur

(1) Hic error tribuitur Origeni et nonnullis Armenis. Hunc errorem semper Patres impugnârunt. Conf. inter cæteros Hier. ep. 108, n. 22, 25, edit. Vallars. August. l. 22. De civ. Dei c. 17, Chrysost. Rom. 80, al. 71, in Matth. Euthymius Comm. in 4 evang. in biblioth. max. Patrum, ed. Lugd., t. 19, c. 53. Sanè Christus Luc. 11, 31, ait : « Regina austri surget in « judicio cum viris generationis hujus, » ergo hæc regina retinebit suum sexum muliebrem, surget enim cum viris, adeoque non erit vir, ut alia non minis perspicua omittam.

(2) Ait enim Apostolus 1 Cor. 15, 42, seqq. : « Se- « minatur in corruptione, surget in incorruptione : « seminatur in ignobilitate, surget in gloria : seminatur « in infirmitate, surget in virtute : seminatur corpus « animale, surget corpus spiritale. » Has dotes manifestavit Christus in suo corpore è morte excitato, ipse autem est causa exemplaris resurrectionis justorum. Conf. S. Th. in suppl. q. 92 et seqq. conf. etiam Estius in 4 sent. d. 44, § 15.

(3) Ita quidem censuit Eutychius Constantinopolitanus antistes, qui sub Tiberio Constantino imperatore an. 582, docuit corpus humanum post resurrectionis gloriam fore impalpabile et invisibile. Agente tamen S. Gregorio Magno, qui tunc temporis Constantinopoli legatione fungebatur apud Tiberium, Eutychius ab hoc errore se recepit, atque, ut notum est, mortis proximus, multis præsentibus, pellem suam manu tenens aiebat : « Confiteor quia omnes in hac carne resur- « ges mus. »

(4) Conf. de his Suarez in 3 p., q. 53, disp. 44, sect. 1, seqq.

PROPOSITIO PRIMA.—*Datur futura universalis corporum nostrorum resurrectio.*

De fide est, ut patet ex fidei nostræ symbolis; nam in symbolo Apost. dicitur: *Credo carnis resurrectionem*; in Constantinopolitano: *Expecto resurrectionem mortuorum*; in Athanasiano: *Omnes homines resurgere habent cum corporibus suis*; tum ex conc. Later. IV, cap. Firmiter definiente: « Qui omnes (tam reprobi quàm electi) cum suis propriis corporibus resurgent, quæ nunc gestant (1). » Hæc autem fides viguit tum apud antiquos patriarchas, tum apud Judæos. Etenim Job, 19, 25: *Scio, inquit, quòd Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terrâ surrecturus sum: et rursus circumdabor pelle meâ, et in carne meâ videbo Deum meum, quem visurus sum ego ipse et non alius: reposita est hæc spes mea in sinu meo* (2). Sic Daniel

(1) In Act. conc. Harduini t. 8, col 15, 16.

(2) Nihil intentatum reliquerunt Neoterici quidam interpretes, præsertim inter Protestantas, ut nobis eriperent celeberrimum hunc Jobi textum, per quem adstruitur recepta apud veteres resurrectionis fides. Adnituntur isti totum hunc locum exponere de spe quam alebat Job de restitutione suâ in pristinum felicem statum. Ita Henke in *Narratione criticâ de interpretatione loci Job. 19, 25-27. Antiqua Ecclesia. Helmsstad 1783. Doederlein in Actuário H. Grotii Annotat. seu scholiis in libros poeticos* 5, t. ad h. l. et Joan. Hallenberg in *disquisitione, qualis sit dogmatis de resurrectione corporum mortuorum origo, et nûm in libro Jobi ejusdem mentio facta sit?* Stocholmiæ 1798, repetiit in *Sylloge commentat. theologic. editâ à Joan. Pott. vol. 4, p. 325, seqq.* Jam verò ejusmodi auctores aerem verberare ac frustra in id eluctari constat:

I. Ex eo quòd ejusmodi expositionem excludat simplex verborum sensus, quibus Job significat spem apud se aluisse mortis suæ somnum non æternum fore, sed ab ipso Deo se aliquando experfactum iri, et futurum esse ut Deus mortuo ipsi advigilare non desinat, ipsum olim in vitam revocatum ut amicum amicè recepturus. Ita enim se habet hebraica veritas: *Ego novi vindicem meum viventem et postea*, (seu postremum) *super pulverem staturum* (vel adstabit), *et postquam cutem meam corroserint aut consumpserint* (scilicet corrodentes seu consumentes vermes) *hanc* (hanc ossium meorum compagem, corpus meum); *tamen è carne meâ* (id est, corpore meo redintegrato) *videbo Deum. Quem ego videbo mihi* (scilicet propitium, in bonum meum), *et oculi mei viderunt* (nempe videbunt, præter. pro futuro) *et non alius* (seu alius mei loco). *Defecerunt renes mei in sinu meo* (præ vehementi Deum videndi desiderio). Ex quibus patet versionem vulgatam optimè exprimere sensum Jobi, quamvis majorem adhuc vim præ se ferat hebraicus textus. Testatur enim Job spem suam, ut observat Pareau apud Rosenmuller in h. l., et quidem duplicem; alteram de vindictâ Dei in censores iniquos aliquandò post suam mortem, ut opinabatur quidem, proximam, exercendâ, alteram de favore Dei, sibi unâ cum meliori vitâ restituendo. « Itaque, ait cit. auct., « imagine usus, quâ nulla gravior excogitari potest, « nulla in summâ brevitate locupletior, nulla denique, « quæ spem animo Jobi comprehensam magis et conspectui totam simul subijciat, Deum immortalem, « ipsique per omnes hominum ætates secuturas superstitem collocat veluti juxta suas reliquias, sive ad « sepulcrum, quo illæ condendæ essent. Ibi igitur finit « git stare Deum, qui non tantum stricto gladio mortuum se custodiat, quo defendat ab aliorum contemptu ac vituperio. . . . sed verò qui simul etiam « pulveri suo advigilet perpetuò ex eo novum iterum « hominem formaturus. Enim verò hoc quoque nove-

12, 2: *Et multi de his qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt: alii in vitam æternam, et alii in opprobrium, ut videant semper.* Sed luculentissimè hæc fides exprimitur à septem illis fratribus, qui fortiter sub Antiocho martyrium passi sunt dicentes: *Reamundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit... potius est ab hominibus morti datos spem expectare à Deo, iterum ab ipso resuscitandos* (2 Machab. 7, 9-14.). Hinc Martha juxta avitam fidem dicebat Christo: *Scio quia resurget (frater meus) in resurrectione in novissimo die.*

Quùm verò Sadducæi ab eâ non secus ac à fide de animorum immortalitate recessissent, Christus, Matth. 22, 31, ipsis utrumque dogma confirmavit illis verbis: *De resurrectione autem mortuorum non legistis quòd dictum est à Deo dicente vobis: ego sum Deus Abraham et Deus Isaac et Deus Jacob?* infert autem: *Non est Deus mortuorum, sed viventium, omnes enim vivunt ei.* Hinc Apostolus 1 Cor. 15, 16, collegit resurrectionem generalem ex resurrectione Christi scribens: *Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Quòd si Christus non resurrexit, vana est fides vestra... ergo et qui dormierunt in Christo perierunt.* Hoc item argumento utitur ad excitandos fideles, et ad ipsos exhilarandos ab amicorum familiariorumque amissione 1 Thess. 13: *Si enim, inquit, credimus quod Jesus mortuus est et re-*

« rat Jobus, se jamjam depositurum esse corpus hoc « tabe vermisque consumptum, atque obsoletæ vestis instar exuturum suam carnem, totamque adeò « mortalitatem suam, nunquàm denuò induendam. « Cùmque ex sepulcro reditivus egrederetur, tum « Deum sibi etiamnùm adstantem visurus esset, qui « ipsum mox benignè ad se reciperet, nec de pristina « in ipsum inimicitia quidquam servasset. »

II. Ex contextu patet eximium quid et singulare esse, quod hic Job profitetur, ut evincit solemnitas illius procemii, quo præfatur, optans ut sermones hi sui scriberentur et sculpterentur in libro, et stylo ferreo in omnium ætatum memoriam in rupe inciderentur. Restitutio autem fortunæ et sanitatis tanti profectò momenti non erat, ut tam solenni ratione memoriam ejus ad posteros transmittere optaret.

III. Quod plurimum momenti addit illud est, Jobum tam longè à spe fortunæ sanitatisque restituendæ abfuisse, ut potius mortem à se vehementer exoptatam certissimè expectaverit, et nihil prorsus habuerit, quod in hanc vitam speraret. Id quod pluribus clarisque sermonum suorum locis evincit I. A. Voigtlaender in *Isagoge ad interpretationem Jobi cap. 19, 25-27.* Dresdæ 1809, quam secuta est interpretatio ipsa hujus loci ib. 1810, Conf. Job. 3, 20-26. 6, 8-12. 7, 13-16. 9, 21. 13, 15. 17, 13, seqq. 21, 25. 30, 23. Jam verò quùm hoc de vindice oraculum spem certissimam et inconcussam fiduciam præ se ferat, inde sic arguitur: quandò Job ærumnarum finem et requiem in his terris non expectavit, et nihilominus spem omnimodæ liberationis vindicis seu judicis sui ope fovit indubiam; eum oportet de venturo judicio, corporum resurrectione ultimâ, et rerum omnium instauratione cogitasse.

Hæc libuit ferè ad verbum ex Rosenmullero decerpere, qui adversariis suspectus esse non potest. Prolixius præterea hæc deduximus eò quòd agatur de re maximi momenti, cujusmodi est fides antiquissima tum de animorum immortalitate, tum de futurâ corporum resurrectione. Conf. præterea de hoc textu Joan. Pineda S. J. qui non tantum totum hunc locum illustrat, verùm etiam germanum ejus sensum apprime vindicat.

surrexit: ita et Deus eos qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo; . . . mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi; ac demum, cæteris omissis 2 Timoth. 2, 18, vocat fidei subversores et à veritate excisos dicentes resurrectionem jam esse factam. Nihil proinde in Scripturâ magis exploratum est dogmate resurrectionis, quod Christus et Apostoli proposuerunt tanquàm fundamentum, ut ita dicam, totius religionis, quam prædicabant. Hæc igitur fide quum enutrita Ecclesia fuisset, nunquàm destitit eam proponere et inculcare filiis suis, ut æquanimes ipsos faceret ad omnium virtutum genera excolenda, et ad vitam ipsam spernendam, sævientibus præsertim tyrannorum persecutionibus, ut ex symbolis superius recitatis constat, atque ex martyrum actis (1). Vix quisquam hæreticus eam fidem negavit, aut labefactare quoquo modo aggressus est, ut ipsum illicò repulerit è sinu suo (2). Strenui semper insurrexerunt hujus pretiosi dogmatis propugnatores, qui illud sive ab hæreticorum sive ab ethnicorum impugnationibus vindicârunt, inter quos eminent Origenes (3), et Tertullianus (4). Hanc passim Christiani in suorum epitaphiis, seu inscriptionibus sepulcralibus antiquissimis exprimere ac declarare consueverunt (5).

Quoad subsequencia secula persequi velle omnia documenta, quæ perpetuam hanc fidei nostræ professionem evincunt, supervacaneum omninò esset, cum notissima et obvia illa omnibus sint (6).

(1) Conf. Ruinartium Acta MM. sincera.

(2) Conf. S. Epiphani. l. c.

(3) Contra Celsum, lib. 5, n. 14, seqq.

(4) Lib. cit. de Resurrect. carnis, in quo ostendit hominis dignitatem carnis resurrectionem exigere, Deum eam operari posse, ipsiusque justitiam et in promissis quæ fecit fidelitatem exposcere. Quæ argumenta sigillatim evolvit ac fusè persequitur.

(5) Conf. Gener op. cit. t. 4, p. 2, lib. 3, c. 1, § 1 Monumenta antiquit. classis 4.

(6) Conf. Nat. Alex. diss. 25, art. 2 in sec. 1. Eccl. Perperam Beausobre Hist. de Manichee tom. 2, liv. 8, ch. 5, n. 3 seqq. contendit unanimum minimè fuisse Patrum sententiam de futurâ corporum resurrectione. Quod ut evincat profert Origenem negantem resurrectionem carnis, etsi admittat resurrectionem corporis; tum Gregorium Nyssenum, qui excludit à Christi corpore glorioso figuram, formam, extensionem, aliasque partes internas et externas humani corporis, ac demum affirmat nihil corpora. nunc reperiri in Christo Jesu (in Antirrheto c. 57.); demum Synesius, qui protestatus est se de resurrectione minimè credere aut sentire ut vulgus solet. Verum ad Origenem quod spectat, etsi, prout ostendit Huetius in Origenian. lib. 2, q. 9, cap. 2, interdum circa hunc articulum minus cautè scripserit, attamen, fatente Wetstenio, lib. 5, cont. Celsum veram sententiam tuetur cum Ecclesiâ Christi et pluribus argumentis adstruit: « Nos autem credentes Scripturis, ait, non vivificari quod satum est, nisi moriatur prius. . . . retinemus tum Ecclesiæ Christi sententiam, tum promissionis Dei amplitudinem. » Nec non in Dialogo de rectâ in Deum fide, sect. 5, ubi cum Marinus bardesianista interrogasset: « Statuat Adamantius quodnam corpus resurgat, idne quo circumdatusumus, et in quo vincti sumus, an aliud spirituale? » Resp. Origines: « Hoc ipsum quo amicti sumus dico excitari. Quæ omne dubium submovent. » Conf. opp. Orig. ed. maur. tom. 1, p. 859. S. Greg. Nyssen. l. c. ex Antirrheto adv. Apollin-

Difficultates.

I. Obj. 1° Dubitari nequit, quin hæc opinio de resurrectione corporum è notionibus mancis et imperfectis hominum incultiorum originem traxerit; quippe qui justâ supremi numinis ideâ destituti, vitam post mortem futuram è solâ vitæ terrestriis naturâ fingere solerent, quo factum est, ut apud complures gentes barbaras, itemque in Zoroastricâ disciplinâ, è cujus fonte Judæi hausisse videntur, eadem illa deprehendatur. Deinde 2° resurrectio corporum in libris nov. Test. tradita, quæ inde ab ipsâ apostolicâ ætate (Act. 17, 32, 1 Cor. 15, 12; 2 Tim. 2, 17), haud à paucis improbata fuit, tam arctè conjuncta cernitur cum opinionibus de Messiâ mythicis et cum narratione de Jesu in vitam restituto (1 Cor. 15, 12 seqq.), ut non aliâ ratione ac mythi isti judicari et explicari possit. Hinc 3° vel Jesum, ubi doctrinam de resurrectione proposuisse perhibetur, popularium opinionibus indulsisse, vel potiùs discipulos ipsi tanquàm Messiae, cujus provinciam (Conf. Jo. 18, 36.) è vulgaribus Judæorum commentis et quibusdam ejusdem effatis allegoricis atque obscurioribus perperam judicarent, ejusmodi sententiam subjecisse censemus; 4° neque dubitamus, doctrinâ de resurrectione corporum tanquàm imagine reviviscendi post mortem (1 Cor. 15, 36.) propositâ, eademque ad sententiam universalem ei substratam de novo aliquo vitæ stadio, eoque perfectiore post mortem homini ineundo revocatâ, in simpliciore illâ nov. Test. de immortalitate institutione acquiescere, quâ animum post mortem statim novam in alio rerum ordine initurum esse vitam eandemque veram et actuosam edocemur. Ita Wegscheider, aliique rationalistæ cum ipso (1).—Resp.: ad primum, nego gratuitam assertionem adversariorum, quæ vel ex ipsâ rei naturâ destruitur. In primis enim ipsi conjecturis ex solo systemate rationalistico depromptis nituntur, nec ullum proferunt argumentum etsi tenuissimum, quo illas fulciant. Insuper quò populus magis rudis et incultior est, eò etiam minùs idoneus est ad excogitandam corporum resurrectionem, quæ, ipsis adversariis

narem (quem omnium primus vulgavit Zaccagnius ex biblioth. Vaticanâ), prout ostendit eruditus hic editor, non loquitur de proprietatibus humani corporis specificis sed de iis quæ accidentales vocantur, e. g., corruptibilitate, mutabilitate, etc., quibus gloriosum Christi corpus carere censet Nyssen. Conf. Collectanea monumentorum veterum eccles. græc. ac latin. Romæ, 1698. p. 270. not. 2; necnon præf. § 20 seqq. ubi S. doctorem egregie defendit. Quod demum ad Synesium spectat, conf. Petavium in edit. ipsius opp. Paris. 1633, tum in not. pag. 84, tum de vitâ scriptis Synesii, pag. 4. Hæc enim protulerat Synesius cum adhuc Paganus esset: cum verò nemo ad baptismum admitteretur, quin professus esset articulum de mortuorum resurrectione, hinc à Theophilo aliisve sapientibus viris edoctus veritati victas dedisse manus dicendus est, antequàm christianus et multò magis episcopus fieret; quod apertè testatur Photius in Bibliothecâ N. 26, necnon Evagrius lib. 1, c. 15, ut alia præteream.

(1) § 195. Et cum eo Morus Prælect. in Epit. 2, 702. Doederlein Inst. theol. christ. 299. De Wette Bibl. dogm. 298. Ammon Summa theol. christ. 303. Flugge, Beck, etc.

fatentibus, longè excedit mentis nostræ captum. Hinc si qui fuerunt populi, qui admiserint ejusmodi dogma, ipsum profectò ut alia non pauca ex antiquâ traditione acceperunt. Vidimus enim Job firmissimam hujus ad vitam reditûs spem in sinu suo retinuisse. Attamen Mosheimius contendit nulli horum populorum innotuisse orthodoxam, seu genuinam fidem futuræ hujus resurrectionis, qualem Christus et Apostoli tradiderunt (1). Absurdum denique est et ab omni veritate alienum

(1) Diss. in Hist. Eccl. edit. Antonaviæ 1745, tom. 2, quam inscripsit : Dissert. quâ docetur Servatorem nostrum J. C. resurrectionem mortuorum corporum, qualem Christiani credunt, de tenebris in lucem revocasse et demonstrasse, p. 583. Quod spectat ad ea quæ scribit de Judæis certum est ea esse hyperbolicè, imò falsò dicta, ut liquet ex colloquio Marthæ cum Christo, et ex 2 Machab. libro, aliisque documentis. Quod ad reliquos populos spectat, viri quidam eruditi censent Persis, Ægyptiis, Indis, Arabibus hanc futuram corporum instaurationem innotuisse. Mosheimius contendit eas gentes non habuisse resurrectionis nisi quamdam veluti umbram. Verum quidquid de hoc sit, illud mirandum subest rationalistas qui neque in Jobi luculentissimo testimonio deprehendunt doctrinæ de futurâ resurrectione vestigium, dum præterea neque admittunt eam fuisse à Christo traditam, postea omni ambage sepositâ affirmant à Zoroastri commentis sententiam de mortuorum resurrectione prodidisse, sic Flugge *Gesch. d. Glaubens an Unsterblichkeit*, etc., seu *Historia de immortalitatis fide*, 1, 286, seqq. Berthold christologia Judæorum p. 176, 4.

Gesenius verò Commentar. üb. den Is. nempe *Commentarius in Isaiam* 1, 805, ad Is. 26, 19, scribit : « Ut ænigma circa sortem perpetuam sæpè infaustam piorum virorum, qui vitâ jam functi sunt, solverent ipsosque gaudii participes redderent ex messiano regno, doctrina Zendavestica de mortuorum Resurrectione cum spe et ideis de Messie regno conciliabatur, quum ejusmodi ideæ jam ad res sensum transilientes extendi, et vulgarem naturæ cursum prætergredi cœperunt. Quapropter Judæorum dogmatica ab exilii epochâ non omnes mortuos, pios videlicet ac impios resurgere docet (quæ Parsismi utique est doctrina), sed pios duntaxat, et post regnum messianum sequi tandem secundum humani generis resurrectionem. » Verum ista sunt somniantium figmenta; Daniel enim 12, 2, luculenter omnium indiscriminatim hominum tum piorum tum impiorum resurrectionem denunciat. Lib. 2 Machab. solùm negatur Antiocho resurrectio ad vitam, id est, gloriosa; Martha loquitur in genere de resurrectione universali; Christus alloquens Judæos de utroque resurrectione disserit. Paulus eandem prædicat, quamvis rationalistæ eum Phariseorum dicant doctrinis abreptum. Hinc meritò Tertull. l. c. c. 39 scribebat : « Ergo servabat (Paulus) resurrectionem quoque, qualem prophetæ annuntiabant... Itaque talem prædicabat, qualem et Pharisei susceperant, et Dominus ipse defenderat, et Sadducæi, ne talem quoque crederent, in totum esse non luerant. »

Sed quod magis mireris in rationalistis, est summa securitas quâ asseverant Judæos, id est, sacros scriptores ex *Parsismo*, seu doctrinâ Persarum suam hausisse de futurâ justorum resurrectione opinionem ac decretis suis accommodasse. Attamen incertum adhuc est, num Persæ hanc doctrinam admiserint. Jo. Clericus *Indice philolog.* Th. Stanleii de hoc dubitat; Mosheimius l. c. et Jac. Boulier, *Traité de l'âme des bêtes*, tom. 2, c. 19, p. 420, Not. ed. sec. id negant. Sanè Theopompus in cuius fide Diogenes Laertius, Eudemus Rhodius, Plutarchus ac postea Æneas Gazæus referunt doctrinam Zoroastri nec sibi constant, ambigüè loquitur Conf. Diog. proöm. ad vit. philos. Segm. 9, ed. Menagii; Plut. de Iside, etc., p. 370, tom. 2 opp.

Judæos ex Zoroastricâ doctrinâ hanc fidem resurrectionis hausisse. Etenim præterquàm quod longè ante Zoroastrum Job eam apertissimè profitetur, nunquàm Sadducæi ejusmodi exceptionem, quod sciamus, adversus Phariseorum doctrinam objecerunt, et, quod caput est, Christus Dominus redarguens hos ipsos Sadducæos nondixit illis : *Erratis nescientes doctrinam Zoroastricam*, sed : *Erratis nescientes SCRIPTURAS, neque virtutem Dei*. Ad secundum, dist. : Apostolicâ ætate improbata hæc doctrina est ab Epicureis, aut ab obscuris quibusdam hæreticis, conc.; ab aliis, nego. Mirum sanè est, posse revocari in dubium dogma aliquod testatissimum, eò quòd nonnulli insani ethnici aut hæretici, qui nec admittebant animorum immortalitatem, ipsam improbaverint, quos propterea Christus ipse in Sadducæis confutat, Apostolus vocat fidei subversores. Hoc semel admissio principio, tum Dei existentiam, tum animorum immortalitatem, veram Christi carnem aliaque ejusmodi deberemus rejicere, cum nunquàm defuerint qui illa improbaverint; tunc omnia flagitia quæ illi commendârunt, tanquàm honesta prædicarpossemus. Quare rationalistas non pudet causam communem cum ipsis Epicureis et fidei subversoribus agere? Utique dogma resurrectionis generalis arcè connexum est cum Christi resurrectione, quod Apostolus declaravit; at quis sobrius inter mythos referat resurrectionem Christi, quæ factum est testatissimum, ut suo loco ostendimus (1)? Si Christus non resurrexit, meritò clamabat idem Apostolus, *vana est fides vestra*; tota religio christiana non est nisi fraus turpissima. En quo devenerint rationalistæ! Ad tertium, nego. Tota enim hæc quâ latè patet argumentatio, non est nisi blasphemiarum congeries, à quibus aures christianæ abhorere debent. Ergo Jesus (nunquàm enim ipsum Dominum aut Christum vocant ejusmodi homines, sed per summum contemptum eum nominant, ac si ageretur de vili aliquo mancipio) decepit nos indulgendo falsis popularibus commentis in re tam gravi? Ergo Apostoli ad unum omnes decepti sunt in assequendo sensu doctrinæ Christi? Doctrinæ, inquam, non jam, ut adversarii mentiundo effutiunt, *allegoricis aut obscurioribus effatis* velut obiter enuntiatae, sed sæpius inculcatae, repetitæ, apertissimè toties traditæ, e. g., Jo. 5, 28 : *Venit hora in quâ omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei, et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ*; qui verò mala egerunt, in resurrectionem judicii; et alibi passim (2). Quæri etiam posset quibus adminiculis rationalistæ demùm melius Christi doctrinam assecuti fuerint, et cognoverint deceptos omnes fuisse Christi discipulos et universum christianum orbem, donec ipsi faciem attulerint ad tenebras has dissipandas? Superbi homunciones, qui ne propriis deliramentis nuncium remittant, traducunt universa biblia velut paganorum mythologiam, seu, ut

ed. Francof. 1620, fol. Gaz. in Theophrasto p. 77 ed. Barthii.

(1) Tract. de vera relig. P. I. n. 251, seqq.

(2) Conf. Jo. 6, 39-44, 55, 11, 23 seqq. Matth. 23, 29 seqq. Marc. 12, 19 seqq. Luc. 20, 28 seqq., etc.

ipsi loquuntur, *mythographiam*. Satiùs esset illa apertè rejicere ac se incredulos apertè et absque ambage profiteri. Ridiculum porrò est quod ex Jo. 18, 36, adducitur ad ostendendum Apostolos Messiae provinciam è vulgaribus Judæorum commentis eruisse; Christus enim ibid. alloquitur Pilatum, ethnicum hominem, qui fortassè nunquàm quidpiam audierat de Messia. Ad quartum: Esto quòd rationalistæ non dubitent doctrinam de resurrectione corporum non esse nisi quamdam imaginem propositam reviviscendi post mortem. Videndum superest, num ipsi, qui Christo et Apostolis fidem detrahunt, non decipiantur in hâc suâ persuasionem. Etiam insani non dubitant se esse reges aut principes, quandoque vitreos, etc. Nemo tamen sanæ mentis est, qui, si non rideat de ejusmodi ipsorum persuasionem, eis tamen non compatiatur. Porrò ne nos acquiescamus huic persuasioni, obstat doctrina Christi et Apostolorum, doctrina et fides totius Ecclesiæ, traditio et fides omnium seculorum, quibus qui non acquiescit, Apostolo teste, *superbus est, nihil sciens, sed languens circa questiones... ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemix... conflictationes hominum mente corruptorum, et qui VERITATE PRIVATI SUNT* (1).

II. Obj.: Scriptura non in uno loco contrariam doctrinam adstruere videtur. 1° Etenim Ps. 77, 39, Deus pepercisit dicitur Israelitis, eò quòd *Recordatus est quia caro sunt: Spiritus vadens et non rediens*, nempe ad corpus suum; item Ps. 113, 17: *Non mortui laudabunt te, Domine*; et clariùs adhuc Eccli. 3, 19, dicitur: *Unus interitus est hominis et jumentorum, et aqua utriusque conditio*; jumenta porrò non resurgent. 2° Vel saltem non omnibus communem Scripturæ exhibent futuram corporum resurrectionem, ut patet ex Ps. 1, 5, ubi legitur: *Non resurgent impii in judicio*; ac Dan. 12, 2, non omnes, sed multi dicuntur evigilare *de his qui dormiunt in terræ pulvere*. 3° Quæ quidem coherent cum Apostoli verbis, qui, 1 Cor. 15, 50, *Caro, inquit, et sanguis regnum Dei possiderenon possunt, neque corruptio incorruptelam possidebit*; et Christo teste Matth. 22, 30, *electi erunt sicut angeli Dei in cælo*; quòd si datur resurrectio corporis, mutabitur istud priùs in spiritum juxta illud: *Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale*. Ergo.—Resp.: Nego ant.; ad primum, dist.: Pepercit Deus populo suo, spectatà ipsius infirmitate ac vitæ brevitate, conc.; alio sensu, nego. Talem verò esse sensum horum verborum ex contextu patet; nec proinde illa pertinent ad præsens argumentum. Idem dicas de altero textu, quo Psaltes Deum orat, ut justos diù in hâc vitâ conservet, ut per ipsos illius nomen ritu publico celebretur; quod nonnisi in præsentī vitâ præstari potest. Ecclesiastes verò, si tamen ex sensu suo hâc loquitur, et non potiùs ex impiorum personâ, docet æquam esse hominis et jumentorum conditionem quoad vitæ hujus ærumnas et interitum

(1) Apprimè ejusmodi hominibus collimant verba Tertull. l. c. de Resurr. carnis c. 63: « Tu potiùs illi (corpori) exorare debueras resurrectionem; per te, si fortè deliquit. Sed nihil mirum si odisti, cujus auctorem quoque respuisti; quam et in Christo, aut negare, aut mutare consuesti. »

denique (1). Ad secundum nego. Neque id evincunt, quæ allata sunt; siquidem sensus Psal. 1, ad summum ostendit impios ad gloriam minimè resurrecturos, ut ex subsequentibus verbis colligitur: *Neque peccatores in concilio justorum, quoniam novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit*; nec non ex hebraicâ veritate, in quâ objecta verba ita se habent: *Non surgent, seu, non stabunt impii in judicio* (2). Id est nec audebunt caput et frontem attollere. Vocem multi apud Daniele usurpari ad universam multitudinem significandam superiùs ostendimus. Ad tertium dist.: *Caro et sanguis*, id est, opera carnalia, seu homines secundum carnem, flagitiosam ducentes vitam, regnum Dei non possidebunt, et incorruptionem, seu impassibilitatem electis propriam, conc.; ipsa carnis substantia nego. Quod ipse contextus ostendit (3); alioquin nec ipsa Christi caro ullam haberet in cælo partem, ut Tertullianus rectè jam arguebat (4), quod nec adversarii contendunt. Sic electi in resurrectione erunt *sicut angeli in cælo* quoad modum seu rationem vivendi, conc.; quoad modum seu rationem subsistendi, nego (5). Hinc appositè Tertullianus: « Non dixit (Christus), inquit, *erunt angeli*, ne homines negaret: sed, tanquàm angeli, ut homines conservaret. Non abstulit substantiam, cui similitudinem attribuit (6). »

Eodem sensu Apostolus ait resurrecturum corpus spiritale quoad dotes, nempe aliquas simile futurum spiritui, utpote immortalitate, incorruptibilitate, agilitate, etc., donandum. *Hoc autem*, inquit S. Irenæus, *non secundum jacturam carnis, sed secundum communionem spiritus fit* (7).

PROPOSITIO II. — *Dogma de futurâ corporum resurrectione rectè rationi non adversatur.*

Ad ostendendam possibilitatem corporum resurrectionis diversi diversas inierunt vias. Nec defuere, qui à recto tramite catholicæ doctrinæ hâc de causâ deflexerint confugientes ad quamdam *παλινγενεσιν* (*palingenesiam*) seu *renascentiam*, secundum ortum, *instauracionem* introducendam, vi cujus homines quasi papilioes ex nymphâ, chrysallide aut brucho tandem prodire debeant ex germine quodam præformato etiam post obitum animæ inseparabiliter in hærente, quæ est hypothesis Bonneti (8). Alii conati sunt eam

(1) Conf. Calmet in h. l.

(2) Hebr. enim habet *לֹא יִקְרָב* non stabunt, non subsistent, etc. Conf. Lorinum S. J. hic.

(3) Conf. Bern. à Piconio in h. l.

(4) Lib. cit., c. 51, vehementer porrò inquit: « Secus estote, caro et sanguis; usurpâstis et cælum et regnum Dei in Christo. Aut si negent vos in Christo, negent et in cælo Christum, qui vobis cælum negaverunt. »

(5) Recol. superiùs dicta n. 19 seqq.

(6) Lib. cit. cap. 62.

(7) Lib. 5, cont. Hæres c. 8, n. 1. Vid. S. August., de Civ. Dei, lib. 20, c. 21.

(8) Ricerche filosofiche su le prove del cristianesimo. Trad. dal franc. Venez. 1771. Ut melius auctoris systema dignoscatur, juverit ipsius verba in medium afferre, quibus ipsum exponit. Cum præmisisset se pro certo habere hominem in resurrectione non resumpturum esse corpus crassum quocum mortalitatis

exponere juxta theoriā replicationis corporum, quæ ita exponitur : conservatio est continua creatio, ita ut per singula existentie nostræ tempuscula Deus quodammodo in nobis renovet illam creationem existentie, quam in ortu ipso dedit. Cum aliquem reduplicat, nihil aliud præstat, nisi ut homo illam creationem, quam haberet successivè, habeat simultaneè, quandocumque ipsi Deo placuerit. Itaque, concludunt, in resurrectione Deus non redintegrabit nisi existen-

vixit, autumat « Che l'uomo sia stato preformato in « modo, che la morte non distrugga punto il suo es- « sere, e che l'anima mai non cessi di essere unita « ad un corpo organizzato » (cap. I, p. 26); ejusmodi autem corpus « Non è al presente che un germe « preformato per uno stato futuro non soggetto a per- « ire, come perisce il corpo terrestre, » (ib., p. 32). Ioc autem germen : « E' un corpo spirituale, che « deve succedere al corpo animale, e la risurre- « zione non sarà, che lo sviluppamento più o men rap- « pido del corpo spirituale sin da principio collocato « nel corpo animale, come la pianta nel suo acino, » (p. 224). Quod dcinde analogia confirmat inquiring : « Se le più certe ed esatte osservazioni concorrono a « stabilire, che questa volontà adorabile (Dio) ha « preformato gli esseri organizzati, se per mezzo de' « nostri occhi scopriamo noi stessi una preformazione « in molte specie; non è egli probabile, che l'uomo « sia stato preformato di modo, che la morte non dis- « truggesse punto il suo essere, e l'anima non mai « cessasse di essere unita ad un corpo organizzato, » (p. 25, 26)? Verum conf. quæ adversus hoc systema scripsit cl. Muzzarelli in op. *Il buon uso della lo- gica*, cpusc. 22, edit. quinta Flor. 1822, t. 7, ubi ostendit ejusmodi systemate destrui ideam et veritatem mortis, nullam jam dari veram resurrectionem, subverti fidem, etc. Satis nobis erit animadvertere 1, systema istud de subtiliori organo animæ in hærente valde aridè rationalistis, non ad resurrectionem futuram adstruendam, siquidem eam negant, sed ad ideam sibi efformandam animæ subsistentis post hujus crassioris corporis depositionem. « Animum (in- quit Wegscheider, § 194, cum sensu et sui ipsius « conscientia ideòque novo qualicunque organo tan- « quam corpore eodemque subtiliore instructum, si- « quidem mentes finitæ sine spatii limitibus et cor- « porali naturâ vix cogitari possunt, post mortem cor- « poris terreni fore superstitem. » Sic etiam J. Gaspar Lavater *Aussichten in die Ewigkeit*, etc., seu *Prospectus in æternitatem* epist. 7, Boederlein *Inst. theol. christ.* II, 486. Schott epist. theol. christ. dogm. ed. 4, p. 125, qui scribit : « Corpore humano subtilius idemque no- « bis invisibile contineri animi nostri involucrum, seu « organon, cujus usum animus et in hac vitâ terrestri « faciat, et statim post mortem libertati majore sit « facturus. » Kaiser *Monogr. theol. christ. dogm.*, p. 176. I. P. Fr. Richter *Abhandl. ub. d. magnetismus in museum seu Tractatus de magnetismo in musæo*. U. I. seqq. Ehrhart. *Ueb. d. christl.*, etc. De christ. resurrectionis doctrinâ. Ulmæ, 1825, aliique passim. Adeo verum est nihil tam absonum in philosophiâ aut theologiâ reperiri, quod ejusmodi homines non arripiant.

2° Hypothesin Bonneti, ut ex ejus verbis liquet, fundari in doctrinâ de universali quâdam corporum organisatorum palingenesis seu reproductione germis præformati. Jam verò à recentiori physicâ dis- punctum jam est ejusmodi systema, quod accuratio- ribus observationibus et experimentis repugnat, nec admittitur nisi epigenesis seu adgeneratio, productio simplex, quâ absque aliquo germine præexistente novum corpus organisatum verè formatur ac producit. Conf. *Manuale di fisiologia di Michele Medici* Bologna 1833, P. 2, cap. 46, seqq.

tiam, quam quisque habebat antequàm è mortalibus abiret : per mortem enim postea absumptum corpus putrescit, vel devoratur, consumitur, etc. (1).

Verum his prætermisissis, non solum possibilem, sed præterea rationi ipsi consentaneam futuram corporum nostrorum resurrectionem evincimus. Possibile enim illud dicitur et est, quod nullam in sui notione involvit notarum, ut inquirunt, repugnantiam. Jam verò quæ repugnantia fingi aut concipi potest in eo, quod Deus, qui corpus nostrum condidit seu efformavit cum antea non esset, eique animam conjunxit ut viveret, idipsum postea restituat, cum resolutum est? Rursum : quænam repugnantia involvitur in eo, quod Deus, quæ omnipotenti virtute suâ effecit efficitque continuò, ut ex tenui initio corpus integrum evolvatur per generationem, illud ipsum suæ omnipotentie vi restituat, cum, adnotante Tertulliano (2), corpora nostra nobis pereant, non Deo, qui minimas quasque earumdem particulas, etsi in auram resolutas, cæterisque corporibus commixtas certissimè cognoscit, iterumque suis locis aptare potest? Demum illud possibile est, quod factum esse constat. Porro certum est, ut suo loco ostendimus (3), Christum è mortuis resurrexisse, certum præterea est Christum ipsum Lazarum quatruiduanum è tumulo excitasse. Idem porro est ad rei substantiam quod spectat, sive putre cada- ver excitare, cujusmodi fuit illud Lazari, sive jam dissolutum penitus ad vitam revocare : ergo si non repugnat resurrectio mortui jam fetentis, nec implicat seu repugnat resurrectio mortui in cinerem re- ducti; nulla enim intrinseca differentia est (4).

Esse autem ejusmodi resurrectionem rationi ipsi consentaneam non pauca tum analogica, tum moralia argumenta suadent. Analogica quidem, quia, ut observavit jamdiù Tertullianus, quidquid in hac rerum universitate cernitur, imaginem et speciem quâ- dam præ se fert resurrectionis : « Omnia, ait ipse, in « statum redeunt, quum abscesserint : omnia inci- « piunt quum desierint, ideò finiuntur ut fiant; nihil « deperit nisi in salutem. Totus igitur hic ordo revo- « lubilis rerum testatio est resurrectionis mortuorum ; « operibus eam præscripsit Deus antequàm litteris : « viribus prædicavit antequàm vocibus. Præmisit tibi « naturam magistram, submissurus et prophetiam,

(1) Præterquam quod ejusmodi explicatio valde implexa est ac intellectu difficilis, laborat et ipsa iisdem ferè difficultatibus, quibus systema palingenesis implicatur. Destruere enim videtur ideam veræ resurre- ctionis, qualem fides docet, quæ consistit in resti- tutione seu redintegratione ejusdem numero corporis physici, quod per mortem amittitur. Hinc in symbolo Ecclesiæ Aquilei occurrit illud additamentum : « Credo « hujus carnis resurrectionem. » Quod defendit, ut vidimus, S. Greg. M. adversus Eutychium. Conf. etiam Suaresium, l. c. ubi ostendit *subjectum* resurre- ctionis aliud non esse nisi corpus, quod per mortem deponitur, cujus terminus est ejusdem corporis exci- tatio.

(2) Op. cit. c. 68, seq. et c. 56, optimè inquit : « Idoneus Deus reficere quod fecit.... Quomodo vita « confertur à Deo, ita et refertur. »

(3) Tr. de verâ Rel., p. 1, n. 251, seqq.

(4) Conf. Tert. l. c., c. 38.

« quò facilius credas prophetiæ discipulus naturæ,
 « quo statim admittas, quùm audieris, quod ubique
 « jam videris: nec dubites Deum carnis etiam resu-
 « scitatore, quem omnium novis restitutorem. » (1)
 Quod et ante ipsum Seneca pariter animadverterat
 dicens: « *Æquæ animo debet rediturus exire. Observa*
 « *orbem rerum in se remeantium: videbis nihil in*
 « *hoc mundo exstingui, sed vicibus descendere ac sur-*
 « *gere. Ætas abit, etc.* » (2)

Argumenta autem moralia vix ejusdem veritatem
 non demonstrant. Etenim, ut verbis S. Ambrosii utar,
 « cum omnis vitæ nostræ ratio in corporis animæque
 « consortio sit, resurrectio autem aut boni actûs præ-
 « mium habeat, aut pœnam improbi, necesse sit cor-
 « pus resurgere, cujus actus expenditur. Quomodò
 « enim in iudicium vocabitur anima sine corpore,
 « cum de suo et corporis contubernio ratio præstanda
 « sit (3)? » Nempe, nisi detur corporum resurrectio,
 non reciperent homines præmia vel pœnas eorum
 operum, quorum auctores fuerunt per conjunctionem
 animæ cum corpore; quod absonum omninò esset.
 Licet enim omnium meritorum radix ac sedes in
 animâ sit: anima tamen in præsentī conditione cor-
 pore utitur ad proprias operationes exerendas, quòd
 ejus individuus et intimus comes est.

Præterea ex unione animæ et corporis exurgit sup-
 positum humanum, seu persona, *nostrum ego*, ut di-
 cunt, quod vult; agit, operatur, meretur vel demere-
 tur; sublato autem hoc essentiali utriusque nexu pe-
 rit suppositum, quod *homo* dicitur; nam anima per se
 sumpta nec homo nec persona est. Cum igitur homo,
 seu humanum suppositum aut deliciis affluerit et vo-
 luptatibus, aut cruciatibus, molestiis omnique calami-
 tatum genere laboraverit, pronum est colligere, hunc
 ipsum hominem, seu humanum suppositum præmiis
 aut pœnis affectum iri, quod nonnisi per resurrectio-
 nem obtineri potest. Insitus pariter animis nostris
 quidam sensus est, quo dum à morte seu dissolutione
 refugimus, appetamus ejusdem dissolutionis repara-
 tionem, propterea coëstiti ingenti afficeremur, si spe-
 ctatâ perpetuâ naturæ totius reparatione, vel suspi-
 cionem possemus admittere solum casum seu jactu-
 ram corporis nostri fore irreparabilem, ac dum vesi-
 mur nil aliud efficere nisi pabulum vermibus in tumultu
 præparare. Nec dubito quin ipsi increduli summâ
 animi voluptate amplexuri essent ejusmodi doctrinam,
 in quam incredibili quodam impetu perinde atque in
 felicitatem in genere à naturâ ipsâ inclinamur, nisi à
 conscientiæ voce retraherentur, quâ non possunt sibi
 polliceri nisi resurrectionem ad mortem ac ignominiam

æternam. Sive igitur spectetur homo physicus sive
 moralis, non modò possibilis futura corporum resur-
 rectio deprehenditur, sed planè rationi consentanea,
 quod omnia argumenta suadent. Hæc autem majus
 robur acquirunt, si spectetur homo *christianus*. Quan-
 doquidem homo christianus factus est membrum
 Christi, capitis proinde sui vices ipsum subire opor-
 tet, si fidelis suæ professioni sit, ejusdem Christi carne
 et sanguine alitur, quare et ejusdem capitis gloriæ et
 immortalis vitæ participem fore sibi polliceri debet.
 Redemptorem suum ac reparatorem totius et integræ
 naturæ, seu proprii individui novit in Christo, qui non
 solum animam, sed et corpus redemit, quod mortale
 effectum non est nisi per Adæ culpam. Si igitur Chris-
 tus reparavit quod cecidit in Adam, jam inde constat
 etiam corpus fore per ipsum excitandum. Alio-
 quin magis nobis nocuisset Adæ culpa, quàm profue-
 rit redemptio Christi, quod planè repugnat Apostoli
 doctrinæ Rom. 5. Hinc super fidelium Christianorum
 tumultum hæc communis deberet esse inscriptio:
 « *Visi sunt oculis insipientium mori;* » quemadmodum
 dum adhuc in vivis agunt inter tot, quibus premun-
 tur, angustias communis hæc deberet tessera esse:
 « *Reposita est hæc spes mea in sinu meo.* »

Difficultates.

I. Obj. : Tantum abest ut resurrectio corporum
 cum sanæ rationis principiis benè conciliari queat, ut
 plurimis gravissimisque impediatur difficultatibus.
 1° Non enim intelligitur quomodò particulæ hujus
 corporis in tot alia et ipsa humana corpora dispersæ
 et mutata colligi possint et restitui. 2° Quid hoc ip-
 sum corpus restitutum faciat ad mercedem factorum
 in vitâ futurâ expectandam, quippe quum corpus illud
 nec perperam nec rectè agere potuerit. 3° Deo sán-
 ctissimo benignissimoque non convenit, quod homini,
 qui sine corpore vitam veram degere nequeat, post
 multa demum annorum millia hoc corpus reddere
 fingitur. 4° Doctrina ecclesiastica, quæ novam quam-
 dam conjunctionem animæ hâc vitâ defunctæ cum
 corpore mortuo ineundam tantoperè urget, non solum
 omnipotentiam ac sapientiam divinam parum curare
 videtur, sed variis etiam superstitionibus atque ineptis-
 simis quæstionibus opportunitatem præbuit, quibus
 admissâ puriore sententiâ (rationalisticâ) æquè in li-
 bris sacris traditâ, facilè supersederi potest (1). Ergo.

Resp. : Nego ant. : Siquidem sanæ rationis principiis
 corporum resurrectionem planè congruere et cum iis-
 dem benè conciliari ostendimus; si quæ sunt difficulta-
 tes, quæ urgeant ejusmodi dogma, non idèò minùs cer-
 tum ac verum censendum est. Non solum enim nullum
 religionis dogma suis difficultatibus caret, sed omnes
 præterea naturales disciplinæ, e. g., medicina, phy-
 sica, astronomia, etc., proprias habent. Dei ipsius
 existentia, animorum immortalitas, etc., quæ à ratio-
 nalistis admittuntur, nonne suis difficultatibus impli-
 cantur? numquid propterea rejiciendæ erunt? Verum
 ejusmodi difficultates tales minimè sunt, ut iis deter-

(1) Ib., c. 12.

(2) Ib., 36, n. 11, ed Taurin. opp., tom. 3.

(3) Lib. de fide resurrect. n. 52 seqq. ubi argu-
 menta ipsa à Tertulliano adducta ad fidem resurre-
 ctionis adstruendam profert et latius deducit: « Tribus
 « tamen, inquit, evidentius colligitur resurrectionis
 « fides, quibus omnia comprehenduntur, ratione, uni-
 « versitatis exemplo, testimonio rei gestæ; quia plu-
 « rimi surrexerunt. Ratio evidens est, quia cum omnis
 « vita, etc. » Quæ deinde sigillatim latè prosequitur.
 Conf. etiam Tertull., lib. cit., cap. 15 et 16.

(1) Ita Wegsch., § 195.

rerī debeamus. Hinc. Ad primum dist. : Non intelligitur, seposito divinæ omnipotentiae interventu, conc. ; hoc admissio, prout admittendum esse contendimus, nego. Nec enim naturali ratione corporum resurrectionem effectum iri quispiam affirmat : sed divinæ omnipotentiae virtute, cui perinde est res quæ non existebant ex nihilo condere, ac materiae dispersæ particulas aut moleculas ad compaginandum corpus rursùm coagmentare. *Mutatio* autem in his moleculis, si quæ contigit, tota accidentalis est, ut præfertur, non autem essentialis, ut physiologia, seu potius, ut vocant, zoobiologia docet (1), ac philosophia universim. Ad secundum : Dicimus corpus restitutum ad mercedem factorum in vitâ futurâ expectandam plurimùm efficere, cùm ex corporis restitutione, juxta dicta, exurgat nostrum suppositum, *nostrum ego*. Etsi autem corpus per se sumptum nec perperam, nec rectè agere possit, cùm anima tamen arctissimè et hypostaticè consociatum patitur, aut voluptate afficitur, eidem præterea animæ inservit, ut ipsa ideas sensiles sibi cudat et unâ cum ipso mereatur aut demereatur, ideò congruum est, ut unâ cum eâdem animâ corpus pariter pœnam aut præmium factorum consequatur. Ad tertium : Negamus animam sine corpore absolutè veram vitam degere non posse. Hoc non est nisi adversariorum figmentum, qui propterea excogitârunt animum post corporis terreni mortem novo, nescio quo, organo eodemque subtiliore instructum iri, eò quòd mentes finitæ sine spatii limitibus et corporali naturâ vix aut ne vix quidem concipi possint (2). Hoc enim, non minùs à rectâ fide, quàm à sanâ metaphysicâ excluditur. Angeli siquidem sunt mentes finitæ et cùm conscientiâ suâ, attamen cujuscumque materiae expertes eos esse ostendimus (3). Ejusmodi homines pro libertate quam sibi arrogant, negant quæ testatissima sunt, et obtrudunt quod sibi placet, quin argumenta ulla proferunt ad hypotheses suas seu potius absurditates communiendas. Etsi igitur animæ separatæ substantiæ sint incompletæ, attamen Dei virtute cum conscientiâ suâ verè subsistunt, vivunt et operantur juxta catholicæ doctrinæ principia de earum statu post mortem corporis, quem pro meritis obtinebunt aut in æternâ beatitudine, aut in inferno, aut ad tempus saltem in purgatorio. Ad quartum, nego. Inprimis autem

observo non solum *doctrinam ecclesiasticam*, sed *divinam revelationem*, Apostolos, Christum ipsum tantoperè urgere conjunctionem animæ post temporalem hanc à corpore separationem cum eodem corpore jam mortuo ineundam. Asserere autem Apostolos, imò et Christum Dominum parùm curare divinam omnipotentiam atque sapientiam, doctrinamque præbere, quæ ex se ineptissimas quæstiones, imò et superstitiones foveat, blasphemiam est et insaniam non referenda. Digna hæc sunt istorum hominum qui se jactant puriorem tradere doctrinam eâ quam Apostoli et Christus tradiderunt ; hominum, qui fortassè nec in animorum immortalitatem, nec in Deum ipsum credunt. Adeò sanè enervant argumenta illa, quibus hæc veritates probantur, ut omnem ferè vim suam amittant ! Si biblia, ut ipsi autumant, docent puriorem, quam vocant sententiam, quidni indignant saltem, ubi hæc sententia tradatur ? Agnoscat demùm protestantismus fructus quos peperit fundamentale illud principium de totali rationis independentiâ à quâvis auctoritate. Scripturæ enim auctoritas privato sensu exposita *nulla* est, ut rationalismus ostendit, cùm semper eludi possit (1).

II. Obj. : 1° Ejusdem materiae atomi ad plura corpora spectare possunt. Cannibales anthropophagi, qui toto vitæ tempore humanis carnibus nutriuntur, in propriam substantiam convertunt carnes, quæ ad alios homines spectârunt. 2° Præterea quis nesciat omnes omnino homines totidem anthropophagos esse ? Vix enim terræ cadavera mandata sunt, ut illicò resolvantur in sua principia ; his nutriuntur vegetabilia, quibus aluntur animantia, nosque dùm vegetabilibus et animantibus vescimur, in nostram rursùm convertimus substantiam ea ipsa principia primigenia quæ substantiam constituerunt illorum hominum, qui superioribus seculis vixerunt, et ita deinceps quoad futuras generationes, adeò ut perpetua sit ejusdem substantiæ commutatio seu fluxus, quæ ex uno in aliud corpus transit. Cùm igitur eadem substantia ad tot

(1) Verè nunc risum movet quod Moshemius diss. cit., § 27, scripsit : « Quod ipsæ sacræ litteræ testantur, nullum *clarium*, certius et ad *immobilem fidem* *gignendam* efficacius est (redintegrationis nostræ firmamentum et pignus), quàm ipsius magistri nostri, « tot vulneribus et ærumnis confecti, triumphantis de « morte et redivit de sepulcro. » Optimè sanè, nisi protestantismus robur omne præcidisset ejusmodi pignori et firmamento, dùm suum constituit destructivum principium independentiæ rationis, seu spiritûs privati à legitimâ auctoritate in sacrarum litterarum expositione. Hoc enim principio semel constituto, nihil tam *clarum* tam *certum* ac *efficax* est in sacris litteris, quod perversa hominum ingenia non subruant. Necesse autem non est longius hujus rei exemplum et confirmationem accersere quum id rationalistæ abundè ostendant, qui etsi Scripturas sequi se profiteantur, attamen tum Christi ipsius, tum corporum nostrorum futuram resurrectionem non solum negant, sed utrumque articulum inter mythos incultius ævi omnino ablegant. Id ipsum dicatur de eo quod ait Beausobre l. c., § 5 : « Ce n'est pas une erreur tolérable, que celle « de nier la résurrection. S. Paul s'est trop expliqué « sur cet article. » Verùm horum scriptorum ætate nondum omnes fructus suos protulerat protestantismus, neque tunc omnes pervideri poterant.

(1) Conf. Ducrotay de Blainville, Cours de physiologie générale et comparée. Paris, 1833, t. 1, trois. leçon, p. 65 seqq., ubi inter cætera scribit : « Ainsi, « de même que les organes d'un être vivant résultent « de certains aggroupements de molécules au milieu « d'une trame générale, de même aussi les molécules « qui composent l'univers ou la matière s'agroupent « de diverses façons, et forment, par ces différents « modes d'agroupements, ce qu'on nomme des corps, « lesquels, par cela même qu'ils ne sont que des parties d'une seule masse générale, réagissent continuellement les uns sur les autres, etc. » Ejusmodi autem moleculæ in perpetuo transitu, ut ita loquar, esse concipiuntur, juxta diversas modificationes quas subeunt. Sed de his mox iterùm dicemus.

(2) Recol. superiùs recensita de hoc organo, in expositione systematis Bonneti.

(3) Conf., n. 19, seqq.

corpora pertinerit, in resurrectione futurâ cuinam restituetur? 3° Ex animadversionibus super œconomia animali institutis certò constat corpus humanum perpetuas vices subire : amittit enim accipitque jugiter corpus nostrum magnam molecularum partem substantiæ seu materiæ, quâ constituitur, ita ut singulis septenniis penitus renovetur. Hinc accuratè loquendo corpus hujus diei idem omninò dici nequit ac corpus diei hesterni. Tot igitur ejusmodi corporum, quot idem homo habuit integrâ vitæ periodo quodnam præcisè resumet in resurrectione? Quâlibet igitur ex parte dogma istud spectetur, sanè rationi et scientiæ repugnare deprehenditur (1). Quibus difficultatibus, quas adeò magni faciunt increduli priusquàm occurramus, juverit nonnulla præmittere ad vera à falsis aut saltem exaggeratis secernenda juxta probatam physiologorum doctrinam.

Ac I. Quidem animadvertendum est stultam esse hypothesin anthropophagorum, qui non alantur toto vitæ tempore nisi solis carnibus humanis, quod nescio an unquàm factum sit aut etiam fieri possit.

II. Certum est herbas ac plantas, ut etiam demus quod adversarii autumant, præter nutritionem quam à defunctorum corporum principiis adsciscunt, alia multa in proprium alimentum seu succum convertere, imò illorum partem minimam esse, quam ex cadaveribus attrahunt, quod propterea pariter dici debet de animantibus ac de hominibus, qui tum terræ fructibus tum animantibus vescuntur.

III. Principia materiæ primigenia etsi diversam modificationem subeant aut combinationem chymicam, in se prorsus incorruptibilia, imò et indestructibilia sunt (2). Datâ propterea quâcumque immutatione seu transitu de unâ in alteram substantiam, eadem in se omninò permanent, ac propterea semper Deus illi potest restituere, ad quem aliquo vitæ tempore pertinebant (3).

(1) Ita passim increduli, qui nullam hæc in parte difficultatem protulerunt, quam veteres ethnici et hæretici non proposuerint, ut ex Origene, l. c. cont. Celsum; ex Athenagorâ de Resurr. mort., c. 4, in bibl. patr., ed. Ven., tom. 2. Tertulliano, lib. toties cit. ex S. Epiphonio Hær. 44, n. 10 seqq., quasque ipse meritò vocat *objectivunculas* ἐπαπορητικὰς, ex S. Augustino in Enchir., c. 84 seqq., constat.

(2) *Indestructibilia* dicimus ejusmodi principia primigenia, quæ et *simplicia* ab aliis vocantur, *per se*, non autem *respectu Dei*, qui ea ex nihilo condidit, secus ac nonnulli recentiores philosophi seu verius increduli autumant.

(3) Appositè inquit S. August. in Enchir. c. 88 : « Non perit Deo terrena materies, de quâ mortalium creator caro : sed in quemlibet pulverem cineremve solvatur, in quoslibet halitus aurasque diffugiat, in quæcumque aliorum corporum substantiam vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcumque animalium etiam hominum cibum cedat carnemque metetur, illi animæ humanæ puncto temporis reddit, quæ illam primitus, ut homo fieret, viveret, cresceret, animavit. » Tum cap. seq., ubi illud præclare addit : « Ipsa itaque terrena materies, quæ, discedente animâ, fit cadaver, non ita resurrectione reparatur, ut ea quæ dilabuntur et in alias atque alias aliarum rerum species formasque vertuntur, quamvis ad corpus redeant, unde dilapsa sunt, ad eandem quoque corporis partes ubi fuerunt, redire ne-

IV. Etsi verum est corpora viventium jugiter consumi ac renovari, attamen, ut verbis utar el. Laur. Martini, in disquisitione inter physiologos positum est, utrum omne corpus planè renovetur, an quædam tantummodò elementa. Nonnulli, omninò renovari, contendunt : alii censent, primigenia stamina ex textu cellulari componi, in cujus cellulas demittantur varia sanguinis principia : ea stamina non deteri : consumi duntaxat materias, quibus ille imbutur. Posterior sententia, ut idem prosequitur, veritati magis consentanea videtur. Profectò non facilè mente adsequi licet, quomodò organica fibra destrui posset, quin simul vitam amitteret (1). Posteriori huic sententiæ majus robur accedit ex doctrinâ apud eosdem physiologos receptâ, mortem naturalem (quæ nempe ex senio tantum provenit) pendere ex texturæ cellularis, quàm processu temporis acquisivit, consolidatione, quâ proinde inhabilis fit ad incitamentum (2). Ex quâ theoriâ jugis illa explicatur alimentorum permeatio, quæ fit per *compositionem* et *decompositionem*, vel, si magis placet, per partium *assimilationem* ac *dissimilationem*, quibus œconomia animalis, quæ *nutritio* dicitur, systema continetur. Alimentorum pars quæ per nutritionem consumitur, minima est, cæteræ autem per *egestionem*,

« cesse sit. » Conf. etiam Tatianum orat. cont. Græc. c. 6, biblioth. patrum ed. Ven. tom. 1.

(1) *Elementa physiologiæ* ed., tert. Taurini 1835, lib. 3, p. 79. Hanc eandem opinionem tenuit Hunter. Neque ab his admodum abludit cit. Blainville, qui cum tom. 1, p. 119, constituerit distinctionem quam ipse vocat fundamentalem inter *elementa constituenta* et inter eorum *productum*, seu inter ea quæ partem constituunt ipsius animantis ejusdemque efficiunt textum (tissu), atque inter id omne quod invenitur in superficie tam externâ quàm internâ animantis, ita prosequitur : « Un changement de tissu ne peut avoir lieu « que rarement et dans des limites très-restreintes, « tandis que rien n'est plus ordinaire que de trouver « de pareils dépôts à la surface de l'animal, et dans les « mailles que forment sa matière constituante; or ces « dépôts ne présentent qu'une simple production émanée des fluides de l'organe, production qui, par son « degré de solidité et par sa présence dans les petites « aréoles de ce dernier, lui donne un air de transformation, qu'a pu faire illusion; mais il est facile de « retrouver le tissu normal dans cette sorte de mélange, du moins, tant que la production nouvelle n'a « pas donné lieu à son atrophie, et ne l'a pas détruit. » Quod sæpius repetit, vocans textum cellulare *basin* œconomia animalis; sed clarissimè tom. 3, p. 6 : « Vous ne verrez jamais dans un produit la moindre trace de réticulation, de spongiosité, en un mot, de cette disposition qui indique la présence du tissu cellulaire ou *générateur*, et par conséquent l'organisation; car l'organisation consiste essentiellement dans cet état réticulaire, cellulaire, qui est la condition des mouvements d'absorption et d'exhalation dont se compose, avant tout, la vie. »

Attamen alii contrarium censent, inter quos Mich. Medici op. cit. p. 1, fisiologia generale sez. prima c. 6, in quo diversas leges statuit reproductionis, inter quas secunda ita ponitur : « Per la forza riproduttiva sotto « certe condizioni i tessuti vengono rigenerati, ove « sieno recisi, e porzione di essi venga portata via, o « da altro modo distrutta... La terza (legge) è che « questa straordinaria vegetazione o *riproduzione dei tessuti* è in ragione inversa della così detta perfezione, ossia complicazione organica dei varii corpi vivi, etc., » quas deinde evolvit et confirmat.

(2) Conf. Martini op. cit. p. 78.

ac *perspirationem sanctorianam* amittuntur. Per vim autem *vitam* texturæ cellulares, juxta diversam, quā donantur, structuram varia principia attrahunt, ac prout varius est incitamenti gradus vicibus subest (1).

V. Cū non obstante hujusmodi jugi materiei molecularum vicissitudine ac permeatione, seu, ut vocant, *reproductione* idem semper in nobis corpus perseveret ac sit, ut ex sensu intimo edocemur (ecquis enim, nisi amens sit, dicet corpus quod hic et nunc possidet idem non esse ac corpus, quod habuit ante viginti ac triginta annos?), patet ad identitatem corporis constituendam minimè requiri identitatem omnium et singularum materię seu substantię molecularum; sed si admittitur sententia illorum physiologorum, qui adstruunt reproductionem seu renovationem corporis, seu potius molecularum, quibus illud constat, non esse nisi partialem, satis est ut essentielles nonnullę partes, staminum scilicet primigeniorum seu texturæ cellularis conserventur, ut identitas corporis exurgat; si verò juxta aliorum physiologorum sententiam totalis admittitur renovatio, jam patet nec ullius requiri moleculę identitatem ad hoc ut idem corpus dici debeat. Corpus enim idem dicitur, non obstante jugi molecularum vicissitudine si ab eadem informetur animā, et si præterea alia adsint, quę determinare difficile est nec ad theologum pertinet; sed certè identitas magis ex formā etiam materiali, structurā, organismo, etc., quā ex materiā est repetenda, et quidem quamdiū vivimus ut ex dictis patet; eadem porro ratio valet quoad resurrectionem (2). Igitur resurrectio possibilis est, seu anima proprium corpus recipere potest, licet paucissimas recipiat ex moleculis, quę ante mortem ejus corpus constituebant.

VI. Probabile est corpora post resurrectionem minori indigere materię quantitate, quā corpora mortalia ac passibilia.

(1) Ibid. tum in fusiori opere *Lezioni di fisiologia*. Torino 1830, tom. 8, lez. 71.

(2) Advertendum tamen est, hoc intercedere discrimen inter jugem reproductionem et resurrectionem; quod illa nonnisi successivè fiat in diversis corporis seu materię moleculis, quę sensim et sine sensu per partes reproducuntur, aliis permanentibus, quę eandem semper basim, ut ita dicam, constituunt, ac proinde integra particularum renovatio non habetur nisi post datam periodum plus minùsve longiorem. Et en quomodo mutatis omnibus moleculis ac penitus renovatis, idem tamen semper corpus perseveret. In resurrectione verò, corporis restitutio erit instantanea, nisi propterea eadem moleculę resumantur quę saltem partem corporis essentialē constituebant dū quispiam mortuus est, non haberetur corporis identitas, sed aliud seu diversum omninò esset; quod asserere à fidei principiis abhorret.

Quare vel ipse Mich. Medici, qui extendit reproductionem ad ipsos textus cellulares loquens l. c. de vi reproductivā, quam vult intrinsece eandem esse cum eā quę præsidet primitivę corporum organisatorum compositioni post generationis actum quęque à Buffonio *vis vegetativa*, à Wolffio *vis essentialis*, à Blumenbachio *vis formativa* nuncupatur, concludit: « L'unica differenza è che per quest' ultima il corpo organico riceve la forma e la composizione primordiali, mentre la forza riproduttiva operando nella vita già cominciata e precedente la conserva, e per così dire la *riplete*. »

Quibus præmissis jam spontè ruunt difficultates incredulorum. Etenim ad primum resp. : Datā etiam absurdā hypothesi, illos anthropophagos recepturos illas tantum moleculas, quę requiruntur et sufficiunt ad proprium corpus constituendum, cæteras verò cū vel non fecerint suas, aut maximā ex parte amiserint, restituentur illis ad quos spectabant.

Ad secundum, eadem esto responsio. Ad tertium, dico satis esse ut illas particulas resumat, quibus coalescebat essentialiter illud corpus, quod per mortem dimisit, quia etsi moleculę mutata ac renovata successivè fuerint singulis vel trienniis aut septenniis (1), idem corpus semper extitit, quoniam identitas corporis est independens ab identitate molecularum; ut si quis in ædificio aliquo singularibus sublatis lateribus alios per vices in illorum locum sufficiat, idem semper ædificium censetur et est.

III. Obj. : Saltem sub eo respectu futura corporum resurrectio tanquā impossibilis traduci debet, quod orbis terrarum hic noster impar omninò sit ad omnia quę resurgent corpora continenda (2). — Resp. : Nego. Hoc enim commentum jamdiū explosum est à cl. Feller, qui fallacem ostendit ita dictam *demonstrationem*, quā incredulus homo nitebatur evincere, orbem hunc nostrum talem non habere amplitudinem quę possit capere omnes homines præteritarum generationum. Imò initā supputatione luculenter patefecit centum millia italica quadrata sufficere ad ingentem multitudinem continendam omnium hominum, qui intra sex mille annorum periodum sibi invicem successerint juxta præsentem mundi incolarum frequen-

(1) Dixi singulis trienniis aut septenniis, quia nihil certi circa hanc renovationis periodum statui potest; varia enim est. Fatentur enim accuratiores physiologi diversam esse reproductionem pro diversā ætate; maxima est in infantiā et pueritiā, media in adolescentiā ac præsertim in virilitate, minima in senectute et senio; imò diversā ratione perficitur juxta diversas *constitutiones físicas*, ut vocant, individuales uniuscujusque ut juxta diversum vitę genus, etc. Conf. AA. citt. necnon Richerand Nuovi elementi di fisiologia trad. del franc. Firenze 1815, tom. 1, c. 6, § 110, seqq. Nos unius M. Medici verba proferemus, qui op. c. tom. 2, c. 82, circa finem hæc habet: « Ma se la nutrizione va riparando le materie continuamente perdute, ne conseguita, che dopo certo spazio di tempo il corpo si rinnovi. E chi pensa cotesto rinnovellamento accadere ogni tre anni al più tardi; altri ogni sette. Per me tante sono e così variabili le funzioni preparatorie della nutrizione, che reputo impossibile lo assegnare lo spazio necessario al mutamento del corpo. »

Non obstante jugi isto ac perpetuo molecularum fluxu per modificationes físicas aut chymicas, quas subit corpus nostrum, intimi tamen sensus testimonio constat hominem sibi consciū esse de suā individuali identitate, ac nemo dicet se corpus possidere post triginta, sexaginta, etc., annos diversum ab eo quod obtinebrat vel in infantiā vel in adolescentiā. Moleculę præterea mutantur sed non destruantur. Conf. Jo. Butler *l'Analogie de la religion naturelle et révélée*, trad. de l'angl. Paris 1821, prem. part., ch. 1. *D'une vie future*, p. 21, seqq.

(2) Ita Joulain architectus olim regius in diss. quę inserta est in *Journal encyclopédique*, sept. 1770, p. 267.

tiani (1). Adeò stolidos se ostendunt increduli dùm catholicam fidem aggrediuntur!

CAPUT VIII.

DE JUDICIO EXTREMO.

Vidimus superiùs Calvinum impugnantem veritatem judicii *particularis*, ut adstruat *solum* iudicium universale, quod et *extremum* à nobis dicitur. Tenemur hic ostendere veritatem judicii universalis seu extremi adversùs recentiores protestantes, præsertim verò adversùs rationalistas, qui nunc tuentur *solum* iudicium particulare, ut excludant universale. Præmittimus autem I. incertum esse tempus et locum hujus judicii, quàm neutrum nobis revelare Deus voluerit (2). II. In hoc iudicio publico ac solemnì omnium prorsùs ac singulorum hominum, qui à mundi exordio usque ad ejus exitum extiterunt aut extituri sunt, actiones esse discutendas. III. Modum hujus discussionis, ac manifestationis esse prorsùs diversum ab eo quem passim nobis animo seu potiùs imaginatione fingimus, ut ex iis quæ dicturi sumus juxta patrum doctrinam et probata theologorum principia manifestum fiet. Sed ut ad dogma ipsu.n jam accedamus, sit

PROPOSITIO. *Post corporum nostrorum resurrectionem instituetur à Christo universale omnium hominum iudicium.*

De fide est, ut ex omnibus fidei nostræ symbolis constat. In Symbolo enim apostolico credere profiteamur quod « Christus venturus est judicare vivos et mortuos » et in Symbolo Athanasiano additur : « Ad cujus adventum omnes homines resurgere habent eum corporibus suis et redditori sunt de factis propriis rationem. »

Hunc porrò fidei nostræ articulum apertè tradidit Christus ipse Matth. 25, 31, dicens : *Cum venerit Filius hominis in majestate suâ, et omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ : et congregabuntur ante eum omnes gentes, etc.*; Apostoli ut plurimum ab hujus futuri judicii denuntiatione auspicabantur evangelii prædicationem. Ita Petrus Act. 10, 42, et Paulus ib. 17, 31, et rursus 24, 25, ac in epistolis passim, præsertim verò 2 Cor. 5, 10, inquiens : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Et Apoc. 20, 12 : *Et vidi, inquit Joannes, mortuos magnos et pusillos stantes in conspectu throni, et libri aperti sunt... et judicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris, secundum opera ipsorum.*

(1) Catéch. philos. l. c. § 3, n. 469. Conf. etiam de hoc argumento. *Il regno di Dio, ossia l'universale resurrezione dei trapassati* libri tre dell' Ab. D. Gius. Angelì. Roma 1833, in-4.

(2) Conf. Estium in 4 sent. dist. 48, § 4, ubi de loco disserens in quem Christus venturus sit ad iudicium universale instituendum scribit : « Sed quis sit iste locus, certò traditum non habemus, cum nec adeò multum referat id à nobis sciri. Multorum tamen est opinio nequaquam improbabilis, in valle Josaphat universale illud iudicium futurum ; » quod deinde variis argumentis confirmat, quæ ibidem recoli possunt.

Hiscæ positis, si quis in medium proferre vellet auctoritates ac testimonia patrum sive Græcorum, sive Latinorum ad hanc veritatem magis magisque corroborandam, quam semper Ecclesia professæ est, is supervacaneam prorsùs operam navaret. Certatim enim ipsi magnum istud spectaculum extollunt ac celebrant, ex quo tanta in Deum gloria proveniet, justis laus, reprobis ignominia accedet. Hinc divinæ providentiæ ordo et quasi tela evolvitur atque expandetur. Hinc impiorum occultæ machinationes et artes, justorum autem afflictiones et ærumnæ in apertam prodibunt lucem. Hinc denique intimi cordis recessus in omnium oculis incurrent. Spectaculum profectò quo nullum Deo dignius excogitari potest (1).

Difficultates.

I. Obj. : In hac doctrinâ, quæ à litteris dictorum è Scripturâ sacrâ ad singulas res probandas adhibitorum haud multùm abhorret, nonnulla quidem insunt, quæ rudiorum animos metu salutari perstringere et numen tanquàm judicem forensem oculis quasi objicere queant; nihilominùs iisdem ferè et gravioribus etiam laborat difficultatibus, quàm quibus doctrina illa de resurrectione. Namque *primum* formula illa, cujus origo ab Judæorum seriorum commentis ac mythicis purioris doctrinæ involucris ducitur, huic ipsi ab iisdem scriptoribus sacris propositæ planè repugnat, quippe quàm nulla adsit causa, cur eum, cui sors jam statim post mortem sua contigerit, denuò judicatum iri statuendum sit. *Deinde* persuasio, quam scriptores sacri magistro divino tribuunt, quamque ipsi præ se ferunt, de reditu Messias visibili proximè expectando, nonnullis illius effatis (Jo. 3, 18; Luc. 16, 22, seqq. 17, 20, seqq.; Jo. 18, 36, et alibi) planè repugnat neque eventu comprobata est. Ipse Jesus tempus magnæ illius rerum conversionis se ignorare professus est, teste Marco 13, 32. Rectè inde concluditur, omnem istam persuasionem de ejusmodi reditu Messias, scilicet Dei ad iudicium instituendum ex oratione certâ prophetica et tropicâ, ad imagines de Messia Judæis usitatissimas compositâ, quâ Jesus rem christianam aliquandò victricem et adversariorum pœnas futuras fortè adumbravit, à discipulis sensu quidem proprio *perperàm intellectam* produisse, nec nisi ratione quâdam symbolicâ jam à nobis ad vulgi usum posse transferri, ita quidem, ut omnis hæc narrandi forma ad eam sententiam universalem ei substratam revocetur, quâ quemlibet hominem doctrinâ Christi imbutum ad vera hujus præcepta accommodatè iudicium olim subiturum, ac sortem vitæ futuræ nacturum esse statuimus. *Postremò* negari nequit, iudicii Messiani propriè intellecti expectationem à primis inde Ecclesiæ christianæ temporibus, variis superstitionibus fanaticis ansam præbuisse, unde plurimum detrimenti cepit vera virtus atque religio. Quibus argumentis benè perpensis subsistere licet in simpliciore Scripturæ sacræ sententiâ, quæ optimè convenit cum rationis ideâ numinis sanctissimi, statim à morte aliam sortem hominibus probis,

(1) Conf. Less. l. c.

aliam improbis justissimè rerum ordine per gradus tribuentis (1). Ergo. — Resp. : Nego antecedens. In primis doctrina de judicio extremo ac universali non solum non abhorret, ut adversarii loquuntur, à Scripturæ dictis, sed apertè omninò ab iisdem Scripturis traditur et inculcatur. Difficultates verò quibus premittitur, nullius planè momenti sunt ac facilè disjiciuntur, prout eas disjecimus quæ adversus resurrectionem proferebantur. Cùm rationalistæ aliquot phrases congesserint, e. g., *pro rudioris ævi ingenio, mythicam narrationem aut poeticam, Jesum sese accommodasse vulgi ingenio, Apostolos magistro sententiam tribuisse ab ipsis perperam intellectam*, aliasque ejusmodi, quas ad nauseam obtrudunt; cùm quædam indicaverint Scripturarum loca, quæ ut plurimum ad rem præsentem non faciunt, aut nonnullas aliorum rationalistarum sententias attulerint, putant se difficultates insolubiles proposuisse, ob quas à receptâ omnium seculorum fide discedendum omninò sit. Facilè tamen rationalismus veluti levis nebula dissipabitur priusquàm vel minimus catholicæ fidei articulus permoveatur. Verùm ut ad singula quæ objecta sunt propius accedamus : Ad primum nego; *primò* doctrinam de extremo judicio, quam adversarii vocant *formulam*, à Judæorum posterioris ævi commentis, ac mythicis involucribus purioris doctrinæ originem trahere, sed, ut vidimus, ex Christo ipso, qui non uno in loco, imò verò constanter prædicat, atque ab ipsis apostolis, qui eam à Christo acceperunt. Nos documenta attulimus; rationalistæ verò satis fuit propriam assertionem obtrudere. *Secundò* negamus doctrinam hanc pugnare cum doctrinâ propositâ ab iisdem scriptoribus sacris. Hanc enim pugnam nemo unquàm vidit, imò nec suspicatus est. Quæ enim pugna fingi in eo potest, quod homines sigillatim statim post obitum judicentur, prout homines privata sunt individua, ut illicò consequantur promeritam sententiam præmii aut pænæ, et quidem inadæquatam, ut expositum est, ac demùm omnes simul publicè ac solemniter tanquàm publicæ societatis membra, atque ut completam et adæquatam remunerationem consequantur? Falsò præterea supponunt adversarii hominis solius causâ ejusmodi iudicium institutum iri, non autem etiam, imò præcipuè, ad Dei gloriam juxta ea, quæ in probationibus dicta sunt (2). Ad secundum, nego sacros scriptores tribuisse Christo

(1) Wegsch. §, 199.

(2) Hanc ipsam difficultatem jam præoccupaverat S. Th. in suppl. q. 88, a. 1, 3 diff.; respondet autem ad 3. « Universale iudicium magis directè respicit universality hominum, quam singulos judicandum; quamvis ergo cuilibet homini ante iudicium erit certa notitia de sui damnatione, vel præmio; non tamen omnibus omnium damnatio vel præmium innotescet. Unde iudicium necessarium erit. »

Conf. Catechism. Roman. part. 1, cap. 8, n. 4 seq. qui quinque rationes profert, quibus ostendatur privato iudicio generale subjiendum esse. Ac prima est, ut augmentum præmii aut pænæ percipiant mortui ex malè aut rectè factis; altera, ut pii laudem, impii ignominiam consequantur; tertia, ut corpora vel præmium vel pœnam cum animo ex æquo participant; quarta, ut divinæ providentiæ ratio omnibus constet;

PERRONE. I.

persuasionem de proximo sui ac visibili reditu, aut iis ipsis ejusmodi persuasionem inhæsisse. Christus nunquàm voluit discipulis suis tempus certum reditus sui patefacere, ideòque non poterant ejusmodi persuasionem aut Christo tribuere aut ipsi animo concipere. Si quem verò curiositas tangeret recolendi loca ab adversario indicata ad ostendendam pugnam, quam ipse fingit, inter hanc quam vocat apostolorum persuasionem et Christi effata, mirabitur incredibilem hominis rationalistæ audaciam, cum nec unus sit qui ad præsens argumentum spectet.

Quòd si Marci 13, 32, inquit Christus : *De die autem illo vel horâ nemo scit, neque angeli in cælo, neque Filius*, in ordine, ut aiunt, ad manifestationem id protulit, quemadmodum patres omnes adversus Arianos, qui hoc ipsum objecerant, exposuerunt. Neque enim Filium, qui in sinu Patris à totâ æternitate est, hic dies latere potuit. Sed hæc difficultas provenit ex systemate Ariano, Sociniano et Rationalistico. Sublato verò fundamento, concidunt suâ sponte superstructæ difficultates seu conclusiones, quas indidem deducit adversarius, tum scilicet ejusmodi persuasionem profuisse ex perperam intellectâ Christi doctrinâ; ita ut post 14 secula quod non intellexerunt Apostoli à Christi ipso edocti et à Spiritu Sancto, tandem aliquando Rationalistæ intellexerint; tum revocandam esse doctrinam de judicio extremo ad speciem victricis gentis Christianæ, et pœnarum quas Christi adversarii essent laturi. Hæc enim non sunt nisi somnia, quæ nemini sanæ mentis Wegscheider cum suis asseclis persuadebit.

Ad tertium, cùm ignorem de quibusnam superstitionibus loquatur adversarius, quibus expectatio iudicii Messiani ansam præbuit, satius erit expectare ut eas enumeret. Forsan alludit ad sanguinem, quem Christi martyres effuderunt, aut ad illos qui monasticum institutum amplexi sunt, quia pro his hominibus quidquid virtutis christianæ est, et heroicæ fortitudinis, superstitionem sapit (1). Nescio pariter quodnam detrimenti capiat vera virtus atque religio ex iudicii expectatione; nisi indicare velit neminem tunc fore, qui stipendiis adduci velit ad disseminandam impietatem sub bibliorum velamine, in quo certè magnum foret detrimentum. Postremam denique consecutionem negamus, quod nempe probè perspectis argumentis allatis cuiquam liceat subsistere in simpliciore, ut ipse vocat, Scripturæ sacræ sententiâ. Argumenta enim producta nullius planè roboris sunt, ita ut nec argumentorum nomen mereantur, cùm non sint nisi vel putida mendacia, vel gratuita asserta. Ejusmodi autem argumenta neminem profectò permovebunt à doctrinâ

quinta demùm ut boni perseverarent et mali resipiscerent.

(1) Huc spectat sapientissima S. Greg. M. animadversio « Justorum simplicitas deridetur; quia ab hujus mundi sapientibus puritatis virtus fatuitas creditur. Omne enim quod innocenter agitur, ab eis procul dubio stultum putatur: et quicquid in opere veritas approbat, carnali sapientiæ fatuum sonat. » (lib 10 Moral. in cap. 22 Job.)

illa quam non solum scripturæ, sed universa antiquitas tradiderunt, ac constans semper ac firma fuit omnium Christianorum fides atque professio.

II. Obj. : Dubitari nequit quin hic articulus formulis et allegoriis Judaicis de adventu Messiae mortuos resuscitaturi atque sub iudicii vocaturi tum modo ac rationi humani iudicii sit accommodatus. Hic est quod commemorantur nubes, quibus Messias vehitur (Matth. 24, 30; 26, 64, coll. Dan. 7, 18), archangelus cum tubâ (1 Thess. 4, 16), et omne satellitium angelorum (Matth. 25, 31; 2 Thess. 1, 7), convocatio omnium hominum (Matth. 13, 41, 24, 31) et defunctorum et adhuc viventium, qui quidem æque mutabuntur ac dum mortui (1 Cor. 15, 15; 1 Thess. 4, 16, 17, coll. Philipp. 3, 21); tribunal iudicis (Rom. 14, 10), libri censurarum aperti et inspecti (Apoc. 20, 12 seqq.), singulorum examen atque sententia pronuntiata (Matth. 25, 31, seqq.), quâ pii coelestis regni gaudiis, epulis coelestibus (Matth. 8, 11; Luc. 22, 18, 30.), digni ac fructuari declarabuntur (Matth. 25, 38); impii autem cum diabolis flammarum infernarum suppliciis æternis tradentur (Matth. 25, 41; Marc. 9, 48; 2 Thess. 1, 9 seqq.). Ac posteaquàm iudicium illud, quod statim post Hierosolymorum excidium (Matth. 24, 29; Marc. 13, 24 seqq.; Luc. 21, 5 seqq. 27) instituendum, propè instare disertè monent (1), peractum sit, mundum hunc igne interiturum, aliumque oriturum esse, novam Hierosolimam in novam terram è coelo demissum iri, aliaque ejusmodi perhibent. Haud obscure tamen significatur, ævo jam apostolico, doctrinam illam mythis fuisse involutam (2 Petr. 1, 16) (2). Intelligi demùm nequit, quomodò tanta hominum multitudo possit simul iudicari; quomodò possit unusquisque facta propria in mentem revocare (3). Ergo. — Resp. : Dist. art. : Id est imaginibus sensibilibus et captui nostro accommodatis iudicii articulus proponitur ut in aliis patet sit, conc.; allegoriis Judaicis, ita ut articulus ipse totus fictitius sit, atque inter mythos amandandus, nego. Duo enim permiscet adversarii, quæ apprimè secerni debent, existentia scilicet alicujus veritatis cum modo seu formâ, quâ eadem veritas exhibetur atque proponitur. Porro existentia alicujus veritatis est omnino independens à formâ quâ proponitur; cum interdum fieri possit, ut nonnisi imaginibus symbolicis enuntiari seu offerri queat, cujusmodi sunt veritates abstractæ et quæ superant captum nostrum. Hinc Dei ipsius operationes sive exercitium suorum attributorum Scripturæ exhibent sub formulis tro-

piceis, eidem tribuunt affectus quos vocant anthropopathicos, penitentiae, e. g., iræ, vindictæ, etc., cum tamen nil tale in Deo sit. Numquid propterea ejusmodi veritates tanquàm totidem mythos rejicere debemus sub illis imaginibus adumbratas? Idem propterea contigit circa iudicii extremi articulum. Nuda veritas est, quod Christus olim venturus sit ad iudicium instituendum actionum nostrarum ac retributurus pro uniuscujusque meritis. Cætera autem possunt esse imagines quibus obijciatur veluti sub oculos nostros ratio, ordo et effectus ipsius iudicii ad altius mentibus nostris ejusmodi veritatem figendam. Dixi *possunt*, neque enim ulla reperitur repugnantia, aut aliquid inconveniens, si dicamus reipsâ Christum nube circumdatum venturum esse prout eadem nubes cum in cælum ascendentem suscepit, Act. 1, 9, præmittendum fore archangelum cum tubâ, in corpore adscitio, ut suo loco exposuimus, angelos Christum comituros (1). Convocandos autem homines esse à quatuor ventis, seu mundi plagis, ut Christus inquit, nemo inficias ibit, nisi qui velit fidem Christa detrectare, aut qui putet homines esse totidem entia spiritualia; si enim homines propriis corporibus donabuntur, quod superiori propositione ostendimus, debebunt profectò moveri de loco in locum ut iudici Christo se sistant. Quod additur de imutatione tam vivorum quàm defunctorum nihil dicitur in locis adductis, sed Philipp. 3, 21, tantum generatim dicitur de Christo quod *reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ*, quàm mentionem faciat sive vivorum sive mortuorum. Quod si electorum corpus per resurrectionem dotes gloriosi corporis acquireret, de corpore reproborum contrarium omnino asserit Apostolus, dicens 1 Cor. 15, 51 : *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur*. Ex quibus verbis non solum mendacii et falsitatis arguitur adversarius, sed discimus præterea longè probabilius esse omnes planè homines morituros esse, etsi aliqui ad breve tempus. Quia si omnes resurgemus, ergo omnes moriemur (2). Quæ dicuntur de tribunali, de libris censurarum et examine, jamdiu præoccupata fuerunt ab Ecclesiæ Patribus, qui monuerunt hæc nonnisi figurato sensu esse accipienda : etenim « *judicat Christus*, inquit S. Ambrosius, *cognitione cordium, non interrogatione factorum* (3). » Manifestante se Deo, nullum amplius velum operiet actiones et facta hominum. Quod non obscure declarat Apostolus ipse scribens Rom. 2, 15 : *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus in die*,

(1) Nempe Matth. 16, 28; 24, 30; Jo. 21, 25; 1 Jo. 2, 18; Rom. 8, 19 seqq.; 1 Cor. 15, 51 seqq.; 2 Cor. 5, 4 seqq.; Phil. 13, 20; 1 Thess. 1, 10; 4, 15-17; 1 Tim. 6, 14; Tit. 2, 15; Job. 10, 25-37; 1 Pet. 4, 7; 2 Pet. 3, 10-12; 1 Jo. 2, 18; Apoc. 22, 7, 12, 20. Ubi animadvertendum tamen est plerosque ex his textibus non esse ad rem, aliorum autem diversum omnino esse sensum ab eo, quem adversarius eidem tribuit, ut cuilibet eos velleviter percurrenti constare poterit.

(2) Wegsch. § 196.

(3) Sic alii increduli passim. Conf. Feller l. c.

(1) Conf. Less. l. c. necnon Estium l. pariter cit.

(2) Recol. superius dicta.

(3) Lib. 40 in Luc. c. 22, n. 49. Conf. Ennar. in Ps. 1, n. 52. Sic etiam S. August. lib. 20 de Civ. c. 14 : « *Quædam igitur, inquit, vis est intelligenda divina, quâ fiet ut cuique opera sua, vel bona vel mala, cuncta in memoriam revocentur, et mentis intuitu mirâ celeritate cernantur; ut accuset vel excuset scientia conscientiam; atque ita simul et omnes et singuli judicentur*. Quæ nimirum vis divina libri nomen accepit. In eâ quippe quodam modo legitur, quidquid eâ faciente recolitur. »

cum iudicabit Deus occulta hominum. Nihil enim est opertum, ait Christus, quod non revelabitur, et occultum quod non sciatur. Quibus docemur omnium et singulorum conscientias divinâ illustratione patefactum iri, ut quilibet cognoscat distinctè tum bona ac mala propria, quæ cogitatione, verbis aut opere patravit, tum bona omnia ac mala quæ cæteri gesserint (1); et quidem intra brevissimum temporis intervallum omnia absolventur. Quòd si Christus visibilis apparebit, visibili pariter angelorum agmine stipatus, longè probabilis sensibili voce sententiam proferet, quod Patres et interpretes passim docent. Neque in hoc habent adversarii quòd reprehendant, cum ipsa rerum analogia id exposcat. Neque est quod Rationalistæ rideant dum vident æternam beatitudinem proponi sub imagine convivii. Quis enim nescit Deum homines alloquentem infirmitati nostræ consuluisse, dum quæ omnem mentis nostræ aciem excedunt per symbola proposuit? Hinc modò domui, modò regno, modo convivio aliisve lætioribus imaginibus coelestem beatitudinem Christus comparavit (2). Interdum verò ea in Scripturis occurrant, quæ sensibiles ejusmodi imagines corrigunt, ac puriorem exhibent ejusdem æternæ felicitatis notionem (3). Quare hæc dissimulant Rationalistæ ut contemptum in sacra Biblia disseminent?

Falsum omninò est, quod obtrudunt de extremo judicio *immediatè* post Hierosolymorum eversionem subsequuturo; neque id evincunt loca Scripturarum, quæ adducuntur. Tum quia incertum adhuc est, num Christus in citatis locis loquatur de solâ Hierosolymorum eversione, an etiam de extremo judicio ac mundi fine (4); tum quia, hoc etiam admissio, nunquam Christus dixit illicò post ejus modi excidium subsequuturum esse aut judicium aut mundi finem. Sermo enim ipsius tria simul complexus est, urbis devastationem, secundum ipsius adventum in terras visibilem, ac demùm judicium et mundi finem (5). De primâ affirmavit: « Non præteribit generatio hæc donec omnia fiant » (6). De reliquis nullum tempus determi-

(1) Conf. Less, de Perfect. div. l. 13, c. 22, n. 137, seqq.

(2) Conf. Bellarm. de æternâ Felicitate sanctorum libri quinque, ubi piè ac doctè totum hoc argumentum prosequitur. Et Bened. Piazza S. J. dissert. de Paradiso, Panormi 1762, par. 1, c. 1, seqq.

(3) Conf. 1 Cor. 13, 12; 2 Cor. 5, 6, 7. Jo. 16, 22, et alibi passim. vid. AA. cit.

(4) Conf. Phil. Lallemand S. J. Riflessioni morali, etc., sul nuovo Testam. trad. dal franc. Roma 1791, tom. 1 ad cap. 24, v. 29, S. Matth., ubi contendit hoc caput nullo modo referendum esse ad judicium finale perinde ac loca parallela S. Marci et S. Lucæ, sed tantùm ad proximum urbis excidium.

(5) Conf. Maldon. in h. l.

(6) Ut magis pateat ejusmodi hominum de Christo et apostolis sentiendi ratio, apponemus verba Bohme, qui in op. de Spe Messianâ Apostolorum, Hal. 1826, p. 101, scribit: « Censemus istam expectationem (reditus propè instantis) à Jesu, nisi quod hic excidium urbis Judæorum templique prædivinaverit, illi quidem adventui Messix annumeratum, non excitam fuisse in Apostolorum animis, quippe quos è gentis suæ superstitione ea tenuerit, sed fotam aliquatenus, quoniam evelli nequiret, et quantum posset fieri

navit. Sanè juxta adversarios, Christus apertè professus est se ignorare judicii diem; quomodò igitur potuisset in istorum hypothesi hunc ipsum diem tam accuratè determinare, ut dixerit intra eandem generationem et immediatè post urbis devastationem institutum iri judicium et mundi exitum statim subsequuturum? Vetus adagium est: *Mendacem oportet esse memorem*. Cæterum præstat hæc confirmare auctoritatè interpretis adversariis nostris minimè suspecti, Kuinçelii scilicet, qui in suo Commentario in libros nov. Test. históricos ad c. 24 Matth., recensitis non paucis protestantium exegetarum expositionibus, quæ in eundem sensum collimant, ita concludit: « Quo verò præconceptæ eorum (discipulorum) opinioni occurreret, cum eversione templi reipublicæque Judæorum conjunctum fore initium regni Messiani teneri. . . ita respondebat, ut appareret, finem mundi seriùs secuturum esse; et ut hic mundi interitus ab interitu civitatis Judæorum satis perspicuè discernetur, profitebatur se ad excidium Hierosolymorum, ad pœnas de Judæis sumendas, suorumque à Judæorum persecutionibus liberationem (ἀπολύτρωσιν Luc. 21, 28), ita rediturum esse, ut ipse non conspiceretur, majestatem tamen suam ita se manifestaturum esse, ut ipsum penè oculis videre possent (adventum Filii hominis fore fulguris instar, Matth. 23, 27, sicuti non dici possit, fulgur hic vel ibi esse, ita neque de Messia, eum hic vel ibi esse, vid. Matth. 24, 25, 27); sed ad finem mundi, et inaugurationem regni Messiani solemnem, non tamen talis, qualem expectarent, se rediturum esse (25, 31 seqq.), ita ut conspiceretur et innotesceret ipsius majestas omnibus. » Quæ deinde sigillatim enarrat.

Cum igitur partim falsa ac calumniosa, partim dubia ac incerta sint, quæ adversarii Rationalistæ obtrudunt ad elevandam judicii extremi fidem, atque ad arguendum falsitatis Apostolos et Christum ipsum, spontè fluit et impiam et falsam esse conclusionem de mythis quibus aiunt obvolutam doctrinam istam ab ipso ævo apostolico, seu potius ab ipso Christo. Quæ autem de mundi conflagratione ac novâ Hierusalem è cœlo demittendâ allata sunt, cum ad præsens argumentum non spectent, missa facimus. Hæc autem latius produximus, ut specimen quilibet habeat impietatis istiusmodi hominum, ac simul eorum levitatis, qui magistri ac pastores animarum apud protestantes audiunt. Ad id verò, quod postremo loco objectum est ab incredulis aîis, nempe philosophis nuncupatis, quomodò scilicet possit judicari simul tanta hominum multitudo, et quomodò patrata opera omnia in mentem revocari queant, responsio patet ex iis quæ nuper diximus de ratione quâ judicium istud Dei virtute perficietur, quin necesse sit crambem hic etiam repetere.

Et hæc de Deo creatore, prout nobis præstituimus, dicenda erant ad complectendam tum angelorum, tum mundi hujus adspectabilis, tum demùm hominis ipsius

emendatam et ad bona, quibus ipse Jesus utebatur, consilia adjuvanda atque percipienda adhibitam.

creationem, ejus diversa fata ab ejus origine auspicientes prosecuti sumus usque ad interitum ac sortem, quæ ipsum in æternum manet pro diverso ejuslibet statu ac merito. « Quare, ut verbis S. Augustini tractatum absolvamus, quare ipsum donum Dei cum Patre et Filio æquè incommutabile colere et tenere nos convenit : unius substantiæ Trinitatem, unum Deum à quo sumus, per quem sumus in quo sumus : à quo discessimus, cui dissimiles facti sumus, à quo perire non permissi sumus : principium ad quod recurrimus, et formam quam sequimur, et gratiam quâ reconciliamur : unum Deum quo auctore conditi sumus, et similitudinem ejus per quam

« ad unitatem formamur, et pacem quâ unitati adhæremus : Deum qui dixit, Fiat ; et Verbum per quod factum est omne quod substantialiter et naturaliter factum est ; et donum benignatis ejus, quo placuit et conciliatum est auctori suo, ut non interiret quidquid ab eo per Verbum factum est : unum Deum quo creatore vivimus, per quem reformati sapienter vivimus, quem diligentes et quo fruentes beatè vivimus : unum Deum ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipsi gloria in sæcula (1). »

(1) De verâ Religione, col. 200, l. 6.

TRACTATUS DE INCARNATIONE.

PROEMIUM.

Manifeste magnum est pietatis sacramentum, inquit Apostolus, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria (Tim. 3.16). Ast ipsa magnitudine sua mysterium hoc imbecilliorum oculos perstrinxit, qui Dei opera ex proprio sensu dimetiri solent. Quare quovis tempore acerrimi dominicæ incarnationis hostes prodierunt. In duas classes disperitiuntur : alii enim ipsam penitus rejiciunt, alii germanam dominicæ incarnationis fidem labefactare adnituntur. In primo censu veniunt Hebræi et increduli, et qui his fere annis iis suppetias tulerunt rationalistæ ; in altero vero hæretici diversæ denominationis.

Cum nobis negotium sit adversus utrum-

PARS PRIOR

De Messia adversus Hebræos.

Quæ ad Messiam doctrinam referuntur, revocari possunt ad ipsius promissionem et expectationem, ad ejusdem adventus epocham, munia et officia, ad personam denique in qua hæc omnia effectum sortita esse conspiciuntur. De singulis propterea totidem capitibus ex ordine agemus.

CAPUT PRIMUM.

DE MESSIÆ PROMISSIONE ET EXPECTATIONE.

Duplex distinguitur error circa ejusmodi articulum, quorum alter eorum est, qui negant unquam fuisse a Deo Messiam promissum atque ab Hebræis expectatum ; alter vero est eorum, qui, utroque dato, tum scilicet Messiam promissione tum expectatione, sub Messiam tamen nomine non peculiarem ac determinatam personam, sed quemlibet temporalem liberatorem designari autumant. Primum adstruunt illi omnes ex Germania præsertim (b), qui nuspiam in sacris litteris,

(b) Jam sub finem seculi elapsi, quo longe lateque cuncta innovandi cupido et receptæ fidei fundamenta evertendi furor in Germania animos protestantium invaserat, ac diffundi coeperat, hoc commentum ortum habuit, opinionem scilicet de venturo Messia non incidisse Hebræis ante Davidem ; tum vero sub hoc bellicosissimo rege, cum eorum nomen et potentia valde excrevisset, in spem eos venisse fore ut totius terrarum orbis potirentur imperio ; atque hunc regem suum, sub quo istud futurum esset, suum sibi constituisse Messiam solo imaginationis æstu ductos. Scri-

que hominum genus, ideo majoris perspicuitatis gratia tractationem nostram in duas præcipuas partes dividimus, in quarum priori ea omnia complectimur, quæ ad Messiam referuntur, in posteriori, quæ ad Christum ipsum seu incarnationem Dei Verbum ac totius mysterii œconomiam spectant.

Si qua porro est theologiæ portio, quæ curas nostras, studium ac sedulitatem postulet, primas profecto hæc sibi vindicat, sive adversariorum numerum, impetus atque constantiam spectes, sive rei ipsius, de qua agitur, gravitatem atque difficultatem. Deo propterea auspice, magna animorum alacritate et contentione ad propositum nobis fidei certamen descendendum est ab eo auspiciatibus quod primo loco proposuimus.

multo vero minus in Pentateucho ejusmodi promissionem reperiri affirmant, Messiam autem expectationem non esse nisi consolatoriam quandam spem postremis judaicæ reipublicæ temporibus invectam ex perperam intellectis obscurioribus quibusdam prophetarum locis. Ex hoc principio alter prodit error, quem non ita pridem adstruxit Salvador, qui contendit nullum peculiarem ac de-

psit integrum librum de hoc argumento Henricus Stephanus, qui editus est Norimbergæ an. 1787.

Imo eo res progressa est, ut Harlemi in Hollandia societas theologorum an. 1792. præmium proposuerit ei qui melius solvisset problema : extentne prophetiæ in V. T. ipsum Christum proprie concernentes. Scriptum porro super hoc argumento societati obtulit Jo. Konynenburg, quo negavit ejusmodi existere prophetias, ac præmium tulit. Hæc autem lucubratio postea typis edita est ; cumque eam recensuisset Eichhorn *Biblioth. suæ* t. VII. p. 334. præmissa ejusdem historia et occasione, addit, rem hanc, de qua in Hollandia ejusmodi dubium vignerat, nullam in Germania excitaturam fuisse quæstionem : de qua nihil novi jam posset dici ; quæ plene discussa summa cum libertate jam a quinquennio hic defensa esset. Cf. Jo. Nep. Alber e Sch. *Piis Institut. hermeneut. Scripturæ Sacræ* Pestini 1817. T. I. Prologomena, p. 40. seq. Idem paradoxum de consolatrice spe concepta a Judæis de Messia subsequentibus temporibus jam pridem Voltare effutierat in op. « *Fragments sur divers sujets par ordre alphabétique, art. Messie*, opp. edit. Genève. 1777. t. XXVIII.

terminatum Messiam in lege promitti, sed in genere quemcumque temporalem salvatorem, qui populum israeliticum a servitutis et oppressionis statu in libertatem vindicaverit atque tutaverit. Ex quo inferit tot jam advenisse Messias, quot populo suppetias tulerunt, eumque liberarunt non solum ex Hebræorum gente, verum etiam ex exteris gentibus licet idololatriis, cujusmodi inter cæteros fuit Cyrus, qui in scripturis *Christi* seu Messiae nomine donatur. Quo sensu vere dici posset tum Messiam advenisse, tum adhuc esse venturum (a).

Ab his parum abludunt Sansimoniani, qui fabulantur per Messiam non significari nisi quemlibet politicæ libertatis assertorem ac propagatorem, vel etiam humanæ naturæ moralem restauratorem, qui multiplex pariter esse potest, quandoque etiam femina (b).

Hos quidem omnes possemus jure contemnere, nisi iis arma suppeditassent rationalistæ, qui fucatæ cujusdam eruditionis apparatu totam *Messianismi* ut vocant, aut *Christologiæ* Judæorum doctrinam labefactant. In istorum enim hypothesi non esset Messias nisi fundator aut conditor cujusdam idealis regni felicissimi quasi aureæ ætatis a prophetis varie descriptæ et genti judaicæ promissæ, tum maxime illius verorum Dei cultorum societatis ad honeste beateque vivendum in terrarum orbe instituendæ, et in vita futura continuandæ novaque felicitate ornandæ; cujus spei semina in V. T. libris sparsa reperiuntur (c).

Ut igitur ejusmodi commentis obviam eamus, et fundamentum præjiciamus eorum, quæ in priori hujus tractatus parte disceptanda erunt, duo a nobis constituenda sunt: *primo* quidem ostendendum est aliquem Messiam fuisse a Deo promissum et quovis tempore ab Hebræis expectatum: *secundo* promissum hunc Messiam peculiarem, unicum ac determinatum esse. Postremus enim error,

(a) Hist. des institutions de Moïse et du peuple hébreu par J. Salvador. Paris 1828. t. III. sec. part. liv. IV. *Des prophéties politiques de Moïse et des Messies.*

(b) Recolantur quæ scripsimus vol. II. tract. de Deo n. 237. n. (b). Cf. Rosmini op. c. Frammenti di una storia dell' empietà Mil. 1834. p. 165. « Una nuova forma, inquit, di questa antica deificazione della carne, parmi quella che usano i sansimoniani, quando dicono di andar cercando non pur la femina libera, ma la femina *Messia*. Il loro caponell' udienza de' 28 Agosto 1832. dove fu condannato egli e la sua setta come rei di pubblica oltraggiata morale, non dubitò di dire: che egli credeva essere il precursore di questa femina *Messia*, come s. Giovanni è stato per Gesù!! »

(c) Ita passim rationalistæ et biblici neoterici Cf. Wegscheider Inst. theol. christ. dogm. § 120, n. (i), qui tamen perperam pro hac sententia citat Schoettgenium, qui e diametro ipsi adversatur, ut postea videbimus. B. Koppe in Novo Test. græce perpetua annotatione illustrato Gœtting. 1791, vol VI. excursu 1, ad epp. ad Thessal. de regno Christi in N. T. formulis βασιλείας Θεοῦ, etc., non aliam Hebræis regni Messiae ideam inhæsisse, quam regni temporalis theocratici modis omnibus evincere nititur, et quod magis mireris p. 108, hanc eandem opinionem *Jesum ipsum* concepisse!

qui versatur circa Messiae qualitatem commodius disjicietur, cum recurret sermo de ejusdem muniis et officiis.

PROPOSITIO PRIMA.—*Aliquis Messias fuit a Deo in lege promissus et quovis tempore ab Hebræis expectatus.*

Aliquis enim Messias fuit a Deo in lege (a) promissus atque ab Hebræis quovis tempore expectatus, si I. id perspicua ostendant scripturarum, præsertim vero Pentateuchi oracula; si II. idipsum confirmetur ex perpetua ac numquam interrupta Hebræorum tum antiquorum tum recentiorum traditione, nec non traditione omnium ferme populorum.

Jam vero ad scripturarum oracula quod attinet, nota sunt, quæ Gen. III. 15. Deus serpenti, seu potius dæmoni sub serpentis larva latenti comminatus est illis verbis: « Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius: ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus ». Quæ verba merito passim *πρωτευ-ανγγελιον* vocantur, illis siquidem primo Deus spondit per semen mulieris caput deceptoris, dæmonis nempe, aliquando contritum iri, hominem autem in libertatem asserendum ab illa servitute, in quam misere per peccatum se conjecerat, prout oraculum istud universa intellexit antiquitas. Etenim Sap. II. 24. legitur, quod *invidia diaboli* mors intraverit in orbem terrarum; Christus pariter Jo. VIII. 44. diabolo protoparentum lapsum adscribit; clarissime vero Apoc. XII. 9. « Et projectus est draco ille magnus, *serpens antiquus*, qui vocatur diabolus et satanas, qui seducit universum orbem » (b). Hinc passim a Judæis malorum dæmonum princeps *serpens vetus* vocatur (c). Documenta, quæ evincunt eandem traditionem viguisse apud antiquos Asiæ populos suo loco dedimus (d). Nullum itaque dubium esse potest quin cit. loco agatur de lapsu, ad quem protoparentes a dæmone inducti sunt, ac propterea de eorumdem; imo totius humani generis a peccati ac dæmonis servitute futura liberatione per promissum Salvatorem seu Messiam (e).

(a) Sub generali *legis* nomine, ut notum est, veniunt quinque Moysis libri, atque hoc sensu adstruitur propositio.

(b) Καὶ ἐβλήθη ὁ δράκων, ὁ μέγας, ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος, ὁ καλούμενος διάβολος, καὶ ὁ σατανᾶς, ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμένην ὅλην.

(c) הקדמוני הנחש loca e scriptis Judæorum collegit Eisenmenger in op. inscripto: *Das entdeckte Judenthum* seu « *Judaismus detectus*, » vol. I, p. 822.

(d) Tom. III. n. 380 not. (a).

(e) Eruditam dissertationem de hoc argumento dedit Cornel. de Hase inscriptam « De protevangeliis paradisiaco Diatribe » in novem capita distributam, et hoc ut vocat *oraculum oraculorum* omni ex parte versat ac tuetur. Prostat in Thesaurio theologicophilologico sive Sylloge dissertationum, etc. Amsterdam. 1701, vol. I, fol. pag. 67, seqq. Cf. etiam Sherlock. « L'usage et les fins de la prophétie, » trad. de l'angl., Paris 1754, tom. I, discours III, pag. 100. *Du fameux oracle de la Genèse*, III, 15, qui pariter copiose de hoc argumento disserit. vid. Nicolai S. J. Sul Genesi lez. XXVII, XXVIII. Perperam Ammon Bibl. Theol. II, 49, seqq. hoc vaticinium *protevangeli* nomine insignitum de universo hominum et serpentum

Nec destitit Deus sequentibus temporibus ab hujus promissionis fide identidem in hominum mentibus inculpanda, ut viva semper servaretur, imo quo propius accedebat implenda hujus promissionis tempus, eo clariora et illustriora edebat oracula, ut hac spe homines recrearet ac solaretur. Etenim Genes. XII. 3. XVII. 18. XXII. 18. promisit Deus Abraham in ejus semine omnes gentes benedicendas fore, quas promissiones Genes. item XXVI. 4. et XXVIII. Isaac et Jacob renovavit. Agi autem in adductis locis de benedictione per promissum Salvatorem obtinenda patet ex constanti Hebræorum sensu ac traditione, juxta quam Apostolus Gal. III. 8. eam de Messia exponit dicens: « Providens autem scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, prænuntiavit Abraham: quia benedicentur in te omnes gentes (a). » Ex quibus verbis exploditur neotericorum expositio de Cognitione Dei per Abraham posteros inter gentes disseminanda. Idipsum aperte confirmatur ex celeberrimo Jacobæo oraculo, nec non ex ceteris prophetarum vaticiniis in quibus tempus, locus promissi Messiae, nec non ejusdem Messiae proprietates, munia et officia distincte prænunciuntur, quæ inferius singillatim expendemus.

Atque hinc factum est, ut omnes Judæorum sectæ, pharisæorum nempe, sadducæorum, esseniorum, herodianorum ex antiquis, atque ex recentioribus karaitarum, qui traditiones respuunt (b) et rabbanitarum qui eas una cum Scriptura recipiunt, unanimis et concors sententia fuerit circa Messiae articulum. Hinc factum pariter est ut samaritani etsi longe ante captivitatem babylonicam a judaica tribu fuerint separati, nec alios libros præter Pentateuchum, ut plerisque saltem eruditis placet (c), tanquam sa-

cro admiserint, attamen et ipsi fide in Messiam promissum nutriebantur, ut patet ex Jo. IV. 25-29. 42. Hinc demum factum est, ut neque Christus, neque Apostoli disputare circa ejusmodi promissionem aut expectationem aliquando debuerint, cum omnibus ea ætate persuasum fuerit tum promissum a Deo Messiam fuisse, tum ejusmodi promissionem omnium votorum objectum fuisse, ut ex levi Novi Testamenti inspectione comperitur fit.

Adeo vero pervulgata erat hæc Judæorum persuasio ut percrebuerit per omnes regiones orientales, ut testantur Suetonius et Tacitus. Prior enim scribit; « Percrebuerat oriente toto *vetus et constans opinio*, esse in fatis, ut eo tempore Judæa profecti rerum potirentur » (a). Alter vero « Pluribus persuasio inerat, inquit, antiquis sacerdotum litteris contineri eo ipso tempore fore, ut valesceret oriens, profectique Judæa rerum potirentur » (b). Quare receptum erat ex antiqua traditione illud gentium omnium orientalium theologiæ principium de mediatoris alicujus expectatione ad perturbatum ordinem inter Deum et genus humanum restituendum. « Quapropter, inquit Plutarchus, et antiquissima hæc descendit ex theologis et legislatoribus tum ad poetas, tum ad philosophos opinio, quæ a nullo certo auctore habet principium; persuasionem autem firmam et indelebilem, neque in sermonibus tantum, neque in traditionibus, sed in mysteriis et in sacrificiis et apud barbaros et apud græcos multis in locis pervulgatam, » etc. (c), nempe de *Mediatore* inter duo principia, quem persæ *Mithram* vocant. Cujus traditionis documenta apud ægyptios, chaldæos, zabianos seu sabæos, græcos, romanos, indo et inter indos, sinenses, japonenses, americanos ipsos atqueque populos extantia viri docti exhibent (d), adeo ut vere scribere potue-

genere rectius quam de uno ex mulieris posteritate intelligendum contendit. Quod commentum jamdiu everterat Petrus Canus diss. III, de Republ. Hebræor. in Thesaur. Ugolini, tom. III, pag. 819, et p. 829 seq.

(a) Προϊδούτα δὲ γραφὴ ὅτι ἐκ πίστεως δικαιοὶ τὰ ἔθνη ὁ Θεός, προενομήσαντο τῷ Ἀβραάμ ὅτι εὐλαχθήσονται ἐν σοὶ πάντα τὰ ἔθνη. Et clarius adhuc v. 14.

(b) De antiquis Judæorum sectis scribit Josephus Flavius Antiquit. lib. XVIII, cap. II. De recentioribus inter cæteros agit Jo. Bened. Carpzovius in Introductione in theologiam judaicam quam præfecit novæ a se adornate edit. Pugionis fidei Raym. Martini. Lips. 1687, cap. III, IV, V, in quibus ostendit sectam rabbanitarum pharisæorum esse propaginem, karaitarum seu karæorum surculum esse sadducæorum. Per Europam longe lateque diffusi sunt rabbanitæ, qui præter Mosis et prophetarum scripta, traditiones orales in opere thaludico comprehensas amplectuntur, quas velut fidei et vitæ regulam pari pietatis affectu cum lege scripta suscipiendas atque observandas credunt. Karai vero in Orientis potissimum regionibus cogniti sunt: et legem oralem et traditiones thaludicas omnes rejiciunt, nec aliud fidei fundamentum recipiunt quam scripturam Mosis et Prophetarum. De Karais cf. diss. Jac. Triglandii, et Diss. Levini Warneri in Thesaur. Ugolini, t. XXII.

(c) Cf. Jo. Morinum Exercitation. ecclesiast. in utrumque samaritanorum Pentateuchum. Paris, 1651.

Exercitat. I, § 8. Jahn. Archaeologia liblica Viennæ 1814, § 526.

(a) Sueton. in Vespas., c. IV, ed. Taur. 1824, opp. t. II.

(b) Hist. lib. V, c. XIII.

(c) Διὸ καὶ παμπάλαιος αὐτῇ κάτεισι ἐκ θεολόγων καὶ νομοθέτων εἰς τε ποιητὰς καὶ φιλοσόφους δόξα, τὴν ἀρχὴν ἀδίστατον εἶναι. τὴν δὲ πίστιν ἱερῶν, καὶ διαβεβαίωστος, οὐκ ἐν λόγοις μόνον, οὐδὲ ἐν φήμασι, ἀλλὰ ἐν τε τελεταῖς, ἐν τε θυσίαις, καὶ βιβλάτοις καὶ ἑλλήσι πολλὰ τοῦ περιεφερόμενου κ. τ. λ. De Iside et Osiride opp. ed. fol. Paris, 1621. Tom. II, pag. 369. Deinde refert doctrinam de duobus principiis sibi invicem adversantibus ac de mediatore inter utrumque, quam adaptavit Zoroaster et ex eo persæ, aliique orientales et occidentales populi.

(d) Cf. Mémoires de l'Académie des Inscript. tom. XXXI. Par M. l'Ab. Mignot. pag. 81. suiv. et pag. 207. suiv. Bibliothèque univers. Genève 1822. Tom. XX. littérature art. Religion. Tableau de l'état actuel du Christianisme sur le globe esquissé par Henri Zschokke. Quatr. extrait Amérique pag. 12. Hic tamen auctor utpote fanaticus protestans totus in eo est ut protestantissimum super catholicismum extollat. Hinc nullis mendaciis, calumniis et falsitatibus parcit ad finem sibi propositum obtinendum. Maurice's hist. cf. Hindostan vol. II. book IV. omnium hanc fuisse indorum persuasionem evidenter ostendit. Eandem obtinuisse

rit doctus Prideaux, quod expectatio, sive necessitas cujusdam mediatoris inter Deum et homines fuerit usque ab initio opinio prævalens penes omnes populos (a).

Quibus deliberatis, sic instituimus argumentum. Hic agitur de questione facti; num scilicet Deus promiserit nec ne in lege præsertim aliquem Salvatorem seu Messiam, et utrum Hebræi quovis tempore eundem expectaverint. Jam vero ex allatis documentis utrumque certissime constat; constat igitur quod ostendendum assumpsimus.

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Expectatio et fides in Messiam non fuit nisi consolatrix quædam spes seriori tantum ætate in vulgus Hebræorum sparsa, atque 2. ex lectione prophetarum divinando temere derivata, de qua nihil habetur in decalogo, nihil in Levitico, ceterisque libris mosaïcis, in quibus omnia hebræicæ religionis summa capita continentur, 3. nupiam dicitur: *credite in Messiam*. Ita quidem Voltairius (b) et ante ipsum Orobios (c); quare 4. dicendum est subdit Salvador (d) Salvatorum sive Messiarum ideam ortam esse ex divinis minis atque promissis, 5. quæ cum non contineant conceptis verbis in quinque libris fundamentalibus, nullo modo constituit fidei articulum respectu Hebræorum, quidquid contra contendat Maimonides, qui vel eo nomine vapulat a Rabbi Josepho Albo, quod nimis amplificaverit numerum articulorum fundamentalium legis mosaïcæ, inter quos retulit expectationem Messiae. 6. Albo prævit Hillel ante Hierosolymorum excidium Synedrîi præses, qui contendit Israellem nullum habere, quem expectet Messiam. Ergo.

R. Ad 1. N. cum ejusmodi assertio sit contra factum. Alioquin nulla jam ratio dari posset unanimis illius sectarum omnium conspirationis atque consensus in hoc fidei articulo admittendo, et quod caput est, samaritanorum, qui quatuor circiter seculis

apud sinenses evincit auctor vitæ Confucii ex Siam-Kiao, et P. Intorcetta S. J. in vita Confucii, eadem est theologia japonum, mexicanorum, etc. Cf. etiam Ramsay Discours sur la mytholog. Paris 1728. pag. 9. suiv.

(a) Hist. des Juifs. I. Part. liv. 3. t. I. p. 393. Paris 1726.

(b) Loco jam citato.

(c) Apud Philippum a Limborch de Verit. relig. christ. Amica collatio. Goudæ 1687. In primo enim scripto dato ad Limborchium Orobios statim incipit: « Cum fides in Messiam redemptorem futurum non minus necessaria fuerit a mundi exordio, quam in Deum creatorem; imo magis, quia non potest esse fides in Messiam, quin supponatur Deus; maxime in Deum absque Messia: queritur quare Deus fidem in seipsum sæpiissime et clarissime Israeli commendaverit in universo V. T. et fidem in Messiam numquam commendaverit in qua consistebat tota salus? Quod si fecit, petitur, ut assignetur locus aliquis, in quo Deus mandaverit, aut dixerit expresse, quod fides in Messiam est absolute necessaria ad salutem generis humani, adeo ut, qui non crediderit, damnandus esset, » etc.

(d) Loco cit.

ante captivitatis babylonicæ tempora a Judæa tribu schisma fecerunt, quique ex verisimiliori sententia non alios libros ut sacros admittebant præter Pentateuchum. Eidem non accessisset totius fere orbis consensio, indorum præsertim atque sinensium, qui vel a primis imperii temporibus eam repetunt traditionem.

Atque hinc falsum esse eruitur quod 2. de spe adjiciebatur comparata ex lectione prophetarum, tum quia ejusmodi assertio gratuita est sine tabulis ac sine testibus prolata, tum quia quæ ex Pentateucho monumenta protulimus, et quæ mox iterum subijciemus eam prorsus convellunt; tum denique quia universæ israeliticæ gentis persuasioni ac traditioni aperte adversatur.

Mirum autem esse non debet quod nulla occurrat Messiae mentio in decalogo, cum in eo agendorum potius regula tradatur quam credendorum; quæ animadversio æque Levitico quadrat; hic enim liber totus in eo est ut sacerdotes et levitas instituat circa exteriorum mosaïcæ religionis cultum ac caeremonias.

Falsum denique est in reliquis Moyses libris Messiae promissionem minime reperiri. Etenim præter palmaria loca, quæ adduximus ex Gen. III. et XLIX. luculenta sunt Moyses verba Deut. XVIII. 15. « Prophetam de gente tua, et de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus; ipsum audies; » tum verba Dei ipsius ibid. 18. « Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, et ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia, quæ præcepero illi: qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ergo ultor existam. » Quæ quidem verba de Messia, non de prophetarum successione, ut ait Salvador post Orobios, esse intelligenda non modo veteris synagogæ Rabbini (a), sed et universa judaica natio ostendunt; ex hujus enim persuasione factum est ut Petrus et Stephanus, ille Act. III. 22. iste cap. VII. 37. palam ac publice pro concione de Messia illa exposuerint nullis repugnantibus Judæis, quos alloquebantur. Nec vero alius, excepto Messia, propheta surrexit post Moysem in Israel, qui sive potestate, sive prophetandi vi vel Dei familiaritate similis Moysi dici poterit, prout Deut. ult. v. 10. adnotatum est (b). Unde colligitur Moysem de Messia fuisse

(a) Cf. Raym. Martini O. P. Pugio fidei cum observat. Jos. de Voisin edit. Carpzovii p. 161. 474. præsertim vero p. 886. § IX. seqq. Hac autem editione deinceps utar.

(b) Cf. Eusebium Demonstr. Evang. lib. III. c. II. ubi multis prosequitur similitudinem quæ inter Moysem et Christum intercessit, ac præcipue potestatem, ac munus legislatoris, et redemptoris.

In Catechismo judaico quem ex editione Synagogæ amstelodamensis hebraice ad verbum recensitum editit Carpzovius in introduct. ad Theologiam judaic. c. IX. et inscribitur ספר לקח מרים Liber doctrinæ bonæ; art. VII. proponuntur quatuor res, quibus Moyses inter prophetas ceteros excelluisse dicitur, quas quilibet illic recolere poterit pag. 48. seq. Id ipsum

locutum; quod Christus ipse testatus est Jo. V. 46. Judæis dicens: « Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit. »

Ad 3. D. Conceptis verbis C. æquivalentibus N. ut patet ex modo dictis. Addo obligationem credendi in Messiam oriri ex ipsa manifestatione seu revelatione promissi Messiae, quemadmodum oritur obligatio credendi in Deum ex ipsa ejus manifestatione, etsi nullibi scriptum in lege sit: *credite in Deum*, ut adversus Orobium animadvertit Limborchius (a).

Ad 4. N. Orta siquidem est Messiae idea, seu cognitio et expectatio ex promissione protoparentibus facta Gen. III. ac sæpius iterata Abrahæ, Isaac, Jacob, Judæ, etc. juxta ea quæ in probationibus adducta sunt; divinæ porro comminationes atque pollicitationes ad summum eam jamdiu animis præconceptam aluerunt atque fovērunt. Prophetæ numquam destiterunt ab eodem Messia prænunciando, ut ex dicendis luculentius constabit. Talia sunt fundamenta ejusmodi expectationis, quæ tam altas radices in universa Hebræorum gente fixerat, ut numquam divelli potuerit. Hæc præterea exceptio falso principio laborat, nempe Messiae missionem non habuisse ex Judæorum opinione nisi solum objectum temporale, cum tamen de contrario omnino constet (b).

Ad 5. N. Expectatio siquidem Messiae seu totius mosaicæ religionis caput ab omnibus tum antiquioribus tum recentioribus Judæis spectata fuit, necnisi serius ab incredulis nonnullis in dubium ea revocata est, ut quemadmodum animadvertimus, numquam Christus aut Apostoli disceptare debuerint de ejusmodi articulo, sed eo extra omnem dubitationis aleam ab omnibus prorsus tanquam principii loco constituto, controversia agitabatur de sola Messiae persona. Quare non temere ac perperam, sed totius synagogæ sensum expressit Maimonides dum art. XII. statuit ab omnibus et singulis Judæis firma fide credi oportere *in adventum Messiae* בביאת המשיח et in ipsorum libris symbolicis declaratur (c), ac demum

præstat eleganter Rab. Abarbanel apud Jo. Meyernum tract. de Temporibus sacris, etc., in Thesaur. Ugolini tom. I, p. 553. Cf. M. G. Frid. Meinhart sub Frischmutho Dissertat. De Propheta Mosi Pari Deut. XVIII. 15, quæ extat in Thesaur. theologicæ-philolog. sive sylloge dissertationum ad selectiora et illustriora V. et N. T. loca Amstelodani 1701. vol. I. p. 384. seqq.

(a) Op. cit. Resp. ad primum quæsitum.

(b) Hoc magis ex dicendis in decursu tractatus constabit. Interea cf. Luc. III. 15. Jo. I. 19. seqq. IV. 25-29. 42. VI. 14. et alibi; ex quibus luculentissime patet Judæos et samaritanos tempore Christi nondum exuisse ideam Messiae spiritualis, thaumaturgi, prophetæ, etc., etsi utramque ideam spiritualis et temporalis regni conjungerent. Cf. etiam Raym. Martini Par. III. cap. IV. § 4. et alib. Verum de hoc postea.

(c) Cf. Catechismum judaicum cit. ubi inter articulos fundamentales fidei ponitur articulus duodecimus « Deum missurum esse Messiam, qui Redemptor fu-

in Thalmude Tract. *Sanhedrin* cap. Chelek diserte legitur; « Omnes prophetæ non vaticinati sunt, nisi de diebus Messiae (a), » ut cetera jam commemorata præteream. Hinc etiam colligitur immerito ac per summam injuriam a Josepho Albo Maimonidem reprehendi.

Ad 6. D. Contendit Hillel nullum jam habere Israellem quem expectet Messiam, postquam is advenerat, C. antequam advenisset N. Porro Hillel ex eorum numero erat, qui noluerunt Messiam in Christo Jesu agnoscere, in quem ut infra ostendemus omnes epochæ a prophetis assignatæ pro Messiae adventu conspirabant. His vero elapsis, de ulteriore Messiae adventu desperans jure inferebat nullum jam habere Israellem quem expectet Messiam (b). Inde autem novum potius exurgit argumentum ad evincendum per id temporis omnes fuisse in expectatione Messiae.

II. Obj. 1. Opinio illa de Messia, id est regni felicitis conditore, quem hoc nomine in libris V. T. nondum appellatum invenimus, diviso demum in duo regna imperio israelitico e spe meliorum temporum (Joel III. 2.) et seculi quasi aurei animis informatæ esse videtur, quanquam notiones et spes Messianæ improprie sic dictæ, hoc est futuram quandam gentis israeliticæ conditionem felicissimam præsagentes, patriarcharum ævo jam adscriptæ reperiuntur (Gen. XII. 3. XVIII. 18. XXVI. 4. XXVIII. 14. coll. Eccli. XLIV. 22. 23.). 2. Primus enim Davides populum dissidiis et factionibus perturbatum consociarat et ad potentiam opulentiamque egregie evexerat. Sed aureum illud seculum facta imperii in duo regna divisione evanuit. Non igitur mirum erat, redintegrandi ejus spem in regia Davidis domo poni sensimque aliquem ex ejus posteris felicitis theocratiae instauratorem futurum *divinari* (c). 3. Quo

turus sit populi sui, et quem, etiamsi retardet adventum, expectare teneamur. Qui quidem Messias e semine David sureulus Isai Bethlehemitæ erit, idemque judicio stabiliet terram, et judicabit gentes multas, etc. Hinc R. Moyses filius Maimon in suis *Hilcot*, id est, *sententiis in sophetim* sive *judicibus* tract. de Regibus, cap. XI. aperte pronunciat: « Quicumque non credit in Regem Messiam, vel qui non expectat adventum ejus, non solum est incredulus prophetis, sed etiam legi et Mosi doctori nostro. » Integrum textum exhibet Martini op. cit. part. III. dist. 3. c. IX, § 5. pag. 766.

(a) הגבאים כלם לא נתנבאו אלא לימות המשיח. Alios textus cf. apud Martin. pp. 547 et 674.

(b) En verba ipsius Hillelis ex Thalmude Tract. *Sanhedrin* seu de Synedris, prout prostat c. XI. edit. Cocceji excerpt. XXXI. p. 351. et excerpt XXXVI. p. 359. אֵין כָּלוּ כָּל הַקֶּצֶץ: אֵין מְשִׁיחַ לְיִשְׂרָאֵל, seu « Expirarunt omnes termini: jam nullus Messias pro Israele. » Et hic deprehenditur mala fides Salvador, qui tamen magni facit auctoritatem Thalmudis De Thalmude inter cæteros legi potest De Voisin in Præf. ad proœmium Pugion. fidel.

(c) Mich. V. 1. seqq. Is. IX. 5. 6. VI. XI. coll. VI. 2. Ezech. XXXIV. 23. seqq. XXXVII. 21. seqq. Jerem. XXIII. 5. XXX. 9. XXXIII. 15. Ose. III. 5. Zacch. III. 8. VI. 12. ubi nomen צִמְחָה de Messia dictum.

proclivius deinde successu temporis summa respublica ad exitum ruere videbatur, eo propiorem spei hujus implendæ conditionem fingeant (*a*), et pro illa, quæ Hebræorum mentibus insederat, theocratiae notione, novum imperium, non civili solum et publico jure, sed morum quoque innocentia et religionis sanctitate fundatum iri existimabant.... Apud prophetas, qui vel proxime ante exilium babylonicum extiterant, vel ei fuerunt æquales, vel post reditum ex eo vixerunt, itemque in libris apocryphis illam feliciorum temporum spem universe adumbratam videmus (*b*), 5. at in Danielis vaticiniis pressius definitam novisque augmentis cumulatam. In his enim imperium aliquod describitur *ideale theocraticum*, quo *symbolice* adumbratur ficta *filii hominis* (כֶּן אֲדָם) persona, Judæis destinatum (*c*) ut quinta orbis terrarum monarchia (*d*), post multas calamitates evenitura, eaque æterna et immutabilis et cum mortuorum resurrectione et iudicio extremo conjuncta (*e*). Iste vero filius hominis, qui in nubibus apparens fingitur (*f*) pro symbolo totius monarchiæ quintæ, non pro Messia habendus est. Ita rationalistæ (*g*); ergo Messiae promissio et expectatio non est nisi vana spes idealis orta ex melioris conditionis desiderio, ac prophetarum poeticis fictionibus fota (*h*).

R. N. A. Quod consutum non est nisi ex ludicro imaginationis æstu absque ullo documento, cui facta luculentissima adversantur, quodque sacræ scripturæ evertunt, traditiones judaicæ gentis et traditiones omnium populorum explodunt, ut partim ex allatis documentis constat, partim vero ex dicendis apertius adhuc constabit.

Ad 1. N. suppositum gratis ab adversariis confictum quodque se ipsum destruit, opinionem scilicet de Messia informatam esse et spe meliorum temporum, ea enim informatam est ex Dei revelatione, quæ Gen. III. homini lapso promisit reparatorem non temporalem, seu felicis regni et aurei seculi fundatorem in sensu adversariorum, sed spiritualem, qui nempe dæmonis destrueret imperium, et veram religionem instauraret et redintegraret; prout ejusmodi oraculum, uti jam diximus, et universa intellexit antiquitas, et traditioni commissum est. Nec aliam Messiae notionem ingerunt pollicitationes Abrahæ ceterisque patriarchis factæ in locis Genes. citatis « In semine tuo benedi-

centur omnes gentes terræ, » ut exponit apostolus Gal. III. 8. per fidem in Messiam; quem rationalistæ bono animo ferent, ut ipsis præferamus in sacrarum litterarum expositione.

Ad 2. N. iterum tum quia expectatio Messiae longe Davide anterior est, tum quia Davides ipse sæpissime in psalmis de Messia rebusque ab eo gerendis loquitur, Christo ipso testante (Matth. XXII. 42. seqq. Luc. XXIV. 33.) testantibus insuper evangelistis, et apostolis passim, quos rursum præferimus bona ipsorum pace, omnibus rationalistis; fatentibus ipsis Judæis, qui plures psalmos de Messia semper intellexerunt (*a*). Si igitur ante Davidem scriptura loquitur, de promissione et expectatione Messiae, si Davides ipse sæpe de eodem Messia loquitur, evidens est non ex divisione israelitici imperii spem ortam de aliquo Messia ex Davidis posteris nascituro, vel sensim cæpisse Hebræos *divinare*, ut profani homines loquuntur, felicis theocratiae futurum instauratorem, multo minus ipsum Davidem in vitam restitutum iri juxta parsismi doctrinam (*b*).

Ad 3. N. ex causa quam adversarii autumant, factum esse ut Judæi *fingerent* propiorem spei hujus implendæ conditionem, sed eo ferventiori desiderio præstolabantur Messiae adventum, quo ad exitum suum properare videbant terminos epochæ ipsius adventus; alioquin multo magis debuissent Messiam

(*a*) Cf. Raym. Martini op. cit. Part. II. dist. I. c. VII. § 14. seqq. Part. III. Dist. III. c. XV. § 1. et alibi passim.

(*b*) Sic enim Rosenmüller in Scholiis in V. T. Part. IV. vol. II. Lips. 1810. ad Ezech. XXXIV. 23. indicatis ejusd. Ezech. XXXVII. 24. et Jerem. XXX. 9. Ose. III. 5. locis in quibus Messias *Davides* appellatur, scribit: « Atque locis hisce significari illum ipsum *veterem Davidem*, quem sperarent futuro aliquo tempore regnum priscum, sed multo amplius atque augustius restauratum, minime improbabile fuerit. Alere enim poterat ejusmodi spem opinio illa veteribus communis fere de rerum omnium ἀποκαταστάσει, revolventibus sese et redivivis ætatibus. Certe huic opinioni consentanea erat veterum persarum expectatio de redituro ultima mundi ætate rege vetere Paschutan, Gustaspi filio, quo Gustaspo regnante atque favente suam doctrinam promulgaverat Zoroaster. Illum igitur Paschutan, qui et ipse olim doctrinæ Zoroastrianae in provincia Vardjenguerdiaca ministrum se præbuerat, credebant persæ extremis temporibus veterem ac puram religionis doctrinam, priscumque persicum regnum ita esse restitutum, ut omnium abundantia et prosperitas, atque pax universa terrarum orbem sint beaturæ. » Vid. *Mémoires sur diverses antiquités de la Perse*, par Sylvestre de Sacy. Paris, 1795. in-4. p. 94. seqq. Verum enim vero quis ignorat, Zoroastrum plura transtulisse in libros suos ex libris Judæorum? Doctrinam vero *palingenesis* et *apocatastasis* non esse, nisi corruptionem doctrinæ jamdiu apud Hebræos receptæ de futura corporum resurrectione, ut suo loco ex Job. XIX. 25. sqq. liquet. Sane Ezechiel, Jeremias, multo magis Oseas ipsum Zoroastrum præcesserunt juxta saniores criticos. Cf. Feller. Dict. Dist. art. Zoroastre. Porro cit. loca intellecta semper fuisse a Judæis de Messia *filio David*, non autem de ipsa Davidis veteris persona, ut inflati ac vani ejusmodi homines autumant, ostendit Mart. op. cit. P. III. dist. III. c. III. § 15. seqq. Cf. item Sanctum S. J. in Ezech. in h. l.

(*a*) Agg. II. 6-9. 21-23 Zach. II. 9-17. III. 8-10. VI. 12-15. Mal. II. 17. III. 6. III. 15-18.

(*b*) Sophon. III. 9-20. Is. LX. LXVI. Agg. II. 6-9. Zach. XII-XIV. Mal. III. 1-6. 19-24. I Mach. II. 57. Bar. IV. 21. seqq. V. Eccli XXXII. 18. 19. 33. XXXVI. 12-17. XLIV. 15. XLVII. n. Tob. XIII. 7-18. XIV. 4-7. II. Mach. II. 18. Quinque hi postremi libri ii sunt quos adversarius nomine apocryphorum commemorat.

(*c*) Dan. II. 44. 45. VII. 27. seqq.

(*d*) Ib. II. 44. VII. 26.

(*e*) Ib. XII. 2.

(*f*) VII. 13. 14.

(*g*) Cf. Wegsch. § 120. b.

(*h*) Ib. §. 50. not. c.

expetere sub finem regni israelitici, aut regni Juda, adeo debilitati ab assyriis et chaldæis, potissimum vero sub Antiocho Epiphane, atamen nemo per id temporis vel suspicatus est de Messiae adventu. Contra vero sub Herode omnes tenebantur hac expectatione, ut suo loco ostendemus. Diversæ autem hujus agendi rationis quænam causa esse potuit in adversariorum hypothese? Series igitur factorum stultum systema rationalistarum eliminat ac plane subruit.

Hoc autem amoto fundamento, ruunt quæ vere *finxerunt* adversarii de notione theocratæ, de novo ac felicissimo imperio, de feliciore temporum spe a prophetis et libris *apocryphis* (deuterocanonicis) adumbrata. Hæc enim omnia, supposita Messiae promissione atque expectatione tanquam basi et fundamento, riteque intellecta, ut postea exponemus, bene coherent, promissione et expectatione sublati, nulla amplius ratione subsistunt. Aliud quippe est rei veritate posita eam diversimode exponere et amplificare, vel etiam prout est perperam intelligere, quod plerisque carnalibus Judæis configit sub finem præsertim ipsorum reipublicæ, ut enucleatius declarabimus, aliud vero est rem totam de suo, ac solo imaginationis ferventioris æstu sibi configere. Hoc enim postremum nonnisi paucorum est, nec nisi ad postremum contingere potest, ac facile evanescit. Expectatio autem Hebræorum perpetua fuit ac totius nationis, nulla secta excepta, ita ut adhuc perseveret (a).

Ad 4. N. Nec enim in cit. Danielis locis sermo est de imperio aliquo *ideali theocratico*, sed de *reali* regno Messiae, quod in æternum, ut ibidem dicitur perstare debet, consumptis monarchiis illis pristinis, quæ viam quodammodo juxta divinæ providentiæ ordinem ipsi paraverant, ut ex historia comperitum est. Quod si quasi *Filio hominis* qui cum nubibus veniebat, ut legitur Dan. VII. 13. seqq. et usque ad thronum Altissimi pervenit, data sunt potestas et honor *et regnum*, et omnes populi, tribus et linguæ ipsi servire perhibentur; si potestas, quæ ei confertur, est potestas æterna, quæ non auferetur *et regnum ejus* non corrumpetur, patet plane distingui *Filium hominis* a monarchia, quæ eidem traditur. Nec obstat quod in visionis istius expositione dicitur v. 18. «Suscipient autem regnum Sancti Dei altissimi; et obtinebunt regnum usque in seculum, et seculum seculorum.» His enim verbis significantur omnes illi populi, tribus et linguæ, qui ex v. 14. servient Filio hominis, id est Messiae, quique ejus regnum seu ecclesiam constituent, prout contextus exigit, alioquin hic absurdus sensus exurgeret; monarchia

serviet monarchiæ (a). Hinc de peculiari persona, non autem de symbolico emblemate, ut adversarii existimant, tota antiquitas, quæ dicuntur de *Filio hominis* ac præcise de Christo, exposuit et explicavit (b).

Quæ autem ib. c. XII. 2. de mortuorum resurrectione et judicio extremo dicuntur, ac de Filio hominis, qui c. VII. cum nubibus cæli apparens describitur (non vero *figitur*, ut adversarii mentiuntur) Christo ipso interprete de secundo ac glorioso ipsius adventu intelligi debent, ut suo loco exposuimus (c). Quem quidem adventum multæ calamitates, eodem Christo testante Matth. XXIV. prævenient. Hæc autem omnia rationalistæ permiscant atque confundunt contra apertam Christi et Apostolorum doctrinam, ut sua systemata vere fictitia nobis obtrudant et christianam religionem e fundamentis subruant.

PROPOSITIO II. — *Messias a Deo promissus atque ab Hebræis expectatus singularis et unicus est.*

Etenim Messias a Deo promissus atque a Judæis expectatus singularis atque unicus est, si talem postulent tum scripturæ, tum universalis et constans sensus traditionalis ipsorum Judæorum, tum denique peculiare notæ et characteres, quibus idem Messias instructus perhibetur; atqui.

Jam vero etsi scripturæ interdum Christi seu Messiae nomen aliis etiam hominibus attribuant, sacerdotibus præsertim ac regibus, cum tamen hic non de nomine sed de re quæramus, perpetuo loquuntur de peculiari aliquo promisso reparatore quem *משיח*, seu per antonomasiam Christum seu Messiam appellant. Sic Gen. III. ille promittitur, qui conterat serpentis caput: Genes. item XII. XVIII. XXII. ille in quo benedicendæ sunt omnes gentes: Genes. demum XLIX. sermo fit de eo, qui prænnunciatur ut ille qui mittendus est, atque erit expectatio populorum, seu ut in hebr. legitur, ille cui obedientia erit populorum. E Davidis familia origo trahenda ab eodem, ubique prædicatur, atque hinc factum est, ut Messias filius David passim in sacris litteris vocetur. Huc spectant epochæ quibus determinatur futurus ejusdem Messiae promissi adventus, cum nempe ablatum fuerit sceptrum a Juda, ut dicitur Gen. XLIX. vel cum ad finem vergerent LXX. hebdomades Dan. IX. et ante destructionem templi zoro-babelici Agg. II. et Malach. III. quæ quidem aliaque ejusmodi nequeunt nisi de singulari Messia intelligi.

(a) Cf. Sanctum in h. I. Martini P. II. c. VII. § 7. seqq. et c. XIII. ex quibus constat quænam fuerit constans Judæorum hujus loci Dan. expositio.

(b) Ibid. cf. præterea Schoettgenium Horæ hebraicæ Dresdæ. 1742. t. II. lib. II. p. 263. ubi ex Schar Gen. fol. 85. col. 338. refert in h. I. Dan. «Hic est Rex Messias de quo scriptum est» etc. Tum id ipsum ostendit ex confessione Raschi, R. Aben Ezræ, R. Saadiæ Gaon, R. Bechai, ex Sanhedrin, etc. Vid. etiam Jo. Ben. Carpzovii Diss. De *Filio hominis ad Antiquum dierum delato* ad cap. VII. 13. 14. Dan. in Thesouro theolog.-philolog. Amstelod. 1701. vol. I. p. 887. seqq.

(c) Tract. de Deo creat. P. III. n. 903. seqq.

(2) Hic animadvertendum est fictiones poeticas vatum græcorum et latinorum nunquam integras nationes pervasisse, multo minus perpetuo et constanter perdurasse secus ac in casu nostro acciderit. Dummodo tamen proprio systemati inserviant, absurda quæque devorant rationalistæ cæteros incredulos imitati.

Huc accedit perpetua et constans Judæorum traditio de expectatione unius singularis Messiae (de qua in prop. superiori), qua factum est, ut neque Judicum ac Samuelis ætate, neque Davidis aut Salomonis, aliorumve sive Judæ sive Israel florentissimorum regum ac principum, neque demum Machabæorum temporibus quisquam Messiam apparuisse diceret, licet plures ex ipsis judaicam gentem ab immanissimo jugo liberaverint; contra vero Judæorum fatiscente republica omnes ex scripturarum oraculis atque avita traditione edocti Messiam præstolabantur; etenim Luc. III. 15. de Jo. Baptista legitur: « Existimante autem populo et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, num forte ipse esset Christus (a). » Eadem habentur Jo. I. 19. seqq. ubi agitur de solemni sacerdotum ac levitarum legatione ad eundem missa ut eum interrogarent, num ipse esset Christus: ac rursum ib. IV. 25. mulier samaritana tanquam de re omnibus comperta inquit « Scio quia Messias venit; » demum Matth. II. 2. Magi ex gentilitate orti pro certo id sumentes fidenter interrogant: « Ubi est, qui natus est rex Judæorum (b)? » Nec quispiam extitit inter principes sacerdotum et scribas populi a quibus sciscitatus Herodes est, ubi Christus seu Messias nasceretur, qui hæsitaret, sed exponentes de eo Micheæ vaticinium in Bethlehem Judæ Messiam oriturum pronunciant (c). Id ipsum habetur ex Josepho Flavio de Bello judaico I. IV. c. V et alibi (d).

Peculiares demum characteres et notæ, quibus prophetæ Messiam venturum instructum iri denunciant, munia item ac officia ab ipso obeunda de quibus postea agemus, luce meridiana clarius ostendunt in tota scriptura non agi nisi de determinato ac singulari Messia. Isaias enim passim describit mites Messiae mores, comitatem, justitiam, præsertim vero c. XI. 1. seqq. XLII. 3. LXI. 1. Sic tam ipse, quam prophetæ reliqui eum exhibent vocaturum et docturum gentes aliaque ejusmodi perfecturum, ut ex dicendis enucleatus patebit.

Sive igitur scripturas consulamus, sive perpetuam gentis judaicæ traditionem, sive characteres et notas Messiae proprias, constat Messiam a Deo promissum atque a Judæis expectatum, unicum prorsus ac singularem esse, prout ostendere institui-mus (e).

(a) Προσδοκῶντος δὴ τοῦ λαοῦ, καὶ διαλογιζομένου πάντων ἐν ταῖς παρθενοῖς αὐτῶν περὶ τοῦ Ἰωάννου, μήποτε αὐτὸς εἴη ὁ χριστός.

(b) Πᾶς ἔστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων.

(c) Post adeo disertum s. Matthæi testimonium, et auctoritatem Luc. II. 4. seqq. quis unquam suspicatus esset quempiam in dubium revocaturum utrum Christus Jesus natus sit in Bethlehem? Atamen ex bibliis rationalistæ Kaifer Bibl. Theol. p. 230. seqq. serio se demonstrasse confidit Jesum in oppido Nazareth natum fuisse, atque ut addit Wegscheider argumentis quidem haud spernendis. Scilicet perquam opportunè in istorum manus scripturæ venerunt.

(d) Archæol. lib. XX. c. V. §. 1.

(e) Quænam fuerit antiquis Judæis in Messiam

DIFFICULTATES.

Obj. 1. Hebræi facile in animum induxerunt suum ex proprio cœtu quempiam surrecturum fore de illorum virorum genere, quos Isaias describit sapientia præditos atque intelligentia, spiritu boni consilii et fortitudinis, 2. idoneos ipsorum prophetarum exemplo ad everlendas oppressorum machinationes, ad excutiendos animos, atque ad omnia adversa superanda, ut hac ratione populus subito quodam transitu ex malo ad bonum, ex servitute ad libertatem, ex abjectione ad honorem adduceretur. 3. Quare Messias seu liberator naturæ limites non prætergreditur juxta hebraicam doctrinam. 4. Quid sane portendit Balaami vaticinium nisi stellam, quæ orietur ex Jacob, ac radicem quæ surget ex Israel ad populum firmandum ut fortiter agat? 5. Post Josue unaquæque oppressionis periodus suum peperit liberatorem, sive Messiam. Cyrus licet idololatra in scriptura vocatur *Salvator et Christus* ob id tantum, quod finem posuerit captivitati babilonicæ ac media suppeditaverit ad rempublicam restituendam (Num. XXIV. 17. 18. Jud. II. III. VI. XI. etc. Is. XLV.) 6. Quoties demum post magnam dispersionem ementiti Messiae Hebræorum imaginationem excitarunt, toties id consecuti sunt per sacras voces *legis ac libertatis*. Talis fuit impavidus Barcochebas quem ceu legitimum Messiam receperunt, si quod aggressus est facinus feliciter explevisset; talis sec. XVII. turbidus ac debilis Sabathai Sevi (a). Si quis igitur quærat num Messias advenerit, num vero adhuc venturus sit, responsio in promptu est, tum jamdiu eum advenisse, tum superventurum adhuc esse. Ergo.

R. Ad. 1. N. quod assumitur, Hebræos scilicet nonnisi sequiori ævo ideam seu notionem Messiae ex legis comminationibus et promissis sibi cudisse; certo enim certius est ejusmodi ideam, seu potius promissionem Messiae ipsi mundo coævam fuisse et lege mosaica anteriorem, ut ex dictis apertum est; Moyses locis cit. eam supponit; Job XIX. 25. professus est eam expectare *Redemptorem*, nempe Messiam, et quidem spiritualem atque divinum. Profecto gentes omnes longe inter se dissitæ, quibus nulla fuit cum Hebræorum gente communicatio, in lege mosaica Messiae notionem reperire non potuerunt. Repugnat propterea scriptu-

fides diligenter excussit et expendit Petrus Camæus lib. III. De republ. Hebræor. c. IX. quem cf. in Theodoro Ugolini T. III. 910. seqq. cum not. Jo. Nicolai nec non Heideggerus Hist. Patriarch. exercitat. CXI. p. 96. seqq. Major in Theol. Judaic. Loc. VIII. de Messia.

(a) Ita Salvador op. cit. T. III. liv. IV. p. 365. De quo Sabathai Sevi scribit in nota « Il étoit né en Syrie, et il produisit une vive sensation chez les juifs de Constantinople et de tout l'Orient, même chez les occidentaux. Le sultan le fit jeter en prison et lui offrit le turban ou d'être empalé; il n'hésita point, mais, malgré son zèle à paraître bon musulman, on lui donna bientôt la mort. »

ris ac factis ipsis nova theoria ab adversario excogitata.

Ad 2. N. tum ob rationum momenta quæ adducta sunt, tum ob falsam adversarii assertionem, quod prophetæ scilicet everterint oppressorum machinationes, animos excusserint juxta auctoris sensum, fabulæ enim ejusmodi assertiones sunt ab ipso confictæ. Illud quippe prophetarum fuit munus, populi præsertim judæici vitia reprehendere, validos animos ad omnem virtutem excitare, ac Messiae adventum prænuntiare, non quidem ut temporalis liberatoris, quemadmodum adversarius autumat, sed spiritualis, qui nempe peccata auferret, justitiam adduceret, gentes ad verum Dei cultum revocaret, aliaque præstaret ejusmodi, quæ in liberatorem ab adversario confictum cadere nequaquam possunt (a).

Haud inciciamur tamen senioribus temporibus Judæorum animos generatim occupasse ideam etiam de liberatore temporali, quod ex Luc. XXIV. 21. Act. I. 6. aliisque locis N. T. constat. Verum ne ullus error detur locus, duo quæ nequeunt commisceri secernamus oportet, nempe ideam primogeniam et originariam ab idea adscitilia, et superinducta. Idea enim primogenia et originaria quam exhibent sacræ litteræ est prorsus de Messia spirituali, ut ex citatis locis apparet; postea autem sensim, ut ita dicam, ac sine sensu adjecta alia est de liberatore temporali, non ita tamen, ut prior excluderetur, sed utraque Messiae spiritualis et temporalis conjuncta idea erat. Sane Messiae spiritualis, legislatoris, prophetæ, thaumaturgi ideam semper obtinuisse penes judaicam gentem abunde constat ex Luc. III. 15. Jo. I. 19. IV. 25. VI. 14. VII. 31. aliisque locis passim. Quod si in plerisque, subsequen- tibus præsertim temporibus, invaluit notio Messiae tanquam temporalis liberatoris, ideo id factum est, quod Judæi vaticinia, quæ secundum Messiae adventum respiciunt, cum vaticiniis de primo ejusdem adventu confuderint, vel etiam quia carnali ac materiali sensu ea intellexerint, quæ de spirituali ipsius Messiae gloria ejusque regno sive ecclesia sub materialibus ac symbolicis imaginibus adumbrata, prænuntiata erant. (b)

(a) Cf. Sherlok l'usage et les fins de la prophétie, en six discours. Vid. præsertim Discours III.

(b) Antiquiores Hebræos priorem ideam habuisse de Messie persona ac munere evidenter constat ex iis, quæ erudite scribit Schœtgenius in Horis hebraicis et thaludicis tom. II. lib. I. capp. I. et II. de nominibus Messiae, tum toto libro III. qui est de persona Messiae, innumeris prope eorum testimoniis in medium productis; nec non tom. I. diss. I. de Regno cælorum, in qua §§. VI. VII. ostendit nomine Regni cælorum præter cultum Ecclesiæ V. T. significari Regnum Messiae, et tempora Messiae et æconomiam illorum una cum aliis circumstantiis eo pertinentibus, adducto testimonio ex Targum Michæ IV. 7. « Et revelabitur ipsis regnum cælorum in montē Sion a nunc et usque in seculum » et confirmat tom. II. L. I. cap. II. §. 3. ex Pesikta in Jalkut Simeoni II. fol. 178. r. et Seir Ascirim rabbā fol. 15. 2. « Quando tempus accedet, Regnum cælorum revela-

Ad 3. D. Juxta doctrinam hebraicam seniorum temporum, Tr. antiquitus receptam N. Veteres enim Hebræi non diversam sibi Messiae efformarunt notionem ab ea, quam scripturæ et traditio ipsis patefecerunt. Porro ejusmodi fontes constanter ingerunt ideam Messiae, qui naturæ limites prætergrederetur ut Ps. II. 7. Is. VII. 14. -IX. 6. seqq. XI. 1. seqq. et alibi passim (a). Imo certo certius

tunc implebitur illud Zachar. XIV. 9. « Illo tempore Deus erit Rex in universam terram » aliisque multis, quæ locis cit. recoli possunt. Quibus addi potest hunc usum loquendi communem fuisse Christi ætate, alioquin Jo. Bapt., Christus, Pharisei et auditores ipsorum formulam hanc neque protulissent neque intellexissent, attamen passim usurparunt, ut patet ex Math. II. 2. X. 7. Luc. XVII. 20. et alibi passim, adeo ut illi, qui ex Judæis, signis temporum probe expensis, adventum Messiae proximum cum gaudio excipiebant, dicantur προσδέχσθαι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, « expectare regnum Dei » seu Regnum cælorum Luc. XXIII. 51. cui phrasi similis est illa προσδέχσθαι παράκλησιν et λύτρωσιν expectare consolationem et redemptionem, Luc. II. 25. 38. Orta autem videtur hæc formula, quæ antiquioribus Judæis et sanioribus post captivitatem in deliciis erat, et Dan. VII. 13. 14.

Hæc volui aliquanto fusius disputare, primo ut pateat luculenter insedisse veteribus Hebræis sententiam de Messia ejusque regno spirituali et divino; secundo ut malam fidem detegerem recentiorum bibliorum rationalistarum præsertim Koppe Nov. Test. vol. VI. ad epp. ad Thess. excurs. I. de Regno Christi assertentium formulam מלכות השמים Regni cælorum neque in Targum, neque omnino apud Rabbinos de regno Messiae accipi, sed de peculiari Numinis supremi regimine, singularique Jehovah, qua sua gauderet civitas, tutela cujus quasi ministri reges in civilibus, in sacris vero rebus sacerdotes essent.

(a) Cf. W. Hengstenberg Christologie des alten Testaments etc. Christologia veteris testamenti etc. Berolini 1829. Part. I. sect. I. cap. III. de Divinitate Messiae in V. T. p. 215. seqq. ubi colligit textus, ex quibus constat Messiam futurum prædicari ut Deum et Filium Dei; nos saltem eos hic summam indicabimus: Ps. II. 7. Messias vocatur Filius Dei sensu proprio et non figurato; et v. 12. judicium de inimicis suis ipsi tribuitur, et rebelles ad ipsum confugere monentur; Ps. XLIV. 7. 8. Messias vocatur Deus; Ps. CIX. 1. David ipsum vocat Dominum suum; v. 6. accipit a Deo proprium nomen מלך, et judicium super hostes suos ipsi adscribitur; Is. IV. 2. Messias vocatur צמח ידוה germen Dei scilicet Filius Jehovah. Atque hæc quidem de divina ejus natura dicta sunt; juxta humanam vero ex antithesi vocatur פרי הארץ fructus terræ, natus ex Judæa, vel oriundus ex domo Juda. Is. VII. 14. indicatur juxta humanam naturam per illud nasci ex Virgine: juxta divinam per nomen Immanuel nobiscum Deus. Item Is. IX. 6. denotationes seu characteres divinæ naturæ cumulantur. Prius nomen מלך mirabile, ut indicetur tum in suo esse tum in suis actionibus supra conditionem seu naturæ cursum elevatum esse; deinde nomen אל גבור Deus fortis, adjectitur; in antithesi denotatur ipsius humana natura et origo per verba filius natus est nobis. — Ib. XI. 10. paganae gentes modo religioso Messiam quærere dicuntur. — Mich. V. 1. in antithesi ad temporalem Messiae ortum ex Bethlehem et ad nativitatem ex muliere (v. 3.) annuntiatur ejus æterna præ-existentia « Ex te mihi egredietur . . . et egressus ejus ab initio a diebus æternitatis » et (v. 4.) ipsi tribuitur fortitudo et majestas Jehovah. — Os. III. 5. « Filii Israel . . . quærant Dominum Deum suum et David regem suum » id est Messiam. Ubi verbum בקש studium sese Deo reconciliandi et ejus gratiam

est, ut productis monumentis ostenderunt eruditi viri, in antiquiorum Hebræorum mentibus firmam semper inhæsisse persuasionem, unicum mediatorem inter Deum et homines, auctorem revelationis omnis, cui nomen *Metatron* apposuerunt, nempe Messiam, identificari cum Deo ipso, ac proinde Deum esse, et supra naturæ nostræ conditione positum (a). Hujus doctrinæ ac traditionis vestigium apparet Jo. VII, 27. « Hunc scimus unde sit, Christus autem cum venerit, nemo scit, unde sit (b). » Imponit igitur Salvador lectoribus suis dum adstruit juxta doctrinam Hebræorum Messiam minime prætergredi naturæ limites.

Ad 4. N. Sed ex unanimi veterum, imo et recentiorum etiam Judæorum, Balaami vaticinium supremum illum regem venturum, Messiam nempe, pro objecto habet, cujus adventus fama jam inde a remotissimis seculis Orientem totum pervaserat, qui populos sit debellaturus, et quo regnante, maximæ rerum conversiones essent eventuræ (c). Ex genere porro armorum ejus de-

acquirendi significat. — Sed insigne præterea est ad rem nostram quod legitur Mal. III, 1. seqq. *Jehovah* ibi dicit, se legatum missurum, qui viam ante se sternat, et statim subditur, postquam hoc factum fuerit, Messiam appariturum. Igitur apparitio *Jehovah* et apparitio Messiae identificantur. Messias accipit nomen *יהוה* quod cum art. prefixo nullibi nisi de uno Deo invenitur. Huic summo Deo, duci theocratiae, regi israelitarum templum ut sua proprietates semper adscribitur. At juxta Malach. templum est proprietates Messiae. Istum igitur Deum esse, et cum *Jehovah* per unitatem naturæ identificari aperte eruitur. Insuper v. 2. seqq. officium divinum, alioquin soli *Jehovah* adscriptum, nunc judicium de improbis, ipsi Messiae tribuitur. — Cf. etiam Dan. VII, 13. 14. Zach. XII, 10. XIII, 7. Præcipua ex his vaticiniis suo loco expendemus.

(a) Ibid. l. c. p. 238. seqq. quibus patet ex antiquiorum Judæorum doctrina eaque communi hunc *Metatron* non raro identificari cum *Schechina*, habitatione nempe Dei in mundo, identificari cum Deo ipso, a quo tamen distinguitur, persona scilicet; non esse *Metatron* creatum, sed emanatum, vocatur *Metatron* emanationis et creationis, qui apparuit Moysi in rubo; cum summo Deo unitate essentiae conjunctus perhibetur ut Dominus ipse et legatus Dei, princeps mundi, et visibilis manifestator Dei, atque ejusmodi ex *Thalmude*, ex lib. *Sohar* et Rabbiorum innumeris testimoniis ostendit. Hæc ipsa documenta præter *sommerum*, *Glaesenerum*, *Raym*. Martini exhibet *Schoëtgenius* op. c. t. II. de Messia lib. III. thesi II. seqq. adeo ut mirum sit incredulum Judæum Salvator potuisse firmiter adeo asserere ex Judæorum doctrina non debuisse Messiam naturæ limites prætergredi. Hoc est aperte se vel ignorantem vel mendacem prodere.

(b) ὁ ἅλλος τοῦτον οὐδὲν πῶθεν ἐστιν. ὁ δὲ χριστὸς ὅταν ἔλθῃται, οὐδεὶς γνώσκει πῶθεν ἔστιν.

(c) Cf. De hoc vatic. præter procæmium De-Voisin in pug. fœd. ed. cit. p. 84. dissert. Willemeri de Stella ex Jacob oriunda in Num. XXIV, 17. quæ reperitur in thesauro theol.-philolog. cit. Perperam De-Wette *Kritik der Israelit. Gesch.* seu critica historia israeliticæ p. 365. seqq. illud confictum in gratiam Hebræorum autumat, et Bleck in *dem bibl. exeget. Repertor.* seu in Repertorio biblico exegetico post debellatos a Saulo ammonitas, zabæos et philisthæos assutum censet. Nec Rosenmülleri conatus efficient

prehenditur qua ratione omnes filios *Seth*, seu ut habet Onkelos, omnes homines sit Messias vastaturus: « Percutiet terram, inquit Isaias, virga oris sui, et spiritu labiorum suorum interficiet impium (a). »

Ad 5. D. Unaquæque oppressionis periodus suum peperit liberatorem sive Messiam improprie dictum seu late sumptum, C. proprie dictum de quo loquimur N. Id ipsum dicatur de Cyro, aliisque omnibus, quibus communis fuit hæc denominatio, regibus ac sacerdotibus, qui analogice *Christi* vocabantur seu Messiae ac Salvatores; alioquin cum judices interdum *Dii* in scripturis vocentur, sequeretur vel nullum Deum esse proprie dictum, vel illos homines totidem Deos esse.

Ad 6. D. Spiritu vertiginis atque anticipatis judiciis abrepti, C. juxta germanum scripturæ sensum per traditionem antiquissimam expositum N. Verum de hoc postea.

Ex his responsio fluit ad conclusionem ex falsis principiis, seu potius ex gratuito ac singulari systemate adversarii deductam. Si enim nonnisi unus ac determinatus Messias a Deo in scripturis promittitur; si nonnisi unus ac determinatus ab universa Judæorum gente expectatus est; si nonnisi de unico, singulari ac determinato mediatore, seu Messia omnium antiquarum gentium traditiones loquuntur, patet eo denique controversiam adduci, ut quæramus utrum venerit nec ne. Istud vero in sequenti capite excutere aggredimur.

CAPUT II.

DE EPOCHA ET OFFICIIS PROMISSI MESSIÆ.

Nonnulli Judæi diuturni quo detinentur exilii, atque dilati Messiae adventus pertæsi in desperationem acti contendunt nullum a prophetis futuri Messiae peculiarem epocham statutam ac determinatam fuisse. Alii vero etsi fateantur ejusmodi adventus epocham reipsa determinatam esse, attamen dilatum esse contendunt Messiae adventum ob demerita ac peccata quibus Hebræi se commacularunt, aut in dies coinquinantur. Alii demum censent quidem epocham adventus Messiae esse determinatam non solum conditionate, sed absolute; contendunt tamen nondum completam ejusmodi epocham esse. Nostrum igitur erit, duce præsertim cl. Jo. Bernardo Derossi (b), sequentibus propositionibus hæc omnia effugia præcludere, ac simul ostendere ex officiis seu muniis a Messia juxta prophetas obeundis cum jamdiu advēnisse ut non sit in aliud tempus expectandus.

totum hoc oraculum Bileami imposturam et fictionem esse. Cf. Bartolocci Bibliothecam magnam rabbinicam Romæ 1675. P. I. p. 655. seqq. Cf. etiam Jo. Frid. Miegii Dissert. *De stella et sceptro Bileamico* in Novo thesauro dissert. Lugduni Batav. 1752. fol. tom. I. p. 423. seqq.

(a) Is. XI, 4.

(b) Della vana aspettazione degli Ebrei, cc Parma 1775.

PROPOSITIO PRIMA. — *Epocha adventus promissi Messiae ex sacris litteris certa ac determinata est.*

Est adversus chaldæum paraphrasten, R. Joseph aben-Jachia, Maimonidem aliosque paucos contententes nihil certi circa tempus futuri Messiae adventus constitui posse, imo neque posse in hanc epocham inquiri absque erroris periculo, nec quidpiam uspiam de ejusmodi epocha revelatum a Deo esse (a).

A[]vero autem prorsus abludere ejusmodi assertionem constat 1. ex jacobæo vaticinio, quo venturus prædicitur Messias cum ablatum fuerit sceptrum a Juda; ex prophetia Danielis, qua sub finem septuagesimæ hebdomadis ab edicto reædificationis Urbis occisum iri Messias prænunciatur, necnon ex Aggæi et Malachiæ oraculis quibus significatur stantibus adhuc Urbe ac templo Messiam venturum esse. Constat. 2. ex antiqua Judæorum traditione et agendi ratione. Etenim juxta elianam scholam an. ab orbe condito quater millesimo Messias adventurus erat, prout refertur in Thalmude in quo « dies regis Messiae » ad hunc annum assignantur. Sane Messiam per id temporis magna animorum contentione exoptatum fuisse atque expectatum, adventus Magorum in Solymorum urbem, civitatis totius commotio, infantium cædes, occisio eorum qui essent de familia David ex parte romanorum, ne Judæi Messiae prætextu novi aliquid machinarentur (b), desperatio Hillelis, tumultus hac de causa excitati (c), plures veteratores qui sibi eadem ætate Messiae nomen ac dignitatem vindicarunt, facinus ipsum Barcochebæ, fama in omnem partem vulgata de egressuro tunc temporis e Judæa qui rerum potiretur, applicatio vaticiniorum a Josepho per assentationem Vespasiano facta (d), hæc aliaque non pauca facta publica ac testatissima totidem sunt argumenta ineluctabilia, quæ invictissime ostendunt certam ac determinatam epocham Judæos ex traditione habuisse. Constat 3. ex ingenua præcipuorum Rabbiorum confessione, qui tum ex scripturis tum ex traditione edocti id demum ultro dederunt (e).

(a) Apud eund. cap. I. § 2.

(b) Cf. Euseb. H. Ecc. lib. III. c. XII. et cap. XIX. ed. Vales.

(c) Joseph. Arch. I. XX. c. VIII. § 6 de Bello I. II. c. XIII. §. 4. 5. ib. lib. VI. c. V. §. 3. ed. Haverc.

(d) De Bello I. III. c. VIII. §. 9. et I. IV. cap. X. §. 7.

(e) Cf. Th. Goodwin Diss. quam inscripsit: Moses et Aaron conf. Hottingeri § 22. in Thes. Ugolini T. III. p. 35. cf. Derossi op. c. c. I. §. 6. Sane in Thalm. in tract. Sanhedrin fol. 97. vetustissima traditio legitur his verbis: « Traditio domus Eliæ sex mille annis durat mundus. Bis mille annis inanitas et vastitas. Bis item mille annis lex. Denique bis mille annis dies Messiae. » Hinc alii cum viderint elapsas omnes epochas sive biblicas sive traditionales adventus Messiae, animum desponderunt negantes Messiam esse promissum ut R. Albo in Lib. *Ikkarim*; alii ejus adventum in sæculum et mundum futurum rejecerunt, ut R. Manasses ben-Israel lib. II. c. III. de Re-

Constat 4. ex ipsa rei de qua agitur natura. Si enim Messias, ut ex dictis patet, fuit in lege mosaica promissus; si Messias objectum fuit desideriorum patriarcharum et prophetarum; si propheta, prout ostendimus, futuri Messiae locum nativitatis, originem, facta omnia vaticinati sunt, qui fieri potuit, ut sola epocha ipsius adventus reticeretur, qua Judæi excitari ac permoveri debebant ad ipsum excipiendum?

Sive igitur sacras interas consulamus, sive perpetuam et constantem Judæorum traditionem, sive Rabbiorum confessionem et agendi rationem, sive denique rei ipsius inspicimus naturam, certam omnino ac determinatam esse epocham adventus Messiae apertissime evincitur.

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Haud pauci ex doctioribus Rabinis inter septem eas res quas hominibus prorsus ignotas recensent, tempus etiam includunt restitutionis regni Davidici seu Messiae; 2. Quod non absque fundamento ab ipsis fieri argumento est Angeli Daniele alloquentis XII. 9. responsio; cum enim Daniel ab Angelo sciscitatus esset tempus quo Messias esset venturus, respondit Angelus: « Clausi sunt, signatique sermones usque ad præfinitum tempus » Quibus verbis non obscure insinuavit dies Messiae absconditos hominibus esse. Ergo.

R. ad 1. D. Post Christi adventum, seu ut ipsi loquuntur, post magnam dispersionem, Tr. Ante id temporis N. Nil mirum, si recentiores nonnulli Rabbini anticipatis judiciis ducti incertum esse contenderint tempus promissi Messiae, cum Messiam agnoscere noluerint epocha a scriptura ac traditione præfinita. Sic enim arbitrati sunt se posse utcumque argumentorum vim omnem declinare, quibus a Christianis premebantur. At paucorum certe ea opinio, seu potius effugium est, si cum universali judaicæ gentis sensu ac traditione, ac præcipuorum Rabbiorum sententia comparetur. Utaliquid pauci isti, quos impugnamus, proficerent, deberent ostendere talem pariter Judæorum animis insedissem sententiam ante Christi adventum, quod profecto numquam præstabunt, cum omnia illius ætatis documenta contrarium prorsus evincant.

Ad 2. N. Daniele sciscitatum esse ab Angelo tempus futuri Messiae, cum istud ei jam revelatum fuerit cap. IX. nec propterea Angeli responsio ad ejusmodi tempus refertur. Citatis proinde verbis significatur obscura esse debere quæ in eodem capite conti-

surr. mortuor.; alii diris et execrationibus devote runt illos, qui tempora adventus Messiae supputarent, et terminos ejus inquirerent dicentes: תָּפַח רוּחָן שֶׁל כְּחַשְׁבֵּי קֶצֶן « Rumpatur spiritus eorum, qui tempora (adventus Messiae) supputant. » Alii alias nugas commenti sunt que videri possunt apud Jo. Buxtorfium de Synagoga judaica c. L. Basil. 1661. extat etiam in Thesaurο Ugolini t. IV. p. 413. et seq. tum apud Schickardum *Jus regium Judæorum* ibid. T. XXIV. p. 795. seqq.

nentur donec compleantur, quæ ibidem prædicta sunt. Dissentiunt porro interpretes de quamam re hic præcise agatur, et alii in alias abeunt sententias (a). Ex ignota proinde re nihil extundi potest, quod infirmare vel minimum possit, quæ aperta scripturarum testimonio de hac ipsa epocha produnt.

PROPOSITIO II.—*Epocha adventus Messiae in scripturis determinata retardari nequit.*

Eos hæc thesis perstringit, qui scripturarum ac traditionis auctoritate pressi admittunt quidem determinatam a Deo ac patefactam promissi Messiae epocham esse, contendunt tamen, ut monuimus, ob judaici populi scelera dilatam, atque in dies differri divinam promissionem. Desipere autem hujus sententiæ patronos quisque intelliget, qui vel leviter perpendat.

I. Messiae promissionem constanter in scripturis absolute proponi, numquam vero conditionate, adeo ut nupiam vel leve ejusmodi conditionis vestigium appareat.

II. Messiam non ad solos Hebræos, sed ad omnes prorsus populos, seu homines mitti; nemo propterea sanus sibi persuaserit ob peculiaris judaici populi scelera retardari quod ad commune omnium bonum promissum est.

III. Ejusmodi conditionem aperte omnino a Deo excludi quoties ipse proficitur tempus adventus promissi Messiae *decisum* ac *determinatum* esse, ut Dan. IX. (b); quoties gratuitam affirmat esse Messiae promissionem, seu cum *propter se* et *propter gloriam nominis sui* se populum suum redempturum promittit, ut Is. LII. 3. seqq. Ezech. XXXVI. 22. et alibi passim; item quoties declarat se missurum Messiam ad tollenda hominum peccata, delendam iniquitatem etc. ut Is. LIII. et Dan. IX., ut alia quamplurima præterea, quæ evidentissime quaecumque meritorum aut demeritorum nostrorum conditionem excludunt.

IV. Posita semel hac conditione, jam sequi nihil certi circa tempus Messiae adventus superesse, perperam proinde in scripturis frequenter adeo tempus istud significatum fuisse; numquam enim exitum suum divinæ pollicitationes habituræ essent, cum neque in judaica natione, nec in alia qualibet scelerum futurus sit finis, spectata hominum infirmitate ac malitia.

V. Novam atque ab antiquæ synagogæ sensu prorsus alienam esse sententiam hanc, quæ nonnisi ad eludenda christianorum objecta excogitata fuit post Hierosolymorum ac templi eversionem, quæque a doctioribus ipsis Rabbiniis acerrime impugnatur (c). Pro-

(a) Cf. Sanctium, Cornet. a Lapide in h. l., Critic. sacros, Rosenmüller, etc.

(b) Talem esse vim hebraicæ vocis *נֶחֱסֵחַ* *nechtach* Daniel IX. 24. *definita*, *decisa*, *decreta*, etc., omnes admittunt, ut ex dicendis brevementius patebit.

(c) Cf. Derossi op. c. cap. II. §. 4. seqq. ubi plura documenta invenies tum ex Thalmude, tum ex celeberrimis Rabbiniis antiquis et recentioribus ex quibus patet receptum apud Hebræos esse Messiae adventum

fecto si Messiae adventus ab hominum meritis penderet, tot sanctissimorum patrum charum, prophetarum, aliorumque piorum hebraicæ gentis hominum, qui in veteri synagoga floruerunt, merita plus apud Deum valere debuissent, ut promissiones solveret suas, quam recentiorum judæorum flagitia valeant ad illas retardandas. Præterea cum judaica gens ideo dire affligatur gravissimasque ac diuturnas vexationes patiatur propter Messiae spem pro cuius adventu enixas adeo ad Deum preces perpetuo fundit, concipi nequit, quomodo Deus his non flectatur, et hæc omnia conferre nihil valeant ad Messiae promissi adventum accelerandum. Quamquam nec illud omittendum est, diuturnam adeo dilationem haud parum conferre ad animum despondendum, atque in desperationem conjiciendum (a).

His igitur perpensis concludi omnino debet ita præfinitam adventus Messiae epocham a Deo esse ut retardari ob Judæorum peccata non possit.

DIFFICULTATES.

Obj. 1. Scriptura universa referta est vaticiniis conditionatis, quæ etsi absolute enuncientur, eventus tamen patefecit implicitam illa conditionem continere; quidni igitur idem dicamus de vaticiniis, quæ Messiam spectant? 2. Quid? Quod non desint prophetiæ, quæ conditionem ejusmodi expriment? Etenim Deut. XXX. redemptio Israel promittitur, « Si tamen (ut ibidem dicitur) audieris vocem Domini Dei tui... et revertaris ad Dominum Deum tuum in toto corde tuo et in tota anima tua. » 3. Quod jam pridem advertit Pesichta in hæc verba, et post ipsam thalmudistæ in Ghemara babilonica, qui unanimiter affirmant ex poenitentiae defectu, atque ob multa Hebræorum scelera transactos jamdiu esse terminos adventui Messiae constitutos a celebri traditione scholæ elianæ, quos secuti sunt plures ex recentioribus Rabbiniis. Ergo.

R. ad 1. D. Quæ tamen vel ex substrata materia, vel ex adjunctis, aut conditione alibi expressa deprehenduntur esse conditionata, C. secus N. Haud inficiamur ejusmodi vaticinia conditionata, quæ tamen absolute enuncientur, in scripturis reperiri, talia sunt ut plurimum quæ *comminatoria* dicuntur, quandoque vero etiam promissoria, quæ tamen alicubi conditionem adnexam habent. Verum

retardari non posse, atque ab hominum meritis vel demeritis nulla ratione pendere. Et sanè absurdum est hominum peccata præpedire Messiae adventum, qui peccatis hominum tollendis venturus erat, ut rursum Hebræi fatentur. Cf. Diss. philolog. de Ara exteriori Jo. Jacobi Crameri in Thesaur. Ugolini tom. X. p. 540. seqq.

(a) Cf. Derossi l. c. Schickardum *Jus regium* theorema XX. in Thes. Ugol. t. XXIV. p. 890. seq. cum not. 55. Carpzovii ib. p. 820. Lightfoot in Evang. Matth. Horæ hebrai. et Thalmud. in cap. II. v. 1. ubi plurimum Ghemaristarum verba profert, qui fatentur jamdiu natum esse Messiam juxta statutam in scripturis epocham. Opp. et Ultraj. 1699. fol. vol. II. p. 257. seq.

plura pariter sunt absoluta, quod nemo in dubium vocabit; ad horum porro classem spectare vaticinia, quæ Messiae adventum respiciunt omnia argumenta quæ adducta sunt, luculenter ostendunt.

Ad 2. N. Ad prob. autem ex Deut. allatam, D. Et eo loci sermo est de felicitate vel punitione israelitarum pro diversa ipsorum agendi ratione in legis observantia et quidem temporali, C. sermo est de Messia vel Messiae adventu N. Ipsa ejusdem capitis integra series id abunde ostendit. Resipiscitibus siquidem Judæis pollicetur Deus se eos reduciturum ab extremis mundi partibus, ac de cunctis gentibus inter quas ejecti fuerint, in terram patrum suorum; se soluturum ipsorum captivitatem, ac conversurum in hostium capita calamitates, quibus afflicti fuerint, si tamen sincera erit ipsorum pœnitentia; prout reipsa toties factum esse scripturæ ipsæ testantur (a).

Ad. 3. D. At sero nimis, seu post elapsos terminos a prophetis significatos pro Messiae adventu, C. vetus synagoga et ante elapsam ejusmodi epocham N. Huc denuo recurrunt quæ superius animadvertimus de veteris synagogæ sensu ac traditione (b).

PROPOSITIO III.—*Advenisse Messiam a Deo promissum atque a Judæis expectatum jamdiu elapsæ epochæ a prophetarum oraculis determinatæ luculentissime ostendunt.*

Hujus propositionis veritatem evincunt epochæ omnes jamdiu completæ quæ Messiam respiciunt. Ut suis tamen finibus contineatur propositio nec justo longior evadat, potiora vaticinia expendenda seligemus, in quibus præfatæ epochæ apertissime constituuntur. Talia sunt oraculum jacobæum, vaticinium Danielis, nec non prophetiæ Aggæi ac Malachiæ, quæ si seorsim sumpta rem conficiunt, simul proposita eam omnino demonstrant. Quin propterea ejusmodi vaticinia ab invicem separemus, singillatim ad omnem confusionem vitandam atque ad consulendum perspicuitati ea distinctis paragraphis perpendemus.

§. I. Jacobæum vaticinium expenditur.

Splendidissimum Jacobi vaticinium exhibetur Gen. XLIX. 8. seqq. Cum enim Jacob jam gen. moriturus ad se vocasset filios suos benediceretque singulis benedictionibus propriis, atque annuntiaret quæ ipsis obventura essent in diebus novissimis, cum pervenisset ad Judam, sic ei fausta ominatus est:

(a) Satis est vel leviter percurrere libros Judicum, Regum, etc., imo universam historiam hebraicæ gentis, ut oculis veluti ipsis peculiaris hæc divina providentia conspiciatur.

(b) Nec omittendum in eadem Ghemara babylonica aliam traditionem referri, quæ omnino contradicit illi, quæ nobis objicitur: etenim cap. XI, legitur: « Scriptum est: propter nomen meum faciam: dicit Rabbi Alexander: R. Jose ben Levi objicit: scriptum est: *In tempore suo*, et scriptum est: *accelerabo*: si meriti fuerint *accelerabo*; si non meriti fuerint, *in tempore suo*. » (Cf. apud Ugolini t. XXV. p. 966.)

« Juda, te laudabunt fratres tui... adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda: ad prædam, fili mi, ascendisti: requiescens accubuisti ut leo, et quasi læna, quis suscitabit eum? Non auferetur sceptrum de Juda et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium » seu ut hebraice legitur: « Non recedet sceptrum a Juda, et legislator de inter pedes ejus, donec veniat *Sciloh* et ei obedientia populorum (a). »

Tria hic a nobis præstanda sunt, ut propositum adversus Judæos teneamus. Ostendendum est I. celebre hoc oraculum ad Messiam pertinere; II. epocham ejus adventus determinare; III. jamdiu fuisse completum.

Ad primum vero quod attinet facile res conficitur tum ex vi ipsa vocis *Sciloh* tum ex iis, quæ huic *Sciloh* tribuuntur. Quæcumque tandem sit hujusce vocis radix, de qua valde inter se philologi disputant, certum est ea non alium significari præter Messiam. Etenim si ea est a שׁוֹלָה (sciala) *tranquillus* aut *quietus fuit*, ut aliqui contendunt, Messias sic denominatus fuit eo quod ipse esset orbi tranquillitatem ac pacem conciliaturus, omnemque felicitatem allaturus; quare inter cetera nomina quibus Is. IX. 5. Messias insignitur et istud recensetur: *princeps pacis*. Huic interpretationi consentit codex samaritanus in quo legitur: « donec veniat *Pacificus* (b). » Si vero ut aliis placet vocem hanc derivemus a radice שׁוּל vel שׁוּלל (*scil vel scialal*), tunc perinde est *Sciloh* ac *filius ejus* id est illè, qui κατ' ἐξοχήν seu antonomastice filius Judæ dici potest, nempe Messias. Si demum magis cum aliis placet legere שׁוֹלָה (*Scelloh*), pro שׁוּל, tantumdem valeret ejusmodi vox ac *quod ei*, seu *cujus est* subintellige regnum aut sceptrum illud de quo hic loquitur Jacob, juxta id quod legitur Ezech. XXI. 32. « donec veniat is cui judicium (c) » seu summa judicandi et imperandi potestas. Quo sensu accepisse videntur hanc vocem veteres plerique interpretes; LXX. enim habent « donec veniat quæ ipsi reposita sunt (d), » vel ut alii legunt « cui repositum est (e), » quæ tamen potius Aquilæ et Symmachi est interpretatio. Istorum interpretum sensus hic est: « Donec veniat regnum quod repositum est ei » scilicet Messiae. Hunc sensum clarius expressit Onkelos scribens: « donec veniat Messias *cujus est regnum*; » idem fere habet Thargum hierosolymitanum. Interpres syrus vertit: « Is *cujus illud est*, » et Saadias interpres arabs. « *is cui est*. » Quidquid porro sit de verisimiliori etymologia hujus vocis compertum est omnes interpretes *raro consensu*, ut fate-

(a) לֹא יִסָּד שְׁבֵט מִיְּהוּדָה וּמִחֶקֶק מִבֶּן רִגְלֹו עַד כִּי יָבֹא שׁוֹלָה וְכֹה עֲמִים.

(b) Cf. biblia Waltoniana.

(c) עַד בֵּא אִשָּׁד לֹא הַמִּשְׁפָּט.

(d) Ἔως αὐτοῦ ἔθῃ, ὃς ἀποκρίσιναι αὐτῷ.

(e) ἡ ἀποκρίσις.

(f) Hanc lectionem mordicus tnetur Jahn in Append. hermeneut. fasc. II. p. 483. seqq. sed ejus ad stipulator, quod sciam, nemo inventus est.

tur ipsemet Rosenmüller, in eo convenire ut per vocem *Sciloh* vel ipsemet designetur Messias vel aliqua ipsius proprietates. Hæc vero omnia confirmantur ex vetustiorum Hebræorum confessione. Veteres enim Hebræi hoc nomen *Sciloh* inter nomina Messiae retulerunt, ut in Thalmude in *Sanhedrin Perek Chelek*, in *Berescit rabba* et alibi (a). Certe in Thalmude babylonico cit. tract. *Sanhedrin* sive de iudiciis c. XI. hæc leguntur: «R. Jochanan dicit pro Messia: Quale est nomen ejus? Discipuli R. Sila dixerunt: *Siloh* est nomen ejus: dictum est enim Gen. XLIX. 10: *donec veniat Siloh* (b). »

Id ipsum præterea evincitur ex iis, quæ huic *Sciloh* tribuuntur; subditur enim ibid, «et ipse erit expectatio gentium,» seu «et ei obedientia populorum,» quæ verba Onkelos ita reddit: «et ei obtemperabunt populi;» Jarchi autem vertit: «et ei congregatio populorum» ad eum nempe multi populi confluent, ut dicitur Is. II. 2. Uterque arabs «et ad eum congregabunt se gentes,» LXX. habent: «ipse expectatio gentium (c),» quos et s. Hieronymus secutus est: «et ipse erit expectatio gentium;» quibus consonat syrus: «et eum expectabunt populi» ex radice קָה (*kavh*) deducentes יְקִיָּה (*ikheath*) cui in conjugat. pihel *expectandi* est notio. Ecquis porro præter Messiam dici potest expectatio gentium, vel ille cui gentes omnes obtemperare, atque obedire debebunt, ad quem populi confluent? Eo vel magis quod hic Jacob indicare quodammodo videatur promissionem tum Abraham tum Isaac tum sibi denique a Deo factam quod in eorum semine ac suo benedicendæ essent omnes gentes? Quod et prophetæ postea declararunt, Isaias præsertim l. c. et XI. 10. XLIX. 6. seqq. LI. 5. seqq. LXV. 1. LXVI. 19. et Hebræi ipsi profitentur, imo contendunt (d). Sive igitur vim ipsius nominis spectemus, sive ea quæ personæ tali nomine designatæ tribuuntur, patet hoc oraculum non posse nisi de Messia exponi.

Alterum vero quod attinet, nempe per ejusmodi oraculum epocham, seu terminum Messiae adventus significari seu exprimi, constat 1. ex ipsis vocibus עַד־כִּי quæ semper vertuntur *donec, usque, usque dum* etc. ut lexicographi omnes tradunt (e) et sensus ipse et contextus exigit; sed præterea ex omnibus versionibus, antiquis ipsis Judæo-

(a) Apud Raym. Mart. op. c. p. II. c. IV.

(b) Cf. apud Ugolini l. cit. p. 970.

(c) Ἀὐτοὺς προσδοκῶν τὸν ἔσθον. Cf. Rosenmüller ad h. l. ed 3. Lips. 1821.

(d) Ita tamen ut tanquam rex temporalis ipsis imperet: si quidem nunc Judæi nihil nisi carnale de Messia sapiunt. Cf. Orobium in tertio ad Limborehium Scripto n. IV, V. Hæc persuasio Judæorum maximum ipsis obstaculum est ne Messiae dignitatem in Christo Jesu agnoscant.

(e) Cf. inter cetros Winer ad vocem עַד ubi non solum cum ceteris vertit *usque dum* sed præterea confutat Glassium et de Wettium contententes עַד et עַד־אֲשֶׁר (quod a fortiori valet de עַד־כִּי) ubi de futura re agatur, ita collocatum esse, ut non certum temporis terminum, sed tempus etiam, quod excurrat, significari.

rum paraphrastis evincitur (a); 2. ex scopo Jacobi prænunciantis nunquam e Judæ pedibus seu e medio ejus supremam potestatem ablatum iri donec ille veniat ad quem tandem sit devolvenda, Messiam nempe, ut ostendimus: quibus verbis voluit Judæ ceterisque fratribus signum dare ex quo illum, qui mittendus erat, cognoscerent, alioquin si nullum terminum præstituisset, nullum ejusmodi signum dedisset. 3. Ex communi omnium antiquorum sensu et interpretatione (b), qui omnes viderunt hic significari terminum imperii, seu potestatis populi judaici per transitionem ad regnum Messianum.

Tertium denique quod ostendendum assumpsimus, jamdiu scilicet hoc vaticinium esse completum ita conficimus: Jacobus prædicit non esse auferendum a Juda sceptrum, seu non recessuram esse ab ejus tribu supremam potestatem, summum principatum, ac legislatorem donec veniat Messias: atqui jamdiu e Juda defecit hæc suprema potestas seu dominium ac principatus: ergo jamdiu vaticinium istud completum est, seu, quod idem est, jamdiu venit Messias.

In primis vero nomine *sceptri* שֵׁבֶט (*sceveteth*) designari *supremam potestatem, imperium, imperatoriam dignitatem* patet 1. ex Num. XXIV. 17. Is. XIV. 5. Zachariæ X. 11. Ubi sedulo notandum eandem plane phrasin occurrere «et sceptrum Ægypti recedet (c);» 2. patet id ipsum ex antiquis versionibus; a LXX. enim et Theodotione vertitur illa vox *sceveteth princeps* ἀρχων (archon), a Symmacho *potestas* ἐξουσία (exousia); 3. ex paraphrastis chaldaeis e quibus Onkelos posuit: *exercens dominium* (d), reliqui duo, Jonathan nempe et Jerusalem *reges* (e); 4. ex altero hemistichio, seu membro, ubi *sceveteth* respondet מֶחֱכֶק (*mechokek*) quod proprie eum, qui aliquid statuit, decernit, νομοθετῆς (nomotheten) legislatorem denotat, quemadmodum de Moyse Num. XXI. 19. dicitur, et in universum de primoribus præfectis populi exercitusve usurpatur, ut Judic. V. 14. et Ps. LIX. 9. Judas vocatur *princeps, antesignanus* מֶחֱכֶק (*mechokek*).

Jam vero supremam hanc potestatem de Juda, ac de tota Hebræorum gente jampridem ablatam esse ac penitus defecisse publica facti res est in orbis luce posita, et omnium oculis usurpata. Ex quo enim tempore Hierosolymorum civitas eversa est sub Vespasiano ac Tito, suis pulsi sedibus Judæi extorres a Palæstinæ solo facti sunt ac per varias gentes toto orbe disjecti aliorum imperio ubique parent ac serviunt omni sceptri jure, ditione, imperio, potestate ubique destituti.

Cum igitur ex dictis jacobæum vaticinium de Messia sit; cum præterea epocha per ipsum figatur ac determinetur illius ad-

(a) Cf. Bibl. Polyglotta Waltoniana.

(b) Cf. Mazzocchi Spicilegium biblicum. Neapoli 1762. t. 1. diss. VIII. Part I. sect. III.

(c) וְשֵׁבֶט מִצְרַיִם יִסָּד

(d) עַבְד שְׂלֹמֹן

(e) מְלִכִּיָּה

ventus, quando scilicet ablatum fuerit sceptrum a Juda; cum denique sceptrum istud jamdiu a Juda ablatum fuerit, jure concludimus ex eodem vaticinio jamdiu Messiam advenisse.

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Incertum in primis est num vaticinium Jacobi ad Messiam referatur, sive potius ad Moysen, aut Davidem, vel Jeroboam qui per Ahiam Silonitem renuntiatus fuit rex Israel; aut ad Nabuchodonosor a quo ablatum est sceptrum de Juda cuique omnes gentes paruerunt, de quo dicitur Ezech. XXI. 27. «donec veniat is cui iudicium,» quare illi a propheta non obscure jacobæum vaticinium applicatur. 2. Potest præterea vox *Sciloh* significare quietem, ita ut oraculi verba sic reddi debeant: «usque dum venerit Siluntem» juxta expositionem R. Lipmani (a), quam argumentis grammaticis, historicis et dogmaticis confirmare conatus est G. A. Teller in notis criticis et exegeticis in hoc caput (b) et sane phrasi שלמה *et venit sciloh* occurrit I. Reg. IV. 12. Quare juxta Teller his verbis respexit Jacob tempus illud quo populus peregrinaturus erat per desertam Arabiæ, in quo itinere Judas in castris primum locum semper occupaturus esset (Num. II. 3. 9.), et præiturus assignatus reliquis tribubus (Num. X. 14.), donec Siluntem perventum esset, ubi quum ceteræ tribus a Juda discesserint, vel statim ac rubenitæ et gaditæ occuparint terræ portionem suam, vel paulo post, Judas principatum suum relicturus esset. Hanc opinionem sequitur Zirkel (c) ex eadem significatione vocis *sciloh*, nempe *quietis*, quam illi Israelitæ, devictis hostibus, assecuti sunt. Placet hæc eadem expositio Justio citata verba declaranti «usque dum veniat quies et populi ei obediant.» Judas enim, ut ipse loquitur, ut victor repræsentatur, qui arma ac potestatis insigne (*baston del comando*) non prius deponet, quam omnes hostes sibi subjecerit et rebelles ad quietem compulerit (d).» Hanc denique explicationem

probavit Gesenius (a) ita ut communis jam dici possit. Jam vero, hac semel expositione constituta, patet ne verbum quidem haberi in vaticinio jacobæo, quod Messiam respiciat. Ergo.

R. ad 1. N. sive verba Jacobi in seipsis spectemus, sive ex traditionis sensu expendamus. Attributa enim, quibus insignitur *Sciloh*, de quo loquitur Jacob talia sunt, ut nemini aptari possint, præter summam violentiam et contra omnes exegeseos leges nisi soli Messiæ, quod ex probationibus adductis constat. Traditio porro quæcumque dubitationem tollit circa germanum sensum hujus oraculi. Nemo enim ex antiquis dubitavit unquam Jacobum de Messia locutum esse, ut ex versionibus, paraphrasibus, testimoniis singularibus, expectatione universali sub finem judicæ reipublicæ abunde evincitur. Nemo præterea est ex tota antiquitate, qui vel ad Moysen, vel Saulem, Davidem, Salomonem, Jeroboam, aut Nabuchodonosor vaticinium istud retulerit, imo numquam vividior fuit expectatio Messiæ quam post solutam captivitatem. Prophetæ vero, qui post memoratos principes floruerunt, multo clarius, quam ii omnes, qui præcesserunt Messiæ proximum adventum vaticinati sunt. Nemo denique est ex illis regibus, cui adjuncta ejusdem vaticinii conveniant, cum nemo istorum dici possit *expectatio gentium*, aut quod eis fuerit præstita *obedientia populorum* in sensu oraculi, seu relate ad promissiones factas Abraham, Isaac et Jacob de benedictione, quam omnes gentes consecuturæ erant in horum patriarcharum semine: ut præteream longe post prædictorum regum obitum persévérasse sceptrum in tribu Juda. Hinc solutio patet ad id quod objiciebatur ex Ezechiele, qui I. c. non loquitur nisi de vindicta quam sumpturus erat Nabuchodonosor de impio Sedecia, ac Solymorum civitate, ut ostendit contextus ac substrata materia, nec minimam propterea relationem habent Ezechielis verba ad vaticinium Jacobi.

Ad 2. N. verba Jacobi admittere posse R. Lipmani, Telleri, Zirkelii, Justii aliorumve interpretationem, cum Jacob ut ex serie orationis patet, non de urbe, sed de persona seu individuo loquatur, et ei tribuat quæ ad urbem referri nullatenus possunt. Obstat præterea, quod semper præ oculis habendum est, sensus traditionalis antiquæ synagogæ, quæ *frigidam* illam interpretationem, ut eam merito vocat Rosenmüller, numquam agnovit. Violentæ ejusmodi interpretationes quas argumentis grammaticis, historicis et dogmaticis perperam obtrudunt ut plurimum exegetæ protestantes, ostendunt alæ plenam rem esse discedere velle a sensu traditionali antiquitatis, qui firmam basin veræ ac germanæ exegeseos constituere debet, alioquin quisque pro lubito ac ingenio posset nova excogitare, eaque arripere ac probare, non quæ solida ac vera sint, sed quæ nova ac ingeniosa magis, etsi a veritate prorsus abhorreant. Adde demum longe vero simi-

(a) In libro Nitzachon ab Hackspanio edito p. 27.

(b) Pag. 130. 1766. quem secuti sunt Mendelsohn, Eichhorn, Ammon, Rosenmüller, in duabus primis edition. Kelle *die heil. Schriften*, etc., seu *Script. sacræ* præter Zirkel, Justii, etc., de quibus in textu.

(c) In Dissert. super benedictione Judæ Gen. XLIX. 3-12. Wirceburg 1786. Juxta hunc auctorem hic erit sensus verborum Jacob: dux sit Judas usque ad plenam Palæstinæ possessionem, usque dum devictis hostibus *Siluntem*, id est, ad quietem venire liceat. «Patet, inquit, duce Juda posteros suos reduci ad loca sibi suisque familiaria, Bethel, Sichem, cætera, vehementer desiderat, ut, quibus in locis Palæstinæ possidendæ possessionem acceperant, in iis quoque ejus possessionem auspicarentur, Silunte quasi termino belli et laborum et symbolo quietis constituta, et gaudium ac tranquillitatem exhibente, quam ipso nomine promittit, est enim שלמה a verbo שלח *cessavit, quievit*.»

(d) Apud Hengstenberg *Christologia* V. T. Berol. 1829. p. I. sect. I. p. 76.

(a) In novissima edit. Parvi vocabul. p. II.

lius urbem Sciloh Jacobi tempore nondum extitisse (a).

II. Obj. Dato etiam quod Jacob loquutus sit de Messia, nihil tamen inde extundi potest pro re christiana, quum Jacob nullam epocham specialem ipsius adventus determinaverit. 1. Etenim, ut animadvertit R. Aben-Ezra (b) « Non est sensus verborum כִּי-עַד (ad-ki) seu *donec usque*, etc., sceptrum esse necessarium cum venerit Sciloh; sed hæc locutio similis est illi: non deerit huic panis, donec veniat tempus, quo ei erunt agri vineæque multæ (id est, quando veniet tempus ejusmodi, multo minus ei panis deerit); item Gen. XXVIII, 15. « Non deseram te, usque dum fecero, quod locutus sum tibi, » quod nempe velim te reducere in hanc terram; id est multo minus te reductum in terram deseram; similiter igitur dicitur: « non recedet sceptrum a Jehudah donec veniat Sciloh, id est, numquam auferetur, seu numquam recedet sceptrum a Jehudah, multo minus, quum venerit Sciloh. » Huic consentit R. Bechai juxta cujus interpretationem hic exurgeret sensus: « Non auferetur sceptrum.... in æternum, postquam venerit Sciloh. » Quæ quidem expositio arridet christianis ipsis; siquidem Basnagius (c) observat עַד non solum significare *donec, usque*, sed etiam *perpetuo*, ut apud Moysen: « Dominus regnabit in sæculum ועַד (vead) et *perpetuo* et apud Isaiam עַד עַד *perpetuo*, ex quibus concludit: « Sic igitur vertenda sunt verba morientis prophetæ: sceptrum legislatorve de Judæ sanguine cretus ab eo non recedet in *perpe-*

tuum, quia veniet Sciloh. » 2. Verum et hoc prætermisso, quis ignorat vocem *sceveh* interdum virgam afflictionis ac tribulationis significare juxta illud Ps. II, 9: « Reges eos in virga ferrea » et Is. X. 5. Talis propterea est sensus Jacobi « non recedet virga afflictionis a Juda donec veniat Sciloh (a). » Constat igitur nullum determinatum terminum pro adventu Messiae a Jacob præstitutum esse.

R. N. A. Ad 1. prob. N. 1. Quia et hæc expositio nova est et sensui traditionali contraria ac versionibus omnibus antiquis; 2. quia adversatur scopo morientis Jacob, dandi scilicet signum ex quo dignoscere Hebræi possent adventum Messiae, alioquin nullum omnino dedisset; 3. quia exploditur a facto ipso, jamdiu enim cessasset regnum Judæ, quin venerit Messias, ideoque falsitatis argueretur vaticinium Jacobi; 4. quia particula עַד (ad) non solitarie ponitur, sed jungitur cum alia כִּי (ki); porro nec unum exemplum suppetit in tota scriptura ejusmodi præpositionem ita conjunctam significare in *æternum, perpetuo*, prout supponi debet in data interpretatione, contra vero plura suppetunt, in quibus ea præpositione terminus significatur (b).

Ex his concidunt pariter expositiones R. Bechai, et Basnagii, quæ iisdem premuntur difficultatibus, et ex regula ipsa accentuum exploduntur (c).

(a) Hunc eundem sensum tenuit auctor anonymus veteris *Nitzachon*, quem post alium ab Ibackspanio vulgatum, cujus auctor extitit Lipmanus, edidit ex ms. bibliothecæ argentoratensis Wagenseilius in illa collectione, quam inscripsit: *Tela ignea satanae*. Aldorfii Noric. 1681. Itaque sic iste pag. 29. exponit sensum vaticinii Jacobi: « Non cessabunt exilium tribus Judæ et errores Jesu, donec veniat Sciloh, hoc est Messias, et ei erit obedientia populorum. » Adversus ejusmodi vocis *sceveh* interpretationem scripsit integram dissertationem doctus P. Michael Angelus Carmeli e Min. Obs. quæ legitur in calce toni II. inscripti: « Storia di varj costumi sacri e profani dagli antichi fino a noi pervenuti » p. 225. seqq.

(b) Sic Genes. XXVI. 15. « Eundo et crescendo, usque dum כִּי עַד ad ki crevit magnopere » et c. XLI. 49. « Et congregavit Joseph frumentum... multum valde donec כִּי cessavit numerare. »

(c) Nemo qui plane hospes ac peregrinus in hebraica lingua non sit, ignorat accentum *athach*, qui hoc in loco voces כִּי עַד præcedit hemistichium prius a posteriore omnino sejungere quoad sensum. Itaque contra accentuum canones Basnagius discerpit עַד a כִּי ut suam novam obtrudat interpretationem. Præterea in locis Genes. indicatis eadem particula occurrunt II. Reg. XXIII. 10. et II. Paral. XXVI. 15. et nullibi præterea. Idem porro in omnibus locis sensus est.

Expositio autem Hengstenbergii pariter in eo peccat, quod pro certoumat per כִּי עַד simul juncta continuationem, non autem terminum significari, quod ex dictis falsum est; 2. quod omnis epochæ determinatio pro Messiae adventu tollatur; omnem enim vim adversus Hebræos. oraculum anitit ad eos perstringendos, ut patet ex interpretatione R. Aben-Esra quam ipse laudat et approbat; 3. neque spernenda est animadversio Deylingii quam sibi Hengstenberg opponit ex Obs. sacr. II. p. 83. « patriarcha loquitur de sceptro temporali: Messias autem sceptrum et regnum, quod in terrarum orbe constitutum habet, spirituale est et mysticum; igitur Messiae regnum spectari na-

(a) Etenim in Pentateucho nullibi occurrit; primo legitur Jos. XVIII. 1. ubi Josue populum a castris Galgalæ conducit in Sciloh et erigit tabernaculum. Verisimiliter hic locus non erat, perinde ac Galgalæ, nisi locus castrorum, qui processu temporis coalescente multitudine hominum in oppidum sive urbem excrevit. Hoc jam indicat nomen *quies*; postquam relata est populi collectio in Sciloh, expresse additur « et fuit eis terra subjecta » et c. XXI. 42. coll. XXII. 4. dicitur Dominum dedisse pacem et quietem a vicinis; cf. Bachiene Palestine II. 3. p. 403. Insuper, data etiam ejus existentia, tempore Jacobi, attamen mentio locis hujus ignoti adeo subitanea omnino videtur aliena.

Accedit etiam illud, quod in tali expositione tota Jacob benedictio constitisset in eo quod Judas futurus esset in capite turbæ. Jam vero ad ducatum proprie dictum Moses ex alia tribu a Deo solemniter vocatus est. Nec Josue ex tribu Judæ erat. Perfecto promissio facta tribui Judæ per solam præcedentiam in itinere non completur, nec cum eo quid commune habet. Ut præteream in tali expositione in ultimo membro gratuito suppleri adverbium loci *illuc, ibi* etc. Cf. Hengstenberg, op. et l. c.

(b) Cf. Pentaphyllum rabbinicum in Gen. XLIX. stud. Loscani p. 22.

(c) Annal. politico-ecclesiast. Roterod. 1706. tom. I. ad an. XL. ante Dominum n. XVIII. seqq. Neque ab hac interpretatione valde abludivit Hengstenberg. I. c. p. 71. juxta quem hic sensus esset verborum Jacobi: Juda, prout tribus est, non peribit, et ejus phylarchia non cessabit, donec ipsa per magnum restauratorem, cui non soli Judæ, sed omnes terræ populi obediant, ad majorem honorem et gloriam evecta fuerit. Incommoda hujus expositionis ex mox dicendis patent.

Ad 2. D. Vox *sceventh* interdum virgam afflictionis significare potest cum epitheto afflictionem significante, C. per se in usu biblico, aut saltem in casu nostro N. Hanc enim hujus vocis significationem alterum jacobæi vaticinii hemistichium excludit in quo *voci sceventh* sive *sceptro* opponitur vox *legislator*, sive *dux*, prout jam animadvertimus; excludunt præterea cetera vaticinii adjuncta, quibus deprehenditur omnia fausta Jacob ominari Judæ; explodit denique historia, ex qua constat per decem saltem secula florentissimam stetisse judaicam rempublicam, nec quempiam suspicatum quidem esse jugo afflictionis Judæos premi, prout contingere debuisset juxta novum istud Rabbīnorum effugium.

III. Obj. Esto jacobæum vaticinium tum pertinere ad Messiam, tum definiri per illud epocham ipsius adventus, at nondum completum esse plura sunt quæ suadeant. Ac 1. nondum ablatum est sceptrum a Juda, siquidem florentissima adhuc vigent judæorum regna in America, Asia, Æthiopia, aliisque orientalibus plagis; sane R. Benjamin tudelensis in historia seu relatione itineris sui sec. XII. conscripta plura retulit de quodam Æchmalotarcha, seu captivitatis principe e tribu Juda oriundo in Asia imperante, apud quem infinitas esse Judæorum copias affirmat suis legibus utentes, rerum omnium ubertate affluentes, et beatissima loca longe lateque occupantes (a). 2. Verum etsi ablatum reipsa esset sceptrum a Juda, nihil exinde ad rem suam constabiliendam adversarii proficerent, nisi simul ostenderent Judæos jus ad amissum sceptrum non amplius retinere, quod romani per summam injuriam iis abstulerunt, quemadmodum jus istud in ipsis perseveravit, quamvis in captivitatem babylonicam abducti fuissent. Quare vel jus istud sufficit ad hoc ut dici possit sceptrum conservari; et in hac hypothesisi apud Judæos adhuc sceptrum conservatur; vel non sufficit, et in hac altera hypothesisi sceptrum defecisset a Juda quinque et amplius seculis ante eversionem hebraicæ reipublicæ, quod nemo dicet. 3. Hinc, ut scite observat Salvador (b) antiqua Hebræorum respublica juxta prædictiones Levit. XXVI. 40. 41. ac Deut. XXX. tum XXXII. 43. in pristinum statum restitui debet; sub respectu vero politico ac naturali status orientis adhuc provisorio est; omnia portendunt proximam Judæorum regenerationem, quæ fructus erit magnæ populorum confederationis, qua pax et felicitas Hebræorum in

quit ut continuatio regni et sceptri Judæ; » vel si placet, ut inferius declarabimus, spectari debet cessatio sceptri temporalis Judæ respectu sceptri et regni Messiani, ut cessatio in ordine ad alterius regni substitutionem. Illud interea statui necessario debet, signum aliquod exhiberi jacobæo vaticinio, ex quo dignosci posset, epocham a moriente Jacobo designatam pro Messie adventu transactam esse. Hoc autem signum non haberetur si כֹּהֵן תִּי continuationem significaret.

(a) Apud Derossi op. c. cap. III. §. 2.

(b) Op. cit. t. III. liv. IV. p. 362.

dies augebitur, mediante aliorum felicitate et pace, ac filii Israel denuo tunc poterunt fecundam terram patrum suorum incolere, quæ sterilis effecta est sub passibus islamitarum, poterunt excitare templum Jehovah, legisque palatium restituere. Ergo.

R. N. A. ad 1. prob. D. Plura adhuc vigent florentissima Judæorum regna in fecundissima Rabbīnorum imaginatione, C. in hujus terræ regionibus N. Mirum profecto est ejusmodi fabulas adhuc venditare Rabbīnos in tanta geographiæ luce, qua fit, ut vix aliquis sit terræ angulus, qui probe non cognoscatur. Mittimus pariter, quæ de flumine sabbatico mira ipsi fabulantur (a), ne tempus in ejusmodi commentis serio refellendis projicere videamur.

In eundem censum referri pariter debent, quæ ex eadem officina protulit Benjamin tudelensis ad suos ludificandos. Illud addimus ad tollendas omnes ejusmodi tricas, fœdus a Deo cum hebraica natione initum, ac promissiones divinas ipsi factas alligatas esse Palæstinæ solo, quod ex Pentateucho constat, in eoque proinde compleri debere.

Ad 2. N. Nec enim *de jure* quæstio est, sed *de facto* de quo solum loquitur Jacob, alioquin inutile prorsus fuisset ipsius vaticinium, cum nullum exinde signum Judæi habuissent quo epocham promissi et expectati Messie cognoscere possent. Hinc vetus synagoga non *de jure*, sed *de facto* seu possessione sceptri ejusmodi oraculum semper intellexit.

Ex his porro responsio patet ad propositum dilemma; nempe non sufficere jus ut nondum adimpletum censi possit jacobæum oraculum, sed præterea requiri actualem sceptri possessionem. Nihil vero officit veritati vaticinii intervallum captivitatis babylonicæ, tum quia breve omnino illud fuit, ratione habita tot seculorum, quod sive ante sive post captivitatem illam effluerunt, triginta scilicet plus minus annorum, ut ostendit Tirinus (b); tum quia a prophetis jamdiu certiores facti fuerant Judæi de proxima ejusdem solutione ac reditu, ab Isaia præsertim ac Jeremia (c), atque ex iteratis pro-

(a) Cf. quæ de hoc fabuloso flumine refert ex auctoribus hebræis, præsertim vero ex proluxa epistola quam scripsit Eldad Haddani an. Dom. 1283. ad Hebræos in Hispaniis cl. Bartolucci Ord. Cist. in Biblioth. rabbinica t. I. p. 100. seqq. Josephus lib. VII. de bello c. V. ed. Haverc. portentosa pariter de hoc flumine narrat, quodque visum a Tito fabulatur iter faciente a Beryto in Syriæ urbes.

(b) Cf. Chronicum sacrum cap. XXXV. conclus. III. quæ ita se habet: « Verisimilis videtur ab an. 11. Sedecie, quo excisum est templum et urbs Jerosolymitana, usque ad annum 1. monarchiæ Cyri, non fluxisse 70. vel 60. vel 52. annos... sed solum 50. annos » quam deinde conclusionem plurimis argumentis confirmat. In hac sententia exordium 70. ann. servitutis a Jeremia prænuñciatæ sumi deberet ab an. 13. regni Josiæ. Nam ab anno 1. Cyri quo soluta est captivitas retrogrediendo ad annum excidii templi et urbis non recensentur nisi an. 30. ab excidio urbis ad an. 13. Josiæ habentur an. 40, qui una cum illis efficiunt an. 70. Sed consulatur idem auctor l. c. Comment. sui in vet. et nov. Test. Tom. I.

(c) Cf. Is. XIV. 1. XL. 1. XLVIII. 20. Jerem. II

missionibus in ipsa captivitate a Daniele et Ezechiele (a). Et hæc quidem in hypothesi, quod nomine *sceptri* significetur regalis successio; ceterum inferius ostendemus longe verisimilius per *sceptrum* non designari nisi supremam potestatem actotius judaicae gentis collectionem, quo sensu nec captivitatis babylonicae periodo omnino cessasse potestatem istam compertum fiet.

Ad 3. N. Cum enim, juxta dicta, de facto agatur; et vere constet Palæstinam jam a XVIII. ferme seculis vacuum Judæis esse, quidquid sit de præsentis ejusdem statu, atque de spe futuræ Judæorum regenerationis, de proxima vel remota populorum confederatione, de ejusdem fructu aliisque ejusmodi, quæ sibi adversarius læta ac ridenti phantasia cum suis omnibus fingit; illud semper verum erit, tum ablatum *sceptrum* a Juda esse, tum proinde adimpletum Jacobi vaticinium, et quod consequens est Messiam jamdiu advenisse. Quo vero sensu accipi debeant objecta scripturarum loca ex Levitico et Deuteronomio idoneo loco dicemus.

§. II. *Expenditur vaticinium Danielis.*

Daniel in captivitate positus affligebat se coram Domino peccatum populi sui veniam impetraturus et liberationem ab eadem captivitate, Urbis templique restitutionem. Adhuc autem oranti adstifit Gabriel angelus, qui et veniam promittit per adventurum Messiam, et Urbis ac templi reedificationem, populi reditum ad terram patrum suorum ubi pro septuaginta annorum exilio septuplo diutius usus esset adepta libertate. Sic enim Danielem Angelus affatur c. IX. 24. seqq. « Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum et super Urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio et finem accipiat peccatum, et impleatur visio et prophetia, et ungatur Sanctus sanctorum. Scito ergo et animadvertite: ab exitu sermonis ut iterum ædificetur Jerusalem usque ad Christum ducem hebdomades septem et hebdomades sexaginta duæ erunt, et rursus ædificabitur platea et muri in angustia temporum, et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus et non erit ejus populus, qui eum negaturus est, et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, et finis ejus vastitas, et post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, et in dimidio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium, et erit in templo abominatio desolationis, et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio » (b).

15. XVI. 5. XXIV. 5. XXV. 12. XXIX. 10. XXX. XXXI. 9. XXXII. 37. XXXVI. 27.

(a) Ezech. XI. 17. Dan. IX. 2. 25.

(b) שבעים שבעים נחתך על-עמך ועל עיר קדשך לכלל הפשע ולחתם חטאות ולכפר עון ולהביא צדק עלמים ולחתם חזון וגביא ולמשה קדש קדשים: ויחזק ותשכל מן-מצא דבר לחשוב ולבנות וירושלם עד-משוה נגיד שבעים שבעה ושנים ושנים חזון וגבנתה רחוב וחזון ובזמן העת ה' ואחרי השבעים שנים ושנים

Animadvertendum porro est hebraicum textum in nonnullis discrepare a vulgata nostra lectione, istæ autem sunt præcipuæ varietates v. 24 pro: « septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt », legitur *resecitæ sunt*, seu *decisæ* sunt, vel ut alii vertunt *decretæ* aut *statutæ* sunt (a); sic eod. vers. quod nos legimus « Sanctus Sanctorum » est in heb. *Sanctum Sanctorum* sive *sanctissimum* (b). v. autem 26. verba illa: « et post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus et non erit ejus populus qui eum negaturus est » ita in heb. leguntur: « et post 62. hebdomades extirpabitur aut excidetur unctus (seu Christus) et non ei (c); subsequenter vero: « et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo et finis ejus vastitas et post finem belli statuta desolatio » ita jacent: « et urbem et sanctuarium destruet populus principis venturi et finietur in inundatione et usque ad finem est bellum, decretum ruinarum (d); v. 27. « et erit in templo abominatio desolationis, et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio » hebr. « et super extremitatem (culmen) abominationum vastator, et quidem usque completum et resectum stillabit seu fundetur super vastatum » (e). In aliis minor adhuc est discrepantia: ex his vero patet quoad sensum utramque lectionem convenire, imo majorem lucem adhuc præbere vaticinio hebraicum textum.

His præmissis tria hic pariter ostendere debemus, tum vaticinium Danielis ad Messiam pertinere: tum epocham ipsius adventus determinatum in eo esse; tum denique jamdiu elapsam ejusmodi epocham.

Primum vero evincimus ex ipsis oculi verbis et adjunctis ejus omnibus, atque ex antiquiorum Rabbiorum ac veteris sy-

נכרת משוה ואין לו חזון והקדש ושחית עם נגיד הבא וקצו בשטף ועד קץ מלחמה נחרצת שבמכות: והגביר ברות לרבים שבוט אחד חזון השבוע ושבות זבח ובמכה ועל כנף שקרצים משום ועד-כלה ונחרצה תתך על-שומם:

(a) Alexandrini habent *συμπερὶσσοις abbreviatæ sunt*; alii apud Origen. in Hexaplis vertunt *ἐκρίθησαν decretæ sunt*; alii, ut Hengstenberg, contendunt significationem *חתך* proprie esse *resecare* ex chaldaico et rabbinico *חתך*. Verum in idem fere ejusmodi significationes recidunt, et utramque exprimit vulgata per *abbreviatæ sunt*. Scopis enim Angeli est temporis terminum exacte limitare. Cf. Hengstenb. op. c. tom. II. par. I. et II. Berolini 1832. pag. 415. seq.

(b) Vel ut aliis placet *Sanctitas Sanctitatum* קדשים קדש.

(c) *excisus fuit* absque additamento indicat sine ulla exceptione mortis violentæ genus ut Zach. XIII. 8. ubi opponitur *גִּלְעָד*; prius per gladium, hoc per famem et pestem inferri perniciem denotat. Cf. III. Reg. XI. 6. De impiis Ps. XXXVI. 9. Prov. II. 22.

(d) Cf. Hengstenberg l. c. 473. seqq. Sed verius ad litteram est: *decretum vastatæ*, id est *res vastatæ*, sive *ruinæ*; exhibet propheta h. l. eandem syntaxin ac superius; *hebdomades septuaginta decisum est*, seu *decisæ sunt*; hinc sensus est: *decretæ ruinæ*.

(e) Ibidem.

nagoga sensu. Jam vero ad Danielis verba quod attinet ac vaticinii ejus adjuncta, ille promittitur venturus, qui praevariationem consummet, finem peccato imponat, deleat iniquitatem, atque adducat justitiam sempiternam. Atqui haec munera propria esse venturi Messiae, seu plenissime haec per Messiam praestanda esse prophetae omnes unanimiter tradunt, Isaias praesertim LXI. 1. Zacharias III. 8. Malachias capp. III. et IV. ita ut s. Petrus Act. X. 43. de Christo dicere non dubitaverit: « Huic omnes prophetae testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum » (a). Rursum ille promittitur venturus, qui vocatur *Sanctus Sanctorum*, vel si placet *Sanctum Sanctorum*, *Sanctitas Sanctitatum* sive *Sanctissimum*, et in quo visio sive prophetia implenda praenunciatur. Porro si per *Sanctum Sanctorum* intelligitur persona, prout non solum latina vulgata versio, sed versus praeterea alexandr. sive LXX, et Theodotionis indicant (b), hoc sensu nullum dubium superesse potest designari Messiam, qui solus per excellentiam Sanctus dici potest, et revera di-

(a) Τοῦτοι πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν ἄρσεν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πάντα τὰ πιστεύοντα εἰς αὐτόν.

(b) LXX. vertunt: καὶ τοῦ ἁγίου ἁγίων ἁγίων, ex communi interpretatione et *ungatur Sanctus Sanctorum*; in gr. enim est in accus.; eadem ratione vertit Theodotion ut patet ex Hexapl. Origenis. II. p. 336. Hinc evidens est hos interpretes *Sanctum Sanctorum* de persona intellexisse. Sed non soli interpretes christiani, et antiquiores Hebraei modo recensiti, sed ipsi Hebraei sequiores haec verba non modo personam aliquam, sed ipsissimum Messiam significare fassi sunt, prout fuse ostendit Raym. Martini P. II. c. III. §. 46. adductis testimoniis ex *Berescit rabbà* Rab. Mose Haddar-sehan; ex lib. *Sanhedrin* in distinct. *Chelek*, R. Alexandri, R. Mosce Nachmanidis Gerundensis aliorumque. Nos brevitate gratia unius Mosis filii Nachman auctoritatem proferemus, qui haec verba explanans ait: « Sanctuarium sanctuariorum (vel Sanctus Sanctorum) est Messias sanctificatus de filiis David. » Alia praeterea testimonia ex Judaeorum libris refert Schoettgenius Hor. heb. tom. II. p. 263. seq.

Attamen non desunt qui contendant non posse verba קדש קדש sumi de persona, nisi in sensu translato. Ac primo quidem non posse intelligi de persona ex eo sese arbitrantur colligere, quod voces ille nunquam de personis in scripturis usurpentur, etsi 43. vicibus occurrant; debere autem intelligi in sensu figurato duplici ratione ostendere nituntur. 1. Quia omnia loca in quibus sermo est de unctione materiali et externa, evincunt ejusmodi unctionem externam non esse nisi symbolum interioris sanctitatis, ut Exod. XXX. 22. seq. XL. 9. seq. collat. Zach. IV. ubi oleum est symbolum Spiritus Dei. 2. Quia plura loca occurrunt in quibus unctio mere metaphorice sumitur ut Ps. XLIV. 8. 9. Is. LXI. 1. III. Reg. XIX. 15. seq. in N. T. dona Spiritus S. vocantur *χρίσματα* I. Jo. II. 20, 27. Cf. Act. IV. 27. X. 38. II. Cor. I. 21. Ex quo concludunt קדש קדש idem valere ac *Novum templum Dei*, *Ecclesiam N. T.* ac propterea ejus caput et institutorem, nempe Messiam. Quapropter Messiae unctio nihil significat aliud quam effusionem donorum Spiritus S. ipsi collatam ut suo munere fungeretur, prout legitur Is. XI. 1. et in baptismo, saltem quoad externam missionem locum habuit. Cf. Hengstenberg I. c. p. 444. seqq. Cf. etiam Scholl in Comment. de LXX. hebd. Danielis Francof. ad Menum 1831.

citur Ps. XV. 10. et Is. XII. 6. Quod si, ut aliis magis arridet, *Sanctum Sanctorum* in neutro genere sumitur, ita ut non personam sed rem denotet, sententia in idem recidit; hoc enim sensu templum mysticum significatur quod spiritualiter inungi debebit et templo materiali opponitur quod juxta prophetam destruetur, ac propterea significatur Messias, qui juxta prophetas sedes Dei esse debebat, ut Zach. VI. 12. Ps. XIV. 1. Ps. XXI. 4. imo et Emmanuel, sive *nobiscum Deus* Is. VII. 14. In ipso vero completæ, seu sigillatæ sunt visio et prophetia, utpote qui solus prophetiarum terminus et finis est. Ille demum promittitur qui appellatur *Messias* et *princeps* sive *dux* (a), qui praeterea pactum Dei cum hominibus confirmare debeat. Jam vero etsi in scripturis interdum aliis etiam *Christi* ac *du-cis* nomen tribuatur, attamen nemo est praeter Messiam, qui per excellentiam *Christus* et *dux* nuncupetur, solus Messias est, qui saepissime ab Isaia dicitur datus in *foedus populi*, praesertim vero XLII. 6. et XLIX. 8., quem propterea Malachias III. 1. *Ange-lum testamenti* seu *federis* appellavit. Tam-

(a) Perperam Bertholdt in *Daniele* cum reliquis non-messianis interpretibus conatur evincere per נגיד משיח quod est *Messias Princeps*, Principem extraneum designari. Etenim 1. Bona (v. 24.) predicta ubique in prophetis de tempore Messiano dicuntur; si igitur ibi sermo est de rege, qui circa exitum LXIX. hebd. venturus erat, patet eum paulo ante effusionem honorum illorum venire debuisset, nec proinde significari praeter illum auctorem. 2. Nexus causalis inter personam et distributionem honorum indicatur per vocabulum משיח relate ad למשח et קדש קדש. Porro per *Sanctissimum*, Messiam ipsum significari pluribus ostendimus. 3. Quemadmodum נגיד non excludit relationem ad Messiam, cum de illo pariter dicitur Is. LV. 44. sicut שר Is. IX. 6. מלך Mich. V. 1. משיח Ezech. XXXIV. 24. ita nec משיח, quod se habet ad נגיד sicut speciale ad generale, et aperte Messiam respicit. Inservit namque ad hoc ut נגיד designetur princeps theocraticus; cf. I. Reg. X. 1. Nunquam paganus rex ita vocatus qua talis. De Cyro solum Is. XLV. 1. משיח legitur tum ob specialissimas relationes ejus ad theocratiam, tum ob dona a Deo ipsi collata ad Judaeorum salutem, tum ob initia cognitionis veri Dei ex suo decreto (cf. lib. II. Paralip. c. ult. Esdr. I. 2.), tum ob typicam relationem ad Christum Messiam. Imo ut rex theocraticus considerari potest, et pro tali sumitur Is. XLV. 1. 4. Ex contextu in quo opponitur נגיד משיח נגיד הבא משיח utrique commune, ast משיח theocraticus הבא extraneus. Atqui a tempore Danielis nemo rex theocraticus juxta Ezech. XXI. 32., ergo unus Messias designatur. 5. Tandem terminus ad quem hujus vaticinii estne Christi nativitas, an ejus publica manifestatio? Hoc posterius communius. Cf. Petav. Doctr. temp. t. XII. c. 33. t. II. p. 264. Jam vero hebdomades LXIX. ut inferius ostendimus, desinunt in Christum. Post LXX. hebd. opus salutis debet esse completum; usque ad Messiam hebd. LXIX. qui media LXX. hebdomada extirpabitur. Ergo remanent anni tres cum dimidio. Hinc illud עד-משיח tantumdem valet ac: usque ad publicam manifestationem Messiae. Sane vel ipse Bertholdt p. 563. haec verba ad Christum proxime referri fatetur scribens: « Si non necessarium absolute attamen valde naturale est, ad haec verba משיח נגיד cogitare de Messia Jesu et de ipsius morte in cruce », Cf. Hengstenb. I. c. p. 460. seqq.

igitur Danielis verba, quam adjuncta omnia ipsius oraculi talia sunt, ut sive seorsim spectata sive simul sumpta nonnisi ad Messiam referri possint.

Id ipsum mirifice constat ex veteris synagogæ, et antiquiorum Rabbiorum sensu et sententia. De synagogæ sententia præter Rabbi Manassem, qui fassus est contribules suos Danielis oraculum ad Messiam referre, et affirmavit præterea ejusdem sententiæ fuisse Judæos omnes, qui sub Tito et Vespasiano arma in Romanos sumpserunt, testis est ipse Josephus qui huc refert Danielis vaticinium ex recepta sua ætate sententia (a). Hinc non alia de causa juxta Rabbios prohibitus fuit Jonathan ben Uziel vulgare suam paraphrasim in *Cheduvim* sive Hagiographos inter quos accensetur Daniel, quam propter perspicuam determinationem epochæ Messiæ, prout perpendit Rasci (b). Rursum Messias juxta eosdem in Berescit rabbà in c. XIV. in Genes. p. 264. debet adducere *justitiam seculorum*, quinimo ipsemet Messias est justitia sempiterna, et Sanctus Sanctorum, ut fatetur Nachmanides, Moses Geronensis, ac Moses Haddarschan (c), imo R. Mordachai in suo *Seemen Amischà* Aftarà I. fol. 12. fatetur Messiam illum esse, ad cujus adventum perducent LXX. Danielis hebdomadæ (d). Sive igitur veteris synagogæ sensum, sive præcipuorum antiquorum Rabbiorum confessionem spectemus constat Danielis prophetiam ad Messiam spectare.

Quod autem secundo loco posuimus, in eo scilicet vaticinio determinatam esse Messiæ epocham, evincitur 1. ex relatione harum LXX. hebdomadarum cum LXX. an-

(a) Arch. I. X. §. c. XI. §. 7. scribit : Δανιήλος καὶ περὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡμερολογίας ἀνέγραψε, καὶ ὅτι ὑπ' αὐτῶν ἐρημωθήσεται. « Daniel et de Romanorum imperio scripsit, et magnam ab illis vastitatem illatum iri » nempe rebus nostris. Sed clarius adhuc de Bello I. IV. c. VI. §. 2. ubi de zelotis : Τὴν κατὰ τῆς πατριδος προφητείαν τέλους ἤξισαν· ἦν γὰρ δὴ τις παλαιὸς λόγος ἀνδρῶν εἶναι τότε τὴν πόλιν ἀλώσεσθαι, καὶ καταπλεγήσεσθαι τὰ ἔθνη νόμοι πολλέμου, στάσις ἐκὼν κατασκήψη, καὶ χεῖρες οἰκείας προμακρύνουσι τὸ τοῦ Θεοῦ τέμενος οἷς οὐκ ἀπιστήσαντες οἱ ζήλωται διακόνους ἐκυτῶντες ἐπέδσαν. « Effecerunt, ut prophetia, quæ adversus patriam fuerat concepta, exitum (suum) sortiretur. Vetus enim virorum sermo quidam erat, tum urbem captum iri, et (loca) sancta conflagratura jure belli, ubi seditio invasit, et indigenarum manus polluerint saceratum Deo locum. Quibus licet fidem non detraherent Zelotæ, ipsi tamen se earum rerum ministris præbuerunt. » Ad quem locum Hudsonus, consentiente Relando, fatetur παλαιὸν illum λόγον ἀνδρῶν esse traditionalem quamdam expositionem vaticinii Danielis IX. 26.

(b) Seder holam in Jaleknt Simeoni II. fol. 79. 4. « R. Rose dixit : Septuaginta hebdomades post devastationem templi primi intercedunt usque ad devastationem templi secundi. » Meghillah fol. 3. 1. « Quare prohibitum fuit Jonathæ filio Uziel edere Targum in Hagiographa? » Resp. « Quia in eo continetur terminus adventus Messiæ. » Rasci ibi : « Terminus Messiæ habetur in libro Danielis. » Reliqua testimonia cf. apud Schoettgenium op. cit. l. c. p. 264. seq.

(c) Ibidem. —

(d) Apud Derossi op. cit. p. 98. ubi cf. textum R. Manasses ex lib. *De termino vitæ* p. 175.

nis quibus Jeremias captivitatem babilonicam prænuñciavit, ut constat ex ipso contextu (Dan. IX. 2). Jam vero nemo dicet Jeremiam posuisse an. LXX. pro tempore indeterminato, eadem igitur ratione patet Daniele non potuisse LXX. ann. hebdomadas ponere pro tempore indeterminato. 2. Ex characteribus intrinsicis ipsius prophetiæ, quæ præ se fert chronologicam determinationem. Quorsum enim tempus quod LXX. hebdom. periodo concluditur, in septem hebdomadas, sexaginta duas et unam dividitur, eamque rursum bifidam, nisi de tempore determinato vales ageret? 3. Ex eo quod duo termini aperte significantur, *terminus* nempe a quo illarum decursus incipere debet, *exitus sermonis* seu *verbi* aut *decreti* reædificationis urbis, et *terminus* ad quem seu in quem eadem hebdomadæ desinunt, scilicet ante Urbis ac templi excidium. 4. Ex analogia cum ceteris ejusdem prophetæ vaticiniis, etenim cetera tempora pro futuris eventibus a Daniele determinantur, ut c. IV. et XII. 5. Demum ex veterum Judæorum consensu, ut ex modo dictis patet. Ergo.

Restat igitur ut ostendamus vaticinium istud jamdiu esse completum, quod ex præjactis fundamentis facile adstruitur. Ex Danielis prophetia ab exitu sermonis reædificationis Urbis usque ad ejus destructionem hebdomades LXX. annorum effluere debebant, id est, an. 490. atque intra idem spatium tum adventurus erat Messias, tum inungi ac morti tradi debebat, abolenda item erant V. L. sacrificia, complenda visio, delenda iniquitas, et justitia sempiterna adducenda. Atqui ab octodecim seculis tam Urbs quam templum eversa sunt, et abolita sacrificia judæica, seu transactus est *terminus ad quem* protendebatur epocha a Daniele determinata, ergo et ea completa sunt quæ intra illud temporis spatium eventura erant; nempe tum venit, tum inunctus est Messias, morti traditus est, completa est visio et prophetia, deleta est iniquitas et adducta justitia sempiterna; seu, quod idem est, ex Danielis vaticinio constat jamdiu elapsam esse epocham futuri Messiæ ideoque Messiam jamdiu advenisse.

DIFFICULTATES.

I. Obj. Falsum aut saltem incertum est num in hoc Danielis vaticinio sermo sit de Messia. Etenim 1. incertum est num Daniel de uno eodemque Christo, an de duplici loquatur (a); 2. incertum num loquatur de Cyro vel de Antiocho Epiphane, ut contendit Marshamus, vel de Alexandro M. ut cum Bertholdt vult Rosenmüller, aut de Seleuco IV. Philipatore fratre et immediato antecessore Antiochi Epiphani, qui veneno sublatu est : aut etiam de Seleuco II.; 3. Marshami porro expositionem in quam quoad rei substantiam ceterorum recentiorum expositiones conveniunt plura sunt, quæ probabi-

(a) Ita censent interpretes non-messiani qui huc referuntur. Winer in Parvo Dict. ex tripode pronuntiat : « משיח de Messia nusquam legitur in V. T. »

lem efficiant imo veriolem. Scopus prophetæ, qui solum anxius erat de futura populi sui, nec non Urbis et templi conditione ac sorte; calculus chronologicus qui nos ad ea tempora perducit; inauguratio Sancti Sanctorum, seu templi, quæ sub Juda Machabæo contigit; templi desolatio, quæ perduravit usque ad finem belli; confirmatio pacti cum multis hebdomada una, quæ facta est tum per constantiam fidelium Judæorum, tum per adhæSIONem ad Judam Machabæum; defectio hostiæ, sive victimæ et farti in medio postremæ hebdomadis, quæ per id temporis admissum locum habuit; demum deletio peccati et iniquitatis, seu cessatio pænæ peccatis Judæorum debitæ, quæ quidem pœna passim in scripturis *peccatum* dicitur (a); nec non adductio justitiæ sempiternæ, nempe legalis, quatenus Judæi numquam posthac idololatriæ crimine se commacularunt vel adductio felicitatis qua fruituri deinceps erant Judæi excusso servitutis jugo. 4. Cum igitur tum chronologia tum adjuncta omnia in tempora Machabæorum mirifice conspirent, mirum esse non debet si vel ipsi catholici interpretes Harduinus et Calmet in eandem expositionem ad rei summam quod attinet ultro concesserint (b). 5. Quin potius non immerito Bertholdt ac Rosenmüller aliique cum ipsis ex hac conspiratione intulerunt Pseudodanielem quempiam, cum vidisset elapsam jam tempus a Jeremia præfixum, quin prophetia de promisso feliciore rerum statu adimpleta fuerit, sibi proposuisse veteris prophetæ honori ita consulere, ut septuaginta illos annos non simpliciter tales, sed totidem annorum hebdomadas intelligendas esse doceret, et omnia vaticinii hujus dicta eventis præteritis accommodaret (c), ut poetæ facere solent. Ergo.

R. N. A. Ad 1. prob. N. Etsi enim Christus seu Messias hic apposite non determinetur, ex contextu tamen et ex oppositione ad extraneum regem de quonam sermo sit facile patet. Etenim ad finem LXII. hebdomadis venturus (nempe, ut declaravimus, quoad publicam sui manifestationem) dicitur *Messias dux seu princeps* *משיח נגיד*. Quis ergo alius Messias nisi jam commemoratus excidetur post septem et sexaginta duas hebdomadas? Insuper: mors Messiæ ponitur in nexu causali cum excidio Urbis et templi, prout ejus adventus (v. 25.) nectitur cum collatione bonorum (v. 24.). Quis porro non videat benedictionem et maledictionem, quum in idem spatium temporis incidant ab eodem auctore repetendam esse? Eo magis quod mors violenta Messiæ tum Ps. XXI. 17. tum Is. LIII. 5. et Zach. XII. 10. etc. prænunciatur. Falsum igitur est, incertum esse num de

uno an de duplici Christo in Danielis prophetia sit sermo (a).

Ad 2. N. Si enim ex modo dictis de uno eodemque Messia loquitur Angelus in hoc vaticinio, qui perhibetur venturus et occidendus, cum nemo ex his morte violenta occubuerit, et quidem illata a populo suo, hoc ipso constat nec de Cyro, nec de Antiocho Epiphane, aut Alexandro M. intelligi vaticinium posse. Multo minus in quemlibet istorum quadrant reliqua vaticinii adjuncta superius commemorata, aut chronologia ut ex dicendis patebit. Id ipsum dicatur de Seleuco II. ac Seleuco IV., quæ omnia ex arbitrio, seu gratuito et absque fundamento non dicam solido, sed levissimo constituuntur.

Ad 3. N. Etenim I. ipsi non favet scopus prophetæ, quia etsi Daniel ad orandum se contulerit ex lectione prophetiarum Jeremiæ, nuspiam tamen legitur illum orasse ad restitutionem obtinendam eo præcise anno, quem Jeremias præsignaverat. Oratio ejus versatur circa populi, Urbis et templi restitutionem quin temporis alicubi meminerit. Igitur falsum est quæstionem versari solummodo circa exteriorem restitutionem, ac responsionem esse solummodo de Messia. Oratio præcipue versatur circa remissionem peccatorum obtinendam (v. 19. seqq.). Quum vero hæc plenissime juxta omnes prophetas per Messiam præstanda esset, in illa igitur prece jam includebatur oratio pro adventu Messiæ, ejusque regni. Responsio autem insuper agit de populo, Urbe ac templo, quæ connexa erant cum ipso Messia ejusque fati de quibus Angelus postea disserit. Responsum igitur divinum optime congruit sensui et orationi Danielis (b).

Non II. calculus chronologicus eidem favet. Nam si terminus, a quo fluere incipiunt LXX. Danielis hebdomades, sumi debet a decreto reædificationis Urbis ut patet ex Angeli verbis, hic incidit in an. XX. regni Artaxerxis Longimani (Nehem. II. 1. seqq.). Porro ab an. XX. Artaxerxis numerando an. 483. incidimus in an. 782. Urbis conditæ, sive XV. Tiberii Cæsaris, id est ad publicam Christi apparitionem (Luc. III. 1. seqq.), ideoque longe excedimus regnum Antiochi Epiphanis et alterius cujuscumque ex iis, qui ab

(a) Cf. Hengstenberg op. c. p. 472. seq.

(b) Jahn Appendix hermeneuticæ fasc. I. Viennæ 1813. p. 125. seqq. contendit post Dathe minime legendum esse *שבעים שבועים septuaginta hebdomades*, sed *שבעים שבועות septuaginta septuaginta anni* etc. ac si Angelus vehementiori asseveratione cohærenter ad fervidas Danielis preces ei dixerit: *septuaginta, ita prorsus, septuaginta anni decurrunt*, seu *deproperant*, id est vergunt ad finem etc. ellipsin anni *שנים* ex versu secundo supplendo. Verum plura sunt, quæ arbitriam hanc Jahnii lectionem evertunt. 1. Quia omnes codices, nullo excepto, legunt *שבעים hebdomades*, imo Kennicottius tresdecim recenset, qui plene habent, *שבעים*, Derossi quinque alios addidit, qui integram lectionem retinent. Cf. De-Rossi variae lectiones V. T. Parmæ 1788, vol. IV. p. 145. 2. Quia veteres omnes versiones in eadem lectione consentiunt, cf. Bibl. Waltoniana in h. l. 3. Quia seniores Hebræi æque ac recentiores eandem lectionem tenent.

(a) Cf. Calmet in diss. *De septuaginta septimanis Danielis* quam præmisit suo commentario in hunc prophetam. Is porro existimat per illa verba: *finem accipiet peccatum*, etc. alludi ad Jerem. L. 18 seq. ubi sermo est de solutione captivitatis.

(b) Harduinus in Chronologia V. T. Paris 1609. Calmet. Diss. cit.

(c) Ita Rosenmüller in Daniel c. IX. p. 322. Lips. 1852.

adversariis assignantur, principibus (a), vel-
lut terminus in quem desinit vaticinium.

Nec favet III. inauguratio Templi; 1. quia non agitur in vaticinio, ut sumunt adversarii de *inauguratione*, sed de *unctione*, porro certum est ex constanti Judæorum traditione numquam templum secundum inunctum fuisse, prout legitur de tabernaculo Ex. XXX. 22. seq., neque sub Zorobabel, neque Juda Machabæo (b); 2. quia, ut animadvertimus, hic non agitur de templo materiali, sed de persona, ut evincunt veteres versiones et Rabbiorum antiquiorum expositio et contextus; 3. quia in adversariorum hypothesi ex vaticinio hæc unctio contigisset post an. 490. at v. 27. hoc tempore prædicatur *destruendum*, non autem inaugurandum esse templum; 4. quia non congruit chronologia, ut ex dictis patet.

Non suffragatur IV templi desolatio qualem adversarii autumant; etenim 1. sub Syris nulla contigit templi Urbisque vastatio, sed templi *prophanatio* tantum facta est, Daniel autem loquitur de *vastatione* proprie dicta (*inundatio* בשבץ in *inundatione*, imagine deducta ab expeditione bellica terram inundante); 2. loquitur præterea de vastatione de qua sub finem v. 25. dicitur quod futura sit decreta et irrevocabilis; hinc sicut per Dei decretum irrevocabile Urbs ac templum ruinis sepulta fore prædicuntur v. 26. sic hic v. 27. prænunciatur per decretum æque irrevocabile perpetuis ruinis utraque fore sepe-
lienda; 3. quia ex dictis falso ac gratis assumunt adversarii templi desolationem usque

ad finem belli tantum, seu septuagesimæ hebdomadis fore duraturam, cum agatur de vastatione perpetua (a).

Neque cohæret quod V. subditur de pacto cum Deo inito vel per constantiam fidelium Judæorum, vel per adhæSIONem Judæ Machabæo; ex articulo enim præfixo voci *multis* indicatur illos *multos* de quibus agitur, determinatos esse ex genere aliquo, scilicet illi sunt qui erant objectum divinarum promissionum, fideles nempe ex Judæis, ut patet ex occasione hujus visionis (b); agitur propterea de fœdere ineundo per Messiam ibi promissum cum populo fidei (c).

Sed non magis proficiunt adversarii ex eo quod VI. addunt de hostiæ seu victimæ ac sacrificiorum defectione, siquidem tempore Antiochi non contigit hæc defectio nisi partialis, in vaticinio autem agitur de defectione totali ac perpetua, quæ connectitur cum templi ac Urbis vastatione (d), et connectitur præterea cum morte Messiae, cuius quidem mortis consecrarium ponitur sacrificiorum defectio.

Demum causam adversariorum non sustentat quod postremo loco ponitur de peccatorum pœna, justitia legali, aut felicitate seu libertate obtinenda; agitur enim de peccatis ipsis ac de justitia propriè dicta tanquam munere seu dono afferendo ab ipso Messia, qui est totius vaticinii primarium objectum, a quo peccata vere erant delenda, et inducenda justitia, quæ sequitur peccatorum remissionem juxta illud Is. LIII. 10. 11. Peccata præterea conferuntur cum *iniquitate* et cum *culpa* כפר quæ est significatio fundamentalis hujus vocis; contextus præterea aper-

(a) Cf. Petavium De doctrina temp. lib. XII. c. XXXII. ed. Antwerp. 1703. vol. II. p. 262. seqq.

(b) Qui ea, quæ enumerantur v. 24., referunt ad tempus, quod immediate subsecutum est captivitatis babylonicæ solutionem, ut Michaelis et Jahn, hæc verba transferunt ad inaugurationem templi reedificati a Zorobabel et Josua; qui vero referunt ad tempus post oppressionem per Antiochum Epiphanem, hæc dicta transferunt ad novam inaugurationem templi a Syris profanati. Utrique debent sumere כשיח in sensu improprio *inaugurari*, cum in neutro casu templum inunctum fuerit, et ex concordia Judæorum traditione secundo templo defuerit sacrum oleum. Sed obstat ejusmodi expositionibus 1. quod קדש קדשים numquam de templo materiali dicatur (hoc enim semper cum articulo הקדשים effertur II. Paralip. III. 8. Ex. XXVI. 33. III. Reg. VI. 16.) sed de aliis rebus sacratissimis, uti altari, sacrificiis, suppellectili etc. V. Concordant. Buxtorffii, et cf. Ez. XLI. 4. cum XLIII. 12. XLV. 3. (I. Paral. XXIII. 13. debet explicari cum Clerico; « quidquid sacrosanctum erat »). 2. Externa inauguratio templi materialis non quadrat contextui in quo promittuntur dona Dei spiritualia, quæ referuntur ad extirpationem peccatorum et messianum characterem habent; hinc debet in propheta finem religiøsæ oppressionis et initium regni Messiani connectente aliquid sublimius perspicere. 3. Si de nova inauguratione sermo esset, non intelligitur quæ sit causa cur verba quæ non otium templum, sed solum *Sancta Sanctorum* expriment propheta usurpaverit. Hoc persensit Bertholdt p. 651. atque ut ab ea difficultate sese expediret in exemplum adduxit quod legitur II. Mach. V. 15. sed perperam; quia etsi קדש per se sit relativum, de templo tamen usurpatum, solum indicat *Sancta Sanctorum*; cf. Hengstenberg Christol. I. c. p. 439. seqq.

(a) In illo *stillabit* seu *fundetur*, *pluet* v. 27. habetur pro typo fundamentalis destructio Sodomæ et Gomorrhæ. נתרן usurpatur de pluvia naturali H. Reg. XXI. 10. Ex. IX. 33. de supernaturali Gen. XIX. 24.; hinc ad impios transfertur imago hæc Ps. X. 6. Ez. XXXVIII. 22. II. Paral. XXXIV. 21. Jerem. VII. 20. etc. Hæc expressio semper totalem ruinam indicat; hinc impossibile est eam aptari temporis Machabæorum. Cf. Jahn in Append. fasc. I. p. 164. Hengstenberg p. 153. seqq.

(b) Cf. Compeg. Vitrina Observationum sacrarum lib. III. Franequæ 1691. T. II. p. 257. seqq.

(c) Nempe cum illis, qui sunt objectum divinarum promissionum.

(d) Cf. superius dicta. Hic præterea animadvertendum ejusmodi sacrificiorum ablationem sub duplici respectu spectari posse, prout scilicet est beneficium, ac prout pœna est. Quatenus est beneficium, cessavit cultus leviticus, utpote figura quæ locum cederet figurato. Quatenus pœna spectatur, est punitio partis infidelis populi qui mortem intulit Messiæ. Messia porro mortem ablationis sacrificii causam esse ex contextu patet, perinde ac destructionis templi. Quod si ablatio sacrificiorum sive cultus leviticus est effectus mortis Messie plane consequitur non agi *de nudo facto* sed *de abrogatione legitima*. Jam fœdus antiquum per mortem filii Dei abrogatum est, ergo et cultus sacrificii ejusdem fœderis Jehovah quoad *suum esse*, parum interest quamdiu adhuc perduraverit quoad actionem externam. Idem dic de externa eversione urbis et templi; ex repudio enim et morte Messie neque Urbs amplius sancta, neque templum amplius domus Dei sed abominatio evaserat. Cf. Zach. XI. vid. Hengstenb. op. c. p. 492 seqq.

te est de peccatorum seu culparum venia; ideo enim tot hic accumulatur vocabula, ut tota peccatorum humani generis colluvies comprehenderetur, ut a nonnullis adnotatum est (a); iustitia pariter afferenda dicitur *æterna* id est perennis, perpetua, itaque exploditur violenta interpretatio sive de pœna peccatorum, sive de iustitia legali, aut de libertate antiqua recuperanda, cum potius ex vaticinio denuncientur infidelis populi extrema desolatio ac punitio, et abrogatio totius legalis iustitiæ (b).

Ad 4. N. consequentiam ex falsis præmissis deductam; quod si Harduinus et Calmet, non excludendo tamen relationem vaticinii ad Messiam, ex parte concesserunt in expositionem Marshami, imprudenter ac levibus momentis inducti ita se gesserunt, ac iisdem argumentis refelluntur quibus Marshami aliorumque anti-messianorum expositio excluditur.

Ad 5. R. Imo pessime conjecturam hanc suam intu-

(a) Sane quæ annuntiantur in tribus prioribus membris accurate referuntur ad peccatorum confessionem a Daniele factam v. 5. hujus capituli, in qua non agitur de peccatorum pœna, aut tantum de peccatis typicis, sed agitur de peccatis propriè dictis; inquit enim: « Peccavimus, iniquitatem fecimus, impie egimus et declinavimus a mandatis tuis et iudiciis. » Ergo nisi dicere velimus Angelum v. 22. Danieli enunciasse aliquid ipsius petitioni contrarium, fatendum est non de peccatorum pœna, sed de peccatis ipsis hic agi; ac propterea hoc salutis nuntio mitigatur horror de futuro Urbis et templi excidio.

(b) Ideo hæc iustitia *æterna* vocatur, quia ex æterno Dei decreto originem habet, et quia durationem æternam habere debet per oppositionem ad transitoria dona iustitiæ et gratiæ fœderis antiqui et ad omnes res creatas et mutationi obnoxias. Hæc expositio fundatur in vetustis translatoribus, LXX., Theod., vulg., syr. et antiquioribus interpretibus, si quosdam excipias, ut R. Barachiam in Berescit rabbâ ad v. 14. dicentem: « Iste est Rex Messias, de quo scriptum est Dan. IX. et ad adducendam iustitiam seculorum vel sempiternam » apud Ray. Marini p. 285. ed. cit. Verum horum expositio facile cum priori componitur, cum agatur de æterno ipsius auctore.

J. D. Michaelis et post cum recentiores aliqui exponunt hæc vaticinii verba hac ratione: « Ad reddendam innocentiam pristinorum temporum: » at frustra, i. quia sermo non est de iustitia *subjectiva*, seu subjectiva probitate, sed de iustitia *objectiva* quatenus donum Dei est perinde ac ablatio et venia peccatorum, de qua superioribus verbis agitur, quæ pariter *objectiva* est; cf. Ps. CXXXI. 9. Quia 2. extollitur a Daniele (II. 44. VII. 18, 27.) æternitas Messiani regni ejusque donorum; 3. quia falsum est עולם originarie longiorem dumtaxat indeterminatam durationem, non vero æternitatem denotare, ut pluribus ostendit Hengstenberg l. c. p. 427. seqq. Atque ex his corrumpunt aliæ interpretationes eorum qui per iustitiam æternam contendunt significari *antiquam*; tum eorum qui subjectivum atque hyperbolicum sensum his verbis inesse autumant, cum nulla causa ipsius afferri possit; tum denique eorum qui cum Bertholdt volunt exprimi antiquam *libertatem* a iugo politico et religioso. Omnes enim ejusmodi recentiorum interpretationes distorte sunt atque ex erronea hypothesi ortæ circa relationem totius hujus versus. Naturalis et obvijs sensus neque Michaelisio, neque Jahnio arridet, qui versum istum referunt ad tempus immediate exilium babilonicum subsequens; neque Bertholdt, qui refert ad epocham post oppressionem Antiochi Epiphanis. Aptè huic versui respondet Ps. LXVIII. 28.

lerunt Bertholdt ac Rosen Müller. 1. quia non verentur, etsi christianos se profiteantur, mendacii arguere Christum ipsum, qui Matth. XXIV. 15. non solum Danieli adscribit vaticinium de futura templi desolatione, sed præterea illud adducit tanquam veraciter reale, et quoad illa, quæ Urbem et templum spectant, adhuc implendum dicens: « Cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele propheta (non a pseudo-Daniele) stantem in loco sancto, qui legit, intelligat. » Eadem leguntur Marc. XIII. 14. Luc. XXI. 20. 2. Quia supposititius hic Auctor, in adversariorum hypothesi, falsitatis pariter arguisset Jeremiam, eique aperte illussisset. 3. Quia nemini fucum facere potuisset, cum universa gens oraculum Jeremiæ semper intellexerit de septuaginta captivitatis annis (a). 4. Quia est contra factum; Auctor enim noster tam c. I. 21. quam IX. 2. supponit prædictionem 70. annorum, ac se præbet ejusdem redemptionis temporis spectatorem, utpote qui affirmet se primo Cyri anno vixisse. 5. Quia induxisset Danielem in historia, et chronologia imperitissimum et sibi repugnantem (b). 6. Intelligi nequit quomodo hic fictitius Daniel potius posuerit ut terminum sui vaticinii perpetuam desolationem, quam adeptam libertatem per Machabæos, cum supponatur hic auctor scripsisse post ejusmodi epocham. 7. Ut alia præteream evertitur absurda istorum hypothesis ex concordia traditionis hebraicæ testimonio. Cf. I. J. Mach. VIII. et XI., Josephum Flav. de Bello judaico I. VI. c. V. IX. His adde expectationem generalem tempore Christi tum ex hoc vaticinio tum ex c. II. de quarto regno proveniente. Hinc neque posteriores expositores judæi ausi unquam sunt huic testimonio sibi adeo infausto, in disputationibus cum christianis, renuntiare, vel ejus relationem ad Messiam et judæici populi per romanos eversionem denegare (c). Concludendum proinde restat, ejusmodi rationalistarum ac biblicorum hypothesin monumentum ineluctabile esse incredulitatis et impietatis, in quam ipsi ex principio protestantico prolapsi sunt.

II. Obj. Supposita etiam authentia illorum vaticiniorum, tamen illa loca minime liceret ita sumere, quasi certa et accurata in illis temporis determinatio seu definitio circa initium et complementum regni Messiani assignaretur. Nam 1. si Redemptor Angelis

(a) Cf. II. Paralip. XXXVI. 21.

(b) Etenim tempus a Cyro ad mortem Antiochi Epiphanis tunc esset an. 441. (LXIII. hebdom. ann.), quum tamen fluxerint anni 372. quare haberetur error calculi circiter 69. ann. Augetur adhuc hic error ex assertione illorum interpretum e. g. Bertholdt p. 716., quod scilicet auctor noverit post Cyrum tantum quatuor reges Persarum, et Cyrum ab Alexandro victum esse asserat. Persica igitur periodus 147. annis brevior esset, et isti 147. una cum illis 69. annis addici deberent æræ Seleucidarum. Hæc proinde constaret an. 380. inter octo reges una cum ipso Antiocho Epiphane distribuendis. Hic porro error talis est, ut ignorantiam supinam prorsus supponat, cum tamen Daniel peritissimum se ostendat in historia et chronologia.

(c) Cf. Schoettgen. de Messia lib. II. p. 264.

ipsis in cœlo, imo sibi met talem futuri cognitionem quoad tempus et horam denegat Matth. XXIV. 36. Marc. XIII. 22. et etiam post suam resurrectionem Act. I. 6. 7., minime supponere possumus hanc concessam fuisse alii prophetæ, ipsique valde anteriori, ita ut potuerit innotescere populo suo illud tempus juxta chronologiam exactum; sive in usitata, sive in quavis mystica temporis mensura; quatenus scilicet ista spectatur prout determinata (a). Sane 2. incredibile est Deum voluisse ut a chronologia fides penderet (b); concludendum igitur nullatenus determinatam esse ac definitam in Danielis vaticinio epocham adventus futuri Messiae.

R. N. A. Ad 1. prob. D. Denegat Redemptor Angelis ipsis cognitionem gloriosæ suæ manifestationis in die iudicii, seu secundi ipsius adventus, C. cognitionem denegat primi sui in terram adventus N. Porro in citatis locis unice de secundo adventu Christi in terras glorioso sermo est ac de extremo iudicii die, qui utique etiamnum Angelos latet et homines, cum Deus nemini revelare voluerit. At ex hoc minime sequitur Deum non revelasse tempus primi Messiae adventus; contrarium enim constat ex facto, non solum enim Daniel, sed et Jacob, ac prophetæ alii promissi Messiae adventus epocham prænuñciarunt. Ita autem prorsus fieri debuisset ratio ipsa suadet; cum enim humilis et privatus esse deberet ejusmodi adventus, de eo præmonendi erant homines, ne deciperentur: quæ ratio profecto non militat pro gloriosa ejusdem manifestatione quæ in omnium oculos incurreret.

Quod vero adjiciunt, Redemptorem sibi met dene-gasse futuri cognitionem alias disjecimus animadvertentes Christum non potuisse hunc diem ignorare cum omnia signa indicaverit quæ ipsum præcedent; eo magis quod ipse, ut ostendimus, Deus sit: hinc necessario inferendum est ipsum locutum esse de illius dici manifestatione, cum dixit *Nemo scit neque Filius* (c).

Ad 2. N. Alioquin jam nulla prophetia esset quæ chronologiam seu tempus futuri alicujus eventus determinaret, quod falsum esse patet tum ex omnibus illis vaticiniis in quibus tempus summa præcisione determinatur ac definitur tam in Veteri quam in Novo Testamento (d); tum ex omnibus prophetiis in quibus accidentales ac contingentes circumstantiæ adducuntur. In quo enim differunt a ceteris accidentalibus ac contingentibus adjunctis chronologicæ notæ? Vel igitur omnia ejusmodi vaticinia rejicienda erunt, vel admittendum nihil obesse, quominus Deus, in cujus potestate sunt tempora et momenta, efficere possit, ut fides nostra a temporis non minus quam a reliquis eventuum notis pendeat.

(a) Ita Bleek in *d. theol. Zeitschr.* seu *Ephemerid. heol.* III. p. 254.

(b) Sic Coccejus apud Hengstenb. I. c. p. 522.

(c) Cf. tract. de Trinit. pag. 552, ad 5. Sed de hoc inferius iterum.

(d) Cf. Gen. XV. 15. Is. VII. 8. XVI. 14. XXI. 16. XXIII. 15. etc. Jerem. XXV. 11. XXVIII. 16. etc. ut alia innumera prope loca omittam in quibus tempus præfixum vaticiniorum determinatur.

III. Obj. Dato etiam quod Daniel tum de Messia vaticinetur, tum epocham ejusmodi adventus determinatam assignet, nondum tamen liquido constat an ejusmodi epocha elapsa sit. Equis enim 1. certo constituat Daniele de annorum hebdomadis potius quam de hebdomadis aut dierum aut septenniorum, aut jubilæorum, cum nihil ipse posuerit ex quo certo constituere possimus de una potius quam de alia hebdomadam specie, cum fuisset locutum? Nihil præterea vetat 2. quominus septuaginta illas hebdomadas ita accipiamus, ut tres periodos a se invicem distinctas et disruptas efficiant quæ sibi minime immediate succedant; sane septem priores hebdomadas a sexaginta duabus aliis dividi ostendit accentus *Athnach* interpositus (a); postremam pariter a reliquis sexaginta novem divulsam esse tum ex se patet, cum nulla alioquin ratio foret peculiaris ipsius distinctionis, tum ex non paucis illis interpretibus qui harum hebdomadam adimplementum referunt ad finem judicæ reipublicæ. His præmissis, cum incertum sit an longius vel brevius sit intervallum, quod intra quamlibet istarum periodorum intercedit, evidens est nihil certi statui posse circa elapsam vel non elapsam epocham a Daniele prænuñtiam. Hinc 3. nec desunt ecclesiæ patres, qui ejusmodi epochæ adimplementum referant ad mundi finem. Ergo.

R. N. A. Ad 1. prob. dicimus naturam harum hebdomadarum multiplici ratione certo definiri posse: ac 1. non intelligendas esse de hebdomadis dierum substrata ipsa materia admonet, sexdecim enim mensium spatium rerum illarum amplitudini, quæ tum v. 24. tum seqq. prænuñtiantur haudquaquam sufficerent; volens præterea Daniel c. X. 2. 3. hebdomadas dierum exprimere, vocem *dierum* semel iterumque adjecit, quo non obscure indicat hoc loco alias hebdomadas intelligendas esse. 2. Sic neque intelligi posse de hebdomadis septenniorum, vel jubilæorum hoc vaticinium, ejusdem rerum gerendarum argumentum suadet, protraherentur enim res prænuñtiantæ ad 5450 annorum spatium si de hebdomadibus septenniorum; et ad annos 24,500. si de hebdomadibus jubilæorum sermo esset, cum tamen Urbis ac templi excidium subsecutorum LXX. hebdomadibus prænuñcentur, quod jamdiu adimpletum oculis nostris cernimus. 3. Restat igitur ut de solis hebdomadis annorum Daniele locutum esse necessario statuamus, quarum septuaginta efficiant annos quadringentos et nonaginta. Ejusmodi hebdomadam usum in scripturis non infrequens est, commemorantur enim Levit. XXV. 8. Genes. XXIX. 27. 28. et alibi passim (b); sed neque ignotæ antiquis populis hebdo-

(a) Ita Rosenmüller in cap. IX. Dan. p. 315. seq. et ante ipsum Marshamus.

(b) Cf. Levit. XXVI. 34. 35. 43. et H. Paralip. XXXVI. 21. ubi septimus annus magnum Sabbatum, vel Sabbatum simpliciter vocatur. Quum igitur, ut innuimus, causa præcipua cur Angelus septuaginta hebdomadas, seu Sabbata memoret sit relatio ad an. 70. Jeremie, prænuñtiavit septuagies septies ann. reversos Judæos ab exilio babilonico amplius commoraturus in terra patrum suorum, quam in exilio de-

mades annorum fuerunt, si quidem Marcus Varro, auctore A. Gellio Noct. Atticar. I. III. c. X. in primo librorum, qui inscribuntur *Hebdomades*, scribit, « se jam duodecimam annorum hebdomadam ingressum esse, et ad eum diem septuaginta hebdomadas librorum conscripsisse. » Motivum præcipuum cur Daniel usurpaverit LXX. annorum hebdomadas desumitur ex relatione ad LXX. annos Jeremiæ, ita ut singulis eversionis annis responderent totidem annorum hebdomades usque ad novum ac postremum Urbis excidium quod post expletionem LXX. hebdomadam reipsa contigit.

Ad 2. N. Responsum enim divinum, ut ex dictis constat, spatium integrum LXX. annorum hebdomadam complexum est, seu an. 490. intra quod omnia complenda essent quæ summam in v. 24. recensuit; distinctio propterea trium periodorum refertur ad eventuum prædictorum diversitatem significandam, non autem ad jam præfinitum tempus protrahendum.

Neque obest accentus *Athnach* interpositus inter septem priores hebdomadas et reliquas LXII., cui adeo insistit Marshamus et quem reliqui interpretes non messiani, præcipue vero Bertholdt et Rosenmüller, secuti sunt. Hi enim pro certo sumunt *Athnachum* ibi tantum usurpari, ubi nos majorem interpunctionem adhibemus, quod tamen falsum est. Non raro enim quando sedes maximæ interpunctionis per se patet, etiam in incisis adhibetur *athnach*, ubi nos minore interpunctione utimur, ut impediatur quominus, quod separandum est, uniatur et jungatur (a); jam vero hoc in loco maximi momenti erat duo temporum spatia rite separare, ne arbitraria videretur distinctio.

fluxerint. Nullum profecto solatium Angelus Danieli attulisset si pro 70. annis eversionis alios 70. usque ad novum excidium decurrendos prædixisset. Addatur, 70. ductos per 7. constituisse sacrum numerum. Septem præterea hebdomadas annorum durabat cyclos, sub ejus finem civilis restitutio in integrum fiebat, postrema propterea LXX. hebdomadam annorum spectari debet ut summum omnium sabbatorum, et tempus integræ restitutionis spiritualis ad quam lex referebatur et prædicatur a Daniele futura v. 24. Atque hinc ratio redditur quare potius Angelus septuaginta hebdomadas, quam an. 490. nominaverit. Cf. Hengstenb. I. c. p. 408. seqq.

Aninadvertendum præterea est adversus nonnullos veteres, Julium Africanum, Theodoretum, et recentiores Huetium, Pererium etc. hic non agi de annis lunaribus 354. dierum, sed de solaribus, dierum nempe 365. Etenim præterquam quod propheta quem non monuerit, se de annis lunaribus loqui obscuritatem ingessisset; ostendit præterea Prideaux Hist. des Juifs par. I. l. V. tempore Danielis nullibi annos lunares in usu fuisse. Sane cum idem Dan. XII. 7. prædixisset afflictionem populi duraturam per *tempus et tempus et dimidium temporis*, id est per tres annos et dimidium, deinde v. 11. idem spatium alia computatione per dies 1290. numerat. In quo numero licet 12 dies prædictorum annorum solarium quantitatem superent, tamen exigua hæc discrepantia conferri nequit cum defectu dierum 51. in hypothesi ann. lunarium. Cf. Nicolai Diss. XVI. in Daniel.

(a) Cf. בְּסִפְרֵים v. 2. deberet *Athnach* reperiri sub השנים Ps. XXXVI. 8. sub אֵלֶּיִם pro אֵלֶּיִם Ps. LXXXIV. 3. Prov. VI. 26.

Eadem responsio aptari debet postremæ hebdomadi, etsi accentus ille hic non occurrat. Porro interpretes illi, qui contendunt hanc unam hebdomadam connecti ac conjungi minime debere cum reliquis LXIX., perinde ac illi qui vellent dimidiam hebdomadam a cyclo LXX. hebdomadam divellendam, decepti sunt ex opinione quod eversio hierosolymitæ per romanos inducenda necessario intra has chronologicas determinationes hujus nostræ prophetiæ includi debeat: quæ opinio jam Scaligerum ad maximas angustias redegit (a); hoc tamen in vaticinio non dicitur, imo eversio post completum LXX. hebdomadam eventura aperte prænunciatur; et articulus הַשְּׁבוּעַת perspicue ostendit, ejus hebdomadis illa media pars sit.

Ad 3. D. Nonnulli Patres referunt complementum vaticinii Danielis ad finem mundi in sensu, ut fertur, inclusivo communis expositionis, C. in sensu exclusivo N. Nempe isti Patres cum spectaverint Solymorum eversionem velut figuram extremæ mundi cladis, hinc vaticinium Danielis ad illam etiam retulerunt, quin excluderent objectum præcipuum et immediatum, Messiam nempe, ac punitionem infidelium Judæorum ob necem eidem illatam (b).

§. III. — *Expenduntur vaticinia Aggæi et Malachiæ.*

Hæc duo vaticinia conjungimus tum quia lucra sibi invicem afferunt, tum quia de eodem argumento sunt. Cum igitur summa affecti essent mœstitia Judæi seniores ex captivitate babylonica reduces quibus templi Sa.omonici magnificentia probe erat perspecta, nec possent fletum cohibere zorobabelicum intuentes, Deus per Aggæum eos solatur pollicendo longe majorem futuram hujus secundi templi gloriam ex præsentia futuri Messiae quam prioris gloria fuisset.

Sic autem Judæos ex Dei nomine Aggæus affatur cap. II. 4. seqq. « Quis in vobis est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? Et quid vos videtis hanc nunc? Numquid non ista est, quasi non sit in oculis vestris?... Adhuc unum modicum est, et ego commovebo cælum et terram, et mare, et aridam: et movebo omnes gentes: et veniet desideratus cunctis gentibus; et implebo domum istam gloria, dicit Dominus: meum est argentum, et meum est aurum. Magna erit gloria domus istius novissimæ plusquam primæ, dicit Dominus exercituum: et in loco isto dabo pacem. »

Per Malachiam vero c. III. 1. seqq. ita Deus querulos Judæos de divina providentia, ut inferius enucleatius exponemus, alloquitur: « Ecce ego mitto Angelum meum, et præparabit viam ante faciem

(a) Cf. Vitringa Hypothesis hist. et chronol. 4. p. 104.

(b) Cf. s. Iren. lib. V. cont. hæres. c. XXV. §. 4. seqq. ed. Massueti. Origen. Comment. in Matth. opp. ed. Maur. tom III. p. 858. seqq.

Vid. de hoc argumento præter auct. cit. Jacobus Ayrolus S. J. Liber LXX. hebdomad. resignatus seu vaticinium Danielis illustratum. Romæ 1714. Huetius Demonst. evang. propos. IX. c. 8. Tournemine Dissert. chronolog. XVI. ad calcem comment. Menochii, etc.

meam. Et statim veniet ad templum suum Dominator quem vos queritis, et Angelus testamenti quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus exercituum. »

Ex collectione vero horum vaticiniorum eidem methodo insistendo, quam in reliquis enucleandis sectati sumus, operosum non erit ostendere tum ad Messiam ea spectare, tum epocham in iisdem determinari adventus ejusdem Messiae, tum denique hanc ipsam epocham jamdiu elapsam esse.

Primum autem sic conficimus: ex productis vaticiniis major futura erat gloria domus, sive templi posterioris quam prioris quia ad ipsum venturus erat Desideratus cunctis gentibus, Dominator quem Judæi expectabant, quique Angelus Testamenti seu fœderis dicitur, ac venturus erat ad templum suum, et ad cujus adventum commovendi erant cœli ac terra, mare et arida, ac brevi quidem venturus erat. Jam vero hic non est nec esse potest nisi Messias cui soli expositi characteres competere possunt, ut per se patet, atque ex confessione celebriorum ipsorum Rabbiorum; ex antiquioribus eminet R. Sira, qui floruit ante secundi templi eversionem, in Talmude tract. *Sanhedrin*. c. XI. ex recentioribus autem non pauci in *Devarim rabba* sect. I. fol. 250. tum Rasci in cit. *Sanhedr.* fol. 95. Akiba et R. Manasses in Conciliatore p. III. p. 184 (a).

Alterum constat ex termino, qui saltem negative præfigitur ejusmodi adventus, nempe, stante adhuc secundo templo ad quod præsentia sua cohonestandum venturus erat promissus Messias ex utriusque prophetæ vaticinio, ita ut non prius destruendum esset, quam ad ipsum venisset desideratus cunctis gentibus.

Cum vero ab octodecim seculis flammis consumptum sit zorobabelicum templum, pronum est colligere jamdiu transactam epocham esse ab Aggæo et Malachia prædictam, ac propterea, quod consequens est, jamdiu advenisse Messiam.

DIFFICULTATES.

I. Obj. Vaticinium Aggæi nulla ratione ad Messiam referri potest. Repetit enim propheta secundi templi gloriam non ex Messiae præstantia sed ex divitiarum affluentia. Hac enim de causa flebant seniores Juda, quod nimis distare cernerent templum a Zorobabele excitatum a magnificentia et divitiis templi Salomonici; quod magis perspicue eruitur ex verbis sequentibus: « meum est aurum et meum est argentum » ac si diceret: « mihi est argentum, et mihi est aurum, inquit Jehova, argento et auro, quo instructissimum fuit prius templum, possum et hoc ornare, et ornabo suo tempore; nam mei juris sunt hæc omnia. Quare non est, cur de ornando templo nunc extructo sitis solliciti. » Nec alium sensum patiuntur reliqua vaticinii adjuncta, etenim verba illa « adhuc modicum, seu ut hebraice dicitur: adhuc una (scilicet vice) et ego commovebo cælum, » etc. sic explanari debent:

(a) Cf. Derossi op. c. cap. III. §. 12. seqq. Raym. Martini p. 376. seqq. et 380. seqq. ed. cit.

per ingentem universitatis rerum mutationem efficiam, ut commotis illis moveantur omnes gentes, et venient desiderium, id est, desideria (הַחֲמִדָּה collectivum singulare), seu res desideratissimæ atque pretiosissimæ omnium gentium. Prædicat igitur Aggæus futurum esse ut donis pretiosissimis ab omnibus gentibus Hierosolymas comportandis templum Jehovæ nudum adhuc atque inornatum plus nanciscatur magnificentiae et ornamenti et splendoris quam olim habuerit, et templum hoc secundum *replebo gloria*, ornatissimum et splendidissimum illud reddam (i). Sive igitur scopum prophetæ, sive nativum verborum sensum, et adjuncta omnia spectemus patet, etc.

R. N. A. Ad prob. negamus pariter quod adversarii assumunt ex sola divitiarum affluentia, non autem ex Messiae præsentia repetere prophetam majorem secundi templi gloriam: 1. quia hæc expositio non-messiana exploditur a veteris synagogæ sensu, ut ex adductis constat: 2. quia falsum foret vaticinium; tametsi enim valde contulerint ad ornandum templum reges persæ, præsertim vero Herodes (b), in immensum tamen semper secundi templi gloria spectata divitiarum copia a templo Salomonico distetit (c); 3. quia fatentibus Hebræis quinque illa decora secundo templo abfuerunt quibus primum instructum fuit, urim scilicet et thumim, seu rationale judicii, arca, ignis et præsentia Dei in propitiatorio, et Spiritus Sanctus (d); 4. quia absurdum est fingere tam magnifico apparatu voluisse Deum herodianam molitionem prænunciare nullo habito respectu ad gloriam quam eidem allatura olim erat Messiae præsentia, cum tamen Apostolus ad Heb. XII. 26. ad Christum referat hoc vaticinium juxta sensum traditionalem synagogæ. 5. Denique ex ipsa adversariorum agendi ratione. Etenim ipse Rosenmüller quem impugnamus, non diffitetur Aggæum, seu ut ipse loquitur « vatem, quæ hic prædicat temporibus messianis eventura sperasse: » et in cap. III. v. 1. Malach. immemor eorum quæ scripserat in scholiis ad Aggæum, inquit: « Veniet ad templum suum, nempe secundum, quod per Messiae adventum gloriosius primo templo futurum esse prædixerat etiam Aggæus. » Tanta veritatis vis est, ut vel ab invitis testimonium extorqueat!

Ex his facile corruunt cetera quæ ad elevandam

(a) Ita Rosenmüller Schol. in V. T. in h. l.

(b) Cf. Jos. Flav. Archæol. lib. XV. c. XI. ed. Haverc.

(c) Cf. p. I. Paralip. c. XXII. 14. XXIX. 3. seqq. II. par. III. IV. cf. etiam Io. Frischmuthi de Gloria templi secundi ad cap. II. 7-10. Agg. T. I. Thesauri theologico-philologici cit. p. 994. seqq.

(d) Cf. Raym. Martini p. 381. ubi inter cetera refert testimonium ex Talmud in lib. *Joma* dist. *schibbat*: « dixit R. Acha: quid est quod scriptum est Agg. I. v. 8. et complacere in ea וְהִתְחַלְּצָה et honorabo eam? Quid sibi vult quod deinde deest littera הֵ? Hæ sunt quinque res, quæ fuerunt inter primum sanctuarium et ultimum (secundum), sunt autem hæc; Arca cum propitiatorio, et Cherub, et ignis et divinitas, et Spiritus Sanctus, et Urim et Thumim. » Reliqua in eandem rem testimonia ibi recole.

hujus vaticinii vim congesta sunt, tum scilicet Rosenmülleri paraphrasis, tum expositio R. Kimchi dum autumat ita reddendum prophetici hujus loci sensum : « omnes populi quos commovebo, e terris suis advenient cum desiderio (nam subaudit prefixum ב) omnium gentium, id est, adferent res omnes desideratas et pretiosas, quæ in terris ipsorum reperiuntur, velut vasa aurea et argentea, vestimenta et gemmas; » in quem sensum Isaias LX. 6. florentem populi hebraici statum sæculo aureo describens inter alia hæc dicit : « convertetur ad te copia maris, opes gentium ad te venient; te camelorum agmina obruent, dromades madianitici, et ephani, omnes ex Sabæa venient, aurum et thus afferentes et Jovæ laudes prædicabunt. » Siquidem vaticinio facta minime respondissent. Reliquum proinde est ut per hoc desiderium gentium Messiam ipsum cum vetustioribus Hebræis intelligamus. Quin vero obstat huic expositioni vaticinii scopus, eidem maxime cohæret. Contextus enim ostendit prophetam solari voluisse Judæos ob defectum auri et argenti quem ipsi in secundo templo deprehendebant, quasi diceret : quid solliciti estis de auro et argento, meum est aurum et argentum, quæ mihi præsto sunt, quoties mihi libuerit, sed gloria secundæ hujus domus non ex magnificentia auri et argenti, sed ex eo quod in eam venturus sit desideratus cunctis gentibus est repetenda, atque ex hac parte longe priori domui præstabit (a). Quod clarius adhuc significatur per Malachiæ vaticinium.

(a) Quum adversarii potissimum vim faciant in verbis illis v. 8. « et venient desiderium cunctarum gentium, » placet hic adducere solutionem viri minime suspecti. Dr. Scheibel in Observat. crit. et exeg. ad vaticinia Haggæi, Wratislaviæ 1822. p. 27. hæc habet : *venient desideria*. Ita verterunt interpretes antiquiores; recentiores *venient pretiosa* scil. vasa, et laudant loca II. Chron. XXXII. 27. Jerem. XXV. 34. IIos. XIII. 15. Nah. II. 10. II. Chron. XXXVI. 10. Sed in locis Chronicorum (Paralipom.), Jeremie, Hoseæ, Nahumi legimus כל המדינה, non solum החרד, et ejusmodi diversa dicendi ratio, quæ quibusdam interpretibus V. T. levioris momenti videtur, in omnibus ceteris linguis et auctoribus accurate distinguitur. Contra החרד sine singulari aditamento nil aliud significare, quam *desiderium*, dicas e Ps. CVI. (in vulg. CV.) 24. Jerem. III. 19. Dan. XI. 37. Jerem. XII. 10. I. Sam. (I Reg.) IX. 20. VIII. 10. Aliam vero causam interpretationis de pretiosis vasis volunt reperire in verbis versus sequentis ולי הכסף ולי הזהב, Propheta autem post verba ולי הכסף ולי הזהב non statim adjungit באר הזהב sed antea (v. 7.) וכלאורי ארצהבית הזהב כבוד; quod ad adventum Messiae, et ad divitias illo tempore in templo coacervandas simul pertinere videtur. Messiam autem apud poetas (scil. prophetas) Hebræorum futurum esse *solatium, desiderium, latitiam totius terræ*, ideoque paganorum, ex locis Is. XLIX. 9. 10. XI. 4. XLII. 3. XLI. 17. LXI. 4. constat. Pluralis vero באר cum singulari connexus constructio est non infrequens. Cf. Glassium lib. III. Tr. 3. can. 54. » Huic addimus Grotium, qui in h. l. « Magna, inquit, ex secundi templi gloria, quod in ea conspiciatur, reit ille piorum omnium, et in ipso templo miracula edet. Vide Matth. XXI. 12. Messiam apparituum in templo secundo credidere Judæi omnes,

II. Obj. Quominus Malachiæ vaticinium de Messia intelligamus vetat contextus, subdit enim immediate post adducta verba : « Et quis poterit cogitare diem adventus ejus, et quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans, et quasi herba fullonum : et sedebit conflans, et emundans argentum, et purgabit filios Levi, et colabit eos quasi aurum, et quasi argentum » etc., hæc autem componi nequeunt cum miti Messiae indole, qualem describit Isaias XLII. 1. seqq. Ergo.

R. N. Evanescit enim hæc difficultas si ratio habeatur contextus et scopi prophetiæ. Etenim sub finem cap. præced. inducuntur Judæi querimonias de divina providentia jactantes : « Laborare fecistis Dominum in sermonibus vestris, et dixistis : in quo cum fecimus laborare? In eo quod dicitis : omnis, qui facit malum bonus est in conspectu Domini, et tales ei placent : aut certe ubi est Deus judicii? » Hinc Cap. III. incipit Dominus : « Ecce ego » etc. ac prosequitur : « et quis stabit » etc. vaticinans nullum querulorum hujus generis, qui Messiam victorem gentium desiderabant substitutum cum advenerit; huic enim interrogationi negativa subest sententia. Deinde subjicit causam, exhibens scilicet Judæos et in primis sacerdotes et levitas participes ejusdem blasphemæ querelæ, ut massam auri et argenti multa scoria mixtam, et ut pannos vel vestes sordibus infectas, quæ purgandæ sunt. Porro quemadmodum conflatores vehementissimo igne scoriam ab auro et argento, et fullones herba *salsuginosa* sordes a vestibus separant, ita Messias venturus acerbis suppliciis et calamitatibus immissis improbos hujusmodi querulos et blasphemos Messiam victorem desiderantes a probis separabit et delebit (a). Hæc vero non erant præstanda ab ipso Messia sed a romanorum armis et exercitibus, seu ut loquitur Daniel a populo ducis venturi. Ita quæcumque sive Malachias, sive alii prophetæ de ultione ab infidelibus Judæis repetenda dixerunt, optime componuntur cum miti Messiae caractere, nempe personali, qualis ab Isaia describitur (b).

qui ante excidium vixere. Ex eo tempore comminiscuntur interpretationes novas, violentas, varias ad hæc loca clarissima. »

Cf. etiam Sanctium in Prophet. Min. Ackermann *Prophetæ Minores perpet. annot. illustr.* Vienn. 1850.

(a) Cf. Jahn Append. Hermeneut. fascic. I. p. 57. seqq. explicatio Malach. II. 3. etc.

(b) « Vaticinii, inquit Jahn. l. c. p. 65. sensus est : Ille, quem desideratis, Messias omnino venturus est, sed non erit, quem exoptatis, bellator, qui ethnicorum imperium evertat, et gentes vobis subjiciat, sed iudex divina dignitate indutus, qui improbos Judæos et in primis duces ceterorum, posteros Levi, atrocissimis poenis perdet, nihilominus non penitus exterminabimini. Præcedet autem legatus seu propheta, austeritate vite et severitate apprehensionum Eliæ similis, ut animos Judæorum disponat, seu eum sensum ipsis inspiret, quo majores eorum Abraham, Isaac, Jacob etc. animati erant, quo conatu irritò, regio prorsus vastabitur. »

Cf. etiam Sanctium in h. l. Ackermann, Hengstenberg op. c. Veteres Judæos utrumque vaticinium Aggæi nempe et Malachiæ de Messia interpretatos esse ostendit adductis ipsorum testimoniis Schoettgenius op. c. p. 217. et 224. seqq.

PROPOSITIO IV.—*Officia ac munia a promisso Messia juxta prophetas obeunda eundem advenisse luculenter ostendunt.*

Ejusmodi munia ac officia a promisso Messia juxta prophetas obeunda præcipua sunt abrogatio veteris cultus et sacerdotii ac novi substitutio; gentium ad veri Dei cognitionem et amorem vocatio ac judæi populi rejectio atque dispersio. Si igitur ostenderimus tum duo hæc munia juxta prophetas a futuro Messia adimplenda, tum jamdiu adimpleta fuisse propositum obtinebimus: porro utrumque certissime constat.

Ac primo quidem veterem cultum et proinde sacerdotium, adveniente Messia, fore abrogandum novumque eidem sufficiendum apertum est ex Malach. I. 10. seqq. dicente: « Non est enim mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus: et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum est nomen meum in gentibus. » Quibus verbis Deus denuntiat abrogationem veterum sacrificiorum quæ ex legis præscripto in templo offerebantur ut eis sufficiat aliud sacrificium; ideoque 1. loquitur de sacrificio externo et proprie dicto sive abrogando sive sufficiendo; 2. loquitur de subrogatione novi istius externi sacrificii offerendi in omni loco ad discrimen veterum sacrificiorum quæ uni loco, seu templo affixa erant; 3. loquitur de sacrificio tanquam præcipuo religionis caractere quo non minus dignoscetur a gentibus se coli in universo terrarum orbe quam olim cognoscebatur per sacrificiorum exteriorum immolationem a Judæis in hierosolymitano templo coli; 4. de ejus generis sacrificio substituendo loquitur, quod non jam in cruenta hostiarum immolatione consisteret sed in oblatione munda, seu (ut postulat usus hebraicæ vocis *minchah* ex Levit. II. 4. seqq.) *ferro* sive dono quod frumenti farina conficitur, et quidem *thedorah*, *piro* seu *mundo*, ac propterea independente ab offerentium pravitare propter quam rejecturum se profitetur legalia sacrificia (a). Cum vero sacrificia partem essentialem exterioris cultus seu publicæ religionis constituent, consequitur non posse sacrificia immutari quin immutetur cultus ipse. Insuper immutato sacrificio immutetur necesse est et sacerdotium ob intimam utriusque relationem. Ergo per prophetam Malachiam cultus mosaicus et mosaicum sacerdotium abroganda erant ut novo cultui universali ac novo sacerdotio locum darent. Id autem

(a) Cf. Bible de Vence cinq. édit. Paris. 1832. tom. XVII. préface sur Malach. pr 469. seqq. Hengstenberg ex anticipatis judiciis suæ sectæ in Christologia V. T. et commentar. in Messiana vaticinia part. III. Berolin. 1835. pag. 414. scribit: « in מִנְחָה est allusio ad opus operatum multo remotior; et quod est in ea externum facilius tanquam mera forma, vel tanquam cortex ideæ concipitur. » Ceterum hic auctor valde moderatum se præbet, et si huc illuc nonnulla excipias in quibus ut suis morem gerat catholica principia carpit; ejus opus valde bonum est et causam christianam adversus rationalistas et socinianos optime tuctur.

adveniente Messia, imo per Messiam ipsum perficiendum fore habemus ex Danielis vaticinio paulo ante exposito in quo prædicitur sacrificiorum cessatio in medio hebdomadis septuagesimæ, imo et templi ipsius destructio, populi judæici dispersio in pœnam rejecti Messiae ac necis ipsi illatæ; cum igitur ab octodecim sæculis sacrificia legalia cessaverint una cum mosaico sacerdotio, ac nova religio, novus cultus, novum sacrificium per universum orbem obtineant, manifestum est Messiam jamdiu advenisse ac per ipsum tum veterem cultum abrogatum, tum novum suffectum (a).

Secundo. Gentes pariter ad veri Dei cognitionem per Messiam adducendas esse ubique sacræ litteræ enuntiant. Huc enim referuntur quæ factæ sunt veteribus patriarchis Abraham, Isaac et Jacob promissiones quod in eorum semine benedicendæ forent gentes omnes; huc spectant quæ de Messia vaticinatus est Jacob dum dixit: « et ipse erit expectatio gentium » seu « et ei obedientia populorum » aut « aggregatio populorum » vel etiam ut exponit paraphrastes chaldæus Onkelos « et ei obedient populi » ac Jonathas Ben-Uziel alter chaldæus interpres « et propter eum diffuent populi » seu denique, ut vertit thargum hierosolymit. « et ei subicietur omne regnum terræ » (b). Hinc Ps. II. Messiae pollicetur Deus: « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam, terminos terræ; » sed luculentissime et graphice gentium reminiscencia et ad Deum verum conversio prænunciatur Ps. XXI. 28. seqq. « *reminiscuntur* » (c) et convertentur ad Dominum universi fines terræ: et adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium. Quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium. » Hæc ipsa repetit Isaias cap. II. 2. seqq. « Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super col-

(a) Legem, seu vetus testamentum abrogari debuisse juxta antiquam Judæorum fidem, ac propterea cultum leviticum cum omnibus suis sacrificiis ac sacerdotium pluribus evincit Schœttgenius lib. VII. de Messia §. 9. 10. seqq. Cf. etiam Raym. Martini pag. 778. seqq. ed. Carpz. vid. Blas. Ugolini diss. *Altare exterius*, quæ extat t. X. ejus thesauri antiq. Judaic. cf. p. 685. seqq.

(b) Cf. De Voisin in præcæmium Pug. fid. p. 162. seqq. ed. c. aliis enim omissis in Berescit rabbâ sect. 88. legitur: « Dicitur Amos IX. 11. *illo die reedificabo tabernaculum David* etc. ita ut universus mundus fiat una collectio; » Solar Exod. 71. col. 281. « Quando rex Messias revelabitur, tunc omnes gentes ad illum congregabuntur, ut confirmetur id quod scriptum est Is. XI. 10. *radicem Isai* gentes quærent » etc. Alia testimonia tibi exhibebit Schœttgen. op. c. I. VII. c. I. §. 26. seqq. ex quibus luculenter patet veteribus Judæis hanc inbæsis communem fidem de vocatione gentium ad veri Dei cognitionem per Messiam.

Cf. etiam Petav. lib. XVI. De Incarnat. c. VIII. §. 3.

(c) Vid. in hanc vocem pulchras observationes P. Berthier S. J. Explication des psaumes. Frigide prorsus Rosenmüller Schol. in Ps. XXII. (in vulg. XXI.) v. 28. scribit: *memores erunt* eorum, quæ fando de Jehova acceperunt, ad ipsum se convertent, ipsumque venient adoratum. Nec mirum; judaizans enim hic interpres contra sensum totius antiquitatis, contra apertam N. T. auctoritatem negat in hoc psalmo agi de Christo.

annos mansere reliquæ. Post eversionem templi paulo minus per quadringentos annos et Urbis et templi ruinæ permanent. Ob quod tantum facinus? Certe non colis idola, sed etiam serviens persis atque romanis, et captivitatis pressus iugo, ignoras alienos deos. Quomodo elementissimus quondam Deus, qui numquam tui oblitus est, nunc per tanta spatia temporum miseriis tuis non adducitur, ut solvat captivitatem?... ob quod, inquam, facinus et tam execrabile scelus avertit a te oculos suos? Ignoras? Memento vocis parentum tuorum, *Sanguis ejus super nos et super filios nostros. Et non habemus regem nisi Cæsarem. Habes quod elegisti, usque ad finem mundi serviturus es Cæsari, donec gentium introeat plenitudo, et sic omnis Israel salvus fiat* (a); quod quidem argumentum, cui novum in dies robur accedit et quod ineluctabile plane est, ex recentioribus luculenter evoluit Grotius lib. V. de veritate religionis Christ. §. 16. ubi nihil omisit ex iis, quæ eidem vim addere posse viderentur.

DIFFICULTATES.

I. Obj. Nullum in primis est argumentum quod ex Malachiæ vaticinio deducitur, 1. siquidem nulla alia ratione Deus *magnum nomen suum in gentibus* esse dicit, quam quod gentes omnes præter Deos suos supremum Deum colant, qui est Israelitarum Deus; prout exponunt R. Salomon Jarchi ac David Kimchi; vel etiam eo quod, ut existimat Aben Ezra, si Deus gentes jussisset offerre sibi munus aut sacrificium, illud purum et exquisitum offerrent, minime vero hostias mutilas ac languidas quales Judæi offerebant; vel denique quia jucundissimæ Deo sunt preces, et laudes, quibus Judæi inter gentes commorantes ipsum venerantur. 2. Sane, inquiunt, quomodo mosaica sacrificia, ac proinde legem et sacerdotium abroganda esse affirmare potuisset propheta; qui cap. III. 4. de levitis ait: « Et erunt Domino offerentes sacrificia in justitia. Et placebit Domino sacrificium Juda et Jerusalem, sicut dies seculi, et sicut anni antiqui? » ac demum c. IV. 4. Judæos alloquens « mementote, ait, legis Moysi servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israel, præcepta et judicia. Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis. » Ergo.

R. N. A. Ad 1. prob. seu Rabbinorum expositiones dicimus eas prorsus excludi ab antithesi a propheta inducta inter sacrificia mosaica, et sacrificium illud quod divino numini offerendum prædicatur inter gentes, ut ex probationibus constat: dixi *prædicatur*; notum enim est non esse locutum prophetam in præsentī tempore, quo universæ gentes utpote idololatricæ addictæ non immolabant victimas suas nisi idolis, seu *dæmoniis* ut ipsa scriptura alibi testatur; ac

(a) Edit. Vallars. opp. t. I. Hoc idem argumentum egregie tractavit inter veteres s. Joan. Chrysost. in quinque orationibus adversus Judæos, ac præsertim orat V. t. I. p. 587, ed. Maurin.

PERRONE. I.

propterea de futuro tempore necessario vaticinium accipiendum est.

Ex qua generali animadversione patet absurdam esse primam expositionem, ideo nempe magnum esse Dei nomen in gentibus quod ipsæ una cum idolis ac falsis diis supremum Deum colant, cum Deus sæpe adeo se Zelotem professus fuerit, ac passim decem tribus impietatis arguerit quod utrumque cultum conjungerent (a)? Falsa præterea est ejusmodi commentatio, cum causam Deus ipse aperiat quare magnum sit nomen suum in gentibus, quia scilicet a solis ortu usque ad occasum offertur *nomen suo oblatio munda, seu fertum purum* (b).)

Nec minus absona est altera interpretatio, quæ sumitur ab hypothesi qua Deus gentibus sacrificium sibi offerendum præciperet. Hæc enim hypothetica locutio nusquam apparet, sed Dei verba absoluta sunt, et factum enunciant.

Quominus vero Dei verba accipiamus de precibus, quæ est tertia expositio, vetat ipse contextus, qui est de oblatione proprie dicta non a Judæis sed a genti-

(a) Cf. lib. III. Reg. c. XVI. seqq. tum lib. IV. c. XVII. 16. seqq.

(b) Cf. Sanctum in h. I. Non posse hoc vaticinium nisi de nova lege, et ecclesiæ tempore intelligi omnes sane exegeseos regulæ prorsus clamant. Debet enim conferri cum aliis locis in quibus prædicatur veteris fœderis, ac veteris sacerdotii levitici abolitio una cum levitico cultu; cum locis novum sacerdotium ac proinde novum sacrificium promittentibus; ac demum cum ipso eventu, qui omnem, si qua esset, ambiguitatem in verbis prophetæ sustulit. Cum enim vetus sacerdotium plane cessaverit una cum omni sacrificiorum leviticorum apparatu, cum Christus Eucharisticum Sacrificium instituerit offerendum ubique terrarum a sacerdotibus, seu ministris ad hoc in perpetuum institutis; cum factum id evincat, quid amplius quæras? Num infirmum ejusmodi argumentum evadet eo quod demum post XVI. secula infelices nonnulli hæretici, qui se protestantes vocarunt veritatem hanc repudiarent, quam universa christiana ecclesia tam longa seculorum serie professæ est? Patres omnes hoc urgebant argumentum plane ineluctabile adversus Judæos, ut Irenæus I. IV. adv. hæres. c. XVII. n. 5. ed. maur. Justinus M. in dial. cum Tryph. n. XLI. ed. Maran. Cyprianus lib. I. adv. Jud. c. XVI. ed. maur. ut alios præteream. Placet s. Irenæi verba adducere ut pateat quænam fuerit ante an. 202. seu initio sec. III. Ecclesiæ fides: « Sed et suis discipulis, inquit I. c., dans consilium, primitias Deo offerre ex suis creaturis, non quasi indigenti, sed ut ipsi nec infructuosi, nec ingrati sint, cum, qui ex creatura panis est, acceptit et gratias egit, dicens: Hoc est meum corpus. Et calicem similiter, qui est ex ea creatura, quæ est secundum nos, suum sanguinem confusus est, et N. T. novam docuit oblationem; quam Ecclesia ab apostolis accipiens, in universo mundo offert Deo, ei, qui alimenta nobis præstat, primitias suorum munerum in N. T., de quo in duodecim prophetis Malaechas sic præsignificavit: *Non est mihi voluntas in vobis etc.* Manifestissime significans per hæc, quoniam prior quidem populus cessavit offerre Deo, omni autem loco offertur ei, et hoc purum; nomen autem ejus glorificatur in gentibus. » Cf. Massuetum Diss. III. art. VII. §. 80. tum Fr. L. Grafen zu Stolberg Geschichte der Religion Jesu seu historia Relig. Jesu a comite Stolberg edita P. IV. p. 166. seqq. ed. Hamb. necnon Petr. de Figueiro et Christ. Castrum in h. I. Malaech.

(Trente-une.)

bus offerenda de quibus dicitur Is. LXVI. 21. « Assumam ex eis in sacerdotes et levitas. »

Ad 2. D. Levitæ seu sacerdotes ex gentibus assumpti juxta adducta Isaïæ verbâ, C. levitæ seu sacerdotes mosaici N. Jam enim eodem cap. Malachias loquens de levitis ac sacerdotibus judaicis prædixerat eos a Messia mox futuro puniendos seu extremo supplicio tollendos; non potuit igitur de iisdem sacerdotibus leviticis sermonem instituere quasi Deo essent oblaturi sacrificia in justitia; locutus proinde est de novis sacerdotibus a Messia instituendis qui grata Deo sacrificia oblaturi essent, usus est autem similitudine et imagine sacrificii Juda et Jerusalem ut rem hanc Judæi aliqua ratione perciperent (a).

Monitum autem Malach. IV. 4. nullam creat difficultatem; nam lex mosaica tam civilis quam ceremonialis, erat omnino observanda quamdiu Hebræorum respublica et synagoga persistebant. Cum vero ex eodem propheta et ex Dan. IX. 25. utraque esset abolenda *jure* per mortem Messiae, *facto* per Jerosolymorum et templi eversionem hoc ipso innuit quid posthac de ipsa lege esset futurum. Sic neque ullam facessit difficultatem quod de Eliæ missione ante futuram Judææ vastationem vaticinatur Malachias, cum ipsemet c. III. 1. hunc ipsum fore Messiae præcursorem aperte significaverit ad præparandam viam, seu populum disponendum ad ejusdem adventum, ut patet ex v. seq. ubi addit; « Et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum: ne forte veniam et percusam terram (hebr. terram hanc seu hanc regionem *אֶרֶץ הַזֶּה*) anathemate. » Quod res ipsa factum esse historia ex qua lux vaticinio affluget, ostendit.

II. Obj. 1. Quæ de vocatione gentium prænuntiaverunt prophetae intelligi debent de cognitione veri Dei quam gentes adepturæ erant per Judæorum in universum orbem dispersionem a quibus ethnicorum mentibus erat veri Dei notitia ingerenda. 2. Id plane tum perficietur cum gentes omnes Judæorum ditioni subjiciantur duce Messia, a quo bellum imprimis erit ipsis inferendum; 3. bellum hoc deinceps perpetua atque universalis pax excipiet, in qua 4. Judæi ingenti gloria aucti bonorum omnium copia et affluentia fruuntur juxta prophetarum vaticinia. Non solum igitur ex gentium vocatione christiani nihil proficiunt, verum etiam talia in ea occurrunt quæ aperte evincunt plura adhuc esse adimplenda. 5. Nondum enim subacti sunt Gog et Magog a Messia debellandi Ezech. XXXVIII. Nondum instauratum templum cum urbe hierosolymitana ibid. XL. seqq. 6. Nondum propterea completa sunt quæ a Messia præstanda vaticinati sunt prophetae, quique ab Isaia II. 2. venturus tantum prædicatur, *novissimis diebus*, cum nempe, ut ibid. dicitur: « Mons Domini exaltabitur super omnes colles, » aliaque ejusmodi non pauca prædicuntur quæ adhuc præstolari debemus. Ergo.

R. Ad. 1. N. Etenim ut ex ipsis quæ adduximus

prophetarum verbis constat; agitur de illa gentium vocatione qua ipsæ in Messiam credituræ erant ac per ipsum ad veri Dei cognitionem erant adducendæ per ingentem idololatriæ cladem, atque de substitutione gentium in locum rejecti populi judaici juxta illud Ps. XLVI. « Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham » (a). Etsi vero Judæi ante Hierosolymorum excidium per universas fere terras dispersi essent assyriorum, persarum ac romanorum, gentem tamen nullam ad Dei cognitionem adduxerunt, multo minus populis inter quos inhabitabant suaserunt ut idololatriæ nuncium remitterent.

Ad 2. N. suppositum ab ipsis assumptum de gentibus ditioni Judæorum subigendis. A falsa hac persuasione Deus non uno in loco Judæorum animos abducere, ac retrahere per prophetas suos numquam destiterat. Admonuit enim Israelitas reducere a captivitate quem ipsi præstolabantur Messiam venturum minime esse prout falso animis spīs conceperant, nempe ad subigendas gentes, sed ad Judæos querulos et blasphemantes puniendos (Malach. III. 1. seqq.). Dispersum iri judaicum populum (Dan. IX. 25. seq.) prædicit. Contra vero gentibus propitium Messiam fore sæpe prænuntiavit, sic Zach. IX. 10. de eo dicitur « Loquetur pacem gentibus » Isai. XLII. 6. de eodem ait Dominus « Dedi te in foedus populi, et in lucem gentium » et C. XI. 10. « Radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur. » Perpetuo exhibetur Messias ut *expectatio gentium* (Gen. XLIX. 10.) ut « *desideratus cunctis gentibus* » (Agg. II. 8); quam igitur ratione bellum illaturus erit gentibus? Idololatria nempe destructione. Sane si de belli genere ex genere armorum judicium ferendum est, cum hæc exhibeantur spiritualia, spirituale erit profecto bellum quod Messias aget. Hinc Isai. XI. 4. « Percutiet, inquit, terram virga oris sui, et spiritu labiorum suorum interficiet impium: et erit justitia cingulum lumborum ejus, et fides cinctorium renum ejus. » Nec alius apparatus bellicus esse poterat regis pauperis et humilis (Zach. I. c.) despecti et occidendi (Is. LIII).

Ad 3. D. Spiritualis in interna scilicet conscientiae tranquillitate posita, C. temporalis N. Etenim si pax belli est fructus, bellum autem ex dictis est spirituale, spirituales et pacem fore necesse est.

Ad 4. D. Si Messiam acceperant, vel cum eum recipient et agnoscent Tr. hoc neglecto ac rejecto N. Nisi potius præstet hæc de regno Messiae spirituali intelligere seu de ejus ecclesia quam sub sensibilibus symbolis prophetae ac vivacissimis imaginibus depingunt (b). Quod si placet hæc litteraliter acci-

(a) Plura in hanc rem testimonia congegit Euseb. Demonstr. evangel. lib. X.

(b) Recentiores biblici protestantes contendunt illis vaticiniis describi seculum aureum regni Messiani. Verum hæc expositionis ratio carnalis ac judaica est, neque componi potest cum ceteris, quæ de Messia ejusque regno, nempe ecclesia, prophetae vaticinantur. Eventus sane ostendit non alium sensum præter spirituales vaticinia illa admittere posse.

(c) Cf. Ackermann Proph. min. p. 772. seqq.

pere, non abnuimus in hypothesi quod Judæi verum Messiam agnovissent, vel quando, ut nonnulli sentiunt, in fine seculorum ad ipsum convertentur. Apposite Grotius « Multa, inquit, Hebræis promisit Deus, si Messiam promissum reciperent, eique parent: quæ si non eveniunt, habent ipsi, quod sibi imputent. Quædam vero etiam definite et sine conditione promissa, si impleta nondum sunt, adhuc possunt expectari. Constat enim, etiam apud Judæos, tempus, sive regnum Messiae, durare ad finem seculorum » (a).

Ad 5. Tr. Nondum enim exploratum est quid per cladem Gog et Magog Ezechiel intenderit. Tot pene circa ejusmodi vaticinium numerantur sententiæ quot interpretes non solum apud Christianos verum etiam apud Hebræos. Alii de scythiis, alii de persis, alii de syris etc. illud explicant; alii ad Antiochum Epiphanem referunt, ut Grotius; alii ad Cambysem, ut Calmet; alii symbolice volunt accipiendum de victoria justorum super impios (b). Cum igitur omnia sint incertæ quæ ad ejusmodi vaticinium spectant; si quis deserat clara et determinata vaticinia ut sibi ex incertis difficultatem creet, is perinde facit ac qui oculos a luce avertit, et tenebras umbrasque consecratur.

Eadem viget discrepantia sententiarum circa hanc de templo Ezechielis visionem, idem propterea de ea ferendum est iudicium (c).

alioquin minime fuissent completa. Ceterum etiam exterior ecclesiæ majestas et amplitudo talis est ut eidem aptari possint figuræ illæ quibus eam prophetæ adumbrarunt.

(a) De verit. religionis l. c.

(b) Longa nimis res esset velle omnes tum Hebræorum tum Christianorum interpretum sententias per-censere, atque nullius frugis. Dissensio enim est circa nomina, gentes, fata quæ eisdem adscribuntur. Recentiores videntur acquiescere Michaelisto, qui censet designari scythas. Ceterum s. Jo. Apocal. XX. quæ Ezechiel de Gogi moliminibus et clade prædixerat ulterius ad extremam mundi ætatem distulit. Hinc non pauci autumant hic agi de personis mysticis seu symbolis, ita ut capp. XXXVIII. et XXXIX. polliceatur Deus, se pios suos cultores ab hostium potentissimorum ac ferocissimorum impetu sartos tectos servaturum, eosque suo præsidio custodique protecturum. Eam vero promissionem ad christianos pertinere eatenus, quatenus ipsi sunt veri Dei cultores. Cf. Rosenmüller Schol. in V. T. ad Ezech. c. XXXVIII.

(c) Diversas has sententias veterum ac recentiorum collegit cum suis auctoribus Rosenmüller in prodromo ad cap. X. Ezech. Alii contendunt describi templum Salomonicum, alii Zorobabelicum, alii ideale, alii symbolicum ac mysticum; alii in sensu literali intelligendum prophetam volunt, alii tantum in sensu spirituali, alii denique partim literali partim spirituali. Quidquid sit nihil certi affirmari potest. Strenuam operam navavit in templi Ezechielis forma et amplitudine describenda cum sui partibus etc. Jo. Bapt. Villalpandus in op. cui titulus: « De postrema Ezechielis prophetæ visione Jo. Bapt. Villalpandi, Cordubensis e Soc. Jesu tomi secundi explanationum pars secunda, in qua templi, ejusque vasorum formarum commentariis, tum æneis quamplurimis descriptionibus exprimitur » pagg. 655. form. max. accessit « tomi III. apparatus Urbis ac templi hierosolymitani pars. I. et II., Jo. Bapt. Villalpandi Cordub.

Ad 6. D. Perperam intellecta C. in sano sensu et cum ceteris vaticiniis collata N. « Multa in sacris litteris, ut rursum Grotius ait, non ex proprietate verborum, sed figura quadam esse intelligenda, ne ipsi quidem Judæi ignorant; ut cum Deus descendisse dicitur, cum ei os, aures, oculi, nares tribuantur. Quidni ergo hunc in modum explicemus et pleraque de Messiae temporibus dicta? Qualia sunt, lupum cum agno, pardum cum hædo, leonem cum ove stabulaturum; Iusurum cum anguib. infantem, montem Dei surrecturum supra montes alios, in montem Sion venturos alienigenas, ut sacra faciant (a)? »

Per novissimos autem dies tum ab Isaia tum a ceteris prophetis significari ultimam ætatem, seu ævum Messiae, seu in genere *dies Messiae* unanimiter tradunt Judæi, quocumque demum tempore hi dies venerint (b).

III. Obj. Perperam christiani judaicam gentem aliquando a Deo rejiciendam fuisse existimant, aut abolendum fœdus quod Deus per Moysem cum populo feruit. 1. Etenim Abrahamæ posteri populus Dei peculiaris dicuntur ipsi unitus fœdere sempiterno (c). Passim lex mosaica perpetuo duratura exhibetur (d). 2. Quod si Hebræi illam transgressi fuerint paterna quidem correptione, minime vero fœderis rescissione aut abolitione puniendi dicuntur, quin potius si resipuerint expresse iterato promittitur ab extremis terræ ac de cunctis populis in quos fuerint dispersi congregandos fore (Deut. XXX. 2. seqq.) ac revocandos. 3. Præsens propterea captivitas in poenam utique peccatorum Israelitici populi contigit, 4. sed hoc ipso ostendit Deus peculiarem providentiam qua eum servat, et amorem quo populum prosequitur; quos enim Deus diligit, arguit et castigat, 5. alias Judæi deterioris conditionis forent, quam ejusmodi impii homines, qui in hac et in altera vita poenas luunt. 6. Cum igitur satis a Deo puniti fuerint, soluta captivitate, ad patrium solum Judæi revocabuntur juxta divinas pollicitationes. Ergo.

e Soc. Jesu collato studio cum H. Prado ex eadem Soc. » Romæ 1604. pagg. 547. De eodem argumento scripserunt Ludov. Compiegne de Vejel ex Judæo Christianus, Matthias Hanferefferus Tubingensis, Campegius Vitringa, Coccejus, Sturmius, Meyerus, Blasche etc.

(a) Non esse immutandum naturæ ordinem adveniente Messia antiquiores Judæi pro certo habebant, et sæpe occurrit in ipsorum libris præsertim in tract. Sanhedrin apud Ugolini t. XXV. sed præterea in lib. Sobar Exod. fol. 95. col. 578. quæ hic leguntur Is. II. 2. exponit sensu spirituali. Cf. Schottgen de Messia p. 109. Idem traditur in Pesikta rabbathi fol. 62. 1. seqq. ib. p. 128. et alibi sæpe totum exponunt de Messia. Quare non est hæc arbitraria christianorum interpretatio. Cf. ib. p. 241. 505. 599. 600. 626. etc. et Jo. Frischmuthi dissertat. de Evangelio in Sione egressuro ad Is. II. 1. seqq. in Thesaurio theol. philol. tom. I p. 685. seqq.

(b) Observat Kimchi ad h. l. formulam *dies postremos* seu *novissimos* ubicumque ea occurrerit, indicare tempora Messiae. Cf. Jerem. XXIII. 20. Joel. III. 1. seqq. etc.

(c) Genes. XVII. 7. et al.

(d) Ex. XII. 14. et alibi passim.

R. N. A. Ad 1. prob. D. Id est usque ad Messiae adventum quem lex praefigurabat et ad quem velut paedagogus ducebat, C. absolute N. Hinc saepius Deus admonet, veteri rescisso, novum ac aeternum foedus priori illo ac temporaneo longe praestantius ferendum esse cum Israele fideli, ita Jerem. XXX. 31. « Ecce dies veniet dicit Dominus, et feriam domui Israel et domui Juda *foedus novum* : non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum... pactum quod irritum fecerunt » etc. tum Is. LV. 3. « Feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles. Ecce testem populis dedi eum, ducem ac praeceptorem gentibus » etc. ubi apertum est sermonem esse de Messia, ipsis latentibus Judaeis (a) ac de gentibus in idem pactum adsciscendis.

Ex his responsio patet ad ea quae subnectuntur de lege mosaica, quae hoc sensu potest dici aeterna, quatenus suum adimplementum et perfectionem in futuro Messia ejusque regno adeptura erat (b).

Ad 2. N. Imo prorsus contrarium constat ex prophetarum effatis quae adduximus, quibus addi debet ex Osea c. I. 9. III. 4. ubi sub symbolo filii cui jubetur nomen indere « Non populus meus » et sub symbolo mulieris fornicariae diu expectantis exhibetur populus Israel absque Deo suo. Quae autem allata sunt ostendunt non fore perpetuam rejectionem filiorum Israel, ac futurum aliquando tempus quo ad Deum ac missum ab eo Messiam ipsi convertantur, quod libenter damus imo et profitemur (c). Tunc suum complementum habebunt crebra illa vaticinia de filiis Israel et Juda sub uno David rege suo pace fruituris (d), ac ceteris, quae ipsis promittuntur bonis.

Ad 3. D. Et praeterea rejecti Messiae, ut inferius mox ostendemus, C. quorumcumque peccatorum N. Nec enim levioribus olim peccatis Judaei se commaculaverant ut ex prophetis constat qui eis perpetuo

exprobrant adulteria, furta, homicidia aliaque infanda facinora, praesertim vero scelus adeo frequens atque commune idololatriae de quibus in praesentiarum vix accusantur; attamen Deus numquam destitit ab eis speciali quadam providentia proseguendis, imo minas et promissa, poenas ac praemia adhibens, ostendit se peculiarem de iis curam gerere. Neque ultra LXX. annos illos in captivitate detinuit, ac interim certiores saepe eos fecit de reditu, misit ad illos prophetas, qui eos solarentur, fidem miraculis excitavit ac vaticiniis. Ex quo vero iterum templum cum urbe Hierosolymorum eversum est, etsi saepe jejuniis se macerent, preces enixas ad Deum fundant, peccata confiteantur etc. non secus ac si Deo essent destituti, nullo solatio, nulla spe, nullo subsidio foverentur. Restat propterea invictum argumentum de scelere quo universa gens destinetur graviore ipsa idololatria, ob quod antiquum foedus vere abolitum est atque discissum (a).

Ad 4. D. Si ageretur de singulis individuis ac poena amore mixta, C. si de tota multitudine, seu massa, ut dicitur, N. Aliud nempe ferendum est iudicium de poena quae singula individua afficit, aliud de ea, quae totam afficit multitudinem ac integram populi massam. Etsi enim verum est interdum populum integrum puniri ob privatorum peccata, praesertim si ista frequentia ac publica sint, neque expiata, attamen ejusmodi poenae ut plurimum non sunt nisi partiales ac temporariae, imo et extraordinariae, cum juxta providentiae ordinariae ordinem in illos cadat poena qui delinquant. Contra vero si punitio afficiat totam multitudinem et jugiter perseveret, ut ordinaria censi possit, dicendum totam multitudinem aliquo crimine teneri quod omnibus commune sit, sive quod delictum sit multitudinis. Talis autem est punitio, quae totam judaicam gentem afficit, spectata praesertim publica et ordinaria providentia, quam Deus erga hunc populum licet gravissimis ac publicis criminibus idololatriae inprimis obstrictum per tot secula ostendit. Hinc in tota illa temporis periodo quae a Moyse usque ad extremam Solymorum cladem intercessit, licet spectare correptionem patris animadvertentis in filios, cum toto illo tempore amor et gratia jugiter mitigaverint severitatem; ast in alia periodo, quae deinceps subsecuta est, omnia spectare licet signa Dei punientis reos ut iudicis, quidquid de privata ac secreta ejus agendi ratione sit cum ejusdem gentis individuis (b).

Ad 5. D. Quatenus populus, C. quatenus individua N. Nam homines singillatim sumpti rationem reddent de peccatis propriis, ac propterea juxta diversam uniuscujusque mensuram quilibet a Deo poenam quam fuerit promeritus accipiet, ac pro majori vel minori malitia, qua divinae gratiae restiterit.

Ad 6. D. Cum se converterint verum Messiam agno-

(a) Cf. Derossi op. cit. c. II. §. XXV. seqq. pag. 61. seqq.

(b) Cf. Limborch. in amica collat. c. VI. in resp ad tertium Scriptum Oronii p. 251. seqq.

(a) Cf. Raym. Martini p. 782. seqq. ed. Carpz. nec non p. 883. seqq., toto cap. XX. III. p. dist. III. cum observat. de Voisin.

(b) Cf. Grot. op. cit. lib. V.

(c) Cf. Ose. III. 5. ubi Deus comminationum acerbitate temperat meliorum temporum promissione. Quare ibi promittitur quod post multos illos dies revertentur Judaei ad Dei cultum desertis superstitionis religionibus ac ritibus, et quidem submisso animo gratiam quaerent, serioque ac sincero studio Deum colent. Nullum vero dubium esse potest aliquando Judeos conversum iri ad religionem christianam juxta Apostoli praedictionem Rom. XI. 11. seqq.

(d) Quum defectio Israelitarum a vero ac sincero cultu Dei conjuncta olim fuerit cum defectione a Davide, rege divinitus instituto, ejusque familia (III. Reg. XII. 6.), ad emendationem illam, quae cit. loc. describitur, omnino pertinebat, ut hac etiam ex parte ad officium redirent; hinc additur et *ad David regem suum*. Qua formula innuitur, Israelitas conjunctos fore sub uno rege ex Davidis prosapia oriundo; quo Messiam spectari nulla est dubitatio, ut pariter legitur Ezech. XXXIV. 23. XXXVII. 24. Jerem. XXX. 9. hinc chaldaeus paraphrastes haec verba cum iis, quae proxime praecedunt ita reddidit: « Quarent cultum Domini Dei sui, atque obediunt Messiae filio David, regi suo. » Ac talis est unanimis Judaeorum omnium sententia. Cf. Rosenmüller in l. c. Oseae, et Ezech.

scendo, Tr. antequam convertantur N. Transmissimus primum distinctionis membrum, cum nihil adhuc exploratum sit circa sensum quo accipi debeant divinæ illæ pollicitationes quæ statum Israelitarum spectant post ipsorum conversionem (a). Alterum vero jure negavimus cum divina oracula durationem dispersionis judaicæ aperte protrahant usque ad generalem illorum conversionem. Quid postea de integra natione ad fidem conversa futurum sit, Deus novit. Interim ex ipsius jugi conservatione non pauca emolumenta in christianam religionem proveniunt. Inde enim habemus testes de scripturarum V. F. ac præsertim vaticiniorum, quæ Messiam spectant authenticitate (b); vivum inde ac jure documentum habemus divinæ in nos misericordiæ, ac severitatis et divinæ justitiæ in Judæos (c); ineluctabile demum inde habemus testimonium divinitatis religionis christianæ, ac divinæ revelationis ex jugi vaticiniorum adimplemento: quod nulli cavillationi ac subtilitati subest incredulorum hominum.

CAPUT III.

De Jesu Nazareno vero Messia.

Si Messias jamdiu venit, quod hucusque disputata invictissime ostendunt, reliquum est ut inquiramus, *quinam sit*. Hic autem alius esse nequit nisi ille unus in quem tum epochæ promissi Messiae a prophetis definitæ, tum ejusdem characteres et notæ apprime conveniunt, tum denique qui officia ac munia Messiae propria obivit. Hunc porro alium non esse nec esse posse nisi Jesum Nazarenum ostendere aggredimur. Cum vero Orobinus et cum ipso Salvador contendat jure Christum Jesum et ex legis præscripto fuisse ultimo supplicio affectum, cogimur propterea Christi causæ vindicias sumere, ac simul ostendere necem Christo illatam novum esse argumentum quo Messiae

(a) Huc spectant judaizantium hypotheses de regno millenario quas denuo præter nonnullos catholicos excitarunt protestantes non pauci. Cf. de hoc argumento Muzzarelli Diss. select. Romæ 1807. Dissert. tertia de regno millenario Christi visibiliter conversantis in terra, necnon P. Mamachii De animabus justorum Romæ 1766. T. I. p. 26. seqq.

(b) Quod sæpe animadvertit s. Augustinus, præsertim Enarr. in Ps. LVI. n. 9. ubi inter cetera hæc scribit: « Dispersi sunt per omnes gentes, nusquam habentes stabilitatem, nusquam certam sedem. Propterea autem adhuc Judæi sunt, ut libros nostros portent ad confusionem suam. Quando enim volumus ostendere prophetatum Christum, proferimus paganis istas litteras. Et ne forte dicant dari ad fidem, quia nos illas christiani composuimus, ut cum Evangelio quod prædicamus sinerimus prophetas, per quos prædictum videretur quod prædicamus, hinc eos convincimus, quia omnes ipsæ litteræ quibus Christus prophetatus est, apud Judæos sunt, omnes ipsas litteras habent Judæi. Proferimus codices ab inimicis ut confundamus alios inimicos... Codicem portat Judæus, unde credat christianus. Librarii nostri facti sunt quomodo solent servi post dominos codices ferre, ut illi portando deficiant, illi legendo proficiant... Sic enim apparent Judæi de Scriptura Sancta quam portant, quomodo apparet facies cæci de speculo; ab aliis videtur, ab ipso non videtur. » Et alibi passim eadem repetit.

(c) Rom. XI. 22.

nomen ac dignitatem eidem maxime competere evincitur.

PROPOSITIO I. — *Jesús Nazarenus verus Messias est in Scripturis promissus atque a Judæis expectatus.*

In Jesu Nazareno tria illa plenissime adimpleta sunt quæ nuper recensuimus, epochæ, notæ et munia promissi atque expectati Messiae. Ergo Jesus Nazarenus est verus Messias in scripturis promissus atque a Judæis expectatus.

Ac primo quidem ad epochas quod attinet, ex dictis istæ omnes desinunt in Urbis templique vastationem, ac cetera quæ eam subsequi debebant, sacrificiorum nempe, ac sacerdotii cessationem, antequam plane tolleretur civilis potestas e populo judæo. Jam vero Christus Jesus sub ejusmodi tempus in mundum venit, fatisciente atque ad finem properante Judæorum republica sub Herode patre idumæo ac matre ascalonitide. Venit circa exitum LXX. hebdomadam Danielis, ita ut in fine hebdomadæ LXIX et initio hebd. LXX. publicam sui fecerit manifestationem, ac in medio hujus postremæ hebdomadis occisus sit (a); venit ante Urbis ac templi direptionem, ac sacerdotii Aaronici et legalium sacrificiorum cessationem, quæ omnia paulo post ipsius mortem subsecuta sunt. Venit nempe ea ætate qua constans apud Hebræos et vicinos fuit opinio illis temporibus expectandum esse Messiam (b). Ergo epochæ promissi Messiae in Jesum evidenter conspirant.

Verùm conspirant præterea in ipsum characteres et notæ Messianæ. Jesus enim ex tribu Juda ac familia David originem traxit: a Virgine matre ortus juxta Isa. VII. 4. (c) atque in civitate Bethlehem prout prædixerat Michæas V. 2. pauperem et humilem vi-

(a) Hoc tum ex dictis cum ageretur de vaticinio Danielis patet, tum clarius adhuc patebit ex inferius dicendis.

(b) Cf. Jahn. in cit. Appendice hermeneuticæ fasc. I. p. 4. ubi recte observat spem venturi Messiae ætate Christi fuisse vulgarem, prout evincunt omnia illa N. F. loca in quibus refertur Jo. Baptistam, Jesum, et ejus discipulos annunciantes adpropinquare regnum cœli, seu Dei, mox ab omnibus fuisse intellectos, quin ulla quæstio moveretur, quidnam istud sibi vellet. Nec solum generatim aliquando, sed etiam illa præcise ætate venturus expectabatur promissus olim Messias prout clare elucet ex evangelistis narrantibus quod modo Joannes, modo Jesus a plerisque creditus fuerit Elias præcursor, quin etiam ipse Messias Matth. XVI. 14. 17. X. 13. Marc. VI. 15. VIII. 28. IX. 11. 13. IV. 20. Non erat hæc vaga plebis dumtaxat opinio, sed ipsum quoque supremum nationis tribunal, synedrium dictum, legatione missa ad Jo. Baptistam eandem sententiam prodiit Jo. I. 49-28. cf. Jo. X. 24. Matth. XXVI. 63. Marc. XIV. 61. Insuper Simeon ille senex, eruditus et Rabbi celeberrimus fortasse idem, qui in Talmude *justus*, et pater Gamalielis salutatur et a Flav. Josepho Archæol. XIV. 9. 4. XV. I. 10. sub nomine Sameas ab acceptis divinis revelationibus laudatur Luc II. 25-32. divinitus edoctus fuisse refertur se adhuc vivente Messiam nasciturum. Ut reliqua documenta alias allata præteream.

(c) De hoc pariter vaticinio ex professo agemus in altera tractatus parte.

tam vixit juxta Zachar. IX. 9., magnus extitit thau-
maturgus, quod sursum Isaias XXV. 6. seqq. et alibi
passim prænunciaverat, quæ quidem omnia vaticinia
ad Messiam pertinere unanimi consensione Judæi ipsi
fatentur (a). Neci præterea ipse a Judæis traditus est,
et eo quidem supplicii genere quo ipsum occisum
iri prænunciaverat David Ps. XXI. præsertim vero
Isaias LIII. ut alia præteream vaticinia de ipsius re-
surrectione et gloria, quæ post Raymundum Martini
fuse prosequitur Huetius in Demonstr. Evangelica
prop. IX (b).

Post Jesu repudium non solum desolata est civitas,
templumque subversum, sed ubique victimæ cessa-
runt, cessavit et sacerdotium, novumque sacrificii
genus a Christo Jesu institutum oblatum statim est
ubique terrarum per sacerdotes et gentibus conversis
delectos, quæ pariter omnia a Daniele, Malachia
aliisque prophetis prænunciata de futuro Messia fuisse
ostendimus. Gentes autem omnes per apostolos ad
ipsas a Jesu Nazareno missos ejuratis superstitioni-
bus ac idololatriæ cultu, non coluerunt deinceps nisi
Deum Abraham, Isaac et Jacob, atque ita Dei populus
factæ sunt, quæ ante non erant, atque ita impletum
est quod per Jacob Gen. XLIX. prædictum fuerat,
aliosque prophetas locis antea commemoratis.

Hæc autem omnia publicis factis ac documentis
innuntur, quæ nulla cavillatione eludi possunt. Cum
igitur adamussim omnia quæ de promisso Messia
prædicta esse vidimus, in Jesu Nazareno completa
sint, præstat hanc propositionem concludere argu-
mentatione ipsa, qua R. Nachmanides adversus
christianos usus est in disputatione cum Paulo Bur-
gensi (c). « Ego ostendam clarissime neutquam
Messiam venisse. Non enim quispiam fuit, aiebat
Nachmanides, qui (aliqua similitudine et specie veri)
aut se ipsum Messiam profiteretur, aut Messias ab
aliis fuerit appellatus præter Jesum Nazarenum. At-
qui Messia nomen ac dignitas in Jesum Nazarenum
conferri nequit: Messias igitur nondum venit. » Sic
ille; nos vero cum cl. Derossi paucis mutatis sic
eandem argumentationem in rem nostram converti-
mus et in Judæos intorquemus: Messias jamdiu cer-
tissime venit: atqui nemo se ipsum dixit, aut cum
aliqua similitudine et specie veri Messias ab aliis ap-
pellatus et creditus est præter Jesum Nazarenum.
Unus est igitur Jesus Nazareus cui Messia nomen
ac dignitas tribui jure optimo possit (d).

DIFFICULTATES.

I. Obj. Perperam Christiani ex recensitis vaticiniis
Jesum verum Messiam esse concludunt. 1. In primis
enim nec ipsi Christiani doctores inter se consentiunt
circa Jacobi vaticinium, quod alii esse intelligendum

contendunt de regia dignitate permansura in tribu
Juda usque ad Messia tempora; alii de suprema qua-
dam potestate; alii de potestate legislativa quæ in Sy-
nedrio resedit; alii autumant respicere illud oraculum
solum tribum Juda, alii ad universam israeliticam
gentem illud extendunt (a). Sed præterea animad-
vertere juverit vel longe ante Jesum, vel longe post
ipsum sceptrum à Juda ablatum esse. Etenim e Juda
sceptrum recessit sub Nabuchodonosor, neque un-
quam illud Judæ tribus recuperavit. 2. Nam Judæi
soluta captivitate servierunt regibus Persarum, qui-
bus tributa solvebant ex terræ frugibus aliisque pro-
ventibus, ut ex II. Esd. IX. 37. constat; servierunt
deinceps græcis; excusso demum græcorum iugo,
sub potestate fuerunt assamoniorum, qui erant ex
tribu Levi usque ad Herodem sub quo Jests natus
est. 3. Quod si contendunt christiani sceptrum etiam
post captivitatem in tribu Juda perseverasse, tunc
nihil pariter ipsi evincunt ex Jacobi vaticinio cum
exploratum sit longe post Jesum sceptrum Judæos
retinuisse. Certum enim est Herodem non alienige-
nam, sed Judæum tum religione tum origine fuisse,
prout testatur Josephus Archæol. I. XX. c. VI. ubi
eum aperte dicit « Judæorum genere prognatum. »
Quare Scaliger, ut observat etiam Valesius (b), abun-
de docuit in notis ad Eusebii Chronicon Herodem
non fuisse alienigenam. Nihil igitur pro christianoro-
rum causa ex Jacobi vaticinio extendi potest.

R. N. A. Ad 1. prob. D. Christiani doctores inter
se non consentiunt circa modum seu rationem expo-
nendi jacobæum vaticinium in nonnullis accidentalibus,
C. circa rei ipsius substantiam N. Omnes enim
in eo conveniunt interpretes christiani (si nonnullos
judaizantes protestantes seu rationalistas excipias,
quibus *quidlibet audendi semper fuit æqua potestas*),
ut tum jacobæum oraculum ad Messiam referant tum
in Christo Jesu adimpletum esse contendunt. Multi-
plex igitur Christianorum doctorum hujus vaticinii
expositio non aliud evincit nisi plures adesse vias ad
Judæos refellendos; cum vero aliæ aliis probabiliores
sint suisque probentur auctoribus, non est cur de una
potius quam de altera solliciti simus. Nobis tamen
vehementer probatur illa quam doctissimus Petavius
sequitur. Censet autem sceptri nomine supremam
potestatem a Jacob significari, quæ in tribu Juda ju-
giter permansura erat usque ad Christi adventum.
Etenim hæc tribus ad ceterarum discrimen nunquam
dissoluta fuit, sed unum semper, ut ita dicam, corpus
constituit, licet diversas vices, ac regiminis diversas
formas subierit, diversosque duces ac principes nacta
sit (c). Hæc porro expositio magis conformis videtur

(a) Cf. Alfonso Nicolai S. J. Lez. II. sul Genesi
ubi mira brevitate et eruditione diversas recenset et
expendit christianorum expositiones de vaticin. ja-
cobæo.

(b) Valesius in not. ad cap. VI. libri I. II. eccl.
Eusebii.

(c) Lib. XVI. De Incarnat. c. VIII. Cf. etiam Tour-
nemini egregiam dissertationem de jacobæo vatici-
nio ex Trevelliensibus ephemeridibus mens Mart.
an. 1705. art. XLV. quam latinam reddidit atque

(a) Cf. Schættgenium op. cit. de Messia ad ejus-
modi loca.

(b) Cf. etiam Euseb. in Demonstrat. evangel. libb.
IX. et X.

(c) Cf. Disputat. R. Nachmanidis cum fratre Paulo
apud Wagenseilium *Tela ignea satanae* T. II. pag. 40.

(d) Op. cit. cap. VII. p. 164.

contextui et rerum eventibus, commodior præterea est ad Judæorum tricas dissolvendas.

Hac enim posita jam ruit sponte sua, quod ex captivitate babylonica, atque ex regno persarum atque græcorum, multo vero magis ex assamonæorum regimine secundo loco objiciebatur. In unum enim corpus semper coaluit tribus Juda ac propriis legibus institutisque usa est, ut jure inde inferamus supremam potestatem apud tribum Juda stetisse secus ac reliquis tribubus hac illac dispersis contigerit. Prædictiones autem Jacobi respiciebant fata domestica ac propterea relativa erant, seu per comparisonem dicta ad ceterarum tribuum eventa (a).

Ad 3. D. Id est ad Christi adventum non omnino desit, Tr. non ita imminutum fuit, ut ad interitum festino gradu non properaret, donec paulo post omnino desierit N. Ut enim animadvertit Petavius, cum agitur de imperiorum regnorumque eversionibus non uno temporis momento eas perfici necesse est, neque ita intelligenda esse vaticinia, quæ eas prænunciant, sed morali quadam latitudine ac per quædam intervalla, et per gradus prout in casu nostro accidit. Ablatio enim illa aliquanto ante Christi ortum inchoata tempore est, ac deinde progressa, tandem in templi et Urbis excidio, Vespasiano Imperatore perfectum habuit exitum (b).

In data expositione patet parum referre ad jacobæi vaticinii veritatem criticam disquisitionem utrum Herodes inquilinus fuerit an alienigena. Exploratum tamen est apud eruditos Herodem origine idumæum fuisse, neque ulla jam contentio est. Verba citata non sunt historici Josephi, sed Judæorum cum Syris altercantium, uter populus prior et potior haberetur in civitate Cæsareæ. Josephus enim iterum iterumque affirmat Herodem idumæum esse, imo confutat Nicolaum Damascenum, qui ex assentatione Judæorum genere satum Herodem asserebat (c).

vulgavit. Zacharias in append. ad lib. XVI. Petavii de Incarn.

(a) Cf. Petav. Rationarium temp. lib. III. C. VI.

(b) Cf. l. c. De Incarn. c. VI. §. 5. seq. ubi inter cetera illud recte animadvertit cl. vir « non esse patriarchæ illius oraculi mentem, ut tempus præcise designet, quo Messias affuturus est, ut eodem momento, quo illud e venerit, quidquid tandem est, quod futurum ante prædicit, Messias accedat. Hoc enim in nulla prorsus vaticinii illius interpretatione constat. Verum ita intelligendum hoc est, ut cum illa, quocumque tandem interpretare modo, præcurrentis signa extare videris, tum scias, Messiam jam in mundum venisse: ut a posteriori sumptum indicium antecedentis rei faciat fidem. Prius enim Messias venturus dicitur, quam ab Juda sceptrum recedat. Simul illud repetendum est, quod alibi monui: prophetiarum eventa non una aliqua temporis particula circumscribi: sed paulatim evoluta compleri. Sic istud ipsum, quod Jacob edidit, de auferendo sceptro, pedetentim est impletum. Ac quemadmodum homo, quamdiu spirat, et cum morte luctans sensim deficientem trahit animam, vel mori vel vivere dicitur: sic ablato sceptri, et judaicæ communitatis, ac πολιτείας extinctio paulatim est expleta. »

(c) Sic enim ex propria sententia de Herodis origine scribit Josephus Archæol. lib. XIV. c. 1. Idumæus Antipater, quamvis Nicolaus Damascenus

II. Obj. Omnia incerta sunt in vaticinio Danielis.

1. Christiani ipsi mirifice inter se disceptant circa initium perinde ac circa exitum harum hebdomadarum.

2. Quis propterea sibi persuadeat Jesum Nazarenum in medio septuagesimæ postremæ hebdomadis mortem obiisse, prout contingere debuisset juxta Danielis vaticinium? 3. Sed neque adimpleta sunt quæ in eodem oraculo de Messia prænuntiantur; 4. nam neque in dimidio hebdomadis defecit hostia et sacrificium; neque sub ipso deletum peccatum est, et sublata iniquitas, vel adducta justitia sempiterna, cum tam late hodie pateat iniquitas ac ante Jesu adventum. 5. Nusquam præterea legitur Jesum aliquando innectum fuisse. Cum igitur ab exitu hebdomadarum nihil colligi possit, adjuncta vero vaticinii minime adimpleta esse constet, jure inferitur Danielis vaticinium in Jesu Nazareno haud esse completum.

R. N. A. Ad 1. prob. D. Ita tamen ut omnes consentiant duos terminos a quo et ad quem intra utriusque templi destructionem in vaticinio contineri atque concludi, perinde ac Judæi ipsi fatentur (a), C. in supputationibus chronologicis Tr. Circa duos recensitos terminos vix ulla est controversia. Tota propterea disceptatio versatur circa determinationem horum terminorum prout subjiciuntur supputationibus chronologicis. Jam vero communi calculo jam probatur, terminum a quo prophetiæ Danielis initium capere ab edicto quod Artaxerxes dedit an. XX. regni sui de reedificanda Urbe (Nehem. II. 8. 18. collat. Dan. IX. 25.) nam usque ad id temporis murus Jerusalem dissipatus erat et portæ ejus igni combustæ (Nehem. I. 5). Præterea omnes chronologi concordantes in eo sunt, quod Xerxes Artaxerxis pater regnare cœperit an. 485. ante Christum, Artaxerxes vero mortuus sit an. ante Christum 425. igitur ab initio regni Xerxis ad mortem Artaxerxis fluxerunt an. 62. si ab his annis demas an. 11. quibus regnavit Xerxes, patet regnum Artaxerxis durasse an. 51. et hunc regnare cœpisse an. ante Christum 474. Datum est autem edictum ab Artaxerxe an. 20. regni sui. Ergo hebdomades Danielis decurrere cœperunt an. 455. ante Christum. Porro hic annus incidit in an. 299. Urbis conditæ. Hinc si ineamus calculum LXX. hebdom. ab. an. 20. Artaxerxis et Urbis cond. 299. habebimus finem hebdomadis LXIX: nempe an. 483. et initium hebd. septuagesimæ an.

hujus genus deducat a primariis Judæorum, qui a Babylonia in Judæam reversi sunt. Sed hoc dicit gratificans Herodi ejus filio, quem fortuna ad Judæorum regnum exivit. » Recte propterea Eusebius l. I. H. eccl. c. VI, affirmat, idque auctore Josepho, Herodem fuisse gentis judaicæ alienigenam τὸ γένος ἀλλόφυλον. Plura vid. in Chronico et Demonst. evang. lib. VIII. c. I. Cf. Christ. Noldii: Historia Idumæa seu de vita et gestis Herodum diatribe ad calcem II. volum. opp. Josephi ed. Havercamp. Adversus Scaligerum et Valesium vid. Petav. in Rationar. temp. p. I. p. 193. nec non Nic. Serarium S. J. adv. Scaliger. in diss. Herodes in Thes. Ugolini t. XXIV. p. 898. seqq.

(a) Cf. Raym. Martini p. 282. seqq. Derossi op. c. cap. III. Recolantur superius dicta.

U. cond. 782. qui est Tiberii Imp. an. 15.; sed hic annus ex Luc. III. 1. est annus publicæ manifestationis Christi, ac propterea, quod consequens est, anno tertio cum dimidio seu in medio septuagesimæ hebdomadis occisus est Christus, defecit hostia et sacrificium, deletum est peccatum et adducta iustitia sempiterna per ejus mortem (a).

Ad 2. R. Imo facile hoc est ostendere ex modo dictis, etenim si ab an. 20. Artaxerxis in quo constitutum terminum a quo ad publicam Christi apparitionem, quæ ex Luc. III. 1. incidit in annum 15. Tiberii seu an. ab Urbe condita 782. numeremus an. 485. patet hanc apparitionem dissitam esse ab an. 20. Artaxerxis spatium LXIX. hebdomadam. Porro Christus, ut colligitur ex Joanne qui quatuor a Christo celebrata paschata commemorat (b), evangelium

(a) In hac supputatione assumitur Artaxerxem regnare cœpisse an. ante Christum 474. et Xerxem ejus patrem regnasse an. 41. Plura autem sunt argumenta tum directa, tum indirecta quæ id suadent, quæque nos vix inuimus ne prolixiores simus.

Directa sunt : 1. Ab an. 41. regni Xerxis nihil habetur in scripturis et historicis de ipso. Ctesias c. 28. refert exiguum aliquod factum, quod accidit paulo post bellum grecum. 2. Duplex habemus testimonium, quo reditus ejus ex Græcia et mors acutissime conjunguntur. Alianus Var. Hist. XIII. 3. et Justinus III. 4-3. Cum 11. annis regni Xerxis convenit ætas Artaxerxis quam ei assignat Justinus l. c. nempe 68. an. cum mortuus est. Juxta plura et gravia testimonia pax problematica cimonica post prælium ad Eurymedonem 470. an. ante Christum inita est. Ast hæc pax inita est cum Artaxerxe, ergo initium ejus regni ante 470. ponendum est.

Argumenta indirecta : 1. Initium regni Artaxerxis juxta Thucydidem incidit in tempus brevi præcedens fugam Themistoclis in Asiam, Cf. Hist. c. 157. et Charon e Lampsaco apud Plutarchum in vita Themist. c. 27. Annum vero fugæ Themistoclis dat nobis Cicero Læl. c. XII. scribens : « Themistocles fecit idem quod 20. annis ante apud nos fecerat Coriolanus. » atqui Coriolanus fugit ad Volcos an. 263. U. C. nempe an. 492. ante Christum, ergo fuga Themistoclis an. 472. contigit. Themistocles autem venit ad Artaxerxem. Ergo. 2. Diodorus Siculus XI. 55. fugam Themistoclis ponit in Olymp. 77. 2. scil. 471. ante Christum; Eusebius eam ponit ad Olymp. 77. 1. ergo fere coincidunt. 3. Tota series rerum a Thucydide relatæ nos cogit ut ejus fugæ tempus statuamus non infra an. 475, etc. Hæc aliaque argumenta non pauca quisque recollere poterit apud Hengstenberg. op. c. I. II. p. 1. et II. pag. 344. seqq.

Petavius tamen lib. X. De doctr. temp. c. XXVI. seqq. aliam inivit viam ad conciliandos historicos contendens annis 40. Artaxerxem regnasse cum Xerxe ejus patre. In hac vero hypothesis eundem finem obtinemus. Cf. ib. et lib. XII. c. XXXII. seqq.

Cf. etiam Hist. de l'Acad. des Inscriptions, t. XXXI. « Eclaircissements sur les règnes de quelques rois de Babylone et de Perse par M. Gibert, p. 29. Suiv. tum pag. 51. Nouvelles observations sur l'année des anciens Perses, » ejusdem auctoris, qui in eo convenit cum Petavio ut tribuat Xerxi regnum 20. vel 21. ann.

(b) Primum quidem II. 13. fere statim ac Christus Dominus in publicum prodit; alterum V. 1. ubi probatæ piscinæ meminit : sub nomine quidem *festi diei* tantum illud designat : verum *festus dies* Matth. XXVI. 5. Marc. XV. 6. Luc. XXIII. 17. per antonomasiam pascha nuncupatur : præterea eum Galileam petens Samariam venisset, quatuor mensium inter-

suum prædicavit per an. tres cum dimidio, donec scilicet in dimidio septuagesimæ hebdomadis neci traditus est. Hac autem hebdomada septuagesima confirmatum est pactum multis tum Christi Jesu prædicatione et morte, tum prædicatione apostolorum in tota Judæa; ac propterea omnia adamussim completa cernuntur quæ de Messia prædixerat Daniel.

Ad 3. D. Facto C. jure N. Cum enim leviticus cultus non esset nisi figura cultus inducendi per Messiam, et sacrificia levitica non essent nisi adumbratio sacrificii a Messia per mortem suam offerendi ac consummandi, apertum est quod veniente *figurato*, sive *re figuræ* et umbræ cessare debuerint. Cum vero mors Christi ex dictis in medio septuagesimæ hebdomadis contigerit, hoc ipso sædus antiquum per mortem Filii Dei abrogatum est, et cessavit sacrificii levitici cultus quoad suum *esse intrinsecum* in dimidio ipsius hebdomadis : parum vero interest quamdiu adhuc duraverit quoad actionem externam, quæ tamen paulo post et ipsa omnino desiit. Hæc abrogatio legitima per veli scissuram manifestata satis fuit.

Ad 4. N. Si Daniel loqueretur de ablatione peccati subjectiva, Tr. vel C. si de objectiva N. porro hic Daniel loquitur de remissione peccatorum omnimoda concedenda per Dei misericordiam, tanquam de dono Dei ob mortem Christi cum qua ejusmodi remissio connectitur, perinde ac iustitia sempiterna adducenda velut fructus ejusdem mortis. Nempe causâ patefit tum remissionis seu veniæ peccatorum humani generis, tum sanctitatis adipiscendæ ab ipsis hominibus per Christi mortem eodem sensu quo Is. LIII. prænuntiata fuerant. Quanam autem ratione homines singuli subjective bonæ hæc consequi debeant hic non exponitur, sed aliunde peti debet. Nec enim, adveniente Messia, aut tollenda ratio meriti in bonis operibus, aut peccandi potentia erant, quod nullibi legitur, quin potius contrarium supponitur Is. LXV. 20. et alibi passim, quod nec ipsi Judæi diffitentur (a).

vallo messes aberant Jo. IV. 35. Profectus inde in Galileam, Hierosolymam ad festum reversus est : nullum hoc temporis intervallo præter pascha festum occurrit : quare Irenæus de paschate sermonem esse docet lib. II. c. 22. n. 3. ed. Massueti. Tertium pascha VI. 4. non multo post celebratum a Christo est, quo ingentem multitudinem paucis, qui præsto erant, panibus ac piscibus multiplicatis aluerat. Ultimatum XIII. 4. pridie mortis suæ.

(a) Cf. Schoetgenium de Messia lib. VII. c. II. §. 15. seqq. unum vel alterum speciminis gratia testimonium afferamus : Targum Is. LIII. 4. 5. 6. ubi vi verborum c. LII. 13. expresse de servo Dei Messia sermo est : « Pro peccatis nostris ille deprecabitur, et delicta nostra in ipsum immissa sunt... et ille vulneratus est pro peccatis nostris, traditus pro iniquitatibus nostris : et per castigationem ejus pax multa erit super nos, et si audiamus verbum ejus peccata nostra nobis remittuntur... et coram Deo beneplacitum est, ut remittat peccata propter eum. » In Jalkut Rubeni fol. 30. 4. et Alschech ad Is. LII. 13. « Messias portat peccata Israelitarum » Schemoth rabba fol. 42. 3. « Dixit Deus, sit benedictus, ad Israelitas : vos fecistis mihi operculum; » Ego expiabo peccata vestra » nempe tempore Messiae, etc. Non omnes autem frui-

Ad 5. D. Uctione materiali, C. spirituali et mystica N. De spirituali autem Messiae uctione, quæ consistat in effusione donorum Spiritus Sancti ipsi facta ut suum munus impleret loqui Danielelem, planum sit ex Ps. XLIV. 8. « Propterea unxit te Deus tuus oleo letitiæ » et Is. LXI. 1. « Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me; ad annuntiandum mansuetis misit me » etc. Quæ cum de Messia exponant ipsi Judæi, patet qua ratione accipi debeat Messiae unctio, et in quo præcise consistat. Cf. etiam Is. XI. 1. seqq. Hæc autem unctio in Jesu contigit in ipsa incarnatione per assumptionem humanitatis in consortium divinæ personæ, ut suo loco exponemus, ac denuo manifestata est publice in ipsius baptismo.

III. Obj. Saltem Aggæi et Malachiæ oracula in Christo Jesu adimpleta non sunt. 1. Uterque enim propheta loquitur de adventu Messiae ad secundum templum, nempe Zorobabelicum, Christus vero non venit nisi ad tertium ab Herode exstructum, quodque propterea Herodianum dictum fuit. Herodes siquidem illud e fundamentis erexit, sublati prioris templi fundamentis, prout refert Josephus l. XV. Antiquit. Cap. XI. n. 1. ubi scribit « Tunc igitur decimo octavo anno regni Herodis post ea facta, quæ superius dicta sunt arduum opus aggressus est, ut Dei templum sua opera ædificatum iret, eique ampliorem ambitum daret, et in altitudinem magnificentissimam erigeret. Itaque biennio postquam materiam præparasset (prosequitur n. 3.), sublati veteribus fundamentis, et actis aliis super eis templum erexit » (a). 2. Deinde juxta eosdem prophetas Messias venturus in secundum templum *desideratus* dicitur *cunctis gentibus*, at vero omnes gentes insurrexerunt adversus Jesum. 3. Denique intra *modicum* tempus, ac *statim* venturus promittitur, quingentorum porro annorum spatium fluxit a Zorobabelici templi constructione ad Christum Jesum; nemo autem talem annorum seriem dicet *modicum* aut imminens eventum; 4. adde nullam, adveniente Jesu, cœli terræque commotionem contigisse qualis ab Aggæo prænunciatur. Ergo.

R. N. A. Ad 1. prob. N. Etsi enim daremus, quod tamen non pauci eruditi negant (b), Herodianum ædi-

turos esse hæc peccatorum expiatione, sed eos solum qui Messiae adhærebant, ei obediendo, liquet ex Sanhedrin fol. 58. 2. ubi legitur: « Si sic est, colito illum, seu, ne rebelles ei, vel etiam, ne rebelles mihi in cō. Si enim sic est, non auferet peccatum vestrum. Respondit Rabbini: Fides est in manibus, sed tamen eum tanquam legatum suscipere nolimus. » Cf. etiam Raym. Martini in Pugione fid. p. III. dist. I. c. 3. §. 5.

Ex his porro aliisque prope innumeris Judæorum testimoniis, quæ afferri possent patet non alio sensu a Messia peccata fuisse delenda, et adducendam justitiam, quam quod per mortem ac merita sua obtinere debuerit hominibus eorum remissionem tum quoad culpam, tum quoad poenam, ea tamen lege, ut per fidem et bona opera eadem merita sibi applicent, quod suo loco ostendunt. TT.

(a) Ed. Haverc.

(b) Cf. Salianum S. J. Annales ecclesiastici V. T.

ficiam novam fuisse templi molitionem, attamen neque spectata rei natura, neque in sensu religioso ac populari *tertium* templum vocari potest quod ab Herode excitatum est. Ac primo quidem spectata rei natura; etenim Herodes nonnisi destructo per partes veteri ædificio novum molitus est, ideoque jure semper perseveravit sacrificium. Ipsa Herodis intentio postulavit identitatem templi sui cum Zorobabelico, hinc per partes singulares diruebat et ædificabat (a). 2. Ex consuetudine loquendi historica, omninoque populari templum illud *secundum* et fuit et recte appellatum est, ac propterea ab ipso Josepho sæpe sæpius Herodianum opus *instauratio* templi nuncupatur. 3. Templi *novi* nomen in sensu religioso (non architectonico) tale templum requirit, ejus ædificatio incidat in novam periodum historiæ theocraticæ, ita ut hæc nova periodus per novum templum exterius repræsentetur; quare receptum est apud Hebræos, ut templum secundum vocetur totum illud ævum quod a Zorobabele ad Vespasianum protenditur. Hinc pariter Rabbini, templum a Messia juxta ipsos excitandum sub mundi finem, *tertium* appellant, et secundum templum decennio diutius Salomonico stetisse contendunt (b). Demum exploratum est illis temporibus omnes in expectatione Messiae fuisse. Quacumque ex parte propterea res ista spectetur patet in Christo Jesu hæc vaticinia fuisse completa (c).

Ad 2. D. Quamdiu ipsas latuit quinam fuerit, C. cum ipsis innotuit N. Nam ut primum Christus Jesus prædicari coëptus est, non modo innumeri prope homines in ipsum crediderunt, quod ex celerrima evangelii propagatione constat per universum terrarum orbem, verum etiam eo amore erga ipsum exarsere, ut non dubitaverint pro eodem sanguinem ad vitam profundere, ut suo loco ostendimus (d).

Ad 3. D. In se, Tr. relative, seu respectu totius præteriti temporis, quo expectatus est Messias N. Sæpissime autem prophetæ de brevi temporis spatio usque ad adventum Messiae loquuntur ut Is. X. 25. XL. seqq. Jerem. XXX. 3; quo sensu pariter Malachias usurpavit illud *statim* heb. *אִתָּא*, quod vatum hebræorum non nostro more, sed prophetico, dictum fuisse

tom. VI. fol. ad an. 4055. n. 5. seqq. necnon Haradinum de Nummis Herodiarum in notis ad an. U. c. 734. Inter opera selecta Amstelod. 1709.

(a) Cf. I. A. Ernesti in Progr. de templo Herodis M. ad Agg. II. ro. et Josephi Antiqu. jud. l. XV. c. XI. in opuscul. philolog. critt; p. 347. seqq. ed. sec. Lugd. Batav. 1776. qui etsi contendat Herodem, destructo per partes veteri templo, illud ex integro ab ipsis fundamentis reædificasse, is tamen, ut componat vaticinium Aggæi cum Messie adventu ad templum herodianum, animadvertit, in consuetudine loquendi historica ac populari templum ab Herode per partes destructum restitutumque, a priori non distinguendum, quod Judæi a Chaldaæ reduce extruxerant, sed nomine atque appellatione cum eo confundi. Cf. etiam Hengstenberg Christologia V. T. etc. par. III. Berol. 1835. p. 367. seqq.

(b) Cf. Th. Goodwini Moses et Aaron cum notis Hottingeri in Thesaurio Ugolini t. III. p. 168. not. 19.

(c) Cf. Raym. Martini P. II. c. IX. §. 12. seqq.

(d) Tract. de vera relig. p. I. cap. IV. prop. III.

ex Dan. VII. Ezech. IV. 3. Ps. LXXXIX. 4. patet (a).

Ad 4. D. Qualem sibi Judæi fingunt, C. In sensu prophetæ N. Sensus enim verborum Aggæi non aliud præ se fert nisi ingentem universitatis rerum mutationem, seu immutationem totius naturæ, quæ in adventu Christi reipsa cōtingit per tot miracula in Christi nativitate, ac vitæ ipsius serie et morte, in descensu Spiritus Sancti sub visibili symbolo, tum in religionis christianæ promulgatione patrata, per reipublicæ judaicæ interitum, ceterasque innovationes ex religione christiana in mundum inductas (b); quo sensu Deus Is. LXV. 27. et LXVI. 22. dicit: « Se novam terram producturum. »

IV. Obj. 1. Intelligi nequit quid factum fuerit, ut in tanta vaticiniorum luce qualem Christiani comminiscuntur, Judæorum primores atque doctores, synedrion universum atque Pontifices Messianam dignitatem in Jesu minime agnoverint, sed ipsum repudiaverint ac morte multaverint. Magnum sane præjudicium hoc esse contra Christi causam nemo est qui non agnoscat. 2. Quod si illi quos vehemens incendebat Messiæ desiderium quique eum summopere exoptabant, quibus longe melius perspectus erat divinorum oraculorum sensus, ante quorum oculos omnia illius ætatis adjuncta et Christi facta observabantur diversum adeo judicium tulerunt, concludamus necesse est in Christo Jesu Messiana vaticinia nullo modo esse adimpleta. Quod vel ipsa sua agendi ratione

(a) Cf. Scheibel in observatt. critt. et exegett. ad vaticinia Haggaï et Malach. p. 36.

(b) Dan. Tobenz opp. omni. T. VIII. in nota ad locum ad Hebr. XII. 26. » Verba ista, inquit, leguntur Agg. II. 7. (Hebr. 6). Ast hæc citatio est secundum LXX. Io. hebraico habetur: *adhuc unum modicum*, et ego commovebo etc. Sed hebr. potest quoque sic verti: *adhuc semel (sed modicum durabit)*, et ego commovebo. Per commotionem cœli et terræ hic innui videntur regnorum subversiones, quæ inter hanc prophetiam Aggæi et adventum Messie evenerunt; videlicet imperii persici destructio per grecos, regni grecorum per romanos, reipublicæ romanæ per Augustum. Ast scopus Pauli manifeste exigit, per hanc commotionem cœli et terræ intelligi naturæ totius immutationem, hoc est; miracula in promulgatione religionis christianæ facta, idololatriæ eversionem, status judaicæ interitum, christianorum persecutiones, eorumque constantiam, ceterasque innovationes per religionem christianam mundo inductas. Facit enim oppositionem dicens: in promulgatione V. L. tantum terram, hoc est, montem Sina, motam fuisse; in promulgatione vero Novæ non terram tantum, sed cœlum quoque concutendum, hoc est, majorem rerum conversionem inducendam esse, ac tunc fuerit. Unum igitur de tribus dicendum, *vel*, quod iste solus sit verus horum verborum sensus, adeoque per hanc commotionem non intelligantur regnorum subversiones Messie adventum præcedentes; *vel* quod utrumque his designetur. . . *vel* quod textum Aggæi Paulus scopo suo accommodarit. » Hoc postremum membrum systemati protestantico *accommodationis* relinquendum est. Eodem enim sensu quo Paulus exponit Aggæi vaticinium accepisse veteres Hebræos ostendit de Voisin in observ. in præmium Pug. fidei pag. 166. quem cf. Sic pariter falsitatis arguit Rosenmüller in interpretationem R. Abarbanel comment. in Hagg. quæst. IV. cujus integer textus prostat l. c. Th. Goodwini, seu potius Hottingeri.

Christiani patefaciunt. 3. Etenim ut Messie dignitatem in Jesum conferant quæcumque in antiquis oraculis de humillima et afflicta futuri Messie conditione dici videntur litterali sensu accipienda esse contendunt. In universum vero quæ de Messie gloria ac triumphis in iisdem exhibentur in sensu mystico, ut aiunt, et spirituali seu improprie et allegorice exponere coguntur (a); 4. porro contraria omnino ratione rem se habere vel levis oraculorum Messianorum inspectio et veteris synagogæ sensus traditionalis cui libet suadebunt. 5. Ubicumque enim vel in Psalmis, vel in prophetarum libris de Messia agitur, semper nobis proponitur imago potentissimi regis, felicissimi herois, gloriosissimi reipublicæ restitutoris, coloribus ab imperii Davidici aut Salomonici flore, regumque orientalium pompa sumptis depicta, varique et mirifice ornata. Si jampridem de Messia passuro et morituro constiterat inter prophetas, qui tandem factum est, prout scite advertit Rosenmüller alique cum ipso (b), ut omnes altum de eo silentium servarent, et quum toties ejus gloriam cecinissent, vix obscure in uno vel altero loco prioris humilitatis ejus ac miseriæ mentionem facerent? 6. Ponamus autem, apparere in quibusdam oraculis antiquis Messiam patientem et moriturum clare et perspicue; tum vero haud intelligitur, cur ætate Christi Judæi et Apostoli ejus rei tam parum meminissent, ut apud eos spei Messie cum gloria et potentia regnantis unice deditos ejus humilitas et miseria haberet maximam offensionem. 7. Post ejus mortem demum Evangelistæ et Apostoli nonnulla ejusmodi vaticiniorum dicta ad Jesum retulerunt, 8. quæ tamen proprie non spectant nisi ad integrum populum judaicum, quem passim prophetæ per prosopopeiam velut personam moralem exhibent patientem, afflictam, morti traditam, ut Is. LIII. et seq. Ergo.

R. Ad 1. D. Nisi perspecta esset illius populi indoles ac perpetua agendi ratio cum viris sanctis atque prophetis suis, C. hac supposita N. Jam vero tempus

(a) Ita fere Orobius in II. et III. ad Limborchium Scripto §. 4. et seqq.

(b) In prænotat. ad c. LII. Is. part. III. vol. III. ed. sec. p. 329. seq. et cum ipso de Wettius in Comment. De morte Christi Berol. 1813. 4. p. 29. seqq. Eckermann in den theologischen Beyträgen seu in Collationibus theolog. vol. I. fasc. 1. p. 192. seqq. Dr. Paulus, seu Paulusius in Memorabil. III. p. 175—192. et in sua Clavi in Isaiam ad h. l. Döderlein in præf. et not. ad. edit. III. vers. Is. Schuster comment. in Is. LII. 7. LIII. 12. Bertholdt in Christolog. Gesenius alique rationalistæ passim. Qui tamen diversas vias inierunt; alii siquidem existimant in utroque capite agi de universo populo judaico tanquam persona morali; alii de meliori tantum et proba populi parte pejoribus et improbis opposita; alii censent quidem singularem personam esse sermonis objectum, sed hanc vel Mosem esse, vel regem Oziam, vel Joziām aut prophetam ipsum Isaiam aut Jeremiam. In hisce interpretationibus plures jam præceverant Judæi interpretes ex iis qui post Solymorum excidium scripserunt quorum antiquissimus occurrit apud Originem lib. I. contr. Cels. n. 55. ed. maur. opp. t. I. p. 570. Cf. Danz de Lyro redempt. human. §. IV. in Meuscheni N. T. ex Talmude illust. p. 838.

deficeret volentem cuncta recensere, quæ de rebelli et contumaci illius populi indole et agendi ratione cum Deo, ejusque ministris refert historia etque exprobrant prophetae. Non solum enim vocatur populus incircumcisis auribus et corde, Deum exteriori rituum apparatu colens dum corde ab eo alienissimus est, sed præterea constat in Mosem liberatorem et thaumaturgum sæpius eum insurrexisse et adversus Davidem mitissimum regem facta rebellionem arma sumpsisse; vexationibus, injuriis, contumeliis prophetas passim lacesse notissimum est. Quare Jeremias II. 30. « Devoravit, inquit, gladius vester prophetas vestros, quasi leo vastator, » qui præterea conqueritur XI. 19. quod se ipsum ejusmodi populus quasi agnum mansuetum ad victimam duceret; innocentem se acerbissima quæque ab eo pati proficitur XV. 10. 21. iudicio iniquo plus semel condemnatum fuisse XVIII. 18. seqq. XXXVII. 15. XXXIII. A manasse eo numero interfecti prophetae exhibentur, ut eorum sanguine publica civitatis loca redundarent IV. Reg. XXI. 16. Nehemias inter peccata, ob quæ Judæi e terra sua ejecti essent IX. 26. et illud numerat, quod vates a Deo missos, à quibus ut resipiscerent admonebantur, interfecissent. Quid mirum igitur si populus iste, si ipsius pontifices, qui Jeremias falso crimine mortem machinati sunt, si synedrium, quod præsertim Christi ætate ex hominibus constabat nutu potentium delectis et cooptatis, quid mirum, inquam, si homines ejusmodi arrogantia tumidi, ambitione et avaritia insatiabiles in furorem acti fuerint conspecto homine, qui sanctissima præcepta adferens vitam ipsis suam sola diversa vivendi ratione exprobrabat, et majorum suorum exempla sectati ipsorum mensuram impleverint? Hinc patet non majus præjudicium causæ Christi inferri ex Judæorum ipsorumque pontificum repudio quam tot sanctissimis viris attulerint machinationes et neces ipsis ab illorum majoribus illatae (a).

Ad 2. D. Si anticipata judicia non obstitissent, C. si hæc et pessimi eorum mores aliud ferrent N. Tenebat profecto omnes Judæos ætate Christi Jesu vehemens desiderium et expectatio adventus Messiae, ut omnia illius ætatis documenta ostendunt, at in Messia ex adventitiis ac superinductis opinionibus temporalem liberatorem præstolabantur, qui ipsos e gravi romanorum iugo eriperet, nec nisi carnalia, ac mundanam gloriam sibi ex ejus adventu promittebant, humilis propterea Jesu conditio eos graviter offendit, nec induci poterant ad agnoscendam in ipso Messiae dignitatem adeo contrariam præconceptis opinionibus. Accedebat etiam quod in Christi Jesu vita et doctrina

reprehensionem vitiorum suorum habebant molestissimam; quod tum ille, tum ejus discipuli a Galilæa erant; Galilæi enim penes Judæos in summo contemptu habebantur. Corruptissimos Judæorum ipsorumque procerum mores illius ætatis Josephus testatur, qui propterea censet Hierosolimam aut terræ biatu, aut igne fuisse absumendam nisi eam romani evertissent (a). Hinc Deus ipse per prophetas suos prædixerat fore ut Messias ipsis cederet in ruinam et scandalum, reprobandus et occidendus, adeo ut rejectio Christi Jesu novum suppeditet ipsius dignitatis messianæ argumentum, ut mox evincemus.

Ad 3. D. Ita exposcente oraculorum ipsa natura et factorum serie C. pro libito N. Certum est messiana vaticinia ad speciem contraria de futuro Messia enunciare, alia scilicet quæ ipsum pauperem, despectum, novissimum virorum, doloribus ac infirmitatibus obnoxium, ignominia, contemptui, ac morti denique ipsi violentæ obijciendum fore prænunciant (b),

(a) Integri septem libri de Bello judaico legendi essent, ex quibus luculenter patet quibus moribus, qua feritate non solum *sicarii, zelotæ, latrones* præditi essent, sed ipsi sacerdotes ac summi Pontifices, qui fuerunt causa potior extremæ cladis Solymorum ac templi: sane concludit Josephus lib. VI. cap. VIII. n. 5. ed. Haverc. « Ardentibus autem Hierosolymis illuxit dies gorpiaz mensis octavus ubi (quidem) tot calamitates, cum obsideretur expertæ quot bonis si florisset ex quo fuerat condita plane invidenda ipsa esset; non tamen alias tantis infelicitatibus digna, quam quod talem progeniem edidit a qua subversa est. » Sic in Talmude tract. Sanhedrin, *ketuboth* et *Sota* R. Scelomoh ad cit. tit. Sanhedrin c. *Halec*; in Talmud rursus tit. De ponderibus, ubi traditio R. Jehuda in masoreta ad eundem tit. Sanhedrin c. *Halec* refertur: « Quo tempore adventet filius David, domus institutionis divinæ fiet lupanar » aliaque ejusmodi traduntur, quæ perhibent mores illius ætatis corruptissimos, hominesque impudentia canina, asinaria contumacia, ferina crudelitate donatos. Cf. hos. tract. in Thesaur. Ugolini. vid. t. XXV. p. 956. seqq.

(b) Ps. XXI. LXVIII. Is. LIII. Dan. IX; Zacch. XII. 10. etc. Sed quod caput est, neque Judæi antiquiores dubitarunt de Messia exponere scripturarum oracula in quibus sermo fit de ipsius doloribus, afflictionibus, morte denique violenta juxta expositionem christianorum. Brevitatis gratia nos unum vel alterum locum adducemus; in Tr. Sanhedrin fol. 98. 2. legitur: « Ula dixit: veniet Messias, sed nolo ipsum videre. Et sic quoque dixit Rabba. Abai dixit Rabba: quænam est causa? Ille respondit: *Propter dolores Messiae* » et postea: « R. Lochanan dixit: veniet Messias, sed nolo ipsum videre. Risch Lakisch causam quaesivit, cui ille respondit: propterea quia scriptum est Amos V. 19. Quemadmodum si fugiat homo a facie leonis etc. » Simeon Jochaïda in Sohar Exod. fol. 5. col. 11. C. Simeon sustulit manus, flevitque et dixit: Væ illi, qui ad hoc ipsum tempus (Messia) destinatus etc. » *Dolorum Messiae* crebra in scriptis Judæorum est mentio In Mechlita in Jalkut Rubeni II. fol. 90. 1. 2. legitur: « R. Hunne dixit nomine R. Acha: in tres partes divisæ sunt omnes castigationes et poenæ, unam sustinuerunt David et patriarchæ; alteram generatio nostra, tertiam Rex Messias, quod dicitur Is. LIII. 5. et ipse vulneratus etc. » In Sohar Genes. fol. 29. col. 113. « Supremus inter illos, qui in hoc mundo castigationes et dolores sustinuerunt, est Messias etc. » Qui plura cupit consulat Schoetgenium op. c. lib. VI. c. III. Raym. Martini Pug. fid. P. III. dist. III. c. XVI.

(a) Cf. Grot. De verit. relig. lib. V. Hoc item argumentum plene evolvit De-Rossi op. cit. cap. VIII. §. 28. seqq. atque in clarissimo lumine collocat causas omnes quæ influere debuerunt ex rerum adjunctis ad repudiandum Christum Jesum. Expectatio potentissimi regis qui eos e romanorum iugo eriperet; odio doctorum in homines vulgares et illiteratos; contemptus quem in Galilæos illius ætatis homines profitebantur; libertas qua Christus Jesus vitia et mores phariseorum et sacerdotum insectabatur etc.

alia vero quæ eundem gloria ac triumphis clarum, gentium dominatorem prædicant. Via ad hæc concilianda profecto subesse debet. Omnia porro in Christo Jesu sub duplici ejusdem vitæ periodo ante et post obitum ac regno ab ipso instituto apprime conveniunt. Facta ipsa patefaciunt rationem ejusmodi conciliationis, imo eam necessario exposcunt, alioquin transactæ omnes fuissent epochæ a prophetis determinatæ pro Messia adventu, quas vidimus omnes omnino desinere in Urbis ac templi eversionem non adimpletis iis quæ de ipso Messia prænuntiata fuerant. Hoc ipsum viderunt veteres Hebræi, qui utrumque vaticinium genus, quæ sive humilitatem sive gloriam futuri Messia prænuntiant, de Messia exposuerunt (a), tum Hebræorum quidam posteriores dum duos Messias commenti sunt quorum alterum vocant Josephi filium, qui mala multa ac mortem eruentam pateretur, alterum Davidis filium cui cuncta prospere succederent (b); cum tamen sacræ litteræ ac universa judæi populi traditio nonnisi de uno eodemque Messia loquantur, qui per adversa et mortem ad regnum esset perventurus, ut in Ps. CIX. 7. et Is. LIII. 10. 11. expresse dicitur.

Ad 4. N. juxta modo dicta. Præconceptæ enim huic opinioni neque scriptura, neque sensus traditionalis ullo modo favent imo adversantur, nec nisi senioribus judaicæ reipublicæ temporibus superinducta est ex perperam intellectis vatum oraculis. Quare Christus Jesus omni ratione eam destruere aggressus est, et ad saniora principia Judæorum mentes imo et ipsorum Apostolorum, qui ea pariter imbuti erant, revocare curavit (c).

Ad 5. N. Ille enim non sunt nisi biblicorum ac judaizantium protestantium recentiorum commenta, qui cum omnem impenderint operam ut in alium detorquerent sensum oracula illa, quæ apertis verbis et crebro futuram Christi passionem prænuntiant, et contra ipsius Christi Domini effata ac testimonia Matth. XXVI. 24. 54. Marc. XIV. 21. 49. Luc. XXIV. 25. seqq. 46. et alibi passim, non verentur affirmare alium esse in scripturis silentium de Messia passuro et morituro! Oportet profecto omnem exuisse pudorem ad talia effutienda pro Judæorum causa adversus Christum Jesum. Quod si interdum sive in psalmis sive in prophetarum libris Messias proponitur sub imagine potentissimi regis aut alia hujusmodi de ipso prædicantur, non aliud evincitur nisi orientalium more per ejusmodi emblemata ac symbola quæ in sensus incurrunt et indoli illius populi maxime erant accommodata spiritualem Messia gloriam ejusque regni obumbrasse veteres vates. Hunc vero sensum facta ipsa postulant, prout animadvertimus; et adversarii biblici admittere debent nisi

si forte volunt christianismo nuncium remittere, cum non alia ratione antiqua illa oracula adimpleta sint (a).

Ad 6. Resp. I. contra facta nullam prorsus vim conjecturas nostras aut ignorantiam habere. R. II. ex nativa hominum indole facile intelligi quomodo in præposteram ejusmodi sententiam Judæi prolabi potuerint. Oraculorum cortici hæere pronom erat populo carnali, qui nonnisi temporalibus commodis et gloriæ inhiabat, et oculos avertere ab iis, quæ iisdem adversantur, prout et nos nobismetipsis sæpe blandimur cum gravibus præsertim ac præsentibus malis urgemur. Exemplum hujus agendi rationis in seipsis Apostoli exhibuere, qui quoties Jesum Christum de regno suo disserentem audiebant, patulas toties aures præbebant, at cum ipsis loqueretur de adversitatibus aut de sua passione, nihil horum intelligebant, et absconditum erat ab eis hoc verbum (b).

Ad 7. D. Juxta nativum ipsorum dictorum sensum quem a Christo et Spiritui Sancto edocti acceperant, C. per accommodationem ut contendunt neoterici biblici N. Apostolis enim Christus « aperuit sensum ut intelligerent scripturas » ut legitur Luc. XXIV. 45. et Spiritum S. contulit, qui doceret eos omnem veritatem. Si vero cum Judæis res sit, reponimus, et ipsorum majores de Messia prophetarum oracula intellexisse, quæ ipsius passionem et mortem prænuntiabant, ut ex dictis patet.

Ad 8. N. etenim messianæ hujus loci expositioni favet 1. traditio vetustiorum Judæorum (c), ejus quidem traditionis auctoritas eo pluris facienda est, quod messianæ explicatio opponeretur populi conceptui ex quo facile explicatur ortus tardioris non messianæ expositionis. 2. Citatio hujus prophetiæ in N. T., quæ non solum confirmat messianam hujus loci expositionem tunc temporis viguisse, sed præterea certo eam unam ostendit esse rectam; hæc enim fulcitur ex Luc. XXII. 37. ubi Christus dicit vaticinia quæ seipsum respicerent complenda, ad finem properare (d) adeoque et adimplendum illud: « Inter

(a) Talis sane est ecclesiæ Christi triumphus, dilatatio et gloria ut societas nulla ei comparari possit, quæ per universum terrarum orbem exerevit ac potentissimos principes ac florentissimos populos in sinum suum collegit et fructus sanitatis uberrimos quovis tempore protulit ac profert. Recolantur quæ scripsimus tract. de Vera relig. P. 1. n. 370. seqq.

(b) Matth. XVI. 22. XVII. 22. Luc. XVIII. 34. etc.

(c) Auctores qui vetustiorum testimonia in hanc rem collegerunt superius jam citavimus, quibus addi possunt I. H. Michaelis, Hulsius Theol. Jud., Græbe Note ad Spicileg. patrum t. I. p. 362.; Hulsius *Nucleus prophetiæ*. Lugd. 1685. p. 668. seqq. Danz in Meuschenii N. T. ex Talmud. ill. p. 836. Eisenmenger *Judaismus detectus* P. II. p. 758. Calovius *Bibl. Ill.* P. II. p. 249. seqq. Hornbeck. *Cont. Jud.* p. 249., 556. Ray. *Mart. Pugio Fid.* p. II. c. IX. XI. XII. etc. Cf. etiam diss. ejusdem cit. Danzii: *Judæi proprio gladio jugulati*, in Thesaur. Dissert. theologico-philolog. Amst. 1701 t. I. p. 779. tum Pauli Slevogti de *Morbis et doloribus Messia* ad c. LIII. Is. ib. p. 774.

(d) Καὶ γὰρ τὰ περὶ ἐμοῦ τέλος ἔχει « etenim ea quæ sunt de me, finem habent » et attulerat illud Is. LIII. 44. « Et cum iniquis deputatus est, »

(a) Cf. ib. Schœttg. c. V. Martini c. XVIII. cum observ. De Voisin.

(b) Cf. Petri Cunæi De republ. Hebræor. lib. I. c. XVII. cum not. Joh. Nicolai in Thes. Ugolini t. III. p. 659. n. 2. Raym. Martini P. II. c. XI. §. 10. seqq.

(c) Cf. Jahn, l. c. p. 7. seqq.

iniquos deputatus est » (a); Christus igitur hoc vaticinium iis adnumerat quæ de sua passione agebant ideoque tam certe hoc est messianum, quam certum est Dominum nostrum veritatem scire potuisse, ac dicere voluisse. Nec improbabiler assersit Christum dicentem *secundum scripturas* se pati ac mori debere, præsertim hunc locum innuere. Nam et adversarii concedunt de patiente ac pœnas luente Messia doctrinam, si quo in loco V. T. haberetur, hoc in loco contineri. 3. Philippus Act. VIII. 33-35, ad interrogationem Ennuchi, de quo agat hæc prophetia, de Christo explicat ac totam instructionem suam super illam extruit. 4. Apostolus Petrus verbatim loca præcipua hujus vaticinii de morte expiatoria Christi affert (b), quod et alii scriptores N. T. passim præstant (c); inserviebat enim hic textus themati apostolica relationi de morte Christi (d). 4. Id postulanti characteres subjecti ejusdem vaticinii, qui nemini nisi Messia personæ convenire possunt, cujusmodi e. g. est expiatoria ipsius mors, et redemptio quam propheta tanquam effectum et fructum passionis Messia exhibit, et quidem passionis hujus circumstantias describens sub forma sacrificii (e). Subjectum prophetiæ vice nostra passiones suas suscipit *libere* (v. 10); aliena peccata *innocens* perfert (v. 4-6. 9); passione sua evadit *efficiens* seu *meritoria causa* justitiæ populi (v. 11) *tacitus* item ac *patiens* ejusmodi dolores tolerat, me in amaritudinem contra auctores dolorum suorum exurgit (v. 7). Quæ quidem notæ tales sunt ut neque cœtui prophetarum multo minus judaicæ integræ nationi, prout adversarii autumant, ullo modo convenire possint, ut omittam violentum omnino esse continuum allegoriam adeo protrahi, quin lectores admoneantur, et cujus nullum exemplum suppeditat hebraica litteratura; quæque potius excluditur ex eo, quod huic subjecto tribuantur omnia, quæ singulari individuo competunt, vocatur enim, *vir* eidemque adscribitur *anima*, et mors ac sepulcrum (f).

(a) Ut autem pateat quod devenerint biblici rationalistæ circa scriptorum sacrorum inspirationem, juvat animadvertere quod Gesenius opponat Marcum hæc verba prophetæ tanquam de Christo dicta, non ponere in ore Christi, sed afferre quasi *ex se* in alia occasione XV. 28. Quasi nempe Marcus non potuerit etiam ex se illa afferre, quæ prius Christus ipse attulit.

(b) Cf. I. Pet. II. 21-25. et I. Pet. I. 19.

(c) Cf. Marc. IX. 11. Rom. IV. 23. I. Cor. XV. 3. II. Cor. V. 21. I. Jo. III. 5. in quibus omnibus locis aperta fit allusio ad c. LIII. Is. Adeo enim hoc ipsis et lectoribus suis notum erat, ut vel innuisse ipsis satis fuerit.

(d) Quod tandem Gesenius ipse non sibi constans alibi fatetur scribens: « Plurimi hebræi lectores, idcirco de sacrificiis et substitutionibus assueti, necessario ita hunc locum (cap. LIII. Is.) intelligebant, nec dubium est, apostolicum conceptum de morte expiatoria Christi præsertim huic loco inniti. »

(e) Sic c. LII. 1. adhibet vocem אָשַׁפּוּ asperget, et LIII. 10. חַטֹּאתֵינוּ delictum seu victimam expiationis pro delicto. Cf. C. H. Winer Lexicon Hebr. Lips. 1828. ad voces חַטֹּאתֵינוּ et אָשַׁפּוּ.

(f) De toto hoc vaticinio cf. Hengstenberg Christologia v. I. sect. II. Berol. 1829. p. 364. seqq. ubi ip-

PROPOSITIO II. — *Judicium in causa Christi Jesu a Judæis latum fuit iniquum in se, illegale in formis judiciariis, sævum in executione, novumque suppeditat divinæ Christi missionis ac messianæ ejus dignitatis argumentum.*

Hæc propositio est adversus Salvador, qui ut præmonuimus ex Orobio præcipua sua argumenta deprompsit ad Judæorum causam propugnandam in judicio adversus Christum lato, nec de suo adjecti nisi fucata aliquot argumenta ad hujusmodi paradoxum incautis facilius persuadendum. Tria igitur statuit, ac primo judicium istud æquissimum in se fuisse, eo quod judices Jesu applicaverint codicis articulos Deut. IV. 15. et XVIII. 20. quibus morti addicitur quicumque ausus fuerit vel annunciare deos alienos, vel loqui ex nomine deorum alienorum; rursum latam in Jesum sententiam esse contendit juxta formas judiciarias tunc vigentes; tertio demum Judæos ab omni sævitia et crudelitatis nota purgare satagit, eam in milites refundendo, qui ex arbitrio ac præter judicium mentem in sententiæ executione modum excesserunt (a). Tria pariter sunt propterea a nobis constituenda ac 1. citatos articulos ex Deut. Jesum non afficere; 2. non solum neglectas sed proculcatas prorsus fuisse, in Christi causa, formas judiciarias, quæ tunc obtinebant; 3. demum Judæorum proceres ac judices causam præcipuam extitisse crudelitatis quam Christus sustinuit. Sic enim non modo adversarium pessimæ causæ patrocinatorem fuisse ostendimus, sed novum præterea argumentum inde eruimus ad vindicandam Jesu Nazareno Messia dignitatem.

Judicium itaque istud in primis in se spectatum fuisse penitus iniquum eo ipso evincitur, quod legis articuli ex Deuteronomio adducti casum nostrum minime spectent, nec nisi injuste pœnæ in eis statuta Christo Jesu applicata fuerint. Quod ut probe intelligatur juverit eos prout jacent integros præmittere quales ab ipso adversario proferuntur. Sic igitur legitur Deut. IV. 15. « Custodite sollicite animas vestras. Non vidistis aliquam similitudinem in die qua locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis. » Ac rursum ib. XIII. 1. seqq. : « Si surrexerit in medio tui propheta, aut qui somnium vidisse se dicat, et prædixerit signum atque portentum, et evenierit quod locutus est, et dixerit tibi : camus et sequamur deos alienos quos ignoras, et serviamus eis : non audies verba prophetæ illius aut somniatoris : quia tentat vos Dominus Deus vester... propheta autem ille aut fictor somniorum interficietur : quia locutus est, ut vos averteret a Domino Deo vestro ; » tum demum ib. XVIII. 20. « Propheta, qui arrogantia depravatus voluerit loqui in nomine meo, quæ ego

sum egregie defendit adversus omnes anti-messianos interpretes recentiores. Vid. etiam. Jahn Appendix hermeneut. fasc. II. p. 40. seqq.

(a) Cf. Orobius in Amica collat. ad Limb. cit. in tertio Scripto n. VII. seqq. et Salvador Hist. des Institut. de Moïse t. II. liv. IV. chap. III. Jugement et condamnation de Jésus.

non præcepi illi ut diceret, aut ex nomine alienorum deorum, interficietur. » Ex his liquet duo interdicti, idololatriam in primo textu, polytheismum in duobus reliquis, mortique addendum eum, qui Judæum populum ad utrumque, vel alterutrum saltem crimen pellicere ausus fuerit, et a monotheismo abducere.

Jam vero quâ fronte quavè conscientia Orobius aut Salvador affirmare audebunt Christum Jesum ad ejusmodi crimina Judæos propulisse, ut jure merito ei poenæ decreta in citatis articulis infligi potuerint? Etenim Christus Jesus monotheismum totius doctrinæ suæ basin et fundamentum constituit, nec aliū Deum constanter prædicavit, quam Deum Abraham, Deum Isaac et Deum Jacob; ab hoc Deo se missum constanter professus est, ad ejus sincerum cultum et amorem homines perpetuo excitavit, quem eis exhibuit ut amantissimum patrem: « Hæc est, autem vita æternâ, ut cognoscant te solum Deum verum et quem misisti Jesum Christum (a). » « Nemo bonus nisi unus Deus (b). » Unus est Pater vester, qui in cœlis est (c). » « Spiritus est Deus; et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare (d). » aliaque ejusmodi sexcenta Christi oracula quibus referta est evangelica historia aperte evincunt tam longe eum fuisse ab idololatriæ aut polytheismi insinuando perverso dogmate, ut nemo unquam puriorem et augustiorem de summo numine doctrinam exhibuerit.

Equidem non inficior Christum Jesum semetipsum verum Dei filium prædicasse, id est, naturalem ac proprium, ejusdemque cum Patre substantiæ, non autem latorum aliquo sensu; mysterium præterea Trinitatis modo obscurius modo apertius prout ferebat auditorum indoles, proposuisse; attamen non propterea Deum carneum prædicabat, ut perperam supponit Salvador (e) multo minus inducebat aut pluralitatem deorum, aut Deum diversum ab eo quem Judæi colebant, cum ex Christi doctrina quam semper Ecclesia catholica ab eo edocta professæ est, pluralitas personarum nulla ratione unitati divinæ naturæ officiat, aut summæ ipsius simplicitati. Quo spectant illa Christi ipsius verba: « Ego et Pater unum sumus (f). » « Pater in me est, et Ego in Patre (g), » aliaque ejusmodi, quæ arcanam quidem doctrinam ipsius fuisse ostendunt ad institutioni mosaicæ ac

monotheismo minime adversantem. Imo nec nova Judæis ejus doctrina videri poterat, cum in mosaïcis libris et scriptis prophetiis nec pauca, neque obscura occurrant pluralitatis personarum in Deo vestigia (a), præsertim vero de identitate naturæ futuri Messie cum Deo, prout constat ex omnibus illis V. T. locis, in quibus Messie nomina divina, prædicata et officia proponuntur (b). Accedit doctrina traditionalis antiquissima Hebræorum de Metatron et Schechina, manifestatore Dei, et mediatore inter ipsum et mundum qui cum Deo a quo emanant ita identificantur, ut a se invicem tamen distinguantur (c), de quibus fuse in lib. *Sohar* (d) aliisque vetustissimis Hebræorum libris; nunc vero apud eruditos hoc exploratum est adeo, ut in dubium revocari nequeat (e). Hinc est quod evangelium passim exhibeat loquentes et audientes Judæos modo de una, modo de altera Trinitatis persona tanquam de re cognita, ut Matth. I. 18. 20. Luc. I. 32. 35. et alibi passim. Christus igitur clarius solum evoluit quod in libris legis et prophetarum velut in semine includebatur, et Judæorum traditio antiquissima ac receptissima tenebat. Hanc suam doctrinam ingentibus, frequentissimis, quibusque obviis miraculis confirmavit, quæ nec ab infensissimis hostibus ejus negaban-

(a) Gen. I. 26. III. 22. XI. 7. Ps. II. 7. XLIV. 8. 12. ps. CIX. 1. Is. VII. 44. IX. 6. XI. 2. seqq. etc.

(b) Cf. II. cit. tum Mich. V. 2. Dan. VII. 14. 17. Malach. III. 1.

(c) Nonnulla testimonia hujus judaicæ traditionis jam superius cap. I. indicavimus, quibus placet ad majorem hujus oppido gravissimæ questionis confirmationem unum vel alterum adicere documentum; sic in lib. *Tikkune Sohar* apud Glæser Theol. Soharica p. 87. legitur « Metatron est ipsissima Schechina, et Schechina Metatron Iehovæ vocatur quia corona est decem Sefhirarum. » Paria occurrunt apud And. Danziur in Meuschen. N. T. ex Talmud illustr. p. 753. Edzardi tract. Berachot p. 252. Attamen alia loca ostendunt, quod Metatron et Schechina sub alia relatione distinguebantur, et quod Metatron eatenus cum Schechina identificabatur, quatenus hæc in illo se recepit, et personatiter representabat. Ita in lib. *Eschei Abraham* apud Danziur op. c. p. 735. « Columna medietatis est Metatron, in quo apparet Sanctus ille in Schechina sua » et alibi apud Somner p. 56. « Deus Opt. Max. ejusque Schechina sunt intra Metatronem, quippe qui vocatur Schaddai » ib. p. 57. R. Moses Corduero ait: « Schechina est inclusa in Metatron » Cf. Knorr a Rosenroth in *Kabbala denudata* Sulzbach 1677. P. I. p. 578. ad vocem *מטטרון*. Cf. etiam Schœttingen. De Messia I. III. thes. III. seqq. ubi luculentissima ex theologia veterum Judæorum testimonia proferuntur, quibus constat juxta receptam traditionem antiquissimam Judæos non omnino tum latuisse Messie personam Deum esse, a Patre ab æterno genitam, tum duplici constare debuisse naturâ in una persona, ceteraque omnia, quæ de Christo Jesu docent christiani; verum levissimus auctor quem impugnamus longe probabilius ejusmodi libros penitus ignorat.

(d) De hoc libro Sohar vid. cit. *Kabbala denudata* IV. vol. 4.

(e) Præter auctores cit. cf. Hengstenberg Christologia V. T. in diss. de Divinitate Messie in V. T. par. I. c. III. p. 215. seqq. cl. Drach Deuxième lettre d'un Rabbia converti. Paris 1827. Grotium De verit. rel. I. V.

(a) Jo. XVII. 3.

(b) Marc. X. 48.

(c) Matth. XXIII. 9.

(d) Jo. IV. 24.

(e) Mais Jésus, inquit I. c. p. 82, en présentant des idées nouvelles, en donnant de nouvelles formes à des idées déjà répandues, parle de lui-même comme d'un Dieu; ses disciples le répètent, et la suite des événements prouve avec la dernière évidence qu'ils l'entendaient ainsi (audiant sociniani et rationalistæ); c'étoit un horrible blasphème aux yeux des citoyens; la loi commande de ne s'attacher qu'à Jéhovah, l'unique; de ne croire jamais à des dieux de chair et d'os, ayant ressemblance d'homme ou de femme » etc.

(f) Jo. X. 30.

(g) Ibid. 38.

tur (a). Cum igitur citati articuli Deuter. non decernant pœnam nisi in idololatriæ ac polytheismi satores, Christus vero purum monotheismum, eumque simplicissimum prædicaverit, imo tum idololatriæ, tum polytheismo bellum, per se suosque discipulos indixerit, evidens est eos articulos Christum nulla ratione, afficere, nec propterea eidem applicari potuisse pœnas in monotheismi violatores, latas. Hinc, quod consequens est, patet iniquum prorsus fuisse judicium huic falsæ suppositioni innixum, juxta adversarios nostros, latum in causa Christi Jesu.

Verum et illegale præterea fuit ejusmodi judicium in formis judiciariis. Has recenset ipsemet Salvador, easque et nos ex ipso exponemus. 1. Itaque, tria exigebantur, tribunalia, quæ in negotium aliquod ac præsertim in reum præsumptum inquirerent. 2. Accusatus detinebatur usque ad horam discussionis, nulli interea occultæ aut subdole interrogationi subijci poterat, ne innocens in mentis consternatione arma adversus se subministraret; inquisitiones circa probitatem testium illico institui debebant. 3. Accusato facultas erat concedenda, se ab impacta criminatione defendendi; 4. differri, seu protrahi debebat sententiæ executio in sequentem diem imo usque in diem tertiam; 5. suffragiorum pluralitas requirebatur ad rei condemnationem; 6. duorum magistratum comitatus ad supplicii locum, ut reo faverent, si quid forte vel in ipsa via offerretur quo reus absolvi posset, prout contigit in facto Susannæ. 7. Omnibus demum exhaustis, quæ reo quoquomodo suppetias ferre possent, præsides reum exhortabantur ad proprii criminis confessionem, post quam sic eum magistratus alloquebatur: « Quid turbasti nos? Turbabit te Dominus in hac die, hac die turbaberis, non in futuro seculo. » Hæc quidem Salvador ut summam extollat judæarum pœnalem institutionum lenitatem, ac moderationem in sontem (b).

Inquirendum jam superest num ejusmodi lenitas ac moderatio in Christi judicio locum habuerint, seu num servatæ fuerint judiciariæ formæ modo recensitæ. Porro ex evangelica historia, ex qua proficitur adversarius noster promere probationes suas, nec unam servatam fuisse constat, sed ad unam omnes prorsus proculcatas, et omnia contra ejusmodi formas gesta esse. Etenim patet ex ea I. neque religionis causa, nec societatis bono permotos fuisse pharisæos ac sacerdotes ad Christum accusandum, sed ex solo livore et invidia, adeo ut vel ipsi præsidi hæc innotuerit, Matth. XXVII. 18. et alibi passim. II. Longe antequam in Christum manus injicerent eodem ipsius mortem ac perditionem machinatos esse Matth. XII. 14. Marc. III. 6. Luc. VI. 11. Jo. VII. 25. et quidem *dolo* Matth. XXVI. 4. III. Plures eilem struxisse insidias ad eum capiendum in sermone et accusandum Matth. XXII. 15. 23. 34. Marc. XXII.

(a) Cf. inter ceteros impurissimum auctorem lib. Toledoth Jesciû, seu generationum Jesu apud Wagensseium *Tela ignea satanæ*.

(b) Op. cit. liv. IV. chap. II. Administration de la justice.

13. et alibi. IV. In conciliabulis ad hoc institutis communi consilio, ipsius mortem decrevisse Matth. XXVI. 5, 4. Jo. XI. 47. seqq. V. Corrupsisse pœniam ipsius discipulum ut eum proderet Matth. XXVI. 15. et alibi. VI. Vix capto Jesu, inter se consuluisse seniores circa modum quo possent eum morti addicere Matth. XXVII. 1. VII. Ipsius judices fuisse ejusdem acerrimos hostes et accusatores Jo. XVIII. 13. seqq. VIII. Omnia tumultuarie gesta esse intra paucarum horarum spatium, id est intra mediam circiter noctem et mane, subsequens ib.; religionem non fuisse nisi pretextum seu pallium quo se tegerent, ceterum eos Christum apud præsidem accusasse tanquam malefactorem ib. 30. postea vero de crimine religionis Jo. XIX. 7. ac demum de crimine politico ib. 12. at absque testibus; IX. vim minis et clamoribus præsidi intulisse, ut ab ipso quoquomodo extorquerent mortis sententiam ib. Jam vero nunc sciscitamus ab adversario an in his omnibus vestigium reperiatur illarum judicialium formarum, quas ipse tam ambitioso apparatu ac verborum lenocinio recensuit et exposuit, et an non potius contrariam deprehendat plane iniisse viam pharisæos aliosque Judæorum primores in Christi causa, omnesque juris formas posthabuisse et conculcasse? Patet igitur non solum in se iniquum, sed illegale præterea in formis judiciariis ab adversario ipso expositis, fuisse judicium in causa Christi institutum.

Reliquum est, ut crudele demum in executione ejusmodi judicium fuisse evincamus, quod præstare operosum profecto non est, si attendamus ad singula Christi passionis adjuncta. Ex his enim deprehendimus non solum milites et carnifices ex arbitrio sese gessisse in illusionibus et cruciatibus quos ipsi Christo intulerunt, sed insuper ipsos pharisæos et sacerdotes immanem, qua agebantur, rabiem exruisse. Nam I. ipsis nulla cura fuit de alapa Christo contra omne fas ac jus a ministro impacta Jo. XVIII. 21. seqq. II. Totam noctem Jesum dimiserunt ministrorum insolentiæ ac voluntati, qui ut heris suis gratificarentur indigna quæque in Christum excogitarunt ac moliti sunt, secus ac leges postularent Luc. XXII. 63 seqq. III. Iidem pontifices supplicium crucis adversus Jesum a Pilato petierunt Jo. XIX. 6. 15. IV. Principes sacerdotum cum scribis et senioribus Jesu jam supplicio affecto insultabant ac illudebant, eumque amarissime deridebant, Matth. XXVII. 41. Luc. XXIII. 35. quæ omnia si sævam crudelitatem non sapiunt, quid tandem immanitatem sapiat ne plane ignorare profiteor. Etenim æmulo morienti, et animam inter acerbissimos cruciatus agenti dieteriis, ironiis, subannationibus insultare extremum crudelitatis argumentum apud gentes omnes non modo cultiores, verum etiam barbaras semper habitum est. Concludendum propterea, judicium in causa Christi Jesu et iniquum in se, et illegale in suis formis ac crudele in executione fuisse, prout probandum assumpsimus.

Novum vero jam inde exurgere argumentum pro divina Christi missione, ac messiana ipsius dignitate constat ex eo quod adimpleta fuerint vaticinia quibus antiqui vates ejusmodi necem Messiae inferendam prædixerant Ps. XXI. 17. LXVIII. Dan. IX. 26. Zachar. XII. 10. prout pariter adimpletæ sunt prædictiones sæpius iteratæ Christi ipsius, qui distincte adjuncta singula ejusdem passionis jampridem patefecerat Matth. XVI. 21. seqq. XVII. 21. 22. XX. 18. Marc. IX. 30. X. 33. Luc. IX. 44. XVII. 31. Hinc, quod consequens est, Judæorum reprobatio ac per orbem dispersio in poenam reprobati Messiae Luc. XXI. 24. spectari unice debent. Cujus quidem miserandæ captivitatis per XVIII. secula perdurantis testes nos ipsi sumus, ac ita sanguis interfecti Servatoris in eorum, qui illum interfecerunt caput recidit, quod sibi ipsi Matth. XXVII. 25. fuerant imprecati.

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Quamdiu Jesus intra præstitutos sibi limites se continuit publici depravatorum morum censoris a nemine molestiam sustinuit; cum vero hos prætergressus est tum quoad religionem tum quoad quietem publicam legum severitatem experiri debuit. 2. Etenim ipse cœpit de se tanquam de Deo loqui; ejus discipuli eadem repetunt, ac rerum exitus evidenter ostendit sic eos sensisse. Jamvero Judæorum lex morti addicebat eum, qui novitatem in hoc articulo machinatus esset. Sane cum quadam die dixisset Jesus: *Ego de cœlo descendi*; murmurabant Judæi de illo, et dicebant: « Nonne hic est Jesus filius Joseph, cujus nos novimus patrem, et matrem? Quomodo ergo dicit hic: quia de cœlo descendi » (a)? Cum iterum de se loquens dixisset « Ego et Pater unum sumus, sustulerunt lapides Judæi, ut lapidarent eum » addentes « de bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, et quia tu homo cum sis facis te ipsum Deum » (b); atque hoc quidem ex legis præscripto; 3. si enim se prophetam tantum aut inspiratum exhibuisset, omnes eum suspexissent, prout jus publicum ferebat (c) Ergo.

R. Ad 1. N. Imo hæc princeps causa extitit ob quam in ipsum scribæ ac pharisæi commoti sunt ac pessime ab ipsis Jesus exceptus est. Invidia enim ac superbia tumidi statim ab ejus prædicationis initio cœperunt in singula ejus dicta et facta inquirere, ut, si possent, eum perderent, atque in hoc iniquo consilio eo magis confirmabantur, quo Christi fama in dies augebatur, eorumque vitia liberius increpabat. Cf. Matth. IX. 11. 34. XII. 2. 10. XXI. 46. Marc. III. 6. XII. 12. et alibi passim, quod tamen adversarius dissimulat, atque alto silentio premit.

Ad 2. D. id est cœpit de se tanquam de Dei filio loqui C. de se tanquam de Deo diverso ab eo a quo missus fuerat N. Nam Christus, ita exposcente

ipsa rei natura et ordine, cœpit miraculis divinam suam missionem ostendere, deinde suam a Patre originem declarare, et communem cum Patre a quo missus erat naturam. Quin vero ejusmodi doctrinam illico ut impiam ac mosaicis institutionibus contrariam Judæi respuerent, debuissent expendere motiva quibus Jesus suam divinam missionem confirmabat; deinde prona aure debuissent doctrinam ejus excipere eamque cum iis conferre, quæ de proprietatibus ac natura futuri Mes æ non obscure tum Moyses tum prophetæ in suis scriptis tradiderant, ac Judæorum recepta traditio ferebat, animo antipathis judiciis vacuo. Hoc sane non pauci neque obscuri nominis homines præstiterunt, Jairus, Nicodemus, Zachæus, Lazarus, Joseph Arimathensis, multi ex principibus viris ac sacerdotali ordine Jo. XII. 42. Act. VI. 7.

Atque hinc responsio patet ad ea quæ adjecit de lege mosaica mori addicente eum qui novitatem circa hunc articulum machinatus esset: ex dictis enim constat Christum monotheismum constanter prædicasse, damnasæ præterea polytheismum atque idololatriam, prout Ecclesia catholica juxta Christi doctrinam monotheismum prædicat ac respuit polytheismum et idololatriam, etsi dogmata Trinitatis et Incarnationis profiteatur; ex quo patet ejusmodi articulos apte simul consistere posse, nec unum alteri adversari. Quod si Judæi ad hæc non attendentes præcipiti judicio in Christum talia docentem exarserunt, ipsi viderint, ipsi soli extiterunt causa patrati deicidii cujus adhuc poenas luunt. Debuissent enim omnia accurate perpendere atque examinare quæ supra rationis captum credenda ipsis proponebantur, debuissent saltem suspicari arcanum aliquod sub tali doctrina latere.

Ad. 3. R. I. Tr. Compertum siquidem est, ac suo loco ostendimus, ex Judæorum historia vix aliquem inter ipsos exstitisse prophetam quem persecuti non fuerint nec morti tradiderint, atque eadem ratione statim exceperint Christum ipso suæ prædicationis exordio nuper vidimus. Nec aliter scribæ, pharisæi ac sacerdotes exceperunt Joannem Baptistam etsi ut prophetam tantum ac præcursores Christi se patefecerint Matth. XI. 16. XXI. 25. seqq. Luc. VII. 30. 33.

R. II. D. Si talis fuisset ipsius missio Tr. si longe sublimior N. Tenebatur enim Jesus ea patefacere ad quæ missus erat, ad complendam nempe legem mosaicam in iis, quæ portendebat de futuro Messia, ad ingerendam augustiorem de Deo ideam, ad ferventem in eum excitandum amorem, ad præbenda validissima motiva detestationis peccatorum ejusmodi habentur in mysteriis Trinitatis, Incarnationis ac redemptionis, ad extendendum et amplificandum Dei cultum penes universas gentes aliaque ejusmodi, quæ expendere adversarius neglexit.

II. Obj. Saltem ut in perturbatorem quietis publicæ in Jesum animadvertere jure Judæi eorumque magi-

(a) Jo: VI. 41.

(b) Ib. X. 30. 33.

(c) Op. et l. c. ch. IV. page 85. seqq.

stratus potuerunt. 1. Ipse enim dissensiones in populo serebat Jo. VII. 43. Luc. XXIII. 5. 2. Plures homines perditæ vitæ eum sequebantur Matth. IX. 10. Marc. II. 15. Luc. XV. 1. quos ipse quidem ad bonam frugem adducere contendeat, attamen timores ingerebant concilio nationali. 3. Concionibus suis eo magis Jesus ejusmodi homines fovebat, quod anathemata in divites injiceret Matth. XXIII. 13. seqq. 4. In ejusmodi porro rerum statu consilium deliberat; nonnulli censent ipsum ceu insanum spectandum Jo. X. 20., alii dicunt eum turbas seducere Jo. VII. 12. Caiphas summus sacerdos ad quem ex officio spectabat legis litteram tueri, animadvertit ejusmodi dissidia motivum romanis præbitura Judæam opprimendi, ac totius gentis bonum unius hominis bono esse præferendum, quare se ipsum ejus accusatorem constituit Jo. XI. 47. 50. Illic tamen *judicio comprehensionis* alius præcesserat *admonitionis* Luc. XX. 1. seqq. Jo. VII. 38. Matth. XXI. 24. cum sibi arrogasset auctoritatem juri communi contrariam. Duplicis propterea criminis incusatus est, religiosi ac politici, atque ob utrumque damnatus (a). Ergo.

R. N. A. Ad 1. prob. N. Sed cum ageretur de homine extraordinario cujus fama longe lateque diffundebatur ob tot præsertim prodigia quæ patrabat, in ejusmodi casu, ut fit, de eo diversa ratione opinabantur Judæi ac disserebant, ob contemptum potissime et odium quod adversus Jesum ostendebant sacerdotum principes et pharisæi quorum hypocrisis detegebatur. Ejusmodi autem dissensiones nullo modo afficiebant publicam quietem ut ex loco cit. Joannis evidens est.

Ad 2. N. ejusmodi homines qui Christum interdum sequebantur timores injecisse concilio nationali ut mentitur adversarius, siquidem hujus concepti timoris nullum extat in historia evangelica vestigium. Sed cum repellerentur a tumidis pharisæis, qui in se confidebant tanquam justi, ac despectui haberentur, benigne excipiebantur a Christo Jesu, qui in eis totidem infirmos spectabat qui sanatione indigebant, totidem oves deperditas quas ad ovile reducebat, totidem filios quos ut pater amantissimus solabatur, prout parabolæ ipsæ declarant ab Jesu prolata ex occasione querelarum quas superbi pharisæi movebant benignam ac mitem ejus agendi rationem carpentes. Sane non magistratus, sed pharisæi querebantur de Christo quod virtutem amabilem præ se ferret non autem rudem qualem ipsi ostentabant (b). Ceterum Christus constanter obedientiam legitimæ auctoritati ipsis inculcabat, Matth. XXIII. 2. humilitatem, patientiam, ceterasque virtutes quæ non minus verum Dei cultorem, quam optimum civem constituunt (c).

(a) Ibid. p. 84. seqq.

(b) Cf. Matth. XVIII. 12. seqq. Luc. XV. XVIII. 9. seqq.

(c) Matth. XI. 29. V. VI. VII. etc. cf. Bossuet. Politique tirée des propres paroles de l'Ecriture S. liv. I. art. VI. De l'amour de la patrie. II. propos. « J.-C. établit par sa doctrine et par ses exemples l'amour que les citoyens doivent avoir pour leur patrie ». Œuvres etc. ed. de Liège 1767. tom. VIII. p. 346. seqq.

Ad 3. N. Sed anathemata ad quæ adversarius provocat Matth. XXIII. 13. non in divites, sed in scribas et pharisæos protulit, qui abutentes favore quo apud plebem fruebantur fucata exterioris austeritatis specie eandem ad extremam perniciem ducebant. Quod si alicubi in divites aliquot avaros invehitur, cum aliis comiter agit eorumque fidem extollit, atque commendat (a). Propterea non *conditionem*, sed *mores* carpit, uti longe acrius præstiterunt antiqui prophætæ (b).

Ad 4. N. Nam non his de causis concilium deliberat, sed eo quod Christus Lazarum e mortuis excitaverit, multique propterea in eum crederent. Vix enim ad pharisæorum et pontificum notitiam pervenit ejusmodi prodigium ut confestim concilio coacto dixerint: « Quid facimus, quia hic homo multa signa facit » (c)? En veram causam propter quam pharisæi decreverunt ejus mortem. Falsa igitur est adversarii assertio, sed falsa præterea sunt, quæ huic intexit; nempe in concilio, ut ipse insinuat, aliquot Jesum ut insanum traduxisse, aliosque dixisse quod turbas seduceret. Hæc enim nonnulli tantum de turba in diversis plane rerum adjunctis protulerunt Jo. X. 20. VII. 12.

Sed falsum insuper est Caipham ab ejusmodi dissidiis adductum fuisse ut se Jesu accusatorem constitueret. Etenim loco cit. nec verbum de dissensionibus est aut de periculo ab iis instante toti genti Judæorum, sed cum pharisæi ac sacerdotes dixissent « Si dimittimus eum sic; omnes credent in eum: et venient romani, et tollent nostrum locum et gentem » (d); Caiphas in horum dictorum confirmationem addidit: « Vos nescitis quidquam nec cogitatis quia expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat » (e); quibus verbis, quin ipse sciret aut suspicaretur, Caiphas prophetian edidit, sed contrario omnino sensu ab eo quo ipse verba protulerat, ut patefecit eventus. Quare non se Christi accusatorem constituit, ut autumat Salvador, sed auctorem præcipuum se constituit interfectionis Christi. Etenim « Ab illo die, ut addit S. Joannes, cogitaverunt ut interficerent eum ». (f). Itaque adversarii nostri assertio mendaciorum est ac falsitatum congeries, quæ malæ causæ patrocinatorem pessimum patefacit.

Ad 5. N. Neutrum enim judicium institutum fuit, *capturæ* scilicet et *admonitionis*. Non primum, quia ut patet ex dictis, non actum est in illo concilio de quopiam judicio, sed de conspiratione in Christum Jesum ob tot signa quæ patrabat, in qua sacerdotes illi malignitati, invidia, et odio inveterato, quo adversus Jesum exæstuabant, culmen posuerunt (g); eo magis

(a) Matth. VIII. 5-13. Luc. VII. 1. seqq. XIX. 2-10. Jo. III. 1-21. IV. 46. seqq. alib.

(b) Is. V. 8. XXXII. 9. Jeremi. XV. 13. Amos. VI. 1. VIII. 4. Hab. II. 5. etc.

(c) Jo. XI. 47.

(d) Ibid. 48.

(e) Ib. 49. 50.

(f) Ib. 53.

(g) Jo. XII. 10. 19.

quod « consilium fecerunt ut Jesum *dolo* tenerent et occiderent » (a). Improbata plane malitia et nequitia qua sibi non minus, quam universæ genti extremam perniciem consciverunt! Sed neque iudicium *admonitionis* præcessit, nam Luc. XX. 1. perhibentur principes sacerdotum et scribæ cum senioribus a Jesu seiscitantes unde acceperit potestatem docendi et ea patrandi quæ faciebat, seu argumenta suæ missionis, quos Christus ad silentium adegit proposita quæstione de Joannis Baptistæ missione; verum neque ibi, neque alibi uspiam ullius admonitionis occurrit mentio. In aliis vero locis ab adversario adductis agitur de potestate miraculorum edendorum quam sibi Christus attribuit ac in se credentibus promittit in aliis prorsus temporis, loci, ac personarum adjunctis; hæc cum iudicio, quod vocatur *admonitionis*, quid tandem commune habeant, plane non video.

Ad 6. D. Accusatus absque tabulis ac testibus C. damnatus N. Utroque hoc crimine tanquam prætextu ac pallio usi sunt pharisæi ac sacerdotes ad iudice cohonestandum finem quem sibi proposuerant, ut patet ex toto processu. Attamen non sibi constiterunt; nam prius accusarunt Jesum de crimine politico; quam quidem deinceps accusationem deserentes intenterant accusationem de crimine religioso; verum et hanc pariter dimittentes iterum se receperunt ad crimen politicum Jo. XVIII. XIX. Princeps autem sacerdotum in privato conventu non criminis politici, sed criminis tantum religiosi reum esse Jesum declaravit Matth. XXVI. 65. Ob neutrum tamen crimen damnatus est; non quidem ob crimen religionis quod parvipendit Pilatus; non ob crimen politicum in quo innocens iterum iterumque declaratus est ab eo ad quem spectabat de tali crimine cognoscere, nempe a provinciæ præside, qui nonnisi clamoribus, minis, tumultu Judæorum perterritus eorum cessit voluntati, sic Deo providente, ut Christi accusatorum et hostium livor, malitia et hypocrisis in propatulo ponerentur (b).

III. Obj. 1. Sacerdotes et seniores se ad supplicii locum contulerunt; quoniam vero sententia huic facto innitebatur, quod nempe Jesus illegaliter sibi titulum filii Dei, imo et Dei ipsius arrogasset, sic ipsum interpellabant: « Alios salvos fecit, se ipsum non potest salvum facere: si Rex Israel est descendat nunc de cruce, et credimus ei: confidit in Deo, liberet nunc si vult eum: dixit enim: quia filius Dei

sum » Matth. XXVII. 42. Juxta evangelistam ejusmodi verba præ se ferebant illusionem et contemptum; ast personarum, quæ illa proferebant natura, dignitas, ætas, ordo quem in Christi iudicio secuti fuerant evincunt bonam ipsorum fidem, 2. Miraculum ea ipsa hora nonne decisivum fuisset (a)? 3. Non proprie Judæi sed vaticinia Christum interfecerunt: Jesus sæpe prædixerat mortem suam; hinc sive Judæi eum interfecissent, sive non, semper deicidæ fuissent. Etenim eum occidendo fuissent deicidæ, ut patet, non interficiendo tanto magis deicidæ fuissent, falsitatis arguendo ipsius vaticinia (b). Ergo.

R. Ad 1. N. Christi damnationem huic facto inniti, vidimus enim Pilatum nullam rationem hujus impacti criminis habuisse, sacerdotes vero et pharisæi longe ante Christi confessionem de filiatione sua divina decreverant ipsius mortem, ergo Christi declaratio quod esset filius Dei non fuit nisi prætextus, ut sæpe monuimus, quo ipsi usi sunt ad Christum sub specie legali condemnandum. Ex his recte colligitur in verbis relatis veram subsannationem, irrisionem, ironiam denique amarulentam contineri, quam et factis ostenderunt, *moventes capita sua*, et *dicentes ad alterutrum, cum scribis*: « alios salvos fecit etc. » in quo concordēs sunt tres evangelistæ qui sacerdotum verba referunt (c), quos propterea si adversarius adducit pro se, debet pariter recipere testantes contra se. Adde et in hac agendi et loquendi ratione, etsi non adverterent, ad verbum omnino eos adimplevisse prophetiam quam longe ante protulerat David Ps. XXI. 8. 9. Quid propterea contra facta possunt conjecturæ ex dignitate, gradu etc. deductæ, cum cupiditate obcæcati hi Christi hostes omnes fines transilierint, ut patet ex tota serie rerum gestarum?

Ad 2. R. I. Tr. quos enim cetera miracula non moverunt, neque aliud mortis tempore patratum pervicaces atque in sententia sua obfirmatos profecto movisset. R. II. nec defuisse ejusmodi miracula, quæ Christi mortem aut comitata sunt aut subsequuta, sofis videlicet obtenebrationem, terræ concussionem veli discissionem (d); denique quod caput est, gloriosam ipsius a mortuis resurrectionem post triduum, de qua suo loco egimus (e).

Ad 3. R. dedecere ejusmodi argutiam in re tanti momenti, eamque non proderet nisi stultitiam eorum incredulorum qui se philosophos jactant. Vaticinia enim logice, ut ajunt, sive ordine vel ratione subsequuntur liberam hominum deliberationem, ut suo loco monuimus (f), quæ ordine ac ratione anterior est ipsa prævisione cujus objectum est, ac proinde prædictione. Adeo miseri sunt increduli dum adversus religionem Christianam pugnant! Ut enim ex

(a) Matth. XXVI. 24. Marc. XIV. 1.

(b) Cf. Jahn. Archæol. biblica §. 246. ubi et ipse ostendit quæ Talmudici in Sanhedrin IV, statuunt circa iudiciorum tempus, formam etc. omnia in tumultuario de Jesu iudicio neglecta fuisse. Sed juvat percurrere conditiones et formas judiciales (*proceduram* nunc vulgo nominant), quas circa testes et rationem judicandi in foro judæico exhibet Sanhedrin tam in iudiciis pecuniariis, quam in iudiciis capitalibus c. IV. et V. easq. comparare cum historia evangelica, ut evidenter omnibus constet eas in iudicio Jesu non solum neglectas, sed plane conculcatas fuisse. Extat porro tractatus de Synedriis in Theodoro Ugolini tom. XXV. capp. cit. pag. 98. seqq.

(a) Salvador. ib. p. 87. seq.

(b) Ib. p. 85. *note*.

(c) Matth. XXVII. 59-61. Marc. XV. 29-31. Luc. XXIII. 55.

(d) Matth. XXVII. 45. 51. seqq. Marc. XV. 33. 38. Luc. XXIII. 44. 45.

(e) Tract. de Vera relig. P. I. cap. IV. prop. I.

(f) Tract. de Deo, pag. 412 et 413 ad I.

hæcque disputatis compertum fit eo adiguntur ut vel aperte mentiantur, vel veris falsa commisceant, vel denique ad scurrilia descendant (a).

CONCLUSIO.

Quæ cum ita se habeant juverit paucis perstringere, quæ fusiori catæno tum adversus Judæos, tum adversus biblicos et incredulos persecuti sumus, ut argumentorum nexus appareat ex quo exurgit instituta demonstratio de adventu ac persona Messiae.

Ex dictis igitur certum est 1. Messiam aliquem vel ab ipso mundi exordio humano generi a Deo fuisse promissum; Dei promissiones successu temporis ita fuisse sæpius iteratas, ut, quo magis promissionum implendarum tempus instabat, eo illustriores fuerint; fidem in venturum hunc Liberatorem quavis ætate plus minus viguisse penes omnes gentes, præsertim vero penes israeliticum populum quem Deus constituit harum promissionum depositarium atque custodem. 2. Promissi hujus Messiae determinata in scripturis munia et characteres, atque adeo epocham ipsam adventus ejus quin retardari posset. 3. Messiam propterea hunc peculiare esse determinatumque individuum. 4. Elapsas esse epochas omnes promissi Messiae, completaque omnia, quæ ab eodem gerenda erant, neque hæc suo tempore præstitisse nisi unum Jesum Nazarenum in quem omnia quadrant prophetarum vaticinia, epochæ, characteres et cetera, quæ aut præcedere aut comitari aut subsequi adventum Messiae debebant, et in eo complenda erant, ideoque 5. Messiam advenisse neque hunc alium esse aut esse posse nisi Jesum, prout nobis demonstrandum proposuimus.

Ex his autem non modo adversus Hebræos colligitur inani ipsos ac fallaci prorsus spe duci dum adhuc præstolantur venturum eum qui jamdiu venit, verum etiam eo adductos esse ut absoluta impotentia detineantur ostendendi alium quempiam præter Jesum esse Messiam. Ejus enim naturæ sunt pleraque vati-

cinia quæ Messiam prænunciant, ut nonnisi semel compleri potuerint. Eum in censum veniunt quæ epocham determinant sub finem judicæ reipublicæ, stantibus adhuc et paulo post evertendis Urbe ac templo; quæ dispersionem Judæorum et vocationem gentium, mosaici pacti abolitionem novique fœderis pangendi ac novi cultus suffectionem portendunt. Alia præterea vaticinia reperiuntur quæ, si simul sumas, ita tali individuo adnexa sunt, ut alii convenire nequeant, ejusmodi sunt characteres quos vocant personales, circa originem, nativitatem, vitæ rationem, passionem, violentam necem sustinendam, gloriam inde subsecuturam una cum consecrariis quæ ab iis dependent. Alia denique habentur vaticinia, quæ, spectatis politicis rerum eventibus, impossibile efficitur Judæis ostendere in alio quopiam ea jam adimpleta esse, seu unquam adimplenda. Nam ex omnium veterum consensu juxta prophetias ex tribu Juda ac præcise ex familia David descendere debet seu nasci promissus Messias; jam vero ita omnem censum tribuum et familiarum post universalem dispersionem Judæi amiserunt, atque ita tribus omnes ac familiæ permixtæ sunt, ut nequeant omnino determinare ad quamnam tribum, multo minus ad quam familiam quispiam pertineat. Posteriores autem David a romanis ita omnes sunt deleti, ut nemo superstes evaserit (a). Patet proinde non solum nullam superosse posse Judæis spem futuri Messiae, sed omnem iis ademptam, ac præclusam viam esse ad alium præter Jesum Nazarenum agnoscendum.

Atque hinc novum exurgit pro veritate religionis christianæ ejusque divina origine argumentum. Si quis enim secum animo reputet admirabilem plane divinæ providentiæ dispositionem erga singularem hunc populum, factorum seriem ac vicissitudines, quas eadem gens subiit sive ante sive post Christi adventum, easque comparet cum vaticiniis in quibus hæc omnia prænuntiata sunt, non poterit quin agnoscat ac deprehendat tum vim divinæ præscientiæ tum ceteros characteres divinæ ac supernaturalis revelationis.

(a) Cf. W. Schikardi *Jus regium Judæor.* problema XX. apud Ugolini in *Thes.* p. 794.

(d) Cf. Opu. cul. eni tit. *Jésus devant Caïphe et Pilate*, Réutation du chapitre de M. Salvador intitulé *Jugement et condamnation de Jésus*. Par M. Dupin aîné. Paris 1828.

TRACTATUS DE INCARNATIONE.

Pars Posterior

ADVERSUS HÆRETICOS.

Christologia Christianorum, ut vocant, completitur germanam Dominicæ Incarnationis mysterii doctrinam, quam veteres passim *ἐκνοπία* æconomiam aut dispensationem nominant. Definiri autem solet Incarnatio: assumptio naturæ humanæ a Verbo divino facta in unitate personæ ad humanum genus redimendum. Christus vero est ipsum Dei verbum homo factum.

Ex qua definitione deprehendimus ad adstruendam plenam Dominicæ Incarnationis doctrinam a nobis exigi ut vindicemus 1. in Christo naturam divinam; 2. naturam humanam; 3. unionem, seu unionem ambarum naturarum in una Divini Verbi persona; 4. integritatem utriusque naturæ post unionem; 5. utriusque pariter naturæ operationem et voluntatem; 6. idiomatum, ut vocant, communionem, theandri-

cas actiones ex hypostatica conjunctione provenientes, et adorationem Christo debitam; 7. Christi titulus, munia et excellentiam; 8. meritum Christi actionum; 9. exhibitum ab eo satisfactionem pro peccatis nostris et redemptionem.

In his igitur singillatim enucleandis catholicæ doctrinæ capitibus cum consecrariis ab iisdem dependentibus atque adnexis operam nostram impendimus recensentes hæreticos tum antiquos tum recentiores, qui catholicam doctrinam subruere aut quoquo modo labefactare adnisi sunt, aut eos etiam qui a recto tramite deflexerunt.

CAPUT I.

De divina Christi natura.

Directe impetunt divinam Christi naturam Sociiani hæresim renovantes jamdiu protritam photinianorum, Pauli Samosatani aliorumque obscuriorum sectariorum (a). Socinianos cum suis surculis plerique protestantes recentiores sequuntur ex quibus orti sunt rationalistæ qui impietate omnes prædecessores hæreticos facile superant, ita ut cum ipsis vix comparari possint. Ex istorum sensu et sententia Christus conferri debet cum Pythagora, Socrate, Platone, Zenone, Seneca, Marco Aurelio, aliisque antiquitatis philosophis græcis atque latinis, aut etiam cum orientalibus, Zoroastro, Confucio atque Mahomete, quos, ut ipsi autumant, Deus excitavit ut dictis factisque populares suos edoceret, vel etiam institutis politicis et religiosis ad posteros transmissis a vitiis pravisque moribus arcerent (b). Nervos proinde omnes in hoc præcipuo christianæ seu catholicæ religionis dogmate adstruendo intendere debemus.

Quum vero satis prolixè egerimus de divinitate Verbi in tract. de Trinitate adversus Arianos, hoc ipso ostendimus, saltem indirecte, divinitatem Christi, quæ ab illa pendet. Ut igitur omnes probationes illuc productas cum ex scriptura, tum ex constanti Ecclesiæ sensu, traditione et doctrina ad rem præsentem transferamus, satis nobis hic erit evincere Verbum illud ipsum quod Deum Deique filium, seu secundam

(a) Cf. Petav. de Incarn. c. II. et III. Ex censu tamen hæreticorum, qui inficiati sunt divini Verbi Incarnationem juxta Petavium, subducendi sunt Nazareæ, prout ostendimus in Tract. de Trin. n. 218, seqq.

(b) Ita aperte Wegscheider §. 120. a. Nec aliter sentit Baur ut patet ex ejus systemate de quo diximus in tract. de Deo creat. p. III. n. 491. n. (a). Sic pariter Richter *das Christenthum v. d. æltesten Religionen des Orients* seu : Christianismus ex antiquissimis religionibus Orientis. Lips. 1849. Carol. Hase profess. Jenens. qui in op. *Das Leben Jesu* etc. seu *Vita Jesu*. Lips. 1829. scribit « Jesus homo Dei, non per mirabilem divinæ in humanam naturam ingressum, sed per perfectam humanæ naturæ eruditionem, quippe quæ hominem divinum reddidit. Jesus itaque Dei Filius per apotheosim, non per incarnationem. » Deinde subdit nullam Christum duxisse uxorem, quod nullam invenerit dignam se. Ita progrediuntur protestantes.

Sanctissimæ Trinitatis personam, consubstantiali Patri esse demonstravimus, idem esse ac Christum, seu Verbum humana carne indutum, id est, humanæ naturæ hypostatice conjunctum. Hoc autem tum ex sacris litteris, tum ex perpetua traditione, et Ecclesiæ doctrina adstruemus, alias præterea adjicientes probationes ad divinitatem Christi directe magis magisque confirmandam; quæ omnia generali sequenti propositione complectimur.

PROPOSITIO. — *Vera et proprie dicta divinitas seu natura divina in Christo Jesu agnoscenda est et profitenda.*

De fide est hæc propositio, prout constat ex perpetua Ecclesiæ doctrina et professione in symbolis expressa. Addidimus autem *veram et proprie dictam divinitatem*, seu naturam divinam in Christo esse agnoscendam ad omne effugium præcludendum adversariis nostris, qui divinitatem lato sensu acceptam in Christo ultro admittunt et agnoscunt.

Ita vero ex præmissis enunciatam veritatem ostendimus : Verbum de quo loquitur Joannes initio Evangelii sui verus Deus est, omniumque rerum conditor ac Patri cœternus : atqui hoc Evangelii Joannis initium : *In principio erat Verbum* etc. nequit ad alium quam ad Christum referri; ergo ex Joanne vera et proprie dicta divinitas, seu natura divina in Christo est agnoscenda. Jam vero minor propositi syllogismi neque ab adversariis ipsis in dubium vocatur, cum de hoc ipso Verbo scribat Joannes v. 14. « Et Verbum caro factum est et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre. » Ideo vero magnificum illud proœmium Joannes ut ex eo lucem suam mutuarentur, quæ in toto Evangelii decursu de Christo erat relaturus, scilicet ipsum e cœlo venisse, Filium Dei esse, antequam mundus fieret apud Patrem extitisse, ipsum e Patre et ex Deo processisse, ipsum esse in cœlo, dum loqueretur in terra, aliaque ejusmodi, quæ facile omnia intelliguntur illo proœmio præmisso, illo sublato, totidem ænigmata inexplicabilia penitus evadunt (a).

Præterea non aliud de Christo credere aut sentire possumus quam quod 1. Christus de seipso prædicavit Judæis; 2. commisit discipulis suis; 3. nec alio sensu ab eo quo ipsum tum evangelistæ, tum Judæi sumpserunt; 4. denique ab eo quem Scriptores reliqui de eo docuerunt. Porro singula hæc capita percurrentes impossibile est veram ac proprie dictam divinitatem in Christo non agnoscere. Etenim

1. Christus non solum se Dei filium esse clare et aperte docuit, sed ita docuit, ut posuerit fundamentum præcipuum religionis suæ et spem omnem salutis in hac divinitatis suæ fide. Etenim Jo. III. 16. « Sic Deus, inquit, dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam... qui non credit jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti filii Dei; » 2. cum dixisset Judæis Jo. VIII. 32.

(a) Cf. Tract. de Trin. pag. 542.

« Veritas liberabit vos, » responderunt superbe Judæi : « Nos nemini servivimus unquam » ; tum Christus rursum, V. 34 : « Amen, amen dico vobis : quia omnis qui facit peccatum servus est peccati. Servus autem non manet in domo in æternum ; filius autem manet in æternum. Si ergo vos filius liberaverit, vere liberi eritis. » Quibus verbis Christus sibi potestatem tribuit Patris, et filii naturalis, qui quos vult adsciscit in domum Patris sui, et eos ex servitute in libertatem vindicat, 3. Christus velut filius in domo sua Jo. II. 16. templi profanatores ejecit dicens : « Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis, » vel ut Matth. XXI. 13. loquitur : « Domus mea domus orationis vocabitur. » 4. Docet tanquam auctoritatem habens, id est potestate legislativa suprema ex nomine suo : *scriptum est vel dictum est antiquis : ego autem dico vobis* Matth. VII. 21. « Non omnis qui dicit mihi Domine Domine » ; XXIV. 35. « Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt » (a). Et Jo. VIII. 51. « Amen amen dico vobis, si quis sermonem meum servaverit, mortem non gustabit in æternum ; » 5. docebat ut sapientia ante sæcula ab æterno genita, et hanc sapientiam se esse declarat ; nam pro eo quod Matth. XXIII. 34. dicitur « Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas et sapientes » Luc. inquit : « Propterea et sapientia Dei dixit : mittam ad vos etc... justificata est sapientia ab omnibus filiis suis (b). » 6. Christus insuper omnes alienos sensus a vera ac naturali filiatione divina removet dum Jo. XV. 18. Deum vocat patrem *proprium*, *ἰδιον* (c) ; imo vel sub ipsa parabolarum caligine idipsum docebat ; sic Marc. XII. 6. « Adhuc unum habens filium carissimum et illum misit ad eos novissimum dicens : quia verebuntur filium meum. Coloni autem dixerunt ad invicem, hic est hæres, venite etc. » ubi instituit clarissimam antithesim inter servos quos antea Deus miserat et filium suum. 7. Docet Christus ante Abraham se esse, pluribus in locis se e cœlo descendisse declarat : Jo. VIII. 58. « Amen, amen dico vobis : antequam Abraham fieret ego sum, » quibus suam patefacit æternitatem dicens : *sum* ; docet se esse in cœlo dum est in terra : « Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo filius hominis qui est in cœlo (d) ; » rursum : « Descendi de cœlo... hic est panis de cœlo descendens... ego sum panis vivus qui de cœlo descendi... si ergo videritis filium hominis ascendentem *ubi erat prius* ? ... scio unde veni et quo vado. Vos de deorsum estis, ego de supernis sum » (e). Hæc omnia,

(a) Porro hoc ipsum vidit subtilis judæus Orobius, qui in tertio Scripto III. quesito. n. 7. concludit : « Igitur qui propheta venerit et dicat in nomine suo hæc facienda, vel credenda, homines in nomine suo salvandos, miracula in nomine suo facienda, in seipsum fidem exegerit ad salutem æternam, in nomine suo, et a se peccata hominibus condonanda : iste non est Dei minister, non est propheta, sed Deus ipse ». Cf. Amic. collat. pag. 108.

(b) C. XI v. 49 ; et VII. v. 35

(c) In vulgat. ed. *suum*.

(d) Jo. III. 13.

(e) Cf. Jo. VI. 38. 41. 50. 63. VIII. 14. 23. etc.

supposita æterni Verbi incarnatione, plana sunt, nullum vero sensum habent si illa tollatur. 8. Sed neque his contentus clarius adhuc sibi tribuit naturalem Filii Dei notionem. Postulat enim hæc, ut cum Deus Filium generando totam ei substantiam traderet, Filius in Patre sit, et Pater in Filio, et uterque unum sint. Hæc autem de se Christus prædicavit dicens : « Pater in me est et ego in Patre : ego et Pater unum sumus » (a). Hinc cum neuter ab ulla creata re comprehendere possit, Pater comprehendit Filium, Filius vero comprehendit Patrem : « Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius » (b). 9. Nihil denique de divina majestate cogitare possumus quod sibi Christus non attribuerit. *Domini*um siquidem se perpetuo prædicat eo prorsus sensu, quo Judæi hunc titulum Deo tribuebant, ut ceteris omissis constat ex iis, quæ affert Luc. VI. 46. « Quid autem vocatis me Domine Domine, et non facitis quæ dico ? » quæ simillima sunt iis, quæ apud Malach. I. 6. leguntur : « Si Dominus ego sum, ubi est timor meus ? » *Deum* se etiam declarat sibi applicans Isaïæ vaticinium XXXV. 4. « Deus vester ultionem adducet retributionis : *Deus ipse* veniet et salvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum » (c) et Matth. XI. 4. « Euntes renuntiate... Hic est de quo scriptum est : Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te, » ad se referens oraculum Malachiæ : « Ecce ego mitto Angelum meum et præparabit viam ante faciem meam » (d). *Omnipotentem* se exhibet in corporibus animisque curandis imo et mortuis ad viam excitandis : siquidem non alieno nomine, ut Petrus Act. III. 6. sed proprio edebat miracula, ac potestate sibi insita ; leproso enim dicenti sibi : « Domine si vis potes me mundare » respondit Christus : (e) *Volo* ; laudat centurionis fidem, qui ex suo in milites imperio summum Christi in res creatas omnes dominium et potestatem spectabat (f) ; declarat se miracula operari, et mortuos a se vivificari, ut vivificentur a Patre (g). Eandem ostendit potentiam in animis curandis dum se auctorem gratiæ perhibet ; « Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis » (h) : hinc mulier peccatrix ab eo animi salutem postulat eadem fiducia ac alii salutem corporis, eique Christus eam impertitur, quinimo utitur exemplo creditoris a quo debitum omne gratuito dimittitur duobus debitoribus, et hunc se esse creditorem ostendit ac declarat dicens : « Vides hanc mulierem etc. ? » (i) Utramque potestatem in corpus et animam egregie demonstra-

(a) Jo. X. 38. et 39.

(b) Matth. XI. 27.

(c) *Ibid.* 5.

(d) Cf. quæ de hoc oraculo scripsimus P. I. n. 41, not. (a).

(e) Matth. VIII. 2.

(f) *Ibid.* 9. seqq.

(g) Jo. V. 17.

(h) Jo. VI. 27.

(i) Luc. VII. 44. seqq.

vit cum sanum fecit paralyticum ; etenim cum dixisset ei : « Confide fili dimittuntur tibi peccata tua » murmurabant pharisæi intra se dicentes. « Hic blasphemat. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus ? » Assentitur Christus peccata a solo Deo dimitti, sed hæc ipsa de causa hanc potestatem sibi vindicat ; nam ut probet se tali pollere potestate ideoque et Deum esse « ait paralytico : tibi dico surge » (a). *Supremum* se exhibet *judicem* qui vel præmia vel pœnas decernat ; præmium quidem cum de ovibus suis : « Et ego, inquit, vitam æternam do eis, et non peribunt in æternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea » (b) ; supplicia vero dum ait : « Mittet filius hominis Angelos suos... et mittent eos in cinerem ignis » (c). Demum Christus in sermonibus suis quos coram Judæis habuit non semel testatus est debitum sibi esse triplex officium quo erga Deum obstricti sumus fidei, spei et charitatis ; fidei quidem illis verbis : « Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille. Qui credit in me habet vitam æternam » (d) ; spei : « Si ergo filius vos liberaverit vere liberi eritis » (e) alioquin nulla inde evadendi ratio et spes suppetit ; charitatis : « Remittuntur ei peccata multa quia dilexit multum » (f). Et hæc Christus de se, quibus sibi proprie dictam divinitatem, Dei scilicet nomen, nativitatem, naturam, potestatem, professionem (g), ceteraque omnia vindicavit, quæ nonnisi in eum qui natura Deus sit, cadere possunt.

II. Neque aliter se patefecit discipulis : etenim sibi semper constans dicebat cæco nato quem sanaverat : « Tu credis in Filium Dei ?... et dixit ei Jesus : Et vidisti eum, et qui loquitur tecum ipse est. At ille ait : Credo, Domine, et prociens adoravit eum » (h). Item Marthæ : « Ego sum, inquit, resurrectio et vita : qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit vivet, et omnis qui credit in me non morietur in æternum : credis hoc ? » respondit autem ei Martha coherentem ad Christi expostulationem : « Utique Domine, ego credidi, quia tu es *Christus Filius Dei vivi*, qui in hunc mundum venisti » (i). Apostolis vero ante passionem suam : « Creditis in Deum, et in me credite » (j), nec qualemcumque fidem exigit, sed eam, quæ per charitatem operatur. Postulat enim ut eum super omnia diligamus, et ejus mandata custodiamus : « Qui amat patrem aut matrem

plus quam me, non est me dignus » (a) ; et rursum : « Qui habet mandata mea et servat ea, ille est, qui diligit me » (b) Si quis diligit me, sermonem meum servabit » (c). Discipulorum mentem ad divinitatis suæ fidem erigit ; dat enim eis « potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones et super omnem virtutem inimici » (d) ; promittit eis « os et sapientiam cui non poterunt resistere omnes adversarii ejus » (e) ; « Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo hoc faciam » (f) ; promittit se missurum spiritum veritatis « Et ego mittam eum ad vos » (g) ; neque ut Moyses aut prophetæ mandata annuntiat, sed ea in cordibus nostris insculpit et dat virtutem ea executioni mandandi : « Ego sum vitis vera, vos palmites, manete in me » (h) ; suam pariter omnipotentiam et immensitatem luculenter commendat dum Matth. XVIII. 20. eisdem pollicetur : « Ubi enim sunt duo aut tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum ; » etc. XXVIII. « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi » et alibi « Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diligit eum, et ad eum veniens, et mansionem apud eum faciemus » (i).

III. Videndum superest quoniam sensu verba Christi intellexerint Judæi et Christi discipuli. Porro Judæi in sensu obvio acceperunt, et Christus hunc ipsum sensum confirmavit. Primum autem evincunt Judæorum querelæ Jo. VI. « Nonne hic est Jesus filius Joseph, cujus nos novimus patrem et matrem ? Quomodo ergo dicit hic, quia de coelo descendi » (j) ? Non igitur ut sociniani de dono cœlesti Christi verba intellexerunt, quod evincit ipsorum furor Jo. V. Cum enim pro certo haberent Christum vocasse Deum patrem *proprium* « propterea magis quærebant eum interficere ; » ipsum accusarunt blasphemie, volebantque lapidare, « quia tu homo cum sis facis te ipsum Deum » (k). Si igitur Christus non fuisset vere Deus ac proprius et naturalis Dei Filius, debuisset omni modo vel ipsam hujus rei suspicionem e Judæorum animis evellere sive ut eorum furorem compesceret, sive ut scandalum amoveret, prout ipsius veracitas et charitas exposebant ; porro Jesus non solum ea verba non emollivit ac temperavit quibus de sua divinitate opinionem ingesserat Judæis, sed constanter eandem sibi vindicavit et eo magis persistit in ea asserenda, quo magis illi exardescabant. Nam Jo. VIII. 26. « Qui me misit, inquit, verax est, et ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo ; » et v. 58. ego quæ vidi apud Patrem meum loquor. » Utitur quadruplici argumentorum genere 1. Joannis

(a) Matth. IX. 2. seqq.

(b) Jo. X. 28.

(c) Matth. XIII. 41.

(d) Jo. VI. 29 et 47.

(e) Jo. VIII. 36.

(f) Luc. VII. 47.

(g) Ad hæc præcipua capita s. Hilarius revocavit argumenta omnia, quibus veram et proprie dictam Jesu Christi divinitatem adversus arianos aliosque illius ætatis hæreticos vindicavit. Sic enim disserit s. Doctor lib. VII. de Trin. n. 9. « Deum igitur Dominum nostrum Jesum Christum his modis novimus, nomine, nativitate, natura, potestate, professione. » Hæc vero singillatim toto libro fuse prosequitur.

(h) Jo. IX. 35. seqq.

(i) Jo. XI. 25-27.

(j) Jo. XIV. 1.

(a) Matth. X. 37.

(b) Jo. XIV. 21.

(c) Ibid. 25.

(d) Luc. X. 19.

(e) Luc. XXI. 15.

(f) Jo. XIV. 13.

(g) Jo. XV. 26.

(h) Ibid. 5. seqq.

(i) Jo. XIV. 23.

(j) v. 42.

(k) Jo. X. 35.

Baptistæ testimonio, qui eum Filium Dei et ex cœlo venisse testatus fuerat (a); 2. ipsius etiam Patris testimonio, ejus hæc vox audita est: « Hic est Filius meus dilectus (b); » 3. ipsa etiam miraculorum voce ad frangendam Judæorum improbitatem aptissima (c); 4. scripturarum auctoritate. Quæ quidem argumenta collecta exhibet Jo. V. 33. seqq. dicens: « Vos misistis ad Joannem, et testimonium perhibuit veritati.... ego autem habeo testimonium majus Joanne. Opera enim, quæ dedit mihi Pater ut faciam ea, ipsa opera, quæ ego facio testimonium perhibent de me, quia Pater misit me.... et qui misit me Pater ipse testimonium perhibuit de me.... scrutamini scripturas... et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me; » hoc autem dixit cum ipsum vellent Judæi interficere eo quod *proprium* patrem diceret Deum, et traducerent blasphemie reum eo quod æqualem se faceret Deo. Christus demum hoc ipsum jurejurando et sanguine confirmavit; interrogatus enim: « Tu es filius Dei? Respondit: *ego sum* (d), » quod dictum ut blasphemiam Judæi acceperunt: « Quid adhuc egemus testibus, inquit, vos audistis blasphemiam: omnes clamaverunt: reus est mortis (e); » ac coram Pilato hoc crimen ipsi intulerunt: « Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, *quia Filium Dei se fecit* (f); » ea ratione propter quam paulo ante voluerunt eum lapidare eo quod dixerat: « Filius Dei sum. » Ergo patet non solum Christum suam divinitatem proprie dictam prædicasse, sed Judæos ita eum intellexisse, et Christum eam confirmasse omni argumentorum genere. Quod nisi admittatur, concludi deberet totam controversiam ob quam Christum Judæi voluerunt lapidare, interficere, et propter quam accusarunt blasphemie, et reum ex lege decitarunt et morti addixerunt, in eo fuisse, quod se hominem præstantissimum diceret et Judæi noluerint credere. Consequeretur præterea rem totam stetisse in verborum logomachia, quam cum Christus dirimere paucis voculis potuisset totamque solve, voluerit potius in falsa hac opinione obstinate eos relinquere. Quis ejusmodi absurda in animum inducat suum?

Sed de divinitate proprie dicta verba Christi intellexerunt insuper discipuli ejus, quod triplici ex capite eruitur: 1. ex eo quod nunquam lenierint aliqua interpretatione quæ Christus tam magnifice de sua divinitate protulit; 2. ex eo quod ejus effata mirifice confirmaverint; 3. ex eorum proposito in scribenda magistri vita. Ad primum enim quod attinet, nonnulla obscure dicta summa semper diligentia explanant e. g. cum dixit: *Solvite templum hoc; Unde ememus panes; Lazarus amicus noster dormit* aliaque ejusmodi; jam vero, admissa contorta unitariorum explicatione, longe obscurius Christus locutus fuisset

cum de præstantia sua sermonem instituit, quam in adductis locis, quæ ab evangelistis explanata sunt; attamen numquam exponunt, quin potius arguunt interdum Judæos, quod non intellexerint verba Christi cum de sua loqueretur divinitate. Nam cum Jo. VIII. interrogassent Judæi Christum: « Tu quis es » ac respondisset Christus, v. 27: « Principium, qui et loquor vobis » addit: « Non cognoverunt, quia patrem ejus dicebat Deum » ex Joanne igitur non errabant Judæi dum Christi effata accipiebant de eo, quod sibi tribueret Deum patrem suum naturalem; verum idem adnotat eos potius errasse cum Christum non intellexerunt dicentem patrem suum esse Deum.

Hinc est quod evangelistæ singuli exordiantur Evangelium ab aliquo præclaro Jesu Christi divinitatis testimonio. Matthæus enim referens Christi conceptionem ei applicat verba Isaia VII. 14. « Ecce virgo concipiet.... et vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum *nobiscum Deus* » (a); Marcus vero incipit: « Initium Evangelii J. C. *Filii Dei*; sicut scriptum est in Isaia propheta: ecce ego mitto angelum meum » etc. (b); sic Lucas inducit Angelum dicentem Zachariæ: « Multos filiorum Israël convertet ad Dominum Deum ipsorum et ipse præcedet ante illum (Dominum Deum) in spiritu et virtute Eliæ » (c). Sed præ ceteris s. Joannes de quo supra dictum est.

IV. Sed non minus splendide certatim scriptores reliqui sacri divinitatem Christi prædicant, ex quibus nova lux accedit iis, quæ in Evangeliiis habentur. Paulus enim in ep. ad Hebr. III. 5. 6. eum vocat Dominum domus suæ ad discernim Moysis, qui fidelis famulus tantum in eadem domo fuit; c. I. *Filius Dei* ab eo dicitur, splendor gloriæ et figura substantiæ Patris; eum exhibet Deum creatorem omnium tum ibi tum c. III. 4. « Qui autem creavit omnia Deus est; » æternitatem, immutabilitatem, omnipotentiam ei tribuit: « Jesus Christus heri et hodie: ipse et in secula (d). Tu in principio Domine terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanebis etc. (e). » Rom. VIII 32. eum vocat Filium Dei *proprium* » Coloss. I. 16 « Omnia, inquit, per ipsum, et in ipso creata sunt. et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant; I. Tim. III. 16. vocatur « Deus manifestatus in carne » et Rom. IX. 5. « Deus benedictus in secula; » ad Tit. II. 13. eum dicit *magna Deum*; ad Philipp. II. 6. « Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. » Sic etiam apostolus Petrus diserte declarat Christum esse cum Patre summum illum Deum, qui *Jehovah* in scripturis vocatur; ad illum enim refert illud Ps. XXXIII. « Gustate et videte quoniam suavis est Dominus » inquit: « Si tamen gustastis quoniam dulcis est Do-

(a) Jo. III. 34.

(b) Matth. III. 17.

(c) Jo. X. 25.

(d) Marc. XIV. 62.

(e) Ibid. 63. seq. Matth. XXVI. 65. 66. Luc. XXII. 70. 71.

(f) Jo. XIX. 7.

(a) Matth. I. 23.

(b) Marc. I. 4.

(c) Luc. I. 16. 17.

(d) Heb. XIII. 8.

(e) Ibid. I. 10.

minus ad quem accedentes lapidem vivum » etc. (a) ; sic quod legitur Is. VIII. 13. « Dominum exercituum ipsum sanctificate » ad Christum refert scribens : « Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris » [(b). S. Judas egregiis coloribus pingit hæreticos « *Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, et solum Dominatorem et D. N. J. C. negantes* » (c) et v. 5. inducit Christum Jesum præexistentem et supremam exercentem potestatem : « Quoniam Jesus populum de terra Ægypti salvans, secundo eos, qui non crediderunt perdidit. Angelos vero qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium in judicium magni diei vinculis æternis sub caligine reservavit ». S. Joannes passim id ipsum inculcat vocans J. C. *vitam æternam, quæ erat apud Patrem et apparuit nobis, verbum vitæ, verum Deum* (d) : in Apocalypsi eum dicit *Alpha et Omega, principium et finem, Dominum dominantium, Verbum Dei* (e). Apostolus item Incarnationem vocat *magnum mysterium, mysterium absconditum a seculis in Deo* etc. (f).

Quibus præmissis istud jam exurgit ineluctabile argumentum a quo numquam se poterunt sociniani, unitarii, ac rationalistæ subducere : Christus se ipsum Filium Dei proprium multiplici ratione dixit et declaravit, ad hanc inculcandam veritatem direxit miracula sua, eandem sanguine ac morte obsignavit. Hanc inculcavit Judæis et discipulis suis ; de vera ac proprie dicta divinitate Christi verba intellexerunt Judæi et discipuli, hanc ei vindicarunt evangelistæ, et scriptores omnes inspirati, qui hujus articuli professionem veluti præcipuum fundamentum constituunt fidei a se prædicatæ. Ergo vel in Christo Jesu vera ac proprie dicta divinitas agnoscenda est, vel nuncius remittendus toti christianismo, qui totus illi articulo innititur.

Dixi *vel nuncius remittendus toti christianismo*, quia tota qua late patet christiana religio hunc articulum supponit ac necessario postulat ; postulat reconciliatio Dei cum genere humano lapsa ac redintegrato, postulat officium mediationis et satisfactionis a Christo præstitæ, postulat œconomia gratiæ, et sacramentorum, præsertim Eucharistiæ ; postulat ipsa futura e mortuis excitatio (g). Sane dogmata ista omnia sociniani et rationalistæ omnino e medio sustulerunt. Omnis spes nostra corrui ; corrui præcipua incitamenta ad Deum colendum ac diligendum. Hinc non immerito ariani, sociniani ac rationalistæ passim deistæ aut semideistæ audiunt, cum vix umbram christianismi reliquerint (h).

(a) I. Pet. II. 5.

(b) Ibid. III. 15. Ubi animadvertendum conceptis verbis Christum vocari *Dominum Deum* juxta text. gr.

(c) V. 4. Illic rursum patet Christum vocari pariter Deum in gr. text. *Dominum Deum*.

(d) I. ep. I. 2. V. 20.

(e) I. 8. XIX. 16. 13.

(f) Coloss. I. 26. al.

(g) Cf. Quæ diximus in tract. de Deo creatore part. III. cap. VII. prop. II.

(h) In istorum systemate christiana religio non

Urgenda hic esset perpetua Ecclesiæ traditio unanimis et constans circa hunc ipsum articulum ; verum cum præcipua capita fuse jam prosecuti simus in tract. de Trin. (a) ; ubi ex publica fidei professione, institutione catechumenorum, fidei nostræ symbolis, ex confessionibus Martyrum, ex consensu ipso ac testimonio omnium hæreticorum, Judæorum atque ethnicorum luculentissima documenta in medium protulimus ; ad eum locum nostros auditores remittimus, ne eadem rursus repetamus ; cum præsertim hæc propositio aliquanto longius excurrerit, quam instituti nostri ratio postulabat (b).

DIFFICULTATES.

I. Obj. Christus in terris legati Dei munus sustinuit, ac Dei personam proinde retulit ; nomine Dei propterea loquebatur, sibi Dei nomen ac dignitatem vindicavit ac Dei proprietates, atque in se officia omnia fidei spei et charitatis exegit, adorari voluit tanquam Deus longe potiori jure quam Angeli, qui apparebant in V. T. quum multo illustrius ac dignius illis Dei personam repræsentaverit. Hoc vero canone semel constituto, jam sponte sua concidunt quæ a catholicis ad adstruendam Christi divinitatem congeruntur. 2. Etenim si Angelus in rubo dicere potuit *ego sum qui sum*, si potuit affirmare *Ego sum Deus Abraham et Deus Isaac et Deus Jacob*, si cultum supremum sibi deferri jussit, si Dei proprietates sibi vindicare potuit, quin Deus reipsa esset aut duplex in ipso natura fingenda sit, multo magis Christus utpote Dei vicarius et legatus hæc potuit de se prædicare, Judæis et discipulis credenda proponere, et scriptores sacri litteris commendare quin ipse revera Deus esset. Ergo.

Resp. N. A. Etenim 1. numquam Christus se ut merum Dei legatum aut Dei personam referentem perhibet, sed constanter ut Dei Filium unigenitum ac proprium se exhibet a Patre in hunc mundum missum ad eum illuminandum ac salvandum, nec aliter de ipso scriptores sacri loquuntur ; 2. numquam scripturæ Christum ut Deum *ingenitum* describunt, sed sæper ut Filium Dei et Deum de Deo ; 3. tribuunt ei immensitatem, omnipotentiam, æternitatem ac reliquas divinitatis notas, sed ut a Patre omnia accipientem ; 4. dicunt eum ubique esse, sed cum Patre venientem ad eos, qui ipsum diligunt ; 5. cælum et terram creasse referunt, sed ut Verbum per

evasit nisi religio naturalis mythis ac formis biblicis involuta, prout polytheismus atque idololatria ipsa juxta eosdem non fuerunt aut sunt nisi religio naturalis mythis poeticis vestita. Totum propterea discrimen inter religionem christianam et polytheismum atque idololatriam unice pendet a diversitate mythorum atque formarum sive symbolorum quibus ejusmodi religiones obvolutæ sunt.

(a) Cap. III. prop. II.

(b) Cf. Prud. Maran Divinitas D. N. J. C. manifesta in scripturis et traditione Paris. 1746. lib. I. p. II. c. I. seqq. in quibus collegit et illustravit omnia N. T. testimonia quibus Christi Domini divinitas adstruitur. Tum lib. II. III. et IV. in quibus late id ipsum præstat quo ad universam traditionem.

quod creata sunt : ante mundi constitutionem fuisse, scilicet apud Patrem. Jam vero, si Dei nomen et proprietates sibi tribuisset Christus ea tantum de causa, quod Dei legatus esset et personam sustineret, absolute debuisset hæc sibi vindicare et numquam se a Deo, seu Patre distinguere. Hæc sola animadversio totum labefactat systema socinianorum et rationalistarum. Sed addendum præterea talia in scripturis de Christo affirmari, quæ nonnisi summa impietate de Patre, quem solum Deum summum adversarii autumant, dici possent, et tamen divinitatem Christi mirifice confirmant. Sic e. g. cum tradunt eum descendisse de cœlo et ascendisse in cœlum ; *per eum* omnia creata esse, et cum in forma Dei esset et æqualis Deo, formam servi assumpsisse, et habitu inventum ut hominem. Sed neque in Patrem conveniunt Christi dicta : « Ego in Patre et Pater in me est ; Ego et Pater unum sumus : Exivi a Patre et veni in mundum ; iterum relinquo mundum et vado ad Patrem. Descendi de cœlo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, [Patris] aliaque ejusmodi. Non igitur ut Angelus personam Dei representans, ejusque nomine cum hominibus disserens ita Christus loqui censendus est, sed ut æqualis Deo ingenito, et ab eo genitus (a).

Ad 2. seu ad conf. Dato etiam, quod adversarii pro certo sumunt, quod alii vehementer negant, numquam Filium sed semper Angelum Patribus in V. T. apparuisse ac visum fuisse (b) ; ex dictis enim ingens patet discrimen inter Angelum Dei legatum et Christum, et quidem multiplex. Nusquam enim in his Angelorum ministeriis ulla unio exhibetur angelicæ naturæ cum divina, nec Angelo proprietates divini tribuuntur nec Deo angelicæ. Etsi Angelus cum Dei personam representat, creatorem se dicat cœli et terræ, nusquam cœlum et terra a Deo per Angelum

creata dicuntur. Nusquam dux naturæ in una persona de Angelo prædicantur, prout prædicantur de Christo, quem scripturæ Deum manifestatum in carne, Verbum carnem factum et habitans in nobis, Deum qui sanguine Suo Ecclesiam acquisivit, aliaque non pauca annunciant, quæ in magno Incarnationis mysterio occurrunt. Quaquaversum igitur spectetur socinianorum commentum, patet absurdum esse, neque cum biblicis fundamentis, multo minus cum traditionalibus componi posse (a).

II. Obj. Causam ob quam Filii Dei nomen assecutus est Christus, non ab ejusdem naturæ divinæ identitate cum Patris natura assignant scripturæ, sed eam vel ab admirabili ipsius e virginis conceptione, vel ab ejus resurrectione et gloria repetunt. 1. Etenim Luc. I. 35. alloquens Angelus Mariam ait : « Spiritus Sanctus superveniet in te et virtus Altissimi obumbrabit tibi : ideoque et quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei ». Prima ergo causa, inquit Crellius, cur Jesus Dei Filius extiterit ea est, quod non ex viro, sed ex Deo, virtute atque efficacia ipsius interveniente, conceptus ac generatus fuit, et sic nullum alium, præter Deum, habuit Patrem (b) ; eo nempe sensu, subdit Kuinoelius, quo Adamus quoque Luc. III. 38. *Filius Dei* dicitur (c). 2. Alteram causam appellationis Filii Dei Christo attributæ aperit Apostolus tum Act. XIII. 32. ubi resurrectionem prædictam his verbis fuisse declarat : « Filius meus es tu : ego hodie genui te ; » tum initio epist. ad Rom. scribens : « De filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem : qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum J. C. D. N. » (d). 3. Tertiam etiam causam hujus denominationis attulit Christus ipse Jo. X. missionem scilicet suam a Patre ac sanctificationem : cum enim Judæi, pergit Crellius, blasphemie crimen ipsi objecissent, quod homo cum esset, Deum se ipsum faceret, ita eis respondit « Nonne scriptum est in lege vestra : quia ego dixi, dii estis? Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi scriptura : quem Pater sanctificavit et misit in mundum, vos dicitis : quia blasphemias : quia dixi, Filius Dei sum? » Ubi apparet hanc Christum offerre rationem, ob quam longe majori jure Filium Dei sese appellaverit, quam iudices illi olim *Dii* fuerint appellati, quod a Patre sanctificatus et in mundum missus fuerit. Profecto, si Christus summus ille Deus fuisset, si fuisset ex essentia Patris ab æterno genitus, et eam ob causam Dei Filius, qui fieri potuisset, ut id hoc loco reticeret? Nam si ullus erat locus, ubi id esset exprimendum, hic profecto erat (e). Ergo.

R. N. A. Ad 1. prob. D. Si particula *ideoque* usurpata ab Angelo esset ad significandam causam deno-

(a) Cf. Maran. op. cit. l. c. cap. XX. §. 2.
(b) Cf. Hengstenberg. Christologia V. T. p. I. c. III. p. 219. seqq. etsi non omnes opiniones Auctoris admittamus ; siquidem ipse, utpote protestans, ex generali thesi, quod *per Angelum Jehovah*, aut *fœderis* semper secunda Trinitatis persona significetur, vult inferre catholicis deesse fundamentum biblicum ad cultum angelorum adstruendum. Porro hanc sententiam expendimus in tract. de cultu sanctorum.

Ceterum Verbum ipsum Patris apparuisse passim in V. T. patriarchis communis fuit veterum sententia ut constat ex Synodo I. antioch. in epist. ad Paulum Samosatensem apud Colet S. J. Conc. collect. Vened. vol. I. p. 866.-70. Justin. M. in Dial. cum Tryph. n. 126. ed. Mar. tum in Apol. I. n. 63. Auct. Constit. Apostolic. lib. V. c. XX. apud Coteler. t. I. p. 323. seq. Irenæus Cont. hæres. l. IV. c. VII. §. 4. edit. Mass. Theophilus I. II. n. 22. Bibl. PP. ed. ven. t. II. Clem. Alex. pedag. lib. I. c. VII. ed. Potteri t. I. p. 131. seqq. Tertullian. Cont. Prax. c. XVI. ed. Rig. Cyprianus cont. Judeos lib. II. capp. V. VI. Hilarius de Trin. l. IV. §. 31. seqq. ed. Maur. Euseb. Demonst. evang. l. V. c. X. Cyrill. Jerosolym. Catech. XII. n. 13. ed. Toutt. Cyril. Alex. in Exod. l. I. opp. edit. Auberti T. I. pag. 262. Jo. Chrysost. Hom. LVIII. in Genes. n. 3. Ambros. De fide ad Grat. opp. ed. Maur. t. II. p. 460. Theodoretus in Exod. interrog. V. opp. ed. Sismond. t. I. p. 78. alique passim usque ad s. Augustinum. Hinc sublatum est præcipuum socinianorum fundamentum,

(a) Cf. Maran. l. c.
(b) Lib. I. de uno Deo Patre c. XXXI. in Biblioth. FF. Polonor. Irenopoli 1656. tom. IV.
(c) Comment. in lib. hist. N. T. tom. II. in h. l.
(d) I. 3. 4.
(e) Crell. l. c.

minationis *Filii Dei*, C. si usurpata fuit ad significandam causam qua sic decebat Filium Dei concipi ac nasci N. Dato enim quod hic particula *ideoque* sit causalis (a), expendendum superest ejusnam rei causam exprimat. Jam vero cum Angelus jam dixerit Mariæ: « Ecce concipies in utero et paries Filium et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus et Filius Altissimi vocabitur (id est erit [b]): et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus; et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis » (c); patet angelum denunciassse B. V. tempus advenisse implendorum vaticiniorum Isaie VII. et IX. quibus prædicebatur nasciturum ex Virgine *Emmanuelem*, qui vocandus erat *Admirabilis, Deus, Fortis*, etc. seu Messiam Filium Dei, qui propterea ex Virgine nasci debebat. Cum utrumque pro certo teneret Beatissima Virgo Maria, tum se Filium Dei parituram, tum virginem permansuram, sciscitatur ab Angelo modum quo hæc perficerentur. De hoc modo eam Angelus instruit per obumbrationem scilicet Spiritus S. id perficiendum declarans, deinde reddit ad illud quod de hoc filio nascituro præmiserat concludens: « *ideoque* quod nascetur ex te Sanctum vocabitur (seu erit) Filius Dei, » ac si diceret: talis est ortus, qui juxta vaticinia decet Filium Dei. Alioquin si post magnificum illud exordium deduxisset Angelus totam rationem et causam filiationis divinæ ad modum seu rationem qua perficienda erat conceptio filii nascituri, Mariam a præclara illa notione quam ei injecerat ad exilem plane ac jejunam revocasset (d).

Hinc exploditur quoque Kuinoelii commentum quo contendit eodem sensu hic vocari Christum Filium Dei, quo Filius Dei dicitur Adam Luc. III. 38., utpote immediato Dei interventu procreatus. Diversa enim substrata materia diversum sensum postulat; nec ea militant pro Adamo argumenta, quæ pro natura Christi divina faciunt, ut ex dictis constat; perperam igitur verba Lucæ III. hic adducuntur, cum nulla intercedat inter utrumque locum necessitudo atque relatio.

Ad 2. N. Etenim ut duobus prioribus textibus insistamus, non ex resurrectione aut sacerdotio colligit Apostolus Christum esse Filium Dei et a Deo Patre genitum, neque in hoc sensu applicat ipsi verba Ps. II. « Filius meus es tu, ego hodie genui te, » sed

(a) Nam plerique interpretes jure negant hic particulam *ideoque* esse causalem, sed asserunt esse explicativam, prout contextus exigit, quod neque inficiatur Crellius I. c. qui ultio dat posse verti græcam vocem *διο* etiam.

(b) Est enim hebraismus *vocabitur* pro *erit*, ut pluribus exemplis ostendit Maldonatus ad h. l. ejus tamen auctoritate abutitur Crellius.

(c) Luc. I. 31. seqq.

(d) Cf. quæ superius diximus de traditione et sensu Judæorum ex illis oraculis circa divinitatem futuri Messie. Certe patres, ut adnotavimus in tract. de Trin. ex hac conceptione colligebant adversus arianos divinitatem Christi. Cf. Maran I. c. p. 184. seqq.

contra potius ex eo quod Christus sit Filius Dei colligit debita ei fuisse resurrectionem et sacerdotium. Sane Apostolus Heb. I. 5. independentem tum a resurrectione tum a sacerdotio, absolute interrogat: « Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te? » Non igitur ad resurrectionem aut sacerdotium, tanquam causam refert Apostolus denominationem Filii Dei, sed ad æternam generationem; alioquin minime ostendisset quod sibi proposuit, nempe Christi excellentiam super Angelos. Absurdum enim esset asserere Christum Angelis præstare eo quod ille excitatus sit a mortuis, Angeli vero non item.

Quare in utroque textu disjungi debent priora illa verba: *Filius meus es tu* a posterioribus *ego hodie genui te*, ita ut sensus sit: ideo quia filius meus es tu æterna generatione, constitui te sacerdotem, et postea excitavi te, seu *genui te*, quia resurrectio veluti nova generatio spectari debet ex ipso usu loquendi sacrarum scripturarum (a).

Verba autem ejusdem Apostoli ad Rom. I. duplicem sensum admittunt. Referuntur primo ad declarationem sive manifestationem divinæ Christi naturæ juxta græcam lectionem (b), ut postulare etiam videntur quæ sequuntur in quibus sermo est de natura Christi divina; hoc autem sensu Apostolus significat adductis verbis, ex divina Dei omnipotentia quæ emicuit per effusionem Spiritus Sancti, quæ est fructus resurrectionis, declaratum esse divinam Christi naturam. Juxta vero latinam vulgatam referuntur verba Apostoli ad Christi humanitatem ac sensus iste tunc exurgeret: Christi humanitas fuit prædestinata, seu decreta fuit a Deo Incarnatio ut adoptionem filiorum reciperemus juxta illud quod idem Apostolus scribit Gal. IV. 4., ubi hoc ipsum dogma traditur, nempe Filium Dei natum esse ex muliere, ut Spiritum Sanctum in corda nostra diffunderet, ac in I. c. ep. ad Rom. ubi edocemur Christi humanitatem prædestinatum a Deo esse, ut conjungeretur hypostatice cum Verbo « in virtute secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum J. C. D. N. », id est ad effundendum Spiritum S. quem ex Jesu Christi resurrectione accepimus (c). Neuter autem sensus officit catholicæ veritati.

Ad 3. N. Siquidem Christus missionem ac sanctificationem, id est destinationem ad munus suum messianum implendum attulit tantum ut a se amoveret blasphemie crimen sibi a Judæis impactum eo quod se Filium Dei appellasset, argumentum instituendo a minori ad majus. Ceterum non solum denominationem Filii Dei, sed rem ipsam sibi vindicat, et aperte declarat ita se esse natura Deum, ut ipse in *Patre* et

(a) Cf. Matth. XIX. 28. ubi resurrectio vocatur *regeneratio*; Christus vero ab Apostolo Coloss. I. 18. dicitur *primogenitus ex mortuis*, et Apoc. I. 5. *primogenitus mortuorum*. Cf. Maran. I. P. c. V. §. 3.

(b) Etenim *Τὸν ἐκλεκτόν υἱὸν Θεοῦ* apte reddi possunt: *qui declaratus est et demonstratus Dei filius*. Cf. Tirinum in h. l.

(c) Cf. Maran. op. c. I. I. p. II. c. XXI. §. 7.

¹⁷ *Pater in se sit; nec dubium esse potest, quin Dei verus et æternus sit Filius, qui in Patre, et in quo Pater est. Idem perinde sonant verba illa: «Ego in Patre et Pater in me est» ac Filius Dei sum. Ut hoc vero probet provocat Judæos ad miracula sua: «Si non facio, inquit, opera Patris mei, nolite credere mihi; et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis, quia Pater in me est et ego in Patre.» Quod cum probe intellexissent Judæi, ideo voluerunt ipsum lapidare. Falsum igitur est quod assumit Crellius Christum hic minime declarasse se esse summum illum Deum, atque ex Patris essentia genitum (a)*

I. Inst. Apostolus I. Cor. XV. 24. ea habet, quæ cum natura divina in Christo componi nullatenus possunt; ait enim: «Deinde finis; cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum, et potestatem et virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus... Cum autem dicat: omnia subjecta sunt ei; sine dubio præter eum, qui subiecit ei omnia; tunc et ipse Filius subjectus erit ei qui subiecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.» Ex quibus patet Christum non esse summum Deum, 1. quidem quia regnum suum Patri tradet, quo pacto, inquit Crellius, potestatem suam dux a rege bello alicui gerendo præfectus, bello confecto regi tradet; 2. quia ipse Dei Filius subjiçietur aliquando ei, qui subiecerat sibi omnia, nempe Patri. Ergo.

R. N. A. Ad 1. illationem N. juxta Apostolum traditurum esse Christum potestatem suam Patri ut ducem, qui bello confecto regi, a quo præfectus bello est imperium resignat. Christus enim tradet regnum ut Filius Patri quocum et cum Spiritu Sancto unum prorsus habet imperium. In sensu enim Crellii finem haberet regnum Christi; at Angelus alloquens B. Virginem testatur illud fore perpetuum «Et regni ejus non erit finis.» Quare Apostoli verba: «donec ponat inimicos» etc. confirmant et asseverant, quod nonnullis fortasse dubium videri potuisset, Christum nempe regnaturum in medio inimicorum, ac potestates omnes et principatus subacturum. At necesse non fuit asseverare eum post debellatos hostes regnaturum, cum manifestum sit multo majorem tunc regni ejus splendorem fore.

Ad 2. D. Filius subjiçietur Patri ut caput ecclesiæ cum integro corpore mystico, completo scilicet electorum numero, C. in sua persona N. Ex futura enim illa subiectione Filii sequitur eum nondum esse subiectum Patri; ex modo autem, quo nunc dicitur non esse subjectus colligimus, quoniam modo aliquando subjiçendus sit. Jam vero non aliam ob causam Filius nondum subjectus est Patri, quam ex eo quod nondum omnia illius membra subjecta sunt. Adhuc enim illud corpus «crescit in augmentum Dei» (b); adhuc opus est pastoribus et doctoribus «ad consum-

mationem sanctorum... in ædificationem corporis Christi» (a).

II. Inst. Atqui ex Apostolo Heb. I. quidquid de Christo prædicatur ei essenziale non est, sed communicatum a Deo summo. Etenim cum docuisset Christum, purgatione peccatorum nostrorum per semetipsum facta, consedis ad dexteram Dei in excelsis, addit, V. 4 et sqq.: «Tanto melior Angelis effectus, quanto differentius (hoc est præstantius seu excellentius) præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rursum: Ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium.» Jam vero 1. quod hæreditate obtinetur a generatione proprie dicta seu divina repeti nequit; quod confirmatur ex verbis sequentibus: «Ego ero illi in Patrem» etc., quæ verba cum in futuro proferantur, evincunt non agi de re ejusmodi, quæ Dei summi sit propria, eo magis quod verba illa in primo seu litterali sensu de Salomone Christi typo prolata fuerint, ut ex II. Reg. VII. 14. aliisque locis constat; Salomon autem nequit typus esse Christi quoad æternam generationem (b). 2. Nec obest ibidem dici «Per quem fecit et secula;» ut enim Grotius animadvertit, illud *per quem* tantumdem valet ac *propter quem*, et exprimit causam finalem: recepta enim erat apud veteres Rabbinos sententia Deum mundum condidisse propter Messiam (c). 3. Hinc ibid. Apostolus vocat Christum *splendorem gloriæ et figuram*, (seu characterem) substantiæ Dei, ut alibi vocavit imaginem Dei invisibilis; porro splendor, seu ille in quo refulget Dei gloria, et imago Dei ejusdem numero substantiæ cum Deo esse non possunt, alioquin sui ipsius splendor et imago foret (d). Ergo.

R. D. A. In natura humana, C. in natura divina N.

Ad 1. prob. D. Sub uno eodemque respectu seu in natura divina, C. in natura humana N. Ideo autem hæreditavit Christus in natura humana, quia ab æterno genitus est in natura divina. Duplici propterea titulo eidem talis hæreditas seu exaltatio competit, tum nempe ob filiationem ejus naturalem, tum ob ea, quæ in natura assumpta passus est. Hac ratione omnia optime coherent, quæ de utraque natura hic Paulus disserit, et componuntur præterea cum doctrina catholica sive adducta testimonia, sive quæ de Salomone tanquam Christi typo proferuntur.

Ad 2. N. Falsam autem esse Grotii interpretationem ostendunt 1. omnes interpretationis regulæ quas ipse pessumdat, dum contendit *per quem* *dei* *omnium* idem valere ac *dei* *dei* *propter quem*, quum tot locis scriptura testetur omnia per Christum creata (e), seu per Verbum (f); 2. contextus; scribit enim Apostolus ib. de Christo, quod initio terram funda-

(a) Ephes. IV. 12.

(b) Ita Crellius op. c. cap. XXX. p. 58.

(c) Cf. in Crit. sacr. t. VIII. in h. l.

(d) Crell. op. c. arg. XXX. p. 51.

(e) Coloss. I. 16. Apoc. IV. 11,

(f) Jo. I. 3.

(a) Cf. Maran. I. c. §. 6.

(b) Coloss. II. 19.

vit, et opera manuum ejus sunt cœli; deinde quomodo portare potuisset omnia verbo virtutis suæ, qui non omnia creavit? 3. quia ipsimet biblici rationalistæ ejusmodi commentum rejiciunt (a).

Ad 3. N. Sed vocat splendorem gloriæ, et figuram substantiæ *Patris*, non *Dei*. Ejusmodi autem voces nihil aliud exprimunt, quam nominis *fili*i explicationem. Necesse est enim ut Filius coæternus sit et consubstantialis Patri. Utrumque autem his verbis mirifice adstruitur. Nam splendor ejusdem naturæ et gloriæ est, et æque æternus ac lumen a quo emanat; *figura* vero, seu ut gr. dicitur, *character substantiæ* Filium ipsum designat in quo, tanquam in sigillo tota Patris impressa est substantia, ita ut sit perfectissima imago Patris. Hæc autem ut necessaria sunt ad veri filii notionem, ita omnino abhorrent a rei creatæ natura et conditione (b).

Quod si Coloss. I. 15. Paulus Christum dicit *imaginem Dei invisibilis*, vocat etiam *primogenitum omnis creaturæ*, quatenus nempe, ut subdit, V. 16. et seqq.: « In ipso condita sunt universa, in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia . . . , omnia per ipsum et in ipso creata sunt. Et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant. » Quibus verbis evidenter adstruit eandem in filio naturam ac in Deo summo, ac propterea patet nomen Dei usurpari hic ab Apostolo in sensu quo illud tribuit *Patri* a quo Filius sola generatione distinguitur. Ruit propterea Crellii cavillatio (c).

CAPUT II.

De natura Christi humana.

Qui humanam Christi naturam impugnaverunt anteriores iis sunt qui ejusdem divinitatem sunt inficiati (d), indignum Deo esse autumantes eum adeo sese demittere ut infirmam et imbecilem naturam nostram sibi copulaverit. Non una tamen eademque ratione veteres illi hæretici in hoc articulo a veritatis tramite deflexerunt. Alii siquidem circa Christi carnem, alii circa animam aut circa utriusque originem et proprietates gravissimos errores sectati sunt.

Qui adversus Christi carnem ejusque originem insurrexerunt communi *docetarum* (e) nomine sunt nuncupati. Ex his docetis alii veritatem ipsam carnis impugnaverunt *phantasma* veræ carni substituentes, alii *qualitates* carnis *proprias* tantum ei detraxerunt (f). *Do-*

(a) Cf. Rosenmüller in h. l.

(b) Cf. Maran, l. c. cap. X. §. 2.

(c) Reliquas difficultates saltem præcipuas cf. in tract. de Trinit. n. 43. seqq. tum n. 166. seqq. ubi de trinitate personarum, ac de Verbi divinitate egimus. Cf. etiam Petav. de Incarnat. lib. XVI. capp. I-V. necnon de Trinit. toto libro III. adversus Crellium.

(d) S. Joannes Evangelista hos refellendos præcipue sibi assumpsit in duabus prioribus suis epistolis. S. Irenæus ejusmodi hæresin repetit a Simone mago. Cf. lib. I. Cont. hæ. c. XII. seq. ed. Mass. Cf. etiam I. V. c. XVIII.

(e) Sic dicti a *δοκῆσαι* videor, speciem præfero.

(f) Quod jam adnotaverat Tertull. de Resurr. carn. c. II. « In ipsa prius carne ejus (Christi) erraverunt, aut nullius veritatis contententes eam, secundum

celismus communis fuit omnibus gnosticorum familiis, qui pariter errarunt tum circa carnis Christi naturam aut qualitatem, tum circa ejus originem; nam Christo hi tribuebant carnem, seu corpus æthereum e sideribus et superioribus mundi substantiis desumptum quod transiit per Mariam ut aqua per fistulam aut tubum. Itaque solam corporis aut carnis speciem Christo tribuerunt *phantasiadocetæ*, *phantasiastæ*, *manichæi*, *prisillianistæ*; corpus cœleste per Mariam editum commenti sunt Bardesanes, Basilides, Apelles, Pauliciani (a). Recentiori ætate anabaptistæ, quakeri, Borignonia, Poiretus aliique fere cum gnosticis insanierunt nescio quid cœleste Christi corpori tribuentes (b).

Alii vero hæretici contrarium iter arripientes Christo vel solam carnem sine anima dederunt ut arianorum plerique; alii animam sed ratione seu mente carentem Verbum assumpsisse autumant ut Apollinaris ejusque assectæ, de quibus merito scribebat S. Augustinus: « Videte absurditatem et insaniam non ferendam. Animam irrationalem eum habere voluerunt, rationalem negaverunt; dederunt ei animam pecoris, subtraxerunt hominis (c). » Huic alios errores postea apollinaristæ adtexerunt (d).

Rursum circa humanam Christi naturam, seu potius ejus originem a vero descivere hæretici illi qui Jesum ex Josepho prognatum fuisse contenderunt, adeoque ceterorum hominum more ex Maria progressum. Sic Cerinthus, Carpocrates, ebionitæ eorumque surculi. Hoc commentum e suis cineribus excusserunt ac denuo instaurarunt rationalistæ, qui Christi nativitatem ex Virgine pro mytho sacro habent ex Judæorum opinionibus quibusdam et prophetarum oraculi ævo sequiore demum composito, aut ex eventis quibusdam miraculorum speciem præse ferentibus exorto (e).

Cum vero permolestum sit singillatim recensitas

Marcionem et Basilidem; aut *proprie qualitatis*, secundum hæreses Valentini, et Apellem. »

(a) Cf. Petav. de Incarn. lib. I. c. IV, ubi omnium istorum hæreses describit.

(b) De quibus Cotta ad Gerhardum Loc. theol. t. III p. 406. Diss. I. p. 13. seqq. IV. 17. seqq.

(c) Tract. XLVII. in Jo. n. 8. De apollinaristarum hæresi agit s. Epiph. hæ. LXXVII. ed. Pet. ubi refert §. 25. ipsos dedisse quidem Christo *ψυχήν*, nempe *animam*, non autem *νοῦν*, id est *mentem*.

(d) Ex Epiphanio autem et ex Theodoretis aliisque veteribus Petavius l. I. c. VI. apollinaristarum errores prosequitur. Attamen Nat. Alex. II. Eccl. sæc. IV. c. III. ar. 14. si demas præcipuum errorem, quo Verbum in Christo vices animæ supplēvisse effulgebat Apollinaris, reliquos errores non tam ipsius Apollinaris, quam ejus discipulorum fuisse contendit.

(e) Ita Wegsch. §. 123. Sic pariter De-Wette de Relig. et Theolog. p. 186. qui quod dicitur de Christo concepto de Spiritu S. et nato ex Virgine Maria exponit velut formulam symbolicam qua significetur religionem ex Deo esse, atque ut symbolum characteris divini Christi Jesu, cum ratio refugiat ab admittendo omnium hominum perfectissimo, nempe Jesu, realiter producto ope supernaturalis conceptionis diversæ a communi ceterorum hominum. Paulusio Comment. in IV. Evang. non aliud est, Christum ex Maria matre Virgine conceptum atque natum virtute Spiritus S.,

hæreses ac magna ex parte prorsus obsoletas refellere, duo nobis præstitimus generatim vindicanda. Alterum est integritas humanæ naturæ in Christo, ex quo tanquam generali principio velut totidem corollaria deducemus veritates singulas adversus singulares errores illius integritatem quoquomodo labefactantes; alterum vero est supernaturalis Christi conceptio, ex qua intemerata B. Mariæ Virginitas salva consistit. Sit igitur

PROPOSITIO I. — *Verbum Divinum naturam humanam nobis consubstantialem assumpsit integram atque perfectam.*

De fide est, ut constat ex concilio chalcedon. definiente Christum « perfectum in humanitate, Deum verum et hominem verum eundem ex anima rationali et corpore, consubstantialem nobis eundem secundum humanitatem *per omnia similem nobis absque peccato* » (a); tum etiam ex symbolo Athanas. in quo Christus dicitur: « Perfectus Deus, perfectus homo ex anima rationali, et humana carne subsistens. » Quem quidem fidei articulum ita evincimus.

Divinæ litteræ non modo sæpissime Christum *hominem* et *filium hominis* appellant, verum etiam ea perpetuo ac constantissime eidem tribuunt, quæ veritatem humanæ naturæ proculdubio demonstrant. Etenim de illius conceptione loquuntur, nativitate, genealogia, deque ejus universa mortalis vitæ ratione, morte, sepultura atque resurrectione. Quæ omnia profecto veri hominis sunt. Neque alia est sanctorum Patrum sententia, qui non solum veritatem catholicam confirmant adversus quoslibet ejusdem impugnatores, sed præterea argumenta congerunt ad eam constabiliendam, quam 1. quidem ex eo probant, quod si alterutra pars humanitatis in Christo deesset, non esset verus homo; 2. ex fine incarnationis Dei que consilio, qui voluit ut homo per hominem redimeretur; 3. ex eo quod mediator esse Christus debuit, adeoque verus homo versusque Deus, et utrique consubstantialis; 4. denique ex eo quod totum et integrum hominem liberari oportuit, unde et assumi. Horum testimonia copiose profert et evolvit Petavius (b). Huc accedunt symbola, fidei professiones et conciliorum definitiones, quas vel exhibuimus, vel commemorabimus cum adversus nestorianos atque eutychianos unam Christi personam in duplici natura ostendimus. In eo igitur sacræ litteræ cum divina traditione consentiunt, quod Verbum Divinum humanam naturam assumpserit nobis consubstantialem, integram atque perfectam.

Ex his vero ita generatim constitutis sequitur

quam quod hæc, nempe Maria, se ad notitiam præbuerit juveni, qui se mentitus sit esse Angelum, promissione accepta, futurum, ut pariat Messiam. Sic ceteri passim rationalistæ protestantes in Germania. Cf. Alber. op. cit. tom. I. prol. §. 14.

(a) Actione V. in collect. conc. Hard. t. II. coll. 455.

(b) De Incarn. l. V. c. XI. §. 7. seqq.

COROLLARIUM I. — *Christi caro est vera, solidum et expressa, non autem ficta neque umbratilis neque apparens atque phantastica.*

Nisi enim ejusmodi carnem Verbum assumpsisset, Christus nullo modo vel esse vel dici posset consubstantialis nobis. Sane carnis suæ veritatem luculentissima plane ratione comprobavit ipse Christus, cum Luc. XXIV. 39. discipulis suis dicebat: « Videte manus meas et pedes, quia ego ipse sum: palpare et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet sicut me videtis habere; » jam vero ut recte argumentabatur s. Augustinus: « Si phantasma fuit corpus Christi, fefellit Christus: et si fefellit, veritas non est. Est autem veritas Christus. Non igitur phantasma fuit corpus ejus » (a). Eidem jam præverant in hoc argumento Irenæus lib. III. c. XVIII et XX., Tertullianus lib. De carne Christi c. V., Epiphanius Hæres. LXXVII. n. 25. et alibi, alique Patres.

DIFFICULTATES.

Obj. Scripturæ excludunt veritatem carnis Christi. etenim 1. affirmant non habuisse Christum nisi hominis et carnis similitudinem, aiente Apostolo Philipp. II. 7. « Semetipsum exinanivit formam servi accipiens in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo », ac Rom. VIII. 3. « Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati. » Quod 2. congruit eum iis, quæ idem Apostolus scribit I. Cor. XV. 50. « Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt, » ideoque neque Christi caro: 3. quare sibi semper constans II. Cor. V. 16. scribit: « Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum carnem. Et si cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus; » resipiscens scilicet ab absurdo illo errore in quem rudis adhuc in apostolatu inciderrat veram credendo Christi carnem. 4. Sane Verbum licet in V. T. vere apparuerit carne indutum, veram tamen carnem minime præ se ferebat, quod de Angelis potiori jure affirmandum est, etsi omnia officia præstiterint hominis propria; 5. demum ratio ipsa clamat minime decere carnem immundam, corruptibilem, mortalem, plurimisque imperfectionibus scatentem divinæ naturæ consociari. Ergo.

R. N. A. Ad. 1. prob. D. Affirmant Christum non habuisse nisi hominis et carnis similitudinem *speciei*, C. *naturæ* N. Apostolus igitur in priori textu nil aliud significat, nisi Christum speciem præ se tulisse ceterorum hominum, neque in aliqua re quoad naturam a ceteris differre, prout contextus postulat, alioquin nec Deus fuisset. In altero textu similitudo refertur ad *carnem peccati*, non autem ad carnem absolute, adeo ut juxta Apostolum Christus habuerit quidem carnem corruptibilem et passibilem, cujusmodi nostra est, immaculatam tamen et a quavis peccati labe immunem.

A. 2. D. Prout caro et sanguis spiritui seu sancti-

(a) Lib. LXXXIII. QQ. Quest. XIV.

tati opponuntur, C. prout in se seu natura sua sunt N. Quod contextus pariter ostendit.

Ad 3. D. Id est affectu carnali ratione ejusdem communis originis ex Abraham, C. secus N. Alioquin non solum Christus sed omnes homines vera carne destituti essent (a).

Ad 4. D. Per apparitionem symbolicam, C. per apparitionem realem quoad externam speciem N. Nondum enim Verbum carnem nostram induerat. Atque hoc in hypothesi quod Verbum reipsa semper apparuerit.

Eadem ratione intelligenda sunt quæ de apparitionibus Angelorum sub humana specie in scripturis referuntur, quod scripturæ ipsæ identidem monent ut Tob. XII. 18. De Christo vero non solum nullibi hoc declaratur, sed contrarium prorsus ubique scripturæ testantur.

Ad 5. N. Nihil enim Deo immundum est in creaturis suis, atque indecens pro effusa sua in homines charitate (b).

COROLLARIUM II. — *Christi corpus non e cælo delapsum est, neque ex cælesti substantia consistens, sed est humanum atque ex Virgine matre susceptum.*

Etenim veteribus patriarchis promissus est Messias, nempe Jesus, nasciturus ex eorum semine, Abraham scilicet, Isaac et Jacob, postea vero David, ut suo loco ostendimus. Divinas porro has promissiones omnino fuisse completas evangelica testatur historia. Lucæ siquidem I. 31. dixit Angelus Mariæ: « Ecce concipies in utero et paries filium. » Matthæus vero I. 4. seqq. cum texuisset Christi genealogiam ab Abraham usque ad Joseph et Mariam addidit v. 25. « Peperit (Maria) Filium suum primogenitum. » Quare Apostolus Rom. 1. 3. de Christo loquens ait: « Qui factus est ei ex semine David secundum carnem » atque ad Gal. IV. 4. « Misit Deus Filium suum factum ex muliere. » Neque enim ex muliere factus dici potuisset, nisi corpus ex ea suscepisset, prout patres omnes adversus valentinianos disputabant (c).

Atque hinc refelluntur pariter anabaptistæ illi ceterique protestantes superius recensiti affirmantes vel Christi corpus cæleste quid prætulisse, vel cæleste saltem quidpiam eidem adjectum. Certe neque divinæ litteræ, neque patres cæleste hujusmodi corpus commemorant, imo vero rejiciunt: neque ad Incarnationis sive mysterium sive œconomiam cælesti eo corpore opus erat, ut liberiores ejusmodi homines evulgarunt nova semper paradoxa ex sectæ principio sibi eudentes.

DIFFICULTATES.

Obj. Quanam carne aut corpore Christus præditus esset ipsemet non semel declarat; ac 1. dum Jo. III. 6. affirmat: « Quod natum est ex carne caro est, quod natum est ex spiritu spiritus est: » repugnat porro dicere Christum carnem fuisse; 2. dum præterea clarius subdit ib. 13. « Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui

est in cælo. » Jam vero ipse non descendit de cælo in natura divina, quæ ubique est; ergo in natura assumpta, quæ pariter in cælum conscendit, de cælo igitur ipsam detulit. Hinc Jo. loquens de corpore seu carne sua sub panis metaphora inquit, VI. 41:

« Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi. » 3. Accurate propterea Angelus apud Matth. I. c. loquens de B. V. non dixit, V. 20: quod *ex ea* natum est, sed « quod *in ea* natum est, de Spiritu S. est, » quia Verbum non ex B. Virginis carne sibi carnem adscivit, sed secum e cælo detulit. 4. Nusquam propterea Christus B. Virginem matrem compellat, sed *mulierem* constanter vocat: 5. imo prorsus nullam terrenam matrem agnoscere velle professus est Matth. XII. 47. ubi cum quidam ei dixisset: « Ecce mater tua, et fratres tui » respondit illico Christus, V. 48: « Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei? » 6. Ex his mutuatus est Apostolus doctrinam suam dum I. Cor. XV. 47. diserte scribit de Christo quem cum Adam confert: « Primus homo de terra terrenus: secundus homo de cælo cælestis. » Ergo.

R. ad 1. D. Id est generatione carnali per oppositionem ad regenerationem spiritualem, quæ confertur per baptismum, de quo hic loquitur Christus, C. de carne per oppositionem ad spiritum seu substantiam spiritualem N. (a).

Ad 2. D. Ratione personæ divinæ et quidem effectui, C. ratione naturæ assumptæ ac motu locali N. Eodem sensu accipienda sunt quæ sub panis metaphora de se protulit Christus (b).

Ad 3. D. *In ea et ex ea* ut aperte dicitur Luc. I. 35. « Quod nascetur *ex te* Sanctum » et Galat. IV. 4. « factum *ex muliere* » C. *in ea* in sensu adversariorum N.

Ad 4. D. Prudenti œconomia cui suppleverunt evangelistæ sexcentis in locis *matrem Jesu* B. Virginem appellantes, C. ad insinuandum vere matrem suam non esse N. Sic: vocat *mulierem* in sensu exclusivo *matris*, N. in sensu inclusivo C. Sane, ceteris omissis Jo. XIX. 29., legitur: « cum vidisset Jesus *matrem*... dicit *matri suæ*: mulier ecce filius tuus. »

Ad 5. D. Præferendo spiritualem cognationem cognationi carnali, C. excludendo N. Patet ex contextu.

Ad 6. D. *Cælestis* ratione personæ divinæ, vel admirabilis ipsius conceptionis, vel cælestis planæ vitæ quam Christus duxit, C. ratione materiæ seu substantiæ qua coagmentatum fuit ipsius corpus N. Apostolus porro ibid. opponit hominem cælestem terreno seu terrena cupienti atque sapienti; fideles propterea hortatur, ut quoniam portaverunt imaginem terreni, cælestis jam exinde imaginem portare studeant, spiritualia nempe et cælestia cogitantes et consecutantes (c).

(a) Cf. Festum in h. I.

(b) Cf. Tertull. et s. Epiph. II. citt.

(c) Cf. apud Petav. de Incarn. lib. V. c. XI

(a) Cf. Maldonat. hic.

(b) Ibid

(c) Cf. Bernard a Piconio in h. I.

COROLLARIUM III. — *Animam eamque rationis participem Verbum divinum assumpsit.*

Profecto, si anima ad humanæ naturæ essentiam spectat, eam Verbum divinum assumpsisse necesse est. Etenim « Non est homo perfectus, ut arguebat s. Augustinus, si vel anima carni, vel animæ ipsi mens humana defuerit » (a). Propterea juxta veteres patres 1. Verbum corpus mediante anima assumpsit : 2. id omne assumpsit quod reparavit ac sanavit, sanavit autem animam præcipue. Accedit, certissimum in sacris litteris, patribus ac fidei symbolis catholicum dogma esse, Christum post mortem ad inferos descendisse; jam vero nec corpore descendit quod in sepulchro depositum est, neque divinitate quæ utpote immensa ubique est; neque figurate de Christo id dictum esse admitti potest, cum ex communi patrum et ecclesiæ sententia de vero et proprie dicto descensu ad inferos symbolum apostolicum loquatur: restat igitur ut anima Christum ad inferos descendisse credamus post mortem suam, quæ quidem mors sine anima nec est, nec intelligi potest (b).

Verum non minus evidens argumentum sacræ litteræ suppeditant ad animam et quidem rationale in Christo adstruendam in attributis seu proprietatibus et affectionibus quas eidem adscribunt. Etenim Christi humanam voluntatem et operationem commemorant, ut inferius ostendemus, animæ tristitiam, pavorem, metum, atque doloris sensum, quæ sane omnia evidenter ostendunt Dei verbum præter humanum corpus humanam sibi animam eamque rationis participem copulasse.

DIFFICULTATES.

Obj. Tum scriptura tum recta ratio animam, eamque rationis participem Christum minime habuisse suadent. 1. Aperte enim Jo. I. 14. dicitur : « Et Verbum caro factum est ». Solam igitur carnem Verbum assumpsit : 2. idque merito : divinitas enim tum animæ tum mentis vices gerere poterat ; 3. eo vel maxime quod « duo perfecta, ut aiebat Apollinaris, non capiebat Christus » id est duas naturas perfectas in una persona, 4. alioquin quaternitas in Deo pro Trinitate constitueretur. His accedit necessario in mente humana carnales esse cogitationes, carnisque prudentiam quam reprobat Apostolus Rom. VIII. 6. Ergo.

R. N. A. Ad 1. prob. D. Id est homo, C. caro sine animam N. Sic enim patres unanimiter juxta perpetuum ecclesiæ sensum citata verba exposuerunt, qui plures præterea ejusmodi locutionis rationes afferunt (c). Sane voces *carnis* et *animæ* passim in scripturis occurrunt ad totum hominem

(a) Ep. CLXXXVII. ad Dard. n. 4. ed. maur.

(b) Protestantæ passim, quos secuti sunt jansenistæ, articulum de Christi descensu ad inferos, quoad animam scilicet, expungunt, et contra sensum totius antiquitatis et Ecclesiæ universæ de corporis Christi sepultura articulum illum intelligunt, etsi huic violentæ expositioni obstat quod legitur I. Petr. III. 19. 20. Cf. Petav. lib. XIII. capp. XV. seqq.

(c) Cf. Petav. I. IV. c. II.

significandum. e. g. Gen. VI. 12. « Omnis caro corruperat viam suam ».

Ad 2. D. Ad vivendum et intelligendum, Tr. ad perfectum seu verum hominem constituendum N.

Ad 3. D. Perfecta sub ratione personæ, C. naturarum N. ut inferius ostendemus.

Ad 4. N. Neque enim humana natura peculiarem quandam constituit personam sed eam Verbum adscivit in unitate personæ divinæ, ut idoneo loco exponemus et vindicabimus. Sic negamus necessario inesse in humana mente carnales cogitationes, ut patet ex statu Adæ innocentis, in Christo vero mens regebatur a Verbi persona (a); id ipsum dicatur de prudentia carnali, ne diutius in ejusmodi nugis refellendis immoremur.

COROLLARIUM IV. — *Christus humanis affectibus, doloribus et corruptioni obnoxius fuit ex naturæ suæ conditione.*

Prior pars ad fidem spectat; altera vero, qua nempe dicitur *ex naturæ suæ conditione* est tantum fidei proxima ut ex dicendis patebit. Ad priorem itaque partem quod attinet, de ejus veritate omnia fidei nostræ symbola nos dubitare non sinunt, quæ nobis exhibent Christum passum ac mortuum, ideoque ante suam resurrectionem passibilem ac corruptibilem. Sane hujus rei non obscura argumenta sacræ litteræ suppeditant, quæ Christum testantur identidem esurientem, sitientem, flentem, ex itinere fatigatum, et præ doloris acerbitate clamantem. Quare Is. LIII. idem Christus appellatur vir dolorum et sciens infirmitatem, vulneratus, attritus, atque hæc quoad corpus. Quoad animam vero idipsum Christus expressit, cum Luc. XXII. 42. ait : « Pater, si vis, transfer a me calicem istum » ubi, V. 43, idem Evangelista subdit : « Apparuit illi Angelus de cœlo confortans eum, et factus in agonia prolixius orabat », quæ locum non haberent, nisi doloris magnitudinem atque acerbitatem persensisset; quod etiam ostenditur ex Matth. XXVI. 38. cum Christus discipulos suos alloquens dixit : « Tristis est anima mea usque ad mortem »; hinc reipsa « cœpit pavere et tædere » ut legitur Marc. XIV. 33.

De hoc fidei articulo nemo unquam catholicorum dubitavit; ast vero num ejusmodi affectiones Christus ex naturæ conditione seu insita naturæ humanæ infirmitate passus fuerit, num vero non naturaliter sed extraordinaria quadam lege, ac velut per miraculum eas sit expertus magna olim exitit contentio inter Philippum abbatem Bonæ Spei et Joannem quemdam monachum ac præpositum ætate S. Bernardi. Partem negantem suscepit Philippus, qui acrius contendit Christi carnem, quia sine peccato concepta fuerat, nullis pœnis obstrictam et obligatam fuisse, adeoque nihil naturaliter pati potuisse. Contra vero Joannes præpositus et Christum asserebat necessitate naturali, sed sponte tamen adscita et voluntaria omnia pertulisse. Hæc posterior sententia

(a) Vid. Pet. I. V. c. XIII. §. 6

communis evasit cui adstipulantur satis aperte scripturæ atque Ecclesiæ patres. Apostolus enim Hebr. II. 17. affirmat Christum debuisse « per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, et fidelis pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi. In eo enim in quo passus est ipse et tentatus, potens est et eis, qui tentantur, auxiliari »; tum c. IV. 15. « Non enim, inquit, habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris: tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato ». Quæ inepte ad solatium nostrum dicta viderentur, si quæ Christus passus est, non humano more modoque suscepisset, quod magis confirmatur ex argumento quod idem Apostolus instituit ib. V. 2. seqq. Patres vero in eo pariter omnes consentiunt (a), etsi fateantur, quod et a nobis constitutum est, hæc omnia in Christi humanitate ad nutum divinitatis tanquam moderatricis administrata esse, ac propterea non invite sed libere nostri causa Christum passiones pertulisse (b).

(a) Cf. apud Petav. I. X. c. IV. §. 5. seqq.

(b) Coronidis gratia hic juvat accuratam animadversionem afferre quam Boetius circa finem libri *De duabus naturis et una persona Christi* instituit, quæque non modice confert tum ad eutychnianorum commenta diluenda, tum ad hanc quæestionem quam executimus explanandam. Etenim si dicatur Christus carnem habuisse qualem Adam habuit post peccatum, inferebant eutychniani peccato eam obnoxiam fuisse; sin autem ejusmodi carnem suscepit qualis ante lapsum illius extitit, concludebant neque pati neque mori potuisse.

Boetius igitur tres status distinguit in Adam, duos extremos et alterum inter illos medium. Primus status est « ante delictum, in quo tametsi ab eo mors aberat, nec adhuc ullo se delicto polluerat, poterat tamen in eo voluntas esse peccandi ». Secundus status est « in quem mutari potuisset, si fimiter in Dei præceptis manere voluisset. Tunc enim id addendum foret, ut non modo non peccaret, aut peccare vellet, sed ne posset quidem aut peccare aut velle delinquere. Tertius status est post delictum, in quo mors illum necessario subsecuta est, et peccatum ipsum, voluntasque peccati ». Horum statuum extremi duo sunt secundus et tertius; etenim in secundo, qui tantum fuit possibilis, adfuisse *impeccantia*; in tertio peccatum, et peccandi voluntas. Primus autem est medius inter hos extremos, in quo adfuit possibilitas peccandi et moriendi. Ex iis igitur statibus singulis proprium quiddam Christum assumpsisse Boetius observat. « Nam quod mortale corpus assumpsit, ut mortem a genere humano fugaret, in eo statu ponendum est, qui post Adæ prævaricationem pœnaliter inflictus est (ac tertius est ex recensitis). Quod vero non fuit in eo voluntas ulla peccati, ex eo sumptum est statu, qui esse potuisset, nisi voluntatem insidiantis fraudibus applicasset (qui secundus est status) ». Restat igitur medius status, qui primus est positus, « ille scilicet, qui eo tempore fuit, cum nec mors aderat, et adesse poterat delinquendi voluntas. In hoc igitur Adam talis fuit, ut manducaret, ac biberet, ut accepta digereret, ut laboraret in somnum, et alia, quæ ei non defecerunt (al. *defuerunt*). Humana quidem, sed concessa, et quæ nullam pœnam mortis inferrent; quæ omnia habuisse Christum, dubium non est. Nam et manducavit, et bibit, et humani corporis officio functus est. Neque enim tanta indigentia in Adam fuisse credenda est, ut nisi manducasset, vivere non potuisset. Sed si ex omni quidem ligno escam sumeret, semper vivere potuisset, bisque (forte sic-

DIFFICULTATES.

1. Obj. Patres passim docent Christum nullo unquam dolore atque tristitia affectum fuisse; 1. tum quia passiones affectionesque ejusmodi Deo indignas censebant, tum quia imperfectionem redolere atque arguere arbitrabantur. 2. Insignis inter cetera est locus Hilarii pictaviensis I. X. de Trinit. n. 23. ubi aperte negat quidpiam pœnæ aut doloris Christi corpus pertulisse scribens: « In quo (Christo) quamvis aut ictus incideret, aut vulnus descenderet, aut nodi concurrerent, aut suspensio elevarer, afferrent quidem hæc impetum passionis, non tamen dolorem passionis inferrent: ut telum aliquod aut aquam perforans, aut ignem compungens, aut aëra vulnerans . . . passus quidem est Dominus Jesus Christus, dum cæditur, dum suspenditur, dum crucifigitur, dum moritur, sed in corpus Domini irruens passio, nec non fuit passio, nec tamen naturam passionis exèrnit: dum et pœnali ministerio illa desævit, et virtus corporis sine sensu pœnæ vim pœnæ in se desævientis excepit ». Qui præterea addit nullum metum aut mortis dolorem sensisse; in quo conveniunt etiam aliqui Patres, qui negant Christum de impendente morte contristatum fuisse, aut perturbatum. Ergo.

R. Ad 1. D. In natura divina, C. in humana subd. passiones quæ ex humanæ naturæ vitio, vel ex prava hominis voluntate procedunt, C. quæ sunt innoxie congenitæque ipsi naturæ N. Illas porro a Christo patres excludunt, non istas, quæ Deo indignæ censerent amplius non debent ex quo humanam naturam induere Deus dignatus est, nullamque arguunt imperfectionem (a).

Ad 2. D. Et s. Hilarius, prout patet ex ipsius scopo, loquitur de divina Christi natura, C. de humana subd. quasi vere ab ea omnem dolorem et infirmitatem abigat N. ut ostendat Christi passiones et infirmitates voluntarias esse ejusque imperio dominioque subjectas ac temperatas C. Etenim ipse lib. I. de Trin. n. 32. declarat se librum decimum instituisse adversus hæreticos, « qui divinæ professionis naturæque immemores, ad impietatis suæ argumentum dispensationis gesta dictaque tenuerunt » seu, ut planius loquitur lib. IX. n. 5. qui « quæ ab eo (Christo) secundum hominem dicta sunt, dicta esse secundum naturæ divinæ infirmitatem mentiuntur. » Hos igitur refellit ostendens passiones non ad divinam sed ad humanam Christi naturam esse referendas. Ostendit præterea S. Hilarius, Christi infirmitates a nostris quadruplici ratione differre. Nostræ enim sunt coactæ,

quæ non mori. Idcirco paradisi fructibus indigentiam explebat. Quam indigentiam fuisse in Christo, nullas ignorat; sed potestate, non necessitate. »

(a) Humanarum enim passionum duæ sunt species: quædam naturales sunt, et vitii expertes; ut sunt fames, sitis, lassitudo, ac ceteræ ejusmodi. Aliæ macula quadam turpitudinis infectæ, ut est concupiscentiæ morbus, et quæ propriæ *passionum* vocabulo censentur. His caruit Christus, ast priores, quamdiu vixit, habuit, ut Patres omnes græci atque latini unanimiter tradunt. Cf. Petav. lib. VIII. et IX.

promeritæ, in nos dominantur, nec quidquam in nobis est quod non eis subiaceat; contra vero ex s. Hilario infirmitates in Christo fuerunt voluntariæ, propter nos susceptæ, ad nutum voluntatis illius temperatæ, nec naturam divinam, sed solum humanam attingentes (a).

Eodem sensu tum ipse tum reliqui patres negant aut ullum metum aut mortis dolorem Christum sensisse aut de morte contristatum; de metu enim, dolore aut perturbatione loquuntur, quæ in Christum dominarentur, aut invitum nolentemque possent commovere (b).

II. Obj. Saltem intelligi nequit quomodo ejusmodi affectiones tristitiæ et tædii quoad animam, doloris quoad corpus naturales potuerint in Christo esse, cujus anima visione beatifica ob unionem hypostaticam fruebatur ex qua profuebat gaudium quo vel ipsius corpus perfundebatur. Tristitia enim aut dolor cum gaudio beatifico simul naturali ratione componi nequeunt, ut ex comprehensoribus patet, qui miseri esse non possunt. Si igitur Christus tum in anima, tum in corpore passus est, non conditione naturæ sed præter naturam seu per miraculum talia ipsum fuisse perpassum dicendum est. Ergo.

R. Cum Verbum humanam naturam una cum insita naturali infirmitate in eum finem assumpserit ut pateretur ac moreretur, ita attemperavit gaudium quod ex visione beatifica profuebat ut non impederit affectiones proprias humanæ naturæ. Utrumque enim certum est tum Christi animam visione beatifica ab ejus creatione donatam esse, tum humanis affectionibus metus, tristitiæ ac tædii obnoxiam fuisse, ut et Christi corpus doloribus affectum ex naturali infirmitate et conditione: reliquum proinde est ut hæc componantur per divinam dispensationem juxta exposita (c). Nec omittendum gaudium et tristitiam cum ex diverso objecto et motivo oriuntur, prout in Christo oriebantur, optime inter se consistere posse in uno eodemque individuo (d). Neque propterea obstat exemplum comprehensorum; etenim ipsis in termino constitutis nulla subesse potest tristitiæ aut doloris affectio, Christus autem simul fuit viator. Sed de his consulantur scholastici (e).

(a) Cf. P. Constant in præf. ad novam a se curatam ejusdem s. P. editionem a n. 98. ad n. 160. seu tota §. III. ubi nihil desiderandum reliquit circa germanam S. Hilarii mentem.

(b) Cf. Petav. l. X. c. V. §. 9. seqq.

(c) Cf. Estium in III. Sent. Dist. XV. §. 4. S. Augustinus l. II. de Peccat. merit. C. XXIV. n. 48. « Quia in eo (Christo), inquit, erat similitudo carnis peccati, mutationes ætatum perpeti voluit ab ipsa exorsus infantia, ut ad mortem videatur etiam senescendo illa caro pervenire potuisse, nisi juvenis fuisset occisus. Quæ tamen mors in carne peccati inobedientiæ debita redditur, in similitudine autem carnis peccati obedientiæ voluntate suscepta est ». Cf. etiam Catech. rom. p. I. art. IV. n. 2.

(d) Cf. Suarez in III. P. s. Th. disp. XXXVIII. sect. 2.

(e) Cf. Platellum S. J. Synopsis totius cursus theologiae. P. IV. n. 288. seqq.

PROPOSITIO II. — *Christus Dominus de Spiritu Sancto conceptus est atque ex Maria Virgine salva ipsius integritate natus.*

Propositio hæc est de fide, ut omnia fidei nostræ symbola expresse tradunt; sic in symbolo apostolico de Christo dicitur « qui conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria Virgine ». Eadem habent symbola nicænum et constantinopolitanum.

Cum vero admirabilem ac supernaturalem hanc Christi Jesu conceptionem ac nativitatem duæ hostium classes adorantur, Judæi scilicet et hæretici, et ex recentioribus rationalistæ nonnullique biblici protestantes ut præmisimus, ad eos propterea refellendos ejus generis argumentis uti debemus quibus omnes æque perstringamus. Ex utroque propterea Fœdere atque ex constanti antiquorum Judæorum et Christianorum traditione, tum ex critica et exegesi argumenta promere cogimur ad rem nostram confirmandam.

Celebre est vaticinium quod Isaïas VII. 14. edidit cum Achaz rex Juda propositum sibi a propheta signum rejecit de imminente liberatione Jerusalem a Rasin rege Syriæ et Phacee rege Israel eam obsidentibus dicens: « Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce Virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel ». Ejusmodi autem oraculum de Virgine concipiente et pariente Spiritus Sancti operante virtute interpretatus est s. Matthæus I. 22. seqq. ubi cum retulisset supernaturalem B. Virginis conceptionem addidit: Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: Ecce Virgo in utero habebit, et pariet filium: et vocabunt nomen ejus Emmanuel: quod est interpretatum Nobiscum Deus. Ad hoc ipsum oraculum manifeste alludit Angelus B. Virginem alloquens Luc. I. 31. iisdem enim pene verbis utitur quibus Isaïas. Exploratum igitur est apud christianos tum vaticinium Isaïæ ad Christi conceptionem ac nativitatem pertinere, tum de virgine matre esse intelligendum.

Sed præterea adversus Judæos et rationalistas, patet Matthæum ac Lucam secutos esse verum Isaïæ sensum ac receptam veteris synagogæ interpretationem 1. ex eo quod messiana explicatio jam coævis prophetæ ipsius fuerit communis: etenim Michææ V. 2. 3. tum illud « Parturiens pariet » tum « Egredietur ejus ab initio, a diebus æternitatis » supponunt jam Messiae nativitatem absque viri opera, Michæas enim ostendit divinam Messiae originem, Isaïas vero mirum ejus nativitatis modum. 2. Ex ipso Isaïæ proposito, vocibus et contextu; propositum enim Isaïæ erat dare, seu exhibere signum certum et extraordinarium promissæ liberationis, exhibet autem ejusmodi signum in extraordinaria Messiae nativitate ex virgine, quæ hoc ipso quod futura esset ex progenie David, ostendebat eam non fore per illam obsidionem extirpandam: utitur autem voce העלמה cura articulo indicans se loqui de re jam cognita dicens: « Ecce virgo illa concipiet et pariet »; promittit vo-

candum hujus virginis filium nomine symbolico nobiscum *Deus*; capite vero seq. nempe VIII. 8. exhibet propheta hunc Emmanuelem Dominum totius Judææ; nam loquens de assyriorum rege inquit: « Et erit extensio alarum ejus implens latitudinem terræ tuæ, o Emmanuel ». Demum c. IX. 6. seq. de hoc ipso virginis parvulo agens, Deum simul et hominem eum exhibet, ejus regni naturam ac perpetuitatem magnifice describit, prout rursus idipsum præstat c. XI. 1. seqq. 3. patet ex consensu veteris synagogæ et antiquiorum Rabbiorum penes quos viguit antiqua traditio de supernaturali Messie conceptione ac nativitate ex virgine (a), ejus vestigium occurrit Jo. VII. 27.; et sane nulla erat ratio Evangelistis referendi Jesu Christi nativitatem ex virgine nisi receptum apud omnes tunc temporis fuisset talem fore ortum promissi Messie. 4. Demum constat ex hujus traditionis propagatione apud omnes gentes penes quas pervulgatum erat præter naturæ legem e virgine matre nasciturum qui salutem, justitiam, sapientiam laturus esset in terras, hanc opinionem accommodantes suis heroibus ac magistris; ut apud græcos qui Minervam de capite Jovis, Platonein e phantasmate Apollinis oppressa matre finxerunt atque e partu virginis editum, apud romanos, qui auctores urbis et genti suæ Ilia virgine et Marte genitos arbitrati sunt (b); apud indos, qui Buddam principem dogmatis eorum e latere suo virginem procreasse censuerunt (c), quæ opinio adhuc apud ipsos perseverat (d): apud sinenses, qui id ipsum

(a) Cf. De Voisin Obs. in procem. Pugion. fid. p. 154. ed. Carpz. item Raym. Martini III. P. dist. III. cap. VII. Cl. Drach Troisième lettre. Première partie. Prophétie d'Is. VII. 14. Rome 1833. ch. I. et 2.

(b) Apud S. Hieronym. adv. Jovinian. l. I. n. 42. ed. Vallars. opp. t. II.

(c) Ibid.

(d) Quæ S. Hier. de Indorum Budha scribit confirmantur a recentioribus qui regiones illas perlustrando nuper inviserunt. Ita Paulinus a s. Bartholom. Malabaræ missionarius in *Systemate brahmanico liturgico, mythologico, civili* etc. Romæ 1791. Brahmanorum doctrinam de Budha ponens p. 158. hæc habet: « Natus est ex *Maya*, quæ imaginationis dea est, ex mente, ex voluntate *Virgine*, et sine complexu carnali, quemadmodum filii Pandavarum apud Brahmanes per auriculam ex sole, ope orationis magicæ, et sine complexu virili nati fuisse scribuntur in libro *Sambhavam* et *yndhishtria* ». Cf. etiam Klaproth. *Asiat. Magaz.* seu Repertorium Asiaticum Veimar 1802. p. III. « Von der Incarnation des *Vischnou* » nempe de incarnatione *Vischnou*; de Zoroastre refert Tavernier *Voyage en Perse* tom. I. p. 480. « Que sa mère eut une vision par un ange, et que s'étant éveillée, elle connut qu'elle était grosse. » De Simone Mago in hist. apostolica lib. I. de Petro c. IX. apud Fabric. cod. apocryph. N. T. tom. II. p. 446. legitur eum dixisse: « Ego (Simon) sum prima virtus, qui semper et sine initio sum. Ingressus autem sum in utero Rachel (matris mee), natus sum ex ea, ut homo, ut ab hominibus videri possim ». Huc spectant quæ de *υιός Θεού*, de filiis deorum *πατριάρχαις* seu Virgine procreatis referuntur apud græcos antiquiores de quibus Wetstein N. T. t. I. p. 236. et Paulusius *Commentar. üb. d. N. T.* seu Commentarius in N. T. t. I. p. 156. egerunt. Quæ de ægyptiis referantur qui, teste Pomponio Mela De situ Orbis l. I.

tradunt de Fochi seu Xaca (a). Verum huc propius attingunt quæ poetæ de virgine Justitia, seu Astræa cecinerunt (b), quo spectant quæ de reversura aurea ætate Virgilius ecloga IV. v. 4. seqq. scribit ubi plura cum Isaïæ vaticinio, quæ de nascituro puero in suo carmine exornat, plane congruunt (c).

Cum igitur vaticinii Isaïæ natura et adjuncta omnia postulent ibi de Messia e virgine matre nascituro prædictionem contineri; cum huic congruant prophetæ ceteri qui id tanquam notum assumunt, sensus ac traditio veteris synagogæ, traditio penes omnes fere populos vulgata ac indidem orta; cum Evangelistæ juxta receptum hunc sensum oraculum exponant et adimpletum in Christo Jesu ejusque Virgine matre perhibeant; cum denique universa christiana Ecclesia id constanter tenuerit ac professsa sit, sequitur tum argumenta interna, tum argumenta externa adversus Judæos ac rationalistas evincere quod proposuimus, nempe Christum Dominum de Spiritu Sancto fuisse conceptum, atque ex Maria Virgine salva ipsius integritate natum esse.

c. IX. §. 7. autumarunt Apim divinitus et cœlesti igne conceptum, cf. Tzschucke comment. exeg. vol. III. p. I. p. 300. qui ex Herodoto III. 28. et Aeliano Hist. anim. l. XI. 10. affert: Γίνεται ἐκ βόας, εἰς ἣν οὐράνιον σέλις ἐμπεσόν σπορὰς αἰτίον ἐστι. « Nascitur autem (Apis) ex vacca, in quam incidens cœlestis fulgor conceptionis causa fit (Apidi). Addantur Ovid. Met. l. XV. v. 760. seqq. Varro ap. Augustinum de civ. Dei l. III. 4. dicens: « Utile est civitatibus, ut viri fortes se ex diis genitos esse credant, ut animus humanus divine stirpis fiduciam gerens res magnas adgrediendas præsumat audacius ». Ægyptii statuebant, ut refert Plutarchus in Numa c. IV: « Nihil prohibere, quin halitus, (seu spiritus) Dei appulsus mulieri principia infundat generationis. »

Hæc quidem aliaque ejusmodi ostendunt pervulgatam ex primigenia traditione persuasionem de supernaturali quadam ex Virgine conceptione et nativitate apud ipsos ethnicos, qui tamen ea abusi sunt, dum eam transtulerunt ad deos atque heroas suos, ut in plerisque aliis. Hoc interim lucri habemus 1. has easdem mythologicas ethnicorum narrationes testes esse antiquioris veritatis originariæ: 2. neque incredibilem, neque absurdum ejusmodi conceptum paganos ipsos existimasse, ut adversus eos arguebant jam antiquissimi patres, cf. Origen. adv. Celsum l. I. n. 57. Clem. Alex. l. I. Strom. p. 321. 24. ed. Sylburgii: Justin. in Dial. cum Tryph. n. 67. etc. Colligitur 3. Perperam rationalistas, ut Wegscheider, Bayer, præsertim vero Ammon in *Comment. de primordiorum J. C. fontibus, incrementis et nexu cum religione christiana* in opp. noviss. Gotting. 1803. undique corrådere ex profana antiquitate ejusmodi dicta aut facta, ut inferant conceptionem ex Virgine referendam esse ad mythos paganorum. Neque omitendum non pauca ex ejusmodi quæ circumferuntur factis, si ad amussim revocarentur longe diversum sensum præseferre ab eo, quem eisdem rationalistæ affingunt.

(a) Cf. Langlet not. ad version. gallicam Thunbergiani itinerarii t. II. p. 162.

(b) Vid. Arati Phenom. vs. 96. seqq. Manilius Astronomic. v. 545. seqq.

(c) Analogiam inter Isaïæ vaticinium et Virgiliæ tum carmen ostendit Rosenmüller in h. l. ad finem tamen suum, de quo postea.

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Etymologia ipsa vocis hebraicæ *almah*, quæ est a *alam*, *latitavit*, *absconditum* aut *occultum fuit*, ostendit ejusdem conceptum neque fixum esse pro virginitate, neque pro matrimonio inito vel non inito, sed conditionem indicare ætatis. 2. Quare Judæi virginem illibatam indicant per *bethulah*, inverosimile porro est duo omnino synonyma illos habuisse. Imo *bethulah* Joel I. 8. significat virginem juvenem. 3. Præterea usus loquendi excludit sensum virginis illibatæ a voce *עלמה* *almah*. Nam etsi necesse hic sensus non excludatur Ps. LXVII. 26. et Cant. VI. 7. excluditur tamen Prov. XXX. 19. 4. Hinc etiam veteres interpretes vocem *עלמה* pro juvene seu puella verterunt ut Aquila, Theodotion, Symmachus qui habent *νεκρὴς*, *juvenis*. Ergo.

R. ad 1. Esto etymologiam per se non postulare conceptum virginis cum non denotet nisi *puellam nubilem*, attamen ut usu venit conceptus *τὴν virgo illibata* et *τὴν puella nondum nupta* apud Hebræos confundeantur et promiscue usurpabantur; hinc optime s. Hieronymus adnotat coherentem ad usum simul et etymologiam, *almah* non virginem generatim significare, sed virginem in primis juventutis annis (a).

Ad 2. D. Virginem illibatam tum juvenem tum provecam, C. juvenem tantum seu *non nuptam* N. Hinc negamus voces istas synonymas esse. Incertum porro est utrum Joel I. c. loquatur de juvene nupta, quæ mortem mariti, num vero de virgine sponsa, quæ amissum sponsum deplorat (b); quod verisimilius ex contextu videtur.

Ad 3. N. Etenim in universa sacra scriptura *almah* non occurrit nisi sexies Gen. XXIV. 43. Exod. II. 3. Ps. LXVII. 26. Cant. I. 3. VI. 8. Prov. XXX. 19. et numquam de nupta, sed ubique de innupta foemina sumitur. In quinque autem primis locis cit. certissime sumi de *virgine* tori nescia illa inspicienti patebit. Quod vero attinet ad illum Prov. XXX. 19. si quis eum attente perpendat, deprehendet profecto ibi vocem illam usurpari ad denotandam virginem, quæ talis saltem est ex communi fama, judicio, et opinione aliorum (c); quod satis est ad concludendum usum loquendi apud Judæos receptum invicte ostendere *almah* de *puella innupta* seu vir-

(a) « *Almah*, scribit in h. l. non solum *puella* vel *virgo* sed cum *ἐκπύλαται* *virgo* abscondita dicitur et *secreta*, quæ numquam virorum patuerit aspectibus; sed magna parentum diligentia custodita sit ». Melius comparatur arab. *alima*, *adolescere*; hinc *olamon*, et foem. *olamaton*, *adolescens*; perinde ac syr. *etalum*, *adolescere*; hinc *alimto*, *Virgo*.

(b) Cf. Hengstenberg Christologia V. T. p. I. sect. II. de vaticiniis messianis Isaie p. 70 seqq.

(c) « Locus agit, scribit Rosenmüller, de furtivis et clandestinis amoribus, et congressu, quem vir cum *puella innupta* exercet, nemine præter amantes conscio, dum interea illa pro virgine habetur, et quid vitii sibi hæreat, ita dissimulat, ut ab aliis id frustra pervestigetur ». Hinc patet hanc adolescentem ab auctore Pro. distinguere a *foemina adultera*, de qua vs. proximo loquitur, secus ac contendunt Hebræi,

gine nubile usurpari. Hinc in arabico et syriaco numquam citata loca de nupta accipiuntur. Denique advertit s. Hieronym. « *Lingua quoque punica proprie virgo almah appellatur* » (a).

Ad 4. D. Judaizantes et ad eripiendum christianis hoc vaticinium, C. vetustiores N. Etenim LXX. interpretes veterunt *παρθενος*, *virgo*.

II. Obj. Natura et adjuncta Isaie vaticinii excludunt messianam interpretationem. 1. Scopus enim erat præbere incredulo Achaz signum aliquod, quod cito adimpleretur, et quasi ob oculos poneretur. Ast promissio mirabilis Messiae nativitatæ multa post secula subsequaturæ talis esse non poterat. Nam quomodo potuisset Achaz promissionem multo serius adimplendam pro vadimonio aut pignore antecedentis eventus accipere? Nec refert Messiae promissionem consolatoriam esse potuisse universo populo, seu saltem hominibus piis, qui certi sic reddebantur nec domum Achaz, nec republicam destructum iri; 2. etenim in oratione prophetæ agit de signo dando non autem de promissione in memoriam revocanda; 3. hinc si de Messia ibi sermo esset, domui David nihil novi dictum fuisset, adeoque neque prophetia neque signum haberetur, sed merum motivum oratorium; 4. præterea motivum ejusmodi consolatorium in omnes æque circumstantias quadrat et nimis generale est. Messias nasci poterat ex familia Achaz quin republica in suo præsentis statu conservaretur et Achaz in throno permaneret. Sane babylonicum exilium contigit, attamen Messias natus est. Isaia igitur in tali hypothesi falsa ac sophistica argumentandi ratione usus esset. Ergo.

R. N. A. Ad. 1. prob. D. Confirmando majoris et illustrioris beneficii promissione levioris beneficii promissum, C. exhibendo novum signum quod præcedat promissi beneficii adimplementum N. Conjuratis enim Syriæ atque Israelis regibus, genti Davidicæ regis totique regno judaico interitus tum imminere videbatur, hinc anxios demissosque animos vates erigit spe nascituri divini illius magnoque desiderio expectati Principis, quem virgo modo prodigioso esset paritura (b). Ejusmodi porro nativitatem om-

(a) Loc. cit.

(b) Hic autem approbare nequeo quod Rosenmüller autumat, Isaiam censuisse hunc partum imminere; nam nihil est, quod talem mentem prophetæ fuisse innuat, neque id supponi posse evidens est. Fatente enim Rosenmüllero hoc vaticinium ad Messiam refertur; jam vero non poterat Isaiam latere vaticinium Jacobi, quo Messiae adventus futurus prædicatur, cum Judæorum republica jamjam ad interitum vergeret; ut omittam cum divina inspiratione prophetæ hanc hypotesin componi non posse.

Porro animadvertendum est, hunc Auctorem ubique se rationalistam imo et judaizantem exhibere, etiam in iis in quibus videtur veram sententiam tueri, prout accidit in argumento quod versamus. Etenim non solum detrahit prophetæ inspirationi, ut diximus, sed præterea suæ insistens præconceptæ sententiæ de Messia Rege potentissimo, Judæorum more pro Messiae adventu nihil aliud intelligit, quam regnum florentissimum ætatem auream præseferens a poetis græcis et latinis passim celebratam.

nium ore pervulgatam, ut ostendimus, exhibet propheta ut *argumentum*, *pignus* et *arrhabonem* certitudinis promissæ imminentis liberationis, non vero tanquam *portentum* mox subsecuturum ac præcedens ipsam liberationem, quod nuspiam ex contextu apparet. Hinc nihil refert sive citius sive serius prodigiosa Messiae nativitatis eventura esset; satis enim erat ad Isaiae scopum non interituram nec subversum penitus iri Judaicam rempublicam ante ejusmodi eventum, quo propheta Judæorum animos afflictos mœrentesque recrearet.

Ad 2. N. Etenim, ut modo dictum est, agebatur de signo rememorativo, ut vocant, expectationis quæ secum ferebat promissam liberationem, quodque tum in memoriam revocabatur, tum nova promissione confirmabatur.

Ad 3. Tr. et N. Sequelam; etenim etsi nihil novi intulerit Isaías nihilo secius in ejus oraculo tum prophetia tum signum continebatur. Vaticinium est quælibet divinitus communicata notitia de rebus futuris, nec interest utrum hæc jam notæ fuerint nec ne, alioquin concideret magna vaticiniorum præsertim messianorum pars; signum vero est quidquid inservit ad hoc ut fides de futuro eventu firmitur. Utroque hoc modo inserviebat promissio Messiae non tantum in memoriam revocata sed denuo divina confirmata auctoritate saltem quoad illam populi partem, quæ prophetam ut divinum legatum habebat, ad quam præcipue hic sermo dirigitur.

Ad 4. D. Ita tamen ut idoneum esset ad populi animum erigendum a proxima quam metuebat internecone, C. secus N. Utique hoc motivum generale esse debuit; et sicut propheta vv. præcedentibus priusquam annuntiaret liberationem a præsentis discrimine, occurrit timori de totali excidio secum ducens filium suum Jasub, quin tamen excluderet temporariam incolarum abductionem, ita et animos parat ad nuntium (v. 15. 16.) de proxima ex instanti periculo liberatione, ostendendo inanem esse de pleno interitu timorem; populus namque, cui quamvis remote futurus liberator divinus est

mittendus, etiam in præsentiarum singulari Dei providentia perfruitur (a).

III. Obj. Conceptus biblicus signi *oth*, alias usitatus in messiana ejusmodi explicatione omnino negligitur; 1. nam juxta eam signum *oth* referretur ad eventum futurum; at ex usu loquendi *signum oth* est eventus prædictus, qui cum adimpletus jam fuerit, certitudinem præbet de adimplendo futuro eventu posteriori. 2. Insuper splendido adeo nuntio minime conveniunt descriptiones infortunii quas subdit ibid. Isaías v. 7. seqq. 3. Præterea narratio c. VIII. adeo similis est ei quæ exhibetur c. VII. 14. seq. ut vix credas hic messianam explicationem convenire posse, si illic locum non habeat (non haberi autem c. VIII. omnes fatentur); nomen enim et nativitas pueri in utroque capite pro signo exhibentur liberationis a dominio syrorum; porro si c. VIII. mater illa pueri et puer ipse non sunt nisi uxor prophetæ et ejus filius, eadem profecto in c. VII. adhibenda est explicatio. 4. Et sane de filio prophetæ VII. 14. seqq. sermonem esse declarat aperte ipse Isaías VIII. 17. dicens: « Ecce ego et pueri mei quos dedit mihi Dominus in signum, et in portentum Israel ». 5. Concludendum est igitur *signum* de quo Isaías loquitur, VII. 14., esse filium nascituro ex uxore quam ipse propheta virginem post priorem jam defunctam duxerat (b): vel si magis placet cum antiquis Hebræis, esse filium Achaz, nempe Ezechiam; vel cendum loqui Isaïam de ideali, aut possibili aliqua virgine, quæ concepto semine paritura esset filium, qui lacte et melle esset nutriendus, cum campi inculti denique dijacerent. Non alia propterea ratione ad Christum referri potest ejusmodi oraculum, nisi quatenus instans eventus quem proxime propheta respexit fuit signum et figura Christi nascituri, quapropter, Deo dirigente, iis utitur phrasibus loquens de puero mox nascituro, quæ multo rectius Christo conveniunt, quam puero illi in quem nonnisi sensu valde improprio quadra bant (c). Ergo.

R. N. A. Ad 1. prob. N. ut patet ex Exod. III. 2. et Is. XXXVII. 30. ubi missio Mosis divina, et excidium regno judaico frustra ab assyriis intentatum ut signa adstruuntur quæ utrumque eventum subsequerentur. Huc accedit, quod eventus futurus, cui innititur certitudo eventus imminentis, hoc in loco, apud populum omnino firmissimus esset (quod tamen non accidit Exod. III. 2. Is. XXXVII. 30), ita ut æque valeret pro testimonio appellatio ad illum futurum eventum, ac ad signum coram patrato (d).

(a) Cf. Hengstenberg. l. c. p. 79.

(b) Nempe Gesenius hic supponit priorem prophetæ uxorem mortuam esse, aliamque virginem ipsi fuisse desponsatam.

(c) Hæc posterior expositio jamdiu excogitata fuerat ab anonymo, de quo S. Hieronymus scribit: « Quidam de nostris Isaïam prophetam duos filios habuisse contendit, Jasub et Emmanuel: Emmanuel de prophetissa uxore ejus esse generatum, in typum Domini Salvatoris » Comment. in Is. lib. III. ed. Vall. p. III. Eandem postea adoptarunt Grotius, Richardus Simon, Clericus alique.

(d) Ut observat ipse Rosenmüller in h. l. sæpe

Neque senior factus sententiam mutavit, sed quasi ipsum pœnituerit eorum, quæ h. l. scripserat de Isaiae vaticinio, in novissima quam dedit scholiorum suorum editione an. 1835. in medium profert, quin ea improbet, verba Luzzati profess. in collegio Rabbinico patavino, quæ ita se habent: « Quant au mot *almah*, je le prends comme dans la cantique 7. 8. une maîtresse, une favorite du Roi, qui n'était pas sa femme légitime. Je ne sais pas quels caractères distinguaient une *almah* d'une *pilegesch* (a *pellice*). Cependant ce texte de la cantique suppose sans doute, que ce fussent deux conditions différentes » (Rosenmüller schol. in V. T. tom. II. p. VIII). Debuisset saltem pendere ea, quæ de hac voce egregie adnotaverat in illustratione nostri vaticinii Isaiae cl. Drach in cit. epist. ad suos contribules data an. 1833.

Hæc admonere volumus, quia hic Auctor eo periculosior est, quo ad incautos fallendos huc illic boni aliquid interseruerit, ut sic facilius venenum propinet. Ceterum nec latum unguem a rationalistarum placitis discessit, ut ex iis, quæ suis locis reutavimus, planum sit.

Ad 2. D Nisi ita ferret consueta prophetarum agendi ratio, Tr. secus N. Cf. porro capp. Is. IV. IX. XI., tum Mich. capp. II. V. etc., ubi inveniuntur hujusmodi abruptæ transitiones.

Ad 3. N. Imo contrarium potius evincit hæc ipsa prophetæ agendi ratio; inverisimile enim est, prophetam dedisse duobus filiis suis nomina symbolica, quæ ad idem prorsus objectum referrentur. Ast in expositione de Messia recte res procedit, si signo invisibili et in promissis tantum posito visibile aliquid ac præsens adjungeretur. Item narratio ipsa discrimen ostendit quod intercedit inter ea, quæ in utroque capite proponuntur; etenim c. VII. mater pueri vocatur *almah*, quo nomine puella innupta seu virgo tantum designari patet ex dictis c. vero VIII. vocatur *neviah*, prophetissa seu uxor prophetæ; c. VII. nuncium tantum pueri nascituri habetur, ast c. VIII. fusior narratio cum apparatu testium, instrumenti etc.; c. VII. mater nomen dat filio (a), c. autem VIII. 3. nomen imponit pater. Constat igitur in c. VIII. confirmari promissum factum cap. præcedenti novo signo a priori omnino diverso (b).

Ad 4. N. Alioquin filius prophetæ, nempe Emmanuel dominus Judææ foret (VIII. 8.), quod falsum esse nemo non videt. Itaque filii Isaïæ dati in signum, sunt *Schear-Jaschub* vatis filius natu major VII. 3. et natu minor *Maherschalal-Chaschbaz* VIII. 3. ob ipsorum symbolica nomina; nomen enim prioris filii convertendas esse denotat populi reliquias; posterioris filii vero nomine brevi liberandam esse Judæam a duobus regibus hostilibus indicatur (c).

Ad 5. N. Nam ut ex tota orationis serie patet, præsertim vero v. 11. agitur in nostro vaticinio de signo ex quo manifeste cognosci possit adesse Dei numen seu protectionem, ratumque haberi vatis effatum, ut infra XXXVIII. 7. Exod. III. 12. I Reg. II. 34. IV. Reg. XIX. 29. ideoque exhiberi rem inauditam, mirandam, insolitam, uti vis latinæ vocis *signi* postulat, de *portento*, *prodigio* (d). Jamvero quodnam *signum*, *porten-*

tum, *prodigium* esset in eo quod virgo suscepto semine aliarum more conciperet et pareret (a)? Addatur hebraicam lectionem ejusmodi expositionem excludere, cum habeat: «Ecce virgo illa *concipiens et pariens* (b)» quæ indicant virginem illibata virginitate *conciptem et parientem*; gratuitam præterea esse suppositionem de nova uxore a propheta ducta vel ducenda, nec filium prophetæ exhiberi posse, ut dominum regionis palæstinæ, cujusmodi esse perhibetur Emmanuel ex superius dictis, nec alii cuiquam posse aptari quæ de eodem puero prædicantur c. IX. 5. 6. XI. 1. seqq. ipsa rei natura clamat.

Ex his præterea plane concidunt omnes illæ violentæ et gratuita expositiones, quibus interpretes anti-messiani mire se torquent ad inveniendum istud signum, seu prodigium sive in uxore prophetæ, sive in uxore Achaz, sive in virgine ideali et possibili; ut omittam uxorem Achaz virginem non fuisse, et Ezechiam novem annos natum fuisse, cum hoc vaticinium editum est (c). Alia vero ejusmodi, quæ liberiores hi homines commentis sunt, quæ nec referre vacat omnino ab ipsis vaticiniis verbis excluduntur.

Concidit pariter aliorum expositio de sensu figurato, seu duplici sensu proximo et remoto; hæc enim expositio ferme nata est ex apparentibus difficultatibus messianæ explicationi inhxerentibus et ex impotentia eas solvendi, atque ex desiderio simul Matthæi auctoritatem tuendi. Porro si vere et proprie adimpletum est Isaïæ oraculum tempore Achaz, nulla jam ratio habetur supponendi in textu illo sublimiorem relationem ad Messiam, imo omnis similitudo penitus evanescit. Nam verba in utraque explicatione diverso omnino sensu sumuntur. In expositione enim messiana *עלמה* est virgo, quæ post conceptum talis per-sive in excelsum supra; seu ut exponit s. Hier. «Vis, inquit (propheta), ut scindatur terra, et grandi hiatus inferi pateant, qui in corde terræ esse dicuntur, an ut aperiantur cœli?» l. c. p. 106. Cf. Drach Epist. cit. p. 84. seqq.

(a) «Nisi enim partum miraculosum intelligas, apposite scribit Rosenmüller; quem Deus ipse signum non interituræ domus Davidicæ constituit, nemo dixerit, quid illud sit in hac prophetia, quod sustineat locum et vicem *signi*. Par est credere, prophetam hæc voce eodem sensu uti, quo eam usurpaverat v. 11. ubi manifeste sumitur de signo aliquo *prodigiali*, non memoriali, sive verbali, vel qualicumque alio. Quis vero *signi prodigialis*, aut miraculi loco habeat, si ex congressu viri evadit gravida, quæ virgo esse desiit?» Hoc ipsum argumentum jam urgebant patres antiquissimi adversus Hebræos ut Tertullianus adv. Judæos c. IX. «Signum autem a Deo, nisi novitas aliqua monstrosa fuisset, signum non videretur... Nihil signi videri possit res quotidiana, juvenculæ scilicet prægnatus et partus». Cf. Irænum c. Hæres. I. III. c. XXI. n. 6. Justinum in Dial. cum Tryph. n. 84. Theodoretum Comment. in h. l. Hieronymum l. cit. Quare interpretes non-messiani, qui *almah* de nupta femina exponunt, hic hærent, nec quomodo se se expediant, facile inveniunt.

(b) Nam in heb. textu duobus participiis dicitur *concipiens et pariens*, seu ut exponit R. David Kimchi: «Ipsa (virgo) est actualiter concipiens et actualiter pariens» vel etiam ut addit R. Salomon Jarchi: «Participium præsens *harach* habet significationem futuram: Ipsa erit actu concipiens» Cf. Drach. p. 89 seqq.

(c) Cf. Rosenmüller. l. c.

majoris et illustrioris beneficii promissione confirmatur levioris beneficii promissum, et tunc *signum* idem valet ac *argumentum*; ut patet ex cit. exemplis.

(a) Etenim in heb. textu legitur et *vocabit* (virgo) nomen ejus, etc.; nomina revera filiis imponere solebant matres, veluti Eva, Genes. IV. 1. 25. filix Loth Genes. XIX. 37. seqq. Lia Gen. XXIX. 32. XXX. 18. seqq. Rachel c. cit. 24.

(b) Cf. Rosenmüller ad c. VIII. v. 1.

(c) Hinc S. Hieronym. in Comm. ita sensum prophetæ enarrat: «Expectabo Dominum meum, et non solum ego, sed et pueri, quos mihi dedit Dominus, alii videlicet prophetæ, et filii prophetarum, qui non ex voluntate carnis et sanguinis, sed ex Deo nati sunt. De quibus et Apostolus (Galat. IV. 19.) loquebatur: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis*. Isti autem pueri, id est, prophetæ in signa dati sunt et in portentâ Israeli, juxta illud, quod in Ezechiele (XXIV. 24.) legimus: *et erit Ezechiel vobis in signum*. In Zacharia quoque (III. 8.) sancti viri, prophetarumque discipuli *περιτομεῖς*, id est, portentorum signorumque spectatores appellantur, eo quod semper prophetæ in signum præcesserint futurorum» p. 125. ed. c.

(d) Dixerat enim Isaïas regi Achaz v. 11. «Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum inferni,

manet; in non-messiana vero aliqua est, quæ virgo quondam fuit, sed talis postea esse desit; in priori, Emmanuel est *Nobiscum Deus*; in posteriori est *divinum auxilium*. Si ergo hanc adversariorum expositionis partem tenemus, nullam amplius habemus ad tempus Messiae applicationem, sensus verborum est prorsus exhaustus, nec nota remanet aliqua, quæ ad Messiam quoquomodo alludat (a).

IV. Obj. Non defuerunt, recentiore potissimum ætate, qui conceptionem illam miraculosam testimoniis satis idoneis confirmari negarent, rationibus usi criticis, exegeticis et historicis. Monuerunt *primum* critici homines, priora duo capita Evangelii secundum Matthæum in archetypo hujus Evangelii aramæo, Epiphanio teste (b), sicut in Tatiani Evangelio nondum adfuisse, itemque Marcionis Evangelium, quod, si non e Lucæ Evangelio decerptum, tamen ejusdem simillimum fuisse videtur, nec initium nec finem hujus habuisse (c). 2. Verum gravioribus premuntur difficultatibus *exegeticis*, oriundis præcipue ex dissensu manifesto ipsius argumenti, maximeque duplicis genealogiæ Josephi, qui tamen pater Jesu fuisse negatur, a Matthæo I. 1. seqq. et Luca III. 23. seqq. exhibitæ. 3. *Accedit*, quod neque Jesus unquam, neque Joannes, qui quidem certissimam hujus rei notitiam afferre poterat (Jo. XIX. 27.), neque alius Apostolus ad originem illam miraculosam provocavit. 4. Imo Maria Josephum patrem Jesu appellavit (Luc. II. 48.), quod Jesus quoque data opportunitate minime denegavit (Jo. VII. 27.), et Paulus ipsum *ex semine David* genitum esse diserte affirmat Rom. I. 3., II. Tim. II. 8. collat. Rom. IX. 5. Gal. IV. 4. 29. Adde 5. quod fratres ejus ipsi fidem non habuerunt (Jo. VII. 3. seqq.), et comite ipsa matre, Jesum aliquando, tanquam mentis non compotem, prehendum curarunt (Marc. III. 21. 31.). Deinde 6. effatis Angeli, ad vulgarem Judæorum opinionem accommodatis, de Jesu throno Davidis occupaturo (Luc. I. 32.), neque Jesu ipsius consilium (Luc. XVIII. 20. 21. Jo. XVIII. 36.), neque eventus unquam respondit. 7. Quod si vero *historiæ* luce narrationes itæ collustratæ fuerint, dubitare non licet, quin jam prioribus seculis plures extiterint, qui præeuntibus Cerintho, Carpocrate, ebionitis aliisque, Jesum Josephi filium fuisse contenderent, et quin apud omnes fere populos incultiores (quippe qui humana miscendo divinis primordia civitatum vel religionum angustiora facere, ideoque fata resque gestas virorum insignium ad numinis auxilium referre conati sint), similia de incarnationibus deorum et de hominibus a natura quadam cœlesti progenitis reperiantur com-

menta. Ita Wegscheider (a), qui inde concludit tum Christi primordia inter mythos esse referenda, tum universalem illam sententiam, quæ apud omnes fere populos viguit, qualis et in Christo Jesu reperitur, eminentiori quodam sensu esse accipiendam de eo quod Deo probatum eoque dignum est, ab eoque repetimus auctore ac moderatore sapientissimo.

R. D. A. Non defuerunt recentiore ætate, qui protestantismi progressus sequuti eo impietatis delapsi sunt, ut omnem respuentes divinarum scripturarum inspirationem et veritatem, quique omnibus reclamantibus hermeneuticæ, exegeseos et historiæ principii, pro lubito religionem omnem sine deque vertant C. qui omnem adhuc pudorem non amiserint, et in rationalismum nondum deflexerint N. Hæc enim pessima rationalismi labes protestantismi principio accepta referri debet cui reservatum erat christianam religionem e fundamentis convellere, si tamen fieri potest, causam suam protegente Deo.

Ad 1. D. Monuerunt pseudo critici ex systemate arbitrario imo et falso, C. veri nominis critici et aliquo fundamento ducti N. Nam 1. arbitrarium est systema de quodam communi archetypo Evangelio aramæo, seu syrochaldaico ex quo suas narrationes hauserint tres Evangelistæ Matthæus, Marcus et Lucas a nonnullis divinando excogitatum sine ullo vel levi fundamento atque ab ipsis non paucis recentioribus biblicis repudiatum (b). 2. S. Epiphanius loquitur l. c. de Evangelio hebraico S. Matthæi quo utebantur ebionitæ ab ipsis conciso et depravato (c); sane n. 14. refert ibid. s. Epiphanius a cerinthianis integrum hoc ipsum Evangelium cum duobus prioribus capitibus ac propterea cum genealogia fuisse retentum; in hypothesi propterea adversarii de archetypo aramæo, mendacii ipse convincitur dum asserit Epiphanio teste his capitibus archetypum destitutum fuisse (d); id ipsum dicatur de nazaraïs qui

(a) §. 125.

(b) Hoc systema de communi Evangelistarum fonte in archetypo aramæo, sive syrochaldaico primus insinnavit Clericus Hist. eccl. duor. prim. sæcul. Amstel. 1716. confirmavit Semlerus ad *Tousson Abhandlungen über die vier Evangelien* seu: Tractatus in quatuor evangelia P. I. p. 221-290. Lessingius *theolog. Nachlass* p. 45. seqq. Niemeverus *Conjecturæ ad illustrandum plurimorum N. T. scriptorum silentium de primordiis vitæ J. C. Hake 1790*, Paulusius *Introductio in N. T. capita selectiora* Ienæ 1799. Illud domum vario modo exornarunt Eichhorn in *Allgem. Biblioth. der. bibl. Litterat.* seu: Bibliotheca universalis litteraturæ biblicæ. Marsh Ammerk. u. Zusatz etc. Note et appendices Gratz *Neuer Versuch* etc. id est Novum testamen. etc. Bertholdt *Th. Einleit.* Introductio theologica, postremo vero Kuinoel in proleg. ad Comm. in libros hist. N. T. pag. XVI. seqq. secutus Marshion et Eichhornium. Verum nondum convenit inter ipsos quid sit ejusmodi archetypum, num unum idemque cuncti evangelio quod inscriptum erat *secundum Hebræos*, an diversum etc. Hanc opinionem evertit Rosenmüller senior Schol. in N. T. argumentis internis et externis; et ejusmodi archetypum merito vocat *ficitium*, quod nemo veterum novit et vidit. Cf. tom. I. ed. sexta p. 5. seqq.

(c) N. 13.

(d) Scribit enim: « Cerinthus enim et Carpocrates

(a) Cf. Hengstenberg l. c. p. 90. seqq. ubi refellit etiam Isenbiehl, qui quamvis catholicus eam interpretationem vaticinii hujus amplexus est. quam postea Gesenius suam fuit, nec veritus est de filio prophete hoc oraculum exponere; a Pio VI propterea damnatus, ab episcopo suo in carcerem conjectus est, donec ad saniora consilia se recipiens, suam expositionem retractavit.

(b) Hæres. XXX.

(c) Iren. adv. Hæres. L. I. c. XXIX.

ebionitis aut anteriores fuerunt, aut cœvi, quique ipso Epiphania testante hæresi XXIX. n. 9. eodem Evangelio integro utebantur (a). Si mentitus pariter est Wegscheider dum scribit a Tatiani Evangelio duo priora Matthæi capita abfuisse. Etenim ut ex Theodoro discimus Hæret. fabul. I. l. c. XX. non amputaverat ille nisi genealogias et alia omnia « quæ Dominum ex semine David secundum carnem natum ostendunt ». Reliqua retinuit, ita ut non advertentes fraudem plures catholici decepti fuerint, eodem auctore teste. Si quid igitur evincit illa amputatio Tatiani, probat præcise quod nollet adversarius, nempe Jesum non esse ex Joseph progenitum. Et sic rursus mentita est iniquitas sibi.

Marcion utique s. Lucæ Evangelium *decurtatum* exhibet, ut veteres loquuntur Irenæus lib. III. c. XIV. n. 4., Tertullianus tum lib. I. adversus eundem c. II. tum lib. IV. c. VI., Epiphanius Hæc. XLII. n. 41.; at sero nimis prodiit sacrilegus hic Evangeliorum mutilator; jam enim apud omnes ecclesias integrum Evangelium extabat, iisdem testibus, cum Marcion sacrilegum facinus aggressus est; hinc Tertullianus Marcionem provocat ad codices, qui apud ecclesias Marcione vetustiores asservabantur, imo ad communem consensum, et publicum testimonium (b). Quid igitur evincit hæc Marcionis Evangeliorum corrosio? Lex critica est, cum aliqua clausula vel redundat vel desideratur in eorum codicibus, quorum partibus aut favet aut adversatur, ab iis eam additam vel detractam censeret, qui tempore sunt posteriores, auctoritate minores, et quorum causa iis additionibus vel detractionibus juvatur. Judicet nunc Wegscheider quid de suis criticis censendum sit, ac de eorum monito.

Ad 2. N. Gravior enim dici nequeunt difficultates exegeticae, si *criticae*, ut vidimus, nullæ sunt. Nego præterea ejusmodi exegeticas difficultates oriri, das esse *ex manifesto dissensu ipsius argumenti*. Quare saltem ipse non innuit in quo iste manifestus dissensus positus sit? Uterque Evangelista Christum de Spiritu Sancto ex Maria Virgine conceptum et natum docet, uterque vel expresse vel tacite provocat ad Isaïæ vaticinium, uterque cum natum in Bethlehem refert. In quo igitur est *manifestus dissensus argumenti*?

Sed neque obstant binæ genealogiæ, quas ambas Josephi esse pro certo sumit adversarius, nec pauci

eodem Matthæi, ut quidam volunt, Evangelio freti, ex ejus initio Christique genealogia probare nituntur, Christum e Josephi et Mariæ semine esse procreatum. »

(a) « Est vero penes illos (Nazareos) Evangelium secundum Matthæum, hebraice scriptum, et quidem absolutissimum. Hoc enim certissime, prout hebraice litteris *initio scriptum est*, in hodiernum tempus usque conservant. »

(b) Cf. lib. IV. cont. Marc. c. V. et in lib. de præscript. c. XXXVI. Cf. I. D. Michaelis *introduction au Nouveau Testament* trad. par I. I. Chenévière, Genève 1822. t. I. chap. II. sect. VII. circa finem, ubi ostendit ejusmodi hæreticorum interpolationes novum argumentum præbere de *authenticâ* librorum N. T.

tamen nec infimi subsellii interpretes negant (a). Verum et hoc transmissio, prorsus inficior quod ipse deducere inde contendit; dissensus enim genealogiarum, etiamsi supponerentur adesse quod minime fatemur, non evincit Christum esse filium naturalem Josephi. Hoc autem ut pateat, satis est in medium afferre ejus argumentum; genealogiæ Josephi dissentiant inter se; ergo Jesus est filius naturalis Josephi. Præclara dialectica. Præterea juxta adversarium in Evangelio seu Diatesseron Tatiani, et in Evangelio archetypo aramæo, in Marcionis utraque hæc genealogia desiderabatur, dein verò addita est; nullam igitur earum dissensus ad probandum vim habet. Nempe, mendacem oportet esse memorem. Qua vero ratione bene inter se componantur hæc genealogiæ docent interpretes (b).

Ad 3. D. Quia Joannis consilium id non ferebat, C. quia aliter ipse sensit N. Joannis consilium, ut alias animadvertimus, potissimum fuit supplere ceteris Evangelistis, et ea fusius prosequi quæ spectant ad Christi divinitatem adstruendam. Hinc cum Matthæus ac Lucas abunde quæ ad prodigiosam Christi humanitatis conceptionem spectant, retulerint, hæc prætermissa, Joannes solam æternam ejusdem generationem exponit. Adde Joannem, ut communi consensu veteres tradunt, Clemens alex. (c), Eusebius (d), Hieronymus (e), Epiphanius (f) tria priora Evangelia, quæ in omnium jam erant notitia, legisse et probasse, et veritatem scriptorum suo testimonio confirmasse, antequam manum appulisset ad suum Evangelium exarandum. Quid si Joannes, imo et Christus ipse aperte idipsum tradidissent, numquid iis fidem adhiberent rationalistæ? Nihil minus, prout vidimus eos sese gessisse cum ageretur de divinitate

(a) Non pauci ex recentioribus præsertim interpretibus sive catholicis sive potissimum protestantibus longe probabilius esse censent Matthæum texuisse genealogiam Josephi, Lucam vero genealogiam B. Virginis. Longum esset nimis vello istorum omnium catalogum exhibere. Satis itaque sit auctorem adversariis non suspectum adducere, nempe Georg. Rosenmüllerum. Hic igitur schol. in Matth. c. I. v. 17. scribit: « Difficultates non quidem plane tolluntur, minuuntur tamen, si, quod verisimile est, statuamus, eam, quam Matthæus habet genealogiam, esse *Josephi*, quam Lucas, *Mariæ*. A Matthæo recenseri genealogiam Josephi a Salomone ducentis genus, patet ex comm. 16. coll. 6. 7. Mariam vero genus duxisse ab alio filio Davidis, Nathano, discimus ex Luc. III. 31. » qui præterea citat pro hac sententia Vethusenium, et Paulusium, quibus addi potest Kuinoel proleg. §. 4. qui plures alios recenset, siquidem est hæc sententia apud ipsos communis. Plura tamen vetant quominus hanc sententiam admittamus, atque probemus.

(b) Cf. Maldonatum Com. in S. Matth. c. I. v. 16. ubi fuit de hoc argumento disserit; vid. etiam dissertationes duas de *genealogia Jesu Christi* Jo. Jac. Hottingeri in novo thesauro theol.-philologie. sive sylloge dissertt. Lugd. Batav. 1752. tom. II. p. 73. seqq. in quibus confirmatur sententia de duplici genealogia Josephi et Mariæ.

(c) Apud Euseb. lib. VI. c. XIV.

(d) Lib. III. c. XXIV.

(e) De viris illustrib. c. IX.

(f) Hæres. LI. n. 19.

Verbi a Joanne prædicata, de Jesu ac futura corporum resurrectione, de extremo judicio, toties a Christo inculcatis, et non solum a reliquis tribus Evangelistis sed et a Joanne, a Paulo, ac reliquis apostolis omnibus prædicatis (a).

Ad 4. D. Id est, prout vulgo putabatur, C. reipsa N. Nondum enim divina Christi missione comprobata, imprudenter omnino ejusmodi mysterium patefactum fuisset, cui nemo fidem adhibuisset. Adeo stolidi sunt rationalistæ, dum hæc effutiunt! Sic præpostera fuisset, neque opportuna hujus rei manifestatio Jo. VII. 27.; non obscure tamen veritatem hanc innuit, dum v. 28. et seqq. divinam suam originem Judæis Christus inculcavit ostendendo reipsa eos nescivisse unde esset, ut illi fidenter asserebant. Dum vero Paulus ex semine David secundum carnem, Christum natum affirmat, perinde est ac si diceret ex stirpe David, et hoc necesse erat ut adimpleretur id quod Dens Patriarchis et Davidi promiserat, nasciturum Messiam ex eorum semine. Aliud porro est dicere de semine David, aliud vero de semine Josephi; Beata enim Virgo ex semine David orta est, cum vero ex ejus sanguine Spiritus Sancti virtute Christi corpus efformatum sit, hinc Christus filius David est, non autem Joseph: quod perpetuo innuit Apostolus toties repetens Christum factum ex muliere.

Ad 5. D. Id est cognati seu propinqui, C. fratres uterini N. Hujus rei vadem habemus totam antiquitatem (b), quod et usus loquendi biblicus ostendit (c). Mendacem porro jam tertio se prodit adversarius noster dum addit comite ipsa matre Christi propinquos eum ut insanum prehendere voluisse. Nam in primo loco, nempe Marci III. 21. de matre ne verbum quidem, sed erant fratres illi de quibus refert Joannes I. c. quod in Jesum non crederent; v. autem 31. « Et veniunt, inquit, mater ejus et fratres; et foris stantes miserunt ad eum vocantes eum ». Quod quidem est factum a primo omnino diversum (d).

Ad 6. D. Sensu materiali, C. spirituali N. Nam Angelus non opinionibus vulgi, sed spiritui seu vero sensui scripturarum effata sua accommodavit, qui sub verborum cortice latebat, prout Christus patefecit, et eventus ostendit, ac nos suo loco probavimus. Quid autem hoc commune habeat cum consilio adversarii, ostendendi Jesum Christum filium Josephi esse, non video: nisi fortasse ut proderet se non meliorem exegetam esse quam criticum.

(a) Cf. Tract. de Deo creat. n. 849. seqq.

(b) Cf. Maldon. in c. XII. evang. Matth. v. 46.

(c) Ibidem, innumeris prope allatis exemplis ostendit idem Auctor talem esse receptum in scripturis loquendi usum.

(d) Imo nec desunt qui contendunt illud quod refert s. Marcus III. 21. « et cum audissent suā (gr. ὁ παρ' αὐτοῦ, id est, ii qui ab ipso erant seu qui ad eum pertinebant) exierunt tenere eum: dicebant enim: quoniam in furorē versus est », non de propinquis Christi esse intelligendum, sed accipiendum impersonaliter: fama erat, dicebant homines etc. Alii illud: dicebant referunt ad pharisæos. Cf. Rosenmüller ad h. l.

Ad 7. Neg. historiæ luce illas narrationes collustratas quidpiam efficere pro adversarii thesi. Quid enim si Cerinthus, Carpocrates, ebionitæ aliæque obscuræ, contemptæ et profligatæ ejusmodi pestes hæreticorum quos Joannes Evangelista perstringit (a), Christum filium Joseph autumarunt? Vere testes dignos se adversarius appellat. Non magis illorum perditorum hominum impietas officit veritati, ac officiant rationalistæ, dum falsitatis arguunt Evangelistas, Apostolos et Christum.

Tantum denique abest, ut vulgata opinio apud gentes de hominibus cœlesti natura progenitis causæ obsit quam tuemur, ut rem nostram mirifice confirmet, quod ex dictis apertissime constat. Omnium enim ejusmodi opinionum originaria seu primigenia idea in vera religione reperitur, quam postea suis commentis gentes plus minus depravarunt, ut in aliis similibus casibus factum esse animadvertimus (b). Ex his patet quid sentiendum sit de conclusione istius rationalistæ, qui nempe se pessimum criticum, exegetam et historicum præbet sacramque scripturam ut mythographiam traducit; nec operæ pretium est diutius in hisce commentis refellendis immorari.

Inst. 1. Repugnat tamen Mariæ virginitati quod legitur Luc. II. 22. « Et postquam impleti sunt dies purificationis ejus... sicut scriptum est in lege Domini: quia omne masculinum adaperiens vulvam, Sanctum Domino vocabitur, » Quare 2. Apostolus Gal. IV. 4. dicit Christum factum ex muliere. Ergo.

R. Ad 1. N. Sola enim prudenti œconomia B. Virgo se purificationis legi ultro subiecit, quemadmodum et Christus subiecerat se legi circumcisionis, cum neuter ejusmodi legibus teneretur, quod ex admirabili conceptionis modo hucusque vindicato abunde constat. Recitans autem Evangelista verba legis, non insinuat Christum nativitate sua vere matris vulvam adaperuisse, sed solum fecunditatem Beatæ Virginis ortu suo ostendisse, prout phrasis illa primogeniti ei accommodata ex usu biblico accipitur, ac veteres exposuerunt (c).

Ad 2. D. Dicit Apostolus Christum factum ex muliere denotando sexum, C. Conditionem N. Nempe docet ibi Filium Dei qui est ab æterno, factum esse ex substantia mulieris ab eaque natum secundum humanitatem in tempore; propterea hoc ipso ostendit mulierem illam, ex cujus substantia factus est Christus secundum carnem, virginem fuisse, alioquin dixisset factum ex viri semine (d).

(a) Cf. Hieronym. I. c.

(b) Tract. de Deo creat. p. III. c. II. prop. II. diff. et alibi. — Hæc scilicet fraus estrationalistarum, quod biblicas narrationes ad paganam mythologiam referant, ut ex hac illas exponant, cum e converso paganam mythologiam ad scripturam quæ illis anterior est, exigere deberent, ut constanter apologetæ religionis christianæ adversus philosophos disputantes sese gesserunt, eos adigentes ut faterentur nullum mythum esse in pagana religione, qui originem non habuerit ex sacris litteris atque ex primæva traditione, nequid aliud esse eorum mythos nisi corruptionem veritatis.

(c) Cf. Maldon. Comment. in Luc. II. 22. seqq.

(d) Cf. Bernard. a Piconio Tripl. expos. in h. l.

Reliquas difficultates, quæ peti solent vel ex voce *primogeniti*, vel ex Matth. 1. 25. ut pote ad præsentem thesim non spectantes, missas facimus.

CAPUT III.

De utriusque Christi naturæ hypostatica conjunctione.

Christum verbum Deum ac verum hominem esse, seu in Christo tum divinam tum humanam naturam integram atque perfectam inesse ostendimus. Quia autem ratione ambæ naturæ simul consistent atque conjunctæ sint inquirendum superest ad catholicæ veritatis normam.

Qui alterutram in Christo negant naturam hoc ipso omnem prorsus proprie dictam conjunctionem ejusmodi naturarum eliminant ac funditus mysterium Incarnationis evertunt. Verum non minus idem mysterium labefactant qui, utraque in Christo admissa natura, nonnisi accidentalem aut moralem inter utramque naturam unionem intercessisse contendunt. Doctrina igitur Ecclesiæ catholicæ est, hypostaticam seu personalem et substantialem in Christo intercedere utriusque naturæ conjunctionem, in qua sola integrum Incarnationis mysterium consistere potest, et in hoc conjunctionis modo nucleus, ut ita dicam, seu ratio formalis ejusdem mysterii continetur.

I. Quandoquidem vero ex germana unionis hypostaticæ notione maxime pendet dicendorum intelligentia, juverit ejusdem præmittere definitionem eamque per partes, majori qua fieri poterit perspicuitate, explanare et præcipua consecraria deducere.

Est igitur unio sive unio hypostatica conjunctio illa, qua duæ naturæ divina et humana integræ, inconfusæ, impermixtæ ac suis proprietatibus et operationibus præditæ in se permanentes, subsistunt in una divini Verbi persona.

Ex hac porro definitione I. patet ejusmodi conjunctionem duarum naturarum factam esse, saltem immediate, *in persona*, qua fit ut una eademque sit ambæ naturarum subsistentia et personalitas sive ratio suppositi, ac propterea *hypostaticæ* seu *personalis* unionis nomen sortita sit (a). II. Cum hypostasis seu persona divini Verbi jam extiterit ante unionem seu assumptionem humanæ naturæ, patet humanam naturam non concurrere tanquam partem ad constituendam personam, prout personæ nomen *formaliter* ut aiunt, accipitur (quæ simplicissima est), sed eatenus, peracta incarnatione, *composita* persona dicitur, quatenus totum suppositum quod est Christus ex utraque natura coalescit (b), atque idcirco prout *materialiter* persona sumitur. III. Cum nonnisi ratione ejusdem subsistentiæ Divina et humana natura unum sint, patet subsistentiam sive personam Verbi non esse respectu humanitatis instar *subjecti* quod humanitatem sustentet velut accidens, sed instar *termini*, quatenus ejusmodi conjunctio in unam subsistentiam ac personam desiit (c). IV. Cum subsistentia humanæ Christi natu-

ræ eadem sit ac subsistentia Verbi, constat ejusmodi humanam naturam factam esse *propriam* personæ Verbi, quæ, peracta, Incarnatione, cœpit operari per hanc humanitatem et in assumpta humanitate eadem ratione ac ante Incarnationem, vel etiam ea peracta, distincte operata est vel operatur prout est *principium quod*, ut loquuntur scholæ, in divina natura; utraque porro natura in persona Verbi subsistens operatur seu exerit proprios actus realiter distinctos ut principium *quo*, ut vocant. Peracta enim Incarnatione, realiter semper inter se ab invicem distinctæ sunt ejusmodi naturæ. V. Cum igitur inter subsistentiam et naturam in concreto tam arcta conjunctio intercedat, ut nonnisi *ratione*, seu *cogitatione* altera ab altera distinguatur, inde fit ut natura in sua existentia pendeat a subsistentia a qua terminatur, ac regitur. Hinc nec ante nec post Incarnationem vel uno temporis instanti supponi aut concipi potest humanitas Christi existens nisi in persona Verbi. Si enim scorsim hæc humanitas ab ejusmodi subsistentia aut persona spectetur, jam non esset amplius humanitas Christi, id est Verbi incarnati, sed mera abstractio, seu ens rationis (a). VI. Cum hæc conjunctio facta sit immediate in persona, ut diximus, non autem in naturis, sequitur has naturas realiter inter se distinguui, quarum unaquæque naturales suas proprietates retinet ac proprias operationes et actus uniuscujusque proprios; cum tamen ex dictis, natura nonnisi ratione ac virtualiter distinguatur a persona, sequitur *mediate* factam esse conjunctionem inter naturas. Hinc hæc unio sub hoc respectu *physica* et *substantialis* pariter appellatur (b).

Atque hæc de unionis hypostaticæ notione innuisse ad rem nostram sufficiat. Reliqua pro opportunitate attingemus. Interea ex dictis inferimus, unicam in Christo esse personam eamque divinam; hanc personam subsistentem in duabus naturis, seu Christum Deum-hominem esse Filium Dei naturalem; post duarum naturarum unionem duas integras, perfectas, atque impermixtas permansisse naturas inter se realiter distinctas; unamquamque propterea naturam suas conservare proprietates naturales suasque operationes. Singulis his veritatibus fidei nostræ vindicandis opera in hoc capite impendenda nobis erit. Quod ut facilius assequamur, rem totam in suos articulos dispertiemur, in quibus singulorum hæreticorum commenta veritati hactenus expositæ adversantia refellemus.

ARTICULUS I.

De unica Christi persona.

Nestorius Germanicæ Syriæ oppidulo ortus prius monachus antiochenus et presbyter, Theodori autem Mopsuesteni discipulus an. 428. episcopus constantinopolitanus renunciatus, vix in ea sede confirmatus est ut haustam a Theodoro hæresin disseminare cœperit. Primum vero vocem Θεοτόκος sive *Deipara* in-

(a) Cf. Petav. de Incarn. l. III. c. IV. §. II. seqq.

(b) Ib. c. XII. §. 4. seq.

(c) Ibid. c. III. §. 16.

(a) Ib. lib. XII. c. IV. §. 6.

(b) Ib. l. III. c. IV. §. 17.

insectandam sibi proposuit tum per alios a se submissos (a), tum aperte per se ipsum, Beatam Virginem *χριστοτόκον* sive *Christiparam* vocandam esse contendens, quippe quæ non Deum sed hominem peperisset. Ipse quippe contendebat inter divinam humanamque naturam in Christo non intercessisse nisi *moralem* seu habitudinis (*σχιστικήν*) et externam conjunctionem. Hinc duas personas in Christo profitebatur. Incarnationem non aliud esse affirmabat nisi *ἐνσκήνησιν* (enœcesin) *habitationem* Dei in homine velut in domicilio suo, vel in templo, quemadmodum in Moyse ac prophetis reliquis habitasse dicitur. Hinc Christum *θεοφόρον* (*theophoron*) seu *Deiferum* appellabat et possessorem divinitatis, non vere Deum, nec sustinebat dici *Deum bimestrem aut trimestrem*. Ex ejus enim sententia non antea Deus conjunctus est cum Christo, quam cum demum is formatus fuerit in utero virginis homo integer atque perfectus, atque ex ista conjunctione, quam *συνάψισιν* (*synaphian*), seu *connezionem* vocat Christus homo nominari Deus cœpit, quemadmodum et Moyses Deus appellatus est.

Hoc latiori sensu non dubitavit Nestorius interdum Christum Deum appellare, ac B. Virginem Deiparam, et hac ratione, ut moris hæreticorum est sub larva catholica hæreticam impietatem tegere satagebat. Verum ei larvam detraxit s. Cyrillus episcopus alexandrinus qui erroribus Nestorii duodecim opposuit capitula, quæ vocavit anathematismos, quos ei subscribendos dedit si catholicus esse ac dici vellet. Tantum vero abfuit ut hæresiarcha eis subscriberet, ut todidem anathematismos ad Cyrillum miserit in quibus impium totius hæreseos suæ systema majori in lumine collocavit (b). Quare in concilio œcumenico ephesino an. 431. Nestorius depositus est ab episcopali sede et una cum hæresi sua damnatus (c); a Theodosio autem imperatore Antiochiam primum, deinde quadriennio post Oasim relegatus est, ubi ærumnis calamitatibusque confectus, veribus exesa ejus lingua, supremum diem obiit (d).

Ex hac porro catholica ad speciem loquendi ratione, qua Nestorius usus identidem est sive ad invidiam innovationis declinandam, sive ad propria sensa magis tegenda factum est, ut audaciores nonnulli critici inter protestantes, totam illam nestorianam controversiam traduxerint ut puram logomachiam (e). Ast perperam. Si enim recte atque ortho-

doxe Nestorius sentiebat, nec nisi in verbis erat discrepantia inter ipsum et Cyrillum et catholicos reliquos, quare exortis tot commotionibus sententiam suam catholicam apertis verbis numquam ipse patefecit? Si Nestorius unam personam reipsa fatebatur in Christo, eumque Deum simul et hominem admittebat, ac Beatam Virginem vere Deiparam esse censebat quare ejus discipuli nestoriani utrumque inficiati sunt atque adhuc inficiantur? Itaque mala prorsus fide egit Nestorius, ac merito anathemate percussus et depositus est. Hæ solæ observationes, quæ æque quadrant in eos omnes, quos iidem imprudentes critici, ut videbimus, ab hæresis aut erroneæ doctrinæ crimine vindicare satagunt, ut invidiam in Ecclesiam catholicam ejusque doctores conflent, abunde sufficiunt ad s. Cyrillum et Ecclesiam vindicandam, quin opus sit in ceteris persequeendis immorari.

Interim ex iis quæ de hæresis nestorianæ indole ac natura exposuimus colligitur, duo a nobis esse præstanda, tum unicam scilicet vindicare in Christo personam eamque divinam, tum ostendere Beatam Virginem ex qua hæc unica divina persona secundum carnem in tempore edita est, vere vocandam et esse Deiparam; in his enim ceteræ veritates, quæ ad hoc argumentum spectant, includuntur atque ex iis pendent. Huc pariter referimus quæ adversus felicianos disputari solent de Christi *filiatione*, ut vocant, naturali, non autem adoptiva quam isti in Christo cominenti sunt. Hic enim error tantam habet cum nestoriana hæresi necessitudinem ut ab ea separari nequeat, quod ex dicendis constabit. Sit igitur

PROPOSITIO I. — *Unica in Christo admittenda est eaque divina persona.*

Propositio hæc est de fide, quam tradit symbolum athanasianum dicens: « Non duo tamen, sed unus est Christus ». Qui quidem Christus, ut definitur in concilio œcumenico constantinopolitano II. can. VII. et VIII., est « Ex duabus naturis in una subsistentia, et in una Verbi persona (a). »

Sic vero ejusdem veritatem adstruimus; ibi unica eaque divina persona agnoscitur ubi uni eidemque divino supposito attribuuntur, quæ in duabus naturis gesta sunt, ac de uno eodemque individuo eoque divino subsistente in duabus naturis constanter prædicantur: atqui talia tribuuntur Christo, et ita prædicantur de Christo.

Enim vero Apostolus Philipp. II. 6. seqq. ita de Christo scribit: « Qui cum in forma Dei esset non

De supposito, Elias Saurin pariter calv. in *Apologia* contra Jurieum, Albertinus in tract. de Eucharistia, Christ. Aug. Salig. in *Eutychiismo ante Eutychem*, Mathurin Veysserius la Croze in *Hist. christianismi Indorum*, Paul. Ern. Jablonski in *Exercit. histor. eccles.*, Sam. Basnagius in *Annal. politico-eccles. ad an. Chr. 430. seq.* Bayle in *Dict. hist. crit. art. Nestorius* a quibus non abhorruit Elias-Dupin celebris Jansenista. Nouvelle Bibliothèque des auteurs ecclésiastiques, tom. III. part. II.

(a) Collat. VIII. cf. Acta Conc. Hard. tom. III. col. 498. vid. etiam ib. col. 495. can. V.

(a) Ibid. lib. I. c. VII. § 4. seqq.

(b) Vid. epistola synod. S. Cyrilli ad Nestorium cum XII. anathematismis in actis Concil. Harduini tom. I. col. 1285. seqq. et ibid. col. 1298. seqq. anathematismi Nestorii oppositi anathematismis s. Cyrilli. Vid. etiam Petav. de Incarn. lib. VI. cap. XVII.

(c) Cf. Acta Concil. cit. col. 1422.

(d) Cf. Jo. Garnerii dissert. de hæresi et libris Nestorii Cf. præterea de Nestorio ejusque hæresi scriptores quos recenset Fabricius Bibliothecæ græc. t. IX. p. 286. seqq. et qui post eum scripsit, Joseph. Simonium Assemanum t. III. Bibl. orientalis p. II. Hic enim præ ceteris uberius et accuratius hæc est persecutus.

(e) Inter ceteros David Derodon calvinista in lib.

rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo ». Quibus verbis ille idem dicitur accepisse formam servi, qui erat in forma Dei, atque idem prædicatur æqualis Patri propter formam Dei, qui minor est Patre propter formam servi, ille idem, qui cum esset in forma Dei formam servi accepit, dicitur exinanitus: atqui hæc omnia de Christo prædicare ea ratione non potuisset Apostolus, si duplex in Christo esset persona, si ve suppositum, ac Verbum nonnisi moraliter et externe sese humanæ Christi personæ ac jam in se subsistenti junxisset, Paulus igitur unam dumtaxat eamque divinam personam in Christo prædicavit.

Id ipsum prædicavit Joannes iis verbis: « Verbum caro factum est »; neque enim Verbum factum est caro conversione divinitatis in carnem, quod repugnat, atque ex dicendis patebit; neque unione tantum morali et externa, quam licet in sanctis suis operetur Deus, attamen dici nequit Deum factum esse aliquem sanctum; ergo Verbum caro factum est unione naturali, substantiali, intima, hypostatica; ideoque una est in Christo persona eaque divina.

Prædicant denique divinæ litteræ, ubicumque unum eundemque declarant esse Filium Dei et Filium hominis, velut cum Dominum gloriæ crucifixum memorant (I. Cor. 2. 8.), Auctorem vitæ interfectum (Act. III. 15.), Deum ecclesiam proprio sanguine sibi acquisivisse (ib. XX. 28.), Filium hominis existentem antequam Abraham esset (Jo. VIII. 58.), Filium Dei factum ex muliere (Gal. IV. 4.), atque item Filium hominis existentem in cælo dum loqueretur in terris (Jo. III. 13.). Ibi enim unica adstruitur persona, ubi unum idemque individuum Deus et homo dicitur, et ubi uni eidemque tribuuntur ea, quæ sunt Dei et hominis, quemadmodum in allatis aliisque divinarum scripturarum oraculis tributa esse luce clarius apparet. Ergo.

Huc accedunt fidei nostræ symbola, apostolicum nempe, nicænum, et constantinopolitanum, in quibus constanter unus idemque exhibetur Christus, qui Filius Patris, Deus de Deo, descendisse de cælo, incarnatus et homo factus dicitur in utero B. Virginis, passus et crucifixus. Unus autem idemque non est ratione naturæ, ut ostendimus, ergo unus idemque est ratione suppositi, subsistentiæ et personæ.

Neque alia unquam fuit doctrina Patrum sive græcorum sive latinorum, quorum longam seriem profert Petavius (a); nos unum aut alterum proferemus. S. Ignatius ep. ad Ephes., cap. VII. « Unus, inquit, medicus est et spiritalis, genitus et ingenuus, (seu factus et non factus), in carne genitus Deus... et ex Maria et ex Deo, primo passibilis et tunc impassibilis Dominus Christus noster » (b); et postea: « In uno Jesu Christo secundum carnem ex genere

David, Filio hominis et Filio Dei » (a). Ergo ex Ignatio unus idemque est Jesus Christus non factus secundum naturam divinam, factus secundum carnem, seu naturam humanam, unus idemque pro diversa natura passibilis atque impassibilis, Filius Dei et Filius hominis, ex Deo et Maria genitus. Nec minus luculenta sunt quæ pro catholico dogmate scripsit s. Augustinus in Enchiridio ante exortam nestorianam hæresim (b) c. XXXV. « Christus Jesus. Dei Filius, est et Deus et homo. Deus ante omnia secula, homo in nostro seculo. Deus, quia Dei Verbum *Deus* enim erat Verbum: homo autem, quia in unitatem personæ accessit Verbo anima rationalis et caro ». Et iterum ibid. concludit: « Unus Dei Filius, idemque hominis Filius; unus hominis Filius, idemque Dei Filius: non duo Filii Dei Deus et homo, sed unus Dei Filius: Deus sine initio, homo a certo initio, Dominus noster Jesus Christus ».

Ratio demum theologica id ipsum evincit. Posita enim quacumque morali unione etsi in summo gradu, jam non unus sed duplex Christus esset, a quo abhorrent aures christianæ cum totum labefactaretur Incarnationis mysterium, ac everteretur redemptionis œconomia, neque amplius de uno eodemque prædicari possent actiones, quæ ad duo distincta supposita spectarent in hypothese nestoriana, prout in univer a scriptura et traditione fit; actum præterea esset de Christi divinitate (c).

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Quoties scripturæ generationem Christi ex B. V. vel Christi mortem commemorant, nusquam Deum appellant, sed aut *Christum* nominant aut *Jesum* aut *Dominum*. Ergo eadem non est persona Christi hominis et Verbi Dei. 2. Joannes præterea I. 14. tradit Christum *habitas*se in carne, et II. 19. Christum ipsum 3. corpus suum seu humanitatem vocasse *templum*; item Apostolus Hebr. VIII. 2. et IX. 11. eandem Christi humanitatem dicit *tabernaculum*, Philipp. vero II. 7. *habitum*; jam vero nulla personalis et intima unio intercedit inter templum, tabernaculum et habitantem in eis, inter habitum seu vestimentum et eum, qui eo induitur. Moralis igitur et externa est unio, quæ inter Deum et hominem in Christo intercessit, quæ in *voluntatum* consensione et gratia consistit, 4. prout declarat ipsemet Christus Jo. VIII. 29. dicens: « Qui me misit mecum est, et non reliquit me solum, quia ego, quæ placita sunt ei, facio semper ». 5. Quare Christus in sacris litteris modo hominis, modo Dei Filius dicitur. Non ergo unus filius neque una persona.

R. Ad. 1. N. Paulus enim Gal. VI. 4. de Christi humana generatione loquens ait: « Misit Deus Filium suum factum ex muliere » ac rursum Philipp. II. Christum dicit in *forma Dei* fuisse et *æqualem Deo*,

(a) Ibid. c. XX., p. 270.

(b) Nam hic liber an. 421. aut paulo post conscriptus est, hæresis autem nestoriana exorta est an. 432.

(c) Cf. s. Thom. cont. gent. I. IV. c. XXXIV.

(a) Lib. III. C. XI.

(b) Apud Galland. Bibl. PP. T. I. p. 266.

et Act. XX. 28. affirmat, *Deum* acquisivisse Ecclesiam sanguine suo (a).

Ad 2. N. Sed verbum carnem factum, *in nobis*, id est, inter homines habitasse affirmat, quo solo nestoriana evertitur impietas.

Ad 3. D. Christi humanitas, seu potius Christi corpus vocatum fuit templum, tabernaculum; habitus improprie, seu sensu figurato, C. proprie N. Alioquin cum et corpus nostrum ab Apostolo Paulo II. Cor. V. 1. seqq. *domus, habitatio et tabernaculum* vocetur, prout etiam vocatur ab Apostolo Petro II. I. 13., sequeretur inter animam et corpus nostrum non intercedere nisi moralem conjunctionem; eo magis quod ita fuerit nuncupatum Christi corpus relate ad animam, non autem ad ejus divinitatem uti ex contextu apparet. Apostolus autem Philipp. II. tantum significat Christum externa specie purum hominem apparuisse, etsi Deus pariter esset, et hinc rursum labefactatur nestorianus error.

Ad 4. N. Nec enim particula *quia* hic causalis est, sed *signum* exprimit et effectum missionis suæ, ac si diceret: ex hoc poteritis cognoscere divinam missionem meam, quia Ego quæ placita sunt ei facio semper, prout clarius v. 42. exponit dicens: « Ego ex Deo processi et veni (b) ».

Ad 5. D. Tanquam unum idemque suppositum, C. diversum N.

II. Obj. Sancti ecclesiæ patres eadem qua Nestorius ratione de Christo et Incarnatione locuti sunt. Nam 1. quidam Deum assumpsisse *hominem* affirmant, ut s. Ambrosius (c) et s. Augustinus (d) qui præterea Enchir. c. XXXV. dicit Christum « esse *aliud* propter Verbum, et *aliud* propter hominem »; 2. nonnulli Christum dixere hominem *Deiferum* ut s. Basilus passim (e); alii vocarunt hominem *dominicum*, ut s. Athanasius (f), s. Epiphanius (g), s. Augustinus (h); 3. alii denique Christi humanitatem aut *organum*, aut *instrumentum*, *templum* aut *vestem* divinitatis dixerunt, imo et *sponsam* (i). 4. Sed inter ceteros eminet s. Jo. Chrysostomus, qui homil. III. in cap. I. epist. ad Hebr. n. 1. exponens verba Psalmi XLIV. relata ab Apostolo: « Propterea unxit te Deus, Deus tuus » scribit: « Hic (Apostolus) et Judæos, et Pauli samosateni asseclas, et arianos, Marcellumque, et Sabelium feriit et Marcionem. Quomodo? Judæis quidem

ostendens unum esse duo (a) et *Deum et hominem...* adversus Marcellum et alios quod sint *duæ personæ* divisæ per *hypostasim*. Adversus marcionitas autem, quod divinitas non ungetur, sed humanitas » (b). Ergo tum patres reliqui, tum præsertim Chrysostomus duas agnoverunt in Christo personas.

R. D. A. At sensu longe diverso, C. eodem quo Nestorius N. Nondum enim exorta nestoriana hæresi, liberius quandoque patres loquebantur, præsertim cum de œconomia potius mysterii, quam de mysterii theologia agebatur. Verumtamen errore detecto cautiore fuerunt in delectu verborum, ut in epistola ad Valerianum scribebat s. Cyrillus. Ceterum ab illis patribus diverso plane sensu usurpata interdum vocabula fuisse ab eo, quem postea Nestorius protulit, diversa in utrisque adjuncta, contextus ac fidei professio omnino declarant.

Sic igitur distinguendum: 1. Asserunt Deum assumpsisse *hominem*, id est, humanitatem, C. personam seu individuum humanum N. Qua significatione tum ecclesiæ patres ac primi de schola theologi Anselmus et Hugo Victorinus, tum ecclesia ipsa in suis precibus, illa loquendi ratione usi sunt absque ulla labis nestorianæ suspitione, concretum pro abstracto usurpantes (c). Dum vero s. Augustinus asserit Christum esse *aliud* propter Verbum, *aliud* propter hominem, de *natura* id affirmat, non de *persona*; alioquin dixisset *alium* et *alium*, atque in eodem capite conceptis verbis unam Filii Dei et Filii hominis personam, et unum Filium esse non affirmasset (d).

2. Alii Christum dixerunt hominem *Deiferum*, *dominicum* aut etiam *deificatum* ratione hypostatici nexus inter utramque naturam, C. ratione moralis unionis inter utramque personam N. Sic enim explicant has voces s. Maximus martyr et Theodoretus ipse (e); minus tamen castigatæ ejusmodi locutiones sunt, cum Christus non præcise *Deifer* sed *Deus*, neque *Domini-*

alibi; Euseb. Cæsar. I. IV. Demonstr. c. XIII. p. 107. Epiphanius. Hær. LIX. §. 41. p. 763. Cyrillus alex. Dial. de incarn. tom. V. p. 692. C. al. *Vestem* vocarunt s. Cyrillus. ep. II. ad Success. p. 142. A. Fulgentius vocavit humanam naturam *trabeam* serm. de s. Stephano; *sponsam* vocavit s. Augustinus tract. VIII. in Jo. horum omnium aliorumque ss. patrum in hanc rem testimonia exhibet Petavius de Incarn. I. VII. capp. X. XI. XII. XIII.

(a) Hæc verba, δύο τὸν αὐτὸν δεικνύς, καὶ Θεὸν, καὶ ἄνθρωπον a Mutiano scholastico interprete sic vertuntur « duas personas et unum Deum. »

(b) Opp. edit. Maur. t. XII.

(c) Cf. Petavius lib. IV. c. XII. §. 6. 7.

(d) Quo spectat illud monitum Vincentii Lirinensis « Quomodo in Trinitate *alius* atque *alius*, non *aliud* atque *aliud*? Quia scilicet alia est persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti: sed tamen Patris, et Filii, et Sp. Sancti non alia, et alia, sed una eademque natura. Quomodo in Salvatore *aliud* atque *aliud*, non *alius* atque *alius*? quia videlicet altera substantia divinitatis, altera humanitatis; sed tamen Deitas et humanitas non alter, atque alter, sed unus idemque Christus, unus idemque Filius Dei, et unius ejusdemque Christi et Filii Dei una eademque persona » (Common. cap. XIII.)

(e) Eo tantum sensu de Christo ejusmodi *Deiferi* vox usurpari potest, quatenus caro Christi, seu po-

(a) Cf. etiam Rom. I. 3. Jo. III. 16.

(b) Cf. Maldonatum in h. l.

(c) Lib. V. de Fide c. VIII. n. 108. ed. maur. tom. II.

(d) Lib. XI. de Civ. c. II.

(e) Lib. de Sp. S. c. V. et in Ps. LXI. n. 4. in Ps. XLV. in Ps. LIX. hom. XXV. de Nativ. etc. Quare Theodoretus Cyrillus inculpatus, quod anathemate feriendos existimaverit dicentes Christum θεοφόρον ἄνθρωπον, quum tamen a plurimis patribus, maxime vero a M. Basilio eam vocem usurpatam noverimus. (apud Cyrill. tom. VI. p. 220. in defens. anath. V.)

(f) Tom. I. p. 394. D.

(g) In Ancorato §. 95.

(h) Lib. LXXXIII. QQ. Q. XXXVI.

(i) Ita s. Athanas. lib. de Incarn. p. 70. C. et

cus sed *Dominus* sit, quod ipse advertit s. Augustinus se corrigens (a).

3. Alii Christi humanitatem *organum, instrumentum, templum* dixerunt divinitatis cum Verbo iis utente et in iis habitante atque hypostatice conjuncto, C. secus N. Nempe eo sensu quo manus et brachium dicitur hominis organum. et instrumentum, corpus vero animi tabernaculum. Hinc neque Cyrillus ipse *instrumenti* vocabulum repudiabat (b). *Vestis* autem et *indumenti*, imo et *sponsæ* voces adhibitæ sunt ad significandam utriusque naturæ distinctionem et proprietates (c).

4. Nec magis nestorianæ hæresi favet s. Jo. Chrysostomus, sive dum asserit *unum esse duo*, quod de duplici Christi natura apertissime usurpat dicens et *Deum et hominem*; sive dum ait: quod sint *duæ personæ divisæ per hypostasin*. Loquitur enim hic de duabus personis divinis, Patre nempe et Filio, qui distinguuntur per hypostasin, seu personalitatem uniuscujusque propriam, prout ejus scopus exigit. Sibi enim in animo proposuerat evincere, sabellianos illis verbis refelli qui distinctionem personarum in Deo auferebant. Hunc autem finem haud profecto assecutus esset, si de distinctione inter personam Christi divinam et humanam ejusmodi dictum usurpasset. Atque hinc factum est ut neque Nestorius neque nestorianus aliquis unquam ad Chrysostomi patrociniū confugerit, imo et a Cyrillo et Cœlestino papa agentibus adversus nestorianos Chrysostomi orthodoxia summopere commendetur (d).

tius humanitas, Deum ut suum habet ac proprium, hoc est intime ac substantive conjunctum, et unum eundemque secum factum. Cf. Maximum M. in schol. ad. c. VII. Dionysii De Cœlesti hierar. Theodoret. in Confut. Anath. V. neque omittendum, s. Basilium in lib. de Sp. S. l. c. n. 12. et in Ps. L. minime vocasse Christum *hominem Deiferum*; sed solum ab ipso Christi caro vocata fuit tum II. c. it. tum hom. in ps. XXXIX. et Comment. in cap. II. Isai. *caro Deifera*. Hinc merito doctus P. Fronto Ducæus observat Theodoretum graviter hallucinatum fuisse in reprehensione anathematismi quinti ubi ait a Basilio Christum vocatum esse *θεοφόρον άνθρωπον*. Non enim parum interest inter hominem deiferum et carnem deiferam.

(a) En ipsius verba ex lib. I. Retract. c. XIX. n. 8. « Sed non video utrum recte dicatur *homo dominicus*, qui est mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, cum sit utique Dominus: Dominicus autem homo quis in ejus sancta familia non potest dici? et hoc quidem ut dicerem, apud quosdam legi tractatores catholicos divinarum eloquiorum. Sed ubique hoc dixi, dixisse me nollem; postea quippe vidi non esse dicendum, quamvis nonnulla possit ratione defendi ».

(b) L. cit.

(c) Cf. Pet. I. VII. c. XIII. §. 5. seqq.

(d) S. Cyrillus in ep. ad Clerum constantinopolitanum: « Numquid, inquit, qui illum (Nestorium) antecesserunt, doctrinæ Fidei operam non dederunt? Numquid eloquentior est Joanne? etc. » opp. ed. Par. 1638. t. V. P. II. p. 35. S. Cœlestinus ep. XIV. pariter ad Clerum et populum constantinopolitanum: « Ut a recentioribus, scribit, inchoemus, quid non animis vestris eruditio sanctæ memoriæ episcopi Joannis infudit, cujus sermo adstruens catholicam fidem toto orbe diffusus est? » Apud Constant. Ep. RR. PP. t. I. p. 1134.

Sed neque necesse est ut cum nonnullis suspicemur textum hunc s. Jo. Chrysost. fuisse corruptum. De hoc s. Jo. Chrysostomi textu duæ prostant dissertatio-

III. Obj. 1. Naturam inter atque personam vel nulla prorsus vel metaphorica tantum distinctio intercedit; quæ ex diversis atque in infinitum variantibus philosophorum notionibus pendet. Quis autem notionibus tam ambiguis, tam variis, tam inter se oppositis innixum dogma constituat? 2. Eo vel magis quod nullum ex creatis rebus desumi possit exemplum, quo catholicorum doctrina explicetur. 3. Certe si, amotis philosophorum subtilitatibus, rem discutiamus, perspicuum esse videtur ad hominis constituendam personam hoc unum requiri, ut mens et corpus una jungantur, 4. alioquin dubitare semper liceret utrum nobis insit persona hominis, etsi animo præditi simus et corpore (a). 5. Quod si divina virtute fieri potuit, ut in Christo esset natura humana sine persona, atque in divini Verbi persona subsisteret, cur divinæ ejusdem omnipotentis virtute fieri non potuit, ut in Christo persona humana cum divini Verbi persona substantialiter conjungeretur? Utrumque sane miraculum est, sed hoc posterius valde convenientius, tum quia tunc revera Christus esset perfectus Deus et homo perfectus; 6. tum quia mysterium rectissime explicaretur, simulque absurda omnia vitarentur, quibus catholicorum sententia urgetur, atque illud in primis, quod de una eandemque persona enuncientur ea, quæ inter se pugnant. 7. Quis demum neget personalitatem ad naturæ nostræ dignitatem ac perfectionem spectare? Si eadem caruisset Christus, dignitate ac perfectione humanæ naturæ propria caruisset, quod nefas est dicere. Ergo.

R. Ad 1. D. Et ejusmodi notiones dogmati declarando quod in divina revelatione continetur atque fundatur accommodatæ sunt, C. His notionibus philosophicis dogma catholicum innititur N. Hallucinatur itaque Bayle dum pro certo assumit dogma catholicum ab ejusmodi philosophicis notionibus pendere, cum contra certum sit nonnisi serius dogmati a Deo revelato ejusmodi notiones accommodatas esse. Quemadmodum enim ex revelatione scimus Deum unum ac simplicissimum esse ac simul in Deo esse Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, ita ex eadem revelatione novimus unum eundemque esse Christum qui est Deus et homo. Itæ semper professæ est Ecclesia catholica a Deo edocta. Insurgentibus vero hæreticis sabellianis, qui realem Patris et Filii et Spiritus Sancti distinctionem negarunt, cœpit Patrem, Filium et Spiritum S. vocare hypostases seu *personas*; quod vero iisdem commune est, seu quod unum de Deo prædicatur vocavit *naturam*, analogia ducta ex iis quæ de natura et personis philosophi de rebus naturalibus, præsertim humanis, disserentes tradebant. Sic cum novatores alii, quæ in revelatione de uno eodemque

nes in Thesauro theolog. Zachariæ tom IX. quarum altera ita inscribitur: « P. Gabrielis Danielis S. J. dissertatio de judiciis criticorum et nuperi interpretis gallici super loco s. Chrysostomi ex hom. III. in epist. ad Hebr. ubi nonnullis nestoriano more loqui visus est; » altera vero: « De sententia B. Jo. Chrysost. quoad duas in Christo personas dissertatio Ignatii Tentscher e Soc. Jesu. »

(a) Ita quidem Bayle Dict. art. *Pyrrhon* Rem. (B).

Christo diversa prædicantur, dispescerent, ut nestoriani; vel quæ eidem tribuuntur confunderent, ut eutychiani, ecclesia ipsis se opponens, quod unum de Christo dicitur, vocavit *hypostasin*, *personam*, aut *suppositum*, quæ distincte de eo enunciantur, vocavit *naturas*. Metaphysici postea in ejusmodi voces et notiones subtilius et accuratius inquirentes theorias suas de natura, substantia, subsistentia, persona et supposito tradiderunt juxta id, quod christiana religio ex revelatione divina de Trinitate et Incarnatione jam docebat. Quare non religio christiana a philosophia, sed a religione accuratiores suas theorias mutuata est philosophia (a).

Ad 2. Esto: frustra enim exemplum quæritur ex iis, quæ in creaturarum rerum ambitu continentur cum agitur de eo quod creata omnia transcendit. Apposite hic quadrant, quæ scripsit s. Augustinus ep. CXXXVII. n. 8. ad Volusianum: « Si ratio quæritur, non erit mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare; demus Deum aliquid posse, quod nos fateamur investigare non posse. In talibus rebus tota ratio facti est potentia facientis ».

Ad 3. N. Ut enim suo loco exposuimus ad personam constituendam requiritur præterea, ut sui juris natura sit, in se subsistat, neque cum alio veluti persona sive supposito conjungatur a qua regatur, seu requiritur ut habeat propriam subsistentiam, scilicet proprium existendi modum.

Ad 4. N. sequelam, nempe nos inde incertos esse an propriam, an vero alterius cujuspiam personam geramus: intimo enim sensu intelligimus nos in nobis subsistere, neque cum alia natura conjungi, quæ rationem personæ vindicet sibi ac nobis eripiat. Qua in re si falleremur, error certe refunderetur in Deum, qui non solum nos perpetuo decipi pateretur, sed invincibiliter nos in errorem impelleret, quod alicum maxime est a sapientia et bonitate divina.

Ad 5. R. I. Fides ab auctoritate pendet; hinc non quod nobis magis minusve consonum videtur, sed quod a Deo revelatum esse constat tenendum est. II. In adversariorum hypothesi tum Incarnationis mysterium tum redemptionis oeconomia destrueretur, prout supra animadvertimus. III. Demum implicat ejusmodi hypothesi. Si quidem, ea constituta, idem simul esset et non esset. *Persona* enim dicit naturam in se subsistentem suique juris. Ergo qui affirmat duas personas esse inter se hypostatico nexu conjunctas, idem asserit duas naturas esse ab invicem independentes suique juris, et simul dependentes et alieni juris, quod manifeste contradictionem involvit. Tantum igitur abest ut in adversariorum systemate Deus perfectus et homo perfectus habeatur, aut mysterium rectius explicetur, ut utrumque potius penitus subruatur (b).

(a) Ex his patet tantum abesse ut religio scientiis noceat, ut potius eas perficiat; certe veteres philosophi nec suspicati quidem sunt distinctionem inter subsistentiam et naturam.

(b) Cf. Pet. lib. V. c. IX. præsertim § 4.

Ad 6. N. suppositum de absurdis quæ in doctrina catholica de Incarnatione adversarii inesse comminiscuntur; apprime enim semper omnia conciliata sunt. Profecto si pro diversis substantiis quibus homo constat recte de eo pronuntiatur quod sit spiritualis et immortalis secundum animam, materialis et mortalis secundum corpus, quæ sibi contradictoria dici nequeunt: quia licet de eodem, sub diverso tamen respectu enunciantur: sic recte de Christo dicitur quod sit æternus, impassibilis, immensus secundum divinitatem; creatus, passibilis, limitibus circumscriptus secundum humanitatem; mediator et redemptor secundum utramque.

Ad 7. D. Ceteris paribus, C. si a longe superiore ac perfectione suppleatur, ut in casu nostro N. Subsistentia enim in suo conceptu nil aliud dicit nisi existendi modum alicujus substantiæ. Etsi vero substantia fingi non possit in concreto, seu in rerum natura absque aliquo modo existendi, cum tamen hic modus varius ac multiplex esse possit, patet nullum peculiarem ac determinatum ei essentialem esse (a); potest propterea esse hic vel ille, proprius vel alienus, seu ei esse ab intrinseco, aut supervenire ab extrinseco. Porro quamvis naturalis existendi modus sit naturæ perfectio, longe nobilior hæc eadem evadet, si divina virtute existat natura modo naturæ excellentioris proprio ab eaque compleatur. Jam vero in mysterio Incarnationis divina omnipotentia factum est, ut humanæ naturæ in ipso ejus creationis instanti communicaretur modus existendi divinæ Verbi personæ proprius, ita ut cœperit illa existere in Verbo, ab eo compleri ac regi. Hinc ex illo instanti persona Verbi, quæ a tota æternitate subsistebat in sola natura divina, eam sub suo peculiari respectu complebat atque regebat, cœpit in tempore complere, regere ac moderari etiam naturam humanam, quæ facta est ei propria, utpote quæ in ea et per eam subsistat. Quis autem non videat longe perfectius esse, naturam humanam subsistere modo divinæ personæ proprio quam suo, regi a persona Verbi quam a sua, ab eaque dirigi et compleri? Quot inde decora ac perfectiones, quantam sublimitatem consecuta est? Hæc admirari quidem, at assequi mente non possumus. Ergo Christus non solum perfectus homo est ratione integræ naturæ humanæ, sed perfectissimus plane ratione personalitatis, seu subsistentiæ divinæ qua existit, completur et regitur.

IV. Obj. 1. Quanquam negari nequit scripturarum effatis ad litteram intellectis semina quædam doctrinæ ecclesiasticæ (nempe *catholicæ*) vere inesse, et unione naturarum in Christo posita, facillime communicationem etiam idiomatum inde deduci potuisse; attamen universa hæc doctrina qualis a theologis per tot discrimina rerum sensim stabilita est, nullius est frugis ad veram virtutem consequendam; 2. imo ex-

(a) Nempe in creatis. In Deo enim proprietates personales determinatæ omnino ac essentielles sunt ideoque necessariae.

ampli Jesu Christi ad imitandum nobis propositi vim quam maxime debilitat; 3. præterea repugnat et sanæ rationi, et aliis quibusdam scripturæ sacræ effatis certissimis, quibus monotheismus commendatur; 4. quam ob rem integræ christianorum familiæ et singuli multi, recentioribus præsertim temporibus, ab ea deflexerunt. 5. Subsistamus igitur in simpliciore illo doctrinæ typo, qui in ipsa scriptura sacra nobis exhibitus est; atque hoc potissimum agamus, ut Jesum Christum pia mente colamus tanquam legatum vere divinum (Jo. XXII. 3.) per quem tot ac tanta beneficia in genus humanum collata sunt, qui vere divinæ voluntatis interpret regniq[ue] divini conditor est et ipse plenus numine (τῷ θεῷ), non sine Deo talis tantusque nobis propositus (a).

R. Ad 1. Id est quanquam doctrina catholica in scripturis contineatur (cum enim fatentur rationalistæ ejusmodi doctrinæ *semina vere inesse*, argumento est indubio reipsa in scripturis eam reperiri), juxta adversarios rejici tamen debet ut inutilis, perniciosa, ac rectæ rationi contraria. Talis est idea quam de saceris scripturis ingerunt novi ejusmodi increduli biblico yelamine obducti. Ast falsum est doctrinam catholicam de Incarnatione nullius frugis esse ad consequendam virtutem. Validiores enim stimuli addi non possunt ad virtutem consequendam, iis quos dogma catholicum suppeditat, quo docemur peccata nostra Dei hominis facti sanguine esse expiata, ac Deum ipsum humana carne indutum nobis magistrum ac morum institutorem extitisse, prout colligit Apostolus Hebr. X. 29. et XII. 2. 3.

Ad 2. N. Quin potius vehementer exempli Jesu Christi vim promovet catholicum dogma juxta quod, cum Christus « Esset Filius Dei, didicit ex iis, quæ passus est, obedientiam: et consummatus, factus est obtemperantibus sibi causa salutis æternæ... qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta » (b). Cum scilicet esset Deus et Filius Dei ultrô ac sponte sibi vitam pauperem, ærumnis, contemptui doloribusque obnoxiam atque refertam eligere dignatus est mortemque denique atrocissimam obire, ut nobis in se exemplar virtutum omnium absolutissimum præberet, quod imitaremur; ut præteream gratias ubertosissimas quas nobis passione ac morte sua promeruit ad id efficiendum. Profecto omnes scriptores sacri, ut vidimus suo loco, atque in primis Joannes (fatentibus adversariis) Christi divinitatem unanimiter prædicarunt, attamen ad unum omnes Christi exemplum sequendum proponunt. Argumento igitur est dogma catholicum, nedum vim exempli Christi nobis propositi imminuat, ipsum potius commendare, atque ad ipsum imitandum vehementius accendere.

Ad 3. N. Nam satis non est affirmare, sed præterea ostendere adversarii deberent doctrinam catholicam rectæ rationi adversari, quod profecto numquam ef-

ficere poterunt. Recolantur modo dicta in Resp. ad 7. Scripturarum insuper effatis, quibus monotheismus adstruitur, non adversari neque Trinitatis neque Incarnationis dogmata ex iis, quæ suo loco disseruimus abunde constat (a).

Ad 4. D. Id est sociniani, deistæ ac rationalistæ, C. qui adhuc revelationi credunt N.

Ad 5. N. suppositum de hoc simpliciore doctrinæ typo, qui non in scripturis sed in sola rationalistarum seu incredulorum mente residet; quo semel constituto Christus non extitisset nisi vaferrimus veterator, qui non solum nulla bona in genus humanum contulisset, sed innumera mala, deceptionem, idololatriam, superstitionem abjectissimam invexisset. Nec aliam sane Salvatoris nostri, sub verborum lenocinio, ejusmodi scriptores ideam seu conceptum ingerunt: ea pauca Auctoris quem impugnamus verba: « Quum adstantibus vere expirasse (in cruce) visus, paucis horis post, e cruce sublatus et sedulæ amicorum curæ traditus in novo sepulcro repositus esset: tamen, Deo providente, tertio die in vitam rediit, et postquam discipulos aliquoties convenerat, eosque de consilio suo, novum religionis institutum condendi atque propagandi denovo certiores fecerat, ab iis secessit, nec unquam postea ab illis conspectus est (b). » *Ex ungue leonem.*

PROPOSITIO II. — *Beata Virgo vere et proprie Dei-para vocatur et est.*

Propositio hæc est de fidē; ex concilio œcumenico constantinopolitano II. coll. VIII. anathematismo VI. nitrix est » quod B. Virgo « Proprie et veraciter Dei-gedefiniente (c). Sic vero ejus veritatem propugnamus: illa vere et proprie mater Dei vocatur et est, quæ licet divinitatem minime genuerit, illum tamen concepit et peperit qui ex saceris litteris Deus et Filius Dei vocatur et est: atqui talis est, quem genuit B. Virgo. Etenim Luc. I. 35. dicitur: « Quod nascetur ex te Sanctum vocabitur Filius Dei »; Apostolus item Rom. IX. 5. « Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula, » tum Gal. IV. 4. « Misit Deus Filium suum factum ex muliere. » Huc pariter referuntur omnia illa scripturarum loca in quibus Christus Deus et Filius Dei dicitur, quæ innumera prope sunt (d).

Atque hinc factum est ut a remotissima antiquitate,

(a) Tract. de Trinit. prop. IV. pag. 534.

(b) § 121. ubi et illud addit « Jesum nonnullis V. T. effatis potissimum adductum firmissime sibi persuasisse sibi concessam messianam dignitatem, ac munus doctoris divini a Deo fuisse demandatum, et quidem ad sensum æqualium suorum accomodate »; seu paucis: eum traducit uti vaferrimum seductorem. Profecto est nova ars, uti scripturis ad christianam religionem destruendam.

(c) Ubi illud subdit conc. « Si quis abusive sed non vere Dei genitricem dicit sanctam gloriosam semper Virginem Mariam... anath. sit. » In Act. Conc. Harduini t. III. col. 195.

(d) Cf. Petav. l. V. c. XVII.

(a) Ita Wegsch. § 128.

(b) Hebr. V. 8. 9 et XII. 2.

seu ab apostolica traditione denominatio ista B. Virginis tributa fuerit, cujus rei testes locupletissimos habemus duos Nestorii fautores. Joannes enim antiochenus in epistola ad Nestorium data, qua eum hortatur, ut, posita contentione, nomen illud impugnare desinat « Quod a permultis patribus compositum, scriptum et pronuntiatum est », subdit : « Hoc enim nomen *nemo* doctorum ecclesiasticorum repudiavit. Nam et plures eo usi sunt, iique celebres : et qui usi non sunt, utentes non reprehenderunt » (a). Theodoretus item (in Hæresi nestoriana) testatur : « Antiquissimos catholicæ fidei præcones, ex apostolica traditione, docuisse, matrem Domini memorandam, colendamque esse ut Dei genitricem » (b). Sane alii nominatim B. Virginem *θεοτόκον* appellant ut Origenes, Dionysius alex., Alexander item alexandrinus, Athanasius, Basilius, Gregorius nazianzenus apud Petavium (c) ; alii æquivalentibus verbis id ipsum tradiderunt docentes Filium Dei semel ex Patre genitum rursus ex Maria Virgine altera generatione prodixisse ; quos iterum longo agmine recenset laudatus Auctor, alique post ipsum non solum inter catholicos, verum etiam inter protestantes (d). Sed quod commune et tralatitiam apud christianos vocem illam extitisse maxime ostendit, est amara irrisio qua impius apostata Julianus christianos exagitabat, quod Christi matrem passim Dei genitricem nominarent : « Atqui vos, inquit, Mariam non cessatis vocare *θεοτόκον*, id est Dei genitricem » (e). Constat igitur tum receptam, tum universalem hanc vocem fuisse, et cum vocabulo fidem per ipsum significatam de vera ac proprie dicta divina B. Virginis maternitate, antequam Nestorius novam doctrinam inveheret.

His accedit ratio theologica et quidem multiplex, qua idem dogma adstruitur. Terminus generationis est persona, seu totum et integrum suppositum : hæc autem, ex demonstratis, in Christo quem genuit B. Virgo unica est eaque divina regens utramque naturam ; ergo B. Virgo, quæ genuit personam divinam, seu Deum in assumpta carne, Dei genitrix vere et proprie est, ac talis est nuncupanda. Rursum : Dei et hominis Filius unus idemque est Christus ; hunc autem, fatente Nestorio, Beata Virgo genuit ; ergo hoc ipso quod Virgo Christum genuerit, vere Filium Dei genuit, adeoque Dei genitrix jure meritoque nuncupatur et est. Alioquin in duos filios secare Christum deberemus, quod absurdum est, et ex dictis constanti ecclesiæ catholicæ fidei repugnat, et scripturarum effatis. Nec dissimilis est ratio hujus appellationis quæ petitur ex eo quod in utero Virginis Verbum carnem sibi assumpserit, feceritque sibi propriam ex quo Deus homo esse cœpit ; quas qui-

dem rationes patres attulerunt et illustrarunt (æ).

Dogmate porro vindicato, ad præcavendas difficultates quibus illud tum nestoriani, tum increduli impetere solent, animadvertenda hæc sunt : alicujus pater aut mater naturalis esse quis potest duplici ex capite ; vel *generatione* quæ definiri solet : *origo viventis a vivente principio conjuncto in similitudinem naturæ* : vel *unione hypostatica* duplicis substantiæ, uti esset anima et corpus, cum sermo est de homine, aut etiam naturæ divinæ et humanæ, cum sermo est de Christo. Jam vero ratione *generationis* prima divinarum personarum est Pater Verbi quod communicatione propriæ substantiæ ab æterno gignit, et B. Virgo est mater Christi, cui propriam substantiam communicavit prout homo est ; ratione vero *suppositi* seu *unionis hypostaticæ* eadem prima Trinitatis persona est Pater Christi, etiam prout homo est, et B. Virgo est mater Christi prout ipse Deus est. Quare Christus, qui est Verbum caro factum, consubstantialis est Patri secundum divinitatem, consubstantialis est matri secundum humanitatem ratione duplicis generationis et originis, æternæ scilicet ac temporalis ; cum vero utraque natura propria sit ejusdem personæ divinæ seu suppositi, ratione ejusdem personæ est filius utriusque (b).

(a) Cf. Pet. l. V. c. XVII.

(b) Cf. Petav. lib. VII. c. V. §. 5. ubi propositum sibi dubio : « Non videtur Filius esse naturalis Dei Patris homo Christus, quoniam non de illius substantia, quatenus est homo, genitus est » respondet, quidpiam nobis per Incarnationis mysterium innotescere, quod humana nunquam consequi sapientia, ac ne suspicari quidem potuisset. Atque illud primo constituit in filii notione duo quadam contineri, sine quibus intelligi non potest : alterum, ut sit aliqua communicatio substantiæ, naturæve, vera generatione facta ; alterum est, proprietatis ipsa, sive forma relativa termini producti, quæ originis principium respicit. Quo posito, pergit eximius theologus, duplicem ex Incarnationis mysterio didicimus esse viam, ac rationem, qua utrumque, hoc est et communicatio naturæ, et forma, sive proprietatis relativa, quam *filietatem* vocant, obtinetur. Primus modus est cum terminus ipse, qui Filius dicitur, vera et proprie dicta generatione communicatam sibi naturam illam accipit, a qua denominatur ; ita ut *physice*, ut in scholis loquuntur, et *formaliter* gigni, vel ut sit habere dicatur. Sic in Trinitate Verbum vera generatione communicatam accipit essentiam a Patre, qua est hic Deus ; ac *formaliter* generatur ; ideoque proprie dictus est Filius, quod in omnibus etiam creatis filiis universe reperitur. Posterior modus, cujus nobis Incarnationis fides notitiam attulit, per substantivam unionem et applicationem fit ad prioris generis terminum : cum peregrina alioqui natura, nec vera generatione transfusa, eo ipso filii proprietatem excipit, quod cum vero et naturali filio, hoc est cum divina natura divinæ itidem *filietatis* modificata proprietate, naturaliter, et substantive conjungitur in unam personam, et unum adeo eundemque filium. Sic humana natura, non illa quidem generatione procedit, vel communicatur a Patre : neque Christus qua homo est, gignitur a Deo : neque Dei similitudinem naturalem, aut imaginem habet : quod filii conditio postulat. Verum naturali copulatione cum Verbo conjuncta, eadem unionem communicatam sibi divinitatem obtinet, ac divinitatis modum, sive proprietatem qua Verbum constat : quæ *filietas* dicitur. Ideo pro-

(a) In Act. Concil. Hard. t. I. col. 1329.

(b) Lib. IV. de Hær. c. XII. tom. IV. p. 245.

(c) Lib. V. c. XV.

(d) Inter ceteros eminet Svicerus in Thesaurio verbo *θεοτόκας*, Pearsonius in expositione symboli apostolici, et Jo. Ernestus Grabius tom. ult. LXX. interpretum.

(e) Cyril. opp. t. VI. p. 262.

Exinde colligimus 1. latius patere terminum *filiationis* quam *generationis*, quia, *filatio*, ut cum schola loquamur, se porrigit etiam ad eum, cui quis non dedit originem ex eadem substantia, *generatio* vero non item. Colligimus 2. quo sensu B. Virgo sit et dicatur Deipara, nempe ratione hypostaticæ unionis Verbi cum humanitate, cui humanitati ipsa originem dedit, quemadmodum et Deus Pater, Christi pater est prout nempe humanitas ejus a Verbo in unitate personæ assumpta est. Quæ si probe teneantur nullo negotio retundentur quæ adversus propositam thesim tela conjiciunt Deiparæ osores.

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. B. Virgo divinitatem non genuit, aut divinitati originem dedit, quod tamen ad matrem constituendam requiritur. Ergo Dei genitrix seu mater B. Virgo nec est, nec dici potest. 2. Ejusmodi præterea denominatio eunomianorum et apollinaristarum errori favet, qui naturas in Christo miscebant, et libenter divinæ Christi naturæ adscribebant quæ abjecta quodammodo et vilia de eodem Christo in scripturis recensentur. 3. Ceterum eum homo per se propriæque dumtaxat genitus sit, non autem Deus quia Deus est; non proprie *Dei genitrix* est Maria vocanda, quæ catenus solum Deum genuit, quatenus homo ille qui ex ea natus est, cum Deo conjunctus erat, ac Deus per uterum Virginis solum *transiisse* (παρελθεῖν) dicendus (a); 4. eo vel maxime quod implicet duas substantias ex una substantia generari. 5. Hinc qui Mariam vere ac proprie Dei genitricem vocandam esse contendunt, divinitatem ei adscribant ac Deam faciant necesse est, cum mater debeat esse consubstantialis ei quem gignit, quo nihil absurdius excogitari potest, atque ethnicis passim a Christianis exprobratum invenimus, quod Cybelem aliasque matres deorum facerent. 6. Quare ne scriptura nos in ejusmodi superstitionem conjiceret nusquam hanc vocem usurpat; 7. nec satis unquam commendari nicænorum patrum prudentia potest, qui Dominum Jesum Christum quidem ex Maria genitum dixerunt non autem *Deum*, nec Virginem *theocon* compellare sustinuerunt. Ergo.

R. Ad 1. D. Et hac de causa B. Virginem Dei genitricem esse, aut appellandam catholici contendunt, N. et eo nomine honorandam esse B. Virginem docent, quod eum genuerit qui per hypostaticam unionem subsistit in Verbo C. Hinc negamus quod nestoriani assumunt, ad matrem nempe constituendam requiri ut originem det substantiæ, quæ ex ea nascitur. Matres enim nostræ tales reipsa vocantur et sunt, etsi animæ originem minime tribuant, attamen tales censentur, quia terminus generationis est natura subsistens, seu totum suppositum aut persona; cum vero talis persona humana sit, id est, homo,

prie dictus et naturalis est Dei Filius, non generatione, sed unionione, quatenus ut est homo spectatur. (a) Ita Nestorius apud Cyrillum I. I. cont. ipsum p. 10.

hinc ejus mater vocatur mater hominis; si autem hæc persona divina, scilicet Deus sit, cujusmodi in Christo esse ostendimus, ejus mater vocanda est mater Dei (a). Verum recolantur quæ in hanc rem adnotavimus.

Ad 2. N. Hæc enim putida calumnia est a qua catholicæ fidei professio est prorsus aliena, quæ semper agnovit utriusque naturæ cum suis proprietatibus et operationibus distinctionem in Christo, et nos paulo post ostendemus. Falsum præterea est sive arianos, sive apollinaristas et hæreticos ceteros vocem *theocon* vero ac legitimo sensu arripuisse (b).

Ad 3. D. Homo subsistens nempe in persona Verbi, C. homo vel in abstracto, aut subsistens personaliitate propria N. Hæc enim hujus erroris princeps causa extitit, quod Nestorius homini Christo jam constituto atque perfecto subsistentia propria Deum accessisse, eique se copulasse conjunctione morali autumaverit, quare Deum *transiisse* per Mariæ uterum, non autem *genitum*, modo seu ratione exposita, ab ea esse dicebat; cum tamen non cœperit existere Christi humanitas nisi in Verbo, quod eam efformando, ac si de anima sermo sit, creâdo assumpsit, suamque effecit.

Ad 4. D. Separatas seu disjunctas, C. hypostatico nexu consociatas ratione subsistentiæ divinæ N. Responsio patet ex dictis (c).

Ad 5. N. Ex præmissa enim animadversione, ut quæpiam mater sit satis est ut originem dederit naturæ, quæ subsistat in tali supposito seu persona, quæ ex ea nascitur. Hinc B. Virgo consubstantialis est Christo in natura humana, quæ subsistit in persona divina. Atque inde cetera corruunt, quæ superextruuntur de matribus deorum, quæ in systemate

(a) Cf. Petav. l. c. c. XIX. §. 1. seqq.

(b) Apollinaristæ et Eutychiani autumantes naturam Christi humanam, seu potius ejus carnem ex cœlo delapsam, non autem ex B. V. substantia assumptam, non alio sensu eidem B. Virgini titulum Θεοτόκου tribuebant, quam quod ipsa pepererit Christum. Hinc non sensu catholico, a quo illi abhorrebant, nempe *gignendi*, sed tantum *pariendi* eidem Virgini nomen *theocon* accommodabant. Ceterum græca vox τέκεν non tantum *parere*, sed etiam *gignere* significat, ut notum est. Cf. Sycerum in Thesauro ad voc. Θεοτόκος.

(c) Præclare Ferrandus diaconus, cum sibi illud opposuisset ex hæreticis: « Ex una substantia generari nullatenus potuisse substantias duas » ita respondit: « Veraciter dicit, si separatim generatas audierit. Nunc vero in magno illo et mirabili sacramento, quod manifestatum est in carne, divina substantia secundum humanam substantiam proprie nata est; quia non separatim nata est, nec humanitatem proprie natam sibi divinitas adunavit: sed adunando eam sibi proprie nata est... Proprie est nata de Patre divinitas pura, proprie est nata de matre eadem incarnata divinitas. Et hoc distat inter unius Filii Dei duas generationes, quod in divina generatione nulla fuit humanitas, in humana generatione adunata fuit humanitati proprie nascenti divinitas. Si enim dixero, vel dicere voluero: Maria semper Virgo proprie genuit humanitatem, non proprie genuit divinitatem: videbitur sub aliquo modo hominem purum genuisse, quem nullo modo ita genuit, quia Verbum caro factum proprie genuit » Epist. ad Anat. §. 17. Biblioth. PP. ed. Venet. tom. XI. p. 553.

ethnicorum censebantur vere dedisse originem ipsi naturæ divinæ, a quo erroris portento longe absunt catholici.

Ad 6. D. Quoad sonum materialem, C. quoad rem ipsam per vocem expressam, sive æquivalenter N. ut ex dictis constat (a).

Ad 7. D. Nulla urgente causa, seu nemine suspicionem in eam vocem ingerente, C. rem ipsam non tradiderunt N. Hoc ipso enim quod nicæni patres unum Christum, seu unam Christi personam professi sunt, eumque dixerunt Deum de Deo, Deum verum de Deo vero, conceptum de Spiritu Sancto et natum ex Maria Virgine, hanc vere Dei genitricem esse declararunt. Quod si vocem ipsam non protulerunt, Ecclesiæ morem secuti sunt, quæ nunquam consuevit ea definire, quæ in controversiam non vocantur.

II. Obj. 1. Etsi anima intimo quoque nexu corpori uniatur, inepte tamen mulier vocaretur animæ mater, sed hominis mater dici debet; ergo etsi natura divina hypostatico nexu cum humana jungatur, attamen Virgo non Dei sed Christi mater est appellanda. 2. Rursus si illa Dei mater vocanda est, quia ex illa natus est Dei filius, cur Deipater non vocetur Spiritus Sanctus de quo eundem conceptum fuisse in symbolo profiteamur? 3. Verum his omissis, nec vere nec proprie, si strictius loqui velimus, Dei matris nomen B. Virgini competit, neque expedit tali titulo eam salutare. Nec vere nec proprie quia, ut ratiocinatur Bayle, numquam foemina vocaretur mater Angeli quæ corpus humanum gigneret, cui ipso conceptionis instanti Angeli persona conjuncta esset unione hypostatica. Deiparæ igitur appellatio ex hypostatica unione necessario minime sequitur (b). Quin potius, Deiparæ appellatione semel admissa, Dei quoque avum et aviam, aliosque vario conjunctionis vinculo cum Deo conjunctos agnoscamus necesse est, quod quidem quam absurdum sit nemo non videt; sane Romæ proscriptus est liber Joannis Thomæ a s. Cyrillo de laudibus B. Annæ, in quo Auctor docuerat Annam Verbi incarnati esse aviam. Sed neque expedit B. Virginem Deiparam compellere, cum hoc nomen erroris causam afferre possit, maxime vero imperitis, qui existimare facile possunt Dei matrem divinitatem ipsam genuisse. Ergo.

R. Ad 1. D. Si generatio ad hanc vel illam seorsim geniti partem referretur, C. si ad suppositum ipsum, ut sæpius diximus, N. Jam vero una est in Christo persona, quam genuit Maria cum humana natura conjunctam, jure igitur Dei matris nomen et rem

sibi vindicat, ut ceteræ matres hominis matres dicuntur etsi animam non procreent.

Ad 2. Resp. Spiritui Sancto denominationem Deipatris minime competere, quia nihil de suo contulit ad Christi conceptionem, si excipias tantum fecunditatem, quam virtute et efficacia suâ Mariæ tribuit (a).

Ad 3. N. quoad utrumque membrum. Ac primo quidem, si severius loqui velimus, B. Virgini potius competit titulus Deiparæ quam ceteris mulieribus titulus matris cujusdam hominis, quia in ceterorum hominum conceptu, ex communi sententia prius est corpus quam anima, quæ corpori non accedit nisi organis vitæ jam instructo; contra vero nec ullo temporis puncto Christi corpus sine anima in Virginis utero exiit ac propterea quin subsisteret integra ejus humanitas hypostatico nexu conjuncta curi Divini Verbi persona; secundo maxime expedit B. Virginem Deiparæ titulo honestare, quia in hac una vocola plena catholicæ fidei professio continetur adversus impietatem nestorianorum, photinianorum, arianorum, sabellianorum, ac novissime socinianorum, rationalistarum, eorumque omnium, qui eandem labefactare quoquomodo ausi sunt, quibus propterea odiosus nimis et ingratus ejusmodi titulus effectus est.

Neque obstat 1. quod de Angeli matre a Bayle opponitur, nihil enim vetat quominus in tali hypothesis vere Angeli mater illa diceretur, cum eadem rationum momenta vigeant.

Non obstat 2. quod additur de Dei avo et avia dummodo addatur *secundum carnem*; cujus assertio- nis argumento sunt Christi Domini fratres et sorores, qui in scripturis commemorantur, in quibus pariter Christus dicitur filius Abrahæ ac filius David; quin et David ipse *Deipater* a veteribus interdum appellatus est (b). Quod igitur erit absurdi si dicamus Deum in assumpta carne habuisse avum et aviam et proavos et cognatos?

Quod si Romæ proscriptus fuit liber Thomæ a s. Cyrillo, non præcise ejusmodi liber proscriptus est, quod Annam Dei aviam dixerit, sed propter consecraria, quæ inde deducebat, Annam videlicet esse socrum Spiritus Sancti, Angelorum dominam, cognationem habere divinam, atque in ipsa hypostatica unione partem aliquam habuisse. Quæ partim insolentia sunt et nimis dura, partim a veritate remota (c).

Non obstat denique quod opponunt de erroris

(a) Sane s. Elisabeth Luc. I. 43. vix non concéptis verbis B. Virginem Dei matrem nuncupavit dicens: « Et unde hoc mihi, ut veniat *Mater Domini mei* ad me? » Quo autem sensu hic *Domini* nomen acceperit patet ex v. 45. « Beata, quæ credidisti, quoniam perficientur ea, quæ dicta sunt tibi a *Domino*; » ubi *Domini* nomen pro *Dei* nomine eam usurpasse nullum dubium esse potest. Quare eodem sensu B. Virgo erupit in illa verba: « Magnificat anima mea *Domini*um. »

(b) Dict. hist. art. Nestorius, Rem. A.

(a) Cf. de hoc argumento Petav. l. VII. c. V. §. 1-5. De obscuro s. Hilarii loco ex lib. X. de Trin. §. 16. ubi negare videtur B. Virginem corpori Christi originem dedisse, quo tantopere abusus est Erasmus, cf. P. Constant tum in nota in h. l. tum in Præfat. gener. quam præmisit novæ a se adornatæ editioni n. 41. seqq.

(b) Cf. Svicerum in Thesaur. ad vocem Θεογονία, et ad voc. Δαυὶδ n. II. ubi plures recenset patres græcos, qui hoc nomine Davidem compellarunt.

(c) Sane ut patet ex Indice librorum prohib. non absolute hujusmodi liber damnatus est, sed cum clausula *donec corrigatur*.

causa, quam afferre posset ejusmodi nomen, dummodo fideles catechismum edoceantur ipsisque ejus vocis vis et sensus exponatur. Si tamen adeo bardus existat, qui in animum inducat suum, B. Virginem originem divinitatis dedisse; prout nemo est qui censeat animum a matribus procreari etsi illæ homines gignere dicantur.

Dices: saltem negari nequit hunc titulum tributum B. Virgini principium dedisse superstitioni, quæ in Ecclesia catholica ex eo tempore inolevit, et eo progressa est, ut in turpem sit idololatriam delapsa. 2. Hinc melius meritis de ecclesia Nestorius fuisset si prævalere potuisset, quam Cyrillus, qui contra jus et regulas omnes vi et machinis adversarium suum oppressit (a). Ergo.

R. Ad 1. N. 1. Quia cultus erga B. Virginem anterior est hæresi nestoriana, ac propterea concilio ephesino, ut suo loco ostendemus; 2. quia ex allatis documentis constat titulum *Theotocou* delatum fuisse B. Virgini a primis Ecclesiæ patribus, quin superstitioni locum dederit. 3. Ex confessione ipsiusmet Bayle, qui aperte fatetur easdem consecutiones ex titulo *Matris Christi* proficisci, ac ex titulo *Matris Dei* (b). Quod vero additur de supposita idololatria in Ecclesia Romana pariter idoneo loco diluemus (c).

Ad 2. N. Nestorii enim triumphus fuisset christianæ religionis subversio, cum everteret hæresi sua totum Incarnationis mysterium. S. Cyrillus ut ex certissimis ac luculentis documentis constat, omnes tentavit vias ad abducendum Nestorium ab errore suo. Sed nec ipse, nec s. Coelestinus, nec ipsius Nestorii amici unquam ejus pervaciam vincere potuerunt. Quare nonnisi perditæ conscientiæ ac nullius fidei homines ejus patrocinium susceperunt (d).

(a) Ita Bayle art. *Nestorius, Junon* etc. et cum ipso protestantes passim.

(b) En verba ipsius art. cit. *Nest.* Rem. A. « Il me semble au reste, que les abus par rapport au culte de la Sainte Vierge étoient à craindre également, soit qu'on l'appelât mère de Jésus-Christ, soit qu'on l'appelât la mère de Dieu. Car jamais sans doute les dévots les plus outrés n'ont cru que le Verbe, en tant que tel, ait reçu de la Sainte Vierge sa vie, et sa substance, comme les enfants la reçoivent de leurs mères. Et il est sûr qu'en pressant les conséquences du titre de mère de Jésus-Christ, comme on a pressé les conséquences du titre de mère de Dieu, on aurait pu parvenir au culte de la Sainte Vierge aussi promptement, que l'on a fait... Ceci réfute ceux qui trouvent dans la conduite de Nestorius quelque chose, qui étoit capable de prévenir l'idolâtrie ». Quomodo autem hic auctor sibi cohæreat, ipse viderit.

(c) In tract. De cultu Sanctorum.

(d) Satis est oculos conjicere in Acta Conciliorum Part. I. act. concilii ephesini, ut pateat ex documentis, quæ ibidem afferuntur ante concilii celebrationem, quot vias pertentaverit s. Cyrillus privatis admonitionibus, deinde publicis, ut Nestorium ab impia doctrina quam præconceperat revocaret. Ibi pariter occurrunt epist. s. Coelestini Papæ, Joannis antiocheni, aliorumque ad eundem Nestorium datæ. Verum adversus anonymum impugnatores Cyrilli cf. Petavium lib. VI. de Inc. cap. III. seqq. Cf. etiam *Histoire du Nestorianisme* par le P. Louis Doucin S. J. qui egregie defendit s. Cyrillum et concilium ephesinum, ac refert præterea Dupinium, qui iniquior

ARTICULUS II. — De Adoptianismo.

Nestorianismi propago est *adoptianismus* quem, sec. VIII. labente, Felix episcopus urgellitanus et Elipandus archiepiscopus toletanus in Hispaniam primum intulerunt, ac dispersitis inter se provinciis longe lateque propagare irritò conatu saterunt Docti et eruditi viri in Galliis, Italia ac Germania obstiterunt istorum conatibus, ac plura celebrata concilia per eam ætatem fuerunt in diversis locis, a quibus unanimiter ejusmodi error proscriptus est (a).

In eo autem adoptianismi perversitas sita erat, ut pro numero naturarum in Christo totidem filios respectu Dei Patris distinguerent, alterum scilicet *naturalem* secundum naturam divinam, alterum *adoptivum* secundum naturam humanam. Cum vero terminus *filiationis*, ut vocant, sit persona, duas propterea personas in Christo cum Nestorio ab adoptianis seu felicianis, ita dictis a præcipuo hæresis auctore, admitti debuisset consequens erat (b). Quare Christum prout homo est, *gratia* et *adoptione* filium Dei esse autumabant, et *servum* dicebant.

Ut omnis ambiguitas tollatur juverit in primis discernere, quæ in hac controversia fidei dogma attingunt, ab iis quæ, salva fide, a nonnullis disceptata sunt. Est fidei dogma, Christum agnoscendum esse ut unicum Filium naturalem Dei existentem in duabus naturis divina nempe et humana, quæ simul hypostatice junctæ, non sunt nisi unus Christus. Idcirco Christus prout *hic homo* est in concreto, est Filius naturalis Dei, quia ob unionem hypostaticam ejus humanitas subsistit in persona Verbi divini. Quatenus vero natura humana in abstracto seu per mentis operationem concipitur distincte a Divini Verbi persona in qua subsistit utrum possit dici *adoptata* nec ne, hæc questio fidem ipsam non afficit. Sane partem affirmantem Scotus, Durandus nonnullique alii scholastici tenuerunt. Ipsi viderint; nobis plane otiosa et alex plena videtur ejusmodi sententia, ut cuilibet rem bene perpendenti patebit (c). Ve-

foit in s. Cyrillum in nova sua Bibliotheca I. superius cit. de pristina sententia discessisse. Pro eodem Sancto scripserunt Thomassinus, Leo Allatius in vindiciis synodi ephesinæ, et Cotelierius tom. I. Monum. eccles. græcæ.

(a) Cf. eruditissimi Jo. Francisæi Madrisii *De Felice et Elipandi hæresi historico-chronologicam dissertationem* in calce opp. s. Paulini aquirei. Ven. 1737.

(b) Notandum tamen est adoptianos non docuisse duas in Christo admittendas esse personas, nimis enim aperte fidem in œcumenicis Conciliis anterioribus sæpius definitam impugnassent, atque hoc ipso se hæreticos esse nestorianos professi essent, quod ipsi maxime cavebant; attamen hic error ex eorum principiis profluebat; hinc videmus ab illius a scriptoribus hunc errorem adoptianis perpetuo objici, atque adscribi. Cf. Jo. Wesselium in *nestorianismo et adoptianismo redivivo* c. III. tum Madrisium diss. cit. p. 207. seqq.

(c) Etenim ut superius animadvertimus, humana Christi natura in abstracto et per mentis operationem distincta seu separata a divinitate spectari nequit; nam non esset amplius subsistens, siquidem tota subsistentia hujus humanitatis est persona divini

rum ex his colligimus minus accurate a nonnullis auctoribus propositionem catholicam his verbis enunciari : « Christus *qua homo*, non fuit Filius Dei adoptivus sed naturalis ; » cum dici debuisset : « Christus *qua hic homo*, non est Filius Dei adoptivus sed naturalis ; » alioquin permiscetur dogma fidei cum questione mere scholastica.

Arrepta occasione duplicis recensitæ controversiæ dogmaticæ scilicet atque scholasticæ, nonnulli tum inter catholicos, tum potissimum inter protestantes contenderunt Felicem et Elipandum cum suis asseclis non de natura Christi humana in concreto, sed solum in abstracto spectata, docuisse Christum qua homo est, esse Filium Dei adoptivum ac servum (a). In hac hypothesi tota illa discrepatio, qua conturbata Ecclesia est, non fuisset nisi pura logomachia seu verborum pugna. Veneratio autem quam erga Ecclesiam profitemur, et novatorum vafrities eorumque aperta confessio vetant quominus in ejusmodi sententiam concedamus. Adde nobiscum sentire testes coævus, qui ab ipsorum adoptionum ore verum illorum sensum acceperunt ; recolantur que diximus de Nestorio, quæ huc pariter collimant. Rejecta igitur istorum temeritate, atque in pleno lumine controversiæ nostræ statu collocato : sit

PROPOSITIO.— *Jesus Christus est Filius Dei naturalis non autem adoptivus.*

Propositio hæc est de fide, prout definitum est in concilio francfordiensi in epistola synodica approbata a Romanis Pontificibus, præsertim vero ab Adriano I. atque ab universa Ecclesia, ubi Christus in utraque subsistens natura declaratur « Filius Dei proprius et naturalis nequaquam adoptivus (a). »

Jam vero in sacris litteris verus, proprius atque unigenitus Dei Filius vocatur ille, in quo Pater sibi complacuit (Luc. III. 22.) ; quem dedit pro mundi salute, atque pro nobis omnibus tradidit (Jo. III. 16.

Verbi, hac porro subsistentia sublata, neque existeret in rerum natura ejusmodi humanitas. Nihil enim existit in concreto nisi per subsistentiam. Præterea humanitas Christi separata a divinitate non esset amplius humanitas Christi, sed alterius cujuscumque, qui non esset Christus ; Christi enim notio necessario involvit notionem Verbi incarnati. Ex utroque propterea capite liquet non solum otiosam, sed periculi plenam recensitam questionem esse.

(a) Ita Vasquez in *III. P. s. Th. disp. LXXXIX. cap. I. seqq.* et post ipsum Juvenin. diss. VI. de Incarn. q. VI. alique pauci. Cum his vero catholicis auctoribus confundi non debet Walebius, qui in sua *Adoptionum historia* Gotting. 1755. contendit immèrito s. Paulinum Aquileiensem, Alcuinum, PP. Francfordienses, Hadrianum papam nestorianos errores Felici et Elipando affinxisse cum eorum mentem assecuti non fuerint. Idem dicitur de Basnagio, qui tom. II. *Thesauri monum. eccles. n. V.* aperte pronunciat : « Nos ingenue fatemur meram fuisse logomachiam, quæ sæpius occurrit apud TT. » Quem passim protestantes secuti sunt, ut Dorscheus, Georg. Callixtus, Spanhemius, Moshemius, Jablonski etc. ut traducerent Concilia et Rom. Pontifices tanquam imperitos, atque fanaticos. Cf. Madridium de *Felici et Elipandi hæresi dogmatica dissertat.* III. l. c.

(b) Cf. Acta Conc. Harduini tom. IV. col. 886.

Rom. VIII. 32.) ; atqui Pater complacuit sibi in Christo homine recens baptizato, eundem vero dedit et tradidit ut ad redimendos homines crucifigeretur, non fuit autem crucifixus nisi ut homo ; ergo Christus etiam ut hic homo est, verus, proprius, unigenitus Filius Dei est, adeoque non adoptione seu gratia, sed natura est Dei Filius. Rursus : quem Petrus Filium Dei confessus est (Matth. XVI. 16.), quem tanquam Dei Filium cæcus natus adoravit (Jo. IX. 38.) ; quem tanquam affectatæ divinitatis reum Caiaphas traduxit, est Christus homo ; ergo Christus homo est et naturalis Filius Dei.

Patres unanimis sunt in hac veritate adstruenda, ut patet 1. ex illis omnibus testimoniis, quibus Christi divinitatem adstruunt, quæque suo loco retulimus (a) ; 2. ex illis omnibus quibus tum antequam post exortam Nestorii hæresin unam eandemque Christi personam prædicant, unum eundemque Dei et hominis Filium Jesum Christum esse docent, quæ pariter jam retulimus, quibus addere placet verba concilii œcumenici chalcedonensis, in cujus fidei professione Patres aiunt : « Sequentes igitur sanctos Patres unum et eundem confiteri Filium et Dominum Nostrum Jesum Christum communi omnes consensu docemus (b). » 3. Huc accedunt fidei symbola in quibus Christus perhibetur ut Filius Dei, qui natus est ex Maria Virgine. Jure propterea synodus francfordiensi auctorem hæresis adoptionis ita compellat ; « Tu vero quisquis es, qui Christum prædicas *adoptivum*, unde tibi iste sensus venisset, voluisses scire : ubi hoc nomen didicisses, ostende. Patriarchæ nescierunt, Prophetæ non dixerunt, Apostoli non prædicaverunt, sancti tractatores hoc nomen tacuerunt, doctores fidei nostræ non docuerunt (c). »

Ratio demum theologica ineluctabilis adversus adoptionianos ex ipsa adoptionis natura desumitur : adoptio enim est assumptio personæ extraneæ in propriam hereditatem (d) : atqui Christus qua hic homo est, dici nequit persona Deo extranea, nisi duas in ipso personas Dei et hominis esse velimus. Cum igitur Christi Dei et hominis unā sit persona, Filius Dei proprius et naturalis, necessario consequitur Christum et qua Deum, et qua hominem, sensu exposito, naturalem esse Dei Filium, neque enim filii ratio ad naturam, sed ad personam refertur (e).

Et hic ad præoccupandas difficultates quæ moveri possunt adversus thesin a nobis propugnatam revocari in mentem debent, quæ adnotavimus in causa nestorianismi, præcipue vero discrimen quod intercedit inter *filiationem* et *generationem* ; quod ista

(a) Tract. de Trin., cap. III. prop. II.

(b) Cf. Acta conc. chalced. act. V. in coll. Hard. t. II. col. 455.

(c) In cit. epist. synod. l. c. col. 982.

(d) Cf. Petav. lib. VII. c. I. §§. 3. et 4. in quibus dilucide adoptionis naturam et condiciones evoluit.

(e) Cetera argumenta in unum collecta quibus usi sunt adoptioniani impugnatores vide apud. Petav. l. c. cap. III.

scilicet communicationem ejusdem substantiæ exposcat illa vero non item, sed solam hypostaticam unionem.

DIFFICULTATES.

I. Obj. Apostolus de Christo homine loquens ejusdem ac nos conditionis eum esse affirmat; 1. etenim Rom. VIII. 17. de omnibus justis, *qui sunt filii Dei*, ait: « Si autem filii et hæredes, hæredes quidem Dei *coheredes* autem Christi; » 2. et v. 19. Christus vocatur ab eodem Apostolo « primogenitus in multis fratribus ». Si igitur hominis Christi *coheredes* sunt justī, si ipse qua homo primogenitus in multis fratribus est, gratia et adoptione Christus homo filius Dei perinde ac justī dicendus est, non natura; 3. quod clarius adhuc apparet ex iis, quæ cap. 1. 4. ejusdem epistolæ scribit de Christo B. Apostolus: « Qui prædestinatus est filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis; » quæ profecto prædestinatio non est nisi adoptio in filium: non autem adoptatus est Christus in filium secundum naturam divinam, ergo secundum naturam humanam qua sola Christus vere est Filius Dei adoptivus 4. Hæc vero omnia patrum auctoritate confirmantur, qui passim Christo secundum naturam humanam tribuunt adoptionem in Filium Dei, præsertim vero s. Hilarius, qui lib. II. de Trin. aperte scribit: « Ita potestatis dignitas non amittitur, dum carnis humilitas *adoptatur* », Ergo.

R. N. A. Ad 1. prob. de D. *Coheredes* Christi, id est participes effecti illius hæreditatis, quæ Christo competit ut naturali Filio Dei, C. id est participes communis illius hæreditatis, quæ Christo proveniat titulo adoptionis N. Non solum hoc nusquam tradidit Apostolus, sed oppositum plane docuit Hebr. III. 5. 6.

Ad 2. D. Primogenitus quatenus Christus frater noster fieri dignatus est per *gratiam unionis*, ut loquitur s. Thomas, sibi copulans nostram naturam, C. per *gratiam adoptionis* ejus est incapax N. Alioquin idem Apostolus ib. v. 52. minime vocasset Christum « Filium Dei *proprium* et *suum* » nec s. Joannes I. 14. Christum pariter *unigenitum a Patre* appellasset.

Ad 3. D. Prædestinatus est ad gratiam unionis, C. adoptionis N. Ita hunc locum post. s. Augustinum exponit s. Thomas 3. p. q. 24. a. 1. qui adnotat æternam prædestinationem J. Christi in Filium Dei respicere seu habere pro objecto gratiam unionis duarum naturarum, quæ fieri debebat in tempore, et per quam Deus factus est homo, et homo Deus; unio quippe duarum naturarum in persona Christi cadit sub æterna prædestinatione et ratione hujus Christus dicitur prædestinatus Filius Dei (a).

(a) Præstat apponere ipsius s. Doctoris verba: « Prædestinatio propriæ accepta, inquit, est quædam divina prædestinatio ab æterno de his, quæ per gratiam unionis a Deo, ut homo esset Deus, et Deus esset homo. Nec potest dici, quod Deus ab æterno non præordinaverit hoc se facturum in tempore: quia sequeretur quod divine menti aliquid de novo

Ad 4. N. Multiplici porro ratione et catholico sensu patres interdum adoptionem Christo tribuunt secundum humanam naturam; ac 1. improprie dictam, quatenus significant humanam Christi naturam *susceptam* atque *assumptam* fuisse a Verbo in suæ personæ unitatem. Latinis quippe scriptoribus idem sæpe est adoptare ac *eligere*, *adsciscere*, *suscipere* atque *assumere*, quidquid tamen illud sit quod adsciscitur sive filius, sive quidvis aliud. Unde Cicero in Verrem « quem sibi illa defensorem sui juris... adoptavit » hoc est assumpsit, destinavit, elegit; sic ceteris omissis, Ovidius: « Fac ramum ramus adoptet » id est cum ramo jungatur; 2. Si vero de adoptione propriè dicta loquentes humanæ Christi naturæ eam vocem patres accommodarunt, ut s. Augustinus et Facundus Hermianensis, qui *gratia* hominem in Christo Filium Dei factum asseruerunt (a), de causa seu ratione remota naturalis filiationis Christi hoc dixisse intelligendi sunt; quia gratia provecta est ad hoc humanam naturam, ut in personæ cum Verbo consortium adhiberetur (b). Alterutra igitur admissa expositione hujus vocis, apte omnia patrum dicta, quæ difficultatem primo intuitu facessere videntur explicantur; quin necesse sit singillatim ea ad trutinam revocare, cum de germana eorum sententiâ aliunde constet. Juxta priorem autem expositionem quam dedimus accipiendum esse. s. Hilarii effatum ipsa ejus oratio postulat; quare opus non est ut cum Germonio illud corruptum asseramus, ac legamus *adoratur* pro *adoptatur* (c).

II. Obj. 1. Filius Dei naturalis a Patre procedit per æternam generationem atque est ejusdem cum Patre substantiæ. Atqui Christus ut homo non procedit per æternam generationem nec est ejusdem cum patre substantiæ: 2. hinc recepta est in catechismis ea dicendi ratio: Christum ut Deum habere patrem sine matre, ut hominem habere matrem sine

accideret. Et ideo oportet dicere, quod ipsa unio naturarum in persona Christi cadat sub æterna Dei prædestinatione: et ratione hujus, Christus dicitur esse prædestinatus.

Cf. etiam Petav. l. c. IV §§. 5. 6.

(a) S. Aug. lib. De prædest. sanct. c. XV. n. 31. ubi inter cetera scribit: « Ea gratia fit ab initio fidei suæ homo christianus, qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus »:

Facundus Herm. lib. IX. c. V. ed. Sirmondi p. 144. ait: « Sacramentum adoptionis suscipere dignatus est Christus etc. « aliaque non pauca ib. in eundem sensum congressit.

(b) Cf. Petav. lib. VII. c. IV. §§. 5. 6.

(c) Germ. De veteribus hæreticis ecclesiasticorum codicum corruptoribus p. 478. et ante ipsum Vasquez in III. Par. s. Th. Disp. LXXXIX. cap. XV. contendunt tum ex auctoritate Hincmari, tum ex argumentis intrinsicis legendum esse *adoratur* potius quam *adoptatur*. Refragatur autem huic lectioni Petav. l. c. §. 2. et hanc lectionem prætulit D. Constant nixus codicibus ante exortam Felicis et Elipandi hæresim exaratis, in quibus legitur *adoptatur*, quæ vox idem sonat in sensu Hilarii ac *assumitur*, qui quidem sensus contextui et ejus scopo congruit. Sed cf. not. (a) ejusdem eruditi editoris p. 43. t. II Veronæ 1730.

patre. Quod si Christus ut homo non habet Deum tanquam patrem naturalem, ejus certe filius naturalis esse non potest. 3. Quare in Christo fuit gratia habitualis, quæ quidem efficit homines justos et filios Dei adoptivos, seu membra adoptiva ejusdem corporis quod est ecclesia; 4. necesse porro est ut membra adoptiva caput adoptivum habeant, quod est Christus homo. 5. In hac doctrina illud effugitur inconveniens quod in sententia opposita sequeretur, posse nempe unum eundemque hominem duos habere patres naturales, esset enim homo Christus naturalis filius David et naturalis Filius Dei. 6. Quod si denique nos possumus affirmare Christum hominem natum, passum, mortuum; 7. imo et servum possumus illum cum scripturis vocare, quare non etiam adoptivum, 8. cum æque relativa sint nomina *servi* et *filii*? Ergo.

R. Ad 1. D. Si generatio et ejusdem substantiæ communicatio unica ratio esset filiationis naturalis, Tr. si alia præterea sit nempe unio hypostatica, prout exposuimus N. Transmisimus primum distinctionis membrum, quia non desunt, qui contendunt Christum etiam secundum naturam humanam generatione quoque esse Filium Dei naturalem: non quod humana ejus natura gignatur a Patre, sed quia una cum divinitate sempiterna quoque illi generatio communicatur quæ propria Verbi est et qua a ceteris personis distinguitur. Cum vero Verbum cum sua proprietate personali et quatenus a Patre et Spiritu Sancto distinguitur assumpserit sibi per hypostaticam unionem humanam naturam, huic communicavit personalem hanc proprietatem generationis qua filius est. Quare Petavius affirmat de Christo homine vere dici posse Christum qua hic homo est, esse Filium Dei, et a Patre gigni, atque procedere (a).

Ad 2. D. Ita ut Christus qua Deus divinum Patrem habeat absque matre divina, contra vero qua homo habeat matrem humanam absque humano patre, C. ita ut non habeat Patrem divinum naturalem prout hic homo est, et matrem humanam naturalem prout hic Deus est N. Unus enim idemque est Christus, ut iidem catechismi docent, Filius Dei et hominis ra-

tione ejusdem suppositi, ut toties declaravimus (a).

Ad 3. D. Quæ tamen ex unionem hypostatica proveniret, C. quæ esset causa ipsius adoptionis N. Et sic refellitur quod opponebatur de effectu gratiæ habitualis evehendi scilicet ad filios Dei adoptivos eos qui tali gratia præditi fuerint; ejusmodi certe est gratiæ habitualis effectus quoad eos, qui adoptionis sunt capaces. Cum vero Christo jam Filio naturali Dei per hypostaticam unionem constituto gratia habitualis, logice saltem, supervenerit, ejusmodi adoptionis idoneum subjectum esse amplius non poterat (b).

Ad 4. D. Si quæ sunt in membris, non adessent in capite *excellentiore modo*, sive ut aiunt *eminenter*, C. secus N. Alioquin cum nos redempti ac liberati simus a peccatis, Christus pariter caput nostrum redemptus ac liberatus a peccatis absurde dicendus esset.

Ad 5. vel N. vel D. Sub eodem respectu eademque ratione, C. sub diverso respectu ac diversa ratione N. Porro Christus pro diversitate naturarum Filius naturalis Dei est ac naturalis filius David, nempe generatione quoad naturam divinam, et unione hypostatica quoad naturam humanam respectu Dei, et e converso respectu David (c).

Ad 6. D. Ratione humanæ naturæ atque in humana natura, seu secundum carnem dicere possumus Christum natum et passum, C. alias N. Nasci enim, pati ac mori per se et primario spectant ad naturam, nec prædicantur de persona divina nisi indirecte et propter communionem idiomatum; mirum proinde non est, si Christus ratione humanæ naturæ dicatur passus est mortuus; at ratio Filii et proprietates personæ ipsam directe et primario afficiens, ac propterea Christo etiam ut homini in concreto ea tantum ratio Filii potest attribui, quæ personæ Verbi propria est. Atqui sola ratio filii naturalis est propria personæ Verbi, minime vero ratio filii adoptivi: ergo ratio seu denominatio filii adoptivi tribui nequit Christo etiam ut homini subsistenti in eadem Verbi persona.

Ad 7. D. Latissimo sensu, spectato nempe debito humanæ naturæ in se ipsa, atque ratione voluntariæ Christi subjectionis, Tr. vel C. rigoroso sensu et absolute N. Nam neque legali conditione Christus servus est, neque naturali dependentia quæ in eo consistit, quod quælibet creata natura, ob id ipsum, quod ex nihilo facta est, Deo tanquam supremo opifici ac Domino subijcitur. Etsi enim humana Christi natura,

mo, vel in humana natura subsistens, habet, etiam quandam introducunt ex gratia et sanctitate petitam.

(a) Eadem ratione explicandum est Apostoli testimonium Hebr. VII. 3. «Sine patre, sine matre, sine genealogia» quo abutitur Walchius. Apostolus enim Christum carere patre humano tantum significat, non autem divino; ibidem *Filium Dei* Christum appellans eum subdit: «Assimilatus autem (Melchisedech) *Filio Dei*, manet sacerdos in æternum.»

(b) Cf. quæ præclare et accurate scribit de hoc argumento Petavius l. VII. c. IV. §. 6.

(c) Cf. Petav. ibid. §. 9.

(a) Lib. VII. c. V. §§. 5. 6. Joverit integra ejus verba afferre, quæ lucem affundunt iis quæ diximus: sic enim loquitur §. 6. «Cum autem persona divina Verbi, ut et alia quælibet, non sit relativa sola proprietate: sed maxime, ac præcipue natura ipsa, quæ relativa ista forma determinatur, ac modificatur: necesse est, ut humanitati Christi etiam divinitas communicetur: et quidem generatione, adeoque generatione ipsa. Est enim sempiterna et nunquam interrupta Verbi generatio. Sed non eodem modo, quo Verbum, per generationem formaliter, ut sic dicam, divinam illam naturam accepit, sed per unionem cum eodem Verbo, hoc est cum natura ejus et proprietate personali, et ipsa quoque divina Verbi generatione. Nam et ista cum tota verbi persona communicatur. Hinc de Christo homine usurpari potest: Hic homo Deus est, et Dei Filius, ac Verbum, et a Patre procedit, ac gignitur. Quod postremum dici non posset, nisi et generationis, ut proprietatum ceterarum, fieret communio». Hactenus summus theologus, qui deinde §. 7. et seqq. pergit refellere Vasquezium et Suarium, qui hac exclusa naturali proprietate Filii Dei, quam Christus, ut est hic ho-

utpote creata res, secundum se naturali subjecta esset servituti, attamen cum ipsa ne uno quidem momento sibi relicta fuerit, sed in Verbo semper substituerit, omnem propterea servitutis rationem ita amisit, ut Domini potius quam servi natura sit appellanda prout Dominus, Deus ac Dei Filius Christus ut homo in N. F. constanter appellatur et in fidei nostræ symbolis (a). Ubi cumque igitur aut divini nonnulli scriptores aut patres de Christo loquentes formam servi commemorant, aut servum simpliciter appellant, facile intelligitur eos vel naturam Christi humanam in se ipsa seu secundum essentiam considerasse, quæ debitum involvit naturalis servitutis, et natura servi esse poterat; vel considerasse voluntariam Christi subjectionem et obedientiam, ejusque exinanitionem, humilemque statum, atque servilem mortem, quam pro nobis ipse volens suscepit atque sustinuit (b).

Ad 8. D. Sed diversa plane ratione, C. eadem ratione N. Etenim nomen servi potest congruere Christo duplici illo sensu nuper exposito, nempe vel ratione humanæ naturæ in se spectatæ, seu secundum essentiam prout mentis operatione concipitur distincta a persona Verbi atque in *actu primo*, ut loquuntur scholæ; vel ratione voluntariæ subjectionis. Contra vero nomen filii tale est relativum, ut non nisi personam afficiat, quæ est terminus generationis, et filiationis subjectum. Ceterum in concreto Christo Deo-homini neque adoptivi filii, neque servi appellatio, nullo modo competere potest, quia tam adoptio, quam status ille servilis cum filii proprietate ac naturali conditione pugnant, nec in eadem personam cadunt.

ARTICULUS III. — De distinctione duarum naturarum in Christo post unionem hypostaticam

Odio, ut præfertur, nestorianæ hæreseos cui extinguendæ optimam navaverat operam, Eutyches presbyter et archimandrita constantinopolitanus in oppositum errorem dilapsus est. Occasionem nactus ex perperam intellecta Cyrilli sententia, de qua postea, docere cœpit ex duabus naturis ante Incarnationem post Incarnationem in Christo unam esse effectam. Siquidem accitus ad synodum constantinopolitanam an. 448. a Flaviano præside, et adactus ad mentem suam aperiendam circa accusationem in eum illatam ab Eusebio Dorylæi civitatis episcopo, in eam vocem erupit: « Confiteor ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante unionem: post unionem vero unam naturam confiteor. » Cum adigi non potuerit ad stolidam et impiam ejusmodi hæresin ejurandam, sententia depositionis in eum lata est a

qua frustra ad Leonem M. Romanum Pontificem appellavit. Hic enim certior factus a Flaviano de tota rerum serie per acta synodalia ad ipsum transmissa, sententiam synodi ratam habuit et confirmavit. Attamen agente Dioscoro in latrocinio ephesino an. 449. absolutus est Eutyches, et damnatus Flavianus atque in exilium pulsus; verum hic a Dioscoro factionis coryphæo adeo graviter percussus est eo quod ab iniqua sententia Romam appellasset, ut triduo post in insula Delo morte præventus animam Deo reddiderit. Interea, Chalcedone an. 451. coacta œcumenica synodo, asserta est catholica fides, Eutyches iterum depositus est una cum Dioscoro episcopo alexandrino, qui paulo post in exilium, jubente Marciano Imperatore piissimo, deportati sunt (a).

Ex Eutychis confessione patet totius eutychianæ perfidiæ caput et quidem præcipuum ac veluti *characteristicum* hæresis illius fuisse, quod unam tantum agnosceret in Christo naturam post unionem. Errores reliqui istius factionis primum illum vel supponunt, vel sequuntur ex. gr. duas ante unionem naturas Christi fuisse, quo Eutyches in nestorianismum quem oppugnabat stultorum more relapsus est (b); tum Christi carnem ex Virgine minime esse sumptam, ac propterea Christum secundum carnem consubstantialiæ matri minime fuisse, nec B. Virginem esse *theotocon*, quo iterum in Nestorii impietatem quam detestabatur, Eutychen proruisse constat.

In præcipuo tamen illo quod diximus eutychianæ hæreseos capite exponendo neque erroris architectus neque ejus assecræ consentiunt. Ex duabus enim naturis unam factam esse alii contendunt per quamdam utriusque naturæ inter se *commixtionem*: alii per alterutrius consumptionem, et in alteram *mutationem*: alii per duarum naturarum extinctionem et in tertiam *econversionem*; alii demum per duarum naturarum in unam coalitionem seu *compositionem* id contigisse affirmant (c). Nec magis cohærent eutychiani circa tempus quo hæc naturæ unitas contigerit; siquidem nonnulli in ipso conceptu id accidisse autumant; nonnulli vero post resurrectionem factum istud prorogant, imo et post ascensionem protrahunt, dum ceræ instar ab igne naturam humanam a divina consumptam autumant. Nempe eadem semper hæreticorum

(a) Eos qui de Eutyches ejusque sectatoribus scripserunt refert Fabricius Biblioth. græcæ t. IX. p. 310. seqq. quibus adde eruditum P. Cacciari Ord. Carmel. *De eutychiana hæresi et historia liber primus et secundus*, qui inveniuntur in op. quod inscripsit *Exercitationes in universa s. Leonis M. opera* fol. Romæ 1751. p. 310 seqq. Præcipue vero cf. Jo. Sim. Assemanum *Bibliotheca orientalis* tom. II. dissert. de Monophysitis.

(b) Quod insolens in hæreticis non est, iisque omnibus, qui semel a fidei ac veritatis tramite deflexerunt; sic nostra ætate in janseniana synodo pistoriensis diversæ recensentur propositiones, quæ tanquam pelagianæ ac semipelagianæ a Pio VI. Const. *Auctoritatem fidei* proscripserunt, etsi jansenistæ dictitarent se ad pelagianismum ac semipelagianismum oppugnandum insurrexisse. Id ipsum jam contigerat Bajorum, ac postea Quesnello.

(c) Cf. Petav. lib. I. l. c. XIV.

(a) Cf. Pet. ibid. c. VIII. et c. IX.

(b) Cf. Petav. ib. c. IX. §. 12. tum §. 17. ubi concludit: « Si proprie loqui volumus, neque Christus, neque homo subsistens in Deo, servus nominari debet: quoniam *servi* vocabulum ex usu, et proprietate nominis ad personam refertur, et ad *actum* velut *secundum*; quem in Christo removet, excluditque persona Verbi in creatæ ac revera servæ vicem, locumque succedens ».

est indoles, ut non minus discordes inter se sint, quam cum veritate pugnales.

Quidquid porro sit de varia ratione qua eutychiani ex duabus naturis unam evasisse exponunt, illud certum est, una semel in Christo natura constituta, totam subverti Incarnationis veritatem et redemptionis œconomiam, prout et nestoriana hypothesi utrumque labefactari animadvertimus. Ex catholicæ igitur fidei regula, quæ media inter utramque hæresin via incedit (a), uti unicam in Christo personam adstruimus, sic duplicem in eodem Christo vindicare tene-mur naturam eamque integram atque perfectam Incarnatione peracta.

PROPOSITIO.—*Duæ sunt in Christo naturæ integræ, distinctæ, inconfusæ atque impermixtæ.*

Propositio hæc est de fide, ut constat ex definitione concilii chalcædonensis statuentis « Christum, Filium, Dominum, unigenitum in duabus naturis inconfuse, incommutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum; nusquam sublata differentia naturarum post unionem, magisque salva proprietate utriusque naturæ, et in unam personam atque subsistentem concurrente (b) ».

Cujus quidem definitionis veritatem illa omnia scripturarum testimonia invictè ostendunt, quibus singillatim Christum verum Deum et Filium Dei vindicavimus, et eundem verum hominem et filium hominis esse ostendimus, ac rursum eundem Filium Dei et hominis esse adstruimus adversus socinianos, phantasiastas ac nestorianos, quæ non sine fastidio, huc denuo congereremus. Brevitatis causa duo hic tantum urgentius alterum ex s. Joanne collato cum evangelistis reliquis; alterum ex apostolo Paulo. Joannes loquens de Verbo quod erat apud Patrem et Deus erat I. 14. ait: « Verbum caro factum est et habitavit in nobis », hujus autem Verbi incarnati genealogiam texerunt s. Matthæus et s. Lucas ut ostenderent ex semine Abraham et David progenitum esse; atqui Verbum genitum non est ex Abraham et David secundum naturam divinam, ergo genitum est secundum naturam humanam. Ergo Verbum caro factum utramque habet naturam, divinam secundum æternam generationem ex Patre, humanam secundum temporalem generationem ex matre. Quare idem Joannes Christum verum hominem esse ostendit illis verbis ab ipso prolatis: « Queritis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum (c); » et verum Deum

prædicat dicens: « Hic est verus Deus et vita æterna (a), » et hæc « quidem Joannes de Christo post unionem duarum naturarum: ergo si Christus post unionem verus Deus et verus homo prædicatur, utramque naturam post unionem integram, distinctam, inconfusam atque impermixtam habuit, alioquin neque vere Deus et vere homo fuisset et esset. Non minus luculenta sunt quæ in hanc rem scribit apostolus Paulus. Rom. 1. 4. « De filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem » ergo Christus et Deus est utpote Filius Dei proprius, et homo est utpote ex semine David procreatus, idemque recurrit argumentum modo institutum.

Eandem veritatem concilia œcumenica ante chalcædonense celebrata professæ sunt in fidei symbolis. Nicæna enim synodus postquam definivit filium unius substantiæ esse cum Patre, mox de humana natura hæc subjicit: « Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de cælo, et incarnatus est... et homo factus est: passus, etc. » Duplicem igitur in Christo agnovit synodus post unionem naturam. Hoc vero symbolum tum constantinopolitana synodus tum ephesina ad verbum recitarunt, et amplexæ sunt, ut de subsequentibus taceam.

Tot vero patres ejusdem veritatis assertores et testes habemus quot vel adversus cerinthianos, ebionitas, samosatēnos, paulicianos, photinianos, arianos Christi divinitatem, vel adversus docetas, valentinianos, gnosticos omnes Christi humanitatem propugnarunt. Tot insuper habemus quot adversus apollinaristas utriusque naturæ integritatem et distinctionem vindicarunt. Tot denique quot naturas duas in Christo unitas expresse post Incarnationem asseruerunt, qui innumeri prorsus sunt, quorum loca singillatim si quis percensere vellet, vix integro volumine complecteretur (b).

Reliquum est, ut argumentis theologicis rem totam absolvamus: Si ex duabus naturis ante unionem, ut monophysitæ contendunt, una post unionem natura effecta est, id vel *commixtione*, seu *mutatione*, vel *conversione*, vel *compositione* contigisset. Totidem enim modos diversos factionis eutychianæ fautores ad commentum de unica Christi natura exponendum recensuisse vidimus. Atqui nullo eorum contingere id potuit.

Non *commixtione* quæ in elementis apparet, ex quibus mixtorum corporum substantia conflatur. Nam præterquam quod a sano sensu abhorret, excogitare divinam substantiam cum alia qualibet commisceri, ita ut amittat proprietates suas, sic commixta nova substantia nec divina nec humana foret; Christus propterea nec Deus nec homo esset, sed nova natura novo nomine appellanda. Longe aliter profecto ss. litteræ et antiquitas exposcunt, quæ Christum Deum et hominem prædicant consubstantialē Patri secundum divinitatem, consubstantialē vero matri secundum humanitatem.

(a) Jo. V. 20.

(b) Cf. Petav. l. III. cap. VI et VII.

(a) Duabus hæc hæresibus aptari optime possunt, quæ de sabelliana et cerinthiana impietate non minus vere quam eleganter scripsit Novatianus vetus auctor in lib. de Trinitate c. XXX. « Revera quasi inter duos latrones crucifigitur Dominus, quomodo fixus aliquando est, et ita excipit hæreticorum istorum ex utroque latere sacrilega convitia » in calce opp. Tertull. ed. Pamelii p. 4052 E.

(b) Actione V. in collect. Hard. tom. II. col. 455. Animadvertendum tamen est in gr. textu Hard. legi *ἐκ δύο φύσεων ex duabus naturis*, in latino autem *in duabus naturis*, prout pariter legitur in collect. labbeana in posteriori autem edit. Binii habetur *ἐκ δύο φύσεων*; Petavius contendit veram lectionem esse *ἐκ δύο φύσεων in duabus naturis*. Ipsum cf. lib. III. c. V. §§. 41 et 42.

(c) Jo. VIII. 40.

Non *conversione*, per alterutrius nempe naturæ extinctionem, ut aqua in vinum conversa est in nuptiis Canæ, vel ut exemplo utar eutychianorum, perinde ac gutta mellis in oceanum projecta omnem naturalem suam amittit proprietatem et in aquam vertitur. Etenim vel divina natura conversa esset in humanam, ut stolidè nonnulli illius factionis homines commenti sunt, vel humana natura, quod plerique illorum dicunt, conversa esset in divinam, aut ab ea saltem fuisset absorpta et extincta. Porro primum repugnat divinæ naturæ immutabilitati; alterum repugnat finitæ naturæ conditioni; tertium denique si admitteretur unica permanente divina natura in Christo, jam actum esset de unitione naturarum, ac de Incarnationis mysterio, et divina natura passa et mortua esset; quæ omnia et a fide et a ratione repudiantur.

Non denique *compositione*, ejusmodi reperitur in humana natura quæ ex substantia spirituali et corporea coalescit, prout jam fert communis eutychianorum sententia; sane ideo duæ substantiæ concurrunt ad unam hominis naturam constituendam quia neutra in se perfecta est in ratione naturæ, sed sunt invicem coordinatæ ad integram naturam efformandam. Hinc anima non est homo, neque homo seu natura humana est corpus, et una pars altera indiget ad totum illud perfectum unumque constituendum quod humana natura est. Contra vero utraque natura in Christo integra est, perfecta atque in ratione naturæ completa, nec altera natura naturam alteram ut partem postulat ut talis sit. Siquidem natura divina tota in se perfecta est, neque est ordinata ad aliam substantiam, ut naturam constituat: sic etiam natura humana in se perfecta est, nec alia substantia indiget ut naturam pariter efficiat. Hinc anima et corpus inter se coire debent ad naturam, quæ humana dicitur et sub hoc respectu simplex et individua est, constituendam; divinitas vero et humanitas utpote perfectæ et in ratione naturæ completæ nequeunt tanquam partes inter se componi ad unam naturam efficiendam, quæ in absurda acephalorum hypothesi nec divina nec humana foret, ac propterea Christus nec Deus nec homo esset (a).

Sive igitur sacras scripturas, sive universam traditionem, sive demum theologica principia consulamus, constat, quod ab initio proposuimus duas esse in Christo naturas integras, distinctas, inconfusas atque impermixtas.

DIFFICULTATES.

I. Obj. Totam Incarnationis œconomiam complexus est Joannes I. 14. scribens 1. « Verbum caro factum est » 2. eodem scilicet sensu quo c. II. 9. refert « Aquam vinum factum »; porro aqua vinum facta est per veram conversionem; 3. quod pariter Apostolus Philipp. II. 7. declarat scribens: « Qui cum in forma Dei esset... semetipsum exinanivit formam

(a) Cf. Pet. lib. III. capp. VIII. IX. X. nec non s. Th. Cont. gent. lib. IV. cap. XXXV. et III. p. q. II. a. I.

servi accipiens; » nulla autem intercessit Verbi exinanitio nisi aliqua supponatur facta conversio. Ergo.

R. ad 1. D. Per assumptionem humanitatis in Deum, C. per conversionem divinitatis in carnem N. ut patet ex verbis immediate sequentibus « et habitavit in nobis, » « Hoc est, ut ait S. Ambrosius, illud Verbum, quod carnem suscepit, hoc habitavit in nobis, hoc est, in carne habitavit humana, et ideo Emmanuel dictus est, nobiscum Deus (a); » sic etiam S. Jo. Chrysostomus: « Subdit enim, et habitavit in nobis, ac si diceret: nihil absurdum suspiceris ex hoc dicto, factum est. Non enim immutabilis naturæ mutationem, sed habitationem dixi. Habitans autem non idipsum est quod habitaculum; sed aliud. Aliud enim in alio habitat; alias non esset habitatio... Aliud vero dixi secundum substantiam. Nam unitate et conjunctione Deus Verbum et caro unum sunt: sine ulla confusione, vel substantiarum ablatione; sed per unionem ineffabilem, inexplicabilemque (b). » Adde ex monophysitarum expositione illud absurdum sequi incommutabilem divinitatem in carnem esse mutatam atque conversam. Adeo stupidi sunt hæretici in suis erroribus propagandis!

Ad 7. N. paritatem ex diversa substrata materia; alioquin si quoties in scripturis vox *ἐγένετο factum est* conversionem proprie dictam significaret, sequeretur Christum conversum esse in *maledictum* (Gal. III. 13.); in *peccatum* (II. Cor. V. 21.), ut recte patres adversus apollinaristas colligebant (c). Quod impium pariter ac insanum esset.

Ad 3. D. « Assumendo mutabilitatem nostram, ut loquitur s. Augustinus; C. mutando divinitatem suam » (d) N. Exinanivit itaque Verbum quodammodo semetipsum assumendo naturam abjectam et humilem infinitoque intervallo a divina distantem, seseque objiciens in hac assumpta natura paupertati, ludibriis ac morti denique ipsi, ut sequentibus verbis exponit idem Apostolus.

II. Obj. Ex sanctis patribus 1. alii affirmant convenisse divinitatem et humanitatem in Christo ea ratione, qua in humana natura constituenda conveniunt anima et corpus ex quibus nonnisi una exurgit natura, ita præ cæteris s. Leo M., s. Cyrillus alique passim (e); 2. alii comparant Incarnationem cum eucharistia in qua panis per veram transmutationem fit corpus Christi, ita s. Justinus Apol. I. n. 66.; 3. alii expresse docent « Ex duabus naturis unionem esse factam; post unionem vero unam esse naturam

(a) Lib. de dom. incarn. sacramento c. VI. n. 59. ed. maur.

(b) Aom. XI. al. X. in Jo. n. 2. ed. Maur. Tom. VIII. Sed legi meretur integra homilia, quæ tota est de hoc argumento, in qua visus est s. Doctor impugnasse eutychianos etiam ante quam orti essent.

(c) Inter ceteros s. Jo. Chrysost. in modo cit. homil. eodem loco.

(d) Lib. VII. de Trin. c. III. n. 5.

(e) Apud Petav. lib. IV. cap. III §§. 14. seqq. tum c. VI. §. 1. seqq.

Verbi incarnatam in Christo » (a), ita s. Cyrillus; et ante ipsum s. Athanasius imo et Julius Romanus Pontifex (b). 4. Sunt præterea ex veteribus, qui admittunt naturarum *inmeationem* et *circuminsessionem* quam græci *περιχώρησιν* vocant; 5. sunt qui divinitatis cum humanitate conjunctionem appellant *mixtionem*, *mixturem*, *conversionem*, quibus sane similibusque nominibus (c) satis aperte innuunt unam ex duabus Christi naturis compositam et commixtam esse. 6. Sic inter ceteros s. Gregorius Nyssenus Orat. IV. contra Eunomium, et in Ep. ad Theophilum, qui talem in Christo utriusque naturæ mixtionem adstruit ut affirmet 1. humanum corpus cum a Verbo assumptum est, id factum esse, quod est ipsa natura divina assumens, atque naturam humanam in id quod divinum est esse mutatum; 2. carnem divinitati commixtam non amplius in suis terminis et proprietatibus mansisse, sed hac mixtione divinitatis participasse virtutem, eo fere modo, inquit, quasi aceti gutta in oceanum projiciatur ipsa per hanc mixtionem fit mare, suamque amittit qualitatem naturalem (d). Ergo.

R. Ad 1. D. Ad personæ seu suppositi unitatem significandam, C. unitatem naturæ N. prout luculenter exponit auctor symboli athanasiani dicens: «Unus omnino non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus.» Frequenter enim hac similitudine utuntur patres adversus nestorianos; ex adversariorum proinde indole quos impugnabant determinatur similitudinis scopus et sensus.

Ad 2. D. Quoad præsentiam, C. quoad conversionem N. Quemadmodum scilicet in eucharistia est vera caro, et verus Christi sanguis, ita in Incarnationis mysterio vera est natura divina et humana in unitate personæ. Id patet ex integro Justini contextu; alioquin non affirmasset ibidem n. 63. de Christo «Qui cum Verbum sit primogenitum Dei, Deus etiam est.» Sed præstat ipsum objectum locum in medium adducere: «Quemadmodum per Verbum Dei, ait, caro factus Jesus Christus... et carnem et sanguinem habuit nostræ salutis causa; sic etiam (in alimonia eucharistiæ)... incarnati illius Jesu et carnem et sanguinem esse edocti sumus (e).»

Ad 3. D. Ac propterea hoc ipso docent duas esse in Christo naturas divinam et humanam subsistentes in una divini Verbi persona, C. unam naturam tantum N. Talem reipsa sensum hujus dicti, quod omnium primus s. Cyrillus usurpavit, exponit et decla-

rat ipsemet s. Pater. Cum enim eam ob causam in suspicionem hæreseos Apollinaris apud nonnullos venisset, quasi non aliam in Christo naturam præter divinam agnosceret, ab hac suspitione strenue semetipsum liberat in ep. II. ad Successum, quæ tota est de hoc argumento. Etenim n. 1. ostendit Christum, seu potius Verbum passum esse in assumpta natura, non in divina, ut ipsi objiciebatur consequi ex sua formula; n. 2. demonstrat duarum naturarum unionem factam esse in eadem persona Verbi citra permutationem, confusionem, conversionem atque immutationem humanæ naturæ; n. 3. declarat Christum post unionem et perfectum Deum et perfectum hominem existere, consubstantiali Patri secundum divinitatem, secundum humanitatem vero consubstantiali nobis. Propius deinde accedens ad formulam a se adhibitam addit: «Nam si dicentes unam Verbi naturam, tacuissemus ac minime adjunxissemus, *incarnatam*... esset illorum fortasse oratio non inepta... sed quia et illa in humanitate perfectio, et essentiæ nostræ declaratio illata est dum dicimus *incarnatam*, desinant baculo inniti arundineo... si in eo quod illum incarnatum esse dicimus, perspicua et certa confessio continetur, qua etiam hominem esse factum profiteamur, nihil jam intelligere prohibet, Christum, cum sit unus ac solus filius, eundem Deum esse et hominem, ut in deitate, ita etiam in humanitate perfectum» (a).

Quæ quidem Cyrilli verba adeo perspicua sunt, ut ex iis obscuriora alia quævis explicari jure optimo possint. Quamobrem etsi Cyrillus affirmare quandoque videatur humanitatem et divinitatem sic in Christo unitas esse, ut sola mentis cogitatione secernantur; etsi non divisionem tantum, sed veram etiam et realem distinctionem naturarum videatur inficiari; etsi denique post unionem nonnisi unam in Christo naturam videatur adstruere (b): attamen longe alia est Cyrilli, et Eutychis causa. Ille enim ut vidimus, constanter professus est duas in Christo naturas inconfusas et impermixtas, quod Eutyches pertinacissime negavit. Cum igitur affirmat Cyrillus duas in Christo naturas sola mentis cogitatione distingui, earumque distinctionem videtur inficiari, non de naturis ipsis in se, sed de admirabili illo nexu ac indissolubili loquitur vi cujus utraq; natura in personæ unitate copulatur. Quam ob causam unam adstruit post unionem Filii Dei naturam, verumtamen *incarnatam*. Itaque etsi unam nomine, re tamen ipsa duplicem in Christo naturam agnoscit (c).

Athanasii et Julii, quæ proferuntur scripta, nec non et Gregorii Thaumaturgi fidei expositionem ex qua nonnulla, quæ eutychianæ impietati favere vi-

(a) S. Cyr. ep. 1. ad Succes. opp. ed. paris. 1638. tom. V. p. II. p. 137.

(b) Apud Pet. l. IV. c. VI. §. 5. seqq.

(c) Patres duarum naturarum unionem passim vocant *coagmentationem*, *concretionem*, *confibulationem*, *insertionem*, *temperationem*, *cooptationem*, *connexionem*, *copulationem*, *adhesionem*, *cohesionem* etc.

(d) Op. ed. paris. 1615. tom. II. p. 144. seqq. et p. 697.

(e) L. c. Cf. eruditam P. Maran. præfat. edit. opp. s. Justini P. II c. IX. §. 3. seq.

(a) L. cit. p. 143. seq.

(b) Nec illud absque animadversione est dimittendum nupiam s. Cyrillum dixisse ex duabus naturis ante unionem unam esse effectam, quod tamen usurpavit Eutyches cum suis asseclis.

(c) Cf. Petav. l. IV. c. VI. et VII. in quibus accurate genuinum sensum Cyrilliani dicti exponit, illudque a prava interpretatione vindicat.

dentur, opponunt adversarii, spuria omnino esse ac supposititia jam compertum penes criticos est; vel saltem loca in quibus s. Cyrillus Athanasio adscribit formulam de una natura incarnata, a Dioscoro fuisse corrupta (a).

Ad 4. D. Ad significandum arctissimum utriusque naturæ nexum, et sine confusione et mutatione distinctionem, C. ad inducendam confusionem et mutationem N. Etenim *immediatio* esse nequit nisi duorum, nec naturæ in se invicem immeare possunt, nisi arctissime constringantur et consocientur. Atqui tota ratio Incarnationis duplici hac notione continetur *unionis* et *distinctionis*, aptissime igitur Patres iis vocibus utebantur ad Incarnationem exponendam, ejusque rationem compendio colligendam, præsertim cum hujusmodi *perichoresi* sive mutua immissione naturarum illi uterentur, ut maximum illum excellentiæ ac dignitatis splendorem explicarent, qui ex divina in humanam Christi naturam promanabat.

Ad 5. D. Salvis et integris manentibus utriusque naturæ proprietatibus, C. per harum destructionem N. Nempe mixtionem dicebant quarum naturarum unionem, qualis decet substantias incorporeas Verbi scilicet et animæ humanæ; qua mediante juxta doctrinam apud Patres veteres receptissimam, Verbum suscepit corpus (b); minime vero eo sensu unionem

(a) Cf. Pet. ib. c. VI. §. 7. Mirum autem est nonnullos protestantes, qui critici audire maxime contendunt, inter opera genuina accensuisse epistolam sub Julii nomine exaratam qua abusi sunt eutychniani. Cum enim ejusmodi epistolam edidisset Muratorius in *Anecdotis græcis* p. 342. addita disquisitione, qua *volens* illam multis nominibus arguit, Augustus Salig. centuriatorum stultitiam emulatus spuriam hanc epistolam vindicare, et Julio pontifici adserere contra animadversiones Muratorii tentavit. Cf. Acta lipsien. an. 1724. p. 420. Germanas Julii pontificis epistolas exhibet P. Coustant. t. I. epist. RR. PP. p. 350. seqq.

(b) De trito hoc patrum axioma, Verbum nempe, *mediante anima*, carnem assumpsisse, cf. Petav. I. IV. c. XIII. ubi ostendit mentem revera fuisse patrum, animam interponi debuisse, tanquam medium, quo extrema duo, Verbum nimirum et carnem, nimum alioquin abhorrentia conciliari et uniri inter se necesse fuerit. Hoc enim argumento seu principio patres utebantur disputantes adversus arianos illos, qui Christo homini veram animam denegabant, et adversus ethnicos, qui putabant non decere majestatem divinam contagione carnis ac sordibus infici, quibus respondebant, quod interventu spiritus, hoc est animæ, vel mentis, cum carne copulatus sit Deus. Imo interdum animæ ipsi, mediante mente, Verbum divinum se conjunxisse docebant, ut sic ex propriis principiis refellerent apollinaristas, qui duce Platone inter animam et mentem distinctionem interponentes, autumabant Verbum animam assumpsisse sed ratione seu mente carentem. Itaque non eo tantum sensu dixerunt patres Verbum mediante anima carnem seu corpus sibi conjunxisse, quod anima ipsa causa sit, seu finis aliquo modo carnis cum Dei Filio copulandæ, ut passim cum s. Thoma III. p. q. 6. a. 1. et q. 50. a. 2. ar. 2. in scholis traditur. Illic immerito hac de causa vapulat Feller a card. Gerdilio in *Animadversionibus in notas fellerianas*, de quibus postea. Adversus tamen eundem Feller notandum est divinitatem non minus immediate corpori quam animæ esse conjunctam, et quod dicitur, *mediante anima, vel mente* animam aut corpus Verbum suscepisse, id non tem-

illam *mixtionem* vocabant, quæ juxta eutychnianum errorem novam aliquam naturam constitueret, ut in corporum mixtione contingit. Eadem vocabula a catholicis et hæreticis usurpata sunt, at mente longe diversa. Illi ut adstruerent summam naturarum unionem in divini Verbi persona atque hac ratione sese opponerent nestoriano dogmati: isti ut inducerent confusionem et imminutionem naturarum; hæ voces enim utrumque sensum præferre possunt. Hinc notiones a dictionibus separemus oportet, apud imitatione, ut quidam præclare dixit, quæ ad flores advolantes inde favos colligunt, et folia relinquunt (a).

Ad 6. D. Salva natura humana, ut ipsemet declaravit, et per conversionem improprie dictam, C. absorpta humana nostra per conversionem proprie dictam N. Id patet ex scopo quem sibi proposuit s. Gregorius Nyssenus. Ipse enim ostendere voluit humanæ naturæ præstantiam et splendorem quem obtinuit ex tam arcto cum divinitate consortio, quo vel ante mortalitatem, patiendique depositam et exultam conditionem, tota in potioris, nempe divinæ naturæ censum translata sit, iis dumtaxat reservatis, quæ humanitatis propria sunt, eique congruenter annexa; qui status maxime post Christi resurrectionem obtigit (b). Ad hunc porro infinitum excellentiæ ac dignitatis splendorem, qui ex divina natura tam arcte cum humana constricta, in viliores hanc inferioreque redundat aliqua ratione adumbrandum diversis similitudinibus patres usi sunt. Alii enim ferri igniti, alii aëris luce perfusi, alii superexcedentis luminis quo lumen minus evanescere videtur similitudinem protulerunt (c). S. Gregorius Nyssenus vero usus est ad eundem finem similitudine aceti guttulæ in mare projectæ, qua adeo eutychniani abusi sunt. Ceterum apposite Anastasius Sinaita in Odego c. XIII. in hanc rem scribit: « Divinus Gregorius mentionem fecit pelagi et aceti non ut res ipsas confunderet, sed ut exemplo aliquo tenuitatem et parvitatem nostræ naturæ cum infinito et incomprehenso illo divinitatis pelago comparatæ demonstraret » (d). Dum propterea Christi carnem asserit Gregorius non amplius in suis terminis et proprietatibus mansisse, non de proprietatibus essentialibus, sed de accidentalibus, ut vocant, locutus est, sine quibus salva et integra consistere potest humana natura. Sed præstat ex hac ipsa oratione IV. contra Eunomium verum s. Gregorii sensum promere. Vix enim dixit quod humana natura « Cum divinitate temperata non amplius in suis terminis et proprietatibus manet » ut seipsum explicans immediate subdidit: « Carnis tamen et divinitatis

pore, sed *ordine* esse intelligendum; nam Verbum uno eodemque temporis instanti totam humanitatem sibi conjunxit.

(a) Auctor homil. XVIII. tom. V. opp. s. Jo. Chrysost. p. 106.

(b) Quo spectant, quæ ex ejusdem S. patris Antirhetico a Laur. Alex. Zacagnio vulgato in *Collectaneis monumentorum veterum Ecclesiæ græcæ* tom. I. Romæ duriuscula objici solent, de quibus Cf. eundem Zacagnium in præfat. n. XXI. et seqq.

(c) De quibus cf. Petav. I. IV. c. XIV. § 5. et seqq.

(d) Edit. Gretseri S. J. Ingolstadt. 1606. p. 240.

proprietas inconfusa permanet contemplatio; quod deinceps fuse prosequitur (a).

ARTICULUS IV. — *De duplici in Christo voluntate et operatione.*

Ex hominibus eutychniana lue infectis prodiit monothelitarum hæresis, eorum scilicet qui unicam in Christo voluntatem et operationem professi sunt. Hujus erroris semina jecit an. 630. et Heraclii imperii XX. jacobitarum patriarcha Athanasius qui suis artibus imperatorem in fraudem induxit. Agentibus deinde Sergio occulto et ipso hæretico jacobita patriarcha constantinopolitano et Cyro Phasidis primum episcopo ac postea alexandrino patriarcha, majus robur ac firmitatem nova hæresis nacta est. Interea Sophronius doctus et sanctus monachus qui paulo post ad jerosolymitanam cathedram evehctus est Cyro, qui omnium primus publice dogma de unica in Christo voluntate proposuerat, fortiter restitit, ac celebrata synodo scripsit ad Sergium prius, deinde per Stephanum dorensem episcopum litteras misit ad Honorium Romanum Pontificem, quibus de nova monothelitarum hæresi certiorum illum reddidit. Verum eodem anno, quo Sophronius, scripsit pariter Sergius ad Honorium, et ea quæ a Cyro et Sophronio gesta erant exposuit, ita tamen ut eos qui duas in Christo voluntates adstruebant suspectos redderet, quasi duas in Christum contrarias pugnantibusque invicem voluntates inducerent. Quare consultius videri sibi, ut nec una, nec duæ in Christo nominarentur voluntates, sed unus dumtaxat operans. Ad hæc respondens Honorius illud Sergii consilium approbat retinendæ concordie gratia, unamque profitetur in Christo voluntatem, ut sic intercluderet voluntatum conflictationem inter se pugnantium, prout Sergius ab asserentibus duas voluntates induci affirmabat.

OEconomicum silentium probavit pariter Heraclius eadem Sergii fraude deceptus in Ecthesi seu fidei professione quam circa hæc tempora edidit, nomine quidem suo, a Sergio tamen conscriptam, ut imperator declaravit cum cognovit a Severino aliisque romanis pontificibus eam rejici ac damnari. Suasione Pyrrhi constantinopolitani patriarchæ hæretici pariter monothelitæ Constantius tertius ab Heraclio in imperio successor aliud promulgavit edictum quod *Typum* vocavit quo silentium indicabatur tum unam tum duas voluntates in Christo asserentibus; quod pariter Romæ proscriptum est. Sic prava hæresis dilatata est donec sub Constantino Pogonato imperatore catholico

et Agathone Rom. Pontifice an. 680. Constantinopoli concilium œcumenicum VI. et constantinopolitanum III. celebratum est, in quo asserta est catholica veritas, ac proscripta hæresis cum suis auctoribus et fautoribus (a).

Quod in aliis hæreticis factum constanter est ut non solum a veritate sed a se invicem in errore profitendo dissentirent, in monothelitis etiam contigit. Valde tamen interest illud in quo præcise illorum hæresis constiterit nosse; quia ex hoc quæstionis status pendet qui nos inter et monothelitas intercedit.

In eo igitur omnes conveniebant monothelitæ ut unam in Christo assererent voluntatem, atque ex hoc præcipuo ipsorum dogmate nomen sortiti sunt.

Verum cum *voluntatis* voce tum possit significari *naturalis volendi facultas* (*energiam* græci appellant), tum ipse voluntatis *actus* (*θέλημα thelema* ab iisdem vocatur); et hic rursum bifariam dividatur, in actum scilicet *physicum* et *necessarium*, et in actum *deliberatum* ex judicio, quod vocant *practicum*, proficiscentem (græci priorem dicunt *θέλημα φυσικόν*, posteriorem *θέλημα γνωμικόν*); hinc videndum superest in quo error monothelitarum versaretur, seu quamnam voluntatem ex recensitis in Christo monothelitæ negarent.

Porro ipsi pervicaciter inficiabantur in Christo inesse voluntatem humanam naturalem sive prout *facultatem* significat, sive prout significat *actionem*, ne si naturalis esset, ut ipsi autumabant, esset item necessaria. Hinc nonnisi voluntatem electivam in Christo admittebant, quam et *personalem* esse dicebant. Ex quo in ipsorum hypothese consequens erat unam voluntatem naturalem in Christo extitisse, quia si duæ forent, jam essent juxta ipsos mutuo sibi contrariæ, adeoque altera bona, altera mala, prout deliberationis conditio exposcit.

Hinc licet monothelitæ voluntatem, seu facultatem volendi humanam, et actionem naturalem sive humanam operationem reipsa rejicerent in Christo, attamen nonnisi timide et quasi cunctanter id profitebantur, ne invidiam in se perversi dogmatis concitarent. Cum enim facultas et naturalis operatio propria naturæ sive substantiæ sit, perinde erat unicam adstruere in Christo naturalem operationem sive voluntatem naturalem, ac unicam in ipso prædicare naturam: id vero cum esset aperte hæreticum et a concilio chalcedonensi damnatum, ab hac loquendi ratione summopere cavebant. Silentium potius commendabant circa unam vel duplicem operationem, imo ut silentium circa hunc articulum ab omnibus servaretur per imperatorum edicta, ut vidimus, satagebant. Contenti propterea erant unicam voluntatem palam in Christo profiteri rati ita plausibilis dogma suum fore. Cum enim hæc vox ambigua sit, et tum

(a) Cf. de hoc argumento præter sæpe cit. Auctt. P. Michaelis Lequien. dissertat. II. Damascenicam *De quibusdam auctoritatibus, quibus Eutyches aliique unius in Christo naturæ adsertores, hæresim suam tuebantur.* Thomassinum de Incarnat. Verbi lib. III. c. III. seqq. Galanum *Conciliationis ecclesiæ armenæ cum Romanæ* Romæ 1658. t. I. P. II. p. 175. seqq. Consuli etiam possunt Theoriani *Disputatio cum Syris Jacobitis* quam ex vaticano codice edidit et cui vers. latinam adiecit card. Majus in Scriptorum veterum nova collectione Romæ 1832. t. VI. p. 514. seqq. et Na. Alex. Diss. XXIV. in sæc. V.

•(a) Cf. Petav. l. I. cap. XIX. seqq. Alios antiquos et recentiores, qui scripserunt de monothelitarum hæresi vide apud Fabricium Bibl. græc. t. X. p. 204. seqq. quibus addi potest Apologia pro Honorio I. Rom. Pontif. Jo. Bapt. Bartholi feltriensis episcopi. vol. I. in 4. Ausgii 1730. a cap. I. ad IX.

voluntatem prout naturalis facultas est, tum actionem deliberatam ac liberam æque significet, sive ex iudicio practico prodeuntem, dum unam adstruebant voluntatem, putabant non aliter accipi quam si unam dicerent consentientem et concordem utriusque naturæ voluntatem, nec humanam a divina dissentientem; catholicos vero duarum voluntatum assertores traducebant tanquam defensores pugnx ac dissidii voluntatum in Christo. Hac ratione fucum imperitis faciebant. Accedit quod cum deliberata voluntas hypostasis sive personæ sit (quippe velle simpliciter naturæ proprietas est; *hoc autem vel illo modo* velle personæ, uti s. Maximus M. docet), cum una sit hypostasis in Christo eo magis concludebant unicam esse in eo voluntatem.

Ceterum hanc unicam quam monothelitæ in Christo admittebant voluntatem cum Dionysio vulgo areopagita vocabant *theandricam*, seu *deivirilem* ex divina scilicet et humana voluntate coalescentem, ita tamen ut divina active, humana vero omnino passive se haberet. Hinc vocabant humanam naturam proindeque voluntatem, instrumentum divinitatis; quemadmodum vero instrumentum nihil per se agit et operatur, sed omnem actionem suam ab externo impulsu et principio mutuatur; atque uti corpus nostrum instrumentum est animæ nostræ, nec ex se agit, sed agitur ac movetur ab anima, ita illi humanam Christi naturam omni carentem actione ac voluntate constituiebant, rationali præsertim et intelligentis propria. Quare in istorum systemate stirps, et vitalis facultas et potentia in divinitate inerat, a qua deinceps in humanitatem manabat et profluebat, citra principalem vim et causæ agentis efficientiam (a).

Ex his intelligitur nostri muneris esse adstruere in Christo voluntatem naturalem duplicem, divinam et humanam, non solum quatenus voluntas humana pro facultate accipitur, sed etiam quatenus actionem et operationem hæc vox denotat; tum ostendere ejusmodi actionem et operationem humanæ naturæ activam esse, seu ex proprio motu profluere. Quod ut obtineamus sit

PROPOSITIO.—*Dux naturales operationes et voluntates indivisæ et inconfusæ in Christo sunt confitendæ.*

De fide est hæc prorositio, totidem enim verbis hæc veritas definita fuit in conc. œcumenico VI. seu constantinopolitano III. Etenim « Et duas naturales voluntates in eo (Christo), aiunt hujus concilii Patres, et duas naturales operationes, indivise, inconvertibiliter, inseparabiliter, inconfuse, secundum sanctorum patrum doctrinam adæque prædicamus (b). »

Jam vero scripturarum auctoritate in primis ejusmodi doctrinam fulciri, duas nempe naturales operationes in Christo inesse, tot testimoniis evincitur,

(a) Cf. Petav. l. c. tum lib. VIII. c. I. seqq. Exinde patet gravior illos scriptores hallucinari, qui censent hæresim monotheliticam constituisse in sola negatione actionis in voluntate humana.

(b) In collect. Hard. t. III. col. 1599.

quot divinas et humanas scripturæ distincte Christo tribuunt actiones et operationes, quæ innumera prorsus sunt; divinas quidem, ejusmodi sunt vaticinia et miracula, quæ non nisi divina virtute effici possunt, et tamen a Christo patrata scripturæ exhibent, ut iis sibi propriam divinitatem asserenti fidem conciliaret. Humanas vero ejusmodi ex sunt, quas idem Christus consulto in eum finem exercuit, ut homo crederetur, ut sunt ambulare, loqui, cibo ac potu refici, esurire, sitire, lassari, exultare gaudio, mœstitia angi, lacrymari, pati, vulnerari, ac per summos denique cruciatus animam profundere, quæ nec divinitas operari, ac suscipere sola in se potest: has tamen singulis fere paginis sacræ scripturæ præsertim Novi Testamenti recensent. Cum igitur absurdum omnino sit, quæ sunt propria humanæ naturæ divinæ adscribere, aut quæ divinæ naturæ et virtutis sunt, humanæ tribuere naturæ, consequens est pro utraque, quæ præditus fuit Christus, distincta natura divina et humana, distincte diversas actiones et operationes eum posuisse.

Quod attinet ad voluntates prout hæc facultates naturales et naturales operationes, sive naturæ motiones sunt, duas pariter in Christo eas exitisse ex modo dictis jam colligitur; hoc enim ipso quod facultates et operationes sint, cum ostenderimus ex sacris litteris duplicis generis operationes distincte et inconfuse in Christo inesse scilicet divinas et humanas, constat utramque pariter voluntatem et operationem naturalem distincte et inconfuse in eodem reperiri.

Jam præstat idipsum ostendere quoad has voluntates prout actus elicitos, sive *volitiones*, ut vocant, significant, divinam et humanam in Christo fuisse, quod proterve negabant monothelitæ. Quod spectat ad divinam, non est cur de hac adstruenda solliciti simus, cum eam illi hæretici ultro in Christo esse concederent, imo solam esse contenderent. Reliquum igitur est ut ex sacris litteris evincamus Christum habuisse voluntatem humanam, liberam et juris et potestatis suæ. Porro ejusmodi testimonia totidem habentur quot illa sunt in quibus voluntas Christo tribuitur distincta a voluntate Patris. Celebre est illud quod legitur Matth. XXVI. 39. et Marc. XIV. 36. « Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste: verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu »; vel ut legitur Luc. XXII. 42. « Non mea voluntas sed tua fiat. » Ibi Christus perspicue ostendit aliam sibi inesse voluntatem distinctam a voluntate Patris; atqui hæc divina esse non potuit quæ una est in ambobus, ut nemo prorsus dubitat; ergo est humana. Rursum idem Christus Jo. VI. 38. inquit: « Descendi de cœlo, non ut facerem voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, » ubi idem recurrit argumentum. Hinc Apostolus Philipp. II. 8. de Christo ait: « Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem; » et ad Hebr. X. 7. de Christo exponit verba Psalmi XXXIX. 8. « In capite libri scriptum est de me ut facerem voluntatem tuam, Deus meus volui. » Christus igitur Deo ac Patri suo obedit, et obediens

tiae suae merito liberavit, ac redemit genus humanum : atqui neque obedivit ac meruit voluntate divina, ergo obedivit ac meruit voluntate humana. Huc accedunt illa scripturarum effata, quae de Christo referunt quae hominis sunt et humanae naturae consentanea e. g. ut legitur apud Marcum, quod Christus accedens ad apostolos » volebat praeferire illos (a) ; et » ingressus in domum neminem voluit scire et non potuit latere (b) ; » sic » Cum dederunt ei vinum cum felle mistum, gustans noluit bibere (c), » aliaque ejusmodi sexcenta occurrunt quae aperte ostendunt Christum actus eliciuisse humanae voluntatis proprios.

Hisce ex scriptura depromptis ad propositam thesim ostendendam adjicimus auctoritatem sanctorum patrum tum graecorum, tum latinorum. Cum vero longum nimis esset singulorum auctoritates proferre, javerit ad certas classes eorum testimonia redigere. Ac 1. veniunt illi, qui ex diversis operationibus asserunt Christum Deum et hominem esse ; ita Ignatius, Justinus M. Irenaeus, Hippolytus, Tertullianus (d). 2. Id ipsum adstruunt qui adversus arianos pugnarunt ostendentes quae infirmitatis actiones sunt tribui non posse divinitati, ut Athanasius, Eustathius antiochenus, Cyrillus jeros., Epiphanius, Basilus, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, alique (e). 3. Qui ex distinctione operationum colligunt adversus apollinaristas duas esse in Christo distinctas et inconfusas naturas ut Basilus, uterque Gregorius Nyssenus et Nazianzenus, Cyrillus alex., Theodoretus, Ambrosius, Leo M., Gelasius, Fulgentius (f).

Et haec de operationibus naturalibus, in quibus comprehenditur voluntas prout naturalis facultas est; prout autem haec in actus erumpit sive in volitiones, duplicem eam in Christo patres predicasse non minus certe constat. Sic enim inter ceteros aperte loquitur s. Athanasius, qui recitatis illis Christi verbis *Pater si fieri potest etc.* subdit : » Duas hic voluntates ostendit, unam videlicet humanam, quae est carnis propria; alteram divinam. Nam humana propter carnis imbecillitatem, deprecatur passionem; divina vero ipsius prompta est » (g); ex iisdem verbis id ipsum inferunt s. Greg. Nyss. dicens : » Quoniam igitur alia est voluntas humana, alia divina » (h), et s. Chrysostomus scribens : » Propriam quidem habere se voluntatem manifeste demonstrat, sed ubique paternam

voluntatem anteponit suae (a), » et alibi passim. Ex latinis s. Ambrosius » Sed alia, inquit, voluntas hominis alia Dei.... Suscepit ergo voluntatem meam, suscepit tristitiam meam. Confidenter tristitiam nomino, quia crucem praedico. Mea est voluntas quam suam dixit; quia ut homo suscepit tristitiam meam, ut homo locutus est; et ideo ait : *Non sicut ego volo, sed sicut tu vis* (b). » Et haec ex multis pauca attulisse sufficiat.

Præstat demum rem totam concludere argumentis theologicis quibus veteres usi sunt. Ac primo ex ipsa operationis notionem. *Operatio* seu ut eam graeci vocant *ἐνεργεια* (*energia*) nihil aliud est ex communi philosophorum doctrina, nisi motio substantiva naturae ejusque nota essentialis; natura enim sine propria vi, energia et operatione nec est nec intelligi potest; ergo totidem debent esse operationes in Christo quot sunt in ipso naturae : atqui ex demonstratis duae sunt in Christo naturae distinctae et inconfusae; ergo duae sunt distinctae in eo agnoscentiae et inconfusae operationes (c) : praeterea si unica in Christo esset operatio, haec vel simplex vel composita esset; atqui neutrum dici potest. Si enim esset simplex vel divina esset vel humana; si divina, ergo Christus solum Deus esset, si humana, homo tantummodo esset. Non potest esse composita ex operationibus utriusque naturae, quia in hac hypothesi simul divina et humana foret, creata et increata, infinita et finita, seu potius nec divina nec humana esset. His aliisque hujusmodi argumentis monothelitas perstringebant patres praesertim vero s. Maximus Confessor in disputatione cum Pyrrho.

Praeter has ambas naturales operationes inesse in Christo humanas ac liberas voluntatis actiones, seu volitiones liberas, quae ex deliberatione proflunt ita evincitur : Verbum divinum ex dictis naturam sibi assumpsit omnino perfectam : atqui ad perfectionem nostrae naturae praecipue spectat vis electiva, seu libera eligendi facultas, citra imperfectionem quae inter bonum et malum versatur, ergo in Christo homine haec reperitur necesse est. Insuper : sine humana libera voluntate Christus promerere non potuit, nec propterea nos redimere ac pro nobis satisfacere : atqui Christus utrumque praestitit, ut

(a) Marc. VI. 48.

(b) Ib. VII. 24.

(c) Math. XXVII. 34.

(d) Ignat. ep. ad Trall. c. IX. Just. M. in Dial. p. 246. seqq. Iren. lib. III. c. XXXII. Hippolytus apud Theodor. Dial. 2. Tertull. in Apolog. c. XXI. Horum omnium testimonia refert Petav. lib. VIII. c. VIII. §. 1 seqq. c. IX. §. 1.

(e) Loco nuper indicato.

(f) Ibid.

(g) De incarn. et cont. Arian. n. 21. ed. maur. tom. I. p. 887.

(h) Apud Agathon. in epist. ad Imp. in Actis sextae synod. actione IV. coll. Labb. Tom. VI. col. 652.

(a) Cit. in VI. syn. act. X. col. 792.

(b) Lib. II. de fide c. VII. n. 52. 53. ed. maur. tom. II. p. 480.

(c) Hoc adeo exploratum veteres patres habebant, ut ex differentibus et distinctis operationibus colligerent adversus apollinaristas et deinde adversus Eutychianos duas esse in Christo distinctas et diversas naturas. Cum enim actiones et operationes indicia et notae naturae sint cujuslibet, ex his tanquam principis magis notis procedebant ad ostendendum quod minus notum videbatur, nempe diversitatem in Christo naturarum. Quare monothelitas duplicem distinctam operationem in Christo negantes illico patres apollinarismi et eutychianismi accusarunt, pro certo sumentes perinde esse negare operationem ac ipsam auferre naturam. Cf. Pet. lib. VIII. cap. VI. VII.

paulo post ostendemus, ergo tali voluntate præditus fuit (a).

Sive igitur scripturas consulamus sive patrum doctrinam ac perpetuum ecclesiæ sensum, sive denique rationes ex intima rei natura petitas, constat duas naturales voluntates et operationes in Christo esse agnoscendas et profitendas.

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Nulla est nec esse potest in Christo voluntatum pugna: jam vero si allata scripturarum testimonia litterali sensu admitterentur talis insurgeret pugna, metaphorice proinde accipienda sunt, nec quidquam pro adsertoribus duarum voluntatum et operationum evincunt. Quare patres 2. natum Christum dicebant « absque carnalibus voluntatibus et cogitationibus humanis » ut Athanasius (b); vel 3. Christi *velle* fuisse totum *deificatum*, ut inter ceteros loquitur s. Greg. Naz. (c); vel 4. « Carnis quidem passionem fuisse, Dei autem operationem » ut Greg. Nyss. (d); vel 5. Christum « unam cognatam operationem per ambas naturas demonstrasse » ut Cyrillus alex. (e); vel 6. denique Christum « unam quandam theandricam (id est deivirilem) operationem nobiscum conversando exhibuisse » ut præ ceteris Dionysius areopagita (f); quæ omnia cum duplici Christi voluntate et operatione componi nequeunt. Ergo.

R. ad 1. N. min. Etenim illis verbis, quibus postulat Christus, ut si fieri posset transiret a se passionis imminentis calix, et in quibus monothelitæ pravi dogmatis sui vim collocabant ad ostendendum duarum voluntatum conflictum, non exprimit nisi naturalem carnis affectionem, seu, ut dicitur, partis inferioris mortem recusantis; quæ quidem affectio insita nostræ naturæ est atque a Deo ipso ejusdem auctore illi ingesta. Quare dum Christus ejus vocem expressit, ut nobis consubstantialem naturam se habere ostenderet, maxime obsecutus est auctori ipsi naturæ. Hæc autem naturalis affectio non est proprie dicta voluntas: dici propterea, ne-

quit inde patefieri voluntatum contrarietatem; eo magis quod non absolute, sed sub conditione *si fieri potest* ejusmodi affectionem sibi congenitam et secundum hominem patefecerit. Vera et proprie dicta voluntas humana Christi ex subsequentibus verbis ostenditur « Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu » vel « Non mea voluntas sed tua fiat » quibus vincens naturalem illam affectionem infirmæ naturæ se paratum exhibet ad Patris voluntati obsequendum, ac plenam ostendit voluntatis suæ humanæ cum voluntate divina consensionem et conformitatem. In his porro postremis verbis catholicorum argumenti vis sita est ad duas in Christo ostendendas voluntates.

Quod spectat ad alium textum quem pariter objiciebant hæretici ad evincendum voluntatum conflictum ex Jo. VI. 38. « Descendi de cœlo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me; » ostenditur quidem ex eo duplex in Christo voluntas, non autem earumdem pugna, cum voluntatem suam humanam Christus perfecte voluntati divinæ, seu voluntati Patris sui submissam ac plane conformem patefaciat, ita ut nunquam ille prout homo est aliud velit, quam quod ipse vult, ut ex ipso contextu constat (a).

Ad 2. D. Ad excludendam ab humana Christi natura quicquid ex Adamo corruptelæ in humanam naturam et generationem transiit, C. ad excludendam voluntatem humanam proprie dictam N.

Ad 3. D. Ita tamen ut integrum *velle* persisteret, C. absorptum aut confusum N. alioquin non diceretur *deificatum*; « Quod natura divinum est, ut loquitur s. Agatho Romanus Pontifex (b), non indiget deificari, quod vero deificatur non est profecto natura divinum ». Eadem igitur ratione dixerunt nonnulli patres deificatum Christi velle, qua deificatam dixerunt humanam ipsius naturam, quæ tamen ipsis monothelitis fatentibus, integra permansit.

Ad 4. D. Principalem, quæque regeret in suis motibus humanam naturam, C. solam, et ad exclusionem operationis humanæ N. Ideo autem Nyssenus carnis passionem memorat, quia omnis creata natura, ut loquitur s. Joan. Damasc. (c) patiendo se movet et agit, sola autem natura divina sine passione se movet et agit sine motu. *Passio* propterea hic improprie usurpatur.

Ad 5. D. Ob indivisum utriusque naturæ et operationis concursum, C. ob unicum operationis naturale principium N. Cum enim arcissimo inter se nexu utraque natura copulata esset, hinc in Christi operationibus per modum unius semper concurrebat utriusque naturæ operatio, quam propterea aptissime s. Cyrillus *cognatam* appellavit.

(a) Ibid. I. IX. c. VIII.

(b) Tom. I. p. 500. C.

(c) Orat XXXVI. p. 585. A.

(d) In VI. syn. act. XII. ed. Lab. p. 925.

(e) Apud Maxim. in Disput. cum Pyrrho p. 701. qui Cyrilli locus lib. IV. comm. in Jo. legitur p. 361. ed. cit.

(f) Integer textus hujus loci, nempe epist. IV. ad Cajum monachum ita se habet: « Nam, ut summam dicamus, ne homo quidem erat, non quod non esset homo, sed quod ex hominibus natus, homines longe superaret, et supra hominem vere homo factus sit. Ceterum divina non qua Deus patrabat, neque humana quatenus homo gerebat, sed quatenus erat Deus et homo; novam quamdam nobiscum conversando deivirilem operationem exhibebat. » Edit. Corderii S. J. opp. t. II. p. 75. Antwerp. 1654. De hoc Dionysio cf. Le-Quien Dissert. II. damascenica § X. seqq. et Jo. Franc. Bern. Mar. de Rubis *De gestis et scriptis s. Thomæ* dissertat. XI. *De fide auctoris opp. quæ vulgo areopagitica dicuntur*. Venet. 1750.

(a) Cf. Calmet. in. h. I.

(b) In epist. I. ad Imperatores, quæ extat in Act. IV. synodi VI. Leguntur autem recitata verba in coll. Labb. col. 655. tom. VI.

(c) Lib. III. De fide orthodox. c. XV. opp. ed. Le-Quien, t. I. p. 256.

Ad 6. D. Id. est *novam* prout plures legendum esse contendunt Dionysii vulgo areopagitæ testimonium, C. *unam* theandricam, ut aliis placet, subd. *ratione* præfatæ cognationis juxta modo dicta, C. *ratione* ænius naturalis principii N. (a).

II. Obj. 1. Unitas operationis sequitur ex unitate personæ. 2. juxta illud theologico sermone tritum effatum: *actiones sunt suppositorum*; cum ergo unica sit in Christo persona unica debet quoque esse ejus operatio; 3. nec quisquam est, qui inficiari possit Christum unum esse volentem et operantem, ideoque unam ejus voluntatem et operationem. Quod ut manifestum fiat juerit animadvertere: primo naturam humanam nihil ex se operari posse, sed solum ut motam a divina persona, ac proinde duo quidem in eo agnoscenda *operata* non vero duas operationes; 2. *esse* ad hypostasim subsistentem pertinere ac propterea etiam *operari*; 3. si operationes tribuantur naturæ, cum eadem sit natura Patris et Filii et Spiritus Sancti, illud sequi operationes naturæ divinæ in Christo tribus divinis personis esse tribuendas, quod absurdum esse nemo non videt; 4. Personam Verbi usam esse humana natura tanquam instrumento quodam, ut Patres passim loquuntur; una autem et eadem est operatio artificis et instrumenti, quod ab artifice adhibetur. 5. Quare optime Honorius Pontifex tum unam asseruit in Christo voluntatem in epistolis ad Sergium datis, tum ejusdem Sergii agendi rationem et consilium laudavit. Ergo.

R. Ad 1. N. Principium enim, vis atque *energia* operationis est natura, licet *personalitas* sive subsistentia sit conditio sine qua natura neque existere neque proinde operari queat; alioquin tres operationes naturales in operibus, ut vocant, ad extra essent in Deo admittendæ, quod nemo sanus dixerit.

Ad 2. D. Actiones sunt suppositi tanquam principii quod, ut scholæ loquuntur, C. tanquam principii quo juxta modo datam explicationem N. (b).

(a) De hoc pseudo-Dionysii dicto cf. s. Jo. Damascenum l. c. c. XIX. nec non s. Maximum M. in scholiis ad hunc Dionysii locum ed. cit. Omnes enim in eo conveniunt ut asserant Auctoris hujus mentem non aliam fuisse, quam docere, conjunctim utramque naturam in Christo ratione ejusdem suppositi cum alterius communione agere illud quod unaquæque proprium habet seu unum idemque esse operatum in utraque, et pro utraque natura. Vid. etiam Petav. lib. VIII. capp. X. XI. XII.

(b) Circa hoc scholarum usu tritum axioma *actiones sunt suppositorum* cf. Pet. lib. XIII. c. II. ubi ostendit facile in concordiam revocari posse tam eos, qui ejusmodi effatum admittunt, quam eos qui rejiciunt. Cum enim suppositum, sive hypostasis, aut persona non aliud sit nisi natura ipsa singularis certo modo affecta, qui modus nec ad essentiam pertinet, nec *entitatem*, ut vocant, addit ullam; ideo quæcumque de supposito dicuntur, ea de natura prædicantur, non simpliciter, et ut in se seu in abstracto consideratur, sed quatenus quodammodo modificatur. Quocirca actiones esse suppositorum, nihil aliud est, quam esse naturæ subsistentis. Non enim modus ille ipse, qui *subsistentia* vulgo in scholis vocatur, origo aut fons est actionis: sed tantum conditio quædam sine qua non exercetur actio. Itaque si strictius loqui velimus quod proprie agit est natura, ipsa est prin-

Ad 3. D. Ratione unius ejusdemque personæ operantis per utramque naturam, C. *ratione* unius ejusdemque operationis N. Quod declaratur exemplo gladii igniti, qui una eademque actione secat et urit, licet distincta sint principia secandi et urendi.

Ad conf. 1. D. Si natura humana careret propria virtute vi ac energia, C. si propriam habeat et juxta eam agat et operetur licet mota a divina persona N. Sicut gladius ignitus ad lignum admotus urit vi propria; motio autem quam natura a persona divina accipit propriæ naturæ, nempe liberæ, consentanea est (a).

* Ad conf. 2. D. At diversa ratione, C. eadem N. Etenim *esse* completum pertinet ad personam ratione termini naturam individuantis, ut scholæ loquuntur, operari vero pertinet ad personam tanquam conditionem, ut diximus, sine qua natura exerere propriam vim et facultatem non potest, sicut nec subsistere. At posito quod natura in persona subsistat, poterit et operari virtute propria. Operatio enim, ut animadvertit s. Thomas est quidam effectus personæ secundum aliquam formam vel naturam (b).

Ad conf. 3. D. Si tribuantur naturæ in genere, C. si naturæ prout in persona subsistit, id est, affecta, seu modificata peculiari sua tessera et nota personali N. Porro unaquæque personarum divinarum non solum *ad intra*, ut fertur, verum etiam in actionibus ad extra cum suo proprio personali respectu, characterere, seu personali tessera operatur. Quare cum divini Verbi persona, prout distinguitur ab aliis personis copulaverit sibi naturam humanam, sic prout distinguitur a personis reliquis in assumpta natura agit et operatur (c).

capium actionis, non autem agit natura nisi subsistens sit.

(a) Cf. s. Th. III. p. q. XIX. a. 1. tum s. Jo. Damasc. l. c.

(b) Loco cit. in resp. ad 4.

(c) Cum hanc sibi Petavius proposuisset difficultatem lib. VIII. c. X. §. 15. eidem occurrit animadvertendo personam divinam ex duobus constare *natura et relatione*; ad naturæ vero conceptum, *rationem* sive *definitionem* magis pertinere *essentiam* quam *habitudinem* sive *proprietatem*. Hinc definitur persona *rationalis naturæ individua substantia*. Porro substantiæ primæ magis intima est ratio ipsa substantiæ, quam *singularitas*, sive proprius subsistendi modus. Siquidem nihil rei ulli tam insitum, tamque intestinum est, quam essentia. Est autem personæ essentia, natura ipsamet, non personalis proprietas, quæ in divinis personis est relatio. Igitur cum persona Verbi humanæ naturæ conjungi dicitur, non aliud intelligimus, quam naturam divinam cum ea copulari: non absolute, præciseque sumptam, sed quatenus determinata est, et modificata personali Verbi proprietate. Quare ipsa quoque *ἐνέργεια* et operatio divina, secundum interiorem substantiam, et ut est in Deo considerata, et proprietate modificata Verbi ad humanam naturam applicatur, et fit ei peculiaris, ac *θεανδρικὴν ἐνέργειαν* Christi propriam efficit, quæ perinde ex operatione illa divina, per congruentem Verbo subsistendi modum definita et determinata, atque ex humana functione componitur, ut ex utraque natura persona ipsa Christi composita est. Ut autem natura divina humanæ Christi naturæ conjungitur; nec ex eo sequitur totam ipsam Trinitatem

Ad conf. 4. D. Tanquam instrumento hypostatice sibi conjuncto, nempe vivo, intelligente, propria vi et efficacia prædito, C. tanquam instrumento naturali aut artificiali inerti, passivo, ac propria vi et efficacia destituto N. Verbum enim non tribuit naturæ humanæ assumptæ nisi subsistentiam. Subsistens porro humana hæc natura in Verbo omnia quæ propria hominis sunt, propria vi omnino operabatur, ideoque intelligebat, volebat, ambulabat, loquebatur aliaque ejusmodi operabatur proprio motu et virtute, nec a Verbi persona dependebat nisi ad subsistendum, ac proinde ad operationes suas proprias exendas ut a conditione sine qua nec subsistere, nec existere, nec operari posset, ut toties expositum est (a).

Ad conf. 5. D. Unam Honorius asseruit in Christo voluntatem humanam ad excludendam pugnam carnis et spiritus qualis in nobis reperitur, C. ad excludendam divinam vel humanam voluntatem proprie dicam N. Ita exponunt Honorii mentem omnes cœvi scriptores Joannes IV. Honorii post Severinum successor (b), s. Maximus M. (c), Joannes abbas romanus Honorii amanuensis, qui ejus nomine litteras ad Sergium datas exaravit (d). Sed præstat ipsa Honorii verba in medium adducere ex quibus quænam ejus mens fuerit plane dignoscitur: « Unde, inquit, et unam voluntatem fatemur D. N. J. C. quia profecto a divinitate assumpta est nostra natura non culpa (e); illa profecto quæ ante peccatum creata est, non quæ post prævaricationem vitata... Nam lex alia in membris, aut voluntas diversa non fuit, vel contraria Salvatori quia supra legem natus est humanæ conditi-

oniri, etsi tota ipsa natura Trinitatis cum illa societur: sic operatio toti communis Trinitati cum humana operatione committitur, non tamen eodem modo, operari Trinitas *ἐνεργεῖς θεανδρικός* dicitur, quo Verbum ipsum; sed ut proprietate personali Verbi modificata est operatio ista, ad humanam *ἐνεργεῖς* accommodatur. Cf. etiam ib. c. XII. § 14. necnon de Rubeis in dissertat. *De gestis et scriptis s. Thomæ* diss. I. capp. XIV. et XVII.

(a) Cf. s. Th. l. c. et in resp. ad 2. ubi inter cetera scribit: « Actio instrumenti, in quantum est instrumentum, non est alia ab actione principalis agentis; potest tamen habere aliam operationem, prout est res quedam. Sic igitur operatio, quæ est humanæ naturæ in Christo, in quantum est instrumentum divinitatis, non est alia ab operatione divinitatis: non enim est alia salvatio, qua salvat humanitas Christi, et divinitas ejus. Habet tamen humana natura in Christo, in quantum est natura quedam, propriam operationem præter divinam ».

(b) In apologia pro Honorio Papa ad Constantin. Imp. apud Labb. coll. Concil. t. V. col. 1760. seq.

(c) In disputat. cum Pyrrhe, opp. s. Maximi confessoris Gr-lat. edit. Combefisii Ord. Præd. tom. II. p. 181.

(d) Ibid. apud s. Maximum. Notandum vero est, s. Maximum hujus amanuensis auctoritate et testimonio ita fregisse audaciam Pyrrhi, ut eum ad silentium redegerit. Cf. eundem s. Max. in epist. ad Marinum presbyt. edit. Combefisii. t. II. p. 152. et in defforatione ex ejusd. epistola ad Petrum Illustrem ib. p. 75.

(e) In gr. textu apud Hard. tom. III. col. 1520. additur: *in illa profecto natura quæ etc.*

PERRONE. I.

nis » (a). En quo sensu unam dixerit Honorius voluntatem in Christo.

Quo l. attinet ad operationes, Sergii fraude deceptus approbavit Honorius ad novas præcavendas quæstiones, ne in posterum una vel gemina diceretur in Christo operatio; quia scilicet spectabat hanc denominationem ut discordiarum segetem, quæque potius ad grammaticam quam ad ecclesiastica dogmata pertineret. En rursum ejus verba » Utrum autem propter opera divinitatis et humanitatis, una an geminæ operationes debeant derivatæ dici vel intelligi, ad nos ista pertinere non debent, relinquentes ea grammaticis, qui solent parvulis exquisita derivando nomina venditare » (b). Ceterum catholicam doctrinam quoad Christi operationes Honorium tenuisse evidenter ostendunt, quæ ipse scripsit Ep. II. ad eundem Sergium: « Utrasque naturas, inquit, in uno Christo unitate naturali copulatas cum alterius communione operantes, atque operatrices confiteri debemus, et divinam quidem, quæ Dei sunt operatem; et humanam, quæ carnis sunt exequentem, non divise, neque confuse, aut convertibiliter... sed naturarum differentias integras confitentes (c). »

Quod si nihilominus Honorii nomen inter hæreticos monothelitas recensitum fuit, atque anathematis telo percussum a concilio constantinopolitano III., non ob dogmatis pravitatem, id factum est, sed quia catholicam fidem « Profana proditiōe, ut loquitur Leo II. in Epist. ad Constantinum Pogonatum ejusdem concilii confirmatoria, immaculatam maculari permisit » (d) qui, ut rursus idem Pontifex loquitur in epist. ad hispanos episcopos, flammam hæretici dogmatis, non ut decuit apostolicam auctoritatem, incipientem extinxit, sed negligentia confovit (e). » Neque alio sensu concilium VI. eum ut hæreticum damnavit. « Utpote qui eos in his secutus est » (f) hujusmodi hæreseos confirmator, qui etiam sui extitit oppugnator (g) » « Horum (monothelitarum) hæreseos in omnibus fautorem, concursorem atque confirmatorem » se gessit (h), ut legitur in actis ejusdem concilii, quatenus scilicet approbavit œconomiam de silentio circa unam vel duplicem operationem a monothelismi fautoribus propositam, quorum dolum et versutiam non advertens Honorius, ab iis decipi passus est (i), cum tamen pro munere huic hæreticorum temperamento maxime obsistere debuerit, et

(a) In collect. Hard. l. c.

(b) Ibid.

(c) Ibid. col. 1554.

(d) Ibid. col. 1475.

(e) Apud Labb. tom. VI. col. 1247.

(f) Actione XVIII. in coll. Hard. l. c. col. 1422.

(g) Ib. in edicto Imperat. Constantini col. 1447.

(h) Ib. col. 1455.

(i) Sed circa causas damnationis Honorii cf. Pagium in Critice Baronii ad an. 633. ad n. XXXII. et seqq. ubi Honorium simul, ut par est, a monothelismo immunem apertissime ostendit non solum adversus hæreticos protestantes, sed insuper adversus nonnullos catholicos, qui nescio quo spiritu ducti exultant, si quam labem in Romanis pontificibus sibiprehendere videntur.

(Trente-cinq.)

viam omnem novæ hæresi intercludere (a).

CAPUT IV.

De communione idiomatum et adoratione Jesu Christo debita.

Expositis et vindicatis quæ ad essentiam, ut ita dicam, mysterii dominicæ Incarnationis spectant illudque constituunt, reliquum est ut præcipua colligamus consecraria, quæ ex eo profluunt. Talia porro sunt idiomatum seu proprietatum communio sive communicatio, et adoratio Christo debita, quæ exsurgunt ex unitate divinæ personæ et hypostatico duarum naturarum nexu. Ne tamen quæ expendenda suscepimus simul collecta confusionem ingerant, ea in duos articulos disperiemur, ut singillatim de propositis doctrinæ capitibus agamus.

ARTICULUS I.— *De idiomatum communione.*

Quod a latinis *communio idiomatum* seu proprietatum appellari consuevit, a græcis *ἁρμότης* (*antidosis*), seu *mutua communicatio* aut etiam *permutatio* dicitur. Si rem vero spectes communicatio idiomatum ea est, qua utraque natura, et utriusque naturæ proprietates sic enunciantur de Christo, ut quæ conveniunt ho-

(a) Et hæc perstrinxisse circa causam Honorii nobis satis sit, et quidem in hypothesi de integritate epistolarum Honorii, prout referuntur in actis concilii VI. et in hypothesi de integritate actorum ejusd. concilii. Nemo enim ignorat Card. Baronium plurimum elaborasse tum ut ejusmodi documenta adulterata esse ostenderet, tum ut spurias evinceret epistolas Leonis II. datas ad Imp. Constantinum, ad episcopos hispan. et ad Hervigium regem. Quam defensionis rationem denuo secutus est Jo. Bap. Bartholus episc. feltriensis in cit. apologia pro Honorio, saltem quod attinet ad epistolas Leonis II. et epistolas Honorii quas interpolatas esse contendit. Quoad epistolas Honorii ipsis favet quod scribit s. Maximus Confessor in tomo dogmatico ad Marinum p. 133. ed. cit. nempe « sanctissimum abbatem Joannem, ei (Honorio) ab epistolis adjutorem affirmantem, nullo modo in ea (epistola) per numerum unius prorsus voluntatis mentionem fecisse, licet hoc nunc ab eis conflictum sit, qui epistolam græce reddiderunt ». Quod tamen quomodo cohareat cum iis, quæ ex cit. disput. cum Pyrrho superius indicavi, non video. Hæc enim leguntur l. c. « Is igitur (abbas Joannes Honorii amanuensius) cum ad sanctum Constantinum Imperatorem, ex persona rursus sancti Joannis Papæ de hac epistola scriberet, dixit : *unam voluntatem diximus in Domino*, non divinitatis ejus et humanitatis, sed humanitatis dumtaxat. Cum enim Sergius scripsisset, quod quidam duas voluntates in Christo contrarias dicerent ; respondit : *unam voluntatem diximus*, Christum non duas contrarias voluntates habuisse ; carnis scilicet et spiritus, sicut nos habemus post peccatum, sed *unam tantum*, quæ naturaliter ejus humanitatem insigniret. »

Quod spectat ad actorum concilii VI. et epistolarum Leonis II. veritatem, et integritatem cf. quæ egregie scripserunt Jo. Garnerius S. J. in op. *Liber diurnus roman. pontificum* diss. I. §. VI. seqq. Combefisius *Dissert. apologetica pro actis sextæ synodi*, Lupus in *dissert. De sextâ synodo* ad act. XVIII. auctor anonymus *Historiæ monothelitarum* in scrutinio VI., Pagnius in *Critice Baronii* ad an. 681. ad num. XXXI. seqq.

Quo vero sensu interdum nomen *heretici* usurparetur, et applicatum fuerit Honorio cf. Bolgeni S. J. in op. *Fatti dommatici*. c. IV. prop. VI.

mini ea tribuantur Deo, et quæ conveniunt Deo, de homine prædicentur. Fundamentum et causa proxima mutæ hujus naturarum communicationis est hypostatica duarum naturarum unio, hæc enim sublata, jam nullum locum habere posset. Tanti interest diligenter explicare et retinere id quod est communicatio idiomatum, quanti custodire sinceram et rectam Incarnationis notionem.

Quoniam vero non modo hæresis nestoriana, quæ dividebat in Christo personas, sed hæresis quoque eutychiana vitanda est, quæ miscebat et confundebat naturas, magna propterea cautione opus est, ac providendum diligentissime, ne quas de Christo verborum formulas adhibeamus, quæ in alterutrum errorem inducere valeant. Multiplices propterea regulas theologi subjiciunt, quas recenset Petavius (a). Princeps tamen et fundamentalis ad quam ceteræ reducuntur, et a qua ceteræ pendent ea est, ut quæcumque de naturis mutuo prædicantur, aut de Christo contraria proferuntur, ad suppositum seu personam referantur, non autem ad naturas seorsim sumptas ; vel etiam, quod idem est, ut proprietates divinæ et humanæ de se mutuo enunciari tantum possint *concretis*, non autem *abstractis* vocabulis.

Nestorius priorem datæ regulæ partem negabat et profitebatur se non posse admittere Deum bimulum aut trimulum, nec B. Virginem posse deiparam nuncupari, ut suo loco vidimus. Eutyches ex contrario principio nitebatur subruere alteram nostræ regulæ partem. Utamque nos propterea defendere cogimur.

PROPOSITIO I. — *Admittenda est in Christo idiomatum communicatio in concreto.*

Hæc propositio ad fidem catholicam spectat quam perpetuo professæ ecclesiæ est. Hanc vero communionem seu communicationem idiomatum admittendam esse tot illa scripturarum testimonia evincunt, in quibus unus idemque Christus modo Deus et Filius Dei, modo homo et filius hominis nuncupatur. Rursum eam illa omnia loca ostendunt in quibus scripturæ diversa plane ratione et varie de uno eodemque Christo loquuntur, ac nunc eum de cælo descendentem perhibent, nunc e muliere genitum ; alias Deum anteriorem seculis omnibus, ac rursus novissimis diebus hominem ; modo Deum crucifixum, modo hominem in cælo conversantem ; ut disputantes adversus Nestorium et Eutychem prolatis scripturarum oraculis ostendimus. Unde in symbolo nicæno-constantinopolitano idem Christus dicitur a Patre natus ante omnia secula, Deus de Deo, atque idem rursus dicitur propter nos homines incarnatus, natus ex Maria Virgine, passus, mortuus et sepultus.

Patres ex hac nominum permutatione ad convincendos hæreticos valida identidem argumenta conficiunt ; supervacaneum propterea censemus illorum singillatim verba proferre. Unus audiat Gregorius Nyssenus, qui ante exortam nestorianam hæresin

(a) Lib. IV. c. XVI. duodecim regulas enumerat, quas ex patribus græcis et latinis collegit.

floruit, sic Apollinarem perstringens: « Propter exactam assumptæ carnis, assumentisque divinitatis unitatem mutuo nomina permutantur, ut quod humanum est divino, quod divinum est humano nuncupetur (a). »

Ratio demum theologica desumitur ex ipso hujus Idiomatum communionis fundamento. Cum enim duæ natura arctissimo nexu consociatæ sint et in una eademque persona subsistant ejusque propriæ sint, plane consequitur posse pro diversitate naturarum diversa de una eademque persona enunciari, quæ inter se contraria videntur.

DIFFICULTATES.

Obj. 1. Quamvis homines in una natura conveniant, falso quod unius est proprium de altero enunciaretur, multo igitur minus in Christo, quod proprium naturæ divinæ est, de humana et vicissim quod proprium est humanæ naturæ prædicari possunt de divina, quæ infinito intervallo inter se distant. 2. Sane magis conveniunt tres personæ divinæ ad invicem quam humana et divina natura in Christo, quin tamen in Trinitatis mysterio una persona de altera prædicetur, nec enim dici potest e. g. quod *Pater* sit *Filius*, ergo 3. multo minus admitti id potest in mysterio Incarnationis. 4. Præterea unio duarum naturarum in Christo comparatur unioni corporis et animæ in homine, ut patet ex symbolo athanasiano; porro de homine dici nequit *anima est corpus* et e converso. 5. Neque omittendum toti Trinitati singulisque personis convenire quod de Deo prædicatur *absolute* non autem *relative*; at nomen *homo* non est *relativum* sed *absolutum*; si igitur quæ hominis sunt de Deo prædicantur in Incarnatione, sequitur de tota Trinitate personisque singulis illud prædicari posse. 6. Hinc si vera est hæc propositio: « Homo est Deus, » hæc pariter vera foret: « Homo est Pater æternus » juxta syllogismum a Scoto ita institutum: « Homo est Deus; sed Deus est Pater, Filius et Spiritus Sanctus; Ergo homo est Pater, Filius et Spiritus Sanctus, » quod absonum esse nemo est qui non videat. 7. Quod demum falsitatis arguit assertam propositionem est, quod ea, quæ naturæ humanæ conveniunt, iis opponantur, quæ divinæ naturæ propria sunt. Siquidem ea quæ propria sunt humanæ naturæ imperfecta sunt, finita ac limitibus circumscripta, contra vero perfectissima et infinita quæ sunt propria naturæ divinæ: misceri propterea deberet simulque conjungi finitum et infinitum, perfectum et imperfectum, quod repugnat; 8. præsertim cum *assumi* ita conveniat naturæ humanæ, ut nullatenus de divina prædicari possit. Ergo.

R. Ad 1. D. Seposita hypostatica unione, C. hac constituta N. Quilibet enim homo in propria subsistit hypostasi.

Ad 2. D. Quæ tamen distinguuntur secundum hy-

postasim, C. secus N. in Christo autem una est persona utriusque naturæ.

Ad 3. Ratione naturæ humanæ, C. personæ N.

Ad 4. D. min. In abstracto, C. in concreto N.

Ad 5. N. min. Prædicatur enim nomen *homo* de Deo ratione unionis hypostaticæ, ideoque relationem importat.

Ad 6. D. Maj. Si Dei nomen assumeretur pro natura, C. si pro persona N. Atque inde responsio patet ad Scoti subtilitatem.

Ad 7. D. Si prædicarentur secundum eandem rationem, C. si secundum diversas rationes, duarum nempe naturarum N.

Ad 8. D. Ratione sui ipsius, C. ratione suppositi N. Consulatur S. Th. 3. p. q. 26. ar. 1. seqq. Neque enim in his diutius nobis immorari fas est.

PROPOSITIO II. — *Nullo modo admitti potest communicatio idiomatum in abstracto, nec tribui proinde Christi humanitati omnipotentia, ubiquitas, seu omnipræsentia*

Et hæc propositio ad fidem catholicam pertinet, quam constanter professæ est ecclesia: longe aliter docuere lutherani ad adstruendam humanitatis Christi ubiquitatem, seu ut loqui malunt, *omnipræsentiam* (a).

Ejusmodi enim lutheranorum commentum everunt 1. omnia illa scripturarum testimonia, quæ Christum exhibent ambulantem ac de loco in locum transeuntem, quæ innumera sunt; 2. illa omnia quæ ita exhibent Christum in uno loco commorantem, ut negent alibi esse, sic Jo. XI. 15. Christus loquens de Lazaro inquit: « Et gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi, sed eamus ad eum. » Martha quoque: « Domine, si fuisses hic, inquit, frater meus non fuisset mortuus (b); » tum Angelus Marc. XVI. 6. ad mulieres parentandi causa venientes « Surrexit, ait, non est hic: ecce locus ubi posuerunt eum; » 3. ea omnia, quæ post resurrectionem gloria jam et immortalitate donatum certo loco contineri Christum referunt; sic Petrus Act. III. 21. de Christo ait: « Quem oportet quidem cælum suscipere, usque in tempora restitutionis omnium, » et Angelus post ascensum Domini: « Ille Jesus, inquit, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet, quem admodum vidistis eum euntem in cælum. »

Eidem commento adversantur pariter fidei symbola, quæ declarant Unigenitum Dei Filium incarnatum esse, et in utero Virginis conceptum, indeque in

(a) Etsi enim Lutherus ejusque asseclæ eutyichiana labe infecti contendunt ob assumptam a divino Verbo in unitate personæ humanam naturam huic divinas proprietates communicatas fuisse, præsertim vero *immensitatem* qua Deus ubique est, *ubiquitatis* et *ubiquistarum* vocabula iniquo animo ferunt, eisque reclamare solent. Excogitatam porro ab ipsis ejusmodi hereticum paradoxum est ad tuendam realem corporis Christi præsentiam in Eucharistia, quin adverterint, ut ostendit Bellarminus lib. III. de Christo c. XIII. ubiquitatem pugnare cum ipso sacramento Eucharistiæ, ipsumque evertere.

(b) Jo. XI. 21.

(a) Epist. ad Theophil. ep. Alexandr. Opp. ed. Paris 1615. T. II. p. 697. Reliqua patrum testimonia recolle apud Petav. l. IV. c. XV

lucem editum, descendisse ad inferos, in sepulcrum illatum et indidem resurgentem, in coelum ascendisse, illinc postea venturum ad iudicium, quæ quidem aliaque his similia satis aperte ostendunt Christum Dominum in humana natura definito aliquo spatio comprehensum.

Illud insuper respuunt œcumenicæ synodi, cujusmodi sunt chalcedonensis, constantinopolitanæ. II. et III. quæ statuunt duas in Christo convenisse naturas nconfusas, et impermixtas cum perfectione et differentia uniuscujusque propria, nec non generalis VII. seu nicæna II., quæ proscribit iconoclastas *incircumscriptam* asserentes in Christo humanam naturam.

Illud ipsum denique rejiciunt ecclesiæ Patres tum græci tum latini, quorum testimonia longo agmine profert Petavius (a). Ne ea singillatim proferamus, quod hujus tractationis angustia non patiuntur, contenti erimus rationem theologicam ab ipsis, nominatim vero a s. Athanasio adductam urgere.

Cum divina attributa unum sint cum divina essentia, non potest *formaliter*, ut aiunt, unum attributum sine alio, imo sine divina essentia communicari; ergo non potuit communicari humanæ Christi naturæ immensitas atque ubiquitas, sive omnipræsentia, quin communicata ei fuerit æternitas imo et ipsa divinitas; atqui hoc absurdum est et implicat, Ergo (b).

DIFFICULTATES

I. Obj. Scriptura tria de Christo homine affirmat, quæ ubiquistarum thesim mirifice statuunt. Ac 1. quidem in ipso inhabitare « Omnem plenitudinem divinitatis corporaliter » (c), quæ cum iis congruunt, quæ de se ipso asserit Christus inquit: « Omnia mihi tradita sunt a Patre meo » (d), seu ut clarius adhuc apud Jo. XVI. 15, ait: « Omnia quæcumque habet Pater mea sunt; » quibus significat divinas proprietates humanæ suæ naturæ communicatas fuisse, ideoque et ubiquitatem. Affirmat præterea scriptura Christum hominem peculiaria attributa omniscientiæ et omnipotentia habuisse, ut liquet ex Epist. ad Coloss. II. 3. In quo (Christo) sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi; » et sane ipse, ut dicitur Jo. II. 25. noverat internas hominum cogitationes; » et « Opus ei non erat, ut quis testimonium

(a) Lib. X. VIII. et IX.

(b) Cf. Bellarmin. l. c. Gregor. de Valentia de Incarnat. quæst. II. punct. III. § 1. seqq. Becan. Manuale controvers. lib. II. cap. I. qui et originem detegunt hujus controversiæ exortæ inter lutheranos et sacramentarios, et innumeras prope subtilitates quas lutherani witembergenses invexerunt, ut se tum a catholicorum, tum a sacramentariorum argumentis subducerent, persequuntur, eosque validissime confutant, ita ut postea ipsos ejusmodi doctrinæ puduerit. Hinc sensim eam dereliquerunt. Jam nemo lutheranorum est qui hanc doctrinam tueatur. Supervacaneum propterea est modo velle pluribus ei insistere, ac omnes hujus controversiæ sinuositates exponere; esset enim tempus inutiliter terere.

(c) Coloss. II. 9.

(d) Luc. X. 22.

perhiberet de homine; ipse enim sciebat quid esset in homine. » Siquidem ut eum alloquitur Petrus Jo. XXI. 17. « Tu omnia nosti. » Quare de Agno occiso ab origine mundi, seu de Christo secundum humanam naturam Apoc. V. 12. dicitur: « Dignus est accipere virtutem et divinitatem et sapientiam, et fortitudinem et honorem et gloriam et benedictionem, » id est omnia attributa divinæ naturæ ideoque et potestatem judicariam, quæ Deo soli competit J. V. 27. tum mortuos vivificandi ib. 21. et remittendi peccata Matth. IX. 6.; quidni igitur et omnipræsentiam communicaverit? quamquam inductione opus non sit, cum et hanc ei scriptura aperte et expresse tribuat dum 3. de Christo affirmat, quod ubique præsens sit, ut Matth. XVIII. 20. « Ubi sunt duo vel tres congregati... ibi sum in medio eorum; » et ib. XXVIII. 20. « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi » Paulus vero Ephes. I. 22. dicit Christum datum esse « Caput super omnem ecclesiam, quæ est corpus ipsius et plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur » et clarius adhuc ib. IV. 10. « Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cælos, ut impleret omnia. » Quæ omnia confirmantur ex ejus sessione ad dexteram Dei, quæ ubique profecto est (a). Ergo.

R. N. A. Ad omnes vero probationes primæ et secundæ classis D. In Christo, seu toto ejus supposito, C. in ejus humanitate formaliter sumpta N. Et sic omnia allata scripturarum testimonia accipi debent, quæ manifeste de tota Christi persona loquuntur.

Ad prob. tertiæ classis D. Et adducta scripturarum oracula vel de adistentia, spirituali protectione et auxilio disserunt, ut duo priores textus, C. de præsentia corporali N.

Vel de Christo prout est caput mysticum corporis mystici quod est ecclesia, ut Ephes. I. 22., C. prout est caput reale realis corporis N. aut de potentia dominationis suæ, ut Ephes. IV. 10., C. corporali omnipræsentia N.

Ad confirm. vero ex sessione Christi ad dexteram Patris D. Ratione suppositi, C. humanæ naturæ N. Addo de justorum animabus dici pariter Sap. III. 1. quod « In manu Dei sunt », eadem porro ratione subsumi posset: sed manus Dei est ubique, ergo et justorum animæ; quod nemo certe contendet.

II. Obj. Sancti Patres aperte docent *Christum ubique esse*, ut inter ceteros s. Cyrillus alex. Lib. XII. in Joan. c. XXXII.; quæ patrum doctrina ipsi rationi congruit. 2. Christus enim est Verbum divinum; sed Verbum divinum est ubique; ergo et Christus ubique est; 3. rursum: Deus omnipotens est et ubique præsens, sed homo in Christo Deus factus est, igitur homo in Christo omnipotens et ubique præsens est; 4. Christi humanitas hypostatice est unita divinæ naturæ, ergo ubi est natura divina ibi est natura humana, alioquin dici non posset unita toti naturæ

(a) Ita Franc. Buddeus.

divinæ sed ejusdem parti; vel saltem alicubi esset divinitas quæ unita non esset humanæ naturæ, quæ falsa sunt et absurda. Ergo.

R. Ad 1. N. Sed contrarium potius ubique docent Patres disputantes adversus apollinaristas, et euty-chianos qui inducebant confusionem naturarum (a); dum itaque videntur Christo tribuere immensitatem, vel loquuntur de Christo ratione suppositi seu personæ divinæ, scilicet in concreto, vel loquuntur de ejus reali præsentia in Eucharistia ut nominatim Cyrillus I. c. et tunc neque immensitatem proprie dictam, aut ubiquitatem prout Deo competit Christo tribuunt, seu ejus corpori, sed eam præsentiam, quæ communicata ei sit per divinam omnipotentiam, et voluntatem, quæ in replicatione corporis consistit (b).

Ad 2. D. M. Quatenus est persona vel suppositum, C. quatenus est humana natura, quo sensu in adducto paralogismo sumitur N.

Ad 3. D. min. Homo in Christo Deus factus est ratione hypostaticæ unionis, C. formaliter N.

Ad 4. D. M. Sed inadequata, C. adæquate N. Nempe humana natura conjuncta est hypostaticè divini Verbi personæ prout fert finita et imperfecta ejusdem humanæ naturæ conditio: hinc ubicumque adest natura humana ipsi inest natura divina, sed non vicissim. Fac solem crystallinum discum perfecte pervadere, ubicumque est crystallinus discus inest sol, non vero contra; idem dic de vento undique appensum velum pervadente. Atque ex his patet ceteras sequelas sponte sua ruere, quas adversarii inferunt, quæ supponunt hypostaticam unionem factam esse per quandam localem coexistentiam, quod stultum est asserere; per hypostaticam enim unionem regitur a Verbi personæ humanitas, quæ in ea et per eam subsistit. Ilac porro divina subsistentia non obstante, humana Christi natura in suo *esse*, ut aiunt, et perfectionibus et attributis sibi propriis manet, ut disputantes adversus euty-chianos ostendimus (c).

ARTICULUS II.—De Christi adoratione.

De Christi adoratione, quæ est alterum propositæ doctrinæ caput et unionis hypostaticæ consecrarium perperam senserunt ex antiquioribus hæreticis apollinaristæ, euty-chiani ac nestoriani; ex recentioribus Wicleffus et sociniani plerique. Apollinaristæ enim et euty-chiani docuerunt unam quidem Christo adorationem tribuendam, at id asseruerunt ducti hæretico principio de confusione naturarum in Christo; nesto-

(a) Cf. Petav. I. c.

(b) Stulte propterea qui hæc effutunt duo permixcent, quæ toto cælo inter se differunt, immensitatem, quæ attributum est incommunicabile divinæ naturæ cum corporis reduplicatione, quam possibilem esse suo loco philosophi et theologi ostendunt. Fieri enim potest, ut idem corpus in diversis locis divina virtute ponatur, quin tamen aut immensum aut ubique esse dicatur aut sit. Cf. Pet. I. X. c. X. § 10. seqq.

(c) Leviter hanc quæstionem attigimus, quæ jamdiu obsolevit ut diximus, apud ipsos protestantes.

riani vero etsi Christum ut hominem quoque patriæ cultu adorandum esse autumarent, duos tamen adorationes, quarum altera seorsim Dei Verbo, altera seorsim homini exhiberetur, introduxerunt, ideo quia duas in Christo distinguebant personas. Wicleffus autem Christum hominem etiam a Verbo sejunctum, eadem qua Verbum adoratione, colendum esse affirmabat (a). Sociniani denique qui negant Christi divinitatem in duas factiones divisi sunt, scilicet in *adorantes* et in *non adorantes*. Primi putant cultu patriæ Christum esse adorandum eo quod tanquam legatus referat personam Dei, alii autem recusant Christo ejusmodi cultum.

Synodus pistoriensis ut sibi viam sterneret ad impugnandum cultum sacratissimi cordis Jesu, asserit: « Adorare directe humanitatem Christi, magis vero aliquam ejus partem, fore semper honorem divinum datum creaturæ (b). » Hinc invehitur in ipsum cultum, et in cultores cordis Jesu. Hæc autem doctrina non ita pridem a schismatico episcopo janseniano revocata est, qui inter sectarios recenset illos Christi fideles, qui divino cultu cor Jesu prosequuntur (c).

Ut germanam propterea Ecclesiæ doctrinam circa debitam Christo adorationem tueamur, duo præstabimus. Primo ostendemus adversus recensitos hæreticos uno eodemque supremo patriæ cultu humanam Christi naturam cum Verbo divino esse adorandam. Deinde adversus pistorienses ac jansenistas reliquos sedis apostolicæ, quæ cultum cordis Jesu probavit, vindicias sumemus, ostendentes ejusmodi cultum omni superstitionis labe esse prorsus immunem.

PROPOSITIO I. — *Uno eodemque supremo patriæ cultu humana Christi natura adoranda est cum Verbo divino cum quo est hypostaticè conjuncta.*

Est de fide; contradictoria enim propositio scripta est in concilio generali V. can. IX. his verbis

(a) Hoc nempe adstruit Wicleffus in impossibili hypothesisi, quod Christi humanitas a Verbi persona separaretur, prout refert Thom. Waldensis Or. Carm. in suo *Doctrinali antiquitatum fidei* in prologo in primam partem ubi recensens errores Wicleffi, inter ceteros et hunc ponit: « Humanitatem Christi, si per impossibile dimitteretur, adorarent verum seculi Salvatorem. » Venet. 1571. t. I. p. 15.

(b) Quæ est prop. LXI. et in Constit. *Auctorem fidei* hac censura perstringitur: « Quatenus per hoc verbum *directe* intendat reprobare adorationis cultum, quem fideles dirigunt ad humanitatem Christi, perinde ac si talis adoratio, qua humanitas, ipsaque caro vivifica Christi adoratur non quidem propter se, et tanquam nuda caro, sed prout unita divinitati, foret honor divinus impertitus creaturæ, et non potius unæ eademque adoratio, qua Verbum incarnatum cum propria ipsius carne adoratur « ex conc. V. gen. can. 9. *falsa, captiosa, ac debito cultui humanitatis Christi a fidelibus præstato, ac præstando detrahens, et injuriosa.* »

(c) Grégoire, ancien évêque de Blois, *Histoire des sectes religieuses*. Paris, 1828, liv. III, ch. XX, *Cordis coles*, ou *Histoire critique des dévotions nouvelles au sacré cœur de Jésus et au cœur de Marie*. In quo capite ut in pluribus aliis certare inter se videntur falsitates, calumniæ, mendacia, quæ Auctor licet centies protrita, ac si primum a se proferantur, in medium adducit.

concepto juxta versionem lateranensis synodi. « Si quis adorari in duabus naturis dicit Christum, ex quo duas adorationes introducunt, semotim Deo Verbo, et semotim homini : aut si quis ad peremptionem carnis, aut ad confusionem deitatis et humanitatis, unam naturam sive essentiam convenientium portentose dicens, sic adorat Christum, sed non una adoratione Deum Verbum incarnatum cum ejus carne adorat, juxta quod sanctæ Dei Ecclesiæ ab initio traditum est : talis anathema sit (a). »

Præiusquam vero hujus veritatis argumenta proferantur, nonnulla quæ lucem affundant, præmittenda sunt ad omnem ambiguitatem tollendam.

Ac I. quidem animadvertendum est aliud esse *objectum* cultus nostri in materia de qua est sermo, aliud *motivum*. Objectum est ipsa caro, seu potius humanitas Christi prout subsistit in Verbo, seu *in concreto*, quæ adoratur directe, immediate, et in se (b); motivum est unio hypostatica, qua factum est ut caro illa sit *propria Verbi* seu *caro Dei*, ut Patres loquuntur (c). Hinc etsi caro Christi adoretur *in se*, non adoratur tamen *propter se*, quod proprium est solius divinitatis, quæ est simul objectum et motivum supremi latriæ cultus, ac propterea sola adoratur *in se* et *propter se*.

II. Cum igitur fundamentum seu motiŷum istius supremi cultus quo Christi humanitatem prosequimur, sit unio hypostatica, plane consequitur adorationem ejusmodi non terminari aut sistere in ipsa Christi humanitate sed in Verbo, quod ei factum est subsistentia, ut loquitur s. Jo. Damascenus (d).

III. Demum notandum est perinde esse adorare Christi humanitatem seu carnem ac adorare Christum ipsum, qui Deus homo est, neque unquam adorari posse ejusmodi cultu humanitatem Christi in

(a) Cf. Acta. conc. Hard. tom. III. col. 198. tum concil. lateran. sub Martino I. act. seu secretario IV. ib. in collect. Hard. col. 859. Quibus addi possent epist. synodica conc. alex. ad Nestorium a Cyrillo data, et concil. chalconense act. V.

(b) Permisceri nequeunt perinde ac synonyma essent adverbia *directe*, *separatim*, *primario*; etenim tum ex lexicis tum ex communi loquendi usu constat has voces aliud omnino non vero idem significare. Hinc fieri potest, ut adoratio *directe* tribuatur humanitati Christi, quin ei tribuatur *separatim* et *primario*, in eaque terminetur. Qui propterea generatim et universe statuit humanitatem Christi non posse *directe* adorari adoratione latriæ, hoc ipso generatim et universe excludit omnem modum, quo talis adoratio dirigi potest ad humanitatem Christi, etiam cum ad eam dirigatur non propter se, nec separatim a divinitate, sed ita ut non in ea terminetur, sed in Verbo in quo humanitas Christi subsistit. Sublata proinde quacumque *directa* adoratione latriæ erga humanitatem Christi hoc ipso tollitur omnis eidem exhibenda adoratio latriæ, cum intelligi nequeat exhiberi posse cultum quin illud objectum respiciat cui tribuitur. Merito propterea ut erronea notata fuit propositio synodi pistoriensis. Cf. Gerdil in Animadv. in notas Feller. § 2. not. 1. opp. Auct. ed. rom. tom. XIV.

(c) Cf. apud eundem § 1.

(d) De fide orthod. lib. III. c. VIII. Eius verba inferius dabimus.

abstracto, sed semper coli debere in concreto, seu totum in integrum Christum, qui profecto in partes discerpi nequit (a).

His ita compositis, ut cœptum insistamus iter, sic veritatem thesisi nostræ adstruimus tum ex sacris litteris, tum ex perpetua et constanti patrum traditione et ecclesiæ sensu, tum denique ex ratione ipsa theologica.

Scripturæ passim supremo latriæ cultu Christum, nempe Deum hominem adoratum, atque adorandum exhibent. Sane Apostolus Hebr. I. 6. scribit : « Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit : et adorent eum omnes Angeli Dei » et rursum in Epist. ad Philipp. II. 10. « In nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum ». Quapropter Magi divino impellente Spiritu Christum Jesum « Procidentes adoraverunt (b) » et cæcus na-

(a) Ex his patet immerito Feller (qui tamen aliunde optime de christiana et catholica fide meritis est tot præclaris operibus quibus eam egregie defendit et illustravit) in notulis quas apposuit Constitutioni *Auctorem fidei* inter cetera scripsisse : « Unde merito, si accuratio theologica spectetur, culpatur illa separatio in oratione *Sacrosanctæ et individue Trinitati*, crucifixi D. N. J. C. humanitati » etc. Hoc enim ipso quod vocatur *humanitas Christi*, evidens est spectari Christi humanitatem in Verbo subsistentem et in concreto, nec ullam induci divisionem ac separationem, alioquin pari jure culpanda esset oratio, quam ecclesia in sacræ liturgiæ secretis per annum recitare consuevit : *Unigeniti tui Domine nobis succurrat humanitas*; culpanda item invocatio cum latriæ cultu conjuncta, quæ fit a sacerdote sacram hostiam sive sumentem, sive porrigentem : *Corpus D. N. J. C. custodiat animam meam, vel tuam, in vitam æternam*. Quis enim unquam dixerit in ejusmodi invocationibus injici suspicionem aut periculum separationis? Ceterum distincta mentio quæ in objecta oratione fit Trinitatis et humanitatis Christi crucifixi, eo spectat, ut distincte recolantur, ac velut in recitantium officium mente defixa teneantur duò præcipua fidei nostræ distincta mysteria, sacrosanctæ nimirum Trinitatis et Incarnationis Christi Domini, beatæque passionis, quam pro generis humani salute in sua humanitate sustinuit. Cf. Gerdil I. c.

Ast longe pejus a veritate discessere jansenistæ, qui prælatam orationem, quam plures a s. Bonaventura confectam tradunt, quamque Leo X. et Urbanus VIII. commendarunt et indulgentiis aliisque gratiis spiritualibus ditant, quam denique universa usurpat Ecclesia, velut ineptam et erroribus scatentem traducere non dubitarunt, ut D. Pannalini episcopus elusensis et pientinus, qui eam vocavit « Formola di pregare indigesta » et extensor demum kalendarii ejusdem diocesis scribere non erubuit : « Pluribus scatet erroribus; » ast apposite et. Auctor dictionarii Ricciani et anti-Ricciani can. Guasco de ejusmodi kalendariographo scribit : « Multa ipse scatet ignorantia » Cf. Dict. art. 445. ac supplementum « All giorn. eccles. di Roma 1789. quint. IV. p. 255. seq. »

(b) Matth. II. 11. Religiosam ac latreuticam fuisse hanc Magorum adorationem, secus ac cum Richardo Simonio nonnulli audaciores critici autumant, omnia hujus facti adjuncta suadent. Quare cum Richardus in multorum incidisset reprehensionem ob ejusmodi sententiam, quam in versione gallica N. T. emiserat, eam postea emollivit in sua historia *critica N. T.* Notandum porro est vocem *προσκύνητες* perinde valere ac *cadentes, prostrati* etc. Cf. Lib. Fassonii Diss. de cultu Jesu Christo a Magis exhibito adv. Richard. Simonium

tus interrogatus a Christo : « Tu credis in Filium Dei? » Respondit : « Credo Domine, et procidens adoravit eum (a). » Hanc eandem adorationem exhibent Apostoli eidem Christo a mortuis excitato : « Videntes eum adoraverunt (b). » In his porro similibusque testimoniis agi de adoratione patriæ delatâ toti Christo, nempe homini Deo constat tum ex verbis ipsis, tum ex toto contextu atque ex sensu ecclesiæ ac totius antiquitatis (c).

Hinc Patres perpetuo insectati sunt eos, qui vel ejusmodi cultum Christo denegabant, ut plures ariani, vel qui Christi humanitatis adorationem inficiabantur ut apollinaristæ, qui catholicos convicii causa vocabant *ἀπολλινάριας*, seu *hominicolas* (d), et unanimiter docuerunt Christi carnem Verbo conjunctam supremo patriæ cultu esse adorandam; ita Athanasius, Epiphanius, Gregorius Naz. atque Nyssenus, Ambrosius, Augustinus, Joannes Damascenus aliique apud Petavium (e). Ne longiores simus quam par est, nos unius Augustini verba proferemus ex Patribus latinis, et Jo. Damasceni ex Patribus grecis. Sic igitur loquitur s. Augustinus enarrans verba Ps. XCVIII. *Adorate scabellum pedum ejus* : « Fluctuans converto me ad Christum, quia ipsum quero hic; et invenio quomodo sine impietate adoretur terra, sine impietate adoretur scabellum pedum ejus. Suscepit enim de terra terram : quia caro de terra est, et de carne Mariæ carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulavit, et ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit : nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit; inventum est quemadmodum adoretur tale scabellum Domini, et non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando (f). » S. autem Jo. Damascenus rationem præterea theologicam includit scribens : « Neque enim adorandam esse carnem ejus negamus : quippe quæ adoratur in una Verbi persona, quæ quidem ipsi persona et hypostasis facta est. Qua in re non creature servimus; non enim illam, ceu nudam carnem adoramus, sed velut divinitati unitam, et quia dux ipsius naturæ ad unitam Dei Verbi personam reducuntur, unamque subsistentiam. Carbonem tangere ob ignem cum li-

gno conjunctum vereor. Ambas Christi naturas ob unitam carni divinitatem adoro (g). »

Ex his patet hujus veritatis rationem theologicam esse hypostaticam unionem Verbi cum humanitate. Cultus enim et adoratio toti rei subsistenti tribuitur; atque ad personam propriè refertur : atqui natura divina et humana simul conjunctæ in unitate personæ divini Verbi totum ac unum Christum constituunt. Igitur natura ipsa humana uno eodemque supremo patriæ cultu cum Verbo divino est adoranda, non quidem propter se, ut superius annotavimus, sed propter Verbum.

Et hæc quoad fidei dogma. Disceptari solet insuper a scholasticis num præter illum patriæ cultum quo Christi humanitatem prout Verbo conjuncta est, adoramus, possit deferri cultus patriæ inferior, quem vocamus *hyperdulæ* huic ipsi humanitati quatenus mentis præcisione distincta apprehenditur a divinitate. Et alii in aliam atque aliam sententiam abierunt, aut affirmando scilicet aut negando (b). Nobis vero supervacanea hæc quæstio videtur, imo et periculi plena. Ceteris enim omissis, cum ex superius dictis constet totam rationem existentiae hujus humanitatis esse subsistentiam Verbi, sine qua humanitas Christi in concreto nec est, nec concipi potest, velle eam mentis præcisione separare ad ei cultum tribuendum distinctum inferioris ordinis, perinde esse videtur ac ipsam destruere ad eam honorandam. Demum, ut verbis utar Thomassini, quid attinet novos excogitare et congerere illi carni honores? An ei abunde non sufficiunt divini? An ei non sufficiunt, qui Deo sufficiunt? An illi parum est, quod Deo satis est (c)?

DIFFICULTATES.

Obj. 1. Non adoratur supremo patriæ cultu nisi Deus. Jamvero caro Christi non est Deus. 2. Hinc s. Augustinus « Honoratur, inquit, homo Christus, sed non sicut Pater Deus. Quare? Quia secundum hoc dixit : Pater major me est (d). » 3. Et s. Cyrillus, Anathematismo VIII contra Nestorium, asserit, « nefas esse hominem assumptum coadorare cum Deo Verbo. » 4. Nec prodest unio substantialis humani-

et Sam. Basnagium in Thes. theol. Zachariæ tom. IX. p. 759.

(a) Jo. IX. 38.

(b) Matth. XXVIII. 17.

(c) Cf. Maldonatum in Comment. in IV. evang. ad cit. loc.

(d) Nempe apollinaristæ unica Christum adoratione venerandum esse docuerunt; sed aliter ac catholica fides habet, communem cum ea sententiam interpretati sunt. Cum enim unionem duarum naturarum inficiarentur hæretici illi, docebant Christum non esse hominem perfectum ac nostri similem, sed solam carnem a Verbo esse susceptam eamque e cælo delapsam, et Patri *ὑποούσιον*, hoc est ejusdem substantiæ cum Deo statuerunt, ut latissime tradit s. Athanasius in lib. *De Incarnatione*, qui illos propterea arguebat, quod Incarnationem reverè e medio tollerent, hoc est humanæ carnis assumptionem, nec aliud præter quam solam carnis speciem ac larvam admitterent, quemadmodum marcionite et manichæi. Hæc propterea perversa imbuti sententia unicam Christo docebant adorationem esse tribuendam. Ceterum hæc animadversio confert tum ad intelligentiam canonis IX. quem attulimus conc. V. gener., tum ad intelligentiam nonnullorum patrum testimoniorum, qui præfatos hæreticos impugnarunt. Catholici autem et ipsi docent unica adoratione in utraque natura Christum esse prosequendum, sed ob unitatem personæ.

(e) Lib. XV. c. III. § 7. seqq.

(f) Enarr. in ps. XCVIII. n. 9. ed. maur. t. IV. Adnotat vero Maurini editores opp. s. Ambrosii in nota ad n. 79. libri III. de Spiritu s., quod s. Augustinus fidelissimus s. Ambrosii discipulus exponens supra citatum ab Ambrosio psalmi XCVIII. versum,

adorate scabellum pedum ejus, ut cum Sacramento altaris accommodaret, non solum Ambrosianas sententias, sed et verba ipsa mutuatus sit. Cf. s. Ambros. l. c. tom. II. opp. pag. 681. cum nota apposita. Ineluctabile enim in utriusque s. Patris verbis argumentum habetur, quod obiter dico, de credita reali Christi præsentia in Eucharistia, ac supremo patriæ cultu eidem exhibito.

(a) Lib. III. De fide orthodoxa c. VIII. Ed. Le Quien, ejus eruditi editoris cf. notam ad h. l. opp. t. I. p. 216.

(b) Diversas ac discrepantes scholasticorum sententias recenset Vasquez in III. P. s. Thomæ disp. XCVI. cap. I. et seqq. Ipse vero sententiam negantem fuscè tanquam unice veram tuetur utpote consentaneam doctrinæ patrum et conciliorum, affirmantem autem sententiam omni argumentorum genere confutat, ostenditque perperam in subsidium hujus doctrinæ adduci auctoritatem s. Thomæ præsertim a Cajetano, Suarezio aliisque ejusdem sententiæ patronis. Non aliud enim docet s. Th. 3. p. q. 25. a. 1. et 2. quam adorationem Christo delatam duplici titulo ipsi deferri, tum ratione gratiæ habitualis et donorum, tum ratione delatæ præcipue. Quia utramque apprehendimus et ratione utriusque adoratione dignus est, non autem quod una adoratio possit ab alia separari, aut uni seorsim naturæ unam adorationem, seorsim alteri aliam exhiberi. Cf. Vasquez l. c. cap. V. n. 34.

(c) De Incarn. lib. XI. c. III. §. 13. ubi tredecim argumenta urget ad excludendam duplicem ejusmodi adorationem, quæ gravissima profecto videntur.

(d) Tract. XXIII. in Jo. n. 13. edit. Maur

tatis cum Verbo; siquidem ex ea non exurgeret nisi adoratio relativa, non autem absoluta, qualis ad latriæ cultum requiritur; aut saltem dicendum cum Durando, humanitatem Christi adorandam tantum esse *per accidens*, quod tamen theologi unanimi consensu improbant. Ergo.

R. Ad 1. Dr Ratione sui et propter se, C. ratione hypostaticæ unionis et propter Verbum, prout exposuimus N.

Ad 2. D. Spectata humanitate in se ipsa, C. subsistente in Verbo N. Ibi enim s. Doctor loquitur de humanitate Christi abstracte spectata, non autem in concreto, prout in Verbo subsistit, de qua nos disserimus, cui s. Pater tum in hoc ipso tractatu (a), tum loco in probationibus adducto, luculenter divinos vindica honores.

Ad 3. D. In sensu Nestorii, dividētis personas, C. in sensu catholico N. Una enim adoratio Christi, ut jam animadvertimus et ab Apollinari et a Nestorio, et ab Ecclesia catholica verbis iisdem, sensu longe dissimili prædicatur. Unitas enim adorationis ab Apollinari propugnabatur; ut naturas confunderet, a Nestorio, ut personas divideret, ab Ecclesia, ut geminas inconfusasque naturas in una persona profiteatur. Quare Nestorius dicere solebat, referente eodem s. Cyrillo, « propter gestantem gestatum veneror; propter latentem adoro spectabilem » (b), Cui quidem impietati opponit Cyrillus Anathematismum VIII. cit. qui ita integer se habet: « Si quis audet dicere assumptum hominem coadorari cum Deo Verbo, et connuncupari Deum, tanquam alterum cum altero; adjectio enim Σὺ (cum) syllabæ hoc cogit intelligi; et non magis una reverentia veneratur Emmanuel, unamque ei glorificationem dependit, juxta quod Verbum caro factum est, anathema sit » (c).

Ad 4. N. C. Etenim per unionem hypostaticam facta est illa caro, caro Dei, Deumque propterea cum carne sua adoramus.

Ad 5. D. Per accidens, id est, non propter se et ex consequenti, C. per accidentalem unionem, quam Nestorius invexit, N. Nec alius est sensus Durandi, qui solum contendit humanitatem illam non esse adorandam propter se, sed propter Verbum, cui copulata est (d).

(a) Tract. cit. n. 6.

(b) Adv. Nestor. lib. II. opp. tom. VI. pag. 56.

(c) Ex versione Dionysii Exigui apud Harduin. tom. 1. Act. Concil. col. 1194. Hinc Cyrillus, lib. citato contra eundem Nestorium, ipsum arguit idololatriæ, eo quod non admissp hypostatica ac substantiali unione Christi tamen carnem dixerit eodem cultu esse adorandam ac ejus divinitatem.

(d) Cfr. de hoc ipso argumento s. Thom. loc. cit.

PROPOSITIO II. — *Cultus sacratissimi cordis Jesu, prout ab Apostolica Sede probatus est atque in Ecclesia catholica frequentari consuevit, pius est, et omni superstitionis labe immunis.*

Hæc propositio est certa, ut patet tum ex censura lata a Pio VI, in constitut. *Auctorem fidei*, ad propos. 62 synodi Pistoriensis, his verbis concepta: « Doctrina, quæ devotionem erga sacratissimum cor Jesu rejicit inter devotiones, quas notat (synodus) velut novos, erroneas, aut saltem periculosas; intellecta de hac devotione, qualis est ab Apostolica Sede probata, falsa, temeraria, perniciosa, piarum aurium offensiva, in Apostolicam Sedem injuriosa; » tum ex censura qua perstringitur prop. 63. Item in eo quod cultores cordis Jesu hoc etiam nomine arguit (synodus), quod non advertant sanctissimam carnem Christi, aut ejus partem aliquam, aut etiam humanitatem totam cum separatione, aut præcisione a divinitate adorari non posse cultu latriæ. Quasi fideles cor Jesu adorarent cum separatione vel præcisione a Divinitate, dum illud adorant, ut est cor Jesu, cor nempe personæ Verbi, cui inseparabiliter unitum est, ad eum modum, quo exsanguè corpus Christi in triduo mortis sine separatione, aut præcisione a divinitate adorabile fuit in sepulcro, captiosa, in fideles cordis Christi cultores injuriosa.

Ex his vero censuris deprehendimus 1° objectum cultus de quo disserimus esse ipsum cor Jesu, id est, cor personæ Verbi incarnati; 2° cultum qui specialiter cordi Jesu defertur, esse supremum, seu latriæ, quo nempe personam Verbi incarnati adoramus, a qua nullatenus cor separatur aut separari potest; 3° cultum istum qualis ab Apostolica Sede probatus est, omni prorsus esse superstitione immunem.

Cum ejusmodi objecto confundi aut permisceri nequit motivum ejusdem cultus. Quod quidem motivum multiplex est, ac 1° quidem quia istud sanctissimum cor exhibitum est a Christo ipso tanquam piarum suarum affectionum sedes, quas nos ab ipso mutuari vult, dicens, Matth. 11, 29: « Discite a me quia mitis sum et humilis corde; » 2° quia cor ex communi hominum sensu, et recepto ac universali loquendi usu a Scriptura ipsa consecrato est symbolum amoris, ac propterea cor Jesu est symbolum immensæ illius charitatis et amoris, quo tot ac tanta Christus pro nobis fecit ac perpassus est ad nos redimendum, ac illud potissimum, quod pro nobis instituit SS. Sacramentum corporis et sanguinis sui quo pascimur ac potamur. 3° Quia per hoc sanctissimi cordis symbolum vehementer fideles incalescunt tum ad recolendam Christi morientis passionem, tum ad rependendum eidem Christo amorem et grati animi sensum pro tot beneficiis quibus ab eo affecti et cumulati sunt. Atque hæc sunt, quæ substantiam, ut ita dicam, ac spiritum seu animam ejusmodi

devotionis seu cultûs constituunt, prout toties Romani pontifices declarârunt.

Nunquam propterea in hoc cultu objectum à motivo separari aut dispesci debet ut plenus ille habeatur. Exurgit enim hic cultus ex utroque objecto *materiali*, ut vocant, et *formali* simul sumptis, seu colitur cor Jesu *in se*, ac prout est *amoris symbolum*. Cor enim verum et reale seu physicum est *subjectum* ejusdem symboli, quod quidem symbolum sine ipso vero corde concipi nequit. Objectum autem formale, seu motivum rationem suppeditat quare cor potius, quàm aliud corporis Christi membrum à fidelibus colatur et adoretur, seu cur fideles dirigant speciali modo cultum suum ad cor, quatenus in ejusdem Christi corpore reperitur seu in *totalitate* cum cæteris partibus coexistit, et in personâ Verbi subsistit.

Quibus ad tollendam omnem æquivocationem et præoccupandas difficultates enucleatis, reliquum est, ut veritatem enuntiata propositionis vindicemus. Ad hoc porrò conficiendum tria ostendamus oportet, primò cor Jesu *in se*, seu prout corporea pars est carnis Christi (quod vidimus ab Apostolicâ Sede probatum ex censurâ prop. 43 syn. Pistoriensis constituere objectum materiale hujus cultûs) esse supremo latriæ cultu adorandum; deinde objectum formale, seu motivum ejusdem cultûs certum suppeditare fundamentum, quo speciali ratione dirigatur adoratio ad cor Jesu prout symbolum est ejus in nos immensæ charitatis; tertiò demùm hunc specialem cultum, qui cordi Jesu defertur, tum ratione suâ, tum ratione symboli pium esse atque omnî prorsus superstitionis labe immunem. Quæ quidem singillatim breviter ac perspicuè ostendimus.

Ad primum autem quod attinet, facilè evincitur: de fide enim est, ut ex demonstratis constat, unionem hypostaticam immediatè cum totâ Christi humanitate, ac singulis ejusdem humanitatis partibus factam esse, imò hypostaticam unionem Verbi cum humanitate esse rationem formalem quâ humanitas ipsa ac singulæ ejus partes subsistant ac existant in rerum naturâ, seu in concreto. Ergo tum humanitas, tum singulæ ejusdem humanitatis partes colendæ sunt cultu latriæ ob divini Verbi personam, cujus propriæ factæ sunt. Sanè triduo mortis Christi tam ejus anima, quàm ejus corpus et sanguis, etsi ab invicem separata essent, colenda erant cultu latriæ ob unionem, quæ semper extitit cum ipsâ divinâ

personâ in quâ subsistebant. Hoc adeò evidens est ex fidei principiis, ut vel ipsi acerrimi impugnatores devotionis cordis Jesu id fateri ultro debuerint (1), atque ante ipsos hanc catholicam veritatem enuntiaverat præstantissimus theologus Sylvius dùm affirmavit « carnem, et animam Christi, et membra corporis ejus adoranda esse adoratione latriæ, » in 3 p. q. 6, apud Gerd. op. cit. p. 340. Ergo.

Ad alterum verò quod spectat, eâdem facilitate adstruitur: etenim illud suppeditare certum fundamentum specialis cultûs erga aliquam determinatam partem cujusdam objecti censendum est, quòd ita hanc partem à reliquis distinguit, ut pro eâ talia militent rationum momenta, quæ æquè pro reliquis non valent, neque iis communia sunt. Sanè hoc principio ducta Ecclesia probavit cultum *quinque Plagarum* Redemptoris solemnî officio, ac missâ peculiari in cujus orat. post comm. sic orat sacerdos: « Ut qui vulnera D. N. J. C. hodiè devotè colimus. » Nil aliud autem est vulnus lateris, ut in eo hæreamus, quod propius cor attingit, nisi latus ipsum vulneratum; et ideò hunc cultum probavit Ecclesia, quia etsi includantur hæ partes vulneratæ in toto objecto, quod est corpus Jesu, tamen habent specialem mysticam significationem, et militant pro iis specialia rationum momenta, seu motiva, quæ æquè in reliquis non inveniuntur. Tale porrò esse motivum, quo speciali ratione cor Jesu præ reliquis corporis ipsius membris determinatè sit colendum, patet tum ex eo quòd Christus ipse, ut vidimus, cor suum velut piam suarum affectionum sedem exhibuerit, tum proinde ex eo quòd cor aptissimum symbolum sit immensæ illius charitatis, quâ Christus dilexit nos, et seipsum tradidit pro nobis, quæ quidem charitas à fidelibus sub hoc symbolo speciali ratione recolitur. Ad hanc porrò memoriam excitandam potissimùm intenderunt summi pontifices in hujus cultûs approbatione, prout probârunt festum quinque Plagarum, alique festa, quæ ad specialem quamdam Christi corporis partem referuntur ob mysticam illam significationem quam præ se ferunt, quæque peculiarem exhibent in speciali eo cultu defixam recordationem mysterii cujuspiam, insigne cujusdam redemptionis beneficii.

(1) Sic enim Blasius in opusc. quod *De festo cordis Jesu, dissertatio commonitoria*, 1771, inscribit, cap. 12: « Cor Jesu, inquit, propriè et per se sumptum ob hypostaticam unionem capax est adorationis latriæ. »

Postremum, ex iis quæ nobis probanda proposuimus, scilicet ejusmodi cultum pium esse, atque ab omni superstitione immunem, non est nisi corollarium, quod necessariò consequitur ex præmissis. Nam si cor Jesu, nempe cor personæ Verbi incarnati adorari debet cultu patriæ; si ob mysticam significationem sedis amoris et charitatis cujus cor symbolum est, licet in ipsum determinatè specialem cultum dirigere, prout determinatè in quamdam corporis partem dirigitur in cultu *quinque vulnerum*; omninò sequitur cultum sacratissimi cordis Jesu qualis ab Apostolicâ Sede probatus est et in Ecclesiâ receptus, pium esse atque ab omni superstitione immunem.

Notandum denique est cum clarissimo Gerdilio, quod cum singularis pars, in quam adoratio dirigitur, non adoretur, nisi propter unionem hypostaticam cum personâ Verbi, profectò intelligitur in adoratione, quæ huic parti exhibetur, adorari ipsam Verbi personam, atque adeò Christum totum, cujus persona alia non est nisi persona Verbi. Quo fit, ut cum Christus totus in eâ sui corporis parte adoratur, nullo pacto ab ejus partis adoratione amota et exclusa intelligi debeat humanitatis totius adoratio. Et reverà, nemo unquam reperietur pius cordis Jesu cultor, qui dum cor Jesu adorât, utpote est cor Jesu, in eo adorationis cultu non intendat personam ipsam Christi, atque adeò divinitatè ejus, totamque sacrosanctam humanitatem comprehendere. Ob speciale tamen motivum, ut sæpius diximus, quod militat pro corde Jesu, tum ratione sui, tum ratione symboli, determinatè dirigitur cultus ad ipsum cor, quin reliquæ partes, quæ toti insunt, excludantur. Hinc patet nullam oriri posse suspicionem aut divisionis, aut exclusionis in ejusmodi cultu, prout sibi adversarii fingunt. Confer Gerd. op. cit. p. 348, ubi genuinum sensum aperuit verborum Pii VI, quibus nonnulli pravè usi sunt, quæ continentur in Rescripto dato ad Pistoriensem episcopum Ricci.

Quibus si accedat non posse quempiam verum catholicum superstitionis damnare cultum in universâ Ecclesiâ receptum et innumeris propè spiritualibus privilegiis et indulgentiis auctum et cumulatam à summis pontificibus ab iisque summoperè commendatum, ejusmodi esse constat cultum cordis Jesu, apertè colligitur et planè patet propositum nostrum ac veritas assertæ propositionis. Confer Gerd. op. cit. p. 372, seqq. Confer etiam

Fauré, *Saggi teologici per formare un errata corrige*. Saggio II. Lugano 1775; neenon Emm. Marques *Defensio SS. cordis Jesu*, Venet. 1781. Jo. Fel. Henr. Fumel in op. « Il culto dell' amor divino, ossia la divozione al SS. Cuore di Gesù. Trad. dal franc. corredata di annotazioni da Luigi Mozzi, » Bologna 1782. His omnibus præiverat P. Joseph de Gallifet S. J. « De cultu sacrosancti cordis Dei ac D. N. J. C. in variis christiani orbis provinciis propagato. » Romæ 1726.

Difficultates.

L. Obj. : 1° Cultus cordis Jesu, prout à S. Sede probatus est, non habet pro objecto nisi solam Christi charitatem sub sensibili cordis symbolo exhibitam; perperam igitur et contra ejusdem S. Sedis apertam declarationem cor ipsum reale, materiale, seu physicum Christi Jesu adstruitur tanquam ejusdem cultûs objectum. 2° Sanè in hujus festi decreto sacra rituum Congregatio declarat per ejusmodi cultum *symbolicè* renovari memoriam Huius divini amoris, quo Unigenitus Dei Filius humanam suscepit naturam; » Decret. S. Rit. Congreg. 6 Febr. 1765. 3° Quod clarius adhuc in lectionibus hujus festi inculcatur illis verbis: « Quam charitatem... ut fideles sub sanctissimi cordis symbolo devotiùs ac ferventiùs recolant; ejusdemque fructus uberiùs percipiant, Clemens XIII pontifex maximus ejusdem sanctissimi cordis festum quibusdam petentibus ecclesiis celebrare permisit, » lect. 3 secundi noct. 4° Quare de solo cultu symbolico exponit card. Gerdilius sensum quo sacra rituum congregatio et Rom. pontifex approbârunt ejusmodi devotionem, Grégoire Hist. des sectes religieuses, loc. cit. Ergo.

Resp. ad primum : Nego; illum enim cultum probavit S. Sedes, quem probandum simpliciter petierunt episcopi regni Poloniæ, et archiconfraternitas sub hoc titulo cordis Jesu in Urbe erecta. Jam verò, fatentibus ipsis adversariis, episcopi Poloniæ et archiconfraternitas in Urbe non petierunt approbationem cultûs symbolici, sed cultûs veri et physici cordis Jesu seu *proprie sumpti* (1); respondit enim S. Rituum Congregatio: « Annuendum precibus censuit. » Rursùm ille cultus à S. Sede probatur, quem aliàs probare recusaverat, dicendo: *Prævio recessu à decisis*; atque cultus quem probare recusaverat, iisdem ad

(1) En verba Blasii ex ejus Diss. commonit. Prolus. p. 15 et 16: « Petitum fuit Officium et Missa pro cultu cordis *proprie sumpti*. »

versariis fatentibus, non est cultus symbolicus, sed cultus cordis propriè sumpti (2). 3° Suo decreto non aliud intendit S. congregatio quàm *ampliare cultum jam longè latèque in Ecclesià receptum*. En rursùm decreti verba : « Simul- que intelligens (S. Congreg.) hujus officii et missæ celebratione non aliud agi, quàm *ampliari cultum jam institutum*; » jam verò, iisdem adversariis fatentibus, cultus *receptus* non erat symbolicus, sed veri et carnei cordis Jesu. Ita Blasius. « Porro, inquit, cultus cordis carnalis Jesu non nudiustertius, sed seculo superiore vertente duxit exordium à revelatione, quæ facta perhibetur in Galliis V. Margaritæ Alacoque. Revelationem ex ore ejusdem excepit P. La Colombière Soc. Jesu... de institutione hujus festi non multò post agi ceptum est; » ib. Prolus. p. 12. 4° Si qua adhuc superfuisset dubitatio circa sensum S. Sedis, subblata est ex censurâ, quam retulimus prop. 63, synodi Pistoriensis. 5° Demùm evincitur ex ipsâ agendi ratione adversariorum, quæ non aliâ de causâ profitentur se impugnare ejusmodi cultum, quàm quòd per ipsum introducatur divisio in Christi humanitate, ut ex dicendis magis patebit. Falsum igitur est quod adversarii assumunt.

Ad secundum, sive ad primam prob. distinguo : *Symbolicè* nempe per *cor Jesu*, quod est amoris symbolum, concedo; independenter ab ipso corde propriè dicto, nego. Vidimus enim adorari cor Jesu prout symbolum est charitatis, ideòque tum *ratione sui* tanquàm objectum materiale, tum *ratione symboli* tanquàm objectum formale, seu motivum. Non alium porro esse sensum citati decreti patet per se, et ex toto contextu. Ejusmodi enim tenoris est rescriptum S. Congr. datum die 26 jan. 1765. Instantia petitionis *Polona*, concessionis officii et missæ propriæ in honorem SS. cordis Jesu.—« Resp. Congregatio pro *gratiâ*, pro episcopis regni Poloniæ, qui specialiter supplicarunt, necnon pro archiconfraternitate sub tit. SS. cordis Jesu. » Die verò 6 febr. ejusd. anni relatum rescriptum excepit decretum ejusd. Sac. Congregat. typis vulgatum his verbis : « Instantibus pro concessionem officii et Missæ SS. cordis Jesu plerisque reverendissimis episcopis regni Poloniæ, necnon confraternitate Urbis hoc sub

« titulo erecta, Congregatio S. Rituum habita die 26 januarii hujus anni (1765), probè noscens cultum cordis Jesu jam hodiè esse per omnes ferè catholici orbis partes, fœventibus earum episcopis, propagatum, sæpè etiam à Sede Apostolicâ decoratum millenis indulgentiarum Brevibus datis ad innumeras prope modum confraternitates sub titulo cordis Jesu canonicè erectas, simulque intelligens huius officii et missæ celebratione non aliud agi quàm ampliari cultum jam institutum, et symbolicè renovari memoriam illius divini amoris, quo Unigenitus Dei Filius humanam suscepit naturam, et factus obediens usque ad mortem, præbere se dixit exemplum hominibus quòd esset mitis et humilis corde : his de causis referente eminentiss. et reverendiss. D. Card. episc. Sabinensi, audito R. P. D. Cajetano Forti promotore fidei, prævio recessu à decisissub die 30 julii 1729, annuendum precibus censuit episcoporum regni Poloniæ, et dictæ archiconfraternitatis Urbis, deliberatura deinde de officio et Missâ ritè approbandis. Quod quidem Congregationis votum per me Secretarium relatum SS. D. N. Clem. P. XIII. Sanctitatis sua, hujus etiam decreti tenore perlegeto, in omnibus approbavit, hæc die 6 febr. 1765. »

Resp. ad tertium seu ad secundam prob. : Nego. Etenim ex adductis verbis, sanctissimum cor Jesu est symbolum sub quo fideles devotius ac ferventiùs recolunt Christi Jesu charitatem; jam verò symbolum est realiter distinctum à re quæ per symbolum refertur, cum nihil possit esse symbolum sui ipsius; ergo dum conceditur festum cordis Jesu, conceditur festum cordis ejus realis et propriè dicti ut symboli amoris et charitatis. Talem autem et non alium sensum esse ejusmodi verborum magis patet ex eo quod ibi dicitur : « Quibusdam petentibus ecclesiis; » porro nulla ecclesia petierat festum cordis symbolici, sed omnes, ut ostendimus, petierant festum veri ac realis cordis Christi. Denique id ipsum manifestum fit tum ex ipsâ lectione S. Bernardi, quæ in tali festo recitatur, in quâ sermo est de corde Christi *vulnerato*, tum ex ejusdem Officii hymnis. Sic enim S. Bernardus, seu potius ignotus auctor *Vitis mysticæ* seu *Tractatus de passione Domini*, cujus verba proferuntur in lect. 3 secundi nocturni festi SS. cordis Jesu, quæ ita se habent : « Ad hoc enim perforatum est latus tuum.... ad hoc vulneratum est cor tuum... »

(2) Audiatur iterùm Blasius : « S. Congregatio an. 1697, 1727 et 1729, abstinendum censuit à concessionem officii et missæ pro cultu cordis propriè sumpti. » Ibid.

« et propterea vulneratum est, ut per vulnus
« visibile vulnus amoris invisibile videamus. »
Intèr opp. S. Bernard. edit. Mabillon. vol. 2,
col. 447. In hymn. verò ad vesp. .

Percussum ad hoc est lancea

Passumque ad hoc est vulnera,

Ut nos lavaret sordibus.

Unda fonte et sanguine.

Et in hymno ad Laudes :

Te vulneratum charitas

Ictu patenti voluit

Amoris invisibilis

Ut veneremur vulnera.

Quæri hic potest ab osoribus cordis Jesu, an
aqua et sanguis fluxerint ex corde symbolico,
et num cor symbolicum fuerit lancea percus-
sum et vulneratum?

Ad quantum : Nego. Adversarius, qui id as-
serere non erubescit, aut nunquam legit opu-
sculum Gerdilii, in quo clarissimus auctor
propugnat censuram Pii VI adversus notas
Felleri, aut apertè mentitur.

II. Obj. : Nisi dicatur probatus à S. Sede
cultus cordis symbolici, plura sequerentur
absurda, ac 1° introduceretur cultus materia-
lis ac directus ad unam determinatam partem
adorabilis Christi corporis; 2° induceretur
nestorianismus per divisionem adorationis
uniuscujusque naturæ, ac propterea tribue-
retur altera adoratio Deo et altera homini,
quàm Ecclesia definierit unicam adorationem
Verbi incarnati esse admittendam; 3° Dei
cultus foret secundarius et concomitans cul-
tum novæ hujusce devotionis (Grég. I. c.). Er-
go. Respondeo : Nego antecedens. Ejusmodi
enim absurda commentitia sunt, quæque ab
adversario finguntur. Etenim

Non sequitur primum absurdum de cultu,
ut vocat, *materiali*; alioquin *materialis* quoque
vocandus esset cultus qui sacrosanctæ Chri-
sti Domini humanitati defertur, quod à fide
catholicâ abhorret. Si igitur *materialis* dici
nequit cultus istius humanitatis, quare ma-
terialis censenda erit adoratio, quâ ejusdem
humanitatis partes coluntur, cum fundamen-
tum seu ratio formalis talis adorationis sit
unio hypostatica quæ immediata facta est cum
totâ corpore et singulis partibus ejus? Audia-
tur Sylvius in 3 p. q. 25, art. 2 : « Quare
« simpliciter, inquit, dicendum est carnem
« et animam Christi, sicut et membra cor-
« poris ejus, adoranda esse adoratione latriæ,
« quæ quidem eis debetur ratione hypostasis
« Verbi Dei, à quâ et in quâ sustentantur. »

Adoratur enim *cor Dei* seu personæ Verbi.
Adde hanc propositionem utpote *injuriosam*
cultoribus cordis Jesu fuisse proscriptam in
Const. *Auctorem fidei*; hinc à nullo sincero
catholico teneri potest.

Non sequitur secundum, induci nempe ne-
storianismum per duplicem adorationem Dei
et hominis. Hæc enim non est nisi calumnia
toties repulsa, ac demùm damnata pariter in
synodo Pistoriensi, quæque à nobis præoccu-
pata est cum statum quæstionis aperiremus.
Siquidem unâ eademque adoratione colitur
eor divini Verbi incarnati, seu potius per-
sona Christi in corde suo.

Non denique sequitur tertium. Si enim unâ
eademque adoratione colitur Deus-homo in
corde suo, eâ ratione quâ diximus, et osten-
dimus adorandum cultu latriæ Christi huma-
nitatem *in se*, licet non *propter se*, sed propter
Verbum per quod et in quo eadem humanitas
subsistit, et ita subsistit, ut sine tali subsi-
stentiâ nec concipi possit in rerum naturâ
ejusmodi humanitas, jam patet quàm stultum
sit asserere ex cultu cordis Jesu consequi
cultum Dei fore secundarium. Qui hoc obji-
ciunt, non advertunt se pariter impetere cul-
tum qui tribuitur Christi corpori et sanguini
in Eucharistiâ. Cum enim unâ eademque ado-
ratione Christi humanitas adoretur cum di-
vinitate, non potest distingui objectum prima-
rium et secundarium ejusmodi cultûs. Sed
recolantur superius dicta in prop. anteced.

III. Obj. : Saltem purgari nequit hic cultus
à superstitione. Nam non intelligitur, 1° quo-
modò adoranda sit pars, quæ jam adoratur in
toto, nempe in Christi corpore; 2° quomodò di-
rigatur cultus ad cor, quin introducatur divi-
sio, ac quædam laniatio et discerptio in ejus-
dem Christi corpus? 3° quare potius cor coli
debeat, quàm oculi, pedes, manus, etc.? ut
arguebat sapientissimus pontifex Benefi-
ctus XIV. 4° Sed falsum præterea est, quod
assumitur ab hujus cultûs patronis, cor esse
affectionum sedem; exploratum siquidem a-
pud recentiores physiologos est in systemate
nerveo residere principium sensationum et
motuum qui à voluntate pendent. Voluntas
enim in nervos agit ac per eos anima sentit;
nervi, autem ut plerique contendunt, originem
ducunt à medullâ spinali, ut vocant, seu, ut
aliis placet, à cerebro, juxta alios à diaphra-
gmate repeti debent, nullatenus verò à corde.
Etenim cor non est nisi musculus, qui syste-
mati sanguineo inservit. Ex ejusmodi verò

opinionum diversitate non ineptè quispiam quærit num non expediat festum instituere sacræ glandulæ, sacri cerebri, etc., ex quo eorum cultores cerebelistæ, aut pinealistæ, etc., nuncuparentur. 5º Si his addatur ejusmodi cordis Jesu cultum incognitum planè fuisse toti antiquitati, 6º ejus introductionem turbas ubique excitasse, 7º ter à sacrâ Rituum Congregatione rejectum demùm nonnisi machinationibus factiosorum cessisse, ut eum permitteret; 8º patebit jure merito inter superstitiosas devotiones hunc cultum esse recensendum, ejusque patronos cordicolæ, seu cardinalatras, sectarios dictos esse. Ita Grégoire p. 248, seq. Ergo.

Respondeo : Nego antecedens ; ad primam prob., dicimus eâdem ratione coli cor Jesu, quâ speciali cultu donantur *sacra vulnera*, nempe ob mysticam significationem immensæ charitatis Christi, ac cætera motiva, quæ superius recensuimus. Confer card. Gardil. op. cit. p. 374, seqq., notâ 1, ubi ostendit nulum posse ab adversariis discrimen afferri inter cultum à S. Sede jam antea probatum *quinque vulnere* et cultum cordis Jesu, prout spectatur ut pars humanitatis Christi, seu organum peculiare ; summâque sedulitate disjicit, quæ ab iisdem discrimina excogitata sunt, ut hujus argumenti vim eluderent. Id ipsum dici potest de cultu pretiosissimi Christi sanguinis, aliisque ejusmodi festis, quæ officio ac missâ propriâ celebrantur.

Ad secundum : Nego. Sed, ut pariter exposuimus, unâ eâdemque indivisibili ac individuâ adoratione adoratur Christus, seu Verbi persona incarnata in corde suo, quin vel cætera membra corporis Christi excludantur. Nam adoratur cor in humanitate quæ subsistit in divinâ Verbi personâ. Confer Muzzarelli *Dissertaz. intorno alle regole da osservarsi per parlare e scrivere con esattezza e con proprietà sulla divozione e sul culto dovuto al ss. cuore di G. C.* Româ 1806, in quâ clarissimus auctor hoc argumentum plenè evoluit.

Ad tertium, resp. : Quia pro pedibus, manibus, etc., illud non militat peculiare motivum mysticæ significationis aut charitatis symboli quod militat pro corde. Falsum porrò est quod dicitur de Bened. XIV, cum debuisset dici Prosper Lambertinus, qui hæc obiciebat cum promotoris fidei officio fungeretur, ac propterea ex proprio munere contrarias partes sustinens, ut in ejusmodi causis fit. Totam actorum seriem ipsemet refert in exi-

mio opere de *Beatif. et Canonizat. Sanctorum* lib. 4, p. 2, c. 3, n. 19, seqq. Cæterum Benedictus XIV, nempe summus pontifex pluribus indulgentiis ditavit cultoræ cordis Jesu, et ejusmodi cultum semper fovit atque promovit. Cujus rei fidem faciunt tum archiconfraternitas SS. cordis Jesu in Urbe instituta à B. Leonardo à Portu Mauritio, atque ab eodem pontifice approbata, cui præterea nomen dedit, tum litteræ quas in formâ *Brevis* dedit Galliarum reginæ an. 1748, tum plures indulgentiæ ab eo concessæ cultoribus cordis Jesu. Hinc patet fraus quâ primùm usus est episc. Ricci dum scripsit : « Che il gran. Pontefice Benedetto XIV, ci assicura, che la Chiesa rimasò per trè volte di prestarsi ai fautori e promotori di questa divozione, non avendo mai permesso, che s'introducesse la festa ; » postea verò alii eum imitati sunt.

Ad quartum : Nego suppositum ; siquidem veram rationem attinimus ex mysticâ significatione, seu amoris et charitatis symbolo quod præ se fert cor, et quia Christus ipse *velut* piarum affectionum suarum sedem cor suum proposuit. Itaque non dicitur *absolutè* cor esse affectionum sedem, sed quòd tanquàm affectionum sedes exhibeatur à Christo. Non est propterea cur salebrosam physiologicam quæstionem attingamus, utrùm cor reipsâ sedes affectionum sit ac *sensitivitatis*, ut vocant, necne, cum nihil referat ejusmodi quæstio ad institutum nostrum, quod ab illâ est omninò independens. Hinc cætera ruunt quæ adversarius congerit ex nuperioribus physiologis circa diversas sententias in quas ipsi distrahuntur circa originem nervorum et sensitivitatis sedem ; nec nisi falsâ suppositione innixus potuit ore profano asserere quod non ineptè quispiam quærat, an non meliùs foret festum instituere *sacræ glandulæ*, etc. Sanè nunquàm Deus præcepit hominibus ut eum diligerent *ex toto cerebro*, *ex toto diaphragmate*, etc., sed præcepit ut diligerent eum *ex toto corde*.

Ast neque istud concedendum est quòd auctor is pro certo sumit physiologiam nobis adversari. Rata enim apud recentiores physiologos hæc sunt. 1º Cor omnium musculorum corporis nostri nobilissimum esse, cum organum præcipuum sit, imò centrum systematis vascularis, seu sanguinei, atque, ut modò loqui amant, *irrigatorii*, quòd unâ cum systemate nerveo præest vitæ corporis animalis. Confer clarissimum Laurent. Martini *Lezioni di fisiologia*, Torino 1827, lez. 43, *sistema sanguigno*

tom. 4. 2° Juxta certissimas anatomicas observationes ac repetita experimenta, cor magnâ nervorum copiâ instructum esse. Nonnulli physiologi dubitarunt utrum cor nervis esset instructum; Beherendsius ulterius progressus prorsus nervos cordi negavit, at clarissimus Scarpa magnam nervorum cardiacorum copiam ita demonstravit, ut jam nemo inveniatur, qui de hac re quæstionem moveat, aut dubium. Vide ib. et lez. 42, *Sistema nervoso*. 3° Omnes nervi systematis partes suam habere efficaciam, existere per se; neque à cerebro, aut spinali medullâ omnimodè pendere (1), ac propterea, quod consequens est, cordis actionem neque à cerebro, neque à medullâ spinali dimanare; excitari tamen, si stimuli hisce partibus applicentur, cum omnes partes ejusdem systematis amicè inter se conspirent, et aliæ aliis partem suæ efficientiæ communicent, omnesque ad totius systematis actionem aliquid conferant (2). 4° Exploratum præterea apud eosdem est cor præ ceteris musculis inexcitabilitate, ut loquuntur, contractilitate, irritabilitate, atque exquisitiori quâdam sensitivitate donari ob nervos, quos vocant sympathicos, quibus abundat. Hinc 5° motus cardiacos animi affectionibus ac passionibus, præsertim si vividiores eæ sint, ita subesse, ut subito cor vel subsiliat lætitiâ, vel angatur mœrore; ac propterea ejusmodi motus cardiacos solâ pathematum animi vi et efficacîâ perverti, totumque irrigatorium systema perturbari (3); quòd si pathema vehemens et con-

(1) Confer eundem lib. lez. 47, *Muscoli*, tum in op. *Elementa physiologiæ*, Taurini 1835, lib. 1, pag. 25-31, ubi affert experimenta Wilsonii, ex quibus constat cordis actionem neque à cerebro, neque à medullâ spinali dimanare. Plures enim nervi è gangliis prodeunt; sic plerique nervi cardiaci ex ganglio sub corde posito originem habent. Ex his patet quibus melius competat *cerebellistæ*, aut *pinealistæ* denominatio, an nobis scilicet, qui plerosque nervos cardiacos ex gangliis repetimus cardiacis et respectivo plexu, an verò Grégoire, qui omnes nervos repetit cum suis à cerebro, aut encephalo, et medullâ spinali, in quo non meliorem physiologum, quàm theologum se præbet.

(2) Ibid. tum p. 23, seq., ubi Bichati, Riche randii aliorumque hypotheses falsitate laborare ostendit, qui nervi systematis sensiferi centrum in encephalo collocant.

(3) Ibid. p. 31. Vide præterea *Dictionnaire abrégé des sciences médicales*, Milan. 1825, art. *passion*, p. 357, seqq., necnon *Physiologie des passions*, par J. L. Alibert, Paris. 1825, duobus vol. in-8. Ex ejusmodi perturbatione quam systema irrigatorium ab animi affectionibus patitur, explicatur sudor sanguineus Christi

stans fuerit, morbosam affectionem et organicum interdum vitium in corde ingenerari, quandoque verò et mortem ipsam, ut suo loco pathologi docent (1). Hæc autem aliaque non pauca consultò à nobis prætermissa, ne in alienam provinciam excurrere videamur ad theologum non pertinentem, et à quâ, ut diximus, cultus iste nullo modo pendet, satis evincunt, cor animi affectionibus maximè affici eo ipso quòd in nerveo systemate sensitivitatibus et affectionum sedes collocatur, ac sub hoc respectu verè cor dici et esse affectuum organum et instrumentum præcipuum, imò et sedem (2).

Ad quintum, distingo: Quoad festi celebrationem, concedo; quoad rem ipsam, nego. Alioquin innumeræ propè ejusmodi devotiones hoc prætextu excludi ac respuì deberent, quæ cum primùm peculiari festo et officio cohonestabantur, novæ erant. Confer Marques. cit. p. 1. consec. propos. 9, art. 4. Adde hanc difficultatem æquè premere cultum cordis symbolici, quem tamen adversarius cum suis commendat.

Domini in horto, de quo S. Luc. 22, 44; nam systole et diastole, quæ duos præcipuos constituunt cordis motus qui sanguinis circuitiioni inserviunt, perturbatæ sunt in functionibus suis, et anormales effectus phænomenon illud produxerunt. Haud me latet Hilarium Pictav. lib. 10 de Trin. n. 41, prodigiis accensere ejusmodi sudorem sanguineum, dum scribit: « Contra naturam est sudare sanguinem. » Verum non modò Aristoteles in Hist. anim. lib. 3, cap. 19, et de animal. partibus, lib. 5, c. 5. Galenus, seu quisquis auctor est libri de *Utilitate respirationis*, Theophrastus Eresius in tract. de *Sudoribus*, sed etiam post restauratas litteras in Italiâ Collius de *Sanguine Christi*, Greg. Leti in vitâ Sixti V, lib. 6. Saporitius in *Ephemeridibus Germanicis* an. 1712, in Galliâ Maldonatus in Matth. 26, 37. Fagonius facultatis parisiensis medicus in thesi an. 1665. Marvillius *Miscellaneorum* tom. 3. Tuanus *Historiarum* lib. 2, in Germaniâ Schenckius observat. 138, lib. 6; in Helvetiâ Conradus Lycostenes in *Prodigiorum ac ostensorum Chronico*, alique viri docti non pauci suis temporibus mares ac feminas vel morbo sollicitatas, vel animi mœrore confectas, sanguine sudasse, sive quòd ipsi viderint, sive diligenter exploratâ veritate testantur. Vide Calmetum dissert. de sanguineo Christi Sudore. Quæ idèò attulimus, quia mirificè rem nostram confirmant.

(1) Confer inter alios cit. *Dictionarium*, l. c. p. 354, et Allan Burns *Osservazioni sopra più frequenti malattie del cuore*, trad. dall' inglese. Milano 1816.

(2) Non quatenus cor centrum est systematis irrigatorii, sed, ut diximus, ob quantitatem et qualitatem nervorum quibus instructum est.

CAPUT V.

DE CHRISTI TITULIS ATQUE MUNERIBUS.

Ad 6, *Dist.* Ex parte Jansenistarum eorumque gregalium, *conc.*; ex parte piorum Catholicorum, saltem postquam ab Apostolica Sede probatus est, *neg.* Quot oppositiones non sustinuit festum Conceptionis B. Virginis (a)? Quot festum Corporis Christi? Sane de posteriori hoc festo apud Bollandianos legitur: *Festivitatem illam positam fuisse in ruinam et resurrectionem multorum, et in signum cui contradiceretur; innumerales habuisse contradictores et atrocissimos impugnatores* (b). Quid inde? Festum Corporis Domini a S. Sede probatum perseverat, et nomina impugnatorum, utpote in pulvere exarata, levioris auræ impetu perierunt; idem contingit et continget de festo SS. Cordis Jesu deque ejus impugnatoribus (c).

Ad 7, *Dist.* Et hæc agendi ratio ineluctabile est documentum summæ prudentiæ, cautelæ ac maturitatis quibus commendatur S. Rituum Congregatio, *conc.*; aliquid officit ipsius causæ merito, quando approbata est, *neg.* Et sic cetera concidunt, quæ de machinationibus postulatorum adjecta sunt, inter quos auctor, quem impugnamus, ipsum involvit piissimum Rom. Pontificem Clementem XIII (d).

Ad 8, *Dist.* Eadem ratione, qua Catholicos læcesabant Apollinaristæ, dum eos vocabant *Anthropolatras* seu *hominicolas*, *conc.*; jure merito, *neg.* Mirum est, non animadvertisse ejusmodi homines partium studio abreptos, se per hanc appellationem causam communem agere cum Apollinaristis, qui præterea eadem ferme argumenta urgebant adversus Catholicos Christi humanitatem, prout subsistit in divina Verbi persona, adorantes, quæ factiosi isti impugnatores urgent adversus cultum Cordis Jesu (e).

(a) Cfr. P. Victor a Cabal, Ord. Min. Ref. in opere, cui titulus: *De superstitione timiditate vilanda*.

(b) In *Vita B. Julianæ Leodiensis*, ad diem v April. lib. II, cap. 3, edit. Antverp. pag. 461. Integrum caput illud legi meretur. Egregiam navarunt operam in promovendo ac tuendo hoc festo Patres inclyti Ordinis Prædicatorum, qui propterea plurimorum invdiam subierunt.

(c) Loquor autem de iis, qui Sedi Apostolicæ decretis resisterunt.

(d) *Dans le temps, inquit, qu'on poursuivait cette affaire, on se demandait à Rome, quels sont les sollicitateurs? et tout bas, on se disait: c'est le pape.* Ita hic inverecundus Jansenista et Episcopus *conventionalis*, de cujus notitiis biographicis, obstinata pervicacia in schismate usque ad mortem, ob quam ei denegata sunt sacramenta, de ejusdem præterea funere et scandalis, quæ inde orta sunt, Cfr. *L'ami de la Religion*, anni 1834, vol. XVIII, in respectivis articulis.

(e) Cfr. Petrus lib. XV, cap. 3 et seqq. et Gerdil, op. cit.

Ex unione hypostatica fluunt tituli illi, quibus Christum in sacris litteris insignitum novimus, et officia seu munia, ad quæ obeunda Dei Filius humanam naturam sibi copulavit.

Præcipui tituli ac munia, quæ Christo tribuuntur, sunt Capitis hominum et Angelorum, Prophetæ, Regis, Judicis, Sacerdotis, Dei hominumque Mediatoris. De quatuor primis nulla viget controversia; ac non levis quæstio agitur inter Catholicos et Soci-nianos circa sensum, quo postremi duo tituli Christo competant. Quare priores illos vix exponemus, posteriores apposisis propositionibus juxta catholicam doctrinam vindicabimus.

I. Igitur Christus dicitur et est caput hominum et Angelorum. *Hominum* quidem ratione animarum, in quas influit per gratiam suam, sive actualem, sive sanctificantem: ratione corporum, quæ ipse aliquando a mortuis excitabit; ratione finis seu beatitudinis ad quem homines ejus munere ordinati sunt, quæ duo postrema suo loco jam vindicavimus, primum autem postea ostendemus. Exponit autem s. Thomas qua ratione omnes homines ad Christum tanquam caput pertineant, scribens: « Christus est caput omnium hominum: sed secundum diversos gradus. Primo est caput eorum, qui actu uniuntur sibi per gloriam: secundo eorum, qui actu uniuntur sibi per charitatem: tertio eorum, qui actu uniuntur sibi per fidem: quarto eorum, qui sibi uniuntur solum in potentia nondum reducta ad actum, quæ tamen est ad actum reducenda secundum divinam prædestinationem: quinto eorum, qui in potentia sunt sibi uniti, quæ nunquam reducetur ad actum: sicut homines in hoc mundo viventes, qui non sunt prædestinati, qui tamen ex hoc seculo recedentes, totaliter desinunt esse membra Christi » (a). Sed et *Angelorum* caput est, Christus ut declarat Apostolus, Coloss. II. 10. dicens: « Qui est caput omnis principatus et potestatis » et rursum Ephes. I. 18. et seqq. nam et Angelis dignitate præstat et potestate, et sunt præterea Angeli « Administratorii spiritus in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capient salutis » ut idem Apostolus loquitur Hebr. I. 14. Quod si Christus hominum et Angelorum caput est, hoc ipso patet eum esse caput ecclesiæ juxta triplicem suum statum, triumphantem scilicet, purgantem et militantem.

II. Est præterea Christus Jesus propheta ac magister, qui e cælo venit ad homines cælesti plane ac divina doctrina imbuedos, ut ex dictis suo loco constat, et ex Veteri ac Novo Fœdere, in quibus ejusmodi tituli passim ei tribuuntur.

(a) 3. P. q. 8. a. 3.

III. Christo utpote Deo-homini regiam dignitatem tribuendam esse ostendunt inter cetera tum quæ Angelus Luc. I. 33. B. Virgini testatus est dicens : « Regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis » ; tum quæ Christus ipse aperte Pilato sciscitanti num rex esset, respondit : « Tu dicis ; quia rex sum ego » (a). Hoc autem ejus regnum in terris inchoatur et in cælis perficitur (b). Sic judiciariam potestatem sibi vindicat Christus dum ait : « Pater... omne judicium dedit Filio » (c) et apostolus Petrus de eodem Christo testatur dicens : « Ipse est constitutus a Deo judex vivorum et mortuorum » (d). Alia addendo, tempus inutiliter tereremus.

His propterea sic leviter delibatis, jam accedimus ad vindicandam adversus socinianos doctrinam catholicam de Christi sacerdotio, ejusque mediatione.

Contendunt itaque sociniani I. Christum in terris degentem proprie sacerdotem minime fuisse, nec proinde verum obtulisse sacrificium, sed nonnisi post suam in cælum ascensionem munia sacerdotalia, quæ præcipue in sacrificii oblatione et in intercessionem consistunt obire cœpisse. Ex quo inferunt ejus mortem in cruce non fuisse nisi quandam præparationem illius sacrificii, quod solum in cælis reipsa obtulit ac quotidie offert (e).

Contendunt II. Christum non eo sensu mediatorem esse atque appellari, quod velut sponsor parti læsæ pro altera, quæ offendit, plene solvat, ac satisfaciatur, quo sensu vere et proprie Christum mediatorem esse catholici affirmant ; sed improprie, quatenus ipse velut internuncius ac interpres utriusque partis, Dei scilicet et hominem fuerit, vel ut arbiter electus ad componendam litem, vel denique tanquam intercessor et advocatus ; adversus quos errores sit

PROPOSITIO I. — *Christus verum ac proprie dictum habuit sacerdotium, ejusque munia in mortali etiam vita complevit.*

Utraque propositionis pars ad fidem pertinet, doctrinamque catholicam continet, quam Trident. concilium asseruit Sess. XXII. cap. I. et seqq.

Christum igitur vere ac proprie sacerdotem fuisse non ex ordine levitico, sed ex illo de quo David cecinit Ps. CIX. 4. « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech » aperte declarat Apostolus in Epist. ad Hebræos c. V. seqq. qui præterea ibidem duo efficit, ac primo ostendit quibus potissimum rebus Melchisedech Christi sacerdotium adumbraverit, nomine scilicet, persona, et oblatione ; secundo præminentiam hujusce Christi sacerdotii super sacerdotium aaronicum fuse prosequitur (f). Hoc

(a) Jo. XVIII. 37.

(b) De Christi regno ejusque natura Cf. Suarez. tom. I. in III. P. s. Thomæ disp. XLVII. sect. I. et II. necnon Petav. lib. XII. c. XV.

(c) Jo. V. 22.

(d) Act. 10. 42. Qui plura cupit conf. Suarezium I. c. tom. II. Disp. LII. seqq.

(e) Cf. Faure S. J. in Dissert. de socinianismo §. 12. quæ extat ad calcem Manualis controvers. Becani edit. colon. 1750.

(f) Ac 1. quidem quia sacerdotium Christo cum

principio constituto, videndum superest, num Christus reipsa sacerdotalia munia in mortali etiam vita sua obierit.

Jam vero Apostolus ad duo præcipua capita revocat sacerdotis officia, ad sacrificii nempe oblationem, atque ad intercessionem scribens c. V. 1. « Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis ». Utrumque autem Christum in mortali adhuc vita degentem præstitisse luculentissime non solum affirmat, sed instar certi principii ponit.

Atque ut incipiamus ab eo quod præcipuum est, oblatione, scilicet seu sacrificio, id inter cetera evincunt, quæ scribit ibid. c. IX. 11. « Christus, inquit, assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum... neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa. Si enim sanguis hircorum et taurorum, et cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis : quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum Sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi » ? Quibus verbis Apostolus Pontificem veteris legis cum novæ legis Pontifice, Christo, ita comparat, ut quemadmodum ille priusquam ingrederetur in Sancta Sanctorum sacrificium offerebat per effusionem sanguinis

jurejurando impositum est ; aaronicum vero non item. Hebr. VII. 20. 21. ex quo colligit Apostolus sacerdotii Christi præstantiam. Neque enim minoris, sed majoris momenti rebus confirmandis juramenta solent adhiberi. Insuper autem cum res jurejurando firmata nec rescindi possit, nec immutari, ideo jurejurando confirmatum est Christi sacerdotium, utpote futurum æternum. Sacerdotium autem aaronicum, cum esset aliquando abrogandum, non debuit juramento confirmari.

2. Hereditarium aaronicum sacerdotium a parentibus in filios fuit. Christus autem nec successit alteri, nec successorem habet, siquidem eo quod manet in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Ibid. VII. 24.

3. In sacerdotio aaronico distinguebatur hostia a sacerdote ; in sacerdotio Christi, idem est hostia ac sacerdos. Etenim Christus non per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, ut ibid. ait Apost. c. IX. 11. seqq. et X. 5. 6.

4. Efficacia : nam « Impossibile est, ut idem apostolus loquitur X. 4., sanguine hircorum et taurorum auferri peccata », Christus autem se ipsum obtulit hostiam pro peccatis omnibus, atque « una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos » ib. 12-14.

5. Denique, aliis prætermissis, sacerdotium aaronicum in terris peractum est : sacerdotium autem Christi in terris quidem inchoatum est, sed est consummatum in cælis. Ib. VII. 26. Unde ab Apostolo Christus vocatur Pontifex magnus, qui penetravit cælos, IV. 14.

De Melchisedech et Christi sacerdotio secundum ejus ordinem cf. Petav. lib. XII. c. XI. seqq. Percurram in Genes. XIX. n. 80. seqq. Lorinum in Ps. CIX. Justinianum in *Septimum epistolæ ad Heb. caput* et P. Curti in Diss. Romæ edita an. 1751. inscripta *Christus sacerdos*.

hircorum et vitulorum, sic etiam Christus sacrificium in cruce obtulerit per sui sanguinis effusionem priusquam intraret in sancta non manufacta, scilicet in cœlum. Christus igitur sacerdotium suum adeptus est, ejusque partes implevit antequam ingrederetur in cœlum, sicut sacerdos legalis sacerdotalem dignitatem obtinebat, et munus sacerdotis obibat priusquam intraret in sancta.

Pergit præterea ibidem Apostolus v. 24. in hunc modum : « Non enim in manufacta sancta Jesus introivit... sed in ipsum cœlum... neque ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum Pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno : alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi : nunc autem semel in consummatione seculorum, ad destinationem peccati, per hostiam suam apparuit. Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium, sic et Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata ». Jam vero quatuor hic ponit Apostolus, quæ necessario postulant Christum in mortali adhuc vita veri nominis habuisse sacerdotium ac verum et proprie dictum obtulisse sacrificium in morte sua.

Enim primo pro certo sumit Apostolus oblationem Christi nonnisi semel factam esse. Ergo loquitur de oblatione quæ in cruce facta est, non autem in cœlo, ubi quotidie interpellat pro nobis. 2. Ideo vero constituit Apostolus Christum nonnisi semel obtulisse semetipsum, quia alioquin ipse debuisset frequenter pati. Ergo loquitur de oblatione, quæ per passionem facta est; porro non in cœlo sed in terris ac in cruce præcipue passus est Christus. 3. Tunc Christus ex Apostolo semetipsum obtulit ad peccatum tollendum, cum apparuit et manifestus factus est. At cum in cœlum est ingressus non solum nobis non apparuit, sed potius sublatus est ab oculis nostris, ergo in terra suimetipsius oblationem fecit, seu tradidit se in sacrificium; 4. denum tunc Christus oblatus censendus est, cum abstulit peccata, obtulit enim semetipsum *ad multorum exhaurienda peccata*; sed ex Apostolo Petro, istud Christus præstitit in cruce moriendo (a). Quaquaversum igitur spectetur Apostoli oratio, constat instar certi principii habendum esse tum Christum vere sacerdotem fuisse, dum in terris degeret, tum semetipsum in sacrificium obtulisse in morte sua. Et hæc de priori sacerdotii munere.

Altero autem sacerdotii officio, quod diximus in intercessionem consistere, in mortali adhuc vita Christum perfunctum esse, argumentum ineluctabile inter cetera exhibet s. Joannes c. XVII. in admirabili illa oratione quam post cœnam Christus fudit pro omnibus tum præsentibus tum futuris hominibus, ut suo loco ostendimus (b).

Utrumque vero sacerdotale munus quod in his terris Christus inchoavit, in cœlis perfecit tum continua ac jugi sacrificii semel oblatis applicatione, tum perpetua illa intercessionem qua interpellat pro nobis.

(a) I. Pet. II. 24.

(b) Tract. de Deo, part. III, cap. IV.

Quæri autem solet in quo hæc Christi apud Patrem in cœlis intercessio posita sit. Non desunt Patres, iique non pauci qui existiment Christum etiam in cœlo orare et precando interpellare pro nobis (a). Hinc illud Augustini dictum : « Christus orat pro nobis, ut sacerdos noster, orat in nobis ut Caput nostrum, oratur a nobis ut Deus noster » (b). Communior tamen ac recepta sententia est, non aliud præ se ferre ejusmodi intercessionem, quam apparitionem ac præsentiam Jesu Christi coram Patre et continuam applicationem remissionis ad salutem quam ipse oblatione sanguinis sui nobis comparaverat; quæ apparitio cum habeat aliquam cum humana intercessione similitudinem, ideo figurata loquendi ratione, intercessio vocatur (c).

Cum vero per ipsam Incarnationem factus sit Christus Pontifex seu sacerdos, ut *Christi* nomen ipsum indicat, quod inde Jesus consecutus est (d), patet ipsum esse sacerdotem, neque præcise qua Deum ut contendebant ariani, neque præcise qua hominem, ut autumabant nestoriani juxta uniuscujusque sectæ principia (e) sed ut Deum-hominem, qualem et esse mediatorem mox dicemus. Humana enim natura spectari debet, ut *principium quo* (qui scholarum est sermo), operationibus sacerdotalibus Christus perfunctus est, et perfungitur; Verbum autem divinum, ut *principium quod* sacerdotales operationes seu officia exerit, iisque infinitum pretium et infinitam dignitatem tribuit. Recte Vigilii seu quisquis est Auctor V. librorum contra Eutychem lib. V. « Quia reconciliationis sacramentum, inquit, immaculatum flagitabat sacrificium, talis hostia requirenda fuerat, quæ ita media esset inter Deum et homines, ut et morti succumberet, per illud, quod hominis habebat, et mortem re-

(a) Cf. Petav. lib. XII. c. VIII. §, 40. seqq.

(b) Enarrat. in Ps. LXXXV. n. 1.

(c) Cf. tamen Petavium l. c.

(d) Est enim *Christi* appellatio non vox naturæ, sed personæ utraque naturæ constantis; cum hac autem appellatione connexa est pontificia dignitas, ejus symbolum est unctio, quam nomen illud præ se fert. Quare Pontifex et Sacerdos in ipsa carnis susceptione factus est Dei Filius, quando divinitate est inuncta hominis assumpta natura. « Unctus est enim ille, ut ait s. Augustinus, ut rex et sacerdos ». Cf. enarr. II. in Ps. XXVI. n. 2.

(e) Cf. Petav. l. XII. c. XI. §. 1. seqq. Ariani enim, qui naturam Filii Dei, seu Verbi diversam a paterna, et ea longe inferiorem existimabant, eandemque cum carne conjunctam loco animæ esse credebant, quidquid in Christo inerat, vel ab eo gestum humile, Deoque minime dignum, utpote ex imbecillioris naturæ conditione, totum hoc divinitati illius adscribebant, velut dolorem, famem, sitim, aliaque ejusmodi, adeoque precandi et invocandi creaturæ consentaneos affectus. Christum propterea, qua Deus est, ut Patre minorem, sic ejus sacerdotem et mediatorem inter illum et humanum genus esse statuebant. Nestoriani autem, qui hominem a Deo esse reipsa divisum autumabant, statuebant Christum sacerdotem esse præcise qua hominem, nec patiebantur dici Filium Dei, vel Deum esse sacerdotem, etsi adderetur *secundum carnem vel ut homo est*. Vid. s. Cyrill. lib. III. adv. Nestorium. opp. ed. paris. 1638. tom. VI. p. 64.

vinceret per id, quod in se divinitatis tenebat (a). »

DIFFICULTATES.

I. Obj. Christus in terris degens proprie non fuit sacerdos, nec proinde verum obtulit sacrificium, sed solum post suum in cœlum ascensum, ubi quotidie se offert et interpellat pro nobis. Etenim 1. Apostolus Hebr. X. 5. et 9. de illa oblatione loquitur, quæ facta est in ingressu ejus quando sacrificia legalia abrogata sunt : at ingressus ille in cœlum factus est non autem in terras ; neque enim statim ac in terras ingressus est Christus legalia sacrificia sustulit aut abrogavit. 2. Christus sacerdotium suum non obivit antequam ei dictum fuerit « Filius meus es tu, ego hodie genui te » : id autem factum fuisse, cum Deus eum a mortuis excitavit, Dominum et Christum constituit, testatur s. Paulus Act. XIII. 33. et Rom. 1. 4. collat. Hebr. V. 5. Idem Apostolus 3. aperte testatur Hebr. VIII. 4. dicens : « Si (Christus) esset super terram, nec esset sacerdos : cum essent, qui offerrent secundum legem munera, qui exemplari et umbræ deserviant cœlestium, » Ergo Christus proprie sacerdos non fuit, nec sacrificium prius obtulit, quam in cœlis fuerit. 4. Hebr. VII. 26. Christus « Pontifex debuit sublimior cœlis fieri ». Ergo in cœlis prius esse debuit, quam sacrificium offerret. 5. Ibid. v. 24. probat idem Apostolus, Christum sempiternum esse sacerdotem, quia semper in cœlis pro nobis interpellat ; jam vero si in ligno crucis sacrificium semel obtulisset, quid necesse foret eum continue pro nobis interpellare ? 6. Neque demum prætereundum est, Jesum ipsum nunquam dignitatem istam sacerdotalem sibi attribuisse, eamque in sola ad Hebræos epistola, argutiarum judaicarum plenissima, in ipsum conferri (b). Ergo.

R. N. A. Ad 1. prob. N. min. Diserte enim Apostolus X. 5. ejusdem epist. scribit : « Ideo *ingrediens in mundum* dixit : hostiam et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi. » Ingressus vero iste in mundum non coarctatur ad illud instans quo Christus vel conceptus vel natus est, sed totum illud tempus complectitur quo Christus in his terris vixit. Hoc porro intervallo ac præcise in morte ipsius, ut superius diximus (c) profecto sacrificia legalia sin minus *facto*, jure saltem abrogata sunt.

Ad 2. D. Factus est sacerdos *ab eo* qui dixit ei *Filius meus es tu*, C. *quando* hæc dicta sunt ei N. Primum solum affirmat Apostolus cit. loc. alterum de suo adjiciunt sociniani. Adde, non solum in resurrectione sed ante id temporis declarationem ejusmodi a Deo Patre factam esse, tum in baptismate, tum in transfiguratione. Meminit autem Apostolus solius resurrectionis, quia per ipsam maxime patuit divina Christi filiatio, quæ est fundamentum

et causa sacerdotii Christi ejusque resurrectionis.

Ad 3. D. Si ejusdem ordinis fuisset sacerdotium Christi ac sacerdotium leviticum ejusdemque præstantiæ, C. si diversi ordinis et diversæ præstantiæ N. Contendit enim ibid. Apostolus longe excellentius esse sacerdotium Christi, quam fuerit sacerdotium leviticum ob plures causas quas ibi prosequitur, inter quas urget objectum et efficaciam ; *objectum* quidem, quia sacerdotium leviticum erat ordinatum ad solam emundationem carnis, sacerdotium Christi ad emundationem spiritus seu conscientiæ ; *efficaciam*, quia illud utpote imperfectum sua sacrificia semper iterare debebat, sacerdotium Christi utpote perfectissimum et ratione sui et ratione sacrificii, una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos, quin illud repetere necesse fuerit. Hinc concludit quod si paria fuissent ejusmodi sacerdotia et sacrificia alterutra inutilia forent (a).

Ad 4. D. Expleto ejus munere in terris, C. hoc non expleto N. Primum tantum affirmat Apostolus ut ostenderet, Christum, cum in cœlum ascendit quod in terris perfecerat, per applicationem complere.

Ad 5. D. Per continuationem muneris sacerdotalis in jugi applicatione meritorum suorum, C. secus N. Diximus porro in probationibus interpellationem Christi in cœlis in applicatione fructus sacrificii in cruce oblatis ad expiationem peccatorum nostrorum consistere.

Ad 6. Resp. I. Dato etiam quod rationalistæ assument, solum nempe Auctorem epistolæ ad Hebræos, ut ipsi loquuntur, attribuisse Christo sacerdotalem dignitatem, satis nobis esset ad arguendam impietatem socinianorum, cum ex perpetua ecclesiæ traditione divinæ auctoritatis sit ejusmodi Epistola. Resp. II. Falsam esse illorum assertionem. Cum enim Christus Matth. XXII. seqq. Marc. XII. 36. Luc. XX. 42. sibi applicet Psalmum CIX. in quo expresse Christi sacerdotium prædicatur, hoc ipso sibi metipsi sacerdotalem dignitatem attribuit.

II. Obj. Duo sunt, quæ prohibent quominus in morte Christi veri nominis sacrificium agnoscamus ; ac primum quidem, quod contra omnium sacrificiorum naturam idem Christus fuisset simul hostia et sacerdos ; secundum, quod illius sacrificii hostia non ab ipso sacerdote mactata fuisset ; Christus enim a tortoribus morti traditus est. Nec juvat reponere ideo Christum sacerdotem fuisse atque ejus mortem sacrificium, quia illatam mortem patienter sustinuit, siquidem et martyres omnes voluntarie pro Christo mortem fortissime tolerarunt, quin propterea veri nominis sacrificium illorum mors dici possit. Ergo.

R. N. A. Nam non prohibet *primum* tum quia hæc est prærogativa peculiaris sacrificii Christi quam scripturæ, Patres, liturgiæ, cæteraque omnia ejusdem generis documenta eidem vindicant ; tum quia in cœlis

(a) Vid. Biblioth. patr. de la Bigne t. V. col. 589. inscript. Vigilio Tridentino. Cf. tamen Papebrochium t. V. Junii p. 164. n. 8. seq.

(b) Ita quidem Wegscheider §. 134. et cum eo Ziegler *Einleitung in den Brief an die Hebræer* Gott. 1791. seu : *Introductio in epist. ad hebr.* Ammon *Bibl. theol.* III. 17. seqq.

(c) Hujus tractatus P. I. p. 984, ad. 3.

(a) Cf. Tournely de Incarnat. quæst. IV. art. II. argum. IV. respons. secundæ socinian. refutatio Petav. lib. XII capp. XI. seqq. Bernard. a Piconia Tripl. expos. in h. l.

ipsis, ubi, socinianis fatentibus, sacrificium Christus offert, idem est sacerdos et victima. Hoc autem maxime commendat sacrificium Christi, ut expresse declarat Apostolus Hebr. IX. 11. 12. cujus verba superius descripsimus.

Non prohibet *alterum*, quia tortores non tanquam sacrificatores mortem Christo intulerunt, sed tanquam instrumenta, quibus Christus usus est ad se immolandum pro vehementissima qua ergo nos flagrabat charitate; *oblatus enim est, quia ipse voluit*. Hæc autem Christi morientis charitas infinite major fuit quam crucifigentium iniquitas.

Ad conf. N. par. Nec enim martyres instituti sunt sacerdotes ad offerendum semetipsos in veri nominis sacrificium, qualem Christum institutum fuisse declarat Apostolus Hebr. X. 5. verbis superius recitatis, et hucusque probavimus.

PROPOSITIO II.—*Christus Jesus veri nominis mediator fuit.*

Hæc pariter propositio ad fidem spectat, ut ex constanti et perpetua ecclesiæ catholicæ doctrina constat in sacris litteris et traditione fundata.

Etenim Apostolus conceptis verbis I. Timoth. II. 5. 6. inquit: « Unus Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus. » Ideo autem ab Apostolo Christus mediator dicitur, quia « *dedit redemptionem semetipsum pro omnibus*; » Ergo non improprie, ut sequester, arbiter et advocatus mediatores dicuntur, Christus mediator tantum extitit; sed veri nominis mediator præterea agnoscendus est tanquam sponsor qui soluto pretio pro peccatis nostris satisfecit ac nos Deo reconciliavit, ut capite sequenti, fusius ostendemus.

Fuit autem et est veri nominis mediator Christus prout Deus et homo est. Dicitur enim in scripturis Deum acquisivisse ecclesiam sanguine suo, tum *Dominum gloriæ crucifixum esse*; aliaque ejusmodi de Christo prædicantur, quæ utriusque naturæ concursus supponunt in humani generis redemptione ac propterea in *mediatione* qua Christus perfunctus est. Quare s. Augustinus « Mediator, inquit; inter Deum et homines oportebat, ut haberet aliquid simile Deo, aliquid simile hominibus, ne in utroque hominibus similis longe esset a Deo, aut in utroque Deo similis longe esset ab hominibus, atque ita mediator non esset (a). » In eundem sensum ceteri Patres tum græci tum latini loquuntur (b).

(a) Lib. X. Confess. c. XLII.

(b) Cf. apud Pet. lib. XII. c. IV. seqq.

Ut magis accurata habeatur notio mediationis, distinguendum debet *persona* mediatoris a *mediationis opere* seu munere. Ad verum et proprie dictum mediatorem constituendum in subjecta materia de qua agimus, requiritur concursus utriusque naturæ. Opus autem mediationis *posuit* sola humana natura in Verbo subsistens, hæc enim sola potuit pati, mori, pretium solvere etc. natura vero seu persona divina non contulit nisi dignitatem et valorem ejusmodi operi. Cf. Petav. l. c.

Diversa tamen ratione unaquæque natura ad ejus mediationem concurrat. Natura enim humana materiam, seu opus mediationis subministravit, Verbi vero hypostasis valorem et dignitatem in opus contulit. Ex hac autem animadversione erroris convincuntur sive si, qui Christum mediatorem ut Deum tantum cum veteribus arianis asserunt, sive qui eum talem ut hominem tantum extitisse autumant cum Francisco Stancharo ac socinianis. Hi enim rati sunt non potuisse Christum esse mediatorem ut Deum, ne in absurdum illud incidamus, ut eum fuisse mediatorem suimet ipsius affirmemus. Reponimus enim non eo modo, quo unus est de Trinitate, mediatorem esse Christum; quippe persona eadem Verbi, qua Deus est, citra carnis communionem, sive cogitatione ab hac abstracta, in Trinitate secunda numeratur; quatenus vero hic homo est, et humanam naturam quodammodo informat, ac terminat, mediatoris partes ac munus implet (a).

Si præterea Christus veri nominis mediator fuit, quatenus tanquam sponsor pro nobis satisfecit, colligimus Christum ante Incarnationem improprie tantum potuisse dici mediatorem, prout a ss. Patribus præsertim antiquioribus prædicatur, quatenus nempe spectabatur ut internuncius ac interpret divinæ voluntatis apud homines in frequentibus illis apparitionibus in quibus sub adspectabili specie videndum se præbuit; vel etiam quatenus Deus intuitu futuræ ejus mediationis et meritorum peccata condonavit, et vitam æternam illis impertitus est, qui in eundem Christum venturum rite credidissent (b).

Cum præcipua controversia, quæ circa Christum mediatorem inter catholicos et socinianos agitur, afficiat ipsam satisfactionem, ideo difficultates, quæ adversus propositionem quam adstruximus, moveri solent, commodius refellemus in sequenti capite.

CAPUT VI.

De Christi satisfactione et merito.

Satisfactio, ut loquitur Catechismus rom. (c), est rei debitæ integra solutio. Nam quod satis est, ei videtur nihil deesse. Res autem debita aut personalis est aut realis. Debitum *personale*, ut vocant, illud est quod oritur ex injuria alteri illata; *reale* est illud, quod exurgit ex re aliqua, ex g. pecunia, qua erga alterum obstringimur. In priori significatione hic *satisfactionem* accipimus, quatenus nempe *personalis* est; quo sensu idem satisfacere significat, quod alteri tantum præstare, quantum irato animo ad ulciscendam injuriam satis esse possit; atque ita satisfactio nihil aliud est, quam injuriæ alteri illatæ compensatio.

Rursum satisfactio hæc personalis bifariam sumitur, proprie scilicet aut improprie. *Proprie* ille satisfacere censetur qui ad justitiæ rigorem injuriam al-

(a) Cf. Petav. l. c. IV. § 6.

(b) Cf. Petav. l. c. cap. III.

(c) P. II. c. V. § 62.

teri illatam per compensationem reparat; improprie autem ille satisfacere dicitur, qui non tam ex justitiæ æqualitate, quam ex benignitate partis læsæ gratis injuriam condonantis veniam obtinet.

His præmissis, status quæstionis jam exponendus est quæ viget catholicos inter et socinianos eorumque surculos, quakeros, methodistas, atque rationalistas. Sociniani cum reliquis enumeratis contendunt Christum Jesum nonnisi improprie pro nobis satisfacisse, asserentes I. ipsum partibus sibi a Deo impositis ad salutem nostram procurandam expletis, gratis ab ipso obtinuisse peccatorum nostrorum relaxationem; II. præterea, Christum esse hominum Salvatorem præconio dumtaxat, et consilio quibus viam salutis nobis annuntiavit atque ad eam nos cohortatus est atque exemplo, quo præluxit; non autem opere, merito et efficacia humanum genus reparando; III. demum statuentes, Christum mortuum esse bono, et commodo seu utilitati nostræ, non autem hominum loco ac vice per veram ejus in nostri locum substitutionem. Quæ quidem necessario profluunt ex fundamentali ipsorum de Christo doctrina. Cum enim recensiti hæretici, seu potius increduli principii loco habeant Christum nomine tantum et appellatione Deum esse, natura vero, origine ac potestate purum hominem, sequitur omnem veram satisfactionem Christi subverti: neque enim humanæ actiones tantæ virtutis esse possunt, ut illatam Deo injuriam vere et proprie compensare valeant ad justitiæ æqualitatem.

Contra vero catholici ex verissimo illo principio quo constituunt, Christum esse naturalem Dei Filium, atque adeo natura et origine Deum, verissime etiam colligunt Christum vere et proprie divinæ justitiæ satisfacisse I. quia ipse salutis nostræ pretium cumulatissimum, idque ex justitiæ legibus Deo persolvit; II. quia ipse utpote verus ac proprie dictus Salvator noster reipsa opere et merito nos redemit, et in salutem asseruit; III. denique quia mortuus est pro nobis, quatenus scilicet mortem pro nobis ac vice nostrum obierit, seque moriens in locum nostrum suffecerit.

Quæ ut clarius intelligantur animadvertendum est, peccatum, pro quo satisfactio exhibetur, triplicem habere respectum; est enim debitum, quo divinæ justitiæ obligamur; 2. injuria, quæ inimicitiam inducit Deum inter et homines; 3. crimen quo rei evadimus mortis et æternæ maledictionis. Peccatores enim in sacris litteris passim 1. dicuntur *debiteres* (a); 2. *inimici* (b), 3. *rei* (c). Quare Deus se habet 1. ut *creditor* cui debetur; 2. ut *pars offensa*, quæ placanda est; 3. ut *judex* qui pœnam repetit. Hinc ad veram et proprie dictam satisfactionem tria requirebantur 1. ut esset debiti solutio; 2. ut esset iræ divinæ placatio; 3. ut esset reatus expiatio. Nobis igitur opus erat tum sponsore ac vade, qui pro nobis debitum solveret; tum reparatore, qui nos cum Deo reconcili-

liaret; tum denique sacerdote et victima qui se nostri loco ad pœnas substitueret ac peccata nostra expiaret.

Hæc autem præstare Christus non potuit, quin ejus actiones supponantur meritorie. Hinc est quod utraque semper una jungantur. Est autem meritum « nexus operationis liberæ ad retributionem. » Nomine *retributionis* venit tum pœna, tum præmium tum merces; Siquidem operis liberi ab aliquo patrati connexio esse potest apud alium vel ad pœnam, vel ad præmium, vel ad mercedem. *Nexus* liberæ operationis ad retributionem exurgere potest vel ex decentia, vel ex pacto, vel ex manifesto impleti operis jure apud retributorem, ita ut nisi retributio fiat, lædatur jus istud aut justitia in observantia juris posita. Ubi nexus ex decentia tantum adest, quæ potius sumitur ex liberalitate retributoris, quam ex vi operis, illud oritur meritum, quod dicitur *de congruo*; ubi vero ejusmodi nexus habetur, qui exurgat ex pacto aut vi operis liberi positi seu ex justitia, tunc meritum illud oritur quod *de condigno* nuncupatur ac proprie dictum.

Meritum rursus vel naturale est, vel supernaturale. Primum occurrit, si nexus liberi operis ad retributionem proveniat ex naturæ viribus; ut hominis opus, ac pactum apud hominem, civis apud principem, etc. Contra vero, si nexus proveniat ex opere auxilii gratiæ facto, vel ab auctore ipso celestium horum auxiliorum, qui majus profecto quidpiam est, quam peculiaria distinctim auxilia, tunc erit *supernaturale*.

Cum igitur nullæ conditiones Christo defuerint, quæ ad meritum proprie dictum seu de condigno requiruntur, sanctitas videlicet in operante, libertas in opere, et promissio in retribuente, vere et proprie meruisse ipse dicendus est. De sanctitate nemo dubitat; de libertate suo loco diximus, promissio autem patet ex Is. LIII. 10. « Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum (a). »

Ex quibus Isaïæ verbis constat non tantum Christum sibi meruisse (b) sed nobis etiam, ponendo nempe pro peccatis nostris animam suam, seu satisfaciendo pro nobis. Hinc a Concilio Trid. Christus dicitur « nostræ satisfactionis *causa meritoria* (c). »

Ad hanc igitur satisfactionem adstruendam jam

(a) Id ipsum declarat Apostolus Philipp. II. 8. 9. scribens de Christo: « Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem; mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum etc. » Quibus in locis, ut animadvertit Petavius, velut stipulatio quædam, pactumque Dei cum homine Christo continetur hujusmodi, ut si redimendis hominibus mortem suam vellet impendere, tum in gratiam, et spem recuperandæ salutis admitterentur illi; tum ipsi sibi gloriam ac decus immortale compararet. Cf. lib. XII. c. IX. §. 2. De iis quæ spectant ad Christi meritum copiose disputat Vasquezius tom. I. in tertiam part. s. Thomæ disput. LXXIV. seqq.

(b) Christus sibi ipsi præsertim promeruit gloriosam et mortuis resurrectionem, ac nominis sui exaltationem.

(c) Sess. VI. cap. VII.

(a) Matth. VI. 12. Coloss. II. 14.

(b) Rom. V. 10. Coloss. I. 21.

(c) Marci III. 29. Jacobi II. 10.

progredimur, prætermisiss minus necessariis concertationibus quæ in scholis agitari solent circa ejusdem satisfactionis proprietates et conditiones, de quibus scholastici ipsi consuli possunt (a). Sit igitur

PROPOSITIO. — *Christus vere et proprie pro nobis divinæ justitiæ satisfecit.*

Ad catholicam fidem ejusmodi propositio pertinet in omnibus fidei symbolis tradita, estque totius christianæ spei fundamentum; ejus autem veritatem sic ostendimus.

Ille vere et proprie pro nobis satisfecisse divinæ justitiæ dicendus est, qui 1. semetipsum Deo in sacrificium obtulit et tanquam piacularem hostiam ut sacerdos immolavit; 2. qui peccata nostra, pœnasque illis debitas ut sponsor in se suscepit ac luit; 3. qui nos suo sanguine redemit; 4. qui denique nos ut mediator cum Deo reconciliavit eumque placavit; atqui hæc omnia præstitit Christus. Ergo.

Ac primo quidem Christum tanquam piacularem hostiam semetipsum in sacrificium Deo obtulisse ea omnia ostendunt, quæ paulo ante de Christi sacerdotio ejusque sacrificio in cruce oblato disputavimus.

Alteram vero assumptionis partem luculenter evincunt Veteris ac Novi Fœderis simul collata in hanc rem testimonia; Isaias enim c. LIII. testatur Mesiam dolores ac peccata nostra portasse, ob hæc vulneratum, et atritum, et ad mortem traditum esse, et quidem ad eum finem ut nos ob dolores a se toleratos sani, id est, liberi ab his efficeremur; ergo non ob suas iniquitates ac peccata, quæ nulla unquam habuit aut habere potuit Christus pœnas ac mortem tulit, sed ob peccata nostra, quatenus ea in se luenda susceperat. Talem porro esse sensum vaticinii Isaiæ non solum verborum nativa vis, orationis series, et constans judæorum traditio ut suo loco ostendimus (b), sed etiam gravissima apostoli Petri auctoritas patefacit, qui paucis germanam prophetæ sententiam his verbis complexus est: « Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitiæ vivamus, cujus livore sanati estis (c). »

(a) Quæstiones scholasticorum non attingunt satisfactionis Christi veritatem aut ejus sufficientiam ad omnium peccata redimenda; de his enim nemo minus unquam dubitavit. Versantur igitur eorum disceptationes in exponendo qua ratione satisfactio Christi sufficiens et condigna fuerit. Nam alii contendunt, eam ex se condignam et perfectam non fuisse, sed ex sola Dei acceptantis liberalitate; alii censent, eam non fuisse ex virtute, seu titulo *justitiæ veræ ac rigorosæ* factam; alii vero licet fateantur, eam titulo veræ justitiæ factam, nolunt tamen ad omnes rigorosos juris apices exactam illam fuisse, ex quo inferunt Christi satisfactionem fuisse quidem *sufficientem*, non autem *superabundantem*. Qui ejusmodi quæstiones penitus cognoscere cupit, poterit inter ceteros consulere Vasquezium l. c. disp. VII. seqq. ubi de his fuscè disputat. Opp. edit. Ingolstad. 1610. tom. V.

(b) P. 992, ad 8.

(c) I. Petr. II. 24.

Quod enim de languoribus Isaias dixerat, apertius Petrus de peccatis exponit; quod propheta de peccatis nostris addiderat a Deo in Christum conjectis, id Apostolus ad crucis supplicium aut potius sacrificium refert; *peccatis nostris* pœnas debitas Christum in se denique suscepisse et in crucem sursum luendas tulisse declarat Petrus græca voce *ἐν ᾧ ὑπερῆκεν* sursum tulit nempe in corpore suo super lignum. In eandem sententiam dictum est ab apostolo Paulo « Eum qui non noverat peccatum, pro nobis *peccatum fecit*, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso (a) »; et alibi « Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: quia scriptum est: maledictus omnis qui pendet in ligno (b). » Atqui non alio sensu Christus factus *peccatum* aut *maledictum* dici potuit pro nobis, nisi quatenus subrogatus est in locum nostrum, quibus ob peccata ac legis transgressionem pœnæ ac maledictio debebantur, quas ipse in se luendas suscepit. Ergo.

Christum pariter, quod tertio loco probandum assumpsimus, suo nos sanguine redemisse, apertissima scripturarum testimonia evincunt. Apostolus enim I. Tim. II. 6. scribit: « Qui dedit semetipsum redemptionem (gr. *pretium redemptionis*) pro omnibus; » et I. Cor. VI. 20, « Empti estis pretio magno; » Ephes I. 7. « In quo (Christo) habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum; » ad Tit. II. 14. « Dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate; » sic luculentius adhuc apostolus Petrus « Scientes, inquit, quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati Christi, etc. (c). » Unde sic argumentamur: ille vere ac proprie sanguine suo nos redemit a peccatis nostris qui illum dedit tanquam pretium redemptionis nostræ, sicut aurum et argentum datur pro pretio rei temporalis ac venalis; atqui ita ex allatis testimoniis Christus sanguinem suum dedit. Ergo.

Atque ex his jam sequitur quod quarto loco proposuimus, scilicet Christum tanquam mediatorem Deum placasse eumque nobis reconciliasse. Etenim causa sive ratio ob quam Deus nobis iratus erat et pœnas a nobis exposcebat, fuerunt profecto peccata nostra. Si igitur Christus ex dictis, ad hæc expianda se ipsum ut victimam in sacrificium obtulit, si seipsum in locum nostrum suffecit ad ea expianda atque luenda, si denique sanguine suo eadem eluit ac sustulit, nulla amplius iræ ac inimicitiae ratio in Deo adversus nos subsistere potuit, et quare nobiscum placatus non sit. Talem profecto passionis Christi fructum scripturæ ubique commemorant. « Cum inimici essemus, inquit Apostolus, reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus (d) » et alibi « In ipso (Christo), inquit, complacuit omnem plenitudinem inhabitare, et per eum recon-

(a) II. Cor. V. 21.

(b) Gal. III. 13.

(c) I. Pet. I. 18.

(d) Rom. V. 10.

ciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt (a), » ut alia ejusmodi testimonia, ne longior sim, præteream, quæ innumera prope sunt.

Cum igitur Christus ex allatis scripturarum testimoniis quatuor illa præstiterit, quæ ad veram et proprie dictam satisfactionem requiruntur, jam patet propositum adversus socinianos.

Patres, sociniani ultro fatentibus, in catholico satisfactionis dogmate prædicando unanimes plane sunt (b). Quamvis autem patrum auctoritatem ipsi rejiciant, juverit tamen paucis illorum colligere doctrinæ capita seu principia ex quibus non modica assertæ veritati lux affulget. Mira igitur consensione statuunt Patres I. nullam creatam rem parem ac idoneam esse tum pro peccato originali tum pro peccatis reliquis ad exacte Deo satisfaciendum, ideoque non alium, quam qui Deus esset, intervenire debuisse (c) II. Christum Jesum mediatorem nostrum non solum plenè sed cumulate Patri satisfecisse pro omnibus omnium delictis, ac propterea non modo infinitam, sed si ita loqui fas est, infinita uberiores fuisse meritorum Christi amplitudinem. III. Infinitam ejusmodi meritorum Christi æstimationem derivasse ex eo quod operationes ejus propriæ essent personæ Verbi incarnati. IV. Secundam potius ss. Trinitatis personam decuisse hominem fieri præ personis reliquis ad hominem liberandum, quia ut ait Apostolus « Decebat eum propter quem omnia et per quem omnia » nempe creata productaque fuerant, salutis illorum auctorem fieri. Quod brevi sententia conclusit s. Ambrosius dicens : « Decuit enim ut ille nos redimeret, qui creavit » (d). Docent propterea iidem Patres non minorem ad redimendum hominem potentiam requiri quam ad condendum, imo et majorem quodammodo (e). Porro ad creandum vis et potentia infinita requiritur, ut s. Thomas ostendit (f); igitur et ad

(a) Coloss. I. 19.

(b) Hæc patrum testimonia collegerunt Petavius I. XII. c. IX. Grotius in *Defensione fidei catholicæ de satisfactione Christi* adv. Socinum Lugd. Batav. 1617. adversus quam præter Ravenspergerum in op. *Judicium de libro Grotii de satisfactione Christi* Groningæ 1617. scripsit Jo. Crellius in op. « Responsio ad librum Hugonis Grotii pro catholica fide de satisfactione J. C. » Siluit Grotius, vel quod ad Socini partes transiisset, quod Patinus, Osiander, et cumprimis Bossuetus existimant; vel quod in dogmate quidem de Christi divinitate ac satisfactione a socinianis dissentire pergens, existimaret non esse cur ob hanc questionem diuturnius bellum committi debuerit. Certe ad Crellium scribebat ipse Grotius : « Pacis consilia et amavi semper et amo nunc quoque, eoque doleo, cum video tam pertinacibus iris committi inter se eos, qui Christi se esse dicunt, si recte rem putamus, *quantillis de causis?* » difficile est Grotium a socinianismo defendere, ejus principis suos in sacram scripturam commentarios adpersit. Deinde hoc ipso, quod Grotius parvi momenti questiones fecerit de Christi divinitate et satisfactione, ostendit se protestantismi impetu abreptum fuisse et in socinianismum declinasse.

(c) Cf. Pet. I. c. §. 6.

(d) Lib. III. De fide c. II. n. 8. ed. maur.

(e) Cf. Pet. ib. n. 7.

(f) I. p. q. 45. a. 5.

redimendum, sive ad promerendam redemptionem, infinita virtus necessaria fuit (a).

Demum scripturis et totius antiquitatis consensui ad assertæ veritatis confirmationem adjicimus rationum momenta deducta ex absurdis quæ in socinianorum hypothesi consequerentur. Etenim si Christus nonnisi ad confirmandam doctrinam suam mortuus esset, atque ut nobis esset exemplo, primo non magis, saltem quoad rei substantiam, profuisset quam martyres tum V. tum N. T., qui mortem obierunt ad doctrinæ divinitus traditæ confirmationem, nobisque exemplo fuerunt. Secundo, æque redemptionis reliquis Christi operibus, miraculis, præsertim resurrectioni et ascensioni ejus in cœlum ac ipsius morti esset tribuenda. Tertio; sacri scriptores, qui redemptionem, seu liberationem a culpis ac poenis iis debitis, et reconciliationem humani generis cum Deo constanter tribuunt morti Christi, et ipsius sanguinis pretio, nos deceperunt, ac reipsa tota antiquitas seu universa ecclesia usque ad Socinum decepta esset ac inanis omnis fuisset in Christi mortem christianorum spes. Hanc postremam consecutionem viderunt rationalistæ; eamque ultro admiserunt. Ipsi enim demum fassi sunt in scripturis luculenter hunc articulum contineri, ast simul contendunt scriptores sacros in ejusmodi doctrina tradenda indulsisse anticipatis cœvorum judiciis, atque prospexisse honori magistri sui ob latam ab eo ex infami supplicio ignominiam (b). Monent christianos doctores ut

(a) Inter utrumque tamen infinitatis genus illud interest, quod alterum *naturale* est, nempe creationis; alterum, scilicet meriti, *morale*.

(b) En verba Wegscheider, qui §. 156. scribit : « Quod si tum fontem dogmatis illius (expiationis et satisfactionis), qui est in notionibus de sacrificiis, quas, ut alii populi incultiores, sic etiam hebræi habebant... Tum dicta scriptorum sacrorum, quæ ad dogma illud probandum allata sunt, accuratius examinaveris: haud dubitabis, quia illa de symbolica quadam ac vicaria expiandi peccata ratione notio Israelitis mature jam fuerit cognita (Lev. IV. 3. seqq. V. 11. XVI. 21. XVII. 11. Cf. III. Reg. XXI. 29. IV. Reg. XXIV. 1-4)... Quo facto ab omnibus fere scriptoribus sacris, qui odium et ignominiam supplicii Jesu Christo illati removerent, maxime a Paulo, ita exposita est, ut mortem Jesu Christi ostenderent tanquam expiatoriam eandemque vicariam, velut poenam peccatorum omnium (I. Jo. II. 1. 2.) ab ipso susceptam (Matth. XX. 28. XXVI. 28. Jo. I. 29. Rom. V. 6. 9. II. Cor. V. 21. Gal. III. 13. I. Petr. II. 24. I. Tim. II. 6. Hebr. IX. 28), et Jesum ipsum tanquam agnum purum atque immaculatum (I. Pet. I. 18. seqq. II. 24. coll. Is. LIII. 7.) a patre ipso morti quasi victimam piacularem traditum, sanguine suo peccata mundi abluerent (I. Jo. I. 7., II. 1. seqq.). Obedientiæ igitur ipsi sive virtuti Jesu vim quandam vicariam videntur tribuisse (Rom. V. 18. 19. I. Petr. I. 19. III. 18. I. Jo. II. 1. Hebr. IX. 14) » etc. « Ac rursum §. 157. « E locis jam commemoratis facile intelligitur, doctrinæ ecclesiasticæ (catholicæ) fundamenta et ipsa momenta potiora in librorum sacrorum effatis non nullis *vere* contineri. » Demum concludit §. 142 « Ex argumentis supra propositis (quæ inferius nos afferemus et diluemus) hoc quidem apparet: primum doctrinam scriptorum sacrorum de morte Jesu Christi peccata hominum expiante *Opinionibus æqualium* (Hebr. IX. 22.) multis de causis accommodatum fuisse et ad commendandum novæ religionis institutum illo

sedulo caveant, ne quasi veterum obducant conscientiam improborum, praesertim morti propinquo-
rum, *ninium jactando vin sanguinis Christi expiatoriam*, quo Deus Molochi instar innocentis sanguinem sitientis placatus sistatur (a).

Ex quo deprehendere licet impietatis progressus, imo et eversionem principii fundamentalis protestantismi. Primi protestantes docuerunt soli scripturae in rebus fidei standum esse; scripturarum, ut ipsi autumabant, auctoritate freti rejecerunt necessitatem bonorum operum, poenitentiae et satisfactionis, ne injuria irrogaretur sanguini Christi. Sociniani eidem principio innixi intulerunt omnem abjiciendam esse satisfactionis propriae dictae doctrinam, quae in scripturis non reperitur, nec nisi ex praepostera majorum nostrorum interpretatione scripturarum illam ortam esse. Rationalistae meliori fide agentes, fatentur doctrinam de morte Christi *vicaria et expiatoria* aperte in scripturis tradi, ast contendunt sacros scriptores tum deceptos tum deceptores extitisse, ideoque non in Christi morte ejusque sanguinis pretio pro nobis oblato christianos spem suam reponere debere, sed unice in *bonis operibus*, seu in *recte et honeste factis*, ne injuria inferatur sanguini Christi, qui in hypothesi de vi expiatoria, nobis nocuisset efficiendo nos desideres atque in vitis obfirmatos (b). Et en eos in deismum ac naturalismum delapsos.

Sive igitur scripturarum oracula consulamus, sive perpetuam totius antiquitatis doctrinam, sive nefarias contrariae doctrinae consecutiones, patet, quin velimus christiano nomini nuncium remittere, Christum, prout nobis ostendendum proposuimus, vere ac proprie Deo pro hominibus satisfecisse.

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Non alio sensu Christus peccata nostra portasse in sacris litteris perhibetur, ab eo quo passim de Deo legitur ipsum portare peccata nostra e. g. Exod. XXXIV. 7. et Num. XIV. 18. Jam vero Deus non fert peccata nostra, ea in se transferendo sed condonando, aut patienter nobiscum agendo.

tempore aptissimam, unde hanc ipsam doctrinae formam, *providentia divina sapienter id permittente* ab evangelii doctoribus exhibitam esse, facile tibi persuaseris.

Ex his colligimus 1. Dogma catholicum reipsa in sacris scripturis contineri, ac frustra propterea socinianos elaborasse dum innumeris prope cavillationibus id inficiliari conati sunt; conscientia demum vicit. 2. Juxta rationalistas sacros scriptores in hoc dogmate tradendo turpiter errasse, id *sapienter permittente providentia divina*, adeoque universam ecclesiam utque ad ipsos deceptam fuisse et in errorem inductam a sacris scriptoribus juxta divinae providentiae ordinem. 3. Nullam propterea fidem sacris scriptoribus adhibendam esse, dum in re adeo gravi et decepti sunt et mundum universum deceperunt, et quod consequens est, sacras scripturas noxias potius, quam utiles esse. Huc deveniunt, qui se adhuc christianos profitentur ex principio semel constituto independentiae rationis ab auctoritate in negotio religionis, quod basim et essentiam constituit protestantismi.

(a) Ibid. § cit. 142.

(b) Ib. § 141. circa finem.

Hunc sensum nobis patefacit s. Matthaeus VIII. 16. 17.; cum enim ibi retulisset plures Christum sanasse ex infirmitatibus, subdit id factum esse, « Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem: ipse infirmitates nostras accepit, et aegrotationes nostras portavit, » non eas in se suscipiendo, sed alios sanando. Quod confirmatur ex typo hirci emissarii, qui dicebatur portare peccata populi. 2. *Redemptionis* pariter vocem metaphorice passim sumi in scripturis res nota est, hoc autem sensu de Christo praedicari suadent redemptiones typicae populi israelitici ex Aegypti et Babylonis captivitate; suadet ratio qua venditi sumus diabolo, nempe gratis, gratis igitur redimendi eramus, cum emptio et redemptio relativae sint; alioquin si verum pretium pro redemptione nostra datum esset, fuisset illud persolutum diabolo, qui testante Apostolo II. Timoth. II. 26. homines captivos detinebat, quo nihil absurdius dici potest. 3. Quod si Christus affirmat dedisse semetipsum redemptionem *pro omnibus*, aliaque ejusmodi de eo leguntur, nemo est qui nesciat particulam *pro* minime veram *substitutionem* importare, sed solam utilitatem, ut cum jubentur fideles I. Jo. III. 16, *pro* fratribus animas suas ponere, et cum Apostolus Coloss. I. ait se adimplere quae desun passionum Christi *pro* ecclesia: nec alia vis est graecae particulae ὑπὲρ, quae respondet latinae *pro*. 4. Nihil denique efficiunt catholici ex eo quod dicatur Christus nos Deo reconciliasse, cum Apostolus II. Cor. V. 19. aperte dicat: « Posuit in nobis verbum reconciliationis » etsi inde inferri nequeat Apostolos nos vere Deo per satisfactionem reconciliasse. Ergo.

R. Ad 1. N. Diverso porro sensu praedicari in scripturis de Christo, quod portaverit peccata nostra ab eo, quo haec ipsa praedicantur de Deo in locis cit., evincitur ex substrata materia, quae diversa omnino est. Nec enim potuit Deus aut pati aut mori pro peccatis, potuit id autem Christus in natura humana; numquam praeterea de Deo dicitur, prout dicitur de Christo, quod positae fuerint in eo iniquitates omnium nostrum, ac propter eas fuerit *vulneratus et attritus*, aliaque ejusmodi quae in probationibus attulimus. Quare cum fateatur ipse Socinus *peccata portare* idem esse, ac *peccatorum poenas dare* (a), et hunc sensum necessario postulent quae de Christo scripturae praedicant, plane concidunt quae ad infirmandas probationes nostras ab adversariis proferuntur.

Ex his responsio patet ad duas confirmationes,

(a) « Fatemur, inquit in praelect. theolog. c. XXI. locutionem hanc *portare*, seu *ferre peccatum* sive iniquitatem, idem significare solere, quod *peccati poenas dare*, sive ut verbum verbo reddamus, *peccati poenam ferre*. » In bibl. FF. Polonor. t. I, p. 580. Animadvertendum praeterea est antiquas versiones omnes hunc legitimum seu germanum sensum confirmare. Etenim omissa vulgata, graeca Is. verba vertit: « et ipse peccata nostra fert, et pro nobis affligitur » syr. « Vere passiones nostras ipse per tulit et dolores nostros ipse passus est » Arab. « ipse portat peccata nostra, et pro nobis dolore afficitur. » Cf. Bibl. Walton.

alteram desumptam ex Matth. VIII., alteram ex hircu emissario. Evangelista enim retulit ad Christum morbos corporeos sanantem Isaïæ vaticinium ad figuram sanationis a morbis spiritualibus, ut exponit ipse Grotius, (a) vel, ut explicat s. Jo. Chrysostomus, eatenus s. Matthæus in Christo morbos depellente adimpletum dicit Isaïæ vaticinium, quod proprie est de peccatorum pœnis, quatenus morbi corporis ut plurimum sunt pœnæ peccatorum (b), quas quidem pœnas cum in se luendas suscepit Christus, ideo etiam cum ægrotos sanavit, recte de eo dicitur, quod ægrotationes nostras acceperit. Hircus autem emissarius non alio sensu dicitur portasse peccata populi, quam quod symbolum et figura fuerit gerendorum per Christum; hinc de figura ac symbolo, ut rei natura exigit, *improprie*; de figurato, ut præfertur, *proprie* locutio illa accipi debet.

Ad 2. D. Interdum, C. in casu nostro N. Quominus autem improprie de redemptione a Christo peracta hanc vocem intelligamus vetant argumenta, quæ in probationibus protulimus. Neque ejusmodi improprium sensum in casu nostro in primis suadent typicæ redemptiones populi israelitici in quas non concurrunt adjuncta illa quæ militant pro redemptione Christi. In hac enim omnia quæ ad veram redemptionem constituendam necessaria sunt reperiuntur; nimirum in vera redemptione opus est captivo et captivum detinente, tum redemptore et redemptionis pretio. Porro revelatio docet universum genus humanum captivum fuisse æternisquæ pœnis damnatum; homines autem captivos detinebant et Deus tanquam supremus judex et diabolus tanquam licitor apparitorque Dei, et peccata tanquam laquei, mors tanquam pœna, et infernus tanquam carcer: fuit autem redemptor Christus Dominus; ac denique redemptionis pretium non fuit aliquid corruptibile, cujusmodi sunt aurum et argentum, sed pretiosus sanguis Agni immaculati Christi, ut loquitur B. Petrus Ep. I. c. I.

Nec suadet ratio, qua venditi sumus. Gratis enim excidere possumus et in diaboli potestatem culpa et inobedientia nostra venire; ast redimere nos non possumus, nisi per condignam satisfactionem. Quispiam potest se in puteum dejicere, sed sine aliorum subsidio exinde emergere nequit.

Neque pariter illud sequitur, quod adversarii fingunt, in catholicorum nempe sententia redemptionis nostræ pretium persolutum fuisse diabolo. Illi enim persolvitur pretium qui jure suo captivos detinet, qui creditor est, persona læsa ac supremus judex, cujusmodi in casu nostro est solus Deus qui potesta-

tem habet mittere in gehennam, ut inquit Christus Luc. XII. 5. non autem ei, qui jure alieno detinet captivum tanquam carceris custos, judicis minister atque executor prout diabolus est. Soli ergo Deo persolvendum erat nostræ redemptionis pretium (a).

Ad 3. D. Non semper particula *pro* seu *ὅτι* veram importat substitutionem, C. nunquam, ac præsertim in casu nostro N. Inani prorsus labore corrogant sociniani tum ex scriptoribus sacris, tum ex auctoribus profanis exempla quibus ostendant interdum particulam *pro* aut *ὅτι* non significare substitutionem, sed solam utilitatem, cum nemo id inficietur. Ast nihil proficiunt nisi simul ostendant hanc ejusdem particulae unicam et constantem esse significationem et vim, quod nunquam efficiunt, cum innumera prorsus suppetant exempla, ubi de personis agitur, ex iisdem fontibus, in quibus eidem particulae vis ac significatio subest substitutionis (b). Igitur de hujus particulae significatione dijudicandum est ex subjecta materia, scopo, contextu, et ceteris adjunctis. Porro in casu nostro non solum dicitur de Christo, quod *pro* nobis mortuus sit, sed præterea asseritur, quod *pro* peccatis nostris animam suam posuerit; semetipsum dederit in victimam et oblationem et propitiationem; dederit se ipsum redemptionis pretium nosque redemerit non auro et argento, sed sanguine suo pretioso. Quæ omnia profecto, ut veram solutionem *pro* nobis, ita veram substitutionem aperte significant. Cum vero hæc eadem non militent pro exemplis allatis, patet extra rem ea omnino proferri. Denique compertum philologis est non aliam esse proprietatem particulae *ἀντι* ubi veniat in compositione vocis *λύτρον*, quam significationis de vicaria substitutione, pretii nempe in locum rei emptæ seu redemptæ, hinc *ἀντιλύτρον* idem valet ac *vicissim datum redemptionis pretium* (c); jam vero Apostolus I. Tim. II. 6. scribit de Christo « Qui dedit redemptionem (*ἀντιλύτρον*) semetipsum *pro* nobis omnibus. » Rationalistæ talem fuisse sacrorum scriptorum sensum dum de Christi morte loquuntur modo nobis concedunt (d). Non est igitur quod ulterius quæramus.

(a) Atque hic notanda est impudentia rationalistarum, Wegsch. §. 138. Gruner Dogm. p. 253. seqq. 262. seq. Beck. Comment. I. I. p. 585. seq. Wiggers *Pragmat. Darstell. d. August.* etc. seu Expositio pragmatica augustinianismi et pelagianismi Ber. 1821. p. 354. seqq. qui non veriti sunt affirmare, haud paucos patres, quippe qui dæmonologie studiosissimi essent, in eo convenisse ut Jesu *θεανθρώπου* (*Dei hominis*) mortem, velut debitum aliquid redemptionis pretium diabolo persolutum existimaverint, qua homines ab ejus imperio et potestate itemque a morte æterna liberaret. Lacessimus enim rationalistas omnes, ut vel unum patrem proferant, qui asseruerit pretium redemptionis a Christo fuisse diabolo persolutum.

(b) Cf. Luc. XI. 14. Matth. II. 22. XVII. 26. I. Cor. I. 13. etc.

(c) Cf. Svicerum in Thes. eccles. ad voc. *ἀντιλύτρον* ubi confirmat auctoritate Hesychii nativam hanc esse hujus vocis significationem. Quare audiendus non est Scapula dum frigide scribit: « *ἀντιλύτρον* simpliciter accipitur *pro* *λύτρον* » I. Tim. cap. II.

(d) Kaiser Bibl. theol. 263. De Wettæ Bibl. dogm.

(a) In crit. sacr. ad c. VIII. Matth. v. 17.

(b) Hom. XXVII. al. XXVIII, in Matth. n. 1. 2. Atque hic censura notandus Erasmus, qui in adnot. ad cit. loc. scribit: « adduxit hoc testimonium Matthæus ex Is. 53. nonnihil ad suum deflectens negotium. Etenim quod illic dictum est de passione Christi, et sublati hominum peccatis, hic accommodat ad ægrotos sanatos: quanquam hæc sanatio illius typum habebat. Ad hunc modum excusat evangelistam Chrysostomus hom. 28. » At de ejusmodi typo et excusatione nec verbum habet s. Doctor!

Ad 4. D. *Reconciliationis* voce solitarie spectata, Tr. prout in sacris litteris de Christo illa usurpatur N. Ideo enim nos scripturæ per Christum Deo reconciliatos exhibent, quia ipse pro nobis dedit pretium sanguinis sui, Deum placavit, sustulit in se peccata nostra « Delens quod adversus nos erat chirographum decreti, ut inquit Apostolus, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci (a). » Quare Christus nos reconciliavit cum Deo tanquam causa princeps et meritoria per veram satisfactionem; Apostoli autem ut causa ministerialis, ut dicitur, atque instrumentalis per verbi prædicationem et dispensationem mysteriorum Dei, seu sacramentorum. Longe propterea dispar istorum ratio reconciliationis est (b). -

II. Obj. Satisfactionis doctrina, prout a catholicis admittitur ex triplici capite repugnat, videlicet tum ex parte Dei, tum ex parte Christi, tum denique ex parte hominis. Ac primo quidem ex parte Dei: etenim I. Deus in scripturis exhibetur gratis peccata condonans e.g. Matth. XVIII. 27. Rom. III. 24. Ephes. IV. 22. Coloss. II. 13. Ergo nulli ei debetur satisfactio, invicem enim pugnaret gratuita condonatio, quæ fit ex misericordia, et proprie dicta satisfactio, quæ exigitur ex justitia. 2. Parum autem refert quod ejusmodi satisfactio non a nobis sed a Christo exhibita fuerit, nam qui a sponsore pretium repetit non potest dici gratis illud condonare. 3. Accedit Deum ipsum dedisse nobis Filium suum, qui pro nobis offerretur; jam vero ubi creditor præbet debitori unde solvat, remissionem dare potius censetur quam satisfactionem exigere. 4. Quibus si addas Deum non potuisse ejusmodi satisfactionem postulare absque suæ misericordiae aut potentiae læsione, res plane conficitur; porro asserere Deum illam postulasse quia aliter noluit peccata dimittere, est ejus lædere misericordiam; dicere tam Deum exegisse quia aliter non potuit peccata condonare, est detrahere ejus potentiam. Ergo.

R. N. A. Ad 1. D. Respectu hominis cui Deus gratis peccata condonat, C. respectu Christi, qui ea ut sponsor in se suscepit ac luit N. Ambo hæc, gratuitam nempe peccatorum remissionem relate ad nos,

I. I. 95. seqq. alique passim in eo conveniunt ut asserant discipulos Jesu ignominiam supplicii a Christo subeundi deleturos, post fata demum, ut ipsi loquuntur, doctoris divini vel nonnulla ipsius allegorice dicta de morte sibi instante convertisse in hanc sententiam de morte expiatoria, vel ex opinionibus de λῶγα sacerdotis instar et intercessoris, homines cum Deo reconciliante V. T. loca eidem accommodasse. Affirmant evang. Joannem alio omnino sensu ab eo quo protulerat Jo. Bapt. dictum accepisse, quod Jo. I. 29. extat, ex præconcepta sententia sua de morte Christi expiatoria; imo et Jesum ipsum, quippe qui sacrificia quævis piacularia in regno cœlesti a se condendo abrogare vellet, mortem sibi instantem tanquam symbolum in locum illorum substituendam ad opiniones æqualium accommodate nonnumquam proposuisse, quo citius ista sacrificia ad illud usque tempus usitata antiquaret.

(a) Coloss. II. 14.

(b) Cf. Witasse de Incarn. I. c. q. X. n. I. sec. I.

ac redemptionis pretium relate ad Christum luculenter conjunxit Apostolus dum ait: « Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem justitiæ suæ (a). » Pugnant autem secum invicem gratuita condonatio et satisfactio proprie dicta cum ad eandem personam referuntur, non autem ut in casu nostro accidit, cum alia est persona, quæ satisfacit, alia vero est, cui gratuita fit remissio.

Ad 2. D. Ubi intervenit debitum reale, C. Ubi intervenit debitum personale N. In debito enim reali in quo non exigitur nisi æqualitas rei ad rem, perinde est a quocumque demum solvatur; at in debito personali quod exsurgit ex injuria alteri illata, persona læsa quæcumque posset respuere satisfactionem ab altero oblatam, ac ipsum lædentem adigere ad satisfaciendum. Cum vero nos tali debito solvendo impares essemus acceptum referre debemus divinæ bonitati, quod ejusmodi debitum in Christum sponsorem transtulerit, ac ejus meritorum intuitu nos a solutione liberaverit, gratuito nobis condonando noxas omnes quibus eramus adstricti.

Ad 3. D. *Remissionem* dare censetur ei cui creditor (personalis) præbet unde solvat seu satisfaciat, C. ei quem creditor dat ut solvat seu satisfaciat N. Responsio patet ex modo dictis in resp. ad 1.

Ad 4. N. Potuit enim Deus absolute absque ulla satisfactione omnia delicta nobis condonare, sed ei placuit misericordiam cum justitia temperare, misericordiam respectu nostri, justitiam respectu Christi, ut sic omnia ejus attributa in redemptionis œconomia maxime elucerent.

I. Inst. Atqui non minus repugnat satisfactio ex parte Christi. Nam 1. injustum est insontem pro reo plecti; 2. innocentem vero suffici in locum rei ad poenas dandas pro patris sceleribus vetat recta ratio, vetat divina lex, vetant omnium plane politionum gentium jura. Nemo enim qui sobrius sit inficiabitur ferendum non esse, ut dimisso nocente, qui pestis reipublicæ est, sæviatur in innocentem, qui omnium bono et exemplo vivit. Quare Deus conceptis verbis ne id unquam fiat prohibet Deut. XXIV. 16. « Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus; sed unusquisque pro peccato suo morietur; » imo et sibimetipsi Deus hanc legem posuit dicens Ezech. XVIII. 20. « Anima, quæ peccaverit, ipsa morietur... justitia justi super eum erit, et impietas impii erit super eum; » factum hinc est, ut tanquam injustam et noxiam ejusmodi substitutionem athenienses repulerint (b); romani vero id capitis poena vetuerint (c); præsertim cum nemo vitæ suæ dominus sit, et juxta justitiæ leges poena peccatum sequatur. 3. Absurdum est admittere in satisfactionis hypotesi Christum nobis simul et iratum et propitium; iratum, quia Deus est peccatis læsus, propitium quia

(a) Rom. III. 24.

(b) Plato de Leg. I. IX.

(c) Ex codice.

pro iis satisfecit. Absurdum insuper est plus nos debere Filio, qui pro nobis satisfecit, quam Patri qui satisfactionem exegit. 4. Concludendum propterea est Christum mortuum pro nobis eo tantum sensu esse quod declarat Apostolus Petrus, ut nobis relinqueret exemplum, ut sequamur vestigia ejus (a), non autem quasi loco ac vice nostra mortem subierit.

R. N. Subs. Ad 1. D. Qui non fuerit ejus sponsor, C. qui ejusmodi sponsonem ultro ac libens in se susceperit ut mox dicemus, N.

Ad. 2. D. Per se, ac nulla interveniente legitima causa, ac potestate, C. intervenientibus libera electione, legitima potestate, bonis ingentibus, ac damni passi reparatione imo et fœnore N. Admissis igitur adversariorum principiis relate ad casus ordinarios ex defectu aut omnium, aut aliquot saltem adiutorum, quæ enumeravimus, negamus illa applicari posse ad casum nostrum, unicum plane atque extraordinarium. Etenim 1. Christus libere se ad mortem loco nostro subeundam obtulit: « Oblatus est, quia ipse voluit. » 2. Legitima potestate fecit tum ex parte Patris qui ejusmodi subrogationem non solum probavit sed ipsemet nobis eam contulit, nam « pro nobis omnibus tradidit illum (b); » tum ex parte sua, cum esset vitæ suæ Dominus, utpote Deus homo « Potestatem habeo ponendi eam (animam meam) (c). » 3. Innumera bona inde consecuta sunt, siquidem « Una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos (d). » 4. Damni per mortem perpassi uberem consecutus est reparationem per excitationem a mortuis, per exaltationem ac nominis sui gloriam (e). Cum vero hæc, saltem simul sumpta, in nulla creatura locum habeant, patet extra rem prorsus a socinianis argumenta urgeri sive ex ratione, sive ex legibus divinis et humanis, quæ non afficiunt nisi casus ordinarios. Hinc inutile ducimus exempla inquirere et congerere tum ex sacris litteris, tum ex gentium historiis ad ostendendum ejusmodi substitutiones ubique fere receptas reperiri (f).

(a) I. Pet. II. 21.

(b) Rom. VIII. 32.

(c) Jo. X. 18.

(d) Heb. X. 14.

(e) Philipp. II. 9.

(f) Ejusmodi sententiam penes omnes fere gentes obtinuisse, præsertim vero apud hebræos sociniani prius inficiati sunt; nunc vero rationalistæ monumentorum pondere et perspicuitate pressi id nobis jam ultro concedunt. Hanc autem persuasionem ipsi repetunt ex imbecillitate antiquorum hominum, qui putarunt non esse divinæ justitiæ quemquam hominum sine culpa plectere, ac quodvis malum pro pœna habebant aut proprii, aut alieni peccati, quod iudex in alium detulerit luendum. Ex hac longe lateque recepta sententia, factum esse autumant, ut auctor cap. LIII. Isaïæ (qua loquendi ratione innunt profani homines auctorem cap. LIII. alium ab Isaïa esse) uti etiam reliqui prophetae, artis disciplinæque omnis ignarus retinuerit et sui et aliorum populorum opinionem, qua Dens, nihil non expiari cupiens, cujuscumque peccati pœnam necessariam et inevitabilem, ab insontibus adeo, dicitur repetere. Quin etiam eo progrediuntur, ut asserant hanc opinionem ab ipsis N. T. scriptoribus, antiquatis jamjam sacrificiis, conservatam et in mortem Jesu translatam esse.

Ceterum Deus Deut. I. c. vetat quominus filii aut parentes innocui involvantur pœna a parentibus aut filiis nocentibus promerita. Apud Ezechielem vero sermo est de præmiis ac pœnis in altera vita, quæ profecto pro meritis aut demeritis uniuscujusque individui rependuntur a Deo.

Ad 3. D. Sub eodem respectu C. sub diverso N. Sed et illud inficiamus quod ab adversariis obtruditur de majori obligatione qua erga Filium ob præstitam ab ipso satisfactionem nos obstringi asserunt, quam erga Patrem, qui illam poposcit. Nam quod talem ac tantum Redemptorem nacti simus totum acceptum referre debemus divinæ misericordiæ et charitati, quæ cum eadem in tribus divinis personis sit, est Patri ac Filio communis. Patri igitur obstricti esse debemus, qui sic dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret; Filio autem qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus.

Ad 4. N. ut ex dictis constat. Petrus autem non adequatum sed partialem tantum finem passionis Christi cit. loco exponit. Multiplex fuit mortis et passionis Christi finis, primarius autem fuit ut pro nobis satisfaceret, prout Petrus alibi, ut vidimus, declarat et cum ipso sacri scriptores reliqui; secundarius ut nobis exemplo esset, quem ad scopum suum Apostolus attingit, primarium supponendo.

II. Inst. Saltem satisfactio repugnat ex parte hominum. 1. Si enim Christus vere pro nobis satisfecisset tot debuisset mortes oppetere quot homines super terra sunt, erunt ac fuerunt; debuisset præterea pœnis subijci temporali et æternæ, ambæ enim ejusmodi pœnæ nostris peccatis debentur. 2. Homines præterea liberi essent ab omni satisfactione præstanda, quod tamen catholici negant; 3. liberi essent ab omnibus hujus vitæ calamitatibus, morbis, morte etc. 4. Omnes denique homines salvi fierent, quod tamen nemo dicet. Ergo.

R. N. iterum subs. Ad 1. prob. D. Si una Christi mors æquivalens non fuisset morti tum temporali tum æternæ quas peccata omnium hominum promerentur, C. si, spectata infinita ipsius divinæ personæ dignitate, non solum æquivalens illis fuit, sed longe eas superavit N. Jam vero Apostolus passim docet Christum semel oblatum esse ad multorum exhaurienda peccata; una oblatione consummasse in sempiternum sanctificatos; pro omnibus mortuum esse. Cum enim infinitum sit pretium pro peccatis nostris a Chri-

Ceterum quod spectat ad ethnicos, qui doctrinam adserunt de substitutione innocentis ad pœnam luendam reo debitam cf. Herod. Hist. I. II. c. 39. 46. Jul. Cæsar de Bello gall. VI. 46. Ovid. Fast. VI. v. 462. « Hanc animam vobis pro meliore damus » etc. Sic apud hebræos eandem obtinuisse persuasionem patet ex Exod. XX. 6. ubi patrum delicta in liberis castigari perhibentur; II. Reg. 1-14. ubi pœna ante neglecta a posteris repetitur; ibid. XXIV. 10-25. Davidis noxa peste per tres dies grassante et 79. hominum millibus interfectis expiatur. Ibid. XII. 45-48. ejusdem Davidis adulterii crimen infantis morte luatur, ut alia loca omittam, quæ magna sedulitate ipsi rationalistæ, etsi ad pessimum finem, collegunt. Cf. Weg. §. 157. nott. b et c.

sto oblatum, hoc ipso quantum ex se erat, Christus omne debitum tam temporale quam æternum quo universum humanum genus erga Deum obstringebatur, plene imo cumulatissime solvit, quin alio opus sit.

Ad 2. D. Proprie dicta ad promerendam reconciliationem C. improprie dicta, quæ consistat in applicatione satisfactionis et meritorum Christi N. Accurate enim distinguunt catholici inter oblatam a Christo Deo Patri satisfactionem, et inter applicationem, ut aiunt, oblatæ satisfactionis. Ut igitur peccata nostra deleantur, et innocentiam induamus atque iustitiam, ejusmodi applicatione opus est, quæ in usu sacramentorum consistit, atque in operibus per gratiam rite factis. Neque enim Christus ita satisfacit pro nobis, ut nos otiosi et nihil agentes salutem æternam consequeremur, sed ut operibus et satisfactionibus nostris pretium et valorem acquireret. Sane in debito personali non sufficit, ut sponsor convenientem pro illata injuria satisfactionem exhibeat, sed præterea requiritur, ut offensior cum sponsore conveniat, injuriæ eum poeniteat, ac polliceatur velle se in gratiam redire cum persona læsa, atque ab injuria in posterum inferenda abstinere. Quæ si præstare detrectet offensior, licet ingens sit solum pretium, gratiam et reconciliationem minime consequetur. Condiciones porro quas sponsor noster Christus servandas proposuit ut fructum satisfactionis ejus nobis applicaremus ejusmodi sunt, ut si compatimur et conglorificemur, ut unusquisque tollat crucem suam eumque sequatur, atque Deum toto cordis affectu in posterum diligat et mandata ejus observet. Si quis ergo post adeptam reconciliationem iterum Deum offendant, pœna utique æterna dignus efficitur, eamque, nisi respiciat, incurrit.

Ad 3. D. In altera vita, C. in præsentī vita N. Etsi enim plenam Christus nobis promeruerit a peccatis eorumque pœnis omnibus liberationem, attamen gratiam hanc pro sapientia sua dispensat et ordinat; partem in hac vita largitur, non omnem; ut quamdiu hic sumus eum patientem imitari possimus et virtutis exercitio ac meritis locus sit (a). In altera autem vita plenam nobis largietur ab his omnibus liberationem.

Ad 4. D. Si eas condiciones impleant quas sponsor proposuit juxta dicta, C. si eas negligant N. Responsio patet ex iis quæ modo declaravimus in resp. ad 2. Ex quibus etiam colligitur perperam socinianos inferre juxta doctrinam catholicam Deum non amplius nobis irasci ob peccata nostra. Hæc enim aliaque

(a) Cf. Catech. Tom. par. II, cap. II. n. 48. qui docet duabus potissimum de causis factum esse ut in hac mortali vita non carëamus incommodis atque calamitatibus quarum prima est, quod nobis Christi membris plus dignitatis tribuendum non erat, quam ipsi capiti nostro tributum esset; Christus autem Dominus humanæ naturæ fragilitatem quam suscepit, non ante deposuit, quam passionis tormenta ad mortem pertulit. Altera vero causa illa est, ut scilicet tanquam segetem et materiam virtutis haberemus, ex qua deinde uberiorem gloriæ fructum, atque ampliora præmia consequeremur. Mors igitur, et hujus vitæ calamitates nos manent, non tanquam peccati pœna, sed tanquam exercitationes virtutum.

ejusmodi, quæ magno apparatu nobis adversarii opponunt, ex præpostera doctrinæ catholicæ intelligentia atque expositione proficiscuntur.

III. Obj. « Doctrina de venia peccatorum, quam hominibus paraverit satisfactio vicaria per mortem Jesu Christi Deo præstita, in gravissimas recentiore potissimum ætate incurrit reprehensiones, partim ex origine dogmatis, partim ex idea numinis recte constituta, partim ex justis reatus et pœnæ notionibus atque ex ipsa experientia petitis. *Primum* enim haud malè monitum est, omnem hac de re sententiam comparatione niti mortis Jesu Christi cum sacrificiis piacularibus facta, quæ apud omnes fere gentes incultiores, imprimis apud hebræos, usitata erant, et ipsi Jesu Christo jam improbata (Matth. IX. 13. Jo. IV. 23. coll. Ps. LI. (in vulg. L.) 18. 19. Mich. VI. 6-8.) : unde hunc ipsum dogma illud tanquam summum fidei christianæ caput nondum tradidisse recte concluditur. *Deinde* non intelligitur, quomodo Pater cœlestis voluntate justissima eademque benignissima ad pœnas infligendas ductus omnisque iræ atque offensionis expertus, nisi sanguine et morte victimæ commoveri non potuerit, ut liberos suos, humanæ quidem imbecillitati obnoxios, ad pia tamen mente ipsi fidentes, morte æterna, alioquin ipsis destinata, exsolveret; nec intelligitur, cur institutum ita necessarium tam longe moratus sit Deus benignissimus, qui jam nomadibus rudioribus in desertis acclamari jussit : Ego sum benignus ! (Exod. XXII. 27. coll. XXXIV. 6. 7. Sap. XI. 24. 25. XII. 15.). Neque magis liquet, quomodo homines, natura quippe finita præditi, peccando infinitam culpam in Deum contraxerint, quæ, nisi piacula infinito, elui non potuerit. Præterea nulla apparet ratio, cur Deus ipse, secunda scilicet in Deo persona, innumerorum systematum solarium summus moderator, induto corpore humano, in hanc tellurem, tam exiguum mundi partem, descendere decreverit, ut cruci affixus ab judæis, fatali quadam necessitate ductis, ipse sese sibi, tanquam piaculum infinitum, offerret; et cur Deus, quo tempore ipse sui expiationem parare cupiens et pacis ac reconciliationis nuncios adversariis mittens censetur, non jam pro vere placato haberi possit. *Tum* per se patet reatus et pœnæ sicut meriti notiones necessario inherere *subjecto* peccanti sicut bene merenti; quamobrem nec alterius culpa in alterum quemquam, præsertim innocentissimum, nec virtus et dignitas moralis qua unus aliquis insignis fuerit, in reliquos peccatores transferri potest. *Pœna* enim est malum cum peccato conjunctum, quod ipsi homini peccanti infligitur; at malum, quod innocens sentit, perperam pœna dicitur... Longa denique experientia ostendit, quantum fiducia in piaculis qualibuscumque collocata emendandi studio cujusque ac virtutis severitati veræque pietati nocuerit, quippe quæ hominem in suo ipsius pectore salutem suam quærere iubeat. » Ergo. Hucusque Wegscheider (a)

(a) § 141.

R. D. A. In gravissimas doctrina catholica incurrit reprehensiones apud eos, qui scripturarum, sensus traditionalis totius antiquitatis et ecclesiæ auctoritate posthabita, malunt sensus privati ambagibus se committere, C. apud eos qui nondum christianæ religioni nuncium remiserunt N. Ejusmodi enim sunt fructus quos ultro protulit protestantismi radix, quod toties animadvertimus.

Ad 1. prob. N. Perperam enim id monitum fuit; idea siquidem primigenia sacrificiorum piacularem apud hebræos, quæ deinde ad alios populos propagata est originem traxit ab ipsa natura veteris legis, quæ tota typica fuit, ut declarat Apostolus (a). Quare sacrificia cruenta instituta fuerunt ad significandam futuram Christi mortem piacularem, ex qua significatione et fide offerentium totam vim suam ad peccata expianda vetera sacrificia derivabant (b). Hinc propheta Isaias, ut jam notavimus, loquens c. LIII. de Christi morte usus est vocibus liturgicis quæ ejusmodi piacularem virtutem exprimerent. Ab Hebræis, seu potius ex primæva traditione sensim ad gentes ceteras hæc idea quoad sacrificia pervenit et eo progressa est, ut ad expianda noxiorum crimina, interdum victimas humanas immolarent, virgines potissimum, utpote diis ex ipsorum mente hostias acceptissimas, ac maxime idoneas ad publica mala, seu promeritas penas et calamitates avertendas (d).

Sic prorsus negamus sive a Christo, sive a Pro-

(a) Cf. I Cor. X. 6-11. Coloss. II. 17. Heb. X. 4. seq. præsertim vero Rom. X. 4. ubi universim pronunciat: « Finis legis Christus ad iustitiam omni credenti. »

(b) Per se enim, ut rursus pluries significat Apostolus, non erant nisi egena elementa, munera et hostiæ, quæ non possunt perfectum facere servientem, quibus impossibile est auferre peccata, aliæque ejusmodi, de quibus tum in epist. ad Galatas, ac data opera in ep. ad Hebr. scribit.

(c) Cf. com. de Maistre. *Eclaircissement sur les sacrifices*, ubi cum mira eruditione ex omnium gentium documentis ostendisset receptam quovis tempore ejusmodi sententiam de sacrificiis expiatoriis, quæ magnum illud olim offerendum ab homine Deo portendebant pro totius humani generis expiatione ac salute concludit: « Il n'y a rien qui démontre d'une manière plus digne de Dieu ce que le genre humain a toujours confessé, même avant qu'on le lui eût appris: sa dégradation radicale, la réversibilité des mérites de l'innocence payant pour le coupable et le salut par le sang. »

Huc pariter referuntur quæ de sacrificiis, *tauroboliis* nuncupatis, in veteribus inscriptionibus sæpe adeo occurrunt. Ethnicis enim perfusi sanguine tauri immolati, eo ritu, quem graphice describit Prudentius in Hymno de s. Romano, in æternum renasci se putabant. Moshemius Dissertat. ad hist. eccles. pertinentium vol. I. p. 379. ed. Antoniæ 1767. ostendit adversus Salmasium, Seldenum, Reinesium, Clericum ac Van Dalium ejusmodi sacrificia minime adscivisse romanos ex christianorum vulgata doctrina de quadam expiatione, ac mystica liberatione et regeneratione per sanguinem Jesu Christi, ut illi autumabant, sed longe christiana religione ea antiquiora esse. Moshemius censet ex Phrygia romanos hunc ritum derivasse; ast verisimilium videtur ejusmodi sacrificia ex cultu antiquissimo mithriaco, qui obtinebat apud persas repetenda esse, atque ex Oriente in Occidentem pervenisse. Cf. *Mémoire sur le culte de*

phetis improbata fuisse piacularia sacrificia in sensu adversariorum. Citata autem loca, si Jo. IV. 23. excipias qui ad præsentem quæstionem non spectat, docent cordis dispositionem et misericordiæ opera præferenda esse materiali sacrificiorum oblationi absque pietatis ac fidei sensu factæ, ut ex eorum lectione aperte constat.

Ad 2. Resp. Parum refert quod adversarii non intelligant quare Deus sanguine ac morte Filii sui placari *potuerit* (verius dixissent *voluerit*); dummodo nobis constet de ipsius voluntate, satis esse debet, nec ulterius inquirere debemus; cum autem Christus, ut ostendimus, sæpius declaraverit se daturum sanguinem suum in *remissionem peccatorum*, in *redemptionem*, imo in *pretium redemptionis* pro multis; cum idipsum, fatentibus adversariis, constanter doceant scriptores sacri, nullum dubium de hac Dei voluntate superesse nobis potest. Ceterum Apostolus Rom. III. 25. rationem assignat quare Deus ita voluerit, nempe « Ad ostensionem justitiæ suæ. » In eo quod addunt se non intelligere cur Deus adeo distulerit institutum adeo necessarium, ostendunt se non cognoscere doctrinam catholicam, quæ profitetur cum S. Leone M. quod « Gratia Dei, qua semper est universitas justificata Sanctorum, aucta est Christo nascente, non cœpta: et hoc magnum pietatis Sacramentum, quo totus jam mundus impletus est, tam potens etiam in suis significationibus fuit, ut non minus adepti sint, qui illud credere promissum, quam qui suscepere donatum »

(a). Quare benignitas Dei quovis tempore eluxit, dum omnibus hominibus medium præbuit ad salutem (b).

Idem dicendum circa difficultatem quam adversarius promovet desumptam ex *culpa infinita*, quæ contrahitur a natura *finita*. Hæc enim ex falsa notione doctrinæ catholicæ oritur. Neque enim catholici docent culpam esse vere infinitam, sed solum, ut loquitur s. Thomas (c), dicunt habere *quamdam infinitatem* ex infinitate divinæ majestatis; ideoque extrinsecam, in quo nihil est quod repugnet (d). Dum autem theologi exinde inferunt necessitatem hypotheticam In-

Mithra par le ch. Jos. de Hammer publié par G. Spencer Smith. Paris 1853. in-8.

Ceterum quoad auctores qui ex professo de *Tauroboliis*, *Crioboliis*, et *Agoboliis* scripserunt, tum qui de *sacrificiis humanis* ubique gentium receptis, ac in genere de sacrificiis *expiatoriis* egerunt, consulendus Alb. Fabricius in *Bibliographia antiquaria* cap. XI. § 3. seqq. qui more suo longum catalogum eorum intexit.

(a) Serm. XXIII. al. XXII. in Nativ. Domin. cap. III. edit. Ballerin. opp. t. I.

(b) Rationes a patribus assignatas quare distulerit Deus executionem Incarnationis et redemptionis cf. apud Petav. lib. II. cap. XVII.

(c) III. P. q. 4. ar. 2. ad. 2.

(d) Cf. tamen Vasquez in III. P. disp. II. c. II. seqq. ubi pluribus contendit, malitiam peccati seu rationem offensæ finitam esse non solum *subjective*, ut omnes fatentur, sed etiam *objective*, aut quocumque alio modo id dicatur. Consuli præterea poterit Petav. l. c. capp. XIII. et XIV. ubi agit de necessitate Incarnationis.

carnationis et satisfactionis, nonnisi conjecturale, ut præfertur, argumentum proferunt, quod ab aliis tamen impugnatur (a). Vera ratio est Dei voluntas de qua nobis ex divina revelatione constat.

Animadversio circa rationem qua Dei Filius humano corpore indutus in hanc tellurem descenderit, supponit quod adhuc incertum est, num scilicet existant *planeticolæ*; supponit præterea in hac hypothesi eodem providentiæ ordine illos regi ac nos; supponit denique eodem ac nos remedio illos indiguissse. Hæc autem omnia sunt totidem somnia ac nugæ; attamen ex his argumenta ducunt rationalistæ ad id negandum de quo nos revelatio divina certiores fecit. Hæc velle serio refellere jocum saperet.

Quod subditur de fatali necessitate qua ducti Judæi dicuntur ad cruci affigendum Christum, non est nisi blasphemia, quam superius repulimus (b).

In eo quod Deus expiationem nobis paraverit, se benignum ac benevolum erga nos ostendit; in eo vero quod Christi morte placari voluerit se justum prodidit. Benevolentia autem et justitia optime inter se coherere in eodem subjecto possunt.

Ad 3. D. Reatus culpæ et ratio meriti stricte sumpti, C. reatus pænæ adeoque et satisfactionis subd. ceteris paribus, C. necessario N. Hoc enim et diametro adversatur non solum divinæ revelationi ex qua novimus non semel alios pro aliis satisfecisse, verum etiam communi gentium omnium sensui (c).

Sic pœna prout dicit relationem ad culpam est malum cum peccato conjunctum, C. prout importat satisfactionem subd. ut plurimum, C. semper N. et hoc posteriori tantum sensu malum, quod innocens sentit, pœnæ vocatur. Detectis igitur equivocationibus, concidunt argumenta, quæ adeo magni fiunt.

Ad 4. N. Quibus enim suadebunt rationalistæ purioribus ac sanctioribus moribus instructos evasisse suos discipulos per destructionem religionis christianæ ab imis fundamentis suis? Proferant suos sanctos et heroas, si quos habent; interea catholici ipsis perpetuo objicient martyrologia, et collectionem

bollandistarum, acta sincera innumerorum plane sanctorum, qui in avita fide enutriti omnigenis virtutibus floruerunt. Addo et hanc difficultatem ex præpostera notione doctrinæ catholicæ originem trahere, quam nos superius discussimus et falsam esse ostendimus.

Et hæc de magno hoc pietatis Sacramento adversus judæos, incredulos, hæreticos ac rationalistas, qui machinationes admoverunt omnes ad illud everendum. « Quid autem fuit, ut tractatum absolvam verbis magni illius dominicæ Incarnationis mysterii assertoris ac vindicis, Leonis, quod et judæis intellectum abstulit, et sapientium mundi corda turbavit, nisi crux Filii Dei, quæ et philosophicam evanescere prudentiam et israeliticam fecit caligare doctrinam? Omnem namque sensum humanæ mentis excessit divini altitudo consilii, cum placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes (a), ut mirabilior fieret constantia fidei ex difficultate credendi. Inconsequens enim et irrationabile videbatur, recipere animo, quod creatorem omnium naturarum in substantia veri hominis virgo intemerata peperisset; quod æqualis Patri Filius Dei, qui implet omnia et contineret universa, furentium manibus comprehendi, iniquorum judicio condemnari, et post dedecora illusionum, cruci se permisisset affigi. Sed in iis omnibus simul sunt et humilitas hominis et celsitudo deitatis; nec misericordiæ ratio majestatem miserentis obscurat, quia de ineffabili potentia factum est, ut dum homo verus est in Deo inviolabili, et Deus verus est in carne passibili, conferretur homini gloria per contumeliam, incorruptio per supplicium, vita per mortem. Nisi enim Verbum caro fieret, et tam solida consisteret unitas in utraque natura, ut a suscipiente susceptam, nec ipsum breve mortis tempus abjungeret, numquam valeret ad æternitatem redire mortalitas. Sed adfuit nobis in Christo singulare præsidium, ut in natura passibili mortis conditio non maneret, quam impassibilis essentia recepisset, et per id quod non poterat mori, posset id quod erat mortuum suscitari (b). »

(a) Cf. ibid.

(b) P. 1004, ad 3.

(c) Cf. Gal. VI. 2. II. Cor. VIII. 14. etc. Sed de hoc argumento ex professo suo loco agemus. Cf. interea Catechism. Rom. P. II. cap. V. §. 76.

(a) I. Corinth. I. 21.

(b) Serm. LXX. al. LXVIII. de Passione Domini XIV. ed. Ballerini.

TRACTATUS DE CULTU SANCTORUM.

Prooemium.

Quæ sub generico tractatus de cultu sanctorum nomine complectimur, reducuntur ad eorum cultum, invocationem, ad eorum item

reliquiarum honorem, ad usum denique ac venerationem imaginum. In totidem propterea capita lucubrationem hanc distribuimus. Quandoquidem autem ex germanâ cultûs notione totus aut magna saltem ex parte pendet felix

exitus disceptationis quam aggredimur, ex hac propterea auspicabimur quæ adversus Protestantes dicturi sumus.

CAPUT PRIMUM.

DE VARIA CULTUS ACCEPTIONE ET DIVISIONE.

Cultus nomine venit honor ille qui Deo tribuitur, aut creaturis Dei intuitu ac respectu defertur. Variis porrò vocabulis honor iste designatur, *adorationis*, videlicet, *respectus*, *venerationis*, *reverentiæ*, *servitutis*, quæ quidem denominationes aut synonymæ sunt, aut saltem indiscriminatim in vulgari sermone usurpantur.

Licet verò promiscuè voces istæ adhibeantur, non unus tamen idemque est cultus vel honor, qui Creatori ac creaturis defertur. Et enim cum honor juxta B. Thomam l. 2, q. 2, a. 2, sit « signum et testimonium quoddam illius excellentiæ, quæ est in honorato, » inde fit, ut pro diversitate ejusmodi excellentiæ diversus pariter sit honor vel cultus quem Deo vel creaturis tribuimus. Deo nempe utpote supremo rerum omnium Domino atque in infinitum creaturas omnes excedenti, cultum supremum, absolutum ac propriè dictum deferimus, creaturis verò nonnisi propter Deum seu in ordine ad Deum, relativum idcirco et impropiè dictum honorem impendimus, quatenus scilicet ad Deum referantur, ac de divinis bonis participant. Appositè Petavius l. 15 de Incarn. c. 2: cultus, inquit, seu adoratio propriè non convenit nisi uni Deo, quemadmodum uni Deo propriè competit notio *entis*, et ipse est fons, principium omnium honorum ac perfectionum. Sequitur proinde nonnisi Deo propriè convenire cultum, honorem, adorationem. Quòd si cæteris tribuitur, id fit tantum *σχετικῶς*, seu *κατὰ σχέσιν*, id est, secundum habitudinem: et *ἀναλόγως*, seu per analogiam quamdam. Quod explicat exemplo ducto à sanitate, quæ propriè nonnisi convenit animanti; quòd si de cæteris usurpatur, ac tribuitur, id non fit nisi quatenus ea ad illud principale referuntur: et ut eadem res sunt sanitatis causæ efficientes ac conservantes, vel indicia tantum vel vestigia, vel quocumque alio modo ad illud pertinent; sic herbæ dicuntur sanæ; sana item ambulatio, quia salubres sunt, id est, sanitatem conciliant quam sibi inhærentem non habent: nonnulla item sana dicuntur, quia sanitatis duntaxat indicium præbent. Sic, ait ipse, adoratio et cultus eo tantum sensu creaturis defertur, quatenus nempe ad

Deum referuntur, cui soli propriè excellentia competit ejus cultus testificatio est, nempe *κατὰ σχέσιν*, et reliquiis vel imaginibus secundo loco et per analogiam *κατ' ἀναλογίαν*.

Duplex proinde inprimis distinguitur cultus, *latræ* atque *dulæ*; quæ voces quamvis pariter *servitutem* significant, cum tamen earum prior referatur ad *subjectum* seu ad ipsos colentes, qui adoratione Deo propriam servitutem ac dependentiam profitentur, posterior verò ad *objectum* quod colitur, sanctos scilicet, qui servi Dei sunt, ritè ad utriusque cultus genus significandum usurpantur. Dulæ cultus bifariam rursùm dividitur, in simplicem nempe dulæ cultum, et in cultum *hyperdulæ*, quo B. Virgo speciali ratione honoratur præ sanctis cæteris, quos illa meritis ac dignitate longè antecellit.

Animadvertendum præterea est hunc ipsum dulæ cultum, si spectetur quatenus ad sanctos refertur et in ipsis sistit, sub hoc respectu dici posse absolutum. Etsi enim sancti participatam, ut diximus, excellentiam habeant, reapse tamen in suo genere habent, honoris propterea ac religiosi cultus capaces sunt. E contra verò imagines et reliquiæ, quæ nullam ex sese excellentiam capiunt ob quam honorem ac cultum mereantur, impropiè tantum coli et adorari dicuntur, eò quòd veneratio nostra minimè in iis sistat, sed per eas transeat ad prototypum; quare totus hic cultus relativus est.

Pro diversâ ratione quâ cultus seu adoratio tribui potest, fit ut cultus in *interiorem* et in *exteriorem* distingatur, prout scilicet vel solo animo, vel corporis insuper significatione præbetur. Interior, qui in solâ mente consistit, sensus complectitur existimationis, admirationis, grati animi et obsequii erga illum quem talibus sensibus dignum ducimus; exterior verò qui corporis administratione perficitur, gestu, e. g., capitis inclinatione, submissione poplitis, etc., signa exhibet interiorum animi nostri sensuum, seu interioris cultus nostri.

Porrò ex signis exterioribus alia communia sunt creatori ac creaturis, qualia, e. g., sunt prostrationes, preces, etc.; alia Deo soli reservata sunt, nec nisi ipsi soli deferri possunt, qualia sunt sacrificia, vota, jurajuranda, templorum inauguratio ac cætera ejusmodi.

Cum verò ex claris his notionibus solutio pendeat plurium difficultatum quas in nos Protestantes intorquent, juverit rem istam totam

declarare exemplo petitò ex cultu civilì. In politia scilicet societate alium honorem deferimus regi, alium regni proceribus. Regi enim supremum honorem impendimus, absolutum : ac propter seipsum : en specimen cultùs, ut ita loquar, *civitis latrìa*; proceres verò pluriusve honoramus juxta dignitatem quam à principe obtinent, vel majorem aut minorem cum ipso propinquitatem, vel relationem habent, ideòque non per se, sed propter regem propriè eos colimus, et en cultum *dulciæ civilis*. Rursùm principis effigiem ac simulacrum, seu etiam legatos veneramus non propter se, sed propter principem quem referunt; en specimen cultùs *civilis relativi*. Prosternimur, caput inclinamus vel genua flectimus tum coram rege tum coram aulicis, quin parem iisdem honorem deferre intendamus, ex quo manifestum sit discrimen exterioris cultùs totum pendere ex intentione illum deferentis. Patet igitur diversam istiusmodi cultuum distinctionem et enumerationem ex ipsà rerum naturà profluere ac in ipsà fundari. Totum siquidem quod reperitur discrimen inter cultum civilem ac religiosum unicè petitur ex diversitate objecti ac motivi.

Ex præjactis principiis colligimus 1° unum idemque vocabulum diversam planè significationem præ se ferre posse, ideòque posse usurpari ad diversi generis cultum designandum. Sanè in Scripturis legimus patriarchas, prophetas, aliosque religiosissimos viros adorasse Deum, Angelos, reges, principes, populum ipsum et coram ipsis se prostravisse, ut passim legitur de Abraham, Loth, Jacob, Josue, David, Nathan, etc. (1), quin tamen vel levis suspicio oriri possit sanctissimos hos viros eundem honorem Deo ac creaturis detulisse, aut se turpissimo idololatriæ crimine commaculasse. Non igitur ex identitate vel vocis vel actùs judicium ferri debet de identitate cultùs, sed ex notione quæ voci subjicitur et ex intentione agentis diversitas cultùs repetenda est. Exinde liquet perpetuo paralogismo uti Protestantes, dum urgent adversus Catholicos loca illa Scripturarum in quibus *adoratio* uni Deo tribuenda præcipitur. Ecquis enim Catholicorum ignorat unum Deum esse adorandum? Stupidos profectò se produnt aut malè fidei, dum hæc adversarii Catholicis ingerunt, perinde ac si ipsi alios præter Deum

adorarent, dum sanctos honore prosequuntur. Imò ex statuto principio et illud inferitur, nunquàm Catholicos superstitionis in cultu quem sanctis tribuunt argui posse. Si enim cultus pendet ab intentione colentis, et hæc à fide quam colens profitetur, nisi Catholicus contra fidem quam profitetur agere velit, impossibile ipsi est, ut idololatriam se commaculet, cum juxta professionem suam unus Deus sit latrìa colendus, creaturas autem, quæcumque sint, nonnisi cultu inferioris ordinis atque ut servos Dei colere decet, nempe cultu *dulciæ* adorandæ sint.

Quoniam verò Protestantes suos libentius audiunt, præstat propterea eos domesticà auctoritate convincere. Sic igitur scribit quidam ipsorum theologus : « Si Loth se prosternere devant les deux anges, qui le visitèrent, c'est une civilité, qu'il fait à des étrangers; si Jacob se prosterne devant Esaü, c'est la déférence qu'un cadet a pour son aîné; si Salomon se prosterne devant Batzabat, c'est un fils qui honore sa mère; si Nathan se prosterne devant David, c'est un sujet qui offre ses respects à son prince. Mais si un homme se prosterne, en priant Dieu, alors c'est la créature qui adore son créateur; et quand on a traduit les termes, que l'on a rapportés, tantôt par *adorer*, tantôt par *se prosterner*, ce n'est pas la signification du mot qui a déterminé les interprètes, c'est la nature du sujet qui les a conduits dans le choix de ces expressions. Je suppose qu'un Israélite se fût prosterné, en abordant son roi, personne ne l'aurait accusé d'idolâtrie. S'il en eût fait autant devant une idole, ce même acte corporel aurait passé pour un acte d'idolâtrie. Pourquoi? Parce qu'on aurait jugé, par son action, qu'il regardait l'idole comme une vraie divinité, et qu'il avait pour elle les sentiments que suppose l'adoration, prise dans le sens restreint que ce terme a dans notre langue. Que faut-il donc penser de ce que font les Catholiques, pour honorer les saints, les reliques, les bois de la croix? Ils ne nieront pas que ce culte extérieur ne ressemble en tout à ce qu'ils font pour honorer Dieu extérieurement. Mais ont-ils des saints et de la croix les mêmes idées qu'ils ont de Dieu? Je ne crois pas qu'on puisse justement les en accuser. par-là même, il me semble qu'on ne doit pas les qualifier d'idolâtres.... Si l'on se bornait à dire qu'un culte rendu à des êtres qui vraisemblablement ignorent tout ce qu'on fait pour

(1) Confer Genes. 18, 2; 19, 1; 23, 7; 24, 26, 48 52, etc. Jos. 5, 15. 1 Reg. 24, 9, etc.

les honorer ; que des prières adressées à des créatures, qui ne sont pas en pouvoir de faire ce qu'on leur demande, est un culte déraisonnable, je n'hésiterais pas à y souscrire ; mais je ne voudrais pas accuser les Catholiques d'idolâtrie. » *Encyclopédie d'Yverdun*, t. 1. art. *Adorer*.

2° Colligimus, rectè juxta diversam notionem ejusdem vocabuli posse istud vel recipi vel repudiari pro diverso sensu quo assumitur. Hinc videmus ab antiquis Patribus voces *adorationis*, *venerationis*, etc., rejectas esse cum applicarentur honori seu cultui qui tribuebatur creaturis, angelis, e. g., vel sanctis, etsi hos honore et cultu dignos haberent, ut inferius ostendemus ; ideò autem illas voces repudiabant, quia ethnici, cum quibus res ipsis erat, in sensu *adorationis latreuticæ* eas usurpabant, doctrinam tamen catholicam aliis vocabulis exponebant.

3° Colligimus rectè ad omnem ambiguitatem tollendam adscitas à recentioribus esse voces *latræ* et *dulæ*, ad ritè distinguendum cultum supremum ac soli Deo debitum ab inferiori quo angeli vel sancti honorantur. Fundamentum enim hujus distinctionis in ipsà rei naturâ habetur, ut ex dictis patet, atque in auctoritate S. Augustini, qui et hanc distinctionem agnovit et iisdem vocabulis expressit dicens : « Non eo modo, quo jubemur per charitatem « servire invicem, quod est δουλεύειν, sed eo « modo, quo tantum Deo servitur, quod est « græcè λατρεύειν, » de Trin. l. 1, c. 6, al. 13 ; et cont. Faust. l. 20, c. 15 ; de verâ Relig. c. 55 ; de Civit. Dei l. 8, c. 25, et l. 10, c. 7 ; Confess. l. 10, c. 42 ; Enarr. in ps. 96. Quod Jemum vel ipsi Protestantes agnoverunt, ex quibus Gerardus Vossius sic scribit : « Eos « qui distinctionem hanc (inter latræam et dulæam) probant, minimè improbamus, *partim* « quia vitanda est viro prudenti omnis logomachia, *partim* quia nec inutile videtur, si « cultibus toto genere differentibus, qualis est « Dei et creaturæ ad *onymiam* vitandam diversa imponantur nomina ; *partim* quia ne « que ab eâ abhorruit Augustinus. » In Append. ad disp. 1. de Incarn. Cui inter alios potest addi Leibnitzius, qui in *Systemate theologico*, p. 188, præclare scribit : « Itaque censent viri pii et prudentes dandam esse operam ut omnibus modis discrimen infinitum « atque immensum inter honorem, qui Deo « debetur et qui sanctis exhibetur, quorum illum latræam, hunc dulæam post Augustinum

« theologi vocant, non tantum inculcetur audentium ac discentium animis, sed etiam « externis signis, quoad licet, ostendatur. »

Hæc si probè teneantur, operosum non erit plerasque disjicere difficultates quas Protestantibus magno molimine congesserunt adversus catholicam doctrinam. Fucum enim per eas faciunt imperitis ; cum agatur de argumento populari, hoc maximè abusi sunt ad incautos decipiendos atque ad eos retinendos ne dicam in turpissimâ hæreticâ sectâ, sed veriùs in apostasiâ à religione christianâ, cujusmodi protestantismus in suâ essentiâ spectatus, reipsa est.

(Dum protestantismi coriphæi sub palliato prætextu se minimè commaculandi idololatriæ labe cum Ecclesiâ Romanâ, id est, Ecclesiâ catholicâ, ab eâ se separârunt, principium statuerunt fundamentale, quod necessariò extremam debebat inferre perniciem ipsi Religioni christianæ. Sensim ac sine sensu ejusmodi principium spiritûs privati, seu independentiæ à quâvis auctoritate evolutum fuit, ac suos fructus attulit. Peperit enim Anabaptistas, postea Socinianos, deinde methodistas, Chrestianos, Antinomios, demum rationalistas, quibus Scripturæ sacræ non sunt nisi mythographia, scriptores sacri totidem illusi, Christus ipse magnus deceptor et seductor. Sic enim Deus spiritu vertiginis superbos ejusmodi homines percussit, ut videntes non viderint de abyso in abyssum miserè proruentes.)

CAPUT II.

DE RELIGIOSI SANCTORUM CULTUS HONESTATE AC PIETATE.

Protestantes cum Vigilantio, Fausto Manichæo à sanctis Hieronymo et Augustino confutatis causam communem agentes in impugnando sanctorum cultu ac rejiciendo tanquam idololatrico, impio, superstitioso modum omnem excesserunt. Præter sectas omnes, quæ ex protestantismo prodierunt, atque in rejiciendo sanctorum cultu unanimes sunt, adversarios habemus incredulos, qui se philosophos nuncupârunt, inter quos eminent Beausobrius, Hist. de Maniché et du manichéisme, t. 2, lib. 9, cap. 5, p. 679, seqq. ; Middletonius (1), Gibbonius (2), diabolares denique scriptores reli-

(1) Middleton's *Letters from Rome*, etc., id est, Middletoni Epistolæ Romæ datæ, ostendentes exactam conformitatem inter papismum et paganismum, seu religionem Romæ præsentis à paganis suis antecessoribus derivatam.

(2) Gibbon. *Storia della decadenza dell' impero Rom.* trad. dall'ingl. c. 15, seqq.

qui, qui sordes omnes verrere, declamationes probra, loca denique communia furiosorum hominum congerere nedum desinunt in tantâ, quâ gloriantur, politiorum litterarum luce ac morum suavitate et comitate quam affectant. (Inter cæteros gregarios ejusmodi disputatores qui his annis maniacum furorem ostenderunt adversus sanctorum cultum, eminet Breckenridge Americanus in disputatione cum R. Hughes, cf. *Controversy between Rev. Messrs Hughes and Breckenridge*, etc., seu *Controversia inter DD. Hughes et Breckenridge circa questionem: Estne religio protestantium vera Christi religio?* Philad. 1833, ed. stereotyp. contr. n. 4, p. 35, et alibi.) Cum tamen nec unum argumentum novum protulerint, aut in medium proferant quod millies à catholicis scriptoribus protritum jamdiu non fuerit, nobis non restat nisi ipsis denuò opponere quæ à tot doctissimis viris scripta sunt.

Cum verò ex benè constituto controversiæ statu felix disputationis progressus tantum haberi possit, ideò ex præmissis dicimus controversiam minimè versari inter nos et adversarios nostros circa modum, quo sancti colendi sunt, sed circa rem ipsam; nùm scilicet possimus honestè ac piè per aliquod signum religionis testari excellentiam quam in sanctis deprehendimus ob virtutes quas cum in vivis agerent, ipsi exercuerunt et amicitiam quam cum Deo fruuntur, necne. Catholici affirmant, adversarii negant. In hoc propterea sensu sequentem adstruimus propositionem.

PROPOSITIO. — *Pius et omni idololatriæ labe immunis est religiosus sanctorum cultus.*

Omni prorsus idololatriæ culpâ vacare, imò potius pium esse cultum quem Catholici sanctis tribuunt constat ex sacris litteris, quæ illum commendant, ex vetustissimâ Ecclesiæ traditione et consuetudine, necnon ex ipsâ intimâ rei naturâ, atque adversariorum agendi ratione.

Inprimis enim Scripturæ patriarchas, iudices, prophetas exhibent religioso cultu angelos et sanctos viros prosequentes. Omissis enim, quæ de Abraham et Loth ac Jacob referuntur, factis, Balaam Num. 22, 31, ut vidit angelum stantem... adoravit eum pronus in terram. Josue cum audivisset virum quem viderat stantem evaginato gladio esse principem exercitus Domini, cecidit pronus in terram, et adorans ait, etc., Jos. 5, 15. Honorem seu cultum istum religiosum esse, seu in ordine ad Deum, minimè verò solum civilem exinde constat, quòd pa-

PERRONE I.

triarchæ optimè noverint, eos civiliter non conversari, sed Dei nuntios esse atque cum Deo amicitia conjungi. Cf. in criticis sacris quod Grotius scribit in cap. 19, v. 10, Apocalypsis. de Hebræorum more angelos adorandi. Ex his patet non deesse nobis, ut supponere videtur Hengstenberg, fundamenta biblica de veneratione et cultu angelorum. Idem dicatur de adoratione illâ quam Eliseo tribuit mulier Sunamitis, postquam propheta excitavit filium ejus à mortuis, 4 Reg. 4, 37. Vix enim ut vidit Sunamitis ingens miraculum ab Eliseo patratum, corruit ad pedes ejus eumque adoravit; itaque non simplicem hominem, sed qualitatem viri sancti et thaumaturgi in illo mulier venerata est. Cum igitur objectum ac motivum istius adorationis religiosum fuerit, meritò concludimus Sunamitidem, non civilem, ut Protestantes nonnulli autumant, sed religiosum prorsus cultum Eliseo præstitisse.

Numquid verò aliquando actus istos improbârunt Scripturæ? Haudquaquam sanè: præterquam quòd enim viros istos (si Balaam excipias, qui tamen juxta receptam consuetudinem se gessit) pietate ac religione spectatissimos nobis semper exhibent, Deum ipsum ejusmodi cultum expressè aliquando præcipientem inducunt. Sic Exodi 23, 20, Deus alloquitur populum suum: *Ecce ego mittam angelum meum qui præcedat te... observa eum, et audi vocem ejus nec contemnendum putes... ex est nomen meum in illo*; sic Josue, l. c., princeps exercitus Domini, non solum approbavit sibi exhibitam adorationem, sed præterea Josue præcepit: *Solve calceamentum tuum de pedibus tuis: locus enim in quo stas, sanctus est*. Eadem præterea Scripturæ Deum exhibent vindicem contumeliæ servis suis illatæ; etenim ad Eliæ nutum ignis è cœlo descendit ad binos illos principes quinquagenarios absumendos, qui ad prophetam non eâ quâ par erat reverentiâ accesserunt; quare tertius quinquagenarius utpote timens Deum curvavit genua contra Eliam et precatus est eum, 4 Reg. 1, 13. Ita pueri Bethel Eliseum irridentes ab ursis lacerati sunt, lib. 2, 28, seqq. Quibus apertè Deus ostendit quâ ratione velit honore affici servos suos. Quin itaque dicamus viros pietate insignes idololatriæ labe se commaculasse dum cultum angelis et sanctis tribuerunt, aut Deum jussis ac prodigiis idololatriæ crimen honestare voluisse, fatendum est pium sanctumque esse cultum istum, atque ab omni prorsus superstitionis idololatriæ noxâ immunem.

(Trante-sept.)

Sanctorum itidem cultum ab ipsis rei christianæ primordiis in Ecclesiâ obtinuisse non unus vel alter testis adest, sed facta ineluctabilia ac certissima documenta. Etenim istius cultûs monumentum sunt 1° festi dies in sanctorum martyrum honorem ac memoriam instituti, de quibus mentio fit lib. 8 Constitut. apostolicar., c. 33, ubi recensentur dies quibus « feriandum erâ famulis » enumerantur autem inter cæteros dies festi sanctorum : « In diebus vacant Apostolorum, inquit;... in die Stephani protomartyris ferientur, atque in diebus cæterorum sanctorum martyrum, qui Christum vitæ suæ anteposuerunt » (1). Istius pariter consuetudinis agendi festos dies sanctorum martyrum meminit Ecclesia Smyrnenensis apud Eusebium (2) scribens ad Ecclesias Ponti : « Quo etiam in loco nobis convenientibus concedet Deus natalem ejus (Polycarpi) martyrii diem cum hilaritate et gaudio celebrare; » ejusdem festi mentio fit in actis S. Pionii (3). 2° Cultûs sanctorum per universam Ecclesiam recepti à primis seculis monumenta indubia sunt sacrificia, quæ in martyrum solemnibus in ipsorum honorem Deo offerebantur, de quibus præter S. Jo. Chrysostomum et Augustinum (4) testes sunt locupletissimi Tertullianus et Cyprianus. Tertullianus enim lib. de Coronâ, c. 3 : « Oblationes, inquit, pro defunctis, pro natalitiis annuâ defacimus » (5).

(1) Apud Cotelier. T. 1, p. 415. Porro Constitutiones apostolicæ prodierunt sec. 3 Ecclesiæ, quas magni faciunt viri eruditi Albaspinæus, de Marca, Petavius, etc.

(2) Lib. 4 Hist. Ecc. c. 15, edit. Valesii, qui refert integram hanc epistolam à Jac. Usserio primum editam. Cum verò S. Polycarpus martyrio functus sit sub Antonino Pio, hoc documentum spectat ad II Ecclesiæ seculum, cum vix ab ejus morte conscripta sit. Cf. P. Aloisium, S. J. Illustrium Ecclesiæ orientalis scriptorum vitæ et documenta Duaci 1633, t. 1, not. ad vitam S. Polycarpi, c. 13.

(3) Apud Ruinartium Acta martyris sincera Veronæ 1731, p. 118, ubi, n. 2, legitur : « Secundo itaque die sexti mensis, qui dies est 4 id. martias, die sabbati majore, natale Polycarpi martyris celebrantes genuimus, Pionium... vis persecutionis invenit. » Passus est autem S. Pionius an. Christi 250.

(4) S. Jo. Chrysost., hom. 21 in Act. Apost., n. 4, Opp. ed. Maur. tomo 9; S. August. serm. 273, cap. 12, Opp. ed. Maur. t. 5, et alibi passim.

(5) Confer ib. adnot. Rigaltii, qui observat per natalitia intelligi à Tertul. solemnitates fieri solitas in honorem MM., quo scilicet die mundo mortui, cœlo nati sunt. Confer etiam La Cerda S. J. in notâ ad h. l., in quâ eruditè germanum Tertulliani sensum defendit adversus Junium

S. verò Cyprianus : « Sacrificia, scribit, pro eis semper, ut meministis, offerimus, quoties martyrum passiones et dies anniversariâ commemoratione celebramus » (1). 3° Ejusdem cultûs documenta pariter suppeditant altaria ac templa seu sacella, quæ *confessiones* aut *martyria* nuncupabantur in sanctorum martyrum honorem ac memoriam erecta (2). 4° Documenta sunt publica et vulgatissima sanctorum invocatio, et honor sanctorum reliquiis exhibitus, de quibus paulò infra ex instituto agemus. Non igitur singulares tantummodò testes in medium proferimus ad ostendendum ubique receptum fuisse tribus prioribus Ecclesiæ seculis sanctorum cultum, sed monumenta publica et vulgatissima, quæ extenuari ab adversariis nullâ solidâ ratione possunt. Si quem tamen desiderium tangit consulendi singulatim vetustiorum Patrum testimonia, cum remittimus ad Bellarminum, 1 lib. de Beatif. et Canon. SS., c. 13, et Petavium lib. 14 de Incarn. c. 10, seqq. Confer etiam Trombellium diss. cit., cap. 1, seqq. Concludendum iterea est, vel nullum omnino in sanctorum cultu superstitionis atque idololatriæ vestigium reperiri, vel superstitionem et idololatriam in Ecclesiâ unâ cum Ecclesiâ ipsâ cœpisse.

Verum ex ipsis Protestantium principibus ita rem nostram conficimus : admittunt ipsi cultum civilem ad civiles seu politicas ac naturales dotes et virtutes honorandas. Ergo, jure inferimus, admittendus pariter est cultus religiosus ad supernaturales virtutes ac dotes sanctorum

(1) Epist. 34 ed. Maur.; vid. in h. l. adnot. 13 Pamelii. Illustre item monumentum suppeditat istius consuetudinis synodus Laodicena, quæ can. 51 : « Non oportet, inquit, in quædragesimâ martyrum natalitia celebrari, sed eorum in sabbato et dominicâ tantum memoriam fieri, » in collect. Conc. Labb. t. 1, col. 1520. Confer ibid. notas Binii. Aliud monumentum exhibet concil. Gangrense, can. 20. Trombellius can. reg. in op. de cultu sanctorum, Bonon. 1740, vol. 2, diss. 6, cap. 12, seqq., pluribus prosequitur quæ in celebratione festorum SS. MM. fieri consueverant

(2) Confer Eusebium Hist. ecc., lib. 2, c. 25, qui refert fragmentum Caii presbyteri ex libro quem is scripserat adversus Proculum patrum Cataphrygum sectæ, ubi sic hæreticum hominem perstringit : « Ego verò Apostolorum trophæa possum ostendere. Nam sive in Vaticanum, sive ad Ostiensem viam pergere libet, occurrent tibi trophæa eorum qui ecclesiam illam fundaverunt : Εγω δὲ τὰ τρόπαια τῶν Ἀποστόλων ἔχω δεῖξαι· ἐάν γὰρ θελήσῃς ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸν Βατικανόν, ἢ ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν Ὠστίαν, εὐρήσεις τὰ τρόπαια τῶν ταύτῃ ἰδρυσαμένων τὴν Ἐκκλησίαν. Floruit autem Caius tempore Zephyrini.

propriam honore debito prosequenda. Imò, quemadmodum honor ille, qui aulæ proceribus exhibetur quin principis honori ac reverentiæ ei debitæ quidpiam detrahat, illam potius statuit atque confirmat, sic, quin cultus quem sanctis tribuimus quidpiam detrahat supremo honori et cultui qui Deo debetur, eum potius perficit ac mirificè confirmat; mancus enim quemadmodum esset honor ille quo Deum prosequimur, si colere dedignaremur amicos ejus unà cum ipso in cœlesti aulâ regnantes; eò vel magis, quòd in Dominum ultimò redundet honor servorum, qui quidem honor ideò religiosus nuncupatur, quia Dei intuitu et causâ sanctis defertur.

Hæc demùm viderunt cordatiores inter Protestantas ipsos. Cæteris enim omissis, in medium proferam verba Leibnitzii, qui scribere non dubitavit: «Generaliter tenendum...neque cultum sanctorum aut reliquiarum probari, nisi quatenus ad Deum refertur, nullumque Religionis actum esse debere, qui in honorem unius omnipotentis Dei non resolvatur ac terminetur. Itaque cum sancti honorantur, hoc ita intelligendum est quemadmodum in Scripturâ dicitur: *Honorificati sunt amici tui, Deus, et: Laudate Dominum in sanctis ejus*, » System. theol. ab Emeryo, edit. Paris., 1819, pag. 160; et iterum p. 170: «Certum est secundo christianæ Ecclesiæ seculo jam natalitia martyrum celebrata et apud monumenta eorum sacros conventus fuisse institutos; » ex quibus rectè infert p. 172 et seq.: «Verendum autem est ne qui ita sentiunt (idololatriam esse cultum sanctorum) viam aperiant ad omnem rem christianam convellendam: nam si jam ab illis temporibus horrendi errores in Ecclesiâ prævaluerunt, Arianorum et Samosatenum causa mirificè juvatur, qui originem erroris ab illis ipsis temporibus computant, atque obscurè defendunt Trinitatis mysterium et idololatriam simul invaluisse... Judicandum cuique relinquere quòd res sit evasura: quinimò procedet ulterius suspicio audacium ingeniorum: mirabuntur enim Christum promissis tam largum erga suam Ecclesiam, tantum hosti generis humani indulsisse, ut, unâ idololatriâ profligatâ, succederet alia, et ex sedecim sæculis vix unum aut duo sint in quibus vera fides utcumque inter Christianos sit conservata, cum Judaicam ac Mahumeticam religionem videamus tot sæculis satis puram secundum fundatorum instituta persistisse.

«Quo igitur loco manebit consilium Gamalielis, qui de christianâ Religione et providentia voluntate ex eventu judicandum dicabat; aut quid de ipso christianismo judicabitur, si lapidem hunc Lydium parum adeò sustineret?» Quibus verbis ingenuus hic Protestans non modò catholicam veritatem adstruxit, sed præcipua argumenta complexus est, quibus eadem fulcitur.

Difficultates.— I. Obj.: 1° Cultus sanctorum adversatur primo Decalogi præcepto Deut. 6, 13: *Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies*. Quod Christus renovat, Matth. 4, 10, illis verbis: *Dominum tuum adorabis, et illi soli servies*. 2° Hoc autem præcepto quicumque cultus et honor creaturis admittitur et uni Deo reservatur, ut illud exponit Apostolus 1 Timoth. 4, 17, dicens: *Soli Deo honor et gloria*. 3° Sanè Deus proficitur apud Isaiam 42, 8, nolle se gloriam suam alteri communicare illis verbis: *Gloriam meam alteri non dabo*. Ergo utpote superstitiosus et Verbo Dei contrarius quicumque sanctorum cultus rejici debet.

Resp.: Nego antecedens. Ad duas verò priores probat., distinguo: Ex adductis verbis uni Deo reservatur cultus seu honor supremus, latræ, et propriè dictus, concedo; inferioris ordinis, dulciæ ac impropriè dictus, nego. Uti enim patet ex scopo et contextu, in objectis locis sermo est de solo supremo cultu, ac propriè dictâ servitute; adjicitur siquidem l. c. Deut.: *Et per nomen illius jurabis*. Et clariùs adhuc Deut. 5, 7, ubi idem præceptum traditur: *Non habebis deos alienos in conspectu meo*. Cum verò cultus quem nos sanctis tribuimus ejusmodi non sit, nec eis cultum deferaimus nisi in ordine ad Deum, atque intuitu ipsius Dei, liquet nihil commune habere præceptum istud cum sanctorum cultu. Ut aliquid proficerent adversarii, ostendere deberent vel cultum quem sanctis Catholici tribuunt esse supremum, vel supremo huic Dei cultui cultu illo sanctorum quidpiam detrahi, quod cum efficere nequeant, perperam Catholicos damnant velut idololatriæ reos, et primi decalogi præcepti infractores. Appositè Catechismus Rom.: «Quis adeò demens est, inquit, qui edicente rege, ne se pro rege quisquam gerat, aut regio cultu atque honore affici patiatur, continuò putet nolle regem suis ut magistratibus honos deferatur?»

Ad secundam: Idem responsum esto; si enim Apostolus quemcumque honorem creaturis adimere voluisset, cit. loc., non scri-

psisset Rom. 12, 10 : *Honore invicem prævenientes*; 1 Tim. 5, 17 : *Presbyteri duplici honore digni sunt*, et alibi passim. Confer. Bernard. à Piconio, qui verba Apostoli de gratiarum actione exponit, ob misericordiam sibi exhibitam et aliis in se ostensam. Illud verò soli Deo exponit, qui unus et solus est. Ex quo patet nihil hæc verba commune habere cum scopo à Protestantibus intento de exclusione sanctorum à gloriâ et honore. Vidimus præterea patriarchas aliosque viros in veteri lege conspicuos prostravisse se coram angelis, regibus ac viris sanctis, quin propterea in reprehensionem incurrerint.

Ad tertiam, distingo : Alteri, id est, *sculptilibus*, seu falsis diis, ut ibidem subditur, concedo ; indiscriminatim, subdistinguo : Gloriam quæ solius Dei propria sit, concedo ; quæ convenire possit creaturis juxta dicta, nego.

Inst. : Atqui omnis reipsa et cujuscumque ordinis cultus, qui angelis vel sanctis tribuatur, à Scripturis prohibetur ; etenim 1° Apostolus Coloss. 2, 18, scribit : *Nemo vos seducat, volens in humilitate et religione angelorum, quæ non vidit ambulans*. Vetuit igitur ne ullâ ratione Angeli colerentur. 2° Quare cum Joannes angelum sibi apparentem adorare vellet, talem honorem angelus recusavit dicens, Apocal. 19, 10 : *Vide ne feceris : conversus tuus sum... Deum adora*. Eâdem ratione se gessit Apostolus Petrus cum centurione, Act. 10, 25, 26. Ergo.

Resp. : Nego min. Ad primam prob. distingo : Cultu falso et superstitioso, esto ; ritè intellecto, nego. Transmisimus primum distinctionis membrum, cum nondum inter expositores exploratum sit, quid illis verbis significare Apostolus intenderit. Nam alii contendunt iis perstringi superstitiosum angelorum cultum tum bonorum tum malorum (1). Alii volunt solum excludi cultum superstitiosum et idololatricum angelorum bonorum, qui censebantur mediatores inter Deum et homines juxta placita Platoniorum, et quidem ad Christi exclusionem, quod indicare videntur verba immediatè sequentia, *et non tenens caput*. Alii arbitrantur iis argui Christianos judaizantes, nimis scilicet Mosaicæ legi addictos et legalibus observantiis, sub prætextu quòd lex per ministerium angelorum data sit. Favere huic sententiæ videtur contextus ; dixerat enim

(1) Confer. Trombellium op. cit. diss. 4, c. 8, ubi diversas interpretationes recenset et expendit.

paulò ante Apostolus : *Nemo vos judicet in cibo aut in potu*, etc. Alii demùm existimant carpere Apostolum « studium singularis sanctitatis, nempe pharisaicæ, quæ crebris jejuniis et exquisitis exercitationibus aliis cernebatur, » quæ est expositio ipsorum biblicorum Protestantium (1). Quæcumque demùm admittatur expositio, patet nil commune habere Paulinum textum cum legitimo angelorum cultu, qualis ab Ecclesiâ catholicâ admittitur.

Ad secundam, distingo : Adoratione improprie dictâ, quæ in humilis obsequii signo consisteret, concedo ; proprie dictâ seu latriæ, nego. Alioquin damnare deberemus Joannem apostolum et evangelistam tanquam idololatricæ reum, qui non solum in loco objecto, sed iterum, ibid. 22, 9, cecidit ad angeli pedes ut adoraret eum, et rursùm prohibitus est. Itaque meritò Grotius ad h. l. : « Non dicit (angelus) προσκύνησιν (adorationem) soli Deo licitè exhiberi : repugnat enim tota vetus historia.... sed benignè agit, ut si quis collega collegæ dicat : *Serva hunc honorem regi*. » Id ipsum dicatur de Petro recusante obsequium Cornelli centurionis, quâ agendi ratione B. Petrus Cornelium monuit, ut gratiam omnem Deo acceptam referret ex quo omne bonum descendit, seque professus est non esse nisi Dei ministrum, qui eum ad salutem elegerat.

II. Obj. ex traditione : 1° Laodicena synodus can. 35, districtè prohibet « Christianos ; relictâ Dei Ecclesiâ, abire et angelos nominare, vel congregationes facere ; si quis ergo inventus fuerit huic occultæ idololatriæ vacare, anathema sit. » 2° Damnant eundem cultum Origenes, lib. 5 cont. Celsum, n. 8, seqq., et lib. 7, n. 62, seqq. ed. Maur., et Theodoretus, Comment. in Ep. ad Coloss., quibus assentiuntur Patres reliqui, dum 3° monent diligere quidem et honorari ab Ecclesiâ sanctos, non

(1) Ita quidem Carolus Rosenmüller, qui in Schol. in N. T. in h. l. scribit : « Θρησκεία τῶν ἀγγέλων est studium singularis sanctitatis » nam, Act. 28, 5, Paulus τὴν ἀκριβοστάτην αἰρέσιν τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας non cultum dicit, sed studium singularis sanctitatis pharisaicæ, quæ crebris jejuniis et exquisitis ; exercitationibus aliis cernebatur, et v. 25, hujus capitis Paulus pro θρησκεία τῶν ἀγγέλων substituit ἐβελδοθρησκείαν, quam dubitari non potest fuisse in fugiendis cibis, quos lex Mosaicæ interdixisset, et similibus institutis. » Quare rejicit, seu retractat suam interpretationem quæ magis olim, ei placuerat de cultu angelorum. Cf. edit. 5, 1806. Ex his planè concidit præcipuum argumentum quo tanto-perè Protestantes usi sunt ad impugnandum cultum angelorum et sanctorum.

autem *coli*, ut patet ex Epist. Ecclesiæ Smyr-nensis, ex Hieronymo, Epist. 109, al. 53, n. 1, tum cont. Vigilant., n. 5; et Augustino, Sermon. 273, al. 101, necnon in lib. de verâ Relig., cap. 55, al. n. 108, 110. 4° Dùm palam iterum profitentur à se sanctos minimè *coli propter religionem*, sed tantum *amari* et *honoriari propter imitationem*, ut idem loquitur S. Augustinus, de verâ Relig., n. 108. 5° Dùm docent illud honoris genus ad sanctos pertinere, quo viventes probitate spectatos amamus, ut rursum loquitur Augustinus, lib. 20, cont. Faust., c. 21, et cum ipso Cyrillus Alex., lib. 6 cont. Julian. 6° Dùm affirmant se nullum sanctis deferre cultum, qui in iis sistat, sed in eis Deum tantummodò honorare, Theodoret. serm. 8 de curandis Græc. affect., etc. 7° Nec aliter res esse poterat; distinctionem enim inter cultum supremum et inferiorem, seu *latriæ* et *duliæ*, quem recentiores scholastici invexere, penitus veteres ignorarunt. Quin igitur Patres idololatriæ insimulemus, fatendum est nullum cultum propriè dictum sanctis eos detulisse.

Resp. ad primam : Distinguo. Synodus Laodicensa cultum immodicum et superstitiosum prohibuit, concedo; cultum legitimum, nego. Talem porrò fuisse scopum concilii Laodicensi in cit. canone ostendunt argumenta tum interna tum externa. *Interna* quidem, cujusmodi sunt 1° quæ ex ipsis verbis canonis cruuntur, ex quibus patet perstringi eos qui *relictâ Dei Ecclesiâ, congregationes facere, occultæ idololatriæ vacare*, seu in cœtibus clandestinis se colligere audebant; 2° quod ex can. 41 ejusdem synodi habetur, in quo hujus concilii Patres admittunt legitimum cultum martyrum, ac tempus determinant quo martyrum festivitatis vacare fideles possunt; ita enim se habet, quòd « non oportet in quadragesimâ martyrum natales peragere, sed sanctorum martyrum facere commemorationes in sabbatis et dominicis. » Confer Acta Concilii. Hard., T. 1, col. 789. Porrò eadem est ratio cultûs angelorum et sanctorum. Argumenta *externa* suppeditat historia, ex quâ novimus viguisse tunc temporis in illâ provinciâ superstitiosam sectam, quæ juxta platonica principia angelis uti divinitatis mediatoribus cultum tribuebat. Id testatur Theodoretus, qui in Commentariis in Ep. ad Coloss., explanans Apostoli verba : *Nemo vos seducat*, etc., hæc scribit : « Et in hodiernam usque diem licet videre apud illos et eorum finitimos

« oratoria S. Michaelis. Illi ergo hoc consuēbant, atque humilitate utentes, dicentes « universorum Deum nec cerni nec comprehendendi, nec ad eum posse perveniri : et oportere per angelos divinam sibi benevolentiam « conciliare. » Ex quibus tum germanus sensus objecti canonis Laodicensi liquet, tum mala eorum Protestantium fides, qui absolutè ab eâ synodo damnatum angelorum cultum esse affirmant. Sic enim inter cæteros Wegscheider fidenter scribit § 102 : « Postquàm assentientibus pluribus Patribus à synodo Laodicensi can. 363 habitâ, adoratio angelorum improbata erat, Ambrosius eam denuò commendâsse videtur (opp. t. 1, p. 146, de Viduis) : « Angeli sunt obsecrandi pro nobis, qui nobis ad præsidium dati sunt. Τυμητικὴν προσκύνησιν honorificam venerationem, non λατρείαν conc. Nicæn. 2, an. 787, habitum angelis præstandam esse decrevit; similiter conc. Trid. sess. 25; Catech. Rom. p. 3, c. 2, § 9, seqq.; Petav. Dogm. theol. 2, 69, seqq. » Duo hic habemus, 1° impudentiam scilicet hujus rationalistæ affirmantis à Laodicensâ synodo improbatam esse angelorum adorationem in sensu quo eam denuò commendavit S. Ambrosius; 2° ejus confessionem, quòd tam synodus Nic. II, quàm conc. Trid., Catechismus Rom. ac Petavii nonnisi inferioris ordinis cultum ac venerationem angelis tribuendam tradiderint.

Ad secundam : Nego. Etenim Origenes, l. c., refellit Celsum calumniantem Christianos, eâ fermè ratione quâ nunc Protestantes Catholicos lacescunt, quasi ipsi angelos uti deos haberent et colerent. En ipsius verba l. 5 cont. Cels. : « Nusquàm tamen ibi (in Scripturis) præceptum reperias, ut qui Deo debetur cultus, eodem prosequamur eos (angelos), quorum nobis ministrandi Deique dona afferendi negotium est. » Cæterum Origenes ib. l. 8, n. 13, apertè ritè intellectum angelorum cultum admittit. En ejus verba, quibus respondet propositæ sibi à Celso difficultati : « Ex eo quòd cum Deo Filium ejus colamus, consequens esse (putat Celsus), ut non Deum solum, sed etiam ejus ministros colendos esse sentiamus; si intellexisset, inquit, quinam sint post Dei Unigenitum verè ministri Dei, ut Gabriel, Michael, et alii Angeli atque Archangeli, et eos colendos esse dixisset; fortassè, repurgatis cum significatione illius vocis colere, tum ejus qui colit officiis, hoc loco pro rei momento attulissem ea quæ de hoc argumento assequi intellectu potui. » Quare Rei-

lius et Origenem recenset inter Patres à suis Protestantibus accusatos hujus *erroris*, admissi nempe cultus angelorum, neque aliam evadendi viam invenit nisi tanquam spurium traducere locum qui ipsi adversatur. Quod quidem mirum est in tantâ critica luce. (Car. Aug. Theoph. Keilii Opuscula academica edita à Jo. David Goldhorn Lips. 1821, sectione poster. cap. 3, sec. 2, de *Angelis bonis eorumque cultu*. Confer pag. 550, seqq.; demùm p. 560, cùm retulisset Origenis testimonium ex Homil. 1 in Ezech.: *Veni, angeles*, etc., quòcumque se vertit ut ejus vim eludat, confugit et ipse ad rhetoricam apostrophen, postea verò concludit: « Equis tandem sibi persuadeat, hæc ab Origene scribi potuisse? » Tanta est vis anticipatorum judiciorum et spiritus sectæ!

Sed neque Theodoretus adversatur cultui Angelorum, cùm non perstringat nisi eos qui Angelos habebant velut præcipuos rerum nostrarum curatores, delatoresque nostrarum precum, quasi Deus vel ignoraret preces nostras, vel obsequia nostra ad se immediatè deferri nollet, ut ex adductis ejus verbis manifestum fit. Id ipsum dicatur de Patribus reliquis, quorum testimonia expendit Petavius, lib. 2 de Angelis, capp. 9 et 10, ubi etiam egregiè ostendit Theodoretum cum cæteris Patribus consentire circa Angelorum cultum et invocationem; tum de Incarn. l. 14, cap. 14, seqq.

Ad tertiam Distinguo. Non autem *coli* in sensu ethnicorum adversus quos Patres agebant concedo; in sensu catholico, nego. Ut enim monuimus, nondùm determinatâ *technologiâ* seu vocabulorum vi, videntur interdùm veteres omnem cultum angelorum et sanctorum rejicere, dùm negant *colendos* eos esse, *adorandos*, *venerandos*, etc. At his vocibus utebantur ad excludendos angelos et sanctos à supremo latriæ cultu, qui profectò uni Deo debetur. His enim vocibus utebantur ethnici, qui nullam inter cultum supremum et inferiorem distinctionem agnoscebant. Aliis autem verbis catholicam de sanctorum cultu doctrinam designabant, dùm profitebantur eos *diligere*, *honorare*, *charitate* et *dilectione* cum iis conjungi, aliaque ejusmodi. Factis demùm publicis, festorum scilicet celebratione in martyrum honorem, monumentorum erectione, invocatione, aliisque superiùs commemoratis quid sentirent satis ostendebant. Hæc igitur æquivocatione sublatâ, corruunt quæ magnâ diligentia et vano apparatu adversus nos collegerunt Protestantes, inter quos de-

mùm in scenam prodiit Keilius, qui non veretur tristissima testimonia congerere, ut seriò ostendat « fuisse constantem Ecclesiæ antiquioris doctrinam, neminem præter unum « Deum religioso cultu esse prosequendum. » Loc. cit. p. 550, ubi plura testimonia congerit à Bellarmino, Petavio, Nat. Alex., Trombellio aliisque jamdiù disjecta; attamen perinde ac si ineluctabile argumentum adversus catholicam doctrinam opponeret, triumphum canit. Cæterum vix ullum ex tot quæ affert, testimoniis Græcorum ac Latinorum Patrum est, quod scopum attingat quem sibi auctor proposuit. Non aliud siquidem omnia illa testimonia evincunt, nisi quod Catholici omnes ultrò profitentur, nulli creaturæ deferendos esse honores divinos. Omitto malam ejusdem fidem in diversis auctoritatibus proferendis. Atque ita quidem Protestantes sec. 19 catholicam doctrinam impugnant!

Ad quartam: Distinguo: Id est, non propter solam religionem, sed etiam, inò potissimum propter imitationem, concedo; propter solam imitationem, nego. Constituto enim principio de honore sanctis debito, ut à concionatoribus fit, inculcabant Patres potiorem obsequii nostri partem collocandam esse in imitatione virtutum quas sancti exercuerunt, « ut imitari « non pigeat, quod celebrare delectat. » Quæ Augustini verba sunt, et cultum supponunt, non autem excludunt, cùm loquatur de *solemnitatibus* martyrum.

Ad quintam, concedimus sanctos mortuos eodem cultus genere honorandos, quo sanctos vivos colimus, « sed illos (mortuos) tantò « devotius, quantò securius post certamina « superata, » ut idem loquitur Augustinus, lib. 20 cont. Faustum Man. c. 21 ed. Maur. Sed et hic præstat animadvertere, S. Augustinum, quem contendunt adversarii detraxisse sanctorum cultui eò quòd passim scribat sanctos nos tantùm amare ac dilectione prosequi, aut non in aliò quàm in dilectione et amore consistere cultum quem eis deferimus; præstat, inquam, animadvertere eadem prorsus ratione eum esse locutum cùm ageret de cultu ipsius Dei. « Quid autem, ait, est pietas, « nisi Dei cultus? et unde ille colitur nisi *charitate*? » epist. 167, n. 11, et alibi. « Porro, « inquit, pietas cultus Dei est, nec colitur ille « nisi amando, » ep. 140, n. 45. Quis autem propterea inde inferat cultum propriè dictum S. doctorem Deo denegasse? Quòd si diverso ritu et apparatu sanctos vivos honoramus

ideò est, quia ita exposcit sanctorum humilitas, et quia plerumque vera eorum sanctitas nos latet. Iisdem interdum honoribus sanctos viventes coli quibus veneramur sanctos vitam functos, non uno exemplo ostendi posset. Satis sit illud adducere quod Theodoretus, lib. 5 Hist. Eccl. cap. 34, ed. Vales., refert de S. Joanne Chrysostomo ab exilio revocato, cui *universi cereas faces praeferentes obviam venerunt τὰς ἐκ κηροῦ λαμπάδας προβάπτοντες.*

Ad sextam : Distinguo : Profitentur se Deum in sanctis colere et laudare utpote auctorem donorum omnium quibus sancti ditati sunt, concedo ; ad excludendum honorem sanctis debitum, nego. Honorem servorum in Dominum demum terminare et nos profitemur ; verum hoc non impedit quominus sanctos in se colamus, quos ita Deus ipse honorificare dignatus est. Cum enim honor et cultus ex dictis sit testificatio illius excellentiae, quam in aliquo deprehendimus, hoc ipso patet sanctos dignos cultu esse, qui propria excellentia donantur.

Ad septimam : Distinguo : Patres non usurpant ante S. Augustinum voces *latriæ* et *duliæ* ad duplex cultus genus distinguendum, tr. vel concedo ; ignorarunt cultus ipsius distinctionem, nego. Etenim ex una parte certum est Patres angelos et sanctos coluisse, ut omnia documenta evincunt superius adducta ; ex altera autem pariter est manifestum, Patres cultum supremum angelis aut sanctis minime detulisse : alioquin turpissimo idololatriæ crimine se commaculassent, quod vel suspicari de tot sanctissimis viris nefas est. Quare sequitur necessario Patres intrinsicam ejusmodi cultus distinctionem agnovisse, etsi aliis vocibus eam designaverint. Sanè Origenes declarat « repurgatis cum significatione illius vocis, *colere*, tum ejus, qui colit, officii » posse angelis cultum tribui. Demum S. Augustinus, alique catholicæ doctrinæ defensores, non solum discrimen attulerunt, ac certa discriminis argumenta inter utrumque cultum, sed voces ipsas *latriæ* ac *duliæ* usurparunt. Hæc ratione retulerunt ethnicorum et Manichæorum accusationes, quibus illi Catholicos impetebant, quod, rejectis numinibus, suos martyres substituissent. Confer S. Hieron. cont. Vigil. n. 5, ubi stultum hunc Protestantium præformatorem interrogat : « Quis enim, ô insanum caput, aliquando « martyres adoravit ? Quis hominem putavit « Deum ? » Tum S. August., qui lib. 8 de Civ. cap. 27, sic loquitur : « Nec tamen nos eis-

dem martyribus templa, sacerdotia, sacra et sacrificia constituimus : quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Honoramus « sanè memorias eorum tanquam sanctorum « hominum Dei, qui usque ad mortem corporum suorum pro veritate certarunt.... Quis « autem audit aliquando fidelium stantem « sacerdotem ad altare etiam super sanctum « corpus martyris ad Dei honorem cultumque « constructum, dicere in precibus : Offero tibi « sacrificium, Petre, vel Paule, vel Cypria- « ne ? » etc. Eadem ferè repetit lib. 20 adv. Faustum, c. 21, et ep. 44.

CAPUT III.

De sanctorum invocatione.

Controversia quæ agitur inter Catholicos et Protestantes circa sanctorum invocationem non respicit hujus invocationis necessitatem ; omnes enim Catholici fatentur ad salutem absolute necessariam non esse sanctorum invocationem (1). In eo igitur totus versatur controversiæ cardo, an sanctorum invocatio *licita* ac *utilis* sit, uti declarat concilium Tridentinum adversus heterodoxos, qui in Ecclesiam insurrexerunt, ac si ipsa rem superstitiosam, Deo et Christo injuriosam, imò et idololatriam permitteret et approbaret.

PROPOSITIO PRIMA. — *Licita ac utilis est sanctorum invocatio, quod ex sacris litteris inprimis evincitur.*

Ad fidem catholicam spectat hæc veritas, quam Tridentina synodus sess. 25, declarat, dum præcipit episcopis fideles docere, « sanctos, unâ cum Christo regnantes orationes « suas pro hominibus Deo offerre ; bonum atque « utile esse suppliciter eos invocare ; et « ob beneficia impetranda à Deo per Filium ejus « Jesum Christum Dominum nostrum, qui « solus noster Redemptor et Salvator est, ad « eorum orationes, opem auxiliumque confugere. » Ex quibus verbis discimus 1º invocationem sanctorum bonam ac utilem esse. 2º Opem et beneficia non à sanctis, sed à Deo ad eorum intercessionem expectanda esse. 3º Orationes et intercessionem sanctorum inniti meritis Christi Jesu, qui solus noster Redemptor et Salvator est, ac propterea solus Mediator propriè dictus, qui talis nempe sit tum naturâ, tum officio ac nitatur, propriis meritis.

(1) In se scilicet spectata. Fieri enim potest ut quis teneatur ex Ecclesiæ præcepto sanctos invocare, ut ii qui sacra faciunt, et qui ad horas canonicas persolvendas adstricti sunt, etc.

Sancti enim improprie tantum, ac secundarii, mediatores sunt, qui nihil nisi per Christi merita nobis comparare atque obtinere possunt. 4° Demum discimus invocationem sanctorum habendam esse ad instar dominiculi cujusdam, quo facilius impetremus ipsorum intercessione opem quam à Deo per Christi merita efflagitamus.

Hoc autem sensu licitam, bonam ac utilem esse sanctorum invocationem, sacræ litteræ in primis ostendunt, quæ duplex nobis suppeditant argumentum ineluctabile ad causam catholicam tuendam, alterum in invocatione viventium, alterum in intercessione angelorum et sanctorum.

Passim enim legimus viventes se commendasse orationibus viventium; ergo possumus nos orationibus sanctorum qui cum Deo et Christo regnant commendare, seu pia ac fœcita est sanctorum invocatio. Antecedens vix probatione indiget; Apostolus enim in omnibus ferè Epistolis fidelium precibus se commendat; Rom. 15, 30 : *Obsecro, scribit, vos, fratres, per D. N. J. C. et per charitatem sancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum.* » Ephes. 6, 18 : *Vigilantes, inquit, in omni instantiâ, et obsecratione pro omnibus sanctis.* 1 Thess. 5, 25 : *Fratres, orate pro nobis, et alibi passim.* Consequentia verò ex se profluit; nulla enim ratio assignari potest, quare bonum, licitum ac utile sit ad orationes viventium confugere; inutile verò, malum et illicitum sit censendum confugere ad orationes eorum qui in cœlis sunt; quare invocatio viventium non deroget divinæ benignitati, nec ullâ per eam injuriâ afficiatur Christus Jesus mediator et salvator noster, invocatio autem sanctorum cum Deo regnantium deroget divinæ bonitati et Christo sit injuriosa. Quòd si excipiant, sanctos ignorare preces ac vota nostra, quæ quidem unica exceptio est quæ fieri posset, reponimus ex eâdem divinâ revelatione nobis constare, saltem Deo manifestante, Angelis et sanctis ea innotescere; alioquin quomodò Angeli super peccatore poenitentiam agente gaudere possent, ut Christus Luc. 15, testatur? Quomodò preces nostras Deo possent offerre (Tob. 12, 12; Apocal. 8, 3), nisi viventium preces et cordis vota, Deo ipsis manifestante, cognoscerent? Quaquaversum igitur spectetur ejusmodi argumentum, tanta ejus est vis, ut nunquam Protestantibus se ab eo possint expedire. Bellarmini de Beat. et Canon. sanct. lib. 1, c. 21, rectè

admonet : « Et hoc argumentum adversarii nunquam solvere potuerunt. » Vide etiam P. Viti Erbermanni S. J. in hunc locum Bellarmini vindicias adversus Amesium.

Alterum argumentum quod sacræ litteræ pro sanctorum invocatione præbent, in istorum intercessione consistit; intercessio enim et invocatio sunt relativæ, quarum priori positâ, altera ponatur necesse est : siquidem intelligi nequit, quomodò sancti pro nobis intercedere possint, dona ac beneficia impetrare, nos autem nequeamus eorum intercessionem implorare et exposcere. Jam verò de sanctorum intercessione passim sacræ litteræ loquuntur. Nam Zachar. 1, 12, ita angelus pro populo israelitico Deum deprecatur : *Domine exercituum, usquequò non misereberis Jerusalem et urbium Juda quibus iratus es?* Eundem porrò angelum id impetrâsse pro quo Deum exoraverat patet ex verbis proximè sequentibus : *Et respondit Dominus angelo, qui loquebatur in me verba bona, verba consolatoria; ac paulò post : Propterea hæc dicit Dominus : Revertar ad Jerusalem in misericordiis; domus mea ædificabitur in eâ.* Angelum quoque pro ejusdem populi reditu Deum orâsse ex Daniele, c. 10, discimus, illius partes adjuvante Michaelē uno ex principibus, dum princeps Persarum utrique obsisteret, et quod optabat obtinuisse. Exinde patet quænam sollicitudo angelorum fuerit, ut pro suo quisque populo deprecaretur.

Non minùs clara sunt quæ in Scripturis habentur circa sanctorum vitâ functorum intercessionem; ex libro enim 2 Mach. 15, 12, seqq., edocemur tum Oniam tum Jeremiam vitâ jam functos curâsse Judæorum res, eos adjuvisse, et dato Judæ aureo gladio à Jeremiâ promissam fuisse victoriam; edocemur præterea utrumque orâsse pro populo Judæorum, et hâc de causâ Jeremiam ab Oniâ fratrum amatorem appellatum fuisse. Prælii autem faustissimus exitus illorum impetrationem comprobavit ac « dignum fide somnium. » Quare meritò Grotius locum istum commentariis illustrans scripsit : « Erat hæc Judæorum, si non omnium, certè plerorumque opinio, animos exutos corporibus non omnem perdere eorum, quos hic reliquere memoriam curamque, quin et preces eos ad Deum fundere pro populo, et iis quos charos habuere » (1). In

(1) Tom. 6 Crit. sacr., in cujus rei confirmationem profert auctoritatem Josephi Flavii, à quo inducitur Abraham alloquens filium suum Isaacum jamjam immolandum :

« Ubi autem Deus cum precibus et sacrè

novo autem fœdere B. Petrus haud obscurè pollicetur se post mortem intercessurum pro fidelibus apud Deum scribens : « *Dabo autem operam et frequenter habere vos post obitum meum, ut horum memoriam faciatis*, » 2 Pet. 15; quæ quidem verba non secùs ac illa, quæ in Apoc. 5, 8, leguntur de viginti quatuor senioribus, « *qui procidebant coram Agno habentes singuli... phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum*, » de verâ intercessione veteres plerique omnes interpretati sunt.

Difficultates. — I. Obj. 1° ex Apostolo ad Tim. 2, 5 : *Unus est mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus.* Ergo Christo unico mediatori nostro injuriam irrogat qui præter ipsum alium invocât. 2° Nec minor injuria Deo ipsi inferitur ab eo qui ad sanctorum patrocinium confugit; nam sicut in unum Deum credere, ita unum Deum invocare debemus dicente eodem Apostolo, Rom. 10, 14 : *Quomodo invocabunt in quem non crediderunt?* 3° Sanè Deum et quidem solum esse invocandum constanter Scripturæ inculcant; sic 1 Paral. 16, 8, et Ps. 104, 1, legitur : *Confitemini Domino, et invocate nomen ejus.* Eâdem igitur ratione invocandum est nomen Domini, quâ confitenda ejus omnipotentia ac bonitas; quis porro neget has proprietates soli Deo competere? Ergo.

Resp. ad primam : Distinguo : Unus est mediator primarius, concedo; secundarius, nego. Responsio patet ex iis quæ præmisimus circa naturam et officium mediationis Christi respectu mediationis angelorum et sanctorum, quæ in primariâ illâ fundatur. Alioquin non minor injuria irrogaretur Christo per invocationem viventium, quæ tamen toties in Scripturis commendatur, et ad quam confugit, ut vidimus, idem Apostolus, etsi unum prædicet Christum Jesum Dei et hominum mediatorem.

Ad secundam : Nego. Ad prob. autem, distinguo : Sicut in unum Deum credere, ita unum Deum invocare debemus invocatione, quæ fidei professionem includat et supremum in res omnes dominium, concedo; invocatione, quæ in solâ intercessione consistat, nego. Ludunt propterea in ambiguo, dum Protestantes hæc nobis opponunt ad excludendam sanctorum invocationem. Duplex enim distinguitur invocationis genus, aliud proprium divinitatis,

« dimissam animam tuam suscepit et apud se locaverit, tu mihi id eris cujus præcipuè causâ te educavi, adjutor et senectutis solatium, Deum mihi pro te exhibens. »

quo ipsam cognoscimus ut fontem bonorum omnium; aliud intercessionis, quâ auxilium tantum et præsidium quærimus ad facilius obtinendum quod à Deo poscimus et ab eo expectamus. Aliâ sanè ratione beneficium et opem à principe efflagitamus, aliâ autem ab aulico, dum ejus patrocinium et officium interponimus apud principem. Confer S. Th. 2-2, q. 83, a. 4 : « Oratio, ait, porrigitur alicui dupliciter. Uno modo quasi per ipsum implenda. Alio modo sicut per ipsum impetranda. Primo quidem modo soli Deo orationem porrigimus, quia omnes orationes nostræ ordinari debent ad gratiam et gloriam consequendam, quæ solus Deus dat, secundum illud ps. 83 : « *Gratiam et gloriam dabit Dominus.* Sed secundario modo orationem porrigimus sanctis angelis, et hominibus, non utper eos Deus nostras petitiones cognoscat, sed ut eorum precibus et meritis orationes nostræ serviantur effectum... et hoc etiam patet ex ipso modo quo Ecclesia utitur in orando. Nam à sanctâ Trinitate petimus ut nostri mereatur : ab aliis autem sanctis quibuscumque petimus, ut orent pro nobis. » Quàm clara hæc sunt et rectæ rationi consentanea! Attamen Fell episcopus Oxoniensis, ut mox videbimus, absolute pronuntiat : *Deos qui rogat, ille facit.* Verum quæri posset à Fell, num in Britannia reus fieret læsæ majestatis, qui intercessionem alicujus ministri apud regem interponeret ad aliquod officium obtinendum?

Ad tertiam : Distinguo : Sensu jam exposito, concedo; aliàs nego. Responsio patet ex modò dictis; in eandem enim incidunt adversarii vocis ambiguitatem.

II. Obj. : Scripturæ nos docent omnem fiduciam in Deo ejusque Christo esse collocandam; ad Deum confugiendum nobis esse in necessitatibus nostris, non autem ad sanctos; Nam 1° Christus apostolos, Matth. 6, 9; Luc. 11, 2 sic orare docet : *Pater noster*, etc.; et Joan. 16, 23, ita rursum eos alloquitur : *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*, et alibi sæpè; hinc Paulus, Hebr. 4, 16 : *Adeamus, inquit, cum fiduciâ ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur.* 2° Nullum propterea extat in sacris litteris mandatum aut exemplum invocationis sanctorum; 3° quin potiùs Jer. 17, 5 : *Maledictus*, dicitur, *homo qui confidit in homine.* Ergo.

Resp. : Distinguo : Quæ tamen optimè consistit cum invocatione sanctorum, concedo; quæ cum eâ consistere nequeat, nego. Etenim nisi

hæc simul conciliari possent, sequeretur neque ad viventium preces nos confugere posse, quod tamen adversarii non contendunt. Tota igitur fiducia nostra in Deo collocanda est; ad ipsum est recurrendum in necessitatibus quibus urgemur. Nec alius unquam fuit Ecclesiæ catholicæ sensus, quæ orationes suas ad Deum fundit, ut quod poscit ab eo obtineat tanquam bonorum omnium fonte ac largitore (1). Nunquam sanctos agnovit tanquam gratiarum et donorum dominos et arbitros, ut eam calumniantur hæretici, nec eos proinde deos facit (2). Quod si sanctorum patrocinium implorat ac interponit apud Deum ad facilius obtinendum quod postulat, id absque detrimento illius fiduciæ quam in Deo collocat, facere consuevit. Cæterum ipsa didicit quandoque Deum ad sanctorum intercessionem concedere, quæ ob demerita nostra nullo modo largiretur. Non nisi ad Jobi intercessionem placari Deus voluit amicis ejus. Ad preces Abraham sanitatem restituit Abimelech, uxori ejus et ancillis; ad orationem Moysis victoriam populo Israelitico contulit pugnanti adversus Amalech, ut innumera alia exempla præteream, quibus referta est Scriptura. Adde orationes quibus sanctorum opem imploramus ad Deum demum referri, cum sanctos non exoremus nisi ut ipsi nobis per Christi merita à Deo impetrent quod ab ipso postulamus. Tali autem invocatione magis nostra in Deo fiducia firmatur.

Ad primam prob. distinguo : Et hæc aliaque his similia evincunt nos posse ad Deum immediatè recurrere, concedo; excludunt sanctorum invocationem, nego. Nempe tum hæc

(1) Reipsa Ecclesia, ut patet ex publicâ liturgiâ, semper ad Deum dirigit orationes suas etiam cum opem seu intercessionem alicujus sancti efflagitat, ex. gr. : *Concede, quæsumus, omnipotens Deus; præsta, quæsumus, ut intercedente, etc.*, et quidem per merita Christi, semper concludens easdem orationes usitatâ formulâ *per D. N. J. C.*; vel *per Christum D. N.* Huic praxi congruit decretum concilii Trid. sess. 23, quo constat ipsos sanctos supplicare, et omnia impetrare. « Per Christum, qui solus noster Redemptor et Salvator est. »

Confer Bossuetium de Professoribus Confess. Augustanæ ad repetendam unitatem catholicam disponendis, p. 2, c. 3, art. 1, et alibi.

(2) Sic in Apolog. Confess. August. art. 21 de invoc. sanctorum p. 224, seqq. : « Quidam planè tribuunt divinitatem sanctis, videlicet quòd tacitas cogitationes mentium in nobis cernant; » additur ibid. præterea : « Faciant (Catholici) ex sanctis mediatores redemptionis; » superius retulimus verba Felli. At hæc omnia totidem calumniæ sunt à quibus longè distat Catholicorum doctrina.

tum alia ejusmodi testimonia quæ congerere solent adversarii dum catholicam doctrinam impugnant ad rem præsentem minimè spectant, cum nullo modo quæstionem hanc attingant. Neque enim Catholici negant posse quemlibet pro lubito Deum ipsum adire ac rogare; sed quæstio in eo versatur num licitum ac utile sit sanctos præterea invocare ut nos adjuvent orationibus suis apud Deum. Porro in adductis locis de hac quæstione ne verbum quidem, nec magis ea excludunt invocationem sanctorum cum Christo regnantium, quàm invocationem in terris degentium, admissam, tamen ab adversariis. Ad orationem dominicam speciatim quod attinet, rectè observat Bellarminus Christum cum docuit Apostolos orare, non de eo, qui orandus est, sed de iis rebus quæ petendæ sunt admonere discipulos voluisse. Satis enim constabat Deum esse orandum, et solum etiam Deum, cum Auctor donorum quæritur; sed de modo orandi seu de petendis rebus Apostoli ambigebant, cum dicerent apud Luc., l. c. : *Doce nos orare.*

Ad secundam : Distinguo : Nullum extat mandatum, quia de re liberâ agitur, concedo; nullum extat exemplum, nego. Plura enim exempla ex Scripturis adduximus.

Ad tertiam : Distinguo : *Et à Domino recedit cor ejus*, ut ibid. subditur, concedo; ut majori cum fiduciâ Deum adeat, ut in casu nostro, nego. Jeremias enim in adducto testimonio comminatur maledictionem in eum qui Deum prorsus deserens in homine tantummodò fidi ut ex recitatis ejus verbis liquet.

PROPOSITIO II. — *Eadem veritas ex traditione et Ecclesiæ praxi ostenditur.*

Angelos et sanctos vitâ functos pro nobis intercedere, adeoque piam utilemque esse illorum invocationem, traditio antiquissima nos docet ac perpetuus Ecclesiæ usus. Ut enim omittamus concilia œcumenica Chalcedonense, Constantinopolitanum III, et Nicænum II, nec non Sacramentaria Leonianum, Gelasianum, Missalia Gothicum et Francicum, quæ sunt totidem certissima documenta praxis Ecclesiæ universalis sec. V et VI circa sanctorum invocationem, testes habemus antiquissimos istius pii catholici usus.

Ac primò quidem hujus fidei testem appellamus Origenem, qui lib. 8 contra Celsum loquens de angelis et animabus cum Deo regnantibus ait : « Adjuvant eos, qui summum Deum colere volunt, illum eis conciliant,

« suas illorum precibus adiungunt preces, simul cum eis postulant. » Sed non minus luculentum catholicæ doctrinæ circa invocationem sanctorum suppeditat idem Origenes in lib. de Oratione, ubi scribit : « Obsecratio et postulatio et gratiarum actio non absurdè potest et sanctis offerri : harumque duarum, postulatio, inquam, et gratiarum actio, non sanctis modò, sed et hominibus ; obsecratio verò sanctis tantum, si quis Paulus aut Petrus inveniatur, ut adjuvent nos, dignosque efficiant, qui fruamur concessâ ipsis remissionum peccatorum potestate... Quòd si hominibus sanctis illæ preces offerendæ sunt, quantò magis Christo, » etc.? Sibi propterea constans sic Hom. 1 in Ezech. n. 7, angelum suum invocat : « Veni, angele, suscipe sermone conversum ab errore pristino » (1). Et hæc ex Origene seculi III scriptore attulisse sufficiat (2).

Verum non minus clara sunt, quæ in rem nostram eodem seculo scribit S. Cyprianus ad Cornelium : « Memores nostrî invicem simus... utrobique pro nobis semper oremus... et si quis istinc nostrum prior divinæ dignationis celeritate præcesserit, perseveret apud Dominum nostra dilectio, pro fratribus et sororibus nostris apud misericordiam Patris non cesset oratio » (3). Et ipse pariter in proximam

(1) Hic est locus ad quem eludendum mirè se torquet Keil et omnes vias frustra tentat evadendi, ac modò recurrit cum Dallæo ad apostrophem rhetoricam, modò ad contradictionem in quam Origenes incurreret si hæc ita se haberent, modò denique ad ejus loci obscuritatem, etc.

(2) Confer Hom. 26 in Num. n. 6, ubi scribit : *Quis enim dubitat* quòd sancti quique Patrum, et orationibus nos juvent? ed. cit. t. 3, p. 373. Hæc omnia Keilius silentio præterit utpote nimis sibi molesta.

(3) Ep. 57, edit. Maur. Quem quidem locum sic exponit Fellus editor Oxoniensis : « Sensus videtur esse, alterutro ex nobis obeunte, sive ego, qui Carthagini præsum, sive tu, qui Romæ præsides, superstes fuerit ejus, cui in vivis diutius esse contigerit, pro utraque Ecclesiâ perseveret, et supersit apud Deum oratio ; » deinde pergit : « Interim minimè dubitamus, animas cœlo receptas precibus Deum Opt. Max. sollicitare ut in terris agentium misereatur : sed non inde conficetur, preces ad sanctos fundi debere. Deos, qui rogat, ille facit. » Ast hoc est pervertere sensum auctoris ad propriæ sectæ errores stabilendos. Non enim commendat S. Cyprianus precandi munus ei qui superstes fuerit, seu, ut exponit Fellus, ei cui in vivis diutius esse contigerit ; sed ei qui prior præcesserit ; ex quâ observatione corrui planè editoris hujus animadversio quam fallaci fundamento super-

hanc doctrinam deduxit virgines ac martyres invocando ; ita enim concludit Cyprianus librum de Habitu virginum : « Tantum meminerit tunc nostri, cum incipiet in vobis virginitas honorari » (1).

Quobus his tertii seculi scriptoribus addendus Eusebius, qui quamvis seculo quarto floruerit, loquitur tamen de sanctorum invocatione tanquam de consuetudine in Ecclesiâ receptissimâ ; disserens enim de sanctorum sepulchris, lib. 13 de Præpar. Evang. c. 11, hæc habet : « Nam et eorum sepulchra celebrare et preces ibi, vota que nuncupare, et beatas illorum animas venerari consuevimus : idque à nobis meritò fieri statuimus. » Et reipsa indubia extant documenta, et facta certissima II et III seculi, quæ Eusebii assertionem confirmant. In vetustissimis enim S. Ignatii M. Actis legitur quòd apparuerit per quietem Ignatius nuper martyrio functus ; « super orans nobis » (2). Acta martyrum Scillitanorum, qui an. 200 passi sunt, his verbis clauduntur : « Consummati sunt Christi martyres mense julio, die septimo decimo, et intercedunt pro nobis ad Dominum Jesum Christum » (3). Eadem leguntur in Actis S. Maximi, qui an. 250 martyrio coronatus est (4), et in Actis S. Theodoti, qui an. 303 martyrium

struxit. Confer. edit. Maurin. opp. ejusdem S. Cyp. in præfat., § 15. De eo verò quod subdit : « Deos qui rogat, ille facit, » superius diximus. Adversus autem interpretationem Ritigaltii in hunc ipsum locum confer Petavium, lib. 14 de Incarn. c. 10, § 2, seq.

(1) Et hunc locum eludere conatur editor Oxon., quasi S. M. loquatur de virginitate, quæ incipiat honorari cum ad confessionis decus pervenerit ; cum tamen manifestum sit S. Cyprianum non solas martyres alloqui, sed omnes generatim virgines, ac proinde non martyrii sed virginitatis coronam indicare. Quare nisi recepta esset in totâ Ecclesiâ invocatio sanctorum, ut eam viguisse certissima monumenta testantur, nunquam Cypriano in mentem venisset virgines et martyres in antecessum precari et invocare, prout scitè animadvertit edit. Maurinus, l. c.

(2) Passus est S. Ignatius an. 112 æræ Christ. juxta Norisium ; juxta Pagium verò, Pearsonium et Dodwellum an. 116. Confer ejusdem S. Martyris Acta apud Ruinart. op. cit.

(3) In urbe Carthagin. martyrio perfuncti sunt ; eorum acta juxta Ruinartium conscripta sunt ab auctore cœvo ac teste oculato.

(4) Qui sic allocutus est proconsulem Optimum : « Gratia Christi me salvum faciet in æternum, omnium sanctorum orationibus, qui in hac collectatione certantes vestras superaverunt insanias, nobisque virtutum exemplaria reliquerunt. » Ibid.

subiit (1). Pervulgata sunt ea quæ de B. Potamlenæ intercessione refert Eusebius; promiserat enim B. Virgo se intercessuram apud Dominum pro Basilide ejus pudicitiae defensore; exitus autem ostendit gratiam pro quâ Deum rogaverat impetrâsse, apud Euseb. Hist. Eccl. l. 6, c. 5. Receptissima proinde dicenda est à priscis ipsis Ecclesiæ seculis praxis sanctos invocandi, siquidem, ut superius monuimus, intercessio ex parte sanctorum et invocatio ex parte nostrâ relativæ sunt, et sanè Justina Virgo sec. III, Gregorio Nazianzeno teste, ut se à Cypriani adhuc pagani magicis artibus liberaret « Virginem Mariam supplex « obsecravit, ut periclitanti virgini suppetias « ferret. » Orat. 18, n. 19.

His accedit liturgiarum auctoritas, quæ etsi seculo tantum IV conscriptæ sint, publicam tamen et receptam universalis Ecclesiæ praxim et fidem exhibent, quæ anterioribus seculis in eâ viguit (2); in iis enim scripto consignata non sunt, nisi quæ de manu, ut ita dicam, ad manum non interruptâ traditione ad seculum IV pervenerunt. Inter cæteras eminet liturgia, quæ S. Jacobi nomine inscribitur; in eâ porro legitur: « Præcipuè verò sanctæ et « gloriosæ semper Virginis beatæ genitricis « Dei memoriam agimus. Memento illius, Domine Deus, et per ejus orationes puras et « sanctas, parce et miserere nobis, et exaudi « nos. » Eadem occurrunt in liturgiis à S. Petro et S. Marco nuncupatis; eadem prorsus in liturgiâ S. Jo. Chrysostomi. Quibus addi debent Ordo Romanus editus à Mabillonio in Musæo Italico, Sacramentarium S. Gregorii M. ac Missalia superius recensita. Hæc inter cæteros exhibet Joseph. Aloys. Assemanus in opere Codex Liturgicus Ecclesiæ universæ, Romæ, 1751, vol. 4, 5, 6, sive tomi 4 part. 1, 2, 3. Nec non B. Jos. Mar. card. Thomasii opp. edit. à Jos. Blanchinio, t. 1, fol. Rom. 1741, et Lud. Muratorius Liturgia Rom. vetus duob. vol. fol. Venet. 1748.

Sed non minus illustre est testimonium, quod habetur in Catechesi mystagogicâ S. Cyrilli Jerosol., qui liturgiam explanans ait: « Postea recordamur eorum qui obdormie-

(1) Hic enim cùm vidisset fratres suos flentes, eos consolaturus: « Deinceps, inquit, in « cœlis cum fiducia pro vobis Deum deprecabor. »

(2) Confer Euseb. Renaudotii Liturgiarum orientalium collectio. Paris, 1716, vol. 1, dissert. de Liturg. orient. orig. et antiquit. capp. 2 et 3.

runt: sanctorum patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum, ut Deus eorum « precibus et legationibus orationem nostram « suscipiat. » Porro liturgiæ exhibent fidem publicam et communem totius Ecclesiæ, publicè enim recitabantur; id ipsum dicatur de catechesibus mystagogicis quibus publicè fideles instituebantur: impossibile proinde erat per eas inducere innovationem contra fidem ab omnibus ad id temporis receptam. Multò verò minùs possibilis censenda est talis innovatio, cùm agatur de innovatione juxta adversarios summoperè perniciosâ, cujusmodi ea esset, quæ Ecclesiam in superstitionem atque publicam idololatriam conjecisset; atque id quidem nemine reclamante ex tot viris sanctitate et doctrinâ spectatissimis.

Atque hinc exurgit argumentum præscriptionis quod planè opprimit adversarios. Ipsis enim fatentibus, seculo IV, universam Ecclesiam jam invaserat hæc superstitio, id est, seculo IV, receptus ab Ecclesiâ universâ erat cultus et invocatio sanctorum (1); ergo, concludimus, jamdiu recepta erat sec. III. Etenim si innovatio contigisset, hæc vel exemplò per totius christiani orbis conspiracy facta esset, vel sensim ac sine sensu. Prius verò asserere absurdum est ac omnem fidem superat; posterius verò impossibile omnino fuit. Nec enim clanculum introducta est, ut vidimus, sed in publicis Christianorum cœtibus obtinuit, ac publicis instructionibus. Plures sec. IV persecutionibus Diocletiani, Maximiani, Maximini, Maxentii, Galerii et Licinii supervixerant, sub iisque passi erant, ac mutili interfuerunt concilio Nicæno. Disciplina tunc temporis recepta postulabat « secundum regulas Patrum bis in anno in unum convenire « per singulas provincias episcopos, ubi singula

(1) Hoc quippe fatentur centuriatores Magdeburg. centur. 4, c. 4; Witaker cont. Bellarm.; Hospinianus p. 1 Hist. sacram. lib. 2, c. 7, et alii Calvinistæ, clamantque, pro invocatione sanctorum jam IV seculo ferè omnes Patres scire, Athanasium, Basilium Nazianz., Chrysost., Ambros., Hieronym., August., eosque in hoc cum papistis errasse. Quis verò pius et prudens, ut optimè arguit Vitus Erbermannus in vindic. Bellarm., non malit cum quarti et quinti seculi (in quibus quatuor concilia œcumenica celebrata fuere) sanctissimis Patribus desipere, quàm cum istis neo-evangelicis sapere? Et si idololatriæ immersa fuit Ecclesia quarti et quinti seculi, consequenter adultera facta est, nec fidem meretur in decretis quatuor concil. generalium. Confer card. Perronium in replicat. ad Jacob. VI. Britanniae regem, p. 641 seqq.

« quæ emergerint, corrigantur, » ut statuit conc. Chalcedonense can. 19. Rursum cum universi orbis episcopis per epistolas encyclicas (1). Si qua igitur fuisset in cultu et invocatione sanctorum innovatio, aliqui saltem ex tot sanctissimis ac doctissimis episcopis, quibus ætas illa maximè floruit (2), reclamassent. Ast tantum abest ut adversus eam episcopi reclamaverint, ut potius Faustum et Vigilantium hujus invocationis impugnatores, tanquam hæreticos et novatores unanimi consensione ab Ecclesiâ rejecerint, atque scriptis impugnaverint. Non igitur ex parte Ecclesiæ, ut Beausobrius, Dallæus, Gibbonius aliique contendunt, innovatio extitit, sed ex parte Fausti et Vigilantii, qui illam invocationem ubique receptam adorti sunt. Idem argumentum valet pro seculo tertio et seculo secundo, donec perveniamus ad ipsos apostolos.

Sed jam præstat id ipsum conficere ex confessione ipsorum adversariorum. Centuriatores Magdeburgenses ingenuè fatentur vestigia hujus *superstitionis* occurrere in testimoniis *priorum* Patrum, id est, seculi III. Veggelscheider fatetur eodem seculo cœpisse Ecclesiam in paganismum declinare (3), quod pariter sentiant Sociniani passim. Atque hinc factum putamus ut cordatiores demùm inter Protestantes suffragium tulerint pro doctrinâ Ecclesiæ catholicæ circa sanctorum invocationem. Inter hos eminent Leibnitzius, *Systema theol.*, p. 161, seqq.; Starckius, *Entretiens philosophiques, ou le banquet de Théodule*, trad. de l'allemand; Paris, 1818; pag. 318, seqq.; nec non Horly, Albertus Haller, Lavator, Plank, Schubkraft, Brown, Augusti, quorum testimonia nuper collegit Esslinger, *Apologie de la religion cathol. par des auteurs protestants*, etc. Vide *Annali di scienze religiose*, Romæ 1836, vol. 2, num. 6, pag. 372, seqq.

Veritatî demùm catholicæ suffragatur ratio

(1) Confer can. 5 conc. Nic., et can. 20 concilii Antioch. an. 341. Vid. Decret. Gratiani dist. 18. S. Leo M. ep. 16, c. 7, edit. Balerin., ubi S. pontifex hanc regulam inculcat « pro custodiâ concordissimæ unitatis. »

(2) Nulla ætas tot doctissimos Patres tulit, quot eo tempore; scilicet nempe IV et V, flourerunt tum in Ecclesiâ orientali, tum in Ecclesiâ occidentali.

(3) § 92: « Formulam illius dogmatis (Trinitatis), inquit, publicè receptam... neque Ecclesiæ doctores effinxerunt ante sec. III exitum, quo quidem tempore ad paganismi errores suscipiendos proclivior fuisse Ecclesiam constat. »

ipsa quæ ex intimâ rei naturâ deducitur atque ex analogiâ eorum quæ in usu quotidiano apud nos sunt. Nemo siquidem eò usque insanit, ut reum habeat læsæ majestatis eum qui aulicum suppliciter oraret, ut suam apud regem mediationem ac officium interponat ad aliquid facilius obtinendum; quare igitur dicendus reus erit læsæ majestatis divinæ, qui sanctos utpote Dei amicos et in aulâ cœlesti degentes invocat, ut aliquid ab ipso per Christi merita facilius impetret? Quid dulcius eâ cogitatione fingi animo potest, quæ ex doctrinâ de invocatione sanctorum provenit? Hæc enim profiteamur, nos qui in exilio degimus in arctâ communionem esse cum mundo cœlesti ad quem destinati sumus; hæc nos quodammodò persentimus minimè separatos omnino per mortem esse ab iis qui cum viverent nobis charissimi erant; hæc demùm nos mediatores et intercessores imò et amicos devotissimos habere lætamur apud Deum eos ipsos qui jam in Dei sinu ineffabili illâ felicitate fruuntur, quæ nobis pariter servata est, quamque à longè expectantes salutamus. Quapropter in solâ Ecclesiâ catholicâ plena invenitur illa *sanctorum communio*, quam in Symbolo apostolico profiteamur, quæ non tantum in bonorum operum communicatione, sed præterea in mutuo charitatis vinculo et intercessionis ac subsidii respectivè consistit.

Difficultates.

I. Obj.: Patres, qui à Catholicis pro suâ sententiâ afferri solent testes idonei non sunt: 1º tum quia si unum vel alterum excipias, qui ad tertium seculum spectant, reliqui omnes eâ vixere ætate, quâ omnium mentes impia superstitione pervaserat; 2º tum quia constat eosdem in erroribus sæpè sæpius fuisse versatos. 3º Accedit plerosque veteres invocationem uni Deo vindicasse, ut Ignatius, Clemens Alex. et Irenæus; aut etiam 4º alios quoslibet ab eadem exclusisse, ut Origenes, et Tertullianus, atque Athanasius. Ergo.

Respondeo: Nego antecedens. Ad primam probationem, respondeo 1º: Nego unum tantum vel alterum Patrem à nobis in medium adduci. Etenim præter Patres plura indubiâ facta ex tribus prioribus Ecclesiæ seculis in doctrinæ nostræ confirmationem protulimus. Resp. 2º: Admissâ Protestantium exceptione, negamus quidpiam ipsos exinde proficere adversus causam catholicam, quia etsi nonnisi paucos laudemus Patres trium priorum secu-

lorum pro illius ætatis monumentorum inopis, illi tamen rem nostram apprimè conficiunt, quia nemine reclamante, de eo ritu tanquàm de more penes omnes Ecclesias recepto loquuntur.

Quod verò attinet ad Patres istos qui seculis IV et V floruerunt, in memoriam revocanda sunt, quæ de præscriptione diximus, ac de illius ætatis disciplinâ et adjunctis, quæ nullâ ratione introduci novitatem aliquam impunè patiebantur. Addimus præterea Catholicos hæc agendi ratione imitari œcumenica concilia, quæ ad asserenda veræ fidei dogmata adversus novatores testimonia depromere consueverunt à citimis potius, ac recentis memoriæ doctoribus, quàm à vetustioribus. Ita se gesserunt synodi Ephesina et Chalcedonensis, necnon V et VI œcumenicæ (1). Quod pariter ex Patribus præstiterunt Augustinus, Theodoretus, Cyrillus aliique passim disputantes adversus hæreticos suâ ætate exortos. Nondum enim, ut appositè animadvertit Petavius, frigidum illud et insulsum audiri cœperat calumniæ genus, quod postremis hisce temporibus excogitatum est, ut ad primum ac secundum seculum, aut verò tertium et quartum controversorum capitum disceptatio revocaretur.

Ad secundam : Distinguo : Erroribus obnoxii fuerunt Patres seorsim sumpti et cum propria darent, seu ex privato eorum sensu loquerentur, tribuo ; simul sumpti et cum testes se exhibent fidei in Ecclesiâ receptæ ac suffragio præsertim Ecclesiæ potiuntur, nego. Vide Petav., § 6.

Ad tertiam : Ad exclusionem dæmonum, vel æonum, aut deorum ejunicorum juxta adversarios quos perstringebant, concedo ; ad exclusionem sanctorum de quibus nec verbum habent, ne o. Etenim S. Ignatius nunquàm

(1) In Ephesino Deum natum esse de Virgine, non simplicem hominem, probatur ex Cypriano, Petro Alex., Athanasio, Julio papâ, Felice item papâ, Theophilo Alex., Ambrosio, Gregorio Naz. et Nyss., Basilio, Attico et Amphilochio, ut patet ex act. 4 ejusd. synodi. Porro ex his vetustissimus est S. Cyprianus, qui non plenis ducentis annis antecessit Ephesinæ synodi tempus, cæterorum erat memoria recentior. In synodo Chalcedonensi appellantur ad fidem faciendam de distinctione naturarum adversus Eutychianum errorem auctores vix toto seculo anteriores : unus etiam proximè ante sex annos vitâ functus, nimirum S. Cyrillus Alex. Eandem agendi rationem tenuerunt quinta synodus, necnon œcumen. sexta, quæ omnes juxta canonem adversariorum nostrorum rejiciendæ forent.

dixit in Epist. quæ objicitur ad Philadelphien-
ses scriptâ : « Virgines solum Christum in
« orationibus, ut legebat Molinæus, ante oculos habete, etc. » ; hæc enim verba sunt pseudo-Ignatii. Vide Cotelierium, PP. Apost., vol. 2, p. 80. Verus autem Ignatius indirectè saltem adstruit sanctorum invocationem se fratrum orationibus commendans ; scribit enim in eâdem Epist., c. 8 : « Quibus justifi-
« cari cupio per preces vestras. » Clemens in septimo Stromatum perstringit gentiles, qui inanes deos exorabant (1) ; Irenæus denique lib. 2, Valentinianos confutat, qui æonas suos et falsos angelos invocabant et operam dabant incantationibus (2). Quid cum istis commune habet invocatio sanctorum ?

Ad quartam : Distinguo : Alios quoslibet excludunt ab illâ invocatione, quæ propria est solius Dei utpote bonorum omnium largitoris, concedo ; ab illâ invocatione quæ in intercessionem consistit, qualem angelis et sanctis Catholici tribuunt, nego. Enimverò Origenes lib. 8 contra Celsum, n. 57, de illâ solâ in-

(1) Præstat integrum ejusdem textum exhibere, quem detruncatum affert Molinæus c. 7 : « Extrema, inquit, est inscitia, ab iis qui non
« sunt dii, tanquàm à diis petere : vel ea pe-
« tere, quæ non conducunt, dum per bono-
« rum speciem, nobis mala postulamus. Unde
« meritò, cum sit bonus Deus, ab ipso solo
« bonorum alia dari, alia conservari petimus
« tam nos, quàm Angeli. » Opp. edit. Potteri tomo 2, p. 855. Venet. 1757. Addo in toto libro 7 pro certo sumere Clementem angelos pro nobis et nobiscum orare.

(2) Confer quæ adversus Grabium scripsit in h. l. Massuet not. (1). Ostendit enim S. Martyrem tum hic, tum in cap. præced. vera Ecclesiæ miracula hæreticorum præstigiis opponere, aliæque puris et mundis orationibus et invocatione D. N. J. C. ; alia fraude universâ, ut ipse sanctus loquitur, et ad inspirationem apostaticâ (malorum scilicet angelorum, quos angelos apostatas vocare solet) et operatione dæmoniacâ et phantasmate idololatriæ fieri probat. Verba enim quæ objicit Molinæus apud S. Irenæum, n. 5, ita se habent : « Nec invocationibus angelicis facit ali-
« quid (Ecclesia catholica), nec reliqua pravâ
« curiositate, sed mundè, et purè, et mani-
« festè orationes dirigens ad Dominum, qui
« omnia fecit, et nomen D. N. J. C. invo-
« cans. » Confer propterea ejusdem Massueti diss. 3, art. 9, § 109. Quis verò post hæc non miretur malam fidem Keilii, qui audet iterum hoc Irenæi testimonium Catholicis objicere adversus angelorum invocationem ? Huc redit tota vis argumenti istorum hæreticorum hominum : S. Irenæus ostendit Ecclesiam catholicam operam non dare incantationibus magicis per dæmonum invocationem ; ergo Ecclesia catholica angelos sanctos non invocabat. Optimè !

vocatione agit, quæ Deo vero propriè convenit, quamque ethnici diis suis velut bonorum auctoribus etsi supremo inferioribus deferre solebant. Tertullianus, l. c., gentilium criminationibus occurrit, qui iniquo animo ferebant Christianos pro salute imperatorum diis non supplicare. Athanasius demùm Arianos arguit, quòd Christum creaturam esse putantes, hæreticorum more qui nunquàm sibi constant, Deum tamen ipsum appellarent, eumque tanquàm aliquid creaturæ præstantius adorarent. Vide Petav. l. c, cap. 16.

II. Obj. : 1º Sancti etsi pro nobis intercedant, non possunt tamen à nobis invocari; 2º invocatio enim ad supremum illud cultûs latreutici genus pertinet, quod solius Dei est proprium; 3º præterea sancti vota nostra precesque non audiunt, juxta illud Isa. 63. 16 : *Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos*, aut Eccles. 9, 5 : *Mortui nihil noverunt amplius*. Ergo.

Resp. ad primum : Nego : Nulla enim ratio assignari potest quare sancti invocandi non sint, si pro nobis intercedere possunt, ut post Calvinum, Kemnitium aliosque Protestantés concedit Molinæus. Ridiculum sanè esset asserere aulicum quempiam posse nobis opem ferre per suam apud principem intercessionem, nec posse nos tamen ejus patrociniûm efflagitare. Hinc Patres reipsâ tum de invocatione, tum de intercessione promiscuè loquuntur.

Ad secundum : In sensu Catholicorum superius exposito, nego ; alioquin nec viventes invocare possemus.

Ad tertium : Distinguo : Sancti vota nostra precesque non audiunt virtute propriâ, tribuo ; divinâ virtute aut ex ejus manifestatione, nego. Quomodò verò sancti preces nostras cognoscant, an in Verbo, ut aliqui contendunt, an verò ex peculiari Dei manifestatione, ut plerique volunt, aut aliâ quâlibet ratione, nostrum inquirere non est. Ad causam nostram sufficit, quòd eas certò cognoscant, ut ex dictis constat. Meritò Grotius, diversis perpensis modis seu rationibus à Patribus ac theologis indicatis ad explicandam hanc sanctorum notitiam, concludit : « Itaque iniquè faciunt Protestantes, qui idololatriæ damnant eos qui multorum veterum sententiam secuti putant,strarum necessitatum et precum notitiam aliquam ad martyres pervenire (1). » Adversus Burnetum

(1) Ad Consultat. Cassandri tomo 4, quibus

autem et Gibbonium, qui existimant ideò sanctos ignorare necessitates nostras, quia inertes ac somnolenti jacent nondùm Dei aspectu fruenter, recolantur quæ suo loco adversus hunc errorem disputavimus, nempe tract. de Deo creat. n. 631, seqq.

Verba autem Isaïæ, Clerico ipse interprete, non aliud significant, quàm « Deum multò potiore jure *patrem* Hebræorum dici quàm Abrahamum aut Jacobum », cui assentiuntur Protestantés alii non pauci.

Textus Ecclesiasticus, ut ex serie orationis patet, hunc sensum præ se fert : viventes adhuc possunt respicere ac in melius mutari, quod mortui non possunt. Quid autem hæc ad scopum Protestantium conferant non video.

III. Obj. : Sanctorum invocatio inutilis est ac superstitiosa : 1º inutilis quidem ex parte Dei, qui cùm paterno præ sanctis omnibus nos prosequatur amore, satis per se prospicit necessitatibus nostris absque alienâ intercessionem ; 2º superstitiosa est ex parte nostrâ, cùm per illam diffidentiae indicium præbeamus ; sed 3º superstitiosa ex alio capite ejusmodi invocatio censenda est, cùm sæpè sæpius contingat nos opem implorare, aut eorum qui nunquàm fortassè extiterunt, aut eorum quorum saltem sanctitas dubia est ; 4º ethnicam insuper superstitionem sapit sanctos singulos pro singulis morbis aut beneficiis rogare ; 5º eò vel magis quòd sancti nihil jam possint à Deo impetrare, cùm nec mereri quidpiam valeant. Ergo.

consonant ea quæ scripsit Leibnitzius in cit. Syst. theol., p. 194. « Cùm igitur beatæ mentes multò magis nunc rebus nostris intersint, quàm quando in terris vivebant, multòque omnia præsentius intueantur (nam homines pauca tantum, quæ in conspectu geruntur aut ab aliis nuntiantur cognoscunt), cùm charitas earum aut voluntas juvandi longè sit ardentior, denique cùm preces earum longè sint efficaciores, quàm quas olim fundebant in hac vitâ, constat autem quantum Deus etiam viventium intercessionibus tribuerit, et utiliter nos fratrum preces nostris conjungi expectamus : non video quomodò criminari dari possit compellere felicem animam vel sanctum angelum, ejusque intercessionem vel auxilium postulare... præsertim si cultus ille consideretur tantum ut exigua accessio summi illius, qui in unum Deum rectè dirigitur, etc. » Demùm Thom. Brown, dùm disserit de medicis religione, concludit in rem nostram : « Ad eum quod spectat, qui rejicit invocationem SS., atque inficiatur ipsos res quæ in terris geruntur agnoscere, eum quaeso, ut mihi explicare velit textum hunc Evangelii : *Gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente.* »

Respondeo : Nego antecedens. Ad primam prob. : Distinguo : Deus per se prospicit necessitatibus nostris, seu dona largitur absque aliorum intercessione, ut plurimum, concedo; semper, nego. Sæpè enim legimus in Scripturis Deum ad aliorum intercessionem concessisse, quod alioquin non fuisset concessurus. Hoc autem, productis in medium exemplis, superius ostendimus. Addo hoc argumentum pariter impetere intercessionem viventium.

Ad secundam : Distinguo : Dissidentiae indicium præbemus quæ se teneat ex parte nostrâ tribuo; quæ se teneat ex parte Dei, nego. De paterno enim Dei in nos amore nulla nobis suboriri potest dubitatio, sed ad nos quod attingit, quos gravat sarcina peccatorum, quique nos Dei beneficiis sæpè indignos præbemus, utique opportunum ducimus sanctorum suffragiis supplicationes nostras communire.

Ad tertiam : Distinguo : Et dubium de existentia talium sanctorum, aut sanctitatis afficit praxim, quæ accidentaliter est ac res meræ disciplinæ, concedo; afficit cultum ipsum, nego. Tot sancti existunt de quorum existentia aut sanctitate nec ipsi Protestantes dubitant, hos propterea tutò invocare poterunt. Atque hic sedulò animadvertendum est sæpè ab adversariis duo permisceri quæ distingui omninò debent, *acta* nempe sanctorum, et sanctorum quorum *acta* proferuntur, existentiam. Fieri enim potest ut *acta* spuria sint, sancti autem reipsâ extiterint; e. g., omnes ferè critici recentiores tanquàm supposititia habent *Acta* S. Dionysii Areopagitæ, S. Mariæ Magdalænæ, S. Marthæ, etc. Numquid propterea ex eò quòd ejusmodi *acta* ut spuria rejiciuntur, dubitare poterimus de existentia aut sanctitate Dionysii, Mariæ Magdalænæ, aut Marthæ? Porro quod his contigit, pluribus aliis sanctis contingere potuit. Præterea distingui debent sancti, qui invocantur aut coluntur ab universâ Ecclesiâ, ab iis qui cultum non obtinent nisi in Ecclesiis particularibus. De nonnullis istorum forsitan aliquando dubium suboriri posset; ast de primis nonnisi summâ temeritate dubitaretur.

Ad quartam : Distinguo : Si exclusivè singulis sanctis aliquod tribueretur beneficium ipsorum intercessione obtinendum, tribuo; si pro divisione gratiarum, quas, ut loquitur Apostolus, Deus dividit prout vult, unus præ alio invocetur pro singulari dono, quo unusquisque à Deo præditus est, nego. Frustra propterea hic stylum oratorium exercent Pro-

testantes, aut etiam increduli in recensendis sanctis, qui vel ad peculiare morbos depellendos, vel ad peculiare beneficium impetrandum invocari solent. Albert. Fabricius in *Bibliographiâ antiquariâ* cap. 8, § 23 et seq., plures insumit paginas in catalogo texendo sanctorum tutelarium, et præfecturæ, ut ipso vocat, sanctis in Ecclesiâ Romanâ tributæ. Ex eo proinde pronum fuit scriptoribus Protestantibus, qui cum subsecuti sunt, repertorium quærere ut illuderent Catholicis. Ast ejusmodi ars apud cordatos auctores adeò viluit, ut si excipias gregarios quosdam nullius nominis scriptores, vix jam reperiatur, qui ad eam confugiat.

Ad quintam : Distinguo : Sancti impetrare nihil possunt ex meritis præsentibus et propriis, concedo; ex meritis Christi, vel meritis propriis antecedentibus, seu veriùs ratione amicitiae et charitatis perfectæ, quâ cum Deo copulantur, nego. Neque enim docent Catholici sanctos gratias à Deo obtinere merito strictè sumpto, seu *de condigno*, ut vocant; sed solum docent eos impetrare precibus suis merito *de congruo*, quod fundatur in amicitia, quâ feliciter cum Deo fruuntur, prout et sancti viventes pariter impetrare possunt.

Dices : Catholici à B. Virgine, quam interdum *deam* vocant, immediatè dona et gratias poseunt; e. g., cum ei has preces dirigunt : *Mala nostra pelle; Jesum post hoc exilium ostende*, aliasque ejusmodi non paucas, ut cum eam vocant *spem* nostram, etc.; id ipsum dicatur de sanctis reliquis.

Respondeo nunquàm ab Ecclesiâ B. Virginem *deam* esse nuncupatam; quòd si nonnulli eam vocem usurpârunt, ab Ecclesiâ improbatum sunt (1). Dùm verò vel à B. Virgine vel à sanctis dona aut gratias Catholici exposcere videntur, semper subintelligitur, mediante ipsorum intercessione (2); id ipsum dicatur de

(1) Ita respondet auctor protestans art. cit. *Encyclopediæ Eburoduni* (Yverdon) : « Il est pourtant vrai que le titre de *déesse* est échappé à quelques-uns d'entre eux, en parlant de la sainte Vierge : mais ce n'est pas l'Eglise qui a tenu ce langage, ce sont de simples particuliers, » etc.

(2) Joverit et hanc responsonem communire verbis alterius Protestantis, nempe Leibnitzii, qui in *Syst. theol.* p. 460, ita scribit : « Cum invocantur sancti, auxiliumque eorum expetitur, semper subintelligendum consistere auxilium eorum in precibus quas pro nobis magnâ efficaciam fundunt, quemadmodum et Bellarminus nctavit : *Juva me, Petre* aut *Paule*, nihil aliud significare debere

eo quod opponunt adversarii de spe aliisque ejusmodi, quæ nullum alium sensum patiuntur.

Si quis cuperet monumenta antiquitatis consulere pro cultu, invocatione et intercessionem sanctorum ex re lapidiarum, adeat I. B. Gener Theol. scholas.-dogm. Romæ 1773, tom. 4, p. 194, seqq. Plura alia nuper effossa dabit cl. Nic. Wiseman. *Lectures on the principal, etc.*, seu: Lectiones circa præcipuas doctrinas et usus Ecclesiæ catholicæ. Lond. 1836; tum ejusdem: Epistolæ ad Jo. Poynder circa ejus opus: *Papismus in concordia cum paganismo*, ibid. 1836, p. 38, seqq. Hic adnoto Middletonio, Poyndero in parallelismo, sive collatione instituendâ inter ritus et usus Ecclesiæ catholicæ cum ritibus et usibus ethnicismi prævisse Marangonum in op. *Delle cose gentilesche e profane trasportate ad uso ed ornamento delle chiese*. In-4º. Romæ, 1744; licet mente longè diversâ. Adde verum est Catholicos nihil timere ex ejusmodi parallelismo (1)!

CAPUT IV.

DE RELIQUIARUM CULTU.

Reliquiarum nomine, severiori sensu seu primario, sanctorum exuvias, cineres, ossa, etc., sensu autem latiori seu secundario, quidquid ex iis quæ ad eos pertinuerunt, ac de se aptum est ad piam eorundem sanctorum excitandam memoriam, significare consuevimus. Magno istas in honore ac pretio Catholici habent, qui propterea insimulantur à Protestantibus velut superstitiosi. Germanum Ecclesiæ sensum circa sacrarum reliquiarum cultum adversus eosdem novatores concilium Tridentinum adstruit his verbis: «Sanctorum martyrum, et aliorum cum Christo viventium sancta corpora, quæ viva membra fuerunt Christi, et templum Spiritus sancti, ab ipso ad æternam vitam suscitanda et glorificanda, à fidelibus veneranda esse (episcopi doceant); per quæ multa beneficia à Deo hominibus præstantur; ita ut affirmantes, sanctorum reliquiis venerationem atque honorem non deberi; vel eas, aliaque sacra monumenta à fidelibus inutiliter honorare, quàm, ora pro me, aut juva intercedendo pro me.» Vide de hoc argumento Scheffmacher S. J. *Lettres d'un théologien de l'université catholique de Strasbourg sur les six principaux obstacles à la conversion des Protestants*. Strasbourg 1732. Quatrième lettre sur l'invocation des saints.

(1) Vide et Zaccariæ dissertationem de veterum Christianarum Inscriptionum usu, in nostri Theologiæ Coursus tomo 5.

PERRONE. I.

«rari; atque eorum opis impetrandæ causâ sanctorum memorias frustra frequentari, omnino damnandos esse, prout jampridem eos damnavit, et nunc etiam damnat Ecclesiæ, » sect. 25, de invoc., etc. Totum porre relativum esse ejusmodi sacrarum reliquiarum cultum jam admonuimus. Ad expositam igitur Ecclesiæ catholicæ doctrinam vindicandam sic accedimus.

PROPOSITIO. — *Sanctorum reliquiæ et monumenta utiliter ac piè à fidelibus honorantur.*

Ad fidem catholicam pertinet, ut ex adductâ concilii Tridentini declaratione constat.

Religiosi autem hujus cultus et honoris vestigia in Scripturis passim reperiuntur; missæ verò facientes quæ in veteri Testamento occurrunt (1), Matth. 9 sanata describitur mulier illa hæmorrhœissa, quæ solam Christi vestimenti fimbriam magnâ fide tetigit; Act. 5, 15, infirmi in plateas ejiciebantur, ut veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, et liberarentur ab infirmitatibus suis, et cap. 19, 12, legitur quòd super languidos deferrentur à corpore ejus (Pauli) sudaria, et semicinctia, et recedebant ab eis languores, et spiritus nequam egrediebantur.

Atque hinc factum est, ut ab ipsis Ecclesiæ primordiis maximo semper in pretio ac honore sanctorum exuvias habuerint Christi fideles. Ne autem confusionem pariat congeries documentorum quæ pro sacrarum reliquiarum cultu exhibent tria priora Ecclesiæ secula, ea in peculiare classes distribuimus, quæ totidem invictissima argumenta suppeditant adversus Protestantes.

Prima itaque horum documentorum classis complectitur Christianorum sollicitudinem in sanctorum reliquiis colligendis, cujus testis est Epistola Ecclesiæ Smyrnensis, quæ refert Christianos omnes sollicitos fuisse in colligendis S. Polycarpi reliquiis «ut communicarent sancto cadaveri» (2), hoc est, ut eas cultu re-

(1) Exod. 13, 19, coll. Eccli. 49, 18; 4 Reg. 13, 21, coll. Eccli. 48, 14; 4 Reg. 23, 17, 18.

(2) Καὶ πάντες τὸ ἅγιον αὐτοῦ σαρκίον, ut habetur apud Euseb. Hist. Eccl. l. 4, c. 15. Quæ quidem phrasis desumpta est ex Apostolo Rom. 12, 13, jubente sanctorum necessitatibus communicare. Hic autem locus in primis notabilis est, ut observat Valesius, quippe qui vetustissimam Christianorum consuetudinem, ac præterea rationem ejus ostendit. Ideò enim reliquias martyrum aliquas habere tanto studio optabant, ut cum iisdem etiam mortuis communicarent. Nec contenti eâ communione sanctorum quam catholica Ecclesia profitetur, per fidem scilicet, spem et charitatem; per sacras etiam eorum (Trente-huit.)

ligioso prosequerentur. Id ipsum legimus in Actis S. Ignatii M., in quibus ejusdem reliquiae ingenti curâ nec sine vitæ discrimine à Christianis collectæ, vocantur « Thesaurus inæstimabilis Ecclesiæ relictus » (1), ut plurima alia ejus generis omittam. Testes insuper receptæ istius sollicitudinis sunt ipsi fidei christianæ hostes, qui fassi sunt vereri se, ne Christiani, relicto Christo, Polycarpum deinceps adorare inceperent. Vide Epistolam Eccl. Smyrn. apud Euseb.; hinc martyrum cadavera, ne à Christianis colerentur, gladiatorum corporibus commiscebant, in amphitheatris feris, in aquis piscibus ut vorarentur exponebant; ac ne quidpiam eorum superesset, quod Christiani colere possent, eadem comburere et cineres in ventum dispergere consueverunt. Vide Trombellium de Cultu sanct. diss. 7 et 8.

reliquias et pignora cum ipsis communicare cupiebant. Itaque eorum reliquias in cœmeteriis honorificè condebant; ibique quotannis convenientes, anniversarium martyrii diem celebrabant, hæc ratione cum defuncto martyre perpetuò communicantes, ut testatur hæc ipsa epistola. Certè Optatus lib. 2. Schismat. Donat. p. 48, ed. Albaspin. Paris, 1631, illud Apostoli, prout olim legebatur Rom. 12, 13, « memoriis sanctorum communicantes » ita interpretatur, ut idem significet quod offerre ad sepulera martyrum. Nec aliter sumit Hilarius in lib. contra Constantium sub finem. De hæc communione loquitur Marcellinus presbyter in libello precum ad Valentin. imperat. Et hæc quidem de cultu publico reliquiarum, quæ in cœmeteriis recondebantur. Fuit et alius mos subsequenti ætate, ut singuli fidelium reliquias martyrum quascumque nancisci poterint, domi honorificè servarent. Vide Vales. loc. cit.

(1) Apud Ruinart. Acta MM. sinc. p. 19, ed. Veron.: ὁποῦρον ἀτίμητος τῇ ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ καταλειφθέντα. Ubi animadvertendum ex his ipsis actis constare tantum exiisse primis fidelibus martyrum reliquias colligendi studium, ut evidenti quandoque se mortis periculo exponerent. Legitur enim, ib. n. 5, optasse S. Ignatium « ut nulli fratrum gravis fieret db suarum reliquiarum collectionem. » Prudentius describit imaginem à se Romæ visam in catacumbis martyrii S. Hippolyti, in qua plurimi cernebantur Christiani reliquias colligentes. In musæo Christian. antiquit. ad Vatican. omnia asservantur instrumenta quibus pagani martyres excruciauerunt atque laniarunt; plura item ex illis collecta invenire est in nostro musæo kircheriano Coll. Rom.; in omnibus ferè antiquis hujus urbis ecclesiis nonnulla suis documentis munita instrumenta occurrunt. Argumento igitur est Christianos antiquiores permagni ea fecisse, imò et in veneratione habuisse, ut apertè liquet ex verbis S. Leonis M. in Natal. S. Laur.: « Nam quid non ad victoris gloriam ingenium tuum repperit, quando in honorem transierunt triumphum etiam instrumenta supplicii? »

Altera classis complectitur monumenta erecta super reliquiis sanctorum, cujusmodi erant cubicula, martyria, memoriæ, altaria, de quibus latè scribit Baronius (1). Inter hæc autem monumenta præcipuam venerationem ac celebritatem semper obtinuerunt, quæ Romæ erecta sunt in honorem apostolorum Petri et Pauli super eorum cineribus. Hæc porrò à Christianis jam tempore S. Zephirini ostendebantur ad confundendos hæreticos, ut testatur Eusebius. Ossa S. Polycarpi « gemmis « pretiosissimis chariora (ut legitur in cit. « Epist. Ecclesiæ Smyrnensis) et quovis auro « pretiosiora sepulta sunt ubi decebat. » Quo in loco convenientibus Christianis ejus martyrii diem celebrabant.

Tertia classis exhibet studium primorum Christianorum atque Ecclesiæ universæ in secernendis martyrum cineribus à reliquorum fidelium exuviis. Ut enim distinguerentur martyrum corpora, solebant apponere super eorum sepulcris palmæ effigiem, interdum verò piscis aut columbæ unâ cum vasis vitreis seu ampullis plenis sanguine, ut apud Bosium, Rom. Sotter. l. 1, cap. 20, et l. 3; Aringhium, Roma subteranea novissima, tomo 2, l. 4, c. 48, videre est, atque Boldettum, qui insuper eadem signa velut specificas martyrii notas adstruit ac tuetur adversus Mabillonium et Papebrochium, Osservazioni sopra i cimiteri de' santi martiri lib. 1, cap. 38, seqq., præsertim verò cap. 45. His sæpè adiciebant inscriptiones ac monogrammata, de quibus pariter datâ operâ scripsit cit. Boldetti.

Quarta demùm classis comprehendit obsequia, quibus primi Christiani sanctorum reliquias prosequerentur. Hæc autem erant sacrificia, quæ in ipsorum honorem Deo offerebantur super eorum sepulcris, ut ostendit laudatus auctor, c. 10. Hujus consuetudinis monumenta indubia exhibent Acta S. Stephani papæ, et Constitutiones apostolicæ (2).

(1) Ad an. 226, à n. 7 ad 12. Plura etiam in hanc rem scribit auctor minimè suspectus cl. D'Agincourt Storia dell' arte coi monumenti. Prato 1826, 2 vol., circa cubicula, martyria, confessiones, quæ in subterraneis Rom. inveniuntur cum omnibus insignibus cultus catholici quem Ecclesia hactenus oppressa tyrannorum impotenti dominatu tanquam suavitatem verni temporis hilarata è situ ac latebris explicare coepit, ac lacertos suos exerere; hoc est, palam dogmata sua et instituta proferre.

(2) Apud Coteler. op. cit. tomo 1, lib. 6, c. 30, ubi legitur: « Congregamini in cœmeteriis, lectionem sacrorum librorum facien-

Inter hæc obséquia et actus summæ venerationis erga martyrum reliquias recenseri debet osculum, quod imprimebatur martyrum ossibus, quodque celebre evasit ex historiâ Donatistarum. Nam ob indiscretam Lucillæ factionis feminæ devotionem, quæ os cujusdam martyris non vindicati ante sacram synaxim deosculabatur, originem habuit dirissimum illud schisma, quod per tria integra secula Ecclesiam Africanam afflixit; vide Optatum Milev. Hist. schism. Donat. lib. 1, pag. 40, ed. cit.; idem dicatur de osculo, quod imprimebatur martyrum vinculis. Vide Mamachium Origin. et Antiquit. Christ. tom. 1, lib. 1, § 27; Ruinart. præf. gener. in Acta MM., § 70. Porro osculum, ipso Beausobrio fatente (1) nisi ratio habeatur intentionis illud imprimendi, summus erat ex naturâ suâ venerationis et adorationis gradus. Concludendum igitur ex his omnibus, aliisque non paucis, quæ consultò ne longior sim silentio prætereo, colligi aut universam Ecclesiam ab ipso ævo apostolico ac proinde ab institutione suâ, idololatram ac superstitiosam fuisse, quod nec adversarii admittunt, aut piam sanctamque esse sacrarum reliquiarum venerationem, quam ex apostolicâ traditione semper Ecclesia professâ est.

Ad hæc accedit ratio ipsa, quæ ex intimâ rei naturâ, atque ex communi hominum sensu ac agendi ratione petitur. Impossibile enim est, ut quempiam ob dotes quibus fulget, aut gradum quem obtinet, aut præclaram virtutem quâ excellit, amore atque existimatione prosequamur, quin simul in pretio habeamus, quæ ad eum spectant et ejus excitant recordationem. Quare vel ipsi Protestantes summo studio sibi comparant, quod noverint ad aliquem clarissimum virorum qui magnam de se excitârunt admirationem pertinuisse, ac

« tes, atque psallentes pro defunctis martyribus... eucharistiam offerre in ecclesiis vestris et in cœmeteriis. » Cf. ejusdem Cotelerii notas 72, 73; etenim plura alia offert documenta hujus antiquæ consuetudinis, et exponit quo sensu diceretur olim psallere et offerre pro martyribus, ostenditque pluribus documentis id perinde esse ac psallere et offerre Deo in gratiarum actionem ob victoriam ipsis concessam, eis gratulari, etc.

(1) Hist. de Manich. et du Manichéisme t. 2, p. 661, ubi de osculo scribit : « Le baiser fut chez les anciens idolâtres une des cérémonies de l'adoration ; » et p. 663 : « La cérémonie de baiser jusqu'au pavé des temples était le plus haut degré de l'adoration, et la plus profonde humiliation où une pure créature raisonnable pût descendre. »

de illius possessione gloriantur (1). Quidni igitur idem feramus judicium quoad illos quos novimus omni virtute excelluisse, et amicos Dei fuisse, ac præterea cum Deo regnare credimus? Religio ea suppeditat incitamenta, ut in pretio habeamus sanctorum exuvias, qualia profectò nulla alia aut moralis aut politica virtus suppeditare potest. Docet enim nos eas ad illos spectasse, qui viva jam fuerunt membra Christi Jesu ac templa Spiritûs sancti, eas olim fore excitandas, ut unâ cum animabus in cœlis gloriâ æternâ coronentur. Promovet præterea reliquiarum sacrarum cultus in Christi fidelibus ardens studium sanctos imitandi. Hinc Deus ipse ad hunc cultum magis ac magis honestandum innumera prope ac ingentia miracula patravit, quorum testes oculatos se exhibent Patres gravissimi atque sanctissimi, Ambrosius, Augustinus, uterque Gregorius, Joannes Chrysost., Hilarius, Paulinus, Asterius, Theodoretus, Eulogius, alique permulti, quos recenset ac expendit Petavius (2); quique ea referunt ut facta vulgatissima et coram populi immensâ multitudine quandoque patrata.

Hic porro animadvertendum est, argumentum, quod ex miraculis ducitur à Deo patratissimum per sanctorum reliquias, hæc demùm referri, ut necesse sit aut nos fateri, reliquiarum venerationem omni superstitione vacare ac Deo acceptam esse, aut ad unum omnia quæ perhibentur miracula persanctorum exuvias patrata rejicere tanquàm totidem fabulas. Posteriorem hanc dilemmatis partem amplexi sunt Dallengius, Middleton et Gibbon cum Beausobre. Ast præterquàm quòd hæc agendi ratio nos cogit admittere aut hebetudinem atque mentis stuporem qui vel puerum dedeceret, aut fraudem ac manifestam sycophantiæ notam in tot sanctissimis ac doctissimis viris, Ambrosio scilicet, Augustino, Hilario, Paulino, Jo. Chrysostomo, Asterio, Theodoretto, Eulogio aliisque prope innumeris, qui omnes spectatissimi sunt antiquitate, integritate, eruditione, ac doctrinâ; numquid omnia quæ referuntur

(1) Profectò cum ipsi in Italiam veniunt, magnâ sedulitate inquirere solent aliquid ex iis quæ olim ad aliquot præstantiorum virorum pertinerunt, adeò ut secum deferant vel ipsorum libros, vel chartulas, aut instrumenta, imò etiam quidpiam parietis ex cubiculo quod illi incoluerunt, aut aliquid ejusmodi.

(2) Lib. 14 de Incarn. cap. 13, seqq. Vide etiam Ruinart. l. c., § 74; Mabillon, præf. in sec. 2, Benedict., n. 70, seqq.

miracula censi debent impossibilia, inverisimilia et absque exemplo in sacris litteris? Qui voluit honorem conciliare Petro et Paulo adhuc in carcere mortis hujus detentis, ita ut ingentia patrata fuerint prodigia ad umbram Petri (Act. 5), et ad contactum semicinctiorum corporis Pauli (Act. 19), non potuit eadem operari per vasa possessa in honorem usque ad mortem ab his ipsis sanctis, postquam eos in cœlis coronavit? Quid in hoc quod fidem superet aut risum moveat excogitari potest? Vide tom. 2 de Unitate eccles., lib. 12, cap. 29, FF. de Walemburch. Colon. Agrip. 1671. Vide etiam Petav. l. c.

Quod demùm spectat ad validissimum præscriptionis argumentum, quod exsurgit pro sacrarum reliquiarum veneratione ex usu seu praxi ubique receptâ in universâ Ecclesiâ sæculis IV et V, et confessione ipsorummet Protestantium, recolantur quæ cap. 1, prop. 2, adnotavimus, cùm hûc pariter referantur.

Difficultates.

I. Obj. : 1° Deus Moysis corpus abscondit ne ab Hebræis coleretur; ergo facto ipso ostendit nullum cultum sanctorum cineribus esse deferendum; 2° et reverà Christus Pharisæis exprobrat erectionem monumentorum in honorem prophetarum illis verbis : *Væ vobis, scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulcra prophetarum et ornatis monumenta justorum*, Matth. 23, 29. Ergo.

Respondeo ad primum : Distinguo antecedens : Abscondit Deus corpus Moysis ne à Judæis cultu superstitioso coleretur, tribuo; ad damnandum reliquiarum cultum, nego. Transmisimus autem primum distinctionis membrum, cùm non certò constet quo demùm fine Deus voluerit latere Moysis sepulcrum, cùm ipsemet seu per angelos Moysis corpus sepeliverit, ut ibid. legitur. Vide Natal. Alex., diss. 25 in sec. 5, q. 1, assert. 1. Verùm et hoc dato, cùm nimis populus ille propensus esset ad idololatriam, ideò rectè Deus voluit quodcumque objectum scandali ab oculis ejus remove.

Cæterùm accuratè dogma à disciplinâ distinguendum est; illud nobiscum retinebant Hebræi, licet circa usum aut disciplinam, quâ actu alicujus prophetæ aut sancti alterius viri reliquæ honorantur, diversâ ratione se gesserint ob motivum nuper allatum. Sanctorum porrò reliquias honore dignas esse non semel

Deus in veteri Testamento factis ipsis significavit; ut cùm ad contactum ossium Elisei mortuum excitavit (4 Reg. 13, 21); de quo Eccli. 48, 14, dicitur : *Mortuum prophetavit corpus ejus*; aut cùm per Eliæ pallium Jordanis fluentia divisit (4 Reg. 2, 14). Quod cùm optimè intellexerit Josias, cùm pervenisset ad sepulcrum prophetæ, qui altaris Bethel destructionem prædixerat, dùm cæterorum cineres dispergeret, venerationis gratiâ erga virum sanctum intactum ipsum reliquit dicens : *Dimittite eum, nemo commoveat ossa ejus* (ib. 23, 18). Spectatâ tamen illius populi indole, temperamento quodam opus erat circa rationem ejusmodi honorem ac venerationem tribuendi. Vide FF. de Walemburch., loc. cit. § 15 et seqq.

Ad secundum: Distinguo: Id est, hypocrisim ac perversam eorum agendi rationem, concedo; erectionem ipsam in se spectatam, nego, ut colligitur ex verbis Christi immediatè sequentibus : *Et dicitis : Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum... et vos implete mensuram patrum vestrorum*. Appositè propterea S. Joan. Chrysost. ita Christi Domini objecta verba exponit, homil. 74 in Matth. n. 1; « Non quia ædificant, nec quia patres suos accusant, *væ illis* dixit; sed quia ita facientes et ita docentes patres suos condemnare audebant, cùm ipsi pejora committerent. » Sanè nunquàm improbatus fuit Simon eò quòd parenti suo Mathathiæ ac fratribus suis magnificum extruxerit sepulcrum in Modin. (1 Mach. 13, 27, seqq.)

II. Obj. : 1° Altum extat circa sacrarum reliquiarum venerationem silentium apud Patres trium priorum seculorum, etsi dimicare deberent adversus Gnosticos martyriorum refragatores. 2° Nec nisi tardiùs inductus est ritus condendi reliquias martyrum sub altaribus, eas gestandi in publicis supplicationibus, aut in thecis collocandi, sed statim terræ mandabantur à vetustissimis Christianis martyrum corpora, ac diligentissimè sepeliebantur. 3° Quinimò Patres ethnicis exprobrabant sepulcrorum et mortuorum religionem, altarium et templorum super sepulcris consecrationem, ut Clemens Alex., Tertullianus, Minutius Felix, aliique passim : ergo ex ethnicis superstitiosus hic cultus ad Ecclesiam pervenit.

Resp. ad primum : Distinguo : Quod tamen silentium abundè supplent facta publica ac

testatissima quæ superius commemoravimus, concedo; aliter, nego. Longè profectò validiora sunt ad aliquid probandum facia ipsa, quàm singularia testimonia. Innumera porrò facta, tribus prioribus Ecclesiæ seculis ac documenta occurrunt quæ invictè Ecclesiæ fidem ac praxim per id temporis obtinentes circa sacrarum reliquiarum venerationem ostendunt, ut ex allatis probationibus evincitur. Nec aliter Patres sentire potuisse circa ejusmodi cultum vel ex eo probatur, quòd inseparabilis sit sacrarum reliquiarum veneratio à veneratione quam hi ipsi Patres erga sanctos profitebantur; altera enim ex altera profluit, ita rei ipsius naturà exposcente.

Quòd si hæreticis resurrectionem impugnantibus non opposuerunt Patres receptum reliquiarum cultum, ideò est, quia ipsum urgere non poterant adversùs illos qui indirectè saltem rejiciebant pariter dogma istud, cujus velut fundamentum est futura corporum resurrectio. Idipsum dicatur de iis qui adversus Gnosticos disputabant. Etenim si Gnostici martyriis refragabantur, à fortiori oppugnare debebant martyrum cultum, eorumque reliquiarum venerationem. Vide Muratorii Dissert. de Sanctorum MM. natalibus Mediol. 1697, tom. 1 *Anecd.*, p. 195.

Ad secundum : Distinguo : Ita exposcentibus rerum adjunctis, non omnes ritus qui postea obtinuerunt, adhibebantur in reliquiarum veneratione, concedo; illi saltem ritus non viguerunt quos rerum adjuncta patiebantur, nego. Et hic pariter distingui debet dogma à disciplinà. Idem tribus prioribus seculis dogma viginisse post allata documenta in dubium revocari nequit. Disciplina autem ad quam ritus diversi referuntur, varia esse potest prout postulant aut ferunt diversa temporum, locorum, aut personarum adjuncta. Jam verò quomodò potuissent primi Christi fideles, dirissimà sæviante persecutione, in publicis supplicationibus deferre martyrum reliquias? Cavere præterea debebant à nonnullis ritibus usurpandis, ne ethnicis, inter quos agebant, ansam eos calumniandi præberent. Quæ tamen pro temporum angustiis præstare potuerunt ad propria sensa erga sacras reliquias patefacienda non omisere, ut superius dicta ostendunt. Datà autem Ecclesiæ pace, illicò publicas hujusmodi cultus testimonificationes varià ratione exhibuerunt, iis ipsis probantibus, qui ad tertium seculum pertinuerunt. Innumera prope habentur do-

cumenta, quibus constat vix datà per Constantinum Ecclesiæ pace illicò summo honore ac publico cultu sanctorum reliquias ubique prosecutos Christianos fuisse. Huc referuntur expostulationes Fausti ac Vigilantii, qui ægrè ferentes sanctorum exuvias tot honoris significationibus colli, criminati sunt Ecclesiam, quòd verteret idola in martyres. Audiat S. Hieronymus scribens adv. Vigil. n. 5 : « (Vigilantius) martyrum reliquias pretioso operiri velamine : et non vel pannis, vel cilicio colligari, vel projici in sterquilinum..... Ergo sacrilegi sumus, quando apostolorum basilicas ingredimur? sacrilegus fuit Constantius imperator, qui sanctas reliquias Andree, Lucæ et Timothei transtulit Constantinopolim? » etc. Alia plura vide apud FF. de Walemburch, l. c.

Ad tertium : Distinguo : Veteres Patres mortuorum ac sepulcrorum religionem ethnicis exprobrabant, utpote ex propriis eorum principiis superstitiosam, concedo; in se, nego. Ethnicis siquidem ideò illa omnia circa suorum mortuorum sepulcra præstabant, quòd putarent illorum animas oberrare circa sepulcra. « Aut dæmones sive genios ac deos esse » tradit S. Augustinus, lib. 9 de Civit. Dei, c. 11; qui præterea lib. ult. c. 10, refert paganos templa et aras mortuis extruxisse et dicasse velut numinibus, quæ profectò longè absunt à Catholicorum fide.

Ad id verò quod addunt adversarii de ritibus quos Ecclesia ab ethnicis mutuata est, reponimus, quòd etsi fateremur aliquot ex ritibus quibus sanctorum reliquias cultu prosequimur cum ethnicorum ritibus aliquando fuisse communes, vel ab ipsis ad Christianos pervenisse, nihil tamen proficere adversarios. Ritus enim, ut ita dicam, materiales, seu per se indifferentes sunt, totamque moralitatem suam ab objecto, adjunctis, ac fine illos usurpantium desumunt. Cum igitur eorum objectum mutatum sit, cum diversa planè sit mens, diversus sit finis, quem sibi Christiani in iis ritibus proponunt, evidens est identitatem rituum, si quæ sit, nullà ratione Catholicorum cultui derogare. Sanè Middletonius cum Spencero censet Judaicos ritus longè ante ab Ægyptiis fuisse usurpatos, atque à Moyse, Deo jubente, fuisse adoptatos (1). In hac hypothesi cultus

(1) Joan. Spencerus de Legibus Hebræorum ritualibus, edit. 3, Lips. 1705, libro 3, quem dissertationibus octo satis prolixis absolvit ad evincendum ritus et mores gentium in legem fuisse translatos, item sacrificia, purificatio-

prædilecti populi Dei, juxta principia quæ adversarii adversus Catholicos urgent, fuisset impurus, superstitiosus ac sacrilegus, quod tamen negant. Ex confessione præterea ipsius Gibbonii, satius fuisset indulgere victoribus christianis, ut per sacros ritus sufficienter purificatis profanorum templorum parietibus, cultus veri Dei expiaret vetus idololatriæ crimen, quâ ratione servata fuissent insignia illa antiquitatis monumenta, quod reipsâ pluribus templis factum est (1). Jam verò quod in templis, in multis pariter gentiliùm superstitionibus contigit, inquit card. Baronius (2), ut earum usus sacris ritibus expiatus et sacrosanctus redditus in Dei ecclesiam laudabiliter introductus sit. « Deus enim, appositè inquit « S. Joan. Chrysostomus ob deceptorum salutem se coli passus est per ea, per quæ dæmones illi ante coluerant, aliquantò in melius « inflectens, ut eos paulatim à consuetudine « reduceret, et ad altiorem philosophiam perduceret (3). » Quare Beausobrii, Middleton-

nes, neomenias, arcam et cherubim, templum, urim et thummim, hircum demùm emissarium. Hoc porrò constituto, illud validissimum in rem nostram conficimus argumentum : Vel Spencerus opere suo propositum quod sibi præstituit, assecutus est, ostendendo rituum Mosaicorum et Ægyptiacorum identitatem vel non. Si primum dicas, ergo, infero, identitas rituum paganorum cum ritibus à Deo probatis, imò et adscitis, non officit Religionis sanctitati, ita ut tantquam superstitionis hæc haberi possit; sin alterum affirmes, ergo : similitudo quæ intercedit inter ritus profanos et sacros tanta esse potest ut identici videantur, quin tamen inferri possit alios ab aliis depromptos fuisse aut derivatos; neque similitudo, aut etiam identitas materialis rituum ullam arguit inter ipsos necessitudinem, ut propterea ritus, quos usurpat Ecclesia catholica in sanctorum cultu, accusari queant superstitionis aut idololatriæ. Quicumque se vertant adversarii, hæc demùm deveniendum est. Perperam igitur Beausobrius et Middletonius cum gregariis auctoribus qui eos secuti sunt, allaborarunt in parallelismo instituendo inter ritus paganos et ritus catholicos, ut hos insimulent superstitionis et idololatriæ reos.

(1) Romæ reipsâ potissimum servata sunt ethnicorum templa eâ ratione expiata, inter quæ eminet Pantheon. Sed consulendus de hoc argumento Jo. Marangoni Op. cit. *Delle cose gentilesche*, etc., capp. 43, 44, 51, 52, 53, 54, 55, ubi innumera ferè recenset. Vide etiam D'Agincourt op. cit. tomo II, p. 53, seqq.

(2) In Not. ad Martyr. Rom. die 2 febr. Vide eundem in Annal. ecclesiast. ad an. 45, n. 23, seqq.

(3) Vide eruditam Dissert. P. Fassini. *De veterum quorundam Christianorum nominibus*. Venet. 1772; vid. etiam Muratorii Dissert. 18. de *Veterum christianorum sepulcris*, tom. 1 *Anec-*

nii, aliorumque qui eos exscripserunt, inopportuna eruditio est, siquidem invicta semper manet responsio Hieronymi ad eandem Fausti ac Vigilantii expostulationem, quam denuò in nos intorquet Gibbonius : « Vertitis idola in martyres. Quia quondam colebamus idola, nunc Deum colere non debemus, ne simili eum videamur cum idolis honore venerari? Illud fiebat idolis, et idcirco detestandum est; hoc fit martyribus, et idcirco recipiendum est. » Lib. cont. Vigilant. n. 8, opp. edit. Valars. t. 2.

Hic porrò notandum est SS. Patres dùm adstruunt cultum sanctorum eorumque reliquiarum, sollicitè patefacere Christi fidelibus ingens discrimen, quod intercedit inter cultum quem Deo et cultum quem sanctis deferebant. Inter cæteros S. Augustinus ut refelleret Faustum, qui immeritò idololatriæ Catholicos insimulabat eò quòd sanctos eorumque exuvias magnifico rituum apparatu colerent, in medium affert argumentum ineluctabile petitum ex sacrificio, quod semper spectatum fuit universali omnium consensu tanquam nota specifica ad recognoscendam et colendam divinitatem. Affirmat propterea S. Doctor à Christianis sacrificium soli Deo offerri, nunquam autem sanctis. Libro siquidem 28 cont. Faust. c. 21, fidenter interrogat : « Quis enim antistitem in locis sanctorum corporum assistens altari, aliquando dixit : *Offere mihi tibi, Petre aut Paule aut Cyprianè?* « Sed quod offertur, offertur Deo, qui martyres coronavit; ut ex ipsorum locorum admonitione major affectus exsurgat ad acuendam charitatem et in illos quos imitari possumus. Colimus ergo martyres eo cultu dilectionis et societatis, quo et in hac vitâ coluntur sancti homines Dei..., sed illos tantò devotius quantò securius post superata certamina. »

Cùm Beausobrius hoc se argumento premi persentiret, nullam aliam evadendi viam invenit, quam inficiandi ætate S. Augustini panis et vini eucharistici oblationem velut sacrificium creditam fuisse. Ast in hac hypothesi S. Doctor responsum dedisset Fausto sensu communi destitutum. Vide Murator. de Rebus liturgicis cap. 16 et seqq., ubi luculenter ostendit adversus Basnagium perpetuum utriusque Ecclesiæ orientalis et occidentalis consensum in profitendo dogmate de veritate sacrificii in dot. p. 185, seqq. et Saxium in Diss. de SS. Gervasii et Protasii corporibus.

Eucharistiæ oblatione. Extat hæc Dissertatio in op. cit. vol. 1. Vide etiam Dissertat. 3 Tout-
teï de doctrinâ S. Cyrilli Hierosolymit. cap. 12.

Jam verò, juxta Beausobrium, « les idées de
« S. Augustin sur le culte des martyrs....
« sont assez pures (Hist. etc. tom. 2, p. 681),
« mais nous nous tromperions infiniment, si
« nous jugions par-là des idées, et de la prati-
« que des peuples. Il en était du christianisme
« de S. Augustin, comparé à celui des peuples,
« comme du paganisme des philosophes com-
« paré de même à celui des peuples. » Id est,
nos falleremur existimantes omnes Christianos
IV et V sæculi fuisse totidem Augustinos in theo-
logiæ doctrinâ et peritiâ, aut inter hæreticos
vel etiam nonnullos inter Catholicos non exti-
tisse, « qui luxuriosissimè super mortuos bibe-
« rent. » (Aug. de Mor. eccl. c. 30), ver-
rissimum est. Ast quòd pastorum et populo-
rum cœtus non haberet ideas satis puras circa
cultum MM. eorumque reliquiarum, hoc
constanter negamus, neque unquam aut Beau-
sobrius aut Gibbonius contrarium evincunt.
S. Augustinus non de se solum, sed in genere
dicit, *quis antistitum*, etc., et alloquens gregem
suum, *quando audistis ?... nunquàm audistis,
non fit, non licet* (serm. 401 de divers. c. 7).
Quid porrò commune habent pauci otiosi phi-
losophi sine missione, sine auctoritate, sine
populis sibi commissis, patriâ et ætate inter
se remotissimis cum prodigioso doctorum et
pastorum numero Ecclesiæ catholicæ, ut con-
ferri inter se possint?

III. Obj. : 1° Superstitiosum est mortuorum
ossa et cineres venerari, in quibus nulla est
excellèntia, etsi veræ omnes ac genuinæ san-
ctorum, quæ circumferuntur, reliquiæ suppo-
nerentur; 2° sed quot supposititiæ? 3° Quo-
nam abusus in earum cultum irrepserit? Ergo.

Respondeo ad primum : Distinguo : Non ha-
bent mortuorum ossa ac cineres excellèntiam
obquam per se et cultu absoluto colantur, con-
cedo; ob quam colantur cultu relativo, nego.
Habent enim sanctorum exuviæ excellèntiam
relativam, quia, ut superiùs inuimus, fuerunt
corpora eorum, qui viva Christi membra exti-
terunt et Spiritûs sancti templa, quique nunc
jam beatâ immortalitate potiti cum Christo
regnant; propterea et ipsæ aliquando ad æ-
ternam vitam excitandæ sunt et glorificandæ.
Hinc fit, ut quemadmodum absque stultitiæ
labe uti chara pignora habemus res eorum,
quos vel absentes vel extinctos adhuc diligi-
mus, ita absque labe superstitionis honore

prosequamur, seu cultu relativo veneremur
eorum corpora, quorum præclara gesta sus-
picimus et gloriæ gratulamur.

Ad secundum : Aliquot martyrum aut sancto-
rum reliquiæ vel dubiæ, vel supposititiæ sunt,
tribuo; omnes, aut quot saltem adversarii fin-
gunt, nego. Hoc verò satis est. Hæc porrò dif-
ficultas non attingit cultum ipsum, quem ad-
struimus, sed praxim. Ecclesia autem semper
sollicita fuit in veris à dubiis ac falsis reliquiis
secernendis. Tridentina synodus decrevit non
« esse novas reliquias recipiendas nisi reco-
« gnoscente et approbante episcopo, » et qui-
dem cum iis cautionibus quas sapienter præ-
scribit sect. 25. Impossibile porrò est omnes
omninò fraudes quæ irrepere possent præcave-
re. Cæterum cum hic cultus totus relativus sit,
ut sæpiùs monuimus, nullum detrimentum
aut fidelium pietas aut religio capere possunt.
Appositè Leibnitzius : « Quoniam, inquit, pii
« tantum affectûs res est, nihil refert, etiamsi
« fortè contingeret reliquias, quæ pro veris
« habentur, supposititias esse (1). » Atque hoc
quidem in hypothesi adversariorum; cæterum
tot falsæ non habentur, quot ipsi comminis-
cuntur. Vide in hanc rem Dissertazioni del
P. Anton Maria Lupi poste in luce da Franc.
Antonio Zaccaria Faenza 1785, tomo 1, Diss. 1,
ubi § 125, seqq., præclare et eruditè ostendit
falsum esse quod à Burneto aliisque cum eo
scriptum est in locis subterraneis (vulgò *cata-
combe*) sepultos fuisse paganos; neque confundi
debere cœmeteria Christianorum cum *puticulis*
ethnicorum Romanorum.

Ad tertium : Distinguo : Abusus irrepserunt
ex parte privatorum et ideò tollendi ac corri-
gendi sunt, concedo; ex parte Ecclesiæ, nego.
Religionis corruptelam quovis tempore Eccle-
sia detestata est et emendare curavit. Addo
nihil esse quo interdum homines abusi non sint
aut saltem abuti nequeant. Stultum porrò con-
siliū esset velle rem ipsam tollere ad abusus
omnes præcavendos, qui vel humanâ imbecil-
litate, vel ex destinatâ malitiâ oriri possent.

CAPUT V.

De sacrarum imaginum usu ac veneratione.

Ex præscripto concilii Tridentini, imagines
Christi, Deiparæ Virginis et aliorum sancto-
rum in templis præsertim habendæ ac reti-

(1) Syst. theol. pag. 198. Et hinc ruunt om-
nes declamationes nonnullorum Protestan-
tium, præsertim verò Breckenridge in cit.
controversiâ.

nendæ sunt, eisque debitus honor et veneratio impertienda : « Non quòd credatur inesse ali-
« qua in iis divinitas vel virtus, propter quam
« sint colendæ; vel quòd ab eis sit aliquid pe-
« tendum; vel quòd fiducia in imaginibus sit
« figenda, veluti olim fiebat à gentibus, quæ
« in idolis spem suam collocabant, sed quo-
« niam honos qui eis exhibetur refertur ad
« prototypa, quæ illæ repræsentant; ita ut per
« imagines, quas osculamur et coram quibus
« caput aperimus et procumbimus, Christum
« adoremus, et sanctos, quorum illæ simili-
« tudinem gerunt, veneremur, » sess. 25. Quo-
niam verò ex sacrarum imaginum hostibus alii
usum ipsum imaginum insectantes eas destrue-
bant et *Iconoclastæ* propterea nuncupati sunt;
alii verò illarum usum admittentes ad templo-
rum ornatum et decorem vel historiam, cultum
tantum ac venerationem impugnant, quique
iconomachi vocantur, cujusmodi sunt recentio-
res Protestantes, idcirco adversus utrosque
doctrinæ catholicæ vindicias sumere debemus.
Ne tamen dicendorum copia confusionem in-
gerat, in duas propositiones rem totam disper-
tiemur, in quarum alterâ ex Scripturâ, in al-
terâ verò ex traditione probationes catholici
dogmatis promemus.

PROPOSITIO I. — *Sacrarum imaginum usum ac
venerationem licitam ac piam esse sacræ lit-
teræ ostendunt.*

Ac primò quidem ad sacrarum imaginum
usum quodattinet, illum Dei ipsius mandato in
veteri Testamento obtinuisse constat ex iis quæ
Exod. 25, 18, 19, leguntur, cum scilicet Deus
jussit duos extrui aureos Cherubim ex utrâque
tabernaculi parte et super arcam testimonii,
dicens : *Duos quoque Cherubim aureos et prody-
ctiles facies, ex utrâque parte oraculi. Cherubim
unus sit in latere uno, et alter in altero.* Sic
Num. 21, 8, mandavit Dominus Moysi ut fa-
ceret serpentem æneum ac poneret eum pro
signo; qui percussus aspexerit eum, vivet, ut
ibidem legitur. At verò serpentem æneum
Christi in crucem elati signum seu imaginem
fuisse, declarat ipsemet Salvator noster Joan.
3, 14, dicens : *Sicut Moyses exaltavit serpen-
tem in deserto, ita exaltari oportet Filium ho-
minis.* Porro si licitus ac salutaris fuit veteris
figuræ usus, quæ futuram Christi passionem
obumbrabat, cur noxius erit et illicitus usus
imaginis Christi in cruce passi?

Non minùs luculenter eadem sacræ litteræ
licitam ac piam evincunt earundem imaginum

venerationem. Arcam enim, quæ Dei præsen-
tiæ symbolum præ se ferebat, maximâ vene-
ratione prosecutos esse veteres Hebræos inter
cætera Josue exemplum ostendit, qui, ut le-
gitur Jos. 7, 6, *scidit vestimenta sua, et pronus
cecidit in terram coram arcâ Domini usque ad
vesperam, tam ipse quàm omnes senes Israel.*
Magno præterea apparatu ac religiosâ pompâ
eamdem arcam à Davide publicâ ac solemnî
supplicatione translatam primùm è domo Abi-
nadab, ac deinceps de domo Obedom in ci-
vitatem David exhibet liber 2 Reg. cap. 6.
Quinimo ex Ps. 98, 5, patet cultum istum
erga arcam Domini ex Dei ipsius mandato quo-
dammodò profluxisse iis verbis : *Exaltate Do-
minum Deum nostrum et adorate scabellum pe-
dum ejus, quoniam sanctum est. Scabelli autem
nomine arcam significari constat ex 1 Paral.
28, 2, ubi David de seipso dicebat : Cogitavi
ut ædificarem domum, in quâ requiesceret arca
fæderis Domini, et scabellum pedum Dei nostri.*
Vel itaque dicendum licitum ac pium, ideò-
que omni prorsus idololatriâ ac superstitione
immunem imaginum usum ac venerationem,
vel idololatriam ac superstitionem à Deo ipso
præscriptam et commendatam fuisse; quòd si
postremum hoc absurdum ac impium cogitatu
est, immeritò ac per summam calumniam
iconomachi protestantes ineptis obtrectatio-
nibus quotidie Catholicis insultant, eosque
traducunt tanquàm totidem idololatrias ac su-
perstitiosos, eò quòd imaginibus Christi, Dei-
paræ cæterorumque sanctorum honorem illum
deferunt, quem Deus ipse quoad arcam et
propitiatorium et verbis et factis in sacris lit-
teris commendavit (1). Constat igitur ex dictis
sacrarum imaginum usum et venerationem li-
citam ac piam sacras litteras perhibere; quod
primum nobis ostendere propositum erat.

Difficultates.

Obj. : 1° Deus, Exod. 20, 4, seqq., omnem
imaginum usum et cultum apertè prohibuit,

(1) Dolendum planè est ætate hâc nostrâ,
in tantâ nempe bonarum artium, scientiarum,
ac omnigenæ eruditionis copiâ, quam extol-
lunt præsertim Protestantes, inveniri adhuc
qui obsoletas nœnias refricent de idololatriâ in
cultu catholico, prout factum vidimus à mi-
nistris Gevenensibus in « Catéchisme sur les
principales controverses que nous avons avec
l'Eglise Romaine. » 1821. Multò verò magis ini-
rum esse debet hæc obtrudi ab hominibus qui
rejiciunt mysteria omnia Trinitatis, Incarna-
tionis, divinitatis Christi Domini, peccati
originalis, seu ab iis, qui purum deismum
ac rationalismum profitentur.

dicens: *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cælo desuper, et quæ in terrâ deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terrâ. Non adorabis ea neque coles.* Ergo tam usus, quàm cultus sacrarum imaginum divinæ legi adversantur. 2º Sanè si consuetudo est optima legum interpret, cùm synagoga ac veteres Judæorum doctores vi istius præcepti omnem rejecerint cujuscumque imaginis usum ac venerationem, nulla superesse potest dubitatio de sensu hujus primi Decalogi præcepti. 3º Ac reipsà hoc sensu mandatum istud Patres omnes priorum seculorum interpretati sunt, ut Clemens Alex., lib. 5 Stromat.; Tertullianus lib. de Spectac. c. 13, et lib. de Idololat. c. 3.; Justinus in Dialog. cum Tryphone; Origenes lib. 4 cont. Celsum. Horum singulorum testimonia à Dallæo post alios plures objecta confer apud Nat. Alex. diss. 5 in sec. VIII, tum apud Petav. lib. 15 de Incarn. c. 6. 4º Præsertim cùm imaginibus ac simulacris Christianorum ea omnia aptari possint, quæ paganorum idolis cum prophetis Patres citati exprobrabant, quòd scilicet eadem materiâ constarent ac vascula communia; quòd insensibilia ac irrationabilia essent; quòd denique super illis mures, hirundines, araneæ jocarentur et nidificarent. Ergo.

Resp. 1º: Ergo Protestantes, qui saltem sacrarum imaginum ac simulacrorum usum admittunt, infractores sunt primi Decalogi præcepti; adductæ enim probationes non minùs venerationem, quàm usum ipsum imaginum impetunt. Viderint ipsi quomodò sibi cohæreant.

Respondeo 2º ad primum: Distinguo: Prohibuit Deus omnem similitudinem et sculptile falsorum deorum, vel earum rerum, quæ pro Deo haberi possent, concedo; omnem omninò similitudinem ac effigiem absolutè, nego. Et enim id patet 1º ex contextu qui ita se habet: *Ego sum Dominus Deus tuus.... Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem.... Non adorabis ea neque coles: ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me.* Evidens igitur est hic non agi nisi de imaginibus atque sculptilibus deos falsos, astræ, aut animalia referentibus, quæ tunc temporis ubique gentium ac in Ægypto, et à Zabienis præsertim colebantur, ad quas idololatriæ species hic textus manifestè alludit (1).

(1) Si hanc expositionem confirmaremus

Ab his autem deterrire Deus populum suum volebat. Agitur propterea de cultu latriæ, et absoluto, qui nihil commune habet cum dogmate catholico de imaginibus Christi aut sanctorum, quæ coli non debent nisi cultu relativo.

Patet 2º ex eo quòd verba ista unum idemque mandatum constituent de uno Deo colendo, ad deorum, quicumque demùm ii fuerint, eorumque simulacrorum exclusionem; alioquin non decem, sed undecim essent Decalogi præcepta. Vide Bellarm. lib. 2 de Beat. et Canonis. sanct. c. 7, n. 3, seqq. Petav. de Incarnat. lib. 13, c. 6, § 3, seq., ubi et illud probè notat non esse confundendam imaginem *Εἰκόνα* cum *εἰδῶλον*, effigie rei non existentis. Cavendum propterea hic à Roberto Stephano, Scapulà, aliisque lexigraphis Protestantibus. Cæterùm, ut ad illud à quo discessimus, redeamus, ipsi Protestantes, saltem Lutherani, nobiscum consentiunt in partitione præcepto-

auctoritate Catholicorum, utpote suspectam rejicerent adversarii. Placet itaque eam communire auctoritate auctorum protestantium. Rosenmüller in Scholiis veteris Testamenti in h. l. sic scribit: « Hæc lege ostendere voluit Deus Israelitis, se variarum religionum mixturam, et præter suum etiam aliorum deorum cultum nullo modo probare. Erat enim hæc vulgatissima illorum temporum superstitio, ut homines præter ejus terræ, quam habitabant, Deum, etiam aliarum deos coli posse ac debere putarent: » et in v. 4, ad illa verba: *Non facies tibi sculptile, etc.*, rursum scribit idem auctor. « Facile intelligitur, non omnes vetari imagines, ut quidam interpretes voluerunt, sed tantùm imagines tum ipsius Dei veri, tum aliorum deorum; erant enim in ipso templo imagines, e. c., cheruborum. » Vide Michaelis Jus Mosaic. p. 5, § 250. Josephus Antiquit. lib. 3, c. 5, § 5: *Secundum præceptum docet nullius animalis simulacrum adorandum* et sanè hoc versu præcipuè innuè videtur animalium cultus inter Ægyptios usitatissimus. Triplicem, ut ita dicam, Ægyptiorum idololatriam paucis verbis complexus est Philo in libro de Decalogo, etc. Demùm in v. 5, *non adorabis ea, etc.*, hæc habet: « Id est, nullo cultu eos afficies, ne legi fraus fiat. Ut nullam omninò imaginem, quæ coleretur, statui voluit Deus, ita non modò inflexionem corporis, sed omnem illarum cultum vetuit: *Ego sum Jova, Deus tuus, Deus perfidie in ipsum commissæ impatiens.* Ut כָּנָן de marito dicitur, qui rivalem pati nequit, sic Deus socium in cultu, quem ab hominibus postulat, ferre non potest. Atque hoc ipsum hic significare vult Israelitis; neque enim se coli tantùm jubet, sed se socium, negatque se passurum sibi alienos deos conjungi, aut partem cultûs sibi soli exhibendi in ulla simulacra Deorum alienorum transferri, » vol. 2, Lips. 1822. Vide etiam Michaelis Jus Mosaicum p. 1, § 33.

rum, ac tria priora ad primam tabulam referunt, septem posteriora ad secundam tabulam; quare et ipsi vers. 3, 5, pro uno eodemque præcepto habent.

Hinc ridendum se prodit procax Breckenridge, dum in controversiâ quam habuit cum Hugues, n. 4, pag. 35; et aliâs sæpè insimulat auctores Catechismi Romani, quod suppresserint aliquot verba *secundi*, ut ipse cum *sais reformatis* vocat, præcepti, quo prohibentur imagines earumque cultus. In omnibus editionibus, quas ipse consulere potui, integra reperi ejusmodi verba. Cæterum adeò puerilia hæc sunt, ut vix commemorari debeant. Effrons hic provocator seculo ad minus toto se à præsentis polemicæ statu dissitum ac non minùs catholicæ, quàm protestanticæ doctrinæ ignarum ostendit.

Patet 3° ex facto ipso: etenim si Deus quodcumque omninò sculptile, vel similitudinem aut imaginem fieri prohibuisset hoc præcepto, profectò neque arcam, neque cherubim aut æneum serpentem fabricari jussisset; multò minùs permisisset populum suum prosternere se coram arcâ, eamque in publicâ supplicatione deferre.

Ad secundum: Distinguo: Si reipsâ de hac consuetudine ac praxi non interruptâ constaret, esto; si non constat, imò contrarium documenta ipsa evincant, nego. Porro certum est antiquiores Hebræos alio sensu verba Decalogi quæ obijciuntur, intellexisse, ac deduxisse in praxim. Si enim de usu imaginum sermo sit, luculentum exemplum occurrit 3 Reg. 6, 7, in eo quod fecit Salomon in templo Domini in quo extruxit che ubim, leones ac boves, palmas aliaque ornamenta. Deus autem non solum non improbavit ejus agendi rationem, sed gloriâ ac majestate suâ templum implevit. Vide 2 Paralipom. 7, 1, seqq.; ex quo refellitur Josephus Flavius, qui lib. 8 Antiqq. violatæ legis Salomonem accusat, eò quòd in templo palmas, leones et boves collocari curaverit.

Si autem de veneratione loquamur, vidimus quâ ratione se gesserint Josue ac senes Israel, et David cum universo populo. Dixi antiquiores Hebræos; nam non abnuimus synagogam post reditum à captivitate Babylonicâ severiorem hæc in parte fuisse; verum id non tam ex vi legis repeti debet, quàm ex peculiari sollicitudine quam habuit, ne populus in superstitionem delaberetur, quâ factum est, ut tum circa hunc articulum, tum circa alios non

paucos, ad firmiorem legis custodiam constitutiones sanxerit, quas Rabbini vocant *sepem legis divinæ*. Quòd refertur jussio illa, e. g., quâ præscribatur, ut in flagellatione triginta novem tantum ictus infligerentur. Vide Petav. de Incarn. lib. 15, c. 6, § 6, seqq. Non semper eadem Hebræis stetit sententiâ circa vim primi præcepti Decalogi, et circa imaginum usum. Seldenus in op. de Jure naturæ et gentium juxta leges Hebr. lib. 2, c. 6, ostendit Hebræos à primævâ severitate paululum recessisse.

Ad tertium: Distinguo: Loquuntur citati Patres de ethnicorum idolis ac simulacris falsorum numinum, concedo; absolutè juxta sensum Catholicorum, nego. Ex toto enim contextu patet scriptores illos agere de idololatriâ quam impugnabant; ac proinde tum ex subjectâ materiâ, tum ex adversariorum indole, quos perstringebant, apertè colligitur, ipsos nec verbum habere, quod feriat catholicam doctrinam, prout magis etiam constabit ex inferiùs dicendis. Quòd si nonnulli inter ipsos visi sunt sensisse, per primum Decalogi præceptum omnem reipsâ prohibitum fuisse imaginum usum, præterquam quòd non sibi constiterunt (1), reponimus de imaginibus Dei locutos esse, prout censet Natalis Alexander, diss. 6 in sec. 8, § 1, 7, quod inverisimile non videtur pro illorum temporum peculiaribus adjunctis. Etenim cum ethnici deorum suorum imaginibus fingendis assueti essent, Patres in alteram partem deflexerunt.

Ad quartum: Nego. Meritò Patres hæc urgebant adversùs ethnicos, qui vel idola totidem deos esse autumabant, vel saltem in illis divinam quamdam putabant inesse virtutem. Hæc enim omnia à Catholicorum fide toto cœlo distant, qui nullam intrinsecam excellentiam aut virtutem in imaginibus agnoscunt; alioquin hæc ipsa urgeri potuissent adversùs arcam, cherubim et æneum serpentem, siquidem super istis pariter mures et araneæ jocari poterant, et aves nidificare.

(1) Nam Tertullianus, qui in libro de Idololatr. c. 3, seq., autumaverat Deum in Decalogo omnem prorsus imaginem, ac rei cujusque similitudinem fieri interdixisse in lib. 2 cont. Marcionem, cap. 22, ut se extricet à difficultate sibi propositâ, quòd Deus mandaverit, quod fieri interdixerat, respondet legem non in totum vetuisse fieri similitudinem aliquam, sed eam tantummodò, quæ ad hoc fieret, ut pro Deo coleretur. Idipsum dicatur de Clemente Alex. aliisque de quibus confer. Petav. loco citato.

PROPOSITIO II. — *Usus ac veneratio sacrarum imaginum ex traditione evincitur.*

Ac primò usum sacrarum imaginum tribus prioribus Ecclesiæ seculis obtinuisse, certa et antiquissima monumenta nullam jam dubitationem relinquunt. Post tot eruditorum labores, qui omnem impenderunt operam in christianis antiquitatibus inquirendis ac illustrandis, talem evidentiam historicam hoc argumentum adeptum est, ut contemni potius quàm refelli mereantur qui adhuc in ejus negatione insistunt. Cùm igitur vix non obruamur ejusmodi monumentorum copiâ, nobis satis erit hic ea indicare, ne longius quàm par sit, in re non necessariâ, excurramus.

1º Penes archæologos compertum est primos Christianos consuevisse symbolis exprimere mysteria religionis imaginum ope. Sanè annulorum referentium imaginem piscis, vel columbæ, quibus christiani viri utebantur, meminit Clemens Alex., lib. 3 Pædag. c. 11, tom. 1, p. 289, edit. cit. (De pisce hæc habet P. Halloixius in illustrium seculi secundi script. vitis p. 143 : « Clemens agens de annulis Christianorum obsignatoriis, suadet inter alia, ut piscis figura in illis insculpatur, non aliâ, opinor, de causâ, quàm ut memores sint aquarum baptismi, in quibus tanquàm pisciculi, vitam acceperint, in Christo Jesu post veterem hominem renati. » Est etiam notissimum, ὡς symbolum olim christiani nominis fuisse, quòd istius litteræ essent initiales Ἰησοῦ Χριστοῦ ἸϷϥ Σωτηρ. Conf. Tertull. de Baptismo c. 1. (Plura ejus rei monumenta proferunt Aringhii opere citato, præsertim toto lib. 3. Ac Buonarrotius, *Osservazioni sopra alcuni frammenti di vasi antichi di vetro*, Firenze 1716, qui præterea reliqua veterum testimonia collegerunt.

2º Symbola ista in lapidibus, lucernis, gemmis, picturis, sarcophagis occurrunt, in quibus etiam potiora veteris Testamenti facta expressa reperiuntur, quorum præcipua post Bosium et Aringhium collegit Mamachius, Origin. et Antiqq. christ., Romæ 1751, lib. 3, cap. 1, § 3, seqq. Ad novî autem Testamenti symbola quod spectat, illustria sunt ea quæ sæpè sæpius in cœmeteriis reperiuntur. Talia sunt Christi imago in monte consistentis, ex quo quatuor flumina originem habent, ejusdemque Salvatoris crucem aut virgam gestantis figuræ, quæ passim etiam in musivis operibus conspiciuntur, de quibus eruditè scrip-

sit Bottarius, *Sculpture e pitture sacre estratte dai cimeteri di Roma*, Romæ 1737, trib. vol. in-fol. Item imago Christi sub figurâ boni pastoris vel pascentis vel succollantis ovem in vitris, in lucernis, in sarcophagis, in parietibus, in gemmis, in calicibus passim reperitur; plura hujus symboli monumenta proferunt præter laudatos scriptores Boldettus, Casalius atque Ciampinius, Boldetti oper. cit. lib. 2, cap. 11, seqq.; Casalius de veteribus christian. Ritibus, Romæ 1647; Ciampini vetera monumenta, Romæ 1690, p. 1, cap. 17, seq. Hujus præterea consuetudinis meminit Tertullianus, qui in lib. de Pudicitia c. 7, scribit : « Procedant ipsæ picturæ calicum vestrorum, si vel in illis perlucebit interpretatio pecudis illius; » et iterum ibid. c. 10 : « Si fortè patrocinabitur pastor, quem in calice depingis. »

3º Ad hæc accedunt vetusta monumenta de aliis symbolis, quibus Christum, resque ab eo gestas prisce Christi fideles expresse- runt, ac B. Virginem, angelos, sanctos referunt, necnon figuras animalium, plantarum, domorum, navis, anchoræ, doliorum, aliarumque ejusmodi rerum, de quibus præter citatos auctores fusè scripserunt Blanchinius, in eruditis notis in Prolegomena ad vitas RR. PP. Anastasii Bibliothecarii, 1723, tom. 2, cap. 4, tum ibid. opusc. 16, et alibi passim; tum vol. 3, proleg. opusc. 2; et Fabrettus, Inscription. antiquar., Romæ 1699, cap. 8, pag. 545, seqq. et Fogginius, de Romano D. Petri Itinere et Apostolatu, Florent. 1744, exercitat. 20, pag. 453, seqq. et Marangonus *delle cose gentilesche*, etc., cap. 72, alique archæologi sacri, quos congessit magno numero Mamachius op. cit. lib. 3, § 20, seqq., et quibus sese adjecerunt qui non ita pridem de pingendi aut sculpendi arte juxta antiqua monumenta scripserunt. D'Agincourt op. cit. *Storia dell' arte*, vol. 4, pag. 69, seqq., plures imagines commemorat à se repertas in subterraneis Rom. elaboratas jam à tempore primæ persecutionis. Ex harum imaginum stylo quem contulit cum imaginibus à se pariter repertis in sepulcro familiæ Nasoniorum, nempe Ovidii, extra portam Pinciam, collegit eas spectare ad sec. 2 æræ christianæ. Ex quo duo inferimus, 1º usum imaginum jam à primo et secundo seculo in Ecclesiâ viguisse, ideòque non à Basilidianis aut Gnosticis hunc usum Ecclesiam mutuatum esse, ut nonnulli recentiores Protestantes inscitè autumârunt,

sed cum ipsâ coëpisse; 2° cultum imaginum, ut animadvertit idem auctor, ab interitu liberâsse artes sculpturæ atque picturæ, quarum Protestantes nunc studiosissimi sunt. Sanè Roma bonarum artium semper extitit domicilium. Sic etiam Winckelmann, de quo postea. Exploratum est igitur, receptissimum penes Christianos fuisse imaginum usum tribus prioribus Ecclesiæ seculis.

Ex hoc porrò imaginum usu, quem obtinuisse ostendimus ab ipsis Ecclesiæ primordiis, faciliè colligimus earum pariter viguisse in Ecclesiâ venerationem. Etenim cum imaginum veneratio relativa sit ad venerationem prototyporum, eo ipso quòd Christiani Christum ac sanctos venerarentur, ut ex demonstratis constat, in veneratione pariter habuerunt eorum imagines. Adeò enim hæc inter se connexa sunt, ut unum sine altero vix aut ne vix quidem subsistere possit, quod vel ex ipsâ Protestantium agendi ratione patet, quì cum vellent imaginum venerationem tollere, cultum ipsum sanctorum abstulerunt.

Sed non desunt documenta positiva, quæ ostendant tribus prioribus Ecclesiæ seculis imaginum venerationem viguisse. Constat enim ethnicos passim accusâsse Christianos quòd cruces adorarent, quasi in illis (juxta ipsorum principia), divinitas quædam lateret. Sic enim loquitur Cæcilius ethnicus apud Minucium Felicem in Octavio: « Et qui hominem summo supplicio pro facinore puni-
tum, et crucis ligna feralia eorum cæremonias fabulatur, congruentia perditis sceleratisque tribuit altaria, ut id colant quod merentur; » Biblioth. PP. § 9, edit. Ven. tom. 2, pag. 386; et iterum: « Ecce vobis minæ, supplicia, tormenta, etiam non adorandæ, sed subeundæ cruces, » ibid. § 12, p. 387. Id ipsum postea objecit Julianus apud S. Cyrillum, lib. 6 contra eundem, dicens: « Crucis lignum adoratis, ejusque signa in fronte formatis, et postibus ædium insculpit; » item Celsus apud Originem lib. 2, n. 47, ex quo insuper patet ethnicos existimâsse, omnes crucifixos à Christianis coli, ut annotant Maurini editores in hoc loco. Evidens proinde est jam ab ipso Ecclesiæ initio coli à Christianis cruces consuevisse, quæ res cum in ethnicorum pervenisset notitiam, effecit, ut ii cruces in deorum numero à Christianis haberi contenderent.

Quod de cruce dictum est, de cæteris imaginibus dici debet, quas in veneratione vete-

res Christianos habuisse, præter ea quæ in medium allata sunt, satis apertè evincit usus eas servandi in ecclesiis, seu cubiculis in cœmeteriis positis. In cœmeterio enim Prætextati adhuc vetus cubiculum ubi mysteria celebrabantur, visitur pictum, in cujus fornice eminet imago Salvatoris; eadem pariter occurrunt in cœmeteriis Callixti, S. Agnetis, Priscillæ, ac sanctorum Petri et Marcellini in viâ Lavicanâ. Præterea id ipsum evincunt vitra, in quibus jam à sec. 3 exhibetur B. Virgo cum puero Jesu *nimbus*, seu aureolis et coronis redimita; his siquidem honor seu cultus significatur, quo B. Virginem in imaginibus ejus primi Christiani pròsequebantur. Ant. Maria Lupi S. J., op. cit., tom. 1, dissert. 8, pag. 242, seqq., describit vitrum repertum in cœmeterio Callixti sanguine adhuc adpersum, in quo exhibetur B. Virgo in throno sedens elevato, ac super genibus tenens infantulum Jesum. Infantulo Jesu adstat diaconus cum flabello. Porrò tum infantis Jesu, tum B. Virginis caput nimbo, seu aureolâ circumdatum est, quo quidem signo usi primi Christiani sunt ad significandam venerationem peculiarem erga Christum Jesum ejusque matrem. Nimbus enim usurpabatur ab ethnicis ad numina sua condecoranda: deinceps verò imperatorum imaginibus apponebatur post ipsorum apotheosim. De imaginibus, quæ capita radiatis orbiculis, lunulis, vel corollis prædita exhibent, præter Joan. Nicolai in diss. de *Nimbus*, fusè et eruditè egerunt Buonarruoti *Osserv. sopra i frammenti di vetri*, pag. 65, seqq. et Ciampinius, *vetera Monumenta*, c. 14. Jam verò ostendit Lupius hoc vitrum referri non posse nisi ad epocham persecutionibus Diocletiani, imò et Decii ac Valeriani anteriorem. Plura alia vitra exhibentia imagines Salvatoris, et sanctorum nimbus in capite ornatas, conf. apud Boldetti lib. 1, cap. 39. Ex his igitur aliisque non paucis ejusmodi monumentis, quæ afferri possent, luculentissimè constat tum usum, tum venerationem seu cultum sacrarum imaginum antiquissimum esse, atque ab ipsis apostolicis temporibus ad Ecclesiam pervenisse.

Sed demùm ipsa natura rei ad hanc admittendam sacrarum imaginum venerationem quodammodò nos ducit, imò et impellit. Fieri enim nequit, pro diversâ ratione quâ erga aliquem affecti sumus, amore scilicet aut odio, existimatione aut contemptu, quin

lisdem animi sensibus feramur erga imagines aut simulacra quæ prototypum referunt. Hinc receptum est, ut cum nostrum erga quempiam amorem aut odium patefacere volumus, honoremus aut destruamus illius imagines ac simulacra, quod ex quotidiano experimento fieri comperimus. Quare, si ipsis fatentibus adversariis, principum aut doctorum viro- rum, et eorum qui benè de patriâ meriti sunt, ob civile, litterarium, aut naturale ac morale aliquod motivum imagines ac simula- cra civiliter honorare possumus, cur Christi et sanctorum imagines ob motivum religio- sum religiosè venerari et hanc venerationem externis signis ostendere non poterimus? Militat autem peculiaris ratio pro hac religiosâ veneratione; siquidem nos, utpote sensibus præditi, ita à naturâ comparati sumus, ut imaginibus, quæ sub sensus cadunt, magis permoveamur ad excitandos in nobis devo- tionis seu pietatis sensus eosque fovendos. Quemadmodum enim turpibus imaginibus mali in nobis affectus excitantur, sic ex con- spectu imaginum Christi, Deiparæ aut San- ctorum, magis incalescunt pii animi motus. Velle propterea omnes sacras imagines remo- vere, aut iis debitam abolere venerationem, perinde esset ac igni sacro fomentum subdu- cere et prorsus extinguere.

Ad præcavendas verò difficultates, præstat animadvertere cum Petavio 1° imagines ad Religionis essentiam minimè pertinere, sed ex eorum per se genere esse, quæ ad salu- tem absolutè necessaria non sunt, ac propter- ea in potestate esse Ecclesiæ, ut ea vel ad- hibeat vel ablegat, pro eo atque satius esse existimaverit, cujusmodi ea sunt quæ *positivi* vulgò *juris* dicuntur. Hinc pro locorum, tem- porum ac personarum adjunctis interdum ad- scitas, interdum verò ablegatas imagines ab antiquis videmus. 2° Quod diximus de imagi- nibus in se spectatis et earum veneratione, de ritu seu exterioribus hujus venerationis si- gnificationibus, pari ratione dicendum esse, cum hæc ad disciplinam spectent, ac subsint Ecclesiæ regimini, quæ eas moderari potest prout magis expedire judicaverit (1). Sanè

(1) Quæ si attendisset Beausobre, minimè ei excidissent quæ habet lib. 2 Hist. cit., cap. 4, § 6, ubi, relatis verbis ex concilio Nicæn. II: *Inducit* (Leucus Carinus) *Lycome- dem coronantem imaginem Apostoli, quemadmo- dum Græci sua idola*; subdit: « Et, si cela est vrai, il faut que le Saint-Esprit ait aban- donné dans cet endroit le sacré concile à

comperimus aliis temporibus Ecclesiam ali- quid indulsisse quod aliis vetuerat, cum res tamen in se salva semper consistat.

Difficultates.

I. Obj.: 1° Veteres Patres ethnicis exprobrant simulacrorum cultum; ergo hæc non coleban- tur à Christianis; alioquin facile ethnicis fuis- set hæc ipsa intorquere in Christianos. 2° Adde ethnicos crimini vertisse Christianis quòd ipsi « nulla haberent nota simulacra, » apud Minucium in Octavio; eadem objiciebat Celsus apud Origenem lib. 3, n. 17. 3° Neque id christianos apologetas inficiatos esse, qui 4° profitebantur se nec crucem quidem colere, neque aliud quodcumque simulacrum; hinc est 5° quòd quatuor prioribus seculis in vete- rum ecclesiarum instrumentis et sacræ sup- plectilis recensionibus nullæ prorsus imagi- nes occurrant. Ita Dallæus lib. de Imagin.; vide apud Nat. Alex. Dissert. 6, in sec. 8. Ergo.

Resp. ad primum: Distinguo consequens: Non colebantur à Christianis simulacra seu po- tius imagines (1) eo cultus genere et eâ ratione

« son esprit particulier; car, depuis ce temps- là rien n'a été plus catholique, que la cou- tume de couronner les images. » Conf. quæ in hunc concilii locum adnotat Christianus Lupus dissert. de septimâ synodo, actione 5, ubi inter cætera scribit: « Paganismi extin- ctio abstulit offensionem et scandalum, at- que ita coronandi ritus ex impio et gentili factus est pius, religiosus, christianus. » Operum edit. Venet. 1724, fol. tom. 3, pag. 243. Addo, hic non agi de definitione concilii, sed de verbis prolatis à solo Joanne monacho. Ita Beausobre abutitur bonâ lecto- rum fide.

(1) Etsi ad rem ipsam quod attinet, perinde sit imagines ac simulacra habere et venerari, attamen permisceri inter se hæc nequeunt. Usus enim sacrarum imaginum receptissimus, ut vidimus, à primordiis Religionis christianæ fuit, simulacrorum autem rarissimus extitit, ita ut vix de iis documenta inveniamus. Me- minit quidem Eusebius Hist. Ecc. lib. 7 e. 18, statuæ quam Christo Domino apud Paneadem erexerat mulier illa quæ sanata est à sanguinis fluxu; attamen rarior fuit earum usus in ecclesiis. Hinc Græci vix in suis tem- plis statuas habent, contra verò imaginum usus et cultus perinde apud ipsos est ac apud Latinos. Quare mirum esse non debet, si vi- deamus ab ethnicis exprobrari Christianis, quòd non haberent *simulacra*, Christianos verò id non inficiari; ast de imaginibus nec verbum occurrit. Cæterum clarissimus Winckelmann *Storia dell' arte presso gli antichi*, Prato 1832, tomo 3, c. 2, § 25, commendat statuam mai- moream S. Hyppoliti M. sedentis, quæ in Bibl. ad Vat. reperitur. Putat eam jam à

quā ab ethnicis colebantur, concedo. Nullā ratione colebantur, subdistinguo: In nonnullis provinciis, tribuo; nullibi, nego. Veneratio enim seu cultus sacrarum imaginum penes Christianos nullus censi potest, si conferatur cum eo cultu quo ethnici idola sua prosequerentur. Ethnici enim simulacra sua cultu absoluto ac supremo, et ingenti apparatu adorabant; Christiani autem, illā præsertim ætate ne imitari viderentur gentiles, alieni omnino erant ab exteriori illā pompā ac ritu. Imagines enim non habebant nisi ut sibi referrent prototypa ad quæ cultum suum referebant, et quidem in ordine ad Deum. Constituto siquidem monotheismo tanquā basi totius Religionis, reliqua non erant nisi adminicula, quibus nonnisi parçè, spectatis rerum adjunctis, utebantur; quandoque etiam nullo modo, ne criminationibus locum darent, aut periculo objicerentur relabendi in superstitionem, à quā vix emerant per ethnicismi abjurationem. Vide Petavium loco cit. Quapropter ethnici in Christianos intorquere non poterant, quæ isti illis exprobrabant in simulacrorum cultu.

Ad secundum: Distinguo: Quæ scilicet ipsis innotescerent, concedo; quasi nulla Christiani haberent, nego. Vidimus enim Christianos in cryptis, in cœmeteriis, in ædiculis imagines servasse, ac plurimum cavisse ne in ethnicorum notitiam venirent. Cæcilius propterea quærit ab Octavio cur Christiani occultare et abscondere quiddam illud colunt, magnoperè nituntur, cum honesta semper publico gaudeant, scelera secreta sint.

Addo non magis urgere ejusmodi expostulationem usum imaginum, quā altarium et templorum; etenim sic loquitur Cæcilius, l. c.: « Cur nullas aras habent? Tempia nulla? Nulla nota simulacra? » Quod tamen adversarii non contendunt.

Ad tertium: Distinguo: Eadem ratione quā inficiati haud sunt se non habere altaria et templa, concedo; aliā ratione aut sensu, nego. Certo enim certius est primos fideles et ædes sacras et altaria habuisse, ut innumera illius ætatis documenta testantur (1); attamen cum

tempore Alexandri Severi imperatoris fuisse elaboratam. De hac loquitur pariter Vignoli, Blanchinius autem ejus effigiem exhibet in edit. Anastasii cit., tomo 2, p. 159, seqq.

(1) Vide Ciampini *Vetera monimenta*, qui catalogum exhibet ecclesiarum, quæ vigente adhuc persecutione erectæ sunt toto cap. 18. Fateor non omnia quæ hic auctor profert ad

ad mentem fanaticorum responderent apologetæ, nec vellent res christianas ipsis prodere, ideò non negabant quod ipsis ab ethnicis opponeretur. Porro quod dictum est de altaribus et ædibus sacris, idem dicendum de imaginibus, quandoquidem eadem ratione circa istas sese gesserunt, cum certum pariter sit ex adductis documentis eas Christianos habuisse, et quidem in ipsis locis sacris, uti ostendimus.

Ad quartum: Distinguo: Profitebantur se neque crucem, neque aliud quodcumque colere simulacrum in sensu adversariorum, concedo; ratione nullā, nego. Liquet enim ex contextu, se eo tantum sensu affirmasse non colere cruce, quasi deos aut divinitatis partes eas esse existimarent. En verba Octavii apud Minucium Felicem: « Cruces, inquit, nec colimus nec optamus. Vos planè, qui ligneos deos consecratis, cruce ligneas, ut deorum vestrorum partes forsitan adoratis » (1). Ita-

critices severioris amussim redacta esse; attamen nonnulla videntur satis firmata. Verum hoc elencho dimisso, utpote minus tuto, certo certius est primis seculis ante ipsam persecutionem Diocletiani, Christianos ubique terrarum sacras ædes, seu ecclesias habuisse. Origenes, tract. 28 in Matth. n. 38, testatur ætate suā ecclesias incensas esse à persecutoribus. Item Hom. 10, n. 3, in Jesu Nave loquitur de ornatu ecclesiarum et altarium. Ecclesiarum pariter meminit Hom. 11 in Numeros. Arnobius lib. 4 adv. gentes circa finem conqueritur immaniter dirui ab ethnicis conventicula, in quibus summus oratur Deus. Lactantius lib. 5, n. 2, refert dirutum templum Dei, quod Nicomedie erat; ibid. n. 11, loquitur de Ecclesia in urbe Phrygiæ ab ethnicis jussu præsidis combustā. Idem in libro de Mortibus persecutorum, eversas in orbe christiano ecclesias uberius commemorat. Eusebius item Hist. Ecc. lib. 8, c. 13, et Lactantius iterum lib. cit. de Mort. persec., c. 13, apertè tradunt in Galliis ante Diocletiani persecutionem ecclesias extitisse. Optatus Milev. lib. 2 pag. 42, quadraginta basilicas commemorat, quæ Romæ visebantur ante eandem persecutionem; meminit ecclesiarum pariter, quæ per id temporis fuerunt in Africa. Vopiscus in Vita Aureliani epistolam hujus imperatoris exhibet, in quā mentio fit ecclesiarum Christianorum; et hæc satis sint, ne ea proferam, quæ ex Tertulliano produci possent de Idol. c. 7, et Adv. Valent. cap. 2, et ex Cypriano, qui epist. 55, al. 59, ad Cornel., opponit ecclesiam Capitolio, et altare Domini aris idolorum. Vide edit. Maur. Origenis in not. ad lib. 8, cont. Celsum, n. 17. Nardini Roma ant. lib. 8, c. 11, reg. 14, pag. 415; præterea ostendit Christianos vel ante Alexandri Severi ætatem ecclesias, sive publica templa Romæ habuisse.

(1) § 29. Vide in hunc locum adnotationem Gallandii. Vide etiam Diar. erudit. Itel

que hoc unum negat Octavius, colit nempe à Christianis cruces, quâ ratione colit ab ethnicis idola solebant, alia non negat, sed silentio præterit. Idipsum patet ex contextu Apologetici Tertulliani, ubi irridet gentiles, qui rudem palum informeque lignum deam, scilicet Palladem Atticam, aut Farream Cererem esse dicebant, Deique propterea loco habebant. « Nos, ait ipse, si fortè, integrum et totum Deum colimus » (1); perinde ac si diceret. Si crucem, ut vos asseritis, velut Deum colimus, quod falsum est, non palum rudem (cujusmodi Pallas Attica erat aut Ceres Farrea), qui pars crucis sit, sed integram crucem, atque adeò integrum Deum adoraremus.

Ad quintum : Distinguo : In illis peculiari-bus ecclesiis quarum suppellectilis recensio conservata est, tribuo; in nullis omninò, nego. Nam hæc assertio est contra factum luculentissimè demonstratum. Fieri proinde potuit, ut in illis provinciis, in quibus ecclesiæ illæ constitutæ erant, ita expositibus rerum adjunctis, nondum introductus esset usus collocandi imagines in templis, prout et in aliis provinciis contigisse videbimus. Recolan-tur quæ sub finem propositionis adnotavimus.

Attamen non pauca occurrunt monumenta, ex quibus certi efflicimur, imagines per id temporis in ecclesiis appendi consuevisse. Præter ea quæ attulimus de ædiculis, Romæ in cœmeteriis erectis, in quibus semper occur-runt imagines vel Christi vel Apostolorum, aliorumque sanctorum martyrum, notum est, quod scribit S. Basilius epist. 340 de imaginibus ad Julian. Apost.: « Unde et characteres imaginum eorum (sanctorum) honoro et os-culor eximiâ, cum hæc traditæ sint à sanctis apostolis, nec sint prohibitæ, imò in omnibus ecclesiis nostris depictæ sunt, » opp. ed. Maur. tom. 3, p. 463. Vide etiam Hom. in sanctos quadrag. MM., n. 2, ibid. tom. 2, p. 149. Hinc in septimâ synodo, act. 4, Gregorius Pessinuntis episc. laudat hæc verba Isidori Pelusiotæ : *Templi ratio nulla est quod non coronat imago. Exempla plura dabit J. Grancolas in opere : Les anciens liturgies*, tom. 2, 1re partie, p. 62, seqq.

II. Obj.: 1° Patres hæreticis Gnosticis et Carpocratianis imaginum venerationem crimini verterunt, ut Irenæus, lib. 1, cap. 23, n. 6, ed.

tom. 27, pag. 391, seqq.; Trombell. de cultu SS. tomo 2, P. 3, p. 373.

(1) Cap. 16. Vide in hunc locum La Cerdà.

Mass. Epiphanius, hæres. 27, et Augustinus, lib. de Hæres., cap. 7. 2° Quapropter concilium Illiberitanum can. 36, ita constituit : « Placuit picturas in ecclesiis esse non debere, ne quod colitur et adoratur, in parietibus depingatur » 3° Eusebius pariter nefas esse judicavit Christi imaginem pingere, Epist. ad Constantiam August. 4° S. Epiphanius verò scidit in Anablatensi ecclesiâ « velum pendens à foribus ecclesiæ et habens imaginem quasi Christi, vel sancti cujusdam... contra auctoritatem Scripturarum, » Epist. ad Joannem episc. Hierosol. opp. ed. Petav. tomo 2, p. 317. 5° Hinc licet Gregorius Magnus in epistolis ad Serenum datis ipsum reprehenderit eò quòd imagines fregerit, laudavit tamen ejus « zelum, ne quid manufactum adorari possit, » Epist. 105 lib. 9, indict. 2 ed. Maur. Ergo.

Resp. ad primum : Distinguo : Patres hæreticis crimini verterunt imaginum usum ac venerationem superstitionem et ab Ecclesiæ sensu abhorrentem, concedo; in se spectatam, nego. Teste enim S. Epiphano, recensiti hæretici imagines sacrificiis colebant, quod sanè idololatriæ scelus est; cum imaginibus præterea Christi et Apostolorum imagines Homerî, Pythagoræ cæterorumque profanorum conjungebant (1). At ab his omnibus Catholici longè absunt.

Ad secundum : Distinguo : Vetuit synodus Illiberitana picturas fieri in ecclesiis pro temporum illorum ratione, tribuo; quasi picturas per se illicitas esse putaverit, nego. Transmisimus primum membrum, eò quòd nondum penes criticos exploratum sit quidnam præcisè eo canone synodus prohibuerit, et alii in alias

(1) Hæres. 27, n. 6, edit. Pet. En ejus verba : « Sed ejusmodi imagines (Jesu Christi) occultas habent, nec non et philosophorum quorundam, ut Pythagoræ, Platonis, Aristotelis, aliorumque, quibus eas quas dixi Christi effigies miscent, et erectas simul omnes adorant, ad easque gentilium ritus insti-tuunt.... Quinam verò sunt gentiles ii ritus alii quàm sacrificia, cæteraque generis ejusdem? » Patet igitur hic agi de formali, ut aiunt idololatriâ. Iisdem penè verbis utitur S. Irenæus l. c., in quem confer annotat. Feuardentii qui adversus Calvinum et Beza germanam S. Irenæi mentem tuetur, ostenditque receptum usum et cultum sacrarum imaginum in ecclesiâ tribus prioribus seculis. Eadem quoque refert Theodoret. lib. 7 Hæret. fabul., qui præterea inter imagines, quas adorabant Carpocratiani, recenset statuas Simonis Magi in Jovis figuram, et Helenæ in Minervæ speciem constructas, S. Augustinus adjicit imagines Pauli et Homerî.

abeant sententias (1). Cæterum dirissimâ persecutione Hispanam ecclesiam adhuc affligente, censuerunt Patres illius synodi ejusmodi adoptare temperamentum, quod tenera Christianorum conditio exposcere videbatur.

Ad tertium : Nego. Quæ enim sub Eusebii nomine circumfertur data ad Constantiam Epistola, genuinus Eusebii fœtus non est. Vide Petavium, l. 15 de Incarn. c. 15, § 9.

Ad quartum : Distinguo : Ut rudi Anablatensium ingenio consuleret, quibus fortassè periculo esse poterat illa effigies, quo sensu, saltem indirectè affirmavit imaginum usum esse contra Scripturarum auctoritatem, tribuo. Per se ac directè, nego. Cùm enim nos lateant omnia illius facti adjuncta, difficile est rectum de eo ferre judicium. Nondùm fortassè receptus erat apud Cyprios usus retinendi imagines in ecclesiis, prout jam vigeat in ecclesiis Ponti, Cappadociæ, Antiochiæ et Constantinopolis, ut testes sunt Gregorius Nyssenus (2), Basilius (3), Joan. Chrysostomus (4), cum quibus S. Epiphanius erat communione conjunctus. Non desunt, qui factum istud S. Epiphanius nævis

(1) Has recenset eruditus card. de Aguirre in Collectione maximâ conciliorum omnium Hispaniæ, Romæ 1693, tomo 1, pag. 562, seqq. Ostendit porrò luculentissimè agi in hoc canone de imaginibus Dei, qui profectò prout in se est pingi nequit. Idipsum jam præstiterat doctus Albaspinæus in adnotat. ad hunc canonem in calce opp. S. Optati, p. 208. Quod verba ipsa canonis ostendunt, dùm concilii Patres rationem reddunt, quare in parietibus imagines pingi non debeant ; « ne quod colitur et adoratur in parietibus depingatur. » Ubi apertum est agi de eo quod adoratur cultu latriæ, nempe Deo. Addo stupidos sese prodere hæreticos, qui tantâ fiduciâ obijciunt hunc canonem, quin advertant, quòd si ageretur de imaginibus sanctorum, ut ipsi contendunt, haberi in eo apertissimum testimonium de recepto tunc temporis sanctorum cultu, quod tamen ipsi exanimè inficiantur. Quòd si veritas tantùm Dei imagines eo canone velint, hoc ipso causâ cadunt, cùm pingi non posse Deum prout in se est, eum nempe qui est immensus, invisibilis, incircumscriptus, uno ore fateantur Catholici omnes. Sed confer de Aguirre in hunc can. Attamen vix est inter Protestantes etiam recentiores, qui non jactet hunc canonem adversus doctrinam catholicam ! De imaginibus Dei, aut Trinitatis symbolicis mox dicemus.

(2) Orat. de S. Theodoro opp. ed. Paris 1615, tom. 2, p. 1011, ubi agit de imaginibus MM. in templo positis.

(3) L. c. ex Epist. ad Julian., in quâ profiteatur præterea se venerari imagines, utpote ab Apostolis traditas.

(4) De laudibus Meletii opp. ed. Maur. t. 2, p. 519.

adscribant ; si tamen verum est, quod plures negant ; vide Bellarm. loco cit. Cæterum novatores ipsi, quos impugnamus, contra auctoritatem Scripturarum imagines in templis retinerent, quod profectò non admittunt.

Ad quintum : Distinguo : Cultu supersticioso et absoluto, concedo ; relativo, prout in Ecclesiâ catholicâ receptus est, nego. Ejus mens patet ex iis quæ scripsit ad Secundum : « Et nos quidem, inquit, non quasi ante divinitatem, ante illam (Christi imaginem) prosternimur, sed illum adoramus, quem per imaginem aut natum, aut passum, sed et in throno sedentem recordamur. » Lib. 9, epist. 52, indict. 2, ed. Maur.

III. Obj. : 1º Synodo Nicænæ II, decernenti sacrarum imaginum cultum eruditus restitit librorum Carolinorum auctor ; restitit præterea concilium Francofordiense ex toto fermè Occidente congregatum ; restitit denique conventus Parisiensis. Nicænum ergo decretum occidentalis Ecclesia minimè recepit. 2º Quod quidem meritò factum est ; Catholici enim imagines adorantes prosternunt se coram ligno ac telâ ; invocant creaturas atque à servis, minimè verò à Domino auxilium præstolantur (1). Ergo.

R. Ad primum : Distinguo : Synodo Nicænæ restiterunt librorum Carolinorum auctor, synodus Francofordiensis et Parisiensis conventus errore facti decepti, concedo ; debitum cultum decernenti, nego. Nempe tam auctor librorum Carolinorum, quàm utraque synodus duplici errore facti decepti sunt ; ac primò quidem in eo, quòd falsò putaverint synodum Nicænam non fuisse ab Adriano pontifice approbatam ; deinde verò in eo quòd perperam existimaverint, synodum decrevisse eandem tribuendam esse sacris imaginibus « adorationem, quæ sit secundùm latriam » et deferretur SS. Trinitati, prout præ se ferebat antiqua barbara versio illius concilii. Utrouque postea errore patefacto, Galli et Germani Nicænum decretum admiserunt. Vide Natal. Alex. diss. cit. §§ 7, 8, 9, 10.

(1) Ita Cellerier in op. : *Sermon sur l'excellence du culte réformé*, Genève 1819, ubi inter cætera scribit : « Dans le culte catholique les Chrétiens se prosternent devant le bois et la toile ; ils invoquent les créatures. C'est des serviteurs et non du maître, qu'ils attendent le secours. » Porrò non sine ingenti animi voluptate accepi Cellerier, ejuratis sectæ erroribus, catholicam fidem ante mortem amplexum esse. Utinam ipsum imitaretur Breckenridge, qui eadem opponit !

Quod speciatim attinet ad auctorem librorum Carolinorum atque ad conventum Parisiensem, nonnulli censent cum Petavio eos reipsà errasse circa cultum ipsum, mediàmque tenuisse viam inter errorem Iconoclastarum et dogma Nicænum, loco cit., c. 16, § 11. Verùm de libris Carolinis confer Trombel. diss. 10. Alii autem cum Natali Alexandro existimant Gallos veram fidem tenuisse circa venerationem imaginum, nec disceptasse nisi circa modum adorationis à concilio Nicæno sancitum juxta dicta. Quod quidem nobis verisimilius videtur.

Ad secundum, distingo : Catholici prosternunt se coram ligno ac telà, quatenus præ se ferunt imaginem prototypi, concedo; coram ligno ac telà in se spectatis, nego. Alioquin cum Josue ac seniores prostraverunt se coram arcâ, se prostravissent coram ligno. Cum aliquis præ gaudio gestit et exilit coram matris aut sponsæ effigie, coram telà exiliret. Qui expuerat in simulacrum Theodosii, expuisset in lapidem, et Antiochenses ac Thessalonicenses qui ejusdem statuas frugerunt, non nisi lapides pariter fregissent ac dejecissent.

IV. Obj. : Quamvis relativus sit imaginum cultus, non ideò propterea superstitione vacat. 1° Enim ethnici relativo cultu imagines ac simulacra prosequabantur, uti ex ipsorum testimoniis patet apud S. Augustinum in psal. 113, atque ex facto ipso, cum idola multiplicarent, quin deos multiplicatos arbitrantur, nec adeò stolidi erant ut lignum et lapides deos esse existimarent. Patres nihilominus eosdem idololatriæ incusabant. 2° Quare Catholici pariter ejusdem criminis rei sunt censendi, quoniam et ipsi, quamvis imagines et simulacra minimè deos esse putent, agnoscunt tamen excellentiam quamdam in imaginibus, quo fit ut unam præ aliâ colant, longas peregrinationes arripiant ad singulares aliquas venerandas, cum tamen domi fortassè formosiores possideant; eas velis tegunt, miracula fingunt, aliaque ejusmodi peragere consueverunt, quæ abjectam superstitionem redolent. Ergo.

Respondeo: Nego antecedens; ad primam probationem, distingo : Nonnulli, quin tamen essent ab idololatriâ immunes, tribuo; ethnici generatim sumpti, seu multitudo, nego. Etenim præter auctoritatem Scripturarum, innumera propè testimonia ac documenta ex antiquitate sacrâ et profanâ suppetunt, quæ luculenter ostendunt gentes omnes, quidquid

PERRONE. I.

de nonnullis singulatim individuâ sit, in idolis aut totidem deos, aut saltem virtutem divinam iis insidentem agnovisse. Hinc, quod consequens est, et ex iisdem pariter eruitur documentis, constat, gentiles cultu absoluto ac latreutico idola veneratos esse, ut suo loco ostendimus. (Quoniam verè nonnulli Protestantes adhuc huic difficultati insistunt, afferam quæ in hanc rem scripsit Leibnitzius : « Verùm enimverò, inquit, etsi « usus loquendi effecerit, ut dicatur honor « imagini adhibitus, reapse tamen non res inanimata et incapax honoris, sed prototypon « honoratur coram imagine aut per imaginem, « quemadmodum concilium (Tridentinum) honorem imaginibus habendum interpretatur; « et hinc factum arbitror, quòd scholastici « disputaverint, imaginem Christi illo ipso « summo patriæ cultu adorari, quo ipse Christus Deus. Actus enim, qui adoratio imaginis « dicitur, reverà est adoratio ipsius Christi, « occasione, intuituque imaginis, et obverso « ad eam corpore quasi ad ipsum Christum, ut « illius præsentia manifestius exhibeatur, magisque animus ad contemplandum Dominum « eleveatur : nemo enim sanus cogitabit : Da « mihi, ô imago, quod peto; tibi, ô marmor « aut lignum, gratias ago; sed : Te, Domine « adoro, tibi laudes cano. Posito igitur nullam « aliam admitti venerationem imaginum, quàm « quæ sit veneratio prototypi, non magis in eâ « erit idololatria, quàm in veneratione quæ Deo « et Christo exhibetur, sanctissimo ejus nomine pronuntiatio. Nam et nomina sunt notæ, « et quidem imaginibus longè inferiores; rem « enim multò minùs repræsentant. Itaque cum « dicitur imaginem honorari, non id aliter « intelligi debet, quàm quo modo dicitur, in nomine Jesu genua flecti, nomen Domini « benedici, nomini ejus gloriam dari : et coram « imagine externâ adorare, non magis reprehendendum est, quàm adorare coram imagine internâ, quæ in phantasiâ nostrâ depicta est : nullus enim alius usus est « externæ imaginis, quàm ut interna, expressior fiat. Sapienter verò monuit concilium ut, nè credatur virtus aliqua sive « divinitas ipsi imagini inesse, atque inhabitare; quemadmodum Trojani putabant, Paladio ablato, urbem casuram, et Romani deos « ex templis hostium, conceptis quibusdam « verbis evocabant, et cum imagine ipsum « Deum transferri credebant, aut quemadmodum sculptum signum alicujus Dei gestatum

(Trente-neuf.)

« successus prosperos afferre quondam apud
« ethnicos persuasio erat, quas imaginum su-
« perstitutiones Arabes in quibusdam figuratio-
« nibus ac talismanibus, Judæi in nominibus
« scriptis aut pronuntiatis imitabantur, quæ
« utique est iconolatria aut onomatolatria, »
Syst. theolog. pag. 142, seqq.)

Addo idololatriam necessariò fluere ex polytheismo, ipsique intimam esse, eum tanquam totidem dii per eum colantur, qui vel nunquam extiterunt, cujusmodi sunt omnes divinitates abstractæ, Febris, e. g., Fortuna, Fatum, etc., vel qui fuerunt in censu creaturæ, e. g., Saturnus, Jupiter, etc. Nonnisi serò à nonnullis philosophis, ut cohonestarent polytheismum et idololatriam jamjam fatiscentem, atque ut se à Christianorum argumentis, quibus premebantur subducerent, allegoricæ interpretationes diversorum numinum excogitatæ sunt.

Absque animadversione dimitti hinc nequit mala adversariorum fides ac pessima agendi ratio, qui ut ethnicos ab idololatriæ crimine liberent, toti in eo sunt, ut ostendant illos nonnisi cultu relativo simulacra veneratos esse; ut autem idololatriæ Catholicos insimulent, tradunt cultum relativum imaginum idololatricâ superstitione nullâ ratione vacare.

Ad secundum, distinguo: Catholici unam imaginem præ aliâ colere seu venerari consueverunt propter causas aliquas extrinsecas, concedo; propter virtutem eidem insitam seu propter se, nego. Nemo enim Catholicorum ignorat, imagines in se spectatas nihil habere, quare una præ aliâ coli mereatur. Extrinsecæ igitur sunt et accidentales causæ omnes, quibus aliquis permovetur ad unam potius quam ad aliam venerandam: nempe sive quòd Deus dignatus fuerit per aliquam prodigia perpetrare et gratias elargiri; sive quòd ad alicujus conspectum ferventiorum in se affectum excitari quispiam experiatur. Istæ enim atque his similes aliæ causæ non parùm influunt ad peculiarem ejusmodi venerationem nonnullis imaginibus conciliandam.

Exinde ratio petitur illarum peregrinationum, quas interdum Catholici instituunt ad longinqua sanctuaria, ut vocant. Has quidem maligno dente carpunt Protestantes, ast perperam: siquidem eas à remotissimis temporibus usu receptas fuisse novimus (1), et à sanctis-

(1) Confer Jac. Gretseri S. J. eruditum et copiosum opus de sacris Peregrinationibus in quatuor libros distributum cum appendicibus

simis viris institutas (1) neque imagines venerandi causâ tantum arripiantur, aut ad recolenda augusta religionis nostræ monumenta, verum etiam ut hæc viatores ratione se duris poenitentiae laboribus exercerent. Sic legitur in officio S. Joan. Cantii lect. 2 Noct., eum quater Romam venisse, « tum ut « sedem Apostolicam, cui maximè addictus « fuit, honoraret, tum ut sui (sic enim aiebat) « purgatorii poenas, expositâ illic quotidie peccatorum veniâ, redimeret. »

Hæc omnia domestico ipsis Protestantibus testimonio libet adstruere; adversus autem synodum Pistoriensem eò meliùs adhuc ejusmodi testimonium urgemus, ut pateat non defuisse inter Acatholicos, qui rectiùs de his senserit quam synodus ipsa. Sic igitur rursus scribit op. cit. p. 148 Leibnitzius: « Consendum est « equidem pietatis aliquando esse, loca quædam sacra præ aliis vel liberè, vel ex voto, « visere, aliaque id genus obire, quoniam ipsum « cæteræque circumstantiæ propositi singulares pars sunt honoris: et laudanda est præparatio animi sibi aliquam poenam legemque certam dicentis, serii propositi ac zeli nostri peculiaris ostensio, et cum publicâ concurrentium hominum pietatis significatione privata conspiratio ad Dei honorem; et locus ipse divinis beneficiis insignis recordatione illâ et commemoratione fortius movet animum, et sacro quodam horrore percellit: quod ne Protestantes quidem quibus sepulcrum Domini adire datum est, disfliteri mini. »

Si superstitionem saperet pictas tabulas velo obducere, hujus superstitionis auctor Deus ipse esset, qui Exod. 40, 3, mandavit Moysi, ut demitteret velum ante arcam; superstitionis reus fuisset Salomon qui, ut legitur 2 Paral. 3, velum demisit ante altare aureum. Notum est in antiquis ecclesiis partem interiorem

adversus Petrum Molinæum. Opp. auctoris edit. Ratisbon. 1734, tom. 4, part. post. Vid. etiam Encycl. Bened. XIV, dat. 16 junii 1749.

(1) Præter exempla quæ affert cit. Gretserus libb. 1 et 2, recentia habemus in S. Carolo Borromæo, qui petiit Varallum ad venerandum illud sanctuarium; in S. Francisco Salesio, qui Augustam Taurinorum ad venerandum sacram Sindonem se contulit; in S. Joan. Cantio, qui tum Hierosolymam, tum Romam non semel peregrinatus est ad inviscenda loca sacra, ac limina Apostolorum. Quare synodus Pistoriensis, quæ cum Protestantibus has peregrinationes improbat, se parvipendens venerandam antiquitatem et exempla sanctorum ostendit

ab exteriori velis et tentoriis separatam fuisse (1); velis tecta erant martyrum sepulera, quæ cum mutarentur, dono mittebantur ad peculiares personas pietate ac dignitate insignes (2). Mirum proinde est synodum Pistoriensem hunc usum carpisse. Conf. Guasco Dizion. Ricciano, etc., art. *Mantellini*. Et hic juvat subjicere nonnullas propositiones ejusdem synodi cum censuris, quibus damnati sunt in Constit. *Auctorem fidei*, quæ huc referuntur :

« LXIX. Præscriptio, quæ generaliter et indistinctè inter imagines ab Ecclesiâ auferendas, velut rudibus erroris occasionem præbentes, notat imagines Trinitatis incomprehensibilis propter sui generalitatem, *temeraria*, ac pio per Ecclesiam frequentato mori contraria, quasi nullæ extent imagines SS. Trinitatis communiter approbatæ, ac tunc permittendæ. —

LXX. Item doctrina, et præscriptio generatim reprobans omnem specialem cultum, quem alicui speciatim imaginî solent fideles impendere, et ad ipsam potius quàm ad aliam confugere, *temeraria*, *perniciosa*, pio per Ecclesiam frequentato mori, tum et illi providentiæ ordini injuriosa, quo ita Deus nec in omnibus memoriis sanctorum ista fieri voluit, qui dividit propria unicuique prout vult (ex August. ep. 78, clero, senioribus et universæ plebi Hipponens). —

« LXXI. Item, quæ vetat ne imagines, præsertim B. Virginis, ullis titulis distinguantur, præterquam denominationibus, quæ sint analogæ mysteriis, de quibus in sacrâ Scripturâ expressa sit mentio; quasi nec adscribi possent imaginibus piæ aliæ denominationes, quas vel ipsismet publicis precibus Ecclesia probat et commendat, *temeraria*, *piarum aurium offensiva*, *venerationi B. præsertim Virgini debitæ injuriosa*. — LXXII. Item, quæ velut abusum extirpari vult morem, quo velatæ asservantur certæ imagines, *temeraria*, *frequentato in Ecclesiâ, et ad fidelium pietatem fovendam inducto mori contraria*. »

Miracula demùm non fingunt Catholici, sed ea referunt, quæ publicè, totâ spectante interdum civitate patrata fuerunt, et circa quæ processus à legitimâ auctoritate constructi sunt. Velle autem omnia miracula negare, eò quòd nonnulli privatâ auctoritate, aut falso

(1) Conf. Ant. Mariam Lupi op. cit. *Dissert. epistolare postuma intorno a battisteri antichi*, § 81, seqq.

(2) Boldetti op. cit. lib. 1, cap. 9, sed datâ operâ de velorum usu in templis egit Rosweidus S. J., p. 849, seqq., ad Paulinum.

rumore decepti, aliquot falsa evulgaverint, perinde est ac velle omnes nummos suspectos habere, aut etiam rejicere, eò quòd nonnulli falsarii nummos supposuerint aut adulteraverint.

Dices : Saltem nefas erit Dei aut SS. Trinitatis imagines pingere ac in templis fidelium venerationi exponere, ne deceptionis aut erroris periculo obijciantur.

Resp. : Distinguo : Pingi nequeunt imagines Dei aut Trinitatis in se aut in suâ naturâ, concedo; sub formis symbolicis sub quibus interdum Deus, aut quælibet divina persona apparuit, atque prout pingi in Ecclesiâ ejusmodi imagines consueverunt, nego. Absonum profectò esset velle Deum aut Trinitatem pingere ad exprimendam ejus naturam; at nemo Catholicorum est, qui id intendat in his imaginibus. Cum autem Deus sive in veteri, sive in novo Testamento corporeâ specie visus sit, nihil prohibet quominus sub eâ formâ in quâ apparere dignatus est, pingi possit. Sanè in vetustis musivis operibus, quæ reperiuntur in ædiculis Christianorum, ac in cœmeteriis, sæpè occurrunt ejusmodi imagines. S. Paulinus Nolanus describens imagines basilicæ S. Felicis, inter cæteras et hanc recenset SS. Trinitatis, epist. 32, ad Sever. :

Pleno coruscat Trinitas mysterio

Stat Christus agno, vox Patris cælo tonat

Et per columbam Spiritus sanctus fluit.

Ad avertendum autem erroris ejuscumque periculum, satis erit populum ritè instituere (Vid. Bellarm. lib. 2 de Imagin. cap. 8). Hinc inter cæteras propositiones damnatas ab Alex. VIII, et hæc habetur : « Dei Patris sedentis simulacrum nefas est christiano in templo collocare. » (Vid. Viva, S. J., *Damnatatum thesium theologica Trutina*, p. 3, in prop. 25 ab Alex. VIII damn.) Quare meritò Pius VI, eidem affinem propositionem synodi Pistoriensis iterum proscripsit.

CAPUT VI.

DE CRUCE.

Supervacaneum quodammodò videri poterit, peculiarem instituere quæstionem de Cruce, post ea quæ de reliquiarum ac imaginum cultu disputavimus. Vel enim agitur de vivificâ Cruce ipsâ, cui Christus affixus est, et in censum ea venit sacrarum reliquiarum, inter quas principem locum obtinet; vel agitur de Cruce quæ ad illius conformationem configurata est, et hæc inter imagines sacras est computanda.

Cum tamen Crux proprios adversarios nacta sit, ac mos jam obtinuerit de eâ ex professo agere, ne videamur à majorum instituto discedere, breviter præcipua saltem attingemus, quæ ad hoc argumentum referuntur. Ea autem sunt, ut innuimus, tum Crux ipsa dominica, tum ejus imago, tum denique Crux quæ in signo transeunte consistit; quæ quidem omnia unicâ propositione complectimur, ne longius argumentum istud protrahamus.

PROPOSITIO. — *Omni superstitione vacat tum cultus quem Catholici Cruci dominicæ, ejusque imaginì deferunt, tum usus crucis signi, quod passim ab ipsis usurpatur.*

Ad fidem catholicam spectat hæc propositio, ut patet ex decretis superius allatis circa reliquias et imagines, et ex damnatione Stauromachorum, Claudii nempe Taurinensis sec. IX, aliorumque qui eum secuti sunt, ut Petrus de Bruis, Wicleffus, alique obscuri nominis hæretici. Horum vafritiem adoptârunt Lutherus, Calvinus eorumque asseclæ. (Conf. Belarm. lib. 2 de Imag. c. 26; Gretser. in erudito opere de Cruce tribus vol. fol. ed. cit.)

Sic verò assertam propositionem per partes evincimus: statim ac seculo Ecclesiæ IV, vivificæ Christi Crux ab Helenâ reperta est, ut referunt gravissimi ejusdem ætatis scriptores (1), coli cœpit, ab Helenâ primùm, teste S. Ambrosio, qui ejusdem pietatem summo perè commendat, Orat. de Obitu Theod. n. 46, ac deinceps in universo christiano orbe. Cujus rei luculentissimum documentum ex eodem S. Doctore habemus scribente ibid. n. 48: « Sapiens Helena, quæ Crucem in capite regum locavit, ut Crux Christi in regibus adoretur. » Eadem habet S. Cyrillus Hierosolym., qui et illud addit: « Lignum illud sanctum Crucis testatur (Deum esse Christum), quod hodiè apud nos cernitur; et per eos, qui cum fide particulam ex illo capiunt, totum istinc orbem terrarum ferè complevit. » (Catech. 10, n. 19: τὸ ξύλον τὸ ἅγιον τοῦ σταυροῦ μαρτυρεῖ μέχρι σήμερον παρ' ἡμῶν φαινόμενον,

(1) S. Ambrosius in Orat. funebri Theodosii imp.; S. Paulinus Nolan. ep. 31, n. 5, ed. Murat. Veron. 1736, ad Sulpit. Severum; Sulpitius ipse lib. 2 sac. Hist. c. 34; Socrates lib. 1, c. 17; Theodoretus lib. 1, cap. 18; Sozomen. lib. 2, c. 1, et 2, ac citra Helenæ mentionem Eusebius lib. 3 Vitæ Constant. c. 30, de quo conf. Bolland., tom. 3 augusti p. 565, § 8, seqq. ed. Antwerp. n. 75, et S. Cyrillus Hierosolym. in Ep. ad Constantinum, n. 3; hic porro fuit testis ocularis; Rufinus Hist. Eccl. lib. 1, c. 7 et 8.

καὶ διὰ τῶν κατὰ πίστιν ἐξ αὐτοῦ λαμβανόντων ἐνταῖθεν τὴν οἰκουμένην πᾶσαν σχεδὸν ἤδη πληρώσαν. Ac rursùm catech. 4, n. 10, et catech. 13, n. 4. Conf. not. Toutteii ad hunc locum, ubi vindicat miraculum à Cyrillo et Paulino commemoratum, quòd crux licet toties per frustula inde decerpta imminui deberet, tamen nullum detrimentum fuerit passa. Ex quo cadunt, quæ Salmasius et ex eo Breckenridge ore profano dixerunt, posse ex reliquiis crucis, quæ circumferuntur, aut sylvam ceduam exsurgere, aut navem extrui.) Id ipsum testantur S. Joan. Chrysostomus in lib. quòd Christus sit Deus, n. 9, Theodoretus, S. Paulinus Nolanus, adeò ut verè scripserit Rusticus Diaconus tom. 4 Bibl. PP. de la Bigne col. 1154: « Clavos quibus confixus est (Christus), et lignum venerabilis Crucis, omnis per totum mundum Ecclesia absque ullâ contradictione adorat, » cui consonat S. Joan. Damascenus, lib. 4 de Fid. orthod. cap. 11.

Nec mirum est, lignum ipsum Crucis, in quâ fixus est redemptor hominum, et quam salutari rore sui sanguinis aspersit, quæque præcipuum promerendæ nostræ salutis instrumentum fuit, ut propterea σωτήριος, id est, salutaris propriè nominetur, quod Theodoretus observat quæst. 26 in Genes., in tantâ veneratione fuisse, cum videamus vel à primis seculis in summo honorè ac pretio ejus effigiem Christi fideles habuisse. Exinde enim conficta illa ab ethnicis in Christianos calumnia, cruces omnes ab illis adorari, de quâ superius egimus. Non enim de nihilo, ut animadvertit Petavius lib. 15, c. 11, § 4, apud gentes rumor iste percrebuerat, cruces omnes, etiam noxiorum, à Christianis in honore cultuque haberi, neque hoc illis potuissent unquam objicere, nisi certas venerari ipsos vidissent.

Deus ipse crebris miraculis hunc sibi cultum acceptum esse testatum voluit. Huc si quidem refertur celebris illa, quæ vigilanti Constantino imperatori visio in caelo facta est, quam refert Eusebius de Crucis trophæo cum inscriptione: *Hoc vince*, l. 1 de Vitâ Constant. c. 28; tum jussum à Christo eidem per quietem apparente datum, ut ad signi illius similitudinem quod viderat, fabricandum curaret vexillum, quo tanquàm præsidio certissimo uteretur in præliis contra impetus hostiles; prout reipsâ imperator effecit ac Labarum nuncupavit, sibi quæ salutare esse perpetuò expertus est. Huc pariter spectant, quæ de pro-

digiosâ Crucis effigie in Judæorum vEstibus impressa referuntur, cùm ipsi, juberte Juliano Apostatâ, templum Hierosolymitanum instaurare aggressi sunt.

Patres, propterea effusi sunt in Crucis cultu extollendo, quorum testimonia vulgata sunt ac omnium manibus teruntur, quin necesse sit ea recensere. Novimus insuper ex certissimis documentis, Crucis effigiem in altaribus antiquitus collocatam fuisse, ac proinde cultu veneratos eam fuisse primos Christi fideles. In excavationibus Pompeianis intra cubiculum illius domûs, quæ Pansam habuit dominum, in pariete cui marmoratum est inductum, toreuma Crucis effigiem exhibens repertum est. Paries, qui illi est è regione, exhibet imagines larium, quibus ethnici suas domos tuebantur. Ea urbs an. 79 à Christi nativitate fuit et combusta et obruta. Primis verò Ecclesiæ temporibus, non rarò evenisse credimus, ut in eodem tecto una atque eadem gens et Christianos et ethnicos numeraret inter suos.

Restat ut aliqua demùm adjiciamus circa illud, quod Tertullianus vocat *signaculum frontium*, seu quod Crucis signum transiens dicitur ac manûs agitatione formatur, et rebus quandoque benedicens adhibetur. Antiquissimum esse ejus usum in Ecclesiâ non negant Protestantes, dummodò tamen veluti nuda cæremonia et ad fidei professionem instituta spectetur. Atqui ad emerendam præterea utilitatem aliquam hæc cæremonia instituta est. Etenim nec nudam nec otiosam, sed ad multas opportunitates efficacem, existimatam fuisse ab ipsis Ecclesiæ primordiis piam hanc cæremoniam evincunt trita illa Tertulliani verba, quæ afferri solent ad ostendendam signi istius antiquitatem: « Ad omnem progressum, ait ipse, atque promotum; ad omnem aditum et exitum; ad vestitum, calciatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia; quæcumque nos conversatio exercet, frontem Crucis signaculo terimus. » Lib. de Coronâ mil. c. 3 ed. Rigalt., post quæ immediatè subdit cap. 4: « Harum et aliarum disciplinarum si legem expostules Scripturarum, nullam invenies: traditio tibi prætendetur auctrix, » etc.; ex quibus patet hunc usum ex traditione apostolicâ descendere. Quomodò autem ad omnes ejusmodi usus adhibitum fuisset signaculum istud, si ad solam fidei professionem, ut Casaubonus contendit, usurpabatur?

Hoc insuper signo fugari solitos dæmones,

et admiranda quædam fuisse peracta, multis iterum Patrum tum testimoniis, tum exemplis intelligimus. Epiphanius enim, Gregorius Nazianz. atque Nyssenus, Athanasius, Cassianus, Joan. Chrysost., Prudentius alique passim apud Gretserum, à cap. 20 ad 29, testantur ac plurima item prodigia per salutare hoc signum patrata fuisse, maleficas incantationes dissipatas, morbosque depulsos. Quinimò et aquam eodem crucis signo ac benedictione consecrare veteres consuevisse adversus dæmonum magorumque præstigias, eamque pietatem ingentibus interdum miraculis gratam sibi esse Deum ostendisse iidem antiqui Patres sæpissimè produnt. Conf. Petav de Incarn. lib. 15, c. 10; Mabillon. Præf. in sec. 4 Bened. § 3.

Ex his igitur patet dominicam Crucem omni esse veneratione dignam, omnique honore, non quidem propter se, verum propter piaculari hostiam, quæ ab ipsâ pependit, ex quâ ingens Deo gloria parta est, summa nobis utilitas, plenusque relatus est de morte ac inferno triumphus.

De naturâ verò cultûs deferendi vexillo crucis disputant theologi. Quidam enim ex scholasticis putant sive veram Crucem, sive ejus imagines latriæ cultu esse venerandas, ut Damascenus, Bonaventura, Angelicus Doctor, alique. Ast Bellarminus scribit hunc loquendi modum offendere aures Catholicorum, tum etiam præbere occasionem hæreticis liberius blasphemandi, lib. 2 de Imag., à cap. 20 ad 25, ubi accuratè argumentum istud totum expendit ac per appositas propositiones quid verius videatur statuit, ac diversas opiniones conciliat. Quapropter cum cæteris theologis docet neque veram Christi crucem, neque ejus imaginem per se adoratione latriæ esse colendam. Latriæ namque cultus creaturæ deferri nequit, multò minùs rationis experti, cujusmodi crux est. Hæc sententia clarè deducitur ex actis 1 et 7 concilii Nicæni II.

Quòd si honor imaginis transit in exemplar, idem tamen honor non est imagini impendendus ac prototypo. Ita major debetur regis personæ reverentia ac ejus imagini aut vestimentis.

Dùm Ecclesia canit: *O Crux, ave, spes unica...* *O Crux adoranda*, per Crucem Christum significat à quo salutis præsidia petimus, non ab ipsâ cruce; vel innuit nos expectare fructum crucis, id est, æternam salutem per merita Christi, qui cruci affixus est.

Difficultates.

Obj. 1°: Crux dolorem et ignominiam attulit Christo ejusque discipulis; non est igitur colenda. **2°** Quòd si Cruci deferendus cultus censetur ob illius cum corpore Christi contactum, Jordanis igitur aquæ, Palæstinæ terræ, asello cui insedit Christus, quin et servi Christum percutientis manui, ac Judæ labiis cultus erit tribuendus; quæ absurdissima sunt. **3°** Saltem nulla ratio est, cur crucis imaginem speciali ratione venerari debeamus, quia refert dominicam Crucem; alioquin et omnia præsepia, columnæ omnes, spinæ, flagella pariter colenda essent. **4°** Demùm negari nequit, magicæ artis esse, characteribus ac signis divinam tribuere virtutem, ut Catholici faciunt, qui vim fugandi dæmones, morbosque dispellendi ac cætera ejusmodi ipsi tribuunt Crucis signo. Ergo.

Resp. ad primum : Distinguo consequens : Si ratio haberetur ignominie aut doloris, quem Crux Domino attulit, concedo; si habeatur ratio illius gloriæ, quæ ex ignominia et dolore parita est Christo, atque emolumentorum, quæ nobis provenerunt, nego. Ad hanc verò gloriam et ad hæc emolumenta Catholici oculos et animum intendunt, dùm cruci honorem et cultum deferunt.

Ad secundum, nego cons. et paritatem. Non solum enim ob corporis Christi contactum vera Christi crux cultum seu venerationem meretur singularem, verùm etiam, quia selecta à Christo fuit tanquam instrumentum, quo salutis nostræ hostes devicit *palam triumphans eos in semetipso*, ut loquitur Apostolus Coloss. 2, 14, et in quo affixum fuit et deletum chirographum decreti, quod erat contrarium nobis. Eadem verò ratio non est Palæstinæ terræ, etc., neque tantæ sunt virtutis, ut ponere valeant ob oculos nostros Christi passionem, nec proinde possemus istorum cultu animi nostri grati sensus erga Christum significare.

Manus autem servi Christum percutientis et labia Judæ proditoris monumentum exhibent immanis impudentiæ, et nequitie abominandæ, ac moralem præ se ferunt indecentiam, ob quam non colenda, sed detestanda sunt. Nec prætereundum est, quòd cultus, qui rationali individuo defertur, ut superius adnotavimus, sit absolutus ac terminetur in ipso, non verò sit tantum relativus. Excipiendus tamen casus in quo aliquis alium repræsentat, ut cùm legatus refert personam principis.

Ad tertium, nego iterum paritatem. Ratio enim disparitatis in eo est, quòd cruces per se unice institutæ sunt ad repræsentandam veram Christi Crucem, non item verò præsepia, spineta ac cætera hujusmodi, quæ ad alios usus adhibentur. Quòd si eo fine præsepia, columnæ, etc., pingerentur vel sculperentur ut Christi Domini mysteria, nativitatibus, e. g., vel passionis referrent, tunc ea veneratione aliqua digna esse non inficiemur.

Ad quartum, distingo: Magicæ superstitionis esset tribuere virtutem signo ipsi, præscindendo à virtute Christi, concedo; secus, nego. Itaque Catholici non signo ipsi in se spectato efficaciam tribuunt, sed quatenus illud refert passionem Christi, ac tacitam salutem supponit Christi Domini invocationem.

Crucis porro virtutem et gloriam, ad eamque honorandam incitamenta eloquenter illis verbis edixit Chrysostomus homil. 2 de Cruce et Latrone : « Crux prius, condemnationis et supplicii nomen erat; at nunc res est venerabilis et desiderabilis. Crux antea dedecoris et poenæ argumentum erat; nunc gloriæ et honoris est occasio... Crux caput nostræ salutis; Crux infinitorum honorum argumentum... hæc reconciliationem Dei cum hominibus instituit.. Propter hanc dæmones fugiunt, diabolus prodigatur. Propter hanc humana natura cùm angelicâ vivendi ratione contendit. »

TRACTATUS DE GRATIA.

Prooemium

In cum præcipue finem Unigenitus Dei Filius nostram sibi sumpsit naturam, tum ut homines a labe et poena eriperet, quam ipsi et primi parentis culpa contraxerant et privata sua nequitia sibi quisque consciverat, tum etiam ut illos ad Dei consortium revocaret atque ad æternam felicitatem evehe-

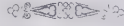
ret. Deus enim proposuit, ut loquitur Apostolus, in dispensatione plenitudinis temporum instaurare omnia in Christo, quæ in cælis et quæ in terra sunt in ipso (Ephes. I, 9, 10). Hæc porro instauratio in impii justificatione potissime consistit, et in adjumentis sive subsidiis, quibus homines adjuvantur ad eam sibi

comparandam, atque in eadem jam ad eam pervenire, fructusque vita æternæ dignos eliciendos, donec ad Dei perveniant ad aspectum. Hæc autem sunt, de quibus in præsentia agere institimus, de

gratia nempe, ut vocant, actuali, item de gratia sanctificante sive de justificatione, tum denique de merito; ex quibus profuit totius tractatus in tres partes distributio.

PARS PRIMA.

DE GRATIA ACTUALI.

Si magna illa *instauratio*, quam Christus perfecit per sacrificium mortis suæ, in eo potissime consistit, quod hominem lapsum reparat, atque in pristinum, ex quo exciderat, statum revocat. Patet talem ac tantam inter statum hominis innocentis et lapsi, ac demum per Christum reparati, intercedere necessitudinem ac dependentiam, ut alter ab altero divelli omnino non possit. Ex recta siquidem aut prava notione primæ conditionis primorum parentum, aut orthodoxa aut hæretica doctrina dimanant circa gratiam atque, ut deinceps videmus, circa justificationem et meritum bonorum operum. Ex hoc enim primo veluti annulo, tota contextitur series aut veritatum, quæ doctrinam catholicam constituunt, aut errorum sibi mutuo adversantium, quos pro diversa indole hæretici professi sunt, ad illam quomodo labefactandam.

Ut igitur contrarius pateat aut veritatum aut errorum nexus, atque uno veluti intuitu dignoscatur primæ hujus tractatus partis conspectus, juverit hic subjicere diversâ hæreticorum systemata, eaque conferre cum doctrina Ecclesiæ Catholicæ. Inde enim eruemus errorum seriem ex suo veluti principio, atque unitatem catholicæ doctrinæ ex suo pariter fonte fluentem. Magnam hinc præterea lucem mutuabimur ad intimius dignoscendam diversæ doctrinæ indolem, quam sive propugnare sive convellere nobis proposuimus.

Primo itaque Pelagiani, inficientes primum parentem ad statum supernaturalem per gratiæ collationem fuisse evectum, ac dono integritatis a Deo cumulatum, confecerunt, nullam dari primigeniam labem, quæ in posteros transmitteretur; nullum vulnus, nullam infirmitatem ex ea homines contrahere; homines sibi sufficere, neque eis opus esse alio subsidio seu gratia Salvatoris, sive ad mandata servanda, sive ad acquirendum qualemcumque utut sublimem perfectionis gradum, ipsamque *ἀπαθείαν* sive *imperturbabilitatem* assequendam. Ad hæc enim sibi comparanda, in horum systemate, habent homines dona Creatoris quibus instructi sunt; hinc omnem gratiæ interioris necessitatem rejecerunt.

Secundo. Sociniani cum Pelagianis plane conveniunt. Rationalistæ eadem sectantes vestigia, in eosdem errores lapsi sunt. In istorum enim systemate, homo paradisiacus non fuit nisi typus primitivus idealis perfectionis ad quem in se referendum ejus posterius provocantur, cui additus est alius typus longe præstantior in Christo Jesu. Homo quippe ex

principio naturali perfectibilitatis semper potest in perfectione adipiscenda ulterius progredi, ita ut non solum typum referre, sed etiam ipsum superare queat. Nullus datur status supernaturalis, ex quo homo exciderit, aut ad quem revocari debeat; nulla præterea ipsi opus est gratia, sive ad malum vitandum, sive ab bonum prosequendum (1).

Tertio. Semipelagiani, quamvis peccatum originale admiserint ejusque in posteros Adæ propagationem cum præcipuis saltem consecrariis, quæ ex hoc dogmate profluunt, non tamen omnia ipsius consecraria fassi sunt. Parum namque sibi constantes, dum plus quam par est liberi arbitrii viribus tribuerunt, initium salutis in homine collocarunt ac perseverantiam absque peculiaris gratiæ subsidio. Quare cum Pelagianis tum, gratiæ necessitati, quoad salutis initium et finem, tum ejus gratuititati detraxerunt, permiscentes statum integritatis cum statu elevationis ad ordinem supernaturalem per gratiam, quæ primi parentes aucti a Deo sunt.

Quarto. Contra vero Novatores sæculi XVI, ex principio, quod constituerunt, protoparentum integritatem ac statum supernaturalem partem essentiali constituisse humanæ naturæ, confecerunt, 1° per peccatum originale ita fœdatam in essentiali sua parte esse humanam naturam, ut nihil sani et integri ea retinuerit; 2° amisisse hominem liberum arbitrium, ita ut omni actu et potentia sive intellectus sive voluntatis destitutus fuerit, non solum ad pios motus, sed ad ipsa opera moraliter honesta elicienda (2); 3° hæc opera sine gratia peracta totidem esse vitia et peccata; 4° gratiam hominem cogere ad agendum, seu gratiam humanæ voluntati ineluctabilem necessitatem inferre, aliaque ejusmodi, quæ ex eodem principio dimanant, quæque suo loco enucleatius exponemus. Interea ad scopum, quem nobis hic præstitimus, quod attinet, constat, hominem in istorum systemate passive sub gratia se habere, nihilque agere eidem gratiæ assentiendo aut cooperando.

Quinto. Bajus, et ex eo Jansenius ac Quesnellus, Novatorum systema adoptantes quoad primam protoparentum conditionem, dum autamarunt justitiam originalem cum donis ac privilegiis conjunctis debitam eis fuisse ex ipsa creatione, in eosdem scopulos impigerunt, tum circa amissionem libertatis et opera

(1) Cfr. quæ de hoc argumento scripsimus tom. III, *De Deo Creat.* n. 490 et seq. cum notis appositis.

(2) Cfr. *ibid.* n. 483 et seqq. et in not.

infidelium et peccatorum, tum circa gratiæ naturam et efficaciam, tum denique circa prædestinationem absolutam. Quocirca, si verba mutaveris, immo quandoque nec ipsa verba, recte vocaveris systema Jansenistarum systema Protestantium nova methodo propositum.

Porro Ecclesia Catholica ex opposito principio de integritate primi hominis, deque ejus elevatione ad ordinem seu statum supernaturalem tanquam dono naturæ superaddito, accidentali ac plene gratuito, a quo ille per peccatum excidit, et cum eo universa ejus pro-pago, oppositas recensitis erroribus et contradictorias consecutiones deduxit. Ac 1° quidem docet, tum integritate, tum elevatione ad statum supernaturalem hominem per peccatum destitutum esse, seu ipsum penitus amisisse justitiam originalem cum donis ipsi justitiæ conjunctis. 2° In ordine ad statum supernaturalem et gratiam sanctificantem docet, hominem lapsum secundum animam mortuum esse; in ordine autem ad integritatem, ipsam secundum animam et corpus in deterius mutatum fuisse. 3° Relate pariter ad hanc integritatem, liberum hominis arbitrium per peccatum viribus fuisse attenuatum et inclinatum. 4° Cum vero hæc omnia relativa sint ad privilegia et dona gratuita naturæ superaddita eique accidentalia, patet ex Ecclesiæ Catholicæ doctrina, hominem lapsum, his privilegiis et donis gratuitis expoliatum, in eum statum incidisse, in quo, dempta culpa, fuisset conditus, si Deus noluisset eum ad ordinem supernaturalem elevare ac integritate ceterisque donis cumulare; illi propterea imbecillitati obnoxium, quam per se postulat naturæ humanæ conditio. 5° Hinc Ecclesia docet, nulla ratione posse hominem quidpiam sua virtute aut desiderare, aut velle, aut operari in ordine ad statum supernaturalem; sed ad eum recuperandum omnino necessariam ei esse gratiam Salvatoris. 6° Quod consequens est, hanc gratiam esse prorsus gratuitam, atque ex mera Dei largitate propter Christi meritum homini concedi. 7° Cum tamen homo lapsus, ut diximus, liberum arbitrium, quale natura humana in se spectata exposcit, conservaverit, nec illud fuerit debilitatum, nisi relate ad eum statum integritatis, ex quo excidit, hinc docet Ecclesia, hominem posse libere cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti per gratiam, atque etiam dissentire, si velit (1): respuit proinde doctrinam de gratia necessitatem inferente. 8° Ex eodem principio profluit ejusdem Ecclesiæ doctrina, juxta quam homo lapsus per liberum arbitrium, quo non fuit destitutus, potest aliquod morale bonum velle et efficere, ac opera moraliter honesta, seu sine gratia peracta, non esse totidem peccata (2). 9° Docet tamen, in arduis præceptis, et cum

gravibus urgetur tentationibus, hominem lapsum gratia medicinali indigere, sive ad illa adimplenda, sive ad has superandas, prout auxilio aliquo, licet naturalis ordinis, pariter indiguisset, si Deus homini a se condito neque adjecisset donum integritatis, neque eum elevasset ad ordinem supernaturalem (1). 10° Demum, cum Christus universum humanum genus instauraverit seu reparaverit, Deus vero, etiam supposita originali noxa, omnes homines salvos fieri voluerit, fideles præsertim ac justificatos, docet Ecclesia, Deum pro opportunitate auxilia necessaria omnibus conferre, præsertim fidelibus ac justis, ad ea præstanda, quæ propriis viribus præstare non possent (2).

Et hæc satis in præsentia sint quoad utriusque systematis hæretici ac doctrinæ catholicæ expositionem; cetera enim, quæ ex oppositis utriusque adversæ doctrinæ principiis consequuntur, sive sint errores sive veritates, pergemus explanare, ubi erit locus, cum scilicet de justificatione ac merito agemus, deinde etiam cum de Sacramentis.

Interea ex duplici conspectu, quem breviter ac summam exposuimus, tum errorum, in quos hæretici prolapsi sunt, tum veritatum catholicarum, quas tenet Ecclesia, cum cujusque origine, nexu ac dependentia, patet, quodnam munus nostrum sit in prima hac tractatus parte (3). Agendum scilicet erit de gratiæ necessitate, de ejusdem, ut vocant, gratuitate, natura ac distributione. In totidem propterea capita hanc tractatus partem dispertiemur, exposita prius ejusdem actualis gratiæ multiplici acceptione ac divisione, ut methodo ac perspicuitate consulamus.

CAPUT. I.

PRÆLIMINARE

DE GRATIÆ ACTUALIS NOTIONE ET DIVISIONE.

1° Gratia generatim sumpta quodvis donum aut beneficium significat, sive externum sive internum, ex mera liberalitate a Deo rationali creaturæ tributum. Quo sensu creatio, conservatio, aliaque his annexa, multo magis lex, doctrina, exempla atque alia his similia gratiæ nomine donari possunt. Id ipsum dicatur donis illis, quæ vulgo *gratiæ gratis datæ* nuncupari solent, cujusmodi ex. gr. sunt potestas miracula edendi, vaticinia, etc., quæ in aliorum potius quam in illius, qui ea recipit, utilitatem cedunt.

2° Prout vero hic accipitur, gratiæ nomine intelligimus gratuitum illud internum auxilium, quod Deus per Christi merita homini lapso largitur, tum ut ejus infirmitati consulat, atque ita ipse valeat mala declinare ac bona præstare, tum ut eum erigat ad statum supernaturalem, atque idoneum faciat ad

(1) Huc referuntur can. iv et v sess. vi Coneil. Trid. ac propositiones in Bajo et Quesnello proscriptæ, quas inferius dabimus. Cfr. interea in tract. cit. n. 485 et seqq.

(2) Ex can. vii, sess. cit. Conc. Trid. et propp. damnatis in Bajo et Quesnello, quas suo loco adducemus.

(1) Cfr. tract. cit. n. 338 et seqq.

(2) Cfr. quæ scripsimus tom. II, Tract. *De Deo ejusque attributis*, n. 459 et seqq.

(3) Hæc autem, quæ vix hic adumbravimus, latius explanabimus in hujus primæ partis decursu, cum nempe veritates catholicas constituemus adversus contrariam doctrinam singulorum adversariorum.

actus supernaturales eliciendos, ut justificationem possit adipisci, in eaque jam adepta perseverare, donec perveniat ad vitam æternam.

Ex hac porro gratiæ notione non modo patet, agi hic de dono gratuito ac interno naturæ superaddito, cujus causa *efficiens* Deus sit, *meritoria* Christus, *finalis* vita æterna; verum etiam de dono illo agi, cujus duplex est effectus, tum scilicet subveniendi naturæ infirmitati per peccatum contractæ, tum hominem lapsum restituendi in statum supernaturalem, ex quo homo ipse per Adæ culpam exciderat, ut sic idoneus efficiatur ad actus supernaturales eliciendos, qui impetratorii quidem esse possunt justificationis, non autem meritorii ipsius justificationis aut vitæ æternæ. Hos enim, ut postea videbimus, non potest homo, nisi insuper gratia sanctificante sit instructus, elicere. Quatenus gratia hominem lapsum sanat ab infirmitate, quam per amissionem doni integritatis contraxit, eique præbet vires ad bene agendum, ad superandas tentationes atque ad malum declinandum, gratia *medicinalis*, nuncupatur; quatenus autem hominem elevat ad statum supernaturalem, gratia *elevationis* vocari consuevit.

Quamvis passim utrumque officium simul gratia præstet, attamen duo hæc simul permisceri non debent, cum ex tali permixtione nec pauca nec levia incommoda oriantur. Fieri enim potest, ut gratia conferatur tantum ad robor addendum, ut homo ea præditus ardua perficere aut mala valeat declinare, uti in infidelibus contingit, etsi propterea ipsorum opera non possint dici supernaturalia; tum etiam fieri potest, ut detur gratia solum ad ponenda opera supernaturalia, aut etiam meritoria, etsi vires non addantur, cum nempe agitur de re facili, ad quam vires naturales pertingere possunt. Hinc est quod distinguere solent Theologi inter *substantiam* operis ac ejusdem, ut vocant, *supernaturalitatem*. Ad substantiam operis sufficit gratia supernaturalis *entitativa*, ut scholæ loquuntur; ad ejus supernaturalitatem requiritur præterea *objectum formale* seu *motivum* supernaturale. Quando vero duo hæc simul concurrunt, exurgit gratia illa, quæ proprie ac strictè sumpta supernaturalis est, et ita nuncupatur tum ratione *sui* tum ratione *modi*. Ceterum prius, quod recensuimus, gratiæ officium potissime afficit voluntatem; posterius afficit potissime intellectum.

Hæc enucleatius circa gratiæ notionem exponere volumus ad omnia adversariorum diverticula præcavenda. Si quis porro cuperet accommodatiorem gratiæ actualis definitionem, eam dicimus *donum Dei internum ac supernaturale creaturæ rationali per Christi merita concessum in ordine ad vitam æternam*.

3° Gratia sic exposita multifariam dividitur juxta varias ejus operationes aut etiam exitum. Nos potiores ac celebriores divisiones ad finem, quem intendimus, subjiciemus.

Prima partitio est in gratiam *prævenientem* sive *excitantem*, quæ et *operans* interdum dicitur, et in gratiam *cooperantem* sive *concomitantem*. In hanc di-

visionem concedunt veteres ac recentiores; ast non eadem fortasse veteribus ac recentioribus his nominibus significatio subest. Etenim S. Augustino gratia præveniens nihil aliud est, nisi gratia, quæ nullum antecedens meritum supponit, sed omne meritum *prævenit* (1); a recentioribus autem gratiæ *prævenientis* nomine intelliguntur motus illi indeliberati, qui ad bonum alliciunt, ac in nobis a Deo excitantur sine nobis, quatenus a nostra non pendent voluntate. Quod sedulo notandum est, tum ad S. Doctoris intelligentiam, tum ad præcavendam confusionem (2). Gratia *cooperans* est concursus supernaturalis ad illud bonum volendum et eliciendum, ad quod per gratiam prævenientem excitatur humana voluntas, quia Deus gratia sua simul cum humana libera voluntate ad bonum faciendum cooperatur. Hoc inter utramque gratiam intercedit discrimen, quod gratia præveniens immediate in intellectum, mediate autem agat involuntatem; gratia vero cooperans afficiat directe ac immediate voluntatem. Si motus, quos excitat gratia præveniens, sunt ordinis supernaturalis, tunc actio, quæ elicitur per gratiam cooperantem, erit supernaturalis; secus consistent in

(1) Nullus fortasse locus adduci potest ex S. Augustino, in quo ipse vocem *prævenire*, aut gratiæ, qua nos Deus *prævenit*, aut gratiæ *prævenientis* non usurpaverit eo sensu, quem diximus. Satis hic sit decretorium ipsius testimonium afferre ex *Epist. ccxvii ad Vital.* n. 28, edit. Maur. (quod in posterum semper subintelligendum est), ut pateat, quenam sit ejus mens, dum vocem *prævenire* adhibet; sic igitur loquitur S. Doctor: *Hæc et alia testimonia divina... ostendunt, Deum gratia sua auferre infidelibus cor lapideum, et prævenire in hominibus bonarum merita voluntatum; ita ut voluntas per antecedentem gratiam præparetur, non ut gratia merito voluntatis antecedente donetur.* Vid. etiam *Enchir.* cap. 32; *De Natur. et Grat.* cap. 31; *Contra duas epist. Pelag.* lib. ii, cap. 9, n. 21. Item. *ibid.* cap. 8, n. 17; cap. 6, n. 11; lib. iv, cap. 6, n. 15; *De gestis Pelag.*, cap. 14, n. 34; *Epist. ccxiv ad Valent.* n. 4; *De prædest.* cap. 3, n. 7, etc. Ac eodem sensu eandem vocem adhibet S. Prosper, *Epist. ccxv*, inter Augustinianas, n. 3, 4, 5, 6. Præterea, quod animadvertendum est, ipsum Concilium Tridentinum, sess. vi, can. iii, ad Sancti Augustini mentem hanc vocem adhibuit et eadem significatione; quod pariter præstitit, *ibid.* caput 5, ubi exposuit, quo sensu declaraverit a Dei per Christum Jesum *præveniente* gratia exordium sumendum esse justificationis, dicens: *Hoc est ab ejus vocatione, qua nullis eorum existentibus meritis vocantur.*

(2) Nam quatenus gratia significat illustrationem, non potest nisi immediate afficere intellectum, qui solus capax est illustrationis; ac mediate afficit voluntatem, quatenus hæc motivis ab intellectu cognitis movetur ad aliquid optandum ac volendum. Sic etiam concupiscentia, per motus suos indeliberatos, nonnisi mediate et indirecte agit in voluntatem ipsam. Idque poscit natura ipsa creaturæ rationalis, quæ, nonnisi mediante intellectu, moveri potest ad aliquid volendum vel rejiciendum. Cum propterea affirmatur, gratiam *prævenientem* operari immediate in ipsam voluntatem, id intelligi debet, quatenus, ex dictis, in sensu veterum, gratia præveniens utramque gratiam complectitur *illustrationis* et *inspirationis*, seu, ut recentiores loquuntur, gratiam *prævenientem* et *cooperantem*. Cfr. Zorzi, *Prodomo della nuova enciclopedia italiana*, Siena, 1779, Appendice *Grazia efficace*, n. 5 et seqq.

ordine naturalis honestatis, ut in infidelibus continere solet. Utrique autem gratiæ simul sumptæ, prout supernaturalis est, convenit illa definitio S. Augustini, nempe gratia est *inspiratio dilectionis*, ut *cognita sancto amore faciamus* (1), seu, ut alibi idem loquitur, quæ datur, *non solum ut facienda noverimus, verum etiam ut cognita faciamus; nec solum ut diligenda credamus, verum etiam ut credita diligamus* (2).

Partitio altera est in gratiam *sufficientem* et *efficacem*. *Sufficiens* gratia ea dicitur, quæ caret effectu, seu cui voluntas non assentitur; *efficax*, contra ea est, quæ obtinet effectum, ad quem datur, seu cui consentit voluntas. Utrum vero hic assensus vel dissensus voluntatis repeti debeat ex diversa gratiæ sufficientis et efficacis natura, an a sola libera hominis voluntate, non consentiunt doctores in scholis catholicis, ut suo loco exponemus.

Gratia sufficiens subdividitur in *proxime* ac *remote sufficientem*. *Proxime sufficiens* vocatur ea, quæ præbet immediate vires necessarias ad agendum; *remote* autem *sufficiens* ea dicitur, quæ nonnisi mediate, ex. gr. per orationem, ejusmodi vires suppeditat.

Cum interdum in hac ipsa prima tractatus parte necessario mentionem facere debeamus de gratia *sanctificante* seu *habituali*, ne penitus ignoretur, quid sub hoc nomine veniat, ipsius subijcimus notionem ad dicendum intelligentiam. Gratia itaque *sanctificans* seu, aiunt, *habitualis* ea est, qua homo immediate conjungitur Deo, sit justus ac vitæ æternæ hæres, estque in homine permanens, et per modum habitus ei dem inhærentis concipitur. Qui ea ornatus est; dicitur, esse in statu gratiæ. Verum de hac postea.

His, quatenus opus erat, circa variam gratiæ acceptionem et divisionem expositis, iter, quod nobis constituimus, jam aggredimur.

CAPUT II.

DE GRATIÆ NECESSITATE.

Quadruplici ratione gratia actualis dici ac esse potest necessaria: vel scilicet ad opus ordinis naturalis, vel ad opus ordinis supernaturalis, vel ad opus meritum, vel denique ad perseverandum in bono usque ad vitæ exitum. Varii porro nobis occurrunt adversarii pro diversis hujus necessitatis respectibus, quos recensuimus. Pelagiani sub quovis respectu divini hujus auxilii necessitatem rejiciunt. Semipelagiani hanc necessitatem aggrediuntur tum quoad initium fidei tum quoad perseverantiam. Novatores ac Jansenistæ ex adverso nimis urgent hanc ipsam necessitatem, dum contendunt, sine gratia actuali nullum opus moraliter bonum

agere hominem posse, vel etiam non posse sine fide, imo neque præstare posse bonum opus qualecunque sine justificatione aut gratia sanctificante. Cum igitur ex contrario principio profluerint ejusmodi errores, et alii per defectum, ut aiunt, alii vero per excessum æque impetant gratiæ necessitatem, ut perspicuitati consulamus, in quatuor distinctos articulos hoc totum argumentum partiemur; in quorum duobus prioribus adversus eos, qui per defectum, in duobus posterioribus adversus eos, qui per excessum pugnant circa gratiæ necessitatem, agemus. Sic enim, omnem evitantes confusionem, universam, qua late patet, doctrinam complectimur catholicam sub uno eodemque capite; ex quo deprehendemus, quid homo possit aut non possit propriis viribus tum in ordine supernaturali tum in ordine naturali, ac demum quousque sese extendat gratiæ necessitas ad opera sive supernaturalia sive moralia elicienda.

ARTICULUS I. — De erroribus Pelagianorum circa gratiæ necessitatem.

Cum primus hominum parens in systemate Pelagianorum, ut innuimus, neque supra naturæ suæ conditionem a Deo evectus fuerit per gratiæ sanctificantis collationem, neque auctus dono integritatis, hinc Adam per peccatum nec excidit a tali statu, nec ullam infirmitatem contraxit; id est, neque expoliatus fuit supernaturalibus; neque fuit vulneratus in naturalibus. Quapropter ejus filii sine peccato nascuntur, ac in eodem statu nascuntur, in quo primus homo a Deo conditus fuit, cum nativa illa imbecillitate, quæ propria naturæ humanæ est, obnoxii ignorantie, concupiscentiæ colluctationi ac demum mortii. In hac hypothesi facile erat inferre, neque Adam post peccatum neque ejus posteros qualicumque indignis auxilio supernaturali, quo ad statum supernaturalem restituerentur, neque adjutorio, quo aut eorum intellectus illustraretur aut voluntas validior redderetur ac idonea ad bonum quodvis peragendum aut ad superandos tentationum impetus. Quod si a Deo ejusmodi conceduntur subsidia, ea quidem faciliorem efficient hominis laborem tum ad veritatis inquisitionem tum ad bonum præstandum; verumtamen ejusmodi præsidia aut forent externa, aut si interna, absolute ac per se minime essent necessaria.

Tale est Pelagianorum systema, quod totam evertit gratiæ necessitatem. Illud tamen Pelagius aperte minime professus est; sed verbis est usus ad fallendum compositis, utpote qui et Catholicus videri et hæreticus esse vellet. Etenim 1º gratiam fassus est; sed gratiæ nomine dona naturalia Creatoris significabat; 2º gratiam aliam addidit præter naturam, nempe legem ac revelationem, 3º exempla Christi ac peccatorum remissionem; 4º his juxta aliquos adjecit aliquam interiorum illustrationem, qua indirecte saltem excitaretur hominis voluntas ad *faciliter* operandum. Quo referuntur S. Augustini verba, lib. *De gratia Christi*, ubi, postquam commemorasset Pelagii di-

(1) *Lib. iv, ad Bonif. seu Contra duas epist. Pelag.* cap. 5, n. 11.

(2) *De Grat. Christi*, lib. 1, cap. 12, n. 13. Hæc est gratiæ idea, quam constanter prædicat S. Augustinus, qui, *De Peccat. meritis*, lib. II, cap. 17, n. 26, munus gratiæ demonstrat in eo esse, ut *innotescat, quod latebat, et suave fiat, quod non delectabat*; et ibid. cap. 19, n. 32, vocat gratiam *certam scientiam et victricem delectationem... lucem, qua illuminantur tenebræ, et suavitatem, qua dat fructum suum terra nostra*.

etum : *Ut, quod per liberum homines facere jubentur arbitrium, facilius possint implere per gratiam*, subdit : *Tolle facilius, et non solum plenus, verum etiam sanus est sensus* (1). Hic stetit Pelagius cum suis celebrioribus discipulis Cælestio et Juliano. Siquidem nunquam admisit necessitatem gratiæ, qua immediate excitaretur atque adjuvaretur voluntas ad actus supernaturales eliciendos, tum nempe quoad ipsius actus substantiam, ut aiunt, tum quoad modum; nunquam scilicet admisit gratiam voluntatis seu, ut aiunt, inspirationis. Quod vero spectat ad gratiam prævenientem, eo sensu nempe, quo eam recentiores Theologi exponunt, de motionibus indeliberatis, quibus per illustrationem excitamur ad bene agendum, catenus eam admittere visus est, quatenus facilius nobis per ipsam redditur actuum salutarium ac mandatorum executio, minime vero quatenus ad actus singulos eliciendos sit absolute necessaria. Dixi eo sensu, quo gratiam prævenientem exponunt recentiores Theologi; siquidem, prout hanc vocem veteres accipiebant de gratia interioris illustrationis et inspirationis seu operante et cooperante, quæ omne meritum nostrum præveniret, eam, ut videbimus cap. seq., nunquam admisit Pelagiani.

Ex his colligimus, 1º controversiam, quæ inter Pelagianos et S. Augustinum viguit circa gratiæ necessitatem, in postrema periodo tandem deductam esse ad necessitatem gratiæ, quæ immediate afficeret voluntatem eam præveniendo ac adjuvando; non autem, ut perperam contendit Jansenius, ad gratiam, quæ necessitatem inferret voluntati, quam a Pelagio admitti voluisset S. Augustinus (2). Colligimus 2º hanc gratiæ necessitatem, quatenus complectitur et prævenientem et cooperantem, ad actus singulos salutares absolutam esse, ut adstruebat S. Augustinus, partes Ecclesiæ Catholicæ sustinens, secus ac volebat Pelagius ejusque discipuli (3). Ambæ propterea

(1) Cap. 29, n. 30. Nonnulli ex his Augustini verbi conjiciunt, Pelagium tandem aliquando admisisse veram gratiam interioris illustrationis et inspirationis; ast perperam, ut patet ex iis, quæ scribit S. Doctor, ibid. cap. 26, n. 27 : *Istam Dei gratiam in divinis eloquiis manifestam etiam Pelagius manifeste fateatur, sequæ tamdiu contra sensisse non operiat impudentissimo pudore, sed dolore saluberrimo aperiat... Cognitionem et dilectionem, sicut sunt discernenda, discernat.*

(2) Lib. v, *De hæresi Pelagiana*, cap. 11, pag. 410, edit. Rothomag. 1652, et sic in posterum, hac enim editione utor. Ibi igitur Jansenius totus in eo est, ut adstruat, quantum statum controversiæ pelagianæ in eo stetit, ut Pelagius contenderet, gratiam nullam inferre necessitatem libero arbitrio, ita ut voluntas ei semper possit resistere aut obtemperare, contra vero S. Augustinus juxta catholicæ Ecclesiæ fidem exigeret præterea, ut talem gratiam admitteret, quæ cogeret voluntatem ineluctabili necessitate ad agendum.

(3) Circa historiam pelagianæ hæreseos cfr. Petavius, *De Pelagianorum et Semipelagianorum hæresi*, lib. un. Card. Noris, *Histor. Pelagianæ*, lib. primo, Opp. edit. Veron. 1729, tom. 1; Joan. Garnerius S. J. *Dissert. in historiam Pelagianam*, quæ extant in appendice Augustiniano Joan. Clerici, pag. 40 et seqq. nec non Marii Mercatoris opera studio Joan. Garnerii,

hæc veritates catholicæ sequentibus propositionibus propugnandæ sunt ac vindicandæ adversus expositos Pelagianorum errores. Sit igitur

PROPOSITIO I. — *Ad omnes et singulos actus salutares necessaria est interior Spiritus Sancti gratia illustrationis et inspirationis.*

Hæc propositio est de fide; duobus siquidem his canonibus eam confirmavit Concilium Trid. sess. VI, can. II : *Si quis dixerit, ad hoc solum divinam gratiam per Christum Jesum dari, ut facilius homo juste vivere ac vitam æternam promereri possit, quasi per liberum arbitrium sine gratia utrumque, sed ægre tamen et difficulter possit, anathema sit.* Et can. III : *Si quis dixerit, sine præveniente Spiritus Sancti inspiratione atque ejus adjutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse, sicut oportet... anathema sit.* Præverant Concilio Tridéntino in hac ipsa doctrina catholica adstruenda plura Concilia in causa Pelagianorum celebrata, ut Diospolitanum anno 415, in quo fuit proscriptus septimus Pelagii articulus his verbis conceptus : *Gratiam Dei atque adjutorium non ad singulos actus dari, sed in libero arbitrio esse, vel in lege ac doctrina* (1); Milevitanum II, seu potius Cariag. III, anno 416, in ejus cap. IV statuitur : *Quisquis dixerit, gratiam Dei per J. C. D. N. propter hoc tantum nos adjuvare ad non peccandum, quia per ipsam nobis revelatur et aperitur intelligentia mandatorum, ut scianus, quid appetere, quid vitare debeamus; non autem per illam nobis præstari, ut, quod faciendum cognoverimus, etiam facere diligamus atque valeamus, anathema sit... Utrumque donum Dei est, et scire quid facere debeamus, et diligere ut faciamus* (2); pariter Arausicanum II anno 529, can. VII : *Si quis per naturæ vigorem, inquit, bonum aliquid, quod ad salutem pertinet vitæ æternæ, cogitare, ut expedit, aut eligere, sive salutari, id est, evangelicæ prædica-*

Paris, 1675, præsertim appendix posterior ad primam partem operum Marii Mercatoris, complectens dissertationes septem; in quibus integra continetur historia pelagiana, pag. 125 et seqq. Tanti porro fecit Card. Norisius lucubrationes Joan. Garnerii, etsi in omnibus ei non assentiatur, ut scripserit ad Magliabecum : *Hoc tamen te monitum velim, ne feliciori aliis in scriptis Garnerii eruditioni quidpiam per me detractum putes; illum enim tanti facio, ut si ejusdem de rebus pelagianis commentaria historiam, quam de eadem hæresi hoc anno patavinis typis excusam emisi, prævenissent, mea statim scripta (quod sincere affirmo ac sancte juro) in angulum omnino projecissem* (tom. III, opp. col. 1176). Cfr. præterea Nat. Alexander, *Hist. eccl. sæc. v*, cap. 3, *De hæresibus, quibus infestata Ecclesia est seculo. v*, art. 2 et 3, necnon duæ egregiæ P. Livini Meyer dissertationes, quarum altera perstat ad calcem vol. 1. *Hist. de auxiliis* edit. Antverp. 1705, pag. 734, sub hoc titulo : *Dissert. de genuinis Pelagii et Massiliensium erroribus*; altera ad calcem vol. 2. *Hist. de auxiliis vindicata*, Bruxel. 1715, Diss. iv, cui titulum præfixit : *De Pelagianorum et Massiliensium contra fidem erroribus.*

(1) Cfr. *Acta Concil. Hard.* tom. 1, col. 2011. De vafrutie Pelagii ad Synodum Diospolitanam decipientiam cfr. modo citati auctores.

(2) Ibid. col. 1218.

tionem consentire posse confirmat absque illuminatione et inspiratione Spiritus Sancti... hæretico fallitur spiritu (1).

Hanc porro doctrinam sacras litteras tradere sic luculenter evincimus : Juxta Scripturam omnes ac singuli actus salutare gratiæ adscribendi sunt, si ex eadem nos sine gratia nec cogitare, nec velle, nec operari quidpiam possumus, quo ad salutem perveniamus; jam vero id constanter de nobis prædicat Scriptura. Etenim ad cogitationem quod attinet, sic loquitur Apostolus : *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est* (II Cor. III, 5). Quoad voluntatem præterea et actionem idem Apostolus scribit : *Deus est, qui operatur in nobis velle et perficere pro bona voluntate* (Philipp. II, 13). Ac universim pronunciat : *Ipsius (Christi) factura sumus, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus* (Ephes. II, 10). Ex quibus patet, nos in ordine ad æternam salutem comparari rebus non existentibus, quæ scilicet ex nihilo educuntur, ut sint, subsistant et agant. Hæc autem coherent Christi ipsius verbis, Joan. VI, 44 : *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum*; et ibid. XV, 4 et 5 : *Sicut palme non potest facere fructum a semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmites; qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum; quia sine me nihil potestis facere. Quare nisi jugiter Christus gratia sua præsto sit homini, nihil omnino homo ex se potest aut cogitare, aut velle, aut operari, quod salutare sit. Optime propterea S. Augustinus, hæc Christi verba commentans, ait : Sive parum, sive multum, sine illo fieri non potest, sine quo nihil fieri potest (2). Hinc S. Jacobus, I, 17 : Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum.*

Non alium porro fuisse Ecclesiæ sensum, multiplici ratione patet, quin singillatim Patrum testimonia adducere debeamus. Ac primo ex ipsa agendi ratione Pelagii, qui, cum primum innovare quidpiam circa hunc articulum nisus est, catholicis formulis hæresim suam tegere contendit, nec nisi ambiguis verbis vafritionem suam propinare ausus est (3). Argumentum igitur ineluctabile est, contrariam plane doctrinam in Ecclesia viguisse. Ex eo præterea constat, quod

(1) Ibid. tom. II, col. 1099.

(2) *Tract. LXXXI, in Joan. n. 3.*

(3) Hæc ratione sefellit Synodum Palæstinam, dum aliud teneret, aliud profiteretur; quare absolutus dimissus est. Postea tamen, fraude detecta, et iterum et sæpius damnatus est. Hic observare juverit, hæreticos ipsis suis innovationibus testimonium reddere avitæ fidei, quæ ante ipsos in Ecclesia obtinuit; dum enim numero pauci sunt, nonnisi timide atque cunctanter novitates suas incautis propinant verbis ambiguis atque ad fallendum compositis, ita ut ipsam catholicam doctrinam profiteri videantur. Quum numero validiores sunt, larvam deponunt, ac palam hæresim detegunt, quam jamdiu in animo condiderant; ita sese gessit Arius, ita Nestorius, ceterique omnes, cum constans hæc sit eorum ars,

simul ac Episcopi suspicati sunt dogma catholicum de gratiæ necessitate a Pelagio appeti, illico undique in Concilia coeuntes in heresiarchæ doctrinam inquisierint, eamque proscripserint; nec aliter valuit Pelagius damnationis sententiam effugere, quam repudiando (quamvis subdole id fecerit), articulos novæ doctrinæ, qui ipsi adscribebantur. Tertio tandem liquet ex eo, quod, detecta fraude et omni ambiguitate sublata, ab universa Ecclesia proscripta fuerit nova doctrina tanquam hæretica (1). Sane tum S. Hieronymus, qui omnium primus in arenam descendit adversus Pelagianos, ac deinceps S. Augustinus tanquam in novarum rerum auctores ac hæretica dogmata serentes insurrexerunt. Præscribebat igitur Ecclesiæ catholicæ doctrina hisce innovationibus.

Demum systema Pelagianum ratio theologica duplici ex capite evertit; ac primo ex falso principio unde profluit, hominem scilicet paradisiacum ad statum supernaturalem minime fuisse evectum, nec proinde per peccatum ab eo excidisse amittendo justitiæ originalem, cui ejusmodi elevatio erat conjuncta. Porro nos contrarium suo loco ostendimus (2). Secundo ex proportionem, quæ intercedere debet inter finem ac media. Jam vero si finis, ad quem homo per Christum reparatus pervenire debet, est supernaturalis beatitudo, ut pariter alibi a nobis demonstratum est (3), media item ad eum obtinendum supernaturalia esse necesse est. Quod si ejusmodi media sive subsidia supernaturalia sunt, id est, supernaturæ conditionem posita eamque excedentia, evidens est, ea a solo Deo posse præberi, et nihil prorsus in tali rerum ordine hominem per se præstare posse, ac proinde summam et absolutam esse gratiæ necessitatem ad actus salutare tum internos tum externos eliciendos, prout demonstrandum assumpsimus.

DIFFICULTATES.

Obj. prima. Inter actus salutare principem locum obtinent fides, spes, charitas, conversio; rursum bona voluntas, opera pia, eleemosynæ, ex. gr. orationes, jejunia, actus misericordiæ in pauperes, aliaque ejusmodi. Quis porro sanus sibi persuadeat ad ejusmodi præstanda jugiter opus esse superaddito gratiæ auxilio, cum homo per se ultro hæc perficere possit? Etenim credere vel non credere in hominis potestate est; illi propterea, cui aliquid credendum proponitur, motiva adduntur, quibus credibile fiat, ex. gr. miracula, vaticinia, aliaque ejusmodi; et conformitate insuper, quam ratio deprehendit in articulis fidei cum principiis sibi ab auctore naturæ inditiis, eos vel rejicit vel admittit, quin alio auxilio

(1) Id constat ex Concilio Ephesino oecumenico, quod can. IV damnavit sentientes cum Nestorio et Cælestio, apud Hard. tom. I, col. 1623, et ex tot Synodorum particularium, ac Romanorum Pontificum decretis, latis adversus eandem Pelagianorum doctrinam, de quibus cfr. citati auctores qui scripserunt de Pelagiana hæresi.

(2) Cfr. tom. III, n. 377 et seqq.

(3) Ibid. n. 379 et seqq.

indigeat; idipsum dicatur de spe, quæ concipitur ex Dei promissis et ex possibilitate assecutionis ejus, quod promittitur. Multo facilius poterit homo Deum diligere, quum ejus animadverit amabilitatem; respiscere poterit et converti, quum terrore percellitur judiciorum Dei, quæ ipsi per revelationem proponuntur; cetera denique propriis viribus hominem præstare posse, exempla tot honestorum ethnicorum, qui gratia destituti virtutibus excelluerunt, manifeste ostendunt. Nec aliter docent Sacræ Litteræ: *Prædicate*, inquit Christus, *Evangelium omni creaturæ; qui crediderit salvus erit*, nec aliam conditionem injicit. Sic sexcenties sperare in Domino jubemur, quin ulla necessitatis ad id gratiæ mentio fiat; ad Deum amandum provocamur, ad nos convertendos, et ad alia his similia præstanda, quæ frustra a nobis exigerentur, nisi in nostra essent potestate posita. De voluntate demum aperte ac universim pronunciat Apostolus: *Velle adjacet mihi* (Rom. VII, 18). Ergo.

Resp. *Dist. min.* Prout hi actus in se spectantur, seu in sua, ut dicitur, *materialitate*, *trans.*; de his enim inferius agemus; prout actus salutares sunt ac supernaturales, seu ratione *modi*, *neg.* Duo hæc inter se permisceri nequeunt. Fieri enim quandoque potest, quod postea enucleatius expendemus, ut nonnulli actus in se spectati faciles sint, ac præstari proinde possint sine peculiari gratiæ auxilio, infirmitatem per peccatum contractam sanante. At de his hic non agitur. Sed quæstio versatur circa actus salutares ac supernaturales, quibus homo aut disponitur aut perducitur ad supernaturalem beatitudinem assequendam. Porro hoc ipso, quod hic ordo supra naturam hominis est, patet, hominem, nisi gratia præveniat, excitetur ac adjuvetur ad ejusmodi actus eliciendos, in absoluta impotentia versari relate ad eosdem. Hinc est quod in fidei decretis, seu in sanctione catholicæ doctrinæ semper addatur: *sicut oportet*.

Hiscæ positis, per se concidunt, quæ objecta sunt, sive ex ratione, sive ex Sacris Litteris. Atque ad argumenta primum quod attinet ex ratione petita, ex iis ad summum hoc unum colligitur, quod nunc in controversiam non venit, posse hominem propriis viribus fidem naturalem habere, spem, amorem posse item varia opera naturalis ordinis exhibere; minime vero sequitur, sine gratia posse hominem hæc ipsa prout supernaturalia sunt velle aut perficere. Implicant enim ac se collidunt duæ hæc ideæ, nempe hæc opera solis naturæ viribus eliciuntur, et hæc opera supernaturalia sunt; si enim sunt supernaturalia, ex naturæ viribus non proficiscuntur, et e converso.

Ad ea vero, quæ adjiciuntur ex Sacris Litteris, juxta principia ibidem posita et ex toto systemate patet, eas semper ac necessario supponere gratiam. Etenim si homo in ordine ad statum supernaturalem mortuus in Scripturis perhibetur (1), cæcus (2), ine-

ptus sine gratia præveniente et excitante ad quidpiam cogitandum, volendum et operandum (1); si præterea, quoties agitur de fide supernaturali, trahi a Deo dicuntur, qui ad Christum veniunt, a Deo edocti (2), ita ut Deus dicatur cor adaperire eorum; qui fidem excipiunt (3), eos præordinare ad vitam æternam (4), nulli dubium subesse potest, quin in objectis locis, in quibus sermo occurrit de fide aliisque operibus salutaribus, subintelligatur gratia præveniente ac opitulante ea esse præstanda, coherentem ad illa principia, etsi nulla expressa de ea mentio occurrat, ut passim in aliis fit.

Quod demum ex Apostolo objicitur: *Velle adjacet mihi*, ad præsens argumentum non refertur. Nos enim agimus de necessitate gratiæ ad actus salutares; Apostolus autem ibi loquitur de insita infirmitate in lucta, quam homo experitur in superanda concupiscentia, de qua inferius pertractabimus.

Inst. Homo a Deo fuit libero arbitrio instructus, quorsum vero hac libera facultate pollet, si ea uti nequeat ad finem, ad quem fuit a Deo conditus, ita ut homo semper ope gratiæ indigeat ad actus salutares eliciendos?

Resp. Ut libere gratiæ prævenienti et excitanti assentiatur, ac libere, gratia cooperante adjutus, bonum operetur, atque hac ratione homo aut se disponat ad justificationem, aut, hac adepta, meritoria opera per gratiam efficiat, ut uberius suo loco ostendemus. Prout enim libertas naturalis facultas est, non ordinatur nisi ad opera naturalis ordinis, minime vero ad opera, quæ hunc ordinem excedunt ac superant, cujusmodi sunt opera salutaria, uti exposuimus et ostendimus. Ad hæc enim elicienda opus est, ut Deus gratia sua hominem interius præveniat, excitet, illuminet ac adjuvet.

Obj. secunda, quæ est Rationalistarum: 1° Operationes gratiæ immediatas et supernaturales, jam olim nonnulli recte monuerunt, nec diserte promissas esse in Libris Sacris nec necessarias, quum, quæ ad animum emendandum valeant, omnia legibus naturæ a Deo optime efficiantur, nec denique ita conspicuas, ut cognosci certa ratione et intelligi possint. 2° Accedit, quod libertatem et studium hominum impediunt, Mysticorum somnia sovent, et Deum ipsum auctorem arguunt peccatorum ab hominibus non emendatis commissorum. 3° Verum ipsi Scriptores Sacri multis in locis mediatos et naturales gratiæ divinæ effectus significant aut commemorant, sanctantummodo ratione et experientia confirmatos. 4° In ea igitur sententia quiescendum esse censemus, Deum non modo virium humanæ mentis et legis moralis, animo quasi inscriptæ (Rom. II, 15), in universum, et modi, quo quisque his facultatibus instructus est, auctorem esse atque conservatorem, sed etiam fontem illius efficacæ, qua christiana religio bene intellecta ad recti bonique studium animos

(1) II Cor. III, 5; Philipp. I, 6; Rom. IX, 16.

(2) Joan. VI, 44.

(3) Act. XVI, 14.

(4) Ibid. XIII, 48.

(1) Ephes. II, 1: *Cum essetis mortui delictis et peccatis vestris*. Cfr. etiam I Cor. II, 14 et Joan. VIII, 34.

(2) Ibid. V, 8: *Eratis aliquando tenebræ*.

excitat, eosque spe ac solatio implet; 5° denique ipsum Deum rerum physicarum æque ac moralium summum auctorem ac moderatorem, ad quem homo, vera pietate imbutus, supra causarum intermediarum nexum exsurgens, evehitur, largissime præbere opportunitates et immittere incitamenta, quibus singuli homines, salvis quidem legibus et physicis et moralibus a Deo ipso institutis, ad doctrinam illam cognoscendam ejusque beneficiorum fructum percipiendum adducuntur. 6° Omnis igitur de gratia divina disputatio rectius ad doctrinam de providentia Dei singulari et concursu refertur... Quem quicumque pie veneratur, is, omissis quæstionibus quibusvis argutis atque inexplicabilibus, præsentissimam quidem Dei vim et operam salutiferam in morali sicut in physico rerum ordine expectabit. 7° Neque tamen ideo facultates et incitamenta ad animum emendandum ipsi suppeditata temere negliget, vel de iis optime ad usum translatis tanquam de singulari suo merito gloriabitur (1). Ergo.

Resp. ad 1^m, *Dist.* Perperam tamen hoc illi monuerunt et contra apertam Scripturarum auctoritatem, *conc.*; recte, *neg.* Nam, ipsis Rationalistis latentibus (2), scriptores saltem Novi Testamenti docent, homines christianos et Deo ipsi et Jesu Christo (3) ejusque Spiritui (4) et Spiritui Sancto (quem ipsi a Spiritu Christi distinguunt), varia in animos suos effecta salutaria immittentibus, tribuere debere: *primum* religionis christianæ cognitionem eamque proflitendi consilium (5), *deinde* animi immutationem Evangelii præceptis convenientem (6), *tum* perseverantiam in fide Evangelio præstanda atque in virtute perficienda conspicuam (7), singulas *denique* virtutes et motus pios (8), dotes etiam singulares quasdam cum baptismo interdum conjunctas (9), vel eum præcedentes (10). Falsum igitur est et contra omnem veritatem, quod hi monitores adstruunt, operationes gratiæ *immediatas* et *supernaturales* nec promissas in Libris Sacris esse nec necessarias. Quod si hæc referant adversarii ad voces *immediatas* ac *supernaturales*, certe has non habent Sacræ Litteræ, prout non habent voces *mediatas*

(1) Ita Wegscheider, § 152.

(2) Disserens enim cit. auc. § 148, de doctrina biblica circa gratiam divinam: *Ut homines, inquit, salute per Christum oblata, Deus ipse eos adjuvare decrevit; id quod testantur Scriptores Sacri, ac singulari attribuant favori et gratiæ.*

(3) 1^a Thess. ii, 16 et 15; iii, 5-5.

(4) Rom. viii, 9; Gal. iv, 6; Phil. i, 19; ii, 2 et 13; 1^a Cor. iii, 16; Coll. vi, 19; xii, 6; Rom. xii, 5 et seqq.

(5) Joan. vi, 44; Act. xvi, 14; 1^a Cor. i, 4-6; xii, 3; ii^a Cor. iv, 6; Ephes. i, 17 et seqq. Phil. i, 3-6.

(6) Joan. iii, 5; 1^a Cor. vi, 11; Ephes. ii, 5; Phil. ii, 13; ii^a Tim. ii, 25; Tit. iii, 4-6.

(7) 1^a Cor. i, 8; iii, 6; vi, 19; ii^a Cor. i, 21; Ephes. iii, 16 et seqq. Phil. i, 9; Col. i, 10; 1^a Thess. v, 23; ii^a Tim. i, 14; 1^a Petr. v, 10.

(8) Gal. v, 22 et seqq.; 1^a Petr. i, 22; iv, 14; Rom. viii, 26; Ephes. v, 18 et seqq.

(9) Joan. iii, 5; Act. xix, 5 et 6. Ephes. v, 26; Tit. iii, 5.

(10) Act. x, 47.

ac *naturales*, quas tamen ipsi usurpant. Quæstio porro est *de re*, non *de formulis*, quibus res significatur. Turpe autem est et contra dialecticæ leges a formulis ad rem transitum facere. Probationes, quas ex Scripturis adduximus ad dogma catholicum vindicandum, prorsus convellunt ea, quæ rursus pravi ejusmodi monitores obtrudunt; *omnia per leges naturæ a Deo optime effici, nec ita conspicuas gratiæ operationes esse. ut cognosci certa ratione et intelligi possint.* Dogma enim luculentissime traditum est, quod in præsentia sufficit.

Ad 2^m, *Neg.* Libertatem enim et hominum studium gratiæ operationes juxta doctrinam catholicam mirifice promovent, cum ea perficiant. Nam, si gratiæ operationes spectentur, prout naturales hominis facultates elewant ad ordinem supernaturalem, ac idoneas reddunt ad actus supernaturales perficiendos, qui non humanis viribus, sed instinctu influxuque divino elici debent, ut per se patet, nihil eis detrahunt; sed ea tantum adjiciunt, quæ libertas et hominum studium per se nec habebant nec habere poterant. Quod si gratiæ operationes spectentur, prout medicinales sunt, ac tollunt impedimenta, quæ ad bonum operandum opponunt infirmitas ac imbecillitas humanæ naturæ, tentationes et cupiditates, nemo est qui non videat, per eas libertatem et hominum studium maxime perfici, prout data opera inferius ostendemus. Ea vero, quæ adduntur de mysticorum somniis ac de Deo peccatorum auctore, relinquimus Lutheranis et Calvinistis, quibus talia accepta referenda sunt.

Ad 3^m, *Neg.* Ut liquet ex iis, quæ nuper diximus, cum responderemus eidem difficultati a Pelagianis objectæ.

Ad 4^m et seqq. *Dist.* Spiritui privato obsequendo adversus divinam revelationem, *conc.*; hanc adhuc retinendo, *neg.* Siquidem systema Rationalisticum componi nequaquam potest cum divina revelatione, quæ eidem omnino adversatur. Hoc enim perinde est ac si quis sibi ex arbitrio velit religionem extruere. His vero principiis admissis, absonum est, adhuc ingerere mentionem de *religione christiana*, ubi recte consideretur; cum ex istorum mente, recta christianæ religionis intelligentia nil aliud sit nisi ejusdem eversionis Ilucusque nondum pertigerat Pelagius cum suis. Ridiculum porro est, quod quinto loco subdunt hi rationalistæ de *vera pietate*. Quænam vera pietas fingi animo potest sine fide, sine gratia, sine revelatione? Quamquam pietatem præstolemur ab iis, qui *præsentissimam Dei vim et operationem salutiferam in morali ac physico ordine expectant*? Ergone Christus ideo venit in mundum, ut in se typum moralem et physicum referret, ex quo rationalistæ demum facultates et incitamenta ad animum emendandum suppeditata non negligenter? Huc usque deducta res est apud Protestantibus.

PROPOSITIO II. *Necessaria est Dei gratia homini lapsō, tum ad omnes veritates ordinis naturalis cognoscendas, tum ad universam legem adimplendam, tum denique ad graves tentationes superandas.*

Ad fidem catholicam spectat quoad omnes suas partes hæc propositio, quam S. Augustinus adversus Pelagianos vindicavit. Pelagius enim, ut præmissimus, inficiatus est, primum hominem integritate naturæ auctum a Deo esse; cumque propterea nullam ipse admitteret ex peccato originali naturæ corruptionem, intulit, non minus valere ejus posteros, tum ad verum cognoscendum, tum ad bonum perficiendum atque ad vincendas difficultates, quæ iisdem opponuntur, quam Adam ipse immediate a Deo conditus hæc præstare potuerit.

Porro ex doctrina catholica de peccato originali ejusque effectibus discimus, protoparentem illam integritatem naturæ a Deo accepisse cum justitia originali, eamque per peccatum amisisse, *totumque Adam*, ut loquitur Concilium Trident., *per illam prævaricationis offensam secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse* (1). Hæc autem totius Adam in deterius commutatio potissimum complectitur ignorantiam ex parte intellectus, in malum pronitatem ex parte voluntatis, et concupiscentiam ex animæ et corporis conjunctione. Nisi igitur hæc vulnera, homini inflata per peccatum, medicinalis Christi gratia curet, ineptus homo est ad tria illa præstanda, quæ enumeravimus.

Animadvertendum autem hic est majoris perspicuitatis causa, 1° agi in præsentī propositione de sola operis moralis *substantia*, ut in scholis loquendi mos obtinet, non autem de *modo* seu de *opere supernaturali* aut *salutari*, adeoque agi de necessitate gratiæ, quæ supernaturalis quidem sit *ratione sui*, non autem *ratione modi* seu *finis*. Utrumque enim concurrat necesse est ad gratiam absolute supernaturalem constituendam ac proprie talem. Hæc autem omnium prima vocatio est ad fidem una cum interiori illustratione et inspiratione, ut postea dicemus. 2° Notandum est, cum asserimus gratiam necessariam esse tum ad *omnes* veritates ordinis naturalis cognoscendas, etc.; hoc non solum spectare nexum harum veritatum aut divinorum præceptorum, verum etiam et abstrusiores veritates ac difficiliora præcepta tum absolute tum relative, ac præcipue præceptum diligendi Deum super omnia. 3° Notandum est, impotentiam, in qua nunc homo lapsus versatur respectu horum omnium, quæ recensuimus, *moralem* esse, non *physicam* (2);

(1) Conc. Trid. sess. v, can. i.

(2) *Physica* impotentia idem valet ac impotentia *absoluta*, quæ superari nullatenus potest; cujusmodi ex. gr. est in homine ad volandum, quia alis destitutus est. Impotentia *moralis* ea dicitur, quæ ægre quidem ac difficulter, attamen absolute vinci potest; qualis in ægroto concipitur ad pondus quoddam attollendum, quod ipsi molestiam afferret. Moralis porro hæc impotentia, seu verius difficultas, plures gradus admittit tum absolute tum relative; *absolute*, cum hæc oritur ex ipsa rei arduitate; *relative*, cum non solum ex arduitate operis pendet, verum etiam ex ratione

alioquin homo reus culpæ non esset, aut cum gravi tentationi cederet, aut cum arduum præceptum transgrederetur; nec virihus a natura esset comparatus, quæ proportionem servarent cum lege naturali seu moralis ordinis, ad quem suapte natura homo ordinatus est; nec vere libero arbitrio polleret. Moralis autem hæc impotentia plures gradus admittit, tum in se, tum respectu particularis cujusquam individui, spectatis præsertim temporis, loci aliisque individui ipsius adjunctis.

His ita positis, sic per partes assertam propositionem evincimus. Ac primo quidem non posse hominem absque gratiæ subsidio omnes ordinis naturalis cognoscere veritates, illa omnia evincunt, quibus ostendimus necessitatem supernaturalis revelationis adversus incredulos et rationalistas, argumento potissimum ducto ex omnium seculorum experientia. Inde enim comperimus, tot ac tantis ignorantie tenebris homines revelatione destitutos laborasse, ut nec populi rudes neque populi philosophorum doctrina et scientia exculiti ita potuerint se ab iis expedire, ut in plures eosque gravissimos errores adversus sanam ethicen non impeerint. Comperimus præterea, philosophos ipsos, etsi omne studium in veritatis inquisitionem contulerint, in perniciosissimos tamen errores delapsos esse, non secus ac recentiores incredulos, qui seposita revelatione conati sunt novam sibi ethicen cudere; siquidem in desperationem acti propriam impotentiam demum ultro fassi sunt (1). Et hæc satis sint; nec est cur plura congeramus ex vitæ brevitate, mentis angustia, multitudine officiorum, ex difficultate applicationis eorundem officiorum ad praxin, ex collisione præceptorum, aliisque prope innumeris, quæ urgeri possent.

Quod vero secundo loco positum est, non posse scilicet hominem lapsum absque Salvatoris gratia universam legem implere, aperte evincit ex una parte summa difficultas, quæ inest quibusdam præceptis; ex altera autem insita homini imbecillitas. Injuriarum condonatio, inimici dilectio, continentia aliaque quæ a lege præscribuntur non pauca, tantam præ se ferunt difficultatem, ut homo per se eam aut ægre omnino aut nullatenus superare valeat. Atque ut in continentia sistamus, libri Sapientiæ auctor de se profitetur cap. VIII, 21 : *Ut scivi quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, et hoc ipsum erat Sapientiæ, scire cujus esset donum, adii Dominum et*

temporis, loci, individui, aliorumque adjunctorum seu, ut vocant, circumstantiarum, quæ negotium illud jam per se arduum comitantur. Quandoque vero eo pervenit talis moralis impotentia aut difficultas, ut physicæ seu absolutæ æquivalcat; cujusmodi ex. gr. esset homini sanæ mentis nudum per vias incedere, se ex alta turri in terram dejicere, etc. Hæc autem sedulo animadvertenda erant, quia nonnulli invenimus scriptores præsertim ex factione Janseniana, qui, ad invidiam declinandam, quandoque moralem impotentiam nominant, at sub hoc vocabulo moralem summam, quæ physicæ et absolutæ æquipolleat, significant, et hac ratione fucum incautis faciunt.

(1) Cfr. vol. I, *De vera relig.* n. 54 et seqq.

deprecatus sum illum. Quo spectat et illud Apostoli dictum: *Velle adjacet mihi; perficere autem bonum non invenio* (Rom. VII, 18); imo huc integrum refertur caput VII Epist. ad Rom.; ubi graphice Apostolus describit hominis impotentiam ad legem sine Christi gratia servandam. Ex hac porro difficultate, quam in se homo experitur ad continendum se in officio, origo potissima habetur idololatriæ ac polytheismi, quibus ad turpissima quæque cohonestanda gentes usæ sunt, ut sic conscientiae stimulos et angores aliqua ratione suffocarent. Quibus si addantur nonnulli casus nec infrequentes, in quibus homo inter legis violationem ac vitæ discrimen colluctatur, inter delictum quod sibi innoxium fore pollicetur et lucrum constitutus ad longum tempus profecto non subsistit (1). Quod autem de lege in universum dictum est, peculiari ratione affirmari debet de præcepto diligendi Deum super omnia, amore nempe *appretiativo*, qui observantiam totius legis includit, ut per se patet; nec pluribus ad id demonstrandum opus est.

In immensum denique prope augetur hæc difficultas ex eo, quod tertio loco constituimus, cum graves nempe tentationes animum pulsant, quas sine gratia sanante vincere homo non potest. Ejusmodi autem tentationes aliæ inditæ homini sunt, quas scilicet ingenerant cupiditates; aliæ externæ, quæ vel ex dæmonis assaultibus, vel ex mundi blandimentis ac illecebris oriuntur. Vehementes quandoque et acres adeo stimulos cupiditates excitant, ut nonnisi ægre ab iis homo non abripiatur: *Caro enim concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem* (Gal. V, 17), inquit Apostolus; qui præterea de se ex persona hominis sub lege constituti scribit: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis* (Rom. VII, 23). Quod et viderunt ethnici ipsi juxta tritum illud poetæ dictum:

..... *Aliud cupiditas, mens aliud suadet;*
Video meliora proboque, deteriora sequor.

Quo quidem vocem naturæ foedatæ ac in malum pronæ poeta expressit. His incitamentum addunt dæmonis insectationes, ut passim Scripturæ testantur, atque mundi blandimenta, ut infelix nimis experientia ostendit. Non aliter proinde poterit homo se his subducere eaque superare quam per Dei gratiam, qua opitulante excitatur ad officia excolenda, eaque omnia præstanda, quæ muneris sui sunt, virtutemque sectandam. Quod declarat Apostolus loc. cit. ubi, postquam exclamasset: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* statim subdit: *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum* (Ibid. 24 et 25).

Constat igitur, quod proposuimus, necessariam scilicet esse Dei gratiam homini lapsa, tum ad omnes veritates naturalis ordinis cognoscendas, tum ad universam legem adimplendam, tum denique ad graves tentationes superandas (2).

(1) Cfr. Roberti S. J. *Della probità naturale*.

(2) Cfr. Bellarm. *De grat. et lib. arbit.* lib. v, a cap. 4 ad 9.

DIFFICULTATES.

Obj. prima. 1° Humana ratio iis omnibus a Deo instructa est facultatibus, quibus satis exulta ad veritates sui ordinis, ethices præsertim ac religionis pervenire possit. 2° Sane id, quod sunt brutis animalibus sensus et instinctus, est homini ratio; ergo, quemadmodum illa finem suum assequi possunt absque exteriori subsidio, ita et homo sola ratione potest ad finem suum pervenire per cognitionem veritatis, primæ præsertim, quæ Deus est; dein etiam officiorum, quibus adstringitur erga Deum, erga se ac societatem. 3° Porro ratio ad instar seminis in homine latet, quod successu temporis evolvi debet, ut crescat, et perfectionem sibi propriam attingat. Institutione propterea indiget ratio et cultu, experientia, communicatione, ceterisque præsiidiis, ut perveniat ad veritatem; quæ si adsint, veritatem certe assequetur. Ergo.

Resp. ad 1^{am} *Dist.* Physice et absolute, *conc.*; moraliter, *neg.* De hac vero morali potentia loquimur. Physica enim potestate ad veritates cognoscendas, ad quas ordinatus est, hominem lapsum adhuc pollere, non inficiamur; verum hæc non sufficit, cum expedita non sit, ac multis difficultatibus sit circumsepia, quibus omnibus superandis multo opus tempore, labore, vigiliis, ut experientia ostendit; ex qua præterea discimus, vel ipsos sapientes post plurimum seculorum conatus nunquam eo pervenisse, ut veritatem erroribus iisque gravissimis immunem cognoverint. Deinde semper deest ejusdem ad officia practica applicatio; quæ ut rite fiat, novis conatibus et eluctationibus opus est. Theoriæ, ut aiunt, ac mentis humanæ molitiones pulcherrimæ non raro sunt; brevi tamen experimentum eas evertit.

Ad 2^{am} *Neg. paritatem*; cum bruta sensibus et instinctu necessario agantur; at homo per ipsam rationem liber fit, quæ utpote certis finibus conclusa, non omnem veritatem agnoscit; unde et homo pravis cupiditatibus irretitus illa, heu! sæpius, nimis prave utitur. Cupiditates enim, institutio, auctoritas ceterorum hominum, anticipata judicia eam sæpe ita labefactant, ut verum dignoscere non valeat. Subsidio proinde indiget homo, ut recte incedat, et ad finem suum certo perveniat. Nec ei satis est, ut Deum cognoscat et officia generalia, quibus astringitur; sed necesse insuper est, ut hæc in particulari cognoscat ac rite applicet. Hoc porro opus, hic labor est.

Ad 3^{am} *Conc. antec. et neg. cons.* Utique ratio ad instar seminis est, quod germinare debet, ut maturitatem attingat; sed ut germinet, requiritur gratiæ subsidium, quod nisi præsto sit, tenuia illa ipsa principia facile corrumpunt ac pravè inflectuntur; et nedum ad optatam perfectionem pertingant, extremam sibi perniciem consciscunt. Non aliter navis, etsi optimis instrumentis instructa sit ad mare trajiciendum, nisi ab experto nauta dirigatur, aut in syrtis incidet, aut ad scopulos se illidet (1).

(1) Nonnulli auctores, ut se ab hac difficultate expediant, recurrere consueverunt ad humanæ naturæ

Obj. secunda. Scriptura passim ut certum assumit, posse hominem suis viribus totam legem implere. 1° Sic, Deuter. XXX, 11, Moyses ait : *Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum.* Eccl. pariter XV, 16 dicitur : *Si volueris mandata servare, conservabunt te.* 2° Quare Apostolus universim pronuntiat : *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt* (Rom. II, 14); possunt igitur naturaliter seu naturæ viribus sine gratia legis naturalis præcepta servari. Prout 3° de semetipso testatur Apostolus, quod, cum nondum sub gratia esset, sed solum sub lege constitutus, *secundum justitiam, quæ in lege est, sit conversatus sine querela* (Philip. III, 6). 4° Hinc S. Joan. Chrysost. scribit : *Admiratione dignos esse (gentiles), quod nec lege ipsis opus fuerit, et tamen omnia, quæ legis erant, præstiterint* (1); 5° cui cohærens S. Hilarius duplicem librum distinguit, ad illud Ps. LXVIII : *Deleantur de libro viventium; alterum viventium, alterum justorum; affirmat autem : Eos in viventium libro esse, qui antea sine ulla Christi cognitione pie in lege versati omnia præscripta legis impleverint, de quibus secundum legem Apostolus Paulus ita docuit :* (Rom. X) *Quia qui fecerit ea, vivet in illis* (2). 6° Sane lex naturalis intra naturæ limites continetur, neque proinde naturalem hominis facultatem excedit. 7° Cavendum propterea est, prout scite concludunt Rationalistæ, ne, imbecillitatem istam naturæ humanæ nimium jactando, faciliem peccantibus excusationem suppeditemus; in eo potius elaborare debent doctores publici, ut ejuslibet male facti pravitatem et turpitudinem vehementer prædicent, et facultatem homini, benigne a Deo concessam, vitiositatem quamvis superandi et, Deo ipso juvante (juxta naturalem providentiæ ordinem), optima quæque efficiendi magis magisque explanent, ut eam homines diligentius excolant (3). Ergo.

Resp. *Neg. antec.* Ad 1^m prob., *Dist.* Per auxilium divinæ gratiæ *conc.*; sine illo, *neg.* In his enim ac similibus testimoniis, in quibus sermo est de legis observantia, aut sit ad eam implendam exhortatio, semper subintelligitur gratiæ opitulatio cohærenter ad illa, quæ aut ibi aut alibi dicuntur. Etenim ante adductum ex Deuter. v. 6, testimonium jam dixerat Moyses : *Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum et seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto*

infirmi-
venit. Ast
tem locum
hominem
et tunc
ad illa,
adductum
Moyses :
seminis
tuo

- (1) *Hom. v in Epist. ad Rom. n. 5.*
(2) *Expos. in Ps. LXVIII, n. 24, edit Coust.*
(3) Wegscheider, § 118.

PERRONE. I.

corde tuo et in tota anima tua. Quo pariter spectant illæ prophetarum preces, quibus a Deo petunt, ut aut sibi aut populo cor docile tribuat ad legis mandata custodienda; quæ innumeræ prope sunt (1).

Ad 2, *Dist.* Naturaliter gentes ea, quæ legis sunt, faciunt, per oppositionem ad legem scriptam, *concedo*; per oppositionem ad gratiam, *nego*. Scopus enim Apostoli in adducto testimonio est, ostendere, gentes, etsi legem scriptam ut Judæi non habuerint, non fuisse tamen sine lege; cum eam in cordibus suis velut insculptam gesserint, ut ex ipsorum bene aut male factis ostendebant, testimonium ipsis perhibente conscientia. Quemadmodum vero Judæi non sine gratiæ auxilio legem servabant, ita nec sine eodem gentes legem naturalem implebant. Non igitur gratiam excludit Apostolus; sed eam potius includit ac supponit (2).

Ad 3, *Dist.* Secundum justitiam legalem externam, seu coram hominibus, *conc.*; internam et proprie dictam coram Deo, *neg.* Alibi enim contrarium proficitur (3).

Ad 4, *Dist.* In sensu Apostoli mox exposito, *conc.*; in sensu adversariorum, *neg.* Expresse enim S. Doctor, Hom. XIII in eadem Epist. docet, legem sine gratia minime sufficere; nec salutis spem ac tentationum victoriam sine speciali Dei auxilio haberi posse (4).

Ad 5, *Dist.* In libro viventium in ordine ad vitam temporalem, *conc.*; in ordine ad vitam æternam, *neg.* Alioquin nimis probaret, posse nempe quempiam per opera moraliter honesta pervenire ad salutem æternam (5).

Ad 6, *Dist.* Non excedit naturalem hominis facultatem physicam, *conc.*; moralem, de qua loquimur, *neg.*

Ad 7, *Dist.* Si physicam inesse homini impotentiam doceremus et omni gratia hominem destitutum, urgente præcepto, *conc.*; si moralem tantum, nec sine gratia, urgente præcepto, hominem esse docemus, *neg.* Tunc enim solum peccanti facilis præberetur excusatio, si eum absolute impotentem ad legem servandam adstrueremus, ac sine omni gratiæ auxilio, cum grave aliquod præceptum urget, eum esse diceremus. Ast ab his sensibus abhorret doctrina catholica. Nemo quippe nisi volens ac libens peccato inquinatur. Quare adhortationes Rationali-

(1) in Reg. m, 9; toto Ps. cxviii, etc.

(2) Cfr. Bernard. a Piconio, *Triplex expositio*, in hoc loco.

(3) Cfr. Epist. ad Titum, iii, 5 et seqq. 1 Tim. 1, 13; etc.

(4) N. 3 et seq. Imo in hac ipsa Hom. v, quæ ob jicitur ab adversariis, id aperte declarat S. Joan. Chrysost. n. 4 et 5.

(5) Id patet ex toto contextu, ubi duplicem distinguit librum, *viventium* nempe et *justorum*. Ad librum justorum asserit pertinuisse eos, quibus justitia Christus factus est; ad librum autem viventium eos pertinuisse affirmat, qui legem sine Christi cognitione observarunt : *A quo libro, inquit, cum omnem populum deleri Moyses metueret, se primum deleri deprecatus est.* Metuebat autem Moyses, ne morti daretur populus, prout Deus comminatus fuerat.

(Quarante.)

starum optime quidem congruunt doctoribus protestantibus, qui docent, hominem per Adæ peccatum omnem amisisse libertatem, ac necessitate ineluctabili ad peccatum impelli, non autem catholicis, qui, etsi hominis lapsi imbecillitatem prædicent, nunquam tamen eum docent destitutum omni penitus gratiæ subsidio, cum præceptum instat, ad quod servandum impar ille sit, ut inferius adstruemus.

Obj. tertia. 1° Si qua tentatio difficilis censi debet, ejusmodi profecto est comminatio mortis imminens; jam vero hanc solis arbitrii viribus hominem superare posse, innumera prope exempla ostendunt, primo quidem Romanorum, qui non dubitarunt se passim morti devovere ex patriæ amore, secundo tot hæreticorum et schismaticorum, qui ad tuendas pravæ suas opiniones gravissima interdum supplicia pertulerunt, nec tamen ad hæc sustinenda Christi gratia communiti erant. 2° Pariter gravis æstimari solet tentatio, quæ ex concupiscentiæ collectatione oritur; de ea tamen Gen. IV, 7 dicitur: *Sub te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius*. Potest igitur homo viribus suis concupiscentiam rationis imperio subjicere eique dominari. 3° Hinc optime S. Hieronymus: *Liberi arbitrii, inquit, nos condidit Deus, nec ad virtutes nec ad vitia necessitate trahimur. Alioquin ubi necessitas, nec corona est* (1). 4° Huic adstipulatur S. Thomas, qui aperte docet, motum voluntatis non ex necessitate sequi passionem, imo posse voluntatem non velle concupiscere, aut concupiscentiæ non consentire; et quidem viribus liberi arbitrii, quod ibi tuetur (2). Ergo.

Resp. ad 1, *Dist. min.* Per vehementiorem validioremque cupiditatem aliamve similem causam, *conc.*; per motivum moraliter honestum, *subdist.*, accedente gratiæ auxilio, *conc.*; sine ipso, *nego*. Non inficiamur, interdum nonnullos homines vehementi aliquo aut gloriæ stimulo, aut cupiditate qualicumque, aut ferocia animi ex pertinacia inflammata ita abripi, ut quævis superent, mortemque contemnant. Quis tamen hanc veram fortitudinem aut virtutem appellet? Huc porro referuntur quam plurima facinora Romanorum, aut etiam hæreticorum, schismaticorum aliorumque ejusmodi. Quod si ex motivo vere honesto compulsi nonnulli ex iis fuere ad talia preferenda, ex. gr. ex laudabili patriæ amore, aut ad adstruendam aliquam veritatem, non sine gratiæ auxilio tam arduum ac difficile opus aggressi sunt, ut docet S. Augustinus, qui lib. *De Patientia*, cap. XVIII, hoc gratiæ donum dicit esse, *non filiorum et hæredum, sed exhæredatorum*; quod scilicet non ad hoc eis conceditur, ut per ipsum ad regnum cælorum promoveantur, sed ut mitius propter alia peccata puniantur. Comparans præterea ibid. S. Doctor, cap. XVII, patientiam ex concupiscentia cum patientia ex gratia parta hæc præclare scribit: *Concupiscentia, quæ non est ex Patre, sed ex mundo, quanto,*

fuert in homine vehementior et ardentior, tanto fit quisque, pro eo quod concupiscit, omnium molestiarum dolorumque patientior... Non est ista patientia desursum descendens... illi falsæ patientiæ potest sine adjutorio Dei humana voluntas sufficere, tanto durior, quanto cupidior, et eo tolerabilius mala sustinens, quo ipsa fit pejor; huic autem, quæ vera patientia est, ideo voluntas humana, nisi desuper adjuncta et inflammata, non sufficit, quia Spiritus Sanctus est ignis ejus.

Ad 2, *Dist.* Potest homo rationis imperio subjicere concupiscentiam eique dominari physice sive absolute, *conc.*; moraliter, *subdist.*; Deo adjuvante, qui non permittit nos tentari supra id, quod possumus, *conc.*; non adjuvante, *neg.* In exposito porro sensu objectum Geneseos testimonium intelligi debet (1).

Ad 3, Eadem esto distinctio. Tuetur enim S. Hieronymus liberam voluntatis arbitrium adversus Jovinianum; non posse autem hominem ex se omnem vincere tentationem, non semel ipse proficitur (2).

Ad 4, *Dist.* Docet S. Thomas, motum voluntatis non subjici necessitati physiciæ, *conc.*; morali, *nego*. Patet ejus mens ex comparatione brutorum, qua hic utitur Angelicus Doctor. Contendit enim motum voluntatis liberæ activum ac sui juris esse, nec subjici physiciæ necessitati; at non negat eam subesse necessitati morali (3).

ARTICULUS II. — De erroribus Semipelagianorum circa eandem gratiæ necessitatem.

Semipelagiani ita appellati sunt, quod errores cum Pelagianis quodammodo dimidiarunt. Ipsi necessitatem gratiæ admittebant, sive ad augmentum fidei, sive ad opera salutaria fidem subsequentia; atque in hoc differebant a Pelagianis. Ipsis tamen consentiebant in repudianda necessitate gratiæ ad initium fidei et ad perseverandum in eadem fide usque ad finem. Hæc ratione initium salutis atque in ea perseverantiam a se ipsis repetebant, non autem a gratia Dei eorum voluntates præveniente (4).

Origo istius erroris ut supra innuimus, ex eo peti debet, quod Semipelagiani elevationem primi hominis ad statum supernaturalem permiscuerint cum ejus integritate; hinc, ex eo, quod non adeo depravatam existimarent per peccatum humanam

(1) Cfr. Bellarm. loc. cit. cap. 8.

(2) Cfr. Bellarm. ibid.

(3) En ejus verba: *Inmutatio hominis per passionem duobus modis contingit. Uno modo sic, quod totaliter ratio ligatur... et de talibus eadem est ratio sicut et de animalibus brutis, quæ ex necessitate sequuntur impetum passionis.*

(4) Cfr. Carolus Joseph Tricassinus Ord. Capp. *De indifferenti lapsi hominis arbitrio*, Paris. 1673, part. 1, sect. 1, § 3 et seqq. præsertim §§ 16 et 17. Hic autem revocandum in mentem est, quod adnotavimus circa notionem gratiæ prævenientis in sensu Veterum, quæ nempe complecteretur tum gratiam, quam nos dicimus illustrationis, tum eam, quam vocamus inspirationis. Hæc enim animadversio hic nobis inservit.

(1) Adv. Jovinian., lib. III, n. 3, edit. Valarsi.

(2) 1, 2, et 10, a 3. ad 1.

naturam, ut non posset homo lapsus et ægrotus ex se saltem optare, velle ac petere sanitatem, inferre, posse hominem per se habere initium fidei, imo et fidem ipsam, seu credulitatis affectum (1), atque in eandem perseverantiam usque in finem. Fide autem per proprias vires obtenta, docebant, eadem instructos deinde petere ac obtinere a Deo tum fidei augmentum tum opera salutaria. Ex hoc fundamentali errore ceteri profluerebant, in quos Semipelagiani delabebantur; gratiam scilicet juxta merita dari; Deum velle omnes homines salvos fieri, ita tamen ut prius id ipsi velint solo voluntatis arbitrio; nullam dari prædestinationem ad gratiam. De quibus ex parte egimus, et ex parte postea agemus.

Ut interea consistamus in eo Semipelagianorum errore, qui attingit necessitatem gratiæ ad fidei initium et in ea perseverantiam, ad præcavendas Jansenistarum fraudes animadvertendum est, Semipelagianos non omnimode negasse necessitatem gratiæ circa utrumque articulum recensitum, sed solum necessitatem gratiæ, quæ afficeret voluntatem; nam gratiam illustrationis sive intellectus necessariam esse ultro admittebant (2). Quare S. Augustinus, qui adversus eos disputavit, perpetuo urgebat necessitatem gratiæ quæ ipsam voluntatem immediate attingeret. Ex hoc vero intulit Jansenius, Semipelagianos admisisse gratiam ad initium fidei, et in eos fuisse hæreticos, quod contenderent gratiam istam talem esse, cui voluntas posset resistere vel obtemperare. Quare hæc ejus propositio, quæ est n. IV: *Semipelagiani admittebant prævenientis gratiæ necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei; et in hoc erant hæretici, quod vellent eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere vel obtemperare*, proscripta fuit ab Innocentio X ut falsa et hæretica; falsa nimirum ex parte historica, hæretica ex parte theoretica (3).

(1) Hoc enim sensu Semipelagiani contendebant fidem ex nobis esse; nam *fidem formalem*, ut mox dicemus, gratiæ adscribebant.

(2) Nam Pelagiani ipsi admittebant necessitatem gratiæ, quæ dicitur illustrationis seu intellectus; sed nullam agnoscebant gratiam in voluntate necessariam; ut pluribus ostendit cit. auctor in op. *De prædestinatione ad gloriam*, part. II, sect. 3, § 10, punct. II. Jam vero Semipelagiani circa fidei initium et in ea perseverantiam, ac propterea circa *gratuitatem* gratiæ plane consentiebant cum Pelagianis, ut passim S. Augustinus testatur, ac facile adductis ex S. Augustino testimoniis ostendi posset, nisi ipsemet Jansenius id fateretur, *De hæresi Pelag. et Semipel.*, lib. VIII, cap. I, § qui incipit: *Non enim*, pag. 162, ubi scribit: *Certissimis enim divi Augustini et Prosperi testimoniis constat, doctrinam eorum (Semipelagianorum), quæ ab Ecclesia dissidebant, non alio nomine fuisse repudiatam, quam quod Pelagianam hæresim restituerent.*

(3) Post ejusmodi censuram mirum est, nonnullos Theologos catholicos adhuc cum Jansenistis ausos esse adstruere, Semipelagianos agnovisse necessitatem gratiæ ad fidei initium. Hoc enim perinde est ac velle contradictoriam propositionem illi, quæ damnata est a Rom. Pontifice tamquam falsa, defendere ut

Adversus hunc Semipelagianorum errorem sequentem statuimus propositionem.

PROPOSITIO. — *Sine Sancti Spiritus illuminatione, inspiratione et adjutorio non potest homo habere salutare initium fidei et in fide perseverantiam usque in finem.*

De fide est hæc propositio, ut constat ex definitione concilii Trident. sess. VI, can. IV: *Si quis dixerit, sine Spiritus Sancti inspiratione atque ejus adjutorio hominem credere posse, sicut oportet... ut ei justificationis gratia conferatur, anathema sit.* Tridentino præverat Conc. Arausicanum II, can. V: *Si quis sicut augmentum ita etiam initium fidei ipsumque credulitatis affectum, quo in eum credimus, qui justificat impium, et ad generationem sacri baptismatis pervenimus, non per gratiæ donum, id est, per inspirationem Spiritus Sancti... sed naturaliter nobis inesse dicit, Apostolicis dogmatibus adversarius approbatur; et can. VII: Si quis per naturæ vigorem... Evangelicæ prædicationi consentire posse confirmat, absque illuminatione et inspiratione Spiritus Sancti... hæretico fallitur spiritu (1).*

Ita vero catholicæ hujus fidei sanctiones ex Sacris Litteris in primis vindicamus: Divina oracula non soli externæ fidei prædicationi et illustrationi tribuunt fidem et fidei initium, sed interiori Spiritus S. operationi illuminanti atque inspiranti, si docent, neminem nisi trahente Patre ad Christum pervenire posse, fidem donum Dei esse, quod non nisi ex misericordia et gratia conceditur, et ita concedi divinam hanc misericordiam, ut nemo gloriarī possit in operibus suis, quasi illud non acceperit, si denique perhibeant eos, qui fidem susceperunt, id præstitisse Deo cor adaperiente ac præordinante ad vitam æternam. At hæc omnia luculentissime Scripturæ tradunt. Christus enim,

veram. Hic admonendum est, Jansenium ideo statuisse Pelagianos ac Semipelagianos admisisse gratiæ necessitatem ad fidei initium, ut deinde inferret, totam controversiam, quæ inter Augustinum et illos vixit, agitam tantum esse circa vim et efficaciam gratiæ; ita ut Pelagiani ac Semipelagiani contenderent integram seu indifferentem permanere libertatem sub gratia, S. Augustinus autem adstrueret adversus eos juxta catholicam doctrinam gratiam inferre necessitatem ineluctabilem voluntati. Dolendum propterea est, eosdem catholicos Theologos ad stipulatos fuisse etiam ex hac parte Jansenio circa statum controversiæ inter Semipelagianos et S. Augustinum, saltem circa efficaciam gratiæ; secus ac veritas historiæ patiatur, et auctoritas Romanorum Pontificum declaraverit. Hoc enim est catholicam causam prodere, ad privata placita inconsulto statuenda. Cfr. inter ceteros Nat. Alex. loc. cit. art. 2, de *Pelagianorum erroribus*, § 3 et seqq. Interim si secernatur gratia illustrationis seu intellectus, quam tam Pelagiani, ut diximus, quam Semipelagiani admiserunt ad fidei initium, a gratia inspirationis seu voluntatis, cujus necessitatem utrique pertinaciter inficiati sunt; si præterea secernatur fidei initium a fide formali, quam Semipelagiani inter opera ipsa recensebant, et quibus eliciendis gratiæ necessitatem agnoscebant, tollitur omnis amphibologia.

(1) Cfr. *Acta Conc. Harduini*, tom. II, col. 1098.

Joan. VI, 14 : *Nemo, inquit, potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* Apostolus autem, I Cor. VII, 25 : *Misericordiam, inquit, consecutus a Domino, ut simi fidelis;* item ad Philipp. I, 29, scribit : *Vobis donatum est, pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed etiam ut pro illo patiamini;* subdit vero, Ephes. II, 8 : *Gratia salvati estis per fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis gloriatur.* Hinc I Cor. IV, 7, fidenter interrogat : *Quis enim te discernit? Quid habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis.* Quo præcipue testimonio, ait S. Augustinus, etiam ipse convictus sum, cum similiter errarem, putans fidem, qua in Deum credimus, non esse donum Dei, sed a nobis esse in nobis (1). Ac rursus, Rom. XI, 35, interrogat Apostolus : *Quis enim prior dedit illi, et retribuetur ei? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia.* Quæ omnia falsa essent in Semipelagianorum systemate. Verum illud demum evertunt facta ipsa in Libris Sacris relata. Etenim de Lydia purpuraria legitur, Act. XVI, 14 : *Dominus aperuit cor (ejus) intendere his, quæ dicebantur a Paulo;* et ibid. XIII, 48, generatim dicitur : *Crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam æternam.*

Post hæc supervacaneum videretur, Patrum testimonia congerere; qui unanimiter in eundem sensum conveniunt. Vix propterea ex uno aut altero, ne longiores simus, testimonia promemus, etsi vulgatissima sint. S. Cyprianus ex Latinis : *In nullo gloriantur, ait, quando nostrum nihil sit* (2); et S. Ambrosius : *Non in potestate nostra est cor nostrum et nostræ cogitationes* (3). Ex Græcis S. Greg. Nazianzenus : *Qui dedit, inquit, quod primum est, dabit et quod secundum est* (4), id est, plenam et integram fidem (5).

Ad hæc accedit universalis Ecclesiæ sensus, quæ semper orare consuevit pro infidelibus, ut ad fidem a Deo perducantur, atque in ea semel accepta jugiter perseverent. Pro certo igitur habuit, tam fidem quam ejus initium atque in eandem perseverantiam totidem Dei dona esse. Neque enim, ut optime ar-

(1) Lib. *De prædest. Sanct.* cap. , n. 7.

(2) *Testimon. ad Quirinum*, lib. III, cap. 4. Hoc porro testimonium S. Cypriani laudat S. Augustinus, loc. cit.

(3) Lib. *De fuga seculi*, cap. 4, n. 1.

(4) *Orat. XLIV, in Pentec.* n. 11 : pag. 710, tom. 1, edit. Paris. 1630.

(5) Cum Janseniani Patres græcos Semipelagianismi accusare non vereantur, ut pateat quam injuste hæc calumnia tot sanctissimis et doctissimis viris struatur, satis erit consulere egregium opus Isaaci Habert, Episcopi Vabrensis, quod inscribitur *Theologiæ Græcorum Patrum vindicatæ circa universam materiam gratiæ*, vol. un. fol. Paris. 1646. Vide præsertim lib. 1, cap. 8; cui tit. *Gratiæ ad actum credendi et initium fidei summa necessitas ex mente perpetuæ græcorum Patrum;* ubi argumentum, de quo hic agimus, copiosissime evolvit, ac difficultates disjicit, quas ex istorum Patrum scriptis tum Jansenistæ tum ipsorum antesignani Calvinistæ promovere solent.

guit S. Augustinus, ab alio poscimus, quod in nostra est potestate : *Quando enim, inquit, non oratum est in Ecclesia pro infidelibus atque inimicis ejus, ut crederent... Nam, si hæc ab ipso (Deo) quidem poscit Ecclesia, sed a se ipsa sibi dari putat, non veras, sed perfuntorias orationes habet; quod absit a nobis. Quis enim veraciter gemat, desiderans accipere, quod orat, a Domino, si hoc a seipso se sumere existimat, non ab illo* (1)? Etenim : *Oratio, ut idem S. Doctor loquitur, clarissima est gratiæ testificatio* (2).

Denique per hoc Semipelagianorum commentum tota labefactatur gratiæ œconomia... Nam 1° non amplius gratuita foret, secus ac exposcat ipsa gratiæ notio, ut inferius ostendemus. 2° Primas in salutis negotio partes sibi homo vindicaret, non Deus. 3° Homo per Adæ peccatum non excidisset omnino a statu supernaturali, nec opus Redemptore haberet ad eundem statum recuperandum. 4° Demum, ceteris omissis, in eo peccat adversariorum systema, quod assumat, posse hominem, utcumque viribus naturalibus instructum, vel etiam in integritate naturæ, actum supernaturalem elicere ac salutarem, quod tamen falsum est (3). Hoc ipso enim, ut alias jam animadvertimus, quod *supernaturalis* est aliquis actus, excedit naturæ vires; nec nisi ab eo, qui supra naturam creatam omnem sit, dari potest, scilicet a Deo. Si autem a Deo datur fides, ab eo pariter debet conservari. Ergo tum ad fidei initium tum ad fidem ipsam atque ad perseverandum in ea, necessaria est Spiritus S. gratia, quæ et mentem interius illustret, et moveat voluntatem, prout ostendendum assumpsimus.

DIFFICULTATES.

Obj. prima. Scriptura passim primas partes in salutis negotio, ac propterea circa fidem ejusque initium, homini tribuit. Sic, Prov. XVI, 4, dicitur : *Homini est præparare viam, et Domini gubernare linguam;* et v. 9 : *Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus ejus;* Zachar. I, 3 : *Convertimini ad me, ait Dominus, et convertar ad vos.* Sed clarius in N. T. id ipsum traditur; nam, Matth. XXV, 15, Christus perhibet, sub hominis parabola, Deum dedisse talenta unicuique secundum propriam virtutem; ac, Luc. XI, 9 : *Petite, ait Christus, et dabitur vobis, querite et invenietis, pulsate et aperietur vobis.* Hinc Apostolos suos instruens, Matth. VII, 6 :

(1) Lib. *De dono perseverant.* cap. 25, n. 63.

(2) *Epist. CLXXVII, n. 4.*

(3) Quod animadvertendum est; siquidem fieri potuit, ut Deus primos parentes instrueret dono integritatis, nec eos elevaret ad ordinem supernaturalem, et e converso. Unum enim ab altero dono distingui ac dispesci potest. Deus tamen utrumque donum conjungere voluit in Adam, ut ostenderet divitias bonitatis suæ. Hinc ad utrumque reparandum diversa gratia opus est, ad reparandam enim infirmitatem ex peccato contractam indiget homo gratia medicinali, ad recuperandum statum supernaturalem indiget gratia elevationis; quando vero agitur de opere difficili ac supernaturali, utriusque gratiæ conjunctio et subventio necessaria est.

Nolite, inquit, dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos; et ibid. X, 11: In quacumque civitatem intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit, et ibi manete. Ergo.

Resp. *Neg. ant.* Ad prob. *Dist.* Divina gratia illustrati et adjuti homines animam præparant, disponunt viam suam, convertuntur ad Dominum, etc., *conc.*; solis naturæ viribus, *neg.* Hæc enim aliaque ejusmodi Sacrarum Scripturarum eloquia semper gratiam prævenientem supponunt, coherenter ad alia loca, in quibus hæ ipsæ præparationes, dispositiones conversiones ipsi Deo tribuuntur, et coherenter ad ea, in quibus, ut vidimus, Deus dicitur operari in nobis velle et perficere, nihil sine eo nos efficere posse, non posse nos a nobis quasi ex nobis quidpiam salutare cogitare. Hinc non aliud significant prolati textus, nisi nos libere cooperari divinæ gratiæ, prout eos exponit Concilium Tridentinum illis verbis: *Cum dicitur: Convertimini ad me, et ego convertar ad vos, libertatis nostræ admonemur. Cum respondemus: Convertite nos, Domine, ad te, et convertemur; Dei nos gratia præveniri confitemur (1).*

Posito generali hoc principio, responsio patet ad ea, quæ Semipelagiani subtexuerunt. Etenim virtutem illam, de qua Matth. XXV sermo fit, non ex natura, sed ex prævia gratia illi sibi compararunt. Nam *uniquique nostrum data est gratia*, ut loquitur Apostolus, *secundum mensuram donationis Christi (2).*

Sic etiam, ut recte petamus et oremus, a Spiritu Sancto est, teste eodem Apostolo, scribente: *Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus; sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus (Rom. VIII, 26).*

Dum Christus, Matth. VII, Apostolos instruit, eos quidem monet, ne omnibus promiscue hominibus communicarent absque delectu doctrinam evangelicam, nec eam irrisioni ac profanationi exponerent; at non asserit, eos, quibus debebant annunciare eandem doctrinam, illius dignos fuisse factos virtute propria. Dei enim solius est ex indignis dignos facere. Ex quo pariter solvitur, quod postremo loco propositum est.

Obj. secunda. Plura suppetunt ex Scripturis exempla eorum, qui propriis viribus sese ad fidem disposerunt atque eam promeruerunt. 1° Illustria sunt exempla Zacchæi, Boni Latronis, Centurionis; qui aut desiderio Christum videndi, aut sua confessione, suisve orationibus et eleemosynis fidem et conversionem promeriti sunt. His addi potest alter Centurio, de quo, Matth. VIII, 10, ait Christus: *Non inveni tantam fidem in Israel. Quod si hanc fidem ex Dei gratia consecutus esset Centurio, miratus eam*

non esset Christus, ac dicere potius debuisset: *Non dedi tantam fidem in Israel.* 2° Demum aliud hujus rei luculentissimum exemplum præbet David, qui, ut legitur III. Reg. VIII, 17: *Voluit ædificare domum nomini Domini Dei Israel, et ait Dominus ad David... Quod cogitasti in corde tuo ædificare domum nomini meo, bene fecisti, hoc ipsum mente pertractans. Verumtamen tu non ædificabis mihi domum.* Jam vero hæc cogitatio profecto bona fuit, cum eam Deus commendaverit; nec tamen a Deo fuit, alioquin Deus non avertisset effectum (1). Ergo.

Resp. *Neg. ant.* Ad 1 prob. *Neg.* hæc aut similia, quæ afferri possent, exempla eorum, qui ad fidem conversi sunt, absque præveniente Dei gratia fuisse. Nam *manifestissime credendum est*, inquit Concil. Araus. *quod et illius latronis, quem Dominus ad paradisi patriam revocavit, et Cornelii Centurionis, ad quem Angelus Domini missus est, et Zachæi, qui ipsum Dominum accipere meruit, illa tam admirabilis fides non fuit de natura, sed divinæ gratiæ largitate donata (2).* Idipsum dici debet de altero Centurione; cujus fidem si miratus esset Christus eamque commendavit, non præcise ob fidem ut donum Dei, sed ob liberam ejus cooperationem id fecit; in qua utique Centurio præ tot aut incredulis aut oscitantibus Israelitis commendabilem se exhibuit.

Ad 2 prob. *Neg. min.* quæ dicit eam bonam Davidis voluntatem a Deo non fuisse. Non autem obest, quod Deus ejus effectum seu executionem noluerit; simili enim ratione se gessit cum Abraham, cui etsi aperte immolationem Isaac imperasset, noluit tamen, ut eam executioni mandaret, sola voluntate et obedientia contentus; ut cetera exempla silentio præteream (3).

Obj. tertia. Patres græci ac latini pene omnes ante S. Augustinum eandem doctrinam, quam postea Semipelagiani amplexi sunt, omnino tenuerunt. Omnium vetustissimus Hermas in *Pastore: Quorum*, ait, *viderat Dominus puras mentes futuras, et servituros ei ex totis præcordiis. illis tribuit penitentiam (4).* S. Justinus M. qui inter cetera scribit: *Qui cum ratione vivere, christiani sunt, quamvis athei, et nullius nominis cultores habiti sunt; quales inter Græcos fuere Socrates, Heraclitus atque iis similes (5).* Censuit igitur, sine gratia potuisse homines recte honesteque vivere. Neque ab eo dissentit Clemens Alex. qui præterea docet, veteres philosophos a philosophia justi-

(1) Hæc aliaque ejusmodi non pauca urget Cassianus, *Collat. xiii, cap. 12.* Adversus quem scripsit S. Prosper, suppresso tamen suo nomine. Cfr. edit. *Opp. Cassiani cum notis et commentariis D. Alardi Gazæi*, ord. S. Bened. Paris. 1642.

(2) Can. xxv apud Harduinum, loc. cit. col. 1102.

(3) Cfr. S. Prosper pro Augustino contra Collatorem ad calcem opp. S. Augustini, tom. x, edit. Maur. cap. 12, n. 33 et seqq. Ubi hanc aliasque Cassiani objectiones disjicit.

(4) Lib. iii, Simil. viii, n. 6, apud Cotelier. *Scripta Patrum Apost.* tom. 1.

(5) *Apolog. 1*, n. 46, edit. Prud. Maran.

(1) Sess. vi, cap. 5.

(2) Ephes. iv, 7. Cfr. in hunc Matth. locum Corn. a Lapide, qui putat, illud *propriam virtutem* aut ad emblemata parabolæ pertinere, ideoque nullam intentam peculiarem significationem præ se ferre, aut spectare ad gratias gratis datas et status, ut magistratum, Episcopatum, Apostolatam, Sacerdotium, etc. quos status Deus naturæ viribus attemperare solet.

ficatos fuisse (1), atque illud memorandum subdit : *Præparat ergo Philosophia (græca) ei viam muniens, qui a Christo perficitur* (2). Ex Latinis S. Ambrosius, ceteris omisis : *Ideo hanc gratiam, inquit, meruit (Ecclesia) a Christo, quia Verbum Dei quæsit, desideravit* (3). S. Optatus Milevit. scribit : *Est enim christiani hominis, quod bonum est, velle, et in eo, quod bene voluerit, currere; sed homini non est datum perficere, quia nostrum est currere, Dei autem perficere* (4). Demum S. Hieronymus apertissime docet : *Baptismum non servare iustitiam, quæ labore et industria ac diligentia, et semper super omnia Dei clementia custoditur, ut nostrum sit rogare, illius tribuere quod rogatur; nostrum incipere, illius perficere; nostrum offerre quod possumus, illius implere quod non possumus* (5). In quo porro differunt Semipelagianorum placita ab his Patrum dictis? Quid mirum proinde, si S. Prosper scripserit ad S. Augustinum, quod Semipelagiani obstinationem suam vetustate defendunt, et ea, quæ de Epistola Apostoli Pauli, Romanis scribentis, ad manifestationem divinæ gratiæ prævenientis electorum merita proferuntur, a nullo unquam Ecclesiasticorum ita esse intellecta, ut nunc sentiuntur, affirmant (6)? Ergo.

Resp. *Neg. ant.* Ac in primis eandem doctrinam non tenuit Hermas, qui cit. loc. tantum assert., tribui a Deo pœnitentiam, seu peccatorum veniam bene dispositis, non autem negat hanc dispositionem a Deo profluere (7).

S. Justinus contendit, novam non esse religionem christianam, prout Ethnici, quibus respondet, opponebant; cum a Divino Verbo, cui participarunt quotquot recta ratione bene usi sunt, dimanarit omne ve-

rum. Vocem igitur *Christiani* improprie ac larga significatione usurpavit S. Martyr (1).

Clemens Alex. in adductis verbis nil aliud vult, nisi indicare veterem philosophiam exordium ac veluti præambulum fuisse sanctioris religionis, nempe christianæ; cui philosophia quodammodo viam stravit, duos et agrestes animos expoliendo, et hac ratione magis idoneos reddendo ad suscipiendam evangelicam prædicationem. Hæc autem nihil habent cum fide aut merito aut justificatione commune; cum non sint nisi dispositiones, ut vocant, negativæ (2). Hinc videmus, ut plurimum apostolicos homines prius in id incumbere debere, ut e sylvestribus efficiant homines, ut ita dicam, rationales, deinde vero efficiant Christianos per evangelicam prædicationem.

S. Ambrosius loquitur de merito per gratiam comparato, et quidem improprie sumpto. Absurdum enim est existimare, ethnicos præsertim, ex quibus pro majori numero coaluit Ecclesia, ex propria virtute sua quæsisisse ac desiderasse Verbum, quod ignorabant, ideoque meruisse Christum (3).

S. Optatus non disserit de perfectione, ideoque nec de voluntate in sensu Semipelagianorum, sed de ea perfectione, quæ nullum admittit peccatum, quam excepto Christo in terris nemo habuit, sed solum in cœlis reservata Beatis est. Cum ergo dixit, hominis christiani esse bonum velle et illud operari, non de

(1) Cfr. Maran. *Præf. in opp. S. Just.* part. II, cap. 7, n. 5, ubi S. Martyrem pluribus egregie defendit a quavis suspitione.

(2) Quo spectat sensus prioris loci, qui objectus est : *Quoniam per se quoque aliquando Græcos justificabat philosophia.* Ad plenius tamen assequendum germanum sensum tum Justinii tum Clementis, animadvertendum est, eos existimasse philosophiam apud gentes idem præstitisse, quod præstitit lex apud Hebræos; dum functæ sunt veluti munere pædagogi ad Christum ducentis. Hinc adstruunt, utramque donum Dei fuisse, licet longe aliter Deus duxerit Hebræos quam gentiles. Sic enim rursum Clemens, pag. 331, allatis verbis ex Prov. II, 3 et seqq. *Deus enim dat Sapientiam ex ore suo et sensum simul et prudentiam, et iustus instar thesauri recondit auxilium*, subdit : *His enim, qui a Philosophia fuere justificati, auxilium reconditur, ea quoque consensio quæ ducit ad pietatem in Deum.* Atque erat quidem ante Domini adventum Philosophia Græcis necessaria ad iustitiam; nunc autem est utilis ad pietatem, cui necessario præmittenda est abiis, qui fidem ex demonstratione percipiunt... Omnium enim bonorum Deus est causa; sed aliorum quidem principaliter, ut Testamenti Veteris et Novi, aliorum autem per consequentiam, sicut philosophiæ... Nam ipsa quoque Græcos pædagogi more ducebat, sicut lex Hebræos ad Christum. Vid. textus Clementis, ad calcem voluminis. Neque ab hoc sensu abludivit ipse Gerard. Joan. Vossius, *Hist. de Controversiis Pelag.* Lugd. Batav. 1618, lib. III, pag. III, thes. XI. Ceterum idem Clemens, *Strom.* lib. II, vocat fidem *πρότην σωτηρίαν* *πρώτην*, primam salutis inclinationem.

(3) Ibi S. Doctor, seu quisvis sit auctor hujus apologiæ, exponit sensu mystico et allegorico lapsum Davidis, atque Ecclesiæ accommodat, quod de Bethsabæe legitur in Scriptura. Agnovisse autem auctorem hunc, Ecclesiam non sine gratiæ præsidio Christum meruisse, latiori scilicet sensu, patet ex verbis n. 46, ubi scribit : *Obliviscitur enim per gratiam, quod hauserat per naturam.*

(1) *Strom.* lib. I, n. 20, edit. Potteri, Venet. 1757, tom. I, pag. 377.

(2) *Ibid.* n. 5, pag. 351. Quod et sæpius ibidem repetit.

(3) *Apol. II David*, cap. 9, n. 47.

(4) *Hist. Donat.*, lib. II, edit. Albaspin. Paris. 1631, pag. 56.

(5) *Dial. contra Pelag.*, lib. III, n. 4.

(6) *Epist. S. Prosp. ad August.* n. 3, quæ præmissa est libro ejusdem S. Doctoris, *De Prædest. Sanctorum.*

(7) Apposite Cotelierius, n. 79, ad hunc loc. adnotat : Porro imprudenter existimatum fuit, in verbis *Hermæ* caveri debere Pelagianismum. Neque illa dubitationem habere mihi videtur. Deus illis dedit pœnitentiam, a quibus vidit mentes puras gestum iri, nempe per gratiæ auxilium, per Spiritum divinitus concessum, ut loquitur Pastor. Quoniam et hæc emollienda sunt; siquidem non ex prævio hominum consensu Deus largitur gratiam. Videtur mens *Hermæ* fuisse, Deum iis gratiam pœnitentiæ non concedere, quos prævidet ea abusuros, ac deteriores proinde evasuros. Quo spectant verba Augustini lib. *De dono perseverantiæ*, cap. 10 : *Quidam disputator catholicus non ignobilis hunc Evangelii locum (Matth. XI) sic exposuit, ut diceret, præcisisset Dominum Tyrrios et Sidonios a fide fuisse postea recessuros, cum facili apud se miraculis credidissent, et misericordia potius non eum illic ista fecisse; quoniam graviore pœnæ obnoxii fierent, si fidem, quam tenerant, reliquissent, quam si eam nullo tempore tenuissent. Verum et hoc pariter improbandum est, nisi eam adhibeas animadversi nem, quam Petavius subicit, *De Deo* lib. IX, cap. 4, n. 5.*

nudo arbitrio, sed de Christiano; qui jam instructus fide sit et Christi donis, intellexit (1).

Verba S. Hieronymi si attentius introspiciantur, nullam præ se ferunt difficultatem; cum ipse non excludat à labore, diligentia ac industria nostra gratiæ subsidium, sed aperte includat, dicens: *Semper super omnia Dei clementia justitiam custodiri*; et clarius *Epist. CXXX*, ad Demetriadem: *Ipsūque quod nostrum est, sine Dei miseratione nostrum non est*. Commendat itaque liberum arbitrium adjutum ac præventum a divina gratia in facilibus, ut deinde per orationem uberiores gratiam ad difficiliora persequenda impetremus (2).

Ex his patet, longe Patres abfuisse a Semipelagianorum pravitate. Dum vero ipsi vetustate seu antiquorum Patrum auctoritate se tuebantur, decepti sunt ex nonnullis liberioribus formulis, quibus illi interdum usi erant, prout usuvenit nondum excitata quæstione, ac proinde nondum technologia constituta. Accedit, Patres antiquiores dimicare debuisse adversus oppositum errorem pro libertate, quam impugnabant Marcionitæ, Manichæi, alique ejus temporis hæretici; nil mirum propterea, si locutiones minus accuratas interdum usurparunt, quibus postea Semipelagiani abusi sunt. Hinc recte S. Augustinus ad expostulationem sibi a S. Prospero propositam respondit: *Quid igitur opus est, ut eorum scrutemur opuscula, qui, priusquam ista hæresis oriretur, non habuerunt necessitatem in hac difficili ad solvendum quæstione versari? Quod procul dubio facerent, si respondere talibus cogerentur* (3). Sane ipsi cum universa Ecclesia orabant pro infidelium conversione, ac propterea hoc ipso fatebantur, fidem ac fidei initium donâ Dei esse. Atque hac ratione exponi debent nonnulla S. Joan. Chrysostomi effata aliorumque, quæ difficultatem facessere videntur (4).

(1) Id patet ex contextu; sic enim insurgit in Donatistas: *Et jam vos ipsi, qui sancti et innocentes videri ab hominibus vultis, dicite, unde est ista sanctitas, quam vobis licentius usurpatis? quam Joannes Apostolus profiteri non audeat, qui ait: Si dixerimus, etc. Hoc qui dixit, sapienter se ad Dei gratiam reservavit...* Deinde adjicit verba, quæ obijciuntur; tandem concludit: *Quia ipse solus (Deus) est perfectio, et perfectus solus Dei Filius Christus. Ceteri omnes semipерfecti sumus*. Hinc admirationis causa est, quod Natalis Alex. scribere potuerit: *His verbis præformatus videtur Semipelagianorum error, viæque in bonum sensum flecti possunt* (Dissert. De necess. grat. art. II, quæst. 22, in secul. v). Idem fere judicium tulit Remig. Cellier, *Hist. des auteurs ecclésiastiques*, tom. VI, pag. 671, dum scripsit: *Il prétend, contre la doctrine de saint Paul, que l'homme tombé non seulement peut vouloir le bien de lui-même, mais aussi s'avancer dans le bien*. Ast talis non fuit mens S. Optati.

(2) Cfr. Vallars. in not. (b) in hunc loc. ac rursum ibid. n. 10, not. (a). Adnotat porro editor, fuisse tunc temporis quoddam veluti proverbium: *Velle nostrum est*. Nempe eadem ferme ratione ac adagium illud apud nos obtinet: *Dio dice: ajutati, che io ti aiuto*; apud Gallos vero: *Aide-toi, le ciel l'aidera*. Quibus verbis non intendimus excludere divinum auxilium, dum partes nostras implemus.

(3) Lib. De prædest. Sanctorum, cap. 14, n. 27.

(4) Cfr. Isaacus Habert, op. cit. lib. 1, cap. 2 et

Etenim S. Joan. Chrysostomus, de cujus mente ob viri auctoritatem præcipua quæstio agitur, et quem nonnulli non modo ex hæreticis (1), verum etiam ex Catholicis Semipelagianismi labe adpersum autumant, ea scribit, quæ omnem a se suspicionem repellunt. Sic enim loquitur: *Nihil ex te habes, sed a Deo accepisti... Ergo cum acceperis, habes: non hoc vel illud, sed omnia quæ habes; non enim hæc tua recte facta sunt, sed ex Dei gratia proveniunt. Si fidem dixeris, ex vocatione illa venit* (2). Ad hæc igitur hisque similia non pauca (3) exigi debent, quæ duriuscula hinc illinc scripsit, ex. gr. cum de Abraham loquens: *Et vero, ait, istud ipsum, quod Patriarcha, qui ante gratiæ tempus et ante legem fuit, a se ipso, et scientia, quæ naturæ insita est, in tantum pervenit virtutis fastigium, sufficit, ut omnes nostras excusationes refutet. At forte dicent aliqui: Vir ille multam a Deo gratiam consecutus est, et omnium Dominus ejus singularem habuit curam? Etiam id et ego fateor. Verum nisi primus et ipse, quod suum erat, fecisset, non tanta a Domino obtinisset...* Vidistis, quomodo ab initio, quæ a se ipso erant, attulerit, et propterea divina quotidie ubertim suscepit?... Cum viderit (Deus) sanam mentem nostram, et nos conari et eniti ad virtutis certamina, statim nutu et subsidio suo nos adjuvat (4). Sic illa, quæ scribit in *Epist. ad Hebr.*: *Nostrum quidem est, præeligere et velle, Dei autem est perficere... quando nos elegerimus tum multum nobis affert auxilium* (5). Nec enim hæc aliaque ejusmodi dicta sunt ad exclusionem gratiæ prævenientis et excitantis, cujus necessitatem prædixit, sed comparate ad uberiores auxilia, quæ Deus nobis cooperantibus cum primis illis gratis adjicit. Præclare enim animadvertit Petavius, quod hæc uberiores auxilia veteres illi gratiæ nomine, nempe completæ ac plenæ, insignire consueverint: *Non raro, inquit, veteres, cum de gratia loquuntur, plenam et perfectam intelligunt, non inchoatam, ac rudem, quæ prima nominatur, cujus plerumque mentionem non habent... ut Theodoretus, Photius, Œcumenius, Theophylactus, at*

seqq. quoad Patres Græcos; quoad S. Hilarium, cujus duriuscula dicta obijci solent, cfr. D. Coustant. in præfatione ad opera hujus S. Patris, § 9, n. 259 et seqq.

(1) Calvinus, *Instit.* lib. II, cap. 2. Eandem calumniam, ut supra adnotavimus, ingeminat etiam Jansenius.

(2) *Hom. XII, in 1 Epist. ad Cor.* n. 1 et 2.

(3) Plura affert cit. Habert. loc. cit.; inter cetera nobis videntur plane palmaria, quæ scribit S. Pater, *Hom. IV in cap. 11 Epist. ad Ephes.* in illud: *Gratia salvati estis per fidem*, ubi hæc habet: *Nam, ne beneficioꝝ magnitudo te extollat, vide, quomodo te coercet et comprimit. Gratia enim, inquit, estis salvati per fidem. Deinde rursus, ne liberum perimeretur arbitrium, posuit etiam, quæ sunt nostra. Et rursus ipsum sustulit, et dicit: Et hoc non ex nobis. Ne fides quidem, inquit, est ex nobis. Nam si non venisset, si non vocasset, quomodo potuissimus credere?... Quare nec fidei donum est nostrum, sed Dei, non ex operibus; non enim sufficisset, inquit, fides ad salutem... Hoc ipsum est Dei donum, ne quis gloriatur, ut nos gratos efficiat circa gratiam. Alia recole loc. cit.*

(4) *Homil. XLII in Genes.*, n. 1.

(5) *Hom. XII in epist. ad Hebr.* n. 3.

que ipse quoque Chrysostomus... Non enim primum voluntatis motum et rationis in gratia numerant, veluti pia desideria, quibus ad pleniorē quērendam (fidem), ac Dei notitiam, et amorem excitamur; quæ sunt excellentiora gratiæ munera, proindeque gratiæ nomen ac titulum præcipue merentur (1).

Obj. quarta. 1° Deus hominem libero instruxit arbitrio, quod, etsi per peccatum inclinatum sit ac debilitatum, non est tamen extinctum; quorsum vero libertate Deus hominem ditasset, si ista nequidem valeret ad sanitatem optandam, volendam, ac ad medicum et remedium efflagitandum? 2° Ergo medici quidem est infirmum sanare, sed ægri est velle sanari. 3° Hinc constanter hanc salutis œconomix ideam ingerunt Scripturæ, quod nempe Deus aliquid exigat a nobis, ut sua dona conferat: Si credideris, salvus eris; ex quo patet, alterum offerri a Deo, nempe æternam salutem, alterum exigī, quod in nostra potestate sit, nempe fidem. 4° Profecto si ex eo, quod petimus, recte infertur, illud in nostra potestate non esse, pariter ex incitamentis, exhortationibus, quibus provocamur ad petendum, ad volendum, ad nos ipsos convertendum, colligitur, in nostra potestate esse petere, velle et inchoare conversionem nostram; alioquin supervacaneæ forent omnes exhortationes. 5° In Semipelagianorum demum hypothesi omnia facile declinantur absurda, quæ ex dogmate catholico dimanant; quare nempe fides ejusque initium donum Dei sit, et non omnibus concedatur, cum Deus tamen velit omnes homines salvos fieri; quare excusabiles non sint qui in infidelitate permanent; quare denique Deus censeri nequeat personarum acceptor, dum aliis tribuit, quod aliis denegat. Ergo.

Resp. ad I, *Dist.* Deus hominem libero instruxit arbitrio ad ea, quæ ordinis sunt naturalis, et quidem intra quosdam limites, *conc.*; ad ea quæ sunt ordinis supernaturalis, *subd.* ut libere gratiæ prævenienti consentiat, *conc.*; ut præveniat gratiam, *neg.* Hoc enim absurdum est, cum natura terminos suos minime transgredi possit; transgredetur autem, si homo per liberi arbitrii vires posset se elevare ad gratiam sibi comparandam, ad credendum, aliaque præstanda, quæ ad ordinem supernaturalem spectant. Porro quæcumque demum liberi arbitrii vires sint, ut jam animadvertimus, ad ejusmodi ordinem supra naturam constitutum assurgere non valent. Necesse proinde est, ut gratia hominis, sive in statu naturæ integræ sive in statu naturæ lapsæ, præveniat quemcumque conatum, desiderium, petitionem, ut illuc pertingere possit.

(1) *De Deo*, lib. ix, cap. 4, n. 8. Operæ pretium est perlegere tanti Scriptoris capp. 4 et 5, in quibus præclare ostendit, Græcos Patres, qui accusari solent Pelagianismi aut Semipelagianismi, immunes prorsus ab hac macula esse. Si ad ista principia attendisset Vasquez, non adeo facilem se præbuisset in reprobandando, seu saltem deserendo S. Joan. Chrysostomo (*Disp. xci in 1 part. S. Thom. cap. viii*). Nec obest, quod Cassianus magistrum habuerit S. Joan. Chrysostomum; potuit enim a magistri instituto desciscere, aut prave ejus mentem assequi, quod non infrequenter fit.

Ad 2, *Dist.* In naturalibus, *trans.*; in supernaturalibus, *neg.* Majus enim aut minus robur, quo pollet homo, respicit tantum substantiam operis, non autem modum, ideoque quæcumque proferantur, ejusmodi argumenta erunt semper extra rem. Addo, et gratiæ munus esse, quod homo se ægrotum cognoscat et sentiat, ideoque et sanitatem optet ac velit, et medicum quærat, a quo sanetur.

Ad 3, *Dist.* Exigit Deus consensum nostrum et cooperationem ad primum, ut ita dicam, gratiæ aditum, per quem ad uberiora dona conferenda sibi viam parat, *conc.*; quin ipse nos prius excitet ac præveniat, *neg.* Hinc illud: si credideris, perinde valet ac si diceretur: si obtemperaveris et obsecutus fueris iis, quæ tibi indidi, fidei primordiis, ac deinceps si usque ad plenam et completam fidem perveneris, ac reliqua præstiteris, quæ fides ipsa exigit a cultoribus suis, salvus eris (1).

Ad 4, *Dist.* Sensu modo exposito, *conc.*; ad gratiæ prævenientis exclusionem, *neg.* Ingens porro inter est discrimen in eo, quod nos petimus, et in exhortationibus, quibus provocamur ad petendum, ad nos convertendum, etc. Nam, cum ex Scriptura, ut vidimus, nos nec cogitare, nec optare, nec velle, nec petere quidpiam ad salutem conferens absque gratiæ munere possimus, exhortationes, quibus ad ea præstanda provocamur, supponunt solum, has primas gratias gratis omnino nobis concedi, ut deinceps dependenter a cooperatione nostra reliquæ conferantur majori vel minori copia pro majori aut minori fidelitate nostra ac sedulitate. Sane ipsi Semipelagiani has exhortationes supervacaneas minime esse putabant, quibus post acceptum fidei donum nos provocamur ad pia salutis opera perficienda, etsi tamen in ipsorum systemate ad hæc pia opera inchoanda ac perficienda, quæ fidem subsequuntur, necessariam gratiam esse ultro faterentur (2).

Ad 5, Negamus, ex doctrina catholica ea profluere absurda, quæ adversarii sibi fingunt. Etenim non profluit primum; quia, hoc ipso quod Deus velit omnes homines salvos fieri, omnibus prorsus hominibus, ut inferius ostendemus, subsidia necessaria largitur, quibus si bene homines utantur, poterunt ad fidem pervenire; si iisdem oblectentur ac obsistant, sibi tantum tribuere debent, non autem Deo, si ad eam non pertingant. Nempe eadem ratione ac sibi, non Deo, imputare fideles debent, si opera pia, quæ fidem consequuntur, præstare negligunt, etsi ad hæc, fatentibus Semipelagianis, necessaria sit gratia, quæ omnibus præsto est, urgente præsertim præcepto.

Non profluit alterum absurdum; quia, si, ut diximus, Deus omnibus gratiam confert, qua rite homines utentes ad fidem pervenire possunt, jam abunde liquet, inexcusabiles esse infideles, ut vocant, positivos, hoc ipso quod fidei gratiam immediate sibi oblatam repu-

(1) Cfr. Petav. loc. cit. cap. 4, n. .

(2) Cfr. Tricassinus, *De indifferenti lapsi hominis arbitrio*, part. 1, sect. 1, § 3 et seqq.

lerint; inexcusabiles etiam esse infideles negativos, non ob fidei defectum, sed quia primis gratis sibi collatis obstiterunt, quibus si cooperati fuissent, et ipsi ad fidem pervenissent. Infideles propterea negativi damnantur ob peccata actualia, quibus se commacularunt, aut saltem ab æterna salute excluduntur ob peccatum originale, quod contraxerunt.

Non profuit denique tertium absurdum de personarum acceptione apud Deum; quia acceptio personarum aut supponit jus aliquod in eo, qui in collatione donorum negligitur, aut respectum personalem, qui datorem moveat ad illud conferendum; neutrum vero in Deum cadere potest. Præterea, hoc ipso quod Deus omnibus gratiam conferat, sequitur, non ex Deo esse, quominus homines ulteriora auxilia non accipiant, ac propterea fidem non consequantur (1).

ARTICULUS III. — De erroribus Novatorum sæculi XVI et Jansenistarum circa gratiæ necessitatem.

Novarum doctrinarum repertoires sæculi XVI seu, uti eos jam vocant Protestantes, *emendatores Sacrorum*, ex contraria, quam sibi straverunt, via circa statum hominis primordialis, in errores prolapsi sunt plane contrarios iis, quos Pelagiani ac Semipelagiani sunt professi circa gratiæ necessitatem. Nam, cum novatores isti autmaverint, justitiam originalem cum donis seu privilegiis adnexis partem essentialem constituisse humanæ naturæ eidemque connaturalem esse, collegerunt, hominem lapsum per peccatum amisisse *imaginem Dei* (2), mortuum ad quodcumque bonum naturale seu morale esse, neque aliam retinuisse aptitudinem nisi ad peccandum (3). Hominem nondum *renatum* in omnibus operibus suis peccare, nihil ab eo prodire, quod damnabile non sit,

(1) Præclare S. Joan Chrysostomus, *Hom., in epist. ad Ephes.* explanans illa verba Apostolli: *Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum*, etc. hæc habet: *Non enim nostris ex laboribus vel recte factis hoc suppetit, sed ex charitate, nec ex charitate solum, sed etiam ex virtute nostra. Nam, si id e sola charitate penderet, salvari omnes oporteret. Sin autem sola ex virtute nostra, supervacaneus fuisset adventus illius, et quæcumque sunt ab eo administrata. Verum neque sola ex caritate neque sola ex virtute nostra illud accidit, sed ex utroque. Hanc autem virtutem ex Dei munere et gratia esse juxta S. Doctorem, patet ex iis, quæ paulo post ibid. subdit: Etenim virtute esse præditos et fide, atque ad Deum accedere, fuit id quidem vocantis ipsius beneficium; sed nihilominus et nostri aliquid fuit. Ex quibus magis magisque apertum fit, Chrysostomum illam ipsam affectionem animi nostri, causamque prædestinationis ad gratiam, in nobis ipsis non oriri sine Dei auxilio putasse.*

(2) Sic enim legitur in *Solid. declar. 1, De peccato origin.* § 9, pag. 64: *Docetur, quod peccatum originis sit horribilis defectus concretae in paradiso justitiæ originalis et omissionis seu privati imaginis Dei.*

(3) Ibid. § 31, pag. 616 et 617: *Repudiantur, qui docent, hominem ex prima sua origine adhuc aliquid boni, quantumcumque etiam et quam exiguum atque tenue id sit, reliquum habere, CAPACITATEM videlicet et APTITUDINEM et vires aliquas in rebus spiritualibus. Reliqua documenta cfr. apud Cl. Moehler, *La Symbolique*, trad. de l'allemand. Besançon, 1836, p. 52 et seqq. et p. 80 edit. Bruxelles, 1838.*

ideoque omnia infidelium opera totidem peccata esse, ac philosophorum virtutes totidem vitia (1).

1. Bajus et Jansenistæ, cum Novatorum principium amplexi sint circa statum primi parentis, statueres, debitam homini esse justitiam originalem, ac partem saltem integram constituisse illius naturæ, eo adducti sunt, ut eorundem novatorum errores debuerint profiteri circa statum hominis lapsi. Ac 1° pro certo habent, hominem lapsum sine gratiæ subsidio nullum omnino morale bonum efficere posse, nullam vel levem tentationem superare. 2° Statuunt fidem formalem, ut vocant, primam gratiam esse, quam Deus homini conferat, nec ullam prorsus ante fidem a Deo homini tribui. 3° Inde inferunt, omnia infidelium opera, quæ in hoc systemate sine gratia fiunt, totidem esse peccata ac vitia proprie dicta, quæ æternam damnationem merentur. 4° Constituunt, fidem illam, quæ in ipsorum hypothese prima gratia est, inseparabilem esse a charitate seu justificatione, ac propterea homines non justificados peccare in omnibus operibus suis; unde concludunt, desideria, conatus, orationes ipsas, quibus peccatores nituntur justificationem adipisci aut recuperare per sinceram conversionem, totidem lethalia peccata esse, et eo deteriores peccatores fieri, quo majores et frequentiores sunt ipsorum conatus ad Deum redeundi (2).

Doctrina catholica, quæ inter duo hæc, tum Pelagianorum et Semipelagianorum tum Novatorum ac Jansenistarum, extrema medium iter tenet, ex principio de elevatione gratuita ac superaddita humanæ naturæ ad statum originalis justitiæ infert, post peccatum originale naturam humanam in suis essentialibus integram permansisse; detritam quidem fuisse imaginem Dei in homine per amissionem superadditi integritatis doni, non autem omnino deletam; sauciatam naturam, non autem extinctam in suis essentialibus facultatibus. Unde sequitur juxta doctrinam catholicam in ordine morali, 1° hominem lapsum posse sine gratia aliquas ordinis naturalis veritates cognoscere, et opera saltem faciliora naturalis honestatis peragere, levesque superare tentationes, ac propterea non omnia infidelium opera totidem esse peccata. 2° Ante collationem fidei concedi seu tribui a Deo gratias necessarias, quibus instructus homo lapsus possit difficiliora opera moralis ordinis efficere, et graves vincere tentationes. 3° Fidem posse subsistere sine charitate, ac propterea peccatorem fidelem per gratias, quæ ipsi a Deo tribuuntur, posse se disponere ad justificationem recuperandam. 4° Quamvis autem opera, quæ fidem seu

(1) Sic Melancthon. *Loc. theol.* pag. 22: *Esto, fuerit quædam in Socrate constantia, in Xenocrate castitas, in Zenone temperantia... non debent pro veris virtutibus, sed pro vitiis haberi... Negant tamen (Pelagiani, id est, Catholici) eam esse vim peccati originalis, ut OMNIA hominum opera, OMNES hominum conatus sint peccata. Calvinus, Institut. lib. II, ita inscribit caput 3: Ex corrupta hominis natura nihil nisi damnabile prodire. Cfr. Moehler, ibid., pag. 75 seqq.*

(2) Hæc constabunt ex iis, quæ inferius proferentur,

fidei vocationem præcedunt, sint tantum ordinis naturalis (etsi non absque aliquo gratiæ auxilio patrata), ideoque sterilia in ordine ad salutem, non tamen peccata esse. 5° Multo minus peccatis esse accensenda opera supernaturalia, id est, quæ fidem consequuntur et gratiæ ope sunt parata a peccatore; quamvis nondum sint meritoria in ordine ad vitam æternam, utpote patrata ante justificationem.

Talia sunt catholicæ doctrinæ capita, quæ adversus Novatores et Jansenistas vindicanda à nobis sunt circa gratiæ necessitatem. Quod quidem præstare sequentibus propositionibus aggredimur.

PROPOSITIO. — *Potest homo lapsus absque speciali gratiæ auxilio nonnullas ordinis naturalis veritates cognoscere, tum faciliora ejusdem ordinis naturalis opera perficere, ac leves tentationes superare.*

Spectat hæc propositio ad doctrinam catholicam, ut patet ex thesi in Bajo damnata, n. XXVII: *Liberum arbitrium sine adjutorio Dei non nisi ad peccandum valet*; cujus contradictoria est: *Liberum arbitrium sine adjutorio Dei ad aliquid præter quam ad peccandum valet*, id est, valet ad aliquod efficiendum opus, quod peccatum non sit; jam vero non potest liberum arbitrium sine gratiæ adjutorio, prout ostendimus, difficiliora opera moralis ordinis efficere, neque graves superare tentationes; ergo saltem ad faciliora molienda, levioresque repellendas tentationes homo lapsus libero voluntatis arbitrio absque speciali subsidio valeat necesse est. Huc pariter referuntur propositiones in Quesnello proscriptæ (1). Opus autem bonum et honestum illud vocamus, quod tale est ex officio et fine saltem proximo.

His porro facilioribus operibus, quæ cum libero voluntatis arbitrio sine peculiari superveniente auxilio hominem lapsum patrare posse contendimus, accensemus etiam amorem Dei ut auctoris naturæ, seu in ordine naturali, imperfectum et inchoatum, illum scilicet amorem, quo homo nondum diligit Deum super omnia, non quasi ei aliquid positive præferat, in quo vitium intercederet, sed *negative*, quatenus ab omni comparatione præscindit.

Jam vero sic per partes assertæ propositionis veritatem ostendimus. 1° Posse hominem lapsum veritates aliquas naturalis ordinis cognoscere, constat

(1) xxxviii: *Peccator non est liber, nisi ad malum, sine gratia Liberatoris*; xxxix: *Voluntas, quam gratia non prævenit, nihil habet luminis nisi ad aberrandum, ardoris nisi ad se præcipitandum, virium nisi ad se vulnerandum, est capax omnis mali, est incapax ad omne bonum*; xl: *Sine gratia nihil amare possumus nisi ad nostram condemnationem, etc.* Quarum omnium propositionum unus est sensus, nempe sine gratia hominem nullum omnino bonum etiam ordinis naturalis efficere posse, ac propterea nihil sine gratia in homine esse, quod peccatum non sit. Hæc autem propositiones proscriptæ sunt a Clem. xi, anno 1713, in Constitutione dogmatica, *Unigenitus*. Cfr. eadem propp. cum animadversionibus et adnotationibus P. Faure in *Appendice monumentorum Ecclesiasticorum ad Manuale controversiarum* Becani, Colon. 1750, pag. 69 et seqq.

ex omnibus illis Scripturæ locis in quibus cognitio Dei ac legis naturalis, quoad generaliora principia, homini tribuitur, ac ita tribuitur, ut eas cognitiones aut ex inspectione creaturarum hauriat, aut quodammodo in corde insculptas gerat. Ejusmodi porro sunt prope innumera; sic, Sap. XIII, 5, dicitur: *A magnitudine enim speciei et creaturæ cognoscibiliter poterit Creator horum videri*. Rom. I, 18: *Revelatur enim ira Dei de cælo super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injustitia detinent; quia quod notum est Dei, manifestum est in illis; Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas, ita ut sint inexcusabiles*. De lege autem naturali loquens idem Apostolus, ait, ibid. II, 14: *Ejusmodi legem (scriptam) non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis*. Nec Patres ab his dissentiunt. Unus audiatur Augustinus, qui inter cetera hæc habet: *Manu formatoris nostri in ipsis cordibus nostris veritas scripsit: Quod tibi non vis fieri, ne feceris alteri. Hoc et antequam lex daretur, nemo ignorare permissus est, ut esset, unde judicarentur, et quibus lex non esset data* (1).

2° Posse item perficere hominem lapsum opera faciliora ex propriis viribus, pariter Scripturæ testantur. Etenim Apostolus arguit philosophos, qui, cum cognovissent Deum, *non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt* (2). Ergo supponit, hos sapientes eadem ratione, qua naturali lumine Dei existentiam agnoverunt, potuisse illum naturalibus viribus ut auctorem naturæ glorificare, tribuere nempe eidem gloriam tanquam rerum omnium principio, eum saltem imperfecte amare ut auctorem omnium bonorum, cum amor præcipua ratio sit Deum glorificandi (3). Rursum idem Apostolus disserens de lege naturali scripta in cordibus nostris, ait: *Gentes, quæ legem (Mosaicam) non habent... naturaliter ea quæ legis sunt faciunt*. Etsi vero fateamur, ut superius animadvertimus, ibi vocem *naturaliter* non per oppositionem ad gratiam usurpari ab Apo-

(1) *Enarrat. in Ps. LVII, n. 1*. Reliqua testimonia cfr. apud Bellarm. *De gratia. et lib. arbit.* lib. v, cap. 9.

(2) Rom. I, 21.

(3) Hinc S. Augustinus, *Epist. CLXVII: Quid est pietas, nisi Dei cultus? et unde ille cultus, nisi charitate? Quare vel ipse Estius, in u Sent., dist. xxvi, § 28: Apostolus, inquit, eo loco non negat, illos, qui sic Deum cognoverunt, dilexisse Deum; sed negat, sicut Deum glorificasse, et gratias egisse, sine quibus duobus stare potest aliqualis dilectio. Quod autem talis dilectio non sit ex gratia Dei per Christum, sic probatur; non enim habet ordinem ad beatitudinem supernaturalem, nec ad spem vitæ æternæ. Admitto quidem hujus Theologi sententiam; ast mihi non probatur ratio, quam adducit, ut ostendat philosophos illos sine gratia Dei per Christum potuisse habere Dei dilectionem. Quasi nempe in censu gratiarum referri non debeant auxilia illa medicinalia, quæ a Deo, et quidem per Christum, conferuntur ad sanandam infirmitatem naturæ. Hoc enim falsum est. Cfr. tamen ejusdem *Comment. in Epist. ad Rom.* in hunc loc.*

stolo, sed ad legem scriptam; attamen, ubi non agitur de difficilioribus præceptis, aut ubi gravi tentatione homo non urgetur, in quibus gratia necessaria est, patet, hominem naturæ viribus eam servare posse, saltem ad breve tempus, et in peculiaribus nonnullis actionibus, ex ipso systemate adversariorum, qui negant Deum gratiam aliquam largiri homini lapso ante fidem supernaturalem et theologicam. Etenim ethnici illi, de quibus loquitur Apostolus, juxta adversarios nec fidem habuerunt nec gratiam; atqui tamen quæ legis sunt naturaliter faciunt, teste eodem Apostolo; ergo ethnici naturæ viribus legem servabant; non servabant autem quoad præcepta difficiliora absque gratia, ut ostendimus; ergo saltem faciliora legis præcepta absque gratia adimplebant. Placet id ipsum confirmare auctoritate S. Augustini, qui explanans hæc Apostoli verba: *Habentes opus legis scriptum in cordibus, ait: Id est, non omnimodo deletum est, quod ibi per imaginem Dei, cum crearentur, impressum est... Nam et ipsi homines erant, et vis illa naturæ inerat eis, qua legitimum aliquid anima rationalis sentit et facit* (1).

3° Demum, quod proposuimus de victoria levium tentationum in ordine ad bonum morale solis naturæ viribus, sequitur ex dictis. Nam, si potest homo lapsus vi sua morales veritates aliquas cognoscere, si valet præterea faciliora legis implere, quidni poterit leves etiam tentationes propulsare ac vincere, quæ eidem bono honestoque adversantur? Iluc spectat propositio XXIX Baji, quæ a Summis Pontificibus notata est: *Non soli fures ii sunt et latrones, qui Christum, viam et ostium veritatis et vitæ negant, sed etiam quicumque aliunde quam per ipsum in viam justitiæ (hoc est, aliquam justitiam) conscendi posse docent, aut tentationi ulli sine gratiæ ipsius adjutorio resistere hominem posse, sic ut in eam non inducatur, aut ab ea non superetur* (2).

(1) Lib. *De spiritu et littera*, cap. 28, n. 48.

(2) Ex hujus propositionis censura colligitur, perperam Vasquezium docuisse, in 1 2 S. Thom., disp., cxc, hominem sine supernaturali gratiæ auxilio nullum posse morale opus perficere, nullamque vel levem superare tentationem. Vellet quidem ipse se a censura liberare in Baji propositionem prolata, tum quia, inquit, tam hæc quam multæ aliæ Baji propositiones ob acre judicium, quo Doctor ille aliorum propositiones criminabatur, damnatæ sunt; tum quia se alio sensu suam sententiam proficitur adstruere ab eo, quem tenuit Bajus. Verum, ut animadvertit Suarez, *Proleg. vi, De scriptis probatam de gratia doctrinam continentibus*, cap. 2, n. 12: *Pontifices aperte et sine ulla distinctione declarant, illas sententias in rigore et proprio verborum sensu ab assertoribus intento tali censura dignas esse. Quæ verba, si attente spectentur, duo continent; unum est, assertiones illas in proprio verborum sensu esse tali censura dignas; aliud est, illum sensum fuisse ab assertoribus intentum... Quoniam alias unicuique liberum erit, proprium sensum, tanquam ab auctore intentum, illis verbis assignere, et illi accommodare judicium Pontificis, ut proprium opinionem verbis magis consentaneam ab illa censura liberet; et declaratio illa Pontificis inutilis fiet, quia non ad certam doctrinam confirmandam, sed ad excitandas verborum conten-*

Ratio vero, qua triplex evertitur error, quem hic impugnavimus, petitur ex falsitate fundamenti, ex quo profuit adversariorum systema; ideo enim adversarii negant, quidpiam veri aut boni in ordine naturali ac moralis honestatis posse cognosci ab homine lapso, aut perfici solis naturæ viribus, quia originalem justitiam cum privilegiis, quæ ipsam comitabantur, debitam fuisse humanæ naturæ ac ejus partem constituisse autumant. Hæc per peccatum amissa, consequens esse contendunt, amissam pariter esse ac prorsus deletam imaginem Dei, nec propterea quidpiam aut cognoscere autvelle aut moliri hominem posse, absque superveniente gratiæ subsidio, etiam in ordine morali. Hoc autem principium falsum est, ut suo loco ostendimus (1). Ergo falsæ etiam sunt doctrinæ quæ illine deducuntur. Hinc præclare S. Augustinus: *Quia, inquit, non usque adeo in anima humana imago Dei terrenorum affectuum labe detrita est, ut nulla in ea velut lineamenta extrema remanserint, unde merito dici possit, etiam in ipsa impietate vitæ suæ facere aliqua legis vel sapere* (2). S. Augustino consentiens S. Thomas, scribit: *Quia tamen natura humana per peccatum non est totaliter corrupta, ut scilicet toto bono naturæ privetur, potest quidem etiam in statu naturæ corruptæ per virtutem suæ naturæ aliquod bonum particulare agere... non tamen totum bonum sibi connaturale, ita quod in nullo deficiat; sicut homo infirmus potest per seipsum aliquem motum habere, non tamen perfecte potest moveri motu hominis sani, nisi sanetur auxilio medicinæ* (3).

DIFFICULTATES.

Obj. prima. 1° Scripturæ, Patres et Concilia omnia, adversus Pelagianos ac Semipelagianos celebrata, omnia bona opera nostra divinæ gratiæ referunt accepta. 2° Sane opus moraliter honestum vel per legem fit vel per gratiam; porro per legem fieri nequit, teste Apostolo, Rom. IV, 15: *Lex enim, ait ipse, iram operatur; et, cap. V, 20: Lex subintravit, ut abundaret delictum*. 3° Hinc optime S. Augustinus: *Agnoscamus, inquit, gratiam, quæ facit prodesse doctrinam; quæ gratia si desit, videmus etiam obesse doctrinam* (4); quod quidem iterum atque iterum inculcat adversus Pelagianos. 4° Nisi

tiones deserviet. Sed cfr. ipse Suarez, tum hic, tum *De gratia*, lib. 1, cap. 6, cap. 23, et cap. 29. In quo postremo capite etiam refellit Bellarmini sententiam, qui adstruit, hominem non posse sine peculiari auxilio Deum diligere; neque perfecte neque imperfecte, nec ut auctorem naturæ nec ut auctorem gratiæ.

(1) Cfr. Tract. *De Deo creat.* n. 550 et seqq.

(2) Lib. cit. *De spiritu et litt.* cap. 28, n. 48, ubi notandum est, adducere S. Doctorem in confirmationem hujus doctrinæ verba Apostoli: *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt*. Unde patet, a S. Augustini doctrina recessisse Bajum, qui in prop. xxiii assertit: *Cum Pelagio sentiunt, qui textum Apostoli ad Rom. 1: Gentes, quæ legem, etc. intelligunt de gentibus fidei gratiam non habentibus*.

(3) 1 2, q. 109, a. 2.

(4) *Epist. cccvii, ad Vital.* cap. 4, n. 12.

propterea admittatur gratiæ necessitas ad quodvis opus honestum perficiendum, frustra S. Doctor pugnasset adversus eos hæreticos, frustra sæpe adeo clamasset in istorum hypothesei evacuatam esse crucem Christi, frustra Christum nobis gratiam promeruisse. 5° Cohærenter ad hæc inconcussa S. Augustini principia Concilium Araus. II : *Multa, ait, facit Deus in homine bona, quæ non facit homo; NULLA vero facit homo bona, quæ non Deus præstat, ut faciat homo* (1); et clarius etiam : *Nemo habet de suo, nisi mendacium et peccatum. Si quid autem habet homo veritatis atque justitiæ, ab illo fonte est, quem debemus sitire in hac eremo, ut ex eo quasi guttis quibusdam irrorati non desiciamus in via* (2). Ergo.

Resp. ad 1, *Dist.* Bona supernaturalia, *conc.*; naturalia, *subd.* ardua ac difficilia, aut gravi urgente tentatione, *conc.*; omnia prorsus, *neg.* Sic innumeris prope testimoniis, quæ in medium ab adversariis adduci solent, occurrendum est, nec est cur singula inutili labore discutiamus.

Ad 2, *Dist.* Si sermo sit de difficiliore opere aut gravi pulsante tentatione, sit per gratiam, *conc.*; si de faciliore, acubi nulla obsistit gravis tentatio, *neg.* Ad probat. vero, sive ad objecta Apostoli testimonia, *Dist.* *Lex iram operatur, aut subintravit lex, ut abundaret delictum*, per accidens et ex causis extrinsecis, *conc.*; per se, *neg.* Lex enim data est ad coercendum delictum; sed inde homo occasionem nactus est gravius delinquendi ex malitia aut infirmitate legem transgrediendo, sive cum gratia in difficilioribus præceptis, sive sine gratia in facilioribus, atque ita Dei in se iram provocavit. Si quid enim evincunt hæc aliaque his similia loca, ostendunt, legem per se gratiam minime conferre, hominemque se reum constituisse in transgressione legis tam cum gratia quam sine gratia (3).

Ad 3, *Dist.* Ita ut ex mente S. Doctoris disputantis adversus Pelagianos homo sine gratia medicinali non possit universam legem implere, *conc.*; ita ut faciliora saltem legis præcepta servare nequeat absque gratia Salvatoris, *neg.* Nec aliud demonstrant citata verba aliaque his affinia, quæ semper legem universam complectuntur, nec attingunt causam quam tuemur (4).

Ad 4, *Neg.* Siquidem duo profitebatur Pelagius, quæ longe distant ab assertionem nostram, tum scilicet hominem posse per solas naturæ vires universam legem implere, omnes superare tentationes, omniaque peccata vitare; tum hæc opera moraliter honesta meritoria esse gratiæ et vitæ æternæ (5). In hac hæretica hypothesei utique Christi crux evacuaretur, ac frustra gratiam Christum nobis promeruisset.

Ad 5, *Dist.* In ordine supernaturali, *conc.*; in ordine moralis honestatis, et in iis quæ faciliora sunt, *Nego.* Non aliam mentem fuisse concilii Arausicani,

constat ex ejus scopo, qui fuit damnare Semipelagianorum doctrinam, qui a propriis viribus repetebant fidei initium, ac propterea sibi arrogabant initium salutis.

Obj. secunda. 1° Sine gratia homo lapsus adeo infirmus est, ut nequeat concupiscentiæ aut tentationi resistere, nullumque valeat declinare peccatum nisi per aliud peccatum. 2° Quod ex ipsa rei natura patet; homo enim sine gratiæ auxilio non agit nisi ex timore pænæ et non ex amore justitiæ, ex cupiditate et non ex charitate; jam vero, qui sic agit, peccat, ut passim docet S. Augustinus : *Sub lege est, inquit, qui timore supplicii, quod lex minatur, non amore justitiæ, se sentit abstinere ab opere peccati, nondum liber, nec alienus a voluntate peccandi. In ipsa enim mala voluntate reus est, qua mallet, si fieri posset, non esse quod timeat, ut libere faciat, quod occulte desiderat* (1); et alibi : *Regnat enim, ait, carnalis cupiditas, ubi non est Dei charitas* (2). Qui præterea 3° nullam aliam agnoscit in homine bonam voluntatem nisi charitatem : *Quasi vero, dicens, aliud sit bona voluntas quam charitas, quam Scriptura nobis esse clamat ex Deo et a Patre datam, ut filii ejus essemus* (3). Ergo.

Resp. ad 1, *Dist.* Si vehementior sit concupiscentia aut tentatio, *conc.*; si levior, *neg.* Sic etiam : peccatum declinare non valet homo infirmus, nisi per aliud peccatum, *Dist.* ut plurimum *trans.*; semper, *neg.* Hoc enim absonum est. Adde, non semper requiri, ut homo distinctum bonum opus agat, ad declinandum peccatum, nec semper superandam ei esse concupiscentiam et tentationem, ad quodvis opus bonum explendum, ut cum honorat parentes, et similia efficit.

Ad 2, *Neg.* Ad probat. pariter *neg.* hominem non agere nisi ex timore pænæ aut ex cupiditate; cum enim ipse flectitur miseratione, et operit nudum, aut fovet ægrotum, aliaque ejusmodi peragit, quinam timor aut cupiditas motus in his invenitur?

Ad primum autem Augustini textum, *Dist.* Et loquitur S. doctor de timore, ut vocant, serviliter, servili *conc.*; loquitur de timore simpliciter servili, *neg.* ut patet ex ipsis ejus verbis. Sed de hoc timore alibi erit sermo.

Ad alterum vero textum, *Dist.* Regnat carnalis cupiditas, ubi non est Dei charitas habitualis, quæ tamen non semper vim suam exerat in actus singulos, *conc.*; quæ jugiter in actus singulos influat, *neg.* Sæpe enim, ut vidimus, homo non agit ex carnali cupiditate, etsi gratia non sit instructus. Quare opposita doctrina proscripita est in Bajo et Quesnello (4).

(1) Lib. *De nat. et grat.* cap. 57, n. 67.

(2) *Enchir.* cap. I. 17.

(3) *De grat. Christi*, cap. 21, n. 22.

(4) Propositiones Baji, quæ huc referuntur, sunt : xxxviii, *Omnis amor creaturæ rationalis aut vitiosa est cupiditas, qua mundus diligitur, quæ a Joanne prohibetur, aut laudabilis illa charitas, qua per Spiritum Sanctum in corde diffusa Deus amatur.* xl, *In omnibus suis actibus peccator servit dominanti cupiditati.* Propositiones vero Quesnelli sunt : xliv, *Non sunt nisi duo amores, unde volitiones et actiones omnes nostræ nascuntur : amor Dei, qui omnia agit propter Deum,*

(1) Can. xx, loc. cit.

(2) Can. xxii.

(3) Cfr. Bellarm. *De grat. et lib. arb.* lib v, cap. 9 et seqq. Suarez, *De Grat.* lib. 1, cap. 19.

(4) Cfr. auctores citati.

(5) Cfr. Suarez, *Proleg.*, cap. vi, 7 et 8.

Ad 3^m *Dist.* Cum agit de bona voluntate, quæ requiritur ad opus supernaturale et meritorium adversus Pelagianos, *conc.*; cum agit de bona voluntate, quæ requiritur ad bonum naturaliter honestum, *subdist.* Non aliam agnoscit bonam voluntatem quam charitatem naturalem et improprie dictam, *conc.*; charitatem theologicam et proprie dictam, *neg.* Etenim S. Augustinus duplicem agnovit et admisit charitatem *divinam et humanam*, seu theologicam et naturalem, et hanc declarat quandoque licitam, quandoque vero illicitam; illius autem textus inferius afferemus. Quo posito, cum in adducto testimonio bonam voluntatem vocat charitatem, loquitur, ut ex ejus verbis liquet, de charitate theologica adversus Pelagianos, aliam non excludens (1).

¶ Obj. tertia. 1° Ex doctrina S. Augustini omnis amor rei creatæ vitiosus est, nisi amor Dei subordinetur. 2° Hinc, cum omnes hominum actiones vel ex amore Dei prodeant, vel ex amore mundi, cumque nulla ex amore Dei elici possit absque gratia, sequitur, omnem actionem, absque gratiæ subsidio elicitam, malam ac vitiosam esse. 3° Quod quidem ex alio S. Augustini principio confirmatur, quo adstruit, absque gratia veram inesse in homine lapso necessitatem peccandi: *Multum erras*, ut loquitur contra Julianum, *qui vel necessitatem nullam putas esse peccandi, vel eam non intelligis illius peccati esse pœnam, quod nulla necessitate commissum est* (2); quod et sæpius repetit, sive cum 4° tradit, nullam sine gratia esse in homine lapso libertatem ad bonum (3), sive cum 5° docet adversus eundem Julianum, nullum opus bonum sterile esse, ut ille contendebat, sed quodlibet bonum opus promereri vitam æternam: unde manifestum fit, nullum opus bonum sine gratia juxta S. Augustinum fieri posse; alioquin per opus moraliter honestum homines promererentur vitam æternam, secus ac fides doceat. Ergo.

Resp. ad 1, *Dist.* Nisi amor Dei subordinetur vel naturali vel supernaturali, *conc.*; supernaturali tantum, *neg.* Si autem actio bona sit ex officio et fine proximo, ut jam diximus, hoc ipso subordinata est

quemque Deus remuneratur, et amor, quo nos ipsos ac mundum diligimus, qui, quod ad Deum referendum est, non refert, et propter hoc ipsum fit malus. XLV. Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante, necesse est ut in eo regnet cupiditas, omnesque actiones ejus corrumpat.

(1) Iluc pariter spectant propositiones Baji et Quesnelli a Rom. Pontificibus proscriptæ, Baji quidem xxxiv: *Distinctio illa duplicis amoris, naturalis videlicet, quo Deus amatur ut auctor naturæ, et gratuiti, quo Deus amatur ut Beatorum, vana est et commentitia, et ad illudendum Sacris Litteris et plurimis veterum testimonis excogitata.* Quesnelli xli: *Omnis cognitio Dei etiam naturalis, etiam in philosophis ethnicis, non potest venire nisi a Deo, et sine gratia non producit nisi præsumptionem, vanitatem et oppositionem ad ipsum Deum, loco affectuum adorationis, gratitudinis et amoris.*

(2) *Op. imperf. lib. 1, p. 105.*

(3) Præsertim lib. 1, *Ad Bonif. cap. 3, n. 3*, ubi sic loquitur: *Nec potest homo boni aliquid velle, nisi adjuvetur ab eo, qui malum non potest velle, hoc est, gratia per J. C. D. N.*

amori Dei naturali. Ad hoc autem, si sermo sit de opere facili, non requiritur speciale gratiæ auxilium.

Ad 2, Responsio patet ex modo dictis; elici enim potest actio moralis ex amore Dei naturali. Sed falsum præterea est, quod assumunt adversarii, omnem actionem, quæ fiat ex amore mundi seu creaturæ, esse vitiosam: etenim tunc solum vitiosa esset, cum eliceretur ex amore creaturæ inordinato; quo sensu affirmat S. Augustinus, vitiosam esse actionem ex amore mundi aut creaturæ profectam, qua ex. gr. ita homo in ipsa creatura hæreat atque consistat ut in fine ultimo, aut creaturam præferat creatori, etc., non autem si quis ex. gr. diligat parentes ex amore naturali ac ordinato.

Ad 3, *Dist.* Adstruit S. Augustinus esse in homine lapso absque gratia necessitatem peccandi vagam, generalem et respectu totius legis, et quidem moralem, *conc.*; necessitatem proprie dictam in singulis actionibus, *neg.* Quod patet ex ejus scopo in controversia cum Pelagianis, contendentibus, posse hominem in præsentī statu universam legem propriis viribus adimplere, ac omnia collective vitare peccata.

Ad 4, *Dist.* Nullam esse absque gratia libertatem ad bonum supernaturale, *conc.*; ad bonum naturale, *subd.* Ad arduum ac difficile expeditam libertatem non habet, *conc.*; ad facile, *neg.* Responsio patet ex dictis.

Ad 5, *Dist.* Contendit S. Doctor, nullum esse opus moralis honestatis sterile in hypothēsi pelagiana, quæ nullam agnoscebat distinctionem inter ordinem naturalem ac supernaturalem, *conc.*; in sententia catholica, *neg.* Hinc arguebat S. Augustinus ex adversariorum principiis, qui, cum nullam admitterent elevationem ad ordinem supernaturalem, contendebant tamen, opus bonum intra limites moralis honestatis sterile esse posse ad vitam æternam (1); quod profecto absurdum erat et contradictorium.

Obj. quarta. Saltem nequit haberi absque Dei gratia aliquis Dei amor. 1° Scripturæ enim nullum alium amorem Dei agnoscunt præter supernaturalem, nempe charitatis, quæ, I Joan. IV, 7, ex Deo esse dicitur, et per Spiritum Sanctum diffusa in cordibus nostris, Rom. V, 5, atque inter fructus Spiritus numeratur, Gal. V, 22. Quare 2° S. Augustinus a nobis amorem Dei naturalem excludit in celebri illa sententia: *Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus* (2); et Concilium Arau-

(1) Tricassinus, qui alias strenue adversus Calvinum et Jansenium germanam tuetur S. Augustini doctrinam, in op. *De necessaria ad salutem gratia omnibus et singulis data*, contendit, part. II, sect. 2, § 5 et seqq. S. Augustinum nullas umquam agnovisse actiones ex omni parte bonas in infidelibus, qui saltem veri Dei cognitionem non habuerunt, quæ proinde actiones steriles essent in ordine ad vitam æternam. Quid de hac sententia censendum sit, paulo infra significabimus.

(2) *Epist. cxvii, ad Vital. cap. 4 n. 12.*

sicanum : *Prorsus donum Dei est*, inquit, *diligere Deum* (1). Ergo si *prorsus*, profecto nullus amor ejusmodi est, qui non sit Dei donum. 3° Quod vel ex ipsa rei natura patet; nec enim duplex fides datur, altera naturalis, supernaturalis altera; ergo nec duplex Dei amor. 4° Si enim daretur amor Dei naturalis, reperiri posset in homine infideli et peccatore; quod fieri nequit, alioquin Dei amici essent. 5° Hinc vel ipse Bellarminus nullum agnoscit Dei amorem, sive perfectum, sive imperfectum aut inchoatum, qui non sit ex gratia Dei. Ergo.

Resp. *Nego antec.* Ad 1, prob. *Neg.* Ex Apostolo enim vidimus, supponi amorem Dei naturalem in illis, qui, cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt; allati autem textus non loquuntur nisi de charitate supernaturali, quæ utique ex gratia est.

Ad 2, *Dist.* Ad diligendum Deum amore supernaturali, *conc.*; naturali, *subd.* amore perfecto, seu super omnia, *conc.*; imperfecto et inchoato, *nego.* Atque hac eadem ratione exponendus est sensus Concilii Arausiacani, quod loquitur de amore supernaturali et salutari adversus Semipelagianos.

Ad 3, *Dist.* Fides theologica et salutaris, *conc.*; humana ac sterilis ad salutem, *neg.* Idem dicatur de duplici Dei amore.

Ad 4, *Neg. sequelam*; cum ex imperfecto Dei amore ac naturali nemo possit constitui Dei amicus; vel *Dist.* Amici Dei essent respectu operis, quod Deo non displicet, *conc.*; ratione sui, *neg.*

Ad 5, *Dist.* Ita ut dissentiat potius verbis quam sententia a communi doctrina, *conc.*; secus, *nego.* Nam Bellarminus ipse fatetur, homini inesse quamdam naturalem in Deum propensionem; opera moraliter bona, quæ facilia sint, sine gratiæ speciali subsidio fieri posse; quæ tamen bona esse nequeunt sine virtuali saltem fine ad Deum. Ceterum argumenta, quæ ipse profert ad sententiam suam tuendam, ut animadvertit Suarez, non efficiunt, nisi Dei amorem supernaturalem, in quovis gradu demum, sit, ex gratiæ munere provenire (2); præterea scripsit ante exortam hæresim Jansenianam.

Obj. quinta. 1° At omnis tentationum victoria a Scriptura, Conciliis et Patribus gratiæ tribuitur. 2° Nos indiscriminatim Deum oramus, *ne nos inducat in tentationem*; ergo etiam ad leves superandas tentationes ope divini gratiæ indigemus; 3° alioquin gloriam victoriæ nobis adscribere possemus, quod nequit admitti. Ergo.

Resp. ad 1, *Dist.* Victoria salutaris, *conc.*; naturalis, *subd.*, si gravior sit tentatio, *conc.*; si levior sit, *neg.* prout toties exposuimus.

Ad 2, *Dist. cons.* Ope gratiæ indigemus ad quaslibet tentationes superandas victoria salutari, *conc.*; victoria sterili quoad vitam æternam in levioribus, *neg.*

Ad 3 *Neg.* Siquidem omne bonum, quod in ho-

(1) Can. xxv; cfr. Suarez, lib. 1, *De necess. grat.* cap. 29, n. 15 et seqq.

(2) Loc. cit. et cap. 33, n. 2, et seqq.

mine est, sive illud naturale sit, sive supernaturale a Deo est, aut ut auctore naturæ, aut ut auctore gratiæ (1).

PROPOSITIO II. — *Potest homo lapsus, antequam fidei gratiam assequatur, aliqua opera moraliter bona efficere, nec omnia propterea infidelium opera vitia sunt aut peccata.*

Et hæc propositio spectat ad catholicam doctrinam; contradictoria enim propositio proscripta est in Bajo, prop. XXV, quæ his verbis exprimitur: *Omnia infidelium opera peccata sunt, et philosophorum virtutes sunt vitia* (2).

Notandum autem est, 1° hæc infidelium opera moraliter honesta fieri posse aut sine gratia, si de faciliioribus sermo sit, aut cum auxilii superadditi ope, si agatur de operibus difficilioribus, juxta ea quæ hactenus adstruximus. Hæc autem opera ante fidem peracta, quacumque tandem ratione peracta sint, seu cum gratiæ adjutorio seu sine illo, non prætergrediuntur limites operis naturaliter honesti, cum sine fide nullum detur opus supernaturale. Notandum præterea est, 2° ejusmodi opera naturaliter honesta nihil conferre ad salutem. Notandum denique, 3° hic agi de peccato aut vitio proprie dicto ad mentem adversariorum, qui contendunt, nulla opera infidelium, ut ut bona ac honesta videantur, culpa vacare, ob quam infideles æternum puniri non debeant.

Hanc vero doctrinam Scripturæ, Patres, ratio denique ipsa plane evertunt. Sane Scripturæ nonnulla ethnicorum opera commendant, præmio aliquo digna exhibent, imo et consulunt. Obstetrices enim ægyptiacas, quæ *timuerunt Deum*, atque Pharaonis jussis non sunt obsecutæ, servantes infantes masculos Hebræorum, laudat Scriptura, ac præmio a Deo donatas exhibet, dicens : *Benefecit Deus obstetricibus, et, quæ timuerunt Deum, ædificavit eis domos* (3). Quamvis vero postea mentitiæ sint, hoc tamen subsequens ipsarum mendacium non coinquinavit opus bonum antea peractum : *Non est in eis*, apposite inquit S. Augustinus, *remunerata fallacia, sed benevolentia; benignitas mentis, non iniquitas mentientis* (4). Sic etiam apud Ezechielem Deus testatur, se dedisse regi Nabuchodonosor terram Ægypti, ad eum remunerandum ob bellum feliciter gestum adversus Tyrios, prout ei imperaverat : *Dedi ei terram Ægypti, pro eo quod laboraverit mihi, ait Dominus Deus* (5). In quæ

(1) Cfr. Suarez, lib. cit. cap. 23, n. 14 et seqq.

(2) Huc pariter spectat prop. XLVIII Quesnelli : *Quid aliud esse possunt nisi aberratio et nisi peccatum sine fidei lumine, sine Christo, sine charitate?* Hanc doctrinam Bajus, Jansenius et Quesnellus mutuati sunt a Novatoribus, ut ex documentis superius allatis aperte constat.

(3) Exod. 20, 21.

(4) Lib. *Contra mendac.* cap. 15, n. 32.

(5) Ezechiel. xxix, 20. Quod luculentius etiam apparet ex verbis v. 18 : *Fili hominis, Nabuchodonosor rex Babylonis servire fecit exercitum suum adversus Tyrum... ET MERCES NON EST REDDITA ei neque exercitui ejus, de Tyro, pro servitute, quæ servivit mihi adversus eam.*

verba S. Hieronymus scribit : *Ex eo, quod Nabuchodonosor mercedem accepit boni operis, intelligimus, etiam ethnicos, si quid boni fecerint, non absque mercede Dei judicio præteriri. Unde et per Jeremiam Nabuchodonosor columba Dei appellatur, eo quod adversum populum peccatorem Dei servierit voluntati* (1). Denique eundem regem Daniel excitavit ad eleemosynas, dicens : *Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum* (2). Atque, ut cetera omittam, lib. I Machab., cap. VIII, celebrantur virtutes Romanorum. Jam vero, si ethnicorum seu infidelium opera totidem peccata essent, Deus remuneratus esset peccata, Scriptura eorum peccata celebrasset, peccata consulisset; quæ dictu impia sunt et blasphema. Fatendum igitur est, posse hominem lapsum, antequam assequatur fidei donum, opera naturaliter honesta perficere, nec omnia ipsius opera totidem esse peccata.

Doctrinam Lutheranam et Jansenianam Patres pater evitent, dum pro certo sumunt, ab infidelibus opera moraliter bona interdum fieri, dum eos ob hæc ipsa opera laudant, dumque ob hæc ipsa a Deo temporalibus præmiis eos affectos aperte docent. Hæc porro omnia de infidelium operibus tradit S. Augustinus, qui, disputans adversus Julianum, scribit : *Quanto ergo tolerabilius illas, quas dicis in impiis esse virtutes, divino muneri potius quam eorum tribueres tantummodo voluntati* (3)? Et postea : *Ex quo colligitur, etiam ipsa bona opera, quæ faciunt infideles, non ipsorum esse, sed illius qui bene utitur malis* (4). Pro certo igitur habet S. Doctor, infideles aliqua bona opera peragere, quamvis Dei auxilio adjuutos. Alibi vero duplicem distinguens charitatem divinam et humanam, et hanc rursum in licitam et illicitam, sic exhortatur plebem sibi commissam : *Liceat vobis humana charitate diligere conjuges, diligere filios, diligere amicos vestros, diligere cives vestros. Omnia enim ista nomina necessitudinis habent vinculum et gluten quoddam charitatis. Sed videtis, illam charitatem esse posse et impiorum, id est, paganorum, Judæorum et hæreticorum* (5). Ergo censuit S. Augustinus, infideles posse habere charitatem licitam. Sed certum præterea est, ipsum docere, Deum Romanis terrenam excellentissimi imperii gloriam concessisse, ut redderetur merces, ut ipse loquitur, *bonis artibus eorum, id est, virtutibus, quibus ad tantam gloriam pervenire nitebantur* (6). Ac deinceps enumerat has ipsas virtutes, dicens : *Privatas res suas pro re communi, hoc est, republica, et pro ejus ærario contempserunt, avaritiæ restiterunt, consuluerunt patriæ consilio libero; neque delicto secundum suas leges, neque libidini obnoxii. His omnibus artibus tanquam vera via nisi sunt*

ad honores, imperium et gloriam (1). Neque aliter loquitur S. Hieronymus : *Ex quo perspicuum est, inquit, natura omnibus inesse Dei notitiam, nec quemquam sine Christo nasci, et non habere semina in se sapientiæ et justitiæ reliquarumque virtutum. Unde multi absque fide et Evangelio Christi vel sapienter faciunt aliqua vel sancte, ut parentibus obsequantur, ut inopi manum porrigant, non opprimant vicinos, non aliena diripiant* (2). Hinc S. Thomas, ex eo quod in infidelibus non omnino corruptum sit bonum naturæ, concludit : *Manifestum est, quod infideles... opera bona, ad quæ sufficit donum naturæ, aqualiter operari possunt. Unde non oportet, quod in omni suo opere peccent* (3).

Ratio ipsa abhorret ab hoc paradoxo, illudque penitus evertit. In hypothesi enim adversariorum infidelis, qui sibi vim inferret ad superandam vitiosæ naturæ inclinationem, qui commiseratione commotus stipem indigenti tribueret, qui proximum ab imminenti mortis periculo liberaret, qui obsequeretur parentibus, ipsorum necessitatibus subveniret, atque id

(1) Jansenius, lib. IV, *De Statu naturæ lapsæ*, cap. 6, totus in eo est, ut evinceat, S. Augustinum non de veris virtutibus hæc scripsisse, sed de virtutibus fucatis, quæ speciem quidem præ se ferrent virtutum, sed reipsa non essent nisi vitia, saltem ex fine perverso, quo infideles illas actiones præstiterunt. Ex quo concludit, Deum quidem præmio donasse infideles ob actiones ex officio bonas, sed eos punivisse ob finem malum. Verum in eo hic auctor hallucinatur, quod existimet, S. Doctorem nomine *veræ virtutis* significasse opus moraliter honestum atque sterilem bonum, cum tamen loquatur S. Augustinus de virtute illa, qua homines perducentur ad æternam vitam, qualis certe non erat virtus infidelium. Ceterum, S. Augustinum nonnullas saltem actiones agnovisse in infidelibus, quæ non fuerint ex omni parte malæ, constat etiam ex iis, quæ scripsit, Lib. *De spir. et litt.* cap. 27 : *Impiorum, nec Deum verum veraciter justeque colentium, quædam facta vel legimus, vel novimus, vel audimus, quæ secundum justitiæ regulam non solum vituperare non possumus, verum etiam merito recteque laudamus; quanquam, si discutatur, QUO FINE fiant, vix inveniuntur, quæ justitiæ debitam laudem defensionemve mereantur*; et cap. 28 : *Sicut enim non impediunt a vita æterna justum quædam peccata venialia, sine quibus hæc vita non ducitur, sic ad salutem æternam nihil prosunt impio aliqua BONA OPERA, sine quibus difficillime vita cuiuslibet pessimi hominis invenitur. Ergo ex S. Doctore, etsi raro, tamen nonnulla dantur in infidelibus opera ex omni parte bona, id est, tum ratione officii, tum ratione finis, saltem proximi et immediati. Perperam Jansenius declinare contendit vim hujus argumenti, asserendo, S. Augustinum non ex propria sententia, sed ex suppositione et in sensu Pelagianorum esse locutum; nam contextus contrarium plane evincit, ubi duas subjicit interpretationes textus Apostoli : *Gentes, quæ legem non habent, etc.*, alteram scilicet de gentibus ad fidem conversis, alteram de gentibus infidelibus; utramque porro dat ex proprio sensu. Addo, agi hic de facto, nec potuisse S. Doctorem affirmare, nulla prorsus infideles opera efficere potuisse nisi ex perverso fine. Hoc enim constare non potest nisi uni humanorum cordium scrutatori, qui Deus est.*

(2) *Comm. in cap. i Epist. ad Galat.* pag. 392, edit. Vallarsi. Reliqua Patrum testimonia, quæ hanc veritatem adstruunt, vid. apud Bellarm. *De grat. et lib. arb.* lib. V, cap. 9.

(3) 2, 2, q. 10, a. 4, qui totus est de hoc argumento; querit enim S. Doctor : *Utrum omnis actio infidelis sit peccatum*; respondet autem negative.

(1) Lib. IX, *In Ezech.* loc. cit.

(2) Dan. IV, 24.

(3) *Cont. Julian* lib. IV, cap. 3; 16.

(4) *Ibid.* n. 32.

(5) *Serm. CCCXLIX, De temp.* capp. 1. et 2.

(6) *De civ. Dei*, lib. V, cap. 15.

genus alia perageret, deterior fieret coram Deo. Consulendum proinde ei esset, quum nullo præsertim impellitur præcepto, ut ab iis se retraheret, ne in peccatum incideret, ac pœnam inde promeritam incurreret; quæ quam absurda sint, societati pernicioosa atque a communi hominum sensu et æstimatione aliena, nemo est qui non videat. Deinde quid vetat, quominus homo, recta ratione utens, actionem eliciat, quæ ex se, seu quoad suam substantiam, bona sit ac honesta, et ex honesto fine ipsi quodammodo insito, cujusmodi esset stipem erogare ad alienam sublevandam inopiam? Nonne in hoc aut alio simili casu actio honesta tum ex officio tum ex fine proximo haberetur? Porro finis, qui proxime bonus est, pondere, ut ita dicam, suo fertur in finem bonum ultimum, eumque saltem virtualiter, ut aiunt, includit. Sic præripitur adversariis præcipuum fundamentum, quo adducuntur ad asserendum, nulla ab infideli opera elici posse, quæ non sint inquinata peccato. Constat igitur, sive Scripturarum, sive Patrum auctoritatem consulamus, sive rationem ipsam, posse hominem lapsum, antequam fidei gratiam assequatur, opera naturaliter honesta patrare, seu non omnia infidelium opera totidem esse peccata, prout ostendere nobis propositum erat (1).

DIFFICULTATES.

Obj. prima. Neque sine gratia, neque cum gratia sine fide potest homo lapsus aliquod bonum moraliter honestum elicere. 1° Etenim Apostolus, Rom. XIV, 23, ait : *Quod non est ex fide, peccatum est*; 2° et Hebr. XI, 6 : *Sine fide impossibile est placere Deo*. Cui principio insistens idem Apostolus, 3° de infideli, ad Tit. I, 15, ait : *Coinquinatis et infidelibus nihil est mundum; sed inquinatæ sunt eorum mens et conscientia*. 4° Eidem consentit Joannes, dum I Epist. II, 16, de mundo seu de infidelibus per oppositionem ad fideles pronunciat : *Omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ*; 5° imo et Christus ipse, docens, Matth. VI, 23 : *Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosus erit*. Quæ quidem omnia aliaque his similia eo recidunt, ut affirmant, nihil absque fide in Christum homini inesse, quod malum, pollutum, inquinatum non sit, aut ob principium, ex quo profluit, aut ob finem, in quem tendit. Ergo.

Resp. Neg. antec. Ad 1. probat. Dist. Quod non est ex fide, id est, juxta practicum conscientie dictamen, *conc.*; id est, juxta fidem theologicam, *neg.* Jam nemo est, qui aliter exponat hoc Apostoli dictum, cum subjecta materia, quæ est de delectu ciborum, eam expositionem necessario postulet. Patres omnes

græci ac latini ante S. Augustinum, et alii plures post ipsum, hunc ei sensum tribuerunt; imo Concilium ipsum œcumenicum Lateran. IV, cap. XLI, illud de conscientie dictamine exposuit dicens : *Quoniam omne, quod non est ex fide, peccatum est, synodali judicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide præscriptio, tam canonica, quam civilis* (1).

Ad 2, Dist. Sine fide impossibile est placere Deo in ordine ad salutem, *conc.*; in ordine ad moralem honestatem, *subd.* ratione operantis, *conc.*; ratione operis, *neg.*

Ad 3, Dist. Infideli, id est, judaizanti nullus cibus mundus est ob erroneam, qua laborat, conscientiam, *conc.*; infideli proprie dicto nulla actio munda est seu honesta, *neg.* (2).

Ad 4, Dist. Omne, quod est in mundo, id est, mundi amatoribus, et operantibus juxta prava mundi dictamina, *conc.*; non operantibus juxta illa, ut sæpe contingit, *neg.*

Ad 5, Dist. Si quis operetur juxta perversam intentionem, quæ significatur per oculum nequam, *conc.*; si præter hanc intentionem operetur, *neg.* (3).

Ex his patet nihil inveniri in Sacris Litteris, quod faveat conclusioni adversariorum; neque unum ex objectis testimoniis esse, quod ad rem præsentem faciat.

Obj. secunda. Omnia infidelium opera totidem esse peccata, doctrina germana est S. Augustini, qui ex professo hanc thesim tuetur adversus Julianum, contententem, veras inesse gentilibus virtutes, seu opera moraliter bona, etsi fateretur eas steriles esse ad salutem. Hinc docet S. Augustinus : 1° Nullum opus vere bonum esse, nisi tale sit tum ratione officii, tum ratione finis; 2° Sine fide officia quidem posse in-

(1) Act. Conc. Hard. tom. vii, col. 50. Agitur vero in hac sanctione de præscriptione, quæ sine bona fide nec incipere nec continuari potest. Quare concluditur : *Unde oportet, ut, qui præscribit, in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienæ*. Cfr. etiam Bernardinus a Piconio, in hunc Apostoli textum. Sed quod caput est, ipsemet S. Augustinus in hoc ipso lib. iv, *Contra Julian.* n. 24, non abnuitt Apostolum hic locutum esse de cibis.

(2) Refutat hic S. Paulus errorem judaizantium, qui certos cibos, ut immundos reputabant, quasi lex mosaica adhuc vigeret; contra quos Apostolus docet, nullum cibum, aut naturæ suæ, aut Dei præcepto Christianis immundum esse. Itaque *mundis*, id est, Christianis in sanguine Christi mundatis, *omnia munda* sunt, seu nullus cibus ex se, vel ex lege, immundus est. *Coinquinatis autem et infidelibus*, id est, immundis et infidelibus, seu judaizantibus, nullus cibus est mundus, ob eorum scilicet infidelitatem et conscientiam erroneam. Putant, juxta legis mosaicæ præscriptum, sibi a carne suilla ex. gr. abstinendum; vel ergo abstinent ab illa, et sic contra fidei veritatem peccant superstitione: vel non abstinent, et sic peccant contra conscientiam, dictantem sibi abstinendum esse. Hoc significant verba Apostoli : *Inquinatæ sunt eorum mens et conscientia* : mens per errorem suum; conscientia, per peccatum, quod erroris sui fructus et effectus est. Ita Bernard. a Piconio in hunc loc.

(3) Cfr. Maldon. in hunc loc.

(1) Cfr. S. Thom. in II Sent., dist. xli, q. 2. a. 2, ubi scribit : *Ratio naturalis vel prudentia potest dirigere in aliquem finem proximum; et, quia ille finis proximus est ordinabilis in finem ultimum, etiamsi actu non ordinetur, ideo in infidelibus, quorum actus per rationis vim diriguntur, possunt aliqui actus esse boni, sed deficientes a perfecta bonitate*

terdum bona esse, nunquam vero finem, quia, *quod non est ex fide, peccatum est; et sine fide impossibile est placere Deo*; 3° Nullum opus ex omni parte bonum sterile censi posse in ordine ad vitam æternam; ac propterea rejicit distinctionem Juliani inter opus sterile et opus meritorium. 4° Urget S. Doctor Julianum ex eo capite, quod, si infideles possent vel unum actum ex omni parte bonum, ex objecto nempe et fine, elicere, gratis Christus mortuus esset. 5° Concludit, infideles ob ejusmodi opera, bona quidem ex objecto, sed vitiosa ex fine, fore puniendos in die iudicii, licet mitius, qui opus bonum ex objecto patrarunt, at vitiatum ex fine; *gravius*, qui opus malum ex objecto et fine posuerunt, utpote pejores. Nullo modo igitur, inquit, *homines sunt steriliter boni* (ut autumabat Julianus); *sed qui boni non sunt, possunt esse alii minus, alii magis mali* (1). Ex qua postrema animadversione facile componuntur, quæ in systemate S. Augustini sibi adversari videntur; cum ex. gr. laudat et extollit virtutes Romanorum ac nonnullorum philosophorum, ac simul contendit, eas virtutes vitia fuisse; cum adstruit, bona illorum opera absque gratiæ subsidio facta non esse ac præmio donata, et simul docet, ob hæc ipsa opera infideles mitius puniri; nempe celebrat infidelium opera ratione objecti, carpit ratione finis seu intentionis operantis. Hoc ipsum systema S. Augustini refert S. Prosper, dum ex ejusdem S. Doctoris sententia scribit: *OMNIS infidelium vita peccatum est, et NIHIL est bonum sine summo bono; ubi enim deest agnitio æternæ et incommutabilis veritatis, falsa virtus est etiam in optimis moribus* (2); et alibi: *Manifestissime patet, in impiorum (infidelium) animis NULLAM habitare virtutem, sed OMNIA opera eorum immunda esse atque polluta* (3). Ergo vel deserenda doctrina S. Augustini, qui tamen eam adstruit tanquam fidei dogma (4), vel admittenda doctrina Janseniana et Quesnelliana.

Resp. *Neg. antec.* Id enim est pervertere sensum et doctrinam S. Augustini. Ut germanus ejus sensus habeatur, necesse est inquirere in doctrinam Juliani, quem S. Doctor impugnât. Julianus enim ex principio pelagiano fundamentali, quo asserebat, primum hominem minime fuisse evectum ad statum et ordinem supernaturalem, ac propterea per ejus peccatum posteros nullam contrahere labem, sed nasci in eo statu naturalis justitiæ, in qua primus homo conditus est, hæc inferebat: 1° Posse hominem suis viribus totam legem servare; 2° per actus seu virtutes moraliter honestas (nullas quippe supernaturales admittebat) posse hominem promereri sibi gratias ad facilius etiam legem adimplendam; 3° per has actiones vitam æternam obtinere. Actiones porro naturaliter hone-

stas vocabat eas, quæ tales essent ex objecto, non autem ex fine, qui in ipsius hypothese operi superveniebat, et juxta quem homo actus moraliter ac intrinsece bonos dirigit aut ad temporalia aut ad æterna; si ad temporalia a voluntate dirigantur ejusmodi actus, docebat, eos fieri steriles; si ad æterna, eos meritorios evadere contendebat (1). Adversus hanc theoriam S. Augustinus excipit: 1° nonnisi per gratiam medicinalem Salvatoris universam legem servari posse; 2° per virtutes morales neminem posse gratiam promereri, multo minus consequi vitam æternam; 3° demum, quod controversiæ caput erat, contendit S. Doctor, actiones moraliter honestas atque ex omni parte bonas esse non posse ex solo objecto, sed præterea bonas intrinsece eas constitui ex fine, qui influit ad intimam actionis bonitatem constituentem, et non extrinsece solum, ut autumabat Julianus, quod pluribus ostendit. Et quo principio rejicit illam ejusdem Juliani distinctionem inter opera steriliter bona ac meritoria; quia, si actus boni sunt ex solo objecto, nec ulli dantur in hypothese pelagiana actus nisi morales, concludit, inanem esse distinctionem proveniente ex fine extrinseco superveniente, seu a voluntate dirigente peculiare actus ex se bonos ad aliquem finem extrinsecum actibus ipsis (2). Hinc, cum finis, juxta S. Doctorem, influens in intimam actus naturam, eamque intrinsece bonam aut malam constituens, quo actus referatur ad æternam, haberi nequeat absque fide, deducit aut nullum in infidelibus esse posse actum moraliter honestum et ex omni parte bonum, ex defectu finis supernaturalis in operante, minime vero ex defectu finis operis; aut, si quis sit, eum esse meritorium, sed in hypothese Juliani; quod si ejusmodi opus ex omni parte bonum in infideli daretur, non posset vocari sterile, sed in hypothese Juliani; quod si daretur ejusmodi opus meritorium vitæ æternæ, Christus gratis mortuus esset, sed rursus in eadem hypothese.

Ut autem magis evertat Juliani theoriam, S. Augustinus ostendit sine fide aut ne vix quidem in opere præsertim arduo dari actum, qui inquinatus non

(1) Id patet ex verbis S. Augustini, *Contr. Julian.* lib. iv, cap. 3, n. 21: *Noveris, inquit, non officiis, sed finibus a vitiis discernendas esse virtutes. Officium est autem, quod faciendum est; finis vero, propter quod faciendum est. Cum itaque facit homo aliquid, ubi peccare non videtur, si non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare convincitur. Quæ tu non attendens, fines ab officiis separasti, et virtutes veras officia sine finibus appellandas esse dixisti.*

(2) S. Doctorem agnovisse in aliis locis ac admisisse distinctionem inter opera moraliter honesta ac steriliter bona, et inter opera supernaturalia ac meritoria, evidenter patet ex iis, quæ scribit, lib. *De spir. et litt.* cap. 28, n. 48: *Nam et ipsi homines erant, et vis illa naturæ inerat eis, qua legitimum aliquid anima rationalis et sentit et facit; sed pietas, quæ in aliam vitam transfert beatam et æternam, legem habet immaculatam, convertentem animas, ut ex illo lumine renoveantur. Quo etiam referuntur, quæ paulo post ibidem subdit, et alias retulimus: Sicut non impediunt a vita æterna, etc... sic ad salutem nihil prosunt impio aliqua bona opera, etc.*

(*Quarante et une.*)

(1) Ita lib. iv, *Cont. Julian.* toto cap. 3.

(2) In libro *Sententiarum* S. Augustini, quæ est ordine cvi, et sic inscribitur: *Quod tota infidelium vita peccatum sit.*

(3) In lib. *Contra Collatorem*, cap. 13, n. 39.

(4) Ita Tricassinus exponit systema S. Augustini circa opera infidelium, in op. cit. *De necessaria ad salutem gratia*, part. ii. sect. 2, §. 1 et seqq.

sit ex aliquo sine perverso, prout late disserit; quia aut inani gloria, aut avaritia, aliove pravo affectu ut plurimum infidelis ad operandum movetur; quod verissimum est. Deinde ostendit, nullum dari posse actum moraliter honestum et meritorium vite æternæ sine fide; quia deest semper in quacumque infidelium actione finis; quo absente, quævis actio relate ad vitam æternam vitata est et inquinata; quod si præterea ad hæc accedat perversio intentionis seu finis moralis, prout in plerisque operibus infidelium contingit, tunc fiunt proprie dicta peccata, ob quæ puniri merentur, qui sic operantur. Hæc ratione intelligatur sensus verborum, quæ proferi S. Prosper.

Ceterum, nisi hæc esset mens S. Augustini, plura sequerentur ex ejus doctrina absurda et contradictoria, ac 1° necessariam esse gratiam ad opus ponendum, quod semper ac natura sua esset vitiatum et peccato intrinsece infectum ex defectu finis, qui solum per fidem haberi posset (1); 2° Deum ratum habere ac præmio ornare opus intrinseca peccati labe pollutum (2); 3° excitari non posse homines ad opera moraliter honesta elicienda, quæ tamen ex mente ejusdem S. Doctoris, ut vidimus, ratione officii et finis saltem proximi bona sunt, et ab ipso commendantur. Hæc quidem aliaque ejusmodi evidenter ostendunt, alium prorsus sensum fuisse S. Augustino disputanti adversus Julianum, quum adhibuit voces *peccati et operis naturaliter honesti*, ab eo, quo easdem voces usurpat in aliis libris suis. Scilicet in his agnoscit actus bonos morales, ad intra limites moralis honestatis, seu, ut nos dicimus, ordinis naturalis, qui nullam dicant relationem ad vitam æternam, aut ad gratiam. In libris vero contra Julianum ob rationem adductam nullos admittit actus bonos morales in infidelibus; sed, cum eos vocat *actus morales*, loquitur in sensu Juliani, et designat reipsa actus supernaturales. Hæc autem ambiguitate abutentes Janseniani, contendunt, nullum unquam agnovisse S. Augustinum in infidelibus actum moraliter honestum, eumque contendisse, omnia opera infidelium totidem esse

(1) Nam S. Augustinus passim docet, *voluntates bonas, infidelibus a Deo esse inspiratas, quas Deus in cordibus eorum interna et occulta, mirabili ac ineffabili potestate operatur*, ut loquitur, lib. 1. *De grat. Christi*, cap. 24, n. 25. Et lib. IV *Contra Julian.* cap. 3, n. 16, fatetur, in infidelibus esse virtutes, sed *divino muneri tribuendas; bona opera, sed simul dona Dei*.

(2) *Epist. cxliv*, n. 2, agnoscit in infidelibus *justitiam et actus strenuos, quibus ipsi a Deo temporale promereantur præmium*, ut alia præteream superius commemorata. Ex his sequitur, aut S. Augustinum reipsa admisisse in infidelibus aliquot opera bona seu moraliter honesta, aut sanctissimo Doctori tribuendam esse doctrinam adeo execrabilem, qua statuatur, *Deum interna et occulta, mirabili ac ineffabili potestate operari in cordibus hominum, tanquam sua dona et celestia munera approbare, ac remunerari præmio ea, quæ juxta eundem Hipponensem antistitem solus impius neget esse peccatum*. Quasi nempe Deus, qui inspiravit opus bonum, et vires ad illud efficiendum præstitit, non potuerit inspirare bonum finem, saltem naturaliter honestum. Hæc absurda sunt.

peccata proprie dicta et pœna pror sus digna (1).

Obj. tertia. Omnes, ac propterea etiam infideles tenentur cunctas actiones suas referre in Deum, ut bonæ esse possint, juxta generale præceptum: *Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*. Hoc autem præceptum exponens Apostolus scribit, I Cor. X, 31: *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*; et Coloss. III, 17: *Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Jesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum*; et I Cor. XVI, 14: *Omnia vestra in charitate fiant*. 2° Porro infideles, præsertim qui verum Deum non noverunt, neque ex charitate neque propter Deum tanquam finem ultimum agunt, necesse propterea est, ut in omnibus operibus suis peccent. 3° Quare infidelibus recte Christi verba accommodari possunt: *Non potest arbor mala bonos fructus facere*. Ipsi enim hæc arbor mala sunt, 4° quorum opera a Deo esse non possunt; alioquin inutilia non forent, cum quod bonum est inutile esse nequeat. Ergo.

Resp. ad 1, *Dist.* Tenentur etiam infideles omnes actiones suas referre in Deum tanquam in auctorem gratiæ, *neg.*; tanquam in auctorem naturæ, *subd.* sive explicite sive implicite, *conc.*; explicite ac semper, *neg.* Etenim absurdum in primis est contendere omnes infideles teneri præcepto referendi omnes actiones suas in Deum tanquam in finem ultimum supernaturalem; cum hoc præceptum ignorent. Si itaque præcepto aliquo tenentur dirigendi actus suos in Deum, satis est, ut eos referant in Deum tanquam auctorem naturæ, ut huic præcepto satisfaciant. Deinde, ut infideles hoc præceptum adimpleant, necesse non est, ut singulas actiones suas explicite, ut aiunt, in Deum referant; verum sufficit, si implicite seu virtualiter id præstent per opus bonum, quod fiat propter bonum aliquem finem proximum; nam hoc ipso ejusmodi opus cedit in gloriam Dei tanquam auctoris omnis moralis honestatis (2). Et hæc quidem in hypothesi, quod existat ejusmodi præceptum positivum semper referendi omnes actiones in Deum; plures enim, nec immerito, contendunt, hoc præceptum esse potius negativum, ita ut per ejus vim nulla eliciatur actio, quæ in Deum referri non possit; quo sensu exponunt textus Apostoli, qui nobis opponuntur (3): imo nec desunt, qui in citatis verbis nonnisi consilium insinuari contendunt (4).

(1) Cfr. Scipionis Maffei *Historia Theologica*, lib. xv, cap. 1, n. 2 et seqq. Francofurti ad Mænum 1756; præsertim vero P. Fontaine S. J. *Constitutio UNIGENITUS theologicæ propugnata*, Romæ 1719, tom. II, part. II, in Prop. XLIV et in Propos. XLVIII, cap. 4, ubi doctus et eruditus auctor doctrinam S. Augustini præclarissime explanat.

(2) Cfr. Bellarm. loc. cit. cap. 11, n. 24. Jam supra retulimus verba S. Thomæ, quæ eundem sensum referunt.

(3) Cfr. Bernard. a Pic. in hunc loc. *Epist. ad Coloss.*

(4) Animadvertendum vero hic est, Jansenistas cum Novatoribus contendere, in citatis Apostoli verbis contineri præceptum positivum referendi actualiter

Ad 2, *Dist.* Infideles non agunt ex charitate supernaturali, *conc.*; naturali, prout exposuimus, *neg.* Ita pariter non agunt infideles propter Deum ut auctorem ordinis supernaturalis, *conc.*; non possunt

omnes actiones in Deum tanquam in finem ultimum, et quidem explicitè, ita ut, si omittatur ejusmodi actualis intentio in Deum per se dilectum, actio evadat peccatum lethale, ac poenæ proinde æternæ digna. Jam vero plures theologi catholici sentiunt, in Apostoli verbis non haberi nisi præceptum *negativum*, ita ut nihil quispiam operari debeat, quod non sit honestum in se et ex fine proximo, ac proinde natura sua ferri non possit in Deum. Ita Bern. a Picon. loc. cit. nec non Gammachæus, Du Vallius, Ysambertus, doctores Sorbonici, in *Comment. in 1 part. S. Thom. q. 109, a. 4*; sic etiam Malderus doctor Lovaniensis, Sylvius Doctor Duacenus, Alfonsus Curellius et Montesinos Doctores Salmanticenses, Pesantius Doctor Romanus, Capreolus et Medina Ord. Præd., Puteanus Ord. S. Aug. Præterea Domin. Soto Ord. Præd. ac Theologus in Conc. Trid. asserit, omnes scholas impugnare contrariam sententiam Gregorii Ariminensis, qui id fatebatur. En verba Dom. Soto, ex lib. *De nat. et grat. cap. 20*: *At vero non immerito scholæ omnes Theologorum sibi (Gregorio Arim.) reclamant, ut ipse fateatur. Andreas Vega alter Theologus Concilii Tridentini, Opusc. de justificatione, q. xii, contendit, doctrinam peculiarem Gregorii Arim. similiter adversari tum rationi tum Scripturarum auctoritati; et lib. vi, De justif. cap. 41, scribit: Sed illius opinio summo quidem jure expulsa est ab scholis. Alii censent, non præ se ferre Pauli verba nisi piam admonitionem et consilium, ut Bellarminus, loc. cit. Estius, *Comment. in 1 ad Cor. x, 31*, in verbis Apostoli agnoscit quidem præceptum positivum, sed ita tamen, ut 1º ad ipsum adimplendum satis sit, si virtute, ut ipse loquitur, aut habitu ad Deum actiones referantur; 2º non respiciat illud præceptum infideles, sed solos fideles. S. Thomas 1º *Quest. unic. de Char. art. 11, ad 2*, exponit istud præceptum *negative*, et subdit: *Hoc pertinere ad perfectionem charitatis, ad quam omnes tenentur, quod omnia virtute referantur in Deum. 2º Lect. vii in 1 ad Cor. x, 31*, exponit de relatione implicita: *Relatio hæc, inquit, intelligitur vel in actu, vel in aptitudine referendi, quæ non est solum in bonis, sed etiam in indifferentibus. 3º Lect. iii, in Epist. ad Coloss. cap. iii*, explicat de relatione habituali, quæ ex gratia sanctificante exurgit, quæque nequidem excluditur per peccatum veniale: *Quidam dicunt, scribit, quod hoc est consilium; sed non est verum. Sed dicendum est, quod non est necessarium, quod omnia in Deum referantur actu, sed habitu... Venialiter autem peccans non facit contra hoc præceptum simpliciter, quia licet non actualiter, tamen habitualiter omnia refert in Deum. Eadem repetit, Quest. vii, De malo, a. 1, ad 9. 4º Statuit, hoc præceptum utpote affirmativum non obligare ad semper, ita ut in concursu duorum præceptorum fieri possit, ut quispiam unum sine altero adimplere possit sine transgressione alterius; sic enim scribit, 1, 2, q. 100, a. 10, ad 2: *Et cum ista (præcepta referendi omnia in Deum et honorandi parentes) sint duo præcepta affirmativa non obligantia ad semper, possunt pro diversis temporibus obligare. Et ita potest contingere, quod aliquis implens præceptum de honoratione parentum, non tunc transgrediat præceptum de omissione modi charitatis. Doctus Card. de Aguirre Ord. Ben. in Theologia S. Anselmi, disp. cxxx, sect. iv, fusius ostendit, sententiam contrariam peculiari Gregorii Arimin. doctrinæ esse germanam sententiam SS. Thomæ et Bonaventuræ, quos omnes seculi sunt posteriores scholastici, quin vix quispiam reclamaverit adversus illam, si paucos hæreticos excipias. En ejus verba ex sect. iii, n. 20: *Hanc sententiam****

saltem agere propter Deum ut auctorem naturæ, *neg.*

Ad 3, *Dist.* Infideles arbor mala sunt, cum agunt ex principio infidelitatis aut ex aliquo perverso fine, *conc.*; cum agunt ut homines et ex recto fine proximo, *neg.*

Ad 4, *Dist.* A Deo esse non possunt ut auctore ordinis supernaturalis, *conc.*; ut auctore naturæ, *neg.* Actus autem naturaliter honestus utilis est, tum ad satisfaciendum præcepto naturali, tum ad poenam vitandam, tum denique ad præmium temporale promerendum.

PROPOSITIO III.—*Potest homo actuali gratia adjutus, ante adeptam justificationem, actus bonos ac supernaturales elicere, adeoque non omnia peccatorum opera totidem sunt peccata.*

Propositio hæc est de fide adversus Wicleffitas et Hussitas, quorum articuli, qui huc referuntur, proscripti sunt in Conc. Constantiensi (4); tum adversus Lutheranos et Calvinistas, quorum doctrina proscripta est in Concilio Tridentino, quod, sess. VI, hunc ipsis canonem opposuit, qui est n. VII: Si

luculenter tradere videntur duo sancti Ecclesiæ Doctores Thomas et Bonaventura... quos Scotus, Durandus ac ceteri posteriores scholastici tum veteres tum recentiores indubie sequuti sunt, nullo pene usque ad hanc diem contradicente, nisi paucis quibusdam hæreticis seculi præcedentis. Demum concludit ibid. sect. xiv, n. 148: *Quis autem credat, Deum piissimum et amantissimum Ecclesiæ suæ, singulis hæc seculis præditæ viris doctissimis ac sanctissimis, doctrinam adeo salutarem ipsi invidisse, aut noluisse manifestam facere nisi hæresiarchis præcedentis seculi, et postea Michaeli Bajo ac Jansenio, atque ex horum traditione paucis quibusdam? Inter hos paucos recenset Contensonium, quem plurimum deditum doctrinæ recentiorum Lovaniensium dicit. Attamen Jansenistæ perfricta fronte audent fidei dogmatibus accensere doctrinam de obligatione referendi singulas actiones explicitè et in actu ad Deum propter se dilectum. Dolus, an virtus, quis in hoste requirat? Cfr. cit. Estius, loc. cit. Aguirre, tota disp. cxxx, quæ complectitur xv proluxas sectiones; Fontaine, op. cit. in proposit. xlvii Quesnelli, cap. 2 et seq. Ex his patet, futiliter esse distinctionem, quam nonnulli introducunt inter opus et operantem, quasi opus infidelium bonum sit in se, sed malum semper ob finem operantis. Nam, præterquam quod hæc distinctio componi nequit cum censuris latis a Clemente xi in Const. *Unigenitus*, in prop. lxxxii: *Qui a malo non abstinere nisi timore poenæ, illud committit in corde suo, et jam est reus coram Deo*; et ab Alex. viii, in prop. xxxii: *Revera peccat, qui odio habet peccatum mere ob ejus turpitudinem et disconvenientiam cum natura rationali sine ullo ad Deum respectu*; repugnat tum theoriæ S. Augustini, qui contendit, finem influere in intimam actionis naturam, tum doctrinæ S. Thomæ, quem cfr. 1, 2, q. 18, a. 4, et 2, 2, q. 10, a. 4, in quæ loca vid. Cajetanus refellens Gregorium Ariminensem.*

(1) Art. 16: *Si homo est vitiosus et agit quidquam, tunc agit vitiose; et, si est virtuosus et agit quidquam, tunc agit virtuose; quia sicut vitium, quod crimen dicitur, seu mortale peccatum, inficit universaliter actus hominis vitiosi, sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuosus. Alter articulus proscriptus hic est: *Ex principiis fidei est per se notum, quod quidquid homo in mortali peccato fecerit, peccat mortaliter. Vid. Acta Concil. Hard. tom. viii, col. 912, et ibid. col. 405.**

quis dixerit, opera omnia, quæ ante justificationem fiunt, quacumque ratione facta sint, vera esse peccata, vel odium Dei mereri, aut quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto eo gravius peccare, anathema sit. Cum vero horum novatorum errorem instauraverit Bajus prop. XXXV his verbis concepta : *Omne quod agit peccator, vel servus peccati, peccatum est, Summi Pontifices Pius V, Gregorius XIII et Urbanus VIII iterum eum confixerunt. Eandem doctrinam denuo damnavit Clemens XI, in Constit. Unigenitus, proscribens prop. XLV Quesnelli : Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante, necesse est, ut in eo carnalis regnet cupiditas, omnesque actiones ejus corrumpat ; et prop. LIX : Oratio impiorum est novum peccatum, et quod Deus illis concedit, est novum in eos iudicium.* Denique a Pio VI, in Const. Auctorem fidei : *Doctrina Synodi (Pistoriensis) de duplici amore dominantis cupiditatis et charitatis dominantis, enuncians, hominem sine gratia, esse sub servitute peccati, ipsumque in eo statu per generalem cupiditatis dominantis influxum omnes suas actiones inficere et corrumpere : quatenus insinuat in hominem, dum est sub servitute, sive in statu peccati, destitutus gratia illa, qua liberatur a servitute peccati et constituitur filius Dei, sic dominari cupiditatem, ut per generalem hujus influxum omnes illius actiones in se inficiantur et corrumpantur, aut opera omnia, quæ ante justificationem fiunt, quacumque ratione fiant, sint peccata ; Quasi in omnibus suis actibus peccator serviat dominantis cupiditati, declaratur falsa, perniciosa, inducens in errorem a Tridentino damnatum ut hæreticum, iterum in Bajo damnatum art. XL. prop. XXXIII (1).*

Licet vero hic error communis sit, ad rei substantiam quod attinet, tum Lutheranis et Calvinistis, tum Jansenianis, non idem tamen est principium, ex quo profluxit. Novatores enim ideo docuerunt omnia peccatorum opera vera esse peccata, quia ex ipsorum systemate, de justitia naturali hominis primordialis seu paradisiaci amissa per peccatum originale, hoc peccatum juxta ipsos tanquam positiva qualitas ipsius naturæ humanæ semper influit in omnes hominis lapsi actiones tum bonas tum malas, ut enucleatus, ubi erit locus, exponemus ; quæ propterea totidem peccata sunt, et quamvis justis non imputentur, imputantur tamen peccatoribus, qui nondum justificati sunt per externam imputationem justitiæ Christi. Quare ex istorum mente opera ac peccata hominis lapsi non sunt nisi manifestationes peccati originalis (2). Jansenistæ

(1) Art. XL Baji, hic citatus, ita se habet : *In omnibus suis actibus peccator servit dominantis cupiditati.*

(2) Sic porro exponit Cl. Moehler doctrinam Reformatorem circa hunc articulum : *Selon les symboles réformés, les fautes actuelles ne sont plus que les fruits du mal héréditaire, que sa manifestation successive dans des cas particuliers. Pour eux aussi le péché d'Adam est le seul péché ; c'est la source unique à laquelle puisent tous les mortels sans jamais l'épuiser ; source infinie, toujours vivante, qui se nourrit de ses propres eaux ; péché actif, sans cesse agissant, qui veut à jamais se reproduire à la lumière. Symbolique, tom. 1, pag. 87, edit. cit.*

contra ex principio affini, de justitia originali debita primo homini tanquam sequela creationis, docent, peccatum hominem adeo debilitatum fuisse, ut nihil boni efficere per se valeat, et agi necessario debere a cupiditate dominante per peccatum, quamdiu non agatur a dominante charitate per gratiam sanctificantem, quam per justificationem adipiscitur. Hæc porro cupiditas, quamdiu in homine dominatur, influit ex istorum systemate in omnes ejus actiones, easque maculat ac vitiosas efficit utpote a vitioso principio exortas. Hoc igitur intervenit discrimen in utroque systemate, quod juxta theoriam Novatorum actiones peccatorum totidem peccata sint ex principio intrinseco naturæ corruptæ et infectæ per concupiscentiam, in qua consistit qualitas positiva, et formalis ratio peccati originalis, quod se manifestat in singulis hominis lapsi actionibus ; juxta theoriam vero Jansenistarum hoc provenit ex principio extrinseco et hominem excitante ad peccandum in singulis actionibus per cupiditatem dominantem. Hæc de causa autumarunt Janseniani, doctrinam suam minime fuisse per Tridentinum canonem in Novatores latum proscriptam. Sed frustra ; cum enim conclusio eadem sit, parum interest, si principia, ex quibus dimanant, diversa sint, ut patet ex nota, quæ inusta fuit propositioni nuper relatæ Synodi Pistoriensis.

His præmissis, ad enunciatæ propositionis veritatem vindicandam descendimus. 1º Ex demonstratis in superiori propositione, non omnia infidelium opera sunt peccata ; ergo multo minus peccata censenda sunt omnia opera peccatorum. Præterea Scriptura tum dictis tum factis constanter supponit, opera bona et salutaria a peccatoribus ante conversionem elici ; imo ad hæc præstanda eos hortatur, et laudat, cum ea præstiterint. Sic, Ezech. XVIII, 30, legitur : *Ait Dominus Deus : Convertimini, et agite poenitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris ;* Luc. XVIII, 13, exhibetur Publicanus a longe consistens, qui non audebat in cælum oculos suos attollere ; *sed percutiebat pectus suum, dicens : Deus, propitius esto mihi peccatori.* De Cornelio centurione legitur, Act. X, 1 et seq. *Vir erat... religiosus ac timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, et deprecans Deum semper.* Porro in Novatorum ac Jansenistarum hypothesis Deus ipse adhortatus esset homines ad peccatum ; Publicanus et Cornelius per illos humilitatis ac poenitiæ actus, per illas eleemosynas et orationes novis se peccatis commaculassent, ac Deum propterea ad iracundiam provocassent. At Deus passim arguit Israelitas, eo quod noluerint se convertere ; Christus exhibet Publicanum justificatum a Deo ; Deus misit Angelum ad Centurionem. Adeo nempe Scripturæ divinæ sensus et doctrina abhorrent a sensibus et doctrina Novatorum et Jansenistarum !

Concilium Arausicanum II declarat, can. XXV, manifestissime credendum esse, ut superius vidimus, nec pii latronis, nec Cornelli centurionis, nec Zachæi conversionem sine divinæ largitatis dono accidisse ; ergo censuit, illos actus, quibus isti ad conversionem

accesserunt, bonos ac salutare fuisse, nec sine fide elicitos, nec propterea totidem peccata fuisse, ut adversarii autumant.

Post hæc supervacaneum est, confirmare hanc fidei veritatem auctoritate S. Augustini, qui ubique et constanter prædicat, peccatores esse inexcusabiles, si non convertantur, eo quod neglexerint opera misericordiæ præstare, noluerint pœnitere et confiteri peccata sua, noluerint orare, ceteraque efficere, quibus veniam a Deo ac justificationem impetrare potuissent. Ergo hoc ipso censuit S. Doctor, non omnes peccatorum actiones totidem esse peccata. Hæc autem ejus testimonia inferius afferemus (1).

Demum id ipsum efficitur ex eo, quod si omnes actiones ante justificationem elicite vitiatæ et corruptæ essent ac totidem peccata, præcluderetur omnis via peccatoribus sese convertendi, sese in Dei gratiam recipiendi ac sese disponendi ad justificationem; quæ omnia absurda sunt ac universam justificationis œconomiam labefactant. Accedit quod falsa sunt principia, ex quibus profluit doctrina Novatorum et Jansenistarum; nempe aut peccata actualia non esse nisi manifestationes peccati originalis, quod perpetuo homini lapso inhereat ut positiva qualitas, quæ inficiat omnes ejusdem hominis lapsi actiones, ut Novatores autumant; aut hominem peccatorem semper operari ex cupiditate dominante, quæ corrumpat omnes ejusdem actus, ut contendunt Jansenistæ; cum sæpe sæpius neque justi agant juxta sanctitatis normam, neque peccatores juxta cupiditatis influxum (2).

DIFFICULTATES.

Obj. Opera peccatorum Deus in Scripturis indiscriminatam tanquam mala rejicit ac damnat. 1° Etenim, Prov. XV, 8, dicitur: *Victimæ impiorum abominabiles Domino*. Isaïæ I, 13: *Incensum abominatio est mihi... Calendas vestras et solemnitates vestras odit anima mea*. 2° Siquidem, ut dicitur Matth. VII, 18: *Non potest arbor mala bonos fructus facere*; 3° et *Deus peccatores non audit*, ut legitur, Joan. IX, 31. Nec mirum, 4° siquidem peccator semper agit ex cupiditate; ergo semper peccat juxta illud Apostoli, I Timoth. VI, 10: *Radix enim omnium malorum est cupiditas*. Ille enim agit ex cupiditate, qui non agit ex charitate; nam nullum est medium, atqui peccator non agit ex charitate, alioquin esset justus; ergo agit ex cupiditate. 5° Hinc S. Augustinus: *Ubi non est dilectio, inquit, nullum bonum opus imputatur, nec recte bonum opus vocatur* (3). Ergo.

Resp. *Neg. antec.* Ad 1 prob. *Dist.* Victimam impiorum ac incensum abominatur Dominus, si ex perverso fine ac perversa voluntate offerantur, *conc.*; si, ut decet, ad Deum honorandum ac placandum, *neg.* Putabant enim illi, quos arguit Scriptura, satis sibi esse cautum, dummodo sacrificia offerrent, etsi gra-

vissimis interim sceleribus se commacularent et affectum ad peccatum retinerent (1).

Ad 2, *Dist.* Quamdiu homo agit ut arbor mala, seu ex prava voluntate, *conc.*; Si non agat ut arbor mala, seu ex prava voluntate, *neg.* Arbor enim bona aut mala est bona aut mala voluntas; jam vero peccator non semper operatur ex perversa voluntate (2).

Ad 3, *Dist.* Ad alios seducendos per miracula, *conc.*; ut peccator est, qui respicere velit, *neg.* Talem esse sensum horum verborum cæci nati, patet ex contextu (3).

Ad 4, *Neg.* Ad argum. *Dist. maj.* Nullum datur medium inter cupiditatem et charitatem habitualem, seu inter statum justitiæ et peccati, *conc.*; nullum datur medium inter cupiditatem et charitatem actualem theologicam et proprie dictam, *neg.* Datur enim charitas improprie dicta, seu voluntas recti et honesti, juxta quam homo, etsi peccator sit, sæpe adjutus præsertim divina gratia, bonum vult et operatur. Apostolus autem loquitur de amore pecuniæ, seu de avaritia, quam vocat omnium malorum, temporalium scilicet et æternorum, fontem (4).

Ad 5, *Dist.* Ubi non est dilectio, id est, bona voluntas aut pia affectio, *conc.*; id est, charitas theologica et proprie dicta, *neg.* Hoc porro sensu vocem dilectionis a S. Augustino passim usurpari, ad denotandam scilicet bonam voluntatem aut piam affectionem, constat inter cetera ex iis, quæ scribit in lib. *De grat. et lib. arbitr.* ubi: *Quod quidem (liberum arbitrium), inquit, sine suo fructu admoneretur, nisi prius acciperet ALIQUID DILECTIONIS, ut addi sibi quereretur, unde quod jubebatur impleteret* (5); tum etiam patet ex iis omnibus locis, in quibus S. Doctor affirmat, fidem, quæ est in peccatoribus informis, non esse sine dilectione.

ARTICULUS IV. — De erroribus circa gratiæ necessitatem post adeptam justificationem.

Ad absolvendam gravissimam hanc, in qua versamur, quæstionem, superest, ut, postquam expendimus, quæ sit gratiæ necessitas ad opera salutaria incipienda

(1) Cfr. Cornel. a Lap. in hunc loc. tum Bellarm. loc. cit. cap. 10, n. 1.

(2) Cfr. Maldon. qui existimat, hanc Salvatoris sententiam esse accipiendam sensu, ut aiunt, morali, nempe ex communiter contingentibus, adeo ut fieri non possit, quin falsi prophete, qui simulatione sanctitatis pravam doctrinam confirmare contendunt, diu se ita ovina pelle tegant, ut tandem aliquando, qui sub ea latet, lupus non appareat. Non enim potest diu simulatio veritatem imitari. Quod in omnibus hæreticis fieri videmus. Recenset præterea quinque vel sex sibi adversantes errores hæreticorum, qui hoc Christi dicto abusi sunt, ut Manichæi, Donatistæ, Pelagiani, Calviniani, etc.

(3) *Adhuc inunctus* (id est, catechumenus) loquitur, inquit S. Augustinus. *Nam et peccatores exaudii Deus. Si enim peccatores Deus non audiret, frustra ille publicanus, oculos in terram demittens, et pectus suum percutiens, diceret: Deus, propitius esto mihi peccatori* (Tract. XLIV, in Joan. n. 13). Cfr. Maldon. in hunc loc.

(4) Cfr. Bern. a Pic. et Corn. a Lap. in hunc loc.

(5) Cav. 18, n. 37.

(1) Cum scilicet agemus de gratiæ distributione. Interea cfr. Tricassinus, *De gratia ad salutem necessaria*, part. 1, sect. IV, § 3 et seqq.

(2) Cfr. P. Fontaine, op. cit. in prop. XLV.

(3) Lib. *De grat. Christi*, cap. 26.

ac perficienda adversus Pelagianos ac Semipelagianos, tum quousque sese extendat ejusdem necessitas quoad opera moraliter honesta adversus Novatores et Janseistas, tum denique quid homo lapsus cum ea aut sine ea possit ante fidem et justificationem, superest, inquam, ut inquiramus in ejusdem gratiæ necessitatem post adeptam justificationem.

Pelagiani ex præjacto principio de actuali hominis integritate, eo progressi sunt, ut assererent, posse hominem suis viribus ad omnimodam pertingere perfectionem, ino, ut diximus, ad ipsam *apathiam* seu imperturbabilitatem; postea vero, se ipsos emendare volentes, fassi sunt, ad hunc statum obtinendum ea gratia opus esse, quam ipsi admittebant (2). Rationalistæ pariter, qui perfectibilitatem, ut vocant, attributum proprium humanitatis esse autumant, existimant, hominem posse pervenire ex viribus sibi insitis usque ad æmulandum, non solum ideale prototypum hominis paradisiaci, sed ipsum reale, quod in se exhibuit Christus Jesus (1).

Semipelagiani, qui ut initium fidei ac salutis ex nobis esse voluerunt, sic et progressum ac perseverantiam in nostra potestate absque peculiari gratiæ auxilio, indirecte saltem, pariter esse contenderunt; quatenus nempe, ut inferius dicemus, volebant, hæc opera bona ac supernaturalia et perseverantiam enasci a gratia parta viribus liberi arbitrii.

Contra vero fides catholica docet adversus Pelagianos ac Rationalistas, nec justos ipsos posse citra speciale privilegium in præsentī hominis infirmi statu,

(1) Cfr. S. August. *De gestis Pelagii*, cap. 6, n. 20, 22. Subdole Pelagius gratiæ nomine vocabat *possibilitatem*, quam Dei dono accepit per liberum arbitrium, ideoque ipsam naturam significabat. Hic enim hæresiarcha tria distinguebat in homine, *possibilitatem, voluntatem et actionem*: *possibilitatem scilicet, qua potest homo esse justus, voluntatem, qua vult esse justus, actionem, qua justus est; horum trium primum, id est, possibilitatem, datam constitetur a Creatore naturæ, nec esse in nostra potestate... duo vero reliqua, id est, voluntatem et actionem, nostra esse asserit, atque ita nobis tribuit, ut nominis a nobis esse contendat. Ita exponit versutiam Pelagii S. Augustinus, Lib. *De grat. Christ.* cap. 3, n. 4. Hinc refert, hac arte eum illussisse Episcopis Palæstinæ, dum adstruebat, posse hominem esse sine peccato cum Dei adiutorio.*

(2) Hic notandum est etiam, Novatores admisisse impeccabilitatem in homine justificato, sed alio prorsus sensu, atque ex alio omnino principio. Nempe ipsi docent, catenus hominem justum non amplius peccare posse, quatenus peccata ipsi non amplius a Deo imputantur ob Christi justitiam, quam homo per fidem apprehendit. Hinc in istorum sententia hanc rectius vocaveris *impunitatem* quam *impeccabilitatem*, quia quod attinet ad culpam, ultro fatentur, justos semper in quolibet opere peccare; sed hæc culpe in illorum systemate justis ob Christi justitiam non imputantur ad poenam. Sic docent Calvinistæ, justum non amplius excidere posse ab adepta justitia; quia fides, qua apprehenditur justitia, propria tantum est electorum, nec amitti potest; Lutherani vero censent, tamdiu amitti non posse justitiam, quamdiu justī fidem servant; nam juxta ipsos fidei amissio est solum peccatum, quo justus a justitia excidere possit, et in istorum doctrina fides non est inamissibilis. Verum hæc satis hic sint ad dignoscendam diversam hæreticorum doctrinam; de his enim suo loco.

toto vitæ tempore, omnia vitare peccata venialia; adversus Semipelagianos autem docet, sicut fidei ac salutis initium ita et perseverantiam usque in finem Dei munus esse. Hanc proinde doctrinam sequentibus propositionibus vindicandam suscipimus.

PROPOSITIO I. — *Non potest homo justificatus in tota vita peccata omnia, etiā venialia, vitare, nisi ex speciali privilegio.*

De fide est hæc propositio; conceptis enim verbis hanc veritatem definivit Tridentina Synodus, sess. VI, can. XXIII: *Si quis hominem semel justificatum dixerit... posse in tota vita peccata omnia, etiā venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de beata Virgine tenet Ecclesia, anathema sit.*

Ad pleniorē propositionis explanationem præmittimus: 1° Eam comprehendere peccata venialia omnia, ideoque tam deliberata quam indeliberata, quæ nempe nostram plenam advertentiam præveniunt, ac oscitantibus nobis obrepunt. 2° Sese extendere ad totam vitam, ideoque non ad brevem tantum ejus periodum; hinc est quod theologi passim docent, non posse hominem etiam justum ad longum tempus se immunem ab his maculis servare. 3° Hanc omnimodam a quovis vel levi peccato puritatem hominem justificatum non obtinere ordinariis gratiæ auxiliis, sed solum ex speciali privilegio. An vero præter B. Virginem, ut Ecclesia tenet, alii ejusmodi privilegium consecuti fuerint necne, nostrum inquirere non est, nec talis inquisitio attingit limites propositionis nostræ. 4° Animadvertendum est, non agi hic de potentia aut impotentia physica, sed solum de potentia aut impotentia morali; alioquin, si homo justus potentia physica ad vitanda levia hæc peccata destitutus esset, nec peccata essent, ideoque nec culpe imputari possent. 5° Denum propositionem nostram spectare collectionem, ut loquuntur, horum peccatorum, minime vero peccata seorsim sumpta; sic enim, præsertim deliberata, singillatim justum ordinaria gratia adjutum præcavere posse, nemo est qui ambigat (1).

(1) Quo melius intelligatur doctrina catholica circa peccata venialia, animadvertendum est, hominem per gratiam sanctificantem consequi *veram* quidem justificationem, sed *non perfectam*: *veram*, quatenus homo justificatus est, reipsa Deo charus et acceptus, sed *non perfectam*, quatenus justus, quamdiu in hac vita est, non reparatur quoad integritatem naturæ. Hinc et infirmus remanet, ignorantia et concupiscentia obnoxius. Et hac porro concupiscentia fit, ut ipse jugem debeat experiri luctum inter carnem et spiritum, ac perpetuo vigilare, ne ulli tentationi cedat, orare, ut obtineat auxilia, quibus omni suggestioni resistat eamque superet; ex insita autem sibi infirmitate fit, ut homo justus nec semper eā, qua par est, diligentia vigilet, nec omnes quæ subrepunt, sensus illecebras evitet, nec semper advertat omnia, quæ interdum latent, pericula. Inde oriuntur illæ quotidianæ noxæ, quas ipse lacrymis suis abluit, et ob quas Deum rogat: *Dimitte nobis debita nostra*, confirmatur in humilitate, et optat dissolvi ex corpore mortis hujus, ut adipiscatur plenam libertatem filiorum Dei. Quo major est in justo sanctitatis progressio,

Sensu propositionis ita constituto, ejus veritatem ita ostendimus: Sacrae Litterae etiam, cum de justis loquuntur, eos peccatis obnoxios et irretitos pronuntiant; nam, Prov. XXIV, 16, dicitur: *Septies enim cadet justus. Eccles. VII, 21: Non est enim homo justus in terra, qui faciat bonum et non peccet. Et apertius etiam in novo Foedere; Jacobi enim III, 2, legitur: In multis offendimus omnes; et I Joan. I, 8: Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. Non autem sunt mortalia peccata illa, in quae passim justi labuntur, ergo venialia. Hinc est quod Christus, Matth. VI, omnes indiscriminatim, ac propterea etiam justos jussit sic orare: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris; ergo et justi, licet ordinariis gratiae auxiliis suffulti sint, non omnia valent peccata venialia vitare.**

Nec aliter sane haec Scripturarum effata Patres intellexerunt. Ex pluribus tum graecis tum latinis, qui adduci possent, unum aut alterum brevioris gratia seligemus. S. Gregorius Nazianz.: *Illud cognoscamus, inquit, quod omni quidem vitio carere ejusmodi procul dubio est, ut humanum modum excedat, solique Deo conveniat (1); et alibi: Quandoquidem cum vitae statum, qui omni prorsus peccato vacet, supra humanae naturae modum Deus constituit (2). S. Hieronymus sic urgebat Pelagium: Quamdiu ille finis adveniat, et corruptivum hoc atque mortale incorruptione ac immortalitate mutetur, necesse est, nos subjacere peccato, non naturae et conditionis, ut tu calumniaris, vitio, sed fragilitate et commotione voluntatis humanae, quae per momenta variatur; quia Deus solus est immutabilis (3). De mente S. Augustini nihil atinet dicere, cum passim ac valide id inculcaverit adversus Pelagianos.*

Vix autem e latebris prodiit perniciosus hic error, dum statim Concilia, per ea tempora adversus Pelagianos celebrata, eum proscripserunt. Concilium Carthag. anno 418 hos canones eddit; VI: *Item placuit, quod ait S. Joannes Apostolus: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est, quisquis sic accipiendum putaverit, ut dicat, propter humilitatem oportere dici, nos habere peccatum, non quia vere ita est, anathema sit. Sequitur*

quo ferventius est in ipso mortificationis exercitium, eo minus se ejusmodi maculis inquinat, ut ex Sanctorum exemplis compertum est. Non pauci inventi sunt, qui votum emisissent nunquam deliberate peccandi venialiter, quotidieque in perfectione crescendi, seu faciendi, quod melius esse cognoverint. Cfr. S. Thom. 1, 2, q. 8, praesertim a. 3, ubi ostendit, hominem in statu innocentiae, ac proinde integritatis, non potuisse peccare venialiter. Ex his intelligitur, quo sensu speciale requiratur privilegium ad vitanda omnia peccata venialia praeter ordinaria auxilia; nempe requiritur privilegium, quo infirmitas sanetur humanae naturae, quam profecto non tollunt ordinaria auxilia, sed tantum ei auxiliantur, ut nomen ipsum auxilii et adjutorii indicat.

(1) *Orat. xv, plagam grandinis, pag. 234 edit. Par. 1630.*

(2) *Orat. iv In Julian. pag. 128.*

(3) *Dialogo ii contra Pelag. n. 30, edit. Vallarsi.*

enim Apostolus, et adjungit: Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est et justus, qui remittat nobis peccata et mundet nos ab omni iniquitate. Ubi satis apparet, hoc non tantum humiliter, sed etiam veraciter dici. Poterat enim Apostolus dicere: Si dixerimus, quia non habemus peccatum, nos ipsos extollimus, et humilitas in nobis non est; sed, cum ait: Nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est, satis ostendit, eum; qui se dixerit non habere peccatum, non verum loqui, sed falsum. Can. VII: Item placuit, ut quicumque dixerit, in oratione Dominica ideo dicere Sanctos: Dimitte nobis debita nostra, ut non pro se hoc dicant, quia non est eis jam necessaria ista petitio, sed pro aliis, qui sunt in suo populo peccatores, et ideo non dicere unumquemque Sanctorum: Dimitte mihi debita mea, sed: Dimitte nobis debita nostra, ut hoc pro aliis potius quam pro se justus petere intelligatur, anathema sit. Can. VIII: Item placuit, ut quicumque verba ipsa Dominicae orationis, ubi dicimus: Dimitte nobis debita nostra, ita voluit a Sanctis dici, ut humiliter; non veraciter hoc dicatur, anathema sit. Quis enim ferat orantem, et non hominibus, sed ipsi Domino mentientem, qui labiis sibi dicit dimitti velle, et corde dicit, quae sibi dimittantur, se debita non habere (1)?

His congruit ratio, quam profert S. Thomas, dum ait: *Non potest homo abstinere ab omni peccato veniali propter corruptionem inferioris appetitus sensualitatis, cujus motus singulos quidem ratio reprimere potest (et ex hoc habent rationem peccati et voluntarii), non autem omnes; quia, dum uni resistere nititur, fortassis alius insurgit; et etiam quia ratio non potest esse semper pervigil ad hujusmodi motus vitandos (2).*

DIFFICULTATES.

Obj. prima. 1° Christus, Matth. V, 48, ad omnimodam nos perfectionem provocat, dicens: *Estote ergo perfecti, sicut et Pater vester caelestis perfectus est.* 2° Quam quidem perfectionem homini justo possibilem esse Scriptura ubique supponit; etenim, I Joan. V, 18, dicitur: *Omnis, qui natus est ex Deo, non peccat;* et Ps. CXVIII, 1: *Beati immaculati in via;* tales autem censeri nequeunt, qui peccatis venialibus se commaculant. 3° Hinc nobis exhibet Luc. I, 6, Zachariam et Elisabeth incedentes in omnibus mandatis et justificationibus Domini sine querela. 4° Ecclesia ipsa in festo S. Joan. Baptistae canit, ipsum sub teneris annis antra deserti petiisse, *ne levi posset maculare vitam crimine linguae, seu, ut antea dicebatur, ne levi saltem maculare vitam crimine posset.* 5° Quare S. Augustinus: *Si a me quaeratur, inquit, utrum homo sine peccato esse possit in hac vita, confitebor, posse per Dei gratiam et liberum ejus arbitrium (3). Ergo.*

Resp. ad 1, Neg. Verumtamen citatis verbis Christus nos provocat ad illam perfectionem, cujus capaces sumus spectata infirmitate nostra, ac praesertim ad

(1) *Acta Concil. Harduin. tom. 1, sub titulo Concilii Milevitani, col. 1218 et seq.*

(2) 1, 2, q. 109, a. 8. Cfr. etiam art. 9.

(3) *De peccat. merit. et remiss. lib. II, cap. 3.*

imitandum Patrem cœlestem in condonandis injuriis nobis illatis, atque ad beneficentiæ opera exercenda etiam erga inimicos nostros, ut patet ex contextu (1).

Ad 2, *Neg.* juxta adversariorum mentem. Neque id vincit primum testimonium, ex quo solum eruitur, non peccare eum, qui operatur ex principio navitatis divinæ, nempe ex charitate; non autem dum agit ex alio principio, scilicet ex cupiditate (2). Sic, Ps. CXVIII, beati prædicantur, qui vitam transigunt absque gravi saltem legis transgressione. Hic enim aliique ejusmodi textus pro subjecta materia semper intelligi debent, atque ex communi acceptione de illa sanctitate et justitia, quæ passim in Sanctis obtinet, quæque nunquam absoluta esse solet juxta receptum effatum : *Ille maximus, qui urgetur minimis.*

Ad 3, *Dist.* Id est, ad legis præscriptum, ita ut in nullius reprehensionem incurrerent, *conc.*; ita ut nullam vel levem maculam coram Deo contraherent, *neg.* Communi enim loquendi usu scribit evangelista, qui non alium sensum admittit præter expositum, prout etiam hunc locum interpretatur S. Augustinus (3).

Ad 4, *Dist.* Quin tamen affirmet Ecclesia, S. Præcursorem hoc obtinuisse, *conc.*; secus, *Subd.* Ex privilegio speciali, *trans.*; hoc secluso, *neg.*

Ad 5, *Dist.* Confitetur S. Augustinus, id fieri posse physice et absolute, *conc.*; moraliter et in praxi, *neg.* Alioquin frustra inter præcipuos Pelagianorum errores hunc recensuisset, dicens : *Tria sunt, ut scitis, quæ maxime adversus eos (Pelagianos) catholica defendit Ecclesia, quorum est unum, gratiam Dei non secundum merita nostra dari... alterum est, in quantacumque justitia sine quibuscumque peccatis in hoc corruptibili corpore neminem vivere; tertium est, obnoxium nasci hominem peccato primi hominis* (4). Perperam propterea ad hunc errorem convellendum tot libris desudasset.

Obj. secunda. 1º Justus potest per breve tempus

(1) Cfr. Maldon. in hunc loc.

(2) S. August. *De peccat. merit. et remiss.* lib. II, cap. 8, exponit hunc Joannis textum de perfecta renovatione, quam adipiscuntur justi in vita beata; sic etiam ibid. cap. 9.

(3) Lib. *De grat. Christi*, cap. 48 : *Dictum enim est, inquit, quantum mihi videtur, secundum quamdam inter homines conversationem probabilem atque laudabilem, quam nullus hominum juste posset in accusationis et criminacionis querelam vocare.... Non autem dictum est hoc secundum illam perfectionem justitiæ, in qua vere atque omni modo immaculati perfecteque vivamus.*

(4) Lib. *De dono persever.* cap. II, n. 4. Animadvertendum tamen est, S. Doctorem interdum docere, absolute hominem posse divinæ gratiæ ope quævis vitare peccata; ast non determinat, ejusmodi hæc gratia sit, ordinaria scilicet an extraordinaria. Porro ejus mens colligitur ex eo, quod sæpius repetat, se arbitrari, præter Christum ac B. Virginem neminem prorsus extitisse, qui omni prorsus peccato immunis fuerit; ex quo manifeste constat, gratiam illam, qua fieri posse asserit, ut quispiam inveniri possit sine ullo peccato, esse omnino extraordinariam, specialem, quamque nos privilegium nuncupamus. Itaque discrimen est in ratione loquendi, minime vero in re ipsa.

omnia venialia vitare; ergo semper, 2º tum ob facilitatem habitus inde acquisiti, 3º tum ob majora gratiæ subsidia, quæ exinde promeretur. 4º Sane, si potest singula vitare, quare non omnia poterit divina gratia adjutus, quæ semper præsto est? 5º Quod si reipsa omnia vitare non posset, jam necessario ea patraret, plecti propterea non posset. 6º Adde, in tali hypothesi non posse justum efficax concipere propositum omnia peccata vitandi, pro tali fuga Deum rogare; quæ absurda sunt, et contraria sanctorum praxi, qui interdum ad id voto se obstrinxerunt, imo et praxi Ecclesiæ, quæ orare consuevit, *ut in nullum declinemus peccatum, et ab omni peccato Deus nos liberet.*

Resp. Ad 1, *Neg. cons.* Etenim optime ad hanc ipsam difficultatem respondit S. Hieronymus : *Nec, quia ad breve tempus possum, coges me, ut possim jugiter. Possum jejunare, vigilare, ambulare, legere, psallere, dormire. Numquid in perpetuum* (1).

Ad 2, *Dist.* Si non ageretur nisi de una eademque peccatorum specie, *trans.*; si de diversis atque a se disjunctis, *neg.* Innumera propemodum sunt, quæ justis obrepere possunt, a quibus moraliter impossibile est, ut aliquando saltem leviter non abripiantur. Sed nec verum semper est, frequentem victoriam facilitatem ac robur addere; quandoque enim fastidium et lassitudinem ingerit, præsertim infirmo homini.

Ad 3, *Dist.* Si præcedentibus gratiis semper obsecutus sit, si fidelem se exhibeat præsentibus, si nullum obstaculum torpore aut desidia opponat subsequentibus, *conc.*; secus, *neg.* Ast hoc opus, hic labor est.

Ad 4, Resp. quia in singulis non invenitur illa difficultas, quæ exurgit ex omnium collectione, ut constat ex iis, quæ hactenus disseruimus.

Ad 5, *Dist.* Si deberet evitare omnia simul, *trans.*; quia ad hoc præstandum non laboraret justus nisi impotentia morali, ut professi sumus. Si solum singillatim vitare debet, *neg.* Toties propterea reus efficitur ac pœna tenetur, quoties in ea labitur.

Ad 6, *Dist.* Effective efficax ad longum tempus, *conc.*; affective saltem efficax, *neg.* Omnes enim, quoad fieri potest, tenentur omnia vitare, ac proinde bonum voluntatis propositum semper commendatione dignum est, quamvis interdum deficiat (2). Potest præterea etiam effectum non solum propositum, sed scopum obtinere quoad venialia deliberata, et circa

(1) *Cont. Pelag.* lib. III, n. 12, qui præterea, ibid. n. 4, jam dixerat : *Hoc et nos dicimus, posse hominem non peccare, si velit, pro tempore, pro loco, pro imbecillitate corporea, quamdiu intentus est animus, quamdiu chorda nullo vitio laxatur in cithara; quod si paululum se remiserit, quomodo qui adverso flumine lembum trahit, si remiserit manus, statim retrolabitur, et fluentibus aquis, quo non vult, ducitur; sic humana conditio, si paululum se remiserit, discit fragilitatem suam, et multa se non posse cognoscit.*

(2) Hoc declarari solet exemplo eorum, qui sagittas ad scopum emittunt, qui solent eas alius dirigere, ut optatum punctum attingant. Alioquin, nisi sic eniteremur, longe plura venialia patrareremus. Itaque majus proponimus, ut minus saltem efficiamus.

hæc votum interdum emiserunt Sancti, in quo nihil est quod obsistat. Ecclesia etiam cupit, ut omnia etiam levia peccata declinentur; ideo sic nos orare docuit, maxime quod semper incerti simus utrum brevior an longior vita nostra futura sit.

PROPOSITIO II. — *Non potest homo justificatus sine speciali Dei auxilio in accepta justitia perseverare.*

Propositio hæc est de fide juxta id, quod Tridentina Synodus sess. VI, can. XXII, sancivit: *Si quis dixerit, justificatum vel sine speciali auxilio Dei in accepta justitia perseverare posse, vel cum eo non posse, anathema sit.*

Et hic juvat, nonnulla ad majorem propositionis declarationem præmittere. Ac 1° quidem perseverantiæ nomen usurpari ad significandam tum majorem minoremve in bono jam adepto constantiam et continuationem, tum jugem in eodem consistentiam usque ad vitæ exitum, in comperto penes omnes est. Si de priore sermo sit, dicitur imperfecta ac improprie talis; si de altera, ea vocatur perfecta et cui proprie perseverantiæ denominatio competit; de hac autem potissimum quæstio hic agitur.

2° Hæc perseverantia proprie dicta sub duplici iterum respectu spectari potest; quatenus scilicet fidelem denotat ad singulares gratias actuales cooperationem, et quatenus in hac ipsa actuali cooperatione homo ex hac vita decedit; prior dicitur perseverantia activa, posterior perseverantia passiva; utriusque conjunctio constituit speciale illud donum, quod ratione beneficii singularis nuncupatur perseverantia finalis.

3° Prout perseverantia passiva est, eam speciale Dei munus esse non diffitebantur Semipelagiani; id enim in omnium oculos incurrit, sive spectetur in infantibus recens baptizatis, sive spectetur in adultis, qui moriuntur statim post adeptam justificationem. Quod enim antea non fuerint ex hac vita educti, et quod decesserint, postquam cum Deo amicitia juncti sunt, ex sola divina misericordia ac speciali providentia pendet, juxta illud quod legitur Sapientiæ IV, 11: *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam illius... placita enim erat Deo anima illius.*

4° Controversia igitur tota volvitur circa perseverantiam activam, quam, cohærenter ad suum systema in ordine ad gratiam actualem, Semipelagiani inficiabantur peculiare Dei munus esse. Siquidem, cum gratia actualis eadem quoad substantiam sit ac illa, qua tum opus salutare inchoatur et perficitur, tum in cœpta semel justitia aliquis susceptum iter persequitur et finem attingit, applicabant Semipelagiani perseverantiæ activæ theoriam, prius ab ipsis admissam in œconomia gratiæ actualis. Hinc, cum ex ipsorum principio homo possit propriis viribus obtinere initium fidei ac salutis, seu saltem primas partes habere in negotio salutis, inferebant, has etiam partes habere liberum arbitrium ad perseverandum

in eadem fide ac salute; per illud enim quidlibet absolvitur, per quod cœptum est (1).

5° Priusquam veritatem catholicam vindicemus, illud demum animadvertimus, magnum istud *perseverantiæ donum*, ut Synodus Tridentina ipsum appellat, duo complecti, gratiam scilicet interiorem, de qua diximus, et exteriorem; interiorem quidem, per quam homo justus vel a peccatis retrahitur, vel ab iis certo resipiscit, ac tandem in accepta justitia perseverat; exteriorem vero, per quam ab homine justo (Deo protegente) occasiones peccandi, tentationes alique salutis obstacula removenunt, ac denique innumeris prope hujus vitæ periculis subductus justus ex hac vita rapitur eo tempore, quo diffusam habet charitatem in corde suo.

Jam vero perseverantiam activam ex speciali Dei auxilio non autem ex propriis viribus, ut autumabant Semipelagiani, repetendam esse, sic cum B. Augustino ex Sacris Literis evincimus. Philipp. I, 29, dicitur: *Vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed etiam ut pro illo patiamini.* Super quæ verba animadvertit S. Augustinus: *Horum unum pertinet ad initium, alterum ad finem; utrumque tamen donum Dei est.* Citat deinde S. Doctor verba Jeremiæ, XXXII, 40: *Timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me. Quod quid est aliud, pergunt S. Augustinus, quam talis ac tantus erit timor meus, quem dabo in cor eorum, ut mihi perseveranter adhæreant?* Addidit verba Ps. LXXIX, 18: *Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ et super filium hominis, quem confirmasti tibi, et non discedimus a te. Manus igitur Dei est ista, inquit Augustinus, non nostra, ut non discedamus a Deo.* Huc et illa spectant, quæ Philipp. I, 6, leguntur: *Qui cœpit in vobis bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu;* ac I Petri I, 5: *Qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem.*

Eandem veritatem ostendit S. Doctor ex universa oratione Dominica, præsertim ex illis postremis verbis: *Et ne nos inferas in tentationem; sed libera nos a malo. Sancti quid aliud, inquit, quam ut in sanctitate perseverent, precantur? Probat insuper ex publicis Ecclesiæ precibus, quæ orat, ait ipse, ut credentes perseverent. Deus ergo donat perseverantiam usque in finem (2).*

Quapropter Concilium Arausic. II, can. IX: *Divini,*

(1) Cfr. Tricassin. *De indifferenti lapsi hominis arbitrio.* part. 1, sect. v, § XXI, ubi ostendit, Semipelagianos ideo sibi, seu proprii arbitrii viribus, fidei initium, atque in ea perseverantiam vindicasse, quia putabant, se sufficienter per istam fidem, propriis meritis sibi comparatam, evitare absolutam a Dei gratia dependentiam in salutis negotio, promerendo scilicet et impetrando per eam omnia, quæ ad salutem necessaria sunt, ipsamque in bonis operibus usque in finem perseverantiam. Atque hoc pacto sibi videbantur aliqua ratione a se ipsis pendere, et non a gratia, cum etiam eam ipsam gratiam, quam admittebant ut necessariam ad opera salutaria, sibi ac suis meritis vindicarent contra Ecclesiæ doctrinam, quam propugnabat S. Augustinus.

(2) Cfr. lib. *De dono persever.* a cap. 2 ad 7.

inquit, est muneris, cum et recte cogitamus, et pedes nostros a falsitate et injustitia continemus. Quoties enim bona agimus, Deus in nobis atque nobiscum, ut operemur, operatur; et can. X: *Adjutorium Dei etiam renatis ac sanctis semper est implorandum, ut ad finem bonum pervenire, vel in bono possint opere perdurare* (1).

Demum S. Coelestinus Pontifex definit: *Neminem, etiam baptismatis gratia renovatum, idoneum esse ad superandas diaboli insidias et ad vincendas carnis concupiscentias, nisi per quotidianum adjutorium Dei perseverantiam bonæ conversationis acceperit* (2).

DIFFICULTATES.

Obj. 1° Nisi in homine justo constitutum esset perseverare, frustra ipse laboraret ad perseverandum. 2° Si enim perseverantia donum Dei est, supervacanea plane erit quævis hominis sollicitudo; nam, si Deus illud largitur, justus profecto perseverat; quod si illud Deus non largiatur, quavis adhibita diligentia labitur ac ruinam sibi parat. 3° Hinc inutilis fit omnis adhortatio aut correptio ne homo vel in præsumptionem vel in desperationem incidat, 4° maxime quod ejusmodi donum justus mereri non possit. 5° Præterea et illud intelligi nequit, quomodo justus, qui ad gloriam jus habet, non habeat pariter ad perseverantiam, eamque non teneat in sua potestate; 6° præsertim cum Apostolus, Rom. V, aperte doceat, multo magis Christum profuisse, quam nocuerit Adam, qui tamen, Augustino ipso teste, ha-

(1) *Act. Conc.* apud Hard. loc. cit.

(2) *Epist. ad Galliar. episcopos*, cap. 6; extat vero hæc epistola in *Appendicis primæ* parte II, ad calcem opp. S. Augustini contra Pelagianos, tom. x, edit. Maurin. Ex citatis verbis S. Coelestini liquet, gratiam, quæ post adeptam justificationem requiritur ad perseverandum, esse gratiam actualem, illam nempe ipsam, quæ necessaria est tum ad superandas tentationes, tum ad vincendas carnis concupiscentias, nihilque per se addere peculiare ad activam perseverantiam. Ex quibus intelligimus primo, non alio sensu tum ab antiquis Patribus, qui pugnabant adversus Semipelagianos, tum a Concilio Tridentino, quod receptum apud veteres loquendi usum usurpavit, gratiam ad perseverandum necessariam vocari speciale Dei auxilium, quam ut significaretur auxilium distinctum a gratia justificante, seu, ut dicunt, habituali. Gratia enim sanctificans constituit quidem hominem justificatum, Deo acceptum et carum, ac reparat statum supernaturalem amissum per peccatum Adæ, sed non ordinatur ad reparandas vires amissas per idem peccatum; ad has enim reparandas requiritur auxilium actuale, et quidem jure; alioquin non potest homo consistere in adepta justificatione ob insitam sibi infirmitatem. Intelligimus secundo, supervacaneam prorsus esse questionem, quæ passim a Theologis instituitur, num præter gratiam sanctificantem ad bene operandum necessaria præterea sit gratia actualis; nam ut ex dictis patet, questio hæc non ad scholasticas questiones pertinet, sed est fidei dogma ab Ecclesia definitum. Et hæc ratio est, quare nos questionem hanc prætermisimus. Ex eo quod hæc de perseverantia controversia non satis fuit explanata, molestissima orta est in scientia theologica perturbatio. Cfr. Vasq. in 1, 2, S. Thom. tom. II, disp. 197, cap. 2, et disp. 217, cap. 5, n. 42.

buit in sua potestate posse perseverare absque speciali aliquo subsidio. 7° Quaquaversum igitur spectetur doctrina ista de gratuita perseverantia, patet, ipsam consistere non posse cum spe christiana; ex illa profluere omnia consecratia, quæ urgentur adversus prædestinationem absolutam illamque fatalismum inducere; quibus permoti Adrumetini monachi eam merito respuerunt. Ergo.

Resp. ad 1, *Dist.* Si suis solum viribus niteretur, *conc.*; si cum Dei gratia, quæ nemini denegatur, *neg.* In hypothesei Semipelagianorum, qui ab humana tantum industria repetebant perseverantiam in fide, procul dubio perperam laboraret homo justus ad eam sibi comparandam; ast in doctrina catholica nullam amplius vim habet proposita difficultas. Ex hac enim doctrina nonnisi gratia instructus potest eam perseverantiam obtinere per attentam ac fidelem cooperationem gratiæ actuali, quæ pro tempore ac loco, ut inferius ostendemus, nemini deest, præsertim justo.

Ad 2, *Dist.* Prout perseverantia, passiva est, juxta dicta, *conc.*; prout est activa, *neg.* Nam perseverantia, quatenus est activa, non differt a quavis gratia actuali; cui si justus assentiatur, illam comitatur, ac subsequitur perseverantia passiva, quod si huic gratiæ justus resistat ac labatur, sibi soli imputare debet ruinam, quæ inde proveniet; nunquam enim nisi culpabiliter perseverantia amittitur.

Ad 3, *Neg.* ut ex modo dictis constat. Homo enim sub gratia, ut inferius ostendemus, semper liber est. Quapropter cum ejus sit gratiæ resistere aut obtemperare, merito fiunt correptiones et adhortationes, *ne in vacuum gratiam Dei recipiat*, ut loquitur Apostolus, II Cor. VI, 4; et ut semper vigilet, ne alius accipiat coronam suam. Ideoque nullum est periculum aut in præsumptionem aut in desperationem proruendi; sed cum timore ac tremore salutem suam quisque operari debet.

Ad 4, *Dist.* Merito proprie dicto seu, ut vocant, *de condigno*, *conc.*; merito improprie dicto, seu *de congruo*, *neg.* Eadem nempe ratione ac nemo potest mereri gratiam ulteriorem actualem efficacem merito proprie dicto, potest tamen per fidelitatem præstitam præcedentibus gratiis et per orationem eam impetrare; donum perseverantiæ suppliciter emereri potest, ut loquitur S. Augustinus (1).

Ad 5, *Dist.* Si jus istud haberet etiam in futurum, *conc.*; si habeat tantum actu atque de præsentia, *neg.* Utique, quamdiu homo in statu gratiæ perseverat, jus habet ad gloriam; ast jus non habet ad gratias ultiores efficaces, ex quibus pendet perseverantia, et propterea gloria. Etenim qui perseveravit usque in finem, ait Christus, *hic salvus erit*, Matth. X, 22. Nemo insuper sibi polliceri potest fidelem cooperationem ad ejusmodi gratias.

Ad 6, *Dist.* Obtinendo scilicet nobis uberiores gratias iis, quibus instructus fuit Adam, *conc.*; aliter

(1) Lib. *De don. persev.* cap. 6, n. 10.

neg. Non ex uno capite, sed ex pluribus Christus magis nobis profuit, quam Adam nocuerit; nempe 1° quia positive indignis gratias promeruit, quibus non ab uno tantum, sed ab innumeris prope peccatis liberaremur; 2° quia gratias longe uberiores nobis promeruit, quibus fit, ut non solum possimus perseverare, quod Adæ præstitum fuit, sed actu plures reipsa perseverent in accepta justitia; 3° quia præter gratiam illustrationis, qua sola ex plurium sententia ob naturæ integritatem indigebat Adam, obtinuit nobis gratiam inspirationis ac roboris, qua ea fulciretur infirmitas voluntatis humanæ, quam incurrimus ob originariam culpam, prout late prosequitur S. Augustinus (1). Si una cum gratia sanctificante consequerentur homines ipsam actualem perseverantiam, jam nullus justus a semel accepta justitia excideret, cum tamen luctuosum experimentum ostendat contrarium.

Ad 7, *Neg.* omnes enumeratas sequelas, quæ solum oriuntur ex præpostera doni perseverantiæ notatione, ut ex dictis facile colligi potest. Si enim perseverantia activa, de qua unice est controversia, non aliud denotat, quam ulteriorem gratiæ actualis collationem, jam intelligitur, eas solas urgeri posse sequelas adversus perseverantiæ sic expositæ doctrinam, quæ adversus æconomiam gratiæ actualis ejusque necessitatem possent opponi. Hæc certe nihil commune habent aut cum prædestinatione absoluta aut cum fatalismo, neque opponuntur spei christianæ, maxime quod Deus neminem gratia sua deserit, si non deseratur, ut pie semper justoque vivatur, ut loquitur S. Augustinus (2), cujus verba usurpavit Tridentinum (3).

CAPUT III.

DE GRATUITATE GRATIÆ.

A catholicæ veritatis via circa gratuitatem gratiæ digressi sunt Pelagiani ac Semipelagiani, at diversa ratione pro diversis, quibus movebantur, causis. Quandoquidem vero ex accurata expositione utriusque illorum systematis pendet germana orthodoxæ doctrinæ notio, quæ eorundem erroribus opponitur, juverit sedulo expendere, quid circa hunc articulum illi senserint, et quæ vera ac genuina fuerit ipsorum mens.

Pelagiani ex potissimo suæ doctrinæ capite, quod, spectata hominis naturali conditione, ei non sit absolute necessarium gratiæ auxilium ad bene ac salutariter operandum, sed solum ad operandum *facilius*, et quidem per solam gratiam illustrationis, intulerunt, posse hominem suis viribus divinam opem promereri. Quo posito, docuerunt, Deum pro meritis gratias suas homini elargiri. Dumque ita videbantur gratiam adstruere, eam funditus diruebant (5). Di-

versas tamen immutationes hæc ipsorum doctrina subiit; Julianus enim eo devenit, ut, compulsus S. Augustini argumentis, admitteret, Deum expectare nostros tantum conatus, voluntatem nostram, desiderium salutis ac ceterorum operum, ut tribueret gratiam suam; prout postea Semipelagiani, ut mox videbimus, professi sunt quoad initium salutis, quamvis cum aliquo temperamento (1). Ceterum hic Pelagianorum error prodiit ex ipsorum systemate, juxta quod docebant, primum hominem neque ornatum fuisse peculiari dono integritatis, nec elevatum ad statum supernaturalem, ac proinde viribus per se ac natura sua instructum esse ad sibi comparandam salutem idoneis.

Semipelagiani attenuatas quidem vires liberi arbitrii per peccatum admittebant; attamen nihil etiam huic tribuerunt circa fidei initium et perseverantiam, ut vidimus; atque in hoc eorum plerique fere conveniebant cum Pelagianis, etsi in ceteris ab iis dissentirent, præsertim circa necessitatem gratiæ ad augmentum fidei et ad opera fidem subsequantia.

Dixi eorum plerique fere conveniebant cum Pelagianis, siquidem nec omnes Semipelagiani eosdem errores admiserunt, nec eadem ratione progressi sunt. Quod ut planius fiat, notandum est: 1° Ex illis subsequentem fecisse, non vero prævenientem, opera seu merita nostra. Sic enim apud S. Augustinum, lib. *De gest. Pelag.* cap. 14, ait Cælestius pelagianus: *Dei gratia secundum merita nostra datur; quia, si peccatoribus Deus illam dei, videtur esse iniquus.* Ex quibus verbis Cælestius sic infert, ut ait S. Augustinus: *Propterea et ipsa gratia in mea voluntate posita est, sive dignus fierem, sive indignus.* Quare Deus in istorum hypothesi voluntatem jam naturaliter bonam, et inchoantem negotium salutis, gratia sua superveniente tantum adjuvat, sive ad perficiendum illud initium salutis, sive ad perficienda opera cetera salutaria singula, quæ semper incipiunt ab homine, independentem a Dei gratia.

(1) In hoc enim differt error Juliani pelagiani a Semipelagianorum errore, quod ille tribuerit constanter primas partes libero hominis arbitrio in operibus omnibus salutaribus, sive ante sive post adoptam fidem, ita ut Deus gratia sua succurreret homini jam volenti, incipienti, inchoanti; Semipelagiani vero docuerint, hominem prævenire tantummodo Dei gratiam ad initium fidei ac salutis, minime autem quoad opera fidei initium subsequantia ac salutaria, circa quæ conveniebant cum Catholicis, docentes hæc præveniri a Dei gratia. Cfr. Tricass. op. cit. § 19. Ex permixtione errorum Pelagianorum cum erroribus Semipelagianorum factum est, ut Jansenistæ inferrent, Semipelagianos etiam quoad opera, quæ fidem subsequuntur, idem sensisse cum Pelagianis (cum tamen constet, ipsos admisisse necessitatem gratiæ prævenientis ad opera bona), ideoque concludunt, in hoc tantum fuisse hæreticos, quod nollent admittere cum Pelagianis gratiam, quæ necessitatem voluntati inferat. In quo tamen decepti sunt, cum, teste S. Augustino, Semipelagiani longe distarent ab erroribus Pelagianorum quoad opera fidei initium subsequantia. En ejus verba ex lib. *De prædest. SS.* cap. 2: *Per venerunt (Massilienses) etiam, ut præveniri voluntates hominum Dei gratia fateantur, atque ad nullum opus bonum vel incipiendum vel perficiendum sibi quemque sufficere posse consentiant.* Ergo quoad ista opera non reprehenduntur Semipelagiani a S. Augustino, imo catholice sentire declarantur.

(1) Lib. *De corrept et grat.* cap. 12.

(2) Lib. *De natura et grat.* cap. 26, n. 29.

(3) Sess. vi, cap. 11.

(4) Cfr. Tricass. *De indifferenti lapsi hominis arbitrio*, part. I, sect. v, § 4, ubi ostendit, Pelagianos statuisset merita gratiam præcedentia, et gratiam Dei

nonnullorum sententia fidei initium ita ex nobis procedere, ut tamen non putarent necessarium esse, ut istud *semper* præcederet divinam gratiam, sed quandoque etiam ipsam divinam gratiam tali initio priorem esse, ut patet ex Cassiano, qui docet quidem, Zachæum prius pulsasse et postulasse, quam ei gratia daretur ut pulsaret, et ita per suam sedulitatem Christum prævenisse; at docet simul Matthæum et Paulum aliosque Apostolos præventos fuisse a gratia Dei; et præterea scribit: *Et ita semper gratia Dei nostro in bonam partem cooperatur arbitrio, atque illud in omnibus adjuvat, protegit ac defendit, ut NON-NUNQUAM ETIAM ab eo quosdam conatus bonæ voluntatis vel exigat vel expectet* (1). Ergo non *semper*, sed *nonnunquam* gratia ex istorum sententia exigit et expectat quosdam bonæ voluntatis conatus (2).

2º Alii fatebantur, bona opera esse ex gratia; verum animadvertendum est, ipsos inter bona opera neque fidei initium, neque orationem, neque voluntatem, qua quis sanari desiderat, adnumerasse. Hinc ejusmodi *initio ex nobis*, orationi, etc. adiciebant gratiam, seu docebant, tribui a Deo gratiam, quam etiam necessariam admittebant ad initia operum fidem subsequentium, et non solum ad ea perficienda, verum etiam ad ea inchoanda, dummodo tamen voluntas nostra aut oratio præcessisset. Hi comparabant gratiam publico fonti, ex quo, qui vellet, posset aquam haurire; vel soli, qui omnes illuminat, dummodo ipsi oculos aperiant; vel medico liberalissimo qui omnes prius volentes curare paratus est (4).

3º Sedulo animadvertendum est, hos Semipelagianos nunquam dixisse, istud initium, quod ex nobis est, et cui gratiam subnectebant, esse meritum *de condigno*, ita ut illi merito proprie dicto gratia a Deo redderetur tanquam debita, quia sic destruxissent gratiæ notionem. Sed neque in eo errabant, quod dicerent, gratiam Dei certissime nobis incipientibus esse promissam. In hoc enim nullus est error, quod enim ex gratuita promissione datur, gratuitum semper censendum est, cum promittitur et detur ex mera liberalitate. Error igitur illorum in eo consistebat, quod dicerent, aliquid dari ratione meriti præcedentis, etsi exiguum illud sit, quia semper retribueretur (4).

(1) *Collat.* xiii, cap. 13; tum *ibid.* cap. 15.

(2) Cfr. Vasquez in part. S. Thom. disp. lxxxix, cap. 5, n. 28.

(3) Cfr. Vasq. *ibid.* n. 29, 30. Sane S. Hilarius, scribens ad S. Augustinum speciatim de his Semipelagianis, qui scilicet minus errabant, ita exponit istorum sententiam: *Ceterum ad nullum opus, vel incipiendum, nedum perficiendum, quemquam sibi sufficere posse consentiunt; neque enim alicui operi curationis eorum annumerandum putant, exterrita et supplici voluntate unumquemque ægrotum velle sanari. Quod enim dicitur: crede et salvus eris, unum horum exigi asserunt, aliud offerri; ut propter id quod exigitur, si redditum fuerit, id quod offertur deinceps tribuatur. Unde consequens putant, exhibendam ab eo fidem, cuius naturæ id voluntate Conditoris concessum est; et nullam ita depravatam vel extinctam putant ut non debeat vel possit se velle sanari.* (Inter opp. S. Aug. ante lib. *De prædest.* SS.)

(4) Cfr. Vasq. *ibid.* n. 32. Hinc Cassianus, *De In-*

4º Cum Semipelagiani nullum meritum proprie dictum agnovissent in illo initio bonæ voluntatis, in illis conatibus, desideriis, etc. sed solum improprie dictum atque, ut nos vocamus, *de congruo*, censebant, per istud non tolli notionem gratiæ gratuitæ. Hinc est quod non dubitaverint appellare *gratis vocatos*, quos Deus gratia sua vocat, etiamsi illi sua industria initium præbuerint. Sic enim loquitur Cassianus: *Eam (gratiam) sub colore cujusdam desiderii ac laboris impartit (Deus), et nihilominus gratia Dei semper gratuita perseverat; dum exiguis quibusdam parvisque conatibus tantam immortalitatis gloriam, tanta perennis beatitudinis dona inestimabili tribuit largitate* (1). Ubi patet, gratiam vocari ab ipsis *gratuitam*, etsi intuitu atque occasione nostri laboris concedatur, eo quod labor minimus sit et non condignus.

Ex his intelligitur, errorem fuisse communem Pelagianis ac Semipelagianis, gratiam juxta merita dari, quæ ex libero hominis arbitrio oriantur. Magnum tamen in hujus erroris professione patet inter utroque discrimen intercessisse: quod scilicet Pelagiani contenderent, opera liberi arbitrii meritum constituere proprie dictum, seu *de condigno*; Semipelagiani autem tantum de congruo merita illa esse autumarent. Quod illi merita exigerent ad habendam gratiam qua *facilius ac melius* operarentur homines ea instructi; isti admitterent gratiam ex meritis de congruo profluentem tanquam *necessariam* ad bene operandum. Quod juxta illos semper gratia secundum merita retribueretur; juxta istos non semper, sed, in hypothesi quod adessent, Deus his moveretur ad gratiam conferendam. Quod demum illi in quibusvis operibus sive ante sive post adeptam fidem censuerint præcedere bonam hominis voluntatem, cui subsequeretur gratia; isti bonam voluntatem existimaverint solum præcedere initium fidei ac salutis. Ex his autem meritis gratiam præcedentibus tam Pelagiani quam Semipelagiani eruebant, electionem et prædestinationem ad gratiam et ad gloriam non ex solo Dei beneplacito pendere, sed ex his ipsis meritis naturalibus aut existentibus, aut saltem prævisis; ac hominem propria industria ac labore se discernere a *perditionis massa*, juxta Pelagianos, aut saltem *posse* se discernere, juxta Semipelagianos. Ad hos errores convellendos totus incubuit S. Augustinus, adstruendo adversus utrosque gratuitam prædestinationem ad gratiam, ac propterea ad gloriam; cum juxta catholicam doctrinam nulla opera naturalia possint habere rationem meriti, quo Deus qua-

stit. cœnobior. lib. xii, cap. 14, scribit: *Dicimus enim, secundum Salvatoris sententiam dari quidem petentibus, et aperiri pulsantibus, et quærentibus inveniri; sed petitionem, et inquisitionem, et pulsationem nostram non esse condignam, nisi misericordia Dei id quod petimus dederit, vel aperuerit quod pulsamus, vel illud quod quærimus fecerit inveniri. Præsto est namque, occasione sibi tantummodo a nobis bonæ voluntatis oblata, ad hæc omnia conferenda.* Cfr. in hunc loc. nota Alardi Gazæi, edit. cit.

(1) *Collat.* xiii, cap. 13.

cumque ratione permoveatur ad gratiam suam conferendam (1).

Licet porro hæc catholica doctrina affinis omnino sit ei, quam capite præcedenti declaravimus de necessitate gratiæ ad quodvis opus supernaturale incipiendum ac perficiendum, cum eadem tamen permisceri non debet. Fieri enim absolute seu in alia providentia posset, ut necessaria esset gratia ad opus salutare incipiendum ac perficiendum, nec tamen gratuita sit hæc ipsa gratia, qua opus supernaturale incipitur ac perficitur.

PROPOSITIO. — *Gratia est omnino gratuita, seu nulla opera ordinis naturalis possunt mereri gratiam sive de condigno sive de congruo.*

Spectat ad fidem quæ declarata est in Synodo Diospolitana, in qua Pelagius compulsus est confiteri, *Gratiam Dei... non dari secundum merita nostra* (2); et iterum in Synodo Arausicana II, cap. VI, his verbis: *Si quis sine gratia Dei credentibus, volentibus, desiderantibus, conantibus, laborantibus, petentibus, quærentibus, pulsantibus nobis misericordiam dicit conferri divinitus, non autem ut credamus, etc... et aut humilitati aut obedientiæ humanæ subjungit gratiæ adjutorium... resistit Apostolo dicenti: Quid habes, quod non accepisti? et: Gratia Dei sum id quod sum* (3); et apertius etiam cap. XVIII: *Nullis meritis gratiam prævenientibus, debetur merces bonis operibus, si fiant; sed gratia, quæ non debetur, præcedit, ut fiant* (4).

Diximus autem: 1° *opera ordinis naturalis*, hoc enim solum definitum est; opera siquidem ordinis supernaturalis, sive a justo sive a peccatore eliciantur, possunt de congruo gratiam actualem mereri, vel ad obtinendam conversionem, vel ad perseverandum in bono. 2° Diximus *opera ordinis naturalis*, seu moralis honestatis, neque de condigno neque de congruo posse gratiam mereri, ad excludendam quamlibet positivam dispositionem, quæ se teneat ex parte nostra, et vim habeat movendi Deum ad primam gratiam nobis conferendam; et ut præcludatur omnis aditus ad quemvis conatum, desiderium, etc., ita ut præveniatur Dei electio.

Porro sensu thesisi constituto, ita ejusdem veritatem adstruimus. Si aliquid desiderium, aliquis conatus, aliqua actio naturalis ordinis vim meriti sive proprie sive improprie dicti apud Deum præ se ferret, ita ut eum determinaret, aut positive moveret ad gratiam suam illorum intuitu conferendam homi-

nibus, jam homines hoc ipso sibi primas vindicarent in negotio salutis, Deus eis gratiam concedendo retribueret, homines propriis viribus se discernent, atque ab ipsis penderet propria electio ad fidei vocationem et ad gloriam, ac destrueretur ipsa gratiæ idea. Atqui hæc hypothesis aperte adversatur Scripturis ac sensui traditionali, imo prorsus destruit gratiæ ideam.

Sane Scripturæ docent, Deum priorem esse ad nos diligendum, ut I Joan. IV, 19: *Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos*; et, Rom. XI, 35, Paulus absolute interrogat: *Quis prior dedit illi, et retribuetur ei*. Quin potius, Is. LXV, 1, dicitur: *Inventus sum a non quærentibus me; palam apparui iis, qui me non interrogabant*; tum, I Cor. IV, 7: *Quis te discernit? scribit Apostolus, quid autem habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* et Rom. IX, 16, concludit: *Igitur non volentis, neque currentis, sed misentis est Dei*. Dixi concludit, siquidem gratuita vocatio ad gratiam est totius partis dogmaticæ epistolæ ad Romanos argumentum.

Nec alius unquam fuit Ecclesiæ sensus, ut patet ex ejus agendi ratione adversus novitates Pelagianorum ac Semipelagianorum; vix enim Ecclesia eas persensit, dum statim exhorruit atque damnavit in tot Conciliis, quæ per id tempus celebrata fuerunt, et quorum canones paulo ante recensuimus. Quare S. Augustinus sic perstringebat gratiæ adversarios: *Quare gratia? Quia gratis datur. Quare gratis datur? Quia merita tua non præcesserunt; sed beneficia Dei te prævenerunt. Illi ergo gloria, qui nos liberat* (1). Et alibi: *Si propterea gratia est, quia gratis est, nihil tuum præcessit, ut acciperes. Nam, si aliqua bona opera tua præcesserunt, pretium accepisti, non gratis; pretium autem, quod nobis debetur, supplicium est. Quod ergo liberamur, non nostris meritis, sed illius gratia est* (2). Et alibi passim, præsertim in lib. *De prædestinat. Sanctorum* et *De dono perseverantiæ*, in quibus ex professo hanc doctrinam de gratuita electione ac prædestinatione ad gratiam tuetur (3).

Ex allatis autem S. Augustini verbis et illud constat, quod diximus, scilicet in adversariorum sententia destrui ipsam gratiæ ideam, quæ omnem respuit meriti cujuscumque præcedentis rationem, nec cum eo componi potest; si enim est gratia, non est ex merito; alioquin non gratia, sed merces esset, ut ipse Apostolus, Rom. IV, adstruit. Addi præterea debet, principium meriti non posse cadere sub meritum, sed necessario ad illud prærequiri. Principium enim meriti est ipsa gratia actualis ad opus salutare efficiendum; ergo notio meriti jam gratiam prærequirit, ut patet ex iis, quæ de necessitate gratiæ ad actus salutares ostendimus. Denique absurdum est

(1) *Enarr.* II, in Ps. xxx, n. 6.

(2) *Enarr.* II, in Ps. lxx, n. 1.

(3) Cfr. Tricassinus, *De prædestinat. ad gloriam*, part. I, sect. I et seqq.; et Vasquez loc. cit. disput. lxxxix, cap. 6 et seqq.

(1) Ex his lux dimanat ad dignoscendam controversiam de prædestinatione, quæ viguit inter Pelagianos ac Semipelagianos et S. Augustinum; nempe certum inde fit, actum esse de prædestinatione ad æquata, ut vocant, ad gratiam scilicet et ad gloriam. Prædestinationem namque ad gratiam juxta doctrinam catholicam adstruxit S. Augustinus plane gratuitam, dum Pelagiani et Semipelagiani ex principio hæretico contendebant, homines posse propriis meritis naturalibus eam sibi comparare, ac se a non prædestinatis discernere.

(2) Cap. 7.

(3) Cap. 6.

(4) Apud Harduin, *Acta Concil.* loc. cit.

asserere, opere ordinis naturalis quempiam posse id, quod est ordinis supernaturalis, cujusmodi est gratia (1).

Sive igitur Scripturas, sive sensum Ecclesiae traditionalem, sive denique ipsum gratiae conceptum spectemus, patet, sum nullo respectu opera naturalis ordinis posse mereri gratiam; sed eam esse omnino gratuitam, prout propositum nobis erat ostendere.

DIFFICULTATES.

Obj. prima. 1° Gratiae distributio non ex beneplacito, sed juxta sapientiae leges fieri debet, quae postulant, ut magis dispositis ea conferatur; alioquin arbitraria prorsus esset ac sine consilio, quod de Deo nemo suspicari potest. 2° Sane Angelis, docente S. Thoma (2), major minorve gratia collata est pro majori minorive praestantia uniuscujusque naturae. 3° Dato propterea quod electio a Deo pendeat, attamen inficiatur nemo, electionem supponere majorem dignitatem in eo, qui eligitur. 4° Nec tamen inde fit, ut gratiae idea destruat; quamvis enim gratia ob merita solo arbitrio parta conferretur, cum haec merita homo sibi comparare nequeat nisi ex dono gratuito sibi in creatione concesso, patet, gratiam semper gratuito dari; cum merita illa semper proveniant ex dono, quod ex mera liberalitate concessum est; prout non desinit gratia esse, quae conceditur aut peccatori aut justo, etsi hi operibus suis seu cooperatione ad anteriores gratias saltem de congruo sibi eam meruerint, juxta illud Augustini dictum: *Nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat; neque enim nullum est fidei meritum* (3). 5° Nec praeterea obest, quod obtruditur de principio meriti, quod non cadit sub meritum; fieri enim potest, ut Deus ex praevisione boni usus ipsius gratiae eam dare decernat tanquam praemium ejusmodi meriti praevisi. Ergo.

Resp. ad 1, *Dist.* Si gratiae distributio ex debito aliquo fieret, *conc.*; si ex nullo debito, *neg.* Negamus praeterea, si ex divino beneplacito fiat gratiae largitio, illam propterea non juxta sapientiae leges fieri aut sine consilio; etsi enim nobis perspecta non sint inscrutabilia Dei judicia, quibus uni gratias suas praeter altero concedat, et ita etiam concedat, ut in altero effectum sortiantur, in altero non item, prout inferius videbimus, non inde tamen concludi debet, improvidum Deum ita se gerere aut sine consilio, etiam si illud nos lateat. Difficultas praeterea supponit id, quod in questione est positum, dum in ea *magis dispositis* gratia conferenda esse dicitur. Nam, si opera moralis honestatis nullum prorsus meritum includunt nullamque positivam dispositionem, hoc ipso patet, dari non posse ante omnem gratiam, comparativam dispositionem sensu exposito.

Ad 2, *Dist.* Sed immediate a Deo ordinante ipsam Angelorum naturam ad gratiam, *conc.*; per naturae

merita, quae nulla esse poterant, *neg.* Talis porro est mens angelici Doctoris.

Ad 3, *Dist.* Electio supponit majorem dignitatem in electo, quando illa est remuneratoria, seu ad mercedem, *conc.*; si sit gratuita, ut in casu nostro, *neg.*

Ad 4, *Neg.* Ad prob. vero, *Dist.* Si opera, quae ex vi naturae, quam quilibet in creatione sit sortitus, eliciuntur, rationem meriti habere possent, *conc.*; si habere nequeant, *neg.* Hic igitur rursum assumitur ab adversariis, quod falsum omnino est, opera scilicet naturalia posse meriti rationem praeseferre; alioquin enim homo viribus naturae mereri posset gratiam, per gratiam justificationem, per justificationem demum vitam aeternam, ac propterea primus totius progressionis motus esset ab operibus naturalibus, quod admitti nequit, juxta dicta in probationibus. Hoc etiam vel ex eo capite pugnat, quod opera pure naturalia possent mereri id, quod spectat ad ordinem supernaturalem, cujusmodi gratia est. Atque hinc etiam patet disparitas in adducta comparatione justi, aut etiam peccatoris, qui ideo possunt de congruo mereri gratias posteriores, quia primam gratiam, quae ejusdem ordinis est, gratuito consecuti sunt, ideoque progressio incipit ex gratia supernaturali omnino gratuita.

Ad 5, *Neg.* Ad prob. *Dist.* Si ageretur de possibilitate absoluta, seu in alia providentia, *trans.*; si agatur de praesenti rerum ordine, de quo nobis constat ex divina revelatione, *neg.* Scribit enim Apostolus, Deum nos elegisse, *ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus* (Ephes. I, 4), non autem quia praevit, nos tales futuros.

Obj. secunda. Catholica doctrina de dispensatione gratiae ex solo divino beneplacito, nulla habita ratione praecedentium operum, nos deducit in absurda virtuti pernicioosa. Etenim 1° homini idem esset sive in omni vitiorum cœno volutaretur, sive integrum se ab omni inquinamento servaret; cum tamen experimento compertum sit, homines corruptissimos longe remotiores esse a fide illis, qui honestam ac morigeratam vitam vivunt. 2° Nullum discrimen intercederet inter eos, qui ex destinata malitia delinquant, et eos, qui ex ignorantia aut infirmitate peccant; cum tamen Apostolus de se profiteatur: *Misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate* (I. Timoth. I, 13). 3° Atque hinc est quod S. Thomas passim doceat, eum, qui in sylvis sit enutritus et omnia legis naturalis praecepta servet, a Deo minime derelinquendum, sed aut per Evangelicum operarium, aut per Angelum etiam, aut per internam revelationem edocendum esse necessaria ad credendum (1). 4° Demum receptum est cele-

(1) Q. xiv, de Verit. art. xi, ad 1. En ejus verba: *Hoc ad divinam providentiam pertinet, ut cuilibet provideat de necessariis ad salutem, dummodo ex parte ejus non impediatur. Si enim aliquis, taliter (in sylvis) nutritus, ductum naturalis rationis sequeretur in appetitum boni et fuga mali, certissime est tenendum, quod ei Deus vel per internam inspirationem revelaret ea, quae sunt ad credendum necessaria, vel aliquem fidei prae-*

(1) Cfr. S. Th. I, 2, q. 109, a. 5.

(2) P. I, q. 62, a. 6.

(3) Ep. cxciv, n. 9.

bre axiomain scholis catholicis per tercentum continenter annos : *Facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam*. Quod quidem effatum cum potissimum infideles negatives respiciat, de eo necessario exponi debet, qui facit quod in se est ex naturæ viribus, seu etiam, si lubet, ex viribus naturæ per gratiam medicinalem ad difficiliora et ardua præstanda adjutis; quæ quidem gratia etsi per Christum detur, non elevat tamen actiones ad ordinem supernaturalem; nulla enim ante fidei vocationem datur gratia supernaturalis strictè sumpta; alioquin nullum umquam opus mere naturale saltem difficilior daretur, atque actiones infidelium supernaturales essent, quod nemo dicet. 5° Hoc reipsa sensu veteres fere omnes intellexerunt istud axioma, imò et ex recentioribus ii pariter idem axioma accipiunt, qui divinam providentiam defendunt contra incredulorum criminationes, asserentium eandem providentiam erga infideles justitiæ leges non servare. Aut igitur semipelagianismi incusandi sunt omnes antiqui illi scholastici ac recentiores theologi, aut latendum est ab omni erroris suspitione immunem esse ejusmodi interpretationem; ideoque posse hominem actibus moralis honestatis sibi Deum conciliare, ut gratiam naturalia opera præstanti largiatur. Ergo.

Resp. *Neg. antec.* Ad 1 prob. *Neg.* Quia, etsi Deus gravi peccatorum sarcina onusto possit gratiam conferre, et quandoque etiam conferat ad divitias bonitatis suæ patelaciendas, juxta consuetum tamen suæ providentiæ ordinem iis ut plurimum confert, qui minora obstacula eidem gratiæ opponunt. Atque hinc ratio habetur, quare illi, qui ad honestatis normam mores suos componunt, minus alienos se exhibeant ab amplectenda evangelica doctrina. Qui vero cupiditatibus obsequuntur, maxime eandem doctrinam aversantur, cum eis annuncietur, aut eam amittunt, si jam receperunt, aut saltem ita languescit ejus vis in sceleratis quibusque hominibus, ut nulla pene in eis esse videatur; quod superiori seculo ac ætate nostra in non paucis factum esse lugemus.

Ad 2, *Neg.* pariter, ut ex modo dictis constat; qui enim ex infirmitate atque ex ignorantia delinquant, minora impedimenta divinæ gratiæ opponunt, quam ii, qui ex malitia in peccata prouunt; quo sensu aiebat Apostolus se misericordiam a Deo consecutum esse, minime vero se ob ignorantiam dignum exhibuisse ea misericordia, quam ei Deus ex sola liberalitate sua tribuit, quamque potuisset denegare.

Ad 3, *Dist.* Quatenus hic positivam præ se ferat dispositionem, qua Deus moveatur ad ei per fidem succurrendum, *neg.*; quatenus removet impedimentum per fidelitatem ad anteriores gratias, quas jam Deus ei contulerat, *conc.* Talem mentem esse S. Doctoris non dubito, ut ex universa ejus theoria comperitur sit. Ipse enim pro certo habet, Deum omnibus semper præsto esse auxilio suo tum ordinis naturalis tum ordinis supernaturalis, utpote fontem totius bonita-

tis, qui copias suas in omnes effundit (1). Quare, si quis primis gratiis se fidelem exhibeat, *removens prohibens*, ut ipse loquitur, seu tollens impedimentum ad ulteriora subsidiora, sponte sua Deus hæc ipsa concedit per media sive interna sive externa, quandoque etiam extraordinaria, ut eum lucrificet. Deus enim homines condidit ad salutem, non ut eos perdat; cum non lætetur in perditione vivorum (2), ac vita sit in voluntate ejus (3).

Ad 4, *Conc.* axioma in sensu exponendo, et *neg. cons.* Aliud enim est dicere: *Facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam*, aliud vero: *Facienti quod in se est, Deus dat gratiam*. Hæc duo permisceri nequeunt, cum valde inter se distent. Si enim opera naturalia cujuscumque meriti vim in se includerent, Deus gratiam omnino concederet, ac propterea aliter effatum illud enunciaretur, ita ut talis foret ejus vis ac significatio: *Facienti quod in se est, Deus dat gratiam*; et sic sensum semipelagianum includere posset. Cum vero dicitur, *Deus non denegat gratiam*, hoc ipso innuitur, non ex debito aliquo, aut merito, quod supponatur in eo, qui facit quod in se est, aut ex aliqua positiva dispositione, Deum moveri ad conferendam gratiam; sed ex solo suo motu, ut ita dicam, ac liberali sua largitate, prout mentem exposuimus Angelici præceptoris. Neque id statim quidem, sed quandocumque ei visum fuerit, citius aut serius, aut etiam in extrema vitæ periodo; indefinite proinde dicitur *non denegat* (4), quovis id demum tempore contingat.

Ex qua hujus axiomatis explanatione etiam illud consequitur, scilicet parum referre sive de viribus naturæ sive de viribus gratiæ intelligatur. Qui enim

(1) Hoc ostendemus, cum sermo erit de distributione gratiæ.

(2) Sap. 1, 15.

(3) Ps. xxix, 6.

(4) Cfr. Suarez, in Tract. De divina grat. part. II, lib. IV, cap. 15, ubi cum fuse perpenderit germanum hujus axiomatis sensum, demum, n. 41, in compendium redigens ea, quæ late in toto capite exposuerat, concludit: *Ostendimus, excitantem gratiam necessariam ad salutem generali lege omnibus esse per Christum oblatam, et promissam, non absolute, sed sub aliqua conditione ab ipso homine pendente. Hæc autem conditio non est meritum aliquod vel dispositio proportionata supernaturali gratiæ; ergo tantum esse potest conditio non ponendi obicem. Patet consequenter, quia nulla alia potest cogitari, quia licet interdum bona aliqua actio sit necessaria, cum illa per se nihil ad gratiam conducatur, solum potest esse necessaria, ut obicem peccati impediatur, vel potest esse utilis, ut pravæ dispositiones et vitia, quæ hominem ad opera gratiæ ineptiorem reddunt, impediatur. Confirmatur, quia, si aliquis adultus omnino caret hac gratia excitante interna, id non est primario ex parte Dei, quia ipse maxime cupit illam omnibus conferre; ergo est ex parte hominis. Causa autem ex parte hominis esse non potest, quod illam non mereatur, vel ad illam se moraliter non præparet, cum id facere non possit ante primum auxilium; ergo solum esse potest causa, quia ponit aliquod impedimentum gratiæ Dei; ergo e contrario conditio in dicta lege inclusa solum est, ut homo non ponat obicem gratiæ Dei. Denique hæc conditio est justissima, et non repugnat dignitati vel liberalitati gratiæ Dei; ergo ita est intelligenda*

catorem ad eum dirigeret, sicut misit Petrum ad Cornelium. Opp. tom. VIII, part. II, edit. Rom. 1570.

diversimode ipsum interpretantur, verbis potius quam re inter se dissidere videntur. Nam qui de viribus naturæ illud sumunt, non excludunt, ut vidimus, gratiam medicinale, ad ardua ac difficiliora præcepta servanda, aut ad graves subinde incurrentes tentationes superandas necessariam, quæ ex Christi meritis datur (1). Eo autem sensu vocant vires naturæ, quatenus actiones ejusmodi gratiæ adjumento factæ non prætergrediuntur terminos moralis honestatis; et sic effugiunt difficultates, quæ in aliorum expositione urgentur. Qui vero de viribus gratiæ istud effatum sumunt, gratiæ nomine significant illas, ut Augustinus vocat, fidei conceptiones, quæ in infidelibus ipsis quandoque reperiuntur, et largo quodam sensu ad actus supernaturales infidelem disponunt ob subsequentes gratias, quas accipit (2).

Ad 5, *Dist.* In sensu modo exposito, *conc.*; in sensu semipelagiano, *neg.* Prolata enim hujus effati explanatio semipelagianum sensum excludit. Exinde etiam patet, nullam amplius adesse causam, cur inuratur hæc nota tot tantisque viris, qui per tot secula illud axioma de naturæ viribus exposuerunt (3). Hanc calumniam Novatores seculi XVI primum intenterunt in scholasticos, utpote nimis aperte ipsorum erroribus adversantes (4); postea ingeminarunt Jansenistæ eadem de causa; ac nimia forsitan levitate nonnulli scriptores catholici adoptarunt, non advertentes, se hac ratione Ecclesiæ obtrectatoribus causam

(1) Certum est in præsentī rerum ordine quamlibet gratiam dari a Deo per Christi merita, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus. Attamen accuratiores Theologi distinguunt gratiam proprie dictam, quæ incipit a vocatione ad fidem, ab illa quæ tribuitur infidelibus negativis et est improprie dicta; solent cum SS. Augustino et Prospero priorem gratiam vocare *gratiam Christi*, aut *gratiam per Christum*, aut etiam *gratiam Salvatoris*; posteriore autem, quæ datur infidelibus negativis, et incipit ab imperfectissima Dei cognitione, vocare solent peculiari nomine *gratiam Dei*. Cfr. doctus P. Steph. De Champs, S. J. *De hæresi Janseniana*, lib. III, disp. 8, cap. 12, n. 3 et seqq., vol. un. fol. edit. Paris. 1728, P. Soucier. Illic autem distinctio præ oculis habenda est, cum lucem afferat ad controversias sequentes dirimendas.

(2) Hæc sunt S. Augustini verba ex lib. 1, *Ad Simplic.* quæst. II, n. 2: *Fiunt ergo inchoationes quædam fidei, conceptionibus similes; non tamen solum concipi, sed etiam nasci opus est, ut ad vitam perveniatur æternam.*

(3) Cfr. Lessius, *De gratia efficaci*, cap. 10, atque *Append.* ad cap. 10, ubi ostendit Scholasticos communiter, si unum aut alterum excipias, præfatum axioma per trecentum et amplius annos intellexisse de faciente quod in se est ex viribus naturæ, nempe eo sensu, qui a nobis expositus est. Sed. vid. præsertim Carol. Du Plessis d'Argentré, op. cit. in opusculo: *Observationes in testimonia Doctorum scholasticorum, qui a duodecimo seculo ineunte ad hanc usque ætatem de gratia pro conditione corruptæ naturæ disputarunt*, art. 1, § 15 et seqq., ubi accurate in mentem Scholasticorum inquirunt circa istud axioma, eosque vindicat a Novatorum calumnia de pelagianismo aut semipelagianismo.

(4) Hos recensitos vide apud Vasquez, loc. cit. disp. xci, cap. 10.

præbere eam objurgandi, quod passa sit impune ac publice in scholis tradi per tantum temporis spatium doctrinam hæreticam, neque pro sapientia et auctoritate, qua pollet, unquam in eam adverterit, ut decessisset; *obscuratas* proinde nonnullas in Ecclesia veritates esse, donec ejus vigilantiam hæretici excitaverint. Quæ omnia absurda sunt, atque a veritate et pio Catholicorum sensu aliena. Quod si nonnulli scholastici ulterius, quam par erat, progressi sunt, nec verba omnia ad amussim temperarunt, exigui numero hi sunt (1), nec confundendi cum multitudine eorum, qui præfatum axioma sensu exposito acceperunt, ac proinde nunquam docuerunt, homines per opera moralis honestatis Deum sibi conciliare ad gratiam tribuendam, intuitu alicujus meriti etiam de congruo, quod talibus operibus inesset, prout Semipelagiani docebant.

CAPUT IV.

DE NATURA AC DIVISIONE GRATIÆ ACTUALIS IN ORDINE AD COOPERATIONEM LIBERI ARBITRII.

In salebrosam hic incidimus quæstionem, quæ non solum Catholicos a Novatoribus ac Jansenistis dividit, sed magnam præterea et acerbam in scholis excitavit contentionem.

Duo sunt, quæ difficultatem ingerunt, infallibilis nempe vis et efficacia gratiæ ac libertas sub ejusdem efficacia gratiæ motione. Ambo hi articuli, ut dicturi sumus, ad fidem spectant; conatus propterea theologorum eo tendunt, ut ambos adstruant ac simul amico fœdere componant. Dum in id incumbunt, alii videntur nimis solliciti de gratiæ virtute extollenda cum detrimento humanæ libertatis; alii vero, dum volunt humanæ libertati prospicere, videntur id præstare cum gratiæ virtutis et efficacis jactura. Illic diuturnæ querelæ, quibus altera schola alteram exagitabat. Nos in pacis viam, quam nobis constituimus, insistentes, expositis ac profligatis Novatorum ac Jansenistarum erroribus, qui germanæ catholicæ doctrinæ adversantur, diversa scholarum placita, prout ab ipsorum patrocinatoribus propugnantur aut impugnantur, afferemus, uniuscujusque judicio relinquentes, ut illud quisque systema eligat, quod viderit melius scopum attingere, ac solvere difficultates, quæ ab ejusdem gratiæ adversariis proponi solent. Neque enim nunc tempus rixandi est, sed potius jungendi vires animosque ad teterrimos propulsandos impetus, quibus Dei et Ecclesiæ hostes

(1) Calvinus, *Instit.* lib. II, cap. 3, § 40, scribit: *Qua gratia non quolibet promiscue dignatur Dominus, quemadmodum vulgo jactatur illud, nisi fallor, Occanicum, eam nemini denegare facienti quod in se est.* Et ibid. § 13 indiscriminatim Pelagianos vocat Catholicos omnes, qui suo dogmati repugnant. Wegscheider, op. cit. § 149: *Placita Semipelagianorum*, inquit, *qui initia emendationis e viribus animo humano insitis, progressum vero e gratiæ divinæ auxiliis repetere maluerunt, haud paucis per multa secula probata fuerunt.* Sæpe præterea meministi semipelagianismi Scholasticorum.

religionem aggrediuntur, quo optimis quibuscumque nihil antiquius esse debet.

Ut igitur propositum assequamur, animadvertendum est, 1° præsentem controversiam de gratia præveniente agitari; 2° hanc gratiam spectari posse aut in genere aut in specie, seu, vel in se et natura sua, vel in suis effectibus. Gratia præveniens in genere, prout modo in scholis accipitur, consistit, ut superius diximus, in illustratione mentis, ac in impulsu seu motu voluntatis, ac demum in auxilio ac robore addito hominis infirmitati; quæ omnia sunt essentialiter supernaturalia. Omnis itaque gratia *illuminat, movet et auxiliatur*; itaque in his homo semper passive se habet.

In hoc propterea sensu omnis gratia est semper efficax *ab intrinseco*, ut præfertur, talis vero efficacia, quæ præscindit a futuro hominis consensu, in scholis *efficacia virtutis* nuncupatur. Hac porro homo instructus potest vel bonum agere, vel a malo declinare; contra vero hac destitutus nulla ratione valet ad bonum salutare assurgere, neque, si gravibus appetitur tentationibus, a malo abstinere aut bonum naturalis ordinis præstare, si arduum ac difficile sit, prout ostendimus.

Sed præter hanc efficaciam virtutis alia efficacia admittitur, quæ *connexionis* dicta est, ac respicit futurum hominis consensum. Hinc, si adsit hæc efficacia connexionis, gratia dicitur *efficax*; sin vero hæc efficacia connexionis desit, ita ut non habeatur consensus, gratia dicitur *sufficiens*. Atque exinde profuit celeberrima illa in scholis distinctio gratiæ in *efficacem* et *sufficientem*.

Si excipias Pelagianos, Socinianos ac Rationalistas, quos superius refutavimus, nemo est qui non agnoscat hanc connexionis efficaciam, cujus indicia sunt bona hominum opera, nec nulla viget in hac parte controversia. Ast ejusmodi connexio inter gratiam et consensum in quonam consistit?

Juxta Lutheranos et Calvinistas sita est in physica quadam vi necessitatem inferente, cui humana voluntas refragari non possit.

Juxta Jansenianos in cœlesti quadam consistit delectatione voluntatem physice prædeterminante ac necessario eam ad consensum trahente, utpote quæ sit intensior opposita concupiscentiæ delectatione et illius relative per gradus victrix.

Juxta Thomistas repeti talis connexio debet ex physica prædeterminatione ad actum salutarem.

Juxta Augustinianenses, saltem in præsentī hominis lapsi statu, in delectatione cœlesti, quæ sit gradibus superior oppositæ effræni concupiscentiæ, reponenda est.

Hi omnes proinde efficaciam gratiæ repetunt ab ipsa natura et essentia gratiæ, quæ secum includit actum, ad quem movet; vocantque propterea gratiam efficacem *a se et ab intrinseco*, cum hoc tamen discrimine, quod Novatores ac Jansenistæ doceant, gratiam actum includere, seu ad eum movere ac

prædeterminare *necessario*, ceteri autem id *libere* gratiam efficere contendant.

Congruistæ, respuentes essentialē hanc gratiæ connexionem cum actu seu effectū, confugiunt ad præscientiam divinam atque ad efficaciam gratiæ, seu potius connexionem gratiæ ipsius cum hominis consensu repetunt tum ex vi gratiæ, tum ex præscientia Dei, qui cum certo cognoscat, quid futurum sit, si talis gratia daretur, et decreverit aliquem convertere, eam gratiam confert, cui prævidet certo hominem esse consensurum. Hanc idcirco gratiam vocant efficacem *ab extrinseco*, ex præviso nempe libero hominis consensu.

Quod vero spectat ad gratiam *sufficientem*, ea est cui homo resistit, seu cui non consentit: nonnulli eam vocant *inefficacem*, non *inefficacia virtutis*, sed respectu consensus, quem reipsa ab homine non obtinet.

Calvinus post Lutherum nullam gratiam mere sufficientem admisit.

Jansenius fidissimus eorum discipulus gratiam vere ac mere sufficientem nunquam pariter agnovit, nec nisi verbo tenus ab iis differt.

Ex scholasticis Thomistæ et Augustinianenses inefficaciam gratiæ sufficientis repetunt ab ipsa natura seu essentia gratiæ, quæ dat quidem *posse*, sed non dat *agere*, seu *possibilitatem* tantum confert, non autem *actum*.

In sententia Congruistarum ejusmodi inefficacia a solo pendet voluntatis arbitrio.

Nostri muneris proinde est, primo hominis libertatem sub gratiæ motione tueri adversus Novatores ac Jansenistas; deinde tentamina exponere, quibus theologi, juxta uniuscujusque scholæ placita, gratiæ efficaciam cum libertate conciliare adnisi sunt; tertio denique gratiæ sufficientis existentiam vindicare. Hæc autem tribus peculiaribus articulis præstabimus.

ARTICULUS I. — De gratia efficaci.

Novatorum doctrina circa naturam gratiæ, quæ hominem necessario impellat et adigat ad operandum, connectitur cum ipsorum theoria de primi parentis statu ac sequenti lapsu, quam supra exposuimus. Cum enim homo per peccatum in ipsorum hypothese omnem actionem seu, ut vocant, *activitatem* voluntatis amiserit ac ipsam *potentiam* ad volendum in ordine potissimum ad justificationem, plane consequitur hominem ad instar machinæ aut lapidis permoveri a Deo debere. Hoc principium, quod sub alio verborum apparatu sibi Jansenistæ usurparunt, eos pariter adduxit in eandem consecutionem. Inde enim Jansenius theoriā suā de systemate delectationis relative per gradus victricis, quo homo lapsus necessario ab alterutra delectatione, cœlesti aut terrena, ageretur, mutuatus est. Aut enim homo omni destitutus intrinseca ac propria voluntatis actione dominio subest victricis concupiscentiæ, et necessario in malum ac peccatum fertur; aut subest domi-

(*Quarante-deux.*)

nio victicis delectationis cœlestis, et necessario ad bonum adigitur ac physice prædeterminatur (1); nec tamen sub hoc imperio meriti aut demeriti incapax fit (2). Etsi vero, si rem spectemus, perniciosus hic error tum Novatoribus tum Jansenistis communis sit, atque ex eodem principio profluat, cum nihilominus diversa ratione Novatores ac Jansenistæ eundem tueantur, hinc distinctis propositionibus eum oppugnare cogimur.

PROPOSITIO I.—*Gratiæ efficacia nullam infert homini necessitatem, seu homo liber est in actibus salutaribus.*

Est de fide; definita enim est a Concilio Tridentino adversus Novatores, sess. VI, can. IV: *Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium a Deo motum et excitatum nihil cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendam justificationis gratiam se disponat ac præparet, neque posse dissentire, si velit, sed veluti inanine quoddam nihil omnino agere mereque passive se habere, anathema sit.*

Sic autem ex sacris litteris ejus veritatem ostendimus: Ubi voluntas se ipsam movet, flectit atque ad agendum determinat, ubi agit et operatur, ubi demum sic agit et operatur, ut possit non agere et operari, ibi auxilium divinum seu gratia, neque accedendo neque movendo, nullam infert voluntati necessitatem, atqui ita se habere voluntatem in operibus piis ac salutaribus, ac propterea cum gratia efficaci peractis aut peragendis, Sacræ Litteræ luculentissime docent.

Ac primum quidem inter cetera testimonia hæc aperte ostendunt: Zach. I, 3: *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos*; Ps. CXVIII, 142: *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas*; et Apostolus, I Timoth. IV, 7, sic Timotheum hortatur: *EXERCE teipsum ad pietatem.*

Alterum vero constat ex eodem Apostolo, qui Philipp. II, 12: *Cum metu, inquit, et tremore salutem vestram OPERAMINI*; et I Cor. III, 8, scribit *Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem*; Dei enim sumus adjutores (græce συνεργοι, id est, cooperatores) (3); qui præterea de se ipso testatur, ibid. XV, 10: *Gratia ejus in me vacua non fuit; sed abundantius illis omnibus laboravi, non ego autem, sed gratia Dei mecum.*

Tertium denique evincunt, quæ leguntur, Eccl. XXXI, 10: *Qui potuit transgredi et non est transgressus, facere mala et non fecit*; ac I, Cor. VII, 37: *Qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, et hoc quidem judicavit in corde suo, servare virginem suam, bene facit.*

(1) Ita Jansenius, lib. vii, *De gratia Salvatoris*, cap. 3, cujus verba inferius dabimus, ubi etiam hoc systema fuscus enucleare contendimus.

(2) Cfr. Tract. *De Deo Creat.* n. 494 et seqq.

(3) Ἐκαστος τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον. Θεοῦ γὰρ ἑσμεν συνεργοί. Hujus vocis occasione Novatores vocant Catholicos, docentes liberam ad gratiam cooperationem, *Synergistas*.

Post adeo aperta Scripturarum oracula supervacaneum foret, Patrum congerere sententias ad eandem adstruendam veritatem, cum Calvinus ipse unanimem ipsorum consensum contra se esse plane fateatur; sic enim scribit: *Voluntatem movei (gratia), non qualiter multis seculis traditum est et creditum, ut nostræ postea sit electionis, motioni aut obtemperare aut refragari, sed illam efficaciter efficiendo* (1). Quoniam vero in S. Augustino patrocinium se invenisse jactat, ideo illi unius S. Augustini auctoritatem opponimus, qui integrum librum *De gratia et libero arbitrio* ad refellendum exitiosum Calvini errorem scripsisse visus est. Sic porro scopum suum in hoc opere exarando ab ipso limine aperuit S. Doctor: *Quoniam sunt quidam, inquit, qui sic gratiam Dei defendunt, ut negent hominis liberum arbitrium, aut, quando gratia defenditur, negari existiment liberum arbitrium; hinc aliquid scribere... compellente mutua charitate, curavi* (2).

Absurda demum, quæ ex Novatorum hypothesi sequuntur in omnium oculos veniunt. Illa siquidem semel constituta, impune homines in quævis flagitia proruiere possent sub prætextu, quod ea gratia destituti sint, qua impellantur in bonum. Nulla jam aut virtuti laus aut meritum relinqueretur; nullum incitamentum homini superesset, quo ad bene ac pie agendum excitaretur, aliaque his similia, quæ longum esset enumerare. Verum his prætermisissis sic pressius Novatores perstringimus: Falsa est ea doctrina, quæ ex falso profuit principio; tale porro est principium Novatorum, amissum nempe et extinctum fuisse primi parentis peccato liberum voluntatis arbitrium, ut suo loco ostendimus (3). Ergo.

DIFFICULTATES.

Obj. prima. Efficacia, quam Scripturæ tribuunt gratiæ, talis est, ut omnem indifferentiæ activam libertatem homini adimat. Etenim, Ezech. XXXVI, 26, ex Dei nomine legitur: *Auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum... et faciam ut in præceptis meis ambuletis*; et Joan. VI, 44: *Nemo potest, inquit Christus, venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum*; et v. 45: *Omnis, qui audivit a Patre et didicit, venit ad me*. Apostolus denique, Philipp. II, 13: *Deus est qui operatur in vobis et velle et perficere pro bona voluntate*. Gratia igitur Christi nullam in homine actionem relinquit, qui passive omnino se habet sub ipsius potentia et actione.

Resp. *Neg. antec.* Ad adductas vero probationes, resp. 1^a generationi, *Dist.* Et adducta testimonia hisque similia infallibilem divinæ gratiæ efficaciam adstruunt, qua Deus ab humana voluntate obtinet quidquid vult, *conc.*; adstruunt gratiæ efficaciam, quæ necessitatem inferat, *neg.* Contrarium enim ubique

(1) *Instit.* lib. II, cap. 3, § 10, edit. Amstelodam. 1667.

(2) Cap. 1.

(3) Tract. *De Deo Creat.* loc. cit. Cfr. etiam Belarm. lib. vi, *De grat. et lib. arbit.* cap. 10 et seqq.

Scripturæ supponunt, ut probationes, quas protulimus, imo et totius salutis œconomia juxta easdem Sacras Litteras ostendunt. Quo autem pacto infallibilis gratiæ efficacia et illæsa humana libertas simul amice consistent, gordius nodus est, quem jampridem S. Augustinus agnovit et prædicavit illis verbis: *Ista quæstio, ubi de arbitrio voluntatis et Dei gratia disputatur, ita est ad discernendum difficilis, ut, quando defenditur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur, quando autem asseritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri* (1). Ad ipsum enodandum scholarum systemata invecata sunt, de quibus postea. Interim utrumque tenendum, tum nempe infallibilis gratiæ effectus, tum libera hominis cooperatio, ut fides docet, etsi utriusque nexum intime pro imbecillitate rationis nostræ minime introspeciamus. Effata autem Scripturarum, quæ obijciuntur, hanc veritatem minime evertere, vel ex eo constat, quod ipsa gratiæ effectum tantummodo patefaciant, quin attingant, modum quo hominis assensus obtineatur, quem plane liberum esse alibi aperte declarant. Hisce positis, ad singula descendimus.

Ezechielis verba gratiæ vim significant, qua peccatorum corda flectuntur ad conversionem, *conc.*; vim, quæ necessitatem inferat, *neg.* Alioquin Deus ea locutione usus non esset: *Et faciam, ut in præceptis meis ambuletis*, id est, efficiam, *ut in præceptis meis ambulent*, ut expresse dicitur in loco parallelo, XI, 19, per novum Spiritum, quem eis promittit. Nec obest metaphora *cordis lapidei* ad significandum cor pertinax et indocile, quod opponit *cordi carneo*, apto scilicet recipiendæ disciplinæ (2); attendendum siquidem est in troporum usu ad indolem hebraicæ linguæ (3).

Trahit Pater ad Filium modo liberæ humanæ voluntati consentaneo, *conc.*; auferendo libertatem, *neg.* Videle, inquit S. Augustinus, *quomodo trahit Pater: docendo delectat, non necessitate imponendo* (4). Sic etiam: omnis qui audivit a Patre et didicit, venit ad Christum per liberam cum gratia cooperationem, *conc.*; necessitate ductus, *neg.*

Deus denique operatur in nobis velle, nos excitando et adjuvando, ut libere velimus, *conc.*; ipsum velle in nobis ac sine nobis producendo, *neg.* Non enim, quia dixit (Apostolus): *Deus est enim qui operatur in nobis et velle et operari pro bona voluntate, ideo liberum arbitrium abstulisse putandus est. Quod si ita esset, superius non dixisset: Cum timore et tremore vestram ipsorum salutem operamini*. Ut iterum hunc locum exponit S. Augustinus (5).

Inst. Peccatores in Scripturis passim mortui ac sepulti dicuntur; nihil igitur operantur, cum per Christi gratiam in vitam revocantur.

Resp. *Neg. cons.* Licet enim peccatores reipsa mortui sint in ordine ad vitam spiritualem, fruuntur tamen vita naturali; dum propterea per gratiam prævenientem excitantur, capaces fiunt ad assensum præstandum, si eidem gratiæ velint obtemperare (1).

Obj. secunda. S. Augustinus totus est in ineluctabili gratiæ vi commendanda adversus Pelagianos ac Semipelagianos. Etenim 1° in lib. *De grat. Christi*: *Deus, inquit, (per gratiam) ita docet, ut, quod quisque didicerit, non tantum cognoscendo videat, sed etiam volendo appetat, agendoque perficiat* (2). 2° Et in lib. *De correptione et gratia* scribit: *Subventum est infirmitati voluntatis humanæ, ut divina gratia indeclinabiliter et insuperabiliter ageretur* (3); 3° et iterum ibid.: *Non est dubitandum, inquit, voluntati Dei... humanas voluntates non posse resistere* (4). Et rationem reddit, 4° adjiciens: *Sine dubio habens humanorum cordium, quo placeret, inclinandorum omnipotentissimam potestatem* (5). Et hæc speciminis gratia; 5° siquidem S. Doctor totus in eo est, ut hanc veritatem inculcet et adstruat. Ergo.

Resp. *Neg. antec.* Tantum enim abest, ut hanc ineluctabilem gratiæ vim statuatur S. Augustinus adversus Pelagianos ac Semipelagianos, ut nulla usquam de hoc argumento inter sectarios illos et sanctum Doctorem intercesserit disceptatio. Quin potius cum ab ejus æmulis hæc impacta fuerit S. Augustine calumnia, hanc ipse totis viribus a se repulit ac propulsavit, ut tum ex dictis tum ex dicendis planum fiet. Scopus igitur Augustini hic est, ut adstruat certitudinem infallibilem divinæ prædestinationis. Porro, ut hoc sibi propositum obtineat, ad duplex confugit adjumentum, nempe ad omnipotentiam Dei et ad ejus scientiam. Ad omnipotentiam quidem, quatenus ipsa plures habet gratias in sua potestate, ita ut, si homo uni resistat, aliam ei tribuat; ad scientiam vero, quatenus eam tribuat, cui prævidet hominem libere consensurum. Quare duo hæc semper S. Doctor conjungit, ex. gr. dum scribit ad Simplicianum: *Quoniam non potest effectus misericordiæ Dei esse in hominis potestate, ut frustra ille misereatur, si homo nolit; quia, si vellet etiam ipsorum misereri, posset ita vocare, quomodo illis aptum esset, ut et moverentur, et intelligerent, et sequerentur* (6). Et paulo infra: *Nullius Dei frustra misereatur; cujus autem misereatur, sic eum vocat, quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat* (7). Nec unquam desistit S. Doctor ab horum attributorum conjunctione in gratiæ virtute exponenda, ita ut in postremo suorum operum adversus Julianum scribat: *Absit ut impediatur ab homine omnipotentis et cuncta præscientis intentio* (8). Frustra

(1) Cfr. Bellarm. lib. vi, *De grat. et lib. arb.* cap. 15, n. 23, 24.

(2) Cap. 14.

(3) Cap. 12, n. 38.

(4) Cap. 14, n. 45.

(5) Ibidem.

(6) Lib. i, q. ii, n. 13.

(7) Ibid. n. 13.

(8) *Oper. imperf. contra Jul.* lib. i, cap. 93.

(1) Lib. *De grat. Chris.* cap. 47.

(2) Cf. Rosenmüller, in hæc loca.

(3) Cf. Bellarm. lib. vi. *De grat. et lib. arb.* cap. 15, n. 3, 4, 5.

(4) *Tract. xxvi in Joan.* n. 7, cfr. etiam ib. n. 4, 5, 6.

(5) Lib. *De grat. et lib. arb.* c. 9.

autem confugisset ad Dei præscientiam, si Deus voluisset necessitatem inferre humanæ voluntati; ad hoc enim satis erat, urgere solam omnipotentiam.

Deinde perperam permiscet adversarii *omnipotentiam cum gratia Dei*. Gratia enim, utpote creata ac finita, potest suo effectu frustrari, non autem Dei omnipotentia, cui nulla resistere profecto potest creata voluntas. Et hinc responsio patet ad singula objecta testimonia aliaque id genus, quæ afferri possent. Verumtamen, ut illuc etiam admoveamus hæc principia, sic pergitur.

Ad 1, *Dist.* Ita Deus docet, ut homo videat, appetat, ac perficiat *libere, conc.; necessario, neg.*

Ad 2, *Dist.* Ageretur, id est, corroboraretur infirmitas humanæ voluntatis adversus concupiscentiam et hujus vitæ calamitates, *conc.*; ageretur ad indeclinabiliter et *insuperabiliter* (1) operandum, *neg.* Hunc enim sensum postulat totus contextus. Ille enim voces non in humanam voluntatem cadunt, sed in concupiscentiam et adversitates hujus vitæ, a quibus voluntas, divina gratia instructa ac roborata, superari non possit, si gratiæ firmiter obtemperare statuerit. Subdit enim post citata verba: *Et ideo, quamvis infirma (voluntas), non tamen deficeret, neque adversitate aliqua vinceretur* (2).

Ad 3, *Dist.* Voluntati Dei resisti non potest, *conc.*; Dei gratiæ juxta dicta, *neg.*

Ad 4, *Dist.* Cum vocat, ut scit ei congruere, ut vocantem non respuat, *conc.*; necessitatem inferendo, *neg.*

Ad 5, Nego talem unquam fuisse mentem S. Au-

(1) Non levis exorta est controversia circa germanam hujus loci lectionem. Alii enim contendunt, legendum esse *insuperabiliter*, alii vero *inseparabiliter*. Maurini editores legunt *insuperabiliter*, quin admoneant, ut alias facere solent, non paucos codices huic lectioni refragari. Ante ipsos eandem lectionem usurparunt editores Lovanienses, in edit. Antwerpiana ex officina Plantiniana, 1576. Demum reliquit Joan. Clericus in nova editione recensitionis Benedictinorum, quam dedit sub e mentito nomine loci, anno 1700, siquidem typis prodit *Antwerpiae sumptibus societatis*, cum exploratum sit hanc editionem infideliter factam fuisse ab hæreticis Amstelodami. Cfr. *Acta SS. Bolland.* ad diem 28 Augusti, p. 214, ubi fraus detegitur. Hæc editio ab ipsis sectariis improbatur; nam et interdum verba in ea mutata sunt et integræ periodi sublatae. Quod quidem monui, ne minus cauti decipiantur. Ceterum plures MSS. codices utrique lectioni favent. Habent inter ceteros *insuperabiliter* cod. S. Marci, 662, 1. xi; cod. 3 Medic. plut. 12, 5, 15; cod. 8 et 21 Med. Fesul. sec. xv. Habent *inseparabiliter* ms. s. Marci 642, 5, xii; item 668, 5, x. Optima notæ ms. Sancti Marci, 661, anni 1429, legit *inseparabiliter adjuvetur*. Sed quæcumque lectio retineatur, perinde est; sensus enim catholicus, quem exposuimus, eodem recidit. Ex quo jam detegitur pessima agendi ratio Clerici in edit. citata, ubi ad hæc S. Augustini verba in margine posuit: *Gratia, qua infirmæ voluntati subvenitur, eam indeclinabiliter et insuperabiliter agit*. Cfr. tamen March. Scipion. Maffei, *Hist. theologica gratiæ*, lib. xii, cap. 7, § 2, edit. cit. p. 200.

(2) Cfr. Tricassinus, *De indifferenti lapsi hominis arbitrio*, part. 1, sect. ii, et part. iii, sect. iii, § 1, ubi egregie hoc versat argumentum.

gustini, qui ex professo hunc errorem respuit ac toties refellit; *Liberum ergo*, inquit, *arbitrium evacuumus per gratiam? Absit, sed magis liberum arbitrium statuimus* (1).

PROPOSITIO II. — *Gratia efficax non consistit in delectatione cælesti indeliberata, superiori, et relative ad minorem oppositam concupiscentiam victrici, voluntatem ad assensum necessario impellente.*

Est de fide adversus Jansenium, ejus quinque propositiones, quas referemus, tanquam *hæreticæ* damnatæ sunt a Romanis Pontificibus, quorum iudicium excepit et probavit universa Ecclesia (2). Id ipsum patet ex canone superius relato Concilii Tridentini, in quo anathema iis dicitur, qui asserunt per gratiam tolli liberum arbitrium (3).

(1) Lib. *De spirit. et litt.* cap. 30. Cfr. Tricass. op. cit. tota parte ii in qua octoginta argumentis ex S. Augustino de promptis luculenter ostendit, S. Doctorem constanter indifferentem voluntatis humanæ libertatem sub gratia prædicasse; tum parte tertia, in qua plenissime solvit difficultates Calvini et Jansenii. Vid. præterea Maffei opus citatum lib. xiv.

(2) Cfr. Tournely, *Tract. De grat. part. i*, quæst. iii, *De Jansenio*, ubi late totam historiam Jansenismi ejusque damnationis prosequitur. Cfr. etiam Deschamps, op. cit. *Præfat.*

(3) Frustra Janseniani eo prætextu adnituntur se anathematæ Tridentini Concilii subducere, quod Jansenius profiteatur se liberum arbitrium tueri sub gratia, quia ipsi non opponitur nisi coactio, non autem necessitas. Frustra, inquam, quia Calvinus ipse ultro fassus est, et quidem sæpissime, se non aliud admittere liberum arbitrium, quam quod immune est a coactione, quæ sola veræ libertati opponitur. Plura possem ad hoc ostendendum ex Calvino testimonia promere; sed istud, ne nimis sim, sufficiat, quod extat, *Instit. lib. ii, cap. 3, § 5: Porro*, inquit, *quod libertate abdicatam voluntatem dico necessitate in malum vel trahi vel duci, mirum est si cui videatur aspera loquutio, quæ nec absonum habet quidpiam, nec a sanctorum usu aliena est. Offendit autem eos, qui inter necessitatem et coactionem distinguere nesciunt. At si quis eos interroget: Annon Deus necessario bonus sit? Annon diabolus necessario malus?... Ergo, si liberam Dei voluntatem in bene agendo non impedit, quod necesse est illum bene agere; si diabolus, qui non nisi male agere potest, voluntate tamen peccat, quis hominem ideo minus voluntarie peccare dicet, quod sit peccandi necessitati obnoxius? Sed cohibere me nequeo ab alio ejusdem hæresiarchæ textu asserendo ex lib. ii, *De lib. arb. advers. Pighium*, edit. 3. Genev. pag. 153, ubi: Si coactioni, inquit, opponitur libertas, liberum esse arbitrium et fateor et constanter assero, ac pro hæretico habeo, quisquis secus sentiat. Si hoc, inquam, sensu liberum vocetur, quia non cogatur, aut violenter trahatur externo motu, sed sponte agatur sua, nihil moror. Nec alia fuit sententia Lutheri, qui in libro *De servo arbitrio*, fol. 468, ita mentem suam aperit: Sequitur nos necessario operari; necessario vero dico, non coacte; hoc est, homo, cum vacat Spiritu Dei, non quidem violentia, velut captus obtorto collo, nolens facit malum, sed sponte et libenti voluntate facit. Hoc vocamus modo necessitatem immutabilitatis, quod voluntas se se mutare et vertere alio non possit. Rursus ex altera parte, si Deus in nobis operatur, mutata et blande assibitata per Spiritum Dei voluntas iterum mera libentia et pronitate ac sponte sua vult et facit, non coacte, pro natura voluntatis, quæ si cogeretur voluntas non esset; nam coactio potius est, ut sic dicam, noluntas. Alia plura cfr. apud Deschamps, lib. op. cit. i, disp. ii, cap. 2; tum lib. ii, disp. iii, cap. 4.*

Jansenius suam theoriam tum alibi, tum lib. VIII, *De gratia Salvatoris*, præsertim vero cap. III, aperuit, quod sic inscripsit : *Adjutorium Christi determinat ac prædeterminat etiam physice voluntatem, ut velit, et ardentius velit, et ex quo capite istud accidat.* Porro ibid. ostendere nititur, id accidere ex delectatione : *Quæ facit, inquit, ut NECESSE SIT animum istud sequi, et secundum istud operari, QUOD AMPLIUS DELECTARE- RIT* (1). Totum vero suum systema deducit ex principio antea a se constituto de amissa per peccatum libertate indifferentiæ, ut constat ex iis, quæ scripsit lib. III et IV, *De statu naturæ lapsæ*; quo fit, ut voluntas moveri ac flecti non possit, sive ad bonum sive ad malum, nisi necessitate antecedenti ab alterutra delectatione terrena aut cœlesti producta agatur.

Jam vero gratiæ efficaciam ab hac physica prædeterminatione, necessario impellente humanam voluntatem per delectationem cœlestem, gradibus superiorem opposita delectatione seu concupiscentia, ac ideo necessario relative victricem, minime esse repetendam, sic in primis ostendimus. Gratia efficax non perimit liberum arbitrium, ut ex iis, quæ disseruimus in præcedenti propositione, liquet; liberum autem arbitrium non consistit in sola immunitate a coactione, sed consistit præterea in immunitate a necessitate, seu in libertate indifferentiæ, ut constat tum ex iis, quæ de hoc argumento alias egimus (2), tum ex prop. III^a Jansenii quæ ut hæretica proscripta est : *Ad merendum, vel demerendum*, etc. Ergo ab hac physica prædeterminatione, necessitatem inferente humanæ voluntati per delectationem gradibus relative victricem, repetenda non est gratiæ efficacia, quæ indifferentiæ libertatem destruit.

Insuper : In eo principio constitui nequit hæc efficacia, quod est falsum, hæreticum ac pugnans cum reliqua ejusdem auctoris doctrina. Tale porro est principium Jansenii de relative victrici delectatione.

1° Falsum est. Non enim delectatio est unicum medium, quo homo, saltem proxime, e vitiis cœno educitur, atque ad conversionem ac salutem fertur, uti Jansenius constituit ac pro certo sumit; plura siquidem aliam suppetunt media, quibus homo a vitiis retrahitur, atque ad bonum inflectitur, ut Sacre litteræ docent. Nam Eccl. I, 27, dicitur : *Timor Domini expellit peccatum*; et Jerem. XXXII, 40 : *Ti-*

seqq. Cum igitur hanc doctrinam utpote hæreticam anathemate perculerit Synodus Tridentina, patet, hæreticam esse doctrinam Jansenii, ac merito proinde hanc notam ei inussisse Romanos Pontifices. Ceterum, quamvis per ambages nusus sit Jansenius se a Calvino secernere, parum tamen his fidens, non obscure innuit, Calvinum ab Augustini, quam ipse autumat, doctrina non recedere; sic enim scribit, lib. VIII, *De grat. Salvat.* cap. 21, p. 570, col. 2 : *Quod si qua in re Calvinus cum Augustino et antiquis Patribus senserit, non propter Calvinum Augustino indignandum est, sed propter Augustinum Calvino potius gratulandum.* Et ibid. pag. 255 : *Facessat, inquit, et ista hinc invidiosa querimonia, quod Augustini sententia Calvino aut Luthero favere videatur. Si enim Augustini est, illorum error esse non potest.*

(1) Ibid. p. 346.

(2) *De Deo Creat.* loc. c.

morem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me. Demum Christus ipse, Matth. X, 28, ait : *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timeate eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam.*

Præclare diversas rationes, quibus per gratiam ad sanctitatem trahimur, post magistrum suum Augustinum S. Prosper recenset, dicens : *Trahit timor principium enim sapientiæ timor Domini. Trahit lætitia; quoniam lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi. Trahit desiderium; quoniam concupiscit et deficit anima mea in atria Domini. Trahunt delectationes; quam dulcia enim faucibus meis eloquia tua, super mel et favum oñi meo. Et quis perspicere aut enarrare possit, per quos affectus visitatio Dei animum ducat humanum, ut quæ fugiebat, sequatur; quæ oderat, diligit; quæ fastidiebat, esuriat; ac subito mutatione mirabili, quæ clausa ei fuerant, fiant aperta; quæ onerosa, sint levia; quæ amara, sint dulcia; quæ obscura, sint lucida? Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, divi- dens singulis, prout vult* (1).

Quoniam vero Jansenius S. Augustini potissimum auctoritate nititur, ineluctabilia ejusdem S. Doctoris testimonia eidem opponimus. Etenim *De peccator. merit. et remiss.* lib. II : *Etiam illa peccata juste imputari, inquit, quæ non delectationis illecebra committuntur, sed causa devitandæ molestiæ alicujus aut doloris, aut mortis* (2). Sed præcipue illud urgemus, in quo ipse Sanctus de se ipso proficitur, non semper se operatum fuisse pro majori, quæ eum præveniebat, delectatione : *Non faciebam, inquit, quod et incomparabili affectu AMPLIUS mihi placebat* (3). Ex his itaque patet, 1° falsum esse, delectationem tanquam unicam rationem haberi posse, qua Deus a peccato nos retrahit. 2° Falsum esse, S. Augustinum per celebre illud effatum : *Quod amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est*, intellexisse delectationem antecedentem ac indeliberatam. 3° Falsum propterea esse, prout ex Sacris Litteris et ex B. Augustino constat, principium totius Janseniani systematis.

2° Sed hæreticum præterea est. Hæreticum enim illud principium censendum est, ex quo necessario ac evidenter profluunt hæreticæ consecutiones, quodque eas includit; tale autem est istud Jansenii principium. Posito siquidem Jansenii systemate de delectatione relative ac necessario victrice, jam sequitur :

1° *Aliqua præcepta hominibus justis volentibus et conantibus secundum præsentis, quas habent, vires sunt impossibilia; deest quoque illis gratia, qua possibilia fiant.* Cum nempe in homine justo delectatio minor cœlestis, seu gratia parva, confligit cum dele-

(1) Lib. *Contra Collat.* cap. VII, inter opp. S. August. tom. x. Plura alia cfr. apud Fontaine, op. cit. in prop. XLIX Quesnelli, ubi adductis Scripturarum ac Patrum auctoritatibus ostendit, hominem moveri a pluribus aliis motivis ad bene agendum præter charitatem et delectationem; nec non in prop. XLIV.

(2) Cap. 10, n. 15.

(3) *Confess.* lib. VIII, cap. 8, n. 20.

citatione terrena majori opposita, ille necessario trahitur ad peccatum. Hæc autem propositio damnata est ut impia et hæretica.

2° Interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ nunquam resistitur. Cœlestis enim delectatio juxta Jansenium semper producit effectum, ad quem datur, sive superior gradibus sit sive inferior opposita delectatione. Nam, si superior sit, necessario vincit terrenam delectationem; si sit inferior, producit necessario illos indeliberatos motus, ad quos confertur. At hæc pariter secunda propositio declarata est hæretica, et ut talis damnata.

3° Sequitur: *Ad merendum vel demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione*; quandoquidem homo meretur etiam in his, quæ necessario agit. Quare et hæc propositio hæretica fuit declarata et damnata.

4° Ob eandem rationem sequitur quarta propositio, quæ ut falsa et hæretica adjudicata est, quæ ita se habet: *Semipelagiani admittebant prævenientis gratiæ interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei; et in hoc erant hæretici, quod vellent eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere vel obtemperare.*

5° Demum profluit, quod in quinta propositione, ut hæretica item proscripta, asserit Jansenius: *Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse, aut sanguinem fudisse.* Et enim pro iis tantum mortuus est Christus, pro quibus gratias vere sufficientes obtinuit; tales vero non sunt in Jansenii systemate nisi victrices, quas oppido plurimi non consequuntur (1).

3° Denique pugnat absurdum hoc principium cum doctrina, quam ipse Jansenius alibi profitetur. In eo enim gratiæ relative victrices non essent efficaces ab intrinseco; non darentur nisi habito respectu ad gradus oppositæ delectationis terrenæ seu concupiscentiæ cognitos per scientiam mediam; protoparentes peccare non potuissent in innocentia constituti; quæ tamen omnia adversantur doctrinæ, quam ipse alibi tenet, aberrant ab ejus scopo, quæque propterea ipse vehementer insectatur in Molinistis. Ergo (2).

DIFFICULTATES.

Obj. prima. 1° S. Augustinus velut axioma statuit in *Comment. in Epist. ad Galat.*: *Quod amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est* (3). 2° De indeliberata porro et antecedenti delectatione intelligendum esse celebre hoc effatum, constat ex iis,

(1) Cfr. Tournely, op. cit. part. 1, quæst. III, *Systema doctrinæ Jansenii*.

(2) Cfr. ibid. part. II, quæst. IX, art. II, unica concl. Cfr. etiam Deschamps, op. cit. lib. III, disp. III, cap. 6, nec non Car. Du Plessis d'Argentré, *Variae quæstiones theologicæ*, Paris. 1712. Opusc. I, *De voluntaria necessitate, et morali impotentia recte agendi*, etc. contra Nicolium accurata disputatio.

(3) N. 49.

quæ scribit idem S. Doctor. in lib. II, *De peccat. merit. et remiss.*, ubi: *Nolunt, inquit, homines facere quod justum est, sive quia latet an justum sit, sive quia non delectat. Tanto enim quidque vehementius volumus, quanto certius quod bonum sit novimus, eoque delectamur ardentius* (1). 3° Quod vel ex ipsa gratiæ actualis definitione colligitur, quam S. Pater toties præbet, dum eam vocat *inspirationem dilectionis, amoris, charitatis*, etc. aut *victricem delectationem* (2). 4° Quæ quidem omnia de sola delectatione antecedenti ac indeliberata intelligi possunt. Quid enim aliud ipsa delectationis vox denotat nisi amorem indeliberatum et antecedentem? 5° Amor siquidem deliberatus non est delectatio, sed fructus præviæ delectationis. Quoties propterea S. Augustinus majorem delectationem nominat, de præviæ delectatione loquitur atque de amore indeliberato. 6° Quamvis nec rationationibus opus sit, cum satis aperte ipsemet mentem suam declaret, scribens (*Lib. de Spir. et Litt.*): *Per fidem confugiat ad misericordiam Dei, ut det quod jubet, atque inspirata gratiæ suavitate per Spiritum Sanctum faciat plus delectare quod præcipit, quam delectat quod impedit* (3). 7° Vere igitur dixeris systema delectationis relative per gradus necessario victricis germanum S. Augustini systema esse; quod ipse perpetuo ineditat, quodque ab eo Jansenius mutuatus est ac luculentius explanavit.

Resp. ad 1, *Dist.* Quod amplius nos delectat delectatione deliberatâ et electiva, seu consequenti, *conc.*; delectatione indeliberata et voluntatis assensum præveniente, secundum id agamus necesse est, *neg.* Sensus itaque istius effatus est: Secundum id operemur necesse est, quod magis diligimus, seu secundum id quod magis arridet; ita ut necessitas non sit nisi consequens. En quomodo mentem suam aperiat S. Doctor paulo post citata verba: *Manifestum est, inquit, certe secundum id nos vivere, quod sectati fuerimus; sectabimur autem quod dilexerimus. Itaque si ex adverso existant duo, præceptum justitiæ et consuetudo carnalis, et utrumque diligitur, id sectabimur, quod amplius dilexerimus..... sed pax Christi vincat in cordibus nostris* (4).

Verum ut opinis vocis ambiguitas removeatur, quæ passim adversarii abutuntur in exponenda mente S. Augustini, animadvertendum est, duplicem a S. Doctore distingui delectationem, alteram *objectivam* seu inhaerentem objecto ipsi, quod vel pulchritudine sua vel suavitate aliisve illecebris necessario et antecederet mentem aut sensus allicit; et hæc delectatio nec subest rationis imperio, nec ipsam invitam determinat ad agendum; alteram vero *subjectivam*, quæ ex arbitrii seu voluntatis determinatione pendet, ac libera propterea omnino est, et electiva dicitur et consequens. Delectatio objectiva tam

(1) Cap. 18.

(2) Ibid. lib. IV, ad Bonif. cap. 5, n. 11; *De peccat. merit.* lib. II, cap. 19, n. 32 et 33, etc.

(3) Cap. 29, n. 51.

(4) *Expos. Epist. ad Gal.* n. 54.

competit gratiæ quam concupiscentiæ, quibus anima antecedenter, indeliberate, imo necessario urgetur; nec enim anima potest non sentire quod sentit, neque potest non allici aut titillari ex inherente ipsis objectis dulcedine ac suavitate. Delectatio autem subjectiva cum subsit mentis imperio, ex ea pendet, ita ut ex duabus objectivis, quæ sibi offeruntur, delectationibus, et a quibus ad opposita urgetur, perpensis motivis aliisque præstitis quibus opus est, ad unam potius quam ad alteram se stectat, unam præ altera amplectatur et eligat, in una potius quam in altera delectetur (1). Cum vero de utraque passim delectatione loquatur S. Augustinus, qui ejus auctoritate abutuntur, utramque miscent atque perturbant, ut videantur absurdam doctrinam ex Augustino haurire; eidemque S. Doctori eam adscribere non verentur. Ceterum, quoties S. Doctor loquitur de gratia aut concupiscentia, toties eis adscribit delectationem objectivam; quoties vero de mentis assensu ac de effectibus gratiæ et concupiscentiæ toties, pariter loquitur de delectatione deliberata, conse-

(1) Placet hæc omnia confirmare ex iis, quæ habet S. Doctor, *Serm. xvii De verbis Apostoli*; ubi latissime et ex professo hanc versat materiam, de qua sic incipit loqui, cap. 2, dicens: *Inter omnia, quæ delectant, plus te delectet ipsa justitia* (en duplicem delectationem, objectivam et subjectivam); *non ut alia non delectent* (objective), *sed plus illa* (justitia) *delectet* (delectatione subjectiva, quæ ab electione pendet). *Delectant enim quædam naturaliter* (id est, non libere, sed necessario) *infirmi* (nostrum), *ut cibis et potus delectant esurientes atque sitientes; ut nos delectant hæc lux, quæ de cælo funditur... delectat canora vox et suavissima cantilena, delectat odor bonus, delectant etiam tactum nostrum quæcumque pertinent ad carnis aliquam voluptatem. Et hæc omnia, quæ nos delectant in sensibus corporis, aliqua licita sunt. Delectant enim, ut dixi, oculos spectacula ista magna naturæ; sed delectant oculos etiam spectacula theatrorum. Hæc licita, illa illicita. Psalmus sacer suaviter cantatus delectat auditum; sed delectant auditum etiam cantica histrionum. Hoc licite, illud illicite. Delectant olfactum flores et aromata, et hæc Dei creatura; delectant olfactum etiam thura in aris daemoniorum. Hoc licite, illud illicite... Videtis ergo, carissimi, esse in istis corporis sensibus licitas et illicitas delectationes. Justitia sic delectet, ut vincat etiam licitas delectationes; et ei delectationi, qua licite delectaris, præpone justitiam. Ergo ex mente S. Doctoris ab electione nostra ac optione pendet in uno potius objecto quam in altero delectari, quod falsum esset, si ipse loqueretur de delectatione antecedente ac trahente necessario assensum nostrum. Magis hoc patet ex pluribus exemplis, quæ ipsemet subjicit, ibid. cap. 3, ad rem hanc declarandam, fidei nempe et carnis, servi deformis et fidelis ac servi speciosi et infidelis, auri et justitiæ, etc. De hac porro delectatione subjectiva deliberata, consequenti, quæque ab electione pendeat, disserere S. Augustinum in celebri effato, quo tantopere abutitur Jansenius: *Quod amplius nos delectat, secundum hoc operemur necesse est, patet ex integro contextu, qui ita se habet: Quod amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est; ut, verbi gratia, occurrit forma speciosa femine, et movet ad delectationem fornicationis; sed si plus delectat pulchritudo illa intima et sincera species castitatis, per gratiam, quæ est in fide Christi, secundum hanc vivimus, et secundum hanc operamur. Agit igitur de actione externa, docetque, nos operari exterius secundum id, quod per electionem et deliberatum voluntatis actum magis amamus.**

quenti ac libera seu subjectiva. His declaratis, ita singillatim ad propositas difficultates respondemus.

Ad 2, *Neg.* Ad prob. *Dist.* Loquitur S. Doctor cit. loc. de delectatione subjectiva et consequenti comparate ad delectationem objectivam et antecedentem, *conc.*; loquitur de sola delectatione antecedenti, *neg.* Responsio patet ex dictis et ex verbis ipsis.

Ad 3, 4, 5 et 6 *Dist.* Agens de delectatione objectiva in ordine ad subjectivam, *conc.*; secus, *neg.* Eadem enim est responsio. Nam, detecta æquivocatione seu potius adversariorum fraude, difficultates omnes ex se concidunt.

Ad 7, *Neg.* Tantum enim distat mens S. Augustini a mente et sensu Jansenii, quantum lux a tenebris ac cælum a terra; ut ex superius facta animadversione constat, et qua sola cetera omnia, quæ huc referuntur, quæque sive ex S. Augustino, sive ex ratione petita objici possent, facile disjiciuntur, quin tempus in iis enucleandis teramus est (1).

ARTICULUS II. — Theologorum systemata circa gratiæ efficaciam.

In eo omnes catholici Theologi conveniunt adversus Novatores et Jansenistas, hominem liberum esse sub gratiæ prævenientis motione ac libere eidem cooperari, prout definitum est in Concilio Tridentino.

Dissidium tantummodo inter ipsos exoritur, quum conciliare volunt infallibilem gratiæ efficaciam cum libera hac humanæ voluntatis cooperatione, ita ut homo, quem gratia prævenit, semper possit, si velit, ei resistere ac obtemperare. Varia porro ad hoc excogitata sunt ac circumferuntur in scholis catholicis systemata seu opiniones. Ad tria præcipua omnia commode revocari possunt: ad systema scilicet Thomistarum, Augustinianensium et Congruistarum. Maxima, qua per nos licebit, perspicuitate eorum quodque cum suis fundamentis et exceptionibus, quibus urgetur, exponemus, ut inde, quemadmodum præfati sumus, liceat cuique, quod sibi magis arriiserit meliusque propositum finem obtinere videbitur, adoptare; cum nullum Ecclesiæ judicium de iis tulerit.

§ 1. Systema Thomistarum.

Gratia efficax in sensu Thomistarum ea est, quæ adnexam habet prædeterminationem physicam, qua Deus antecedenter ad voluntatis electionem sic eam determinat ad actum eliciendum, ut repugnet eam illud non velle ad quod movetur, cum hac prædeterminatio includat actum ipsum volitionis, eumque efficiat seu producat. Hac autem prædeterminatione instructus homo non modo semper ac infallibiliter

(1) Cfr. Tricassin. *De indifferenti lapsi hominis arbit. part. II, sect. LI*; tum Dechamps, *De hæresi Janseniana*, lib. III, disp. III, cap. 6 et seq. Dionys. Pelavii, *De Tridentini Concilii interpretatione*, et S. Augustini doctrina, lib. un. item *De delectationibus cælesti ac terrena ad graduum superioritatem trahentibus secum infallibiliter id, quod magis delectat*, duplex disputatio, altera polemica, altera scholastica, auctore Jos. Carpani S. J. in *Thesaur. Theolog. Zachariæ*, tom. V.

agit, verum etiam repugnat eum non agere; prout repugnat ipsum agere et operari cum sola gratia sufficienti, quæ destituta est hac prædeterminatione tanquam conditione essentiali ac necessaria ad agendum et operandum.

Ideo vero hic gratiæ motus *prædeterminatio* nuncupatur, quia antecedit consensum, non *prioritate durationis sive temporis*, inquit Gonetus, *sed duntaxat naturæ seu causalitatis et dependentiæ* (1). *Physica* autem dicitur, non quod forma naturalis sit, prosequitur idem Auctor, seu *per modum naturæ ad unum determinans* (absit), *sed quia ex propria essentia et ab intrinseco est efficax, independenter a quocumque creato consensu, quod est esse physicum theologicæ, non philosophicæ* (2).

Quare juxta hoc systema in omni opere salutari hic ordo seu processus concipitur: 1° datur gratia sufficiens, quæ confert *posse velle et agere*; 2° gratia efficax, quæ voluntatem physice prædeterminat, præbetque *velle et agere*, cum sit motus applicans ad actum potentiam illam, quam contulerat gratia sufficiens; 3° consensus et gratia concomitans.

Sed illico adversæ partis Theologi insurgunt: Nonne per physicam hanc prædeterminationem funditus libertas evertitur? Nequaquam, reponunt Thomistæ, dummodo confugiat ad sensum, ut aiunt, *compositum et divisum*. In sensu composito, id est, præsentē gratiā, seu supposita collatione hujus gratiæ, impossibile utique est hominem non agere, cum gratia efficax per physicam prædeterminationem includat ipsum actum; implicat autem idem simul esse et non esse. In sensu tamen diviso et absolute homo potest non agere, ut qui actu sedet, repugnat eum non sedere, potuit tamen non sedere (3).

In proprii systematis subsidium proferunt Thomistæ illa omnia Scripturarum oracula, in quibus gratiæ efficacia commendatur. Ex gr. Ezech. XXXVI: *Dabo vobis cor carneum*, etc. Philipp. II: *Deus est, qui operatur in nobis et velle*, etc. aliæque ejusmodi superius commemorata.

Ex Patribus adducunt omnia illa testimonia, in quibus illi omne bonum nostrum Deo referunt acce-

(1) In *Clypeo Theologiæ Thomisticæ*, edit. sexta Lugd. 1681, tom. I, disp. IX, quæ est *De concordia libertatis cum decreto prædeterminante*, art. V, § 1, n. 66.

(2) Ibid. n. 67.

(3) Cfr. Gonet, l. c. art. IV, § II et seqq. Quidam recens auctor scribit: *Hæc distinctio (de sensu diviso et sensu composito) aliquanto subtilior est; sed perspicua, ni fallor, reddetur, ubi fiat comparatio voluntatis determinatæ a Deo cum voluntate se ipsam determinante ad mentem adversariorum. Jam vero fingamus, voluntatem se ipsam propriis viribus efficaciter determinare ad amorem; certe in sensu composito fieri non potest, quin amet; alias esset efficaciter determinata ad amorem, ut supponitur, et non esset, quia illa determinatio, quæ non habet effectum, efficax dici non potest; libera nihilominus dicitur voluntas sic determinata, quia potest non amare in sensu diviso et absolute. Eodem plane modo cum efficaci gratia in sensu composito non potest esse actus contrarius; alias sequeretur, eandem gratiam non esse efficacem; potest tamen esse in sensu diviso et absolute, quod ad libertatem sufficit.*

ptum. Communiunt præsertim suum systema auctoritate S. Augustini et S. Thomæ. Ex S. Augustino quidem ea loca proferunt, in quibus S. Doctor gratiæ efficaciam extollit, quæque nos retulimus in objectione secunda superioris prop. Ex S. Thoma illud inter cetera adducunt, quod scripsit S. Doctor. p. 1, q. 111, a. 2: *Solus Deus efficaciter potest movere voluntatem, Angelus autem et homo per modum suadentis*. Hæc porro doctrina, inquit, falsa esset in hypothesis de motione tantum morali, et non physica et propria; cum et Angelus et homo possint nos non solum exterius, sed etiam interius hortando, rogando, terrendo et persuadendo moraliter movere (1). Quod demum omne dubium removel circa hujus systematis veritatem, aiunt, sunt ipsæ orationes, quibus Ecclesia Deum rogat, ut *nostras ad se rebelles compellat voluntates* (2).

His positis, concludunt in hoc systemate primæ causæ, nempe Dei, influxum apprimè patefieri ac supremum Creatoris dominium in suas creaturas, statui præterea et commendari humilitatem, quandoquidem homini nihil supersit, in quo gloriatur, juxta Apostoli sententiam: *Quid habes, quod non accepisti?* In hoc enim systemate et bona voluntas, et potentia, et actus, et consensus, et operatio a sola gratia repeti debent (3).

Adversæ tamen partis Theologi reponunt: 1° Nihil adjumenti ex ejusmodi systemate haberi ad optatam gratiæ et libertatis conciliationem; imo simplicem catholicæ fidei doctrinam, qualis in Synodo Tridentina declarata est (4), longe majori claritate fulgere, dum ea in hoc systemate caligine potius involvitur. 2° Videri sibi hoc ipsum systema nimis accedere ad Novatorum placita (5) ac Jansenistarum; quo factum est, ut Novatores et Jansenistæ sæpe sub hac veluti veste, licet per injuriam, se contexerint (6). 3° Sane, subdunt, si subtilior hujus prædeterminationis physiciæ disquisitio instituitur, planum fit, reipsa hominem sub tali prædeterminatione absolute non posse non velle, aut aliter agere ac operari quam id, ad

(1) Alia cfr. apud Did. Alvarez, in *op. De auxiliis divinæ gratiæ*, disp. xci, edit. Rom. p. 608 et seqq.

(2) In orat. secr. Dom. IV post Pentecost.

(3) Cfr. inter ceteros pro hac sententia pugnantes præter Gonetum loc. cit. Did. Alvarez, op. cit. disp. lxxxiii et seq. præsertim xci; Th. de Lemos, *Panoplia gratiæ*, tom. I, tract. IV, *De sensu composito et diviso*; tom. III, pag. 1, tract. IV, *De concursu Dei præviæ influente*, prout nomine physiciæ prædeterminationis exprimitur; tom. VI, tract. IV, *De auxilio divinæ gratiæ efficaci*. Hi enim uberrime de hoc argumento scripserunt. Cfr. etiam *Historiam de auxiliis* P. Serry, vol. in-fol.

(4) Sess. VI, cap. 6.

(5) Ita Bellarminus, *De grat. et lib. arbit.* lib. I, cap. 12, n. 8 et 9. Ast immerito, ut inferius dicemus.

(6) Ita Jansenius, *De grat. Salvat.* lib. VIII, cap. 1 et 2, aliique passim post ipsum. Cfr. de hoc argumento P. Livinus Meyer, præfationem in vol. I *Hist. controuv. de auxiliis* art. IV, *De mutua Jansenistarum in prædictos Thomistas benevolentia*; et art. V, *Jansenistarum erga Thomistas amicitia simulata*. Quos palam laudant, clam inter se rident atque contemnunt. Ubi ad-

quod determinatur, cum ipsa includat actum ipsum-que efficiat, imo producat ac faciat voluntatis *flexum*; quemadmodum e contra ea destitutus impossibile intrinsece et essentialiter est, ut homo velit, agat et operetur, ea ratione qua sine alis fieri nequit, ut quispiam in altum se attollat ac volet. Hinc actum prorsus esse inferunt de gratia, quæ *vere* sit sufficiens; si enim nomen permutes, in quonam, essentia rei ac natura spectata, differt gratia sufficiens Thomistarum prædeterminatione physica destituta, ut postulat ejus conceptus, a gratia parva Jansenistarum? 4° Hinc patetefaciunt ea omnia incommoda, quæ ex eo profluunt: neminem scilicet operari posse aliter, quam quomodo operatur; impossibilia esse Dei præcepta iis omnibus qui ea non servant; quandoquidem ideo non servant, quod physica prædeterminatione destituti sint; sicut enim hæc instructos impossibile est, imo implicat homines præcepta non servare, ita implicat eadem servari ab eis, qui illa destituti sunt; quam insuper nec optare, nec velle, nec impetrare possunt, cum hi omnes actus conferantur ab ipsa prædeterminatione physica. Hæc alique ejusmodi non pauca incommoda enumerant, quæ quisque per se mente revolvere potest (1).

Pergunt deinde ad eliminanda, quæ ad hoc systema sive cohonestandum sive adstruendum afferuntur. Etenim, aiunt, nihil prorsus confert ad illius defensionem subtilis distinctio inter sensum compositum et sensum divisum. Quid enim sibi vult illud *in sensu composito*, nisi præsentē gratia non posse hominem agere nisi id, ad quod prædeterminatur? Verum cum adstruitur libertas, adstruitur præcise sub gratiæ motione; quid refert, si *in sensu diviso*, nempe absente gratiā, possit aliter agere (2)? Cum tamen Conc. Tridentinum, cap. V, doceat hominem posse gratiam respondere: *Quippe qui, inquit, illam et abjicere potest*.

Perperam porro Scripturarum ad Patrum auctoritates adducuntur ad idem adstruendum systema, quod ab utrisque plane nimium differt. Scripturæ enim et Patres infallibilem quidem gratiæ efficaciam adstruunt; ast nusquam hanc efficaciam infallibilitatem a physica prædeterminatione repetunt; imo eam prorsus eliminant in iis omnibus locis, in quibus peccatores arguunt, quod gratiæ Dei eos convertere adnitenti restiterint; ut omnia evincunt, quæ ad libertatem hominis sub gratia ac liberam voluntatis cooperatione ductis documentis luculenter quod sibi proposuit ostendit. Qui præterea, ibidem art. II et VII, producit pariter documentis ostendit Paschasium Quesnellum manum admovisse ad *Historiam de auxiliis* P. Serry emendam et corrigendam, eodemque Serry probante, non pauca eaque falsa ex suo adjectisse.

(1) Cfr. Lessius, *De gratia effic.* cap. 2 et seqq. præsertim cap. 9; Suarez, *De divina grat.* part. II, lib. V, a cap. 9 ad cap. 24; Tricass. op. cit. p. III, sect. I et II, § I et seqq. Bastida apud Meyer, *Hist. controvers. de auxiliis*, lib. VI, cap. 15.

(2) Cfr. Liv. Meyer, diss. cit. *De mente Conc. Trid.* cap. 8, *De sensu composito et diviso Calvinii et aliorum*; quæ extat vol. II *Hist. Contr. de auxiliis vindicata*. Cfr. etiam Car. de Plessis d'Argentré, op. mox citando, cap. 4, *De sensu composito et diviso*, tum cap. 5.

nem adstruendam adversus hæreticos adduci solent.

S. Augustinus nominatim semper confugit ad Dei præscientiam, ad hoc ut gratiæ efficaciam cum ejus infallibilitate componat. Perperam igitur a nonnullis apologia doctrinæ S. Augustini prius intexitur, prout præstiterat Jansenius, pro certo sumentibus totum pro se Augustinum esse (1).

S. Thomas tantum abest, ut huic systemati faveat ut potius rejiciat veluti humanæ libertati adversans. Sic enim loquitur S. Doctor in p. 2, dist. 28, q. 1, a 1: *Non esset homo liberi arbitrii, nisi ad eum determinatio sui operis pertineret*; et ibid. dist. 25, q. 1, a 1, ad 3, modum declarans, quo Deus cum causis liberis concurrat, scribit: *In libero autem arbitrio hoc modo agit, ut virtutem agendi sibi ministret, et ipso operante liberum arbitrium agat; sed tamen determinationem actionis et finis in potestate liberi arbitrii constituit*; et alibi passim (2). Ad adductum vero textum alios que ejusmodi reponunt, S. Thomam tantummodo loqui de virtute, quam Deus intellectuali naturæ tribuit se inclinandi, quam utique Angeli conferre non possunt; vel loqui de cooperatione divina, seu concursu simultaneo juxta veteris philosophiæ placita (3), ut constat tum ex omnibus principiis simul collatis, tum ex omnium ferme antiquorum scholasticorum, præsertim vero Thomistarum interpretatione, usque ad Bannezium prædeterminationum physicarum, ut præfertur, auctorem (4). Sic enim intellexerunt S. Thomam Cajetanus, Conradus, Capreolus, Soncinus, alique passim (5). Sane ceteris omissis, Cajetanus in p. 1, q. 19, a. 8, solvens primum argumentum Scoti, scribit hanc propositionem: *Causa secunda movet seu agit in quantum mota a prima*, non posse intelligi de motione prævia propriæ actioni causæ secundæ: *Non enim, inquit, causa secunda movet ob hoc præcise, quia movetur, sed etiam ex virtute propria*. Hinc est, quod nusquam S. Thomas nominet prædeterminationem,

(1) Cfr. ejusdem Liv. Meyer dissert. *De mente S. Augustini circa gratiam physicæ prædeterminantem*, quæ est n. III, ibid. Cfr. item Tricassin. op. cit. *De indifferenti*, etc. tota p. II et p. III; Deschamps, lib. III, Pet. II, *De S. Augustini auctoritate*, cap. I et seqq.

(2) Cfr. Suarez loc. cit. nec non *Commentarium historicum de prædestinatio. ad gloriam Caroli du Plessis d'Argentré, socii Sorbonici et Doctoris; De prædeterminatione physica*, cap. 2; *Vera sententia S. Thomæ de motione Dei ad operationem naturæ creatæ requisita*; et cap. 3, *animadversiones in librum Antonii Massoulé, de divina motione et libertate creata*.

(3) Cfr. Fortunat. a Brixia, *Philosophia mentis*, tom. II, *Metaphys.* p. III, sect. III, n. 60 et seqq. Hinc etiam Gonetius loc. cit. progreditur ex principiis philosophicis de natura libertatis humanæ, ut evincat libertatem bene consistere cum decreto determinante. Sic etiam Thomas de Lemos, alique passim. Ex philosophia applicatum fuit hoc principium etiam efficacie gratiæ in Theologia. Ex his liquet totam questionem hanc philosophicam potius quam theologicam esse, seu potius fuisse. Hæc enim vix a recentiori philosophia eliminata non sunt.

(4) Cfr. *Hist. Congr. de auxiliis*, P. Liv. Meyer, tom. I, lib. II, cap. I.

(5) Lessium op. cit. cap. 5, n. 7 et seqq. et cap. 8, n. 16, seqq.

nec ullum de gratia peculiare systema confecerit (1).

Dum vero Ecclesia a Deo postulat, ut ipse rebelles ad se *compellat voluntates*, poscit, ut id efficiat per gratias, quas ipse noverit liberum assensum a nobis obtenturas, coherentem ad fidem, quam ipsa profitetur de libera nostrae voluntatis cooperatione cum gratia sua, quacumque demum ratione propositum sibi effectum obtineat (2).

Facillime denique sibi videntur expedire se posse ab argumentis prolatis, petitis nempe a dominio Dei super creaturas. Quia si haec ratio valeret, multo magis admittenda essent placita Calvinianorum et Jansenistarum; cum in istorum hypothesi magis eluceat ejusmodi dominium, et vel ipsa liberi arbitrii ac indifferentiae nomina eliminantur, quod nemo tamen prudens admittet. Ceterum non minus solliciti esse debemus de extollendo Dei dominio, quam de sarta tectaque sub ipso tuenda hominis libertate; quam de fide est integrum in homine sub gratia perseverare. Falsam praeterea asserunt esse humilitatem, quae non consistat in veritate; eo magis quod et Novatores hanc humilitatem praetexerint ad suos errores circa gratiam propinandos. Verba demum S. Pauli: *Quid habes*, etc. in quocumque systemate catholico verissima sunt, cum omnes profiteantur cum Ecclesiae doctrina, nullum opus salutare neque operis salutaris initium haberi aut concipi posse absque subsidio gratiae praeventientis et excitantis.

§ II. Systema Augustinianensium.

Augustinianenses gratiae efficaciam explicant per delectationem caelestem; quae si fulgens et ardens fuerit, *victrix* seu *efficax* censetur, sin remissa, *sufficiens* tantum habere debet. Sedulo autem adnotant, se in eo differre a Jansenianis, quod isti velint *victricem* gratiam inducere *necessitatem*, contra vero ipsi illam *infallibilem* quidem, at *non necessarium* effectum gignere affirmant.

Ast moraliterne an physice delectatio istiusmodi agit in hominem, ejusque obtinet consensum? Physice reponunt, saltem recentiores, si sermo sit de statu naturae lapsae; moraliter autem, si de statu naturae integre; adeo ut in praesenti naturae statu una cum Thomistis admittant necessitatem physicae prae-

(1) Cfr. Meyer, op. cit. lib. vi, cap. 17.

(2) Cfr. Dechamps, *De haeresi Jansen*. lib. iii, cap. 7 et seq. ubi hoc idem argumentum ab orationibus petitum et objectum a Calvino et Jansenio dissolvit. Cfr. etiam Daniel, *Recueil de divers ouvrages philosophiques et théologiques*, Paris, 1724, tom. II, *Traité théologique touchant l'efficacité de la Grâce*, praesertim vero *Seconde partie, où l'on répond au livre du P. Serry*, intitulé: *Schola Thomistica vindicata*. Vid. etiam ibid. *Lettre du P. Daniel au R. P. Antonin Cloche*, et *Réponse au R. P. Serry*, una cum tribus aliis epistolis ad eundem datis. Cfr. etiam *Instruction pastorale de Monseigneur l'archevêque de Cambrai* (Fénélon), Cambrai, 1714, seconde partie, *Qui explique les principaux ouvrages de S. Augustin sur la grâce, l'abus que les Jansénistes en font, et l'opposition de leur doctrine à celle des Thomistes*. Lettre XII, *Sur la prémotion des Thomistes*.

determinationis, in statu autem naturae integrae cum Congruistis illius necessitatem rejiciant.

Iisdem propterea argumentis pugnant, quibus pugnant Thomistae ad physicam hanc praedeterminationem adstruendam in praesenti hominis conditione, et iisdem quibus Congruistae ad eandem rejiciendam, cum quaestionem instituunt de statu naturae innocentis. Illis adjiciunt illa omnia testimonia, quae in causae suae subsidium adducit Jansenius, ut constituent relative victricem delectationem, qua gratia obtinet consensum; cum eo tamen temperamento, quod modo indicavimus. Quocirca iisdem rationum momentis impugnatur systema istud, quibus Thomistae et Congruistae se se mutuo aggrediuntur, et quibus theologi omnes nituntur evertere fundamentum Janseniani systematis. Supervacaneum proinde est in medium singillatim adducere argumenta adversae partis theologorum (1).

§ 3. Systema Congruistarum.

Congruistae, rejecta quavis physica praedeterminatione, nullam admittunt gratiam *a se efficacem*, quae nempe natura sua includat actum, ad quem datur, ac efficiat ipsi voluntatis flexum; nullum idcirco agnoscent essentielle discrimen seu, ut vocant, *entitatis* inter gratiam efficacem et sufficientem. Quare in horum systemate omnis gratia, quantum ex se est, et intrinseca ac propria virtute praebet in *actu primo*, et praefertur, seu in potentia veram, proximam et expeditam, relate ad circumstantias in quibus homo versatur, agendi facultatem. Hac propterea homo gratia instructus, si per liberum arbitrium se determinet ad bonum volendum et amplectendum, haec ipsa gratia sit efficax, cum per ipsum una cum auxilio cooperante reducat *ad actum secundum*, ut vocant, seu ad effectum: si vero eidem resistat ac reluctetur, ita ut culpa sua eam inefficacem reddat, sufficiens manet et absque effectu.

Licet porro in horum systemate actus essentialiter non includatur in gratia ipsa, sed eidem extrinsecus sit, utpote proprius voluntatis a gratia praeventae et adjunctae, non omnis tamen gratia aequalis est; sed alia est alia fortior, alia alia in se vividior. Quoties proinde Deus constituit quempiam absolute convertere, illam gratiam eidem impertitur, cui per praescientiam suam novit, eum infallibiliter et libere consensurum. *Infallibiliter* quidem, alioquin Deus in scientia sua falleretur: *libere*, quia, cum haec infallibilis cognitio actus futuri, consequens logice seu ordine sit ad liberam praeviam hominis electionem sub tali gratia, nulla exurgit ejusmodi assensus necessitas nisi hypothetica. Ex his constat, juxta hoc systema gratiae efficaciam infallibilem a duobus exurgere, et a virtute nimirum *intrinseca* ipsius gratiae

(1) Cfr. Card. Noris. Opp. edit. Veron. tom. I, *continens sacra*, et tom. II, dissert. V, *Janseniani erroris calumnia sublata*, etc. Beilelli, *Mens Augustini de modo reparationis humanae naturae post lapsum*, vol. II in 4, Rom. 1757; Berti, *De theologicis disciplinis*, tom. III, *De gratia*, cap. 20 et seqq.

tanquam a principio activo, et a scientia Dei tanquam a principio directivo.

Hac ratione concludunt qui huic sententiæ adstipulantur, sarta tecta dogmata fidei catholicæ habentur de gratuitate et necessitate gratiæ adversus Pelagianos ac Semipelagianos, ac de libertate hominis sub gratiæ motione adversus Novatores et Jansenistas; mira denique elucet gratiæ efficacia et liberi hominis consensus concordia (1).

Consonam vero esse hanc doctrinam Sacris Literis, illa omnia testimonia evincunt, quæ liberam hominis cooperationem supponunt ac prædicant ex gr. *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei* (II Cor. VII, 1); *Convertimini ad me* (Is. XLV, 22; Jerem. XXXV, 15; Zachar. I, 3); *Sic currite ut comprehendatis* (I Cor. IX, 24); *Dei adjutores sumus* (ib. III, 9); *Cum timore et tremore salutem vestram operamini* (II. Philipp. II, 12), aliæque ejusmodi prope innumera. Item testimonia illa, in quibus aperte dicitur, non ex defectu gratiæ, sed ex sola hominum malitia inefficacia Dei auxilia extitisse, ex gr. Is. V, 4: *Quid est quod debui ultra facere vineæ meæ, et non feci ei? An quod expectavi, ut faceret uvas, et fecit labruscas?* Matth. XXII, 37: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti?* et similia. Jam vero quæsum hæc omnia, si ad agendum aliquid præterea requireretur, quod non esset in hominis potestate, ejusmodi est auxilium prædeterminans? Quid si Deus decrevisset, illud non præbere, prout illis omnibus non præbuit? Sed potissimum urgent, quod legitur, Matth. XI, 21: *Væ tibi, Corozain, vae tibi, Bethsaida; quia, si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere poenitentiam egissent.* Ex quibus verbis liquet, eandem gratiam futuram fuisse efficacem apud Tyrios Sidoniosque, quæ inefficax fuit apud cives Corozain et Bethsaidæ; alioquin Christus frustra, imo injuste prorsus eos objurgasset, quia id non præstiterunt, quod in eorum potestate non erat ut facerent.

Nec aliud, pergunt, docuit S. Augustinus, qui physicam prædeterminantem motionem repellit, ut vidimus, ac omnipotentiam et scientiam Dei semper conjungit, ut gratiæ efficaciam seu infallibilem ejus effectum amice cum libertate consociet in eo, quem decrevit Deus absolute convertere. Hinc usitata ejus loquendi ratio de *vocatione congrua*, dum de ejusmodi gratia disserit (2). Ac demum luculenter affirmat, cum eadem gratia alium converti, alium vero non item ex voluntatis defectu: *Noluit Esau, inquit, et non cucurrit; sed et si voluisset, cucurrisset, Dei adjutorio pervenisset, qui ei etiam currere et velle vocando præstaret, nisi vocatione contempta reprobus fieret* (3). Id ipsum scribit de Tyriis et Sidoniis, qui, etiam

credere potuerunt: si mira illa Christi signa viderent (1).

Angelicus Doctor et ipse pro certo ac explorato assumit, ex hominum cooperatione fieri, ut eadem gratia præventi et adjuti alii aliis magis proficiant. Decretoria plane sunt ejus verba, 3 p. q. 69, a. 8 ad 2: *Quia, inquit, etiam si æqualem gratiam (duo) percipiant, non æqualiter ea utuntur, sed unus studiosius in ea proficit, alius per negligentiam gratiæ Dei deest.* Eadem alibi passim inculcat (2).

Tandem ut hi theologi calumnias depellant, quibus potissimum Jansenistæ contendunt hanc doctrinam obscurare, animadvertunt, licet quandoque natura sua seu ratione *doni* una eademque sit gratia, qua alius convertitur, alius vero non convertitur, non unam tamen eandemque esse ratione *beneficii*; sive quia datur ut prævisa efficax uni potius quam alteri; sive quia una est intensior ac vividior altera; sive quia confertur in iis circumstantiis, in quibus prævidetur certus et infallibilis futurus assensus. Hac ratione, inquirunt, in tuto est supremum Dei dominium in creaturas et gratuita ejus vocatio, dum ex beneplacito suo fortiter simul ac suaviter obtinet effectum, quem intendit et in quo intendit, dumque integris libertatis juribus humanam voluntatem omnipotentissima virtute sua inflectit. Qui autem convertitur tali gratia adjutus, quæ saltem ratione beneficii altera gratia potior est, nihil habet in quo gloriari possit; numquam siquidem conversus fuisset, nisi gratia, et tali gratia esset a Deo præventus; nec propterea seipsum ab alio discernit virtute sua, quem idcirco jure compellere Apostolus potest: *Quid habes quod non accepisti?* etc. Qui vero non convertitur, sed vocationi divinæ resistit, cum omnia per ejusmodi gratiam consecutus fuerit, quibus expedite ac proxime obsequi potuisset, sibi soli imputare debet, si eidem non obtemperavit. Ex quo et illud profluit, nonnisi summa injuria *versatilem* ejusmodi gratiam posse vocari; versatile enim illud censeri debet, quod in utramque partem flectitur, hoc autem in gratia contingere nequit; si enim homo eidem pareat, illa obtinet suum effectum; quod si ei resistat eamque respuat, caret effectu suo, neque enim ad peccandum gratia opus est. Alioquin, si versatilis nuncupanda esset gratia, cui homo reluctari potest et obsistere malitia sua, versatilis esset dicenda gratia, qualis a Tridentina Synodo asserta ac definita est adversus Novatores, cui scilicet homo semper resistere potest, quod tamen nemo Catholicus dicet; versatilem gratiam consecuti essent Judæi illi, quos S. Stephanus arguit, quod semper Spiritui Sancto resisterint. Adeo verum est, aiunt, in disputationis æstu minus considerate verba pro-

(1) Lib. *De dono persever.* c. 14, n. 35.

(2) Vid. Daniel, *Lettres au R. Père Alexandre*, in op. cit. præsertim lettre x. Vid. pariter Franc. Xaver. Mannhart, S. J. *De ingenua indole gratiæ efficacis* Dissertatio, quæ extat in *Thesaur. Zachariæ* tom. v.

(1) Cfr. Bellarm. lib. 1, *De grat. et lib. arb.* cap. 12.

(2) Cfr. Tricass. *De indifferenti*, etc. part. II sect. LIV.

(3) *Ad Simplic.* lib. 1, quæst. II, n. 10.

ferri ! Quod demum ab ipsis Jansenistis adducitur ex actis congregationis *De auxiliis* de Constitutione jamjam imminente, qua systema istud foret damnationi subjiciendum, ab ejusdem patrocinatoribus tanquam fabula respuitur, utpote erutum ex actis a Pegna, Coronello et Lemosio conscriptis, quibus nullam habendam fidem esse solemini Decreto Innocentius X, die 25 aprilis 1654, edixit (1).

Et hæc quidem in suæ causæ patrocinium Congruistæ. Ceterum adversæ partis Theologi non pauca excipiunt; ac potissimum, quod gratia versatilis foret in ejusmodi systemate; quod adversentur eidem quæ Scripturæ et Patres de gratiæ virtute ac efficacia prædicant; quod eadem oriantur ex eo incommoda quibus isti contrariam sententiam impetunt; quia, si gratia, quæ confertur illi qui convertitur, saltem ratione beneficii major aut uberior sit ea, quæ tribuitur illi qui non convertitur, nulla est causa, quare isti objurgari possit, quod se

non converterit; aliaque ejusmodi opponunt, quæ longum esset recensere (1).

Interim ex his nos concludimus, longe præstare quæstionem hanc satis obscuram, quæque suis difficultatibus in quovis systemate non caret, omnino deserere; cum impossibile videatur posse eidem quæstioni affundi uberiores lucem post tot disceptationes, quæ tanta animorum contentione hinc inde agitate sunt. Jurerit propterea, his dimissis, profiteri cum Ecclesia Catholica, gratiam efficacem libertati humanæ haudquaquam adversari, cum ei semper possit homo resistere, secus ac doceant Novatores et Jansenistæ ab Ecclesia idcirco proscripti. Circa rationem autem, qua gratiæ efficacia et hominis libertas simul amice consistant, nostrum non est curiosius investigare, quæ investigatio forte non fieret absque gratiæ illius amittendæ periculo, pro qua contenditur. Cum vero hæc ipsa Ecclesia nihil circa hanc rationem definierit, poterit quisque ei sententiæ tuto adhærere, quam viderit melius prodesse ad Novatorum et Jansenistarum difficultates repellendas (2). Ita fiet, ut Catholici omnes actiori inter sese fœdere conjuncti, unius labii ac cordis effecti, consociatis quodammodo viribus et animis, feliciter præliari possint prælia Domini adversus tot fidei insensissimos hostes, qui in dies insurgunt ad evertendam, si fieri posset, Ecclesiam, quam *Deus acquisivit sanguine suo*.

Sane tum Thomistæ longe absunt ab omni Calvinianismi suspitione, tum Augustinianenses a Jansenianismo, tum denique Congruistæ a Semipelagianismo; alioquin, si ejusmodi labe ipsorum systemata infecta essent, Ecclesia profecto non solum eos non commendaret, sed procul a se abjiceret. Porro Romani Pontifices non semel eos, eorumque doctrinam ac labores laudibus extulerunt. Satis sit inter cetera documenta, quæ in hujus rei confirmationem adduci possent, afferre verba Constitutionis quam edidit Clemens XII die 2 oct. 1733, quibus hactenus dicta mirifice comprobantur. In ea igitur Constitutione, quæ incipit : *Apostolicæ providentiæ*, præmissa mentione Constitutionis *Unigenitus*, ita pergit R. Pontifex : *Non paterna quoque sollicitudine inherentes* magnopere dolemus, *tenebras a dissensionis filijs effusas* nondum ex quorundam mentibus satis esse discussas,

(1) Videri possunt apud auctores citati pro utraque sententia.

(2) Hinc Albertini, Ord. *De grat.* Acroasi xiv, n. 15 et 16 : *Quamquam*, inquit, *infortunatus* (fatendum tandem candide) *congregationum De auxiliis* exitus satis rem conficit, nihil scilicet in acerrimis illis disputationibus de fide, totum de adiaphoris... Ita me sentire volunt et reverentia erga indemnatos theologos, et pietas adversus Ecclesiam, quæ singulos dicta sua propugnare libere sinit, et perspicuæ veritatis amor, qui theologo maxime cordi esse debet, et Jansenistarum potissimum mala mens, ut videant, nihil de veteri Ecclesiæ fide apud nos immutatum, nec Apostolicam Sedem semipelagianam hæresim fovere, sed scholasticas opiniones pati, quæ, si rite expendantur, omnes ex æquo et gratiæ necessitatem ac vim, et arbitrii nostri jura (hoc Jansenianis maxime displicet) rite custodiunt et feliciter explicant.

(1) En verba Decreti : *Ceterum, cum tam Romæ quam ubi circumferantur quædam Acta manuscripta, et forsitan typis excusa, congregationum habitatorum coram fel. rec. Clemente VIII et Paulo V super quæstione De auxiliis divinæ gratiæ, tam sub nomine Francisci Pegnæ, olim Rotæ Romanæ decani, quam F. Thomæ de Lemos, Ord. Præd. aliorumque Prælatorum et Theologorum, qui, ut asseritur, prædictis interfuerunt congregationibus, nec non quoddam autographum seu exemplar assertæ Constitutionis ejusdem Pauli V super definitione prædictæ quæstionis de Auxiliis ac damnationis sententiæ seu sententiarum Ludovici Molinæ Soc. Jesu, eadem Sanctitas sua præsentis hoc suo decreto declarat ac decernit, prædictis assertis actis, tam pro sententia FF. Ordinis S. Dominici quam Ludovici Molinæ aliorumque Soc. Jesu Religiosorum et autographo sive exemplari prædictæ assertæ constitutionis Pauli V nullam omnino esse fidem adhibendam, neque ab alterutra parte seu a quocumque alio allegari posse vel debere; sed super quæstione prædicta observanda esse decreta Pauli V et Urbani VIII suorum prædecessorum. His non deterritis Jansenista Grégoire in *Histoire des sectes religieuses*, Paris 1828, tom. II, chap. XXI, pag. 304, scribere non erubuit : *Sa condamnation* (doctrinæ Molinæ) *était sur le point d'être prononcée par Clément VIII, quand ce pape mourut subitement. Sous Paul V, son successeur, la bulle de condamnation était rédigée; mais les Jésuites lui avaient rendu un service important dans des circonstances épineuses, leur crédit en empêcha la publication. Bene tamen Comes de Maistre, in op. de l'Eglise Gallicane, edit. de Lyon, tom. I, liv. I, chap. IX, de Molina ejusque systemate hæc habet : Un homme de génie, auteur d'un système, à la fois philosophique et consolant, sur le dogme redoutable qui a tant fatigué l'esprit humain, système qui n'a jamais été condamné et qui ne le sera jamais; car tout système publiquement enseigné dans l'Eglise catholique pendant trois siècles, sans avoir été condamné, ne peut être supposé condamnable; système qui présente après tout le plus heureux effort qui ait été fait par la philosophie chrétienne pour accorder ensemble, suivant les forces de notre faible intelligence ces deux dissociables, liberté et principatum. Atque in nota (3) subdit : On sait que l'esprit de parti, qui ne rougit de rien, est allé jusqu'à fabriquer une bulle qui anathématise ce système. Observons que ces rebelles, qui bravent les décrets du saint siège, les croient cependant d'un tel poids dans leurs consciences, qu'on les verra descendre jusqu'au rôle de faussaire pour se procurer cet avantage contre leurs adversaires. Ainsi bravant l'autorité, ils la confessent.**

sed plerisque etiam intolerabili pertinacia contendere, censura laudatæ Constitutionis doctrinam. S. Augustini et Thomæ de divinæ gratiæ efficacia esse perstrictam. Ut igitur nullas charitatis partes ad revocandos errantes vobis reliquas faciamus, universis et singulis Christi fidelibus... in virtute sanctæ obedientiæ districte præcipimus et sub canonicis pœnis mandamus, ne disputantes aut docentes, sive in scholis, sive in concionibus, sive scriptis, editis, sive aliter, propositiones defendant aut enuncient, quæ antedictas Novatorum calumnias firmare, aut promovere possint. Mentem tamen eorumdem prædecessorum perspectam habentes, nolumus aut per nostras aut per ipsorum laudes Thomisticæ scholæ delatas, quas iterato nostro iudicio comprobamus et confirmamus, quidpiam detractum ceteris catholicis scholis, diversa ab eadem in explicanda divinæ gratiæ efficacia sentientibus, quorum etiam erga hanc Sanctam Sedem præclara sunt merita, quominus sententias ea de re tueri pergant, quas hactenus palam et libere ubique etiam in hujus almæ Urbis luce docuerunt et propugnaverunt... Pacem siquidem, quam cum veritate diligendam Dominus præcipit, inter Catholicæ Ecclesiæ filios fovere et communire debemus, et curamus, ut, conjunctis diversarum licet scholarum studiis, firmiter sit adversus erroris insidias præsidium.

ARTICULUS III. — De gratia sufficienti.

Gratia sufficiens ex omnium Catholicorum sensu ea est, quæ homini vires præbet veras ac perfecte completas, et quidem relate ad præsentem ejus circumstantias, ad opus bonum eliciendum. Dispesci solet in proxime ac remote sufficientem. Prior est ea, quæ potentiam seu facultatem ad agendum immediate confert; posterior vero, quæ nonnisi mediante oratione, elemosyna, etc. ejusmodi facultatem supeditat. Juxta notissima S. Augustini verba, a Tridentino Concilio usurpata, *Deus impossibilia non jubet; sed jubendo monet, et facere quod possis, et petere quod non possis, et adjuvat ut possis* (1). Ideo autem sufficiens dicitur, quia ad discernim efficacis effectum non sortitur, ad quem datur, ex humanæ voluntatis resistentia, seu ex hominis culpa. Præter Novatores, nullam admittendam esse gratiam sufficientem, Jansenistæ docent, ut superius diximus, etsi verbis ad fallendum compositis utantur. Dum enim gratiam *parvam* commendant, quam sufficientem etiam interdum vocant, non significant nisi gratiam sufficientem, quæ talis sit, ut loquuntur, *absolute*, non autem *relative* ad subjecti circumstantias; ac propterea sufficientem nomine admittunt, reipsa tollunt (2). Ad hunc propterea eliminandum errorem, sit

PROPOSITIO. — *Datur in præsentem statu gratia mere et vere sufficiens, quæ homini completam et relative ad præsentem ejus circumstantias expeditam ad actus bonos eliciendos facultatem tribuit, quæ inutilis redditur ex humanæ voluntatis resistentia.*

Diximus in præsentem statu, nempe naturæ corruptæ, dari gratiam mere ac vere sufficientem; siquidem contentur Jansenistæ, tum angelis tum homini innocenti ejusmodi gratiam collatam fuisse (1). Dum vero de hac gratia loquimur, sub ejus nomine vel proxime vel remote sufficientem significamus. Quod etiam intelligi volumus de iis, de quibus postea disseremus.

Hæc autem propositio de fide est, prout constat ex contradictoriis propositionibus tanquam hæreticis in sensu Jansenii damnatis, quarum prior est: *Aliqua Dei præcepta hominibus justis volentibus et continentibus, secundum præsentem quas habent vires, sunt impossibilia; deest quoque illis gratia, qua possibilia fiunt.* Sed gratia, qua possibilia fiunt divina mandata, nec tamen observantur a justis, est gratia mere et vere sufficiens; ergo de fide est dari in præsentem statu talem gratiam. Altera Jansenii propositio est: *Interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ nunquam resistitur.* De fide proinde est, dari gratiam in præsentem statu cui resistitur; talis est autem gratia mere ac vere sufficiens; ergo.

Jure porro meritoque ut hæreticas damnatas fuisse duas has Jansenii propositiones, darique propterea in præsentem statu gratias mere ac vere sufficientes, sic in primis ex Scripturis ostendimus. Is. V. ita Deus loquitur: *Judicate inter me et vineam meam: Quid est quod debui ultra facere vineæ meæ, et non feci ei? An quod expectavi ut faceret uvas, et fecit labruscas?* Christus, Matth. XXIII, 37, ita Jerusalem increpabat: *Jerusalem, Jerusalem... Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti.* Stephanus demum Judæorum

hoc in statu gratiam effectum suo carere, ex hæreticis descripta esse. Interdum tamen tam Jansenius quam ejus assectæ gratiam *parvam* ab ipsis admissam non dedignantur vocare *sufficientem*, non quatenus reipsa sufficiat ad agendum, sed tantum ad Jansenianos tuendos ab armis adversariorum; atque, ut nonnulli inter ipsos loquuntur, quamvis per summam injuriam, vocant gratiam *sufficientem in sensu Thomistico*. Quapropter quidam professores Duacenses scribebant ad Arnaldum: *Gratia sufficiens Thomistarum est veluti nebula, in cujus sinu mysteria gratiæ obvolvuntur. Si illa non sufficit ad agendum, sufficit ad nos tuendos ab armis adversariorum.* Et D. de Ligny, Epist. V. Augusti scripta anno 1690: *Necesse est, inquit, uti voce gratiæ sufficientis in sensu thomistico, ad illius Societatis effugiendum impetum, quæ nescit parcere.* En ipsius verba: *Je suis persuadé que la grace suffisante des Thomistes est une sottise; dépendant il me semble, comme vous l'enseigniez vous-même (scilicet Arnaldus ad quem scribit), qu'il est nécessaire de se servir de ce mot de grace suffisante au sens des Thomistes, pour éviter la persécution de la société vindicative.* Cfr. *Le véritable esprit des nouveaux disciples de S. Augustin*, Bruxelles 1706, tom. 1, ix lettre, pag. 228 et seqq. ubi plura alia documenta ejusmodi inveniuntur. (Cfr. etiam *Lettre VIII du R. P. Daniel au R. P. Alexandre.*

(1) Cfr. Tricassin. *De indifferenti*, etc. part. II, sect. LIII.

(1) Sess. vi, cap. 11.

(2) Cfr. Dechamps, qui *Hæres. Jans.* lib. 1, disp. viii, *De gratia sufficienti*, cap. 1, ostendit, Jansenium omnem gratiam sufficientem rejecisse. Sane Jansenius inscribit cap. 3 libri 3 *De gratia Salvat. Quam monstruosa sit gratia sufficiens*. Cap. 2 ostendit ibid. Dechamps, hanc doctrinam Jansenium deprompsisse a recentioribus hæreticis. Cap. 5 evincit argumenta, quibus Jansenius probare nititur, nullam

incredulitatem et duritiem arguens, Act. VII, 51: Vos, inquit, semper Spiritui Sancto resistitis. Unde sic ratiocinamur: Ibi gratia vere et pure sufficiens adstruitur, ubi Deus profitetur se ea auxilia contulisse, quibus homines recte utentes poterant ac debebant bene ac salutariter agere ac operari, et quæ effectui suo non caruerunt nisi ex sola culpa ac resistantia illorum qui ea receperunt, et hac ipsa de causa a Deo graviter arguuntur; atqui...; ergo...

Scripturarum auctoritati S. Augustinum adjicimus; ex cujus prope innumeris testimoniis, quæ adduci possent, unum aut alterum proferemus. Nam, lib. LXXXIII Quæstionum, hæc habet: Ad illam cœnam quam Dominus dicit in Evangelio præparatam, nec omnes qui vocati sunt venire voluerunt, neque illi, qui venerunt, venire possent, nisi vocarentur. Itaque nec illi debent sibi tribuere, qui venerunt, quia vocati venerunt; nec illi, qui noluerunt venire, debent alteri tribuere, sed tantum sibi; quoniam, ut venirent, vocati erant in libera voluntate... Propterea, etsi quisquam sibi tribuit, quod venit vocatus (1), non sibi potest tribuere, quod vocatus est. Qui autem vocatus non venit, sicut non habuit meritum præmii ut vocaretur, sic inchoat meritum supplicii, cum vocatus venire neglexerit (2). Lib. de Spir. et litt. loquens de infidelibus evangelio non credentibus, ait: Experturi (sunt) in suppliciis potestatem ejus, cujus in donis misericordiam contempserunt (3). Præterea S. Doctor aperte negat, omnem gratiam efficacem esse, dicens: Sed, si vocatio ista ita est effectrix bonæ voluntatis, ut omnis eam vocatus sequatur, quomodo verum erit: nulli vocati, pauci electi (4)? Et alibi passim constanter id ipsum docet (5).

Hanc doctrinam non minus aperte tradit Tridentina Synodus, dicens: Nemo temeraria illa et a Patribus sub anathemate prohibita voce uti (debet): Dei præcepta homini justificato ad observandum esse impossibilia. Nam Deus impossibilia non jubet, etc. (6). Ergo ex Concilio omnes justi habent gratias relative necessarias ad divina mandata servanda. Sed plures justi ea non servant et a justitia excidunt. Ergo non efficares, sed vere solum et mere sufficientes gratias ad ea servanda, qui delinquant, consequuntur. Id ipsum jam declaraverat Concilium Arausicanum II, can. XXI; cui consonat Synodus Tridentina. Demum huc spectant propositiones in Quesnello damnatæ; scilicet IX: Gratia Christi est gratia suprema, sine qua

Christum confiteri nunquam possumus, et cum qua nunquam illum abnegamus; et XI: Gratia est operatio manus Omnipotentis Dei, quam nihil impedire potest, aut retardare; aliæque ejusmodi, quæ eundem sensum præ se ferunt, etsi diversis verbis expressæ (1).

Ratio vero theologia ineluctabilis est. Etenim Deus, ut suo loco ostendimus (2), etiam in præsentī statu vere ac sincere vult omnium hominum salutem ac præceptorum suorum observantiam; ergo omnibus suppeditat media ad utrumque finem assequendum necessaria. Sed iis non obstantibus multi quotidie peccant ac pereunt; ergo non efficacia, sed solum sufficientia ejusmodi subsidia seu gratiæ sæpe sunt (3); seu, quod in idem recidit, datur in præsentī statu gratia mere et vere sufficiens, etc. prout probandum assumpsimus.

DIFFICULTATES.

Obj. prima. 1° Præterquamquod nusquam in Scripturis gratia ista sufficiens commemoratur, 2° aperte ab iis excluditur in omnibus illis locis, quæ divinæ voluntatis ac omnipotentis Dei vim extollunt: Verbum, quod egredietur de ore meo, ait Dominus apud Isaiam, LV, 11, non revertetur ad me vacuum; sed faciet quæcumque volui. Et Ps. CXIII, 3: Deus noster in cælo, omnia quæcumque voluit, fecit. Rom. IX, 49: Voluntati ejus quis resistit? inquit Apostolus, qui paulo ante (15 et 16) jam dixerat ex Dei nomine: Miserebor, cujus misereor; et misericordiam præstabo, cujus miserebor. Igitur non volentis, neque currentis, sed miserebor est Dei. 3° Sane, inquit Christus, Joan. VI, 45: Omnis, qui audit a Patre meo et didicit, venit ad me. Quæ verba expendens S. Augustinus: Quid est, interrogat, omnis, qui audit a Patre et didicit, venit ad me, nisi, nullus est qui audiat a Patre et discat, et non veniat ad me? Si enim omnis, qui audit a Patre et didicit, venit; profecto omnis, qui non venit, non audit a Patre, nec didicit; nam, si audisset et didicisset, veniret (4). Ergo nulla datur gratia mere sufficiens, cum nemo sit, qui veræ ac internæ vocationi resistat.

Resp. ad 1, Dist. Nomen seu vox gratiæ sufficientis nusquam in Scripturis commemoratur, prout pariter non occurrit nomen gratiæ efficaciæ, conc.; non commemoratur res per nomen significata, neg.

(1) Et hic obiter notetur, S. Augustinum non refragari, quominus quispiam sibi tribuat consensum, quem gratiæ præstitit, nec existimare Apostoli verba: Quid habes quod non accepisti? huic libero assensui contraria esse.

(2) Quæst. LXVIII, n. 5.

(3) Cap. 33, n. 58.

(4) Ad Simplic. lib. 4, quæst. II, n. 13.

(5) Cfr. Tricass. De indifferenti, etc. part. 2, sect. LIII, ubi innumeris prope adductis ex S. Doctore testimoniis evidenter ostendit, ipsum locutum esse de gratia interiori ac medicinali, cui sæpe resistitur. Id ipsum præstitit P. Deschamps, op. cit. lib. III, disp. VIII, cap. 1 et seqq., ac omnia Jansenii diverticula luculenter non minus quam solide evertit.

(6) Ses. VI, cap. 11.

(1) Cfr. in has propositiones P. Fontaine in cit. op. SS. D. N. Clementis Papæ XI Constitutio Unigenitus theologicæ propugnata, tom. 1, pag. 454 et seqq. ubi copiose eas refellit, ostendendo, eas hæreticas esse, ac non minus Scripturis, quam Patrum, præsertim S. Augustini, auctoritati ac Conciliorum definitionibus adversari.

(2) Tract. De Deo, n. 460 et seqq.

(3) Cfr. auctores citati nec non P. Daniel, Traité théologique touchant l'efficacité de la grâce, qui invenitur in op. Recueil de divers ouvrages philosophiques, théologiques, etc., par le R. P. Daniel de la Comp. de Jésus. Paris 1724, tome second.

(4) Lib. De prædest. Sanct. cap. VIII, n. 13.

Quæ attulimus ex Scripturis testimonia id abunde docent.

Ad 2, *Neg.* Etenim superius jam animadvertimus, duo ab adversariis permisceri, quæ sunt ob invicem distinguenda, *omnipotentia* scilicet *ac voluntatis* divinæ vim et efficaciam ac vim et efficaciam gratiæ. Divinæ omnipotentia ac voluntati, quidpiam absolute decernenti, nemo profecto est qui resistat aut resistere possit. Tot enim ac tanta eidem suppetunt adjumenta ad finem obtinendum, quem absolute intendit, ut impossibile sit talem finem Deum non assequi. Ast non idem dici potest de gratia, quam homo semper respuere potest, seu cui potest assensum denegare. Ideo Deus, juxta S. Augustinum, cum quempiam vult absolute convertere, eam gratiam seligit ac confert, cui per scientiam suam prævidet libere quidem, verumtamen certe eum assensurum. Nempe illum vocat, quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat. Nec aliud evincunt objecta testimonia Scripturarum, quæ semper loquuntur de omnipotentia ac voluntate Dei, non autem de adjumentis seu de gratis, quibus utitur divina omnipotentia, aut quod idem est, divina voluntas ad conversionem, quam efficaciter vult, obtinendam. Ut igitur aliquid proficerent adversarii, deberent ostendere, Deum semper absolute velle aut conversionem aut mandatorum observantiam. Ast quomodo id poterunt efficere, si in singulis fere Sacrarum Scripturarum paginis Deus conqueritur de hominum malitia, resistentia, duritie, ob quas ejus voluntati obsistunt, ita ut flagella, ac punitionem æternam eis minitetur? Quæ quidem sunt totidem argumenta ineluctabilia ad evincendum, non semper Deum absolute quidpiam velle, ac propterea gratias hominibus conferre, quibus isti, si velint, oblucentur; alioquin aut Deus fingeret, nec serio hæc diceret, aut poenas æternas intentaret hominibus, qui absque sua culpa deliquissent, quæ sunt absurda. Et hinc responsio patet ad singula adducta loca, quibus responderi debet, *Dist.* Verbum Dei faciet quæcumque Deus vult, aut Dei voluntati nemo resistit, etc. cum Deus quidpiam absolute intendit aut decernit, et quidem per media idonea, *conc.*; si ea ratione nec intendat, nec velit, *neg.*

Ad 3, *Dist.* Omnis venit, qui audiit et didicit, id est, assensum præbuit, *conc.*; qui solum audiit, at non didicit seu assensum recusavit, *neg.* Plures enim sunt, qui audiunt, at non discunt, non ex defectu loquentis, sed audientium, qui *volunt intelligere ut bene agant* (1). Quare Theophylactus illud didicit exponit, *credidit*. Eodem sensu loquitur S. Augustinus, nempe de gratia efficaci seu reduplicative sumpta, qui scholarum est sermo. Hinc *negamus conseq.* Si enim veræ ac internæ vocationi nemo resisteret, non dixisset Deus, Prov. I, 24: *Vocavi, et renuistis*; aut Is. LXV, 12: *Pro eo quod vocavi, et non respondistis; locutus sum, et non audistis... et quæ nolui elegistis*

Inst. 1° S. Augustinus de gratia efficaci exponit verba Christi, Joan VI: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater... traxerit eum* (1). Ergo cum sine gratia efficaci nemo possit venire, patet, gratiam sufficientem nullam existere, quæ completam conferat agendi potentiam. 2° Etenim, *si Deus miseretur, etiam volumus, ut idem Sanctus testatur* (2). Ideo autem Deus alicujus miseretur impertiendo ei gratiam, quia vult eum salvare; divinæ autem voluntati salvandi hominem, juxta eundem nunquam resistitur; sic enim loquitur: *Volenti salvum facere nullum hominum resistit arbitrium* (3). Ergo.

Resp. ad 1, *Dist. cons.* Nemo potest efficaciter venire, nisi efficaciter trahatur seu ex præviso hominis consensu, *conc.*; nemo potest absolute seu simpliciter venire, nisi ita trahatur, *neg.* Ac propterea *nego sequelam*. Responsio patet ex superius dictis (4).

Ad 2, *Dist.* Si Deus ita misereatur, quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat, *conc.*; secus *neg.*

Ad 3, *Dist.* Divinæ voluntati salvandi hominem absolutæ juxta dicta, *conc.*; conditionatæ, *neg.* De hac enim conditionata voluntate sic loquitur idem Sanctus: *A quo interitu, hoc est, a poenis sempiternis, Deus misericors volens homines liberare, si sibi ipsi non sint inimici, et non obsistant misericordiæ Creatoris sui* (5).

Obj. secunda. Hæc doctrina de gratia sufficienti pro præsentis hominis statu adversatur universæ theoriæ S. Augustini, quam ipse tradidit præsertim in *Libro de Corrept. et grat.* Etenim S. Doctor in hoc libro 1° pro certo sumit, dari disparitatem inter gratiam status naturæ innocentis et statum naturæ lapsæ; ita ut in statu naturæ innocentis Deus contulerit gratiam sufficientem, quam homo respuere posset, prout reipsa eam respuit: in statu autem naturæ lapsæ conferat gratiam efficacem, seu longe validiorem, quam homo respuere nulla ratione valeat. 2° Hinc propterea duplex illud celebre adjutorium distinguit, quod recte vocaveris clavem ad intelligentiam doctrinæ S. Augustini aptissimam, imo unicam: *Ipsa adjutoria*, inquit, *distinguenda sunt. Aliud est adjutorium, sine quo aliquid non fit, et aliud est adjutorium, quo aliquid fit. Nam sine alimentis non possumus vivere; nec ta-*

(1) *Tract.* xxvi in Joan. n. 2 et seqq.

(2) *Ad Simp.* Lib. I, q. n. 12.

(3) *Lib. de corrept. et grat.* cap. 14, n. 43.

(4) Ut luculentius pateat mens S. Doctoris, satis est afferre ejus verba ex loco nobis objecto. Sic porro loquitur, n. 4: *Noli te cogitare invitum trahi; trahitur animus et amore... Quomodo voluntate credo, si trahor? Ego dico: parum est voluntate, etiam voluntate traheris. Quid est trahi voluntate? Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui. Et paulo infra; da amantem, et sentit quod dico. Da desiderantem, da esurientem, da in ista solitudine peregrinantem atque sitientem, et fontem æternæ patriæ suspirantem, da talem, et scilicet quid dicam. Si autem frigidus loquor, nescit quod loquor. Denique n. 7. concludit: Videte, quomodo trahit Pater; docendo delectat, non necessitatem imponendo.*

(5) *Lib. De catechiz. rudib.* cap. 25, n. 56.

men, cum adfuerint alimenta, fit ut vivat, qui mori voluerit. Ergo adiutorium alimentorum est sine quo non fit, non quo fit ut vivamus. At vera beatitudo, quam non habet homo, cum data fuerit, continuo fit beatus. Adiutorium est enim non solum, sine quo non fit, verum etiam quo fit, propter quod datur. Quapropter hoc adiutorium et quo fit est, et sine quo non fit... Primo itaque homini... datum est adiutorium perseverantiae, non quo fieret ut perseveraret, sed sine quo per liberum arbitrium perseverare non posset. Nunc vero sanctis in regnum Dei per gratiam Dei praedestinati non tale adiutorium perseverantiae datur, sed tale ut eis perseverantia ipsa donetur... Ut ergo acciperet hoc donum Dei, id est, in bono perseverantiam primus homo, sed perseverare vel non perseverare in eius relinqueretur arbitrio, tales vires habebat ejus voluntas, quae sine ullo fuerat constituta peccato, et nihil ex se ipso ab concupiscentiae impetu resistebat... Nunc vero, postea quam est illa magna peccati merito amissa libertas, etiam majoribus donis adjuvanda remansit infirmitas... Subventum est igitur infirmitati voluntatis humanae, ut cum divina gratia indeclinabiliter et insuperabiliter ageretur (1). Ergo.

Resp. Neg. antec. Theoria enim S. Augustini est, gratia medicinali Salvatoris hominem lapsum et infirmum fuisse sanatum (2), restitutum ad pristinum statum, ex quo ceciderat (3), instauratam imaginem Dei, in qua conditi eramus (4), ut toties inculcat. Jam vero, adversariis fatentibus, primus homo seu homo innocens praeditus erat libertate indifferentiae, gratis pollebat indifferentibus; ergo ex S. Augustini doctrina homo lapsus eadem libertate indifferentiae iisdemque gratis instructus sit necesse est.

Cum tamen homo innocens in absoluta naturae integritate existeret, ac plena propterea libertate frueretur ad bonum agendum, ac perseverandum in eo statu, in quo constitutus a Deo fuerat; ideo ipsi opus non erat ad actus salutare eliciendos nisi gratia illustrationis, qua ad hos actus excitaretur. Contra vero homo lapsus, ob amissam per peccatum illam integritatem ac naturae vigorem infirmus effectus est, et gravibus urgetur interioribus ac exterioribus tentationibus, quae maxime sibi sunt impedimento ad bonum cognitum volendum et amplectendum; sola proinde gratia illustrationis non recuperaret amissam illam libertatis plenitudinem, quam habuit homo integer. Ad hanc igitur integritatem recuperandam, restituendam, ac restaurandam, seu ad adipiscendam illam plenitudinem libertatis necessaria praeterea eidem est gratia inspirationis seu fortitudinis, vigoris ac roboris, qua possit omnia interna ac externa impedimenta vincere ac superare. Hanc porro homini lapsio promeritus est Christus, et hanc gratiam sanitatis seu

voluntatis, ut vocant, quae gratia illustrationis longe firmior ac fortior est, vindicat et adstruit S. Augustinus adversus Pelagianos in lib. cit. Imo ulterius progreditur; disputans enim adversus monachos Adrumentinos totus in eo est, ut gratiam hanc sanitatis, qua instruitur homo lapsus per Christi merita, effeferat et commendat praestimationis gratia, qua praeditus erat homo innocens. Inter caetera porro discrimina et hoc recenset, quod gratia illa dederit primo homini solam perseverantiae possibilitatem seu potentiam; cum haec conferat et ipsam perseverantiam, ut patet in praedestinati, qui eam actu habuerunt; etsi magna intercedat disparitas inter conditionem hominis innocentis et hominis lapsi relate ad facilitatem vel difficultatem perseverandi, ut ipse S. Doctor late prosequitur (1). Perperam tamen quispiam inferret, non dari hominibus lapsis aliam gratiam praeter efficacem, aut perseverantiam ipsam finalem, prout activa et passiva est. Nunquam talis mens fuit S. Augustini, ut constat ex omnibus locis, quae ex ipso adduximus, et longe pluribus, quae afferri possent. Si his addatur, quod alias non semel animadvertimus, hanc gratiae efficaciam ex praesentia Dei, quae ipsius omnipotentiam comitur, repeti a S. Doctore, patet, totam male constructam corrui adversarium machinam (2). His praemissis ad intelligentiam S. Augustini:

Ad 1 prob. Dist. Pro certo sumit S. Augustinus, dari disparitatem inter gratiam hominis innocentis ac lapsi, quod nempe illa fuerit illustrationis et haec pra-

(1) N. 38.

(2) Cfr. Tricassin. op. cit. part. II, sect. XXIII; tum in op. cui titulus: *De praedestinatione ad gloriam*, pag. 1, sect. IV, puncto 1, ubi plura profert S. Augustini testimonia ad hoc evincendum. Cfr. etiam eundem auctorem *De indifferenti*, etc. part. II, sect. LV. Satis hic sit, luculentissimum testimonium adducere ex S. Doctore, inter innumera quae afferri possent, ut pateat, ipsum plenam ac perfectam agnovisse hominis lapsi electionem sub gratia. Sic enim loquitur, in *Enar. in Ps. LI*, exponens verba illa *Dilexisti malitiam: Benignitas autem te; iniquitas ante te; compara et elige*. Et infra ibid. loquens de lingua: *Ante te, inquit, est aequitas, ante te est iniquitas, unam linguam habes, quo vis eam vertis: quare ergo potius ad iniquitatem, et non ad aequitatem?... Sicut eligis quo vescaris, sic elige, quid loquaris; praeponis iniquitatem aequitati, et praeponis militiam benignitati, tu quidem praeponis. Et inferius: Ecce, quo te teneas, ad id quod manet in aeternum. Nam ad senum et ad florem seni si te teneris, quoniam senum arescet, et flos decidet, destruet te Deus in finem (n. 10 et 12). Ubi evidenter omnimodam liberam electionem boni aut mali S. Doctor commendat, et propriam hominis determinationem ad unum eorum per haec verba: *tu praeponis et quo te teneas*. Et rursum in *Ps. xci*, n. 5: *Satanas, inquit, astutiam suadendi habet. Sed si Satanus loqueretur, et taceret Deus (scilicet non suadens contrarium per gratiam suam), haberes unde te excusares; modo aures tuae posita sunt intermonentem Deum et suggerentem serpentem. Quare huc flectuntur, et hinc avertuntur? Non cessat Satanus suadere malum; sed nec Deus cessat admonere bonum. Satanus autem non cogit invitum; in tua potestate est consentire aut non consentire, etc. Quid clarius pro libera electione sub gratia, quae respui possit?**

(1) Cap. 12, n. 34, 37 et 38. Hic mire exultant Calvinus, Jansenius eorumque asseclae.

(2) *De civ. Dei*, lib. XIV, cap. II, n. 2: *Ea, inquit, quae vitata ac depravata fuerat (natura), sanata atque correctae*.

(3) *Retract.* lib. I, cap. 9, n. 2.

(4) *Lib. De spir. et litt.* cap. 27, n. 47. Alia vide apud Tricass. op. cit. part. II, sect. XXI.

terea inspirationis, *conc.*; quod illi resisti potuisset, isti vero non possit, *neg.*

Ad 2, *Dist.* Ita ut per *adjutorium sine quo* significet S. Doctor gratiam illustrationis et per *adjutorium quo* gratiam inspirationis, quæ prædestinatis tribuat ipsam actualem perseverantiam, *conc.*; gratiam indifferentem et gratiam solum efficacem pro status diversitate, *neg.* Responsio patet ex dictis (1).

Obj. tertia. Pro quam gratia pugnaverit S. Augustinus melius cognosci nequit quam ex doctrina Pelagianorum ac Semipelagianorum, adversus quos agebat. Atqui certum est, totam controversiam, quæ inter hos et S. Augustinum agitata est, versatam fuisse in eo, quod isti sectarii contenderent, talem esse gratiam, quæ hominibus in præsentī conditione conceditur, cui humana voluntas resistere posset aut obtemperare; S. vero Augustinus hanc sententiam velut hæreticam insectaretur. 1° Etenim Pelagius admiserat gratiam *possibilitatis*, cum qua scilicet homo possit bene agere; 2° hanc *possibilitatem* vocabat gratiam; ac 3° profitebatur eam a Deo gratuito tribui, 4° adiciebat præterea per gratiam a Deo concessam hominem salutariter agere posse, dummodo velit eidem gratiæ assentiri. 5° Attamen S. Augustinus ejusmodi gratiam constanter rejecit, eo quod

(1) De hoc celebri Augustini effato, quo tantopere gloriatur Jansenius, quasi primus illud vidisset, ac propterea illud passim appellat clavem, quæ aperit, intelligentiam controversiæ inter Pelagianos et S. Augustinum, quæque patefacit discrimen inter gratiam sanitatis et medicinale, etc. de celebri, inquam, hoc effato et Jansenii invento cfr. P. Dechamps, op. cit. *De Hæresi Janseniana*, lib. 1, qui est de *Jansenio hæreticorum plagiario*, diss. III, cap. 3; ubi ostendit, totum hoc inventum surripuisse Jansenium a Calvino, qui plus quam vices repetit hoc S. Augustini testimonium desumptum ex lib. *de Corrupt. et grat.* et inculcat plusquam tricies hoc discrimen inter gratiam naturæ innocentis et lapsæ. Nobis satis sit adducere, quod hic hæresiarcha scribit in *Antidoto Conc. Trid.* ad. sess. VI, cap. 4, edit. tert. pag. 278: *In eo, inquit, hallucinantur (Tridentini Patres), quod motum nobis offerri somniantur, qui mediam electionem nobis relinquat. Denique in eo falluntur, quod nullum observant inter regenerationis gratiam, quæ nunc miseræ nostræ subvenit, et primam, quæ Adæ data fuerat, discrimen. Quod diligenter Augustinus exponit. Istam, inquit, gratiam non habuit primus homo, quæ nunquam vellet esse malus. Tale quippe erat adjutorium, quod desereret cum vellet, et in quo permaneret si vellet, non quo fieret ut vellet; sed potentior est gratia in secundo Adam, quæ fit etiam, ut velimus. Deinde profert Calvinus ibid. aliud argumentum Jansenio familiarissimum: Dico, inquit, aperte pugnare, quod hic pronuntiant Tridentini Patres, cum illa Christi sententia: Quisquis audiuit a Patre meo, venit ad me. Nam, ut prudenter animadvertit Augustinus, inde sequitur, nullum a Deo audire et discere, quin simul in Christum credat; motumque Spiritus Sancti sic esse efficacem, ut fidem semper signat. Constitunt autem hoc in hominis optione, ut Dei inspirationi, si velit, ausculet. Attamen hæc duo sunt præcipua Jansenii argumenta! Sed Calvinus nec ipse inventor est; fatetur enim ingenue se hæc hausisse a Luthero. De sensu autem hujus duplicis adjutorii cfr. idem doctissimus auctor, lib. III, disp. III, cap. 13 et seqq. Cfr. præterea P. Franc. Ant. Zacharia S. J. *De adjutorii sine quo non et adjutorii quæ vera germanaque notione diatriba*, in ejusdem *Thesaurio theol.* tom. V.*

non fateretur Pelagius talem gratiam semper esse cum effectu conjunctam. Verum id luculentius patet ex systemate Semipelagianorum. 6° Isti enim agnoscebant necessitatem gratiæ interioris ad initium fidei et bonorum operum; cum tamen contenderent, huic gratiæ posse hominem libero voluntatis arbitrio resistere aut obtemperare, in eo fuerunt hæretici, eosque S. Augustinus ut tales insectatus est. 7° Nam ex eodem Sancto patet, eos fassos fuisse, *ad nullum opus bonum vel incipiendum vel perficiendum sibi quemque sufficere posse* (1). 8° Cum vero fides sit opus bonum, hoc ipso patet, Semipelagianos ad ejus pariter initium gratiæ necessitatem admisisse. 9° Sane Faustus et Vitalis, qui Semipelagiani erant, primas partes tribuebant gratiæ in negotio salutis (2). 10° Gennadius et ipse Semipelagianus in *Libro de ecclesiasticis dogmatibus* aperte docet: *Initium salutis nostræ Deo miserante nos habere*. In quo igitur erravit? In eo quod subdit: *Ut vero acquiescamus salutiferæ inspirationi, nostræ est potestatis*. Cum vero S. Augustinus hanc doctrinam ut hæreticam repudiaverit, patet, quod propositum est, totam scilicet controversiam in eo stetisse, quod S. Augustinus nullam agnoverit gratiam in præsentī statu quæ non sit efficax, secus ac illi contenderent. Ergo.

Resp. *Neg. min.* Sed tota controversia in eo fuit, quod, cum Pelagiani inficiarentur peccati originalis propagationem, nullam admitterent gratiæ medicinalis necessitatem, qua voluntas infirma sanaretur ad bonum agendum et ad superanda salutis impedimenta sive interna sive externa. Hinc prius solam admiserunt gratiam creationis, quam et *possibilitatis* vocarunt, deinde gratiam legis ac doctrinæ, tandem, ut nonnullis placet, etiam gratiam interioris illustrationis ad facilius operandum; at gratiam inspirationis, seu medicinale, quæ sanaret voluntatem eamque roboraret, nunquam admiserunt; et pro hujus necessitate pugnavit S. Augustinus. Semipelagiani hujus quidem necessitatem admiserunt ad opera bona, non tamen ad initium fidei ac perseverantiam, ut suo loco docuimus; quare primas partes in negotio salutis sibi tribuebant; et hunc errorem insectatus est S. Augustinus. De gratiæ autem efficacia nullam unquam cum illis controversiam habuit. Itaque

Ad 1 prob. *Dist.* Pelagius admiserat gratiam *possibilitatis*, quæ nempe in solo consisteret libero arbitrio, *conc.*; in gratia proprie dicta, *neg.*, ut superior vidimus.

Ad 2, *Dist.* Vocabat gratiam ad illudendum Catholicis atque ad damnationem declinandam, *conc.*; vere ac proprie, *neg.*

Ad 3, *Dist.* Profitebatur, gratiam gratis concedi a Deo ut auctore naturæ, *conc.*; ut auctore gratiæ, *neg.*

Ad 4, *Dist.* Adjecit gratiam *illustrationis, conc.*; *inspirationis* sanantis voluntatem, *neg.*

(1) Lib. *De prædest.* SS. cap. 1, n. 2.

(2) Apud Jans. *De hæresi pelag.* lib. VII, cap. 3, et 7.

Ad 5, *Neg.* Hoc enim aperte falsum est, et a solis Calvinistis et Jansenianis excogitatum ad calumniam struendam adversus doctrinam catholicam (1).

Ad 6, *Neg.* Hæc siquidem est ipsa propositio Jansenii ut *falsa* et *hæretica* proscripta, prout paulo ante ostendimus.

Ad 7, *Dist.* Demp̃ta fide, quam meritis suis Semipelagiani adscribebant, aut saltem desideriis aut naturæ conatibus, *conc.*; etiam ad initium fidei, *neg.*

Ad 8, *Dist.* Ita tamen ut ejus initium Semipelagiani sibi tribuerent, *conc.*; secus, *neg.* Aliud enim est loqui de fide formalī, aliud vero de vocatione ad hanc fidem, circa quam errabant Semipelagiani, ut pariter suo loco ostendimus.

Ad 9, *Dist.* Id est, Faustus, *trans.*; Vitalis, *sub-dist.* primas partes in negotio salutis tribuebat gratiæ illustrationis, ut Pelagiani, *conc.*; inspirationis sanantis infirmitatem per peccatum in voluntate contractam, *neg.* Sic enim Semipelagianorum errorem refert S. Prosper, scribens ad S. Augustinum (2). Imo et Augustinus ipse eos impugnans ait: *Hæc est illa Pelagianorum mala meritoque reprobata... sententia, quæ dicunt gratiam Dei non ad singulos actus dari, sed libero arbitrio esse vel in lege atque doctrina* (3).

Ad 10, *Neg.* Gennadium inter Semipelagianos recensendum esse; quod si interdum ipsis plus quam par esset Gennadius indulsit, ab eorum sententia recessit; nihilque in opere citato occurrit, quod Semipelagianismum sapiat. Quare loco cit. catholicam doctrinam expressit (4).

(1) Cfr. Tricassin. *De indifferenti*, etc. part. 1, sect. v, § 1.

(2) En ejus verba, quibus de Semipelagianorum errore edocet S. Augustinum: *Propositum autem vocantis gratiæ* (quæ est ad primam fidem) *in hoc omnino definiunt, quod Deus constituerit nullum in regnum suum nisi per Sacramentum regenerationis assumere, et ad hoc salutis donum (nempe initium) omnes homines universaliter sive per naturalem, sive per scriptam legem, sive per Evangelicam prædicationem vocari* (scilicet per solam gratiam illustrationis et quidem extrinsecam seu objectivam), *ut et qui voluerint* (nempe per liberum arbitrium cum sola prædicta gratia illustrationis seu intellectus) *fiant filii Dei, et inexcusabiles sint qui fideles esse noluerint*, etc. Epist. præmissa lib. S. Aug. *De prædes.* SS. n. 4.

(3) Cfr. plura testimonia apud Tricass. op. cit. part. 1, sect. iii et seqq.

(4) Cfr. Maffei, *Hist. Theol.* lib. xvi, cap. 10, ubi Gennadium ostendit virum fuisse catholicum. Sane Gennadius scribit: *Manet itaque ad querendum salutem arbitrii libertas, sed admonente prius Deo et invitante ad salutem. Nullum credimus ad salutem, nisi Deo invitante, venire.* Inter op. August. tom. viii, pag. 78, apud eundem Maff. loc. cit. Ipse Nat. Alex. Diss. iv, in *hist. eccl. sæc. v*, agens de libro Gennadii, ex quo objectum est testimonium, nempe *De dogmat. ecclesiast.* dicit eum catholicum esse et dogma ab Arausicana Synodo traditum in eo contineri, et a Gennadio jam resipiente fuisse editum et missum ad Pontificem Gelasium. Cfr. Meyer, *Hist. de Aux.* vol. ii, pag. 331. Circa S. Faustum Regiensem, de cuius orthodoxia a Norisio, Tillemontio aliisque dubitatum est, cfr. Stillingus, tom. vii, mensis Septembris, ad diem xxviii, ubi § viii et seqq. pag. 670 et seqq.

Obj. quarta. Gratia sufficiens est inutilis, pernicio-sa, ideoque Deo indigna. Ac 1° quidem inutilis est, cum ad operandum nihil inserviat; caret enim effectu. 2° Sed præterea est perniciosa, *quæ nemo unquam, valentibus etiam scholasticis, nisi majorem damnationem assecutus est* (1). 3° Sane nisi talis esset, posset peti a Deo; quod tamen nemo dicet. 4° Hinc Ecclesia semper petit gratiam efficacem. 5° Quorsum enim Deus eam daret, cum jam præviderit eam nonnisi in perneciem esse cessuram? Indigna proinde Deo est. Ergo.

Resp. *Dist. antec.* In sensu Janseniano, *conc.*; in sensu catholico, *neg.*

Ad 1, prob. *Dist.* Ad operandum nihil inservit, et caret effectu ex culpa hominis, qui eam respuit, *conc.*; ex defectu sui, *neg.* Omnes enim ejusmodi difficultates, et si quæ sunt aliæ, laborant, ut Logici loquuntur, falso supposito; ex eo enim oriuntur, quod ponatur intrinsecum discrimen inter gratiam efficacem et gratiam sufficientem, quod tamen Ecclesia non docet. Si igitur gratia sufficiens nil aliud est nisi gratia rejecta, seu gratia quæ ex sola hominīs malitia effectu suo caret, patet, nullam inde peti amplius posse difficultatem. Nihil enim ejusmodi gratiæ deest, quod requiratur ad effectum obtinendum, sola siquidem perversa hominis voluntas efficit, ut

prolixa dissertatione ipsum defendit ab omni erroris suspitione. Quoniam vero de Gennadio et Fausto agitur, placet afferre judicium, quod Gennadius tulit de libris Fausti, ut appareat utriusque orthodoxia: *Editit quoque* (Faustus), *inquit, opus egregium De gratia Dei, qua salvamur, et libero humano mentis arbitrio, in quo salvamur. In quo opere docet, gratiam Dei semper et invitare et præcedere et juvare voluntatem nostram; et quidquid ipsa libertas arbitrii pro labore piæ mercedis acquisierit, non esse proprium meritum, sed gratiæ donum.* Ita in *Catalogo illustrium viror.* inter opp. S. Hieronymi, edit. Rom 1572, tom. ix, pag. 316. Hæc erunt animadvertenda ad fraudem præcavendam Jansenii, qui ut facilius, hæreticam doctrinam suam tanquam catholicam obtrudat, solet erroris postulare plures antiquos Scriptores catholicos ut evincat errorem Semipelagianorum in eo stetisse, quod vellent immunitatem a necessitate consistere sub gratia. Quidam minus cauti decepti sunt. Si Jansenistas audias, quotquot non admittunt sua paradoxa, totidem Pelagiani aut Semipelagiani sunt; hinc ille quærelæ, quod nulla hæresis adeo diffusa sit, nec tam diu perseveraverit. Ita Grégoire, *Hist. des Sectes*, tom. ii, *Nouveaux Pélagiens*, pag. 295: *Le Pélagianisme est l'erreur la plus répandue... l'erreur d'une foule de prétendus chrétiens qui, sans le professeur extérieur, comptent sur leurs forces naturelles pour opérer le bien. A cette erreur se rattachent toutes les désfections qui, dans le cours des siècles, ont affligé l'Eglise* (exceptis Lutheranism, Calvinism et Jansenism). Illum tamen recreat et consolatur, quod: *L'Italie eut toujours d'habiles défenseurs de la doctrine de S. Augustin sur les vérités de la grace. Parmi les écrivains italiens qui, dans ces derniers temps, les ont soutenues, se distinguent Tamburini, Natali, Palmieri, ... l'archiprêtre Guadagnini.*

(1) Ita Jans. *De grat. Salvatoris*, lib. iii, cap. 3, ubi inquit: *Jam vero quid monstrosius proferri potest quam quoddam distinctum a ceteris adjutorii genus, quod nunquam ab initio lapsus humani generis usque ad judicii diem, ullum in humana voluntate effectum habuit aut habiturum est?*

ea non producat effectum, ad quem expeditam ac plenam tribuit facultatem.

Ad 2, *Neg.* Nemo enim Catholicorum docet, quod ipsis affingit Jansenius. Hinc jure Alexander VIII hanc Synnichi propositionem confixit : *Gratia sufficiens statui nostro non tam utilis quam perniciosa est, sic ut proinde merito possimus petere : a gratia sufficienti libera nos, Domine* (1).

Ad 3, *Dist.* Possit peti a Deo prout simpliciter gratia est, *conc.* ; prout sufficiens est, seu reduplicative sumpta, *neg.* Esset enim, juxta dicta, petere a Deo resistentiam gratiæ, quam ipse confert.

Ad 4, *Neg.* Sed Ecclesia petit ac efflagitat in genere Dei gratiam ad bene agendum.

Ad 5, *Resp.* eadem ratione Deum largiri gratiam, quam prævidet in perniciem cessuram esse ei, qui pervicaciter ipsi resistit, qua tot bona etiam in ordine naturali misericorditer tot hominibus tribuit, etsi prævideat ea in musculum fore pedibus insipientium. Cum enim ipse ingenium, opes, valetudinem aliaque ejusmodi hominibus tribuit, profecto patefacit bonitatem suam, etsi prævideat ex recipientium malitia vertenda ea esse in injuriam munifici largitoris et in ruinam atque extremam eorum perniciem, qui illis abusuri sunt. Resolvitur propterea hæc quæstio in alteram generalem de permissione mali moralis ; de qua recolantur, quæ suo loco disputavimus (2).

CAPUT V.

DE GRATIÆ DISTRIBUTIONE.

Conjungunt sese invicem ea, quæ suo loco scripsimus de vera ac sincera voluntate Dei salvandi omnes et singulos homines ac de morte Christi ex eodem affectu pro omnibus et singulis hominibus, et ea quæ nunc in quæstionem veniunt circa gratiæ divinæ distributionem ; imo posterior hoc argumentum ab illo prior pendet. Nec enim Dei voluntas sterilis est ; et, si ipse, ad hominum salutem, ipsam decrevit Christi mortem, dubium ne superesse potest, quin ob Christi merita velit omnibus ac singulis hominibus subsidia necessaria conferre, quibus isti salutem sibi comparare valeant ? Hinc Jansenistæ qui cum Novatoribus contendunt, non omnibus gratiam a Deo conferri necessariam ad salutem, hoc ipso negarunt, Deum sincere velle omnes omnino homines salvos fieri, et Christum pro omnibus prorsus hominibus mortem obisse aut sanguinem suum fudisse ; adeo arctus est nexus ac

(1) Cfr. *Viva, Damnatæ. Thesium theologica Trinita*, ad Prop. vi inter damnatas ab Alex. viii. Paria huic damnatæ propositioni protulit Gerberonius, qui scribere ausus est : *Si diabolus posset gratiam dare, non aliam daret quam sufficientem, quia favet ipsius intentioni homines damnandi. Unde potest appellari gratia damnationis.* De Gerberonio ejusque libris cfr. *Le véritable esprit des nouveaux disciples de S. Augustin*, tom. iii, *Lettre d'un docteur de Sorbonne à un homme de qualité sur le procès fait par Mr. l'archevêque de Malines à Dom Gabriel Gerberon, moine bénédictin de la Congrég. de S. Maur*, pag. 1214 et seqq.

(2) De Deo, n. 138 et seqq.

dependentia alterius articuli ab altero. Quare, post ea quæ fusi in Tractatu de Deo disputavimus (1), supervacaneum videretur, hanc adnectere peculiarem disceptationem ; cum tamen suis argumentis et adstruatur ac impugnetur quod de gratiæ distributione traditur, cogimur proinde de ea, data opera, disserere.

Ut autem ab ordine ac perspicuitate non digrediamur, dispescere debemus ea, quæ de fide sunt, ab iis, quæ eundem certitudinis gradum minime obtinent. Ex his porro, quæ dogma non attingunt, alia sunt quæ communi fere suffragio catholicis Theologis probantur, alia autem quæ privati doctores aut inficiantur aut saltem in dubium revocant, secus ac ferat catholicæ doctrinæ pia sententia, quæ non patitur Deum exhiberi gratiarum suarum avarum, qui reipsa avarus non est nisi animarum nostrarum (2). Itaque Jansenistæ contendunt, vel ipsis justis volentibus ac conantibus interdum deesse Dei gratiam, qua valeant Dei præcepta adimplere ; multo magis id affirmant de peccatoribus fidelibus, præsertim vero de impiis illis, qui vulgo *obcæcati* et *indurati* audiunt, ac de infidelibus. Nonnulli Theologi cum iis consentiunt circa peccatores obduratos et obcæcatos, maxime vero quoad infideles ; etsi cum ceteris teneant, non negari a Deo gratias peccatoribus communibus. Nos igitur totidem propositionibus primo de justis, deinde de peccatoribus, postea de obcæcatis et obduratis, denique de infidelibus disceptabimus.

Præmittimus vero, 1° hic non agi de distributione gratiæ efficacis, cum nemo sit, qui contendat hanc omnibus dari, sed solum de distributione gratiæ proximæ aut remote sufficientis, juxta notionem quam de ea præbuimus, quæ nempe veram, completam ac relate ad præsentem subjecti circumstantias bene operandi facultatem tribuat ; 2° non agi de sola gratiæ oblatione, ut nonnulli minus accurate loquuntur aut etiam subdole, ut fucum faciant imperitis, sed de reali gratiæ collatione. Ille enim qui esurienti panem offerret, quem tamen ipse attingere nequiret, ei illu-

(1) Cfr. n. 460 et seqq.

(2) Ita passim S. Augustinus, qui Deum vocat *avarum salutis nostræ et animarum nostrarum*. Jam vero Deus profecto non esset avarus animarum, si earum aliquas relinqueret sine gratia sufficienti ad opera bona faciendam, ad mala vitanda et ad consequendam vitam æternam, ut per se patet ; siquidem proprium avarorum est, nihil præmittere eorum, quæ necessaria sunt ad acquirendam pecuniam. Porro S. Augustinum ita Deum avarum exhibere, constat ex *Serm. xv.* apud Sirmundum, apud Maurinos vero *Serm. cxxv*, n. 8 : *Parum est, inquit, Domino meo, avarus est, sed avaritia Dei salus nostra est. Avarus est, nummos suos quærit (bona opera nostra), imaginem suam colligit (scilicet animas nostras, quæ ad ejus imaginem factæ sunt). Dares, inquit, pecuniam nummulariis, et ego veniens cum usuris exigere. Et Serm. xxxvii inter Sirmundianos, apud Maur. cccclix, n. 2 : *Consolatur te non avarus Frater tuus (Christus)... Dixi eum non avarum, et forte invenio avarum. Avarus est ; sed nos vult habere, nos vult acquirere. Pro nobis tantum pretium dedit se ipsum ; nihil ad hoc pretium addi potest Enarr. in Ps. xcix, n. 10, scribit : Avarus est Deus salutis nostræ.**

deret, ita enim esuriens fame interiret. Sic etiam Deus, si solum offerret gratiam, quam tamen reipsa non conferret, homini illuderet, non autem ipsum adjuvaret, quod vel etiam cogitare absurdum est. His positis, sit

PROPOSITIO I. — *Justis omnibus, præsertim vero volentibus et conantibus, urgente præcepto, datur a Deo gratia vere ac relative sufficiens ad servanda omnia præcepta.*

De fide est adversus Jansenium, cujus propositio II: *Aliqua præcepta, etc.*, damnata est ut hæretica

Ita porro ex Scripturis catholicam veritatem evincimus: Apostolus, I Cor. X, 13, de justis scribit: *Fidelis Deus est, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis; sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere.* Atqui vera hæc minime essent, nisi Deus justis præsto esset gratia sua urgente præcepto. Huc pariter referuntur verba Eccli. XV, 16. *Si volueris mandata servare, conservabunt te.* Imo et Christi ipsius, Matth. XI, 50, dum dixit: *Jugum meum suave est, et onus meum leve;* ac I Joan. V, 5: *Mandata ejus gravia non sunt.* Hæc autem, quibus suavitas ac facilitas mandatorum divinorum commendatur, nisi saltem in justis vera essent, in nullo alio locum haberent. Jam vero juxta ipsos adversarios, gratia non opitulante, præcepta Dei non modo levia non essent, sed prorsus impossibilia evaderent; cum tamen contrarium de Dei præceptis in Scripturis prorsus prædicetur, argumento est ineluctabili, saltem justis non deesse gratiam, qua possibilia fiant ac levia.

Non minus facile hæc eadem veritas ex S. Augustino adstruitur, cujus verba hæc sunt: *Deus, cum per mediatorem Dei et hominum hominem Jesum Christum spiritualiter sanat ægrum, vel vivificat mortuum, id est, justificat impium, et cum ad perfectam sanitatem, hoc est, ad perfectam vitam justitiamque perduxerit, non deserit, si non deseratur, ut pie semper justeque vivatur (1).* Et alibi fidenter interrogat: *Te jam justum ex fide viventem negliget, deseret, dimittet? Imo vero et hic fovet, et hic adjuvat, et hic necessaria subministrat, et noxia resecat... Dominus curam habet tui, securus esto... Nusquam tibi deest; tu illi noli deesse, tu tibi noli deesse (2).*

Quare Concilium Arausic. II, Can. XXV, sic loquitur: *Hoc secundum fidem catholicam credimus, quod accepta per baptismum gratia omnes baptizati, Christo auxiliante et cooperante, quæ ad salutem animæ pertinent, possint et debeant, si fideliter laborare voluerint, adimplere (3).* Ergo fides catholica docet, omnes baptizatos, ac propterea multo magis justos, divina præcepta adimplere posse; quomodo vero nisi per gratiam? Clarius adhuc Tridentina Synodus catholicam hanc fidem adstruit, sess. VI, can. XVIII: *Si*

quis dixerit, Dei præcepta homini etiam justificato et sub gratia constituto esse ad observandum impossibilia, anathema sit. Jure proinde Innocentius X allatam superius Jansenii propositionem jam *anathemate damnatam* declaravit, quamvis Janseniani clament, nihil commune esse inter errorem a Tridentino canone in Novatoribus proscriptum et Jansenii propositionem (1).

DIFFICULTATES.

Obj. prima. S. Petrus, quamvis justus, caruit gratia, urgente præcepto; Sancti enim Patres aperte id docent, ut Hilarius qui affirmat, ipsum *non potuisse vitare culpam* (2); et S. Joan. Chrysost. qui scribit: *Negatio Petri non tam erat socordiae et negligentiae, quam ex eo quod Deus eum deseruerat* (3). Sed præ ceteris S. Augustinus, cujus verba decretoria sunt: *Quid est homo, inquit, sine gratia Dei, nisi quod fuit Petrus, cum negaret Christum* (4)? Quod sæpe alias repetit. Ergo.

Resp. Dist. antec. Et Petrus erat ex justis humilibus volentibus et conantibus, ut supponitur in propositione Jansenii, *neg.*; erat ex iis qui nimium propriis viribus, constantiae ac firmitati suæ confidunt, *conc.* Talem autem Petrum fuisse, tum ex Scriptura tum ex adductis Patrum testimoniis abunde constat. Extra causam igitur S. Petri exemplum affertur. Apposite propterea aiebat de Petro S. Augustinus, cujus auctoritate adeo abutuntur Janseniani: *Quis enim dubitaverit, quod... Petrus, si voluisset, ter Dominum non negasset* (5)? Nam, dum se percussus sensit, deponere potuit mentis tumorem, et Deo cum propheta dicere: *Adjutor meus esto, ne derelinquas me* (6).

(1) Nempe Jansenius cum suis contendit, *De grat. Christi*, lib. III, cap. 19, Concilium Tridentinum in adductis locis non loqui de gratia actuali, sed de habituali tantum, idque unum sacram Synodum decernere: Deum nempe non ante a justis recedere per sanctificantis gratiæ subtractionem, quam ipsi per lethale peccatum (ad quod vitandum gratia necessaria actuali destituti sunt, ac propterea vitare non potuerunt) a Deo recesserint. Ideo vero juxta Jansenium usurpat Concilium Tridentinum illa verba: *Deus justificatos non deserit*, ut probet adversus Novatores, justos non desinere tales esse, quod persæpe in venialia peccata incurrant. Ast miserum hoc effugium evertunt verba ejusdem Concilii, sess. XIII, cap. 13, ubi manifestum est Concilium locutum fuisse de auxilio actuali, quod nunquam justis deest; ait enim de justis: *Tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare et reponere omnes debent. Deus enim, nisi ipsi illius gratiæ desuerint, sicut cœpi opus bonum, ita perficiet, operans velle et perficere.* Quis hæc verba ad gratiam habitualement detorqueat? Gratia illa, qua Deus, nisi illam abiciamus, operatur velle et perficere, est gratia operans et cooperans, ideoque actualis, et non habitualis. Cfr. Dechamps, op. cit. lib. II, disp. VIII, cap. 3.

(2) Cap. 32 in Matth. n. 4.

(3) Hom. XXXI in Epist. ad Hebr. n. 5.

(4) Serm. cxxiv de Temp. n. 1.

(5) Lib. De unit. Eccles. cap. 9.

(6) Passim S. Augustinus docet, Petrum de se præsumpsisse, cum profiteretur se paratum ad mortem pro Christo subeundam. Quoniam Jansenistæ toties obtrudunt exemplum Petri, ut evincant justo

(1) Lib. 1. De nat. et grat. cap. 26.

(2) Enarr. in Ps. xxxix, n. 27. Plura alia testimonia ejusdem S. Doctoris cfr. apud Deschamps, op. cit. lib. III, disp. VIII, capp. 3, 4 et 5.

(3) Apud Hard. Act. Conc. tom. II, col. 1101.

Ergo juxta S. Augustinum derelictus fuit Petrus ob mentis suæ tumorem; nec ita derelictus est, ut gratia orationis fuerit destitutus. Addo, ex S. Augustino ab adversariis adductum testimonium apocryphum esse (1). S. Hilarius loquitur de potentia consequenti, ut aiunt, non autem de antecedenti et absoluta; ut patet ex contextu (2). S. Joan. Chrysostomus ideo dicit Deum deseruisse S. Petrum, *quia elato erat animo* et de se præsumperat (3).

Obj. secunda. 1° S. Augustinus, lib. *De nat. et grat.*, ait: *Fideles orantes dicunt: et ne nos inferas in tentationem; sed libera nos a malo. Si adest possibilitas, ad quid orant* (4)? Nec reponere juvat, justis a Deo conferri saltem gratiam orationis, qua bene utentes possint mandata servare; hoc siquidem alienum est a S. Doctoris mente. In hac enim hypothese ratio pateret, quare ex istis alii perseverent, alii tentationi cedant, quod alii nempe oraverint, alii vero orare neglexerint. 2° At S. Pater fatetur, causam hujus discriminis se plane ignorare: *Si, inquit, ad illam profunditatem scrutandam quisquam nos coarctet, cur illi duo suadeatur, ut persuadeatur, illi autem non ita; duo sola occurrunt interim, quæ respondere mihi placeat: O altitudo... et: Numquid iniquitas apud Deum* (5)? 3° Adde, juxta S. Doctorem justos interdum ipsa orationis gratia destitui: *Nonne, ait ipse, aliquando ipsa oratio nostra sic tepida est, vel potius frigida et pene nulla, imo omnino interdum ita nulla, ut neque hoc in nobis cum dolore advertamus... Quid ergo aliud ostenditur nobis, nisi quia et petere et quærere et pulsare ille concedit, qui ut hæc faciamus jubet* (6)? Ergo.

Resp. ad 1, *Dist.* Si adest possibilitas per naturam in sensu pelagiano, *conc.*; per gratiam, *neg.* Ad

volenti et conanti gratiam interdum deesse, juverit nonnulla S. Augustini testimonia hic subjicere, ut pateat eos longe discedere ab Augustini mente, dum talia effutunt. *Tract. xxvi in Joan. n. 1*, sic Christum Petrum alloquentem inducit: *Quid tantum præsumis? Quid de te sentis? Quid esse te credis? Audi quid sis: Amen, amen dico tibi, etc.; ibi, n. 2: Non tamen pro Domino, ut temere præsumebat, præcessit. Tract. cxiii, n. 6: Ecce, inquit, medici completa est prædictio, ægroti convicta præsumptio. Serm. ccxcvii, n. 1: Præsumptionem ferebat, tumorem suum nesciebat, Serm. ccxcvi, n. 3: Inventum est quomodo prædixerat medicus, non quomodo præsumperat ægrotus; et alibi passim.*

(1) Cfr. in Append. tom. iv, *Serm. lxxix, n. 1*.

(2) Totus hic est, ut excuset S. Petrum, quoad potest; hinc ait: *Et vere prope jam sine piaculo hominem negabat, quem Dei Filium prius agnoverat; tamen quia ex infirmitate carnis vel ambiguus extitisset, amarissime flevit, recolens trepidationis istius culpam, se nec admonitum potuisse vitare. Hanc eandem interpretationem dederat S. Ambrosius, lib. x in Luc, n. 82. Sed exploditur a S. Hieronymo et Augustino. Cfr. hic notam edit. Maur.*

(3) Subdit enim immediate post cit. verba: *Eru-diens, ut humanam sciret mensuram, et non repugnaret iis, quæ dicebantur a magistro, neque magis quam alii altum saperet... Nam quoniam erat verisimile eum sibi placere, et elato esse animo, etc.*

(4) Cap. lxi, n. 62.

(5) Lib. *De spirit. et litt. cap. 34*.

(6) Lib. 1, *Ad Simplic. quæst. ii, n. 2*.

sensum itaque Pelagii ibi loquitur S. Augustinus; hinc ipsi obijcienti: *Non juberet Deus, quod sciret non posse ab homine fieri*, respondit: *Ideo jubet (Deus) aliqua, quæ non possumus, ut noverimus, quid ab illo petere debeamus.* Supponit igitur, omnes justos habere semper saltem gratiam orationis.

Ad 2, *Dist.* Id est, fatetur S. Augustinus se ignorare, cur alteri detur gratia prævisa efficax tum orationis tum alterius cujusque operis salutaris, *conc.*; cur detur gratia sufficiens ad hæc præstanda vel non detur, *neg.* Nunquam enim de hoc dubitavit aut hæsit S. Doctor, cum pro certo habuerit, omnibus hanc gratiam præsto esse; quare semper in hominum culpam (non quidem originalem aut actuales præteritas, ut autumant Jansenistæ) refundit, quod non perseveraverint ob suam negligentiam, socordiam, superbiam; qua fit, ut cum *deserunt, deserantur* (1).

Ad 3, *Dist.* Et hic loquitur S. Doctor de effectu ipsius gratiæ, *conc.*; de ipsa gratia seu potentia orandi, *neg.* Loquitur scilicet de ipsa actuali oratione, *quam*, ut ait, *aliquando ita negligimus, ut vel tepide, vel frigide, vel nullatenus oremus, et de eo non doleamus.* Hi siquidem sunt omnes effectus potentiæ orandi et non orandi, de quibus solum disserit, non autem de potentia orandi, de qua sola hic agimus. Adde, hic S. Augustinum minime loqui de eo casu, in quo instet præceptum aliquod adimplendum, quod ut possibile fiat, necessaria gratia est (2).

Obj. tertia. 1° Si omnibus justis, saltem urgente præcepto, daretur gratia sufficiens, justi omnes etiam non prædestinati perseverare possent. 2° Hoc porro adversatur doctrinæ S. Augustini, qui in lib. *De dono perseverantiæ*, cap. XXII, docet, a justo non prædestinato Deum subtrahere obediendi vires, ideoque et gratiam relative sufficientem. Etenim prolata sententiam monachorum Adrumetinorum: *Si qui obeditis, si prædestinati estis rejiciendi, subtrahentur obediendi vires, et obedire cessetis*, ut veram agnoscat, ac solum quoad asperiores loquendi modum temperat, commutando secundam verbi personam in tertiam scribens: *Non dicatur: Si qui obeditis, si prædestinati estis rejiciendi; sed si qui obediunt, et cetera per verbi personam tertiam dicantur, non per secundam.* Ergo.

Resp. ad 1 *Conc.*; juxta doctrinam Concilii Tridentini, dum ait: *Deus semel sua gratia justificatos non deserit, nisi ab iis prius deseratur* (3); et juxta doctrinam S. Augustini dicentis: *Homo, in eo, quod audieras et tenueras, perseverares, si velles* (4).

(1) Cfr. Tricassin. *De necessaria ad salutem gratia omnibus et singulis data*, sect. iv, § iv.

(2) Cfr. Tricass. *ibid.*, et § v. Certe S. Augustinum supponere, omnibus gratiam præsto esse ad mandata servanda, patet ex ejus effato, lib. *De perf. justit.* cap. 105, ubi animæ, quæ gravia seu difficilia ea sentiat, dicit: *Oret gemitu voluntatis, ut impetret donum facultatis.*

(3) Sess. vi, cap. 11.

(4) *De corrept. et grat. c. 17, n. 11*.

Ad 2, *Neg.* Etenim S. Augustinus prædictam sententiam, prout a monachis afferebatur, rejecit ut *abominabilem*, non solum quoad modum, verum etiam quoad rem ipsam. Quod enim *abominabile* est, semper tale est, sive in secunda, sive in tertia persona proferatur. Dum vero eam emendavit, sustulit penitus illam *subtractionem virium*, in qua sita est vis difficultatis, sic enim eandem propositionem emendatam proponit: *Quid sententiæ deperit*, inquit, *si dicatur: si qui autem obediunt, sed in regnum ejus et gloriam prædestinati non sunt, temporales sunt, nec usque in finem in eadem obedientia permanebunt.* Tunc enim sensus hic redditur: Si qui obediunt, et non sunt prædestinati, culpa sua a perseverantia excident, atque ex prævisa hac culpa damnabuntur. Ita mentem S. Augustini exponit S. Prosper in *Responsione ad XII objectionem Gallorum*, dicens: *Vires itaque obedientiæ non ideo cuique subtrahit (Deus), quia eum non prædestinavit; sed ideo eum non prædestinavit, quia recessurum ab ipsa obedientia esse prævidit (1).* Quo sensu propositio vera est, neque aliquid ei *deperit* circa doctrinam de perseverantia in fide, quam S. Doctor propugnabat adversus Semipelagianos.

Obj. quarta. 1º S. Augustinus passim docet, justos interdum volentes et conantes servare præcepta non posse juxta præsentis, quas habent, vires, ut lib. *De grat. et lib. arb.* cap. XVII: *Qui ergo vult facere Dei mandatum et non potest, jam quidem habet voluntatem bonam, sed adhuc parvam et invalidam; poterit autem, cum magnam habuerit et robustam.* Quod et sæpe repetit. 2º Adde, Deum gratiam nulli debere; justis propterea denegare posse. Ergo.

Resp. ad 1, *Dist.* Per gratiam proxime sufficientem, *trans.* vel *conc.*; per gratiam remote sufficientem, *neg.* Et hac ratione tum allatum testimonium tum reliqua his similia exponi debent.

Ad 2, *Dist.* Seclusa gratuita Dei promissione, *conc.*; hac supposita, *neg. ant.* et hinc *neg. cons.*; quia, etsi ex justitia Deus nemini teneatur gratiam conferre saltem efficacem, tenetur tamen ex fidelitate, quam sibi debet, et ex quadam convenientia sapientiæ suæ ac bonitatis justis vires ad servanda præcepta concedere.

PROPOSITIO II. — *Deus omnibus fidelibus peccatoribus non obduratis gratias sufficientes tribuit, quibus possint tum peccata præcavere tum a peccatis resipiscere.*

Spectat ad doctrinam catholicam, assertam in Concilio Araus. II, can. XXV, superius laudato. Diximus porro in propositionis enunciatione, gratias a Deo tribui *ad præcavenda peccata*, ideoque sub hoc respectu toties dari, quoties præceptum urget implendum; dum vero diximus, *tum ad resipiscendum a peccatis*, non ita accipienda propositio est, quasi Deus singulis quibusvis momentis

gratias conferat; sed pro loco, tempore ceterisque adjunctis, in quibus Deo placuerit illas concedere.

Prior autem propositionis pars iisdem adstruitur Scripturarum testimoniis, quibus ostendimus, prop. præcedente, conferri a Deo justis gratias ad divina mandata servanda. Nam et quoad peccatores vera esse debent verba Christi, quibus affirmat: *Jugum meum suave est et onus meum leve*; tum Joannis effatum: *Mandata ejus gravia non sunt.* Jam vero nec suave reddi potest peccatoribus Christi jugum, nec onus mandatorum ejus leve, nisi per gratiam. Ergo... Quod vero attinet ad alteram propositionis partem, evincitur ejus veritas ex illis Dei verbis apud Ezech. XXXIII, 11: *Vivo ego, dicit Dominus Deus: nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua et vivat. Convertimini, convertimini a viis vestris pessimis; et quare moriemini, domus Israel?* Evincitur etiam ex illa generali Christi invitatione, Matth. XI, 28: *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.* Unde sic argumentamur: Non potest peccator converti, neque ad Christi sinum iterum se recipere, nisi per gratiam; Deus tamen peccatores omnes, præsertim fideles, ad conversionem invitat; et Christus peccatores omnes ad se vocat; ergo peccatoribus omnibus, saltem fidelibus et non obduratis, Deus adest per gratiam suam.

Longum esset velle Patrum testimonia recensere, quibus eadem veritas quoad utramque partem ostenditur; unum vel alterum proinde solum laudabimus. Nota sunt verba S. Leonis M.: *Juste enim nobis instat præcepto, qui præcurrit auxilio (1).* S. Augustinus vero hæc præclare scribit: *Cum ubique sit præsens, qui multis modis per creaturam sibi Domino servientem aversum vocet, doceat credentem, consoletur sperantem, diligenter adhortetur, conantem adjuvet, exaudiat deprecantem; non tibi deputatur ad culpam, quod invitatus ignoras; neque illud, quod vulnerata membra non colligis; sed quod volentem sanare contemnis (2).* Hinc accedit ejus discipulus S. Prosper, scribens: *Nemini Deus correctionis adimit viam, nec quemquam boni possibilitate dispoliat (3).*

Demum, ceteris omissis, Concilium Tridentinum adversus Lutherum et Calvinum negantes, posse quemlibet pœnitentiam agere, hæc habet: *Qui accepta justificationis gratia per peccatum exciderunt, rursus justificari poterunt, cum, excitante Deo, per pœnitentiæ sacramentum merito Christi amissam gratiam recuperare procuraverint (4).* Pro certo igitur habet Concilium, peccatoribus omnibus præsto esse divi-

(1) *Serm. xvi, De Pass. Domini*, cap. vi, edit. Baller.

(2) *Lib. De nat. et grat.* cap. 67, n. 80. Quæ refert ac repetit ex iis, quæ scripserat S. Doctor, *De lib. arbit.* lib. III, cap. 49.

(3) *Resp. ad xv Object. Vincent.* In App. ad tom. x opp. S. Aug.

(4) *Sess. vi, cap. 14.* Qui plura cupit, adeat Tricassin. op. cit. *De necessaria*, etc. sect. v, § 1 et seqq.; nec non Dechamps, op. cit. lib. III, disp. VIII, cap. vi.

(1) In Append. ad tom. x, opp. S. August.

næ gratiæ subsidium, quo ipsi possint a peccato resipiscere.

DIFFICULTATES.

Obj. prima. S. Augustinus ut exploratum assumit, gratiam non omnibus a Deo conferri. 1° Ait enim : Scimus, gratiam non omnibus hominibus dari. Scimus, eis, quibus datur, misericordia gratuita dari. Scimus, eis, quibus non datur, justo iudicio Dei non dari (1). 2° Loqui autem S. Doctorem de gratia sufficienti, patet ex iis, quæ scribit in lib. *De corrept. et grat.* ubi agens de gratia Adamo collata ideoque de gratia sufficienti ait : Nunc quibus deest tale adjutorium, jam pœna peccati est (2). 3° Ergo juxta ipsum culpa originalis et a fortiori culpa personalis ratio est, quare Deus interdum peccatori gratias sufficientes non tribuat. 4° Sane peccatores indigni sunt quavis gratia. Ergo.

Resp. *Neg. ant.* Ad 1 autem probat. *Dist.* Adstruit S. Augustinus, non omnibus dari gratias sensu Semipelagianorum, quos illic impugnat, *conc.*; in sensu catholico, *subdist.* non omnibus semper dari gratias efficaces aut etiam gratias proxime sufficientes, *conc.*; gratias remote sufficientes, *neg.* Semipelagiani enim contendebant, Deum gratia sua semper omnibus præsto esse, neque expectare nisi naturales conatus nostræ voluntatis ad eam conferendam.

Ad 2, *Dist.* Quibus deest tale auxilium, nempe proxime sufficiens, jam pœna peccati est, *conc.*; remote sufficiens, *neg.*

Ad 3, *Dist. sequel.* In infidelibus ratio hujus subtractionis est utraque culpa, originalis videlicet et actualis, *conc.*; in fidelibus culpa originalis, *neg.* Hoc enim est principium Jansenistarum, qui, etsi Concilium Tridentinum declaraverit, in renatis nihil esse quod Deus odio habeat, ac nihil damnationis esse in iis, qui sunt in Christo Jesu, tamen autumant, peccatum originale semper influere in ipsos baptizatos; quod aliud non est nisi doctrinam Novatorum profiteri, de qua postea agemus. Itaque in fidelibus sola culpa personalis efficere potest, quominus Deus aut gratias efficaces, aut saltem proxime sufficientes interdum subtrahat, non autem gratiam remote sufficientem, quam nemini unquam denegat juxta illa quæ diximus.

Ad 4, *Dist.* Si Deus gratias tribueret juxta dignitatem nostram, *conc.*; si juxta benignitatem ac misericordiam suam, *neg.* Nonne Deus est præstabilis super malitia? ut loquitur Joel. II, 13. Quid fieret de iis, qui talia obtrudunt, si Deus pro dignitate nostra gratias suas largiretur?

Obj. secunda. Ideo statuitur, Deum peccatoribus gratia sufficienti adesse, quoties urget præceptum, præsertim supernaturale, quia alioquin præcepta forent impossibilia, nec ad culpam imputari posset illorum transgressio, atqui contrarium plane docet

S. Augustinus; 1° siquidem in lib. *De perfect. justitiæ*: Cum videmus, inquit, claudum, qui sanari potest, recte utique dicimus, debet homo iste esse sine claudicatione, et si debet, potest. Nec tamen cum vult, continuo potest; sed cum fuerit adhibita curatione sanatus, et medicina adjuverit voluntatem (1); 2° et paulo post: Peccatum est, subdit, eum vel non est charitas, quæ esse debet, vel minor est, quam debet; sive hoc voluntate vitari possit, sive non possit: quia, si potest, præsens voluntas hoc facit; si autem non potest, præterita voluntas hoc fecit (2); ac demum generatim 3° pronunciat, lib. III *De lib. arb.*: Sunt etiam necessitate facta improbanda, ubi vult homo recte facere, et non potest (3). 4° Cum vero ab hac doctrina recesserit Pelagius, ejus articulus damnatus est in Concilio Diospolitano: Oblivionem et ignorantiam non subjacere peccato, quoniam non secundum voluntatem eveniunt, sed secundum necessitatem (4). Ergo.

Resp. *Neg. min.* Ad 1 prob. *Dist.* Docet S. Augustinus in adductis verbis, non semper habere peccatores vires ad surgendum a peccatis aut ab iis se abstinendum per gratias immediatæ et proxime sufficientes, *conc.*; mediate per orationem, *neg.*

Ad 2, *Dist.* Peccatum est, cum non est charitas, aut minor est, etc. hypothetice seu dominante cupiditate actuali consequente seu voluntaria, *conc.*; dominante cupiditate, quæ mediante saltem oratione vinci nequeat, aut haberi major charitas non possit, *neg.*

Ad 3, *Dist.* Quin tamen imputentur ad culpam, *conc.*; ut ad culpam imputentur, *neg.* Loquitur enim S. Pater in adducto textu de motibus inordinatis et involuntariis concupiscentiæ, qui eatenus improbantur in se, quatenus et ex peccato sunt et ad peccatum inclinant (5).

Ad 4, *Dist.* Quatenus Pelagius affirmabat, secundum necessitatem evenire, quæ ex oblivione et ignorantia per gratiam vincibili patrantur, *conc.*; secundum necessitatem absolutam ex oblivione et ignorantia invincibili proventientem, *neg.* Cum enim ille heresiarcha gratiam proprie dictam ejusque neces-

(1) Cap. 3, n. 5.

(2) Cap. 6, n. 15.

(3) Cap. 18, n. 51.

(4) Apud S. August. lib. *De gestis Pelag.* cap. 18, 42.

(5) Id patet ex scopo S. Doctoris atque ex contextu. Scopus enim ejus est, ut ostendat, concupiscentiæ rebellionem pœnam esse peccati originalis, quod omnes contraximus. Contextus porro hic est: in hoc ipso cap. 18, n. 50, jam dixerat: Quæcumque ista causa est voluntatis, si non potest ei resisti, sine peccato ei ceditur. Si autem potest, non ei cedatur, et non peccabitur. Deinde, n. 51, ponit verba nobis objecta, atque immediate prosequitur: Nam unde sunt illæ voces: Non enim quod volo facio bonum, sed quod nolo malum hoc ago. Et illud: Velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio. Et illud: Caro concupiscit, etc. Sed hæc omnia hominum sunt, ex illa mortis damnatione venientium; nam, si non est ista pœna hominis, sed natura, nulla ista peccata sunt... Nunc autem quia ita est, non est bonus (homo), nec habet in potestate ut bonus sit... pœnam istam esse quis dubitet? Exinde patet mala adversariorum fides, dum talia obtrudunt.

(1) *Epist. cccvii, ad Vitalem*, cap. v, n. 4, 5 et 6.

(2) *Cap. 11*, n. 32.

sitatem inficiaretur, inferebat, hominem absque gratiæ subsidio totam legem servare posse; quod si in nonnullis casibus id reipsa præstare non posset, potius, quam admitteret gratiæ necessitatem sive ad ignorantiae tenebras dispellendas sive ad robur addendum, negabat hominem in illis peccare. Quid porro hoc commune habeat cum doctrina quam tuemur, non video (1).

PROPOSITIO III.— *Deus peccatoribus etiam obduratis et obcæcatis gratias vere sufficientes confert pro loco et tempore, quibus possint et peccata cavere et a peccatis resipiscere.*

Priusquam propositionem vindicemus, juverit exponere, quinam in numero istorum peccatorum sint ponendi; id vero præstabimus verbis ipsis S. Bernardi, qui sic cor durum describit: *Ipsium est, inquit, quod nec compunctione scinditur, nec pietate mollitur, nec movetur precibus; minis non cedit, flagellis duratur. Ingratum ad beneficia est, ad consilia infidum, ad judicia sævum, inverecondum ad turpia, impavidum ad pericula, inhumanum ad humana, temerarium in divina, præteritorum obliviscens, præsentia negligens, futura non providens* (2).

Sic porro expositam propositionem ut certam propugnemus, Sacrarum Scripturarum, Patrum ac Conciliorum auctoritati innixi, et gravissimis rationum momentis ex ratione theologica depromptis.

Scriptura in primis obduratos ejusmodi peccatores et obcæcatis arguit ob resistantiam, quam ex propria sua malitia divinæ gratiæ opponunt; minatur ipsis iræ thesauros ob eorum impoenitentiam atque duritiem; testatur ita Deum temperare punitionem aut patienter cum ipsis agere, ut possint mutari a propria malitia, et omnes sine exceptione ulla ad poenitentiam reverti. Supponit igitur, non omni eos prorsus gratia destitui.

Etenim S. Stephanus, Act. VII, 51, sic obduratos Judæos alloquitur: *Dura cervice et incircumcisis cordibus et auribus, vos semper Spiritui Sancto resistitis. Et Apostolus ejusmodi pariter peccatores arguens, scribit: An divitiis bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnitis? Ignoras, quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? Secundum autem DURITIEM TUAM et impoenitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei* (Rom. II, 4). Auctor libri Sapientiæ præterquam quod cap. XI generatim dicit, Deum alloquens: *Misereris omnium, quia omnia potes, et dissimulas peccata hominum propter poenitentiam. Diligis omnia quæ sunt, et nihil odisti eorum quæ fecisti*. Cap. XII, 20, de Chananæis scelestissimis et obduratis hominibus subdit: *Si inimicos servorum tuorum et debitos morti cum tanta cruciasti attentione, dans tempus et locum, per quæ possent mutari a malitia, cum quanta diligentia judicasti filios tuos?* Demum II. Pet. III, 9, scribit Apostolorum princeps:

Patienter agit (Deus) *propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti. Ergo.*

Eadem ratione loquuntur Patres. Nam S. Augustinus, *Enarr. in Ps. VI*, n. 8, explanans verba Apostoli: *Tradidit illos Deus in reprobum sensum*, hæc habet: *Ea est cæcitas mentis. In eam quisquis datus fuerit, ab interiori Dei luce secluditur, sed nondum penitus, cum in hac vita est... Penitus enim esse extra Deum quid est, nisi esse in summa cæcitate?* Ergo nemini omnis prorsus gratia subducitur in hac vita degenti, nec quispiam perfecta et absoluta obduratione ac cæcitate punitur. Quod quidem sæpius repeti, ut *Tract. XII in Joan.* n. 12, ad illa Christi verba: *Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Ergo, inquit, quantum in medico est, sanare venit ægrotum. Ipse se interimit, qui præcepta medici observare non vult. Venit Salvator ad mundum; quare Salvator dictus est mundi, nisi ut salvet mundum, non ut judicet mundum? Salvati non vis ab ipso, ex te judicaberis; et alibi passim* (1).

Nec aliud docent Concilia. Etenim præter Arausi-canum II, cujus can. XXII superius retulimus, et qui huc etiam refertur, cum ejus verba generalia sint, Concil. Valentin. III declarat, can. II: *Malos non ideo perire, quia boni esse non potuerunt, sed quia boni esse noluerunt* (2). Et Concilium Lateran. IV. cap. *Firmiter*, quin ullam exceptionem apponat, definit: *Si post suspensionem baptismi quispiam prolapsus fuerit in peccatum, per veram poenitentiam semper potest reparari* (3). Ast in adversariorum sententia hoc falsum esset; deficiente enim omni gratia, impossibile est, quempiam reparari posse per veram poenitentiam; supponit igitur Concilium, hanc nunquam homini, quamdiu vivit, penitus deesse.

Ratio denique theologica eaque multiplex et gravissima huic doctrinæ adstipulatur, imo aperte eam demonstrat. Ex iis enim, quæ suo loco ostendimus, Deus sincere vult istorum etiam salutem, et Christus pro istorum salute mortuus est; Deus jubet ipsos sperare, ac ita jubet, ut rei gravissimi delicti efficiantur salutem desperando, urgente præsertim præcepto conversionis in articulo mortis, ut omnes docent. Jam vero quomodo veram poterunt habere spem tanquam anchoram firmam, quorum semel imbuerit animum sententia adversariorum, quod nempe ipsi destituti sint omni gratia? Quomodo poterunt sine gratia actum supernaturalem spei theologicæ elicere? Hoc adeo receptum est in Ecclesia, ut quoties casus contingat, in quo aliquis ex ejusmodi perditis hominibus et effusus in omne vitium, imo et in incredulitatem graviter decumbat, toties accurrant ejus ministri, ut cum hortentur ad resipiscentiam salutarem, ac fideles pro eo preces ad Deum fundant. Ergo pro certo habet Ec-

(1) Cfr. Auctores citt. locis citt.

(2) *De Consid.* lib. 1, cap. 2, n. 3, edit. Maur.

(1) Cfr. apud Tricassin. *De necessaria gratia*, etc. sect. IV; et apud Dechamps op. cit. lib. III, disp. VIII, cap. 15 et seqq.

(2) Apud Harduin. *Acta Concil.* tom. V, col. 89.

(3) Ibid. tom. VII, col. 17 et 18.

clesia, neminem, quamdiu in vivis est, omni prorsus gratia destitui; alioquin ridicula et absurda esset ejusmodi sollicitudo. Quod si quovis tempore abjicienda procul fuit dura ejusmodi sentiendi ratio, luctuosa hac nostra ætate cavendum maxime ab ea est, in qua tot cernimus in omne malum et incredulitatem prolapsos; siquidem de his omnibus actum esset, omnesque ut reprobi, pro quibus nulla spes superest, relinquendi essent. Quis Catholicorum hoc ferat? Talia sensu concipere potuisse Jansenistas, qui alias animadvertimus, non sunt nisi deistæ larvati, mirum non est; verum quod ita sentiant catholici Theologi, indignationem et impetum movet, ac incredulis religionem christianam invisam reddit (1).

Rursum, quoties homines peccant, libere peccant; ergo nunquam omni gratia destituuntur. Quis enim, interrogat S. Augustinus, peccat in eo, quod nullo modo caveri potest? Peccatur autem; caveri igitur potest (2). Atqui juxta adversarios ipsos caveri non potest peccatum absque gratia. Merito igitur concludit Doctor Angelicus: Dicere, quod aliquod peccatum est in hac vita, de quo quis pœnitere non possit, erroneum est; primo quidem, quia per hoc tolleretur libertas arbitrii. Secundo, quia per hoc derogaretur virtuti gratiæ, per quam moveri potest cor cujuscunque peccatoris ad pœnitendum (3).

(1) Apposite Cl. Manzoni, *De doctrina morali catholica*, cap. 9, Roma 1826. *De dilata conversione*: « Tradatur illa doctrina (de impotentia conversionis), et dic quaeso, quales consecutiones habebit quoad moralem hominum agendi rationem! Homo nequit sese ad Deum convertere? sola igitur peccatori superest desperatio, quæ omnem pietatis, humanitatis, et generositatis sensum excludit. Quo in horrido statu, si quis placide et quiete perseverare posset, hac una lege regeretur, ut procuraret sibi, quomodocumque et quamdiu posset omne voluptatis genus. Homo nequit sese ad Deum convertere! Nullus igitur pœnitentiæ locus, nullus vitæ emendationi, nullus orationi; nulla jam spes, nulla redemptio, evangelium nullum; absurdum ergo ageret, qui peccatorem hortaretur, ut supernaturalibus rationibus motus ad meliorem frugem se reciperet. Homo non judicatur pro eo statu, in quo reperitur, dum vita fingitur! Ergo nullus est status justitiæ vel injustitiæ: quandoquidem justitia ista, homini nequaquam conciliaret amicitiam Dei. Quid sentiendum foret de amicitia Dei, quæ hominem in æterno supplicio relinqueret? Ergo non servantur hujus vitæ operibus, præmia vel pœnæ, quoniam non supponitur in hac vita status, in quo homo alterutris dignus existat. Nulla ergo est ratio certa et præponderans, qua homines nullo non tempore ad honeste agendum impellantur. Hæc et similia forent consecratoria, hujus modi doctrinæ... Sub regimine doctrinæ catholicæ, homo pravis affectibus ad malum deducitur; sed admissa ista doctrina, quam reprobamus, quo quis ratione diligentius uteretur, eo tetricius in pejus rueret. In doctrina catholica homines eo efficacius a pravis moribus avocantur, quo diligentius hæc doctrina ipsis inculcatur; doctrinam oppositam quicumque sequuntur, vehementius trahuntur ad inhonestam. At ejus modi doctrina notionibus recte rationis ac sensui religioso adeo adversatur, ut a nemine proposita fuerit, nec unquam recipi possit. »

(2) *De lib. arbit.* lib. III, cap. 18.

(3) Part. III, q. 86. a. 1; cfr. S. Joan. Damasc.

DIFFICULTATES.

Obj. prima. 1º Deus peccatores excæcat et indurat, ut dicitur Exod. IX, Is. VI, Joan. XII et alibi passim. Atqui Deus non indurat et excæcat imperiando malitiam, juxta notum Augustini effatum (1); ergo saltem subtrahendo gratiam. 2º Totalem porro esse ejusmodi subtractionem ex citatis locis facile evincitur; nam Joan. XII, 39, legitur: *Propterea non poterant credere, quia Isaias dixit: excæcavit oculos eorum, et induravit cor eorum*. His cohærent, quæ leguntur Ecclesiast. VII, 14: *Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere, quem ille despexerit*. Hinc, Isaiæ V, Deus, patefacto Judæorum ad collata ipsis beneficia ingrato animo, sub vineæ figura sic vv. 5 et 6 concludit: *Et nunc ostendam vobis, quid ego faciam vineæ meæ: auferam sepem ejus, et erit in directionem; diruam maceriem ejus, et erit in concultationem, et ponam eam desertam; non putabitur, et non fodietur, et ascendent vepres et spinæ; et nubibus mandabo, ne pluant super eam imbrem*. Quæ quidem verba de spirituali derelictione Patres intellexerunt. Etenim S. Hieronymus: *Tollitur, inquit, Dei auxilium ab his, qui indigni sunt, ut, quia non senserant Deum per beneficia, sentiant per supplicia* (2). S. Cyrillus Alex. scribit: *Dimittam vineam meam, non putabitur, non fodietur* (3). Id est, nulla ei cura impendetur, quæ eam possit corrigere et in melius reducere. Denique S. Thomas: *Auferam sepem ejus, id est, auxilia Angelorum, quibus contra hostes protegebatur... Non putabitur admonitionis aut correptionis vomere, quando peccat, etc* (4). Ergo.

Resp. ad 1, *Dist. Maj.* Deus negative peccatores excæcat et indurat, cæcitate ac induratione omnimoda ac perfecta, seu omnem eis penitus denegando gratiam, *neg.*; imperfecta, uberiora subtrahendo auxilia, *conc.* Responsio patet ex S. Augustini textu superius citato; alioquin, si penitus essent extra Deum, invenirentur in cæcitate summa, quæ propria tantum est damnatorum, eorum scilicet qui viatores esse desierunt. Quamdiu autem homines viatores sunt, possunt finem seu metam attingere; non possent autem sine omni prorsus gratia; ergo aliquam semper habeant necesse est, per quam possint converti.

Ad 2, *Neg.* Ad primam autem prob. seu ad textum Joan. XII, *Dist.* Non poterant credere impossibilitate consequenti ac voluntaria, *conc.*; antecedenti ac necessaria, *neg.* Apposite idem S. Augusti-

De fide, lib. II, cap. 26; vid. etiam *Commentarium historicum* cit. Caroli du Plessis d'Argentré, cap. 3, assert. XII.

(1) Ita passim S. August. lib. II, *Quæst. in Exodum*, præsertim quæst. XXIII et seqq. Expresse vero cap. 194, n. 14, ubi scribit: *Nec obdurat Deus imperiando malitiam, sed non imperiando misericordiam*.

(2) In Isai. lib. II, in v. 5 et 6 capitis V, edit. Vall.

(3) Οτι ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνά μου, καὶ οὐ μὴ τμητῇ, οὐδ' οὐ μὴ σκαφῇ. *Comm. in Is.* lib. I, Orat. III, pag. 84 rec. cit.

(4) In *Expos. in Isaiam*, cap. V, edit. cit. Rom. 1570, t. XII, fol. 8 a tergo.

nus in hæc verba: *Non poterant, inquit, credere, quia hoc Isaias propheta prædixit; hoc autem Propheta prædixit, quia Deus hoc futurum esse præscivit; quare autem non poterant, si a the quærat, cito respondeo, quia nolebant; malam quippe eorum voluntatem prævidit Deus, et per prophetam prænuñciavit (1).*

Ad alteram autem probat. deductam ex Ecclesiast. *Dist.* Quem Deus despexerit despectione perfecta et absoluta, eademque despectione manente, *conc.*; imperfecta, *subdist.*; difficilius præ ceteris corrigi potest, *conc.*; nullo modo, *neg.* Eodem enim sensu id affirmavit Ecclesiastes, ac dixerat superius, cap. I, 15: *Perversi difficile corriguntur.*

Isaias vero de punitione temporali judicæ reipublicæ loquitur; *conc.*; de spiritali derelictione, *neg.* prout contextus ostendit, in quo prædicitur Judææ vastatio et futura captivitas. Quid si Patres etiam sensu spiritali et mystico citata verba intellexerunt, exponi debent de derelictione imperfecta; loquuntur enim de gratia conversionis, nempe efficaci, aut de gratia proxime sufficienti, qua interdum peccatores destitui possunt, quod et nos fatemur; non autem de privatione orationis, qua cæteras gratias obtinere valeant (2).

Inst. Frustra saltem obdurati ad Deum oratione confugiunt, a quo exaudiendi non sunt, ut videre est in Antiocho, de quo, II Machab. IX, 13, dicitur: *Orabat autem hic scelestus Dominum, a quo non esset misericordiam consecuturus.* Ergo.

Resp. Dist. ant. Si, non ut par est, confugiant, *conc.*; si debita ratione, *neg.* Ad exemplum porro Antiochi reponimus, ipsum oravisse quidem ad impetrandam salutem corporis, non autem animæ. Extra rem propterea tum istud tum similia ejusmodi exempla proferuntur.

(1) *Tract. LIII in Joan. n. 6.* Mens S. Doctoris melius cognoscitur ex toto contextu; numero siquidem 4º jam dixerat: *Fecerunt ergo peccatum Judæi, quod eos non compulit facere, cui peccatum non placet; sed facturos esse prædixit, quem nihil latet. Et ideo, si non malum, sed bonum facere voluissent, non prohiberentur.* Deinde, n. 5, subdit: *Si non potuerunt credere, quod peccatum est hominis non facientis, quod non potest facere? Si autem non credendo peccaverunt, potuerunt ergo credere, et non fecerunt.* Demum solvit quæstionem, n. 6. verbis a nobis relatis.

(2) *Cfr. Sanctius in h. l. n. 23 et 24.* Quod suadet integrum istius capituli argumentum et nexus. Primum enim Israëliticus populus sistitur sub imagine vineæ a vitinore in fertili solo plantatæ et cultæ, providaque et liberali cura educatæ, sed in edendis fructibus Domini sui expectationem deludentis, eamque ob causam omni influxu celesti et cura atque custodia vitinoris privandæ ac penitus diruendæ (a v. 1 ad 6). Deinde Propheta, hujus parabolæ v. 7, significationem exponit. Tum singula populi scelera perstringit, nempe avaritiam et rapacitatem (v. 8 10), intemperantiam, luxuriam, temeritatem et inconsiderationem (v. 11, 14), ratiociniâ improba, quæ suadent peccandi licentiam (v. 18 et 19), eversionem omnium veri et justi legum, etc. Denique horum scelerum et criminum pœnas denunciat (a v. 24 ad finem), nempe direptionem Judææ a longinquis populis. *Cfr. etiam Rosenmüller in hoc caput.*

Obj. secunda. 1º S. Augustinus, *Lib. V cont. Julianum*: *Cæcitas cordis, inquit, quam solum removet illuminator Deus, et peccatum est, quo in Deum non creditur, et pœna peccati, qua cor superbum digna animadversione punitur, et causa peccati, cum mali aliquid cæci cordis errore committitur (1).* 2º Et, *Exposit. in Ps. CLXVII*: *Ecce (Deus) deserit peccatorem, ecce non vocat, ecce non aperit sensum, ecce non infundit gratiam (2).* 3º Denique lib. *De nat. et grat.* ait: *Nec cogitat prævaricatorem legis, quam digne lux deserat veritatis, qua desertus utique fit cæcus, et plus necesse est ut offendant, et cadendo vexetur, vexatusque non surgat (3).* 4º Et alibi passim inculcat: *Desertum omni lumine veritatis velle non posse (4);* 5º tum: *Cogimur fatèri, aliis quibusdam peccatis ita eos excæcari meruisse, qua tamen excæcatione non potuerunt credere (5).* Exploratum est igitur ex toto Augustini systemate, omni prorsus gratia induratos peccatores destitui et omni lumine, in eoque statu constitutos surgere non posse, sed necessario in graviora impingere.

Resp. Neg. cons. Sed potius nihîl magis inde exploratum esse colligitur, quam abusum perpetuum doctrinæ S. Augustini ex parte adversariorum, quos impugnamus, quique non verentur contra apertam ejus mentem ejusmodi urgere testimonia.

Quandoquidem in istis textibus S. Augustinus vel loquitur hypotheticè, ostendendo quid foret de homine omni prorsus gratia destituto, cæco et obdurato, ut evincat ejusdem gratiæ necessitatem adversus Pelagianos; vel agit de eo, quod contingit illi, qui destitutus est gratia efficaci aut proxime sufficienti in pœnam superbiæ ac jactantiæ. Ast nunquam asserit, dari hominem omni prorsus gratia a Deo privatum, imo contrarium semper docuit.

Igitur ad 1, *Dist.* Si daretur ejusmodi cæcitas, illa sequerentur quæ enumerat S. Doctor, *conc.*; reipsa datur ex mente S. Augustini, *neg.* Disputans enim adversus Julianum Pelagianum, qui gratiæ necessitatem negabat, S. Augustinus patet facit, quid esset homo sine gratia, aut illam respuens, ut patet ex verbis illis: *Cæcitas cordis, quam solum removet illuminator Deus.* Nusquam vero asserit, Deum illam cæcitatem non removere; quod tamen deberent ostendere adversarii, ut aliquid proficerent.

Ad 2, *Dist.* Explicans effectus desertionis, si daretur, *conc.*, quæ tamen revera datur, *neg.* Imo prosequitur S. Augustinus, *ibid.*: *Quis seipsum liberabit, si ille deseruerit? et quis liberat? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum Nostrum.* Deinde hujus gratiæ effectus commendans erga vel durissimos peccatores, subdit, quod, *etsi congelaverint et crystallum facti fuerint, non erunt duri misericordiæ Dei, emittet verbum*

(1) Cap. 3, n. 8.

(2) N. 26.

(3) Cap. 22.

(4) Lib. *De perfect. just.* c. 19, n. 41.

(5) Lib. *Septemdecim Quæst. in Matth.* quæst. XIV, n. 3.

uum et tabefaciet ea; etc. (1); et addit : *Duri sunt enim per superbiam*; quæ scilicet contemnit omnem gratiam.

Ad 3, *Dist.* Qui superbia intumescens gratiam respuit aut ei resistit, *conc.*; qui gratiæ, quam ei Deus largitur, obsequitur, *neg.* Responsio patet ex dictis et ex contextu. Subdit enim S. Doctor. cap. seq. : *Deserti luce justitiæ et per hoc contenebrati, quid pariant aliud quam hæc omnia, quæ commemoravi opera tenebrarum, donec dicatur eis, si dicto obaudiant : Surge, qui dormis, etc. (2).*

Ad 4, *Neg.* Sed solum dicit, etiam, qui desertus esset omni lumine veritatis, præcepta servare non posse; quod quidem verissimum est, ast longe alienum ab adversariorum assertionem, qui ea obijciunt tanquam absolute dicta ab Augustino.

Ad 5, *Dist.* Non potuerunt impotentia culpabili et voluntaria, *conc.*; absoluta, *neg.* Adjicit enim S. Pater post adducta verba, istos sic fuisse excæcatos, ut tamen illa excæcatio eis ad humilem confessionem, et sollicitam inquisitionem, et obedientem conversionem, et ferventem dilectionem valeret (3).

Obj. tertia. 1° Si obdurati acciperent gratias sufficientes ad salutem, nullum jam intercederet discrimen inter ipsos et peccatores reliquos; quod tamen admitti nequit. 2° Deinde quis nesciat, determinatum esse peccatorum numerum, ultra quem Deus nullum aliud dimittere decrevit, juxta illud Amos, I, 5 et seqq. : *Super tribus sceleribus Damasci, et super quatuor non convertam eum?* 3° Hinc fit, ut obdurati et obcæcati interdum repentina morte abripiantur, aut in subitam incidant amentiam post peccatum admissum. His profecto nulla suppetit gratia ad salutem. 4° Accedit, doctrinam ejusmodi Theologorum, qui liberaliter ac indiscriminatum omnibus gratias diffundunt, perniciosam in praxi esse; etenim hæc doctrina semel constituta, virtus non amplius esset regula constans ac norma totius vitæ, sed potius ei substitueretur ratio componendi pessimam vitam cum optima morte (4). Ergo.

(1) Loc. cit.

(2) Cap. 23, n. 25.

(3) Cfr. ibid. S. Doctor. Vid. Tricassin. op. cit. De necessaria ad salutem gratia, sect. iv, § 4 et seqq. ubi perquam luculenter patefacit malum adversariorum fidem in his testimoniis aliisque similibus afferendis. Cfr. etiam Dechamps, *Hæres. Jansen.* lib. III, disp. xv et seq. Mirum propterea est, nonnullos theologos catholicos ausos esse hæc ipsa S. Augustini testimonia proferre, quæ Calvinus et Jansenius urgent, ut evincant Deum excæcatis et obduratis nullam gratiam tribuere.

(4) Ita Sismondi, *Hist. des Répub. Ital.* t. xvi, pag. 415 et 416; ubi scribit : *La vertu, au lieu d'être la tâche constante de toute la vie, ne fut plus qu'un compte à régler à l'article de la mort. Il n'y eut plus aucun pécheur si aveuglé par ses passions qu'il ne projetât de donner, avant de mourir, quelques jours au soin de son salut; et dans cette confiance il abandonnait la bride à ses penchants déréglés. Les casuistes avaient dépassé leur but en nourrissant une telle confiance; ce fut en vain qu'ils prêchèrent alors contre le retard de la conversion; ils étaient eux-mêmes les créateurs de ce dérè-*

Resp. ad 1, *Neg.* Nam peccatores reliqui uberrimes et frequentiores gratias consequuntur præ obduratis et obcæcatis.

Ad 2, *Dist.* Determinatus est peccatorum numerus quoad eos, qui post patratum aliquod peccatum aut moriuntur aut in amentiam perpetuam incidunt, *conc.*, quoad eos, qui in vivis supersunt et mentis compotes in ordine ad gratias efficaces, *trans.*; in ordine ad gratias proximè aut remote sufficientes, quibus semper respiscere valeant, *neg.* Eo ipso enim, quod peccatores semper teneantur præcepto conversionis et spei, nunquam omni gratia, quamdiu vivunt, privantur juxta illa quæ dicta sunt. Testimonium vero Amos est tantum de poena temporali nec proinde ad rem præsentem facit (1).

Ad 3, *Dist.* Qui tamen usque ad id temporis gratias necessarias ad salutem obtinuerint, *conc.*; sæcus, *neg.* Justo proinde Dei judicio plectuntur post tot gratiarum abusum. Addo, ejusmodi difficultatem perinde ac præcedentem æque premere eos, qui saltem peccatoribus communibus gratias dari contendunt.

Ad 4, *Neg.* Imo opposita doctrina, quæ omnem spem adimit conversionis in extrema vitæ periodo constitutis, viam facilem aperit ad quævis scelera; cum nullo fræno coerceantur illi, quorum animos hæc sententia imbuerit. Quo enim se vertent, quorum desperata salus declaratur? Qui autem abutuntur catholica doctrina, quæ docet spem semper superesse salutis, sibi ipsis perniciem consciscunt. Spes enim eo difficilior evadit, quò major præcessit gratiarum abusus. Committunt ipsi negotium omnium maximum incerto eventui, cujus omnia adjuncta prorsus ignorant. Itaque deterrendi sunt peccatores, quamdiu vivunt; sed non deneganda ipsis consolationis ac spei jucunditas est, dum in extremis versantur, cum scilicet nullum aliud remedium præteritis malis amplius suppetit, nullusque illinc datur regressus (2).

glement d'esprit, inconnu aux anciens moralistes; l'habitude était prise de ne considérer que la mort du pécheur et non sa vie, et elle devint universelle. Magis mirari subest, hunc auctorem potuisse exprobrare Catholicis morum corruptionem provenientem ex principio de possibilitate conversionis, qui sectam profitetur, in qua prædicatur inutilitas bonorum operum ad salutem, quique præterea idololatriæ apologiam texuit.

(1) Cfr. Sanctius in hunc loc. qui in primis adnotat, ibi ternarium numerum pro indefinita multitudine scelerum a Propheta usurpari; deinde illam conversionem longe verisimilius vim habere sensus negativi, ita ut hæc sententia ex Dei nomine exurgat : Si populus illam solum communem peccatorum multitudinem admisisset, non converterem illum, seu ei non parcerem ac punirem, nunc multo minus parcam, postquam quarto peccato seu novo scelerum genere cumulum ceteris peccatis addidit? Demum ostendit agi de supplicio temporali, quod vv. seqq. Propheta designat; siquidem nihil aliud præter bellum, fugam et incendium comminatur, quæ omnia longe absunt a spirituali supplicio.

(2) Præstat huc quoque afferre, quæ in hanc rem scribit cit. Manzoni : « At, » ait ipse, « si Ecclesia tam parum confidit de iis, qui appropinquante morte,

PROPOSITIO IV. — *Infidelibus omnibus, etiam negatavis, datur pro loco ac tempore gratia sufficiens ad salutem.*

Infideles *negativi* illi nuncupantur, qui nihil unquam de fide audierunt. *Positivi*, qui cum fidei notitiam habuerint eam amplecti noluerunt; aut eam respuerunt. De istis nulla quæstio esse potest. De primis proinde fere tota lis est. Omni penitus gratia sive proxime sive remote sufficienti ad salutem eos destitutos esse, contendunt non solum Jansenistæ omnes, sed nonnulli etiam Theologi catholici, adversus quos enuntiata propositionem tanquam *certam* pariter propugnamus.

Sane ab Alexandro VIII proscripta est hæc propositio, qui est num. V : *Pagani, Judæi, hæretici aliique hujus generis nullum omnino accipiant a Jesu Christo influxum, adeoque hinc recte inferes, in illis esse voluntatem nudam et inermem, sine omni gratia sufficienti* (1). Proscriptæ pariter sunt a Clemente XI

ad meliora sese convertunt; cur sollicite peccatori moribundo succurrit? Sane ideo, quod exigua sit spes ejus, totis viribus succurrere conatur. Quoniam res difficilis est, omnem et sui cordis, et suæ suasionis caritatem impendit. Tenuissima spes salvandi filium suum sufficit Ecclesiæ, ut eum derelinquere nolit. Numquid Ecclesia propterea quemquam adhortatur, ut tenuissimam spem sibi reservet? Qui laudabiliter opuluntur homini, quem e flumine rapuerunt cum jam vitæ vel nullum vel incertum signum appareret, numquid arguendi sunt, veluti si homines, ad sese suffocandos incitarent?

« Porro observandum est, Ecclesiæ hac in re duplicem esse agendi rationem: peccatoribus, qui valetudinis vigore gloriantes, et peccandi tempus et pœnitendi spatium, sibi in futurum promittunt, terrorem inspirare conatur; moribundis autem fiduciam ingerit. Nulla hic contradictio, sed prudentia et veritas. Peccatores in utroque statu dimidiam quæstionis partem considerant: Ecclesia autem ipsis eam partem repræsentat, cujus obliviscuntur. Possibilitate obtinendæ salutis illuduntur priores: utile est ipsis difficultatem ostendere; alii contra, hanc difficultatem ita animovolvunt, ut nihil eos magis a convertendis affectibus ad Deum impediatur, quam difficultas de Dei misericordia... »

Et infra: « Ecclesia revera cum benignitate suscipit hominem sontem, e societate, e vita ejiciendum; minister ejus se medium collocat judicem inter et carnificem. Utique inter judicem et carnificem, quia ubicumque occurrit anima salvanda vel consolanda, ubicumque repugnantia superanda, vel dolorosorum affectuum absque mercede temporali series, ibi est Ecclesiæ ministro locus honorificentissimus.... Quis edicet angustias hominis qui patibulum coram aspiciet, et cogitatione ad conscientiam refugium, delicti sui memoriam offendit; qui non pro causa sancta mortem oppetit, sed delicta sua ut expiet? Et Ecclesia non conaretur acerbum hunc dolorem ad utilitatem convertere infelicitis hujus hominis, qui eum effugere nequit? Fieri ne posset, ut aliquando misericordiam non polliceretur; ut aliquando hominem derelinqueret? Memor sanguinis quem J. C. pro eo effudit, ipsi pandit brachia sua, conaturque efficere, ut pretiosus sanguis non in cassum pro illo effusus sit. Neminem autem certum facit, sive peccatorem, sive alterum; et doctrinæ ejus adversatur quicumque se certum hac de re existimat. »

(1) Cfr. Viva, op. cit. in Prop. IV et V damnatas ab Alex. VIII, n. 5.

sequentes Quesnelli propositiones, nempe XXVI: *Nullæ dantur gratiæ nisi per fidem*; XXVII: *Fides est prima gratia et fons omnium aliarum*; XXIX: *Extra Ecclesiam nulla conceditur gratia*. Doctrina igitur catholica docet, Paganis, Judæis, etc. dari gratiam sufficientem, dari gratias ante fidem, ideoque et iis, qui sive ejus notitiam habuerint sive non, præsertim cum damnatæ fuerint hæc propositiones Quesnelli in sensu auctoris (1).

Inniti autem hanc doctrinam Scripturarum auctoritati, patet ex testimonio Apostoli, I Timoth. II, 4 et seqq. qui vult a fidelibus orationes fieri *pro omnibus hominibus... Hoc enim bonum est, ait, et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, ET AD AGNITIONEM VERITATIS VENIRE. Unus enim Deus, et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus*. Jam vero, nisi Deus gratias saltem sufficientes ad salutem tribueret infidelibus, dici non posset, eum habere sinceram voluntatem ipsos salvandi, aut Christum pro iis mortuum esse; nam ut, optime loquens de hac Dei voluntate, Angelicus Doctor ait: *Hujus voluntatis effectus est ipse ordo naturæ in finem salutis, et præmoventia in finem, omnibus communiter proposita tam naturalia quam gratuita* (2).

Rursum Joan. I, de Verbo divino dicitur: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Quæ quidem verba expendens S. Joan. Chrysostomus, quærit: *Si illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, quonam pacto homines sine lumine permanent?* Respondet autem: *Quantum in ipso est. Si qui autem sponte sua mentis oculos claudentes, hujus lucis radios percipere nolint, non ex natura lucis evenit, quod in tenebris maneant, sed ex nequitia eorum, qui sponte se hoc privant munere. Gratia quippe in omnes effusa est... Qui vero nolunt hoc frui dono, hanc sibi ipsis cæcitatem imputent oportet* (3). Eidem reliqui Patres Græci omnino consentiunt.

Græcis Patribus Latini item consonant. S. Ambrosius, In Psalm. CXVIII: *Mysticus sol ille justitiæ, inquit, omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est, et omnibus resurrexit*. Si quis autem non credit in Christum, generali beneficio ipse se fraudat (4). S. Augustinus, In Ps. XVIII: *Et non est, qui se abscondat a calore ejus. Cum autem Verbum inquit, etiam caro factum est et habitavit in nobis... non permisit ullum mortalium excusare se de umbra mortis; et ipsam enim penetravit Verbi calor* (5). Antiquus Auctor librorum *De vocatione gentium*, lib. II, cap. XXVI, inter cetera scribit: *Opitulatio (divina) per*

(1) Cfr. Fontaine in *Constitut. UNIGENITUS theologicæ, propugnata* ad has propositiones, quarum verum sensum prius aperit, quod nempe actus fidei theologicæ sit prima gratia; deinde late tum ex Scriptura, tum ex Patribus, Conciliis ac Theologis confutat.

(2) In I Sent. dist. XLVI, quæst. 1, art. 1.

(3) Homil. VIII, al. VII, in Joan., pag. 48.

(4) *Serm.* VIII, n. 57, edit. Maur.

(5) *Enarr.* I, n. 7.

innumeros modos, sive occultos, sive manifestos, omnibus adhibetur; et quod a multis refutatur, ipsorum est nequitiae; quod autem a multis suscipitur, et gratiæ est divinæ et voluntatis humanæ. Et cap. XXXI, concludit: *Elaboratum est, quantum Dominus adjuvit, ut non solum in novissimis diebus, sed etiam in cunctis retro seculis probaretur, gratiam Dei omnibus hominibus adfuisse, providentia quidem pari et bonitate generali, sed multimodo opere diversaque mensura, quoniam sive occulte, sive manifeste, ipse est (ut Apostolus ait) Salvator omnium hominum; maxime fidelium (1).*

Constat igitur tum ex Scriptura tum ex Patrum Græcorum et Latinorum unanimi consensu, qui innitur et voluntati Dei sincere salvandi omnes homines et Christi mortis pro omnibus, nemini prorsus a Deo negari auxilia necessaria, quibus ad salutem pervenire quilibet possit; ideoque et infidelibus tum positivis tum negativis gratias sufficientes a Deo concedi.

Ne tamen videamur ludere in ambiguo, ad præcavendas difficultates animadvertendum est, si proprie sit sermo de infidelibus negativis, non eo sensu a nobis affirmari ipsis gratias sufficientes præsto esse, quasi illæ supernaturales sint tum ratione substantiæ tum ratione finis. Exploratum enim est, ut superius adnotavimus, nullas dari gratias supernaturales proprie dictas, seu etiam ratione finis ante vocationem ad fidem, undecumque hæc ad fidem vocatio proveniat, sive ex medio externo prædicationis, sive ex medio interno illustrationis supernaturalis. Quare gratiæ de quibus agimus, et quas ostendimus dari infidelibus, sunt gratiæ medicinales, quibus adjuti infideles possunt adimplere legem naturalem ac vincere difficultates, quæ eidem observantiæ adversantur; opera autem horum adjumentorum ope parta intra ordinem moralis honestatis continentur. His autem gratis si infideles obsequantur, majora eis subsidia adjiciuntur, donec Deus ex gratuita sua misericordia vocet eos ad finem supernaturalem per initium fidei, sive per homines ad hoc missos, sive per Angelum, sive interius per se, sive quavis alia ratione, prout ei bonum visum fuerit. Quo spectant verba, quæ superius retulimus ex S. Thomæ, *Quæst. XIV, De verit. art. XI, ad 1: Si aliquis taliter nutritus, etc. (2).* Atque hinc rectius

intelligitur verus sensus effati theologicis, de quo superius egimus: *Facienti, quod in se est, Deus non denegat gratiam.*

DIFFICULTATES.

Obj. prima. 1° Apostolus, Act. XIV, 15: *Deus inquit, in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas; et XVII: Tempora hujus ignorantie despiciens Deus.* Gentes igitur omni penitus gratia caruerunt. 2° Quænam enim fuerit istarum gentium conditio, declarat idem Apostolus, ad Ephesios (II, 12) scribens: *Eratis illo in tempore sine Christo... Promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo.* 3° Tantum vero abest, ut Deus velit omnes gentes ad fidem vocare, ut Paulus et Barnabas, prout legitur Act. XVI, 6, vetiti fuerint a *Spiritu Sancto loqui verbum Dei in Asia.* Ergo.

Resp. ad 1, *Dist.* Dimisit Deus gentes ingredi vias suas ac illa ignorantie tempora despexit, non eis tribuendo immediate gratiam fidei, prout tribuerat Judæis, *conc.*; omnem absolute gratiam denegando, qua potuissent ad fidem ac salutem pervenire, *neg.* In utroque enim loco testatur Apostolus, non sine testimonio Deum se reliquisse, quo gentes potuissent ipsum quærere et invenire; quod sine gratia saltem sufficienti fieri nequit.

Ad 2, *Dist.* Respectu Judæorum, in quorum comparatione Apostolus Ephesios o. m. gentiles alloquitur, *conc.*; in se et absolute, *neg.* ut patet ex contextu; dicit enim eos alienatos fuisse a conversatione Israel, et hospites testamentorum.

Ad 3, *Dist.* Id est dilata est in aliud tempus prædicatio Evangelii in Asia, *conc.*; negata est in perpetuum, *neg.* Non multo enim post iidem Apostoli Evangelium ibidem annunciarunt, ut referunt ipsa Acta Apostolica. Interim non omni gratia destituti Asiatici fuerunt, ut ex dictis colligitur.

Obj. secunda. Fides ex Concilio Trid. sess. VI, cap. VIII, est initium et radix omnis justificationis. Fides igitur in Christum est prima gratia; quod plane cohæret cum doctrina S. Augustini, qui, lib. *De prædest. SS.* cap. VII, loquens de fide, 2° ait: *Ipsa prima datur, ex qua impetrentur cetera, quæ proprie*

*luntatis humanæ ad bonum. Una quidem ad bene operandum et ad Deo fruendum; et tamen præparatio voluntatis non potest fieri sine habituali gratiæ dono, quod sit principium operis meritorii; alio modo potest intelligi præparatio voluntatis humanæ ad consequendum ipsum gratiæ habituale donum; ad hoc autem, quod præparet se homo ad susceptionem hujus doni, non oportet præsupponere aliquod aliud donum habituale in anima, quia sic procederetur in infinitum; sed oportet præsupponi aliquod auxilium gratuitum Dei interius animam moventis, sive inspirantis bonum propositum. His enim duobus modis indigemus auxilio Dei. Hæc interpretatio communis fere est pluribus antiquis Scholasticis illius ætatis. Cfr. apud Du Plessis d'Agentré, op. cit. *De multiplici genere divinæ gratiæ, etc.* Imo addo, hoc effatum, quod vix in terminis non habetur penes Isidorum Pelus. lib. v, ep. 459, Scholasticos juxta sensum a nobis expositum hausisse ex antiquis Patribus, ut ostendit Cl. Isaacus Habert, op. cit. *Theol. Græc. Patrum, lib. 1, cap. xxiv, §§ præsertim 3 et 4.**

(1) Inter opp. S. Leonis, edit Baller. tom II.

(2) Eadem habet, lib. III, *Contra Gent.* cap. 159, ubi scribit: *Licet aliquis per motum liberi arbitrii divinam gratiam nec promereri nec acquirere possit, potest tamen se ipsum impedire ne eam recipiat... Cum hoc sit in potestate liberi arbitrii, impedire divinæ gratiæ receptionem, vel non impedire, non immerito in culpam imputatur ei, qui impedimentum præstat gratiæ receptioni. Jam vero quia ratione posset homo nisi gratia medicinali adjutus hæc impedimenta tollere? Similia habet, In II Sent., dist. xxviii, art. 4; neque unquam contrarium docuit, ut nonnulli autumant, eo quod 1, 2, q. 109, a. 6, ad 2, ejusmodi effatum theologicum exponat, de faciente quod in se est ex viribus gratiæ: Et ideo cum dicitur, inquit, homo facere quod in se est, dicitur, hoc est in potestate hominis secundum quod est motus a Deo; ibi enim loquitur S. Doctor de præparatione ad gratiam sanctificantem seu ad justificationem. En statum quæstionis, quem ipse declarat in corpore articuli: *Duplex est, inquit, præparatio vo-**

opera nuncupantur, in quibus juste vivitur; et lib. De grat. et lib. arb. cap. XIII: Gratia, inquit, per fidem Jesu Christi eorum tantummodo est, quorum est ipsa fides; et Tract. III in Joan. n. 8, sciscitatur: Quam gratiam primo accepimus? Fidem, respondet, quia, ut ibidem subdit n. 9, ipsa fides gratia est; quam doctrinam iterum inculcans S. Doctor in lib. De gestis Pelagii, cap. XIV, n. 54: Ipsa (fides), scribit, initium est, unae bona opera incipiunt. Constat proinde fidem omnium gratiarum primam omnino esse; cum vero eadem fide careant infideles negativi, plane consequitur, nullam ipsis gratiam tribui.

Resp. Ad 1, *Dist.* Fides est prima gratia proxime influens in dispositiones ad justificationem, *conc.*; est prima gratia, quæ infidelibus conferatur, *neg.* Multi enim vocantur ad fidem per gratias remote sufficientes, quibus si bene utantur, Deus gratuito et ex sua liberalitate, ut diximus, eis tribuit fidei donum, ut ex facto Cornelii patet, aliisque passim.

Ad 2, *Dist.* Est prima gratia Salvatoris, proxime disponens ad justificationem, *conc.*; simpliciter et absolute, *neg.* ut contextus ipse ostendit; disserit enim S. Doctor de operibus salutaribus, ad quæ requiritur gratia supernaturalis ac proprie dicta. Atque ita responsio extenditur ad reliquos textus, qui eundem sensum præ se ferunt; nec aliud evincunt, nisi vocationem ad fidem esse primam gratiam supernaturalem proprie dictam, quæ proxime disponit ad justificationem per opera salutaria.

Obj. tertia. Si gratiæ saltem remote sufficientes ad salutem darentur infidelibus omnibus etiam negativis, quibus ipsi instructi per mandatorum observantiam possent pervenire ad fidem, plura consequerentur absurda non minus a S. Augustini quam a totius Ecclesiæ doctrina prorsus aliena. Ac 1° sequeretur, opera naturaliter honesta homines disponere ad fidem; 2° vocationem ad fidem non amplius esse gratuitam, sed dari juxta merita naturalia; 3° gratiam esse omnibus communem; 4° qui sunt totidem errores Pelagianorum et Semipelagianorum; atque ut postremo huic errori insistamus, 5° præterquam quod gratia communis omnibus non esset amplius gratia, et 6° quemadmodum loquitur S. Thomas: Si (gratia) omnibus datur, non videtur aliud esse quam aliquod naturale donum; nam in nullo inveniuntur omnes homines convenire nisi in aliquo naturali (1), 7° S. Augustinus expresse pronuntiat de gratia: Scimus non omnibus hominibus dari (2); et S. Prosper fidenter lacessit Semipelagianos in *Carminibus de ingratia*, cap. XI, v. 275 et seqq.

... Dic, unde probes, quod gratia Christi Nullum omnino hominem de cunctis, qui generantur, Prætereant, cui non regnum vitæque beatam Impertire velit (3).

Ergo.

(1) *Quæst. xxiv de verit. a. 15.*

(2) *Epist. cxxvii ad Vital. n. 16.*

(3) *Opp. S. Prosperi, edit. D. Joan. Salinas, Romæ 1732.*

Resp. *Neg. ant.* Ad primam prob. *Dist.* Sequeretur ejusmodi opera disponere homines ad fidem negative, *conc.*; positive, *neg.* ut patet ex iis, quæ disseruimus agendo de gratiæ necessitate et gratuitate; fidelis enim mandatorum observantia, quæ per auxilium divinæ gratiæ obtinetur, removet tantum obstacula ad ulteriora et uberiora auxilia excipienda (1), ac minus indignos homines efficit divina et gratuita vocatione. Si sermo vero sit de iis, qui in Deum creatorem et remuneratorem credunt, dici posset, hos non omni penitus fide destitui supernaturali, quamvis ea sit adhuc imperfecta, et quodammodo inchoata per supernaturale aliquod lumen ipsis a Deo inditum, cujusmodi fuit in Cornelio, de quo scribit S. Augustinus: Non sine aliqua fide donabat et orabat (2); et qua per gradus usque ad perfectam perveniri potest mediante cooperatione ad ultiores gratias. Fiunt ergo, inquit idem S. Doctor, inchoationes quædam conceptionibus similes; non tamen solum concipi, sed etiam nasci opus est, ut ad vitam perveniatur æternam (3).

Ad 2, *Neg.* juxta modo dicta; his enim dispositionibus non obstantibus, posset Deus vocationis gratiam non concedere.

Ad 3, *Dist.* Qualem adstruimus, *conc.*; gratiam supernaturalem proprie dictam tum ratione sui, tum ratione finis, nempe fidei, *Neg.* Non enim omnium est fides, inquit Apostolus, II Thess. III, 2.

Ad 4, *Neg.* Siquidem error Pelagianorum in eo erat, quod inficiarentur gratiæ necessitatem, cum sine illa, ex istorum systemate, homines propriis viribus possent totam legem servare, tum gratiam promereri. Error vero Semipelagianorum versabatur pariter circa gratuitatem gratiæ; cui aliud adnectebant veluti corollarium, gratiam nempe æquali ratione omnibus propositam esse, neque expectare ad sese communicandam nisi prævium liberæ voluntatis motum, ut suo loco exposuimus. Nihil porro commune habet cum his erroribus doctrina catholica, quæ tradit, ex sola Dei liberalitate dari hominibus infidelibus gratias sufficientes, quibus sanetur infirmitas per peccatum originale contracta ad legem servandam.

Ad 5, *Neg.* Ut enim aliquid gratia dicatur et sit, satis est ut non sit debitum; jam vero Deus ex sola misericordia sua ac intuitu meritorum Christi gratiam confert. Sane creatio omnibus rebus existentibus communis est, num quid propterea non erit amplius gratuita? Nonne gratia omnibus Angelis communis fuit, fatentibus Jansenianis, et communis fuisset omnibus hominibus, si Adam non peccasset?

Ad 6, *Dist.* Et loquitur S. Thomas de gratia sanctificante in præsentī statu, *conc.*; loquitur de gratia actuali, *neg.* Quid enim senserit de istius distribu-

(1) S. Thom. vocat *Removens prohibens.*

(2) *De prædest. Sanct. cap. 7.*

(3) *Lib. 1 Ad Simplic. quæst. n. n. 2.* In hoc ipso numero scribit: Incipit homo percipere gratiam, ex quo incipit Deo credere, vel interna, vel externa admonitione motus ad fidem.

tione, patet tum ex iis, quæ paulo ante ex ipso retulimus, tum ex iis, quæ lib. III, *Contra gentes*, cap. CLIX, scribit : *Deus quantum in se est, paratus est omnibus gratiam dare; vult enim omnes homines salvos fieri et ad cognitionem veritatis venire... sed illi soli gratia privantur, qui in se ipsis gratiæ impedimentum præstant; sicut, sole mundum illuminante, in culpam imputatur ei, qui oculos claudit, si ex hoc aliquod malum sequatur, licet videre non possit, nisi lumine solis præveniente.*

Ad 7, *Dist.* Et S. Augustinus. S. Prosper alique, quorum similia testimonia adduci possent, negant gratiam fidei omnibus dari, præsertim ad sensum Semipelagianorum, adversus quos agebant, *conc.*; sensu catholico a nobis exposito, *neg.* Gratia actualis fidei perfectæ et justificationis profecto non omnibus datur, et hoc sensu recte illi Patres id inficiati sunt adversus Semipelagianos, contententes hanc pariter omnibus dari, præsertim si per conatus, per desiderium, per naturalem humanam voluntatem, aut merita naturalia sibi comparata propria virtute eam promeruerint. Mentem Semipelagianorum exponit idem S. Prosper, *Carm.* cit. cap. I, v. 29 et seqq.

NULLUM AUTEM EX CUNCTIS EXORTUM MUNERIS HUIUS
JUDICIO GENITUM ESSE DEI; SED QUEMQUE MERERI
LIBERTATÉ SUA, UT CAPIAT PROMISSA VOCANTIS,
QUÆ SINT AVERSIS INDEBITA, DEBITA RECTIS.

Nos vero adstruimus, nemini deesse gratiam sufficientem ad servanda divina mandata.

Obj. quarta. 1° Si infidelibus tribuerentur gratiæ sufficientes ad servandam legem naturalem, possent in illo statu diligere Deum super omnia; quod tamen dici nequit, alioquin possent justificari et salvari sine fide in Christum. 2° Præterea, si infideles iisdem gratiis bene utentes possent ad fidem pervenire, nulla amplius in ipsis daretur ignorantia invincibilis et inculpabilis mysteriorum fidei; atqui hæc propositio in Bajo damnata est. Veram porro fore hanc Baji propositionem in hypothesi, quod omnibus darentur gratiæ sufficientes, ita conficitur: Illud saltem indirecte vincibile et culpabile censendum est, quod est voluntarium in causa; atqui illa mysteriorum fidei ignorantia esset voluntaria in causa, ob voluntariam nempe legis naturalis transgressionem. 3° Quanquam ex facto ipso ejusmodi hypothesis destruitur; si enim gratia fidei iis concederetur, qui gratis saltem remote sufficientibus bene obsequerentur, debuisset profecto dari Tyriis et Sidoniis, qui credituri fuissent in Christum, visis ejus miraculis, quæ patravit apud Corozaitas et Bethzaiditas, quin tamen iis data non fuerit. Patet proinde, nullam infidelibus gratiam conferri, quæ non nisi noxia ipsis foret; imputarentur enim propter hanc gratiam eorum transgressionem legis naturalis ad culpam, quæ sine illa, utpote involuntariæ seu necessario factæ, non imputarentur, saltem in doctrinâ Catholicorum. Ergo.

Resp. ad 1, *Neg. min.* nempe dici non posse cum

hujusmodi gratis infideles Deum diligere super omnia, cum nihil obstat. Nec tamen inde inferri potest eos justificari; cum ejusmodi amor non esset nisi naturalis ordinis, sine fide autem, ac propterea sine actu supernaturali nemo potest justificationem adipisci, cujus illa radix, initium et fundamentum est (1).

Ad 2, *Neg.* Ad prob. *Neg.* iterum. Ad hoc enim, ut aliquid voluntarium in causa censi debeat, duo requiruntur, tum nempe ut effectus ex ea necessario profluat, tum ut, saltem in confuso, ut præfertur, idem effectus secuturus prævideatur. Cum autem infideles nullam, neque levem notitiam aut suspicionem habeant mysteriorum fidei, nulla ratione, dum naturalem legem transgrediuntur, illorum ignorantiam aut volunt aut intendunt. Falso præterea, qui hæc opponunt, pro certo sumunt, his operibus deberi gratiam fidei. Hoc porro sublato fundamento, corrui difficultas.

Ad 3, *Neg.* Ad prob. *Dist.* Tyriis et Sidoniis collata gratia fidei fuisset, si hæc pro meritis vel ex præviso bono ipsis usu conferretur, *conc.*; si gratuito ac independenter ab ejusmodi prævisione, *neg.* Deus enim dominus est donorum suorum, nec quidpiam alicui debet.

Ad 4, *Neg.* Ut ex dictis constat. Negamus præterea, ejusmodi gratias, quæ conferuntur infidelibus negativis ad mandatorum observantiam, ipsis noxias fore. Cum enim facultatem expeditam tribuant ad præcepta implenda, si infideles iis resistent vel non obsequantur, sibi debent imputare, si ea non impleant, maxime quod, iis etiam gratis absentibus, legis naturalis transgressionem ipsis imputari debeant ad culpam, cum physica saltem potentia polleant ad eam servandam; necessitas proinde, in qua versarentur sine gratia, non esset nisi moralis, minime vero absoluta.

PROPOSITIO V. — *Deus, quantum ex se est, media sufficientia etiam infantibus decedentibus absque baptismo præparavit, quibus ad salutem pervenire possent.*

Tota questio in eo versatur, utrum Deus, quantum ex se est, sufficienter providerit media salutis

(1) Nonnulli Theologi contendunt in infidelibus negativis ad hoc, ut actum supernaturalem cum gratia eliciant, sufficere fidem implicitam in Christum. Quo referunt verba Apostoli, Hebr. xi, 6 : *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et in inquirentibus se remunerator sit.* Hanc sententiam tenuerunt Scotus, Soto, Suarez alique non pauci. Card. Gotti, *Theol. Scholastico-Dogmatica*, tom. x, seu i, in 2, 2. S. Thomæ, *Tract. de fide*, quæst. ii, dub. iv, § 1, de hac sententia scribit : *Sententia negans, fidem explicitam Christi et Trinitatis esse ita necessariam, ut sine ea nemo justificari aut salvari queat, valde probabilis est. Eam enim videtur docere S. Thomas tum hac 2, 2, q. 10, a. 4, ad 3, tum p. 3, q. 69, a. 4, ad 2, ubi de Cornelio Centurione ait : Ante baptismum Cornelius et alii similes consequuntur gratiam et virtutes per Fidem Christi et desiderium baptismi implicite vel explicitate.* Cardinalis tamen adhæret sententiæ affirmantæ tanquam probabiliori et tutiori.

obtinendæ infantibus, qui ex solo naturali rerum seu naturæ cursu ex vita excidunt, quin ulla ratione potuerit ipsis baptismi remedium applicari. Alii negant, alii affirmant. Nos his subscribimus sequentibus rationum momentis ducti.

Primo, Deus sincere vult etiam istorum parvulorum salutem; ergo, quantum ex se est, debuit ipsis salutis media sufficienter providere, quibus ad eam pervenire possint.

Secundo, Christus pro his quoque infantibus mortuus est, et sanguinem suum fudit ex vero ac sincero desiderio eos salvandi; ergo iis etiam media vere sufficientia, quibus æternam vitam consequi possint, meritus est ac præparavit.

Hæc autem nonnullis exemplis confirmari ac declarari possunt. Eadem ratione ac censerentur vere ac sufficienter medicus vel dominus providisse saluti infirmi aut libertati captivi, qui remedium vel summam pecuniariam ad eos per famulum miserint, etsi hic famulus vel subita morte correptus vel alio modo detentus fuerit, vel ex propria oscitantia alio divertens pharmacum aut pecuniam non attulerit; sic Deus censendus est, quantum est ex se, sufficienter istorum infantium saluti prospexisse per baptismi sacramentum, licet administrari illud ipsis minime potuerit ex aliquo impedimento, vel a naturali naturæ cursu exorto, vel ex negligentia aut culpa hominum.

DIFFICULTATES.

Obj. 1° Deus sufficienter iis remedium salutare non providit, si ipso nolente nullo pacto remedium istud applicari potest; id porro sæpe testatur S. Augustinus, qui præsertim in lib. *De dono persever.* cap. XII, et *Epist. CXCIV*, aperte docet, plerumque parvulo non conferri baptismum *Deo nolente*. 2° Loquens præterea loc. cit. *De dono persever.* de infantibus, quorum aliqui baptizantur, alii vero baptizari non possunt: *Quare, interrogat, alios potius quam illos liberat? Respondet autem: O homo, quis es qui respondendas Deo? Inscrutabilia sunt judicia Dei.* Pro certo igitur sumit, ex sola Dei voluntate fieri, ut alius baptizetur, alius vero baptizari nequiverit; non igitur ex naturæ cursu aut alia causa id repeti debet. 3° Sane qui eum naturæ ordinem instituit, in quo prævidit futurum, ut infans prius moriatur, quam ei baptismum administrari possit, non censetur istius salutis sufficienter prospexisse: *Insanum omnino et contra rationem est, dicere, voluntatem Dei ex Dei voluntate non fieri*, ut recte arguebat adversus Semipelagianos S. Prosper (1). Ex Dei autem voluntate hic naturæ ordo constitutus est, et cum tali prævisione. 4° Accedit, quod omnis provisor teneatur malum avertere ab eo, cui providet, ut vere dici possit sufficienter ejus bono prospicere. Cum igitur Deus ab infantibus ejusmodi impedimentum non averterit,

evidens est, remedium salutare iis minime providisse. Ergo.

Resp. ad 1, *Dist.* Si administrari non possit baptismum Deo nolente *positive, conc.*; Deo nolente *negative* seu permissive, ut aiunt, *Subd.* Antecedenter ad prævisionem causarum impediendum, *conc.*; consequenter tantum, *neg.* Voluntas enim Dei antecedens salvandi homines semper conditionata est, dummodo nempe nihil obstat vel ex mala hominis voluntate, si sermo sit de adultis, vel ex generali naturæ cursu, si sermo sit de infantibus. *Non est ex defectu divinæ misericordiæ*, inquit S. Thomas, *quod in maternis uteris existentibus remedium non exhibetur, sed quia non sunt capaces illius remedi...* Quia non possunt subijci operationi ministrorum Ecclesiæ (1). Nec alio sensu intelligi debet S. Augustinus, qui pluries ostendit adversus Julianum, etiam pro his infantibus Christum mortuum esse (2).

Ad 2, *Dist.* Interrogat Augustinus, quare unus infans præ altero in talibus adjunctis constituatur, ut baptizari possit, alter vero non possit, seu *comparative, conc.*; absolute, *neg.* Talem vero esse mentem S. Augustini, ostendunt quæ ipsemet scribit, *Epist. CXCIV*, n. 32 et seqq. in qua quærit: *Cur providentia Dei non consulit omnibus parvulis filiorum suorum, et nonnullis consulit filiis impiorum; et exclamandum docet cum Apostolo: O altitudo! Quandoquidem ab inscrutabilibus Dei judiciis pendet, cur alter in ea rerum dispositione collocetur, in qua vivat et sanctum lavacrum percipiat, alter vero non item.*

Ad 3, *Dist.* Si ille, qui talem naturæ ordinem instituit, directe et in eum finem eum instituisset, ut non possit applicari remedium salutis ejusmodi infanti, *conc.*; si hunc finem non intendat, *neg.* Natura enim in præsentī casu est subjectum gratiæ, cui scilicet gratia supervenit, quæ proinde per accidens omnibus vicissitudinibus subjacet, cui subjacet ipsa natura, quam gratia, ut ita loquar, complet et informat. Cum propterea Deus prius sit auctor naturæ quam gratiæ (logice saltem, seu ratione et ordine), hinc voluit hanc naturæ vicissitudines sequi, quas ut provisor universalis nullo modo impedire aut evertere tenetur, etsi aliquis per accidens pereat.

Constat itaque S. Prosperi effatum accipiendum esse, cum cetera paria sunt, minime vero cum agitur de collisione duorum ordinum, quorum alter ab altero pendet, eique subordinatus est, nec est nisi conditionatus.

(1) In *iv sent. dist. vi, q. 1, a. 1, ad 1.*

(2) Sic *Cont. Jul. lib. vi, cap. iv.* Cum Julianus negaret parvulos mortuos esse per peccatum, S. Augustinus ostendit illos reipsa per peccatum mortuos esse, quia Christus mortuus est pro illis perinde ac pro ceteris; ait enim: *Si abs te quæram: si non sunt inter peccatores, quomodo pro eis (parvulis) mortuus est, qui pro peccatoribus mortuus est?* Eadem habet S. Doctor *Op. imperf. lib. II, cap. 134*, et alibi passim. Cfr. Tricassin. *De necessaria ad salutem gratia*, sect. v.

(1) In *Resp. ad iv Object. Vincentian.* In App. ad tom. x opp. S. Aug.

Ad 4, *Dist.* Si sermo sit de provisoro particulari, *onc.*; si de universali, *neg.* Etenim provisor universalis, ut bene animadvertit S. Thomas, permittit aliquem defectum in aliquo particulari accidere, ne impediatur bonum totius. Unde corruptiones et defectus in rebus naturalibus dicuntur esse contra naturam particularem; sed tamen sunt de intentione naturæ univer-

salis, in quantum defectus unius cedit in bonum alterius, vel etiam totius universi (1).

(1) Part. I, q. 22, a. 2, ad 2. Cfr. Suarez, *In III part. S. Thom.* Tom. III, q. LXIX, art. VII, disp. XXVII, sect. III, circa finem. Cfr. præterea quæ de hoc ipso argumento scripsimus in *Tract. De Deo*, n. 644 et seqq.

TRACTATUS DE GRATIA.

PARS SECUNDA.

DE GRATIA SANCTIFICANTE.

CAPUT I.

PRÆNOTIONES.

Gratia sanctificans, quæ et habitualis nuncupari solet, vulgo definitur *supernaturale Dei donum permanentiter inhærens animæ, quo homo immediate et formaliter sanctus redditur, justus, Deo gratus, filius Dei adoptivus, capax eliciendi opera meritoria vitæ æternæ, ejusdemque hæres.*

Ex hac definitione totum catholicæ doctrinæ systema colligitur circa hujus gratiæ naturam, ejusque effectus; ac 1° eam esse animæ nostræ intrinsicam seu ei intime inhærentem; 2° illam esse, quæ animam a sordibus abluit, ac divino quodam decore fulgentem efficit; 3° inseparabilem propterea esse hanc sanctificantem gratiam a justificatione, quæ ab illa pendet, cum uno eodemque actu homo peccator, justus sanctusque efficiatur; 4° eam donum Dei esse, ad quod homo actuali Dei auxilio præventus se quidem disponere, numquam tamen illud proprie mereri potest, neque fide neque aliis operibus, cum a Deo gratis communicetur, præviis tamen necessariis dispositionibus in iis, qui ad eas sunt idonei, ita ut in hoc dono recipiendo activus simul et passivus homo sit; 5° non ea tamen ratione inhærentem esse ejusmodi gratiam homini, ut ipse eam amittere amplius non possit; sed sicut libere per gratiam actua-lem se disposuit ad eam recipiendam, ita libere rursum eandem per peccatum amittere potest; 6° quod consequens est, cum nunquam sciat homo certitudine fidei, num omnes dispositiones attulerit, quæ ad formalem sanctitatem seu justificationem adipiscendam prærequiruntur, patet neminem credere posse, multo minus debere, fide divina, se gratiam justificantem esse consecutum; 7° pariter colligitur, quod si reipsa quispiam justificatus sit per ejusmodi donum ac sanctificatus, nihil in eo esse, quod Deo displiceat, cum peccatum, quod separat a Dei amicitia, sit prorsus ab eo depulsum, neque ei amplius

noceat concupiscentia, quæ justo relinquitur ad agonem, qui dum pro viribus ei resistit, meritorum fit ipsi uberrima seges, suppeditando jugem humilitatis ac vigilantie materiem. 8° Demum inferitur, opera meritoria esse fructum gratiæ sanctificantis, quæ per hæc ipsa opera augeri potest; et, si quis in ea perseveret usque in finem, ipsum hæredem fieri vitæ æternæ, ejus gloria major aut minor erit pro meritis, quæ sibi quispiam comparaverit.

Talis est doctrina catholica circa gratiam sanctificantem, justificationem ac meritum, quam Tridentina Synodus totidem canonibus definivit, quos inferius dabimus. Interea, ut pateat nexus hujus doctrinæ cum reliquis veritatibus et cum toto systemate, animadvertendum est, catholicam hanc gratiæ sanctificantis doctrinam profluere et necessario conjungi cum Ecclesiæ doctrina circa statum primi hominis ejusque lapsum.

Etenim, cum gratia originalis, prout toties inculcavimus, gratuitum donum fuerit, quo Deus in primo parente naturam humanam cumulavit, et quod ipsi addidit, spectari debet ea gratia velut *accidentalis* respectu ejusdem naturæ. Hinc, tali gratia per peccatum amissa, humana natura expoliata pariter fuit omnibus donis gratuitis, quæ gratiam seu justitiam originalem comitabantur. Attamen hæc ipsa natura, etiam post lapsum, ob amissionem hujus doni accidentalis, ejusmodi justitiam originalem esse diximus, nihil amisit de suis essentialibus. Cum igitur intelligendi ac libere eligendi facultates ad naturæ humanæ essentiam spectent, patet hasce facultates activitate ipsis propria pollere, quamvis attenuatæ et infirmæ evaserint post lapsum, reale ad integritatem primæ conditionis a Deo elevatæ ac tot donis auctæ. Reparata propterea per Christum humana natura, atque in pristinam dignitatem restituta, per gratias medicinales valida efficitur ad vincendam concupiscentiam oblectantem atque ad præcepta servanda; per gratias præterea supernaturales illa-

minatur intellectus et excitatur hominis voluntas ad detestanda peccata, atque ad se disponendum ad justificationem et gratiam sanctificantem adipiscendam. Posita autem ultima seu proxima dispositione, Deus gratiam sanctificantem in animam infundit, qua prorsus ab ea omne peccatum expellitur et destruitur, fitque propterea homo Deo gratus et amicus, ac jus acquirit ad aeternam beatitudinem ob adoptionem, quam recipit, in filium Dei. Exinde homo gratia adjutus elicit opera meritoria, aliaque præstat superius commemorata. Talis est nexus harum veritatum in doctrina catholica.

Longe diversum, imo vero contrarium est systema Novatorum sæc. XVI. Nam ipsi, uti sæpius pariter exposuimus, ex falso principio, quod gratia sive justitia originalis fuerit pars *essentialis* humanæ naturæ, ex lapsu hominis paradisiaci intulerunt ipsam humanam naturam fuisse *essentialiter* ac *substantialiter* labefactam atque corruptam. Peccatum originale in horum doctrina est *qualitas positiva*, imo *substantia* quedam *mala*, quæ homini lapsu necessario inhæret (1). Per hoc peccatum intelligentia et voluntas, etiam prout facultates naturales sunt, omnem suam activitatem amiserunt, nec inserviunt nisi ad peccandum (2). Peccata actualia non sunt nisi totidem manifestationes peccati originalis perpetuo subsistentis (3). Fieri proinde non potest in hoc systemate

(1) Lutherus in *Ps. L.*: *Lutum illud, inquit, ex quo vasculum hoc fingi cepit, damnabile est... Fœtus in utero, antequam nascimur et homines esse incipimus, peccatum est.* Sic etiam Melanch. *Loc. Theol.* pag. 19: *Sicut in igne est genuina vis, qua sursum fertur, sicut in magnete est genuina vis, qua ad se ferrum trahit, ita est in homine nativa vis ad peccandum.* Ex Luthero paradoxum suum hausit Matthias Flaccius Illyricus, quod peccatum originale sit *Substantia*. Cfr. Bellarm. *De statu peccati*, lib. v, cap. i et cap. xv. Cfr. etiam Moehler, *Symbolique*, tom. 1, pag. 56 et seqq.

(2) *Solid. declar.* 1, § 10, pag. 614: *Præterea affirmatur, quod peccatum originale in humana natura non tantummodo sit talis, qualem diximus, horribilis defectus omnium bonarum virium in rebus spiritualibus ad Deum pertinentibus; sed quod etiam in locum imaginis Dei amissæ successerit intima, pessima, profundissima (instar cujusdam abyssi), inscrutabilis et ineffabilis corruptio TOTIUS NATURÆ ET OMNIUM VIRIUM, imprimis vero superiorum et principalium animæ facultatum, quæ infixa sit penitus intellectui, cordi et voluntati hominis.* Itaque jam post lapsum homo hæreditario a parentibus accipit congenitam pravam vim, immunditiam cordis, pravam concupiscentiam et pravam inclinationes... Hinc passim primi Novatores adversus *συνέργειαν synergismum*, seu *cooperationem* insurrexerunt, eamque penitus rejecerunt, ut *ἀπολυτωση* seu absolutam impotentiam statuerent. Postea vero aliquantulum ab hac doctrina deflexerunt. Ita Wegscheider, § 149, in not.

(3) Melancht. *Loc. Theol.* pag. 19: *Scriptura, inquit, non vocat hoc originale, illud actuale peccatum; est enim et originale peccatum plane actualis quedam prava cupiditas.* Cfr. Moehler, *Symbolique* tom. 1, p. 62, ubi scribit: *Après cela, nous devons comprendre le dogme selon lequel tous les péchés délibérés, c'est-à-dire tous les péchés actuels ne sont qu'autant de manifestations, de formes particulières du péché originel, que les branches, les fleurs et les fruits de cet arbre mauvais.* Atque in nota (3): *Luther dit (Luth. Werk. Wittemb. 1551, II part. pag. 335): On peut fort bien*

ut homo se disponat ad justificationem, quam Novatores sejungunt a gratia sanctificante seu a sanctificatione (1); cum juxta ipsos non justificatio a sanctificatione, sed sanctitas a justificatione pendeat. Impossibilia sunt in ejusmodi systemate præterea opera bona ante justificationem, quæ formaliter ex fide producitur, independenter a quavis hominis cooperatione. Hæc porro justificatio, imo et sanctitas tota exterior est in horum hypothesi, et tota consistit in remissione seu absolute poenæ peccatis debitæ, prout contingit in justificatione forensi; culpa autem sive originalis sive actualis remanet, etiam post baptismum et justificationem. Etenim, si peccatum originale constituit partem *essentialem* ipsius naturæ corruptæ, si peccata actualia non sunt nisi manifestationes peccati originalis, evidens est, nec illud nec ista tolli posse per justificationem aut gratiam sanctificantem, quæ juxta Novatores exterior est, et solum efficit, ut Deus has culpas non consideret, perinde ac si tectæ essent oculis suis, quas propterea non imputat. Hæc sanctitas et justitia non est hominis justificati *propria*, sed est ipsa sanctitas et justitia formalis Christi ab homine apprehensa, et ea est, quæ bona opera profert tanquam fructus vel signa apprehensæ hujus Dei vel Christi sanctitatis et justitiæ, eodem tempore ac natura humana manifestat per actualia peccata jugem subsistentis peccati originalis existentiam (2). Ejusmodi est monstrosus systema Protestantissimi circa justificationem, sanctitatem, operâ bona; quod per partes explanabimus in hujus tractatus decursu.

Et hæc sunt, quæ inter se pugnant, doctrinæ, et de quibus viget controversia inter Catholicos et Protestantos. Reliqua libere in scholis agitantur. Disceptant enim Theologi catholici inter se: 1° Utrum gratia sanctificans sit qualitas physica vel moralis, creata vel increata, et an sit ipsa Spiritus Sancti persona, quæ substantialiter animæ justi communicetur eamque vivificet (3)? 2° Utrum gratia per modum habitus inhæreat animæ justi, an potius sit ipsa gratia actualis, quæ jugiter influat in animam justi eamque secundam efficiat (4)? 3° Utrum gratia

l'appeler un péché père (Ertzsünde); car il n'est point un péché que l'on commette comme les autres; mais il est le péché unique qui fait et produit tout péché, et tous les autres ne sont rien que les fruits de ce péché père...

(1) Cfr. Moehler, op. cit. pag. 104 et seqq. qui plura tum antiqua tum recentia documenta affert hujus Novatorum doctrinæ.

(2) Suis locis apposita documenta afferemus.

(3) Cfr. Petav. *De Trinit.* lib. viii, cap. iv et seqq. cui præverat Magister Sent. lib. 1, dist. 17.

(4) Cfr. Joan. Morinus in *Commentario historico de disciplina in administratione Sacr. Pœnitentiæ*, lib. viii, cap. 2 et seqq. Antwerp. 1682, præsertim cap. viii, ubi plurimos et celeberrimos refert Scholasticos, qui affirmant, per mille supra centum annos totam habituum infusorum doctrinam in Ecclesia latuisse. Profert præterea Patres, qui ante illud tempus Sacramentorum effectum, hominis impii justificationem, fidei operumque nostrorum meritum sine gratiæ habitualis mentione explicarunt, nec

hæc sanctificans à virtute charitatis realiter distinguatur, nec ne? 4° Utrum præter virtutes theologicas infundantur præterea una cum gratia sanctificante etiam virtutum moralium habitus, qui in facilitate quadam et propensione ad recte operandum consistunt (1)? Hoc verisimilius esse censuit Concilium Viennense, ut patet ex Clementina, *De summa Trin.* ubi legitur: *Opinionem, quæ dicit, tam parvulis quam adultis conferri in baptismo gratiam informantem et virtutes, tanquam probabiliorem et dictis Sanctorum et Doctorum modernorum theologiæ magis consonam et concordem, sacro approbante Concilio, duximus eligendam* (2). 5° Utrum dispositiones, quæ in adultis

commemorantur nisi actualia auxilia gratiæ et opera hinc profecta. Ostendit, nondum esse definitum, gratiam habitualement ad hos effectus esse necessariam; et nonnullos Doctores etiam nunc istos effectus sine ea explicare. Unius nobis satis sit ex tot Scholasticis quos Morinus adducit, verba proferre, nempe Barthol. Medinæ Ord. Præd. qui in 1, 2, q. 110, a. 2, de tota doctrina ista sic scribit: *Secunda conclusio. Non est certum secundum doctrinam fidei, quod gratia sit habitus infusus in anima inherens. Nam hoc non colligitur ex Sacris Litteris, neque ex traditione ecclesiastica, neque ex definitionibus Conciliorum. Et Trident. locis supra commemoratis, ut recte admonet doctissimus Pater Soto, lib. 2, De nat. et grat. cap. 18, consulto abstinuit à nomine habitus, sed tantum definiuit hominem justificari per iustitiam diffusam in cordibus nostris, quæ illi inhæreat. Et paulo post in solutione objectionis: Illud etiam advertendum, quod illa iustitia interior et inhærens, et illa mutatio voluntatis, qua peccator ex pravo fit rectus, potest fieri duobus modis. Uno modo per infusionem alicujus qualitatis supernaturalis in animam; alio modo potest fieri à Deo sine infusione alicujus qualitatis permanentis, sed per solam actualem motionem divini auxilii, quod auxilium sua efficacia convertit animum hominis à pravitate ad rectitudinem. Utrum vero Deus efficiat hanc internam renovationem per aliquam qualitatem permanentem et infusam, vel potius per solam motionem actualis auxilii divini, Concilium Tridentinum non definit. Non enim illa questio pertinebat ad id, quod erat propositum in Concilio. Cfr. etiam Vasquez, In 1, 2, dist. 187, cap. 2, tota et longa disput. 203; disp. 210, cap. 8; disp. 196, cap. 3, n. 11 seqq. n. 15; disp. 211, cap. 3, n. 17; disp. 218, cap. 3, n. 15; disp. 219, cap. 1, n. 3, 4; In tert. part. art. 2, dub. 3, n. 17. Hæc adnotare volui, ne minus periti in rebus theologis decipiantur, permittentes cum articulis fidei quæstiones mere scholasticas, atque ita traducant tanquam hæreticam aut erroneam eorum doctrinam, qui nullam agnoscent distinctionem inter gratiam habitualement et actualem. Quod sane de fide non est. Ceterum cum doctrina, quæ ponit distinctionem inter utramque gratiam, communis sit ac ab omnibus nunc recepta, nos ab ea non discedimus; imo certa nobis videtur ac magis conformis Scripturis et sensui Ecclesiæ, ut postea ostendemus. Cfr. Suarez, lib. vi, De essentia gratiæ seu iustitiæ habitualis, capp. viii et ix. Quamvis ipse ulterius progredi videatur, dum censet, de fide esse infundi habitus virtutum theologicarum per baptismum, et verba Concilii Viennensis exponit de habitibus virtutum moralium. Ceterum et ipse Bellarminus, De Justif. lib. ii, cap. 15, utrum iustitia inhærens, per quam formaliter iusti sumus, sit iustitia habitualis, an actualis, an utraque, inter disputationes catholicorum Theologorum censet.*

(1) Cfr. Suarez, loc. cit.

(2) Cfr. Act. Concil. Harduini, tom. vii, col. 1359. Placet integrum decretum referre, ut melius pateat Concilii mens. Exposita doctrina de necessitate

ad gratiam sanctificantem assequendam requiruntur, veram meriti, saltem *de congruo*, rationem habeant, eoque nomine designari possint, nec ne? 6° Utrum ad actum salutarem *constituendum* et eliciendum, præter gratiam sanctificantem, etiam in facilioribus, opus sit gratia actuali, ut supernaturalis dici possit?

Has vero aliasque non paucas quæstiones, si primam excipias, de qua quid nobis verisimilius videatur aperiemus, utpote minus necessarias prætermittimus, ut dogmatibus catholicis tuendis insistamus. Cum proinde ut diximus, gratia sanctificans illa sit, qua homo justificatur et capax efficitur eliciendi opera meritoria vitæ æternæ, prius hic de justificatione agemus, acturi in tertia hujus tractatus parte de merito.

CAPUT II.

DE JUSTIFICATIONE IMPII.

Quæcumque ad impii justificationem spectant, revocari possunt vel ad ejusdem justificationis naturam, vel ad dispositiones, quæ ad eam adipiscendam requiruntur, vel demum ad ejus proprietates. Per partes rem totam expendemus.

ARTICULUS I. — De justificationis essentia seu natura.

Justificatio, quæ à iustitia seu *justum* faciendo dicitur, si nomen spectes, quatuor modis in Scripturis usurpatur; interdum enim pro lege sumitur, ut Ps. CXVIII passim legitur: *Justificationes tuas custodiam; Doce me facere justificationes tuas*; interdum vero pro acquisitione iustitiæ, ut I Cor. VI, 11: *Hæc quidem fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis*; aliquando pro incremento iustitiæ, ut Apocal. XXII, 11: *Qui justus est, justificetur adhuc*; demum pro declaratione externa iustitiæ modo forensi, cum iudex, ex. gr. quempiam *justum* declarat ac insontem illius criminis, de quo accusatus fuerat, quo sensu, Prov. XVII, 15, dicitur: *Qui justificat impium, et qui condemnat justum, abominabilis est uterque apud Deum* (1).

Jam vero Lutherus et Calvinus cum suis asseclis contendunt, hunc postremum tantum sensum hujus vocis esse, cum sermo est in Scripturis de justificatione peccatoris, juxta eorum systema nuper expositum; ex quo inferunt: 1° per justificationem vere peccata non remitti, sed tantum non imputari; 2° nullam fieri in justificatione internam renova-

Baptismi ad salutem, ita pergit: *Verum quantum ad effectum* (Baptismi), *cum Theologi varias opiniones habeant: videlicet dicentibus quibusdam, parvulis culpam remitti, sed gratiam non conferri; aliis e contra asserentibus, quod et culpa eisdem in Baptismo remittitur, et virtutes ac informans gratia infunduntur quoad habitum, etsi non pro illo tempore, quoad usum, nos attendentes generalem efficaciam mortis Christi, quæ per Baptisma applicatur pariter omnibus baptizatis, opinionem secundam, quæ dicit, etc.* Ex quibus patet, minus conformem videri menti Concilii interpretationem modo allatam a Suarezio.

(1) Cfr. Bellarm. De justificat. lib. i, cap. i.

tionem per gratiam animæ inhærentem, sed solam externam imputationem justitiæ Christi, vel etiam, ut autumavit Osiander, per inhabitationem in nobis essentialis justitiæ Dei, qua nempe Deus essentialiter justus est (1). Alii autem alia ratione eandem doctrinam exponunt; verum in eo omnes conveniunt, quod velint justitiam seu causam formalem justificationis esse nobis extrinsecam, non autem animæ inhærentem, qua homo vere intrinsece justus sit (2).

In sententia Catholicorum justificatio definitur *translatio ab eo statu, in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ et adoptionis filiorum Dei per secundum Adam Jesum Christum, Salvatorem nostrum*. Ex qua definitione, quæ est ipsius Concilii Tridentini (3), patet justificationem in sensu catholico consistere in interiori animæ renovatione, per inhærentem ipsi gratiam, ob Christi Salvatoris nostri merita. Exponens propterea Concilium causam formalem nostræ justificationis, pergit: *Unica formalis causa est justitia Dei, non qua ipse justus est, sed qua nos justos facit, qua videlicet ab eo donati renovamur spiritu mentis nostræ; et non modo reputamur, sed vere justi nominamur et sumus* (4). Et iterum paulo post: *Id, inquit, in hac impii justificatione fit, dum ejusdem (Christi) sanctissimæ passionis merito per Spiritum Sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui justificantur, atque ipsis inhæret. Unde in ipsa justificatione cum remissione peccatorum hæc simul infusa accipit homo per Jesum Christum, cui inseritur, fidem, spem et charitatem* (5). Quibus verbis tum vera doctrina de justitia intrinseca et inhærente adstruitur, tum rejicitur error fundamentalis adversariorum de justitia extrinseca, ex quo ceteri errores dimanant de ipsa formali justitia Dei in nobis habitante, aut de justitia Christi nobis imputata, aut de sola remissione peccatorum quoad pœnam modo forensi, alique ejusmodi (6).

Cum igitur totius quæstionis nodus in eo sit, quod juxta hæreticos, maneat culpa originalis in homine ejusque propagine, colluvies scilicet peccatorum actualium, quæ sunt ejus manifestatio, et quorum pœna tantum remittitur ac culpa tegitur, ex quo sequitur justitiam seu causam formalem justificationis esse extrinsecam; juxta catholicos vero, quod tum peccatum originale tum peccata actualia, quæ ex libera hominis voluntate unice prodeunt, vere dimittantur, non solum quoad pœnam, verum etiam quoad culpam, per interiorē hominis renovationem, quam

efficit gratia sanctificans homini infusa; plane consequitur duo a nobis esse præstanda: ostendendum scilicet in primis est, peccata vere remitti; deinde gratiam, qua justificamur, intrinsecam prorsus ac nobis inhærentem esse. Sit igitur

PROPOSITIO I. — *In justificatione impii peccata vere remittuntur ac prorsus delentur.*

Propositio hæc de fide est, can. V, sess. VI, Conc. Tridentini his verbis sancita: *Sic quis per Jesu Christi gratiam, quæ in baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat, aut etiam asserit non tolli totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet, sed illud dicit tantum radi, aut non imputari, anathema sit*. Quod vero hic dicitur de peccato originali, id ipsum dicendum de peccatis actualibus, cum eadem sit ratio; solum vero memorat Tridentina Synodus peccatum originale ad mentem Novatorum.

Sic autem veritas propositionis ex Scripturis ostenditur: Scriptura docet, Deum ita peccata remittere, ut ea tollantur, auferantur, deleantur, et homines ab iis prorsus mudentur; atque ea ratione tolli, auferri, deleri, hominesque a peccatis munda, ut non amplius ea remaneant, et justificati dicantur abluti, mundi, purgati, ac veluti ipsa lux effecti, non habentes maculam. Ergo juxta Scripturam, non solum quoad reatum pœnæ peccata remittuntur, verum etiam quoad reatum culpæ, ita ut hæc penitus evanescat. Etenim, Joan. I, 29, de Christo dicitur: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi*; Act. III, 19: *Convertimini, ut deleantur peccata vestra*; II Reg. XII, 13: *Dominus transtulit peccatum tuum*. Rursum Is. XLIV, 22: *Delevi ut nubem iniquitates tuas, et quasi nebulam peccata tua*; hinc David, Ps. L: *Lavabis me, et super nivem dealbabor... Cor mundum crea in me Deus, et Spiritum rectum innova in visceribus meis*; I Cor. VI, 11: *Abluti estis, sanctificati estis, justificati estis*; Hebr. I, 3, de Christo scribit idem Apostolus: *Purgationem peccatorum faciens*; ibi. IX, 28: *Christus semel oblatus est ad multorum exhibenda peccata*; ad Ephes. V, 8: *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino*; ac ibid. 26 et seq. testatur, Christum passum esse, ut Ecclesiam mundans sanctificaret lavacro aquæ... ut exhiberet ipsi sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata. Aptioribus profecto verbis significari non poterat perfecta culpæ ablatio, ac mundities et puritas inde secuta (1).

Non minus aperte hæc eadem veritas ex sensu traditionali evincitur. Ex innumeris porro Patrum testimoniis, quæ adduci possent, ut brevitati consulamus,

(1) Cfr. Bellarm. loc. cit. cap. 7, ubi n. 6, præclare observat: *Scriptura utitur omni genere vocabulorum, quæ excogitari poterant ad veram peccati remissionem significandam, ut si quis de industria quærat vocabula, quibus perspicue declaret, peccatum aliquod vere tolli et aboleri, non possit aliquid reperire, quod ipsa Scriptura divina ante non occupaverit*.

(1) Osiander, *Harmonia Evangelica*, autumavit gratiam sanctificantem esse substantiam, quia, inquit, gratia nil aliud est quam justitia et sanctitas ipsius Dei constituens hominem justum et sanctum, sicut lux solaris nihil est aliud quam præsentia solis super totum hemisphærium. Cfr. Gotti, tom. III, in 1, 2, q. III, dub. II.

(2) Cfr. Bellarm. *De justif.* lib. II, cap. 1.

(3) Sess. VI, cap. 4.

(4) Ibid. cap. 7.

(5) Ibid.

(6) Cfr. Bellarm. *De justif.* lib. II, cap. 2.

unum vel alterum seligimus. S. Joan. Chrysostomus: *Corporis lepram, inquit, purgare, imo potius nullatenus purgare, sed purgatos probare tantum Judæorum Sacerdotibus licebat... his vero (nostris) non corporis lepram, sed animæ sordes, non dico purgatas probare, sed PURGARE PRORSUS concessum est* (1). S. Augustinus: *Dicimus baptismum dare omnium indulgentiam peccatorum, et AUFERRE CRIMINA, non radere* (2). Quod sæpius alias repetit.

Ratio denique theologica id ipsum ostendit. Si enim peccata post justificationem adhuc existerent nulla facta hominis renovatione, de peccatoribus dici non posset, eos per gratiam translatos esse de morte ad vitam, aut resurrexisse cum Christo, aliaque ejusmodi. Atqui talia affirmant S. Joannes, I Epist. III, 14, et Apostolus Paulus, Rom. VI, 1. Ergo.

Hæc adeo luculenta sunt, ut sequiores sectarii conati fuerint sic magistrorum suorum sententias temperare et emollire, perinde ac si nihil aliud sibi voluerint significare, quam peccata remanere adhuc *materialiter*, quatenus semper verum sit, talem hominem legem aliquando violasse, non autem *formaliter* quantum ad culpæ aut pœnæ reatum (3). Verum enim vero, qui sic exponunt veterum Novatorum sententiam, totum eorum systema ejusque nexum aut assecuti non sunt, aut se non assequi sinxerunt.

DIFFICULTATES.

Obj. prima. 1° Peccata in justificatione impii teguntur tantummodo, seu ad pœnam non imputantur. 2° Etenim, Psal. XXXI, dicitur: *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata; Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum*. Perinde igitur est, iniquitates remitti et tegi, ac non imputari. 3° Prout etiam, Prov. X, 12, legitur: *Universa delicta operit charitas*. 4° Quæ confirmantur ab Apostolo, qui non modo, Rom. IV, 7, refert verba Ps. XXXI, nuper adducta, sed præterea exponit, II Cor. V, 19, qua ratione Deus peccata dimittat, dicens: *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum*. Ergo non delendo, sed non reputando, Deus peccata dimittit. 5° Sane hanc esse Apostoli mentem magis constat ex iis, quæ scribit, Rom. VII, 17: *Jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*. Ergo adhuc in ju-

stificatis peccatum permanet, ac propterea non deletur.

Resp. ad 1, *Dist.* Teguntur a Deo peccata ita, ut non amplius subsistant, *conc.*; ut permaneant, *neg.* Sic etiam: Non imputantur per condonationem, *conc.*; per non imputationem, *neg.* Figuratæ enim ejusmodi locutiones cum ad Deum referuntur, non alium sensum habere possunt; quia, si peccata quoad culpæ reatum reipsa in peccatoris anima permanerent, nec tegi coram Deo, neque non imputari dici possent.

Ad 2, seu ad 1 probat. *Neg.* Sic enim eum textum exponit S. Augustinus: *Cooperta sunt peccata, abolita sunt, tecta sunt... Non sic intelligatis, quod dixit: cooperta sunt, quasi ibi sint et vivant* (1). Ejusmodi porro esse sensum germanum horum verborum, tum contextus declarat, tum evincunt testimonia cetera a nobis prolata, imo postulat ipsa natura rei de qua agitur; si enim adhuc peccata reipsa subsisterent, quomodo tegerentur coram Deo, cui *omnia nuda sunt et aperta oculis ejus* (2).

Ad 3, seu 2 probat. *Dist.* charitas operit, id est, *extinguit* universa delicta, ut rursum interpretatur hunc Proverbiorum locum S. Augustinus, *conc.*; operit tanquam velum ac tegumentum, *neg.* (3).

Ad 4, *Neg.* Etenim ad Rom. loc. cit. Apostolus in eum tantum finem adducit verba Psalmi XXXI, ut ostendat, gratuitam prorsus esse justificationem, non vero ut absolutam sive adæquatam justificationis notionem exhibeat, multo minus ut doceat, prout autumant adversarii, remissionem peccatorum in non imputatione consistere, non autem in vera ablatione. Hæc siquidem nihil ad ejus scopum conferebant, et præterea ejus doctrinæ alibi traditæ adversantur.

Sensus verborum, quæ ex Epist. ad Corinth. adducta sunt, juxta S. Joan. Chrysostomum aliosque græcos Patres et interpretem syrum, hic est: Deus erat in Christo reconcilians mundum sibi, gratis remittens et condonans delicta ipsorum per Christi merita, seu intuitu ejus passionis. Nec alia est expositio Patrum latinorum (4).

Ad 5, *Dist.* Peccatum improprie dictum seu concupiscentia, *conc.*; formale ac proprie dictum, *neg.* Ideo autem concupiscentiam vocavit Apostolus peccatum, quia, ut declarat Concilium Tridentinum, a

(1) De Sacerdot. Lib. III, n. 6.

(2) Ad Bonifac. lib. I, cap. 13, n. 26.

(3) Ita rem explicat Abbas Molanus in *Cogitationibus privatis*, apud Bossuetum, tom. premier des *Œuvres posth.*, édit. de Liège, 1767, pag. 56 et seq., ubi exposita distinctione inter actum materiale, qui præterit, et id quod dicitur *formale* peccati, concludit: *Statuimus peccata tam actualia quam habitualia, quoad formale, sive reatum culpæ et pœnæ, tolli in justificatione vere et totaliter per remissionem, condonationem, non imputationem... Quod autem nonnulli Protestantium Theologorum dixerunt, peccatum in justificatione non tolli, sed manere, id intelligunt de peccato originis, et specialiter de prava concupiscentia, quam in renatis manere contendunt, non quoad formale, sed quoad materiale, nempe quoad habituale in malum propensionem, absque tamen dominio. At hæc non est doctrina Protestantium, ut patet ex adductis aliisque non paucis, quæ afferri possent.*

(4) *Enarr.* II, in Ps. xxxi, n. 9.

(2) Cfr. Bellarm. *De just.* lib. II, cap. 9. Vix quisquam superest inter Protestantes, qui adhuc contendat, alium esse sensum verborum, quæ nobis obijciuntur. Satis sit adducere interpretationem Georgii Rosenmulleri, qui in cap. IV, Epist. ad Rom. v. 6, hæc scribit: *Δικαιοσύνην λογίζεσθαι τινα est nova loquendi formula, quæ posita esse videtur pro δικαιοῦν τινὰ absolvere aliquem; nam in Psal. (xxxii) de remissione peccatorum sermo est. Et in v. 7, prosequitur: Felices eos (inquit David), quorum scelera condonata, quorum peccata deleta sunt, proprie tecta, id est, omnino remissa, et oblivioni tradita. Indicatur totalis ἀμνηστία ἁμαρτιῶν, Hebr. VIII, 12; x, 17. Sic apud Ciceronem pro Cælio, cap. 18, vitia multis virtutibus objecta commemorantur.*

(3) *Tract.* I in Ep. I. Joan. n. 6.

(4) Cfr. Bellarm. loc. cit. et Bernard. a Piconio in hunc locum.

peccato est et ad peccatum inclinatur; alioquin non dixisset paulo post idem Apostolus: *Nihil nunc damnationis est iis, qui sunt in Christo Jesu.*

Obj. secunda. 1° Verbum *justificare* in Sacris Litteris modo forensi accipitur, ita ut idem significet ac *justum pronunciare*, minime vero *justum efficere*; 2° Sic Rom. VIII, 33: *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus, qui justificat, quis est qui condemnet?* et alibi passim, 3° Quod et ex usu profanorum scriptorum confirmari posset, qui nunquam nisi hac significatione vocem justificandi usurparunt (1). Verum necesse non est, ut voci insistamus, cum rem ipsam Scripturæ exhibeant; 4° ad plenum siquidem justificationis opus significandum Scripturæ non adhibent nisi voces ex formis judiciariis depromptas; ita videmus, *judicium*, Ps. CXLV, 7; *judices*, Joan. V, 17; *tribunal*, Rom. XIV, 10; *accusatum*, Rom. III, 19; *accusatorem*, Joan. V, 45; *testes*, Rom. II, 15; *acta processus*, Col. II, 14; *advocatum*, I Joan. II, 4; *sententiam*, Ps. XXXII, 1; *executionem*, Luc. XVI, 22, etc. Cum igitur omnes occurrant formæ forenses seu legales in toto justificationis negotio, quidni etiam in justificatione ipsa? 5° Nil mirum propterea, si inveniamus, Rom. V, 13: *Usque ad legem peccatum erat in mundo, peccatum autem non imputabatur*; 6° Sap. XI, 24: *Misereris omnium... et dissimulas peccata hominum*; 7° Nil mirum, si de hominibus etiam justificatis Scriptura pronunciat, neminem arbitrari posse se esse justum, ex. gr. Ps. CXLII, 2: *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*; Job IX, 2: *Vere scio... quod non justificetur homo composuit Deo*; et Matth. VI, 12, omnes peccatores et justi indiscriminatim jubeantur dicere: *Dimitte nobis debita nostra*, et alibi passim. Quæ quidem omnia in systemate Protestantium de peccatis perseverantibus etiam post justificationem optime intelliguntur, ast componi nulla ratione possunt in systemate catholico cum absoluta peccatorum abolitione. Ergo.

Resp. ad 1, *Dist.* Verbum *justificare* accipitur interdum in sacris Litteris modo forensi, *conc.*; semper et præcise in casu nostro, *neg.* Testimonia enim, quæ in probationibus adduximus, contrarium prorsus evincunt. Quod si interdum vox *justificare* etiam in subjecta materia, de qua agimus, in sensu *declarationis* usurpatur, tropice intelligenda est, quatenus per eam significetur, Deum reipsa efficere interius, quod exterius in foro judiciali fit. Nam cum judices reum præsumptum absolunt, declarant hoc ipso eum immunem esse iis delictis, quæ ipsi affingebantur, cum non aliud præstare possint; Deus vero, qui præterea potest reum justum efficere, dum eum justum declarat, hoc ipso per interiorem immutationem talem constituit ut veritas interna cum externa declaratione simul cohæreant. Quod evidentius fiet ex dicendis.

Ad 2, *Dist.* *Deus qui justificat*, et interiori pecca-

torum abolitione, et exteriori declaratione, *conc.*; Sola exteriori declaratione, *neg.*

Ad 3, *Resp.* nil mirum esse, si Scriptores profani non alio sensu vocem hanc aliasve ejusmodi usurpaverint, quia inter homines nulla alia datur justificatio præter declaratoriam sive forensiem, ac omni prorsus idea sublimioris ac interioris justificationis destituti fuerunt. Ast insolens non est, in Scripturis easdem voces longe excellentiori adhiberi significatione ac diversa ab ea, qua iis utuntur Scriptores profani, ob rationem quam attulimus (1).

Ad 4, *Dist.* Non adhibent Scripturæ nisi voces ex formis judiciariis depromptas ad plenum justificationis opus significandum; ut symbolorum et emblematum exteriorum ope quodammodo referant, quod invisibiliter ac spiritualiter Deus in anima operatur, *conc.*; ut consistent in symbolorum et emblematum cortice, *neg.* Cum enim mundus spiritualis et invisibilis in lucem prodire nequeat, nisi quodam, ut ita dicam, exteriori ac sensibili indumento vestiatur, hinc fit, ut quoties invisibilis et spiritualis aliqua veritas operatio hominibus proponitur, toties ad horum captum per sensibilem aliquam formam significetur. Quod pluribus exemplis ostendi facile potest: ex. gr. æterna beatitudo sub symbolis domus, civitatis, convivii, esus et potus, aliisque similibus exhibetur in sacris Litteris; status corporum gloriosus sub emblemate aquilæ, vituli subsilientis, etc. Frustra autem, imo et absurde quispiam contenderet, et contra omnes sacræ exegeseos leges, non in alio consistere æternam beatitudinem, quam in domo, convivio, etc.; id ipsum de conditione corporum gloriosorum dicatur. Jam vero idem contingit circa justificationem, ad quam adumbrandam et ob oculos nostros quodammodo subjiciendam Scriptura figuris et symbola petit ex iis, quæ in humanis judiciis in usu sunt; nec propterea aliquis inferre possit, Deum exterius homines justificare, ut humani judices solent. Hæc magis confirmantur ex indole orientalis philologiæ, quæ passim symbolicis ac figuratis locutionibus redundat (2). Ergo quo plures ejusmodi

(1) Cfr. Bellarm. *De justif.* lib. II, cap. 9, n. 18 et seq. cum *Vindiciis Viti Erbermanni.*

(2) Cfr. Glassii *Philologia sacra*, ex edit. Bathii et Baveri Lips. 1797, tom. II, part. post. partis primæ, cap. 3, § 49 et seqq. et lib. II, tract. 1, cap. 7, pag. 957 et seqq. Ceterum Winer in suo *Lexico manuali Hebraico*, ad vocem *צדק*, fatetur apud veteres Hebræos vocem *justificare* usurpatam passim fuisse de justitia interna, quod adductis exemplis ostendit. Winer præverant Grotius, in *Prolegom. ad epist. ad Roman.* Geor. Bullus, in *Harmonia Apostolica*, diss. I, cap. I, § I, ubi solum, verbi *δικαιοῦν* significationem forensiem non perpetuam prorsus, sed tantummodo maxime obviā et familiarem esse. Ernestus Grabe, in *Annotatis* ad cap. I, et præcise ad § 2 dissertationis Bulli colligit præterea non pauca loca ex V. T. in quibus ipsi rigidores Protestantes vocem *justificandi* in sensu *justum faciendi* usurpari agnoverunt, ut Dan. XII, 5; Eccl. XVIII, 22; Ps. LXXII, 13; tum Isa. LIII, 11. Ex N. autem T. præter Apoc. XXII, 11, ostendit idem auctor vocem usurpari præterea Rom. VI, 7, in eadem significatione. Demum

(2) Ita Kemnitius apud Bellarm. loc. cit.

phrases congerunt adversarii, eo melius evincunt, nonnisi figurate ea accipienda esse, quæ de justificatione ex Sacris Litteris ipsi exhibent. Ceterum eadem Sacræ Litteræ omnem ambiguitatem circa hujus vocis vim amoveant, cum tradunt Deum peccata *dele- re, abluere, auferre, tollere*, etc. ut superius ostendimus (1).

Ad 5, *Dist.* Peccatum non imputabatur ad legis scriptæ normam definitis seu statutis pœnis, *conc.* non imputabatur omnino, *neg.* Contrarium ostendit ipsa Genesis, in qua transgressores legis naturalis gravissimis pœnis multati exhibentur, uti ex. gr. cum homines universi præter Noe familiam, aquis diluvii, Sodomitæ autem igne consumpti sunt, etc.

Ad 6, *Dist.* Dissimulat dilatione punitiois promeritæ, ut sotes resipiscant, *conc.*; dissimulat non imputatione, *neg.* Sensus obvius est.

Ad 7, *Dist.* Nisi Deus gratuita miseratione culpis hominum ignoscat eas remittendo, *conc.*; si remiserit, *neg.* In his porro aliisque similibus textibus hoc solum Scriptura significat, neminem posse de propria justitia gloriari, sive quia homines, si quam habent interiorē justitiam et sanctitatem, a Deo habent; sive quia plerumque in ipsis pietatis operibus ac recte factis aliquid admisceant imperfectionis ex propria infirmitate, socordia, aut malitia; sive quia peccatis saltem levibus se commaculant, propter quæ divinam clementiam exorare debent; sive demum per comparisonem ad justitiam Dei incommutabilem atque essentialē, in cujus conspectu quævis justitia nostra penitus evanescit, ut lux lucernæ ad solis adventum. Qua ratione exponi pariter debent nonnulla Patrum dicta, quin diutius in iis singillatim expendendis tempus teramus; adeo enim constat de ipsorum mente, ut adversarii ultro non semel id fassi sint, atque ab iis se recedere palam profiteantur (2).

Ex dictis patet, quid sentiendum sit de adversariorum conclusione, utrum nempe Scripturarum effata melius concilientur cum doctrina catholica an cum systemate Novatorum. Nulla enim difficultas ex doctrina catholica oritur; contra vero in systemate Novatorum, præter quam quod ex falso principio hæc doctrina dimanat, Deus declararet justum esse eum, qui actu impius est; non cerneret peccata in eo, qui illis est undique pollutus; nec posset omni-

potenti virtute sua ea radicatus evellere; aliaque ejusmodi profluerent non minus sana fide quam a recta ratione abhorrentia (1).

PROPOSITIO II. — *Impii formaliter non justificantur vel sola imputatione justitiæ Christi vel sola peccatorum remissione; sed justificantur per gratiam et caritatem, quæ in cordibus eorum per Spiritum S. diffunditur, atque illis inhæret; neque gratia, qua justificamur est tantum favor Dei.*

Propositio hæc de fide est; totidem enim verbis Concilium Tridentinum eam definivit, sess. VI, can. X: *Si quis dixerit, homines per eam ipsam (justitiam Christi) formaliter justos esse, anathema sit.* Can. XI: *Si quis dixerit, homines justificari vel sola imputatione justitiæ Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia et caritate, quæ in cordibus eorum per Spiritum S. diffundatur, atque illis inhæreat, aut etiam gratiam, qua justificamur, esse tantum favorem Dei, anathema sit.*

Hanc porro fidei veritatem adversus recensitos Novatorum errores ita in primis adstruimus: Justificatio juxta Scripturas non in sola peccatorum remissione forensi consistit, vel externa justitiæ Christi imputatione, sed in interiori renovatione, si ipsæ conceptis verbis testentur, in justificatione caritatem seu gratiam diffundi in cordibus nostris, ac ita diffundi, ut abundantiam ipsius gratiæ in nobis accipientes regeneremur et renovemur, ac Deus in nobis mansionem per gratiam suam faciat. Jam vero hæc omnia luculentissime sacræ Litteræ affirmant. Etenim, Rom. V, 5, scribit Apostolus: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis; et v. 17, de justis prosequitur: Abundantiam gratiæ et donationis et justitiæ accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum.* Rursum in Epist. ad Tit. III, 5: *Salvos, inquit, nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus Sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius hæredes simus secundum spem vitæ æternæ.* Christus ipse jam dixerat, Joan. III, 5: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.* Quod natum est ex carne, caro est; quod natum est ex Spiritu, Spiritus est. Et ibid. XIV, 23, de homine justo affirmaverat: *Ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus, utique per gratiam saltem inhærentem.* Ergo.

Ex Patribus unum appellamus Augustinum, qui in lib. *De spir. et litt.* cap. IX, loquens de justificatione, quam adipiscimur per fidem, qua creditur in Christum, ait: *Sicut autem ista fides Christi dicta est, non qua credit Christus, sic et illa justitia Dei, non qua justus est Deus; utrumque enim nostrum est; sed ideo Dei et Christi dicitur, quod ejus nobis largitate donatur.* Et cap. XXXII, n. 56: *Caritas quippe Dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua nos ipse*

Rom. item IV, 25, verba illa: *Resurrexit propter justificationem nostram*, δικαιωσεν ἡμῶν infusionem justitiæ nobis inhærentis significare, ex Protestantibus docuerunt Martinus Borræus, in Genes. xv, pag. 161, Petrus Martyr, in Ep. ad Rom. IV, ac Martinus Bucerus ad eundem locum. His locis addere potuisset Grabe, quod legitur Rom. v, 17, ubi vocem δικαιωσέντες, justitiæ, poni in sensu morali ipse contextus manifeste ostendit; instituit enim ibi Apostolus comparisonem inter injustitiam, quam per Adæ inobedientiam contraximus, et justitiam, quam per obedientiam Christi consecuti sumus; ut de reliquis taceam.

(1) Cfr. etiam Moehler, *Symbolique*, tom. I, pag. 124 et seqq.

(2) Cfr. Bellarm. loc. cit.

(1) Cfr. Moehler. loc. cit.

diligit sed qua nos facit dilectores suos; sicut justitia Dei, qua justus ejus munere efficimur, et Domini salus, qua nos salvos facit, et fides Jesu Christi, qua nos fideles facit. Hæc ipsa vero adeo frequenter inculcat S. Doctor, ut Calvinus plane fateatur, se ab Augustino discedere, quia: Gratiam, inquit, ad sanctificationem refert, qua in vitæ novitatem per Spiritum regeneramur (1).

Hanc nemum theologicam rationem ex intima rei, de qua agimus, natura petitam urget Angelicus Doctor: In præsentī statu nullum datur medium inter dilectionem Dei et ejus odium, quod generat peccatum impediendo effectum dilectionis divinæ; hinc, sublato peccato, necessario reviviscit effectus istius dilectionis, quæ dilectio seu amor Dei non supponit bonitatem in objecto, quod diligit, sed efficit et producit; non potest proinde concipi remissio peccati, quin concipiatur infusio gratiæ, per quam homo interior renovetur, et ex objecto odii fiat objectum amoris et dilectionis (2). Hinc non solum constanter docet, justificationem esse quemdam motum et transitum de statu in statum; sed præterea docet, qua ratione id fiat, scribens: *Justificatio impii non est successiva, sed ordine naturæ unum eorum est prius altero, et inter ea naturali ordine primum est gratiæ infusio, secundum motus liberi arbitrii in Deum, tertium est motus liberi arbitrii in peccatum, quartum est remissio culpæ (3).*

Et hæc circa dogma. Si quis vero quærat, cujusmodi sit gratia hæc inherens, qua formaliter justificamur, utrum habitualis, ut vocant, an vero actualis? Reponimus cum communi theologorum doctrina, nos pro certo habere, eam habitualement esse, non autem actualem. His porro rationum momentis cum Suarezio ducimus ad hanc sententiam tenendam. Tunc homo efficitur formaliter justus, quando ex Deo nascitur et filius Dei constituitur; ergo per eandem gratiam justificatur, per quam ex Deo generatur et constituitur filius Dei. Jam vero gratia, per quam homo ex Deo generatur, est habitualis et permanens. Etenim, I Joan. III, 9, dicitur: *Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet.* Ac iterum, Joan. XIV, 23: *Ad eum veniemus (per gratiam), et mansionem apud eum faciemus.* Hæc præterea doctrina confirmatur ex Conc. Viennensi, cujus verba superius retulimus, atque ex Conc. Tridentino, quod, sess. VI, utitur passim voce *inheret*, loquendo de gratia sanctificante, qua justificamur, et præterea, cap. VII, docet justificationem esse renovationem interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ et donorum; cap. XI, addit, gratiam

justificationis non amitti per venialia peccata, et cap. XVI, acceptam gratiam aliquos justificatos perpetuo conservare; sensit igitur, gratiam justificantem esse aliquid permanens. Sane parvuli et perpetuo amentes, dum baptizantur, accipiunt gratiam et virtutes; atque eam non recipiunt per modum motionis ad operationem, cujus incapaces sunt; ergo per modum habitus. Quæ quidem postrema ratio ineluctabilis prorsus est (1).

DIFFICULTATES.

Obj. prima. 1° Scriptura sæpe testatur, nos justos esse ex sola justitia Christi. 2° Nam Apostolus, Philipp. III, 9: *Et inveniar, inquit, in illo non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Christi Jesu; quæ ex Deo est justitia in fide.* 3° Et, I Cor. I, 30, de Christo scribit: *Qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio.* Loqui porro Apostolum de justitia extrinseca Christi nobis imputata, patet 4° ex antithesi, quam II Cor. V, 21, instituit, dum de Christo ait: *Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.* Atqui nonnisi extrinsece peccatum factus est Christus; ergo pariter nonnisi extrinsece nos efficimur justitia Dei in Christo.

(1) Cfr. Suarez loc. cit. Ad ea vero, quæ profert Morinus ex Patribus, reponimus, utique Patres non meminisse gratiæ *habitualis* vel etiam *sanctificantis*, cum hæc nomina serius inducta sint; damus præterea ipsi, Patres minime locutos fuisse de infusione habituum, aut de qualitatibus, cum hæc pariter loquendi formæ nonnisi sequiori ævo obtinuerint in scholis, postquam scilicet Aristotelis philosophia invalescere cepit. Verum aliud est de vocibus ac nominibus, aut etiam de ratione exponendi aliquam doctrinam disse-rere, aliud vero de ipsa re. Porro falsum est, Patres non agnovisse statum permanentis justitiæ et sanctificationis in hominibus justis. Satis sit oculis conjicere in innumera pene Patrum testimonia, quæ refert ac illustrat Petavius, *De Trinit.* lib. viii, capp. 4, 5, 6, 7, ex quibus apertissime constat, Patres sensisse, Deum *inhabitare* in anima justī, eam *implere, efficere divinæ naturæ participem*, in ea *perpetuo manere*, etc., animam justī eum *percipere*, fieri templum Spiritus Sancti, etc., imo nec a voce *qualitatis* Patres abhorrent. Id enim aperte constat ex verbis S. Cyrilli Alex. lib. ix, in Joan. ubi ait: *Quomodo, inquit, divinæ naturæ participes secundum dicta Sanctorum erunt ii, quibus communicatur Spiritus, si hic conditis rebus annueratur, et non potius ex ipsa nobis divina natura procedit, non ita, ut per ipsam in nos tanquam alienum transeat, sed, ut ita dicam, qualitas veluti quædam divinitatis in nobis insit, et in Sanctis habitet, ac perpetuo maneat; si mentis suæ oculum omni probitate purgantes, et virtutum omnium indefesso studio gratiam sibi conservent?* Sed consulatur cit. eruditissimus vir. Abjctis igitur, si placet, vocibus *habitualis, habituum, qualitatis* in sensu peripateticorum, sine insignis temeritatis nota vix fieri posse existimo, ut doctrinam de permanente jugiter in hominibus justis gratia sanctificante in dubium revocetur. Stultum porro est de vocibus litem serere, quum de re ipsa constat. Quando Scholastici, quos refert Morinus, incognitam exhibent antiquitati doctrinam de gratia *habituali*, loquuntur relate ad doctrinam de *infusione habituum*, non autem de permanentia gratiæ sanctificantis in homine justificato. Cfr. etiam Bellarm. *De justif.* lib. ii, cap. 15 et seq.

(1) Lib. ii, *Institut.* cap. ii, § 15. Chemnitius pariter fatetur, Patres saltem ratione loquendi cum Catholicis consentire; nam *Examine Conc. Trid.* part. i, scribit: *Non movemus litem, quo modo justificationem accipiant Patres.* Et paulo post: *Non ignoro, inquit, aliter loqui Patres; sed de proprietate linguarum questio est.*

(2) i. 2, q. 113, art. 2.

(3) Ibid. art. 8.

Resp. ad 1, *Dist. antec.* Tanquam causa meritoria, *conc.*; tanquam causa formali, *neg.* Quæ ut intelligantur, juverit afferre doctrinam Concilii Tridentini circa causas justificationis, quæ ita se habet : *Hujus sanctificationis causæ sunt : finalis quidem gloria Dei et Christi et vita æterna ; efficiens vero misericors Deus, qui gratuito abluet et sanctificat, signans et ungens Spiritu promissionis Sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ ; meritoria autem dilectissimus Unigenitus suus D. N. J. C. qui, cum essemus inimici, propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, sua sanctissima passione in ligno crucis nobis justificationem meruit, et pro nobis Patri satisfecit ; instrumentalis item sacramentum baptismi quod est sacramentum fidei, sine qua nulli unquam contigit justificatio. Denum unica formalis causa est justitia Dei, non qua ipse justus est, sed qua nos justos facit, qua videlicet ab eo instructi renovamur spiritu mentis nostræ, etc. (1).* Sublata hoc modo omni ambiguitate, primum erit, objecta Scripturarum testimonia aliaque ejusmodi explanare, eorumque veram ac germanam significationem assequi.

Ad 2 seu 1 probat. *Dist.* Ut inveniar in illo non habeo meam justitiam, id est, propriam independentem a meritis Christi, *conc.*; propriam, id est, intrinsicam seu inhærentem per Christi merita ejusque gratiam, *neg.* Ut patet ex contextu, in quo Apostolus opponit justitiam legalem, propriis meritis partam, justitiæ, quam, per fidem in Christum consequimur ob ejus merita.

Ad 3, *Dist.* Christus factus est nobis justificatio efficienter et meritorie, *conc.*; formaliter, *neg.* Metonymice hic siquidem, ut alibi passim, effectus pro causa ponitur; ut, Ps. XXVI, 1, inquit David : *Dominus illuminatio mea et salus mea*, id est, causa illuminationis et salutis.

Ad 4, *Dist.* Id est, Pater fecit Christum peccatum improprie, nempe cum fecit hostiam pro peccato, *conc.*; peccatum sensu proprio et formali, *neg.* Hoc enim absurdum est. Hinc negamus Christum sensu exposito nonnisi extrinsece peccatum factum esse; nam vere hostia pro peccato factus est Christus. Constat propterea, sensum antithesis in eo esse, ut, quemadmodum causa meritoria mortis Christi fuere peccata nostra, ita causa meritoria justificationis nostræ fuerint Christi cruciatus.

Obj. secunda. 1° Pluries Scriptura docet, justos nos reputari, constitui, denominari. 2° Sic, Rom. IV, 5 : *Credenti in eum, qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam*; et alibi passim. 3° Rursum idem Apostolus, ibid. V, 19, scribit : *Per unius obeditionem justi constituentur multi*. 4° Item, Jacobus in Epistola sua II, 23, cum retulisset verba Genesios : *Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam*, subdidit : *Et amicus Dei appellatus est*. Ergo non per inhærentem justitiam homines justi sunt; sed tales reputantur per externam imputationem, ac denominationem.

Resp. ad 1, *Dist.* Scriptura pluries docet, justos nos reputari, etc. Quia tales reipsa efficimur ob inhærentem justitiam, *conc.*; sine rei veritate, et per solam extrinsecam imputationem, *neg.*

Ad 2, *Dist.* *Fides* reputatur ad justitiam, *conc.*; *justitia Christi* nobis reputatur ad justitiam, *neg.* Hæc enim duo permisceri non debent; cum aliud prorsus sit, fidem reputari ad justitiam, id est, Deum gratuito acceptare et reputare tanquam dispositionem actualem ad justitiam conferendam (1); aliud vero justitiam Christi nobis formaliter imputari ad justitiam. Primum affirmat Apostolus; alterum de suo addunt seu obtrudunt Novatores.

Ad 3, *Dist.* Per unius obeditionem justi constituentur multi meritorie, *conc.*; formaliter, *neg.* Opponit enim Apostolus effectus inobedientiæ Adam effectibus obedientiæ Christi.

Ad 4, *Dist.* Amicus Dei appellatus est eo, quod talis vere factus esset, *conc.*; per solam denominationem, *neg.* Judith enim VIII, 22, dicitur : *Abraham tentatus est, et per nullas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est*. Quo autem sensu dicatur in libro Genesios : *Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam*, patet ex responsione ad 2.

Obj. tertia. Sæpe monemur induere justitiam, seu gratiam, qua justi efficimur, ut Ephes. IV, 24 : *Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis*; et Ps. CXXXI, 9 : *Sacerdotes tui induantur justitiam*; et iterum Apostolus. Rom. XIII, 14, scribebat : *Induimini Dominum Nostrum Jesum Christum*; et ad Galatas III, 27 : *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis*. Porro indumentum est quid extrinsecum. Ergo.

Resp. *Dist. min.* Indumentum materiale extrinsecum est, *conc.*; spirituale, *neg.* Eadem quippe ratione, qua excitamur ad induendum novum, provocamur pariter ad deponendum seu exuendum veterem hominem, id est, ad interiores peccati maculas

(1) Sic enarrat verba Apostoli Bernardinus a Piconio in *Paraphrasi*, ac sensum totius orationis exponit : V. 3, *Declarat Scriptura, Genes. 15, Credidit Abraham Deo ; et hæc Abraham fides a Deo fuit illi imputata ad justitiam*. V. 4. *Juxta quæ verba sic ratio-cinor : homini, qui opus excercet, merces rependitur, non gratis, sed ex justitia, et tanquam quid ei debitum*. V. 5. *E contra vero homini, quin nullum excercet opus, sed qui tantum credit in eum, qui peccatores justificat, huic, inquam, homini, si justitia detur, datur non quasi merces debita, sed gratis et ex gratuito Dei proposito, cui placet hujus hominis fidem acceptare ad justitiam ; atqui constat ex jam citata Scriptura, quod justitia Abraham fuit data ex solo Dei reputantis nutu ; hoc enim significat : et reputatum est ; ergo gratis data est, ergo non ex operibus, sed ob fidem ; ergo et nos pariter gratis per fidem sine operibus justificamur*. Deinde ostendit, ibi agi non de prima justificatione, sed de ejusdem justificationis augmento. Nam, cum illa verba adducta ex Genesi prolata sunt, Abraham jam justus erat. Conciliat denique hunc textum Apostoli Pauli cum textu Jac. II, 24, ex eo quod Paulus loquatur de fide per charitatem operante ac viva ; S. Jacobus de bonis operibus, quæ profluant ex fide ; cum fides honorum operum sit principium, mater et alitrix.

eluentes, malasque consuetudines abjiciendas. Ideo autem juxta S. Augustinum David et Apostolus inmenti similitudine utuntur, ut innuant, justitiam nostram non ex nobis esse, sed ex Dei dono. *Justitia sit, scribit, sed ex gratia sit: a Deo tibi sit, non tua sit. Sacerdotes tui, inquit, induantur justitiam; vestis accipitur, non cum capillis nascitur; pecora de suo vestiuntur* (1). Revocari præterea in mentem debent, quæ de orientali philologiæ indole superius adnotavimus. Nec obest, quod hac justitia, quam induere dicimur, vocetur *justitia Dei*; Dei siquidem justitia nuncupatur ratione causæ efficientis, minime vero ratione causæ formalis.

Obj. quarta. Saltem in sola peccatorum remissione collocanda est formalis causa justificationis, 1° juxta id quod Apostolus docet, Rom. IV, 25, scribens de Christo : *Qui traditus est propter delicta nostra*. Ideoque ad solam peccatorum remissionem obtinendam. Et confirmatur ex I. Joan. III, 8, ubi dicitur : *In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli*. Non alia porro diaboli opera sunt nisi peccata. Hinc II Cor. V, 19, Deus dicitur in Christo reconcilians mundum sibi : *Non reputans illis delicta ipsorum*, nempe dimittendo peccata. In Actibus vero Apost. XIII, 38, sic Apostolus Judæos alloquebatur : *Per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur, et ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi justificari*, Sane non aliud petentem præter remissionem peccatorum Publicanum inducit Christus, Luc. XVIII, illis verbis : *Deus propitius esto mihi peccatori*. Sola proinde peccatorum remissione justificatus exhibetur præ Pharisæo justitiam suam jactante. 2° Concludendum igitur, doctrinam de justitia inhærente et justificante esse Christo injuriosam, et humilitati adversantem.

Resp. *Neg. antec.* Ad 1 probat. *Dist.* Ad peccatorum remissionem obtinendam per culpæ abolitionem ac mediante interiori gratia sanctificante, *conc.*; ad gratiæ sanctificantis exclusionem, *neg.* Eadem porro ratione cetera, quæ adducuntur, testimonia explicanda sunt, quæ semper supponunt dari remissionem peccatorum juxta modum, quo Deus eam conferre statuit et quem Scripturæ alibi tradunt. Ceteris enim omissis, exponens Apostolus, ad Coloss. II, 13, quomodo Deus peccata remittat, scribit : *Et vos cum mortui essetis in delictis...* CONVIVIFICAVIT cum illo, donans vobis omnia delicta; et alibi passim. Ideoque ex eo, quod non semper expresse tradat Scriptura totam justificationis seriem, concludi nequit, Sacras Litteras gratiam interiori et inhærentem non complecti, multo minus excludere. Et sic responsio patet ad id, quod subditur de publicano, quem præterea docet Christus fuisse justificatum ob suam humilitatem, rejectum vero pharisæum ob superbiæ tumorem (2).

Ad 2, *Neg.* Cum potius major gloria Christo proveniat ex eo, quod magis in hac doctrina pateat efficacia meritorum suorum, quibus factum est, ut non solum pœnæ absolutionem forensem, uti adversarii

autumant, sed totalem culpæ destructionem obtineant, nos vivificando ac renovando gratiæ suæ dono. Magna è contra Christus injuria afficitur in Novatorum hypothesi, juxta quam ejus meritorum efficacia seu virtus adeo extenuatur, quasi non potuerit re ipsa diaboli opera dissolvere per culpæ destructionem ac plenam hominis interioris renovationem. Falsa præterea est illa humilitas, quæ mendacio nititur; cum humilitas non aliud sit, ut ita loquar, quam *expressio veritatis* (1).

ARTICULUS II. — De dispositionibus ad justificationem.

In Novatorum systemate justificationis processus est hujusmodi : Homo, qui essentialiter peccator est, omnique activitate destitutus, in peccatis jacet, donec perterrefactus per legis prædicationem, quæ ei præbet cognitionem peccatorum ab Evangelio, quod ei præsto est, subveniatur, ne in desperationem incidat; ejus cor terrore perculsum apprehendit per fidem, quæ sola justificat, merita Salvatoris. Propter hæc merita Deus hunc fidelem declarat justum, etsi in se minime justus re ipsa sit. Quamvis porro hac ratione innocens reputetur et immunis a pœna peccatis debita; peccatum originale cum suis manifestationibus jugiter perseverat in homine sic extrinsece justificato. Etsi vero fides sola justificet, sola tamen non permanet; sed justificationi accedit sanctificatio, ac fides se manifestat per bona opera, quæ fidei fructus sunt. Confundi tamen simul in hoc systemate nequeunt justificatio et sanctificatio; alioquin non posset ulla amplius haberi certitudo nec adeptæ remissionis peccatorum nec salutis æternæ, quæ tamen certitudo est proprietas essentialis fidei christianæ, id est, *fiduciæ*. Hinc opus regenerationis ad Deum solum spectat; homo nullam activam partem in ea habet; quia solus Spiritus Sanctus, qui producit actum hominis est exclusive activus. Hac ratione tota gloria in Deum unice redundat, quin ullam ejus particulam in justificationis opere homo sibi arrogare possit, Ita Lutherani (2). Calvinistæ quoad rei sub-

(1) Cfr. Bellarm. *de justifi.* lib. II. cap. 12 et seqq.

(2) Ita ipsi in *Solid. declar.* v, *De Lege et Evangel.* § 6, p. 678 : *Peccatorum cognitio ex lege est. Ad salutarem vero conversionem illa pœnitentia, quæ tantum contritionem habet non sufficit; sed necesse est, ut fides in Christum accedat, cujus meritum, per dulcissimam et consolationis plenam Evangelii doctrinam, omnibus resipiscentibus peccatoribus offertur, qui per legis doctrinam perterriti et prostrati sunt. Evangelium enim remissionem peccatorum non securis mentibus, sed perturbatis et vere pœnitentibus annuntiat. Et, ne contritio et terrores legis in desperationem vertantur, opus est prædicatione Evangelii, ut sit pœnitentia ad salutem. Et iterum, Apolog. VI. § 45, pag. 87 : *Fides illa, de qua loquimur, existit in pœnitentia, hoc est, concipitur in terroribus conscientie, quæ sentit iram Dei adversus peccata, et querit remissionem peccatorum et liberari a peccato. Apolog. IV, de justifi. § 26, pag. 76 : Igitur sola fide justificamur, intelligendo justificationem ex injusto justum effici seu regenerari. § 19. pag. 72 : Nec possunt acquiescere perterrefacta corda, si sentire debent, se propter opera propria, aut propriam dilectionem, aut legis impletionem placere, quia hæret in carne peccatum, quod semper accusat nos...* § 25, pag. 75 :*

(1) Serm. xv, *De verb. Apost.* in ord. Maur. CLXIX, cap. 9.

(2) Cfr. Thom. 1. 2. q. 113, a. 6.

stantiam cum illis conveniunt, nec differunt nisi in accidentalibus, in eo, ex. gr. quod Calvinus contendat, non sola fide hominem expegeri a peccatis suis; sed quod hunc effectum tribuat præterea Evangelio; quod ex fide ingenerari censeat poenitentiam ac deinceps sanctificationem; justificationem demum velit esse propriam tantummodo electorum; aliaque ejusmodi propria habeat, quæ deinceps exponemus (1).

In doctrina catholica aliter omnino ex contrariis principiis instituitur justificationis processus, quem sic exponit Synodus Tridentina: *Declarat præterea, ipsius justificationis exordium in adultis a Dei per Christum Jesum præveniente gratia sumendum esse, hoc est, ab ejus vocatione, qua nullis eorum existentibus meritis vocantur; ut, qui per peccata a Deo aversi erant, per ejus excitantem atque adjuvantem gratiam ad convertendum se ad suam ipsorum justificationem, eidem gratiæ libere assentiendo et cooperando, disponantur; ita ut, tangente Deo cor hominis per Spiritus Sancti illuminationem, neque homo ipse nihil omnino agat, inspirationem illam recipiens, QUIPPE QUI ILLAM ET ABJICERE POTEST, neque tamen sine gratia Dei movere se ad justitiam coram illo libera sua voluntate possit* (2)... Disponuntur autem ad ipsam justitiam, dum excitati divina gratia et adjuti, fidem ex auditu concipientes, libere moventur in Deum, credentes vera esse, quæ divinitus revelata et promissa sunt, atque illud in primis, a Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu; et dum peccatores se esse intelligentes, a divinæ justitiæ timore, quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur, fidentes, Deum sibi propter Christum propitium fore, illumque, tanquam omnis justitiæ fontem, diligere incipiunt; ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod et detestationem (3)... Hanc dispositionem seu præparationem justificatio ipsa consequitur, quæ non est sola peccatorum remissio, sed et sanctificatio, et renovatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ et donorum. Unde homo ex injusto fit justus, et ex inimico amicus, ut sit hæres secundum spem vitæ æternæ, etc. (4).

Ex quibus intelligimus, hæc intercedere discrimi-

Dilectio etiam et opera sequi fidem debent, quare non sic excluduntur, ne sequantur, sed fiducia meriti dilectionis aut operum in justificatione excluditur. Cfr. Moehler, op. cit. pag. 95 et seqq.

(1) Ita Calvinus, *Inst. lib. III, cap. 3, § 1*, pag. 152, edit. cit.: *Proximus autem a fide ad poenitentiam nobis erit transitus; quia, hoc capite probe cognito, melius patebit, quomodo sola fide et mera venia justificetur homo, neque tamen a gratuita justitiæ imputatione separetur realis, ut ita loquar, vitæ sanctitas. Poenitentiam vero non modo fidem continuo subsequi, sed ex ea nasci, extra controversiam esse debet...* Quibus autem videtur fidem potius præcedere poenitentiam, quam ab ipsa manare vel proferri, tanquam fructus ab arbore, nunquam vis ejus fuit cognita, et nimium levi argumentato ad id sentiendum moventur.

(2) Sess. VI, cap. V.

(3) Ibid. cap. VI.

(4) Ibid. cap. VII.

na inter Novatorum doctrinam et doctrinam catholicam in quæstione, de qua agimus: 1° Quod Novatores, nullam admittentes activitatem in homine ante justificationem et regenerationem, inferant, nullam requiri dispositionem ad eam consequendam; Catholici ex adverso, libero arbitrio præditum agnoscetes hominem lapsum, inferant, aliquas dispositiones prærequiri, ut se Dei gratia præventum disponat ad justificationem; 2° Quod in systemate Novatorum fides sola sit, quæ justificat, sive instrumentum sit, quo homo apprehendit merita vel justitiam Christi (1); in doctrina catholica præter fidem requirantur aliæ dispositiones, cujusmodi sunt spes, contritio, poenitentia, etc. 3° Quod fides, quæ in hypothesi adversariorum justificat, sit fiducia illa; qua quis pro certo habet, sibi imputari justitiam Christi, dimitti peccata, id est, peccatorum poenam; et se in Christum ut innocentem et sanctum spectari a Deo, etsi peccata omnia intus quoad culpam permaneant; in doctrina vero catholica fides, quæ est initium, fundamentum et radix omnis justificationis, sit firmus assensus ad ea omnia, quæ divinitus revelata sunt. Nostrum igitur est, tres enumeratas veritates adstruere, ac refellere totidem eisdem adversantes errores.

PROPOSITIO I. — *In adultis ad justificationem consequendam aliquæ præter fidem dispositiones prærequiruntur, seu sola fides non justificat.*

Est de fide hæc propositio, quam Concilium Trid. definivit, sess. VI, can. IX, his verbis: *Si quis dixerit, sola fide impium justificari, ita ut intelligat, nihil aliud requiri, quod ad justificationis gratiam*

(1) In *Apolog. III, II, 70*, dicitur: *Fides non ideo justificat aut salvat, quia ipsa sit opus per sese dignum, sed tantum quia accipit misericordiam promissam.* Et in *Form. Conc. solid. decl. 684 et seqq. et 688 et seqq.*: *Ad justificationem... necessaria sunt: gratia Dei, meritum Christi, et fides, quæ hæc ipsa Dei beneficia in promissione Evangelii amplectitur; qua ratione nobis Christi justitia imputatur; unde remissionem peccatorum, reconciliationem cum Deo, adoptionem in filios Dei, et hæreditatem vitæ æternæ consequimur.* Ceterum optime cl. Moehler, op. cit., exponit nexum doctrinæ Novatorum de justificatione cum eorumdem doctrina circa peccatum originale. Sic enim scribit, tom. I, p. 102: *Il n'est pas moins clair que les luthériens ne peuvent admettre la libre coopération; car, selon leur doctrine, le péché originel consiste dans la destruction de l'image de Dieu, c'est-à-dire dans l'extinction des facultés qui seules peuvent agir avec l'Esprit saint. Aussi enseignent-ils que la régénération est exclusivement l'ouvrage de Dieu, que l'homme n'y a pas la moindre part. Déjà dans la célèbre dispute de Leipsick Luther soutint cette erreur contre le docteur Eck; il compara l'homme à une scie qui, purement passive sous la main de l'ouvrier, se laisse mouvoir dans toutes les directions. Plus tard il se plut à l'assimiler à un tronc, à une pierre, à une statue qui n'a ni cœur, ni yeux, ni oreilles. Sane Lutherus, in Genes. cap. 19: In spiritualibus, inquit, et divinis rebus, quæ ad animæ salutem spectant, homo est instar statuiæ satis, in quam uxor patriarchæ Loth est conversa, imo est similis trunco et lapidi, statuiæ vitæ carenti, quæ neque oculorum, auris, aut ullorum sensuum, cordisque usum habet.*

consequendam cooperetur, et nulla ex parte necesse esse, eum suæ voluntatis motu præparari atque disponi, anathema sit. Duo, ut patet, hoc canone Concilium definiuit; primo scilicet, nonnullas dispositiones in homine requiri, ut perveniat ad justificationem; secundo, fidem non esse solam dispositionem, sed præter fidem alias insuper necessarias esse. Duo hæc propterea ostendenda assumpsimus in hac propositione, quæ duas has veritates simul complectitur.

Verum, antequam hæc ostendamus, præmittendum est ad majorem rei, de qua agimus, perspicuitatem, 1° has dispositiones exposci ad impedimentum gratiæ seu justificationis removendum, non autem quod illæ habeant rationem meriti *proprie dicti*; siquidem gratis a Deo gratia sanctificans infunditur intuitu meritorum Christi; ac proinde illæ dispositiones sunt tanquam conditio, *sine qua non* infunditur gratia, aut solum habent rationem meriti, ut vocant, *de congruo* seu *impetrationis*. Prænotamus, 2°, has dispositiones præter fidem, quæ omnium consensu ad justificationem requiritur, esse timorem, spem, charitatem saltem inchoatam, pœnitentiam et propositum servandi in posterum divina mandata, ut exponit Tridentina Synodus loc. cit.

His positis, sic accedimus ad priorem propositionis partem ostendendam: Scripturæ exigunt ad justificationem assequendam ab hominibus adultis conversionem et pœnitentiam; ergo aliquas dispositiones velut necessariam conditionem ad eandem assequendam requirunt. Nam Ezech. XVIII, 21, dicitur: *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, et custodierit omnia præcepta mea, et fecerit iudicium et justitiam, vita vivet et non morietur.* Zach. I, 3: *Convertimini ad me, ait Dominus exercituum, et convertar ad vos.* Absoluta autem necessitate talem pœnitentiam requiri, constat ex Christi verbis, Luc. XIII, 3: *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* Quare Apostolus Petrus, Act. II, 38, sic Judæos compunctos ad ejus prædicationem alloquebatur: *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum.* Luculenter igitur ex Scripturis evincitur, dispositiones aliquas requiri, ut quispiam justificationem consequatur.

Frustra post hæc adeo luculenta Scripturarum oracula Patrum testimonia congereremus ad hanc veritatem, unanimi illorum consensu firmatam, adstruendam. Sed unus præ ceteris audiatur Augustinus, cujus notum effatum est ex *Serm. XV, de verbis Apostoli*: *qui fecit te sine te, non te justificat sine te...* *Fecit nescientem, justificat volentem* (1). Quibus verbis complexus est S. Doctor rationem, quæ ex intima rei natura exurgit. Quemadmodum nempe impius voluntarie peccando recessit a Deo, ejusque obstitit gratiæ; sic congruum est, ut non accipiat reconciliationem nisi per suam voluntariam conversionem ad Deum.

Ad alteram autem propositionis partem quod atti-

(1) Cap. xi, n. 13.

net, eam pariter Sacris Litteris inniti, sic demonstramus: Sacræ Litteræ præter fidem ad justificationem requirunt opera. Ergo... Jacobus enim, Epist. II, 24: *Ex operibus, inquit, justificatur homo, et non ex fide tantum.* Et suæ assertionis hanc rationem affert (v. 26): *Quia nempe fides sine operibus mortua est.* Et Apostolus Paulus, Rom. II, 13: *Non enim, scribit, auditores legis justi sunt apud Deum; sed factores legis justificabuntur.* Ac iterum, I Cor. XIII, 2: *Si habuerim omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.* Demum, Galat. V, 6, exponens, cujusmodi debeat esse fides, quæ ad justificationem requiritur, hæc habet: *In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per charitatem operatur* (1). Ergo ex Apostolo non sola fides, quæ sterilis sit ac sejuncta a charitate et operibus, confert ad justificationem, sed quæ cum ipsa charitate et per ipsam operetur seu vivificetur. Proinde non solam Jacobi Epistolam veluti stramineam (2) rejicere debuisset Lutherus ad portentosum dogma suum stabiliendum de sola fide justificante, sed præterea omnes Paulinas Epistolas, quæ ejusmodi errorem pariter evertunt.

Rursum, quemadmodum alicubi Scriptura justificationem fidei tribuit, ita alibi aliis eam tribuit dispositionibus. Si dicitur, Rom. III, 28: *Arbitramur hominem justificari per fidem*; etiam Eccli. I, 28, legitur: *Qui sine timore est, non poterit justificari*; et

(1) Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὕτε περιτομή τι ἰσχύει, οὕτε ἀκροβυστία· ἀλλὰ πιστίς δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη. Ubi notanda est vis hujus vocis ἐνεργουμένη, operatur, in sensu passivo, non autem activo usurpate; quæ tantundem valet ac mota atque acta a charitate. Cfr. Bellarm. De justif. cap. iv, n. ii.

(2) Ita Lutherus in præf. antiquissima edita Wittenbergæ ante annum 1525; quanquam in recentioribus editionibus opp. Lutheri omissa sunt verba, quibus ille hanc Jacobi Epistolam vocabat stramineam, si comparetur cum Epistolis Petri et Pauli, atque indignam esse affirmabat indole Evangelica. Quare Witakerus alique judices, qui Edmundum Campianum S. J. tanquam calumniatorem traduxerunt, quod illa Luthero affinxerit, ea dein in antiquioribus editionibus reppererunt. Rem totam fuse refert Bayle in suo *Diction. critico*, art. *Luther*, Rem. O. P. Lutherum secuti sunt A. Althamerus et Centuriatores Magdeburgenses. Weitenius cum retulisset hæc verba Lutheri: *Meam sententiam nemini obtrudam; tantum ducam, me Epistolam Jacobi non existimare esse scriptum Apostolicum, ob hanc rationem, primo quia directe contra Paulum et omnem Scripturam operibus justificationem tribuit; denique Jacobus iste ita confundit omnia ac permiscet, ut mihi vir bonus aliquis ac simplex fuisse videatur, qui, arreptis quibusdam dictis discipulorum Apostolicorum, ea in chartam conjecerit, etc.* His, inquam, adductis, sic scribit: *Si enim Jacobus Paulo contradiceret, utique non Jacobus, qui id aperte docet, quod lex naturæ, quod Scriptura ubique, quod Paulus alibi inculcat, sed illæ Pauli Epistolæ, in quibus dogma a reliquis dissidens contineretur, fuissent abjiciendæ. At, si rem recte consideramus, nulla inter Jacobum et Paulum est pugna; quum Jacobus loquatur de lege naturæ et de lege Christi, Paulus vero de lege et æconomia Moysi.* Cfr. Rosenmüll. *Schol. in Epist. Jacobi*. Cfr. etiam J. D. Michaelis, *Introduct. au Nouveau Testament*. Genève, 1822, tom. iv, chap. 25, sect. ii et sect. vi. Frustra proinde nonnulli Rationalistæ autumant, Jacobo hoc propositum fuisse, ut Pauli sententiam refutaret.

Prov. XXVIII, 25 : *Qui sperat in Domino, sanabitur* ; et I Joan. III, 14 : *Qui non diligit, manet in morte* ; ut alia præteream paulo ante commemorata loca, in quibus eadem justificatio poenitentiae adscribitur. Ergo, sicut non excluditur fides in iis Scripturae testimoniis, in quibus solius timoris, spei, charitatis, poenitentiae, etc. fit mentio, cum sermo occurrit de justificatione, ita neque excluduntur timor, spes, etc. ubi solius fidei mentio fit.

Sancti Ecclesiae Patres videntur data opera scripsisse ad hos Novatores refellendos ; nam S. Joan. Chrysostomus, *Hom. LXIV in Matth.* ait : *Nisi vitam fide nostra dignam ducamus, extremas dabimus poenas* (1). Et S. Augustinus, *Serm. XVI, cap. VI, de verbis Apostoli* : *A fide, inquit, incipit homo ; sed et daemones credunt et contremiscunt...* Adde ergo fidei spem... speique ipsi adde charitatem (2). Et *serm. XXVII, cap. I* : *Domus Dei, scribit, credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.*

Denique Novatorum systema falsitatis arguitur 1° in eo, quod perperam supponat fidem, quæ velut organum et instrumentum spectatur ad apprehendendam justitiam Christi, non aliud esse nisi fiduciam ; quod tamen mox ostendemus falsum esse (3). 2° In eo, quod assumant adversarii, fidem hanc justificationem toto cælo esse distinctam a virtute qualibet, et præsertim a charitate ; quod pariter falsum est ; cum ex ea ceteræ virtutes profluant, præsertim charitas, quæ ex fide germinat, ut perveniatur ad justificationem. In quo præterea adversarii sibi non cohererent, qui deinceps fatentur, ut mox videbimus, charitatem ex fide gigni, evolvi et crescere veluti plantam ex germine (4). 3° Denique, ceteris omissis, ex eo falsum ejusmodi systema deprehenditur, quod præcidat omnia virtutum germina, omniumque operum bonorum necessitatem excludat, hominem velut truncum spectet omni libero motu et activitate carentem ante justificationem et sub gratiæ vel concupiscentiæ motionem, quæ exitiosa sunt omnia et absurda, ut tum ex iis, quæ superius diximus, tum ex inferius dicendis planum fit.

DIFFICULTATES.

Obj. prima. Scriptura constanter fidei tribuit justificationem, ac ita fidei soli tribuit, ut quælibet opera excludat. Nam, Rom. III, 28, scribit Apostolus : *Arbitramur, justificari hominem per fidem sine operibus legis* ; et ib. IV. 2 : *Si Abraham ex operibus ju-*

stificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Ex quo concludit, ib. v. 5 : Ei vero, qui non operatur, credenti autem in eum, qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam secundum propositum gratiæ Dei ; et cap. V, 1 : *Justificati ergo ex fide.* Hæc eadem repetit, Galat. II, 16 : *Scientes, quod non justificatur homo ex operibus legis* ; et Ephes. II, 8 : *Gratia estis salvati per fidem* ; et alibi passim eadem inculcat. Imo recte dixeris, hanc esse thesim, quam ostendendam assumpsit Apostolus in Epistola ad Romanos, quamque statuit cap. III, v. 24, illis verbis : *Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu*, et quam evolvit sequentibus capitulis. Ergo.

Resp. *Dist. ant.* Scriptura constanter tribuit justificationem fidei vivæ, quæ scilicet per charitatem operatur, *conc.* ; fidei mortuæ ac sine operibus, *neg.* Sic etiam responderi posset : fidei soli tribuit ad exclusionem eorum operum, quæ præcedunt fidem seu vocationem ad fidem, *conc.* ; quæ fidem sequuntur et in fide fundantur, imo et ex ea oriuntur, *neg.* Scopus enim Apostoli in adductis locis est ostendere, justificationem esse donum Dei gratuitum, quod per opera solum naturaliter honesta, qualia Gentes jactabant, aut per opera ex sola legis cognitione sine gratia ac fide in Christum facta, in quibus gloriam suam, imo et justitiam collocabant Judæi, promereri nullatenus potuerit. Ex quo infert Apostolus tam Judæos quam Gentiles non fuisse consecutos vocationem et justificationem nisi persolam fidem in Christum ipsis gratuito concessam ; quia, si quispiam potuisset justificari ex operibus sine gratia factis, ac propterea sine fide in Christum, Christus gratis mortuus esset (1). Opera autem, quæ fidem consequuntur et ex ipsa proveniunt, non rejecisse Apostolum, omnes ejus Epistolæ testantur, in quibus exhortatur fideles, ut eis strenue sese dedant.

Obj. secunda. Scriptura solius fidei meminit, quoties loquitur de justificatione et remissione peccatorum. Sic Matth. IX, 22, et Luc. VII, 50 : *Fides tua te salvam fecit* ; ac iterum Luc. VIII, 50 : *Crede tantum, et salva erit* ; Joan. I, 12 : *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus* ; et ibid. III, 36 : *Qui credit in Filium, habet vitam æternam.* Quare Philippus, Act. VIII, 37, ab Eunuchio baptismum petente solam fidem petiit : *Si credis ex toto corde, licet.* Ergo.

Resp. 1° *Neg. ant.* Quia, etsi interdum Scriptura solius fidei mentionem injiciat, cum loquitur de justificatione, sæpe tamen etiam alias virtutes aut sacramenta commemorat disserens de eadem justificatione. Ut Luc. VII, 47 : *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum* ; Tob. XII, 9 : *Eleemosyna a morte liberat* ; Rom. VIII, 24 : *Spe salvi facti sumus* ; Eccli. I, 27 : *Timor Domini expellit peccatum* ; Tit. III, 5 : *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis* ; Ephes. V, 26, loquens de Ecclesia, ait : *Mundans (eam) lavacro aquæ in verbo vitæ* (2) ; nec tamen quispiam jure aut

(1) N. 4, tom. vii op. pag. 640.

(2) Totum hoc caput est de hoc argumento, ut evincat, juxta Apostolum vivam fidem, quæ discernitur a fide daemonum, esse fidem, quæ per dilectionem operatur. Eadem fere habet, *Serm. LIII, cap. 10, n. 11.* Ubi inter cetera scribit S. Boetius : *Discernenda est fides nostra a fide daemonum. Fides enim nostra mundat cor ; fides autem illorum reos facit... Non est talis fides, quæ mundat cor. Fide, inquit, mundans corda eorum. Sed qua fide, quali fide, nisi quam definit Apostolus, ubi ait : Fides, quæ per dilectionem operatur ?*

(3) Cfr. Bellarm. *De justif.* lib. I, cap. 18.

(4) Cfr. Moehler, op. cit. tom. I, pag. 178 et seqq. ; *um* pag. 184.

(1) Cfr. Bellarm. *De justif.* lib. I, cap. 19.

(2) In textu græco deest vitæ.

soli dilectioni, aut soli spei, timori, etc. justificationem adscribere possit. Cum igitur plures causæ ad eundem effectum producendum concurrunt, consuevit Scriptura modo uni modo alteri causæ illum tribuere, quin ceteras non excludens. Hinc, cum ejusmodi causæ ordine quodam inter se conjunctæ sint, ac fides reliquas omnes præcedat ac producat, restat ut concludamus, Scripturam reliquas includere, dum solius fidei meminit, seu loqui de fide viva, activa et operatrice, dum ei tribuit justificationem.

Resp. 2° ad primos duos textus. *Dist.* Et in his sermo est de miraculo seu sanatione corporali, *conc.*; de justificatione, *neg.*

Quoad reliqua testimonia, *Dist.* Loquuntur de fide tanquam de prima dispositione, ex qua ceteræ profliunt, ut dictum est, *conc.*; tanquam de dispositione unica et adæquata, *neg.* Hinc optime S. Augustinus ad factum Philippi, quod opponitur: *Scriptura*, inquit, *tacuit, atque intelligenda dimisit cetera, quæ cum illo spadone baptizando Philippus egit; atque in eo, quod ait: baptizavit eum Philippus, intelligi voluit impleta omnia, quæ licet taceantur in Scripturis gratia brevitas, tamen serie traditionis scimus implenda (1).*

Inst. Atqui Scripturæ loquuntur de fide sola tanquam unica et adæquata causa justificationis, ac præterea de ea loquuntur tanquam instrumento et organo ejusdem justificationis, non autem tanquam de dispositione, quæ ceteras includat. Atque ad primum quod attinet, 1° nota sunt Apostoli verba, Rom. I, 16 *Evangelium virtus Dei est in salutem omni credenti, justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem*; ergo non ex fide in opera, quæ nempe fides inchoet. 2° Eodem sensu dicitur, Habacuc II, 4: *Justus ex fide vivit*; ergo fides, et quidem sola vitam, quam inchoavit, continuat. 3° Sane Abraham, cum dictum est de eo, Gen. XV, 6: *Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam*, novitius non erat, sed sanctitatis omniumque virtutum exemplar; ergo non ei aditum ad justitiam patefecit fides ut aliunde postea justificatio compleretur. 4° Quin potius opera, quæ fidei superveniunt, a justificatione exclusit Apostolus, qui loquens de Abraham jam credente, Rom. IV, 2, ait: *Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum*. Sed ubi analysis justificationis instituetur, id magis patefiet. 5° Siquidem prius est in nobis justificatio, quam charitas, quæ est bonorum operum initium, dicente Joanne, I Epist. IV, 10: *Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos*. Porro Deus nos diligendo justificat. Ad alterum vero quod spectat, facile evincitur, quia, si fides ac virtutes reliquæ tanquam dispositiones in homine requirerentur ad justificationem, 6° his dispositionibus tribuenda esset justificatio; attamen Concilium Arausicanum definivit: *Ut a peccato purgemur, Deus voluntatem nostram non exspectat (2)*. 7° Plures reipsa quotidie justificantur absque ulla suæ voluntatis cooperatione, ut amentes

lethali morbo correpti, omnique rationis usu destituti, quibus Sacramenta administrantur. Ergo.

Resp. *Neg. ant.* Ad 1° prob. *Dist.* Revelatur justitia Dei ex fide inchoata et imperfecta in fidem perfectam et charitatem formatam, *conc.*; ex fide in fidem sine charitate ac bonis operibus, *neg.* Hic enim posterior sensus excluditur per ea omnia, quæ superius adduximus (1).

Ad 2°, *Dist.* Justus ex fide vivit, ex fide viva, quæ per charitatem operatur, *conc.*; ex fide mortua, nempe sine operibus, *neg.* Fides enim, quævis sit, sine operibus mortua est, ut declarat Apostolus Jacobus, loc. cit. Quod autem mortuum est, alteri vitam præbere non potest. Hinc bene intelligitur, quare dixerit Apostolus Paulus, justitiam Dei esse de fide in fidem, quia scriptum est: *Justus ex fide vivit*; quatenus justitia Dei, quæ ex fide imperfecta inchoatur, in fidem perfectam, hoc est, vivam, desinit, sive adducit.

Ad 3°, *Dist.* Ideoque novum accepit justificatio Abraham incrementum, quia ex fide in fidem progressus est juxta dicta, *conc.*; secus, *neg.* Hinc Jacobum quoque hoc retulit Geneseos testimonium ad ostendendum, fidem sine operibus non justificare; et, quoniam fides per opera justificat, ideo per opera ex fide peracta in dies augetur et crescit hæc ipsa justificatio, robustior ac fecundior fit, juxta illud Prov. IV, 18: *Justorum semita quasi lux splendens, quæ procedit et crescit usque ad perfectum diem*.

Ad 4°, *Dist.* Secrevit Apostolus a justificatione opera, in quæ fides vim suam non indiderit, *conc.*; opera ex fide elicita, *neg.* Placuit igitur Deo Patriarcha Abraham et per primam fidem, qua justificatus est, ac deinceps semper magis placuit, quatenus hac fide instructus nova semper opera edidit, quæ meri-

(1) Cfr. Bellarm. *De justif.* lib. 1, cap. 20. Postremis hisce temporibus Protestantibus passim accesserunt ad catholicam explicationem fidei vivæ seu formate, ut conferat ad justificationem, atque ita recesserunt a primis Protestantium placitis. Sane Knappius in Commentatione viii, quæ est *De dispari formula docendi, qua Christus, Paulus atque Jacobus de fide et factis disserentes uti sunt, item de discrimine έργων νόμον et έργων ἀγάθων*, effata S. Pauli et S. Jacobi exponit de fide, quæ sit principium bonorum operum: *Ipsius Christi auctoritate, inquit, dici sine ulla hæsitacione potest, etiam factis (ἐξ έργων) homines impunitatem et salutem consequi. At qualibus? Num iis, quæ a fide sejuncta sunt, aut fidem excludunt? Minime vero. Sed his, quæ a fide, Deo et Jesu Christo habita nascuntur, velut e bona arbore boni fructus; ut, si quis professus fuerit, salutem se ob pie facta (ἐξ έργων ἀγαθών) sperare perinde id habendum sit, ac si dixisset: e fidei effectis et documentis. Nam omnes sacri Scriptores, inde usque a Mose, in hoc una mente consentiunt, omnium recte factorum, quæ quidem Deo probentur, principia a fide duci; summaque eorum, quæ illi præceperunt, hæc est: χωρίς πίστεως ἄδύνατον εὐαρεστησαι τῷ Θεῷ, sine fide impossibile est placere Deo, item τὸ τέλος τῆς πίστεως σωτηρία ψυχῶν: Finis fidei, salus animarum, Heb. xi, 6; 1 Petr. i, 9, cfr. vss. 5 et 21. Quæ deinde late prosecquitur Cfr. G. Christioni Knappii scripta varii argumenti, Halis Saxonum, 1823, tom. II, pag. 449 et seqq. Hac ratione recentiores Protestantibus apologiam texunt illius catholicæ doctrinæ, cujus causa eorum majores ab Ecclesiâ discesserunt.*

(1) Lib. *De Fide et oper.* cap. 7.

(2) Cap. IV

tum suum ex fide influente in ea, consequentur (1).

Ad 5, *Dist.* Prius est justificatio quam charitas habitualis, quam Deus nos diligendo per Spiritum Sanctum diffundit in cordibus nostris, *conc.*; prius est quam charitas actualis, cujusmodi ad justificationem una cum fide requiritur, *neg.* Utraque porro charitas gratuita est, procedens ex divina erga nos dilectione.

Ad 6, *Dist.* Tanquam conditionibus sine quibus non tribuitur a Deo justificatio, *conc.*; tanquam meritoriis, *neg.* Concilium autem Arausicanum, ut superius ostendimus, loquitur adversus Semipelagianos, qui, excludendo gratiam praevenientem, docebant, Deum nostram expectare voluntatem.

Ad 7, *Dist.* Perpetuo amentes, qui infantibus æquiparantur, *conc.*; ceteri, *Subdist.* Absque ulla ipsorum cooperatione actuali, *conc.*; præcedente, quæ virtualiter perseveret, *neg.* Hæc enim sufficit ad justificationem, præsertim in enunciatis casibus.

Obj. Tertia. Patres unanimi consensu soli fidei justificationem adscribunt, S. Hilarius: *Fides*, inquit, *sola justificat* (2). S. Ambrosius, seu Auctor *Comment. in Epist. ad Rom.* in cap. III: *Sola fide justificati sunt dono Dei* (3). S. Joan. Chrysostomus: *Fidelem*, ait, *sine operibus possum ostendere et vixisse, et in regnum cælorum ivisse... Latro tantum credidit, et vitam habuit* (4). S. Augustinus: *Quantalibet, scribit, fuisse virtutis antiquos prædices justos, non eos salvos fecit, nisi fides Mediatoris* (5), et alibi passim S. Leo: *Fides vera justificans impios et creans justos* (6). Denique juxta S. Bernardum ideo Christus tantum dixit: *Qui non crediderit, condemnabitur*, ut per hoc innueret: *Solam interdum fidem sufficere ad salutem* (7). Ergo.

Resp. *Dist. ant.* Per oppositionem ad legem seu ad opera tantum naturaliter honesta, *conc.*; per oppositionem ad reliquas dispositiones et ad opera ex fide elicita, *neg.*

Sane S. Hilarius fidem opponit legi; ait enim ibid. hominem fuisse ab illo peccato liberatum, *quod lex lavare non poterat; fides enim sola justificat.*

Eodem sensu loquitur Ambrosiaster, spectans opera elicita absque fide.

S. Joan. Chrysostomus, seu potius auctor illius *Homiliæ de fide* loquitur de operibus externis, quæ non sunt ejusdem necessitatis ac fides, ut patet ex subjecta materia. Latro enim credidit, speravit et dilexit. Ceterum hæc homilia spuria est.

S. Augustinus per citata verba, ut alibi semper,

(1) Cfr. Bernardin. a Piconio in hunc loc. Cfr. etiam Pallavicini, *Istoria del Concilio di Trento*, lib. viii, cap. 4, n. 18 et seq. ubi refert diversas rationes, quibus Theologi in Concilio Trid. verba Apostoli juxta doctrinam catholicam exposuerunt.

(2) Cap. 8 in Matth. n. 6.

(3) In v. 24.

(4) *Homil. de Fide*, n. 1.

(5) Lib. 1. *Cont. duas epist. Pelag.* cap. 21, n. 39.

(6) *Ep.* cxxiv, cap. 4, edit. Baller. alias lxxxiii.

(7) *Epist.* seu *Tract. ad Hugonem de S. Victore, de Baptismo*, cap. 2. n. 8, edit. Maur.

docet, veteres Sanctos non fuisse justificatos per opera legis, sed per fidem in Christum et gratiam ejus, non secus ac nos: ut constat ex ejus scopo adversus Pelagianos.

S. Leo loquitur de fide catholica per oppositionem ad falsas sectas hæreticorum, in quibus salus haberi nequit.

S. Bernardus disserit de actuali susceptione baptismi, quæ absolute interdum necessaria non est, ut liquet ex contextu, ubi ostendit, fidem cum voto baptismi in casu necessitatis actualem ejusdem perceptionem supplere posse; alibi enim aperte docet: *Nec fides sine operibus, nec opera sine fide sufficiunt ad animi rectitudinem* (1).

PROPOSITIO II. — *Fides, quæ ad justificationem requiritur, non est fiducia in divinis promissionibus, sed firmus assensus ad ea omnia, quæ Deus revelavit.*

Est de fide, ut patet ex can. XII, sess. VI, Conc. Tridentini: *Si quis dixerit, fidem justificantem nihil aliud esse quam fiduciam divinæ misericordiæ peccata remittentis propter Christum, vel eam fiduciam solam esse, qua justificamur, anathema sit.*

Ut autem melius intelligatur status quæstionis, animadvertendum est, 1° Protestantes triplicem distinguere fidem, *historicam*, qua credimus vera esse quæ Deus revelavit, *miraculorum*, qua illi intelligunt facultatem miraculorum edendorum, *promissionum*, qua quis credit veras esse promissiones, quas Deus fecit de remittendis peccatis, tum in genere quoad omnes homines, qui credunt in Christum, tum in specie quoad singulos homines, credentes sibi remitti peccata, seu potius sibi esse remissa per Christum. Hanc porro fidem specialem, qua quis certo credit, sibi esse dimissa peccata, quamque fiduciam appellant, eam esse contendunt, quæ sola justificet (2).

Animadvertendum est, 2° in systemate Novatorum fidem hanc seu fiduciam, quæ apprehendit misericordiam vel promissiones divinas tanquam organum et instrumentum, non esse *subjectivam* seu intrinsecam homini, nec ullam intrinsecam seu intimam relationem afferre inter hominem et Christum; sed esse solum *objectivam* et extrinsecam, alioquin esset *debilis* et *imperfecta*; quod explicat Calvinus per similitudinem *ollæ fictilis, quæ in se recondit aurum* (3). Porro nulla est intrinseca relatio inter aurum et vas fictile; illud enim semper pretiosum est, istud sem-

(1) *Serm.* xxiv, in *Cantica*, n. 8. Et hic observo, neminem ex Patribus inveniri, qui constanter non doceat, necessarias esse cum fide reliquas dispositiones ad justificationem et salutem; ut patet ex iis ipsis locis in suo contextu spectatis, quæ nobis objiciuntur a Protestantibus. Hi enim verba detraxerunt a contextu, ut aliqua ratione evincerent, ipsos primos non fuisse ad paradoxum istud excogitandum de fide sine operibus justificante.

(2) Cfr. Bellarm. *De justif.* lib. 1, cap. 4.

(3) Ita Calvinus, *Instit.* lib. iii, cap. 11. In quo confutat Osiandrum, qui, ut ipse loquitur, monstrum nescio quod essentialis justitiæ invexit. Respondens itaque, § 7, pag. 192, ad septimum Osiandri argumentum, ita scribit: *Quod objicit, vim justificandi*

per vile. Sic Christus Jesus, apprehensus per fidem, est ipsa puritas; homo autem fidelis est impurus in mente et corde suo (1). Ex hoc patet ingens discrimen, quod intercedit inter fiduciam, qualem concipiunt Novatores ut necessariam ad justificationem, et inter spem seu fiduciam, quam præter fidem etiam Catholici necessariam agnoscunt inter ceteras dispositiones ad justificationem assequendam.

His ita constitutis, consonam esse Sacris Litteris veritatem catholicam, quam enuntiavimus, sic ostendimus: Sacræ Litteræ ad justificationem requirunt firmum assensum ad ea omnia, quæ Deus revelavit; ergo. Nam, Marci cap. ult. 15, ait Christus: *Prædicate Evangelium omni creature; qui crediderit... salvus erit*; Joan. XX, 31: *Hæc scripta sunt, ut credatis, quia Jesus est Christus Filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus*; Rom. X, 9: *Si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis; salvus eris*. Demum, aliis omissis, Act. VIII, 37, Eunuchus baptismi petenti respondit Philippus: *Si credis ex toto corde, licet*; et respondens (Eunuchus), ait: *Credo, Filium Dei esse Jesum Christum*. (2) Jam vero in his omnibus ne verbum quidem occurrit de Novatorum fiducia.

Consonam quoque esse eandem doctrinam universæ traditioni, constat ex antiquissima consuetu-

non inesse fidei ex seipsa, sed quatenus Christum recipit, libenter admitto. Nam, si per se vel intrinseca, ut loquuntur, virtute justificaret fides, ut est semper debilis et imperfecta, non efficeret hoc nisi ex parte; sic manca esset justitia, quæ frustulum salutis nobis conferret... Neque tamen interea tortuosas hujus Sophistæ figuras admitto, quum dicit, fidem esse Christum, quasi vero olla fictilis sit thesaurus, quod in ea reconditum sit aurum. Neque enim diversa ratio est, quin fides, etiamsi nullius per se dignitatis sit vel pretii, nos justificet, Christum afferendo, sicut olla pecuniis referta hominem locupletat... Jam expeditus est quoque nodus, quomodo intelligi debeat vocabulum fidei, ubi de justificatione agitur. Neque alia ratione sentiunt aut loquuntur Lutherani. Etenim in Apolog. iv, de Justific. § 18, pag. 71, dicitur: Et rursus quoties nos de fide loquimur, intelligi volumus objectum, scilicet misericordiam promissam. Nam fides non ideo justificat, aut salvat, quia ipsa sit opus per se dignum, sed tantum quia accipit misericordiam promissam. Sic etiam Chemnitius, Exam. Conc. Trid. pag. 1, et 294.

(1) Cfr. Moehler. op. cit. pag. 165. Ubi apposite ait: *Nous l'avons entendu, la foi n'est point un écoulement de l'Esprit du Christ; elle n'est point une puissance affranchissante, un principe de vie régénérant le fidèle; mais elle est à Jésus-Christ ce que le vase d'argile est au trésor. Comme le vase et le trésor ne deviennent pas une et même chose, comme l'un reste de l'argile et l'autre de l'or, de même la foi n'unit pas l'homme intimement à Jésus-Christ, de même entre le Christ et le fidèle il n'existe que des rapports purement extérieurs. Jésus-Christ est la pureté même, le chrétien est impur dans son esprit et dans son cœur; le Christ est offert à Dieu par son disciple et son disciple ne devient pas un sacrifice agréable à Dieu. Deinde ostendit hic idem auctor, hanc rationem exponendi proprium suum systema ex ipsa natura ejusdem systematis necessario descendere. Semel enim constituto principio quod justitia sit extra nos, pronum erat inferre, nonnisi extrinsece posse hominibus applicari obedientiam seu merita Salvatoris.*

(2) Cfr. Bellarm. loc. cit. cap. vi et seqq.

dine, quæ jam a primis Ecclesiæ seculis in Ecclesia universa obtinuit, exigendi a catechumenis ante baptismum professionem præcipuorum fidei nostræ articulorum, qui in symbolo Apostolico continentur (1); in quibus nullum vestigium occurrit de speciali fiducia sibi dimissorum peccatorum. Argumentum, quod ex hac constanti et universali consuetudine exurgit, nunquam non vehementer torsit hæreticorum ingenia.

Hinc supervacaneum iputamus Patrum testimonia singillatim appellare, quæ longo agmine adducit Bellarminus (2). Certè S. Basilius docet, fidem illam ad salutem et justificationem necessariam esse, qua creduntur, quæ Deus revelavit (3); S. Cyrillus Hierosol. fidem justificantem vocat fidem dogmaticam, qua credimus Jesum esse Christum atque a mortuis resurrexisse (4); nec alia insedit sententia Gregorio Nazianzeno (5), S. Joan. Chrysostomo (6), S. Augustino (7), S. Fulgentio (8) aliisque omnibus, qui hanc fidei notionem ex verbis Apostoli hausierunt (cap. XI Epist. ad Hebr.), quibus describit fidem justificantem seu illam qua justus vivit: *Est autem, inquit, fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium*, id est, persuasio et convictio illa intellectus, qua quis assentitur iis, quæ non assequitur, eo quod mentis ipsius angustæ captum excedunt (9); quæ profecto non est illa, quam protestantes prædicant, fiducia specialis.

Ratio demum commentum hoc Novatorum excludit. Specialis enim fiducia de dimissis sibi peccatis per Christum supponit et sequitur justificationem, quæ in ipsa peccatorum dimissione consistit; ergo eam nec præcedit nec producit, nisi velint adversarii effectum præcedere causam (10). In hac præterea hypothesi omnis intercluditur aditus orationi; siquidem frustra quis diceret: *Dimitte nobis debita nostra*, si fide credere deberet, sibi jam dimissa esse peccata; quod si hanc fidem non habet, frustra petit sibi dimitti peccata, cum nemini sine fide peccata dimitti possint. Addo, hoc commentum esse contra systema ipsorum Protestantium, juxta quod ante ju-

(1) Cfr. quæ scripsimus in Tract. *De Trinitate* cum notis appositis. Cfr. etiam Binghami *Origines, sive antiquitates*, etc. Halæ, 1727, vol. iv, lib. xi, cap. vii, § 8 et seqq.

(2) *De justific. lib. 1, cap. 9.*

(3) *Hom. de Fide, n. 1. opp. edit. Maur. tom. ii, pag. 224.*

(4) *Catech. v, De Fide et Symbolo. n. 10.*

(5) *Orat. xl, in Sanctum Baptisma, n. 51, edit. Paris. 1630, tom. 1, pag. 671 et seqq.*

(6) In duabus *Homiliis de Symbolo*, edit. Chevalon, Paris. 1536, tom. v, fol. 205 et seqq.

(7) *Enchirid. capp. ii, v, vii, viii, etc.*; tum in lib. *De Fide et Symbolo*, qui totus est de hoc argumento; cfr. ejusdem libri conclusio, n. 24.

(8) Lib. *De Fide, ad Petrum*, qui totus pariter de eodem argumento est.

(9) Cfr. Bellarm. loc. cit. cap. 8. cum vindiciis Erbermanni adversus Amesium.

(10) Hoc ipsum plures Protestantes animadvertunt; hinc confugerunt ad distinguendos duos modos, quibus peccata dimissa esse credant. Primo quoad

stificationem homo omni libertate destitutus est. Ergo.

DIFFICULTATES.

Obj. Soli fiduciæ ascribit Christus remissionem peccatorum, Matth. IX, 2: *Videns fidem illorum, dixit paralytico: confide, fili, remittuntur tibi peccata tua*; et v. 22 ait hemorrhoissæ: *Confide, filia, fides tua te salvam fecit*; Luc. XVII, 19; *Fides tua te salvum fecit*. Quam fiduciam ut magis inculcaret, Marc. XI, 24, dicebat discipulis suis: *Omnia, quæcumque orantes petitis, credite, quia accipietis, et evenient vobis*. Quod si cetera per fiduciam obtinentur, multo magis peccatorum remissio. Hinc Paulus, Act. XIII, 38, sic Judæos alloquitur: *Notum igitur sit vobis, viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur... in hoc omnis, qui credit, justificabitur*. Et conceptis verbis passim fidem vocat fiduciam, ut cum, Ephes. III, 12, de Christo scribit: *In quo habemus fiduciam et accessum in confidentia per fidem ejus*; et Hebr. XI, 1: *Fides id sperandarum substantiarum rerum, seu ut græce legitur ὑποστάσις (hypostasis) nempe expectatio*; ex quo patet non aliud fidem esse præter expectationem misericordiæ divinæ, nec proinde consistere nisi in fiducia. Sane quoties aliquid nobis vel promissum vel oblatum est, nihil aliud requiritur ex parte nostra quam acceptatio; porro justificatio nobis a Christo promissa et oblata est. Ergo.

Resp. *Dist. ant.* Adscribit Christus remissionem peccatorum fiduciæ, quæ oriatur ex firmo assensu iis omnibus, quæ Deus revelavit, *conc.*; fiduciæ de dimissis sibi peccatis, ut Novatores autumant, *neg.* Nisi enim quispiam pro certò habeat quiddam Deus revelavit, impossibile est ut concipiat fiduciam de remissione peccatorum, quam Deus pollicitus est iis omnibus, qui in ipsum credunt et conditiones adimplent ad veniam peccatorum obtinendam necessarias. Fides enim reliquas omnes dispositiones sustentat tanquam initium, radix et fundamentum. Hæc propterea fiducia, quam Christus requirit, habet pro objecto veritatem divinarum promissionum; ast hoc non sufficit, sed necesse præterea est ex parte subjecti, ut ab eo ponantur conditiones omnes seu dispositiones, quas Deus requirit, ut sibi in specie hæc promissiones applicentur. Deberet proinde hæc fiducia in sententia Novatorum complecti actum fidei de præstitis a se conditionibus, ut posset quis sibi

decretum Dei et mortem Christi ex decreto illo jam obitam; secundo vero quoad efficacem applicationem, tum ex parte Christi donantis remissionem peccatorum, tum ex parte credentium fide eam accipientium. Istorum itaque mens est, nobis donari atque applicari remissionem peccatorum, quia certe fiducia Christum amplectimur, et persuasi sumus Christum juxta Dei decretum peccata nostra morte sua delevisse atque expiasse. Alii simpliciter concedunt, peccata nobis esse dimissa, antequam credamus, et fidem justificationem posteriorem esse. Adco strenue se implicant! Cfr. Ludov. Le Blanc, verbi divini minister, in op. *Theses Theologicæ*, Londini, 1675, *Thes. De Fidei justificantis natura*, n. 58 et seqq.

PERRONE I.

blandiri de dimissis peccatis per Christum: quod absurdum est, et totum Protestantium systema evertit. Hac de causa ipsi rejecerunt omnes dispositiones velut non necessarias, imo ut prorsus inutiles ad consequendam justificationem, docentes hanc fieri per solam apprehensionem extrinsecam meritorum Christi. Quo posito, jam facile est singulis objectis testimoniis occurrere.

Itaque Christus ait paralytico: *Confide, id est, Pro certo tene, quod possim et velim peccata tua remittere*. Ad hemorrhoissam: *Fides tua te salvam fecit*, id est, *Sanitatem obtinuisti per fidem, qua credidisti, me id potuisse præstare*. Idipsum dicatur de leproso illo, de quo, Luc. XVII, sermo est; Marci XI commendat Christus efficaciam orationis, quæ ex fiducia in Christi omnipotentia et bonitate oritur. Apostolus, Act. XIII, annunciat remissionem peccatorum credentibus in Christum et firmum assensum præbentibus iis omnibus, quæ ipse docuit. Hinc, qui in Christum credit et præstat ea, quæ ipse facienda præscripsit ad veniam peccatorum obtinendam, profecto justificatur. Ad Ephesios vero scribit, omnem spem nostram et fiduciam in Christi meritis esse collocandam; quod nemo ambigit. Ideo vero, Hebr. XI, fides dicitur, *sperandarum substantiarum rerum*, quia fides; qua in Deum credimus, est spei fundamentum; subdit enim: *Argumentum non apparentium*. Hinc prosequitur: *Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei... Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit*; et alia quæ sequuntur, in quibus commendatur fides Patriarcharum et reliquorum justorum, qua firmo assensu credebant Dei omnipotentiae, fidelitati, veracitati; nuspiam vero commendatur fiducia de dimissis sibi peccatis per apprehensam justitiam (1). Sic eodem sensu cetera, quæ objici solent testimonia, exponi debent, cum non aliam patiantur interpretationem.

Ex dictis pariter responsio patet ad illud, quod postremo loco inferebatur de promissione et acceptance; si enim promissio absoluta sit, nihil aliud certe requiritur præter acceptance; ast, si sit conditionata, acceptatio non sufficit, sed præterea requiritur conditionis positio. In casu autem nostro, conditiones sunt dispositiones, quæ a nobis prærequiruntur. *Invenies eum, si tamen toto corde quæseris*, dicitur Deut. IV, 29; et Act. II, 38: *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum*; et alibi passim (2).

ARTICULUS III. — De proprietatibus justificationis.

Novatores ex principio, quod fides instrumentalis, ut ipsi loquuntur, non sit nisi objectiva et exterior, nullamque interiorem relationem producat inter hominem lapsum et Dei misericordiam ejusque promissiones, quas fidelis apprehendit, tria inferunt corollaria, quæ constituunt tres proprietates illius justificationis, quam fides operata est. Ac primo

(1) Cfr. Bellarm. loc. cit. cap. II, n. 4 et seq.

(2) Cfr. Becanus, *Manuale controvers.* I, cap. XVI, quest. IV.

(Quarante-cinq.)

quidem hanc justificationem aiunt esse certam certitudine fidei, adeo ut quisque credere teneatur, se Deo esse carum et acceptum per justitiam imputativam Christi vel Dei (1). Secundo inferunt, hanc justificationem æqualem esse in omnibus, cum sit ipsa justitia Christi vel Dei per fidem apprehensa et imputata. Tertio contendunt, hanc justificationem esse inamissibilem, nisi fides ipsa amittatur, juxta Lutheranos parum sibi cohærentes, vel inamissibilem absolute, juxta Reformatos seu Calvinistas.

Quo vero melius cognoscatur nexus harum proprietatum justificationis cum reliquis totius eorum systematis partibus, revocandum in mentem est totum negotium justificationis a Deo solo active peragi in homine, qui passivus est. Eadem porro ratione, qua Deus solus cœpit justificationem, injiciendo in hominem fidem, qua apprehenditur misericordia aut justitia Christi imputativa, pergit Deus ipse in homine justificato credere, sperare, etc. quasi principium extrinsecum (2). Cum vero hæc justitia Christi apprehensa et imputativa non tollat ab homine nec destruat peccatum originale cum suis manifestationibus seu peccatis actualibus, pergit peccatum originale se manifestare; prout se pariter signis externis manifestat justitia imputativa homini communicata per fidem, spem, dilectionem, opera bona. Hinc duæ istæ manifestationes simul in uno eodemque homine lapso et justificato consistunt, summa nempe flagitia cum summa sanctitate; flagitia, quæ hominis sunt, nec tamen imputantur ad pœnam per fidem, quæ permanet; et sanctitas, quæ ex fide nascitur in homine justificato. Pronum propterea inde fuit inferre excellentiam, æqualitatem, inamissibilitatem justitiæ; quia justitia et sanctitas ipsius Christi est, quæ est ratio, ob quam Protestantes interdum se comparant non solum Sanctis quibuscumlibet, sed et Beatæ Virgini et Christo ipsi (3). Pronum præterea ipsis fuit inferre, summa flagitia nullo modo officere sanctitati (4); cum non possint officere sanctitati aut justitiæ Christi. Inde rursum originem habet illa securi-

tas, illa jucunditas, qua inter fornicationes, adulteria, homicidia, aliaque ejusmodi peccata lætantur Protestantes, dummodo firmi in fide persistent juxta Lutherum, vel dummodo sint electi juxta Calvinum.

Ad has igitur perniciosas justificationis proprietates evellendas, quæ omnia moralis honestatis principia subruunt, hæc opponimus propositiones.

PROPOSITIO I. — *Nemo, absque speciali revelatione, certus esse potest certitudine fidei de sua justificatione, nec fide proinde tenetur credere se esse justificatum.*

Duplex est propositionis pars, quarum prior est certa adversus Ambrosium Catharinum docentem, posse quempiam certum esse certitudine fidei divinæ, non autem catholicæ (1), se esse justificatum; negat tamen hic auctor hominem per ejusmodi fidem justificari, in quo distat ab hæresi Novatorum. Posterior pars est dogmatica seu de fide adversus recensitos Lutheri et Calvini errores.

Diximus, priorem partem propositionis esse certam, non solum quia communi consensu a Theologis traditur, sed præterea quia aperte declaratur ab ipso Concilio Tridentino, sess. VI, cap. IX, his verbis: *Sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deque sacramentorum virtute et efficacia dubitare debet; sic quilibet, dum seipsum, suamque infirmitatem et indispositionem respicit, de sua gratia formidare et timere potest; cum nullus scire valeat, certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratium Dei esse consecutum.* Eadem ferme repetit cap. XVI (2).

Diximus alteram partem esse de fide, his siquidem canonibus contrarius Novatorum error profligatus fuit ab eadem Synodo, ibid. can. Nempe XIII: *Si quis dixerit, omni homini ad remissionem peccato-*

factam sed veram prædica; si vera gratia est, verum non fictum peccatum ferto, Deus non facit salvos fictos peccatores.

Esto peccator et pecca fortiter; sed fortius fide et gaude in Christo, qui victor est peccati, mortis et mundi; peccandum est, quamdiu hic sumus. Vita hæc non est habitatio justitiæ; sed expectamus, ait Petrus, celos novos et terram novam, in quibus justitia habitat.

Sufficit, quod agnovimus per divitias gloriæ Dei agnum, qui tollit peccata mundi; ab hoc non evellet nos peccatum, etiamsi millies, millies uno die fornicemur aut occidamus. Pulas tam parvum esse pretium et redemptionem pro peccatis nostris factam in tanto ac tali agno? Ilac ratione quærebat Lutherus conscientiæ suæ stimulos angoresque temperare. Diu enim nocturne omnibus indulgebat vitiiis. Hinc receptum illud proverbium apud primos Protestantes, qui vellent diem flagitiose transigere: *Hodie lutheranice vivamus.* Cfr. Mœhler, op. cit. pag. 165 et seqq. Attamen hi ipsi audebant non solum se Christo sanctitate comparare, verum etiam se eidem æquare!

(1) Ambrosius Catharinus hoc posuit discrimen inter fidem catholicam et fidem divinam, quod illa proposita sit universæ Ecclesiæ, hæc vero non item, cum sit propria cujusque in particulari. Verum in eo deceptus est, quod putarit, posse fidei divinæ subesse falsum, non autem fidei catholicæ. Ast quænam fides divina ejusmodi esset, cui posset falsum subesse? Cfr. quæ adversus hanc distinctionem scribit Bellarminus, *De justif.* lib. III, cap. 3, § 11 et seqq.

(2) Cfr. Bellarm. ibid. can. 4.

(1) Ita passim Calvinus, toto cap. 2 libri III, *Instit.* ubi inter cetera, § 16, pag. 145, scribit: *In summa, vere fidelis non est, nisi qui solida persuasionem Deum sibi propitium benevoluntque Patrem esse persuasus, de ejus benignitate omnia sibi pollicetur, nisi qui, divinæ erga se benevolentiae promissionibus fretus, indubitatam salutis expectationem præsumit.* Et iterum, ibid: *Fidelis non est, nisi qui, suæ salutis securitati inmixtus, diabolo et mortis confidenter insultet.*

(2) Cfr. Mœhler, op. cit. tom. I, pag. 171 et seqq.

(3) Lutherus, *Serm. de Nativ. B. V. M.*: *Omnes Christiani, inquit, æque magni sumus atque Mater Dei et æque Sancti ac ipsa.*

(4) Lutherus sæpe hæc inculcat; nam in lib. *De captiv. Babylon.* tom. II, fol. 284: *Ita vides, inquit, quam dives sit homo christianus, etiam volens non potest perdere salutem quantiscumque peccatis, nisi nolit credere. Nulla enim peccata eum possunt damnare, nisi sola incredulitas. Cetera omnia, si redeat vel stet fides in promissionem divinam baptizato factum, in momento absorbentur per eandem fidem.* Ex hoc principio profertur, quod scribebat idem Lutherus, anno 1521, ad unumquemque: *Si gratia prædicatur es, gratium non*

rum assequendam necessarium esse, ut credat certo et absque ulla hæsitazione propriæ infirmitatis et indispositionis, peccata sibi esse remissa, anathema sit; et can. XIV: Si quis dixerit, hominem a peccatis absolvi ac justificari, ex eo, quod se absolvi ac justificari certo credat; aut neminem vere esse justificatum, nisi qui credat se esse justificatum; et hac sola fide absolutionem et justificationem perfici; anathema sit.

Dum vero excludimus certitudinem fidei sive divinæ sive catholicæ de adepta justificatione, non removemus tamen eam, quam vocant certitudinem moralem, vel si accuratius loqui velimus, conjecturalem; quæ nititur bono conscientie testimonio, ex quo pax et conscientie tranquillitas oritur, qua justi passim fruuntur.

Sed ut jam accedamus ad assertæ propositionis veritatem adstruendam, quoniam posterior ejus pars a priori tanquam a suo principio ac fundamento pendet, utramque propterea simul sequenti argumento perstringimus: Nemo tenetur fide divina credere se esse justificatum, si nemo fide divina absque speciali revelatione certus esse potest se justificatum esse. Jam vero neminem, excepto casu specialis revelationis, certum esse posse de propria justificatione, sic in primis ex Sacris Litteris ostendimus:

Eccles. IX, 1, dicitur: *Sunt justi atque sapientes et opera eorum in manu Dei, et tamen nescit homo utrum amore vel odio dignus sit; sed omnia in futurum servantur incerta.* Prov. XX, 9, interrogat Sapiens: *Quis potest dicere: mundum est cor meum, purus sum a peccato?* Hinc de se aperte profitetur Apostolus, I Cor. IV, 4: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum; qui autem judicat me, Dominus est.* Ergo.

Eandem veritatem Patres unanimiter confirmant, quorum testimonia collegit Bellarminus (1). Nos, ne nimii simus, unum ex his proferimus Augustinum, quem unice æstimare videntur adversarii. Porro ita scribit S. Doctor (ad verba illa Psalmi XLI: *Ad me ipsum anima mea turbata est*): *Novi, quid justitia Dei mei manet; utrum mea maneat, nescio* (2). Et in libro *De perfect. justit.*: *Quantalibet, inquit, justitia sit præditus homo, cogitare debet, ne aliquid in illo, quod ipse non videt, inveniatur esse culpandum* (3). Sæpius alibi hæc ipsa ingeminat. Talis præterea est sensus Sanctorum omnium; qui, quo ulterius in perfectione ac sanctitate progrediuntur, eo magis timent, ac humiliores ex conscientia propriæ imperfectionis fiunt; quod in ipsorum historiis nullibi non est videre.

Ratio in promptu est. Etenim nemo fide divina credere potest, multoque minus tenetur, nisi quod a Deo revelatum est; atqui nusquam revelatum est, talem vel talem in specie præ se tulisse dispositiones necessarias ad justificationem assequendam, vel eam fuisse assecutum. Ergo. Error autem hæreticorum inde oritur, quod perperam doceant, opus justifica-

tionis solius Dei esse absque hominis cooperatione; quam doctrinam superius confutavimus. Verum, in hac quoque erronea hypothesi, quis, seclusa revelatione, certo nosse poterit, sibi collatam esse fidem instrumentalem ad percipiendam justitiam Christi aut Dei? Nonne et ipsi Protestantes requirunt opera ut signa adeptæ justificationis? Nihil porro his incertius est; cum sæpe aut illusioni homines sint obnoxii aut ex principio naturali operentur. Ergo.

DIFFICULTATES.

Obj. prima. Textus Eccles. non evincit, incertum esse justitiam nostram; 1° si enim ad verbum reddatur, ita se habet: *Et amorem et odium non sciens homo, omnia ante eos* (1). 2° Quæ quidem evincunt, hominem agnoscere non posse, acceptum se Deo esse ex eventis externis; eo quod *universa æque eveniant justo et impio*, ut immediate prosequitur Ecclesiastes; 3° alioquin nec peccator certo scire posset, se dignum odio esse. Ergo.

Resp. *Neg. ant.* Ad 1^{am} prob. Resp. textum hebraicum sententiæ nostræ non obesse; cum sermo sit de amore et odio coram Deo. Ceterum versio vulgata, quæ est S. Hieronymi, ac proinde antiquissima, refert eleganter simul ac fideliter sensum Ecclesiastæ (2). Nec pariter 2° obstant verba immediate sequentia; nam, si de notitia loqueretur Salomon, quæ haberi tantum potest ex eventibus externis, non autem absolute, non adjecisset: *Omnia ante eos, seu omnia in futurum servantur incerta*; cum hæc cognitionem homo sibi posset comparare etiam in præsentiarum ex internis suis affectionibus. 3° Nec deum offeicit, quod postremo loco additur, cum de *solis justis* loquatur Ecclesiastes (3).

Obj. secunda. Assertam certitudinem aperte adstruit non uno in loco Apostolus Paulus, imo instar principii sumit. Nam, Rom. VIII, 38: *Certus sum, inquit, quia neque mors, neque vita... neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.* 2° Cujus rei rationem tradit, ibid. v. 16, dicens: *Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei*; jam vero testimonium Spiritus Sancti certum est ac infallibile. 3° Quapropter, huic principio innixas, sic, II Cor. XIII, 5, provocabat fideles: *Vosmetipsos tentate, si estis in fide, ipsi vos probate. Annon cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Jesus in vobis est? Nisi forte reprobi estis*; 4° ac rursum, I Cor. II, 12: *Accepimus, inquit, Spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus, quæ a Deo donata sunt nobis.* Quorsum vero hæc nisi exploratam habuisset ejusmodi certitudinem? 5° Fidenter propterea de semetipso, II Cor. I, 12, affirmat: *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ.*

(1) גם אהבה גם שנאה אין ידוע האדם הכל לפניהם

(2) Omnes antiquæ versiones, græca, syriaca, arabica, etc. eundem sensum referunt, ut videre est in Bibliis polyglottis Walton.

(3) Cfr. Bellarm. loc. cit.

(1) Ibid. cap. 7.

(2) N. 12.

(3) Cap. xv, n. 33.

Neque 6^a ab Apostolo Paulo dissentit S. Joannes, qui I Epist. V, 13, hæc habet: *Hæc scribo vobis, ut sciatis, quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine Filii Dei.* Eadem igitur certitudine cognoscere possumus Christum esse in nobis, ac certi sumus de fide nostra; atqui omnimodam certitudinem fidei nostræ habere possumus. Quare ibid. 19, prosequitur: *Scimus, quoniam ex Deo sumus; et cap. III, 14: Scimus, quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres; et Apoc. II, 17: Vincenti dabo manna absconditum... quod nemo scit, nisi qui accipit.* Ergo.

Resp. Neg. ant. Ad 1 prob. *Dist.* Certus sum, id est, Dei charitate et beneficiis auctus, ejusque ope innixus, *confido*, nulla, sive prospera sive adversa, nullamque creaturam, sive in cœlis sive in terra, me separaturam a Deo, *conc.*; certus sum ex assecuta justificatione, *neg.* Hic sensus prorsus alienus est a mente Apostoli et contrarius omni exegeseos regulæ. Hic enim S. Paulus, commemoratis tum immensa Charitate Dei erga homines, tum beneficiis, quibus a Christo iidem cumulati sunt, divino quodam impetu abreptus, exclamat, se, divina ope fretum, certum seu persuasum habere, nihil esse tam potens, quod valcat ipsum avellere a Dei dilectione; eo ferme sensu, quo jam in ea verba Psalmista proruperat: *Ego dixi in abundantia mea: non movebor in æternum* (1). Ex quo patet, hic magnificari in Deum fiduciam in posterum, arguendo ex præteritis (2). Unde igitur certitudo et securitas Protestantium de assecuta justificatione?

Ad 2, *Dist.* Certum est et infallibile Spiritus S. testimonium in se, *conc.*; respectu nostri, *neg.* Quatenus enim nobis exhibetur, non est nisi conjecturaliter et moraliter certum; eo quod certi non simus, utrum affectus, quos experimus, a Spiritu Sancto

(1) Ps. xxix, 7.

(2) Cfr. Bernard. a Piconio in hunc loc. Sed juvrit hanc interpretationem confirmare auctoritate hominis protestantis et rationalistæ. Sic igitur in v. 35 hujus capituli scribit Georg. Rosenmüller: ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, potest significare eum amorem, quo Christus nos complectitur, vel etiam amorem eum, quem nos erga Christum habemus. Plurimi interpretes priorem significationem præferunt; quia de beneficiis Dei in fideles collatis, atque de eorum felicitate fit sermo. Tum sensus igitur erit: Quis nobis possit eripere amorem, quo Christus nos complectitur? vel privare nos benevolentia et amore Christi? Quidquid adversi nobis eveniat, nos nihilominus firmiter erimus persuasi, nos a Christo amari. Si ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ est pietas in Christum, tum sensus est: Quis infringat, tollat nostrum amorem in Christum? Quis nos permoveat, ut deserenda religione rursus excidamus hoc tanto Dei Christique amore? Hæc interpretatio præferenda esse videtur. Non enim dicit Apostolus: Quis Christum abstrahat ab amore erga nos? Sed: Quis nos abstrahat ab amore erga Christum? Post tot ac tanta beneficia debemus eum constanter amare. Demum concludit v. 39. juxta sensum Apostoli: Nihil igitur in rerum natura δύνησεται... χωρὶς ἡμῶν, nos poterit abstrahere ab illo amore erga Deum, qui in nobis inest, propter Christum Jesum Dominum nostrum, qui oritur e beneficiis, quæ Deus nobis propter et per Christum ejusque doctrinam tribuit ac destinavit.

procedant, an a malo spiritu transfigurante interdum se in Angelum lucis (1).

Ad 3, *Dist.* Ita ut hæc tentatio ac probatio habeat pro objecto fidem miraculorum operatricem, *conc.*; fidem theologicam, vel *neg.* vel *subdist.* charitate formatam, et quidem in cœtu ipso fidelium, *conc.*; solam fidem in singulis fidelibus seorsim sumpti, *neg.* Ut enim patet ex contextu, Apostolus vult ostendere ex dono miraculorum, quod tunc temporis commune erat in Ecclesiis, Christum esse cum ipsis, quibus prædicaverat; ex quo infert, se verum fuisse Jesu Christi Apostolum. Et hæc est etiam expositio S. Joannis Chrysostomi (2). Nihil propterea hic locus commune habet cum fide Protestantium.

Ad 4, *Dist.* Ut sciamus, quæ a Deo donata sunt nobis, id est, beneficia, quæ per Christi mysteria toti humano generi totique Ecclesiæ collata sunt, *conc.*; quæ collata sunt singulis individuis per fidem illam specialem, quam adstruunt adversarii, *neg.* Hunc sensum pariter series orationis postulat (3).

Ad 5, *Dist.* Quod sincere in ministerio suo se gesserit, *conc.*; quod certitudinem habeat suæ justificationis, de qua hic non loquitur, *neg.*

Ad 6, *Dist. min.* Omnimodam certitudinem habere possumus fidei nostræ theoreticæ seu speculativæ, *conc.*; practicæ seu ejus, quæ per caritatem vivit et operatur, *neg.*

Reliqua duo testimonia respiciunt universum fidelium cœtum, non autem singula individua, nec sine dilectionis appositâ conditione.

Textus denique Apocalypseos est de interna quadam animi suaviatate, de qua supra in resp. ad 2.

Obj. tertia. Patres tam græci quam latini in eo conveniunt, quod affirmant 1°, animam certam esse de dimissis sibi peccatis, ut S. Basilius et S. Gregorius Nazianz.; 2°, testimonium Spiritus Sancti omnem tollere a nobis ambiguitatem, an simus filii Dei, ut S. Joan. Chrysostomus. et S. Cyrillus Alex.; 3° nulum in nobis locum esse anxietatibus et sollicitudinibus, ut S. Cyprianus et S. Hilarius; 4° certum esse, qui Christo adhæret et spiritualis est, de sua salute, ut S. Ambrosius et S. Hieronymus (4). 5° Adhortantur nos, ut Deo gratias agamus ob acceptam justificationem, ut S. Augustinus passim, qui præterea docet, nos non dicere: *Dimitte nobis peccata nostra, quæ remissa credimus in baptismo, nisi de ipsa fide dubitemus* (5). Quibus verbis et illud insinuat S. Doctor, nos

(1) Idem auctor ita refert sensum Apostoli, ad hunc v. 16: Ipse ille sensus et animus animum nostrum vincit nos esse Dei filios. Ἀπὸ τὸ πνεῦμα scilicet νικῶντας, animus ille et sentiendi agendique ratio liberalior, quam non amplius timore servili regimur, sed ex amore Dei et plena fiducia recte agimus, nobis est quasi testimonium loco, nos esse filios Dei. Qua posita interpretatione concidit omnis difficultas.

(2) Cfr. Bernard. a Picon. in hunc loc.

(3) Cfr. pro his etiam textibus hic ipse expositur in allatis locos.

(4) S. Ambros. Sacrament. lib. v, cap. 2; Serm. v; S. Hieronym. Comment. in cap. vi Ep. ad Galat.

(5) Tract. in Ps. lxxxviii; tum Serm. xxviii, de

certitudinem adipisci de nostra justificatione ex efficacia Sacramentorum, quæ sunt totidem ejusdem pignora et sigilla. 6° Demum ratio id ipsum suadet; alioquin in perpetua fluctuatione et anxietate versari deberemus, cum tamen dicat Apostolus: *Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum* (1). Ergo.

Resp. *Neg.* Cum nemo sit inter Patres adductos, qui loquatur de certitudine fidei, quam adstrunt Novatores et Catharinus cum illis; sed de certitudine tantum conjecturali aut morali disserunt, qualis ex testimonio propriæ conscientiæ haberi potest aut ex virtute spei christianæ, quæ certum ac immobile habet fundamentum in Dei promissis, dummodo nihil desit ex parte nostra. Itaque singillatim.

Resp. ad 1, *Dist.* Ex parte Dei, *conc.*; ex parte nostra, *subdist.* Est anima certa certitudine conjecturali ac morali, *conc.*; certitudine fidei, *neg.* De hac enim nec verbum habent; sed de ea, quæ oritur ex affectu in Deum et ex odio peccati, nempe supposita conditione ex parte nostra hi Patres loquuntur.

Ad 2, *Dist.* Generatim, *conc.*; in particulari *subdist.* Adimpleta conditione, quam requirunt ac supponunt, *conc.*; absolute, *neg.*

Ad 3, *Dist.* Quæ se teneat ex parte divinarum promissionum, *conc.*; quæ se teneat ex parte nostra, *subdist.* Ex quadam certitudine experimentalis ex conjecturali, *conc.*; omnimoda et absoluta, *neg.* Vult enim S. Cyprianus pares atque idoneos reddere fideles ad fortiter quævis pro Deo superanda atque ad contemnendum nimium mortis metum. S. Hilarius loquitur de fide in resurrectione corporum, quæ utique certa esse debet.

Ad 4, *Dist.* Si certi sint certitudine fidei, se vera charitate Christo adhærescere ac spirituales esse, *conc.*; secus, *neg.* Ut per se constat.

Ad 5, *Dist.* Quam, adhibita morali diligentia in dispositionibus necessario afferendis, confidimus nos esse assecutos, *conc.*; quam certitudine fidei novimus obtinuisse, *neg.* Etenim S. Augustinus alloquitur loc. cit. neophytos; et ex præsumptione, ut vocant, quod ii omnes necessarias attulerint dispositiones ad baptismum cum fructu suscipiendum, certiores eos facit de obtenta justificatione. Prout et nos præstamus quoad pœnitentes, quos apte dispositos judicamus, cum ad pœnitentiæ sacramentum accedunt. Hinc sacramenta nos etiam efficacia per se esse credimus, ita ut gratiam ex opere operato producant; attamen, si sermo sit de adultis, in rite tantum dispositis ea gratiam conferre dicimus (2).

Ap 6, *Neg.* Ad hoc enim, ut optatam pacem habeamus, satis est, ut bono conscientie utamur testimonio, quod ex recte factis exurgit, juxta illud Joan. III, 21: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habeamus ad Deum.* Quævis alia pax quæretur, *Verbis Domini*; *Tract. xxii in Joan.* etc. Hæc porro tum S. Augustini tum ceterorum Patrum testimonia cfr. apud Bellarm. *De justif.* lib. III, cap. 10.

(1) Ad Rom. v. 1.

(2) Cfr. Bellarm. loc. cit., ubi singulorum Patrum testimonia accurate discutit.

falsa erit ac perniciosa. Nunc addo, longe melius conscientie securitati ac tranquillitati prospicere doctrinam catholicam, quam systema Lutheranorum aut Calvinistarum. Cum enim in systemate Lutheranorum fides imminui ac amitti possit, hoc ipso statim fidelis laceratur atrocibus conscientie morsibus; in hypothesi autem Calvinistarum, cum fides propria tantum electorum sit, illico homines dubitationum fluctibus agitantur, cum quispiam jure anceps esse debeat, utrum ipse in electorum numero sit, an in censu reproborum (1). Quare vel ipsi reformationis auctores seu *emendatores Sacrorum*, ut vocant teteris angustis vexati fuere (2), etsi mendacem jucunditatem ceteris polliciti sint.

(1) Calvinus, qui *Instit.* lib. III, § 16, pronunciat iterum atque iterum, non esse fidelem eum, qui non sit persuasus Deum sibi propitium, eum qui securitati salutis suæ non sit innixus, § 17, turpiter sibi contradicit. Sic enim sibi proponit objectionem: *Atqui (dicit quispiam) longe aliud experiuntur fideles, qui, in recognoscenda erga se Dei gratia, non modo inquietudine tentantur (quod sæpe illis contingit), sed gravissimis etiam terroribus quatefunt, tanta est ad deturbandas eorum mentes tentationum vehementia.* Respondet autem: *Nos certe, dum fidem docemus esse debere certam ac securam, non certitudinem aliquam imaginamur, quæ nulla tangatur dubitatione, nec securitatem, quæ nulla sollicitudine impetatur; quin potius dicimus, perpetuum esse fidelibus certamen cum sua ipsorum diffidentia.* Hoc verò prosequitur in toto capite; ac modo certitudinem, modo fluctuationem commemorat. Id est, fluctuat ipsemet inter hæreticum dogma suum et dictamen practicum conscientie quod idem dogma evertit.

(2) Quid in se expertus sit Calvinus, vel ex ipsis, quæ modo attulimus, verbis satis constat. Quid in se senserit Lutherus, inter alia ostendunt, quæ in suis *Colloquiis familiaribus* ipse scribit. Ex quibus aliqua hic subjicimus juxta versionem gallicam op. cit. Cl. Moehler: *J'ai tout cru, inquit, sur la foi du Pape et des moines; mais à présent ce que dit Jésus-Christ, qui certes ne ment point, je ne le crois, je ne puis le croire assez fermement. C'est là une chose fâcheuse; n'en parlons plus jusqu'à l'autre vie... l'esprit est prompt et la chair est faible, dit J.-C. en parlant de lui-même. S. Paul dit aussi: l'esprit voudrait se donner entièrement à Dieu, aller à lui dans la foi et l'obéissance; mais la raison, la chair et les sens résistent; ils ne veulent, ni ne peuvent obéir. Aussi Dieu, notre-Seigneur, a-t-il patience avec nous, il n'éteint pas la mèche encore fumante; car les fidèles ont seulement les prémices de l'esprit, mais non la dîme et la perfection. — Comme quelqu'un demandait pourquoi Dieu ne nous donne pas une connaissance parfaite? Le docteur Martin Luther répondit: Si un mortel pouvait croire véritablement, il ne pourrait de joie ni boire ni manger, ni faire quoi que ce soit. — Un jour on chantait à la table du Dr. Martin Luther ces paroles du prophète Osée: Hæc dicit Dominus. Alors le docteur Luther dit au docteur Jonas: Aussi peu que vous croyez que ce chant soit beau, aussi peu je crois assez fermement que la théologie soit vraie. J'aime tendrement ma femme, je l'aime plus que moi-même; oui, n'en doutez pas, je mourrais volontiers pour elle, et pour ma pauvre petite enfant. J'aime tendrement Jésus-Christ qui, par son sang, m'a délivré de la puissance et de la tyrannie du démon; mais ma foi devrait être beaucoup plus grande et beaucoup plus vive. Ah! Seigneur, n'entrez pas en jugement avec votre serviteur, etc. (Symbol. tom. 1, pag. 172 et suiv.). Talis erat securitas et tranquillitas, qua isti fruebantur l*

PROPOSITIO II. — *Accepta justitia conservatur et augetur coram Deo per bona opera, non est propterea in omnibus æqualis.*

Est de fide, ut constat ex can. XXIV, Conc. Trid. *De justific.* his verbis concepto : *Si quis dixerit, justitiam acceptam non conservari, atque etiam non augeri coram Deo per bona opera; sed opera ipsa fructus solummodo et signa esse justificationis adeptæ, non autem ipsius augendi causam; anath. sit.*

Permisceri nequit Novatorum error, quem impugnamus, cum errore Joviniani, contententis, virtutes omnes pares esse perinde ac vitia, juxta Stoicorum placita (1). Novatores enim nec pares virtutes faciunt, nec paria vitia; imo sentiunt, quempiam posse majori aut minori virtute pollere aut vitiis plus minusve sordescere. In eo igitur versatur hæretica Novatorum, quam impugnamus, doctrina, quod ipsi asserant, justitiam formalem, qua justificamur, esse ipsam justitiam Christi nobis extrinsece imputatam. Cum igitur hæc justitia Christi sit prorsus immutabilis, incrementi ullius aut decrementi incapax, fit ut eadem in omnibus prorsus æquali ratione seu mensura inveniat. Præterea, cum doceant, nullas dispositiones ad eam apprehendendam, præter fidem, requiri, consequitur, bona opera, quæ inter dispositiones a nobis recensentur, nullam vim in justificationem exercere, sive ut illam adipiscamur, sive ut illam jam adeptam conservemus aut augamus. Demum, cum in hoc systemate bona opera non sint nisi signa et fructus adeptæ justificationis, nec quidpiam conferant ad salutem, opera vero mala propter fidem non imputentur ad poenam, inferunt, hæc saluti minime nocere. Atque hæc animadvertenda hic erant, tum ad intelligentiam canonis Tridentini, tum ad certiore systematis Novatorum cognitionem. Perspicue enim ex dictis colligitur, hunc errorem esse merum corollarium constituti principii de justitia externa imputativa, adeoque præoccupatum ac eversum esse in propositione, qua ostendimus, justitiam seu gratiam sanctificantem, per quam formaliter justificamur, internam esse seu nobis inhærentem. Ea proinde, quæ hic adducemus, dum directe probant veritatem assertæ propositionis, indirecte confirmant magis ac magis principium catholicum de causa formali justificationis.

Sic igitur breviter evincimus, quod proposuimus : Sacræ Litteræ 1° exhibent nobis justos proficientes in sanctitate. Et enim, Prov. IV, 18, legitur : *Justorum semita, quasi lux splendens, procedit et crescit usque ad perfectum diem.* II Corinth. IX, 10 : *Deus augebit, inquit Paulus, incrementa frugum justitiæ vestræ.* Demum, Apocal. XXII, 11 : *Qui justus est, justificetur adhuc, et sanctus, sanctificetur adhuc.* Ergo, si justorum sanctitas et justitia augetur et crescit ita, ut justii in adepta justitia ulterius semper progredi possint, evidens est, eam non esse in omnibus æqualem. 2° Huc pariter referuntur, quæ de charitate eadem Sa-

cra Litteræ testantur. Caritas siquidem aut identificatur cum justitia, aut saltem ab ea inseparabilis est; porro Scripturæ constanter docent, charitatem in diverso gradu in hominibus justis reperiri. Sic Joan. XXI, 15, Christus Petrum interrogat : *Diligis me plus his?* Ac rursus, ibid. XV, 13, dicitur : *Majorem charitatem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis;* et I Joan. IV, 18 : *Perfecta charitas foras militat timorem; et alibi passim (1).*

Huc accedunt omnia illa Scripturarum loca, quæ ostendunt, varietatem dari præmiorum et coronarum; quæ quidem præmiorum diversa distributio varium meritorum gradum supponit, ideoque inæqualitatem justitiæ; hæc autem suo loco adduximus (2).

Nec alia est Sanctorum Patrum doctrina. Ceteris omissis, S. Augustinus. *Serm. de Verbis Apostoli*, XVI, n. 5 : *Justificati, inquit, sumus; sed ipsa justitia, cum proficimus, crescit;* ac in *Epist. CLXVII*, n. 13, ad Hieronymum : *Induti sunt sancti justitia, alius magis, alius minus* (3). Demum, *Tract. VI, in Joan.* n. 8 : *Ipsi, scribit, Sancti in Ecclesia... sunt alii aliis sanctiores, alii aliis meliores.*

His postremis Augustini verbis congruit ratio theologica, quam adducit S. Thomas, scribens : *Prima causa hujus diversitatis accipienda est ex parte ipsius Dei, qui diversimode suæ gratiæ dona dispensat ad hoc, quod ex diversis gradibus pulchritudo et perfectio Ecclesiæ consurgat; sicut etiam diversos gradus rerum instituit, ut esset universum perfectum* (4).

Difficultates, quæ hic urgeri possent, jam præoccupatæ sunt in propositione, qua adstruximus, causam formalem justificationis esse nobis intrinsecam et inhærentem.

PROPOSITIO III. — *Justificatio est amissibilis, et amittitur per subsequens peccatum lethale.*

Est de fide. Dogma enim hoc catholicum sanxit eadem Tridentina Synodus, sess. VI, can. XXIII : *Si quis hominem semel justificatum dixerit amplius peccare non posse, neque gratiam amittere, atque ideo eum, qui labitur et peccat, nunquam vere fuisse justificatum... anathema sit.*

Ferit hic canon peculiarem errorem Calvinistarum, qui, cum statuerint, impios justificari per solam fidem, quæ tanquam causa instrumentalis, apprehendit Christi justitiam absque ulla præcedenti dispositione, intulerunt, nullo peccato posse eandem justitiam amitti. Peccata enim, quæ justificationem subsequuntur, in istorum hypothesi non amplius ad poenam imputantur; hinc semel justus, quamvis enormia quæque scelera patret, non ideo tamen macula aliqua se inquinat. Hoc tamen privilegium non est proprium nisi electorum, qui soli justii esse possunt (5). Dixi, esse *peculiarem errorem*.

(1) Cfr. Bellarm. *De justif.* lib. III, cap. 15.

(2) *Tract. De Deo Creat.*

(3) Cfr. in eandem epist. n. 15.

(4) I, 2, q. 112, a. 4.

(5) Nam juxta Calvinum soli electi gratiæ divini

(1) Cfr. S. Hieronym. *Cont. Jovin.* lib. II.

Calvinistarum; nam Lutherani, ut alias animadvertimus, parum sibi constiterunt, cum ex una parte statuerent, fidem justificantem independentem esse a dispositionibus impii, ac proinde a solo Deo sine humana cooperatione produci seu in hominem immitteri, ex altera vero docerent, fidem amitti posse per infidelitatem, qua amissa, ipsa amittitur justificatio, et his fere ex improvviso statim peccata denuo imputari ad pœnam (1), ac propterea subijci æternæ damnationi, nisi iterum per fidem justitiam amissam apprehendant (2). Quare Lutherani dimidiato impeccabilitatis seu potius immunitatis privilegio fruuntur.

Absurdam porro ac impiam hanc Novatorum theoriam plane evellunt Sacræ Literæ. Hæ siquidem perpetuo admonent justos, ne a justitia excidant, declarant, illico reos se constituere eos omnes, qui post adeptam justitiam novo se polluant peccato; ac demum plures justos exhibent sive reprobos sive prædestinatos gravissimis sceleribus coinquinatos ac Dei inimicos effectos.

Primum patet ex Christi verbis, Matth. XXVI, 41: *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem*; ex verbis Apostoli, I Cor. X, 12: *Qui se existimat stare, videat, ne cadat*; et Rom. XI, 20: *Tu fide stas: noli altum sapere, sed time*; et alibi passim.

Alterum habetur apud Ezech. XXXIII, 12: *Justus non poterit vivere in justitia sua, in quacunque die peccaverit*; et v. 13: *Etiamsi dixero justo, quod vita vivat, et, confisus in justitia sua, fecerit iniquitatem, omnes justitiæ ejus oblivioni tradentur, et in iniquitate sua, quam operatus est, in ipsa morietur*.

Tertium denique constat ex Angelis malis, Adam, Saule, Davide, Salomone, Petro, Juda aliisque, qui omnes, cum prius essent justî, graviter deliquerunt,

sunt compotes, et vere credunt, Deumque soli timent. Hinc isti perire nequeunt, nec a fide deficere. Sic enim inter cetera scribit, *Instit. lib. in, cap. 24, § 6*: *Quos nominis sui cognitione illuminatos in Ecclesiæ suæ sinum Christus asciscit, eos dicitur in fidem tutelamque suam recipere. Quoscunque autem recipit, ei a Patre commissi esse dicuntur ac concediti, ut in vitam æternam custodiantur. Quid nobis volumus? Chama alta voce Christus, quotquot Pater salvos esse velit, eos sibi in protectionem tradidisse. Et § 7: Nec inficior, quin (reprobi) habeant vocationis similia cum electis signa, sed illud certum electionis stabilimentum, quod fideles a verbo Evangelii petere jubeo, illis minime concedo. Quod et prosequitur § 8, ubi addit: Hoc membrum, fateor, intelligendum de iis, qui fidei professione in Ecclesiam ingreditur, sed Christi sanctificatione nequaquam induti. Talia Ecclesiæ suæ dehestimenta et velut *καταστροφάκια* non sustinebit perpetuo Deus; sed prout meretur eorum turpitudine, extra projiciet.*

(1) Cfr. Moehler, *Symbolique*, § 20.

(2) Lutherus propterea, *Disput. tom. I, p. 525*, aiebat: *Si in fide fieri posset adulterium, peccatum non esset. Melancthon, eidem principio innixus, docebat, Loc. Theol. pag. 92, nihil homini fideli nocere posse, dummodo firmas teneat promissiones, quas fide apprehendit: Quatiacunque sint opera, comedere, bibere, laborare manu, docere, addo etiam, ut sint palam peccata, etc. Attamen his ducibus tot miseri homines negotium omnium maximum, ejusmodi est æterna salus, commiserunt!*

Scriptura teste; quorum alii in peccatis mortui sunt, alii autem jugibus lacrymis suas culpas elue-runt (1).

Ex Patribus unum afferimus Augustinum, qui veritatem catholicam, quam adstruimus, ad instar principii ab omnibus admissi supponit; ut cum, lib. *De corrept. et gratia*, totus in eo est, ut evinceat hominem, si jam regeneratus et justificatus in malam vitam sua voluntate relabitur, esse corripiendum, quia acceptam gratiam suo in malum libero amisit arbitrio (2); et alibi sæpe. Confirmatur vero ex SS. Cypriano, Ambrosio, Paciano, Augustino ceterisque omnibus, qui operam navarunt in defendenda catholica doctrina, circa facultatem Ecclesiæ a Christo datam remittendi quævis peccata post baptismum patrata, adversus Montanistas et Novatianos. Perperam siquidem propugnassent adversus ejusmodi sectarios illam facultatem, si in Ecclesia tunc temporis obtinuisset error, quem impugnamus, de inamissibilitate justificationis.

Denique veritas doctrinæ catholice evincitur ex absurdis, quæ ex adversariorum hypothesi profluunt, quæque expendit Grotius in *Discussione apologiæ Riveli: Christiani pectoris*, inquit, *est horrescere ea dogmata, quæ pietati nocent, quale illud est a nonnullis defensum: Pecca fortiter, sed crede fortius, et nihil nocebunt tibi centum homicidia et mille stupra. Hi sunt genuini fructus illius dogmatis, credere quempiam debere justitiam Christi sibi imputari, quasi ipse eam præstitisset; certo se esse perseveraturum; certe et absolute salutem sibi destinam; peccata fidelium, utut magna et gravia esse possint, non imputari ipsis propter fidem in Jesum Christum; posse eos cadere in crimen majestatis, in homicidium, adulterium, etc. et nihilominus eos pro certo habere, se nunquam totaliter ac finaliter excidere posse ex paterna Dei charitate erga se (5). Hanc eandem pseudo-reformatorum doctri-*

(1) Cfr. Bellarm. *De justific. lib. III. cap. 14.*

(2) Cfr. præsertim cap. VI. et seqq.

(3) Pag. 217. Huc etiam spectant quæ scribit Leibnitzius in *System. Theologico*, pag. 46: *Non tamen putandum est, divinam salvandi homines voluntatem et meritum Christi, vel saltem efficacem gratiam pertinere ad solos electos, quibus scilicet summa illa datur gratia finalis beatæ perseverationis. Nam Christus quidem pro omnibus mortuus est; efficax autem gratia et vera conversio ac regeneratio per Spiritum Dei, qua in filiorum numerum recipimur, multis concedi potest, qui non sunt perseveraturi; nec video, quid viros quosdam doctos ad grandia illa paradoxa defendenda impulerit, a quorum interiore sensu et consequentiis ipsi abhorrebant, ut scilicet, Deo leges præficientes et divine gratiæ œconomiam pro arbitrio circum-scribentes, putarent, eum, qui perseveraturus non est, gratiam et Spiritum Sanctum revera non accipere, quidquid agat aut utcumque pius ac bene animatus sibi aliisque videatur; contra vero qui electus et finalem penitentiam vere acturus est, eum acceptam a Deo gratiam et Spiritum Sancti inhabitationem non amittere, utcumque inter adulteria et homicidia vitam agat. Quæ quidem dogmata nova et offensionis plena, etiamsi excusari possent, non video tamen quo fundamento nitantur, aut quem usum habeant ad ædificationem. Si quæ enim alicubi locutiones occurrunt, quæ sententiæ tam*

nam non minus valide alii non pauci ex ipsis sectariis aggressi sunt (1). Talia profecto neque Christus, neque Apostoli docuerunt.

DIFFICULTATES.

Obj. prima. Scriptura passim testatur, charitatem seu gratiam sanctificantem inextinguibilem esse, insuperabilem ac nunquam amittendam, ideoque nec fidem; cum sine fide charitas esse non possit. Sic, Cant. VIII, 7: *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, neque flumina obruent illam.* Et Christus, Joan. IV, 15: *Qui biberit, inquit, ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum; sed... fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam* (2). Quare Apostolus, Rom. VIII, 38: *Certus sum, scribit, quia neque mors, neque vita... poterit nos separare a charitate Dei;* et, I Cor. XIII, 8: *Charitas nunquam excidit.* Ergo.

Resp. *Dist. antec. In se, conc.; in nobis, Subdist.* Nisi velimus, *conc.*; secus, *neg.* Et hinc sensus patet eorum testimoniorum, quæ adducta sunt. Alioquin non diceretur in Apocal. II, 4: *Habeo adversum te, quod charitatem tuam primam reliquisti. Memor esto itaque, unde excideris:* et, Gal. V, 4: *A gratia excidistis.* Itaque, manente charitate, nec aquæ tribulationum nec adversa quæque poterunt obesse; manente charitate, non sitiet, qui ea est instructus, cum habeat in se fontem aquæ vivæ; manente charitate, nihil nos poterit a charitate Dei separare; charitas ex se nunquam excidet; at nos possumus a charitate excidere eamque amittere (1).

crudæ favere videntur, præstat eas aliarum multo plurium comparatione mollire, quam rigorosa interpretatione exasperare, et Deo dignius videtur gratiam dare temporalem et revocabilem, sed conspicuam, quam perpetuam et inamissibilem, sed plane obrutam et cum pessimo animæ habitu summisque sceleribus consistentem. Sed hi auctores non animadverterunt, doctrinam hanc, quam ipsi maxime execrantur, necessario fluere ex principio fundamentali ipsius doctrinæ Reformatorum circa justificationem extrinsecam et obiectivam.

(1) Anabaptistæ vehementer insurrexerunt adversus doctrinam Lutheranam de justificatione. Eam pariter respuerunt Quakeri, Methodistæ, etc. Rationalistæ vero per quamdam, ut ita loquar, reactionem adversus doctrinam primitivam Protestantium in oppositum errorem delapsi sunt. Rejecta siquidem omnis fidei et gratiæ necessitate totum salutis æternæ negotium a solis operibus honeste factis, id est sine fide et sine gratia unice repetunt. Sic enim scribit Wegscheider, § 155: *Prodiit* (dogma de justificatione) *e notionibus ævi incultioris anthropopathicis, et e studio impugnandi atque refutandi opiniones certas, quæ antiquandæ videbantur. Quamobrem nonnulla continet, quæ temporis quidem, quo primum exortum, et illi, quo a Sacrorum emendatoribus contra Pontificiorum decreta denuo defensum atque sancitum est, bene accommodata sunt, minime vero cum purioribus Evangelii præceptis, etc.* Schwedenborg in op. *Les merveilles du ciel et de l'enfer*, trad. du latin, Berlin, 1782, hac de causa exhibet Lutherum et Melancthonem in inferorum carcerem detrusos; et pag. 481 introducit Lutherum ita loquentem: *Quapropter non miror quod ego erraverim, sed miror quod unus delirans tot deliros potuerit producere.*

(2) In græco textu, v. 14.

Obj. secunda. Saltem electi non poterunt a charitate excidere. 1° Dicente Apostolo, Rom. VIII, 50: *Quos justificavit, hos et glorificavit;* 2° et David, Ps. XXXVI, 24, de justo electo pariter affirmante: *Cum ceciderit, non collidetur.* 3° Hinc I Joan. III, 9, dicitur: *Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, nec peccare potest, quia ex Deo natus est.* Quod confirmatur, cap. V, 18: *Scimus, quia omnis, qui natus est ex Deo, non peccat; sed generatio Dei conservat eum, et malignus non tangit eum.* 4° De reprobis propterea disserens idem Apostolus, ibid. II, 19, scribit: *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis; nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum.* Ergo qui peccant, reprobi fuerunt, nec unquam proinde justificati.

Resp. *Neg. ant.* Ad 1 prob. *Dist.* Id est, magnificavit, seu gloriosos effecit in hac vita, *conc.*; glorificavit in altera vita; *Subdist.* ex prævisa perseverantia usque in finem, *conc.*; absolute in sensu Novatorum, *neg.* Duplex est Patrum expositio in hunc locum; nam Patres græci nonnullique ex latinis eum intelligunt de glorificatione in hac vita per adoptionem vocatorum in filios Dei, et per cetera dona quibus ipse nos cumulat, prout innuit græca vox ἐδόξαζε, *celebres, magnos et gloriosos effecit*, seu, ut vertit S. Ambrosius, *magnificavit*; quo sensu admissio, nulla jam remanet difficultas. Plerique tamen Patres latini post S. Augustinum intelligunt hunc Apostoli locum de prædestinatione ad gloriam in altera vita; et juxta hanc interpretationem reponimus, quod Deus illos *glorificavit*; vel supposita præscientia perseverantiæ finalis in ea gratia, a qua vocati potuerunt excidere, vel supposita præscientia resipiscentiæ a lapsu, a quo infallibiliter revocandi sunt electi ex divina misericordia (2); ac iterum cessat difficultas.

Ad 2, *Neg.* Ibi enim sermo est de tribulationibus justorum, quibus licet in hac vita ipsi vexentur, non tamen colliduntur, quia *Deus supponit manum suam* (3).

Ad 3, *Dist.* Qui natus est ex Deo, non peccat, quamdiu semen ac generatio Dei in ipso manet, *conc.*; si ejusmodi Dei semen ac generationem per peccatum justus abiciat, *neg.* Alioquin non scripsisset Joannes, III, 7, in hac ipsa Epistola: *Filioli, nemo vos seducat;* et: *Hæc scribo vobis, ut non peccetis.* Hinc apposite Hieronymus, lib. II, *Adversus Jovinianum*, eodem errore infectum, interrogat: *Si omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, nec a diabolo tentari potest, quomodo præcipit, ut caveant, ne tententur* (4)? Et S. Augustinus, *In Epist. I Joannis*, de justo ait: *In quantum in ipso (Christo) manet, in tantum non peccat* (5). Itaque tum hæc tum alia ejusmodi testi-

(1) Cfr. Bellarm. loc. cit. cap. 15.

(2) Cfr. Bernard. a Picon. in hunc loc.

(3) Cfr. Lorin. in hunc loc. imo ipse Rosennüller.

(4) N. 2.

(5) Tract. IV, n. 8.

monia in sensu, ut vocant, rēduplicativo accipienda sunt, minime vero absoluto (1).

Ad 4, *Dist.* Non erant ex nobis secundum æternam prædestinationem, *conc.*; non erant ex nobis secundum temporalem sanctificationem, *neg.* Ita S. Augustinus, qui in lib. *De Dono persever.* hæc habet. *Quid est, queso, non erant ex nobis? Nonne utrique à Deo vocati fuerant et vocantem secuti, utrique ex impiis iustificati, et per lavacrum regenerationis utrique renovati? Sed si hoc audiret ille, qui sciebat procul dubio quod dicebat, respondere posset et dicere: vera sunt hæc, secundum hæc omnia ex nobis erant; verumtamen secundum aliam quamdam discretionem non erant ex nobis* (2).

Obj. tertia. Patres docent, nec reprobos unquam iustificatos fuisse, nec justos unquam excidere a iustitia. 1° Nam S. Gregorius M. *Moral.* lib. XXXIV, cap. XV, scribit, quod reprobi *ante oculos Dei nunquam veram sanctitatem habuerunt*; 2° et S. Leo M. B. Petrum alloquens: *Vidit, inquit, in te Dominus non fidem victam, non dilectionem aversam, sed constantiam fuisse turbatam* (2). 3° In quem sensum pariter de eodem Apostolo S. Bernardus, *De Amore Dei*, lib. II, cap. VI, scripsit: *Petrus cum peccavit, charitatem non amisit... sic et David cum peccavit, charitatem non perdidit*. Quod et ratio ipsa suadet; 4° etenim, si electi aliquando a iustitia exciderent, essent objectum odii simul et amoris Dei; quod repugnat. Ergo.

Resp. *Neg. ant.* Ad 1 prob. *Dist.* Reprobi, id

(1) Placet hanc responsionem confirmare etiam auctoritate S. Hieronymi, qui loc. cit. ita exponit sensum verborum S. Joannis, quæ nobis nunc obijciuntur a Novatoribus recentioribus, et olim obiciebantur a Joviniano: *Propterea, inquit, scribo vobis, filioli mei: Omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, ut non peccetis, et tandiu sciatis vos in generatione Domini permanere, quamdiu non peccaveritis. Imo qui in generatione Domini perseverant, peccare non possunt.* Cfr. Bellarm. loc. cit. cap. 15.

(2) Cap. IX, n. 21.

(3) *Serm.* XL; ac *De Passione*, IX, edit. Ballerin...

est, falsi iusti, de quibus hic loquitur S. Gregorius, *conc.*; reprobi simpliciter, *neg.* Subdit enim: *Sæpe namque homo multis occulte peccatis involvitur, et in una aliqua virtute magnus videtur* (1).

Ad 2, *Dist.* Quatenus S. Petrus directe non peccaverit contra fidem aut contra charitatem, *conc.*; quatenus indirecte saltem non peccaverit contra has virtutes ex timore hominum, *neg.* Talem esse mentem S. Leonis in adductis verbis, constat ex ejus scopo atque ex toto contextu (2).

Ad 3, *Neg.* Siquidem hoc opus, quod sub S. Bernardi nomine circumferebatur, suppositum esse critici norunt (3). Auctor autem hujus operis loc. cit. eodem sensu exponi debet ac S. Leo.

Ad 4, *Dist.* Essent electi illi, qui a iustitia exciderunt, objectum odii et amoris Dei sub diverso respectu, *conc.*; sub eodem respectu, *neg.* Etenim electi, prout actu peccatores existunt, Deo odibiles sunt, juxta illud Sap. XIV, 9: *Odio sunt Deo impius et impietas ejus*; prout vero sunt electi, diliguntur a Deo in ordine ad collationem illius gratiæ, quam Deus constituit illis dare, ut a statu peccati aliquando revocentur, et in adipiscenda per eam gratiam iustitia usque in finem perseverent.

(1) Ibid. n. 29, ubi prosequitur: *Quæ ipsa quoque virtus inanescens deficit; quia, dum innotescit hominibus, proculdubio laudatur, ejusque laus inhianter appetitur. Unde fit, ut et ipsa virtus ante oculos Dei virtus non sit, dum abscondit quod displicet, prodit quod placet.* Ceterum hic S. Doctor nec verbum habet de reprobis.

(2) Nam evidenter S. Leo supponit Petri lapsum; immediate enim ante objecta verba ait: *Felices, sancte Apostole, lacrymæ tuæ, quæ ad diluendam culpam negationis, virtutem sacri habuere baptismatis; affuit enim dextera Domini Jesu Christi, quæ labentem te, priusquam decidereris, exciperet.*

(3) Cfr. opp. S. Bernardi, edit. Mabillonii, vol. II, p. 244 et seq. Ostendit Cl. editor, hunc librum seu tractatum *De Natura et dignitate amoris* fuisse conscriptum a Guillelmo Abbate. Ceterum hic auctor eodem sensu locutus est ac S. Leo.

TRACTATUS DE GRATIA.

PARS TERTIA.

DE MERITO.

Justus, per interiorē gratiam habitualement sibi inhærentem sanctificatus, non solum fit hæres vitæ æternæ, cujus et jus et pignus in se certissimum habet, sed in Christo Jesu complantatus, ut loquitur Apostolus (1), atque, ut ita dicam, inoculatus, fructificat Deo per opera sancta, quæ sunt fructus Spi-

ritus. Hos fructus enumerat Apostolus, dicens: *Fructus autem Spiritus est: caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas* (1). Est enim gratia sanctificans velut semen ac germen vitæ æternæ, quod evolvitur in corde iusti, et erumpit in sanctas opera-

(1) Rom. VI, 5.

(1) Galat. V, 22 et 23.

tiones, quibus et crescit in adepta sanctificatione, et justitiæ coronam sibi promissam magis ac magis perficit, et novis ornamentis cumulat ac pretiosorem reddit. In his porro actibus in justitia factis meriti ratio consistit, quod incipit a gratuita collatione gratiæ tum actualis tum sanctificantis per Christi meritâ, ac desinit in vitam æternam, mediante fideli cooperatione ad ultiores gratias, quas justus in tali statu acquirit. Et hæc quidem in doctrina catholica.

Contra vero in Novatorum systemate res accidit. Cum enim in istorum hypothesi justitia Christi per fidem apprehensa tota exterior sit ac imputata, nec intimos cordis recessus penetret, hinc nec justum sanctificat ipsum transferendo ex statu peccati in statum sanctitatis, sed eum relinquit interius in suis sordibus, quæ solum ad pœnam modo forensi non imputantur. Inde fit, ut peccatum originale velut substantia quædam jugiter in justo permaneat, quod eum inficit una cum suis operationibus. Quemadmodum vero peccatum hoc originale se manifestabat in homine ante justificationem per peccata actualia, sic pergit se manifestare per eadem peccata post justificationem. Manifestat autem se tum in operationibus perversis, tum in motibus concupiscentiæ, quæ totidem peccata sunt in horum sententia, tum denique in operationibus bonis, quas coinquinat. Nam, licet opera bona efficiantur virtute gratiæ et Spiritus Sancti, qui, gratia necessitatem inferente, justos impellit ad eas eliciendas, cum tamen prodeant ab homine peccato infecto atque, ut ita dicam, a substantia mala, consequitur, eadem opera pariter mala fieri et *peccaminosa* (1). Evidens porro est in hoc systemate, 1° nullum dari opus meritorium vitæ æternæ ejusque augmenti per augmentum gratiæ sanctificantis, quam nunquam justus intus adipiscitur. 2° Evidens pariter est, opera bona nihil conferre ad vitam æternam, ac propterea sub hoc respectu fieri inutilia (2). Dixi sub

(1) Ita Lutherus, *Assert. omn. artic. opp. tom. II, fol. 355, b*: *Opus bonum optime factum est veniale peccatum. Hic (articulus) manifeste sequitur ex priori, nisi quod addendum sit, quod alibi copiose dixi: hoc veniale peccatum non natura sua, sed misericordia Dei tale esse... Omne opus justi damnabile est et peccatum mortale si judicio Dei judicetur.* Cfr. Antilatoni. (Confutatio Luth. rationum Latomi, Doctoris Lovan.) loc. cit. fol. 406, b, 407 et seq.

Nec aliter loquitur Melancthon, *Loc. Theol. pag. 168*: *Quæ vero, inquit, opera justificationem consequuntur, ea, tametsi a Spiritu Dei, qui occupavit corda justificatorum, proficiuntur, tamen, quia sunt in carne adhuc impura, sunt et ipsa immunda; et pag. 158*: *Nos docuimus justificari solâ fide... opera nostra conatus nostros nihil nisi peccatum esse.*

(2) Solid. *Declar. IV, § 15, pag. 672*, dicitur: *Interim tamen diligenter in hoc negotio cavendum est, ne bona opera in articulo justificationis et salutis nostræ immisceantur. Propterea hæc propositiones rejiciuntur: bona opera piorum esse necessaria ad salutem, etc. Imo eo progressi interdum sunt Novatores, ut bona opera declaraverint perniciose et salutis contraria. Nam Amsdorf, Lutheri amicus, opus edidit, cui titulum prædixit: *Niklas von Amsdorf, Quod propositio: Bona opera noxia sunt salutem, est propositio justa, vera, christiana, prædicata a S. Paulo et S. Luthero, anno 1559.* Sane Lutherus hanc thesim proposuit: *Fides nisi sine**

hoc respectu, nam Novatores ea sattem admittunt veluti signa fidei ac justitiæ justis aut electis imputatæ. 3° Evidens est, impossibilem fieri etiam justis observantiam divinorum mandatorum; quia, cum semper in ipsis permaneat peccatum originale, se jugiter manifestans in actualibus peccatis et in concupiscentiæ motibus, licet indeliberatis, ac necessario impellens in nova semper peccata, fit ut justus nequeat se abstinere a peccatis, nec proinde possit mandata servare (1). 4° Exinde ortus est ille horror, quem vel ad ipsum meriti nomen Novatores professi sunt; cum in horum doctrina nullum aliud meritum detur nisi meritum Christi Jesu. Alia vero merita admittere, juxta ipsos non sapit nisi superbiam et jactantiam, quæ adversantur humilitati christianæ; nihil aliud est quam evacuare crucem Christi. Quare ipsi sese conspiciunt ut inquinatos et immundos in conspectu Dei; apprehendentes autem per fidem Christi merita, securi fiunt de non imputatione peccatorum suorum. Inde originem denique habet illa fiducia, imo securitas vitæ æternæ, quam sibi certo ac de fide pollicentur, non obstantibus quibuscumque sceleribus (2).

Tale est systema Lutheranorum, Calvinistarum, Zwinglianorum, aliarumque sectarum, quæ ab illis profluxerunt, si excipias accidentales nonnullas modificationes, quas in eo exponendo tenuerunt. Nonnulli quidem visi sunt systema istud temperare (3).

ullis, etiam minimis operibus, non justificat, imo non est fides (opp. tom. I, pag. 525). Cfr. Moehler, *Symbolique*, tom. I, pag. 222 et seq. In colloquio Altemburgensi rigidi quidam Lutherani dixerunt: *Opera bona et novam obedientiam non ad regnum Christi, sed ad mundum pertinere... Ad Satanam spectare Christianos cum operibus bonis... Adeo non esse necessaria opera bona, ut etiam ad salutem incommodent, sintque perniciose... Precari oportere, ut in fide sine omnibus operibus usque in finem perseveremus.* Cfr. Bellarm. *De justif. lib. IV, cap. 1*. Tales fuerunt *Sacrorum emendatores*, quæ curæ erat propria vivendi ratione has theorias confirmare!

(1) Melancthon. *Loc. Theol. pag. 127*: *Maledixit lex eos, qui non universam legem semel absolverint. At universa lex nonne summum amorem erga Deum, vehementissimum metum Dei exigit? A quibus cum tota natura sit alienissima, ut maxime pulcherrimum pharisæismum præstes, maledictionis tamen rei sumus. Sic ceteri primi Novatores passim. Quare, cum Catholici Luthero objicerent, si mandata sunt impossibilia, cur Deus ea hominibus servare præcepit? Ipse ab hac difficultate festive se expedit, respondendo: Præcipere et obtemperare duo sunt longe inter se diversa; præcipere cito dicitur; ast obsequi longe difficilior. Ita ipse in *Comment. in Epist. ad Galat. pag. 255*. Sed si ita est, divina mandata erunt potius idealia, quam realia.*

(2) Cfr. Becan. op. cit. cap. 16, quæst. III, n. 5.

(3) Plures causæ effecerunt, ut Protestantes paulatim ab absurda ac perniciose ejusmodi doctrina recederent, impossibilitas nempe cum conciliandi cum Scriptura, pessimus influxus, quem in sectarios exercebat, objectiones demum Catholicorum. Hinc in *Apol. IV, De dilect. et implet. legis*, § 50, pag. 91, tantum dicitur: *Hæc ipsa legis impletio, quæ sequitur renovationem, est exigua et immunda*; § 46, pag. 88: *In hac vita non possumus legi satisfacere.* Atque ita conciliantur diversæ formulæ, quibus Protestantes hunc articulum proponere solent.

Ast frustra; etenim, præterquam quod expulsum est non absque stomacho et indignatione ejusmodi temperamentum a ceteris sectariis, emolliri ac corrigi doctrina Novatorum circa bonorum operum meritum nequit, quin totum labefactetur systema a suis fundamentis; ita siquidem partes omnes inter se copulatæ atque invicem sunt connexæ, ut nulla detrahi possit absque manifesta incoherencia (1).

Nos igitur ut vindicemus catholicam doctrinam de merito, præmissis ejus notionibus, progrediemur ad ejusdem meriti existentiam adstruendam adversus Novatores; deinde conditiones, quæ ad meritum requiruntur exponemus; postremo expendemus ea, quæ meriti objectum constituunt.

CAPUT I.

PRÆLIMINARE.

Doctrina Ecclesiæ catholicæ et Theologorum opiniones circa meritum.

Doctrinam catholicam de bonorum operum merito his verbis proponit Concilium Trident. sess. VI, cap. XVI: *Bene operantibus, usque in finem, et in Deo sperantibus, proponenda est vita æterna, et tanquam gratia filiis Dei per Christum Jesum misericorditer promissa, et tanquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus et meritis fideliter reddenda... Cum enim ille ipse Christus Jesus, tanquam caput in membra, et tanquam vitis in palmites, in ipsos justificados jugiter virtutem influat, quæ virtus bona eorum opera semper antecedit et comitatur et subsequitur, et sine qua nullo pacto Deo grata et meritoria esse possent; nihil ipsis justificatis amplius deesse credendum est, quoniam plene illis quidem operibus, quæ in Deo sunt facta, divinæ legi pro hujus vitæ statu satisfacisse, et vitam æternam suo etiam tempore, si tamen in gratia decesserint, consequendam, vere promeruisse censeantur... Ita neque propria nostra justitia tanquam ex nobis propria statuitur, neque ignoratur aut repudiatur justitia Dei. Quæ enim justitia nostra dicitur, quia per eam nobis inherentem justificamur, illa eadem Dei est, quia a Deo nobis infunditur per Christi meritum. Neque vero illud omittendum est, quod, licet bonis operibus in Sacris Litteris usque adeo tribuatur, ut etiam, qui uni ex minimis suis potum aquæ frigidæ dederit, promittat Christus, eum non esse sua mercede cariturum, et Apostolus testetur, id, quod in præsentem est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operari in nobis, absit tamen, ut christianus homo in se ipso vel confidat, vel gloriatur, et non in Domino; cujus tanta est erga omnes homines bonitas, ut eorum velit esse merita, quæ sunt ipsius dona. Hanc porro eandem doctrinam sanxit can. XXVI et XXXII, quos inferius dabimus.*

Interea ex ejusmodi expositione et definitionibus constat: 1° Justos vere mereri augmentum gratiæ, vitam æternam et augmentum gloriæ.

2° Hanc merendi virtutem inniti Dei misericordiæ,

qui nostris bonis operibus æternam retributionem promittere dignatus est, cum potuisset illa a nobis exigere absque ulla retributionis spe. Quare optime S. Thomas adnotat, *Deum non esse factum simpliciter debitorem nobis, sed sibi ipsi, in quantum debitum est, ut sua ordinatio impleatur* (1).

3° Hanc insuper promerendi virtutem inniti meritis Christi, a quibus justorum opera totum suum meritum trahunt.

4° Denique merita omnia nostra esse dona Dei, quia a gratia tum actuali tum sanctificante seu habituali promanant. Hinc optime S. Augustinus: *Cum Deus, inquit, coronat merita nostra, nihil aliud coronat quam munera sua* (2). Ex quibus etiam liquet, in doctrina catholica valde commendari humilitatem christianam, minime vero excludi, ut clamant Protestantes.

His fidei dogmatibus majoris claritatis gratia addunt Theologi, meritum distingui in illud, quod vocant *de condigno*, et in illud, quod *de congruo* appellant. Prius est meritum proprie dictum, seu vere et stricte tale, cui scilicet præmium vel merces ex justitia aut fidelitate debetur; posterius autem est improprie dictum, cui cum nulla facta fuerit promissio, hinc ex stricto jure nihil debetur, spectata nihilominus ipsius operis bonitate congruum ac decens videtur, ut aliqua tribuatur remuneratio.

Hæc distinctio fundatur in doctrina patrum, præsertim vero S. Augustini, qui docet, impios per fidem mereri remissionem peccatorum; ait enim: *Sed nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat. Neque enim nullum est meritum fidei, quia fide ille dicebat: Deus, propitius esto mihi peccatori, et descendit justificatus merito fidelis humilitatis* (3). Non est autem meritum istud stricte sumptum seu *de condigno*; ut enim ibidem prosequitur S. Doctor: *Nullane sunt merita justorum? Sunt plane, quia justi sunt. Sed ut justi fierent, merita non fuerunt* (4). Est igitur meritum *de congruo* et improprie dictum illud, quod præcedit justificationem. Hanc eandem distinctionem expressis verbis tradidit Angelicus Doctor (5).

Quamvis porro, quæ de hac meriti distinctione ejusque specie ac natura traduntur, explorata sint apud omnes fere catholicos Theologos, ad fidem tamen minime spectant, cum nulla habeatur circa hæc Ecclesiæ definitio, et in controversiam a nonnullis vocentur. Quapropter scribit Bellarminus circa meriti qualitatem: *Sunt tres de hac re questiones: una, sitne meritum justorum dicendum ex condigno, an ex congruo? altera, sitne condignum ratione promissionis tantum. an ratione operis? tertia, num Deus remuneret*

(1) 1. 2, q. 114, a. 1, ad 3.

(2) *Epist.* cxciv, cap. 5, n. 19.

(3) *Epist.* cit. cap. 5, n. 9.

(4) *Ibid.* n. 6.

(5) 1. 2, q. 114, a. 3; et *In II Sent.* distinct. 27, a. 3.

(1) Cfr. Moehler, op. cit. tom. I, pag. 244 et seqq.

opera justorum supra condignum et impiorum citra condignum (1)?

Circa postremam hanc quæstionem, etsi nulla aperta habeatur Ecclesiæ definitio, Deum nempe opera justorum ex sua liberalitate supra condignum remunerari, nunc jam hæc doctrina in dubium revocari nequit post proscriptam Baji prop. XIV, quæ ita se habet: *Opera bona justorum non accipient in die judicii extremi ampliorem mercedem, quam justo Dei judicio mereantur accipere.*

De fide pariter non est, omnia bona opera justorum esse æternæ vitæ meritoria, seu quænam in specie opera mereantur gloriam ejusque incrementum, an opera temperantiæ, spei, fidei et alia præter charitatem; quia Tridentinum non definiit, talia opera in specie mereri. Bellarminus censet: *Bonum opus non esse meritorium vitæ æternæ, nisi ex charitate procedat (2).* Eandem sententiam tenere Scotus, Gabriel, Durandus alique. Vasquezius e converso contendit, *quodlibet opus hominis justi bonum et secundum virtutem moralem meritorium esse vitæ æternæ (3);* et hanc sententiam adscribit S. Bonaventuræ, Capreolo et Soto.

Constat denique de fide non esse, justum posse mereri pro aliis quocumque merito, ne quidem de congruo, vel conversionem peccatoris, vel aliam gratiam; sibi autem sive perseverantiam sive resipiscientiam post lapsum; quia nulla extat de his definitio, et in varias sententias abeunt Theologi. De his porro controverisiis consuli possunt auctores citati (4). Nos interea ad dogma catholicum de meriti existentia adstruendum adversus Novatores accedimus.

CAPUT II.

DE EXISTENTIA MERITI.

De hac meriti existentia præcipua, imo unica est controversia, quæ inter Catholicos et Protestantes agitur. Si concordēs circa eam essent, facile in ceteris Protestantes convenirent. Ex dictis porro superius constat, hanc meriti existentiam aut negationem non esse nisi corollaria utrinque oppositæ doctrinæ Catholicorum et Protestantium circa justificationem. Nos igitur ex vindicatis principiis de justificatione sic progredimur:

PROPOSITIO I. — *Justi per bona opera ex gratia facta vere merentur gloriam æternam ejusque augmentum.*

Est de fide; Concilium enim Trid. sess. VI, eam definiit, tum can. XXVI: *Si quis dixerit, justos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo fuerint facta, expectare et sperare æternam retributionem a Deo per ejus misericordiam et Jesu Christi meritum,*

(1) Ibid. cap. 16.

(2) *De justif.* lib. v, cap. 15.

(3) Cfr. in 1, 2, S. Thom. tom. II, disp. 217, cap. 2 et seqq.

(4) Cfr. etiam Veronius, *Regula fidei catholicæ*, quæ extat ad calcem vol. II *Controvers. Fratrum De Walemburg*, cap. 2. § 1, *De meritis gratiæ et gloriæ*,

si bene agendo et divina mandata custodiendo usque in finem perseveraverint, anathema sit; tum can. XXXII: Si quis dixerit, hominis justificati bona opera ita esse dona Dei, ut non sint etiam bona ipsius justificati merita; aut ipsi justificationem, bonis operibus, quæ ab eo per Dei gratiam et J. C. meritum, cujus vivum membrum est, fiunt, non vere mereri augmentum gratiæ, vitam æternam, et ipsius vitæ æternæ, si tamen in gratia decesserit, consecutionem, atque etiam gloriæ augmentum; anathema sit.

Scripturæ hanc fidei veritatem apertissime ostendunt; vitam enim æternam vocant coronam justitiæ, bravium, mercedem reddendam homini justo pro laboris ratione magis minusve copiosam. Ergo justi per bona ipsorum opera ex gratia facta vere merentur coram Deo. Et sane Apostolus, II Timoth. IV, 7, de se scribit: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex;* et I Cor. IX, 24: *Nescitis, inquit, quod ii, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium? Sic currite, ut comprehendatis;* et iterum in eadem Epist. III, 8: *Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem;* et cap. XV, ut ostendat diversam fore retributionem pro diversitate meritorum, ait, v. 41: *Alia claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum; stella enim a stella differt in claritate, sic et resurrectio mortuorum.* Consequentia est evidens; merces enim, corona, bravium non datur nisi veris meritis.

Non minus luculenter hæc eadem veritas ex Patribus ostenditur. S. Irenæus: *Pretiosam, inquit, arbitremur coronam, videlicet quæ per agonem nobis acquiritur (1).* S. Basilii: *Homo ex operibus justitiæ salvatur (2).* S. Joan. Chrysostomus: *Ambo (improbus et justus) pro dignitate recipient illuc, hic quidem coronas patientiæ tolerantique, ille vero supplicia poenasque improbitatis (3).* Tertullianus: *Ordo, inquit, non aliud quam meritorum dispositor. Merita autem quum corpori quoque adscribantur, ordo quoque corporum disponatur necesse est, ut possit esse meritorum (4).* S. Cyprianus: *Justitia opus est, ut promereri quis possit Deum iudicem; præceptis ejus et monitis obtemperandum est, ut accipiant merita nostra mercedem (5).* Denique, ceteris prætermisissis, S. Augustinus: *Nulla ne, interrogat, sunt merita justorum? Sunt plane, quia justi sunt. Sed ut justi fierent, merita non fuerunt (6).* Ac iterum: *Vita, inquit, æterna est totum præmium, cujus promissione gaudemus. Nec*

(1) *Contra Hæres.* lib. IV, cap. 57, n. 7, edit. Masueti. Integrum caput est de hoc argumento, ita ut videatur S. Irenæus voluisse Novatorum systema evertere.

(2) Lib. *De Spir. Sancto.* cap. 24, n. 55: *ὁ σωζόμενος ἐκ τῶν τῆς δικαιοσύνης ἐργῶν ἀνθρώπου...* Tom. III, pag. 47.

(3) *Hom. IV, de Lazaro*, n. 2: Tom. I, p. 753.

(4) Lib. *De Resurr. car.* cap. 48, edit. Rigalt.

(5) Lib. *De unitate Eccles.* page 199, edit Maur.

(6) *Epist. cit. exciv*, cap. 3, n. 6.

præmium potest præcedere merita, priusque homini dari, quam dignus est. Quid enim hoc est iniusius, et quid iusius Deo? Non ergo debemus poscere præmium, antequam mereamur accipere (1). Quibus verbis, ut animadvertit Bellarminus, plane evertitur Novatorum systema (2). Huc accedit Concilium Arausic. II, quod, cap. XVIII, ita decrevit: Debetur merces bonis operibus, si fiant; sed gratia, quæ non debetur, præcedit, ut fiant.

Ratio id ipsum aperte suadet. Ideo enim Prostantes inficiantur, opera bona meriti rationem habere, quia in ipsorum hypothesi nulli vere justi existunt, qui possint bene ac juste operari; cum omnia ipsorum opera totidem peccata sint, utpote a mala substantia elicita. Porro ejusmodi paradoxa falsa sunt et absurda, ut ex dictis constat. Deinde, si vera esset Novatorum doctrina, nullus jam locus esset iudicio a Deo de hominibus instituendo. *Non quia nullum est meritum, inquit S. Augustinus, vel bonum piorum, vel malum impiorum; alioquin quomodo judicabit Deus mundum (3)?* Attamen Apostolus, II Cor. V, 10, scribit: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Ergo.

DIFFICULTATES.

Obj. prima. 1° Vita æterna in Scripturis passim vocatur hæreditas, porro hæreditas filiis debetur, non ex merito et labore, sed ex solo jure *filiationis* seu adoptionis. 2° Sane vita æterna est corona misericordiæ, ut dicitur, Ps. CI, 4: *Qui coronat te in misericordia et miserationibus*; et Matth. V, 7: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*; 3° est præterea ex omni parte gratia Dei, Apostolo, Rom. VI, 23, dicente: *Stipendium peccati mors*; gratia autem Dei vita æterna. Nisi enim tota gratia esset, dixisset Apostolus, prout poscebat antithesis: *Stipendium bonorum operum vita æterna*, prout jam dixerat: *Stipendium peccati mors*. 4° Hinc gratis, non pro meritis, Deus eam concedere perhibetur, juxta illud Isaïæ LV, 1: *Venite, emite absque argento et absque ulla commutatione vinum et lac.* Ergo.

Resp. 1° ad 1, *Dist. maj.* Vocatur hæreditas etiam, *conc.*; solum, *neg.* Etenim vocatur præterea merces; ex duplici proinde titulo confertur vita æterna, hæreditatis scilicet et mercedis, posterior autem hic titulus in priori fundatur.

Resp. 2°, *Dist. min.* Hæreditas debetur filiis naturalibus, *conc.*; adoptivis, *Subd.* Si absque ulla apposita conditione adoptati sint, ut in hæreditatem patris succedant, *conc.*; si sub aliqua conditione, *neg.* Nam tunc et titulo adoptionis et adimplendæ conditionis succedunt. Jam vero Deus homines in filios adoptavit, ut consequantur hæreditatem sub iis tantum conditionibus, quas ipsemet proposuit, qui-

(1) *De moribus Eccles.* lib. 1 cap. 25, n. 55.

(2) *De justif.* lib. v, cap. 4, apud quem alia cfr. testimonia.

(3) *Epist.* cexiv, ad Valentinum, n. 4

bus digni habeantur regno Dei, ut inquit Apostolus, II Thess. 1, 5, si sermo sit de adultis (1); infantes enim ex solo titulo hæreditatis eam percipiunt.

Ad 2, *Dist.* Vita æterna est corona misericordiæ simul ac justitiæ, *conc.*; solius misericordiæ, *neg.* Responsio patet ex dictis.

Ad 3, *Dist.* Quatenus ex gratia Dei omne meritum nostrum initium habet, *conc.*; quatenus ex sola gratia absque nostra cooperatione tribuatur, ideoque ad exclusionem meritum nostrorum, *neg.* Ita fere S. Augustinus, lib. *De Gratia et lib. arbit.* capp. VIII et IX, ubi animadvertit, Apostolum recte potuisse dicere: *Stipendium justitiæ vita æterna*, prout dixit, *Stipendium peccati mors* (2). Sane æquivalenter sensum hunc expressit Apostolus, Rom. II, 6, illis verbis: *Reddet (Deus) unicuique secundum opera ejus; iis quidem, qui secundum patientiam boni operis gloriam et honorem et incorruptionem querunt, vitam æternam; iis autem, qui sunt ex contentione... ira et indignatio.*

Ad 4, *Neg.* Textus autem Isaïæ non refertur ad vitam æternam, sed ad gratiam, quæ in hac vita a Deo tribuitur, quæque sub vini ac lactis symbolis significatur. Nemo porro inficiatur, gratiam gratis conferri; sed hæc exigit laborem et cooperationem nostram.

Obj. secunda. 1° Luc. XVII, 10, ait Christus: *Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite: quia servi inutiles sumus; quod debuimus facere fecimus.* Nihil igitur merentur opera nostra, utpote inutilia. 2° Verum non solum inutilia, sed et immunda præterea sunt, ut testatur Isaïas, LXIV, 6, dicens: *Facti sumus ut immundus omnes nos, et quasi pannus menstrualæ universæ justitiæ nostræ.* Ergo per se potius indignationem quam præmium merentur.

Resp. ad 1, *Dist.* Ad excludendam jactantiam, *conc.*; ad excludendum meritum bonorum operum, quæ in Deo sint facta, *neg.* Talis est communis Patrum expositio in locum, qui objicitur (3). Inde enim discimus, nos nihil nobis adscribere posse ex bonis, quæ facimus; quia, nisi Dei gratia nos prævenisset et adjuvisset, nihil præstare potuissemus; totum præ-

(1) Cfr. quæ diximus Tract. *De Incarnat.*

(2) Quo magis pateat, Novatores abludere a sensu et mente S. Augustini, dum eum suum esse jactant in systemate justificationis, libet ipsius S. Doctoris verba afferre. Sic porro scribit, cap. 8, n. 20: *Apostolus cum dixisset: Gratia salvi facti estis per fidem, et hoc non ex vobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne forte quis extollatur; vidit utique, putare posse homines hoc illi dictum, quasi necessaria non sint opera bona credentibus, sed eis fides sola sufficiat; et rursus posse homines de bonis operibus extolli, velut ad ea faciendâ sibi ipsi sufficiant; mox itaque addidit: ipsius enim sumus figmentum, etc. Et cap. 9, n. 21: Cum prius dixisset (Apostolus): Stipendium peccati mors... Ubi cum posset dicere, et recte dicere: Stipendium autem justitiæ vita æterna; maluit dicere, Gratia autem Dei vita æterna, ut hinc intelligeremus, non pro meritis nostris Deum nos ad æternam vitam, sed pro sua miseratione perducere.*

(3) Cfr. Bellarm. *De justif.* lib. v, cap. 5.

terea emolumentum non Deo, qui operibus nostris non indiget, sed nobis provenire, et quidem ex gratuita ac liberali promissione Dei de æterna mercede ipsis bonis operibus retribuenda. Ceterum Apostolus, II Timoth. II, 21, scribit : *Si quis emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum et UTILE Domino*; et Christus ipse, Matth. XXV, 23, dixerat : *Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam* (1).

Ad 2, *Neg.* Ad prob. *Dist.* Et loquitur Propheta de peccatis ac fictitiis Judæorum justitiis, ob quas puniebantur, *conc.*; loquitur de bonis justorum operibus, *neg.* Antea enim dixerat : *Occurristi lætanti et facienti justitiam*; deinde immediate post objecta verba subdit : *Et cecidimus quasi solum universi, et iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos* (2).

Obj. tertia. 1° Christus meruit nobis vitam æternam. 2° Ergo vel Christi merita per se sufficiant, vel non sufficiunt; si ea dicamus sufficere, frustra igitur

requiruntur opera nostra; si dicamus non sufficere, injuriam irrogamus Christo. 3° Vel saltem inde sequeretur, nos gloriam dividere inter Christum et homines, si præter ejus merita nostra etiam requireremus ad vitam æternam obtinendam.

Resp. ad 1, *Dist.* Christus meruit nobis vitam æternam, concedendam tamen nostræ cooperationi per opera meritoria, *conc.*; absolute absque nostra cooperatione, *neg.* Nam Christus non eo sensu meruit nobis vitam æternam, ut nos nihil præstare deberemus; sed eo sensu meruit, ut nobis compararet gratias, quibus cooperantes applicaremus nobis merita ipsius, et hac ratione opera nostra efficerentur meritoria, ut suo loco ostendimus, disserendo de ipsius Christi satisfactione.

Ad 2, Respondeo, sufficere Christi merita et non sufficere sub diverso respectu. Sufficiunt quoad se, cum Christus superabundanter et cumulatissime pro nobis meruerit ac satisfecerit; non sufficiunt quoad nos ex positiva Dei voluntate, qui noluit, ut Christi merita nobis prodescent, nisi accederet cooperatio nostra. Tantum vero abest, ut inde detrahatur meritis Christi, quin potius maxime commendetur eorum efficacia, qua non solum obtinuit nobis jus vitæ æternæ, sed etiam vim et virtutem merendi. Hinc quemadmodum nihil detrahatur de gloria vitis, si palmites ipsius multum fructum afferant; imo quo uberiores fructus palmites ferunt, eo magis laudanda est vitis, quia quidquid vivi succi et humoris habent palmites, totum ex ea habent; ita nihil detrahatur de gloria meritorum Christi per merita nostra, quæ ab ipsis procedunt; sed potius merita Christi per merita nostra etiam atque etiam commendantur (1).

Ad 3, *Neg.* Nam nulla prorsus essent merita nostra, nisi gratia Dei nos præveniret et adjuvaret. Merita enim nostra dona sunt Christi, ut superius exposuimus juxta doctrinam Concilii Tridentini (2).

Obj. quarta. Patres passim docent, vitam æternam gratis nobis a Deo donari, ut S. Basilius; nulla item esse merita nostra, ut S. Hilarius, et S. Augustinus, aliique cum ipsis (3). Ergo.

Resp. *Neg. antec.* Nam Patres vel loquuntur de gratuito principio meritorum nostrorum, nempe de gratia et gratuita Dei promissione, vel de meritis naturalibus adversus Pelagianos, vel de nulla proportionem durationis, ut mox dicemus.

Obj. quinta. 1° Ad verum meritum requiritur proportio inter opus et mercedem. Atqui inter opera justorum et vitam æternam nulla est proportio, dicente Apostolo, Rom VIII, 18 : *Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*. 2° Nemo præterea potest Deum

(1) Cfr. Maldonatus in objectum textum ex Luc. XVII, 10, ubi contendit hunc esse sensum illorum verborum : *Cum feceritis omnia*, etc. non quidem nihil præceptorum observatione meruisse; sed nihil meruisse præter mercedem, quæ præceptorum observationi respondet. Vult igitur Christus non gloriari nos, cum præcepta servavimus; quia, etsi mercedem nostram meriti sumus, tamen nihil singulare, nihil egregium et eximium fecimus, nihil quod non quilibet servus facere debuerit. Nec tam est laudabile, quod id fecerimus, quam vituperabile esset, si non fecissemus. Non solent laude gloriaque videre digna, nisi quæ egregia et singularia sunt. Quæ quidem fusc ibidem prosequitur, et omnes Calvinianorum technas dissolvit. Ostendit præterea adversus Calvinum, ibi non agi de mancipio, sed de servo mercenario seu conducto, qui operatur pro pacta mercede. Cum tamen Kuinoelius Calvinii vestigiis insistentem contendat, in parabola sermonem non esse de mercenario, de aratore aut bubulco conductio, sed de mancipio, ceteris omissis, juverit ipsum refellere ex ipsa voce δούλος, prout a Græcis usurpabatur. Si enim δούλος esset servus emptitius aut mancipium, non dixisset Sophocles, *Œdip. T. 1123*: *Sane servus non emptus, sed domi educatus*, etc., neque Thucydides, 8, aperte distinguisset : *omnia mancipia et servi et liberi*; immo vero Scholiastes Theocriti, v. 5, ex Chrysippo docet, etiam ἀπελευθέρους seu liberos vocari δούλους, servos. Igitur δούλος nihil aliud est quam servus, ita ut ejus correlativus sit δεσπότης, herus, et opponatur quidem plerumque voci ἐλεύθερος (1 Cor. XII, 13), sed mancipium minime unquam sit; hoc enim græce dicitur ἀνδράποδον; unde derivatur ἀνδραποδιστής, plagiarius seu mancipii venditor (1 Timoth. 1, 10), et apud alios Scriptores græcos ἀνδραποδόνης, mancipiorum emptor. Hæc ideo adnotavimus, quia hæretici inde 1° colligebant, nullam nos mereri mercedem ob bona opera cum gratia patrata, prout nulla rependitur merces mancipio; 2° colligebant, nullum opus, ut dicitur, *supererogationis* a nobis elici posse, cum nullum sit prorsus opus bonum, quod Deo non debeatur, quæ sunt opera mancipiorum respectu dominorum suorum.

(2) Cfr. Sanctius in hunc loc. qui censet, nihil aliud significari hoc dicendi genere proverbiali, quam foetere Judæorum sacrificia, quæ justitiæ vocantur, apud Deum, et ipsum ad illam fucam sanctitatis speciem nauseare non aliter quam ad ea, quæ propter foeditatem aversantur oculi, aut propter amaritudinem et crudelitatem fastidit stomachus. Cfr. etiam Rosenmüller.

(1) Cfr. Bellarm. loc. cit.

(2) Hinc patet, stulte prorsus Calvinum debacchatum esse in Magistrum Sententiarum, quod bonorum operum meritum commendaverit; sic enim, *Inst. lib. III, cap. 5, 843*, scribit : *Quis non merito tales bestias excretur? ... O magistrum talibus dignum discipulis, quales in insanis rabularum scholis nactus est!*

(3) Apud Bellarm. loc. cit. cap. 6.

super omnia et perfecte diligere. Ergo nemo potest mereri.

Resp. ad 1, *Dist. min.* Nulla est inter opera justorum et gloriam æternam proportio durationis et æqualitatis rei ad rem, qualem exigit justitia commutativa, *conc.*; nulla est proportio dignitatis et meriti, supposita promissione, qualem exigit justitia distributiva, *neg.* Etenim inter opera ex gratia sanctificante facta et gloriam ea intercedit proportio, quæ adest inter semen et arborem, præsertim si attendatur ad gratuitam Dei promissionem (1). Quare S. Augustinus asserit: *Illo ergo modo possumus exigere Dominum nostrum, ut dicamus: Redde quod promisisti, quia fecimus quod jussisti; et hoc tu fecisti, qui laborantes juvisti* (2).

Ad 2, *Neg.* Siquidem per Dei gratiam tria illa præstare possumus, quæ ad accuratam præcepti dilectionis divinæ observantiam requiruntur: nempe 1° ut Deum omnibus præferamus; 2° ut nihil nisi in ordine ad Deum diligamus; 3° ut ad majorem semper in Dei amore perfectionem eluctemur (3).

CAPUT III.

DE CONDITIONIBUS AD MERITUM REQUISITIS.

Alias statuunt conditiones ad meritum requisitas Novatores, alias Catholici. Novatores, ut sibi viam sternant ad omne meritum nostrum eliminandum, has quatuor ad meritum constituendum conditiones effingunt et exposcunt: 1° ut opus debeat esse perfectum seu omnibus numeris absolutum, purum propterea a qualicumque imperfectionis macula; 2° ut nullo titulo sit debitum; 3° ut nostrum sit et non alienum, seu gratia partum; 4° ut proportionem habeat æqualitatis cum mercede. Catholici e converso, rejectis his conditionibus, quibus positus omnis meriti ratio ab operibus nostris tolleretur, alias enumerant conditiones ad opus meritorium constituendum, quarum aliæ certæ sunt et ab omnibus admixtæ, aliæ in controversiam vocantur.

Ac primo quidem, supposita distinctione inter meritum proprie dictum seu *de condigno* ac meritum improprie dictum seu *de congruo*, alias assignant conditiones ad meritum de condigno, alias ad meritum de congruo, sive ex parte operantis, sive ex parte operis; sive ex parte retribuentis, quas breviter referemus.

Ad meritum de condigno ex parte *operantis* duæ conditiones essentialiter requiruntur: 1° ut sit viator; 2° ut sit justus seu in statu gratiæ.

Quod qui meretur debeat esse viator, nullum dubium esse potest; dicente Christo, Joan. IX, 4: *Venit nox, quando nemo potest operari*; et Apostolo, Gal. VI, 10: *Dum tempus habemus, operemur bonum*. Hinc monebat Ecclesiastes, IX, 10: *Quodcumque*

(1) Cfr. S. Thom. 1, 2, q. 114, art. 1, 2, 3 et 4, ubi totum hoc argumentum egregie evoluit, ac omnes difficultates Novatorum præoccupavit ac solvit.

(2) Serm. CLVIII, al. XVI, De verbis Apost. cap. 2, n. 2.

(3) Cfr. Maldon. in cap. XVII, 10, S. Luc.

potest facere manus tua, instanter operare; quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas.

De statu gratiæ, quæ requiritur ad meritum, constat ex verbis Christi, Joan. XV, 4: *Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos, nisi in me manseritis*; et ex verbis Apostoli, I. Cor. XIII, 3: *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest*. Hinc merito confixæ fuerunt a S. Pio V, et Greg. XIII sequentes Baji propositiones, XII: *Pelagii sententia est: opus bonum citra gratiam adoptionis factum non est regni cælestis meritorium*; XIII: *Opera bona, a filiis adoptionis facta, non accipiunt rationem meriti ex eo, quod sunt per Spiritum adoptionis inhabitantem corda filiorum Dei; sed tantum ex eo, quod sunt conformia legi, quodque per ea præstatum obedientiæ*; XVII: *Sentire cum Pelagio, qui dicunt, esse necessarium ad rationem meriti, ut homo per gratiam adoptionis sublimetur ad statum deificum* (1).

Ex parte operis tres conditiones necessario requiruntur ad verum meritum: 1° ut sit liberum a necessitate; 2° ut sit bonum et honestum; 3° ut sit supernaturale et quoad entitatem, seu essentiam, et quoad motivum seu finem.

Quod attinet ad primam conditionem, est de fide, ut patet ex damnata ut hæretica propositione Jansenii: *Ad merendum, etc. ut suo loco ostendimus* (2).

Circa secundam ratione aperta est, quia nihil potest esse præmio ac mercede dignum apud Deum, qui sanctus est, nisi sit rectum, bonum ac ipsi gratum. Opus porro bonum ac honestum illud censetur, quod tale est ex parte objecti, finis ac circumstantiarum omnium, juxta tritum illud axioma a Theologis omnibus adoptatum: *Bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu*.

Necessitas tertiæ conditionis eruitur ex disceptatis adversus Pelagianos, contra quos ostendimus, opus supernaturale constitui ex parte principii; gratiæ nempe actualis, atque ex parte finis, seu motivi, quod referatur scilicet in Deum tanquam auctorem supernaturalis ordinis, ut habeat æqualitatem proportionis cum gloria (3).

Hæc certa sunt apud omnes. Sed his conditionibus plures Theologi addunt et aliam; ut scilicet opus

(1) Apud Hard. *Acta Concil.* tom. x, col. 1207. Origo harum propositionum repeti debet ex Baji principio, quod justitia originalis fuerit primo homini naturalis, eique debita.

(2) In Tract. De Deo Creat.

(3) Cfr. S. Thom. loc. cit. art. 1, tum art. 2, ubi inter cetera ita scribit: *Vita æterna est quoddam bonum excedens proportionem naturæ creatæ, quia etiam excidit cognitionem et desiderium ejus, secundum illud I Cor. 2: Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Et inde est, quod nulla natura creata est sufficiens principium actus meritorii vitæ æternæ, nisi superaddatur aliquod supernaturale donum, quod gratia dicitur.*

eliciatur ex imperio charitatis, juxta verba Jac. I, 12 : *Beatus vir, qui suffert tentationem ; quoniam, cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, QUAM REPRO- MISIT DEUS DILIGENTIBUS SE.* Talis est etiam sententia S. Thomæ, 1, 2, q. 114, a. 4 (1). Alii tamen, ut innuimus, refragantur (2).

Demum ex parte Dei retribuendis requiritur repro- missio. Hinc est, quod in Sacris Litteris vita æterna sub generico promissionis nomine passim designetur. Apostolus enim, Heb. VI, 12, ait : *Fide et patientia hæreditabunt promissiones* ; et ibid. X, 36 : *Patientia vobis necessaria est, ut, voluntatem Dei facientes, re- portetis promissionem.* Atque id declaravit Tridentina Synodus, sess. VI, cap. XVI ; et sane hanc condi- tionem exposcit ipsa natura mercedis, quæ non redditur nisi ex pacto.

Ad meritum de congruo fallibili omnes recensitæ conditiones requiruntur præter statum gratiæ et promissionem ex parte Dei (3).

CAPUT IV.

DE OBJECTO MERITI.

Duo sunt, quæ cadunt sub meritum, gratia et gloria. De gloria jam ostendimus, eam una cum ejus augmento cadere sub meritum de condigno in ho- mine justo per opera in Deo facta.

Ad gratiam quod spectat, hæc certa sunt :

1° Primam gratiam, actualem nempe, nullo modo cadere sub meritum, ut ex dictis constat adversus Pelagianos ac Semipelagianos (4).

2° Gratiam sanctificantem pariter non cadere sub meritum de condigno, ut superius diximus ; cum ex Apostolo, Rom. III, 24, nos simus *justificati gratis per gratiam ipsius* ; et aperte idem declaret Tridentinum, sess. VI, cap. VIII.

3° Hominem justum posse promereri de condigno augmentum gratiæ sanctificantis, ut definivit Synodus Tridentina, eadem sess. can. XXXII. Quod si justus potest mereri augmentum gratiæ sanctificantis, hoc ipso per justificationem acquirit jus ad gratias actua- les, quæ necessariæ sunt ad opera bona perficienda, ex quibus illud augmentum pendet.

4° Posse hominem peccatorem promereri de con- gruo infallibili, stante divina promissione (5), primam

(1) *Meritum, inquit, vitæ æternæ primo pertinet ad charitatem, ad alias autem virtutes secundario, secun- dum quod earum actus a charitate imperantur. Similiter etiam manifestum est, quod id, quod ex amore faci- mus, maxime voluntarie facimus ; unde etiam secundum quod ad rationem meriti requiritur, quod sit volunta- rium, principaliter meritum charitati attribuitur.*

(2) Vasquez, loc. cit.

(3) Cfr. Bellarm. *De justific.* lib. v, cap. 12, et cap. 14. Cfr. etiam Vasquez, in 3 part. q. 94, art. 1, dub. 4 : *Idem dicimus, scribit, meritum de congruo, quod impetratorium opus, impetratorium meritum, quod de congruo dici solet ; meritum de congruo illud est, quod impetrat illud, cujus est meritum ; meritum congruum in sola impetratione consistit.*

(4) Cfr. præterea S. Thom. 1, 2, q. 114, a. 5.

(5) Cum superius diximus, a Theologis excludi a no- tione meriti de congruo divinam promissionem, ut patet, id intelligi debet de merito congruo in genere seu fallibili.

gratiam sanctificantem per contritionem perfectam et actum dilectionis Dei super omnia tanquam per ulti- mam dispositionem ad eandem infallibiliter conse- quendam, juxta illud quod sæpe retulimus S. Augu- stini dictum : *Sed nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat ; neque enim nullum est meritum fidei* (1).

Disputatur autem inter theologos : 1° Utrum ju- stus possit mereri sibi veniam post culpam ; 2° Utrum sibi præterea possit mereri perseverantiam finalem ; 3° Utrum demum justus possit alteri mereri primam gratiam.

Jam vero ad primum quod attinet, certum est de condigno non posse quempiam sibi id promereri, ne- que etiam quempiam id posse de congruo infallibili, cum nulla habeatur divina promissio, et per pecca- tum amittatur omne jus ad recuperandam gratiam ; an vero id possit justus per meritum de congruo fal- labili, communior sententia affirmat cum Bellar- mino (2). Videtur certum, posse saltem justum sibi hanc reparationem precibus impetrare ad instar Da- vidis, qui, Ps. LXX, 9, orabat : *Cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me* (3).

Ad alterum eadem fere ratione respondemus, quia nuspiam promittitur justis perseverantia concedenda tanquam merces ; quinimo Scripturæ exhortantur fi- deles, ut cum timore et tremore salutem suam ope- rentur, ut videant, ne cadant, et satagent, ut per bona opera certam suam vocationem et electionem faciant. Id ipsum sancivit Synodus Tridentina, sess. VI, can. XVI, quem superius retulimus. Communis tamen Theologorum doctrina est, posse justum perse- verantiam de congruo fallibili mereri, juxta tritum illud Augustini effatum : *Hoc Dei donum suppliciter emereri potest, amitti contumaciter non potest* (4).

Quoad tertium denique inter theologos catholicos convenit, neminem, excepto Christo, posse alteri de condigno promereri primam gratiam ; cum hoc mu- nus proprium sit Salvatoris ac Redemptoris nostri, qui semetipsum tradidit pro peccatis nostris. Com- munis nihilominus sententia Catholicorum est post S. Thomam (5), posse justos alteri obtinere merito de congruo fallibili primam gratiam. Quare S. Jacobus, cap. V, 16, sic fideles hortatur : *Orate pro invicem, ut salvemini.* Nec desunt exempla conversionum, quæ factæ fuerint ad aliorum preces, qualis perhibetur S. Pauli, quem Stephani precibus Patres conversum tradunt, et S. Augustini, quem piis lacrymis S. Mo- nicæ ad meliorem frugem revocatum Ecclesia pro certo sumit.

Hactenus de gratia, de eo nempe cœlesti munere, quo Deus per Christi merita gratia nos prævenit, quo operatur in nobis velle et perficere pro bona volun- tate, cui nos libere assentiendo consortes efficimur

(1) *Epist.* clxiv, loc. cit.

(2) *De Justif.* lib. v, cap. 21, n. 3.

(3) Cfr. S. Thom. 2, 2, q. 186, n. 10.

(4) *De dono persev.* cap. 5, n. 10.

(5) 1, 2, q. 114, a. 6.

divinæ ipsius naturæ, ut fructus uberiores in dies emittendo ad futuram gloriam pervenire contendamus, quæ revelabitur in nobis. Quam ut assequamur,

a Deo enixe efflagitandum est, ut hac gratia sua semper nos præveniat et sequatur, ac bonis operibus præstet jugiter esse intentos.

INDEX RERUM

QUÆ IN HOC TOMO PRIMO CONTINENTUR.

TYPOGRAPHUS LECTORI	Pag. 10
LECTORI BENEVOLO.	<i>ibid.</i>
PROLEGOMENA IN PRÆLECTIONES THEOLOGICAS. Col. 11-12	
§ I. Theologiæ notio, operisque prospectus.	11
§ II. Fontes ad hanc elucidationem adhibiti.	13
§ III. Methodus et institutum.	15
§ IV. Scribendi ratio.	16
TRACTATUS DE VERA RELIGIONE.	17-18
PARS PRIOR ADVERSUS INCREDULOS.	<i>ibid.</i>
CAPUT I. DE DIVINÆ REVELATIONIS POSSIBILITATE.	19
PROP. I. Possibilis est divina revelatio immediata.	20
DIFFICULTATES.	<i>ibid.</i>
PROP. II. Possibilis est divina revelatio mediata.	21
DIFFICULTATES.	22
PROP. III. Possibilis est revelatio illarum veritatum, quæ mentis nostræ captum excedunt, seu est possibilis mysteriorum revelatio.	23. DIFFICULTATES. <i>ibid.</i>
CAPUT II. DE REVELATIONIS NECESSITATE.	28
PROP. I. Ex eo, quod nullus populus divinæ revelatione destitutus dignum Deo cultum exhibuerit, atque in absurdos contra sanæ ethices principia errores delapsus non fuerit, jure infertur divinæ supernaturalis revelationis necessitas.	30. DIFFICULTATES. 32
PROP. II. Ex eo, quod nulla humana sapientia aut industria populos revelatione destitutos revocare valuerit ab universali illa defectione sive circa cultum sive circa mores, jure rursus infertur divinæ ac supernaturalis revelationis necessitas.	35. DIFFICULTATES. 37
PROP. III. Cum humana ratio ex se motiva sufficientia non præbeat ad homines in officio continendos atque a vitis retrahendos, iterum necessitas jure infertur divinæ ac supernaturalis revelationis etiam in iis, quæ naturali rationis lumine cognosci possunt.	40
DIFFICULTATES.	41
CAPUT III. DE NOTIS DIVINÆ AC SUPERNATURALIS REVELATIONIS.	46
ARTIC. I. De miraculis.	47
PROP. I. Miracula sunt possibilia.	49
DIFFICULTATES.	50
PROP. II. Miracula certissimam notam exhibent ad dignoscendam divinam ac supernaturalem revelationem.	53
DIFFICULTATES EX RATIONE.	<i>ibid.</i>
DIFFICULTATES EX DEMONUM EFFICACIA.	57
DIFFICULTATES EX HISTORIA.	59
DIFFICULTATES EX DEFECTU CERTITUDINIS.	63
DIFFICULTATES EX INTIMA HOMINIS VI ET EFFICACIA.	68
ARTIC. II. De prophetia.	72
§ I. De prophetiæ possibilitate.	73
PROP. Prophetia est possibilis.	<i>ibid.</i>
DIFFICULTATES.	73
§ II. De vi et efficacia prophetiæ ad ostendendam divinitatem revelationis.	74
PROP. Prophetia est certissimum divinæ ac supernaturalis revelationis argumentum.	75
DIFFICULTATES.	<i>ibid.</i>
DIFFICULTATES EX ETHNICORUM VATICINIIS.	82
CAPUT IV. DE EXISTENTIA DIVINÆ AC SUPERNATURALIS REVELATIONIS.	88
PROP. I. Christus miraculis et vaticiniis, præsertim vero sua a mortuis resurrectione divinam sui missionem comprobavit, seu divina facta est ac supernaturalis in Novo Testamento per Christum revelatio.	89
DIFFICULTATES ADVERSUS CHRISTI MIRACULA ET VATICINIA.	93
DIFFICULTATES CONTRA CHRISTI RESURRECTIONEM.	100
PROP. II. Doctrinæ evangelicæ excellentia et sanctitas divinam ac supernaturalem Christi missionem invictissime confirmat.	109. DIFFICULTATES. 115
PROP. III. Admirabilis christianæ religionis propagatio in omnibus suis adjunctis spectata ineluctabile pariter suppeditat divinæ ac supernaturalis Christi missionis argumentum.	130. DIFFICULTATES. 133
PROP. IV. Conservatio Christianæ Religionis in omnibus suis adjunctis spectata non minus certum divinæ ac supernaturalis Christi missionis suppeditat argumentum.	139
DIFFICULTATES.	145
PROP. V. Christianorum martyrum testimonium, omni-	

bus ejus adjunctis perpensis, validissimum etiam est divinæ ac supernaturalis Christi missionis argumentum.	Col. 146
DIFFICULTATES.	151
Conclusio prioris partis.	160
PARS POSTERIOR ADVERSUS HETERODOXOS.	163-164
PROP. I. Validissimæ rationes ostendunt, de via ordinaria divinam revelationem ab auctoritate divinitus instituta atque infallibili custodiri, atque proponi debere.	165
DIFFICULTATES.	167
PROP. II. Sola Ecclesia a Christo instituta instructa est hac infallibili auctoritate.	170. DIFFICULTATES. 174
PROP. III. Sola proinde Ecclesia est custos et interpres infallibilis divinæ revelationis, sive viva voce per traditionem transmissæ sive litteris consignatæ.	177
DIFFICULTATES.	179
PROP. IV. Ecclesia Christi est una, visibilis atque perpetua.	181. DIFFICULTATES. 186
PROP. V. Hinc sola Ecclesia catholica est vera Ecclesia Christi.	194. DIFFICULTATES. 201
PROP. VI. Quicumque quovis tempore spiritus privati placita sectando sese opponunt Ecclesiæ catholicæ magisterio, rebelles sunt, sectarii et novatores.	206
DIFFICULTATES.	210
PROP. VII. Quoad eos, qui auctoritatem rejiciunt catholicæ Ecclesiæ, ut spiritus privati placita sectentur, nulla datur vera fides, sed opinio tantum, vel dubium.	214
DIFFICULTATES.	221
PROP. VIII. Hæretici et schismatici declarati extra Christi Ecclesiam sunt.	225. DIFFICULTATES. 228
PROP. IX. Protestantismi origo ac variæ phases ipsius arguunt falsitatem.	231. DIFFICULTATES. 240
PROP. X. Sterilitas protestantismi in suis missionibus apud infideles novum est ipsius falsitatis argumentum.	244
DIFFICULTATES.	252
PROP. XI. Culpabiliter in hæresi vel schismate vel incredulitate ex hac vita decedentibus nulla salus esse potest, seu extra Ecclesiam catholicam nulla datur salus.	255
DIFFICULTATES.	261
PROP. XII. Tolerantia religiosa est impia et absurda.	265
DIFFICULTATES.	269
Conclusio.	277-278
TRACTATUS DE DEO EJUSQUE ATTRIBUTIS.	285-286
PROEMIUM.	<i>ibid.</i>
PARS PRIMA. DE DEI EXISTENTIA, UNITATE, ESSENTIA, ET ATTRIBUTIS GENERATIM.	287-288
CAPUT. I. DE DEI EXISTENTIA.	287
PROP. I. Deus existit.	291
DIFFICULTATES ADVERSUS ARGUMENTUM DEDUCTUM EX ENTE NECESSARIO ET RERUM CONTINGENTIA.	295
DIFFICULTATES ADVERSUS ARGUMENTUM PHYSICO-THEOLOGICUM.	302
DIFFICULTATES ADVERSUS ARGUMENTUM MORALE.	310
CAP. II. DE DEI UNITATE.	316
PROP. I. Deus unus est.	319. DIFFICULTATES. 320
PROP. II. Ethnicis vel polytheismo proprie dicto vel idololatriæ cultu absoluto vel passim utroque simul se commaculant.	324. DIFFICULTATES. 328
PROP. III. Absurdum est dualistarum systema, ac malorum origini explicandæ impar.	335
DIFFICULTATES.	340
CAP. III. DE ESSENTIA DEI EJUSQUE PERFECTIONIBUS GENERATIM.	345
PROP. I. In Deo sunt omnes perfectiones.	348
PROP. II. Deus habet omnes perfectiones simplices formaliter, mixtas autem eminenter.	<i>ibid.</i>
DIFFICULTATES.	350
PROP. III. Essentia Dei metaphysica videtur constituenda in eo quod sit ens a se ac independens, seu in existentia a se.	<i>ibid.</i>
PARS ALTERA DE DIVINIS ATTRIBUTIS SINGULATIM.	351-352
CAP. I. DE SIMPLICITATE DEI.	353
PROP. I. Deus est omnino simplex.	356
PROP. II. Absurda et hæreticalis est sententia eorum, qui Deum corporeum esse censent.	357

DIFFICULTATES. Col. 339
PROP. III. Systemata pantheismi, atque autotheismi absurda sunt. 364. **DIFFICULTATES.** 372
PROP. IV. Admitti nequit ulla realis distinctio inter Deum ejusque attributa sive absoluta, sive relativa, neque inter attributa absoluta ipsa. 379. **DIFFICULTATES.** 380
PROP. V. Admitti debet rationis seu cogitationis distinctio inter divinam essentiam ejusque attributa sive absoluta sive relativa, et inter attributa absoluta ipsa. 382
DIFFICULTATES. 384
CAP. II. DE DEI IMMUTABILITATE AC LIBERTATE. 386
PROP. Deus est immutabilis et liber. 387
DIFFICULTATES. 389
CAP. III. DE INFINITATE, IMMENSITATE ATQUE AETERNITATE DEI. 391
PROP. I. Deus est infinitus absolute et in omni genere perfectionis. 392. **DIFFICULTATES.** 393
PROP. II. Deus est immensus rebusque omnibus et locis intime præsens essentia sua. *ibid.* 396
DIFFICULTATES. 398
PROP. III. Deus est æternus. 400
DIFFICULTATES. 400
PARS TERTIA. DE SCIENTIA ET VOLUNTATE DEI. 401-402
CAP. I. DE SCIENTIA DEI. 401
ARTIC. I. De divinæ scientiæ existentia atque proprietatibus. *ibid.* 402
PROP. I. Est in Deo veri nominis scientia eaque perfectissima. 402
PROP. II. Scientia Dei est simplex, immutabilis et infinita. *ibid.* 403
PROP. III. Scientia Dei est efficax et causa rerum. 403
DIFFICULTATES. 406
ARTIC. II. De objecto scientiæ divinæ. *ibid.* 407
PROP. I. Deus seipsum perfecte cognoscit et comprehendit. *ibid.* 407
PROP. II. Deus cognoscit omnia possibilia. 407
PROP. III. Deus distincte cognoscit omnia præterita, præsentia et futura sive necessaria, sive contingentia et libera. 408. **DIFFICULTATES.** 409
PROP. IV. Deus certo et infallibiliter cognoscit futura contingentia conditionalia. 415. **DIFFICULTATES.** 417
ARTIC. III. De medio scientiæ divinæ. 420
ARTIC. IV. De divisione scientiæ Dei. 423
CAP. II. DE VOLUNTATE DEI. 430
PROP. I. Deus, supposito etiam peccato originali, voluntate beneplaciti seria et antecedente vult alios salvos fieri quam prædestinatos, et Christus non pro solis prædestinatis mortuus est, ac sanguinis sui pretium Deo Patri obtulit, sed etiam pro aliis, saltem fidelibus. 432
DIFFICULTATES. 433
PROP. II. Vera, pia, catholica et fidei proxima est sententia, Deum, supposito etiam peccato originali, velle vere et sincere omnes et singulos homines, saltem adultos, salvos fieri, et Christum ex eadem sincera voluntate applicationis meritorum suorum pro iisdem mortuum esse, et sanguinem fudisse. 437
DIFFICULTATES ADVERSUS VOLUNTATEM DEI SALVANDI OMNES. 442
DIFFICULTATES ADVERSUS MORTEM CHRISTI PRO OMNIBUS. 446
PROP. III. Deus voluntate seria et antecedente vult etiam infantes decedentes sine baptismo salvos fieri, et Christum pro iisdem mortuus est. 451
DIFFICULTATES. 452
PARS QUARTA. DE PROVIDENTIA AC DE PRÆDESTINATIONE. 453-454
CAP. I. DE PROVIDENTIA. 454
PROP. Datur in Deo providentia, quæ ad omnia et singula sese extendit. 455. **DIFFICULTATES.** 456
CAP. II. DE PRÆDESTINATIONE. 460
ARTIC. I. De natura et proprietatibus prædestinationis. *ibid.* 466
PROP. I. Datur ex parte Dei veri nominis prædestinatio, eaque certa est et immutabilis. 466
DIFFICULTATES. 467
PROP. II. Nemo absque speciali revelatione certus esse potest de sua prædestinatione. 470
DIFFICULTATES. *ibid.* 471
ARTIC. II. De causis et effectibus prædestinationis. 471
CAPUT III. DE REPROBATIONE. 472
PROP. Impium est asserere Deum ex solo beneplacito aliquos homines positive reprobasse, atque æternis suppliciis destinasse, absque prævii peccati prævisione. 474
DIFFICULTATES. 475
TRACTATUS DE SS. TRINITATE. 475-476
PROOEMIUM. *ibid.* 478
CAP. I. DE VOCIBUS, QUÆ IN DISSERENDO DE AUGUSTISSIMO TRINITATIS MYSTERIO USURPANTUR. 478
CAP. II. DE NUMERICA DIVINÆ ESSENTIÆ UNITATE IN

TRIBUS PERSONIS Col. 486
PROP. I. Tres sunt in una divinā essentia personæ realiter distinctæ. Probatur primo ex sacris litteris generaliter. 487. **DIFFICULTATES.** 489
PROP. II. Tres sunt in una divinā essentia personæ realiter distinctæ. Probatur speciatim ex I Joan. V, 7, utpote authentico et genuino. 498. **DIFFICULTATES.** 508
PROP. III. Unitas divinæ essentiae in tribus personis distinctis ex perpetuo ac constanti Ecclesiæ sensu traditionali confirmatur. 517. **DIFFICULTATES.** 527
PROP. IV. Mysterium sanctissimæ Trinitatis rectæ rationi adversari nullo modo ostendi potest. 534
DIFFICULTATES. *ibid.* 541
CAP. III. DE VERBI SEU FILII DIVINITATE ET CUM PATRE CONSUBSTANTIALITATE. 541
PROP. I. Verbum est vere ac proprie Deus et Filius Dei ac Patri consubstantiale. 542
DIFFICULTATES. 544
PROP. II. Verbum esse proprie Deum, Filium Dei et Patri consubstantialem, ex traditione invictissime ostenditur. 552. **DIFFICULTATES.** 556
CAP. IV. DE DIVINITATE SPIRITUS SANCTI. 567
PROP. I. Spiritus Sanctus vere ac proprie Deus est, ut in primis ex Scripturis constat. 568
DIFFICULTATES. 570
PROP. II. Spiritus S. vere ac proprie Deum esse ex sensu Ecclesiæ traditionali confirmatur. 576
DIFFICULTATES. 579
CAP. V. DE SPIRITUS SANCTI A PATRE ET FILIO PROCESSIONE. 587
PROP. I. Spiritus Sanctus a Patre Filioque procedit. 589
DIFFICULTATES. 594
PROP. II. Immerito Græci Ecclesiam Latinam corrupti symboli insimulant ob additamentum particule Filioque. 603
DIFFICULTATES. 609
CAP. VI. AD EA, QUÆ DICTA SUNT, SCHOLIA COMPLETENS. 615
TRACTATUS DE DEO CREATORE. 621-622
PROOEMIUM. *ibid.* 621
PARS I. DE ANGELIS. *ibid.* 621
CAPUT I. DE ANGELORUM EXISTENTIA. 621
PROP. Tum ex Scriptura tum ex universa traditione Angelos existere constat. 622. **DIFFICULTATES.** 624
CAPUT II. DE NATURA ANGELORUM. 627
PROP. Angeli sunt meri spiritus omnis corporis expertes. 628. **DIFFICULTATES.** 630
CAP. III. DE ANGELORUM OFFICIIS. 636
PROP. Dogma catholicum est, Scripturæ et patrum auctoritate firmatum, Angelos hominum custodiæ deputari. 637. **DIFFICULTATES.** 639
CAPUT vel ART. IV. DE ANGELORUM GRATIA, LAPSU ET POENA. 642
CAPUT vel ART. V. DE DÆMONUM CUM HOMINIBUS COMMERCIO. 646
PROP. I. Tum ex Scriptura tum ex patrum et catholice Ecclesiæ sensu constat veros dari dæmoniacos, seu a dæmone obsessos. 647. **DIFFICULTATES.** 650
PROP. II. Jure merito leges sancitæ sunt adversus superstitiosas cum dæmone commercia. 661
DIFFICULTATES. 663
PARS SECUNDA. DE MUNDO. 667-668
CAP. I. DE MUNDI CREATIONE EX NIHILO. 667
PROP. Deus, prout ex divina revelatione constat mundum ex nihilo in tempore seu cum tempore condidit. 670
DIFFICULTATES. 672
CAP. II. DE MOSAICA COSMOGONIA. 677
PROP. Neque ex geologicis aut physicis, neque ex astronomicis observationibus quidpiam eruitur, unde cosmogonia mosaica infirmari possit. 680
DIFFICULTATES. 684
CAP. III. DE MOSAICA EPOCHA, IN QUANTUM SPECTAT HUMANUM GENUS. 688
PROP. Frustra increduli ex historicis documentis affirmant humanum genus antiquius esse epocha, quam Moyses constituit. 689. **DIFFICULTATES.** 695
PARS TERTIA. DE HOMINE. 697-698
CAP. I. DE HOMINIS CREATIONE. 699
PROP. I. Primi parentes immediate a Deo conditi sunt. 700
DIFFICULTATES. 702
PROP. II. Universum humanum genus ab Adam omnium protoparente propagatum est. 705
DIFFICULTATES PRÆADAMITARUM. 710
DIFFICULTATES COADAMITARUM. 713
CAP. II. DE PROTOPARENTUM GRATIA ET FELICITATE. 722
PROP. I. Primi parentes in statu justitiæ et sanctitatis constituti a Deo fuerunt. 724. **DIFFICULTATES.** 725
PROP. II. Una cum justitia et sanctitate conjuncta erant in primis parentibus eximia tum animæ tum corporis dona

Scientia imprimis et perfecta voluntatis ordinatio quoad animam, immortalitas et immunitas ab ærumnis et doloribus quoad corpus.	727.	DIFFICULTATES.	Col. 731
PROP. III. Status justitiæ seu gratiæ sanctificantis et felicitatis, in qua primi parentes a Deo constituti sunt, non erat eis debitus.	737.	DIFFICULTATES.	742
CAP. III. DE PROTOPARENTUM LAPSU.	748		
PROP. Primi parentes mandatum sibi a Deo datum transgressi sunt, ac per ejus transgressionem graviter peccarunt.	748.	DIFFICULTATES.	750
CAP. IV. DE PECCATI ORIGINALIS PROPAGATIONE.	752		
PROP. I. Peccatum originale, quod est mors animæ, in omnes Adæ posteros transfundi sacre Litteræ docent.	753	DIFFICULTATES.	757
PROP. II. Dari peccati originalis propagationem, perpetua et constans docet Ecclesiæ traditio.	762	DIFFICULTATES.	763
PROP. III. Dogma de propagatione peccati originalis nullo modo rectæ rationi adversatur.	771	DIFFICULTATES.	777
CAP. V. DE PECCATI ORIGINALIS EFFECTIBUS.	780		
PROP. I. Ad merendum vel demerendum in statu naturæ lapsæ non sufficit libertas a coactione, sed illa præterea requiritur quæ dicitur a necessitate.	783	DIFFICULTATES.	789
PROP. II. Etsi per originale peccatum liberum hominis arbitrium attenuatum sit, non est tamen extinctum; seu: Manet in statu naturæ lapsæ vera et propriè dicta libertas ad merendum vel demerendum necessaria.	797	DIFFICULTATES.	799
CAP. VI. DE FUTURA HOMINIS VITA.	803		
ARTIC. I. De supernaturali hominis beatitudine.	<i>Ibid.</i>		
PROP. I. Beati in patria supernaturaliter Dei essentiam intuitive vident.	807.	DIFFICULTATES.	809
PROP. II. Beati supernaturaliter Deum nec comprehendunt, nec comprehendere possunt.	812	DIFFICULTATES.	814
PROP. III. Beati pro diversitate meritorum inæquali ratione Deum vident.	816.	DIFFICULTATES.	817
PROP. IV. Animæ justorum, quibus nihil luendum superest, non expectata corporum resurrectione neque extremo judicii die, simul ac corpore discedunt, beatifica visione donantur.	818	DIFFICULTATES.	822
ARTIC. II. De purgatorio.	833		
PROP. Datur purgatorium et justorum animæ in eo delectatæ fideliū suffragiis juvantur.	833	DIFFICULTATES.	841
ARTIC. III. De inferno.	848		
PROP. I. Dæmonum et hominum impiorum poenæ æternæ sunt.	849.	DIFFICULTATES.	852
PROP. II. Dogma de æternitate poenarum rectæ rationi minime adversatur.	862.	DIFFICULTATES.	864
ARTIC. IV. De statu decedentium absque baptismo.	872		
PROP. Infantes ex hac vita sine baptismo decedentes, ad æternam salutem pervenire non possunt.	878	DIFFICULTATES.	880
CAP. VII. DE FUTURA CORPORUM RESURRECTIONE.	883		
PROP. I. Datur futura universalis corporum nostrorum resurrectio.	883	DIFFICULTATES.	888
PROP. II. Dogma de futura corporum resurrectione rectæ rationi non adversatur.	892		
CAP. VIII. DE JUDICIO EXTREMO.	903		
PROP. Post corporum nostrorum resurrectionem instituetur à Christo universale omnium hominum judicium.	<i>Ibid.</i>		
DIFFICULTATES.	904		
TRACTATUS DE INCARNATIONE.	911-912		
PROŒMIUM.	<i>Ibid.</i>		
PARS PRIOR. DE MESSIA ADVERSUS HEBRÆOS.	911		
CAP. I. DE MESSIÆ PROMISSIONE ET EXPECTATIONE.	<i>Ibid.</i>		
PROP. I. Aliquis messias fuit a Deo in lege promissus, et quovis tempore ab Hebræis expectatus.	914	DIFFICULTATES.	917
PROP. II. Messias a Deo promissus atque ab Hebræis expectatus singularis et unicus est.	924	DIFFICULTATES.	926
CAP. II. DE EPOCHÆ ET OFFICIIS MESSIÆ.	950		
PROP. I. Epochæ adventus promissi Messie ex sacris litteris certa ac determinata est.	951	DIFFICULTATES.	952
PROP. II. Epochæ adventus Messie in Scripturis determinatæ retardari nequit.	953	DIFFICULTATES.	954
PROP. III. Advenisse Messiam a Deo promissum atque a Judæis expectatum jamdiu elapsæ epochæ a prophetarum oraculis determinatè luculentissime ostendunt.	953		

§ I. Jacobæum vaticinium expenditur.	Col. 935
DIFFICULTATES.	959
§ II. Expenditur vaticinium Danielis.	943
DIFFICULTATES.	950
§ III. Expenduntur vaticinia Aggæi et Malachiæ.	960
DIFFICULTATES.	961
PROP. IV. Officia ac munia a promisso Messia juxta prophetas obeunda eundem advenisse luculenter ostendunt.	963
DIFFICULTATES.	969
CAP. III. DE JESU NAZARENO VERO MESSIA.	977
PROP. I. Jesus Nazarenus verus Messias est in Scripturis promissus atque à Judæis expectatus.	978
DIFFICULTATES.	979
PROP. II. Judicium in causa Christi Jesu a Judæis latum, fuit iniquum in se, illegale in formis judicariis, sævum in executione, novumque suppeditat divinæ Christi missionis ac messianæ ejus dignitatis argumentum.	994
DIFFICULTATES.	999
Conclusio.	1003
PARS POSTERIOR. ADVERSUS HÆRETICOS.	1003-1006
CAP. I. DE DIVINA CHRISTI NATURA.	1007
PROP. Vera et propriè dicta divinitas seu natura divina in Christo Jesu agnoscenda est et profitenda.	1008
DIFFICULTATES.	1016
CAP. II. DE NATURA CHRISTI HUMANA.	1023
PROP. I. Verbum divinum naturam humanam nobis consubstantialiæm assumpsit integram atque perfectam.	1023
Corollarium I. Christi caro est vera solida et expressa, non autem ficta neque umbratilis, neque apparens atque phantastica.	1026
DIFFICULTATES.	<i>Ibid.</i>
Corollarium II. Christi corpus non a cœlo delapsum est, neque ex cœlesti substantia consistens, sed est humanum, atque ex Virgine matre conceptum.	1027
DIFFICULTATES.	<i>Ibid.</i>
Corollarium III. Animam, eamque rationis participem, Verbum divinum assumpsit.	1029
DIFFICULTATES.	<i>Ibid.</i>
Corollarium IV. Christus humanis affectibus, doloribus et corruptioni obnoxius fuit ex naturæ suæ conditione.	1030
DIFFICULTATES.	1032
PROP. II. Christus Dominus de Spiritu sancto conceptus est, atque ex Maria Virgine, salva ipsius integritate, natus.	1034
DIFFICULTATES.	1037
CAP. III. DE UTRIUSQUE CHRISTI NATURÆ HYPOSTATICA CONJUNCTIONE.	1049
ARTIC. I. De unica Christi persona.	1050
PROP. I. Unica in Christo admittenda est, eaque divina persona.	1052
DIFFICULTATES.	1054
PROP. II. Beata Virgo vere et propriè Deipara vocatur et est.	1062
DIFFICULTATES.	1063
ARTIC. II. De adoptianismo.	1070
PROP. Jesus Christus est filius Dei naturalis, non autem adoptivus.	1071
DIFFICULTATES.	1073
ARTIC. III. De distinctione duarum naturarum in Christo post unionem hypostaticam.	1077
PROP. Duæ sunt in Christo naturæ integræ, distinctæ, inconfusæ atque impermixtæ.	1079
DIFFICULTATES.	1081
ARTIC. IV. De duplici in Christo voluntate et operatione.	1087
PROP. Duæ naturales operationes et voluntates indivisæ et inconfusæ in Christo sunt confictæ.	1089
DIFFICULTATES.	1093
CAP. IV. DE COMMUNIONE IDIOMATUM ET ADORATIONE JESU CHRISTO DEBITA.	1099
ARTIC. I. De idiomatum communione.	<i>Ibid.</i>
PROP. I. Admittenda est in Christo idiomatum communicatio in concreto.	1100
DIFFICULTATES.	1101
PROP. II. Nullo modo admiti potest communicatio idiomatum in abstracto, nec tribui proinde Christi humanitati omnipotentia, ubiquitas, seu omnipræsentia.	1102
DIFFICULTATES.	1103
ARTIC. II. De Christi adoratione.	1105
PROP. I. Uno eodemque supremo patriæ cultu humana Christi natura adoranda est cum Verbo divino cum quo est hypostaticè conjuncta.	1106
DIFFICULTATES.	1110
PROP. II. Cultus sacratissimi cordis Jesu prout ab apostolica sede probatus est, atque in Ecclesia catholica reverentari consuevit, pius est, et omni superstitionis labe	

immunis.	1112.	DIFFICULTATES.	Col. 1116
CAP. V. DE CHRISTI TITULIS ATQUE MUNERIBUS.	1126		
PROP. I. Christus verum ac proprie dictum habuit sacerdotium, ejusque munia in mortali etiam vita complevit.	1127		
DIFFICULTATES.	1131		
PROP. II. Christus Jesus veri nominis mediator fuit.	1133		
CAP. VI. DE CHRISTI SATISFACTIONE AC MERITO.	1134		
PROP. Christus vere et proprie pro nobis divinæ justitiæ satisfecit.	1137.	DIFFICULTATES.	1144
TRACTATUS DE CULTU SANCTORUM.	1153-1154		
PROCEMIUM.	1153		
CAP. I. DE VARIA CULTUS ACCEPTIONE ET DIVISIONE.	1153		
CAP. II. DE RELIGIOSI SANCTORUM CULTUS HONESTATE AC PIETATE.	1160		
PROP. Pius et omni idololatriæ labe immunis est religiosus sanctorum cultus.	1161.	DIFFICULTATES.	1166
CAP. III. DE SANCTORUM INVOCATIONE.	1174		
PROP. I. Licitæ ac utilis est sanctorum invocatio, quod ex sacris Litteris in primis evincitur.	<i>Ibid.</i>		
DIFFICULTATES.	1178		
PROP. II. Eadem veritas ex traditione et Ecclesiæ praxi ostenditur.	1189.	DIFFICULTATES.	1186
CAP. IV. DE RELIQUIARUM CULTU.	1193		
DIFFICULTATES.	1199		
CAP. V. DE SACRORUM IMAGINUM USU AC VENERATIONE.	1206		
PROP. I. Sacrarum imaginum usum ac venerationem licitam ac piam esse sacræ Litteræ ostendunt.	1207		
DIFFICULTATES.	1208		
PROP. II. Usus ac veneratio sacrarum imaginum ex traditione evincitur.	1213.	DIFFICULTATES.	1218
CAP. VI. DE CRUCE.	1250		
PROP. Omni superstitione vacat tum cultus quem catholici cruci dominicæ ejusque imagini deferunt, tum usus crucis signi, quod passim ab ipsis usurpatur.	1251		
DIFFICULTATES.	1253		
TRACTATUS DE GRATIA.	1253-1256		
PROCEMIUM.	<i>Ibid.</i>		
PARS PRIMA. DE GRATIA ACTUALI.	1237-1258		
CAPUT I. PRÆLIMINARE DE GRATIÆ ACTUALIS NOTIONE ET DIVISIONE.	1240		
CAPUT II. DE GRATIÆ NECESSITATE.	1243		
ARTIC. I. De erroribus Pelagianorum circa gratiæ necessitatem.	1244		
PROP. I. Ad omnes et singulos actus salutare necessaria est interior Spiritus sancti gratia illustrationis et inspirationis.	1246.	DIFFICULTATES.	1248
PROP. II. Necessaria est Dei gratia homini lapsus, tum ad omnes veritates ordinis naturalis cognoscendas, tum ad universam legem adimplendam, tum denique ad graves tentationes superandas.	1253.	DIFFICULTATES.	1256
ARTIC. II. De erroribus Semipelagianorum circa eandem gratiæ necessitatem.	1260		
PROP. Sine sancti Spiritus illuminatione, inspiratione et adjutorio non potest homo habere salutare initium fidei et in fide perseverantiam usque in finem.	1262		
DIFFICULTATES.	1264		
ARTIC. III. De erroribus Novatorum sæculi XVI et Jan-senistarum circa gratiæ necessitatem.	1275		
PROP. I. Potest homo lapsus absque speciali gratiæ auxilio nonnullas ordinis naturalis veritates cognoscere, tum faciliora ejusdem ordinis naturalis opera perficere, ac leves tentationes superare.	1275		
DIFFICULTATES.	1278		
PROP. II. Potest homo lapsus, antequam fidei gratiam assequatur, aliqua opera moraliter bona efficere, nec omnia propterea infidelium opera vitia sunt aut peccata.	1284		
DIFFICULTATES.	1287		
PROP. III. Potest homo actuali gratia adjutus, ante adeptam justificationem, actus bonos ac supernaturales elicere, adeoque non omnia peccatorum opera totidem sunt peccata.	1294.	DIFFICULTATES.	1297
ARTIC. IV. De erroribus circa gratiæ necessitatem post adeptam justificationem.	1298		
PROP. I. Non potest homo justificatus in toto peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali privilegio.	1300		
DIFFICULTATES.	1302		
PROP. II. Non potest homo justificatus sine speciali Dei auxilio in accepta justitia perseverare.	1306		
DIFFICULTATES.	1307		
CAPUT III. DE GRATUITATE GRATIÆ.	1309		
PROP. Gratia est omnino gratuita, seu nulla opera ordinis naturalis possunt mereri gratiam sive de condigno sive de congruo.	1313		
DIFFICULTATES.	1313		
CAPUT IV. DE NATURA AC DIVISIONE GRATIÆ ACTUALIS.			

IN ORDINE AD COOPERATIONEM LIBERI ARBITRII.	Col. 1519
ARTIC. I. De gratia efficaci.	1522
PROP. I. Gratiæ efficacia nullam infert homini necessitatem, seu homo liber est in actibus salutaribus.	1523
DIFFICULTATES.	1524
PROP. II. Gratia efficax non consistit in delectatione cœlesti, indeliberata, superiori, et relative ad minorem oppositam concupiscentiam vitrici, voluntatem ad assensum necessario impellente.	1528
DIFFICULTATES.	1531
ARTIC. II. Theologorum systemata circa gratiæ efficaciam.	1534
§ I. Systema Thomistarum.	<i>Ibid.</i>
§ II. Systema Augustinianensium.	1539
§ III. Systema Congruistarum.	1540
ARTIC. III. De gratia sufficienti.	1543
PROP. Datur in præsentī statu gratia mere et vere sufficiens, quæ homini completam et relative ad præsentē ejus circumstantias expeditam ad actus bonos eliciendos facultatem tribuit, quæ inutilis redditur ex humanæ voluntatis resistentia.	1546
DIFFICULTATES.	1548
CAPUT V. DE GRATIÆ DISTRIBUTIONE.	1557
PROP. I. Justis omnibus, præsertim vero volentibus et conantibus, urgente præcepto, datur a Deo gratia vere ac relative sufficiens ad servanda omnia præcepta.	1559
DIFFICULTATES.	1560
PROP. II. Deus omnibus fidelibus peccatoribus non obduratis gratias sufficientes tribuit, quibus possint tum peccata præcavere, tum a peccatis resipiscere.	1563
DIFFICULTATES.	1565
PROP. III. Deus peccatoribus etiam obduratis et obsecatis gratias vere sufficientes confert pro loco et tempore, quibus possint et peccata cavere et a peccatis resipiscere.	1567
DIFFICULTATES.	1570
PROP. IV. Infidelibus omnibus, etiam negativis, datur pro loco ac tempore gratia sufficiens ad salutem.	1575
DIFFICULTATES.	1578
PROP. V. Deus, quantum ex se est, media sufficientia etiam infantibus decedentibus absque baptismo præparavit, quibus ad salutem pervenire possent.	1582
DIFFICULTATES.	1583
PARS SECUNDA. DE GRATIA SANCTIFICANTE.	<i>Ibid.</i>
CAPUT I. PRÆNOTIONES.	1385
CAPUT. II. DE JUSTIFICATIONE IMPII.	1390
ARTIC. I. De justificationis essentia seu natura.	<i>Ibid.</i>
PROP. II. In justificatione impii peccata vere remittuntur ac prorsus delentur.	1392
DIFFICULTATES.	1395
PROP. II. Impii formaliter non justificantur vel sola imputatione justitiæ Christi vel sola peccatorum remissione; sed justificantur per gratiam et caritatem, quæ in cordibus eorum per Spiritum S. diffunditur, atque illis inhæret; neque gratia, quæ justificamur, est tantum favor Dei.	1398
DIFFICULTATES.	1400
ARTIC. II. De dispositionibus ad justificationem.	1404
PROP. I. In adultis ad justificationem consequendam aliqua præter fidem dispositiones prærequiruntur, seu sola fides non sufficit.	1406
DIFFICULTATES.	1409
PROP. II. Fides, quæ ad justificationem requiritur, non est fiducia in divinis promissionibus, sed firmus assensus ad ea omnia, quæ Deus revelavit.	1414
DIFFICULTATES.	1417
ARTIC. III. De proprietatibus justificationis.	1418
PROP. I. Nemo, absque speciali revelatione, certus esse potest certitudine fidei de sua justificatione, nec proinde tenetur credere se esse justificatum.	1420
DIFFICULTATES.	1422
PROP. II. Accepta justitia conservatur et augetur coram Deo per bona opera, non est propterea in omnibus æqualis.	1427
PROP. III. Justificatio est amissibilis, et amittitur per subsequens peccatum lethale.	1428
DIFFICULTATES.	1431
PARS TERTIA. DE MERITO.	1433-1434
CAPUT I. PRÆNOTIONES. DOCTRINA ECCLESIAE CATHOLICÆ ET THEOLOGORUM OPINIONES CIRCA MERITUM.	1437
CAPUT II. DE EXISTENTIA MERITI.	1439
PROP. I. Justī per bona opera ex gratia facta vere merentur gloriam æternam ejusque augmentum.	<i>Ibid.</i>
DIFFICULTATES.	1441
CAPUT III. DE CONDITIONIBUS AD MERITUM REQUISITIS.	1443
CAPUT IV. DE OBJECTO MERITI.	1447

BX
2200
P42
1842
v.1
GTU

Perrone, Giovanni

Praelectiones
theologicae

**Flora Lamson Hewlett Library
Graduate Theological Union**

2400 Ridge Road

Berkeley, CA 94709

GTU Library

2400 Ridge Road

Berkeley, CA 94709

For renewals call (510) 649-2500

All items are subject to recall

GENCIA

GTU Library
BX2200 .P42 1842 v.1
Perrone, Giovanni/Praelectiones theologi

3 2400 00155 0569

